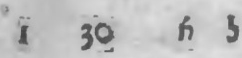
יפתח יי׳ לך את
אוצרו הטוב

נביאים ראשונים

ודברתי על הנביאים ואנכי

חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה כי לא יעשה אדני יי דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים

סדר הנביאים ראשונים עם פי׳ רש״י וקמחי ורלב״ג
מכוקדים וממסרים על פי דרכי הסופרים קדמונינו
החוזים אשר האירו עינינו במחשך גלותינו הם
הקדושי׳ אנשי כנסת הגדולה ועל מטעולם ונתיבותם
דרכנו בציון אותיות תלויים וקטנים וגדולי׳ ועקומים
וניקוד מרבה על הכתב והכתב מרבה על הניקוד
וסתומים ופתוחים ונכתב ולא נקרא ונקרא ולא
נכתב ואותיות מנוזרות כל אלו מוגים עם רב העיון
ונדפסו במצות השר דניאל בומבירגי יצ״ו
ותהי ראשית ממלכתם היום יום ב״
כ״ה לחדש כסלו שנת רפ״ה
לפ״ק פה ויניציאה
העיר הגדולה׃

ראשית חכמה יראת יי׳ שכל טוב לכל עושיהם
תהלתו עומדת לעד

רדק

אמר דוד המלך עליו השלום מי שהכין את לבבו להתעסק בחכמה תחלה
יתעסק ביראת יי׳ ויעשה ממנה שרש ועיקר וכל דרכיה יתנהג בחכמה
שילמד על הדרך שאמרו רבותינו ז״ל כל שיראת חטאו קודמת
לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת
ויראת יי׳ היא התורה והמצוה ודברי הנביאים וקבלת החכמים בתורה שבעל פה
והחכמה היא חכמת הפילוסופיא ואם ילמד אדם חכמת הפילוסופיא תחלה יבהל ברוחו
ויעוז מצחו להכחיש האותות והמופתים הגדולים הנמצאים בכתב הקדש כי הם דברים
לא תכילם החכמה ההיא אמנם כאשר יקדים למוד התורה שהיא יראת יי׳ וישים בלבו
להאמין כל הכתו׳ בה ובכל כתבי הקדש וכאשר יתבונן בהם ימצא בהם דרכי החכמה
כמו שכתוב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה
ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי אין צריך לומר התורה והמצוה שהם בנויות
על דרך השכל כי גם החוקים אשר נאמר עליהם כי אין להם טעם כן הוא שאין להם טעם נראה לרוב בני אדם אבל החכם המתבונן בהם ימצא טעמם
ברור ומבואר ואחרי התבונן החכם המבין בדרכי התורה וישימה יסוד לחכמה ויתגדל בלבו לקרב את הדברים הרחוקים אל הדעת וילמד חכמת הפילוסופיא אחרי
כן לא תשתבש דעתו בלמדו החכמה בתורה אשר למד תחלה כי כבר תקעה יתד במקום נאמן ויקרב דרכי החכמה אליה בכל כחו ויכולתו ותהא שלמה משכורתו
ואמר שכל טוב לכל עושיהם פירוש שכל טוב ועין טוב והשגחה טובה יש לכל המתגדל בשניהם ביראת יי׳ ובחכמה כי גם ביראת יי׳ לא יהיה שלם אם לא יתעסק
בחכמה או יהיה פי׳ שכל טוב הצלחה טובה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל כלו׳ מצליח המתעסק בשתיהן בעולם הזה ובעולם הבא ואמרו רבותי׳ ז״ל לעושיהם לא
נאמר אלא עושיהם מלמד שהמעשה גדול ואף על פי שאמרו הם ג״כ התלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה לא הגדילו התלמוד אלא מפני שהוא מביא לידי מעשה
ולא יכשר המעשה מבלי הלמוד כמו שאמרו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד אלא בודאי המעשה גדול כמו שאמר הכתוב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם
למדו בעבור שתעשו ואמרו רז״ל כל מי שישנו בעשייה ישנו בלמיד׳ וכל מי שאינו בעשייה אינו בלמידה ואמרו עוד כל האו׳ אין לי אלא תורה אין לו תורה פי׳ שאו׳ אין לי
עסק בעשיית המצות אלא בקריאת התורה בלבד אין לו אפי׳ שכר קריאת התורה שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם כל שישנו בעשייה ישנו בלמיד׳ וכל שאינו
בעשייה אינו בלמידה ואמרו כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר ללא אלהי אמת וללא תורה פי׳ שהלמוד מאין מעשה אינו דבר מועיל אבל הוא
מריע ומזיק לעצמו ולזולתו ודמו חכמינו ז״ל התלמוד מבלי מעשה למי שבונה ביתו ואינו מציב לו דלתות כי בודאי יהיה אותו הבית משולח ונעזב כמדבר ומקבתם [?]
דמו אותו למי שאין לו בית ובונה דלתות לבית כי טורח הדלתות ללא תועלת הוא ואמרו חכמינו ז״ל החכמ׳ מבלי מעש׳ היא טעב׳ [?] הבור על בוראיו ואמרו מי שאין דבריו
דומין למעשהו הוא מביש את עצמו ואחר שביארנו כי המעשה הוא העיקר נאמר כי המעשה הוא על שני פנים וכל אחד מהם הוא עמוד גדול לשכר האדם בזה
ובבא האחד הוא מעשה המצות ושמירתם ודרכי המוסר ימצא בהם שכל טוב בעיני אלהים ואדם והמעשה האחר הוא כתיבת החכמות וביאור התורה והמצות
לחקקם על ספר למען יעמדו ימים רבים כי אם לא היו כותבים החכמים הקדמונים דבריהם על ספר כבר אבדו החכמות ושכחו המזמות ובטלו התורה והמצות
אבל החכמים ובעלי התורה בכתיבת דבריהם בביאוריהם על ספר ישאירו ברכה אחריהם ובודאי לא מתו החכמים ההם ואמרו רבותינו ז״ל הצדיקים אפי׳ במיתתן
קרואין חיים ואמרו משה רבינו ע״ה לא מת ואמר יתברך שמו בא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם ועל כן חתם דוד עליו השלום
הפסוק שהקדמנו תהלתו עומדת לעד ויתפרש על המעשה הראשון שהקדמנו כי עושה מעשה היושר ושומר התורה והמצות והמתעסק בחכמה תהיה תהלתו בפי
האנשים לכמה דורות ונפשו גם כן עומדת לעד לעולם הבא עד עולם ויתפרש על המעשה השני כי כותב הספרי׳ תהלתו עומדת לעד לרואי הספרי׳ ההם וללומדיה׳
ועל כן נקראו החכמים בעלי אסופות לפי שאוספין דבריהם ודברי זולתם על ספר להיותם לעד למשמרת ולעולם למזכרת ויש להם שכר טוב בעמלם וצדקתם
עומדת לעד ועל כן ראיתי אנכי הצעיר דוד בר׳ יוסף קמחי ז״ל לכתוב על ספר ביאור דברי המקרא כאשר למדתי וקבלתי וכאשר תשיג יד מחשבתי באשר יי׳ אתי
אשר לו נאוו תהלות אשאל העזר להחל ולכלות כי הוא העוזר והסומך יתברך שמו ואכתוב הפסוקים אשר צריך לפרשם והמלים אשר צריך לדקדקם גם אכתוב
טעם כתוב וקרי וכתוב ולא קרי וקרי ולא כתוב כאשר אוכל לתת טעם לשניהם כל אחד ואחד במקומו ונרא׳ כי המלות האלה נמצאו כן לפי שבגלות
ראשונה אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי התורה מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים
והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הבירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא
כתבו מבפנים וכן כתבו בדרך אחד מבפני׳ ובדרך אחר מבחוץ ואכתוב בקצ׳ המקומות תרגום יונתן
בן עוזיאל שיש בו פירושי׳ טובים ונאים גם אביא דברי רבותינו זכרונם לברכה
במקומות שאנו צריכים לפירושם ולקבלתם על כל פנים גם כן
אביא קצת הדרשות לאוהבי הדרש ועתה אחל
בעזרת המלמד לאדם
דעת׃

רלבג

אמר לוי בן גרשום אחר התהלה לאל והשאלה ממנו
להישיר לפנינו דרכו ראינו לבאר דברי הנביאי׳
כולם ולספר התועלות המגיעות מהם אם בעיון
אם במדות אם בביאור קצת המצות התוריות כי קצתם נתבאר
ענינם בדברי הנביאים כמו שנבאר בע״ה בהגיענו למקום מקום
מהמקומות ההם ובמקומות שיראה שהם דברים קותרים אם
מצד העיון או מצד שאר דברי הנביאים נעיר עליהם ונשתדל
בהתרת הספקות ההם כפי שכלנו כמו שהיה מנהגנו בביאורנו
לדברי התורה ונתחיל מספר יהושע כי סדרנו את דברי התורה׃

סדר הנביאים האשמורת התיכונה שלום התורה במעמד התורה·

אחד ואחד דבר אמת כפי ובשעריך:

ומורים מהם חוזים משיבי נפשות

צירי אמונה עמדים במגדל מעל לעם כחקת התורה וכל

ויהי

רשי

ויהי אחרי מות משה. מחובר על סדר התור' המסויימת בפטירת משה וזה מחובר לה: משה

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה יד רפמי׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן

וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיָי וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן

ויהי אחרי מות ד׳ דסמיכי בקר׳ אה וסימ׳ ויהי אחרי מות אברהם ויברך· ויהי אחרי מות משה עבד יי׳· ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל· ויהי אחרי מות שאול· וסימ׳ בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא׳ ונמסר גם בסדר חיי:

רדק

ויהי אחרי מות משה עבד יי׳. מנהג הלשון לכתוב ב במקומו׳ וי״ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום ה השלישי ויפא אברהם את עיניו ולא בני כנען והיה וענה ותסב תמר כרדס ורכבו סוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כיום לפרסם לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בהתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע ויהי איש אחד מן הרמתים ויהי בשלשים שנה ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי אחשורוש וכן וי״ו אחרים בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי״ו הזאת היא כפ״ה רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיה בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה״א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר הי״וד כמשפטם להסתיר אותיות אהוי״ וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו תחלה המלה עוד והפכו בה התנועו׳ וכקרו שוא הה״א יהיה וחי״ת יחיה תחת אות הנוספת בחירק האות הנוספ׳ ביהיה יחיה תחת הה״א והחי״ת: אחרי. לשון רבים בשקל אשרי אלא שמלת אשרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אח׳ הדברי׳ האלה וזולתו ורבוי מלת אשרי לפי שענינו טובות רבות כי לא יאושר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל צורת האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ולאחרי יאמרו על גוף האדם וממנו כשאלים לשאר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן אחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם ואחוריהם אחור כמו שנ׳ אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי ואמרו לפני בא יום יי׳ אחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו רוצה לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שמפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד יי׳. מי שמם כל כחו וכוונתו וכל השגחותיו בשם ית׳ ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל ית׳ הוא יקרא עבד יי׳ כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול:

משרת

רלבג

ויהי אחרי מות משה· ראוי שנחקרים כי הגעת הנבואה לנביא במה שתיישר בו העם אם אל טוב כפשיי אם אל טוב גופיי הוא לתועלת העם ההוא. ומצד ההשגחה אל העם ההוא תגיע לנביא זאת הנבואה ואולם הנבואה שתגיע לנביא לעניניו בעצמו הנה הוא מצד ההשגחה עליו וזה כלו מבואר למי שעיין בזה בטבעיות ובדברינו בשני מספר מלחמות יי׳ ובביאורינו לספר איוב ולזה אמר כי לא כחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו׳ רצה בזה שהם בלתי צריכים למכחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידים כי השם ית׳ להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא יוכו לקראת כחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד יי׳ אלהי הרוחות וג׳ אשר יוציאים ואשר יביאם ולזה בחר השם או ביהושע להיות לנביא לישר׳ אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצטרכו ישראל לנביאות יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד יי׳ אז דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת ללומדו ולזה אמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה משה שירה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז״ל:

משה

רדק

משרת משה . והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקדוש ב"ה לעבור הירדן עם ישראל : לאמר . לפי שכשמתשו בתלת אמור עם הלמ"ד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האלף עם הלמ"ד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמור להם עם יי' וגו' ויהי באמור יהושע בהבעת האלף ופי' לאמר לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו' : קום עבור . קום ענין זירוז וכן קום משחהו קומו ועברו קום התהלך : להם וגו' . לבני ישראל כמו יביאו את תרומה יי' ותראהו את הילד : כל מקום אשר תדרוך וגו' . כיון שתעברו את הירדן כל מקו' אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומ' אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואח"כ זכר קצת הגבולים . ובדרש כל מקום אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ : מהמדבר . הו' מדבר סין שהוא גבול נגב : והלבנון הזה . הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אף על פי שהוא מעבר ה הירדן לפי שהיה נראה משם להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידיעה כמו זה סיני זה עני לויתן זה : כל ארץ החתים . כי באותה הפאה היה יושב החתי : מבוא השמש הים הגדול . הוא מערב ארץ ישרא' כמו שאמר בתורה עד הים ה האחרון ומה שאמ' הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישרא' שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת : אל תסור ממנו . שב אל משה ופירושו מדרכו הטוב' או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר ה התורה ובמסרה סבירין ממנה : תשכיל . פירוש תצליח וכן ת"י בריל דתצלח וכן תרגם אנקלוס למען תשכיל בריל דתצלח : לא ימוש . נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כך ילמוד החכמות . ופי' והגית בו יומם ולילה אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך יי' ופי' יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו : תצליח את דרכך . חסר יו"ד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שבשמרו מצות יי' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך : ואז תשכיל . זה תרגם יונתן תכשט לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכשול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה : הלא

רשי

משה עבדי מת . ואילו היה קיים בו הייתי חפץ ורבותינו דרשוהו על שלשת אפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר בא וטורדן במלחמה : כל מקום אשר תדרך . תדרך כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מן המדבר מ והלבנון אם כן למה נאמר אשר תדרך כף אף חוצה לארץ מ משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קודש ויהיה שלכם : מן הלבנון והמדבר הוא מדבר קדש מדבר צין שעל ידי ארום שהיה במקצוע דרומית מ מזרחית ודרך שם כ נכנסו לארץ שנאמר והנה אכתבו בקדש וגו' ומכיון שהיה בדרומית מזרחי' ש והים לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי א אדום וגו' : ועד הנהר הגדול נהר פרת . זה רחבה מדרום לצפון כל ארץ החתים בכלל הזה ורחבה מדרום לצפון : כל ארץ החתי' ועד הים הגדול מבא השמש . לארכה מן המזרח למערב : חזק ואמץ : בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל : רק חזק ואמץ מאד . בתורה כמה שהוא או' לשמור ולעשות בכל התורה : ספר התורה הזה . ספר משנה תורה היה לפניו : תשכיל . תצליח : הלא

מסורה

משה ג' ר"פ בקריאה וסי' משה עבדי מת ועתה קום עבור . משה עבד יי' ובני ישראל הכום : משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו : תדרך ה' וחס' וסי' כל המקום אשר תדרך דמשנה תורה . וחברו כל מקום דיהושע . ואתה על במותימו תדרך . אתה הדרך זית ולא . על שחל ופתן תדרך . ונמסר גם בסדר עקב :

משרת משה לאמר : משה עבדי מת ועתה קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל : כל מקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר דברתי אל משה : מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם : לא יתיצב איש לפניך כל ימי חייך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך : חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם : רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאול למען תשכיל בכל אשר תלך : לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל :

משמשניה דמשה למימר : משה עבדי מית וכען קום עיבר ית ירדנא הדין את וכל עמא הדין לארעא דאנא יהיב להון לבני ישראל : כל אתרא דתדרך פרסת רגליכון ביה לכון יהבתה כמא דמלילית עם משה : ממדברא ולבנונא הדין ועד נהרא רבא נהרא דפרת כל ארע חתאי ועד ימא רבא מעלני שמשא יהא תחומכון : לא יתעתד אנש קדמך כל יומי חייך כמא דהוא מימרי בסעדיה דמשה כן אהוי עמך לא אשבקינך ולא ארחקינך : תקיף ועילם ארי את תחסין ית עמא הדין ית ארעא דקיימית לאבהתהון למתן להון : לחוד תקיף ועילם לחדא למטר למעבד ככל אוריתא דפקדך משה עבדי לא תסטי מיניה לימינא ולשמאלא בדיל דתצלח בכל אתר דתהך : לא יעדי ספרא דאוריתא הדין מפומך ותהי הגי ביה יימם ולילי בדיל דתתפר למעבד ככל דכתיב ביה ארי בכן תצלח ית דרכך ובכן תכשט :

והלבנון ה' ד' מלאים וא' חסר וסי' נמסר בסדר אלה הדברים : ממנו ו' סבירין ממנה וסי' נמסר בסדר צו : דרכך ג' חס' בקריאה וסי' הודיעני נא את דרכך ואדעך למען . כי אז תצליח את דרכך . העבר עיני מראות שוא בדרכך . ונמסר גם בסדר כי תשא : ואז ד' וסי' ואז יקרב לעשתו . ואז ירצו את עונם . ואז חיל מלך בבל צרים . ואז תשכיל . ונמסר גם בסדר בא :

רלבג

משה עבדי מת . ראוי שיובן מזה כי עבור ישראל את הירדן הזה לא הסכים השם ית' שיהיה בחיי משה כי הוא ית' גזר עליו שלא יעבור את הירדן לסבה התבארה בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחברה לזה סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגוים ההם אומות למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך יי' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא והנה הספר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שכיון משה מתחלת הענין בצאתם מארץ מצרים וזה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות בכללן כליון חרוץ לעוצם מעלתו ותוקף הנפלאות הנעשות על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופליט ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת ההצלחה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על יד יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעצל באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שיבוא עד שהפריד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העוצם השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה גם בי התאנף יי' בגללכם והנה הזהירו השם יתברך לבלתי נטות מדרכי התורה ימין ושמאל ר"ל שלא יוסיף לדבריה ולא יגרע מהן והנה נראה כי הנטיה לימין הוא כשיוסיף על דבריה והנטיה לשמאל כשיגרע מדבריה והזהירו גם כן שלא יתרשל מהעיון בה כי התלמוד מביא לידי מעשה בחלק המעשיי ממנה ולזה אין ראוי שיקצר האדם מלעיין בדברים המעשיים ממנה ויחשב כי די לו שיעשה המצות המעשיות ההם כי העיון בדברי תורה בזה יתישר בשלמות אל המעשה עם שזה יעמידהו על סוד זאת המצוה והתכלית המכוון בה ואולם העיון בחלק העיוני מהתורה שלא יעיר למעשה הוא ממה שאין ספק בו שאין ראוי שיקצר האדם בו כי הוא בשלם שבפנים להישיר המעיין בו אל השלימות האינושי כמו שביארנו בביאורנו לדברי תורה . והנה

אלא צויתיך חזק ואמץ · במלחמה כדאמ' אל תערץ ואל תחת והיכן ציוהו בימי משה כמו שנאמר ויצו את יהושע בן נון וגו' ויצו את יהושע · ביום שתמו ימי בכי משה : בעוד שלשת ימים · בסוף שלשת ימים בעוד שתהא כאן שלשת ימים ואחר תעבורו : הכינו לכם צידה · כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינם למלחמה אמר להם לתקן שאם אתה אומר במאכל ומשתה הרי היו מסתפקין במן שבכליהם עד אחד בניסן וכן הוא אומר וישבות המן ממחרת מר': כל גבורי החיל · שבכם יעברו חלוצים : בעבר הירדן מזרח השמש · עבר מזרחי של ירדן : ימרה · יקניט את דבריך : וישלח יהושע · על כרחי צריך אני לומר שבתוך אבל משה שלחם שהרי לסוף שלשים יום שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים ש מת משה בשבעה באדר כשאתה מונה שלשים ושלש ולמפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ועל כרחי' משנשתלחו המרגלי' לא עברו את הירדן עד יום חמישי שנאמר וישבו שלשת ימים עד שבו הרודפי' בו בלילה ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בבקר ויסעו מ מהשטים הרי יום ר רביעי וילינו שם טרם יעבורו כמנה שלא עברו עד יום חמישי :

חרם

חמשים ד' חס' בליש' בקריא' וסימ' וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים · ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי · חמשים תעברו לפני · וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים · ונמסר גם בסדר בשלח : כל איש אשר ימרה כל ט' ראשי פסוק' בספרא וס'מ' כל מקום אשר תדרך כף רגלכם · כל איש אשר ימרה את

הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ
וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ :
וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי
הָעָם לֵאמֹר : עִבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה
וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם
צֵידָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם
ו' רפוי' עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן
ל' כתי' לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ : וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי
וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר : זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה
י' ר' רפוי' מל' אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת : נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם
ל' יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה
ר' כליש' וחס' בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים
ת' רפוי' · ל' לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם
אוֹתָם : עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לַאֲחֵיכֶם
כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
ה' דמטעי' דסבירי' לכם · יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם
ל' לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ
א' בסיר' אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ :
ט' ו' ר' וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל
ל' אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר
ל' תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ : כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ
אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
ט' ל' בפס' מֹשֶׁה : כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ
ר' וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־
ל' תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ :
ב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים ל' וסי' תגלגל

הֲלָא פַקֵּידְתָּךְ תְּקֵיף וְעֵילַם לָא
תִּדְחַל וְלָא תִתְּבַר אֲרֵי בְסַעְדָךְ
מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל אֲתַר
דִּתְהָךְ :
וּפַקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ יָת סָרְכֵי עַמָּא
לְמֵימַר : עִבַרוּ בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא
וּפַקִּידוּ יָת עַמָּא לְמֵימַר אַתְקִינוּ
לְכוֹן זְוָדִין אֲרֵי בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין
אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא הָדֵין לְמֵיעַל
לְמֵירַת יָת אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵב
לְכוֹן לְמֵירְתַהּ : וּלְשִׁבְטָא רְאוּבֵן
וּלְשִׁבְטָא גָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא ד
דִמְנַשֶּׁה אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר : הֲווֹ
דְּכִירִין יָת פִּתְגָמָא דְפַקֵּיד יָתְכוֹן
מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ לְמֵימַר יְיָ אֱלָהֲכוֹן
מְנִיחַ לְכוֹן וִיהַב לְכוֹן יָת אַרְעָא
הָדָא : נְשֵׁיכוֹן טַפְלֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן
יִתְבוּן בְּאַרְעָא דִיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וְאַתּוּן תְּעִיבְרוּן
מְזָרְזִין קֳדָם אֲחוּכוֹן כֹּל גִּבָּרֵי חֵילָא
וְתִסַעֲדוּן יָתְהוֹן : עַד דִּיְנִיחַ יְיָ
לַאֲחוּכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵירְתוּן אַף אִינוּן
יָת אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְכוֹן
וּתְתוּבוּן לַאֲרַע יְרוּתַּתְכוֹן וְתֵירְתוּן
יָתַהּ דִּיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא :
וַאֲתִיבוּ יָת יְהוֹשֻׁעַ
לְמֵימַר כֹּל דְּפַקֵּדְתָּנָא נַעֲבֵד וּלְכָל
אֲתַר דְּתִשְׁלְחִנָּנָא נְהָךְ : כְּכֹל
דְּקַבֵּילְנָא מִן מֹשֶׁה כֵּן נְקַבֵּל מִינָּךְ
לְחוֹד יְהֵי מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּסַעְדָךְ
כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעְדֵיהּ דְמֹשֶׁה : כָּל
גְּבַר דְיִסָרֵב עַל מֵימְרָךְ וְלָא יְקַבֵּל
י יָת פִּתְגָמָךְ לְכֹל דְּתַפְקְדִינֵּיהּ
יִתְקְטֵל לְחוֹד תְּקֵף וְעֵילַם :
וּשְׁלַח
ת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מִן שִׁטִּין

רדק

הלא צויתיך · מלת זרוז וכן הלא שמעת בתי הלא שלחתיך והדומים להם : כי עמך יי' אלהיך · כמו ואל משה אמר עלה אל יי' ואת יפתח ואת שמואל : הכינו לכם צדה · פירוש מיני מאכלי' זולתי המן כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד ממחרת הפסח ולפי מה שאמרו חז"ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו הם נס כן כי בז' באדר שמת משה לקטו מן שהסתפקו בו עד י"ו בניסן : בעוד שלשת ימים · כתרגומו בסוף תלתא יומין : זכור · מקור כשיכ' טפכם · חסר וי"ו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : חמשים · כמו חלוצים : רק יהיה יי' אלהיך עמך · כלומ' שתלך בדרך משה שיהיה יי' עמך כאשר היה עם משה : רק חזק ואמץ · דרשו רבותינו ז"ל יומת יכול אפי' לדבר עבירה תלמוד לו' רק אכין ורקין מיעוטין הן : שנים

רלבג

כי ההולך בדרכי ה התורה ומעיין בה לפי מה שאפשר הוא מ מושגח מאתו ית' ויתילו דרכיו בכל עת · וכזה שלא יירא מהלחם ב בגוים ההם ואם היו חזקים מאד אבל יהיה לבו בטוח בי' אשר ישדו שכבר יכבה אות' : ויצו יהושע את שוטרי וגו' · אחשוב שזה הענין היה אח' ששלח יהושע המרגלי' והשד על זה שכבר נתחבאו המרגלי' שלשה ימים ובאו לפי פשטי ה הכתובים כי ביום הד' ולמחרת היום הרביעי השכי' יהושע וכל ישר' ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו ויתכן עוד כי ביום ההוא בעינו שצוה י יהושע שוטרי העם ת הזה שלח המרגלים והנה לא היה היום ההוא מתכין שלשת ימים שזכר כי הוא א אמר בעוד שלשת ימי' ר"ל אחר היום ההוא

מוסים שכב' ל' אלפ' · ל' דסמי' · אדיית' ושככם

פיך · כל יושבי ההר מן הלבנון · כל ממלכת עוג · כל ערי בני אהרן הכהנים · כל ערים עשר ומגרשיהן · כל ערי הלוים בתוך · כל ערי הגרשני כל הערים לבני מררי : ולא ישמע ד' וס' נמסר בסדר וארא :

והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא כשלמו אלו השלשת ימים והנה בעצם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה ונחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לכשיעתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימצאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה באמרו ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים · וכן מה שאמר ומושב בני ישראל וגו' שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום : בעוד שלשת ימים וגו' · הרצון בו זולת היום שהוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו' להורות כי הרצון בזה אחר עבור שלשה ימים והנה נתאחר הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל עוצם המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה צוה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיקיימו התנאי שהתנה להם משה בתתו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ושמי שיעבור על מצותו יומת כי כן יעדה התורה העובר על דברי נביא וכל שכן יהושע שהיה מלך ונביא · והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להתנהג ככל דברי התורה כי אם יכוס לעבור על דבריה לא ישמעו אליו אלא אם היה זה לפי שעה וזה כי הוא והם מחויבים לחזוק התורה · או ירצה באמרו חזק ואמץ מאד שיתחזק ויתאמץ על הנהגת העם בחריצות ולא יעזוב הנהגתם כי העם לא יתכן שיהיו זולת רועה כמו שאמר משה ולא תהיה עדת יי' כצאן אשר אין להם רועה

וראוי

רדק

שנים אנשים · פי' אנשים טובים ולא כאותן שהלכו בשליחות משה : חרש לאמר · הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם · כמו ויתחרשו כל הלילה ות"י ברז למימר ר"ל בסתר שלא רצה שידעו כל ישראל כדי שלא יפחדו בשלחו מרגלים והוא לא שלחם אלא לפי שידע שיביאו בשליחותו וירחיבו לב ישראל בבשורות טובות · ודרש חרש כמו חרש הטעינם קדרות כדי שיראו קדרים ולא ירגישו בהם מהם אמרו כלי נגרות היה בידם כד"א מעשה חרש אבן ומהם פי' כמשמעו · ופשוטו אמר להם יהושע עשו עצמכם כחרשים ועמדו על רזיהם : את הארץ וגו' · הארץ בכלל ואת יריחו בפרט לפי שהיתה עיר גדולה : זונה · כמשמעה או מוכרת מזון כמו שת"י פונדקיתא והוא בשקל טובה והאמת דעת יונתן זונה ממש כי כן דרכו במקומו לתרג' זונה פונדקית וכן שתים נשים זונות פונדקן ואף על פי שתרגם מקבלן כפקת ברא ודעתו לפי שהזונה כפונדקיתא שמספקת עצמה לכל : וישכבו שמה · להודיע כי לא היו שם אלא לילה אחד ובאותו לילה יצאו משם : ויאמר · בפתח המ"ם כמו תשבר ותשבב ותעצ' המגפה והדומים להם לחפור כמו לתור כי יחפר מחפש דבר : ותקח האשה · כבר לקחה אותם וצפנת' טרם הכנס שלוחי המלך לביתה כשהרגיש' שנודע הדבר למלך : ותצפנו · כל אחד לבדו כדי שלא יכירו מקומם אם יעלו לגג · ודרש אלו שני המרגלים היו כלב ופינחס ועמד לפניהם פינחס ולא הכירוהו ולא ראוהו לפי שהיה מלאך ואמר ותצפנו על כלב לבדו : ויהי השע' לסגור · עומד לסגור שחשך היום : והיא העלתם הגגה ותטמנם · כבר אמר למעלה ותצפנו ועתה אמר ותטמנ' להודיע איך טמנה אות' :

בפשתי העץ · ר"ל שהיו עדין הפשתים בגבעוליהם והעלתם הגגה ליבשם והטמינה אותם בתוכם ופשתי העץ כמו עצי פשתים וכן שני תולעת שני : הערוכות · הפשתים לשון נקבות האחת פשתה והרבים פשתים כמו מן חטה חטים והיו ערוכות לה על הגג ליבשן : והאנשים רדפו אחריהם · לפי מחשבתם : על · כמו עד וכן וירכתו על צידון וכן יהגבו על מות כמו עד מות כי הוא שתי מלות : המעברות · בשוא הבי"ת מגזיר' מעבר בצרי ואם לא נמצא המעברות נתפסו בקמץ הבי"ת מגזרת מעבר בקמץ : סגרו · המרגל' או אנשי הבי' והוא הנכון כי הם לא ירדו מהגג מפחדים להם ושם שכבו להם : אחרי וגו' · אינו תוספת ביאור אלא אם היה אומר אחרי אשר יצאו ידמה אחר זמן והם לא אחרו לסגור השער מפחדים להם ואם היה אומר כאשר יצאו ולא אמר אחרי ידמה כי תכף באתם מן השער סגרו ואם היו עושין כן היו מרגישים הרודפים כי המרגלים נחבאים שם אלא כשהרחיקו האנשים מהשער עד שלא ירגישו בסגירת השער סגרוהו וזה טעם אחרי כאשר : והמה טרם ישכבון · טרם שישנו : עלתה

רשי

חרש · כתרגומו ברז כך תירגם יהונתן · אמר להם עשו עצמכם כחרשים שלא יסתירו דבריהם מפניכם · ד"א הטעינו עצמכם קדרות כדי שיהו כרואים כקדרין : וראו את הארץ ואת יריחו · והלא יריחו בכלל · ולמה יצאת שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה יושבת על הכבר כתבה בו ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא אלא שהיה קשה כנגד כול' כיוצא בו והמלך שלמ' אהב נשי' נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיתה מחבבת כנגד כולם וכלפי חטא שהחטיאתו יותר מכולן כך שנויה בספרי : אשה זונה · תירגם יהונתן פונדקיתא מוכרת מיני מזונות : לחפור · לרגל כמו משם חפר אוכל : ותצפנו · יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד לפי שמיהרה בהטמנתם ובמקו' צר כאילו יחיד ומדרש אגדת תנחומא יש פנחס וכלב היו ופנחס עומד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך · ד"א ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו ודוגמתו שמן וקטרת ישמח לב ולא אמר ישמחו לב : בפשתי העץ · פשתים בגבעוליהן : על המעברות · מקום מעבר המים · שהיו סבורים שחזרו לאחוריהם אל ערבות מואב והירדן מפסיק ביניהם : והשע' סגרו · השוערים : ולא

לחפר ג' וחס' וסימ' הנה אנשים באו הנה הלילה · כי לחפר את כל הארץ באו · לחפר פרות ולעטלפים : שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסדר שופטים : יצאו ה' קמצין בקריאה וסימ' ויהי השער לסגור בחשך · ויאמר שאול אל יי' · ויאמר אם לשלום יצאו תפשום חיים ב' בפסוק · שמעו זאת בית יעקב הנקראים ·

שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר
לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ
וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב
וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ׃
וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר
הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ
אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ בָּאוּ׃ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי
הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ
אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן
הֵמָּה׃ וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ
וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ
הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם
כִּי תַשִּׂיגוּם׃ וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה
וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ
עַל־הַגָּג׃ וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם
דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר
סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים
אַחֲרֵיהֶם׃ וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן

תְּרֵין גוּבְרִין מְאַלְלִין, בְּרָז לְמֵימַר
אִיזִילוּ חֲזוּ יַת אַרְעָא וְיַת יְרִיחוֹ
וַאֲזַלוּ וְעָלוּ לְבֵית אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא
וּשְׁמַהּ רָחָב וּשְׁכִיבוּ תַמָּן׃ וְאִתְאֲמַר
לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ לְמֵימַר הָא גוּבְרַיָּא
אֲתוֹ הָכָא בְּלֵילְיָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא׃ וּשְׁלַח מַלְכָּא
דִירִיחוֹ לְוָת רָחָב לְמֵימַר אַפִּיקִי
גוּבְרַיָּא דַאֲתוֹ לְוָתִיךְ דְּעַלוּ לְבֵיתִיךְ
אֲרֵי לְאַלָּלָא יַת כָּל אַרְעָא אֲתוֹ׃
וּדְבַרַת אִתְּתָא יַת תְּרֵין גוּבְרַיָּא
וְאַטְמַרְתִּנּוּן וַאֲמַרַת בְּקוּשְׁטָא
אֲתוֹ לְוָתִי גוּבְרַיָּא וְלָא יְדָעִית אֵי
מִכָּן אִינּוּן׃ וַהֲוָה עִדָּן לְמֵיחַד
תַּרְעָא בְּקַבְלָא וְגוּבְרַיָּא נְפַקוּ לָא
יְדָעִית לְאָן אֲזַלוּ גוּבְרַיָּא רְדוּפוּ
בִּפְרִיעַ בַּתְרֵיהוֹן אֲרֵי תַדְבְּקוּנּוּן׃
וְהִיא אַסְּקַתִנּוּן לְאִיגָּרָא
וְאַטְמַרְתִּנּוּן בְּטָעוּנֵי כִּיתָּנָא דְּסַדִּירִין
לַהּ עַל אִיגָּרָא׃ וְגוּבְרַיָּא רְדַפוּ
בַּתְרֵיהוֹן אוֹרַח יַרְדְּנָא עַד מְגִיזָתָא
וְתַרְעָא אֲחַדוּ בָּתַר דִּנְפַקוּ רָדְפַיָּא
בַּתְרֵיהוֹן׃ וְאִינּוּן עַד לָא שְׁכִיבוּ

וירדכו את לשונם קשתם שקר · מהאש יצאו והאש האכלם · באמר להם עם יי' אלה ומארצו יצאו · והאנשים ח' ר"פ וס' בלשון ארמי רעיא דסליקו למשלח לרדופיא שבין לנחשא מיתיא בהמנותא ופירושם נמסר בסדר ויגש :

רלבג

וראוי שנעיין בהתר ספק מה יקרה בענין הכוונה שצוה יהושע שוטרי העם ושלחו המרגלי' מה ענין אלו המרגלי' והנה איך שתהיה תשובתם בבואם לא ימנעו מלבוא בארץ לרשת אות' כי כבר יעד להם יהושע כי בעוד שלשת ימים יעברו הירדן לבא לרשת את הארץ ואם אמרנו שכבר שלח המרגלים קודם זה הנה יקשה גם כן למה לא סמך יהושע על דברי הש"י שהבטיחו שלא יתיצב איש בפניו כל ימי חייו ולמה הסכים לשלוח מרגלים עם מה שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר לישר' על דבר המרגלים אשר שלח משה · ואנחנו אומרי' בהתר זה הספק ששלוח המרגלים הוא על אחד משני דרכים · הדרך הא' לחקור אם יתכן שישתדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאלו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה ומה הערי' המבחני' אם במבצרים והנה פרי זה הרגול הוא אם בהמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו המרגלים · ואולם הדרך הב' הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי הש"י אחר שעשה לו אות שהוא יתגבר עמו והנה הגיע מדרגתו בכחו בש"י עד שסבר שלא החיל שבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר הש"י ועכ"ז לחזק לבו על דבר המלחמ' צוהו הש"י שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה · וכן היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר"ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישר' עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם · ואחר שהתיישב לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בפנים רבים המכוון ממנה לפי מה שאראה הוא מענין אל תחרוש על רעך חורשי און שהוא מענין מחשבה הרצון בזה שסבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר"ל שיחקרו אם נפלה אימת ישר' עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יתחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שסבר באו שם בלילה ובלילה בעצמה יצאו משם אחר שנתפרסם' להם על פי רחב מחשבת הארץ ושסבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם ואת היתה ג"כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן השם בידינו את כל הארץ וגו' ולו היתה כונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה ההוא הוכרחו לצאת משם ולזה הוא מבואר שהכוונה ברגלם היתה לרגל מחשבותם לבד כדי שיתחזק בזה לב אנשי המלחמה ואולם יתחזק בזה לב אנשי המלחמה כי זה המורך לב הוא הודעה מה יתבאר ממנה שזה מסודר להיותכן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי' ובביאורינו לספר איוב · ולזה תמצא בהרבה מן האנשים שסביב שעת אשר יובלו עברות להם שישנם פחד מה · והנה אמר להם יהושע שירגלו מחשבת אנשי הארץ בכללות וביחוד מחשבת אנשי יריחו וזהו מה שהזהירם לראות את הארץ ואת יריחו רוצה לומר שיראו מחשבותם בזה האופן שיתכן להם וזה הוא והנה ספר שסופר זה [illegible]
[illegible]

והיה

ולא קמה עוד רוח באיש. אפי' לשכבעם אמה אמרו אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישר' ממצרי' וזנתה כל ארבעים שנה: אות אמת. שתעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שתכירו האות ותחיוני: ותוריד' בחבל בעד החלון. באותו חבל וחלון היו הנואפים עולין אליה אמרה רבונו של עולם באלו חטאתי באלו תמחול לי: עד שוב הרודפי' ראתה ברוח הקדש שישובו לסוף שלשת ימים: נקיים אנחנו. הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה: את תקות: לשון קו וחבל: רמז

רלב"ג

והיא עלתה עליה'. ר"ל אצלם כמו ועלו מטה מנשה ויבואו האנשים על הנשים: כי יי' אלהיכם הוא אלהים, ולזה הוא שליט על כל כל אשר יחפוץ וינצח מי שהיה במערכתו שלא ינצח בהלחמו עם ישרא' או שינצחם: אם לא תגידו' הנה התנו בזה לפי שכבר שאלה מהם שיתנו לה אות אמת להחיות כל בית אביה והשביעה אותם על זה בי' והנה אם היתה מגדת ר דבריה' זה היה אפשר שיתערבו עם בית אביה רבים מבני יריחו ו ותכריחם שבועת' שלא להמית איש מהם כי לא יתברר להם אי זה מהם הוא מבית אביה עד שכבר היה אפשר שימלטו בזה האופן כל יושבי יריחו או י יתערבו עם כל יושבי הארץ וימלטו כלם ב בשבת זה: ויאמרו אליה האנשים נקיים אנחנו משבועתך. ר"ל אנחנו רוצים להיות נקיים מזאת השבועה שלא תהיה לנו למכשול ולזה אנחנו צריכין ל לסדר הענין באופן נוכל להשמר בו ת מהכשל בה והנה א אנחנו נותנים לך אות אשר יוכר בו הבי' הזה מזולתו והוא שתקשר בחלון את תקותנו' והנה אין שבועתינו ש שנמלט ממות בי' אביך אם ימצא אי זה שיהיה מהם חוץ מהבית הזה שאם נקשר בזה האופן הנה יחוייב שנמלט כל יושבי יריחו או כל יושבי הארץ אחר שלא יתברר לנו מי הם ממשפחתך וזה דבר לא נוכל להסכי' עליו כי הוא סות' למה שצותה התורה עליו שלא תחיה כל נשמה מאלו הגוים מהמקומות הקרובים ולא מהרחוקים אשר לא יסכימו להיות לנו למס ולזה אנחנו מבארים שאין אנחנו נקשרים להחיותכי אם הנמצאים בזה הבית: ואם

הוא אלהים ד' וס' ונשמע וימס לבבנו. יי' אלהים אמת. דעו כי יי' הוא אלהים. ויאמר יי' אלהי אבותינו: והחייתם ג' חסרי' יו"ד בליש' חוית וס' ויאמרו החיתנו נמצא חן' והחיהם את אבי ואת אמי. לו החיתם אתם. ונמסר גם בסדר ויגש: אחותי ה' חס' יו"ד בליש' בקריאה וסימ' והחיתם את אבי ואת אמי. בצוקתך אחותך.

והיא עלתה עליהם על הגג: ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן יהוה לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל ישבי הארץ מפניכם: כי שמענו את אשר הוביש יהוה את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג אשר החרמתם אותם: ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: ועתה השבעו נא לי ביהוה כי עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת: והחיתם את אבי ואת אמי ואת אחי ואת אחותי ואת כל אשר להם והצלתם את נפשתינו ממות: ויאמרו לה האנשים נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידו את דברנו זה והיה בתת יהוה לנו את הארץ ועשינו עמך חסד ואמת: ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת: ותאמר להם ההרה לכו פן יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת ימים עד שוב הרדפים ואחר תלכו לדרככם: ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו: הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה:

והיא סליקת לותהון לאיגרא: ואמרת לגבריא ידענא ארי יהב יי לכון ית ארעא וארי נפלת אימתכון עלנא וארי איתברו כל יתבי ארעא מן קדמיכון: ארי שמענא ית דיביש יי ית מי ימא דסוף מן קדמיכון במיפקכון ממצרים ודי עבדתון לתרין מלכי אמוראה די בעיבר דירדנא לסיחון ולעוג די גמרתון יתהון: ושמענא ואיתמסי ליבנא ולא אישתארת עוד רוח באינש מן קדמיכון ארי יי אלהכון הוא אלהא דשכינתיה בשמיא מלעילא ושליט על ארעא מלרע: וכען קיימו כען לי במימרא דיי ארי עבדית עימכון טיבו ותעבדון אף אתון עם בית אבא טיבו ותתנון לי את דקשוט: ותיחון ית אבא וית אמא וית אחי וית אחתי וית כל דילהון ותשזבון ית נפשתנא ממותא: ואמרו לה גבריא נפשנא מסירן חלף נפשתיכון לממת אם לא תחוון ית פתגמנא דין ויהי כד יתן יי לנא ית ארעא ונעביד עימך טיבו וקשוט: ושלשלתנון באטונא מן חרכא ארי ביתה בכותל שורא ובשורא היא יתבת: ואמרת להון לטורא אזילו דילמא יערעון בכון רדפיא ותיטמרון תמן תלתא יומין עד דיתובון רדפיא ובתר כן תהכון לאורחכון: ואמרו לה גבריא זכאין אנחנא ממומתך הדא דקיימת עלנא: הא אנחנא עלין בארעא ית תורא דחוט זהוריתא הדין תקטרי בחרכא דשלשלתנא ביה וית אבוך וית אמך וית אחך וית כל בית אבוך תכנשין לותיך לביתא:

ואחותיהם צרויה ואביגיל. וקראו לשלשת אחותיהם. ויבאו אליו כל אחיו וכל אחותיו: הורדה י"ג וס' נמסר בסדר דברים ובספר שופטי' סוף ס' א: שמה ו' בספרא וסי' ושמה רחב וישכבו שמה. ונחבתם שמה שלשת ימים. אל תיגע שמה את כל העם. ויעלו מן העם שמה. לנוס שמה רוצח אשר. וחברו לנוס שמה אל עיר:

עלתה עליהם. כמו אליהם כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ודברת על הנביאים כמו אל הנביאי' ורבים כהם כמו שכתבנו בספר מכלל: ונשמע וימס לבבנו ולא קמה. כי האדם המפחד כאילו נפלה רוחו כדרך אל יפול לב אדם עליו ויונתן תרגם ולא קמה ולא אשתארת: כי עשיתי עמכם חסד. החסד היא הטובה שיעשה אדם עם אחר מאין לו גמול עליו והיא עשתה עמהם חסד בהחביאה אותם כי הם לא גמלוה טובה עד הנה לפיכך א אמרה להם ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ולא אמרה עמי כי בהחיותם אותה הוא אמת וחובה עליהם כי היא החייתה אותם ובהחיותם בית אביה היא חסד לפי' אמרו לה הם גם כן ועשינו עמך חסד ואמת להחיותה וחסד להחיות בית אביה: אות אמת. האות שתתנו לי שתקיימו אותו ואל תכזבו בי: נפשנו תחתיכם למות. אנו נמסו' עצמינו תחתיכ' למות למי שירצ' להמית אתכם: תגידו. הראשון בוי"ו כנגדה וכנגד בי' אביה כי אי אפש' שלא היה שם עמה מבית אביה כי לא היה' יושב' יחיד' או אפש' שאמרו כנגד בית אביה ואע"פ שלא היו שם כמו שאמרו גם כן נפשנו תחתיכ' למות והשני תגידי ביו"ד כנגד' והסימ' דודי ומה היה דבר זה שאמרו לה שלא תגיד לא אמרו על דבר היותם שם בביתה שלא חשדו אותה שתגלה אותם בצאתם מביתה שהרי כסתה ע עליהם לשלוחי המלך אבל לאחר זמן כשבאו ישראל על ה העיר אי אפשר שלא נגלה הדבר כיון שאספה בית אביה לביתה אלא מה אמרו לה שלא תגיד ר דבר האות שיהיה להם עמה שאם תגיד יעשו גם כן האחרים שיהיה להם בית בחומ' להנצל והם יטעו בדבר זה: ותורדם בחבל. כדי שלא ירגישו השכנים אם יצאו דרך שער ביתה אם תפתח אותו בעוד לילה אחרי אשר סגרו אותו ולפיכך הורידה אותם בחבל דרך החלון וזה היה משכלתה לדבר עמהם או אחר שישנו מעט: ובחומה היא יושבת: אף על פי שהיה לה בית בחומה היה איפשר שהיה עיקר ישיבתה בתוך העיר לפיכך אמר ובחומה היא יושבת: ונחבתם שמה. חסר אלף נחבא או שרשו חבה בה"א כי נמצאו בשורש הזה בה"א: שלשת ימים. אר"ז"ל מגיד ששרתה רוח הקדש על רחב ש שישובו לסוף שלשת ימים שאלו לא שרתה עליה רוח הקדש מאין היא יודעת שעתידין לחזור לסוף שלשת ימים ועל דרך הפשט כי מדרך הסברה אמרה זה כי מ מיריחו עד הירדן יום אחד או יותר מעט וחשבה כי בין הליכתן ושובם וחפירתם ותפושם בכל הדרך יהיו שלשת ימים: שוב. בחולם: נקים אנחנו. פי' בתנאי זה: הנה אנחנו באים. כלו' הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה ונקים אנחנו חסר יו"ד הרבים מהמכתב והיו"ד הכתו' למ"ד הפעל וכדגו' כמו יו"ד עניים והם בשקל כתוי' שעפים: משבועתך הזה. פי' מדבר שבועתך זה ואף על פי שלא ספר הכתוב שנשבעו לה כיון שאמרה להם השבעו נא לי נראה שנשבעו לה כשאמרו לה נפשנו תחתיכם למות או השבעו נא לי בי' היא השבועה שהשביעה אותם והם קבלו השבועה כי אמרו לה נפשנו תחתיכם למות והדבר ההוא היא קבלת שבועה: השבעתנו. בקמץ התי"ו ומשפטו בחיר"ק ויש אומרים כי מפני ההפסק נתחלפה התנועה ואחר שירדו אמרו לה זה ושנו התנאי ונתנו לה אות: את תקות חוט השני. פי' קו שזור ועשוי מחוטי שני ו"ת תורא דחוט זהוריתא ותרגום שפה לפיו סביב תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פי' תקות חוט השני שפת בגד ארוג ואמרו הזה שראו אותו בבית טרם שירדו ומה שאמרו תקשרי בחלון בעת כבוש העיר ויש פותרין תקות כמו ויכלו באפס תקוה לשון קו וחבל: הורדתנו. בא התי"ו בצרי במקו' חירק כי יבאו זה במקו' זה כמו יפעיל ויפעל:

רדק

דמו בראשו. הוא נתחייב בדמו שלא שמר עצמו: ותשלחם. בדבור כלומר אמרה להם לכו לשלום: ותקשר. לא קשרה אותו עתה אחר שיצאו אלא ספר הכתוב כי כן עשתה כמו שצוו אותה שקשרה התקוה בחלון בעת כבוש העיר: וישובו. שבו אל הדרך כי כבר היו נחבאים בהר מפני הרודפים ובסוף ג׳ ימים יצאו מן המחבוא ושבו להם אל הדרך ללכת לדרכ׳: ויאמרו אל יהושע כי נתן יי׳. זהו סוף דבריה׳ ממה שספרו לו כי מלת כי הוא טעם של הקודם: מקצה שלשת ימים. הנה ראינו בתורה כי בשנת הארבעים בחדש שבט הוכיח משה רבינו ע״ה את ישראל ובו בחדש מת או בתחלת אדר שהרי בניסן עברו ישר׳ את הירדן עם יהושע וכבר מת משה ועברו ימי אבלו טרם נסעם מהשטי׳. ואמרו ר״זל כי בשבעה באדר מת משה וראו זה מן הפסוקים אחר הקבלה כיצד חשוב אחרי ז׳ ימים באדר שלשים יום ימי אבל משה תמצא שכשלמו השלשים יום בשבעה בניסן ושלשה ימים שהזהירם טרם עברם את הירדן להכין צידה כמצא סוף אותן שלש׳ ימים הוא עשרה בניסן ובו ביום עלו מן הירדן כמו שכתוב והעם עלו מן הירדן בעשו׳ לחדש הראשון ולא נוכל לאמר כי לא שלמו ימי האבל עד עבר׳ את הירדן שהרי בעודם בשטים בערבות מואב שלמו ימי האבל כמו שכתוב בערבות מואב שלשים יום אבל לולי הקבלה יוכל לומר האומ׳ כי בשבט מת משה או באדר קודם שבעה בו וכן מצינו בדברי ר״זל כיום מהם שאמרו בז׳ בשבט מת משה אף על פי שסוגית התלמוד היא כי בשבעה באדר מת משה וכר׳ כי הקבלה נכונה כן היא כי לא יתכן לפרש שהיו שם ימים בטלי׳ אחרי מות משה אלא היו ימי אבלו ואחר עבור ימי אבלו צוה הקב״ה את יהושע לעבור את הירדן והנה יהיה פי׳ ויהי אחרי מות משה אחר עבור ימי אבלו והוא שלשים יום כי אין רוח הקדש שורה על אבל ועל עצב כמו שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן וגו׳ ואמר ביעקב אביהם ותחי רוח יעקב ותרגם אונקלוס ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון כי כל ימי התאבלו על יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש והנה ביום שלשים שהוא ז׳ בניסן אמר הקב״ה ליהושע קום עבור ובו ביום צוה יהושע לעבור בקרב המחנה ולומר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברי׳ את הירדן והוא עשר׳ בניסן שעברו את הירדן כמו שכתוב ויהיה פי׳ מקצה שלשת ימים ביום שעברו שהוא סוף ג׳ ימים למה שנום הכינו לכם צידה אבל המרגלי׳ שלחם יהושע תוך ימי אבל ושבו אל יהושע בשמנה בניסן והשכים יהושע בבקר ונסעו מהשטי׳ בתשע בניסן וילינו שם על שפת הירדן ובו ביום אמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ר״ל בעשרה בניסן יעשה יי׳ בקרבכ׳ נפלאו׳: תוספת כתב הרב רבי יהודה ז״ל בענין בדיקתך שאומרין בשבת במנחה יש אומרי׳ לכך אנו אומרים שלשה פסוקים של צדוק הדין לפי שנפטר משה רבי׳ עליו השלום במנחה בשבת ואינו כך ויש להוכיח מפרקא קמא דקדושין מכת חשבון ע׳ אבלו של משה שהיו שלשים יום ובעשור לחדש אחר כי כשנו ללכת על יריחו ויריחו נלכדה בשבת וכאשר כשלך החשבון למפרע נמצא שלא מת בשב׳ ויצוו את העם לאמ׳ כראותכ׳ וגו׳. ואתם תסעו ממקומכם וגו׳ והלכת׳ אחריו אמרו ר״זל ת״ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ויום היה ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנ׳ הנה ארון הברית ארון כל הארץ עובר לפניכם בירדן ופר״שי ז״ל כשתנה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך שנאמ׳ ההולך לפניכ׳ בדרך לתור לכם מקום וגו׳. ובמנין יומם והארון אחר שני דגלים שנאמר ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וגו׳ ועכשו הארון נוסע תחלה שנאמר הנה ארון הברית וגו׳ עובר לפניכם בירדן כלומר מקדים לפניכם ליכנס בתוך הירדן ומה שאמר ויסעו מהר יי׳ דרך שלשת ימים וארון ברית יי׳ נוסע לפניהם. ארונו של משה היה שהיו בו שברי לוחות ולשון עובר שלשון ויעבור את הכושי לשון דאקדומי הוא עכ׳: והכהנים הלוים. עד עתה הלוים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהני׳ להקדימו יותר מפני הנס שנעשה לפניו עתה ואמרו ר״זל בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנ׳ ויאמר המלך לצדוק והביאתר הכהן את ארון אלהים ירושלם וכל זה להגדלת קדושתו ועוד מצינו במקו׳ אחר בבנין הבית שהעלוהו הכהנים מעיר דוד והביאוהו לבית קדשי הקדשים ואפשר כי לפני שנכנסוהו במקומו היה שם לעולם לא מנו אלא שלש מקומות ובכלל שהחזירוהו למקומו הוא ועד עתה היה הארון נוסע אחר שני דגלים ועתה נסע תחלה: ובינו. ובינו כתיב וביניו קרי והכל אחד כי ימצא בלשון יחיד ובלשון רבים וים בו דרש כי שני ארונות היו של יוסף ושל שכינ׳ והיו מהלכין יחד: כאלפים

רשי

דמו בראשו. עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו: דמו בראשנו. עון הריגתו תהא בראשנו: ויעברו. את הירדן: והלכתם אחריו. כשתנה מסע מכל המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך. והארון נוסע אחר שני דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה: והכהנים הלוים. לפי שיצאו כלם מלוי אבי עמרם נקראו לוים כמו שפיר׳ רבותינו בבראשי׳ רבה במ״ה מקומות נקראו כהנים לוים וזהו טעמו של דבר מר׳: אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: ובינו. כמו ובינו ודומה לו ישמח ישראל בעושיו. ד״א שתי ארונות היו של שכינה ושל יוסף מהלכין יחד: כאלפים

והיה ג׳ בטעם׳ פזר בקריאה וסים׳ והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה. והיה בהניח יי׳ אלהיך לך׳ והיה בשמעו את דברי האלה. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך. והיה כנוח כפות רגלי הכהנים. ונקרבתם בבקר לשבטיכם. ויאמר יי׳ אל גדעון עוד. ואני הצע״ר הבא״סף נרא״ה לי שזה אינו מן המנין כי הוא בזקף כי

והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך
החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים
וכל אשר יהיה אתך בבית דמו
בראשנו אם יד תהיה בו: ואם
תגידי את דברנו זה והיינו נקים
משבעתך אשר השבעתנו: ותאמר
כדבריכם כן הוא ותשלחם וילכו
ותקשר את תקות השני בחלון:
וילכו ויבאו ההרה וישבו שם
שלשת ימים עד שבו הרדפים
ויבקשו הרדפים בכל הדרך ולא
מצאו: וישבו שני האנשים וירדו
מההר ויעברו ויבאו אל יהושע בן
נון ויספרו לו את כל המצאות אותם
: ויאמרו אל יהושע כי נתן יהוה
בידנו את כל הארץ וגם נמגו כל
ישבי הארץ מפנינו:
וישכם יהושע בבקר ויסעו
מהשטים ויבאו עד הירדן הוא
וכל בני ישראל וילנו שם טרם
יעברו: ויהי מקצה שלשת ימים
ויעברו השטרים בקרב המחנה:
ויצוו את העם לאמר כראתכם
את ארון ברית יהוה אלהיכם
והכהנים הלוים נשאים אתו ואתם
תסעו ממקומכם והלכתם א
אחריו: אך רחוק יהיה ביניכם ובינו

ויהי כל דיפוק מדשי ביתיך לברא חובת קטוליה ברישיה ואנחנא זכאין וכל די יהי עמך בביתא חובת קטוליה ברישנא אם יד אנש תהי ביה: ואם תחוין ית פתגמנא דין ונהי זכאין ממומתיך דקיימת עלנא: ואמרת כפתגמיכון כן הוא ושלחתנון ואזלו וקטרת ית תורא דזהוריתא בחרכא: ואזלו ועלו לטורא ויתיבו תמן תלתא יומין עד דתבו רדפיא ובעו רדפיא בכל אורחא ולא אשכחו: ותבו תרין גבריא ונחתו מן טורא ועברו ואתו לות יהושע בר נון ואשתעיאו ליה ית כל דערעא יתהון: ואמרו ליהושע ארי מסר יי בידנא ית כל ארעא ואף איתברו כל יתבי ארעא מן קדמנא: ואקדים יהושע בצפרא ונטלו משיטין ואתו עד ירדנא הוא וכל בני ישראל ובתו תמן קדם די יעברון: והוה מסוף תלתא יומין ועברו סרכיא בגו משריתא: ופקידו ית עמא למימר במחזיכון ית ארון קימא דיי אלהכון וכהניא ולואי נטלין יתיה ואתון תטלון מאתרכון ותהכון בתרוהי: ברם רחיק יהי ביניכון וביניה

לא נמנה אלא י״ג במסורת בטעם פזר ואח״כ ברוב ספרים ישנים בדקתי ג״כ והוא בפזר ויש גמגום ובמס׳ אחרת לא נמנה זה מן מנין הפזרים. והיה כאשר יחלם הרעב׳. והיה כי תרבו ופריתם. והיה אם למוד ילמדו. ויאמר אלהים ירמיהו. וחמשה ועשרים אלף. והיה כאשר הייתם קללה בגוים. וחד וליהונתן בן שאול: שני האנשים ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שפטים: נמגו ד׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח: וכל בני ו׳ וסים׳ נמסר בסדר כי תשא:

רלב״ג

ואם תגידי את דברינו זה. באופן שימלטו שאר יושבי העיר בזה הבית כשתודיעי להם שכבר נשבענו להחיות הנמצאים בו לא תקשרנו שבועתינו לחיותם. והנה שבו שני האנשים ביום הב׳ לשלוחם שהוא היום השני מהשלשה ימים שזכר יהושע במה שאמר בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והנה ביום השלישי מאלו השלשה ימים השכים יהושע בבקר להזדרז על זאת המלאכה כי המלאכה לי׳ ובאו עד הירדן הו׳ וכל ישר׳ ולנו שם טרם יעברו את הירדן והנה לא עברו את הירדן בלילה ההוא אחר עבור השלשה ימים שזכר יהושע לסבות הא׳ כי השי׳ רצה שיתפרסם זה המופת לישראל כדי שתהיה אמונת׳ בו ית׳ וביהושע כביאו יותר חזקה ולזה חויב להמתין עבור הירדן עד בקר יום הד׳ והשני הוא שהשי׳ רצה שיהיה המופת הזה כלי להפיל אימה ופחד על כל מלכי האמורי והכנעני ולזה היה ראוי שיהיה בעת שיראו האנשים זה המופת וזה ביום. והשלישי הוא שרצה השי׳ שיתקדשו העם כדי שיהיו ראויים יותר אל שיעשה זה המופת בעבורם עם שזה הביאם לדקדק יותר בענין אלו הנפלאות כי זה ממה שיעירם להשיג מה שהיה בהם מהפלא והזרות ולזה הוכרח לומר שלנו שם טרם יעברו כי יחשב לפי שיעור יהושע להם שכאשר ישלמו ג׳ ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו

התקדשו ג' קמצין וסימ' ויאמר יהושע אל העם התקדשו· כי כל הכותים הנמצאים· כי רבת בקהל אשר לו התקדשו: אחל ג' ב' קמץ וא' פתח וסימ' נמסר בסדר דברים: ידעון ד' וסימ' ויאמר יי' אל יהושע היום הזה אחל· כל תפלה כל תחנה דמלכים ודבהריה· שפתי צדיק ידעון רצון: ואתה תצוה ב' ראשי פסו'

רשי

כאלפים אמה. שתהיו יכולין לילך ולהתפלל בשבת לפניו כך מפרש במדרש תנחומ' לפי שידע שיהיו לפני יריחו בריס בשב': למען אשר תדעו. מוסב על והלכתם אחריו כי לא עברת' בדרך ולא הלכת' לעניין תסעו עד הנה: ויאמר יהושע. ביום הג' ויום שלשים של אבל היה ראשון לשלשת הימים: התקדשו. הזדמנו: כי מחר. כעברכם את הירדן וגו': נפלאות. תר' פרישן: ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחר: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו לויים והיום כהנים: כבאכם עד קצה הירדן. כשתכנסו לפנים משפתו: בירדן תעמודו. עד אשר יעברו כל העם לעבר השני: גשו הנה. כנכס את כולם בין שני בדי ארון וזה אחד מן המקומות שמחזיק המועט את המרובה: בזאת תדעון. במה שאתם רואין שכלכם מזומנין כאן: הנה ארו' ארון כל הארץ. ברית של הקב"ה שהוא ארון כל הארץ ואל תתמה על הה"א של הברית שהרבה מקראות מדברים כך כמו המסגרו' המכונו' העמק הפגרים: עובר לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן: קחו לכם שני עשר איש. הכינו אותם להיות מוכנים למה שאצוה אתכם כשתעבור את הירדן: המים היורדי' מלמעלה למט' כדרך כל הנהרות המושכים: ויעמדו

יהושע

כַּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה אַל־תִּקְרְבוּ
אֵלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר־תֵּדְעוּ אֶת־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ
מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם הִתְקַדָּשׁוּ כִּי
מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלָאוֹת׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר
שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ לִפְנֵי
הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ
לִפְנֵי הָעָם׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם הַזֶּה
אָחֵל גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה
אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־הַכֹּהֲנִים
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־הַבְּרִית לֵאמֹר כְּבֹאֲכֶם
עַד־קְצֵה מֵי הַיַּרְדֵּן בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמֹדוּ׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֹּשׁוּ
הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל
חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַחִוִּי
וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי
וְהַיְבוּסִי׃ הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן
כָּל־הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן׃
וְעַתָּה קְחוּ לָכֶם שְׁנֵי עָשָׂר אִישׁ
מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־
אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת
רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה
אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן
יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמָעְלָה

תרגום

כתרין אלפין אמין במשחתא לא תקרבון לותיה בדיל דתידעון ית אורחא די תהכון בה ארי לא עברתון באורחא מאיתמלי ומדקמוהי: ואמר יהושע לעמא אזדמנו ארי מחר יעביד יי ביניכון פרישן: ואמר יהושע לכהניא למימר טולו ית ארון קיימא ועברו קדם עמא ונטלו ית ארונא דקיימא ואזלו קדם עמא:
ואמר יי ליהושע יומא הדין אשרי לרביותך בעיני כל ישראל דידעון ארי כמא דהוה מימרי בסעדיה דמשה כן יהי מימרי בסעדך: ואת תפקיד ית כהניא נטלי ארונא דקיימא למימר כמימטיכון עד קצת מי ירדנא בירדנא תקומון: ואמר יהושע לבני ישראל אתקריבו הלכא ושמעו ית פתגמיא דיי אלהכון: ואמר יהושע בדא תדעון ארי אלהא קיים אתרעי לאשראה שכינתיה ביניכון ותרכא יתריך מן קדמיכון ית כנענאי וית חתאי וית חואי וית פריזאי וית גרגשאי ואמוראי ויבוסאי: הא ארון קיימא דריבון כל ארעא עבר קדמיכון בירדנא: וכען דברו לכון תרי עסר גברין משבטיא דישראל גברא חד גברא חד לשבטא: ויהי כמנח פרסות ריגלי כהניא נטלי ארונא דיי ריבון כל ארעא במי ירדנא מי ירדנא יפסקון מיא דנחתין מלעילא

גשו ג' וחס' וסימ' ואמר יהושע אל בני ישראל גשו· ויאמר שאול גשו· ויען יחזקיהו ויאמר: את הכהנים נשאי: את בני ישראל.

רדק

כאלפים אמה במדה. הכ"ף כ"ף השיעור כמו כ"ף כשש מאות איש כעשרים איש כאיפה שעורים ויתכן שהוא כ"ף האמתות לפי שאמר במדה וכמו זה הכ"ף כ"ף הדמיון כהיו' תמכאון אותו השבע' לי כיום ורוחב המים היה אז שני עשר מיל כנגד מחנה ישראל כמו שפירשו רז"ל ואמר להם יהושע שמשעה שיכנסו לירדן יתרחקו מן הארון אלפים אמה והטעם שבוס שילכו רחוקים מן הארון הכתוב אומר הטעם למען תדעו את הדרך ויש בזה דרש כי מה שבוה להם רחוק יהיה ביניכם וביני כאלפים אמה במדה על חנותם לפני יריחו צוה להם ואמר להם יהושע עתידין אתם לעשות שם ביריחו את השבת אל תרחיקו מן הארון יותר מאלפי' אמה לכל רוח ולמה כדי שיהיו רשאין לבא להתפלל לפני הארון בשבת ומ"מ במדה בפתח הבי"ת שמור' על הידיע' ר"ל במדה הידוע' אצלם במלאכה המשכן: תדעו את הדרך כדי שלא תכנסו בערבוביא ותראו מרחוק הארון ותלכו דרך ישרה כלכם אחרי הארון: כי לא עברתם בדרך. בדרך הזה כלו' שיבקעו לפניכם המים: התקדשו. תהיו מזומנים לעבור והכינו כליכ' וכל דבריכ': מחר בעברכם את הירדן: יעשה יי' בקרבכם נפלאו' והנפלאות בקיעת מי הירדן ועמוד המים נד אחד והיאך ידע יהושע זה ועדיין לא אמר לו השם ית' היום הזה אחל גדלך עד למחר ביום עבר' אלא כשאמ' לו ביום שלשים של אבל משה קום עבור אמר לו כי עד שלשה ימים תעברו את הירדן ואמר לו הנפלאו' שיעשה עמהם בעברם וזהו שאמר להם יהושע כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים ואף על פי שלא זכר זה הכתוב כשאמר לו קום עבור והירדן היה מלא על כל גדותיו אז הבין יהושע כי לא יתכן שעברם את הירדן אלא בנפלאות שיעשה עמהם. ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום שעברו והוא בעצמו' לחרש. כי כאשר הייתי עם משה כי כמו שבקעתי הים לפני משה כן אבקע הירדן לפניך ובזה ידעו כי כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך: עד קצה מי הירד'. עד קצה העב' השני שיצאו ממנו ושם עמדו נושאי הארון עד שעברו כל העם ומהמקום ההוא שביבות מצב רגלי הכהני' לקחו שתים עשרה אבנים והעבירום עמם ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע במקום מצב רגלי הכהנים וכל זה קודם שעברו נושאי הארון מתוך הירדן: גשו הנה. הקריבם והקהילם לפני הארון במקום שהיה שם יהושע והשמיעם את דברי יי': בזאת תדעון. טעמו לפניו שהארו' יעבור לפניה' ויכרתו מי הירדן ובאות הגדול הזה ידעון כי האל ית' בקרבם ויוריש הגוים מלפניה' ודרש כי טעמו לת"ם גשו הנה הכניס כלם בין שני בדי הארון וזה א' מן המקומו' שהחזיק המעט את המרובה: ואמ' להם בזאת תדעון בזאת הפליאה שאתם רואים שכולכם מזומנין בין בדי הארון וזה הדרש רחוק כי אילו היה זה הפלא היה נזכר ככתוב: הנה ארון הברית ארון כל הארץ. חסר וארון שזכר עומד במקום שנים ופירושו ארון ארון כל הארץ או חסר ברית שהרי זכר הברית ופירוש ברית ארון כל הארץ ויש מי שפירש כי על הארון הוא אומר ארון כל הארץ לפי ששכן שם הכבוד וכן נקרא שם כי שם יי' צבאות עליו וכן קראו שם הארון יי' כשהיו אומרין בנוסעו קומה יי' ובנחה שובה יי' וכן אמר עלה אלהים בתרועה אמר על הארון ואמר ארון כל הארץ כי על ידי הארון הראה האל ית' שהוא ארון כל הארץ והפך הטבעים כרצונו כי המים טבען להיות נגרים ועמדו נד אחד: ועתה קחו לכם. ולא אמר להם מה יעשו אלא הכין אותם טרם שיעברו ואחר שעברו העם אמר להם שירימו איש אבנו: ויעמדו

רלבג

את הירדן בתחלת הלילה שאחריה' ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבא' יותר לדורו' הבא' אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעיכ' צוה יהושע לשני' העם' איש שירימו להם אבן אחת לאיש על שכמו למען יהיו האבני' האלה לזכרון לבני ישר' על דבר זה המופת. והנה צוו השוטרי' את העם במצות יהושע שילכו אחר ארון ברית יי' שישאוהו הכהנים הלוים והנה הוצרכו לזאת הצואה כי בימי משה היה חנותם ונסעם על פי יי' מצד תנועת עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהיו המנהיגים עתה הכהנים הלוים נושאי ארון ברית יי' על פי הנבואה וכדי שיראהו כלם היה ראוי שירחקו ממנו ולזה צוו אותם שירחקו ממנו אלפים אמה: והנה זכר אחר זה שכבר צוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבם אחר הלילה ההוא ולכהנים צוה שישאו ארון הברית ויעברו לפני העם. וזכר שכבר אמר השם ית' ליהושע כי יחל לגדל אותו בעיני כל ישראל עד שהתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו וזה אמנם יהיה בזה האופן שהישירו הש"י איך יעשה זה המופת: והוא שכבר הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם זמן והוא שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע ההוא יכרתון מי הירדן וזה אמנם יהיה בשיכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחוייב שישוב מה שאחר המקום ההוא מהירדן תרבה כי המים אשר בו יירדו ולא יגר להם דבר מן המים היורדי' מלמעלה ולזה צוה שיעמדו רגלי הכהני' בירדן עד עבור כל העם והודיע שתכף שיסירו הכהני' רגליה' משם ישובו מי הירדן למקומן ולפי

וכבוא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא והוא דין וסימ׳ נמסר בסדר תצא׃ והורדים על ים כל לשון ירידה אל כמ׳ יד על
וסימ׳ במסר רבת׃ לעבור ד׳ מלאים בקריאה וסימ׳ עד אשר תמו כל הגוי׳ ותנינא כל הגוי׳ ויהי כאשר
תם כל העם לעבור׳ לעבור כך בליעל׃ שבטי בני ישראל ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ והיו לאחד מכני שבט

ויעמדו נד אחד׃ ויהי בנסע העם
מאהליהם לעבר את הירדן
והכהנים נשאי הארון הברית לפני
העם׃ וכבוא נשאי הארון עד הירדן
ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו
בקצה המים והירדן מלא על כל
גדותיו כל ימי קציר׃ ויעמדו המים
הירדים מלמעלה קמו נד אחד
הרחק מאד באדם העיר אשר מצד
צרתן והירדים על ים הערבה ים
המלח תמו נכרתו והעם עברו נגד
יריחו׃ ויעמדו הכהנים נשאי הארון
ברית יהוה בחרבה בתוך הירדן
הכן וכל ישראל עברים בחרבה עד
אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן
ד ׃ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור
את הירדן ויאמר יהוה
אל יהושע לאמר׃ קחו לכם מן
העם שנים עשר אנשים איש אחד
איש אחד משבט׃ וצוו אותם לאמר
שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב
רגלי הכהנים הכין שתים עשרה
אבנים והעברתם אותם עמכם
והנחתם אותם במלון אשר תלינו
בו הלילה׃ ויקרא
יהושע אל שנים העשר איש אשר
הכין מבני ישראל איש אחד איש
אחד משבט׃ ויאמר להם יהושע
עברו לפני ארון יהוה אלהיכם
אל תוך הירדן והרימו לכם איש
אבן אחת על שכמו למספר שבטי
בני ישראל׃ למען תהיה זאת אות
בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר
לאמר מה האבנים האלה
לכם׃ ואמרתם להם אשר נכרתו
מימי הירדן מפני ארון ברית יהוה

ויקומון רוקבא חד׃ והוה כד נטלו
עמא מקרויהון למעבר ית ירדנא
וכהניא נטלי ארונא דקיימא קדם
עמא׃ וכמיתמטי נטלי ארונא עד
ירדנא ורגלי כהניא נטלי ארונא
טבילא בקצת מיא וירדנא מלי על
כל כפוהי כל יומי חצדא׃ וקמו
מיא דנחתין מלעילא קמו רוקבא
חד רחיקין לחדא מאדם קרתא
דבסטר צרתן ודנחתין לימא
דמישרא לימא דמלחא שלימו
פסקו ועמא עברו לקביל יריחו׃
וקמו כהניא נטלי ארון קיימא דיי
ביבשתא בגו ירדנא מתקניא וכל
ישראל עברין ביבשתא עד ד
דשלימו כל עמא למעבר ית
ירדנא׃ והוה כד שלימו כל עמא
למיעבר ית ירדנא
ואמר יי ליהושע למימר׃ דברו
לכון מן עמא תרי עשר גברין
גברא חד גברא חד משיבטא׃
ופקידו יתהון למימר טולו לכון
מיכא מגו ירדנא מאתר מקם רגלי
כהניא מתקניא תרתי עסרי א
אבניא ותעברינון יתהון עמכון
ותחתון יתהון בבית מבתא
דתביתון ביה בליליא׃
וקרא יהושע לתרי
עשר גברא דאתקין מבני ישראל
גברא חד גברא חד משיבטא׃
ואמר להון יהושע עברו קדם
ארונא דיי אלהכון לגו ירדנא
וארימו לכון גבר אבנא חדא על
כתפיה למניין שבטיא דבני יש
ישראל׃ בדיל דתהי דא את
ביניכון ארי ישאלון בניכון מחר
למימר מה אבניא האילין ל
לכון׃ ותימרון להון די פסקו מי
ירדנא מן קדם ארון קיימא דיי

ויעמדו נד אחד׳ כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מתקבצים ונגדשים ועולין למעלה כיפין על גבי כיפין׃ נד׳ כמו כונס יכנד נד קציר לשון גובה וכן חברם מכחם׃ גדותיו׳ לשון שפה גבוהה׃ כל ימי קציר׳ בימי ניסן ימי קציר הם׃ רחוק מאד׳ ממקום שעמדו שם נפסקו׃ מאדם העיר׳ כך שמה׃ והיורדים׳ אותם שהיו יורדי׳ משם ולמטה תחלה תמו נ נכרתו עברו כדרך ה הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו׃ ויעמדו הכהנים׳ אצל שפת הירדן בתוך הירדן וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה׃ הכן׳ מכוונים ונכונים זה כנגד זה ושני׳ עשר אבני׳ הם שנזכרים למעלה להיות כנוכים׃ עברו לפני ארון וגו׳ הכנסו עתה בירדן ו ועברו עד לפני הכהני׳ והעברתם אותם עמכ׳ כמצות משה לבנות מהם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליה׳ את דברי התורה ובו ביום באו אל הר עיבל ובנו בהם את המזבח והעלו ע עולות ושלמים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל והיו ה האבנים האלה בגלגל לזכרון זה ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע בתוך ה הירדן׃ שר

רבלג

ולפי שזה הזמ׳ הו׳ בלתי מוגבל כי אפש׳ שיהיה זמן עבור העם הירדן ארוך אם יעברו ב במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן העניין בזמן הנע׳ רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגביל ענין הפלא הזה ומסיר ה הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחר שיהושע היה יודע זמן הכר׳ הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך הנה אוליביא זה ספק מ מעט בענין זה המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר ממה שזכר מעמד המים

כי ישאלון תניין אבר ישאלון ואלם כי אבר ראיתם את תנרים

ויעמדו נד אחד׳ פי׳ שלא יתפשטו הנה והנה בהכרתם ולא ישטפו אותם המקומות אבל יעמדו נד אחד כמו שירדו המים כן יעמדו אלה על אלה ולא יתפשטו ולא יבאו מגרות הירדן׃ הארון הברית׳ הב׳ חסר ופי׳ הארון ארון הברית׃ על כל גדותיו׳ על כל שפתיו מפה ומפה כל ימי קציר כלומר אף על פי שהיו ימי קציר היה מלא על כל גדותיו ובניסן עברו בעבור לחדש שהם ימי קציר או פירושו כי כן מנהגו להיות מלא ימי הקציר ואמר והירדן היה מלא כמשפטו להיות מלא כל ימי קציר כי בהחל ימי החום יתפשר השלג אשר בהרי׳ וימלאו הנהרות וכן בדברי הימים כשעברו בני גד לדוד לעזרו הם אשר עברו את הירדן בחדש ה הראשון והוא מלא על כל גדותיו׃ הרחק מאד מאדם העיר׳ העיר הקרובה שם במקום שעברו היה שמה אדם ומה שאמר הרחק מאד להודיע כי לא נתפשטו המי׳ היורדים אלא קמו זה על זה נד אחד רחוקים מן העיר כמו שהיו מתחילה׃ והיורדים׳ פי׳ והמים היורדים אשר מתחת מ מקום הכריתה ירדו אל הים כ כמנהג הנחלים וקודם שעברו תמו אותם המים התחתונים כי הלכו כולם לים והעם עברו כ ביבשה בריוח כי לא היו מים אז למעלה מהם שקמו נד אחד ומה שכתיב באדם וקרי מאדם הכתוב אומר כי לולי שקמו המים נד אחד והיו מתפשטין היו נ נכנסים באדם העיר ושוטפין העיר אף על פי שהיתה רחוקה כל כך היו המים רבים אבל עתה שקמו נד אחד רחקו מאד׳ העיר מאד כמו שהיה הירדן רחוק מ מהעיר׃ בתוך הירדן הכן׳ מקור ר"ל מוכנים ומתוקנים כ כתרגומו מתקנין וכן ממצב רגלי הכהנים הכין ממקום ש שיהיו מוכנים ומתוקנים בו׃ ויאמר יי׳ אל יהושע׳ וכבר אמר קודם ויאמר יהושע אל בני ישרא׳ גשו הנה וכן ויקרא יהושע דבק עם ויהי כאשר תמו כל הגוי ל לעבור את הירדן לאמר שיאמר יהושע לבני ישרא׳ קחו לכם וצוו אותם׃ עברו לפני ארון יי׳. נראה כי יהושע עבר באחרונה את הירדן והעבי׳ כל העם לפניו כדי שיהיו בטוחי׳ יותר כשנשאר אחריהם שהמים יעמדו נד אחד עד שיעבור הוא וכיון שעברו כלם קרא לאותם שנים עשר איש שהכין שהיו עמו ואמר להם ש שיעברו לפני הארון שהיה בתוך הירדן כי השעבר הוא אשר יצאו מתכו ואמ׳ להם שירימו איש אבן על שכמו ויעבירום עמם׃

בעברו

בני ישראל לנשים׳ איש אבן אחת על שכמו למספר׳ ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע׃ סימן
קדמ׳ כי ישאלון בניכם׳ תנינא אשר ישאלון בניכם׳ קדמ׳ מחר לאמור׳ תניינא מחר את אבותם לאמר׳
קדמ׳ מה האבנים האלה לכם׳ תנינא מה האבני׳ האלה׳ קרבא שני׳ עשר איש לשבט׳ תנינא שני׳ עשר אנשים׃

היורדים נד אחד שזה בלתי איפשר בזולת המופת כמו שנבאר כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת׃ והנה ספר שכן היה העניין ר"ל שבבואו נושאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נטבלו בקצה המים תכף עמדו המים היורדים מלמעלה כמו נד אחד הרחק מאד מן העיר שמה אדם אשר מצד צרתן והיורדים על ים הערבה תמו נכרתו בהפסק ירידת המים מלמעלה והעם עמדו נגד יריחו׃ ולפרסם זה המופת צוה לי"ב איש אשר הכין מבני ישראל איש אחד איש אחד משבט שירימו להם איש אבן אחת על שכמו למען יהיה זה אות בקרבם להזכירם ענין זה המופת׃ ותכר

עד תום כל הדור: כמו ששנינו במסכ' סוטה: עודם בירדן. אמר להם יהושע דעו מה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו': ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבור ארון וגו'. ארון לא כדרך שעברו האחרי' אלא כמו שמפו' למטה בענין כתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרבה על השפה

בעברו בירדן. במקצת ספרים העי"ן בגעיא נקרא בקמץ רחב והוא מן החלופים: הקים יהושע. אף על פי שלא ראינו שצוהו האל על אלה האבנים אחר שעשה ידענו כי במצוו' הא' ית' עשה: תחת מצב. מקו' מצב לא תחת רגליהם שהרי לא זזו משם עד שנעשה כל מה שהיה להם לעשות כמו שכתו' עד תם כל הדבר: עד תם כל הדבר.

לזכרון ח' ב' חס' וסי' נמסר בזכריה סימן ו'. ויעברום ח' חס' בליש' וסי' ויקחם ויעברם. ויעברום עמם אל המלון. מעברים עם יי'. ויקרא ישי אל אבינדב ויעברהו. והוא ירה החצי להעברו. ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול לקח. וכל עם יהודה ויעברו את המלך כתיב. ויעברו את המלך ואת ביתו. וכל גבי נון דכו'

בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ מֵי הַיַּרְדֵּן וְהָיוּ הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לְזִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם: וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂאוּ שְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה אֲבָנִים מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבִרוּם עִמָּם אֶל־הַמָּלוֹן וַיַּנִּחוּם שָׁם: וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן תַּחַת מַצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן עַד תֹּם כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל־הָעָם כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְמַהֲרוּ הָעָם וַיַּעֲבֹרוּ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן־יְהוָה וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם: וַיַּעַבְרוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה חֲמֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה: כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ: בַּיּוֹם הַהוּא גִּדַּל יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר יָרְאוּ אֶת־מֹשֶׁה כָּל־יְמֵי חַיָּיו:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: צַוֵּה אֶת־הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן הָעֵדוּת וְיַעֲלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן: וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר עֲלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן: וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה

ל' / ח' ב' חס' / חס' ל' / ג' רסמי' / ל' נחסר יוד / ל' חס' בליש' / ל' ואתרן יכמיו / ב' כ' בטע' לפ / ד' חל' לו / ל' חס' בליש' / ל' / ל' המן / קלמ' ד' חס' / ג' יב / ג' רפין / בעלות קל ל'

בְּמֵיעִבְרֵיהּ בְּיַרְדְּנָא פְּסַקוּ מֵי יַרְדְּנָא וִיהֶוְיָין אַבְנַיָּא הָאִילֵין לְדָכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עָלְמָא: וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְהוֹשֻׁעַ וּנְטָלוּ תַּרְתָּא עַשְׂרֵי אַבְנַיָּא מִגּוֹ יַרְדְּנָא כְּמָא דְמַלִּיל יְיָ עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמִנְיַן שִׁבְטַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַעְבְּרוּנוּן עִמְּהוֹן לְבֵית מְבָתָא וְאַצְנְעוּנוּן תַּמָּן: וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי אַבְנַיָּא אֲקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּגוֹ יַרְדְּנָא בַּאֲתַר מֵיקַם רִיגְלֵי כָּהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא וַהֲווֹ תַמָּן עַד יוֹמָא הָדֵין: וְכָהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא קַיְימִין בְּגוֹ יַרְדְּנָא עַד דִּשְׁלִים כָּל פִּתְגָּמָא דְפַקִּיד יְיָ יָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַלָּלָא עִם עַמָּא כְּכֹל דְּפַקִּיד מֹשֶׁה יָת יְהוֹשֻׁעַ וְאוֹחִיאוּ עַמָּא וַעֲבָרוּ: וַהֲוָה כַּד שְׁלִים כָּל עַמָּא לְמִיעְבַּר וַעֲבַר אֲרוֹנָא דַיְיָ וְכָהֲנַיָּא קֳדָם עַמָּא: וַעֲבָרוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה מְזָרְזִין קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַלִּיל עִמְּהוֹן מֹשֶׁה: כְּאַרְבְּעִין אַלְפִין מְזָרְזֵי חֵילָא עֲבָרוּ קֳדָם עַמָּא דַיְיָ לִקְרָבָא לְמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ: בְּיוֹמָא הַהוּא רַבֵּי יְיָ יָת יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל וּדְחִילוּ מִינֵּיהּ כְּמָא דַהֲווֹ דַחֲלִין מִן מֹשֶׁה כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי:

וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר: פַּקִּיד יָת כָּהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְיִסְקוּן מִן יַרְדְּנָא: וּפַקִּיד יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּהֲנַיָּא לְמֵימַר סְקוּ מִן יַרְדְּנָא: וַהֲוָה כַּד בְּעוֹ לְמִיסַּק כָּהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ מִגּוֹ יַרְדְּנָא אִתְנְגִיד פַּרְסַת רַגְלֵי כָּהֲנַיָּא וּנְחַתָא עַל יַבֶּשְׁתָּא

שנכנסו בה שהיו עומדין אצלה וחזרו המים לאחוריה' לילך כתמול שלשם כמצא ארון ונושאיו מצד זה וכל ישראל מצד זה כשא ארון את נושאיו ועבר: לפני העם. לעיני העם: צוה את הכהנים. כאן פירש הכתוב את האמור למעלה היאך עבר ארון יי' והכהנים לפני העם וגו': ויעלו מן הירדן. ויעברו אין כתיב כאן אלא ויעלו לומר שעל השפה שהיו עומדין אצלה עלו ואי אפשר לומר שהיו עומדין אצל שפת הירדן שבמערב שהרי כאמר למעלה כטבלו רגלי הכהנים בקצה המים ושם ועמדו ה הכהנים וכל ישראל עוברים: כתקו כפות רגלי הכהני'. מן המי' אל החרבה שאצלם: וישובו

רלבג

חכר עוד ששתי עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהני ויתפרסם להם שאצל מקומם עמדו מי הירדן נד אחד. והנה זכר שכבר מהרו העם לעבור יותר מהחוק הנהוג ודמה שכבר עשו זה כדי שיתבאר להם מדרגת יהושע בענין זה המופת כי אלו היה מוגבל זמן עמידת מי הירדן עד הזמן שהיה ראוי שיעברו בו העם לפי החק הנהוג היה ראוי כשמהרו לעבו' שיאחרו מי הירדן כך זמן מה אחר עברם והנה ספר שתכף עבור העם עבר ארון יי' לפני העם ותכף שבו מי הירדן למקומם וזה גם כן היה במצות הש"י כדי שיתפרסם לישראל עוצם זה המופת ר"ל שכבר צוה הש"י את יהושע שיצוה הכהנים נושאי הארון שיעלו מ מהירדן תכף עבור העם: והנה

הקמת האבנים בירדן והעברת האבנים האחרות אל המלון: אשר צוה יי' את יהושע. כמו שכתוב למעלה: ככל אשר צוה משה את יהושע. כמו שכתוב בתור' והיה ביום אשר תעברו את הירדן: וימהרו. הקמת האבני' והעברתם ואחר כן עברו: ויהי כאש' תם כל העם וגו'. לפני העם. פי' הארון והכהנים שהיו לפני העם קודם שתמו לעבור עברו אחרי עבור העם. או פי' כאשר תם כל העם לעבור המתינו על שפת הירדן עד שעבר הארון והלך לפני העם והלכו אחריו. או יהיה פי' לפני העם לעיני העם. ורז"ל פירשו בענין אחר כל זה הענין ופירשו עד קצה מי הירדן שירדן תעמדו בקצ' אשר נכנסו מתנו ושם עמדו הכהנים והארון עד שעבר העם ופרשו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרב' אחר בגדם והיא השפ' אשר נכנסו מתנה וחזרו לאחוריהם אל החרב' וזה שאמ' ויעלו מן הירדן שעלו מן הירדן אל השפה כדי שיחזרו המים למקומם קודם שיעבור הארון כדי להראות להם נס אח' כמנהג ארון והכה' מצד אחד ויש' מצד אחר והירדן מלא ביניהם כשא ארון את נושאיו ועבר שנ' ויעבור ארון יי' לפני העם ואני תמה מזה הדרש מה הצריכם לזה לאלה הפסוקים כי כבר פירשנו אותם כלם לדעתנו ואפילו יהיה כדבריהם פי' קצה מי הירדן ב בשפה אשר נכנסו ממנה כאש' תם כל העם לעבור עבר הארון אחריהם ביבשה וכאמר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה מצד השני שבו המים למקומם ולכה ראו שארון מצד זה וישרא' מצד זה ומה צריך לשא' ארון את נושאיו ולעבור ואם היה כן כזה לא היה הכתוב מפרש שהארון נשא את נושאיו למעלה מן המים ואפילו למי שמפרש דבריהם כ כמשמעו שמפרש עד קצה מי ה הירדן הקצה שיצאו ממנו כמו שאנו מפרשים ומפרש ארון מצד זה וישראל מצד זה כי כלם היו מהספה אשר יצאו ממנה אלא פי' מצד זה שהארו' היה על שפת הירדן וישראל היו לפניו רחוקים והו כמצד אחר אם כן הארון שהיה אחרי העם איך אמ' ויעבור לפני העם אלא כשא ארון את כ נושאיו ועבר לפני העם אף על פי כן מי הצריכ' לזה הנס וכי קשה

בסג מל' וסי' והעבירני עליהם סביב. ויאמר המלך לעבדיו העבירוני. אשר יעבירוני עד אשר אבא אל יהודה: ויעברו ב' וחס' וסי' וימהרו העם ויעברו. עלה הפרץ לפניהם. וא' יגעשו עם ויעברו: חמשים ד' וחס' וסי' נמסר לע"ל בספרא בסי' א' ובסדר בשלח: צוה ג' בקריא' וסי' צוה את הכהנים נשאי ארון. צוה ויכרתו לי ארזים מלבנון. צוה ישועות יעקב: ארון העדות י"ב דסמיכי בקריא' וסי' נמסר בסדר כי תשא: ויעלו ג' רפין בקריא' וסי' צוה את הכהנים נשאי. יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. והשמיעו עליה בקולם:

הוא לפרש שהמתינו אותו ישראל עד שעבר לפניהם כמו שפירשנו או פירוש לפני העם לעיני העם כמו שפיר' והם שאמרו ידעו מה שאמרנו כי דעתם רחבה מדעתנו: כארבעים אלף. הכ"ף כ"ף השיעור: גדל יי'. שבקע הירדן לפניו כמו שבקע הים לפני משה: ויאמר יי' אל יהושע וגו' צוה את הכהנים: וכבר אמר כי כבר אמר למעלה ויעבר ארון יי' ועתה ספר היאך עבר כי הקב"ה אמר ליהושע קודם זה שיצוה את הכהנים שיעלו מן הירדן: ויהי בעלות הכהנים. בב"ית כתיב וקרי בכ"ף והענין אחד: וישבו

וישובו מי הירדן כתמול שלשום על כל גדותיו. בא להודיע כי בשוב המים למקומם גם כן לא באו כאחד כי היו שוטפים בירידתם ויציאתם חוץ מגדות הירדן אלא ירדו התחתונים עם קצת העליונים וכן מעט מעט עד אשר שבו כתמול שלשום ללכת על כל גדותיו: ויחנו בגלגל. והוא המלון אשר צוה יי׳ להניח שם האבנים ושם הקימם יהושע ובו ביום שעברו באו הגלגל שכא׳ במלון אשר תלינו בו הלילה ואמרו רז״ל כי יותר משישים מיל הוא הדרך שהלכו באותו היום מן הירדן ועד הגלגל וע״י נס הלכו הדרך ההוא אנשים ונשים וטף יותר משישים מיל באותו היום: אשר ישאלון בניכם. הנולדים הקטנים ואשר יולדו: אשר הוביש יי׳ את מי הירדן מפניכ׳. דברי יהושע לבני ישרא׳ ליוצאים ממצרים ולילודים במדבר אמר הוביש מפנינו אנחנו שיצאנו ממצרים: יראתם. לגזרת פעל כי יראתם לגז׳ פעל והוא עבר במקום עתיד כמו תראו ורבים כמוהו: עד עברנו. עד עברם קרי והם דברי הכותב: בעת

וישובו המים למקומם. כשנשא ארון מצד זה וישראל מצד זה נשא ארון את נושאיו ועבר ועל דבר זה נענש עוזא כשאחז בארון כי נושאיו נשא עצמו לא כל שכן: הקים יהושע בגלגל. הוא המלון אשר לנו בו הלילה: אשר בעבר הירדן ימה. לפי שעברו בני ישראל הוא צד של מערבי ועד עכשיו היו בעבר מזרחי: חרבות

גדותיו ד׳ וסימ׳ וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו. והירדן מלא. ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו. אלה הם אשר עברו את. הוביש ד׳ מל׳ וסי׳ כי שמענו את אשר הוביש. אשר הוביש ר״פ. ויהי כשמוע כל מלכי. כל הובאיש על עם בן כתיב: למען ו׳ פסו׳ אית בהון למען למען וסימ׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו.

וַיָּשֻׁבוּ מֵי־הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל־שִׁלְשׁוֹם עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃ וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ׃ וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה׃ וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר בַּיַּבָּשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם עַד־עָבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ מִפָּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ׃ לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה כִּי חֲזָקָה הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים׃

ה וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־עָבְרֵנוּ וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃

וְתָבוּ מֵי יַרְדְּנָא לְאַתְרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ
ג׳ נכפ׳ י״צ בנפ׳ ר׳ כְּמֵאתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי עַל כָּל כ
כֵּפוֹהִי׃ וְעַמָּא סְלִיקוּ מִן יַרְדְּנָא
בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה וּשְׁרוֹ
כג בְּגִלְגְּלָא בִּסְיָפֵי מַדְנַח יְרִיחוֹ׃ וְיָת
תַּרְתָּא עַשְׂרֵי אַבְנַיָּא הָאִילֵין דִּנְסִיבוּ
מִן יַרְדְּנָא אֲקֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגְּלָא׃
ל׳ רפסי׳ וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר
ל׳ דְּיִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן מְחַר יָת אֲבָהַתְהוֹן
לְמֵימַר מָה אַבְנַיָּא הָאִילֵין׃
ל׳ וּתְהוֹדְעוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמֵימַר
בְּיַבֶּשְׁתָּא עֲבַר יִשְׂרָאֵל יָת יַרְדְּנָא
הָדֵין׃ דְּיַבֵּשׁ יְיָ אֱלָהָכוֹן יָת מֵי
ר׳ ת׳ ל׳ יַרְדְּנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן עַד דַּעֲבַרְתּוּן
כְּמָא דַעֲבַד יְיָ אֱלָהָכוֹן לְיַמָּא דְסוּף
דִּי יַבֵּשׁ מִן קֳדָמַנָא עַד דַּעֲבַרְנָא׃
ל׳ פסו׳ למען למען בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא יָת
גְּבוּרְתָּא דַיְיָ אֲרֵי תַקִּיפָא הִיא בְּדִיל
ל׳ דְּתִדַּחֲלוּן יָת יְיָ אֱלָהָכוֹן כָּל יוֹמַיָּא׃
וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל
מַלְכֵי אֱמוֹרָאֵי דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא
מַעַרְבָא וְכָל מַלְכֵי כְנַעֲנָאֵי דִּי עַל
ו׳ רפסוי יַמָּא יָת דְּיַבֵּשׁ יְיָ יָת מֵי יַרְדְּנָא מִן
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד דַּעֲבָרוּ וְאִתְמְסִי
לִבְּהוֹן וְלָא אִשְׁתְּאַרַת בְּהוֹן עוֹד
עברם׳ כ״ה ת׳ רוּחַ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כי מאת יי׳ היתה לחק. למען דעת כל עמי הארץ. ואטמא אתם במתנותם. למען תינקו ושבעתם. למען טבח טבח. ונמסר גם בסדר וירא: וכל מלכי ו׳ וסימ׳ ויהי כשמוע כל מלכי האמרי. וייראו גוים את שם יי׳. ולא נעשה פסח כמהו. וכל מלכי הארץ מבקשים דד״ה. לבד מאנשי התרים דמלכים. וחכרו דד״ה:

רלב״ג

והנה זכר שהעם עלו מהירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל ושכבר הקים יהושע שם י״ב האבנים אשר הרימו השבטים עשר שהכין מבני ישראל למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם וזה ממה שיורה כי במקום המקודש שמו ארון כמו הענין בצנצנת המן ובמטה אהרן שנתבאר בתור׳ שהושמו לפני משכן יי׳ למשמרת והנה נקבע המשכן בגלגל זמן מה כמו שיבא שכבר עשו בני ישראל שם הפסח בארבעה עשר יום לחדש ולא היה אפשר שיעשוהו שם שלא היה שם המשכן. והנה יראה שלא הושמו האבנים האלה לפני העדות כמו הענין בצנצנת המן ומטה אהרן לשתי סבות האחת שלא נזכר בזה המקום זה אבל זכר שכבר הקימם יהושע בגלגל. והשנית שהוא ראוי שיהיה הבדל עצום בין מופתי משה ומופת זולתו כמו שנזכ׳ בסוף התורה ולזה אין ראוי שישתתפו אלו הדברי׳ שהיו לזכרון לאלו המופתי׳ במקום אחד עם שאלו האבנים יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא ועוד שכבר היה הבדל עצום בין צנצנת המן ומטה אהרן ובין האבנים האלה וזה כי בצנצנת המן היה בו המופת מתמיד עד שמה שהיה נמס בחום השמש ישאר ויתקיים זה הזמן הארוך וכן היה הענין במטה אהרן עם השקדים שגמל ואלו הענינים גם כן מה שנעשה בו המופת בעצמו ואולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו שבה באופן מה לזכר ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל בכללם שלש פעמים בשנה ויזכירום אלו האבנים ענין זה המופת עד שלם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקימם בגלגל כי די להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום יראה שאלו האבנים היו תמיד במקום משותף לכל ישראל כדי שיהיו זכרון מתמיד לכולם כמו שנזכר פה והנה למדו רבותינו ז״ל ממה שנזכר פה שבשבעה באדר מת משה וידמה שהסכימו שאותו אדר היה משלשים יום כי אז היו מקדשין החדש על פי הראיה ובו ביום שמת משה התחיל מספר השלשים יום שבכו אותו והנה היום השני מניסן היה היום השלשים ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא ובו ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום התשיעי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן ויחנו בגלגל ואולם אם היה בשנה ההיא אדר מעשרים ותשעה יום הנה יתחייב שנאמר שבשמנה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום ההוא בן מאה ועשרים שנה אנכי היום למדנו שבכמו היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לבב לכל מלכי האמורי והכנעני וכבר נתפרסם זה המופת לכולם מצד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהש״י הוביש מימי הירדן מפני בני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה צוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו. והנה ראוי שנחקור בכאן בהיתר ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר הפרישו ז״ל כי לא יתחדש במופתים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא יי׳ מפני מה שכתוב אין כל חדש תחת השמש והיתר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה למהר זמן פתיחת הארץ פיה וביאור זה כי זה יקרה לארץ באורך הזמנים כשיעבר בבטנה איד מה עשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופת היה לעשות בזולת זמן מורגש מה שיעשוהו הטבע בזמן ארוך. וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש הש״י דבר חדש אבל המצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה מטה ונחש יחד וכן לא יתואר בעשיית דבר מה שיהיה מציאותו סותר עצמו כאלו תאמר עשיית מרובע הקטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקיים ישרים שיהיו זוויותיו פחות או יותר משתי זויות נצבות או עשיית אש קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה משבע המים כשהיו מים בפועל שיהיו מבקשי׳ המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לש״י לעשות זה

המופת

המופת בכמו זה האופן ואם אמר אומר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי חם והוא אם אמרנו לו שהמופת לא היה שהוסר החום מהאש והוא אם הלא תראה שהאנשי' שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בשהסיר הש"י במוף' הטבע האשי מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שיראה מקצת דברי רבותי' ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יוזקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאיבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת סבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע. וכאשר שכבר ידמה שאמר שאין הכחת מים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר מונע מהתנועה ואיפשר שחדש הש"י במופת באויר בסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ידחה המים למקו' ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י ירבה א' מה שיחבר אל המלאכת המופתים שבתמה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ואע"פ שאי איפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם ית' לשנות הטבע מצד מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק ממנו המעט שאיפשר כי השם יתב' אינו שונה הסדור הטבעי כי הוא בראו וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הנטיה מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לב"ד לנטות מקצת דבריה או כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו או מדברי התורה היותר מעט שאיפש' ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל תחלה · ובכאן הותר זה הספק:

ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב:

התועלת הראשון הוא בעיון והו' שכבר תהיה הנבואה לנביא להשגיח על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יחוייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחד ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בעניני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצטרך ליש' ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה:

השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המתקן למוד השלמות האנושי' מהמלמד הנאו לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא העיונית או המדינית או מהעניני' התוריים ולזה תמצ' שאחר יהושע בהגעת הנבואה לו בשהוא משרת משה כאלו יאמ' שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה:

השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא העם וזה למדנו בעבור ב' דברים מזה הספור האחד הוא שבזה המקום שהתבאר בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה יהושע שיעבור את הירדן אחר היות משה מת תמצא שקרא אותו הש"י עבדו וזה ממה שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף י"י בגללכם וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את פי י"י לבלתי הקדישו בענין מי מריבה כאמר לך שזה לא יסתור מ"ם גם בי התאנף י"י בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת באמונה בשם ית' מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ בשלם שבפני' על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעצל יהושע בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך י"י והוא מבואר שאם היה זה עושה על ידי משה היה משה משתדל בזה בזריזות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם שריד במעט מהזמן:

הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בהבאתה בזריזו' ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם הימים הבאים יהיו טובים כאלה או יפרידם המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאש' היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעש' זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלתת הטובות ביותר שלם שבפנים ואף על פי שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו האלהית שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עם כל זה הזהירו שישתדל בזה בזריזות כי הבחירה האנושית היא מושלת על זה כמו שביארנו בשלישי מספר מלחמות י"י ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו':

החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה והנמשך אחריה סבה אל שיצליחו דרכי האדם ושישלם בעיון שהוא סבה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו' כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישרא' בענין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע אותי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו:

הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל אחד לתועלת מה והוא איפשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלו' האפשריו' וזה יהיה בשיעשהו באופן אשר יגיע ממנו שאר התועלות וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה נמשך משאר התועלות השמר התועלת המכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים צידה לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביהושע כשיראו הגעת מה שיראה להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בנוח כפות רגלי הכהני' בירדן יכרתו מימיו ומאחר עבור העם תכף יעלו הכהני' נושאי הארון מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שהישיר העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא שליט בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע נביאו כי זה כלו ממה שיישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיראום כל ישראל כמו שזכרנו וצוה לשנים העשר איש אשר הכין להכין שתים עשר' האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגיעם לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורצה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישר' כי זה כלו ממה שיעזור על כבושם והגעת ירושת הארץ על ישר' בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישר' כשידעו שנפלה אימת' על כל הגוי' ההם שהם באו' להלחם עמם כמו שביארנו במה שקדם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה היישירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם:

השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שירצה עמו בדבריו כאילו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו א' רחב הפונדקית שתוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כאילו ידעה היותם מבני ישר' היתה מגלה זה למלכות ולעם כדי לתפשם וכפרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר כונה אליה:

השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן הנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישיגהו בו התפיסה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית שכונה וכאשר אמרה שכבר יצאו משם זכרה לזה מאמר יהיה לה התנצלות בו אם ימצא מאמרה זה כוזב בכלל או בקצת והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שנדמה לה שיצאו שניה' ולא יצא כי אם אחד או נשארו שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך:

התשיעי והוא במדו' הוא שכשיבא הכרת שתהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומות מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסבלו כי אולי לא יצא כי אם האחד ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחר מהם אצל הפתח והיא לא הרגישה ולזה יעזרוה דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים במקו' מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני:

העשירי והוא במדות הוא שהוא ראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי איפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפישת המרגלים אם כשתשאל מהם זה ותשלחם בשלום ואולם בתפישת המרגלים לא ישלם לה זה כי כבר יוכלו ישר' להלחם עמה' בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרס' לה מעוצם יכלת אלהי ישרא' שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות אותה ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישרא' על זה טרם הפרדם ממנה:

האחד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו החרטה עליו ולזה תמצא במרגלי' איך דקדקו בשו התנאים עם רחב באופ' שלא ישיגם בזה מה שתשיגהו עליו החרטה אחר זה כמו שבארנו:

השנים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשי' לתת יתרון לאיש א' על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו י"ב למספר שבטי בני ישר' להכין האבנים שיהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל: תם

רד"ק

בעת ההיא · בעוד שהיו בגלגל צוה לו הא' למול כדי שיעשו פסח כי בי' לחדש עברו ובג' ימים היה להם להיות נכונים לעשות הפסח ולהזות ולטבול כי טמאי מתי' היו בהם ושיהיו נמולי' כלם כדי שיקריבו הפסח בי"ד ואר"ז"ל כי בי' לחדש ביום בואם הזו כלם הזאה ראשונ' שהיא הזאת ג' ובערב הפסח עשו הזאה שנייה שהיא הזאת ז' שהרי צריך בין הזאה להזאה ד' ימים ומלו בא' ד' ימים וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה ומפני מה לא מלו הילודים במדבר א"רז"ל כי מ' שנים שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית כי היכי דלא ליבדרו ענני כבוד לפי' לא מלו כי רוח צפונית רפואה למכתרם וזולתה סכנה ואמ' ביומא דעיבא וביומא דשות' לא מהלינן ולא מסוכרינ' פי' אין מלין ואין מקיזין שותא היא רוח קדים כי היא סכנה למוציא דם ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשהזכר נמול אדם שומר לו רוח צפונית יש לומר הטעם כי בכל יום נושבת כמו שאר"ז"ל ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אח' מהן וברוב הימים היא לבדה גוברת על שאר הרוחות לפי' מלין בכל יום על הרוב ורוח צפונית היא המפזרת העננים כמו שכתוב רוח עברה ותטהרם ועל רוח צפונית הוא אומר כי אין יום בהיר וטהור אלא עם רוח צפונית וכן הוא אומ' מצפון זהב יאתא ועם שאר הרוחות ימצאו העננ' לרוב שאינן מתפזרות מפניהם ואף על פי שרוח צפונית עמהם כמו שאמרנו היא טפילה להם אבל בהיות' גוברת היא מפזרת העננ' ולפי שבמדב' לא נשבה בטלו המילה ורז"ל לא אמרו טעם למה אין נשמרים עתה מלימול ביומא דשות' אבל אמרו כיון שהרגילו אינו מזיק וכן אמרו והאידנא דדשו בה רבי' שומר פתאי' יי' ואם יאמר אדם יכול היה הקב"ה להשיב רוח צפונית ולא יתבדרו ענני כבוד ולא תבטל מצות מילה אמת הוא כי לא יבצר ממנו מזמה יתברך וית' והוא ית' המצוה על המילה לשמנה ימים הוא התירם מהם ולא הזהירם למול הילודי' כל אותן שנ' לפי שהמצוה אינה בטלה כי אם לא היתה בזמנה יכולה להיות אחר זמן ובעבור האריך זמן המצוה לא ישנה הקב"ה מנהג העולם כי אע"פ שמשנה מנהג העולם בקבת הנסי' בקריע' ים סוף והירדן ועמידת השמש לא יעשה כן ברוב הנסים כי אפי' בנצוח המלחמו' ועזרו לאוהביו היה עושה ע"י סבה כמנהג העולם במלחמו' כמו שצוה מלחמ' יריחו הקפת העיר בשופרות כמו שעושין הצרי' על עיר להפחידם ולהבהילם וכמו שצוה במלחמ' העי שים לך אורב לעיר מאחריה כמו שהוא מנהג העולם וכן במלחמו' אחרו' ולא נוכל לומ' כי שלא ברצון הש"ית נמנעו מלימול הילודי' במדבר כי לא ראינו שהוכיחם נביא על זה שלא מלו כל אותן שנים שהיו במדבר ומפני זה לא עשו גם כן פסח כי אם בשנה השנית שיצאו ממצרים לפי שהיו ערלים ומילת הזכרים אפי' מקצת' מעכבת מעשות הפסח שנ' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ויש דרש כי שבט לוי מלו במדב' וסמכו זה לפסוק ובריתך ינצורו ויש לפרש ג"כ כי לפי' לא מלו כל אותן השנים לפי שנ' על פי יי' יחנו ועל פי יי' יסעו ולא היו יודעים יום נסעם ואם היו מלים הילודים והיו נוסעים יום המילה היו הנמולים בסכנה מפני הדרך וזה הוא שאמר כי לא מלו אותם בדרך כי הנה ראינו מרע"ה איחר זמן מילת בנו בעבור הדרך וזהו שאמ' כי לא מלו אותם בדרך ואת' הנה ראינו שנענש משה על עכוב המילה ההיא כמו שכתוב ויבקש המיתו לא נענש אלא לפי שלא נתעכב במדין עד מול בנו ועד חיותו כי ביום נסעו לא נסע על פי הגבורה כי אע"פ שאמר לו הקב"ה לך שוב מצרים לא אמר לו שיסע בו ביום והיה לו למול את בנו ולהתעכב עד חיותו ואח"כ ללכת מצרי' במצו' הגבורה ועל כן הוכיחו בדרך על יד החולי ושמר לו עד שהיה במלון שיוכל למול שם ולהתעכב שם ומפני זה עשו פסח במדבר בשנ' השנית כי מלו כלם לפי שלא היו בדרך כי לא נסעו כל אותה שנה כי עשו המשכן שם במדבר סיני ולא אמר כי לא מלו אלא הילודים בדרך וכל זמן שהיו במדבר סיני לא היו בדרך וזהו טעם הנכון בעיני עשה לך תקן והכן כמו וימהר לעשות אותו ופי' לך לעצמך שיהיה הוא המל ואחרים עמו כי לא יתכן שיהושע לבדו מל כל הערלים שהרי אמר לו חרבות צורים ואילו היה הוא המל לבדו די היה לו בחרב אחד ועוד בארבעה ימים היאך היה יכול יהושע לבדו למול כל הילודים במדבר זה לא יתכן או יתכן שלא מל הוא אחד מהם אבל צוה אותם למול ואמר לך כי עליו מוטל כי הוא היה מנהיגם ומה שאמ' וימל כמו ויבן שלמה את הבית והדומ' להם: חרבות צורים · כתרגומו אזמלון חריפין אזמלים חדים וכן אף תשיב צור חרבו וכסמך המתואר אל התואר כמו מי המרים בני עלמי' או יהיה צורים שם זולתי תאר ויהיה פי' חרבות שיהיו להם חדודים: ושוב מול את בני ישר' שנית · חזור פעם אח' פעם במחנה למול ולבודקם למול · ובאמרו ושוב מול אינו אומר פעם ושתים לבד אלא כמה פעמים עד שיגמר הדבר וכן ושבתי בבית יי' שאחזור שם תמיד כל ימי חיי וכן באמרו שנית אינו דוקא פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם עד שיגמר הדבר וכן כסיל שונה באולתו אינו פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם כמה פעמי' וכן ועם שונים אל תתערב מחוזרין פעם אחר פעם לרשעותם כמה פעמים ויש מר"ז"ל שאמרו כי אמר שנית על הפריעה כי לא נתנה פריעת מילה לאברה' אבינו וכדחו דברי' אלו ואמרו כי שנית ר"ל על ציצין המעכבין את המילה שמזהירו שיחזור עליהם שנית ויראה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו וכן הוא אומר בבראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו: אל גבעת הערלות · כמו בגבעת וכן נפל אל המים כמו במים ואחרים רבים כמוהו ונקראת גבעת הערלות בעבור הערלות שנכרתו שם ומלת הערלות הוא משקל אחר כי מן ערלה יאמר ערלות כמו מן חכמה יאמ' חכמות: וזה הדבר אשר מל יהושע · וזה הדב' שבעבורו מל יהושע כי כל העם הילודי' במדבר לא מלו אותם לפי' נצטוה יהושע למולם: כל אנשי המלחמ' · ר"ל מבן עשרים שנה ומעלה כי אותם הם הפקודים ואותם מתו שהיו מולים וזהו שאמר כי מולים היו והטע' להודיע כי זה שלא מלו לא בעבור שנשתכחה מהם מצו' מילה במצרי' או התרשלו עליה כי מולים היו כל העם היוצאים ואפי' לדברי בעל הדרש שאומ' שהתרשלו במילה במצרי' וסמך לפסוק גם את דם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וכן

רשי

חרבות צורים · כתרגומו אזמלין חריפין וכן אף תשיב צור חרבו כשהחריפות נהפך לצדדין ואינו חותך יפה וכן כל כלי יוצר עליך: שנית · שמלו כבר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שנייה שכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח צפונית ולא היה להם יום נוח למול כמו ששנינו ביבמו' ורבותינו אמרו שנית זו פריעת מילה שלא נתנה ל לאברהם אבינו: גבעת הערלות · על שם המאורע נקרא ש שנעשו כמין גבעה: וזה הדבר · על ידי דיבור מל אותם אמר להם שבורים אתם לירש את הארץ ערלים לא כך כאמר לאברהם ואתה את בריתי תשמר וגו' ונתתי לך ולזרעך א אחריך את ארץ מ מגוריך: כל העם היוצא · לא היה אחד מהם כאן שכולם מתו והם היו מולים שנאמ' כי מולים היו: לא מלו · כמו שפירשתי לא נשבה רוח צפונית והם הם שמלו עכשיו: ואת

וזה הדבר ד' ר"פ וסי' אשר תעשה להם לקדש · אשר מל יהושע · אשר תעשה · חזה הדבר אשר הריסיד: הילודים ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם · במקום הזה · בירושלם דד"ה · בתראה מלא:

בָּעֵ֣ת הַהִ֗יא אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֶל־יְהוֹשֻׁ֔עַ עֲשֵׂ֥ה לְךָ֖ חַֽרְב֣וֹת צֻרִ֑ים וְשׁ֛וּב מֹ֥ל אֶת־בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל שֵׁנִֽית׃ וַיַּֽעַשׂ־ל֥וֹ יְהוֹשֻׁ֖עַ חַֽרְב֣וֹת צֻרִ֑ים וַיָּ֙מָל֙ אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶל־גִּבְעַ֖ת הָעֲרָלֽוֹת׃ וְזֶ֥ה הַדָּבָ֖ר אֲשֶׁר־מָ֣ל יְהוֹשֻׁ֑עַ כָּל־הָעָ֨ם הַיֹּצֵ֜א מִמִּצְרַ֣יִם הַזְּכָרִ֗ים כֹּ֚ל אַנְשֵׁ֣י הַמִּלְחָמָ֔ה מֵ֤תוּ בַמִּדְבָּר֙ בַּדֶּ֔רֶךְ בְּצֵאתָ֖ם מִמִּצְרָֽיִם׃ כִּֽי־מֻלִ֣ים הָי֔וּ כָּל־הָעָ֖ם הַיֹּֽצְאִ֑ים וְכָל־הָעָ֡ם הַיִּלֹּדִים֩ בַּמִּדְבָּ֨ר בַּדֶּ֜רֶךְ בְּצֵאתָ֣ם מִמִּצְרַ֗יִם לֹא־מָֽלוּ׃ כִּ֣י ׀ אַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֗ה הָלְכ֣וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֮ בַּמִּדְבָּר֒ עַד־תֹּ֨ם כָּל־הַגּ֜וֹי אַנְשֵׁ֤י ה הַמִּלְחָמָה֙ הַיֹּֽצְאִ֣ים מִמִּצְרַ֔יִם אֲשֶׁ֥ר לֹא־שָׁמְע֖וּ בְּק֣וֹל יְהוָ֑ה אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֤ע יְהוָה֙ לָהֶ֔ם לְבִלְתִּ֞י הַרְאוֹתָ֣ם אֶת־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁר֩ נִשְׁבַּ֨ע יְהוָ֤ה לַֽאֲבוֹתָם֙ לָ֣תֶת לָ֔נוּ אֶ֛רֶץ זָבַ֥ת חָלָ֖ב וּדְבָֽשׁ׃

ז' ב' וכנגין · ל' ל' לג ר"פ · ל' ותס' · ג' במצע' פסו' · ג' ב' חס' וח' מל' · ל' ותל'

בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ עֲבֵיד לָךְ אִזְמְלָן חֲרִיפִין וְתוּב ג גְזַר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּנְיָינוּת׃ וַעֲבַד לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ אִזְמְלָן חֲרִיפִין וּגְזַר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִבְעֲתָא ז וּקְרָא לֵיהּ גִּבְעַת עַרְלָתָא׃ וְדֵין פִּתְגָמָא דִי גְזַר יְהוֹשֻׁעַ כָּל עַמָּא דִנְפַק מִמִּצְרַיִם דְּכוּרַיָּא כָּל גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא מִיתוּ בְּמַדְבְּרָא ב בְּאוֹרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִ׃ אֲרֵי גְזִירִין הֲווֹ כָּל עַמָּא דִי נְפַקוּ וְכָל עַמָּא דְאִתְיְלִידוּ בְּמַדְבְּרָא בְּאוֹרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם לָא גְזָרוּ׃ אֲרֵי אַרְבְּעִין שְׁנִין הֲלִיכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא עַד דְּסָף כָּל עַמָּא גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִנְפַקוּ מִמִּצְרַיִם דְּלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרָא דַייָ דְּקַיֵּים יְיָ לְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְאַחֲזָיוּתְהוֹן יַת אַרְעָא דְקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃

רלבג

בעת ההיא אמר יי' אל יהושע עד אז יבנה י יהושע · חרבות צורים הרצון בו חרבו' החדי' והם הכנעני' מהנחשת אכ"ייר בלע"ז · ואמנם צוהו כדי שישגם יהושע בזה המעט מהצער שאפשר בו כי יתכן בכמו אלו החרבות שיהיו בתכלית מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלון חריפין: ושוב מול את בני ישראל שנית · שבא כלל העם וזה שכבר נמולו בצאת' ממצרים לתכלית שינחלו אז את הארץ וכאשר חטו עונותיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל ואולם שזאת המצוה מבוא' בירושת הארץ הוא מבואר ממה שנאמ' בתורה בפרשת לך לך כשנצטווה אברהם בזאת המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו ישרא' דרכי התורה בכללם לפי מה שאיפשר ואז יתכן יותר שיעשה להם הש"י זאת ההטבה וההנחה ר"ל שירשו ארץ ז' גוים הנזכרים בתורה: גבעת הערלות · נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל שנעשה שם ר"ל מפני מילת כל העם הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי שלא היו יודעים העת אשר יצטרכו בו ליסע כי על פי יי' היו חונים כמו שהתבאר בתורה ואולי יצטרכו ליסע ביום הג' למילה והיה הסכנה לתינוק ולזה לא מל אחד מהילודים במדבר ולזאת הסבה לא עשו ישראל פסח במדבר כי אם אותו שנזכר בתורה לפי שכבר נולדו לרובם בנים אחר שתי שנים לצאתם ממצרים ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח כמו שהתבאר בפרשת בא והנה ספר שאחר שמלו ישבו במקומם עד שחיתה המכה וזה כלו ממה שיורה שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו עד חיות המכה: היום

וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם מָל (ר' ו' חס')
יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־מָלוּ
אוֹתָם בַּדָּרֶךְ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ (ל' בטע' ל"פ)
כָל־הַגּוֹי לְהִמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם
בַּמַּחֲנֶה עַד־חֲיוֹתָם׃ (י"א בטע' מאריך כ"פ)
וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת (ל' ומ"ל)
מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם (ה' דסמי')
הַהוּא גִּלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיַּחֲנוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־
הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ (דאורייתא בראשית)
בָּעֶרֶב בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃ וַיֹּאכְלוּ
מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת (ל' וכענין · ג')
וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיִּשְׁבֹּת (ל' · ל' ביום השביעי ב')
הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם מֵעֲבוּר הָאָרֶץ
וְלֹא־הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מָן (ל"א)
וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה
הַהִיא׃ וַיְהִי בִּהְיוֹת
יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא (ה' חס' את)
וְהִנֵּה־אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ ש
שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם־לְצָרֵינוּ׃ (ל')

וית בניהון דקמו בתריהון יתהון
גזר יהושע ארי ערלין הוו ארי לא
גזרו יתהון באורחא׃ והוה כד
שלימו כל עמא למגזר ויתיבו ב
באתרהון במשריתא עד ד
דאיתסיאו׃
ואמר יי ליהושע
יומא דין אעדתיית חיסודי מצראי
מן קדמיכון וקרא שמא דאתרא
ההוא גלגלא עד יומא הדין׃
ושרו בני ישראל בגלגלא ועבדו
ית פיסחא בארבעת עשרא יומא
לירחא ברמשא במישרי יריחו׃
ואכלו מעיבורא דארעא מבתר
פסחא פטיר וקלי בכרן יומא הדין
׃ ופסק מנא מיומא דבתרוהי
במיכלהון מעיבורא דארעא ולא
הוה עוד לבני ישראל מנא ואכלו
מעללת ארעא דכנען בשתא
ההיא׃ והוה כד הוה יהושע
ביריחו וזקף עינוהי וחזא והא
גברא קאים לקיבליה וחרביה
שליפא בידיה ואזל יהושע לותיה
ואמר ליה הלמסעדנא אתיתא
אם לבעלי דבבנא׃

ואת בניהם ד' דסמיכי בקריאה וסי' יום אשר עמדת לפני יי' אלהיך בחרב· ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע· ויעשו האנשים· ואת בני המכים לא המית· ונמסר גם בסדר ואתחנן: אתם ו' חס' בספרא וסימ' אתם מל יהושע כי ערלים· עמק עבור· וישרפו אתם· ויסקלו אתם· ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים·

והוריש יי' מלפניכם: עד חיותם י"א בטעם מאריך וסימ' נמסר בסדר תבא: לחודש בערב ד' וסימ' נמסר בסדר בא: וישא ה' חס' את וסימ' נמסר בריש סדר וירא:

רשי

ואת בניהם הקים תחתם · ואת בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר אותם מל יהושע: וישבו תחתם · באתריהון · לא כרו על עיר: גלותי · הסירותי את חרפת מצרים שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד יש ששמו רעה והוא סימן של דם רואין אנו אותו עליכם במדבר והוא שאמר משה במדבר למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם והם אינם אמר יודעים שהוא דם מילה וכשמלו בימי יהושע ובא אותו הדם הוסרה אותה ה החרפה שעדיין ערב רב שעלה עמהם היו חוכים להם כך דרש ר' משה הדרשן: גלותי · הסירותי כמו גל מעלי חרפה ויגל את האבן: ממחרת הפסח · יום הנפת העומ' שהקריבו עומר תחלה ומשבעה באדר' שמת משה שפסק המן היו מסתפקין עד עכשיו ממן שבכליהם שלקטו בשבעה באדר שנאמר את המן אכלו ארבעים שנה והלא ארבעים שנה חסר ש שלשי' יום שהרי תחלת ירידת המן בחמשה עשר באייר אמור מעת' בחררה שהוציאו ישראל ממצרים טעמו טעם מן: ולא היה עוד לבני ישראל מן · לפיכך ויאכלו מעבור הארץ יום היה להם מן לא היו אוכלין מן התבואה שהמן היה נוח להם משל אומר לתינוק מפני מה אתה אוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חטין לכך נאמר לא היה עוד וגו': בהיות יהושע ביריחו · מכאן לעיבורה של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו: הלנו אתה · הלמסעדנא אתיתא: עתה

רדק

וכן מה שאמר בדמיך חיי פעמים ר"ל שתי דמי דם פסח ודם מילה אע"פ בצאתם מלו כלם קודם שעשו הפסח וזהו שאמר כי מולים היו כל העם היוצאים והנה אותם שהיו מבן עשרים שנה ומעלה מתו במדבר ומבן עשרי' שנה ומטה כשארו מולים ולא הוצרך יהושע למול את הילודי' במדבר שלא היו יכולי' למול בדרך כמו שפירשנו ופירו' לא מלו לא מלו אותם כי הוא פעל יוצא: הקים · אשר הקים וכן לעם עליה בעבור זה עשה יי לי והדומים להם שיחסרו ש"ן או מלת אשר וטע' הקים כי הקב"ה הקים אותם תחת אבותם לירש הארץ כמו שאמר להם אתכנה והם יירשוה: תחתם · במקומם כמו שבו איש תחתיו: חיותם · הרפאם כמו וימרחו על השחין ויחי: חרפת מצרים · לפי שיצאו האבות ממצרי' והיו הבנים ערלים כמו המצריים ו והערלה חרפה כמו שנאמר כי חרפה היא לנו: גלגל · נכפלה בו הפ"א כי מן גלותי יאמרו גלל וכן דרך לשון הקדש בשמות הלקוחים מן הפעל ל להוסיף בו אות או לגרוע ממנו כמו כח מן יכחמנו שמואל כי מיי' שאלתיו וגם להפך סדר האותיות כמו יעבץ מן עצב: ויאכלו מעבור הארץ · מה שלא אכלו מצות וקלוי כי החדש היה אסור להם עד אחר הקרבת ה העומר בששה עשר בניסן ו ואפילו למצות מצוה אסור מן ה החדש שאין מצות עשה דוחה את לא תעשה אלא אם כן ה היתה כתובה בצדה ומאין היה להם ישן ממה שהיו תגרי גוים מוכרי' להם ומלת מעבור מוכיח שהוא מן הישן כי אמרו כי נקר' עבור הדגן שהוא משנ' שעברה ושנה הבאה נקראת תבואה: ממחרת הפסח · הוא ליל חמשה עשר בניסן ויומו כי ה הפסח קרב בארבעה עשר ומחרתו הוא יום חמשה עשר וכן בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל: וישבת המן ממחרת · מאותו מחרת שזכר מאותו היום פסק המן כי לא היו צריכים שהרי אכלו מעבור הארץ מצות וקלוי בחמשה עשר בניסן ולדברי רז"ל שאמרו כי עד י"ו בניסן אכלו המן יהיה פי' ממחרת ט"ו והוא י"ו כי אע"פ שאכלו בט"ו מצות וקלוי לא היה מספיק להם מה שמצאו מעבור הארץ ואותו היום אכלו גם מהמן ולמחרת שהוא י"ו בניסן אחר שהקריבו בו העומר והותרו בחדש מצאו הרבה מן החדש לאכול וזהו שאמר ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: ויהי בהיות יהושע ביריחו · בגבול יריחו ומכאן סמכו ז"ל שעבורה של עיר דינו כעיר שהרי יהושע לא היה בתוך העיר ואמר בהיות יהושע ביריחו כי נכנס מהגלגל אחר שנמולו שם הערלים ועשו

רלבג

היום גלותי · הסירותי מעליכם חרפת מצרים ירצה לפי מה שאחשוב בחרפת מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישר' להעתק מהאמונות ההם כמו שביארנו בפרשת בא ואמנם אמר זה כי עד עתה סרה זאת המצוה מהם לסבה שזכרנו ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח בי"ד יום לחדש ואפשר שיהיה הרצון בזה ההמשך לתאות המשגל כי המצרים היו פרוצי' בעריות כמו שאמר בתורה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו' ולפי שהמילה מכוונת להחלים כח זה האבר הוא מבואר שבענין המילה תסור מעליהם חרפת מצרים ויהיו יותר גדורים בענין המשגל ואיפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג אותם ולכלותם לא להנחילם הארץ והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפה ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחר שכבר קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן הקודמים אשר הגיעו אלינו דבריהם: ויאכלו מעבור הארץ · הנה אמר זה לפי שלא הותר להם החדש עד מחרת הפסח ובזה ראיה שמה שאמר בתורה ממחרת השבת הרצון בו ממחרת הפסח והוא ט"ז בניסן לא ממחרת שבת בראשית כמו שהיו אומרים הצדוקים שאם היה הענין כן הנה לא ימלט הענין מחלוקת אם שנאמר שהיה פסח ביום השבת או בזולת יום השבת ואם היה בזולת יום השבת הנה יצטרך לומר כי טעו יהושע וישראל בזה וזה דבר בלתי איפשר ואם היה בשבת הנה לא יהיה ראוי שייחסהו אל מה שהוא במקרה אבל ראוי שייחסהו אל מה שהוא בעצם ויאמר ממחרת השבת כי הם לא עשו זה לפי זה הדע' מפני היות היום ההוא מחרת הפסח אבל מפני היותו ממחרת השבת ולזה הוא מבואר שמה שאמ' בתורה ממחרת השבת אין הרצון בו שבת בראשית אבל הרצון בו ממחרת הפסח כי הפסח תקרא שבת ר"ל היום החמשה עשר: וישבת המן ממחרת · הנה מצאנו בזה דעת לרבו' ז"ל קצתם אמרו שלא ירד המן אחר שמת משה אך שכבר לקטו ממנו מה שהספיק להם עד זה הזמן וקצת אמרו שכבר ירד המן עד היום ההוא ואחשוב שאמר הביא הא' שלא ירד המן אח' שמת משה ש זה המאמ' הוא היותו מרחיק היות מסודר מהנביא מופת אחר מותו ולפי שזה המופת הנפלא אי איפשר שיהיה על יד נביא זולת משה חוייב ממנו שלא ירד המן אחר מותו לא הסכי' שיהיה נעשה אח' זה על יד יהושע ואשר כר' לנו לפי מה שהסתפקנו מענין המופתים בסוף המאמר הששי מספר מלחמותיו' הוא שזה המופת הנעשה על יד משה בענין המן נשאר עד היום הזה שאכלו מן החדש הלא תראה כי מופת מנין שאמחה היה נשאר תמיד כמו שביארנו במקומו וממה שיורה על זה הוא אמרו וישבת המן ולא אמר ויכלה המן וזה ממה שיורה שכבר היה יורד עד היום הזה ועוד כי בתורה כשנזכרת ירידת המן זכר המן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת וזה ממה שיורה שכל זה הענין נעשה על יד משה וכבר ביארנו בספר מלחמו' יי' איך יתכן זה: ויהי בהיות יהושע ביריחו · ראוי שתדע שזה הענין היה במראה הנבואה ויורה על זה מה שאמר תכף ויאמר יי' אל יהושע כי הוא רחוק הראות המלאך בהקיץ ובהתעסקם החומים על מנהגיהם והנה שרצון באמרו ויהי בהיות יהושע ביריחו מחשבתו משוטטת שם איך יעשה להחריש העם היושב בה ומפני זה נדמה לו דבר מעניני המלחמה וראה המלאך כאילו חרבו שלופה בידו ולזאת הסבה ג"כ שאל לו במראה הנבואה הלנו אתה אם לצרינו כמנהג הנלחמים וענהו כי אין הענין כמו שחשב אבל הוא שר צבא יהושע הוא המתוכה להשגיח בישר' הוא אשר באמצעותו יביא השם ית' הנבואה לנביא מאת השי' ואמ' לו שיחלוץ נעלו מעל רגלו כדי שירגיש בענין המקו' שהוא בו כי הו' קדש

וענין

הפסח ובאו להם ליריחו לכבשה וחנו את פני העיר והקב"ה שלח מלאכו להראות ליהושע כדי לחזקו לכבשה ולבשרו ונראה לו כדמות איש וחרבו שלופה בידו מורה על הגבורה ועל הנצוח כמו שנראה ליעקב אבינו ונאבק עמו לחזקו ולבשרו כמו שאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכן בא ליהושע זה המלאך וחרבו שלופה בידו כדמות גבור מנצח והוא שאמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה: ויאמר לא. כלומר איני כמו שאתה סבור איש בא להלחם אבל אני מלאך יי' וזהו שאמר שר צבא יי' שר צבאות מעלה ומטה כמו שנ' על מיכאל השר הגדול ולפי גדולתו וקדושתו נקדש ה המקום שנראה בו ליהושע לפי' אמר קדש הוא: עתה באתי. בעת שראיתני מתה שאוכן בבא' אדם וזה להחזיק בלבו כי מלאך הוא ויש בו דרש כי בא להפחיד על בטול תורה ועל שבטלו היום שעבר תמיד של בין הערבי' אמ' לו יהושע על איזה מהם באת אמר לו עתה באתי כלומר על בטול תורה שאתם בטלים עתה מיד וילן יהושע בתו' העמק שלן בעומקה של הלכה וזה הדרש רחוק כי אין שעת המלחמ' שעת תלמוד תורה ועוד כי פסוק וילן יהושע הוא רחוק מזה הפרשה כי הוא במלחמת העי ועוד כי כ כותב הדרש הזה טעה בפסוק וילן כי שני פסוקים הם וילן י יהושע סופו בתוך העם והפסוק האחר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ויש בו דרש אחר עתה באתי עתה באתי שני פ פעמים אני הוא שבאתי בימי משה רבך שנאמר הנה אנכי שולח מלאך וראה אותי ולא רצה שאלך עמו שאמר להקב"ה איני חפץ אלא בך מיד ויפל יהושע פניו ארצה: אל פניו. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: ויריחו סוגרת ומסוגרת. סוגרת אנשיה בתוכה שלא יצא אדם מן העיר ומסוגרת שלא יכנס אדם בתוכה ופירושו בסופו אין יוצא ואין בא או כפל סוגרת ו ומסוגרת לרב הסגירה כמו ש שאמר התרגום אחידא בדשין וכו': ויאמר יי' אל יהושע. ע"י המלאך הנראה לו והוא כקר' בשם יי' השולח אותו וכן מצאנו במלאך שנראה לגדעון ויאמר אליו יי' כי אהיה עמך ואמרו רז"ל כי שמי בקרבו אר"ש בן ל לקיש מלמד שהקב"ה משתף ש שמו על כל מלאך ומלאך: גבורי החיל. פי' אנשי יריחו ומלכם ואע"פ שהם גבורי החיל נתתים בידך: הקיף את העיר. נכתב ביו"ד כמו אם היה בחירק ואף על פי שהוא בצרי וכן ותגד לבני ישראל יגיד דבר: כה תעשה ששת ימים. אין לשאול טעם לסבות הבורא למה היתה ההקפה הזאת וטעם שבעה כהנים ושבעה שופרות ושבע הקפות ושבעה ימים וטעם ההקפה בתרועה להבהיל העם אשר בתוך העיר ונפול החומה תחתי' למען ידעו כל עמי הארץ כי יי' נלחם לישרא' לא בחרב ובחנית ומספר השבעה ידוע סודו אבל מבינו מדע וכן שבעה מזבחות וז' פרים וז' אילים והשביעי הוא הנבחר בימים ובחדשי' ובשני': היובלי'. האילים ובדברי רז"ל א"ר עקיב' כשהלכתי לערביא שמעתי שהיו קורין לדכרא יובלא: במשוך. בהאריך התקיעה: בשמעכם את קול השופר. כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד: ונפלה חומת העיר תחתיה. יש לשאול בית רחב שהיה בחומה אם נאמר כי נפל ונפלה היא ובית אביה זה לא יתכן כי אם היה גם כזה היה מספר אותו הכתוב ועוד שאמר באו בית האשה הזונה והוציאו משם את האש' כר' כי הבית היה קיים ולא נפל אבל הנר' בעיני כי לא נפלה כל חומת העיר אלא מה שהיה מן החומה את פני העיר כנגד מחנה ישראל נפל ועלו העם איש נגדו ובית רחב היה בחומה מצד אחר שלא נפל ומה שאמ' תחתיה ר"ל שנבלעה במקומה תחת הארץ ונר' מתכה מעט על פני הארץ לזכרון הנס: ויאמרו אל העם. כתיב בוי"ו ופי' יהושע והכהנים וקרי בלא וי"ו ופי' יהושע: ויהי כאמר. בכ"ף:

רשי

עתה באתי. לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופשה להפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי שנ' אם אין פניך הולכי' וגו': שר צבא יי' ישרא' שהו' צבא ליי' ומיכא' היה שר' ומיכא' שרכם: סוגרת ומסוגר' כתרגומו. אחידא בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחש: היובלים. אילים: במשוך. בתקיעה אחרונה בהאריך התיקע את הקול: תחתיה. במקומה: והחלוץ

רגלך ה' חס' בליש' בקריא' וסי' של נעלך מעל רגלך דיהושע. והם תכו לרגליך ישא מדברותיך. ונעלך החלץ מעל רגלך. אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך. ישבעו בבוץ רגלך. וכל כתיבי' דכוו' חסרי' במ"א מלא. עד אשית אויביך הדום: יוצא ט' מלאים בקריא' וסי' במס' רבתא: שופרות היובלים חד מן י' זוגין

וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־צְבָא־יְהוָה
עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל־פָּנָיו
אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי
מְדַבֵּר אֶל־עַבְדּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שַׂר־צְבָא
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ שַׁל־נַעַלְךָ מֵעַל
רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד
עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃
ו וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־יְרִיחוֹ וְאֶת־
מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃ וְסַבֹּתֶם אֶת־
הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת־
הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת
יָמִים׃ וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה
שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר
שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ
בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן
הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר
יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה
חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ
נֶגְדּוֹ׃ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־
הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־
אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ
שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן
יְהוָה׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ
אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן
יְהוָה׃ וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה
שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי יְהוָה
עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה הֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם׃

ואמר לא ארי אנא מלאך שליח מן קדם יי כען אתיתי ונפל יהושע על אפוהי על ארעא וסגיד ואמר ליה מה ריבוני ממליל עם עבדיה: ואמר מלאכא דשליח מן קדם יי ליהושע שרי סינך מעל רגלך ארי אתרא די את קאים עלוהי קדישא הוא ועבד יהושע כן: ויריחו אחידא הות בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחש מן קדם בני ישראל לית דנפיק מינה למעבד קרבא ולית דעליל בגוה למשאל בשלמא: ואמר יי ליהושע חזי דמסרית בידך ית יריחו וית מלכה גיבורי חילא: ותסחרון ית קרתא כל גברי עבדי קרבא אקיף ית קרתא זמנא חדא כדין תעבד שיתא יומין: ושבעא כהניא יסבון שבעא שופריא דקרן דיכריא קדם ארונא וביומא שביעאה תסחרון ית קרתא שבע זמנין וכהניא יתקעון בשופריא: ויהי במיגד בקרן דכריא במשמעכון ית קל שופרא ייבבון כל עמא יבבא רבא ויפול שורא דקרתא ויתבלע תחותה ויסקון עמא גבר לקבליה: וקרא יהושע בר נון לכהניא ואמר להון טולו ית ארון קיימא דיי ושבעא כהניא יטלון שבעא שופריא דקרן דיכריא קדם ארונא דיי: ואמר לעמא עיברו ואקיפו ית קרתא ומזרזי חילא יעברון קדם ארונא דיי: והוה כד אמר יהושע לעמא ושבעא כהניא נסבי שבעא שופריא דקרן דיכריא קדם ארונא דיי עברין ותקעין בשופריא וארון קיימא דיי אזיל בתריהון:

ו' דסמי' · וישתחו ב' קמץ אף ישיק וכל אתנחת' וס"פ דכו' · ה' חס' בליש' · ל' · ל' · ל' · ט' ל' מל' · ל' · יתיר יו"ד · ושבעה קדמ' ותכו' ושבעה כהנים ואחר' ושבעה הכהנים · ב' היובל · קרי' בשמעכם והוא מן י"א מלין דכתיב ב' וקרי כ' · ב' תב' בכב' · ויאמר ק' · ל'

מן ד' תנינא משניא וסימ' נמטר במסרה רבתא דאסדרנא בר"ש הא' חיבורא בערך ש"ן: בשמעכם י"א מלין כתיב ב' וקרי כ' וסי' במסרה רבתא:

רלבג

וענין נבואיי אלהי לא פועל דמיוני ואז הרגי' יהוש' בשאת ההשגה היא השגה נבואיי' וזכר הנבוא' שהגיע לו בזה המקום וקוד' שיתחיל בזכרון הנבואה ההי' ספר שיריחו היתה ס סוגרת ומסוגרת מפני בני ישר' באופן שלא יוכל א' לצא' משם ולא ליכנס שם וזכר זה לפי שמזא' הסבה כשצרכו בהחרמת' לזה המופת שהיית' אותו שיו השם יתעלה בזאת הנבוא' והנה הסכים הש"י ל לעשו' כל אלו המופתים עם ארון יי' להיישיר ישרא' לשמור ולעשות ככל הכתוב בו והיו אלו המופתים בזה האופן מהזרות כדי להפיל אימה על הגוים ל בשמעם אלו הנפלאות העצומות אשר עושה הש"י לישראל והיה זה המספר לשביעיות ר"ל שהקיפו העיר ז' ימים והיו שם ז' כהנים וז' שופרו' היובלי' וביו' הז' הקיפו ז' פעמי' שזכרנו כמספר הז' שזכרנו בתורה כמו השמטה וז' שמטו' וז' שבתו' שבי' וז' ימים ז' פעמים וז' ימי הפסח וז' ימי סוכה והנה הסכים הש"י ש שיעשה זה המופת ב באמצעו' זאת התרועה הגדול' כדי שיתעוררו ישראל ויקיצו משנת תרדמתם ויתנו אל לבם ענין אלו הנפלאות העצומו' למען יראו את יי' עם שים לתרועה ה הגדולה רושם מעט בענין זה המופת כי הקול החזק יניע ה האויר תנועה חזק' עד שלא יתכן שיגיע מזאת התנוע' כמו זה הפועל הנפלא שתפול החומ' החזקה תחתיה אם לא יחובר לזה המופת והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הז' כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואף על פי שהיה אפשר לש"י לשמרם מזה על דרך המופ' הנה אין מדרך הש"י שיעש' המופתי' לבטלה ובמקומו' שאפשר בזולת מופת

נעלך חסר יי"חק נעליך יהושע ניסעיה נעלך

יובלים ל' והוא חד מן י' זוגין מן ד' תניינא משניא

והחלוץ · בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה כמה שנאמר וטרף זרוע אף קדקד: והמאסף · שבט דן הנוסע אחרון והוא מאסף את כל המתעכבים האחרונים: ביום השביעי · שבת היה: והית׳ חרם · הקדש כי היום שבת קדש וראוי להיות קדש שלל הנשלל בו: ועכרתם · לשון מים עכורים:
ויבאו

והחלוץ · פירשו בו שהם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפני אחיהם: תוקעו · כן כתי׳ בוי״ו ופירושו אשר תקעו והקרי הוא תוקעי ומבואר הוא: והמאסף · אמ׳ בו התרגום שבטא דדן לפי שהוא היה אחרון ברגלים כמו שנאמר עליו מאסף לכל המחנות: הלוך ותקוע · איננו אומר על המאסף שהיו תוקעים אלא

אחת ו׳ זקפין פתחין בקריא׳ וסי׳ קח צנצנת אחת ותן שמה מלא · ויסבו את העיר ביום השני · ויאמר
אבישי אל דוד · ויחלק לכל העם לכל המון · ויאמר המלך גזרו את הילד הזה לשנים · והנה כבר עפרת
דזכריה · וס׳ בלשון תרגום צלוחית מקף אבישי פלג פלגות עגילי · וכל חקה כזה שנה תורה דכוו׳ חמשת

רלבג

והחלוץ הלך לפני הכהנים תקעו
השופרות והמאסף הלך אחרי
הארון הלוך ותקוע בשופרות: ואת
העם צוה יהושע לאמר לא תריעו
ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא
מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם
הריעו והריעתם: ויסב ארון יהוה
את העיר הקף פעם אחת ויבאו
המחנה וילינו במחנה:
וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים
את ארון יהוה: ושבעה הכהנים
נשאים שבעה שופרות היבלים
לפני ארון יהוה הלכים הלוך ותקעו
בשופרות והחלוץ הלך לפניהם
והמאסף הלך אחרי ארון יהוה הולך
ותקוע בשופרות: ויסבו את העיר
ביום השני פעם אחת וישבו המחנה
כה עשו ששת ימים: ויהי ביום
השביעי וישכמו כעלות השחר
ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע
פעמים רק ביום ההוא סבבו את
העיר שבע פעמים: ויהי בפעם
השביעית תקעו הכהנים בשופרות
ויאמר יהושע אל העם הריעו כי
נתן יהוה לכם את העיר: והיתה
העיר חרם היא וכל אשר בה ליהוה
רק רחב הזונה תחיה היא וכל אשר
אתה בבית כי החבאתה את
המלאכים אשר שלחנו: ורק אתם
שמרו מן החרם פן תחרימו ולקחתם
מן החרם ושמתם את מחנה ישראל
לחרם ועכרתם אותו: וכל כסף
וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא
ליהוה אוצר יהוה יבוא: וירע העם
ויתקעו בשופרות ויהי כשמע העם
את קול השופר ויריעו העם תרועה
גדולה ותפל החומה תחתיה ויעל העם
העירה איש נגדו וילכדו את העיר:
ויחרימו את כל אשר בעיר מאיש
ועד אשה מנער ועד זקן ועד שור ושה

ומזרזי חילא אזלין קדם כהניא
תקעי שופריא ושיבטא דבית דן
אזיל בתר ארונא וכהניא אזלין
ותקעין בשופריא: וית עמא
פקיד יהושע למימר לא תיבבון
ולא תשמעון ית קלכון ולא יפוק
מפומכון פתגמא עד יומא
דאימר לכון יביבו ותיבבון:
ואסחר ארונא דיי ית קרתא
אקיף זמנא חדא ועלו במשריתא
ובתו במשריתא:
ואקדם יהושע
בצפרא ונטלו כהניא ית ארונא
דיי: ושבעא כהניא נסיבו שבעא
שופריא דקרן דיכריא קדם
ארונא דיי אזלין מיזל ותקעין
בשופריא ומזרזי חילא אזלין
קדמיהון ושיבטא דבית דן אזיל
בתר ארונא דיי וכהניא אזלין
ותקעין בשופריא: ואסחרו ית
קרתא ביומא תניינא זמנא חדא
ותבו למשריתא כדין עבדו שיתא
יומין: והוה ביומא שביעאה
ואקדימו כמיסק צפרא ואסחרו
ית קרתא כהילכתא הדין שבע
זמנין לחוד ביומא ההוא אקיפו
ית קרתא שבע זמנין: והוה
בזמנא שביעיתא תקעו כהניא
בשופריא ואמר יהושע לעמא
יביבו ארי יהב יי לכון ית קרתא:
ותהי קרתא חרמא היא וכל דבה
קדם יי לחוד רחב פונדקיתא תחי
היא וכל דעימה בבית ארי אטמרת
ית אזגדיא די שלחנא: ולחוד
אתון איסתמרו מן חרמא דילמא
תחרמו ותסבון מן חרמא ותשוון
ית משרית ישראל לחרמא ותעכרון
יתיה: וכל כספא ודהבא ומני
נחשא ופרזלא קודשא אינון קדם
יי לאוצר בית מקדשא דיי יתעלון:
ויביבו עמא ותקעו בשופריא והות
כד שמע עמא ית קל שופרא ויביבו
עמא יבבא רבא ונפל שורא
דקרתא ואתבלע תחותוהי וסליק
עמא לקרתא גבר לקבליה וכבשו
ית קרתא: וגמרו ית כל דבקרתא
מגבר ועד איתא מעולימא ועד סבא ועד תור ואימר

כמו שאמר המתרגם וכהניא א אזלין ותקעי׳ בשופריא: עד יום אמרי אליכם · יש מפרשים כמו עת כמו יום צעקתי בלילה ואין צריך רק פירושו כמשמעו הוא יום השביעי: ויסב ארון יי׳ את העיר · פירו׳ יהושע הסב הארון את העיר: הקף · ארון יי׳ את העיר פעם אחת וזה היה ביום הראשון וראשון לימי השבוע כך קבלו ר״זל כי ביום ז׳ שנלכדה יריחו יום שבת היה ואף על פי שהרגו ושרפו בשבת מי שצוה על השב׳ צוה לחלל שבת בכבוש יריחו וכן בשאר עיירות שהיו ישר׳ צרים עליהן ואמרו בקבלה עד רדתה ואפילו בשבת וכמו שצוה גם כן להעלות עולות ב בשב׳: הולך ותקוע · כתיב הולך ר״ל שכמו שהיה המאסף הולך כן היו הכהנים תוקעים וקרי הלוך שהוא מקור והפירו׳ אחד: וישכימו בעלות השחר · כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף: כמשפט הזה שבע פעמים · כמשפט הזה שעשו בששת הימים והיו שבע פעמים עם ההקפה הראשונה הזאת של יום השביעי רק ביום ההוא עשו יותר הקפו׳ כי הקיפו העיר שבע פעמים והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה היא ש שלא תבנה עוד וכל אשר בה שלא יהנה אדם מכל אשר בה ונראה כי הקב״ה אמר לו כן כי יהושע לא אמר דבר כזה מלבו ואף על פי שלא זכר זה הכתוב ימצאו כמוהו רבים ור״זל אמרו כי יהושע אמר דבר זה מדעתו ולא אמר לו הקב״ה אמר יהושע יריחו כבושה תחלה לארץ ישר׳ כואיכה תרומה כאשה הזאת שמפרשת חלתה מתחלת ע עיסתה ועוד אמר יהושע בשבת לכדנו יריחו ושבת קדש שנאמר כי קדש היא לכ׳ כל מה שכבשנו בה יהיה קדש שנאמר קדש ליי׳ אוצר יי׳ יבא ואף ע״פ כן הקב״ה הסכים על ידו ומניין שהקב״ה הסכים על ידו שנאמ׳ חטא ישר׳ וגם עברו את בריתי והיה זה אחד מג׳ שגזרו בית דין שלמטה והסכים הקב״ה עמהם: כי החבאתה · בשני סימני נקבה כמו ישועתה עזרתה וכל כפל לחזק הענין כמו שפירש׳ בספר מכלל והכפ׳ הנה לפי שהחביאה אותם יפה: שמרו מן החרם · שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו ומפני זה אמ׳ חטא ישראל מפני שלא נתנו עיניה׳ שלא יקח אדם משלל העיר דבר: פן תחרימו · פירושו ולקחתם מן החרם: אוצר יי׳ יבא · באהל מועד שהיה שם הקדש משלל מ מדין הזהב שנתנו שרי האלפים והמאות: ויבאו

והנה צוה שיחרימו כל אשר בעיר ולא י יהנו ממנו בדבר כדי שלא יטעו ישר׳ במה שיגיע להם מההצלח׳ אחר זה ויחשבו אל מה שקנו משלל העיר ההיא ואולי יהיה זה סבה שיחשבו ש שאמונתם הית׳ טובה עד שגם מקניהם ו ונכסיהם מביאים ה הצלחה למי שיקנם ולזאת הסבה בעינה קלל מי שיבנה יריחו עד שיגיע הבנין ב בהיות כל בניו חיים ולא ישא׳ לו בהשלמתו כי אם צעיר בניו וידמ׳ שפעולות יושבי יריחו ואמונתם היו יותר מ מגונות מפעולו׳ שאר יושבי הארץ ואמונתם ולזה צוה שלא ישאר מהם רושם ולא מן ה העיר או היה זה לתת מורך לשאר הגוים עם שזאת הקללה ל היתה לפי הנבואה ולזה תמצא שכבר נתקיימה בימי אחאב אמר בימיו בנה חיאל בית האלי וצוה אותם שיצילו רחב הזונ׳ וכל אשר אתה בבי׳ כאשר נשבעו לה המרגלים ·
וספר

ס׳ במא נקי יהיה לביתו שנה · ונמסר גם בסדר בשלח: ולקחתם ו׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש: העירה ט׳ בליש׳
וסי׳ ויקרעו שמלתם ויעמס · וירע העם ויתקעו בשופרות · ונס אל אחת · ויהונתן ואחימעץ · ואת קומי
לבי · וישלח מלאכים אל אחאב · ויבא את המים · ובני עמון ראו דדה · העירה והקיצה:

ויבאו הנערים· כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן כמו יהושע בן נון נער
ואו האנשי' המרגלי' היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישר'· מחוץ למחנה ישר'·
הגיאוס מבחוץ למחנה עד שיתגיירו וישובו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך
ישראל כמו שאמר ותשב בקרב ישראל עד היום הזה: החיה יהושע· שצוה לשמור
לה השבועה שנשבעו לה המלאכי'
כמו שאמ' רק רחב הזונה וגו'·
ויש לפרש עוד החיה שנתן להם
מחיה ממון או נחלה במה שיחיו
וזהו שאמ' ותשב בקרב ישר' וזהו
הפי' הנכו' ויש בו דרש כי יהוש'
לקח רחב לאשה וזהו החיה
כי כיון שראו שיהושע לקח רחב
לאש' נדבקו בבית אביה מגדולי
ישראל ואף על פי שכתוב בשבעה
אומות לא תתחתן בם אמרו כי
רחב ובית אביה נכרים היו ב
בארץ ולא היו משבעה גוים
ויש מי שאומר כי כשנכנסו
מרגלים שלח יהושע ביריחו
נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישראל
לארץ וכל זה למי שאמר כי כתו'
לא תתחתן בם בגיותן כתיב:
את העיר הזאת את יריחו·
תוספת ביאור ורז"ל פירשו שלא
יבנו אותה ויקראו אותה בשם
עיר אחרת ושלא יבנו עיר אחרת
ויקראו שמה יריחו ומה
שהחרים יהושע שלא תבנה עוד
העיר כבר כתבנו הטעם בפסוק
והיתה העיר חרם· והחכם
הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל
פיר' הטעם להיות המופת קיים
שנפלה חומת עיר יריחו תחתיה
כי כל מי שיראה החומה שוקע'
בארץ יתבאר לו שאין זה תכונת
בנין נהרס כך אבל נשתקע ב
במופת: ובצעירו· שימותו כל
בניו מהבכור ועד הצעיר תוך
הזמן הזה מהוסד העיר עד ה
הצבת דלתיה: שמעו· והנפרד
שומע בשקל אורח: עם בית

ויבאו הנערים המרגלים· כאן היו צריכין זריזות ונעשו כנערים זריזים ובביאה
הראשון היו כמלאכים כאן שמסרו עצמן מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו
שם מלאכים ולכך נקראו אנשים מלאכים נערים: בבכורו ייסדנה ובצעירו·
בתחלה יסוד שיבנה בה ימות בנו הבכור ויקברנו וילך עד שימות הצעיר בגמר
המלאכה היא הצבת
הדלתות: עם בית

והוציאו ו' בקריא' וסי' והוציאו את בתולי הנער אל זקני· והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער· והוציאו את
הנערה אל פתח בית אביה· והוציאו את רחב הזונה· והוציאו אלי את חמשת· והוציאו את הנדה מן הקדש:
ויוציאו י"ב בקריא' וסימ' נמסר בסוף סדר אמור: ותשב י"ב וסימ' נמסר בסדר וישב: וישבע ד' וסי' נמסר בסוף

וַחֲמַר לְפִתְגָם דְחָרֶב׃ וְלִתְרֵין
גַבְרַיָא דַאֲלִילוּ יָת אַרְעָא אֲמַר
יְהוֹשֻׁעַ עוּלוּ לְבֵית אִתְּתָא פ
פוּנְדְקִיתָא וְאַפִּיקוּ מִתַּמָן יָת אִתְּתָא
וְיָת כָּל דִי לָהּ כְּמָא דְקַיֵימְתּוּן לָהּ׃
וְעָלוּ עוּלֵימַיָא מְאַלְלַיָא וְאַפִּיקוּ יָת
רָחָב וְיָת אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ וְיָת
אַחוּהָא וְיָת כָּל דִי לַהּ וְיָת כָּל
זַרְעִיָתָהָא אַפִּיקוּ וְאַשְׁרִינוּן מִבַּר
לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָ׃ וְקַרְתָּא אוֹקִידוּ
בְנוּרָא וְכָל דִיבַהּ לְחוֹד כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא וּמָאנֵי נְחָשָׁא וּבַרְזְלָא יְהָבוּ
בְּאוֹצַר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ וְיָת רָחָב
פוּנְדְקִיתָא וְיָת בֵּית אֲבוּהָא וְיָת כָּל
דִילַהּ קַיֵים יְהוֹשֻׁעַ וִיתֵיבַת בְּגוֹ
יִשְׂרָ' עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי אַטְמָרַת יָת
אִיזְגַדַיָא דִשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְאַלָלָא יָת
אַרְעָא׃
וְאוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר
לִיט גַבְרָא קֳדָם יְיָ דִיקוּם וְיִבְנֵי יָת
קַרְתָּא הָדָא יָת יְרִיחוֹ בִּבְכוֹרֵיהּ
יִשַׁכְלִלִינַהּ וּבִזְעֵיר בְּנוֹהִי יְקִים ד
דַשָׁהָא׃
וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דִיהוֹשֻׁעַ
וַהֲוָה שְׁמָעֵיהּ סַגִי בְּכָל אַרְעָא׃
וְשַׁקַרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁקַר
בְּחֶרְמָא וּנְסֵיב עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר
זַבְדִי בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה מִן
חֶירְמָא וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃

וְהָמ֖וֹר לְפִי־חָֽרֶב׃ וְלִשְׁנַ֨יִם הָאֲנָשִׁ֜ים
הַֽמְרַגְּלִ֣ים אֶת־הָאָ֗רֶץ אָמַ֣ר יְהוֹשֻׁ֮עַ
ו' בקרי' בֹּ֖אוּ בֵּית־הָאִשָּׁ֣ה הַזּוֹנָ֑ה וְהוֹצִ֨יאוּ
מִשָּׁ֜ם אֶת־הָאִשָּׁ֗ה וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
לָ֔הּ כַּאֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּעְתֶּ֖ם לָֽהּ׃ וַיָּבֹ֜אוּ
י"ב הַנְּעָרִ֣ים הַֽמְרַגְּלִ֗ים וַיֹּצִ֡יאוּ אֶת־
רָחָ֡ב וְאֶת־אָבִ֩יהָ֩ וְאֶת־אִמָּ֨הּ וְאֶת־
אַחֶ֜יהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָ֗הּ וְאֵת כָּל־
ל' מל'· ב' חס' ו'ו מִשְׁפְּחוֹתֶ֙יהָ֙ הוֹצִ֔יאוּ וַיַּ֨נִּיח֔וּם מִח֖וּץ
לְמַחֲנֵ֥ה יִשְׂרָאֵֽל׃ וְהָעִ֛יר שָׂרְפ֥וּ בָאֵ֖שׁ
ל' וְכָל־אֲשֶׁר־בָּ֑הּ רַ֣ק ׀ הַכֶּ֣סֶף וְהַזָּהָ֗ב וּכְלֵ֤י
הַנְּחֹ֙שֶׁת֙ וְהַבַּרְזֶ֔ל נָתְנ֖וּ אוֹצַ֥ר בֵּית־
ל' יְהוָֽה׃ וְאֶת־רָחָ֣ב הַ֠זּוֹנָה וְאֶת־בֵּ֨ית
ל' אָבִ֤יהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ֙ הֶחֱיָ֣ה
י"ב יְהוֹשֻׁ֔עַ וַתֵּ֙שֶׁב֙ בְּקֶ֣רֶב יִשְׂרָאֵ֔ל עַ֖ד
ל' הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה כִּ֣י הֶחְבִּ֗יאָה אֶת־הַמַּלְאָכִים֙
אֲשֶׁר־שָׁלַ֥ח יְהוֹשֻׁ֖עַ לְרַגֵּ֥ל אֶת־יְרִיחֽוֹ׃
ד' וַיַּשְׁבַּ֣ע יְהוֹשֻׁ֔עַ בָּעֵ֥ת
הַהִ֖יא לֵאמֹ֑ר אָר֨וּר הָאִ֜ישׁ לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה
אֲשֶׁ֨ר יָק֜וּם וּבָנָ֨ה אֶת־הָעִ֤יר הַזֹּאת֙
ל'·ל'·ל' אֶת־יְרִיח֔וֹ בִּבְכֹר֣וֹ יְיַסְּדֶ֔נָּה וּבִצְעִיר֖וֹ
ל' וכל ארמית דכו' יַצִּ֥יב דְּלָתֶֽיהָ׃ וַיְהִ֥י
ט' יְהוָ֖ה אֶת־יְהוֹשֻׁ֑עַ וַיְהִ֥י שָׁמְע֖וֹ בְּכָל־
ז הָאָֽרֶץ׃ וַיִּמְעֲל֧וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל מַ֖עַל
בַּחֵ֑רֶם וַיִּקַּ֡ח עָכָ֣ן בֶּן־כַּרְמִי֩ בֶן־זַבְדִּ֨י בֶן־
זֶ֜רַח לְמַטֵּ֤ה יְהוּדָה֙ מִן־הַחֵ֔רֶם וַיִּֽחַר־אַ֥ף
ל' דסמו' יְהוָ֖ה בִּבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

סדר ויחי: שמעו ט"ה בפרשת נדרי' וד' וסי' ויהי יי' את יהושע· מארץ רחוקה מאד באו עבדיך· שמענו
את שמעו רפו· כי גדול מרדכי בבית:

רלבג

וספר שכבר מעלו
בני ישראל מעל בחרם
וביאר שזה המעל ה
היה שכבר לקח עכן
מן החר' מזה החטא
חרון אף על בני ישראל
עם שמתו מהם שלשי'
וששה איש לפני יושבי
העיר וכבר יספק
מספק ויאמ' איך יתכן
בזה בחק המשפט ה
האלהי לענוש על חטא
עכן בני ישראל וכבר
צותה התורה שלא י
יומתו האנשים כי אם
איש על חטאו ימות
וזה הספק בעינו יפול
במה שזכרה התורה
פוקד עון אבות על ב
בני' ועוד שכבר זכרו
ירמיה ויחזקאל שכבר
יגיע עת שלא יאמ' עוד
אבו' יאכלו בוסר ושני
בנים תקהינה וזה
סותר למה שזכרה ה
התורה מזה בחק ה
השם יתבר' ולא יתכן
שנאמר שעד העת ה
ההיא יהיה נוהג השם
יתב' לענוש הבנים על
חטא אבותם ואח' כך
ישנה מנהגו כי זה מ
מבואר הביטול ובהיו'
הענין כן יהיה העיון
בזה מי יתן ואדע
ונאמר שכבר יותר זה
הספק בשנאמר ש
שהשם בלתי פוקד ע
עון אבות על בנים ב
בעצם כי זה יהיה עול
אבל אפשר מזולת עול
שימשך במקרה עונש מה לבנים בחטא האבות כי כמו זה לא יהיה בו עול כלל והמשל אם חטא אדם למלכות וענשהו בדין לאבד ממונו הנה יגיע מזה עונש לבניו שיהיו
עניים ולא יירשו דבר מנכסי אביהם שיהיו עתידין לירשם ובכמו זה אמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שלולי חטאם היינו שרויים על אדמתינו
אחרי הסקותינו מחטא ימשך ממנו שנגלה מעל אדמתינו אילו היינו שם ובזה האופן יקרה שהשם ית' פוקד עון אבות על בנים לא בעצמות וכבר יקרה באופן אחר שיטיב
עונש מה לבנים על חטא אבותם וזה אמנם יהיה כשחטאו האבות והיו הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזה שאם היו הם המתחילים בזאת התכונה הפחותה היה
מספיק במוסרם עונש יותר קטן ממה שיצטרך במוסרם כשהיו אבותיהם בזאת התכונה הפחותה כי אז שבה אליהן קנין חזק ולא יוסרו אלא בשיענש עונש גדול על זה
ולזה יקרה ענשם יותר גדול מפני חטא האבות ולזאת הסבה תמצא גם כן שיעדה התורה כאשר יעברו ישראל על המצות ייסרם השם ית' שבע על חטאתיהם וכותה עם זה
לשופטים שלא יכו הרשע כי אם כדי רשעתו במספר אלא בענין בן סורר ומורה שישפטו אותו למיתה בעבור כי שערם באחריתו יהיה נבל ויהיה סבת זה כי השם ית' לא יביא
אלו הייסורין על צד העונש שאם היה הענין כן היה זה העונש עול בחק הש"י ר"ל שיענישם החוטא יותר מן הראוי לפי מריו אבל יביא אותם על צד התוכחה וההשגחה ואין זה
עול אבל הוא חנינה והטבה המשל שאם רצה אדם לפרש בים עם שיירה מה והיה סוף השיירה ההיא לטבוע בים הנה אם יביא עליו הש"י ייסורים ימנעוהו מלכת בשיירה
ההיא לא יהיה זה עונש אבל הטבה וחנינה וכן אם נשתבך אדם בעבירות שבוך מה והיה מפני זה מוכן להמשך אחריהן אם ישלח לו הש"י ייסורין יוסר בהם מהמשך אחר
הרע שנשתקע בו הנה הוא מבואר כי יהיה לו הטבה וחנינה ובכאן הותר זה הספק שיקרה במה שאמר' התורה שבע על חטאתיכם ומה שאמר השם יתברך פוקד עון אבות
על בנים· ואמנם מה שנשאר מן הספק הוא מה שנזכר מענין עכן שחטא ונענשו על חטאו רבים זולתו והוא שחטא לא השיגהו עונש מהשם ית' בענין ההוא וכבר באו
בתורה ספורים דומים לזה ונאמר בהיתר זה הספק שהחיל והקבוץ המתאחד יתכן שיקרה בו זה בזולת עול וזה' שכאשר היה החיל בכללו באופן שיהיה מושגח מהשם
ית' השגחה שלימה לא יתכן שתאונה אליו רעה וכאשר חטא אחד מבני החיל חשוב כחיל באופן שתסור ההשגחה האלהית ממנו מצד שהוא כלו מתאחד ולזה יהיה משולח
ונעזב למקרים ולזאת הסבה קרה שמתו שלשי' וששה איש עם היותם בלתי חוטאים בזה ולא מת עכן כי לא יקרה רע מצד העדר ההשגחה האלהית תכף למי שהוא ראוי
שיבאהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים שמו עצמם במקום סכנה מתו מהם הראויים למות לפי מערכתם
ואולם שיכזק הקבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש

רשי

עם בית און · אצל בית און : מקדם לבית אל · ממזרח לבית אל : עד השברים · עד דתברינון : ולו הואלנו · הלואי כשלכנו לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שנכבשה כבר : ומה תעשה לשמך · המשותף בשמנו זהו מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שיצא כבר ועתה יאמרו תשש כחו : קום לך · קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת ל לפני והזכרת · דבר אח' עמדית לך במחנה ולא יצאת עמהם ואני אמרתי אשר יוציאם ואשר יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ואנכי אהיה עמך כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחי' אותם אם תלך אתה לפניה' יצליחו ואם לאו לא יצליחו · דבר אחר קום לך בשבילך זאת להם לא אמרתי לך ל להקדים שלל העיר לבתים :

רדק

עם בית און · סמוך לבית און וכן עם באר לחי ראי סמוך : מקדם · ממזרח לבית אל ובזכרו סימנין אלה נראה כי עיר אחרת היתה ששמה עי אבל זאת היתה גדולה מהאחרת וידועה לפיכך נזכרת בכל מקום עם ה"א הידיעה ובערי בני עמון היתה עיר ששמה עי כמו שאומר בירמיה שודדה עי : כשלשים וששה איש · א"רז"ל זכות אברהם אבינו עמדה להם שם שהרי היו חייבין על החרם ולא הכו מהם אנשי העי כי אם ש שלשים וששה איש שלא זכר להם הקב"ה זכות אברהם שבנה שם מזבח שנאמר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליי' וכ"ף כשלשים כ"ף השיעור · ויש מרז"ל שאמרו שהיא כ"ף הדמיון כי לא היו שלשים וששה אלא יאיר בן מנשה הכו ששקול כשלשי' וששה איש והוא רובה של סנהדרין ויש דרש כי הקב"ה אמר ליהושע אתה תנחיל כשתהיה עמהם אבל כאן שלא היה עמה' נכשלו ואחר שהכתוב אומר הטעם כי בעבור העון של החרם נכשלו אין לנו לבקש טעם אחר : לפני השער עד השברים · חסר מ"ם השמוש ומשפטו מלפני השער כלומר מלפני השער שבאו שם בני ישראל להלחם אותו מקו' רדפום עד השברים ושם הכו השלשים וששה ונקרא המקום כן לפי שנשברו שם ויונתן תרג' עד דתברינון : ויכום במורד · מקו' היה לפני העי שהיה משופע ויורד ובאותו מקו' הכום בנוסם : למה העברת · ה"א נקוד' בצרי והעי"ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי המנהג הה"א בסגול והעי"ן בשוא או בסגול ובא כמוהו כלה בחכה העלה : ומה תעשה · בצרי השי"ן שלא כמנהג · וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל · ופירוש ומה תעשה לשמך הגדול שיאמרו הגוים מבלתי יכולת יי' והרי שמך כאילו נתמעט אצלם : למה זה אתה נופל על פניך · על דרך מה תצעק אלי כלומר אינך צריך בקשה ותחינה ישמידו החרם ואסלח להם : חטא ישראל · ולא תאמר חטא בשגגה אלא וגם עברו בריתי כי ברית נכרת' ביני וביניהם בהר סיני לענושים כ כל אשר צויתים ואנוש וכן הוא ויקח ספר הברית ויקרא ב באזני העם והם אמרו כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע וגום משה רבינו מפי הגבור נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך יי' אלהיך אליו תשמעון והנה יהושע צוה אותם ואמ' להם שלא יקחו משלל העיר דבר והנה עברו הברית ש שלקחו משלל העיר : וגם לקחו מן החרם · כל גם בא לרבות ופי' הנה בעבור החרם כאלו צוה הנביא והוא יהושע מצוה בלא חרם ואם עברו המצוה עברו ה הברית כ"ש כי בזה החרם : וגם גנבו · כי אלו לקחו בפרהסיא לא היה כל כך רע אבל כשגנבו כאילו חשבו להסתיר מהבורא : וגם כחשו · או אולי הרגיש אדם בדבר וכיחש עכן או בעבור שסופו לכחש שהרי כחש עד שבקש ממנו יהושע ואמר לו בני שים נא כבוד ליי' : וגם שמו בכליה' · וכל זה להכחיש יותר כמו שאמר והנם טמונים · ובדרש מה הם חמשה גם מלמד שעבר על ה' חומשי תורה :

שמלתיו ו' וס' נמסר בסדר עקב : וכל יושבי ח' דסמיכי בקריא' וסי' וישמעו הכנעני וכל ישבי · זקנינו וכל
ישבי ארצנו · ויעל המלך בית יי' דמלכים · ואמרה אלהם שמעו דבר יי' מלכי יהודה · ואתה פשחור · כי
חמס לבנון · כי אתה שלות גוים · הרים רעשו ממנו דנחום : יוכלו י"א בקריאה וסי' ולא יוכלו בני ישראל

יהושע

וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים
מִירִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אָוֶן מִקֶּדֶם
לְבֵית־אֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עֲלוּ
וְרַגְּלוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים
וַיְרַגְּלוּ אֶת־הָעָי : וַיָּשֻׁבוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ ·
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַל־יַעַל כָּל־הָעָם
כְּאַלְפַּיִם אִישׁ אוֹ כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ יַעֲלוּ וְיַכּוּ אֶת־הָעָי אַל־תְּיַגַּע־
שָׁמָּה אֶת־כָּל־הָעָם כִּי מְעַט הֵמָּה :
וַיַּעֲלוּ מִן־הָעָם שָׁמָּה כִּשְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים אִישׁ וַיָּנֻסוּ לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעָי :
וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים
וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד
הַשְּׁבָרִים וַיַּכּוּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס לְבַב־
הָעָם וַיְהִי לְמָיִם : וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ
שִׂמְלֹתָיו וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי
אֲרוֹן יְהוָה עַד־הָעֶרֶב הוּא וְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם :
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה לָמָה
הֵעֲבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־
הַיַּרְדֵּן לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי
לְהַאֲבִידֵנוּ וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן : בִּי אֲדֹנָי מָה אֹמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר
הָפַךְ יִשְׂרָאֵל עֹרֶף לִפְנֵי אֹיְבָיו :
וְיִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכֹל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
וְנָסַבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת־שְׁמֵנוּ מִן־
הָאָרֶץ וּמַה־תַּעֲשֵׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל :
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ :
חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם
וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם
: וְלֹא יֻכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי
אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם כִּי
הָיוּ לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם
אִם־לֹא תַשְׁמִידוּ הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם :

ב' בנכסיס רכיס · ב' אמת · ל' · ל' · ו' כספ' · ל' רפוי' · ל' זא · ל' · ל' ומד למים · כו' רכתי' · זא · ל' וכל להעביר רכו' · לב · ה' רפוי' · ח' רכתי' · ל' · ר' · ב' הס' קדש את העם · ה' וגם בדין ככו' · ג' ר"פ ולא לא לא

תרגום

וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ גּוּבְרִין
מִירִיחוֹ לְעַי דְּעִם בֵּית אָוֶן מִמַּדְנַח
לְבֵית אֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר סַקוּ
וְאַלִילוּ יַת אַרְעָא וּסְלִיקוּ גַּבְרַיָּא
וְאַלִילוּ יַת עָי : וְתָבוּ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ
וַאֲמָרוּ לֵיהּ לָא יִסַּק כָּל עַמָּא כִּתְרֵין
אַלְפִין גַּבְרָא אוֹ כִּתְלָתָא אַלְפִין
גַּבְרָא יִסְקוּן וְיִמְחוּן יַת עָי לָא
תַרְגֵּישׁ לְתַמָּן יַת כָּל עַמָּא אֲרֵי
זְעִירִין אִנּוּן : וּסְלִיקוּ מִן עַמָּא
לְתַמָּן כִּתְלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא
וְאַפְּכוּ קֳדָם אֱנָשֵׁי עָי : וּקְטָלוּ
מִנְּהוֹן אֱנָשֵׁי עַי כִּתְלָתִין וְשִׁיתָּא
גַּבְרָא וּרְדָפוּנוּן קֳדָם תַּרְעָא עַד
דְּתַבָּרוּנוּן וּמְחוּנוּן בְּמֵחֲתָנָא ו
וְאִתְמְסֵי לִיבָּא דְעַמָּא וַהֲוָת לְמַיָּא :
וּבְזַע יְהוֹשֻׁעַ לְבוּשׁוֹהִי וּנְפַל עַל
אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא
דַּיְיָ עַד רַמְשָׁא הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל
וְאַסִּיקוּ עַפְרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן : וַאֲמַר
יְהוֹשֻׁעַ קַבֵּל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים לְמָה
אַעֲבַרְתָּ אַעֲבָרָא יַת עַמָּא הָדֵין יַת
יַרְדְּנָא לְמִמְסַר יָתָנָא בִּידָא
דֶּאֱמוֹרָאָה לְאוֹבָדוּתָנָא וּלְוַי פוֹן
דִּשְׁרֵינָא וִיתֵיבְנָא בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא :
בְּבָעוּ אֲלֹנָי מָה אֵימַר בָּתַר דְּאַחֲזָרוּ
יִשְׂרָאֵל קְדָלְהוֹן לְמִהְפַּךְ קֳדָם בַּעֲלֵי
דְּבָבֵיהוֹן : וְיִשְׁמְעוּן כְּנַעֲנָאֵי וְכָל
יָתְבֵי אַרְעָ וְיִסְתַּחֲרוּן עֲלַנָא וִישֵׁיצוּן
יַת שְׁמָנָא מִן אַרְעָא וּמָה אַתְּ עָבֵד
בְּדִיל שְׁמָךְ רַבָּא : וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
קוּם לָךְ לְמָה דְנָן אַתְּ רָמֵי עַל אַפָּךְ
: חָטָא יִשְׂרָאֵל וְאַף עֲבָרוּ עַל קְיָמִי
דְּפַקֵּידִית יָתְהוֹן וְאַף נְסִיבוּ מִן
חֶרְמָא וְאַף גְּנָבוּ וְאַף כַּדִּיבוּ וְאַף
שַׁוִּיאוּ בְּמָנֵיהוֹן : וְלָא יִכְלוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵקַם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
קְדָלְהוֹן יַחְזְרוּן לְמִיפַּךְ קֳדָם בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן אֲרֵי הֲווֹ לְחֶרְמָא לָא
אוֹסִיף לְמֶהֱוֵי מֵימְרִי בְּסַעְדְּכוֹן אִם
לָא תְשֵׁיצוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן :

לקום · אמחצם ולא יוכלו קום · ויהונתן ואחימעץ עמדים · צפין עורים כלם · ונלחמו אליך ולא יוכלו לך ·
ונתתיך לעם הזה · על מי אדברה ואעידה · לכן כה אמר יי' הנני מביא רעה · ונח עגלך שמרון · נעו עורים
בחוצות נגאלו בדם · מים רבים לא יוכלו לכבות :

רלבג

והאיש ממנו הוא כמו אבר מאיברי האיש ההוא וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האד' יזוק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ה ההוא יזוק בו כלל ש הקבוץ ובכאן הותרו כל הספקות ולזה תמצא שכאשר צוה השם יתברך ליהושע שיביא העונש הראוי על החוטא לא הסכים שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יחזק מה שאמרנו ש שלא השיגם על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף ל להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מ מקרבכ' ויחס החטא לכל ישר' באמרו חטא ישראל מפני שזה ה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתבר' שיחקרו מי היה ה החוטא בגורל ויחס משפט הגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומיי' כל משפטו וידמה שהיתה הטלת זה ה הגורל לפני יי' כמו ה הענין בהטלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שנזכר בזה הספר ·

להאבידנו אורייתא להשמידנו ולאמ"ם להשחדא ולהוכדא עד סופא · וישמעו ל' רכין ויאמרו · אחת ·

והנה הסכמנו שיהיה זה הענין על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה על פי נביא או שהיו כשני באחרים ותמי' לא היו צריכין לזה אבל יתבאר להם האיש בעצמו שעם זה · והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שיאמר בו כי מיי' כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה הספק לא יקשה עם מה שהסרשנו וביארנו בספר מ' כי בעניניים אשר בקרי סדור והגבלה ואולם בזה המקו' לא יהיה זה הספק רושם כי כבר היתה הטלתו על יד נביא לפני יי' כמו שזכרנו ועם כל זה הנה ראוי שנסתדל בהיתרו מצד שאר הגורלות·

רדק

קדש התקדשו. ענין זימון: אשר ילכדנו יי'. אמרו כי העביר' לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם ועוד אמרו כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החושן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה ולדעת המשפחות והגברים עשו בקלפי על פי הגורל: יקרב למשפחות. פי' לגברים ראשי משפחות: תקרב לבתי'. לראשי בתי המשפחה: יקרב לגברים. לאנשי הבית: ישרף באש אותו ואת כל אשר לו. לפי שעבר בחרם יחרם כל רכושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו אבל העונש ואם בניהם היו גדולים הם בני עונש לפי שראו ושתקו ועברו בחרם ואשה לא היתה לו ואם היתה לו לא ידעה דבר כי העלים ממנה שהרי הטמין אותו תחת הקרקע ומה שאמר ישרף באש כמו שנשרפה העיר שהיתה חרם כן ישרף העוב' על החרם וכל אשר לו שהוא חרם: ויקרב את משפחת יהודה. הקריב שבט יהודה לראשי משפחות ונלכד משפחה במקום שבטו וקצר לו למשפחו' והכל לקצר כי כן דרך המקרא: וילכד את משפחת הזרחי. זה לבדו וילכד מן הקל בבנין זה ושאר וילכד מן כפעל ופי' וילכד הארון לבדו: לגברי'. לאנשים ראשי בתי המשפחה: וילכד זבדי. שהיה ראש בית אב ויקרב אנשי הבית וילכד עכן: בני שים נא כבוד ליי'. בקש ממנו שיודה על עונו לשני דברים האחד לכפרת עונו שתהא מיתתו כפרתו בהודאת עונו ומכאן אמרו שכל המומתין מתודין ולמדו כי כפר עונו מדכתי' יעכרך יי' ביום הזה ביום הזה נעכר ולא לעולם הבא והשני כדי שידעו בני ישראל בגורל או בקליט' הארון ויאמרו כי אמת הוא וכן אמרו רז"ל שאמ' עכן ליהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אם אני מפיל עליכם על אחד מכם הוא נופל אמר לו יהושע לעכן בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות כי עתידה ארץ ישראל ליחלק בגורל: וכזאת וכזאת עשיתי. פירושו לפניו וארא בשלל ורז"ל דרשו כי מעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא' כזאת וכזאת עשיתי והתודה עתה על שלשתן ויש אומ' בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג' וחרמו של מדין בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם ובמדין שנתנו הזהב קרבן ליי' בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזונו לנו אי אפשר שלא הקדישו מן השלל ליי' ואמרו מפני מה לא נענש בימי משה על שעבר בימי משה מהם אמרו שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן פירוש לא ענש בגלוי שנאמר הנסתרות ליי' אלהינו ומהם אמרו כי לא ענש על הנסתרות לעולם שנאמר עד עולם ועכשיו שענש על הנסתרות בגלוי לפי שלא היו נסתרות שהרי היו יודעים בו בניו ובנותיו: אדרת שנער. בגד חשוב שנעשה בבבל הנקרא שנער ובבראשית רבה אדרת שנער רבי חנינא בר רבי יצחק אומר פורפירא בבלאה ועוד בדברי רבותינו ז"ל רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דבריפתא: האהלה

רשי

לבתים. יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות: לגברים. לראשי גולגלות כל אנשי הבית יבאו לגורל: תוס' ישרף באש. האהל והמטלטלין: אותו ואת כל אשר לו: כדין המסורים למטה אותו והבהמה בסקילה והזקף שהוא על באש מוכיח שהוא כפרד מאותו שכן תמצא מקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דרך מבוא השמש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף באש הראוי לישרף כמו שמפורש למטה: אותו ואת כל אשר לו. כדין האמור למטה וזה מקרא קצר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פירש מה יהיה לו ובדברי הימים פירש והיה לראש אף כאן לא פי' מה יהיה באותו וכל אשר לו ולמטה פי': ויקרב את ישראל. לפני האפוד מקום שהשבטים כתובים ומסר לו הקב"ה סימן שהשבט שחטא אבנו כהה וכהתה אבנו של יהודה: ויקרב את משפחת יהודה. לגורל את' קרב ראשי המשפחות אדם אחד מכל המשפח' והטילו גורל על מי יפול ואחר כך על כל בתי אבות של אותה משפחה ובא אדם אחד מכל בית אב לגורל ואחר כך באו כל אנשי אותה הבית: שים נא כבוד. התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם הטל גורל על שניכם ויפול על האחד אמר לו שים נא כבוד בבקש' ממך אל תוציא לעז על הגורלות שכן עתידה הארץ ליחלק: ויען עכן. ראה בני יהודה נאספי' למלחמ' אמר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל:

כזאת וכזאת עשיתי. גם בחרמים אחרים בימי משה שנ' והחרמתי את עריהם: וארא בשלל. התבוננתי במה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויבך: אדרת שנער. איצטלא דמילת בבלי תרגום שכל מלך שלא קנה לו פלטורין בארץ ישרא' לא נתקררה דעתו במלכותו שנא' ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים והיה למלך בבל פלטורין ביריחו וכשהיה בא לכאן לובש אותה: וירוצו

קם ט' ראשי פסו' בקריא' וסי' קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה. וחברו קום כי עליך הדבר. קם קדש חס': למחר ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר וארא: ולשון ד' בקריאה וסי' ולשון זהב אחד חמשים שקלים. ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. ולשון תהפוכות. ולשון חכמים מרפא. וללמדם ספר ולשון כשדים:

קֻ֚ם קַדֵּ֣שׁ אֶת־הָעָ֔ם וְאָמַרְתָּ֖ הִתְקַדְּשׁ֣וּ
לְמָחָ֑ר כִּ֣י כֹה֩ אָמַ֨ר יְהוָ֜ה אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל
חֵ֤רֶם בְּקִרְבְּךָ֙ יִשְׂרָאֵ֔ל לֹ֣א תוּכַ֗ל לָקוּם֙
לִפְנֵ֣י אֹיְבֶ֔יךָ עַד־הֲסִירְכֶ֥ם הַחֵ֖רֶם
מִֽקִּרְבְּכֶֽם׃ וְנִקְרַבְתֶּ֥ם בַּבֹּ֖קֶר
לְשִׁבְטֵיכֶ֑ם וְהָיָ֡ה הַשֵּׁ֣בֶט אֲשֶׁר־
יִלְכְּדֶ֣נּוּ יְ֠הוָה יִקְרַ֨ב לַמִּשְׁפָּח֜וֹת
וְהַמִּשְׁפָּחָ֨ה אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶ֤נָּה יְהוָה֙
תִּקְרַ֣ב לַבָּתִּ֔ים וְהַבַּ֙יִת֙ אֲשֶׁ֣ר יִלְכְּדֶ֣נּוּ
יְהוָ֔ה יִקְרַ֖ב לַגְּבָרִֽים׃ וְהָיָה֙ הַנִּלְכָּ֣ד
בַּחֵ֔רֶם יִשָּׂרֵ֣ף בָּאֵ֔שׁ אֹת֖וֹ וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־ל֑וֹ כִּ֤י עָבַר֙ אֶת־בְּרִ֣ית יְהוָ֔ה וְכִֽי־
עָשָׂ֥ה נְבָלָ֖ה בְּיִשְׂרָאֵֽל׃
וַיַּשְׁכֵּ֤ם יְהוֹשֻׁ֙עַ֙ בַּבֹּ֔קֶר וַיַּקְרֵ֥ב אֶת־
יִשְׂרָאֵ֖ל לִשְׁבָטָ֑יו וַיִּלָּכֵ֖ד שֵׁ֥בֶט יְהוּדָֽה׃
וַיַּקְרֵב֙ אֶת־מִשְׁפַּ֣חַת יְהוּדָ֔ה וַיִּלְכֹּ֕ד
אֵ֖ת מִשְׁפַּ֣חַת הַזַּרְחִ֑י וַיַּקְרֵ֞ב אֶת־
מִשְׁפַּ֤חַת הַזַּרְחִי֙ לַגְּבָרִ֔ים וַיִּלָּכֵ֖ד זַבְדִּֽי׃
וַיַּקְרֵ֥ב אֶת־בֵּית֖וֹ לַגְּבָרִ֑ים וַיִּלָּכֵ֗ד
עָכָ֞ן בֶּן־כַּרְמִ֧י בֶן־זַבְדִּ֛י בֶּן־זֶ֖רַח לְמַטֵּ֥ה
יְהוּדָֽה׃ וַיֹּ֨אמֶר יְהוֹשֻׁ֜עַ אֶל־עָכָ֗ן בְּנִי֙
שִׂים־נָ֣א כָ֠בוֹד לַיהוָ֞ה אֱלֹהֵ֧י יִשְׂרָאֵ֛ל
וְתֶן־ל֥וֹ תוֹדָ֖ה וְהַגֶּד־נָ֣א לִ֗י מֶ֣ה עָשִׂ֔יתָ
אַל־תְּכַחֵ֖ד מִמֶּֽנִּי׃ וַיַּ֧עַן עָכָ֛ן אֶת־
יְהוֹשֻׁ֖עַ וַיֹּאמַ֑ר אָמְנָ֗ה אָנֹכִ֤י חָטָ֙אתִי֙
לַיהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְכָזֹ֥את וְכָזֹ֖את
עָשִֽׂיתִי׃ וָאֵרֶא֩ בַשָּׁלָ֨ל אַדֶּ֜רֶת שִׁנְעָ֨ר
אַחַ֤ת טוֹבָה֙ וּמָאתַ֤יִם שְׁקָלִים֙ כֶּ֔סֶף
וּלְשׁ֨וֹן זָהָ֥ב אֶחָ֛ד חֲמִשִּׁ֥ים שְׁקָלִ֖ים

קוּם זַמֵין יַת עַמָא וְתֵימַר אִזְדַמְנוּ
לִמְחַר אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל חֶרְמָא בֵּינָךְ יִשְׂרָאֵל לָא
תִיכוּל לְמֵקַם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
עַד דְתַעְדוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן׃
וְתִתְקַרְבוּן בְּצַפְרָא לְשִׁבְטֵיכוֹן וִיהֵי
שִׁבְטָא דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִקְרַב
לְזַרְעִין וְזַרְעִיתָא דְיִתְאֲחַד מִן
קֳדָם יְיָ תִּקְרַב לְבָתִּין וּבֵיתָא
דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִתְקְרַב
לְגַבְרַיָא׃ וִיהֵי דְיִתְאֲחַד בְּחֶרְמָא
יִתּוֹקַד בְּנוּרָא יָתֵיהּ וְכָל דִילֵיהּ
אֲרֵי עֲבַר עַל קְיָמָא דַיְיָ וַאֲרֵי עֲבַד
דְלָא כָשַׁר בְּיִשְׂרָאֵל׃
וְאַקְדֵם יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וְקָרֵיב יַת
יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטוֹהִי וְאִתְאֲחַד שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה׃ וְקָרֵיב יַת זַרְעִית
יְהוּדָה וְאָחַד יַת זַרְעִית זֶרַח וְקָרֵיב
יַת זַרְעִית זֶרַח לְגַבְרַיָא וְאִתְאֲחַד
זַבְדִי׃ וְקָרֵיב יַת בֵּיתֵיהּ לְגַבְרַיָא
וְאִתְאֲחַד עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר זַבְדִי
בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃
וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן בְּרִי שַׁוִי כְעַן
יְקָרָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
וְהַב קֳדָמוֹהִי הוֹדָאָה וְחַוֵי כְעַן לִי
מָה עֲבַדְתָּא לָא תְכַסֵי מִינִי׃
וַאֲתֵיב עָכָן יַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר
בְּקוּשְׁטָא אֲנָא חָבֵית קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וּכְדֵין וּכְדֵין עֲבָדִית׃
וַחֲזֵית בְּבִיזְתָא אִצְטְלִי בַבְלִי
חַד שַׁפִּיר וּמָאתַן סִלְעִין דִכְסַף
וְלִישָׁנָא דְדַהֲבָא חַד חַמְשִׁין סִלְעִין

רלבג

והנה היתה מצות השם ית' שהנלכד בחרם ישרף באש כי הוא ברור אצל השם ית' שלא יפול הגורל כי אם על החוטא ועם כל זה מצאנו שהתחכם יהושע אל שיודה עכן זה קודם שפטו אותו בזה המשפט ולא אפשר שנאמר שסבר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו בדין ומפני שלא היו שם עדים רצה שתהיה שם הודאתו וזה לשתי סבות הא' שמה שהגיע ידיעתו בזה האופן מהשם ית' הוא ממה שלא אפשר שיפול בעניינו ספק ולא מחלוקת והשנית כי אין להודאת פיו מבא בזה המשפט כלל כמו שהוא מפורסם בפרשת משפטים ולזה ידמה שסבר היה זה הענין באופן שזכרוהו רבותינו ז"ל רוצה לומר שסבר היה עכן ומשפחתו מוציאין לעז על הגורל בשהיו אומרים שאם יפילו הגורל על שני אנשי' צדיקים הנה יפול בלי ספק על אחד מהם עם היותו בלתי חוטא בזה ולסלק זה התרעומת והמחלוקת שהיה אפשר שיתחדש מזה התחכם יהושע להשתדל שיספר עכן זה וכאשר הודה זה הענין ספר שסבר שלח יהושע מלאכים וירוצו האהלה ויורה מה שזכר שסבר שלח שם במרוצה כי יהושע היה ירא שימהרו אנשי משפחתו להוציא משם זה לכסות קלון עכן: ויציקם

רשי

וירוצו האהלה. שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם להכחישם את הגורל: ויציקום. ואתיכונון ורבותינו אמרו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו רובה של סנהדרין: ואת בניו וכל ישראל לראות ברידויו ויוסרו מלעשות כמוהו: ואת שורו ואת חמורו. לאבדם כמה שנאמר והיה כל הנלכד ישרף אותו וכל אשר לו: וירגמו אותו אבן. שחלל את השבת: וישרפו אותם. האהל והמטלטלין: ויסקלו אותם. השור והבהמ׳: תבוזו לכם. ואל תחרימו השלל עוד: עד התיקנו אותם. לשון תיק שנוציאם מ מתיך העיר ריספוריר בלע״ז ויש לפותרו לשון כתיקה כמו התיקם כצאן לטבחה: והורשתם. ותתרכון: מים

רדק

האהלי. בשתי ידיעות כמו והחציו הערכך והדומים לו: תחתיה. תחת האדרת: וירוצו האהלה. טעם וירוצו לשמחה שנגלה עון האחרם על מי היה וישראל נקיים ורבי שמואל כתב טעם וירוצו שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם כדי להכחיש הגורל: טמונה. האדרת: לשון הזהב. ר״ל שבט זהב שדומה ללשון: ויציקום לפני יי׳. ויעמידום לפני יי׳ כדי שיראו אותם כל ישרא׳ וידעו כח החרם ויזהרו מן החמדה ומן החרם ורז״ל אמרו ויציקום בא יהושע וחבטן בקרקע לפני ה המקום אמר רבונו של עולם על אלו תפל רובה של סנהדרי׳: את עכן בן זרח. סמך אותו לאבי אביו לקבר כי זרח היה ראש מ משפח׳: ויעלו אותם עמק עכור. היה לו לומ׳ ויורידו אבל נראה כי היה הר בין המחנה ובין ה העמק ואמר יעלו כנגד ההר ועל דרך הזה וירד הסלע:

וירגמו. ואחר כך אמר וישרפו ואחר ויסקלו וכתב אדני אבי ז״ל כי דינם היה בשריפה כמו שכתוב ישרף באש אותו ואת כל אשר לו ופי׳ וירגמו אותו כשהיו מוליכין אותו לשרפ׳ היו רוגמין ומשליכין עליו אבנים מרוב ה כעסם עליו וכשהיו בעמק עכור שרפו אותו ואת כל אשר לו ואח׳ כן ויסקלו אותו באבנים כמוס באבנים והם שרופים ואחר כן הקימו עליו גל אבני׳ גדול להיות לאות. ורז״ל פירשו וירגמו אותו אבן הוא לבדו וישרפו אותם ב באש במשמע הכתו׳ מדבר שכך כאמר לו מפי הגבורה הנלכד בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו אם כן מה תלמוד לומר וירגמו אותו לפי ששבת גנב והוציא מיריחו והטמין באהלו ונסקל על חלול שבת ונשרף על שמעל בחרם ומנין ששבת כלכדה יריחו שנאמר ויהי ביום השביעי וקבלו ר״זל שביעי לימי השבוע כמו שכתבנו: כאשר עשית ליריחו ולמלכה. כי הכל הרגו לפי חרב: תבוזו לכם. כלומר זאת לא תהיה חרם כמו יריחו אבל תבוזו אותה לכם לכל צרככם שלא יבא ממנה אוצר יי׳: התיקנו. פרשו כתק ר״ל עד שנכתק אותם מן העיר ברדפם אחרינו: ואתם תקומו מהאורב. שם כמו מהמארב וכמוהו שם בזה המשקל מלרע ואת היותר החרמנו ויטעהו שורק: והורשתם את העיר. את יושבי העיר תגרשום ותכלום:

כתפשכם

האהלה ח׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים ס״ד: ביום הזה ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמ׳ בסד׳ נח: ואת עמו ז׳ דסמיכי בקרי׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח: ואת ארצו ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר חקת התורה: וכל עם ז׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויקם יהושע. ויעל יהושע. ויבא יהושע וכל עם המלחמה. ויאמר המלך הגלגלה. ותרא והנה

מִשְׁקָלוֹ וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם וְהִנָּם טְמוּנִים בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ הָאָהֳלִי וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃ וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכִים וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה וְהִנֵּה טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃ וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל וַיְבִאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ וְאֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם עֵמֶק עָכוֹר׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים׃ וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיָּשָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק עָכוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא וְאַל־תֵּחָת קַח עִמְּךָ אֵת כָּל־עַם הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה הָעָי רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־מֶלֶךְ הָעַי וְאֶת־עַמּוֹ וְאֶת־עִירוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ׃ וְעָשִׂיתָ לָעַי וּלְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ רַק־שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבֹזּוּ לָכֶם שִׂים־לְךָ אֹרֵב לָעִיר מֵאַחֲרֶיהָ׃ וַיָּקָם יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה לַעֲלוֹת הָעָי וַיִּבְחַר יְהוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַיִּשְׁלָחֵם לָיְלָה׃ וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר רְאוּ אַתֶּם אֹרְבִים לָעִיר מֵאַחֲרֵי הָעִיר אַל־תַּרְחִיקוּ מִן־הָעִיר מְאֹד וִהְיִיתֶם כֻּלְּכֶם נְכֹנִים׃ וַאֲנִי וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי נִקְרַב אֶל־הָעִיר וְהָיָה כִּי־יֵצְאוּ לִקְרָאתֵנוּ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה וְנַסְנוּ לִפְנֵיהֶם׃ וְיָצְאוּ אַחֲרֵינוּ עַד הַתִּיקֵנוּ אוֹתָם מִן־הָעִיר כִּי יֹאמְרוּ נָסִים לְפָנֵינוּ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה וְנַסְנוּ לִפְנֵיהֶם׃ וְאַתֶּם תָּקֻמוּ מֵהָאוֹרֵב וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָעִיר וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם׃

מתקליה ורגגתנון ונסבתנון והא אינון טמירין בארעא בגו משכני וכספא תחותה: ושלח יהושע איזגדין ורהטו למשכנא והא טמירין במשכניה וכספא תחותה: ונסיבונון מגו משכנא ואיתיאונון לות יהושע ולות כל בני ישראל ואתיכונון קדם יי: ודבר יהושע ית עכן בר זרח וית כספא וית איצטלא וית לישנא דדהבא ודבר ית בנוהי וית בנתיה וית תוריה וית חמריה וית עניה וית משכניה וית כל דיליה וכל ישראל עימיה ואסיקו יתהון למישר עכור: ואמר יהושע מה עכרתנא יעכרינך יי ביומא הדין ורגמו יתיה כל ישראל באבניא ואוקידו יתהון בנורא בתר דרגימו יתהון באבניא: ואקימו עלוהי דגור אבנין רב עד יומא הדין ותב יי מתקוף רוגזיה על כן קרא שמא דאתרא ההוא מישר עכור עד יומא הדין:

ואמר יי ליהושע לא תדחל ולא תתבר דבר עמך ית כל עמא עבדי קרבא וקום סק לעי חזי דמסרית בידך ית מלכא דעי וית עמיה וית קרתיה וית ארעיה: ותעביד לעי ולמלכה כמא דעבדת ליריחו ולמלכה לחוד עדאה ובעירה תבוזון לכון אתקן לך כמנא לקרתא מאחורהא: וקם יהושע וכל עמא עבדי קרבא למיסק לעי ובחר יהושע תלתין אלפין גברא גיברי חילא ושלחינון בליליא: ופקיד יתהון למימר חזו דאתון כמנין לקרתא מאחורי קרתא לא תרחיקון מן קרתא לחדא ותהון כולכון מתקנין: ואנא וכל עמא דעימי נתקרב לקרתא ויהי ארי יפקון לקדמותנא כד בקדמיתא וניפוך קדמיהון: ויפקון בתרנא עד דניגוד יתהון מן קרתא ארי יימרון תבירין קדמנא כד בקדמיתא וניפוך קדמיהון: ואתון תקומון מכמנא ותתרכון ית קרתא וימסרינה יי אלהכון בידכון:

רלבג

ויציקום לפני יי׳. פירשו בו ויעמידום מענין מצוקי ארץ ו ואפשר עוד שיהיה מענין יציקה והרצון בזה שלשון הזהב היה טמון תוך האדרת ו והכסף היה תחתיה והיו בו מאתי׳ שקלים וכשהביאו זה אל יהוש׳ וישראל הנה פשטו א אותם שם כדי שיראה לעין שהיו שם אלה ה הדברי׳ שהודה עכן: ויקח את עכן. הנה יספק מספק למה כ כענשו בניו ובנותיו והם לא חטאו בזה וידמה אם בשנאמר שכבר היו קטנים והיו בזה במכסת קניגו ש שצוה השם שיאבדו או שנאמ׳ שלא הובאו שם בניו ובנותיו ל להמיתם אבל לראות המשפט כדי שיוסרו שכמו זה הפועל ה המגונ׳ לא יעשו ומה שיורה על זה שכבר אמר אחר זה וירגמו אותו בני ישראל אבן ויקימו עליו גל אבנים גדול להורו׳ שלא מת שם אדם זולתו ומ״ש וישרפו אותם באש ו ויסקלו אותם באבנים שב אל הבעלי חיים שהם שורו וחמורו ו וצאנו וספר שנשרפו באש אחר שסקלו א אותם באבני׳ ולא כלל יחד סקילת הבעלי ה חיים עם סקילת עכן שהוא מבואר שלא י יוכללו יחד בזה הענין האדם והבעלי חיים והנה זכר שאחר זה שבה ההשגחה האלהית על ישראל וצוה השם ית׳ שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העיר לפי שכבר היה אפשר להחריב בזה האופן בזולת עשיית מופת אחר כי השם ישכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישרא׳ לפי שבפעם הראשונה נצחום והנה השם׳ לא יעשה מופת ללא צורך

וכל עם ב׳ וסי׳ יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחמא גברא

מסרה

המלך עמד על העמוד כמשפט דמלכי׳. וחברו דדה״. שרי יהודה ושרי ירושלם׳ וסי׳ בלשון ארמי׳ יהוש׳ סלק לגלגלא וסרים מלכא וחמא גברא: תקמו ב׳ וחס׳ וסי׳ ואתם תקמו מהאורב והורשתם. ונפלו ולא תקמו:

רדק

כתפשכם. מקור בכנ"ף: כדבר יי' תעשו. שהרי אמר לו כאשר עשית ליריחו ולמלכה: ראו צויתי אתכם. כלומר שתהיו זריזים: וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם. באמצע המחנה לן בלילה ההוא כדי לזרזם כלם להשכים בבקר ולערוך המלחמה: ויפקד. השגיח בהם ונתן עינו עליהם איך הם מוכני' למלחמה: וכל העם המלחמה. חסר הסמך ומשפטו העם עם המלחמה כמו הארון הברית: ויקח כחמשת אלפים איש. שיהיו גם כן אורב אולי שם אות' סמוך לעי יותר מן הראשונים: וישימו. האורב והמחנה שמו עצמם וקרבו לעיר יותר ממה שהיו וכן אומ' במלחמת בן הדד על שומרון ויאמר שימו וישימו על העיר: ואת עקבו. כתרגומו וית כמניה כלומר מארבו מן ועקבני כי המארב היא ערמה: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. כלומ' הלך הוא ואחרים עמו בתוך העמק שהמחנה שם לראות שומרי המחנה אם הם ערים או ישני' פן יבאו אנשי העי פתאום עליהם והכום: למועד. כתרגומו לזמנא דמתקן ליה כלומ' שהכין המלך ואמ' בשעת פלונית נהיה מוכני' כלנו לצאת למלחמה: לפני הערבה. לפני המישור אשר היה את פני העיר: וינגעו. הראו עצמם נגועים ונגפים לפניהם וגם הם היו נגועים כי אי אפשר שהיו נסים לפניהם שלא היו נגועים בהם ואלו לא היו נגועים אלא מראים עצמם נגועים לכך היה אומר ויתנגעו מבנין התפעל כי כן המשפט: דרך המדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר בין סמוך לעיר בין רחוק מן העיר לפי' אמר ורעו כבשים כדברם כעדר בתו' הדברו והוא מתרג' וינהגו ודבר לפי שהרועה נוהג שם המקנה: ויזעקו. נתקבצו לרדוף אחריהם ולפי שהקבוץ ואסיפת העם הוא על ידי זעקה לפי' כתו' בזה הלשון: אשר בעיר. כן כתיב וקרי בעי והכתוב מורה שנזעקו כל הנשארי' בעיר לרדוף אחריהם והקרי מורה אשר בעי וגבולה וכן כתיב ולא נשאר איש בעי ובבית אל: בכידון. כתרגומו ברמחא: ידים. מקום כמו רושת על ידיהם או כח כתרגו' חילא: אל

רשי

מים לעי. שהעי מקדש לבית אל וביתאל מים לעי: וילן יהושע בתוך העם. להיות נכון בהשכמת הבקר: ויעל הוא. כמו שאמ' לו המקו' אם הוא עובר לפניה' עוברין ואם לאו אין עוברין: ויקח כחמשת אלפים איש. אורב אחר אורב אחר קרוב לעיר מחבירו: וישימו העם. שימה זו לשון הזמנה סמוך לחומה להלחם כמו שנ' בבן הדד במלכים שימו על העיר וישימו: ואת עקבו. ואת ארבו כמו ויעקבני: וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אמרו רבותינו שלן בעומקה של הלכה: למועד. לזמן היו' שנועדו יחד מאתמול באותה שעה ככה שהיו מנחשים ומעוננים: וינגעו. לשון נגע ואתברו הראו עצמן כאילו הם נגפים לפניהם: נטה בכידון. הוא היה סימן לאורב לצאת מן המארב בראותו הכידון נטוי על העיר כידון איספייד בלע"ז: ידים

ר׳

וישלחם ד' וסי' וישלחם יהושע וילכו. ויקם יהושע וכל עם. וישלחם לבנונה. ויקח אסא את כל: סימן קדמ' וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם. תנינא וילך יהושע בלילה הוא בתוך העמק ואפ"ס אל עם עמקי: הוא וכל עמו ד' וסי' ופנו ויעלו. ויצא סיחון לקראתנו. ונפן ונעל דרך הבשן. כראות מלך העי: לא

וְהָיָה כְּתָפְשְׂכֶם אֶת־הָעִיר תַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ כִּדְבַר יְהוָה תַּעֲשׂוּ רְאוּ צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ וַיִּשְׁלָחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמַּאְרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָי וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם׃

וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעָי׃ וְכָל־הָעָם הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ וַיִּגְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ נֶגֶד הָעִיר וַיַּחֲנוּ מִצְּפוֹן לָעַי וְהַגַּי בֵּינָו וּבֵין־הָעָי׃ וַיִּקַּח כַּחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיָּשֶׂם אוֹתָם אֹרֵב בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעִיר׃ וַיָּשִׂימוּ הָעָם אֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לָעִיר וְאֶת־עֲקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק׃ וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמּוֹעֵד לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר׃ וַיִּנָּגְעוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר׃ וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בָּעִיר לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר׃ וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר׃ וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ׃

וִיהֵי בְּמֵיחַדְכוֹן יַת קַרְתָּא תַּדְלְקוּן יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ תַּעְבְדוּן חֲזוֹ דְפַקֵּידִית יַתְכוֹן׃ וְשַׁלְחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וַאֲזָלוּ לְכְמָנָא וִיתִיבוּ בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עַי מִמַּעֲרַב לְעַי וּבַת יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּגוֹ עַמָּא׃ וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּמְנָא יַת עַמָּא וּסְלִיק הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַמָּא לְעָי׃ וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא דְעִימֵּיהּ סְלִיקוּ וְאִתְקָרַבוּ וַאֲתוֹ לָקֳבֵל קַרְתָּא וּשְׁרוֹ מִצִּיפּוּנָא לְעַי וְחֵילְתָא בֵּינוֹהִי וּבֵין עָי׃ וּדְבַר כְּחַמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא וְשַׁוִּי יַתְהוֹן כְּמָנָא בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עָי מִמַּעֲרַב לְעָי׃ וְשַׁוִּיאוּ עַמָּא יַת כָּל מַשְׁרִיתָא דְמִצִּיפּוּנָא לְקַרְתָּא וְיַת כְּמָנֵיהּ מַעֲרַב לְקַרְתָּא וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהִיא בְּגוֹ מֵישְׁרָא׃ וַהֲוָה כַּד חֲזָא מַלְכָּא דְעַי וְאוֹחִיאוּ וְאַקְדִּימוּ וּנְפַקוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לְקֳדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְאַגָּחָא קְרָבָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לִזְמָנָא דְּמִתַּקַּן לֵיהּ לִקֳדָם מֵישְׁרָא וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי כְמָנָא לְהוֹן מֵאֲחוֹרֵי קַרְתָּא׃ וְאִתְּבָרוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל קֳדָמֵיהוֹן וַאֲפָכוּ לְאוֹרַח מַדְבְּרָא׃ וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל עַמָּא דִּי בְקַרְתָּא בְּעַי לְמִרְדַּף בַּתְרֵיהוֹן וּרְדָפוּ בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְנְגִידוּ מִן קַרְתָּא׃ וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ בְּעַי וּבֵית אֵל דְּלָא נְפַקוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁבַקוּ יַת קַרְתָּא כַּד פְּתִיחָא וּרְדָפוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל׃

וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵים בְּרוּמְחָא דִּי בִידָךְ עַל עַי אֲרֵי בִידָךְ אֶמְסְרִינַהּ וַאֲרֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּרוּמְחָא דְּבִידֵיהּ עַל קַרְתָּא׃ וּכְמָנָא קָם בִּפְרִיעַ מֵאַתְרֵיהּ וּרְהָטוּ כַּד אֲרִים יְדֵיהּ וְעָלוּ לְקַרְתָּא וְכַבְשׁוּהָא וְאוֹחִיאוּ וְאַדְלִיקוּ יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא׃

בית אל לתעדנאי כית אל כתי' ויתרי למדינחאי בית און כתי' בית אל קרי

רלבג

וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אחשוב זה שמחשבתו והשתדלותו לא היתה בלילה ההוא כי אם בהישרת העם בדבר המלחמה הזאת וכדי שיבטח לבם יותר ולא ירך לבבם על מה שהיו נגפים בראשונה עלה יהושע וזקני ישר' לפני העם ולזה היה יהושע והזקני' במקום היותר מקוכן וזכר עם זה לזאת הסבה בעני' לפי מה שאחשוב שכבר לן יהוש' בלילה ההוא בתוך העמק כי העמק הוא המקום ה היות' שפל והוא היותר מקוכן שבמקומות ב בדבר המלחמ' והנה לקח יהושע מהשלשי' אלף שבחר ה' אלפים איש היו אורב בין ישראל ובין העי מים לעיר והנה הם היו במקום קרוב למקום יהושע עד שיתכן בהם שיראו כשיטה יהושע את ידו בכידון והוא הרומח אשר בו הכה והיו הנשארי' קרובים

נשאר ד' דסמיכי בקריאה וסי' ולא נשאר איש בעי ובית אל. וישלח יהוא בכל ישר'. ויעלו ביהודה ונבקעה דד"ה. ואני נשארתי לבדי: והאורב ג' מלאים בליש' וסי' והאורב קם מהרה. ואתם תקומו מהאורב. ויצילנו מכף אויב דעזרא: וילכדוה ה' בקריא' וסי' וילכדו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה. והאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע מלכיש עגלונה. ויעל יהושע מעגלונה. וילכדה מקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמא' ובתראה. ונמסר גם בסדר מטות:

להם באופן שיתקבצו כולם בעת ההיא ובזה ש העיר ולכדוה והנה זכר ובכר יבאו אנשי העיר לקראת ישר' למלחמה למועד לפני הערבה אמר למועד להורות שכבמו העת שהיו יוצאים לקראתם בפעם הראשונה [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] והנה

והנה כתלה מלך העי ולא הלינו נבלתו על העץ כמו שהזהירה התורה גם בהרוגי בית דין שלא לעשות האויר והקימו עליו גל של אבנים בפתח שער העיר כדי שיתפרסם זה לשאר מלכי הגוים ויראו מהלחם עם ישראל: ואולם התועלות הנמשכות מזה הספור הם י״ד׃ התועלת הראשון הוא במדות והוא מה שזכר מענין המילה ומזה המקום למדנו שמי שאיחר עשיית תכוה מה ראוי שיקיימנה תכף שימצא מקום שיוכל לקיימה ולזה תמצא שתכף שמצאו ישראל מקום אשר שיוכלו בה עד שתחיה מכתם כוו בעשיית המילה ואולם אחר עבור אבל משה נתברר להם כי תוך שלשה ימים יסעו לעבר הירדן כמו שנזכ׳ במה שקדם ומזה המקום יתברר שמי שלא מל בשניכי לאי זה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו ם שימתין עליה אחרי מצאו תקון לעשייתה׃ הב׳ הוא במדות והוא שראוי כשיבואו הענין לעשו׳ פעולה מצערת הנה ראוי שיעשה אותה ב באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מצער ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבו׳ צורים ימול בהם בני ישראל׃ הג׳ והוא במצות והוא כשימשך מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שבנ״ כמנעו מלימול במדב׳ בסבת לכתם במדבר ארבעים שנה ועל פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו ולזה לא היו יודעים מתי יבא להם הצווי ליסע כי בהעלו׳ הענן יצטרכו ללכת כי על פי ה׳ יסעו ולזה יתכן שאם היו מלים אולי יבא להם הצווי ליסע קודם חיות מכת ה המילה ותהיה בזה ם סכנה לתינוק ולמולי׳ ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שכבר ישבו בני ישרא׳ תחתם עד חיותם׃ הד׳ והוא בענין תועלת המצוה הוא ל ללמדנו שיש למצות המילה רושם בהתמד׳ ההשגחה בישרא׳ עד שהיו ככנעים לירושת הארץ ולזה זכר שהקדים מצו׳ המילה קוד׳ שישתדלו בענין המלחמה ולזה גם כן אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי ה

אל הרודף. ישראל שהיו נסים אל המדבר נהפך אל אנשי העי שהיו רודפים אותם׃ בשדה במדבר. השדה כולל מקום זרע העבוד ומקו׳ מרעה הבהמו׳ גם כן לפיכך פי׳ במדבר אשר רדפום בו׃ ובבא השמש. כמו שכתוב לא תלין נבלתו על העץ ועל כל הנתלה בארץ ישראל מ מצות הכתוב׃ אז

ידים. כח׃ והעם הנס המדבר. ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמור למעלה נהפך להלחם אל הרודף׃ ואלה יצאו מן העיר. האורב שהצית את העיר׃ את

השמימה י״א בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן׃ כתוך ה׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך׃ ויקריבו ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקרא׃ ואת מלך ד׳ וסי׳ ואת מלך העי תפשו חי. ואת מלך העי תלה. ואת מלך מעכה.

וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף׃ וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֵב אֶת־הָעִיר וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי׃ וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר לִקְרָאתָם וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ אֵלֶּה מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט׃ וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּפְשׂוּ חָי וַיַּקְרִבוּ אֹתוֹ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ׃

וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָעַי בַּשָּׂדֶה בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר רְדָפוּם בּוֹ וַיִּפְּלוּ כֻלָּם לְפִי־חֶרֶב עַד־תֻּמָּם

וַיָּשֻׁבוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הָעַי וַיַּכּוּ אֹתָהּ לְפִי־חָרֶב׃ וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים בַּיּוֹם הַהוּא מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף כֹּל אַנְשֵׁי הָעָי׃ וִיהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ אֲשֶׁר נָטָה בַּכִּידוֹן עַד אֲשֶׁר הֶחֱרִים אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָי׃ רַק הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעִיר הַהִיא בָּזְזוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ׃ וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָי וַיְשִׂימֶהָ תֵּל־עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל־הָעֵץ עַד־עֵת הָעָרֶב וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־הָעֵץ וַיַּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

(Masoretic marginal notes: זא׳ לא׳ · ג׳ · ב׳ מל׳ · לא׳ כתכעו׳ · ל׳ · ה׳ פסו׳ דמיין · ה׳ · ל׳ חס׳ בני אהרן · ל׳ · פיסק׳ במצעו׳ פסו׳ · ב׳ חס׳ בכל׳ · ל׳ · ל׳ שמתה חס׳ · ד׳ · ג׳ · ד׳ מל׳ וכל׳ כתו׳ דכו׳ במ״א חס׳; beside the text: לאי מלאו במכר עשן העיר)

וְאִית פְּנִיאוּ אֱנָשֵׁי עַי לַאֲחוֹרֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא סָלֵיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָא וְלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמֵעֲרַק לְכָא וּלְכָא וְעַמָּא דְאַפֵּיךְ לְמַדְבְּרָא אִיתְחֲזַר עַל רָדְפָא׃ וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ אֲרֵי כְבַשׁ כְּמָנָא יַת קַרְתָּא וַאֲרֵי סָלֵיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא וְתָבוּ וּמְחוֹ יַת אֱנָשֵׁי עָי׃ וְאִילֵין נְפָקוּ מִן קַרְתָּא לְקַדָּמוּתְהוֹן וַהֲווֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצִיעָא אִילֵין מִכָּא וְאִילֵין מִכָּא וּמְחוֹ יָתְהוֹן עַד דְלָא אִישְׁתְּאַר לְהוֹן שְׁאָר וּמְשֵׁזִיב׃ וְיַת מַלְכָּא דְעַי אֲחָדוּ כַּד חָי וְקָרִיבוּ יָתֵיהּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ׃ וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִשְׂרָאֵל לְקַטָּלָא יַת כָּל יָתְבֵי עַי בְּחַקְלָא בְּמַדְבְּרָא דִי רְדָפוּנוּן בֵּיהּ וְאִיתְקְטָלוּ כּוּלְהוֹן לְפִתְגַם דְחָרֶב עַד דִשְׁלִימוּ וְתָבוּ כָל יִשְׂרָאֵל לְעַי וּמְחוֹ יָתַהּ לְפִתְגַם דְחָרֶב׃ וַהֲווֹ כָל דְאִיתְקְטָלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא מִגְבַר וְעַד אִיתְּתָא תְּרֵי עֲשַׂר אַלְפִין כֹּל אֱנָשֵׁי עָי׃ וִיהוֹשֻׁעַ לָא אֲתֵיב יְדֵיהּ דַאֲרֵים בְּרוּמְחָא עַד דְגָמַר יַת כָּל יָתְבֵי עָי׃ לְחוֹד בְּעִירָא וַעֲדֵי קַרְתָּא הַהִיא בְּזוֹ לְהוֹן יִשְׂרָאֵל כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְפַקֵיד יַת יְהוֹשֻׁעַ׃ וְאוֹקִיד יְהוֹשֻׁעַ יַת עָי וְשַׁוְיֵהּ תֵּל חָרִיב לְעָלַם לְצַדוּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ וְיַת מַלְכָּא דְעַי צְלַב עַל צְלִיבָא עַד עִידַן רַמְשָׁא וּכְמֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקֵיד יְהוֹשֻׁעַ וַאֲחִיתוּ יַת נְבִלְתֵּיהּ מִן צְלִיבָא וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּמַעֲלָנָא תְּרַע קַרְתָּא וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין׃

וחברו׃ ובבא ג׳ בקריא׳ וסי׳ והיה לפנות ערב ירחץ במים. וכבוא נשאי הארון. וכבא השמש צוה יהושע. מציעהא מלא. ונמסר גם בסדר תצא׃

הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר הארכנו המאמ׳ איך יגיע זה התועלת מזאת המצוה בביאורנו לדברי התורה׃ הה׳ והוא במצות הוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה בהנפת העומר שהוא ממחרת השבת שלא רצה בו שבת בראשית כמו שהיו אומ׳ הצדוקים׃ הו׳ והוא בעיון הוא שהשם ית׳ לא יעשה מופת ללא צורך ולזה אמ׳ שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן׃ הז׳ והוא בעיון הוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שיצטרך לה הוא בשישים מחשבתו שם ולזה זכר שכבר היה יהושע ביריחו כשהגיע לו הנבואה ההיא ר״ל שכבר שוטטה מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין ביריחו׃ הח׳ והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגת הדמיונות יקרה במקצת דברים המגיעים במראה הנבואה שיהיו לפי הדמיונות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה מבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בעניני הנבואות ולזה זכר בזה המקום כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לנו או אשר כנגדו׃ הט׳ הוא להיישיר ישראל בשיאמינו בשם ית׳ וייראו ממנו כי זה כלו מגיע אותם אל הצלחתם הנפשיית עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלותם בה עתה הי׳ והוא במדות הוא שאין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישולם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הסבה בזה כי החביאה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא נתן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועתם לה כי לא היה להם רשות על זה מישר׳ ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן סיפר בסו׳ הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החיה יהושע ותשב בקרב ישר׳ כי החביאה המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו להחיות רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה הסכים יהושע שיעשה זה על ידי המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה׃ הי״א והוא במדות הוא שהוא ראוי לכלל כלל שתאחר למנוע קצת האנשים לקצת מחטאות לשם ית׳ כי כבר יכזקו הכלל בחטאת היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צותה התורה הוכח תוכיח את עמיתך׃ הי״ב והוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בכחו מה שאיפשר שתפול בו טענה שלא יעשה בצדק ולע״פ שצוה בזה מפי הגבור׳ אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה ההיא באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יקיים מה שבאתהו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לסלק מעליו הטענה

אז יבנה. אז כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה כי כן כתוב בספר תורת משה והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח וגו' ואז הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל וכן אמרו רבותינו ז"ל בו ביום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל והביאו את האבני' ושדום בשיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה ובנו מזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו את האבנים ולנו ואמרו אין הבמה כתרת אלא על ידי נביא שנאמר אז יבנה יהושע ותלת יבנה עתיד במקום עבר ויבא זה עם קשר מלת אז בהרבה מקומות כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה אז תבא' אז יקהל שלמה

: את משנה תורת משה . מן ושנכתב לבניך אף על פי שאינו משרשו ופירושו שכון התורה ופירושה על דרך כלל וכתב רבינו סעדיה ז"ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובו' בהלכות ובאזהרו' ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הכורך דרך כלל ונחלקו רבותינו ז"ל מהם אמרו על גבי האבנים כתבוה ואחר כך שדו אות' בשיד ומהם אמרו מתחלה שדו את האבנים וכתבו התורה על גבי השיד ואמרו כי בשבעים לשון כתבו אותם דברי התורה כמו שנאמר בתורה באר היטב כדי שיבינו אותם כל עם ולשון שיראו אותם : חציו . ו' שבטים עלו להר גריזים שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן וששה להר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי והכהני' והלוי' והארון עומדים למטה הכהנים מקיפים את הארון והלוים מקיפים את הכהנים וישראל מזה ומזה הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה שנאמר לברך את העם ישראל בראשונ' וכך הוא מפורש בתור' את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל והיה אם שמוע תחלה ואחר כן והיה אם לא תשמע ופתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעש' פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין כסדר הזה ברכות וקללות כך סדרו רבותינו ז"ל והקשו ואמרו איך אנו אומרים כי הלוים היו למטה והלא לוי למעלה שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים ופירושו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה ; והאחרים . כמו האהלי הערכך והדומים להם שבאו בשתי ידיעות ורבותינו ז"ל דרשו בו כ״ה הה״א למעט כי מעטי' היו במספר החצי של הר עיבל מהחצי של הר גריזים ואף על פי שלוי למטה מפני שהיה יוסף עמהם שנאמר בהם ואנכי עם רב וגו' ומה שאמר אל מול הר גריזים אל מול הר עיבל שלא עמדו על ההר אלא בשיפוע ההר ובהר גריזים ובהר עיבל יש מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת אצל אלוני מורה וכאמ' להלן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם וזהו הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ר' אליעזר אומר לא זה הוא הר גריזי' והר עיבל שבין הכותיים הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני והלא אינה אלא ארץ חוי היושב בערבה והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ופירוש לדברי ר' אליעזר מהו הר גריזי' והר עיבל ב' גבשושיות עשו לאחד קראו הר גריזי' ולאחד קראו הר עיבל : ואחרי כן . הברכה הקללה . הוא שאמרו ברוך האיש ארור האיש או פי' והיה אם שמוע תשמע והיה אם לא תשמע :

לא

בספר תורת משה ג' דסמיכי בקריאה וסימ' כאשר צוה משה עבד יי' דיהושע . וחזקתם מאד לשמר ולעשות את . ואת בני המבים לא המית דמלכים : עליהן ז' בקריאה וסימ' ותנו בהן אש ושימו עליהן . וכתבת עליהן כל דברי . כאשר צוה משה עבד יי' דיהושע . ורגבו עליהן אבן . המתנבאות מלבהן . אשר קניהן

אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל : כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
עֶבֶד יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב
בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים
שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל
וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ
שְׁלָמִים : וַיִּכְתָּב שָׁם עַל הָאֲבָנִים
אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : וְכָל יִשְׂרָאֵל
וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים
מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה כַּגֵּר
כָּאֶזְרָח חֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר גְּרִזִים
וְהַחֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר עֵיבָל כַּאֲשֶׁר
צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת הָעָם
יִשְׂרָאֵל בָּרִאשֹׁנָה : וְאַחֲרֵי כֵן קָרָא
אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה
וְהַקְּלָלָה כְּכָל הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה :

ל' דכתי' בְּכֵין בְּנָא יְהוֹשֻׁעַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְעֵיבָל :
י"ר בסיפר' כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ יָת בְּנֵי
ג' דכתי' יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִכְתִיב בִּסְפַר אוֹרַיְתָא
דְמֹשֶׁה מַדְבַּח אַבְנִין שַׁלְמִין דְלָא
ז' אִיתְּרַם עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא וְאַסִּיקוּ
עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכִּיסוּ נִיכְסַת
קוּדְשִׁין : וּכְתַב תַּמָּן עַל אַבְנַיָּא
ד' יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה דִּכְתַב
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : וְכָל יִשְׂרָאֵל
ל וְסָבוֹהִי וְסַרְכוֹהִי וְדַיָּינוֹהִי קָיְמִין
י"ג דסמי' מִכָּא וּמִכָּא לַאֲרוֹנָא קֳדָם כָּהֲנַיָּא
ג' לֵיוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא דַייָ
כְּגִיּוֹרָא כְּיַצִּיבָא פַּלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל
ל טוּרָא דִגְרִיזִין וּפַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵיל
טוּרָא דְעֵיבָל כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה
ט' נ' עַבְדָּא דַייָ לְבָרָכָא יָת עַמָּא יִשְׂרָאֵל
י"ד חס' בְּקַדְמֵיתָא : וּבָתַר כֵּן קְרָא יָת כָּל
ל' כתו' וכבי' פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא . בִּרְכָן וּלְוָטִין
כְּכָל דִּכְתִיב בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא :

יהרגן' ותלכנה שתיהן עד באנה בית לחם . וכל ואת שתי הבליות וכל תכלית דכו' : משנה ד' קמצין וסימ' והיה כשבתו על כסא . ויכתב שם על האבנים את ' ויהרג זכרי גבור ד"ה . ושלמתי ראשנה משנה עונם דירמיה : הכהנים הלוים י"ג וסימ' נמסר בסדר שפטים : לברך ט' וסימ' נמסר בסדר בלק :

רשי

אז יבנה וגו' . פרשה זו כתובה מוקדם ומאוחר שמיו' שעברו את הירדן עשה כן : ויכתו' שם על האבני' . הן הן האבנים האמורי' למעלה לאח' מעשה זה קיפולו הסיר מעליה' והביאו' הגלגל : לברך את העם בראשונה . להקדים ברכו' לקללו' ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה : ויעשו

רלבג

והמחלוקת ואף על פי שכבר היה אפשר לו להשלים מצות השם ית' בזולת הוראת פיו כי לא היה יכולת לאח' מבני ישרא' למרות את פי הנביא כמו שאמרו שאו כל איש אשר ימרה את פיך וגו' ולזאת הסבה צוה יהושע גם כן למלאכיו שירוצו ל לאהל עכן כדי ש שימצאו מה שהודה ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הביקוש ופזרום לפני יי' כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברי' שהודה עכן :

היג" והוא במדות והוא שראוי לכל משתדל בעשיית פועל מה שלא יקצר מהמצאת הסבו' המביאות התכלית אשר יכוין ולהשבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל הנראים למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לצאת עליהם במלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית לפי המקו' ההוא שהיו בו ר"ל מפני היותם בעמק עם שכבר חזק לבם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק לבם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה כי הם ראו אות כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם ובזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין החרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות טפם ונשיהם ואבוד קניניהם וסגר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמת' שיתנהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כלם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו גל אבנים גדול לירא הנשארים :

היד" והוא בדעות הוא שהשם ית' לא ישנה טבע המציאות ומנהגו לעשו' מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה תמצא כי מפני שהיה אפשר החרמת יושבי העי בקלות בכמו אלו התחבולות מבד מה שקרה במלחמה הראשונה שהיו ישראל נגפים לפניהם הנה לא הסכים השם ית' שיעשה זה בדרך מופת : אז יבנה יהושע מזבח ליי' . עד והארץ שקטה ממלחמ' . זכר שכבר בנה יהושע מזבח ליי' אהי ישר' בהר עיבל : כאשר צוה משה וגו' אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל . כמו שצותה התורה וזה ממה שיורה שמה שאמר בתורה ואם מזבח אבנים תעשה לי היא מצוה לא רשות עם שכבר באה המצוה בבניית המזבח בהר עיבל וזכר שכתב שם על אבני המזבח פתשגן תורת משה אשר כתבה לפני בני ישראל והנה כבר התבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ואחשוב שמה שכתב שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקום ככתו' בתור' משה וזהו מ"ש שכבר קרא שם את כל דברי התורה הברכה והקללה וזה לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם איאפשר אלא שנודה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה ובכלל הנה אם היה בגודל מזבח בית' לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז"ל היה מכיל זה בכתיבה בינונית והנה זה הוא הנראה בעיני ר"ל שמה שנכתב שם כלל התורה ואי אפשר שנאמר שיהיה משנה תורת משה רמז לעשר הדברות עד שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שכבר כתבם משה לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התורה לא עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שכבר כתב שם רמזים קצרים מתרי"ג מצות כמו הענין באזהרות אשר נהגנו לקראם בחג השבועות ש"ם בהם רמזים קצרים מתרי"ג מצות וזה רחוק בעיני שכבר נזכר בתורה וכתבת על האבני' את כל דברי התורה הזאת באר היטב וזה מורה שמה שנכתב בתורה היה מבואר באופן שלם . והנה זכר שעשו שם כמו שצוה משה מענין הברכה והקללה לא נפל דבר ממה שנזכר מזה בפרשת כי תבא .

רשי

ויעשו גם המה בערמה׳ כמו שאמור בענין ויעשו גם הם בערמה כמו שעשו בני יעקב במרמה לשכם בן חמור שהיה חוי ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמור בענין: ויצטירו. עשו עצמן כהולכים בשליחות לשון וציר בגוים שולח וכל תיבה שתחלת יסודה צדי כשהיא מתפעלת בלשון מתפעל או נתפעל באה ט״ת בתוכה וחולקת את אותיות ש
שרשי התיבה כמו ומה נצטדק מגזרת צדק שאומ׳ נצטדק וכן נ׳ שמיה יצטבע מגזל צבע: שקים בלים. שהם כרואים כבאים מארץ רחוקה: ומצוררים. לשון מבוקעים לשון ארמי צירי׳ דחיטי דמצרי זיקי: נקודי׳. ארש״ן בלע״ז לשון מוקד וכן תרגמו יונתן כסנין: אולי בקרבי אתה יושב. שמא מיושבי הארץ אתם: הצטידנו

תחכמום שיחן תלפי׳ קרחי ו׳ ואפ״ם אך את הזהב וג׳ וסימ׳ דהבא לאלכיא.

רדק

לא היה דבר. כראה מהפסו׳ כי אחר שקראו הלוים הברכה והקללה פתח יהושע וקרא באזניהם כל המצות מצות עשה ומצות לא תעשה: והגר ההולך בקרבם׳ כמו שכתו׳ בתורה בפרשת הקהל וגרך אשר בשעריך. והאמ׳ ההולך שהיו מתגיירין מן האומות בכל מסעיהם מפני הנפלאות אשר היו שומעים ורואים: פה אחד. בהסכמה אחת ועצה אחת ועל הדרך הזה ת״י סיעא חדא ולא פירש הקבוץ הזה עד שספר מעשה יושבי גבעון כי בעבורם התקבצו כמו שמספר למטה: גם המה. דרשו בו לרבות על בני יעקב שבאו להם במרמה כמו שאומ׳ במרמה וידברו והם היו חוי ויש לפרש גם לרבות על בני יריחו ועי׳ כי הם עשו עם בני ישרא׳ להשמר מהם כמו שאמר ויריחו סוגרת ומסוגר׳ או להלחם עמהם כמו עי והם עשו גם הם כן אבל בערמה באו אליהם ל
להשלים עמהם. ויש לפרש עוד גם לרבות על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי כי הם חשבו כי בערמה הכו ישראל יריחו ועי שנלחו להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם ואחר כך הכום והם באו להם בערמה אף על פי שהם בעצמם ידעו כי כופם ל
לגלו׳ להם ערמתם חשבו אחרי שיכרתו לנו ברית לא יעברו על בריתם אף על פי שיתגלה להם הערמה אחר כן: ויצטירו. עשו עצמם צירים ומלאכים באים מארץ רחוקה ומן התימה ש
שתירגם אותו יונתן כמו ברלת איזדודו ומן צדה שתרגמו זוודי׳. נקודי׳. ת״י כסנין ודברי רבותינו ז״ל פת הבאה בכסנין והוא פת שושי׳ אותו כענין יבשין וכוססין אותו בבית המשת׳ ועוד מפרשי׳ אותו מענין נקוד וטלוא כלומר מעופש היה והלחם המעופש הוא נקודי׳ כי יש בלחם המעופש אדום וירוק ושחור נקודי׳ נקודי׳: ויאמרו׳ כן כתיב וקרי ויאמר והכתיב על הפרט והקרי על ה
הכלל כמו שאמר איש ישראל: אל החוי. שבני החוי היו גבעון והערים׳ הסמוכות להם שהיו בזאת העצה. ובדרש מה הוא החוי וכי חוים היו אלא שעשו מעשה חויא פי׳ נחש כלומר שרמו את ישראל כמו הנחש שרמה את חוה: אולי בקרבי אתה יושב. שאם היו יודעין שהם מארץ כנען היו אסורי׳ לכרות להם ברית שנאמר לא תכרת להם ברית ולא תחנם והברית הוא שיהיו בשלום עמם ולא יהיו עבדים להם ומקבלים מכותם וזה אסרה התורה ואף על פי שכולם אם היו משלימים היו מקבלים אותם כמו שכתוב לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישרא׳ בלתי החוי יושבי גבעון וגו׳ מכלל שאם השלימו היו מקבלים אותם כן הוא אבל בתנאי שיכריתו ע״ז מארצם ושיקבלו עליהם שבע מצות שהוזהר בהם אדם הראשון כמו שאמר הכתוב פן יחטיאו אותך לי תשמע כל זמן שהם בחטא ואינם מקיימים שבע מצות שחייבים בהם בני נח אסור להניחם לשבת בארץ אבל מצוה להחרימם ושלא לחיות מהם כשמה ואם היו משלימים ועוקרים ע״ז ומקבלים שבע מצות צריך עוד שיהיו למס ויהיו עובדים לישראל וכבושים תחת ידיהם כמו שהוא אומר יהיו לך למס ועבדוך וכן אמר בשלמה מלך ישראל כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה אם כן מה בין שאר אומות לשבעה עממים יש ביניהם זה הדבר כי שאר האומות אם היו עושין מלחמה ולא רצו להשלים היו הורגים כל זכר בהם והנשים והטף היו בוזזים להם ומחיים אותם לעבדים אבל בשבע אומות אם לא רצו להשלים היה מצוה שלא לחיות מהם כל נשמה שנ׳ רק מהעמים לא תחיה כל נשמה ולכל האומות קורא׳ להם שלום תחלה שנ׳ וקראת אליה לשלום ואפי׳ שבע אומות בכלל חוץ מעמון ומואב שנ׳ לא תדרוש שלומם וטובתם אבל אחר שהשלימו יושבי גבעון למה היו הורגי׳ אותם בני ישר׳ לולי השבועה לפי שהטעו אותם וכרתו להם ברית בטעות והיה בדין להרגם אם לא היה בדבר חלול השם מפני השבועה כי אע״פ שהיתה השבועה בטעו׳ אם לא יקיימום היה בדבר חלול השם

מסורה

לחמוריהם ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ ויקחו שקים בלים. וגם תבן וגם מספא׳ ואת חמוריהם יקח: ושלמות ד׳ מל׳ וסי׳ ושלמות בלות. ובשלמות הרבה מאד. והמה מביאים איש מנחתו. וחברו דדה: בקרב׳ י״א בקריא׳ וסי׳ וחרה אפי׳ בו ביום ההוא ועזבתים. אולי בקרבי אתה יושב. אף רוחי בקרבי אשחרך. לנביאים נשבר לבי בקרבי׳ חם לבי בקרבי בהגגי׳ ורוח נכון חדש בקרבי. ברב שרעפי בקרבי׳ לבי יחל בקרבי. ולבי חלל בקרבי. נהפך לבי בקרבי כי מרה מריתי. סלה כל אבירי אדני בקרבי:

מקרא

לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם׃ (ט״ל בסיפרא)

ט וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד׃ וְיֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵמָּה בְעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים׃ וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה נִקֻּדִים׃ וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָות־לְךָ בְרִית׃

(ב׳ להתנו׳ ל׳ · ג׳ חל בלים · ל׳ ל׳ · ד׳ בלים׳ · ל׳ · ויאמר ק׳ · ל׳ חל בספר׳ ל׳ חל)

תרגום

לָא הֲוָה פִּתְגָּמָא מִכֹּל דִּי פַקִּיד מֹשֶׁה דְּלָא קְרָא יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרַיָּא דְּאָזְלִין בֵּינֵיהוֹן׃

וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכַיָּא דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֶלְתָּא וּבְכָל סְפַר יַמָּא רַבָּא דִּלְקֳבֵיל לִבְנָן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי פְּרִיזָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ וְאִתְכְּנָשׁוּ כַּחֲדָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל סִיעָא חֲדָא׃ וְיָתְבֵי גִבְעוֹן שְׁמָעוּ יַת דִּי עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ וַעֲבָדוּ אַף אִנּוּן בְּחוּכְמָא וְאִזְדָּוַדוּ וּנְסִיבוּ שַׂקִּין בָּלָן לַחֲמָרֵיהוֹן וְזִיקִין דַּחֲמַר בָּלָן וּמְבַזְּעִין וּמְצוֹרָרִין׃ וּמְסָנִין בָּלָן וּמְרַקְעִין בְּרִיגְלֵיהוֹן וּכְסוּתָא בָּלְיָא עֲלֵיהוֹן וְכָל לְחֵם זְוָדֵיהוֹן יָבֵשׁ הֲוָה כִּיסְנִין׃ וַאֲזָלוּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָּלָא וַאֲמָרוּ לֵיהּ וּלְאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַע רְחִיקָא אֲתֵינָא וּכְעַן גְּזָרוּ לָנָא קְיָם׃ וַאֲמָרוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְחִוָּאָה דִּילְמָא בֵּינָנָא אַתּוּן יָתְבִין וְאֵיכְדֵין נִגְזַר לְכוֹן קְיָם׃

רלבג

עוד זכר כי כאשר שמעו כל המלכי׳ אשר בעבר הירדן מה ש
שעשה יהושע וישראל ליריחו ולעי התחכמו ולקחו עצה בזה ל
להתחבר יחד כדי ש
שיעזרו קצתם לקצתם ולא ינוצחו אחד אחד כמו שהגיע הניצוח ליריחו ולעי מפני ה
היותם יחידים והנה זאת היתה העצה ש
שלקחו בזה אלו המלכי׳ והתחכמו בה. וזכר עם זה שיושבי גבעון עשו גם המה בערמה לקחת עצה שלא יגיעם נזק מפני בני ישראל וזה אמרו גם הם כי הראשונים עשו מה שעשו לקחת על זה עצה שלא יחרימום ישרא׳ ואילו לקחו עצה אחרת והערימו בזה האופן שזכר: ויצטירו. הוא מענ׳ ציר כאמן לשולחיו והטעם שהם הראו עצמם כאילו הם שלוחים באים ממרחק: נקודים׳ הוא הפת היבש שמתפרך מצד יבשו לפירורין דקים: מארץ רחוקה באנו. יתכן שנתפרסם להם מה שצותה התורה לישראל שלא יחיו כל נשמה מהערים הקרובות אליהם אם לא יסכימו להשלים עמהם וכבר שלח אי׳ יהושע בכללות ר״ל לאלו המקומות הקרובים וקרא להם לשלום ולא השלימו ולזה היה מחוייב שלא יחיה מהם כל נשמה כמו שנזכר בפרשת שופטים ואתכם אמר לו שכבר שלח יהושע לקרוא לשלום לכל מקומות הגוים האלה כי היה מחוייב להם לקרוא לשלום אל כל עיר ועיר קודם שיבאו להלחם כמו שנזכר בפרשה וכבר זכר במקומות שכבר עשה יהושע ככל אשר צוה י״י את משה ולזה יחוייב שנודה שכבר שלח זה יהושע לאלו המקומות קודם שיבאו להלחם עמהם כמו שכתבו רבותינו ז״ל ולזה הערימו כשאמרו שהם באו מארץ רחוקה ועשו עצמם עבדים לישראל והיה מחוייב לפי משפטי התורה שיקבלום בברית ויהיו להם למס ועבדום ויעש להם יהושע שלום ויכרות להם ברית לחיותם ונשבעו להם נשיאי העדה והנה היתה סבת טעות ישראל ונפלם בזה הענין כי לא שאלו את פי י״י עם היות אבלם יהושע
שהיה

ומאין ה' בקריא' וסי' ויאמר אליהם יהושע · ויבא ישעיה הנביא דמלכים · וחברו דישעיה · ויאמרו אליו הגידה נא לנו דיונה · וישא את עיניו וירא את האיש הארח: שמעו ט' קמצין ה' מנהון בפרשת נדרים וד' סי' נמסר לעיל בסיפרא כסי' ו': זהג' ראשי פסוקי' בטעמ' מונח לפני לגרמיה וסי' זה יתנו כל העבר על הפקדים · זה

ויאמרו אל יהושע עבדיך אנחנו
ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין ה'
תבאו: ויאמרו אליו מארץ רחוקה
מאד באו עבדיך לשם יהוה אלהיך
כי שמענו שמעו ואת כל אשר ט' ה' מכהין בפרש' פרו'
עשה במצרים: ואת כל אשר עשה
לשני מלכי האמרי אשר בעבר ה
הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג
מלך הבשן אשר בעשתרות: ויאמרו
אלינו זקנינו וכל ישבי ארצנו ל חל · ח'
לאמר קחו בידכם צידה לדרך ולכו
לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם ל'
אנחנו ועתה כרתו לנו ברית: זה
לחמנו חם הצטידנו אתו מבתינו ל'
ביום צאתנו ללכת אליכם ועתה הנה
יבש והיה נקדים: ואלה נאדות היין ל'
אשר מלאנו חדשים והנה התבקעו ואלה ל'
שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך ל · ר'
מאד: ויקחו האנשים מצידם ואת
פי יהוה לא שאלו: ויעש להם יהושע ג' קמץ
שלום ויכרת להם ברית לחיותם ל' ותר ולחיותם ·
וישבעו להם נשיאי העדה: ויהי ה'
מקצה שלשת ימים אחרי אשר
כרתו להם ברית וישמעו כי קרבים
הם אליו ובקרבו הם ישבים: ויסעו ג'
בני ישראל ויבאו אל עריהם
ביום השלישי ועריהם גבעון
והכפירה ובארות וקרית יערים:
ולא הכום בני ישראל כי נשבעו ל'
להם נשיאי העדה ביהוה אלהי
ישראל וילנו כל העדה על ה
הנשיאים: ויאמרו כל הנשיאים ל'
אל כל העדה אנחנו נשבענו להם
ביהוה אלהי ישראל ועתה לא
נוכל לנגע בהם: זאת נעשה ג' ב' חס' וא' מ' ל' [?]
להם והחיה אותם ולא יהיה עלינו ל'
קצף על השבועה אשר נשבענו
להם: ויאמרו אליהם הנשיאים ג'

ואמרו ליהושע עבדך אנחנא
ואמר להון יהושע מן אתון ומנן
אתיתון: ואמרו ליה מארע
רחיקא לחדא אתו עבדך לשמא
דיי אלהך ארי שמענא ית שמע
גבורתיה וית כל דעבד במצרים:
וית כל דעבד לתרין מלכי
אמוראי די בעיברא דירדנא
לסיחון מלכא דחשבון ולעוג
מלכא דמתנן דבעשתרות: ואמרו
לנא סבנא וכל יתבי ארענא למימר
סבו בידכון זוודין לאורחא ואיזילו
לקדמותהון ותימרון להון ע
עבדיכון אנחנא וכען גזורו לנא
קיים: דין לחמנא כד חמים איזדודנא
יתיה מבתנא ביום מפקנא למיתי
לותכון וכען הא יבש והוה כיסנין
: ואלין זיקין דחמר די מלינא כד
חדתין והא איתבזעו ואילין ת
תותבנא ומסננא בליאו מסגי אורחא
לחדא: וקבילו גבריא לפיתגמיהון
ואולפן מן קדם יי לא תבעו:
ועבד להון יהושע שלם וגזר
להון קיים לקיימותהון וקיימו
להון רברבי כנישתא: והוה מסוף
תלתא יומין בתר דגזרו להון קיים
ושמעו ארי קריבין אינון ליה ו
ובינהון אינון יתבין: ונטלו בני
ישראל ואתו לקרויהון ביומא
תליתאה וקירויהון גבעון וכפירה
ובארות וקרית יערים: ולא מחונון
בני ישראל ארי קיימו להון רברבי
כנישתא במימרא דיי אלהא
דישראל ואתרעמו כל כנישתא
על רברביא: ואמרו כל רברביא
לכל כנישתא אנחנא קיימנא להון
במימרא דיי אלהא דישראל וכען
לא ניכול לאנזקא בהון: דא
נעביד להון ונקיים יתהון ולא יהי
עלנא רוגזא על קיימא די קיימנא
להון: ואמרו להון רברביא

רדק

הפס כי רבים ישמעו בשבועה ולא ישמעו בטעות ובעת השבועה לא הזכירו תנאי בשבועה ולפי שהטעו אותם הקנו בעבודתם ולא הניחום שיהיו למס עובד בלבד אלא שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה · ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי נדר או שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבעוני' שלא הכום בעבור שנשבעו להם והחולקים עליהם אמרו כי בדבר הגבעוני' לא חלה השבועה עליהם כלל ש שהרי מוטעים היו ומה שלא הרגו' מפני קדוש השם שיאמרו העולם כמה חמורה עליהם ש שבועתיי' כי אפי' נעשית בטעות לא יעברו עליה והפסוקים מוכיחים כדברי מי שאמר כי מפני שנעשית השבוע' ברבי' אין לה היתר שהרי אמרו הנשיאים ולא יהיה עלינו קצף על השבוע' ואם לא היה בדבר אלא מפני קדוש השם מה קצף היה בזה ואמ' רבותי' ז"ל כי שלשה כתבים שלח יהושע בכניסתן לארץ ש שלח להם מי שרוצה להשלים יבא וישלים וחזר ושלח להם מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה מ מלחמה וחזר ושלח להם מי שרוצ' לפנות יפנה מי שהאמין בהקב"ה וחרד לדבריו הלך לו לאפריקי ואמ' בדרש כי הכנעני הוא שפנ' ומפני זה זכה להקרא לארץ ישראל ארץ כנען על שמו וזכה לארץ טובה שהיא אפריקי ויש אומרים כי הפרזי פנה לפניהם והלך לו אם כן למה הוצרכו יושבי גבעון להערים יקבלו השלום לפי שיהושע שלח בכלל לכלם ויושבי גבעון חשבו הלא גם כן שלח ליריחו ולעי ל להשלים והנה הכה אותם אולי לא יקום הבטחתו ליושבי הארץ הזאת ובמרמה הוא שולח להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם לפיכך עשו גם המה בערמה ואמרו כי מארץ רחוק' הם כדי שיכרתו להם ברית:

ויאמרו אל יהושע וגו' · מארץ רחוקה מאד · כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים ואת כל אשר עש' לשני מלכי האמורי וגו' · זכרו מצרי' וסיחון ועוג ולא זכרו הירדן לפי שהיה דבר מ מצרי' וסיחון ועוג מימי' קדמוני' ודבר הירדן היה מזמן קרוב כ כלומר קרוב ליהושע שלא שמעו דבר הירדן כל כך היא רחוקה ארצם: זקנינו · נכתב בו"ו המסך בין הקו"ף והנו"ן שלא כ כמנהג ובדרש א"ר יוחנן זקנינו כתי' זקני אשמאי היו: הצטידנו אותו · לשון ספוק מזון מן צדה לדרך ופי' לקחנו אותו מבתינו להצטיד בו הדרך: ויקחו · יש מפרשי' אותו כמו למדו מן לקח טוב כלומר למדו והבינו מצידם שהיה יבש כי אמת אמרו · ויש לפרש ויקחו כמשמעו שלקחו מ מצידם ואכלו ממנו בברית כדי שיבטחו בהם ויונתן תרגם וקבילו גבריא לפי פתגמיהון: והחיה אותם · מקור: יחיו

רלבג

שהיה נביא ולאלעזר הכהן שהיו אצלו אורים ותומים כמו שאמרה התורה ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים והנה זאת השבועה אף ע"פ שהיתה בטעות לא הסכימו לעבור עליה כי יהיה בזה חלול השם אצל הגוים ויחשדו שאין יראת יי' בישראל והנה הנשיאים החיום באופן הראוי אילו היו משלימין עמהם תחלה כי התורה אמ' והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ו ועבדוך אלא שכבר הכבידו ענין עבדות הזה וזה שכבר היה אפשר לפי משפטי ה התורה אלו היו החקי' שיעשו מס מה לישרא' ויפטרו מעבדות אחר אלא שיעמדו בניהם שפלים כעבדים אבל אם העמיסו עליהם ש שיעבדום בגופם בא' העבודות הנבזות ר"ל שיהיו חוטבי עצים ו ושואבי מים לכל העד' וזה היה אפשר עם קיום תנאיהם כי הם עשו עצמם עבדים ל לישרא' ועם כל זה רצו להראות להם לכבוד השם שלא עשקו מהם חקם הראוי להם ל מפני בואם עמהם ב בברית כי כבר רמו אותם באמרם שהיו מאר' רחוק' והם מפני זה בלתי משועבדים להם לעשו' חסד להם אחר זולתי מה ש שיוכרחו בו מצד ש שבועתם להם · ולפי שהשבוע' והברית היה לחיותם ושיהיו הם ע עבדים לישראל הנה כבר קיימו תנאם ע עמהם בזה האופן · והנה הוסיף יהושע על עבודתם שהסכימו עליו הנשיאים שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי' ולזה היו חוטבי עצים ושואבי מי' לכל העדה ולמזבח ה': אדוני

זה נ"ר פ בטע' מונח לפני לגרמיה א"ך
חס ל' קמץ וכל שום נגרדס [?]

רשי

הצטיידנו · לשון צידה כשהוצאנוהו לצדה ל לדרך: ויקחו האנשי' מצידם · קבלו דבריה' שנרום בפיהם לשון ואסר לא צדה: את

לחמנו חם הצטידנו אתו · זה רע בכל אשר נעשה · אנ"ך · ונמסר גם בריש סדר כי תשא: שאלו ג' קמצין וסי' ויקחו האנשים מצידם · ההולכים לרדת מצרים · נדרשתי ללא שאלו: ובקרבו ג' בקריא' וסימ' ובקרבו הם ישבים · ובקרבו ישים ארבו · ובקרבו ישית מרמה: לנגע ג' ב' חס' וא' מלא וסי' נמסר בסדר וירא:

אדני צדק מלך ירושלם · מצאנו שמו בתורה מלכי צדק ודומה שכל מלכי ירושלם
היה שמם מלכי צדק או אדני צדק כי הכל ענין אחד כמו שהיה שם מלכי מצרים
פרעה והנה זכר כי ה' מלכי האמורי הם וכל מחניהם חנו על גבעון וילחמו עליה
וכבר שלחו אנשי גבעון ליהוש' שיעזרם כי ראוי לאדון שיציל עבדיו מיד הנלחמים
עליהם וידמה שאל
יהושע את פי יי' על זה
ועלה מן הגלגל הוא
וכל עם המלחמה עמו
וכל גבורי החיל וכבר
אמר השם יתברך אל
יהושע קודם זה בשאו
את פיו על דבר זאת
המלחמה שלא יירא
מהמלכים האלה ו
וממחניהם כי בידו
יתנם והוא מיהר לבא
עליהם כל הלילה ו
ויהומם יי' לפני ישראל
ויכם ישר' מכה גדולה
בגבעון וירדפם דרך
מעלה בית חורון וגו'
ויהי בנוסם מפני בני
ישרא' כלחם יי' בם מן
השמים והמית מהם
באבני הברד יותר מ
מאשר הרגו בני ישר'
בחרב : אז

יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה · זה מקרא קצר כי הנשיאים אמרו
יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים והמקרא אחז דרך קצרה ואמר ויהיו בפתח
הוא לשון עבר ויהיו כאשר דברו להם הנשיאי' וזה מעיד כי כן אמרו להם הנשיאי'
ומה שאמרו הם לכל העדה ויהושע אמר להם לבית אלהי זה כיצד כל זמן שהיו
העדה במחנה עד שלא נחלקה
הארץ היו חוטבי עצים ושואבי
מים לעדה אבל לאחר שנחלקה
הארץ והיו ישרא' בעירו ובנחלתו
כשארו הם חוטבי עצים ושואבי
מים לבית אלהים בגלגל ובשילה
ובנוב ובגבעון ובית עולמי' כמו
שאמר אל המקום אשר יבחר
ואמרו רבותי' ז"ל כי כיון שנתנם
יהושע חוטבי עצים ושואבי מים
גזר עליהם שלא יבאו בקהל
כלומר שלא יתחתנו ישרא' בהם
ותלה אסורן בזמן שבי' המקדש
קיים שהרי אמ' לבית אלהי משמע
כל זמן שהיו חוטבי עצי' ושואבי
מים לבית אלהי והו כל זמן
שבית המקד' קיים בא דוד וגזר
עליהם לעולם וכן כתוב בספר
עזרא ומן הנתינים שנתן דוד
והשרים לעבודת הלוים : ונעשה
את הדבר הזה · בצרי שלא
כמנהג וכבר כתבנו הדומים
להם בספר מכלל : ועתה הננו
בידך · קל ובשוא הנון הראשונ'
· אדני צדק · כל מלכי ירושלם
היו נקראים בזמן ההוא מלכי
צדק או אדני צדק כמו שנאמר
ומלכי צדק מלך שלם הוא י
ירושלם כמו שכתוב ויהי בשלם
סכו ונקראו כן בעבור ירושלם
שהוא מקום צדק : אז

יחיו ז' וסימ' ויאמרו אלהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו רפאים · יחיו מתיך נבלתי · יו' עליהם יחיו · וגם
אני נתתי להם · אבותיכם איה הם · מדוע רשעים יחיו : רחוקים ז' מלאים בקריאה וסימ' רחוקים אנחנו
מכם מאד · ורחוקים המה מצידונים · שמעו רחוקים אשר עשיתי · אבירי לב הרחוקים מצדקה ורחוקים

יְחְיוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לְכָל ז'
הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם הַנְּשִׂיאִים : ס"א יסן מכאתיו מונה אלהם
וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם
לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר
רְחוֹקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם ז' מל
בְּקִרְבֵּנוּ יֹשְׁבִים : וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם ג'
וְלֹא יִכָּרֵת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים ד'
וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהָי : וַיַּעֲנוּ אֶת
יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד לַעֲבָדֶיךָ ב' לירדות
אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ לָתֵת לָכֶם אֶת כָּל הָאָרֶץ
וּלְהַשְׁמִיד אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ ד' י' ד'
מִפְּנֵיכֶם וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ
מִפְּנֵיכֶם וַנַּעֲשֵׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה : ל'
וְעַתָּה הִנְנוּ בְיָדֶךָ כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר ד' · ב' י' ג'
בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה : וַיַּעַשׂ ס'
לָהֶם כֵּן וַיַּצֵּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא הֲרָגוּם : וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם ל'
הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם
לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה ב'
אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר : ה' קמץ וכו' שבזה"ס
וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנִי
צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ כִּי לָכַד יְהוֹשֻׁעַ
אֶת הָעַי וַיַּחֲרִימָהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ כֵּן עָשָׂה לָעַי
וּלְמַלְכָּהּ וְכִי הִשְׁלִימוּ יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן ל'
אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְּקִרְבָּם :
וַיִּירְאוּ מְאֹד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִּבְעוֹן
כְּאַחַת עָרֵי הַמַּמְלָכָה וְכִי הִיא ל' שפתיך · ל'
גְדוֹלָה מִן הָעַי וְכָל אֲנָשֶׁיהָ גִּבֹּרִים : ל' · ז' חס'
וַיִּשְׁלַח אֲדֹנִי צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ
אֶל הוֹהָם מֶלֶךְ חֶבְרוֹן וְאֶל פִּרְאָם ל'
מֶלֶךְ יַרְמוּת וְאֶל יָפִיעַ מֶלֶךְ לָכִישׁ
וְאֶל דְּבִיר מֶלֶךְ עֶגְלוֹן לֵאמֹר : עֲלוּ ל' מל' בספר
אֵלַי וְעִזְרֻנִי וְנַכֶּה אֶת גִּבְעוֹן כִּי ל' ותל' · ל'
הִשְׁלִימָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל : וַיֵּאָסְפוּ וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי י"ב
הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ מֶלֶךְ חֶבְרוֹן
מֶלֶךְ יַרְמוּת מֶלֶךְ לָכִישׁ מֶלֶךְ עֶגְלוֹן
הֵם וְכָל מַחֲנֵיהֶם וַיַּחֲנוּ עַל גִּבְעוֹן
וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ : וַיִּשְׁלְחוּ אַנְשֵׁי גִבְעוֹן
אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה

יֵיחוּן וִיהוֹן מְלַקְטֵי אָעִין וּמָלַן מַיָּא לְכָל
כְּנִישְׁתָּא כְּמָא דְמַלִּילוּ לְהוֹן רַבְרְבַיָּא
: וּקְרָא לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן
לְמֵימַר לְמָא שַׁקַּרְתּוּן בָּנָא לְמֵימַר
רְחִיקִין אֲנַחְנָא מִנְּכוֹן לַחֲדָא וְאַתּוּן
בֵּינָנָא יָתְבִין : וּכְעַן לִיטִין אַתּוּן
וְלָא יִפְסְקוּן מִנְּכוֹן עַבְדִּין וּמְלַקְטֵי
אָעִין וּמָלַן מַיָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַאֱלָהִי : וַאֲתִיבוּ יָת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַרוּ
אֲרֵי חַוָּאָה אִתְחַוָּא לְעַבְדָּךְ
יָת דְּפַקִּיד יְיָ אֱלָהָךְ יָת מ
מֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ לְמִתַּן לְכוֹן יָת כָּל
אַרְעָא וּלְשֵׁיצָאָה יָת כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וּדְחֵילְנָא
לַחֲדָא לְנַפְשָׁתָנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן
וַעֲבַדְנָא יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין : וּכְעַן
הָא אֲנַחְנָא מְסִירִין בִּידָךְ כְּמָא
דְתַקִּין וּכְמָא דְכָשַׁר בְּעֵינָךְ לְמֶעְבַּד
לָנָא עֲבֵיד : וַעֲבַד לְהוֹן כֵּן וְשֵׁיזֵיב
יַתְהוֹן מִיַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא ק
קְטָלוּנוּן : וּמַנִּינוּן יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹמָא
הַהִיא מְלַקְטֵי אָעִין וּמָלַן מַיָּא
לִכְנִישְׁתָּא וּלְמַדְבְּחָא דַיְיָ עַד יוֹמָא
הָדֵין לְאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי :
וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲדוֹנִי
צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם אֲרֵי כְּבַשׁ
יְהוֹשֻׁעַ יָת עַי וְגַמְרַהּ כְּמָא דַעֲבַד
לִירִיחוֹ וּלְמַלְכַּהּ כֵּן עֲבַד לְעַי וּלְמַלְכַּהּ
וַאֲרֵי אַשְׁלִימוּ יָתְבֵי גִבְעוֹן עִם
יִשְׂרָאֵל וַהֲווֹ בֵּינֵיהוֹן : וּדְחִילוּ
לַחֲדָא אֲרֵי קַרְתָּא רַבְּתָא גִבְעוֹן
כַּחֲדָא מִקִּרְוֵי מַלְכְוָתָא וַאֲרֵי הִיא
רַבָּא מִן עַי וְכָל גֻּבְרָהָא גִּבָּרִין :
וּשְׁלַח אֲדוֹנִי צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם
לְוָת הוֹהָם מַלְכָּא דְחֶבְרוֹן וּלְוָת
פִּרְאָם מַלְכָּא דְיַרְמוּת וּלְוָת יָפִיעַ
מַלְכָּא דְלָכִישׁ וּלְוָת דְּבִיר מַלְכָּא
דְעֶגְלוֹן לְמֵימַר : סְקוּ לְוָתִי וְסַעֲדוּנִי
וְנִמְחֵי יָת יָתְבֵי גִבְעוֹן אֲרֵי אַשְׁלֵימַת
עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָ' וְאִתְכְּנִישׁוּ
וּסְלִיקוּ חַמְשָׁא מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה
מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם מַלְכָּא דְחֶבְרוֹן
מַלְכָּא דְיַרְמוּת מַלְכָּא דְלָכִישׁ
מַלְכָּא דְעֶגְלוֹן אִינוּן וְכָל מ
מַשְׁרְיָתְהוֹן וּשְׁרוֹ עַל גִבְעוֹן וַאֲגִיחוּ
קְרָבָא עֲלַהּ : וּשְׁלַחוּ אֱנָשֵׁי גִבְעוֹן
לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגְּלָא

יבאו ובנו בהיכל · הקרובים
והרחוקים דמגלה · רחוק איש
מאחיו דעזרא : ארורים ג' בקרי'
וסימ' ועתה ארורים אתם ולא
יכרת · ואם בני אדם ארורים
הם כי גרשתני · גער זדי' ארורי' :
ולהשמיד ד' וסימ' נמסר בסדר
תבא : את כל יושבי הארץ ד'
דסמיכי בקריא' וסימ' והורשת את
יושבי הארץ דיהושע · ולהשמיד
את כל יושבי הארץ · הנני ממלא
את כל יושבי הארץ · כי כלה אך
נבהלה יעשה דצפני' : ולמזבח ב'
וסי' ויתנם יהושע ביום הוא חטבי ·
ולמזבח הקטרת : יבחר ה' קמצין
בקריא' וסימ' שלש פעמי' בשנה
יראה כל זכורך · בבוא כל ישר'
לראות את פני · ולמזבח יי' עד
היום דיהושע · המסכן תרומה
עץ לא ירקב · מי זה האיש ירא ·
וסימ' שבזה"ם : גברים ז' חס'
וסימ' וכל אנשיה גברים · קשת
גברים חתים · איך נפלו גברים ·
אהה ידעת את אביך · והיו כגברי'
בוסים · עיר גברים עלה חכם ·
ששים גברים סביב : ויאספו
י"ב בקריא' וסימ' נמסר בסדר בי
תשא :

רשי

אז ידבר · אמ' שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דומם ועומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה ופשוטו של מקרא דום לשון המתנה כמו אם כה יאמרו אלינו דומו וכן דום ליי' : וירח בעמק אילון · אותה שעה היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימן ואילון בגבול דן: הלא

רדק

אז ידבר יהושע ליי' ביום תת · בכן שבח יהושע ויתכן כי אחר התפלה היתה השירה והשירה לא הזכיר או השירה היא וידום השמש והתפלה היא ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכן זוכר אתה ברדם זו השירה במנין עשר שירות ולשון ידבר מורה על שירה לא על תפלה כמו וידבר דוד ליי' את דברי השירה : ויאמר בתפלתו לעיני ישר' שמש בגבעון דום · כלומר הפלא הזה יראה היום לעיני ישראל או לעיני ישראל דבק עם ויאמר כלומר התפלה הזאת א אמרה בקול לפני ישראל ופי' דום המתן כמו דמו עד הגיענו איכם כלומ' שיעמוד גלגל השמש במקומו ולא ירוץ כמשפטו : וירח בעמק אילון · ולירח אמר גם כן שיעמוד בעמק אילון ואף על פי שגבעון היה בגבול בנימן ואילון בגבול דן ידמה כי רדפו אותם והכום מגבעון עד אילון ובגבעון היה חצי היו' כשהתפלל שיעמוד השמש והאל שמע בקולו כמו שאמר ויעמוד השמש בחצי השמים ועמד עד שיעור שכן ע עמידתו ומרוצתו היה כיום תמי' והוא היום הארוך שבשנה והוא יום תקופת תמוז וכשבא השמש היו בעמק אילון והאיר הירח והיה הירח אז מן הרוא' בתחלת החדש או בשלישיתו והתפלל ע עליו שיעמוד הירח להאיר להם עד שתכלה נקמתם באויביהם וכן היה כמו שאמר וירח עמד עד יקום גוי אויביו וזאת הפליאה כתובה על ספר הישר והוא ספר תורת משה והוא מה שאמר הקב״ה ית' נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו' כמו שפירש חז״ל כי שתי אותות אמר לו ב בפסוק ההוא קרינת פני משה והוא מה שאמר כי נורא הוא אשר אני עושה עמך ועמידת השמש ליהושע והוא מה שאמר נגד כל עמך אעשה נפלאו' ונתן לו אות קרוב להאמי' באות רחוק ובדרש שלשים ושש שעות עמדו השמש והירח כיצד המלחמה שיתה בערב שבת ונתיירא יהוש' שלא יחללו ישראל את השבת ופשט ידיו לתע' שיעמוד השמש ביום הששי כשיעור יום שבת והירח כשיעור ליל שבת ומוצאי שבת והם שלשים ושש שעות: עד

לֵאמֹר אַל־תֶּרֶף יָדֶיךָ מֵעֲבָדֶיךָ עֲלֵה אֵלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹשִׁיעָה לָּנוּ וְעָזְרֵנוּ כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי יֹשְׁבֵי הָהָר׃

ז וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ מִן־הַגִּלְגָּל הוּא וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ וְכֹל גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא מֵהֶם כִּי בְיָדְךָ נְתַתִּים לֹא־יַעֲמֹד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ׃ וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ פִּתְאֹם כָּל־הַלַּיְלָה עָלָה מִן־הַגִּלְגָּל׃

נ' וַיְהֻמֵּם יְהוָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה־גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית־חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־מַקֵּדָה׃ וַיְהִי בְּנֻסָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־חוֹרֹן וַיהוָה הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־הַשָּׁמַיִם עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר־מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב׃ י

אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בְּיוֹם תֵּת יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ ל בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃ ט

לְמֵימַר לָא תַרְשֵׁל יְדָךְ מֵעַבְדָךְ סַק לְוָתָנָא בִּפְרִיעַ וּפְרוֹק לָנָא וְסַעֲדָנָא אֲרֵי אִתְכְּנָשׁוּ עֲלָנָא כָּל מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה יָתְבֵי טוּרָא׃ וּסְלֵיק יְהוֹשֻׁעַ מִן גִּלְגָּלָא הוּא וְכָל עַם עָבְדֵי קְרָבָא עִימֵּיהּ וְכֹל גִּיבָּרֵי חֵילָא׃ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחַל מִנְהוֹן אֲרֵי בִידָךְ מְסַרְתִּינוּן לָא יִתְעַתַּד אֱנַשׁ מִנְהוֹן קֳדָמָךְ׃ וַאֲתָא לְוָתְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ בִּתְכֵיף כָּל לֵילְיָא סְלֵיק מִן גִּלְגָּלָא׃ וְתַבָּרִינוּן יְיָ קֳדָם יִשְׂרָאֵל וּמְחָנוּן מְחָתָא רַבָּא בְּגִבְעוֹן וּרְדָפִינוּן בְּאוֹרַח מַסְקָנָא דְבֵית חוֹרוֹן וּמְחָנוּן עַד עֲזֵקָה וְעַד מַקֵּדָה׃ וַהֲוָת בְּמֵיפְכְהוֹן מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אִנּוּן בְּמַחֲתָנָא דְבֵית חוֹרוֹן וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְרְמִיאָה עֲלֵיהוֹן אַבְנִין רַבְרְבָן מִן שְׁמַיָּא עַד דַּאֲתוֹ לַעֲזֵקָה וּמִיתוּ סַגִּיאִין דְּמִיתוּ בְּאַבְנֵי בַרְדָּא מִדְּקַטִּילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחַרְבָּא׃

בְּכֵן שַׁבַּח יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דִּמְסַר יְיָ יָת אֱמוֹרָאָה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְשָׁא בְּגִבְעוֹן א אוֹרִיךְ וְסִיהֲרָא בְּמֵישַׁר אַיָּלוֹן׃

ג' יא"מ · ב' לבן אחיך · יתיר יוד · יד כבו' עד ועד · ב'א"מ · ב' וא' · ב' חס' · וי' ותכין

רלבג

אז ידבר יהושע ליי' · בזאת הפר' יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם הא' הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לנו הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעו' מהמופתים שנעשו ע״י משה וזה כי המופתי' ההם היו בשנוי טבע הנמצאות השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו אלו הנמצאות ה הנכבדות לשנות את תפקידם משלוט על הנמצאו' השפלות האלו לשנות ענין סדורם כי בהם בעצמם תחברון הסדר והיושר מה ש שלא יעלם ובכלל הנה זה ממה שאין צ צריך ביאור למי שעיין באלו העמוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם ב' מספר מלחמות יי' ואם היה הענין כן

דום ב'מ'ל האלהי' והתפלל

הנה זה סותר מה שאמ' התורה שלא קם נביא עוד בישר' כמשה לכל האותו' והמופתי' אשר עשה משה לעיני כל ישר' ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע״י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת ר״ז״ל הנה כאשר זה הספק בעינו כי כבר היה שוה לו יהוש' בגדול שבמופתים הנעשים על יד משה רבינו ע״ה עם שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התור' מלספר זה המופת הנפלא כי אנחנו נראה מכונת התורה לפרסם ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיביא להאמין בשם ית' כמו שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני יי' ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנועה ולא הירח וזה יתבאר מפנים מהם מה שאמר ולא אץ לבוא ר״ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירו' התנועה והמאמר שזה דרכו יתחייב לו התנועה בכמו אלו המאמרים השלמים אשר ידובר בהם בדברים מדרך מה הוא ומהם מה שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום רחב היו נראים אז אל המקום ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא וכבר יחייב זה המאמ' בכמו המאמרי' השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו לכך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא מארצו אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדרך מה הוא כי יחוייב למי שישלול ממנו התנועה שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה מבואר למי שעיין בסדרים ההגיוניים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יי' בקול איש כי יי' נלחם לישר' הורה בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמידה מהתנוע' לא היה לו רושם בענין המלחמ' כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי הש״י לא יעשה מופתי' כי אם לצורך או לקנות דעות אמיתיות ולא נזכר בכאן רושם בזה המופת באחד מאלו הצדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות יי' כי המופת לא יהיה על יד נביא באלו הנמצאות העליונות ר״ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה שהיה בו המופת בזה הספור ואם יספק עלינו מספק על מה שהפרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שעשה המופתי' נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שאמ' ישעיה לחזקיה כשאמ' מה אות כי ירפא יי' לי ועליתי ביום השלישי בית יי' ויענהו הלך הצל י' מעלות אם ישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שתנועת הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יחוייב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמ' לו כי כשיעיין היטב במאמרי' שבאו בזה המקו' יתחייב שלא היה זה המופת בשהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמ' שזה יהיה כקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר הדברי' ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההוא ונאמ' כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחיר' בזה המופת לחזקיה ואמ' שזה האות יהיה באחד מב' דרכים האחד בשילך הצל י' מעלו' יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י' מעלו' והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין המלחמה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומ' והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים תחת השמש באופן שירפס בהם ניצוצות וירוצו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקו' שהוא עם שכבר יראה את נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח או למערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם וכר תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה את מהעננים ומכר תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שהיה נכון את מכר תנועת העננים ההם ולזה שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלות והנה בספר ישעיה אמ' ותשב השמש עשר מעלו' במעלות אשר ירדה ר״ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שנזכר שם אמ' הנני משיב את צל המעלו' ובכאן הותר זה הספק ואם ירבה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו בזה ומי יתן וכל הטועים לא יטעו יותר מזה השעור כי זה מגדיל לפי מחשבתו עוצם השם יתבר' ויכלתו · ואחר שהתישב זה הנה כתוב לבאר דברי' זאת הפרשה ואומר שמאמר יהושע היה שטרם שיסור השמש מהיות על גבעון והירח מהיות על עמק אילון תשלם נקמת גוי אויביו אבל קצר הכתוב בזה ויורה על זה מה שאמ' אחריו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו והרצון בזה שכבר דמם השמש בגבעון וירח בעמק אילון שכשלמה זאת המלאכה מהנקמה וזה היה ענין נפלא כי לא די שיעד שינקמו ישראל מהקמים עליהם אבל יעד עם זה שזאת הנקמה תשלם בזמן קצר כזה ולזה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יי' בקול איש כי יי' נלחם בישראל ולזה היו יכולים להשלים הנקמה בזה הזמן הקצר כי יד השם יתברך לא תקצר ואמר לשמוע יי' וגו' לפי שלא יעדו השם יתברך שתשלם זו הנקמה בזה הזמן קצר אבל השם יתברך שמע לקולו על דרך מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים · והנה

רש״י

הלא היא כתובה. דבר זה כתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף זרעו של אפרים יהיה מלא הגוים אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע כתמלא כל העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים: גלו. גלגלו אבנים אל פי המערה: ולא חרץ לבני ישראל. הרי זה מקרא קצר לא חרץ החורץ לאיש מבני ישרא׳ את לשונו חרץ לשון דיבור הלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו וכן אם יחרץ דרור תקרא תצעק קול תשואות המלחמ׳: והאסדות

רד״ק

עד יקום גוי אויביו. כמו מאויביו וכן השמרו לכם עלות בהר: ולא היה כיום ההוא. ואף על פי שהיה שוב השמש אחורנית לחזקיהו האות ההוא היה לאות ולמופת וכתנו השם בעבור שאמ׳ חזקיהו שיחיה מחליו והוא כאחד מן המופתים שנעשו על ידי משה אבל דרך תפלה שיתפלל אדם על שנוי הטבע ונעתר הבורא לאותה תפלה אם לא יהיה לתת בו אות ומופת לא היה ולא יהיה וזהו שאמר לשמוע בקול איש כי יי׳ נלחם לישר׳: נחבאים. בשוא הבי״ת: במערה במקדה. במערה שהיתה בגבול מקדה: וזנבתם. תכריתו זנבם והוא סוף המחנה: ויבאו. וי״ו ויבאו כפ״א רפה בלשון ישמעאל וענין הפסוק כן והשרידי׳ אשר שרדו מהם באו אל ערי המבצר: מקדה בשלום. למעלה אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה הגלגלה תחלה אחרי כלות המלחמה שבו הגלגלה וכאשר אמר ליהושע כי המלכי׳ נחבאים במערה במקדה בא לו למקדה עד קצה המחנה וזוה מה שאומר שבוה ואחר שזנבו אותם שבו מקדה וצוה להמית את המלכים: לאיש את לשונו. ת״י לא הוה ניזקא לבני ישראל למדחק גבר ית נפשיה וכן תרגו׳ אנקלוס לא יחרץ כלב לשונו לא יזיק כלבא בליסניה אבל י״ת לשונו נפשיה. והמפרשי׳ פירשו כי למ״ד לאיש נוספ׳ ופירשו איש מהם לא חרץ לבני ישראל את לשונו ולמ״ד זו כלמ״ד הרגו לאבנר והשליטי לאבשלום והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואפשר לפרש למ״ד לאיש משמש ופי׳ לאיש מבני ישראל כלומ׳ אין צריך לומר לבני ישר׳ כלומר אין צריך לומר לבני ישראל לרבים מהם שלא חרץ איש מהגוים ה החלה את לשונו כי אפילו לאיש אחד מבני ישראל לא חרץ איש מהגוים את לשונו: ההלכוא. באל״ף נח נוסף עם הוי״ו וכן ולא אבוא שמוע וכן כל הוא שבמקל׳ וה״א ההלכוא במקום אשר כמו ש״א ההקדיש שמואל והדומים לו כי לא תבא ה״א הידיעה על ה העוברים: ויהי

ביום א׳ וסי׳ במסר׳ רבתא: ביום ההוא לפניו ולאחריו ד׳ פסוק׳ אית כהון לפניו ולאחריו וסי׳ נמסר בסדר בא: הגלגלה ז׳ בקריא׳ וסי׳ וישלחו אנשי גבעון׳ וישב יהושע קדמאה וכתראה דיהודה׳ וישב המלך ויבא עד

וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד־יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא־הִיא כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא־אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים׃ וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ יְהוָה בְּקוֹל אִישׁ כִּי יְהוָה נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל׃ וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה׃ וַיָּנֻסוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיֵּחָבְאוּ בַמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה׃ וַיֻּגַּד לִיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר נִמְצְאוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים נֶחְבָּאִים בַּמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ גֹּלּוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל־פִּי הַמְּעָרָה וְהַפְקִידוּ עָלֶיהָ אֲנָשִׁים לְשָׁמְרָם׃

וְאַתֶּם אַל־תַּעֲמֹדוּ רִדְפוּ אַחֲרֵי אֹיְבֵיכֶם וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם אַל־תִּתְּנוּם לָבוֹא אֶל־עָרֵיהֶם כִּי נְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם׃ וַיְהִי כְּכַלּוֹת יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מַכָּה גְדוֹלָה־מְאֹד עַד־תֻּמָּם וְהַשְּׂרִידִים שָׂרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר׃ וַיָּשֻׁבוּ כָל־הָעָם אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ מַקֵּדָה בְּשָׁלוֹם לֹא־חָרַץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת־לְשֹׁנוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ פִּתְחוּ אֶת־פִּי הַמְּעָרָה וְהוֹצִיאוּ אֵלַי אֶת־חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה׃ וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיֹּצִיאוּ אֵלָיו אֶת־חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה אֵת מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ אֶת־מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶת־מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶת־מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶת־מֶלֶךְ עֶגְלוֹן׃ וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֶת־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֶל־קְצִינֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֶהָלְכוּא אִתּוֹ קִרְבוּ שִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיכֶם עַל־צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרְבוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיהֶם עַל־צַוְּארֵיהֶם׃

ט׳ ב׳ קמץ ובתוכב לכיט׳ · ג׳ · א׳ בליש׳ · יח · ד׳ ככו׳ אית כהון פנים ואחור · לה׳ כמכעל · ו׳ נ׳ · כ״ד · ב׳ · ה׳ · ל · ל׳ ל · ל · ל · ו׳ · יב · יב חלין כתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולא קרי׳

ואוריך שמשא וסיהרא קם עד דאתפרע עמא ישראל מבעלי דבביהון הלא היא כתיבא על ספרא דאוריתא וקם שמשא בפלגות שמיא ולא דחק למיעל כיום שלים: ולא הוה כיומא ההוא קדמוהי ובתרוהי דאיתקבלת קדם יי׳ צלות אינש ארי במימריה יי׳ מגיח קרבא לישר׳: ותב יהוש׳ וכל ישראל עימיה למשריתא לגלגלא: ואפכו חמשא מלכיא האילין ואטמרו במערתא במקדה: ואיתחוא ליהושע למימר אשתכחו חמשא מלכיא טמירין במערתא במקדה: ואמר יהושע קריבו אבנין רברבין קדם פומא דמערתא ומנו עלה גברין למטרהון: ואתון לא תקומון רדופו בתר בעלי דבביכון ותרבקון יתהון לא תשבוקינון למיעל לקירויהון ארי מסרינון יי׳ אלהכון בידיכון: והוה כד שיצי יהושע ובני ישראל לממחיהון מחתא רבתא לחדא עד דשלימו ומשיזביא אשתזיבו מנהון ועלו לקרוין כריכן: ותבו כל עמא למשריתא לות יהושע למקדה בשלם לא הוה ניזקא לבני ישראל למרחק גבר ית נפשיה: ואמר יהושע פתחו ית פומא דמערתא ואפיקו לותי ית חמשא מלכיא האילין מן מערתא: ועבדו כן ואפיקו לותיה ית חמשא מלכיא האילין מן מערתא ית מלכא דירושלם ית מלכא דחברון ית מלכא דירמות ית מלכא דלכיש ית מלכא דעגלון: והוה כד אפיקו ית מלכיא האילין לות יהושע וקרא יהושע לכל אינש ישראל ואמר לשילטוני גברי מגיחי קרבא דאזלו עימי׳ קרבו שוו ית ריגליכון על צוארי מלכיא האילין וקריבו ושויאו ית רגליהון על צואריהון:

הירדן׳ ויעבר המלך הגלגלה וכמהן׳ ואלישע שב: גלו ב׳ וסי׳ ויאמר יהושע גלו אבנים גדלת׳ גלו אלי היום אבן גדולה: ויציאו י״ב ד׳ מנהון מלאים וסי׳ נמסר בסוף סדר אמור ולעיל בסיפרא סימן ו׳:

רלבג

והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כך ואבד עם הגלות וכבר רבו בו הפירוש׳ לרבותינו ז״ל ורא׳ שתדע כי השמ׳ יחרש היום ולזה כאמר שהיום ירד מאד כ כשקרב השמש לערב כי אז יחלש אור השמ׳ ומה שיהיה בו אור ה השמש יותר חזק הוא בעת היותו בחצי ה השמים הנה זה מ מבואר בנפשו מן ה החוש וזה יתבאר גם כן ממה שאמר וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון ה היום ר״ל שאורו יוסף עד נכון היום כן ארח צדיקים מתיסר תמיד אל תוספת השלמות והוא מבואר שבעת היות השמש בחצי ה השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת א ארוך וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת ה התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מצד כלי המבט כמו האצטורלב ורביע ה העיגול כי אז לא תוכר לשמש ירידה באלו ה הכלי׳ בכמו חצי שעה ולזה אמר שכבר עמד השמ׳ אז בחצי השמי׳ כי כן היה מחוייב כי הם היו אצל גבעו׳ והיו רואי׳ השמש על גבעון ולא מהר השמ׳ לרדת כמו שדרך היום ה התמים שלא ימהר ה השמש לרדת בו ואחשב שאורך עיר גבעון היה ממזרח ל למערב וזאת התנועה לא תוכר מאד לשמש אצל חצי היו למיעוט שיעור ירידתו הנה זכר שמצד הנטייה הנראית לו מצד הירידה לא יצא שלא ירחה כנגד גבעון אף על פי שהיתה רחבה כר כי לא מיהר לבוא כמשפט ענין השמש אצל שקיעות היום. ובכאן נשלם ביאור דברי זאת הפרשה והותרו הספקות הנופלות בה. וזכר אחר זה חריצות יהושע בענין זאת המלחמה למהר להחרים אלו הגוים ושכבר הגיע לישראל מעוצם ההצלחה שכלם שבו בשלום לא הוכה אחד מהם ולא השתדלו האויבים להכות אחד מהם כי נפל פחדם עליהם. וזהו אמ׳ על צד המשל לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו. וצוה יהושע לקציני אנשי המלחמה שהלכו אתו שישימו רגליהם על צוארי מלכים האלה למען יירא[ו] הכנענ[ים] מלהלחם בישראל ולזו הסבה תלם על חמשה עצים והושיבום במערה ושמו אבנים גדולות על פי המערה עם שזה היה מזכיר לישראל ענין המופת שנעשה בזאת המלחמה: עוד זכר

ידים ל׳ אהרן ויד יסף מי נגל׳

בוא יב מל' וס' נמסר בישעיה סים ב': וישמו ד' חס' בקריא וס' וישמו אבני גדולו' על פי המערה· את ארון יי'
על העגלה· אל האבן הגדלה· וישמו לה ידים דמלכים · ונמסר גם בסדר מקץ: עד עצם היום הזה ג'
וסימ' ולחם וקלי וכרמל · ויהי לעת בא השמש דיהושע · הטה ואבתם פשעו בי דיחזקאל:
ויכה ג' וסים ואת מקדה לכד יהושע · ויתן יי' גם אתה· ויתן יי' את לכיש: וילכדוה ח' וס' נמסר

רדק

ויהי לעת בוא השמש· מפני טומאת הארץ היו מתלין כקברו' אף על פי שאינם מבני ישראל כמו שאומר ולא תטמא את אדמתך כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ לפיכך צוה כן יהושע לעשות למלך העי ולחמשת המלכים האלה וכן לעתיד בגוג מגוג אמר וקברום בית ישר' למען טהר את הארץ: כאשר עש' למלך יריחו· להודיע כי לא תפשוהו חי ותלוהו אא כן כמו שעשו למלך העי ולחמשת המלכים אלא הרגוהו בכלל ההרוגי' כמו שאמ' ויכה לפי חרב ואת מלכה: ביום השני· ביום השני לחנייתו עליה: ואת מלכה· והכה היה מלך חברון מחמשת המלכים שתלו אלא ידמה שהמליכו אחר כן מלך בחברון: ואת כל עריה· ואת כל הערים ואנשי הערים אשר על גבולה הקרובו' על שמה: ויסב יהושע· נראה כי כשעלה מעגלון לחברון עבר על דביר ולא נלחם עליה כי ראה להלחם עליה בחברון ואחר שלכד חברון שב לדביר ונלחם עליה: וסבב

לעיל כסיפרא בסי' ח': חברונה ט' ח' מלאים וא' חס' וסימ' ויעל י יהושע דמעגלונה ויאמ' דוד אנה אעלה· ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד· ושל אחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסו' דמלכים· ויאמר לו המלך לך בשלום· ויקבצו כל ישראל אל דויד חברונה דד"ה· ושל אחריו ויבאו כל זקני ישר' אל המלך חברונה קדמא דפסו' · כל אלה אנשי המלחמה דד"ה· ואלה מספרי ראשי החלוץ ל לצבא באו דד"ה:

וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְרוּן תְּקִיפוּ וְעַלִּימוּ אֲרֵי כְדֵין יַעֲבֵד יְיָ לְכָל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּאַתּוּן מְגִיחִין קְרָבָא בְּהוֹן: וּמְחַנּוּן יְהוֹשֻׁעַ בָּתַר כֵּן וְקַטְלִינוּן וּצְלַבִינוּן עַל חַמְשָׁא צְלִיבִין וַהֲווֹ צְלִיבִין עַל צְלִיבַיָּא עַד רַמְשָׁא:

וַהֲוָה לְעִידָן מֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ וְאַחִיתוּנוּן מֵעַל צְלִיבַיָּא וּרְמוֹנוּן לִמְעַרְתָּא דְּאִטַּמָּרוּ תַמָּן וְשַׁוִּיאוּ אַבְנִין רַבְרְבָן עַל פּוּמָא דִּמְעַרְתָּא עַד כְּעַן יוֹמָא הָדֵין:

וְיַת מַקֵּדָה כְּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹמָא הַהוּא וּמְחָהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיַת מַלְכַּהּ גְּמִיר יָתְהוֹן וְיַת כָּל נַפְשָׁתָא דִּי בַהּ לָא אַשְׁאַר מְשֵׁיזֵיב וַעֲבַד לְמַלְכָּא דְמַקֵּדָה כְּמָא דַּעֲבַד לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ:

וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִימֵּיהּ מִמַּקֵּדָה לְלִבְנָה וְאַגִּיחַ קְרָבָא עִם לִבְנָה: וּמְסַר יְיָ אַף יָתַהּ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וְיַת מַלְכַּהּ וּמְחָהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיַת כָּל נַפְשָׁתָא דִּי בַהּ לָא אַשְׁאַר בַּהּ מְשֵׁיזֵיב וַעֲבַד לְמַלְכַּהּ כְּמָא דַּעֲבַד לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ:

וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־ יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מִלִּבְנָה לְלָכִישׁ וּשְׁרָא עֲלַהּ וְאַגִּיחַ קְרָב בַּהּ: וּמְסַר יְיָ יַת לָכִישׁ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וּכְבָשַׁהּ בְּיוֹמָא תִנְיָנָא וּמְחָהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיַת כָּל־ נַפְשָׁתָא דְּבַהּ כְּכֹל דַּעֲבַד לְלִבְנָה:

בְּכֵן סְלֵיק הוֹרָם מַלְכָּא דְגֶזֶר לְמִסְעַד יַת לָכִישׁ וּמְחָהִי יְהוֹשֻׁעַ וְיַת עַמֵּיהּ עַד דְּלָא אִשְׁתָּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב:

וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִימֵּיהּ מִלָּכִישׁ לְעֶגְלוֹן וּשְׁרוֹ עֲלַהּ וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עֲלַהּ: וּכְבָשׁוּהָ בְּיוֹמָא הַהוּא וּמְחוּהָא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיַת כָּל נַפְשָׁתָא דְּבַהּ בְּיוֹמָא הַהוּא גְּמַר כְּכֹל דַּעֲבַד לְלָכִישׁ:

וּסְלֵיק יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִימֵּיהּ מֵעֶגְלוֹן לְחֶבְרוֹן וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עֲלַהּ: וּכְבָשׁוּהָא וּמְחוּהָא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיַת מַלְכַּהּ וְיַת כָּל קִרְוָהָא וְיַת כָּל נַפְשָׁתָא דְּבַהּ לָא אַשְׁאַר מְשֵׁיזֵיב כְּכֹל דַּעֲבַד לְעֶגְלוֹן וּגְמַר יָתַהּ וְיַת כָּל נַפְשָׁתָא דְּבַהּ:

וְתָב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִימֵּיהּ לִדְבִיר וְאַגִּיחַ קְרָבָא עֲלַהּ: וּכְבָשַׁהּ וְיַת מַלְכַּהּ

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחָתּוּ חִזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־אֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים אוֹתָם: וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־כֵן וַיְמִיתֵם וַיִּתְלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֵצִים וַיִּהְיוּ תְּלוּיִם עַל־הָעֵצִים עַד־הָעָרֶב:
וַיְהִי לְעֵת בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּם מֵעַל הָעֵצִים וַיַּשְׁלִכֻם אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר נֶחְבְּאוּ־שָׁם וַיָּשִׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל־פִּי הַמְּעָרָה עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:
וְאֶת־מַקֵּדָה לָכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ הֶחֱרִם אוֹתָם וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ מַקֵּדָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ:
וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמַּקֵּדָה לִבְנָה וַיִּלָּחֶם עִם־לִבְנָה: וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם־אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מַלְכָּהּ וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ:
וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלִּבְנָה לָכִישָׁה וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ: וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־לָכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלִבְנָה:
אָז עָלָה הֹרָם מֶלֶךְ גֶּזֶר לַעְזֹר אֶת־לָכִישׁ וַיַּכֵּהוּ יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד:
וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלָּכִישׁ עֶגְלֹנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ: וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ בַּיּוֹם הַהוּא הֶחֱרִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלָכִישׁ: וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ: וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר שָׂרִיד כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְעֶגְלוֹן וַיַּחֲרֵם אוֹתָהּ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ:
וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ דְּבִרָה וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ: וַיִּלְכְּדָהּ וְאֶת־מַלְכָּהּ

רלבג

עוד זכר שכבר לכד יהושע מקדה ולבנה ולכיש ועגלון וחברון ודביר באופן שהכם יהושע מקדש ברנע עד עזה ואת כל ארץ גשן עד גבעון בזמן קצר מדובק באין הפסק וזהו אמרו ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהוש' פעם אחת ואחר שב יהושע וכל ישרא' אל המחנה הגלגל כי שם היה המשכן כמו שזכרנו· עוד

לחזק את לבם . זה היה לשתי סבות האחת שהיה זה העונש שנס כמו בפרעה ויחזק יי' את לב פרעה והשנית כמו שאומר הטעם כי למען השמידם כאשר צוה יי' את משה כמו שכתוב כי אתן בידכם את כל יושבי הארץ וגו' ואמר פן יחטיאו אותך לי : להם תחנה . כמו חנינה ורחמנות : ויכרת את הענקים . ולמעלה הוא אומר כי כלב הורישם כלב עשה במצות יהושע שנתן לו את ההר ועוד יראה בספר שפטים כי אחרי מות יהושע הורישום בני יהודה והאמת כי בחיי יהושע הורישו ישר' חברון והענקי' אשר בהר חברון הכל הכריתו ומה שאמר כי כלב הורישם לפי שנתן לו יהושע חברון על פי יי' נקראת המלחמה על שמו ועל שם שבטו שהוא שבט יהודה והם השתדלו יותר במלחמה ההיא ופי' וילך יהודה אל ה הכנעני היושב בחברון שאמר בספר שפטים וכבר הלך אבל ספר אותו שם עם מה שכבשו אחרי מות יהושע וכן וילחמו בני יהוד' בירושלם פירושו וכבר נלחמו כי מלך ירושלם הוא ב בחשבון הל"א מלכי' שהכה יהושע ובני ישראל : הר יהודים . נקרא כן על שם סופו כי קודם שלקחו אותו לא היה נקרא כן : הר ישראל . כמו שפירשנו ל למעלה : רק בעזה . ומה שאמר בספר שפטים וילכד יהושע עזה ואת גבולה וגו' אחרי מות יהושע היה זה אבל בחיי יהושע הם ה הכריתו הענקים מן חברון ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה ובשאר ערי פלשתים עד שלכדם אחר כן יהודה : והארץ שקטה ממלחמ' . שלא התעוררו עוד הכנענים להאסף ולהלחם עם ישראל כי ראו כי נפלו ל לפניהם בכל הנלחמו וגם ישרא' עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד וכשזקן י יהושע אמר לו האל ית' שיזרז ישראל לכבוש הארץ הנשארת ואמר ליהושע שיחלק אות' בחייו והתחיל בשני השבטים שהם י יהודה ויוסף כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו ינחלו תחלה כי הם ראשי ישראל ואלה יעמדו על ג גבולי ארץ ישראל יהודה מדרום ויוסף מצפון והשבעה שבטים ביניהם וכיון שעלה גורל לאלו השבטים השנים וכבשו הגבולי' חשבו כי כל הארץ נכבשת כי המערב הים הגדול גבולו ו והמזרח הירדן וים כנרת לפיכ' נתעצלו לכבוש שבעה שבטים עד שבאו לשילה כי לא היו א חוששין כיון שהיו הגבולי' בידם והכנענים הנשארים היו ביניהם וכל ישראל היו להם ערי' הרבה לשבת בארץ הנכבשת וכאשר באו לשילה אחר י"ד שנה משבאו לגלגל אמר להם יהושע שיכתבו הערים שבין יהודה ויוסף ויעשו מהם שבעה חלקים ואחר כך יטילו גורל ביניהן על פי הקלפי ועל פי יי' לשבעה השבטים :

מלך

לנחלה ט"ו בקריאה וסימ' נמסר בסדר קרח :

כִּי־מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת־לָהֶם תְּחִנָּה כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה : וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ : לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד נִשְׁאָרוּ : וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה : פ

יב וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־אַרְצָם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ מִנַּחַל אַרְנוֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הָעֲרָבָה מִזְרָחָה : סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן מֹשֵׁל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנוֹן וְתוֹךְ הַנַּחַל וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן : וְהָעֲרָבָה עַד־יָם כִּנְרוֹת מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח מִזְרָחָה

ב' אגג' ב' בסיפ' ל — ל' ראש ותכב — ב' כבו' ומכל ומכל — ז' ל"ב בספ' — ג' בכב' ל' רכתי' — ל' חס' — נ' ל' ר' — ר"פ

אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת לְתַקָּפָא יַת לִבְּהוֹן לְסַדָּרָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל בְּדִיל לְגַמָּרוּתְהוֹן בְּדִיל דְלָא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן רַחֲמִין אֲרֵי בְּדִיל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה : וַאֲתָא יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְשֵׁיצֵי יַת גִּיבָּרַיָּא מִן טוּרָא מִן חֶבְרוֹן מִן דְּבִיר מִן עֲנָב וּמִכֹּל טוּרָא דִיהוּדָה וּמִכֹּל טוּרָ דְיִשְׂרָאֵל עִם קִירְוֵיהוֹן גַּמְרִינוּן יְהוֹשֻׁעַ : לָא אִשְׁתְּאַר גִּבָּרַיָּא בְּאַרַע בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד אִשְׁתְּאָרוּ : וּנְסִיב יְהוֹשֻׁעַ יַת כָּל אַרְעָא כְּכָל דִּי מַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וִיהָבַהּ יְהוֹשֻׁעַ לְאַחְסָנָא לְיִשְׂרָאֵל בְּפַלְגוּתְיהוֹן לְשִׁבְטֵיהוֹן וְאַרְעָא שַׁדּוֹכַת מִלְּמֶעְבַּד קְרָבָא : וְאִילֵין מַלְכֵי אַרְעָא דִמְחוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִירִיתוּ יַת אַרְעֲהוֹן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִדְנַח שִׁמְשָׁא מִנַּחֲלָא דְאַרְנוֹן עַד טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְכָל מֵישְׁרָא מַדִּינְחָא : סִיחוֹן מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה דְיָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן שַׁלִּיט מֵעֲרוֹעֵר דְעַל כֵּיף נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְגוֹ נַחֲלָא וּפַלְגוּת אֲרַע גִּלְעָד וְעַד יוּבְקָא דְנַחֲלָא תְּחוּמָא דִבְנֵי עַמּוֹן : וּמֵישְׁרָא עַד יַם גִּינּוֹסַר מַדִּינְחָא וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא יַמָּא דְמִלְחָא מַדִּינְחָא

רשי

ועד יבק . הנחל שהם גבול ארץ בני עמון סוף מצר ארץ בני עמון ושם והלאה היו בני עמון מושלים וחצי הגלעד גבול סיחון שם היה מצר ממשלת סיחון כ כשאמרנו למעלה ש שחצי הגלעד היה שלו וזה חצי השני של עוג :

לנפת

רלבג

עוד זכר שכבר הכרית יהושע הענקים כו והנה נזכ' במה שיבא כי כלב בן יפונ' הכרי' הענקי' מחברון ועתניא' בן קנז לכד דביר וזה בלתי סותר למה שבבאן כי הכל היה מיוחס ליהושע כי הוא היה הראש המנהיג אותם בזה והנה נזכר אחר זה כי כבר נשאר הרבה עדין מן הארץ לרשתה אלא שע"ז כבר חלקה להם י יהושע בנחלה לישראל לשבטיהם כמו ש שנזכר אחר זה . וזכר עם זה שהארץ שקטה ממלחמה כי לא היו נלחמים עם ישראל ולא ישרא' עמם ואף על פי שכבר נשאר הרבה מן הארץ לרשתה : **ואולם** התועלות המגיעים מזה הספור הם אלו :

התועלת הראשון במצות והוא מה שזכר מענין המזבח והר עיבל ומה שכלוה בזה ממה שנצטוו לעשות שם כמו שנזכר בפרשת כי תבא והנה התועלת בזו המצוה הוא להוסיף אזהרה לישראל בענין שמירת התורה ולזה נכתבה שם ובאה שם הברכה למול הר גריזים למי שיקימה והקללה למול הר עיבל למי שיסור ממנה כי בזה היתרה אל שתדבק בשלמות ההשגחה האלהית בישר' ויהיו מפני זה יותר ראוים לירושת הארץ : **השני** והוא במדות והוא שראוי לאדם להתישב בדברים שיעשה אותם שלא ימהר בעשייתם בזולת עצה ואף על פי שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה מה שקרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי יי' כי כבר השיגה להם החרטה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מז' עממין : **השלישי** והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין איננה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי שתקוי' עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו לתת להם גמול מה על מרמתם : **הרביעי** . והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמי' עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואף על פי שכבר רמו אותו לעזור להם כנגד ה' המלכים הקמים עליהם : **החמישי** הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה אז השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם באבני הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ושתוך הזמן הקצר שהגביל יהושע כשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי יי' נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והאחרות זכרו כוה שישיבו ה' המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיר כי לנחץ ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם אבל שמו אז על פי המערה אבנים גדולות ונשארו שם אנשים לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם בדרך שתשלם הנקמה תוך העת שהגביל יהושע : **הששי** והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר"ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעשה ראוי שימהר ויחיש מעשיו ולא יתמין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת נצח יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בענין הלא' קודם מלך חצור ואחר זה כשהתרשל בזה לא נצח בימים רבים כי אם י"א מלכים שתמצא ממלך חצור עד סוף זכר המלכים ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר הוא בסוף הענין' לישראל לפח ולמוקש : תם

ואלה מלכי הארץ עד סוף הספר . זכר תחלה מה שנעשה ע"י משה מזאת המלחמה ואמר בזה תחלה אשר הכו בני ישראל והנה ראוי שייחס זה למשה עמהם כי על ידו נעשה ולזה זכר בסוף כי משה עבד יי' ובני ישראל עמו זה והנה לא הזכיר בזה תחילה שם משה להורות כי משה אע"פ שגדלה מעלתו מאד הנה היה נצוחו של המלכ' בזכות ישר' מצד בריתהשם יתעלה בריתעם אבותיהם כמו שנזכר בתורה . ואחר

דרך בית הישמת ומתימן תחת אשדות הפסגה: וגבול עוג מלך הבשן מיתר הרפאים היושב ב בעשתרות ובאדרעי: ומשל בהר חרמון ובסלכה ובכל הבשן עד גבול הגשורי והמעכתי וחצי הגלעד גבול סיחון מלך חשבון: משה עבד יהוה ובני ישראל הכום ויתנה משה עבד יהוה ירשה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה:

ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה מבעל גד בבקעת הלבנון ועד ההר החלק העלה שעירה ויתנה יהושע לשבטי ישראל ירשה כמחלקתם: בהר ובשפלה ובערבה ובאשדות ובמדבר ובנגב החתי האמרי והכנעני הפרזי החוי והיבוסי:

מלך יריחו אחד
מלך העי אשר מצד בית אל אחד:
מלך ירושלם אחד
מלך חברון אחד:
מלך ירמות אחד
מלך לכיש אחד:
מלך עגלון אחד
מלך גזר אחד:
מלך דבר אחד
מלך גדר אחד:
מלך חרמה אחד
מלך ערד אחד:
מלך לבנה אחד
מלך עדלם אחד:
מלך מקדה אחד
מלך בית אל אחד:
מלך תפוח אחד
מלך חפר אחד:
מלך אפק אחד
מלך לשרון אחד:
מלך מדון אחד
מלך חצור אחד:
מלך שמרון מראון אחד
מלך אכשף אחד:
מלך תענך אחד
מלך מגדו אחד:
מלך קדש אחד
מלך יקנעם לכרמל אחד:
מלך דור לנפת דור אחד
מלך גוים לגלגל אחד:
מלך תרצה אחד
כל מלכים שלשים ואחד:

אורחת בית ישימות ומדרומא תחות משפך מרמתא: ותחום עוג מלכא דמתנן משאר גבריא דיתיב בעשתרות ובאדרעי: ושליט בטורא דחרמון ובסלכה ובכל מתנן עד תחום גשוראי ואפקירוס ופלגות ארע דגלעד תחום סיחון מלכא דחשבון: משה עבדא דיי ובני ישראל מחונון ויהבה משה עבדא דיי ירותא לשיבטא דראובן ולשיבטא דגד ולפלגות שיבטא דמנשה:

ואילין מלכי ארעא די מחא יהושע ובני ישראל בעברא דירדנא מערבא ממישר גד בבקעת ליבנן ועד טורא פליגא דסליק לשעיר ויהבה יהושע לשבטא ישראל ירותא בפלגותהון: בטורא ובשפלתא ובמישרא ובמשפך מרמתא ובמדברא ובדרומא חתאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי:

מלכא דיריחו חד
מלכא דעי דבסטר ביתאל חד:
מלכא דירושלם חד
מלכא דחברון חד:
מלכא דירמות חד
מלכא דלכיש חד:
מלכא דעגלון חד
מלכא דגזר חד:
מלכא דדביר חד
מלכא דגדר חד:
מלכא דחרמה חד
מלכא דערד חד:
מלכא דלבנא חד
מלכא דעדלם חד:
מלכא דמקדה חד
מלכא דביתאל חד:
מלכא דתפוח חד
מלכא דחפר חד:
מלכא דאפק חד
מלכא דלשרון חד:
מלכא דמדון חד
מלכא דחצור חד:
מלכא דשמרון מראון חד
מלכא דאכשף חד:
מלכא דתענך חד
מלכא דמגדו חד:
מלכא דקדש חד
מלכא דיקנעם לכרמלא חד:
מלכא דדור לפילכי דור חד
מלכא דעממין לגלגלא חד:
מלכא דתרצה חד
כל מלכיא תלתין וחד:

רדק

מלך יריחו אחד • כל אלה מלכים ואחד מלכים שזוכר לא היה מלך על עיר אחת לבדה אלא כל עיר ועיר שזוכר היתה ראש ממלכתו והיה מושל על עירות וכפרים אחרים:
גלילות

מסרה

שעירה ג' בקריאה וסי' וישב ביום ההוא עשו• יעבר נא אדני לפני עבדו• ועד ההר החלק העולה שעירה• ונמסר גם בסדר וישלח: ובמדבר ג' בקריאה וסי' ובמדבר אשר ראית אשר• אשר עשיתי במצרים ובמדבר• בהר ובשפלה ובערבה: החתי והיבוסי ו' דסמיכי וסימ' ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי• כי החרם תחרימם החתי• ויהי בשמע כל מלכי האמרי• בהר ובשפלה דיהושע• ותעברו את הירדן דסוף יהושע• כל העם הנותר דמלכים• ושארא והחוי והיבוסי• ונמסר גם בסדר כי תשא:

רלבג

ואחר זה זכר מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה ושכבר נתנה יהושע לשבטי ישראל ירושה כמחלקות לפי האופן הנזכר בתורה:
והכה

כמחלקותם כל קרי' כן במ"א במחלקותם דעזר במשבט דבר אבית

רשי

לנפות דור• למלכי דור: והארץ

חצי הספר

רשי

והארץ נשארה הרבה מאד · ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשתה שלא נכבשה : גלילות מרקא״ם בלע״ז : מן השיחור · הוא נילוס הוא נחל מצרים · הוא סמוך לתחום מקצוע דרומי מערבי של ארץ ישראל כמו שאמר באלה מסעי ולמדנו כיון שלא כיבם יהושע בחייו כל מצר הדרומי שלו ממדבר צין הוא ההר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים וגו׳ · הוא סוף גמר המצר עד הים הגדול שבמערב : לכנעני תחשב · מארץ הכנעני שנתתי לאברהם היא העזתי והאשקלוני שאלה סרנים היה מונה ומתחלה קרא חמשה אמר רבי יוחנן אדורכריקי שלהם חמשה החשובים חמשה היו שהעזים אינו מונה מן הסרנים החשובים ועוד ים לפרש חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני הם חמשה ועוד כשאמר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים : עד גבול עקרון צפונ׳ · העקרוני יושב על הים ומתפשט לצד הצפון יותר מן האחרי׳ מתימן כל ארץ הכנעני פסוק ראשון מנה מצר הדרומי מן המזרח למערב וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר ליכבש כמה הוא מן הדרום לצפון מתימן כל ארץ הכנעני מתימ׳ ומערה לצידוני׳ עד אפיק עד האמורי והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש ובמצר מזרחי כשאמר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המצר וברוחב מן המזרח למערב עד לבא חמת זהו כל מצר הצפוני שלבא חמת במקצוע צפונית מערבית כאלה מסעי אנכי אורישם · אחרי מותך : הפילה ליש׳ בנחלה · ויכבוש לאחר זמן כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו : עמו הראובני והגדי · עם חצי הראשון של מנש׳ הראובני והגדי לקחו נחלתם · מערוער אשר על שפתו׳ · מונה והולך כל ארץ עבר הירדן ואח׳ כך מפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה פלו׳ ופלוני ומיתר הרפאי׳ · שהרג כדר לעומר והמלכים אשר אתו כמה שנאמר ויכו את רפאי׳ בעשתרת קרני׳ : בהר

ועד גבול ד׳ בקריא׳ וסי׳ מן השיחור אשר על פני מצרים · ושלמה היה מושל · ויהי מושל בכל הממלכות · ממגדל סונה ועד גבל כוש : והארץ ח׳ ראשי פסו׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר בראשית : הפלה ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא : אשי ט׳ כתיב יו״ד וס׳ נמסר בסדר צו : וכל ערי י״א פסו׳ ריש ומצ׳ וכל וכל וסי׳ נמסר בסד׳ צו :

יג וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו אַתָּה זָקַנְתָּה בָּאתָ
בַיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה־מְאֹד
לְרִשְׁתָּהּ : זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאָרֶת כָּל־
גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל־הַגְּשׁוּרִי :
מִן־הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם
וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צָפוֹנָה לַכְּנַעֲנִי ת
תֵּחָשֵׁב חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים ה
הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי
וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעַוִּים : מִתֵּימָן כָּל־
אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמְעָרָה אֲשֶׁר לַצִּידֹנִים
עַד־אֲפֵקָה עַד גְּבוּל הָאֱמֹרִי :
וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי וְכָל־הַלְּבָנוֹן מִזְרַח
הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן
עַד לְבוֹא חֲמָת : כָּל־יֹשְׁבֵי הָהָר
מִן־הַלְּבָנוֹן עַד־מִשְׂרְפֹת מַיִם כָּל־
צִידֹנִים אָנֹכִי אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַק הַפִּלֶהָ לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ : וְעַתָּה חַלֵּק אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה לְתִשְׁעַת
הַשְּׁבָטִים וַחֲצִי הַשֵּׁבֶט הַמְנַשֶּׁה :
עִמּוֹ הָרְאוּבֵנִי וְהַגָּדִי לָקְחוּ נַחֲלָתָם
אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה כַּאֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה : מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל
וְכָל־הַמִּישֹׁר מֵידְבָא עַד־דִּיבוֹן :
וְכֹל עָרֵי סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן עַד־גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן :
וְהַגִּלְעָד וּגְבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי
וְכֹל הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה
: כָּל־מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן אֲשֶׁר־
מָלַךְ בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי הוּא
נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים וַיַּכֵּם מֹשֶׁה
וַיֹּרִשֵׁם : וְלֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַגְּשׁוּרִי וְאֶת־הַמַּעֲכָתִי וַיֵּשֶׁב
גְּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם
הַזֶּה : רַק לְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן נַחֲלָה
אִשֵּׁי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתוֹ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ : וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
לְמַטֵּה בְנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחֹתָם :

ויהושע סיב על ביומין ואמר יי ליה את סבתא עלתא ביומין וארעא אשתארת סגיאה לחדא למירתה : דא ארעא דאשתארת כל תחומי פלשתאי וכל גשוראי : מן שיחור די על אפי מצרים ועד תחום עקרון צ ציפונא על ארעא כנענא תתמני חמשא טורני פלשתאי עזתאי ואשדודאי אשקלונאי גיתאי וע ועקרונאי ועואי : מדרומא כל ארעא כנענאי ומערתא די ל לצידונאה עד אפק עד תחום אמוראה : וארעא גיבלי וכל ליבנן מדנח שמשא ממישר גד שיפולי טורא דחרמון עד מעלנא דחמת : כל יתבי טורא מן לבנן עד חרצי מיא כל צידונאי במימרי אתריכינון מן קדם בני ישראל לחוד פליגהא לישראל באחסנא כמא דפקידתך : וכען פליג ית ארעא הדא באחסנא לתשעא שיבטין ופלגות שבטא דמנשה : עימיה שבטא ראובן ושיבטא גד קבלו אחסנתהון דיהב להון משה בעיברא דירדנא מדינחא כמא דיהב להון משה עבדא דיי : מערוער דעל כיף נחלא דארנון וקרתא די בגו נחלא וכל מישר מידבא עד דיבון : וכל קירוי סיחון מלכא דאמוראה די מלך בחשבון עד תחום בני עמון : וארעא גלעד ותחום גשוראה ואפיקירוס וכל טורא דחרמון וכל מתנן עד סלכה : כל מלכות עוג במתנן די מלך ב בעשתרות ובאדרעי והוא אישתאר משאר גיבריא ומחנון משה ותריכינון : ולא תריכו בני ישראל ית גשוראה וית אפיקירוס ויתיב גשוראה ואפיקירוס בגו ישראל עד יומא הדין : לחוד לשבטא דלוי לא יהב אחסנא קורבניא דיי אלהא דישראל אינון א אחסנתיה כמא דמליל ליה : ויהב משה לשבטא בני ראובן לזרעיתהון :

רדק

גלילות · כמו גבול או כמו מחוז וכן גליל הגוים : מן השיחור · הוא נילוס נחל מצרים והוא ל למקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל שלא כבש יהושע כל מצר הדרומית אלא ממדבר צין היא הר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים · הוא גמר המצר עד הים הגדול ש שבמערב וסרנים ענינם שרים : חמשת סרני · והעוים שזוכר בסוף הפסוק אינו מהמנינם ובדברי רבותינו ז״ל ששה סרנים הוא מונה ומתחלה קרא ח חמשה אמ׳ רבי יוחנן אדורכריקי שלהם חמשה פי׳ אדורכריקי ה החשובים שבהם היו חמשה ו והעוים אינו מן הסרני׳ החשובים ועוד בדבריה׳ עוים מתימן באו וסמכו ענינו לפסוק הבא אחריו מתימן ולפי פשט הפסו׳ מתימן פי׳ מדרום כלומר מצר דרום כ כשארה כל ארץ הכנעני : והארץ הגבלי · חסר הסמך ומשפטו הארץ ארץ הגבלי וכן הארון הברית : עמו הראובני והגדי · עם חצי שבט מנשה האחד ואמר עמו ואף על פי ש שלא זכרו לפי שזכר החצי כ האחר אמר עמו כאילו זכרו : בהר

רלבג

והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשת׳ ולא יתכן לו מצד זקנותו להשלי׳ המלחמה עם מלכים הנשארים וצווה אותו הש״י שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשוה כלה ר״ל לט׳ השבטים וחצי שבט מנשה כי הב׳ שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שנאמר בתורה ואולם נתנו ללוים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקניינם כמו שצוה הש״י את משה בתורה · והנה

ואת בלעם ג׳ דסמיכי וסימ׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב · ואת בלעם בן בעור הקוסם · ואת בלעם ואת מגרשה דד״ה · ונמסר גם בסדר מטות : שבט מנשה ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויתן משה לחצי שבט מנשה · וישלחו בני ישר׳ · ויבאו אל בני ראובן · וחד השבט המנשה · ועתה חלק את הארץ · וב׳ באורית׳ שבט המנשה · וסימ׳ ממלכת עוג נהתי לראובני · שבט המנשה גלעדה : עוג בבשן ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר דברים :

בהר העמק · כתרגומו בטורא דמישרא : נסיכי סיחון יושבי הארץ · אלה חמשת מלכי מדין היו נסיכי סיחון בעוד שהיו ס
סיחון והאמרי יושבי הארץ ק
קודם שלכדום ישראל היו אלה כשיאי הארץ נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם : הקוסם ·
להודיע כי לא נביא היה אלא קוסם ונבואתו היתה לשעה או לכבוד ישראל בא אליו מלאך יי׳ לדבר הנבואה ההם · ויש לשאול איך מצאו בלעם שם והלא כתוב וילך וישב למקומו ולא שחזר שם לבקש שכרו על העצ׳ שנתן להם למואב ולמדין להוציא בנותיהם היפות ויזנו ישראל עמהם ויהיה קצף יי׳ בהם וזהו שאמר לכה איעצך כמו שכתוב בדברי בלעם וכשראה שנתקיימה עצתו הלך למואב ולמדי׳ לבקש שכרו מהם : אל חלליהם · עם חלליהם וכמוהו רבים ובתורה כתיב על חלליהם והוא גם כן כמו עם כמו ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ואחרים זולתו · ויש דורש שהיו מלכי מדין עושים כשפים עם בלעם ובורחים מפני חרב ישראל ופורחין באויר כיון ס
שהראה להם פנחס את הציץ כפלו על חלליהם ועוד אמרו על חלליהם שעשו לו ארבע מיתות בית דין ועוד אמרו כי פנחס ה
הרגו : הירדן וגבול · כתרגומו ירדנא ותחומיה כלומר הערים הסמוכות אליו : . לחצי בני מכיר · כי החצי האחר והם בני גלעד שפה בני אבות לקחו כ
נחלתם בארץ כנען : כי

וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא מֵעֲרוֹעֵר דִּי
עַל כֵּיף נַחֲלָא דְּאַרְנוֹן וְקַרְתָּא
דִּי בְגוֹ נַחֲלָא וְכָל מֵישְׁרָא עַד ם
מֵידְבָא ׃ חֶשְׁבּוֹן וְכָל קִירְוָהָא דִּי
בְּמֵישְׁרָא דִּיבוֹן וּבָמוֹת בַּעַל וּבֵית
בַּעַל מְעוֹן ׃ וְיַהֲצָה וּקְדֵמוֹת
וּמֵיפַעַת ׃ וְקִרְיָתַיִם וְשִׂיבְמָה
וְצֶרֶת הַשַּׁחַר בְּטוּרָא דְּמֵישְׁרָא ׃
וּבֵית פְּעוֹר וּמַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא וּבֵית
יְשִׁימוֹת ׃ וְכֹל קִרְוֵי מֵישְׁרָא וְכָל
מַלְכְוַת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה
דִּמְלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן דִּמְחָא מֹשֶׁה יָתֵיהּ
וְיַת רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת אֱוִי וְיַת רֶקֶם
וְיַת צוּר וְיַת חוּר וְיַת רֶבַע רַבְרְבֵי
סִיחוֹן יָתְבֵי אַרְעָא ׃ וְיַת בִּלְעָם
בַּר בְּעוֹר קַסָּמָא קְטָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּחַרְבָּא עַל קְטִילֵיהוֹן ׃ וַהֲוָה
תְּחוּם בְּנֵי רְאוּבֵן יַרְדְּנָא וּתְחוּמֵיהּ
דָּא אַחְסָנַת בְּנֵי רְאוּבֵן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
קִירְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן ׃
וִיהַב מֹשֶׁה לְשִׁבְטָא דְגָד לִבְנֵי גָד
לְזַרְעֲיָתְהוֹן ׃ וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא
יַעְזֵר וְכָל קִרְוֵי גִלְעָד וּפַלְגוּת
אַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוֹעֵר דִּי עַל
אַפֵּי רַבָּה ׃ וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד רָמַת
מִצְפַּיָּא וּבְטוֹנִים וּמִמַּחֲנַיִם עַד ת
תְּחוּם לִדְבִיר ׃ וּבְמֵישְׁרָא בֵּית
הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסוּכּוֹת וְצִיפוֹנָא
שְׁאַר מַלְכוּת סִיחוֹן מַלְכָּא חֶשְׁבּוֹן
יַרְדְּנָא וּתְחוּמֵיהּ עַד סְיָפֵי יַם ג
גִּינוֹסַר עִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא ׃
דָּא אַחְסָנַת בְּנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן
קִירְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן ׃
וִיהַב מֹשֶׁה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא
דִּבְנֵי מְנַשֶּׁה לְזַרְעֲיָתְהוֹן ׃
וַהֲוָה תְּחוּמְהוֹן מִמַּחֲנַיִם כָּל מַתְנַן
כָּל מַלְכוּתֵיהּ דְּעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן
וְכָל כַּפְרָנֵי יָאִיר דִּבְמַתְנַן שִׁתִּין
קִירְוִין ׃ וּפַלְגוּת אַרְעָא דְגִלְעָד
וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי קִירְוַיָּא ם
מַלְכוּתֵיהּ דְעוֹג בְּמַתְנָן לִבְנֵי מָכִיר
בַּר מְנַשֶּׁה לְפַלְגוּת בְּנֵי מָכִיר ל
לְזַרְעֲיָתְהוֹן ׃ אִילֵּין דִּי אַחְסֵין
מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב מֵעִיבְרָא
לְיַרְדְּנָא דִירִיחוֹ מַדִּינְחָא ׃
וּלְשִׁבְטָא דְלֵוִי לָא יְהַב מֹשֶׁה
אַחְסָנָא מַתְּנָן דִּיהַב לְהוֹן יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִינוּן א
אַחְסַנְתְּהוֹן כְּמָא דְמַלִּיל לְהוֹן ׃

וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־
שְׂפַת־נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־
ל׳ הַנַּחַל וְכָל־הַמִּישֹׁר עַל־מֵידְבָא ׃
ל׳ לפ׳ חֶשְׁבּוֹן וְכָל־עָרֶיהָ אֲשֶׁר בַּמִּישׁוֹר
דִּיבוֹן וּבָמוֹת בַּעַל וּבֵית בַּעַל מְעוֹן ׃
ל׳ חס׳ · ל׳ וְיַהְצָה וּקְדֵמֹת וּמֵפָעַת ׃ וְקִרְיָתַיִם
ל׳ ל׳ וְשִׂבְמָה וְצֶרֶת הַשַּׁחַר בְּהַר הָעֵמֶק ׃
וּבֵית פְּעוֹר וְאַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה וּבֵית
יא לפ׳ וכל וכל הַיְשִׁמוֹת ׃ וְכֹל עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־
מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה אֹתוֹ ׀
וְאֶת־נְשִׂיאֵי מִדְיָן אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם
וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע נְסִיכֵי
ג׳ סִיחוֹן יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ ׃ וְאֶת־בִּלְעָם
ל׳ ומל׳ בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּחֶרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם ׃ וַיְהִי גְּבוּל
בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל זֹאת נַחֲלַת
בְּנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶן ׃ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
ח׳ מל׳ בכתי׳ לְמַטֵּה גָד לִבְנֵי־גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם ׃
וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל יַעְזֵר וְכָל־עָרֵי
הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד־
עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי רַבָּה ׃
ל׳ · ל׳ וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד־רָמַת הַמִּצְפֶּה וּבְטֹנִים
ל׳ וית לו ומִמַּחֲנַיִם עַד־גְּבוּל לִדְבִר ׃ וּבָעֵמֶק
מל׳ חס׳ בת״א בֵּית הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצָפוֹן
יֶתֶר מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
פ׳ חס׳ בליש׳ הַיַּרְדֵּן וּגְבֻל עַד־קְצֵה יָם־כִּנֶּרֶת עֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה ׃ זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־גָד
ל׳ לפ׳ כתיב הם לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם ׃
וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לַחֲצִי
ג׳ שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְהִי לַחֲצִי מַטֵּה בְנֵי־
מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחוֹתָם ׃ וַיְהִי גְבוּלָם
מִמַּחֲנַיִם כָּל־הַבָּשָׁן כָּל־מַמְלְכוּת
עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְכָל־חַוֹּת יָאִיר אֲשֶׁר
בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עִיר ׃ וַחֲצִי הַגִּלְעָד
ל׳ · ג׳ ר׳ וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלְכוּת עוֹג
בַּבָּשָׁן לִבְנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לַחֲצִי
ח׳ מל׳ בכתי׳ בְנֵי־מָכִיר לְמִשְׁפְּחוֹתָם ׃ אֵלֶּה
ג׳ לפ׳ בסע׳ אֲשֶׁר־נִחַל מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה ׃
וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלָה
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתָם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם ׃

בהר העמק · בטורא דמישרא : וחצי ארץ בני עמון · חצי מה שכבשו מאר׳ בני עמון ומסיחון : הירדן וגבול · ירדנ׳ ותחומיה הערים שעל שפתו : הערים וחצריהם · הערים המוקפות חומה : וחצריהם · ערי הפרזי בלא חומה : אשר

ממלכות כל כיכר ממל כות וכל קריי׳ ממלכות במד ממלכות

ויהי ובכל ישן מנח׳ני ויהי כל גבולם ממחנים כל הבשן וכל ממלכות עוג מלך הבשן וכל חות יאיר ומונה מבחוץ כך

אמר נחלו אותם. אמר הנחילו אותם כי היו בני יוסף שני מטות תחת שבט לוי: כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי שהמרגלים היו בעצה אחת וירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם ושבא הכחישם וזהו שנאמר עקב היתה רוח אחרת שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב: זה ארבעים וחמש שנה. למדנו שהיו בכיבוש הארץ שבע שנים שהרי בשנה השנית שלח משה המרגלים כשאמרו שלשים ושמונה שהלכו במדבר ושבע שכבשו הרי ארבעים וחמש:

כי היו בני יוסף. אם תאמר לשבט לוי לא נתן נחלה היאך היו תשעת המטות וחצי המטה ושני מטות וחצי מעבר הירדן הנה י״ב ואם לוי אינו במנין היאך היו י״ב לפי׳ אמר כי היו בני יוסף שני מטות והנה הם שנים עשר מטות: למקניהם ולקנינם. כתרגומו לבעיריהון ולניתיהון ר״ל הבהמות הגסות והבהמות הדקות: כאשר עם לבבי. כי׳ כי כאשר היה עמהם עד שבאו אל המחנה היה משכים עמהם בדבריו כדי שלא יהרגוהו וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו וזהו שאמר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי וברך הדרש לפי שהתחיל לדבר בדבריהם כשאמר ויהס כלב התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם והם חשבו כי מקיים היה להם ושתקו: המסיו. כתב ביו״ד שהוא במקום למ״ד הפועל והיה משפטו המסיו בשורק הוי״ו על דרך כטיו רגלא והדומי׳ לו ובא היו״ד נחה והוי״ו נעה שלא כמנהג וי״ו הרבים בלשון הקדם אבל בלשון ארמי יבא כמו כן אשתיו חמרא ורבי אחי רבי משה ז״ל כתבו בשקל הפעיל והוי״ו מקום למ״ד הפעל אמר כי כל אחד מאחי אשר עלו עמי המסה את לב העם: אשר דרכה רגלך בה. זו היא חברון שנאמר ויבא עד חברון ולא אמר ויבאו לפי שהמרגלים האחרים היו יראים לבא שם מפני הענקים כמו שאמר ושם אחימן וגו׳ כלב אף על פי שהיו שם אלה הענקים הגדולים בא שם כלב לפי׳ אמר לו משה שתהיה לו חברון לנחלה ואם לא נזכר זה בספר התורה ידוע כי אמת היה אחר שהאמ׳ כלב ויהושע הודה לו וכן כתוב בשופטים ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה: החיה יי׳ אותי כאשר דבר. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה: זה ארבעים וחמש. כי דבר המרגלי׳ היה בשנה השני׳ לצאת ממצרים והנה כשאמרו להם במדבר שלשי׳ ושמנה שנה ושבע שכבשו הנה ארבעים וחמש ומזה ראו ר״זל כי בז׳ שנים כבשו הארץ וז׳ שחלקו ראו מפסוק בי״ד שנה אחר אשר הכתה העיר כי ישראל לא מנו ליובלות ושמטו׳ אלא אחר שחלקו והפסוק אומר כי ארבע עשרה שנה אחר החרבן היה תחלת יובל כמו שאומר בראש השנה בעשור לחדש והיא היה שנה שמראש חדש שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת יובל בא וחשוב משנכנסו ישראל לארץ אי אתה מוצא ארבע עשר׳ שנה אח׳ חרבן תחלת יובל אם לא תוציא י״ד שנה משנכנסו עד שמנו והם שבע שכבשו ושבע שחלקו: מאז דבר יי׳. כי במצות האל אמר משה לכלב שתהיה לו חברון לנחלה: אשר הלך ישראל במדבר. טעמו לזה מ׳ וחמש שנה שזכר כלומר זה הזמן הארוך מן הדבר אשר דבר יי׳ עד היום לפי שהלך ישראל במדבר לא״ח שנה בעון המרגלים וית׳ דאזל עם ישראל במדברא פי׳ טעם אשר הלך עם משה: ובכחי

נחלו ד׳ קמצין וסימ׳ אלה אשר נחלו בני ישראל. כי בנות מנשה. אך שקר נחלו אבותינו. נחלו פתאים אולת׳ וחד ונחלו לעולם: בגורל הרפ׳ין וסימ׳ בגורל נחלתם ר״פ דיהושע. ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ׳ אלה הנחלות׳ וזה הדבר אשר נעשה. לא יהיה לך משליך חבל בגורל דמיכה: כל

יד ואלה אשר־נחלו בני־ישראל · ל׳ ג׳
בארץ כנען אשר נחלו אותם אלעזר · ר׳
הכהן ויהושע בן־נון וראשי אבות · י״א
המטות לבני ישראל: בגורל · ר׳ כתיון
נחלתם כאשר צוה יהוה ביד־משה
לתשעת המטות וחצי המטה:
כי־נתן משה נחלת שני המטות
וחצי המטה מעבר לירדן וללוים · ב׳ וכל לכהנים ללוים דכו׳
לא־נתן נחלה בתוכם: כי־היו · כת״א
בני־יוסף שני מטות מנשה ואפרים
ולא־נתנו חלק ללוים בארץ כי אם־
ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם · כל סיפ׳ מגרשיהן כ״מ הדין
ולקנינם: כאשר צוה יהוה את־
משה כן עשו בני ישראל ויחלקו · ל׳
את־הארץ: ויגשו
בני־יהודה אל־יהושע בגלגל ויאמר
אליו כלב בן־יפנה הקנזי אתה
ידעת את־הדבר אשר־דבר יהוה
אל־משה איש־האלהים על אדותי · ל׳
ועל אדותיך בקדש ברנע: · ל׳
בן־ארבעים שנה אנכי בשלח משה
עבד־יהוה אתי מקדש ברנע לרגל · ל׳ חס׳ בסיפ׳
את־הארץ ואשב אתו דבר כאשר · ל׳
עם־לבבי: ואחי אשר עלו עמי
המסיו את־לב העם ואנכי מלאתי · ל׳
אחרי יהוה אלהי: וישבע משה · ל׳ ובעינין
ביום ההוא לאמר אם־לא הארץ
אשר דרכה רגלך בה לך תהיה · ל׳
לנחלה ולבניך עד־עולם כי מלאת · ט״ו
אחרי יהוה אלהי: ועתה הנה החיה · ב׳ ובעינין
יהוה אותי כאשר דבר זה ארבעים · ל׳ וכל חס׳ דכו׳
וחמש שנה מאז דבר יהוה את־הדבר
הזה אל־משה אשר־הלך ישראל
במדבר ועתה הנה אנכי היום בן־
חמש ושמונים שנה:

ואילין דאחסינו בני ישראל ב
בארעא דכנען דאחסינו יתהון
אלעזר כהנא ויהושע בר נון ורישי
אבהת שבטיא לבני ישראל:
בעדבא איתפלגת להון אחסנתהון
כמא דפקיד יי׳ בידא דמשה לתשעת
שבטין ופלגות שבטא: ארי יהב
משה אחסנת תרין שבטין ופלגות
שבטא מעברא לירדנא ולליואי
לא יהב אחסנא ביניהון: ארי
הוו בני יוסף תרין שיבטין מנשה
ואפרים ולא יהבו חולק לליואי
בארעא אלהן קירוין למיתב
ורוחיהון לבעיריהון ולקניניהון:
כמא דפקיד יי׳ ית משה כן עבדו
בני ישראל ופליגו ית ארעא:
וקריבו בני יהודה לות
יהושע בגלגלא ואמר ליה כלב
בר יפנה קניזאה את ידעתא ית
פיתגמא דמליל יי׳ עם משה נביא
דיי׳ על עיסק דילי ועל עיסק דילך
ברקם גיאה: בר ארבעין שנין
אנא כד שלח משה עבדא דיי׳ יתי
מרקם גיאה לאללא ית ארעא
ואתיבית יתיה פתגמא כמא דהוה
עם לבי: ואחי דסליקו עמי
תברו ית ליבא דעמא ואנא
אשלימית בתר דחלתא דיי׳ אלהי:
וקיים משה ביומא ההוא למימר
אם לא ארעא דידרכת פרסת
ריגלך בה דילך תהי לאחסנא
ולבנך עד עלמא ארי אשלימתא
בתר דחלתא דיי׳ אלהי: וכען
הא קיים יי׳ יתי כמא די מליל דנן
ארבעין וחמש שנין מעידן דמליל
יי׳ ית פיתגמא הדין עם משה
דאזל ישראל במדברא וכען הא אנא
יומא דין בר תמנן וחמש שנין:

ספר׳ מגרשיהן בכ״א מגרשיהם וסימ׳ כי היו בני יוסף שני מטות. וכל קריאה דכוו׳ בכ״א מגרשיהן וסימ׳ כל הערים אשר: משה איש האלהים ו׳ בליש׳ וסימ׳ וזאת הברכה אשר ברך משה. ויגשו בני יהודה אל יהושע. ומשה איש האלהים בניו יקראו. ויקרא המלך יהואש. ויעמדו על עמדם. ויקם ישוע בן יוצדק דעזרא. תפלה למשה איש האלהים: ושמונים ל׳ מלאים וסימ׳ נמסר בסדר בראשית:

רלבג

והנה זכר שכבר נגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל כי היה המשכן שם אז ולזה היה שם יהושע והנה באו לשם עם כלב לכבודו כי כשית היה עליה׳ ויורם על זה כי הוא לבדו דבר עם יהושע ולמדנו ממאמרו זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר יי׳ את הדבר הזה אל משה כי שבעה שנים היה זמן כבוש הארץ כמו שזכרו רבותינו ז״ל וזה כי בשנה השנית לצאת בני ישר׳ מארץ מצרים כמנו ישר׳ כמו שנזכר בפרש׳ במדבר סיני ואחר מניינם שלח משה המרגלים ולפי שמעת היות משה לפני פרעה עד יום מותו היו ארבעים שנה כי הוא היה בן פ׳ בעמדו לפני פרע׳ הנה כשאחרו מעת בא המרגלים עד יום מותו ל״ח ויותר על זה מה שנשאר מהשנה השנית ולזה ראוי שיובן ממה שאמר בתור שעמדו מ׳ שנה ע״ח המרגלים יחסר מלת עד והוא ל״ט שנה ולזה הו׳ מבוא׳ שמעת מיתת משה רבינו ע״ה עד שאמר כלב זה המאמ׳ היו ה׳ שנו׳ וחלק מהשנה השביעית ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אח׳ זה וזה כי אחר שכבש כלב את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה הנה זה מ מבואר שכבר יתכן שיהיו ימי הכבוש שבע שנים וכבר זכרו ר״זל שימי החלוקה היו ג״כ שבע שנים ולא ידעתי לזה סמך שלם ודומה שכל קבלו זה בקבלה: ועלה

האדם הגדול בענקים הוא · אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע היה שמו · ד"א על שם האב ושלשת הבנים שכן קורא ילדי הענק ׃ והארץ שקטה ממלחמה · מוסב לענין הראשון לאחר שבע שכיבשו שביבותיהם ככבשו האמוריים ולא נאספו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם אבינו הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעי' שנה שנתעכבו במדבר בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו נשיא אהים אתה בתוכנו ׃ אל גבול אדום · סמוך למיצר אדום ׃ נגבה · בתחום מצר דרומי של ארץ ישראל ׃ מקצה תימן · בסוף כל המיצר ׃ ויהי להם גבול · מיצר דרומי של יהודה מקצה ים המלח הוא מקצוע דרומי מזרחית של ארץ ישראל באלה מסעי׃ מן הלשון · של ים ׃ ויצא אל מנגב למעלה עקרבים · איני אומר ויצא ונסב ותאר אלא במקום שחוט של גבול בולט אל החוץ או כונס לצד פנים שאינו הולך מכוון ו וכאן הוא בולט אל החוץ ובא מנגב ל למעלה עקרב' בדרום של מעלה עקרבים נמצא שמעלה עקרבי' לפנים מן החוט ועבר ובא לו אל המערב ׃ נגבה · לכך וכל תיבה שצריכ' למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה ׃ ועלה · כל מה שהוא שולה מן המזרח לצד ירושלם הוא עולה ומירושלם והלאה ה הוא יורד כאן למרנו שירושלם גבוהה מכל ארץ ישראל וירושלם איבה נזכרת במיצר זה שבמיצר צפונית של יהודה היתה כמו שאמור בענין ׃ ועלה מנגב לקדש ברנע · החוט הולך לדרומה של קדש ברנע נמצא קדש לפנים מן החוט ׃ ועבר חצרון · לצד המערב הוא מונח והולך עד והיו ת תוצאותיו הימה ׃ תוצאו' · סופו של מיצר אל הים הגדול שהוא מיצר מערבי לכל ארץ ישראל נמצא גבול יהודה מחזיק כל א ארכה של ארץ ישרא' מן המזרח למערב ועומד בדרומה של ארץ ישראל ׃ וגבול קדמה · חוט המתוח למיצר מזרחי של י יהודה ׃ ים המלח · שהוא מקצוע דרומי מזרחי לארץ באלה מסעי ׃ עד קצה הירדן · רחבו של גבול יהוד' אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום ש שהירדן נופל בים המלח שהירדן אף הוא במיצר מזרח של ארץ כנען כמו שכאמ' באלה מסעי במיצר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע וגבול לפאת צפונה חוט מיצר המתוח למיצר צפון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו שם כלה רוחב גבול המיצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוט מצפון לבית הערבה בדרומה של ארץ ישרא' בית הערבה נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט ׃ ועלה הגבול אבן בהן ׃ כל מה שהולך עד ירושלם הוא עולה ׃ ועלה הגבול דבירה מעמק עכור · שהיה עמק עכור בין אבן בהן לדביר ׃ וצפונה פונה אל הגלגל · וכשמגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא חוט המיצר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומי' אשר שמעלה בדרום הנחל נמצא הנחל חוץ מן החוט שלא בגבול יהודה ׃ מנגב לנחל · עמק ומדרון היה בלא מים ׃ אל עין

והיה תוצאת הגבול ז' כתיבין והיה וקרינן והיו וסימ' למעלה בית און · בית חורון · בית חגלה דבנימן · צאן אבדות היו עמי · לפאת צפונה ג' בקריאה וסימ' וגבול קדמה · ויהי להם

ושם י"ג ר"פ וסימ' נמסר בסדר בראשית ׃ עקרבים דוידבר · נחל מצרים דיהודה · ולא יהיה עוד לשני גיים · ונמסר גם בסדר מסעי ׃

ל' עודני היום חזק כאשר ביום שלח
ל' והוא מן אל רכתי ל' ר' אותי משה ככחי אז וככחי עתה
למלחמה ולצאת ולבוא ׃ ועתה
תנה לי את ההר הזה אשר דבר
יהוה ביום ההוא כי אתה שמעת
ביום ההוא כי ענקים שם וערים
ל' וכל יתרי' גדלות ובצרות גדלות בצרות אולי יהוה אותי
והורשתים כאשר דבר יהוה ׃
ויברכהו יהושע ויתן את חברון
ט"ו לכלב בן יפנה לנחלה ׃ על כן
היתה חברון לכלב בן יפנה הקנזי
לנחלה עד היום הזה יען אשר מלא
ל' ל' אחרי יהוה אלהי ישראל ׃ ושם
חברון לפנים קרית ארבע האדם
ל' · ל' הגדול בענקים הוא והארץ שקטה
ממלחמה ׃ ויהי טו
הגורל למטה בני יהודה למשפחתם
אל גבול אדום מדבר צן נגבה
מקצה תימן ׃ ויהי להם גבול נגב
ל' חס' מקצה ים המלח מן הלשן הפנה
לא כסף' נגבה ׃ ויצא אל מנגב למעלה
עקרבים ועבר צנה ועלה מנגב
לקדש ברנע ועבר חצרון ועלה א
ל' · ל' אדרה ונסב הקרקעה ׃ ועבר
והיו ק' עצמונה ויצא נחל מצרים והיה
תצאות הגבול ימה זה יהיה לכם
גבול נגב ׃ וגבול קדמה ים המלח
ג' עד קצה הירדן וגבול לפאת צפונה
מלשון הים מקצה הירדן ׃ ועלה
הגבול בית חגלה ועבר מצפון לבית
הערבה ועלה הגבול אבן בהן בן
ג' חס' ראובן ׃ ועלה הגבול דברה
ח' יתי' מכתיון אל מעמק עכור וצפונה פנה אל הגלגל
אשר נכח למעלה אדמים אשר
מנגב לנחל ועבר הגבול אל מי
עין שמש והיו תצאתיו א

ל' עד כען אנא יומא דין תקיף כ
ל' והוא רכתי ל' כדביומא דשלח יתי משה כחילי
כבכין וכין חילי דכען לאגחא
קרבא ולמיפק ולמיעל ׃ וכען
הב לי ית טורא הדין דמליל יי
ביומא ההוא ארי את שמעתא
ביומא ההוא ארי גברין תמן
ל' וכל יתרי' גדלות ובצרות וקירוין רברבן כריכן מאים יהא
מימרא דיי בסעדי ואתרכינון כמא
די מליל יי ׃ וברכיה יהושע
ט"ו ויהב ית חברון לכלב בר יפנה
לאחסנא ׃ על כן הות חברון
לכלב בר יפנה קניזאה לאחסנא
ל' ל' עד יומא הדין חלף דאשלים בתר
דחלתא דיי אלהא דישראל ׃
ושום חברון מלקדמין קרית
ל' · ארבע אינש רב בגיבריא הוא
וארעא שדוכת מלמעבד קרבא ׃
והות עדבא לשיבטא
דבני יהודה לזרעיתהון על תחום
אדום מדברא דצן דרומא מסיפי
דרומא ׃ והות להון תחום
ל' חס' דרומא מסיפי ימא דמלחא מן
לא כסף' כיפא דמתפני לדרומא ׃ ונפיק
למדרומא למסקנא דעקרבין
ועבר לצן וסליק מדרומא לרקם
ל' · גיאה ועבר לחצרון וסליק לאדר
והיו ק' ומסתחר לקרקעה ׃ ועבר
לעצמון ונפק לנחלא דמצרים
והוו מפקנוהי דתחומא למערבא
דין יהא לכון תחום דרומא ׃
ג' ותחום קידומא ימא דמלחא עד
סיפי ירדנא ותחומא לרוח ציפונא
מכיף ימא מסיפי ירדנא ׃
וסליק תחומא לבית חגלה ועבר
ג' חס' מציפונא לבית מישר וסליק תחומא
לאבן בוהן בר ראובן ׃
ח' יתי' מכתיון אל וסליק תחומא לדביר ממישר
עכור וצפונא מתפני לגלגלא
דלקביל מסקנא דאדומים ד
דמדרום לנחלא ועבר תחומא
למי עין שמש והוון מפקנוהי

הגבול · וזה הגבול הארץ דיחזקאל ׃ וצפונה ח' בקריאה וסימ' נמסר בסדר ואתחנן ׃ פנה ג' חס' וסימ' אשר לבבו פנה היום · וצפנה פנה אל הגלגל · אשר פנה דרך הקדים · ונמסר גם בריש סדר נצבים ׃

סמך ל' חלין דכתי' ת' ויקרי' ל'

רדק

וככחי עתה · באו שני כפי"ן הדמיון זה אחר זה כמו כעם ככהן כעבד כאדניו כאילו אמר העם ככהן והכהן כעם וכן כחי עתה ככחי אז וכחי אז ככחי עתה הכל בשוה ׃ יו' אותי · כמו עמי וכן ואדברה אותך והרומים להם ׃ ויתן את חברון לכלב · פי' שדה העיר וחצריה כי העיר עצמה היתה מקלט כמו שאמר בספר ערי המקלט כי חברון ומגרשיה היו לכהנים ׃ קרית ארבע · ארב' הוא שם הענק והוא האדם הגדול בענקי' ׃ שקטה ממלחמה · כי התעכלו בני ישראל להוריש הנשארים ׃ נגבה · בקצה תימן מדבר צין היה לצד דרום ולא כל דרום הגבול אלא מקצה דרומו ׃ מן הלשון · לשון הים ות"י כיפא דמיתפני לדרומא ר"ל לשון סלע ׃ אל מנגב ׃ אל המקום שהיה מנגב למעלה עקרבים ׃ זה יהיה לכם גבול נגב · היה לו לומר להם שהרי כל הפרשה בספור דברי' הוא ויתכן פירושו כי כן יהיה הגבול להם כמו שכ' בתור הזה יהיה לכם גבול נגב ׃ אבן בוהן בן ראובן · אדוני המקו' היה שמו בוהן בן ראובן וכן תרגם יונתן בר ראובן ושם המקום אבן אולי היתה שם אבן גדולה לסימן לגבול המקום ׃ א הגלגל אשר נכח למעלה אדמים · כקרא המקום גלגל ונקרא גלילות לעניין ידוע אצלם ואדומי' גם כן שם מקום נקרא כך לעניין ידוע אצלם · וכ"תי למסקנא דאדמים ׃ אל

אֶל־עֵין רֹגֵל׃ וְעָלָה הַגְּבוּל גֵּי בֶן־
הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב הִיא
יְרוּשָׁלָםִ וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־רֹאשׁ הָהָר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵי־הִנֹּם יָמָּה אֲשֶׁר בִּקְצֵה
עֵמֶק־רְפָאִים צָפוֹנָה׃ וְתָאַר הַגְּבוּל
מֵרֹאשׁ הָהָר אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ וְיָצָא
אֶל־עָרֵי הַר־עֶפְרוֹן וְתָאַר הַגְּבוּל
בַּעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים׃ וְנָסַב
הַגְּבוּל מִבַּעֲלָה יָמָּה אֶל־הַר שֵׂעִיר
וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף הַר־יְעָרִים מִצָּפוֹנָה
הִיא כְסָלוֹן וְיָרַד בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְעָבַר
תִּמְנָה׃ וְיָצָא הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף
עֶקְרוֹן צָפוֹנָה וְתָאַר הַגְּבוּל שִׁכְּרוֹנָה
וְעָבַר הַר־הַבַּעֲלָה וְיָצָא יַבְנְאֵל וְהָיוּ
תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה׃ וּגְבוּל יָם
הַיָּמָּה הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה גְּבוּל בְּנֵי־
יְהוּדָה סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ וּלְכָלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה נָתַן חֵלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי־יְהוּדָה
אֶל־פִּי יְהוָה לִיהוֹשֻׁעַ אֶת־קִרְיַת
אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן׃
וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם כָּלֵב אֶת־שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי
הָעֲנָק אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־
תַּלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק׃ וַיַּעַל מִשָּׁם
אֶל־יֹשְׁבֵי דְּבִר וְשֵׁם־דְּבִר לְפָנִים קִרְיַת
־סֵפֶר׃ וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־
קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־
עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה׃ וַיִּלְכְּדָהּ
עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב וַיִּתֶּן־לוֹ
אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיְהִי
בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ
שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ
כָּלֵב מַה־לָּךְ׃ וַתֹּאמֶר תְּנָה־
לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה
לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ אֵת גֻּלֹּת
עִלִּיּוֹת וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת׃

לְעֵין קַצְרָא׃ וְסָלֵיק תְּחוּמָא
לְחֵילַת בַּר הִנֹּם דִּלְעִיבַר יְבוּס
מִדָּרוֹמָא הִיא יְרוּשְׁלֵם וְסָלֵיק
תְּחוּמָא לְרֵישׁ טוּרָא דְּעַל אַפֵּי
חֵילַת הִנּוֹם מַעַרְבָא דִּבְסָיְפֵי מֵישַׁר
גִּיבָּרַיָּא צִיפּוּנָא׃ וְיִסְחַר תְּחוּמָא
מֵרֵישׁ טוּרָא לְמַבּוּעַ מֵי נֶפְתּוֹחַ
וְנָפֵיק לְקִירְוֵי טוּרָא דְּעֶפְרוֹן וְיִסְחַר
תְּחוּמָא לְבַעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים׃
וּמִסְתְּחַר תְּחוּמָא מִבַּעֲלָה לְיַמָּא
לְטוּרָא דְּשֵׂעִיר וְעָבַר לְעִיבַר טוּר
יְעָרִים מִצִּיפּוּנָא הִיא כְּסָלוֹן וְנָחֵית
לְבֵית שֶׁמֶשׁ וְעָבַר לְתִימְנָא׃
וְנָפֵיק תְּחוּמָא לְעִיבַר עֶקְרוֹן
לְצִיפּוּנָא וְיִסְחַר תְּחוּמָא לְשִׁכָּרוֹן
וְעָבַר לְטוּר בַּעֲלָה וְנָפֵיק לְיַבְנְאֵל
וַהֲווֹן מַפְּקָנוֹהִי דִּתְחוּמָא לְיַמָּא׃
וּתְחוּם מַעַרְבָא יַמָּא רַבָּא וּתְחוּמָא
דֵּין תְּחוּם בְּנֵי יְהוּדָה סְחוֹר סְחוֹר
לְזַרְעִיָּתְהוֹן׃ וּלְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה
יְהַב חוּלָקָא בְּגוֹ בְּנֵי יְהוּדָה עַל
מֵימְרָא דַּיְיָ לִיהוֹשֻׁעַ יַת קִרְיַת
אַרְבַּע אֲבוּהוֹן דְּגִבָּרַיָּא הִיא חֶבְרוֹן׃
וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן כָּלֵב יַת תְּלָתָא
בְּנֵי גִבָּרַיָּא יַת שֵׁשַׁי וְיַת אֲחִימָן וְיַת
תַּלְמַי בְּנֵי גִבָּרַיָּא׃ וּסְלֵיק מִתַּמָּן
לְוָת יָתְבֵי דְּבִיר וְשׁוּם דְּבִיר מ
בְּלְקַדְמִין קִרְיַת אַרְכֵי׃ וַאֲמַר
כָּלֵב דְּמַחֵי יַת קִרְיַת אַרְכֵי וְיִכְבְּשִׁינָהּ
וְאֶתֵּן לֵיהּ יַת עַכְסָה בְּרַתִּי לְאִיתּוּ׃
וּכְבָשַׁהּ עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז
אֲחוּהִי דְּכָלֵב וִיהַב לֵיהּ יַת עַכְסָה
בְּרַתֵּיהּ לְאִיתּוּ׃ וַהֲוָת בְּמֵיעֲלָהּ
וְאַמְלְכַתֵּיהּ לְמִשְׁאַל מִן אֲבוּהָא
אַחְסַנְתָּא וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא
וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מַה לִּיךְ׃ וַאֲמַרַת הַב
לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לַאֲרַע דָּרוֹמָא
יְהַבְתַּנִי וְתִיתֵּן לִי אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא
דְּמַיָּא וִיהַב לַהּ יַת בֵּית שַׁקְיָא
עִילָּאָה וְיַת בֵּית שַׁקְיָא תַּחְתָּאָה׃

רשי

אל עין רוגל. מעין הכובסים תירגם יונתן עין קצרא וקורא את הכובס רוגל על שם שכובס את בגדיו המרגל ברגליו שקורין פולון בלע"ז: אל כתף היבוסי מנגב. כמחלת ירושלם חוץ מן החומה והיכה בגבול יהודה אלא בגבול בנימין שהוא בצפונו של יהודה: עלה גי בן הנם. עורכו עולה מעט עד עין עיטם ומשם והלאה הוא יורד וזהו שאמרו רבותינו בשחיטת קדשי' סבור למיבנייה בעין עיטם שהוא גבוה מירושלם מעט: ותאר. לשון ונסב בעיגול כמו ובמחוגה יתארהו ויונתן תירג' אתכולם ויסחר: ויצא אל ערי הר עפרון. החוט יוצא לצד הצפון והגבול מרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה. אין זה לצד המערב אלא בליטה לצד צפון: ונסב הגבול מבעלה ימה. עכשו חוזר למכוונו הראשון מן המזרח למערב. אל כתף הר יערים מצפונ' שהיה חוט בצפונו של הר יערים כמצא הר יערי' בתוך גבול יהודה ל לפנים מן החוט: והיו תוצאות הגבול. סוף המיצר ימה אל ים הגדול שהוא מיצר מערבי: אל פי י"י ליהושע. כמה שאמר הקב"ה ליהושע: ויורש משם כלב. לאחר מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה ח חברון כמה שנאמר בספר שפטים ולא כ נכתבה כאן אלא מפני החלוקה: קרית ספר. רבותינו אמרו אלו הלכו' שנשתכחו בימי אבלו של משה ם שהחזיר עתניאל בן קנז מפילפולו: אחי כלב. מאמו: ותצנח. ואיתרכינת הטתה עצמה ליפול לרגליו: תנה לי ברכה. פרנסה: ארץ הנגב. חרבה כמו חרבו פני האדמ' ומתרג' נגובו שייקא בלע"ז בית מנוגב מכל טוב אדם שאין בו אלא תורה: נתתני. נתת לי. כמו דברו לשלום דבר אליו בני יבאוני יבאו ממני בשלם בשל להם: גלת. מעיינות: ויהיו

רדק

אל עין רוגל. ת' לעין קצרא וקצרא בדברי רז"ל הוא כובס הבגדים ות' שרש כובס תקל משנא קצרא וקורא הכובס רוגל לפי שמכבס הבגדים ברגליו בעת שמכבסם: גי בן הנם. ת' חילת בר הינם והיה הגיא הזה סמוך לירושלם והוא המקום אשר טמא יאשיהו מפני הגלולים שהיו בו ושם אדוני המקום מקדם בן הנום והנום. ומה שאמר ועלה הגבול והמקו' היה גי איכו אומר ועלה כנגד הגיא אלא אל המקום שהיה בו הגיא בכל אלה הגבולים הוא אומ' ועלה כי ירושלם גבוה מכל הארצות: עמק רפאים. ת' במישר גבריא והוא שאמר עליו כמקלט שבלי' בעמק רפאי' והיה המקום ההוא מאז מקום הגבורי' הענקי': ותאר הגבול. כל ותאר ת' ויסחר כמו ובמחוגה יתארהו שהוא ענין סבוב: מעין מי נפתוח. הוא הנקרא בדברי רז"ל עין עיטם: הימה הגדול וגבול. וגבול יהודה למערב היה הים הגדול: וגבול הים. כלומר הים הגדול וגבולו היה גבול יהוד' לצד מערב וכת' ותחומיה: ושם דביר לפנים קרית ספר. אמרז"ל כי בלשון פרסי קוראין דביר לספר: עתניאל בן קנז אחי כלב. אמרו רז"ל כי אחיו מאמו היה כי כלב בן יפונה היה ועתניאל בן קנז. ומה שאמר על כלב הקנזי ייחס אותו לבעל אמו ויתכן לפרש כי אחיו מאביו ומאמו היה והיה שם אביו כלב בן יפונה וקנז כי הרבה נמצאו' שתי שמות לאדם אחד והנכון אבלי עוד כי קנז היה שם ראש המשפחה והתיחסו בני המשפח' אליו ובאמרו הקנזי או בן קנז הכל אחד כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו כי אפילו ל למשפח' האם לא מצאנו שיתיחס האדם כי אם לבית אבותיו ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמ' כן: ויהי בבואה. באות בית השמוש ופי' כבואה לבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה בעלה לשאול מאת אביה שדה ולא רצה הוא לשאול וכשראתה כן ותצנח מעל החמור כלומר הפילה עצמה מעל החמור ם שהיתה רוכבת עליו. ות' ואתרכינת וכן תרגו' ותפל מעל הגמל: ברכה. ת' אחסנתא ויתכן לפרש ברכה ממש שהיא תוספת טובה כלומר שיוסיף לו על מה שנתן לה כי ידמה שנתן לה ארץ צמאה ויבשה וזהו שאמרה ארץ הנגב נתתני תרגום חרבו המים נגבו מיא ושאלה שיתן לה עוד השדה שהיו בו גלות המים להשקו' ארץ הנגב שנתן לה ופי' נתתני נתת לי ויש לפרש עוד ברכה כמו ברכה בנכרי ות"י ארץ הנגב ארי לארע דרומה יהבתני. ופי' גלות מים מעיינות כמו גן נעול או פי' בריכות מים המכונסין ות"י בית שקיא: ויהיו

מעין ד' פתחין וסי' מעין מי נפתוח. וחברו. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר: שלושה ד' מלאים בנביאים וסימ' ויורש משם כלב את שלושה בני הענק. ויולדו לאבשלום. שערי' שלושה. ותאו שלושה מפו דיחזקאל'. וכל מגלת אס תר דכוו' מלאים: ותצנח ג' וסימ' ויהי בבואה ותסיתהו לשאול.

גלת ז' חס' בקריאה וסימ' והאמר לו תנה לי וחברו דשפטים. ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל: ברכה כי ארץ הנגב נתתי ג' בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שנים דמלכים קדמ' דפסוק חס' ו"ו: תחתיות ז' בקריאה וסימ' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע. שתני בבור התחתיות. והורדתיך את יורדי בור. רנו שמים כי עשה י"י. בן אדם נהה על המון מצרים. שם עילם וכל המונה. קראתי שמך י"י מבור:

רלבג

ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב היא ירושלם. ידמה מזה המקום שירושלם לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם יורה שירושלם היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמ' לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם. ומזה שאמ' בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם ידמה כי ירושלם היתה מנחלת בני בנימין ולזה נפלה המחלוקת אם נתחלקה ירושלם לשבטים אם לא.

כבר

מהיו הערים מקצה למטה בני יהודה · פי׳ כמו הסוף ויהי מקצה הער׳ למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ולפיכך נקרו גברי לפי שהוא סמוך ובאמרו מקצה הוא שאמרו רז״ל לא מנה יהושע אלא הערים העומדות על הגבולים : כל ערים עשרים ותשע · ובפרטם תמצא לה׳ והתשע היתרו׳ היו לבני שמעון וספרם בנחלת בני יהודה בפרט לפי שהיו ב בנחלת בני יהודה כמו שאמר ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה ושם כתיב אלה הערים היתרות לשמעון באר שבע וחצר שועל בלה והיא בעלה שכתוב הנה ועצם ואל תולד ובתול זהו וכסיל שכתו׳ הנה וחרמה וצקלג ועין רמון והנה הם עשר בזה המנין והם מנויות בנחלת בני שמעון ואין לנו נותרות אלא תשע אלא כאמר כי בלה אינו בעלה ובתול אינו כסיל אף על פי שהוא כראה כן ועוד יש ערים ספורות למטה שמעון בנחלת יהודה והם גם כן ספורות בנחלת בני ם שמעון והם עתר ועשן כמו ם שכתוב וצקלג שזכר הנה לבני יהודה וזוכר אותה גם כן לבני שמעון ואנו רואי׳ כי מיום שישב בה דוד היתה למלכי יהודה כאמר כי לקחוה בני ישר׳ בעת כבוש הארץ ונפלה לחלק שמעון ואחר כך לקחה מלך גת מהם עד שישב דוד בה על כן היתה למלכי יהוד׳ מהיום ההוא ואלא שכה ועזקה · ועוד זוכר למטה מושה וכן אשנה זוכר אותה בב׳ מקומות נקרא׳ בשם אחד והיה לאחר מהם שם לווי להבדיל ביניהם ולא נזכר בכתוב : ערים ארבע עשרה · ובפרטן תמצא חמש עשרה ואפשר כי הגדרה וגדרתים עיר אחת : והים הגדול וגבול · כתיב הגבול כלומר כי הים היה גבולם וקרי הגדול : לא

ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה · בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבול׳ כל ערים עשרים ותשע ובפרטן אתה מוצא עשרים ושמנה אלא אלה היתרות כטלו בני שמעון מחבל בני יהודה נזכרות הם בנחלת שמעון באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואל תולד וחרמה וצקלג ועין ורמון הרי תשע היתרות המנויות כאן : ערים ארבע עשרה ובפרטן חמש עשרה אומ׳ אני תפוח והעינם אח׳ וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל יושבי עין תפוח : והים הגדול וגבול · שיש שבים שקורין איל״ש ב בלע״ז : לא

אשתאול ג׳ מלאים וסימ׳ בשפלה אשתאול וצרעה · וירדו אחיו וכל בית · ותחל רוח יי׳ לפעמו : ומגדל ז׳ בקריא וסימ׳ ויאמרו הבה נבנה לנו עיר · צנן וחדשה ומגדל גד · ויראון ומגדל אל חרם · ומגדל עז היה בתוך העיר · יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון · ומעל לשער אפרים · ועל שער ב׳ בו דעזרא :

דא אחסנת שבטא דבני יהודה לזרעיתהון: והוה קירויא מסיפי לשבטא דבני יהודה על תחום אדום בדרומא קבצאל ועדר ויגור : וקינה ודימונה ועדעדה : וקדש וחצור ויתנן : זיף וטלם ובעלות : וחצור חדתה וקריות חצרון היא חצור : אמם ושמע ומולדה : וחצר גדה וחשמון ובית פלט : וחצר שועל ובאר שבע ובזיותיה : בעלה ועיים ועצם : ואלתולד וכסיל וחרמה : וצקלג ומדמנה וסנסנה : ולבאות ושלחים ועין ורמון כל קירויא עשרין ותשע ופצחיהן : בשפלתא אשתאול וצרעה ואשנה : וזנוח ועין גנים תפוח והעינם : ירמות ועדלם שוכה ועזקה : ושערים ועדיתים והגדרה וגדרותים קירוי׳ ארבע עסרי ופצחיהן : צנן וחדשה ומגדל גד : ודלען והמצפה ויקתאל : לכיש ובצקת ועגלון : וכבון ולחמס וכתליש : וגדרות בית דגון ונעמה ומקדת קירוין שית עסרי ופצחיהן : לבנה ועתר ועשן : ויפתח ואשנה ונציב : וקעילה ואכזיב ומראשה קירוין תשע ופצחיהן : עקרון וכפרנהא ופצחהא : מעקרון ומערבא כל קירויא דעל תחום אשדוד ופצחיהן : אשדוד כפרנהא ופצחהא עזה כפרנהא ופצחהא עד נחלא דמצרים ויַמא רבא ותחומיה : ובטורא שמיר ויתיר ושוכה : ודנה וקרית סנה היא דביר : וענב ואשתמה וענים : וגושן וחולון וגילה קירוין חדא עסרי ופצחיהן : ארב ודומה ואשען : וינום ובית תפוח ואפקה : וחומטא וקרית ארבע היא חברון וציעור קירוין תשע ופצחיהן : מעון כרמל וזיף ויוטה : ויזרעאל ויקדעם וזנוח :

זאת נחלת מטה בני־יהודה למשפחתם : ויהיו הערים מקצה למטה בני־יהודה אל־גבול אדום נגבה קבצאל ועדר ויגור : וקינה ודימונה ועדעדה : וקדש וחצור ויתנן : זיף וטלם ובעלות : וחצור חדתה וקריות חצרון היא חצור : אמם ושמע ומולדה : וחצר גדה וחשמון ובית פלט : וחצר שועל ובאר שבע ובזיותיה : בעלה ועיים ועצם : ואלתולד וכסיל וחרמה : וצקלג ומדמנה וסנסנה : ולבאות ושלחים ועין ורמון כל־ערים עשרים ותשע וחצריהן : בשפלה אשתאול וצרעה ואשנה : וזנוח ועין גנים תפוח והעינם : ירמות ועדלם שוכה ועזקה : ושערים ועדיתים והגדרה וגדרתים ערים ארבע־עשרה וחצריהן : צנן וחדשה ומגדל־גד : ודלען והמצפה ויקתאל : לכיש ובצקת ועגלון : וכבון ולחמס וכתליש : וגדרות בית־דגון ונעמה ומקדה ערים שש־עשרה וחצריהן : לבנה ועתר ועשן : ויפתח ואשנה ונציב : וקעילה ואכזיב ומראשה ערים תשע וחצריהן : עקרון ובנתיה וחצריה : מעקרון וימה כל אשר־על־יד אשדוד וחצריהן : אשדוד בנותיה וחצריה עזה בנותיה וחצריה עד־נחל מצרים והים הגבול וגבול : ובהר שמיר ויתיר ושוכה : ודנה וקרית־סנה היא דבר : וענב ואשתמה וענים : וגשן וחלן וגלה ערים אחת־עשרה וחצריהן : ארב ודומה ואשען : וינום ובית־תפוח ואפקה : וחמטה וקרית־ארבע היא חברון וציער ערים תשע וחצריהן : מעון כרמל וזיף ויוטה : ויזרעאל ויקדעם וזנוח :

ויפתח ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח חד שום קרית׳ וחד שום גברא וחד לישן פתיחה

ובהר ב׳ חד ל״ב וחד כ״פ יוצאים בבקעה

ויפתח ג ב׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ ויפתח ואשנה · ויפתח וגלעדי · ויפתח שפתיו עמך · חד שום קרתא חד שום גברא חד לישן פתיחה : וימה ג׳ וסימ׳ בסדר לך לך : ובהר ב׳ וסי׳ יוצאים בבקעה ובהר · ובהר שמיר ויתיר : בתרא ר״פ וקדמא ס״פ :

רשי

לא יכלו בני יהודה להורישם · שנינו בספרי ר' יהושע בן קרחה אומר יכולים היו אא שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברה' לאבימלך · ויבוסי זה לא על שם האומה הוא אא מגדל דוד שהיה בירושלם ושמו יבוס ובני אותו מחוז מפלשתי' היו וכשכבשו בני יהודה את ירושלם לא הורישו את בני אותו מחוז : ויצא הגורל לבני יוסף · במיבר שפוכי של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמו שאמור למטן ובני יוסף יעמדו על גבולם מצפון והרבה מן ה הארץ היה בין בני יהודה ובין בני יוסף : מירדן יריחו · למי יריחו שנטלו שאר השבטים אחריהם כמו שמכינו בשבט בנימן ויהי ה הגבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף מירדן יריחו למי ירחו התחיל הגבול למזרח המדב' עולה מיריחו · אל המדבר עולה הגבול מיריחו ובא לו לצד מערב לביתאל : מזרחה עטרות אדר · למזרח מתחיל בעטרות אדר ומשם רוחב תחומו עד בית חורון הרי רחבו : ויצא הגבול · משם הרכו הימה לצד מ מערב אל המכמתת מצפון של המכמתת הולך החוט : ונסב הגבול · מתפשט רוחב התחום לצד צפון והחוט יוצא בבליטתו במזרחה של תאנת שילה ועבר אותו · ועבר הגבול את תאנת שילה ועובר החוט ממזרח של זוחה כל זה בליטת הרוחב עד ויצא ה הירדן ומשם עד ושמה תפוח ומשם יסוב ה החוט למערב ארך הגבול ימה לנחל קנה : והערים המבדלות · וגם זה עוד מנחלת אפרי' ערים היו להם מובדלות מתחומו ו ומובלעות בתוך נחלת בני מנש' : למכיר בכור מנשה · לפיכך נטל תחלה בימי משה ב בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן : ויפלו

לוזה ד' בקריאה וסימ' ויבא יעקב לוזה אשר · ויצא מביתאל לוזה · ועבר משם הגבול לוזה ב' בפסוק :

הַקִּין גִּבְעָה וְתִמְנָה עָרִים עֶשֶׂר
וְחַצְרֵיהֶן : חַלְחוּל בֵּית־
צוּר וּגְדוֹר : וּמַעֲרָת וּבֵית־עֲנוֹת
וְאֶלְתְּקֹן עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן :
קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת
יְעָרִים וְהָרַבָּה עָרִים שְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן :
בַּמִּדְבָּר בֵּית הָעֲרָבָה
מִדִּין וּסְכָכָה : וְהַנִּבְשָׁן וְעִיר־הַמֶּלַח
וְעֵין גֶּדִי עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן :
וְאֶת־הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלִַם לֹא־יוּכְלוּ בְנֵי־יְהוּדָה
לְהוֹרִישָׁם וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
יְהוּדָה בִּירוּשָׁלִַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה :
יו וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לִבְנֵי יוֹסֵף מִיַּרְדֵּן יְרִיחוֹ
לְמֵי יְרִיחוֹ מִזְרָחָה הַמִּדְבָּר עֹלֶה
מִירִיחוֹ בָּהָר בֵּית־אֵל : וְיָצָא מִבֵּית־
אֵל לוּזָה וְעָבַר אֶל־גְּבוּל הָאַרְכִּי
עֲטָרוֹת : וְיָרַד יָמָּה אֶל־גְּבוּל הַיַּפְלֵטִי
עַד־גְּבוּל בֵּית־חֹרוֹן תַּחְתּוֹן וְעַד־גָּזֶר
וְהָיוּ תֹצְאֹתָו יָמָּה : וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי־
יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם : וַיְהִי גְּבוּל
בְּנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְּבוּל
נַחֲלָתָם מִזְרָחָה עַטְרוֹת אַדָּר עַד־בֵּית
חוֹרֹן עֶלְיוֹן : וְיָצָא הַגְּבוּל הַיָּמָּה
הַמִּכְמְתָת מִצָּפוֹן וְנָסַב הַגְּבוּל מִזְרָחָה
תַּאֲנַת שִׁלֹה וְעָבַר אוֹתוֹ מִמִּזְרַח
יָנוֹחָה : וְיָרַד מִיָּנוֹחָה עֲטָרוֹת
וְנַעֲרָתָה וּפָגַע בִּירִיחוֹ וְיָצָא הַיַּרְדֵּן :
מִתַּפּוּחַ יֵלֵךְ הַגְּבוּל יָמָּה נַחַל קָנָה
וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם : וְהֶעָרִים
הַמִּבְדָּלוֹת לִבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ נַחֲלַת
בְּנֵי־מְנַשֶּׁה כָּל־הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן :
וְלֹא הוֹרִישׁוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב
בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד :
יז וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה
כִּי־הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף לְמָכִיר בְּכוֹר
מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ

הַקִּין גִּבְעָה וְתִמְנָה קִירְוִין עֲסַר
וּפַצְחֵיהֶן : חַלְחוּל
בֵּית צוּר וּגְדוֹר : וּמַעֲרָת וּבֵית
עֲנוֹת וְאֶלְתְּקוֹן קִירְוִין שִׁית
וּפַצְחֵיהֶן : קִרְיַת בַּעַל
הִיא קִרְיַת יְעָרִים וְהָרַבָּה קִירְוִין
תַּרְתֵּין וּפַצְחֵיהֶן :
בְּמַדְבְּרָא בֵּית מֵישְׁרָא מִדִּין וּסְכָכָה
וְנִבְשָׁן וְקִרְיַת מַלְחָא וְעֵין גֶּדִי קִירְוִין
שִׁית וּפַצְחֵיהֶן :
וְיַת יְבוּסָאֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לָא
יְכִילוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְתָרָכוּתְהוֹן
וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם בְּנֵי יְהוּדָה
בִּירוּשְׁלֵם עַד יוֹמָא הָדֵין :
וּנְפַק עַדְבָא לִבְנֵי יוֹסֵף
מִיַּרְדְּנָא דִירִיחוֹ לְמַיָּא יְרִיחוֹ מ
מַדִּינְחָא לְמַדְבְּרָא דְּסָלֵיק מִירִיחוֹ
בְּטוּרָא לְבֵיתְאֵל : וְנָפֵיק מִבֵּיתְאֵל
לְלוּז וְעָבַר לִתְחוּם אַרְכִּי לַעֲטָרוֹת
: וְנָחֵית לְיַמָּא לִתְחוּם יַפְלֵיט
עַד תְּחוּם בֵּית חוֹרוֹן אַרְעָאָה וְעַד
גָּזֶר וַהֲווֹן מַפְּקָנוֹהִי לְיַמָּא :
וְאַחְסִינוּ בְּנֵי יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם :
וַהֲוָה תְּחוּם בְּנֵי אֶפְרַיִם לְזַרְעִיָתְהוֹן
וַהֲוָה תְּחוּם אַחְסַנְתְּהוֹן מַדִּינְחָא
עַטְרוֹת אַדָּר עַד בֵּית חוֹרוֹן עִילָּאָה
: וְנָפֵיק תְּחוּמָא לְיַמָּא לְמִכְמְתָת
מִצִּפּוּנָא וּמִסְתְּחַר תְּחוּמָא
מִמַּדִּינְחָא לְתַאֲנַת שִׁילֹה וְעָבַר לֵיהּ
מִמַּדִּנַח לְיָנוֹחַ : וְנָחֵית מִיָּנוֹחַ
לַעֲטָרוֹת וּלְנַעֲרָתָה וּמְעָרַע בִּירִיחוֹ
וְנָפֵיק לְיַרְדְּנָא : מִתַּפּוּחַ אָזֵיל
תְּחוּמָא לְיַמָּא לְנַחֲלָא דְקָנָה וַהֲווֹן
מַפְּקָנוֹהִי לְיַמָּא דָא אַחְסָנַת שִׁבְטָא
דִבְנֵי אֶפְרַיִם לְזַרְעִיָתְהוֹן :
וְקִירְוַיָּא דְמַפְרְשָׁן לִבְנֵי אֶפְרַיִם
בְּגוֹ אַחְסָנַת בְּנֵי מְנַשֶּׁה כָּל קִירְוַיָּא
וּפַצְחֵיהֶן : וְלָא תָרִיכוּ יַת
כְּנַעֲנָאֵי דְיָתֵיב בְּגָזֶר וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי
בְּגוֹ בֵּית אֶפְרַיִם עַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲווֹ
לְמַסְּקֵי מִסִּין פָּלְחִין :
וַהֲוָה עַדְבָא
לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה אֲרֵי הוּא בּוּכְרָא
דְיוֹסֵף לְמָכִיר בּוּכְרָא דִמְנַשֶּׁה
אֲבוּהִי דְגִלְעָד אֲרֵי הוּא הֲוָת גְּבַר

רדק

לא יוכלו בני יהודה להורישם · כתי' יוכלו כי אף בזמן העתיד לא יוכלו עד שבא דוד וקרי יכלו כי לא יכלו אז להורישם בעת כבוש הארץ ואמרו רז"ל יכולין היו אלא שלא היו רשאים מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך והיבוסי הזה לא היה היבוסי משבעה גוים אלא אדם אחד שהיה שמו יבוס והיה מפלשתים מזרע אבימלך ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלם היה שמם יבוסי מתיחסים אל יבוס וכן ארונה היבוסי שהיה מלך המקו' ההוא ומבצר המקום הזה הוא ציון שהיא בירושלם ועד דוד לא היה נכבש המקום הזה ולדעת רז"ל לא כבשוהו מפני השבועה ודוד הסיר העורים והפסחים שהיו צלמי נחשת והיה כתו' בהם דבר השבועה ואחר כך כבש המגדל ההוא ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי לישראל במכר זהב בכתב לאחוזת עולם שנ' ויתן דוד לארונה במקום וגו' ועוד אמרו כי השבוע' היתה לי ולניני ולנכדי וכשכבשו בני יהודה את ירושלם היה נכד אבימלך חי עדיין ולא יכלו לכבוש המצודה עדיין מפני השבועה ובימי דוד לא היה עדיין הנכד חי ועוד נכתב כזה עוד בספר שמואל ולפי הפשט היה המבצר חזק ולא היה כח לבני יהוד' להורישם אולי היתה סבה מאת יי' שלא תלכד המצודה ההיא עד מלוך דוד מלך ישרא' כדי שתקרא על שמו לפי שהיה ראש ממלכת ישראל ומה שאמר עד היום הזה יהושע כת' כן כי הוא כתב ספרו לפי הקבלה ובימיו לא הורישם מירושלם ואף בימי דוד שבאלנו שהיו שם : מבית אל לוזה · זה מקום היה שמו בית אל ואינו המקום שקרא יעקב אבינו בית אל כי אותו שמו לוז והנה הוא אומר שיצא הגבול מבית אל ללוז ומגבול בנימין היה לוז כמו שאומ' בנחלת בנימן ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה הוא בית אל : המבדלות · בחירק המ"ם והוא תואר או החירק מקום שורק והוא פעול מבניין הפעיל ופי' הערי' המבדלות לפי שאמר זאת נחלת מטה בני אפרי' אמר ועוד היו להם ערים בתוך נחלת מטה בני מנשה מבדלות ונכרות וידועות להם כמו שכתב ומפרש אותם בספור נחלת בני מנשה : כי הוא בכור יוסף · כלומר לפי שהיה הוא בכור יוסף ומכיר היה בכורו והיה איש מלחמה זה גרם לו שבאה לו הנחלה בארץ הגלעד כי בני גד ובני ראובן שאלו אותה הארץ מפני שהיה להם מקנה רב והיא היתה ארץ מקנה אבל חצי שבט מנשה לא היה לו אלא מפני גבורתו של מכיר שלכד הארץ וזו הברכה היתה לו מפני שהיה אביו בכור יוסף והוא היה בכור גם כן ובעבורו רמז משה בברכתו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו : ויפלו

רלבג

יז כבר יפול ספק במה שנזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת החלוקה כלה בגורל על פי יי' האם נעלם ממנו דבר עד שיתן בתחלה לשבט יהודה יותר מהראוי ואחר כך כשראה שלא הספיק הוכרח לתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה הנה זה לא יתכן שידומה בזה האופן ואנחנו נאמ' בהיתר זה הספק כי יתוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מכוונים מאת הש"י היו מן הערים יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נתנו מפני היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים לשבט שמעון ובזה נתקיים מה שאמר בתורה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כמו שביארנו שם · והנה

ויפלו חבלי מנשה עשרה · בפתח החי״ת · ומה שספר החבלים שנפלו למנשה להודיע חלקי בנות צלפחד כי חצי שבט מנשה הנותרים היו ששה בתי אבות אביעזר וחלק ואשריאל ושכם וחפר ושמידע ונטלו ששה חלקים ובנות צלפחד נטלו ד׳ חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לדעת רז״ל ואף על פי שיש ביניהם מחלוקת בדבר הרוב השוו בזה כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ והנה בנות צלפחד נטלו חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה גם הוא מיוצאי מצרים וחלק בכורה שהיה צלפחד בכור וחלק אחי אביה׳ אחר שהיה מיוצאי מצרים ומת במדבר בלא בנים וזכה צלפחד בירושתו עם אחיו׃ מאשר המכמתת · הגבול הים יוצא מגבול אשר למכמתת שהו׳ שם מקו׳ והוא היה על פני שכם׃ וידברו

ויפלו חבלי מנשה עשרה · ששה לששה בתי אבות המנויים למעלה וארבע לבנות צלפחד לא שנטלה כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי מניין היוצאין ממצרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אבין שהיה גם הוא מיוצאי מצרים ושהיה בכור ונטל שני חלקים ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדבר בלא בנים ונטלו נחלה בחלקו כך אמרו רבותינו בבבא בתרא אלא הוזקק הכתוב להשמיענו מניין חלקי הבנות אלא ללמד שנטלו חלק בכורה ולהודיע שארץ ישראל חלק ירושה להם מוחזקת מאבותיהם שאילולי כן אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק וארץ הגלעד שבעבר הירדן היתה לבני מנשה הנותרים׃ ארץ תפוח · הכפרים והחצרי׳ ותפוח עצמה העיר היתה לבני אפרי׳׃ ט גבול מנשה · על מיצר מנשה לסוף גבולו הערים האלה מתפוח עד נחל קנה לאפרי׳ היו בתוך ערי מנשה׃ נגבה לאפרים · אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לבני יוסף וצפונ׳ לבני מנשה מנשה נטל לצד צפון׃ שלשת הנפת · תלתא פלכין ושלשת הנפות הנזכרות כאן של דור ושל עין דור היו כמו שאמו׳ למעלה בספר זה מלך דור לנפות דור ובמקום אחר אומר לנפות דאר מים וכאן כך הוא אומ׳ ואת יושבי דור ובנותיה שלשת נפות שהיו לה׃ ויואל · ואבה׃ וידברו בני יוסף · שבט מנשה׃

ד׳ פסוקי׳ אית בהון בנות צלפחד ומשניין באתיהון וסי׳ נמסר בסדר פנחס ובסוף מסעי׃ אל פי ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ גלו אבנים גדולות אל פי המערה · ולכלב בן יפנה נתנו חלק · ותקרבנה לפני אלעזר · ויתנו בני ישראל ללוים · לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי׃ נחלו ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר לעיל בהאי

עַבְדֵי קְרָבִין וַהֲוָת לֵיהּ אַרְעָא גִלְעָד וּמַתְנָן׃ וַהֲוָת לִבְנֵי מְנַשֶּׁה דְאִשְׁתְּאָרוּ לְזַרְעִיתְהוֹן לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי שֶׁכֶם וְלִבְנֵי חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אִלֵּין בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף דְּכוּרַיָּא לְזַרְעִיתְהוֹן׃ וְלִצְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לָא הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין אֱלָהֵן בְּנָן וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה וְנוֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ וְקָרִיבָא לִקְדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְלִקְדָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְלִקְדָם רַבְרְבַיָּא לְמֵימַר יְיָ פַּקִּיד יָת מֹשֶׁה לְמִיתַּן לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אַחָנָא וִיהַב לְהוֹן עַל מֵימְרָא דַייָ אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן׃ וּנְפָלוּ עַדְבֵי מְנַשֶּׁה עַסְרָא בַּר מֵאַרְעָא דְגִלְעָד וּמַתְנָן דִּמְעִבְרָא לְיַרְדְּנָא׃ אֲרֵי בְנַת מְנַשֶּׁה אַחְסִינוּ אַחְסָנָא בְּגוֹ בְּנוֹהִי וְאַרְעָא גִלְעָד הֲוָת לִבְנֵי מְנַשֶּׁה דְאִשְׁתְּאָרוּ׃ וַהֲוָה תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר לְמִכְמְתָת דִּי עַל אַפֵּי שְׁכֶם וַאֲזַל תְּחוּמָא לִימִינָא לְיָתְבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ לִמְנַשֶּׁה הֲוָת אֲרַע תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ עַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ וְנָחֵית תְּחוּמָא לְנַחֲלָא דְקָנָה לִדְרוֹמָא לְנַחֲלָא קִירְוַיָּא הָאִלֵּין לְאֶפְרַיִם בְּגוֹ קִירְוֵי מְנַשֶּׁה וּתְחוּם מְנַשֶּׁה מִצִּפּוּנָא לְנַחֲלָא וַהֲווֹן מַפְקָנוֹהִי לְיַמָּא׃ דָּרוֹמָא לְאֶפְרַיִם וְצִפּוּנָא לִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה יַמָּא תְּחוּמֵיהּ וּבְאָשֵׁר מְעָרְעִין מִצִּפּוּנָא וּבְיִשָּׂשכָר מִמַּדִּינְחָא׃ וַהֲוָת לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית שְׁאָן וְכַפְרָנָהָא וְיִבְלְעָם וְכַפְרָנָהָא וְיָת יָתְבֵי דֹאר וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי עֵין דֹּאר וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי תַעְנַךְ וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי מְגִדּוֹ וְכַפְרָנָהָא תְּלָתָא פִלְכִין׃ וְלָא יְכִילוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְתָרָכָא יָת קִירְוַיָּא הָאִלֵּין וּשְׁרִי כְּנַעֲנָאָה לְמִיתַּב בְּאַרְעָא הָדָא׃ וַהֲוָה כַּד תְּקִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַנִּיאוּ יָת כְּנַעֲנָאֵי לְמַסְּקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרִיכוּנוּן׃

מִלְחָמָה וַיְהִי־לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן׃
ל׳ מל׳ בתו״ וַיְהִי לִבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים
ל׳ חס׳ בתו״ מל׳ לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי־
חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי־שֶׁכֶם
וְלִבְנֵי־חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אֵלֶּה בְּנֵי
מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הַזְּכָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
ל׳ וְלִצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־
מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי
מוחמי כיתן אִם־בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃
וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים
לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ
ה׳ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֶל־פִּי
ז׳ יְהוָה נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן׃
ל׳ וכל כחבלי דמ׳ וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי־מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד
מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר
ד׳ לַיַּרְדֵּן׃ כִּי בְּנוֹת מְנַשֶּׁה נָחֲלוּ נַחֲלָה
בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיְתָה לִבְנֵי־
מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים׃ וַיְהִי גְבוּל־
ל׳ ונסמך מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר הַמִּכְמְתָת אֲשֶׁר עַל־
ל׳ כסו׳ על אל פְּנֵי שְׁכֶם וְהָלַךְ הַגְּבוּל אֶל־הַיָּמִין
אֶל־יֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה
ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ אֶרֶץ תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ אֶל־גְּבוּל מְנַשֶּׁה
לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ וְיָרַד הַגְּבוּל נַחַל קָנָה
נֶגְבָּה לַנַּחַל עָרִים הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם
בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה וּגְבוּל מְנַשֶּׁה
ל׳ קנה לקום מִצְּפוֹן לַנַּחַל וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה׃
ב״א ה׳ נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה וַיְהִי
ל׳ הַיָּם גְּבוּלוֹ וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן
וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח׃ וַיְהִי לִמְנַשֶּׁה
בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ
ט׳ · ד׳ כתי׳ א׳ וְיִבְלְעָם וּבְנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דֹאר
ב׳ חס׳ וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי עֵין־דֹּר וּבְנֹתֶיהָ
וְיֹשְׁבֵי תַעְנַךְ וּבְנֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ
ל׳ וּבְנוֹתֶיהָ שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת׃ וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי
מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה
ו׳ מל׳ וב׳ חס׳ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃
ג׳ קמץ וַיְהִי כִּי חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ
ב׳ בספ׳ אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵשׁ לֹא
הוֹרִישׁוֹ׃

ספרא סימן י״ד׃ אשר על פני שכם י״ד פסוקים על אל אל וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו׃ ותפוח ג׳ ב׳ מלאי׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ למנשה היתה ארץ תפוח · ותפח והעינם · רמנגם תמר ותפוח׃ דאר ד׳ כתיב א׳ וסי׳ ויהי למנש׳ בישׂשכר קדמא דפסו׳ · וממטה נפתלי את עיר מקלט · בן אבינדב · נשמדו בעין דאר׃ ויואל ו׳ בטעמא מלעיל ה׳ חס׳ וב׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר שמות׃

עד אשר כה ברכני ה׳. אשר ראית שנתרבה מנויי ממנין ראשון למנין שני עשרי׳ אלף וחמש מאות כמנין כ״ה בגימטריא למנין ראשון אתה מוצא במנשה בספר וידבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות. ד״א עד אשר כה ברכה שנאמרה לאברהם כה יהיה זרעך יתקיים בי ולפי פשוטו עד אשר כה עד אשר כך כאשר אתה רואה׃ אם עם רב אתה. יש לך כח לכרות יערות ולפנותם כעין שקורין אישרטיר בלע״ז ושם תבנה עריס׃ ובראת. לשון כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם אישרטראם בלע״ז׃ אץ. רחוק לא ימצא לנו ההר כי אץ הוא לנו כאשר אמרת. לא ימצא. לא יספיק. ורכב וברזל. ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפרזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו ואל תתמה אם קראו לפרזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו. כי הר יהיה לך. אותו שאמרתי לך עלה לך היערה: כי יער הוא ובראתו. כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב ויבראוהו ויפנוהו׃ ובראתו. אתה שאתה עם רב: והיה לך תוצאותיו כי תוריש את הכנעני. על ידי שאתה עם רב: כי רכב ברזל לו. ואין אחד משאר השבטים כדי להלחם בו כי חזק הוא ואתה יש בך היכולת ותורישנו ורבותינו פיר׳ עלה לך היערה התחבאו עצמיכם ביערו׳ שלא תשלוט בכם עין הרע׃ ויסכינו

אץ ד׳ וסימ׳ ולא אץ לבא כיום תמים· כי אץ לך הר אפרים· וכל אץ אך למחסור· חזית איש אץ בדבריו· וב׳ ואץ וסימ׳ ואץ ברגלים חוטא· ואץ להעשיר לא ינקה׃

וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי־אָץ לְךָ הַר־אֶפְרָיִם׃ וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־רַב אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ גּוֹרָל אֶחָד׃ כִּי הַר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר הוּא וּבֵרֵאתוֹ וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו כִּי־תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ כִּי חָזָק הוּא׃

יח וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה

וּמַלִּילוּ בְּנֵי יוֹסֵף עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר מָא דֵין יְהַבְתְּ לִי אַחְסָנָא עַדְבָא חַד וְחוּלַק חַד וַאֲנָא עַם סַגִּי עַד לִסְגֵי בָּרְכַנִי יְיָ׃ וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם סַגִּי אַתּוּן סַקוּ לְכוֹן לְחוּרְשָׁא וְתִתַקֵּין לָךְ תַּמָּן אֲתַר בְּאַרַע פְּרִיזָאֵי וְגִיבָּרַיָּא אֲרֵי עַק לְכוֹן טוּרָא דְהַר אֶפְרָיִם׃ וַאֲמַרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לָא יִסְפֵּיק לָנָא טוּרָא וּרְתִיכִין דְּבַרְזְלָא בְּכָל כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בְּאַרַע מֵישְׁרָא לְדִיבְבֵית שְׁאָן וְכַפְרָנַהָא וְלִידְבְמֵישַׁר יִזְרְעֶאל׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לְמֵימַר עַם סַגִּי אַתּוּן וְחֵיל סַגִּי לְכוֹן לָא יְהֵי לְכוֹן עַדְבָא חַד׃ אֲרֵי טוּרָא יְהֵי לָךְ אֲרֵי חוּרְשָׁא הוּא וְתַתְקְנִינֵיהּ וִיהֵי לָךְ מַפְקָנוֹהִי אֲרֵי תְתָרְכוּן יַת כְּנַעֲנָאֵי אֲרֵי רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לֵיהּ אֲרֵי תַקִּיפִין אִינוּן׃ וְאִיתְכַּנַּשׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁילֹה

וידברו בני יוסף. שבט בני מנשה אבל בני אפרים לא היה להם לצעוק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ אבל בני מנשה היה יותר מספרם כשנכנסו לארץ ממספרם כשיצאו ממצרי׳ עשרים אלף וחמש מאות לפיכך צעקו לפי שאבותיהם שהיו מיוצאי מצרים היו מעטים והיו הם עם רב ולא נטלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו יוצאי מצרים שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו. ומה שאמר לאלה תחלק הארץ איש לפי פקודיו להוציא את הטפלי׳ שהיו אז פחותים מבני עשרים שלא נטלו חלק בארץ אלא לבני עשרים שנה נתחלקה ולחשבון יוצאי מצרים ולפחותים מבני עשרים לא נתחלקה אף על פי שהגיעו לכלל עשרי׳ בשעת חילוק הארץ ומה שאומ׳ גורל אחד וחבל אחד לפי שארץ ישר׳ נתחלקה לשבטי׳ ועשו שנים עשר חלקים שוים מי שהיה עם רב בשבטו לא היה לו אלא כמו השבט האחר שהיו מעטים ומפני זה צעקו בני יוסף לפי שלא נתנו למנשה אלא כמו שבט אחר שהיה מעט ממנו ואף על פי שהיו עם רב וראיה עוד כי בני מנשה היו הצועקים ולא בני אפרים תשובתם ליהושע לא ימצא לנו ההר וגו׳ לאשר בבית שאן ובנותיה והוא היה למנשה ומה שנתחלקה הארץ על פי יי׳ ועל פי הגורל מפני החלק היפה והחלק הרע כי מי שבא לחלקו חלק היפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק רע על פי הגורל היה לו ואף על פי כן היו מעלין בכספי׳ ומי שהיה לו חלק היפה היה מעלה בכספי׳ למי שהיה לו חלק רע ועל זה הסדר היתה חלוקת הארץ אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישר׳ עומדי׳ לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר אם זבולון עולה תחום עכו עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו והיה מכוין ברוח הקדש עוד ואמר אם נפתלי עולה תחום גינוסר עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן בכל שבט ושבט והשבט היה מחלק חלקות לבתי אבות לפי יוצאי מצרים וזהו שאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט ומי שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרים נטלו חלקים רבים ואע״פ שהיו עתה מעטים ומי שהיו מעטים בצאתם ממצרים נטלו חלקים מעטים ואף על פי שהיו עתה מרובים כמו בני יוסף ואע״פ שצעקו בני יוסף לא הועילה להם צעקתם כי לא היה יכול יהושע להוסיף להם נחלתם אלא כמו שניתנה להם על פי יי׳ על פי הגורל אבל יהושע נתן להם עצה שיכרתו היער שהיה סמוך לחלקם והוא היה ההר שהיה לאפרים ושמא ההר ההוא היה למנשה ואמר להם שהם יתפשטו בחלק אפרים ובארץ הפריזי והרפאים וזהו שאמר כי אץ לך הר אפרים כלומר אם רחוק לך הר אפרים תוסיף לך עוד אחר שתכרות יער ההר תוסיף לך עוד בארץ הפריזי והרפאי׳ הסמוכים׃ ובראת והיה לך. פי׳ תכרות יער הפריזי והרפאים ויהיה לך ההר ההוא לייסוב ותרחיב בו נחלתך ברצון בני אפרים כי הם יתרצו בזה כי טוב להם שיהיה ייסוב משיהיה יער ועוד כדי שיורישו הפרזי והוא הכנעני שזכר כי כל שבעה אומות נקראים כנענים כי כלם היו בני כנען לפיכך אמר להם ולא יהיה לך גורל אחד כלומר שתוסיף גורלך בנחלת בני אפרים והם אמרו לא ימצא לנו ההר אף על פי שנכרת היער ועוד אם תאמר שנוסיף בערי׳ הפרזי והרפאים רכב ברזל לכנעני היושב בעמק ההר ההוא ואנחנו יריאים ממנו אמר להם יהושע לאפרים ולמנשה לאפרי׳ אמר שיעזרו לבני מנשה ויתרצו בכרתם היער לטובתם ולמנשה אמר אחר שאתה עם רב כח גדול לך ויכול אתה להוריש את הכנעני יושב העמק ואם לא תורישנו יזיק לך כי רכב ברזל לו לפיכ׳ צריך שתתחזק עד שתורישנו׃ ובראת. ענין כריתה. וכן וברא אתהן בחרבותן ות״י ותתקין לך תמן אתר ויש מפרשים ענין בחירה מענין ברו לכם איש׃ ויקהלו כל עדת בני ישר׳ שילה. וישכינו שם את אהל מועד. זה היה אחר י״ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי״ד שנה אלה היה אהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז״ל כי שם בית של אבנים מלמטה ויריעו׳ מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בתוך היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בתוך היריעה ועוד ראיו זה מן הכתו׳ שאמ׳ ותביאהו בית יי׳ שילה אלמ׳ בית הוה וכתיב ויטש משכן שילה אהל שכן באדם אלמ׳ אהל היה הא כיצד מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה והיה שם בשילה שס״ט שנה עד שהגלו פלשתים את הארו׳ ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שכן באדם׃

שבנה

רלבג

והנה זכר שנחלת בני יוסף באה יחד עד שבאר נכללה בגבולות אחרי׳ כמו שנזכר פה. וזכר אחר זה שבאר נתרעמו מזה ליהושע ואמרו לו מדוע נתת לנו נחלה גורל אחד וחבל אחד ואנחנו עם רב עד אשר עד כה ברכני יי׳ ולכן יתכן שיתוסף זרענו מאד בזה האופן עד שלא תכילם הארץ שנפלה להם בנחלה והנה יתבאר אופן רבויים מהמספר הנזכרים בפרשת פינחס שבאר היו יותר ממטה ראובן ושמעון ובזה נתקיים מה שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו. או ירצו בגורל אחד גורל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו במה שעתיד והשיב להם יהושע מה שראוי שיתפייסו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב גבולם וזה שבהר ההוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת בו ועוד אמ׳ להם שיפנו בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים להם וילחמו עמהם ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו וענו בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפריזי והרפאים הנה לא נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח גדול לך מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר שמה שנתתי לך איננו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו וזה כי הר יהיה לך תוכל להרחיב את גבולך בו כי יער הוא ובראתו וזה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מהצד ההוא כי תוריש את הכנעני מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן לזולתך משאר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך׳ והנה זכר אחר זה שבאר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד ולקחוהו מהגלגל והנה זכר שהארץ אשר נכבשה היתה לפניהם והיו רואין אותה וחלקו אותה לשבטים הנזכרי׳ שיצאה נחלתם בכללה תוך המקו׳ הנכבש ואולם השבטים הנשארים לא נתבררה נחלתם עדין בגבולות ואף על פי שנתברר מה שיגיע לנחלתם מהארץ הנכבשת ולזה אמר שבאר נותרו בבני ישר׳ אשר לא חלקו את נחלתם שבעה שבטים וכו׳.

ולזה

וישכינו שם את אהל מועד · שעמו במדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שכינו בשחיטת קדשים : והארץ נכבשה לפניהם · משנקבע המשכן היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם : שבעה שבטים · שכבר קבלו נחלתם ראובן וגד וחצי שבט מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נפל גורל ליהודה ולאפרים ולחצי מנשה הרי חמשה שבטים : מתרפים · מתרשלין : לשבט · לכל שבט מן השבעה : לפי נחלתם · לשבעה חלקים · ולא בשוה אלא לפי השבטים הראוין לחלקה לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגו' : והתחלקו אותה לשבעה חלקים · אותה שנכבשה כבר והעתידה ליכבש : יהודה יעמד על גבולו מנגב · ארץ ישר' ששם נפל לו גורל כל המצר הדרומי ובית יוסף מצפון כנוכי למה שנכבש כבר ועוד יש הרבה לכבוש כד המיצר מבעל גד עד לבא חמת שהוא אצל ההר במיצר צפוני והשבעה שבטי' יחלקו אות' שבין יהוד' ליוסף ואותה העומד' ליכבש : וירתי · והשלכתי כמו ירה בים : ויהי להם הגבול לפאת צפונה · ויהי מצר גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועלה אל כתף יריחו מצפון ועלה משם ל המערב לעבר יריחו ומוסך החוט בצפונ' של יריחו כנגא' יריחו לשנים מן החוט בחלק בנימין : מדברה בית און · למדבר של בית און : ועבר

ויבאו ו' רפין בקריאה וסי' ואתהרס את מטך ונטה את ידך · ואני הנני מחזק את לב מצרים · קום לך למסע · הבו לכם שלשה אנשים · על הר נשפה · בימים ההמה ילכו · ויבאו אליך כמבוא עם · בתרא מלא · ונמסר גם בסדר עקב · ובישעיה ריש סי' י"ג : ואתם ד' בטעם שני גרישין וסימ' ואתם תכתבו את הארץ · ואתם

ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה

וישכינו שם את אהל מועד והארץ נכבשה לפניהם : ויותרו בבני ישראל אשר לא חלקו את נחלתם שבעה שבטים : ויאמר יהושע אל בני ישראל עד אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את הארץ אשר נתן לכם יהוה אלהי אבתיכם : הבו לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם ויקמו ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אלי : והתחלקו אתה לשבעה חלקים יהודה יעמד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון : ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה וירית לכם גורל פה לפני יהוה אלהינו : כי אין חלק ללוים בקרבכם כי כהנת יהוה נחלתו וגד וראובן וחצי שבט המנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן מזרחה אשר נתן להם משה עבד יהוה : ויקמו האנשים וילכו ויצו יהושע את ההלכים לכתב את הארץ לאמר לכו והתהלכו בארץ וכתבו אותה ושובו אלי ופה אשליך לכם גורל לפני יהוה בשלה : וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה לערים לשבעה חלקים על ספר ויבאו אל יהושע אל המחנה שלה : וישלך להם יהושע גורל בשלה לפני יהוה ויחלק שם יהושע את הארץ לבני ישראל כמחלקתם : ויעל גורל מטה בני בנימן למשפחתם ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף : ויהי להם הגבול לפאת צפונה מן הירדן ועלה הגבול אל כתף יריחו מצפון ועלה בהר ימה והיה תצאתיו מדברה בית און :

ואשריאו תמן ית משכן זימנא וארעא איתכבישת קדמיהון : ואישתארו בבני ישראל דלא פליגו ית אחסנתהון שבעא שיבטין : ואמר יהושע לבני ישראל עד אימתי אתון מיתרשלין למיעל למירת ית ארעא דיהב לכון יי אלהא דאבהתכון : הבו לכון תלתא גברין לשבטא ואשלחינון ויקומון ויהלכון בארעא ויכתבון יתה לפום אחסנתהון וייתון לותי : ויפלגון יתה לשבעא חולקין דבית יהודה יקומון על תחומהון מדרומא ודבית יוסף יקומון על תחומיהון מציפונא : ואתון תכתבון ית ארעא לשבעא חולקין ותיתון לותי הלכא ואירמי לכון עדבא הלכא קדם יי אלהנא : ארי לית חולק לליואי ביניכון אילהין מתנן דיהב להון יי אינון אחסנתהון וגד וראובן ופלגות שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון מעברא לירדנא מדינחא דיהב להון משה עבדא דיי : וקמו גבריא ואזלו ופקיד יהושע ית דאזלו למיכתב ית ארעא למימר אזילו והליכו בארעא וכתובו יתה ותובו לותי והכא ארמי לכון עדבין קדם יי בשילה : ואזלו גבריא ועברו בארעא וכתבוהא לקירויא לשבעא חולקין על סיפרא ואתו לות יהושע למשרית לשילה : ורמא להון יהושע עדבא בשלה קדם יי ופליג תמן יהושע ית ארעא לבני ישראל כפלוגתהון : וסליק עדבא שבטא דבני בנימן לזרעיתהון ונפק תחום עדביהון בין בני יהודה ובין בני יוסף : והוה להון תחומא לרוח ציפונא מן ירדנא וסליק תחומא לעיבר יריחו מציפונא וסליק בטורא לימה והוון מפקנוהי למדבר בית און :

רדק

שבעה שבטים · כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן ובארץ כנען כבר נפל הגורל ליהוד' ולאפרי' ולחצי שבט מנשה כמו שפירש' למעלה למה קדמו הם בפסוק והארץ שקטה ממלחמת הראשון : והתחלקו אתה · פירוש והתחלקו בה פירוש בשבעה חלקי' שיכתבו יהיו מתחלקים אותם שבעה שבטים באותה הארץ : יהודה יעמוד על גבולו · כמו שנפל גורלו לדרום ארץ ישראל וכן בית יוסף יעמדו על גבולם כמו שנפל גורלם לארץ צפון של ארץ ישרא' וביניהם יקחו נחלתם שבעה שבטים הנותרי' בארץ הנכבשת ואשר עתיד להכבש : ואתם · אמ' כנגד השלוחים לכתוב הארץ : וריתי · והשלכתי : כי כהונת יי' נחלתו · כמו שאמ' בכתוב אשה יי' ונחלתו יאכלון והם כהונת יי' : ויקומו · וכאשר קמו האנשי' ללכת הזהירם ואמ' להם כך וכך תעשו : מדברה בית און · סמוך לבית און לפיכך הב"ת פתוחה ר"ל למדבר בית און : ובלע

רלבג

ולזה צוה יהושע שישלחו שלשה אנשים לשבט ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אליו כדי להשלים להם הארץ בכללה וזה לאות שאחר שנחלק' הארץ אשר כבשו יהושע ובני ישראל הוציאו אהל מועד מהגלגל ולזה אמרו ר"ז"ל שכבר עמד שם י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו והנה יספק מספק איך צוה להם לכתוב את הארץ שבע' חלקים והנה לא היו השבטים שוים והתורה צותה להרבות לרב נחלתו ולהמעיט למעט ואם אמרנו שהם היו יודעי' מספר כל שבט ושבט אשר להם תחלק הארץ ולפי היחס ההו' היו כותבי' החלקי' הנה לא יהיה רושם לידיעת הגורל אחר זה כי לא יתכן שיגיע לשבט ההוא כי אם החלק אשר כתבו לו לפי היחס והנכון בעיני שבעת החלקים היו שוים וירה הגורל אחר זה יהושע לפני יי' בשילה ומשם לקח כל אחד מהשבטים ההם חלקו לפי הראוי לו אם מעט הוסיפו לו החלק הראוי לו ואם היה יותר רב מהראוי לו פחתו לו · ואחר

קמתם על בית אבי · ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו · ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת · וסי' בלשון ארמי קמון בטוריא וכתבן בשבתא : גורל ד' פתחין בליש' בקריא' וסי' ומגרל נחלתנו יגרע · נחלת' דשבט הלוי · ויעל גורל מטה בנימן · על גורל הצדיקים · ונמסר גם בסדר מסעי : והוה ז' בהיב והוה וקרינן והוו וסי' נמסר בסדר מסעי ולעיל בהאי סיפרא סימן ט"ו :

ועבר משם. לצד המערב לוזה: אל כתף לוזה נגבה היא ביתאל. שקראה יעקב ולא זו היא ביתאל שאצל העי שהרי אמרנו בגבול יוסף ויצא מביתאל לוזה סמכים היו ולוז לא בחלק בנימן היתה שהרי חוט המצר מלות ולפנים הוא כמו שהוא אומר אל מכתף לוזה: מנגב. החוט הולך בדרומה של לוז נמצאת לוז מן החוט ולחוץ בנחלת בני יוסף וביתאל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב למטה בענין: ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה בעטרות אדר. כאן אורך הצפוני מן המזרח למערב ומשם נסב החוט לגבול המערב של בנימן לילך נגבה מן הצפון לדרום חוט המערבי מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית צפונית של ב בנימן ובא לו החוט מצפון לדרום: והיו תוצאותיו. מקצוע מערבי דרומית שלו אל קרית יערים של י יהודה נמצא רוחב ג גבול בנימן נוטל כל רוחב הארץ שבין י יהודה לאפרים גבול דרומי שלו עם גבול צפוני של יהודה ושם היתה ירושלם כמו שאמור למטה בענין לפיכך היו לשני השבטים חלק בה וגבול צפוני של ב בנימן ודרומי של א אפרים נוגעין זה בזה ושם היתה שילה בחלק אפרים כמה שנאמר ויטש משכן שילה וגו׳ וימאס באהל יוסף ו ובשבט אפרים לא ב בחר ואף לבנימן היה בו חלק וכן שנינו ב בשחיטת קדשים ב בשלשה מקומות שרתה להם שכינה לישראל בשילה ונוב ובית העולמים ובכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימן: זאת פאת ים. רוח מערבית מעטרות אדר עד קרית יערים ופאת נגבה ומיצר ד דרומי לבנימן והוא צ צפונו של יהודה וכל התחומין המנויי׳ כאן כתנו בצפונו של יהודה וכל מקום שכתו׳ כאן וירד כתוב ביהודה ו ועלה לפי שכאן הוא מונה מן המערב ל למזרח ושם מנה מן המזרח למערב: ויצא הגבול ימה. א ים אחר ולא ידעתי אי זה ים הוא: אל לשון ים המלח צפונה. בצפונו של לשון נמצא כל הלשון בחלקו של יהודה: אל קצה הירדן. מקום שהירדן נופל בים ה המלח והוא נמצא מ מקצוע מזרחית צ צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע ד דרומית מזרחית ל לבנימן: והירדן יגבל אותו לפאת ק קדמ׳. הירדן הווה לו לבנימן מיצר מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח: וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם. כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חמש ערים בפסוק זה:

תרין ג׳ לכוסי׳ עטרות אדר׳ ותאר הגבול ונסב׳ והראש אחד יפנה׳ וכל ד״ה חורן כתיב ויבן שלמה את גרני תרן כתי׳

מעין ד׳ פתחין וסי׳ נמסר לעיל כהאי סיפרא סימן ט״ו: אל קצה ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ובני ישראל אכלו את המן ארבעים. וירד הגבול אל קצה ההר. ועבר הגבול אל כתף בית חגלה. וירד הוא ופורה נערו. צא נא לקראת אחז אתה ושאר. והנה יי׳ השמיע אל קצה הארץ. ונמסר גם בסדר בשלח: ו׳ פסוקין אל על אל

וְעָבַר מִשָּׁם הַגְּבוּל לוּזָה אֶל־כֶּתֶף ד׳ ב׳ כתי׳
לוּזָה נֶגְבָּה הִיא בֵּית־אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל
עַטְרוֹת אַדָּר עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב ר׳
לְבֵית־חֹרוֹן תַּחְתּוֹן׃ וְתָאַר הַגְּבוּל
וְנָסַב לִפְאַת־יָם נֶגְבָּה מִן־הָהָר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי בֵית־חֹרוֹן נֶגְבָּה וְהָיָה והיו׳ ק׳
תֹצְאֹתָיו אֶל־קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת
יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת־יָם׃
וּפְאַת־נֶגְבָּה מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים
וְיָצָא הַגְּבוּל יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי ד׳ פתחין
נֶפְתּוֹחַ׃ וְיָרַד הַגְּבוּל אֶל־קְצֵה הָהָר ו׳
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵּי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק כל ספר׳ חס׳ א׳
רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף
הַיְבוּסִי נֶגְבָּה וְיָרַד עֵין רֹגֵל׃ וְתָאַר
מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין שֶׁמֶשׁ וְיָצָא אֶל־
גְּלִילוֹת אֲשֶׁר־נֹכַח מַעֲלֵה אֲדֻמִּים ל׳
וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־רְאוּבֵן׃ וְעָבַר יהודה ועלה אבן בהן
אֶל־כֶּתֶף מוּל־הָעֲרָבָה צָפוֹנָה וְיָרַד
הָעֲרָבָתָה׃ וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף
בֵּית־חָגְלָה צָפוֹנָה וְהָיָה תֹּצְאוֹתָיו והיו׳ תוצאות ק׳ ק׳
הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח צָפוֹנָה
אֶל־קְצֵה הַיַּרְדֵּן נֶגְבָּה זֶה גְּבוּל נֶגֶב׃
וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל־אֹתוֹ לִפְאַת־קֵדְמָה זֹאת יתיר ו׳
נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לִגְבוּלֹתֶיהָ סָבִיב ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
וְהָיוּ הֶעָרִים לְמַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וּבֵית־חָגְלָה ב׳ חד חס׳
וְעֵמֶק קְצִיץ׃ וּבֵית הָעֲרָבָה וּצְמָרַיִם ל׳
וּבֵית־אֵל׃ וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃
וּכְפַר הָעַמֹּנִי וְהָעָפְנִי וָגָבַע עָרִים העמונה ל׳ ק׳
שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת׃
וְהַמִּצְפֶּה וְהַכְּפִירָה וְהַמֹּצָה׃ ל׳ חס׳
וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃ וְצֵלַע ל׳ · ל׳ · ל׳
הָאֶלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלִַם ג׳
גִּבְעַת קִרְיַת עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
כול׳ תכ׳ בתת

ועבר מתמן תחומא ללוז דלעיבר דלוז דרומא היא ביתאל ונחית תחומא עטרות אדר על טורא דמדרום לבית חורון ארעאה: ותאר תחומא ומסתחר לרוח מערבא לדרומא מן טורא די על אפי בית חורון דרומא והוון מ מפקנוהי על קרית בעל היא קרית יערים קרתא דבני יהודה דא רוח מערבא: ורוח דרומא מסיפי קרית יערים ונפיק תחומא לימא ונפיק למבוע מי נפתוח: ונחית תחומא לסטר טורא די על אפי חילת בר הנם די במישר ג גיבריא ציפונא ונחית לחילת בר הנם לעיבר יבוס דרומא ונחית לעין קצרא: ותאר מצפון ונפיק לעין שמש ונפיק לגללא די לקביל מסקנא דאדומים ונחית לאבן בוהן בר ראובן: ועבר לעיברא דלקביל מישרא ציפונא ונחית לערבתא: ועבר תחומא לעיבר בית חגלה לצפונא והוון מפקנוהי דתחומא לכיף ימא דמלחא ציפונא לסיפי ירדנא דרומא דין תחום דרומא: וירדנא תחומא ליה לרוח קידומא דא אחסנת בני בנימן לתחומהא סחור סחור לזרעיתהון:
והות קירויא לשיבטא דבני בנימן לזרעיתהון יריחו ובית חגלה ומישר קציץ: ובית מישרא וצמרים וביתאל: והעוים והפרה ועפרה: וכפר העמונה והעפני וגבע קירוין תרתא עסרי ופצחיהן: גבעון ורמתא ובארות: ומצפיא וכפירא והמוצה: ורקם וירפאל ותראלה: וצלע אלף ויבוסאי היא ירושלם גבעת קרית קירוין ארבע עסרי ופצחיהן דא אחסנת בני בנימן לזרעיתהון:

בקריאה וסימ׳ ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. וירד הגבול אל קצה ההר. ויאמר האיש אל יואב. ויאמר אוריה אל דוד. פתח הצלע התיכונה אל כתף. וינוסו הנותרים אפקה. ויאמר אלי המים האלה. ונמסר גם בסדר נח: לוזה ד׳ וסימ׳ נמסר לעיל כהאי סיפרא סימ׳ י״ו: על ההר ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות: מעין ד׳ פתחין וסי׳ נמסר לעיל כהאי סיפרא סימן ט״ו: גי כגי ט׳ חס׳ א׳ בקריאה וסימ׳ על גי הצבעים. הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים. וטמא את התפת. כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה. גי העברים קדמת הים. וחוסמת היא את העוברים קדמ׳ דפסו׳. כי יגיע גי הרים אל אצל. והוא העביר את בנו. לד ואונו גי החרשים. וכל יהושע דכוו׳ חסרים אל״ף: האלף ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר פקודי:

רדק

וצלע האלף. הם שתי ערים וכן הוא אומר בארץ בנימן ב בצלע וכתיב וצלע אף וכן גבעת קרית הם שתי ערים: והיבוסי היא ירושלם. ובגורל בני יהודה אמר ג״כ כי היבוסי היא ירושלם בחלק יהודה והנה אומ׳ כי היא לבנימן כן הוא כי לכל אח׳ מהם היה לו חלק בה ואמרו רז״ל כי רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימ׳ ובה מזבח בנוי והיה בנימן הצדיק מצטער עליה לבלעה שנ׳ חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן ויש אומרים המזבח היה בחלקו של בנימן שנ׳ ובין כתפיו שכן וי״א כי בין שניהם היה המזבח והנה חלק יהודה היה עולה גי בן הנם כתף היבוסי והיה עולה אל ראש ההר אשר על פני גי בן הנם ימה אש׳ בקצה עמק רפאי׳ ומראש ההר אל מעין מי נפתוח ואמרו כי הנ׳ עין עיטם הנזכ׳ בדברי רז״ל וחלק בנימין היה כנגדו חלק יהודה היה עולה אל ההר וחלק בנימן היה יורד אל קצה ההר אשר בגי בן הנם אשר בעמק רפאים והיה יורד אל כתף היבוסי היא ירושלם נמצא שבין שניהם היה הגבול הזה זה עולה וזה יורד:
באר

ויצא

ועתר ב׳ קמצין ובסיפרא וסי׳ לבנה ועתר ועשן · עין רמון ועתר ועשן : ועשן ה׳ שום קרתא וסי׳ לבנה ועתר ועשן · עין רמון ועתר · ולאשר בכור עשן · ותכן ועשן · ואת עשן ואת מגרשיה : על גבול ה׳ וסי׳ נמסר בסדר חוקה : ומשם ט׳ וסי׳ נמסר בסדר חקה : למשפחותם ח׳ מלאים בספר יהושע וסי׳ קדמ׳ ובהרא דראובן · ובתרא דמנשה · קדמ׳ דשמעון ובתרא דזבולן · קדמ׳ ובתרא דיששכר · למטה בני אשר למשפחותם · וכל

יט ויצא הגורל השני לשמעון
למטה בני שמעון למשפחותם ויהי
נחלתם בתוך נחלת בני יהודה :
ויהי להם בנחלתם באר שבע ושבע
ומולדה : וחצר שועל ובלה ועצם
: ואלתולד ובתול וחרמה :
וצקלג ובית המרכבת וחצר סוסה :
ובית לבאות ושרוחן ערים שלש
עשרה וחצריהן : עין רמון ועתר
ועשן ערים ארבע וחצריהן :
וכל החצרים אשר סביבות הערים
האלה עד בעלת באר רמת נגב
זאת נחלת מטה בני שמעון ל
למשפחתם : מחבל בני יהודה
נחלת בני שמעון כי היה חלק בני
יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון
בתוך נחלתם :
ויעל הגורל השלישי לבני זבולן
למשפחתם ויהי גבול נחלתם עד
שריד : ועלה גבולם לימה ומרעלה
ופגע בדבשת ופגע אל הנחל אשר
על פני יקנעם : ושב משריד קדמה
מזרח השמש על גבול כסלת תבר
ויצא אל הדברת ועלה יפיע :
ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר
עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה :
ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו
תצאתיו גי יפתח אל : וקטת ונהלל
ושמרון וידאלה ובית לחם ערים
שתים עשרה וחצריהן : זאת
נחלת בני זבולן למשפחותם הערים
האלה וחצריהן :
ליששכר יצא הגורל הרביעי לבני
יששכר למשפחותם : ויהי גבולם
יזרעאלה והכסלות ושונם : וחפרים
ושיאון ואנחרת : והרבית וקשיון
ואבץ : ורמת ועין גנים ועין חדה
ובית פצץ : ופגע הגבול בתבור
ושחצומה ובית שמש והיו תצאות
גבולם הירדן ערים שש עשרה
וחצריהן : זאת נחלת מטה בני
יששכר למשפחותם הערים
וחצריהן :
ויצא הגורל החמישי למטה בני
אשר למשפחותם : ויהי גבולם
חלקת וחלי ובטן ואכשף :

ונפק עדבא תניינא לשמעון
לשבטא דבני שמעון לזרעיתהון
והות אחסנתהון בגו אחסנת בני
יהודה : והות להון באחסנתהון
באר שבע ושבע ומולדה :
וחצר שועל ובלה ועצם :
ואלתולד ובתול וחרמה :
וצקלג ובית המרכבות וחצר סוסה
: ובית לבאות ושרוחן קירוין
תלת עסרי ופצחיהן : עין רמון
ועתר ועשן קירוין ארבע ופ
ופצחיהן : וכל פצחיא
די בסחרנות קירויא האילין עד
בעלת באר רמת דרומא דא
אחסנת שבטא דבני שמעון ל
לזרעיתהון : מעדב בני יהודה
אחסנת בני שמעון ארי הוה חולק
בני יהודה סגי מנהון ואחסינו בני
שמעון בגו אחסנתהון :
וסליק עדבא תליתאה
לבני זבולן לזרעיתהון והוה
תחום אחסנתהון עד שריד :
וסליק תחומהון לימא ומרעלא
ומערע בדבשת ומערע בנחלא
די על אפי יקנעם : ותב משריד
לקרומא מדנח שמשא על תחום
כסלות תבור ונפיק לדברת ז
וסליק ליפיע : ומתמן עבר
לקידומא מדינחא גתה חפר לעתה
קצין ונפיק לרימון דמתואר
ומתמן מסתחר לניעה :
ומסתחר ליה תחומא מציפונא
לחנתון והוון מפקנוהי לחילת
יפתח אל : וקטת ונהלל ושמרון
וידאלה ובית לחם קירוין תרתא
עסרי ופצחיהן : דא אחסנת
בני זבולן לזרעיתהון קירויא
האילין ופצחיהן :
ליששכר נפק עדבא רביעאה
לבני יששכר לזרעיתהון :
והות תחומהון יזרעאל וכסלות
ושונם : וחפרים ושיאון
ואנחרת : והרבית וקשיון ואבץ :
ורמת ועין גנים ועין חדה ובית
פצץ : ומערע תחומא בתבור
ושחצימה ובית שמש והוון
מפקנוהי דתחומהון לירדנא
קירוין שית עשרה ופצחיהן :
דא אחסנת שבטא דבני יששכר
לזרעיתהון קירויא ופצחיהן :
ונפק עדבא
חמישאה לשבטא דבני אשר
לזרעיתהון : והוה תחומהון
חלקת וחלי ובטן ואכשף :

רדק

באר שבע ושבע · עיר אחת : רב
מהם · היה חלקם יותר ממה
שראוי להם כי כבשו הרבה מ
מהארץ ובני שמעון עלו עמם
להלחם כמו שכתוב בספר ש
שפטים ויאמר יהודה לשמעון
אחיו וגו׳ : גתה חפר · היא גת
החפר אשר משם היה יונה בן
אמתי הנביא כמו שנאמר עליו
אשר מגת החפר : המתואר ·
כתרגומו דמסתחר : ובית לחם ·
אינו בית לחם אשר ליהודה כי
תמצא ערים נקראים בשם אחד
בשני מקומות כמו שכתבנו וכן
וכן שכתבו בית לחם אשר ליהוד׳
שבית לחם יהודה נראה כי אחר
היה : עיר

רש״י

ויצא הגורל השני
שני לבנימין שגורל ב
בנימין היה ראשון ל
לשבעת השבטי׳ שאמר
יהוש׳ לשלוחיו ויתחלקו
אותה לשבעה חלקים
שכבר נטלו יהוד׳ ויוסף
כמו שנאמר שם יהוד׳
יעמד על גבולו מנגב
וגו׳ מכאן ואילך מוכח
והולך שבעה גורלות :
רב מהם · מן הראוי
להם : כסלות תבור ·
אומר אני שהוא לשון
כסלים פלנק״ש בלע״ז
לא בגובהו ולא ב
בשיפוליו אלא בשיפועו
וסמוך לאמצעו קרוב
לצד אחוריו ומלצד פניו
כדרך שהכסלים ש
עומדים בבהמ׳ ובמקו׳
שהוא אומר אזנו׳ תבור
סמוך לראשו הוא
במקום האזני׳ : קדמה
מזרחה גתה חפר ·
ממזרח לגת החפ׳ שם
עירו של יונה בן אמיתי
יעתה קצין · שם העיר
עתקצין : המתואר
הנעה · המוסב אל
נעה כלומר משם יתאר
הגבול לנעה וכן תירג׳
יונתן ונפיק לרמון ו
ומתמן מסתחר לנעה :
עיר

מסרה
כתובים דכוו׳ מ׳ל : ועין ח׳
בקריא׳ וסי׳ חנוח ועין גנים תפוח ·
ותבשן ועיר תמלת ועין גדי ·
ועין גנים ותבשן וקדש ואדרעי ·
ועין חדה · וקדש ואדרעי ועין
חצור · ועין ימנו כהה · ועין
נואף שמרה נשף · ועין אלהים
הות על שבי יהודיא · ה׳ קדמאי
שום קרתא : חדה ה׳ בקריאה
וסי׳ ועין גנים ועין חדה · וישם פי
כחרב חדה · קח לך חרב חדה ·
ולשונם חרב חדה · חוה כחרב
שית קדמאה שום קרתא :

מבצר צר. קירות כריכן קירוי תוקפא׃ צר לשון צור׃ מחבל אכזיבה. מעדב אכזיבה מגורל כזיב ועדי מבצר היו לנפתלי הצריס צר׃ צרעה ואשתאול. משל יהודה היו ונפל גורל לבני דן סמוך להם׃ ויצא גבול בני דן מהם. כאן נטלו קצת ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם ושאר שבטים מפסיקין ביניהם׃ וילחמו עם לשם. לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי פסל מיכה כמה שנא׳ בספר שפטים׃ לשם. היא ליש האמורה ב בספר שפטים׃ חסר

עיר מבצר צר. מבצר שהיה בצור גבוה׃ אזנות תבור. ולמעלה בחלק זבלון אומר כסלות תבור ושני שמות היו לו לענין ידוע אבלם׃ וגבתון ובעלת. אינו בעלה הנזכר למעלה בנחלת בני יהודה כי אותו שמו בעלה בה״א וזה בעלת בת״ו ורז״ל אמרו כי שניהם אחד והקשו הפסוקים ותרצו בתים של יהודה ושדות של דן׃ ויצא גבול בני דן מהם. פחותמהם שלא הספיקה להם הארץ הנכבשת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם הוא ליש הנזכר בספר שפטים ו ולכבוש אותה ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים והם כבשוה ל לאחר זמן בימי פסל מיכה ויש לפרש כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים ובני דן כל הגורל שנפל להם היה להם אלא שהם היו רבים ולא היה ח חלקם מספיק לבתי אבות שהיו בשבטים ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו אותה ו והיתה הארץ טובה והלכו להם שם ולכדוה והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיה להם בימים ההם כמו שאמר מדן ועד באר שבע ובדברי רז״ל אמר רבי יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמיים ואמרו אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן ש שיורד מדן׃ וראשי

וירשו ז׳ חס׳ יוד בליש׳ וסי׳ וירש זרעך את. וירשוה וישבו בה. וילחמו עם לשם. ואלה מלכי הארץ. ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה׳ וירשו את שברון. וירשו את ערי הנגב׃ כשם ד׳ בקריא׳ וסי׳ כשם בנו חנוך.

וְאַלַּמֶּלֶךְ וְעַמְעָד וּמִשְׁאָל וּפָגַע
בְּכַרְמֶל הַיָּמָּה וּבְשִׁיחוֹר לִבְנָת׃
וְשָׁב מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ בֵּית דָּגֹן וּפָגַע
בִּזְבֻלוּן וּבְגֵי יִפְתַּח־אֵל צָפוֹנָה בֵּית
הָעֵמֶק וּנְעִיאֵל וְיָצָא אֶל־כָּבוּל
מִשְּׂמֹאל׃ וְעֶבְרֹן וּרְחֹב וְחַמּוֹן וְקָנָה
עַד צִידוֹן רַבָּה׃ וְשָׁב הַגְּבוּל הָרָמָה
וְעַד־עִיר מִבְצַר־צֹר וְשָׁב הַגְּבוּל חֹסָה
וַיִּהְיוּ תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה מֵחֶבֶל אַכְזִיבָה
׃ וְעֻמָה וַאֲפֵק וּרְחֹב עָרִים עֶשְׂרִים
וּשְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן׃ זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה
וְחַצְרֵיהֶן׃ לִבְנֵי נַפְתָּלִי
יָצָא הַגּוֹרָל הַשִּׁשִּׁי לִבְנֵי נַפְתָּלִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ וַיְהִי גְבוּלָם מֵחֵלֶף
מֵאֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים וַאֲדָמִי הַנֶּקֶב וְיַבְנְאֵל
עַד־לַקּוּם וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיַּרְדֵּן׃
וְשָׁב הַגְּבוּל יָמָּה אַזְנוֹת תָּבוֹר וְיָצָא
מִשָּׁם חוּקֹקָה וּפָגַע בִּזְבֻלוּן מִנֶּגֶב
וּבְאָשֵׁר פָּגַע מִיָּם וּבִיהוּדָה הַיַּרְדֵּן
מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ וְעָרֵי מִבְצָר הַצִּדִּים
צֵר וְחַמַּת רַקַּת וְכִנָּרֶת׃ וַאֲדָמָה
וְהָרָמָה וְחָצוֹר׃ וְקֶדֶשׁ וְאֶדְרֶעִי וְעֵין
חָצוֹר׃ וְיִרְאוֹן וּמִגְדַּל־אֵל חֳרֵם
וּבֵית־עֲנָת וּבֵית שָׁמֶשׁ עָרִים תְּשַׁע־
עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶן׃ לְמַטֵּה בְנֵי־
דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם יָצָא הַגּוֹרָל הַשְּׁבִיעִי׃
וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל
וְעִיר שָׁמֶשׁ׃ וְשַׁעֲלַבִּין וְאַיָּלוֹן
וְיִתְלָה׃ וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה וְעֶקְרוֹן׃
וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן וּבַעֲלָת׃ וִיהֻד
וּבְנֵי־בְרַק וְגַת־רִמּוֹן׃ וּמֵי הַיַּרְקוֹן
וְהָרַקּוֹן עִם־הַגְּבוּל מוּל יָפוֹ׃ וַיֵּצֵא
גְבוּל־בְּנֵי־דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי־דָן
וַיִּלָּחֲמוּ עִם־לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּ
אוֹתָהּ לְפִי־חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ
בָהּ וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן
אֲבִיהֶם׃ זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן׃

ואלמלך ועמעד ומישאל ומערע
בכרמלא לימא ובשיחור לבנת׃
ותאיב ממדנח שמשא בירת דגון
ומערע בזבולן ובחילת יפתח אל
לציפונא בירת מישרא ונעיאל
ונפיק לכבול מסמלא׃ ועברון
ורחב וחמון וקנה עד צידון רבה׃
ותב תחומא לרמתא ועד קירוין
כריכן קרויי תוקפא ותב תחומא
לחוסה ויהון מפקנוהי לימא
מעדב אכזיב׃ ועומה ואפק
ורחוב קירוין תרתין ועשרין ופ
ופצחיהן׃ דא אחסנת שבטא
דבני אשר לזרעיתהון קירויא
האילין ופצחיהן׃
לבני נפתלי נפק עדבא שתיתאה
לבני נפתלי לזרעיתהון׃ והות
תחומיהון מחלף מאלון בצעננים
ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום ו
והוון מפקנוהי לירדנא׃ ותאיב
תחומא לימא לאזנות תבור ונפק
מתמן לחקקה ומערע בזבולן
מדרומא ובאשר יערע ממערבא
וביהודה ירדנא מדנח שמשא׃
וקירוין כריכן הצדים צר וחמת
רקת וכנרת׃ ואדמה והרמה
וחצור׃ וקדש ואדרעי ועין
חצור׃ ויראון ומגדל אל חרם
ובית ענת ובית שמש קירוין תשע
עשרה ופצחיהן׃ דא אחסנת
שבטא דבני נפתלי לזרעיתהון
קירויא ופצחיהן׃
לשיבטא דבני דן לזרעיתהון
נפקא עדבא שביעאה׃ והות
תחום אחסנתהון צרעה ואשתאול
וקרית שמשא׃ ושעלבין ואילון
ויתלה׃ ואילון ותמנתה ועקרון׃
ואלתקה וגבתון ובעלת׃ ויהוד
ובני ברק וגת רמון׃ ומי הירקון
ורקון עם תחומא דילקביל יפו׃
ונפק תחום בני דן מנהון וסליקו
בני דן ואגיחו קרבא עם לשם
וכבשו יתה ומחו יתה לפתגם
דחרב ויריתו יתה ויתיבו בה וקרו
ללשם דן כשום דן אבוהון׃ דא
אחסנת שבטא דבני דן לזרעיתהון
קירויא האילין ופצחיהן׃

כשם דן אביהם דיהושע׳ וחברו דשפטים׳ כשם הגדולים אשר בארץ. ונמסר גם בסדר בראשית׃ ויכלו ג׳ וסי׳ ויכלו מחלק את הארץ. לנחל את הארץ. ויכלו בכל אנשים׃

חקקה פליג׳ על הקוף אם דגש או רפי

ואדמה לאחור שום קריאה

ותמנתה ל׳ בס׳ וכל קרי׳ דכו׳ בקמץ תמות

שאל ג׳ קמצין בקריא׳ וסי׳ את העיר אשר שאל · ויהי משקל נזמי הזהב · ויקרא יעבץ : ערי המקלט ד׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר מסעי : רוצח ד׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ לנוס שמה רוצח דאז יבדיל משה · לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה דיהושע · אז ישוב הרוצח · לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון · ונמסר גם בסדר ואתחנן : עמדו ד׳ בקריאה וסי׳ והיו לכם הערים למקלט · וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני · אלה היו ערי

וַיְכַלּוּ לִנְחֹל־אֶת־הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה לִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן בְּתוֹכָם׃ עַל־פִּי יְהוָה נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל אֶת־תִּמְנַת־סֶרַח בְּהַר אֶפְרָיִם וַיִּבְנֶה אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃ פ
אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נִחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמַטּוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּגוֹרָל בְּשִׁלֹה לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַלּוּ מֵחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ׃
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ כ
דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי־דָעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגֹּאֵל הַדָּם׃ וְנָס אֶל־אַחַת מֵהֶעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדִבֶּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר־הַהִיא אֶת־דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ־לוֹ מָקוֹם וְיָשַׁב עִמָּם׃ וְכִי יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא־יַסְגִּרוּ אֶת־הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בִבְלִי־דַעַת הִכָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא־שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ וְיָשַׁב בָּעִיר הַהִיא עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם אָז יָשׁוּב הָרוֹצֵחַ וּבָא אֶל־עִירוֹ וְאֶל־בֵּיתוֹ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־נָס מִשָּׁם׃ וַיַּקְדִּשׁוּ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל בְּהַר נַפְתָּלִי וְאֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה׃ וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה נָתְנוּ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה־גָד וְאֶת־גלון בַּבָּשָׁן מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה׃ אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי הַמּוּעָדָה לְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה׃

וְשֵׁיצִיאוּ לְאַחְסָנָא יָת אַרְעָא לִתְחוּמָהָא וִיהַבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אַחְסָנָא לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בֵּינֵיהוֹן׃ עַל מֵימְרָא דַיְיָ יְהַבוּ לֵיהּ יָת קַרְתָּא דִּי שְׁאַל יָת תִּמְנַת סֶרַח בְּטוּרָא דְאֶפְרַיִם וּבְנָא יָת קַרְתָּא וִיתֵיב בַּהּ׃ אִילֵין אַחְסַנְתָּא דִּי אַחְסִין אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְרֵישֵׁי אֲבָהָתָא לְשִׁבְטַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַדְבָא בְּשִׁלֹה קֳדָם יְיָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְשֵׁיצִיאוּ מִלְּפַלָּגָא יָת אַרְעָא׃
וּמַלֵּיל יְיָ עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר הָבוּ לְכוֹן יָת קִרְוֵי שֵׁיזָבוּתָא דְמַלֵּילִית עִמְּכוֹן בְּיָדָא דְמֹשֶׁה׃ לְמֵעֲרוֹק לְתַמָּן קָטוֹלָא דְיִקְטוֹל נַפְשָׁא בְשָׁלוּ בְּלָא מַדְעֵיהּ וִיהַוְיָין לְכוֹן לְשֵׁיזָבָא מִגָּאֵיל דְּמָא׃ וְיֵעֲרוֹק לַחֲדָא מִקִּירְוַיָּא הָאִילֵין וִיקוּם בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע קַרְתָּא וִימַלֵּיל קֳדָם סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא יָת פִּיתְגָּמוֹהִי וְיִכַנְשׁוּן יָתֵיהּ לְקַרְתָּא לְוָתְהוֹן וְיִתְּנוּן לֵיהּ אֲתַר וְיִתֵּיב עִמְּהוֹן׃ וַאֲרֵי יִרְדּוֹף גָּאֵיל דְּמָא בָּתְרוֹהִי וְלָא יִמְסְרוּן יָת קָטוֹלָא בִּידֵיהּ אֲרֵי בְלָא מַדְעֵיהּ קְטַל יָת חַבְרֵיהּ וְלָא סָנֵי הוּא לֵיהּ מֵאִיתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ וְיִתֵּיב בְּקַרְתָּא הַהִיא עַד דִּיקוּם קֳדָם כְּנִישְׁתָּא לְדִינָא עַד דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן בְּכֵן יְתוּב קָטוֹלָא וְיֵעוֹל לְקַרְתֵּיהּ וּלְבֵיתֵיהּ לְקַרְתָּא דִּי עֲרַק מִתַּמָּן׃ וְזַמִּינוּ יָת קֶדֶשׁ בְּגָלִילָא בְּטוּרָא דְבֵית נַפְתָּלִי וְיָת שְׁכֶם בְּטוּר דְּבֵית אֶפְרַיִם וְיָת קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּטוּרָא דְבֵית יְהוּדָה׃ וּמֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירִיחוֹ מַדִּינְחָא יְהַבוּ יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּמֵישְׁרָא מִשִּׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְיָת רָמוֹת בְּגִלְעָד מִשִּׁבְטָא דְגָד וְיָת גּוֹלָן בְּמַתְנַן מִשִּׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ אִילֵין הֲוָאָה קִרְוַיָּא דִמְזַמְּנָן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָא דִּי יִתְגַּיְּירוּן בֵּינֵיהוֹן לְמֵעֲרַק לְתַמָּן כָּל דְּיִקְטוֹל נַפְשָׁא בְשָׁלוּ וְלָא יְמוּת בִּידָא דְגָאֵיל דְּמָא עַד דִּיקוּם קֳדָם כְּנִישְׁתָּא׃

ג׳ ב׳ וחס׳ · דאוריית׳ חס׳ דיהושע מל׳ · ל׳ חס׳ ל׳ בספ׳ · ב׳ סל׳ · ד׳ בנביאים · מ״ל מל׳ כות׳ · ד׳ חל׳ · ט׳ חד לשון עורה יד ר״פ בנביאי׳ · ד׳ חס׳ · ד׳ טורנס׳ וכל איוב דכו׳ במ״א · ג׳ חס׳ יוד בליש׳ · גולן ח׳ ז׳ ר״פ בנבי׳ · ל׳ ומל׳

רדק

וראשי האבות למטות׳ כמו אבות המטות כלומר ראשי בתי אבות לכל שבט ושבט ורז״ל ס סמכו בזה הפסוק להפקר בית דין הפקר ואמרו וכי מה ענין ראשית אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשית מנחילין את העם כל מה שירצו : תנו לכם את ערי · אחר שאמר ויכלו מחלק את הארץ צוה על ערי המקלט שלא כבשו בה על ידי משה גם כן אלא אחר י ירושה וישיבה שנאמר כי יכרית יי׳ אלהיך וגו׳ : ונתנו לו מקום · פירשו רז״ל שלא יהא שוכר בית כל ימי שבתו שם שנאמר ונתנו לו מקום : עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול · הרוצח היה נס אל אחת הערים ובית דין שולחין אחריו ומביאין אותו ועומד למשפט אם נתחייב מיתה הורגין אותו אם נתחייב גלות משיבין אותו שם שנאמר וישב שם עד מות הכהן הגדול והמקרא קצר וטעם עד מות הכהן הגדול פירשוהו רז״ל רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן גדול מאריך ואינו דין שיהא המקצ׳ לפני המאריך ר׳ אומ׳ הרוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה וכהן גדול מטהר וגרם לשכינה שתשרה על אדם בארץ אינו דין שיהיה זה אצל זה : ערי המועדה · שהיו נועדים שם כל מכה נפש בשגגה והוא שם בשקל מוסרה מן מוסרות הבלעות : לבני

רשי

אשר נחלו · הנחילו : עד עמדו למשפט · אם יפטר מגלות יפטר ואם יתחייב גלות יחזו׳ לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול : ומעבר לירדן יריחו מזרחה · נתנו בימי משה שנאמר את בצר במדבר וגו׳ : המועדה · ההזמנה היעודו לכך : לבני

רלבג

ואחר זה זכר שכבר נתנו ליהושע בן נון העיר אשר שאל והיה זה עפ״י יי׳ להעיד שלא היה משוא פנים ב בענין ירושת הארץ : ואחר

ויהושע יו׳ נטע׳ בצר גדול וגבל משמשתו

המועדה לכל בני ישר׳ ולגר הגר · ויעמד המלך על עמדו׳ ונמסר גם בסדר מסעי : ויקדשו ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסי׳ ואיש כי יקדש ביתו קדש · ויקדשו את קדש בגליל בהר אפרים · והקדשם ליום הרגה׳ וכל מקדשים דכות׳ חס׳ : ואת ראמות ג׳ וסי׳ את בצר במדב׳ · ומעבר לירדן יריחו מזרח׳ דיהושע · ואת ראמות ואת :

אל פי ה' בקריא' וסי' נמסר לעיל בהאי ספרא בסימ' י"ו : למשפחת ג' חס בנביאים וסי' ויצא הגרל למשפחת הקהתי ויהי לבני אהרן · לבני קהת הנותרים · ולבני גרשון · וכל אוריתא דכוו' חס' במ"א מ"ל וסי' ואחר נפצו משפחות הכנעני : בגרל ד' דגשים וסי' וממטה בנימין בגרל · ולבני קהת הנותרים · ולבני גרשון ממשפחת · ויתנו בני ישראל ללוים · וכלהון חסרים וי"ו : צווי ביד משה' דסמיכי בקריאה וסימניהון נמסר בסוף

כא וַיִּגְּשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת
הַלְוִיִּם אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן וְאֶל־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם
ה' כליס בְּשִׁלֹה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה
בְיַד־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ עָרִים לָשָׁבֶת
כ"ל כ"כנא וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתֵּנוּ׃ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־
ה' דכתי' יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם מִנַּחֲלָתָם אֶל־פִּי יְהוָה
אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃
ג' חס' ככי' וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן מִן־
הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה
ו' רגש' הַשִּׁמְעֹנִי וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן בַּגּוֹרָל עָרִים
שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
ג' בטע' כעמן וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחֹת
מַטֵּה־אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה־דָן וּמֵחֲצִי מַטֵּה
ו' רגש' מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרָל עָרִים עָשֶׂר׃
נ' חס' כנכי' וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת מַטֵּה־
יִשָּׂשכָר וּמִמַּטֵּה־אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
ו' רגש' וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַבָּשָׁן בַּגּוֹרָל
עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
ג' בטע' כעניין לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן
וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן עָרִים
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃
וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים
צוו' ביד משה ו' רכתי' הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה בַּגּוֹרָל׃
וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְּנֵי
שִׁמְעוֹן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרָא
ד"ה יקראו אתהם אֶתְהֶן בְּשֵׁם׃ וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן
מִמִּשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם
דאשנה ק' ל' ומ"ל הָיָה הַגּוֹרָל רִאישֹׁנָה׃ וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־
קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנוֹק הִיא חֶבְרוֹן
בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃
וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ
לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ׃
ג' וְלִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נָתְנוּ אֶת־עִיר
מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־חֶבְרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
ב' מ"ל · ב' חס' וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ וְאֶת־יַתִּר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ וְאֶת־חֹלֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־דְּבִר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ וְאֶת־עַיִן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־יֻטָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה׃
י"ג מ"ל וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת־
גִּבְעוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גֶּבַע וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ אֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ

וקריבו רישי אבהת ליואי לות אלעזר כהנא ולות יהושע בר נון ולות רישי אבהת שבטיא לבני ישראל ; ומלילו עמהון בשילו בארעא דכנען למימר יי פקיד ביד משה למיתן לנא קירוין למיתב ורוחיהן לבעירנא ; ויהבו בני ישראל לליואי מאחסנתהון על מימרא דיי ית קרויא האילין וית רווחיהן ;
ונפק עדבא לזרעית קהת והוה לבני אהרן כהנא מן ליואי משבטא דיהודה ומשבטא דשמעון ומשבטא דבנימן בעדבא קירויא תלת עשרי ;
ולבני קהת דאשתארו מזרעית שבטא דאפרים ומשבטא דדן ומפלגות שבטא דמנשה בעדבא קירוין עשר ;
ולבני גרשון מזרעית שבטא דיששכר ומשבט דאשר ומשבט דנפתלי ומפלגות שבטא דמנשה במתנן בעדבא קירוין תלת עשרי :
לבני מררי לזרעיתהון משבטא דראובן ומשבטא דגד ומשבטא דזבולן קירוין תרתא עשרי ;
ויהבו בני ישראל לליואי ית קירויא האילין וית רווחיהן כמא דפקיד יי בידא דמשה בעדבא ;
ויהבו משבט דבני יהודה ומשבט דבני שמעון ית קירויא האילין דאיתפרשא בשמהן ; והוה לבני אהרן מזרעית קהת מבני ליואי ארי להון הוה עדבא בקדמיתא ;
ויהבו להון ית קרית ארבע אבוהון דגברי היא חברון בטור דיהודה וית רוחהא סחרנהא ; וית חקל קרתא וית רוחהא יהבו לכלב בר יפנה באחסנתיה ;
ולבני אהרן כהנא יהבו ית קרית שזבות קטולא ית חברון וית רוחהא וית לבנה וית רוחהא ; וית יתיר וית רוחהא וית אשתמע וית רוחהא ; וית חולון וית רוחהא וית דביר וית רוחהא ; וית עין וית רוחהא וית יטה וית רוחהא ית בית שמש וית רוחהא קירוין תשע מן תרין שבטיא האילין ;
ומשבטא דבנימן ית גבעון וית רוחהא ית גבע וית רוחהא ; ית ענתות וית רוחהא

רדק

לבני מררי · בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולון ארבע וממטה גד ד' וממטה ראובן לא כתב וים ספרי' מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי שאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכ' לא חשיב להו בדברי הימי' חשיב להו כראה מתשובתו כי אינן כתובים בספריהם : אשר יקר' אתהם · מתחלה ספר מנין הערים ואח"כ ספר שמם ותנייכ' כמו שהיו קוראים אותם באותו הזמן ופי' אשר יקרא אשר יקרא הקורא כמו ויגד ליעקב והדומי' לו : כי להם היה הגורל ראשונ' · כתב באלף וביו"ד האלף שרש והיו"ד למשך וכן הראשון ארם תולד באלף וביו"ד : אבי הענק · שם כלל לענקים ופי' אבי גדול הענקים כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים ואבי שם גדולה כמו אבי קרית יערים אבי דבר גדול דבר אך הכבוד והדומים להם : ואת

סדר צו : אתהן יש בקצת ספרים נמסר אתהם ה' וטעות כי הוא אתהם בשמות דד"ה וכן בכל ס ספרי המסר' המדוייקים : בנימן י"ד מלאים בקריא' וסי' ואביו קרא לו בנימין · ואת בנימין אחי יוסף · ואל שדי יתן לכם רחמים · וירא יוסף אתם את בנימין · וישא עיניו וירא את בנימן אחיו · והנה עיניכם ראות ועיני · בנימין זאב יטרף · וממטה בנימין דיהושע · אחריך בנימין בעממיך · ויעברו בני עמון את הירדן · ויהי איש מבן ימין כתיב · ויבחר לו שאול · וידבר גם אבנר קדמאה דפסו' · אמר אל רחבעם דמלכים · ויבא אלי חנמאל בן דודי · תקעו שופר בגבעה · ומן הלוים מחלקות · ונמסר גם בסדר וישלח : סימן מן ויתנו בני ישראל ללוים מ מנחלתם עד ויתן יי' לישראל בין רפ בין מצע' פסו' ואת פלוני ב"מ כ"ח את פלו' וסי' את קרית ארבע' את חברון · את בית שמש · את גבעון · גבע · ענתות · שכם · אל תקא · גבתון · אילון · גת רמון קדמא · תענך · גלון · קשיון · דברת · ירמות · עין גנים · משאל · עברון · חלקת · קדש · יקנעם · קרתה · דמנה · נהלל · רמות בגלעד · חשבון · יעזר :

רשי

ולבני קהת הנותרים · הם משה ובני קהת וחברון ועוזיאל מ ממשפחת מטה בני אפרי' מנחלת שבט בני אפרים נפלו להם אלו הערים שבכל שבט ושבט נטלו כמה שנ' מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים : ואת

רלבג

ואחר זכר שכבר נתנו ערי מקלט מעבר ל לירדן כמו שבאה ה המצוה בזה בתורה ולא נצטרכנו לפר' בזה המקו' דבר זו המצוה לפי שכבר פירשנו זה בבאורינו לדברי תורה ונתנו גם כן ללוים ערי לשבת ומגרשיהם לבהמתם כמו שנזכר בתורה וזה גם כן היה על פי השם ית' ובזה נשלם ללוים מה שאמ' אחלקם ביעקב וגו' כי היו מפוזרים ב בכל השבטי' · ואחר

מגרשה מ"ל כן חס' יו"ד ונסח' אתן ומדוייק כו"ל חס' י' בת"כ חברון לבנה

כל ט״רפ בספרא וסי׳ כל מקום אשר תדרך כף רגלכם · כל איש אשר ימרה את פיך · כל יושבי ההר מן הלבנון · כל ממלכת עוג · כל ערי בני אהרן הכהנים · כל ערים עשר ומגרשיהם · כל ערי הגרשני · כל ערי הלוים בתוך · כל הערים לבני מררי · ונמסר גם לעיל בריש סיפרא בסוף סימן א׃

רדק

ואת עלמון · הוא עלמת הנזכר בספר דברי הימי׳ והוא בחורים הנזכר בספר שמואל והכל לשון אחד׃ ואת גת רמון · וכן נזכר במחצית שבט מנשה דן ומחצי׳ מטה מנשה כל אחד מהם היה לו עיר ששמה גת רמון׃ ולחצי

תרגום

וית עלמון וית רוחהא קירוין ארבע׃ כל קירוי בני אהרן כהניא תלת עשרי קירוין ורוחיהן׃

ולזרעית בני קהת ליואי דאשתארו מבני קהת והואה קירוי עדבהון משיבטא דבני אפרים׃ ויהבו להון ית קרית שזבות קטולא ית שכם וית רוחהא בטורא דבית אפרים וית גזר וית רוחהא׃ וית קבצים וית רוחהא וית בית חורון וית רוחהא קירוין ארבע׃

ומשבטא דדן ית אלתקא וית רוחהא ית גבתון וית רוחהא׃ ית אילון וית רוחהא ית גת רמון וית רוחהא קירוין ארבע׃

ומפלגות שבטא דמנשה ית תענך וית רוחהא וית גת ריסון וית רוחהא קירוין תרתין׃ כל קירוין עשר ורוחיהון לזרעית בני קהת דאשתארו׃

ולבני גרשון מזרעית ליואי מפלגות שבטא דמנשה ית קרית שזבות קטולא ית גולן במתנן וית רוחהא וית בעשתרה וית רוחהא קירוין תרתין׃

ומשבטא דיששכר ית קשיון וית רוחהא ית דברת וית רוחהא׃ ית ירמות וית רוחהא ית עין גנים וית רוחהא קירוין ארבע׃

ומשבטא דאשר ית משאל וית רוחהא ית עבדון וית רוחהא׃ ית חלקת וית רוחהא וית רחוב וית רוחהא קירוין ארבע׃

ומשבטא דנפתלי ית קרית שזבות קטולא ית קדש בגליל וית רוחהא וית חמות דור וית רוחהא וית קרתן וית רוחהא קירוין תלת׃ כל קירוי בני גרשון לזרעיתהון תלת עסרי קירוין ורוחיהן׃

ולזרעית בני מררי ליואי די אשתארו מן שיבטא דזבולן ית יקנעם וית רוחהא וית קרתה וית רוחהא׃ ית דמנה וית רוחהא ית נהלל וית רוחהא קירוין ארבע׃

ומשבטא דגד ית קרית שזבות קטולא ית רמות בגלעד וית רוחהא וית מחנים וית רוחהא׃

מקרא

וְאֶת־עַלְמוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ כָּל־עָרֵי בְנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עָרִים וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ ט׳ לפ בספר

וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי גוֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם׃ ל׳ דה ויהי ערי גבולם וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ ל׳ תבעין ושאר׳ ואת וְאֶת־קִבְצַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בֵּית חֹרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃

וּמִמַּטֵּה־דָן אֶת־אֶלְתְּקֵא וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גִּבְּתוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ ל׳ כתיב א׳ ותר כתיב ה׳ אֶת־אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גַּת־רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ ל׳ ח

וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־גַּת־רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃ ל׳ ח מנין כָּל־עָרִים עֶשֶׂר וּמִגְרְשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים׃ כול׳ מ״ל ל׳ מכ

וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַלְוִיִּם מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־גלון בַּבָּשָׁן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בְּעֶשְׁתְּרָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃ ג׳ חס׳ נכני׳ · גולן ק׳ ל׳

וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קִשְׁיוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ אֶת־יַרְמוּת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עֵין גַּנִּים וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ ל׳

וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ ל׳

וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־חַמֹּת דֹּאר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־קַרְתָּן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שָׁלֹשׁ׃ ג׳ בטע׳ קדמא ואזלא בענין כָּל־עָרֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עִיר וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ נ׳ ל׳ כ יתיר א׳

וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־מְרָרִי הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מַטֵּה זְבוּלֻן אֶת־יָקְנְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־קַרְתָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ פ׳ לפ בספר אֶת־דִּמְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־נַהֲלָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ ל׳ תבעין · ל׳

וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־רָמֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃

רשי

ואת עלמון · ובדברי הימים ואת עלמת היא בחורים שיונתן מתרגם אותה עלמת׃ ואשר יקרא אתהן בשם · לפי שלא הזכיר למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש את שמותם לכך אמר אשר יקר׳ אתהן בשם׃ ומגרשיה

כל ערי בני אהרן ערים וכל ערי הגרשני עיר סימן אס גב

גלון ל׳ נ מלין כתיב מוקדם ומאוחר

משאל ל׳ וסר את משל והוא חד מן ר׳ זוגין קדמ׳ מפיק אלף תניין לא מפיק אלף

יש ספרי׳ מונה בהם ומחטה ראובן את בצר וגו׳ ובכל הספרי׳ המדוייקי׳ הישנים לא נמצא ועיין בפי׳ הקמחי וגם במסכ׳ עיין כי בשמונה ל״ח את לא נמצא אלו בכללן חוץ ראוה גדולה

וירשוה ז' חס' כלישני' בקריא' וס' וירש זרעך את שער איביו · וירשוה וישבו בה · וירשו את ערי הנגב · אשר הכו בני ישראל · וירשו את שמרון · וילחמו עם לשם · ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה · ונמסר גם לעיל סי"ט ׃ וינח ז' רפין בקריאה וסי' ויעל הארבה על כל ארץ · וינח ביום השביעי · וחברו דמשנה תורה · וינח יי' להם מסביב · דאמר ליהודה נכנה · וישבתו כל יהודה · ותשקט מלכות יהושפט ·

רשי

ומגרשיה סביבותיה אלפים אמה לכל רוח · וגם כי שלחם יהושע לחצי שבט המנשה כאשר שלח את בני ראובן וגדי עם אחיכ' · בני ראובן ובני גד וים פותרי' עם אחיכם שנשארו לשמור את הערי' עם הנשי' והטף ולא עברו את הירדן עם החלוצים גם הם נטלו חלק בבזה ׃ לעלות

רלבג

ואחר זכר שלא נפל דבר מכל הדב' הטוב אשר דבר יי' אל בית ישראל הכל בא ואף על פי שכבר נשארו בהן ערין כמו שזכר במה שקדם הנה זה בלתי קותר מה שנזכ' בזה המקום כי כל הגוי' אשר נלחמו בהם נפלו בידם ואולם כ נשארו אלו בשבת ע עצלות יהושע וישרא' לא בשבת העדר ה השגחת הש"י מהם ואח' זכר שכבר קרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ו והזהירם מאד לשמור התור' וברכם ושלחם לאהליה' בנכסי' רבים ומקנה רב ובזהב ו ובכסף ובנחשת ו וברזל ובשלמו' הרבה כי חלקו שלל אויביהם עם אחיהם וכן היה ראוי כיכן חלקו כל ישראל שלל הערים אשר באו להם בנחלה כמו שנזכר בתורה · עוד

אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַעְזֵר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ כָּל־עָרִים אַרְבַּע׃
כָּל־הֶעָרִים לִבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים מ
מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי גּוֹרָלָם עָרִים
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ כֹּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
אֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים
וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ תִּהְיֶינָה הֶעָרִים
הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ
כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה׃
וַיִּתֵּן יְהוָה
לְיִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לָתֵת לַאֲבוֹתָם וַיִּרָשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ
בִּפְנֵיהֶם מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם אֵת כָּל־
אֹיְבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם׃ לֹא־נָפַל
דָּבָר מִכֹּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא׃
כב אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ
לָרֻאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל
־אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי
אֶתְכֶם׃ לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה
יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם
לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם אֲשֶׁר׀
נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן׃ רַק׀ שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־
הַמִּצְוָה וְאֶת־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ וּלְעָבְדוֹ
בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וַיְבָרְכֵם
יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם
׃ וְלַחֲצִי׀ שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה
בַּבָּשָׁן וּלְחֶצְיוֹ נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם־
אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי
שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם
׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בִּנְכָסִים
רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה
רַב־מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת
וּבְבַרְזֶל וּבִשְׂלָמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד
חִלְקוּ שְׁלַל־אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם׃

יַת חֶשְׁבּוֹן וְיַת רְוָחֲהָא יַת יַעְזֵר
וְיַת רְוָחֲהָא כָּל קִירְוִין אַרְבַּע׃
כָּל קִירְוַיָּא לִבְנֵי
מְרָרִי לְזַרְעֲיַתְהוֹן דִּי אִשְׁתְּאַרוּ
מִזַּרְעֲיַת לֵיוָאֵי וַהֲוָה עַדְבְהוֹן
קִירְוִין תַּרְתָּא עַסְרֵי׃ כָּל קִירְוֵי
לֵיוָאֵי בְּגוֹ אַחֲסָנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִירְוִין
אַרְבְּעִין וְתַמְנֵי וּרְוָחֵיהֶן׃ יְהֶוְיָן
קִירְוַיָּא הָאִלֵּין קִירְוֵי קִירְוֵי
וּרְוָחָהָא סַחְרָנָהָא כֵּן לְכָל קִירְוַיָּא
הָאִלֵּין׃
וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל יַת כָּל
אַרְעָא דִּי קַיִּים לְמִתַּן לַאֲבָהַתְהוֹן
וְאַחֲסִינוּהָא וִיתִיבוּ בַהּ׃ וְאַנִיחַ יְיָ
לְהוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר כְּכֹל דְּקַיִּים
לַאֲבָהַתְהוֹן וְלָא קָם אֱנַשׁ מִן
קֳדָמֵיהוֹן מִן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
יַת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מְסַר יְיָ
בִּידֵיהוֹן׃ לָא בְטֵיל פִּתְגָמָא מִכֹּל
פִּתְגָמוֹהִי תַּקְנַיָּא דִּי מַלֵּיל יְיָ עַל
בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְהוֹן אִתְקַיִּימוּ׃
בְּכֵין קְרָא יְהוֹשֻׁעַ
לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד
וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ וַאֲמַר
לְהוֹן אַתּוּן נְטַרְתּוּן יַת כָּל דְּפַקֵּיד
יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ וְקַבֵּילְתּוּן
לְמֵימְרִי לְכֹל דִּי פַקֵּידִית יַתְכוֹן׃
לָא שְׁבַקְתּוּן יַת אֲחֵיכוֹן דְּנַן יוֹמִין
סַגִּיאִין עַד יוֹמָא הָדֵין וּנְטַרְתּוּן
יַת מַטְּרַת תַּפְקֵידְתָּא מֵימְרָא דַיְיָ
אֱלָהָכוֹן׃ וּכְעַן אֲנִיחַ יְיָ אֱלָהָכוֹן
לַאֲחֵיכוֹן כְּמָא דִּי מַלֵּיל לְהוֹן וּכְעַן
אִתְפְּנִיאוּ וְאִיזִילוּ לְכוֹן לְקִירְוֵיכוֹן
לְאַרְעָא אַחֲסַנְתְּכוֹן דִּיהַב לְכוֹן
מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא׃
לְחוֹד אִסְתַּמַּרוּ לַחֲדָא לְמֶיעְבַּד יַת
תַּפְקֵדְתָּא וְיַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקֵּיד
יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ לְמִרְחַם יַת
יְיָ אֱלָהָכוֹן וּלְמֵהַךְ בְּכָל אוֹרְחָן
דְּתַקְנַן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּיקּוֹדוֹהִי
וּלְאִתְקָרְבָא לְדַחַלְתֵּיהּ וּלְמִפְלַח
קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן
׃ וּבָרֵיכִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וְשַׁלְחִינוּן
וַאֲזָלוּ לְקִירְוֵיהוֹן׃ וּלְפַלְגוּת
שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יְהַב מֹשֶׁה בְּמַתְנָן
וּלְפַלְגֵיהוֹן יְהַב יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהוֹן
בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַעְרְבָא וְאַף
אֲרֵי שַׁלְחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ לְקִירְוֵיהוֹן
וּבָרֵיכִינוּן׃ וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר
בְּנִכְסִין סַגִּיאִין תּוּבוּ לְקִירְוֵיכוֹן
וּבִבְעִירָא סַגִּי לַחֲדָא בְּכַסְפָּא
וּבְדַהֲבָא וּבִנְחָשָׁא וּבְבַרְזְלָא
וּבִלְבוּשִׁין סַגִּי לַחֲדָא פְּלִיגוּ בִּזַּת
בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן עִם אֲחֵיכוֹן׃

רדק

ולחצי שבט המנשה · ואף על פי שזכרו כשקרא להם יהושע חזר לתת טעם איך היו חצי שבט עם בני גד ובני ראובן ׃ וגם כי שלחם · יש אומרים לחצי שבט מנשה ואף על פי שהיו בכלל וישלחם והנכון כי על כלם אמר ואף על פי שאמ' ויברכם יהושע וישלחם חזר אחר כן וגם כי שלחם ויברכם להשלים הדבר שאמ' להם כאשר שלחם שאמר להם בנכסי' רבי' שובו ובדרש לאחר שנטלו רשות נתעכבו שני ימים וחזרו ונטלו רשות פעם שנייה וזהו שאמר וגם כי שלחם יהושע וגו' ׃ חלקו שלל אויביכם עם אחיכם · אם אמ' לחצי שבט מנשה יהיה פירוש עם אחיכם בני גד ובני ראובן ואם אמר לכלם יהיה פירוש עם השבטים אשר בארץ כנען כמו שאמר בנכסים רבי' שובו שתחלקו עם אחיכם השבטים הבזה ויש מפרש עם אחיכם האנשים אשר הניחו בארץ הגלעד לשמור הערים אין לו טעם כי נשיהם וטעם הוא שהניחו ׃ לעלות

ונמסר גם בסדר בא ׃ ולא עמד ג' נמסר בסדר ויגש ׃ לא ז' ר"פ בסיפר' וסי' לא יתיצב איש לפניך · לא ימוש ספר התורה · לא היה דבר מכל · לא היתה עיר · לא נותר ענקים · לא נפל דבר מכל · לא עזבתם את אחיכם ׃ מצות יי' ג' וסימ' לא עזבתם את אחיכם · ויאמ' שמואל אל שאול נסכלת · מצות יי' ברה מאירת עינים · וסימ' בלשון הרגום לא שבקתון שמואל בזוהרא ׃ וישלחם ח' וסי' מעל יצחק · יצחק וילכו · ויברכם יהושע · וישלחם ביהודה · ויברת את מרויהם · וחברו דד"ה · ביד פשעם · ויברת להם כירה ׃ בכסף ט"ו רפין וסימ' בכסף מלא · בנכסים רבים · בי קנה אקנה דשמואל · וחברו דד"ה · תנה לי מקום הגרן · והעלות עולות · הנה לי את כרמך · אשר מאן לתת לך · ולא בכסף תגאלו · בכסף ובזהב ייפהו · תרשיש סחרתך · ונביאיה בכסף יקסמו · ויוציאם בכסף וזהב · מימינו בכסף שתינו · וכל הנשאר דריש עזרא · וא' הנה צרפתיך ולא בכסף · וא' ובכד בזהב ובכסף ׃

עד זכר שבשובם לנחלתם מעבר לירדן בנו אצל הירדן מזבח גדול למראה וחשבו ישראל שעמו זה להקריב עליו ונקהלו שילה לעלות עליהם לצבא והיתה עצתם לשלוח להם תחלה פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו שתפעת המעות וחבי המעטה לדעת מה זה ועל מה זה ולהזהירם ולהוכיחם על זה כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ציבור זולתי משכן יי׳ וגם במה ליחיד נאסרה מעת באו אל המנוחה ואל הנחלה והנה היה משכן שילה מנוחה כמו שנתבאר בסוף זבחים ובית עולמים היה נחלה ולפי זה הענין היה מרד ביי׳ כי הכוונה בשלא יעבד השם יתברך כי אם במקום אחד הוא להורות על היותו אחד כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וזה הפך מה שעשו ישראל כשנשקעו בע״ז

ומחר ו׳ בקריאה וסי׳ ויאמר יי׳ אל משה לך אל העם · ומחר אל כל עדת ישר׳ יקצוף · ומחר אתה ובניך עמי · שב בזה גם היום ומחר אשלחך · ומחר אתן ויש אתך · ומחר אעשה כדבר המלך · ונמסר גם בסדר וישמע יתרו ׃

וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד
וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִשִּׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל־
אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם אֲשֶׁר
ה׳ נֹאחֲזוּ־בָהּ עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃
ב׳ וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר
ו׳ רפי׳ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־
גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה שָׁם מִזְבֵּחַ עַל־
ד׳ב׳ פתחי׳ וב׳ קמצין הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמַרְאֶה׃ וַיִּשְׁמְעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה־בָנוּ בְנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֶל־מוּל אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־
ב׳ גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֶל־עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־
ב׳ עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה לַעֲלוֹת
עֲלֵיהֶם לַצָּבָא׃
וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן
וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה
אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת־פִּינְחָס בֶּן־
ד׳ל׳ב כתי׳ וכו׳ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן׃ וַעֲשָׂרָה נְשִׂאִים עִמּוֹ
נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכֹל
מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית־
ל׳ רפי׳ אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹאוּ
אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־
ג׳ בסכל חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד
ל׳פ וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר׃ כֹּה אָמְרוּ כֹּל
עֲדַת יְהוָה מָה־הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר
לה מידין מְעַלְתֶּם בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם
ב׳ קדמ׳ מ׳ל תנין חס׳ מֵאַחֲרֵי יְהוָה בִּבְנוֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ
לִמְרָדְכֶם הַיּוֹם בַּיהוָה׃ הַמְעַט־
ל׳ לָנוּ אֶת־עֲוֹן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא־הִטַּהַרְנוּ
מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנֶּגֶף בַּעֲדַת
יְהוָה׃ וְאַתֶּם תָּשֻׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי
יְהוָה וְהָיָה אַתֶּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם
י׳ בַּיהוָה וּמָחָר אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל
ג׳ ל׳ מנהון ל׳פ יִקְצֹף׃ וְאַךְ אִם־טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם
עִבְרוּ לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה
ב׳ אֲשֶׁר שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהֵאָחֲזוּ
ב׳ בְּתוֹכֵנוּ וּבַיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאֹתָנוּ
ג׳ רין חס׳ אַל־תִּמְרֹדוּ בִּבְנֹתְכֶם לָכֶם מ
מִזְבֵּחַ מִבַּלְעֲדֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

וְתָבוּ וַאֲזַלוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה מִלְוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁילוֹ דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵיזַל לְאַרְעָא דְגִלְעָד לְאַרְעָא אַחֲסַנְתְּהוֹן דְּאַחְסִינוּ בַהּ עַל מֵימְרָא דַייָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ וַאֲתוֹ לִגְלִילֵי יַרְדְּנָא דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וּבְנוֹ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה תַּמָּן מַדְבְּחָא עַל יַרְדְּנָא מַדְבַּח רַב לְמֶחֱזֵי׃ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר הָא בְנוֹ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יָת מַדְבְּחָא לָקֳבֵיל אַרְעָא דִכְנַעַן בִּגְלִילֵי יַרְדְּנָא דִלְעֵיבַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁילוֹ לְמִסַּק עֲלֵיהוֹן לְחֵילָא׃
וּשְׁלַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת בְּנֵי רְאוּבֵן וּלְוַת בְּנֵי גָד וּלְוַת פַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְאַרְעָא גִלְעָד יָת פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא׃ וְעַשְׂרָא רַבְרְבִין עִימֵּיהּ רַבָּא חַד רַבָּא חַד לְבֵית אֲבָא לְכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וּגְבַר רֵישׁ בֵּית אֲבָהָתְהוֹן אִינוּן לְאַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲתוֹ לְוַת בְּנֵי רְאוּבֵן וּלְוַת בְּנֵי גָד וּלְוַת פַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְאַרְעָא דְגִלְעָד וּמַלִּילוּ עִמְּהוֹן לְמֵימַר׃ כְּדֵין אֲמָרוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא דַייָ מָא שִׁקְרָא הָדֵין דִּי שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרָא דֶאֱלָהָא יִשְׂרָאֵל לְמֵיתַב יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ בְּמִבְנְכוֹן לְכוֹן מַדְבְּחָא לְמִמְרַדְכוֹן יוֹמָא דֵין בְּמֵימְרָא דַייָ׃ הַזְעֵיר לָנָא יָת חוֹבָא דִפְעוֹר דְּלָא אִדְּכֵינָא מִינֵּיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוַת מוֹתָנָא בִּכְנִישְׁתָּא דַייָ׃ וְאַתּוּן תְּתוּבוּן יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ וִיהֵא אַתּוּן תִּמְרְדוּן יוֹמָא דֵין בְּמֵימְרָא דַייָ וּמְחַר עַל כָּל כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יְהֵי רוּגְזָא׃ וּבְרַם אִם מְסָאֲבָא אַרְעָא אַחֲסַנְתְּכוֹן עִיבְרוּ לְכוֹן לַאֲרַע אַחֲסָנַת עַמָּא דַייָ דִּשְׁרָא תַמָּן מַשְׁכְּנָא דַייָ וְאַחְסִינוּ בֵּינָנָא וּבְמֵימְרָא דַייָ לָא תִמְרְדוּן וּבָנָא לָא תִמְרְדוּן בְּמִבְנֵיכוֹן לְכוֹן מַדְבְּחָא בַּר מִמַּדְבְּחָא דַייָ אֱלָהָנָא׃

רשי

לעלות עליהם לצבא · לפי שנאסרו הבמות משנקבע המשכן בשילה ׃ אם טמאה ארץ אחזתכם · שלא בחר הקב״ה להשרות בה שכינתו ׃ ואותנו אל תמרדו · כמו ובנו יאל תמרודו ׃ אל

רדק

לעלות עליהם לצבא · כמו בצבא כמו וישבו אתו לארץ לפניכם לחרב הרגתי לפנעי ולפי שחשבו כי להעלות עליו עולה וזבח עשו אותו ולהיות להם מזבח לבדם מבלי שיבואו למזב׳ יי׳ לשילה או באשר יהיה שם ומשבאו לשילה נאסרו הבמות שכך שניני עד שלא הוקם ה המשכן היו הבמות מותרות משהוקם המשכן נאסרו הבמו׳ באו לגלגל הותרו הבמות באו לשילה נאסרו הבמות באו לנוב ונבעון הותרו הבמות באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם היתר עוד לפיכך חשבוהו להם לעון ולמרד ביי׳׃ ואיש ראש בית אבותם · כל איש מאלה העשרה שהלכו עם פנחס כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות והמה היו הראשים לאלפי ישראל ׃ ואך אם טמאה · פירו׳ אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם עברו לכם אל ארץ אחוזת יי׳ ׃ ואתנו אל תמרדו · כמו ובנו אל תמרדו וכן והתחלקו אותה כמו בה ׃ מעל

יסרא׳ כשנשקעו בע״ז עד שנתמצא שכבר היו להם בתי עבודה זרה בכל עריה׳ את הנביא מספר גנותן כי מספ׳ עריך היו אלהיך יהודה הנה אמרו ישראל לעלות עליהם לצבא להוכיח על זה ולבער הרע מקרבם כי זה מדרכי התורה כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיה׳ על דבר פילגש בגבעה והסבה בזה שישמעו הנשארים ו ויראו ולא יוסיפו ל לעשות הרע הזה כי אולי ילמדו מזה ה הנשארים ויסתבכו כ כלם בזה הפועל ה המגונה הלא תראה כי ירבעם בן נבט ה התחיל במרד ונמשכו לתריו כל מלכי ישראל הבאים אחריו ונשקעו ט גם כן בסוף הענין מלכי יהודה והיה זה סבת גלות ישראל מ מארצם ואבדן רבים מהם ולזאת הסבה אחשוב שאמרו פנחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה המעט לנו א את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היו׳ הזה ויהי הנגף וגו׳ ואתם תשובו היום מ מאחרי יי׳ והיה אם א אתם תמרדו ביי׳ היום ומחר אל כל עדת ישרא׳ יקצוף והנה אמרו זה כי אולי זה העון מ משך לב קצת העם עד שכמעט לא הטהרו ממנו עדיין כיקצתם למדו מזה ונסתבכו בחטא הסתבכות מה כי זה דרך המרי ועוד כי הנגף היה בעדת יי׳ בעבור חטא היחידי׳ מצד התאחרו׳ שהיו מתאחרים בו כ כלל העם יקרה עונש לכלל בעבור חטא ה היחיד כמו שביארנו הסבה בזה בעון עכן ולזה יקרה שישובו ה היום מאחרי יי׳ ומחר אל כל עדת ישר׳ יקצוף אם מפני ההתאחרות שיהיה שכה לסור ה

השגחת השם יתברך מהם כמו שבארנו במה שקדם ויקרה מזה העונשים בכללם על חטא אלו השבטים אם מפני המשכם אל החטא ולמדם קצתם מקצת ולזה אמרו ואותנו אל תמרדו כי מרדם ביי׳ יהיה מרד בחטא ויהיה מרד בהם כי יראתם פן יספו בעונם ומצד האחר היה מרד גם כן וזה כי הפרטים הם תחת הכלל ושם היתה סנהדרי׳ גדולה אשר כל השבטים היו תחתיהם ואם יפרדו מהם ימרדו בזה · והנה

ואם להעלו׳ ח׳ פסוקין בקריאה ואם ואם וסי׳ ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל · ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך · ואם לא יגאל ואם מכר את השדה · ולבנות לנו מזבח לשוב מאחרי · ואם נביאים הם · ואם יחבאו בראש הכרמל · ואם אב אני איה כבודי · ואם תדרשהו ימצא לכם · ונמסר גם בסדר בחקתי : ע״ולה ג׳ מ״ל בסיפרא וסי׳ ונאמ׳ נעשה · וה״ה כי יאמרו אלינו · לבנות לנו מזבח · ונמסר גם בסדר נשא : עבדת

הלוא עכן בן זרח מעל מעל בחרם
ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא
איש אחד לא גוע בעונו :
ויענו בני ראובן ובני גד
וחצי שבט המנשה וידברו את
ראשי אלפי ישראל : אל אלהים
יהוה אל אלהים יהוה הוא ידע
וישראל הוא ידע אם במרד ואם
במעל ביהוה אל תושיענו היום
הזה : לבנות לנו מזבח לשוב
מאחרי יהוה ואם להעלות עליו
עולה ומנחה ואם לעשות עליו
זבחי שלמים יהוה הוא יבקש :
ואם לא מדאגה מדבר עשינו את
זאת לאמר מחר יאמרו בניכם
לבנינו לאמר מה לכם וליהוה
אלהי ישראל : וגבול נתן יהוה
בינינו וביניכם בני ראובן ובני גד
את הירדן אין לכם חלק ביהוה
והשביתו בניכם את בנינו לבלתי
ירא את יהוה : ונאמר נעשה נא לנו
לבנות את המזבח לא לעולה ולא
לזבח : כי עד הוא בינינו וביניכם
ובין דרותינו אחרינו לעבד את
עבדת יהוה לפניו בעלותינו
ובזבחינו ובשלמינו ולא יאמרו
בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק
ביהוה : ונאמר והיה כי יאמרו
אלינו ואל דרתינו מחר ואמרנו
ראו את תבנית מזבח יהוה אשר
עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח
כי עד הוא בינינו וביניכם : חלילה
לנו ממנו למרד ביהוה ולשוב היום
מאחרי יהוה לבנות מזבח לעלה
למנחה ולזבח מלבד מזבח יהוה
אלהינו אשר לפני משכנו :
וישמע פינחס הכהן ונשיאי
העדה וראשי אלפי ישראל אשר
אתו את הדברים אשר דברו בני
ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב
בעיניהם : ויאמר פינחס בן אלעזר
הכהן אל בני ראובן ואל בני
גד ואל בני מנשה היום ידענו
כי בתוכנו יהוה אשר לא
מעלתם ביהוה המעל הזה אז
הצלתם את בני ישראל מיד יהוה :

הלא עכן בר זרח שקר שקרא
בחרמא ועל כל כנישתא דישראל
הוה רוגזא והוא גברא חדא לא
מית בחוביה : ואתיבו בני ראובן
ובני גד ופלגות שיבטא דמנשה
ומלילו עם רישי אלפיא דישראל :
אל אלהים יי אל אלהי יי קדמוהי
ידיע וישראל בסופא ידע אם
במרדא ואם בשקרא שקרנא
במימרא דיי לא תפרקיננא יומא
הדין : למבנא לנא מדבחא למיתב
מבתר פולחנא דיי ואם לאסקא
עלוהי עלתא ומנחת ואם למעבד
עלוהי נכסת קודשין יי הוא יתבע
: ואם לא מיוצפא מפתגם עבדנא
ית דא למימר מחר יימרון בניכון
לבננא למימר לית לכון חולק
במימרא דיי אלהא דישראל :
ותחומא יהב יי בינגא וביניכון בני
ראובן ובני גד ית ירדנא לית לכון
חולק במימרא דיי ויבטלון בניכון
ית בננא בדיל דלא למדחל מן
קדם יי : ואמרנא נעבד כען
לנא למבני ית מדבחא לא לעלת
ולא לניכסת קודשיא : ארי סהיד
הוא בינגא וביניכון ובין דרנא ב
בתרנא למפלח ית פולחנא דיי
קדמוהי בעלותנא ובדבחנא
ובניכסת קודשנא ולא יימרון
בניכון לבננא מחר לית לכון חולק
במימרא דיי : ואמרנא ויהי ארי
יימרון לנא ולדרנא מחר וניימר
חזו ית דמות מדבחא דיי די עבדו
אבהתנא לא לעלתא ולא לנכסת
קודשיא ארי סהיד הוא בינגא
וביניכון : חס לנא מננא מלמחטי
קדמוהי מלמירד במימרא דיי
ולמתב יומא דין מבתר פולחנא
דיי למבני מדבחא לעלתא ל
למנחתא ולנכסת קודשיא בר
ממדבחא דיי אלהנא די קדם
משכניה : ושמע
פינחס כהנא ורברבי כנישתא
ורישי אלפיא דישראל די עימיה
ית פתגמיא די מלילו בני ראובן
ובני גד ובני מנשה ושפר בעיניהון
: ואמר פינחס בר אלעזר כהנא
לבני ראובן ולבני גד ולבני מנשה
יומא דין ידענא ארי בינגא שריא
שכינתא דיי דלא שקרתון במימר
דיי שיקרא הדין ככן שיזבתון ית
בני ישראל מיד מימרא דיי :

רשי

אל אלהים יי׳ . אל כל האלהים הוא יי׳ היודע כי לא במרד וגו׳ ו וכשכפל לומר שני פ פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא : אל תושיענו . כלפי שכינ׳ אמרו : הוא יבקש . יפרע ממנו : מדאגה מדבר . מחמת דאגת יראת דבר חרפה ע שנינו כמה שמפרש פן יאמרו בניהם מחר לחרף את בנינו כ כשילכו להקריב ב במשכן שילה שמא יאמרו מה לכם וליי׳ והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן א זו דאגנו ועשינו כל דאגה שבמקרא לשון יראה הוא כמו דואג אני את היהודים ד דרדקיהו : כי עד הוא . שלא שילקנו עבתינו מתורת מזבח :

ויברכו

רלבג

והנה היתה תשובתם כי לא עשו זה לא ל לעולה ולא לזבח אך להיות להם לזכר כי הם מעם יי׳ ואם ת תארצנו יתאו והעבר היה רק בינם ובין א ארץ ישראל ולזאת ה הסבה קראו שם ה המזבח כי עד הוא בינותינו כי יי׳ האלהים ויסר הדבר בעיני פ פנחס ובעיני הנשיאי׳ וישובו מאתם אל בני ישראל ויברכו בני ישראל את השם הנכבד ש שמנע אותם מעלות לצבא · ואחר

רדק

מעל מעל . הראשון פעל עבר חציו קמץ וחציו פתח והשני שם כלו פתח ושניה׳ מלעיל הראשון מפני השני : לא גוע בעונו . לא גוע לבדו וכמוהו לא אחת ולא שתים לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדן : אל אלהים . כמו מלך מלכי׳ ואלהי׳ הם המלאכים והוא יתברך אל אלהים וא׳דני האדנים ואמר שני פעמי׳ לחזק הדבר ולהעמידו : הוא יודע . פי׳ הוא ידע הלבבות ויודע כוונתינו : וישראל הוא ידע . מכאן ואילך ידע ישראל כי כ כוונתינו לטובה לא במרד ולא במעל : ולא תושיענו . כנגד השם ית׳ : מדאגה מדבר . דאגתינו מזה הדבר מחר יאמרו בניכם לבנינו : ואמרנו . כאלו אמר ואמרו בנינו כי האבות ב במקום הבנים והבנים במקום האבו׳ כמו ואותנו הוציא משם : חלילה לנו ממנו . לפי שאמרו להם ואותנו אל תמרודו אמרו הם מחמת עצמינו היינו חדלים מלמרוד ביי׳ הניחו המרד ש שהיינו מורדים בכם : ויקראו

מסרה

יי׳ג׳ דסמיכי וסימ׳ והניף אהרן את הלוים תנופה לפני · כי עד הוא בינינו וביניכ׳ · ותכון כל עבדת יי׳ · אנ״ד · ונמסר גם בסד׳ בהעלותך : ולשוב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ חלילה לנו ממנו · ולא יהיה פליט ושריד · בי בשובכם אל יי׳ דד״ה ביחזקיהו :

ואחר זה זכר שכבר קרא יהושע לכל ישר׳ רוצה לומר למנהיגים אותם כי הוא רחוק שידבר דבריו עם כל ישראל והנה אלו המנהיגים זכר בהדרגה וזכר הזקנים תחלה
והם הסנהדרין לפי מה שאחשו׳ כי שם היה קבוץ החכמים והם המנהיגים כל העם ואחר זכר ראשי העם והם הנשיאי׳ שכל אחד מהם ראש לשבט אחד ואחר זכר ראשי
עיר ועיר והם השופטי׳ והשוטרי׳ והודיע׳ מה שנמשך להם מהטוב בלכתם אחר השם יתעלה ומה שנמשך להם מהרע בעזב׳ אותו ולזה הזהירם מהתחתן בגוים הנשארים
כדי שלא ילמדו ממעשיהם ויבואו לעבור ברית י״י ולעבוד אלהים אחרי׳ והזהירם גם כן שלא יזכירו שם אלהיהם ולא יגרמו להשבע בשמם ושלא יעבדום ושלא ישתחוו להם
כמו שבאו האזהרות על כל זה בתורה ל להודיעם שאם יעשו זה יהיה סבה לאבדם מעל האר׳ הטוב׳ אשר נתן להם י״י. וצוה אותם לאהב׳ את י״י ולדבקה בו ושיחזקו מאד ל לשמור ולעשות ככל הכתוב ולבלתי סור ממנו ימין ושמאל והנה קרא ימין ההוספ׳ על דברי תורה וקרא שמאל הגרעון ממנם כי בזה יהיה נוטה מ מדרכי התור׳ ועד

רדק

ויקראו. פי׳ קראו למזבח עד כי עד הוא בינותינו וכן ת״י וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא ארי סהיד הוא ביננא: והים הגדול. פי׳ ועד הים הגדול כמו שכתב ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם: יהדפם. בקמץ חטף הדל״ת: ולא תשביעו. פי׳ אים אתחברו: ירדוף אלף. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: ולשוטט

ולא אמרו ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ לעלות עליהם לצבא. איה המעלה אתנו מארץ. נירא נא את. העברים ברכת י״י אליכם: י״י האלהים י׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויקראו בני ראובן. ויאמרו אנשי בית שמש. אם י״י האלהים לנו אחריו. ענני י״י ענני וידעו העם הזה. ויאמר דוד זה הוא. עתה תנו לבבכם דדה. ועוד דברו עבדיו. ואתנה את פני. ויברך עזרא. אשר בחרת באברם: ויהי בימים ג׳ דסמיכי בקריאה

ותב פינחס בר אלעזר כהנא
ורברביא מלות בני ראובן ומלות
בני גד מארעא גלעד לארעא
דכנען לות בני ישראל ואתיבו
יתהון פתגמא: ושפר פתגמא
בעיני בני ישראל ואודיאו קדם יי
בני ישראל ולא אמרו למסק
עליהון לחילא לחבלא ית ארעא
דבני ראובן ובני גד יתבין בה:
וקרו בני ראובן ובני גד למדבחא
ארי סהיד הוא ביננא ארי יי הוא
אלהים:
והוו לזמן יומין סגיאין בתר דאניח
יי לישראל מכל בעלי דבביהון
מסחור סחור ויהושע סיב על
ביומין וקרא יהושע לכל ישראל
לסבוהי ולרישוהי ולדיינוהי ו
ולסרכוהי ואמר להון אנא סיבית
עלית ביומין: ואתון חזיתון ית
כל דעבד יי אלהכון לכל עממיא
האילין מן קדמיכו ארי יי אלהכון
מימריה מגיח לכון: חזו די פלגית
לכון ית עממיא די אשתארו
האילין באחסנא לשיבטיכון מן
ירדנא וכל עממיא דשיציתי וימא
רבא מעלני שמשא ויי אלהכו הוא
יתבירינון מן קדמיכון ויתריך
יתהון מן קדמיכון ותירתון ית
ארעהון כמא די מליל יי אלהכון
לכון: ותתקפון לחדא למטר
ולמעבד ית כל דכתיב בספר
אוריתא דמשה בדיל דלא למסטי
מיניה לימינא ולסמלא: בדיל דלא
לאיתערבא בעממיא האילין די
אשתארו האילין עמכון ובשום
טעותהון לא תדכרון ולא ת
תקיימון ולא תפלחונון ולא
תסגדון להין: אילהן בדחלתא
דיי אלהכון תדבקון כמא ד
דעבדתון עד יומא הדין: ותריך יי
מן קדמיכון עממין רברבין
ותקיפין ואתון לא קם אינש
קדמיכון עד יומא הדין: גברא
חד מנכון ירדוף אלפא ארי יי
אלהכון מימריה מגיח לכון כמא
די מליל לכון: ותסתמרון לחדא
לנפשתיכון למרחם ית יי אלהכון:

וישב פינחס בן אלעזר הכהן
והנשיאים מאת בני ראובן ומאת
בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען
אל בני ישראל וישבו אותם דבר:
וייטב הדבר בעיני בני ישראל
ויברכו אלהים בני ישראל ולא
אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת
את הארץ אשר בני ראובן ובני גד
ישבים בה: ויקראו בני ראובן ובני
גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי
יהוה האלהים:
ויהי מימים רבים אחרי אשר הניח כג
יהוה לישראל מכל איביהם מסביב
ויהושע זקן בא בימים: ויקרא
יהושע לכל ישראל לזקניו ולראשיו
ולשפטיו ולשטריו ויאמר אלהם
אני זקנתי באתי בימים: ואתם
ראיתם את כל אשר עשה יהוה
אלהיכם לכל הגוים האלה מפניכם
כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם:
ראו הפלתי לכם את הגוים
הנשארים האלה בנחלה לשבטיכם
מן הירדן וכל הגוים אשר הכרתי
והים הגדול מבוא השמש: ויהוה
אלהיכם הוא יהדפם מפניכם והוריש
אתם מלפניכם וירשתם את ארצם
כאשר דבר יהוה אלהיכם לכם:
וחזקתם מאד לשמר ולעשות את
כל הכתוב בספר תורת משה
לבלתי סור ממנו ימין ושמאול:
לבלתי בוא בגוים האלה הנשארים
האלה אתכם ובשם אלהיהם לא
תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום
ולא תשתחוו להם: כי אם ביהוה
אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד
היום הזה: ויורש יהוה מפניכם
גוים גדלים ועצומים ואתם לא
עמד איש בפניכם עד היום הזה:
איש אחד מכם ירדף אלף כי יהוה
אלהיכם הוא הנלחם לכם כאשר דבר
לכם: ונשמרתם מאד לנפשתיכם
לאהבה את יהוה אלהיכם:

רשי

ויברכו אלהי׳. והודאו קדם יי׳ בני ישראל: ויקראו בני גד ובני ראובן כי עד הוא למזבח. הרי זה מן המקראות הקצרים ו וצריך להוסיף בו ת תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד: ראו הפלתי לכם. בגורל לנחלה א את הגוים הנשארים לפניכם: ולשוטט

וסימ׳ אחרי אשר הניח י״י לישראל. וילחמו בני עמון עם. ויהי מימים בימי קציר חטים: בספר תור׳ משה ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ כאשר צוה משה עבד י״י. וחזקתם מאד לשמור ולעשות. ואת בני המכים לא המית דמלכים. ונמסר גם בסיפרא דא בסימן ח׳: לא עמד ג׳ וסימ׳ ויורש י״י׳ מפניהם: מדוע נסחף אביריך. אשרי האיש אשר: ונשמרתם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ בסדר ואתחנן:

ולמוטט בצדיכם • ימוטטו לכוז ולמלול כמכותכם • ולצנינים • לשון מחנות וכן ובאו עליך הצן כננה זו המקפת את האדם משלש רוחות כמה שנאמר כצנה רצון תעטרנו תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו עוטרים סובבים • וארב את זרעו • חסר ה"א כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו עד שלא נתתי לו זרעי : ויבא

ולשוטט • כמו ולשוט מן שוט לשוט : וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם • כלומר שימו לבבכם ודעתכם על כל הדברים הטובים שבאו אליכם ולא יתכן להיותם מקרים אלא בכונת מכוון אשר יעד אתכם בכל הטוב הזה ולא נפל דבר אחד מכל דברו אשר דבר תוכלו להכיר כי מאתו בא לכם הכל : עד השמידו אותכם • בחולם האלף וכן וברא אותהן ישפטו אותהם : ויאסף יהושע • פעם אחרת כי הנה כתב למעלה ויקרא יהושע וכל ישראל אלא אסף אותם פעם אחרת והוכיחם פעם ושתים כדי שיהיו נזהרים לשמור התורה :

ויתיצבו לפני האלהים • נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפני הארון כמו שאמר ויכתוב יהושע בספר תורת אלהים נראה כי שם היה הארון שבו ספר התור' ואספם יהושע שכם ולא שילה שהיה הארון שם אולי על פי הדבר עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב אברהם אבינו תחלה כשנכנס לארץ כמו שכתוב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועוד כי שם נעשה נס גדול ליעקב אבינו ושיזכרו אותו וידבקו בי' לבדו ועוד כי תחלת הנחלה אשר היה ליעקב בארץ ישראל בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו אלהי הנכר אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם : וארב • כתיב בלא ה"א וקרי וארבה בה"א ושניהם שוים בדרך הדקדוק ויש בו דרש כי הכתוב הוא לשון ריב ומכה כלומר הרבה נסיונות נסיתיו ועמד בכלם : ואתן לו את יצחק • ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה ועוד שאמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה : כאשר עשיתי בקרבו • הנגף שנגפתי אותם לא היה בפעם אחד אלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו : ותבאו הימה • כנגד אותם זקני שעברו ים סוף וכן ותראנה עיניכם כנגד אותם זקנים שהיו עדיין בחיים : ויבא

רלבג

ועוד זכר אחר זה שכבר אסף יהושע כל שבטי ישראל שכמה והביאם שם בברית יי' שקיימו וקבלו עליהם שנית לעבוד את יי' והנה עשה זה יהושע להוסיף להם אזהרה שלא יעבדו אלהים אחרים כי נגלה לו מצד הנבואה כי סופם ללקות בזה והנה יוסיף זה להם החזקה מהמשך אחר העון הזה כי הם בעצמם קבלו עליהם זה לפני האלהים ולולי זה לא היה צריך לזה כי במה שנקשרו ישר' במעמד הר סיני נקשרו אלו הבאים אחריהם והנה זכר להם זה הנביא מה שאמר שהפליא חסדו השם יתעלה לנו והוא כי מתחלה היו כל אבותינו עובדי ע"ז והיה מושבם בעבר הנהר והש"י לקח משם אברהם אבינו והביאו לארץ כנען להיות הארץ ההיא נבחרת כדי שיהיה זרעו יותר שלם והנה זכר כי הוליך אותו בכל ארץ כנען כי המקומות רבו' מאנה היו ובכלם באה אליו הנבואה להורות על שלמות הארץ ההיא למי שהו' מוכן אל השלמות והנה זכר שנתן לו את יצחק ולא הזכי' שאר הבנים כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע ואולם ביצחק זכר שנתן לו את יעקב ואת עשו ולא נמנע מלהזכיר עשו לפי שהיה לו צורך להזכי' כי נתן לו את הר שעיר לירושה ונמנעו ישר' מלהלחם עמו עליה כמו שנזכר בתורה ואולם מבני אברהם לא היה אחד שהזהירתנו התורה מלהלחם עמם וזכר שיעקב ובניו ירדו מצרי' והוציאם משם הש"י ע"י משה ואהרן כאשר הרבה להכות את מצרים ואחר זה רבו עליהם ורדפו אחריה'

והנה אנכי ה' וסימ' נמסר בסדר ויצא : בעברכם ב' דסמיכי וסימ' והיה בעברכם את הירדן • בעברכם את ברית יי' : ויתיצבו ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו ובסדר וילך : ואולך ד' בקריאה וסימ'

כי אם־שוב תשובו ודבקתם ביתר
הגוים האלה הנשארים האלה אתכם
והתחתנתם בהם ובאתם בהם והם
בכם : ידוע תדעו כי לא יוסיף יהוה
אלהיכם להוריש את־הגוים
האלה מלפניכם והיו לכם לפח
ולמוקש ולשטט בצדיכם ולצננים
בעיניכם עד־אבדכם מעל האדמה
הטובה הזאת אשר נתן לכם יהוה
אלהיכם : והנה אנכי הולך היום
בדרך כל־הארץ וידעתם בכל־
לבבכם ובכל־נפשכם כי לא־נפל
דבר אחד מכל הדברים הטובים
אשר דבר יהוה אלהיכם עליכם
הכל באו לכם לא־נפל ממנו דבר
אחד : והיה כאשר־בא עליכם כל־
הדבר הטוב אשר דבר יהוה אלהיכם
אליכם כן יביא יהוה עליכם את כל־
הדבר הרע עד־השמידו אותכם מעל
האדמה הטובה הזאת אשר נתן לכם
יהוה אלהיכם : בעברכם את־ברית
יהוה אלהיכם אשר צוה אתכם
והלכתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם וחרה אף־יהוה
בכם ואבדתם מהרה מעל הארץ
הטובה אשר נתן לכם :

כד
ויאסף יהושע את־כל־שבטי
ישראל שכמה ויקרא לזקני ישראל
ולראשיו ולשפטיו ולשטריו
ויתיצבו לפני האלהים : ויאמר
יהושע אל־כל־העם כה־אמר יהוה
אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו
אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם
ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים :
ואקח את־אביכם את־
אברהם מעבר הנהר ואולך אותו
בכל־ארץ כנען וארב ארת־זרעו
ואתן־לו את־יצחק : ואתן ליצחק
את־יעקב ואת־עשו ואתן לעשו את
־הר שעיר לרשת אותו ויעקב
ובניו ירדו מצרים : ואשלח את־
משה ואת־אהרן ואגף את־מצרים
כאשר עשיתי בקרבו ואחר הוצאתי
אתכם : ואוציא את־אבותיכם
ממצרים ותבאו הימה וירדפו מצרים אחרי אבותיכם ברכב

אריאם מיתב תתובון ותתדבקון בשאר עממי האילין די אשתארו האילין עמכון ותתחתנון בהון ותתערבון בהון ואינון יתערבון בכון : מדע תדעון ארי לא יוסיף מימרא דיי אלהכון לתרכא ית עממיא האילין מן קדמיכון ויהון לכון לתביר ולתקלא ולסיען נטלן זיין לקבליכון ולמשירין מקפנכון עד דתיבדון מעל ארעא טבתא הדא די יהב לכון יי אלהכון : והא אנא אזיל יומא דין באורח כל ארעא ותדעון בכל לבכון ובכל נפשכון ארי לא בטיל פתגמא חדא מכל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כולהון אתקיימו לכון לא בטיל מנכון פתגמא חדא : ויהי כמא דאתקיימו עליכון כל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כן ייתי יי עליכון ית כל פתגמיא בישיא עד דישיצי יתכון מעל ארעא טבתא הדא די יהב לכון יי אלהכון : במעברכון ית קיימא דיי אלהכון דפקיד יתכון ותהכון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון ויתקיף רוגזא דיי בכון ותיבדון בפריע מעל ארעא טבתא דיהב לכון : וכנש יהושע ית כל שבטיא דישראל לשכם וקרא לסבי ישראל ולרישוהי ולדיינוהי ולסרכוהי ואיתעתדו קדם יי : ואמר יהושע לכל עמא כדנן אמר יי אלהא דישראל בעבר פרת יתיבו אבהתכון מעלמא תרח אבוהי דאברהם ואבוהי דנחור ופלחו לטעות עממיא : ודברית ית אבוכון ית אברהם מעבר פרת ואובילית יתיה בכל ארעא דכנען ואסגיתי ית בנוהי ויהבית ליה ית יצחק : ויהבית ליצחק ית יעקב וית עשו ויהבית לעשו ית טורא דשעיר למירת יתיה ויעקב ובנוהי נחתו למצרים : ושלחית ית משה וית אהרן ומחית ית מצראי כמא דעבדית ביניהון ובתר כן אפקית יתכון : ואפקית יי ית אבהתכון ממצרים ואתיתון לימא ורדפו מצראי בתר אבהתכון ברתיכין

מסרה

ואולך אתכם קוממיות • ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר • ואולך אתו בכל ארץ כנען • ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת • ונמסר גם בסדר בחקתי : ירדו מצרים ירידה מצרי' ד' כליש' בקריא' וס' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו • ויעקב ובניו ירדו מצרי' • ההלכי' לרדת מצרי' • הוי הירדי' מצרים לעזרה • ונמסר גם בסדר תבא : הימה ו' בספרא וסי' ויצא הגבול הימה • מתפוח ילך הגבול • וירד הגבול נחל קנה • ופגע בכרמל הימה • מחבל אכזיבה • ואוציא את אבותיכ' ממצרי' ותבאו הימה :

המצרי' בחיל גדול וברכב ובפרשי' והשיגו אותם חונים על הים עד שלא יכלו לברוח מהם והפליא השם ית' חסדו עמהם ושם ענן חשוך מאד בין ישר' ובין מצרי' וסבב שטבעו המצרי' בים באופן שנזכר בתור' והנה עיני קצת הדור ההו' היו רואות בזמן ההו' את האותות והמופתי' אשר עשה הש"י במצרי' ואח' זה ישבו במדבר ימי' רבי' בסבת המרגלים •

רדק

ויבא עליו את הים. על פרעה ואף על פי שלא זכרו הרי זכר. מצרי' או אמר עליו
דרך כלל על מצרים ודרש על כל יחיד ויחיד שבהם אמר שאם היה במצרים
אחר שלא היה רוצה להכנס לים היה הגל טורדו לים: ותביאה. כתוב בה"א וקרי
בלא ה"א והענין אחד: וילחם בישראל. והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם
ישרא' וגם יפתח אמר אם נלחם
בנו אלא פירושו זו המלחמ' עשה
שסלח לבלעם לקלל אתכם ו
והרא' מתוך מעשיו כי אילו היה
יכול להלחם אתכם היה נלחם
כמו שכתוב אולי אוכל נכה בו
המחשב' חשבה הכתו' למעשה:
בעלי יריחו. והנה לא ראינו
שנלחמו בעלי יריחו בהם אבל
הכתוב אומר ויריחו סוגרת ו
ומסוגרת מפני בני ישראל אולי
יצאו מיריחו מגדולי העיר אל
מלכי כנען להזהירם ובין כך
נלכדה יריחו והם היו עם ה
המלכים שנתקבצו אחר כן ל
להלחם עם יהושע פה אחד
ואם נאמר כי משבעה גוי' שזכר
הנה נתקבצו ליריחו לפי שהיתה
עומדת על הספר והיא מבואת
של ארץ ישראל ונתקבצו שם ל
להלחם עם ישרא' הנה לא ספר
הכתוב מלחמה זאת ואם היתה
למה לא ספר אותה הכתו' זהו
דבר תימה אלא הנכון כמו ש
שפירשנו: שני מלכי האמורי.
פי' וגרשה שני מלכי האמרי גם
כן והם סיחון ועוג. וכן אמרו
רבותינו ז"ל שתי צרעות היו אחדא
דמשה ואחדא דיהושע והצירעה
הוא מין זבוב רע מטיל ארס
ואמרו כי היתה הצרעה מכה
בעיניהם ומסמא עיניהם ולא היו
יכולין להלחם ובאין ישראל ו
והורגין אותם כמו שאמר לא ב
בחרבך ולא בקשתך ותרגום
צרעה אורעיתא ואמ' למה נקרא
שמה ארעיתא שעומדת לקראת
אדם ומכה בפניו כדמתרגמינ'
אשר קרך דארעך: לא בחרבך.
פי' אם לא היה עזר האל והוא
על דרך כי לא בקשתי אבטח
וחרבי לא תושיעני: בתמים.
שם לא תואר וכן אם באמת
ובתמים: והסירו את אלהים.
פי' אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו
בעברים אשר כבשו ובמצרי' כמו
שכתוב ביחזקאל: אלהים

רשי

ויבא עליו את הים. על כל יחיד ויחיד שבהם שאם היה היחיד בורח שלא ליכנס
בים גל של ים רודף אחריו וקולטו: וילחמו בכם בעלי יריחו האמרי והפרזי וגו'.
כל שבעה האומו' נזכרין כאן לפי שיריחו עומדת על הספר והית' נגרה ומנעולת
של ארץ ישראל נקבצו לתוכה מכל שבעה האומות גיבורי החיל: אלהים

המצרים ה' בקריאה וסי' והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו. ויראו המצרי' את האשה. וירעו אותנו המצרי'
ויענונו. כי לא יוכלון המצרים לאכול. וישם מאפל. ונמסר גם בסדר לך לך: הצרעה ג' וסי' נמסר בסדר

ז' ובפרשים ים־סוף: ויצעקו אל־יהוה
ל' וישם מאפל ביניכם ובין המצרים
ויבא עליו את־הים ויכסהו ותראינה
יג עיניכם את אשר־עשיתי במצרים
ותביאה ק' ותשבו במדבר ימים רבים: ואבאה
אתכם אל־ארץ האמרי היושב בעבר
הירדן וילחמו אתכם ואתן אותם
בידכם ותירשו את־ארצם ואשמידם
מפניכם: ויקם בלק בן־צפור מלך
מואב וילחם בישראל וישלח ויקרא
לבלעם בן־בעור לקלל אתכם:
ולא אביתי לשמע לבלעם ויברך
ל' נ' לאת' ויד אל ברוך אתכם ואצל אתכם מידו:
ותעברו את־הירדן ותבאו אל־יריחו
וילחמו בכם בעלי־יריחו האמרי
והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי
החוי והיבוסי ואתן אותם בידכם:
ג' ואשלח לפניכם את־הצרעה ותגרש
אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא
כ' ב' בחרבך ולא בקשתך: ואתן לכם
ארץ אשר לא־יגעת בה וערים אשר
מ' כסו' לא לא לא לא־בניתם ותשבו בהם כרמים
וזיתים אשר לא־נטעתם אתם אכלים
נ' : ועתה יראו את־יהוה ועבדו אתו
ל' וכל קריא' באמת ובתמים בתמים ובאמת והסירו את־אלהים
אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר
נ' ל"פ נס' ובמצרים ועבדו את־יהוה: ואם רע
בעיניכם לעבד את־יהוה בחרו לכם
ל' היום את־מי תעבדון אם את־אלהים
מעבר ק' אשר־עבדו אבותיכם אשר בעבר
הנהר ואם את־אלהי האמרי אשר
ב' רפוי אתם ישבים בארצם ואנכי וביתי
נעבד את־יהוה: ויען
העם ויאמר חלילה לנו מעזב את־
יהוה לעבד אלהים אחרים: כי יהוה
ל' אלהינו הוא המעלה אתנו ואת־
אבתינו מארץ מצרים מבית עבדים
ז' רפוי ואשר עשה לעינינו את־האתת
הגדלת האלה וישמרנו בכל־הדרך
אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר
עברנו בקרבם: ויגרש יהוה
את־כל־העמים ואת־האמרי ישב

ובפרשין לימא דסוף:
וצעיקו קדם יי ושוי קבלא ביניכון
ובין מצראי ואיתי עלוהי ית ימא
וחפנון וחזאה עיניכון ית די ע
עבדית במצרים ויתיבתון במדבר
יומין סגיאין: ואעלית יתכון
לארע אמוראה דיתיב בעיברא
דירדנא ואגיחו קרבא עמכון
ומסרית יתהון בידכון וירתתון
ית ארעהון ושיציתינון מן ק
קדמיכון: וקם בלק בר צפור
מלכא דמואב ואגיח קרבא
בישראל ושלח וקרא לבלעם בר
בעור למילט יתכון: ולא אביתי
לקבלא מן בלעם ובריך ברכא
יתכון ושיזבית יתכון מן ידיה:
ועברתון ית ירדנא ואתיתון ליריחו
ואגיחו קרבא בכון יתבי יריחו
אמוראי ופרזאי וכנענאי וחיתאי
וגרגשאי חיואי ויבוסאי ומסרית
יתהון בידכון: ושלחית קדמיכון
ית ערעיתא ותריכית יתהון מן
קדמיכון תרין מלכי אמוראי לא
בחרבך ולא בקשתך: ויהבית
לכון ארעא די לא לאיתון בה
וקירוין די לא בניתון ויתיבתון
בהון כרמין וזיתין די לא נצבתון
אתון אכלין: וכען דחלו מן קדם
יי ופלחו קדמוהי בשלמותא ו
ובקושטא ואעדו ית טעותא די
פלחו אבהתכון בעיבר פרת ו
ובמצרים ופלחו קדם יי: ואם
ביש בעיניכון למיפלח קדם יי ב
בחרו לכון יומא דין קדם מן ת
תפלחון אם ית טעותא די פלחו
אבהתכון דבעיברא דפרת ואם ית
טעות אמוראי די אתון יתבין ב
בארעהון ברם אנא ואנש ביתי
נפלח קדם יי: ואתיב עמא ואמר
חס לנא מלמשבק ית פולחנא דיי
למיפלח לטעות עממיא: ארי יי
אלהנא הוא דאסיק יתנא וית
אבהתנא מארעא דמצרים מבית
עבדותא ודי עבד לעיננא ית אתיא
וית רברבתא האילין ונטרנא בכל
אורחא די הליכנא בה ובכל עממיא
די עברנא ביניהון: ותריך יי
ית כל עממיא וית אמוראה יתיב

מסרה

פסוק: יראו ג' וסימ' ועתה יראו
את יי'. יראו את יי' קדשיו. אך
יראו את יי': ואש' עשה ז' דסמיכי
וסי' נמס' בסד' עקב: ואת האמרי
ד' דסמיכי בקריאה וסי' וכנען ילד
את צידון בכורו. וחברו דדה'.
ואת האמרי ואת הכנעני ואת
הגרגשי. ויגרש יי' את כל העמ'.
ונמסר גם בסדר לך לך:

רלבג

ואחר זה הביא אותם
אל ארץ האמרי היושב
בעבר הירדן והו' ארץ
סיחון ועוג שני מלכי
האמרי ויירשו ישראל
ארצם מצד העזר ה
השי' לא בחרבם ולא
בקשתם ואחר זה ה
השתדל בלק בן צפור
להלחם בישראל ב
בשקרא לבלעם בן ב
בעור לקלל אותם ולא
אבה השי' לשמוע אל
בלעם ויברך ברוך א
אותם והצילם השם
ממנו כמו שנזכר
בתורה. ואחר זה
עברתם את הירדן ו
ובאת' אל יריחו וירשתם
אותה ואח' זה נלחמו
בהם בעלי יריחו והם
מלכי האמרי והפרזי
והכנעני והחתי ו
והגרגשי החוי והיבוסי
שנלחמו עם ישראל
כמו שנזכר בזה ה
הספר וזה מתה שיור'
שכל אחד מהמלכים
ההם היה לו חלק מה
ביריחו כמו שזכרו ר
רז"ל. והנה
שלחתי לכם הצרע' ר"ל
שחדש להם נזקין ה
הוזקו בהן זולת חרב
המלחמה. ואחר
שזכר כל הטובות ש
שחנן השם ית' את י
ישרא' צוה אותם לירא
את יי' ולעבוד אותו ו
ולהסיר את אלהי הנכר
מקרבם ולפי שידע מ
מתכונתם אז שלא ל
לעבד ע"ז עם מה ש
שמשך לבם אל זה ב
בדברים אלו אמ' להם
שאם רע בעיניה' לעבוד
את יי' יבחרו להם אלהי
אבותיהם אשר מעבר
הנהר שהרחיקם השי'
מזה בבלעם ולזה לקח
אברהם משם והוליכו
אל ארץ כנען שלא ל
לעבד אלהי האמרי אשר
המיאס השי' לשבת ב
בארצם בשהורישום
את ארצם והנה א
אמונותיהם הכוזבות
ומנהגותיהם הפחותי'
היו סבת שהקיאה ה
הארץ אותם כמו ש
שנזכר בתור' כי ברמש

לשמוע אלה הדברים לשמוע אל בלעם: יהושע לשמוע לבלעם

משפטים סיחון ג' כסו' אתכהון ז' עממין ... ושתיתא ...

הנה שהם יי' מוריסם מפניהם וזה היה ב' סבה להרחיק ישראל מאלהים לעבדם והודיעם גם כן יהושע עמהם זה שאם יבחרו לעבוד אלהים אחרים שלא יסכים עמהם
לך הוא וביתו ועבדו את יי' כדי להרחיקם עוד מלבחור בע"ז והנה היה ההשתדלות בזה כדי שיקבלו עוד הדור ההוא לפני האלהים שלא לעבוד ע"ז כי זה היה ראוי
שירחיקם יותר מהמשך אחר ע"ז אחרי מות יהושע ועכ"ז לא נשמרו מזה כמו שנזכר בראש ספר שופטים: ויען העם וגו' ויען העם כי חלילה להם מעבוד אלהים
אחרים עם ראותם הטובות והנפלאות שהגיע השם: והנה

אלהים קדושים · ברוב מקומות נקרא כל לשון רבנות לשון רבי׳ כמו אדני יוסף אדוני הארץ אם בעליו עמו אשר הלכו אלהים לפדותו לפי שהשם הזה שם מררה הוא · עדים אתם בכם · ראה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר כהיה כגוי׳ לפיכך הכביד עליהם עכשיו ולכך הושב להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגו׳ חי אני אם לא ביד חזקה וגו׳ כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ עשינו הרי בימי יהושע כבר נכנסתם וקבלתם: וישם לו חק ומשפט בשכם · סידר להם שם החוקים שבתורה וקבלו עליהם: ויכתב יהושע וגו׳ · ת״י וכתב יהושע ית פתגמיא האילין ואצנעינון בספר אוריתא דיי׳ ובמס׳ תמורה נחלקו בו האמוראים חד אמר ש״א פסוקים מן ויורד משה עד לעיני כל יש׳ שהרי ספר תורה אסר והשלימו וחד אמר פרש׳ זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובי׳ בספר התורה: תחת האלה · תחות אלא היא מזוזת השער כמו שאומר האיל מזוזות חמשית ומרה אחת לאלים ור״א זו האלה אשר עם שכם שכתוב ביעקב ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר במקדש יי׳ כלפי שהביאו שם את הארון כמה שאמר למעלה ויתיצבו שם לפני האלהים: והאבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו׳ · הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנ׳ לסהדו ארי פתגמיא דכתיבי׳ עלה מעין כל פתגמיא דיי׳ דמליל עמנא וגם יש לפותרו כמשמעו כי היא שמע את הדברים אשר דברתי לכם בשליחותו של מקום: בתמנת סרח · כך שמה ובמקום אחר הוא ק קורא אותו תמנת חרס על שם שהעמידו ת תמונ׳ החמה על קברו לומר זה הוא שהעמיד החמה וכל העובר ע עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת ור״א תמנת חרס שמה ולמה נקר׳ שמה תמנת סרח על שם ש שפירותיה מסריחין מרוב שמנן: להר

קמ״א כל כתובי׳ קמ״א וכל אורייתא קמ״א

קנוא ד׳ ב׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ לא תוכלו לעבוד את יי׳ · אל קנוא ונוקם יי׳ דנחום · קנא קנאתי ליי׳ וחברו · תרויהון אלין ב׳ בתראי דאליהו חס׳: חטאותיכם ד׳ מלאים בליש׳ בקריא׳ וסי׳ אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם · וחטאותיכם הסתירו מכם פנים · וחטאותיכם מנעו הטוב מכם · בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם · ונמסר

הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ גַּם־אֲנַחְנוּ נַעֲבֹד אֶת־
יְהוָה כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם לֹא תוּכְלוּ
לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה כִּי־אֱלֹהִים קְדֹשִׁים
הוּא אֵל־קַנּוֹא הוּא לֹא־יִשָּׂא
לְפִשְׁעֲכֶם וּלְחַטֹּאותֵיכֶם׃ כִּי תַעַזְבוּ
אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נֵכָר וְשָׁב
וְהֵרַע לָכֶם וְכִלָּה אֶתְכֶם אַחֲרֵי אֲשֶׁר־
הֵיטִיב לָכֶם׃ וַיֹּאמֶר הָעָם
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת־יְהוָה נַעֲבֹד׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם
בָּכֶם כִּי־אַתֶּם בְּחַרְתֶּם לָכֶם אֶת־
יְהוָה לַעֲבֹד אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֵדִים׃
וְעַתָּה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּקִרְבְּכֶם וְהַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד
וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע׃ וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ
בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּשֶׂם
לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בִּשְׁכֶם׃ וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת
אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ שָּׁם
תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־
הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה־בָּנוּ
לְעֵדָה כִּי־הִיא שָׁמְעָה אֵת כָּל־אִמְרֵי
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהָיְתָה בָכֶם
לְעֵדָה פֶּן־תְּכַחֲשׁוּן בֵּאלֹהֵיכֶם׃
וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ׃ וַיְהִי אַחֲרֵי
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־
נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר
שָׁנִים׃ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ
בְּתִמְנַת־סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרָיִם

אַרְעָא מִן קֳדָמָנָא אַף אֲנַחְנָא
נִיפְלַח קֳדָם יְיָ אֲרֵי הוּא אֱלָהָנָא׃
וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא לָא תוּכְלוּן
לְמִיפְלַח קֳדָם יְיָ אֲרֵי אֱלָהָא
קַדִּישָׁא הוּא אֵל קַנָּא הוּא מִן
קֳדָם יְדִין דִּקְשׁוֹט לָא יִשְׁבּוֹק
לְחוֹבֵיכוֹן וּלְחַטָּאֵיכוֹן׃ אֲרֵי תִשְׁבְּקוּן
יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְתִפְלְחוּן טַעֲוַת
עַמְמַיָּא וִיתוּב וְיַבְאֵשׁ לְכוֹן וִישֵׁיצֵי
יָתְכוֹן בָּתַר דְּאוֹטֵיב לְכוֹן׃ וַאֲמַר
עַמָּא לִיהוֹשֻׁעַ לָא אֱלָהֵן קֳדָם יְיָ
נִיפְלָח׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא סַהֲדִין
אַתּוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן אֲרֵי אַתּוּן
בְּחַרְתּוּן לְכוֹן יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ לְמִפְלַח
קֳדָמוֹהִי וַאֲמָרוּ סַהֲדִין׃ וּכְעַן אַעְדּוֹ
יַת טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן וְאַפְנוֹ
יַת לִבְּכוֹן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמָרוּ עַמָּא לִיהוֹשֻׁעַ יַת
יְיָ אֱלָהָנָא נִיפְלַח וּלְמֵימְרֵיהּ נְקַבֵּיל׃
וּגְזַר יְהוֹשֻׁעַ קְיָם לְעַמָּא בְּיוֹמָא
הַהוּא וְשַׁוִּי לֵיהּ קְיָם וְדִין בִּשְׁכֶם׃
וּכְתַב יְהוֹשֻׁעַ יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
וְאַצְנְעִינוּן בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דַיְיָ
וּנְסֵיב אַבְנָא רַבְּתָא וַאֲקִימָהּ תַּמָּן
תְּחוֹת אַלָּתָא דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל עַמָּא הָא
אַבְנָא הָדָא תְּהֵי לָנָא כִּתְרֵין לוּחֵי
אֶבֶן קְיָמָא אֲרֵי יָתַהּ עֲבַדְנָא לְסַהֲדוּ
אֲרֵי פִתְגָמַיָּא דִכְתִיבִין עֲלַהּ מֵעֵין
כָּל פִּתְגָמַיָּא דַיְיָ דִּי מַלִּיל עִימָּנָא וּתְהֵי
בְכוֹן לְדִכְרָן וּלְסַהֲדוּ דִילְמָא תְכַדְּבוּן
קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃ וְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ יַת
עַמָּא גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃
וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא
הָאִלֵּין וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָּא
דַיְיָ בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃ וּקְבָרוּ
יָתֵיהּ בִּתְחוּם אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת
סֶרַח דִּי בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם

רדק

אלהים קדושים הוא · קדושים לשון תפארת כמו שא׳ וכן ישמח ישראל בעושיו איה אלהי עושי: עדי׳ אתם בכם · אתם בעצמכם תהיו עדי׳ בכם כי אתם בחרתם לכם את יי׳ ו״ת עדים אתם בכם הנשמ׳ והגוף וכן האזינו השמי׳ ותשמ׳ הארץ שמעו שמי׳ והאזיני ארץ הנשמה מן השמים והגוף מן הארץ: וישם לו חק ומשפט · פי׳ לו לעם ועניינו כמו שם שם לו חק ומשפט שסדר להם דרך כ כלל חקי התור׳ ומשפטי׳ וקבלום עליה׳ או פי׳ וישם לו חק ומשפט יהושע שם לעצמו חק ומשפט: בשכם · על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה שם לעדי׳ ודברי הברית שכתב בספר תורת אלהים ו״ת ויהושע כת׳ ית פתגמיא האילין בספרא ואצנע בספר אוריתא דיי׳ · ובדברי רז״ל ר׳ יהודה ור׳ נחמיה חד אמר שמנה פסוקי׳ שבתורה וחד אמר ערי מקלט ולא נראה לפי הפש׳ לא זה ולא זה והאמת הוא שת״י: תחת האלה · הרגש תמורת הנח אשר בתחת האלה אשר עם שכם · ובמדרש כי היא האלה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתוב ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ואין כן דעת המתרגם שתרגם אלה בוטימא ותרגם האלה אלתא והיא מזוזת השער כמו ה האיל מזוזת השער ומרה אחת לאלים שתרגם און אליא: אשר במקדש יי׳ · הבית שהיה שם הארון בשכם קראו מקדש ל לקדוש הארון שהיה שם לשעה: אשר דבר עמנו · ת׳ הפסוק כן ואמר יהוש׳ לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימ׳ ארי יתה עבדנ׳ לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דיי׳ די מליל עמנא וגו׳ ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר״ל כי מה שדברתי עמכם והברית אשר כרתי עמכם לא מלבי כי הם אמרי יי׳ אשר דבר עמנו ב בהר סיני · ופי׳ כי היא שמעה על דרך ותשמע הארץ אמרי פי: בתמנת סרח · ובספר שפטים בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורבו׳ דרשו בו מהם אמרו סרח שמה ולמה קראה חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וי״א חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן: מכפון

רלבג

והנה להרחיקם עוד מעבוד עבודה זרה א אמר להם כי אחר ש מיכנסו לעבודתו יתב׳ תקשה להם מאד ע עבודתו כי לא ישא ל לפשעיהם אם יסורו מאחריו לעבוד ע״ז אך יכלה אותם אחר אשר הטיב להם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי יי׳ כי כבר נקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני אך אמר להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע״ז כמו שזכרנו עם שכבר היה יודע מטוב תכונת׳ בעת ההיא שהם לא יסכימו בשום פנים לעבוד זולתי הש״י ואחר זה אמר להם יהושע שהם עדים בהם כי הם בחרו לעבוד את יי׳ להרחיקם יותר במה שאחר זה מעבוד ע״ז · ואמ׳ להם שיסירו את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטו לבבם אל יי׳ אלהי ישראל והוא אמר להם זה שאם נפתה לבם בסתר מאחת העבודות האלו אשר לאנשי הארץ יסירו מלבם הדעות הנפסדות בהם והם לא הודו שיצטרכו לזה אך השיבו כי הם יעבדו את יי׳ אלהי ישראל וישמעו בקולו: ויכרת יהושע ברית לעם · על זה להיותם עובדים את יי׳ ולהשאיר זכר לזה המעשה למען יבושו ישר׳ אם יסורו מאחרי יי׳ כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש יי׳ להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על בריתם את יי׳ · אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שני׳ וקברו אותו בגבול נחלתו ·

גם בסדר אחרי מות: וכלה ו׳ בקריא׳ וסי׳ וכלה הרעב את הארץ · וכלה מכפר את הקדש · וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש · ושב והרע לכם · וכלה את מדות הבית · וכלה ספיה · ונמסר גם בסדר אחרי מות: לעדה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא:

תכר

וישלח כ"ב וסי' נמסר בסדר נח: ויהי אחרי הדברים האלה ג' וסי' ויגד לאברהם. אביך חולה. וימת יהושע. ונמסר גם בסדר וירא: וכל ימי ג' וסי' הזקנים. וחברו. וכל ימי מלכי ישראל: במאה ה' רפין בקריאה וסי' ויקן

מצפון להר געש: ויעבד ישראל את יהוה כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה יהוה אשר עשה לישראל: ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה: ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים:

שבירים ויעבדו העם ג' · ז' דסמי' · ה' רפין ג' ת"ך

מצפונא לטור געש: ופלח ישראל קדם יי כל יומי יהושע וכל יומי סביא די אוריכו יומין בתר יהושע ודידעו ית כל עובדא דיי די עבד לישראל: וית גרמי יוסף דאסיקו בני ישראל ממצרים קברו בשכם באחסנת חקלא דקנא יעקב מבני חמור אבוהי דשכם במאה חורפן והוו לבני יוסף לאחסנא: ואלעזר בר אהרן מית וקברו יתיה בגבעת דפינחס בריה דאתיהבת ליה בטורא דבית אפרים:

רשי

להר געש. מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי: האריכו ימים. ימים האריכו שנים לא האריכו ש שנענשו: קברו בשכם. משכם גנבוהו לשכם החזירוהו: בגבעת פנחס בנו. מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ שירש מ מאשתו:

סליק ספר יהושע

רדק

מצפון להר געש. רבי ברכיה ורבי סימון בשם ריב"ל חזרנו על המקרא ולא מצאנו מקום ששמו הר געש אלא מה הוא הר געש על ידי שנתרשלו ישראל בו ולא הספידוהו כראוי רצה הקדוש ב"ה להגעיש עליהם ההר ר"ל שגעש ההר ביום קבורתו: אשר העלו בני ישראל. אע"פ שכתוב ויעל משה את עצמות יוסף עמו הוא הזהיר את בני ישרא' להעלותם כמו ויבן שלמה והדומים לו ובדרש כל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת על שם האחרון ממי אתה למד ממשה דכתי' ויעל משה את עצמות יוסף עמו כשנסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם ונתלית המצוה בהם דכתיב אשר העלו בני ישראל ממצרים אשר העלה משה אין כתוב כאן אלא אשר העלו: קברו בשכם. דרשו בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו בנחלה הראשונה אשר היה ליעקב אבינו בארץ ישראל ולפי דעתי בפסוק ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך רמז לו שיקבר שם בשכם זהו שאמר לך כי כבר זכר הבכורה שנתן לו שיטלו בניו שני חלקים: ויהיו לבני יוסף לנחלה. וחשבו להם העצמות לנחלה טובה שנקברו בנחלתם ודרשו בו על בני יוסף שהתעסקו בקבורת העצמות בנחלתם: אשר נתן לו בהר אפרים. אמרו רבותינו ז"ל מניין היה לו לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה ומכאן שבעל יורש את אשתו ואם תאמרו כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים ויתכן גם כן לפרש כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב ויהושע אבל לא על פי השם יתברך כמו שנתנו להם וזהו שאמר אשר נתן לו ואילו היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו ורבותינו ז"ל אמרו כי לא נוכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא אותו צדיק קבור בקבר שאינו שלו אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאנו לשון מתנה במכר כמו ויתן לי את מערת המכפלה ואם תאמר לפירושינו קשה גם כן שהרי מתנת יחיד חוזרת ביובל אבל מתנ' רבים אינה חוזרת וזאת הגבעה שבט אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה הם אמרו גם כן כי ירושת הבעל אינה חוזרת ביובל וכן הדין:

סליק ספר יהושע

סכום הפסוקים של ספר יהושע שש מאות וחמשים וששה וסי' סנ"ו וחציו ומחשבון עד רמת גלעד וסדריו ארבעה עשר:

את חלקת השדה אשר · ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים. אין חפץ למלך במהר. תנה את אשתי את מיכל. וישכר מישראל מאה אלף. ונמסר גם בסדר וישלח: קשיטה ג' וסי' נמסר בסדר וישלח:

רלבג

וזכר עוד שכבר עבדו ישר' את י"י כל ימי יהושע וכל ימי הזקני' אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה י"י אשר עשה לישרא' והם יוצאי מצרים כי זולתם לא ידעו את כל המעשה וזכר אחר זה כי עצמות יוסף קברו במקום ההוא שהיה לבניו לנחלה וכי אלעזר בן אהרן מת וקברו אתו בגבעת פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרי' ואם יאמר אומר איך היתה לפנחס אם לא היתה לאלעזר אמרנו לו כי יתכן שמת אלעזר היה יורשו פנחס לפי שרשי התורה ולזה כשנקבר נקבר בגבעת פנחס בנו ואולם רבותי' ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירשה מאשתו וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו:

הא' הוא לפרסם עוצם השגח' הש"י לישראל ושכבר קיים מה שנשבע לאבותינו ולזרע' שיתן להם את הארץ ולזה זכר מה שירשו מהאל' ע"י משה וע"י יהושע והמלכי' הרבים אשר נפלו בידם:

הב' הוא במדות והוא שראוי לכל אדם שלא יקצר מעשות מה שאפשר מהטוב בחייו הלא ת תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלי' ירוש הארץ לישרא' לא קצר לעשות מה שהיה א אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה נ נביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות למי שאינו נביא כי על פי י"י היתה כמו שזכר עם שכבר נמסך מזה ת תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישר' מתעצלי' בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישר' הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרז לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר בקש אותו מאחד השבטים או יותר והבטיחו שהוא יעזור אותו גם כן לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שופטים:

השלישי הוא בזכירת המגיע לשבט ושבט מהארץ להצילם מהקטטה והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקת ביניהם בענין הארץ הנה מה שנזכ' בזה המקו' מהמגיע לחלק חלק מהם ישמרם מהקטט':

הרביעי הוא להזכיר קיום מה שייעד השם יתברך לכלב באמר מלא אחרי י"י ולא הלך בעצת שאר המרגלי' שהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו:

החמשי הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד השם יתברך בשבט שמעו' ולוי במה שאמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישר' כי כבר היו נחלותיהם מפוזרות כמו שזכרנו:

הששי הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להבדיל ערי המקל' ולתת ללוים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמת' והנה קבצנו שתי המצות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלוים כלם קולטות והנה התבאר מן התורה כי המזבח היה קולט ההורג בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ערי הלוי' הנשארו' בזה המספ' ואמ' בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקיפן זו לזו ולזה תהיינ' כלם קולטו':

השביעי והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו השבטים אשר מעבר הירדן כי כשירצה האדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי בארך הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שישביתו בניהם מעבוד את י"י התחכמו להמציא דבר כשאר מורה שגם הם מעם י"י ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח י"י וקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי י"י האלהים ויהושע כאשר ראה גם כן אפשרות סור ישר' מאחרי י"י מצד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום גם כן לפי מה שאפשר להצילם מזה והביאם מזה ש שיקבלו עליהם שינתצו האלה' לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה הענין:

השמיני הוא שלמדנו מענין שלוח פנחס והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם לצבא והוא כי גם בעניינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישר' לצבא על אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים שהם כנגד השם יתברך מפני הסבות שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה ממשה רבינו בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישרא' בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיה מהענינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהטלת העונשים ראוי שיהיה המעשה בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסדת בתורה לא שים אלו איך האמת בזה לנביא ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שאנחנו בו:

התשיעי הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שימתדל שיהיה נקבר בגבול מספחתו להשאיר שמו ולזה זכר שהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הסדר ליוסף בשנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היה רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתה בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל:

27

מ'מלין מן א' קדמ' נסיב וי"ו ואינון קריבין לי"י וסי' ועבר י"י לנגוף · ודבר י"י אל משה · ואף י"י חרה בעם · ולמה י"י מביא אתנו · ויתעבר י"י בי · והפיץ י"י אתכם · ושב י"י אלהיך את · אלי עוץ בית · ונחם י"י עוד קרא לאמר · ונוקם י"י אל קנוא ונוקם י"י · ובא י"י ונסתם גיא הרי · ובחר י"י לכן כה אמר י"י שבתי · ויצא י"י ונלחם בגו' · ומה י"י

ונדעה נרדפה לדעת את

חד מן י"א מלין קריין ת' ולא כ' בן וסימניהון ויקרא ויוחס דוד את בת שבע · וחבר' ויואב שמנה עשרה דירמיה · באחר' לבכתני

ויהי

רלבג

ספר שאחרי מות יהושע שאלו בני ישר' ביי' ר"ל באורי' ותומי' מי משבטי' יעלה בתחלה להלחם בכנעני הנשאר בארצות השבטי' ורצוי שנדע שאין הרצון בזה שלא היו נשאלין באורי' ותומי' בימי יהושע כי התור' העידה כי בימי יהוש' ג"כ ישאלו במשפט האורי' · ואולם הרצון בזה כי אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מי יעלה בתחלה כי במלחמ' הראשונ' שרם נגדו לשאר המלחמו' וזה שאם ינוצחו יש' במלחמ' הראשונ' יאמרו הנשארי' מהגוים ההם סר צלם מעליה' ויתחזקו להלחם בהם ואם ינצחו אותם יפיל העניין מורך לב בגוי' ההם ויכבשום יש' בקלות · ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהוד' וקבב יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר כשארו בגבולו מהגוים ההם והנה קצצו ב בהונות ידי אדני בזק ובהונות רגליו להפיל מורך על שאר המלכי' שיראו מלהלחם ב בימר עם שכבר שבב זה השם ית' להשיב לו מדה כנגד מדה כמו שזכר כאשר עשיתי כן שלם לי אלהי' וזכר שהביאוהו אחר זה בירושלם ומת שם ו וכבר נלחמו בני יהוד' בירושלם קודם זה ולכדו אותה והכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש : וילך

ויהי אחרי מות ד' וסי' אברהם' משה · יהושע · שאול · ונמסר גם בסוף חיי ובריש יהושע · וסימ' בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא : ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורל

א אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ אֶל־הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי בְגוֹרָלִי וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי גַם־אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרָלֶךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ שִׁמְעוֹן׃ וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי בְּיָדָם וַיַּכּוּם בְּבֶזֶק עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ׃ וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבֶזֶק וַיִּלָּחֲמוּ בּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַפְּרִזִּי׃ וַיָּנָס אֲדֹנִי בֶזֶק וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אֹתוֹ וַיְקַצְּצוּ אֶת־בְּהֹנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו׃ וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי־בֶזֶק שִׁבְעִים מְלָכִים בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים הָיוּ מְלַקְּטִים תַּחַת שֻׁלְחָנִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן שִׁלַּם־לִי אֱלֹהִים וַיְבִיאֻהוּ יְרוּשָׁלַםִ וַיָּמָת שָׁם׃

ד' וכי' אבא רעיא שמשא ומלכא · ל' ויחס · ד' · ל' ומ' · ל' נסב' · ית' ול' נסב' · ב' את ידיהם רסמוא' · ל' · ב' · ל' · ית' · ז' ול' כתי' ק

וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא לְוָת כְּנַעֲנָאָה בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָּחָא קְרָבָא בֵּיהּ׃ וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה יִסַּק הָא מְסָרִית יָת יָתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיהּ׃ וַאֲמַר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחוּהִי סַק עִמִּי בְּעַדְבִי וּנְגִיחַ קְרָבָא עִם כְּנַעֲנָאָה וְאֵיהַךְ אַף אֲנָא עִמָּךְ בְּעַדְבָךְ וַאֲזַל עִימֵּיהּ שִׁמְעוֹן׃ וּסְלִיקוּ דְבֵית יְהוּדָה וּמְסַר יְיָ יָת כְּנַעֲנָאָה וּפְרִיזָאָה בִּידֵהוֹן וּמְחוֹנוּן בְּבֶזֶק עַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא׃ וְאַשְׁכַּחוּ יָת אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבֶזֶק וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בֵּיהּ וּמְחוֹ יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת פְּרִיזָאֵי׃ וַעֲרַק אֲדֹנִי בֶזֶק וּרְדָפוּ בַּתְרוֹהִי וַאֲחָדוּ יָתֵיהּ וְקַצִּיצוּ יָת קַרְסוּלֵי יְדוֹהִי וְרַגְלוֹהִי׃ וַאֲמַר אֲדֹנִי בֶזֶק שַׁבְעִין מַלְכִין קַרְסוּלֵי יְדֵיהוֹן ו וְרַגְלֵיהוֹן מְקַצְּצִין הֲווֹ מְלַקְּטִין לַחְמָא תְּחוֹת פָּתוֹרִי כְּמָא דַעֲבָדִית כֵּן שַׁלֵּים לִי יְיָ וְאַיְתוּהִי לִירוּשְׁלֵם וּמִית תַּמָּן׃

ונלחמה · ויאמרו ליפתח לכה והיתה לנו לקצין · ויאמר הפלשתי אני חרפתי את ישראל · ונלחמה אתם במישור אם לא נחזק מהם : ויכום י"א בקריאה וסי' נמסר בסדר שלח לך :

רדק

תנה אל כורא
לבן קמחי עזרא
ודעת נבחרה
בספר השופטים :
ולב עבדך תתמוך
ואת ידו תסמוך
ומזדים תחשוך
ומדרך שטים :

ויהי אחרי מות יהושע · מי יעלה לנו · לכבוש את הארץ אשר נשארה להכבש : וימצאו את אדני בזק · מלרע · ויכם אדני בזק ויאמר אדני בזק מלעיל והיו"ד נוספת ר"ל אדון בזק וכן אדני צדק אדון צדק : בהנות · מן בוהן ידו ואינו משקלו אלא משקל לשון לשונות והוא ה האצבע הגס שבאצבעו' : וילחמו

רשי

מי יעלה לנו אל הכנעני · על מקומות ם שהפלנו בגורל ועדיין לא כבשנו : יהודה יעלה · שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו : לשמעון אחיו · לשבט שמעון : עלה אתי · ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורלי ויש פותרין

אדני ב' בטע' שכבר יב' עמד אדני זה

יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שאלו הוא' במס' תמורה מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר שילך אתו בבזק · שם מקום : שבעים מלכים וגו' · מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה כדי למנותו עם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כאן : ויביאוהו ירושלם · שהלכו משם להלחם על ירושלם : שלחו

וילחמו בני יהודה · פי׳ וכבר נלחמו כי בימי יהושע לכדו ירושלם כמו שפירשתי
בספר יהושע כי בכלל מלכי כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם וכן וילך
יהודה אל הכנעני פי׳ וכבר הלך כי בימי יהושע לכדו חברון ודביר ודבר עתניאל
פירשתי בספר יהושע : ושם דביר. ובדברי רז״ל כי בלשון פרס קורין לספר דביר :
גלות עלית וגלות תחתית ·

שלחו באש · שלחו אש שבלה : אחי כלב · אחיו : ותסיתהו · ואמלכתיה למשאל מן
כמלך שמייעצין אותו ומשימין לבו לדבר אחד כ״ל : ותצנח · ואיתרכינת ליפול
לרגלי אביה : ארץ הנגב · ארץ שביתו מנוגב מכל טוב שאין בו אלא תורה :
גלת מים · שדה בית הבעל · אתר בית שקייא דמיא : מעיר התמרים · היא יריחו

שלחו : ד׳ דגשין בקריא׳ וסי׳ וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה · גם כל הערים הנמצאות · אשר שלחו
חפשים ויכבשום · וכל שללם שלחו למלך · וכל דסמיכי לאש דכוו׳ דגשים במ״א רפי׳ וסי׳ שלחו באש מקדשך ·
ומטע׳ ביה : יושב ד׳ מלאים כספרא וסי׳ ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני · ויכו את הכנעני יושב צפת ·

וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בְּנֵי יְהוּדָה
בִּירוּשְׁלֵם וּכְבָשׁוּ יָתַהּ וּמְחוֹהָא ל
לְפִתְגַם דְּחֶרֶב וְיַת קַרְתָּא אוֹקִידוּ
בְּנוּרָא : וּבָתַר כֵּן נְחַתוּ בְּנֵי יְהוּדָה
לְאַגָּחָא קְרָב בִּכְנַעֲנָאֵי יָתִיב טוּרָא
וְדָרוֹמָא וּשְׁפֵלְתָא : וַאֲזַלוּ דְבֵית
יְהוּדָה לְוַת כְּנַעֲנָאֵי דְּיָתְבִין בְּחֶבְרוֹן
וְשׁוּם חֶבְרוֹן מִלְּקַדְמִין קִרְיַת א
אַרְבַּע וּמְחוֹ יַת שֵׁשַׁי וְיַת אֲחִימָן
וְיַת תַּלְמָי : וַאֲזַלוּ מִתַּמָּן לְוַת יָתְבֵי
דְבִיר וְשׁוּם דְּבִיר מִלְּקַדְמִין קִרְיַת
אַרְכֵי : וַאֲמַר כָּלֵב דִּימְחֵי יַת
קִרְיַת אַרְכֵי וְיִכְבְּשִׁנַּהּ וְאֶתֵּן לֵיהּ
יַת עַכְסָה בְּרַתִּי לְאִתּוּ : וּכְבָשַׁהּ
עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב ד
דִּזְעֵיר מִנֵּיהּ וִיהַב לֵיהּ יַת עַכְסָה
בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ : וַהֲוָה בְּמֵיעֲלַהּ
וְאַמְלַכְתֵּיהּ לְמִשְׁאַל מִן אֲבוּהָא
אַחְסַנְתָּא וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא
וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מַה לִּיךְ : וַאֲמַרַת
לֵיהּ הַב לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לַאֲרַע
דָּרוֹמָא יְהַבְתַּנִי וְתִתֵּן לִי אֲתַר בֵּית
שַׁקְיָא דְמַיָּא וִיהַב לַהּ כָּלֵב יַת בֵּית
שַׁקְיָא עִילָּאָה וְיַת בֵּית שַׁקְיָא
תַּחְתָּאָה : וּבְנֵי שַׁלְמָאָה
חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה סְלִיקוּ מִן קַרְתָּא
יְרִיחוֹ עִם בְּנֵי יְהוּדָה מַדְבַּר יְהוּדָה
דִּי בִּדְרוֹם עֲרָד וַאֲזַלוּ וִיתִיבוּ עִם
עַמָּא : וַאֲזַל יְהוּדָה עִם שִׁמְעוֹן
אֲחוּהִי וּמְחוֹ יַת כְּנַעֲנָאָה יָתִיב צְפַת
וְגַמַּר יָתַהּ וּקְרָא יַת שְׁמָא דְקַרְתָּא
חָרְמָה : וּכְבַשׁ יְהוּדָה יַת עַזָּה
וְיַת תְּחוּמַהּ וְיַת אַשְׁקְלוֹן וְיַת ת
תְּחוּמַהּ וְיַת עֶקְרוֹן וְיַת תְּחוּמַהּ :

וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־יְהוּדָה
בִּירוּשָׁלִַם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּהָ לְפִי־
חָרֶב וְאֶת־הָעִיר שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ : וְאַחַר ח׳
יָרְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהִלָּחֵם בַּכְּנַעֲנִי
יוֹשֵׁב הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה : וַיֵּלֶךְ
יְהוּדָה אֶל־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶבְרוֹן
וְשֵׁם־חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע וַיַּכּוּ מן זוגין דיר קדמ״ס ותר כתית
אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמָי :
וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם אֶל־יוֹשְׁבֵי דְּבִיר וְשֵׁם־
דְּבִיר לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר : וַיֹּאמֶר
כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ
וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה :
וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב
הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ
לְאִשָּׁה : וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ ב׳ מל׳ · ב׳
לִשְׁאֹל מֵאֵת־אָבִיהָ הַשָּׂדֶה וַתִּצְנַח ו׳ חס׳ · ג׳
מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־
לָּךְ : וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה־לִּי בְרָכָה כִּי
אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם ב׳ זקפ׳ קמצין
וַיִּתֶּן־לָהּ כָּלֵב אֵת גֻּלַּת עִלִּית וְאֵת מל׳ חס׳ · ל׳
גֻּלַּת תַּחְתִּית : וּבְנֵי ל׳
קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים
אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר
בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם : ל׳ רפי · ל׳
וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת־שִׁמְעוֹן אָחִיו וַיַּכּוּ
אֶת־הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת וַיַּחֲרִימוּ ל׳ ד׳ מל׳ כספ׳
אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הָעִיר חָרְמָה :
וַיִּלְכֹּד יְהוּדָה אֶת־עַזָּה וְאֶת־
גְּבוּלָהּ וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ
וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ :

ובספר יהושע גלות עליות וגלות
תחתיות עליות ותחתיות אומר
על הגלות עלית ותחתית אומ׳
על חלקת השד׳ שהיו בה הגלות
וכן יש שמות אחרים כי בספר
יהושע תנה לי ובזה הבה לי ·
תהקרו שימן · ושם שדה ובזה
השדה וחד פסוק סימן ויקם
שדה עפרון וגו׳ השד׳ והמערה :
מעיר התמרי׳ · ת״י מקרית יריחו
לפי שהיו בה תמרי׳ רבי׳ נקראת
כן : וכא במפורש בתור׳ בקעת
יריחו עיר התמרי׳ : וילך וישב את
העם · על הראם שבבני קיני את
והלכו בני המשפחה עמו וישבו
שם עם בני יהוד׳ במדבר יהודה
והכתוב לא ספר לנו עלו מעיר
התמרים או אם היו יושבי׳ שם
עם הכנעני ואפשר שהיו שם עם
הכנעני יושבים כי יתרו לא היה
עם בני ישראל כי כן כתוב וילך
לו אל ארצו ופרשת ויאמר משה
לחובב ופרש׳ וישמע יתרו בזמן
אחד היה בשנה השנית לצאתם
מארץ מצרים וחובב הוא
יתרו כמו שכתוב משבני חובב
חותן משה ופרשת וישמע
יתרו שלא במקומה נכתב׳ לחבר
דבר יתרו עם דבר עמלק כי ע
עמלק הרע לישראל בצאתם
ממצרי׳ והזכר להם לפיכך שמר
לו הקב״ה הדבר עד סוף כל ה
הדורות כמו שכתוב מלחמה
ליי׳ בעמלק מדור דור ויתרו
הטיב לישראל ושמח בטובתם
והטיב להם בעצתו ושמר לו ה
הקב״ה הטובה עד סוף כל ה
הדורו׳ כי הנה אומר שישבו עם
בני יהודה ונתנו להם מקום ל
לשבת בארצם ושבו לרת ישרא׳
ובימי שאול היו יושבי׳ עם עמלק
כי באהלים היו יושבים ונוסעים
ממקום למקום ואמר להם
שאול סורו רדו מתוך עמלקי
וגו׳ ואתה עשית חסד עם בני
ישראל וגו׳ הנה כי החסד היה
שמור להם לעולם ובימי יהוא
יונדב בן רכב היה אהוב ו
ונכבד בין ישרא׳ ובימי ירמיהו
הנביא היו בית הרכבים בתוך
בני ישראל ואמר הכתוב לא
יכרת איש לבית יונדב בן רכב
עומד לפני כל הימים ובית
הרכבים הם מבני יתרו כמה

שניתן להם דושנ׳ של
יריחו לאוכלה עד ש
שיבנ׳ בית המקדש ומי
שיבנה בית הבחירה
בחלקו יטלנה כדי ש
יהא לכל ישרא׳ חלק
בבית הבחירה ונתנוה
לבני יתרו ארבעים ו
וארבע מאות שנה
והתלמידים שבהם ה
הניחוה והלכו אצל
עתניאל בן קנז הוא
יעבץ במדבר יהודה
אשר בנג׳ ערד ללמוד
תורה : וישב את העם ·
עם התלמידי׳ היושבי׳
לפניו הוא בקש מאת
הקב״ה שיזמן לו ת
תלמידים הגונים
שנאמר ויקרא יעבץ
לאלהי וגו׳ ויזמן לו
החסידים הללו : כי

שלחו ד׳ דגשי׳ וכל דסמי׳ ללשון אש רפי׳ בלא רפי

רלבג

וילך יהוד׳ אל הכנעני
היושב בחברון וגו׳ ·
כי כבר התבאר בספר
יהושע כי כלב הוא
שנלחם בהם ואמנם
הביא עמו שם שבט
יהודה כי הוא היה כ
נשיא השבט ולזה יחס
זאת המלחמה לשבט
יהודה וידמה שכבר
היתה זאת המלחמה
אחרי מות יהושע ואף
על פי שנזכרה בספר
יהושע ואולם נזכרה
שם לבאר שכבר כ
נתקיי׳ יעוד הש״י לכלב
כי חברון נתנה לו ל
לנחלה על פי הש״י והוא
נלחם בה ונכבש׳ בסוף
הענין אף על פי שלא
נכבשה בימי יהושע ·
ושם דביר הנזכר בזה
המקו׳ הוא מקום אחר
זולת אשר לכד יהושע
לפימה שנזכר בספר
יהושע את׳ וישב יהושע
וכל ישרא׳ עמו דבירה ·
והנה זכר שהסיתה ע
עכסה את בעלה לשא
ל מאת אביה השדה וכשנתנו לה הוסיפה היא לשאול גלות מים · והנה בני קיני
חותן משה שבו לרשת ישראל ולזה ישבו את יהודה : ויהי

והוא יושב בחרושת הגוים · ויתן יי׳ אלהי ישראל את סיחון ואת כל עמו : לשאל ו׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ ותסיתהו
דשפטים · וישלח תעי׳ את יורם בנו אל המלך דשמואל · לשאל לנו מלך · ומי יסור לשאל לשלום לך ·
לא נהתי לחטא חכי · וינסו אל בלבבם : ותצנח ג׳ בקריאה וסי׳ ויהי בבאה והסיתהו לשאל דיהושע · וחברו
דשפטים · ותצנח בארץ והוא נרדם · ונמסר גם ביהושע סימן טו׳ :

שנאמר המה הקינים הבאי׳ מחמת אבי בית רכב ועתה כשלכדו בני יהוד׳ חברון
היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרי׳ וכשלכדו
בני יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני יהודה לשלום בהלחם עם
הכנעני שיעלו מביניהם ולא יספו עמם כמו שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי׳ וכן עשו ועלו משם בשלום וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה זהו הנראה
לי מדרך הפשט ומדרך הסברא ורז״ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לדעתם כמו שת״י נתנוהו לבני קיני ואמר כי מה שאמר משה רע״ה
והיה הטוב ההוא אשר ייטיב השם עמנו והטבנו לך הוא דשנה של יריחו שהיה חמש מאות אמה על חמש מאו׳ אמה והניחוה מלחלק אמרו מי שיבנה בחלקו בית המקד׳
יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים שנה עד שנבנה בית המקדש ואז בא בנימן ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנאמר עלו
מעיר התמרים ועם ישראל נשאר יתרו כמו שאמר לו משה אל נא תעזוב אותנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה
שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותו מעצמם שהלכו ללמוד תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שכתוב בדברי הימים ומשפחות סופרים יושבי יעבץ
וגו׳ המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב : כי

רשי

כי לא להוריש׃ תרגם יונתן ובתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא׃ ואת היבוסי יושבי ירושלם. מחוז היה בירושלם ששמו יבוסי ומבני אבימלך היו ולא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולניכו ולנכדו ביתאל שנפל בגורלם ואף על פי שפסל מיכה עמהם שהרי מיכה משבט אפרים כאמר כאן ויי׳ עמם הוא שאמר דביאל לך יי׳ הצדקה ולנו בשת הפנים׃ ויתירו. על ידי אחרים ושלחו מאללין ויתורו את הארץ כאמר במרגלי׳ שכמן ואלו ששלחו מרגלים כאמר בהם ויתירו׃ את מבוא העיר. שהיו נכנסין לה דרך המערה ולוז אחר עומד על פי המערה ונכנסין דרך הלוז למערה לוז שנדלים בו אגוזים דקים קולדר״א בלעז׃ ויראם. כאכבעו׃ הוא שמה עד היום. לא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכדנצר׃ לא הוריש מנשה. סיפר הכתוב בגנותן שהתחילו למעול בהקב״ה שצוה אותם והורשתם את כל יושבי הארץ וגו׳׃ ויעל

רדק

כי לא להוריש׃ כי לא יכלו להוריש אע״פ שהיה יי׳ עמם להוריש את יושבי ההר יושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם והסבה האמתית כי הניח אותם הש״י לנסות בם את ישר׳ כמו שאומר אחר הניח יי׳ לנסות בם את ישר׳ וי״ת ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא ארי רתיכין דברזלא להון׃

לא הורישו בני בנימן. ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו כי ירושלם בין יהודה ובנימן ומה שאמר עד היום הזה שמואל הנביא כתב כן כי הוא כת׳ ספר שופטי׳ לפי הקבלה ובימיו היה עדין היבוסי בירושלם ואף בימי דוד כמו שכתוב׃ ויתירו. פועל יוצא והשלוחים הם התרים וקראם שומרים שעמדו את פני העיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העי׳ כי לא היו רואי׳ את מבוא העיר אולי היו גנות ופרדיסין שסביבותיה׃ הראנו נא את מבוא העיר. בדברי רז״ל למה נקרא שמה לוז מה לוז זאת שאין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר אמר רבי שמעון לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך מערה לעיר הדא הוא דכתיב ויראו השומרים וגו׳׃ ועשינו עמך. בשוא המ״ם וקמץ הכ״ף ויש ספרים שכתוב בקמץ המ״ם ושוא הכ״ף והיא שגגה וידענו זה מפי המסרה׃ ויראם את מבוא העיר׳ אמרו רז״ל באצבעו רמז להם והרא׳ להם כדי שלא ירגיש אדם בו׃ ארץ החתים. איכו החתים משבע אומות׃ הוא שמה עד היום הזה. לפי שקרא לה שם העיר האחרת אמר כי באותו השם שקרא לה קוראים לה עד היום הזה לוז ובדרש היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה בא נבוכד נצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה להם מוציאין אותם חוץ לחומה והם מתים׃ כי חזק ישראל. פועל עבר כי הוא חכ״ף קמץ וחכ״ף פתח׃ ותכסי

שלחו ג׳ בקריאה וסי׳ ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו׳ כי יתרו פתח ויענני בן כתיב. ועל ימין פרחה׃ החתים ה׳ בקריא׳ וסי׳ מהמדבר והלבנון הזה עד הנהר הגדול׳ וילך האיש ארץ החתים. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. וחברו דד״ה ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה. והנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי׃ ויקרא שמה ג׳

וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וַיֹּרֶשׁ אֶת־
הָהָר כִּי לֹא לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק
כִּי־רֶכֶב בַּרְזֶל לָהֶם׃ וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב
אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיּוֹרֶשׁ
מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק׃ וְאֶת־
הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם לֹא הוֹרִישׁוּ
בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלִַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־
הֵם בֵּית־אֵל וַיהוָה עִמָּם׃ וַיָּתִירוּ בֵית־
יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים
לוּז׃ וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־
הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־
מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד׃
וַיַּרְאֵם אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־
הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־
מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ׃ וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ
הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז
הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה
אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־
תַּעְנַךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דוֹר
וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי יִבְלְעָם
וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־
בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ
הַזֹּאת׃ וַיְהִי כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם
אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא
הוֹרִישׁוֹ׃
וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי
הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ
בְּגָזֶר׃
זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן
וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי
בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס׃
אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־
יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־אַחְלָב וְאֶת־
אַכְזִיב וְאֶת־חֶלְבָּה וְאֶת־אֲפִיק וְאֶת־
רְחֹב׃ וַיֵּשֶׁב הָאָשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוֹ׃
נַפְתָּלִי לֹא־
הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־
יֹשְׁבֵי בֵית־עֲנָת וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב
הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֵי בֵית־
שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הָיוּ לָהֶם לָמַס׃

וַהֲוָה מֵימְרָא דַיָי בְּסַעֲדֵיהּ דְבֵית יְהוּדָה וְתָרִיכוּ יַת יָתְבֵי טוּרָא בָּתַר כֵּן דְחָבוּ לָא יְכִילוּ לְתָרָכָא יַת יָתְבֵי מֵישְׁרָא אֲרֵי רְתִיכִין דְבַרְזְלָא לְהוֹן׃ וִיהָבוּ לְכָלֵב יַת חֶבְרוֹן כְּמָא דְמַלִּיל מֹשֶׁה וְתָרִיךְ מִתַּמָן יַת תְּלָתָא בְּנֵי גִיבָּרַיָא׃ וְיַת יְבוּסָאֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלַם לָא תָרִיכוּ בְּנֵי בִנְיָמִן וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם בְּנֵי בִנְיָמִן בִּירוּשְׁלֵים עַד יוֹמָא הָדֵין׃ וּסְלִיקוּ דְבֵית יוֹסֵף אַף אִינוּן לְבֵיתְאֵל וּמֵימְרָא דַיָי בְּסַעֲדְהוֹן׃ וּשְׁלָחוּ מְאַלְלִין דְבֵית יוֹסֵף לְבֵיתְאֵל וְשׁוּם קַרְתָּא מִלְקַדְמִין לוּז׃ וַחֲזוֹ נַטְרַיָא גַבְרָא נָפֵיק מִן קַרְתָּא וַאֲמַרוּ לֵיהּ אַחֲזֵינָא כְעַן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וְנַעְבֵּיד עִמָּךְ טֵיבוּ׃ וְאַחֲזֵינוּן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וּמְחוֹ יַת קַרְתָּא לְפִתְגַם דְחָרֶב וְיַת גַבְרָא וְיַת כָּל זַרְעִיתֵיהּ שֵׁיזִיבוּ׃ וַאֲזַל גַבְרָא לְאַרְעָא חִיתָּאֵי וּבְנָא קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ וְלָא תָרִיכוּ דְבֵית מְנַשֶּׁה יַת בֵּית שְׁאָן וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת תַּעֲנָךְ וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי דָאר וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי יִבְלְעָם וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי מְגִדוֹ וְיַת כַּפְרָנָהָא וּשְׁרִי כְנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא הָדָא׃ וַהֲוָה כַּד תְּקִיף יִשְׂרָאֵל וְשַׁוִּי יַת כְּנַעֲנָאֵי לְמַסְּקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרִיכִינוּן׃

וּדְבֵית אֶפְרַיִם לָא תָרִיךְ יַת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בְּגָזֶר וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן בְּגָזֶר׃

דְבֵית זְבוּלֻן לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי קִטְרוֹן וְיַת יָתְבֵי נַהֲלוֹל וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן וַהֲווֹ לְמַסְּקֵי מִסִּין׃

דְבֵית אָשֵׁר לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי עַכּוֹ וְיַת יָתְבֵי צִידוֹן וְיַת אַחְלָב וְיַת אַכְזִיב וְיַת חֶלְבָּה וְיַת אֲפִיק וְיַת רְחוֹב׃ וִיתִיבוּ דְבֵית אָשֵׁר בְּגוֹ כְנַעֲנָאֵי יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לָא תָרִיכִינוּן׃

דְבֵית נַפְתָּלִי לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וְיַת יָתְבֵי בֵית עֲנָת וִיתִיבוּ בְּגוֹ כְנַעֲנָאֵי יָתְבֵי אַרְעָא וְיָתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הֲווֹ לְהוֹן לְמַסְּקֵי מִסִּין׃

רלבג

ויהי יי׳ את יהוד׳ ויורש את ההר. ר״ל שכבר מצא עזרו יהוד׳ כעזר ביי׳ בהורשת ההר אמנם לא יכול להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם והיו יותר חזקים ממנו. ורא וי שתדע כי אם היה בא לו יעוד מאת הש״י שיעזרהו במקום אחר בזולת המלחמה לא יאמר שלא יכול להוריש יושבי העמק כי אין מעצור ליי׳ להושיע ברב או במעט אלא שלא מצאנו יעוד השם ליהודה שיכבש רק בגבול נחלתו כמו שנזכר בראש זה הספר וזאת המלחמה היתה בגבול שמעון׃ וראוי שתד׳ כי היבוסי יושב ירושלם עד ימי דוד כמו שנזכר בספ׳ שמואל והיתה סבת שמרו שם הברית שכרת אברהם עם אבימלך שלא ישקר לו ולניכו ולנכדו והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו רז״ל והוא אמר אמ׳ עד היום הזה ר״ל עד ימי כתבו זה הספר והנה זכר אחר זה מה שנשאר מהגוים האלה בגבול ישראל נבאר שהם היו להם למוקש כמו שנזכר בתורה׃

ויעל

מסורה

בקריא׳ וסי׳ שטנה׳ רחבות ויאמר כי עתה׳ ויקרא שמה לוז׃ ואת יושבי ט׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות׃ ויואל ז׳ ה׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ נמס׳ בסדר שמות׃ חזקה פתחין וסי׳ נמסר בסדר מקץ׃ ואפרים ח׳ וכל מנשה ואפרי׳ דכוו׳ וסי׳ נמסר׳ בסדר פנחס׃

רדק

ותכבד יד בית יוסף. שהיו סמוכים להם כי אלון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד בית יוסף על האמורי והיו להם למס אבל לא הורישום ולפיכ' היו להם לשכים ולצנינ': וגבול האמורי. גם זה לא הורישו בית יוסף מהסלע ולמעלה: ויעל מלאך יי' ית' וסליק נביא בשליחות מן קדם יי' ואמרו ר"זל כי פנחס היה זה הנביא:

מן הגלגל. שם נאמר' לו נבואה הזאת שיאמ' אותה לישרא' בזה המקום אולי הוא קבצם שם על פיו' או היו נקבצים שם על דבר אחר: אל הבוכים. נקרא המקום כן לפי שבכו שם כמו שאומר: אעלה אתכם. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: לצדים. מקרא קצר ופירושו לצנינים לצדים וי"ת למעיקים כמו בר"יש ויש מפרשים אותו מן צוד ברוני והדגש תמור' הנח ע"ין הפעל כמו ופטורי ציצים ר"ל שיצודו וילכדו אתכם: וישלח יהושע. וכבר שלח וכתב דברים אלה הנה לפי שעשו בני ישראל הרע בעיני יי' ואמר כי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר ה האריכו ימים אחריו לא עשו ה הרע שראו מעשה הנס' שעשה לישראל שהעבירם הירדן ב ביבשה ועמידת השמש והירח וניצוח המלכים: ביד

רשי

ויעל מלאך יי'. שניהו בסדר עולם זה היה פנחס: אל הבוכים. שם המקום: אעלה אתכם. כך היתה דעתי מתחלה להעלותכם ממצרים וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: וגם אמרתי. עתה אמרתי בדעתי: לצדים. למצודים בצרכם בגדודים ובזיונות לשלול ולבוז: וישלח יהושע וגו'. זה היה מעשה מוקדם אלא לפי שבא לומר ויעשו הרע התחיל ל לומ' כן יהושע כשמת וקבלו לפניו לעבוד יי' שילחם איש לנחלתו והם עבדו את יי' כל ימיו וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימי' וגו' ואחר כך ויעשו בני ישראל הרעים ה האריכו שנים לא ה האריכו לפי שנתעצלו בהספדו הוא שנ' להר געש שרעש עליה' ההר להורגן: בתמנת חרס. על שם שהעמידו תמונת החרס על ק קברו כלומר חבל על אדם שעמיד החמה ומוטל בקבר: בכל

> ההרה י"ג וס' נמסר בסדר דברים: אעלה ח' וס' בלשון תרגום אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם וכו' נמסר בסדר שמות: ליושבי הארץ הזאת ג' דסמיכי בקריאה וס' ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת. ודגני ממלא את כל. הלא את אחינו: מזבחותיהם ג' ב' מל' וא' חס' וס' כי אם כה תעשו

וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת־בְּנֵי־דָן הָהָרָה כִּי־לֹא נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק׃ וַיּוֹאֶל הָאֱמֹרִי לָשֶׁבֶת בְּהַר־חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית־יוֹסֵף וַיִּהְיוּ לָמַס׃ וּגְבוּל הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה עַקְרַבִּים מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה׃	ודחקו אמוראי ית בני דן לטורא ארי לא שבקונון למחת למישרא׃ ושרי אמוראה למיתב בטור חרס באילון ובשעלבים ותקיפת יד בית יוסף והוו למסקי מיסין׃ ותחום אמוראה ממסקני עקרבים מן כיפא ולעילא׃
ב וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה מִן־הַגִּלְגָּל אֶל־הַבֹּכִים וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וָאֹמַר לֹא־אָפֵר בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם׃ וְאַתֶּם לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּן וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלִי מַה־זֹּאת עֲשִׂיתֶם׃ וְגַם אָמַרְתִּי לֹא־אֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצִדִּים וֵאלֹהֵיהֶם יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הָעָם אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֹּכִים וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם לַיהוָה׃	וסליק נביא בשליחות מן קדם יי׳ מן גלגלא לבוכים ואמר אסיקית יתכון ממצרים ואעלית יתכון לארעא די קיימית לאבהתכון ואמרית לא אשני קיימי עמכון לעלם׃ ואתון לא תגזרון קיים ליתבי ארעא הדא אגוריהון תתרעון ולא אקבלתון למימרא דא עבדתון׃ ואף אמרית לא אתריך יתהון מן קדמיכון ויהון לכון למעיקין וטעותהון יהון לכון לתקלא׃ והוה כד מליל נביא דיי׳ ית פתגמיא האילין לכל בני ישראל וארימו עמא ית קלהון ובכו׃ וקרו שמא דאתרא ההוא בוכים ונכיסו תמן נכסת קודשיא קדם יי׳׃
וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשׁוּעַ אֲשֶׁר רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃ וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־חֶרֶס בְּהַר אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא נֶאֶסְפוּ אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃	ושלח יהושע ית עמא ואזלו בני ישראל גבר לאחסנתיה למירת ית ארעא׃ ופלחו עמא קדם יי׳ כל יומי יהושע וכל יומי סביא די אוריכו יומין בתר יהושע דחזו ית כל עובדא דיי׳ רבא די עבד לישר׳׃ ומית יהושע בר נון עבדא דיי׳ בר מאה ועשר שנין׃ וקברו יתיה בתחום אחסנתיה בתמנת חרס בטורא דבית אפרים מצפון לטור געש׃ ואף כל דרא ההוא אתכנישו לות אבהתוהי וקם דרא אוחרנא בתריהון דלא ידעין למדחל מן קדם יי׳ ואף ית עובדא די עבד לישראל׃
וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים׃	ועבדו בני ישראל ית דביש קדם יי׳ ופלחו ית בעליא׃

Masorah notes beside the Targum: ל׳ י״ג · ה׳ ל׳ וחד לעמק סמי׳ ב׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · מיסין כתב׳ ככל · ל׳ חס׳ בספ׳ · ג׳ · ג׳ מל׳ י״ב · ל׳ · ח״נ · ל״נ · נ׳ · מולהון מל׳ בספ׳ ל׳ · ה׳ · י״ד ג׳ מל׳

> להם מזבחותיהם תתצו׳ ואתם לא תכרתו ברית׳ בהיות חללים סביבות׳ קדמ׳ חס׳ וא׳ מזבחותיכם חטאת יהודה׳ ונמסר גם בסוף סדר ואתחנן׃ וכל ימי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וס׳ ויעבדו העם את יי׳ כל ימי יהושע׳ וחברו ויעבדו העם את׳ וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה׳ ונמסר גם בסוף יהושע׃ יהושע ב׳ מל׳ וס׳ ואת יהושע צויתי׳ אשר האריכו ימים׃ יי׳ אלהי אבותם ד׳ דסמיכי בקריא׳ וס׳ למען יאמינו כי נראה אליך יי׳. ואמרו על אשר עזבו את ברית יי׳ דמשנה תורה׳ ויעזבו את יי׳ אלהי אבותם המוציא אותם מארץ דשפטים׳ בעזבם את יי׳ אלהי אבותם׃ אבותיו ג׳ מלאי׳ וס׳ וגם כל הדור ההוא נאספו׳ כל לבבו הכין לדרש׳ תבא עד דור אבותיו׃

רלבג

ויעל מלאך יי׳ מן הגלגל אל הבוכים. ר״ל אל המקום אשר קראו בוכים אחר זה מצד הבכיה שבכו שם ישר׳ וזה המלאך היה נביא שלא יתכן שידבר מ מלאך יי׳ לרבים יחד בזה האופן כמו ש שזכרנו במקומות מה בפירושנו לדברי ה התורה וכן ת״י שזה המלאך היה נביא ודמה שזה הנביא היה פנחס כמו שאמ׳ ז״ל ואמר שעלה מן הגלגל לפי ששם היה כשבאה לו הנבואה הזאת: וישלח יהושע את העם. ר״ל שכבר שלח את העם קודם זה ושב להזכיר זה לפי שהיה צריך ל להזכיר שכבר עבדו ישראל את יי׳ כל ימי יהושע וכל ימי הזקני׳ אשר האריכו ימים א אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה הש״י ב במצרים ועל הים ו ובמדבר ובימי יהושע׳ והנה נבאר בדבר יפתח כי זמן יהושע והזקני׳ לא היה כי אם כמו כ״ז שנה ולזה יתחייב שיהיה אמרו ו וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם ה הרצון בו שכב׳ נאספו אל אבותם ר״ל הזקני׳ כלם אשר ראו את כל מעשה יי׳ כי לא היה מיציאת מצרים עד זה העת כי אם ס״ז שנה ורחוק הוא שלא ימצא בישראל אז מי שיהיו ימיו יותר מס״ז שנה אבל בלי ספק היו שם רבים בני שמנים שנה ויותר אבל מפני שלא היו חכמי׳ לא הועילה אותם את כל מעש׳ יי׳ להציל ישר׳ מעשות הרע בעיני יי׳ ואמנם הזקני׳ מפני שהיו מנהיגי׳ את העם הצילום מזה כל ימי היותם׃ וזכר

יהושע ל׳ מל׳ ואת יהושע צויתי׳ למערבאי ולמדינחאי אימון ג׳

בכל אשר יצאו יד יי׳ היתה בם לרעה· על שימלך ומחלון וכליון כאמר בסדר עולם׃ ויקם יי׳ שופטים· תמיד מדור אל דור כמו שהוא מונה והולך בספר הזה שופט אחר שופט׃ וכי הקים· לשון הווה וכאשר היה מקים להם שופטים והיה עם השופט וגו׳׃ כי ינחם· שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרג׳ יונתן׃ מנאקתם· מפני נאקתם העולה לפניו מפני אויביהם׃ לא הפילו· לא הניחו דבר להיות נוכחים על כל הבא עליהם׃ השומרים הם· חטף פתח הוא נקוד לפי שהוא לשון שאלה ונסיון לנסות בם את ישראל את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען ולא ראו את המעשה הגדול ועמדו ומעלו במקום׃ רק למען דעת· רק הדבר הזה לבדו הניחם למען דעת והתבונן דורות בני ישראל הבאים מה החטא גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה רק אשר לפנים שהיו עומדים לשרת את יי׳ לא ידעום למלחמות הללו ו וטכסיסה ולא נצרכו להם׃ חמשת

סביבותיהם ב׳ מל׳ וסי׳ ויסעו ויהי חתת· ויעזבו את יי׳ אלהי אבותם דשפטים׃ ויצר ג׳ וסי׳ בלשון תרגום יעקב אשתבע לאמנון· ופי׳ נמסר בריש וישלח׃ והיה יי׳ ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמסר בזכריה סימן י״ד׃ ינחם ד׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח׃ ישובו ז׳ חס׳ בנביאים וכתובים וסי׳ נמסר בסדר לך לך׃ גם אני ו׳ ר״פ דסמיכי וסי׳ גם אני

ויעזבו את יהוה אלהי אבותם
המוציא אותם מארץ מצרים וילכו
אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים
אשר סביבותיהם וישתחוו להם
ויכעסו את יהוה׃ ויעזבו את יהוה
ויעבדו לבעל ולעשתרות׃ ויחר
אף יהוה בישראל ויתנם ביד שסים
וישסו אותם וימכרם ביד אויביהם
מסביב ולא יכלו עוד לעמד לפני
אויביהם׃ בכל אשר יצאו יד יהוה
היתה בם לרעה כאשר דבר יהוה
וכאשר נשבע יהוה להם ויצר להם
מאד׃ ויקם יהוה שפטים ויושיעום
מיד שסיהם׃ וגם אל שפטיהם לא
שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים
וישתחוו להם סרו מהר מן הדרך
אשר הלכו אבותם לשמע מצות
יהוה לא עשו כן׃ וכי הקים יהוה
להם שפטים והיה יהוה עם השפט
והושיעם מיד איביהם כל ימי
השופט כי ינחם יהוה מנאקתם
מפני לחציהם ודחקיהם׃ והיה
במות השופט ישבו והשחיתו מ
מאבתם ללכת אחרי אלהים אחרים
לעבדם ולהשתחות להם לא הפילו
ממעלליהם ומדרכם הקשה׃ ויחר
אף יהוה בישראל ויאמר יען אשר
עברו הגוי הזה את בריתי אשר
צויתי את אבותם ולא שמעו לקולי׃
גם אני לא אוסיף להוריש איש
מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע
וימת׃ למען נסות בם את
ישראל השמרים הם את דרך יהוה
ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם
לא׃ וינח יהוה את הגוים האלה
לבלתי הורישם מהר ולא נתנם ביד
יהושע׃
ג ואלה הגוים אשר הניח יהוה לנסות
בם את ישראל את כל אשר לא
ידעו את כל מלחמות כנען׃ רק
למען דעת דרות בני ישראל ללמדם
מלחמה רק אשר לפנים לא ידעום׃

ושבקו ית פולחנא דיי אלהא
דאבהתהון דאפיק יתהון מארעא
דמצרים וטעו בתר טעות עממיא
מטעוון עממיא די בסחרניהון
וסגידו להין וארגיזו קדם יי׃
ושבקו ית פולחנא דיי ופלחו
לבעלא ולעשתרתא׃ ותקיף
רוגזא דיי בישראל ומסרינון ביד
בוזזיהן ובזו יתהון ומסרינון ביד
בעלי דבביהון מסחור סחור ולא
יכילו עוד למיקם קדם בעלי
דבביהון׃ בכל אתר דינפקו מחא
מן קדם יי הות בהון לבישא כמא
דמליל יי וכמא דקיים יי להון
ועקת להון לחדא׃ ואקים יי נגידין
ופרקינון מיד בזוזיהון׃ ואף מן
נגידיהון לא קבילו ארי טעו בתר
טעות עממיא וסגידו להון סטו
בפריע מן אורחא דאזלו אבהתהון
לקבלא פקודיא דיי לא עבדו כן׃
וארי אקים יי להון נגידין והוה
מימרא דיי בסעדיה דנגידא ופריק
להון מיד בעלי דבביהון כל יומי
נגידא ארי מתיב ממימרא דאמר
יי ומקביל צלותהון ופריק להון
מן קדם דחקיהון ומשעבדיהון׃
והוה כד מאית נגידא תייבין
ומחבלין מאבהתהון למהך בתר
טעות עממיא למפלחהין ו
ולמסגד להין לא שבקין
מעובדיהון בישיא ומאורחתהון
מקלקלתא׃ ותקיף רוגזא דיי
בישראל ואמר חלף די עברו עמא
הדין על קיימי די פקדית ית
אבהתהון ולא קבילו למימרי׃ אף
אנא לא אוסיף לתרכא אנש מן
קדמיהון מן עממיא די שבק
יהושע ומית׃ בדיל לנסאה בהון
ית ישראל הנטרין אינון ית אורחן
דתקנן קדם יי למהך בהון כמא די
נטרו אבהתהון אם לא׃ ושבק יי
ית כל עממיא האילין בדיל דלא
לתרכותהון בפריע ולא מסרינון
בידא דיהושע׃ ואילין עממיא די
שבק יי לנסאה בהון ית ישראל ית
כל דלא הוו ידעין ית כל קרבי
כנען׃ לחוד בדיל דידעון דריא
דבני ישראל לאלפותהון קרבא
לחוד דמלקדמין לא הוו ידעין׃

רדק

ביד שוסים וישוסו אותם· הם שנים שרשי׳ והענין אחד ועניינם ענין בזה׃ ויעבדו את הבעלים· וקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם כאדון לעובדיהם׃ לבעל ולעשתרות· צלמי׳ עשויים כצו׳ עשתרו׳ והם נקבו׳ הצאן׃ בכל אשר יצאו· בכל מקו׳ אשר יצאו להלח׳ היתה יד יי׳ בם לרעה והיו נגפים לפני אויביהם

ודרך הדרש כי על אבימלך ומחלון וכליון כאמ׳ שיצאו מארץ ישראל לגור בשדה מואב ומתו כם שלשתם׃ ויצר להם· שרשו יצר לא כדברי רבי יהודה חיוג וכן ויצר לו וצרו צעדי אונו ועניינה ענין צרה שני שרשים והענין אחד׃ לא הפילו ממעלליהם· וממעללי אבותם לא הפילו דבר רע אחר אלא ככל רעתם עשו׃ לנסות בם את ישר׳· הדור הבא אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען שהיו בדרך נס ולא בגבור ישראל אלא שהקדוש ב״ה היה נלחם בעבורם׃ רק למען· רק הניחם למען ידעו דורות בני ישראל אלה הבאים אחר הדור הראשון שידעו מה היא המלחמ׳ אם לא ישמרו דרך יי׳ וצריכים הם שילמדו אות׳ דרכי המלחמ׳ כי אין יי׳ נלחם בעבורם רק ה הדור אשר היה לפנים לא ידעו דרכי המלחמה כי לא הצטרכו להם כי יי׳ נלחם להם ואיש אחד מהם ירדוף אלף ומה היו אלה הגוים אשר הניח יי׳ אשר לא נ כתנם ביד יהושע חמשת סרני פלשתים וגו׳· ופי׳

רלבג

וזכר כי אחרי מות הזקני׳ ההם עשו ישר׳ הרע ועבדו עז׳· וספר דרך כלל איך היה ה מנהג׳ בימי השופטים עד שלא יתישבו לעבוד את יי׳ כי אם בימי ה השופט ובמותו ישובו להשחית דרכם ולזה חרה אף השם יתברך בישראל ואמר שלא יוסיף להוריש איש מ מפניהם מן הגוים א אשר עזב יהושע וימות כי השאירם לנסות בם את ישראל השומרים הם את דרך יי׳ וזה שזה היה סבה לגלות מום ישראל והיותם ב בלתי חזקים באמונת השם ית׳ ולזה לא היו ישראל ראויים אל ש שתשלם להם בימי י יהושע השמדת כל ה הגוים האלה׃ ואלה הגוים אשר הניח יי׳ לנסות בם את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען ·ר״ל שהם לא הרגישו איך היו מלחמו׳ כנען כי לא בחרבם ירשו א ארץ וזרועם לא ה הושיעה למו אך השם ית׳ היה הנלחם להם והם לא הרגישו בזה רק עשה זה השם ית׳ למען דעת דורות ישר׳ כי עתה הם צריכין ל ללמדם ענין המלחמ׳ כי לא יכירו מה ש שנפקד מהם בסור ה השגח׳ השם ית׳ מהם כי קודם זה לא היו צ צריכים לדעת סדר ע ענין המלחמה כי יי׳ הנלחם להם· ואמר

לא אוסיף להוריש גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורתם אביא· גם אני נשאתי את ידי תנינא· אודך בכלי נבל· לא אחשך פי· באידכם אשחק· וכל מצעות פסוקים דכוו׳ גם אני בב״ה וגם׃ ללכת בם ו׳ פסוקים אית בהון בם בם וסי׳ למען נסות בם את ישראל· וכלה אפי וחמתי בם· בקבצי את בית ישראל· ועשיתי באפך ובקנאתך· ועשיתי בם נקמות גדולות· מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים׃

רדק

ופי' חמשת סרני פלשתים · המקומות שהיו מושלים בהם חמשת סרני פלשתים והם חמש ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ושאר הערי' הקטנות והכפרים והנה ראינו כי יהודה לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם ואיך אמר כי אלה הגוים הניח יי' לנסות בם את ישראל אפשר כי אחר כן לקחום הפלשתים מידם ואמר הניח יי' על אותם שלא לכדום ישרא' כלל וכן אמר הניח על אשר לכדום ישר' ואחר כן הניח הגוים לקחתם מיד ישראל ופי' וכל הכנעני אותם שהיו יושבים בהר הלבנון: ביד כושן רשעתים · כך היה שמו ואפשר כי רשעתים שם מקום ודרש מהו רשעתים על שני רשעיות שהרשיעו ארם לישראל אחת של בלעם ואחת של כושן: ותהי עליו רוח יי' · ת"י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי' ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה כי ה התעורר בגבורה להלחם עם כ כושן והוסר כל פחד ומורך לב מתנו בסיוע הבורא עליו וכן ת"י ורוח יי' לבשה את גדעון ורוח גבורה מן קדם יי' וכן ותהי על יפתח רוח יי' ושרת על יפתח רוח גבורה מן קדם יי': עיר התמרי' · ה"י קרתא דיריחו וכבר כתבנו דעתנו בו ואמר וירשו לומר כי כשלכדוה לא שללוה והלכו להם אלא כאחזו בה וישבו בה כאילו היתה להם ירושה: אטר יד ימינו · סגור יד ימינו שלא היה מושל בה והיה משמאלי והוא מ מן ואל תאטר עלי באר פיה: ולה שתי פיות · מן לפי חרב שהוא הצד האחד אמר לחרב ו וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים: גומד ארכה · שיעור אמה וכן ת"י גרמידא: למדיו · למלבושיו: אים

רשי

חמשת סרני פלשתים · הם הגוים אשר הניח לנסות: ותהי עליו רוח יי' · דרש רבי תנחומא כשתכל במה שאמר הקב"ה למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי · מה הן שתי ראיות הללו · אמר לו רואה אני שעתידין לטעות בעגל ואף על פי כן ראיתי את עני עמי · זו דרש עתניאל אמר בין זכים בין חבים עליו להושיעם: את עיר התמרי' · יריחו: אטר יד ימינו · ת"י גבר גמיד יד ימיניה וכל גמיד לשון ארמי הוא דבר כווץ מחמת חולי ר ריטר"יט בלע"ז לא היה שולט ביד ימינו וכלשון עברי אטר אטום כמו אל תאטר עלי באר פיה אטום ביד ימינו שלא היה ש שולט בה: גומד ארכ' · אמה גדומה וכלשון אשכנז דום"אלנא ב בלע"ז וכלשון לעז גמקור"טא בלע"ז: על ירך ימינו · לפי שבשמאלו שולט יאחז' בשמאלו: אים

ויעשו בני ישראל את הרע עשייה את הרע ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר שפטים: ז' פסוקין אית בהון את את את ואת וסימ' נמסר בסדר אחרי מות: שמונה ג' מלאים כנביא' וס' את עגלון' בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר · ומעלות שמונה מעליו · וכל דה"י דכוו' מלאים:

חמשת סרני פלשתים וכל־הכנעני והצידני והחוי ישב הר הלבנון מהר בעל חרמון עד לבוא חמת: ויהיו לנסות בם את־ישראל לדעת הישמעו את־מצות יהוה אשר־צוה את־אבותם ביד־משה: ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי: ויקחו את־בנותיהם להם לנשים ואת־בנותיהם נתנו לבניהם ויעבדו את־אלהיהם: ויעשו בני־ישראל את־הרע בעיני יהוה וישכחו את־יהוה אלהיהם ויעבדו את־הבעלים ואת־האשרות: ויחר־אף יהוה בישראל וימכרם ביד כושן ר רשעתים מלך ארם נהרים ויעבדו בני־ישראל את־כושן רשעתים שמנה שנים: ויזעקו בני־ישראל אל־יהוה ויקם יהוה מושיע לבני ישראל ויושיעם את עתניאל בן־קנז אחי כלב הקטן ממנו: ותהי עליו רוח־יהוה וישפט את־ישראל ויצא למלחמה ויתן יהוה בידו את־כושן רשעתים מלך ארם ותעז ידו על כושן רשעתים: ותשקט הארץ ארבעים שנה וימת עתניאל בן־קנז:

ד ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני יהוה ויחזק יהוה את־עגלון מלך־מואב על־ישראל על כי־עשו את־הרע בעיני יהוה: ויאסף אליו את־בני עמון ועמלק וילך ויך את־ישראל ויירשו את־עיר התמרים: ויעבדו בני־ישראל את־עגלון מלך־מואב שמונה עשרה שנה: ויזעקו בני־ישראל אל־יהוה ויקם יהוה להם מושיע את־אהוד בן־גרא בן־הימיני איש אטר יד־ימינו וישלחו בני־ישראל בידו מנחה לעגלון מלך מואב: ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות גמד ארכה ויחגר אתה מתחת למדיו על ירך ימינו:

ל' וג' בכ"ב כלי"ש · ג' · ל' · כתיב אים סימן ל' קרמתי יתירי · ל' ומ"ל כי בערת האחרית · ר' · ב' · ר' · ר' בקמץ וכמ"ר · כ"א פסו' על על ומלה ביניהן · ב' · ג' מ"ל · ב' · ב' ובספ' תלע באכן · נ' · ג' קמץ · ל' · ל' · ב' ויחגור דוד

חמשא טורני פלישתאי וכל כנענאי וצידונאי וחיואי יתבי טור דלבנון מטור מישר חרמון עד מעלנא דחמת: והוו לנסאה בהון ית ישראל למידע היקבלון ית פקודיא דיי דפקיד ית אבהתהון בידא דמשה: ובני ישר' יתיבו בגו כנענאי חיתאי ואמוראי ופריזאי וחיואי ויבוסאי: ונסיבו ית בנתיהון להון לנשין וית בנתהון יהיבו לבניהון ופלחו ית טעותהון: ועבדו בני ישראל ית דביש קדם יי ואתנשאו ית פולחנא דיי אלההון ופלחו ית בעליא ולאשרתא: ותקיף רוגזא דיי בישראל ומסרינון ביד כושן חייבא מלכא דארם די על פרת ופלחו בני ישראל ית כושן חייבא תמני שנין: וזעיקו בני ישראל קדם יי ואקים יי פורקן לבני ישראל ופרקינון ית עתניאל בר קנז אחוהי דכלב דזעיר מיניה: ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי ודן ית ישר' ונפק לאגחא קרבא ומסר יי בידוהי ית כושן חייבא מלכא דארם די על פרת ותקיפת ידיה על כושן חייבא: ושדוכת ארעא דישראל ארבעין שנין ומית עתניאל בר קנז:

ואוסיפו בני ישראל למעבד דביש קדם יי ותקיף יי ית עגלון מלכא דמואב על ישראל על דעבדו ית דביש קדם יי: וכנש לותיה ית בני עמון ועמלק ואזל ומחא ית ישראל ויריתו ית קרתא יריחו: ופלחו בני ישראל ית עגלון מלכא דמואב תמני עסרי שנין: וזעיקו בני ישראל קדם יי ואקים יי להון פריק ית אהוד בר גרא בר שבטא דבנימין גברא גמיד בידיה דימינא ושדרו בני ישראל בידיה תקרובתא לעגלון מלכא דמואב: ועבד ליה אהוד חרבא ולה תרין פומין גרמידא ארכה וזריז יתה מלרע ל לבושוהי על ירכיה דימיניה:

רלבג

ואמר שכבר השאיר השם ית' שלא נתן ביד יהושע חמשת סרני פ פלשתים ואע"פ שלכדו מהם שבט יהודה א אחר מות יהושע עזה ואשקלון ועקרון הנה נשאר להם העמק כ כמו שנזכר ברא' זה הספר · ואפש' שנאמר שיושבי העמק שבו ל לקחת' הערים מיד יהודה ולזה מצאנו כי עם חמש' סרני פלשתי' היו עזה ואשקלון ו ועקרון אשדו' גת כמו שנזכר בספר שמוא' · והנה זכר שכב' עבדו בני ישראל את כושן רשעתים מלך ארם ש שמנה שנה והקים יי' להם מושיע את עתניא' בן קנז כששבו לשם ית' והיתה עליו רוח יי' והנהיג ישראל הנהגה משובחת וגברה ידו על כושן רשעתים מ מלך ארם שמנה שנה ואפשר שיהיה זה כ כבואה או היה חלק מה מרוח הקד' והנה שקטה הארץ ארבעי' שנה משנת התחלת ש שעבוד כי לא יתכן ש שיהיו ימי השקט מ' שנה כמו שאמרנו ע עתידין לבאר בע"ה ב בענין יפתח ואחר מות עתניאל בן קנז שבו ישראל לעשות הרע בעיניו' והכניע השם ישר' ושמם תחת עגלון מלך מואב ועברוהו שמנה עשרה שנה וכבשו מהם עיר התמרים והיא יריחו כמו שנזכר בתורה בקעת יריחו עיר התמרים וכששבו ישראל לשם יתברך הקים להם מושיע אהוד בן גרא משבט בנימן ובתחבולות עשה לו מלחמה וזה שהוא קבב ששלחו ישראל מנחה לעגלון כדי שיתכן לו יותר לבא אליו בטח והוא היה אטר יד ימינו והיה זה גם כן סבה שלא ירגיש בלקיחתו החרב ביד שמאלו · ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות מצד החדות אשר בשני צדדיה ותמית אותו תכף ולא היה ארוך מאד כדי שלא יוכר ולזה לא היה ארכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיו כדי שלא יראוה · והנה

איש בריא. פטים: וישלח את העם. חזר לאחוריו וליוה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה אותם עד הגלגל והוא שב יחידי מן הפסילים מקום שפוסלי' שם אבנים מן ההר וכן תירגם יונתן מן מחצביא: ובא אל עגלון ויאמר לו ויאמר הס. אמר עגלון שתקו את הכל מעליו ויונתן תירגם הס סליק הוציאו כל איש ואעפ"כ הס לשון שיתוק: בעליית המקרה. בעליית קיטא שהיתה לאויר וצוננת: דבר אלהים לי אליך. וצריך אתה לעמוד: ויקם מעל הכסא. לכך זכה ויצאה ממנו רות: הנצב. הוא הברזל שהסכין תקוע לתוכו שקורין הנ"לט בלע"ז הוא המעמיד החרב על פי תערה: הלהב. הוא הסכין שקורין ברנ"ט בלע"ז ובלע"ז למ"א: ויסגר החלב. שמנו שהיה שמן מאד כסה את כל אורך החרב: ויצא הפרשדונה. תירגם יונתן ונפק אוכליה שפיך שש"ן כשתי תיבות וש"ן משמשת לשתיהן ויצא הפרש מרוכה כשפכה שפך שרא כתרגו': ויצא אהוד המסדרונ'. מן העלייה אל המסדרונה אכסדרת תירגם יונתן: ונעל. במפתח: והוא יצא. אהוד יצא ועבדיו של עגלון באו: מסיך רגליו. עביד צורכיה הם נקבים הגדולים: עד בוש. עד שיכוב כלומר זמן ארוך: נמלט. ברח. אישקימ"ויר בלע"ז: עד התמהמהם. כמו עד שהמלך במסיבו את האהבה עד ש תתחפץ בעוד שמכינו חפצו בה: השעירתה. יער דק ועב שקורין ברוש"ט בלע"ז וטוב הוא להחבא והרבה יש בכרך זרעים שענפי אילנות דקים קרויין שער הופך את השער אם היה השער כותם:
ויהי

איש בריא. גבר פטים שמן וכן להבריאכם להשמינכם וכן ופרה בקר בריאים שמנים: מן הפסילים. ממקום שהיו פוסלים שם אבנים וכת"י מן מחצביא. ויש לשאול מאחר שהי' בדעת אהוד להמית עגלון בענין הזה למה הלך ואחר כך שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי יודע היה אחר שיאמר לו דבר סתר לי שהיה מוציא העומדים עליו וי"ל כדי שיראה כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר כלה להקריב המנחה כדי שלא ירגישו בו שבא לדבר אחר אלא על דבר המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאדם שנזכר ואמר דבר אחר שכחתי לדבר אל המלך ועוד שאם ירגישו בו אחר המעשה היה נקל לו להמלט על נפשו ולברוח ממה שהיה אם היה עם נושאי ה המנחה: ויאמר הס. שתוק עד שיצאו העומדים עלו: המקרה. שם בפלס מחתה ולולי הרי"ש היה דגוש והוא מענין קר ואם כלומר עליה עשויה חלונו' חלונו' להכנס בהן הרוח לקרר ועומדי' שם בימי הקיץ ות"י בעלית בית קיטא: דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא. אמרו רז"ל לפיכך זכה עגלון שתצא בתו אם למלכות ישראל והיא רות המואביה שהיתה בת עגלון: הנצב. הוא יד החרב והלהב הוא החרב ונקראת החרב להב לפי שהוא מתלהב ומתלהט כשהוא משונן וממורט וכן הוא אומר ולהב החרב וברק חנית ות"י דסתקא בתר שננא ואמר ויבא גם הנצב כלומר שנכנס גם יד החרב בבטנו ויסגור ה החלב שהיה איש שמן וסגר ה החלב בעד הלהב כלומר בפני הלהב שלא יכול לשלוף החרב מבטנו והניחו אהוד ויצא: ויצא הפרשדונ'. ת"י ונפק אוכלי' שפיך לדעתו המלה מורכבת מן פרש שתרגו' אוכליה ומן שדונא שהוא תרגו' ושפך ושדי וי"מ הפרשדונ' מקו' ישיבת הפרשי' והמסדרונה מקום ישיבת העם הבאים אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרי' לשבת שם אבל אחר שאמ' ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון איננו אמור על אהוד ודעת המתרגם נכונ' ותרגם המסדרונה לאכסדרה: בעדו. עליו וכן ויסגור יי' בעדו כלומר סגר דלתו' העליה על עגלון כדי שלא יכנסו בני הבית פתאום בצאת אהוד ולא ירגישו בדבר עד שימלט: ונעל. הסגירה היא סגירת הדלתות בלא מנעול וכאשר אמר ונעל אמר כי סגר במנעול כדי שיחשבו ומה שחשבו ויאחרו מלרדוף אחריו וימלט בין כך: מסיך. כמו מסך בבריכי הוא מן סוכך ר"ל סוכך רגליו והוא לשון כבוד כלומ' שהיה נפנה: ויחילו עד בוש. ת"י ואוריכו עד סגי כלומר עד אשר בושש מאד ובוש הוא פעל עבר מנחי העי"ן בשקל אור ובושש משה מן המרובע בשקל כונן: ויקחו את המפתח. כי מצאו אותו מבחוץ במקו' שהניח אותו אהוד כי המפתח היה נועל ופותח מבית ומבחוץ: עד התמהמה. בעוד התמהמה': השעירתה. שם מקו':

והנה איננו ג' דסמיכי בקריא' וסי' וירא יעקב את פני לבן והנה איננו. ויחילו עד בוש. ויעבר והנה איננו. אנ"ך הפסילים ד' מלאים בליש' בקריא' וסי' והוא שב מן הפסילים. והוא עבר את הפסילים. תרויהון דעגלון. וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי. לכל הפסילים דאמון. ושארא פסלים ביו"ד כתרא:

וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ
מוֹאָב וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא מְאֹד׃ ב'
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם נֹשְׂאֵי הַמִּנְחָה׃ כב
וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת־ לג' ר"פ · ג' מל'
הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ מֵעָלָיו כָּל־ ב' זקפין קמצי
הָעֹמְדִים עָלָיו׃ וְאֵהוּד בָּא אֵלָיו
וְהוּא־יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־ ב' ובענין
לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים ג' ואינון ט' זוגין
לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא׃ וַיִּשְׁלַח
אֵהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב ל'
מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ׃ ל'
וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר ל'
הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב ל'
מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה׃ וַיֵּצֵא ל' ותס'
אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת ל' ומל'
הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל׃ וְהוּא יָצָא לג' ר"פ
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא ל' וכתי' כן · ל'
אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה׃ וַיָּחִילוּ ב' ובענין · ל'
עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹּתֵחַ דַּלְתוֹת ג'
הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ ל'
וְהִנֵּה אֲדֹנֵיהֶם נֹפֵל אַרְצָה מֵת׃ וְאֵהוּד
נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם וְהוּא עָבַר אֶת־ ל'
הַפְּסִילִים וַיִּמָּלֵט הַשְּׂעִירָתָה׃ ג' מל' · ל'

וְקָרִיב יַת תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב וְעֶגְלוֹן גְבַר פַּטִּים לַחֲדָא׃ וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי לְקָרָבָא יַת תִּקְרוּבְתָּא וְשַׁלַּח יַת עַמָּא נַטְלֵי תִּקְרוּבְתָּא׃ וְהוּא תָב מִן מַחְצְבַיָּא דְעִם גִּלְגָּלָא וַאֲמַר פִּתְגָמָא דְסִיתְרָא אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ מַלְכָּא וַאֲמַר סַלִּיק וּנְפַקוּ מֵעִלּוֹהִי כָּל דְּקַיְמִין עִלּוֹהִי׃ וְאֵהוּד עָאל לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתִיב בְּעִלִּיַּת בֵּית קִיטָא דִּילֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר אֵהוּד פִּתְגָמָא דַיְיָ לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ וְקָם מֵעַל כּוּרְסֵיהּ׃ וְאוֹשֵׁיט אֵהוּד יַת יַד שְׂמָאלֵיהּ וּנְסֵיב יַת חַרְבָּא מֵעַל יַרְכָּא דִּימִינֵיהּ וּקְבָעָהּ בִּמְעוֹהִי׃ וְעָאל אַף דִּסְתְּקָא בָּתַר שְׁנָנָא וְטַמְטֵים שׁוּמְנָא בְּאַפֵּי שְׁנָנָא אֲרֵי לָא שְׁלַף חַרְבָּא מִמְּעוֹהִי וּנְפַק אוּכְלֵיהּ שְׁפִיךְ׃ וּנְפַק אֵהוּד לְאַכְסַדְרָא וַאֲחַד דָּשֵׁי עִלִּיתָא בְּאַפּוֹהִי וַאֲנַף׃ וְהוּא נָפִיק וְעַבְדּוֹהִי עָלוּ וַחֲזוֹ וְהָא דָשֵׁי עִלִּיתָא אֲחִידָן וַאֲמַרוּ בְּרַם עָבֵיד הוּא יַת צוֹרְכֵיהּ בְּאִידְרוֹן בֵּית קִיטָא׃ וְאוֹרִיכוּ עַד סַגִּי וְהָא לֵיתוֹהִי פָּתַח דָּשֵׁי עִלִּיתָא וּנְסִיבוּ יַת מַפְתְּחָא וּפְתַחוּ וְהָא רִבּוֹנֵיהוֹן טְרִיף רְמֵי עַל אַרְעָא מִית׃ וְאֵהוּד אִשְׁתֵּיזֵיב עַד אִתְעַכָּבֵיהוֹן וְהוּא עֲבַר יַת מַחְצְבַיָּא וְאִשְׁתֵּיזֵיב לִשְׂעִירָתָא׃

רלבג

והנה זכר שאחר שהקריב המנחה לעגלון שלח את העם נושאי המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההצלה לנושאי המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת אדוניה'. והנה בחר אהוד היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שכבר יתכן ההמלט בקלות יותר כשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למלט עצמו עם שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו ששכח הדבר שהיה לו לדבר עמו מצד שתמצא מקום לדבר אתו זה הדבר לא שכון זה ממנו על הכוונה הראשונה כי זה כלו ממה שייסיר אל שהסמך בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברי אתו. וזכר שכבר היה עגלון שמן מאד לצורך מה שזכר אחר זה שכבר סגר החלב בעד הלהב. והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראהו בו יסו' היותם לו לעבדי' נאמני' ואמר אהוד לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים לפניו הס ר"ל שישתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דברי' אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר שישארו שם אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד ואחר זה נתקרב אהוד אליו והיה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשויה לקרר בימי הקיץ ולזה היתה העליה ההיא בעלת חלונות רבים כדי שישלוט בה הרוח ויקרר האויר אשר שם ואמר לו אהוד דבר סתר מהאלהים לי אליך ולזה לא יתכן שהיה יושב עגלון וקם מעל הכסא והנה בעת היותו קם מעל הכסא שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו ותקע החרב בבטן עגלון והוא לא הרגיש בזה הענין כלל כי בהיותו טרוד לקום עשה זה אהוד עם שעשה זה בידו השמאלית ונכנס בבטנו גם יד החרב אחר שנכנס החרב. והנה סגר החלב בפני הלהב ר"ל שהשומן היה סבה שלא היה יכול אהוד להשיב החרב אליו והנה מפני זה לא שלף אהוד החרב מבטנו ולא יצא הפרש והנואה דרך המכה או יהיה הרצון בזה שכבר הביא גם הנצב אחר הלהב כי כבר סגר החלב בעד הלהב מרוב השומן עד שלא נתאמת לאהוד שיהיה החרב נוגע לחלל הגוף ולזה הכניס שם גם יד הסכין עד שראה שכבר יצא הפרש מהמכה בזולת הוצאתו מבטנו והנה זה הפירוש יותר נכון. אחר זה יצא אהוד אל האכסדרה וסגר דלתות העליה בעדו ונעל במפתח ויתכן שהיה המפתח ההוא סוגר מבפנים ומבחוץ ולזה כאשר ראו עבדי עגלון דלתות העליה נעולות חשבו שעגלון נעל אותן על צד הצניעות להיותו מסך רגליו בחדר המקרה ר"ל שהיה בית הכסא בחדר המקרה והיה נפנה שם כי דרך מי שהוא נפנה לסכך רגליו בבגדו ועושה מהם כמו אהל. והנה כאשר המתינו שיעור רב וראו שאיננו פותח דלתות העליה לקחו את המפתח ופתחו הדלתות מבחוץ וראו את אדוניהם נופל ארצה מת. ובזמן הזה שיתמהמהו על מיתת אדוניהם נשלם ההמלטה לאהוד עד שעבר מקום פוסלי האבנים או יהיה פירוש הפסילים פסילי אלהי מואב כי לא נשלמה ההצלה עד שעבר את הפסילים כי עם מואב היו תמיד הולכים שם לעבוד ע"ז וכאשר עבר המקום ההוא נמלט מהם במקום שהיה שמו שעירתה שהיה לישראל: ולא

רדק

רדפו אחרי · כיון שמלכו מואב בישרא׳ ולכדו מארצם שמעבר הירדן כמו שכתוב למעלה וירשו את עיר התמרים ושכמו הכו אהוד וישראל כל מואב שמצאו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו מעברות הירדן שלא יעברו מואב מארצם להושיע את אחיהם שהיו בארץ ישראל כי ארץ מואב היא מעבר הירדן מזרחה סמוך לירדן או לכדו מעברו׳ הירדן לאותם בני מואב שהיו בארץ ישראל שלא יוכלו לנוס לארצם: כל שמן · ת״י כל איתן ותרגם האיתנים איתני כלומר גבורי׳ שתפול אימה בלב רואיהם ואמ׳ שמן כלות׳ בריאי׳ וחזקים וכן ויהרג במשמניהם ויש לפרש שמן עשירים וגדולים וכדרש הנה משמני הארץ מן שמיכיא רי בארעא כלות׳ עשירים וגדולים מפיק דוכסין ומעיל דוכסין: במלמד

רשי

ויהי בבאו · שעבר את הירדן ובא למקומו בארץ כנען: בהר אפרים · שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בעבר הירדן במזרחי ומתוך שמלכו בישראל עברו את הירדן וירשו את יריחו כמו שכתוב למעלה וכתנו את סרכיהם ושליטהם על ישראל: רדפו · להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלנו: וילכדו את מעברות הירדן · שלא יעברום מואב לנוס ולשוב אל ארצם: כל שמן · כל גבר איתן: מלמד

שמונים ו׳ כלאים בקריא׳ וס׳ מציעתא דמשותלת· ותשקוט הארץ דאהוד · ויהי בשמונים שנה דאריך · ויך בכחנה אשור דמלכים · ואם בגבורות שמונים שנה · בהראתו את עשר כבוד מלכותו · וכל ד״ה דכות׳ מלאי׳ בבא״ חס׳ · ויעש מהם שבעים אלף נשא סבל׳ · ונמסר גם בסדר בראשית:

27 וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר בְּהַר אֶפְרָיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָהָר וְהוּא לִפְנֵיהֶם׃ 28 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רִדְפוּ אַחֲרַי כִּי־נָתַן יְהוָה אֶת־אֹיְבֵיכֶם אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם וַיֵּרְדוּ אַחֲרָיו וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב וְלֹא־נָתְנוּ אִישׁ לַעֲבֹר׃ 29 וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב בָּעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן וְכָל־אִישׁ חָיִל וְלֹא נִמְלַט אִישׁ׃ 30 וַתִּכָּנַע מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה׃

וַהֲוָה בְּמֵיתוֹהִי וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּנְחַתוּ עִימֵּיה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן טוּרָא וְהוּא קֳדָמֵיהוֹן׃ וַאֲמַר לְהוֹן רְדִיפוּ בַּתְרַי אֲרֵי מְסַר יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן יָת מוֹאֲבָאֵי בִּידֵיכוֹן וּנְחַתוּ בַּתְרוֹהִי וְאַחֲדוּ יָת מְגִיזַת עִבְרָאֵי יַרְדְּנָא עַל מוֹאָב וְלָא שְׁבַקוּ אֱנַשׁ לְמֵיעְבַר׃ וּקְטַלוּ יָת מוֹאָב בְּעִידָּנָא הַהִיא כְּעַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא כָּל אֵימְתָן וְכָל גְּבַר גִּיבַּר חֵילָא וְלָא אִשְׁתְּזֵיב אֱנַשׁ׃ וְאִיתְבָּרוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא תְּחוֹת יַד אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תְּמָנַן שְׁנִין׃

ב׳ תל בבואו בשעריך · ל · ק · ו׳ חס בספ׳ · ד · ל · ל · ר׳ · ח · ל · ו׳ ס״ל

רלבג

ואז תקע בשופר בהר אפרים לרדוף אחרי מואב בעמדם כבהלו׳ על מיתת אדוניהם ולכדו תחלה מעברות הירדן למואב ר״ל למה שכבשו מעבר לירדן וזולת מ מהמקומות שכבשו מואב מישראל בדרך שלא יוכלו מואב לעבור הירדן ולנוס לארצם· ואחר זה הכו כל מ הנמצא ממואב בארץ ישראל בעדים ההם והיה מספר המואבים שהכו כעשרת אלפים איש: כל שמן וכל איש חיל · ר״ל כל עשיר וכל גבור חיל כי עגלון קבץ שם לפי הנראה היותר חזקים להיותם סמוכים לארץ ישרא׳ כדי שישמרו הארץ שכבשוה וכבשו תמיד מהארץ שנשארה לישרא׳ והנה שקטה הארץ שמונים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עד ס״ב שנה: **ואולם התועלות** המגיעות מזה הספור הן אלו: **הראשון** הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד הש״י הוא מושגח ונעזב בו ואחר יסור ממנו תסור ההשגחה האלהית ויהיה נכון אל שיגיע כל רע ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל מאחרי י״י היו נופלין ביד אויביהם ובשובם אליו היו ניצולים ולפי שזה התועלת הוא כולל כל סיפור זה הספר ספר הכתוב בזה הענין בראש הספר בכללות ר״ל כי ישרא׳ הסתכבו בע״ז והיו נופלים ביד אויביהם וכאשר היו שבים אליו הקים י״י להם שופט והושיעם ובמות השופט היו שבים למרדם וכן בזה הדרך והנה הקדמנו לספר זה התועלת כי הוא כמו כולל בזה הספר ולרוב הספורי׳ אשר בספור הנביאים: **השני** הוא שראוי למי שיתעדל בפועל מה שיכוין בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את י״י אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהיה נעזר בש״י לנצח אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הכנענים ויתיטרו בזה ישרא׳ לנצחם ולזאת הסבה בעינה ספר שקבצו בהוכות ידי ורגלי אדני בזק כמו שביארנו ולזאת הסבה בעינה התחכם אהוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והשבעתם שהיו ביד מואב להם: **השלישי** הוא שראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה שנשאר ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלי׳ ענין השדה והנה זה הוא מההתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסר בזה מאדוניהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל עתניאל השדה לא היא כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר ארץ הנגב נתתני: **הרביעי** הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא תראה כי בני קיני חתן משה זכו להתחבר עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה: **החמשי** הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו: **הששי** הוא שראוי לעשות מלחמה בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ״ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונכחו אויביו בתחבולות להשב מדה כנגד מדה וכ״ש שיחויב זה כשיהיה אויבו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד׳ המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מן החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלא תחלה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו לסבות· האחת שאם אמר לו לעגלון שים לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו ש׳ שישאר יחידי בביתעם אהוד ולזה יצא מתם ואחר שב להורות שכבר שכח דבר מה היה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי הוא רחוק ששכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכונה הראשונה ואמנם ישכחו הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא כשמר עגלון מזה· והסבה הב׳ כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחבריו נושאי המנחה יחד כי זה ממה שראוי לברור בוכי הוא תועלת ז׳ בזה הספור· והסבה הג׳ כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה ש׳ שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן שכבר עברו הפסילים כשעשה אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבדות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת החרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה מרגיש בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם באתו לא יתכן שישלם ההמלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר מבפנים במפתח בעבור הכיעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נפנה בחדר המקר׳ ובין כך וכך נשלם ההמלט לאהו׳ ובעודם מתבהלי׳ על מיתת מלכם השתדל שסגרו ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבי׳ אשר בארץ ישראל שלא נהרג והם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הכנענים ולא נלחמו עם ישראל·

מלמד · הוא דרבן מרדע אגוילון בלע"ז ׃ בחרשת הגוים · שם עיר על שם שהיתה חזקה ושלטת ׃ לחץ את בני ישר' בחזקה · דרש ר' תנחומא בגדופין וכן הוא אומ' חזקו עלי דבריכם ׃ אשת לפידות · שהיתה עושה פתילות למקדש ׃ תחת תומר · תמרים היו לה ביריחו ׃ בין הרמה ובין בית אל בהר אפרי' · לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו ואין אלו סימני מקום ישיבתה אלא למדנו שהאשה עשירה היתה ומן ה המקומות האלו היתה פרנסתה והיא יושבת בעירה עטרות שמה ׃ תחת תומר · תמרים היו לה ביריחו וכרמים ביריחו וזתים בבקעת בית אל שהוא מקום שמן ועפר חיור בהר אפרים בטור מלכא אומר אני שמוכרין אותן ליוצרי חרס ויש פותרין עפר חיור שדה זרע כמו שדה הלבן ׃ הלא צוה · ביד משה כי החרם תחרימם כך שנויה במכילתא ׃ ויעל

במלמד הבקר · הוא הכלי שבראשו האחד תקוע מחט הנקרא דרבן שמפריש בו החורש את הבקר נקרא כן כאילו מלמד הבקר לחרישה וי"ת בפרש תוריא ומן הלשון הזה נקרא רוכבי סוסי' פרשים לפי שמפריש' בפרישין שברגליהם מלשון וכשפעוני יפרים ׃ ואהוד מת · למה זכר מיתת אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה ולא עברם מלעשות הרע בעיני יי' ולא שקטה הארץ בימיו הלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו' ׃ אשר מלך בחצו' · קודם שהכם יהושע והחריבם ושרף את חצור ומלכה הכם בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא ג"כ יבין כמו המלך הראשון ופירוש חרושת הגוי' מתרגמי' יער חורשא כי היו ביער ההוא מגדלי' חזקים וישבו בהם הכנענים הנשארים ות"י בחרושת הגוי' בתקוף כרכי עממיא ׃ לפידות · אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פ פתילות למקדש ׃ שפטה · פעל עבר מבנין פועל הדגו' למרובע או הוא בינוני מן הקל בשקל אוכלתם ׃ תמר · כמו תמר ות"י הפסוק כן והיא יתבא בקרתא וגו' וי"ל דרך הפשט שהיה לה בית תחת תומר אחד ומה שאמ' דבור' הוא יתרון ההודעה כי כבר זכר' ואמר והיא ידענו כי עליה נאמר וזכר אחר כן דבורה לרוב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח נח ונולתו ׃ ועלו · והיו עולים אליה בני ישרא' למשפט כי היא היתה שופטת את ישרא' בימים ההם ונבואתה היתה לזמנה כי לא תבאנו לה נבואה לעתיד ׃ ותשלח · אם היתה אשתו היתה פרושה מעת התנבאות' ויושבה לה תחת התומ' ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה אשר דבר יי' ׃ הלא צוה · הנה תחלת הדברים אלא אמרה לו דברים אחרי' קודמים לזה והכתו' אחז תכלית הדברים מה שהיה בהן מן הצורך וכן הלא שמנו בתי וכן כי נתן יי' בידינו את כל הארץ שאמרו שני המרגלי' כמו שפירשנו ובאה גם כן המלה הזאת לחזק מאמר שאמרה בחברו ומזהירו ואומר הלא אמרתי לך הזהר לך והשמ' שלא תתרשל בדבר וכן הלא שלחתיך שאמר לגדעון ׃ ומשכת · תמשוך ישרא' ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור כי יראי' היו מחיל סיסרא לפיכך הי' צריכים פתוי ודברים רבים ׃ ומשכתי · אמר כי ראו האצטגניני סיסרא שלא יצא באות' מלחמה כי מנוצח יהיה אם יצא והקב"ה משך לבו לצאת וזהו שאמר ומשכתי וי"ת ואתביה ותרגם והגירם על ידי חרב ותבינון ע"י קטולין ׃ כיבד

ויצעקו ז' וסי' ויבאו שטרי בני ישראל · ופרעה הקריב · ויצעקו אל יי' וישם מאפל דיהושע · ויצעקו בני ישר' דשופטים · ויצעקו אל יי' בצר דיוצאים · ויצעקו אל יי' דיצילם · ויפן יהודה והנה להם דמלכי' ׃ למשפט ט"ו וס' נמסר בסדר מסעי ׃ המונו ג' מלא' וס' ומשכתי אליך אל נחל קישון · והמונו צחה צמא · אבר אל פרעה ׃

וְאַחֲרָיו הָיָה שַׁמְגַּר בֶּן־
עֲנָת וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמַלְמַד הַבָּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־הוּא ל' · ו'
אֶת־יִשְׂרָאֵל ׃
וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֵהוּד מֵת ׃ וַיִּמְכְּרֵם
יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ ל'
בְּחָצוֹר וְשַׂר־צְבָאוֹ סִיסְרָא וְהוּא
יוֹשֵׁב בַּחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם ׃ וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־ ז' מל' בספ'
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי תְּשַׁע מֵאוֹת
רֶכֶב־בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה ׃ ד'
וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה ל' ומל'
אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל ל' ומל' · ל'
בָּעֵת הַהִיא ׃ וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־
תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל ל'
בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַמִּשְׁפָּט ׃ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק ט"ו ותס'
בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר
אֵלָיו הֲלֹא צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל נ'
לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ ל'
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי
וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן ׃ וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־ ט' ל'
נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא
יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ ל' · ג' מל' · ב'
בְּיָדֶךָ ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי
עִמִּי לֹא אֵלֵךְ ׃ וַתֹּאמֶר הָלֹךְ ד' חס'
אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ ל'
עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ ב' מל' בספ'

וּבָתְרוֹהִי הֲוָה שַׁמְגַּר בַּר עֲנָת
וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁית מְאָה
גֻּבְרִין בְּפַרָשׁ תּוֹרַיָא וּפְרַק אַף
הוּא יַת יִשְׂרָאֵל ׃
וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ וְאֵהוּד מִית ׃ וּמְסַרִינוּן
יְיָ בְּיַד יָבִין מַלְכָּא דִּכְנַעַן דִּי מְלַךְ
בְּחָצוֹר וְרַב חֵילֵיהּ סִיסְרָא וְהוּא
יָתֵיב בִּתְקוֹף כְּרַכֵּי עַמְמַיָא ׃
וּצְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ אֲרֵי
תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לֵיהּ
וְהוּא דְּחַק יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוּקְפָא
עַסְרִין שְׁנִין ׃
וּדְבוֹרָה אִתְּתָא נְבִיאֲתָא אִתַּת
לַפִּידוֹת הִיא דָּיְנָא יַת יִשְׂרָאֵל
בְּעִידָּנָא הַהִיא ׃ וְהִיא יָתְבָא בְּקַרְתָּא
בַּעֲטְרוֹת דְּבוֹרָא מִתְפַּרְנְסָא מִן
דִּילַהּ וְלַהּ דִּיקְלִין בִּירִיחוֹ פַּרְדְּסִין
בְּרָמְתָא זֵיתִין עָבְדִין מְשַׁח בְּבִקְעַת
בֵּירַת שַׁקְיָא בְּבֵיתְאֵל עֲפַר חִיוַר
בְּטוּר מַלְכָּא וְסָלְקִין לְוָתַהּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְדִינָא ׃ וּשְׁלַחַת וּקְרַת
לְבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם מִקֶּרֶשׁ דְּבֵית
נַפְתָּלִי וַאֲמַרַת לֵיהּ הֲלָא פַּקִּיד יְיָ
אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֵיזִיל וְתִתְנְגִיד
בְּטוּרָא דְּתָבוֹר וְתִדְבַּר עִמָּךְ עַסְרָא
אַלְפִין גַּבְרָא מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
זְבוּלֻן ׃ וְאַיְתֵּיב עַל יָרְדָּךְ לְנַחְלָא
דְּקִישׁוֹן יַת סִיסְרָא רַב חֵילָא דְּיָבִין
וְיַת רְתִיכּוֹהִי וְיַת מַשִׁרְיָתֵיהּ
וְאֶמְסְרִינֵיהּ בִּידָךְ ׃ וַאֲמַר לַהּ
בָּרָק אִם תֵּיזְלִין עִמִּי וְאֵיזֵיל וְאִם לָא
תֵּיזְלִין עִמִּי לָא אֵיזִיל ׃ וַאֲמַרַת מֵיזַל
אֵיזֵיל עִמָּךְ לְחוֹד אֲרֵי לָא תְּהֵי
תוּשְׁבַּחְתָּךְ עַל אוֹרְחָא דְּאַתְּ אָזֵיל

רלבג

ספר עוד שאחר אהוד היה מושיע את ישרא' שמגר בן ענת והוא הכה את פלשתים ו' מאות איש במלמד הבקר הוא אגויי"א בלע"ז ולא מנה כמה שנים היתה התשועה לישראל על ידו וידמה שלא היתה תשועה ש שלימה כי הכתו' ספר שכבר הוסיפו בני ישר' לעשות הרע בעיני יי' אחר שמת אהוד ולזה היו ימי שמגר נכללים בעשרים שנה שלחץ ישראל בחזקה יבין מלך כנען על יד סיסרא שר צבאו שהיו לו ט' מאות רכב ברזל והיה יושב בעיר גדול' וחזקה ולזה נקראת חרשת הגוי' ר"ל שהיא היתה נבנית במלאכת גוים רבים שבגאוה כי השתדלו בבנינה שתהיה חזקה מפני ישראל וקראו לגוים רבים ובעצת כלם נשלם הבנין בתכלית התוקף או יהיה פי' חרושת הגוי' כי לגודל העיר היתה נעשית שם כל המלאכה מהמלאכות אשר יעשו הגוים המתחלפין כאילו תאמ' אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכו' כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר גדולה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה בתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא וידמה שהיו שם מלכים רבים לפי מה שיראה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו' ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים · והנה היתה דבורה שפטה אז את ישראל ואחשב כי בעת ששבו ישראל אל יי' היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל יי' כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני יי' ולא תוכיחם על זה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו והיא שפטה את ישראל בעת ההיא וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד הם קרובים בענינם או יהיה פי' אשת לפידות ע"ד אשת חיל אשת מרכים ויהיה לפידים ולפידות ענין א' והרצון בו כי כבר הגיעו עוצם מדרגתה בנבואה עד שהיו נראו' לפידי' במקו' שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במרע"ה ואם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואתה ולזה הוצרכה לשלח לקרא לו במקום שהיה יושב והוא קדש נפתלי או היתה היא ג"כ יושבת בקדש נפתלי אך לשפט יעלו אליה בני ישרא' למקום ההוא שהיתה בו תמר ולזה יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקו' ההוא · והנה אמרה דבורה לברק באמת צוה יי' אלהי ישראל שתעשה זה והוא שתמשוך בהר תבור לב ישרא' באופן שתביא שם עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבלון וזה אמנם יהיה על צד ההסתה והפתוי בדברים שיאמר להם על צד שכבר יעד השם להם בנבואה שינצחו חיל סיסרא ויש להם לבטוח בזה בש"י כי אין מעצור ליי' להושיע ברב או במעט והש"י יסבב שימשך אליך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו ויתנהו בידך · ואם יאמר אומ' למה שלח השם לצוות ברק שימשוך מישראל י' אלפים איש אל הר תבור בדברי פתוי והסתה ואיך לא משכם הש"י שם כמו שמשך סיסרא ורכבו והמונו אל נחל קישון · נאמר לו כי הש"י לא ישתדל בעשיית המופתים כי אם לעת הצורך ולפי שהיה אפשר שימשכו ישראל בזה האופן לא היה רצון הש"י לחדש להם רצון שיבואו שם על דרך מופת והנה היתה תשובת ברק שאם תלך עמו דבורה במלחמה ילך ואם לאו לא ילך כי חשב כי בזכותה תדבק יותר ההשגחה עם חיל ישראל הנלחמים עם סיסרא · וענתה דבורה שכבר תלך עמו באמת אבל לא יהיה לו להתפאר על הדרך אשר הוא הולך כשינצח סיסרא המונו ורכבו ׃ כי

רדק

כי ביד אשה · זו יעל שנתכבר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה זה ואיננו כנח לענין הפסוק שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך על פירושו כך אם אלך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור יי' את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך : ויעל ברגליו · העלה כפרד קמון פי' כפרד ממדבר יהודה שישבו שם בני קני כשעלו מעיר התמרים : אילון בצענים · כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אצלם ות"י מישר אגניא רומה שלקחוהו מן בצעי המים בדברי רז"ל שהם גבים מלאים מים בשדות שהם כמו אגנות מלאות מים וכן זכרוהו הם ז"ל בזה הלשון כמו שאמרו הכהו אגבי דארעא מקרון : מחרושת הגוים · פירשנוהו למעלה :
הלא יי' יצא לפניך · כתרגומו הלא מלאכא דיי' נפק לאצלחא קדמך : וסיסרא נס · לא נס אל מקום שנס מחנהו כי הם נסו אל נכח ארצם שהיא חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריה והכום לפי חרב וסיסר' ידע שלא יוכל להמלט בנוסו כי ידביקוהו ונס למקום אחר שלא ירגישו בו וירדפו אחריו ונס למקום אחר קרוב למקום המלחמה להמלט באהל יעל כי שלום היה ביניהם וחשב שימלט שם ויסתירוהו עד עבור המלחמה : סורה אדני סורה אלי · שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב : בשמיכה · ת"י בגונכא ופירש רבינו האיי ז"ל גלופקרא הנזכר בדברי רז"ל קוט"ה בלע"ז ובערבי נאמר כ כלשון התרגו' והוא כסות עב יוצאין ממנו ציציות מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר עב ובויקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ר"ש לקיש חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשי"ן כתיב שמיכה כ כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגעה סיסר' : ותשקהו ותכסהו · חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו כדי שירדם ולא ירגיש ומה שהשקתו חלב לכבידו כדי שיהיה נרדם : עמוד · מקור ויאמר שיש לעמוד פתח האהל : ותקח

רשי

ויעל ברגליו עמו : אילון בצענים · מישר אגניא מקום מישור של בצעים תריש"ק בלע"ז והוא אגניא גבים כמין גומות שהמים נקבצים שם אגבי דארעא מקרון · מחרושת הגוים אל נחל קישון · הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת הגוים שהוא יושב שם : בשמיכה · תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האיי גונכא גלופקרין שקורין קוט"א : נאד החלב · שהחלב מכביד את הגוף ל להיות נרדם : עמוד פתח האהל · זרזי עצמך בדבר ויש פותרים עמוד כמו לעמוד : יתד האהל · קבילא בלע"ז שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל ל לפושטו : המקבת

ויזעק ד' בקריא' וסי' ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי · ויזעק סיסרא את כל רכבו · ויזעק אותי וידבר אלי · ויזעק ויאמר בנינוה : דברה ג' חס' וסי' והמת דברה מנקת רבקה · ותאמר דברה אל ברק קום · ושרי בישישכר עם דברה · וסי' בלשון תרגום אתקברו רברבניא דברק · ונמסר גם בסדר וישלח : וברק ג' בקריא' וסי' וברק

כִּ֣י בְֽיַד־אִשָּׁ֔ה יִמְכֹּ֥ר יְהוָ֖ה אֶת־סִֽיסְרָ֑א
וַתָּ֧קָם דְּבוֹרָ֛ה וַתֵּ֥לֶךְ עִם־בָּרָ֖ק קֶֽדְשָׁה׃
וַיַּזְעֵ֨ק בָּרָ֜ק אֶת־זְבוּלֻ֤ן וְאֶת־נַפְתָּלִי֙
קֶ֔דְשָׁה וַיַּ֣עַל בְּרַגְלָ֔יו עֲשֶׂ֖רֶת אַלְפֵ֣י
אִ֑ישׁ וַתַּ֥עַל עִמּ֖וֹ דְּבוֹרָֽה׃ וְחֶ֤בֶר
הַקֵּינִי֙ נִפְרָ֣ד מִקַּ֔יִן מִבְּנֵ֥י חֹבָ֖ב חֹתֵ֣ן
מֹשֶׁ֑ה וַיֵּ֣ט אָהֳל֔וֹ עַד־אֵל֥וֹן בְּצַעֲנַנִּ֖ים
אֲשֶׁ֥ר אֶת־קֶֽדֶשׁ׃ וַיַּגִּ֖דוּ לְסִֽיסְרָ֑א
כִּ֥י עָלָ֛ה בָּרָ֥ק בֶּן־אֲבִינֹ֖עַם הַר־תָּבֽוֹר׃
וַיַּזְעֵ֨ק סִֽיסְרָ֜א אֶת־כָּל־רִכְבּ֗וֹ תְּשַׁ֤ע
מֵאוֹת֙ רֶ֣כֶב בַּרְזֶ֔ל וְאֶת־כָּל־הָעָ֖ם אֲשֶׁ֣ר
אִתּ֑וֹ מֵחֲרֹ֥שֶׁת הַגּוֹיִ֖ם אֶל־נַ֥חַל קִישֽׁוֹן׃
וַתֹּאמֶר֩ דְּבֹרָ֨ה אֶל־בָּרָ֜ק ק֗וּם כִּ֣י זֶ֤ה
הַיּוֹם֙ אֲשֶׁ֨ר נָתַ֤ן יְהוָה֙ אֶת־סִֽיסְרָא֙
בְּיָדֶ֔ךָ הֲלֹ֥א יְהוָ֖ה יָצָ֣א לְפָנֶ֑יךָ וַיֵּ֤רֶד
בָּרָק֙ מֵהַ֣ר תָּב֔וֹר וַעֲשֶׂ֧רֶת אֲלָפִ֛ים אִ֖ישׁ
אַחֲרָֽיו׃ וַיָּ֣הָם יְ֠הוָה אֶת־סִֽיסְרָ֨א
וְאֶת־כָּל־הָרֶ֜כֶב וְאֶת־כָּל־הַֽמַּחֲנֶ֛ה
לְפִי־חֶ֖רֶב לִפְנֵ֣י בָרָ֑ק וַיֵּ֤רֶד סִֽיסְרָא֙ מ
מֵעַ֣ל הַמֶּרְכָּבָ֔ה וַיָּ֥נָס בְּרַגְלָֽיו׃ וּבָרָ֗ק
רָדַ֞ף אַחֲרֵ֤י הָרֶ֙כֶב֙ וְאַחֲרֵ֣י הַֽמַּחֲנֶ֔ה עַ֖ד
חֲרֹ֣שֶׁת הַגּוֹיִ֑ם וַיִּפֹּ֞ל כָּל־מַחֲנֵ֤ה סִֽיסְרָא֙
לְפִי־חֶ֔רֶב לֹ֥א נִשְׁאַ֖ר עַד־אֶחָֽד׃
וְסִֽיסְרָא֙ נָ֣ס בְּרַגְלָ֔יו אֶל־אֹ֣הֶל יָעֵ֔ל
אֵ֖שֶׁת חֶ֣בֶר הַקֵּינִ֑י כִּ֣י שָׁל֗וֹם בֵּ֤ין יָבִין֙
מֶֽלֶךְ־חָצ֔וֹר וּבֵ֕ין בֵּ֖ית חֶ֥בֶר הַקֵּינִֽי׃
וַתֵּצֵ֣א יָעֵל֮ לִקְרַ֣את סִֽיסְרָא֒ וַתֹּ֣אמֶר
אֵלָ֗יו ס֥וּרָה אֲדֹנִ֛י ס֥וּרָה אֵלַ֖י אַל־תִּירָ֑א
וַיָּ֤סַר אֵלֶ֙יהָ֙ הָאֹ֔הֱלָה וַתְּכַסֵּ֖הוּ בַּשְּׂמִיכָֽה׃
וַיֹּ֨אמֶר אֵלֶ֜יהָ הַשְׁקִינִי־נָ֧א מְעַט־
מַ֛יִם כִּ֥י צָמֵ֖אתִי וַתִּפְתַּ֞ח אֶת־נֹ֤אוד
הֶֽחָלָב֙ וַתַּשְׁקֵ֔הוּ וַתְּכַסֵּֽהוּ׃ וַיֹּ֣אמֶר
אֵלֶ֔יהָ עֲמֹ֖ד פֶּ֣תַח הָאֹ֑הֶל וְהָיָה֩ אִם־
אִ֨ישׁ יָב֜וֹא וּשְׁאֵלֵ֗ךְ וְאָמַ֛ר הֲיֵֽשׁ־
פֹּ֥ה אִ֖ישׁ וְאָמַ֥רְתְּ אָֽיִן׃ וַתִּקַּ֣ח יָעֵ֣ל
אֵֽשֶׁת־חֶ֠בֶר אֶת־יְתַ֨ד הָאֹ֜הֶל

אֲרֵי בְּיַד אִתְּתָא יִמְסוֹר יְיָ יַת סִיסְרָא
וְקָמַת דְּבוֹרָה וַאֲזַלַת עִם בָּרָק
לְקֶדֶשׁ ׃ וּכְנַשׁ בָּרָק יַת שִׁבְטָא
דִזְבוּלֻן וְיַת שִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי לְקֶדֶשׁ
וּסְלִיקוּ עִימֵיהּ עַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא
וּסְלִיקַת עִימֵיהּ דְּבוֹרָה ׃ וְחֶבֶר
שַׁלְמָאָה אִתְפְּרַשׁ מִשַּׁלְמָאֵי מִבְּנֵי
חוֹבָב חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה וּפְרַסֵיהּ
לְמַשְׁכְּנֵיהּ עַד מֵישַׁר אַגְנַיָּא דְעִם
קֶדֶשׁ ׃ וְחַוִּיאוּ לְסִיסְרָא אֲרֵי
סְלֵיק בָּרָק בַּר אֲבִינוֹעַם לְטוּר
תָּבוֹר ׃ וּכְנַשׁ סִיסְרָא יַת כָּל
רְתִיכֵיהּ תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין
דְּבַרְזְלָא וְיַת כָּל עַמָּא דְעִמֵּיהּ
מִתְּקוֹף כְּרַכֵּי עַמְמַיָּא לְנַחְלָא
דְקִישׁוֹן ׃ וַאֲמַרַת דְּבוֹרָה לְבָרָק
קוּם אֲרֵי דֵין יוֹמָא דִּמְסַר יְיָ יַת
סִיסְרָא בִּידָךְ הֲלָא מַלְאֲכָא דַייָ
נְפַק לְאַצְלָחָא קֳדָמָךְ וּנְחַת בָּרָק
מִטּוּרָא דְתָבוֹר וְעַסְרָא אַלְפִין
גַּבְרָא בַּתְרוֹהִי ׃ וְתַבַּר יְיָ יַת
סִיסְרָא וְיַת כָּל רְתִיכַיָּא וְיַת כָּל
מַשִּׁרְיָתָא לְפִתְגַּם דְּחֶרֶב קֳדָם
בָּרָק וּנְחַת סִיסְרָא מֵעַל רְתִיכָא
וְאַפֵּךְ בְּרִיגְלוֹהִי ׃ וּבָרָק רְדַף
בָּתַר רְתִיכַיָּא וּבָתַר מַשִּׁרְיָתָא עַד
תְּקוֹף כְּרַכֵּי עַמְמַיָּא וְאִתְקְטָלָא
כָּל מַשִּׁרְיַת סִיסְרָא לְפִתְגַּם דְּחֶרֶב
לָא אִשְׁתְּאַר עַד חַד ׃ וְסִיסְרָא
אַפֵּךְ בְּרִגְלוֹהִי לְמַשְׁכְּנָא דְיָעֵל
אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה אֲרֵי שְׁלָמָא
בֵּין יָבִין מַלְכָּא דְחָצוֹר וּבֵין בֵּית
חֶבֶר שַׁלְמָאָה ׃ וּנְפַקַת יָעֵל
לְקַדָּמוּת סִיסְרָא וַאֲמַרַת לֵיהּ זוּר
רִבּוֹנִי זוּר לְוָתִי לָא תִידְחַל וְזָר
לְוָתַהּ לְמַשְׁכְּנָא וְכַסִּיתֵיהּ בְּגוּנְכָא ׃
וַאֲמַר לַהּ אַשְׁקִינִי כְעַן זְעֵיר מַיָּא
אֲרֵי צְחֵי אֲנָא לְמִשְׁתֵּי וּפְתַחַת יַת
נוֹדָא דְחַלְבָּא וְאַשְׁקִיתֵיהּ וְכַסִּיתֵיהּ ׃
וַאֲמַר לַהּ קוּמִי בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא
וִיהֵי אִם אֱנָשׁ יֵיתֵי וְיִשְׁאֲלִינִיךְ וְיֵימַר
הַאִית כָּא גַּבְרָא וְתֵימְרִין לָא ׃ וּנְסִיבַת
יָעֵל אִתַּת חֶבֶר יַת סִיכַּת מַשְׁכְּנָא

רלבג

כי ביד אשה ימכור יי' את סיסרא · ר"ל ביד דבורה כי אליה כתיחס זה הנס כמו שירתה בדבר השירה הנזכרת אחר זה ונתנבאה עם זה ש שסיסר' יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור · והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מקין מבני חובב חתן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את קדש ויורה שזה יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנהג שאר בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ו ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין ס סיסרא עם היות ה המלחמה בין סיסרא ובין ישראל כי אולי חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או היתה אהבה ביניהם לסבה אחרת · והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן א אבינועם הר תבור והזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי ד דבורה היתה אשת ברק כי אם לא היה הענין כן היה ראוי שיאמר כי עלתה דבורה ואולם כי היא היתה המנהגת את ישראל וזה כי הראם ראוי

רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה · ותשר דברה וברק בן · וברק ממרומתו יהלוך : לא נשאר ג' פסוקי' מטעין בהון וסי' ערוב לא נשאר אחד · פרעה לא נשאר בהם עד אחד · סיסרא לא נשאר עד אחד : האהלה ה' וסי' ממרא אברהם · ויבאה יצחק האהלה · ויצא משה לקראת חתנו · והיה בצאת משה · והיה כבא משה האהלה · וישארו שני אנשים · וישלח יהושע מלאכים · ותצא יעל לקראת סיסרא :

שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק בעלה יחס הראשיות לו וצותה דבורה לברק שיקום להלחם עם סיסרא ואילו כי הש"י יצא לפניו להלחם בהם והנה נפלו כלם ביד ברק ואילו זולת סיסרא שחשב להמלט כשנס באהל יעל לפי שסבר שהיה שלום ביניהם ויעל הראתה עצמה חפצה להצילו וכסתה אותו בשמיכה בתוך אהלה שלא יראוהו שם והנה שמיכה הוא קוט"א בלע"ז והנה שאל מים ונתנה לו חלב להרדימו עם מה שעזר להרדימו היותו עיף ויגע כדי שתוכל להמיתו בהיותו נרדם והנה לקחה יעל את יתד האהל שהיה מברזל לפי מה שאחשוב : ותשם

המקבת · ארזפתא מרט"ל בלע"ז: בלט · ברז חרש: ותצנח בארץ · ונעיצת בארעא: ברקתו · בצדעיה טינפל"א בלע"ז ותחבה ברקתו ובארץ: בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם · כשבא פרעות על ישראל שפרעו בהם אויביהם על עזבם את יי' והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו את יי' על התשועה שעשה: אנכי אנכי · כפול שמעתי מדרש אגדה לא קפח הקב"ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו בבשת הפנים אמר להם הקב"ה סוף שאני פורע להם כפלים כאמר בסיני אנכי יי' אלהיך בתבור יאמר אנכי אנכי כאמר בסיני אנכי יי' אלהיך בכרמל יאמר כפול יי' הוא האלהים יי' הוא האלהים בימי אליהו: יי' בצאתך משעיר · זה מתן תורה כמה שנ' וזרח משעיר למו ותה עניינה לכאן כך א אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוש הימנה וטובה היא לידבק בה שהרי ב במורא ובגבור' ניתנה ולכך כשמסרו ישראל ביד אויביהם על פ פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה נושעו כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן: נטפו · הזילו טל תחייה: הרי' נזלו · כמים נוזלים כמוגו: זה סיני · כבר מפורש מה נראה בו עשן כולו וקול ולפידי' ואש מפני יי' והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד עליו יי': בימי

בלט ד' ג' חס' א' וא' כתיב א' וסי' ותבא אליו בלאט דיועל מ"ל · דברו אל דוד בלט · ויכרת את כנף המעיל · ותבא בלט ותגל מרגלותיו: ברכו יי' ה' דסמיכי בקריא וסי' בפרוע פרעות בישר' · לבי לחקקי ישר' · ברכו יי' מלאכיו · ברכו יי' כל צבאיו · ברכו יי' כל מעשיו: האזינו ח' בקריא וסי' נמסר ברוש סדר האזינו:

וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא [ל׳ ומ״ל בכבי]
אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד [ר׳]
בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם [ג׳]
וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־ [ב׳ ל״פ בקפ׳]
סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר
לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה [ל׳]
מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל [ל׳]
מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃ [ל׳]
וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין [ב׳ ל״פ בעתל לכט]
מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה [ל׳]
עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ [ל׳]
אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃
וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם [ל׳ ג׳]
הַהוּא לֵאמֹר׃
בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה׃ [ל׳ ה׳]
שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים [ח׳ כל קרי׳ חס׳ במ״נ]
אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה [ל׳]
אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ [ב׳ בכבי׳]
יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר [ל׳ בסימן]
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ
רָעָשָׁה גַּם־ שָׁמַיִם נָטָפוּ [ל׳]
גַּם־ עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃ [ל׳]
הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה [ל׳]
סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

וְשַׁוִּיאַת יַת אַרְזַפְתָּא בִּידַהּ וַעֲלַת לְוָתֵיהּ בְּרָז וּנְקִישַׁת יַת סִיכְּתָא בְּסִידְעֵיהּ וּנְעַצַת בְּאַרְעָא וְהוּא דָמוּךְ וְאִשְׁתַּלְהִי וּמִית׃ וְהָא בָּרָק רָדַף יַת סִיסְרָא וּנְפַקַת יָעֵל לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרַת לֵיהּ אֵיתָא וְאַחֲזֵינָךְ יַת גַּבְרָא דְאַתְּ בָּעֵי וְעַל לְוָתַהּ וְהָא סִיסְרָא טְרִיף וּמִית וְסִיכְּתָא נְעִיצָא בְּצִידְעֵיהּ׃ וּתְבַר יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲזָלַת יַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזְלָא וְתַקְפָא עַל יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן עַד דִּישֵׁיצִיאוּ יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן׃ וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְאִתְעֲבִידָא לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר׃ בפרוע׃ כַּד מָרְדוּ בֵית יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וּטְרָדוּנוּן מִקִּירְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אִתְגַּבָּרוּ אִינוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְתָרִיכוּנוּן מִכָּל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵין עַל פּוּרְעָנוּת תְּבַר סִיסְרָא וְכָל מַשִּׁירְיָתֵיהּ וְעַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְאִתְעֲבִידָא לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן תָּבוּ חַכִּימַיָּא לְמֵתַב בְּבָתֵּי כְנִישָׁתָא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּלְאַלָּפָא יַת עַמָּא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּכֵן בָּרִיכוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ׃ שְׁמָעוּ מַלְכַיָּא דַּאֲתוֹ עִם סִיסְרָא לִקְרָבָא אֲצִיתוּ שִׁלְטוֹנַיָּא דַּהֲוָה עִם יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן לָא בְּחֵילַתְכוֹן וְלָא בִגְבוּרַתְכוֹן אִתְגַּבַּרְתּוּן וּסְלֵיקְתּוּן עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ אֲנָא מְשַׁבְּחָא מוֹדָא וּמְבָרְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יְיָ אוֹרַיְתָךְ דִּיהַבְתָּא לְיִשְׂרָאֵל כַּד עָבְרִין עֲלַהּ שָׁלְטִין בְּהוֹן עַמְמַיָּא וְכַד תָּיְבִין לַהּ מִתְגַּבְּרִין אִינוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יְיָ בְּיוֹם אִתְגְּלֵיתָךְ לְמִתְּנַהּ לְהוֹן מִשֵּׂעִיר בְּהוֹן אִתְגְּלֵיתָא בְּהוֹפָעוּת יְקָרָךְ עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם אַרְעָא זָעַת אַף שְׁמַיָּא מַכּוּ אַף עֲנָנַיָּא נְגִידוּ מִטְרָא׃ הרים׃ טוּרַיָּא זָעוּ מִן קֳדָם יְיָ טוּרָא דְתָבוֹר טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְטוּרָא דְכַרְמְלָא מִתְרַגְּשִׁין דֵּין עִם דֵּין וְאָמְרִין דֵּין לְדֵין דֵּין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ וְלִיתַחְזֵיאָ וְדֵין לְדֵין אֲמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ וְלִיתַחְזֵיאָ אַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ עַל טוּרָא דְסִינַי דְּהוּא חַלָּשׁ וּזְעֵיר מִכָּל טוּרַיָּא דֵּין סִינַי מִיתְרְגִיף וּמִיתְרְגִישׁ וְסָלִיק תְּנָנֵיהּ כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃

רדק

ותצנח · היתד עברה רקתו ונתקעה בארץ: נרדם · פתח והוא כפעל עבר: ויעף · העי"ן בפתח להבדיל בינו ובין ויעף אלי שהוא ענין אחר ופי' ויעף וכבר עיף לפיכך נרדם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת: ותשר דבורה וברק בן אבינועם · לפי שדבורה עיקר המעשה כמו ותדבר מרים ואהרן: בפרוע פרעות · בנקום נקמות תרגום נקום נקמת איתפרע פורענו': בהתנדב עם · כשישראל מתנדבים ומתגברים לבאת ל למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו יי' ות"י הפסוק כן כד מרדו בית ישראל באוריתא וגו': שמעו מלכים · מלכי הארץ וי"מ כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני מלכים הם: יי' בצאתך משעיר · רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פי' זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנ' ויחרד כל ההר אחר כן חרדו שאר הרי' כמו הר שעיר והר פארן והע"פ שאינו כתוב שם אלא ויחרד כל ההר וכן דעת המתרגם והחכם רבי אברהם אע"ז ז"ל פי' כי הוא רמז למלחמו' שנלחם הקב"ה בעבור ישראל וכן וזרח משעיר למו וכן אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וכן אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ רעשה · וכן ותגעש ותרעש הארץ הכל רמז למלחמות ופי' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום כי שם התחילו ישר' להלחם באומות כשעברו את הר שעיר ונלחמו בסיחון ועוג ויבא השם את לפניהם ונצחום ובכחו גברו בכל המלחמות ההם וכן שמים נטפו גם עבי' נטפו מים הרים נזלו מפני יי' הכל משל על ה המלחמה עד"מ שמים נלחמו · ופי' זה סיני כמו שזה סיני חרד מפני אלהי ישראל כן חרדו כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד כמוגו כל יושבי כנען: בימי

רלבג

ותשם את המקבת בידה · הוא כלי ברזל שמסין בו האבנים ופוסלין אותן ושמה היתד כ כנגד רקתו והכתה במקבת על היתד עד שנתקע היתד ברקתו ונפלה בארץ ונתקעה בה והנה סיסרא היה נרדם וכבר היה יעף קודם זה ולזה לא ה הרגיש בזה הפועל · והנה ברק היה רודף את סיסרא כשלא מ מצאהו בדרכו שרדף עד חרושת הגוים ועלה על דעתו כי כבר היה נחבא באחד מ מהמקומות והודיעה אותו יעל כי הוא מת בביתה ונתבאר לברק כי יעל המיתתהו כי ראה היתד ברקתו ובסוף הענין הכריתו בני ישר' בימי דבורה את יבין מלך כנען ועל זה הנס שעשה הש"י לישראל על יד דבור' שרה היא וברק זאת השירה שזכר ואין הרצון בזה שיהיה ברק עוזר לה בעשיית שירה כי היא לבדה עשתה אותה והנה נזכר עמה ברק כזכר אז ישיר משה וגו': בפרוע פרעות · הוא מענין הסבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש"י כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם ראותם חולשתם וגבורת סיסרא וחילו כי זה היה נפלא מאד: שמעו מלכים · ר"ל מלכי האומו' כדי שיראו מה הרע לישר': אנכי ליי' · ר"ל כי לא עם אחר ולזה נאה לי לשיר ולזמר ליי' אלהי ישרא' כי הפליא חסדו לי: יי' בצאתך משעיר · ובלכתך בצעדך משדה אדום ארץ רעשה ואמ' על דר המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר בואת ישרא' משעיר שהוא סר אדום כמו שנזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על שאר המלחמות שהיו אחר זה ובכמו זה האופן מהמשל דברו הנביאים במקומות רבים הרים נזלו יתכן שרמז בזה על מ"ת ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני יי' וזה היה ביום מ"ת שנחרדו המופת מן ההר ההוא זה הר סיני אז נזל מפני יי' אלהי ישראל ובזה נשלם בקיצור זכירת החסדים שעשה השם לישרא' במלחמות האומות ולחם בם מלחמות תנופה כענין מ"ת והנפלאות שחרש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו מצותיו · ואחר

רדק

בימי שמגר בן ענת · הוא היה משופטי ישראל כמו שהזכיר למעלה ואף על פי שהושיע את ישר׳ לא היתה כתשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות · וטעם להזכיר יעל כלומר אע״פ שעל ידה באה קצת התשועה הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשובה ואוהבת יי׳ שהביא על ידה התשועה הזאת אע״פ כן לא היתה היא תחלת התשועה עד שקמתי אני דבור׳ שקמתי והייתי כאם לישר׳ ׃ חדלו פרזון · פרזון שם מענין ערי הפרזי׳ · ושקמתי שניה השי״ן פתוח׳ פתח גדול במקום פתח קטן ׃ יבחר · כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערי׳ ולא היו יכולין להראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואע״פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר והוא סך חשבון אע״פ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם ואויביהם רודפים אותם עד השערי׳ ויש מפרשים מגן אם יראה לשבח כלומר כשהיו ישר׳ עושין רצון הבורא ית׳ ולא היו הולכים אחרי אלהים אחרים וזה היה בימי יהושע לא היה צריך להם מגן או רומח בארבעים אלף בני גד ובני ראובן ואף על פי שהיו חלוצי צבא לא הצטרכו להראות מגן או רומח כי יי׳ היה נלחם להם ובאו עם אחיה׳ ושבו להם בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבור׳ · וי״ת הפסוק כד אתרעיאו בית ישראל וגו׳ · ומלת לחם היא משקל בנקודה כי היא נקודה בסגול הח״ת והיא שם כמו מלחמה והוא במשקל חמץ עקב הכר אלא שזה בסגול שלא כמנהג׳ ׃ לבי לחקקי ישראל · גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמה לבי ורצוני אליהם ואומרת אליהם ברכו השם שהכניע אויביכם לפניכם ונקראו הגדולי׳ חוקקים שמשימין החקים בעם · ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו ואומרת להם שיברכו יי׳ על התשוע׳ הזאת ושי׳ המתנדבי׳ בעם ללמד להם תורה ומצות ׃ צחורו׳ · לבנות כמו וצמר צחר ר״ל הסוחרים רוכבי האתונות חשובות וטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו וזמרו לאלהי ית׳ וכן יושבי על מדין והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אבלם היו יראי׳ ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שתלכו בבטחה שיחו וזמרו לש״י ואמר במסרת מדין בג׳ ליושבי מדין וסככה יושבי על מדין להטו׳ מדין דלים חד שם קריתא וחד שם ארחא וחד לשון דין וי״ת הפסוק כן דהוו מבטלין עסקיהון וגו׳ ׃
מקול

רשי

בימי שמגר בן ענת בימי יעל · מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה ׃ חדלו ארחות · היו יראים ישר׳ לצאת לדרכם מפני האויבים והיו הולכים דרך עקלתון בהחבא ׃ חדלו פרזון · ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני האויבים ונאספו אל ערי המבצר ׃ עד שקמתי · כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי ׃ יבחר אלהי׳ חדשים אז לחם שערי׳ · כשבחר לו ישר׳ אלהים חדשים אז הוזקקו למלחמה בשעריהם ראו עתה בהתנדבכם אם יראה בישראל מגן ורומח שצריך להלחם בארבעים אלף ראשי גייסות שהביא הסוכא עליהם וכולם המסם המקום במלחמת הכוכבים ונחל קישון גרפם ׃ לבי · אני דבור׳ לחוקקי ישר׳ לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם לאמר ברכו את יי׳ ושובו אליו ׃ רכבי אתונו׳ צחורות · הסוחרים והשרים שהלכו מעתה על אתונות לבנו׳ החשובו׳ מבלי יראה ודאגת אויב ואותן שיושבין על מדין לשון דינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן תירגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך שיחו וספרו את התשועה הזאת אשר מקול המחצצים הכם אורבים ליסטים ומוכסין היושבין גדודים במערכות לארוב בעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך את צדקות יי׳ ומה הן הצדקות צדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזון ולצאת מפוזרים ביחידי שלא באסיפת עם אז ירדו לשערים חזרו לערי מושבותם שברחו מהם ליאסף אל ערי המבצר ׃ שערים · כמו כי ימצא בקרבך באחד שעריך עיירות ׃
מחצצים

מדין ג׳ בנ׳ ליש׳ מדין וסככה להטות מדין דלים ידין חד לשון קרית׳ חד לשון ארחא וחד לשון דין

על דרך הוס׳ ותסר בגדי אלמנותה · וישרנה הפרות · רכבי אתנות צחורות · כנמר על דרך אשור · יתיצב על דרך לא טוב · וכל על הדרך דכות׳ במ״ב ויט אליה אל הדרך · ואתה תשמע השמים דד״ה ׃

בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי
יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי
נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת
עֲקַלְקַלּוֹת׃ חָדְלוּ פְרָזוֹן
בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי
דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים
אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן
אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
בְּיִשְׂרָאֵל׃ לִבִּי לְחוֹקְקֵי
יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם
בָּרְכוּ יְהוָה׃ רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת
צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי
עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃

ל׳ · ב׳ ובכסות · ל׳ · ב׳ · ל׳ · וחל · ב׳ ורעכים · ב׳ ובכסו׳ · ל׳ חלרע וחמשים אל׳ · ל׳ · ל׳ · יתר כארבעי׳ אלף · ל׳ חל · ל׳ · ה׳ · ל׳ · ה׳

בימי ׃ כד תבו ביומי שמגר בר ענת ביומי יעל פסקו עדי אורחן דהוו מהלכין בשבילין דתקנין תבו למהוי אזלין באורח מגנבן ׃ חדלו ׃ חרובא קירוי פצחיא דהוו יתבין בארעא דישראל אצטדיאו ואטלטלו דיריהון עד דאשתלחית אנא דבורה אשתלחית לאתנבאה על דבית ישראל ׃ יבחר ׃ כד אתרעיאו בני ישראל למפלח לטעותא חדתן דמקריב איתעבידא דלא אתעסקו בהון אבהתהון אתו עליהון עממיא וטרדונון מקירויהון וכד תבו למעבד אוריתא לא יכילו להון עד דאתגברו וסליק עליהון סיסרא סנאה ומעיקא בארבעין אלפין רישי משירין בחמשין אלפין אחידי סייפין בשיתין אלפין אחידי רומחין בשבעין אלפין אחידי תריסין בתמנן אלפין מחצצי גיריא בר מתשע מאה רתיכין דברזלא דהוא עמיה ורתיכותי כל אילין אלפיא וכל אילין משיריתא לא יכילו למיקם קדם ברק וקדם עשרא אלפין גברא דעימיה ׃ לבי ׃ אמרת דבורה בנבואה אנא שלחא לשבחא לספרי ישראל דכד הות עקתא ההיא לא פסקו מלמדרש באוריתא וכדו יאי להון דיתבין בבתי כנישתא בריש גלי ומאלפין ית עמא פתגמי אוריתא ומברכין ומודין קדם יי׳ ׃ רכבי ׃ דהוו מבטלין עסקיהון רכיבין על אתנן דחשיכן בכל מיני ציורין ומהלכין בכל תחום ארעא דישראל ומתחברין למתב על דינא דהוו אזלין באורחתהון ומשתעין על גבורן דאיתעביד׳ להון בארע׳ דישראל

רלבג

ואחר זה שבחה דבורה להזכיר בזאת השירה הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר״ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב ׃ חדלו פרזון · ר״ל שערי הפרזות חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב ולא נשארו ישראל אז כי אם בערים המוקפים חומה וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה בהמתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכ׳ שנה שלחץ סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשתה מהמתת סיסרא להגיד שלא היה רושם מוחש במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון ׃ עד שקמתי דבורה שקמתי ׃ אני הייתי אם ומנהגת ישראל ׃ יבחר אלהים חדשים · פי׳ בו כי בעת שבחר ישראל בע״ז שהם אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ ואיפשר לפרש כי הש״י בחר דברים חדשים להפליא זה הנס והוא שכבר משך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי ליפול שם לפי מה שסבב הש״י אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא נצחו ישראל זאת המלחמה בכחם ועוצם ידם כי לא היו להם כלי זין כי אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף ולזה הוא מבואר כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זין כי אם לאנשי׳ מועטים ׃ לבי לחוקקי ישראל · ר״ל החכמים והסופרי׳ המתנדבים בעם להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי לכם לברך השם יתעלה על התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה וללמד מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה ׃ רוכבי אתונות וגו׳ · הסוחרים הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יכלו להשלים דרכם הישר מפני פחד אויב ויטו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמ׳ במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות ׃
מקול

רשי

מחצצים • פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב וחברו עם מלך אין לארבה יצא חוצץ כולו לשון גדוד׳ • ד״א מקול מחצצים בין משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבנים חלוקי הנחל קולם בלע״ז שהעובר עליה׳ נשמע קולם והייתם יראים שלא ירגישו בכם אויביכם מעכשו אין לחוש על זאת ומשם

רדק

מקול מחצצים ׃ מקול יורה החצים לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות יי׳ וטעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם מקול כי הפלשתי׳ ויורי החצים נותנים קול ומריעים להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר ופי׳ יתנו לשון למוד ושנון תרגום ושננתם לבניך ותתניכון לבניך ׃ עורי עורי •

בגבורים ד׳ מל׳ וסי׳ יי׳ ירד לי בגבורים • לעזרת יי׳ בגבורים • ואמ״ץ לבו בגבורי׳ • והמה בגבורים עזרי המלחמ׳ ׃
צדקות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ שם יתנו צדקות ב׳ בפסו׳ תניינא חס׳ • ועתה התיצבו ואשפטה • עמי זכר נא מה יעץ
בלק ׃ גדולים הגדולים ו׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ גדולים חקרי לב • כי עברו כם גם הבה • כשם הגדולים אשר

מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים
שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה
צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ
לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה ׃
עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי
דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק
וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם ׃
אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים
עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים ׃ מִנִּי
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי
מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר ׃
וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־
דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת
רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב ׃ לָמָּה
יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם
לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים לִפְ
לַגּוֹת רְאוּבֵן
גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב ׃ גִּלְעָד
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן

מקול ׃ מֵאֲתַר דַּהֲווּ אַנְסִין לְהוֹן וְנַסְבִין מַה דְּבִידֵיהוֹן בֵּית מְכוּנַת לִסְטִין וּמְתוּבַת מוֹכְסִין עַל גּוּבֵי בֵית שַׁקְיָא דְמַיָּא לַאֲתַר דַּהֲוָה נַפְקָן בְּנָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִמְלֵי מַיָּא דְלָא הֲוָאָה יָכְלִין לְאַשְׁמָעָא קָל טַרְפַת פַּרְסַת רִיגְלֵהוֹן מִן קֳדָם סַנְאָה וּמְעִיקָא תַּמָּן יוֹדוּן עַל זְכוּתָא דַיְיָ וְעַל זַכְוָתֵיהּ דְּיָתִיב קִירְוֵי פַּצְחַיָּא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵין נְחַתוּ מִכְּרַכֵּי תּוּקְפָּא לְמִיתַּב בְּקִירְוֵי פַּצְחַיָּא עַמֵּיהּ דַיְיָ ׃
עורי ׃ שַׁבָּחִי שַׁבָּחִי דְבוֹרָה שַׁבָּחִי וְאוֹדָה מַלִּילִי תּוּשְׁבַּחְתָּא קוּם בָּרָק וּשְׁבֵי שִׁבְיָךְ בַּר אֲבִינוֹעַם ׃ אז ׃ בְּכֵין נְחִית חַד מִמַּשִׁרְיַת יִשְׂרָאֵל וְתַבַּר תְּקוֹף גִּיבָּרֵי עַמְמַיָּא הָא לָא מִגְּבוּרָא דִּדְהוֹן הֲוַת דָּא אֱלָהֵן יְיָ תַּבַּר קֳדָם עַמֵּיהּ תְּקוֹף גִּיבָּרֵי סַנְאֵיהוֹן ׃ מני ׃ מִדְּבֵית אֶפְרַיִם קָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בְּקַדְמֵיתָא אַגִּיחַ קְרָבָא בִּדְבֵית עֲמָלֵק בַּתְרוֹהִי קָם מַלְכָּא שָׁאוּל מִדְּבֵית בִּנְיָמִן וְקַטִּיל יָת דְּבֵית עֲמָלֵק וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּשְׁאָר עַמְמַיָּא מִדְּבֵית מָכִיר נְחַתוּ כַּד מַרְשְׁמִין בִּקְרָבָא וּמִשִּׁבְטָא זְבוּלֻן כָּתְבִין בְּקוּלְמוֹס דִּסְפַר חַד
ושרי ׃ וְרַבְרְבֵי יִשָּׂשכָר מִשְׁתַּמְּעִין לְמִילֵי דְבוֹרָה וּשְׁאָר שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם בָּרָק מִשְׁתַּלְחִין בְּקִירְוֵי מֵישְׁרָא לְכָל אֲתַר דְּצָרִיךְ לְתַמָּן בְּתוּשְׁלַחְתֵּיהּ אָזְלִין בִּזְרֵעִית רְאוּבֵן סַגִּיאִין נִיכְלֵי לִבָּא ׃ למה ׃ לְמָא תַּבְתּוּן מִמַּשִׁרְיַת קְרָבָא לְמִתַּב בֵּין תְּחוּמִין בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוּרְתָא דָא מִן דָּא לְבָרָק אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְסִיסְרָא אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוּרָא לְמִדַּע אֵי דָא הִיא מַשִּׁרְיָתָא נָצְחָא בִּקְרָבָא לְמֶהֱוֵי עִימֵּיהּ אֵיכְדֵין כָּשַׁר לְמֶעְבַּד לְכוֹן דְּבֵית רְאוּבֵן הֲלָא יְדַעִיתוּן דְּקֳדָמוֹהִי גַּלְיָן מַחְשְׁבוֹת לִיבָּא ׃ גלעד ׃ דְּבֵית גִּלְעָד בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא שְׁרָן

בארץ דו״ה • כי מרפא יניח חטאים גדולים • זבדיאל בן הגדולים׳ ויזבחו ביום ההוא ׃

רשי

מצוה עליכם ליתן הודיה לשמו ׃ מחצצי׳ • לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרס בחצץ שני ׃ עורי עורי דבורה • לשון שבח כפשוטו התגברי בשירתך ורבותינו אמרו מפני שנתהללה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנ׳ רוח הקדש ׃ אז ירד שריד לאדירים • ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים שרידי ישר׳ רדו באדירי שנאיהם ׃ יי׳ ירד לי בגבורים • ירדה לי את גבורי האומות ׃ מני אפרים • מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ויחלש אותו לפי חרב ומחובר מקרא זה לעליון לפרש יי׳ ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק ׃ אחריך • יקום שבט בנימן שאול בן קיש שיגרשנו ויעמס אותו כנחלים שוממות׳ וישם לפתור במעיך בחיל של מאתים אלף רגלי שבא שאול עליהם ׃ מני מכיר ירדו מחוקקי׳ • שרי גדולים שכבשו את האמרי אשר כבשו ששים עיר כל חבל ארגב שכבש יאיר ׃ ושרי בישככר • שרים שביששכר הם סנהדראו׳ עוסקי׳ בתור׳ יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט ׃ שרי בישככר • יו״ר זו טפילה היא ואינה משמשת כלום והרי היא כיו״ר בהמות שדי וקרא לו חלוני ׃ ויששכר כן ברק • ושאר העם של יששכר כן גם הם עם ברק לכל אשר יצוה ׃ בעמק שולח ברגליו • שולחם בכל שליחותו לאסוף את העם ולכל צרכי המלחמה ׃ בפלגות ראובן • אבל בחילוקי לבו של ראובן רבו חקקי לבכולי ליבא ערמומית ורמה היא ערמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוצח ויהיה עמו ׃ שריקות עדרים • לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה ׃ בעבר הירדן שכן • ולא בא אל המלחמה ׃ וכן

ישרי
ב׳ ל״פ בתרי
לי״ג את
אברים
שלת
ג״ כ׳ פת׳ וא׳
קמ׳ וכו׳
בעיזן ברשת
עיר

רדק

שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל ׃ אז ירד שריד • ירדה בתשלומו ופי׳ רדה והשליט הקב״ה ישראל שהוא שריד באדירים בעם יבין מלך כנען ולמ״ר לאדירי׳ במקום בי״ת כמו ויששו אתו לארץ כי אים הרגתי לפנעי וזולתם ׃ מני אפרים • כמו מן אפרים והיו״ד נוספת וכן מני מכיר ׃ שרשם בעמלק • שרשם היה כלחם בעמלך והוא יהושע בן נון שהיה שרש אפרי׳ ונשיאם ואחרי יהושע כלח׳ בנימן עם עמלק והוא שאול שהיה משבט בנימין וכ״ף אחריך כנגד אפרים וכ״ף בעממיך כנגד בנימן ואמרה זה בדרך נבואה והזכירה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמו׳ יי׳ ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן מזבולון ירדו אפילו הסופרי׳ והחכמי׳ אין צריך לומ׳ שאר העם • ומושכי׳ בשבט סופר פי׳ החכמים והסופרים ׃ שבט • העט וכן ת״י בקולמוס דספרא וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה ׃ ושרי • כמו שרים כמו ויקרע לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת והדומים להם וכן שבט יששכר יצא כלו וכן ברק יצא עם דבורה ׃ בעמק שלח ברגליו • שלא שאל בהמה לרכוב מרוב חפצו למלחמה אבל בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי וחקרי לבי עליו ואומר לו למה ישבת בין המשפתי׳ והם מערכות וגדרו׳ הצאן לשמוע שריקות עדרים כלומר יושב ובוטח ולא חששת למלחמת ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרם למלחמה הזאת׳ וכן גלעד ששכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה׳ ויש לתמוה והלא מכיר אומר שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ הגלעד לבית מכיר כמו שאמ׳ ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה ׃ ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנשה אמר שגם הוא היה חלקו בארץ

רלבג

מקול מחצצים ׃ וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינו׳ שהיו שואבין מהן המים להכר להם לים׳ שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך הישר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות יי׳ שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג״כ צדקות פרזונו בישראל עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבום מפחד האויב ׃ אז ירדו לשערים עם יי׳ • ר״ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי הפרזות לשבת • או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם יי׳ לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג״כ היה מונעם מזה ׃ עורי עורי דבורה • יחס לדבורה דברי השיר ולברק יחס שביתהשבי שהוא פועל המלחמה ׃ אז ירד ׃ אז ישים השם רודה מה שמרד ונשאר מישראל על אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כ״ש ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל יי׳ שם רודה ומושל לי בגבורים ר״ל שמם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען • והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נעשית המלחמה הראשונה ואמרה מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבטו נלחם בעמלק כמו שנזכר בתורה ויחלוש יהושע וגו׳ ׃ אחריך ׃ תבוא אתה שתהיה משבט בנימן בעממיך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלקו לעבר הירדן ירדו החכמים עם דבורה למלחמה וכן העניין מזבולן ׃ ושרי ביששכר • והשרים שהם ביששכר ג״כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב • והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישר׳ על יד האויבים והיית שוכן במקומך ולא חששת לזה הנה לפלגו׳ ראובן גדולי׳ חקרי לב על שסקרו עליהם ולא נתנו לב לבאת משם ׃ גלעד בעבר הירדן שכן • ואת כי מכנען מזה הירדן הלא גלעד ג״כ שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא לעזרת יי׳ בגבורים כמו שקדם •

בארץ הגלעד כמו שאמר ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חוותיהם וגו׳ לפרש עוד כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומ׳ לראובן למה ישבת בביתך ולא באת למלחמ׳ גלעד עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישר׳ ואתה למה עשית כן ואף על פי שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן • ויש לפרש ג״כ לענין זה הפירוש שלא בדרך תמיהה כלומר גלעד הלא שכן בעבר הירדן כמוך וחלקו ונחלתו שם היא ואעפ״כ עבר ובא לעזרת ישראל ואתה למה לא עשית כן: ודן למה יגור אניות. אינו אומר על אניות הים כי לא היה חלקו על הים כי זבולן היה חלקו שם כמו שאומר זבולן לחוף ימים ישכון ואף על פי שכתוב בחלקו מול יפו אעפ״כ לא היה יפו בחלקו אלא אניות הירדן ר״ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב והניח נכסיו לעבר הירדן וכן ת״י גזו ועברו ירדנא וגו׳: אשר ישב לחוף ימים. כי שם היה חלקו וגורלו כמו שנא׳ בגורלו ופגע בכרמל הימה ואמר והיו תוצאותיו הימה מחבל אכזיבה: ועל מפרציו ישכון. על מקומות הפרוצים לו מגדיו ישכון שם מפחד אויבים לפיכך לא יבא למלחמה שלא ישא עריו פרוצות ות״י קרוי עממיא וגו׳: חרף נפשו למות. גלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה מרוב חפצו למלחמה ונפתלי כמו כן שם עצמו על מרומי שדה להלחם ות״י דבית נפתלי ישבחינון כל יתבי ארע׳: בתענך על מי מגדו. תענך ומגדו שני מקומות הם בחלק מנשה ומן הנרא׳ כי רחוקי׳ היו זה מזה כמו שאמר ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה אב״ תהו שאמר בתענך על מי מגדו ויתכן לפרש כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חיילותיו כל כך רבים שהיו מגיעים עד מי מגדו וכת״י בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו: בצע כסף לא לקחו. לא היו לוקחין שום ממון מבני ישר׳ שהיו נופלים בידיהם אלא היו הורגים אותם: מן שמים נלחמו. כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישר׳ חיל סיסרא כאילו מן השמי׳ נלחמו עם סיסרא: הכוכבים ממסילותם. על דרך שמה הנחת יי׳ גבוריך ודרך הדרש כי הכוכבים חממו אותם והיו לובשי׳ שריוני׳ ומרוב חמימות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושוטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ולפי דרך הפשט לפי שהמלחמה היתה בערבה אשר על שפת נחל קישון היו נכנסין בנחל הן לברוח הן לערוך מלחמה עם ישר׳ ונכשלו המרכבות כמו במצרים שאמ׳ ויסר את אופן מרכבותיו ונפלו הפרשים בנחל וגרפם הנחל וטבעו ולא כן היה לישראל אלא שדרכו הנחל בעוז ועברוהו בלא שום פגע ונזק וזהו שאמר תדרכי נפשי עוז כלומר הנחל שגרפם דרכה נפשי בעוז כי מן השמים נלחמו עמהם בעבורי ות״י תדרכי נפשי עוז דושישת נפשי קטילי גבריהון בתקוף ופי׳ נחל קדומים נחל שהיה שם מקדם כאילו נברא שם מקדם להנקם באויבי יי׳ על דרך כל פעל יי׳ למענהו וגו׳: אז הלמו. פועל עומד כאילו אומר נהלמו עקבי הסוסים מרוב מרוצתם במלחמה • וזהו שאמר מדהרות דהרות אביריו מה שמכה הסוס בכח על הארץ בעת המרוצה ושלא בעת המרוצה שנראה כמרקד תקרא דהירה וכן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה • ואמר עקבי סוס כי בעקבין אין פרסה לפיכך אמר כי נהלמו עקבי סוס בכח מכת הסוס בארץ • וטעם אביריו על הפרשי׳ או על הסוסים: אורו מרוז. שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קללה אותן אבל הרחוקים שלא באו לא קללה אותם: אמר מלאך יי׳. כמשמעו כי נביאה היתה דבורה ועל פי הנבואה אמרה זה ות״י אמר ברק נביא דיי׳: תבורך. מרוז תהיה ארורה אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זרזה לעזרת יי׳ במקום שהיתה שם באהלה ויותר תבורך מאשר נשים היושבות באהל: מים

וכן דן הכניס ממונו בספינות לעבור ולברוח: ועל מפרציו. לשמור פרצות ארצו: זבולן עם חרף וגו׳. בזה כנפשו והפקיר עצמו למות במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור: בתענך על מי מגדו. ת״י בתענך הוו שרן ומטן עד על מי מגדו ראם המחנ׳ בתענך ומגיע עד על מי מגדו: בצע כסף לא לקחו. חנם באו לעזרת סיסר׳ לא בקשו ממנו שכר: מן שמים נלחמו. ואף הקב״ה שלא כם צבא שאינם רוכים שום שכר: ממסילותם. ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו ע׳ עוביו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ ש׳ שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר בדלת מדת ארכו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעין שעוביו של רקיע כגובה שמים על הארץ: גרפם. טאטם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכיר׳: נחל קדומים. שנעשה ערב ליס על זה מימו׳ מצרי׳ כדאית׳ בפסחים: תדרכי נפשי׳ ברגלי׳ את עוז גבורי כנען: הלמו עקבי סוס. כשתלפו טלפי סוסיה׳ שהיה חום הכוכב מרתיח את הטיט והצפורן נשמטת כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמטים ומתוך שנשתלפו נהלמו ה׳ הרגלי׳: מדהרו דהרו׳ אביריו. שהיו מרקידי׳ את סוסיהם במלחמה לשון סוס דוהר הוא לשון הריקדת הסוס: אורו מרוז. אמרי לה כוכבא הוה ואמרי לה גבר׳ חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא: אמר מלאך יי׳. אמר ברק בשליחותו של הקב״ה: יושביה. היושבים בארבע אמות שלו בארבע מאה שיפוריה שמתיה ברק למירות: לעזרת יי׳. כביכול העוזר את ישראל כעוזר את השכינה: מנשים באהל. שרה שנ׳ בה הנה באהל רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה רחל ולאה שנ׳ בהן ויצא מאהל לאה וגו׳: מנשים באהל תבורך יעל. למה הן ילדו וגדלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך היא בבראשית רבה. ד״א אף יעל היתה יושבת אוהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אוהלים: חלב

תברך ג׳ בקריא׳ וסי׳ תברך מנשים יעל אשת חבר הקיני ב׳ בפסוק. ואחריתם לא תברך: באהל ו׳ בקריא׳ וסי׳ ויאמר הנה באהל. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא יי׳ באהל בעמוד ענן. מנשים באהל תברך. ואת כל כלי הקדש אשר באהל. וחברו דד״ה. ונמסר גם בסדר חקה:

וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן׃ זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה׃ בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ׃ מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא׃ נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃

ג׳ ל׳ מלא וא׳ חס׳ · ב׳ דפ׳ יחי ותקודה · ב׳ יתיב · ג׳ נטליגוס · ג׳ ב׳ חס׳ ורין מל׳ · ג׳ חס · ל׳ · ל׳ בטס׳

ודבית דן גזו עברי ירדנא ושויאו נכסיהון בספינן דבית אשר על ספר ימיא שרו קירוי עממיא דפגרו תבו ובניין ויתיבו בהון׃ זבולון׃ דבית זבולן לקביל עממיא דגדיפו קדם יי׳ מסרו נפשיהון לקטלא אינון ודבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא׃ באו׃ אתו מלכיא דהוו עם סיסרא ואגיחו קרבא בכין אגיחו קרבא מלכי כנען בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו ממון דכסף לא קבילו׃ מן׃ מן שמיא איתגח עמהון קרבא מאתר דנפקין כוכביא מכבשי דבריתהון תמן איתגח קרבא עם סיסרא׃ נחל׃ נחלא דקישון תברינון נחלא דאיתעבידו ביה ניסין וגבורן מלקדמן לישראל הוא נחלא דקישון תמן דושישת נפשי קטילי גבריהון בתקוף׃ אז׃ בכין אישתלפא טופרי סוסותהון מפינוקא דהוה ספניך קדם רתיכי גברוהי׃ אורו׃ לוטו מרוז אמר ברק נביא דיי׳ לוטו ותברו ית יתבהא ארי לא אתו לסעדן עמא דיי׳ כד אגיח קרבא בגבריא׃ תבורך׃ תיתבריך סברכת נשיא טבתא יעל אתת חבר שלמאה כחדא מנשיא דמשמשן בבתי מדרשין תיתבריך׃

רלבג

והנני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא באו לעזרת יי׳ אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניו׳ כמו שת״י • הנה אשר יש לו התנצלו׳ אם לא בא לעזרת יי׳ כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומו׳ הפרוצי׳ בארצו שלא יבאו שם האויבי׳ • ואמנם זבולן ונפתלי ראוי שישובחו והו׳ כי זבולון הוא עם שחרף נפשו למות מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר״ל שמסר עצמו לסכנה • וכן נפתלי ג״כ כי מבני נפתלי ומבני זבולן היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו על מרומי שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה להכות עליהם למלחמה מרוב בטחונם בשם ית׳: באו מלכי׳ נלחמו • ידמה שמלכי׳ רבים ממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסרא להלחם עם ישר׳ ונלחמו אז מלכי כנען בתענך ועל מי מגדו והם המקומו׳ שהיו חושבים לכבשם בקלות וכל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מלך כנען כמנהג מי שאינו תחת המלך שאם ירצה המלך להביאו למלחמתו יתן לו שכר: מן שמים נלחמו • אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת השם ית׳ בא להם זה הניצוח והוא ית׳ שם הכוכבי׳ ממסילותם נלחמי׳ עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שישלם בו ניצוח סיסרא וחילו: נחל קישון גרפם • ידמה שנשברו גבריו או על דרך מופת כי נחל קישון שהיו בו מים מעטים וכשהיו עוברי׳ בו סיסרא וחילו גברו המים והסירום כמו שתסיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארי׳ ועם זה הענין הנה בנחל המי׳ הקדומי׳ שהיו בנחל קישון תדרכי נפשי עוז ר״ל שלא גברו המי׳ לישר׳ בעברם בדרך שיטעום ויסירום ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישרא׳ על ים סוף: אז הלמו • אז נהלמו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהכהינו׳ גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ואפשר שיהיה הרצון בזה כי אז בנחל קישון מרוב המים שגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדהר אבל נגבו המים רגליהם: אורו מרוז • שהיתה עיר גדולה קרובה למקום המלחמה: אמ׳ מלאך יי׳ • זאת הנבואה לדבורה שעיר מרוז תהיה ארורה ר״ל יושביה כי לא באו לעזרת יי׳ עם היותם קרובי׳: תבורך מנשים • אמנם יעל תהיה

חלב נתנה · לדעת אם לבו עליו שיבין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן: בספל אדירים · בספל ששותין בו מים שהמים נקראו אדירים שנ' במים אדירים: להלמות עמלים · סיסרא שהיה עמל ויגע: ותיבב · לשון דיבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון גניחה כתרועה דמתרגמי' יבבא ואני אומר לשון ראייה כמו נבט עינו וכן

מים שאל חלב נתנה · להכבידו כדי שירדם במהרה עם העייפות שהיה לו והחלב ששתה שלא ירגיש בהכותה אותו ות"י מיא שאל מינה סיסרא רשיעא וגו': בספל אדירים · בספל גדול ששותין בו גדולים ואדירים · והחכם רבי יונה פי' האדירים הרועים הגדולים כמו אדירי הצאן ות"י בפיילי גבריא וגו' וכן תרגם קובעת כוס התרעלה פיילי כסא דלווטא

באשר ט' בקריא' וסימ' אל קול הנער באשר הוא שם · ראה את כל מאומה · בין רגליה כרע נפל שכב · ויקם דוד ואנשיו · ואלישע אמר אל האשה · עמדי נא בחבריך · איננו גדול בבית הזה ממני · אין שר בית הסהר · וילך האיש מהעיר · ויאמר לו מיכה מאין · לסריסם אשר ישמרו את שבתתי · ויאמרו

מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה: ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה רקתו: בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד: בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו: חכמות שרותיה תעניה אף היא תשיב אמריה לה: הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתים לראש גבר שלל צבעים לסיסרא שלל צבעים רקמה צבע רקמתים לצוארי שלל:

ל' ותר והקריבה עת · ל' · ל' ל' · ל' ל' · ל' חז' זקף ט"ו · ל' ל' · ל' מטה · כ' פת' מפי' · י · ה' ג' קמץ וכ' פתח · ל' · ג' קמצין וכ' פתחין · כ' בספו

מים: מיא שאל מינה סיסרא רשיעא חלבא אשקאיתיה למידע אם אית רעיונוהי עלוהי בפיילי גיבריא קריבת לקדמוהי שמן דגובנין: ידה: טובתא יעל אתת חבר שלמאה דקיימת מה דכתיב בספר אוריתא דמשה לא יהוי תקון זין דגבר על אתתא ולא יתקין גבר בתיקוני אתתא אילהין ידהא לסיכתא אושיטת וימינה לארזפתא דנפחין למתבר רשיעין ואנוסין מחתה לסיסרא תברה רישיה פצעה מוחיה א אעברת סיכתא בצדעיה: בין בין ריגלהא כרע נפל שכיב בין ריגלהא כרע נפל באתר דכרע תמן נפל בזיזא סיסרא: בעד: מן חרכא אסתכיאת ומדיקא אמיה דסיסרא מביני אעיתא אמרה מא דין אוחרא רתיכוהי דסיסרא ברי מלמיתי מא דין איתעכבו רהטיא דהוו מיתן לי איגרת ניצחנין: חכמות: חכימת פריסתוותהא ענין לה אף היא בחוכמא מתיבא ואמרה למימר להין: הלא: הלא מרמשכחין מפלגין ביזתא יהבין גבר וביתיה כל חד וחד ביזא סגי קדם סיסרא ביזת ציורי צבעונין על צוריה ניכסי ע עתיריא ומני חמודא קדם גיברוהי דבזו:

חברו מכחס: ומחקה · לשון חיקוי: ומחצה · לשון מחץ: וחלפה · יוצא מעבר אחר: אשנב · חלון: חכמו' שרותיה תעננה · החכמות שבשרותיה לכך נקוד ח"ת חטף פתח חכמו' שהוא שם דבר נקוד חטף קמץ כמו ראמו' לאויל חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה וזה נקוד חכמות וכן חכמות נשים ב בנתה ביתה חכמות שבנשים: תעננה · רגשו' של כ"ן משמשת במקום כ"ן שלישית ופתרונו תעננה אותה דגשות הכ"ן משמש במקום אותה כמו ת מרכבת תביאנ': ואף היא תשיב אמריה · תנחומיה לעצמה מה אני מתמהת על עיכוב בני הלא ימצאו יחלקו שלל והוא מעכבן: רחמתי' לראש גברי · ומענים נשים יפות שבישראל כל אחד מהם יש לו במטתו שתים ושלש נשים:

כן

וכן השותים במזרקי יין דשתין בפיילי חמר ובדברי רז"ל היה מביא בפיילי של חרס חדשה ובלשון יון כוס פיילי: הקריבה חמאה · חלב חמאה וחלב שזכר עומר במקו' שנים והשקתו החלב הנותר אחר החמאה כי הוא מכביד הלב וטורף הדעת ויתכן לפרש כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתו כי בנאד החלב השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד החלב ותשקהו ובספל אדירי' הקריבה לו חמאה לאכול: ידה ליתד תשלחנ' · כמו תשלח והנ"ון והה"א נוספות כנו"ן ה"א משדרונה פרשדונה ואף על פי שאין המנהג כן בפעלי' ואדוני אבי ז"ל פי' תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד והלמות ידה שאלה צריכה יתד וימינה צריכה הלמות ונכה השליחות לידים בעבור כי הם עשו ה המעשה ודומה לו וכל אשר שאו עיני בביתה לא ישכנו רגליה ובתבונות כפיו ינחם ואם תאמר כי תשלחנה בורד אין צריך לכל זה כי פירוש ידה וימינה הושטו בעבור יתד והלמות ורבי אחי ר' משה ז"ל פירשו בחסרון כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירשו כגהה וכן פי' ידה כידה והוא דרך שאלה בעבור שאמר תבורך מנשים יעל אמר ראויה לה הברכה יותר משאר נשים כי עשתה מעשה גבור' שלא יעשו שאר הנשי' כי אין מעשה גבורה לנשים כי אם לאנשים לפיכך אמר דרך שאלה כידה ליתד תשלחנה הנשים האחרות וימינ' להלמות עמלים והלמות שם הכלי שמכי' בו האנשים העמלים בעלי המלאכה: מחקה ראשו · הסיר ראשו מלשון מחק בדברי רז"ל אין מוחקי' במקום שגורשין והמחק הוא הכלי שמעבירין על המדה שמעביר כל מה שעליה:

ומחצה · מן ומחץ מכתו: וחלפה · העבירה היתד ברקתו וכתי' ועברת בצדעיה או יהיה וחלפה מן יחלוף ויכניר שהו' לשון כריתה: בין רגליה כרע נפל · כל מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזהו שאמר כאשר כרע שם נפל שדוד · ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבנו למעלה במילת שמיכה מכחיש זה הדרש: ותיבב · הריעה מתרגו' תרועה יבבא ות"י ואוריקה לשון הבטה: האשנב · כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי: תעננה · כל אחת מן החכמות תענה אותה: אף היא · עם סיסרא: תשיב אמריה לה · היא בעצמה כמו שהחכמות משיבות לה כן היתה הי' בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו: ימצאו יחלקו שלל · ימצאו שלל לרוב בארץ ישראל שיכבשו אותם ויחלקו השלל ביניהם ולזה הם מאחרים לבא: רחם רחמתים · נערה או שתי נערות: לראש גבר · לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל ות"י יהבין גבר וביתיה לכל חד וחד: שלל צבעים · בגדים עשויים במיני צבעונים: רקמתים · שעשו בו מעשה הרקמה משני הפנים בשוה והרקמה היא מעשה מחט בבגד בצורות מצבעים שונים זה מזה: לצוארי שלל · כמו לראש השלל כלומר נתונים הבגדים בראש השלל לתתם לשר הצבא ות"י כן בזת ציורי צבעונין וגו': ואוהבי

רלבג

אליו הגידה נא לנו באשר · באשר תמותי אמות · באשר דבר מלך שלטון · מה יתרון העשה באשר הוא · טוב ללכת אל בית אבל · וד' ובאשר וסי' גם אני אבחד בתעלוליהם · ומניתי אתכם לחרב · ואפרחיו יעלעו דם · ותאמר רות אל תפגעי:

ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שהן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שהן באהל ללמד תורה כמו דבורה ויהיה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך י"י ואולם ברכת יעל אמרה דבור' על צד התפלה והברכה · והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא עשתה מעשיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתות נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שמן שלא הוסרה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר · והנה כפל הלשון בזה · ומה שספר תחלה כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר"ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר ישתו בו הגבורים: ידה ליתד תשלחנה · והנה כחתיה המנהיגים הגוף תשלחנה ידה השמאלית ליתד ושלחו ימינה למה שהולמים ומכין בו העמלים במלאכות רבות העמל והכתה סיסרא בראשו עד שהפסידה ופרדה החבור אשר בו והכתה ביתד ועברה היתד רקתו או כרתה רקתו: בין רגליה כרע נפל · ר"ל כי בחכמתה סבבה שנפל ונרדם לפניה: ובאשר כרע שם נפל שדוד · ר"ל כי תכף שנפל שדדיהו והמיתתהו יעל · הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון והילילה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בושש רכב סיסרא לבוא · והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרות החכמות ההן והוא כי סבת איחורו הוא שאם ימצאו שלל שיחלקוהו: רחם רחמתים · ולהיותם פרוצים בעריות הקדימו בספור שלל העריות אולי הסיב כל אחד מהן נערה אחת או שתים ולסיסרא ג"כ יתנו שלל בגדי הצבעונים הנכבדים שלל בגדי צבעונים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם ויחלקם סיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו ·

והתפללה

והתפללה דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויבי יי' כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו כצאת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום· והרצון באמת בגבורתו בראש תקופת תמוז כי אז יראה אורו יותר חזק והחום המגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום· ושקטה הארץ עד שלמות ארבעי' שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עשרים שנה: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: הראשון הוא להודיע כי השם יתעלה לא עשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך בהר תבור עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא' ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישרא' בהר תבור היה איפשר שישלם בזולת עשיית המופת וכבר ביארנו הסבה בזה בספר מ"י:

השני הוא להודיע כי כשעשה הש"י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר עמם יהיה יותר מעט מהזרו' במופת ההוא אצל הטבע ולזה התחכם הש"י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק שם סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק ועמו וסבבעם זה שרבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו בזה סבות רבות לנצחון ברק ועמו. הא' היא הבהלה שהבהילם מי הנחל· והב' כי ברק ועמו היו יורדים אליהם ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף להם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה עם סבה שלישית והיא שכבר היה אור השמש נכח פני סיסרא ועמו והיה משים סנוורים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא:

השלישי הוא להודיע אמתת הנבואה הע"פ שהיתה ע"י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור· והנה לפרסום אמתת הנבואה אז נסכמו ישר' ללכת במתי מעט ובבלי מלחמה מעטים להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורבוי כלי המלחמה אשר להם: הרביעי הוא להודיע כי בתחבולות ראוי שיתנהג האדם להגיע אל תכלית כוונתו: ולזה ספר כי יעל מפני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי יש חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשבים וסבבה עם זה שנסכרה אותו ונרדם עם המופת והיה נקל לה להורגו: החמישי הוא להודיע כי ביום טובה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי למצליח בעת אשר יש לאל ידו שיסבב שתגיע לו ההצלחה ביותר שלם שבפנים ולא יקצר מזה הלא תראה כי ברק הע"פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל ארוכיו וישוב להרע לישראל: הששי הוא להודיע לתת תודה לש"י על מה שגמל מהטובות כי עם שזה כבר ראוי הנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה כעל כל אשר גמלנו: השביעי הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין בעורי הנבואה ולזה כתבנו אשר לא באו לעזרת יי' בגבורים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת הש"י: השמיני הוא לפרסם גנות האומות ההם והיותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הצלחת סיסרא רחם רחמתים לראש גבר וכבר פרסמה התור' ב"כ מתנהגיהם הפחותים·

רדק

ואוהביו. ואוהבי יי': כצאת השמש בגבורתו· כצאת השמש בבוקר שהולך ואור עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם ית' הולכים וחזקים ות"י ורחמוהי כדיקיא יהון ע עתידין וגו' :המנהרו'· כמו מערו' ויש להם חלון למעלה שתכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות: המצדות· מצבדים חזקים: והיה אם זרע· כאשר זרע כמו והיה אם בא אל אחת אחיו ואם יהיה היובל לבני ישרא' והדומים להם: וישחיתו את יבול הארץ· התבואות שהיו בשדה קודם שיגמר בשולם וכן השבלות הכל היו כורתים ומפילי' ולא היו משאירים מחיה: ושה ושור וחמור· היו נוהגים להם: איש נביא· מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהוכיח בא ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה שקרה: ותרגם

רשי

כן יאבדו· רבותי' אומרי' תנחומין של הבל הן לא: כן יאבדו כל אויביך יי'· כאשר אבד הוא: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו· לעתיד לבא שבעתים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כ כמספר ארבעים ותשע שבעיות: ותשקט הארץ· אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר: ויעשו הרע· עד כאן כאמר ויוסיפו שהיה כבר חט על חט אבל בשירה זו נמחל ל להם כל אשר עשו ועכשיו מ מתחילין לחטוא כך מדרש ב באגדת תילים: מנהרות· מטמוריתא ובלשון לעז וודוש ועל שם שעושין בהם מאור קטן במקו' שאין ניכר קורין מנהרות לויירכש בלעז: מערות· קרוטש בלעז: מצדות· פלייש"ץ בלעז שעושין ביערי' על ידי הפלת האילנות סביב סביב: הם ומקניהם· לרעות את התבואה: איש נביא· זה הנביא הוא פנחס בסדר עולם:

ותעז ב' וכסיפרא וסי' ותעז ידו על כושן רשעתים· ותעז יד מדין: וידל י"ב פתחין כליש' וסי' העשיר לא ירבה· ואם דל הוא ואין ידו· הנה אלפי הדל· מדוע אתה דל ככה· וידל ישראל מאד· ידל כבוד יעקב· נצרה על דל שפתי· ותהי לדל תקוה· דלו מאנוש נעו· אל תגזל דל· ודל מבין יחקרנו· אם דל אם עשיר וכל דסמיכין לאביון דכוו':

כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה
וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ
בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
שָׁנָה׃ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה
בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים׃ וַתָּעָז יַד־
מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ
לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת
אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־הַמְּעָרוֹת וְאֶת־
הַמְּצָדוֹת׃ וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל
וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ
עָלָיו׃ וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־
יְבוּל הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־
יַשְׁאִירוּ מִחְיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר
וַחֲמוֹר׃ כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ
וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ כְדֵי־אַרְבֶּה לָרֹב
וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ
בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ׃ וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד
מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוָה׃ וַיְהִי כִּי־זָעֲקוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל אֹדוֹת
מִדְיָן׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם
וָאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים׃

ז' מ"ל · ג' · ל' חס' · ב' · ל' · ח' · ל' מלרע · ה' מ"ל · ל' וכל קרי' חלוף ושור ושה · וכלא ת' ח' · ל' ותד ידל כבוד יעקב

וכלא ל"ב מילין כתי' יוד בריש תיבות' ונקרי' וא"ו

ואוציא ג' ב' מ"ל וא' חס' אתכם ויתוכך חס'

כן כסיסרא כן ייבדון כל סנאי עמך יי ורחמוהי צדיקי יהון עתידי' לאזהרא כזיהור יקריה על חד תלת מאה וארבעין ותלתא במיפק שימשא בגבורתיה ושרוכת ארעא דישראל מלמעבד קרבא ארבעין שנין: ועבדו בני ישראל דביש קדם יי ומסרינון יי בידא דמדינאי שבע שנין: ותקיפת יד מדינאי על ישראל מן קדם מדינאי עבדו להון בני ישראל ית מטמוריתא ובטוריא וית מערתא וית מצודתא: והוה כד זרע ישראל וסלקין מדינאי ועמלקאי ובני מדינתא וסלקין עלוהי: ושרו עליהון ומחבלין ית עללתא דארעא עד מעלנא דעזה ולא משארין מזון לקיימא נפש בישראל ואימר ותור וחמר: ארי אינון וגיתיהון סלקין ומשכניהון ואתן כמיסרת גובא לסגי ולהון ולגמליהון לית מניין ועלין בארעא לחבלותה: ומאך ישראל לחדא מן קדם מדינאי וזעיקו בני ישראל קדם יי: והוה כד זעיקו בני ישראל קדם יי על עיסק מדינאי: ושלח יי גברא נביא לות בני ישראל ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא אסיקית יתכון ממצרי' ואפיקית יתכון מבית עבדותא:

עוד ספר ששבו בני ישראל לעשות הרע בעיני יי' אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז' שנים ותקפה יד מדין מאד על ישראל עד שהוצרכו לעשות להם בהרים מנהרות והן מערות שיש בהן כמו חלונות תכנס מהן אורה במערה· ואפשר שהרצון יהיה במנהרות אבוקות בעלות אור גדול והיה זה כן כי כשהיו רואין מהרי' שבאו בני מדין היו עושין באבוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויתחבאו הם ויסתירו מקניהם ויכינס עד שבזה הדרך היתה מגעת בקלות ההודעה הזאת לישראל בעשותם הסימן הזה להם מהר אל הר והיה אפשר שיצילו מאויביהם דברים רבים ועב"ז עשו מערות להתחבא שם בקלות ומצדות שהם ביניהם חזקו' להמלט שם מאויביהם לא שישבו תמיד במערות ובמצודות כי היה בלתי אפשר שישלם להם חיותם בזה האופן כי לא יזרעו ולא יאספו תבואה· ואחר זה ביאר מה הכריחם לעשות המנהרות והמערות והמצדות והוא מה שהיו משחיתי' בני מדין תבואותיהם ומקניהם ויהי כי דל להם מאד מפני מדין צעקו אל יי' ושבו אליו שישיעם מידם· והנה שלח הש"י נביא אז לבני ישר' והודיעם כי עונותיהם הטו שיפלו ביד מדין כי הם סרו מאחרי יי' ועבדו אלהי' אחרי' אלהי האמורי אשר בארצם עם רוב הטובו' שחנן הש"י אותם וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שזכרו רז"ל בפנחס בימי דוד שהגיד הכתו' כי לפני יי' עמו והנה היה זמן ארוך מאד ולזה אמרו כי פנחס הוא אליהו כי כבר התבאר שאליהו ג"כ חיה שנים רבות וכבר יעד מלאכי שהש"י יביאהו בימי הגאולה אמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' ואין לאומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא אלישע כמו שאמר כי היום אדוניך לוקח מעליך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנבאר שם בע"ה בספר דברי הימים ובספר מלכים·

רשי

אבי העזרי. מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בנו. אביו היה חובטן והוא כוכרן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו האויבים לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחבט: בגת. בקורת בית הבד: עמך גבור החיל. שנתן לך כח כזה: ויש יי׳ עמנו. ואם יש יי׳ אתנו למה מצאתנו וגו׳: אשר ספרו לנו אבותנו. פסח היה אמר לו אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקי׳ היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי׳ היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו איה כל נפלאותיו: ויפן אליו. הקב״ה בעצמו: לך בכחך זה. בכח הזכו׳ הזה שלמדת סניגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא: הנה אלפי. האלף שאני נמנה בו להיות תחת שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה: שאתה. כמו שאתה: קמח

העזרי ג׳ בקריא וסי׳ ויבא מלאך יי׳ וישב · בעפרת אבי העזרי · ויקבר בקבר יואש אביו׳ ושארא עזרי:
מצאתנו ג׳ בקריא וסי׳ כה אמר אחיך ישראל אתה · ויאמר אליו גדעון · אל ימעט לפניך: והכית ה׳ מלרע
וסי׳ נמסר בסדר שפטים:

ואצל אתכם מיד מצרים ומיד כל לחציכם ואגרש אותם מפניכם ואתנה לכם את ארצם: ואמרה לכם אני יהוה אלהיכם לא תיראו את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ולא שמעתם בקולי:

ויבא מלאך יהוה וישב תחת האלה אשר בעפרה אשר ליואש אבי העזרי וגדעון בנו חבט חטים בגת להניס מפני מדין: וירא אליו מלאך יהוה ויאמר אליו יהוה עמך גבור החיל: ויאמר אליו גדעון בי אדני ויש יהוה עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאתיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו יהוה ועתה נטשנו יהוה ויתננו בכף מדין: ויפן אליו יהוה ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתיך: ויאמר אליו בי אדני במה אושיע את ישראל הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי: ויאמר אליו יהוה כי אהיה עמך והכית את מדין כאיש אחד: ויאמר אליו אם נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי:

ג׳ ב׳ חס׳ יוד׳ חל · ל׳ חל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ז׳ · ל׳ · ל׳ · ה׳ רפתי׳ ח׳ קמץ ל׳ · ה׳ בטע׳ · ל׳

ושיזבית יתכון מידא דמצראי ומידא כל דחקיכון ותריכית יתהון מן קדמיכון ויהבית לכון ית ארעהון: ואמרית לכון אנא יי׳ אלהכון לא תדחלו ית טעות אמוראי דאתון יתבין בארעהון ולא קבלתון למימרי:

ואתא מלאכא דיי׳ ויתיב תחות בוטמא דיבעפרה דיליואש אבוהי דעזרי וגדעון בריה חביט חיטין במעצרתא לערקא מן קדם מדינאי: ואתגלי ליה מלאכא דיי׳ ואמר ליה מימרא דיי׳ בסעדך גיבר חילא: ואמר ליה גדעון בבעו ריבוני ואית שכינתא דיי׳ בסעדנא ולמא ערענא כל דא ואן כל פרשותיה דאישתעיאו לנא אבהתנא למימר הלא ממצרים אסקנא יי׳ וכען רטשנא יי׳ ומסרנא בידא דמדינאי: ואתפני ליה יי׳ ואמר אזיל בחילך דין ותיפרוק ית ישראל מידא דמדינאי הלא שלחיתך: ואמר ליה בבעו יי׳ במא אפרוק ית ישראל הלא הא זרעיתי זעירא בשיבט מנשה ואנא חליש בבית אבא: ואמר ליה יי׳ ארי יהי מימרי בסעדך ותקטול ית מדין כגברא חד: ואמר ליה אם כען אשכחית רחמין בעינך ותעביד לי את די את ממלל עמי:

רדק

ואגרש אותם. טעמו למלת לוחציכם לא למלת מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא הניחום לעבור ויצאו לקראתם למלחמה וכן כנעני מלך ערד וכן מלכי כנען חשבו ללחום: וישב תחת האלה. אמרו רז״ל ישיבה כי אין נראים המלאכים בישיבה כי אם בעמידה כמו ומלאך יי׳ עומד והנה איש עומד לנגדו ואח״כ רז״ל נתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון וכאשר לא פנה אליו נראה אליו ואמר לו יי׳ עמך וכן אנכי אשב עד שובך לשון עכבה וכן אשרי יושבי ביתך והדומי׳ להם ועשה זה המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחילת בואו משל שהקדוש ברוך הוא נמצא להם לישראל בכל עת אם יפנו אליו ויקראוהו באמת ובדרש נתעכב שם עד שמצא לו זכות ואחר כן נראה לו אמרו יואש אביו היה חובט חטים אמר לו גדעון אבי זקן אתה הכנס לביתך ואני אהיה חובט שאם יבאו המדיני׳ אין בך כח לנוס אמר המלאך קיימת מצות כבוד ראוי אתה שיגאלו בני על ידיך מיד וירא אליו מלאך יי׳ וגו׳ אמר לו גדעון ויש יי׳ עמנו וגו׳ אמש קראנו את ההלל והי׳ אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי׳ היו כשם שעשית להם נס כך עשה לנו נס אמר הקב״ה חייך כך למדת סניגוריא על בני כדאי אתה שאדבר עמך מיד ויפן אליו יי׳ ויאמר לך בכחך זה בכח זכות שלמדת סניגוריא על בני וככה הוא זה הדרש שנתן טעם לעכוב המלאך ולמה שאמר ויפן אליו: אשר בעפרה אשר ליואש. וכן אמר בעפרת אבי העזרי לפי שיש עיר אחרת ששמה עפרה בגבול בנימן כמו שכתוב בספר יהושע והעוים והפרה ועפרה: חובט חטים. כמו דש אלא שהדישה בבהמות והביטה במקל וכן כי תחבוט זיתך חובט במקל בזית להפיל הזתי׳: בגת. גת היה שם שדורכין שם ענבים ובאותו גת היה חובט החטים וכת״י במעצרתא: גבור החיל. קראהו כן לבשרו ולחזקו שיגבר וינצח מדין וכן אמר לך בכחך זה: ויפן אליו יי׳. פירוש פנה אליו והלבישהו גבורה ואמ׳ לו לך בכחך זה פירוש בכח שהוסיף לו על דרך ותהי על יפתח רוח יי׳ שתרגומו רוח גבורתא מן קדם יי׳ ויד יי׳ היתה אל אליה ורוח גבורה מן קדם יי׳: הלא שלחתיך. המלה הזאת תבא לחזק המבוא וכן הלא שמעת בתי הלא צויתיך חזק ואמץ: בי אדוני במה אושיע. לשון חול הוא כי עדיין לא ידע גדעון כי מלאך יי׳ הוא וכן אמר לו מתחילה בי אדוני בחירק הנ״ון וקמץ זה מפני הזקף ואמר לו לשון רבי׳ כי כן המנהג בזו המלה כמו אדניך אדניו זולתי מדבר בעדו כדי שלא יתחלף בשם הנכבד אבל זה לבדו בא בלשון רבים ליחיד למדבר בעדו וי״ת לשון קודש ואמ׳ ליה בבעו יי׳ ולדעתו אמר גדעון זה כנגד הקב״ה לא כנגד המלאך כי עדיין לא היה יודע שהוא מלאך: אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו הוא הדל באלפי מנשה וי״ת זרעיתי זעירא בשבט מנשה. וי״מ אלפי כמו אבי כמו אלוף שפירושו שר ואדון: כי אהיה עמך. אמר לו בשם יי׳ כי אהיה עמך לפיכך אמ׳ לו גדעון אם כן שנביא אלהים אתה ובשליחותו אתה בא תעשה לי אות שאתה מדבר עמי בשם יי׳ והאות שעשה לו הוא האש שעלה מן הצור ומה שאמר ויאמר אליו יי׳ קרא המלך בשם יי׳ כמו שכתוב במלאך שנראה ליהושע ויאמר יי׳ ליהושע: שאתה מדבר עמי. כמו שאתה בסגו׳ השי״ן כמו עד שקמתי דבורה שהשי״ן בפתח במקום הסגול ונקמצה שי״ן שאתה להרחיב על האלף ופירושו שאתה מדבר עמי בשם יי׳:

והמרק

רלבג

ויש לשאול לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה. וידמה שאמ׳ בהיתר זה הספק שהוא לא היה מתנבא רק לעתי׳ רחוקים ולא היה בו כח יתיישר בו להנהיג העם ולזה ג״כ תמצא בזה המקום שהוצרך למנות גדעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני בני בניו דורות רבים והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפנים יי׳ עמו ולא ימצא בזרע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם: ויבא מלאך יי׳. הוא הנביא שזכר כי הנביא יקרא מלאך יי׳ כאמרו ויבא חגי מלאך יי׳ ולזה נראה לגדעון בהקיץ בהסתתם חושיו על מנהגם. והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר לו כי יי׳ עוזהו. והנה קראו גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זבח וצלמונע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו. והנה הרחיק גדעון שהיה יי׳ עמו לראותו שפלות ישראל וכי נטשם יי׳ בכף מדין: ויפן אליו יי׳. הוא מלאך יי׳ שזכר והוא ע״ד ויאמר יי׳ לה שאמרו רבותינו שדבר היה זה על ידי שם. והנה אמר דבריו כאילו השם ידבר כי הנביא ידבר בשם שולחו ואפשר שיאמר אומר שזה הענין היה במראה הנבואה אלא שאנחנו לא הסכמנו לפרש זה ע״ד הנבואה בזה האופן כי ראשית הספור מורה שזה הספור היה בהקיץ ולא נראה לנו שנשים מדרגת גדעון בנבואה בזה האופן ר״ל שהגיעה לו הנבואה בהקיץ ועוד שאין מדרך הנביא שבא לו הנבואה פעמים רבות שישאל אות מהשי״ת שיקים לו ייעודו כמו שמצאנו גדעון אחר זה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל וגו׳ וזה מבואר מאד למי שידע ענין הנבואה. והנה אמר לו הנביא לך בכחך זה ידמה כי נתחדש לגדעון מאז כח נוסף על הכח שהיה לו קודם זה כדמיון מה שאמר לשאול שיתחדש לו לב אחר ובאופן שנזכר דמיון זה בדוד אחרי המשחו למלך על יד שמואל וידמה שאביו היה שר האלף ממה שאמר גדעון הנה אלפי הדל במנשה ולזה היה כח ליואש לאמר אשר יריב לו יומת עד הבקר:

אל נא תמוש מזה עד בואי אליך · זה גם כן לעד שזה הענין היה בהקיץ כמו הענין שראה במלאך יי׳ במנוח ואשתו כמו שאמרנו עתיד׳ לבאר שם בגזרת הש׳ · והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות יי׳ כדי שיוכל לסמוך על דבריו · והנה היה האות הזה שכאשר שלח מלאך יי׳ את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות עלתה האש מן הצור וזה דומה למופת שנתן אליהו בהר הכרמל · והנה פעולות זה הנביא דומות מאד לפעולות אליהו וזה ממה שיחזק מאמר האומר פנחס זה אליהו · וכאשר ראה גדעון כי מלאך יי׳ הוא פחד מן המות לחשבו כי כבר ראה בעיניו המציאו׳ הרוחני וכבר היה מפורסם שכאשר יקרה זה ימשך אחריו המות ויראה זה ממאמר גדעון ומאמר מנוח ומאמ׳ יעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי והורה שזה הענין כאלו שתנצל נפשו הרואה המציאות הרוחני ואמר בתורה ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים הורה על זה שהיו ראויים שישלח ידו בהם מפני ראותם האלהים · והשיב לו מלאך יי׳ אחר שעלה כל כך שלא היה יכול גדעון לראותו שלום לך אל תירא לא תמות וירמה שסב אליו ה המלאך כשאמר לו זה המאמ׳ והוא ג״כ אמר לו בלילה שיקח את פר השור אשר לאביו ו ואפשר שיאמר שזה הדבור שהיה בלילה היתה מדרגת מה מ ממדרגות הנבואה והביאור הקודם הוא יותר נראה לנו׳ ידמה שיהיה הרצון באמרו פר השור אשר לאביך כי לאביו היה שור ג גדול והשתדלו להקנו׳ הפר שיוליד השור ה שהו׳ תחלה לע״ז מלידה ומבטן ומהריון כדי שיהי׳ יפה וגדול כשור שהולידו ויהיה מקודש לע״ז מיום היותו · וכן הקנו ג״כ זה הפר ה השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקנים ז׳ שנים וזה יורה כי זה הטעו׳ היה מעת התחלת השעבוד כי ז׳ שנים היו תחת יד מדין כשקרה זה והיה לאביו מזבח ל לבעל והאשרה היתה אצלו וצוהו השם ית׳ באמצעות הנביא או המלאך שיהרוס את מזבח הבעל אש׳ לאביו ושיכרות האשר׳ אשר אצלו: על ראש המעוז הזה · הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות: במערכה · ר״ל במקום המסודר בו שיוכל להבנות בו מזבח וזה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה וכל זה היה הוראת שעה כמו שאמרז״ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והנה עשה מהמוקצה לע״ז קרבן לש״י כי יראה שבעשותו בהפך האמונה שגדל בה תשלם לו ההצלה וההצלחה בהפך ממה שהיו חושבים עובדי ע״ז והנה היתה הכונה להוסיף בגדעון אמונה בש״י · ולפי שזה הענין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבדו קרא י׳ אנשים מעבדיו יעזרוהו בזה עם שזה היה קדום הנס והיה מן הראוי שיהיה בפרהסיא לפי מה שהיה אפשר לו והמספר המעט שישלם בו זה הוא י׳ ולולי יראתו את בית אביו ואת אנשי העיר שימנעו אותו מעשות זה היה עושה זה ביום להוסיף בזה פרסום · והנה

ויוצא י״ב מל׳ וסי׳ ויוצא אתוהחוצה · ויוצא העבד כלי כסף · ויאמר שלום לכם · ויוצא יוסף אותם · ויוצא משה את העם · וגדעון בא׳ ויוצא כשם את כלי · פתח יי׳ את אוצרו · לקול תתו המון מים · וחברו הנינא · ויוצא יהוידע הכהן · ויוצא ישראל מתוכם: מלאך האלהים ח׳ וסי׳ נמסר בהאי סיפרא סי׳ י״ג: פנים אל פנים

ג׳ אַל־נָא תָמֻשׁ מִזֶּה עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ
ב׳ חס׳ בליש׳ וְהֹצֵאתִי אֶת־מִנְחָתִי וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ
וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֵשֵׁב עַד־שׁוּבֶךָ׃
וְגִדְעוֹן בָּא וַיַּעַשׂ גְּדִי־עִזִּים וְאֵיפַת־
ל׳ קֶמַח מַצּוֹת הַבָּשָׂר שָׂם בַּסַּל וְהַמָּרַק
יב מל׳ שָׂם בַּפָּרוּר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל־תַּחַת
ל׳ ח׳ הָאֵלָה וַיַּגַּשׁ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים קַח אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת
ל׳ וְהַנַּח אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז וְאֶת־הַמָּרַק
ג׳ מל׳ בליש׳ שְׁפוֹךְ וַיַּעַשׂ כֵּן׃ וַיִּשְׁלַח מַלְאַךְ
יְהוָה אֶת־קְצֵה הַמִּשְׁעֶנֶת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ
ל׳ וַיִּגַּע בַּבָּשָׂר וּבַמַּצּוֹת וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן־
ל׳ הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־
הַמַּצּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה הָלַךְ מֵעֵינָיו׃
וַיַּרְא גִּדְעוֹן כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא
וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־
ה׳ עַל־כֵּן רָאִיתִי מַלְאַךְ יְהוָה פָּנִים אֶל־
פָּנִים׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה שָׁלוֹם לְךָ
אַל־תִּירָא לֹא תָּמוּת׃ וַיִּבֶן שָׁם
ל׳ גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא־לוֹ יְהוָה
ל׳ שָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדֶנּוּ בְּעָפְרַת
ג׳ אֲבִי הָעֶזְרִי׃ וַיְהִי
בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח אֶת
ל׳ ויתר זכר שני פַּר־הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפַר הַשֵּׁנִי
שֶׁבַע שָׁנִים וְהָרַסְתָּ אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל
אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת־הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־
עָלָיו תִּכְרֹת׃ וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַיהוָה
ב׳ החתרס אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה
בַּמַּעֲרָכָה וְלָקַחְתָּ אֶת־הַפָּר הַשֵּׁנִי
ג׳ ל׳ מל׳ בכל׳ וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בַּעֲצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר
תִּכְרֹת׃ וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מֵעֲבָדָיו וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֵלָיו יְהוָה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרֵא אֶת־
ל׳ בֵּית אָבִיו וְאֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר
מֵעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לָיְלָה׃

לא כען תעדי מיכא עד מיתאי
לותך ואפיק ית תיקרובתי ואניח
קדמך ואמר אנא אוריך עד דתתוב
: וגדעון אתא ועבד גדיא בר
עיזי ומכילתא דקמחא אפה פטיר
בסרא שוי בסלא ותבשילא שוי
בקידרא ואפיק לותיה לתחות
אילנא וקריב: ואמר ליה
מלאכא דיי סב ית בסרא וית
פטירא ואחית לכיפא דיכי וית
תבשילא שפוך ועבד כן: ואושיט
מלאכא דיי ית ריש שלטיתא
דבידיה וקריב בבסרא ובפטירא
וסליקת אישתא מן טינרא ואכלת
ית בסרא וית פטירא ומלאכא דיי
אסתלק מלקביל עינוהי: וחזא
גדעון ארי מלאכא דיי הוא ואמר
גדעון בבעו יי אלהים ארי על כן
חזיתי מלאכא דיי אפין באפין:
ואמר ליה יי שלם לך לא תדחל
לא תמות: ובנא תמן גדעון
מדבחא קדם יי ופלח עלוהי קדם
יי דעבד ליה שלם עד יומא הדין
עד כען איתוהי בעפרת אבוהי
דעזר: והוה בליליא
ההוא ואמר ליה יי סב ית תור בר
תורי די לאבוך ותור תנינא
דאיתפטים שבע שנין ותפגר ית
איגורא דבעלא די לאבוך וית
אשירתא די עלוהי תקוץ:
ותיבני מדבחא קדם יי אלהך על
ריש תוקפא הדין בסידרא ותיסב
ית תורא תנינא ותסיק עלתא בעאי
אשירתא די תקוץ: ודבר גדעון
עסרא גברין מעבדוהי ועבד כמא
דמליל עימיה יי והוה מדחיל
מן בית אבוהי ומן אנשי קרתא
מלמעבד ביממא ועבד ליליא:

רדק

והמרק · המים שנתבשל בהם הבשר נקראו מרק לפי שבהם מירוק הבש׳ והיוצא ממנו וכמג׳ המרק חציו קמץ וחציו פתח במקצ׳ ספרים המדויקים והוא שלא כמשפט הסמוך מזה ה המשקל׳ וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצי׳: בפרור · ידוע הוא דוד נחשת שמבשלין בו הבשר: אל תחת האלה · תיתחות אלנא: שלום לך · המלאך אחר שעלה השמיעו הקול הזה כי ראה שהיה מפחד בדעתו כי היה מלאך: פר השור · כמו פר בן בקר וכן ת״י תור בר תורי ויש לפרש כי פר אינכו סמוך והשור ברמות תואר לו כאילו אמר פר הגדול שהיה דומה לשור: ופר השני · י״א שני לבטן והנכון שני לפר ה הראשון שזכר ופי׳ שבע שנים ת״י דאיתפטים שבע שנין והפשר שהיה בן שבע שנים ובדברי רז״ל שהוקצה לע״ז שבע שנים שאמרו אמר רים לקיש אין מ מוקצה לע״ז אלא מוקצה לשבע שנים שנ׳ ופר השני שבע שנים ומהם אמרו כי נעבד היה ואמרו שמנה דברים הותרו ב באותה הלילה חוץ וזר ולילה וכלי שרת וכלי אשר׳ ועצי אשרה ומוקצה ונעבד: המעוז הזה · הוא הסלע שהקריב עליו הבשר והמצות: במערכה · כתרגומו בסדרא ופירושו במקום המישור שבראש המעוז שיוכל לערוך שם אבני המזבח: את

רשי

קמח מצות · למדנו שפסח היה יום תנופת העומר לכן נאמר והנה צליל שעורים מתהפך וגו׳: והמרק · הרוטב: אהה · לשון דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי · כי על אשר ראיתי מלאך יי׳ לכך אני דואג וצועק אהה: ויקרא גדעון למזבח יי׳ שלום · יי׳ הוא שלומנו: ופר השני שבע שנים · ותורא תניינא פר השור פר הבחור שהשור בן יומו קרוי שור תניינא: שבע שני׳ · דאיתפטם שבע שנין לע״ז שבעה דברים הותרו אותו הלילה מוקצה אשר׳ ולילה ובמה וכו׳ כדאיתא בתמורה: ראש המעוז · ראש הסלע: האתם

הׄ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר וישלח: שלום לך ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויאמר לו יי׳ שלום לך · קחנו ובאה כי שלום לך ואין · ורוח לבשה את עמשאי ראש: והעלית ג׳ בקריא׳ וסי׳ אבנים שלמות תבנה את מזבח · ובנית מזבח ליי׳ אלהיך על ראש המעון · והעלית את ירמיהו׳ ונמסר גם בסדר תבא:

האתם תריבון לבעל · בשביל הבעל: תושיעון אותו · תנקמו נקמתו וכן והושיעה ידי לי לך דרוד בבבל וכן והושיעה ידי לו ז אשר יריב לו · בשבילו אשר יריב לו עד הבקר יומת עד הבקר המתינו ז אם אלהים הוא · יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לרחותם עד שיברח גדעון היה אומר כן ז ירב בו · בגדעון אבל ריב נופל עם או את או בו כמו וירב בלבן אבל לו אינו נופל על הלשון וכל לו הכתובים כאן בשביל הם ז ורוח יי׳ ז רוח גבורה ז ויזעק אביעזר · כל המשפחה ז ויהי כן · שהיה טל על הגזה לבדה יותר משאר מקומות כמו שהוא אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהברית כרותה לטל שאינו נעצר ז ויזר · לשון תכבש וכן לא זורו ולא חובשו לא נכבשו להוציא הלחה ז מגבעת

ואת הפר ג׳ בקריא׳ וסי׳ ואת הפר ואת ערו ואת בשרו · ונתת אותם על סל אחד · העלה על מזבח הבנוי · ונמסר גם בסדר תצוה ז תריבון ג׳ בקריא׳ וסי׳ מה תריבון עמדי מה תנסון · האתם תריבון לבעל · אם לאל תריבון · אנ״ך · ונמסר גם בסדר בשלח ז נאספו י״ד בקריא׳ וסי׳ בבסרה רבתא ז ורוח יי׳ ג׳ בקריא׳ וסי׳ ורוח

וַיַּשְׁכִּימוּ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה נֻתַּץ מִזְבַּח הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו כֹּרָתָה וְאֵת הַפָּר הַשֵּׁנִי הֹעֲלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַבָּנוּי: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ מִי עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרְשׁוּ וַיְבַקְשׁוּ וַיֹּאמְרוּ גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה: וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל יוֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת בִּנְךָ וְיָמֹת כִּי נָתַץ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו: וַיֹּאמֶר יוֹאָשׁ לְכֹל אֲשֶׁר עָמְדוּ עָלָיו הַאַתֶּם תְּרִיבוּן לַבַּעַל אִם אַתֶּם תּוֹשִׁיעוּן אוֹתוֹ אֲשֶׁר יָרִיב לוֹ יוּמַת עַד הַבֹּקֶר אִם אֱלֹהִים הוּא יָרֶב לוֹ כִּי נָתַץ אֶת מִזְבְּחוֹ: וַיִּקְרָא לוֹ בַיּוֹם הַהוּא יְרֻבַּעַל לֵאמֹר יָרֶב בּוֹ הַבַּעַל כִּי נָתַץ אֶת מִזְבְּחוֹ:

וְכָל מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם נֶאֶסְפוּ יַחְדָּו וַיַּעַבְרוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל: וְרוּחַ יְהוָה לָבְשָׁה אֶת גִּדְעוֹן וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר וַיִּזָּעֵק אֲבִיעֶזֶר אַחֲרָיו: וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל מְנַשֶּׁה וַיִּזָּעֵק גַּם הוּא אַחֲרָיו וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּאָשֵׁר וּבִזְבֻלוּן וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לִקְרָאתָם: וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל הָאֱלֹהִים אִם יֶשְׁךָ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: הִנֵּה אָנֹכִי מַצִּיג אֶת גִּזַּת הַצֶּמֶר בַּגֹּרֶן אִם טַל יִהְיֶה עַל הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל כָּל הָאָרֶץ חֹרֶב וְיָדַעְתִּי כִּי תוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: וַיְהִי כֵן וַיַּשְׁכֵּם מִמָּחֳרָת וַיָּזַר אֶת הַגִּזָּה וַיִּמֶץ טַל מִן הַגִּזָּה מְלוֹא הַסֵּפֶל מָיִם: וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל הָאֱלֹהִים אַל יִחַר אַפְּךָ בִּי וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפָּעַם אֲנַסֶּה נָּא רַק הַפַּעַם בַּגִּזָּה יְהִי נָא חֹרֶב אֶל הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל כָּל הָאָרֶץ יִהְיֶה טָּל: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי חֹרֶב אֶל הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל כָּל הָאָרֶץ הָיָה טָל:

וְאַקְדִימוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא בְּצַפְרָא וְהָא מְתַרַע אֵיגוֹרָא דְבַעֲלָא וַאֲשֵׁירְתָא דִי עֲלוֹהִי קְצִיצָה וְיַת תּוֹרָא תִּנְיָנָא מִיסַק עַל מַדְבְּחָא דִבְנֵי: וְאָמְרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ מַן עֲבַד פִּתְגָמָא הָדֵין וּתְבָעוּ וּבְעוֹ וְאָמְרוּ גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ עֲבַד פִּתְגָמָא הָדֵין: וַאֲמָרוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לְיוֹאָשׁ אַפֵּיק יַת בְּרָךְ וְיִתְקְטִיל אֲרֵי תְרַע יַת אֵיגוֹרָא דְבַעֲלָא וַאֲרֵי קַץ אֲשֵׁירְתָא דִי עֲלוֹהִי: וַאֲמַר יוֹאָשׁ לְכָל דְּקָמוּ עֲלוֹהִי הַאַתּוּן תִּתְפַּרְעוּן לְבַעֲלָא אִם אַתּוּן תִּפְרְקוּן יָתֵיהּ דְּיִתְפְּרַע לֵיהּ יִתְקְטִיל בְּרַם אַרְכָא יִתְיְהֵיב לֵיהּ עַד צַפְרָא אִם צְרוֹךְ אִית בֵּיהּ יִתְפְּרַע לֵיהּ בַּעֲלָא אֲרֵי תְרַע יַת אֵיגוֹרֵיהּ: וּקְרָא לֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא יְרֻבַּעַל לְמֵימַר יִתְפְּרַע לֵיהּ בַּעֲלָא אֲרֵי תְרַע יַת אֵיגוֹרֵיהּ: וְכָל מִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִּינְחָא אִיתְכְּנַשׁוּ כַּחֲדָא וַעֲבָרוּ וּשְׁרוֹ בְּמֵישַׁר יִזְרְעֶאל: וְרוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ לְבֵישַׁת יַת גִּדְעוֹן וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְכְּנִישׁוּ אֱנָשׁ אֲבִיעֶזֶר בַּתְרוֹהִי: וְאִיזְגַּדִּין שְׁלַח בְּכָל תְּחוּם מְנַשֶּׁה וְאִתְכְּנִישׁוּ אַף אִינוּן בַּתְרוֹהִי וְאִיזְגַּדִּין שְׁלַח וּבְשִׁיבְטָא אָשֵׁר וּבְשִׁיבְטָא זְבוּלֻן בְּשִׁיבְטָא נַפְתָּלִי וּסְלִיקוּ לְקָדָמוּתְהוֹן: וַאֲמַר גִּדְעוֹן קֳדָם יְיָ אִם אִיתָךְ פָּרִיק בִּידִי יַת יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַלֵּילְתָּא: הָא אֲנָא מַחֵית יַת גִּיזְתָא דְעַמְרָא בְּבֵית אִידְרָא אִם טַלָּא יְהֵי עַל גִּיזְתָא בִּלְחוֹדַהּ וְעַל כָּל אַרְעָא יוּבְשָׁא וְאִידַע אֲרֵי תִיפְרוֹק בִּידִי יַת יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַלֵּילְתָּא: וַהֲוָה כֵן וְאַקְדֵּים מִיּוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וַעֲצַר יַת גִּיזְתָא וּנְפַץ טַלָּא מִן גִּיזְתָא מְלֵי לַקְנָא דְמַיָּא: וַאֲמַר גִּדְעוֹן קֳדָם יְיָ לָא יִתְקֵיף רוּגְזָךְ בִּי וַאֲמַלֵּיל בְּרַם זִמְנָא הָדָא אֲנַסֵּי כְּעַן לְחוּד זִמְנָא בְּגִיזְתָא יְהֵי כְעַן יוּבְשָׁא עַל גִּיזְתָא בִּלְחוֹדַהּ וְעַל כָּל אַרְעָא יְהֵי טַלָּא: וַעֲבַד יְיָ כֵּן בְּלֵילְיָא הַהוּא וַהֲוָה יוּבְשָׁא עַל גִּיזְתָא בִּלְחוֹדַהּ וְעַל כָּל אַרְעָא הֲוָה טַלָּא:

רלבג

והנה כאשר השכימו אנשי העיר בבקר ראו כי נותץ הבעל והאשרה אשר עליו כורת והכירו כי הפר השני הוא הועל על המזבח הבנוי כי אולי כשארו ממנו קצת איברים שלא נשרפו כאילו תאמר שנשארו קרניו והיה בהן סימן הכירו בו כי זה הפר היה או שפטו זה מאומר שלא נמצא הפר השני והכירו כי המזבח שבנה הקריב בו קרבן וחקרו ומצאו שגדעון עשה זה והגיע מרוע תכונתם עד שחשבו להמיתו על זה לולי מה שאמר להם יואש אביו שהיה אדוניהם האתם תריבון לבעל ר״ל האם ראוי שאתם תריבון בעבו׳ הבעל הנה אתם מראים בזה שאינכם מאמינים שהוא אלוה כי לא יצטרך שתריבון בעדו אם היה אלוה ולפי שהיה הוא ראש הע״ז הזאת כמו שנראה ממה שאמר פר השור אשר לאביך מזבח הבעל אשר לאביך והיה עם זה סר להם המ׳ שאמר יריב בעבור הבעל מהם יומת עד הבקר ר״ל שלא ימיתנו להמיתו כי אם עד אור הבקר ר״ל לפי שהוא מורה שאינו מאמין שיהיה הבעל אלוה והוא קרא שם בנו ירובעל לזאת הסבה כאילו הוא מתפלל שירב בו הבעל·

והנה לא ספר בזה הספור מה נעשה מפר השור אשר לאביו שצוה לקחת אותו ודמה שהמיתו באופן שלא יהנו ממנו כדין המוקצה ולא נצטרך לפרש זה כי הוא ממשפטי התורה וצוה לקחתו להצילם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז כמו שארז״ל·

וכל מדין ועמלק ובני קדם היו נאספים להשחית את ישר׳ וחנו בעמק יזרעא׳ ז ורוח יי׳ לבשה את גדעון · ר״ל רוח גבורה כמו שת״י ויתכן עוד שספרתה עליו רוח הקדש ויתקע בשופר ונזעקו כל משפחו׳ אביעזר אחריו והם יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה ארון להם ולזה לא הוצרך לשלוח להם מלאכים · והנה גדעון היה עדיין מאמין ואינו מאמין ושאל אות מהש״י אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות הא׳ כי מדרך הגזה שתמשוך הלחות ולזה שאל אות שני הפך הא׳ והוא שיהיה חורב על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל · והנכון בעיני כי לנבואה שאל או האותות וע״י הנבואה עשה אותם הש״י וצוה אותו הש״י ע״י נביאו או הודיע לו זה הש״י במראה הנבואה והטיב לבית׳ כל איש אשר הוא ירא וחרד כמו שהוסרם זה בתול׳ עד שבזה תועל׳ שני להכי׳ לישר׳ כי לא בכח׳ נכחו אויביה׳ בזאת המלחמ׳ אך היה זה מאת הש״י אשר הוא נלחם להם·

רדק

את הפר השני · ואת הפר הראשון לא מצאנו שעשה ממנו דבר אם כן למה צוהו לקחתו אמר כדי לגזלו מהם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז: האתם תריבון לבעל · בעבור הבעל: אשר יריב לו · מי שהריב לו ונתץ מזבחו ימיתהו עד הבקר פירוש אם אהי׳ הוא יריב למריב לו וימיתהו ויונתן תרגם דיתפרע ליה יתקטל וגו׳ לשון כח תרגום אלהים לא ידעום דלית בהון כרוך: ורוח יי׳ · כתרגו׳ ורוח גבורא מן קדם יי׳ ז ויזר את הגזה · מבנין הקל בשקל ויכר עליה או מבנין הפעיל בפלם ויסר כח את מכסה התיבה והוא מענין כי רגל תזורה לא זורו ולא חובשו שהוא ענין העיכור והסחיטה והענין הזה היה בהקיץ הראה לו השם ית׳ זה האות לחזק את לבו או היה במראה הנבואה כי המעשה היה בלילה ומה שאמר וישכם ממחרת כך נראה לו הכל במראה הנבואה והראשון קרוב אנכה כא׳ · והנה כתוב לא תנסו את יי׳ והנה עשה עמו האל אות ובא לנבותו אם יעשו לו זה האות שהוא חזק מהראשון · כתב רבי׳ סעדיה ז״ל כי הנסיון ביכולת הבור׳ אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ואמרו הגם לחם יוכל תת אבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול כזה: מגבעת

מסרה
יי׳ לבשה את גדעון · סרה מעם שאול · ישאך על אשר לא אדע ·

רדק

מגבעת המורה · מגבעתא דמיסתכיא · ולפער שהיה שם בוקה מורה הדרכים : ויצפר · ישכים בבקר מתרגמינן בקר צפרא או פי׳ יסבב כלומ׳ ישוב מהר הגלעד וישוב לו וכן נקראת המכנפת צפירה לפי שסובבים אותה על הראש ולצפירת תפארה וכן במשנה הקופה מטעמה בה שתי צפירות לרחב שלה : ואצרפנו לך שם · כמו שצורפין הכסף מהסיגים שלא יהיה במלחמה ההיא רק הצדיקים כי הכורעי׳ על ברכיהם לשתות היה סימן לאשר כרעו לבעל ובמדרש אתה מוצא בימי גדעון שהיו עובדין לבעולה שלהם אותם שהיו כ כורעין על ברכיהן פירוש לכל שהיה נראה מהם על המים : על ברכיו לשתות · כמו כן תציג אותו לבד : על ברכיהם · הכף רפה וכן והוא ברך על ברכוהי והפתח רגושין : את צדה העם בידם · צדת העם שהלכו למקומם לקחו העם הנשארים עמו וכן שופרותיהם שהיו עם מקנתם להריע במלחמה לקחו כמו כן הנשארי׳ עמו כדי שיהיה שופר ביד כל אחד ואח׳ מהשלש מאות הנשארים ויריעו תרועה גדולה להבהיל מחנה מדין · ומלת צדה מוכרת במקו׳ סמוך כי משפטו צדת · וכמוהו ועבות בדק כאופה שעורים וזולתם שכתבנו בספר מכלל בחלק ה הדקדוק וכתי׳ סמוך ית זוודי עמא : כלל

רשי

מגבעת המורה בעמק · דמיסתכיא למישרא המורה לשון הוראה וראייה כמו מורה באצבעותיו שמשם צופים ורומזים בעמק : יתפאר · ווכטי״ר בלע״ז : ויצפר · בבקר לשון אורתי צפרא : כל אשר ילוק בלשונו וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות תציג לבד · חוץ משיעשך כי הם לא ילכו עמך שכך הם למודים לכרוע לפני ע״ז : המלקקים בידם · אין זה דרך כריעה כלוקק בלשונו : נופלי׳ בעמק · שוכנים בעמק : כלל

ישב ה׳ וחס׳ בקריא׳ וסי׳ ויאמר דוד אל יהונתן · ישב ויצפר מהר גלעד · אל ישב דך נכלם · כי נדר נדר עבדך · ישב אפך ותנחמני · וסי׳ בלשון תרגום אבל שסכינא צפרתא בירושלם ואתנחם : ויורד ו׳ ה׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳ ויורד העם אל המים · ויורד דירו אל זקנו · ויורד לכם גשם מורה · ויורד כנהרות מים · ויורד את בן המלך מבית

וישכם ירבעל הוא גדעון ז
וכל העם אשר אתו ויחנו על עין
חרד ומחנה מדין היה לו מצפון ל׳
מגבעת המורה בעמק : ויאמר
יהוה אל גדעון רב העם אשר אתך
מתתי את מדין בידם פן יתפאר ג׳ · ל׳
עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי :
ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי
ירא וחרד ישב ויצפר מהר הגלעד ל׳
וישב מן העם עשרים ושנים אלף
ועשרת אלפים נשארו :
ויאמר יהוה אל גדעון עוד
העם רב הורד אותם אל המים נ׳
ואצרפנו לך שם והיה אשר אמר
אליך זה ילך אתך הוא ילך אתך
וכל אשר אמר אליך זה לא ילך
עמך הוא לא ילך : ויורד את העם ו׳
אל המים ויאמר יהוה אל גדעון כל
אשר ילק בלשונו מן המים כאשר ה׳ מ״ל
ילק הכלב תציג אתו לבד וכל אשר
יכרע על ברכיו לשתות : ויהי
מספר המלקקים בידם אל פיהם ב׳
שלש מאות איש וכל יתר העם ל׳
כרעו על ברכיהם לשתות מים :
ויאמר יהוה אל גדעון
בשלש מאות האיש המלקקים ל׳ מבעין
אושיע אתכם ונתתי את מדין בידך
וכל העם ילכו איש למקמו : ויקחו ג׳ וחס׳
את צדה העם בידם ואת שופרתיהם ג׳ חס׳ · ל׳
ואת כל איש ישראל שלח איש ל׳
לאהליו ובשלש מאות האיש החזיק ל׳
ומחנה מדין היה לו מתחת בעמק :
ויהי בלילה ההוא
ויאמר אליו יהוה קום רד במחנה כי ו׳
נתתיו בידך : ואם ירא אתה לרדת ל׳ · ל׳
רד אתה ופרה נערך אל המחנה : ב׳ וחס׳
ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה
ידיך וירדת במחנה וירד הוא ופרה ה׳ מ״ל כבני׳ · ל׳ וחס׳
נערו אל קצה החמשים אשר ב ד׳ כליש
במחנה : ומדין ועמלק וכל בני ו׳
קדם נפלים בעמק כארבה לרב
ולגמליהם אין מספר כחול שעל ב׳
שפת הים לרב : ויבא
גדעון והנה איש מספר לרעהו חלום ויאמר הנה חלום חלמתי

ואקדים ירובעל הוא גדעון וכל
עמא די עימיה ושרו על עין חרוד
ומשירית מדינאי שריא לקיבליה ל׳
מציפונא מגבעתא דמיסתכיא
למישרא : ואמר יי לגדעון סגי
עמא די עמך מלממסר ית מדינאי
בידיהון דילמא יתרברבון קדמי ג׳ · ל׳
ישראל למימר ידנא פרקת לנא :
וכען אכלי כען קדם עמא למימר
מן דדחיל וזע יתוב ויתבחר מטורא ל׳
דגלעד ותב מן עמא עסרין ו
ותרין אלפין ועסרא אלפין
אשתארו :
ואמר יי לגדעון עוד עמא סגי נ׳
אחית יתהון למיא ואבחרינון לך
תמן ויהי די אמר לך דין יזיל
עמך הוא יזיל עמך וכל די אימר
לך דין לא יזיל עמך הוא לא יזיל
: ואחית ית עמא למיא ואמר יי ו׳
לגדעון כל די לחיך בלישניה מן
מיא כמא דמלחיך כלבא תקים ה׳ מ״ל
יתיה בלחודיה וכל דכרע על
ברכותי למשתי : והוה מניין
דשדן בידהון לפומהון תלת מאת
גברא וכל שאר עמא כרעו על ב׳
ברכיהון למשתי מיא : ואמר יי ל׳
לגדעון בתלת מאה גוברין דשדן
אפרוק יתכון ואמסר ית מדינאי
בידך וכל עמא ייזלון גבר לאתריה ל׳ מבעין
: ונסיבו ית זוודי עמא בידיהון
וית שופריהון וית כל אינש
ישראל שלח גבר לקירווהי ו ג׳ וחס׳
ובתלת מאה גברא אתקף ו ג׳ חס׳ · ל׳
ומשירית מדינאי שריא לקיבליה ל׳
משיפולי מישרא : ל׳
והוה בליליא ההוא ואמר ליה יי
קום חות במשריתא ארי מסרתינו
בידך : ואם דחיל את למיחת חות
את ופורה עולימך למשריתא : ו׳
ותשמע מה ימללון ובתר כן יתקוף ל׳ · ל׳
ידך ותיחות במשריתא ונחת הוא ב׳ וחס׳
ופורה עולימיה לסטר מזרזיא די
במשריתא : ומדינאי ועמלקאי
וכל בני מדינחא רמן במישרא
כגובאי לסגי ולגמליהון לית מניין
כחלא די על כיף ימא לסגי : ואתא
גדעון והא גברא מישתעי לחבריה
חילמא ואמר הא חילמא חלימית

רלבג

והרצון בזה ויצפור שישכים בבקר לשוב מהר הגלעד והנה ל לזאת הסבה ג״כ לא רצ׳ השם שיאחרו עמו זולתי המלקקים בידם על פיהם כי זה מורה על חריצו׳ וגבור׳ ואולם אשר כרעו על ברכיהם לשתות הם עצלים ורצה שישובו להם והנה באמר הה׳ הבדיל מהם בעלי העבירות ורכי הלבב כי האיש הירא הוא ירא מעבירה שבידו כמו שביארו ז״ל בפרק משוח מלחמה והחרד הוא רך הלבב ובזה הענין השני הבדיל העצלים ולא השאיר כי אם הצדיקים כ והחרוצים והגבורים והם היו שלש מאות איש לבד ובהם לבד החזיק כמו שצוה לו הש״י ע״י נביאו או ב בעצמו במראה הנבואה · ולקחו צדת העם בידם ושופרותיה׳ כדי שיהיה שופר ביד כל אחד מהם וידמה ש שהש״י הודיע לו איך תהיה התשועה ביד שלש מאות האנשים האלה ר״ל שזה יהיה בשיתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ו ולפידים בוערים בהם בתוך הכדים כאופן שעשו זה ואולם קצר הכתוב כמנהגו וחזק הש״י לבו במספר ה החלום ואת שברו כי זה ממה שהורה אמות מה שיעד להם הש״י : כלל

ישב ה׳ וחס׳ וכו׳ אבל תסכינא בכרתא דירושלם ואתנחם

לבד ל׳ זקף קמץ וכל תציגנו וחס׳ יתרי עיר רכל קמצין

מסרה

א׳ דו״ת · עיר גבורים עלה חכם · בתרא חס׳ : לשונו ז׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ כל אשר ילוק בלשונו · ולשונו כאש אוכלת · ולשונו תמק בפיהם · תחת לשונו עמל ואון · פי צדיק יהגה חכמה · שומר פיו ולשונו · וכל מגלת אסתר דכוו׳ מ׳ל בר״א חס׳ · ועם ועם כלשנו בתרא דספרא : צדה ג׳ חס׳ וסי׳ הכינו להם צדה · ויקחו את צדה העם · לקחת צדה לעם : החמשים ד׳ חס׳ וסי׳ נבסר בסדר בשלח וברישׁ יהושע : הנה ז׳ יחידאין וסי׳ הנה רבקה לפניך · הנה שבע שנים באות · הנה חלום ויבא גדעון · הנה מת כי המגיד לי · הנה שני יראו מאד · הנה מים כה אמר ה׳ · הנה דבר על מי אדברה :

צליל. צלול כתיב שהיה הדור צלול מן הצדיקים: צליל לחם שעורים. חרר דלחים שעורין חררה שאופין על הגחלים: ויכהו ויפול האהל ויהפכהו. האהל תלמטה למעלה ונפל האהל: לחם שעורים. הוא זכות העומר הקרב בפסח: ואת שברו. ואת תמכרו כלומר ואת פתרונו את מספר החלום את סיפור החלום ית שועית חילמא וית פשריה: סופרו ולפידי. להזכיר זכות מתן תורה ושטוטו לילה היה כמו שכתוב והיה חשך לפיכך כשאו שום לפידים להאיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יכבו בפלידים: ממני תראו. את אשר אני עושה ראו ועשו כן: אנכי וכל אשר אתי. אחד מן הראשים. מאה איש היו עמו: ליי׳ ולגדעון. חרבא דאתקטלא מן קדם יי׳ וניצחנ׳ על ידי גדעון: הקם הקימו. כבר בני החיל את השומרי׳ שהיתה משמרתם ב באשמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש ה האחרון: ונפוץ הכדי׳. ולשבור הכדי׳ אשר בידם: ויריעו. תרועת תשע ויפח: ולכדו

צלול. כתוב בו״ו וקרי ביו״ד ואחד הוא כי אותיות אהוי מתחלפות והוא מענין תצילנה אזניו כלומר שמע רעש לחם שעורים שהיה מתהפך במחנה מדין ובאמרו לחם שעורים נראה כי שמע וראה אותו או יהיה מן צלו אם פרשו צלה כמו מן שורש הגה הגיגי ופי׳ עוגת שעורים וטעם צליל שהיתה צלויה בגחלי׳ והוא הנקרא בדברי רז״ל חררה ולא חררה על גבי גחלים ות״י חרר דלחים שעורין. והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על מדין ומכניעין אותם: מספר החלום. מן ויספר להם את חלומו לשון הגדה: ואת שברו. פתרונו כי החלום כמו הדבר החתום והסתום והפתרון שובר אותו ומגלה אותו: ואמרתם לי׳ ולגדעון. פי׳ חרב כמו שאמר ויקראו חרב ליי׳ כלומר חרבינו ליי׳ הוא כי נלחם לנו ואחרית חרבינו הוא לגדעון כי על ידו ננצח המחנה הזה ות״י חרבא דאתקטלא מן קדם יי׳ וניצחנא על ידי גדעון: ראש האשמורת התיכונה. שהיו שומרים המחנה בלילה והיו חולקים משמרות הלילה לשלשה חלקים השומרי׳ בתחילת הלילה היו עורי׳ עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה וראש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשוני׳ הולכים לישן והאחרים קמים משכבם לשמור וזהו שאמר אך הקם הקימו את השומרי׳ והנה גדעון בא אל המחנה: שלשת הראשים. איננו אומר כי הראשים לבדם תקעו כי כל העם תקעו ופירוש ראשים חלקים כמו והיה לארבעה ראשים: וירץ כל המחנה. לנוס כמו שאמר וינוסו. ומה שאמר ויריעו תרועת שבר ופחד: צררתה. בשני רישין: ולכדו

תעשון ט״ו וסי׳ ודברת אליו ושמת. לא תעשון אתי. אם תעשון את הדבר. ואם לא תעשון כן. ואצוה אתכם בעת. לא תעשון כן ליי׳. לא תעשון ככל אשר. ושמרתם את דברי הברית. ויאמר אליהם מבני תראו בתרא דפסו׳ וא׳ ב׳ בו. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם שמשון דעלי.

וַיָּבֹא גִדְעוֹן וְהִנֵּה אִישׁ מְסַפֵּר לְרֵעֵהוּ חֲלוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חָלַמְתִּי וְהִנֵּה צלול לֶחֶם שְׂעֹרִים מִתְהַפֵּךְ בְּמַחֲנֵה מִדְיָן וַיָּבֹא עַד הָאֹהֶל וַיַּכֵּהוּ וַיִּפֹּל וַיַּהַפְכֵהוּ לְמַעְלָה וְנָפַל הָאֹהֶל׃ וַיַּעַן רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵין זֹאת בִּלְתִּי אִם חֶרֶב גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת מִדְיָן וְאֶת כָּל הַמַּחֲנֶה׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ גִּדְעוֹן אֶת מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת שִׁבְרוֹ וַיִּשְׁתָּחוּ וַיָּשָׁב אֶל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי נָתַן יְהוָה בְּיֶדְכֶם אֶת מַחֲנֵה מִדְיָן׃ וַיַּחַץ אֶת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּתֵּן שׁוֹפָרוֹת בְּיַד כֻּלָּם וְכַדִּים רֵקִים וְלַפִּדִים בְּתוֹךְ הַכַּדִּים׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִמֶּנִּי תִרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ וְהִנֵּה אָנֹכִי בָא בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה וְהָיָה כַאֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה כֵּן תַּעֲשׂוּן׃ וְתָקַעְתִּי בַּשּׁוֹפָר אָנֹכִי וְכָל אֲשֶׁר אִתִּי וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָרוֹת גַּם אַתֶּם סְבִיבוֹת כָּל הַמַּחֲנֶה וַאֲמַרְתֶּם לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ וַיָּבֹא גִדְעוֹן וּמֵאָה אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה אַךְ הָקֵם הֵקִימוּ אֶת הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפוֹץ הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם׃ וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הָרָאשִׁים בַּשּׁוֹפָרוֹת וַיִּשְׁבְּרוּ הַכַּדִּים וַיַּחֲזִיקוּ בְיַד שְׂמֹאולָם בַּלַּפִּדִים וּבְיַד יְמִינָם הַשּׁוֹפָרוֹת לִתְקוֹעַ וַיִּקְרְאוּ חֶרֶב לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ וַיַּעַמְדוּ אִישׁ תַּחְתָּיו סָבִיב לַמַּחֲנֶה וַיָּרָץ כָּל הַמַּחֲנֶה וַיָּרִיעוּ וַיָּנִיסוּ׃ וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַשּׁוֹפָרוֹת וַיָּשֶׂם יְהוָה אֵת חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וּבְכָל הַמַּחֲנֶה וַיָּנָס הַמַּחֲנֶה עַד בֵּית הַשִּׁטָּה צְרֵרָתָה עַד שְׂפַת אָבֵל מְחוֹלָה עַל טַבָּת׃ וַיִּצָּעֵק אִישׁ יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן אָשֵׁר וּמִן כָּל מְנַשֶּׁה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי מִדְיָן׃

צליל ב׳ ק׳ · ל׳ · ז׳ · ל׳ · ב׳ כתרי ליש׳ ואת כסף שברו · ג׳ · יז׳ ב׳ את תכנית · יו׳ · ל׳ · ג׳ · ב׳ מל׳ ה׳ · ג׳ מל׳ בליש׳ · ז׳ · ל׳ מל׳ · ל׳ מל׳ ב׳ · ויניסו ח׳ · ל׳ ב׳ · ל׳ וכל ליש׳ אלהית דכו׳ · צררתה לכתרי רישי ויד צרדתה

וְהָא חֲרַר דִלְחֵים שְׂעוֹרִין מִתְהַפֵּיךְ בְּמַשְׁרִית מִדְיָנָאֵי וַאֲתָא עַד מַשְׁכְּנָא וּמְחָהִי וּנְפַל וְהַפְכֵיהּ לְעֵילָא וּנְפַל מַשְׁכְּנָא׃ וַאֲתֵיב חַבְרֵיהּ וַאֲמַר לֵית דָא אֱלָהֵן חַרְבָּא דְגִדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מְסַר יְיָ בִּידֵיהּ יַת מִדְיָנָאֵי וְיַת כָּל מַשְׁרִיתָא׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע גִּדְעוֹן יַת שׁוֹעִית חֶלְמָא וְיַת פִּשְׁרֵיהּ וְאוֹדִי וְתַב לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר קוּמוּ אֲרֵי מְסַר יְיָ בִּידֵיכוֹן יַת מַשְׁרִית מִדְיָנָאֵי׃ וּפַלִּיג יַת תְּלָת מְאָה גַּבְרָא לִתְלָת מַשְׁרְיָן וִיהַב שׁוֹפָרַיָא בְּיַד כּוּלְהוֹן וְכַדִּין רֵיקָנִין וּבְעוּרַיָא בְּגוֹ כַּדַּיָא׃ וַאֲמַר לְהוֹן מִנִּי תֶּחֱזוֹן וְכֵן תַּעַבְדוּן וְהָא אֲנָא אָתֵי בְּסִיפֵי מַשְׁרִיתָא וִיהֵי כְּמָא דַאֲעְבֵיד כֵּן תַּעַבְדוּן׃ וְאֶתְקַע בְּשׁוֹפָרָא אֲנָא וְכָל דְעִימִי וְתִתְקְעוּן בְּשׁוֹפָרַיָא אַף אַתּוּן סַחֲרָנוּת כָּל מַשְׁרִיתָא וְתֵימְרוּן חַרְבָּא דְאִתְקַטְלָא מִן קֳדָם יְיָ וְנִצְחָנָא עַל יְדֵי גִּדְעוֹן׃ וַאֲתָא גִּדְעוֹן וּמְאָה גַּבְרָא דְעִימֵיהּ בְּסִיפֵי מַשְׁרִיתָא בְּרֵישׁ מַטַּרְתָּא מְצִיעֲתָא בְּרַם אַקָמָא אֲקִימוּ יַת נַטְרַיָא וּתְקַעוּ בְּשׁוֹפָרַיָא וּנְפַצוּ כַּדִּין דְבִידֵיהוֹן׃ וּתְקַעוּ תְּלָת מַשְׁרְיָן בְּשׁוֹפָרַיָא וּתְבָרוּ כַּדַּיָא וְאַתְקִיפוּ בְּיַד סְמָלֵיהוֹן בְּבְעוּרַיָא וּבְיַד יְמִינְהוֹן בְּשׁוֹפָרַיָא לְמִתְקַע וַאֲמָרוּ חַרְבָּא מִן קֳדָם יְיָ וְנִצְחָנָא עַל יְדֵי גִּדְעוֹן׃ וְקָמוּ גְּבַר בְּאַתְרֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא וּרְהַט כָּל מַשְׁרִיתָא וְיַבִּיבוּ וְאַפְכוּ׃ וּתְקַעוּ תְּלָת מְאָה שׁוֹפָרַיָא וְשַׁוִּי יְיָ יַת חֶרֶב גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ וּבְכָל מַשְׁרִיתָא וְאַפְכַת מַשְׁרִיתָא עַד בֵּית שִׁיטָּה לִצְרֵירַת עַד כֵּיף מֵישַׁר אָבֵל מְחוֹלָה לְטַבָּת׃ וְאִתְכְּנִישׁ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן שִׁבְטָא דְאָשֵׁר וּמִן כָּל שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה וּרְדַפוּ בָּתַר מִדְיָנָאֵי׃

ויצום לאמר זה הדבר דמלכים. ויצו עליהם לאמר כה דד״ה ודבתריה וכל ריב אשר יבא: ויריעו׳ מלאים וסי׳ וירע העם ויתקעו בשופרות דיריחו. וירץ כל העם ויריעו. ויריעו כל בני אלהים. ויריעו איש יהוד׳ דד״ה:

רלבג

צליל לחם שעורים. ר״ל קול הברת לחם שעורים: ראש האשמורת התיכונה. אח׳ עבור שליש הלילה והנ׳ בראש האשמורת ההיא הקימו השומרי׳ מדין ועמלק לשמור המחנה שיהיו שם הם ערים לפי שכל אנשי המחנה היו ישנים ו וידמה שכן היו שם שומרים ממוני׳ לקום בראש כל אשמורת ואשמורת ממשמרות הלילה כי אין לאומר שיאמ׳ שלא ישנו אנשי המלחמה עד סוף ה האשמורת הראשונה ולזה הוצרכו אז להקי׳ את השומרי׳ לא קודם זה כי מה ששמע ג גדעון בירדתו במחנה קודם זה הורה שכבר היו ישנים. והנה התחיל תחלה לתקוע בשופר גדעון ומאה אים אשר אתו ואחר תקעו בשופרות שני הראשים הנשארים והאנשים אשר אתם ובעת שהתחילו לתקוע בשופרות שברו הכדים אשר בידם ונשארו הלפידים וראו שלש מאות הלפידים אשר בערים תכף שהקיצו והיו אלו האנשים קוראים בקול גדול חרב ליי׳ ולגדעון ועם רוב הבהלה חשבו חיל מהם שיהיה חיל גדעון ביניהם וחשב כ״א מהם שיהיה רעהו מאנשי גדעון ולזאת הסבה היה חרב איש באחיו והנה קצתם היו הורגין קצתם וקצתם היו נסים מפחד־מי שהיה אצלם שחשבו שיהיה מחיל גדעון. והנה נזעקו בני ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה ורדפו אחרי מדין לכלותם בעת שהיו נבהלים והיו נסים. ומלאכים

רדק

לכדו להם את המים. שלא יוכלו לעבור ולא היו מים אלו מי הירדן אלא מים אחרים שהיו בדרכם עד בית ברה שהרי אמר אחר כן ואת הירדן: בצור עורב. אחר שהרגו שם עורב נקרא צור עורב וכן יקב זאב אחר שהרגו שם זאב נקר' יקב זאב ות"י יקב זאב מישר זאב אולי המישור ההוא היה כמו יקב שפתו גבוהות לו סביב: הלא טוב עוללות אפרים. דרך משל כלומר הפחותים שבכם טובי' מהגדולי' שבנו או עוללות ובציר משל על מדין ומה שעשה גדעון במדין היה כמו הבציר כי הוא החל המלחמה והרג המחנה שהיה רב ומה שנשאר אחר הבציר הם העוללו' והוא דבר קטן כנגד הבציר כן אפרים לכדו שרי מדין שהם כעוללות כנגד כל המחנה אף שהיו שרים וגדולים זהו שאמר הלא טוב עוללות אפרי' מבציר אביעזר כי המעשה שלכם טוב מהמעשה שלי כי שרי מדין נפלו בידכם ות"י הלא טבין חלשיא דבי' אפרי' מתקיפיא דבי' אביעזר: מבציר. הבי"ת רפה ורא"ויה להדגש: אז רפתה רוחם. רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס: ויאמ' שרי סכות. אחד מהשרים ענה לו בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד: את קוצי. עם קוצי המדבר ופירושו ודשתי שאכה בקוצי' על בשרכם ות"י את קוצי על כובי מדברא ועל ברקניא ונרא' מדבריו שפירושו שישליכם על הקוצים ערומי' וידוש ברגליו עליהם ונראה כי סכות זה היה מקום קוצים וברקנים לפיכך שם העיר סוכות כמו התמלא בסכות עורו שפירושו קוצים לפיכך אמר שיכה אותם בקוצים ובברקנים. מין ממיני הקוצים: בקרקר. הבי"ת פתוחה לסימן הא הידיעה שלא כמנהג לההכנסה על שם עיר כי אם במקומות מועטים והוא לרוב ההודעה: רדק

רשי

ולכדו להם את המים. המפסיקין בין ארם לארץ כנען: ואת הירדן. שגם הוא היה מפסיק: הביאו אל גדעון מעבר לירדן. בבקר כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע: מה עשיתי עתה ככם. מה חשוב מה שעשיתי בתחלתי כמה שעשיתם אתם בסוף: הלא טוב עוללות. שבאו לידכם בסוף מתחלת הבציר שבצרנו אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן יי' את המלכים ומה יכולתי לעשות שיהא חשוב כמעשה שלכם: עובר הוא ושלש מאות האיש: עוברים את הירדן אחרי זבח וצלמונע שעברו את הירדן תחלה והיו משחיתים מעבר לירדן את ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם: לאנשי סכות. ישראל היו: הכף זבח וצלמונע בידך שאתה מתפאר שהצלתנו מיד מדין: הברקנים. רונצים בלעז: בקרקר. שם מקום: רדך

ואיזגדין שלח גדעון בכל טורא דבית אפרים למימר חותו לקדמות מדינאי ואחודו עליהון ית מגיזתא עד בית ברה וית ירדנא ואתכניש כל אינש אפרים ואחדו ית מגיזתא עד בית ברה וית ירדנא: ואחדו תרין רברבי מדין ית עורב וית זאב וקטלו ית עורב בשקיף עורב וית זאב קטלו במישר זאב ורדפו בתר מדינאי וריש עורב וזאב איתיאו לות גדעון מעיברא לירדנא: ואמרו ליה אינש אפרים מא פתגמא הדין עבדתא לנא בדיל מה לא קריתא לנא כדאזלתא לאגחא קרבא במדין ודינין עימיה בתקוף: ואמר להון מה עבדית כען כוותכון הלא טבין חלשיא דבית אפרים מתקיפיא דבית אביעזר: בידכון מסר יי ית רברבי מדין ית עורב וית זאב ומה יכלית למיעבד כוותכון בכן נחת רוחיהון מיניה במללותיה פתגמא הדין: ואתא גדעון לירדנא עבר הוא ותלת מאה גבריא דעימיה כד משלהן ורדפין: ואמר לאינשי סכות הבו כען פתא דלחמא לעמא די עמי ארי משלהן אינון ואנא רדיף בתר זבח וצלמנע מלכי מדין: ואמרו רברבי סוכות הא כאילו זבח וצלמנע כען מסירין בידך ארי ניתן לחילך לחמא: ואמר גדעון בכין כד ימסר יי ית זבח וית צלמנע בידי ואדוש ית בסריכון על כובי מדברא ועל ברקניא: וסליק מתמן לפנואל ומליל לותהון כדא ואתיבו יתיה אינשי פנואל כמא דאתיבו אינשי סכות: ואמר אף לאינשי פנואל למימר כד אתוב בשלם איתרע ית מגדלא הדין: וזבח וצלמנע בקרקר ומשיריתהון עמהון כחמשת עסר אלפין כל דאישתארו מכל משירית בני מדינחא ודאתקטלו מאה ועשרין אלפין גברא שליפי חרבא:

ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרים לאמר רדו לקראת מדין ולכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן ויצעק כל איש אפרים וילכדו את המים עד בית ברה ואת הירדן: וילכדו שני שרי מדין את ערב ואת זאב ויהרגו את עורב בצור עורב ואת זאב הרגו ביקב זאב וירדפו אל מדין וראש ערב וזאב הביאו אל גדעון מעבר לירדן:
ח ויאמרו אליו איש אפרים מה הדבר הזה עשית לנו לבלתי קראות לנו כי הלכת להלחם במדין ויריבון אתו בחזקה: ויאמר אליהם מה עשיתי עתה ככם הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר: בידכם נתן אלהים את שרי מדין את ערב ואת זאב ומה יכלתי עשות ככם אז רפתה רוחם מעליו בדברו הדבר הזה: ויבא גדעון הירדנה עבר הוא ושלש מאות האיש אשר אתו עיפים ורדפים:
ויאמר לאנשי סכות תנו נא ככרות לחם לעם אשר ברגלי כי עיפים הם ואנכי רדף אחרי זבח וצלמנע מלכי מדין: ויאמר שרי סכות הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם: ויאמר גדעון לכן בתת יהוה את זבח ואת צלמנע בידי ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים: ויעל משם פנואל וידבר אליהם כזאת ויענו אתו אנשי פנואל כאשר ענו אנשי סכות:
ויאמר גם לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתץ את המגדל הזה: וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם כחמשת עשר אלף כל הנותרים מכל מחנה בני קדם והנפלים מאה ועשרים אלף איש שלף חרב:

מסרה
רוחם ג' בקריא' וסי' אז רפתה רוחם מעליו. אשר הלכים אחר רוחם. תוסף רוחם יגועון:
נתן ו' בקריא' וסי' במסרה רבתא:
פנואל ח' בקריא' וסי' במסרה רבתא:

רלבג

ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרי' שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן כדי שלא יוכלו לעבור המים וילכדו ויהרגום בהיות להם המלחמה פנים ואחור. והנה לקחו את עורב ואת זאב שני שרי מדין והרגו את עורב בצור אחד קראוהו אחר זה צור עורב והרגו את זאב במישור אחד היתה תמונתו כתמונת יקב וקראוהו אחר זה יקב מפני זה המעשה שאירע בו: הלא טוב עוללות אפרים וגו'. דמה החלשי' לעוללות שהם ענבים חסרים והגבורים לענבים השלמים אשר יבצרו אותם כי העוללות היו מניחים לעניים ואמר לפייסם כי טובים החלשים שבאפרים יותר מהגבורים שבמשפחתו ובזה שקטה כעסם והגיע מרוע תכונת שרי סכות שלא רצו לצאת לצבא עם גדעון וגם לא רצו לתת להם ככרות לחם ואמ' להם גדעון שבתת יי' את זבח ואת צלמונע בידו יסרם על זה בשדום בשרם אל הקוצים ואל הברקנים. ועלה משם פנואל וענוהו אנשי פנואל כמענה שרי סכות והתפעל מזה התפעלות רב לרוע תכונתם עד שלא הסכימו לעזור בזאת המלחמה אפילו זה העזר המעטי ולפי שנסכמו כל אנשי פנואל במעשה אמר לנתוץ המגדל ולהרוג יושביו אבל קצר בדבריו וכמנע מלגלות להם שיהרגם וידמה שזה הענין כלו היה בלילה ההוא שהתחיל במלאכת המלחמה. והנה רדף אחריהם עם ג' מאות האנשים אשר אתו וכבר היו זבח וצלמונע במקום אחד ששמו קרקר ומחניהם עמהם כחמשה עשר אלף ולא ירא גדעון מרדוף אחריהם להיותם אז כבהלים ונכאים והיה לילה שלא היו רואים חיל גדעון. והנה

דרך השכוני באהלים • דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהלים שרועים מקנה תמיד ואין דרים בבתים: מקדם לנבח ויגבהה • שהם ערי ישראל ולא רצה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא ירגישו בהם ויהומם פתאום: מלמעלה החרס • עד שלא שקעה השמש בעוד החמה נראית גבוהה: וידע בהם • ותבר בהון:

אחד כתואר בני המלך • ית אחד היה בהם שתוארו כתואר בני המלך ויש לפתור כמוך כמו הם תואר אחד לכם כי כתואר בני מלכים היו: ולא שלף חרבו להורג' שהיה ירא מהם: השהרונים • לוכיטש בלעז של זהב: השהרונים

דרך השכוני באהלים • בא השמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלכם ופי' כמו שת"י באורח משירית ערבאי דשרן בשכונין במדברא: מלמעלה החרס • כמו שת"י עד לא מיעל שמשא קודם בא השמש וחרס כקרא השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח בטרם יבא החרסה ויהיה מלמעלה מן כעלות גרים בעתו כלומר טרם הפסק אור השמש או פירושו שהיה השמש עדין למעלה נראה ברקיע שלא נכנס עדין תחת הארץ ויש לפרש כי כל הלילה רדף גדעון אחרי זבח וצלמונע ובבקר כעלות השחר שב מן המלחמה וזהו מלמעלה החרס: ויכתב אליו • כדי שלא יכחש עד בואו העיר: וידע בהם • כתרגומו ותבר עליהון מן וידוע חולי שהוא לשון שבירה ויתכן לפרשו כמשמעו שהודיע להם פשעם עם הקוצי': ויהרג את אנשי העיר • מה שלא אמר בתחלה כי אם לנתוץ את המגדל לפי שהיו בוטחים בו ועכוהו עזות ועתה הרג את אנשי העיר אולי היו נלחמים עמו כשבא לנתוץ את המגדל: איפה האנשים • מה תארם ותכונתם: כמוך כמוהם אחד • כמוך כמו הם כלם אחד וצורה אחת: והיו כתואר בני המלך • כמו שאתה כן הם ויונתן פי' אחד מהם היה כתואר בני המלך כותך כן אנון חד מנהון כחזוא דבני מלכא ונרא' פירושו לפי שמלת אחד נפרדת בטעם ואמר בני המלך כיבוב בני המלך יפים בתואר משאר בני אדם לפי שהם מגודלי' בתענוג: כי כאיש גבורתו • כלומר לא כמות ע"י נער שנצטער בפגיעתו כי אין לו גבורה וכח עדין שיכה בנו בפעם אחת מהרה אתה שאת' גבור כי כמו שהאיש גדול כן גבורתו תכה בנו אתה ונמות על ידך מהרה: ויקח • להודיע כי לקחם לעצמו כי ברעתו היה לשאול כל השהרונים והנזמים מבני החיל כמו שאמר אשאלה מכם שאלה: השהרונים • חלי בדמות ירח תרגום ירח סיהרא: כי ישמעאלים הם • מדנים הם ישמעאלים כי בני קטורה הם וקטורה היא הגר וכן במכירת יוסף וימכרו את יוסף לישמעאלים ואחר כן אמר והמדנים מכרו אותו אל מצרים וי"ת ארי ערבאי קטילו נראה מתרגומו כי אינו או' על המדנים כי ישמעאלים הם אבל הערבים השכוני באהלים שעברו ברדפם אחרי מדין והרגום ומהם היו נזמי הזהב: והנטיפות

באהלים ד' וסי' דרך השכוני באהלים • וכית לא תבנו • ונשב באהלים ונשמע • עוד אושיבך באהלים כימי: וישאלהו ג' בקריא וסי' וישאלהו האיש לאמר מה תבקש • וילכד נער מאנשי סכות • וישאלהו המלך דירמיה: בכורו ג' מלאים בקריא וסי' ויקח יהודה אשה לער בכורו • ואמר ליתר בכורו קום • ויהי בכורו אמנון • ונפסר

ויעל גדעון דרך השכוני באהלים
מקדם לנבח ויגבהה ויך את המחנה
והמחנה היה בטח: וינסו זבח
וצלמנע וירדף אחריהם וילכד את
שני מלכי מדין את זבח ואת
צלמנע וכל המחנה החריד:
וישב גדעון בן יואש מן המלחמה
מלמעלה החרס: וילכד נער
מאנשי סכות וישאלהו ויכתב אליו
את שרי סכות ואת זקניה שבעים
ושבעה איש: ויבא אל אנשי
סכות ויאמר הנה זבח וצלמנע אשר
חרפתם אותי לאמר הכף זבח וצלמנע
עתה בידך כי נתן לאנשיך היעפים
לחם: ויקח את זקני העיר ואת
קוצי המדבר ואת הברקנים וידע
בהם את אנשי סכות: ואת מגדל
פנואל נתץ ויהרג את אנשי העיר:
ויאמר אל זבח ואל צלמנע איפה
האנשים אשר הרגתם בתבור
ויאמרו כמוך כמוהם אחד כתאר
בני המלך: ויאמר אחי בני אמי
הם חי יהוה לו החיתם אותם לא
הרגתי אתכם: ויאמר ליתר בכורו
קום הרג אותם ולא שלף הנער
חרבו כי ירא כי עודנו נער: ויאמר
זבח וצלמנע קום אתה ופגע בנו כי
כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג
את זבח ואת צלמנע ויקח
את השהרנים אשר בצוארי
גמליהם: ויאמרו איש
ישראל אל גדעון משל בנו גם
אתה גם בנך גם בן בנך כי
הושעתנו מיד מדין: ויאמר אלהם
גדעון לא אמשל אני בכם ולא
ימשל בני בכם יהוה ימשל בכם:
ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם
שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי
נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם:
ויאמרו נתון נתן ויפרשו את
השמלה וישליכו שמה איש נזם
שללו: ויהי משקל נזמי הזהב אשר
שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן

וסליק גדעון באורח משירית
ערבאי דשרן בשכונין במדברא
ממדינחא לנובח ורמתא ומחא ית
משריתא ומשריתא שריא
לרוחצן: ואפכו זבח וצלמנע
ורדף בתריהון ואחד ית תרין
מלכי מדין ית זבח וית צלמנע וכל
משריתא אזיע: ותב גדעון
בר יואש מן קרבא עד לא מיעל
שמשא: ואחד עולימא
מאינשי סכות ושאליה וכתב ליה
ית רברבי סכות וית סבהא שבעין
ושבעא גוברין: ואתא לות
אינשי סוכות ואמר הא זבח
וצלמנע דחסדתון יתי למימר הא
כאילו זבח וצלמנע כען מסירין
בידך ארי ניתן לגברך דמשלהן
לחמא: ודבר ית סבי קרתא
וית כובי מדברא וית ברקניא
וגרדעליהון ית אנשי סכות:
וית מגדל פנואל תרע וקטל ית
אינשי קרתא: ואמר לזבח
ולצלמנע היכא גבריא דקטלתון
בתבור ואמרו כותך כן אף אינון
חד מנהון כחזוא דבני מלכא:
ואמר אחי בני אמא אינון קיים
הוא יי אילו קיימתון יתהון לא
קטלית יתכון: ואמר ליתר
בוכריה קום קטול יתהון ולא
שלף עולימא חרביה ארי דחיל
ארי עד כען יניק: ואמר זבח
וצלמנע קום את ושלט בנא ארי
כגברא כן גבורתיה וקם גדעון
וקטל ית זבח וית צלמנע ונסיב
ית עינקיא די בצוארי גמליהון:
ואמרו אנש ישראל לגדעון מלוך
עלנא אף את אף ברך אף בר
ברך ארי פרקתנא מן יד מדינאי:
ואמר להון גדעון לא אמלוך אנא
עליכון ולא ימלוך בריעליכון יי
ימלוך עליכון: ואמר להון
גדעון שאיל אנא מנכון שאילה
והבו לי גבר קדשיה מן ביזתא ארי
קדשי דדהבא להון ארי ערבאי
אינון: ואמרו מיתן נתן
ופרשו ית כסותא ורמו לתמן
גבר קדשיה מן ביזתא: והוות
מתקל קדשי דדהבא דשאל אלף
ושבע מאה דדהבא בר מן

רלבג

והנה עלה גדעון דרך השכוני באהלי לחקור באי זה מקום זבח וצלמונע או לראות אם נחבאו שם או כדי שלא יראוהו זבח ומחניהם עד היותו עליהם והנה בא גדעון והכה המחנ' והמחנה היה בוטח במקו' ההוא ולא הרגישו בו עד באו ונסו משם זבח וצלמונע ורדף אחריה' ולכד' ואחרי' כל המחנ' שהיו חושבים שיהיה חיל גדעון רב מאשר אתם כי לילה היה ויתכן שקראו גם חרב ליי' ולגדעון להחריד' • והנה שב גדעון מן המלחמה מעת שהתחיל השמש לעלות כי לילה היה כשבא על המחנ' זבח וצלמונע • וזכר אחר זה שכבר קיים לאנשי סכות ולאנשי פנואל מה שאמר להם איפה האנשים אשר וגו' שאל להם איך פה דומה להם שידעו בו תאר' ותמונת' ואמרו לו כי תארם כתאר גדעון ובכלל הנה תארם כתואר בני המלך כי הם יפי תאר או אמרו זה על בני גדעון כי הם היו שם כמו שאת' אחר זה ויאמר ליתר בכורו ורצו בזה כי תאר אחר מההרוגים היה כתאר בני גדעון והשאר היה תארם כתאר גדעון: השהרונים • הם כדמות ירח: כי ישמעאלים הם • המדינים: הנטיפות

מסרה

גם בסדר וישב: גם אתה גם חד מן י"ג פסוקי' אית בהון גם גם גם וסימ' גם תבן גם מספוא • ויצו גם את השני • שלחה הנער אתי • לא איש דברים אנכי • גם צאנכם גם בקרכם • גם אהבתם גם שנאתם • ויאמרו איש ישראל אל גדעון • וישאל שאול ביי' • כי גם אחיך ובית אביך • כי גם נביא גם כהן • גם תמול גם שלשום:

בשיבה טובה ד' דסמיכי בקריא וסי' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום · ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה ; וימת גדעון · דויד דה"ה : שכמה ו' בקריא וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא · ויאסף יהושע · וילך אבימלך בן ירבעל · וישלח מלאכים אל אבימלך · הנה חג יי' בשילה · וילך רחבעם שכמה דה"ה · ונמסר גם בסדר וישב ; וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף · וכל בית מלוא · וירדו אחיו וכל בית דשמשון · וילך דוד משם · ויאמר

רדק

והנטיפות · ת"י כליליא ו"א מן נטף ושחלת ופי' נטיפות שם כלי זהב שנושאין בהם נטף שהוא הבשם : לאפוד · עשה אותו כמין חגור או מלבוש זהב והציג אותו בעירו שיהי' לזכרון התשוע' הגדול' והו' עשה אותו לטובה ואחרי מותו זנו בו ישר' אחריו ועשו אתו ע"ז ובדברי רז"ל במסכתות לאפוד עכמו כמה דאת אמר ויעש אותו גדעון לאפוד : וישב בביתו · שלא היו לו מלחמות כמו שאמר ותשקוט הארץ ארבעים שנה : עם בית ירובעל גדעון · דיהיה באחד אלא שמנהג הלשון כן במקומות לרוב ההודעה וכן בית לחם אפרתה : ריקים ופוחזים · קלים מתנועעים על טרפם שלא היה להם במה יחיו מן פחז כמי' ו"ת סריקין ובקרין סריקין ר"ל ריקין כמו שוקי סריקי בדברי רז"ל ובקרין כמו פקרי' בפ"א כמו הבקר לעניים הבקר בב"ת כמו בפ"א ופירושו אנשים מופקרין ומשולחין או יהיה בקרין כ כמשמעו בב"ת ור"ל רועי בקר כי הם הנבזי' שבאנשי' כמו שמצאנו בדברי רז"ל אפילו רועי בקר ובנסחא אחר' מצאתי סריקים ובסירים ופי' נבזים כמו דבר יי' בזה תרגומו בסר : ויותר יותם · נותר מהשבעים וע' חסר אחד הרג ואף על פי שאמר שבעי' איש מנהג הלשון הוא במקומות שלא יפחות חשבון הכולל בעבור אח כמו כל הנפש הבאה ליעקב מ מצרימה שבעים וארבעים יכנו ; עם

סהרניא וכלילא ולבושי ארגונא ג'
די על מלכי מדין ובר מן עינקיא
די בצוורי גמליהון ; ועבד יתיה
גדעון לאיפודא ואקים יתיה ב
בקרתיה בעפרה וטעו כל ישראל
בתרוהי לתמן והות לגדעון ז
ולביתיה לתקלא ; ואיתברו
מדינאי קדם בני ישראל ולא
אוסיפו לארמא רישיהון ושדוכת
ארעא דישראל ארבעין שנין ב
ביומי גדעון ; ואזל ירובעל בר
יואש ויתיב בביתיה ; ולגדעון
הוו שבעין בנין נפקי ירכיה ארי
נשין סגיאין הואה ליה ; ולחינתיה
די בשכם ילידת ליה אף היא בר
ושוי ית שמיה אבימלך ; ומית
גדעון בר יואש בסיבו טבא ז
ואתקבר בקיברא דיואש אבוהי
בעפרה דאבוהי דעזר ;
והוה כד מית גדעון ותבו בני
ישראל וטעו בתר בעליא ושויאו
להון בעיל קיים לטעותא ; ולא
אידכרו בני ישראל ית פולחנא
דיי אלההון די שיזיב יתהון מיד
כל בעלי דבביהון מסחור סחור ;
ולא עבדו טיבו עם בית ירבעל
גדעון ככל טבתא די עבד עם
ישראל ; ואזל אבימלך
בר ירובעל לשכם לות אחי אמיה
ומליל עמהון ועם כל זרעית בית
אבוהא דאמיה למימר ; מלילו
כען קדם כל יתבי שכם מה טב
לכון דימלכון עליכון שבעין ג
גברא כל בני ירובעל או דימלוך
עליכון גברא חד ותדכרון ארי
קריבכון ובשרכון אנא ; ומלילו
אחי אימיה עלוהי קדם כל יתבי
שכם ית כל פתגמיא האילין ו
ואיתפני לבהון בתר אבימלך ארי
אמרו אחונא הוא ; ויהבו ליה
שבעין כסף מבית בעיל קיים ו
ואגר בהון אבימלך גברין סריקין
וביסרין ואזלו בתרוהי ; ועאל
לבית אבוהי לעפרת וקטל ית
אחוהי בני ירובעל שבעין גברא
על אבנא חדא ואשתאר יותם
בר ירובעל זעירא ארי איטמר ;
ואתכנישו כל יתבי
שכם וכל בית מלוא ואזלו ו
ואמליכו ית אבימלך למיהוי מלכא

השהרנים והנטפות ובגדי הארגמן
שעל מלכי מדין ולבד מן הענקות
אשר בצוארי גמליהם : ויעש אתו
גדעון לאפוד ויצג אותו בעירו
בעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שם
ויהי לגדעון ולביתו למוקש :
ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא
יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ
ארבעים שנה בימי גדעון :
וילך ירבעל בן יואש וישב
בביתו : ולגדעון היו שבעים בנים
יצאי ירכו כי נשים רבות היו לו :
ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם
היא בן וישם את שמו אבימלך :
וימת גדעון בן יואש בשיבה טובה
ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה
אבי העזרי : ויהי
כאשר מת גדעון וישובו בני ישראל
ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם
בעל ברית לאלהים : ולא זכרו בני
ישראל את יהוה אלהיהם המציל
אותם מיד כל איביהם מסביב :
ולא עשו חסד עם בית ירבעל
גדעון ככל הטובה אשר עשה עם
ישראל : וילך
ט אבימלך בן ירבעל שכמה אל
אחי אמו וידבר אליהם ואל
כל משפחת בית אבי אמו
לאמר : דברו נא באזני כל בעלי
שכם מה טוב לכם המשל בכם
שבעים איש כל בני ירבעל אם
משל בכם איש אחד וזכרתם כי
עצמכם ובשרכם אני : וידברו אחי
אמו עליו באזני כל בעלי שכם
את כל הדברים האלה ויט לבם
אחרי אבימלך כי אמרו אחינו הוא :
ויתנו לו שבעים כסף מבית בעל
ברית וישכר בהם אבימלך אנשים
ריקים ופחזים וילכו אחריו : ויבא
בית אביו עפרתה ויהרג את אחיו
בני ירבעל שבעים איש על אבן
אחת ויותר יותם בן ירבעל הקטן
כי נחבא : ויאספו
כל בעלי שכם וכל בית מלוא
וילכו וימליכו את אבימלך למלך :

רשי

השהרונים והנטיפות · עונקיא וכליליא : ויעש אותו לאפוד · להיות לזכרון על תשועה גדולה לראו' כמה היה חילם כבד שבגזמי חשוביהם היה כל הזהב הזה : ויזנו כל ישראל אחריו · לאחר מיתת גדעון · בעל ברית · כך שמו : ולא עשו חסד וגו' · שהרגו את בניו כמו שכתוב בענין : ופוחזים · בהולים במעשיהם לעשו' בלא תבונה : עם

רלבג

הנטיפות · הן כלי זהב היו נושאין בו הנטף והוא הבשם : הענקות · הן כמו ענקים והן תכשיטין יושמו בצואר · והנה עשה גדעון מהזהב הזה אפוד והוא ברמיזת החגורה ודמה שעשה זה להזכי' הנס הזה והנה טעו אחריו כל ישראל לעשות ממנו ע"ז ודמה שלא היה זה הטעות בימיו ודבר זה היה לגדעון ולביתו למוקש והנה שקטה הארץ מ' שנה בימי גדעון ולזה ישב בביתו כי לא היה לו מלחמות ואומרו בימי גדעון להורות הוא הוראה שלא ככללו בזה המספר שנות השעבוד ואפשר שנאמר שכבר ככללו בזה המספר שנות השעבוד ואולם אמר בימי גדעון להורות שתכף שמת סר ההשקט · והנה אחר מותו שבו בני ישראל לזנות אחר הבעלים ושמו להם לאלהים בעל אחד ששמו היה בעל ברית · וספר שכבר עזרו אנשי שכם את אבימלך על הריגת אחיו כדי שימלוך כי אחיהם הוא והרגום כלם זולת יותם שנשאר כי נחבא ולולי זה היו הורגין אותו : עם

ויסכר כל ליש כתי' שין כה"א וסכרום עליהם

למלך ל' ט וכל חסי' ואסור ומכרי' ויסראל רכל

המלך אל אחימלך · ודוד וכל בית ישראל דמשחקים · וחברו דמעלים · בענא בן אחילוד · כי כל הגוים ערלים · בן אדם אחיך · ונשיא המשא הזה · ואתה בן אדם קח לך עץ אחד :

עם אלון מצבי · סמוך לאלון כמו המה עם בית לחם והדומין לו ואילון מוצב כתרגומו מישר קמתא היתה אבן או זולתה מצב שם ויחם המישור אליו : הלוך הלכו העצים : את לשון תמיהה המיזל אזלו אילניא וכן תרגם החדלתי האשבוק כלומר האניח דשני במקומי : והלכתי לנוע על העצים · ומשל העצים הם אנשי שכם והאטד אבימלך כלומר חסרו להם אנשים להמליך עליהם כי המליכו הפחות שבהם והוא אבימלך · תוספת והאטד אבימלך וכן ויבאו עד גרן האטד ולפי שבו קוצים גודרים בו הדברים הצריכים להשמר מהזיק ולפי שהמלך נבחר לשמור העם מנזק ומכל דבר רע אמ' כי המלך שבחרו הם והוא' אבימלך איננו ראוי לאותו התכלי' שראוי שיושם עבורו מלך על העם לשמרם מהיזק כי אדרבה הוא מזיק להם הפך הכוונ' כמו הקוץ המריע למי שיאחז בו או יפעל בו כן עשה אבימלך בעם שכם שהרג בהם ובאחיו וכמו שהקוץ הוא דבר שאין בו תועלת רק היזק כן יקרה לאנשי שכם מאבימלך שהמליכו עליה' שירע להם ולא יועיל עכ : מלכ' עלינו · מלוכ' כתי' ואחד הוא : החדלתי · מבנין הפעיל והוא מפועל או מבנין הפעל כמו החדלתי בקמץ הה"א ור"ל החדלתי מדשני וי"ת האשבוק ית משחי : אלהים ואנשים · בכר שמדליקין בשמן זית לפני אלהים ולפני אנשים או במאכל מקריבין השמן במנחות לאלהים ואנשים ג"כ יאכלו אותו וי"ת דמיניה מיקרין קדם יי' ו וביה מתפנקין בני אינשא : לנוע על העצים · ת' למעבד מלכו : את מתקי · המ"ם נקרא בקמץ חטף : המשמח אלהים ואנשים · מכאן סמכו רז"ל שאין אומרים שירה אלא על היין שכ' המשמח אלהים וי"ת דמיניה ת מנסכין קדם יי' וביה חדן ר רברבי' הרחיק יותם ע"ה השמחה מהבור' יתעלה כמו שהרחיק כל שאר התארים ממנו כי אין לפניו לא שמחה ולא עצבון ומה שנאמ' בו מהם על דרך משל כידברה תורה כלשון בני אדם וכן תרגם אנקלוס ויתעצב אל לבו ואמר ב במימריה למיתבר תוקפיהון כ כרעותיה הרחיק לשון העצבון ממנו ית' ומה שלא עש' כן במלת ויחר אף יי' והדומים לו הוא לסוד ירוע אבל מבוכי מדע ומה שתרג' אנשים רברביא ר"ל כי היין ת משמח האנשים הגדולים ו והחכמים ותיטיב דעתם בו כמו שאמרו רז"ל חמר' וריחני פקחין אבל האנשים הפחותים ישתכרו בו ותשתבש דעתם בו · ומה שהזכיר ג' עצים זה לדבר לקצר הדבר ועוד כי הזכיר שלשה ס המשובחים ואחר כך הזכיר ה הפחות שהוא משל לאבימלך ואא"ז ז"ל כתב כנגד שלשה שאמרו ישרא' לגדעון משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך : על בעלי שכם · על אדני העיר וגדוליה כי הם עיקר אנשי העיר וי"ת יתבי שכם : מלוא · שם לא תואר וכן ועבדו אותו בתמים ובאמת :

ויסר

וישמע ג' רפין וסימ' וישמע אליכם אלהים · יקשיב וישמע לאחור · מי עמד בסוד יי' : ויאמר להם ב̊ב וסימ' מצויין במסר' רבתא : ואנשים י' בקריאה וסימ' ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים · החדלתי את דשני · החדלתי את תירושי · כי נודע דוד · ויברח דוד הוא ואנשים · אל נתן בן עכבור · ואנשים צדיקים

עם־אֵלוֹן מֻצָּב אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם ׃ וַיַּגִּדוּ נ'
לְיוֹתָם וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲמֹד בְּרֹאשׁ הַר־גְּרִזִּים
וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם לג
שִׁמְעוּ אֵלַי בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְיִשְׁמַע א ג' רפין
אֲלֵיכֶם אֱלֹהִים ׃ הָלוֹךְ הָלְכוּ הָעֵצִים
לִמְשֹׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַזַּיִת ל'
מָלוֹכָה עָלֵינוּ ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הַזַּיִת מלכה ק'
הֶחֳדַלְתִּי אֶת־דִּשְׁנִי אֲשֶׁר־בִּי יְכַבְּדוּ
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־ ר'
הָעֵצִים ׃ וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַתְּאֵנָה
לְכִי־אַתְּ מָלְכִי עָלֵינוּ ׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם
הַתְּאֵנָה הֶחֳדַלְתִּי אֶת־מָתְקִי וְאֶת־ ל' [illegible]
תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־ ר'
הָעֵצִים ׃ וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַגֶּפֶן לְכִי־ ל'
אַתְּ מָלוֹכִי עָלֵינוּ ׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם מלכי ק'
הַגֶּפֶן הֶחֳדַלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ ל'
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־ ר'
הָעֵצִים ׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעֵצִים אֶל־ ל'
הָאָטָד לֵךְ אַתָּה מְלָךְ־עָלֵינוּ ׃ וַיֹּאמֶר
הָאָטָד אֶל־הָעֵצִים אִם בֶּאֱמֶת אַתֶּם ל'
מֹשְׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם בֹּאוּ חֲסוּ ל' חס' בכפ' ל'
בְצִלִּי וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מִן־הָאָטָד
וְתֹאכַל אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן ׃ וְעַתָּה ו' רפין
אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם
וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאִם־טוֹבָה ל'
עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאִם־
כִּגְמוּל יָדָיו עֲשִׂיתֶם לוֹ ׃ אֲשֶׁר־ ב'
נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־נַפְשׁוֹ י'ב
מִנֶּגֶד וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִדְיָן ׃ וְאַתֶּם ט' בטעמ'
קַמְתֶּם עַל־בֵּית אָבִי הַיּוֹם וַתַּהַרְגוּ י'ג
אֶת־בָּנָיו שִׁבְעִים אִישׁ עַל־אֶבֶן אֶחָת
וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֲמָתוֹ עַל
־בַּעֲלֵי שְׁכֶם כִּי אֲחִיכֶם הוּא ׃ וְאִם־
בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל
וְעִם־בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שִׂמְחוּ
בַּאֲבִימֶלֶךְ וְיִשְׂמַח גַּם־הוּא בָּכֶם ׃ ל'
וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ וְתֹאכַל י' רפין
אֶת־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְאֶת־בֵּית מִלּוֹא
וְתֵצֵא אֵשׁ מִבַּעֲלֵי שְׁכֶם וּמִבֵּית מִלּוֹא ל'
וְתֹאכַל אֶת־אֲבִימֶלֶךְ ׃ וַיָּנָס יוֹתָם
וַיִּבְרַח וַיֵּלֶךְ בְּאֵרָה וַיֵּשֶׁב שָׁם מִפְּנֵי ג' בטע' באלף
אֲבִימֶלֶךְ אָחִיו ׃

עִם מֵישַׁר קָמְתָא דִי בִשְׁכֶם ׃
וְחַוִיאוּ לְיוֹתָם וַאֲזַל וְקָם בְּרֵישׁ
טוּרָא דִגְרִיזִין וַאֲרִים קָלֵיהּ וּקְרָא
וַאֲמַר לְהוֹן קַבִּילוּ מִנִי יָתְבֵי ש
שְׁכֶם וִיקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן יְיָ ׃ הֲמֵיזַל
אֲזָלוּ אִילָנַיָא לְמַנָאָה עֲלֵיהוֹן
מַלְכָּא וַאֲמָרוּ לְזֵיתָא מְלוֹךְ עֲלָנָא ׃
וַאֲמַר לְהוֹן זֵיתָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת
מִשְׁחִי דְמִינֵיהּ מִיקְרִין קֳדָם יְיָ ו
וּבֵיהּ מִתְפַּנְקִין בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאֵיהַךְ
לְמֶעְבַּד מַלְכוּ עַל אִילָנַיָא ׃
וַאֲמָרוּ אִילָנַיָא לְתֵינְתָא אִיתָא אַתְּ
מְלוֹכִי עֲלָנָא ׃ וַאֲמַרַת לְהוֹן
תֵּינְתָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת חוּלְיִי וְיַת
דְבִילְתִי שַׁפִּירְתָא וְאֵיהַךְ לְמֶעְבַּד
מַלְכוּ עַל אִילָנַיָא ׃ וַאֲמָרוּ אִילָנַיָא
לְגוּפְנָא אִיתָא אַתְּ מְלוֹכִי עֲלָנָא ׃
וַאֲמַרַת לְהוֹן גוּפְנָא הַאֶשְׁבּוֹק
יַת חַמְרִי דְמִינֵיהּ מְנַסְכִין קֳדָם יְיָ
וּבֵיהּ חָדַן רַבְרְבַיָא וְאֵיהַךְ לְמֶעְבַּד
מַלְכוּ עַל אִילָנַיָא ׃ וַאֲמָרוּ כָּל
אִילָנַיָא לְאַטָדָא אִיתָא אַתְּ מְלוֹךְ
עֲלָנָא ׃ וַאֲמַר אַטָדָא לְאִילָנַיָא
אִם בִּקְשׁוֹט אַתּוּן מָשְׁחִין יָתִי לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן עוּלוּ שְׁרוֹ בִּטוּלִי וְאִם
לָא תִפּוֹק אֶשָׁתָא מִן אַטָדָא וְתֵיכוֹל
יַת אַרְזֵי לִבְנָן ׃ וּכְעַן אִם בִּקְשׁוֹטָא
וּבִשְׁלָמוּתָא עֲבַדְתּוּן וְאַמְלֵכְתּוּן יַת
אֲבִימֶלֶךְ וְאִם טַבְתָא עֲבַדְתּוּן עִם
יְרוּבַּעַל וְעִם בֵּיתֵיהּ וְאִם כְּגוּמְלָא
דִידוֹהִי עֲבַדְתּוּן לֵיהּ ׃ דַאֲגִיחַ
אַבָּא עֲלֵיכוֹן וּמְסַר יַת נַפְשֵׁיהּ כְּעַל
גַב לְאִתְקְטָלָא וְשֵׁיזֵיב יַתְכוֹן מִיַד
מִדְיָנָאֵי ׃ וְאַתּוּן קַמְתּוּן עַל בֵּית
אַבָּא יוֹמָא דֵין וּקְטַלְתּוּן יַת בְּנוֹהִי
שַׁבְעִין גַבְרָא עַל אַבְנָא חֲדָא ו
וְאַמְלֵיכְתּוּן יַת אֲבִימֶלֶךְ בַּר א
אַמְתֵיהּ עַל יָתְבֵי שְׁכֶם אֲרֵי אֲחוּכוֹן
הוּא ׃ וְאִם בִּקְשׁוֹטָא וּבִשְׁלָמוּתָא
עֲבַדְתּוּן עִם יְרוּבַּעַל וְעִם בֵּיתֵיהּ
יוֹמָא דֵין חֲדוּ בַּאֲבִימֶלֶךְ וְיֶחֱדֵי אַף
הוּא בְּכוֹן ׃ וְאִם לָא תִיפּוֹק אֶשָׁתָא
מֵאֲבִימֶלֶךְ וְתֵיכוֹל יַת יָתְבֵי שְׁכֶם
וְיַת בֵּית מִלוֹא וְתִיפּוֹק אֶשָׁתָא
מִיָתְבֵי שְׁכֶם וּמִבֵּית מִלוֹא וְתֵיכוֹל
יַת אֲבִימֶלֶךְ ׃ וְאַפֵּךְ יוֹתָם וַעֲרַק
וַאֲזַל לִבְאֵר וִיתֵיב תַּמָן מִן קֳדָם א
אֲבִימֶלֶךְ אֲחוּהִי ׃

רשי

עם אילון מוצב · מישר קמתא מישור שהיו בו מצבות : הלוך הלכו העצים · משל היה לזית עתניאל בן קנז הבא משבט יהודה שנקרא זית שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו' : דשני · לשון שומן : לתאנה · דבורה את מתק דבש דבורים : לגפן · גדעו' שהוא מזרע יוסף שנא' בו בן פורת כגופן דנציב וגו' : המשמח אלהי' · שאין אומרים הלוים שיר הקרבן אלא על ה הנסכים : אל האטד · איגלנטייר בלע"ז : אם באמת · שאני הגון למלכות : ויסר

רלבג

עם אילון מוצב · ר"ל אצל מישור שהציבו שם היה אבן או דבר אחר : החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים · אמר זה כי מהשמן היוצא ממנו היו מדליקין במקדש את המנורה · ואמר על היין המשמח אלהים ואנשים בעבור נסוך היין שהיה במקדש · והנה האטד הוא מין ממיני הקוצים תרגום ודרדר ואטדין והנה אמר זה יותם להורות על פחיתות של א אבימלך שלא היה כ כנון שיגיע ממנו ת תועלת כמו שלא יגיע מהאטד שום פרי : ועתה אם באמת ו ובתמים עשיתם · הנה ביאר יותם שלא עשו זה באמת ובתמי' ולזה לא ימשך מזה התאמ' להם שישמחו באבימלך וישמח הוא בהם אך שישחיתו זה את זה וכן היה להם בסוף כי יש אלהים שופטים בארץ · והנה

בסרה

ישפטו · עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא · ויבא חנני אחד מאחי · ואקים לילה אני ואנשים : לנוע ד' וסי' החדלתי את דשני · החדלתי את מתקי · החדלתי את התירושי · בן אהבו לנוע : נלחם י"ב פתחין בקריא' וסימ' כי חשבון עיר סיחון מלך · ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור · אשר נלחם אבי עליכם · וישלח תעי את יורם בנו · ויתר דברי ירבעם קרמא · ויתר דברי יואש · ויתר דברי יהואש · והיה כל מעבר מטה מוסדה · ודמה מרו ועצבו · ויהי פחד אלהים · והוא נלחם עם מלך בני עמון : בארה ג' טעמו באלף וחד טעמו לרע וס' נמסר בסדר ויגש :

משר. על כורחם כוהג רבנות וגבאות: רוח רעה. שנאה שלבבו בלבן: געל בן עבד. גוי היה: ויעשו הלולים. ועבדו חינגין: מי אבימלך ומי שכם. מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדי' לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי וזבול פקידו וזה פקיד העיר ששמו זבול פקידו של אבימלך הוא וארוכיו אין לו משפט מלוכ בעיר ואף פקידו אינו כלום: עבדו את אנשי חמור. אם באתם לקנות לכם אדוני' באו ועבדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם ומדוע נעבדנו לאבימלך: ויאמר לאבימלך. ויאמ' געל בפני זבול להודיע לאבימלך רבה צבאך וצא מן המקום שאתה שם ונראה את גדולתך: בתרמה. כמו במרמה בתרמית כלומר בלט ובסתר: ארבעה ראשים. ארבע מתות: מעם

רדק

משר אבימלך. משבין קל מנחי הע"ן כשקל ויסר אליה והוא ענין שררה ולפי שמלך מעצמו ולא מלך על כל ישראל לפיכך אמר וישר ולא אמר וישפט כי לא הלך בדרך טובה ולא החזיר את ישר' למוטב: לבא חמס. כלומר סבה היתה תחת השם ית' שבגדו בעלי שכם באבימלך כמו שאמ' וישלח אלהי' רוח רעה והיה זה לבא חמס שבעים בני ירובעל לשום דמם על אבימלך ועל בעלי שכם ולא נתנוהו לבא אל העיר ושמו לו מארבים על ראשי ההרים ואות' המארבים היו גוזלים כל אשר עבר עליהם לומר שיאמו מתחת רשותו ואין לה' מושל והיו עושים הישר בעיניהם: ויבצרו את כרמיהם. כי היו יריאים מאבימלך לבא ולבצר' את כרמיה' ובגזר' געל ואחיו יצאו: הלולים. שמחות וכן בדברי רז"ל נקר' בית השמחה הלולא וי"ת חנגין:
מי אבימלך ומי שכם. כלומר אבימלך ושכם שהיה שר העיר מקדם אחד הם זה כזה ומי הוא שנעבדנו אף על פי שהיה עתה אבימלך מלך עליהם הלא גם שכם היה מלך העיר הזאת אם כן עבדו אנשי חמור אבי שכם: ואסיר' את אבימלך. והלא הסירו אותו אלא אסירה אותו לעולם שלא יוכלו אנשי שכם להשלים עמו אם ירצו: ויאמר לאבימלך. כנגד אבימלך ואף על פי שאינו שם כאומר בא אתה אבימלך בכל צבא שתוכל לרבות בעוד שאני הנה נראה מה יהיה ביני ובינך: רבה. בשגול שלא כמנהג: בתרמה. כמו במרמה וכ"תי ברז כלומ' בסתר שלא הרגישו בו אנשי שכם או יהיה בתרמה שם מקום והוא ארומה שנ' וישב אבימלך בארומ' כן פירשו א"א ז"ל לפי שלא נמצא זה המשקל בגזרי הלמ"ד: צרים את העיר עליך. כמו שיקר' מצור כששרים את העיר מבחוץ ולא יוכל אדם לצאת ממנה כן נקרא מצור כששומרים את העיר שלא יכנס אדם בה מבחוץ ועל ה הדרך הזה צרים את הע' עליך כלומר בעבורך שומרי' את העיר שלא תכנס בה: צל ההרים אתה רואה כאנשי. צחק בו ואמ' לו דרך לעג אינם אנשים אלא צל ההרים ירמה לך כאנשים:
מעם

וישר ג' כתיב ש"ן בקריא' וסי' וישר אבימלך על ישראל. וישר במגרה ובחריצי הברזל דד"ה. וישר אל מלאך ויוכל בכה. וכל דכתיב סב"ך דכוו': אחיהם ד' בקריאה וסי' לבוא חמס שבעים בני ירובעל. ויואב ואבישי החיו. בבית אחיהם הבכור. עוד זה המדבר וזה בא. וחד ואחיהם. והשוערים שלום יעקב:

וּמְלַךְ אֲבִימֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל תְּלַת
שְׁנִין׃ וּשְׁלַח יְיָ רוּחָא בִישָׁא בֵין
י אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין יָתְבֵי שְׁכֶם וְשַׁקַּרוּ
יָתְבֵי שְׁכֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ לְמֵיתֵי
חֲטוֹף שַׁבְעִין בְּנֵי יְרוּבַּעַל וּדְמֵיהוֹן
לְשַׁוָּאָה עַל אֲבִימֶלֶךְ אֲחוּהוֹן
ד דְּקָטַל יָתְהוֹן וְעַל יָתְבֵי שְׁכֶם
א דְּתַקִּיפוּ יָת יְדוֹהִי לְמִקְטַל יָת
אֲחוֹהִי׃ וְשַׁוִּיאוּ לֵיהּ יָתְבֵי שְׁכֶם
כַּמְנִין עַל רֵישֵׁי טוּרַיָּא וַאֲנִסִין יָת
ו כֹּל דִּי עֲבַר עֲלֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא
וְאִתְחַוָּא לַאֲבִימֶלֶךְ׃ וַאֲתָא גַעַל
ו בַּר עֶבֶד וַאֲחוֹהִי וַעֲבָרוּ בִשְׁכֶם
וְאִתְרְחִיצוּ עֲלוֹהִי יָתְבֵי שְׁכֶם׃
וּנְפָקוּ לְחַקְלָא וּקְטָפוּ יָת כַּרְמֵיהוֹן
וַעֲצָרוּ וַעֲבָדוּ חִינְגִין וַעֲלוּ לְבֵית
טַעֲוַתְהוֹן וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ וְלַטִּיטוּ
יָת אֲבִימֶלֶךְ׃ וַאֲמַר גַעַל בַּר עֶבֶד
כ מָן אֲבִימֶלֶךְ וּמָן שְׁכֶם אֲרֵי
נִיפְלְחִינֵיהּ הֲלָא בַר יְרוּבַּעַל וּזְבוּל
שׁוּלְטָנֵיהּ פְּלָחוּ יָת אֱנָשֵׁי חֲמוֹר
אֲבוּהִי דִשְׁכֶם וּמָא דֵין נִיפְלְחִינֵיהּ
אֲנַחְנָא׃ וּמָן יִמְסַר יָת עַמָּא הָדֵין
ל בִּידִי וַאֲעְדֵי יָת אֲבִימֶלֶךְ וַאֲמַר
לַאֲבִימֶלֶךְ תַּקֵּיף מַשִּׁירְיָתָךְ וּפוּק׃
וּשְׁמַע זְבוּל רַב קַרְתָּא יָת פִּתְגָמֵי
גַעַל בַּר עֶבֶד וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ׃
וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת אֲבִימֶלֶךְ בְּרָז
לְמֵימַר הָא גַעַל בַּר עֶבֶד וַאֲחוֹהִי
אָתַן לִשְׁכֶם וְהָא אִינוּן צָיְרִין יָת
קַרְתָּא עֲלָךְ׃ וּכְעַן קוּם בְּלֵילְיָא
אַתְּ וְעַמָּא דְעִמָּךְ וּכְמוֹן בְּחַקְלָא׃
וִיהֵי בְצַפְרָא כְּמִדְנַח שִׁמְשָׁא
תַּקְדִּים וְתִתְנְגֵיד עַל קַרְתָּא וְהָא
ל הוּא וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ נָפְקִין
ד לְקֳדָמוּתָךְ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא
דְתַשְׁכַּח יְדָךְ׃ וְקָם אֲבִימֶלֶךְ
וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ בְּלֵילְיָא וּכְמַנוּ
עַל שְׁכֶם אַרְבְּעָא מַשִּׁירְיָן׃
וּנְפַק גַעַל בַּר עֶבֶד וְקָם בְּמַעֲלָנָא
דִתְרַע קַרְתָּא וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וְעַמָּא
דִי עִמֵּיהּ מִן כְּמָנָא׃ וַחֲזָא גַעַל
יָת עַמָּא וַאֲמַר לִזְבוּל הָא עַמָּא
נָחִית מֵרֵישֵׁי טוּרַיָּא וַאֲמַר לֵיהּ
זְבוּל יָת טוּלָא דְטוּרַיָּא אַתְּ חָזֵי
כְּגֻבְרַיָּא׃ וְאוֹסֵיף עוֹד גַעַל
לְמַלָּלָא וַאֲמַר הָא עַמָּא נָחְתִין

ג' כתיב ס"ן וַיָּשַׂר אֲבִימֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ
ל שָׁנִים׃ וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין
אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּבְגְּדוּ
בַעֲלֵי־שְׁכֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ לָבוֹא חֲמַס
ל שִׁבְעִים בְּנֵי־יְרֻבָּעַל וְדָמָם לָשׂוּם עַל־
ד׳ אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיהֶם אֲשֶׁר הָרַג אוֹתָם
ל וְעַל בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֲשֶׁר־חִזְּקוּ אֶת־
יָדָיו לַהֲרֹג אֶת־אֶחָיו׃ וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי
שְׁכֶם מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים
ל.ל וַיִּגְזְלוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם
בַּדָּרֶךְ וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ׃ וַיָּבֹא גַּעַל
בֶּן־עֶבֶד וְאֶחָיו וַיַּעַבְרוּ בִּשְׁכֶם
וַיִּבְטְחוּ־בוֹ בַּעֲלֵי שְׁכֶם׃ וַיֵּצְאוּ
ל.ל הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ
ל וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים וַיָּבֹאוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְקַלְלוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר׀ גַּעַל בֶּן־עֶבֶד מִי־אֲבִימֶלֶךְ
וּמִי־שְׁכֶם כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא בֶן־יְרֻבַּעַל
וּזְבֻל פְּקִידוֹ עִבְדוּ אֶת־אַנְשֵׁי חֲמוֹר
ו׳ אֲבִי שְׁכֶם וּמַדּוּעַ נַעַבְדֶנּוּ אֲנָחְנוּ׃
ל.ג׳ וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְאָסִירָה
ל אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר לַאֲבִימֶלֶךְ רַבֶּה
ל צְבָאֲךָ וָצֵאָה׃ וַיִּשְׁמַע זְבֻל שַׂר
הָעִיר אֶת־דִּבְרֵי גַּעַל בֶּן־עָבֶד וַיִּחַר
אַפּוֹ׃ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ
ל בְּתָרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן־עֶבֶד
ו׳ וְאֶחָיו בָּאִים שְׁכֶמָה וְהִנָּם צָרִים אֶת־
הָעִיר עָלֶיךָ׃ וְעַתָּה קוּם לַיְלָה אַתָּה
ל וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתָּךְ וֶאֱרֹב בַּשָּׂדֶה׃
ל.ג׳ וְהָיָה בַבֹּקֶר כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ תַּשְׁכִּים
ית׳.ח׳ וּפָשַׁטְתָּ עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם
זא אֲשֶׁר־אִתּוֹ יֹצְאִים אֵלֶיךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ
כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ׃ וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ
לַיְלָה וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם אַרְבָּעָה
רָאשִׁים׃ וַיֵּצֵא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ
כן נסב' מונה וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־הַמַּאְרָב׃
וַיַּרְא־גַעַל אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זְבֻל
ית קמצין וכל זקף ואתנח דכו' הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים וַיֹּאמֶר
אֵלָיו זְבֻל אֵת צֵל הֶהָרִים אַתָּה
ל רֹאֶה כָּאֲנָשִׁים׃ וַיֹּסֶף עוֹד גַּעַל
ית קמץ ב' מ"ל לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יוֹרְדִים

רלבג

והנה לא מלך אבימלך על ישראל כי אם שלש שנים ותוך זה הזמן הקצר נתקיימה קללת יותם וזה שכבר שלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובינה' באופן שהשחיתו זה את זה: וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ה ההרים. ר"ל ששמו בעבורו מארבים שם כדי שיהרגוהו אם י ימצא להם ואותם ה המארבי' גזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך כי לא היתה אימת ה המלכות עליהם. והנה הוגד זה הענין לאבימלך ונשמר מ מלבוא שם. והנה געל בן עבד ואחיו ע עברו בשכם ובטחו בו בעלי שכם לגלות דעת' בפניו שהיתה כנגד אבימלך ולזה קללו אבימלך בפניו לדעתם כי גם הוא שונאו: ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו. ר"ל כשם שאין ראוי שנעבוד שכם מפני היותו בן חמור שהיה נשיא ה הארץ כן אין ראוי ש שנעבוד אבימלך מ מפני היותו בן ירובעל שהיה מושל על ישראל: הלא בן ירובעל וזבול פקידו. ר"ל אין מעלה לאבימלך אלא שהוא בן ירובעל וכ"ש זבול שהו' פקיד גדעון ואבימלך ואם היה ראוי לעבוד זבול היה ראוי לעבוד את אנשי חמור אבי שכם וזה דבר בלתי ראוי ומי יתן את העם שכם בכללו בידי ואסור אבימלך מכל וכל מהיות מושל על עיר וסבב שיאמר העם לאבימלך רבה צבאך וצא כמו ש שתוכל להלחם עמנו ונראה דברי מי יקום והוא מבואר שכל עם שכם לא היו נסכמים בזה המלא' שאם היה הענין כן היו מוציאים זבול מהעיר או היו ה הורגים אותו והוא מבואר שקצתם היו מורדי' וקצת' היו אחרי אבימלך: בתרמה. הוא שם מקום שהיה יושב בו אבימלך ותרמה וארומה הוא מקום אחד: ויגרש

מסרה
ומדוע י' וסימ' נמסר בריש סדר ויקח קרח: ואסירה ג' וסימ' ואסירה את אבימלך. ואסירה את ראשו. ואסירה את בדיליך: שכמה ו' וסי' נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא וכהאי סימן:

רשי

מעם טבור הארץ · מעם תוקפא דארעא מהר הגבוה שבכולם : אלון מעוננים · מישור מעוננים : ויצא העם השדה · אנשי שכם : ויגידו · המגידים לאבימלך שיצאו בני העיר אל השדה לעשות חפציהם : פתח שער העיר · שלא יוכלו ליכנס : צריח · יער שכפו אילנות ושפנים סביב סביב וקורין אותו פלי״שייר בלע״ז בעל ברית אותו ברית היה של בעל ברי׳ שם של עבוד׳ זרה שלהם וצלמון יער היה שם ויש פותרין צריח ווט״ש בלע״ז שעושין בקרקע : שוכת עצי׳ · ענף עצים : פלא

רדק

מעם טבור הארץ · כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ והמקום הגבוה שבה טבור ות״י מתוקפא דארעא : אילון מעוננים · מישור מעוננים : איה אפוא פיך · כלומ׳ איה דבריך שהיית אומר : ויגרש זבול · והיאך גרשוהו ואנשי העיר היו נלחמי׳ עם אבימלך והיאך זבול שהיה פקידו של אבימלך גירש געל שהי׳ עוזר לאנשי שכם ונלחם בעבורם עם אבימלך ונראה כי היו מקצת אנשי העיר סומכי׳ ידי זבול כי אבימלך היה אחיהם וכאשר ראו כי גברה יד אבימלך חזקו ידי הסומכים זבול ורפו ידי העם אשר כנגדו וגרשו געל משבת בשכם : והראשים אשר עמו · לא היה אלא ראש אחד עמו שהרי חצה אותם לשלשה ראשים ושני הראשים פשטו על כל אשר בשד׳ ואבימלך והראש השלישי אשר עמו פשטו נכח העיר עד שעמדו פתח שער העיר והראש שהיה עם אבימלך היו בהם אנשים גדולים לפיכך אמר והראשים אשר עמו : בעלי מגדל שכם · הרוצי מגדל שכם לא היו בעיר כשלכד אבימלך העיר וכאשר שמעו הלכו אל צריח בית אל להמלט בצריח ההוא וצריח כמו מגדל כמו ובסלעים ובצריחים ושם המקום שהיה בו זה הצריח בית אל ברית ודעת יונתן כי צריח בית אל שם המקום · ופירוש ברית שבאו שם לכרות ברית עמהם וכ״תי ואתו לצריח בית אל למיגזר קיים : שוכת עצים · שוכה כמו ענף וכן במשכה אבל לא יקוץ את השוכה על מנת ליתן רמים : שוכה · כמו שוכתו כמו וכורם לבלות שאול שהוא כמו וכורתם או הוא משקל אחר שוך בשקל בור : פלא

ואת אחיו ה׳ בקריאה וסימ׳ וישב יוסף את אביו ואת אחיו · ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו · האמר לאביו ולאמו לא ראתיו · וישב אבימלך בארומה · ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה · ונמסר גם בסדר ויגש : ואת העם י״ב וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך : קרדמות ג׳ בליש׳ וסימ׳ ויעל אבימלך הר צלמון ·

מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא ג׳
מִדֶּרֶךְ אֵלוֹן מְעוֹנְנִים : וַיֹּאמֶר אֵלָיו ב׳ מל׳
זְבֻל אַיֵּה אֵפוֹא פִיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי
אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם
אֲשֶׁר מָאַסְתָּה בּוֹ צֵא־נָא עַתָּה וְהִלָּחֶם ב׳ מל׳
בּוֹ : וַיֵּצֵא גַעַל לִפְנֵי בַּעֲלֵי שְׁכֶם
וַיִּלָּחֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ : וַיִּרְדְּפֵהוּ
אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנָס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים
רַבִּים עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר : וַיֵּשֶׁב
אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וַיְגָרֶשׁ זְבֻל אֶת־ ל׳
גַּעַל וְאֶת־אֶחָיו מִשֶּׁבֶת בִּשְׁכֶם : ה׳
וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא הָעָם
הַשָּׂדֶה וַיַּגִּדוּ לַאֲבִימֶלֶךְ : וַיִּקַּח אֶת־
הָעָם וַיֶּחֱצֵם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֶּאֱרֹב ל׳ · ל׳ · ל׳
בַּשָּׂדֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הָעָם יֹצֵא מִן־
הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם : וַאֲבִימֶלֶךְ
וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעַמְדוּ י״א וכל ד״ה דכו׳
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים
פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיַּכּוּם : י״א
וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחָם בָּעִיר כֹּל הַיּוֹם הַהוּא י״ב
וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־ י״ב
בָּהּ הָרָג וַיִּתֹּץ אֶת־הָעִיר וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח ל׳
: וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־
שְׁכֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־צְרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית
: וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ כִּי הִתְקַבְּצוּ כָּל־ כ״ד
בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם : וַיַּעַל אֲבִימֶלֶךְ
הַר־צַלְמוֹן הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ ג׳ · ל״א
וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמּוֹת בְּיָדוֹ ל׳
וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים וַיִּשָּׂאֶהָ וַיָּשֶׂם ל׳
עַל־שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם אֲשֶׁר י״א
עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי מַהֲרוּ עֲשׂוּ ו׳
כָמוֹנִי : וַיִּכְרְתוּ גַם־כָּל־הָעָם אִישׁ
שׂוֹכֹה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיָּשִׂימוּ ו׳ בכיכר׳
עַל־הַצְּרִיחַ וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־
הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ וַיָּמֻתוּ גַּם כָּל־אַנְשֵׁי
מִגְדַּל־שְׁכֶם כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה : ל׳
וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ אֶל־תֵּבֵץ וַיִּחַן
בְּתֵבֵץ וַיִּלְכְּדָהּ : וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה ז׳ · ג׳
בְתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְכֹל בַּעֲלֵי הָעִיר וַיִּסְגְּרוּ ל׳ · ל׳
בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גַּג הַמִּגְדָּל :

מִן תּוּקְפָּא דְאַרְעָא וּמַשִּׁרְיָתָא
חֲדָא אַתְיָא מֵאוֹרַח מֵישַׁר מְעוֹנְנַיָּא
: וַאֲמַר לֵיהּ זְבוּל אָן אִינוּן
פִּתְגָּמָךְ דִּי אַתְּ אָמַר מָן אֲבִימֶלֶךְ
אֲרֵי נִפְלְחִינֵיהּ הֲלָא דֵין עַמָּא
דְּקַצְתָּא בֵּיהּ פּוּק כְּעַן וְאַגַּח קְרָבָא
בֵּיהּ : וּנְפַק גַּעַל קֳדָם יָתְבֵי שְׁכֶם
וְאַגַּח קְרָבָא בַּאֲבִימֶלֶךְ : וּרְדָפוּהִי
אֲבִימֶלֶךְ וְאַפַּךְ מִן קֳדָמוֹהִי וּנְפָלוּ
קְטוֹלִין סַגִּיאִין עַד מַעֲלָנָא דְתַרְעָא
: וִיתֵיב אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וְתָרִיךְ
זְבוּל יַת גַּעַל וְיַת אֲחוֹהִי מִלְּמֵיתַב
בִּשְׁכֶם : וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דְּבַתְרוֹהִי וּנְפַק עַמָּא לְחַקְלָא
וְחַוִּיאוּ לַאֲבִימֶלֶךְ : וּדְבַר יַת עַמָּא
וּפַלְגִינוּן לִתְלָת מַשִּׁרְיָין וּכְמַן
בְּחַקְלָא וַחֲזָא וְהָא עַמָּא נָפִיק מִן
קַרְתָּא וְקָם עֲלֵיהוֹן וּמְחָנוּן :
וַאֲבִימֶלֶךְ וְכָל מַשִּׁרְיָין דְּעִמֵּיהּ
אִתְנַגִּידוּ וְקָמוּ בְּמַעֲלָנָא דְתְרַע
קַרְתָּא וְתַרְתֵּין מַשִּׁרְיָין אִתְנַגִּידוּ
עַל כָּל דִּי בְחַקְלָא וְקַטְלוּנוּן :
וַאֲבִימֶלֶךְ אַגִּיחַ קְרָבָא בְּקַרְתָּא כָּל
יוֹמָא הַהוּא וּכְבַשׁ יַת קַרְתָּא וְיַת
עַמָּא דִּי בַהּ קְטַל וּתְרַעַ יַת קַרְתָּא
וּזְרָעַהּ מִלְחָא : וּשְׁמָעוּ
כָּל יָתְבֵי מִגְדַּל שְׁכֶם וַאֲתוֹ לִצְרִיחַ
בֵּיתְאֵל לְמִגְזַר קְיָם : וְאִתְחַוָּאָה
לַאֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי אִתְכַּנָּשׁוּ כָּל יָתְבֵי
מִגְדַּל שְׁכֶם : וּסְלֵיק אֲבִימֶלֶךְ
לְטוּרָא דְצַלְמוֹן הוּא וְכָל עַמָּא דִּי
עִמֵּיהּ וּנְסֵיב אֲבִימֶלֶךְ יַת כּוּלְבַיָּא
בִּידֵיהּ וְקַץ סוֹכַת אָעִין וּנְטָלַהּ וְשַׁוִּי
עַל כַּתְפּוֹהִי וַאֲמַר לְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ
מָה חֲזֵיתוֹן עֲבָדִית אוֹחוּ עֲבִידוּ
כְּוָותִי וּקְצוּ אַף כָּל עַמָּא גְּבַר סוֹכֵי
וַאֲזַלוּ בָּתַר אֲבִימֶלֶךְ וְשַׁוִּיאוּ עַל
צְרִיחַ וְאַדְלִיקוּ עֲלֵיהוֹן יַת צְרִיחַ
בְּנוּרָא וְאִתְקְטָלוּ אַף כָּל אֱנָשֵׁי
מִגְדַּל שְׁכֶם כְּאֶלֶף גְּבַר וְאִתְּתָא :
וַאֲזַל אֲבִימֶלֶךְ לְתֵבֵץ
וּשְׁרָא בְּתֵבֵץ וְכַבְשַׁהּ :
וּמִגְדַּל תַּקִּיף הֲוָה בְּגוֹ קַרְתָּא
וְאַפִּיכוּ לְתַמָּן כָּל גַּבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא
וְכָל יָתְבֵי קַרְתָּא וַאֲגִיפוּ בְּאַפֵּיהוֹן
וּסְלִיקוּ עַל אִיגַּר מִגְדְּלָא :

רלבג

ויגרש זבול את געל וגו׳ · יש לתמוה איך היה יכול על זה והנה אנשי שכם היו נלחמי׳ עם אבימלך והנה ידמה שעשה זה בחכמה גם עם שונאי אבימלך באמר להם כי הוא סבב כל הרעה הזאת לשכם ולזה הסכימו עמו לגרשו מן העיר או היה זה עם יד הנמשכים עם אבימלך מעיר שכם : ואבימלך והראשים אשר עמו · ר״ל הנכבדי׳ אשר עמו כי שני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ולזה לא כשאר כי אם ראש אחד לפשוט ולעמוד פתח העיר : ויתוץ את העיר ויזרעה מלח · עש׳ זה כדי שלא תהא ראויה לפרו׳ ולכרמי׳ : בעלי מגדל שכם · הם גדולי העיר ולא היו שם בעת ההיא ולזה באו אל צריח בית אל ברית ר״ל שישמרום מיד אבימלך ושם המקום ההוא בית אל וצריח הוא מגדל חזק והוא אצל בית אל ולזו לא מתו שם כי אם אנשי מגדל שכם כי הם לבדם היו בצריח : שוכת עצים · הוא ענף ויקרא כן מפני שהוא מסכך כי הענפים הם מסככים סביב האילן שוכ׳ כמו שוכתו : וילך אבימלך · וידמה שאנשי תבץ גם כן מרדו בו : פלא

קולה כנחש ילך כי בחיל · בסבך עץ קרדמות : ומגדל עז ג׳ דסמיכי בליש וסימ׳ ומגדל עז היה בתוך העיר · מגדל עז שם י״י · מגדל עז מפני אויב : ומגדל ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן טו :

פלא רכב׳ חתיכה מרכב שהוא אחת מן הריחים והיא העליונה לפיכך נקראת רכב והתחתונה ריחים או שכב׳ ותרץ׳ בחירק הריש והמכה׳ בקמץ והוא מבנין הפעיל מפעלי הכפל מן קנה רצוץ או הוא מנחי העין וכן וירעצו וירצצו לשון שבירה ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל׃ פן יאמרו לי׳ בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא׃ להושיע את ישראל. שגם אבימלך הושיע את ישראל ואף על פי שלא נזכר כיון שאמר אחרי אבימלך כראה שגם הוא הושיע ישראל מיד אויביהם ואילו לא כן לא היה אומר אחרי ולא היה נמנה עם שופטי ישראל ולא נאמר עליו וישר על ישראל׃

פלא רכב׳ היא חתיכת מרכב והיא אחת מהרחי׳ והיא העליונ׳ להיותה רוכבת על התחתונ׳׃ ושלשי׳ עירים להם׳ כבר הענין בעניני׳ מתחלפי׳ על דר הצחות והנה הוא כמו ערים כמו שזכר להם יקראו חות יאיר׃ ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו׃ הראשון הוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם מההצלה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי שיתחכם בזה לפי מה שאיפשר ולזה ספר כי בראות ישראל כי מרין באים תמיד ל לשללם ולהשחיתם המציאו תחבולות ל להמלט מזה לפי מה שאיפשר ולזה עשו ה המנהרות בהרים ו והמערות והמצדו׳ כי בהם תשל׳ להם הצלת מה כמו שביארנו׃ השני הוא להודיע עוצם השגחת הש״י בישראל מפני בריתו עם האבות והו׳ שתכף ששבו ישראל שיו שלא נביאו להצילם ביד גדעון ומשך לבבו לזה בכמו זה האופן הנפלא שבא בזה ה הספור וכל זה לחוזק ההשגחה בישראל וידמה שבחר הש״י שתהיה התשועה על יד גדעון לשתי סבות הא׳ כי אולי היה היותר ראוי לזה ה המעשה כי הוא היה גבור חיל והיה ג״כ יות׳ ראוי שיעשה הנס על ידו מזולתו מישרא׳ אז והב׳ כי ידמה שהרע שעשו ישר׳ היה שרשו בבית יואש אביו כי שם היה הבעל ומזבח ה הבעל והאשרה והיה שם פר שהוקצה לע״ז ז׳ שנים ולזה יתכן ש שהתחיל יואש בזה ה הטעות וזנו אחריו בית ישרא׳ ולפיכך נתיצת מזבח הבעל וכריתת האשרה היה ראוי ש

ותשלך ג׳ וסימ׳ ותשלך את הילד׳ ותשלך אשה אחת פלח׳ והשלך דברי אחריך׳ ונמסר גם בסדר וירא׃ קללת ג׳ בקריאה וסימ׳ כי קללת אלהים תלוי׳ והבוא אליהם קללת יותם בן ירבעל׳ בן קללת חנם לא תבוא׳ אנ״ך׳ ונמסר גם בסדר כי תצא׃ דודו ה׳ כלאים בקריאה וסי׳ ויקם אחרי אבימלך להושיע את

וַיָּבֹא אֲבִימֶלֶךְ עַד־הַמִּגְדָּל וַיִּלָּחֶם בּוֹ
ל וַיִּגַּשׁ עַד־פֶּתַח הַמִּגְדָּל לְשָׂרְפוֹ בָאֵשׁ
ג׳ ׃ וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל־
ל׳ · ג׳ רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּרִץ אֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ׃
וַיִּקְרָא מְהֵרָה אֶל־הַנַּעַר ׀ נֹשֵׂא כֵלָיו
ב׳ חד מל׳ וחד חס וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלֹף חַרְבְּךָ וּמוֹתְתֵנִי פֶּן־
ל׳ · ב׳ · ל׳ יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ וַיִּדְקְרֵהוּ
נַעֲרוֹ וַיָּמֹת׃ וַיִּרְאוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
כִּי מֵת אֲבִימֶלֶךְ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ
בה׳ · ל ׃ וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֵת רָעַת אֲבִימֶלֶךְ
אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לַהֲרֹג אֶת־שִׁבְעִים
אֶחָיו׃ וְאֵת כָּל־רָעַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם
ל׳ · ג׳ אחר הֵשִׁיב אֱלֹהִים בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא אֲלֵיהֶם
ג׳ קִלְלַת יוֹתָם בֶּן־יְרֻבָּעַל׃
וַיָּקָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלָע בֶּן־פּוּאָה בֶּן־
א׳ מל׳ דּוֹדוֹ אִישׁ יִשָּׂשכָר וְהוּא־יֹשֵׁב ב
בְּשָׁמִיר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה וַיָּמָת
וַיִּקָּבֵר בְּשָׁמִיר׃
וַיָּקָם אַחֲרָיו יָאִיר הַגִּלְעָדִי וַיִּשְׁפֹּט ׀
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה׃
וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים רֹכְבִים עַל־
שְׁלֹשִׁים עֲיָרִים וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים
ל לָהֶם לָהֶם יִקְרְאוּ ׀ חַוֺּת יָאִיר עַד הַיּוֹם ב
ג׳ הַזֶּה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד׃ וַיָּמָת
ל יָאִיר וַיִּקָּבֵר בְּקָמוֹן׃

וַאֲתָא אֲבִימֶלֶךְ עַד מִגְדְּלָא וַאֲגִיחַ
קְרָבָא בֵּיהּ וּקְרֵיב עַד תְּרַע מִגְדְּלָא
לְאוֹקָדוּתֵיהּ בְּנוּרָא׃ וּרְמַת
אִתְּתָא חֲדָא פַּלְגּוּת רְכַבְרַחְיָא
עַל רֵישָׁא דַאֲבִימֶלֶךְ וּרְעַעַת יָת
גּוּלְגַּלְתֵּיהּ׃ וּקְרָא בִּפְרִיעַ לְעוּלֵימָא
נָטִיל זֵינֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ שְׁלוֹף חַרְבָּךְ
וְקַטְּלִנִי דִילְמָא יֵימְרוּן עֲלַי אִתְּתָא
קַטְלְתֵיהּ וּקְטַלֵיהּ עוּלֵימֵיהּ וּמִית׃
וַחֲזוֹ גְּבַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מִית אֲבִימֶלֶךְ
וַאֲזַלוּ אֱנָשׁ לְאַתְרֵיהּ׃ וְאָתֵיב יְיָ
יָת בִּישַׁת אֲבִימֶלֶךְ דַּעֲבַד לַאֲבוּהִי
לְמִקְטַל יָת שַׁבְעִין אֲחוֹהִי׃ וְיָת
כָּל בִּישַׁת אֱנָשֵׁי שְׁכֶם אֲתֵיב יְיָ ב
בְּרֵישֵׁיהוֹן וַאֲתָא לְהוֹן לְוָטַת יוֹתָם
בַּר יְרוּבַּעַל׃ וְקָם
בָּתַר אֲבִימֶלֶךְ לְמִפְרַק יָת יִשְׂרָאֵל
תּוֹלָע בַּר פּוּאָה בַּר דּוֹדוֹ גַּבְרָא
מִשִּׁבְטָא דְבֵית יִשָּׂשכָר וְהוּא יָתִיב
בְּשָׁמִיר בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם׃
וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל עַשְׂרִין וּתְלַת שְׁנִין
וּמִית וְאִתְקְבַר בְּשָׁמִיר׃
וְקָם בָּתְרוֹהִי יָאִיר
גִּלְעָדָאָה וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל עַשְׂרִין
וְתַרְתֵּין שְׁנִין׃ וַהֲווֹ לֵיהּ תְּלָתִין
בְּנִין רָכְבִין עַל תְּלָתִין עִילִין ו
וּתְלָתִין קִירְוִין לְהוֹן לְהוֹן קָרָן
כַּפְרָנֵי יָאִיר עַד יוֹמָא הָדֵין דִּי ב
בְּאַרְעָא דְגִלְעָד׃ וּמִית יָאִיר
וְאִתְקְבַר בְּקָמוֹן׃

תולע בן פואה בן דודו איש יששכר׳ כך שמו וכן במקצת נסחאות כתרגומו בר דודו ובמקצת הנוסחאות בר אח א אבוהי ואם כן הוא ירצה לומר בן דוד אבימלך׃ ושלשים עירים להם׳ כמו ערים וכראתנו ע״ין הפעל לזווגו עם עיירים שזכר שהוא ענין אחר והוא דרך צחות ספור זה להודיע שבהיותו ש שופט כי גדול היה ונכבד בעושר ובבנים וכבוד וכל אחד מבניו היה נכבד רוכב על עיר אתון והעיר הוא החמור הנער כמו אסרי לגפן עירה ועל עיר בן אתונות אולי הם הנבחרים בארצות ההם לרכוב ואפשר גם כן כי עולי ימים מהסוסי׳ יקראו גם כן עירים כי מצאנו בזולתי החמור ועיר פרא ואפשר לפי שהפרא הוא חמור הבר׃ חוות יאיר. אם הם הנזכרים בתורה ויאיר זה הוא יאיר בן מנשה ה הדבר תימה כי אם כן חיה יאיר יותר משלש מאו׳ שנה. ונוכל לומ׳ כי זה יאיר הגלעדי אינו יאיר בן מנשה והערי׳ האלה אנ״כ אינן חוות יאיר הכתובות בתורה׃ ולא

רשי

פלח רכב. חתיכ׳ אבן של ריחים העליונה הקרואה רכב׃ ותרץ. ותרוצץ׃ פן יאמרו לי. פן יאמרו עלי׃ בן דודו׳ כך שמו׃ עיירים. עולים סוסים בחורי׳׃ ושלשי׳ עירי׳ להם. ושלשי׳ ערים בלא ח ומה להם לכך נקראו ע עיירים לשון עיירות׃ את

ישראל׳ ויאמר שאול אל דודו׳ ונשאו דודו ומסרפו׳ להוציא עצמים׳ ואחריו אלעזר בן דודו׳ אלחנן בן דודו׃

שיקדם קודם הצלת ישראל מהרע שנפלו בו על זה המרי וזה היה איפשר שיושלם בקלות על יד גדעון לבער הרע מקרבם קודם הלחמם עם מדין׃ השלישי הוא להודיע ענין המופתים אשר עשה הש״י על יד נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות כמו שביאר׳ בספר מ״ה ובביאורנו לדברי התור׳ ולזה זכר שעלה האש מן הצור ע״ד המופת ואכלה הבש׳ והמצו׳ ושנפלה רוח יי׳ המלאך אשר לא ידע עד אשר הלך מעיני גדעון׃ הרביעי הוא להודיע כי כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיסירו הדבר ההוא קוד׳ שיתפרדו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש״י להרוס מזבח הבעל ולכרו׳ האשר׳ אשר עליו ולהעלו׳ הפר שהוקצה לע״ז כדי לבערו והוא כמו שישתדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת שרץ ושרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל׃ החמישי הוא להודיע שראוי למי שיתחייב לו לעשו׳ פועל על מה שישתדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא הסכים גדעון לעשו׳ זה הענין שצוה לו ביום אע״פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנו׳ לא יעשו אלא ביום עם שבזה יהיה הענין יותר מפורסם והקדשה לש״י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם שקועים בזה המרי ולזה הסכים לעשות זה הענין בלילה׃ הששי הוא להודיע שהקדים הש״י ראוי שתהיה בעשרה מישר׳ לפרסם הענין יותר ולזה זכר שלקח גדעון עשרה אנשי׳ מעבדיו במעשה הדבר הזה מהריסת מזבח הבעל וכריתת האשרה והעלת הפר השני׃ השביעי הוא להודיע כי מי שירצה למנוע רבו׳ מדב׳ מה יכבד לו ראוי שישתדל בחכמה בשירצה שהוא מסכים להם במה שבעבורו היה התעוררותם לזה הפועל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למצוא תואנה למנעם מן המעשה ההוא ולזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אחיו לו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבור ושמה ימות מעצמו וכן עשה יואש בזה המקו׳ להציל בנו מיד העם המבקשי׳ אותו להרגו וזה כי הו׳ לא אמ׳ להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה בזה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יתחרו בזה מעלתו ויכלתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתץ את מזבחו׃ השמיני הוא לפרסם ענין המופתי׳ שזכר מענין ירידת הטל על גזת הצמר לבדו והיה על כל הארץ חורב ומענין ירידת הטל על כל הארץ ועל הגזה היה חורב כמו שספ׳ גדעון כי בזה יתקיימו הפנות התוריות כאמרם ז״ל בהאמנת המופתים׃ התשיעי הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר״ל שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה שספ׳ גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספוק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שביאור האותות תתחזק האמונה בנביא כמו שביארנו בבאורינו לדברי התור׳ על מה שאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו׳ ולזה ג״כ נתן הש״י לגדעון אות שלישי שסבר ינצח המלחמה והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין׃ העשירי הוא להודיע שראוי לנלחם שלא יערב עם בני חילו מי שהוא ראוי שינוצח כי בהיות האחד מבני החיל מנוצח יפול מורך לב על הנשארים ויהיה זה סבה שיפלו

שיפלו ביד אויביהם ולזה בוא השם להסיר מאנשי המלחמה הרפעים ורכי הלבב והחלוטים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם לישראל כי מאת השם היתה להם התשועה לא בכחם ועוצם ידם והיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונתם בשם: **הי״א** הוא להודיע כי מי שהוא נעזר בשם בדבר מה אין ראוי מפני זה שימנע על הנס ויעזוב מפני זה מהמציא הסבות אשר יביאוהו אל תכלית ההוא הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לו זה עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שלים הלילה עם שלש מאות שופרות וסבב שלא כראו השלפידים עד אמר האלו לתקוע התקיעות החזקות המבהילות ותכף ישברו הכדים וכראו הלפידים והיה זה סבה חזק׳ להבהיל מאד בני המחנה ולהחרידם עם מה ששמעו עם זה קול מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו אומרי׳ חרב לה׳ ולגדעון והיה זה סבה אל שהיה כל א׳ מהם חושב שיהיה שוכאו האיש הנמצא אצלו ולזה היתה חרב איש באחיו:

הי״ב הו׳ להודיע שראוי למנוח מהטוב ביום טובה ולזה ראוי להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בעוד שהו׳ מצליח ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שתשלם לו הריגת כל מה שאפשר מחיל מדין ולזה מהר גדעון לשלוח מלאכים בכל הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המי׳ עד בית ברה ועד הירדן ורדף בלילה ההוא אחרי הנשארים מחיל מדין עד שהשיג זבח וצלמונע מלכי מדין ולכדם בחכמ׳ עם העם המעט אשר עמו:

הי״ג הוא להודיע שראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כ״ש כשיהיה אופנ׳ שיתחדש מהמריבה ההיא ביטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים לכפיוס ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר והשבית הריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל ברומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל עם רבים מיש׳ ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית להביא גדעון אל שפיים בני אפרים בקלות כי אולי זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצוח מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג״כ השתדל גדעון לפיים בני אפרים בקלות:

הי״ד הו׳ להודיע שאין ראוי לאדם למנוע מרעב לחם כ״ש כשיהיה לו חק עליו כמו הענין בגדעון וחילו שהיו כלחמים להושיע ישראל מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שימנו גדעון בזה האופן שענשוהו ולזה ספר שהשיגם מהעונש על זה מה שסבב כזכר בזה הספור:

הט״ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל את עצמו ולזה זכר מה שהשיג לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכין להרגם לפחדם מהם כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו ישראל מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים:

הי״ו הוא לפרסם שופטי ישראל ומנהיגיהם הטובים לא היו מושלים בישראל באופן שיוכלו להביאם לעמות כנגד התורה אבל היתה מושלת התורה על המושלים ההם כי הם היו מוכרחים ג״כ להתנהג בדרכי התורה כמו שנזכר בספר אלה הדברים ולזה אמר גדעון לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם ה׳ ימשול בכם:

הי״ז הוא להודיע שאין מחק השלמים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרונים ויתר הענקים אלא לעשות מהם אפוד לא להרבות קנינו ודמה שעשה זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים בשילה היה נמשך לכוונת התורה בזה אלא שהוא הציג אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון עונש אל שלא נמשך המשפלה לזרעו:

הי״ח הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל הלא תראה כי גדעון לקח פילגש עם היות לו נשי׳ רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפילגש המיתם:

הי״ט הו׳ להודיע כי על כל יבוא השם במשפטו ולזה ספר כי מפני שהרג אבימלך אחיו עם עזר בני שכם סבב השם שנהרגו בני שכם ואבימלך כמו שאמר להם יותם בן ירובעל:

הכ׳ הוא להודיע שאין ראוי למקבל הטובה מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שנענשו מפני ששלמו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שבא בדברי יותם:

הכ״א הוא להודיע שראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקו׳ שיתכן שיקרה להם בו נזק עם היות הנלחמים עמם מעטי המספר וחלושים והמשל שאם יקרבו אנשי החיל למגדל הגבוה יקל לאשר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם אם ברמותם עליהם אבנים גדולות אם בזולת זה מהדברי׳ שיתכן שיזיקום בהם ולזה הוא מתכלי המלחמה שתהיה במקו׳ הראוי ובעת הראוי ועם מי שראוי ובאופן הראוי ובשיעור הראוי תם: עוד ספר שכבר שבו ישראל לעבוד ע״ז ונשקעו בה מאד עד שכבר עבדו כל אלהי הגוים אשר ישבו בארצם ועזבו את ה׳ מכל וכל עד שלא עבדוהו כלל ולזה מכרם ביד פלשתים וביד בני עמון ובשנה ההיא בעינה שנמכרו ישראל בידם הפליגו אויביהם לענותם ולרוצצם והתמיד זה הענין תמ׳ שנה לכל בני ישר׳ בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד ולא הספיק זה לבני עמון אבל עברו את הירדן להלחם ביהודה ובבנימין ובבית אפרים. אז זעקו בני ישר׳ אל ה׳ ושבו אליו ואמר השם להם על ידי נביאו והוא פינחס לפי מה שחשוב בשכבר הושיע השם אותם פעמים רבות מלוחציהם כשזעקו אליו ושבו אליו וסרו מעבוד אלהים אחרים ולזה לא יוסיף עוד להושיע אותם והנה נכנעו ישראל על זה מאד לה׳ והסירו את אלהי הנכר מקרבם ועבדו את ה׳: והנה

ויסיפו י״א וסימניהון ושנוי אתיהון נמסר בריש סדר וישב: מן בני ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מצורע: הזעקו ג פתח׳ וסימ׳ לכו וזעקו אל האלהים. הלילו וזרעים וזעקו י קדשו צום קראו עצרה:

וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע ו׳ כתיב׳ ק
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם
וְאֶת־אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֵת אֱלֹהֵי מוֹאָב
וְאֵת אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֵת אֱלֹהֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא
עֲבָדוּהוּ׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל ל׳ מל׳ ובכ״א כמכרב׳ מ׳ל
וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד בְּנֵי
עַמּוֹן׃ וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי ל׳. ל׳. חסי תסכר
יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁנָה הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה אֶת־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בַּגִּלְעָד׃ וַיַּעַבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן אֶת־
הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם־בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִין ל׳ חד חס׳ וחד מ׳ל ואת נרעה חס
וּבְבֵית אֶפְרָיִם וַתֵּצֶר לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד׃
וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
חָטָאנוּ לָךְ וְכִי עָזַבְנוּ אֶת־אֱלֹהֵינוּ ל׳
וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא מִמִּצְרַיִם וּמִן־
הָאֱמֹרִי מִן־בְּנֵי עַמּוֹן וּמִן־פְּלִשְׁתִּים׃ ל׳
וְצִידוֹנִים וַעֲמָלֵק וּמָעוֹן לָחֲצוּ אֶתְכֶם
וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וָאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם מִיָּדָם׃ ל׳
וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לָכֵן לֹא־אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ ה׳ ז״ט
אֶתְכֶם׃ לְכוּ וְזַעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים ג׳
אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם בָּם הֵמָּה יוֹשִׁיעוּ
לָכֶם בְּעֵת צָרַתְכֶם׃

וְאוֹסִיפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָּא וְיַת עַשְׁתְּרָתָא וְיַת טַעֲוַת אֲרָם וְיַת טַעֲוַת צִידוֹן וְיַת טַעֲוַת מוֹאָב וְיַת טַעֲוַת בְּנֵי עַמּוֹן וְיַת טַעֲוַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּשְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ וְלָא פְלַחוּ קֳדָמוֹהִי׃ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסָרִינוּן בְּיַד פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְדַחֲקוּ וְשַׁעְבִּידוּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשַׁתָּא הַהִיא תְּמַנְיָא עַסְרֵי שְׁנִין יַת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּאַרְעָא אֱמוֹרָאָה דִּי בְגִלְעָד׃ וַעֲבָרוּ בְנֵי עַמּוֹן יַת יַרְדְּנָא לְאַגָּחָא קְרָבָא אַף בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִן וּבְדְבֵית אֶפְרַיִם וְעָקַת לְיִשְׂרָאֵל לַחֲדָא׃ וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ לְמֵימַר חַבְנָא קֳדָמָךְ וַאֲרֵי שְׁבַקְנָא יַת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אֱלָהָנָא וּפְלַחְנָא יַת בַּעֲלַיָּא׃ וַאֲמַר יְיָ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלָא מִמִּצְרַיִם וּמִן אֱמוֹרָאָה וּמִן בְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי׃ וְצִידוֹנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וְאֱנָשֵׁי מָעוֹן דַּחֲקוּ יַתְכוֹן וּבְעִיתוּן קֳדָמַי וּפָרְקִית יַתְכוֹן מִידֵיהוֹן׃ וְאַתּוּן שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי וּפְלַחְתּוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא בְּכֵן לָא אוֹסֵיף לְמִפְרַק יַתְכוֹן׃ אִזִילוּ וּבְעוֹ מִן טַעֲוָתָא דְּאִתְרְעִיתוּן בְּהוֹן הַאִם יָכְלִין לְמִפְרַקְכוֹן בְּעִידַן עָקַתְכוֹן׃

רדק

ולא עבדוהו. פירשו רז״ל ולא עבדוהו אפילו בשותפות: בשנה ההיא. פירשו המפרשים כמו מהשנה ההיא כי מה טעם בשנה ההיא שמנה עשרה שנה ויתכן לפרש כי בשנה ההיא לחצום ורצצום ושמנה עשרה שנה רצצום כמו בשנה ההיא וחסר וי״ו השמוש מן שמנה כמו שמש ירח והדומים להם: ותיצר לישראל. פרשו יצר וכן ויצר לו יצרו בצדי אונו ויצר וצור בענין אחד: ויאמר ה׳ אל בני ישראל. על ידי נביא: ותקצר

רשי

את הבעלים וגו׳. שבע ע״ז כמנו כאן: ויעזבו את ה׳ ולא עבדוהו. אפילו בשותפות עם אלו: בשנה ההיא. כשמת יאיר: אשר בעבר הירדן. ארץ ראובן וגד ומנשה שהיו סביבותם: הלא ממצרי׳. שבעה תשועות יש כאן כנגד שבע ע״ז שהם עובדים: ומעון. עם אומה: ותקצר

ותקצר נפשו בעמל ישראל. לא תי׳ לרחק התארים המתוארים הא׳ כמו שכתבנו ולא מצא דרך לפרשו והניחו מלתרגם והחכם הגדול רבי משה בר מימון ז״ל פי׳ נפשו רצונו ופי׳ תקצר נפשו חדל רצונו מלהגדיל עמל ישראל כי בתחילה כשעשו הרע בעיניו היה חפצו בעמלם ובצרתם וכשקרה להם מה שקרה צרות רבות ורעות וכנכנעו ושבו אל ה׳ ועבדוהו ריחם עליהם וחדל רצונו מלהגדיל עוד עמלם וב״ת בעמלם כמו מ״ם כמו והנותר בבשר ובלחם כגר וכאזרח הארץ והדומים להם ולפי דעתי כי בעמל כמשמעו ופירוש ותקצר נפשו כמו המו מעי לו וכן ויתעצב אל לבו והכל הוא דרך משל ודברה תורה כלשון בני אדם: ויחנו בגלעד. היא העיר שלכדו בני מכיר בן מנשה ועתה כאספו בני עמון וחנו ב בגלעד שחשבו ללכדה וכשראו בני ישר׳ זה כאספו וחנו במצפה להלח׳ בבני עמון וכיון שכאספו בני ישראל חרדו להם בני עמון ושבו להם לארצם ויפת׳ כששלח מלאכים אל ארץ בני עמון שלח וכן כשהלך להלחם אל ארץ בני עמון הלך כמו שאמר וממצפה גלעד עבר בני עמון כי לא מצאם בארץ הגלעד כי כבר הלכו להם: בן אשה זונה. בן פלגש גלעד היה ונקראת זונה לפי שאינ׳ עם בעלה בכתובה וקדושי׳ והיא כמו הזונה ואף על פי שהיא מיוחדת לו ות״א פונדקיתא כמו שתרגם ג״כ רחב הזונ׳ פונדקית׳ או הו הענין בעצמו כי הזונה כמו הפונדקית שמפריקת עצמה ובתרגום של ת תוספתא דא היא כימוסא הות ביסר׳ מלקדמין דלא מיקתרא אחסנתא משבטא לשבטא ובכן לא הוה יכיל גבר׳ למיסב איתתא דלא משבטא וכד הות איתתא דרחמא גבר׳ דלא משבטה׳ הות נפקא מבי נשא בלא אחסנתא והוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרחימת גברא דלא משבטהא וכן הוה ליה לאימיה דיפתח ו דומה כי הצריכו כל זה למתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה וכן תרג׳ ארי בר איתתא משבטא אחורי את ולפירושנו יהיה פי׳ לא תנחל לפי שהיה בן פלגש וזהו בן אשה אחרת לפי היו אומרי׳ שלא ינחל עמהם ושלא כדין היו מגרשין אותו כי בן הפלגש יורש כמו שאמרו רז״ל מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ואמרו לכל דבר למאי הלכתא לירשו וליטמא לו וכן אמר להם יפתח ותגרשוני מבית אבי כלומ׳ שגירשתם אותי שלא כדין: בארץ טוב. ארץ הארץ היה שמו טוב ות׳ בארע טוב וכן אם ינאלך טוב: לפני

ותקצר נפשו בעמל. כב יכול לא היה רחבת מקום לסבול ולינכ׳ שם צרה שהיה לו בעמל ישר׳: ויצעקו נאספו ע״י כרוז: וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה: את כל דבריו. התנאי שביניהם: לפני

רלבג

והנה קצר רצון הש״י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין ב בתשועות הקודמות ב בסבת עמל ישר׳ אמר זה ע״ד דברה תורה כלשון בני אדם שהם כאילו קצבו לש״י עמל ותניעות להצילם ולשוב להצילם פעמים רבות מצד היותם שונים ב במרים ככלב שב על קאו וכאילו הלאוהו על זה. או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון וירצה בזה כי בסבת השקר ו והכזב שבחר בו ישר׳ והוא עבדם אלהים אחרי׳ קצר רצון הש״י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין ב בתשועות הקודמות ולזה לא אמ׳ להם בזה הענין ויקם ה׳ וגו׳. והנה קפר כי יפתח היה בן אשה זונה ופי׳ בו שכבר היה בן אשה שהיתה משבט אחר ולפי שלא נשאת לאחד מבני השבט קראה זונה להיות׳ נוטה ממה שראוי להנשא לאחד ממשפחתה כדי שלא תסוב נחלה ממטה ל למטה והנה נשא ב גלעד אשה אחרת מ משבטו והיו לו בנים ממנה ובני האש׳ ההי׳ סבבו על יד זקני גלעד שלא ינחל יפתח עמה׳ בבית אביהם והיה זה עול כי היה ראוי שירש עמהם. והנה ברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ אים ששמו טוב ויתלקטו אליו אנשים רקים ויצאו עמו ודמה שיפתח היה מנהיגם והיו הולכים למלחמה תמיד ומשם חפרו אנשים ו ולפי שכבר נתבאר לזקני גלעד שהיה יפתח מצליח במלחמותיו באו אליו ואמרו לו שיהיה להם לקצין אם יהיה נלחם בעבורם בבני עמון ובזה התנאי קבלו יפתח להלחם בבני עמון ואמרו כל אלו הדברים לפני ה׳ רוצה לומר שכבר אמרו שה׳ יהיה שומע בינותם אם לא יקיימו מה שקבלו עליהם. והנה

ותקצר ד׳ בקריא׳ וסי׳ ותקצר נפש העם בדרך. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויהי כי הציקה לו ותחלצהו. וגם נפשם בחלה: בעמל ב׳ ישראל: אנוש: ויפתח ג׳ וסי׳ נבסר ביהושע סימן ט״ו: והיתה ג׳ מלאים

וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה חָטָאנוּ עֲשֵׂה־אַתָּה לָנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ אַךְ הַצִּילֵנוּ נָא הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיָּסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִקִּרְבָּם וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּצָּעֲקוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְעָד וַיֵּאָסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בַּמִּצְפָּה׃ וַיֹּאמְרוּ הָעָם שָׂרֵי גִלְעָד אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר יָחֵל לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן יִהְיֶה לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד׃

יא וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח׃ וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה׃ וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ׃ וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב׃ וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן׃ וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד׃ וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ׃ וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃ וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו

וְאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ חַבְנָא עֲבֵיד אַתְּ לָנָא כְּכָל דְּתַקִּין קֳדָמָךְ בְּרַם שֵׁיזְבְנָא כְּעַן יוֹמָא דֵין׃ וְאַעְדִּיאוּ יַת טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיהוֹן וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ וַעֲקַת נַפְשֵׁיהּ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל׃ וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי עַמּוֹן וּשְׁרוֹ בְּגִלְעָד וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּמִצְפָּה׃ וְאָמְרוּ עַמָּא רַבְרְבֵי גִלְעָד גְּבַר לְחַבְרֵיהּ מַן גַּבְרָא דְּיִשְׁרֵי לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן יְהֵי לְרֵישׁ לְכָל יָתְבֵי גִלְעָד׃ וְיִפְתָּח גִּלְעָדָאָה הֲוָה גִּיבַּר חֵילָא וְהוּא בַּר אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא וְאוֹלֵיד גִּלְעָד יַת יִפְתָּח׃ וִילֵידַת אִתַּת גִּלְעָד לֵיהּ בְּנִין וּרְבִיאוּ בְּנֵי אִתְּתָא וְתָרִיכוּ יַת יִפְתָּח וַאֲמַרוּ לֵיהּ לָא תַחְסֵין בְּבֵית אֲבוּנָא אֲרֵי בַּר אִתְּתָא אוּחֲרֵי אַתְּ׃ וַעֲרַק יִפְתָּח מִן קֳדָם אֲחוֹהִי וִיתֵיב בְּאַרְעָא טָבָא וְאִתְכְּנִישׁוּ לְוַת יִפְתָּח גַּבְרִין רֵיקָנִין וּנְפַקוּ עִימֵּיהּ׃ וַהֲוָת מִזְּמַן יוֹמִין וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בְּנֵי עַמּוֹן עִם יִשְׂרָאֵל׃ וַהֲוָה כַּד אַגִּיחוּ קְרָבָא בְּנֵי עַמּוֹן עִם יִשְׂרָאֵל וַאֲזַלוּ סָבֵי גִלְעָד לְמִדְבַּר יַת יִפְתָּח מֵאֲרַע טָב׃ וַאֲמַרוּ לְיִפְתָּח אִיתָא וּתְהֵי לָנָא לְרַבָּא וְנַגִּיחַ קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן׃ וַאֲמַר יִפְתָּח לְסָבֵי גִלְעָד הֲלָא אַתּוּן סְנֵיתוּן יָתִי וְתָרֵיכְתּוּנִי מִבֵּית אַבָּא וּמָא דֵין אֲתֵיתוּן לְוָתִי כְּעַן כַּד עָקַת לְכוֹן׃ וַאֲמַרוּ סָבֵי גִלְעָד לְיִפְתָּח בְּכֵין כְּעַן תַּבְנָא לְוָתָךְ וּתְהָךְ עִימָּנָא וְתַגִּיחַ קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן וּתְהֵי לָנָא לְרֵישׁ לְכָל יָתְבֵי גִלְעָד׃ וַאֲמַר יִפְתָּח לְסָבֵי גִלְעָד אִם מְתִיבִין אַתּוּן יָתִי לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן וְיִמְסַר יְיָ יָתְהוֹן קֳדָמַי אֲנָא אֱהֵוֵי לְכוֹן לְרֵישׁ׃ וַאֲמַרוּ סָבֵי גִלְעָד לְיִפְתָּח מֵימְרָא דַּייָ יְהֵי סָהִיד בֵּינָנָא אִם לָא כְּפִתְגָמָךְ כֵּן נַעֲבֵיד׃ וַאֲזַל יִפְתָּח עִם סָבֵי גִלְעָד וּמַנִּיאוּ עַמָּא יָתֵיהּ עֲלֵיהוֹן לְרֵישׁ וּלְרַבָּא וְסַדַּר יִפְתָּח יַת כָּל פִּתְגָמוֹהִי

ג׳ ר״ל ב׳ חטאנו איכינו ג׳ ספטים יחל קיון וכל קרוא כתח ג׳ יד שוב קורת׳ וחד שוב גמר וחד לשון פתיחה ב׳ ל׳ ג׳ ל׳ לבטע׳ זקף גדול בקיפ ל׳ ל׳ מל׳ ד׳ ל׳ ומל׳ ל׳ בטע׳ ל׳ ומל׳ ב׳ מל׳ ל׳ ב׳

מסרה

דמלאים וסי׳ ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין׳ אתה הייתה המוצי׳ והמביא את ישר׳ דשמואל ׳ אם תחזק ממני ארם והייתה לי לישועה׳ אם עברת אתי והיית כתיב׳ ושארא והיית כתיבין׃ לראש ה׳ בכפרא וסימ׳ רחם ר רחמתים לראש גבר שלל צבעי׳ לסיסר׳. ויאמרו העם שרי גלעד. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ו דכותריה׳ אם משיבי׳ אתם אותי להלחם. וילך יפתח עם זקני גלעד. וישימו העם אותו׃ בינותינו ג׳ בקריא ב׳ מל׳ וא׳ חס וסי׳ ראה ראינו כי היה יי׳ עמך׳. כי עד הוא בינתינו. יי׳ יהיה שומע בינותינו אם לא כדברך. מצעיתא חס׳

רשי

לפני יי' במצפה · למקו' שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב ציבור · על ים סוף · בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען : אעברה בארצך · מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען : וגם אל מלך מואב · שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של ארץ ישראל : ולא אבה משה · רמזה בתורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנו' לעבור כך מואב לא נתנום לעבור : וילך במדבר · מן המערב למזר' במיצר דרומי של אדו' ומואב : ויסב את ארץ אדום · כל דרומה ואת ארץ מואב כל דרומה וכשהגיע למקצוע דרומי מזרחי פנה אל הצפון לסבב את מיצר המזרחי : ויבא ממזרח שמש · של ארץ אדום : ויחנון בעבר ארנון · לסוף מזרח' של ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכיבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח : ויירשו

רדק

לפני יי' במצפה · במקו' שהיה שם ביתו כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמ' לפני יי' כמה שאמ' יי' יהיה שומע בינותינו או לפי שהשכינה שורה ביש' במקום שיתקבצו או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי היא המצפה שנועדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג ביש' להקבץ שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני יי' במצפה : את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון · מה לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל ממנו כי אם ארץ בני עמון · לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד היבוק לפיכך השיב לו כי אותה הארץ שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמרי לכדה ממואב וישראל לקחה ממלך האמרי והנה ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון : במדבר עד ים סוף · במדבר הידוע והוא מדבר שור וכן כתיב ויסעו ממדב' שור וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה והלכו המסעו' ההם מרה ואלים עד שבאו עד ים סוף וכן כתו' ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף ומה שאמר עד ים סוף והם כבר עברו הים ואחרי עברם הלכו בזה המדבר דע כי ישר' לא עברו הים לרחבו כי בפיאה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפיאה עצמה יצאו כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן יתברך שמו אלא להראות עוצם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו המסעו' ההם אחר שעברו ומה שאמר ויחנו על ים סוף ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעו' עד עתה הלכו רחוק מן הים ובמסע הזה חנו על שפת הים לפיכך אמר גם כן הנה עד ים סוף ומשם נסעו אל מדבר סין ומה שאמר הנה ויבא קדשה קצר המסעות וכת' הצריך לו לכתוב והוא קדש כי משם שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח והנה לא ראינו בתורה שלח אל מלך מואב רק מצינו שאמ' כאשר עשו לי בני עשו היושבי' בשעיר והמואבי' היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו ומה שאמר כאש' עשו לי בני עשו והם לא הניחום לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי' החכם ראב"ע ז"ל כי מלך אדום לא הניח' לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפיכך אמר היושבים בשעיר כי כן כתיב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וכתיב ונסב את הר שעיר וכן מלך מואב לא הניחם לעבור אבל המואבים היושבים בער הניחום לעבור שנ' אתה עובר היום את גבול מואב את ער : וילך במדבר · במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום : ויחנון · הנו"ן נוספת כנו"ן תשמרון תזכרון ·

כמוש

ולך ד' בקריא' וסימ' מה לי ולך כי באת אלי · ותאמר אל אליהו · לך אל נביאי אביך · מה לי ולך מלך יהודה דד"ה : ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' ויאמר מצרים אנוסה · ויאמר בני גד ובני ראובן קדמא · ויאמר שרי סכות · ויאמר כה אמר יפתח · ויאמר הנה נביות ברכה · כי לא לא מצאתם בידי מאומה · שלום

לפני יהוה במצפה :
וישלח יפתח מלאכים אל מלך בני
עמון לאמר מה לי ולך כי באת אלי (ל' תמנין)
להלחם בארצי : ויאמר מלך בני
עמון אל מלאכי יפתח כי לקח
ישראל את ארצי בעלותו ממצרים
מארנון ועד היבק ועד הירדן ועתה (יד פסו' אית בהון ועד ועד)
השיבה אתהן בשלום : ויוסף עוד (ג' ז' מ"ל)
יפתח וישלח מלאכים אל מלך בני
עמון : ויאמר לו כה אמר יפתח לא
לקח ישראל את ארץ מואב ואת
ארץ בני עמון : כי בעלותם ממצרים
וילך ישראל במדבר עד ים סוף
ויבא קדשה : וישלח ישראל (ר')
מלאכים אל מלך אדום לאמר
אעברה נא בארצך ולא שמע מלך (כל קרי' ולא שמע כמ"ה לא שמע)
אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא
אבה וישב ישראל בקדש : וילך
במדבר ויסב את ארץ אדום ואת (ל')
ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ
מואב ויחנון בעבר ארנון ולא באו (ל')
בגבול מואב כי ארנון גבול מואב :
וישלח ישראל מלאכים אל
סיחון מלך האמרי מלך חשבון
ויאמר לו ישראל נעברה נא בארצך (ל')
עד מקומי : ולא האמין סיחון את
ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחון (ה' חס' כליש')
את כל עמו ויחנו ביהצה וילחם (ג')
עם ישראל : ויתן יהוה אלהי ישראל
את סיחון ואת כל עמו ביד ישראל
ויכום ויירש ישראל את כל ארץ (י"א · ז' פסו' אית בהון את ואת את)
האמרי יושב הארץ ההיא :

קדם יי במצפיא :
ושלח יפתח אזגדין
לות מלכא דבני עמון למימר מה
לי ולך ארי אתיתא לותי לאגחא
קרבא בארעי : ואמר מלכא
דבני עמון לאזגדי יפתח ארי נסיב
ישראל ית ארעי במיסקיה ממצרים
מארנונא ועד יובקא ועד ירדנא
וכען אתיב יתהן בשלם :
ואוסיף עוד יפתח ושלח איזגדין
לות מלכא דבני עמון : ואמר
ליה כדנן אמר יפתח לא נסיב
ישראל ית ארעא דמואב וית
ארעא בני עמון : ארי במסקהון
ממצרים ואזל ישראל במדברא
עד ימא דסוף ואתא לרקם :
ושלח ישראל אזגדין לות מלכא
דאדום למימר איעבר כען בארעך
ולא שמע מלכא דאדום ואף ל
לות מלכא דמואב שלח ולא
קביל ויתיב ישראל ברקם :
ואזל במדברא ואקיף ית ארע
אדום וית ארע מואב ואתו
ממדנח שמשא לארעא דמואב
ושרו בעיברא דארנון ולא עלו
בתחום מואב ארי ארנון תחום
מואב : ושלח ישראל אזגדין
לות סיחון מלכא דאמוראה מלכא
דחשבון ואמר ליה ישראל נעיבר
כען בארעך עד אתרי : ולא
הימין סיחון ית ישראל למיעבר
בתחומיה וכנש סיחון ית כל עמיה
ושרו ביהצה ואגיח קרבא עם
ישראל : ומסר יי אלהא דישר' ית
סיחון וית כל עמיה בידא דישראל
ומחונון ויריתו ישראל ית כל ארע
אמוראה יתיב ארעא ההיא :

בואך · כה אמר בן הדד · ויהוא יצא אל עבדי אדניו · ויאמר אפרים אך עשרתי · והאמצים יצאו ויבקשו :
גבלו בגבלו ה' חס' בקריאה וסימ' נמסר בסדר חיי :

רלבג

והנה שלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון והראה לו בסוף הענין כי אין לו תרעומת כלל על ישראל מצד הארץ שלקח ישראל בעלותו ממצרים מארנון עד יבוק ועד הירדן ונו' כי לא לקחה ישראל מבני עמון אבל לקחה מסיחון מלך האמורי ודמה ששלח לו בראשי הדברי' הסכיי' כה אמר יפתח כי אולי יפתח היה מפורסם ביניהם בגבורה ורצה מפני זה להודיעו כי הו' המושל על ישראל כדי שישמר מלך בני עמון מלהלחם עם ישראל ואמר לו על צד הלעג הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי לא יכול כמוש שהיתה להצילם מיד סיחון כאומרו אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו' ואמר לו שאיננו טוב מבלק בן צפור מלך מואב שלא רב עם ישראל על זה ולא נלחם בם עם היותם יושבים בימיו בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על יד ארנון והנה נמשך זה עד שלש מאות שנה שלא קם אחד מהם להלחם עם ישראל על זה ואם היה דין להם על הארץ הזאת מדוע לא הצילו אותה מידם בכל זה הזמן הארוך · והנה לא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח ורצה על כל פנים להלחם ביש' אז נתחדשה ביפתח רוח גבורה מאת יי' ועבר על בני עמון במקו' שהיו נאספים ונלחם בם והכה אותם מכה גדולה מאד כמו שזכר באופן שכבר נכנעו בני עמון מפני בני ישר' ·

וספר

וירשו את כל־גבול האמרי מארנון
ועד־היבק ומן־המדבר ועד־הירדן:
ועתה יהוה אלהי ישראל הוריש
את־האמרי מפני עמו ישראל ואתה
תירשנו: הלא את אשר יורישך
כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל־
אשר הוריש יהוה אלהינו מפנינו
אותו נירש: ועתה הטוב טוב אתה
מבלק בן־צפור מלך מואב הרב רב
עם־ישראל אם־נלחם נלחם בם:
בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה
ובערעור ובבנותיה ובכל־הערים
אשר על־ידי ארנון שלש מאות
שנה ומדוע לא־הצלתם בעת ההיא
: ואנכי לא־חטאתי לך ואתה עשה
אתי רעה להלחם בי ישפט יהוה
השפט היום בין בני ישראל ובין
בני עמון: ולא שמע מלך בני
עמון אל־דברי יפתח אשר שלח
אליו: ותהי על־יפתח
רוח יהוה ויעבר את־הגלעד ואת־
מנשה ויעבר את־מצפה גלעד
וממצפה גלעד עבר בני עמון:
וידר יפתח נדר ליהוה ויאמר אם־
נתון תתן את־בני עמון בידי: והיה
היוצא אשר יצא מדלתי ביתי
לקראתי בשובי בשלום מבני עמון
והיה ליהוה והעליתיהו עולה:
ויעבר יפתח אל־בני
עמון להלחם בם ויתנם יהוה בידו:
ויכם מערוער ועד־בואך מנית
עשרים עיר ועד אבל כרמים מכה
גדולה מאד ויכנעו בני עמון מפני
בני ישראל: ויבא
יפתח המצפה אל־ביתו והנה בתו
יצאת לקראתו בתפים ובמחלות
ורק היא יחידה אין־לו ממנו בן
או־בת: ויהי כראותו אותה
ויקרע את־בגדיו ויאמר אהה בתי

וירתו ית כל תחום אימוראה
מארנונא ועד יובקא ומן מדברא
ועד ירדנא: וכען יי אלהא
דישראל תריך ית אימוראה מן
קדם עמיה ישראל ואת מדמי ל
למירתיה: הלאית דיחסנינך
כמוש טעותך יתיה תחסין וית כל
דתריך יי אלהנא מן קדמנא יתיה
נירת: וכען הטב טב את מבלק
בר צפור מלכא דמואב המידן דן
עם ישראל אם קרבא אגיח בהון:
כד יתיב ישראל בחשבון ובכפרנהא
ובערער ובכפרנהא ובכל קירויא
דעל תחומי ארנון תלת מאה שנין
ומא דין לא שזביתון בעידנא
ההיא: ואנא לא חטית לך ואת
עבד עמי בישא לאגחא קרבא בי
ידין יי דעבד דינא יומא דין בין בני
ישראל ובין בני עמון: ולא
קביל מלכא דבני עמון לפתגמי
יפתח דשלח לותיה:
ושרת על יפתח רוח
גבורא מן קדם יי ועבר ית גלעד
וית מנשה ועבר ית מצפיא דגלעד
וממצפיא דגלעד עבר בני עמון
: וקיים יפתח קיים קדם יי
ואמר אם מסמסר תמסר ית בני
עמון בידי: ויהי דיפוק מיפק
בר מרשי ביתי לקדמותי כד אתוב
בשלם מבני עמון ויהי קדם יי
ואסקיניה עלתא:
ועבר יפתח לות
בני עמון לאגחא קרבא בהון
ומסרינון יי בידיה: ומחנון
מערער עד מעלנא דמנית עשרין
קרוין ועד מישר כרמיא מחתא
רבתא לחדא ואיתברו בני עמון
מן קדם בני ישראל:
ואתא יפתח למצפיא
לביתיה והא ברתיה נפקת ל
לקדמותיה בתופין ובחינגין ולחוד
היא יחידה לית ליה מיניה בר או
ברת: והוה כד חזייתה
ובזע ית לבושוהי ואמר ווי ברתי

ל' ו' כן בספ' מוגה · נ' ב' חס' וא' מ"ל · ל' וחס' · ל' ומ"ל · ט' דכוכל תריסר דכו' · ל' בטאלו · ה' מ"ל · ר' מ"ל בכבי · ל' ומ"ל · ב' בתרי ליש' בחסי' חכית · ר' · ל'

חטוב ד' רפין וסי' הטוב טוב אתה מבלק בן צפור · הטוב הויתך כהן · הטוב לך כי תעשק · הטוב כי יחקור אתכם: הרוב ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ועתה הטוב · הרב עם שדי יסור · הרב דברים לא יענה קדמא מ"ל: נלחם י"ב פתחין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ט': ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר קרח: וידר ג' בקריא' וסי' וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה · וידר ישראל נדר לי"י ויאמר · וידר יפתח נדר: נתון ד' מלאים וסי' ונתון אותו על · נתון תתן לו ולא ירע · ויאמרו נתון נתן · וידר יפתח · וכל כתו' דכו': הסבירין ממנה וקרינן ממנו וסי' והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה · ואם כזמה אשר יקריב ממנה קרבן · ויבא יפתח המצפה אל ביתו · אל השדה ללקט אורות · וילך בכל דרך אסא דמלכים · וסי' בליש' ארמית אפרש בעירא דיפתח ולקט באורחא · ונמסר גם בסדר צו:

רדק

כמוש אלהיך · והנה הוא היה אלהי מואב ר"ל זה אמר לו אתה שואל הארץ שהיא ממואב ומלך האמרי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו וכן היה בפי המושלים אוי לך מואב אברת עם כמוש ואם כן הוא שהארץ היתה לך וכמוש היה אלהיך את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תורים כי הוא לא היה יכול להציל הארץ מיד מלך האמרי וי"י אלהינו הוריש מלך האמרי מפנינו וירשנו את הארץ ההיא: הורים · ענין גירושין כתרגומו דתריך וכן כל אשר הוא דבק עם מפני הוא לשון גירוש וזולתו הוא לשון ירושה: הטוב טוב אתה · הזקף מלרע בתי"ו ונקודת ספרים מדויקים מלעיל הזקף באל"ף: הרוב רב · ענין מריבה: אם נלחם נלחם בם · הראשון מקור בחולם בשקל כשאל כשאל דוד והשני כפעל עבר שהוא פתח והנה אמ' ביהושע ויקם בלק וילחם בישר' אלא כמו שפי' שם כי המלחמה היתה ששלח בלעם לקלל אותם והנה הוא לא נלחם עם ישראל בעבו' ארצו וגם מלכי מואב אחרי כן לא נלחמו בישר' בזו הטענה היום שלש מאות שנה שהאר' ביד ישר': ג' מאו' שנה · ג' מאות שנה ישבו בארץ הזאת עד היום מיום שנכבשה ומדוע לא נלחמת' עליה עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה בחשבון זה כמו שמפו' בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה עתניאל בן קנז ארבעים שנה אהוד שמונים שנה דבורה וברק ארבעים שנה גדעון ארבעים שנה אבימלך ג' שני' תולע בן פואה כ"ג שנה יאיר כ"ב שנה הרי ר"עו שנה ושני השעבוד בכלל וי"ח שנה ששעבדו בני עמון בישראל עד שלא קם יפתח הרי ג' מאות שנה עם שש שנים של יפתח: ותהי על יפתח רוח יי' · ושרת על יפתח רוח גבורתא מן קדם יי': עבר בני עמון · פי' אל ארץ בני עמון: והעליתיהו עולה · דעת ר"זל בזה ידוע ואא"ז ז"ל פיר' והעליתיהו הוי"ו במקום או ופיר' והיה לי"י הקדש אם איננו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי"ו מכה אביו ואמו או אמו ויפה פי' וכן נר' מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי לאות כי לא המית' אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש ומה שאמר גם כן ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה לי"י כך נראה לפי פשטי הפסוקים ודברי ר"זל אם קבלה היא בידם עלינו לקבלה: אין לו ממנו · ת"י כמו ממנה לית ליה מינה כלומר כי מביתו זאת לא היה לו בן או בת כי לא היה לה בעל עדין כמו שאמר והיא לא ידעה איש וכן אמר בעל המסור' שמה סבירין ממנה וקרינן ממנו ויתכן לפרש ממנו כמשמעו כי אפשר שהיו לאשת יפתח בנים מאיש אחר קוד' שבאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בביתו והיו חשבים כבניו אבל ממנו לא היה לו בן או בת כי אם זאת: ויודיע

רשי

ויירשו מארנון ועד היבק · שאתה אומר שהוא שלך הם מסיחון לקחוה: מן המדבר ועד הירדן · מדברות היו שם לפני הירדן: על ידי ארנון · אצל ארנון שהיו ממואב וידעו שלא היה להם לעבור עליה' שהרי מסיחון כבשום שלקחה ממלך מואב: שלש מאות שנה · משכיבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מכאן יש ללמוד שנות השופטי' הנזכרים עד הנה אם שני השיעבוד של כל אומה נמנים בתוך ימי השופט אם לאו שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישרא' עשרים ושמנה שנה ואין לי מקרא ממי ל ללמוד עתניא' ארבעים שנה ושני שיעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו אהוד שמנים שנה ושמנה עשרה ם שני' שיעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ"ח שנה דבורה ארבעים שנה ושני שיעבוד יבין ב בתוכ' הרי קפ"ח אחריו שבע שנים של שיעבוד מדין וארבעים של ב גדעון ושלש של א אבימלך הרי רל"א ם שני' אחריו כ"ג של תולע וכ"ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת ל לשניהם וי"ח של בני עמון עד שלא בא · יפתח הרי שלש מאות: עבר בני עמון · אל בני עמון: אבל כרמי' · מישר כרמיא: הכרע

רלבג

וספר שכב' נדר יפתח נדר לי"י שאם יתן בידו את בני עמון יהיה לה' אשר יצא מביתו בשובו בשלו' מבני עמון ויעלנו עולה אם היה ראוי לזה והנה היוצ' מדלתי ביתו יהיה בהכרח בעל ח החיים ואם היה ממין האדם יהיה לי"י ויהיה מיוחד לעבודת הש"י לבד ואם יהיה זכר לא יבטרך שיהיה ם פרוש מן האשה כי כ כבר יהיה מיוח' לעבוד' הש"י בזולת זה האופן כמו שנמצא בכהנים ובלוים ומצאנו ג"כ זה הלשון בשמואל עם ל לקחו אש' והולידו בנים ממנה ואמנם אם ה היתה אשה יחוייב ם שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת הש"י אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות ולזה קרע · יפתח את בגדיו ב בראותו בתו יוצאה ל לקראתו כי זה הנדר יחייב שלא תהיה לאיש ידמה

ממנו ס' סבירין ממנה וקרי' ממנו

הכרע הכרעתני. לשון נקבה ודומה לו לבבתני אחותי כלה: היית בעוכרי. כל דמי: כעכר קפחת את רגלי: וירדתי על ההרים. לשון לילה הוא ודוגמתו על גגותיה וברחובותיה כולו ייליל יורד בבכי: התעכבם בבכי עד שגופו משתבר ומדרש אגדה דורשו רבי תנחומא על ההרים לפני סנהדרין שמא ימצאו פתח לנדריך: ותבך על בתוליה. מדלא כתיב על בתולותיה משמע בתולים ממש: ותהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן שאילו הלך אצל פנחס או בא אצלו היה מתיר לו כ נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה ונפרעתהם פנחס נסתלקה שכינה ה הימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה׳ עמו לומרנו שבסופו אינו עמו ויפתח הוכה בשחין ונפול איברים שנאמר ויקבר בערי הגלעד ויש עוד לפתור ותהי חק בישר׳ מחובר למקרא של אחריו מ מימים ימימה תלכנה וגו׳ הדבר הזה קבעוהו עליהם לחק: לתנות. לקונן: ויעבר צפונה. ויעבר את הירד׳ והלכו לצפון עבר הירדן אל הגלעד: כי

וירדתי. ת״י ואתנגיד בשיחי וירד ויריד בענין אחד ורבו׳ כמוהו והנכון לפרשו כמשמעו כי המצפה ששם היה בית יפתח היה גבוהה על ההרים או אמר וירדתי כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים וכן ויעלו אותם עמק עכור וירד הסלע כמו שפירשנו ות״י ואתנגיד על טוריא ובדרש וירדתי על ההרים אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך: ויעש לה את נדרו אשר נדר. שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרוש׳ מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישרא׳ כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל: לתנות לה. כלומר לקונן ולבכות על בתוליה עמה כתרגומו לשאה ותרגום ויקונן המלך ואלא ת מלכא או פירוש לתנות להשיחה ולנחמה ארבעה ימים כי כל ה השנה היתה מתבודדת כמו ה האנשים הפרושים הסגורים ב בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי חייה ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר״ל הליכ׳ בנות ישרא׳ היתה לחק בכל שנה ות״י והות גזרה בישראל בדיל דלא לאסקא גבר ית בריה וית ברתיה וגו׳ ונחלקו בזה מחלוקת רז״ל אמרו וכי נדר היה רבי יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר דמים היה חייב וריש לקיש אמר אפי׳ דמים לא היה חייב דתניא אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמ׳ כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי ב בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפת׳ אמ׳ ראש קציני ישראל אני ואלך א אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת אברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד פנחס נסתלקה ממנו רוח הקדש שנאמר ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם הוא ע עליהם אין כתיב כאן אלא היה עליהם לפנים וי׳ עמו שעכשיו לא היה עמו. ראינו מדבריה׳ כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא סבור שנדרו היה נדר כמו שאמר ואנכי פציתי פי אל יי׳ ולא אוכל לשוב ובתו גם כן רצתה בדברו כי חשבה גם כן שנדרו היה נדר כמו שאמרה פצית את פיך אל יי׳ עשה לי כאשר יצא מפיך: פליטי

ולא אוכל ג׳ בקריאה וסימ׳ ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר. ונלאיתי כל כל ולא אוכל. ואשלחה אליהם מלאכים: מימים ימימה ה׳ בקריאה וסי׳ ושמרת את החקה הזאת למועדה. מימים ימימה תלכנה בנות ישראל. ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. ויאמרו הנה חג יי׳ בשילו מימים ימימה. ומעיל קטן תעשה לו אמו. ונמסר גם בסוף סדר בא:

הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־יְהוָה וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב: וַתֹּאמֶר אֵלָיו אָבִי פָּצִיתָה אֶת־פִּיךָ אֶל־יְהוָה עֲשֵׂה לִי כַּאֲשֶׁר יָצָא מִפִּיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ יְהוָה נְקָמוֹת מֵאֹיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן: וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ יֵעָשֶׂה לִּי הַדָּבָר הַזֶּה הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל־הֶהָרִים וְאֶבְכֶּה עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעוֹתָי: וַיֹּאמֶר לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־הֶהָרִים: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־חֹק בְּיִשְׂרָאֵל: מִיָּמִים יָמִימָה תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה: וַיִּצָּעֵק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ עָבַרְתָּ לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ: וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד וָאַזְעִק אֶתְכֶם וְלֹא־הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי מִיָּדָם: וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי וְלָמָה עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי:

אַכְרָעָא אַכְרַעְתִּנִי וְאַתְּ הֲוֵית בְּעָכְרָי וַאֲנָא פְּתַחִית פּוּמִי בְּנֵדַר קֳדָם יְיָ וְלָא אֵיכוּל לְמִיתַב: וַאֲמַרַת לֵיהּ אַבָּא פְּתַחְתָּא פּוּמָךְ בְּנֵדַר קֳדָם יְיָ עֲבֵיד לִי כְּמָא דִי נְפַק מִפּוּמָךְ בָּתַר דַּעֲבַד לָךְ יְיָ פּוּרְעָנוּתָא מִבַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִבְּנֵי עַמּוֹן: וַאֲמַרַת לַאֲבוּהָא יִתְעֲבֵיד לִי פִּתְגָּמָא הָדֵין שְׁבוֹק מִנִּי תְּרֵין יַרְחִין וְאֵיהֵךְ וְאִתְנְגִיד עַל טוּרַיָא וְאֶבְכֶּה עַל בְּתוּלַי אֲנָא וְחַבְרוֹתָי: וַאֲמַר אִיזִילִי וּשְׁלַח יָתַהּ תְּרֵין יַרְחִין וַאֲזַלַת הִיא וְחַבְרוֹתַהּ וּבְכַת עַל בְּתוּלָהָא עַל טוּרַיָא: וַהֲוָה מִסּוֹף תְּרֵין יַרְחִין וְתָבַת לְוַת אֲבוּהָא וַעֲבַד לַהּ יָת נִדְרֵיהּ דִּי נְדַר וְהִיא לָא יָדְעַת גְּבַר וַהֲוַת לִגְזֵירָא בְּיִשְׂרָאֵל: תוספת בְּדִיל דְּלָא לְאַסָּקָא גְּבַר יָת בְּרֵיהּ וְיָת בְּרַתֵּיהּ לַעֲלָתָא כְּמָא דַעֲבַד יִפְתָּח גִּלְעָדָאָה וְלָא שְׁאִיל לְפִינְחָס כַּהֲנָא וְאִילוּ שָׁאִיל לְפִינְחָס כַּהֲנָא הֲוָה פָּרִיק יָתַהּ בְּדָמִין: מִזְּמַן לִזְמַן אָזְלַן בְּנַת יִשְׂרָאֵל לַאֲלָאָה לְבַת יִפְתָּח גִּלְעָדָאָה אַרְבְּעָא יוֹמִין בְּשַׁתָּא: וְאִתְכְּנַשׁ אֱנָשׁ אֶפְרַיִם וַעֲבַר לְצִיפוּנָא וַאֲמָרוּ לְיִפְתָּח מָא דֵין עֲבַרְתָּ לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן וְלָנָא לָא קְרֵיתָא לְמֵיזַל עִימָּךְ בֵּיתָךְ נוֹקִיד עֲלָךְ בְּנוּרָא: וַאֲמַר יִפְתָּח לְהוֹן אֱנַשׁ דִּין הֲוֵיתִי אֲנָא וְעַמִּי וּבְנֵי עַמּוֹן לַחֲדָא וּבָעֵית אֲנָא מִנְּכוֹן וְלָא פְּרַקְתּוּן יָתִי מִידְהוֹן: וַחֲזֵית אֲרֵי לֵיתָךְ פָּרִיק וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּעַל גַּב לְאִתְקְטָלָא וַעֲבָרִית לְוָת בְּנֵי עַמּוֹן וּמְסָרִינוּן יְיָ בִּידִי וּלְמָה סְלֵיקְתּוּן לְוָתִי יוֹמָא דֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּי:

רלבג

ידמה שעשה לה יפתח בי׳ מחוץ לא ראת׳ אדם בו ולא אשה וישבה שם אך המתין לה ש שנים חדשי׳ תלך בהם עם רעותיה לבכות על בתוליה על ההרי׳ ובזה הזמן הסגירה בבית ההוא ולא היתה רואה אפילו אשה שם זולתי ארבע׳ ימים בשנ׳ שהיה חק לישראל שתלכנה בנות ישרא׳ לתנות לבת יפתח על בתוליה והיא היתה פרושה מאיש כל ימיה. וראוי שנעיין במה שאמר יפתח זה שלש מאות שנה עברו מעת שכבשו הארץ ההיא עד ה התחלת שנות יפתח ונעיין עם זה במה שנאמר בבנין הבית שהיה בת״פ שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וזה ממה שיחייב שלא היה מעת במיתת יפתח עד בנין הבית כי אם ק״פ שנה ואם חקרנו בזה נמצא בו יותר וזה שכשנקבץ שנות יפתח ואבצן ואילון ועבדון יהיו ל״א ואם נקבץ עם זה שנות השעבוד ביד פלשתים שהיו מ׳ שנה עם שנות שמשון שהם כ׳ שנה ושנות עלי ושנות שמואל ושאול שהם י״ב שנה ושנות דוד ושלמה עד בנין הבית שהם מ״ג שנה יהיו קפ״ז שנים ואם אמרנו ששנות השעבוד ביד פלשתים נכללו בשנות שמשון ועלי עדיין יהיו נוספים ז׳ שנה ועוד כי יתכן שכבר התחילה השעבוד קודם הריון שמשון אחר שכבר נראה המלאך אל האשה ואמר לה והוא יחל להושיע את ישר׳ מיד פלשתי׳. ודומה שכאשר בהיתר זה כי ישר׳ היו ביד פלשתים גם בימי יפתח ובימי השופטים הבאים אחריו אלא שלא היו פלשתי׳ עדיין מושלים בישר׳ אך היו מתגברין עליהם במלחמותיה׳ ולזה ספר קודם במיתת יפתח שכבר מכרם הש״י ביד פלשתי׳ ובימיה׳ היה הריון שמשון והתחיל השעבוד להיות פלשתי׳ מושלי׳ בישר׳ סביב במיתת ממשלת שמשון ולזה אמרו ישר׳ לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ועכ״ז הנה יהיו שם ז׳ שני׳ נוספות ואפשר שנאמ׳ כי ש״ו הז׳ שנים היו חסרו׳ מהג׳ מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר על דרך הקירוב ג׳ מאות שנה כי לא חשש לז׳ שנים החסרות מזה והנה ימצא זה מסכי׳ על האופן שפירשנו בשנים שיהושע והזקנים פרנסו ישרא׳ כ״ז שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס אהוד את ישר׳ עד פ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישר׳ מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס ירובעל את ים עד מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג׳ שנים ותולע אחריו כ״ג שנה ויאיר כ״ב שנה וי״ח שנות השעבוד הרי רצ״ג שנים וכשנחבר אליהם מ׳ שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ ההיא וקע״ז שנה משמיתת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת״פ שנה ואם נפל ספק מתי היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסופר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יחשב שהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי קצר עמדו בו ישראל בזולת שופט הנה נתיר זה הספק בשנאמר שזה היה בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם במיתת עתניאל בן קנז או קודם במיתת אהוד או קודם במיתת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא היה בישראל מושל וכבר באת׳ בזה עוד בנ״ה בהגיענו לשם ואפש׳ שנאמ׳ שמה שאמ׳ יפתח שלש מאות שנה היה אמת בלא שום קירוב אך נבלעו קצת משנות שמשון בשנות עלי שהרי בסוף היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו אותם השנים בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיענו שם בע״ה ונשוב למה שהיינו בו מביאור אלו הדברים. וספר אחר זה שכבר הגיע מרוע בני אפרים שאמרו לשרוף בית יפתח עליו באש על אשר לא קראם בזאת המלחמה תחת מה שראוי להם לגמלו חסד על הטובה אשר עשה להם ששם נפשו בכפו ונלחם עם אויביה׳ והנה לא נשתדל יפתח לפייסם באופן שפייסם ירובעל או אולי לא היה יכול על זה והיה זה סבה על שנפלו מאפרים מ״ב אלף. וספר

רדק

פליטי אפרים אתם. כלו׳ פליטי אפרים אתם שאתם מחולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם חשובים לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד מכים אותם כשהיו מוצאים אותם יחידים עוברין בארצם ולדעת המתרגם אותם דבק עם גלעד לא עם אפרי׳ וכ״תי ארי אמרו משזביא דבית אפרי׳ מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו בית אפרים ובגו בית מנשה ומה שאמר פליטי אפרים ר״ל הפחותים שבאפרים היו מחרפין אותם כך ויוכיח הפירוש הזה והיה כי יאמרו פליטי אפרים אעבורה והמלחמה הזאת לא היתה להם לבני גלעד כי עם האנשים הריקים והפחותים שבאפרים והם נקראים פליטי אפרים והם אשר היו צריכים לעבור מפני הבהמו׳ שהיו רועי׳ מעבר לירדן שהיה שם מרעה לבני אפרים כמו שאנו עתידים לבאר בספר שמואל בפסוק ביער אפרים ו והפחותים הם הרועים ברוב וההרג הרב הזה היה לעונש ל עונות שהיו בשבט אפרי׳ כנזכר: האפרתי אתה. נקרא אפרתי אשר משבט אפרים ונקרא א אפרתי אשר מבית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי: שבלת. כמו שהיו מכנין אותם בזאת המלה כן היו מכנין אות׳ בכל מלה שיש בו שי״ן והאפרתים היו קורין אותה סי״ן ולקח הכתו׳ אחת מהמלות וי״מ כי לקח מלת שבולת לפי שהיה שבולת הנהר במקום שהיו עוברים בני אפרים שהיו מגמגמין באותה הש״ן אולי היה אויר ארצם גורם להם זה כמו אנשי צרפת שאינן מ מבינים לקרא הש״ן וקוראין א אותה כמו תי״ו רפה: בערי גלעד. דרך הדרש בזה שהוכה בשחין כבר והיה נופל איברים מעיר לעיר ובכל עיר שהיה נופל איברו היה נקבר שם וזה היה לו עונש שהרג בתו ולא נשאל על נדרו ובדרך הפשט פירוש בערי הגלעד באחת מערי הגלעד ו וכמוהו בשתים תתחתן בי באחת משתים ועל עיר בן אתונות בן אחת האתונות: אבצן מבית לחם. אמרו רז״ל אבצן זה בועז והנראה בעיני כי אמרו זה בעבור ספור הכתוב כמו אי בניו ובנותיו וסמך לו דבר מנוח ללמדך שלא יתגאה אדם לא ב בעושר ולא בבנים כי אבצן עשה ששים סעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר והיה אומר כודנתא עקרת׳ במאי פרע לי ואירע לו מפני ם שכולן מתו בחייו והיה לו למנוח בן קיים והיה שופט ישראל כי ראה השם בעלבונו וטוב הו׳ אם קבלה היתה אבלם זה ולפי דרך הפשט ספר הכתוב כמו אי בניו ובנותיו לספר ההצלחה הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם השיאם בחייו ובאמת היו בו ד דברים טובים אשר בשכר׳ הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט ישראל: רוכבים על שבעים עיירים. הספור הזה גם כן להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים כלומ׳ מרוב עשרם וגדולתם לא היו צריכין להתעסק במלאכ׳ אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים ונתמנה שופט ישראל: ארבעים שנה. מחשבון ימי השופט הם אלו הארבעים:

תמספחת

ויקבץ יפתח את כל אנשי גלעד
וילחם את אפרים ויכו אנשי גלעד
את אפרים כי אמרו פליטי אפרים
ל׳ אתם גלעד בתוך אפרים בתוך
ג׳ מ״ל מנשה: וילכד גלעד את מעברות
הירדן לאפרים והיה כי יאמרו
ל׳ פליטי אפרים אעברה ויאמרו לו
ל׳ אנשי גלעד האפרתי אתה ויאמר
לא: ויאמרו לו אמר נא שבלת
ל׳ ויאמר סבלת ולא יכין לדבר כן
ל׳ ומ״ל ויאחזו אותו וישחטוהו אל
מעברות הירדן ויפל בעת ההיא
מאפרים ארבעים ושנים אלף:
וישפט יפתח את ישראל שש שנים
ל׳ ויחד בערי הגלעד וימת יפתח הגלעדי ויקבר בערי
גלעד: וישפט
אחריו את ישראל אבצן מבית לחם
: ויהי לו שלשים בנים ושלשים
ה׳ בנות שלח החוצה ושלשים בנות
הביא לבניו מן החוץ וישפט את
ישראל שבע שנים: וימת אבצן
נ׳ ויקבר בבית לחם:
וישפט אחריו את ישראל אילון
נ׳ וכל הזבולני וישפט את ישראל עשר
שנים: וימת אילון הזבולני ויקבר
ט׳ מ״ל בליש׳ באילון בארץ זבולן:
וישפט אחריו את ישראל עבדון
בן הלל הפרעתוני: ויהי לו
ארבעים בנים ושלשים בני בנים
נ׳ חס׳ רכבים על שבעים עירם וישפט
את ישראל שמנה שנים: וימת
עבדון בן הלל הפרעתוני ויקבר
בפרעתון בארץ אפרים בהר
ו׳ כתו׳ כן העמלקי: ויספו
בני ישראל לעשות הרע בעיני
יהוה ויתנם יהוה ביד פלשתים
ארבעים שנה:

וכנש יפתח ית כל אנשי גלעד
ואגיח קרבא עם דבית אפרים
ומחו אנשי גלעד ית דבית אפרים
ארי אמרו משזביא דבית אפרים
מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו
בית אפרים בגו בית מנשה:
ואחדו דבית גלעד ית מגיזת
ירדנא על דבית אפרים והוה
כד אמר חד משזביא דבית א
אפרים איעבר ואמרין ליה אינשי
גלעד אפרתי את ואמר לא:
ואמרין ליה אמר כען שובלתא
ואמר סובלתא ולא מתקין למללא
כן ואחדין ליה ונכסין ליה במגיזת
ירדנא ואיתקטלו בעידנא ההיא
מאפרים ארבעין ותרין אלפין:
ודן יפתח ית ישראל שית שנין
ומית יפתח גלעדאה ואתקבר
בקירוי גלעד: ודן
בתרוהי ית ישראל אבצן דמבית
לחם: והוה ליה תלתין בנין
ותלתין בנן שלח לברא ותלתין
בנן כלן אעיל לבנוהי מן ברא
ודן ית ישראל שבע שנין: ומית
אבצן ואתקבר בבית לחם:
ודן בתרוהי ית ישראל
אילון דמבית זבולן ודן ית ישראל
עסר שנין: ומית אילון דבית
זבולן ואיתקבר באילון בארע ז
זבולן: ודן בתרוהי
ית ישראל עבדון בר הילל ד
דמפרעתון: והוה ליה ארבעין
בנין ותלתין בני בנין רכיבין על
שבעין עילין ודן ית ישראל תמניא
שנין: ומית עבדון בר הלל
דמפרעתון ואתקבר בפרעתון
בארע שיבטא דאפרים בטורא
דבית עמלק: ואוסיפו
בני ישראל למעבד דביש קדם יי
ומסרינון יי בידא דפלשתאי א
ארבעין שנין:

רשי

כי אמרו פליטי אפרי׳ אתם. גלעד פחותים שבאפרים היו מבזין את הגלעד ואומרים להם מה אתם גלעד חשובין בתוך אפרים ובתוך מנשה כך ת תרגם יונתן: וילכד את מעברות וגו׳. היו שומרים במקום ה המעברות: אמר נא שבולת. שבולת הנהר הזה אעבור ולא יכין לדב׳ כן שהיו מגמגמי׳ בלשונם: אבצן. זה בועז: יין

רלבג

וספר אחר זה שנקבר מת יפתח ונקבר בערי גלעד והנה הרצו׳ בזה יג שנקבר נקבר באחת מערי גלעד והנכון אצלי כי יפתח מפני שלא השאיר אחריו בן או בת יהיה נקר׳ בהם שמו כוה שיקברו ע עצמותיו בכל ערי גלעד קצת פה וקצת פה כדי שיהיה לו זכר באותן ה

המקומות שהציל מיד מלך בני עמון. והנה זכר שכבר שפט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ולפי שבועז נראה מעניינו שהיה שופט ישראל והיה מבית לחם ולא נמצא בשופטים זולת אבצן שיהיה מבית לחם אמרו רבו׳ ז״ל כי אבצן זה בועז והנה הוא ואחריו שפט את ישראל אילון הזבולני ואחריו שפט את ישראל עבדון בן הלל.

עוד

ממשפחת הדני · ביאר היחס כמו שבט המנשי ומשפחת כמו שבט וכן ויקרב את משפחת יהודה ׃ עקרה ולא ילדה · תוספת ביאור וכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד ׃ ואל תשתי יין ושכר · הוי״ו מורה כי השמרי כא ר״ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורין לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ומה שאמ׳ ואל תאכלי כל טמא אחר שאמ׳ השמרי נא פי׳ השמרי נא מטומאת מגע ואל ופי׳ כל טמא שלא תאכל דברים טמאים או פי׳ ואל תאכלי כל טמא דברים האסורים לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרת ענבים כמו שפירשו רבו׳ ז״ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אבל את כל מאכל ולרעתו ולפירושינו בהשמרי נא שמשון לא נטמא למתי׳ אבל מצאנו בדברי ר״זל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא למתים ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר פי׳ השמרי׳ נא ומפני זה פירשו כל טומאה דברי׳ האסורי׳ לנזיר · ויש לתמוה היאך מי שבוא עליו הבור׳ ית׳ להיות קדושתו מן הבטן איך נשא׳ בבנות הערלים והנראה בזה כי הנשי׳ אשר לקח בתמנה ובעזה ובנחל שורק גייר אותן והשיבן לדת ישראל כי חלילה משופט ישראל ומושיעם להתחתן בפלשתי׳ ועובר על לאו דלא תתחתן בם אם׳ אמור מאד ומביא את האדם לידי כפירה בבורא ית׳ ויתע׳ כמו שאמר כי יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא בכתוב שנענש על זה ולא נאמר עליו שעשה רע בעיני יי׳ והיה הבורא יתעלה מצליחו בכל אשר יפנה וכן אמר הכתוב כי מיי׳ היא כלומר לקחתו אשה מבנות פלשתים מיי׳ היתה ורצון האל ית׳ היה בזה כי בודאי היה מגייר אותן ומשיבן אל דת ישראל ואף על פי כן סבה היתה מאת השם לקחת אשה מפלשתים להנקם בהם כי נראה כי ישרא׳ שבאותו הדור לא היו יריאים השם כל כך שיושיעם תשועה שלמה מיד פלשתים כי כל ימי שמשון היו מושלים פלשתים בישראל כימה שאמר הכתוב ויתנם יי׳ ביד פלשתים ארבעים שנה עשרים של שמשון בכללם על כרחך לפי חשבון השנים ולא היו ישראל נלחמים בהם כי אם שמשון לבדו ולפיכך לא היה לפלשתים טענה להלחם בישראל מפני שמשון כי לא היה ברשותם והוא לבדו היה עושה הרעו׳ בפלשתים ועם פלשתים היה שוכן בעוד שהיה מריע להם ומירא׳תם אותו גם כן היו נמנעים מלהלחם בישראל לפיכך כשבקשוהו פלשתים מבני יהודה כשהלך לסלע עיטם מסרוהו להם וכן עדת דבורי׳ בגוית האריה ודבש וכן היות אשת שמשון לתרעהו הכל סבה להנקם מפלשתים יתב׳ האל אשר לו נתכנו עלילות וסבות ומאתו הכל אבל עונש נקירת עיניו לפי שאמר ותישר בעיני שמשון ואמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ידמה כי חשק בה ליופיה וכן באחרות אשר חשק ולקח לתאותו אליהן והנה הפסיד כוונתו הראשונ׳ הטובה שהיתה רצון האל כמו שכתוב כי מיי׳ היתה כי תואנה הוא מבקש מפלשתים נראה כי בתחילה היתה כוונתו לטובה לבקש תואנה מפלשתים ואחר כך גברה עליו התאוה בראותו אותה ויושרה בעיניו והפסיד כונתו האלהית בכוונתו הגופנית הבהמית אשר התערבה בה ולפיכך נענש ונקרו פלשתים את עיניו מדה כנגד מדה ורז״ל אמרו כן אף על גב דכתיב כי מיי׳ היא כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל ואף על פי כן עזרוהו מן השמים ונקם נקמת עיניו מפלשתים ׃ יין ושכר · כתרגומו חמר חדת ועתיק ובדברי רז״ל מיין ושכר יזיר ר׳ אליעזר הקפר ברבי אומ׳ יין זה מזוג שכר זה חי ׃ הנך הרה · תהיה הרה ׃ וילדת בן · מורכב מן יולדת וילדת ואמר בו בלשון פועלת ואף על פי שאינה עדיין יולדת לפי שאמר הרה שהוא תואר כמו פועלת אמר גם כן לשון פועלת בלידה ואמר בו לשון ופעלת לפי שעתידה ללדת או יהיה ויולדת מן הרומה למרובע ׃ ומורה לא יעלה על ראשו · הוא התער וכ״ת ומספר ׃ והוא יחל · כי השופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ורז״ל דרשו הוחלה שבועתו של אבימלך דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי ואז נלחמו בישראל תחלה או אמ׳ יחל להושיע לפי שלא הושיעם תשועה שלימה ׃ כמראה מלאך האלהים נורא מאד · פי׳ כי המון בני אדם חושבין כי המלאך גוף וצורתו צורה נוראה ׃ לנער היולד · שיהיה יולד והוא תואר כמו והסכה אינני אוכל ונכתב במלת היולד הוי״ו עם הדגש וכן אשר יולד לישראל לעמל יולד ׃ אשר

וילדת ג׳ בקריאה וסימ׳ וקראת שמו ישמעאל כי שמע · כי הנך הרה וילדת בן ומורה · ויאמר לי הנך הרה ׃ יחל ה׳ ב׳ קמצין וג׳ פתחין וסימ׳ נמסר בריש סדר מטות ׃ ויאמר לי ח׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויאמר לי הנך הרה וילדת בן · ויאמר לי מי אתה ואומר · ויאמר לי עבדי · ויאמר לי שלמה בנך · ויאמר לי יתמוך דברי ·

ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה ׃ וירא מלאך יהוה אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן ׃ ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא ׃ כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים ׃ ותבא האשה ותאמר לאישה לאמר איש האלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד ולא שאלתיהו אי מזה הוא ואת שמו לא הגיד לי ׃ ויאמר לי הנך הרה וילדת בן ועתה אל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמאה כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן עד יום מותו ׃ ויעתר מנוח אל יהוה ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר שלחת יבוא נא עוד אלינו ויורנו מה נעשה לנער היולד ׃ וישמע האלהים בקול מנוח ויבא מלאך האלהים עוד אל האשה והיא יושבת בשדה ומנוח אישה אין עמה ׃

והוה גברא חד מצרעה מזרעית דן ושמיה מנוח ואתתיה עקרא לית לה ולד ׃ ואתחזי מלאכא דיי לאתתא ואמר לה הא כען את עקרא ולית ליך ולד ותעדין ותלדין בר ׃ וכען איסתמרי כען ולא תשתין חמר חדת ועתיק ולא תיכלין כל מסאב ׃ ארי הא את מעדיא ותלדין בר ומספר לא יעיבר על רישיה ארי נזירא דיי יהי רביא מן בטנא והוא ישרי למפרק ית ישראל מידא דפלשתאי ׃ ואתת איתתא ואמרת לבעלה למימר נביא דיי אתא לותי וחזויה כחיזו מלאכא דיי חסין לחדא ולא שאילתיה אימדין הוא וית שמיה לא חוי לי ׃ ואמר לי הא את מעדיא ותלידין בר וכען לא תשתין חמר חדת ועתיק ולא תיכלין כל מסאב ארי נזירא דיי יהי רביא מן בטנא עד יום מותיה ׃ וצלי מנוח קדם יי ואמר בבעו יי נביא דיי דשלחתא ייתי כען עוד לותנא ויליפיננא מה נעביד לרביא דאתיליד ׃ ושמיע קדם יי צלותיה דמנוח ואתא מלאכא דיי עוד לות איתתא והיא יתבא בחקלא ומנוח בעלה לית עמה ׃

מדוע פניך רעים · על מה זה אתה מבקש ׃ והשגל יושבת אצלו ׃ מלאך האלהים ח׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויאמר אלי מלאך · ויסע מלאך · קח את הבשר · ומראהו כמראה · וישמע האלהים בקול מנוח · וירגל בעבדך · ואדני חכם כחכמת · כי כמלאך האלהים בן אדני המלך ׃ ויעתר ד׳ בקריאה וסימ׳ ויעתר יצחק לי״י לנכח אשתו · ויצא משה מעם פרעה דערוב · ויצא מעם פרעה דארבה · ויעתר מנוח אל יי׳ ויאמר · ונמסר גם בריש סדר תולדות ׃ בי אדני ה׳ דסמיכי וסימ׳ נמסר בסדר שמות ׃

רשי

יין ושכר · חמר חדת ועתיק ׃ ומורה · תער על שם שמורה ומשליך את השער ׃ ואל תאכלי כל טמא · דברי׳ האסורין לנזיר ׃ לנער היולד · העתיד להיולד ׃ אחרי

רלבג

עוד ספר שכבר הוסיפו בני ישר׳ לעשו׳ הרע בעיני יי׳ והיה זה סבה אל שהיו פלשתים מושלים בהם ארבעים שנה וזה המספר התחיל שביב במיחת ממשלת שמשון כמו שזכרנו אמנם קודם זה מכרם הש״י ביד פלשתים מקודם עת יפתח ובימי השופטים אשר אחריו שזכרנו היו פלשתים מצרים לישראל ולזה בא היעוד לאשת מנוח שהיא תהר ותלד בן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים או אולי לא היתה כלל יד פלשתים על ישראל בימי השופטים ההם אבל יער שני עניינים יחד והוא שכבר יהיו ישר׳ תחת יד פלשתים ושמשון יחל להושיעם מידם ולפי שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד שמשון לרדוף אחרי הנשים וללקות בהם יתחכם הש״י מלידה ומבטן ומהריון למנעו מזה ולזה רצה שיהיה נזיר אלהים כי ההמנע משתיית יין מועיל מאד לזה העניין כאמרם כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ולזאת הסבה בעינה מנע אמו בעת היותה הרה ממנו משתיית היין והשכר והזהיר אותה מאכילת כל טומאה להורות על קדושת הנער הילוד כי זה ממה שיישירם להנהיגו בקדושה ויהיה עוד זה סבה לחנכו אל שיהיה פרוש מהבלי העולם מהתאוות הגופניות ולזאת הסבה ג״כ צוה שלא יעלה מורה על ראשו להורות על קדושתו כי זה כלו ממה שירחיק ממנו ההתגאל בענין המשגל לפי מה שאפשר ועם שבזה העניין מבוא לענין הגבורה ר״ל גדול השער אלא שראוי שלא יעלם ממנו שהשם חדש בו גבורה נוספת מפני הנזירות אשר לא יחייבה גדול השער לפי הטבע וזה שכבר מצאנו שתכף שגולח סר כחו ממנו ולא היה זה כן אם היתה הגבורה מתחייבת מגדול השער כי הרושם שיש בגדול השער בגבורה הוא מצד עצרו האידים העשניים בגוף שהיה מדרכם שיתהוה מהם השער וזה כי השער כשהגיע אל תכליתו לא יגדל ואז יעצרו האידים העשניים ההם תוך הגוף ותתגבר האדומה בגוף ויתחדש מזה רוח גבורה ומי שזה דרכו לא תסור הגבורה בגלוח השער כי אחר זמן רב ומעט מעט · הנה

כל טמאה קרי׳ כל טמא תניין כל ט טמאה תלית׳ וכל טמאה אל תאכל

אשר בא ביום אלי · בזה היום וכן ת"י בזמנא דיכי ׃ משפט הנער ומעשהו · דחזי לרביא ומה נעביד ליה ׃ בלחמך · במאכלך כי לחם כולל כל המאכל ׃ ואם תעשה עולה · כלומ' זה גדי עזים שאתה אומר שתעשה לפני לא אוכל ממנו ואם תרצה אתה לעשות ממנו עולה תעשה ואמרו לה' לפי שאותו הדור היו עושים הרע בעיני יי' והיו מעלים עולות לאלהים אחרים ׃ כי לא ידע · טעמו דבק עם נעצרה נא אותך ׃ מי שמך · ולא אמר מה כמשפט הלשון שלא לאמר מי · אלא על עצם חי מדבר והשם אינו העצם לפי' לא יאמר על השם מי · אלא מה שמך מה שמו ואם כאמר כי לפי שהיה רואהו אנ' כן כי אין למלאך גוף והשם כמו העצם הנה לא ידע מנוח כי יהיה רואהו עד שעלה ·

ויש לפרש לפי שהיה בעיני מנוח כביא גדול ונכבד והאדם הגדול נודע בשמו למי שלא ראהו והנה השם כמו העצם ׃ כי יבא דברך וכבדנוך · וכתו' דבריך ואחד הו' על הענין ופירושו כתרגומו ארי יתקיימון פתגמך וניקרינך ׃ פלאי · בהעלם האלף והיוד ליחס ואם היתה האלף נראת היה על משקל עברי ופירושו מכוס' ונעלם שלא תוכל לדעתו וי"ת והוא מפרש וכן תרגום כי יפליא ארי יפריש ועניינו מופרש ומובדל מדעתך אותו ׃ ויעל על הצור · משכין הפעיל ומה שהעלה מנוח עולה על הצור ליי' בשעת איסור הבמות שכל זמן שהי' אהל מועד בשילה נאסרו הבמות אמרו רז"ל הוראת שעה היתה כי הנה המלאך אמר לו ואם תעלה עולה ליי' תעלנה ׃ ומפלי' לעש' · המלאך היה מפליא לעשו' בהוצאת האש מן הצור ואכול הגדי והמנחה וכשהאש גדל והעלה להב עלה מלאך יי' כלומר נסתלק מעליהם בלהב ׃ בעלו' הלהב מעל המזבח · בב"ית ׃ ולא יסף עוד · שלא נרא' להם פעם אחרת עוד · וטעם אז ידע מנוח דבק עם ויעל מלאך יי' בלהב המזבח ולא עם ולא יסף או יהיה פי' ולא יסף כלו' כשראה שנסתלק מעיניו ידע כי מלאך יי' היה ויש לפרשו דבק עם ולא יסף ויהיה פירוש ולא יסף להראה על המראה ההיא בעצמה כלומר עלה בלהב המזבח ולא נראה להם עוד אז ידע כי מלאך הוא שהלך מעיניהם ולא ראוהו עוד במרא' ההיא ׃ להרא' · בחולם וכן להרא' בשילה כמו שבא בשלמים הכתון תכתן ׃ ותחל רוח יי' לפעמו · ת' ושריאת רוח גבורה מן קדם יי' לתקפותיה כלומר הגבורה והכח שהיה לו במחנה דן החל לו והוא המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול ושם החל לו הכח מאת יי' אולי היה לו שם דבר עם אויבי' ונצחם והכתוב לא ספר ויהיה פירוש לפעמו לחזקו הפך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו ותתפעם וכבר כתבתי בו פירושים אחרים בספר מכלל בשרש פעם אבל זה הפירוש הו' הנכון בעיני ובדברי רז"ל כי פי' לפעמו מענין פעמון שהיתה רוח נבוא' מקשקש' לפניו כזוג ופי' רוח יי' נבואתו של יעקב אבינו החלה אז שאמר יהי דן נחש עלי דרך ׃ וירד שמשון תמנתה · וכתיב ביהוד' הנה חמיך עולה תמנתה ויש מרז"ל שאמרו שני תמנות היו ומהם אמ' חדא תמנת היא דאתי מהאי גיסא עלייה דאתי מהאי גיסא ירידה · ודרך דרש יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה ׃ תלכה

ומעשהו ג' בקרי' וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו · ואיש במעון ומעשהו בכרמל · ומעשהו השכילו ׃ ונפלא פליא' ד' חס' יוד בליש' וסי' כי יפלא נדר בערכך · כי יפלא לנדר נדר בערכך נפשות · כי יפלא לנדר נדר נזיר · ונפלא לעשות ומנוח ואשתו · הפלא עצה הגדיל תושיה · ונמס' גם בסד' נשוא ׃ ואת המנחה ח' בסדר פקודי ׃

ואוחיאת אתתא ורהטת וחויאת לבעלה ואמרת ליה הא איתחזי לי גברא דיאתא ביומא דיכי לותי ׃ וקם ואזל מנוח בתר אתתיה ואתא לות גברא ואמר ליה האת גברא די מלילתא עם אתתא ואמר אנא ׃ ואמר מנוח כען יתקיימון פתגמך מה יהי דחזי לרביא ומה נעביד ליה ׃ ואמר מלאכא דיי למנוח מכל דאמרית לאתתא תסתמר ׃ מכל דיפוק מגופנא דחמרא לא תיכול וחמר חדת ועתיק לא תשתי וכל מסאב לא תיכול כל די פקידתה תיטר ׃ ואמר מנוח למלאכא דיי ניחוד כען יתך ונעביד קדמך גדיא בר עיזי ׃ ואמר מלאכא דיי למנוח אם תחדינני לא איכול בלחמך ואם תעביד עלתא קדם יי תקריבנה ארי לא ידע מנוח ארי מלאכא דיי הוא ׃ ואמר מנוח למלאכא דיי מה שמך ארי יתקיימון פיתגמך וניקרינך ׃ ואמר ליה מלאכא דיי למא דנן את שאיל לשמי והוא מפרש ׃ ונסיב מנוח ית גדיא בר עיזי וית תקרובתא ואסיק על טינרא קדם יי ומפרש למעבד ומנוח ואיתתיה חזן ׃ והוה במיסק שלהוביתא מעילוי מדבחא לצית שמיא וסליק מלאכא דיי בשלהובית מדבחא ומנוח ואיתתיה חזן ונפלו על אפיהון על ארעא ׃ ולא אוסיף עוד מלאכא דיי לאיתחזאה למנוח ולאתתיה בכן ידע מנוח ארי מלאכא דיי הוא ׃ ואמר מנוח לאתתיה ממת נמות ארי מלאכא דיי חזינא ׃ ואמרת ליה אתתיה אילו רעוא קדם יי דנמות לא קביל מיננא עלתא ומנחתא ולא אחזיננא ית כל אילין וכעידן פון לא אשמעיננא כהדא ׃ וילידת אתתא בר וקרת ית שמיה שמשון ורבא רביא וברכיה יי ׃ ושריאת רוח גבורא מן קדם יי לתקפותיה במשירית דן בין צרעה ובין אשתאול ׃

ונחת שמשון לתמנת וחזא אתתא בתמנת מבנת פלשתאי ׃

ותמהר האשה ותרץ ותגד לאישה ותאמר אליו הנה נראה אלי האיש אשר בא ביום אלי ׃ ויקם וילך מנוח אחרי אשתו ויבא אל האיש ויאמר לו האתה האיש אשר דברת אל האשה ויאמר אני ׃ ויאמר מנוח עתה יבא דבריך מה יהיה משפט הנער ומעשהו ׃ ויאמר מלאך יהוה אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר ׃ מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טמאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמר ׃ ויאמר מנוח אל מלאך יהוה נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים ׃ ויאמר מלאך יהוה אל מנוח אם תעצרני לא אכל בלחמך ואם תעשה עלה ליהוה תעלנה כי לא ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא ׃ ויאמר מנוח אל מלאך יהוה מי שמך כי יבא דבריך וכבדנוך ׃ ויאמר לו מלאך יהוה למה זה תשאל לשמי והוא פלאי ׃ ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור ליהוה ומפלא לעשות ומנוח ואשתו ראים ׃ ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה ויעל מלאך יהוה בלהב המזבח ומנוח ואשתו ראים ויפלו על פניהם ארצה ׃ ולא יסף עוד מלאך יהוה להראה אל מנוח ואל אשתו אז ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא ׃ ויאמר מנוח אל אשתו מות נמות כי אלהים ראינו ׃ ותאמר לו אשתו לו חפץ יהוה להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת ׃ ותלד האשה בן ותקרא את שמו שמשון ויגדל הנער ויברכהו יהוה ׃ ותחל רוח יהוה לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול ׃

יד וירד שמשון תמנתה וירא אשה בתמנתה מבנות פלשתים ׃

רשי

אחרי אשתו · אחר עצת' ׃ מה יהיה משפט הנער ומעשהו · מה חזי למיעבד לעולימא ומה נעביד ליה ׃ נעצרה נא · נאסוף אותך אל הבית ׃ כי יבא דברך · אם יבא לנו שליחות דבר מאתך משנדע ונכיר את שמך ונכבדך ונעש' מה שתשאל לנו ׃ והוא פלאי · מכוסה תמיד הוא משתנה ואינו יודע למה משתנ' היום ׃ וכעת השמיעני כזאת · לא השמיענו כזו' לא היה משמיענו בשור זו אם ראויים אנו למות ׃ לפעמו · לבא בקרבו לפעמים ׃ כי

רלבג

הנה זה המלאך ש דבר אל מנוח ואל אשתו היה נבי' בהכרח כי אין מדרך הנבואה שתהיה יחד לשני בזה האופן הנזכר בזה המקום והנה אחשוב שזה הנביא היה פ פינחס והנה לא רצה לאכול מגדי העזי' כמו שלא רצה לאכול מ מהבשר והמצות ש שהביא אל פניו גדעון כדי ליסב יותר בלב מנוח ואשתו כי הוא מלאך יי' כדי שיהיו נ נזהרים מכל שאמר להם · והנה עלה המלאך בלהב המזב' כמו הענין במה שעש' לגדעון מענין האש שאכל הבשר והמצות והלך מעיניו אז מלאך יי' ואולי לזאת הסבה לא רצה הנביא לגלו' שמו כי אז לא היו מאמינים אחר בנבואתו' כי דבר יי' יקר אז ולהוסיף להם האמנה בדבריו העלי' מהם מי הוא · והנה היו יראי' מהמות מנוח ואשתו בראותם מלאך יי' לסבה אשר זכרנו בזה הענין בגדעון ׃ ותחל רוח יי' לפעמו · ר"ל שכבר החלה רוח גבורה שהיתה בו מאת הש"י לפעמו וזה שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב להמנע מזה כפעמון זה שמכ' אילך ואילך ׃

והתחכם

ואביו ט' בקרי' וסי' ואביו שמר את הדבר · ואביו קרא לו בנימן · ויותר הוא לבדו לאמו ואביו · איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי · ואביו ואמו לא ידעו · וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה · בן אשה אלמנה הוא · בן אשה מבנות דן · איש ואביו ילכו אל הנערה · ונמסר גם בסדר וישלח : דברים ג' חס' בליש' בקריא' וסי' וירדפו אתכם כאשר תעשנה הדברים · סבוני כדברים דעכו כאש קוצים · והנה עדת דברים · אנ"ך : אישך

ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר אשה ראיתי בתמנתה מבנות פלשתים ועתה קחו אותה לי לאשה : ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני : ואביו ואמו לא ידעו כי מיהוה היא כי תאנה הוא מבקש מפלשתים ובעת ההיא פלשתים משלים בישראל :

וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה ויבאו עד כרמי תמנתה והנה כפיר אריות שאג לקראתו : ותצלח עליו רוח יהוה וישסעהו כשסע הגדי ומאומה אין בידו ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה : וירד וידבר לאשה ותישר בעיני שמשון : וישב מימים לקחתה ויסר לראות את מפלת האריה והנה עדת דברים בגוית האריה ודבש : וירדהו אל כפיו וילך הלוך ואכל וילך אל אביו ואל אמו ויתן להם ויאכלו ולא הגיד להם כי מגוית האריה רדה הדבש : וירד אביהו אל האשה ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו הבחורים : ויהי כראותם אותו ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו : ויאמר להם שמשון אחודה נא לכם חידה אם הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי לכם שלשים סדינים ושלשים חלפת בגדים : ואם לא תוכלו להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים ושלשים חליפות בגדים ויאמרו לו חודה חידתך ונשמענה : ויאמר להם מהאכל יצא מאכל ומעז יצא מתוק ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים : ויהי ביום השביעי ויאמרו לאשת שמשון פתי את אישך ויגד לנו את החידה פן נשרף אותך ואת בית אביך באש

וסליק וחוי לאבוהי ולאימיה ואמר אתתא חזיתי בתמנת מבנת פלשתאי וכען סבו יתה לי לאיתו : ואמרו ליה אבוהי ואימיה הא לית בבנת אחך ובכל עמי אתתא דאת אזיל למסב אתתא מפלשתאי ערלאי ואמר שמשון לאבוהי יתה סב לי ארי היא כשרת בעיני : ואבוהי ואימיה לא ידעין ארי מן קדם יי הוא ארי תוסקפא הוא בעי לאיתגראה בפלשתאי ובעידנא ההיא פלשתאי שלטין בישראל : ונחת שמשון ואבוהי ואימיה לתמנת ואתו עד כרמי תמנת והא אריא בר אריון נהים לקדמותיה : ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי והדמיה כמא דמהדמין גדיא ומדעם לית בידיה ולא חוי לאבוהי ולאימיה ית דעבד : ונחת ושאיל באיתתא וכשרת בעיני שמשון : ותב לזמן יומין למיסבה וזר למיחזי ית פגרא דאריא והא קינא דדבריתא בפגרא דאריא וביה דובשא : ונסחיה בידיה ואזל מיזל ואכיל ואזל לות אבוהי ולות אימיה ויהב להון ואכלו ולא חוי להון ארי מפגרא דאריא נסיה דובשא : ונחת אבוהי על עסק אתתא ועבד תמן שמשון משתיא ארי כן עבדין עולימיא : והוה כד חזו יתיה ודברו תלתין חברין והוו עמיה : ואמר להון שמשון איחוד כען לכון חודתא אם חואה תחוון יתה לי שבעת יומי משתיא ותשכחון ואתין לכון תלתין פלדסין ותלתין איצטלן דלבושא : ואם לא תוכלון לחואה לי ותתנון אתון לי תלתין פלדסין ותלתין אצטלן דלבושא ואמרו ליה חוד חדתך ונשמעינה : ואמר להון מאכלא נפק מיכלא ומתקיפא נפק חוליא ולא יכילו לחואה חודתא תלתא יומין : והוה ביומא שביעאה ואמרו לאתת שמשון שדילי ית בעליך ויחוי לנא ית חודתא דילמא נוקיד יתיך וית בית אבוך בנורא

רשי

כי תאנה הוא מבקש · עלילה להתגרות בם : וידבר לאשה · על האשה דבר לקרוביה כן תירגם יונתן : עדת דבורים · קינא דדברייתא כניסת דבורים : וירדהו · לשון הבדלת ריבוק של כל דבר המדבק וכן לענין פת המדבקת בתנור קורא הבדלתו רדייה הרודה פת מן התנור הרודה את כוורתו על שם שהדבש עשוי על ידי חלות שעוה מדובקת בדופני הכלי בכל צדדין מרופן אל רופן כמדת עוגל הכלי וכן תרג' יונתן וירדהו ונסחיה : וירד אביהו אל האשה · על עיסק איתתא : מרעים · חבירים לשושבינות : ויהי ביום השביעי · לימות השב' ולא שביעי למשתה והוא רביעי לימי המשתה : הלירשנו

רדק

תאנה · עלילה כתרגומו תוסקפא ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכן והאלהים אנה לידו לשון עלילה וסבה : כפיר אריות · שמיכתו כסמיכת גדי עזים והכפיר גדול מגור והאריה גדול מהכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו : לקראתו · אולי היה הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו ואמו לא ראוהו וזהו שאמר ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה : רוח יי' · רוח גבורה מן קדם יי' : וישסעהו · תרגומו והדמיה כמא דמהדמין גדיא וכן בארמית הדמין יתעבדון ענין חתיכת הדבר לשנים וכן ושסע אותו בכנפיו שפירש היה צריך לפרש ולא יבדיל : וידבר לאשה · בעבור האשה שיתנוה לו או דבר עם האשה עצמה שתנשא לו : וירדהו · תרגומו ונסחיה מן בית באים יסח יי' ענין נתיקת הדבר ממקומו וכן והכהנים ירדו על ידיהם ובענין הזה הרדיה בדברי רז"ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק שם בתנור ואמר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת מרדה כאמרה כשירדה לא ירדה במרדה אלא בסכין : אל האשה · כתרגומו על עיסק איתתא · ואמר וירד אביהו והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו נראה כי אביו נכנס לעיר תחילה על ענין האשה שתכין עצמה לנשואין : ויקחו שלשים מרעים · כמו ויקח קרח כלומר כל אחד לקח חבירו ונתקבצו ומ"ם כראות על המרעים מזכר אחר כן וכמוהו ותראהו את הילד והדומי' לו שכתבנו בספ' מכלול : סדינים · הם יריעות של פשתן שהאדם שוכב בהם בלילה או מתעטף בהם ביום וי"ת פלדסין ותרגם בשני חריטין בתרי פלדסין : ביו' השביעי · יום השבת היה יום רביעי לימי החופה ופי' ותבך עליו שבעת ימים השלמת שבעת ימים מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה בוכה בכל יום ופוצרת בו שיגיד לה החידה ויש לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשת' והם כפרשו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים כואשו מהגידה והחריש עד יום השביעי וביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופירו' ותבך עליו שבע' הימים היא מעצמה בכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רצה להגיד לה וביום השביעי הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה : הלירשנו

רלבג

והתחכם למצוא תואנה מפלשתים כדי שיוכל להכותם ולזה בחר לקחת אשה מפלשתים כי בזה האופן חשב שישיג מבוקשו והנה אמרו ז"ל שהוא גיירה תחלה כי חלילה למי שהו' שופט ישראל שיתגאל בבנות הערלים ויהיה עובר על מה שהזהירה התורה מלהתחתן בם כ"ש הו' שהיה נזיר אלהים · וכבר ספר מעוצם גבורת שמשון שבלא' עליו רוח גבורה מאתיי' עד ששסע כפיר האריות השואג לקראתו כשסע הגדי ומאומה אין בידו · ואחר שכה מהעת הזאת שהיתה האשה הזאת לשמשון לאשה שב שמשון לקח' אותה לו לאש' וידמה שכתבו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה : ויגד

לבקריא' וסי' אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך · ואם לא שטית טמאה תחת אישך · ואת כי שטית תחת אישך ב' בפסוק · פתי את אישך · אחרי מות אישך · וחד השלחת לאישך :

ויגד ד׳ רפין וסימ׳ פתי את אישך · ויגד לנו יי׳ אלהיך · ויגד לך תעלמות חכמה · ועוף השמים ויגד לך:
ולי ח׳ בקריאה וסימ׳ ותבך אשת שמשון עליו · ויחר לשאול מאד · ולי אני עבדך ולצדוק הכהן · לי הכסף ולי הזהב אמר · לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספר׳ · ולי מה יקרו רעיך · יי׳ דלותי ולי יהושיע ·

הלירשנו קראתם לנו הלא: ותבך אשת שמשון עליו ותאמר רק שנאתני ולא אהבתני החידה חדת לבני עמי ולי לא הגדתה ויאמר לה הנה לאבי ולאמי לא הגדתי ולך אגיד: ותבך עליו שבעת הימים אשר היה להם המשתה ויהי ביום השביעי ויגד לה כי הציקתהו ותגד החידה לבני עמה: ויאמרו לו אנשי העיר ביום השביעי בטרם יבא החרסה מה מתוק מדבש ומה עז מארי ויאמר להם לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי: ותצלח עליו רוח יהוה וירד אשקלון ויך מהם שלשים איש ויקח את חליצותם ויתן החליפות למגידי החידה ויחר אפו ויעל בית אביהו: ותהי אשת שמשון למרעהו אשר רעה לו:

טו ויהי מימים בימי קציר חטים ויפקד שמשון את אשתו בגדי עזים ויאמר אבאה אל אשתי החדרה ולא נתנו אביה לבוא: ויאמר אביה אמר אמרתי כי שנא שנאתה ואתננה למרעך הלא אחותה הקטנה טובה ממנה תהי נא לך תחתיה: ויאמר להם שמשון נקיתי הפעם מפלשתים כי עשה אני עמם רעה: וילך שמשון וילכד שלש מאות שועלים ויקח לפדים ויפן זנב אל זנב וישם לפיד אחד בין שני הזנבות בתוך: ויבער אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים ויבער מגדיש ועד קמה

הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא: ובכת איתת שמשון עלוהי ואמרת לחוד שנאתני ולא רחמתני חודתא חדתא לבני עמי ולי לא חויתא ואמר לה הא לאבא ולאמא לא חויתי וליך אכדין אחוי: ובכת עלוהי שבעא יומיא דהוה להון משתיא והוה ביומא שביעאה וחוי לה ארי דחקתיה וחויאת חודתא לבני עמה: ואמרו ליה אנשי קרתא ביומא שביעאה עד לא מיעל שמשא מה חלי מדובשא ומה תקיף מאריא ואמר להון אילולפון ברקתון באיתתי לא אשכחתון חודתי: ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי ונחת לאשקלון וקטל מנהון תלתין גברא ונסיב ית זרזהון ויהב איצטלויא לדחויאו חודיתא ותקיף רוגזיה וסליק לבית אבוהי: והות אתת שמשון לחבריה דהוה שושביניה: והוה לזמן יומין ביומי חצד חיטין ואדכר שמשון ית אתתיה בגדיא בר עיזי ואמר איעול לות איתתי לאידרון בית משכבא ולא שבקיה אבוהא למיעל: ואמר אבוהא מימר אמרית ארי מיסנא סניתא ויהביתה לחברך הלא אחתה זעירתא שפירה מינה תהי כען לך חלופה: ואמר להון שמשון זכאי אנא זימנא הדא מפלישתאי ארי עביד אנא עמהון בישא: ואזל שמשון ואחד תלת מאה תעלין ונסיב בעוריא וקטר דנבא בריש דנבא ושוי בעוריא חד בין תרין דנביא במציען: ואדליק אשתא בבעוריא ושלח בקמת פלשתאי ואדליק מגדישיא ועד כרמיא

רדק

הלירשנו. היו״ד מעמדת בגעיא במקצת הספרים ופירוש הפסוק הלירש אותנו קראתם לנו כדי שתקחו מתוכינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו שאלחנו רואים שתרצו לקחת מתוכינו על ידי החידה וי״ת הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא תרגם הלא כמו הלום: החרסה. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח והה״א נוספת כמו החרדה והטעם שאם בא השמש ביום השביעי טרם הגידם החידה היו נותנים לו שלשים סדינים כי כבר שלמו שבעת הימים לפיכך דחקו להגידה טרם בא השמש: חרשתם בעגלתי. על דרך משל כלומר שחקרו הדבר באשתו וכן חרשתם רשע על דרך משל והמסרה אמרה בתרי ליש׳: ויך מהם שלשים איש. קבלו רבותי׳ ז״ל כי מותר היה לו ליטמ׳ למתים אף על פי שהיה נזיר כי המלאך אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נדר הוא עצמו בנזיר ודברים שאמ׳ לו המלאך בפירו׳ היו אסורים לו יין ותגלחת לפיכ׳ היה מכה בפלשתים ומפשיטם אחר כן שנאמר ויך ויקח ולולי קבלתם היינו יכולין לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או בזולתה ולא היה נוגע בהם כמו שהכה אות׳ בלחי החמור שהיה משליך אותה עליהם והורג אותם בה או אפילו היה נוגע בם טרם מותם היה מסלק ידו מהם כי לא ימות האדם תכף המכה ואף על פי שהוכה מכת מות גם כן ויקח את חליצותם טרם מותם או אפי׳ אחר מותם צוה לפלשתי אחר להפשיט׳. או נוכל לומר כי היה נזהר מלהטמא למת אלא במקום מצוה והמלחמה בפלשתים מצוה היתה להלחם בהם ולהושיע את ישרא׳ מידם ומהי׳ היה הכל כמו שכתוב כי מיי׳ הוא והנה קבלו רבו׳ ז״ל כי נזיר מטמא למת מצו׳: חליצותם. בגדיהם וכלי זינם ובדמיהם נתן החליפות למגידי החידה גם כן הסדינים אף על פי שלא זכרם או החליפות לבד כי די היה להם אחר שבמרמה לקחום ממנו: למרעהו. אשר רעה לו. כתרגומו לחבריה דהוה שושביניה: אשר רעה לו. שלקח אותו שמשון לריע: נקיתי הפעם. הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין אעשה עמם רעה: שועלים. למה שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק הלפיד בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם ורז״ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון יבא שאול שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועת׳ והיא שבועת אבימלך לאברהם: ויפן זנב אל זנב. שבנין הפעיל כי הוא בשם נקודות: ועד

רשי

הלירשנו קראתם לנו הלא: ת׳ הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא: שבעת הימים. הנותרים משבעת הימים מרביעי ואילך: בטרם יבא החרסה. לפני שקיעת החמה שעדיין היה להם שהות עד הערב: חרשתם בעגלתי. משל הוא אילולפון לא ברקתון באתתי: רוח יי׳. רוח גבורה מן קדם יי׳: חליפתם. מלבושים מחלף מעליהן: למרעהו. לאחד משושביניו כתנוה: נקיתי הפעם. בדין אעשה לה הרעה: ויפן את הזנבות. זנב אל זנב משמע הוא עצמו פנה ויפן משמע הפכה את אחרים וכן שימוש כל תיבה שפעל שלה בה״א וירב העם וירב בבת יהודה תאניה ויגל יהודה מעל אדמתו ויגלה ויגל מלך אשור את ישראל אשורה הגלה: חתן

רלבג

ויגד לה כי הציקתהו. אפשר שיהיה הרצון בזה שמרוב השתדלותה בזה עמו הלאה אותו והציקתהו עד שלא יכול להכיל שלא יגיד לה החידה או יהיה הציקתהו בענין המשגל כי כשהיה תובע אותה היתה מונעת ממנו בעת שהי׳ יצרו תקפו וכאשר לא יכול לסבול זה הגיד לה את החידה עד שבטר׳ יבא השמש ביום הזה כשלם לאנשי העיר ענין הנגל׳ החידה: לולי חרשתם בעגלתי. אמר זה להעיד להם כי אשת שמשון גלתה להם החידה ולולי זה לא מצאוהו או אמר זה להורות שהוא היה חושד אשתו שזנתה עם אחד מהם ולזה גלתה לו ענין החידה והוא הגידה לאנשי העיר. ובגבורתו הכה ל׳ מפלשתים באשקלון ולקח את חליצותם ונתנ׳ למגידי החידה. וחרה אף שמשון על רוע תכונת אשתו ונפרד ממנה ועלה בית אביה וכאשר ראה אביהו כי עזבה שמשון החזירה לסור׳ ונתנ׳ לאח׳ מן החברים אשר רעה לו שמשון בשבעת ימי המשתה. ואחר זה בימי קציר חטים היה שב שמשון לפקוד את אשתו בגדי עזים וחשב לבוא אליה והגיד לו אביה כי נתנה למרעהו לאשה לחשבו שכבר שנאה ורצה לתת לו לפייסו אחותה הקטנה אשר היתה טובה ממנה והתפעל מזה שמשון ורצה להנקם מפלשתים ואמר שהוא נקי אם יעשה עמם רעה ולא יוכלו לגנותו על זה כי בדין היה לו להרע להם על מה שעשו כנגדו מזה הפועל. והנה התחכם שמשון להרע להם בזה האופן והוא שכבר לכד שלש מאות שועלים ולקח לפידים ושם פני זנב אל זנב מהשועלים וקשר בין הזנבות לפיד אחד והוא ענין ידלק בו האש בקלות ולאיחור תנועת השועלי׳ היה בוער האש בכל מקום שיעברו בו טרם עברם ממנו ובזה האופן הבעיר שמשון בקמו׳ פלשתים מגדיש ועד קמה ועד כרם זית ר״ל השדה שהוא נטוע זיתי׳ כדמו׳ כרם כי לאיחור תנועת השועלים בהם נבער בהם האש קוד׳ עברם מהם וכאשר ידעו פלשתי׳ כי שמשון עשה זה מצד מה שעשה כנגדו אב אשתו ורצו להנק׳ מאבי אשתו ומאשתו ולא התפעלו כנגד שמשון כי כבר התבאר להם כי בדין עשה מה שעשה:

ולי הדברי ורברבני: לולא ד׳ כתיב א׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ: אביהו ז בקריא וסי׳ וירד אביהו אל האשה. וירד אשקלון. וירד אחיו וכל בית אביהו. ודקרהו אביהו. וישלח חירם מלך צר. ולחסה מן בני ברזי. ויחל שלמה לבנות: אבדו ו׳ ג׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בראש סדר משפטים ובסדר נשא:

ויאמר

חתן התימני · חתן הפלשתי אשר בתמנה : אם תעשון כזאת · שמא רגילים אתם בכך לתת אשתו של זה לזה : שוק על ירך · פרשין עם רגלאין רוכב סוס אינו כשנן על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד כתון בברזל התלוי במרכבת : בסעיף · בנקרת סלע עיטם וחבירו סעיפי הסלעים מסעף פארה : וינטשו · ויתפזרו : בלחי · שם מקו' : למה עליתם עלינו · והלא עבדי' אנחנו לכם : לאסור את שמשון · שתאסרוהו ותסגירוהו לנו : לא כי אסור נאסרך · לא נהרג אותך כי אסר נאסרך : רוח יי' · רוח גבורה מן קדם יי' : אסוריו · קשוריו : טריה · לחה וראיתי בספר רפואו' שקורא ללחה שיוצא מן המכה טרי : חמו' חמורותי' בלחי החמו' · לגבור גיבורין רבי' בלועא דחמר' רמיתינון רגורין : את המכתש · גומא שהשן יושבת בה ע עשוייה כמין מכתש : עין הקורא · מעין שבא על ידי זעקת ה הקורא ל יי' : לעתי'

חתן ד' וא' וחתן וסי' נכבר בשמות : תעשון ט"ו וסי' נכסר בסוף בשות וכהאי סיפרא סימן ז' : ויקרא ויאמר ז' בחר פסו' וסי' וירא אהרן ויבן מזבח · ויקרא שמשון אל ה' · ותלך לקחת ויקרא אליה · ויקרא אל יי' ויאמר ·

וְעַד־כֶּרֶם זָיִת: וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים ל'
מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ שִׁמְשׁוֹן חֲתַן ד' וא' וחתן
הַתִּמְנִי כִּי לָקַח אֶת־אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָהּ
לְמֵרֵעֵהוּ וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׂרְפוּ
אוֹתָהּ וְאֶת־אָבִיהָ בָּאֵשׁ: וַיֹּאמֶר לָהֶם ל"ת
שִׁמְשׁוֹן אִם־תַּעֲשׂוּן כָּזֹאת כִּי אִם־ ט"ו
נִקַּמְתִּי בָכֶם וְאַחַר אֶחְדָּל: וַיַּךְ אוֹתָם
שׁוֹק עַל־יָרֵךְ מַכָּה גְדוֹלָה וַיֵּרֶד וַיֵּשֶׁב
בִּסְעִיף סֶלַע עֵיטָם:
וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים וַיַּחֲנוּ בִּיהוּדָה
וַיִּנָּטְשׁוּ בַּלֶּחִי: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יְהוּדָה
לָמָה עֲלִיתֶם עָלֵינוּ וַיֹּאמְרוּ לֶאֱסוֹר ב' חד מ"ל וחד חס'
אֶת־שִׁמְשׁוֹן עָלִינוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה לָנוּ: וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ מִיהוּדָה אֶל־סְעִיף סֶלַע עֵיטָם
וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי־מֹ
מֹשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים וּמַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לָּנוּ וַיֹּאמֶר לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ ל"ת
לִי כֵּן עָשִׂיתִי לָהֶם: וַיֹּאמְרוּ לוֹ
לֶאֱסָרְךָ יָרַדְנוּ לְתִתְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים ל'
וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן־ ל"ת
תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם: וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֵאמֹר
לֹא כִּי־אָסֹר נֶאֱסָרְךָ וּנְתַנּוּךָ בְיָדָם ל' ותר"ת ליוען
וְהָמֵת לֹא נְמִיתֶךָ וַיַּאַסְרֻהוּ בִּשְׁנַיִם ג' ב' חס' וחד מ"ל
עֲבֹתִים חֲדָשִׁים וַיַּעֲלוּהוּ מִן־הַסָּלַע:
הוּא־בָא עַד־לֶחִי וּפְלִשְׁתִּים הֵרִיעוּ ב'
לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה ו
וַתִּהְיֶינָה הָעֲבֹתִים אֲשֶׁר עַל־
זְרוֹעוֹתָיו כַּפִּשְׁתִּים אֲשֶׁר בָּעֲרוּ בָאֵשׁ ל' כ' ל'
וַיִּמַּסּוּ אֱסוּרָיו מֵעַל יָדָיו: וַיִּמְצָא ל' ל'
לְחִי־חֲמוֹר טְרִיָּה וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ ב' ומכה
וַיַּךְ־בָּהּ אֶלֶף אִישׁ: וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן
בִּלְחִי הַחֲמוֹר חֲמוֹר חֲמֹרָתָיִם בִּלְחִי ל' ב' בענין
הַחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ: וַיְהִי
כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וַיַּשְׁלֵךְ הַלְּחִי מִיָּדוֹ ו
וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא רָמַת לֶחִי: ל'
וַיִּצְמָא מְאֹד וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר ב"א
אַתָּה נָתַתָּ בְיַד־עַבְדְּךָ אֶת־הַתְּשׁוּעָה כ"ט חס'
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְעַתָּה אָמוּת בּ
בַּצָּמָא וְנָפַלְתִּי בְּיַד הָעֲרֵלִים:
וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת־הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר־ ל' ב' הלילו
בַּלֶּחִי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וַיֵּשְׁתְּ וַתָּשָׁב
רוּחוֹ וַיֶּחִי עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ עֵין ה
הַקּוֹרֵא אֲשֶׁר בַּלֶּחִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה: י"מ ל'

וְעַד זֵיתָא: וַאֲמָרוּ פְלִשְׁתָּאֵי מַן עֲבַד דָא וַאֲמָרוּ שִׁמְשׁוֹן חַתְנֵיהּ דְתִימְנִי אֲרֵי נְסֵיב יַת אִתְּתֵיהּ וִיהָבַהּ לְחַבְרֵיהּ וּסְלִיקוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְאוֹקִידוּ יָתַהּ וְיַת אֲבוּהָא בְּנוּרָא: וַאֲמַר לְהוֹן שִׁמְשׁוֹן אִם תַּעַבְדוּן כַּהֲדָא אֱלָהֵן כַּד אִתְפְּרַע מִנְּכוֹן וּבָתַר כֵּן אֶתְמְנַע: וּמְחָא יַתְהוֹן פָּרָשִׁין עִם רַגְלָאִין מְחָא סַגִּיאָה וּנְחַת וִיתֵיב בְּשִׁקִּיף כֵּיף עֵיטָם:
וּסְלִיקוּ פְלִשְׁתָּאֵי וּשְׁרוֹ בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וְאִתְרְטִישׁוּ עַל לֶחִי: וַאֲמָרוּ אֱנָשֵׁי יְהוּדָה לְמָא סְלֵקְתּוּן עֲלָנָא וַאֲמָרוּ לְמֵיסַר יַת שִׁמְשׁוֹן סְלֵיקְנָא לְמֶעְבַּד לֵיהּ כְּמָא דַעֲבַד לָנָא: וּנְחַתוּ תְּלָתָא אַלְפִין גְּבַר מִדְּבֵית יְהוּדָ' לְשִׁקִּיף כֵּיף עֵיטָם וַאֲמָרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲלָא יְדַעְתָּא אֲרֵי שַׁלְטִין בָּנָא פְלִשְׁתָּאֵי וּמַה דָא עֲבַדְתָּ לָנָא וַאֲמַר לְהוֹן כְּמָא דַעֲבָדוּ לִי כֵּן עֲבָדִית לְהוֹן:
וַאֲמָרוּ לֵיהּ לְמֵיסְרָךְ נְחַתְנָא לְמִימְסְרָךְ בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַר לְהוֹן שִׁמְשׁוֹן קַיִּימוּ לִי דִילְמָא תִּשְׁלְטוּן בִּי אַתּוּן: וַאֲמָרוּ לֵיהּ לְמֵימַר לָא אֲרֵי מֵיסַר נִסְרִינָךְ וְנִימְסְרִינָךְ בִּידֵיהוֹן וּמִקְטַל לָא נִקְטְלִינָךְ וַאֲסַרוּהִי בְּתַרְתֵּין גְּדִילָן חַדְתִּין וְאַסְּקוּהִי מִן כֵּיפָא: הוּא אֲתָא עַד לֶחִי וּפְלִשְׁתָּאֵי יַבִּיבוּ לְקַדָּמוּתֵיהּ וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ וַהֲוָאָה גְדִילָתָא דְעַל דַּרְעוֹהִי כְּכִיתָּנָא דְאָרַח בֵּיהּ נוּרָא וְאִתְמְסִיוּ אֵיסָרוֹהִי מֵעַל יְדוֹהִי: וְאַשְׁכַּח לוֹעָא דַחֲמָרָא בְּטִינָת וְאוֹשִׁיט יְדֵיהּ וּנְסֵבָהּ וּקְטַל בָּהּ אֲלַף גַּבְרָא: וַאֲמַר שִׁמְשׁוֹן בְּלוֹעָא דַחֲמָרָא רְמֵיתִינוּן דְגוּרִין בְּלוֹעָא דַחֲמָרָ' קְטָלִית אֲלַף גַּבְרָ': וַהֲוָה כְּשֵׁיצִיוּתֵי' לְמַלָּלָא וּרְמָ' לוֹעָא מִן יְדֵיהּ וּקְרָא לְאַתְרָ' הַהוּא רָמַת לֶחִי: וּצְחֵי לַחְדָא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אַתְּ עֲבַדְתָּ עַל יַד עַבְדָּךְ יַת פּוּרְקָנָא רַבָּא חָדָא וּכְעַן אֵימוּת בִּצְחוּתָ' וְאִתְמְסַר בִּידָא דַעֲרֵלַיָּא: וּבְזַע יְיָ יַת כֵּיפָא דִיבְלוֹעָא וּנְפַקוּ מִינֵיהּ מַיָּא וּשְׁתֵי וְתָבַת רוּחֵיהּ וַחֲיָא עַל כֵּן אִתְקְרֵי שְׁמַהּ עֵינָא דְאִיתְיְהִיבַת בִּצְלוֹתָא דְשִׁמְשׁוֹן הִיא קַיְּימָא בְּלֶחִי עַד יוֹמָא הָדֵין:

וחברו גבי בן הצרפית · ויחל יונה לבא בעיר · ויקרא אסא אל יי' דדה : המכתש ב' בקריא וסי' הילילו ישבי המכתש · ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי : קורא הקורא י' מלאים בליש' בקריא וסי' בבסרה רבתא :

רדק

ועד כרם זית · ועד כרם ועד זתים הכל הבעיר וכ"תי ועד כרמיא ועד זיתיא · ויש לפר' כרם סמוך לזית ויקר' כרם זית הזיתי' הנטועי' ביחד הרב כמו שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו רז"ל כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי : אם תעשון כזאת · אם מתחילה כמנהגלו אשתי עשיתם זאת ש ששרפתם אותה ואת בית אביה היה טוב אבל עתה שלא חששת מתחילה עד שבקשתי אני דיני מכם לא אחדל עדין ע"א אם כן נקמתי בכם פעם אחרת ואחר כן אחדל : שוק על ירך · ת"י פרשין עם רגלאין שוק הוא הרגלי וירך הוא הרוכב · ויש לפרש שוק על ירך על הנופלים בנוסם כלומר כי לא הפך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו אלא כלם נסו מפניו והכם אותם בנוסם ונופלי' שוק על ירך כי הכם ונופל על פניו מתהפך שוקו על ירכו : וינטשו בלחי · על שם סופו כי על דבר לחי החמור נקרא המקו' לחי ופירו' וינטשו לשון שטיחה כמו והנם נטושים על פני הארמה : כאשר עשו לי · רעעשו לי ורע עשיתי להם וכן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו : ויעלוהו מן הסלע · כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שא' למעלה וירדו ל סעיף סלע עיטם : בערו באש · ת"י כביתנא דאחד ביה נורא : וימסו · מבנין נפעל והוא כמו וימס לבב העם : אסוריו · שם והאחד ממנו אסור והם היתרי' אשר נאסר בהם : טריה · לחה וכן מכה טריה וכן יקראו לה בערבי טרי וי"ת בטינתא ואם הב"ית שמוש פירושו בלחותה מדברי רז"ל אם היתה שדה מטוכנת מותר פי' לחה : חמור חמורתי' · גבור וגבורי' כמו חמר חמרים והם שלשה משקלי' בזה הענין חמור משקל אחד בשקל שאור יאור וחומר מן חומרים משקל אחר בשקל קרש ודם וחמורתי' מן חמורה משקל אחר משקל דבור חבורה : רמת לחי · תרגו' וישלך ורמת ולפי שהשליך הלחי שם קראו רמת לחי : אל המכתש אשר בלחי · ת"י ית כיפא דבלועא ירא' דעת התרגום כי סלע היה תחת הלחי והיה הסלע עשוי כמו מכתש לפיכך קראו מכתש ובנסחא אחרת מצאתיית ככא דבלועה והיא הגומא שהשן תקועה בתוכה ובנוסחא אחרת מצאתי רומזא רבלעא ולא ידעתי מה : עין הקורא · כתרגומו עינא דאתיהיבת בבלותיה דשמשון :

רלבג

ויאמר להם שמשון · הראוי שתעשו כזאת להוסיף לעשות כנגרי הנה אם נקמתי בכם מענין הראשון ואחר אחדל מהרע לכם אך עתה ששבתם לעשות כנגרי הנה אני עושה עמכם רעה והכה א אותם שמשון שוק על ירך מכה גדולה ר"ל שוק אצל ירך ודמה הרגלי' לשוק והפרש' הרוכבים בסוסי' לירך כי השוק הוא למטה מהירך · ואחר ירד שמשון וישב בסעיף סלע עיטם מפני פ פלשתי' שהיו אורבים לו : וינטשו בלחי · ר"ל שהתפזרו והתפשטו במקום ההוא מענין והנם נטושים · והנה אסרו בני יהודה את שמשון בשנים עבותים חדשים לתתו ביד פ פלשתים הוא בא עד לחי שהיו שם פלשתים רבים ותצלח עליו רוח גבורה מאת יי' ושבו העבותים אשר על ז זרועותיו אצל גבורתו כפשתים אשר בערו באש באופן שנדמ' לו כאלו נמסו אסוריו מעל ידיו כי לא נצטרך ל לכח מרגיש לנתק ה העבותים ואפשר עם זה שהיו שאר הדברי' יחד ר"ל שהש"י החלים על דרך המופת ה העבותות ההם ושמם בחולשם כפשתי' אשר בערו באש ורוח ה הגבורה שצרתה עליו היתה בהריגתו את אלף איש בלחי החמו' שמצ"' ואמר שמשון בלחי ה החמור החרשתי גבור וגבורין מהרוגי' ואמר חמור חמורתים לזווג שם עם חמור על צד הצחות : ויהי ככלותו לדבר וישלך הלחי מ מידו ויקרא למקום ה ההוא רמת לחי · כי כעשית שם גבורה כ כפלאה באמצעות לחי החמור עם שהמקום ההו' שאכלו הית המלחמ היה שמו לחי ודמ' שהו' היה מקו' גבוה ולזה ג"כ קראו רמת לחי : המכתש אשר בלחי · אחשו' שהיה שן סלע דומ' למכתש במקו' שהיה שמו לחי ועש' המופת בקע אותו הש"י ויצאו ממנו מים ויסת ולהזכי' זה הנס קרא שמו עין הקורא אשר בלחי הרצון בזה ששם היה עין השם ל הקור' לו שהו' שמשון להוציא לו משם מים ·

ולא אכית ל' את ריתב ידך ואשבצה אתכם

1 36 א לג

רדק

ויספט את ישראל בימי פלשתים · טעם בימי פלשתים שפלשתים היו מושלים בישראל והוא הושיעם מהם אע״פ שלא היתה תשועתם שלמה : אשה זונה · איתתא פונדקיתא וכבר כתבנו דעת המתרגם בענין רחב הזונה : לעזתים לאמ׳ · לעזתים הוגד לאמר וכן הוא התרגום לעזתאי איתחוא למימר : ויתחרשו · כתרגומו ושתיקו כל ליליא כלומר עשו עצמן כחרשים כדי שלא ישמר מהם שמשון : ויסעם · ויסע עמם ועם הבריח כי לא כמצא ממנו מפעל הקל יוצא כי אם בודד וכן ויסע את היתר הארג עם היתר או יהיו אלה השנים פעלים יוצאים והאחרים פעלים עומדים : ואנחנו נתן לך · בפתח שלא כמנהג והדברים האלה אחר עשת׳ לו לדעת כחו לא היו ביו׳ אחד שלא היתה מולת מתנו יום אחד ואחר יומים היתה עוד חוקרת אותו ומציקה אותו בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים : יתרים לחים · אשר משבטים לחים : וחליתי · כתרגומו ואחלוש : בהריחו אש · כלומר שינתק בהיותו קרוב לאש שלא ישלוט בו האש אלא מעט בריח ולדעת יונתן ויו בהריחו על האש מתרגם דארח ביה נורא : עבותים · יתרים עשוי׳ משלשה חבלים שהם חזקים :

מחלפות

עד אור הבקר ו׳ וסי׳ ויתחרשו כל הלילה · ונבוזה בהם · כי אם נותר לנבל · ולא הגידה לו דבר · עד אחד לא נעדר להם · ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר : ינתק ג׳ וסי׳ כאשר ינתק פתיל · ינתק מאהלו מבטחו ·

ודן ית ישראל ביומי פלישתאי עסרין שנין : ואזל שמשון לעזתא וחזא תמן איתתא פונדקיתא ועל לותה : לעזתאי איתחוה למימר אתא שמשון הלכא ואסחרו וכמנו ליה כל ליליא במעלנא דתרע קרתא ושתיקו כל ליליא למימר עד ניהור צפרא ונקטליניה : ושכב שמשון עד פלגות ליליא וקם בפלגות ליליא ואחד בדשי תרע קרתא ובתרין סיפיא ונטלינון עם עברא ושוי על כתפוהי ואסקינון לריש טורא דעל אפי חברון : והוה בתר כן ורחים איתתא בנחלא דשורק ושמה דלילה : וסליקו לותה טורני פלישתאי ואמרו לה שדילי יתיה וחזי במה חיליה רבא ובמה ניכול ליה ונסריניה לעניותיה ואנחנא נתן ליך גבר אלף ומאה סלעין דכסף : ואמרת דלילה לשמשון חוי כען לי במה חילך סגי ובמה תיתאסר לעניותך : ואמר לה שמשון אם יסרונני בשבע יתרין רטיבין דלא יבישו ואחלוש ואיהוי כחד מן בני אנשא : ואסיקו לה טורני פלישתאי שבעא יתרין רטיבין דלא יבישו ואסרתיה בהון : וכמנא יתיב לה באידרון בית משכב ואמרת ליה פלישתאי אתו עלך שמשון ופסק ית יתריא כמא דמיתפסק חוטא דכיתנא דארח ביה נורא ולא איתידע חיליה : ואמרת דלילה לשמשון הא שקרת בי ומללתא עמי כדבין כען חוי כען לי במה תתאסר : ואמר לה אם מיסר יסרונני בגדילן חדתן דלא אתעבידא בהון עיבידתא ואחלוש ואיהוי כחד מבני אינשא : ונסיבת דלילה גדילן חדתן ואסרתיה בהן ואמרת ליה פלישתאי אתו עלך שמשון וכמנא יתיב באידרון בית משכבא ופסקינון מעל דרעוהי כחוטא : ואמרת דלילה לשמשון עד הכא שקרת בי ומלילת עמי כדבין חוי כען לי במה תתאסר ואמר לה אם תשתן ית שבע

וישפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה :

יו וילך שמשון עזתה וירא שם אשה זונה ויבא אליה : לעזתים לאמר בא שמשון הנה ויסבו ויארבו לו כל הלילה בשער העיר ויתחרשו כל הלילה לאמר עד אור הבקר והרגנהו : וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח וישם על כתפיו ויעלם אל ראש ההר אשר על פני חברון :

ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה : ויעלו אליה סרני פלשתים ויאמרו לה פתי אותו וראי במה כחו גדול ובמה נוכל לו ואסרנהו לענותו ואנחנו נתן לך איש אלף ומאה כסף : ותאמר דלילה אל שמשון הגידה נא לי במה כחך גדול ובמה תאסר לענותך : ויאמר אליה שמשון אם יאסרני בשבעה יתרים לחים אשר לא חרבו וחליתי והייתי כאחד האדם : ויעלו לה סרני פלשתים שבעה יתרים לחים אשר לא חרבו ותאסרהו בהם : והארב ישב לה בחדר ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון וינתק את היתרים כאשר ינתק פתיל הנערת בהריחו אש ולא נודע כחו : ותאמר דלילה אל שמשון הנה התלת בי ותדבר אלי כזבים עתה הגידה נא לי במה תאסר : ויאמר אליה אם אסור יאסרוני בעבתים חדשים אשר לא נעשה בהם מלאכה וחליתי והייתי כאחד האדם : ותקח דלילה עבתים חדשים ותאסרהו בהם ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון והארב ישב בחדר וינתקם מעל זרעתיו כחוט : ותאמר דלילה אל שמשון עד הנה התלת בי ותדבר אלי כזבים הגידה לי במה תאסר ויאמר אליה אם תארגי את שבע

רלבג

והנה זכר שכבר שפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה ואמר בימי פלשתים להורות שבימי שמשון בכללם היו פלשתים מושלים בישראל אלא שהוא הושיעם מידם תשועת מה · אחר זה ספר שבא שמשון עזתה וראה שם אשה פונדקיתא ובא לביתה ללון שם והנה הוגד לבני עזה שבא שמשון שם וארבו לו כל הלילה בשער העיר״ל שהם סגרו השער וארבו לו כל הלילה בזה האופן להרגו בבקר לחשבם שהוא תחת ידם · והנה שכב שמשון עד חצי הלילה ואז קם ואחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות והסיעם עם הבריח ושמם על כתפיו והעלה אותם על ראש ההר אשר על פני חברון וזה ממה שיור על עוצם גבורתו · אחר כן ספר שאהב אשה בנחל שורק מבנות פלשתי׳ ושמה דלילה ודמה שגיירה תחלה כמו שאז״ל ועלו אליה סרני פלשתי׳ והסיאוה לפתות את שמשון שיודיעה במה כחו גדול ובמה יוכלו לאסור אותו לענותו ונתן בה ג״פ ואחר זה הציקתהו בדבר עד שהלאת אותו עם שכבר היתה מונעת ממנו בעת שהיה יכרו תקפו כמו שאמרו רז״ל ולזה קצר נפשו למו׳ וכשקצרה נפשו למות אז הגיד לה את כל לבו והיה זה סבה שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו ואסרוהו בנחשתים והיה טוחן בבית האסורי׳ כמנהג האסורי׳ שהיו טוחנים שם מיני התבואה להשתעבד בהם ·

והנה

ואסרי׳ כל כיתן דשמשון כי לא היו קשוין ויתקין לבני דידיה ויאכד אתי לעיניהם דכירדמ׳ לפי שאמת נקל

רשי

לעזתים לאמר · לאנשי עזה נאמר : ויתחרשו · נהגו עצמן בשתיקה : ויסעם · ויעקרם ממקומם : יתרים · חבלים דקים : ולא נודע כחו · לא הוצרך להתחזק בנתקו אותם : עבותים · חבלים גסים :

מחלפות

חזות וחשלש לא בסהרה ינתק · נעשות ח׳ קמצין וסי׳ נמסר בסדר ׳שו׳ :

מחלפות · קווצות : עם המסכת · ת"י עם אכסנא במשתיתא ר"ל לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו ארוגים במה שים ארוג במסכת ואחר כן לתקוע היתד שלא יתנגנג עמוד העץ שמקפלין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז והיא עשתה כן : את היתד הארג · חסר הכסמך ר"ל היתד יתד הארג . או בא הסמיכו' על ה"א הידיע' הלסכות הקדם והדומים לו והארג הוא שם הכלי שמקפל האורג הבגד לפניו בארגו ות"י אכסנא דגרדאין והוא בשם נקודות : ותאלצהו · רפה הלמ"ד ודינו להדגש ופירושו ותאלצהו : ותקצר נפשו למות . אמרו ר"ז"ל בלשון נקיה שהית' שומטת כר מתחתיו בשעת גמר תשמיש : כי הגיד לה כל לבו · מהיכן ידע' אמרו ר"ז"ל יודעת הית' אותה הרשע' באותו הצדיק שלא היה מוציא שם שמים לבטלה וכיון שאמר נזיר אלהים אני ידעה שהגיד לה את כל לבו ויש לפרש כי הכירה בדבריו כי אמת אמר לה כי אמ' לה הסבה שבעבור' היה לו הכח ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בשלשה פעמים אלא וחליתי כלומ' יחלוש כחי מחוזק היתרים אך בפעם הזאת אמ' וסר ממני כחי : עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו · לה כתיב וקרי לי והכתוב דברי השליח שאמר לסרני פלשתי והקרי דבריה שצותה לשליח : ותישנהו · וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא יבעט באסרה אותו וזה הוא שאמ' בפעם השלישית וייקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת : ותקרא לאיש · לאיש המגלח · ופירוש ותגלח צותה לו שיגלח והוא יוצא לשליטי או לקחה היא המספרי' מיד האיש וגלחה אותו : ותחל לענותו · אף על פי שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלוש כשגלחה אותו : אצא כפעם בפעם ואנער · כמו שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ מ משנתו ומתחזק כן חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק ופי' ואנער מהשיכה : והוא לא ידע · והלא הגיד לה כל לבו ודעתו היה כאשר יגלח יסור כחו ממנו כמו שאמר וסר ממני כחי ואם כן היאך אמר והוא לא ידע אלא שכח בשנתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם כפעמי' האחרות ולא נזכר שסר כחו מעליו שעדין לא נעור משנתו משלם או פי' והוא לא ידע ידע שסר ממנו כחו אבל לא ידע כי יי' סר מעליו כי חשב שאף על פי שסר ממנו כחו שיעזרהו הא' בפעם הזאת שלא יפול ביד פ פלשתים : בנחשתים · כתרגומו בשלשלן דנחש : ויהי טוחן · נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות ריחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהטחינה האסורים שהיו ב בנחשתים ואין להם מלאכה א אחרת להתפרנס שם אלא ב בטחינה בריחים וכן הוא אומר בתורה עד בכור השפחה אשר אחר הריחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור ידמה כי הכל אחד והשבויים טוחנים היו בבית הסהר ודרך הדרש רחוק בזה שפירשו כמו תטחן לאחר אשתי שכל אחד היה מביא אשתו לו שתתעבר ממנו וכימה תועלת היה להם בזה והלא סר ממנו כחו וכן ת"י על דרך פשוטו והוה טחין בבית

ולבך ה' בקריא' וסי' איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי · כי אין עיניך ולבך · ולבך תשית לדעתי · עיניך יראו זרות · אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר : ראשי כ"ד בקריא' וסי' כמס' רבתא : ויאסרהו ג' בקריא' וסי' וינקרו את עיניו · וילכדו את מנשה בחחים דה"ה · בשנים עבותים · ונמסר גם בלך לך :

רשי

מחלפות · קווצות · פלוצ"ים בלע"ז : עם המסכת · עץ שהגרדי מיסך בו את השתי ושם העץ אכמוב"לא בלע"ז ולשון מסכת אורטור"א בלע"ז : ותאלצהו · דוחקתו ואין לו דמיון : ותרא דלילה כי הגיד לה · ככרין דברי אמת : ותקרא לאיש · לשלוחו של סרנים : ויורידו אותו עזתה · מקום תחלת קילקולו : ויהי טוחן בריתים · מלאכה כבדה ורבותי' פירשו מה שפירשו : בין

רלבג

והנה סרני פלשתים חשבו לתת תודה ל לאלהיהם על אשר נפל בידם שמשון אויבם ומחריב ארצם והיה זה סבה שקראו ל לשמשון שיצחק ל לפניהם כדי שיראוהו כלם ויתבאר להם מה הגיע להם מהטוב ב בנפלו בידם ·

והנה

ב' ובענין — מחלפות ראשי עם המסכת : ותתקע ביתד ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויסע
ל' ב' — את היתד הארג ואת המסכת :
ב' — ותאמר אליו איך תאמר אהבתיך
ת' — ולבך אין אתי זה שלש פעמים התלת בי ולא הגדת לי במה כחך
ל' — גדול : ויהי כי הציקה לו בדבריה
ל' ר' — כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות : ויגד לה את כל לבו ויאמר לה מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלהים אני מבטן אמי אם
ל' — גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם : ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם
לי ת' — כי הגיד לה את כל לבו ועלו אליה סרני פלשתים ויעלו הכסף בידם :
ל' — ותישנהו על ברכיה ותקרא לאיש ותגלח את שבע מחלפות ראשו ותחל לענותו ויסר כחו מעליו :
ג' חס' — ותאמר פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער והוא לא ידע כי יהוה סר
ל' — מעליו : ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אותו עזתה ו
ל' ומל' — ויאסרוהו בנחשתים ויהי טוחן בבית
האסורים ק' ט' ל' — האסירים : ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח :
יד — וסרני פלשתים נאספו לזבח זבח
ג' — גדול לדגון אלהיהם ולשמחה ויאמרו נתן אלהינו בידנו את ש
ב' כתי' כן ושלאחריו — שמשון אויבנו : ויראו אתו העם
ר' — ויהללו את אלהיהם כי אמרו נתן
ל' כתי' כן — אלהינו בידנו את אויבנו ואת מחריב ארצנו ואשר הרבה את חללינו :
כטוב ק' ל' — ויהי כי טוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו ויקראו ל
האסורים ק' — לשמשון מבית האסירים ויצחק לפניהם ויעמידו אתו בין העמודים:

ב' ובענין — גדילת רישי עם אכסנא במשתיתא : ונקשת בסיכתא ואמרת ליה פלישתאי אתו עלך שמשון ו
ל' ב' — ואיתער מישנתיה ונטל ית אכסן דגרדסן וית משתיתא :
ב' — ואמרת ליה איכדין תימר רחמתיך ולבך
ת' — לית עימי דנן תלת זימנין שקרת בי ולא חויתא לי במה חילך סגי :
ל' — והוה כד אעיקת ליה בפיתגמהא
ל' ר' — כל יומיא ודחקתיה ועקת נפשיה ליממת : וחוי לה ית כל ליביה ואמ' לה מספר לא עדא על רישי ארי נזירא דיי' אנא מבטנא דאמא אם אתגלת ויעדי מיני חילי ו
ל' — ואחלוש ואהוי כחד מן בני אנשא : וחזת דלילה ארי חוי לה ית כל ליביה ושלחת וקרת לטורני פ פלשתאי למימר סקו ברם זימנא הדא ארי חוי לי ית כל ליביה
לי ת' — וסליקו לותה טורני פלישתאי ואסיקו כספא בידיהון : ואשכבתיה
ל' — על ברכהא וקרת לגברא וגרעת ית שבע גדילת רישיה ושריאת לעניותיה ועדא חיליה מיניה :
ג' חס' — ואמרת פלשתאי אתו עלך ש שמשון ואתער משינתיה ואמר אפוק כזמן בזמן ואיתגבר והוא
ל' — לא ידע ארי גבורתא דיי' עדת מיניה : ואחדוהי פלישתאי ונקרו ית עינוהי ואחיתו יתיה
ל' ומל' — לעזת ואסרוהו בשלשלן דנחש
האסורים ק' ט' ל' — והוה טחין רחיא בבית אסיריא : ושרי סער רישיה לצמחא בתר
יד — דאיתגלת : וטורני
ג' — פלשתאי אתכנישו לדבחא דבח רבא לדגון טעותהון ולחדווא ואמרו מסרת דחלתנא בידנא ית
ב' כתי' כן ושלאחריו — שמשון בעיל דבבנא : וחזו
ר' — יתיה עמא ושבחו ית טעותהון
ל' כתי' כן — ארי אמרו מסרת דחלתנא בידנא ית בעיל דבבנא וית מחריב א ארענא ודי אסגי ית קטילנא :
כטוב ק' ל' — והוה כד שפר לבהון ואמרו קרו לשמשון ויחייך לנא וקרו ל
האסורים ק' — לשמשון מבית אסיריא וחייך ק קדמיהון ואקימו יתי בין עמודי :

מסרה

ולשמחה ג' בקריא' וסי' לדגון אלהיה' ולשמח' · צום הרביעי וצום · ולשמחה מה זה עשה : ויהללו ד' בקריאה וסי' ויראו אתה שרי פרע' · ויראו אתו העם ד דשמשון · גם חצני נערהי · עד לשמחה : כטוב ד' בקריא' וסי' ויהי כיטוב לבם כן כתיב · גפן בוקק ישראל פרי · כטוב לב אמנון · כטוב לב המלך ביין : ויצחק כל ליש' שחוק כתיב ש' במ"ב כתיב צ' וסי' ויצחק לפניהם · ההיה לצחק וללעג · וכל אורייתא דבוות כתיב צ' :

ריחיא : ויחל שער ראשו לצמוח · כאשר גלח כמו שגלחו שבע מחלפו' ראשו כן החלו לצמוח והטע' הספור בזה לפי מה שאומר ויאמ' שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמ' לנער שימישהו את העמודי' כי חשב כיון שצמחת ראשו זה היה סבת הסבת כחו שיו בעזר האהים : לדגון אלהיהם ולשמחה · מקור בשקל לירא את יי' : חללינו · לשון רבי' ואעפ"י שהוא בלא יוד : כי טוב · כי טוב כתי' וקרי כטו' והענין אחד : האסירי' · כתי' ביוד וקרי האסורי' בוי"ו והענין אחד זה תואר וזה פעול : והימשני

רדק

והימשני · כתיב בשין ימין והמישני קרי בשין ימין והענין אחד כמו ייטב וטוב ושניהם ענין הסרה אל הדבר כמו לא ימיש עמוד הענן לא ימיש מתוך האהל שהם ענין הסרה אלא שאלו פעלים עומדים וזה פועל יוצא ואלו ענין ריחוק מפני שהם דבקים עם מ״ם וזה ענין קרוב מפני שהוא דבק עם את כמו אל במקומות : ואת העמודי׳ · כמו ואל וכמוהו ואת בית ה׳ אני הולך ואחרים זולתו וי״מ אותו ענין מישוש וכתי׳ ואמישני ומוש ומשש בענין אחד ולזה הפירוש יהיה כמשמעו : נקם אחת · סמוך נקם אחת משתי עיני כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם ובדרש אמר רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעולם הזה ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומתוקנת לעתיד לבא ורפיות ת״ו משתי על הנכונה כי כל את בגד״כפת אח׳ שוא נע רפה לבד מתלת שתי שתי׳ שנקראת דגש וחכמי מזרח קוראים אותה באות נגובה אמתי׳ להיות השוא נח : וילפת · כמו ויטה מן ויחרד האיש וילפת וילפתו ארחות דרכו שהוא ענין ההפוך והנטייה : והוא שפט · והרי אמר למעלה וישפט את ישראל אלא למעלה אמר וישפט אחר התשועה ש שנעשית לו בענין הקורא כאלו אז מת כי לא נעשית לו אחר כן תשועה אבל החלה מפלתו ולא היתה לו אלא במותו ועכשיו כשמת אמר והוא שפט את ישראל כמו שאמר בכל שופט ושופט ויש בו דרש למה נאמר שני פעמים כי שפט את ישראל עשרים שנה אמר ר׳ אחא מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו ע עשרים שנה לאחר מותו כמו שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו : ויהי

רשי

בין העמודים אשר הבית נכון עליהם : והימשני · משטי״ר בלע״ז כמו אולי ימושני : זכרני נא · זכור עשרים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל זה ממקום למקום : נקם אחת משתי עיני · ושכר עין השנית הנח לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר האחת מהן : וילפת · ויאחז אכנבר״צא בלע״ז כמו ויחרד האיש וילפת כאחז בזרועו האשה : ויהי

תמות ג׳ בקריא׳ וסי׳ תמות נפשי עם פלשתים · תמות נפשי מות ישרים · תמות בנער נפשם וחייתם · וחד ותמת בצמא · וחד את פלגשי ענו ותמת · ונמסר גם בסדר בלק : וכל בית ״ב וסי׳ נמס׳ בהאי סיפרא סימן ט׳ : אביהו ז׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י״ד :

ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והימשני את העמדים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם : והבית מלא האנשים והנשים ושמה כל סרני פלשתים ועל הגג כשלשת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון : ויקרא שמשון אל יהוה ויאמר אדני יהוה זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים : וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם ויסמך עליהם אחד בימינו ואחד בשמאלו : ויאמר שמשון תמות נפשי עם פלשתים ויט בכח ויפל הבית על הסרנים ועל כל העם אשר בו ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו : וירדו אחיו וכל בית אביהו וישאו אתו ויעלו ויקברו אותו בין צרעה ובין אשתאול בקבר מנוח אביו והוא שפט את ישראל עשרים שנה :

ג׳ · והמישני ק׳

ואמר שמשון לעולימא דמתקיף בידיה שבוק מיני ואמישני ית עמודיא דביתא מתקן עלויהון ואסתמיך עלויהון : וביתא מלי גבריא ונשיא ותמן כל טורני פלשתאי ועל איגרא כתלתא אלפין גברא ואיתתא דחזן בחוכא דשמשון : וצלי שמשון קדם יי ואמר יי אלהים יעול דכרני קדמך ותקפני כען ברם זימנא הדא יי ואתפרע פורענותא חדא מתרתי עיני דנקרו לי פלשתאי : ואחד שמשון ית תרין עמודי מציעאי ד דביתא מתקן עליהון ואיסתמיך עליהון חד בימיניה וחד בסמליה : ואמר שמשון תמות נפשי עם פלשתאי ונגד בחילא ונפל ביתא על טורניא ועל כל עמא די ביה והוו קטיליא דיקטל במותיה ס סגיאין מדיקטל בחיוהי : ונחתו אחוהי וכל בית אבוהי ונטלו יתיה וסליקו וקברו יתיה בין צרעה ובין אשתאול בקבורא דמנוח אבוהי והוא דן ית ישראל ע עשרין שנין :

רלבג

והנה שכב שמשון עם הנער המחזיק אותו שיביאהו למשש ה העמודים אשר הבית נכון עליהם למששם כדי שישען עליהם · וקרא שמשון לשם ית׳ שיחזקהו בפעם ה הזאת להנקם מאויביו שנקרו עיניו ושמע ה השם לקולו ובחר ש שמשון למות עם פלשתי׳ כדי שינקם מהם · והנ׳ הטה שמשון שני עמודי התוך אשר ה הבית נכון עליהם ו וכבר נסמך עליה׳ א׳ בימינו ואחד בשמאלו והטה אותם בכח ב בדרך שנפל הבית על הסרנים ועל כל העם עד שנשבר המית ב במותו רבים מאשר המית בחייו · והנה זכר אחר זה פעם ש שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה להורו׳ כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הכ׳ שנה :

והתועלות

המגיעות מזה הספור הן אלו :

הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שבשנה ההיא רעצו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל והתמיד השעבוד הזה החזק שמנה עשרה שנה עד ששבו אל ה׳ בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול והעונש אשר היא גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל ה׳ בכל לבם נעזרו מאת השם יתברך להכניע אויביהם :

השני הוא להודיע שאין ראוי לרדוף החלושים כי אין בשער עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרמו מהסתפח בנחלתו ולבסוף הענין נצטרכו אליו שיהיה מושל עליהם :

השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעש׳ דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שבע לו הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד ה׳ עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתברר לו שלא יהתלו בו אחר נצחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקצינים והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו יש׳ תמיד כי נגלו בו דברי׳ נפלאים כאילו ויצף ה׳ שם :

הרביעי הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר שלח יפתח מה שלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ ההיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין נתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תביעהו לזה ואמר יפתח שישפוט הש׳ ביניהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון ונמשך מזה שכבר נצחו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד :

החמישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה ענייניו בחכמה ובהתישבות כדי שלא תשיגהו החרט׳ על זה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה׳ בזולת התישבו׳ והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה שתצא בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה׳ דבר אח׳ זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן :

הששי הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהש׳ שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשי׳ כי כל הטובו׳ מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר לה׳ אם יתן בני עמון בידו :

השביעי הוא להודיע שמי שנדר לה׳ יתחייב לו שיקיימהו ואע״פ שנכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו לה׳ הוכרח לקיים את נדרו אע״פ שהיה הדבר לו בתכלית הקושי · והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה פינחס קיים והוא היה יודע פי׳ התורה בשלימות ואפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש לנדרים היתר גם לא ידעו זה אז אחד מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם במנהגי הגוים ועזבו את התור׳ ימים רבי׳ והנה החכם אין לו להתיר את הנדרים אלא כשישאל הנודר היתר לנדרו להיותו מתחרט בנדר · ואפשר ג״כ כי בקיום זה הנדר פרסום הנס שעשה לו הש׳ היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב :

השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאד׳ שיקנא לחברו ברעותו שהגיע ממנו פועל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו ג״כ זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה :

התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר וגמול רע תחת טוב הלא תראה כי בני אפרים שהיה להם להכיר הטו׳ שבא להם ע״י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רע תחת טוב מעט׳ להם נמשך להם מהרע הנפלא מה שספר בזה הספור עד שנפלו מבני אפרים מ״ב אלף :

העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לבזות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד פליטי אפרים על דרך הבוז והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקעקעה את בנינם החזק :

האחד עשר הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימנענה מזה גדלות בית אביה ולזה זכר שאבצן עם היותו גדול שכבר שלח שלשים בנות החוצה :

השנים עשר הוא להודיע עוצם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי מפני שנגלה לשם ית׳ שסופו

רשי

ויהי איש מהר אפרים . אע"פ שכתובו שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמר וישימו להם בנידן את הפסל כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה פסל מיכה ופלגש בגבעה כתו' על יבוס שבירושלם לא נסור אל עיר נכרי למדנו שעדיין לא כבשו את את ירושלם : אשר לוקח לך . אשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עבורה לנו עבור ממנו : ואת אלית . קללת כל מי שגנבו וגם אמרת הקללה באזני : הנה הכסף . אני מוד' לך עליו שהו' בידי שאני לקחתיו : וישב את אלף ומאת הכסף לאמו . אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך : הקדש הקדשתי . אותו מידי לבני . קבלתי עליו למוסרו מידי לידך ל לשם פסל מסכה תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה לפי שכתוב אלף ומאה כסף וטעות הוא בידם שהרבה שנים קודם שמשון למיכה אך הפרשיות נסמכו על הכסף הרע ששוה כאן וכאן וכסף על פורענות היו שניהם : בית

רדק

ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו . כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה שנ' וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות שם בית האלהים וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה שנאמר ויקם וילך עד נכח יבוס היא ירושלם ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישרא' הנה ואם מפני הפסוקים האלה אמר אע"פ בימי יהושע היה פסלו של מיכ' כי בימיו השכינו אהל מועד בשילה אחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו וזה רחוק שבימי יהושע היה זה הפסל שהרי כתוב ויעבדו את יי' כל ימי יהושע ועוד שאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולא היה זה בימי יהושע כי אפי' על המזבח שבנו בני גד ושבט ראובן אמרו לעלות עליה' לצבא כל שכן פסל מיכה ומה שאמר כי דבר פלגש בגבע' היה בימים ההם מפני שאמר לא נסור אל עיר נכרי דומה שלא נכבשה ירושלם עדין ואני אומ' כי בימי יהושע נכבשה שנאמ' ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהוש' ובני ישר' ובכללם מלך ירושלם אחד ואומ' ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישרא' להורישם וישב היבוסי את בני יהוד' בירושלם הנה כי לקחו בני ישרא' ויהודה ירושלם בימי יהושע לבר מצודת ציון שלא נכבשה עד דוד ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישר' כל כך אע"פ שנכבשה לפי שהיה היבוסי עדיי' שם והלוי ונערו כשעברו נכח יבוס היה ערב ודומה כי מפאת היבוסי היה דרכם לא מפאת ירושלם שהיו בה ישראל ואם בא ללון שם בערי היבוסי היו פוגעי' תחילה ואמר לו נערו נסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי ואמרו ברדם כי נסמך זה הענין לענין שמשון מפני שהיו אלף ומאה כסף בדבר שמשו' לרעה ואלף ומאה כסף של אם מיכה גם כן לרעה ונסמך גם כן אליו דבר פלגש בגבעה כי בעון פסל מיכה נהרגו כמה אלפים מישרא' במלחמת בנימין ולולא זה לא היו מתים מישראל כי בדין היו נלחמים עם בנימין לבער הרעה מישראל : אשר לקח לך . הכסף אשר לך אשר לקח ונגנב מאתך : ואת אלית . כל מי שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה כי אני לקחתיו והשיב הכסף לאמו ואמר' לו אמו אחר שהשבת אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך שתעש' ממנו הפסל ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה והשיבו פעם אחרת לאמו ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף לעשות פסל ומסכה והמאתים כסף היו שכר הצורף ובתשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה : לו

שופטים

יז וַיְהִי־אִישׁ מֵהַר־אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ : וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֶלֶף וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לֻקַּח־לָךְ וְאַתִּי אָלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי הִנֵּה־הַכֶּסֶף אִתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו וַתֹּאמֶר אִמּוֹ בָּרוּךְ בְּנִי לַיהוָה :
ג וַיָּשֶׁב אֶת־אֶלֶף־וּמֵאָה הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי לִבְנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ :
ד וַיָּשֶׁב אֶת־הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מָאתַיִם כֶּסֶף וַתִּתְּנֵהוּ לַצּוֹרֵף וַיַּעֲשֵׂהוּ פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִיכָיְהוּ :

וַהֲוָה גַּבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּשְׁמֵיהּ מִיכָיְהוּ : וַאֲמַר לְאִימֵּיהּ אֶלֶף וּמְאָה סִלְעִין דִּכְסַף דְּאִתְנְסִיב לִיךְ וְאַתְּ אוֹמֵית וְאַף אֲמַרְתְּ קֳדָמַי הָא כַּסְפָּא עִמִּי אֲנָא נְסֵיבְתֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ בְּרִיךְ בְּרִי קֳדָם יְיָ : וְאָתֵיב יַת אֲלַף וּמְאָה סִלְעִין דִּכְסַף לְאִימֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ אַקְדָּשָׁא אַקְדֵּישִׁית יַת כַּסְפָּא קֳדָם יְיָ מִן יְדִי לִבְרִי לְמֶעְבַּד צְלַם וּמַתְּכָא וּכְעַן אֲתִיבִנֵּיהּ לָךְ : וְאָתֵיב יַת כַּסְפָּא לְאִמֵּיהּ וּנְסֵיבַת אִמֵּיהּ מָאתַן סִלְעֵי דִּכְסַף וִיהָבִיתֵיהּ לְקֵינָאָה וַעֲבְדֵיהּ צְלַם וּמַתְּכָא וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָה :

רלבג

שכופו ללקות בדבר הנשים התחכם למנעו מזה כפי היכולת ולזה היה נזיר אלהי' מן הבטן ומנעה ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן שתשלם לו ההצלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג מקצת דיני הנזירות בעודה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן הנראה שזאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי יי' וזה מפני שראה הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפאת הנשים אמר שהוא מקוה מהשם ית' שיושיעהו מזה על דרך ההשגחה : הי"ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המיושרי' לתכלית מה בתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת השם ית' שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיע' מה יהיה משפט הנער ומעשהו ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי לסמוך עליו : הי"ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש"י ע"י נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליית המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון השם אסוריו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים להציל שמשון מהצמא החזק שהיה לו : החמשה עשר הוא להודיע שכבר תקשה מאד השגת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה גדעון והיה זה כן כי כשהשיג השכל אשר לנו המציאות הרוחני ידמה שיתחייב שידבק בו וישאר הגוף מת אם לא ילוה לו עזר אלהי : הששה עשר הוא לפרסם קיום יעודי השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל חללים רבים מפלשתים ולזאת הסבה אמר כי מיי' היא כדי שיפיל חללים רבים מפלשתים כמו שיעד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש"י שיתגאל בבנות פלשתים הערלים ולזה ספר ג"כ שאר מה שהרע שמשון לפלשתים בחייו ובמותו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו בארצם יחיד מרוב גבורתו כאילו התחכם הש"י שאם היה שיהיה כפתה לבו לנשים שתהיה לו גבורה כפלאת יהיה נשמר בה מהפלשתים : השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לגלו' סודו גם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תכף שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העי' וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שנמשך מזה מהרע מה שנזכר כבר בזה הספור : השמנה עשר הוא לבאר שאין ראוי לידבק בבנו' הערלים גם אחר התגיירם כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו בשו הנשי' עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו עליהם באמצעו' העזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשי' והיה מנהיג ישר' כמנהג השופטים השלמי' : הי"ט הוא להודיע שראוי למנהיג שישמור עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו ברצותו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהוד' על זה עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ויתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם כשהסכים לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג"כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה להאבתו אותם כדי שיעשה להם התנכלות עם פלשתים במה שיהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם : הכ' הוא להודיע עוצם השגחת הש"י עד שבא איש אחד אסור וזולת כלי מלחמה נצח והמית רבים כי אין לי' מעצור להושיע ברב או במעט : הכ"א הוא להודיע שיש גמול ועונש על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקח שמשון בעיניו כי לכתו אחר עיניו הכשילהו בזה : הכ"ב הוא להודיע מה שעשה השם לקחת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם אשר היתה סבת התפתותו פתויי הנשים וזה שכבר הטיב לשמשון כחו שנגבר להנקם מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מצד התפתותו בדברים הפחותים האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו אז לעשות לו נס יותר גדול מזה והם היו ראויים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת ההצלחה לאלהיהם . עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכיהו והנה אחשוב שכבר היה זה בימים הקדומים שלא היה שם שופט והיה זה בימי השעבוד אם קודם עתניאל בן קנז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים אחריהם והביאני לזה שאי איפשר לומר שהיה זה הענין בין שנות שמשון ובין שנות עלי לפי מה שהתבאר מדברינו הקודמים וכבר נבאר במה שאחר זה שראוי שיהיה כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנז ואחשוב שנסמך זה הספור לשמשון שהיה משתבטרן לספר מה שאירע על החטא שנשתבטרן על דבר פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה זה בשביל הסכמת מספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור שמשון ודלילה למספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור מיכ' ונוכל לומ' לפי זה המאמר עוד שכבר היתה הסכמ' אחרת בענין אלו הכספי' והוא שמכל אחד מהם נמשך רע לרך כי כסף דלילה היה סבת שנפל שמשון ביד פלשתי' ונקרו עיניו ונמשך לו המו' בסבתו וכסף מיכה היה סבה שטעו בנירן בפסל ההוא זמן ארוך . והנה ספר שכבר אמ' מיכה לאמו אלף ומאה סלעין כסף אשר לוקח לך ואת קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרחתי להגיד לך שאני לקחתיו והוא אתי והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שיטעו בהן האנשים אז ויחשבו שיהיה בהם כח להגיד העתידות מצד עוררם כח הדמיוני ודמה שלזאת הסבה עשאום תחלה לא לשם ע"ז ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף ליי' . והנה השיבה לו אמו הכסף והוא השיב אותו שנית לאמו ועשתה ממנו פסל ומסכה והיה בבית מיכיהו כדי שיגיד לו העתידות לפי מחשבתם . וכבר

לו בית אלהים· עשה אותו בית אלהים ועשה עוד אפוד ותרפים ותרגום בית אלהים בית טעותא ואמרו רבותי׳ ז״ל כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מן אחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה ותרגום אפוד ותרפים אפוד ודמאין: וימלא· שהקריב קרבנותיו על יד אחד מבניו ומנהו להיות כהן וכן ומלאת יד אהרן ויד בניו:

בית אלהים· בית טעות כל אלהים האמורים בפרשה זו חול חוץ מזה כל ימי היות אלהים בשילה: וימלא את יד אחד· חנכו לעבודת הפסל להיות כהן לפניו כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם גדולה קרויה מילוי ידים ריטוו״שטיר בלע״ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריטווש״טיר בלע״ז: ממשפחת יהודה· והוא

בית אלהים ה׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא: וימלא ט׳ וסי׳ נמסר בסדר שלח לך: והוא לוי והוא גר שם ו׳ פסוקי׳ והוא והוא וסי׳ ויהי נער מבית לחם יהודה· והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים· וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש· אותו תקדישו והוא יבנה· אכלו זרים כחו· ואחר בא חצרון דד״ה: והיהו׳ בקריא׳ וסימ׳

ר׳ וגברא מיכה ליה בית טעותא
ט׳ כ״ה ועבד אפוד ודמאין וקריב ית
קורבן חד מבנוהי והוה ליה ל
לכומרא: ביומיא האינון לית
מלכא בישראל גבר דכשר ב
בעינוהי יעביד: והוה
עולימא מבית לחם יהוד׳ מזרעית
ז׳ מכו׳ יהוה יהוה׳ ד יהודה והוא לוי והוא דר תמן:
ג׳ ואזל גברא מקרתיה מבית לחם
ט״ו יהודה למידר באתר דישכח ו
ואתא לטור דבית אפרים עד בית
מיכה למעבד אורחיה: ואמ׳ ליה
מיכה מנן את אתי ואמר ליה ליואה
· אנא מבית לחם יהודה ואנא אזיל
למידר באתר דאשכח: ואמ׳ ליה
מיכה תיב עמי והוי לי לאב ולכהין
ג׳ ואנא אתן לך עשר סלעין דכסף
ה· ל· ל לזמן עידן וזוג לבושין ופרנסתך

והאיש מיכה לו בית אלהים ויעש
אפוד ותרפים וימלא את יד אחד
מבניו ויהי לו לכהן: בימים ההם
אין מלך בישראל איש הישר ב
בעיניו יעשה: ויהי
נער מבית לחם יהודה ממשפחת
יהודה והוא לוי והוא גר שם: וילך
האיש מהעיר מבית לחם יהודה
לגור באשר ימצא ויבא הר אפרים
עד בית מיכה לעשות דרכו:
ויאמר לו מיכה מאין תבוא ויאמר
אליו לוי אנכי מבית לחם יהודה
ואנכי הולך לגור באשר אמצא:
ויאמר לו מיכה שבה עמדי והיה לי
לאב ולכהן ואנכי אתן לך עשרת
כסף לימים וערך בגדים ומחיתך

ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה· התהלך לפני והיה תמים· עלה אלי ההרה והיה שם· והיה נכון לבקר ועלית· ויאמר לו מיכה שבה עמדי· ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך· ונמסר גם בסדר לך לך:

רשי

לוי מן האם ורבותינו אמ׳ לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהוד׳ והוא לוי בן גרשם בן משה רבנו היה כמו שמפורש בענין ו ויהונתן בן גרשם וגו׳: לעשות דרכו· דרך הליכתו: בא״ם אנכ׳· פרנסתי להשתכר: לימים· לסוף שנה: וערך בגדי׳· זוג חליפת בגדי׳ שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי ה הראוי להם לשנה: וערך בגדים· אפרליימ״ינט בלע״ז: ומחיתך· ומזונותיך: וילך

רלבג

אנכי א׳ כטע׳ וכל אנכי וכו׳ רכו׳ בת״א תף אנכי

וכבר עשה מיכה לו בית מיוחד לזה ה הפסל והמסכה ועשה מהם אפוד ותרפים וקראו אותו בית אלהים לחשבו כי שכינתו ת תשרה שם ומלא יד אחד מבניו להיו׳ לכהן לשאול לו העתידות: אין מלך בישראל וגו׳:

רדק

ומלאת יד אהרן ויד בניו: איש הישר בעיניו יעשה· אמר זה לפי שעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ו ושופט בימים ההם: מבית לחם יהוד׳· בית לחם אח׳ היה לפיכך סומך בית לחם זה ליהוד׳ בכל מקום ומה שאמר ממשפחת יהודה הוא תוספת ביאור על בית לחם אמר שהיה משבט יהוד׳ והנער הזה לוי היה ואיך יאמר עליו ממשפחת יהודה· והאומר כי אמו ממשפחת יהוד׳ יראנו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האם· ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן· ורז״ל דרשו כי בן גרשם בן משה רבנו היה ולפי שעשה מעשה מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפיכך תלוי בו הנו״ן כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם בן מנשה תלו נו״ן מלמעלה בין המ״ם והשי״ן לומר כי נכד משה היה ולכבוד משה תלוי עליו הנו״ן כלומ׳ כי עשה מעשה כאלו היה בן מנש׳ ולא בן משה: והוא גר שם· בבית לחם היה גר ואף על פי שהיה לוי והיו ללוי׳ ערים לשבת זה הנער התגורר שם בבית לחם על ברכי מחיתו והנה לא מצא שם עוד מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו: עד בית מיכה לעשות דרכו· כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם ואילך: לימים· לשנה: וערך בגדים· תרגם יונתן וזוג לבושין רוצה לומר כי ערך האדם בבגדי׳ לשנה שני׳ אחד לימי הקיץ ואחד לימי החורף: וילך הלוי· הלך לברכי מיכה ולמה שצוהו ונתרצה לישב עמו: וימלא· כבר פירשתיו: כי היה לו הלוי לכהן· כלומר סימן טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הכהנים להיות כהן לי: בימים ההם· גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט היה לישראל וכל ימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וגו׳ ואומר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו׳ נראה כי בימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו ובשלשת העניינים האלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש בגבעה אמר אין מלך בישראל ואלו העניינים היו בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה הזמן ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט בישראל והיו עושים איש הישר בעיניו ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם כדברי בעל סדר עולם שהרי ביפתח מצאנו שאמר שלש מאו׳ שנה מיום שישבו ישראל לארץ סיחון שהיה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים והנה מיפתח עד שנבנה הבית מאה וארבעים שנה שהרי אומר הכתוב ויהי בארבע מאות שנה ושמנים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו׳ הנה שלש מאות שנה עד יפתח משנת הארבעים ומאה וארבעים מן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים ארבע מאות ושמנים עם ארבעים שהיו במדבר ואנחנו מוצאים אלו מאה וארבעים אחר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן שפט את ישראל אחרי יפתח שבע שנים ואילון עשר שנים ועבדון שמנה שנים ושמשון עשרים שנה ועלי ארבעים שנה ושמואל עשרים שנה ודוד ארבעים שנה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרו׳ על מאה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבעים תשע שנים הנה אנחנו צריכים על כל פנים לתקן התשבונות אפילו לדברי בעל סדר עולם כי תשע שנים הם יתרים לחשבונו והנה עשרים שנה שמנה לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב ועוד כי אינם עשרים שנה לשמואל כי ביום שנגלה הארון מת עלי והנה הארון היה בשדה פלשתים שבעה חדשים ועלה בית שמש ומבית שמש לקרית יערים ויהי שם עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהעשרים שנה שבע שנים כשאמרו י״ג שנה אחד עשר לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפילו במלוך שאול היה שופט שמואל שנאמר וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו הנה משנת עלי עד שמלך דוד שלש עשרה שנים כשאמרו עדיין שתי שנים והנה שש שנים נקח מהשלש מאות שאמר יפתח כי לא השלמנו אלא עם השש שנים שלו והוא אומר זה בתחילת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה אינו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל שופט את ישראל שנאמר ויהי דבר שמואל אל כל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ואומר ואני התהלכתי לפניכם מנעורי ועד היום הזה ודרך הכתוב לרדוף אחרי הכלל ולא יקפיד בפרט אם יהיה חסר או יתר והנראה כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב מעיד בשלשה העניינים האלה הסמוכים אין מלך בישראל והנה עלי בן שמנה וחמשים שנה כשנתמנה שופט ובן צ״ח שנים היה כשמת ושפט את ישראל ארבעים שנה ולא יתכן לומר שנכנסו שנותיו של שמשון בשנותיו של עלי כי לא יתכן שהיה שמשון שופט בימי עלי והוא בן חמשים שנה ויותר והיה מנביאי ישראל ומזקניהם ומבני הקבלה שקבלו תורה שבעל פה שהרי עלי קבל מפנחס ושמואל קבל מעלי וכן נביא אחרי נביא אם כן הפסק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט לישראל ובימים ההם שלא היה להם מלך ושופט היו עושים כל איש ואיש הישר בעיניו ועשה מיכה פסלו ובני דן הקימו להם אותו הפסל ובני בנימין הרעו בדבר פלגש: כי

רלבג

וסיפר זה כי אולי היה זה סבה להעשות זה הפסל ולזה ראוי שנאמר שזה היה אחר המלך שהיה מונע אותם מזה אם הוא חי והוא יהושע לפי מה שאחשוב שהזהיר ישראל על זה כדי לבער ע״ז כי גם עלי שהיה כנכבד מכל אשר לפניו ת מהשופטים לא בערו בימיו הבעלי׳ והעשתרות עד שבא שמואל ובערם כמו שמספר בספר שמואל ולזה ארך עליו פסל מיכה עד מות עלי כמו שיבא אחר זה ולזה ידמה שהיה זה העניין אחר מות יהושע וקודם ממשלת עתניאל בן קנז ויורה על זה עוד שנזכר בזה הספו׳ ששבט הדני היה מבקש לו נחלה לשבת בימי׳ ההם וזה היה אחרי מות יהושע כי אז השתדלו השבטים להלחם כל אחד בגבולו כמו שנתבאר בראש זה הספר שאלו ישראל מי יעלה לנו תחלה להלחם בכנעני· עוד ספר שהנער היה נער ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהוד׳ והוא לוי והוא גר שם· והנה משך לבו מיכה אל שיהיה לו לכהן בביתו לשאול העתידות באמצעו׳ הפסל והתרפים שהיה משתמש בהם להתבודד הכח הדמיוני מבין שאר הכחות לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה ועל״ז הנה התרפים דברו און על הרעב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמות י׳ · וספר

וילך הלוי · אח׳ עבתו כי לא נפלה לו ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף כאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד : מי הביאך הלום · יש כאן תמיהות הרבה לא מזרעו של משה רבינו אתה שנאמ׳ בו אל תקרב הלום ומי שם פה לאדם ומה זה בידך : שאל נא באלהים ·

כי לא נפלה לו · לא נפלה לו כל נחלת גורלו כמו שאומר בספר יהושע ויצא גורל בני דן מהם כלומר פחו׳ ממה שהיה ראוי להם כמו שפירשנו ופירוש בנחלה בנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל לא נפלה לו הראויה לו והוצרכו לבקש נחלה : עד בית מיכה · סמוך לביתו : שאל נא באלהים · לפי מחשבתם כי לא היה

אלהים ו׳ חס׳ בסיפרא וסי׳ ויאמ׳ אלהים רדפו אחריהם דאהוד · ויאמ׳ אלהים גדעון לא אמשול אני בכם · אשאלה מכם שאלה · וישלחו בני דן · כזה וכזה עשה לי מיכה · ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא תנינא דפס׳ : כזה וכזה ג׳ דסמיכי וסי׳ כזה וכזה עשה לי מיכה · כי כזה וכזה תאכל החרב · הנה אשת ירבעם באה : צידנים

ד וַיֵּלֶךְ הַלֵּוִי : וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־
יב פתחי׳ הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו :
ט׳ וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ
הַנַּעַר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה :
וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יֵיטִיב
יְהוָה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן :
יח בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל
וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט הַדָּנִי מְבַקֶּשׁ־לוֹ
נַחֲלָה לָשֶׁבֶת כִּי לֹא־נָפְלָה לּוֹ עַד־
נ׳ הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּנַחֲלָה : וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן
מִמִּשְׁפַּחְתָּם חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם
אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל
ל׳ לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ
ו׳ חס׳ בסיפ׳ אֲלֵהֶם לְכוּ חִקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ
הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה וַיָּלִינוּ
יט ל״פ שָׁם : הֵמָּה עִם־בֵּית מִיכָה וְהֵמָּה
הִכִּירוּ אֶת־קוֹל הַנַּעַר הַלֵּוִי וַיָּסוּרוּ
שָׁם וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם וּמָה־
אַתָּה עֹשֶׂה בָּזֶה וּמַה־לְּךָ פֹה : וַיֹּאמֶר
ג׳ אֲלֵהֶם כָּזֶה וְכָזֶה עָשָׂה לִי מִיכָה
ל׳ וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי־לוֹ לְכֹהֵן : וַיֹּאמְרוּ
ז׳ · ל׳ חס׳ לוֹ שְׁאַל־נָא בֵאלֹהִים וְנֵדְעָה הֲתַצְלִיחַ
דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הֹלְכִים עָלֶיהָ :
כ״ג וַיֹּאמֶר לָהֶם הַכֹּהֵן לְכוּ לְשָׁלוֹם נֹכַח
יְהוָה דַּרְכְּכֶם אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ :
וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ לָיְשָׁה
וַיִּרְאוּ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת
ה׳ · ה׳ חס׳ לָבֶטַח כְּמִשְׁפַּט צִדֹנִים שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ
ל׳ וְאֵין־מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ
ב׳ יבלא עֶצֶר וּרְחֹקִים הֵמָּה מִצִּדֹנִים וְדָבָר
אֵין־לָהֶם עִם־אָדָם : וַיָּבֹאוּ
אֶל־אֲחֵיהֶם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאֹל
וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם :
וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כִּי
רָאִינוּ אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד

ד וַאֲזַל לֵיוָאָה : וּצְבִי לֵיוָאָה לְמִיתַּב
יב פתחי׳ עִם גַּבְרָא וַהֲוָה עוּלֵימָא לֵיהּ כְּחַד
ט׳ מִבְּנוֹהִי : וְקָרִיב מִיכָה יַת קוּרְבַּן
לֵיוָאָה וַהֲוָת לֵיהּ עוּלֵימָא לְכָהֵן
וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָה : וַאֲמַר מִיכָה
כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי אוֹטִיב יְיָ לִי אֲרֵי
הֲוָה לִי לֵיוָאָה לְכוּמְרָא :
בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל
וּבְיוֹמַיָּא הָאִינוּן שִׁבְטָא דְבֵית דָּן
בָּעַן לְהוֹן אַחְסַנְתָּא לְמִיתַּב אֲרֵי
נ׳ לָא אִתְפַּלְגַת לְהוֹן עַד יוֹמָא הַהוּא
בְּגוֹ שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּאַחְסָנָא :
וּשְׁלָחוּ בְנֵי דָן מִזַּרְעִיַּתְהוֹן
חַמְשָׁא גוּבְרִין מִקְּצַתְהוֹן גַּבְרִין
בְּנֵי חֵילָא מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאוֹל
ל׳ לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וּלְמִבְדְּקַהּ
ו׳ חס׳ בסיפ׳ וַאֲמָרוּ לְהוֹן אִיזִילוּ בְּדוֹקוּ יַת
אַרְעָא וַאֲתוֹ לְטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם
יט ל״פ עַד בֵּית מִיכָה וּבָתוּ תַמָּן : אִינוּן
עִם בֵּית מִיכָה וְאִינוּן אִשְׁתְּמוֹדְעוּ
יַת קָל עוּלֵימָא לֵיוָאָה וְזָרוּ לְתַמָּן
וַאֲמָרוּ לֵיהּ מַן אַתְיָךְ הַלְכָא וּמָא
אַתְּ עָבֵיד הָכָא וּמָא לָךְ כְּדֵין :
ג׳ וַאֲמַר לְהוֹן כְּדֵין וּכְדֵין עֲבַד לִי
ל׳ מִיכָה וַאֲגַרְנִי וַהֲוֵית לֵיהּ לְכוּמָר :
ז׳ · ל׳ חס׳ וַאֲמָרוּ לֵיהּ שְׁאִיל כְּעַן בְּמֵימְרָא
דַּיְיָ וְנִידַּע הֲתַצְלַח אוֹרְחָנָא דִּי
אֲנַחְנָא אָזְלִין עֲלַהּ : וַאֲמַר לְהוֹן
כ״ג כַּהֲנָא אִיזִילוּ לִשְׁלָם אַתְקִין יְיָ
אוֹרַחְתְּכוֹן דִּי תְהָכוּן בַּהּ : וַאֲזָלוּ
חַמְשָׁא גוּבְרִין וַאֲתוֹ לְלַיִשׁ וַחֲזוֹ יַת
עַמָּא דִּי בְגַוַּהּ יָתְבִין לְרוֹחְצָן
ה׳ · ה׳ חס׳ כְּהִילְכַת צִידוֹנָאֵי דְּשָׁקְטִין וְשָׁרַן
ל׳ לְרוֹחְצָן וְלֵית דְּמַנְזֵק פִּתְגָּמָא
ב׳ יבלא בְּאַרְעָא יָרוּתִין זְעִירִין וְרַחִיקִין
אִינוּן מִצִּידוֹנָאֵי וּפִתְגָּם לֵית לְהוֹן
עִם אֱנָשׁ : וַאֲתוֹ לְוָת אֲחוּהוֹן צָרְעָה
וְאֶשְׁתָּאוֹל וַאֲמָרוּ לְהוֹן אֲחוּהוֹן מָה
אַתּוּן : וַאֲמָרוּ קוּמוּ וְנִיסַּק עֲלֵיהוֹן
אֲרֵי חֲזֵינָא יַת אַרְעָא וְהָא טָבָא לַחֲדָא

ה׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה · ועתה צוה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון · וילך שלמה אחרי · יען אשר עזבוני · ומאכל ומשתה ושמן · לצדנים כתיב דעזרא · וצידונים ועמלקכן כתיב מ׳ל דמ׳ל ושארא צידנים כתיב :

בתרפים שמדברי׳ על ידי מכשפות · נוכח י״י דרככם נוכח הקב״ה גלוי כי זה א׳ בו ממש : ואין מכלים דבר · אין אחד מהם כרי׳ לחברו שיחזירנו ריקס ויכלימנו כמו שנאמר בסוף העניין אין מחסור כל דבר כך שמעתי : יורש עצר · יורשים מועטים שאם יהרגו את אלו אין עוד עוררין נלחמים עם המחזיקים בנחלה : ורחוקים הם מעזרת צידוני׳ : ודבר אין להם עם אדם · שום ברית כרות שיבאו לעזרתם לעת הצור׳ : מה אתם · כלומ׳ מה אתם משיבין דבר מה מצאתם במקום שנפל לנו גורלנו מה העם החזק הוא הרפה : ואתם

תושבתתם צ׳ ותר ומתשבתתם א׳ שר עמכם והוא תשמש א׳״

רלבג

וספר שכבר היה שבט הדני מבקש נחלה לשבת בה ושלחו מרגלי׳ לעיר ליש לרגל הארץ שנפלה בגורלם ועברו דרך בית מיכה והכירו הנער הלוי ושאלו לו התצליח דרכם ועל להם על כד הקסם באמצעות הפסל והתרפי׳ שכבר הצליח דרכם · והנה באו המרגלים לעיר ליש ומצאו העם אשר בה שוקט ובוטח לא היו יריאים מלחמ׳ ולזה לא היו שומרים בשער העיר לשמור העי׳ שלא יכנסו בה אויבים · ולא היה בארץ ההיא מכלי׳ דבר שיהיה יורש המלוכה והוא המושל שהוא מכלי׳ בתוכחתו החוטאים · ולתעצר הוא מענין זה יעצור בעמי ויהיה הרצו׳ בזה שלא היתה הממשלה הזאת באה מהאב לבנו וזה ממה שימנע המנהיג ההו׳ מלתסור עכמו לסכנה בעבור שמירת הגו׳ שהם איכם לו ולזרעו וראוי עוד שהם רחוקים מצידונים שיעזרום כשידעו דבר המלחמה ולזה הוא מבואר שטרם שתגיע הידיע׳ לצידונים תשלם לבני דן הורשת העיר ההיא · והנה

ליש ל׳ קמץ ותר בתה הקשיבי ליש

זה האפוד אלא לשם ע״ז עשוי ברמות אפוד והתרפים היו שואלים בהם לדעת העתידות ולא היה חלק הש״י בזה אך הם היו חושבים כי דבר י״י היה השאלה בתרפים ההם לפיכך אמרו לו שאל נא באלהים ות״י שאל כען במימרא דיי׳ · א״כ באלהים זה איננו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז״ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מאחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק והנה הרב׳ אבינו ספק ומספיק אני אומר שאינו נמחק ואני תמיה על כי נתנה אלהים בידכם איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש הכתובים באלף למ״ד חול הכתובי׳ ביו״ד ה״א קדש חוץ מזה שבאלף למ״ד והוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה · והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיאל ואם זה באלהים הוא חול אמרו לו שישאל בתרפים ההם כי הלוי אמ׳ להם כי מגידי׳ הם העתידות באמת וכתפתו לדבריו וענין התרפים יש אומרי׳ כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות וישפטו בהם על דרך המזלות והם חוברי שמים ויש אומרי׳ כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצור׳ ההיא כי הנה כתו׳ כי התרפים דברו און והנה אין זה הפסוק ראיה כי ר״ל בעלי התרפים והחכם רבי אברה׳ אבן עזרא כת׳ כי הקרוב אליו כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים והעד שהתרפים כן התרפי׳ ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהוא דוד : נכח י״י דרככם · על דרך הנה י״י יצא לפניך כלומר סיוע אלהים עמכם ותרגומו אתקין יי׳ ארחכון : ויבאו לישה · והוא לשם הנזכר בספר יהושע ושני שמו׳ היו לו : את העם אשר בקרבה יושבת לבטח · זכר העם בלשון נקבה וכן תשאת עמך מדוע סובבה העם הזה : כמשפט צדוני׳ · כי הצדוני׳ היו קרובי׳ לארץ ישר׳ והיו שוקטים כי לא היו רוצי׳ להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען כמו שכתו׳ ויהי גבול הכנעני מצידון ואמר בזבולן וירכתו על צידון שהוא כמו עד צידון אבל צידון לא היה מארץ כנען לפיכך היו שוקטי׳ ולא היה להם פחד מישראל ותרגומו כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן : ואין מכלים דבר בארץ · כלומר אין להם שכנים שיזיקום ויכלימום בשום דבר כמו לא הכלמנום וכן תרגם יונתן לית דמזיק ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יריאים ואינם נשמרים ולפיכך הם נוחי׳ להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין : יורש עצר · ת״י ירותין זעירין כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה חוזק במלוכה ולפי הפשט עצר הוא מלוכה מן זה יעצר בעמי ומלת ואין מכלים עומדת במקום שנים ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה : ורחוקים המה מצדונים · כלומר שלא יוכלו לעזרם : ודבר אין להם עם אדם · שאין להם ברית עם אדם לעזרם אם יצטרכו כמו שכתו׳ בסוף העניין ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם וכן אלה הדברים ידעו המרגלים מבני העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או הראו עצמם שרוצים לשבת בארץ והיו שואלים ענין הארץ : מה אתם · אומרים כלומר מה בשורה בפיכם : קומה ונעלה · ענין זריזות כמו קום עבור קום התהלך בארץ : ואתם

מחשים ד׳ בקריאת וסי׳ אל תעצלו ללכת · ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר · מחשים מקחת אותה · והלוים מחשים לכל העם · על כן ח׳ בטעם וסי׳ נמסר בסדר וישלח · והדעתם ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא ·

רדק

אתם מחשים · אתם שותקים שלא תקחו הדבר בזריזות ולא תעשו: אל תתעצלו · לא תתרשלון: כל דבר אשר בארץ · הזאת או בשום ארץ בעולם שם תמצאו כי אין שם מחסור כל דבר: ואלה באו · מה שחזר ואמר ויקחו את פסל האפוד וכבר אמר לקחו את הפסל ואת האפוד מפני מאמר הכהן שאמר להם מה אתה עושי׳ חזר ואמר · ומה שאמר פסל האפוד סמך הפסל לפי שיש פסל בלא אפוד וזה היה עם אפוד: את הטף · כי אלו שש מאות איש חגור כלי מלחמה עם טפם ונשיהם ומקניהם הלכו כי היו בטוחים שילכדו העיר: ואת הכבודה · כתו׳ בו״ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל · ופירו׳ הכבודה הכלים והמטלטלים ותרגומו קנייא כתרגום רכוש שהוא גם כן כולל קנין האדם כלים וכסף וזהב ושאר מטלטלין: נזעקו · נאספו וכן מה לך כי נזעקת נאספת אתה ואנשיך ונאמרה האסיפה בלשון זעקה לפי שעל ידי זעקה יאסף העם: ויסבו פניהם · תרגם ואסחרו ואחזרו וכן: דן

תרגום

ואתון שתקין לא תיתרשלון למיזל למיעל למירת ית ארעא: כמיתכון תיעלון לות עמא דיתבין לרוחצן וארעא פתיות ידין ארי מסרה יי׳ בידיכון אתרא דלית תמן חסרן כל מדעם די בארעא: ונטלו מתמן מזרעית דן מצרעה ומאשתאול שית מאה גברין מזרזין במני קרבא: וסליקו ושרו בקרית יערים בארעא דבית יהודה על כן קרו לאתרא ההוא משרית דן עד יומא הדין הא הוא אחורי קרית יערים: ועברו מתמן לטורא דבית אפרים ואתו עד בית מיכה: ואתיבו חמשא גובריא דאזלו לאללא ית ארעא ליש ואמרו לאחוהון הידעתון ארי אית בבתיא האילין איפוד ודמאין ופסלא ומתכא וכען דעו מה תעבדון: וזרו לתמן ועלו לבית עולימא ליואה בית מיכה ושאילו ליה לשלם: ושית מאה גברין מזרזין במני קרביהון קיימין במעלנא דתרע דמשיבט בני דן: וסליקו חמשא גבריא דאזלו לאללא ית ארעא עלו לתמן ונסיבו ית צילמנא וית איפודא וית דמאין וית מתכא וכהנא קאים במעלנא דתרעא ושית מאה גברא דמזרזין במני קרבא: ואילין עלו לבית מיכה ונסיבו ית צלם אפודא וית דמאין וית מתכא ואמר להון כהנא מה אתון עבדין: ואמרו ליה שתוק שוי ידך על פומך ואזיל עמנא והוי לנא לאב ולכהן הטב דתהי כהין לבית גברא חד או דתהי כהין לשבטא ולזרעי בישראל: ושפר לבא דכהנא ונסיב ית איפודא וית דמאין וית צלמא ועל בגו עמא: ואתפניאו ואזלו ושויאו ית טפליא וית בעירא וית קנינא קדמיהון: אינון ארחיקו מבית מיכה וגבריא די בבתיא דעם בית מיכה אתכנישו וארביקו ית בני דן: וקרו לבני דן ואסחרו אפיהון ואמרו למיכה מא לך ארי אתכנישתא:

שופטים

ואתם מחשים אל תעצלו ללכת
לבא לרשת את הארץ: בבאכם
תבאו אל עם בטח והארץ רחבת
ידים כי נתנה אלהים בידכם מקום
אשר אין שם מחסור כל דבר אשר
בארץ: ויסעו משם ממשפחת
הדני מצרעה ומאשתאול שש מאות
איש חגור כלי מלחמה: ויעלו
ויחנו בקרית יערים ביהודה על כן
קראו למקום ההוא מחנה דן עד
היום הזה הנה אחרי קרית יערים:
ויעברו משם הר אפרים ויבאו עד
בית מיכה: ויענו חמשת האנשים
ההלכים לרגל את הארץ ליש
ויאמרו אל אחיהם הידעתם כי יש
בבתים האלה אפוד ותרפים ופסל
ומסכה ועתה דעו מה תעשו:
ויסורו שמה ויבאו אל בית הנער
הלוי בית מיכה וישאלו לו לשלום:
ושש מאות איש חגורים כלי
מלחמתם נצבים פתח השער אשר
מבני דן: ויעלו חמשת האנשים
ההלכים לרגל את הארץ באו שמה
לקחו את הפסל ואת האפוד ואת
התרפים ואת המסכה והכהן נצב
פתח השער ושש מאות האיש
החגור כלי המלחמה: ואלה באו
בית מיכה ויקחו את פסל האפוד
ואת התרפים ואת המסכה ויאמר
אליהם הכהן מה אתם עשים:
ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך
ולך עמנו והיה לנו לאב ולכהן
הטוב היותך כהן לבית איש אחד
או היותך כהן לשבט ולמשפחה
בישראל: וייטב לב הכהן ויקח
את האפוד ואת התרפים ואת
הפסל ויבא בקרב העם: ויפנו
וילכו וישימו את הטף ואת
המקנה ואת הכבודה לפניהם:
המה הרחיקו מבית מיכה והאנשים
אשר בבתים אשר עם בית מיכה
נזעקו וידביקו את בני דן:
ויקראו אל בני דן ויסבו פניהם
ויאמרו למיכה מה לך כי נזעקת:

רשי

ואתם מחשים · מתעצלים: ואת הכבודה · משואות · כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום אחריהם: הכבודה · פזנטומא בלע״ז: ויסבו פניהם · בני דן אל הקוראים אליהם: ומה

רלבג

והנה לא הוא לשם הנזכר בספר יהושע והעד שכבר אמר נ״כ שם שכבר קראו שם העיר דן כשם דן אביהם כמו שנאמר בזה המקום · וספר כי מדי עברם עברו בית מיכה חמשת המרגלי׳ ולקחו הפסל והמסכה והאפוד והתרפים מבית מיכה ופתו הנער הלוי ולקחוהו עמם והיה לאב ולכהן לכל שבט דן והיו שם פתח השער שש מאות איש חגור כלי מלחמה משבט דן · וכראות

ושש ג׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים: כבודה ג׳ מלאים ודגשי׳ וסימ׳ ואת הכבודה לפניהם · וישכב על מטה כבודה · כל כבודה בת מלך פנימה: ויסבו ג׳ דגשי׳ בקריאה וסימ׳ ויקראו אל בני דן · את ארון אלהי ישראל · ויסבו את פניהם ממשכן יי׳:

רשי

מה לי עוד · ומה נשאר לי עוד : אנשים מרי נפש · כעסנים שיש במעיהם : ליש'. שם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שנכבשה עם אבן טובה ששמה לשם והיא היתה על החשן לשבט דן שמו כתוב על לשם וידע שבאמת היא נחלתם : בן מנשה · מפני כבודו של משה כתבו נו"ן לשנות את השם · וכתבה תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה :
עד יום גלות הארץ · בימי סנחריב בגלות ראשונה : ותזנה

רדק

פן יפגעו בכם · ענינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת ות"י וישלטון בכון וכן ויפגע בו ושליטו ביה : מרי נפש · אנשים כעסנים שיש בחברתינו : ואספת נפשך · אתה תהיה גורם שתמותו כלכם אם תשמיעם קולך ותוסיף לדבר עוד בדבר הזה והוא מענין הנני אוסיפך על אבותיך תוסיף רוחם יאסף אהרן והדומי' להם : שרפו באש · יש לתמוה למה שרפו אותה והם רוצים לשבת והנה כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה והיתה זה לפי שהיתה ראש הממלכות להבהיל הכנענים והנה לא למה שרפו העיר ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאום נכנסו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרי' מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פ פנאי לאדם להשיב מלחמה כי האש והמלחמה עשו להם בני דן · או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפיכך שרפוה ואף על פי שהם הקימו הפסל להם ה היתה כוונתם לשמים ואף על פי כן היו חוטאים ליי' כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומ' אתי אע"פ שתהיה כוונתכ' לעבודתי · ובאגדה והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו' ויכו אותה לפי חרב עבדין ע"ז והיא מבלחא בידיהון יש צדקה גדולה מזו היינו הך דכתיב לך יי' ה הצדקה ולנו בשת הפנים : אשר יולד · בו"ו עם דגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל · וטעם אשר יולד לישר' שלא תחשוב כי ראש המשפחה ההיא אשר בא ללייש היה שמו דן ובשם אבי ה המשפחה ההיא קראו שם דן המקום ההוא לפי' אמר אביהם אשר יולד לישראל : בן מנשה · הנו"ן תלויה וכבר זכרנו טעמו למעלה : עד יום גלות הארץ · מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה ה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר · ויסגר לחרב עמו ואמ' ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו וזה נאמר על פסל מיכה · והפסוק האחר שב' כאן גם כן מוכיח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה ידמה כי עד יום גלות הארץ וימי היות בית האלהים בשילה זמן אחד הוא · ושמואל אע"פ שהיה שופט לא מחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם כל כך בשררה לכבוד עלי ועליו גם כן התרפה בזה כמו שהתרפ' במוסר בניו וכשמת עלי וגלה הארון וגלו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים בטל אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה הפסל עד יום גלות הארץ אפילו גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת סובלת להאמין זה : ותזנה

ואין מציל ו' פסוק' אית בהון ואין אין בקריא' וסי' וילכו חמשת האנשים · ואין מציל כי רחוקה היא · הבט ימין וראה · עשה גדולות ואין קדמאה · ואין אני ואחי ונערי · אני יי' ואין עוד זולתי : רחוב ג' מלאים בקרתא

ויאמר את אלהי אשר עשיתי
לקחתם ואת הכהן ותלכו ומה לי ב' ובענין · ל'
עוד ומה זה תאמרו אלי מה לך : ל'
ויאמרו אליו בני דן אל תשמע ל' וח' ותשמע
קולך עמנו פן יפגעו בכם אנשים
מרי נפש ואספתה נפשך ונפש ל' מל'
ביתך : וילכו בני דן לדרכם וירא
מיכה כי חזקים המה ממנו ויפן נ'
וישב אל ביתו : והמה לקחו את י' לפ
אשר עשה מיכה ואת הכהן אשר ב'
היה לו ויבאו על ליש על עם שקט
ובטח ויכו אותם לפי חרב ואת ד' · ח'
העיר שרפו באש : ואין מציל כי
רחוקה היא מצידון ודבר אין להם ל' בטע' כח"ית
עם אדם והיא בעמק אשר לבית ז' בטעם
רחוב ויבנו את העיר וישבו בה : ג' מל' שום בר נש
ויקראו שם העיר דן בשם דן
אביהם אשר יולד לישראל ואולם
ליש שם העיר לראשנה : ויקימו ג' זעיק קדמ' ז"ן ותכי' ס"ן
להם בני דן את הפסל ויהונתן בן
גרשם בן מנשה הוא ובניו היו ל' תלויס
כהנים לשבט הדני עד יום גלות ב' ירושלם
הארץ : וישימו להם את פסל מיכה ו' בסיפרא
אשר עשה כל ימי היות בית
יט האלהים בשלה : ויהי
בימים ההם ומלך אין בישראל ויהי
איש לוי גר בירכתי הר אפרים ויקח
לו אשה פילגש מבית לחם יהודה :

ואמר ית דחלתי די עבדית
נסיבתון וית כהנא ואזלתון ומה
לי עוד ומה דין תימרון לי מה לך :
ואמרו ליה בני דן לא תשמע קלך
עמנא דילמא ישלטון בכון גברין
מרירן נפשן ותסיף נפשך ונפש
אנש ביתך : ואזלו בני דן
לאורחהון וחזא מיכה ארי
תקיפין אינון מיניה ואיתפני ותב
לביתיה : ואינון נסיבו ית דעבד
מיכה ודברו ית כהנא די הוה ליה
ואתו ללייש לעמא דשקטין ושרן
לרוחצן ומחו יתהון לפיתגם
דחרב וית קרתא אוקידו בנורא :
ולית דמשיזיב ארי רחיקא היא
מצידון ופתגם לית להון עם אנש
ואנון במישר דלבית רחוב ובנו ית
קרתא ויתיבו בה : וקרו שמא
דקרתא דן בשום דן אבוהון
דאיתיליד לישראל וברם ליש שמא
דקרתא מלקדמין : ואקימו להון
בני דן ית צילמא ויהונתן בר
גרשום בר מנשה הוא ובנוהי הוו
כומרין לשבטא דבית דן עד יומא
די גלו יתבי ארעא : ושויאו להון
ית צלם מיכה די עבד כל יומיא
דהוה קיים בית מקדשא דיי
בשילו : והוה ביומיא
האינון ומלכא לית בישראל והוות
גבר ליואה דר בסיפי טורא דבית
אפרים ונסיב ליה אתתא לחינתא
מבית לחם דבית יהודה :

וסימניהון והיא בעמק אשר לבית רחוב · וישברו את ארם בית רחוב · וארם צובה ורחוב ·
וכל שום גברא דכוו' מל' בכ"ב חס' וסימניהון ויך דוד את הדר עזר בן רהב · ומשלל הדר עזר בן רחב ·
תרויהון בשמואל : מנשה ד' מלין דאית בהון אות תלוי' וסי' רשעים לאחוז בכנפות הארץ · מרשעים וימנע
מרשעים אורם · מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל · מיער יכרסמנה חזיר מיער :

רלבג

וכראות מיכה כי חזקים הם ממנו ה הניח' ושב לביתו והם באו על ליש והכו יושביה לפי חרב ואת העי' שרפו באש וידמה ששרפו העיר באש כ כדי שיראו יושבי ש שאר העיירות אשר כנפלו בגורלם מהם וינצחום בקלות יותר מצד נפול פחדם עליהם · ואח"כ בנו העיר וקראו שמה דן כשם דן אביהם · והנה הקימו את פסל מיכה בבית שעשו לו ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני בבית הפסל ההוא עד יום גלות הארץ והוא הנער הלוי שהביאו מבית מיכה · והנה יום גלות הארץ לא יתכן שיאמר על יום גלות בימי צדקיה שכבר עברו כמה מנהיגים ביערו עבודה זרה מן הארץ כמו שמואל ושאול ודוד ורבים זולתם אחריהם · ואולם אמר עד יום גלות הארץ כי יתכן שגלתה הארץ ההיא כשעשו הרע ישראל בעיני יי' עד שהקים השם לישראל מושיע ושבו לארצם · ויתכן שגלתה הארץ ההיא בימי יבין מלך כנען שברחו להם שבט דן ועברו מעבר לירדן כמו שאמרו דבורה וברק ודן למה יגור אניות · ואיך שהיה הוא מבואר שיום גלות הארץ היה קודם מות עלי וזה שהפסל ההוא לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות הארץ ההיא קודם זה כי ידמה שאחר זה היו להם כהני' אחרי' לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער הלוי וזה מחויב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ ההיא להורות כי אחר זה היו להם כהנים אחרים · והנה אמרו רבותינו ז"ל שזה הנער הלוי היה בן בנו של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד עבודה זרה ואל יצטרך לבריות ואין הענין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו ודמה שזה האיש היה אחד ואשר נזכר בענין דוד איש אחר כי כבר זכר כי הוא ובניו היו כהנים ר"ל שאחר מותו הוקם שם כהן אחד מבניו · ואפשר שנאמר כי לא יתחייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה זה האיש הוא אשר נזכר בענין דוד שאמרו ז"ל · וספר עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שיוכיח החוטאים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו אשה פלגש מבית לחם יהודה ותזנה עליו פלגשו ר"ל שנטתה ממנו ושבה אל בית אביה לברוח ממנו וזה היה הזנות הזה כי הנטייה איך שתהיה תקרא זנות אמר זנות ויין ותירוש יקח לב · והוכרחנו לפרש הענין בזה האופן שאם זנתה עליו לשכב עם זולת אישה היתה אסור' לבעלה ולא היה ראוי שישוב לבקשה עוד · אבל ענין זנותה ביאר במה שאמר ותלך מאתו אל בית אביה שעמדה שם זמן ארוך כמו שביאר שעמדה שם שנה וארבעה חדשים וזה ממה שהורה שאין רצונה לשוב אליו עוד · והנה רבותינו ז"ל פירשו זה הזנות לענין קרוב למה שפירשנו · [illegible]

וכמראה זה איטה הלך אחריה לדבר על לבה להשיבה כי ידמה שסרה ממנו על דבר הקטטות שהקניטה בביתו ולזה הוצרך לפייסה ובזה האופן הלך להשיבה׃ ויראהו אבי הנער׳ וישמח לקראתו ודמה שזה האיש הלוי היה נכבד מאד ולזה השתדל לכבדו מאד אבי הנערה והיה מראה מאד כי כבד קשה עליו פרידתו עד שכבר עכבם שם עד היום החמישי ורצה לעכבם עד היום הששי ולא יכול׃ וקם האיש הלוי ללכת עם פילגשו אע״פ שכבר רפה היו׳ לערוב׃ והנה באו עד נוכח יבוס והיא ירושלם׃ והיום רד מאד׃ ר״ל שלא נשאר ממנו כי אם מעט כי השמש ירד מהאופק ולפי שהיום מתאחרם מן השמש יאמ׳ שהיום ירד מאד כשירד השמ׳ ולא רצה האיש הלוי לסור שם כי היה שם היבוסי יושב בעת ההיא ולזה אמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה וזה לאות כי לא כבשו עדין בני יהוד׳ את ירושלם ולא כבשה נ״כ בימי יהושע ואף ע״פ שכבר הכה יהוש׳ את מלך ירושלם לא מצאנו שכבש העיר עד שבא שבט יהודה אחריו ונלח׳ בירושלם ולכדו אותה כמו ש שנזכר בראש זה ה הספר והנה היה זה הענ׳ מהפילגש קודם שנלחמו שבט יהודה בירושלם ולזה גם כן יתבאר שאחרי מות יהושע היו אלו הספורי׳ כמו שזכרנו ואולם נכתבו בזה המקום ל לסבה שביארנו׳ והנה ספר שלנו בגבעת ב בנימין והגיע מרוע ת תכונתם שלא היה שם איש מבני העי׳ מאסף אותם הביתה ללון עד שבא איש אחד מהר אפרים היה גר שם והוא הביאו לביתו׳ והנה

להשיבו א׳ מלין כתיב ו׳ו בסוף תיבותא וקרינן ה״א וסי׳ ובל שינויי דקרי וד״לא כתיב׳ דכת״ב וד״לא קר״י כלהון נמסרו בר״יש הא״י חיבורא בסמ׳ רבתא דאסדרנא לפום ענ״ות דעתין׃ הואל ד׳ בקריאה וסים הואל

וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ אֶל־בֵּית אָבִיהָ אֶל־בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַתְּהִי־שָׁם יָמִים אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ וַיָּקָם אִישָׁהּ וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ לְדַבֵּר עַל־לִבָּהּ לַהֲשִׁיבוֹ וְנַעֲרוֹ עִמּוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים וַתְּבִיאֵהוּ בֵּית אָבִיהָ וַיִּרְאֵהוּ אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיִּשְׂמַח לִקְרָאתוֹ׃ וַיֶּחֱזַק־בּוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיָּלִינוּ שָׁם׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הָרְבִיעִי וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיָּקָם לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־חֲתָנוֹ סְעָד לִבְּךָ פַּת־לֶחֶם וְאַחַר תֵּלֵכוּ׃ וַיֵּשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיִּשְׁתּוּ וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־הָאִישׁ הוֹאֶל־נָא וְלִין וְיִטַב לִבֶּךָ׃ וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת וַיִּפְצַר־בּוֹ חֹתְנוֹ וַיָּשָׁב וַיָּלֶן שָׁם׃ וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה סְעָד־נָא לְבָבְךָ וְהִתְמַהְמְהוּ עַד־נְטוֹת הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם׃ וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת הוּא וּפִילַגְשׁוֹ וְנַעֲרוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרֹב לִינוּ־נָא הִנֵּה חֲנוֹת הַיּוֹם לִין פֹּה וְיִיטַב לְבָבֶךָ וְהִשְׁכַּמְתֶּם מָחָר לְדַרְכְּכֶם וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶךָ׃ וְלֹא־אָבָה הָאִישׁ לָלוּן וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד־נֹכַח יְבוּס הִיא יְרוּשָׁלָ͏ִם וְעִמּוֹ צֶמֶד חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים וּפִילַגְשׁוֹ עִמּוֹ׃ הֵם עִם־יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מְאֹד וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל־אֲדֹנָיו לְכָה־נָּא וְנָסוּרָה אֶל־עִיר־הַיְבוּסִי הַזֹּאת וְנָלִין בָּהּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנָיו לֹא נָסוּר אֶל־עִיר נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה וְעָבַרְנוּ עַד־גִּבְעָה׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ לְךָ וְנִקְרְבָה בְּאַחַד הַמְּקֹמוֹת וְלַנּוּ בַגִּבְעָה אוֹ בָרָמָה׃ וַיַּעַבְרוּ וַיֵּלֵכוּ וַתָּבֹא לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ אֵצֶל הַגִּבְעָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן׃ וַיָּסֻרוּ שָׁם לָבוֹא לָלוּן בַּגִּבְעָה וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בִּרְחוֹב הָעִיר וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף־אוֹתָם הַבַּיְתָה לָלוּן׃ וְהִנֵּה אִישׁ זָקֵן בָּא מִן־מַעֲשֵׂהוּ מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וְהָאִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם וְהוּא־גָר בַּגִּבְעָה וְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם בְּנֵי יְמִינִי׃

וּבסרת עלוהי לחינתיה ואזלת מלותיה לבית אבוהא לבית לחם דבית יהודה והות תמן יומין ארבעא ירחין׃ וקם בעלה ואזל בתרה למללא על לבה לאתבותה ועולימיה עמיה וזוג חמרין ואעלתיה לבית אבוהא וחזהי אבוהא דעולימתא וחדי לקדמותיה׃ ואתקיף ביה חמוהי אבוהא דעולימתא ויתיב עימיה תלתא יומין ואכלו ושתיאו ובתו תמן׃ והוה ביומא רביעאה ואקדימו בצפרא וקם למיזל ואמר אבוהא דעולימתא לחתניה סעיד ליבך פיתא דלחמא ובתר כן תהלכון׃ ואסחרו ואכלו תרויהון כחדא ושתיאו ואמר אבוהא דעולימתא לגברא שרי כען ובית וישפר לבך׃ וקם גברא למיזל ואתקיף ביה חמוהי ותב ובת תמן׃ ואקדים בצפרא ביומא חמישאה למיזל ואמר אבוהא דעולימתא סעיד כען ליבך ואתעכבו עד מתפני יומא ואכלו תרויהון׃ וקם גברא למיזל הוא ולחינתיה ועולימיה ואמר ליה חמוהי אבוהא דעולימתא הא כען פנא יומא למערב ביתו כען הכא לחוד יומא דין בית הכא וישפר לבך ותקדמון מחר לאורחתכון ותהך לקירוך׃ ולא אבא גברא למבת וקם ואזל ואתא עד לקביל יבוס היא ירושלם ועמיה זוג חמרין חשיקין ולחינתיה עמיה׃ אינון עם יבוס ויומא מאך לחדא ואמר עולימא לריבוניה איתא כען ונזור לקרתא דיבוסאי הדא ונבית בה׃ ואמר ליה ריבוניה לא נזור לקרתא בני עממיא דלא מבני ישראל אינון ונתמטי עד גבעתא׃ ואמר לעולימיה איתא ונקריב בחד מן אתריא ונבית בגבעתא או ברמתא׃ ועברו ואזלו ועלת להון שמשא בסטר גבעתא די לשבט בנימן׃ וזרו לתמן למיעל למבת בגבעתא ואתא ויתיב ברחובא דקרתא ולית אינש דכניש יתהון לביתא למבת׃ והא גברא סבא אתא מן עיבידתיה מן חקלא ברמשא וגברא מטורא דבית אפרים והוא דר בגבעתא ואינשי אתרא מן שיבטא דבית בנימן׃

רדק

ותזנה׃ תרגו׳ ובסרת ותרגו׳ דבר יי׳ בזה בסר רוצה לו׳ בזתה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה או יהיה פי׳ זנות כמשמעו כי אשתו היתה אבל בלא כתובה וקדושין וזנת׳ מתחתיו׃ ופי׳ עליו על פניו כלומ׳ שלא חששה לו ולא נסתרה ממנו לזנות או פירו׳ עליו עמו בעוד שהית׳ עמו כמו ויבאו האנשי׳ על הנשי׳ שהוא כמו עם׃ ופי׳ ותלך מאתו שכעס בעל׳ עמה והלכה לה לבית אביה׃ ימים ארבעה חדשי׳׃ חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ופי׳ ימים שנה או יהיה ד׳ חדשים פי׳ ימים וכן תר׳ יומין ארבע׳ ירחין׃ להשיבו׃ כן כתי׳ וקרי להשיבה ופירש הכתו׳ להשיבו אליה והיא תשיב אליו׃ ותביאהו בית אביה׃ מצא׳ אותו פלגשו בדרך והכניס׳ אותו לבית אביה׃ סעד לבך פת לחם׃ בפת לחם והוא שלא כמשפ׳ אבל סעד נא לבבך והו׳ קמוץ הו׳ חטוף כי הוא סמוך במקף׃ נטות היום׃ נטות השמש לצד מערב כי היום נקר׳ זמן היות השמ׳ על הארץ׃ רפה היום לערוב׃ רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאומר בגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר״ל כצאת השמש עד זמן שהוא בגבורתו והוא חצי היום כי עד אז האור הולך ומתחזק כן מ מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה׃ הנה חנות היום׳ הלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה והנה ובלילה חונה או פירוש חנות השמש כי בערב ידמה לאדם כי השמש חונה אע״פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם ידמה כי הוא חונה ממהלכו ות״י ביתו כען הכא לחוד יומא דין׃ חבושים׃ אמר חבושים להודיע כי טעונו׳ היו בלחם ויין ומספוא והחמורים החבושי׳ הוא שיטעון האדם או ירכב עליהם׃ עם יבוס׳ סמוך ליבוס כמו שפירשתי עם בית מיכה סמוך לבית מיכה׃ רד מאד׃ ירד לצד מערב׃ הנה׳ אומר הנה על העדים אע״פ שלא זכר אלא עיר ר״ל לא בזו ולא באחרת אמר לא מבני ישראל הנה׃ לך ונקרבה׃ כמו לכה הכתו׳ בה״א וכמוהו לך כתראה פנים הכתו׳ בד״ה׃ ולנו׃ חס׳ למ״ד הפע׳ והיא נבלע בדגש ומשפטו ולננו בגבעה בשקל וקמנו׃ בני ימיני׃ להודיע כי הגבעה היתה לבנימן כי גבעה אחרת היתה אשר בה עיר וכן אמר הגבעה אשר לבנימן׃ וי״א כי אמ׳ בני ימיני כי בחזקת רעי׳ היו והוכיחו עליהם מעשיה׃

ואת

רשי

ותזנה עליו פלגשו׃ זנתה מביתו אל החוץ כל לשון זנות איננו אלא לשון יוצא כפקית ברא יוצאה מבעלה לאהוב את אחרים׃ הואל נא ולין׃ הלילה׃ רפה׃ השמש מגבורתו ונטה לערוב׃ הנה חנות היום׃ עת שכל הולכי דרכים נוחים לחנות בבית׃ עד גבעה׃ גבעת בנימן׃ ולנו׃ כמו ולננו דגמו׳ הנו״ן במקום נו״ן שנייה׃

ואת

יד ב׳בנ׳ לי״ט יד בתח וחד קמץ ויהודה עד נד יהודה קמץ

מסרה
נא ולין וייטב לבך׳ ועתה הואל וברך את בית עבדך דשמואל׳ הואל קח ככרי׳ כסף׳ הואל נא ולך את עבדך׃ והשכמתם ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא׃ ופילגשו ד׳ בקריאה ב׳ מנהון ר״פ

וסימ׳ ופילגשו ושמה ראומה ותולד גם הוא׃ ופילגשו אשר בשכם ילדה׃ ופילגשו ונערו׃ ועמו צמד וחמורים חבושים׃

רלבג

והנה הגיע מרוע תכונת בני העיר שרצו לקחת האיש הלוי למשכב זכור והחזיק האיש בפילגשו והוציאה להם החוץ ודמה שכבר היתה יפה מאד ולזה נתפייסו בזה ברואותם אותה כי כבר התיר להם האיש הזקן להוציא להם בתו הבתולה ופילגש האיש הלוי ולא נתפייסו בזה והאנשי׳ החוטאי׳ האלה התעללו בה כל הלילה עד הבקר ומרוב המשגל השיגה אותה החולשה ה הנפלא׳ עד שמתה פתח הבית אשר אדניה שם בשובה אליו. והנה האיש הלוי התפעל מזה הענין התפעלות רב ושתק עד בואו אל ביתו ותשם שלח כ נתחיה לי״ב שבטים הנשארים כי לא שלח לשבט בנימן כי מהם יבא הרע׳ ולזה נתח פילגשו לי״ב נתחים. והנה

רשי

ואת בית יי׳. לשילה אני הולך: ויבל לחמורים. ויתן יבול לחמורים ויבל אפר״ו נדיר בלע״ז: ונדענו. משכב זכור: ואין עונה. כי מתה:

רדק

ואת בית יי׳ אני הולך. הוא שילה ושילה היתה עירו כי מהר אפרי׳ היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים או פי׳ ואת בית יי׳ אני הולך אף על פי שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן ידמה לדעת המתרגם ולבית מקדשא דיי׳ אנא אזיל ואמר זה כדי שיאספהו אל ביתו בלב טוב: ולנער עם עבדך. לי ולאמתך אמר על פלגשו ולנערים הרבה לחם ויין וגם לעבדיך אמר בביתך אם ירצו לאכול ולשתות ממה שיש עמנו ות״י ולעולימא דעם עבדך אמ׳ עבדך על האיש ופלגשו כלומר הנער אשר עמנו ונכון הוא: ויבול. כתיב וקרי ויבל ואחד הוא פ״א הפעל בפתח והוא מפעלי הכפל פירשו בלל רוצה לומ׳ נתן להם מספוא והמספוא נקר׳ בליל כמו שכתו׳ בליל חמיץ יאכלו אם יגעה שור על בלילו ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורי׳ והשבולת שועל או אח׳ מהם עם התבן נקר׳ כן: מטיבי׳. פירשו יטב מבנין הפעי׳: מתדפקי׳. זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק בדבר שבת התפעל והוא מלשון קול דודי דופק והוא הנקישה על ה הדלת: ונדענו. פירשו בו למשכ׳ זכור לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת ד דומה כי למשכב שלו אותו. וי״ל כי היו רוצים להרגו כמו שספר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי הבא ללין בעיר ולדעת המפרשי׳ יהיה פי׳ דמו להרוג שדעתו היה להרב קודם שיזקק לנבלה ההיא או כנה הדב׳ הכעור בלשון הריגה: ויחזק האיש בפלגשו. הוציאה על כרחה להציל עצמו: וידעו אותה. ואע״פ שמתחילה לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונתרצו בה לבדה: בעלות השחר. כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף: שמו

חמורים ו׳ מלאים בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבל לחמורים. ולא אבה האיש ללון. החי ורים לבית המלך. אשר בשר חמורים בשרם. וישבו מקניהם דדה״. וגם הקרובים אליהם עד יששכר דדה: לך ג׳ חס׳ ה׳ בליש׳ הליכה וסימ׳ לך נא אתי אל מקום אחר. לך ונקרבה באחת המקומות. לך נתראה פנים דד״ה:

וישא עיניו וירא את האיש הארח ברחוב העיר ויאמר האיש הזקן אנה תלך ומאין תבוא: ויאמר אליו עברים אנחנו מבית לחם יהודה עד ירכתי הר אפרים משם אנכי ואלך עד בית לחם יהודה ואת בית יהוה אני הלך ואין איש מאסף אותי הביתה: וגם תבן גם מספוא יש לחמורינו וגם לחם ויין יש לי ולאמתך ולנער עם עבדיך אין מחסור כל דבר: ויאמר האיש הזקן שלום לך רק כל מחסורך עלי רק ברחוב אל תלן: ויביאהו לביתו ויבול לחמורים וירחצו רגליהם ויאכלו וישתו: המה מיטיבים את לבם והנה אנשי העיר אנשי בני בליעל נסבו את הבית מתדפקים על הדלת ויאמרו אל האיש בעל הבית הזקן לאמר הוצא את האיש אשר בא אל ביתך ונדענו: ויצא אליהם האיש בעל הבית ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא אחרי אשר בא האיש הזה אל ביתי אל תעשו את הנבלה הזאת: הנה בתי הבתולה ופילגשהו אוציאה נא אותם וענו אותם ועשו להם הטוב בעיניכם ולאיש הזה לא תעשו דבר הנבלה הזאת: ולא אבו האנשים לשמע לו ויחזק האיש בפילגשו ויצא אלהם החוץ וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה עד הבקר וישלחוה בעלות השחר: ותבא האשה לפנות הבקר ותפל פתח בית האיש אשר אדוניה שם עד האור: ויקם אדניה בבקר ויפתח דלתות הבית ויצא ללכת לדרכו והנה האשה פילגשו נפלת פתח הבית וידיה על הסף: ויאמר אליה קומי ונלכה ואין ענה ויקחה על החמור ויקם האיש וילך למקמו: ויבא אל ביתו ויקח את המאכלת ויחזק בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים עשר נתחים וישלחה בכל גבול ישראל:

וזקף עינוהי וחזא ית גברא דארח ברחוב קרתא ואמר גברא סבא לאן את אזיל ומנן את אתי: ואמר ליה עברין אנחנא מבית לחם דבית יהודה עד סיפי טורא דבית אפרים מתמן אנא ואנא אזיל עד בית לחם דבית יהודה ולבית מקדשא דיי אנא אזיל ולית אנש דכניש יתי לביתא: ואף תיבנא אף כיסתא אית לחמרנא ואף לחם וחמר אית לי ולאמתך ולעולימא דעם עבדך לית חוסרן כל מדעם: ואמר גברא סבא שלם לך לחוד כל חוסרונך עלי לחוד ברחובא לא תבית: ואעליה לביתיה ורמא כיסתא לחמריה ואסחו רגליהון ואכלו ושתיאו: אינון מטיבין ית לבהון והא אנשי קרתא גברין בני רשעא אקיפו ית ביתא דחקין למיתבר דשא ואמרו לגברא מריה דביתא סבא למימר אפיק ית גברא דעל לביתך ונדעיניה: ונפק לותהון גברא מריה דביתא ואמר להון בבעו אחי לא תבאשון כען בתר דעל גברא הדין לביתי לא תעבדון ית קלנא הדין: הא ברתי בתולתא ולחינתיה אפיק כען יתהן ועני יתהן ועיבידו להן דתקין בעיניכון ולגברא הדין לא תעבדון עיסק קלנא הדין: ולא אבו גבריא לקבלא מיניה ואתקיף גברא בלחינתיה ואפיק לותהון לברא וידעו יתה ואיתעלעבו בה כל ליליא עד צפרא ושלחוהא כמיסק צפרא: ואתת איתתא למיפני צפרא ונפלת בתרע בית גברא די ריבונה תמן עד דינהור: וקם ריבונהא בצפרא ופתח דשי ביתא ונפק למיזל לאורחיה והא איתתא לחינתיה רמיא בתרע ביתא וידהא מחתין על סיפא: ואמר לה קומי וניזיל ולא מתיבא ונסבה על חמר וקם גברא ואזל לאתריה: ואתא לביתיה ונסיב ית סכינא ואתקיף בלחינתיה והדמה ל לאיברהא לתרי עשר איברין ושלחה בכל תחום ארע דישראל:

מסרה

ללון ז׳ וסי׳ גם מקום ללון. ויסרו שמה לבא ללון ב׳ בפסו׳. ויען האיש הלוי. למה תהיה כגר בארץ. ולא אבה האיש: וגם תבן גם ח׳ פסוקין מן ג׳ ג׳ מלין ק קדמ׳ וכתראה נסבין ו׳ ומציעתא לא נסיב ו׳ וסימ׳ ויהיו בני שאול ושם שם ושם. ויאמר אליו מה אתה ראה ושבעה שבעה ושבע׳ ארין סרכיא וכל כל וכל. יש אחד ואין אין ואין. ואלה יצאו מן העיר אלה ואלה. ואם רע בעיניכם אם ואם. וגם תבן גם מספוא וגם לחם ויין. ופתח הצלע פתח ופתח: ברחוב ד׳ ומלאים בקריא׳ וסי׳ ויאמרו לו כי ברחוב נלין. רק כל מחסורך עלי. כי כשלה ברחוב אמת. ברחוב אבין מושבי:

שימו לכם. שימו לבלכם על הרעה הזאת: אל יי׳ במצפה: במקום שיתקבצו כל ישראל או רובם שם שכינה שורה כמו שנאמר אלהים נצב בעדת אל או הטעם כמו שמפורש בספר יהושע כי במצפה היה מזבח יי׳ ובית תפלה והיה בית מועד לישראל כשהיו מועדים על דבר. כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה גדולה לישׂ׳ כהקבץ מלכים להלחם עם יהושע: ויתיצבו פנות כל העם. ראשי העם התיצבו בתוך הקהל שהיה הקהל ד׳ מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה נהייתה הרעה והפסיק בכתוב וישמעו בני בנימן להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו בדבר לבא לפניהם ולבער הרעה והם שאו איך נהיה ופירוש ויתיצבו ויאמרו פנות העם עומדו בקהל ואמרו בני ישראל דברו איכה נהייתה הרעה הזאת:

ובני ישראל. לשון קריאה הוא: עליה בגורל. עליה נעלה בגורל וענין הגורל שהעשרה האנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צדה לעם ההולכים למלחמה כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לתשעה החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעי׳ כמה יתעכבו שם: חברים. כלם היו חברים בזה הדבר ואספו כלם כאיש אחד לקנא לדבר הנבל׳ הזאת ולהכות מהעושים אותה: בכל שבטי בנימן. משפחות בנימן כי המשפחה נקראת שבט ושבט משפחה כמו שכתוב ויקרב את משפח׳ יהוד׳ ועוד קרא באומרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפח׳ הגדולה נקראת שבט ושבט בנימן היו בה עשרה משפחו׳ גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד והיו גבורים וכל המשפחה היא׳ כחשבת שבט ואמרו אנחנו עשרה משפחות כלחמה כנגד עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היו בכללם: ויתפקדו

וְהָיָה כָל־הָרֹאֶה וְאָמַר לֹא־נִהְיְתָה
ג׳ ו׳ וְלֹא־נִרְאֲתָה כָּזֹאת לְמִיּוֹם עֲלוֹת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם
ל׳ חס׳ ענה ותוסר ב׳ הַזֶּה שִׂימוּ־לָכֶם עָלֶיהָ עֻצוּ וְדַבֵּרוּ:
וַיֵּצְאוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקָּהֵל ד
ל׳ הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן וְעַד־בְּאֵר
שֶׁבַע וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה
: וַיִּתְיַצְּבוּ פִּנּוֹת כָּל־הָעָם כֹּל שִׁבְטֵי
ל׳ יִשְׂרָאֵל בִּקְהַל עַם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע
מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי שֹׁלֵף חָרֶב:
וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי בִנְיָמִן
כִּי־עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה וַיֹּאמְרוּ
ח׳ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבְּרוּ אֵיכָה נִהְיְתָה הָרָעָה
ל׳. ל׳ הַזֹּאת: וַיַּעַן הָאִישׁ הַלֵּוִי אִישׁ הָאִשָּׁה
ל׳ הַנִּרְצָחָה וַיֹּאמַר הַגִּבְעָתָה אֲשֶׁר
לְבִנְיָמִן בָּאתִי אֲנִי וּפִילַגְשִׁי לָלוּן:
וַיָּקֻמוּ עָלַי בַּעֲלֵי הַגִּבְעָה וַיָּסֹבּוּ עָלַי
ל׳ אֶת־הַבַּיִת לָיְלָה אוֹתִי דִּמּוּ לַהֲרֹג
ל׳ ותר ותמת: וְאֶת־פִּילַגְשִׁי עִנּוּ וַתָּמֹת: וָאֹחֵז
ל׳. ל׳ בְּפִילַגְשִׁי וָאֲנַתְּחֶהָ וָאֲשַׁלְּחֶהָ בְּכָל־
שְׂדֵה נַחֲלַת יִשְׂרָאֵל כִּי עָשׂוּ זִמָּה
וּנְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: הִנֵּה כֻלְּכֶם בְּנֵי
יב׳ וחס׳ יִשְׂרָאֵל הָבוּ לָכֶם דָּבָר וְעֵצָה הֲלֹם:
וַיָּקָם כָּל־הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד לֵאמֹר לֹא
ל׳ נֵלֵךְ אִישׁ לְאָהֳלוֹ וְלֹא נָסוּר אִישׁ
לְבֵיתוֹ: וְעַתָּה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה
ו׳ וכל וידבר דכו׳ לַגִּבְעָה עָלֶיהָ בְּגוֹרָל: וְלָקַחְנוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים לַמֵּאָה לְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
ב׳ הקטן ל׳ וּמֵאָה לָאֶלֶף וְאֶלֶף לָרְבָבָה לָקַחַת
ג׳ חס׳ צֵדָה לָעָם לַעֲשׂוֹת לְבוֹאָם לְגֶבַע
בִּנְיָמִן כְּכָל־הַנְּבָלָה אֲשֶׁר עָשָׂה
ל׳ בְּיִשְׂרָאֵל: וַיֵּאָסֵף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל
ל׳. ל׳ אֶל־הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים:
וַיִּשְׁלְחוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
ב׳ משפחת אֲנָשִׁים בְּכָל־שִׁבְטֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר
מָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיְתָה בָּכֶם:
וְעַתָּה תְּנוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל
אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וּנְמִיתֵם וּנְבַעֲרָה
בני ק׳ ולא כתי׳ רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא אָבוּ בִּנְיָמִן
לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל אֲחֵיהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
יב׳. ג׳ וַיֵּאָסְפוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הֶעָרִים הַגִּבְעָתָה
לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וַהֲוָה כָל דְּחָזֵי וַאֲמַר לָא הֲוָות וְלָא
אִתְחֲזִיאַת כַּהֲדָא לְמִן יוֹמָא דִי
סְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
עַד יוֹמָא הָדֵין שַׁוּוּ לִבְּכוֹן עֲלַהּ
אִתְיַעֲצוּ וּמַלִּילוּ:
וּנְפַקוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְכְּנִישַׁת
כְּנִישְׁתָּא כְּגַבְרָא חַד לְמִדָּן וְעַד בְּאֵר
שָׁבַע וְאַרְעָא גִלְעָד לִקְדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא
: וְאִתְעַתַּדוּ רֵישֵׁי כָל עַמָּא כֹּל
שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל בִּקְהַל עַמָּא דַיְיָ
אַרְבַּע מְאָה אַלְפִין גַּבְרֵי רִיגְלִי
שָׁלְפֵי סַיְפָא:
וּשְׁמַעוּ בְּנֵי בִנְיָמִן אֲרֵי סְלִיקוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מַלִּילוּ אֵיכְדֵין הֲוָת בִּישְׁתָּא הָדָא:
וַאֲתֵיב גַּבְרָא לֵיוָאָה בַּעֲלָהּ דְאִתְּתָא
קְטִילְתָּא וַאֲמַר לְגִבְעָתָא דִי לְשִׁבְטָא
בִנְיָמִן עֲלֵית אֲנָא וּלְחֵינְתִּי לְמִבָת:
וְקָמוּ עֲלַי יָתְבֵי גִבְעָתָא וְאַקִּיפוּ
עֲלַי יַת בֵּיתָא בְּלֵילְיָא עֲלַי חֲשִׁיבוּ
לְמִקְטַל וְיַת לְחֵינְתִּי עַנְיוּהָא וּמִיתַת
: וַאֲחָדִית בִּלְחֵינְתִּי וְהַדֵּימִיתַהּ
וְשַׁלְחִיתַהּ בְּכָל תְּחוּם אַחְסָנַת אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי עֲבַרוּ עֵיצַת חֶטְאִין
וְדְלָא כָשַׁר בְּיִשְׂרָאֵל: הָא כוּלְכוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָבוּ לְכוֹן פִּתְגַם וְעֵיצָה
הַלְכָא: וְקָם כָּל עַמָּא כְּגַבְרָא חַד
לְמֵימַר לָא נֵיזִיל גְּבַר לְמַשְׁכְּנֵיהּ
וְלָא נְזוּר גְּבַר לְבֵיתֵיהּ: וּכְעַן דֵּין
פִּתְגָם דְנַעֲבֵיד לְגִבְעָתָא נִתְמְנֵי
עֲלַהּ בְּעַדְבָא: וּנְדַבַּר עַשְׂרָא גַבְרִין
לִמְאָה לְכֹל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְאָה
לְאַלְפָא וְאַלְפָא לְרִיבוֹתָא לְמִסַּב
זְוָדִין לְעַמָּא לְמֶעְבַּד לְאַיְתָיוּתְהוֹן
לְגִבְעָתָא דְבֵית בִּנְיָמִן כְּכָל קְלָנָא
דְאִתְעֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל: וְאִתְכְּנִישׁ כָּל
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְקַרְתָּא כְּגַבְרָא חַד
שָׁוָן: וּשְׁלַחוּ שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל
גַּבְרִין בְּכָל שִׁבְטָא דְבִנְיָמִן
לְמֵימַר מַה בִּישְׁתָּא הָדָא דַהֲוָת
בְּכוֹן: וּכְעַן אַיְתוּ יַת גַּבְרַיָא
בְּנֵי רִשְׁעָא דִי בְגִבְעָתָא וְנִקְטְלִינוּן
וּנְפַלֵּי עָבְדֵי בִישְׁתָּא מִיִּשְׂרָאֵל וְלָא
אֲבוֹ בְנֵי בִנְיָמִן לְקַבָּלָא לְמֵימַר
אֲחוּהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי
בִנְיָמִן מִן קִירְוַיָא לְגִבְעָתָא לְמִפַּק
לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רשי

פנות כל העם. ראשי כל עמא: רימו להרוג. כיוונו להרוג. אוייסמ״נט בלע״ז לעשות לבואם זו לגבעת בנימן ככל הנבלה וגו׳: חברים. שוים בעצה אח׳: בכל שבטי בנימן. עשרה שבטים נחשבו עשרה משפחותיו שיהו מרחל יב׳ שבטים: אטר

כל ז׳ כתו כל כל ותלה חדא ביניהון

רלבג

והנה נקהלו כל שבטי ישר׳ זולת שבט בנימן על זה אל יי׳ המצפה כי שם היו נקהלים לכל הדברי׳ הנפלאים לסבה שזכרנו במה שקדם ושם הודיעם האיש הלוי איך היה הדבר הזה ואמ׳ אותי דמו להרו׳ לרעתו שהו׳ יתיר עכמו להריגה ולא ינצל בזה החטא הגדו׳ המגונה תכלית הגנות ר״ל משכב זכור · והנה התפעלו מאד ישר׳ מזה הענין ורצו לבער הרע מקרבם כ כמשפטי התור׳ ולמען יוכלו להתעכב שם עד בערם הרע שלחו ע עשירית המחנ׳ לקחת ציד׳ לעם והנה שלחו תחלה בכל גבו׳ בנימן ובכל משפחותיו שיתנו האנשי׳ האלה החטאים האלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישר׳ ולא אבו בני בנימן לשמוע ב בקול אחיהם והורו זה כי יד כלם היתה במעל זה. וכראות

מסרה

וסי׳ הבהמה וכל החיה למינה. ויאמר אם שמוע תשמע. מי יתן והיה לבבם זה. ויתיצבו פנות כל העם. כל נגע כל מחלה.

רלבג

וכדאות בני בנימן שרצון ישר' להלחם בם יצאו בני בנימן למלחמה עם בני ישראל והיה מספרם כ"ו אלף איש שולף חרב ושבע מאות איש בחור היה כל אחד מהם אטר יד ימינו והיו בקיאים בירית אבנים בכף הקלע עד שכבר היו קולעים אל השער האחד עם רוב דקותם ולא יחטיאו שלא יכזבו וזה היה דבר כפלא מאד :

ואיש ישראל התפקדו · לבד מבנימן ד' מאות אלף איש שולף חרב ויעלו בית אל שמם היה ארון האלהים להשאל באורים ותמי' לפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן שהיה כהן גדול אז וידמה שקראו שם שילה ביתאל להקבע בו בית האלהים כי שם נקבע ימים רבי' והנה היה שם מנוחה כמו שאמרו חז"ל מנוחה זה שילה נחלה זה בית עולמים והנה ידענו כי אחר שסר ארון יי' מהגלגל בא לשילה ונקבע שם עד מות עלי או יהיה הרצון בבית אל בית האלהים והנה אי אפשר שכאמ' ג"כ שעלו לעיר בית אל כי היא היתה בגבול בנימן כמו שנזכר בספר יהושע · ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמ' ואמ' כי יהודה יעלה בתחלה ולא השלימו שאלתם כי כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם יאמ' להם שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה ולזה קרה להם מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השנית · ואולם

מהערים ד' בקריא' וסי' ונס אל אחת מהערים האל · ויתפקדו בני בנימן · ואשר מהערים · ולכן הנני פותח את כתף מואב : אטר ב' וסי' איש בחור אטר יד ימינו · ויקם יי' להם מושיע : ויתחזק ח' וסי' ויתחזק ישראל

ויתפקדו בני בנימן ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור : מכל העם הזה שבע מאות איש בחור אטר יד ימינו כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטא : ואיש ישראל התפקדו לבד מבנימן ארבע מאות אלף איש שלף חרב כל זה איש מלחמה : ויקמו ויעלו בית אל וישאלו באלהים ויאמרו בני ישראל מי יעלה לנו בתחלה למלחמה עם בני בנימן ויאמר יהוה יהודה בתחלה : ויקומו בני ישראל בבקר ויחנו על הגבעה : ויצא איש ישראל למלחמה עם בנימן ויערכו אתם איש ישראל מלחמה אל הגבעה : ויצאו בני בנימן מן הגבעה וישחיתו בישראל ביום ההוא שנים ועשרים אלף איש ארצה : ויתחזק העם איש ישראל ויספו לערך מלחמה במקום אשר ערכו שם ביום הראשון : ויעלו בני ישראל ויבכו לפני יהוה עד הערב וישאלו ביהוה לאמר האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימן אחי ויאמר יהוה עלו אליו :

ויקרבו בני ישראל אל בני בנימן ביום השני : ויצא בנימן לקראתם מן הגבעה ביום השני וישחיתו בבני ישראל עוד שמנת עשר אלף איש ארצה כל אלה שלפי חרב : ויעלו כל בני ישראל וכל העם ויבאו בית אל ויבכו וישבו שם לפני יהוה ויצומו ביום ההוא עד הערב ויעלו עלות ושלמים לפני יהוה : וישאלו בני ישראל ביהוה ושם ארון ברית האלהים בימים ההם : ופינחס בן אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם

ואתמנאו בני בנימן ביומא ההוא מן קירויא עסרין ושיתא אלפין גבר שלפי סיפא בר מיתבי גבעתא אתמניאו שבע מאה גבר עולים : מכל עמא הדין שבע מאה גבר עולים גברא גמיד בידיה דימינא כל אילין דשדן אבנא בקילעא ומרמן בבינת שערא ולא משגן : ואנש ישראל אתמניאו בר מדבית בנימן ארבע מאה אלפין גברא שלפי סיפא כל אילין גברי עבדי קרבא : וקמו וסליקו לבית אל ושאילו במימרא דיי ואמרו בני ישראל מן יסק לנא בקדמיתא לאגחא קרבא עם בני בנימן ואמר יי יהודה בקדמיתא : וקמו בני ישראל בצפרא ושרו על גבעתא : ונפק אנש ישראל לאגחא קרבא עם דבית בנימן וסדרו עמהון אנש ישראל קרבא על גבעתא : ונפקו בני בנימן מן גבעתא וחבילו בישראל ביומא ההוא עסרין ותרין אלפין גברא קטולין רמן לארעא : ואיתקף עמא אנש ישראל ואוסיפו לסדרא קרבא באתרא דסדרו תמן ביומא קדמאה : וסליקו בני ישראל ובכו קדם יי עד רמשא ושאילו במימרא דיי למימר האוסיף למקרב לאגחא קרבא עם בני בנימן אחי ואמר יי סקו עליהון : וקריבו בני ישראל לות בני בנימן ביומא תניינא : ונפק בנימן לקדמותהון מן גבעתא ביומא תניינא וחבילו בבני ישראל עוד תמנת עסר אלפין גברא קטילין רמן לארעא כל אילין שלפי סיפא : וסליקו כל בני ישראל וכל עמא ואתו לבית אל ובכו ויתיבו תמן קדם יי וצמו ביומא ההוא עד רמשא ואסיקו עלוון ונכסת קודשין קדם יי : ושאילו בני ישראל במימרא דיי ותמן ארון קיימא דיי ביומיא האינון : ופינחס בר אלעזר בר אהרן קאים קדמוהי ביומיא האינון

רשי

אטר יד ימינו · גמודי יד ימינם לא היו שולטים בה כאילו היא אטומה כמו אל תאטר עלי באר פיה : כל זה · שבע מאות איש הללו : אל השערה · לחוט השער : ולא יחטיא · ולא ישגה : יהודה בתחלה · אבל לא בחנו לשאול אם לנצח אם ליכנח ובאחרונה שבחנו אמר עלה כי מחר אתננו בידך השכימו והשלימו דבריהם : וישחיתו · כענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה פסל מיכה שהיה כבר : בבעל

רדק

ויתפקדו · קל' והפ"א קמוצה ומשפט הקו"ף להדגש כמשפט התפעל להיות ע"ינו דגושה לבד מעטים כמצאו קלים לבד מיושבי הגבעתה התפקדו וכן ואיש ישראל התפקדו וכן ויתפקד העם : עשרים וששה אלף איש · ובמפלתן כמצאו שנפלו מבנימן עשרים וחמשה אלף ומאה ושש מאות כסו אל סלע הרמון כמצאו אלף חסרים כי במניכם היו עשרים וששה אלף ושבע מאות מיושבי הגבעה ואלה האלף החסרים לא מצאנו מה היה להם ויתכן לפ' כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר שלא מתו במלחמ' ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא המתים בהנגף בנימן לפני ישראל ובמדרש אומר כי אותן אלף הלכו לארץ רומניא וישבו שם : אל השערה ולא יחטיא · תרגומו ומרמן בבינת שערא ולא משגן : וישחיתו בישראל · אמרו כי העונש הזה היה לישר' בעון פסל מיכה שהיה בימים ההם כמו שפירשתי והנה קנאו לדבר פלגש בגבעה ולא קנאו לפסל מיכה והיה להם לקנא ולעלו' עליו למלחמ' ולבער הפסל מישראל כמו שבערו זאת הרעה ולפיכך נענשו במלחמה הזאת אמר להם הקב"ה בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחית' : ויבאו ביתאל · הנראה בעיני כי על שילה אמ' כי שם היה הארון ונקרא בית אל ובית יי' כמו ואת בית יי' אני הולך כי לא מצאנו שהביאו הארון לביתאל שהוא לוז ובשאלה הראשונה גם כן לשילה באו כמו שנ' ויקומו ויעלו ביתאל וישאלו באלהים ואחר שאלתם קמו וחנו על הגבעה להלחם והטעם שהזכיר פעם אחרת ויבאו ביתאל להודיע כי בפעם אחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות וכל זה בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת ויתכן לפר' גם כן שהביאו הארון לביתאל כי ביתאל סמוך לשילה הוא כמו שאמר בסוף הענין בשילה אשר מצפונ' לבית אל והביאוהו שם להתפלל שם ויענם האל יתעלה בזכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אלא שאין ת משמעות הפסו' שהביאו הארון שם אז כי הפסוק אומ' ושם ארון ברית האלהים בימים ההם ה כרא' כי שם היה הארון בקביעו' ולא שהביאו אותו שם ובשילה היה הארון בימים ההם והרבו בתפלה ופנחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם ונענו בפעם הזאת : עומד לפניו בימים ההם · כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והאומים עמו : לאמר

וישב על המטה · ויתחזק העם איש ישראל · ויתחזק דוד באלהיו · ויתחזק שלמה בן דוד · ויתחזק המלך רחבעם · רמלוך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על · ויתחזק יותם · ויתחזק אביה וישא לו נשים :

לאמר האוסיף אם אחדל · ידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל אוה ובשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיעלו וינגפו כי היה להם לשאול אם יעלו ויצליחו · והוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל · והשיב לו מבואר עלו כי מחר אתננו בידך ומשפט השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז"ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי נשאל והנשאל פניו כלפי השכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה ה האשיגנו והנשאל אומר רדוף עלה והצלח ואין שואלין בקול שנ' ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמ' על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלת' וכיצד נעשית התשובה באורים ותומים שהיו האותיות בולטו' והיו משיבות הבורך עם שיוע רוח הקדש שהיה בכהן ש ששואלין בו וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה ש שרויה עליו שואלין בו ושאינו מ מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו שלא אביתר ולא עלתה לו שנ' ויעל אביתר וי"ב שבטים היו כתובין בהן ואמרו רז"ל שגם אברהם יצחק ויעקב כתובים והנה כל האותיו' בהם ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכה' מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שיש לו משנותיו עד הזמן ההו' יותר מג' מאות שנה לפיכ' יחסו עד אהרן וחיה זמן רב כי הא' ית' הבטיחו בזה על אשר קנא בשטים ואמר הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקצת רז"ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקצתם אמרו כי אליהו מבני בנימן היה ויש להם סמך בזה בד"ה : הנתקו מן העיר · מבנין שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל והפעו' עד התיקנו אות' מן העי' והוא ענין ההעתקה והעקירה : ונתקנוהו · דגש הקוף לתפארת הקריאה והדומי' לו כתבנו בספ' מכלל : קמו ממקומו · קמו על הפרט ממקומו על הכלל : מגיח · פי' יוצא והוא פעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא : ממערה גבע · ית' ממישר גבעתא ויש לפרשו מענין ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן שהו' ענין לחות ואותו המקום שהיה סמוך לגבע' היה מקום דשאי' : מקום לבנימן · לרדף שהיה סמוך לגבעה לרדוף אחריה' והיו נכים לפניהם בכונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים אל האורב שיכנסו אל העיר : וימשך האורב · יונתן פירשו פעל עומד ואתנגיד כמנא כלומר שנמשך אל הגבעה ויש לפרשו כמשמעו פעל יוצא ופירושו שמשכו בשופר והריעו כמו במשוך היובל : והמועד · זמן זה התנו ביניהם כדי כשיכנסו האורב בעיר שישלחו אש בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישרא' שכבר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם · ופירוש משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה · ומה שאמר עמוד עשן אחר שאמר והמשאת החלה הוא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין וישאם דוד מענין שרפה משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשכה משאין מסואות ופירוש משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא גם כן עמוד העשן משאת על שם שהוא נשא למעלה ולזה הפירוש יהיה עמוד חסר וי"ו ופירוש והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות ועמוד עשן גם כן החלה לעלות : ויהפך איש ישראל · הפך עורף לפני בנימן במלחמה כדי שינתקו מן העיר :

כפעם בפעם ו' וסימניהון במסרה רבתא : כבראשנה ה' בקריא' וסי' במס' רבת' : והמלחמה ג' בקריאה וסימניהון במסרה רבתא : נגעת ג' חס' בקריאה וסי' והנפש הנגעת תטמא עד הערב · כי נגעת עליה' הרעה' וכנף הכרוב השני : משאת ו' פתחין וסי' במס' רבת' : ובנימן ט' יחידאין וסי' במס' רבת' : השמימה י"א וסי' נמסר בסדר ואתחנן :

לְמֵימַר הַאוֹסִיף עוֹד לְמִיפַּק
לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחִי
אִם אִתְמְנַע וַאֲמַר יְיָ סְקוּ אֲרֵי מְחַר
אֶמְסְרִינוּן בִּידָךְ ׃ וְשַׁוִּי יִשְׂרָאֵל
כְּמַנִין עַל גִּבְעֲתָא סְחוֹר סְחוֹר ׃
וּסְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת בְּנֵי בִנְיָמִן
בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְסַדַּרוּ קְרָבָא עַל
גִּבְעֲתָא כִּזְמַן בִּזְמַן ׃ וּנְפַקוּ בְנֵי
בִנְיָמִן לְקַדָּמוּת עַמָּא אִתְנְגִידוּ מִן
קַרְתָּא וְשָׁרִיאוּ לְקַטָּלָא מֵעַמָּא
קְטִילִין כִּזְמַן בִּזְמַן בִּכְבֵישׁ אוֹרְחָתָא
דְּחֲדָא סַלְקָא לְבֵית אֵל וַחֲדָא
לְגִבְעֲתָא בְּחַקְלָא כִּתְלָתִין גַּבְרָא
בְּיִשְׂרָאֵל ׃ וַאֲמַרוּ בְּנֵי בִנְיָמִין תְּבִירִין
אִינוּן קֳדָמָנָא כִּדְבְקַדְמֵיתָא וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲמַרוּ נִיפּוּךְ וְנִיגוּרִינוּן מִן
קַרְתָּא לִכְבִשַׁיָּא ׃ וְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל
קָמוּ מֵאַתְרֵיהוֹן וְסַדַּרוּ קְרָבָא
בְּמֵישְׁרֵי יְרֵחוֹ וּכְמַנָא יִשְׂרָאֵל מְגִיחַ
מֵאַתְרֵיהּ מִמֵּישַׁר גִּיבְעֲתָא ׃ וַאֲתוֹ
מִדָּרוֹם לְגִבְעֲתָא עַסְרָא אַלְפִין
גְּבַר עוּלֵים מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַעֲבַדוּ
קְרָבָא תַּקִּיפוּ וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי
קְרִיבַת דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָּא ׃
וּתְבַר יְיָ יַת בִּנְיָמִן
קֳדָם יִשְׂרָאֵל וְחַבִּילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בִּדְבֵית בִּנְיָמִן בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין
וְחַמְשָׁא אַלְפִין וּמְאָה גַּבְרָא כָּל
אִילֵין שָׁלְפֵי סַיְפָא ׃ וַחֲזוֹ בְּנֵי
בִנְיָמִן אֲרֵי אִתְבַּרוּ וִיהַבוּ אֱנַשׁ
יִשְׂרָאֵל אֲתַר לְבִנְיָמִן אֲרֵי אִתְרְחִיצוּ
עַל כְּמַנָא דְּשַׁוִּיאוּ עַל גִּבְעֲתָא ׃
וּכְמַנָא אוֹחִי וְאִתְנְגִיד עַל גִּבְעֲתָא
וְאִתְנְגִיד כְּמַנָא וּמְחָא יַת כָּל קַרְתָּא
לְפִתְגַם דְּחָרֶב ׃ וּזְמָנָא הֲוָה מְתַקַּן
לֶאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל עִם כְּמַנָא דְּיִסְגּוּן
לְאַסָּקוּתְהוֹן יְטוֹר יְדִיתְנַן מִן קַרְתָּא
׃ וְאִתְחֲזַר אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל בִּקְרָבָא
וּדְבֵית בִּנְיָמִן שְׁרִיאוּ לְקַטָּלָא
קְטִילַיָּא בֶּאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל כִּתְלָתִין
גַּבְרָא אֲרֵי אֲמַרוּ בְּרַם מִתְּבַר תְּבִירִין
אִינוּן קֳדָמָנָא כִּקְרָבָא קַדְמָאָה ׃
וּכְמַנָא שְׁרֵי לְאַסָּקָא מִן קַרְתָּא
יְטוֹר דְּתַנַן וְאִתְפְּנִיאוּ דְבֵית
בִּנְיָמִן בַּתְרֵיהוֹן וְהָא סָלִיק

(ל' יתר מל' ותר חס') לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה
עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אָחִי אִם־אֶחְדָּל
וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ
בְיָדֶךָ ׃ וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל אֹרְבִים אֶל
הַגִּבְעָה סָבִיב ׃ וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
(ה') וַיַּעַרְכוּ אֶל־הַגִּבְעָה כְּפַעַם בְּפָעַם ׃
(ל') וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן לִקְרַאת הָעָם
(ל' ר') הָנְתְּקוּ מִן־הָעִיר וַיָּחֵלּוּ לְהַכּוֹת מֵהָעָם
(א') חֲלָלִים כְּפַעַם בְּפַעַם בַּמְסִלּוֹת אֲשֶׁר
(ל') אַחַת עֹלָה בֵית־אֵל וְאַחַת גִּבְעָתָה
(ג') בַּשָּׂדֶה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל ׃
וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן נִגָּפִים הֵם
(ה' · טו וכל דכוו' ל') לְפָנֵינוּ כְּבָרִאשֹׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אָמְרוּ נָנוּסָה וּנְתַקְּנֻהוּ מִן־הָעִיר
(א') אֶל־הַמְסִלּוֹת ׃ וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל
קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ וַיַּעַרְכוּ בְּבַעַל תָּמָר ו
(ל' · ות' · ל') וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה
גָבַע ׃ וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגִּבְעָה עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
(ג' · ל') וְהַמִּלְחָמָה כָּבֵדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי
(ג' · ח' פסוקי' מבני' מתחלפי') נֹגַעַת עֲלֵיהֶם הָרָעָה ׃ וַיִּגֹּף
יְהוָה אֶת־בִּנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִיתוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא
עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וּמֵאָה אִישׁ
כָּל־אֵלֶּה שֹׁלֵף חָרֶב ׃ וַיִּרְאוּ בְנֵי־
(ל') בִנְיָמִן כִּי נִגָּפוּ וַיִּתְּנוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
(י"ב) מָקוֹם לְבִנְיָמִן כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֹרֵב
אֲשֶׁר שָׂמוּ אֶל־הַגִּבְעָה ׃ וְהָאֹרֵב
(ל') הֵחִישׁוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה וַיִּמְשֹׁךְ
הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר לְפִי־חָרֶב ׃
וְהַמּוֹעֵד הָיָה לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל עִם־
(ב' כנסבי ומחי ו' פתח) הָאֹרֵב הֶרֶב לְהַעֲלוֹתָם מַשְׂאַת הֶעָשָׁן
מִן־הָעִיר ׃ וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
(ל') בַּמִּלְחָמָה וּבִנְיָמִן הֵחֵל לְהַכּוֹת חֲלָלִים
בְּאִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ כִּי
אָמְרוּ אַךְ נָגוֹף נִגָּף הוּא לְפָנֵינוּ
כַּמִּלְחָמָה הָרִאשֹׁנָה ׃ וְהַמַּשְׂאֵת
הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־הָעִיר עַמּוּד
עָשָׁן וַיִּפֶן בִּנְיָמִן אַחֲרָיו וְהִנֵּה עָלָה

בבעל תמר · במישר יריחו : מגיח · נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו גוחי מבטן : ממערה גבע · ממקום ערותה וגלויה של גבעת בנימן מקום תורפה שלה שהיא נוחה ליכבש משם כמו לראות את ערות הארץ באתם : ויתנו איש ישר' · אשר בשדה מקום לבנימן לברוח אל הגבעה כי שמכו ישר' על האורב שיבאו לקראתם : וימשך האורב · משך בשופר · ד"א משך בשופר העם אשר אתו אל ה העיר : והמועד היה · ומתחלה היה אות בין ישראל ובין האורב ל להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ו ויבינו ישר' אשר לכד האורב את הגבעה : משאת העשן · גובה העשן : ויהפך איש ישראל · עכשיו חוזר לתחלת הדברי' ומוכה ומפרש עשרי' וחמשה אלף שכתבו למעלה היאך נפלו והיכן נפלו : ואשר

רלבג

ואולם בפעם השלישי' שאלו כהוגן ואמרו ה האוסיף עוד לצאת ל למלחמה עם בני ב בנימן אחי אם אחדל והיה זה עד שאלת העצה אם יקרם רע מזה יחדלו כי הדבר הוא בבחירתם לא עד הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי ה השאלות הראשונות ש שאלו באלהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר א אתננו בידך והנה עשו בני ישראל בחכמה לשום אורבים אל ה הגבעה כמו שעשו כ כשכבשו את העיר · והראו ישר' את עצמם נגפים ונסו להם לפני בנימן כדי לנתקם מן העיר והאורב שהיה בעמק והוא אשר קרא מערה כי שם ישפכו כל המימות אשר שם והלחיות ולא ראו אותו בני בנימן לפשוט אז אל הגבעה ולהכות ה העיר לפי חרב · והנה היו האורבים י' אלפים איש מהיותר גבורים מבישראל ואחר שכנו ישראל והרחיקו בני בנימן מן העיר קמו וערכו מלחמה עם בני בנימן במקום שהיה שמו בעל תמר וזה הענין הוציא אורב ישראל ממקומו לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב כי היה סימן ביניהם ובין האורב שכאשר יניסו לבעל תמר יקום האורב ממקומו לפשוט אל הגבעה · והנה

ובנימן ב' יחידאין וכל יוסף ויהוד' דכל

לעלות יד וכל אורי' ויהושע דכל ב' מנ וכו' תנוה לבנימן

כליל

ואשר מהערים. האורב שנכנס בעיר משחיתים אותו בתוך השבט בתוך העיר: כתרו את בנימן. הקיפו את בנימן ככתר המקיף את הראש וכן אבירי בשן כתרוני וכן כי רשע מכתיר את הצדיק וכן גם בלשון עטרה נקראת הקפה ושאול ואנשיו עטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו. קוראים אחריו רדיפה צועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו. אבל הערים שהם נוחים בהם שם הדריכוהו: הדריכוהו. השיגוהו ויש דוגמתו בלשון תלמוד רהט בתריה פרסא בחלא ולא א' אדרכיה: עד נכח הגבעה. ממזרחה של גבעה: ויפלו מבנימן שמ"ח עשר אלף. בשדה בתוך המלחמה: ויעוללוהו. הריג' אחר הריגה כעוללו' שאחר הבציר: חמשת אלפים. הרי עשרים ושלשה אלף: עד גדעם. שם מקום: ויכו ממנו אלפים איש. הרי עשרים וחמשה אלף האמו' למעלה והמאה הכתובים למעלה לא פירש היכן נפלו: שבו אל בנימן. בכל הערי': מעיר מתום.. התמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים בכלל מתים היו שמתום לשון כליה הוא ויש לתמוה על אלף היכן הם שהרי עשרי' וששה אלף התפקדו מן הערי' ומן הגבעה שש מאות וכאן מנה בנופלי' עשרי' וחמשה אלף ומאה איש ושש מאות נמלטו אל סלע הרמון והאלף ברחו אל הערים ונפלו למחרת כששבו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשי' והטף: להפקד. להגרע:

וינחמו

השמימה י"א וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן: משחיתים ח' וסי' נמסר בסדר וירא: המדברה י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר אחרי מות: מתם ד' בקריאה וחסרים וסימניהון מעיר מתם עד בהמה. אין בו מתם פצע וחבורה. אין מתם בבשרי מפני. כי כסלי מלאו נקלה: וישאו קולם נשיאה קולם ד' חס' את בלישניהון

בְּלִיל־הָעִיר הַשָּׁמָיְמָה׃ וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
הָפַךְ וַיִּבָּהֵל אִישׁ בִּנְיָמִן כִּי רָאָה כִּי־
נָגְעָה עָלָיו הָרָעָה׃ וַיִּפְנוּ לִפְנֵי אִישׁ
יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר וְהַמִּלְחָמָה
הִדְבִּיקָתְהוּ וַאֲשֶׁר מֵהֶעָרִים
מַשְׁחִיתִים אוֹתוֹ בְּתוֹכוֹ׃ כִּתְּרוּ אֶת־
בִּנְיָמִן הִרְדִיפֻהוּ מְנוּחָה הִדְרִיכֻהוּ
עַד נֹכַח הַגִּבְעָה מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ׃ וַיִּפְּלוּ
מִבִּנְיָמִן שְׁמֹנָה־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֶת־
כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ
הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן וַיְעֹלְלֻהוּ
בַּמְסִלּוֹת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ
וַיַּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו עַד־גִּדְעֹם וַיַּכּוּ מִמֶּנּוּ
אַלְפַּיִם אִישׁ׃ וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים
מִבִּנְיָמִן עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ
שֹׁלֵף חֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה
אַנְשֵׁי־חָיִל׃ וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה
אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ
וַיֵּשְׁבוּ בְּסֶלַע רִמּוֹן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃
וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן
וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב מֵעִיר מְתֹם עַד־
בְּהֵמָה עַד כָּל־הַנִּמְצָא גַּם כָּל־הֶעָרִים
הַנִּמְצָאוֹת שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ׃
כא וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמִּצְפָּה
לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ
לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה׃ וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים
וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָדוֹל׃
וַיֹּאמְרוּ לָמָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הָיְתָה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהִפָּקֵד הַיּוֹם
מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד׃ וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַיַּשְׁכִּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־שָׁם
מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים׃

תְּנָנָא דְקַרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָא׃ וֶאֱנַשׁ
יִשְׂרָאֵל אִיהֲדַר וְאִתְבְּהִיל אֱנַשׁ
בִּנְיָמִן אֲרֵי חֲזָא אֲרֵי קָרִיבַת דְּתֵיתֵי
לְהוֹן בִּישְׁתָא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ קֳדָם
אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל לְאוֹרַח מַדְבְּרָא
וַעֲבְדֵי קְרָבָא אַדְבִּיקוּנוּן וֶאֱנַשׁ
כְּמָנָא קָמוּ מִקִּירְוֵיהוֹן קָטְלִין
בְּהוֹן מְכָא וּמְכָא׃ טַלְטִילוּ יַת דְּבֵית
בִּנְיָמִן רְדַפִינוּן מְבֵית נְיָחֲהוֹן
טַרְדוּנוּן עַד לָקֳבֵיל גִּבְעַת מִמַּדְנַח
שִׁמְשָׁא׃ וְאִתְקְטָלוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן
תַּמְנַת עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא יַת כָּל
אִילֵין גַּבְרֵי עַבְדֵי קְרָבָא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ
וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן
וְאִתַּטְמָרוּ בְּכִיבְשַׁיָא חַמְשָׁא אַלְפִין
גְּבַר וְאַדְבִּיקוּ בַּתְרֵיהוֹן עַד גִּדְעוֹם
וְקַטִילוּ מִנְּהוֹן תְּרֵין אַלְפִין גַּבְרָא׃
וַהֲווֹ כָּל דְּאִתְקְטִילוּ מִדְּבֵית
בִּנְיָמִן עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא
שָׁרְפֵי סַיְפָא בְּיוֹמָא הַהוּא יַת כָּל
אִילֵין גַּבְרֵי עַבְדֵי קְרָבָא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ
וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן שִׁית
מְאָה גַּבְרָא וִיתִיבוּ בְּכֵיף רִמּוֹן
אַרְבְּעָא יַרְחִין׃ וֶאֱנַשׁ יִשְׂרָ' תָּבוּ לְוַת
בְּנֵי בִנְיָמִן וּמְחוֹנוּן לְפִתְגַם דְּחָרֶב
מִקִּירְוֵיהוֹן גַּמְרִינוּן עַד בְּעִירָא עַד
כָּל דְּאִישְׁתְּכַח אַף כָּל קִירְוַיָא
דְּאִישְׁתַּכַּחָא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃ וֶאֱנַשׁ
יִשְׂרָאֵל קַיִּים בְּמִצְפַּיָא לְמֵימַר אֱנַשׁ
מִנָּנָא לָא יִתֵּן בְּרַתֵּיה לִדְבֵית בִּנְיָמִן
לְאִיתּוּ׃ וַאֲתָא עַמָּא לְבֵית אֵל וִיתִיבוּ
תַמָּן עַד רַמְשָׁא קֳדָם יְיָ וַאֲרִימוּ
קָלְהוֹן וּבְכוֹ בְּכִי סַגִּיא׃ וַאֲמָרוּ
לְמָא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הֲוַת דָּא
בְּיִשְׂרָאֵל לְמִסְגֵי יוֹמָא דֵין מִיִּשְׂרָאֵל
שִׁבְטָא חַד׃ וַהֲוָה מִיּוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי
וְאַקְדִּימוּ עַמָּא וּבְנוֹ תַמָּן מַדְבְּחָא
וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃

בקריאה וסימניהון ויבא העם ביתאל דעלם. ואיש ישראל נשבע במצפה. ויה' בכלתו לדבר דמיתת אמנון. וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו דאיוב. והנה ישאו קולם:

כליל העיר. שריפת העיר כלה עלה עשן השרפה אל השמימה: הפך. פניו אל בנימן להכות בהם: ויפנו. פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר: והמלחמה הדביקתהו. אנשי המלחמה הדביקוהו. ואשר מהערים. כתרגומו ואנשי כמנא רמו מקרויהון קטלין בהון מכא ומכא ר"ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגבעה ומשאר הערים ופי' בתוכו בתוך בנימן שנהרגים מבחוץ היו גם כן נהרגי' מבפני': כתרו. סבבו אותו ככתר ועל הדרך הזה עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו. זה לזה אומר רדוף אחריו: מנוחה הדריכוהו. חבר מ"ם השמוש ופי' ממנוחה הדריכוהו וכן ת"י מבית ניחהון טרדונון או פי' במקום מנוחתם הדריכוהו כמו שאמר נוכח הגבעה כלומר במקום שהיו חושבים לנוח שם הדריכוהו ויהיה הדריכוהו לפי' זה מענין כדורך גת: ויעללהו. אפילו העוללות שנשארו מהם כרתו כמו מעולל הכרם: חמשת ועשרי' אלף איש. והמאה שספר עוד למעלה הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שזכר: שש מאות איש. ולא היתה בהם אשה כי מן המלחמה נסו אלה השש מאות ואין אשה במלחמה לפיכך לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו מלבד אלה השש מאות שנסו אל סלע רמון: מעיר מתים. מעיר אנשים ומתי' שם לאנושות כולל אנשים ונשים וטף רוצה לומר האנשים בעיר והבהמה בשדה הכל הרגו: עד כל הנמצ'. פי' כל הנמצא עופות או חיות כל הנמצא להם הרגו: הערים הנמצאות. פי' הנמצאות להם שלא נהרסו בהכנס בהם ישראל להרוג העם שהיו הורסים העיר והערים שלא נכנסו בהם במלחמה שבו אליהם ושלחו אותם באש: לא יתן בתו. נתנו אותם כמו מנודים שלא יתחתנו בם עוד על הנבלה הזאת אשר עשו אחר שלא נתנו הרשעים והפושעים: להפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש: ויבנו שם מזבח. אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח וכי לא היה שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקרא ביתאל גם שם היה המזבח שבנה יעקב אבינו כמו שאנו עתידין לפר' בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים ביתאל וי"ל שבנו שם מזבח חדש והיה המקום הזה שילה או ביתאל ובנות המזבח הוא דרישת האל כמו שמצא במקומות רבים שהיו בונין מזבח לדרוש את יי' ומפני המקרה הרע הזה שקרה להם בדבר בנימן בנו מזבח והעלו עולות ובכו לפני יי' ואמרו למה היתה זאת להפקד שבט אחד:

נגרע

רלבג

והנה בזה האופ' ספר בכללות שהשחיתו בני ישראל בבנימן כ"ה אלף ומאה איש ואחר זכר הפרטים וזכר איך היתה ההתחלה בענין האורב וזכר איך היתה התחבולה בענין האורב למועד שהגבילו איש ישראל למהר לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב ואמר זה להעלות העשן מן העיר להבהיל את בנימן בראותו כי עלה כליל העיר השמימה והנה לא זכר בפרטים כי אם כ"ה אלף איש ולא חשש למאה העודפים על החשבון כי לא זכר בפרטים כי אם האלפי' ודומה שיהיו שם יותר על האלפי' בכל הרג והרג מספר מה כשהקבץ כלו יהיו מאה איש. וספר שנשארו בבנימן שש מאות איש ונסו אל סלע רמון וכבר נזכר תחלה שמספר בני בנימן עשרים וששה אלף שולף חרב ושבע מאות ודומה שהאלף הנשארים מתו במלחמות הראשונות. עוד זכר שאיש ישראל נשבע במצפה לאמר שלא יתן איש ממנו בתו לבנימן לאשה ובראותם כי נפקד שבט אחד מישראל חרה להם מאד והנה בנו שם מזבח חדש בבית האלהים והעלו עולות ושלמים ונגשו לדרוש את יי' על זה הקלקול שבא על ידם אולי שדרו שאם יתן יי' את בנימן בידם עשו זה הענין לכבוד השם והנה היה קשה בעיני ישראל הגרע שבט אחד מישראל והתחכמו למצוא נשים לנותרים. והרגו

רשי

ויכחמו · שבו לחשוב עליהם מחשבת פליטה : ארבע מאו' נערה בתולה · הושיבום על פי חביות של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף : ולא מצאו להם · לא ספקו להם : ירושת פליטה · נחלת השבט נשארה ריקנית הבו עצה שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישרא' : מזרחה השמש למסילה · במזרחה של מסילה שילה בצפונה של ביתאל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה מביתאל שכמה : לריב

רדק

נגדע · נכרת : ויתפקד העם · קל ודינו להדגש והוא ענין זכירה והשגחה כמו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו : יודעת משכב זכר · והאיך נודע זה יתכן כי העבירום לפני הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה כמו שעשו בבנות מדין שהעבירום לפני הציץ הבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו רז"ל ויש דרך אחרת זכרו רז"ל בדבר הבתולה ודנו דין בזה להושיבם על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף והם אמרו כי זה הנסיון עשו לנשי יבש גלעד ולא שהעבירום לפני הציץ כמו ש שעשו בנשי מדין ועשו סמך בזה ומה שכתוב בציץ לרצון להם לפני י' לרצון להם ולא לפורענו' להם : אל המחנ' שילה · גם זה הפסוק מוכיח כי ביתאל הנזכר בענין הזה הוא שילה שהרי במקום שבנו מזבח ובכו לפני יי' ואמרו מי אשר לא עלה שם היו עדין ומשם שלחו להחריב אנשי יבש גלעד : אשר בארץ כנען · לא מצאתי טעם לסיפור הזה כי ידוע הוא כי שילה בארץ כנען : ולא מצאו להם כן · כמו שהיו כי הם היו שש מאות והנערות לא היו אלא ארבע מאות : והעם נחם · כפעל עומד כי הוא קמוץ : ירשת פליטה · צריך שתהיה ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל · וטעם ירשת כי ירושה הוא מיעקב אבינו להיות מבניו שני עשר שבטי' עד עולם : אשר מצפונה לביתאל · פירשו רז"ל כי עיר שילה הוא אות' שהיה בצפונה של ביתאל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסלה ה העולה מביתאל שכמה ואני תמה מה צריך לכל זה כי שילה ידוע היה בלא סימנין ·

והנראה בעיני כי החג היה בשילה מימים ימימה ופירושו משנה לשנה ואמר בו התרגום מזמן לזמן מתועד למועד ואפשר כי מפסח לפסח היה זה או מסכות לסכות שהיה זמן שמחה או ביום הכפורים שהיו בנות ישראל יוצאות וחולות ב בכרמים כדברי רז"ל והמחול זה שהיה לבנות ישרא' חוץ לעיר שילה באותו המקו' אשר מצפונ' לביתאל ולהודיע אותו המקום זכר אלה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה הפסו' יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתוב והיה אם יצאו בנות שילה וגו' ואמרו להם ם שילדנו בכרמים : חננו

בקהל ד' דגשין בקריאה וסי' מי אשר לא עלה בקהל · כי רבת בקהל אשר לא התקדשו · אשר צוית לא יבאו בקהל לך · קמתי בקהל אשוע · וסימ' בלשון תרגום ניסק נצלי דסגין אתפקדית : יבש ו' חס' בליש' בקריאה וסימ' ויתפקד העם · וישלחו שם העדה · וישב בנימן בעת ההיא · ויקשר עליו שלום

ויאמרו בני ישראל מי אשר לא־
עלה בקהל מכל־שבטי ישראל אל־
יהוה כי השבועה הגדולה היתה
לאשר לא־עלה אל־יהוה המצפה
לאמר מות יומת : וינחמו בני
ישראל אל־בנימן אחיו ויאמרו
נגדע היום שבט אחד מישראל : מה־
נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו
נשבענו ביהוה לבלתי תת־להם
מבנותינו לנשים : ויאמרו מי אחד
משבטי ישראל אשר לא־עלה
אל־יהוה המצפה והנה לא בא־איש
אל־המחנה מיבש גלעד אל־הקהל :
ויתפקד העם והנה אין־שם איש
מיושבי יבש גלעד : וישלחו־שם
העדה שנים־עשר אלף איש מבני
החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם
את־יושבי יבש גלעד לפי־חרב
והנשים והטף : וזה הדבר אשר
תעשו כל־זכר וכל־אשה ידעת
משכב־זכר תחרימו : וימצאו
מיושבי יבש גלעד ארבע מאות
נערה בתולה אשר לא־ידעה איש
למשכב זכר ויביאו אותם אל־
המחנה שלה אשר בארץ כנען :
וישלחו כל־העדה וידברו אל־בני
בנימן אשר בסלע רמון ויקראו
להם שלום : וישב בנימן בעת ההיא
ויתנו להם הנשים אשר חיו מנשי
יבש גלעד ולא־מצאו להם כן :
והעם נחם לבנימן כי־עשה יהוה
פרץ בשבטי ישראל : ויאמרו זקני
העדה מה־נעשה לנותרים לנשים
כי־נשמדה מבנימן אשה : ויאמרו
ירשת פליטה לבנימן ולא־ימחה
שבט מישראל : ואנחנו לא נוכל לתת
להם נשים מבנותינו כי־נשבעו
בני־ישראל לאמר ארור נתן אשה
לבנימן : ויאמרו הנה חג־יהוה בשלו
מימים ימימה אשר מצפונה לבית־
אל מזרחה השמש למסלה העלה
מבית־אל שכמה ומנגב ללבונה :

ד' תס וסי' כנות נכלי דסגין אתפקדית · ל' · ל' ויד' על בנימן · ר"מל · ל' מדפי · ת' אס' · ר' · ד' ל"פ · ג' נ' אל' ך · ל' זונית תמיל' כמו' לנד' כיד' עכימה · ל' · ב' כתת ירשת ירגלי סמך · ר"מל · ד' ית' כתי' ויו בכוף · ר' · י'

ואמרו בני ישראל מן דלא סליק
בקהלא מכל שבטיא דישראל
לקדם יי ארי שבועתא רבתא
הות לדלא סליק לקדם יי למצפיא
למימר איתקטלא יתקטיל :
ואתנחמו בני ישראל על דבית
בנימן אחוהון ואמרו איתמנע
יומא דין שיבטא חד מישראל :
מה נעבד להון לדאישתארו לנשין
ואנחנא קיימנא במימרא דיי בדיל
דלא למתן להון מבנתנא לנשין :
ואמרו מן חד משיבטיא דישראל
דלא סליק לקדם יי למצפיא והא
לא אתא אנש למשריתא מיבש
גלעד לקהלא : ואתמניאו עמא
והא לית תמן אנש מיתבי יבש
גלעד : ושלחו תמן כנישתא תרי
עסר אלפין גברא מזרזי חילא
ופקידו יתהון למימר איזילו
ותמחון ית יתבי יבש גלעד לפתגם
דחרב ונשיא וטפלא : ודין
פתגמא די תעבדון כל דכורא
וכל אתתא דידעת משכבי דכורא
תגמרון : ואשכחו מיתבי יבש
גלעד ארבע מאה עולימן בתולן
דלא ידעא גבר משכבי דכורא
ואיתיאו יתהון למשריתא לשילו
די בארעא דכנען : ושלחו כל
כנישתא ומלילו עם בני בנימן די
בכיף רמון וקרו להון מילין
דשלם : ותבו בני בנימן בעידנא
ההיא ויהבו להון נשין דקיימו
מנשי יבש גלעד ולא ספיקו להון
כן : ועמא אתנחמו על דבית
בנימן ארי עבד יי תרעת בשיבטיא
דישראל : ואמרו סבי כנשתא מה
נעביד לדאישתארו לנשין ארי
פסקת מדבית בנימן אתתא :
ואמרו ירותת שיזבתא לבני בנימן
ולא יתמחי שיבטא מישראל :
ואנחנא לא ניכול למתן להון נשין
מבנתנא ארי קיימו בני ישר' למימר
ליט די יתן אתתא לדבית בנימן :
ואמרו הא חגא קדם יי בשלו מזמן
מועד למועד די מציפונא לביתאל
מדנח שימשא לכבשא דסליק מבית
אל לשכם ומדרומא ללבונתא :

רלבג

והרגו בהם כל יושבי יבש גלעד כי לא באו אל המחנה לבקשת ראשי העם והשאירו כל הבתולות להיות ל לנשים לבני בנימן ולפי שלא נמצא להם בזה האופן נשים כ במספרם כי לא היו שם ביבש גלעד כי א אם ד' מאות בתולות נתנו להם דרך לקחת נשים מן המחוללות למאתים הנשארים א אשר בבנות שילה ב בשיחטפו להם איש אשתו : ירושת פלטה לבנימן · הרצון בו במה שפלט מהם והם השש מאות איש ראוי שנעשה בדרך שיהו ירושה לבנימן רוצה לומר שלא יפקד שם בנימן במותם וזה אמנם יהיה בשיקחו להם נשים וזה ענין הירוש' כי היה נשארת עד מות המורים והנה אמרו זה להורות כי לא סבב השי' שיהיו השש מאות האלו מ מפליטיו אם לא מפני שלא ימחה שבט מ מישרא' ולזה חוייב לנו לעשותו שיהיו להם נשים בזולת כרי שלא נעבור על שבועתינו וידמה שזאת השבוע' לא היתה רק לאותם האנשים לא לבאים א אחריהם וימנעו מתת להם איש בתו לא בת איש אחר יהיו להם ב בנות יושבי יבש גלע' : חכונו

בין יבש · תחת האלה ביבש · יבש בן שלום ר"פ · וכל יכשו דכוו חס' : לנשים י"ד רפין וסי' לטוב בעיניה' ב' כו · והיו לאחד מבני · לבני דדיהן לנשים · את בנותם נקח לנו לנשים · ממשפחות בני מנשה · ויקחו את בנתיהם · מה נעשה לנותרים ב' כו · ויאמרו זקני העדה · ותהיין גם שתיהן לו · חרב אל סוסיו · חרב ונגבורי בבל · ואלמנה וגרושה לא · מבנותינו ד' מל' וסי' נמסר בההלים סימן קט"ד : מימים ימימה ה' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסוף סדר בא :

חנונו אותם. הוא על דרך לאט לי לנער לאבשלום והרצון חנונו בעבורנו את בני בנימן והניחום להם כי מה שנשבענו היה על דרך כתיבת הנשים לאנשים ולא נשבענו שלא יחטפו ממנו כי אין כהוג שיקח איש אשה על זה הדרך ותוכלו לראות ממנו זה בכלל כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה אבל כתנום לנו ברצון וכן המנהג.

חנונו אותם. כמו חנם כלומר מהנשים האלה תחנונו שתניחום להם או פי' כמו אשר חנן אלהים את עבדך כלומר תנו אותם לנו במתנה כי לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל הרגנו לפיכך אנו צריכים שיהיו להם נשים שלא ימחה השבט ואם תאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו איש אשר יתן בתו לבנימן

ויצוו ד' ג' מלאים וא' חס' וסי' ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה. ויצוו את העם לאמר כראתכם. ויצוו אתם לאמר לכו והביאו. ויצוו את בני בנימן דין כתיב חס': יצאו ט"ו בקריא' וסימ' נמסר בסדר כי תבא:

בלקיחת האשה והיות הענין כן הוא מבואר שכאשר לא הנחתם אותן להם בעת הזאת תמחה שבט מישראל אם לא יהיו נשים ל לנשארים מבני בנימן הנה אתם אשמי' תהיו. וספר כי משם הלכו בני ישרא' איש לשבטו ולמשפחתו ואיש ל לנחלתו. ובני בנימן ג"כ שבו לנחלת' ובנו עריהם וישבו בהם:

ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם שו':

הראשון הוא ל להודי' מה שקרה מן הסכנה למיכה משני נטייתו מדרכי התורה עד ם שכמעט שבב הפסל ההוא לאבד מיכה ו וביתו:

השני הו' להודיע שראוי ל לנלחמים שירחו ת מראשית הענין אם יתכן להם לנצח ם שכנגד' ואם לא יתכן להם זה אין ראוי ם שיתחילו במלחמ' ולזה ספר שבני דן שלחו

וַיְצַוּ֗ אֶת־בְּנֵ֥י בִנְיָמִ֖ן לֵאמֹ֑ר לְכ֖וּ
וַאֲרַבְתֶּ֥ם בַּכְּרָמִֽים׃ וּרְאִיתֶ֗ם וְהִנֵּ֨ה
אִם־יֵ֨צְא֥וּ בְנֽוֹת־שִׁילוֹ֮ לָח֣וּל בַּמְּחֹלוֹת֒
וִֽיצָאתֶם֙ מִן־הַכְּרָמִ֔ים וַחֲטַפְתֶּ֥ם לָכֶ֛ם
אִ֥ישׁ אִשְׁתּ֖וֹ מִבְּנ֣וֹת שִׁיל֑וֹ וַהֲלַכְתֶּ֖ם
אֶ֥רֶץ בִּנְיָמִֽן׃ וְהָיָ֡ה כִּֽי־יָבֹ֣אוּ אֲבוֹתָם֩
א֨וֹ אֲחֵיהֶ֜ם לָר֣וֹב אֵלֵ֗ינוּ וְאָמַ֤רְנוּ א
אֲלֵיהֶם֙ חָנּ֣וּנוּ אוֹתָ֔ם כִּ֣י לֹ֧א לָקַ֛חְנוּ
אִ֥ישׁ אִשְׁתּ֖וֹ בַּמִּלְחָמָ֑ה כִּ֣י לֹ֥א אַתֶּ֛ם
נְתַתֶּ֥ם לָהֶ֖ם כָּעֵ֥ת תֶּאְשָֽׁמוּ׃ וַיַּֽעֲשׂוּ־
כֵן֙ בְּנֵ֣י בִנְיָמִ֔ן וַיִּשְׂא֤וּ נָשִׁים֙ לְמִסְפָּרָ֔ם
מִן־הַמְּחֹלְל֖וֹת אֲשֶׁ֣ר גָּזָ֑לוּ וַיֵּלְכ֗וּ
וַיָּשׁ֙וּבוּ֙ אֶל־נַ֣חֲלָתָ֔ם וַיִּבְנוּ֙ אֶת־הֶ֣עָרִ֔ים
וַיֵּשְׁב֖וּ בָּהֶֽם׃ וַיִּתְהַלְּכ֨וּ מִשָּׁ֤ם בְּנֵֽי־
יִשְׂרָאֵל֙ בָּעֵ֣ת הַהִ֔יא אִ֥ישׁ לְשִׁבְט֖וֹ
וּלְמִשְׁפַּחְתּ֑וֹ וַיֵּצְא֣וּ מִשָּׁ֔ם אִ֖ישׁ
לְנַחֲלָתֽוֹ׃ בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם אֵ֥ין מֶ֖לֶךְ
בְּיִשְׂרָאֵ֑ל אִ֛ישׁ הַיָּשָׁ֥ר בְּעֵינָ֖יו יַעֲשֶֽׂה׃

ויצוו ק' — ב' ובסתם — ג' מל' — לריב ק' — ז' — ות"ל נגבי — ז'

וּפַקִּידוּ יַת בְּנֵי בִנְיָמִן לְמֵימַר אִזִּילוּ
וְתִכְמְנוּן בְּכַרְמַיָּא׃ וְתֶחֱזוּן
וְהָא אִם יִפְּקוּן בְּנַת שִׁילֹה לְמֵיחַג
בְּחִינְגַיָּא וְתִפְּקוּן מִן כַּרְמַיָּא ו
וְתַחְטְפוּן לְכוֹן גְּבַר אִתְּתֵיהּ מִבְּנַת
שִׁילֹה וְתַהֲכוּן לְאַרְעָא שִׁבְטָא
דְבִנְיָמִן׃ וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן אֲבָהַתְהוֹן
אוֹ אֲחֵיהוֹן לְמִידַן קֳדָמָנָא וְנֵימַר
לְהוֹן חַנִּינוּנוּן לְהוֹן אֲרֵי לָא ס
סַפִּיקְנָא לְמִיתַּן גְּבַר אִתְּתֵיהּ ב
בִּקְרָבָא אֲרֵי לָא אַתּוּן יַהֲבִין לְהוֹן
כְּעִידָּן פּוֹן תְּחוֹבוּן׃ וַעֲבָדוּ כֵּן
בְּנֵי בִנְיָמִן וּנְסִיבוּ נְשִׁין לְמִנְיָנֵיהוֹן
מִן חִנְגַיָּא דִּי אֲנַסוּ וַאֲזַלוּ וְתָבוּ ל
לְאַחְסַנְתְּהוֹן וּבְנוֹ יַת קִירְוַיָּא ו
וִיתִיבוּ בְּהוֹן׃ וְהַלִּיכוּ מִתַּמָּן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעִידָּנָא הַהִיא גְּבַר
לְשִׁבְטֵיהּ וּלְזַרְעִיתֵיהּ וּנְפַקוּ מִתַּמָּן
גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ בְּיוֹמַיָּא
הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר
דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי יַעֲבֵד׃

לא אתם נתתם להם שתאשמו בזה אלא הם לקחו אותם ורז"ל כי אחר כן התירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה משאר השבטים כי מצאו ההיתר בלשון החרם שהם נשבעו אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן ודרשו ממנו ולא מבנינו אבל מהדורות הבאים אחריהם היו יכולי' לישא נשים ועוד דרשו אילו היה עולה מן השבטים לא היה האלהים אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו ולא אמר אלא מבנימן שלא נולד עדיין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא עמדו עדיין חייבין אנו לקרבן: בימי' ההם אין מלך בישראל. הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישרא' ולא שופט ולא כוגם משיב אותם לטובה עד שבא ם שמואל הנביא ז"ל שמספר ת תולדתו ועניינו בספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל:

רשי

לריב שינו. ללכת שינו במלחמ': ואמרנו אליהם חנונו אותם. ריחמנו עליהם כי אינם יודעים מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא עון לכם בדבר כי לא אתם נתתם להם את בנותיכם שתהא לכם אשמה בדבר ושלום לכם אל תיראו:

סכום פסוקים של ספר שפטים שש מאות ושמנה עשר וסימנו ת"ם וסדריו י"ד וחציו וירעצו וירצצו:

סליק ספר שופטים

חמשה מרגלי' והם ראו כי כבר תנוחת העיר ההיא בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם: הג' הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ"ש כשיהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו: הד' הוא לפרסם מה שנסתפקו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך אשר ספר וכאילו היה זה התנכלו' מה לשמשון שהיה מהשבט ההוא אם כסתפק במדה המגונה ההיא ר"ל ללכת אחר עיניו: החמישי הו' להודיע שאין ראוי לאדם לקחת פילגש להמשך לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישרא' ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אשר בגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון: הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתרה שם הלא תראה מה שנמשך מהרע מההקנטות שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו ישבה בבית לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורה: השביעי הוא להודיע גם כן שראוי לאשה שלא תטה מאישה ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותטה אל כל אשר יחפוץ הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטורין ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור: השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחי' מביתו בעבור השוקתו לכבדם אבל ראוי כשירצה רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור: התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מצד כי היום רד מאד: העשירי הוא להודיע כי כשיבא הכרח להתבעל תואת המשגל האיש והאשה מתירין האשה קודם לאיש לזה והעל"כ שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם: הי"א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריות' שהם העם שהתעללו בפילגש כל הלילה לא הסתפקו להאכילה ולהשקות' אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולשה עם זה שבאו עלי' באכזריו' באופן שהזיקוה בתשמיש עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג"כ ספר מאכזריותם שאין איש מהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל דבר ולזה לא יצטרך שיאכילוהו מאשר להם לפי מה שהגיד להם ועם מה שאמר להם שהוא הולך לבית יי' כי זה היה ראוי שיביאהו אל שיאספוהו הביתה לכבוד השם: הי"ב הוא להודיע שראוי לאדם כשארעו לו שלא ישמיעקולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר ששתק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו: הי"ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להגיע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניה' הדבר אשר יכעס לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניה' ולזה ספר שלא האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישר' ולא רצה לשלוח הספור להם לבד בכתב עם שזה מסך לבם מאד לקנא לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפני' על זה: הי"ד הוא להודיע שראוי לבער החטא' מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשארי' ממעשיהם כ"ש בדבר יפותו בו האנשים בקלות והוא ענין המשגל ולזה ספר שכבר התפעלו בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור: הט"ו הוא להודיע שראוי לאדם שלא יתחזק יד אחד כשיהיו חטאים לשמרם משיגיע להם העונש הראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר שורש מדרכי התורה הלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר ונפל עזור ויחדו כלו': הי"ו הוא להודיע שראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי יצליח בו דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישר' כששאלו באלהים איך יעשו המלחמ' מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם הודיע להם שינוצחו היו נשמרין אז מהמלחמ' ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמון ויתנם השם בידם והם לא שאלו את מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ובשאלה השנית היה ג"כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון בזה שישאלו אם יחדלו מזה לגמרי שכבר בא להם המענה מאת הש"י באותן שאלות הקודמות מורה שרצון האל ית' שיעלו אליו אך שאלו אם יחדלו עתה וימתינו עד עת אחר ולזה באה להם התשוב' בשלמו' והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישרא'. ואולם התועלות שהגיעו מענין האורב בדבר המלחמה כבר זכרנום בענין מלחמת העי ומשם ילקחו: הי"ז הוא להודיע טוב נפש ישרא' כי עם מה שהשחיתו בנימן בהם השיגה אותם החרטה הנפלאה על כל הרע שהרעו לבנימן והתחכמו להעמיד השבט על עניינו במצאם דרך לתת להם נשים מישראל מזולת שיעברו על השבועה שנשבעו במצפה ולזה נתנו להם עצה שיגזלו איש אשתו מהמחוללות כשלא הספיקו בנות יבש גלעד והנה נהגו ביושבי יבש גלעד המנהג כותה התורה במלחמ' מדין ודמה שעל פי' עמו כל זה ואולם בני בנימן מפני שהיו כלם מורדי' בי' בחזק' ידי החטאים רצה הש"י שיענש זה העונש הנפלא באופן שיאבדו הם וטפם: הי"ח הו' להודיע אופן השגחת הש"י באבות הקדושי' ולזה סבב שלא ימחה שבט מישר' והשאיר מפני זה מהם שש מאו' איש וסבב שיתקדו לו ישר' בכל ענין שיתקיים זה השבט בדרך שלא ימחה שמו מישר'.

וחד מן מ"א מלין דכתיב ו"ו בסוף תבותא וקרי' לוד וס' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה · תקעו החלוץ הולך לפני הכהנים תקעו דיהושע · אזנו ויאמר שאול
וביהודה · הביאו עצה עשי פליליה · הברו נלאית ברוב עצתיך · התפתחו ההנערי מעפר קומי · עצתו קורא ממזרח עיט · מטעו ועניך כולם
לדוד בי' חסיתי · חסדו אלוה חסדו יקדמני · ועננו למען יחלצון ידידיך · כחו ענה בדרך כחו · ויודעו ישובו לי יראיך · וראיתנו אשר הראיתנו

כי עמך מקור חיים

באורך נראה אור

רדק

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים. כבר כתבנו בתחילת ספר יהושע כי הוי"ו תמצא בלשון הקדש בתחילת הדברים וכן מנהג לשון ישמעאל ודקדוק מלת ויהי כתבנו שם גם כן: מן הרמתי'. כתבו רבותינו ז"ל שתי רמות הם שצופות זו את זו ואם כן שתי רמות הם והמלה מוכיחה כן שהיא בלשון שנים יהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד בשתים מתחתן כי ו והרומים להם. וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו ויש לפרש צופים נביאים ומן שזכר עומד במקום שנים כאלו אמר מן צופים כלומר ממשפחת צופים וכן תרג' יונתן מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פי' הנכון כי ממשפחת נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחסו בדברי הימי' ובני קרח נביאים היו והם אסיר ואלקנה ואביאסף ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח: מהר אפרים. לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואפשר כי לטעם זה נסמך מעשה פלגש בגבעה לסיפור הזה בדבר אלקנה ותולדת שמואל שגם הוא לוי היה והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל בנו החזיר ישראל לדרך טובה: אפרתי. כאמר על שני פנים האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אם כן מה שאמר אפרתי שהיה מהר אפרים. ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר גם כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים וזהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרי' נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערי' בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות: אפרתי. אמר רבי יהושע בן לוי פלאטיני ות"י אפרתי גברא פליג חולק בקודשיא בטורא דבית אפרים: ועלה

הלו ד' ר"פ וסי' ולו שתי נשים. ולו היה בן ושמו שאול. ולו אחים בני יהושפט. ולו הכין כלי מות חציו:

והוה גברא חד מרמתא מתלמידי נביאיא מטורא דבית אפרים ושמיה אלקנה בר ירוחם בר אליהוא בר תוחו בר צוף גברא פליג חולק בקודשיא בטורא דבית אפרים: וליה תרתין נשין שום חדא חנה ושום תנייתא פנינה והוה לפננה בנין ולחנה לית בנין:

א איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירחם בן אליהוא בן תחו בן צוף אפרתי: ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית פננה ויהי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים:

רשי

ויהי איש אחד. הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים ושופט מסר לשופט עד שהגיע לעלי ומתנו לשמואל כמו ששנינו וזקנים לנביאים: מן הרמתים צופים. שתי רמות היו שצופות ורואות זו את זו ויונתן תירגם צופים מתלמידי נביאיא: אלקנה. לוי היה מבני אביאסף בן קרח כמתייחס ב בדברי הימים: אפרתי. יונתן תירגם בטורא דבית אפרים ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינוס אר' חשוב כמו אפרין מתקייה לר"ם לשון חשי ועלה

רלבג

הנה ספר שכבר היה איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהו בן תוחו בן צוף אפרתי וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה נתבאר שלא נקרא אפרתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים צופים מודיע המקום המיוחד שהיה משכנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה ויבאו אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרים מודיע מקומו הכולל שהיה גר שם וידמה שתהיה העיר הנקראת הרמתה כראית שתים והיו צופות זו לזו ולזה אמר שהוא הרמתים צופים או יהיה זה מודיע מעלת משפחתו ומקומם ויהיה הרמתים כמו הרמתים אשר נקוד חריק תחת הת"ו וכמו ונעקש דרכים יפול באחת והרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים כי היושב ברמה יקרא רמתי כמו שהיושב במצרי' יקרא מצרי והוא הודיע בזה כי ממשפחו' נביאים היה שהיו יושבים ברמה ולזה קבע שם שמואל ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו והנה הוא היה מבני קרח שהיו מהם כמה נביאים או נקראו כן הרמתים צופים להיותם מבני צוף שנקרא שמו צופי בספר דברי הימים ויורה על שהם היו מתיחסים אל צוף מה שאמ' אחר זה כאמר בא שאול ונערו הרמתה המה באו בארץ צוף. והנה סמך זה הספור לשני הספורים הקודמים כי בכל אחד מהספורים ההם היה מה שהגיע מהקלקול בסבת לוי היה גר בהר אפרים כי הנער הלוי היה גר בבית מיכה שהיה בהר אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש גם כן היה גר בהר אפרים והסכימו עוד שני הספורים ההם שכבר נסע מבית לחם יהודה מי שבא על ידו הקלקול כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהוד' ופילגש הלוי היתה מבית לחם יהוד' ומשם נסע האיש הלוי שבאה התקלה על ידו. והנה סמך לזה זה הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרי' ובא ממנו מי שבאה טובה גדולה על ידו לישר'. וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פנינה ולא זכתה חנה לבנים:

תימים

רשי

ועלה האיש · לפון הוה הוא עולה היה מזמן מועד למועד לשילה ומדרש אגד׳ בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחר׳ כדי להשמיע ישר׳ ויעשו כמותו ׃ ויהי היום · והוא יום מועד׳ ׃ מנה אחת אפים · חולק חד בחירי הראוי להתקבל בסבר פנים יפות ׃ צרתה · אשת בעלה פנינה ׃ גם כעס · כעס אחר כעס תמיד לכך כאמר גם היתה אומר׳ לה כלום קנית מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן ׃ בעבור הרעימה · שתתאונן ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה ׃ בעד רחמה · כנגד רחמה וכן כל לשון בעד ׃ וכן יעשה אלקנה שנה בשנה · נותן לה חלק מובחר להראותה שמחבבה ובראותה לפי חיבה שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא להכעיסה ׃ מעשרה בנים · שילדה לו פנינה ׃ אנכי טוב לך · מחבבך ׃ אכלה בשילה · לא מפיק ה״א והאל״ף חטף קמץ והו׳ כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה אחרי אכלה לשון פעול כמו לאכלה לשון לפעול ׃ ועלי הכהן יושב על הכסא · אותו היום ישב על כסא גדול שנתמנה שופט על ישראל ׃ על מזוזת · כמו אצל מזוזת׃ יי׳ צבאות

רדק

ועלה · כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעירו לומר שהיה מזרז בני עירו לעלו׳ · ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחרת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה ׃ מימים ימימה · משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה או פי׳ מזמן למועד וכת״י מזמן מועד למועד ׃ להשתחוות ולזבוח · להתפלל לפני יי׳ ולזבוח שם זבח המועד · ובדרש ר׳ שעיא בשם רבי יצחק שקולה תפילה כנגד הקרבנות שנא׳ להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפילה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח ׃ ושם שני בני עלי · זכרם על הזבחים לפי מה שעתיד לזכור עליהם מה שהיו עושים בקרבנות ׃ ויהי היום · יום מועד וכת״י יומא דמועדא · ובדרש ר׳ יהושע בן לוי אומר זה יומא של עצרת ׃ ונתן לפנינה · מן השלמי׳ שהיה זובח ׃ ולחנה יתן · כמו נתן כמו אז יבנה יהושע אז יבדיל משה והדומים להם ׃ מנה אחת אפים · מנה אחת כשברת להשיב אפה וכעסה וכן ארך אפים ארך כעס ויונתן תרג׳ חולק חד בחיר ר״ל מנה הראוי׳ להתקבל בסבר פני׳ יפו׳ · ובדרש מהו אפי׳ בנפילת אפים בסבר פנים יפות אפים כנגד פנינה וילדיה ואדוני אבי ז״ל פי׳ אפים כעס כלו׳ בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד לפי שהש״י סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינ׳ היה לו כעס ועצב בזה לפי שהיה אוהב חנה והיה מתאוה להיות לו ממנה בנים ׃ ויי׳ סגר את רחמה · ת״י מן קדם יי׳ איתמנע לה ולד ׃ צרתה · פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבו׳ זו לזו ברוב וכן במשנה פוטרות צרותיהן ׃ גם כעס · כעס אחר כעס היתה אומרת לה דברים של כעס לפי שלא היו לה בנים · ובדרש מכעסת וחוזרת ומכעסת מה היתה אומרת לה זבנת לבריך רבה סודר או לתכייכא חלוק ׃ בעבור הרעימה · מן רעמו פנים ׳ענין זעף ורי״ם הרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הרי״ם כמו קֻוּף ונתקנוהו מן העיר וזולתו מן הדגושי׳ לתפארת הקריאה וי״ת הרעימה לאקניותא כלומר שתהא לה קנאה משנה היתה אומרת בפניה דברים של גדולי בנים ונויוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה ׃ בעד רחמה · על רחמה כמו בעד השאה יפולו וכפר בעדו ׃ וכן יעשה · אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית יי׳ עם ביתו ופנינה גם כן היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותה בית יי׳ כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנות ׃ הלא אנכי · כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים וי״ת אנכי טוב לך יותר ממה שאני טוב לעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני והמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפירושנו יהיה טעם עשרה דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים מעשר שליטים שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק והדומים להם ׃ אכלה · מקור בתוספת הה״א ואין הה״א לנקבה כי איננה מפיק וכן שתה מקור ופירוש אחרי שאכלו ושתו ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופצר בה אכלה מעט ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דקדק ׃ ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל יי׳ · פי׳ סמוך למזוזת כי המזוזות הם לחיי השערים לא המפתן וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו וזבחת עליו סמוך לו וכת״י בסטר ספא דהיכלא דיי׳ ויש מרבותינו ז״ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי׳ למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת אבל ויבא דוד וישב לפני יי׳ פירשוהו שישב עצמו לתפלה ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי״ו ואמרו ישב כתיב מלמד שבאותו היום מינוהו כהן גדול · ותתפלל על יי׳ · כמו אל יי׳ וכן ונתן הספר על יודע ספר כמו אל יודע ספר על ספן כמו אל ספן ׃ ויִדור

מימים ימימה ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר בא ׃ אהב ט׳ בקריאה וסימ׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם ׃ וילך ויקח ויבא לאמו · כי את חנה אהב ויי׳ סגר רחמה · בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל · כנען בידו באזני מרמה לעשוק · כי צדיק יי׳ צדקות אהב ישר יחזו ׃ יבחר לנו את נחלתינו את גאון ׃ ויבחר את

א וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים
יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה
צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי
חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה ׃ וַיְהִי
הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה
אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת ׃
וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־
חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ ׃
וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר
הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ ׃
וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ
בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא
תֹאכַל ׃ וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ
חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי
וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ
מֵעֲשָׂרָה בָּנִים ׃ וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי
אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי
הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת
הֵיכַל יְהוָה ׃ וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ
וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה ׃

לתערכתי חב׳ למרכתאי ח׳ל · ב׳ · ב׳ נתרי ליס עכ״ד יעקב ט נקרי · ל וכל יתחקאל דכו׳

וּסְלִיק גַּבְרָא הַהוּא מִקַּרְתֵּיהּ מִזְּמַן
מוֹעֵד לְמוֹעֵד לְמִסְגַּד וּלְדַבָּחָא
קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בְּשִׁילֹה וְתַמָּן תְּרֵין
בְּנֵי עֵלִי חָפְנִי וּפִינְחָס מְשַׁמְּשִׁין קֳ
קֳדָם יְיָ ׃ וַהֲוָה יוֹם מוֹעֲדָא
וְדַבַּח אֶלְקָנָה וִיהַב לִפְנִנָּה אִתְּתֵיהּ
וּלְכָל בְּנַהָא וּבְנָתַהָא חוּלָקִין ׃
וּלְחַנָּה יְהַב חוּלַק חַד בְּחִיר אֲרֵי
יָת חַנָּה רְחִים וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְּמְנַע
מִנַּהּ וְלָד ׃ וּמְצַהֲבָא לַהּ צָרְתַהּ
אַף מַרְגְּזָא לַהּ בְּדִיל לְאַקְנָיוּתַהּ
אֲרֵי אִתְּמְנַע מִן קֳדָם יְיָ מִינַהּ וְלָד ׃
וְכֵן יַעֲבֵיד שְׁנָא בִשְׁנָא בִּזְמַן מִסְּקַהּ
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ כֵּן מַרְגְּזָא לַהּ
וּבַכְיָא וְלָא אָכְלַת ׃ וַאֲמַר לַהּ
אֶלְקָנָה בַּעְלַהּ חַנָּה לְמָה אַתְּ בַּכְיָא
וּלְמָה לָא תֵיכְלִי וּלְמָה בָּאִישׁ לִיךְ
לִיבֵּךְ הֲלָא רְעוּתִי טָבָא לִיךְ מִ
מֵעַשְׂרָא בְנִין ׃ וְקָמַת חַנָּה בָּתַר
דַּאֲכַלַת בְּשִׁילֹה וּבָתַר דִּשְׁתִיאַת
וְעֵלִי כַּהֲנָא יָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ עַל
מְזוּזֵי בִּסְטַר סִיפָא דְהֵיכְלָא דַיְיָ ׃
וְהִיא מְרִירַת נְפַשׁ וּמְצַלְיָא
קֳדָם יְיָ וּמִבְכָּא בָכְיָא ׃

שבט יהודה · ועז מלך משפט אהב ׃ תכעסנה ב׳ חס׳ וסימ׳ מדי עלותה בית יי׳ · ויעזבו את יי׳ · וכל ירמיה דכות׳ במ״א ולא תכעיסו · וכל מכעיסים דכות׳ מ״ל במ״א חס׳ והבה יי׳ את ישר׳ ׃ ולא תאכל ג׳ בקריא׳ וס׳ רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש · שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו · בן הכעסנה ותבכה ולא תאכל ׃

רלבג

מימים ימימה · הרצון בזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון שמשנה לשנה היה עולה שם עם נשיו ברגל ורגל ולזה כאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה ר״ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא כשאר לו שם בביתו אפילו הנשים והטף ׃ להשתחוות ולזבוח ליי׳ בשילה · פי׳ רבותי׳ ז״ל להשתחוות ולהתפלל ואף על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש היתה יותר נבחרת · ואפש׳ ג״כ שהיתה ההשתחואה ממש כי הנכנס שם היה משתחוה כמו שאמרו ז״ל ׃ ולזבוח · הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה ׃ ויהי היום · כאשר זבח אלקנה זבח השלמים נתן לפנינה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות כי כלם היו שם כמו שפירשנו · ואולם לחנה יתן מנה אחת אפים ר״ל שהיה נותן לה מנה אחת בעלת שני פנים כאילו תאמר שהיה נותן לה מהנתחים השמני׳ מאד ומהנתחים שאין בהם שומן כדי שתבחר מה שתרצ׳ לאהבתו אותה או יהיה אמרו אפים רומז לפנים וירצה בזה שהית׳ יושבת לנגדו פנים כנגד פנים להשגיח בעניניה איך תאכל ולזה הרגיש אלקנה שלא אכלה · והנה היתה הסבה בזה הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפארת ברבוי בניה והיתה מבזה אותה על שאין לה בנים · והנה אמר לה אלקנה לנחמה כשהיה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשר׳ בנים לרוב אהבתי אותך · והנה קמה חנה אחרי האכילה והשתייה אבל היא לא אכלה ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא תאכל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי ׃ ועלי הכהן יושב על הכסא אצל מזוזת היכל יי׳ · ולא היה יושב בהיכל אבל בעזרה והיה לו רשות לשבת שם לפי שהיה כהן גדול ׃ והיא מרת נפש ותתפלל על יי׳ · ר״ל כנגד קדשי הקדשי׳ והכד ההוא היה לפני יי׳ ר״ל מה שסביב לצד המערבי שהיה בו ארון בריתי׳ והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו · והנה

ותדור נדר · אני תמה איך חל נדרה על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפי׳ היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפי׳ באיש לא מצאנו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמר כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו והיאך הניח הפסוק לספור עיקר הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק · ויותר אני תמיה איך לא דברו רז״ל בזה הדבר כי לא מצאתי בדבריהם בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד : יי׳ צבאו׳ ידרשו רז״ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו יי׳ צבאות כי מה שאמר למעלה ליי׳ צבאות בשילה הוא סיפור דברים ממחבר הספר לפיכך אמרו למה נתיחד כאן בשם הזה אמר׳ חנה לפני הקב״ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתונים פרים ורבים ומתים אם מן התחתוני׳ אני אהיה פרה ורבה אם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז״ל אמר רב פעמי רגלים היו עולים אמרה חנה לפני הקב״ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן : אם ראה תראה · דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלים כמו אם שמוע תשמעון ואמת כי להזק הדבר הוא זה הצירוף והם ז״ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנא׳ לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וגו׳ : בעני אמתך · שלשה יש בפסוק כמו אלה תולדות נח ויפרא׳ חמשה בפסוק כי כן דרך המקראו׳ לצחות · ודרשו בו אמר׳ חנה שלש מצות כנגדוה האשה ולא עברתי על אחת מהן : וזכרתני ולא תשכח את אמתך · הכפל לחזק התפילה והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצוה · ודרשו רז״ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקבות : זרע אנשים · פי׳ זכרים ומה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על הנקבות וי״ת בר בנו בני אינשא · ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לסריס · ד״א זרע אנשים חכמים כמא דאת אמר אנשי׳ חכמים ונבונים אנשי׳ כביאים כמא דאת אמר וישארו שני אנשים ועוד אמרו זרע ששקול כשני אנשים ומאי ניניהו משה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו : ונתתיו ליי׳ · שיהיה נזיר קדש ליי׳ וי״ת ואתמסרינה דיהא משמש קדם יי ואם כן לדבריו מה נתנה בו חנה והלא כל הלויים ליי׳ נתונים נוכל לפרש כי שאר הלוים היו באין לעבודת יי׳ מבן עשרי׳ וחמש שנה והיא כת׳ אותו ליי׳ כל ימיו · ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים חכמים זרע אנשים נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו ליי׳ ותהו ונתתיו ליי׳ : ומורה · תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון וי״ת של שמשון ומספר ותרגם זה ומרות אנש לא תהא עלוהי ועניינו לפי דעתו כמו באלף ובדברי רז״ל מחלוקת בזה רבי נהוראי אומר נזיר היה שמואל שנ׳ ומורה לא יעלה על ראשו מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר רבי יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו רבי נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרגני הרי שכבר היה עליו מורא של בשר ודם אמר רב יוסף כמאן מתרגמי׳ ומרות אינש לא תהא עלוהי כמאן כר׳ יוסי · ובדרש מפ׳ למה נקרא תער מורה אר׳ אמי לא תבא שמה יראת שמיר ושית מה הדין מורה לא מרחיל אלא מן פרזלא אף הדין שברא לא מרחיל אלא מן פרזלא : והיה כי הרבת׳ · בדרש ר״מ בשם ר׳ חלפתא ובשם ר״מ מכאן כל המרבה בתפילה נענה מחלפא שטתיה דר״מ תמן אמר רבי אבהו בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם דרבי לוי בשם רבי מאיר בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא חמשים שנה דכתיב ומבן חמשים שנה וגו׳ והא אינון נ״ב אמר רבי יוסי בר בון תרתי שנגלתו : שומר את פיה · היה שומר ועיין את פיה מה היתה זאת התפלה הארוכ׳ לא ישמע קולה רק שפתיה נעות לפיכך היה חושב אותה שהיא שכורה ות׳ שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי ופירוש את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי מוריך לה עד דתפסוק : מדברת על לבה · כתרגומו כד מצלא בלבה כלומר שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה : עד מתי תשתכרין · עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין : הסירי את יינך · והתפקחי כי את נראית כשכורה ואין התנועה כשאר המתפללין שאומרים בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף על פי שלפעמים המתפלל אומר דבריו בחשאי קצת אבל הכי בוען ומתפלל במקצת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נראה כי שכורה את · וי״ת עד אימתי את משתויא הלא תפיגין ית חמריך מיניך : לא אדני · איני שכורה כמו שתחשוב לא אשה קשת רוח אנכי רוחי קשה עלי מרוב צרתי ושיחי קשת רוח כשמיני כובלת עליה מבלתי זקן קרועי בגדי׳ והדומי׳ להם : ויין ושכר · כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן אומר בדרש יין זה חדש שכר זה ישן ויתכן לפרש שכר הנעשה מהפירות : ואשפוך את נפשי · ברוב התפלה כאילו שפכה נפשה כמו שפכו לפניו לבבכם וי״ת ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם יי׳ : לפני בת בליעל · לפני יי׳ כבת בליעל כלומר אל תחשוב שאעמוד שכורה לפני יי׳ ית׳ כבת רשע וי״ת לא תכליס ית אמתך קדם בת רשיעא כראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פנינה צרתה ואמרה לו לא תכלימני בפניה כי היא תשמח לאידי והיא מכעיסה אותי · ופירוש אל תתן אל תתנני בזה הדבר הרע ואל תכלימני בו לפני זאת האשה בת בליעל וכן הוא הפירוש : כי

יי׳ צבאות · למה נתייחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתונים אהא פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים אני לא אמות זו מצאתי באגדה של רבי יוסי הגלילי · ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה אדם שקראו להקב״ה צבאות אלא כך אמרה לפניו רבונו של עולם מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד : אם ראה תראה · רבותינו דרשו בו במס׳ ברכות מה שדרשו : אמתך האמו׳ ג׳ פעמי׳ במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצוה עליהם : זרע אנשים · ידריך׳ כמה דאת אמ׳ אנשים חכמים וידועים : ומורה · ת׳ ומרות אינש לא תהא עלוהי : ונתתיו ליי׳ · שיהא ראוי לתתו ליי׳ : שומר את פיה · מצפה שתפסוק כך תרגמו יונתן ועלי מוריך לה עד דתפסוק · שומר לשו׳ המתנ׳ כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי : ויחשבה עלי לשכור׳ · שלא היו רגילים להתפלל בלחש : לא אדוני · לא אדון אתה בדבר הזה גילית עצמך שאין רוח הקדש שורה עליך שתדע שאני שכורת יין : אל תתן את אמתך · כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלא יתננה הפקר ובזיון לפני צרתה בת בליעל : כי

ויאמר ד׳ בפתח גדול ותתפלל חנה · ויתען אהתר · ויתן אהתר ע״ן

ראה ה׳ בקריאה וסימ׳ ראה דאינו כי הוה׳ עמך · ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים · אם ראה תראה בעני אמתך · וראו ראו ואל תרעו · קדמאה ובתרא כתיב ו׳ ומציעתא כתיב ה׳ · ונמסר גם בסדר תלדות : ויחשבה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויראה יהודה ויחשבה לזונה · ויחשבה לו צדקה · ויחשבה עלי לשכורה : ויין ושכר ב׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ לחם לא אכלתם ויין ושכר ז מכל אשר יצא מגפן היין · ותען חנה ותאמד לא אבני ·

וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃ וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃ וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃ אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל

וְקַיִּמַת קְיָם וַאֲמָרַת יְיָ צְבָאוֹת אִם מִגְלָא גְלֵי קֳדָמָךְ סִיגוּף אַמְתָךְ וְיֵעוּל דָּכְרָנִי קֳדָמָךְ וְלָא תַרְחֵיק יָת אַמְתָךְ וְתִתֵּן לְאַמְתָךְ בַּר בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאֶמְסְרִינֵיהּ דִּיהֵי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי וּמָרְוַת אֱנָשׁ לָא תְהֵי עֲלוֹהִי׃ וַהֲוָת מַסְגִּיאַת לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וְעֵלִי אוֹרִיךְ לַהּ עַד דְּתִפְסוֹק׃ וְחַנָּה הִיא מְצַלְיָא בְּלִיבַּהּ לְחוֹד סִפְוָתַהָא נַיְדָן וְקָלַהּ לָא מִשְׁתְּמַע וְחַשְׁבַהּ עֵלִי כְּאִתְּתָא רַוְיָא׃ וַאֲמַר לַהּ עֵלִי עַד אֵימָתַי אַתְּ מִשְׁתַּטְיָא הֲלָא תְּפִגִין יָת חַמְרִיךְ מִינִיךְ׃ וַאֲתִיבַת חַנָּה וַאֲמַרַת לָא רִבּוֹנִי אִתְּתָא עַיְיקַת רוּחַ אֲנָא וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק לָא אִשְׁתֵּיתִי וַאֲמָרִית עוּלְבַּן נַפְשִׁי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ׃ לָא תַכְלִים יָת אַמְתָךְ קֳדָם בַּת רִשְׁעָא

רלבג

והנה נדרה חנה נדר ליי׳ שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתהוה מן האנשים והוא שיהיה לה ולד יתנכו לי׳ כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה תמיד לעבודת הש״י עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי יהיה נזיר וקדש ליי׳ אם יהיה ראוי לזה רוצה לומר אם היה זכר · ובכאן רמז שהנודר מן התגלחת כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן התגלחת ושתקה משאר דיני נזירות · או יהיה הרצון באמרה זרע אנשי׳ בן זכר וזה כי זרע האנשים כשלא ישתנה מזרע הנקבה יהיה הולד זכר וכשישנהו זרע הנקב׳ תהיה נקבה כמו שהתבאר בחכמה הטבעית : והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי׳ · ר״ל לפני קדשי הקדשים · הנה היה עלי מביט ורואה תנועת שפתיה וקולה לא היה נשמע ולזאת הסבה חשבה עלי לשכורה וגינה אותה על שכרותה · וענתה חנה ואמר׳ לא אדני והנה אין הענין כמו שחשבת אבל אני קשת רוח מאד מרוב הרעה והכעס על קשי מזלי : ואשפוך את נפשי · על דרך ולפני יי׳ ישפוך שיחו והענין בו ענין התפלה שאמרה בה כל רצונה לפניהם : אל תתן את אמתך · ראוים להיו׳ בתרשע והרצון בו שלא יתננה כבת בליעל כי אמר הם במדרג׳ אחת מהצדיק או במדרגה אחרת מהרשע הם ראוים שישבו יחד להסכמתם בתכונה ההיא ולזה הם אוהבים זה את זה ומתחברים יחד : כי

רשי

כימרוב שיחי · דברתי לפניך קושי · שיחי · יש מקומות שהוא לשון אניכות לב ·
דא מרוב שיחי וגו' כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד כען :
כעסי · שכרתי מכעסת אותי : אל תתן · כמו אל תתנני בכפש כרי : את שלתך ·
חסר אלף לדרוש בו לשון בנים כמו בשליתה היוצאת וגו' : יתן את שאלתך ·
כשריה שנתקבלה ת
תפלתה : תמצא
שפחתך חן · לבקש עלי'
רחמים : ופניה לא
היו לה · פנים של זעם
: ויבאו אל ביתם · וידע
אלק' · מכאן לאכשאי
שאסור בתשמיש ה
המטה : לתקופות
הימי' · מיעוט תקופות
שתים מיעוט ימים ש
שנים לששה חדשים
ושני ימים מכאן ה
היולדת לשבעה יולדת
למקוטעים : שמוא' ·
על שם אל ועל שם
המעש' כקרא כי ממנו
שאלתיו : את זבח
הימי' · יתרבח מועדיא
: ואת נדרו · נדרים
שנדר בין רגל לרגל
היה מקריב ברגל :
עד יגמל · לסוף כ"ב
חדשים שכך זמן ת
תינוק לינק : וישב
שם עד עולם · עולמו
של לוים חמשים שנה
ש' ומבן חמשים שנה
ישוב מצבא העבודה
וכך היו ימיו של שמוא'
חמשים ושתים שהרי
עלי שפט את ישראל
ארבעים שנה וביום
תפלת חנה נתמנה ש
שופט בא אותה שנה
לעיבורו של שמואל כשתיירו לט' ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי שלש עשרה
שנה שהרי יום שמת עלי נגלה הארון וישב בשדה פלשתים ארבעה חדשים משם
בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה
והמליכוהו כל ישרא' עליהם וכתיב ויהי מקץ שבת הארון בקרית יערי' וירבו הימים
ויהיו עשרים שנה צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמצא משנגלה הארון עד
שמת שאול שלש עשרה שנה וארבעה חדשי' ושמוא' מת לפני שאול ארבעה חדשי' :
אך

רדק

כימרוב שיחי וכעסי · כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד
כען · כלו' מרוב שים לי לשוח לפני האל על הקנאות שמקנאה אותי צרתי ומכעיסת
אותי דברתי לפני יי' יתברך עד הנה : יתן יי' את שלתך · חסר האלף והוטלה
תנועתה על השי"ן כי משפטו שאלתך ופי' דרך תפלה או אמר לה כך דרך נבואה
כי נביא היה ואמר לה לכי ל
לשלום כי אלהי ישראל יתן את
שאלתך לפיכך הטיבה את לבה
ואכלה כי קותה לדברי הנביא
ואמרה לו תמצא שפחתך חן ב
בעיניך על דרך אמצא חן בעיני
אדוני כי נחמתני ולפי' הראשון
יהיה פירוש תמצא שפחתך חן
בעיניך שתתפלל עליעוד ולפיכך
הטיבה את לבה ואכלה כי ח
חשבה כי תפילת עלי תועיל לה :
ובדרש נרא' כי דרך נבואה אמר
לה לכי לשלום אמר לה הרין ש
שלמא מן דידי ברם שלמיך מן
בריך : ואלהי ישראל יתן את
שלתך · שלתך כתיב אמ' לה הבן
שזה שאתה עתידה להעמיד ה
הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן
התורה : לדרכה · הלכה לה
לביתה ואכלה נראה שלא אכלה
עם בעלה או אפש' כי אכלה מעט
בהפצר בעלה ועכשיו הטיבה
את לבה ואכלה · ובדרש מהו
לדרכה שפירשה נדה כמו כי
דרך נשים לי : ופניה · פניה
הרעי' לא היו לה עוד ות"י ואפין
בישין : לתקופות הימים ·
ימי העבור כתרגומו לזמן משלם
יומיא · ופי' ותהר חנה שהרתה
כבר כי כאשר שבו משילה ידעה
אלקנה בעלה והרתה כמו שאמר
ויזכרה יי' לתקופת הימים זהו
כשהשלים ימי ההריון ילדה בן
ויש וי"ן כזאת תורו לשעבר כמו
הן אתה קצפת ונחטא ויבקעו
המים והדומים להם ואמרו רז"ל כי ימי הריונה היו ששה חדשים ושני ימים מעוט
תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא שלשה חדשי' ולמדנו מזה היולדת
לשבעה יולדת למקוטעים : שמואל · הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מיי'
שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו גם כן מא' כאילו אמרה שאול
מאל : כי מיי' שאלתיהו · חסר מלת אמרה כלומ' למה קראה שמו שמוא' כי אמרה
מיי' שאלתיהו : ות"י ארי אמרת מן קדם יי' שאלתיה : וכל ביתו · כתרגומו וכל
אינש ביתיה : את זבח הימים · כתרגומו ית דבח מועדיא : ואת נדרו · לזבוח
את זבח הימי' שהיה רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה גם כן לזבוח
נדרו כי נדר קרבן ליי' על בנו ות"י ולאשלמא ית נדריה : עד יגמל · עד השלם
יניקתו והוא עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק ואע"פ שהיו חייבין להביאו משום
יראה כל זכורך אמרו רז"ל כי ראתה חנה בנער שהיה מעונג וחלוש וחששה שמא
יחלה מפני הדרך : וישב שם עד עולם · כמו שנדרה עליו ונתתיו ליי' ופי' עד עולם
כל ימי חייו ורז"ל דרשו עד עולם עולם הלוים שהיו משרתים עד חמשים שנה כמו
שכתוב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא
היו אלא נ"ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו ליי' כל ימי חייו ואמ' וישב שם עד עולם
והוא עולם של לויים שהם חמשי' שנה ומשבא לבית יי' עד יום מותו חמשי' שנה ושתי
שנים שינק כמו שאמר עד יגמל הנער ודרך הנער לינק כ"ד חדשי' הרי נ"ב שנה :
יקם

וכל ביתו ג' וסימ' ויעל האיש אלקנה · ויצא המלך וכל ביתו ברגליו · וימת שאול ושלשת בניו דד"ה :
ונראה ה' בקריאה וסימ' ונראה אל הכהן · ונראה שנית אל הכהן · עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את ·
וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך · גלה חציר ונראה דשא · ונמסר גם בסדר תזריע :

כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה
: וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי ל
יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ ל
מֵעִמּוֹ : וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן
בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל
וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד : וַיַּשְׁכִּמוּ ל
בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ ו
וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע
אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְהוָה ל
: וַיְהִי לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה ל ותס' ו"ו
וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל קדמ' ו
כִּי מֵיְהוָה שְׁאִלְתִּיו : ל
וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ ג'
לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ :
וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ ל
עַד יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־ ה' ב מ"ל וב' חס' · ת'
פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם :
וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי
הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ ג' · ל

אֲרֵי מְסַגֵּי אַקְנָיוּתִי וְאַרְגִּיזוּתִי א
אוֹרְכִית בִּצְלוֹ עַד כְּעַן : וַאֲתִיב ל
עֵלִי וַאֲמַר אִיזִילִי לִשְׁלָם וֶאֱלָהָא ל
יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יָת בָּעוּתִיךְ דִּבְעִית מִן
קֳדָמוֹהִי : וַאֲמָרַת תַּשְׁכַּח אַמְתָךְ
רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וַאֲזָלַת אִתְּתָא ל
לְאוֹרְחֵיהּ וַאֲכָלַת וְאַפִּין בִּישִׁין ל
לָא הֲווֹ לַהּ עוֹד : וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא
וּסְגִידוּ קֳדָם יְיָ וְתָבוּ וַאֲתוֹ לְבֵיתְהוֹן
לְרָמְתָא וִידַע אֶלְקָנָה יָת חַנָּה ל
אִתְּתֵיהּ וְעַל דָּכְרָנַהּ קֳדָם יְיָ :
וַהֲוָה לִזְמַן מִשְׁלַם יוֹמַיָּא וְעַדִּיאַת
חַנָּה וִילֵידַת בָּר וּקְרָת יָת שְׁמֵיהּ ל
שְׁמוּאֵל אֲרֵי אֲמָרַת מִן קֳדָם יְיָ ש
שְׁאִילְתֵּיהּ : וּסְלִיק גַּבְרָא ג'
אֶלְקָנָה וְכָל אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ לְדַבָּחָא
קֳדָם יְיָ יָת דְּבַח מוֹעֲדַיָּא וּלְשַׁלָּמָא ל
יָת נִדְרֵיהּ : וְחַנָּה לָא סְלִיקַת אֲרֵי
אֲמָרָה לְבַעְלַהּ עַד דְּיִתְחֲסִיל ר
רָבְיָא וְאַיְתֵינֵיהּ וְאִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ
וְיִתִּיב תַּמָּן עַד עָלְמָא : וַאֲמַר לַהּ
אֶלְקָנָה בַּעֲלַהּ עֲבִידִי כִּדְתַקִּין ב
בְּעֵינַיְכִי אוֹרִיכִי עַד דְּתַחְסְלִין יָתֵיהּ

רלבג

כי לא דברתי בשבת השכרות אבל בשבת רוב צרכי להתפלל לשם ית' ולשבת
הכעס שמכעסת אותי צרתי דברתי עד הנה להשיג רצוני מהש"י ולהשקיט המיית
לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה הספור וההגדה בו כאמרם ז"ל
דאגה בלב איש ישחנה ישיחנה לאחרי' ובזה האופן היה מנוח לה מרגזה ומעצבה ·
והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה שתפלתה תהא נשמעת או אמ' לה זה
על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך
להתפלל עליה : ותלך האשה לדרכה ותאכל · לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה
נשמעת או לבטחונה ייעדו ושקט כעסה לזאת הסבה · והנה השכימו בבקר
והשתחוו לפני יי' ושבו לביתם וזכר הש"י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות
כי מיי' שאלה אותו · ואם אמר אומר שהיה ראוי אם כן שתקרא שמו שאול · אמרנו לו כי לא דקדקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן כי ראה
יי' בעניה וקראה שם נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי אם כן שיהיה שמו מנחם · והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה וכל ביתו לזבוח ליי' שלמי היום
טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנה ההיא כי בבואו שם חוייב לשלם שנ' ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וחנה לא עלתה אז כי אינה מחוייבת בזה כמו שקדם
ולא רצתה להביא שם שמואל עד נגמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית יי' כל ימיו וזה אמרה וישב שם עד עולם ולפי שכבר מצאנו עולם שהוא יובל אמ' ז"ל שכבר
ישב שם חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמואל הרמתי לא היו כי אם נ"ב שנה כי ימי ההגמל היו ב' שני' ולזה יהיה המאמר מכוונה על דרך הנבוא' והנה
יראה שכן היה כי לא שפט על ישראל כי אם ארבעים שנה ואחריו עמד ארון יי' בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים למלכות דוד לפי מה שנזכר בזה הספר ולזה
לא יהיה מראשית ימי עלי עד מלכות דוד כי אם נ"ג שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשתים וכבר מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל
ואע"פ שנאמר שביום הראשון שהוקם היתה לפניו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמואל יותר מן נ"ב שנה זמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ואני זקנתי ושבתי
ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה על דרך הפשט בהגיענו שם בנ"ה ·
אמר

יקם יי׳ את דברו · הפסוק מוכיח כי מה שאמ׳ עלי יתן יי׳ את שאלתך דרך נבואה
אמ׳ שיתן לה יי׳ את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהיה לה זרע אנשי׳ ושיהיה ליי׳
לפי׳ אמ׳ יקם יי׳ את דברו פי׳ אשר דבר ע״י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שיחיה ויהיה
ליי׳ · ובדרש אך יקם יי׳ את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם
ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד
ושמו שמואל וכל אשה שהית׳ יולד׳
בן היתה מוציאה שמו שמואל
כיון שהיו רואין את מעשיו היו
אומרי׳ אין זה שמואל כיון שנולד
זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה
הוא וזהו שאמר יקם יי׳ את ד
דברו: בפרים שלשה · שהם
לאכול ושהם לזבוח ליי׳ וכן ו
ואיפה את׳ קמח לאכול ולהקריב
ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתות
ולהסיך ממנו לפניך אמר ו
וישחטו את הפר ולא אמר ה
הפרים ר״ל הפר שהקריבו ליי׳:
והנער נער · כלומר עודנו נער
קטן ורך ואף על פי כן לא
המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון
שגמלתו כלומר שהשלימה לו
יניקתו לסוף כ״ד חדשים שנולד
מיד העלתהו עמה בית יי׳ ות״י
ורביא הוה יניק ואין ר״ל שהיה
יונק עדיין שהרי אומר כאשר
גמלתו שהשלימה יניקתו אלא יניק
ר״ל נער קטן כי כן לשון ארמית
קוראין לנער יניק כמו שמצאנו
בדברי רז״ל יניק וחכים מר ינוק׳
ומר קשיש׳ · ויש והנער נער חריף
יודע בין טוב לרע כמו המנער
שמנער את הפסולת מן הפשתן
: ויביאו את הנער · אלקנה
וחנה אחרי ששחטו את הפר ל
לקרבן הביאו את הנער בית יי׳
אל עלי להיות יושב ולומד לפניו
ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה
והדרש אין צריך לכתוב כי נודע
הוא והוא רחוק: בי אדני ·
ענין תחנה ובקשה כתרגומו
בבעו רבוני חי נפשך שתתן ע
עיניך אל הנער הזה ותלמדהו
כי אני האשה שהתפללתי אל יי׳:

אך יקם יי׳ את דברו · את שאלתה ממנו זרע אנשים ועלי בשרה ברוח הקדש ולא
ישראל יתן את שאלתך יקם יי׳ את דברו זהו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי
נחמיה בשם רבי שמואל בר רבי יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת
בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן
היתה מוציאה שמו ש
שמואל כיון שהיו רואים
את מעשיו היו אומרי׳
אין זה שמואל כיון
שנולד זה וראו מעשיו
אמרו דומה שזה הוא
וזהו שאמ׳ יקם יי׳ את
דברו שיצא זה שמוא׳
הצדיק: ואיפה אחת
קמח · שמעתי בשם
רבינו יצחק הלוי
איפה קמח שלש סאין
להוציא ממנה שלשה
עשרונים סלת הראוי׳
לפר האח׳ כדתנן לחם
הפנים עשרים וארבע
עשרונים מעשרים ו
וארבע סאין עשרון
סלת לסאה חטין:
ונבל יין · לנסך:
והנער נער · ורביא
הוה יניק: ויביאו
הנער אל עלי · לראות
שנתקיימה נבואתו
ורבו׳ דרשו מה שדרשו
שהורה הלכה שאינו
צריך כהן לשחיטה
כדאית׳ בברכות: בי
אדני · לתתעכב עליו
שיהא תלמידך ולפי
מדרש רבותינו שלא ו
יענישוהו מיתה: אל
הנער הזה התפללתי ·
אילו תאמר זה ימות
ויתן לך אחר: וגם
אנכי השאלתיהו לה׳ ·
כאדם המשאיל כלי
לרבו או משאילו בנו
לשמשו: הוא שאול ·
אפרו׳נטיץ בלע״ז כלומ׳

ותביאהו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסימ׳ ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה · ויקם אישה וילך אחריה · ותעלהו עמה
כאשר גמלתו בפרים שלשה · מצעית מ״ל : אויבי י״א מלאים בקריאה וסימ׳ רחב פי על אויבי · ואנקמה
מאויבי · בשוב אויבי אחור · ארדוף אויבי ואשיגם · אל יעלצו אויבי לי · הצילני מיד אויבי · אויבי יאמרו
רע לי · כי אמרו אויבי לי · אז ישבו אויבי אחור · מהוללי בי נשבעו · פרץ האלהים :

ג׳ ירמיהו סער׳ אַךְ יָקֵם יְהֹוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה
יד״ן ל׳ ל׳ וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ׃
ל׳ וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים
שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן
וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהֹוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר נָעַר׃
ל׳ וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר
אֶל־עֵלִי׃ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ
ל׳ מ״ל אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה
לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהֹוָה׃ אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה
הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהֹוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי
ה׳ אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ וְגַם אָנֹכִי
ל׳ ולכא כות׳ ל׳ ותס׳ הִשְׁאִלְתִּהוּ לַיהֹוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר
הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהֹוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם
לַיהֹוָה׃
ב וַתִּתְפַּלֵּל
ה׳ חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהֹוָה
ג׳ בספ׳ רָמָה קַרְנִי בַּיהֹוָה רָחַב פִּי עַל־
ו׳ את מ״ל אוֹיְבַי כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ׃

הוא שאול ל׳ וחד הוא שאול לכל שום בר נש דמ׳

ו ברם יקוים יי ית פתגמוהי
ואוריכת אתתא ואוניקת ית ברה
עד דחסילת יתיה׃ ואסקתיה
עימה כד חסלתיה בתורין תלתא
ומכילתא חדא דקימחא וגרב
דחמר ואייתיתיה לבית מקדשא
דיי לשילו ורביא הוה יניק׃
ונכיסו ית תורא ואיתיאו ית רביא
לות עלי׃ ואמרת בבעו ריבוני
חיי נפשך ריבוני אנת אתתא ד
דאתעתדת עמך הכא לצלאה
קדם יי׃ על רביא הדין צליתי ויהב
יי לי ית בעותי דבעית מן קדמוהי׃
ואף אנא מסרתיה דיהי משמש
קדם יי כל יומיא דהוא קיים הוא
משמש קדם יי וסגיד תמן קדם יי׃
וצליאת חנה
ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל
ברי עתיד למהוי נבייא על י
ישראל ביומוהי יתפרקון מידא
דפלשתאי ועל ידוהי יתעבדן להון ניסין וגבורן בכין תקוף לבי בחולקא דיהב
לי יי ואף הימן בר יואל בר ברי שמואל עתיד דיקום הוא וארבעת עשר בנוהי למהוי
אמרין בשירה על ידי ניבלין וכינרין עם אחיהון ליואי לשבחא בבית מקדשא בכין רמת
קרני במתנתא דמני לי יי ואף על פורענות ניסא דעתיד למהוי בפלישתאי דעתידין
דייתון ית ארונא דיי בעגלתא חדתא ועמיה קורבן אשמא בכין תימר כנשתא דישראל
איפתח פומי למללא רברבן על בעלי דבבי ארי חדיתי בפורקנך׃

עמנה · כלומר לפניך ובמעמדך שהיית אתה שם בהתפללי ובעבור הנער הזה
התפללתי ונתן לי יי׳ את שאלתי כמו שבשרתני אתה וה״א עמכה כה״א אשר שלחתי
במשכה ספרים והיו לאות על ידכה והדומים להם כי הנח פעמים יכתב ופעם
לא יכתב ויש בו דרש מכאן להרבעאמות של תפלה : אל הנער · בעבור הנער :
השאלתיהו · החזרתי לו השאלה שהוא נתן לי וי״ת מסרתיה דיהא משמש קדם יי׳ :
אשר היה · כמו אשר יהיה ורבים כמוהו: הוא שאול · כמו נתון כלומר הוא שהיה
שאול הנה הוא נתון ליי׳ ויש בו דרש באותה שעה נכנסה בה רוח הקדש ואמרה כל
זמן ששמואל קיים שאול קיים זהו שאמר שאול ליי׳ : וישתחו אלקנה · כנוטל רשות
לצאת מבית יי׳ או פירושו וישתחו שמואל אף על פי שלא היה אלא בן שתי
שנים למדוהו להשתחות ליי׳ : ותתפלל חנה ותאמר · התפללה לפני יי׳ ונתנה לו
שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה ליי׳ שיחיה ויהיה ליי׳ ות״י וצליאת חנה
ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביאה על ישרא׳ וגו׳ ולת״י שירה
זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כיי׳ אמר על סנחריב
מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסוק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל
אתנביאת ואמרת ובפסוק קשת גבורים חתים אמ׳ על מלכות יון אתנביאת ואמרת
ובפסוק שבעים בלחם על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק יי׳ ממית
ומחיה עד יי׳ יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בגן עדן ועל פורענות הרשעים
בגיהנם ובפסוק יי׳ יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיח · ולפי הפשט
פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל עניי ארץ ושפלים כי הקב״ה
רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה השפלי׳ כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה:
עלץ לבי ביי׳ · לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי
להרים ראש לפני צרתי עתה רמה : רמה קרני ביי׳ · התוקף יקרא קרן לפי שהוא
המקום הגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמו שאמר בהם עמים ינגח והוא
בדרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמו שאמר ועתה ירום ראשי על אויבי וכל
זה ביי׳ שהיה בעזרי: רחב פי · מלעיל מפני פי שהוא מלה זעירא: על אויבי ·
על פנינה ועל המכעיסים אותה בהיותה עקרה : בישועתך · שהושעת לי
אין מצרתי ונתת לי בן :

אין אתה רשאי לענשו הקב״ה נעשה עליו שוא׳ כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לו :
וישתחו שם · שמואל ויש אומרים אלקנה : רחב פי על אויבי · על פנינה :

רלבג

אמר אלקנה אך יקם יי׳ את דברו על דרך תפלה ר״ל שיחיה הבן בזה האופן
שיתקיים בו מה שנדרה חנה : בפרים שלשה · אחשוב שהביאום שם לזבוח
שלמים מרוב השמחה והקמח למנחות והיין לנסכים והביאה הנער ביתי׳ שילה
לקיים נדרה · והנה היה הנער צעיר ימים מאד והנה עם זה לא נמנעה מלהביאו
שם לקיים את נדרה · והנה אמר ששחטו את הפר והביאו את הנער לפני עלי כי
בעבור הבאתו היתה רוב השמחה וידמה שאמרו לעלי שהוא ישאר שם והיה עלי
מפחד זה לקטנו כי הלוי לא יכנס לעבודה כי אם מבן כ״ה שנה ומעלה ולזה אמרה
לו חנה בבקשה שישמע דבריה והנה נשבעה בחיי נפש הכהן הגדול שהיא האשה
הנצבת עמו במקום ההוא להתפלל אל יי׳ הנה הוא הנער שהיתה בעבורו תפלתו
כי בה נתן השם שאלתי אשר שאלתי ממנו גם אנכי השאלתיו ליי׳ לעבדו כל ימיו
כדרך המשאיל דבר מה להשתמש בו · והנה השתחוה עלי ליי׳ שם לתת לו תודה
כששמע שנתן לה השם שאלתה כמו שאמר עלי לה או אולי השתחוה הנער ליי׳ כי
למדוהו זה לחנכו לעבודת הש״י וידמה שאחר הפרי׳ שהביאו שחטו בימי׳ הנשארי׳
תחרגל או הביאום בית יי׳ לנדבה עם הנער · והנה התפללה חנה לש״י על דבר בנה
שבח והודאה לש״י כעל כל אשר גמלה רב טוב וידמה שזאת התפלה היתה על דרך
הנבואה ולא נתערב בה קצת ממה שהורגש לה בחוש · וזה ענין התפלה לפי מה
שאחשב: שמח לבי ביי׳ · אמר כל זה כנגד כנסת ישראל כשיבא שמואל בנה לעבוד
את יי׳ לבדו ולהסיר הבעלים והעשתרות שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו
שמחה : רמה קרני ביי׳ · לנצח את אויבי אחר כן כי כבר נפלו לו אז הפלשתים
בידו : רחב פי על אויבי · להיותם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שנזכר
אחר זה והיתה סבת זה כי שמחתי בישועתך שהראית במלחמה הראשונה שהיתה
לשמואל עם פלשתים להגלות בה ידך החזקה אשר חזקה והוסיפה אמונתי בך ·

הנה

רשי

ואין צור כאלהינו. אין צייר כאלהינו חבר צורה בתוך צורה: אל תרבו תדברו. כל נבואת הרוח אמר שעתם מלכות ובשביל פנינה שהית׳ מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי מדרשו כתרגומו שתרגם יונתן: עתק. חזק׳ ד״א עתיק לשון סרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר סרה מפיכם: כי אל דעות יי׳. יודע מה בלבבכם: ולו נתכנו עלילות. כל מעשה האדם נמנין לפניו: נתכנו. לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו: קשת גבורי׳ חתים וגו׳. כך אומנותו של הקב״ה מתיש את הגבורים ומחזיק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים: שבעים בלחם. ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעבם ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו טורחים ויגעים על מזונותיהם חדלו מטרחם: עד עקרה ילדה שבע׳ ורבת בנים וגו׳. בעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בניה חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד יי׳ את חנה ותהר ותלד ג׳ בנים ושתי בנות וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים שנ׳ ועשרה בנים היו לה שנאמר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים של פנינה כשילדה חנה ד׳ קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי רבי נחמיה　　רבי יהודה אומר בני בנים הרי הן כבנים ויש אומרים שבעה בגימטריא כמניין שמואל:　　חסידו

רדק

אין קדוש כיי׳. שהתפללתי בבית מקדשו ושמעה תפלתי: כי אין בלתך. ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל כן עלי לומר אין קדוש כיי׳: ואין צור כאלהינו. אין חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת: אל תרבו. אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה: יצא. אל יצא ואל שזכר עומד במקום שנים: עתק. דבר חזק: כי אל דעות יי׳. הכל יודע הוא ואין נסתר ממנו ואמר דעות לשון רבים כלומר כל דעות בני אדם ידעם כאח׳ בלא רבוי ובלא שינוי אבלו כמו שאמ׳ היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: ולא נתכנו עלילות. כתוב באלף וקרי בוי״ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ הא״ל ופי׳ הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודב׳ ולא יקימנה ופירוש עלילות מעשים: קשת גבורים חתים. טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי׳ חתים הם וקשתם וכמוהו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: אזרו חיל. החיל והכח הוא אזורם: שבעים בלחם נשכרו. אותם שהם שבעי׳ מתחילה שבו להיות נשכרי׳ בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא עד כך והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה שהיא אומללה נכרתה כלומר שמתו בניה. ומה שאמר שבעה אינו דווקא אבל הוא סך חשבון כי כן דרך הכתוב כשירצה לומר רבים יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבעה ז׳ ככבים משרתים שבע ימי השבוע ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתוב כי פקד יי׳ את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות　　ורבת בנים זה אמרה על פנינה אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתים שנים. ובדרש עד עקרה ילדה שבעה שמואל בגימטריא במספר שבעה ויתכן לומר כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה גם כן על כנסת ישראל ולכך התחיל בה בלשון ותתפלל כי לשון התפילה יפול ברוב על העניני׳ העתידי׳ ובמעט על מה שעבר ואמרה זה ברוח נבואה ולכך הושמה במכתב בין הנביאים כי היא נבואה כולה עתידה על צרות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב השומעים ודעתינו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל עניני העולם ודרכי בני אדם תלויים ביד הבורא ית׳ וברצונו והוא משגיח בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפילו אם יראה לבני אדם שעשה להם דבר שאינו על רצונם ואפכם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה הפכם וכרכם כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו שאמר בסוף כי ליי׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת האומות הנמשלו׳ לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתגאה בהם ושמחה ומתהדרת עליה׳ בכל עת שתתגבר האשה הרבה בבנים להכר ולהרע לעקרה והיא כנסת ישראל הנמשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שקראה ישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפילו שהוו לה מעט בנים לזאת העקרה עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בנים בעת שישובו אל יי׳ בכל לבם ויתפלל לו אליו בגלותם וצרתם ואז אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי׳ נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהצליח ומה שילדה יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת המשיח ועניין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ומיתת הנועדים עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל יכבלו הטובו׳ שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל העניין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך ותבין מעצמך: יי׳ ממית ומחיה. את האדם אמר בתחלה ממית ואח״כ מחיה בהפכו מחיה שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן והחלימני והחייני והדומים לו שפי׳ העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול נפשי חייתני מיורדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי טעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לצרות ולרוחות　　וכן אני אמית ואחיה או יהיה ממית ומחיה אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעים בנפשותם　　או אמרה פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא:

אין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל: שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה: יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:

ולו עו כתיב　א׳ יק׳ ו״ו　ותשים

עַל סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת עָתִיד דְּיִקוּם הוּא וְכָל חֵילְוָתֵיהּ עַל יְרוּשְׁלֶם וְנִס סַגִּי יִתְעֲבֵיד בֵּיהּ תַּמָּן יִפְּלוּן פִּגְרֵי מַשִּׁירְיָתֵיהּ בְּכֵין יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וְיֵימְרוּן לֵיהּ דְּקַדִּישׁ אֱלָהָא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָּךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית תַּקִּיף אֶלָּא אֱלָהָנָא: עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת אַתּוּן כַּסְדָּאֵי וְכָל עַמְמַיָּא דַּעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּיִשְׂרָאֵל לָא תַסְגּוּן לְמַלָּלָא רַבְרְבַן לָא יִפְּקוּן גִּידּוּפִין מִפּוּמְכוֹן אֲרֵי אֱלָהָא יָדַע כּוֹלָּא וְעַל כָּל עוֹבָדוֹהִי מַרְתֵּיהּ דִּינֵיהּ אַף לְכוֹן עָתִיד לְשַׁלָּמָא פּוּרְעֲנוּת חוֹבֵיכוֹן: עַל מַלְכוּת יָוָן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת קַשְׁתַּת דְּגִיבָּרֵי יָוָנָאֵי יִתַּבְּרוּן וּדְבֵית חַשְׁמוֹנָאֵי דַּהֲווֹ חַלָּשִׁין יִתְעַבְדָן לְהוֹן נִיסִּין וּגְבוּרָן: עַל בְּנוֹהִי דְהָמָן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת דַּהֲווֹ סְבִעִין בְּלַחְמָא וְגָעַן בְּעוּתְרָא וְסַגִּיאִין בְּמָמוֹנָא אִתְמַסְכְּנוּ תָּבוּ לְאִתַּגְרָא בְלַחֶם וּמָזוֹן פּוּמְהוֹן מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר דַּהֲווֹ חֲשִׁיבִן מִסְכֵּינִין עֲתָרוּ וְאִתְנַשִּׁיאוּ יַת מִסְכֵּינוּתְהוֹן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי בְּנֵי חוֹרִין כֵּן יְרוּשְׁלֶם דַּהֲוַת כְּאִתְּתָא עַקְרָא עֲתִידָא דְּתִתְמְלֵי מֵעַם גָּלְוָתָהָא וְרוֹמִי דִּמְלְיָא סַגִּי עַמְמַיָּא יְסוּפוּן מַשִּׁירְיָתְהָא תִּיצְדֵי וְתֶחֱרוּב: כָּל אִילֵּין גְּבוּרְתָּא דַּייָ דְּהוּא שַׁלִּיט בְּעָלְמָא מְמִית וְאָמַר לְאַחָאָה וּמַחֵית לִשְׁאוֹל וְאַף עָתִיד לְאַסָּקָא בְּחַיֵּי עָלְמָא:

רלבג

הנה כשגעיין בקדושים שברא הש״י והם המלאכים שהם נבדלים וקיים מחומר לא ימצא בהם מי שהוא קדוש ונבדל כמו הש״י וזה שכל אחד מהם לו יחס מה אל הגלגל שהוא מניע אותו והוא משים אותו חי ביחס ההוא המיוחד כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי׳ אמנם הש״י אין לו יחס לאח׳ מהם כי אין בלתו במציאותו ואין לו שום יחס עם חומר ואין בורא ויוצר כאלהינו כי אף על פי שהש״י סדר שיהוו קצת היצירות באמצעות פועלים מה הנה הם לא ישנו את תפקידם ולא יתחדש אהם רק מה שסדר הש״י שיתחדש מהם על המנהג הטבעי ואולם הש״י יעשה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע. והנה אמרה זה לפי מה שאחשוב בעבור המופת שעשה הש״י לה שהיתה עקרה וילדה ובעבור שאר המופתי׳ הדומים לזה שעשה הש״י: אל תרבו תדברו. אמרה בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים והיותה מתגדלת עליה מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קצת לקצת אל תרבו לדבר גבוהה גבוהה ודברי חזק בעבור מה שתראו שהגיע לכם מהטוב או שראוי להגיע מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או חולשת שכנגדכ׳ או רוע הצלחתם כי השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים להים אשר יחשב לעשותם כי לא אדם דרכו כמו שזכרה אחר זה. ולמה שהו׳ קרי בוי״ו ולו נתכנו הנה הרצון בזה כי הש״י לו לבדו נתכנו העלילות כי הוא לבד יכול על כל אשר יחפוץ. הגבורים הם חתים כשירצה הש״י עם היות קשתם בידם וכחם. והאנשים הנכשלים אזרו חיל עם עזר הש״י כמו שהתבאר מענין סנחריב להלחם על ירושלם עם שאר המופתים הדומים לו.　　האנשים השבעים כשהם עשירים שבו כשירצה הש״י להיותעניים עד שיהיו משתכרים בפת לחם שהוא השכר המיוחס להם בתכלית הדלות. והאנשים הדלים והם הרעבים חדלו כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש״י עד שהעקרה כשרצה השם ילדה שבעה ר״ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה כי ראתה שיהיו לה עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד יי׳ את חנה ותהר ותלד שלש׳ בנים והנה אמרה שבעה על דרך אמרו שבע יפול צדיק וקם שבע תועבו׳ בלבו ומי שהיא רבת בנים יקרה לה כשרצה הש״י שאומללה ונכרתה מרוב בניה באבדן בניה ואפשר שמתו בסוף בני פנינה ועליה אמרה כן: יי׳ ממית ומחיה. האנשים אחר זה כאן נתנבאה על תחיית המתים בביאור להיות עינינו בתכלית הפלא.　　ואמרה מוריד שאול ויעל לכפול העניין במלות שונות כי הרצון בשאול קבר כמו כי ארד אל בני אבל שאולה ונקרא הקבר שאול להיותו בבטן הארץ וכזה נקרא המקום היותר שפל שאול כמו שפירשנו בביאורנו לספר איוב:

אף מרומם · הרבוי לפי שהעלייה יותר כח וגבורה מהירידה : מאשפות · לשון יחידות בשקל אחות הראוי בתשלומו אחיות וקבוצו תבקו אשפתות בתמורת הכח בדגש : מצוקי ארץ · עמודי ארץ וכן ויציקום לפני יי׳ ויעמידום ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן או׳ וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת זרועות עולם ר״ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי הארץ לו הם ובכחו עומד הכל וסדר היישוב בארץ להעמיד היצורים עליה וזהו שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות היישוב יקראו תבל : חסידו · כתוב בלא יוד וקרי ביו״ד וכן מריבו עלו והענין אח׳ כי יו״ד הרבוי תפול לפעמים : ישמור · שלא ינגפו : ידמו · שתקו מרגשת ורשעתם או פי׳ יכרתו וכן ל׳ תדמו בעונם ופי׳ בחשך כאו׳ שהולך בחשך שיפול : כי לא בכח יגבר איש · לא יהיה מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון הא׳ להושיבם בחשך והיא הצרה שתבא אליהם לא תועילם גבורתם ועשרם : יי׳ יחתו מריבו · מריבי הצדיקים הם מריביו : עליו בשמי ירעם · עליו על כל אח׳ מריביו וב״ת בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים יי׳ וכן ב״ת בקרשים לא יאכל והנותר בבשר ובלחם והדומים להם ויש לפרשו כמשמעו כלומר יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלומר בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים שאמר וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם : ידין אפסי ארץ · על דרך כי הוא לקצות ארץ יביט אם יסתר איש במסתרים : ויתן עז למלכו וירים קרן משיחו · כפל דבר כי המלך הוא המשיח ואמר׳ חנה זה על דרך נבואה או דרך קבלה כי היתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל וחתמה השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה מפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עז למלך ישראל שיושעו ישר׳ על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה רמזה בזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישר׳ והוא ימשחנו : על ביתו · כמו אל ביתו וכן ותתפלל על יי׳ כמו אל יי׳ : את פני עלי · כמו לפני כלו׳ שהיה עלי מלמדו עבודת יי׳ וי״ת בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פניו לאהבדו בחייהון לאובדיהון : בני בליעל · בני רשע · ודרש בנים שבלו שם שמים מעליהם אמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את יי׳ או פירושו לא ידעו את יי׳ לא היו יודעים דרך יי׳ שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים וי״ת גברין רשיעין לא הוו ידעין למרחל מן קדם יי׳ : ומשפט הכהנים · הם שמו להם זה החק והמשפט : כבשל הבשר · בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח משאר הבשר שהיה חלק הבעלים : כל אשר יעלה המזלג · בבת אחת וזה היה חק עולה וגזל ששמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שינים שמעלין בו בשר מן הקדירה : שלש השינים בידו · שלש שם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשנים וכמוהו גדול הכנפים ר״ל שכנפיו גדולים כן שלש השיני׳ ר״ל בו שיניו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלש לפי ששיני האדם והבהמ׳ הם זוגות אמר בשיני הכלים בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות : והכה · במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק שכהונה הכתוב בתורה : בכיור · כיור דוד קלחת פרור מיני קדרו׳ הם ות״י ויקבע לי׳ בכיורא או בדודא או בקדירא או במיליסא ותרג׳ מזלג משיליא ותרגום ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומשיליתיה ומחתיתיה : יעלה · מבניין הפעיל : גם

חסידו כתיב חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יחתו מריבו מריבו בין יחיד בין רבים : עליו בשמים ירעם · עלו כתיב אפילו עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם : ידין אפסי ארץ · שופטן ומייסרם יושטי״ייא בלע״ז : היה משרת את יי׳ את פני עלי · מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני שכינה : ומשפט הכהני׳ · הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה לנחל כי אם חזה ושוק של שלמים : דוד · סיר : בקלחת · יורה : בפרור · מחבת : כי

ינחלם ג׳ חס׳ בליש׳ נחילה בקריאה וסימ׳ וכסא כבוד ינחלם · כי הוא ינחלנה את ישר׳ · מאחזתו ינחל את בניו · וישת ו׳ בקריאה וסימ׳ וישת לו עדרים לבדו ולא שתם · וישת על ראש אפרים והוא הצעיר · וישת אל המדבר פניו · וישת עליהם תבל · וישת חשך סביבתיו · וימר שש שערים וישת עליה · ונבסר גם בסדר ויצא :

יְהֹוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם׃ מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהֹוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל׃ רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃ יְהֹוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהֹוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃

וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהֹוָה אֶת־פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן׃ וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהֹוָה׃ וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ־הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃ וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג יִקַּח הַכֹּהֵן בּוֹ כָּכָה יַעֲשׂוּ לְכָל־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים שָׁם בְּשִׁלֹה׃

יְיָ מְמַסְכֵּין וּמַעְתִּיר מַשְׁפִּיל אַף מְרִים׃ מֵקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מְקִילְקַלְתָּא מְרִים חֲשִׁיכָא לְאוֹתָבוּתְהוֹן עִם צַדִּיקַיָא רַבְרְבֵי עָלְמָא וְכוּרְסֵי יְקָרָא מַחְסִין לְהוֹן אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְרַע אַתְקִין גֵּהִנָּם לְרַשִׁיעַיָא עָבְרֵי עַל מֵימְרֵיהּ וְצַדִּיקַיָא עָבְדֵי רְעוּתֵיהּ שַׁכְלִיל לְהוֹן תֵּבֵל׃ וּגְוִיַּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָא יִטַּר מִגֵּהִנָּם וְרַשִׁיעַיָא בְּגֵהִנָּם בַּחֲשׁוֹכָא יִתְדָּנוּן לְהוֹדָעָא אֲרֵי לָא מַן דְּאִית בֵּיהּ חֵילָא זַכֵּי לְיוֹם דִּינָא׃ יְיָ יִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דְקַיְמִין לְאַבְאָשָׁא לְעַמֵּיהּ עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָא בְּקוֹלָרָם יַשְׁקִיף יְיָ יַעְבִיד פּוּרְעָנוּת מִן מַגּוֹג וּמִמַּשִׁירְיַת עַמְמִין חֲטוּפִין דְּאַתַן עִימֵּיהּ מִסְּיָפֵי אַרְעָא וְיִתֵּן תּוּקְפָא לְמַלְכֵּיהּ וְיַרְבֵּי מַלְכוּת מְשִׁיחֵיהּ׃

וַאֲזַל אֶלְקָנָה לְרָמָתָא לְבֵיתֵיהּ וְרַבְיָא הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי כַהֲנָא׃ וּבְנֵי עֵלִי גַּבְרִין רַשִׁיעַיָא לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ׃ וְנִימוּסָא דְכַהֲנַיָּא מִן עַמָּא כָּל גְּבַר דְּנָכֵיס נִכְסָתָא וְאָתֵי עוּלֵימָא דְכַהֲנָא כְּמִיבְשַׁל בִּיסְרָא וּמַשִּׁילְיָא דִּילֵיהּ תְּלַת שִׁינִין בִּידֵיהּ׃ וּבָקַע לֵיהּ בְּכִיוֹרָא אוֹ בְדוּדָא אוֹ בִקְדֵירָא אוֹ בְמוֹלֵיסָא כֹּל דְּמַסִּיק מַשִּׁילְיָא נָסֵיב כַּהֲנָא לְנַפְשֵׁיהּ כְּדֵין עָבְדִין לְכָל יִשְׂרָאֵל דְּאָתַן לְדַבָּחָא תַמָּן בְּשִׁילוֹ׃

רלבג

יי׳ מוריש · השי״ת מוריש ואחר כך מעשיר האד׳ כשירצה ומשפיל אותו ואח׳ כך מרומם אותו כשירצה ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו ולא שידאג מאד על שפלותו השפל ועל עניו העני כי הש״י מקים מעפר דל וירים האביון מן האשפה ר״ל מי שהיה אביון כל כך עד שהיה משכה המקומו׳ להכיר מהם האשפה והלכלוך ירימהו הש״י להושיב אותו עם נדיבים · וכסא כבוד ינחילם ר״ל שישימם מלכים נכבדים ומנהיגי׳ אחר היותם דלים ואביוני׳ · והנה אמרה זה לפי מה שאחשב על דלותם מהבגים ונתן לה הש״י בן שסופו להיו׳ מושל בישראל ממשלה נכבדת · והנה היה זה כן כי לי״י עמודי הארץ ועל העמודים ההם שת היישוב אשר בו ימצא המין האנושי ואלו העמודים הם אופני השגחתו בזאת השפלו׳ אם הם סבת קיום המין האנושי באופן שלם · ובזאת ההשגחה ישמר רגלי חסידיו מהכשל ברעות העולם · ואולם הרשעים לא יכין להם אור ויראה להם הרע שיפלו בו כדי שישמרו ממנו אבל יכרתו בחשך · וכבר יתבאר מזה אמת כי לא בכח יגבר איש אבל ימצא שינוצח עם היותו יותר חזק משכנגדו וזה יהיה בהכרת מצד השגחת הש״י באיש החלוש · והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך תפלה יי׳ יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל בעבורו · ירעם הש״י בשמים וכן היה במלחמה ההוכה שנלחם שמואל בפלשתים שנאמר וירעם יי׳ בקול גדול ביום ההוא על פלשתים ויהמם · יי׳ ידין אפסי ארץ כי הוא היה הולך ממקום למקום לשפוט ישראל · ויתן הש״י עוז למלוכה אשר ימליכהו שמוא׳ וימלוך בחייו והוא שאול באופן שיכנה אויבי ישראל · וירים הש״י קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד אשר רמה קרנו מאד לנכח כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו · עוד ספר שכבר הלך אלקנה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה כשאר שם בעבור הנער שנשאר שם לשרת את יי׳ והניחו שם את פני עלי הכהן כדי שילמדנו וייסרנו לעבודת הש״י · או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישעה האדם על עושהו שהוא כמו אל עושהו · והנה בני עלי היו רשעים ובלתי יודעים הש״י ולזאת הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו מפני זה לוקחים מישראל יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ועשו להם הכהנים חק ומשפט שהיו לוקחים מהבשר שבשלו ישראל מן השלמים כל אשר יעלה המזלג מהכלי שהיו מבשלים בו הבשר וזה היה חמס וכזיון לקרבנות שהם היו לוקחים אות׳ על צד רדיפת התאוות ולא כתנו להם המתנו׳ שנתן להם הש״י אם לא לתכלית שיחזקו בתורת יי׳ מצד שלא יצטרך להם לטרוח במזונם · ועשו רעה גדולה יותר מזאת מקודם שקרבו מתירי השלמים לכהנים ולישראל והם החלבים עם מה שנמשך להם היו חוטפים להם בחזקה מבשר הזבח לאכול בבלי יתחת הבשר המבושל שמשו להם לחן לקחת מזבחי ישראל יותר על מה שהיה ראוי להם והנה שמו מלחמם קודם לשולחן גבוה כאילו היתה לבוזה העבודה למלאכת בגנוס ובזה האופן כאלו בגנו על את מנחת יי׳ :

והנה

רשי

כי נאצו. לשון בזיון: נער חגור אפוד בד. כרדוט דבוץ והוא לשון מעיל שהרי תירגם יונתן מעילין דכי כן תלבשנה הבתולות מעילין כרדוטין: ומעיל קטן תעשה לו אמו. משנה לשנה: וברך עלי. לשון הווה הוא מברכו היה בכל שנה תחת השאלה אשר שאל לו בנו ואומר לו ישים יי׳ לך זרע יהי רצון שכל בנים שיהיו לך יהיו מן הברכה הזו והרי זה מקרא מסורס: אשר ישכבון. כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך שהיו משהין את קיניהן והם היו מתאחרות עד שתראין קיניהן קריבין מעלה עליהם כאילו שכבום: אשר

חטאת ז׳ פתחין בקריאה וסימ׳ מלבד חטאת הכפורים · כי חטאת קסם מרי · ותהי חטאת הנערים · חטאת יהודה כתובה · וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה · חטאת הקהל הוא · חטאת פימו דבר שפתימו · וכל תריסר דכוו בבמ״א קמ׳ רתם המרכבה לרכש · ונמסר גם בסדר תצוה: וברך ג׳ בקריאה וסימ׳ וברך את לחמך ואת מימיך · וברך פרי בטנך ופרי אדמתך · וברך עלי את אלקנה ואת אשתו · ונמסר גם בסדר משפטים:

גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִרוּן אֶת־הַחֵלֶב וּבָא ב׳
נַעַר הַכֹּהֵן וְאָמַר לָאִישׁ הַזֹּבֵחַ תְּנָה לב
בָשָׂר לִצְלוֹת לַכֹּהֵן וְלֹא־יִקַּח מִמְּךָ ג׳
בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם־חָי׃ וַיֹּאמֶר ל׳
אֵלָיו הָאִישׁ קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם ב׳
הַחֵלֶב וְקַח־לְךָ כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ י״ג
וְאָמַר לוֹ כִּי עַתָּה תִתֵּן וְאִם־לֹא לא סבי׳
לָקַחְתִּי בְחָזְקָה׃ וַתְּהִי חַטַּאת ז׳ פתחין וכל תריסר דכו׳ בבמ״א
הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי יְהוָה
כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים אֵת מִנְחַת יְהוָה׃
וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־פְּנֵי יְהוָה נַעַר סימן
חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃ וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה־
לּוֹ אִמּוֹ וְהַעַלְתָה לוֹ מִיָּמִים יָמִימָה ד׳
בַּעֲלוֹתָהּ אֶת־אִישָׁהּ לִזְבֹּחַ אֶת־זֶבַח ג׳ מ״ל כליש׳
הַיָּמִים׃ וּבֵרַךְ עֵלִי אֶת־אֶלְקָנָה ג׳ ל
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאָמַר יָשֵׂם יְהוָה לְךָ זֶרַע ג׳
מִן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת הַשְּׁאֵלָה
אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקֹמוֹ׃ ל׳
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד ג׳ חס׳
שְׁלֹשָׁה־בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל
הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה׃
וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע
אֵת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל־ ה׳
יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּבֻן אֶת־ ל׳
הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

אַף עַד דְּלָא יִתַּסְקוּן תַּרְבָּא
לְמַדְבְּחָא וְיֵיתֵי עוּלֵימָא דְכַהֲנָא
וַאֲמַר לְגַבְרָא דְּדָבַח הַב בִּסְרָא
לְמִטְוֵי לְכַהֲנָא וְלָא יִסַּב מִינָּךְ בְּשַׂר
מְבַשַּׁל אֱלָהֵן כַּד חָי׃ וַאֲמַר
לֵיהּ גַּבְרָא אוֹרִיךְ עַד דְּיִתַּסְקוּן ת
תַּרְבַּיָּא וְסַב לָךְ כְּמָא דְרַעְוָא
נַפְשָׁךְ וַאֲמַר לֵיהּ אֲרֵי כְעַן תִּתֵּן וְאִם
לָא יִסְּבוּן מִינָּךְ בְּעַל כּוּרְחָךְ׃
וַהֲוַת חוֹב עוּלֵימַיָּא סַגִּי לַחֲדָא
קֳדָם יְיָ אֲרֵי בְּזוֹ גַבְרַיָּא יַת קוּרְבָּנַיָּא
דַייָ׃ וּשְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ
עוּלֵימָא אֲסִיר כְּרְדוּט דְּבוּץ׃
וּמְעִיל זְעֵיר עַבְדָא לֵיהּ אִמֵּיהּ
וּמַסְקָא לֵיהּ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד
בְּמִסְקַהּ עִם בַּעֲלַהּ לְדַבָּחָא יַת
דְּבַח מוֹעֲדַיָּא׃ וּבָרִיךְ עֵלִי יַת
אֶלְקָנָה וְיַת אִתְּתֵיהּ וַאֲמַר יְקַיֵּים יְיָ
לָךְ בְּנִין כַּשְׁרִין מִן אִתְּתָא הָדָא
חֲלַף שְׁאֵלְתָא דִּשְׁאֵיל קֳדָם יְיָ
וַאֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ אֲרֵי עַל
דָּכְרָנָא דְחַנָּה קֳדָם יְיָ וְעַדִּיאַת
וִילֵידַת תְּלָתָא בְנִין וְתַרְתֵּין בְּנָן
וּרְבָא רַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ׃
וְעֵלִי סִיב לַחֲדָא
וּשְׁמַע יַת כָּל דְּעָבְדִין בְּנוֹהִי לְכָל
יִשְׂרָאֵל וְיַת דִּי שָׁכְבִין יַת נְשַׁיָּא
דְּאָתְיָן לְצַלָּאָה בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִימְנָא׃

רלבג

והנה היה שמואל משרת את יי׳ והנה מקטנותו היה חגור אפוד בד לשמו שהוא כבר ל׳ לעבוד׳ הש״י כמו הענין בכהני נב עיר הכהנים שהיו שם שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד. והיתה עושה לו אמו מעיל קטן שנה בשנה ועליו היה חגור אפוד בד. ושנה בשנה היה מברך עלי את אלקנה ואת אשתו שישים לו זרע מן האשה תחת השאלה אשר שאל ליי׳ כל אחד מהם והלכו אחר זה למקו׳ אלקנה וידמה שזאת הברכה היתה שנה בשנה מפני ראות עלי טוב תכונת הנער והיותו גדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים כמו שזכר אחר זה. עוד ספר כי עלי היה זקן ושמע החמס שהיו עושין בניו לכל ישראל מענין לקיחתם מהם הבשר המבושל או החי באופן שקודם. ושמע גם כן את אשר ישכבון הנשים הצובאות פתח אהל מועד. וראוי שתדע שאין הכונה בזה הענין המשגל שאם היה הענין כן היה ראוי שיגנה הנביא שבח לעלי בני עלי על זה החטא העצום ולא מצאנו שגנה אותם רק על החטא שזכר תחלה ולזה יהיה הרצון בזה כי הנשי׳ הצובאו׳ פתח אהל מועד מצד הבאת׳ קיניהן והם הזבות והיולדות הם היו מתעכבין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכבין וקיניהן לא קרבו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריבו קרבנותיהן בדרך שיוכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש כאות אחר לפי הלשון ולפי הענין ובדרך זאת הבינו רז״ל זה הפסוק ר״ל שלא שכבו עמהן אבל היו שוהין קיניהן· ואמר

רדק

גם בטרם. היו לוקחי׳ את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורים וזה רעה רבה כי לא נתן להם האל אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים. ובדרש אמר להם הקב״ה מפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחים את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שטוחין בחמה מה ישר׳ אומרין להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואחר כך יקח לו הבש׳ מה הכהן אומר לו הדם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן: ולא יקח ממך. כך היה אומר לו ואחר כך היה לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר ופעמי׳ היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל: כיום. הכ״ף כ״ף האמתות וכן המשנה לו כיום כי אותו כהיום תמצאון אותו: ואמר לו. כתוב בו״ו וקרי באל״ף ושניהם נכונים בענין: כי נאצו. כמו כי נאץ נאצת ענין מיאוס ובזוי ות״י ארי בזו את מנחת יי׳. כתרגו׳ ית קרבנא דיי׳: משרת את פני יי׳. למה כתב זה והלא אמר למעלה משרת את יי׳ אלא לפי שספר בגנו׳ עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיהם להתעסק באכילה ובשתייה ובתענוג העולם אלא משרת את פני יי׳ ומה היתה עבודתו היה מתעסק בתלמוד תורה ולדעת את יי׳ וללמוד את עבודת הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבוד׳ יי׳: חגור אפוד בד. ת׳ כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילין כרדוטין ותרגם ומעיל קטן כמשמעו זעיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונ׳ שונות יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמוא׳ שנא׳ והוא עוטה מעיל וכן היה מעיל כהן גדול הבגד העליון שהיה עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות היה מלבוש עשוי בתכונ׳ מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונו׳ שונות של כהן גדול היה עשוי בתכונה הכתובה בתורה והאפוד של פשתן היו חוגרים אותו העובדים את יי׳ והיו משתנים בו משאר בני אד׳ ואותו היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההו׳ שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן דו״ד כשהיה בעבודת האל לפני הארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד: ומעיל קטן עשתה לו. המעיל שהיה עוטהו במועד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומ׳ במדתו והוצרך לומר זה כי לא היה מנהג לעטות מעיל אלא הגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה משרת את פני יי׳ עשתה לו מעיל ולא היתה מניחתו אצלו כדי שלא יעטה אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבוד היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלעטותו לפי׳ היתה מעלה אותו לו במועד ומחזיר׳ אותו עד מועד אחר: תעשה. כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו מעיל: והעלתה. כפתחו הה״א והע״ן להקל על קריאתם וקריאת המלה מלרע כי הטעם בתי״ו: וברך. כן היה עושה בכל זמן שהיו עולים היה מברך אותם ואומר להם ישים יי׳ להם זרע שיהיו עמהם כי שמואל כבר נתנוהו ליי׳ ותחתיו יתן להם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל וליי׳ כמו מיי׳ או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתנוהו ליי׳ והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתו׳ לעת זקנתם וי״ת זרע בנין כשרין: למקומו. ולא אמר למקומם כראה כי הרמתה היית׳ מקומו ולא מקומה כי חנה היתה משפחתה מעיר אחרת: כי פקד. טעם למה שאמר והלכו למקומו כלומר הלכו בטוחין בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד יי׳ אותה: עם יי׳. משמש כתרגומו משמש קדם יי׳: זקן מאד. אמר זה להודיע כי עלי לא היה מספיק בזקנותו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושים בדברי הכהונה [illegible] שבהן אינו כשל בשנים אם הזקין בשנים הרבה [illegible] זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת: ישכבון. כמשמעו ויש מרבותי׳ ז״ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא שהיו מעכבות קרבנותיהן לשילה והיו הם משהים אותן ומלינים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת שלא [illegible] עליו הכתוב כאילו שכבום: הצובאות. הנשים היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן ונקראו צבאות כמו וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד לצבוא צבא לפי שהבאים לעבודת אהל [illegible] וכן הנשים היולדות באות להביא קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאות וכן אמר במראות הצובאות [illegible] פתח אהל מועד [illegible] בית יי׳ אמר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא היריעות מלמעלה: העם

וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיכֶם רָעִים מֵאֵת כָּל־הָעָם אֵלֶּה׃ אַל בָּנָי כִּי לוֹא־טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ מַעֲבִרִים עַם־יְהוָה׃ אִם־יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה יֶחֱטָא־אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם׃ וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב גַּם עִם־יְהוָה וְגַם עִם־אֲנָשִׁים׃

וַיָּבֹא אִישׁ־אֱלֹהִים אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פַּרְעֹה׃ וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לָשֵׂאת אֵפוֹד לְפָנָי וָאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת־כָּל־אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לָמָּה תִבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן וַתְּכַבֵּד אֶת־בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית כָּל־מִנְחַת יִשְׂרָאֵל לְעַמִּי׃

וַאֲמַר לְהוֹן לְמָא תַעַבְדוּן כְּפִתְגָמַיָא הָאִלֵין דִי אֲנָא שָׁמַע יָת פִּתְגָמֵיכוֹן בִּישִׁין מִן כָּל עַמָא אִילֵין׃ לָא בְרַי אֲרֵי לָא תַקְנָא שְׁמוּעֲתָא דִי אֲנָא שָׁמַע דְרָעַן עַמָא דַיְיָ׃ אִם יְחוֹב גְבַר לִגְבַר הֲלָא יֵיתוֹן לִקְדָם דַיָינָא וְיִשְׁמַע מֵילֵיהוֹן וְיִפְלֵי בֵינֵיהוֹן וְאִם קֳדָם יְיָ יְחוֹב גַבְרָא מִמַן יִבְעֵי וְיִשְׁתְּבִיק לֵיהּ וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימַר אֲבוּהוֹן אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְקַטָלוּתְהוֹן׃ וְרַבְיָא שְׁמוּאֵל אָזִיל וְסָגֵי וּשְׁמֵיהּ טָב וְתַקְנָן אוֹרְחָתֵיהּ קֳדָם יְיָ וּתְרִיצִין עוֹבָדוֹהִי בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ וַאֲתָא נְבִיָא דַיְיָ לְוָת עֵלִי וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִיתְגְלָאָה אִיתְגְלֵיתִי לְבֵית אֲבוּךְ כַּד הֲווֹ בְּמִצְרַיִם וּמְשַׁעְבְּדִין לְבֵית פַּרְעֹה׃ וְאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ מִכָּל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי כָהֵין לְאַסָקָא קוּרְבָּנָא עַל מַדְבְּחִי לְאַקְטָרָא קְטוֹרֶת בּוּסְמִין לְמִלְבַּשׁ אֵפוֹד לְשַׁמָשָׁא קֳדָמַי וִיהָבִית לְבֵית אֲבוּךְ יָת כָּל קוּרְבָּנַיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לְמָא אַתּוּן אַנְסִין בְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָא וּבְקוּרְבָּנֵי דְפַקֵדִית לְקָרָבָא קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְשִׁי וִיקָרְתָּ יָת בְּנָךְ קֳדָמַי לְאַכָלוּתְהוֹן מֵרֵישׁ כָּל קוּרְבַּן מִנְחַת יִשְׂרָאֵל׃

ולא ישמעו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: וטוב ה׳ קמצין בקריא׳ וסי׳ ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר. והנער שמואל. ושמו שאול בחור וטוב. וימצאו מרעה שמן׳ הוספת חכמה וטוב. וסי׳ בלשון תרגום שמואל טליא בחירא רוחו ואשכח חכמתא. ונמסר גם בריש וירא:

ה׳ קמץ וסי׳ שמואל בחירה רוח ואשכח חכמתא

רשי

אשר אנכי שומע. מעבירי׳ עם יי׳ שמועה שעם יי׳ מעבירים עליכם לשון ויעבירו קול במחנה מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה: ופללו. לשון משפט כמו ונתן בפלילים: אלהים. דיין: כי חפץ יי׳ להמיתם. שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין נאמר כי לא אחפוץ במות המת: ויבא איש אלהים. זה אלקנה: הנגלה נגליתי אל בית אביך. מכאן שנתנבא אהרן במצרים ומה היא ה הנבואה היא שנאמרה ביחזקאל ואומר אליהם איש את שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מ מצרים אל תטמאו: הנגלה נגליתי. הידעתם כי הטובה הזאת והגדולה כזאת נתתי לאהרן: אשר צויתי מעון: אשר צויתי במעוני: להבריא׳ מראשי׳ וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לשמי לעיני עמי כ כבדת את בניך ממני ומהו הכבוד ל להבריאכם מראשית כל מנחת ישר׳ קדימה שעודתכם לסעודתי כמה שנאמ׳ גם בטרם יקטירו׳ את החלב וגו׳: להבריאכ׳. לשון סעוד׳ כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם:

לעמי

רדק

הענש. אלה הכהנים לזבוח גם בני העיר שילה: מעבירים עם יי׳. שאתם מעבירים עם יי׳ מלבא באהל מועד מפני החמס שאתם עושים להם בקרבנותיהם ות״י דרככין עמא דיי׳ כלומר מעבירים עם יי׳ קול עליכם ומרננים אחריכם: ופללו אלהים. ושפטנו הדיין ות״י אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דייכא וישמע מליהון ויפלי ביניהון נראה כי פירש פללו מתרגום ובערת ותפלי: מי יתפלל לו. מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם השם ית׳. ויש לפרשו לשון תפילה ובקשה על דעת יונתן ש מתרגמו כן ממן יבעיה וישתביק ליה: כי חפץ יי׳ להמיתם. על דרך השמן לב העם הזה ואמר עד אשר אם שאו ערי׳ וכן ויחזק יי׳ את לב פרעה וכן כי הקשה יי׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והטעם כי כמו שיגדיל האד׳ לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והכשרי׳ יראו ויראו אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצ׳ לשוב ועליו נאמר כי לא אחפוץ במות המת השיבו וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל יי׳ בכל לבבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ו ואוחז הדרך הטובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת תקובל ת תשובתו שלימה ויהיה לו סיוע אלהי בתשובה אבל בוחן לבבות יודע האל׳ ורואה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפילו ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם ה הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו ל לקול אביה ויענשו וימותו ברשע׳ כדי שיאמרו בני אדם רשעי׳ היו אלה ורשעים היו לעונש הזה ו ויצדיקו עליה׳ את הדין. ורבותי׳ הקשו אלה הפסוקים ואמרו כ כתיב כי חפץ יי׳ להמיתם וכתוב כי לא אחפוץ במות המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין: הולך וגדל וטוב. כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו וי״ת וטוב ושמיה טב: גם עם יי׳ וגם עם אנשי׳ כתרגומו ותקנן אורחתי׳ קדם יי׳ ותריצין עובדוהי בבני אינשא: ויבא איש האלהים. רבו׳ אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמנה נביאים שנתנבאו לבני ישראל: הנגלה. מקור בתשלומו עם נו״ן כפעל כמו נמל כמול דוד והה״א לתמיהה והמפרשים פירשו הה״א לאמת הדבר כפשוטו של הענין וכן הה״א הרצחת גם ירשת ואדוני אבי ז״ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן הא הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחור אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי תבא הה״א לתחלת הדברים לשמוע התשובה ואע״פ שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך פה וכן הה״א שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה נגליתי וכן הרצחת וגם ירשת המן השלם הזה הראית כי נכנע אחאב: אל בית אביך. אהרן ומשה שהיו נביאי׳ יי׳ במצרי׳: לבית פרעה. כתרגומו ומשעבדי׳ לבית פרע׳: לעלות על מזבחי. משפטו להעלות מבנין הפעיל כלומר להעלות עולות: למה תבעטו בזבחי. כי המבזה הדבר בועט בו ברגליו כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאוכ׳ בא״ם הזבחים והמנחות אלא להבריאכם והנה זה בזיון הקדשים וכאילו תבעטו בהם ותרחיקות כי בעבורכ׳ נמנעים ישראל מלהביא: אשר צויתי מעון. כלומר במעוני וכן המקבה בית יי׳ כמו בביתי׳: ותכבד. שלא גערת בהם ולא מנעתם מעשות הרעות: להבריאכם. ולא אמר להבריאכם כי אי אפשר שלא היה עלי אוכל ממה שהיו בניו אוכלי׳ ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד:

לעמי

רלבג

ואמר להם על זה עלי כי לא טובה השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם עם יי׳ כי הם היו חוטאים בזה ליי׳ ובועטים בקרבנותיו באופן שזכרנו: אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. ר״ל ישפטהו הדיין ובזה הדרך יתקן את אשר עותו כי הדיין אוכו לובש קנאה על זה החטא כי לא לו חטא ויראה זכותו לפי מה שאפשר: ואולם אם ליי׳ יחטא איש הנה אין בזה תקון כי אין שם שופט על זה זולת הש״י והוא יענשהו כי לו חטא וילבש קנאה על זה דרך משל כאמרו כי אנכי יי׳ אלהיך אל קנא והיה בחטא זה ע״ז שהיה החטא לש״י. והנה לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחת כי הש״י היה חפץ להמיתם על אלו החטאים כדי שירחקו מהם הבאים אחריה׳ ולא יפסידו כונת התורה בענין הקרבנות כמו שהמית נדב ואביהוא לזאת הסבה כמו שבארנו לדברי התורה. או היה זה הענין מהעדר קבולם התוכחת מיוחס לשם ית׳ במקרה להיותו סבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר יי׳ או יהיה הרצון בזה כי היה לבני עלי חטא אחד היה ראוי שימית׳ הש״י עליו אע״פ שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידעו את יי׳ הפך מה שכוון בענין העבודה והנה אע״פ שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי היה המות ראוי להם כי הם לא הרגישו בענין הקרבנו׳ מה שבהם לעבוד׳ הש״י ולא חשבו בהם תכלי׳ אח׳ זולת השמ׳ גופם וכבר דקדק׳ התור׳ שתהיה הכונה בהם ליי׳ ולזה הרחיק׳ שתויי יין מן ההקרב׳ שאי אפשר שתהיה כוונתם שלימה כ״ש שאמר לא ידעו את יי׳ ירחקו מן ההקרבה ולזה היה רצון השם ית׳ שימותו בני עלי כדי שידקדקו הבאי׳ אחריה׳ בבוא׳ הקרבנות וידעו שאין הכוונה בהם השמנת גופם כמו שחשבו אלו: ויבא איש האלהים אל עלי. אמרו שהוא אלקנה אולי היה זה מקובל אצלם והנה לא מצאנו לו נבואה במקום אחר ואפשר שנאמר כי הוא פנחס כמו הענין בנבואות הנזכרות בספר שופטים וידמה שפסקה נבואה מעלי מצד הזקנה ולזה הוצרך שיבא לו איש האלהים: הנגלה נגליתי. אין הה״א הא התימה אבל הוא הא האמתות כמו הא הלבן מאה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה הש״י לאהרן בהיות ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שנזכר בספר יחזקאל ולזה אמר הש״י הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן מכל משפחות ישראל להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת לפני בגדי כהונה גדולה להשרות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומי׳ ואני עשיתי להם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחי ובמנחתי אשר צויתי במעון שתהיה במעון הידוע ואחר זה יתנו במתנות משולחני ואתה מכבד את בניך ממני וזה שהם לוקחי׳ תחלה מהזבח והמנחה קודם שיקריבו משם כאילו היה הרצון להשמינכם מראשית כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי בעבור עמי שיקחו בו תועלת כמו שבארנו בדברינו לדברי התורה ואתם משימים התועלת שכוון לעמי בזה הענין להשמינכם. והנה יקחו ישראל תועלת במה שיאכלו הכהנים כשישתמשו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי הש״י ליעקב ותורתו לישראל:

שכבוד

לעמי. שוכב על ותכבד את בניך ממני הראיתם לעמי שאתם מכבדים ממני ובמה הראיתם להבריאכם מראשית מנחתי: אמור אמרתי. שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר כבני גרשם וכבני מררי כאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן ועלי משבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל ולשון הב״ת מזה שמעתי: את אמרתי ביתך ובית אביך וגו׳. מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט את אהרן את בגדיו וגו׳ ובימי פלגש שפקדו ישראל ברוב המכות ותי גרם להם פנחס וכיוצא בו שהיה להם לסבב מעיר אלעזר ולהוכיחם נטלתי הכהונה גדולה מהם ונתתיה לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו עד עולם: כי מכבדי אכבד. את בני פנחס שכבר אותי בשטים וכן היה׳ בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיו׳ כהן ליי׳ כדבר יי׳ אשר דבר על בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול תחתיו שהי׳ מבני פנחס שכן נתייחסו בדברי הימי׳: ובוזי יקלו. מאליהם משסתלק מהם: וגדעתי את זרועך. החוזק שיש לכם בבריתי שאת׳ אומרים אם לא לקחתי בחזק׳:

לעמי. הלא״ר כלו׳ הרגו לאכבר והשלימי לאבשלום: אמור אמרתי במדרש מתחילה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמר והלבשתאותם את אלעזר בנו ובימי פלגש בגבעה שפקדו ישראל ברוב המכות ומי גרם להם פנחס ואלעזר שאמר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוכיחם ולא עשו כן לפיכך נטלתי כהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר ואמרתי שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם עתה חלילה לי כי מכבדי אכבד בני פנחס שכבר אותי בשטים: ובוזי יקלו. שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגו׳ כדבר יי׳ אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס חלילה לי שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזידין הו׳ שיקלו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע״פ שאמר מתחילה ביתך ובית אביך ובכלל בית אביך שאר הכהנים כמו שאמר נגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה סילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונה הוא להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא טפל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונ׳ החיים והשלום כמו שאמ׳ לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הפך הברית כמו שהם חללו הברית וכבוד הכהונה: יקלו. ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל הקוף ובדגש׳ קוף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבניין כפעל משעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד

זרעך ה׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר עקב: זרע ג׳ חס׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ וגדעתי את זרעך ואת זרע. כל היום יחרש החרש לזרע. ולא בזרוע גדולה ובעם רב. וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ בב״ג מל וסי׳ וגאלתי אתכם בזרוע נטויה. במסות באתות ובמופתים ובמלחמה. וטרף זרוע אף קדקד. ונמסר גם בסדר

לעמי: לכן נאם יהוה אלהי ישראל
אמור אמרתי ביתך ובית אביך   נ׳ מל׳
יתהלכו לפני עד עולם ועתה נאם
יהוה חלילה לי כי מכבדי אכבד   ל׳
ובזי יקלו: הנה ימים באים וגדעתי   צ׳ ל׳ ר׳ / ד״כ בכיו׳
את זרעך ואת זרע בית אביך   ה׳ חס׳ בליש׳
מהיות זקן בביתך: והבטת צר
מעון בכל אשר ייטיב את ישראל   ר׳
ולא יהיה זקן בביתך כל הימים:
ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי   ח׳
לכלות את עיניך ולאדיב את   ל׳
נפשך וכל מרבית ביתך ימותו א   ל׳
אנשים: וזה לך האות אשר יבא   בנ׳ דפ׳ ל׳ / חס׳ בקיצ׳
אל שני בניך אל חפני ופינחס ביום   ג׳
אחד ימותו שניהם: והקימתי   ו׳ כתי׳ כן
לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי   ג׳ ל׳
יעשה ובניתי לו בית נאמן ו

דעמי: בכין אמר יי׳ אלהא דישראל מימר אמרית ביתך ובית אבוך ישמשון קדמי עד עלמא וכען אמר יי׳ קושטא אינון דינאי ארי לדמיקרין קדמי איקר ו ודמבסרין על שמי יתשטון: הא יומיא אתן ואקטוף ית תקוף זרעך וית תקוף דרע בית אבוך מלמהוי סיב בביתך: ותהי חזי מיסתכל ותהי חזא בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דהבתון קדמי בבית מקדשי ובתר כן איתי טבתא על ישראל ולא יהי סיב בביתך כל יומיא: ואנש לא אפסיק לך מן מדבחי לחשכא ית עינך ולאפחא ית נפשך וכל סגיות ביתך יתקטלון עולימין: ודין לך אתא דתיתי לות תרין בנך לות חפני ופינחס ביומא חד יתקטלון תרויהון: ואקים קדמי כהין מהימן דכמימרי וכרעותי יעביד ואקים ליה מלכו קיימא

הארא: מזבחי ח׳ בקריא וסי׳ נמסר בסוף סדר וישמע יתרו: מרבית ג׳ בקריא׳ וסי׳ וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. וחצי מרבית חכמתך. ימרבית העם. וב׳ ובמרבית וסי׳ לא תתן אכלך. ובמרבית ביתך:

והבטת צר מעון. ותראה צרתך בתוך מעוני כאשה הרואה צרת׳ עמה בבית: בכל אשר ייטיב את ישראל. כשיבנה בית עולמים בימי שלמה ותהא טובתם של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגו׳ וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה: ולאדיב. כמו ולדאיב: ימותו אנשים. בחורים איכו רודתה אבלו של בחור לאבלו של תינוק: ולא יהיה זקן בביתך. מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן: וזה לך האות. שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיים כל הפורענות שנאמר לך והבטת צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: כהן נאמן. הוא צדוק: לאגורת

כי הם יקלו מעצמם בהסתירי פני מהם. ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל תניגו שהחמיר הקב״ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו של צדיק מה כתי׳ ומקללך אאור בכבודו של הקב״ה כתיב ובוזי יקלו יקלו על ידי אחרים: הנה ימים באים. כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול: וגדעתי. פי׳ והכרתי: זרועך. חוזקך כלומר אורך החיים: מהיות זקן. שימותו בחורים ורבו׳ פירשו חכם כמו והדרת פני זקן ר״ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין. צר מעון. מעון הוא בית יי׳ ופי׳ צר כמו ונעשתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אח׳ נוטל חלקו ועינו צרה בשל חבירו וצר סמוך למעון הו פירושו צר במעון: וכל אשר ייטיב. וכל הטוב אשר ייטיב יי׳ את ישראל כשיבנה בית המקדש זרעך יהיה נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם טפלי׳ לאחרי׳ ויו״ת ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל: לכלות את עיניך. ר״ל עיני בני בניך אשר יהיו בזמן ההוא וכן ולאדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא וזהו כליון עיני׳ שיראו בבית המקדש כהן נגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונש זה משימותו כלן ולא ישאר מהם זכר לפיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה הוא העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל משה רבינו ע״ה הרגני נא הרוג ולא אראה ברעתי: ולאדיב את נפשך. הפוך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבו׳ נפש ומפחן נפש: וכל מרבית ביתך. כענין אשר טפחתי ורביתי טרימ״כט בלעז: ימותו אנשי׳. בחורים וכ״תי עולימין וכן בא באנשי׳ כאנשי׳ זקני׳ כל אחד יתפרש לפי מקומו: וזה לך האות. כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים: והקימותי לי כהן נאמן. אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום הזה לא היה מבולק זרע על מכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחיטוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק: כאשר בלבבי ובנפשי יעשה. פי׳ שיעשה כל אשר ברצוני וכ״תי די במימרי וברעותי יעביד: בית נאמן. פי׳ קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן תמצאם מיוחסים בדברי הימים עד עזרא: והתהלך

רלבג

מכבדי אכבד. ר״ל פינחס שכבר השי׳ בקנאו את קנאת השי׳ בשטים ולזה השיב הכהונה הגדולה לו בימי שלמה כי היה צדוק כהן גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שנזכר בדברי הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר: מהיות זקן בביתך. ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים: והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל. ר״ל שכבר תביט מקום צר דחוק לך בכל הטוב אשר ייטיב יי׳ את ישראל ולא יהיה בך לו חלק לשמח בו: ולא יהיה זקן בביתך כל הימים. ר״ל שלא ימצא חכם בביתו כל הימים כמו שהוא עתה שהיה בו עלי שהיה חכם ונביא: ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי. כדי שיראו ברעת׳ בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היתה להם הממשלה לולי זה החטא ולזאת הסבה לא ימותו בניך בעודם קטנים אבל ימותו בהיותם אנשים בדרך שיראו שפלותם ודלותם בעבודת הכהונה: כהן נאמן. הוא צדוק שהושם כהן תחת אביתר בימי שלמה: והתהלך

רדק

והתהלך לפני משיחי · הוא וזרעו ואמר לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו הדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר זכריה הנביא וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי' והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו עומדים עליו כבני' עליו שהוא כמו לפניו ות"י וישמש קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשנו : להשתחו' לו · כתרגו' לאישתפלא ליה כלומר ישפיל עצמו לפניו ויבקש ממנו על מחיתו : לאגור' כסף · בעבור אגורת כסף והאל"ף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעא דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין ויש מפרשים אותו מתרגום שכר אגרא : וככר לחם · כתרגומו פיתא דלחמ' כלומ' חתיכת לחם : ספחני נא · חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהסתפח בנחלת יי' ענין החבור והדבוק : אל אחת הכהונות · אל אחת ממשמרות הכהנים ות"י מניני כען לחדא ממטרת כהניא : משרת את יי' · כבר פירשנוהו : יקר · שלא היו נביאים בישראל וזהו אין חזון נפרץ שלא היה החזון נפרץ אלא נגדר וסתום ותרגומו הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא : ויהי ביום ההוא · הלילה בכלל היום : במקומו · במקו' שהכהנים ישנים לפנים מן הלויים : החלו כהות · להיות כהות כי הוא תואר : לא יוכל לראות · תוספת ביאור ופי' לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אבינו לא יוכל לראות ואח"כ אמ' וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם ענינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הו' דרך משל ור"ל עיני הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחילה מפני מעשה בניו לפי' באה הנבואה הזאת לשמו' ולא באה אליו · ובדרש אומ' כהות ממש ואמר כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מנא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמו' על עון בנו : ונר אה' טרם יכבה · אם על נרות המנורה אמ' היה זה קודם עלות השחר כי הנרו' היו דולקי' מערב עד בקר אע"פ שפעמים היו כבות מקצתן בלילה ושמן היו נותנין בהן במדה שהיו דולקי' מערב עד בקר וברוב פעמים היו דולקין עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מוצאי' אותו דולק ואמ' כי באה נבואה זאת לשמו' קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר · ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריח שמשו של צדיק אחר עד שלא ישקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה : ושמואל שוכב בהיכל יי' · בהיכל יי' דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל יי' ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל יי' אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל יי' וכן פירשו רז"ל כי לא יתכן להבין הפסו' כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל ות"י ובוצין בית מקדשא דיי' עד דלא טפא ושמואל שכיב בעזרת ליואי וקלא אישתמע מהיכלא דיי' דתמן ארונא דיי' · ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות תניכן כעל הכהן מבפנים ובן לוי שוכב מבחוץ קפץ הדבר על עלי ודבר על שמואל מבחוץ : אשר שם ארון אלהים · בלא הא' הידיעה והמסרה לית כוותיה : טרם ידע את יי' · פי' טרם שידע את דבר יי' היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדיין לא ידע את יי' ולא נגלה אליו דבר יי' בנבואה לפיכך לא היה מבין כי יי' קורא על בן אדם לפיכך קם שלש פעמים אל עלי בטרם ידע : וטרם נגלה · הוא כפול דבר או פי' טרם ידע כי עדיין לא ידע בחכמת האלהות אע"פ שלמד בשאר החכמות כי אילו למד בזאת החכמה היה מבין ומבחין בקול הנבואה ונראה שכן דעת יונתן שתרגם עד דלא אליף למידע אולפן מן קדם יי' : ויבן עלי · כי בשתי הפעמים חשב עלי כי כדמה לו לשמואל כי אדם קורא אותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אדם אבל כאשר ראה כי שלש פעמים זו אחר זו שמע הקול אחרי שניעור משנתו ידע כי לא היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שהיה קורא אותו ולפי' הבין עלי כי קול מלאך יי' היה והחכ' רלב"ג פי' כי לפי ששמוא' לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב"ה משמיע אותו למי שירצה וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכן אר"ז"ל מדבר אליו קול לו וקול שיו משה שומע ואין ישר' שומעין ·

עינו ח' חס' יוד כתרא וסימ' ועינו החלו כהות · ולא כחד כמנו ויאמר יי' הוא הטוב · ויברח אבשלום · ועברה העברה לעכור · יקח ויעל · ועיניו את עינו תראינה · יראו עינו כידו · קוץ בעינו : קרא ד' בקריאה וסימ' שמואל · וחכרו · חדש ושבת קרא מקרא · בטרם ידע הנער :

והתהלך לפני משיחי כל הימים : ל
והיה כל הנותר בביתך יבוא
להשתחות לו לאגורת כסף וככר ל ומל
לחם ואמר ספחני נא אל אחת
הכהנות לאכל פת לחם : ל וכל
ג והנער שמואל משרת את
יהוה לפני עלי ודבר יהוה היה יקר ימ' ו
בימים ההם אין חזון נפרץ :
ויהי ביום ההוא ועלי כ'
שכב במקומו ועינו החלו כהות לא ועיניו ק
יוכל לראות : ונר אלהים טרם ל
יכבה ושמואל שכב בהיכל יהוה
אשר שם ארון אלהים : ל
ויקרא יהוה אל שמואל ויאמר הנני
: וירץ אל עלי ויאמר הנני
כי קראת לי ויאמר לא קראתי שוב
שכב וילך וישכב : ויסף יהוה קרא ג' ד'
עוד שמואל ויקם שמואל וילך אל
עלי ויאמר הנני כי קראת לי ויאמר
לא קראתי בני שוב שכב : ושמואל ג'
טרם ידע את יהוה וטרם יגלה
אליו דבר יהוה : ויסף יהוה קרא ד'
שמואל בשלישת ויקם וילך אל
עלי ויאמר הנני כי קראת לי
ויבן עלי כי יהוה קרא לנער : ד'

וישמש קדם משיחי כל יומיא :
ויהי כל דישתאר בביתך ייתי
לאישתפלא ליה למעא דכסף
ופיתא דלחמא ויימר מניני כען
לחדא ממטרת כהניא למיכל
פיתא דלחמא :
ורביא שמואל משמש קדם יי' בחיי
עלי ופתגמא דיי' הוה כסי ביומיא
האינון לית נבואה גליא :
והוה ביומא האינון
ועלי שכיב באתריה ועינוהי ש
שריאו למכהי לא יכיל למיחזי :
ובוצין בית מקדשא דיי' עד לא
טפא ושמואל שכיב בעזרת ליואי
וקלא אשתמע מהיכלא דיי' דתמן
ארונא דיי' : וקרא
יי' לשמואל ואמר הא אנא :
ורהט לות עלי ואמר הא אנא
ארי קריתא לי ואמר לא קריתי
תוב שכוב ואזל ושכיב : ואוסיף
יי' למיקרי עוד שמואל וקם ש
שמואל ואזל לות עלי ואמר הא
אנא ארי קריתא לי ואמר לא ק
קריתי ברי תוב שכיב : ושמואל
עד לא אליף למידע אולפן מן
קדם יי' ועד דלא אתגלי ליה פ
פיתגם נבואה דיי' : ואוסיף
יי' למיקרי שמואל בתליתאה
וקם ואזל לות עלי ואמר הא אנא
ארי קריתא לי וסבר עלי ארי מן קדם יי' מתקרי לרביא :

רשי

לאגורת כסף · בשביל להשתכר מעה כסף : לאגור' כסף · ממשקולות עשרים גרה הוא : ספחני · אספני : היה יקר · היה מנוע וכן יקר רוח איש תבונה מנוע דברים אדם מבין : אין חזון נפרץ · לית נבואה גליא : נפרץ · לשון ופרצת ימה וקדמה : ושמואל שוכב · במקומו בעזרת הלוים השומרי' בית המקדש וכן תירגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת ליואי : בהיכל יי' אש' שם ארון האלהים : ויקרא יי' · וקול יצא מהיכל יי' מבית קדש הקדשים שקרא שמואל סוף המקרא העליון מחובר לראש המקר' התחתון זהו שאמר הכתוב ירעם אל בקולו נפלאו' עלי היה כהן ושומר מבפנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל במסכ' תמיד : טרם ידע את יי' · עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה כל טרם שבמקרא לשון עדיין לא כתרגומו עד לא ואינו לשון לפני וזה יוכיח ועוד כי טרם תידלון מפורש ממנו וכן כל שיח השדה טרם יהיה בארץ :
ויאמר

רלבג

והתהלך לפני משיחי כל הימים · ר"ל לפני המלך אשר יעצור בעמי : יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם · ר"ל שיבקש לו שישימהו במשמרות כהונ' בעבור דב' מועט שיגיע לו מהתועלת בשביל הכהונה ההיא והיא מעה כסף וככר לחם ויספיק לו לראותו שיחברהו לאחת ממשמרות כהונה כדי שיגיע לו מנחה מעט לחם לאכול וזהו העונש הראוי לבית עלי תחת לקחם אשר לא להם להשמין את עצמ' ויסיר הש"י מהם מה שראוי להיו' להם בדרך שלא ישאר להם כי אם מעט יוכלו לחיות ממנו ברוחק · והנה הנער שמואל היה משרת את יי' לפני עלי שהיה מייסיר אותו על זה · והנה היה דבר יי' בימים ההם יקר ר"ל שהנבואה היתה מנעת בקומי' עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום שלא ימצא אז מי שיתנבא : ויהי ביום ההוא · שבא איש האלהים לעלי להגיד לו הדברים הקודמים בימי עלי היה שוכב במקומו מרוב הזקנה והחלו עיניו להיות כהות באופן שלא יוכל לראות · והנה טרם שכבה נר אלהים והוא אצל עליית השחר היה שמואל שוכב אצל היכל יי' אשר שם ארון האלהים בלשכה אחת היתה שם ובעת הזה המוכן בהגעת החלומות הצודקים החלה להגיע אליו הנבואה עד שקרא אליו יי' במראה הנבואה ואמ' הנני ורץ לעלי כי נדמה לו שעלי היה קורא אותו וכן נדמה לו זה עד ג' פעמים שהרגיש עלי כי יי' קורא לנער וצוהו שאם יקראהו עוד ישיב לו דבר יי' כי שומע עבדך ודימה שלא סמך שמוא' על זה כי יי' קור' לו להיות דבר יי' והיא הנבוא' יקר בימים ההם עם חשבו היותו בלתי ראוי לנבואה ·

והנה הודיעהו הש"י ברוך הנבואה הרע העתיד לבא על ישראל עת מלחמת פלשתים שמתו בה רבים מישראל ולוקח ארון האלהים ומתו חפני ופנחס והרע העתיד לבא לנב עיר הכהני' כי מתו בה בית עלי מלבד אביתר על יד שאול ודמה שזה אמר החל וכלה כי התחלת הפורענות היה במלחמה שמתו בה חפני ופנחס וכלוי הפורענות היה בענין נב עיר הכהנים. ואמר כי כל שומעו תצלינה שתי אזניו להפלגת קושי הענין הזה יהיה הקול ההוא מרעיד האזנים וכאילו מחזק הקורא מהקול ההוא תתחדש הצלילה וההכרה באוזן: מקללים להם בניו ולא כהה בם. הרצון בזה שהוא ידע שישראל היו מקללים בניו בסבת העונש שהיו שוטקים אותם בית עלי ממה שהיו חוטפי' מהם מן הזבחי' ובעבור העגלה שהית בהם מהקרבת ה הקרבנות אשר ה הוכחו להם עד שכבר ישכבון וקרבנות ה הנשים הצובאות פתח אהל מועד לא קרבו ע עדיין והנה לא הוכיח עלי על זה באופן ש שימנעו מעשות כן אבל אמר להם אל בני כי לא טובה השמועה וגו' ולא דקדק את זה שיוקרו מאלו החטאים. ולכן נשבע הש"י לבית עלי שלא יתכפר להם עונם באמצעות קרבנות כאילו תאמר זבח ומנחה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה שמיכה על ראש השלמים להעיד שגם הם באים לכפרה ו ומזה המקום דקדקו רבו' ז"ל שהכפרה לא תשלם לבית עלי בזבח ובמנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא העסק ב בתורה ובגמילות ח חסדים ומזה המקום יותר הספק איך ענש הש"י האנשים שלא חטאו מפני חטא א אבותיהם וזה כי זה העונש לא היה אלא למי שלא ידע את י' מהכהנים שהוא א אוחז את חטא א אבותם אמנם מי ש שהתעס' מהם בידיעת הש"י ינוצל מזה העונש אלא שכבר יתמך לו עונש מה במקרה ב בעבור חטא אבותיו ו והוא שלא תהיה לו סדרה בענין הכהונה מפני היות כרה מכל משפחתו בחטא ה האבות: כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף. הוא לשון קללה והרצון בו כה יעשה לך אלהים רעה כי לא היה יודע עלי שיהיה ענין הנבואה הזאת דבר קללה ויורה על אמתת זה הפירוש מה שאמר בן הדד כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף. ואולם רז"ל הוציאו מזה שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה על דרך הדרש: כי נאמן שמואל לנביא לי'. לאמרנו מזה שמי שלא יפיל מכל דבריו ארצה לא יצטרך לנתינת אות או מופת אחר שהוא נביא לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא ידקדק בשאר ההודעות כמו החלום והקסם והוברי שמים כי הם אם יאמרו אמת לפעמי' הנה יכזבו פעמי' רבות ואין הענין כן בנבוא' כי כל דבריה אמת. וכבר יתבאר באיזה סוג מן הדברי' ידקדק זה בנבואה ובאי זה מהם לא ידקדק כי ידמה שמה שתגיד הנבואה בקצ' הטובו' והרעו' האנושיות יקרה שלא יתקיים כשנעתקו האנשים שבא להם הייעוד מהטוב אשר בא להם בעבור הייעוד הטוב או מהרע אשר בא להם בעבור הייעוד הרע. והנה

שמואל ד' שמות חוכפלים ופסקי' ב"ת מטה שלא היה הפסק בינו לבין השכיל ולשון הזהר קדמ' וכתר אלי' ועיין שם והוא סג

אנכי עשה ד' בליש' וסי' הנה אנכי עשה דבר ביש'. והההלי ב' בפסוק. אנכי י"י עשה: אקים ו' וסי' אקים את יצחק. נביא אקים. אקים אל עלי. ואת דוד מלכם. את סכת דוד. והריסותיה אקים:

וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה
אִם־יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר יְהוָה
כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב
בִּמְקוֹמוֹ: וַיָּבֹא יְהוָה וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא ל' · ל'
כְפַעַם־בְּפַעַם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר
בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה ל'
שְׁתֵּי אָזְנָיו: בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־
עֵלִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ
הָחֵל וְכַלֵּה: וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־שֹׁפֵט ר"נ קמץ וא' פתח
אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־
יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה ל'
בָּם: וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־
יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה
עַד־עוֹלָם: וַיִּשְׁכַּב שְׁמוּאֵל עַד־
הַבֹּקֶר וַיִּפְתַּח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה
וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה ל' · ר'
אֶל־עֵלִי: וַיִּקְרָא עֵלִי אֶת־
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּנִי
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר
אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־נָא תְכַחֵד מִמֶּנִּי ל'
כֹּה יַעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־
תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־ כ"ו כל תה לות
דִּבֶּר אֵלֶיךָ: וַיַּגֶּד־לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת־ רכו' כת"ח
כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ וַיֹּאמַר
יְהוָה הוּא הַטּוֹב בְּעֵינָו יַעֲשֶׂה: בעיניו ק'
וַיִּגְדַּל שְׁמוּאֵל וַיהוָה
הָיָה עִמּוֹ וְלֹא־הִפִּיל מִכָּל־דְּבָרָיו
אָרְצָה: וַיֵּדַע כָּל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן
וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל
לְנָבִיא לַיהוָה: ב' תמסח

וַאֲמַר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל אִיזִיל שְׁכוּב
וִיהֵי אִם יִקְרֵי לָךְ וְתֵימַר מַלֵּיל יְיָ
אֲרֵי שָׁמַע עַבְדָּךְ וַאֲזַל שְׁמוּאֵל
וּשְׁכֵיב בְּאַתְרֵיהּ: וְאִתְגְּלֵי יְיָ
וְאִתְעַתַּד וּקְרָא כִּזְמַן בִּזְמַן שְׁמוּאֵל
שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל מַלֵּיל אֲרֵי
שָׁמַע עַבְדָּךְ: וַאֲמַר
יְיָ לִשְׁמוּאֵל הָא אֲנָא עָבֵיד פִּתְגָּמָא
בְּיִשְׂרָאֵל דְּכָל דְּיִשְׁמְעִינֵיהּ יִצְלָן
תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי: בְּיוֹמָא הַהוּא
אֲקִים עַל עֵלִי יָת כָּל דְּמַלֵּילִית
עַל בֵּיתֵיהּ אֶגְמַר וְאֵישֵׁיצֵי:
וְחַוֵּיתִי לֵיהּ אֲרֵי מִתְפְּרַע אֲנָא מִן
אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עַד עָלְמָא בְּחוֹבִין דִּ
דִידַע אֲרֵי מַרְגְּזִין לְהוֹן בְּנוֹהִי וְלָא
כְהָא בְּהוֹן: וּבְכֵן קַיֵּימִית לְבֵית
עֵלִי אִם יִשְׁתַּבְקוּן חוֹבֵי בֵית עֵלִי
בְּנִיכְסַת קוּדְשִׁין וּבְקוּרְבְּנִין עַד
עָלְמָא: וּשְׁכֵב שְׁמוּאֵל עַד צַפְרָא
וּפְתַח יָת דָּשֵׁי בֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ
וּשְׁמוּאֵל דָּחֵיל מִלְּחַוָּאָה יָת חֵיזוּ
נְבוּאָתָא לְעֵלִי: וּקְרָא עֵלִי יָת
שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל בְּרִי וַאֲמַר
הָא אֲנָא: וַאֲמַר מָה פִּתְגָּמָא
דְּמַלֵּיל עִמָּךְ לָא כְעַן תְּכַסֵּי מִינִי
כְּדֵין יַעְבֵּיד לָךְ יְיָ וּכְדֵין יוֹסֵיף אִם
תְּכַסֵּי מִינִי פִּתְגָם מִכָּל פִּתְגָּמָא
דְּמַלֵּיל עִמָּךְ: וְחַוִּי לֵיהּ שְׁמוּאֵל
יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא וְלָא כַסִּי מִינֵיהּ וַאֲמַר
יְיָ הוּא דְּתַקִּין בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּיד:
וּרְבָא שְׁמוּאֵל
וּמֵימְרָא דַּיְיָ הֲוָה בְּסַעְדֵּיהּ וְלָא
בְטֵיל מִכָּל פִּתְגָּמוֹהִי לְאַרְעָא:
וִידַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד
בְּאֵר שֶׁבַע אֲרֵי מְהֵימַן שְׁמוּאֵל
בְּפִתְגָּמֵי נְבוּאָתָא דַּיְיָ:

רשי

ויאמר שמואל דבר. ולא הזכיר שם שמים כמו שציוהו עלי אמר שמא קול אחר הוא: עושה דבר. היא לקיחת הארון ביד פלשתים: תצלינה. לשון צלצלים טנטינ"ר בלע"ז: החל וכלה. אותו היום תתחיל גזרתי על בית עלי שימותו חפני ופנחס ומכאן ואילך אכ"ה גזרתי ואשלים עליה מרור אל דור להמיתם אנשי' בן שמנה עשרה שנה: החל וכלה. אקומינצנט אאישפליימנט בלע"ז: כי מקללים להם בניו. מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מקללים מקילים כל קללה לשון קלות ובזיון הוא: ולא כהה. לא הכהה פניהם להעביר' מגדולתן: כה יעשה לך. כאותה קללה עצמה שלא יהו לך בנים הגונים וכן עלתה בו ואף על פי שהגיד לו ולא כיחד מכאן אמרו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה: יי' הוא. אדון הוא והכל שלו: כי

רדק

ויבא יי' ויתיצב. נראה בפעם הזאת נראית תמונה לנגד עיניו במראה הנבואה לפי' אמ' ויתיצב כמו ויתיצב מלאך יי' בדרך: דבר כי שומע עבדך ולא אמר יי' כמו שאמר לו עלי כי היה ירא ע עדיין מהזכיר השם במראה ה הנבואה ויש נו דרש כי חשש ע עדיין שמא קול שד הו' וזה רחוק: עושה דבר. זהו גלות הארון: תצלינה. מבנין הפעיל שרשו צלל והו' ענין הרעשה כמו לקול צללו שפתי: ביום ההוא. ביום שיהיה זה הדב' הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו על ידי איש האלהים כמו שכתוב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורענות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן א כמו על ביתו וכן אל ההרים לא אכלה הרעה על בית עלי עד עולם: אל ביתו. אכל: כי שופט אני. לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם אשפטם שיתבזו ויתקצרו ימיהם: בעון אשר ידע. בעון כמוך למלת אשר כאילו אמר בעון הדב' אשר ידע ובעונו ילקה זרעו עד עולם שכתו' ותשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואף על פי שהיו בבנים זכאים האל ית' שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה: כי מקללים להם בניו. תקון סופרים כי לא רוצה לומר לא יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד משמנה עשר פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הו' ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו ות"י ארי מרגזין להון בנוהי: ולא כהה בם. לא עצרם ולא מנעם אף על פי שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנותו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן: בזבח ובמנחה. לפי שהיו הם כהני' ומקריבים זבח ומנחה אמ' כן כלו' לא תועיל להם כהונת' לפני או מפני שמעלו בזבח ובמנח' אע"פ שיתחדלו בזבח ובמנח' לכפר מעלם לא יכפר להם לעולם ורבותי' ז"ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדי' ומהם אמרו אבל מתכפר בתפלה: ויפתח. כלו' קם בבקר ופתח דלתות בית יי' כמנהגו ולא הלך אל עלי בקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו: כה יעשה לך אלהי' כן הו' מנהג הלשו' לאמר דבר זה בשבוע וכן כה יעשה לי אלהי' ובדרש כה יעשה לך אלהי' כשם שאין בני יורשי' את מקומי כך אין בניך יורשין את מקומך: ולא כחד ממנו. ובדרש אע"פ כן באה לו קללתו ומכאן אמרו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה: יי' הוא. בדרש אמר ליה אדון הוא מר הוא הטוב בעיניו יעשה: ולא הפיל מכל דבריו ארצה. כל מה שהיה אומר היה בא והקב"ה מקיים על ידו אפי' הדברים שהיה אומ' שלא ברוח נבואה ובזה הדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנביא ליי' ותרגומו ולא בטיל מכל פתגמוהי חד:

להראה. בחולם וכן להראות אל מכוח כמו שבא בשלמים הכתוב תקתן: כי נגלה. טעם מלת כי לפי שאמר ויוסף אמר כי המראה הראשונה הבאה לשמואל היתה בשילה בבית יי' וכן עתה הוסיף להראה לו בשילה והמרא' הזאת היתה לו לצוות בני ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר כדבר יי' וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל: ויצא ישרא'. כלומר צוה אותם לצאת בדבר השם ויצאו וצוה אותם לצאת ל להנגף לפני פלשתים לפי שהיו עכושים וחייבי' את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה צוה אותם לעלות וינגפו: על האבן העזר. כמו הארון הברית והכותב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן נגף היתה ולא אבן עזר ועדיין לא נקרא אבן העזר כי על המלחמה האחרת שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא אותה שמואל אבן העזר שעזרם הא' ית' באותה מלחמה אבל מה שנכתב הנה אבן העזר דברי הסופר הם וכן וירדף עד דן: ותטש המלחמה. כענין ויטש על המחנה ענין התפשטות הדבר וי"ת ואתרטישו עבדי קרבא: ויושיענו. ת"י ובדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא: את ארון ברית יי' צבאות יושב הכרובים. טעם הספור הזה לומר כי הוא ארון החיילו' להגביר אוהביו ולהחלים אויביו ויושב הכרובי' אמ' להודיע כי הוא קרוב לבני אדם לכל אש' יקראוהו באמת ולולי העונו' לכל זה היה נמצא והעונות גרמו ומפני זה אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופינחס להודיע כי הם גרמו המכשלה וכדי שיבואו למלחמה היתה סבה מאת האלהים ששאלו זקני ישראל את הארון והם גרמו את המכשלה עם עונות ישראל הבאים למלחמה כי היו בהם עובדי עבודה זרה וארון זה הוא הארון שבו מונחין שברי לוחות והוא היה יוצא עמהם למלחמה והוא שנאמ' עליו וארון ברית יי' נוסע לפניהם: ומצאנו מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל בזה מהם אמרו כי לוחו' ושברי לוחות מונחין בארון אחד וספר תורה עמהם בארון ומה שאמ' ושמתם אותו מצד ארון ברית יי' פירושו ושמתם אותו בארון מצד לוחות ברית יי' ומהם אמרו כי כמין גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו שאמר מצד ארון ברית יי' ומהם אמרו כי בארון אחר לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו והוא היה יוצא למלחמ' והפסוקי' מוכיחין כי הלוחות השלימו' היו בזה הארון שהביאו במחנ' שהרי אמר יושב הכרובים מראה כי הכרובי' היו עליו ועוד כי זה הארון שיצא למלחמה זה הוא ארון שהיה בבית שמש בשובו משדה פלשתי' והוא שהיה בקרית יערים ובבית עובד אדום ובעיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדש הקדשי': מיד האלהי' האדירי' האלה. ת' מיד מימר דיי' דעובדוהי רברבין אילין אינון גבורת' דיי' וגו' ואדוני אבי ז"ל פי' במדב' מן ומדברך נאוה וזה פיר' במכותיו ובדברו הכה מצרי' ועתה הוא בעצמו בא אוי להם ובדברי רבותינו ז"ל ערובי דברים כאמרה הפרשה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה עד כאן דברי צדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ושאר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הקב"ה אתם אומרי' שאין לי מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא נהיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בטחור ועכבר יוצא מן התהום וסומט את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד יי' על האשדודים. ויש מפרשים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג בלשון הערלים לקרא לאלהים אחרים לשון רבים וזהו שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכיוצא בדבר ואתה עיף ויגע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק ערובי דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו:

כי נגלה יי' אל שמואל. לפי שאמר למעלה ודבר יי' היה יקר בימים ההם אמר כאן כי מעתה בשביל שמואל נגלה ושכה והרגיל להגלות: ויהי דבר שמואל לכל ישראל. כהיה הדבר שנאמר לשמואל ובא לכל ישראל והיאך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה: ותטש המלחמה. ותתפשט המלחמה כמו והנם נטושים על פני הארץ וכן ויטשו בלחי: אבן העזר. עדיין לא היה כן שמה כי בימי שאול נקראת כן וכאן קראה על שם סופה: בכל מכה במדב'. על ים סוף ויונתן תירגם ולעמיה עבד פרישן במדברא ובסיפרי שנינו שהפרשה הזו עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרין שבהם אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהים הם המכים את מצרי' בכל מכה כל מכות שהיו לו על המצריים הביאם אין לו עוד מכה מעת' הים

בדבר יי' ח' בקריאה וסי' במס' רבת': ויבא י"א רפין בקריאה וסי' במס' רבת: ויושיענו ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' נקחה אלינו. אל תחרש ממנו. זה יי' קוינו לו ויושיענו. קדמאה חס': ותהם ג' וחס' וסי' ותהם הארץ. ותהם הקריה. ותהם כל העיר עליהן: מה כ"ד פתחין וסימ' נמס' בסדר כי תשא: אתמל ג' בקריאה וסימ' גם אתמול גם שלשם דשמואל. כי לא היתה כזאת אתמול שלשם. כיום אתמול:

וַיֹּסֶף יְהוָה לְהֵרָאֹה בְשִׁלֹה כִּי־נִגְלָה
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל בְּשִׁלוֹ בִּדְבַר יְהוָה׃
וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים
לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֵזֶר
וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בַאֲפֵק׃ וַיַּעַרְכוּ
פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ
הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בַּשָּׂדֶה
כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ׃ וַיָּבֹא הָעָם
אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
לָמָּה נְגָפָנוּ יְהוָה הַיּוֹם לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים
נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשִּׁלֹה אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה וְיָבֹא בְקִרְבֵּנוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִכַּף
אֹיְבֵינוּ׃ וַיִּשְׁלַח הָעָם שִׁלֹה וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה צְבָאוֹת
יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי עִם־
אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חָפְנִי וּפִינְחָס׃
וַיְהִי כְּבוֹא אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה
גְדוֹלָה וַתֵּהֹם הָאָרֶץ׃ וַיִּשְׁמְעוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־קוֹל הַתְּרוּעָה וַיֹּאמְרוּ
מֶה קוֹל הַתְּרוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
בְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וַיֵּדְעוּ כִּי אֲרוֹן יְהוָה
בָּא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים
כִּי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל־הַמַּחֲנֶה
וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ כִּי לֹא הָיְתָה כָּזֹאת
אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם׃ אוֹי לָנוּ מִי יַצִּילֵנוּ
מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה אֵלֶּה
הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת־מִצְרַיִם
בְּכָל־מַכָּה בַּמִּדְבָּר׃ הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ
לַאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעַבְדוּ
לָעִבְרִים כַּאֲשֶׁר עָבְדוּ לָכֶם וִהְיִיתֶם
לַאֲנָשִׁים וְנִלְחַמְתֶּם׃ וַיִּלָּחֲמוּ
פְלִשְׁתִּים וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ
לְאֹהָלָיו וַתְּהִי הַמַּכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד
וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רַגְלִי׃

וְאוֹסֵיף יְיָ לְאִתְגְלָאָה בְּשִׁילוֹ אֲרֵי אִתְגְלִי יְיָ לִשְׁמוּאֵל בְּשִׁילוֹ בְּפִתְגָמָא דַייָ׃ וַהֲוָה פִּתְגָם שְׁמוּאֵל מִדְעָא לְכָל יִשְׂרָאֵל וּנְפַק יִשְׂרָאֵל לְקַדָמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי לְאַגָחָא קְרָבָא וּשְׁרוֹ עַל אֶבֶן סַעֲדָא וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַאֲפֵק׃ וְסַדָרוּ קְרָבָא פְלִשְׁתָּאֵי לְקַדָמוּת יִשְׂרָאֵל וְאִתְרְטִישׁוּ עָבְדֵי קְרָבָא וְאִתְּבָרוּ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹ בְּסִידְרָא בְּחַקְלָא כְּאַרְבְּעָא אַלְפִין גַבְרָא׃ וַאֲתָא עַמָא לְמַשְׁרִיתָא וַאֲמַרוּ סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמָה תְּבָרָנָא יְיָ יוֹמָא דֵין קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי נִיסַב לָנָא מִשִׁילוֹ יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ וְיֵיתֵי בֵּינָנָא בְּדִיל יְקַר שְׁמֵיהּ נִתְפְּרִיק מִיַד בַּעֲלֵי דְבָבָנָא׃ וּשְׁלַח עַמָא לְשִׁילוֹ וּנְטָלוּ מִתַּמָן יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ צְבָאוֹת דִשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָא וְתַמָן תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי עִם אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ חָפְנִי וּפִינְחָס׃ וַהֲוָה כַּד אֲתָא אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ לְמַשְׁרִיתָא וְיַבִּיבוּ כָל יִשְׂרָאֵל יַבָּבָא רַבָּא וְאִשְׁתְּגָשַׁת אַרְעָא׃ וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת קָל יַבָּבָא וַאֲמַרוּ מָה קָל יַבָּבָא רַבָּא הָדֵין בְּמַשְׁרִיתָא דִיהוּדָאֵי וִידָעוּ אֲרֵי אֲרוֹנָא דַייָ אֲתָא לְמַשְׁרִיתָא׃ וּדְחִילוּ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אֲמָרוּ אֲתָא אֲרוֹנָא דַייָ לְמַשְׁרִיתָא וַאֲמָרוּ וַוי לָנָא אֲרֵי לָא הֲוָת כְּהָדָא מֵאִתְמָלֵי וּמִדְקָמוֹהִי׃ וַוי לָנָא מַן יְשֵׁיזְבִינָנָא מִיַד מֵימְרָא דַייָ דְעוֹבָדוֹהִי רַבְרְבִין אִילֵין אִינוּן גְבוּרְתָא דַייָ דִמְחָא יַת מִצְרַיִם בְּכָל מַחָא וּלְעַמֵיהּ עֲבַד פְּרִישָׁן בְּמַדְבְּרָא׃ אִתְקְפוּ וַהֲווֹ לְגַבְרִין פְּלִשְׁתָּאֵי דִילְמָא תִשְׁתַּעְבְּדוּן לִיהוּדָאֵי כְּמָא דְאִשְׁתַּעְבִּידוּ לְכוֹן וּתְהוֹן לְגַבְרִין גִבָּרִין וּתְגִיחוּן קְרָבָא׃ וַאֲגִיחוּ קְרָבָא פְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְּבָרוּ יִשְׂרָאֵל וְאַפָּכוּ גְבַר לְקִירְווֹהִי וַהֲוָת מַחְתָּא רַבְּתָא לַחֲדָא וְאִתְקְטַל מִיִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין גְבַר רִיגְלִי׃

רלבג

והנה זכר שכבר הוסיף יי' להראה בשילה לשמואל והיה דבר שמואל לכל ישרא' בחיי עלי בענייני הנבואה ובזה האופן היה מנהיג אותם גם בחיי עלי כי כבר נתפרסם להם שהוא היה נביא אמת. אחר זה ספר שכבר יצא ישרא' לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים אם היות הכלם אורים ותמים ונבו' איך יתנהגו בענייני המלחמ' הזאת ובסוף הענין מתו רבים מישרא' וארון האלהים נלקח ובזה נתקיים מה שאמר איש האלהים לעלי ומה שאמר לו שמואל: ותטוש המלחמה. הרצון בו שפשטה המלחמה: אלה הם האלהים המכי' את מצרי' בכל מכה במדבר. ר"ל ובמדב' כוונו קריעת ים סוף היה במדבר אשר בו מתו פרעה וחילו וכבר הכם קודם זה במצרים במינים רבים מהמכות: פן תעבדו לעבדים כאשר עבדו לכם. זה מורה כי לא היו פלשתי' מושלי' בישראל ולא ישראל בפלשתי' ואפשר שמזמן קרוב יצאו בני ישרא' מעבדותם או אפשר שיארך זמן עבדות' את הפלשתים עד מות עלי ויהיו א"כ כל שנות שמשון נכללות בשנות עלי ונכנו לשניהם כי רוב ישיבת שמשון היה בישיבת שדה פלשתי' וכשלא היה שמשון שר היה שופט אות' עלי:

וירץ

רשי איש בנימן. זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו: יד דרך מצפה. אצל יד הדרך היה מצפה: מפרקתו. מפרקותיה עצם הצואר: ללת. על כרחי ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שחבלי לידתה ביללה באו לה ויסוד יללה אין אות בשורה אלא למד לבדה: נהפכו. נשתנו מדרכן לכך מתה: ציריה. צירי דלתי בטנה קרדונ״ל בלע״ז: אי כבוד. אין כבוד וכן ימלט אי נקי אין נקי: אל הלקח. כמו על הלקח ואינו צריך לזוזו מלשון אל למי שיודע להבין דבת על הלקח. היטור״ם לאחסט״ יפרים בל׳: אל מות חמיה. אל הרעה הזאת שמת חמיה ואישה: אבל

רדק וירץ איש בנימן. דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גלית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן אם שלחו יד בו וכי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהן כי ראו בארון יי׳: יד דרך מצפה. כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שיבא וכתב יך לזה הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד ספי׳ מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאים מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו מער שתירגם על כיבש אורח תרעא מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער: ועיניו קמה. כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כ לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורים ויש מפרשים ענין כליון עינים וכן תרגם יונתן כלו עיניהם קמה עיניהון וכן תרגם ועיניו קמה: ויען המבשר. משפט החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר: נלקחה. כי זכר ארון בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר ברוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק בלשון נקבה וכן אמר באה אליהם ארון יי׳: כהזכירו. כהזכיר המבשר ארון האל׳: ויפל. עלי מרוב כאב לב שאחזו נפל לאחריו: בעד יד השער. כתרגומו על כיבש אורח תרעא: מפרקתו: עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה פרקים פרקים: וכבד. כבד התנועה מפני זקנתו או פי׳ שהיה כבד בבשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כ כבדו: הרה ללת. היתה הרה וקרבו ימיה ללדת והדל״ת חסרה כן דעת רוב המפרשים וכן ת״י מעדיא למילד ורבי אחי רבי משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבלים ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יו״ד ילל כמו יוד ירד ישב ומכפל הלמ״דין חסרו האחרונה שהיא למ״ד הפעל ו ונשאר במלה מן השרש ע״ין ה הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בצירי וזו בפתח: כי נהפכו עליה ציריה. כלומר נהפכו ונתגלגלו עליה ציר וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה ומחזקת ציריה כרעה וילדה ומתה ות״י ארי בעתוה חבלהא ובדברי רבותינו ז״ל תניא רבי אליעזר אומ׳ כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנ׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: וכעת. בסגו״ל: מותה. במלרע: אי כבוד. כמו אין כבוד בחסרון הנון ובא בחירק כמו ואין ים פה תחת ידך או כמו אי כבוד נבירי כלומר איה הכבוד שהיכנו היום בישראל: ותאמר. פעם ההרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ועתה שבה ואמרה בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד: ויכנו

ויבוא ט״ו מלאים בקריאה וס׳ ויבוא והנה עלי יושב על הכסא· ויקץ שלמה והנה חלום· בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי· ונביא אחד זקן· ויבוא אל המלך· ויתחפש מלך ישראל ויבוא· וימת המלך ויבוא שמרון· ויבא יהוא יזרעאלה· ויבוא ישעיהו בן אמוץ דישעיה· ויבוא אלי אנשים מ׳קני ישר׳· ויבוא אל הגוים

וארון אלהים נלקח ושני בני־עלי
מתו חפני ופינחס: וירץ איש־
בנימן מהמערכה ויבא שלה ביום
ההוא ומדיו קרעים ואדמה על־
ראשו: ויבוא והנה עלי ישב על־
הכסא יך דרך מצפה כי־היה לבו
חרד על ארון האלהים והאיש בא
להגיד בעיר ותזעק כל־העיר:
וישמע עלי את־קול הצעקה ויאמר
מה קול ההמון הזה והאיש מהר
ויבא ויגד לעלי: ועלי בן־תשעים
ושמונה שנה ועיניו קמה ולא יכול
לראות: ויאמר האיש אל־עלי
אנכי הבא מן־המערכה ואני מן־
המערכה נסתי היום ויאמר מה־היה
הדבר בני: ויען המבשר ויאמר
נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה
גדולה היתה בעם וגם־שני בניך מתו
חפני ופינחס וארון האלהים נלקחה
: ויהי כהזכירו את־
ארון האלהים ויפל מעל־הכסא
אחרנית בעד יד השער ותשבר
מפרקתו וימת כי־זקן האיש וכבד
והוא שפט את־ישראל ארבעים
שנה: וכלתו אשת־פינחס הרה ללת
ותשמע את־השמועה אל־הלקח
ארון האלהים ומת חמיה ואישה
ותכרע ותלד כי־נהפכו עליה ציריה:
וכעת מותה ותדברנה הנצבות
עליה אל־תיראי כי־בן ילדת ולא
ענתה ולא־שתה לבה: ותקרא
לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד
מישראל אל־הלקח ארון האלהים
ואל־חמיה ואישה: ותאמר גלה כבוד
מישראל כי נלקח ארון האלהים:

וארונא דייי אשתבי ותרין בני עלי
אתקטלו חפני ופינחס: ורהט
גברא משבטא דבנימין מסידרא
ואתא לשילה ביומא ההוא
ולבושוהי מבזעין ועפרא רמי על
רישיה: ואתא והא עלי יתיב על
כורסיא על כיבש אורח תרעא
מסכי ארי הוה ליביה תביר על
ארונא דייי וגברא אתא לחואה
לקרתא ואישתגישת כל
קרתא: ושמע עלי ית קל
צווחתא ואמר מה קל שיגושיא
הדין וגברא אוחי ואתא וחוי
לעלי: ועלי בר תשעין ותמני
שנין ועינוהי קמה ולא יכיל ל
למחזי: ואמר גברא לעלי אנא
אתית מן סידרא ואנא מן סידרא
דקרבא אפכירת יומא דין ואמר
מה הוה פתגמא ברי: ואתיב
דמבשר ואמר אפך ישראל קדם
פלשתאי ואף מחתא רבתא הות
בעמא ואף תרין בנך אתקטלו
חפני ופינחס וארונא דייי אשתבי:
והוה כד ארכרותיה
ית ארונא דייי ונפל מעל כורסא
לאחורוהי על כיבש אורח תרעא
ואיתברת פקותיה ומית ארי סיב
גברא ויקיר והוא דן ית ישראל
ארבעין שנין: וכלתיה אתת
פינחס מעדיא למילד ושמעת ית
שמועתא דאישתבי ארונא דייי
ודמית חמוהא ודאיתקטל בעלה
וכרעת וילידת ארי ביעותהא
חיבלהא: וכעידן מותה ומלילה
נשיא דקיימן עלוה לא תידחלין
ארי בר דכר ילידת ולא אתיבת
ולא שויאת על לבה: וקרת
לרביא איכבוד למימר גלה יקרא
מישראל דאישתבי ארונא דייי
ודמית חמוהא ודאתקטל בעלה:
ואמרת גלא יקרא מישראל ארי
אישתבי ארונא דייי:

אשר באו שם· ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה· ויבוא אל שער אשר פניו· ויבוא גם השטן· וחברו· וכל מגלת אסתר דכוו׳ מ״ל בב״ב חס׳ וס׳ אל המשתה אשר עשתה אסתר· ויבוא המלך והמן לשתו׳ ותדברנה ג׳ בקריאה וסים ותדברנה הנצבות עליה· ותאמר האשה האחרת לא כי בנך· ותדברנה בפיכם דירמיה:

רלבג והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה. ר״ל שהיה הכס׳ במקו׳ שהיה מצפה ומביט הדרך אם יבא מבשר להגיד לו מה שקרה ל לארון האלהים: כי היה לבו חרד על ארון האלהים. ולזאת הסבה היה הכסא אצל מקום ה המעבר לראות העוברי׳ והשבים וזה מורה על רוב חסידותו שלא היה חרד לבניו עם מה ש מגלה לו איש האלהים ששניהם ימותו ביום אחד גם בשמעו מות חפני ופנחס לא חרד מאד עד ששמע ש שארון האלהים נלקח כי אז נפל אחורנית מעל הכסא מרוב ה החרדה ונשברה ה הנפילה מפרקתו מרוב ה החולשה ומת מכובד גופו ורוב הזקנה כי הכובד ההוא היה סבת מיתתו בנפלו: הרה ללת. אחשוב שיהיה פרשו כלה ויהיה מקור ובא מענין שלמות כ כאלו יאמ׳ שמלאו ימי הריונה ללדת כאמרו וימלאו ימיה ללדת ו וכבר פירשוהו מענין יללה והוא חסר למ״ד אחרת כי היה משפטו ללולת: ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. ולא יכלה להתאמץ על דבר הלידה כראוי· והיא קראה שם הנער אי כבוד לאמ׳ גלה כבוד מישראל: ואל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה. כי חמיה היה נביא וכהן גדול ואישה היה ראוי לשמש בכהונה גדולה אחריו כי ידמה שהיה יותר ראוי לכהונה מחפני כי לא היה רע כל כך כמו חפני ולזה נתקיימה הכהונה גדולה מזרע פינחס עד מלכות שלמה כמו שיתבאר במה שיבא ולזה הקדים בפורענות לזכר חפני קודם פינחס בסוף הענין שבא לזכר כי השבה החזקה למה שאמרה גלה כבוד מישר׳ הו׳ הלקח ארון האלהים כי כבר נאמר לישראל נביא והיה שם מהכהנים גם כן מי שיתמנה כהן גדול תחת עלי· והנה

והנה הביאו הפלשתים ארון האלהים בבית עז שלהם שהיה בהם צלם על צורת בן אדם שהיו קורין אותו דגון · והנה על צד המופת עשה הש״י לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון יי׳ להעיד כי אין עוד מלבדו ואולי חשבו הפלשתים שכבר היה זה על דרך המקרה לא מאת הש״י ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר משם ארון האלהים · וביום השני מצאו דגון נופל לפני ארון יי׳ וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות על המפתן רק הנשאר מדגון היה נשאר אצל ארון יי׳ נופל ארצה ולזה היו כומרי דגון נשמרים מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שיהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו · ולא הספיק לש״י הספטי׳ שעשה באלהיה׳ אבל הכה האשדודי׳ ושמם שוממים ותמהים על המכות שבאו להם ב דרך שלא היו יכולים לאמר שיהיה אדום זה המקרה להם אם לא מפני מה שהסבו שי״ה ארון האלהים · וזאת המכה היתה שהוכו בטחורים והוא חולי מכעד אחר ויוצ׳ מהם דם רב כל שכן אלו שבאו להם מאת הש״י להכאיבם מאד · ולזה הוכרחו להוציא ארון האלהים מאשדוד ו ושלחוהו בגת וידמה שאלה המופתים עשה הש״י באמצעות שמוא׳ שהיה נביא או כעמ׳ זה בזולת נביא להשגחתו על ישראל שלא יהבר ארון האלהים מהם · והנה אחר הסבו אותו בגת היתה מכת הש״י בעיר מהומה גדולה לא נשאר שם אחד שלא הוכה במכת ה הטחורי׳ והיו הטחורי׳ נסתרים ולזה הם • יותר קשים ויותר קשי הרפואה · וכראותם זה שלחו ארון ה האלהים לעקרון ו ותקף שבא שם הביא הש״י מהומ׳ מות בכל העיר והנשארים בהם שלא מתו הוכו בטחורי׳ הנה כל זה קרה ל לפלשתים מפני ארון האלהים תוך שבעה חדשים · אז קראו פלשתים לכומריהם ולקוסמיהם לקחת עצה מהם מה יעשה לארון יי׳ אם ישיבוהו לישראל אם לא ואם היתה עצתם שישלחוהו לישראל במה ישלחוהו שם כדי שתסור יד הש״י מהם : ונתנו

וראש י״א וסימ׳ נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימן ז׳ : טחרים דכתבן עפלים ו׳ בקריאה וסימ׳ בשחין מצרים ובעפלים · ותכבד יד יי׳ · ויהו אחרי הסבו אתו · והאנשים אשר לא מתו · מה האשם אשר נשיב לו · ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם · ושארא כדקריין · כן כתבן : ארון אלהי ישראל ו׳ וס׳ ויראו

ה ופלשתים לקחו את ארון האלהים ויבאהו מאבן העזר אשדודה : ויקחו פלשתים את ארון האלהים ויבאו אתו בית דגון ויציגו אתו אצל דגון : וישכמו אשדודים ממחרת והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני ארון יהוה ויקחו את דגון וישבו אתו למקומו : וישכימו בבקר ממחרת והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני ארון יהוה וראש דגון ושתי כפות ידיו כרתות אל המפתן רק דגון נשאר עליו : על כן לא ידרכו כהני דגון וכל הבאים בית דגון על מפתן דגון באשדוד עד היום הזה : ותכבד יד יהוה אל האשדודים וישמם ויך אתם בעפלים את אשדוד ואת גבוליה : ויראו אנשי אשדוד כי כן ואמרו לא ישב ארון אלהי ישראל עמנו כי קשתה ידו עלינו ועל דגון אלהינו : וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים אליהם ויאמרו מה נעשה לארון אלהי ישראל ויאמרו גת יסב ארון אלהי ישראל ויסבו את ארון אלהי ישראל : ויהי אחרי הסבו אתו ותהי יד יהוה בעיר מהומה גדולה מאד ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול וישתרו להם עפלים : וישלחו את ארון האלהים עקרון ויהי כבוא ארון האלהים עקרון ויזעקו העקרנים לאמר הסבו אלי את ארון אלהי ישראל להמיתני ואת עמי : וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים ויאמרו שלחו את ארון אלהי ישראל וישב למקומו ולא ימית אתי ואת עמי כי היתה מהומת מות בכל העיר כבדה מאד יד האלהים שם : והאנשים אשר לא מתו הכו בעפלים ותעל שועת העיר השמים :

ופלשתאי שבו ית ארונא דיי ואיתוהי מאבן סעדא לאשדוד : ונסיבו פלשתאי ית ארונא דיי ואעילו יתיה לבית דגון ואקימו יתיה בסטר דגון : ואקדימו אנשי אשדוד ביומא דבתרוהי והא דגון רמי על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי ונסיבו ית דגון ואתיבו יתיה לאתריה : ואקדימו בצפרא ביומא דבתרוהי והא דגון רמי על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי וריש דגון ותרתין פיסת ידוהי קציצן מחתא על סקופתא לחוד גופיה אשתאר עלוהי : על כן לא דרכין כומרי דגון וכל דעלין לבית דגון על סקופת דגון באשדוד עד יומא הדין : ותקיפת מחתא דיי על אינש אשדוד ואצדינון ואלקי יתהון בטחורין ית אשדוד וית תחומהא : וחזו אינשי אשדוד ארי שויא עליהון מחתא ואמרין לא ישרי ארון אלהא ישראל עמנא ארי תקיפת מחתיה עלנא ועל דגון טעותנא : ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי ליתהון ואמרו מה נעביד לארון אלהא דישראל ואמרו לגת יסתחר ארון אלהא דישראל ואסחרו ית ארון אלהא דישראל : והוה בתר דאסחרו יתיה והות מחתא דיי בקרתא שגושא רבא לחדא ומחא ית אנשי קרתא מזעירא ועד רבא ולקו להון בטחורין : ושלחו ית ארונא דיי לעקרון והוה כמיתי ארונא דיי לעקרון וזעיקו עקרונאי למימר אסחרו לותנא ית ארון אלהא דישראל לקטלותנא וית עמנא : ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי ואמרו שלחו ית ארון אלהא דישראל ויתוב לאתריה ולא יקטיל יתי וית עמי ארי הות שיגוש קטלא בכל קרתא תקיפת לחדא מחתא דיי תמן : וגבריא דילא מיתו לקו בטחורין וסליקת צוחת קרתא לצית שמיא :

ז׳ ב״מ״ל · ל״ג · ו · ז״א · ג · נסתרים ח׳ · ג׳ומ״ל · י · ו׳ בטע בסיפ׳ · פתרים ת׳ · ג · ה · ו · טו׳ · א׳ · ד · ו · בטחרים ח׳

מיתא ב׳ כתו׳ כן ויבן את בית יער ידין ופלי׳ כרתת כתיב

ויאלסס י׳ כתיב׳ וכו׳ כביא שלחו שלויא ושלהו פלשתאי גרמוי דמלכ׳ ולאחיהון המרא וכספ׳

ויסתרו יח מלין כתיב ש״ן וקרי׳ כמ״ך

רשי

אבל דגון · צלם עשוי בדמות דג : המפתן · איסקופה : וישימם · לשון שממה : בטחורים · חלוחלת כרכשא מכת הנקב עכברין ככנסין ושומטים בני מעיהן ויוצאין : ויסתרו · כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת כ כתובין שי״ן ומפורשי׳ בלשון כמ״ך מכת בית הסתרי׳ : מהומ׳ מות · כל מהומות ע״י רעש וזה אביהן וירעם יי׳ בקול גדול על פלשתי׳ ויהומם כך מפורש באגדה ש שלמי׳ ושתים מידות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי :

שמה

רדק

ויצגו · ויעמידו : נופל לפניו · כמו על פניו וכן ת״י על אפוהי · אל המפתן · כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי׳ מגחו כמו על והמפתן היא האסקופ׳ התחתונ׳ · רק דגון נשאר עליו · אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג · לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאומר ושתי כפות ידיו כרותו׳ אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי״ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי : ולא ידרכו · בדרש ר׳ ירמיה בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק מכינו ש שהחמירו ישרא׳ בע״ז יותר מאומו׳ העולם באומות העולם כתי׳ על כן לא ידרכו אבל בישרא׳ כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן קפץ : בעפולי׳ כתי׳ וקרי בטחורי׳ והכתיב הוא שם כנוי לתחתוני׳ כי עפולי׳ לשון גבוהות כמו עפל ובחן והכנוי בהפך והקרי הוא שם החולי : גת יסוב · לגת ורבים כמוהו : ויסבו את ארון אלהי ישראל · ברגש הכמ״ך והבי״ת : וישתרו להם · כתיב בשי״ן והוא כמו בסמ״ך ופי׳ שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר מבפנים והיה קשה להם מתה שאם היה להם במקו׳ גלוי ות״י ולקו יתהון בטחוריא : להמיתני ואת עמי · שרי עיר עקרון אמרו כן : למה

אנשי אשדוד ושל אחריו ג׳ בספוק · והסבו אלי · אם משלחים את ארון אלהי ישראל : וישלחו ד׳ בנביאים ובכתובים וסימ׳ וישלחו את ארון האלהים עקרון · ויקחו את ירמיהו · ויכרהו את ראשו · וישאו את ראשו ואת כליו · וכל אוריתא דכוו׳ כמ״א וישלחו האנשים את ידם : ויאספו׳ פתחין וסימ׳ בלשון תרגום סביא שלוא יל ויא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא ופירושם נמסר בסדר שמות :

במה נשלחנו · באיזה ענין אשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו : אשם · היכר דבר שאתם מורים שמעלתם : אז תרפאו ונודע לכם · שהוא עשה כי למה לא תסור ידו אז מכם : סרני פלשתי' · חמשה הם כמה שנאמר ביהושע העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני : עלות · מניקות : אשר לא עלה עליהם עול · כל זה לנסיון שאין לו ראיות למשוך ועוד שגועות אחר בניהם ואם יהא כח בארון שיוליכו אותו מאליה' נדע שהוא עשה לנו : ארגז · איסקרי"ן בלע"ז : כלו בבית · לשון כלא : וישרנה

למה לא תסו' ידו מכם · אז תדעו למה לא סרה ידו ומכתו מכם לפי שהיית' מעכבים ארונו אצלכם כי בשלחכם אותו תרפאו והאשם לכפרה על אשר עשיתם : וחמשה עכברי זהב · זה מסייע הדרש שכתבנו למעלה כי כשהיה להם חולי התחתוניות והית' יוצאת החלוחלת שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באי' העכברי' ושומטי' את המעי ההוא ולפי שהיה החולי אחד לסרני' ולעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף ברמות הטחורים חמשה ו וברמו' העכברי' חמשה כמספר הסרנים ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם : לכולם ולסרניכם · כמו שמעו עמים כלם : ולמה תכבדו · זה לברו כמצא מבניין הרגום ב בלשון כבדות : התעולל בהם · עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים : חדשה · שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון : עלות · מניקות כתרגומו ונקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללים וצוו לקחת פרות עלות להראו' המופת שלא שבו בעבור בניהם : אשר לא עלה עליהם עול · זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחר' כמו שאמרו גם כן עגלה חדשה : אל העגלה · כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתים אל מכתו כמו על מכתו או הוא כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהו' כמו ובארון וכת' בעגלתא : בארגז · בתיבה כתרגומו בתיבותא : כלו בבית · כמו כלאו והוא משבעלי הה"א כמו לא יכלא ממך אשר כלתני היום הזה או הוא משבעלי האלף וכה' כדרך בעלי הה"א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו וכשו את כלמת' כמו וכשאו כי כבר כתבנו בזה ה הענין בשתי לשונות בה"א ובאלף לפי שדרכם להמיר זה בזה · וטעם להשיב את בניהם מ מאחריהם ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם : וישרנה

ופרעה ג' בקריא' וסי' ופרעה חולם והנה עמד על היאר · ופרעה הקריב וישאו · ולמה תכבדו את לבבכם : עלות ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר וישלח : ואת בניהם ד' בקריא' וסי' נמסר בסדר ואתחנן ויהושע ס' ה' : וישמו ד' חס' וסי' אבנים גדולות · ארון יי' אל העגלה · אל האבן הגדולה · וישמו לה ידים דאיזבל דמלכים · ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע ס' י' :

ו וַיְהִי אֲרוֹן־יְהוָה בִּשְׂדֵה
פְלִשְׁתִּים שִׁבְעָה חֳדָשִׁים : וַיִּקְרְאוּ
פְלִשְׁתִּים לַכֹּהֲנִים וְלַקֹּסְמִים לֵאמֹר ל'
מָה־נַּעֲשֶׂה לַאֲרוֹן יְהוָה הוֹדִעֻנוּ בַּמֶּה ל'
נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ : וַיֹּאמְרוּ אִם־
מְשַׁלְּחִים אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל ו'
אַל־תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם כִּי־הָשֵׁב
תָּשִׁיבוּ לוֹ אָשָׁם אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע ל'
לָכֶם לָמָּה לֹא־תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם :
וַיֹּאמְרוּ מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ ל' · ב'
וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים חֲמִשָּׁה
עָפְלֵי זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב כִּי־ טחרי ק'
מַגֵּפָה אַחַת לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם :
וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי עָפְלֵיכֶם וְצַלְמֵי טחריכם ל' ק'
עַכְבְּרֵיכֶם הַמַּשְׁחִיתִם אֶת־הָאָרֶץ ל' כ"כ
וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד אוּלַי ד'
יָקֵל אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל ל'
אֱלֹהֵיכֶם וּמֵעַל אַרְצְכֶם :
וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם כַּאֲשֶׁר ה' רנס"פ
כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם הֲלוֹא נ'
כַּאֲשֶׁר הִתְעַלֵּל בָּהֶם וַיְשַׁלְּחוּם וַיֵּלֵכוּ ל'
: וְעַתָּה קְחוּ וַעֲשׂוּ עֲגָלָה חֲדָשָׁה
אֶחָת וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת אֲשֶׁר לֹא־ ה'
עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל וַאֲסַרְתֶּם אֶת־ ל'
הַפָּרוֹת בָּעֲגָלָה וַהֲשֵׁיבֹתֶם בְּנֵיהֶם
מֵאַחֲרֵיהֶם הַבָּיְתָה : וּלְקַחְתֶּם אֶת־ יט' י'
אֲרוֹן יְהוָה וּנְתַתֶּם אֹתוֹ אֶל־הָעֲגָלָה
וְאֵת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ ל'
אָשָׁם תָּשִׂימוּ בָאַרְגַּז מִצִּדּוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם
אֹתוֹ וְהָלָךְ : וּרְאִיתֶם אִם־
דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שֶׁמֶשׁ הוּא
עָשָׂה לָנוּ אֶת־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
וְאִם־לֹא וְיָדַעְנוּ כִּי לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ
מִקְרֶה הוּא הָיָה לָנוּ : וַיַּעֲשׂוּ ב' וכל תהלת רכו'
הָאֲנָשִׁים כֵּן וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת
וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם כָּלוּ ו'
בַבָּיִת : וַיָּשִׂמוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה ד' חס'
אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת הָאַרְגַּז וְאֵת עַכְבְּרֵי
הַזָּהָב וְאֵת צַלְמֵי טְחֹרֵיהֶם : נ' נ"כ יקריין

וַהֲוָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי שַׁבְעָא יַרְחִין : וּקְרוֹ פְלִשְׁתָּאֵי לְכוּמְרַיָא וּלְקוֹסְמַיָא לְמֵימַר מַה נַעְבֵּיד לַאֲרוֹנָא דַיְיָ הוֹדִיעוּנָא בְּמַה נְשַׁלְּחִינֵיהּ לְאַתְרֵיהּ : וַאֲמָרוּ אִם אַתּוּן מְשַׁלְּחִין יָת אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא תְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ רֵיקָן אֱלָהֵן אֲתָבָא תְתִיבוּן קֳדָמוֹהִי קֻרְבַּן אֲשָׁם בְּכֵין תִּתַּסוּן וְיִתְרְוַח לְכוֹן לְמָא לָא תְנוּחַ מַחֲתֵיהּ מִנְּכוֹן : וַאֲמָרוּ מָה קוּרְבַּן אֲשָׁמָא דְנָתִיב קֳדָמוֹהִי וַאֲמָ' מִנְיַין טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי חַמְשָׁא טְחוֹרֵי דְדַהֲבָא וְחַמְשָׁא עַכְבְּרֵי דְדַהֲבָא אֲרֵי מַחְתָא חֲדָא שַׁוְיָא לְכוּלְכוֹן וּלְטוּרְנֵיכוֹן : וְתַעְבְּדוּן צַלְמֵי טְחוֹרֵיכוֹן וְצַלְמֵי עַכְבְּרֵיכוֹן דִּמְחַבְּלִין יָת אַרְעָא וְתִתְּנוּן קֳדָם אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יְקָרָא מָאִים תְּנוּחַ מַחֲתֵיהּ מִנְּכוֹן וּמִן טַעֲוָתְכוֹן וּמִן אַרְעֲכוֹן : וּלְמָה תְיַקְּרוּן יָת לִבְּכוֹן כְּמָה דְיַקְּרוּ מִצְרָאֵי וּפַרְעֹה יָת לִבְּהוֹן הֲלָא כַּד אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן וּבָתַר כֵּן שַׁלְּחִינוּן וַאֲזָלוּ : וּכְעַן סַבוּ וְעִיבִידוּ עֲגַלְתָּא חֲדַתָּא חֲדָא וְתַרְתֵּין תּוֹרַן מֵינְקָן דִּי לָא נְגִידָא בְּנִיר וְתֵיסְרוּן יָת תּוֹרָתָא בַּעֲגַלְתָּא וְתֵתִיבוּן בְּנֵיהֶן מִבַּתְרֵיהֶן לְגָיו : וְתִסְּבוּן יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְתִתְּנוּן יָתֵיהּ בַּעֲגַלְתָּא וְיָת מָנֵי דְדַהֲבָא דַאֲתֵיבְתּוּן קֳדָמוֹהִי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא תְּשַׁוּוּן בְּתֵיבוּתָא מִסִּטְרֵיהּ וּתְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ וִיהָךְ : וְתֶחֱזוּן אִם בְּאוֹרַח תְּחוּמֵיהּ יִסַּק לְבֵית שֶׁמֶשׁ מִן קֳדָמוֹהִי אִתְעֲבִידַת לָנָא יָת בִּישְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא וְאִם לָא וְנִידַע אֲרֵי לָא מַחְתֵּיהּ קְרִיבַת בָּנָא עֵירוּעַ הוּא דַהֲוָה לָנָא : וַעֲבָדוּ גֻבְרַיָּא כֵּן וּנְסִיבוּ תַּרְתֵּין תּוֹרִין מֵינְקָן וְאַסְרִינוּן בַּעֲגַלְתָּא וְיָת בְּנֵיהֶין כְּלוֹ בְּבֵיתָא : וְשַׁוִּיאוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגַלְתָּא וְיָת תֵּיבוּתָא וְיָת עַכְבְּרֵי דְדַהֲבָא וְיָת צַלְמֵי טְחוֹרֵיהוֹן :

רלבג

ונתנו להם עצה שישלחוהו בכבוד וישיבו לו אשם לכפר עליהם אז ירפאו אם בסבתו בא להם הרע ויהיה נודע להם למה לא תסור יד הש"י מהם כי הוא רוצה שיתנו לו כבוד תחת אשר חשבו לחלל שמו ואמרו זה להורות כי בזה יבחן אם בא להם הרע הזה בסבתו כי כבר היה דעתם שאם לא בא להם הרע בסבתו לא ישיבוהו לישרא' · וידמה שכבר שלח הש"י עוד עם עכברים היו משחיתי' את הארץ והתפשט' המכ' הזאת בכל ערי פלשתים ולזה אמרו להם כומריהם וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים וזהו האשם שישיבו לי"י כדי שתסור ידו מעליה' והזהירום שלא יקשה להם מ מעשות זה שלא יקרה להם כמו שקרה ל למצרים ולפרעה · והנה הישירו אותם עוד באופן אחר לדעת בקלות אם בא להם רע זה בסבת ארון ה האלהים כי האופן הראשון היה בו מה ספק וזה כי אע"פ שהיה זה הרע להם בסבת ארון האלהים הנה לא יחויי' שירפאו תכף קודם השבתם אותו למקומו ולזה לא יתכפר להם כי מידו היתה זאת להם עד שובו לישראל וזה אם לא ירפאו לא יוכלו הפלשתים להשיבו אליהם עם האשם ולזה לא תועיל לפלשתים זאת הבחינה הראשונה ולזה ידמה שלא היו מסכימי' בזאת העצה והכירו זה הכהנים והקוסמים ואמרו להם שלא יכבידו לבם ועם כל זה נתנו להם בחינה שנית תוכר להם קודם השיבם הארון לישראל ולזה צוו שיעשו עגלה חדשה לכבוד הש"י ויהיו להם שתי פרות מניקות עגלים שלא עלה עול על הפרות ולזה לא תהיינה בנות תרבות למשוך בעגלה כי לא נכון שום מלאכה עם שבכאן תהיה סבה שנית למען מן ההליכה והיא היותם משיבים בניהם מאחריהם הביתה כי אהבתם את העגלים תמשכם לשוב אליהם כפי כחם אם לא יהיה זה מאת הש"י להשיב הארון לישראל ואם תתישרנה הפרות מעצמן ללכת לישראל דרך בית שמש שהיה המקום הקרוב להם מישראל הנה יתבאר כי מיי' היתה זאת בסבת ארון האלהים ואם לא הנה הגיע זה הרע לנו במקרה שאם היה מגיע ממנו על דרך המופת לא תקצר ידו מעשות זה המופת השני והוא להגיע הפרות אל שילכו מעצמן דרך בית שמש ואם היה זה לנו במקרה לא יושב זה האשם לו ולא נשיב ארון האלהים לישראל · והנה

ואת בניהם דין והשיבותם בתי' ד"ה והשיבותם בהו'

וישרנה הפרות · כתרגו' ואכוינא תורתא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בסימן אחד של נקבה לבד כמו ויחמנה בבואן לשתות ודגש השין בחסרון היוד פא הפועל ובמלת ויחמנה בא כח הדגש תמורת היוד פא הפועל ׃ הלוך וגעו · היו געות בעבור בניהם כגעית הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה שור ובדרש שאמרו שירה הוציאו וישרנה מלשון שירה ׃ וישמחו לראות · עד שרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו ׃ ואת הפרות העלו עולה · אנשי בית שמש בקועעי העגלה והעלו הפרות עולה כי הותרו הבמות משחרבה שילה ונקבה כשירה בבמת יחיד · ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי ר' אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות גוים והקשו לו זה הפסו' ותירץ וכי מסרני פלשתי' אנו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה זהו לדעת ר' אליעזר אם ישראל הקריבום ׃ ועכברי הזהב · כמו שהיו טחורי הזהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה הנזכרים וכן היו חמשה כעכו' חמשת הסרני' כלומ' שהיו כפר' לכולן כמו שאמר למעלה כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם · ומה שאמ' מעיר מבצר עד כפר הפרזי חסר וי"ו מעיר מבצר כלומר אעפ"י שלא היתה מצות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמש' טחורי זהב וחמש' עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יות' טחורי זהב ועכברי' כי היו יראים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פלשתים ׃ עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון יי' · כלומר כי סמוך לאותו מקום היו פרזו' פלשתים · ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע אמ' שהניחו עליה הארון שהיא עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם ות"י אבל הגדולה אבנא רבתא ׃ כי ראו בארון · ת"י על דחדיאו דחזו ית ארונא דיי' כמו שאמ' וישמחו לראות ובדברי רז"ל מהו דחזו ויך באנשי בית שמש נחלקו בזה מהם אמרו שהיו קוצרים ומשתחוים כלומר שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון ואמרו מאן אמריך דאמרית ומאן פייסך דפייסית ודברי הדרש הזה יהיה פירו' ראו כמו לראות בך והדומי' לו שמפרשי' אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון ׃ שבעים איש חמשים אלף איש · חסר וי"ו השמוש וחמשי' אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי' להם ות"י וקטיל בסבי עמא שבעים גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא · ובדברי רז"ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש ר"א חמשים שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין ׃ אל

על דרך ה' וסי' נמסר בשפטים סי' ה' ׃ הניחו והניחו ד' וסי' ועכברי הזהב · ובצאתם הכהנים · ההפכים ללענה ·
ממתים ידך יי' ממתים מחלד חלקם בחיים ׃ הקדוש ד' מלאים וסי' נמסר בסדר קרח ׃ ואל מי ד' וסי' ואל מי
יעלה מעלינו · ואל מי תדמיון אל · ואל מי תדמיוני · ואל מי מקדושים תפנה ׃

וישרנה הפרות בדרך על־דרך בית
שמש במסלה אחת הלכו הלך וגעו
ולא־סרו ימין ושמאול וסרני פ
פלשתים הלכים אחריהם עד־גבול
בית שמש ׃ ובית שמש קצרים
קציר־חטים בעמק וישאו את־
עיניהם ויראו את־הארון וישמחו
לראות ׃ והעגלה באה אל־שדה
יהושע בית־השמשי ותעמד שם
ושם אבן גדולה ויבקעו את־עצי
העגלה ואת־הפרות העלו עלה
ליהוה ׃ והלוים הורידו
את־ארון יהוה ואת־הארגז אשר־
אתו אשר־בו כלי־זהב וישמו אל־
האבן הגדולה ואנשי בית־שמש
העלו עלות ויזבחו זבחים ביום
ההוא ליהוה ׃ וחמשה סרני־
פלשתים ראו וישבו עקרון ביום
ההוא ׃ ואלה טחרי
הזהב אשר השיבו פלשתים אשם
ליהוה לאשדוד אחד לעזה אחד
לאשקלון אחד לגת אחד לעקרון
אחד ׃ ועכברי הזהב
מספר כל־ערי פלשתים לחמשת
הסרנים מעיר מבצר ועד כפר הפרזי
ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה
את ארון יהוה עד היום הזה בשדה
יהושע בית־השמשי ׃ ויך באנשי
בית־שמש כי ראו בארון יהוה ויך
בעם שבעים איש חמשים אלף איש
ויתאבלו העם כי־הכה יהוה בעם
מכה גדולה ׃ ויאמרו אנשי בית־
שמש מי יוכל לעמד לפני יהוה ה
האלהים הקדוש הזה ואל־מי יעלה
מעלינו ׃ וישלחו מלאכים אל־
יושבי קרית־יערים לאמר השבו
פלשתים את־ארון יהוה רדו העלו
אתו אליכם ׃ ויבאו אנשי קרית
יערים ויעלו את־ארון יהוה

ואכוינא תורתא באורחא על
אורח בית שמש בכבישא חדא
אזלין מיזל וגען ולא סטאה ל
לימינא ולסמלא וטורני פלשתאי
אזלין בתריהון עד תחום בית
שמש ׃ ובית שמש חצדין חצד
חטין במישרא וזקפו ית עיניהון
וחזו ית ארונא וחדיאו למחזי ׃
ועגלתא אתת לחקל יהושע די
בבית שמש וקמא תמן ותמן אבנא
רבתא וצלחו ית אעי עגלתא וית
תורתא אסיקו עלתא קדם יי ׃
וליואי אחיתו ית ארונא
דיי וית תיבותא די עימיה די ביה
מני דהבא ושויאו על אבנא רבתא
וגברי בית שמש אסיקו עלוון
ונכיסו ניכסת קודשין ביומא
ההוא קדם יי ׃ וחמשא טורני
פלשתאי חזו ותבו לעקרון ביומא
ההוא ׃ ואילין טחורי
דהבא דאתיבו פלשתאי קרבן
אשמא קדם יי דאשדוד חד דעזה
חד דאשקלון חד דגת חד ד
דעקרון חד ׃ ועכברי
דהבא מניין כל קירוי פלשתאי
לחמשא טורניא מקרוין כריכן
ועד קירוי פצחיא ועד אבנא רבתא
דאחיתו עלה ית ארונא דיי עד
יומא הדין הא היא בחקל יהושע
דמבית שמש ׃ וקטל בגברי בית
שמש על דחדיאו דחזו ארונא דיי
כד גלי וקטל בסבי עמא שבעין
גברא ובקהלא חמשין אלפי גבר
ואתאבלו עמא ארי מחא יי בעמא
מחא סגיאה ׃ ואמרו גברי בית
שמש מן יכיל למקם קדם ארונא
דיי אלהים קדישא הדין ולאי דין
אתר יסתלק מיננא ׃ ושלחו איזגדין
לות יתבי קרית יערים למימר אתיבו
פלשתאי ית ארונא דיי חותו אסיקו
יתיה לותכון ׃ ואתו גברי קרית
יערים ואסיקו ית ארונא דיי ׃

רשי

וישרנה · הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף המולדות היו אומ' שירה · רני רני השיטה התנופפי וכו' כדאיתא במסכת ע"ז ולפי פשוטו וישרנה לשון דרך ישר היו הולכות ׃ בית שמש · הלך וגעה · לשו' געית בקר געייה ׃ וישמחו לראות · היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחתם כהנו בו קלות ראש ולא היו מסתכלין בו באימה ודרך כבוד ׃ כופר הפרזי · כפר שאין לו חומה ׃ אבל הגדולה · היא אבן הגדולה ה האמורה למעלה ש שהלמ"ד באה במקום נו"ן וכן נשכה במקום לשכה בספר עזרא ו ומפני שאירע להם א אבלות בדבר קראה אבל ׃ שבעים איש · חמשי' אלף איש תרגם יונת' וקטל בסבי עמא שבעי' גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא ורבותינו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש שכל אחד שקול כ כשבעים סנהדרין ׃ קדמו

רלבג

והנה כשיסרו הפרות דרך בית שמש מזולת נטייה וסרני פלשתים הולכים אחריהם עד גבול בית שמש לראו' אמתת הענין ׃ והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי ה העגלה ואת הפרות העלו אותם עולה ל ליי' על המזבח אשר בנו שם ואנשי בית שמש העלו עולו' וזבחו זבחי שלמי' ביום ההוא ליי' ׃ ויך השם באנשי בית שמש כי ראו ב בארון יי' ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרי' קציר חטים ונגפו מהעם שבעים איש שהיו שקולים חמשים אלף איש לגודל מעלתם או היו המוכים אלף ושבעים איש · ויתאבלו העם כי הכה יי' בעם מכה גדולה · והבאו

קדשו · זמינו : מיום שבת הארון בקרית יערים · וראו הפורענות שבא עליהם בענין בית עלי ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים : וינהו אחרי יי' · על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחן : וינהו · לשון האספה הוא ואתנהון לפולחני וכן לא נה בם אין בהם תועלת למושכם אל הטוב ומנחם חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן ולא נה בהם ופי' וינהו אחרי ה' שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי יי'. לא וינהו כמו ויתאספו ונקוו אליה כל הגוי' מתרגמי' ויתנהון לפולחן בה כל עממי' ויהיה מזה הענין גם כן ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבוץ שלהם : וישאבו מים וישפכו · תרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם יי' ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין : וישפט שמואל · בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו : ויעלהו עולה · ויעלה כתיב נקבה היתה מכאן למדו רבותינו עולה נקבה כשרה בבמת יחיד במס' ע"ז :
מתתת

אל ישראל ז' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסדר ויחי : מעלה ח' פתחין וסימ' שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק כירקין בבבל ופירוש' נמסר בסדר ראה : ויהמם ג' בקריאה וסי' ויהי שמואל מעלה העלה · ויהמם יי' לפני ישראל · ברקים רב ויהמם :

ויבאו אתו אל־בית אבינדב בגבעה
ואת־אלעזר בנו קדשו לשמר את־
ארון יהוה׃ ויהי מיום
שבת הארון בקרית יערים וירבו
הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל
־בית ישראל אחרי יהוה׃
ויאמר שמואל אל־כל־בית
ישראל לאמר אם־בכל־לבבכם
אתם שבים אל־יהוה הסירו את־
אלהי הנכר מתוככם והעשתרות
והכינו לבבכם אל־יהוה ועבדהו
לבדו ויצל אתכם מיד פלשתים׃
ויסירו בני ישראל את־הבעלים
ואת־העשתרת ויעבדו את־יהוה
לבדו׃ ויאמר שמואל
קבצו את־כל־ישראל המצפתה
ואתפלל בעדכם אל־יהוה׃ ויקבצו
המצפתה וישאבו־מים וישפכו
לפני יהוה ויצומו ביום ההוא
ויאמרו שם חטאנו ליהוה וישפט
שמואל את־בני ישראל במצפה׃
וישמעו פלשתים כי־התקבצו בני־
ישראל המצפתה ויעלו סרני־
פלשתים אל־ישראל וישמעו בני
ישראל ויראו מפני פלשתים׃
ויאמרו בני־ישראל אל־שמואל אל
־תחרש ממנו מזעק אל־יהוה
אלהינו וישענו מיד פלשתים׃
ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה
עולה כליל ליהוה ויזעק שמואל
אל־יהוה בעד ישראל ויענהו יהוה׃
ויהי שמואל מעלה העולה ופלשתים
נגשו למלחמה בישראל וירעם
יהוה בקול־גדול ביום ההוא על־
פלשתים ויהמם וינגפו לפני ישראל׃

ואעילו יתיה לבית אבינדב די
בגיבעתא וית אלעזר בריה זמינו
למיטר ית ארונא דיי׃
והוה מיומא דשרא ארונא
בקרית יערים וסגיאו יומיא והוו
עסרין שנין ואתנהיאו כל בית
ישראל בתר פולחנא דיי׃
ואמר שמואל לכל
בית ישראל למימר אם בכל לבכון
אתון תייבין לפולחנא דיי אעדו
ית טעוות עממיא מביניכון
ועשתרתא ואתקינו לבכון
לפולחנא דיי ופלחו קדמוהי
בלחודוהי וישיזיב יתכון מידא
דפלשתאי׃ ואעדיו בני ישראל
ית בעליא וית עשתרתא ופלחו
קדם יי בלחודוהי׃ ואמר
שמואל כנישו ית כל ישראל
למצפיא ואצלי עליכון קדם יי׃
ואתכנישו למצפי ושפיכו לבהון
בתיובתא כמיא קדם יי וצמו ביומא
ההוא ואמרו תמן חבנא קדם יי
ודן שמואל ית בני ישראל במצפיא
׃ ושמעו פלישתאי ארי אתכנישו
בני ישראל למצפי וסליקו טורני
פלשתאי על ישראל ושמעו בני
ישראל ודחילו מן קדם פלשתאי׃
ואמרו בני ישראל לשמואל לא
תשתיק מיננא מלצלאה קדם יי
אלהנא ויפרקיננא מידא
דפלישתאי׃ ונסיב שמואל אימרא
דחלבא חד ואסקיה עלתא קדם
יי וצלי שמואל קדם יי על ישראל
וקביל צלותיה יי׃ והוה שמואל
מסיק עלתא ופלישתאי אתקרבו
לאגחא קרבא בישראל ואכלי יי
בקל רב ביומא ההוא על פלשתאי
ושגישינון ואיתברו קדם ישראל׃

אל בית אבינדב בגבעה · פי' אשר בגבעה וכמוהו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה בעיר אבינדב אחר לפיכך הודיע כי לבית אבינדב שהיה יושב בגבעה הביאו הארון : קדשו · כתרגומו זמינו : לשמור את ארון יי'. לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבד ולרבץ לפני הארון : וינהו · י"מ לשון נהי כלומר בכו וחזרו בתשובה שלימה כי ראו דבר הארון וקדושתו והיה להם לאות גדול כי יי' הוא האלהים ונתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים וי"מ מתרגום ונקוו אליה ויתנהון וכן תרגם יונתן וינהו ואיתנהיאו כלומר כלם נאספו אחריו ועבדוהו לבדו כמו שאמ' ויעבדו את יי' לבדו אחר שהסירו הבעלים והעשתרות ובערו כל זכר ע"ז : קבצו את כל ישראל המצפתה · כבר פירשתי בספר יהושע למה היה מנהג ישראל להקבץ המצפתה ושם מזבח ובית תפילה כי שם היתה תשועה גדולה כשנלחם יהושע עם המלכים · ובדרש אמר ר' שמעון וכי שילה היא המצפתה או המצפתה היא שילה אלא כיפה יוצאה מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה בית המקדש של שילה בנוי · ותמה אני מזה הדרש וכי מה לנו אצל שילה והלא חרב משכן שילה מיום שגלה הארון ומעת שבא הארון לקרית יערי' הביאו אהל מועד אל נוב וכן אמר בסדר עולם בתחילת עשרי' שנה הביאו את אהל מועד לנוב : וישאבו מים וישפכו לפני יי' · ת"י ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם יי' ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה' סימן לכפרת עונות על דרך כמים עברו תזכור : וישפט שמואל · שמואל העניש כל אחד לפי ענשו כי שם התודו עונותיהם : אל תחרש ממנו · מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החרישו ממני וכן רוב הפעל הזה בבנין הפעיל הוא פועל עומד : טלה חלב · שהיה יונק עדיין : ויעלה עולה · כן כתיב וקרי ויעלהו ודרשו רז"ל הכתוב ואמרו ויעלה כתיב שהית' נקב' ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד וקבלו גם כן כי זר מקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה ובאו להם לנוב הותרו הבמות כל זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון עד שנבנה בית עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו אין הבמה נתרת אלא ע"י נביא כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה וכן בגלגל יהושע העלה בבמת יחיד ראשון שנאמר אז יבנה יהושע : ויענהו יי' · אפשר ע"י אש שירדה מן השמים על העולה או על ידי הרעם שהרעים בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר נשמע הרעם אז ידע כי ענהו יי' :
לבית

העשתרות ל' חס' בנבי' וכל אורי' דמ' כמה מל

רלבג

והביאו הארון לקרית יערים אל בית אבינדב אשר בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמור את ארון יי' : ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה · ר"ל שכבר עמד בית אבינדב עשרים שנה עד שהסירו דוד משם · והנה נאספו כל בית ישראל אחר יי' אחר מות עלי ונתחרטו ממעשיהם הרעים בראותם המגפה הגדולה שהיתה בעם במלחמה ההיא ושאר הרעות שקרו להם והכירו כי פעולותיהם הרעות הטו אלה או יהיה הרצון בזה שכבר רבו הימים מיום שבת הארון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נאספו כל בית ישרא' אחרי יי' ואמנם היה שם הארון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד שם עד שמלך דוד שבע שנים והנה לזה הפי' צריך שנאמר שנכנסו כל שנות שפטו בשנות עלי ולזה הפי' יתכן שיהיו ימי חיי שמואל בתכליתם כמו ס"ח שנה ואות שיאמר ואני זקנתי ושבתי ואמנם אם לא נאמר כן הנה לא חיה כי אם נ"ב שנה ולא יתכן שיאמר על עצמו שהוא זקן ושיש שיבה ואפשר עם זה שנולד שמואל קודם שנתמנה עלי שופט על ישראל והיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו · והנה שבב שמואל אחר זה שהסירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את יי' לבדו וקבצם שמואל המצפה ושאבו ישראל מים ושפכו לפני יי' להעיד שכבר התרחצו שם בעניניהם ושפטם להסיר מהם כל לכלוך ועון שביניהם במה שבין אדם לחברו ואמנם עשו זה במצפה כי כבר היה מוסכם ביניהם שמה שיעשה שם נעשה לפני יי' כמו שזכרנו בדבר יפתח · וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם ויראו ישרא' מפני פלשתים ובקשו משמואל שיתפלל לשם בעבורם בדרך שיושיעם מיד פלשתים · והנה להגיע הנבואה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה ליי' כי העולה תישיר לזה כמו שבארנו בפירושנו לדברי התורה ואפשר שהעלה אותה על ידי כהן כי שמואל לא היה כהן ואפשר שהיתה הוראת שעה והנה אז הותרה במת יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה שם עדיין במת צבור · ועם העלותו העולה התפלל שמואל לשי' בעבור ישראל והרעים הש"י ביום ההוא בקול גדול מרעיד על פלשתים באופן שכבר נגפו לפני ישראל ואפשר שלזאת הסבה העלה העולה להראות לישראל שתכף שהיה מעלה העולה נתחדשו הקולות האלו המרעידים כדי שילחמו יותר בכח · ואחשוב שעם אלו הרעמים היו יורדות להבות ואם אלהים זר ולולא זה כבר היה מזיק הקול לישראל באופן הזיקו לפלשתים ·

העלה ח' וסי' שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק כירקין בבבל

לבית כר. ת׳ לבית שרון כמו כר נרחב: ובין השן. שן סלע היה שם ונקרא המקום על שמו: כל ימי שמואל. עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך ואילו לא חטאו לא היו צריכים לפיכך היה רע בעיני י׳ יתברך כששאלו להם מלך אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי: ותשבנה הערים. כי שבט יהודה לכד הערים האלה מתחילה כמו שאמר בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים ולקחום מהם ועתה בימי שמואל שבו אותם הערים לישראל: בין ישראל ובין האמרי. לא ידעתי טעם לספור הזה בזה המקו׳ כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישראל ובין האמרי אלא עם פלשתים ואולי בהיות הפלשתים נלחמים בישראל היו נלחמי׳ בהם גם כן יתר האמרי שנשארו בארץ עם בני דן כמו שאמר בספר שופטים וילחצו האמרי את בני דן ואו׳ וגבול האמורי ממעלה עקרבי׳ מהסלע ומעלה והם היו נלחמים בהם ובראותם כי נכנעו פלשתי׳ עשו גם הם שלום עם ישראל: כל ימי חייו. מיו׳ שהחל להיו׳ שופט עד שמת והם שלש עשרה שנה. ובדרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפט אלא שלש עשרה שנה אלא בן לוי עד שהוא במעי אמו הוא כתו׳ באסרטיא של מעלה: ותשבתו הרמתה כי שם ביתו. ומשאר מקומות הרחוקי׳ זולתי אותם שזכר שהיה סובב היו באים שם ברמה לפניו למשפט ורבותינו ז״ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו כלומ׳ שלא היה נהנה מאדם של משלו ופי׳ שם בכל המקומו׳ שהיה סובב: ויבן שם מזבח ליי׳. מיו׳ שנחרב שילה שהותרו הבמו׳ עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זה מקרי׳ בבמת יחיד כמו שכתבנו:

ולא יספו ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויכנע מדין׳ ויכנעו הפלשתים דשמואל. ויתקע יואב בשופר. ויעמדו כל כל העם. ויכרה להם כירה גדולה: וסבב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והלך מדי שנה בשנה. וסבב לעפל ויגבהה. ובא אליה מלך גדול וסבב אתה:

וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכּוּם עַד־מִתַּחַת לְבֵית כָּר׃ וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶבֶן אַחַת וַיָּשֶׂם בֵּין־הַמִּצְפָּה וּבֵין הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֶבֶן הָעָזֶר וַיֹּאמַר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה׃ וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה בַּפְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שְׁמוּאֵל׃ וַתָּשֹׁבְנָה הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ־פְלִשְׁתִּים מֵאֵת יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת וְאֶת־גְּבוּלָן הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים פ וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין הָאֱמֹרִי׃ וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃ וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה׃ וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפָט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

יא ל׳ · לא כתיב · ל׳ · ל׳ קמץ וכל שום נגד רכו׳

וּנְפַקוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן מִצְפַּיָא וּרְדַפוּ יַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹנִין עַד מִלְרַע לְבֵית שָׁרוֹן׃ וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אַבְנָא חֲדָא וְשַׁוִּי בֵּין מִצְפַּיָא וּבֵין שִׁינָא וּקְרָא יַת שְׁמַהּ אֶבֶן סַעֲדָא וַאֲמַר עַד הָכָא סַעֲדַנָא יְיָ׃ וְאִתְבְּרוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד לְמֵיעַל בִּתְחוּם יִשְׂרָאֵל וַהֲוַת מַחְתָא דַיְיָ בִּפְלִשְׁתָּאֵי כָּל יוֹמֵי שְׁמוּאֵל׃ וְתָבָא קִירְוַיָא דִנְסִיבוּ פְּלִשְׁתָּאֵי מִן יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד גַּת וְיַת תְּחוּמֵיהוֹן שֵׁיזִיב יִשְׂרָאֵל מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָה שְׁלָמָא בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין אֱמוֹרָאֵי׃ וְדָן שְׁמוּאֵל יַת יִשְׂרָאֵל כֹּל יוֹמֵי חַיוֹהִי׃ וְאָזֵל בִּזְמַן שְׁנָא בִּשְׁנָא וּמִסְתַּחַר לְבֵיתְאֵל וּלְגִלְגָּלָא וּלְמִצְפַּיָא וְדָאִין יַת יִשְׂרָאֵל יַת כָּל אַתְרַיָא הָאִילֵין׃ וּבְמִתְבֵיהּ לְרָמָתָא אֲרֵי תַמָּן בֵּיתֵיהּ וְתַמָּן דָן יַת יִשְׂרָאֵל וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃

רשי

מתחת לבית כר: מלרע לבית שרון: ובית השן. שן הסלע:

ויטו

רלבג

וזכר שכבר נגפו ישר׳ את הפלשתים ויכום באופן שנכנעו ה הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישרא׳ ושבו הערים לישראל שלקחו פלשתים מ מאתם והנה היה גם כן שלום בימי שמואל בין ישר׳ ובין האמורי. והנה זכר איך שפט שמואל את ישראל כל ימי חייו בהשגחה כ נוספת כי הוא לא היה מטריח ישראל לבא אליו כמו שהיו עושים בניו אבל הוא היה ה הולך לשפטם בבית אל והגלגל והמצפה והיו מתקבצים שם אליו מ המקומות הקרובים להם ואחר היה שב אל הרמה כי שם היה ביתו ובית אבותיו ושם היה שופט את ישראל הקרובים לו והנה בנה שם מזבח ליי׳ לא כאסרה אז במת יחיד כמו שזכרנו:

גבולן · ל׳ ויחנון ל׳ · בירנין ל׳ · וכמהן ל׳ · תתהיהן ל׳ · חטין ל׳ · האיין ל׳ · אחרין ל׳ · בחיין ל׳ · ומלכין ל׳ · הימין ל׳

והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו. הראשון הוא להודיע יחס שמואל לכבודו והודיענו כי הבור שחוצב ממנו היה נכבד מאד מצד אביו ואמו שהיתה נביאה לפי מה שנזכר ממנה ולזה היה ראוי שיגיע לזאת המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת הש״י מעת הלידה: השני הוא להודיע כי הש״י משגיח בשפלים ולזה מפני שראה הש״י כי חנה היתה האהובה אבל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים כמו שנזכר בתורה בדומה לזה בענין רחל ולאה: השלישי הוא להודיע שאע״פ שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיכול לעלות ברגליו מירושלם להר הבית אחת בשנה ראוי לשלם לעלות שם עם נשיו וטפו בכללם וזה לשתי סבות האחת להיישירם לאמונה אמתית כמו שיראו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמ׳ שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחוות ולזבוח ליי׳ ר״ל שלא היה מאחר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בניו וכל בנותיו פעם אחת בשנה: הרביעי הוא להודיע שראוי לחנון הקשי יום ולהיטיב לבם כפי היכלת ולזה ספר כי מפני שהיה צר לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכלת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מוטיב חנה אבל פניו משאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה כשהיה אומר לה שהוא טוב לה מעשרה בנים: החמישי הוא להודיע שאין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזו׳ הקשי יום הלא תראה כי פנינה מתפארת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מכעסת חנה מפני היות׳ עקרה והש״י ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה: הששי הוא להודיע שאין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתייה כי אז לא יתכן שתשלם הכונה בזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתייה קמה חנה להתפלל לפני יי׳ הנה לא חשב עלי שתהיה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה כי לא כוון להתפלל אחר האכילה והשתייה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתת ולזה לא תתגנה אם תתפלל אז: השביעי הוא להודיע שרבוי התפלה והבכיה עוזרים אל שתהיה בכוונה יותר ולזה אז״ל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין הש״י ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שהיתה נשמעת כי היא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שבאלו הדברים היה רוצם להשמע התפלה וידמה שלזאת הסבה אמר שנתן לה השם שאלתה: השמיני הוא להודיע שהמתפלל אין צריך שישמיע קולו כי הש״י יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע: התשיעי הוא להודיע שהמתבקש דבר מה מהש״י על צד החסד שידור נדר שאם יתן שאלתו יקיימהו כי בזה יבוא להאמין שהטוב ההוא הגיע לו מהש״י ולזה יקיים בעבורו הנדר ההוא ולזה היה קיום הנדר באלו המקומות הזכרית החסד ולזאת הסבה תמצא במקומות רבים נדר נדרו בזה האופן מצאנו זה ביעקב וביפתח ורבים זולתם. ולזה מצאנו שנדרה חנה זה הנדר בזה המקום וידמה שכבר קיים אותו שמואל ואע״פ שאין האשה מדרת את בנה בנזיר ולא האיש גם כן בזה האופן שהרי לא נולד שמואל עדיין כשנדרה חנה זה הנדר לפרסום האות והמופת שעשה לה הש״י: העשירי הוא להודיע שראוי לשלם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היה עניינה ואף על פי שלא היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שתהיה שכורה ולזה הוכיחה על זה: האחד עשר הוא להודיע שראוי לכל אדם שיכיל עצמו מן החסד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול ונביא לא קצרה מלדבר לעלי את דבר התנבלותה: השנים עשר הוא להודיע שתפלת הנביא יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שמחה חנה כשהתפלל עלי שיתן לה הש״י את שאלתה ובקשתה ממנו שיתפלל ליי׳ בעבורה על זה ולזה גם כן בטחה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה אכלה וסר כעסה ממנה: הי״ג הוא להודיע שאין ראוי לאנשים שישמשו מטותיו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואע״פ שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו. ואם אמר אומר כי נמנעו מזה מצד צרכם להכנס במקדש אמרנו לו שלא היה מחוייב שיכנסו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שישמש יום אחד שם: הארבעה עשר הוא להודיע שחלב האם יותר נאות לנער מחלב זולתה ולזה דקדק׳ מרים הנביאה שתניק יוכבד את משה ודקדק׳ חנה שתניק היא את בנה מפני רבותה שיהיה נבדל לעבודת הש״י:

הטו

החמשה עשר הוא להודיע שראוי לתת לש״י תודה בעל כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה חנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח לי״י ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם ליי׳ קודם הביאם הנער אל עלי כדי לשים עבודת הש״י ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה הפעל מהש״י:

הששה עשר הוא להודיע שמי שירצ׳ בו שיהיה שלם מאד צרי׳ שיחנכוהו אל השלמות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל ב במנהגים המשובחים וימשך אחריהם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל ליי׳ והוא כמו בן שתי שנים לפי שהם צווהו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת הש״י ולזאת הסבה ג״כ היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד:

השבעה עשר הוא להודיע מה שנזכר במאמר חנה על דרך הנבואה שנתבאר בזה הספו׳ עם מה שיבא אחריו שכבר נתקיי׳ אחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ותתפלל חנה ובפסוק יי׳ יחתו מריביו:

השמנה עשר הוא להודיע שאין בקדושים ובמלאכים שישוה לש״י בענין הקדושה וההבדל מחומר והנה למדנו מזה שאין הש״י המניע אחד מן הגלגלים היותר נכבד מהם אבל הוא עליון על כל מניעיהם כמו שבארנו במאמר החמשי מספר מלחמו׳ יי׳ וזה למדנו במה שאמרה חנה אין קדוש כיי׳ כי אין בלתך:

התשעה עשר הוא להודי׳ שהש״י הוא אשר לו נתכנו עלילות לבדו וליכר מה שירצה אמנם זולתו מהעלולי׳ ממנו לא יוכל לחדש רק מה שסדר לו השם ית׳ מהפעלות ולזה אמרה חנה ואין צור כאלהינו:

העשרים הוא מה שלמדנו מדברי חנה שאין ראוי להתגאו׳ מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון העושר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים:

העשרים ואחד הוא מה שלמדנו מדברי חנה שהש״י מחייה המתים ומעלה אותם מקברותיהם וזה אחת מפנו׳ האמונה:

העשרים ושנים הוא להודי׳ שהש״י משגיח במין האנושי וביחוד לצדיקי׳ ואמנם הרשעים ידמו בחשך ובכמו זה אמר דוד כי יודע יי׳ דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד:

העשרים ושלשה הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחטא בני עלי הוא היות עלי בלתי משגיח בשניהם ובלתי מיישיר אותם אל הטוב וזה כי את פני עלי ובהשגחתו נתישר שמואל לשרת את יי׳ ועם כל זה לא הועילה הנהגת עלי להיישיר בניו אל השלמות מצד רוע תכונתם:

העשרים וארבעה הוא להודיע תכונת בני עלי בענין הקרבנו׳ כי בזה תועלת לבאר שמה שהגיע להם מאת השם ית׳ מהעונש המופלג אשר נזכר בזה הספר היה ביושר ולזה באר שהם פנו אל המדה המגונה מאד והוא הזוללות ובמדה אחרת מגונה גם כן והיא החמס עד שנאצו בזה מנחת יי׳ ונזכר עוד מגנותם שהם היו מתעצלים בהקרבת הקרבנות עד אשר ישכבון ועדיין לא הקריבו קני הזבות והיולדות וכל זה היה מפני שלא ידעו את יי׳ ולזה לא השגיחו בתכלית הכוונה אשר בעבורה היו הקרבנו׳ שאם היו משגיחי׳ בו היו משתדלים להתנהג בענין הקרבנות בקדושה ויראו מלהקל בעניינם:

העשרים וחמשה הוא להודיע מעלת שמואל מקטנותו עם בני עלי לא למד ממעשיהם ולזה שב לזכור ששמואל היה משרת את יי׳ אחר זכרו רוע תכונת בני עלי וזכר עם זה שמחת עלי בו מצד טוב תכונתו ולזה זכר שהיה עלי מברך את אלקנה ואת אשתו בבאם שם לרגל:

העשרים וששה הוא להודיע שכבר נתקיי׳ מה שנתנבאה חנה ואמר׳ עד עקרה ילדה שבעה ושכבר נתקיימה תפלת עלי במה שהיה אומר יתן יי׳ לך זרע מן האשה הזאת ולזה זכר שכבר ילדה שלשה בנים ושתי בנות:

העשרים ושבעה הוא להודיע שהתוכחת בחטאים הקשי׳ לא יספיקו בה דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא היו בה דברים קשים נגלים בתחלת העיון כראוי בענין אלו החטאים ולזה נגה שו החטאים הש״י על צד התוכחת ואמ׳ לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע חטא בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע הש״י דרכי התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה הש״י מגנה עלי על זה בזה האופן . ואפשר שנאמ׳ שאעפ״י שרצה הש״י שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי לעשו׳ לעלי הראוי לעשות לו מהתוכחת:

העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שיהיה אם לא גמלהו אלו הטובות ולזה כאשר רצה השם להודיע לעלי העונש הנפלא שיענשהו על אלו החטאים הודיע לו תחלה רבי הטובות אשר גמלהו כי מפני זה היה ראוי שיהיה נשמר יותר מחטא לש״י ולזה היה העונש הזה הנפלא שתאבד הכהונה הגדולה לזרע פינחס בן אלעזר אשר כבדו הש״י בכל עת וזה מבואר בפנחס ובאלעזר הלא תראה כי יהושע היה טפל לאלעזר שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד הש״י וכן היה מעת היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני וראוי שנאמין לפי זאת הנבואה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונ׳ הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היו׳ להם נחלה ולזה לא היו יכולין לתת ממון למלכי ישראל שיעמידום כהנים גדולים וזה היה העונש הראוי להם הם לקחו את אשר לא להם ועשק הש״י מהם אשר להם הם בזו הקרבנות ורצה הש״י שיגיע להם בזוי ושפלות המגיע להם ממתנו׳ הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרית זרעו מעם מזבח הש״י לאדיב את נפשם על מה שנפלו בו מהבזוי והשפלות הם השתמשו בקרבנות בחיי נפשם לבד ורצה השם ית׳ שיסורו אלו החיים מהם קודם מיתתם:

העשרים ותשעה הוא לבאר עוצם מעלת שמואל בנבואה שעם היות דבר יי׳ יקר בימי׳ ההם הגיע לו הנבוא׳ בזה האופן שהתפעל דמיונו מהשפע האלהי המגיע לו באופן שהשיג זה הקול באמצעו׳ הדמיון והנה זה היה שומע הקול בחוזק כל כך עד שהיה מקיץ משנו וזה ממה שהורה על עוצם שלמות הכח המדמה והשכלי בשמואל ונתבאר שכבר נתקיי׳ מה שייעד מזה לעלי ולבניו והשאר נתקיים בנוב עיר הכהנים ובהסרת אבותם מהיותו כהן גדול ונתבאר עוד מעוצם מעלתו בנבואה שלא הפיל מכל דבריו ארצה ונתפרסם לכל ישראל היותו נביא גם בימי עלי וזה יורה שתמיד היתה מגעת לו הנבואה בכל מה ששאלו ממנו:

השלשים הוא להודיע בית ישרא׳ אשר בעבורו נתחייבו שיפלו ביד פלשתים וזה כי הפלשתים הכירו בצד מה לשם ית׳ מעלתו אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכשבא ארון יי׳ בידם לקחו מוסר תכף ושלחו אותו בכבוד מעליהם ואולם ישראל היו עובדים הבעלים והעשתרות והמירו כבודם בלא יועיל ולא לקחו מוסר בכל הרעות שהביא הש״י עליהם על זה ולזה לא סרו מנפול ביד פלשתים עד שעבדו את יי׳ לבדו והסירו הבעלים והעשתרות:

השלשים ואחד הוא להודיע עוצם השגחת השם ית׳ במפלים במה שחדש מהמופתים הנפלאי׳ כדי שישוב ארון האלהי׳ לעם הראוי לו והודיע בו עם זה אופן יושר הש״י שלא רצה בתחלה לעשות רע לפלשתים על זה אבל עשה אות מה באלהיהם להיישיר אותם שישיבוהו וכאשר ראה שלא נוסרו בזה עשה באלהיהם ובהם שפטים נפלאי׳ וזה ג״כ היה בהדרגה ר״ל שהרע היה הולך וגדל וזה כי בתחלה הכם בטחורים נסתרי׳ שלא היו יכולי׳ לחבוש עליהם שום תחבשת ומזה הצד היו מכאיבים יותר והיו יותר רב הסכנה ואח׳ כך המית הש״י קצתם והנשארים הכם בטחורים ומהמופתים שנעשו שם גם כן היה התישר הפרות מעצמם למשך העגלה אשר היה בה ארון יי׳ לנכח בית שמש עם שלא משכו בעול ושהשיבו בניהם מאחריהם הביתה:

השלשים ושנים הוא לבאר שראוי להתנהג בענין ארון האלהים בקדושה גדולה ונפלאה ובתכלית הכבוד כי נכללת בו התורה שהוא מקום השלמויות ולזה זכר שנענשו אנשי בית שמש כי ראו ארון יי׳ עם היותם קוצרים קציר חטים בעמק והיה ראוי להם שיניחו מלאכתם ויתעסקו בענין גניזת הארון כי התורה לא התירה ראייתו גם לבני קהת כמו שאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו וזה כלו היה להפליג בקדושתו ובמעלתו אבל האנשים כי מה שתתכן ראיתו לכל האנשים לא יתנו לו מעלה בנפש במדרגת המעלה שיתנו למה שלא ימשלו על ראייתו:

השלשים ושלשה הוא להודיע שתכף ששבו ישרא׳ ליי׳ בכל לבם נעתר להם על יד שמואל עד שמשמים נלחמו עם פלשתי׳ על צד המופת ברעמים ולהבות ואחר זה הכו אותם ישראל ושבו להם על יד שמוא׳ כל הערים שלקחו מהם פלשתים:

השלשים וארבעה הוא להודיע שהמעלה שהשם ית׳ נותן לצדיקי׳ איננ׳ נטלת מהם עד יום מותם ולזה ספר ששמוא׳ שפט ישראל כל ימי חייו אף על פי שבסוף ימיו היה מולך שאול הנה היה אז שופט שמואל את העם:

השלשים וחמשה הוא להודיע שראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המנוהגים ממנו ולזה ספר ששמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפט ישרא׳ בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבאו אליו:

השלשים וששה הוא להודיע כי שמוא׳ מפני שהית׳ כוונתו שתהיה הנהגתו כלה על פי יי׳ בנה מזבח ליי׳ ברמה להעלות עליו עולות להמשיך לו הנבואה כי בזה היישרה להגעת הנבואה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה תם:

אל. הוא ובני הנזכר בדברי הימים: שופטים בבאר שבע. ספור זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על הערים שלא להטריח את כל ישראל לבא אליו למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שתיהן היו קצות ארץ ישראל ועדיין אילו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניהם היו שופטים בבאר שבע להטריח ישראל לבא אליהם ולהרבות שכרן. ואמרו רבותינו ז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו שוחד ומהם אמרו חלקם שאלו בפיהם ומהם אמרו מתנו' נטלו בזרוע ולפי פשט הפסוק נראה שחטאו: ויטו אחרי הבצע. הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמו שאמר בתורה והם האנשי' המסתפקים בחלקם הנמנעים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי' שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל י"ת ויטו אח' הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר: אתה זקנת. ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך שמית לנו שופטים לא הלכו בדרכיך: שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים. אמרו רבותי' ז"ל שלש מצו' נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה אם כן למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שנתרעמת שאלו אותו ולא לשם מצו' כי אילו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטי' ישרים או אילו אמרו כבא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזר על המקומו' היו אומרי' טוב או אם אמרו כתנה בענתך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מוראו עלינו לשמור דרך יי' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחו' בי' ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכי' ככל הגוים אם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמות' והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליה' ואין כונתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצי' מלך בדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם וסלקו בטחונם ממני. ובדברי רבו' ז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו להם מלך אלא להעבידם ע"ז שנאמר שימה וגו' והיינו אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמר שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנ' והיינו גם אנחנו ככל הגוי': ויתפלל שמואל. התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר יי': גם לך. פירו' עמך כלומר אע"פ שאתה עמה' ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצליחו עד אשר השלמת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי השיבותם על הדרך הטובה אע"פ כן עתה מרדו בו גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכי' כי אין להם מלחמה כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון: משפט. חוק וכן משפט הכהני' מאת העם וכן תרגם יונתן נימוסא. ונחלקו רבותינו ז"ל במשפט המלוכ' ר' יוסי אומ' כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא ליראם ולבהלם: ורבו

ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל:
ב וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם
מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע:
ג וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי
הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט:
ד וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה:
ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ
לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ
מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם: ו וַיֵּרַע
הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ
תְּנָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל
שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה:
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל
הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא
אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ
עֲלֵיהֶם: ח כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־
עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֹתָם מִמִּצְרַיִם
וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם־
לָךְ: ט וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד
תָּעִיד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם:
י וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־
דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים
מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ:
יא וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם
יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו

וַהֲוָה כַּד סִיב שְׁמוּאֵל וּמַנִּי יַת בְּנוֹהִי דַיָּינִין עַל יִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה שׁוּם בְּרֵיהּ בּוּכְרֵיהּ יוֹאֵל וְשׁוּם תִּנְיָינֵיהּ אֲבִיָּה דַיָּינִין בִּבְאֵר שָׁבַע: וְלָא הַלִּיכוּ בְנוֹהִי בְּאוֹרְחָתֵיהּ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מָמוֹן דִּשְׁקַר וְקַבִּילוּ שׁוֹחֲדָא וְצַלּוּ דִינָא: וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ לְוַת שְׁמוּאֵל לְרָמָתָא: וַאֲמָרוּ לֵיהּ הָא אַתְּ סַבְתָּא וּבְנָךְ לָא הַלִּיכוּ בְּאוֹרְחָתָךְ כְּעַן מַנִּי לָנָא מַלְכָּא לְמִידְיְנָנָא כְּכָל עַמְמַיָּא: וּבְאִישׁ פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּד אֲמָרוּ מַנִּי לָנָא מַלְכָּא לְמִידְיְנָנָא וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל קַבֵּל לְמֵימַר עַמָּא לְכֹל דְּיֵימְרוּן לָךְ אֲרֵי לָא יָתָךְ רָחִיקוּ אֲרֵי בְּפוּלְחָנִי קָצוּ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן: כְּכָל עוֹבָדַיָּא דִּי עֲבָדוּ מִיּוֹמָא דְּאַסֵּיקִית יַתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין וּשְׁבָקוּ פּוּלְחָנִי וּפְלַחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא כֵּן אִנּוּן עָבְדִין אַף לָךְ: וּכְעַן קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן בְּרַם אֲרֵי אַסְהָדָא תַסְהִיד בְּהוֹן וּתְחַוֵּי לְהוֹן נִימוֹסָא דְמַלְכָּא דְּיִמְלֹךְ עֲלֵיהוֹן: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא דַיְיָ לְעַמָּא דְּשָׁאֲלִין מִנֵּיהּ מַלְכָּא: וַאֲמַר דֵּין יְהֵי נִימוֹסָא דְמַלְכָּא דִּי מְלַךְ עֲלֵיכוֹן יַת בְּנֵיכוֹן יְדַבַּר וִימַנֵּי לֵיהּ בִּרְתִיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי

בדרכיו ל' ק' ל' י' · לא הושע מ"ל דשמואל חס' · ד' וחס · ג' חס · ב' קמצי' וכל אתנ' וס"פ דכו'

ויטו ד' וסי' ויקחו שחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל. ויטו בתהו צדיק. ויטו נשיו את לבבו: ככל הגוים ד' בקריא' וסי' ככל הגוים אשר סביבתי. עתה שימה לנו מלך לשפטנו. והיינו גם אנחנו ככל הגוים. יען אמר מואב ושעיר: ויעזבני ג' חס' בליש' וסי' ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמואל. יען אשר עזבני

דירמתה. חסר ואמת אל יעזבך: המה עשים ה' דסמ' כי בקריאה וסי' נמסר בסדר ויקהל: העד תעיד בהם העדה בהם ד' בליש' בקרי' וסי' אך כי העד העיד בהם. ותעד בהם לחשיבם. אשר העידות בהם. ואעידה בהם: יקח ג' קמצין בקריא' וסי' וזה יהיה משפט המלך. גם אתו לאשור יובל. בנשך לא יתן. וכל אסף דכוו' קמצין:

רשי

ויטו. הם עצמם ד"א את המשפט. ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם: וירע הדבר. לפי שאמרו לשופטנו ככל הגוים: העד תעיד בהם. שתהא אימת מלכם עליהם: ולעשות

רלבג

ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמואל והיה לואה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם בניו שופטים לישראל בבאר שבע כדי שישפטו שם הרחוקים ממנו ויקלו מעליו והנה לא הלכו בניו בדרכיו אבל הלכו אחר התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה סבה שהטו משפט כי השחד יעור עיני חכמי' כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין להטו' משפט כי טבע השחד כן הוא שיפות' האדם בו להועיל בריכו לאשר קבלהו ואע"פ שלא יתכוין מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלם ממנו אמתת הדין מפני חשקו להועיל לאשר קבל השוחד ממנו עד שלא יוכל לראות לו חובה. והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישר' אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי הגוים שמישרי' לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם שלא יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ועל פי התורה ינהיגום לא בנימוסים אחרים ולזה צותה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחר זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה ולזאת הסבה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישראל זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישרא' מלך זולת הש"י וגם הש"י אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סבה להתעות ישר' ולהסירם מעל יי' עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שנתבאר מירבעם בן נבט וחבריו ולזה רצה הש"י להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה וצוה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסורו מזה בסבת הקושי אשר יהיה לעם לסבול כל אלו הדברים שזכר שיהיה מושל המלך עליהם עד שיהיו לו לעבדים ויאמר זה יהיה משפט. והנה הודיע שמואל לישראל את משפט המלך ר"ל שיקח המעשר מהם ואחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם מהם שאי אפשר לעמותו מצד משפטי התורה:

ונעקתם

ורצו לפני מרכבתו • מלרע והיה משפטו מלעיל על דרך נחי העי״ן אף על פי כן באו מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק הדקדוק מספר מכלל וטעם ורצו על הפרשים שזכר או טעמו כי יקח מבניכם גם כן להיותם רצים רגלים לפני מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו רצים ורדפין קדם רתיכוהי : ולעשות כלי מלחמתו • ת״י ואומניא למיעבד מאני קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם אלא שהמלך קודם לכל אדם : לרקחות • לרקח מרקחת הבשמים ות״ת לבשמן : ולטבחות • מבשלות וכן בערבי יקרא המבשל טב״אך הכ״ף בערבי ח״ית בעברי או יהיה כמשמעו לשון זביחה כי המבשלות יזבחו מה שיבשלו : ולאופות • אופות הלחם : וזרעיכם • פירוש שדות וכרמים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם כי השדות והכרמים והזתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמי׳ יעשר ר״ל יקח המעשר מן השדו׳ והכרמים או מתבואות אחר מעשר הלוי • ורבותינו ז״ל פירשו לא שיקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו אותם עבדיו כשילכו למלחמה יפשטו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותם ונותן את דמיהן אבל מעשר התבואה והפירו׳ והכאן הוא משפטו בכל עת שירצה שהרי שלמה מלך ישראל היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שאם כן היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מצטרכת איזבל לכל הגלולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובי׳ לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהריך : צאנכם יעשר • ובכללם הבקר שהרי לא זכר בפרשה : ואתם תהיו לו לעבדי׳ • אחר שאמר כל הפרש׳ מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז״ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדי׳ וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך : ויאמרו לא • ברגש הלמ״ד וכן ויאמרו לא כי ברחוב נלין : ושפטנו מלכנו • בדברי הדייני׳ או פירושו יקח משפטנו מיד אויבינו כמו שפטני יי׳ וריבה ריבי וכ״תי ויתפרע לנא : ונלחם • מבנין נפעל כלומ׳ הוא יהיה נלחם את מלחמותינו וכ״תי במקבת הנוסחאות וניגח ית קרבנא ואפשר שיהיה הנון למדברים בשם מהקל וכן הוא בתרגום במקבת הנוסחאות וניגח ית קרבנא : וידברם באזני יי׳ • כתרגומו וסדרינון קדם יי׳ כלומ׳ בתפילתו שהתפלל לאל שיענהו בדבר המלוכ׳ וסדר דבריהם לפניו : ויהי איש מבן ימין • כן כתיב בשתי מלות וקרי תבנית מלה אחת והענין אחד : קיש בן אבא׳ • ובדברי הימים אומר ונר הוליד את קיש ונר היה בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו ג״כ נר ושני שמות היו לו כמו שמצאנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחד קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר • ומצאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נרות במבואות האפלות : בחור וטוב • פי׳ טוב בתאר ובמראה וכ״תי עולים ושפיר פי׳ טוב בתאר וכן טוב מתנו שפיר מיניה : בארץ שליפה • תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלישה מארעא דרומא : בארץ שעלים • תרגם יונתן בארע מתברא : בארץ

ולא יענה ה׳ בקריא׳ וסי׳ וזעקתם ביום ההוא • אז יזעקו אל יי׳ רמיכה • ישאהו על כתף • שם יצעקו ולא יענה • לעבדי קראתי ולא יענה • ונלחם ה׳ פתחין בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר שבות :

ורצו לפני מרכבתו : ולשום לו
שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש
חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי
מלחמתו וכלי רכבו : ואת בנותיכם
יקח לרקחות ולטבחות ולאפות :
ואת שדותיכם ואת כרמיכם
וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו :
וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן
לסריסיו ולעבדיו : ואת עבדיכם
ואת שפחותיכם ואת בחוריכם
הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה
למלאכתו : צאנכם יעשר ואתם
תהיו לו לעבדים : וזעקתם ביום
ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם
לכם ולא יענה יהוה אתכם ביום
ההוא : וימאנו העם לשמע בקול
שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה
עלינו : והיינו גם אנחנו ככל הגוים
ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם
את מלחמתנו : וישמע שמואל את
כל דברי העם וידברם באזני יהוה :
ויאמר יהוה אל
שמואל שמע בקולם והמלכת להם
מלך ויאמר שמואל אל אנשי
ישראל לכו איש לעירו :
ויהי איש מבן ימין ושמו
קיש בן אביאל בן צרור בן בכורת
בן אפיח בן איש ימיני גבור חיל :
ולו היה בן ושמו שאול בחור וטוב
ואין איש מבני ישראל טוב ממנו
משכמו ומעלה גבה מכל העם :
ותאבדנה האתנות לקיש אבי שאול
ויאמר קיש אל שאול בנו קח נא
אתך את אחד מהנערים וקום לך
בקש את האתנת : ויעבר בהר
אפרים ויעבר בארץ שלשה ולא
מצאו ויעברו בארץ שעלים ואין
ויעבר בארץ ימיני ולא מצאו :

ורדפין קדם רתיכוהי : ולמנאה
ליה רבני אלפין ורבני חמשין
ואיכריא למינר ניריה ולמיחצד
חצדיה אומניא למעבד מני קרבי
ומאני רתיכוהי : וית בנתיכון
ידבר לשמשן ולטבחן ולאפן :
וית חקליכון וית כרמיכון וזיתיכון
טביא יסב ויתן לעבדוהי : וזרעיכו
וכרמיכון יסב חד מן עסרא ויהב
לרברבוהי ולעבדוהי : וית
עבדיכון וית אמהתכון וית
עולימכון שפיריא וית חמריכון
ידבר למהוי עבדין עיבידתא :
ענכון יסב חד מן עסרא ואתון
תהון ליה לעבדין : ותצוחון
ביומא ההוא מן קדם מלככון
דאתרעיתון לכון ולא יקביל יי
צלותכון ביומא ההוא : וסריבו
עמא לקבלא למימר שמואל ואמרו
לא אלהן מלכא יהי עלנא : ונהי
אף אנחנא ככל עממיא ויתפרע
לנא מלכנא ויפוק ברישנא ויגיח
ית קרבנא : ושמע שמואל ית כל
פתגמי עמא וסדרינון קדם יי :
ואמר יי לשמואל
קביל למימריהון ותמליך להון
מלכא ואמר שמואל לאנשי ישראל
איזילו גבר לקרתיה :
והוה גברא משיבטא דבית
בנימן ושמיה קיש בר אביאל בר
צרור בר בכורת בר אפיח בר
גברא משבטא דבית בנימן גיבר
חילא : וליה הוה בר ושמיה שאול
עולים ושפיר ולית גבר מבני ישר׳
שפיר מיניה מכתפיה ולעילא רם
מכל עמא : ואבדא אתניא לקיש
אבוהי דשאול ואמר קיש לשאול
בריה דבר כען עמך ית חד
מעולימיא וקום איזיל בעי ית אתני :
ועבר בטור דבית אפרים ועבר
בארע דרומא ולא אשכחו ועבר
בארע מתברא ולית ועבר
בארע שיבט בנימן ולא אשכחו :

רשי

ולעשות כלי מלחמתו : לעשות אותם אומנים וכפחים ונגרים : לרקחות • מתקנות מרקחים ובשמים לתמרוקי הנשים : בארץ

רלבג

חעקתם • ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו ליי׳ מכובד העול שיעמיס עליכם מלככם ולא יענה יי׳ אתכם כירוח בחירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם ויתמשך להם מהתועלת ממנו שיצא לפניהם להלחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבי׳ באופן שהיו מושלים מקדם כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה יוסיף ליש׳ חוזק ואולם כשלא היה לישראל מלך היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארי׳ בלתי מחזיקי׳ את ידם ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה ונדמה שכבר אמר זה מצד יראתם מנחש מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמם כמו שאמ׳ להם שמואל במה שאחר זה וכאשר ראה הש״י כוונתם הטובה עמהם אך הייסירם בסוף הענין על פי שמואל שיהיו נזהרים לשמר מצות התורה ואם לא הנה יספו גם הם גם מלכם :

יט פס הֵמָּה בָּאוּ בְּאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר
ז' לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־
ג' לכם יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ׃
ו' וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים
בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־
ה' יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלֲכָה שָּׁם אוּלַי
יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ
ג' עָלֶיהָ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ וְהִנֵּה
לג' קמץ · ל' נֵלֵךְ וּמַה־נָּבִיא לָאִישׁ כִּי הַלֶּחֶם אָזַל
ל' מִכֵּלֵינוּ וּתְשׁוּרָה אֵין־לְהָבִיא לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים מָה אִתָּנוּ׃ וַיֹּסֶף הַנַּעַר
לַעֲנוֹת אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִמְצָא
ג' בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף וְנָתַתִּי לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וְהִגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ׃
לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ
ג' מל' · ד' בְּלֶכְתּוֹ לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה
ג'ה עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא
לְפָנִים הָרֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ
ל' טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־
יט פס הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ הֵמָּה
עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ
נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ
ל' · ג' לָהֶן הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה׃ וַתַּעֲנֶינָה אוֹתָם
וַתֹּאמַרְנָה יֵּשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ מַהֵר עַתָּה
כִּי הַיּוֹם בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם
ג' וחס' בַּבָּמָה׃ כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה
לֶאֱכֹל כִּי לֹא־יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ

אִינוּן אֲתוֹ בְּאַרְעָא דְּבַהּ נְבִיָּא דַּיְיָ
וְשָׁאוּל אֲמַר לְעוּלֵימָא דְּעִמֵּיהּ
אִיתָא וְנְתוּב דִּילְמָא יִשְׁבּוֹק אַבָּא
מִן עֵסֶק אַתְנַיָּא וְיַצִּיף לָנָא׃ וַאֲמַר
לֵיהּ הָא כְּעַן נְבִיָּא דַּיְיָ בְּקַרְתָּא
הָדָא וְגַבְרָא מִתְנַבֵּי קְשׁוֹט כָּל
דְּאִתְנַבֵּי אִתְקַיָּמָא יִתְקַיֵּים כְּעַן נֵיזִיל
לְנָא תַּמָּן מָאִים יְחַוֵּי לָנָא יַת אוֹרְחָנָא
דַּאֲתֵנָא עֲלַהּ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ
וְהָא נֵיזִיל וְאִם מְקַבֵּיל מָמוֹן מַה
נָעִיל לִנְבִיָּא דַּיְיָ אַף אֲנַחְנָא זְוָודִין
עֲדָן עֲטָרוּ מִנַּנָא וּמִדַּעַם דְּכָשַׁר לֵית
לְאַעָלָא לִנְבִיָּא דַּיְיָ וּמָה עִמָּנָא
לְמֶעְבַּד׃ וְאוֹסִיף עוּלֵימָא לְמַעְנֵי
יַת שָׁאוּל וַאֲמַר הָא אִשְׁתְּכַח בִּידִי
זוּזָא חֲדָא דְּכַסְפָּא וְנִיתֵּן לִנְבִיָּא
דַּיְיָ וִיחַוֵּי לָנָא יַת אוֹרְחָנָא׃ בְּקַדְמִין
בְּיִשְׂרָאֵל כְּדְנַן אֲמַר גַּבְרָא בְּמֵיזְלֵיהּ
לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ אִיתוֹ
וְנִתְמְטֵי עַד חֶזְוָיָא אֲרֵי לִנְבִיָּ' יוֹמָא
דֵּין מִתְקְרֵי מִלְּקַדְמִין חֶזְוָיָא׃
וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ תַּקִּין פ
פִּתְגָּמָךְ אִיתָא נֵיזִיל וַאֲזָלוּ לְקַרְתָּא
דְּתַמָּן נְבִיָּא דַּיְיָ׃ אִינוּן סָלְקִין
בְּמַסְקָנָא דְּקַרְתָּא וְאִינוּן אַשְׁכָּחוּ
עוּלֵימָן נָפְקָן לְמִמְלֵי מַיָּא וַאֲמָרוּ
לְהֵין הַאִית הָכָא חֶזְוָיָא׃ וְאָתִיבַת
יַתְהוֹן וַאֲמָרַת אִית דָּא הָא קֳדָמָךְ
אוֹחִי כְּעַן אֲרֵי יוֹמָא דֵין עַל לְקַרְתָּא
אֲרֵי שֵׁירוּ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא יוֹמָא
דֵין לְעַמָּא בְּבֵית אַסְחֲרוּתָא׃
כְּמֵיעַלְכוֹן לְקַרְתָּא כֵּן תַּשְׁכְּחוּן
יָתֵיהּ עַד לָא יִסַּק לְבֵית אַסְחֲרוּתָא
לְמֵיכַל אֲרֵי לָא אָכִיל עַמָּא עַד מֵיתוֹהִי

אשר עמו י"א וסי' ויאגלו וישתו הוא · ויאמר יעקב אל ביתו · ויבא יעקב לחה · ויארכו על שמם · ואבימלך והראשים · כהראיתם עשיתי · בארץ צוף · ושאול יושב בגבעה · ויקם דוד ויעבר הוא · ואנשים אשר עמו העלה · ויגש יואב והעם · וכל ד"ה דכוו' : לדרוש אלהים ד' בקריאה וסי' כי יבא אלי העם לדרש אלהים : לפנים ביש' כה אמר האיש בלכתו · לכה ונלכה עד הרואה · ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו · וב' לדרוש האלהים · וסי' אבל דברים טובים · כל לבו הכין :

רדק

בארץ צוף · תרגם יונתן בארע דבה נביא : ודאג לנו · תרג' יונתן ויציף לנא כלומ' יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יציף ההוא גברא מכל מקו' ה' יראה לו השה : והאיש נכבד · כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא וכן תרגם יונתן וגברא מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה אלהים בזמן ההוא דבר הנבוא' יקר עד שהתנבא שמוא' והוברי שמים או הקוסמי' שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים העתיד או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפיכך אמר כל אשר ידבר בא יבא : את דרכינו אשר הלכנו עליה · כלומ' הדבר אשר הלכנו בעבורו : ומה נביא לאיש · לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים ש שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא : כי הלחם אזל · וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו ל לצידה ובמה נקנה צידה ל לדרכינו ובדרך הזה תרגם יונתן אף אנחנא זוודין עטרו מ מיננא עטרו פי' סרו והבמות לא סרו תרגומו לא עטרו : ותשורה אין להביא · מנחה אין לנו להביא לו : מה אתנו · ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית ל לאעלאה לנביא דיי' מה עמנא למיעבד : ויוסף הנער לענות את שאול · פירוש לדבר כמו ועניית ואמרת ויען איוב הראשון כי זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמ' ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם לאתבא ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחילה אמ' שאול לנערו לכה ונשוב' וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר ה הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל : רבע שקל כסף · ת' זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים : כי לנביא היו' · קבלו רז"ל כי שמואל הנביא כת' ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היום יתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב שמואל זה ומה שאמר לפנים אין רצונו לומר שנפסק היום אלא רוצה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו איזה בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה ויבאו דברי הנביאי' בישר' הן בתוכחות הן בעתידו' היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינם שורש אחד ובימי שמוא' יש שהיו קורא' רואה בדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שרואה במראה הנבואה העתידות או מה שמכוון לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועד היום הוא הקנין שקונין בו כל דבר : ותאמרנ' יש · יש בו דרש אמרו לו תראה הענן קשור על פתחו כדא ויש אשר נהיה הענין : הנה לפניך · כנגד שאול כי הוא הנכבד וחבירו נערו היה : לעם בבמה · כל במה בזה הענין ודומה לו תרגם יונתן בית אסחרותא לפי שהיו זבחי שלמים שהם נאכלין לכל אדם אחר הקטרת חלבים וזריקת דם והיו עושין אנשי העיר אותו זבח לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה למעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן משחרב שילה והיה המשכן בנוב וכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה יושבים לאכול במסיבה וכן תרגם ויסבו לאכול לחם ואסחרו כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסיב' הלך אחר זקנה ובלשון ארמית אסחרותא : כבואכם העיר · כן אמרו רבותינו ז"ל מה היה כל האריכו' הזה שהאריכו אלו הנערות לדבר מהם אמרו כדי להסתכל ביופיו של שאול ומהם אמרו כי מיי' היא לפי שלא הגיע עדין השעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש : כי

רשי

בארץ צוף · בארעא דבה נביא · צוף · כמו צופה : פן יחדל אבי מן האתונות · סתגר' דאגה שלנו עליו עד שישכח את האתונות : ודאג · אירוב' ירא בלע"ז : את דרכינו · מעשה האתונות מה נהיה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה : מה נביא לאיש · תרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של ש שמואל וסבור שישאל שכר : ותשורה · תירגם יונתן מדעם דכשר לשון יושר ו ומנחם פי' תשור' לשון תקרובת ראיית פני מלך ואדם חשוב לשון אשורנו ונראין דבריו : רבע שקל · זוזא חדא דכספא : לפנים בישר' · הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול : כי לנביא היום · לזה שקורין אותו נביא היום היו קורין לפני' רואה : כבאכם העיר כן וגו' · מאריכות היו בדברי' כדי להסתכל ביופיו של שאול : הבמתה · לבית אסחרותא משחרב' שילה הותרו הבמות והיו מקריבין שלמים ואוכלין יחד : כי

רלבג

המה באו בארץ צוף · היא הרמה שהיה בית ישראל שם וקראה ארץ צוף לפי שהיו היושבי שם מתיחסים בצוף כמו שאמר בראש זה הספר כי אלקנה היה בן צוף ולא נכנסו ע עדיין ברמה אך היו בשדה העיר : ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף · ראוי שישאל מה המתן הזה למי שהיה מושל בישראל ואיך יתכן ש שידמה שיהיה מדרך הנביא לקחת אלו ה המתנו · וידמה שכאמ' בזה כי זה המתן לא היה אלא להעיר הנביא שיתבודד בעניני בעל זה המתן ובזה האופן היתה מחשבתו מ מתבודדת בעניניו והיתה מגעת לו הנבואה בהם ולזה היה נהוג שיתנו לו השואל' ממנו דבר נבואה דבר מה לסבב שיתבודד מחשבתו בעניניה' ואולי היה זה עתה כי אולי מצד הזקנה לא היית' מגעת לו הנבוא' בכמו אלו העניני' כי אם בזה האופן וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בעניניו זמן רחב ויגיע לו בדרך נבואה מה שעתיד לבא אליו כי אין מדרך השלם שיבקש כמו אלו הדברים לבקשת התענוג כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה והנה שמואל להיו' מחשבתו משוטטת בענין המלך שאלו ישראל מי מהם יבחר לו להיות מלך כי כבר אמר לו הש"י שימליך לישראל מלך הגיע אליו הנבואה בזה קודם שישאל ממנו שאול דבר ולזה הודיע אותו כל עניניו תכף ובשר אותו על כר המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו · והנה

רשי

כי הוא יברך הזבח: ארי הוא פריס על מזונא · בוצע על המזון על השלמים מברכין באכילתן ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח: כהיום · כאשר היום קיים: יעצור בעמי · ימשול כמו עצור ועזוב כן דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה ולעצור בכל אחד מעשות רעה כ בלשוננו קורין מעצור קורשטניר בלע״ז: זיגש · וערע: ולמי כל חמדת ישראל · כאן בא לרמוז לו דבר ה המלוכה: בראש הקרואים · במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה הגדול דרך מסיבתן: אשר אמרתי לך · לפי שידע שמואל שיבא שאול בזה לתת לו מנה יפה לכבודו: את השוק והעליה · את השוק והירך ם שעליה: הנה הנשאר · מן המנו׳ של הקרואי׳ והוכב לבד לכבודך: שים לפניך לאכול · בפרק אחרון דזבחי׳ קימא לן חזה ושוק ב בבמה גדולה ואי׳ חזה ושוק בבמה קטנה ל לפיכך הותר לאכול לשאול: כי למועד שמור · כי למועד האכילה היה השוק הזה שמור לכבודך: לאמר העם קראתי · אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספרם ו והזהר במנותם וכתתי לו המנו׳ למספרם וזו שמורה לכבודך: וידבר עם שאול על הגג · מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב״ה: ויעבר

רדק

כי הוא יברך הזבח · תרגם יונתן ארי הוא פריס על מזונא והוא לשון בוצע בדברי רז״ל בעל הבית בוצע וכקרא המברך תחלה בסעוד׳ בוצע לפי שבוצע הלחם ומברך עליו ופירוש יברך הזבח יברך על הזבח ואף על פי שעל הלחם היה מברך תחלה לפי שעיקר סעודה היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים היו מברכים עליו אשר קבו׳ לאכול הזבח וברכת הלחם לא היתה פוטרת של זבח; הקרואים · הקראים והמזומנים לאכול שם כתרגומו זמיניא: כהיום · הכ״ף לאמת הדבר וכן השבעה לי כיום והדומים לו: יוצא לקראתם · יוצא מבית אחד מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם: כעת מחר · כעת הזאת למחר וכן תרגם יונתן כעידנא הדין מחר: כי ראיתי את עמי · כתרגומו ארי גלי קדמי עולבנא דעמי: כי באה צעקתו אלי · כי פלשתים היו לוחמים בהם מעת מזקן שמואל ולא היה יכול להוכיחם וחטאו ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארכם נציבים וזעקו אל יי׳ ואמרו לשמואל להקים להם מלך להושיעם: ויי׳ ענהו · אמ׳ לו ברוח הנבואה וכן תרגם יונתן ומן קדם יי׳ אתאמר ליה: זה יעצר בעמי · ימלוך כמו יורש עצר יורש מלוכה ונקרא המלך עוצר לפי שעוצר העם שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו ויונתן תרגם דין יעדי מרוותא מן עמי כלומר יסיר המרות והממשלה מן עמי ואמ׳ זה בעבור פלשתי׳ שהיו מושלים בהם ואמר יעצור כלומ׳ שיעצור פלשתים וימנעם מלהלחם ב בישראל כמו שאמר והושיע את עמי מיד פלשתים: את שמואל · כמו אל שמואל: אנכי הרואה · לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורבותינו ז״ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרים או כיוצא בזה אמ׳ לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני ת מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגו׳ וירא את אליאב אמר לו הקדו׳ ב״ה לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו: וכל אשר בלבבך אגיד לך · דבר האתונו׳ וזולתו ממה שיש בלבו לשאול: שלשת הימים · לא אמר שלשת ימים על אבדת האתונות אלא על בקשתם וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למיבעיהון יומא דנן תלת יומין: ולמי כל חמדת יש׳ בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה: ויביאם לשכתה · אל הלשכה ועניינו חדר וזאת הלשכה היתה בית הבמ׳ אשר שם אכלו הקרוא׳ וכן ת׳ ואעלינון לבית אסחרות׳: כשלשים איש · הכ״ף היא כ״ף השיעור ר״ל שלשי׳ פחות מעט או יותר מעט: את השוק והעליה · פי׳ ואשר עליה והוא הירך וכן ת״י וירכיה · ובדברי רז״ל מאי והעליה ר׳ יוחנן אומ׳ שוק ואליה ר׳ אליעזר אמ׳ שוק וחזה ר׳ שמואל בר נחמני אומר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עלוי שוק: ויאמר הנה הנשאר · פי׳ ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואים וזאת המנה אמרתי לטבח להצניעה לבדה לשים לפניך אכול כי למועד הזה הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך: ויהי

יעצר ג׳ וחס׳ וסי׳ ושמואל ראה את שאול · אל יעצר עמך אנוש · הן יעצר במים ויבשו: ולמי ג׳ וסי׳ ולמי אלה לפניך · ולמי כל חמדת ישר׳ · ולמי אני עמל: כשלשים איש ג׳ וסי׳ ויצאו בני בנימן · ויהפך איש ישראל · מתן להם מקום · קדמ׳ כשלשם כתיב: וירם ח׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא:

כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ
הַקְּרֻאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי־אֹתוֹ כְהַיּוֹם ל׳
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ: וַיַּעֲלוּ הָעִיר הֵמָּה
בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל
יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבָּמָה:
וַיהוָה גָּלָה
אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־
שָׁאוּל לֵאמֹר: כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח
אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ ל׳
לְנָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת־ ב׳ חד מל׳ וחד חס׳
עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת־
עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלָי: וּשְׁמוּאֵל ל׳
רָאָה אֶת־שָׁאוּל וַיהוָה עָנָהוּ הִנֵּה
הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה יַעְצֹר ג׳ וחס׳
בְּעַמִּי: וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת־שְׁמוּאֵל
בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא לִי אֵי־
זֶה בֵּית הָרֹאֶה: וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת־
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה עֲלֵה לְפָנַי ל׳
הַבָּמָה וַאֲכַלְתֶּם עִמִּי הַיּוֹם וְשִׁלַּחְתִּיךָ
בַבֹּקֶר וְכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ אַגִּיד לָךְ:
וְלָאֲתֹנוֹת הָאֹבְדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת ל׳
הַיָּמִים אַל־תָּשֶׂם אֶת־לִבְּךָ לָהֶם כִּי
נִמְצָאוּ וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל ג׳
הֲלוֹא לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ:
וַיַּעַן שָׁאוּל וַיֹּאמֶר
הֲלוֹא בֶן־יְמִינִי אָנֹכִי מִקַּטַנֵּי שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה מִכָּל־ ל׳ חס׳
מִשְׁפְּחוֹת שִׁבְטֵי בִנְיָמִן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ
אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה:
וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־נַעֲרוֹ ל׳
וַיְבִיאֵם לִשְׁכָּתָה וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם ל׳
בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה כִּשְׁלֹשִׁים ב׳ מל׳ · ל׳ חס׳
אִישׁ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה
אֶת־הַמָּנָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר
אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ שִׂים אֹתָהּ עִמָּךְ: וַיָּרֶם ח׳
הַטַּבָּח אֶת־הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וַיָּשֶׂם ל׳ · כ״ו
לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים
לְפָנֶיךָ אֱכֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר־לְךָ ב׳ למעלין
לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שָׁאוּל עִם
שְׁמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא: וַיֵּרְדוּ מֵהַבָּמָה ל׳
הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם־שָׁאוּל עַל־הַגָּג:

אֲרֵי הוּא פָּרִיס מְזוֹנָא בָּתַר כֵּן
אָכְלִין זַמִּינַיָּא וּכְעַן סָקוּ אֲרֵי יָתֵיהּ
כְּיוֹמָא דֵין תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ: וּסְלִיקוּ
לְקַרְתָּא אִינוּן עָלִין בְּגוֹ קַרְתָּא
וְהָא שְׁמוּאֵל נָפִיק לְקַדָּמוּתְהוֹן
לְמִיסַּק לְבֵית אַסְחָרוּתָא:
וּמִן קֳדָם יְיָ
אִתְאֲמַר לִשְׁמוּאֵל יוֹמָא חַד קֳדָם
מֵיתֵי שָׁאוּל לְמֵימָר: כְּעִידָן הָדֵין
מְחַר אֶשְׁלַח לְוָתָךְ גַּבְרָא מֵאַרְעָא
שִׁבְטָא בִנְיָמִן וְתִמְשְׁחִינֵיהּ לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִפְרוֹק יַת
עַמִּי מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי גְלֵי
קֳדָמַי דּוּחֲקָא דְעַמִּי אֲרֵי עֲלַת
קְבִילְתְּהוֹן לְקָדָמָי: וּשְׁמוּאֵל חֲזָא
יַת שָׁאוּל וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר לֵיהּ
הָא גַבְרָא דַאֲמָרִית לָךְ דֵין יַעְדֵי
מַרְוָתָא מִן עַמִּי: וַעֲרַע שָׁאוּל יַת
שְׁמוּאֵל בְּגוֹ תַרְעָא וַאֲמַר חֲוֵי כְעַן
לִי אֵי דֵין בֵּית חָזוֹיָא: וַאֲתֵיב שְׁמוּאֵל
יַת שָׁאוּל וַאֲמַר אֲנָא חָזוֹיָא סַק
לְקָדָמַי לְבֵית אַסְחָרוּתָא וְתֵיכְלוּן
עִמִּי יוֹמָא דֵין וְאֶשַׁלְּחִינָךְ בְּצַפְרָא
וְכָל דִּי בְלִבָּךְ אֲחַוֵּי לָךְ: וְעַל עֵיסַק
אֲתָנַיָּא דַאֲבָדָא לָךְ וְאַתְּ אָתֵיתָא
לְמִבְעֵיהוֹן יוֹמָא דֵין דְּנַן תְּלָתָא יוֹמִין
לָא תְשַׁוֵּי יַת לִבָּךְ עֲלֵיהוֹן אֲרֵי
אִשְׁתְּכַחָא וּדְמַן כָּל חֱמוּדַת יִשְׂרָאֵל
הֲלָא דִּילָךְ וּלְכָל בֵּית אֲבוּךְ:
וַאֲתֵיב שָׁאוּל וַאֲמַר
הֲלָא בַר שִׁבְטָא בִנְיָמִן אֲנָא מִזְּעֵירֵי
שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְזַרְעִיתִי חֲלָשָׁא
מִכָּל זַרְעֲיַת שִׁבְטָא בִנְיָמִן וּלְמָא
מַלֵּלְתָּא עִמִּי כְּפִתְגָמָא הָדֵין: וּדְבַר
שְׁמוּאֵל יַת שָׁאוּל וְיַת עוּלֵימֵיהּ
וְאַעֵילִינוּן לְאַסְחָרוּתָא וִיהַב לְהוֹן
אֲתַר בְּרֵישׁ זַמִּינַיָּא וְאִינוּן כִּתְלָתִין
גַּבְרָא: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְטַבָּחָא הַב
יַת מָנָתָא דִּי יְהָבִית לָךְ דַּאֲמָרִית לָךְ
שַׁוִּי יָתַהּ עִמָּךְ: וַאֲרִים טַבָּחָא יַת
שָׁקָא וְיַרְכֵיהּ וְשַׁוִּי קֳדָם שָׁאוּל
וַאֲמַר הָא דְאִשְׁתְּאַר שַׁוִּי קֳדָמָךְ
אֱכוֹל אֲרֵי לִזְמַנָּא נְטִיר לָךְ לְמֵימַר
עַמָּא זַמֵּינִית לְשֵׁירוּתָא וַאֲכַל שָׁאוּל
עִם שְׁמוּאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא: וּנְחָתוּ
מִבֵּית אַסְחָרוּתָא לְקַרְתָּא וּמַלֵּיל
עִם שָׁאוּל עַל אִיגָּרָא:

רלבג

והנה הרחיק זה שאול להיות שבטו היותר ק קטן שבשבטים ומ ומשפחתו הצעירה מ מכל משפחות בנימן · והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו א הלשכה ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקו׳ בראש הקרוא׳ · וייחד שמוא׳ מנה יפה לשאו׳ להורו׳ על הגדולה והמלכות ולזה שם לפניו השוק ומה שעליה ואמר לו שהנשאר שלא יוכל לאכול ישים לפניו ל לאכו׳ לנערו או׳ זה או לאשר לפניו מהקרוא׳ והו׳ יותר נכון כי לזמן פזה מהמנה האחרת תמתין ותיאל למלכות שתמלוך על ישראל ותאמר העם קראתי · והנה

ויהי כעלות השחר. כבק׳: ויעבור לפנינו. שלא ישמע את דברינו: עמוד כיום. ולא את שיעמוד היום בעיר שהרי באותו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום לאמת הדבר כמו השבעה לי כיום ופי׳ עמוד עד שאדבר עמך: את פך השמן. לא היה זה השמן המשחה כי לא היו מושחים ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: וישקהו. כדרש כל נשיקות הם של תפילות חוץ מג׳ נשיקות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות נשיקה של גדולה ויצק על ראשו וישקהו נשיקה של פרקי׳ וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה ר׳ תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנא׳ וישק יעקב לרחל למה שהיתה קרובתו: הלא כי משחך. מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם: בלכתך היום. אמרו רבותינו ז״ל היכן מצינו שקבורת רחל בגבול בנימן והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו׳ אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימן בצלצח: והנה נטש אביך. פירוש קודם שנמצאו האתונות: אלון תבור. כתרגומו מישור תבור: עולים אל האלהים בית אל. הוא לוז שקראו יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מקריבים שם ואותו הבית היה קדוש והיו באים שם ישר׳ באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכן אמר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה זה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקי׳ כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמו שאמר וזה שער השמים פי׳ שער לירד ממנו מה שנגזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם יי׳ לבית אל: שתי לחם. תרגם יונתן תרתין גריצן דלחם פירושו חלות לחם: ושלשה ככרות לחם. תרגו׳ תלתא פיתין דלחם והככרות הם גדולות מן החלות נרא׳ כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן חלות לחם וזכר גם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו נושאים אלא ג׳ ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו עמהם אלא ככר אחד והם היו שלשה אלא כינם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות וזכר חלות ידוע הוא שלא יקראו הככרות חלות וכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת: גבעת האלהים. תרגם יונתן לגבעת׳ די בה ארונא דיי׳ והוא גבעת קרית יערים כי שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם: אשר שם נציבי פלשתים. שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם נציבים ממונים על ישראל שם וכן גבע בנימן כמו שאמר בדוד כשהיה מושל באדום וישם באדום נציבים והממונה על דבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם. ואמר לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח יי׳ לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם ויושיע ישראל מידם: חבל נביאים. תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן מעלי עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון: מהבמה. כי שם בקרית יערים היה במה: ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור: כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה: והמה מתנבאים. יתרגם יונתן משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל באמרות ברוח הקדש: וצלחה עליך רוח יי׳. תעבור ותנוח עליך רוח נבואה: והתנבית. בא על דרך בעלי הה״א: ונהפכת לאיש אחר. רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושררה וזהו שאמר גם כן ויהפוך לו אלהים לב אחר: כי תבאינה. כתוב בו״ד כמו תבואינה בהיכל מלך שנקראת האלף והיו״ד למסך אבל זה נקרא תבאינה בהעלם האלף והכתוב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו תשובנה ותשובינה: עשה

ויעבר ג׳ בקריא׳ רפינוס׳ אמר לנער ויעבר לפנינו. ויעבר אחד מהנערים. ויעבר עלי מה: דבר אלהים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואהוד בא אליו. ויה בלילה ההוא דו״ה. ואשמיעך את דבר אלהים: קברת ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ נמסר בסדר וישלח: רוח יי׳ ה׳ בסיפ׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: והתנבית ב׳ חס׳ א׳ בליש׳

וַיַּשְׁכִּמוּ וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הַגָּג לֵאמֹר קוּמָה
וַאֲשַׁלְּחֶךָּ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם
הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה׃ הֵמָּה יוֹרְדִים
בִּקְצֵה הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־
שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ י
וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ
אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים׃
וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק
עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־
מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד׃
בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי
אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל
בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ
הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה
נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת
וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי׃
וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־
אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה
אֲנָשִׁים עֹלִים אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־
אֵל אֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשָׁה גְדָיִים
וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם
וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן׃ וְשָׁאֲלוּ לְךָ
לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ
מִיָּדָם׃ אַחַר כֵּן תָּבוֹא גִּבְעַת
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־שָׁם נְצִבֵי פְלִשְׁתִּים
וִיהִי כְבֹאֲךָ שָׁם הָעִיר וּפָגַעְתָּ חֶבֶל
נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה וְלִפְנֵיהֶם נֵבֶל
וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים׃
וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ יְהוָה וְהִתְנַבִּיתָ
עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר׃ וְהָיָה
כִּי תְבֹאֶינָה הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה לָךְ

וְאַקְדִּימוּ וַהֲוָה כְּמִסַּק צַפְרָא וּקְרָא שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְאִגָּרָא לְמֵימַר קוּם וְאֶשַׁלְחִנָּךְ וְקָם שָׁאוּל וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן הוּא וּשְׁמוּאֵל לְבָרָא׃ אִינוּן נַחֲתִין בִּסְיָפֵי קַרְתָּא וּשְׁמוּאֵל אֲמַר לְשָׁאוּל אֵימַר לְעוּלֵימָא וְיִעִיבַר קֳדָמָנָא וַעֲבַר וְאַתְּ קוּם הָכָא כְּיוֹמָא דֵין וְאַשְׁמְעִנָּךְ יָת פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ וּנְסִיב שְׁמוּאֵל יָת מָנָא דִמְשַׁחָא וַאֲרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וְנַשְּׁקֵיהּ וַאֲמַר הֲלָא אֲרֵי מְשַׁחָךְ יְיָ עַל אַחְסַנְתֵּיהּ לִמְהֱוֵי מַלְכָּא׃ בְּמֵהָכָךְ יוֹמָא דֵין מִינִּי מִלְוָתִי וְתַשְׁכַּח תְּרֵין גֻּבְרִין עִם קְבוּרְתָּא דְרָחֵל בִּתְחוּם בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְיֵימְרוּן לָךְ אִשְׁתְּכַחָא אַתְנַיָא דַאֲזַלְתָּ לְמִבְעֵי יָתְהֵין וְהָא שְׁבַק אֲבוּךְ יָת עֵיסַק אַתְנַיָא וְיַצִּיף לְכוֹן לְמֵימַר מָה אַעְבֵּיד לִבְרִי׃ וְתַהֵךְ מִתַּמָּן וּלְהָלָא וְתֵיתֵי עַד מֵישַׁר תָּבוֹר וְיִשְׁכְּחוּנָךְ תַּמָּן תְּלָתָא גוּבְרִין דְּסָלְקִין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּבֵיתְאֵל חַד נָטֵיל תְּלָתָא גַדְיָן וְחַד נָטֵיל תְּלַת פִּתִּין דִּלְחֵים וְחַד נָטֵיל גַּרְבָּא דַחֲמַר׃ וְיִשְׁאֲלוּן לָךְ לִשְׁלָם וְיִתְּנוּן לָךְ תַּרְתֵּין גְּרִיצָן דִּלְחֵים וּתְקַבֵּל מִידֵיהוֹן׃ בָּתַר כֵּן תֵּיתֵי לְגִבְעֲתָא דִּי בַהּ אֲרוֹנָא דַיְיָ דְּתַמָּן אִסְטַרְטִיגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וִיהֵי כְּמֵיעֲלָךְ תַּמָּן לְקַרְתָּא וְתַעֲרַע סִיעַת סָפְרַיָא נַחֲתִין מִבֵּית אַסְחָרוּתָא וְקֳדָמֵיהוֹן נִיבְלִין וְתוּפִּין וְצִלְצְלִין וְכִינָּרִין וְאִינוּן מְשַׁבְּחִין׃ וְתִשְׁרֵי עֲלָךְ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְתִשַׁבַּח עִמְּהוֹן וְתִשְׁתַּנֵּי לִגְבַר אוֹחֳרָן׃ וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן אָתַיָא הָאִילֵין לָךְ

נבואה וסי׳ וצלחה עליך רוח. ויבל מהתנבות. מדוע נבית בשם יי׳. והתנבי חני׃

רשי

ויעבור לפנינו. וילך ברחו׳ ממנו ולא ישמע דברינו ויעבר הנער לפניהם ולשאול אמר ואתה עמד עמדי: עם קבורת רחל בגבול בנימן. והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם אלא עכשיו הם בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בגבול בנימן בצלצח כך שנויה בתוספתא דסוטה בצלח בצל לבת של הב״ה שהוא צח ואדום והיא ירושלם: ודאג לכם. ידאג עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דוטי״ר בלע״ז: אילון תבור. מישור תבור: גבעת האהים. גבעת קרית יערים אשר עכשיו ארון האלהים שם: נציבי פלשתים. סרדיוטות שמינו על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבין נציבים בערי ישראל: חבל נביאים. סיעת ספריא חבל סיעה וכן חבלי שאול שבוני מסרית רשיען אקפוני: מהבמה. מבית אסחרות׳: כי תבאנה האותו׳ האלה לך. ותדע כי דברי אמת וכשם שבאו לך אותות הללו כך יתקיים דבר המלוכה: עשה

ולאשמיעך. ל׳ וחד ויתיר בית היוצר והוא תיאוס אל

רלבג

והנה לקח שמואל פך השמן ויצק על ראש שאול למשחו למלך על ישר׳ ונתן לו אותות כדי שיאמין כי המלכה תהיה לו והאות היותר חזק מהם הוא ההפך לו לב אחר והתנבאו עם נביאי׳ והוא לא נכה קודם זה להיות לו יד ושם בנבואה: ותי

רדק

עשה לך אשר תמצא ידך. כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויונתן תרגם אתקן לך מאני מלכותא: שבעת ימים תוחל. פי׳ מיום הפרדי ממך בגלגל וזה היה אחר חידוש המלוכה כי בחידוש המלוכה שיהם באו הגלגל יחד עם כל ישר׳ ואחר שדבר שמו׳ דברי הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאהליו ומיום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל אמר לו שיוחל לו שבעת ימים עד שיבא אליו ושאול לא יבא מן הגלגל אלא היה שם מחדוש המלוכה עד שעת המלחמה כמו שאמר ושאול עודנו בגלגל ומה שאמר לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבעת ימים תוחל עד בואי אליך מפני שעתה כשדבר לו בדבר המלוכה רמז לו בזה הדבר אם תתקיים לו המלוכה אם לאו כי זו היא מצוה ראשונ׳ שצוהו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכ׳ ואם לאו לא תתקיים לפיכך א׳ לו׳ והודעתי לך את אשר תעשה כלומר אז אודיע אותך מה יהיה ממלכותך: מאתמול. בחירק האלף ודגש התי״ו: ומי אביהם. תרג׳ יונתן ומאן רבהון וכן הוא הפירו׳ מי המלמד את הנביאים ומשרה עליהם רוח נבואה ואין לתמוה בזה כי הקדוש ברו׳ הוא המלמד את הנביאים מלמד גם כן זה. ויש מפרשים אביהם כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו ואלה הנביאים מי אביה׳ וכי מאביהם היה להם הנבואה שאתם תמהים על בן קיש: על כן היתה למשל. פירו׳ זאת האמירה הית׳ למשל מהיום ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומר הגם שאול בנביאים: מהתנבות. בא על דרך בעלי הה״א: ויבא הבמה. כי הנביאים שבאוהו חוץ לבמה וכשכלה מהתנבות עמה׳ בא לבית הבמ׳: ויאמ׳ דוד שאול אליו: אולי מצאו שם בבית הבמה׳ או קצר הכתוב והלך לו שאול אל עירו ומצאו דודו ושאלה ושאל אותם על דרכם: לא הגיד לו׳. אולי מתוך ענוות שהיתה בו: ויצעק שמואל. כמו ויאסף ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי הצעקה יבא בזה הלשון: אל יי׳ המצפה. כמו שפי׳ בספר יהוש׳ ובספר שופטי׳ הטעם למה היה מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפלה: כה אמר. מתחילה כששאלתם מלך אמר לכם זה: ותאמרו לו. יש מפרשים כמו לא באל״ף כי אותיות אה״וי מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שת״י ואמרתון קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אילהין מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא באל״ף כמו שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלך עלינו: התיצבו לפני יי׳. לפי שאם היה אומר להם שמואל שאול ימלוך עליכם היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד על ידי אורי׳ ותומי׳ ואמר לפני יי׳ שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם על הדרך שפירשנו בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם את הארון: וילכד

רשי

עשה לך אשר תמצא ידיך. אתקין לך מאני מלכות׳ והכן לך טכסיסי המלכים כמה שתוכל: וירדת לפני הגלגל. ולאחר שתמלוך תרד הגלגל לפני קודם שארד אני: והנה אנכי יורד אליך לסוף שבעת ימים שתרד אתה: תוחל. תמתין: לב אחר. רוח גבורת מלכות: ומי אביה׳. מה תימה לך בדבר מי אביהן של נביאים וכי נבואה ירושה היא: ואת דבר המלוכה לא הגיד. דרך ענוות היה בו: וילכד

רלבג

ומי אביהם. רוצה לו׳ שאין ענין הנבואה והשלמות מגיע מהאב לבן ולזה יתכן שיהיה הבן נביא ואף על פי שאביו איננו נביא: וכבר ישאל שואל איך היו שם כל כך נביאי׳ וכבר נזכ׳ במה שקדם כי דבר יי׳ היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ואפשר שנאמ׳ כי הפרש יש בין זה הזמן ובין הזמן שהתחי׳ שמוא׳ להתנב׳ ועל כן אפשר שנאמר בהתרת זה הספק כי זה היה בעת ההיא שהתחי׳ שמוא׳ להתנב׳ ואמנם עתה רבו הנביאי׳ אם מצד מה שלמד אתם שמואל והביאם אל השלמות אם לסבה אחרת: ויקרב שמואל. והנה על פי הגורל נפלה המלוכה לגורל שאול: והנה

עשה לך ז׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך: כי האלהים ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה. והזה כי תבאנה האתות האלה. ויאמר נתן אל דוד דה״ה. מענה כשמחת לבו. כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן. ויזבחו ביום ההוא: והנה אנכי ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בריש סדר ויצא: בנביאים

עשה לך אשר תמצא ידך כי ו׳
האלהים עמך: וירדת לפני הגלגל
והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות ה׳
לזבח זבחי שלמים שבעת ימים
תוחל עד בואי אליך והודעתי לך ל׳ ומל׳ ג׳ מל׳
את אשר תעשה: והיה כהפנתו ל׳
שכמו ללכת מעם שמואל ויהפך
לו אלהים לב אחר ויבאו כל האתות
האלה ביום ההוא:
ויבאו שם הגבעתה והנה חבל
נבאים לקראתו ותצלח עליו רוח
אלהים ויתנבא בתוכם: ויהי כל
יודעו מאתמול שלשום ויראו והנה ל׳ ונס׳ ד׳ חס׳
עם נבאים נבא ויאמר העם איש
אל רעהו מה זה היה לבן קיש הגם
שאול בנביאים: ויען איש משם
ויאמר ומי אביהם על כן היתה
למשל הגם שאול בנביאים: ויכל
מהתנבות ויבא הבמה: ל׳ ור״חס׳ א׳ בליש׳
ויאמר דוד שאול
אליו ואל נערו אן הלכתם ויאמר ל׳ בתרי ליש׳ תמלל אלה
לבקש את האתנות ונראה כי אין ל׳
ונבוא אל שמואל: ויאמר דוד
שאול הגידה נא לי מה אמר לכם
שמואל: ויאמר שאול אל דודו הגד ה׳ מל׳
הגיד לנו כי נמצאו האתנות ואת ל׳
דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר
שמואל:
ויצעק שמואל את העם אל יהוה ל׳
המצפה: ויאמר אל בני ישראל
כה אמר יהוה אלהי ישראל אנכי
העליתי את ישראל ממצרים
ואציל אתכם מיד מצרים ומיד כל ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
הממלכות הלחצים אתכם: ואתם
היום מאסתם את אלהיכם אשר
הוא מושיע לכם מכל רעותיכם ל׳ מל׳
וצרתיכם ותאמרו לו כי מלך ל׳
תשים עלינו ועתה התיצבו
לפני יהוה לשבטיכם ולאלפיכם: ל׳
ויקרב שמואל את כל שבטי
ישראל וילכד שבט בנימן:

עבידלך מני מלכותא ארי מימרא
דיי בסעדך ותיחות קדמי לגילגלא
והא אנא נחית לותך לאסקא
עלון ולנכסא נכסת קודשין
שבעא יומין תוריך עד מיתי לותך
ואחוי לך ית דתעביד: והוה כד
אתפני כיתפיה למיזל מלות שמוא׳
ושני ליה יי לבא אוחרן ואתאה כל
אתייא האילין ביומא ההוא:
ואתו לתמן
לגיבעתא והא סיעת ספריא
לקדמותיה ושרת עלוהי רוח
נבואה מן קדם יי ושבח ביניהון:
והוה כל דידע ליה מאיתמלי
ומדקמוהי וחזו והא עם ספריא
משבח ואמר עמא גבר לחבריה
מא דין הוה לבר קיש האף שאול
בספריא ואתיב גברא מתמן ואמ׳
ומן רבהון על כן הות למתלא
האף שאול בספריא: ופסק
מלשבחא ועל לבית אסחרותא:
ואמר אח
אבוהי דשאול ליה ולעולימיה
לאן אזלתון ואמר למבעי ית
אתניא וחזינא ארי לא אשכחנא
ואתינא לות שמואל: ואמר אח
אבוהי דשאול חוי כען לי מה אמר
לכון שמואל: ואמר שאול לאח
אבוהי חואה חוי לנא ארי
אשתכחא אתניא ועל עיסק
מלכותא לא חוי ליה די אמר
שמואל:
וכנש שמואל ית עמא לקדם יי
למצפיא: ואמר לבני ישראל
כידנן אמר יי אלהא דישראל
אנא אסיקית ית ישראל ממצרים
ושיזבית יתכון מידא דמצראי ומיד
כל מלכוותא דדחקין יתכון:
ואתון יומא דין קצתון בפולחנא
דאלהכון דהוא פריק לכון מכל
בישתיכון ועקתכון ואמרתון
קדמוהי לית אנחנא מתפרקין
אילהין מלכא תמני עלנא וכען
איתעתדו קדם יי לשבטיכון
ולאלפיכון: וקריב שמואל ית
כל שבטיא דישראל ואיתאחד
שבטא דבית בנימן:

ה׳ וסי׳ וגם שאול. ושלאחריו. על כן יאמרו. וישאל שאול. חצבתי בנביאים: דודו ח׳ מלאים וסי׳ נמסר בספר שפטים סוף סימן ט׳:

וילכד שאול: מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפחת המטרי לגברים ואז נלכד שאול: הבא עוד הלום איש. כלו' אם בא עדיין הנה שאול: אל הכלים. כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שנתנו כליהם בבית אחד והוא נחבא בין הכלים הה"ז שהיה בורח מן השררה ובא אל במקום בית השמוש כמו ואל הארון יתתן את הש"ית כמו ובארון. ובדרש אל הכלים באורים ותומים אמר שאול שמא איכני הגון למלכות עד שישאלו באורים ותומים: הראיתם. ברגש הרי"ש שלא כמנהג. וכן הראיתם כי שלח בן המרצח הזה: כי אין כמוהו. כי אדם בעל קומה וצורה נאה יאות למלוכה ויראו העם אותו יותר: יחי המלך. תרגם יונתן יצלח מלכא: משפט המלוכה. חק המלוכ' על העם כמו שכתו' למעלה: וינח לפני יי'. בארון הניחו: וגם שאול הלך לביתו. להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדיי' כמשפט מלך: אשר נגע אלהים בלבם. שנתן אלהים בלבם לרצות לו ויונתן תרגם ואזלו עמיה קצת מן עמא גברין דחלי חטאה דאתיהיב דחלא מן קדם יי' בלבהון ויונית פירושו ובני בליעל שאמר אחר כן: ולא הביאו לו מנחה. כמו שהות מנהג שמביאי' מנחה למלך ביום שהוקם מלך ויונתן תרגם ולא אתו למשאל בשלמיה: עין ימין. ענין הסמיכות רוצה לומר עין צד הימין ופי' הפסוק כמשמעו ויש בו דרש אמר להם כתם הביאו ספר תורה שהוא עין ימינכם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני בקהל יי': בא אחרי הבקר. כמו שאמר למעלה וגם שאול הלך לביתו כמו שפירשתי והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם האכרים: ותצלח רוח אלהים. רוח גבורה וכן תרגם יונתן ושרת רוח גבורה מן קדם יי' על שאול: בשמעו. כתיב בב"ית וקרי כ"ף והענין אחד: ואחרי שמואל. לפי שלא קבלו אותו כולם למלך אמר ואחרי שמואל מי שלא ירצה לצאת אחרי יצא אחרי שמואל כדי שיהיו זריזים לצאת: בבזק

וילכד שאול. אף על פי שלא היה שם כפל הגורל עליו שהיו כותבין שמם באגרות ונותנין בקופסא והכהן מכניס ידו ונוטל אגרת אחת: נחבא אל הכלים. בבית שנתנו שם הבאים כליהן שהיה בורח מן הגדולה ומדרש אגדה רבי תנחומא אל הכלים באורים ותומים אמר שמא איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורי' ותומים ושאלו ועלה בידו: אשר נגע אלהים. גברין דחלי חטאה דאיתיהב ד דחלא מן קדם יי' בלבהון: כל עין ימין. כמשמעו ומדרש אגדה הביאו לי ספר תורתכ' שכתו' בימין וחסר פנה. על שכתו' בו לא יבא עמוני ומואבי: חרפה. גידוף: אחרי הבקר. אחר זמן מועד ביאת הבקר מן השדה: לבקרו. לבהמותיו: ויפקדם

הראיתם ג' בקריאה ודגשים וסי' הראיתם אשר בחר בו יי'. הראיתם האיש העלה. כי שלח בן המרצח הזה: וינח ז' דגשין בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח וביהושע סוף סימן כ"א: בלבם ט' בקריא' וסי' במסרה רבתא: העמוני ה' מלאים כל יש' בקריא' וסי' ויעל נחש העמוני. ושל אחריו. ויאמר אלהם נחש. לא יבא עמוני

ויקרב את שבט בנימן למשפחתו ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול בן קיש ויבקשהו ולא נמצא: וישאלו עוד ביהוה הבא עוד הלם איש ויאמר יהוה הנה הוא נחבא אל הכלים: וירצו ויקחהו משם ויתיצב בתוך העם ויגבה מכל העם משכמו ומעלה: ויאמר שמואל אל כל העם הראיתם אשר בחר בו יהוה כי אין כמהו בכל העם וירעו כל העם ויאמרו יחי המלך: וידבר שמואל אל העם את משפט המלכה ויכתב בספר וינח לפני יהוה וישלח שמואל את כל העם איש לביתו: וגם שאול הלך לביתו גבעתה וילכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם: ובני בליעל אמרו מה ישענו זה ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש:

יא ויעל נחש העמוני ויחן על יביש גלעד ויאמרו כל אנשי יביש אל נחש כרת לנו ברית ונעבדך: ויאמר אליהם נחש העמוני בזאת אכרת לכם בנקור לכם כל עין ימין ושמתיה חרפה על כל ישראל: ויאמרו אליו זקני יביש הרף לנו שבעת ימים ונשלחה מלאכים בכל גבול ישראל ואם אין מושיע אתנו ויצאנו אליך: ויבאו המלאכים גבעת שאול וידברו הדברים באזני העם וישאו כל העם את קולם ויבכו: והנה שאול בא אחרי הבקר מן השדה ויאמר שאול מה לעם כי יבכו ויספרו לו את דברי אנשי יביש: ותצלח רוח אלהים על שאול בשמעו את הדברים האלה ויחר אפו מאד: ויקח צמד בקר וינתחהו וישלח בכל גבול ישראל ביד המלאכים לאמר אשר איננו יצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו ויפל פחד יהוה על העם ויצאו כאיש אחד:

וקריב ית שיבטא דבנימן לזרעיתיה ואיתחדת זרעית מטרי ואתחד שאול בר קיש ובעוהי ולא אישתכח: ושאילו עוד במימרא דיי האית עוד הכא גברא ואמר יי הא הוא טמיר במניא: ורהטו ודברוהי מתמן ואיתעתד בגו עמא ורם מכל עמא מכתפיה ולעילא: ואמר שמואל לכל עמא החזיתון די איתרעי ביה יי ארי לית דכותיה בכל עמא ויביבו כל עמא ואמרו יצלח מלכא: ומליל שמואל עם עמא ית נמוסא דמלכא וכתב בספרא ואצנע קדם יי ושלח שמואל ית כל עמא גבר לביתיה: ואף שאול אזל לביתיה לגיבעתא ואזלו עמיה קצת מן עמא דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם יי בלבהון: ובני רישעא אמרו במה יפרקיננא דין ושטוהי ולא אתו למשאל בשלמיה והוה כשתיק: וסליק נחש מלכא דבני עמון ושרא על יבש גלעד ואמרו כל אנשי יבש לנחש גזר לנא קיים ונפלחינך: ואמר להון נחש מלכא דבני עמון בהדא אגזר לכון במיקר לכון כל עינא דימינא ואשוינה חסודא על כל ישראל: ואמרו ליה סבי יבש אוריך לנא שבעא יומין ונשלח איזגדין בכל תחום ישראל ואם לית דפריק יתנא וניפוק לותך: ואתו איזגדיא לגבעתא דשאול ומלילו פתגמיא קדם עמא וארימו כל עמא ית קליהון ובכו: והא שאול אתא בתר תוריא מן חקלא ואמר שאול מה לעמא ארי בכן ואשתעאו ליה ית פיתגמי אנשי יבש: ושרת רוח גבורא מן קדם יי על שאול כד שמע ית פתגמיא האילין ותקיף רוגזיה לחדא: ונסיב פדן תוריא והדמיה ושלח בכל תחום ישראל ביד איזגדיא למימר דליתוהי נפיק בתר שאול ובתר שמואל כדין יתעביד לתוריה ונפל זיעא מן קדם יי על עמא ונפקו כגברא חד:

רלבג

והנה היה גבוה מכל העם משכמו ומעלה. והנה דבר שמואל אל העם את משפט ה המלוכ' ר"ל הכח שיש למלך על עמו והעונש הראוי למי שימרה את פיו וכתב זה בספר והניחו לפני יי' ר"ל אצל ארון ה' כדי שיתב' שם תמיד. וידמה שכבר כבדוהו והלכו עמו והביאו לו מנחה רבים מישראל. והרשעים בזו שאול ואמרו מה יושיענו זה ועל צד הבזיון גם לא הביאו לו מנחה והיה שאול בכל זה מחריש ולא רצה להוכיחם על זה: אחר זה עלה נחש העמוני וחנה אצל יבש גלעד להלחם עם ישר' ולירא' מנו אמרו לו יושבי יבש גלעד ש שיכרות להם ברית ויעבדוהו ר"ל שיהיו לו למס והוא לאכזריותו לא הסכי' לקחת מהם מס אלא שיקר להם כל עין ימין להשים זה הענין חרפה על כל ישראל שלא הושיעום ה הלכו ויצטרכו לכרות ברית עמו וזה האופן אשר בו מהאכזרות ו והקושי הרבה. ולקחו ממנו זמן שבעת ימי' לשלח זה בכל גבול ישר' לראות אם ימצאו עוזר ואם לא ימצאו י יצאו אליו ויעשה בהם כרצונו. והנה הסכים בזה נחש כי דעתו היה להלחם עם יש' ולקחת את ארצם אם יוכל.

והנה

ומואבי. צלק העמוני דד"ה. וטוביה העבד העמוני דדילעגו לנו דעזרא. תמסר בתצא: ואם אין ג' בקריאה וסי' ואם אין לאיש גואל להשיב. ואם אין מושיע. ואם אין לך לשלם:

ויפקדם בבזק. רבותינו אמרו בשברי חרסים. לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאים שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים ותרגו' כברור אבן במתרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא ובילמדנו ויפקדם בטלאים כד אינון מסכינין באילין בזקייא כד אינון עתירי' באילין אימריא: לשון אחר בבזק שם מקום שם הנזכר בספר שופטי' וימצאו את אדוני בזק בבזק: מי האומר. בלשון בזיון: שאול ימלוך עלינו תנו אותם ונמיתם. ימלוך עלינו בתמיה: ויאמר שמואל ונחדש שם המלוכה. לפי שברא שונה היו עוררים על הדבר ועתה נתרצו כולם: ואני זקנתי ושבתי. אמרו רבותינו זקנה קפצה עליו כדאיתא במס' תענית: את שור מי לקחתי. לעבודתי: וחמור מי לקחתי. כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי ריביהם הייתי הולך על החמו' משלי והיה לי ליטול משלה': ואת מי רצותי. כל לשון מרוצה הסמוך לעושק לשון עשוק ורצוץ הוא חומס דלים ורוצץ: ואעלים

בבזק. שם מקום וכבר פירשנו בו פירוש אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח אבן מכל אחד ולא ידע בזה מספרם ותרגום כברור אבן במרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא. ובמדרש ויפקדם בבזק ויפקדם בטלאים כד אינון מסכינין באילין בזקייא כד אינון עתירין באילין אמריא: כחם השמש. כתי' בבית וקרי בכף והענין אחד: באשמורת הבקר. משלש משמרות שמחלקים הלילה ה השומרים כמו שנאמר בדבר גדעון ושאול בא אל מחנה עמון באשמורת השלישית שהיא א אשמורת הבקר: ויפוצו. הוא"ו כוי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי נפוצו הנה והנה: שנים יחד. כתרגומו תרין דערקין כחדא: שאול ימלוך עלינו. בתמיהה וי"ת מא דין דמבסר למימר לא כשר שאול למימלך עלנא: ונחדש שם המלוכה. לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואמר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואהל מועד שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפיכ' היו מכבדי' אותו המקו' אע"פ שעתה לא היה שם כי בנוב היה: זקנתי ושבתי. השיבה יותר מהזקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפצה עליו זקנה כי לא היה אלא בן חמשים ושתים שנה כשמת ולפי שלא יאמרו עליו ולא ירכנו העם שמת בקצר ימים קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי שלא ימות שאול בחייו ונ"ב שנה של שמואל א אמרו כי כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אבלם זה כי מן הפסוקי' לא ראינו זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי אבל היה כהן וכהן גדול בשילה ולאחר זמן נתמנה שופט ואם כן הוא שבאותו היום נתמנה שופט ימצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן נ"ב שנה שהרי עלי שפט את ישרא' ארבעי' שנה ומת ביום שגלה הארון והיה שבעה חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים עשרים שנה ודוד העלה אותו מקרית יערים אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מעשרים שנה שבע שני' של דוד כשאמרו שלש עשרה לשמואל וארבעים של עלי הרי נ"ב לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לתקופות הימי' וגו' הרי חמשים ושנים: ובני הנם אתכם. לאמר תשטרכו להם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני: לקחתי. כלו' למלאכתי: ואת מי עשקתי. בממון: את מי רצותי. בגופו וכן עשוק ורצוץ ויונתן תרגם ית מאן עשקית וית מאן אנסית ורז"ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפילו ברצונו לא לקח ממונו

ויאמרו ו' ר"פ כטעם גריש וסי' הכה נלבנה. הכה נבנה. אכל אשמים. לכו ונפילה גורלות דיונה. למלכים הבאים. ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו: וישמחו ג' קמץ וסי' ויגידו לאנשי יביש וישמחו. ויהי כראות כל העם. ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים דעזרא: ואני זקנתי ושבתי ט' פסוקים אית בהון תרתין

ויפקדם בבזק ויהיו בני־ישראל
שלש מאות אלף ואיש יהודה
ו' כטעם ר"פ שלשים אלף: ויאמרו למלאכים
ט' הבאים כה תאמרון לאיש יביש
כחס ק' גלעד מחר תהיה־לכם תשועה בחם
השמש ויבאו המלאכים ויגידו
נ' לאנשי יביש וישמחו: ויאמרו
אנשי יביש מחר נצא אליכם
נ' ועשיתם לנו ככל־הטוב בעיניכם:
ויהי ממחרת וישם
שאול את־העם שלשה ראשים
ל' ב' ויהי ויבאו בתוך־המחנה באשמרת
הבקר ויכו את־עמון עד־חם היום
ל' ויהי הנשארים ויפצו ולא נשארו־
בם שנים יחד: ויאמר העם אל־
שמואל מי האמר שאול ימלך עלינו
ל' תנו האנשים ונמיתם: ויאמר שאול
י' לא־יומת איש ביום הזה כי היום
עשה־יהוה תשועה בישראל:
ויאמר שמואל אל־
העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם
המלוכה: וילכו כל־העם הגלגל
ח' חס' וימלכו שם את־שאול לפני יהוה
בגלגל ויזבחו־שם זבחים שלמים
לפני יהוה וישמח שם שאול וכל־
אנשי ישראל עד־מאד:
יב ויאמר שמואל אל־
נ' חס' כל־ישראל הנה שמעתי בקלכם
לכל אשר־אמרתם לי ואמליך
עליכם מלך: ועתה הנה המלך
ל' מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי
ובני הנם אתכם ואני התהלכתי
ג' חס' לפניכם מנערי עד־היום הזה:
הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו
ח' תלשין פסקין ד' את־שור מי לקחתי וחמור מי
לקחתי ואת־מי עשקתי את־
מי רצותי ומיד־מי לקחתי כפר

ומנינון בבזק והוו בני ישראל
תלת מאה אלפין ואנש יהודה
תלתין אלפין: ואמרו לאיזגדיא
דאתו כדין תימרון, לאנש יבש
גלעד מחר תהי לכון פורקנא
במיחם שימשא ואתו איזגדיא
וחויאו לאנשי יבש וחדיאו: ואמרו
אנשי יבש מחר ניפוק לותכון
ותעבדון לנא ככל דתקין
בעיניכון:
והוה ביומא דבתרוהי ומני שאול
ית עמא תלתא משרין ועלו בגו
משריתא במטרת צפרא ומחו ית
בני עמון עד מיחם יומא והוו
דאישתארו ואיתבדרו ולא א
אישתארו בהון תרין דערקין
כחדא: ואמר עמא לשמואל מא
דין די מבסר למימר לא כשר
שאול למימלך עלנא איתו גבריא
ונקטלינון: ואמר שאול לא
יתקטיל גבר ביומא הדין ארי יומא
דין עבד יי פורקנא בישראל:
ואמר שמואל
לעמא איתו וניזיל לגילגלא ונחדת
תמן מלכותא: ואזלו כל עמא
לגילגלא ואמליכו תמן ית שאול
קדם יי בגלגלא ונכיסו תמן נכסת
קודשין קדם יי וחדי תמן שאול
וכל אנשי ישראל עד לחדא:
ואמר שמואל
לכל ישר' הא קבילית למימריכון
לכל די אמרתון לי ואמליכית
עליכון מלכא: וכען הא מלכא
מדבר ברישיכון ואנא קשישית וסבית
ובניהא אינון עמכון ואנא הליכית
קדמיכון מזעירי עד יומא הדין:
הא עד די אנא קיים אסהידו בי
קדם יי וקדם משיחיה ית תורא
דמן דברית וחמרא דמן שחרית
וית מן עשקית וית מן אנסית
ומיד מן קבילית ממון דשקר

מלין ופתרונין חד וסי' ואני זקנתי ושבתי. כי עשית משפטי ודיני. עדי ושהדי במרומים. פרא חפשי ומוסדות ערוד. עד זקנה אני הוא ועד שיבה. עצמיו אפיקי נחושה גרמיו. גם שב גם ישיש בנו. דין ומשפט יתמכו. שבחה ושושנה ליהודים: את שור מי לקחתי ח' פסוקים תלשין ופסקי' בקריאה וסי' אל אלהים יי'. את שור מי לקחתי. וידבר אחאב אל נבות. וישלח חזקיה אל מלך אשור. אתן לגוג מקום שם קבר בישראל. ויקהל דוד את כל שרי ישראל. וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה. קימו וקבלו היהודים: ואת מיד בקריאה וסי' נבסר בישעיה סימן כ"ח:

רלבג

והנה באו הדברים עד שאול וסבב שנאספו כל ישרא' להלחם עם נחש. והכו את עמון מכה רבה והנשארים מהם נפוצו אנה ואנה עד שלא נשארו בהם שנים יחד: לא יומת איש ביום הזה. יתכן שאחר היום ה המיתום או אמ' שאול לא יומת איש בו' הזה על כך התחכולה ל להלט האנשים ההם מיד ישראל להראות להם שדעתו להמיתם אחר היום ההוא. והואיל לזאת הסבה סבב שמואל לחדש המלוכה בגלגל כאילו הראה שעד עתה לא היה מלך בשלמות. ואמר לפני יי' בגלגל כי שם בנו מזב' וזבחו בו ובראשונ' היה שם המשכן כמו שנזכר בספר יהושע בתחלתו. ואחר זה השתדל שמוא' להביא את ישר' ומלכם אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו ממנה וזכר להם תחלה שכל ימיו הנהיגם בדרכי התורה מאין נשא פנים לאדם ולא לקחם שום דבר לא על דר העושק ולא באופן אחר והעיד להם זה בפני יי' ובפני שאול כאילו יהיה השם יתעלה לעד ביניהם על זה ושאול משיחו עד שהם הודו שהאמת כן הוא כמו שאמר שמואל: והנה

ולדבריה' היה רצותי מן רצון אב"פ שאינו מתרצו: כופר. להטות הדין: ואעלים

כחס לא תילין כתיב' יקריין כ'

ואקנתי ושבתי ט' פסו' אית בהון תרתין מלי' ופתרונין חד

רדק

ואעלים עיני בו. אם יטעו לומ' בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ויאמר לכם ואשיב כן פירשו אדוני אבי ז"ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילית ממון לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון: ויאמר עד. כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז"ל אמרו כי בת קול יצאה ואמרה עד

אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם מעידי' עליו על מה שבגלוי ואני מעיד עליו על מה שבנסתר וזה אחד משלשה מקומות ש שהופיע רוח הקדש בבית דין שלמטה: אשר עשה את משה ואת אהרן. אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הנפש אשר עשו בחרן וי"ת דיעבד גבורן על ידי משה ואהרן. וטע' הפסוק הזה על אשר הקדים עד יי' כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכ' מארץ מצרי' הוא יהיה עד ביני וביניכ': ואשפטה אתכ'. כלומר אהיה נשפט עמכם לפני ה' ביניכם ובין יי' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות: כאשר בא יעקב מצרי' ויזעקו. דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה ל לזעוק אלא כאשר בא יעק' מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו עם ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וזעקו אל יי': ויושיבום במקום הזה. והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוכיחו אותם ולמדום ללכת דרך יי' ולפיכך נכנסו ל לארץ והריהם כאילו הושיבום במקום הזה: ויאמר חטאנו: ויאמ' כתיב וקרי ויאמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: ירובעל. הוא גדעון: ואת בדן. הוא שמשון וכת' ופירוש בדן בן דן כימן משפחת הדני היה ואף ע"פ שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו: ואת שמואל. ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון ב במקומות כמו נשי למך וא' משה אמר עלה א' יי'. ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמוא' רבן של נביאי' מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא שנאמ' וישלח יי' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל אותי לא אמ' אלא ושמוא' לפי שלא היה יודע מה היה מתנבא: אשר בחרתם אשר שאלתם. הלא' במגל וכן הלא שאלתם עוברי דרך: נתן יי' עליכם מלך. פי' להושיעכם אם תיראו את יי': ובאבותיכם

רשי

ואעלים עיני בו. כדי להעלים עיני מן המשפט בשבי' הממון: ואשיב לכם. כל מה שתאמרו: ויאמ' עד. בת קול יצאת ואומרת עד וזה אחד משלש' מקומות שהופיעה רוח הקדש בבית דין של מטה כדאיתא במסכת מכות: אשר עשה את משה ואת אהרן. להיות נכונים לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים: ואשפטה אתכם. אתווכח עמכם: ירובע'. זה גדעו': בדן. זה שמשון שמשבט דן בא הרי שלשה קלי עולם עם שלש' חמורי עולם משה ואהרן ושמוא' לומר לך הקל בדורו כחמור בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאילו הוא א אביר שבאבירים: והייתם גם אתם. ותתקיימו לאורך ימי' גם אתם גם המלך: והיתה

ויוציאו י"ב וסי' נמסר בסוף אמור וכיהושע סימן ו': בדן ד' בקריאה וסי' את ירבעל ואת בדן. וישם את האחד בדן. עגלי הזהב. וכני אולם בדן: אם ו' ראשי פסו' בספרא וסי' אם כה יאמרו: אם יוכל להלחם אתו. אם תראו את יי'. אם פקד יפקדני אביך. אם כה יאמר טוב שלום לעבדך. אם יחטא איש לאיש:

ואעלים עיני בו ואשיב לכם:
ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו
ולא לקחת מיד איש מאומה:
ויאמר אליהם עד יהוה בכם ועד
משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי
מאומה ויאמר עד:
ויאמר שמואל אל
העם יהוה אשר עשה את משה
ואת אהרן ואשר העלה את אבתיכם
מארץ מצרים: ועתה התיצבו
ואשפטה אתכם לפני יהוה את כל
צדקות יהוה אשר עשה אתכם
ואת אבותיכם: כאשר בא יעקב
מצרים ויזעקו אבתיכם אל יהוה
וישלח יהוה את משה ואת אהרן
ויוציאו את אבתיכם ממצרים
וישיבום במקום הזה: וישכחו את
יהוה אלהיהם וימכר אתם ביד
סיסרא שר צבא חצור וביד
פלשתים וביד מלך מואב וילחמו
בם: ויזעקו אל יהוה ויאמר חטאנו
כי עזבנו את יהוה ונעבד את
הבעלים ואת העשתרות ועתה
הצילנו מיד איבינו ונעבדך: וישלח
יהוה את ירבעל ואת בדן ואת
יפתח ואת שמואל ויצל אתכם מיד
איביכם מסביב ותשבו בטח: ותראו
כי נחש מלך בני עמון בא עליכם
ותאמרו לי לא כי מלך ימלך עלינו
ויהוה אלהיכם מלככם: ועתה הנה
המלך אשר בחרתם אשר שאלתם
והנה נתן יהוה עליכם מלך: אם
תיראו את יהוה ועבדתם אתו
ושמעתם בקולו ולא תמרו את פי
יהוה והיתם גם אתם וגם המלך אשר
מלך עליכם אחר יהוה אלהיכם:

וכבשית עיני בדינא מיניה ואתיב לכון: ואמרו לא עשקתנא ולא אנסתנא ולא קבילתא מיד אנש מדעם: ואמר להון סהיד מימרא דיי בכון וסהיד משיחיה יומא הדין ארי לא אשכחתון בידי מדעם ואמרו סהיד:
ואמר שמואל לעמא ייי דעבד גבורן על ידי משה ואהרן ודאסיק ית אבהתכון מארעא דמצרים: וכען איתעתדו ואיתוכח עמכון קדם יי ית כל זכוות דיי דעבד עמכון ועם אבהתכון: כד על יעקב למצרים וזעיקו אבהתכון קדם יי ושלח יי ית משה וית אהרן ואפיקו ית אבהתכון ממצרים ואותיבינון באתרא הדין: ואיתנשיאו ית פולחנא דיי אלההו' ומסר יתהו' ביד סיסרא רב חילא דחצור ובידא דפלישתאי ובידא מלכא דמואב ואגיחו קרבא בהון: וזעיקו קדם יי ואמרו חבנא ארי שבקנא ית פולחנא דיי ופלחנא ית בעליא וית עשתרתא וכען שזבנא מיד בעלי דבבנא ונפלח קדמך: ושלח יי ית גדעון וית שמשון וית יפתח וית שמואל ושיזיב יתכון מיד בעלי דבביכון מסחור סחור ויתיבתון לרוחצן: וחזיתון ארי נחש מלכא דבני עמון אתא עליכון ואמרתון לילא אילהין מלכא ימלוך עלנא ויי אלהכון מלככון: וכען הא מלכא דאיתרעיתון די שאילתון והא מני יי עליכון מלכא: אם תדחלון קדם יי ותיפלחון קדמוהי ותקבלון למימריה ולא תסרבון על מימרא דיי ותהוון אף אתון ואף מלכא דמלך עליכון בתר פולחנא דיי אלהכון:

רלבג

והנה אמר שמואל יי' שעשה את משה ואת אהרן לשוכם השגחתו על ישרא' ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים רצה בזה כי יי' שעשה כל זה יהיה לעד ביניהם. או אמר זה על צד ההודעה ו והרצון בו יי' הוא אשר עשה כל זה להשגחתו על זה וזה נגלה מצד האותות והמופתים ש שנתחדשו אז וזה יותר נכון ויותר נקשר למה שאחריו. ואחר זה הרחיב הביאור ב בחסדים שעשה השי' לישראל ונקצר מזה לפרקומו כי לא זכר יהושע שהנחיל להם את הארץ ולא זכר גם כן מהשופטי' שהקים השי' להם כי אם א ארבעה ולא זכר ה השופט שהצילם מיד סיסרא עם שכבר זכר מה שמכרם השם ית' לסיסרא ודמה שלא זכר שו הארבע' כי אם לבאר להם שמרוב ה חסדי השי' היה ש שהושיע את ישראל מאויביהם פעם על יד הבלתי שלמים מאד אף על פי שלא היו ראויים לזה מצד עצמם כמו הענין בירובעל ויפתח כי ירובעל היה עובד עבודה זרה כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה ופעם הושיעם על יד השלמים מאד כמו הענין בבדן ושמואל וזה כי בדן שהוא שמשון מצאנו לו מהשלמות שכבר עשה השי' מופת על ידו וכאשר קרא אל יי' ענהו וזה הורה על שלמותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשם השם ית' רק על יד הראוי כמו שבארנו בששי מספר מלחמות יי' ואולם שלמות שמוא' הוא מבואר מאד וזה היה מעוצם ההשגחה האלהית בישראל כי כשהיה אפשר שיהיה ביניהם איש שלם ראוי שיעשה בם על ידו הקימוהו עליהם לשופט והושיעם על ידו וכשלא היה ביניהם איש בזה התואר הושיעם גם כן על יד בלתי שלם ואם אינו ראוי לכך מצד יתרון השגחתו על ישראל וכאילו אמר זה להורות להם כי לא יצטרכו למלך להלחם מלחמותיהם כי יי' אלהי ישראל הוא מלכם ויושיעם כאשר ישובו אליו כמו שעשה בימי השופטים שלא להם שופטים להושיעם ואם ישורו מדרכי התורה לא יועיל להם המלך אבל תהיה יד יי' בהם כמו שהיתה באבותיהם שלא היה להם מלך: הלא

רשי

והיתה יד יי' בכם ובאבותיכם · כלומ' והייתה בכם אחר שהייתה באבותיכ' ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם חטוטי שכבי והיא מכת בזיון על המתים : התיצבו וראו וגו' · וכשם שעל ידי תפילתי אני יכול לשנות את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפילתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכי' לשאול מלך בחייו ואע"פ שאני זקן : הלא קציר חטי' היום · והגשמים שימן קללה וקשה בעיני ה הב"ה להביא פורענות חנם אע"פ כן יש בי כח ואקרא אל יי' ויתן קולו' ומטר ודעו וראו כי לא הייתם צריכים לשאול מלך ולזלזל בי : בעבור שמו הגדול · אשר יצא שמו עליהם שהוא מושיעכ' ולמען לא יתחלל שם גדלו : הואיל יי' · נשבע כמו ויואל שאול את העם : גם אנכי חלילה לי · מאח' שתעמו אתם את מלכם לטוב יי' : גם אנכי חליל' לי · מחדול ומהתפלל בעדכם :

קלות ו' כ"ב חס ו' קדמא וסי' נמסר בתילים סימן צ"ג : קלת ד' חס דחס' וסי' נמסר בסדר וארא : ולא תסורו ו' פסו' ולא לא ולא וסי' נמסר בסוף סדר קרח : הואיל ג' ומלאים וסי' נמסר בסדר דברים : מחטא ג' ומשונים בכתיבתן וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו כתיב · מחטא ליי' מחדל כן כתיב · מחטוא כלשוני כן כתי' אנך ·

וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם
אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם
וּבַאֲבֹתֵיכֶם : גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ
אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה
עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם : הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים
הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת
וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל
לָכֶם מֶלֶךְ :
וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה
קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־
הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל :
וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל
הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־
חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ :
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת
כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ
מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה
בְּכָל־לְבַבְכֶם : וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי אַחֲרֵי
הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ
כִּי־תֹהוּ הֵמָּה : כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־
עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל
יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם : גַּם
אָנֹכִי חָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַיהוָה מֵחֲדֹל
לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם
בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה : אַךְ יְראוּ
אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ בֶּאֱמֶת בְּכָל־
לְבַבְכֶם כִּי רְאוּ אֵת אֲשֶׁר־הִגְדִּל
עִמָּכֶם : וְאִם־הָרֵעַ תָּרֵעוּ גַּם־אַתֶּם
גַּם־מַלְכְּכֶם תִּסָּפוּ :

וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַייָ
וּתְסָרְבוּן עַל מֵימְרָא דַייָ וּתְהֵי
מְחָתָא דַייָ בְּכוֹן כְּמָא דַהֲוָת
בְּאַבָהַתְכוֹן : אַף כְּעַן אִתְעַתַּדוּ
וַחֲזוֹ יַת פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין דַייָ
עֲבִיד לְעֵינֵיכוֹן : הֲלָא חֲצַד חִטִּין
יוֹמָא דֵין אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיִתֵּן קָלִין
וּמִטְרָא וּדְעוּ וַחֲזוֹ אֲרֵי בִּישַׁתְכוֹן
סַגִּיאָה דַעֲבַדְתּוּן קֳדָם יְיָ לְמִשְׁאַל
לְכוֹן מַלְכָּא : וּקְרָא
שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ וִיהַב יְיָ קָלִין וּמִטְרָ
בְּיוֹמָא הַהוּא וּדְחַל כָּל עַמָּא לַחֲדָא
מִן קֳדָם יְיָ וּמִפִּתְגָמֵי שְׁמוּאֵל :
וַאֲמָרוּ כָּל עַמָּא לִשְׁמוּאֵל צַלִּי עַל
עַבְדָךְ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְלָא נְמוּת
אֲרֵי אוֹסֵפְנָא עַל כָּל חוֹבַנָא בִּישְׁתָא
לְמִישְׁאַל לָנָא מַלְכָּא : וַאֲמַ שְׁמוּאֵל
לְעַמָּ לָא תִדְחֲלוּ אַתּוּן גְרַמְתּוּן יַת
כָּל בִּישְׁתָא הָדָא בְּרַם לָא תִסְטוּן
מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ וְתִפְלְחוּן קֳדָם
יְיָ בְּכָל לִבְּכוֹן : וְלָא תִסְטוּן
מִבָּתַר פּוּלְחָנֵיהּ וְלָא תִפְלְחוּן
לְטַעֲוָתָא דְאִנּוּן לְמָה וְלֵית בְּהוֹן
הֲנָאָה וְלָא מְשֵׁיזְבוּ אֲרֵי לְמָא
אִנּוּן : אֲרֵי לָא יַרְחֵיק יְיָ יַת עַמֵּיהּ
בְּדִיל שְׁמֵיהּ רַבָּא אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם
יְיָ לְמֶעְבַּד יָתְכוֹן קֳדָמוֹהִי לְעַם :
אַף אֲנָא חַס לִי מִלְמֶחְטֵי קֳדָם יְיָ
מִלְאִתְמְנָעָא לְצַלָּאָה עֲלֵיכוֹן
וְאַלֵּיף יָתְכוֹן דְתְהָכוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא
וְכַשְׁרָא : בְּרַם דְחִילוּ מִן קֳדָם יְיָ
וְתִפְלְחוּן קֳדָמוֹהִי בְּקֻשְׁטְ בְּכָל
לִבְּכוֹן אֲרֵי חֲזוֹ יַת דְאַסְגֵּי לְמֶעְבַּד
עִמְּכוֹן : וְאִם אַבְאָשָׁא תַבְאֲשׁוּן
עוֹבָדֵיכוֹן אַף אַתּוּן אַף מַלְכְּכוֹן
תִשְׁתֵּיצוּן :

ר' חס' דיתס' · ב' מ' אריה · ל' · ו' חס' · ל' · ל' · ג' ומל' · ג' ומשמין באתיהון ב' · ל' · ג' · ל' חס' · ה' ג' ביסין וב' טבין · ל' · ב' פן תספו

וכן הוא אוריתא טו' · נביאים טא · כתובי' טוא · ונמסר גם בסדר וירא : יראו ג' בקריאה וסימ' נמסר בסוף יהושע סימן כ"ד : הגדל ג' חס' ו' בליש' בקריאה וסי' אשר הגדל עמכם · אשר חרפו את עמי ויגדלו · מגדל ישועות מלכו : הרע ה' בקריאה ג' ביטין וב' טבין וסי' ואם הרע תרעו גם אתם · חדלו הרע · היהפך כושי עורו · בכל עת אהב הרע · וכל הרע לאיש מהן · וחד והרע הרעתי : תרעו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא :

רדק

ובאבותיכם · כמו ובמלככם כי האדון לעם כמו האב לבן וכן אמר וישמני לאב לפרעה ויית כמה דהות באבהתכון ורז"ל פירשו חטוטי דשכיבי דאמר מר בעון חיים מתים כחטטים כלומר אם תמרו את פי יי' תהיה יד יי' בכם וגם באבותיכם המתים שמתו שיוציאום מקברותיהם לבזיון : את הדבר הגדול הזה · מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש א"א ז"ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו ש שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות ק קציר ישמור לנו וכך אמר בבני רצפה בת איה מתחילת קציר עד נתך מים עליהם ואמרו רבותינו ז"ל משבעה עשר בניסן עד י"ז במרחשון שהו' עת המטר ולפי שהיה המטר בקציר חדוש גדול אכלם כחדו מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל יי' א'היך ואל נמות · ובדברי רז"ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנאמ' הלא קציר חטים היום וגו' ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני יי' היה מה ששאלו מלך ואף על פי שהם מאמינים לשמואל היה בהם בני בליעל שהיה לבם נוקפם בדברי שמואל כמו שעשו בהמליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואע"פ שאמר להם כי על פי יי' נתנו להם וראו כי נלכד באורים ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו ל להכחישו לפיכך אמר ויירא כל העם מאד את יי' ואת שמואל : אתם עשית' את כל הרע' הזאת · לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסורו מאחרי יי' ויית את כל הרע' הזאת על המטר שתרג' כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקצת נסחאות אתון עברתון : ולא תסורו כי אחרי התוהו · פי' ולא תסורו מאחרי יי' כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים א אשר לא יועילו ולא יצילו אתכם כי תוהו המה או פירוש ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו : כי לא יטוש · כי אע"פ שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו ה הגדול כלו' כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם ויגמולכם כחטאתיכ' וישחיתכם הרי כאילו נשמע שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת יי' וגו' וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול : מחטוא ליי' · כי אחר שאתם שבי' ליי' ומתודים על חטאתיכ' אהיה חוטא אם לא אתפלל בעדכם : יראו את יי' · והאף הנה נקראת : הגדיל עמכם · הגדיל עמכם לעשות טובו' או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והדין עליכם שתיראו ממנו כי אשר יחפוץ יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחשבו כי אין רואה ומשגיח במעשיכם : תרעו · אם תריעו מעלליכם : גם אתם גם מלככם · האחד לרבות על חבירו וכן גם באכם גם בקרכם ואמר מלככם שאם לא יוכיח אותם הוא יהיה נענש עליהם : בן שנה

רלבג

הלא קציר חטים · והנה הראה שמואל לעם אות כי חטאו מ מאד ליי' כששאלו להם מלך ואמר הלא קציר חטים היום אקרא אל יי' ויתן קולות ומטר ואמ' אמ' זה כי קציר חטים היה שם סביב חג השבועות והנה ה העת הוא אז לפי ה הטבע חם ולא גם התקופ' שעברה היתה בטבעה קרה ולחה ולא יתכן על המנהג הטבעי שיהיו שם אז אדים עשניים יתהוו מהם הרעמי' והברקי' וזהו האות שנתן לפי מה שאחשוב שאם לא היה שם אות זולת כ כתיכת הקולו' והמטר כשקרא שמואל אל יי' לא היה צריך לומר הלא קציר חטי' היום. ואפשר שנאמר הלא קציר חטים היום היה להורו' על גודל האות כי האדמ' היו קוצרים חטים וזה יורה על ה היות העת ההוא בלתי מעונן ובלתי ראוי ל למטר · והנה הבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשב · והנה שרגישו העם בזה האות והודו כי חטאו מאד כששאלו להם מלך · ואחר זה הזהירם שמוא' באמצעות זה הפעל אל שינהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו · והודיעם כי הש"י לא יטוש עמו בעבור שמו הגדול ולזה הוא משגיח עליהם בזה האופן הנפלא שזכר · ואמר להם שחלילה לו מחטוא ליי' מחדול להתפלל בעד' שלא ימותו על החטא הזה שחטאו ליי' לשאול להם מלך · והנה יורה להם גם כן כל ימיו הדרך הטוב' והישר' לא יסור מזה משני מה שעשו כשבררו לשאל להם מלך כאילו מאסו אותו ממלוך עליה' אך הזהירם שיראו את יי' ויעבדוהו אחר הפליא חסדו להם ואם יסורו ממנו יספו הם ומלכם ואולם

ולא ו' פסו' אית ביהון ולא לא ולא

ואלם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו:

הראשון הוא להודיע שראוי לשלם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני רוב טרדותו בהנהגת העם הלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה הממשלה מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם ישראל מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו שזכרנו וכזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקדק בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבית עלי בסוף הענין הכהונ' הגדולה ונתנ' לזרע פנחס בן אלעזר:

השני הוא להודיע שראוי לשלם כשירא' כשיטו האנשי' מה שהוא נכון שיזוקו בו שישתדל להסיר' מזה לפי מה שאפש' לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לרעתו ההיזק הראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל יי' והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ונגלה לו בנבואה שבקשתם זאת היתה כנגד השם יתעלה לא כנגד שמואל לבד וצוהו השם יתעלה שיראה לישראל שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר יעמיס עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה:

השלישי הוא להודיע שכאשר היה בלתי אפשר לאדם שיעתיק האנשים מהבחירה רעה אשר בחרו ראוי שישתדל לפי מה שיוכל שיסיר ממנה הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר השם ית' לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר הש"י מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מצד יופיו וטובו עד שכבר נבא עם נביאים כדי שתהיה הנהגתו להישיר העם לעבוד את יי' והזהיר העם על יד שמואל אזהרה אחר אזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי יי' פן יספו הם ומלכם כי לא יועילם המלך שלא תהיה יד יי' בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול השם לא יועיל להם המלך כי הש"י היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה מתה שיתנהג ישראל משיסורו מאחרי יי' פן יספו הם ומלכם:

הרביעי הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קניניו כראוי ולזה זכר שלא סמך קיש לבקש האתונות אם ילך עם אחד מהנערים אם לא ילך בנו עם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם או אם ימצאם לעצמו ימכרם ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך עם שאול ונזדרז מאד על בקשת האתונו' עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא לנביא לשאול לו באלהי' על זה:

החמישי הוא להודיע שלימות מעלת שאול במה שאמר פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו כי כן היה הענין כפי מה שסופר בזה הספור והנה יש לזה הכח מבוא בענין הנבואה:

הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קניניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן השבח ואף אם תמצא האבדה כל שכן אם לא תמצא:

השביעי הוא להודיע שראוי לנביא שיתבודד מחשבתו במי שירצה שתגיע לו בעניניו הנבואה ולזה ספר שהיה המנהג לתת דבר מה לנביא בשאלם ממנו דבר הנבואה ולהורות שכן היה המנהג אמר הנה נלך ומה נביא לאיש האלהים ואמר לו נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והוא מבואר שהוא לא היה לוקח אלו המתנות לבקשת התועלת כי לא היה זה מנהגו כמו שנתבאר במה שאמר את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי כל שכן כמו אלו המתנות הקטנות שלא היו ראויות לתת לקטן האנשים כל שכן למי שהיה מושל על ישראל:

השמיני הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אף על פי שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאו' לנערו במה שיעץ לו שילכו לאיש האלהים והגיד להם את בואם:

התשיעי הוא להודיע שראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בזריזות כי אולי אם לא יחקור בזה תהיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס לעיר:

העשירי הוא להודיע לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיישיר בו השואל גם במה שלא שאל שהוא צרי' לשאול עליו לפי מה שסבר' מהיותו ולזה ספר שכאשר שאל שאול לשמואל אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי זאת היתה תכלית כונת שאול בזאת השאלה ולזאת הסבה גם כן ספר שהנערות ההן לא הספיק להם שהשיבו על מה ששאלו להם היש שם הרואה אבל רצו להיישירם על זה איך יתכן שימצאוהו בקלות יותר ולזה נתנו לו עצה שימהר בטרם יעלה הרמתה לאכול כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אחר האוכל והודיעוהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למהר כל כך הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה כי כבר גלה הש"י אוזן שמואל ביום הקודם לו שכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימין וימשחהו לנגיד על ישראל ולזה ידמה שבא שם שאול ביום ההוא:

האחד עשר הוא להודיע עוצם מעלת שמואל בנבואה עד שכבר באה לו הנבואה בהקיץ ולזה ספר שכאשר ראה שמואל את שאול ענהו יי' הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצור בעמי:

השנים עשר הוא להודיע אמתות הנבואה כי בהאמנתה יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר שכבר הגיד לו שמואל תכף את דבר האתונות כאשר היה לפי מה שנזכר אחר זה והגיד לו את דבר המלכות כאשר היה גם כן:

השלשה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק שיהיה מלך מצד שפלות שבטו ומשפחתו וגם כשהפילו הגורל על זה היה נחבא לברוח מן השררה ולזאת הסבה גם כן לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה:

הארבעה עשר הוא להודיע שראוי לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אע"פ שאינה בידם עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שכבר עשה זה ליסד בלב שאול כי ימלוך על ישראל ולזאת הסבה גם כן נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור ובמה שזכר באלו האותות נתבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בהודעת הדברי' אשר ייחסום האנשים אל הקרי' וההזדמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי':

החמשה עשר הוא להודיע כי מיי' כל משפט הגורל ולזה ספר שכבר נפל הגור' על שאו' למלך כמו שאמ' שמוא' מצד הנבוא':

הששה עשר שראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שכבר אמר כל העם יחי המלך והלכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם:

השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לשלם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים כנגדו כל שכן שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה גם כן היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט סבה יסירוה ממנו:

השמנה עשר הוא להודיע שכאשר נתמנ' איש לשרר' יצטרך בעבורת לרבוי ההוצאה ראוי לאשר תחתיו שיביאו לו מנחה כחזקת היד בדרך שיוכל להתנהג בכבוד לפי השררה ההיא ולא ימנעהו מזה מיעוט קניניו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כמנהג המלך מצורף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכבר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה:

התשעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להתנהג במדת האכזריות הלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על יושבי יבש גלעד שלא היה רוצה לכרו' ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין ושבת אכזריותו אל שנפל עמו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה:

העשרים הוא להודי' שראוי שתהיה לשלם מדת הגבור' במקומו' הראויי' להציל הנרדפי' שהם מעמו ולזה ספר המעלות שאול על ענין נחש העמוני וא"ף על פי שלא היה ישרא' נוהג בו עדיין כמנהג המלך וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך:

העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי למהר על המתת האנשים אבל ראוי להשמר מזה כפי היכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו האנשים ההם אשר כמוהו:

העשרים ושנים הוא שראוי למלך שיהיה באופן שייראו ממנו האנשים ולפי שלא נתחדש על בחירי' שאו' דבר יביא בלב האנשי' שהוא כמו בריאה חדשה ולזה לא היה דומה להם למלך וגם הוא לא היה נוהג כמנהג המלך והנה סבר שמואל לחדש המלוכ' לפני יי' בגלג' ולזבוח שם על זה זבחי' שלמים לפני יי' ליסב בלבם שהוא כמו בריאה חדשה ויביא זה אל שיראו ממנו כראוי ולזה ידמה שאמרה חנה ויתן עוז למלכו כי עד שנתן לו השם יתעלה עוז בענין מלחמת בני עמון לא היה במדרגת מלך:

העשרים ושלשה הוא להודיע שהשם יתעלה מקים דבר עבדו ולזה שמע לשמואל לתת קולות ומטר כשבקש זה ממנו להראות לישראל מה שהיה מן החטא בבקשתם זאת שאין פריה רק להרע כמו שאין תועלת בקולות ומטר בימי קציר חטים רק להשחית:

העשרים וארבעה להודיע שמי שאפשר לו לבקש רחמי' על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא שנ' וגם אנכי חלילה לי מחטוא ליי' וגו' וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה תם:

70

רשי

בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור
בו שנה בשנה ראשונה שהומלך בה והוא מלך שתי שנים על ישר' ובשנה הראשונה
מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים: את נציב פלשתים. סרדיוט שהיה להם על ישרא'
והושיבוהו בגבעת בנימן: ישמעו העברים. שמרדנו בפלשתים וישמרו מהם: וגם

רדק

בן שנה שאול במלכו. פי' אז כשהיו הדברים האלה שדבר שמואל בחידוש
המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או בין הכל
לא מלך אלא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם ות"י בן שנה כבר שנה דלית ביה
חובין כן שאול כד מלך וכן פירשו רז"ל ועוד בדרש כי כשמלך נמחלו עונותיו

ועם ג' קמצין בקריא' וסימ' כחול אשר על שפת הים · ועם לא יבין ילבט · ואם יתקע שופר בעיר ועם לא
יחרדו אם: ולא בא ג' וסימ' וייחל שבעה ימים למועד · ולא בא בפי בשר פגול · ולא בא עליהם:

יג בֶּן־שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ וּשְׁתֵּי
שָׁנִים מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּבְחַר־לוֹ
שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל
וַיִּהְיוּ עִם־שָׁאוּל אַלְפַּיִם בְּמִכְמָשׂ
וּבְהַר בֵּית־אֵל וְאֶלֶף הָיוּ עִם־יוֹנָתָן ל
בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם שִׁלַּח אִישׁ
לְאֹהָלָיו׃ וַיַּךְ יוֹנָתָן אֵת נְצִיב
פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגֶבַע וַיִּשְׁמְעוּ פ
פְּלִשְׁתִּים וְשָׁאוּל תָּקַע בַּשּׁוֹפָר בְּכָל־
הָאָרֶץ לֵאמֹר יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים׃
וְכָל־יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר הִכָּה
שָׁאוּל אֶת־נְצִיב פְּלִשְׁתִּים וְגַם־נִבְאַשׁ
יִשְׂרָאֵל בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּצָּעֲקוּ הָעָם ג'
אַחֲרֵי שָׁאוּל הַגִּלְגָּל׃
וּפְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ לְהִלָּחֵם עִם־
יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשֵׁשֶׁת
אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעָם כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־ ג' קמצין
שְׂפַת־הַיָּם לָרֹב וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְמִכְמָשׂ
קִדְמַת בֵּית־אָוֶן׃ וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
רָאוּ כִּי צַר־לוֹ כִּי נִגַּשׂ הָעָם וַיִּתְחַבְּאוּ ל
הָעָם בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים וּבַסְּלָעִים ל
וּבַצְּרִחִים וּבַבֹּרוֹת׃ וְעִבְרִים עָבְרוּ ל · ל
אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶרֶץ גָּד וְגִלְעָד וְשָׁאוּל
עוֹדֶנּוּ בַגִּלְגָּל וְכָל־הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו׃
וַיִּיחֶל שִׁבְעַת יָמִים לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר ויוחל
שְׁמוּאֵל וְלֹא־בָא שְׁמוּאֵל הַגִּלְגָּל ק' ג'
וַיָּפֶץ הָעָם מֵעָלָיו׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל ג'
הַגִּשׁוּ אֵלַי הָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיַּעַל ל תס
הָעֹלָה׃ וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה
וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל בָּא וַיֵּצֵא שָׁאוּל
לִקְרָאתוֹ לְבָרְכוֹ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל מֶה ל
עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כִּי־רָאִיתִי כִּי־ ל
נָפַץ הָעָם מֵעָלַי וְאַתָּה לֹא־בָאתָ

כְּבַר שְׁנָא דְלֵית בֵּיהּ חוֹבִין כֵּן שָׁאוּל
כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ עַל
יִשְׂרָאֵל׃ וּבְחַר לֵיהּ שָׁאוּל תְּלָתָא
אַלְפִין מִיִּשְׂרָאֵל וַהֲווֹ עִם שָׁאוּל
תְּרֵין אַלְפִין בְּמִכְמַשׁ וּבְטוּר ב
בֵּיתְאֵל וְאַלְפָא הֲווֹ עִם יוֹנָתָן
בְּגִבְעָתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּשְׁאַר עַמָּא
שַׁלַּח גְּבַר לְקִירְוּהִי׃ וּמְחָא
יוֹנָתָן יַת אִיסְטַרְטִיגֵי פְלִשְׁתָּאֵי דִי
בְגִבְעָתָא וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְשָׁאוּל
תְּקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעָא לְמֵימַר
יִשְׁמְעוּן יְהוּדָאֵי׃ וְכָל יִשְׂרָאֵל
שְׁמָעוּ לְמֵימַר מְחָא שָׁאוּל יַת
אִיסְטַרְטִיגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְאַף אִתְגְּרִי
יִשְׂרָאֵל בִּפְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ עַמָּא
בָּתַר שָׁאוּל לְגִלְגָּלָא׃
וּפְלִשְׁתָּאֵי אִתְכְּנִישׁוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין רְתִכִין
וְשִׁיתָא אַלְפִין פָּרָשִׁין וְעַמָּא כְּחָלָא
דְּעַל כֵּיף יַמָּא לְסָגֵי וּסְלִיקוּ וּשְׁרוֹ
בְּמִכְמַשׁ מַדְנַח בֵּית אָוֶן׃ וֶאֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ אֲרֵי עָקַת לְהוֹן אֲרֵי
אִדְחַק עַמָּא וְאִיטַמָּרוּ עַמָּא ב
בִמְעָרָתָא וּבִמְצָדָתָא וּבְשְׁקִיפֵי
כֵּיפַיָּא וּבִמְעָרַת טִינָרָא וּבְגוּבַיָּא׃
וִיהוּדָאֵי עֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא לַאֲרַע
גָּד וְגִלְעָד וְשָׁאוּל עַד כְּעַן בְּגִלְגָּלָא
וְכָל עַמָּא אִתְכְּנִישׁוּ בַּתְרוֹהִי׃
וְאוֹרִיךְ שִׁבְעָא יוֹמִין לְזִמְנָא דַאֲמַר
לֵיהּ שְׁמוּאֵל וְלָא אֲתָא שְׁמוּאֵל
לְגִלְגָּלָא וְאִתְבַּדַּר עַמָּא מֵעִילָוֹהִי׃
וַאֲמַר שָׁאוּל קָרִיבוּ לְוָתִי עֲלָתָא
וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְאַסִּיק עֲלָתָא׃
וַהֲוָה כְּשֵׁיצָיוּתֵיהּ לְאַסָּקָא עֲלָתָא
וְהָא שְׁמוּאֵל אֲתָא וּנְפַק שָׁאוּל
לְקַדָּמוּתֵיהּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמֵיהּ׃
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל מָה עֲבַדְתָּא וַאֲמַר
שָׁאוּל אֲרֵי חֲזֵיתִי אֲרֵי אִתְבַּדַּר
עַמָּא מֵעִלָּוַי וְאַתְּ לָא אֲתֵיתָא ל

עד אותו היום ואמרו שלשה כ
נמחלו להם עונותיהם חתן חכם
ונשיא נשיא מניין דכתיב בן
שנה שאול במלכו וכי בן שנה
היה אלא מה תינוק בן יומו נקי
מעון כך היה שאול במלכו נקי
מעונותיו ביום שמלך: ויבחר
לו שאול. בעודנו בגלגל והיו שם
כל ישראל בחדוש המלוכה בחר
לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו
במכונת אלפים ועם יהונתן אלף
ויתר העם שלח ובמסרה מן ריש
ספרא עד כפש יהונתן איתקרי
יונתן בר מן ב' יהונתן ויאמר
יהונתן אל הנער ויאמ' יהונתן
הנה ומן כפש יהונתן עד סופו
יהונתן: את נציב פלשתי'. נבר
פירשתיו ויונתן הרגו כדי למרוד
בפלשתי': אשר בגבע. גבע הוא
גבעת בנימין כי שני מקומות
היו וכן כתוב בספר יהושע:
ושאול תקע. צוה לתקוע בכל
הארץ כמו ויבן שלמה את הבית
כי שאול לא יוצא מהגלגל:
ישמעו העברים. כדי שישמעו
וישמרו מפלשתים ועוד שיבאו
למלחמ' כי ידע כי כאשר ישמעו
פלשתים שנהרג נציבם יאספו
להלחם עם ישראל: הכה שאול.
כן חשבו השומעים כי שאול
הכהו או צוה יהונתן להכותו:
נבאש. נתעב כמו שנתעב
הארם הדבר המבאיש: אחרי
שאול הגלגל. כי שם היה עדיין
מזמן חדוש המלוכה: כי נגש
העם. נדחק בעבור שבא להם
הדבר פתאם: ובחוחים.
במצודות כמו שת"י ובמצרתא:
ובצריחים. במקומות הגבוהים
כמו ויבואו אל צריח: ועברים
עברו. מקצתם התחבאו
ומקצתם עברו את הירדן ו
וברחו שם והנשאר חרדו אחרי
שאול. וחרדו ענינו התנועעו
כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו.
ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר
ארץ ראובן אולי הם הקרובים
לירדן: וייחל. כן כתי' וקרי
ויוחל והכתיב כמו וייחל עוד ש
שבעת ימים והקרי ויוחל מבניין
הפעיל והענין אחד: למועד
אשר שמואל. חסר ור"ל למועד
אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא
דאמר ליה שמואל: ויפץ העם
מעליו. פועל עומד וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים: הגישו אלי העולה. כי שמואל
אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים
ואמר לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביו' השביעי
בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמ' שאול
שיגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל
היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שנ' ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן
והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד: לברכו.
לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו וכתר"י למשאל בשלמיה: מה

כנאש ישראל. נבאש
ריחם בפלשתים לשון
סרחון: אחרי שאול
הגלגל. הוא שאמר
לו שמואל וירדת לפני
הגלגל: קדמת בית
און. במזרח בית און
: בחוחים. מקום
קבוצת חוחים א
רונסיי"ר בלע"ז:
ובצריחים. פלייש"ן
בלע"ז: ובבורות. גומות
: עברו את הירדן
ארץ גד. לברוח מפני
פלשתים שהפלשתים
היו בארץ כנען בעבר
הירדן ימה: חרדו
אחריו. מהרו ללכת
אחריו: וייחל. המתין
למועד אשר שמוא'.
הרי זה מקרא חסר
תיבה אחת למועד
אשר שם שמואל או
למועד אשר לשמואל
ודוגמא לו ושני אנשים
שרי גדודים היו בן
שאול היה לו לכתוב
לבן שאול אף כאן א
אשר לשמוא' שאמר לו
שבעת ימים תוחיל עד
בואי אליך: הגישו
אלי העולה. זר מותר
להקריב בבמה: מה
עשית. הלא אמרתי
לך הנני יורד אליך
להעלות העולה אני
אעלה אותה ולא אתה:
למועד

רלבג

בן שנה שאול במלכו
וגו'. הנה יש מן הזרו'
אשר בזה הפסוק ל
לפתי סגו' האחת היא
שלא יתכן שנאמ' לפי
הפשט שיהיה שאול
בן שנה לבד במלכו
והשנית שהוא רחוק
שנאמ' שלא מלך שאול
כי אם שתי שנים עם
רוב הדברים שמשה
מבורך לזה שכבר עמד זמן מעט המשחו קודם החזיקו במלוכה. והנכון בעיני
לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר עברה שנה אחת לשאול מעת המשחו עד
העת שמלך שחדשו המלוכ' בגלגל והוא כשמלך שתי שנים על ישר' וסיפר כי בחר
לו שאול שלשת אלפים מישראל היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף
עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישרא' · והנה היו ישראל
אז תחת יד פלשתי' עד שכבר שמו פלשתי נציב בגבע בנימין למושל והכהו יהונתן
ונודע לפלשתים והיו משתדלי' לקחת נקמה מזה ושאול תקע בשופר בכל הארץ
להשמיע לעברים זה הענין למען יקחו עצה להמלט מיד פלשתי' או להלחם עמהם.
והנה כאשר שמעו העם על זה הענין אל שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף אליו
ומיראתם מפלשתים התחבאו קצת ישראל במערות ובמה שידמה להם וקצתם ברחו מעבר
לירדן. ועוד היה שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף עליו. והנה הוחיל שאול שבעת ימים למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו וירדת לפני הגלגל
והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבוח זבח שלמים שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך. וכאשר הגיע היום השביעי וראו העם כי לא בא שמואל נפוצו מעל
שאול מרוב פחדם ויראתם ודמה כי שאול להגיע אליו הנבואה העלה העולה והשלמים כאשר ראה כי לא בא שמואל ולא די שלא הועיל אבל מנעה גם כן נבואת שמואל
להודיע אותו מה יעשה ואיך יתנהג בענין זאת המלחמה לפי שכבר עבר על מצות הש"י במה שצוהו על יד שמואל נביאו שיוחיל שבעת ימים עד באו אליו אך לא חטא במה
שהעלה העולות והשלמים והוא זר כי אז היה מותר לזר להקריב בבמת יחיד כמו שנתבאר בסוף זבחים · והנה

מה עשית׳ ידע ברוך נבואה כי העלה העולה: לא חליתי. ע״י העולות היתה תפילתם ברוב: ואתאפק. התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כל לשון התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו: נסכלת. כי כבר ראית מה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ואתה כי לא ואמנת שאבא בזמני כפרת בי ובנבואתי ולא שמרת את מצות יי׳ אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי לך ולישראל בשמו ולא תמרו את פי יי׳ והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו הוא ואני אמרתי לך שתוחל לי להעלות העולו׳ וכאשר לא עשית כן ופחדת כרבריך הנה מרית את פי יי׳ וסלקת בטחונו מלבך כי חשבת שלא תושע אתה ו וישראל אם תוחיל עוד: ל׳ ישרא׳ כמו על ישראל וכן וימליכוהו אל הגלעד: בקש יי׳ לו איש כלבבו. ברוח נבואה אמר לו זה אבל לא ידע שמואל עדיין מי הוא: ויקם שמואל. ושאול עמו וכאשר היה בגבע בנימן ופקד העם הנמצאי׳ עמו לא היו עמו אלא כשש מאות איש כי נפץ העם מעליו: ויצא המשחית. בני החיל הגבורי׳ אוחזי חרבות ורמחי׳ בידם כי הם המשחיתי׳: ל׳ ארץ שועל. ת״י לארעא דרומא כמו שתרגם בארץ שועלים גם כן בארעא דרומא: על גיא הצבעי׳. כתרגו׳ לחילת אפעיא וכן בדברי רז״ל ר׳ מאיר אומר אף הצבוע ואמרו צבוע זה אפה יפו׳ אכה אפעה כי כן מנהגם להסתיר אותיות הגרון וקרא האפעה צבוע לפי שעשוי בגוונו׳ ובמיני הצבע׳: וחרש לא ימצא. יש לתמוה איך לא היו חרשי ברזל בישראל רבים ויש לפרש לפי שפלשתים משלו בישראל שנים רבות כי אף בימי שמשון מושיע ישראל אמרו הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ואע״פ שבימי שמוא׳ נכנעו פלשתי׳ ושבו הערים אשר לקחו פלשתים מ מישראל לישראל אע״פ כן מעת אשר זקן שמואל תחת מושלים היו והיו להם נציבים בארץ ישר׳ אף בימי שמואל כמו שבאו ובעת משלם והיתה ידם תקיפה עליה׳ הורידו פלשתי׳ כל חרשי ברזל מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בנו והיה מנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתי׳ לתקן כלי אומנות וכלי חרישה ואפשר כי היו בארץ ישראל חרבות ורמחים וחניתות מאותם אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה הזאת לא נמצא חרב וחנית ביד השש מאות אשר נשארו עם שאול וביד האלף אשר עם יונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יהונתן ובלתי כלי זיין לא יתכן להם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם כמו ש׳ בספור גבורי דוד נימינים ומשמאילים באבנים ובקשת ונאמר במלחמת מואב ויסבו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואף על פי כן חסרון גדול היה אבלם כשלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן להודיע כי לא בחרב וחנית יושיע יי׳ ולוי׳ לגדרו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והיתה תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נכסו פלשתים מפני ישרא׳ והכום ישרא׳ מכה גדולה: כי אמר. כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: וירדו כל ישראל הפלשתי׳. פי׳ ארץ פלשתים וכת״י לארע פלשתאי: ללטוש. לחדד: מחרשתו׳ והוא כלי ברזל שחורשין בו ות״י פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר בפרשא דתורא: אתו. הוא הכלי שחופרין בו ות״י סיכת פדניה ר״ל יתד השוורים והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורי׳ יחד לפי כך תרג׳ פדניה כי פדנא דתורי הנזכר בתלמו׳ פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר פדן דתורי וגם אותו הכלי צריך לחדדו בראשו האחד ושמעתי כי בלשון ישמעאל קורין למחרישה סכה: קרדומו

למועד הימים. בתחלת היום: ואתאפק. נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי ואעלה העולה: כי עתה. לפני עשותך זאת הכין יי׳ את ממלכתך עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו ועתה ממלכתך לא תקום שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו׳ הא אם סר לא יאריך ימים ואת״ל על מצו׳ נביא כאת״ אלא על מצות התורה הרי כבר כאמ׳ ולשמר את כל דברי התורה הזאת ואחר כך ו ולבלתי רום לבבו ו ולבלתי סור מן המצוה אפילו מצות נביא: הנמצאי׳ עמו. כי העם כפרצו מעליו ואלו כ כשתיירו: גיא הצבועי׳ שמצויין בו את הצבועי׳ הוא שטינו ר׳ מאיר אומ׳ אף הצבוע ותרגם יונתן אפעיא וכן פירשו רבותינו צבוע זה אפה מין שרץ רעומזיק: וחרש לא ימצא. לא היה מצוי בתחלת מלכות שאול כי הפלשתי׳ המושלים בישראל העבירו כל חרשי ברזל מישראל פן יעשו כלי זיין ל להלחם: וירדו כל ישראל הפלשתים. וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל ללטוש איתים וקרדומות ו ומחרישות היו זקוקים לירד ל׳ ארץ פלשתים: מחרשתו. שו״ק בלע״ז: אתו קולטר״א בלע״ז: קרדומו

וחרש לא ימצא חד מן ז׳ פסו׳ אית בהון ט״ו מלין ז׳ מהנא ומציעתא כתיב וקרי וסימ׳ וכי ישמע לכם לדבר הזה. וטהרתים מכל עונם. וחמשה ועשרים דיחזקאל. מכהים ידך יי׳ ממבתים. ויחי איוב אחרי זאת. ועשה לכבצרי מעוזים. וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמר פלשתים:

לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים
מִכְמָשׂ׃ וָאֹמַר עַתָּה יֵרְדוּ פְלִשְׁתִּים
אֵלַי הַגִּלְגָּל וּפְנֵי יְהוָה לֹא חִלִּיתִי
וָאֶתְאַפַּק וָאַעֲלֶה הָעֹלָה׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוַת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוָּךְ כִּי עַתָּה הֵכִין יְהוָה
אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃
וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם בִּקֵּשׁ
יְהוָה לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ וַיְצַוֵּהוּ יְהוָה
לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת
אֲשֶׁר־צִוְּךָ יְהוָה׃
וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיַּעַל מִן־הַגִּלְגָּל
גִּבְעַת בִּנְיָמִן וַיִּפְקֹד שָׁאוּל אֶת־הָעָם
הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃
וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא
עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים
חָנוּ בְמִכְמָשׂ׃ וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית
מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
הָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה
אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל׃ וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
דֶּרֶךְ הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים
הַמִּדְבָּרָה׃ וְחָרָשׁ
לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמַר
פְלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ
חֲנִית׃ וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים
לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ

לִזְמַן יוֹמִין וּפְלִשְׁתָּאֵי אִתְכַּנָּשׁוּ ו׳ רפין ג׳
לְמִכְמָשׂ׃ וַאֲמָרִית כְּעַן יֶחֱתוּן ה׳
פְּלִשְׁתָּאֵי לְוָתִי לְגִלְגָּלָא וְקֳדָם יְיָ ז״ו ב׳
לָא צַלֵּיתִי וְאִתְחַסַּנִית וְאַסֵּיקִית ג׳ כת׳
עֲלָתָא׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל
טַפְּשְׁתָּא לָא נְטַרְתָּא יַת תַּפְקֵדְתָּא
מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ דְּפַקְדָךְ אֲרֵי כְעַן ל׳ תד קמץ ותד פתח׳ ב׳
אַתְקֵין יְיָ יַת מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל ל׳ וכל אלף רכו
עַד עָלְמָא׃ וּכְעַן מַלְכוּתָךְ לָא
תִתְקַיַּים אַתְקֵין יְיָ קֳדָמוֹהִי גְּבַר
עֲבֵיד רְעוּתֵיהּ וּפַקְדֵיהּ יְיָ לְמֶהֱוֵי ב׳ ולא יתם
מַלְכָּא עַל עַמֵּיהּ אֲרֵי לָא נְטַרְתָּא ה׳
יַת דְּפַקְדָךְ יְיָ׃ וְקָם
שְׁמוּאֵל וּסְלֵיק מִן גִּלְגָּלָא לְגִבְעֲתָא
דְבִנְיָמִין וּמְנָא שָׁאוּל יַת עַמָּא
דְּאִשְׁתְּכַחוּ עִמֵּיהּ כְּשִׁית מְאָה
גַּבְרָא׃ וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ ב׳ כמוסן
וְעַמָּא דְּאִשְׁתְּכַח עִמְּהוֹן יָתְבִין ב׳
בְּגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתָּאֵי
שְׁרוֹ בְּמִכְמָשׂ׃ וּנְפַק מְחַבְּלָא
מִמַּשְׁרִיתָא פְלִשְׁתָּאֵי תְּלָתָא מ
מַשִּׁירִין מַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא
לְאוֹרַח עָפְרָה לְאַרְעָא דָרוֹמָא׃
וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח ל׳ וכנסין
בֵּית חוֹרוֹן וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא
לְאוֹרַח תְּחוּמָא דְּמִסְתְּכֵי לְחֵילַת ל׳
אַפְעַיָּא לְמַדְבְּרָא׃ י״ב
וְאוּמָן עֲבֵיד זֵין לָא מִשְׁתְּכַח
בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אחרי ח׳
אֲמַרוּ פְלִשְׁתָּאֵי דִּילְמָא יַעְבְּדוּן
יְהוּדָאִין סַיְפִין אוֹ רוֹמְחִין׃ וּנְחַתוּ
כָּל יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָ פְּלִשְׁתָּאֵי לְחָרָפָ ב׳ מל׳ ל׳
גְּבַר יַת פְּרָשֵׁיהּ וְיַת סִיכַּת פַּדְנֵיהּ

רלבג

והנה נגהו שמואל על אשר לא שמר מצות השם אשר צוהו על יד נביאו שמוא׳ ואמ׳ לו שזה העון יהיה סבה שלא תקום מלכותו ותנתן המלוכה לאיש אחר וזה האיש שנתנה לו המלוכה הוא דוד לפי מה שהתבאר אחר זה. וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן שיאמ׳ שמוא׳ לשאול כי עתה הכין יי׳ את ממלכתך על ישראל עד עולם וכבר התבאר מברכות יעקב לבניו כי המלוכ׳ תהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא יתכן שיתקיים הייעוד הזה שייעד יעקב. והנה התר זה הספק איננו ממה שיקשה לפי מה שנ׳ וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר חנה וישב שם עד עולם שהרצון בו כמו חמשים שנה וכן מה שאמ׳ בתורה ועבדו לעולם הרצון בו עולמו של יובל כמו שבארנו שם ולפי זה הענין היה הרצון בזה המאמר כי הש״י הכין ממלכת שאול באופן שתתקיי׳ זמן רחב לולי זה המרי שמנע ממנו הטוב ולא נתקיים המלכות לו כי אם זמן מועט: ויקם שמוא׳ וגו׳. ולא זכר שקם שאול עמו לפי שהוא מבואר כי לא בא שאול בגלגל כי אם בעבור שמוא׳ שייעד לו שיבא אליו שם להודיע לו מה יעשה. והנה ספר שכל העם הנמצא עם שאול ויונתן בנו היו בגבע בנימן לא היו כי אם שש מאות איש כי השאר הלכו להם מרוב הפחד. והנה חנו פלשתי׳ במכמש במקו׳ שהיה שם שאול בתחלה ועשו להם שלשה ראשים להשחית ארץ ישראל כי היו עם רב מאד כמו שקדם. והנה זכר כי בכל ארץ ישראל לא היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשב כי למיעוט המצא הברזל בארץ ישראל כמו שהוא מפי רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו צריכים לרדת אל הפלשתים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו הפלשתים שישב בישראל חרש פלשתי ליראתם שמא יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בהם כי הפלשתים היו עדיין מושלי׳ בישרא׳ ממשלה וזה היה סבה שביום המלחמה לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערים שהיו את שאול ויהונתן בנו ונמצא החרב והחנית לשאול וליהונתן לבדם: וזה

רש״י

קרדומו. בשגור בלע״ז: מחרשתו. פוסויר״א בלע״ז: והיתה הפצירה פים למחרשות. והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש: היתה הפצירה פים. ליימ״א בלע״ז שיש לה הפכר פיות כלומר פיות וחידודים הרבה היתה להם לחדד המחרשות והאתים: ולשלש קלשון. מלזג שפוי כמין עתר שקורין פורק״א ולו שלש שניים: ולהציב הדרבן. לחדדו בראשו לנועצו ולהציבו בתוך המרדע: ותמצא לשאול. על ידי נס: מצב פלשתים. דרך אנשי צבא לעשות מהם מצב ומשחית הם הפושטים ורצים אחר השלל אל העיר שקורין גבצ״יל בלע״ז: מצב. הם נציבים לשמור שלא יבאו מן העיר משחיתים בהם: אל מעבר מכמש. הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש בהר וישראל בעיר שמה גבע וגבע היתה בראש ההר ושני הרי׳ היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתים נגש אל עבר מכמש שלצד גבע אל הגיא אשר ביניהם: מעבר הלז. כל הלז והלזה שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלע״ז אינו לשון ביש״ט בלע״ז אלא ציי״ל בלע״ז: מעבר הלז. גיא שני ההרי׳: בקצה הגבעה. בסוף הגבעה: נושא אפוד. אורים ותומים: ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור. כן היה עשוי שן הסלע היה מהעבר מזה לבין המעברות מכאן ושן הסלע לבין המעברות מזה הגיא הוא קרוי בין המעברות והיה לו סלע מכאן וסלע מכאן זה בעברו מזה וזה בעברו מזה והגיא בין שני העברים ואותו הגיא בקש יונתן לעבור: שן הסלע. שן האחד בוצץ ושם השני סנה: מצוק מצפון. משופע ועולה מצד צפון אל מכמש מול גבע שמשם יבא יהונתן: דומו

רדק

קרדומו. הוא הכלי שחוטבין בו העצים ות״י כולביה ובבראשית רבה ונבלה שם שפתם משפתם אעשה נבלה הוה אמר חד לחבריה אייתי ליכולב חד ומייתי ליה מגרופי הוה מחי ליה ופצע מוחיה ות״ת כולב צבת כי כן נקר׳ בלשון ערבי כולאב ויש שקוראים התרגום כולבי בכ״ף גם האחרונה וכן נמצא במקצת הנסחאות: מחרשתו. כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן ות״י עושפיה וכן תרגם למחרשות לעושפיא ובמשנת מסכת כלים קרדום שבטל עשפו טמא מפני בית בקועו בטל בית בקועו טמא מפני עושפו כשבר מקופו טהור נראה מדעת המתרגם כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשים בו שעושין הגדודים בארץ והוא החרישה ותרגם עושפיה לפי שהוא דומה לצד האחד של הקרדום כי לקרדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנ׳ בית בקועו והצד האחד שלו בו בוקעים גם כן לפעמים והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה בחדודו לפיכך אמרו במסכת מסכת ביצה אין מבקעין לא בקרדו׳ ולא במגל ואמרו בגמר׳ לא בקרדו׳ לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד הרחב שבו בוקעין בו ברוב לפיכך אין מבקעים בו בי״ט שנראה כמלאכת חול אבל בזכרות שלו מותר והוא הצד האחד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקופו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום שמכניסין בו יד הקרדום ופי׳ כמו נקב המחט שנקרא קופא: הפצירה פים. שתי מילות ופי׳ פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים ופי׳ פים פיות ר״ל רבת פיות כלומר שיש לה חדודים הרבה והוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלע״ז ליימא ומחדדין בה כל כלי ברזל ואומר כי בפציר הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היו לו כנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי: ולשלש קלשון. הוא כלי ברזל יש לו שינים ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ובאמרו לשלש קלשון כאילו אמ׳ קלשון שלש השינים וקורי׳ לו בלע״ז פורק״א ות״ת מצילת קרנייא די לה תלת שנין וקצרא הוא תרגום כובש ור״ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שינים ומותחין בו הכובשין הבגדי׳ אחר כביסתן: ולהקרדמים. נכתבה בו ה״א הידיעה עם למ״ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים כמצאים כמוהו כמו להגדוד הבא אליו להעם הזה והדומים להם: ולהציב הדרבן. כלו קמץ לבן נפתלי ולבן אשר הבי״ת בפתח והדל״ת בשניהם מעמדת בגעיא ופי׳ הדרבן הוא מחט המלמד כי העץ נקרא מלמד והמחט התחוב בתוכו שדוקר בו הבקר נקר׳ דרבן כמו שאמרו במס׳ מלמד שבלע את הדרבן ופי׳ להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד ו״ת ולאנצבא זקת: והיה ביום מלחמת. מוכרת כמו משמרת כי יבא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי׳ והיה כן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה לא עם אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת״י והוה ביומא דקרב׳ לא משתכח חרבא. ובדרש מהו ותמצא לשאול ויהונתן אף בידם לא היה אלא שהמלאך המציאה להם: ויצא מצב פלשתי׳. פי׳ שרי החיל וכת״י אסטרטיג וכן תרגם נציב׳ ופירו׳ שרים ובבראשית רבה ויבדל אהי׳ בין האור ובין החושך ר׳ יוחנן וריש לקיש משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין אחד שליט ביום ואחד בלילה ויצא זה המצב כי כלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויהונתן: כשש מאות איש. והלא אמר זה ויפקוד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואף על פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם האל: אחי אי כבוד. לפי שנזכר אי כבוד ולא נזכר אחיטוב לפיכך אמר אחיו אי כבוד בעבור שנקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה ונכשלו ישראל בעון הכהני׳ ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני יי׳ היה הדבר בהפך והיתה תשועה גדולה בישראל: כהן יי׳ בשילה. על עלי אמר שהיה כהן יי׳ בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כלל החושן והאורי׳ והתומים כי בהם שאלו הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה ספור זה הנה להודיע כי עדיין לא החלה קללת עלי שהרי מבני בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם צדוק כהן גדול כמו שפירשתי: והעם לא ידע. פי׳ העם אשר עם יהונתן כי מן הנראה כי שני ראשי׳ היו ישראל למלחמה הזאת האחד שאול עם העם אשר עמו והאחד יונתן עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעתם לפיכך אמר והעם לא ידע כי אילו ידעו היו הולכים עמו: ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה. כן היה שמם לא נודע אלינו ענין השמות שאת ת״י בוצץ משרועיתא מקום חלקלק מדברי רז״ל בפרעתא רכהרא ותרגומו בחלקלקות באפלה במפרעא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי׳ מקום דריך: מצוק מצפון. מעמד מצד צפון כנגד הפלשתים שהיו במכמש והאחד מצד דרום כנגד ישראל שהיה בגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה ות״י מצוק מסתכי ותרגום מצפה סכותא: דמו

ולאביו ג׳ בקריאה וסימ׳ ולאביו שלח כזאת עשרה חברים נשאים. כי אם לשארו הקרוב אליו. ולאביו לא הגיד: ושם האחד ו׳ פסוקים בקריאה ושם ושם וסימ׳ נמסר בסוף סדר וישלח: ושם האחד ג׳ וסי׳ ושם האחד אליעזר. ושם האחד בוצץ. ושם האחד סנה ב׳ בפסוק:

וְאֵת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ׃ וְהָיְתָה הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן׃ וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא

יד לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ׃ וַיֵּצֵא מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ׃

וַיְהִי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַלָּז וּלְאָבִיו לֹא הִגִּיד׃ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה תַּחַת הָרִמּוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃ וַאֲחִיָּה בֶן־אֲחִטוּב אֲחִי אִי־כָבוֹד בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־עֵלִי כֹּהֵן יְהוָה בְּשִׁלוֹ נֹשֵׂא אֵפוֹד וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן׃ וּבֵין הַמַּעְבָּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר עַל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים שֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶּה׃ הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוּל גָּבַע׃

תרגום

וְיַת כְּלוּבֵיהּ וְיַת עוּשְׁפֵיהּ׃ וַהֲוֵי לְהוֹן שׁוֹפִינָא לְחַרָפָא בֵיהּ פִּיגְמַת כָּל מָאן דְבַרְזֶל לְעוּשְׁפַיָא וּלְסִיכַת פַּדָּנַיָא וּלְמִיצְלַת קַצָּרַיָא דִי לַהּ תְּלַת שְׁנִין וּלְכוּלְבַיָא וּלְאַנְצָבָא זָקְת׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא דִקְרָבָא וְלָא אִשְׁתְּכַח חַרְבָּא וּמוּרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא דְעִם שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁתְּכַחָא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ וּנְפַק אִיסְטְרָטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי לִמְגִיזַת מִכְמָשׁ׃

וַהֲוָה יוֹמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל לְעוּלֵימָא נָטֵיל זֵינֵיהּ אִיתָא וְנִעִיבַר לְאִיסְטְרָטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי דִמֵעִבְרָא דִיכֵי וּלְאָבוּהִי לָא חַוִי׃ וְשָׁאוּל יָתִיב בִּסְיָפֵי גִבְעָת בְּשִׁיפּוּלֵי רִמּוֹן דִי בְמִגְרוֹן וְעַמָּא דְעִמֵיהּ כְּשִׁית מְאָה גַבְרָא׃ וַאֲחִיָא בַּר אֲחִיטוּב אֲחוּהִי דְאִיכָבוֹד בַּר פִּינְחָס בַּר עֵלִי כָּהֵין מְשַׁמֵשׁ קֳדָם יְיָ בְּשִׁילוֹ לָבֵישׁ אֵיפוֹדָא וְעַמָּא לָא יְדַע אֲרֵי אֲזַל יוֹנָתָן׃ וּבֵין מְגִיזָתָא דִבְעָא יוֹנָתָן לְמֶעְבַּר עַל אִסְטְרָטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁנָא דְכֵיפָא מֵעִיבְרָא מִכָּא וְשִׁינָא דְכֵיפָא מֵעִיבְרָא מִכָּא וְשׁוּם חֲדָא מַשְׁרוּעִיתָא וְשׁוּם חֲדָא מַדְרוֹכִיתָא׃ שִׁנָא חֲדָא מִיסְתַּכְיָא מִצִּפּוּנָא לָקֳבֵל מִכְמָשׁ וַחֲדָא מִדָּרוֹמָא לָקֳבֵיל גִּבְעָתָא׃

רלבג

וזה הספור כלו בא להורות כי לא בחרב ובחנית יהושיע יי׳ הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו היו כנגד החיל הרב הזה ונתן השם תשועה גדולה בידו: כהן יי׳ בשילה. שב׳ עלי לא אל אחיה כי כבר היה חרב משכן שילה ואולם אמרו נושא אפוד בר שב אל אחיה והרצון בזה לפי מקומו כי הוא היה כהן גדול: והעם לא ידע כי הלך יהונתן. אמנם אמר זה שאם ידעו היו הולכים עמו: לכה

רשי

דומו · המתינו כמו שמש בגבעון דום וכן דום לה' אם כה יאמרו דמו ונעלה עליכם שעתם מצלחת ולבם רם עליהם אם כה יאמרו עלו עלינו פחד הקב"ה בלבם ויביאם לזוז ממקומם: על ידיו ועל רגליו · כלומר בכל כח ומרוצה: כבחצי מענה צמד שדה · בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורש' בשדה מענה הוא תלם המחרישה שקורין ריו"א בלע"ז וגבורה גדולה היא זו שהיו קרובי' זה לזה וכנוגים לעבור זה את זה:

הגופים

רדק

דמו עד הגיענו · המתינו וזה שאמר יהונתן לאות ולסימן אמר כמו שאמר וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פירש הכסילים כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב"ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברים ישמע אדם ויחזק לבו כי הם סימן ואות על המעשה ש יעשה אותך מה שנמצא בדברי רז"ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו ש שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופו' אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמו שאמרו רז"ל לא ת תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ו ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר אחד לאות וסימן למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושי' רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עונה אותן ה הקב"ה כהוגן ומסייע את מ מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמ' הזה שאמ' כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמו שאמר רב בדיק במברא ואמרו רב הוה אזיל לביה רב נחמן חתניה ואמר אי מברא אתא לאפאי ימא טבא לנו וכן אמרו שמואל הוה בדיק במברא ר' יוחנן בדיק בינוקא פי' שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמ' ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסימן שהוא אינו עושה אותו סימן ל לעצמו מתחילה כמו שעשה א אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אבל מהיות שעודה מפני שהכינו כולם הבשר ויבאו לקראתו חשב זה לסימן כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהכינוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו אם כן רב למה חשש בזה הדבר ולפיכך אמרו רבו' ז"ל בית תנוך ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן כלומר אע"פ שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמי' ממנו מלפני הקב"ה ופי' בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לחנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני אז ראוי לסמוך עליו אע"פ שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחילה אבל הנחש שעשהו סימן מתחילה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו השלשה פעמים על מה שאמר יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו ואלה המקרים באו לו משכולו בבנימן לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו וכן נחשתי ויברכני יי' בגללך וכן והאנשים ינחשו כל זה הוא לשו' סימן ואות על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז"ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנאמ' ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו וקל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספורי התלמוד ושמכי הפסוקים והנה פסוק מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי הנבואה כאמר לגדעו' ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך: אנשי המצבה · כמו מצב פלשתים שפירשנו ות"י אינשי מטרתא כלומר הנצבים סביב המחנה שומרים המחנה: על ידיו ועל רגליו · אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליה' היה דרך הסלע ששמו בוצץ שת"י מתרועית והיה חלקלק לפיכך היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי"ת על ידיו ורגליו על דרך משל כלומר בכל כחו עלה עליהם: ויפלו לפני יהונתן · היו נופלים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו וכת"י ונפלו כד טעינין חרבא קדם יהונתן: כבחצי מענה צמד שדה · הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו ובצדי מקום שהיה חפי השיעו' הזה הכה כעשרים איש וכת"י כבית פלגות מהלך פדן דתוריא בחקלא וכ"פ כבחצי כ"פ השיעור וכן כ"פ כעשרים איש: צמד שדה · ר"ל צמד בקר בשדה: המצב והמשחית · פירשנו לפיכך אמר גם המה כי הם אוחזי החרב והחנית: ותרגז הארץ · על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים: ותהי

כל שמואל וכל נתינה דמלכים לך בה"ה לך וסי' ויאמר לה אלקנה אישה חנה · ויאמר לנשא כליו · וידבר דוד ביהונתן טוב · ואבי ראה גם ראה · וגם אשר לא שאלת נתתי לך: ועלינו ב' וסימ' הננו ועלינו אל המקום · ואם כה יאמרו עלו: ויגלו ב' וסימ' שניהם אל מצב פלשתים · מסדות תבל: ונשא ו' חס' בקריאה

ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו
לכה ונעברה אל מצב הערלים
האלה אולי יעשה יהוה לנו כי אין
ליהוה מעצור להושיע ברב או (ל' ומ"ל)
במעט: ויאמר לו נשא כליו עשה (כ' א' קמץ וא' פתח)
כל אשר בלבבך נטה לך הנני עמך
כלבבך: ויאמר יהונתן הנה אנחנו (ב' בטע')
עברים אל האנשים ונגלינו אליהם (ל')
: אם כה יאמרו אלינו דמו עד (ו' ר"פ בקיפ' כ')
הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו ולא
נעלה אליהם: ואם כה יאמרו עלו (ל')
עלינו ועלינו כי נתנם יהוה בידנו (כ')
וזה לנו האות: ויגלו שניהם אל (ל' חסרות)
מצב פלשתים ויאמרו פלשתים
הנה עברים יצאים מן החרים אשר (ל')
התחבאו שם: ויענו אנשי המצבה (ל' וכל קריא' המצבה)
את יונתן ואת נשא כליו ויאמרו
עלו אלינו ונודיעה אתכם דבר
ויאמר יונתן אל נשא כליו
עלה אחרי כי נתנם יהוה ביד
ישראל: ויעל יונתן על ידיו ועל
רגליו ונשא כליו אחריו ויפלו לפני
יונתן ונשא כליו ממותת אחריו: (ל')
ותהי המכה הראשנה אשר הכה
יונתן ונשא כליו כעשרים איש (כ' והכה בפתח · ל' · ל')
כבחצי מענה צמד שדה:
ותהי חרדה במחנה בשדה
ובכל העם המצב והמשחית (ל')
חרדו גם המה ותרגז הארץ

ואמר יהונתן לעולימא נטל
זיניה איתא ונעיבר לאיסטרטיג
ערליא האילין מאים יעביד יילנא
ניסא ארי לית קדם יי מעצור
למפרק בסגיאי או בזעירי:
ואמר ליה נטל זיניה עיביד כל די
בלבך אתפני לך הא אנא עמך
כרעותך: ואמר יהונתן הא
אנחנא עברין לות גבריא ונתגלי
להון: אם כדין יימרון לנא
אוריכו עד דנתמטי לותכון ונקום
באתרנא ולא ניסק לותהון:
ואם כדין יימרון סקו עלנא וניסק
ארי מסרינון יי בידנא ודין לנא
אתא: ואיתגליאו תרויהון
לאיסטרטיגי פלשתאי ואמרו
פלשתאי הא יהודאי נפקין מן
חוראי דאטמרו תמן: ואתיבו
אנשי מטרתא ית יונתן וית נטיל
זיניה ואמרו סקו עלנא ונהודע
יתכון פתגמא ואמר
יהונתן לנטל זיניה סק בתריי
ארי מסרינון יי בידא דישראל:
וסליק יונתן על ידוהי ועל
ריגלוהי ונטיל זיניה בתרוהי
ונפלו מטעינין קדם יונתן ונטל
זיניה ממית בתרוהי: והות
מחתא קדמיתא דמחא יונתן
ונטיל זיניה כעסרין גברא כבית
פלגות מהלך פדן תוריא בחקלא
: והות זיעא במשריתא
בחקלא ובכל עמא איסטרטיגא
ומחבלא זעו אף אינון וזעת ארעא

וסימ' ויעל יונתן על ידיו ב' בפסוק · ושלאחריו ותהי המכה הראשונה · ויפקדו והנה אין יונתן · ונושא הצנה הולך לפניו · וימת שאול ונשא כליו:

לך כל סיפור וכל כתיב' דמ' לך בה"ה לך

רלבג

לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה · רמז מזה כי מפני פחיתותם והיותם כ כבדלים ראוי שיהיו יונתן ונושא כליו כ נעזרים בש"י לנצח א אותן כי אין לשם ית' מעצור להושיע ברב או במעט: אם כה יאמרו אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתנו · ראוי שתדע כי העתידו' יגלו בפנים שונים וכבר תהיה לפעמי' הודעה חלושה מושפעת מהש"י בזה האופן החלום וילקח בה ראיה כמו שאמר לגדעון שירד הוא ו פורה נערו אל המחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה מ מהדברי' המתחדשים וזה מבואר אח' העיון ממה שזכרנו בששי מספר מלחמות יי' ואין הנה מקום זאת החקירה · והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי ההתחלה ת תהיה מפלשתי' לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם ליראה שינצחו כי הרודף הוא המכה על הרוב: ואם כה יאמרו עלו עלינו · הנה זה לאות על שינצחום ישרא' וירדפו אחריהם אחרי היותם מתחבאים מפחדם כי בלי ספק לא יכנו ישראל אחריהם אם לא יתברר להם שינצחום אחר היותם יראים מהם בזה האופן הנפלא: ויגלו שניהם אל מצב פלשתים · הם הראשים והגבורים שהיו בפני המחנה לצד ישראל: כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה · ר"ל שהכה יונתן ונושא כליו כעשרים איש בשעור קטן מהארץ כי אם חצי שיעור הארץ שיחרושו צמד בקר מהשדה ביום אחד: ותהי חרדה במחנה וגו' · זה היה מהש"י על צד ההשגחה להביא עליהם החרדה הזאת הנפלאה באופן שתהיה חרב איש באחיו עם מה שראו בתחלה שלא באו שם מישראל כי אם יונתן ונושא כליו: ותהי

רשי

הצופים לשאול· הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן· צופים איספיגיטש בלע"ז: והנה ההמון של פלשתים נמוג. מתמוגג ממקומו וילך וקרב הלום לבד ישראל כמוג כמו כד כע: פקדו· לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים: הגישה ארון האלהים· אורים ותומים כי היה ארון האלהי' ביום ההוא שמקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא: והעברים היו לפלשתים. בשורתם מחמת יראה מתמול שלשום והיום נהפכו גם המה עם חביריהם להיות בעזרת אחיהם גם ביום ההוא· היו אבים ונוגשים להלחם בפלשתים: ויואל· לשון אלה: אשר

רדק

ותהי לחרדת אלהים· כתרגומו והות לזיע מן קדם יי' כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואים למה היו חרדי' כי אין כלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו: הצופים לשאול· אשר לשאול: ההמון· המון מחנה פלשתים: וילך והלום· מן והלמה שיסרה פי' הלוך והשבר: פקדו נא· כמו פקדתי אתכם והוא ענין זכירה והשגחה על הדבר: הגישה ארון האלהים· ר"ל האפוד והאורים והתומים שהיו עם ארון האלהי' לשאול בהם על יהונתן: ובני ישראל· עם בני ישראל וכן ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר ב במחנה פלשתים הולך ומתמוגג אמ' לכהן אסוף ידיך כי אין פנאי עתה אלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים· ומה שאמ' וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהשבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן הענין וכתי' והמוכא די במסרית פ פליסתאי אזל מזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירוש וההמון מענין מהומה ומשרשו ויהיה בשקל שאון ו והראייה שאמר אשר במחנה פלשתים ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמו' כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופי' אסוף ידיך כמו ויאסוף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע מפתוח האורים והתומי' ומלשאול בהם וי"ת אסוף ידיך קרב אפודא ואם כפירושו מה ענינו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו' ועוד מה טעם אסוף ידיך היה לו לומ' פתח ידיך ועוד לא ספר הכתו' ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת המתרגם קרב אותו אל הארון והצניעהו: ויזעק· ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה: חרב איש ברעהו· מפני מהומת יי' רבה אשר היתה במחנה היו כבהלי' ומהומתי' והיו הפלשתי' מכים איש את רעהו והיו חושבי' להכות בישראל: והעברים· פי' אותן העברים אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם להלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו שם מדעתם לא היו שמים עצמם במחנה אלא סביב מחוץ כדי למשוך ידיהם ולהיותם נשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נצח היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חששו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת יי' היתה רבה בפלשתי' עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בכו לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן: וידבקו גם המה. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו ופי' וידבקו ענין השגה כמו וידבק אותו ובזה הלשון תרגומו ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם: והמלחמה עברה את בית און. כתרגו' ועברי קרבא מטו עד בית און ופי' עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם אחרי פלשתים: נגש· נדחק וכן תרגומו אדחק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה: ויואל. וי"ו ויואל פירושה כמו וי"ו הן עתה קצפת ונחטא שפירושו וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש: אשר

וכל איש ה̇ו̇ס̇' במסרה רבת'· ויאל ז' ה' מלאים וב' חס' וס' נמסר בסדר שמות:

וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים: וַיִּרְאוּ הַצֹּפִים לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְהִנֵּה הֶהָמוֹן נָמוֹג וַיֵּלֶךְ וַהֲלֹם: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ פִּקְדוּ־נָא וּרְאוּ מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ וַיִּפְקְדוּ וְהִנֵּה אֵין יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה הַגִּישָׁה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים כִּי־הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי עַד דִּבֶּר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן וְהֶהָמוֹן אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָרָב וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן אֱסֹף יָדֶךָ: וַיִּזָּעֵק שָׁאוּל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־הַמִּלְחָמָה וְהִנֵּה הָיְתָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מְהוּמָה גְּדוֹלָה מְאֹד: וְהָעִבְרִים הָיוּ לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל וְיוֹנָתָן: וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְּלִשְׁתִּים וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה: וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית אָוֶן: וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר

וַהֲוָת לְזִיעַ מִן קֳדָם יְיָ: וַחֲזוֹ פוֹכִיאַיָא לְשָׁאוּל בְּגִיבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וְהָא הֲמוֹן מַשְׁרְיַית פְּלִשְׁתָּאֵי אִיתְבַר אָזִיל תַּבְרֵיהּ וְסָגֵי: וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַמָּא דְעִמֵּיהּ סַעֲרוּ כְעַן וַחֲזוֹ מַן שְׁנָא מִינָנָא וּמְנוֹ וְהָא לֵית יוֹנָתָן וְנָטֵל זַיְנֵיהּ: וַאֲמַר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה קָרִיב אֲרוֹנָא דַיְיָ אֲרֵי הֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה עַד דְּמַלִּיל שָׁאוּל עִם כַּהֲנָא וְהָמוֹנָא דִּבְמַשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי אָזִיל מֵיזַל וְסָגֵי וַאֲמַר שָׁאוּל לְכַהֲנָא קָרֵיב אֵיפוֹדָא: וְאִתְכְּנִישׁ שָׁאוּל וְכָל עַמָּא דְעִמֵּיהּ וַאֲתוֹ עַד קְרָבָא וְהָא הֲוָת חַרְבָּא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ שִׁגּוּשְׁיָא רַב לַחֲדָא: וִיהוּדָאֵי הֲווֹ לִפְלִשְׁתָּאֵי כְּמֵאִיתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי דִּסְלִיקוּ עִמְּהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף אִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי עִם יִשְׂרָאֵל דְּעִם שָׁאוּל וְיוֹנָתָן: וְכֹל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל דְּאִטַּמָּרוּ בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם שְׁמָעוּ אֲרֵי אַפִּיכוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְבִּיקוּ אַף אִנּוּן בַּתְרֵיהוֹן בִּקְרָבָא: וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי קְרָבָא מְטוֹ עַד בֵּית אָוֶן: וֶאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אִידְּחִיק בְּיוֹמָא הַהוּא וְאוֹמֵי שָׁאוּל יָת עַמָּא לְמֵימַר

רלבג

ותהי לחרדת אלהים· ר"ל חרדה גדולה כטעם אש שלהי' הררי אל או יהיה הרצון בו שהחרדה היתה מ מסובבת מהשי': ויראו הצופים לשאול· ויתכן שמהעם אשר אתו שם קצתם במקו' גבוה שיהיו צופים ו ומביטים מה יעשו פ פלשתים כי זה ממה שימרים אם להציל כפשם אם לנצח פ פלשתים בראותם כי יש לאל ידם: והנה ההמון נמוג וילך ו והלם. ר"ל שהקול שהיה במחנ' פלשתים הוא קול המוגים ל וההלומים לא קול המנצחים: ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים. ר"ל האורי' והתמים שהיה בארון לשאל לו בשהי' על דבר יונתן והחרדה הזאת אשר במחנה פלשתים אם ראוי שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם: כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל· ירצה לפי מה שאחשב כי ביום שבאו בגבעה על זה הדבר היה בא שם ארון האלהים ובני ישראל ולזאת הסבה קרה כאשר נפץ העם מעל שאול שנשאר שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר כשעו מתם שמואל ושאול והעם אשר עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמם הכהן הגדול וארון האלהים והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם אז ברוב: והמון אשר במחנה פלשתים. ר"ל קול ההמון הנזכר במחנה פלשתים שהוא קול הנשברי' והמדוכאים היה הולך וחזק: אסוף ידיך· ר"ל שיאסף ידיו אליו ולא יתעסק עוד בענין האורים והתמים על השאלה הזאת כי אין להם פנאי: והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וגו'· יתכן שהפלשתים היו מושלים בקצת ישראל והיו יושבים תחתיהם והביאום הפלשתים עמם במחנה להכריחם מלחמו עם ישראל כמו שראינו באכיש מלך גת שהביא עמו דוד ואנשיו להלחם עם שאול ועם ישראל ולזה אמר והעברים אשר היו לפלשתים מקודם זה שעלו עם הפלשתים במחנה סביב גם המה נהפכו להיות עם ישרא' אשר עם שאול ויונתן כן פירשו קצת המפרשים· והנכון בעיני שהרצון בזה שעם היות ישראל בדבר זאת המלחמה בתכלית הדלות והשפלות עד שנתחבאו במקומות הנזכרים הנה אחר הגיע זאת המהומה לפלשתים היו העברים לפלשתים כאתמול שלשום בהלחמם עמם בימי שמואל שגברה יד ישראל עליהם ועל עמם במחנה סביב להכותם ולתפשם באופן שלא ישאר מהם איש ולא עוד אלא גם המה ר"ל הפלשתים להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו הורגים קצתם ובזה האופן היו עוזרים לישראל כאלו היו עמם: והמלחמה עברה את בית און· ר"ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושקדם על דבר המלחמה: ואיש ישראל נגש ביום ההוא· ר"ל שנבהל ונדחק על דבר זאת הרדיפה מפני אולת שאול עד שלא יכלו לבטל מזה אפי' לצורך האכילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם לו הנקמה מאויביו ולזה נשמרו העם מלקחת הדבש להזון ממנו ולקח ממנו יונתן כי לא שמע השבועה ועם זה נחשב לו לעון כמו שיראה אחר זה אם מפני שלא חקר בזה קודם כי כבר היה רואה שאין משיב ידו אל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות אם לא בסבת נדר והסכמה ביניהם אם מפני שגנה אביו על ההשבעה הזאת באמרו עכר אבי את הארץ וחשב שאם אכל העם משלל אויביו היו מתחזקים יותר ותרב מפני זה המכה בפלשתים עם מה שהתבאר לו כי לא בכח גברו על פלשתים אך מאת יי' היתה זאת.

והנה

רדק

אמר יאכל לחם עד הערב· פוס מאכל ר"ל כי לחם כולל כל מאכל כי אפי' הדבש לא היו טועמים מפני השבועה כראה כי על כל מאכל השביע': וכל הארץ· עם הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל כל בני המלחמה והנאספים אליהם ודרך רדפם אחרי פלשתים באו ביער והיה בעבי היער עדת דבורים והדבש נוטף מהם על פני השדה והר' ר' שלמה ז"ל כתב כי יער קנה הסוכר היה והוא הדבש שהיה נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה כי ית בחורשא: הלך דבש· כלומ' הליכת דבש שהיה הולך ונגר על פני השדה ות' בריז דובשא ופי' ערונה ושורש ובבראשית רבה בין שורותים יבהירו שהיו עושין גרידיות קטנות: ואין משיג ידו· אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו: ביערת הדבש· היא חלת הדבש כמו שיוציאו מתכה הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי ות' בקינא דדובשא לפי שהחלה עשויה קנים קנים: ותראנה· כתי' וקרי ותארנה כלומר כי היו חשכות וכהות מן הרעב ומן העיפות והכתי' מן ראה והענין אחד: ויעף העם· ולא עברו על השבוע' אע"פ שהיו עיפי' ורעבי': כי עתה לא רבתה מכה בפלשתי' דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר: ויעט העם· כלו פתוח לפי שפרשו עטה ופירושו ויסר או ויטה כמו ותעט אל השלל ם שפירושו ותסר או ותטה וכת' ואתפני עמא· והכתי' הוא ויעט ופי' לשון אקיפה כמו ותעם ה הארץ: ויאכל העם· פי' בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמצה יפה והיה נבלע בבשר לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיצא הדם נגר ו ומתמצה היטב ואין זה פי' לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חק הזובחים לשדים שאוכלי' סביב הדם אחר שזבחו להם וזה דבר הלמד מעניינו לא תנחשו ולא תעוננו· ורז"ל פי' כי היו מקריבים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומה שאמר איש שורו בידו הלילה וישחטו שם העם נחלקו עליו רז"ל יש אומרי' כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד יש אומרים פסולה ומה שאמר ששחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקריבים היה מותר לאכל בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בבל מקו' בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבו' ז"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה מפני שהיו שוחטי' ארצה: חוטאים ליי'· בהעלים האלף מהקריאה כמו קוראים אל יי' והוא יעננם: גלו אלי היום· פי' העת הזאת כלומ' מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום בעקתי בלילה כנגד כמו עת: פצו בעם· לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצי' לשחוט שיגישו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו: ושחטתם· פי' בזה המקו' על האבן ורז"ל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין ומכאן לבדיקת הסכין· ובדרש עד ושחטתם בזה רבנן אמרי סכין בת ארבע עשרה אצבעות הראה להם ב' תרין ז' שבעה ה' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין: לאכול אל הדם· כמו על הדם וכן אל ההרי' לא אכל על ההרי':

רשי

אשר יאכל לחם· כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו: ויהי דבש· דבש קנים גדל בארץ ישראל: והנה הלך דבש· שהיה נוטף מן הקנים: ביערת הדבש· בקנה הדבש כמו ותפס בסוף דמתרגמי' ושויתיה בערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקר"א בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי: עכר אבי את הארץ· בלבל את דעתם ואת ישועתם כמים עכורים: כי עתה לא רבתה מכה· בתמיה: ויעף העם· כמו ויעט העם לשון עיט: צאן ובקר ובני בקר· אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאי' ורבותינו אמרו בשחיטת קדשי' שהיו מקריבי' אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדיין דם כ במזרק: גלו אלי· לשון גללו: היום· מבעוד יום ולמטה נאמר ו ויגישו איש שורו בידו הלילה רבותינו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים יש מהן פירשו כאן בחולין כאן ב בקדשי' ויש מהן פירשו כאן בקדשי' שהוקדשו ליקרב בבמה גדולה כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב ב בבמה קטנה לומר על עולת יחיד שכשירה לישחט בלילה: אבן גדולה· עשאה במה לזרוק עליה דם ו והקטר חלבים: ושחטתם בזה· כאן במקום שחיטה· ר"א סכין בדק להם: פוצו בעם· הכריזו במקומו' הרבה ויהיו המכריזים נפוצים בעם: הלילה· בהמות של חולין נשחטו ב בלילה כך מפורש בזבחים: אותו

[מסורה]

וכל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ: אל פיו ג' בקריאה וסימ' ואין משיג ידו אל פיו· בירא העם את השבועה· וישב ידו אל פיו ותארנה עיניו· טמן עצל ידו תנינא: לא שמע ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם· וירא כל ישראל כי לא שמע· וכל ישראל דד"ה· בן חכם

ארור האיש אשר יאכל לחם עד־
ג' הערב ונקמתי מאיבי ולא טעם כל־
ה' העם לחם: וכל הארץ באו ביער
ויהי דבש על פני השדה: ויבא
ב' לאיש העשיר העם אל היער והנה הלך דבש ואין
ג' משיג ידו אל פיו כי ירא העם את־
ב' חס' ויתן עלינו וכל השבעה: ויונתן לא שמע בהשביע
אורי דכל אביו את העם וישלח את קצה
ב' מ"ל סקיפ' המטה אשר בידו ויטבל אותה
ביערת הדבש וישב ידו אל פיו
ותארנה ק' ותראנה עיניו: ויען איש מהעם
ל' מ"ל ויאמר השבע השביע אביך את־
העם לאמר ארור האיש אשר יאכל
לחם היום ויעף העם: ויאמר יונתן
ג' דין חס' מרוז ב' מ"ל עכר אבי את הארץ ראו נא כי ארו
עיני כי טעמתי מעט דבש הזה:
ג' מ"ל אף כי לוא אכל אכל היום העם
משלל איביו אשר מצא כי עתה לא
רבתה מכה בפלשתים: ויכו ביום
ל' וחס' ההוא בפלשתים ממכמש אילנה
ויעט ק' ויעף העם מאד: ויעש העם אל־
השלל ק' ל' שלל ויקחו צאן ובקר ובני בקר
וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם:
ויגידו לשאול לאמר הנה העם
ל' חטאים ליהוה לאכל על הדם ויאמר
ב' אבנים גדולות בגדתם גלו אלי היום אבן גדולה:
ל' חס' ויאמר שאול פצו בעם ואמרתם
להם הגישו אלי איש שורו ואיש
ל' שיהו ושחטתם בזה ואכלתם ולא־
ל' תחטאו ליהוה לאכל אל הדם
ג' ב' חס' וא' מ"ל ויגשו כל העם איש שורו בידו
הלילה וישחטו שם:

[תרגום]

ליט גברא דייכול לחמא עד רמשא
עד דאתפרע מבעלי דבבי ולא
טעים כל עמא לחמא: וכל
דיירי ארעא עלו בחורשא והוה
דובשא על אפי חקלא: ואתא
עמא לחורשא והא בריז דובשא
ולית דמתיב ידיה לפומיה ארי
דחיל עמא משבועתא: ויונתן
לא שמע כד אומי אבוהי ית עמא
ואושיט ית ריש שוטיתא דבידיה
וטבל יתה בקינא דדובשא ואתב
ידיה לפומיה ונהרא עינוהי ואתיב
גברא חד מעמא ואמר אומאה
אומי אבוך ית עמא למימר ליט
גברא דייכול לחמא יומא דין
ואישתלהי עמא: ואמר יונתן
עכר אבא ית עמא דארעא חזו
כען ארי נהור עיני ארי טעימי זעיר
דובשא הדין ברם אילו מיכל אכל
יומא דין עמא מבזת בעלי דבבוהי
דאשכח ארי כען לאסגיאת מחתא
בפלשתאי: וקטלו ביומא ההוא
בפלשתאי ממכמש עד מישר א
אילון ואשתלהי עמא לחדא:
ואתפני עמא על ביזתא ונסיבו
עאן ותורין ובני תורין ונכיסו על
ארעא ואכל עמא על דמא:
וחויאו לשאול למימר הא עמא
חייבין קדם יי למיכל על דמא ו
ואמר שקרתון קריבו לותי יומא
דין אבנא רבתא: ואמר
שאול אתבדרו בעמא ותימרון
להון קריבו לותי גבר תוריה
וגבר אימריה ותכסון הכא ותיכלון
ולא תתובון קדם יי למיכל על
דמא וקריבו כל עמא גבר תוריה
בידיה בליליא ונכיסו תמן:

[מסורה]

מוסר אב· כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה: לוא ג' מלאים וסימ' אף כי לוא אכול אכל· לא הקשבת למצותי· לוא קרעת שמים: ויגשו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויעלו עלות ויגשו שלמים וישב העם· איש שורו ואיש שיהו· את שעירי החטאת דד"ה· בהראה מלא:

רלבג

והנה היה הדבש על פני השדה מפני ש שכבר היו שם כלים רבים ישכנו בהם ה הדבורי' ויעשו בו הדבש כמנהגם והדבש היה בכלים ההם בתוך יערו כמשפטו וידמה שהיו הכלים ההם מוטמים שם שורות שורות ביושר ברמיון דרך ולזה קרא זה הקבוץ הלך דבש כי האורח יקרא הלך מצד הדרך או לרבוי הדבורי' שם ביער ההוא היה הדבש נגר על פני השדה כמו שפירשו הקודמים: ויכו ביום ההוא בפלשתי' ממכמש אילונה· אחשוב כי ספר זה להורות על רוב שקדם לרדוף אחריהם ולהכות בהם עד שאפשר נשאו מתכמש בהזעקם לרדוף אחריהם הכו בהם עד אילונה שהוא שם עיר אחרת ולזה היה עיף ויגע מאד: ויעט העם אל השלל· ר"ל סר וסבב לקחת מהשלל לאכל: וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם· ר"ל אכל הדם כי כל אחד היה שוחט במקום שהיה בו מהמתקנה ואחר היו אוכלים שם וכבר דקדקה התורה שלא יאכלו אכל הדם במה שאמרה לא תאכלו על הדם כדי שלא יסתבכו באמונות הנפסדות שהיו אז לקצת שפוטים זה כמו שזכרנו בבאורנו לדברי התורה ולזה סבב שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו למקומם לאכל ובזה ישמרו מלאכל אכל הדם: פוצו בעם· ר"ל התפרדו אנה ואנה בכל המחנה לצוותם כלם שיעשו איש שורו ואיש שיו לשחוט על האבן כדי שיהיו העם נשמרים מלאכל על הדם זהו הפי' אשר פירשנו אנחנו בזה והוא נאות מאד וכבר ראינו בו פירושים למפרשים בלתי נאותים אם באנו לספר מה שיש בהם מהספק יארך מאד ואין זה מכונתינו: ויבן

אותו החל לבנו' מזבח לי"י · פי' אותו המזבח היה תחלת המזבחו' שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל שאל שם המזבח בנוי · ובדרש אתו החל והלא כמה מזבחות בנו ראשונים כח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר רבי יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו המזבח הוא החל לבנותו כלומ' הוא בעצמו נתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבונים המזבח עד כלותו: ונבוזה בהן · קל הז"ין ומשפטה להדגש: ולא נשאר · בצרי כמו בחירק ואחד הוא: אל האלהים · כתרגומו נתקרב במימרא דיי': פנות העם · כתרגומו ריש עמא וקראו ראשי העם פנות שהעם לעיר כמו פנה לקיר: לעבר אחד · בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר: הבה תמים · גורל תמים ואמת ות"א אייתיניה בקושטא כלומר הבה הגורל באמת: הפילו · פי' שפילו הגורל וכת"י רמו עדבין: כה יעשה אלהים · ר"ל כה יעשה לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות: כי עם אלהים עשה · כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם יי' והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים ות"א ארי קדם יי' גלי דבשלו עבד יומא דין · וטעם ויפדו העם את יהונתן לפי' הזה בטענתם פדו אותו שטענו עליו כי היה שוגג אם כן מה טעם אשר עשה את הישועה לא היה לא מפני שהיה שוגג אבל ר"ל רע ומר היה אם לא היינו מוכחים עליו טענה לפדותו מן המו' כי ישועה גדולה עשה בישראל וכן פי' אדוני אבי ז"ל · ויש לשאול אחרי ששגג בזה יהונתן והכתו' מעיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א"כ למה לא ענהו שאול באורי' ותומים · פי' הגאון רב סעדיה ז"ל בעבור הראות לעם כי שוגג היה כי היו אומרי' שאולי פנים יש בדבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואילו היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורלו על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה טענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות · ובדרש ויפדו העם את יהונתן ר' אליעזר אומר נתנו משקלו זהב ופדאוהו ר' יוחנן ורבנן ר' יוחנן אמ' וכי לחם אכל והלא דבש אכל · ריש לקיש אמ' וכי לא מטעמת טעם לא כן אמ' ר' אבהו משום ר' זעירא מטעמת אין בו משום אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ואיכה טעונה ברכה הרי ויפדו העם את יונתן: ויעל שאול מאחרי פלשתים · כיון שלא ענהו יי' באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתי' בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן בטענה עון יש ביניכו על השבוע' או אחר שהלך הלילה בזה הענין שנתעסקו בו בין כך הלכו פלשתים למקומם: לכד המלוכה · התחזק במלוכה והיתה בידו בלא שום פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו: ירשיע

נרדה ג' בקריאה וסימ' נרדה ונשברה לך אכל · הבה נרדה ונבלה שם שפתם · נרדה אחרי הפלשתים לילה: גשו ג' וחס' וסימ' נמסר ביהושע סימ' ג': הלם י"א בקריאה וחס' וסימ' נמסר בסדר שמות: ישנו ד' בקריא' וסימ' כי את אשר ישנו פה עמנו · כי אם ישנו ביונתן · והזה אם ישנו בארץ · ישנו עם אחד מפזר ומפרד ·

וַיִּבֶן שָׁאוּל מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֹתוֹ הֵחֵל
לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נֵרְדָה אַחֲרֵי
פְלִשְׁתִּים לַיְלָה וְנָבֹזָּה בָהֶם עַד אוֹר
הַבֹּקֶר וְלֹא נַשְׁאֵר בָּהֶם אִישׁ וַיֹּאמְרוּ
כָּל הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה
וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן נִקְרְבָה הֲלֹם אֶל
הָאֱלֹהִים׃ וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בֵּאלֹהִים
הַאֵרֵד אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיַד
יִשְׂרָאֵל וְלֹא עָנָהוּ בַּיּוֹם הַהוּא׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל גֹּשׁוּ הֲלֹם כֹּל פִּנּוֹת
הָעָם וּדְעוּ וּרְאוּ בַּמָּה הָיְתָה הַחַטָּאת
הַזֹּאת הַיּוֹם׃ כִּי חַי יְהוָה הַמּוֹשִׁיעַ
אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם יֶשְׁנוֹ בְּיוֹנָתָן בְּנִי
כִּי מוֹת יָמוּת וְאֵין עֹנֵהוּ מִכָּל הָעָם׃
וַיֹּאמֶר אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל אַתֶּם תִּהְיוּ
לְעֵבֶר אֶחָד וַאֲנִי וְיוֹנָתָן בְּנִי נִהְיֶה
לְעֵבֶר אֶחָד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל שָׁאוּל
הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הָבָה תָמִים וַיִּלָּכֵד יוֹנָתָן
וְשָׁאוּל וְהָעָם יָצָאוּ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
הַפִּילוּ בֵּינִי וּבֵין יוֹנָתָן בְּנִי וַיִּלָּכֵד
יוֹנָתָן׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל יוֹנָתָן
הַגִּידָה לִּי מֶה עָשִׂיתָה וַיַּגֶּד לוֹ יוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה
אֲשֶׁר בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ הִנְנִי אָמוּת׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה
יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי מוֹת
תָּמוּת יוֹנָתָן׃ וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל
הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה
הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי
יְהוָה אִם יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה
כִּי עִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ
הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת׃
וַיַּעַל שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים
וּפְלִשְׁתִּים הָלְכוּ לִמְקוֹמָם׃ וְשָׁאוּל
לָכַד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם
סָבִיב בְּכָל אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן
וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים

נ' · ל' ורבי · ל' · ל' · יא וחס' · שאילת באהי' · ע' · נ' · ג' וחס' · ח' דסמיך לאת · ל' · נ' · ל' · ח' · ח' מל' · ל' · נ' · ל' · ג' · ל' דלת ויתר ויפדו וירנו · ו' · ל' ויכנה ערים

וּבְנָא שָׁאוּל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ יָתֵיהּ שָׁרִי לְמִבְנֵי מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל נֵחוֹת בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי בְּלֵילְיָא וְנִקְטוֹל בְּהוֹן עַד מִנְהַר צַפְרָא וְלָא נַשְׁאַר בְּהוֹן אֱנָשׁ וַאֲמַרוּ כָּל דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ עֲבִיד וַאֲמַר כַּהֲנָא נִתְקְרַב הַלְכָא וְנִשְׁאַל בְּמֵימְרָא דַּיְיָ׃ וּשְׁאַל שָׁאוּל בְּמֵימְרָא דַּיְיָ הַאֵיחוֹת בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי הֲתִמְסְרִינוּן בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא׃ וַאֲמַר שָׁאוּל אִתְקְרַבוּ הַלְכָא כָּל רֵישֵׁי עַמָּא וּדְעוּ וַחֲזוֹ בְּמָן הֲוַת חוֹבָא הָדֵין יוֹמָא דֵין׃ אֲרֵי קַיָּים הוּא יְיָ דְּפָרִיק יָת יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִילוּ אִיתוֹהִי בְּיוֹנָתָן בְּרִי אֲרֵי אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל וְלֵית דְּמֵתִיב לֵיהּ מִכָּל עַמָּא׃ וַאֲמַר לְכָל יִשְׂרָאֵל אַתּוּן תְּהוֹן לְעִבְרָא חַד וַאֲנָא וְיוֹנָתָן בְּרִי נְהֵי לְעִבְרָא חַד וַאֲמַרוּ עַמָּא לְשָׁאוּל דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ עֲבִיד׃ וַאֲמַר שָׁאוּל קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אַתְנָה בִּקְשׁוֹט וְאִיתְאֲחַד יוֹנָתָן וְשָׁאוּל וְעַמָּא נְפַקוּ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל רְמוֹ עַדְבִין בֵּינָא וּבֵין יוֹנָתָן בְּרִי וְאִתְאֲחַד יוֹנָתָן׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְיוֹנָתָן חַוִּילִי מָה עֲבַדְתָּא וְחַוִּי לֵיהּ יוֹנָתָן וַאֲמַר מִטְעַם טְעֵמִית בְּרֵישׁ שׁוֹטִיתָא דִּבְידִי זְעֵיר דּוּבְשָׁא הָא אֲנָא חַיָּיב לִימְמָת׃ וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי מְמַת תְּמוּת יוֹנָתָן׃ וַאֲמַר עַמָּא לְשָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יִתְקְטֵיל דִּי עֲבַד פּוּרְקָנָא רַבָּא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל חַס קַיָּים הוּא יְיָ אִם יִפּוֹל מִסְּעַר רֵישֵׁיהּ לְאַרְעָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלֵי דִּבְשָׁלוּ עֲבַד יוֹמָא דֵין וּפְרַקוּ עַמָּא יָת יוֹנָתָן וְלָא מִית׃ וּסְלֵיק שָׁאוּל מִבָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ וְשָׁאוּל אַצְלַח בְּמַלְכוּתָא עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲגִיחַ קְרָבָא סְחוֹר סְחוֹר בְּכָל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָא וּבִפְלִשְׁתָּאֵי

רשי

אותו החל · אותו המזבח ראשון למזבחות שבנה שאול: פנות העם · שרי העם אבן הפנה היא החשובה: לעבר אחד · להפיל גורל בין כולכם וביניכו: הבה תמים · תן גורל אמת והעם יצאו נקיים מן הגורל: ויפדו העם · התירו לו לשאול שבועתו: ויעש

רלבג

ויבן שאול מזבח ליי' אותו החל לבנו' מזבח לי"י · ראוי שתדע שלא יתכן שנאמ' כי שאול החל לבנות מזבח ליי' שהרי כמה וכמה אנשי' בנו מזבח קודם שאול כמו שאמרו במדרש והנראה בעיני שהרצון בזה כי כשצוה שאול לגול אבן גדולה לשחוט עליה איש שורו ואיש שיו החל הענין ההוא לבנות מזבח ליי' כי בלילה ההוא לא בנאו כי היה חפץ לרדוף אחרי פלשתים אך היתה האבן ההיא התחלת הבנין ושם בנה המזבח אחר כן להזכיר הנס שנעשה להם ולתת תודה לשם ית' כעל כל אשר גמלם או יהיה הרצון באותו החל שב אל האבן ואל תתמה אם יהיה אבן פעם זכר פעם נקבה כי יש כמוהו רבים בלשון · והנה התעורר שאול ברואותו ההצלחה לישראל לרדוף אחרי פלשתים בלילה ההוא בעינו לא נשלמה כוונתו כי שאו באלהים ולא ענהו ביום ההוא על דבר חטא יונתן לפי מה שנתברר על פי הגורל · והנה נשבע שאול שמות יומת יונתן בנו על דבר זה החטא וסבבו ישרא' שלא מת יונתן כי עם אלהים עשה מעשיו ביום ההוא והנה ההצלחה הזאת נקראת פרייה על דרך אמרו פדה בשלום נפשי ופדויי יי' ישובון: ושאול לכד המלוכה על ישראל · כי באלו התשועות הנפלאות שנעשו על ידו בהלחמו בכל אויביו לכד המלוכה על ישראל בהיראותו ממנו כל העם יראה עצומה ונכנעו לעשות מצותו וגזרתו בלא שכוב: ובכל

ונמסר גם בריש סדר נצבים: יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר ביהושע סימ' ב': הישועה ג' בקריאה וסימ' היונתן ימות אשר עשה · ושאבתם מים בששון · ליי' הישועה על עמך:

יבכל אשר יפנה ירשיע: ויעש חיל ויך את עמלק ויצל את ישראל מיד שסהו: ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושם שתי בנתיו שם הבכירה מרב ושם הקטנה מיכל: ושם אשת שאול אחינעם בת אחימעץ ושם שר צבאו אבינר בן נר דוד שאול: וקיש אבי שאול ונר אבי אבנר בן אביאל: ותהי המלחמה חזקה על פלשתים כל ימי שאול וראה שאול כל איש גבור וכל בן חיל ויאספהו אליו:

טו ויאמר שמואל אל שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על עמו על ישראל ועתה שמע לקול דברי יהוה: כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים: עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור:

וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה: ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל: ויאמר שאול אל הקיני לבו סרו רדו מתוך עמלקי

ובכל אתר דמתפני מחייב: וכנש משיריין ומחא ית דבית עמלק ושיזיב ית ישראל מיד בוזזיהון: והוו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושום תרתין בנתיה שום רבתא מירב ושום זעירתא מיכל: ושום אתת שאול אחינועם בת אחימעץ ושום רב חיליה אבנר בר נר אח אבוהי דשאול: וקיש אבוהי דשאול ונר אבוהי דאבנר בר אביאל: והות קרבא תקיפא על פלישתאי כל יומי שאול וחזא שאול כל גבר גבר וכל גבר עביד קרב וכנש יתיה לותיה: ואמר שמואל לשאול יתי שלח יי לרביותך למהוי מלכא על עמיה על ישראל וכען קביל למימר פתגמא דיי: כדנן אמר יי צבאות דכירנא ית דעבד עמלק לישראל דכמן ליה באורחא במיסקיה ממצרים: וכען איזיל ותמחי ית דבית עמלק ותגמר ית כל דילהון ולא תחוס עליהון ותקטול מגבר ועד איתתא מעולים ועד יניק מתור ועד אימר מגמל ועד חמר: וכנש שאול ית עמא ומנינון באימרי פסחא מאתן אלפין גברא רגלאי ועסרא אלפין ית אינש יהודה: ואתא שאול עד קרתא דבית עמלק ושקים משריתיה בנחלא: ואמר שאול לשלמאה אזיל זור אתפרש מגו עמלקאה

ה׳ ר״א חס · ג׳ ל״פ · ל׳ ויחד ויאלקכהו בחכמרתי · ל׳ · ה׳ · כ׳ כסוק׳ על על ומלה ביניהון · נ׳ · לה׳ל כ׳ נ׳ בטע׳ תיו · ל׳ ולא תכלה · כ׳ כלאים אחד · ל׳ ויחד משור עד חמור · ב׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳

ירשיע ד׳ א׳ מנהון חס׳ וס׳ ובכל אשר יפנה ירשיע · והוא ישקיט · אף אמנם אל לא · ואיש מזמות · מזמות חס׳ · והכית ה׳ מלרע וסימ׳ והכית את כל זכורה לפי חרב · והכית את מדין כאיש אחד · עתה לך והכית את עמלק והחרמתם · בית אחאב · את ארם עד כלה:

רדק

ירשיע. יחריב ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגומו יחייב: ויעש חיל. אסף חיל וכתי׳ וכנש משיריין: ויך את עמלק. מה שכתב לו הא׳ לך והכית את עמלק: ויצל. הוא אשר דבר הנזכר במלחמ׳ שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי הימים ולא זכר איש בושת כי אלו השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שנזכרים בענין המלחמה לא זכר איש בושת ובדברי הימים שנזכרים בענין התולד׳ זכרו והוא אשבעל שנזכר הוא איש בושת: נר אבי אבנר בן אביאל. כבר פירשתיו למעלה: למשחך למלך. בקמץ חטף האל״ף: ועתה שמע. כלומר כיון שמשחתי למלך על ישרא׳ צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעמו׳ והוא מלחמת עמלק. ואמרו רבותינו ז״ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ועל זה המלך נאמ׳ וירם מאגג מלכו: פקדתי. עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק את אשר עשה לישראל: שם לו. שארבים ואילו בדרך ויונתן תרגם דכמן ליה באורחא: והחרמתם. כמו ואת כל הנשמה החרים לשון כליה והשחתה וכן תרגם יונתן ותגמר ואדוני אבי ז״ל פי׳ לשון חרם וקללה כלומר בתחלה החרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמתה: ולא תחמול. לפי שסופם לחמול כמו שאמ׳ ויחמול שאול והעם הזהירו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו פתחון פה: ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק והכתוב אומר תמחה את זכר עמלק: וישמע. כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וכנש כלומר אספם שיהיו נשמעי׳ אליו ללכת למלחמה או פי׳ אספם על ידי כרוז משמיע וכן במשנה באחד באדר משמיעים על השקלים פירוש מכריזין: בטלאים. שם מקום ואף על פי שבא בה״א הידיעה שלא כמנהג הנה כמוהו בקרקר בשכות בשטי׳ ויונתן פירשו כמו ובזרועו יקבץ טלאים שתרגומו באמרי פסחא ואם כדברי יונתן שפסחים היו אם כן זמן פסח היה ובכוב שהיה אהל מועד שם פקדם שהביאו פסחיהם ועל ידי הפסחים ידע מנינם כי פסח לא היה קרב בבמת יחיד ובדברי רבותי׳ ז״ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אנשי החיל טלאים משלו ויקח כל אחד טלה אחד ואחר כך בוא למנות הטלאים וסמכו על זה הפסוק ואמרו אסור למנות את ישרא׳ אפילו לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים אמר רבי אלעזר כל המונה את ישרא׳ עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר ואמרו כל זמן שמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו בימי דוד נראה כי אפי׳ מנה אותם בדבר אחר כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחד כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו: וירב בנחל. פרשו ארב משפטו ויארב משבין הפעיל או מן הדגוש ומשפטו ויארב והוא הנכון משביקמצות הי״וד וים לפרשו ענין ריב ומצה כלומר יצא עמלק עליהם ונלחם אתם בנחל ויונתן תרגם ושקים משרייתיה ואגח קרבא בנחלא ובדברי רבותינו ז״ל לשון דין הוא רב ודן שאול בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה הערופה בנחל אמ׳ ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה כל הנפשות הללו לא כל שכן יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך: ויאמר שאול אל הקיני. ואף על פי שראינו בכבוש הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה במדבר יהודה הלכו להם כולם או מקצתם לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיה מזדמן להם: פן

רשי

ועם חיל. ויאסוף חיל: אבינר בן נר. ונר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים: וראה שאול. לשון הוה. וכשהיה שאול רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו: ועתה שמע לקול דברי יי׳. פעם אחת כשקבלת עליך הזהר בעצמך: משור ועד שה. שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ורומין לבהמ׳: וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויזעק שאול: ויפקדם בטלאי׳. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה משלאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנ׳ בם לא יספר מרוב: וירב בנחל. ונלחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן את עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל הנפשות הללו לא כל שכן אם אדם חטא בהמה מה חטאת: אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה כנגד ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק הכנעני מלך ערד עמלק היה שנ׳ יושב הנגב ועמלק יושב בארץ הנגב: עם כל

רלבג

ובכל אשר יפנה ירשיע. ר״ל שיחייב אויביו וישחיתם על דרך אומר אל אלוה אל תרשיעני או יהיה הרצון בזה ירשיע היה נלחם ר״ל שהוא היה נלחם בכל אשר יפנה שיעשו לו חמס וזהו אמרו בסוף ויצל את ישרא׳ מיד שוסהו כי לא היה נלחם בהם אם לא מפני היותם מוסים את ישראל ושוסעים כנגדם. והנה האריך בזכירת שמות בניו ובנותיו ושם אשתו ושם שרי הצבא אשר לו לכבוד שאול ולצורך מה שזכר אחר זה באלו הספורים. והקדים אבנר לקיש אבי שאול למעלת אבנר ולפחיתות קיש הלא תראה מה שאמ׳ במה שקדם מה זה היה לבן קיש ולזאת הסבה ג״כ הקדים לזכור אבנר קודם שיזכור אביו שהיה שר צבא ג״כ ויחס מפני זה נר אביו שהוא אבי אבנר באמרו ונר אבי אבנר בן אביאל: כל איש גבור וכל בן חיל. הנה אחשוב כי קרא הגבור האיש החזק והאמיץ הבקיא בעניני המלחמות ובן חיל מצליח במלחמות: והמתה מאיש ועד אשה וגו׳. בגדול החל ובקטון כלה וזה בהדרגה כי האיש יותר נכבד מהאשה וכל אחד מהם יותר נכבד מהעולל כי הוייתו חסרה עדיין כי לא כשלם הגדול בו והצמיחה והעולל יותר נכבד מהיונק כי היונק עם חסרון גופו הנה הוא חסר הכח עד שלא יוכל לאכל כי אם החלב שהוא מתדמה לטבעו מאד והשור יותר נכבד מהשה והגמל הוא כמו ממוצע בין טבע הטהור וטבע הטמא והחמור הוא מהמינים הפחותים שבבהמה הטמאה: ויפקדם בטלאים. עשה זה כדי שיפקוד הטלאים ולא יפקוד העם פן יהיה בהם נגף בפקדו אותם כמו שקרה לדוד ולזאת הסבה גם כן מנה אותם בבזק במלחמת נחש מלך בני עמון: וירב בנחל. ר״ל שהוא נלחם עם עמלק במישור כי שם יכלו להלחם. הנה הריב והמלחמה אחד כאמרו הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בם: ויאמר שאול אל הקיני. הרצון בו וכבר אמר שאול אל הקיני קודם שילחם בעמלק: ואתה

עם כל בני ישראל · שכהנו משעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עליו כאילו עשה עם כל בני ישראל : והמשנים · אין לו דמיון והם הבריאים ואומר אני לשון משנים כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים : נמבזה ונמס · כמו נבזה והמ"ם טפלה בו : נחמתי · מחשבה עלתה בלבי על מלכות שאול ש שהמלכתי : מציב לו יד · בונה לו מזבח הוא מזבח שנ' באליהו וירפא את מזבח יי' ההרוס ויונתן תירגם והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא בה ב ביזתא : הרף · כתרגומו אוריך המתן : רלם

פן אוסיפך · פרשו אסף מבנין הפעיל על דרך אובד העיר ענייני לשון כליון : ואתה עשית חסד · בעצה שנתן יתרו למשה וחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום · ובדרש וכי עם כל בני ישרא' עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה הדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישר' : מחוילה בואך שור · אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וכבר באלה פירשתי שהיא לנגב ידוע המקו' : והמשנים · תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים שתרגם שמיניא ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר השמני' שהם שמנו' מאליהם על ידי מרעיתם : והמפוטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי' בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשים בני שנה והכרים גדולים משנה · ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבטן : וכל המלאכה · פירו' המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה בין מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה : נמבזה ונמס · בתוספת שתי אותיות וכן מתלאה ואמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקבה על המלאכה : והזכר על הענין וכן יעשה מ מלאכה והענין בזה המקום המקנה : נחמתי · מבנין נפעל : מציב לו יד · מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה בזתא · ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח יי' ההרוס : ויסב ויעבר · אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחילה כשבאו לארץ ואף על פי שעתה היה בנוב היו מ מכבדים מקום אהל מועד ב בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן חדשו שם המלוכה וזבחו שם זבחי שלמים : למען זבוח · לא חמלו עליהם להנאתם אלא למען זבוח ליי' שהיה עמהם במלחמה ואמר אלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שיגדל האדם ראוי לומר עליו אלהיו אלהיך וכן היו הנביאים אומרים יי' אהי' וכן אמר בחטאת הנשיא מכל מצות יי' אלהיו : ויאמרו לו דבר · כתיב ויאמרו רוצה לומר שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר רוצה לומר שאול : הלא

בואך ה' כתיב כן וסימ' ויחנו עליהם וישחיתו · ויקבו אנשי ישראל · ויך שאול את עמלק · ויפשטו אל הגשורי · ושבתך ובואך דישעיה · ועיין בסדר נח : הכרמלה ג' בקריאה וסימ' בא שאול הכרמלה והנה

פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד ג' ותס' : ח' ח"ל
עם־כל־בני ישראל בעלותם
ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק :
ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך
שור אשר על־פני מצרים : ויתפש
את־אגג מלך־עמלק חי ואת־כל־
העם החרים לפי־חרב : ויחמל
שאול והעם על־אגג ועל־מיטב
הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים ל' · ל'
ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם ל' ומל'
וכל־המלאכה נמבזה ונמס אתה ל' · ב' לבורפי
החרימו : ויהי דבר־
יהוה אל־שמואל לאמר : נחמתי
כי־המלכתי את־שאול למלך כי־
שב מאחרי ואת־דברי לא הקים ל'
ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה כל־
הלילה : וישכם שמואל לקראת ל'
שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר כ"ד
בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו ג'
יד ויסב ויעבר וירד הגלגל : ויבא
שמואל אל־שאול ויאמר לו שאול
ברוך אתה ליהוה הקימתי את־דבר ל' · ג' בטע' ח"ס
יהוה : ויאמר שמואל ומה קול־ ו' בטע' בכיפ' ו' · ל'
הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר
אנכי שמע : ויאמר שאול מעמלקי
הביאום אשר חמל העם על־מיטב
הצאן והבקר למען זבח ליהוה
אלהיך ואת־היותר החרמנו : ל' מל' ח' מל' בליש' · ל'
ויאמר שמואל אל־שאול
הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה ז'
אלי הלילה ויאמרו לו דבר : ויאמר ק'

דילמא אשיצינך עמיה ואת עבדת
טיבו עם כל בני ישראל במסקהון
ממצרים ואיתפרש שלמאה מגו
עמלקאה : ומחא שאול ית דבית
עמלק מחוילה מעלנא דחגרא די
על אפי מצרים : ואחד ית אגג
מלכא דבית עמלק כד חי וית כל
עמא גמר לפתגם דחרב : וחס
שאול ועמא על אגג ועל שפר
ענא ותורי שמיניא ופטימיא ועל
כל דטב ולא אבו לגמרותהון וכל
מדעם דשיט ודבסיר יתה גמירו :
והוה פתגם נבואת
מן קדם יי עם שמואל למימר :
תבית במימרי ארי אמליכית ית
שאול למהוי מלכא ארי תב מבתר
פולחני וית פתגמי לא אקים ותקיף
לשמואל וצלי קדם יי כל ליליא :
ואקדים שמואל לקדמות שאול
בצפרא ואתחוא לשמואל למימר
אתא שאול לכרמלא והא מתקן
ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא
ואיסתחר ועבר ונחת לגלגלא :
ואתא שמואל לות שאול ואמר
ליה שאול בריך את קדם יי קיימית
ית פתגמא דיי : ואמר שמואל
ואילו קיימתא ומה קל ענא הדין
באודני וקל תוריא דאנא שמע :
ואמר שאול מעמלקאה איתיאונון
דחס עמא על שפר ענא ותורי
בדיל לדבחא קדם יי אלהך וית
שאר מותרא גמרנא :
ואמר שמואל לשאול אוריך
ואחוי לך ית דאתמליל מן קדם יי
עמי בליליא ואמר ליה מליל :

מציב לו · עלו כרמלה ובאתם אל נבל · ויבאו עבדי דוד : הקימתי ג' מלעיל וסימ' נמסר בסדר נח : הותר ז' מלאים בליש' בקריאה וסימ' איש אל יותר ממנו עד בקר · ואת היותר החרמנו · ויותר ממנו מאה רכב דשמואל · וחברו דד"ה · כי מה יותר לחכם מן הכסיל · ואל תתחכם יותר למה · לעשות יקר יותר ממני · ונמסר גם בסדר בשלח : הרף ו' בקריאה וסימ' הרף ממני ואשמידם · הרף לנו שבעת ימים · הרף ואגידה לך את אשר דבר · למלאך המשחית בעם · וחברו דד"ה · הרף מאף ועזוב חימה ואל תתחר :

רלבג

ואתה עשית חסד עם כל בני ישרא' בעלותם ממצרים · הנה זה החסד היה כשבא י יתרו אל משה המדבר והראה עצמו שמח בהצלחת ישראל ונתן עצה למשה להשים אל העם שופטים ב באופן שנזכר ב בפרשת יתרו ודמה שהכונה היתה ב בהחרמת עמלק בזה האופן שצוה הש"י שלא יהנו ישראל כלל מנכסיהם להעיד כי הכונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה ממה שעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם למען ייראו הבאים מעשות כדבר הרע הזה ולא היתה הכונה בזאת המלחמה לקחת שללם וליהנות מנכסיהם · וכאשר פשטו שאול וישרא' ידיהם בשלל הראו כי לא היתה כוונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם וזה היה הפך הכוונה האלהית ודמה שלזאת הסבה בעינה כשמרו ישרא' בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויביהם שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם · והנה ספר כי חמלו שאול והעם על אגג ועל מיטב השלל ולא אבו החרימם והמלאכה הפחותה החרימו וקרה מזה לשאול שנענש להסיר המלוכה ממנו : בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד · ידמה שיהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש"י שם ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל : ויבא שמואל אל שאול עד לזבח ליי' אלהיך בגלגל · והנה אפשר שחשב שאול שאם יזבחו ליי' מן השלל ההוא לא יקשה בעיני הש"י אחר שאינם נהנים בשללם ולתועלת ההתנצלות הזה יחנו אל העם ועוד חשב כי מפני שלא צוה לאחרים מלך עמלק ועמו שיוכל להציל מלכם וזהו אמרו ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי : החפץ

רדק

הלא אם קטן אתה. לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה למנעם אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אף על פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמנעם הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפיכך משחך יי׳ למלך עליה׳ להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעבירה ואיך הנחת אותם לעבור על דברי יי׳ לא עשו הם אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית נראה כי רצונך וחפצך היה בדבר וחמדת השלל ותעט אליו ויונתן תירגם הפסוק כן הלא אם

רשי

הלא אם קטן אתה. תירגם יונתן שבטא דבנימן עבר בימא ברים כל עמא כמה שנאמר בנימן צעיר רודם: עד כלותם אותם. העם אשר אתך יכלו אותם: ותעט. כמו ותעף לשון עיט: ראשית החרם. מיטב החרם וכן ראשית דגנך כמה שנא׳ בהרימכם את חלבו ממנו ויונתן תירגם קדם דיחרמון: הנה שמוע בקולו

החפץ ג׳ בקריאה וסימ׳ החפץ ליי׳ בעלות הכוחים. וחפץ אלוה תמצא. אל תתמה על החפץ: מרי ד׳ וסימ׳ כי חטאת קסם מרי. למשטרת לאות. אל תהי כרי. ואמרת אל מרי. ונמסר גם בסדר קרח:

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם: וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים: כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ:

וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הֲלָא מִן שֵׁירוּתָךְ הֲוֵיתָא שַׁיִט וְחַלָּשׁ בְּעֵינֵי נַפְשָׁךְ בְּרַם זְכוּת שִׁבְטָא דְבִנְיָמִן אֲבוּךְ גַּרְמָא לָךְ דִּי בָעוֹ לְמֶעְבַּר בְּיַמָּא קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל כֵּן רַבְּיָךְ יְיָ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל: וּשְׁלָחָךְ יְיָ בְּאוֹרְחָא וַאֲמַר אֵיזִיל וּתְגַמַּר יָת חַיָּבַיָּא יָת דְּבֵית עֲמָלֵק וְתַגִּיחַ קְרָבָא בְּהוֹן עַד דְּתְשֵׁיצֵי יָתְהוֹן: וּלְמָה לָא קַבֵּילְתָּא לְמֵימְרָא דַּיְיָ וְאִתְפְּנֵיתָא עַל בִּזְתָא וַעֲבַדְתָּא דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל דְּקַבֵּילִית לְמֵימְרָא דַּיְיָ וַאֲזָלִית בְּאוֹרְחָא דִּשְׁלַחְנִי יְיָ וְאֵיתֵיתִי יָת אֲגַג מַלְכָּא דַּעֲמָלֵק וְיָת עֲמָלְקָאָה גַּמְרִית: וְאַפְרֵישׁ עַמָּא מִן בִּזְתָא עָאן וְתוֹרִין קֳדָם דִּי חַרְמוּן לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּגִלְגָּלָא: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בַּעֲלָוָן וּבְנִכְסַת קוּדְשִׁין בְּקַבָּלָא לְמֵימְרָא דַּיְיָ הָא קַבָּלַת לְמֵימְרֵיהּ מִנִּכְסַת קוּדְשִׁין טַב לְאַצָּתָא לְמִלֵּי נְבִיּוֹהִי מִתְּרַב פַּטִּימִין: אֲרֵי כְּחוֹב גַּבְרָא דְּשָׁאֵלִין בְּקִיסְמָא כֵּן חוֹבַת כָּל גְּבַר דְּמַסְרֵיב עַל פִּתְגָמָא דַּיְיָ וּכְחוֹבֵי עַמָּא דְּטָעוּ בָּתַר טַעֲוָתָא כֵּן חוֹבַת כָּל אֱנָשׁ דִּפְצַר וּמוֹסִיף עַל מִלֵּי נְבִיָּא חֲלַף דְּקַצְתָּא בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ רַחֲקָךְ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא:

רדק

שריותך חזי הויתא שיט וגו׳ וכן אמר בדרש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימן והתחילו לעבור וראו שבט יהוד׳ והתחילו לרגמם באבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמי נדב ועבר עם כל שבטו ואחריו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימן צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים וכתיב בתריה שרי יהודה רגמתם וגו׳: עד כלות׳ אותם. עד כלות ישראל אותם ותהיה מ״ם כלותם על הפועל או תהיה על הפעול ותהיה מלת אותם הבאה אחריו תוספת ביאור: ותעט. כבר פירשנו המלה הזאת שהיא כמו ותשר או ותטה: אשר שמעתי בקול יי׳. זה אשר אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו יי׳ הלילה שאמר לו נחמתי והוא שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר יי׳ וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול את דבריו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול יי׳ ויש לפרשו כמשמעו כמו שתתפרש מלת אשר בכל מקו׳ שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר שאול תחילה הקימותי את דבר יי׳ אמר עוד את אמרת כי הקימותי את דבר יי׳ אשר שמעתי בקול יי׳ ואלך בדרך אשר שלחני: ואביא את אגג. כלומ׳ אם לא המיתיו עם האחרי׳ לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו ויומתו: ראשית החרם. פי׳ ממיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו וי״ת לשון תחלה קודם דיחרמון כלומר טרם שיחרימו ויקללו שלא יהנה אדם מהשלל לקחו העם הצאן והבקר לזבוח ליי׳ לא לדבר אחר: כי חטאת קסם מרי. חסר כ״ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וכת״י ארי כחובי גברי דשאלין בקסמיא וגו׳ כלומר כמו שחטא קסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהקב״ה ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע״ז וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו: וימאסך. הוי״ו כוי״ו ויפא אברהם את עיניו וכן הוא הפי׳ יען מאסת דבר יי׳ מאסך ממלך ר״ל ואת מהיות מלך:

רשי

הנה שמוע בקולו מזבח טוב להקשיב מחלב אילי׳. זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אילים: כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר. וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצר ויונתן תירגם ארי כחוב גברא דשאיל בקסמא כן חובת כל איניש דמסרב על מילי נבייא: הפצר. לשון תוספת וכן ויפצר בו הרבה עליו דברים: ירחתי

רלבג

החפץ ליי׳ בעולות וזבחים כשמוע בקול יי׳. הנה זה מבואר כי העולות והזבחי׳ יבאו על החטאים כמו שהתבאר בתור׳ ולזה הוא מבואר כי הוא יותר טוב שישמ׳ אדם מהחטא ולא יצטרך לאלו הקרבנות: הנה שמוע. למצות השם הוא טוב מהבאת הזבח ולהקשיב למצותיו הוא יותר מהקרבת חלב אילים על מזבח יי׳: כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר. אחשוב שיהיה וי״ו ותרפים כוי״ו נרדם ורכב וסוס ואיה וענה והרצון בו ואון ותרפי׳ כאמרו התרפים דברו און והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות השם בשיקיים קצתה לבד הנה הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוטא ולזה אמר שמואל לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול יי׳ וגו׳ שאע״פ שבמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו ושללם וענין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא ענין דומה למרי וזה כי הקוסם יגיד מה שיגיד באמצעות שפע מה עלול מן הש״י אלא שהשפע ההוא חסר כמו שאמ׳ ובארנו בספר מלחמות יי׳ וחסרון השפע ההוא איננו מצד מה שיגיע ממנו כי כבר היה צודק מצד ההוא אבל החסרון הוא מצד מה שחסר להגיע ממנו ולא אוכל לפרש בזה המקום לעומק זה הענין אבל אעשה בזה הלמוד השיריי והמשליי כי הוא בלתי מזיק בזה המקו׳. והמשל שיהיה בכאן מרקחת מורכב מסמים רבים וידע אדם סגולות סם אחד מהסמים ההם וטבעו בשלמות הנה עדיין לא ידע פעל המרקחת ההוא כי מצד הסמי׳ האחרים ישתנה הטבע ההוא ולא עוד אלא אפי׳ ידע טבע כל סם וסם מההרכבה בשלמות הנה עדיין לא יוכל לשפט באמתות על פעל המרקחת ההוא בגופותיו מה שלא ידע הצורה המתחדשת מההרכבה וכן הענין בעינו בקסם כי הכזב בו נכנס מזה הצד כמו שבארנו בספר מלחמ׳ יי׳ כי לפעמים יתגלה לקוסם מה שישפע מאחד מן הפשוטים או מיותר מאחד מהם ולא יתגלה לו מה שישפע מכל אחד מהם ולא מה שישפע מכללם וזה כלו בלתי מבואר בזה המקו׳ ולזה אמר שמואל כי חסרון הקסם הוא דומה למרי כי כמו שמה שחסר בקסם מההודעה מסיר בכללות הטוב שהיה ראוי שיגיע מההודעה ולא די בזה אלא שהרבה פעמים תהיה ההודעה החסרה סבה להגעת הרע כמו שבארנו בשני ממלחמות יי׳ כן הענין במי שימרה פי השם שיגרע ממצותו כי התועלת המכוון במצוה ההיא לא תתקיים אלא בכללה ויקרה גם כן קצתה זולת קצתה הפסד ורע תחת הטוב שכוון במצוה ההיא וזה כי הש״י צוה לעשות זאת הנקמה הנפלאה למען יוסרו שאר האומות מהנהגת זאת המדה הפחותה ולזה רצה שלא יהנו ישראל מנכסיהם כדי שלא יביא זה לחשב כי אהבת הממון הביא לישראל לזאת המלחמה עם שהחרמת כל שלל עמלק תועלת אחר והוא התועלת המגיע במה שצותה התורה שלא ליהנות בדבר מע״ז פן יביא זה להמשך אחר ע״ז אם יראה הנהגת מנכסיה היות נכסיו מבלתי׳ אולי ייחס זה למה שהגיע לו מע״ז וכן הענין בנכסי עם עמלק במוה כי בלי ספק היו רעותיהם ואמונותיהם נפסדות וכן יאמר שהאון שדברנו התרפי׳ הוא דומה להפצר ההוא בהתעסק בדבר יותר מן הראוי והרצון בהוספה על מצות השם יגיע ממנה חסרון כמו הענין בהוספה שנהיה בדבור אשר יהיה באמצע׳ התרפים כי שהוספה ההיא תהיה סבה לטעות הנופל בהודעה המגעת באמצעותם וזה כי התרפים הוא דבר מעורר הכח הדמיוני בהתעוררותו ידמה קצת דברים צודקים כמו הענין בחלומות הצודקים והרבה דברים כוזבים ידמה עמהם ויגיע לו רמוי הדברים הצודקים משפע עליוני יגיע אל הדמיון בעת היותו מתבודד מכח שאר הכחות המונעות המסיבות הגיע לו כמו הדברים הכוזבים מצד הדברים אשר הגיע רשומם בכח הדמיוני ויתערבו אלו הדמיונות בדמויים הצודקים ויהיה זה סבה לכזב המגיע בהודעה ההיא ולזה אמר הנביא אשר אתו חלום ידבר אתו חלום וגו׳ מה לתבן את הבר נאם יי׳ כי ההודעה המגעת באמצעות אלו הדמיונות תדמה לבר שבלתי נקי משתבן מצד הכזב המתערב בה מהצד שבארנו ולזה הוא מבואר שאין לגרוע ממצו׳ השם ית׳ ולא להוסיף עליה כי יתפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המצוה ההיא: יען מאסת את דבר יי׳ וימאסך ממלך. זהו מה שנוסף לו עתה מהעונש כי במה שחטא בראשונה לא נאמר לו אלא שממלכתו לא תקום ואולם עתה אמר לו שהשי׳ מאסו אותו מהיות מלך על ישראל וזה מורה שימי מלכותו יהיו מעטים כי הדבר הנמאס ירוחק:

ידאתי את העם · דואג האדומי שהיה חשוב ככולם : ויחזק בכנף מעילו · לפי פשוטו תשמעו שכשפנה שמואל ללכת אחר שאול אחז בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד ומדרש אגדה חלוקים אמוראים יש שאומרי' מעילו של שמואל קרע שאול ויש שאומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך : וגם נצח ישר' לא ישקר · ואם תאמר אשוב מעונני לפניו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממני שנתנה לו כי הקב"ה שהוא נצחונו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה שאמר ליתן : אגג מעדנות · אגג מפנקא : אכן סר מר המות · באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירות המות : כאשר שכלה נשים חרבך · להושיבם אלמנות מבעליהם שהייתם מזכים בחורי ישר' : וישסף · חתכו לארבעה ואין לתיבה זו דמיון ותרגו' וישסף ופסח ובתלמוד שלנו יש הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע : בית הלחמי · מבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית שמש בית אל קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבות כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי : ויחרדו

ואת דבריך · שאמרת לי במצות יי' ותי' ארי עברית על מימרא דיי' ובסרית על פתגמך : ללכת · בסגול באתנחתא : ויחזק בכנף מעילו · שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו · ובמדרש חולקין בו יש אומרי' כי שמואל קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו וי"א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין כטיעתן מסובתת : קרע יי' את ממלכות ישראל מעליך היום · ואף על פי שאמר לו זה בגלגל כשהעלה העולה ממלכתך לא תקום ועתה אמר לו היום אפשר שהחטא ההוא היה נמחל לו ע"י תשובה ומעשים טובים וכיון ששנה בחטא אמר לו היום נקרעה הממלכה ממך · ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמ' לו ממלכתך לא תקום כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך בממלכתו וזהו שאמר קרע יי' מעליך וכן אמר לו שמוא' כשהעלהו באוב ויקרע יי' את הממלכה מידך וגו' ולא עשית חרון אפו בעמלק הכה כי בדבר עמלק נגמר דינו : וגם נצח ישראל לא ישקר · אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישר' לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הקב"ה אבל יעמידהו כי לא ינחם כלומ' ולא ינחם על הטובה שדבר עליהם : כי לא אדם הוא להנחם · כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נשתנה לבבו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחילה אבל הקב"ה אין בו שינוי חפץ וכיון שהבטיח את ישראל לא ישקר להם הבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות יי' היה מאריך לו המלוכה ג"כ ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות יי' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אע"פ שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענשם כמו שכתוב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו וי"ת הפסוק כן ואם תימר איתוב מחובי וגו' כבעמוד : אגג מעדנות · כתרגומו מפנקא כלומ' הלך אליו כמהלך המלכים בתענוג כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה או פירושו הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בחר מותו מחייו וי"ת מעדנות קשורים מן התקשר מעדנות כימה כלומר בקשורים ובשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו : אכן סר מר המות · הגיע מרירות המות ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו : וישסף שמואל · כמו ויבקע כתרגומו ופסח כמו ופסחתיו וכן בדברי רז"ל הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע : גבעת שאול · איפשר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך נקראת על שמו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול : וי' נחם · כפעל עומד כי הוא קמוץ : מלא

נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל · והנצח וההוד · עד נצח לא יראו אור · לנצח נצחים : ולא יסף ה' בקריאה וס' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני · את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם · ויגד לשאול כי ברח דוד : ולא יסף שמואל לראות את שאול · ולא יסף עוד מלאך יי' להראה אל מנוח · ובקצת ספרי מסרה מונה גם פסוק עוד מלך מצרים ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים :

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי
כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ
כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃
וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי
וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה
אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל
לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃
וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל
מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב
מִמֶּךָּ׃ וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר
וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃
וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד
זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי
וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וַיָּשָׁב
שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל
לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ
אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן
סָר מַר־הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־
תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל
אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל׃
וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה
וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃
וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת־שָׁאוּל
עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל
אֶל־שָׁאוּל וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ
אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל׃
יו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל
עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל
וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל

ואמר שאול לשמואל חבית ארי עברית על מימרא דיי ובסרית על פיתגמך ארי דחלית מן עמא וקבלית למימריהון : וכען שבוק כען לחובי ותוב עמי ואסגוד קדם יי : ואמר שמואל לשאול לא איתוב עמך ארי קצתא בפתגמא דיי ורחקך יי מלמהוי מלכא על ישראל : ואסתחר שמואל למיזל ואיתקף בכנף מעיליה ואיתבזע : ואמר ליה שמואל אעדי יי ית מלכותא דישראל מינך יומא דין ויהבה לחברך דתקן עובדיה מינך : ואם תימר אתוב מחובי וישתבק לי בדיל דאעביד מלכו אנא ובני על ישראל לעלם כבר גזור עלך מן קדם מרי ניצחניה דישראל דלית קדמוהי שקר ולא תאיב ממה דאמר ארי לא כבני אינשא הוא דאמרין ומכדבין גזרין ולא מקיימין : ואמר חבית כען יקרני כען קדם סבי עמי וקדם ישראל ותוב עמי ואסגוד קדם יי אלהך : ותב שמואל בתר שאול וסגיד שאול קדם יי : ואמר שמואל קריבו לותי ית אגג מלכא דבית עמלק ואתא לותיה אגג מפנקא ואמ' אגג בבעו ריבוני מריר מותא : ואמר שמואל כמא דאיתכלת נשיא חרבך כן תתכל מנשיא אמך ופסח שמואל ית אגג קדם יי בגילגלא : ואזל שמואל לרמתא ושאול סליק לביתיה לגיבעתא דשאול : ולא אוסיף שמואל למחזיית שאול עד יום מותיה ארי איתאבל שמואל אל שאול ויי תב במימריה ארי אמליך ית שאול על ישראל : ואמר יי לשמואל עד אימתי את מתאבל אל שאול ואנא רחקתיה מלמהוי מלכא על ישראל ם

רלבג

נצח ישר' · הוא הש"י שהוא חוזק ישראל וכחם ותוחלתם כטעם ואומ' אבד נצחי והנה הרצון בנצח ישראל חיי ישראל שהוא הש"י כמו הדם שהוא חיי הגוף כי הדם יקרא נצח כטעם וית נצחם על בגדי : כבדני נא · כאשר ראה שמואל היות שאול מתביים מזקני העם והעם אז כשמע אליו לשוב עמו להשתחוות ליי' : וילך אליו אגג מעדנות · יתכן שבא אליו בשלשלאות ובכבלי ברזל למלאת מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח כטעם התקשר מעדנות כימה : ויאמר אגג אכן סר מר המות · ידמה שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור ונקשר בכבלי ברזל וכאשר ראה שמואל והיתה צורתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר באמת סר מרירות המות כי כבלתי בדמי שראוי שירחם עלי וכאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שינצל על יד שמואל אמר לו אין הענין כן כמו שאתה חושב אבל תדע כי מות תמות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מדה כנגד מדה כאשר שכלה נשים חרבך כשהרגת בעליהן כן תשכל מנשים אמך במותך : וישסף שמואל את אגג · ר"ל שחלקו בחרבו כאילו היה בוקע עצים למלאת מצות הש"י והנה היה בזה תועלת לתת יראה לכשהרים שלא ילחמו עם ישראל : ויאמר

מלא קרנך שמן· אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מזומן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מזומן אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר כשנמשח שלמה ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי יי׳ ואף על פי שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתוב ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי כי מלא הקרן היה שיעור ה המשיחה עם היציקה: לי מלך· ולא אמר לישראל מלך ר״ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצונו לא כשאול שעבר על מצותי: עגלת בקר· מצאנו כי אף על פי שהיה מבטיח הקב״ה הנביא או הצדיק אעפ״כ הוא כשמר מלכת במקום סכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקדוש ברוך הוא בעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת ושם נ״כ נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו ויירא יעקב מאד וייצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי יי׳ היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולו׳ אחר הבטחת האל ית׳ כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידי וגם פעמי׳ היו עושין התחבולות במצות האל כמו שכתו׳ ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן צוה לשמואל הנביא תחבולה אף על פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על מ מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש תחבולה איך ילך וזו היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב״ה עגלת בקר תקח בידך כי בכל מקו׳ היו רשאין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמות היה כל זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון ולמדו רז״ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלו׳ שהרי הקב״ה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך והראה לו שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס משום שנ׳ לא תנסו את יי׳ אלהיכם. וי״מ כי הקב״ה אמ׳ לו כך אני אמרתי לך שתלך בהצנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו למלך וזה שאמר וקראת לישי לזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו נ״כ במדרש מה שאמר לו הקב״ה למשה רבינו עבור לפני העם הזה לפי שאמ׳ לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הקב״ה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך: את אשר אומר אליך· ולמה לא אמר לו מתחילה שימשח דוד כדי שידעו כלם כי מיי׳ הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדים שם כאמר לו על פי הנבואה: ויחרדו וכומו· ויתקבצו לבאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים וכת״י לשון קבוץ ואתכנשו וים לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היה בעיר מי שחטא חטא גדול שיצטרך שמוא׳ הנביא לבא העיר וזהו שאמרו שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום אל תפחדו כי לזבוח ליי׳ באתי: ויאמר שלום בואך· הגדול שבזקנים אמ׳ ואפשר שמי היה: התקדשו· כתרגו׳ אזדמנו וכן ויקדש: בבואם· בבי״ת: ויאמר אך נגד יי׳ משיחו· פי׳ אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה צורה וקומה כשאול וחשב כי הקב״ה בוחר באנשי׳ יפה קומה וצורה למלכות כדי שיהא מוראו על העם וכן אמר בשאול הראיתם אשר בחר בו יי׳ כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה וצורה יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שיראו ממנו העם ובלבד שיהיה לבו טוב וישר ופי׳ נגד יי׳ משיחו כמו נכח יי׳ דרככם כלומר יי׳ יהיה עמו וי״ת תקין קדם יי׳ משיחיה וכן תרגם נכח יי׳ אתקין יי׳: אל תבט אל מראהו· בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אעפ״י שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני ידע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפי לבבו גבוה. שם בפלם גדול העצה וי״מ כי כאשר אמר נגד יי׳ משיחו על שאול בקש עוד שלא תסור המלוכה ממנו כמראה אליאב שלא היה יפה כמוהו בקש מיי׳ שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה וגבה קומתו: גם בזה

מלא ה׳ דגש בקריאה וסי׳ מלא שבוע זאת ונתנה לך· מלא את אמתחות האנשים· מלא קרנך שמן· מלא פניהם קלון· מבחר עצמים מלא· וחד ומלא חפניך גחלי אש: עגלת ה׳ וסימ׳ ולקחו זקני העיר· עגלת בקר תקח בידך· יחיה איש עגלת בקר· עד צער עגלת שלישיה· מצער חרנים עגלות שלישיה

ה׳ זה מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל־
יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי
מֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ
ג׳ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה
נ׳ עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ
לַיהוָה בָּאתִי: וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח
וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה
וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ:
וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
ח׳ חס׳ ו׳ בכ׳ לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ:
וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי
הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ
אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם
כ׳ תצטה על העלה לַזָּבַח: וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־
אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־
ל׳ ל׳ גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי לֹא
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה
ד׳ כ׳ פת׳ וכ׳ קמץ לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב: וַיִּקְרָא
יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי ש
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה:

א מַלֵּי קַרְנָךְ מִשְׁחָא וְאִיתָא
אֲשַׁלְחִינָךְ לְוָת יִשַׁי דְמִבֵּית לֶחֶם
אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי בִּבְנוֹהִי כָּשַׁר קֳדָמַי
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל
אֵיכְדֵין אֵיזֵיל וְאִם יִשְׁמַע שָׁאוּל
וְיִקְטְלִינַנִי וַאֲמַר יְיָ עֶגְלַת תּוֹרִין
תִּיסַב בִּידָךְ וְתֵימַר לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ
אָתֵיתִי: וְתַזְמִין לְיִשַׁי בְּשֵׁירוּתָא
וַאֲנָא אֲחַוֵּינָךְ יָת דְּתַעֲבֵד וְתִמְשַׁח
קֳדָמַי יָת דְּאֵימַר לָךְ: וַעֲבַד
שְׁמוּאֵל יָת דְּמַלֵּיל יְיָ וַאֲתָא לְבֵית
לֶחֶם וְאִתְכַּנָּשׁוּ סָבֵי קַרְתָּא ל
לִקְדָמוּתֵיהּ וַאֲמָרוּ שְׁלָם מֵיתָךְ:
וַאֲמַר שְׁלָם לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי
אִזְדַּמְּנוּ וְתֵיעֲלוּן עִמִּי לְשֵׁירוּתָא
וְזַמִּין יָת יִשַׁי וְיָת בְּנוֹהִי וּקְרָא לְהוֹן
לְנִכְסַת קוּדְשָׁא: וַהֲוָה בְּמֵעַלְהוֹן
וַחֲזָא יָת אֱלִיאָב וַאֲמַר בְּרַם תַּקִּין
קֳדָם יְיָ מְשִׁיחֵיהּ: וַאֲמַר יְיָ
לִשְׁמוּאֵל לָא תִסְתַּכַּל בְּחֶזְוֵיהּ
וּבְרוּם קוֹמְתֵיהּ אֲרֵי רַחֵיקְתֵּיהּ אֲרֵי
לָא כְמָא דְחָזָן בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי בְּנֵי
אֱנָשָׁא חָזַן בְּעֵינֵיהוֹן וְקֳדָם יְיָ גְּלֵין
מַחְשְׁבוֹת לִבָּא: וּקְרָא יִשַׁי
לַאֲבִינָדָב וְאַעְבְּרֵיהּ קֳדָם שְׁמוּאֵל
וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

דירמיה: ויעברהו ח׳ חס׳ בליש׳ העברה וסי׳ נבסר ביהושע סימן ד׳:

רשי

ויחרדו· מהרו לבאת לקראתו: ויאמר אך נגד יי׳ משיחו· ויאמר בלבו אך אמת הוא זה ההגון למלכו׳: אל תבט אל מראהו· אל יופי תארו: כי מאסתיהו· לפי שכעסן הוא כמה שכ׳ ויחר אף אליאב בדוד: כי לא אשר יראה האדם· אף על פי שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה כאן אני מודיעך שאינך רואה: ויעבר

רלבג

ויאמר שמוא׳ איך אלך ושמע שאול והרגני· ר״ל שאם ידע שאול שאני הולך למשוח מלך אחר יהרגני: ויאמר יי׳ עגלת בקר תקח בידך· ידמה שהרצון בזה שלקחה לזבוח זבח שלמים וכבר היה אפשר לו זה כי אז נתרו הבמות והיה אפשר לו ל להקריבו בבמת יחיד ואעפ״י שהיה המשכן בנוב· וכבר אמר לי אחד מחכמי דורינו שמור׳ שלמה הכשיא בפי׳ זה הפסוק דבר כאות מאד לפי הפשט וזה שהוא רואה שכבר בחר השם ית׳ עגלה להעיד על שכבר נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו והיה הולך לערוף העגלה ולזה לא היה לשאול לחקור איך היה הולך במקום ההוא עם העגלה כי העגלה תערף באי זה מקום ימצא בו החלל באדמה והיה אומר על צד מליצת השיר כי היה לשאול לירא מהריגתו כי אותה העגלה שהיה הכוכה בו לאמת מי הוא המכה ולזה היה לו להתרחק מהריגת שמואל והנה אמרו ואמרת לזבוח ליי׳ באתי לפי זה הפי׳ הוא לפי הנראה בעיני כי כאשר יבא לבית לחם ויתבאר להם שלא נמצא חלל באדמה על זה האופן יאמר לאנשי המקום והוא שהוא בא לזבוח ליי׳ וזה כאות מאד ולזה תמצא שלא קרם שמואל מאנשי בית לחם יהודה כי אם ישי ובניו כדי שלא יתגלה סודו: אך נגד יי׳ משיחו· יש שפירשו שהוא כאשר ראה אליאב בלתי ראוי למלוכה אמר על שאול כי נגד יי׳ משיחו וקרא משיחו שאול כי הוא היה משוח על יד שמואל והנה אמ׳ לו השם שלא יביט אל מראה שאול ואל גבה קמתו כי מאסהו כמו שקדם באמרו כי מאסת את דבר יי׳ וימאסך ממלך אלא שכבר יקשה לזה הפי׳ אמרו גם בזה לא בחר יי׳ כי לפי זה הפי׳ לא תהיה הוראה מדברי הש״י לשמו׳ שלא בחר באליאב אבל יראה ממנו הפך זה באולי והנראה בעיני כי אמר שמואל אך נגד יי׳ משיחו כאשר ראה אליאב חשב שיהיה הוא הראוי למלוכה מצד מראהו שהיה טוב וגובה קומתו שהוא ראוי למלך למען יהיה לו כח גבורה להלחם מלחמות יי׳ וענהו השם שלא יביט אל מראה אליאב ואל גובה קומתו כי מאסהו מצד שאין לבבו ישר כי הש״י יראה ללבב והנראה בעיני השם איננו ראוי למלך וכאשר הבין זה שמואל מדברי הש״י אז אמר לישי שיקרא לאחר מבניו כי לא בחר יי׳ בזה וקרא אל אבינדב אך קצר הכתוב ובסוף הענין נמשח דוד וידמה שכבר נמשח בשמן המשחה ולא צוהו בלכתו שם שימלא קרנו· והנה

גם בזה לא בחר יי׳ · לפי שלא אמר לו יי׳ ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך : לא בחר יי׳ באלה · בקמץ הבית והם שנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת בהלה : שאר הקטן · פועל עומד כמו נשאר וזה לבדו מן הקל : שלחה וקחנו · הביאהו כלומר קחנו על ידי שליח שיביאהו הנה : כי לא נסוב · פי׳ לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדם ישי ובניו ושאר הזקנים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד : עם יפה עינים · כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בכורים כמו ובכורים : וטוב רואי · שם בשקל ברי חולי וכן לא תשורנו עין רואי והספור הזה להודיע כי הגון היה למלכות כי יפה תואר היה : קום משחהו · קום ענין זירוז וכן קום עבור את הירדן הזה קומו ועברו לכם קום התהלך בארץ · ורבותינו ז״ל דרשו אמר לו הקב״ה משיחי עומד ואתה יושב קום משחהו : כי זה הוא · זהו שיהיה מלך לא כאשר חשבת אתה או פירושו זהו אשר אמרתי לך ו ומשחת לי את אשר אומר אליך י ויש בודרש זהו טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה ושמנו מזה כי אין מושחין בשמן ה המשחה אלא מלכי בית דוד בלבד : בקרב אחיו · לומר שנבחר מכלם : ותצלח רוח יי׳ אל דוד · כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם יי׳ על דוד וכן רוח יי׳ סרה מעם שאול תרגומו רוח גבורה מן קדם יי׳ דהות עם שאול עדת מיניה וזאת רוח ה הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והמזמורי׳ ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח יי׳ רוח הקדש ורוח גבורה : ובעתתו · בעתה אותו עד שלא היה ברעתו : מבעתך · דגש התי״ו לחסרון תי״ו למ״ר הפעל : עבדיך לפניך · לעשות מה שתצוה יאמ׳ אדונינו להם שיבקשו איש מנגן : יודע מנגן בכנור · יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שידע לנגן בכנור ותרג׳ גבר דידע לנגנא בכנורא : וגבור חיל · שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שנודעה גבורתו בדבר ה הארי והדוב : ואיש מלחמה · יודע בעניני המלחמה והורגל בה : ונבון דבר · כתרגומו וסוכלתן בעצה כלומר לכל דבר עצה הוא נבון כמו ונבון לחש : ואיש תאר · פי׳ תאר יפה וכן אנשי מדות מדות גדולות ותרג׳ וגבר שפיר בריוה : ויי׳ עמו · כי בכל אשר יעשה יצליח ובכל הדברים ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה : חמור לחם ונאד יין · חמור טעון לחם ונאד מלא יין ותרג׳ טעון חמרא בלחם וי״מ חמור כבור מן חמורתי׳ חמרים חמרים : נושא כלים · נושא כלי זיינו : רוח אלהים אל שאול · פי׳ רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה ותרג׳ רוח בישא מן קדם יי׳ : ורוח לשאול · מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה :

וטוב

שלחהו וסימ׳ שלחה הנער אתי · ויאמר שמואל אל ישי · וישלח שאול מלאכים · שלחה נא לי אחד ·
ודליותיו שלחה לו · ואת תעלותיה שלחה : וטוב י״ו וסימ׳ ויצמח יי׳ אלהים · ובערת דם הנקי מישראל ·
למעןתחיון · וישלח ויביאהו · יאמר נא אדננו · והיה בהיות רוח אלהים · ויקרא אכיש אל דוד · עדנו

וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־ ט׳
בָחַר יְהוָה : וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו ט׳
לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי לֹא־בָחַר יְהוָה בָּאֵלֶּה : ב׳ ויתגור דוד
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי הֲתַמּוּ
הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה ל׳ · ה׳ קמץ וכל אה״ף דכו׳
רֹעֶה בַּצֹּאן וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ כִּי לֹא־נָסֹב עַד־ ו׳
בֹּאוֹ פֹה : וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא
אַדְמוֹנִי עִם־יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי ח׳ · ו׳
וַיֹּאמֶר יְהוָה קוּם מְשָׁחֵהוּ ל׳
כִּי־זֶה הוּא : וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־קֶרֶן ל׳
הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו ו
וַתִּצְלַח רוּחַ־יְהוָה אֶל־דָּוִד מֵהַיּוֹם ה׳ נקיפ׳ · ג׳
הַהוּא וָמָעְלָה וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ ב׳
הָרָמָתָה : וְרוּחַ יְהוָה סָרָה מֵעִם ג׳
שָׁאוּל וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ־רָעָה מֵאֵת יְהוָה ל׳
: וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־שָׁאוּל אֵלָיו הִנֵּה־
נָא רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה מְבַעִתֶּךָ : ל׳
יֹאמַר־נָא אֲדֹנֵנוּ עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ
יְבַקְשׁוּ אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר וְהָיָה
בִּהְיוֹת עָלֶיךָ רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה וְנִגֵּן
בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ : וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־ ח׳
עֲבָדָיו רְאוּ־נָא לִי אִישׁ מֵיטִיב לְנַגֵּן
וַהֲבֵיאוֹתֶם אֵלָי : וַיַּעַן אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן
לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל ג׳
וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר ב׳
וַיהוָה עִמּוֹ : וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים
אֶל־יִשַׁי וַיֹּאמֶר שִׁלְחָה אֵלַי אֶת־דָּוִד ו׳
בִּנְךָ אֲשֶׁר בַּצֹּאן : וַיִּקַּח יִשַׁי חֲמוֹר
לֶחֶם וְנֹאד יַיִן וּגְדִי עִזִּים אֶחָד וַיִּשְׁלַח
בְּיַד־דָּוִד בְּנוֹ אֶל־שָׁאוּל : וַיָּבֹא דָוִד
אֶל־שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ ב׳
מְאֹד וַיְהִי־לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים : וַיִּשְׁלַח ל׳
שָׁאוּל אֶל־יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד־נָא דָוִד
לְפָנַי כִּי־מָצָא חֵן בְּעֵינָי : וְהָיָה בִּהְיוֹת
רוּחַ־אֱלֹהִים אֶל־שָׁאוּל וְלָקַח דָּוִד
אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְרָוַח לְשָׁאוּל ל׳

ואעבר ישי שמה ואמר אף בדין לא רעוא קדם יי : ואעביר ישי שבעא בנוהי קדם שמואל ואמר שמואל לישי לא רעוא קדם יי באילין : ואמר שמואל לישי השלימו עולימיא ואמר עוד א אשתאר זעירא והא רעי בענא ואמר שמואל לישי שלח ואיתיניה ארי לא נסתחר עד מיתוהי הכא : ושלח ואייתיה והוא סמוק עינוהי יאין ושפיר בריויה ואמר יי קום משחיה ארי דין הוא : ונסיב שמואל ית קרנא דמשחא ומשח ית דוד בגו אחוהי ושרת רוח נבואה מן קדם יי על דוד מיומא ההוא ולעילא וקם שמואל ואזל לרמתא : ורוח גבורא מן קדם יי דהוות עם שאול עדת מיניה ומבעתא ליה רוח בישא מן קדם יי : ואמרו עבדי שאול ליה הא כען רוח בישא מן קדם יי מבעתא לך : יימר כען ריבוננא עבדך קדמך יבעון גברא דידע לנגנא בכנורא ויהי כד תשרי עלך רוח בישא מן קדם יי וינגן בידיה וייטב לך : ואמר שאול לעבדוהי חזו כען לי גברא דמוטיב לנגנא ותיתוניה לותי : ואתיב חד מעולימיא ואמר הא חזיתי בר לישי דמבית לחם ידע לנגנא וגבר חילא וגבר עביד קרבין וסוכלתן בעיצה וגברא שפיר בריוה ומימר דיי בסעדיה : ושלח שאול איזגדין לות ישי ואמר שדר לי ית דוד ברך די בענא : ונסיב ישי טעון חמרא טעון דלחמא וגרב דחמר וגדיא בר עיזי חד ושדר ביד דוד בריה לות שאול : ואתא דוד לות שאול ושמיש קדמוהי ורחמיה לחדא והוות ליה נטיל זינין : ושלח שאול לות ישי למימר ישמש כען דוד קדמי ארי אשכח רחמין קדמי : והוות כד שריא רוח בישא מן קדם יי לות שאול ונסיב דוד ית כנורא ומנגן בידיה ומתרוח לשאול

רשי

ויעבר ישי שמה · הוא שמעא : שאר הקטן · נשאר הקטן : לא נסב · לאכול כל מושב סעודה קרוייה הסבה · ותצלח רוח יי׳ · רוח גבורה : עבדיך לפניך · הנה עבדיך לפניך אשר יעצו מבותיך : אחד מהנערים · מיוחד שבהם דואג האדומי : יודע נגן · כל עצמו נתכוון להכניס רוח רעה על שאול ב בדוד שיתקנא בו : באפס

ויביאהו ה׳ מ״ל וכל דהדכו׳ כמ״א ולתשובת הזאת

רלבג

והנה ספר שהיום ההוא נלחה רוח יי׳ אל דוד בדרך שהיה מצליח בכל אשר היה עושה וסרה רוח יי׳ מעם שאול שהיתה לו תחלה בכל אשר יפנה ונסבב השי׳ שבעתהו רוח רעה להמיתו ב בלא עתו כי מאסהו ממלך עם שזה היה כלי להתקרב דוד אל המלוכה ברוך השם אשר לו נתכנו עלילות : וגבור חיל ואיש מלחמה · הנה קרא גבור חיל מי שהוא בעל אומץ ותוקף ואיש מלחמה מי שהוא יודע להמציא תחבולות עם אויביו וינצחם והנה תאר דוד באלו התארים כימי שים לו אלו ה המדו׳ יותר ראוי לבא בהיכל מלך ואף על פי שלא היה המבוקש ממנו תחלה כי אם שיהיה מטיב לנגן : ונבון דבר · הוא האיש המכלכל דבריו ב במשפט ובתבונה : ואיש תאר · ולזה הוא יותר ראוי לבא בהיכלי מלך : ויי׳ עמו · כל אשר הוא עושה יי׳ מצליח ולזה אפשר שתסור הרוח הרעה ממך בהיותו עמך כי מברכת המצליחי׳ יתברכו אדוניהם עם שזה גם כן היה סבה אל שיהיה דוד ראוי יותר לבא בהיכלי מלך ולזה שבחוהו בכל אלו התארים כי כבר ימצאו רבים מטיבים לנגן אך אינם שלמים באלו הענינים כדוד ולזה בחרוהו מבין שאר המנגנים : איש

אדנינו ל׳ חס׳ דחס׳ גדול אדונינו וכב כת מ״ל דמ״ל

מדבר ותנה יהונתן׳ מקול מפלתו הרשעתי · ועמהם הלוים שמעיהו · יגיע כפיך כי תאכל · כל ימי עני
רעים · תאות אדם חסדו · ויצא המן ביום ההוא · וטוב לא יהיה לרשע · וטוב משניהם את :

רדק

וטוב לו. פעל עבר: באפס דמים. הא״ס רנוסה והוא שם מקום ובדברי הימים בפס דמים נזכר במלחמת דוד. ובדרש רבי יוחנן אמר בחלק שמקתא ור׳ שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל: עומדים אל ההר מזה. וכבר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים: ויצא איש הבינים. לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבינים ויש בו דרש ועוד כתבנו ות״י ונפק גבר׳ מביניהון: וכובע נחשת. מלשל וכן וקובע ישועה בראשו ותרגום מגבעת קובעין והוא אחד בכ״ף ובקו״ף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז״ל גרי מקולס נקרא כן לפי כשהיו צולין הפסח היו תולין בני מעיו חוצה לו למעלה מראשו ונראה ככובע על הראש: ושריון קשקשים. ת״י ושריון גלבין בכ״ף ויש נוסחאות כתוב בבי״ת והוא קלפין שתרגום קשקשת ובדברי רבו׳ ז״ל לובשי שריון קליפה ופי׳ כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעת כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת: שקלים נחשת. שקלי נחשת כמו סיגים כסף: ומצחת נחשת. ת״י וטרקלילין דנחש פי׳ שם של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן נושאות הנערות שם הזהב או כסף על מצחן ואותו נקרא מצחה על דרך האמת: וכידון נחשת. ת״י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי ותרגום כטה בכידון ברומח נראה כי זה אשר היה בין כתפי גלית היה בדמות רומח אבל היתה לו תכונ׳ אחרת במקצת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון זהו רומח כמו נטה בכידון והוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם שזה לא נזכר וזה היה לו בין כתפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו: כמנור אורגים. תרגם יונתן כאכסין דגרדאין והוא יתד ה האורג: שקלי ברזל. כמו שקלי ברזל וכן סיגי׳ כסף ומה שאמר למעלה שקלים נחשת והנה אמ׳ שקלי׳ ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר ש שוקלים הזהב שוקלים בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכ׳ זכר בה שקלי ברזל: הלא אנכי הפלשתי. כלו׳ אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם: ואתם עבדים לשאול. כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככם לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק כן ויקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו׳ כבעמוד:

רשי

באפס דמים. כך שם המקו׳: איש הבינים. גבור ליצא מתערכתו לעמוד בין שתי המערכות: ושריון קשקשים. מין קשקשות דגים עשויין מברזל שפלים על גבי השריון קשקשת לכל נקב: ומצחת נחשת. כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין נ״סל בלע״ז והיתה מגעת לו עד רגליו: וכידון נחשת. ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתיפיו להגין על צוארו מן החרב: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין איכסובלא בלע״ז: שש מאות שקלים. כל השקלים האמורים בנביאים מנים: למה תצאו כולכם לערוך מלחמה. ילחם אחד כנגדי בשביל כולכם ובתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו׳: הלא אנכי הפלשתי. אינו לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואף על פי שנלחמתי להם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופנחס ושביתי את הארון ואתם כ כעשיתם עבדי׳ לשאול ולא יושיע אתכם מ מימיו בגבורתו: ברו לכם איש. בררו לכם איש את שאול וירד אלי: אפרתי

ויאספו י׳ פתחין בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שמות. וסימ׳ בלשון תרגום סב״א שלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא: עומדים אל ההר עמידה אל י׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ופלשתים עמדים אל ההר מזה ב׳ בפסוק׳ וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי. ויעמד המלך אל יד השער. וילך הנביא. כ׳ יעמד

וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה:

יז ויאספו פלשתים את־מחניהם למלחמה ויאספו שוכה אשר ליהודה ויחנו בין־שוכה ובין־עזקה באפס דמים: ושאול ואיש־ישראל נאספו ויחנו בעמק האלה ויערכו מלחמה לקראת פלשתים: ופלשתים עמדים אל־ההר מזה וישראל עמדים אל־ההר מזה והגיא ביניהם: ויצא איש־הבנים ממחנות פלשתים גלית שמו מגת גבהו שש אמות וזרת: וכובע נחשת על־ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת־אלפים שקלים נחשת: ומצחת נחשת על־רגליו וכידון נחשת בין כתפיו: וחץ חניתו כמנור ארגים ולהבת חניתו שש־מאות שקלים ברזל ונשא הצנה הלך לפניו: ויעמד ויקרא אל־מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו־לכם איש וירד אלי: אם־יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם־אני אוכל־לו והכתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם אתנו: ויאמר הפלשתי אני חרפתי את־מערכות ישראל היום הזה תנו־לי איש

תרגום

ותאיב ליה ומסתלקא מניה רוחא בישא: וכנשו פלשתאי ית משריתהון לאגחא קרבא ואיתכנשו לשוכה די לשיבט יהודה ושרו בין סוכו ובין עזקה באפס דמים: ושאול ואנש ישראל איתכנשו ושרו במישר בוטמא וסדרו קרבא לקדמות פלשתאי: ופלשתאי קיימין על טורא מכא וישראל קיימין על טורא מכא וחילתא ביניהון: ונפק גברא מביניהון ממשירית פלשתאי גלית שמיה מגת רומיה שיתא אמין וזירתא: וקולס דנחש על רישיה ושריין גלבין הוא לביש ומתקל שיריונא חמשא אלפין תקלי נחשא: וטרקלילין דנחש על ריגלוהי ומסחפא דנחש נפיק מן קולסא ומטל דנחש בין כתיפוהי: ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין ושיננא דמורניתיה מתקל שית מאה תקלי ברזלא ונטיל תריסא אזיל קדמוהי: וקם ואכריז על סדרי ישראל ואמר להון למה תיפקון לסדרא קרבא הלא אנא פלישתאה ואתון עבדין לשאול אנא הוא גלית פלישתאה דמן גת דקטלית תרין בני עלי כהני חפני ופינחס ושביתי ית ארון קיימא דיי ואבילית יתיה לבית דגון טעוותי והוה תמן בקירוי פלשתאי שבעא ירחין אף כל קרב וקרב דהוו להון לפלשתאי אנא נפיק בריש חילא ונצחנא בקרבא ורמינא קטילין כעפרא דארעא ועד כען לא אכשרו יתי פלשתאי למהוי רב אלפא עליהון ואתון בני ישראל מה גבורא עבד לכון שאול בר קיש דמן גבעתא דמניתון יתיה מלכא עליכון אם גבר גבר הוא ייחות ויעביד קרבא עמי ואם גבר חלש הוא בחרו לכון גברא וייחות לותי: אם יכול לאגחא קרבא עמי ויקטלינני ונהי לכון לעבדין ואם אנא איכול ליה ואקטלינֵיה ותהון לנא לעבדין ותפלחון יתנא: ואמר פלשתאה אנא חסדית ית סידרי ישראל יומא דין למימר איתו לי גברא

ויאלסם׳ כתחין וסי׳ סב״א שלוי שלחו ושלחו פלישתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא

Masorah notes: נ׳ בטע׳ לע׳ · יב · נ׳ · יד · ז · לג׳ נ׳ כסי׳ ול׳ בתאר · קרית״ ־נ׳ חס׳ · ל׳ ל׳ בטע׳ · ל · ל · יתן ק · כ׳ חס׳ כי יתן · לג׳ ל · ל · ל׳ זקף קמץ ויד כית כן יבא

רלבג

איש הבינים. קראו כן לפי שהיה הולך בין מערכת פלשתים ובין מערכת ישראל והנה זה האיש היה לפי מה שאחשב שר אחד משרי פלשתים וזהו אמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי ובזה היה מתפאר כנגדם כי אף על פי שאין מתכונתו השרים והסגנים להלחם כי אם עם השרים והסגני׳ אשר כנגדם הנני מתיר עצמי להלחם עם אי זה שיהיה במחנה רב כמו מחנה ישרא׳ ובזה האופן חרף מערכות ישראל שהוא כאילו אמ׳ שאין בהם איש יוכל להלחם עמו: ושריון קשקשים. הם פלט״אש בלע״ז והורה על חוזק כח גבורתו משקל כלי המלחמה שהיה נושא שהיה רב מאד לפי מה שנזכר: וכידון נחשת בין כתפיו. אחשוב שהוא גורג׳ירה עשויה מפלטאש סביב צוארו: ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא יתד הארג שהוא גם מאד בוחס אל הכהוג משעור עץ אחנית והנה היה משקל ברזל חניתו קרוב משלישית ככר וזה ענין כפלא מאד מורה על כח הפלשתי הזה: זקן

מלך בבל אל אם. וירדו מאניותיהם. אל העומדים לפניו לאמר. אל העמד לנגדי. והוא בא ויעמד אל אדניו. אל דרך עמרי וצפי:

אפרתי · בית לחם יושבת בארץ אפרת : ולו שמנה בנים · ומה שכתוב בדברי הימים אוצם השביעי ודוד השביעי ולא כתב יותר יש לומר שאחד מת בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם : באנשים · נמנה בכנסיית החשובים : ודוד הוא הקטן · שהיה בבית שאול מקודם לכן לנגן לפניו ודוד היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו :

ודוד בן איש אפרתי הזה · אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול וזכרו הנה לספר ענייננו היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה נוטש הצאן מכל וכל ולא היה בזאת המלחמה כי שלשת בניו ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם השלשה היו במלחמה וישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא ב באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה ששלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת ענייניהם ושלח להם מה ששלח ולפיכך היה כל הספור הזה הנה : זקן בא באנשי' · באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לבאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו וב"ת באנשים פתוחה ואין בו ידיעה ות"י בא באנשי' מני בבחיריא ורז"ל אמרו בא באנשי' זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא : וילכו · ואחר כך אמר הלכו ר"ל אותם שהיו רגילים ללכת אחרי שאול : והשלישי שמה · הוא שמעה הנזכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי הימים ושמעה השלישי : השכם והערב · בקר וערב כדי להבהילם · ובדרש כדי לבטל מהם קרית שמע שחרית וערבית : ויתיצב ארבעים יום · התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם · ובדרש ארבעי' יום כנגד ארבעי' יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שירד משה מן ההר קבלו התורה · ובדרש אחר ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה נעמי ובזכותה כתלה לבנה ארבעים יום ואמרו כי ערפה אם גלית זו היא ערפה : איפת הקליא הזה · בא על דרך בעלי הה"א והאלף בסקל כביא כסיא והאלף בו תמורת הה"א למ"ד הפעל וכמוהו ול תתן עליגו רס כקי : ועשרה לחם · ת"י ועסרא טולמין דלחמא הדין פירוש חלות לחם : והרץ המחנ' לאחיך · אמ' לו שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו : חריצי החלב · כתרגומו גובנין דחלבא : לשר האלף · פי' שר האלף ששמו כמנה בו : ואת ערובתם תקח · המשכונות ששמו על הוצאותם כי כן מנהג אנשי החיל לפי ש שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם וי"ת וית טבהון תיתי כלומר ענייניהם תקח ותאמר ותגיד לי ודעת רז"ל שיקח מהם גיטין לנשותיהם טרם המלחמה אמרו ערובתם דברי' המעורבים בינו לבינם כלומר הקדושין

ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי · ויאמרו ל' פתח לכה והייה לנו לקצין · תנו לי איש ונלחמה יחד דגלית · ונלחמה אתם במישור · ונמסר גם כריש שפטים : והשלישי ג' חס' וסימ' נמסר בסדר וישמע יהרו · ואת אחיך ב' וסי' תפקד לשלום ואת ערבתם תקח · במיטב הארץ הושב את אביך :

וְנִלָּֽחֲמָ֖ה יָֽחַד׃ וַיִּשְׁמַ֤ע שָׁאוּל֙ וְכָל־ ד' ב' בסיפ'
יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־דִּבְרֵ֥י הַפְּלִשְׁתִּ֖י הָאֵ֑לֶּה
וַיֵּחַ֥תּוּ וַיִּֽרְאוּ֖ מְאֹֽד׃ ל'
וְדָוִ֗ד בֶּן־אִ֨ישׁ אֶפְרָתִ֜י הַזֶּ֗ה מִבֵּ֥ית
לֶ֙חֶם֙ יְהוּדָ֔ה וּשְׁמ֣וֹ יִשַׁ֔י וְל֖וֹ שְׁמֹנָ֣ה
בָנִ֑ים וְהָאִישׁ֙ בִּימֵ֣י שָׁא֔וּל זָקֵ֖ן בָּ֥א
בַֽאֲנָשִֽׁים׃ וַיֵּ֨לְכ֜וּ שְׁלֹ֣שֶׁת בְּנֵֽי־יִשַׁ֗י ג' ב' קמץ וא' פתח
הַגְּדֹלִ֛ים הָלְכ֥וּ אַחֲרֵֽי־שָׁא֖וּל לַמִּלְחָמָ֑ה
וְשֵׁ֣ם ׀ שְׁלֹ֣שֶׁת בָּנָ֗יו אֲשֶׁ֤ר הָֽלְכוּ֙ ל'
בַּמִּלְחָמָ֔ה אֱלִיאָ֣ב הַבְּכ֔וֹר וּמִשְׁנֵ֖הוּ
אֲבִֽינָדָ֑ב וְהַשְּׁלִשִׁ֖י שַׁמָּֽה׃ וְדָוִ֖ד ה֣וּא ג' חס' וכל ד"ה דכו' כמ"ז
הַקָּטָ֑ן וּשְׁלֹשָׁה֙ הַגְּדֹלִ֔ים הָלְכ֖וּ אַחֲרֵ֥י
שָׁאֽוּל׃ וְדָוִ֛ד הֹלֵ֥ךְ וָשָׁ֖ב מֵעַ֣ל שָׁא֑וּל ג'
לִרְע֛וֹת אֶת־צֹ֥אן אָבִ֖יו בֵּֽית־לָֽחֶם׃
וַיִּגַּ֥שׁ הַפְּלִשְׁתִּ֖י הַשְׁכֵּ֣ם וְהַעֲרֵ֑ב ל'
וַיִּתְיַצֵּ֖ב אַרְבָּעִ֥ים יֽוֹם׃
וַיֹּ֨אמֶר יִשַׁ֜י לְדָוִ֣ד בְּנ֗וֹ קַח־נָ֤א לְאַחֶ֙יךָ֙
אֵיפַ֤ת הַקָּלִיא֙ הַזֶּ֔ה וַעֲשָׂרָ֥ה לֶ֖חֶם הַזֶּ֑ה ל' ומל'
וְהָרֵ֥ץ הַֽמַּחֲנֶ֖ה לְאַחֶֽיךָ׃ וְ֠אֵת עֲשֶׂ֜רֶת ל' וכל הגלת אבתר דכו'
חֲרִצֵ֤י הֶֽחָלָב֙ הָאֵ֔לֶּה תָּבִ֖יא לְשַׂר־הָאָ֑לֶף נ' י"נ
וְאֶת־אַחֶ֙יךָ֙ תִּפְקֹ֣ד לְשָׁל֔וֹם וְאֶת־ ב'
עֲרֻבָּתָ֖ם תִּקָּֽח׃ וְשָׁא֤וּל וְהֵ֙מָּה֙ וְכָל־ ל' ל'
אִ֣ישׁ יִשְׂרָאֵ֔ל בְּעֵ֖מֶק הָאֵלָ֑ה נִלְחָמִ֖ים
עִם־פְּלִשְׁתִּֽים׃
וַיַּשְׁכֵּ֨ם דָּוִ֜ד בַּבֹּ֗קֶר וַיִּטֹּ֤שׁ אֶת־הַצֹּאן֙
עַל־שֹׁמֵ֔ר וַיִּשָּׂ֣א וַיֵּ֔לֶךְ כַּאֲשֶׁ֖ר צִוָּ֣הוּ י'
יִשָׁ֑י וַיָּבֹא֙ הַמַּעְגָּ֔לָה וְהַחַ֗יִל הַיֹּצֵא֙ אֶל־ ל'
הַֽמַּעֲרָכָ֔ה וְהֵרֵ֖עוּ בַּמִּלְחָמָֽה׃ ל'
וַתַּעֲרֹ֤ךְ יִשְׂרָאֵל֙ וּפְלִשְׁתִּ֔ים מַעֲרָכָ֖ה ל'
לִקְרַ֥את מַעֲרָכָֽה׃ וַיִּטֹּשׁ֩ דָּוִ֨ד אֶת־
הַכֵּלִ֜ים מֵעָלָ֗יו עַל־יַד֙ שׁוֹמֵ֣ר הַכֵּלִ֔ים י' מל'
וַיָּ֖רָץ הַֽמַּעֲרָכָ֑ה וַיָּבֹ֕א וַיִּשְׁאַ֥ל
לְאֶחָ֖יו לְשָׁלֽוֹם׃ וְה֣וּא ׀
מְדַבֵּ֣ר עִמָּ֗ם וְהִנֵּ֣ה אִ֣ישׁ הַבֵּנַ֡יִם עוֹלֶה֩ גָּלְיָ֨ת הַפְּלִשְׁתִּ֤י שְׁמוֹ֙ מִגַּ֣ת

וּנְגִיחַ קְרָבָא כַּחֲדָא׃ וּשְׁמַע שָׁאוּל
וְכָל יִשְׂרָאֵל יַת פִּתְגָמֵי פְּלִשְׁתָּאָה
הָאִילֵין וְאִתְבָּרוּ וּדְחִילוּ לַחֲדָא׃
וְדָוִד בַּר גְּבַר אֶפְרָתִי הָדֵין מִבֵּית
לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה וּשְׁמֵיהּ יִשַׁי וְלֵיהּ
תְּמַנְיָא בְנִין וְגַבְרָא בְּיוֹמֵי שָׁאוּל
סִיב מָנֵי בִּבְחִירַיָא׃ וַאֲזַלוּ תְּלָתָא
בְּנֵי יִשַׁי רַבְרְבַיָא אֲזַלוּ בָּתַר שָׁאוּל
לִקְרָבָא וְשׁוּם תְּלָתָא בְנוֹהִי דַּאֲזַלוּ
לִקְרָבָא אֱלִיאָב בּוּכְרָא וְתִנְיָנֵיהּ
אֲבִינָדָב וּתְלִיתָאָה שַׁמָּה׃ וְדָוִד
הוּא זְעֵירָא וּתְלָתָא רַבְרְבַיָא אֲזַלוּ
בָּתַר שָׁאוּל׃ וְדָוִד אֲזַל וְתָב מִלְוַת
שָׁאוּל לְמִרְעֵי יַת עָנָא דַּאֲבוּהִי בֵּית
לָחֶם׃ וְקָרֵיב פְּלִשְׁתָּאָה וּמַקְדִּים
וּמַחְשִׁיךְ וְאִתְעַתַּד אַרְבְּעִין יוֹמִין׃
וַאֲמַר יִשַׁי לְדָוִד בְּרֵיהּ סַב
כְּעַן לַאֲחָךְ מְכִילְתָּא דְּקַלְיָא הָדֵין
וְעַסְרָא טוּלְמִין דְּלַחְמָא הָדֵין
וְאוֹבֵיל לְמַשְׁרִיתָא לַאֲחָךְ׃ וְיַת
עֲסַר גּוּבְנִין דַּחֲלָבָא הָאִילֵין תּוֹבֵיל
לְרַב אַלְפָּא וְיַת אַחָךְ תִּסְעַר
לִשְׁלָם וְיַת טִיבֵיהוֹן תַּיְתֵי׃
וְשָׁאוּל וְאִינוּן וְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל
בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא מְגִיחִין קְרָבָא עִם
פְּלִשְׁתָּאֵי׃ וְאַקְדִּים דָּוִד בְּצַפְרָא
וּשְׁבַק יַת עָנָא עַל נַטְרָא וּנְסֵיב
וַאֲזַל כְּמָא דְּפַקְדֵיהּ יִשַׁי וַאֲתָא
לְכַרְקוֹמָא וּמַשִּׁירְיַת עָבְדֵי קְרָבָא
נָפְקוּ לְסִידְרָא וְיַבִּיבוּ בִקְרָבָא׃
וְסַדָּרוּ יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתָּאֵי סִידְרָא
לְקֳדָמוּת סִידְרָא׃ וּשְׁבַק דָּוִד
יַת מָנַיָא דִּי עֲלוֹהִי עַל יַד נָטִיר
מָנַיָא וּרְהַט לְסִידְרָא וַאֲתָא וּשְׁאֵיל
לַאֲחוֹהִי בִּשְׁלָם׃ וְהוּא מְמַלֵּיל
עִמְּהוֹן וְהָא גַּבְרָא מְבֵינֵיהוֹן סָלֵיק
גָּלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה שְׁמֵיהּ מִגַּת

השכם והערב · אמרו רבותינו כדי לבטלן מקרית שמע : חריצי חלב · גובנין דחלבא : לשר האלף · אני אומר לשר של אותו אלף שאני מתכו שלכל השבטים היו שרי א אלפים לפי אלפיהם ואני שמעתי לשר האלף זה יהונתן שאמור ע עליו ואלף היו עם י יהונתן בגבעת בנימן : ואת ערובתם תקח · ואת ערובת הצלתם ושלומם תקח באזניך ובלבך ותגיד לי וכן תרגם יונתן וית טיבהון תייתי : ערובתם · לשון הצלה כמו ערוב עבדך לטוב גרכטי"ם בלע"ז ורבותינו אמ' וגט כ כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם ל להפריד עירוב שביכו לביכה : המעגלה · סביבות המחנ' שוטים מעגל והיוצא חוץ לא לפנים ולא לאחור מ מתחייב לפנים שמא ירוכו עליו בני מערכו' האויבי' לאחור מבקש הוא לנוס : ותערך ישרא' · מערכת ישרא' : שומר הכלי' · של בני הצבא : מתערות

רלבג

זקן בא באנשים · ר"ל בא במדרגת האנשים הישישים או יהיה הרצון באמרו בא ב באנשי' שלגודל מעלתו היה בא כאשר יבא עם חברה נכבדת מ מאנשים שלמים רבים היו מלוים אותו : תביא לשר האלף · ר"ל שר האלף אשר היו שלשת בני ישי תחתיו ולזה צוה שיזכור לו אחיו לשלום בתתו לו זה המתן למען ימצאו חן בעיני שר האלף שהוא עליהם : ואת ערובתם תקח · ידמה לפי מה שאחשו' שהם שלחו לאביהם ישלח להם המצטרך למזון ונתנו ביד השליח ערבון יביא לאביהם למען יתן לו האמנ' עם שכבר היה הערבון ההוא נכר לאביהם שהוא משלהם ולזה אמר ישי שיקח עמו ערובתם להביא להם על הדר שאמ' קח נא לאחיך איפת הקליא הזה או יהיה הרצון בזה שיקח עמו להביא להם ערובתם שנהגו למשכן הערבון ההוא במחנה כשהיו במלחמה כדי שיספיק להם כל ימי היותם במחנה וזה כי מה שנשא להם מהמזון לא יספיק להם כי אם לזמן מועט ולזה הוצרך ישי לצוות לדוד שיביא להם ערובתם : נלחמים עם פלשתים · ר"ל שהיו משתדלים להלחם עם פלשתים : ויבא המעגלה · ר"ל במחנה ונקרא כן לפי שיושבים בעגול להשמר שלא יבאו עליהם האויבים בכל צד מצדדי המחנה · והנה

והנשואין שביניהם והגט מסלק אותם : המעגלה · לפי שהמחנה הוא בסבוב לפיכך קורא אותו מעגל וי"ת לכרקומא וכן תרגם אנקלוס ובנית מצור ותבני כרקומין וכן בדברי רז"ל עיר שכבשה כרקום ובניין המצור הוא שבונין סביב המחנה בפסין ובשלשלאו' שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שזגין ושלשלאות וכלבים מקיפין והענין הזה להבדיל העיר או המחנה האחר כמו שכתוב והרעו במלחמה : ותערוך ישראל · עדת ישראל : שומר הכלים · שהיה שומר כלי אנשי המחנה בגדיהם ואשר עמהם : מתערות

שומר ו' מלאים וסי' ויטש את הצאן על שומר · הנה לא ינום · שוא שקד שומר · שומר יי' את כל אהביו · ארח לחיים שומר מוסר · צנים פחים · שומר הברית והחסד · שומר מצוה לא ידע · שומר הבגדים · ואת שומר ואת תותם : עולה ה' מלאים בליש' בקריאה וסימ' מן ההר החלק העלה שעירה · והנה איש הבינים עולה · והעולה מתוך הפחת יפול · ואל הבהף בחוצה · בקנה אף על עולה :

ממערות פלשתים. כן הוא כתיב וקרי ממערכו' והקרי מבואר והכתו' פירושו ממחנות פלשתים מהמישורי' שהיו חונים שם כי מערה הוא לשון מישור כמו ממערה גבע ת"י ממישר גבעתא והנה הכתו' והקרי קרובים וזה וזה יכשר ות"ע על דרך הכתיב ממשריית קרבא דפלשתאי ודעת הדרש בכתוב ובאים הבינים רחוקה שדרשו כי נקרא איש הבינים שהיה מכמה אנשים וכן דרשו ממערות פלשתי' ממאה ערלות שהערו באמו ומהם אמרו בר מאה פפין וחד כנא פי' בן מאה אנשים וכלב אחד שבאו על אמו שכן אמר לדוד הכלב אנכי ואמרו כי אמו היתה ערפה כלת נעמי והרפה כמו ערפה אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו וסברת אומרי הדרש הזה כי אשה מתעברת מאנשי' רבים וי"ת כי אם ליבמה בת ענה בת כבעון שנתעברה אמה מאחב ומאבן ויש חולקין עליהם בזה ואומרי' אין אשה מתעברת משני אנשים כאחת ויש מתרצים שתי הסברות כי משנסרח הזרע אין מתעברת משני אנשים עד שלא נסרח הזרע אשה מתעברת מ משני אנשים: הראיתם. בדגש הרי"ש לחזק קריאתה מפני הה"א התמיהה אשר עליה אע"פ שאין מנהג הרי"ש להדגש ברוב: יעשרנו המלך. משפטו יעשירנו כי מבנין הפעיל הוא וכן רבת תעשרנה כמו תעשירנה: יעשה חפשי. חפשי ממשפט המלוכ' ות"י יעבד רברבין בישר' אולי כן היה דעתו כמו שפירשנו או ר"ל חפשי כמו אשרך ארץ שמלכך בן חורין חוריה ואין שם מלוכה יקראו שעניינם השרים הגדולים הנכבדים על השרים האחרים ור"ל יעשה שישי' בית אביו להיות מגדולי המלכות לכל דבר: ויחר אף אליאב. כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם ה הפלשתי והיה רחוק בעיניו ש שיוכל מידו אם ילחם עמו לפיכ' חרה אפו בו: את זדונך. ת"י ית בקרנותך הבי"ת כמו פא"ה עניים הפקר וקלו' דעת כלומר שאתה מקפיר עצמך לבאת ולעזוב. הצאן וכת"י פוחזי' בקרין והוא כמו פקרין בפ"א וכן במשנה שבקר עניים הבקר כמו הפקר בפ"א: הלא דבר הוא. כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומ' אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצוני לעשות אף על פי שאני מדבר: אל מול אחר. פי' אל מול אדם אחר שהיה מול זה המקום: אל יפול לב אדם עליו. פי' על עצמו או פירוש עליו על גלית כלומר לא יפחד אדם ב בעבורו כי אני אלחם עמו: ואת הדוב. פי' ועם הדוב בא הארי כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ובקצת נוסחאו' מתרגו' ואת הדוב ואף דוב': והחזקתי בזקנו. ת"י ואחדית בלועיה ר"ל כשאחז בזקן הארי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי התחתון: והכתיו והמיתיו. בוי"ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל: גם את הארי גם הדוב. כל אחד לרבות על חבירו וכן גם צאנכם גם בקרכם. ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שני חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומר גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלש' רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעות כיצד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו: וכתן

עניין

מפקיר

ועל מי ד' בקריאה וסימ' ועל מי נטשת מעט הצאן. ועל מי הרמות קול דמלכים. וחברו דישעיה. ועל מי לא יקום אורה: מנעריו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' כי יצר לב האדם רע. והוא איש מלחמה מנעוריו. שאנן מואב מנעוריו. בתרא מל':

מִמַּעַרְוֺת פְּלִשְׁתִּים וַיְדַבֵּר כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמַע דָּוִד׃ וְכֹל אִישׁ
ג' ב' חס' וא' מל' יִשְׂרָאֵל בִּרְאוֹתָם אֶת־הָאִישׁ וַיָּנֻסוּ
מִפָּנָיו וַיִּירְאוּ מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר אִישׁ
ג' ג' יִשְׂרָאֵל הַרְּאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה
כִּי לְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה
ל' הָאִישׁ אֲשֶׁר־יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ׀
ל' עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת־בִּתּוֹ יִתֶּן־לוֹ וְאֵת
ל' בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הָאֲנָשִׁים
לג' הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מַה־יֵּעָשֶׂה
לב' לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי הַלָּז
וְהֵסִיר חֶרְפָּה מֵעַל יִשְׂרָאֵל כִּי מִי
הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי חֵרֵף מַעַרְכוֹת
אֱלֹהִים חַיִּים׃ וַיֹּאמֶר לוֹ הָעָם כַּדָּבָר
לג' הַזֶּה לֵאמֹר כֹּה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר
יַכֶּנּוּ׃ וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחִיו הַגָּדוֹל
בְּדַבְּרוֹ אֶל־הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר־אַף
אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ
ד' ב' יתיר מל' וחד חס' כי נטשתה מל' וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה
בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ וְאֵת
רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה
יָרָדְתָּ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד מֶה עָשִׂיתִי עָתָּה
הֲלוֹא דָּבָר הוּא׃ וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ אֶל־
ב' וחס' מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֻהוּ
הָעָם דָּבָר כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן׃ וַיִּשָּׁמְעוּ
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־
שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
שָׁאוּל אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ
ה' פתחין יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל
לָלֶכֶת אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם
עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מ
ג' ב' חס' וא' מל' מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה
עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־
ל' מל' יב' הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר׃ וְיָצָאתִי
אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם
ל' ומל' עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו׃
גַּם אֶת־הָאֲרִי גַּם־הַדּוֹב
הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל
יב' ב' חס' הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת
אֱלֹהִים חַיִּים׃

מִסִּדְרֵי פְלִשְׁתָּאֵי וּמַלִּיל כְּפִתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין וּשְׁמַע דָּוִד׃ וְכָל אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל בְּמֶחֱזֵיהוֹן יָת גַּבְרָא וְאַפִּיכוּ
מִן קֳדָמוֹהִי וּדְחִילוּ לַחֲדָא׃
וַאֲמַר אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל הַחֲזֵיתוּן גַּבְרָא
דְּסָלִיק הָדֵין אֲרֵי לְחַסָּדָא יָת
יִשְׂרָאֵל סָלִיק וִיהֵי גַּבְרָא דְּיִקְטְלִינֵיהּ
יַעְתְּרִינֵיהּ מַלְכָּא עוֹתַר סַגִּי וְיָת
בְּרַתֵּיהּ יִתֵּן לֵיהּ וְיָת בֵּית אֲבוּהִי
יַעֲבֵיד חוֹרִין רַבְרְבִין בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַאֲמַר דָּוִד לְגֻבְרַיָּא
דְּקַיְימִין עִמֵּיהּ לְמֵימַר מָה יִתְעֲבֵיד
לְגַבְרָא דְּיִקְטוֹל יָת פְּלִשְׁתָּאָה דֵּיכִי
וְיַעְדֵּי חִסּוּדָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מַן
פְּלִשְׁתָּאָה עֲרֵלָא הָדֵין אֲרֵי חַסֵּד
סִידְרֵי עַבְדֵי קְרָבָא דְּעַמֵּיהּ דַּייָ
קַיָּימָא׃ וַאֲמַר לֵיהּ עַמָּא כְּפִתְגָּמָא
הָדֵין לְמֵימַר כְּדֵין יִתְעֲבֵיד לְגַבְרָא
דְּיִקְטְלִינֵיהּ׃ וּשְׁמַע אֱלִיאָב
אֲחוּהִי רַבָּא בְּמַלָּלוּתֵיהּ עִם גֻּבְרַיָּא
וּתְקֵיף רוּגְזָא דֶּאֱלִיאָב בְּדָוִד וַאֲמַר
לְמָה דְּנָן נְחַתְתָּא וְעַל מַן רְטַשְׁתָּא
זְעֵיר עָנָא הָאִנּוּן בְּמַדְבְּרָא אֲנָא
יְדַעְנָא יָת בַּקְרָנוּתָךְ וְיָת בִּישׁוּת
לִבָּךְ אֲרֵי בְּדִיל לְמֶחֱזֵי עַבְדֵי קְרָבָא
נְחַתְתָּא׃ וַאֲמַר דָּוִד מָה עֲבָדִית
כְּעַן הֲלָא פִּתְגָּם הוּא דַּאֲמָרִית׃
וְאִסְתְּחַר מִלְּוָתֵיהּ לָקֳבֵיל אוֹחֲרָן
וַאֲמַר כְּפִתְגָּמָא הָדֵין וַאֲתִיבוּהִי
עַמָּא פִּתְגָּמָא כְּפִתְגָּמָא קַדְמָאָה׃
וְאִשְׁתְּמָעוּ פִּתְגָּמַיָּא דְּמַלִּיל דָּוִד
וְחַוִּיאוּ קֳדָם שָׁאוּל וְדַבְּרֵהִי׃
וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לָא יִתְּבַר לִבָּא
דֶּאֱנָשָׁא מִנֵּיהּ עַבְדָּךְ יֵיזִיל וִיגִיחַ
קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין׃
וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד לָא תִיכּוֹל לְמֵיזַל
עִם פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא
עִימֵּיהּ אֲרֵי יָנִיק אַתְּ וְהוּא גְּבַר
עֲבֵיד קְרָבִין מִינְּקוּתֵיהּ׃ וַאֲמַר
דָּוִד לְשָׁאוּל רָעְיָא הֲוָה עַבְדָּךְ
לַאֲבוּהִי בְּעָנָא וְאָתָא אַרְיָא וְאַף
דּוּבָּא וּנְסֵיב אִימְּרָא מֵעֶדְרָא׃
וּנְפָקִית בַּתְרוֹהִי וּמְחֵיתֵיהּ וְשֵׁיזֵבִית
מִפּוּמֵּיהּ וְקָם עֲלַי וַאֲחַדִית בְּלוֹעֵיהּ
וּמְחֵיתֵיהּ וְקַטֵּלְתֵּיהּ׃ אַף יָת אַרְיָא
אַף דּוּבָּא קְטַל עַבְדָּךְ וִיהֵי פְּלִשְׁתָּאָה
עֲרֵלָא הָדֵין כְּחַד מִנְּהוֹן אֲרֵי חַסֵּד
סִידְרֵי עַמָּא דַּייָ קַיָּימָא׃

רשי

ממערות פלשתים כתיב. רבותינו דרשו מאה בני אדם הערו בערפה אמו כשפירש' מאחרי רות ונעמי חמותה: יעשה חפשי. מדברים האמורים במשפטי המלוכה: ובא הארי ואת הדוב. ואתא אריא ואף דובא: גם את הארי וגם הדוב. הרי אלו ריבויין ארי ושני גוריו ודוב ושני ילדיו: ומי אשר

רלבג

והנה התנדב דוד להלחם עם הפלשתי כאשר ידע מה יעשה לאיש אשר יכנו ודמה שעם היותו נשען בשם ית' שינקום נקמתו מ מהפלשתי הזה כי בא לחרף מערכות אלהים חיים שכבר נשען בזה על מה שייעדו שמואל מן המלוכה וכאלו חשב שזה יהיה כלי להשלים רצון הש"י בשמירת מלכותו כי עם היותו חתן המלך יתכן ש שתגיע לו ההצלחה במלוכה. והרחיק שאול זה מצד ראותו כי דוד נער ולא נכה להלחם עדיין ו והפלשתי היה איש מלחמ' מנעוריו מבור לזה מה שהתפרסם מגודל גוף גלית ועוצם כחו. וכאשר

רשי

אשר הצילני מיד הארי. יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא אלא שעתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועות ישראל ולסמוך עליה ואבא וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז וחשו להשכיל לדבר דוד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו׳ לא לחנם עלתה בנערה זו שנתפסה במשכב הערל הזה אלא שעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה׃ את מדיו. נהפכו להיות כמדת דוד משנמשח בשמן המשחה גבה מכל העם משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכניס בו עין הרע והרגיש דוד בדבר׃ ויואל ללכת. ולא אבה למיזל יש תיבות משמשות לשון וחילופו כמו משעף שורה ושרשף מארץ חיים זכי לא נסה. ארי לא אליף כי לא נסיתי ארי לית בהון ניסה אין שבחו של שם בכך. לשון אחר ויואל ללכת רצה ללבת ולכסות וכאשר ראה שהיו כבדים עליו הסירם׃ חלוקי אבנים. אבני׳ דקות וחלקו׳׃ ובילקוט. ובתורמילה׃ לבהמת הארץ. אין דרך לבהמות לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפה דעתו של זה שלי הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגו׳ ולחיית הארץ׃ ויפל

הצילני ג׳ בקריאה וסימ׳ אשר הצילני מיד הארי. דרשתי את יי׳ ועננני. כי מכל צרה הצילני׃ באלה ב׳ וכספרא וס״מ לא בחר יי׳ באלה. ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי׃ ויראה ה׳ בקריאה וסימ׳ ויבט הפלשתי ויראה את דוד. וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראה ולא יעשה כהן. ויראה וישוב

וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד
הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד
הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד
לֵךְ וַיהוָה יִהְיֶה עִמָּךְ׃ וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל
אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־
רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן׃ וַיַּחְגֹּר
דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיֹּאֶל
לָלֶכֶת כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
שָׁאוּל לֹא־אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא
נִסִּיתִי וַיְסִרֵם דָּוִד מֵעָלָיו׃ וַיִּקַּח
מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי־
אֲבָנִים מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי
הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ
בְיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי׃ וַיֵּלֶךְ
הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ
נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו׃ וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי
וַיִּרְאֶה אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר
וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה׃ וַיֹּאמֶר
הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־
אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל
הַפְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו׃ וַיֹּאמֶר
הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה אֵלַי וְאֶתְּנָה
אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת
הַשָּׂדֶה׃ וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי
בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־
אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ׃

וַאֲמַר דָּוִד יְיָ דְּשֵׁיזְבַנִי מִידָא דְאַרְיָא
וּמִידָא דְדוּבָא הוּא יְשֵׁיזְבִינַנִי מִידָא
דִּפְלִשְׁתָּאָה הָדֵין וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד
אִיזִיל וּמֵימְרָא דַיְיָ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ׃
וְאַלְבֵּשׁ שָׁאוּל יָת דָּוִד לְבוּשׁוֹהִי
וִיהַב קוֹלָס דִּנְחָשׁ עַל רֵישֵׁיהּ
וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ שִׁרְיוֹנָא׃ וְזָרֵיז
דָּוִד יָת חַרְבֵּיהּ מֵעֵיל לִלְבוּשׁוֹהִי
וְלָא אֲבָה לְמֵיזַל אֲרֵי לָא אֲלִיף
וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לֵית אֲנָא יָכִיל
לְמֵיזַל בְּאִילֵין אֲרֵי לֵית בְּהוֹן נִסָּא
וְאַעְדִּינוּן דָּוִד מֵעֲלוֹהִי׃ וּנְסִיב
חוּטְרֵיהּ בִּידֵיהּ וּבְחַר לֵיהּ חַמְשָׁא
שְׁעִיעֵי אַבְנַיָּא מִן נַחְלָא וְשַׁוִּי יַתְהוֹן
בְּמָאן רַעֲיָא דִּי לֵיהּ וּבְתַרְמֵלֵיהּ
וְקַלְעֵיהּ בִּידֵיהּ וּקְרִיב לְוָת
פְּלִשְׁתָּאָה׃ וַאֲזַל פְּלִשְׁתָּאָה
אָזֵיל וְקָרִיב לְוָת דָּוִד וְגַבְרָא נָטֵיל
תְּרֵיסָא קֳדָמוֹהִי׃ וְאִסְתְּכֵי
פְּלִשְׁתָּאָה וַחֲזָא יָת דָּוִד וְשַׁטְיֵהּ
אֲרֵי הֲוָה יָנִיק וְסָמוֹק שַׁפִּיר בְּרֵוֵיהּ
׃ וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד
הֲכַלְבָּא שָׁטֵי אֲנָא דְּאַתְּ אָתֵי עֲלַי
בְּחוּטְרַיָּא וְלַיֵּט פְּלִשְׁתָּאָה יָת דָּוִד
בְּטַעֲווֹתֵיהּ׃ וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה
לְדָוִד אִיתָא לְוָתִי וְאֶתֵּן יָת בִּסְרָךְ
לְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא
׃ וַאֲמַר דָּוִד לִפְלִשְׁתָּאָה אַתְּ אָתֵי
עֲלַי בְּחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא וּבְרוּמְחָא
וַאֲנָא אָתֵי עֲלָךְ בִּשְׁמָא דַּיְיָ צְבָאוֹת
אֱלָהָא סִידְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּחַסֵּדְתָּא׃

מכל פשעיו. ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב׃ ויקלל ד׳ בקריאה וס׳ נמסר בסדר אמר׃ בשם יי׳ צבאת ד׳ דסמיכי וס׳ ואני בא אליך בשם. אשר נקרא שם שם יי׳. ויברך את העם. אל מקום שם׃ בחרב ח׳ בקריאה וס׳ ויאמר דוד אל הפלשתי. וידעו כל הקהל הזה. ואותו הרגת בחרב בני עמון. הנני נותנך למגור. ונפלל חלל בתוכה. וירדו סוסים ורכביהם. ונפל אשור בחרב לא איש. ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה׃

רדק

אשר הצילני מיד הארי. ונתן קובע נחשת על ראשו. בקוף ומלעיל ויש ספרים שכתוב בכף והיא מנגנת הסופרים והמסרה מעידה עליו שהוא בקוף וכן הו׳ המסרה עליו לית כותיה בקוף ואמר בכה ומגן וקובע והוא מלרע ותרויהון מלאי׳ ושאר קריא׳ כובע בכ״ף כלם בר אילין תרין בקוף׃ ויואל ללכת. ת׳ ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה באלה וכן אמר לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ות׳ כי לא נסיתי ארי לית בהון ניסא כלומר לא יכירו הנס שיעשה לי האל אם אלך בכלי המלחמ׳ ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו׃ ללכת באלה. בקמץ הבי״ת והם שני׳ במסרה בקמץ הבי״ת זה והאחר כתבנו למעלה לא בחר יי׳ באלה׃ חמשה חלוקי אבנים. אבנים חלוקים ר״ל ראוים לקלע וכן ת׳ שעיעי אבניא. ובדרש לתה חמש׳ אחד לשמו של הקב״ה ואחר לשמו של אהרן ושלשה לשלש׳ האבות אמ׳ הקב״ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפרע ממנו אמר אהרן וכי לא בא הדם אשר עלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגדף מערכות א׳להים חיים ובקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם ופירוש אהרן שהיה גואל הדם של חפני ופנחס שהיו כהני׳ שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה. ובדרש עוד חמשה חלוקי אבנים מלמד שנתקנא דוד על גלית על חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב״ה וזכרם של שלש׳ איתני עולם שהם אברהם יצחק ויעקב׃ ובילקוט. כלי שמשים בו הקלע האבנים שלוקט לתת בכף הקלע לפיכך נקרא ילקוט ות׳ ובתרמיליה והו׳ כלי עור או בגד שנושאין בו הולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעלאק״ה ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט ובאחד מהם די לו לתת בו חמש׳ אבני קלע אפשר שלקט יותר אבני׳ שם בכלי האחד והחמשה מבחר שם בכלי האחר׃ ואדמוני עם יפה מראה. כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהיה איש מלחמ׳ כי מי שהוא רגיל לצאת למלחמ׳ לא יעמוד בו יופיו מפני היגיעה והטורח והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרח ולמטר ולשרב׃ לכה אלי. לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחשת אש׳ עליו וזהו שאמ׳ הולך וקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמ׳ לו שיבא אליו. ובדרש ואבא אליך אין כתוב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו׃ ולבהמת השדה. כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואומר אחריו איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלות בשר וכן כל בהמת הארץ עליו תחרף. ובדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמר ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכיל בשר אמר הדין דידי הוא אמר היום הזה יסגרך יי׳ בידינו׳ עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ אמר יש אלהים בישראל עביד דידי ודידהון׃ והיה

רלבג

וכאשר שמע שאול מה שספר לו דוד שהתגבר על הארי ועל הדוב עד שכבר בטח בשם שיעזרהו בהריגת הפלשתי כי חרף מערכות אלהים חיים אז הורה לו שילך ובטוח שבש׳ יהיה השם עמו לנצח הפלשתי׃ ובילקוט. ר״ל שהוא שם בפרט בילקוט והוא הכלי ששמים בו הרועים כל עניניה׳ ולזה נקרא ילקוט כי שם ילקטו כל הדברים שהוא נושא. וכבר התפרסם בזה הפרסום מעוז׳ נפלאות השם שנצח נער אחד בלא חרב וחנית איש גבור כגלית היה כגובה ארזים גבהו עם עוצם כלי מלחמתו׃ בחרב ובחנית ובכידון. זה הכידון איננו הכידון שזכר שהיה בין כתפיו אבל הוא דומה לחנית כאמרו לה בחנית וכידון והנה הראה דוד בדבריו עם הפלשתי כי בטחונו בש״י לבד לא בגבורתו. והנה

רדק

והיה כי קם הפלשתי. ענין זריזות כמו קום עבור קום שהלך הנה הוא או׳ לו תחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד בערה חמתו בו ונזדרז ללכת אליו וילך ויקרב כמו
שפירשנו שהיה כבד בכלי׳ שעליו והלך מעט מעט וקרב לקראת דוד: אל מצחו כמו על מצחו. כמו וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל. יש שואלין היאך טבעה האבן
במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואו׳ אפש׳ שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין. ואומרים כי כאשר אמר ואתנה את בשרך לעוף
השמים הביט כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי
שבה מאת יי׳ והכתוב או׳ שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל שבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אמר בדרש כיון שהשליך דוד את האבן בברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברים שהשליט הקב״ה את הרך בקשה או אפשר שהיה מ מקום מועט מגולה במצחו ו באותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל: ויפול על פניו. כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו נפל על פניו ארצה. ובדרש למה ויפול על פניו כדי שיטמון אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמר טמנם בעפר יחד וגו׳. ד״א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנא׳ ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם: בקלע ובאבן. כשהיה רחוק ממנו בקלע כשקרב אליו באבן יד בלא קלע: ויעמד אל הפלשתי. כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל: וימותתהו. וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבני׳ כמו שאמ׳ וחרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו: ויביאהו ירו׳. אח׳ שהביאהו לפני שאול כמו שכתב וראש הפלשתי בידו ואח׳ כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשי׳ והטף ואותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלם ואדוני אבי ז״ל כתב כי נוב עיר הכהנים כנה ירושלם כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש: שם באהלו. כלי הפלשתי שם באהלו כלומר ש הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימצא אהל במקום בית כמו איש לאהליו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמחנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א״כ באהלו ר״ל בביתו ועל שאר הכלים אמר לא על החרב כי שם החרב באהל מועד בנוב כמו שכתוב למעלה לוטה ב בשמלה והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד לנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ו ומודה לאל ית׳ ומישר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו. בן מי זה הנער. פירש אדוני אבי ז״ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנער כלו׳ תדע אם ישי אביו היה גבור חיל שנבטח על גבור׳ הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשי׳ והדרש כי גם על אביו היה יודע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי מראה טכסיסי מלכות בו דכתי׳ וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדיו כמדתו וכתו׳ בשאול משכמו ומעלה

ויקרב ה׳ פתחין בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שמיני: ויחזק ט״ו וסי׳ והרעב היה על כל פני · ויחזק לב פרעה דתנין · ויעשו כן חרטומי מצרים · ויחזק לב פרעה דכנים ודערוב · דוד מן הפלשתי · ולא אבה לשמוע לקלה · ויקרא אבשלום לפני · ויחזק דבר המלך על · ויחזק העם אשר אחרי · בתשעה לחדש ויחזק הרעב · וחברו

ל׳ · ל׳ וחס׳ היום הזה יסגרך יהוה בידי והכתיך
והסרתי את־ראשך מעליך ונתתי
פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף
י׳ השמים ולחית הארץ וידעו כל־
ב׳ · נ׳ הארץ כי יש אלהים לישראל:
יח׳ וידעו כל־הקהל הזה כי־לא בחרב
ג׳ רלותי ובחנית יהושיע יהוה כי ליהוה
המלחמה ונתן אתכם בידנו:
ה׳ פתח והיה כי־קם הפלשתי וילך ויקרב
לקראת דוד וימהר דוד וירץ ה
המערכה לקראת הפלשתי:
ל׳ וישלח דוד את־ידו אל־הכלי ויקח
ל׳ משם אבן ויקלע ויך את־הפלשתי
ל׳ וא׳ על מצחו אל־מצחו ותטבע האבן במצחו
ט׳ ו׳ מכהון בסיפן ויפל על־פניו ארצה: ויחזק דוד
מן־הפלשתי בקלע ובאבן ויך את־
הפלשתי וימתהו וחרב אין ביד־דוד
: וירץ דוד ויעמד אל־הפלשתי
ל׳ · ר׳ בליש׳ ויקח את־חרבו וישלפה מתערה
ל׳ וימתתהו ויכרת־בה את־ראשו
ח׳ · ל׳ ויראו הפלשתים כי־מת גבורם
וינסו: ויקמו אנשי ישראל ויהודה
ח׳ וירעו וירדפו את־הפלשתים עד־
ו׳ מ״ל בליש׳ בואך גיא ועד שערי עקרון ויפלו
ל׳ ותר ושערים חללי פלשתים בדרך שערים ועד־
גת ועד־עקרון: וישבו בני ישראל
ל׳ וחס׳ מדלק אחרי פלשתים וישסו את־
מחניהם: ויקח דוד את־ראש
ג׳ בסיפ׳ · ג׳ הפלשתי ויבאהו ירושלם ואת־
כליו שם באהלו:
ב׳ וכראות שאול את־דוד יצא לקראת
הפלשתי אמר אל־אבנר שר הצבא
בן־מי־זה הנער אבנר ויאמר אבנר

יומא הדין ימסרינך יי בידי ואקטלינך ואעדי ית רישך מינך ואתן פיגול משרית פלשתאי יומא הדין לעופא דשמיא ולחיות ארעא וידעון כל דיירי ארעא ארי אית אלהא בישראל: וידעון כל קהלא הדין ארי לא בחרבא ובמורניתא פריק יי ארי מן קדם יי נצחן קרביא וימסר יתכון בידנא: והוה כד קם פלשתאה ואזל וקרב לקדמות דוד ואוחי דוד ורהט לסדרא לקדמות פלשתאה: ואושיט דוד ית ידיה למנא ונסיב מתמן אבנא ואקלע בקלע ומחא ית פלישתאה על בית עינוהי וטבעת אבנא בבית עינוהי ונפל על אפוהי על ארעא: ותקיף דוד מן פלשתאה בקילעא ובאבנא ומחא ית פלשתאה וקטליה וחרבא לית בידא דדוד: ורהט דוד וקם על פלשתאה ונסיב ית חרביה ושלפה מנדנה וקטליה ופסק ביה ית רישיה וחזו פלישתאי ארי מית גיברהון ואפיכו: וקמו אנשי ישראל ויהודה ויביבו ורדפו ית פלשתאי עד מעלנא דגיא ועד תרעי עקרון ונפלו קטולי פלשתאי באורח שערים ועד גת ועד עקרון: ותבו בני ישראל מלמירדף בתר פלשתאי ובזו ית משיריתהון: ונסיב דוד ית רישא דפלשתאה ואיתייה לירושלם וית זייניה שוי במשכניה: וכד חזא שאול ית דוד נפיק לקדמות פלשתאה אמר לאבנר רב חילא בר מן דין עולימא אבנר ואמ׳ אבנר

רשי

ויפל על פניו. לא היה לו ליפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא כדי שלא יצטער דוד לילך ולחתוך את ראשו שנמצא דוד ע עכשיו שנים עשר א אמות וזרתי׳ שקומתו שש אמות וזרת כשנפל מלא קומה לאחוריו ומלא קומה לפניו ב במדרש תלים: מדלוק. מרדוף כמו דלקת אחרי: בן מי זה הנער. אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב ו ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כליו אלא ראהו מתנהג בטכסיסי מ מלכות אמר שאול אם בא ממשפח׳ פרץ מלך יהיה שהמלך פורץ ל לעשו׳ לו גדר ואי׳ ממחי׳ בידו ואם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד ש שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הגון הוא למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא ב בקהל אם לאו שהרי מרות המואביה בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזר׳ אמ׳ לו כאן כאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמי׳ ואין דרך אשה בכך אמ׳ לו היה להם לקדם אנשים ל לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר: אמר

רלבג

והנה הכהו דוד ב במצחו במקום שהיה מגולה באופן שטבעה האבן במצחו ונפל כמו מת ארצה על פ פניו ואחר השליס דוד עם חניתו להמיתו במרוצה בחרב הפלשתי בעצמה וכרת בה את ראשו כדי שיתפרסם ענין מיתתו ויתפרס׳ גם כן הנס לישראל ולזה הביא דוד את ראש הפלשתי לירושלם: בן מי הנער הזה אבנר. רבים יתמהו איך יתכן שלא ידע שאול בן מי הוא וכבר ספר במה שקדם שכבר שלח שאול מלאכים אל ישי שישב דוד עמו. ודמה

ויחזק הרעב · הלך שלמה חמת צובה ד״ה · והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד״ה · בעת ההיא שלח מרודך דישעיה: הפלשתים ח׳ בקריאה וסי׳ ויראו הפלשתים כי מת גבורם · ויכנעו הפלשתים · וירדו כל ישראל הפלשתים · ויראו הפלשתים כי אמרו · ויקומו אנשי ישראל ויהודה · ואת הארץ הנשארת · וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק · ויער יי׳ על יהורם את רוח הפלשתים · חוד והפלשתים נאספו:

רשי

אמר לו שאול שאל כא אתה בן מי זה העלם למעלה כתיב הנער וכאן כתיב העלם אמר לו הלכה נתעלמה ממך יצא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: ובשלישים· תירגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר: ועוד לו אך המלוכה· ועוד לו מה הוא חסר שצריך להוסיף לו אך המלוכה איכו צריך עוד אלא למלכות: עון· עין רעה:

ויתכבא

על אנשי ד' בקריאה וסימ' וישימהו שאול על אנשי המלחמה· ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים· וחברו דירמיה· על אנשי ענתות:

חי־נפשך המלך אם־ידעתי: ויאמר
המלך שאל אתה בן־מי־זה העלם: ל'
וכשוב דוד מהכות ל' וח' כשוב
את־הפלשתי ויקח אתו אבנר
ויבאהו לפני שאול וראש הפלשתי
בידו: ויאמר אליו שאול בן־מי אתה
הנער ויאמר דוד בן־עבדך ישי בית
יח הלחמי: ויהי ככלתו לדבר אל־שאול
ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ל'
ויאהבו יהונתן כנפשו: ויקחהו ויאהבהו ק'
שאול ביום ההוא ולא נתנו לשוב ה'
בית אביו: ויכרת יהונתן ודוד ברית
באהבתו אתו כנפשו: ויתפשט ל'
יהונתן את־המעיל אשר עליו
ויתנהו לדוד ומדיו ועד־חרבו ועד־ ב' ל'
קשתו ועד חגרו: ויצא דוד בכל אשר
ישלחנו שאול ישכיל וישמהו
שאול על אנשי המלחמה וייטב ד'
בעיני כל־העם וגם בעיני עבדי
שאול:
ויהי בבואם בשוב דוד מהכות את־ ל'
הפלשתי ותצאנה הנשים מכל־ערי
ישראל לשור והמחלות לקראת לשיר ק'
שאול המלך בתפים בשמחה ל'
ובשלשים: ותענינה הנשים ל' ב'
המשחקות ותאמרן הכה שאול ל' חס' ככני'
באלפו ודוד ברבבתיו: ויחר לשאול כיו ק'
מאד וירע בעיניו הדבר הזה ויאמר
נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים ח'
ועוד לו אך המלוכה: ויהי שאול עון עוין ק'
את־דוד מהיום ההוא והלאה:

ויהי מן ויטא רסיבר' עד הכ' יונתן כמ"ב יהונתן וכו' לכה ונעברה אל מצב· ויאמ' יהונתן הנה· ומן הכא עד כוף סיבר' יהונתן גמא וידבר שאול·

חיי נפשך מלכא אם ידע אנא:
ואמר מלכא שאל את בר מן דין
עולימא: וכד תב
דוד מלמקטל ית פלשתאה ודבר
יתיה אבנר ואיתייה קדם שאול ו
ורישא דפלשתאה בידיה:
ואמר ליה שאול בר מן את
עולימא ואמר דוד בר עבדך ישי
דמבית לחם: והוה כד שיצי
למללא עם שאול ונפשא ד
דיהונתן אתחביבת בנפשא דדוד
ורחמיה יהונתן כנפשיה:
ודבריה שאול ביומא ההוא
ולא שבקיה למיתב בית אבוהי:
וגזר יהונתן ודוד קיים ברחמים
יתיה כנפשיה: ואשלח יהונתן
ית מעילא די עלוהי ויהביה לדוד
ולבושוהי ועד חרביה ועד קשתי
ועד זרזיה: ונפק דוד בכל
אתר דשלח יתיה שאול מצלח ו
ומנייה שאול על גברי עבדי קרבא
ושפר בעיני כל עמא ואף בעיני
עבדי שאול:
והוה במיעלהון כד תב דוד
מלמיקטל ית פלשתאה ונפקא
נשיא מכל קירוי ישראל לשבחא
בחינגיא לקדמות שאול מלכא
בתופין בחדוא ובצלצלין:
ואתיבא נשיא דמשבחן ואמרת
קטל שאול באלפין ודוד בריבוון
: ותקיף לשאול לחדא ובאש
בעינוהי פתגמא הדין ואמר יהבו
לדוד ריבוון ולי יהבו אלפיא ו
ומכען לא אשתארת ליה אילהין
מלכותא: והוה שאול כמין
לדוד מיומא ההוא ולהלא:

רדק

ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם מפרץ הוא יהיה מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהיה אדם חשוב לשון אזרח אבל לא יהיה מלך אמ' לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכו אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא דקא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מ מואבית מ"ט דטעמיה כתיב בהם על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם תאמ' היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ו ונשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה וכתי' ויאמרו אליו איה שרה אשתך ו ויאמר הנה באהל: בן עבדך ישי בית הלחמי· פי' בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהיה איש מלחמה: ונפש יהונתן· המסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן ב' לכה ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן: ויתפשט יהונתן את המעיל· פי' מן המעיל כמו הם יצאו את העיר כי אין בניין התפעל יוצא ואמ' בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה ה התפשט בגדיו ונתנם לו: וגם בעיני עבדי שאול: הרבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם: ויהי בבואם· בבי"ת וכן בשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מהכות את הפלשתי: לשור· כתיב בו"ו וקרי בי"ד והם שני בניינים והענין אחד: והמחלות· פי' והמחולות בודם ות"י לשבחא בחינגיא: ובשלישי'· כלי נגון שיש לו שלש' יתרים ות"י ובצלצלין: ותענינה· כמו ותען להם מרים: הכה שאול באלפיו· האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבות או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפים ודוד לבדו מכה בפלשתי' מכה גדולה כאילו עמו רבבות: ועוד לו אך המלוכה· ועוד מה נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריה' אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגום ומדכען לא אשתאר ליה עוד אילהן מלכותא:

ויהי שאול עון את דוד· כתוב בו"ו וקרי בי"ד ושניהם אחד ופירושו מביטו בעין רעה ותרגומו כמין:

ותצלח

רלבג

וידמה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בפרט ויתבאר מתשובת דוד לו ששאלת שאול לא היתה רק לדעת מי הוא כדי שיתבאר לו מאי זו משפחה הוא כי כבר הבטיחהו ש שיתן לו בתו לאשה והנה מזה הענין כ כתישב דוד למלכות כי זה היה סבה ש שמהו שאול על אנשי המלחמה ונתבאר טוב הצלחתו ומזה המקום הסכימו לשים אותו למלך עליהם ולזה תמצא שאמרו לו כל שבטי ישר' גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ברוך אשר לו נתכנו עלילות· וידמה שכרת יהונתן ברי' עם דוד כי ראה היותו מלך על ישרא' כראותו טוב הצלחתו ולזה תמצא כמה שיבא שאמר יהונתן לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך על ישר' וקמה בידך ממלכת ישראל וגם שאול אבי יודע כן והיסיר אותם לזאת הידיעה מה שיעד להם שמואל שלא תקום הממלכה לשאול: בשמחה ובשלישים· שמכנו כענין הלא כתבתי לך שלישים והם דברים נפלאים ונכבדים ובזה יאמר שהן היו אומרות בשיריהן דברים נכבדים ומהמאמרים ההם היה אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כאילו התנבאו על מעלת דוד שיהיה למעלה ממעלת שאול· עון את דוד· הרצון בו שהיה מביט אליו מבטה הטובה באופן שהיה כל מעיניו בו להמיתו כפי היכולת אם בלקיחת תחבולות אם להרגו בידיו באופן שלא יהיה דוד נשמר מזה והנה היו מהתחבולות האלו כי כשבאה רוח אלהים רעה אל שאול והיה מדבר בתוך הבית דברים מבולבלים בסבת הרוח הרעה והיה מדרך דוד לנגן לפניו בידו להסיר הרוח הרעה ממנו והנה היה מתחבולות שאול שלקח אז החנית בידו וחשב להכות בו דוד בעת היותו מנגן לפניו באופן שיהרגנו כי אז לא יהיה דוד נשמר מזה· והנה

ותצלח · ותעבור כמו וצלחו את הירדן ותרגומו ושרת: ויתנבא · כתרגומו אישתטי כלומר היה מדבר דברי שטות: בדוד ובקיר · שיעבירנו החנית ויגעץ בקיר ותרגומו ואברזיניה בכותלא מן ברזא בדברי רז"ל דאישתקיל ברזא כל דלהדי ברזא שפירושו נקב החני׳: ויירא שאול · בי"ד איתן לבדו וי"ו הטעם כפלה מהמכת: מעמו · שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שיהיה יוצא ובא לפני העם: לכל דרכיו · כמו בכל דרכיו וכמוהו ישבת לכסא לפניכם לחרב: משכיל · כתרגומו מצליח: ומי חיי · מה חיי חשובים כי האדם הנכבד חייו חשובים ויקרי׳ אבל הנבזה אין חשובים ובאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבורם מי כי לא יאמר מי אלא על חי מדבר: משפחת אבי בישר׳ · פי׳ ומי משפחת אבי בישראל ומי שזכר עומד במקום שנים ו"ת ברם זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישר׳: בעת תת · כתרגומו בעידן דימטא וגו׳ ית מירב לדוד למתן כלומ׳ כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתננה לו כ נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו לו קדושין בה: בשתים תתחתן בי · כתרגומו בחדא מן תרתי׳ וכן ויקבר בערי הגלעד ופירו׳ אף על פי שדברתי לך בשתי בנותי ולא נזדמן ה הדבר שתהיה לך הראשו׳ אחת מהן תהיה לך האחרת באמת היום ובאותה תתחתן בי היום ונראה כי דוד משך ידו מהמעשה לפי שהיתל בו בראשונה לפיכך הוצרך שאול לצוות את עבדיו שידברו אל דוד: בלאט · כלומר בסתר כתרגומו ברז כדי שיראה כי דברי שאול אמת ולא דברי התול ושקר ויש מרז"ל ם שאמרו כי שתיהן היו לדוד ל לנשים ואחר מיתת מירב נשא מיכל ועדריאל בעבירה נשא את מירב · ומהם אמרו כי קדושי ט טעות היו לו לדוד במירב ובהיתר נשאה עדריאל: הנקלה · בא לשון נקבה על התחתן שהוא מקור וכן הלא זאת תעשה לך עזבך את יי׳ אלהיך: רש ונקלה · תרגומו מסכן והדיוט · רש שאין לי שאוכל לתת מהר הראוי לבת מלך לפיכך אמר שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות פ פלשתים: ונקלה · שאיני כדאי לקחת בת המלך: ויסר

ויתנבא · ואישתטי כלה ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים: אכה בדוד ובקיר מכה אחת · הכה שיכנס החנית בדוד ובקיר: משכיל · מצליח: ושאול אמר בלבו אל תהי ידי בו פן אענש ותהי יד פלשתים בו ולכך אמר לו והלחם מלחמות יי׳: בעת תת · כשהגיע זמן שקבעו לתתה לו ובעבור שהיו מתעסקים לתתה לו נתגלגל ה הדבר ונתנה לעדריא׳. בשתי׳ תתחתן בי · שתי בנות יש לי באח׳ מהן תתחתן בי וכן תירגם יונתן בחדא מן ת תרתין כיוצא בו שלש הני נוטל עליך אחת משלש כמו שמפורש שם בחר לך אח׳ מהן: ולא

ותהי י"ד דפין וסימ׳ אשה לבן אדניך · ותהי נדחה עליו · ותהי אחריתי כמוהו · ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים ב׳ בפסוק · אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים · ותהי לו סכנת · ותהי לחשוות גלים דמלכים ·

ויהי ממחרת
ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול
ויתנבא בתוך הבית ודוד מנגן בידו
כיום ביום והחנית ביד שאול:
ויטל שאול את החנית ויאמר אכה
בדוד ובקיר ויסב דוד מפניו פעמים
: ויירא שאול מלפני דוד כי היה יהוה
עמו ומעם שאול סר: ויסרהו שאול
מעמו וישמהו לו שר אלף ויצא
ויבא לפני העם:
ויהי דוד לכל דרכו משכיל ויהוה
עמו: וירא שאול אשר הוא משכיל
מאד ויגר מפניו: וכל ישראל
ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא
ובא לפניהם: ויאמר
שאול אל דוד הנה בתי הגדולה מרב
אתה אתן לך לאשה אך היה לי
לבן חיל והלחם מלחמות יהוה
ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו
יד פלשתים: ויאמר
דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי
משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן
למלך: ויהי בעת תת את מרב בת
שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל
המחלתי לאשה: ותאהב מיכל בת
שאול את דוד ויגדו לשאול וישר
הדבר בעיניו: ויאמר שאול אתננה
לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פ
פלשתים ויאמר שאול אל דוד
בשתים תתחתן בי היום: ויצו שאול
את עבדו דברו אל דוד בלט לאמר
הנה חפץ בך המלך וכל עבדיו
אהבוך ועתה התחתן במלך: וידברו
עבדי שאול באזני דוד את הדברים
האלה ויאמר דוד הנקלה בעיניכם
התחתן במלך ואנכי איש רש ונקלה
: ויגדו עבדי שאול לו לאמר
כדברים האלה דבר דוד:

והוה ביומא דבתרוהי ושרת
רוח בישא מן קדם יי על שאול
ואשתטי בגו ביתא ודוד מנגן בידי׳
כיום ביום ומורניתא בידא דשאול
: וארים שאול ית מורניתא
ואמר אמחיניה בדוד ואברזיניה
בכותלא ואסתתר דוד מן
קדמוהי תרתין זמנין: ודחיל
שאול מן קדם דוד ארי הוה
מימרא דיי בסעדיה וית שאול
רחיק: ואפנייה שאול
מלותיה ומנייה ליה רב אלפא
ונפק ועל בריש עמא:
והוה דוד לכל אורחתיה
מצלח ומימרא דיי בסעדיה:
וחזא שאול דהוא מצלח לחדא
ודחיל מן קדמוהי: וכל ישראל
ויהודה רחמין ית דוד ארי הוא
נפק ועליל ברישיהון:
ואמר שאול לדוד
הא ברתי רבתא מרב יתה אתן לך
לאיתו ברם הוי לי לגבר עביד
קרבי ואגח קרב דעמיה דיי ושאול
אמר לא תהי ידי ביה ויתמסר
בידא דפלשתאי:
ואמר דוד לשאול
מן אנא ומן חיי זרעית אבא
בישראל ארי אהי חתנא למלכא:
והוה בעידן דמטא למתן ית מירב
בת שאול לדוד והיא איתיהיבת
לעדריאל דממחולות לאיתו:
ורחימת מיכל בת שאול לדוד
וחויאו לשאול וכשר פיתגמא
בעינוהי: ואמר שאול איתננה
ליה ותהי ליה לתקלא ויתמסר
בידא דפלשתאי ואמר שאול
לדוד בחדא מתרין תתחתן ביומא
דין: ופקיד שאול ית עבדוהי
מלילו עם דוד ברז למימר הא
אתרעי בך מלכא וכל עבדוהי
רחמוך וכען אתחתן במלכא:
ומלילו עבדי שאול קדם דוד ית
פיתגמיא האילין ואמר דוד הזעיר
בעיניכון לאיתחתנא במלכא
ואנא גבר מסכן והדיוט: וחויאו עבדי שאול ליה למימר כפתגמיא האילין מליל דוד:

רלבג

והנה עזר הש״י את דוד ונשמר מזה כשנטה מפניו שני פעמים אז נתברר לשאול כי הש״י עם דוד ומעמו סר ויירא ממנו והסירהו מעמו ושמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם והנה היתה כונת שאול להפילו ביד פלשתים · והנה היה דוד מצליח מאד בכל דרכיו והיה הש״י עמו וזה הוסיף יראה לשאול מפני דוד · מצורף לזה שכבר היה זה סבה אל שכל ישרא׳ ויהודה אוהבים את דוד כי היה יוצא ובא לפניהם · ונראה׳ שאול זה התחכ׳ לתת לו בתו באופן שנדר בעת הלחמו עם גלית וחשב שיהיה זה כלי להפיל דוד ביד פלשתי׳ כי התנה עמו שילחם מלחמות יי׳ בפלשתים · והנה הרחיק דוד מצד הענוה מהתחתן במלך ואמר מי אנכי שאהיה ראוי להתחתן במלך כאלו אמר הנני נבזה ושפל מאד: ומי חיי · ר״ל מה חיי חשובים שאהי׳ ראוי לזה הלא הייתי רועה צאן ואיך יתכן שאלקח מאחרי הצאן לקחת בת המלך: משפחת אבי בישראל · ידמה שהרצון בזה ומי משפחת אבי שבישר׳ והנה אמר זה מצד שהיה בא מרות המואביה וכנה אמר שאול ומשפחתי הצעירה מכל משפחו׳ שבטי בנימן להורות שאין ראוי למלוכה: ויהי בעת תת את מרב בת שאול אל דוד · ר״ל בעת ההיא נועד ביניהם שיתננה לדוד ונראה מזה המקום שלא קדשה דוד: בשתים תתחתן בי היום · ר״ל בשתי בנותי שיש לי תתחתן בי היום כי אתן אחת מהן והיא השנויה כי הנשואה אי אפשר שאתן לך ואחשוב שאמר לו זה מפני שנדר לו שיתן לו בתו לאשה יתכן שיתן לו הגדולה כי היא הראויה יותר בזה כי לא יתכן לתת הצעירה לפני הבכירה ואולם עתה שנתנה הגדולה לעדריאל המחולתי נתברר שלא יהיה הרצון בזה אלא שיתן לו אחת מבנותיו ודמה שלא הסכים דוד בזה מצד הענוה כמו שקדם אלא שקצר הכתוב ושאול חשב שתהיה הסבה כשלא הסכים דוד בזה שיירא שיפול ביד פלשתים ולזה צוה לעבדיו שידברו אל דוד בסתר ויודיע לו שהמלך חפץ בו וכל עבדיו אהבוהו כדי שיחשוב דוד שאין כונת שאול להפילו ביד פלשתים: ואנכי איש רש ונקלה · ר״ל ולזה לא אוכל לתת מוהר ומתן כראוי לבת המלך: ויסר

וחברו להשאות גלים דישעיה · עתה בא כתבה · שמעו שמוע מלתי · מי יתן החרש תחרישון · והוי עוד נחמתי · ותהי משברתך שלמה: אהבוך ג׳ וכל עבדיו אהבוך · משרים אהבוך · על בן עלמות:

ולא מלאו הימים. לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות: ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו׳ וימלאום. פרים כתיר בלעז: לרוא. לירא: ויצאו שרי הפלשתים. לבא בגדודים לשלול שלל בישראל: ליד אביו. סמוך לאביו אוכסי״ם אויכ״סים בלעז: ותקח מיכל. כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו: את

ויישר הדבר. בעוד איתן לבד וי״ו הסרס כפלה מהמכתב: ולא מלאו הימים. הזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלות לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא לו מאתים: וימלאום למלך. קל הלמ״ד ועניין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המהר משלח אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאום השלימום כלומר כל המאתים הביאו לפניו: ומיכל בת שאול אהבתהו. לפיכ׳ הוסיף לירא מפניו לשני דברים האחד שראה כי י״י עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרום לו מיתה על ידה ואפי׳ הוא ידבר על מיתתו בביתו מיכל בתו תגלה לו: לרוא. כעלמה הי״וד פ״א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ״ד בצרי: מדי צאתם. בכל זמן צאתם וכן מדי עלותה בית י״י מדי חדש בחדשו מדי דברי בו והדומים להם: שכל דוד. הצליח: וייקר שמו. היה יקר בעיני כל השומעים שמעו. ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נלך ונלחם עמהם ולא היו יודעי׳ כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורי׳ במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה: ליד אבי. למקום אבי כלומ׳ למקום שיוצא תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך נשען על ידו ות״י ואקום לקדם אבא. ופי׳ בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת עם שאול ביום לאותו השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא באותו השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבורו. ומה שאמר והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דברינו אני אגיד לך מה שיענה אותי: וישם את נפשו בכפו. תרגומו ומסר ית נפשיה בעל גב לאתקטלא: בדוד

איב ג׳ חס׳ וס׳ ויהי שאול איב את דוד. כי חרב לאיב מגור. אם לוא הפגעתי בך: שרי פלשתים ו׳ דסמיכי בקריא׳ וס׳ ויצאו שרי פלשתים. ויאמרו שרי פלשתים מה העברים ב׳ בפסו׳. ויקצפו עליו שרי פלשתים. אך שרי פלשתים אמרו. ושארא סרני פלשתים: וראיתי י״ב בקריא׳ וס׳ וראיתי את הדם ופסחתי עליכם.

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־תֹאמְרוּ לְדָוִד אֵין־חֵפֶץ לַמֶּלֶךְ בְּמֹהַר כִּי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם בְּאֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים: וַיַּגִּדוּ עֲבָדָיו לְדָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דָוִד לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים: וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּלֶךְ הוּא וַאֲנָשָׁיו וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ וַיָּבֵא דָוִד אֶת־עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וַיִּתֶּן־לוֹ שָׁאוּל אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה: וַיַּרְא שָׁאוּל וַיֵּדַע כִּי יְהוָה עִם־דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֲהֵבַתְהוּ: וַיֹּאסֶף שָׁאוּל לֵרֹא מִפְּנֵי דָוִד עוֹד וַיְהִי שָׁאוּל אֹיֵב אֶת־דָּוִד כָּל־הַיָּמִים:

וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיְהִי מִדֵּי צֵאתָם שָׂכַל דָּוִד מִכֹּל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיִּיקַר שְׁמוֹ מְאֹד:

יט
וַיְדַבֵּר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד וִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד: וַיַּגֵּד יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל אָבִי לַהֲמִיתֶךָ וְעַתָּה הִשָּׁמֶר־נָא בַבֹּקֶר וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ: וַאֲנִי אֵצֵא וְעָמַדְתִּי לְיַד־אָבִי בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ אֶל־אָבִי וְרָאִיתִי מָה וְהִגַּדְתִּי לָךְ:

וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב אֶל־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־יֶחֱטָא הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ בְדָוִד כִּי לוֹא חָטָא לָךְ וְכִי מַעֲשָׂיו טוֹב־לְךָ מְאֹד:

וַיָּשֶׂם אֶת־נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאִיתָ וַתִּשְׂמָח וְלָמָּה תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי לְהָמִית אֶת־דָּוִד חִנָּם: וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל בְּקוֹל יְהוֹנָתָן וַיִּשָּׁבַע שָׁאוּל חַי־יְהוָה אִם־יוּמָת: וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וַיַּגֶּד־לוֹ יְהוֹנָתָן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֵא יְהוֹנָתָן אֶת־דָּוִד אֶל־שָׁאוּל וַיְהִי לְפָנָיו כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם:

וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין תֵּימְרוּן לְדָוִד לָא רַעֲוָא לְמַלְכָּא בְּמוֹהֲרִין אֵילָהֵן בִּמְאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתָּאֵי לְאִתְפְּרָעָא בְּסַנְאֵי מַלְכָּא וְשָׁאוּל חָשִׁיב לְמִמְסַר יַת דָּוִד בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי: וְחַוִּיאוּ עַבְדּוֹהִי לְדָוִד יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵין וּכְשַׁר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי דָוִד לְאִתְחַתָּנָא בְמַלְכָּא וְלָא שְׁלִימוּ יוֹמַיָּא: וְקָם דָּוִד וַאֲזַל הוּא וְגַבְרוֹהִי וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי מָאתַן גַּבְרָא וְאַיְתִי דָוִד יַת עָרְלַתְהוֹן וְאַשְׁלְמִינוּן לְמַלְכָּא לְאִתְחַתָּנָא בְמַלְכָּא וִיהַב לֵיהּ שָׁאוּל יַת מִיכַל בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ: וַחֲזָא שָׁאוּל וִידַע אֲרֵי מֵימְרָא דַייָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל רַחֲמִיתֵיהּ: וְאוֹסִיף שָׁאוּל לְמִדְחַל מִן קֳדָם דָּוִד עוֹד וַהֲוָה שָׁאוּל בְּעֵיל דְּבָב לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא:

וּנְפַקוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָה בִּזְמַן מִפַּקְהוֹן אַצְלַח דָּוִד מִכָּל עַבְדֵי שָׁאוּל וּסְגִי שְׁמֵיהּ לַחֲדָא: וּמַלִּיל שָׁאוּל עִם יוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעִם כָּל עַבְדּוֹהִי לְמִקְטַל יַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל אִתְרְעֵי בְדָוִד לַחֲדָא: וְחַוִּי יְהוֹנָתָן לְדָוִד לְמֵימַר בָּעֵי שָׁאוּל אַבָּא לְמִקְטְלָךְ וּכְעַן אִסְתַּמַּר כְּעַן בְּצַפְרָא וְתֵיתֵב בְּסִתְרָא וְתִטַּמַּר: וַאֲנָא אֶיפּוֹק וְאֵיקוּם לְוָת אַבָּא בְּחַקְלָא דְּאַתְּ תַּמָּן וַאֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם אַבָּא וְאֶיחֱזֵי מָה וַאֲחַוֵּי לָךְ:

וּמַלִּיל יְהוֹנָתָן עַל דָּוִד פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם שָׁאוּל אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ לָא יְחְטֵי מַלְכָּא בְּעַבְדֵּיהּ בְּדָוִד אֲרֵי לָא חָטֵי לָךְ וַאֲרֵי עוֹבָדוֹהִי תַּקְנִין לָךְ לַחֲדָא: וּמְסַר יַת נַפְשֵׁיהּ בְּעַל גַּב לְאִתְקַטָּלָא וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא לְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתָא וַחֲדֵיתָא וּלְמָה תִתְחַיַּב בְּדַם זַכַּאי לְמִקְטַל יַת דָּוִד מַגָּן: וְקַבִּיל שָׁאוּל לְמֵימַר יְהוֹנָתָן וְקַיֵּים שָׁאוּל קַיָּים חַי יְיָ אִם יִתְקְטִיל: וּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וְחַוִּי לֵיהּ יְהוֹנָתָן יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵין וְאַיְתִי יְהוֹנָתָן יַת דָּוִד לְוָת שָׁאוּל וַהֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמוֹהִי כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי:

רלבג

ויישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך. ר״ל עם זה התנאי כי בטח בש״י שיסיבו זה ויתברר לשאול כי י״י עמו ותחת ערלות מאה פלשתים הביא לו מאתי׳ להורות על טוב הצלחתו: ומיכל בת שאול אהבתהו. הנה זה גם כן היה מוסיף יראה לשאול כי זה מורה על טוב הצלחת דוד ועל כי המלוכ׳ תהיה לו כי עם התחבר לבת שאול שנות אביה את דוד עם כל זה כקשריה אהבתה בו עם שזה גם כן יהיה סבה מה מונעת שאול מהרוג את דוד כדי שלא יכאיב לב בתו ועוד כי יתכן שהיא תגלה לדוד סודות אביה ויהיה נמנע זה כשמר מהרעה אשר יחשב לעשות לו: שכל דוד מכל עבדי שאול. ר״ל שהצליח במלחמ׳ יותר מכלם: וייקר שמו מאד. ר״ל שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר ובכבוד רב: ויפטר

מסרה

וראיתי כה והגדתי לך. וראית לבית גבה. וראיתי והנה עליהם גידים וכשר עלה. וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות. וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם. וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון. וראיתי את כל מעשה האלהים כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסוק. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. והנה שנים אחרים:

רדק

בדוד ובקיר · פירשתיו : ויפטר · כשתלק מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר : ויך את החנית בקיר · תקעו בקיר : נס וימלט · פי' נס באותה שעה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה : לשמרו ולהמיתו · לשמרו שלא יצא מן הבית ויברח ולהמיתו בבקר כי לא היה ממית אותו הלילה בפני בתו אלא חשב ש שיביאוהו אליו בבקר וימיתוהו : בעד החלון · כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה לבית חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרי' כשהורידתהו מן החלון · ובדרש והיאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לבית של דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ורבי אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון : את התרפים · תרגומו צלמניא והם עשויים בדמות גוף האדם לפיכ' שמה אותם במטה שידמה דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה כשער ראש האדם ופי' כביר עזים כר עשוי משער העזים וי"ת נודא דעזיא וכן אמ' במדרש נתנה נוד יין תחת דוד על המטה ר"ל נוד ת מעור העזים והיה השיער ל למעלה לפיכך שמה אותו במקו' ראשו · וענין התרפים י"מ כי הם ע"ז כמו התרפים אשר ללבן שגנבתם רחל ולבן עובד ע"ז היה כמו שאמ' לה למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שיהיה בבית דוד ע"ז וים אומרי' שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויראו בהם העתידות במשפט המזלות וזה יתכן בדבר לבן אבל בדבר מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה מקום דוד ואותו הכלי אינו בתכונה הזאת

והחכם ראב"ע ז"ל כתב כי ה התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליוני' והעד שהתרפים כן התרפים ש ששמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד : אל המטה · כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל : וישבו בניות · כתב הוי"ו קודם היו"ד ושקרי היו"ד קודם הוי"ו והכתוב והקרי שוים בענין תהיה היו"ד קודם הוי"ו או הוי"ו קודם היו"ד אח' הן והוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקרא ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניות ברמה מניות ברמה כלומר אשר ברמה או היה זה המקום חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו ואם הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניות והיה זה המקום מקום לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל ות"י בית אולפנא ורבו' ז"ל אמרו מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם כלומר בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה : וירא

רלבג

ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר · ר"ל שנסתלק מלפניו בעת זרקו החנית להכות דוד והכה החנית בקיר ולא נגע בדוד והכה היה זה גם עבוס כי עם היותו מנגן והיה משתדל שיהיה שירו משוער כראוי נסתלק מפניו אחר הריקתו החנית אליו · ולפי שנתברר לדוד כי כלתה הרעה מאת שאול להמיתו גם לביתו : לשמרו ולהמיתו בבקר · ר"ל לשמרו שלא יצא משם כדי שיוכלו להביא א אותו אליו בבקר ל להמיתו על ידי אחד מעבדיו באופן ש שיתאמת שאול שנגבר מתדוד ולזה לא צוה למלאכים שלא אל ביתדוד שימיתוהו כי ירא פן יעשה דוד ע עמהם בתחבולות ל למלט את נפשו כבר מה מן הנרדים עם שכבר רצה שאול ל לעשות זה בסתר כי חמס היה עושה להרג אתדוד על לא חמס בכפיו ולזה השתדל ב בתחל' להכותו בחנית בהיותו מנגן בידו ל לפניו שלא יתפרסם זה לזולתו וזה גם כן בעתהיות רוח אלהים רעה מבעתו שלא יודע הדבר יהיה לשאול ה התנכלות מצד אליו או שיפילנו ביד פלשתים כי בזה לא יאשימנו אחד מן האנשים : בעד החלון · הנה השומרים היו אצל ה הפתח שיכנסו בו ל לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה אותו מיכל כדי שימלט ו ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה ש שידמה שיהיה שוכב במטה דוד · ונוד עשו מעור עזים והיו בה שערות שמה מ מראשותיו להטעות ה הבאים שם וימששו ב המקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד · ואחר זה כסתה בבגד כביר העזים להורות כי כסה דוד ראשו ל לשמרו מהקרירו' בעת השינה עם שזה יהיה סבה שלא יתראה לה' שלא יהיה אשר במטה דוד אם לא אחר ש שיגלו זה ובין כך ובין כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב שעשתה זה מיכל שאם יסכימו בבקר לקרא לא שתפתח להם תוכל לרחותם בסתרה להם שהוא במטה ותאמ' להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפנאי יותר להתרחק · והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחנקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה המטה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים על המטה והיה כביר העזי' למראשו' התרפים · והנה התרפים היו על צורת בן אדם נעשית בשעות ידועות אצלם והיו חושבים שהצורה ההיא תעורר הכח הדמיוני בדרך שיהיה מתבודד מבין כחו אשר הנפש בדרך שיקבל כח עליון כמנהגו והיה שומע הדמיון קול כמוך מגיד העתידות לפי מחשבתם וכבר כתבנו בהוד' הזאת מה שכבר העירנו עליו בפי' אמרו ואולם ותרפים המספר : וישבו בנוית · אמרו שהיה בית מדרש לנביאים אבל עיר הרמה שהיה יושב בה שמואל : להקת

ותוספ ה' רפ בקריאה ג' מלאים וב' חס' וסימ' נמסר בסדר וישב · בלילה הוא ד' וסימ' ותשקין את אביהן יין · ויבא יעקב מן השדה · ויקם בלילה הוא · ודוד נס וימלט · וסימ' בלשון ארמי שתא ודכך וקם וערק :

שמואל א

ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד
וילחם בפלשתים ויך בהם מכה
גדולה וינסו מפניו : ותהי רוח
יהוה רעה אל שאול והוא בביתו
יושב וחניתו בידו ודוד מנגן ביד :
ויבקש שאול להכות בחנית בדוד
ובקיר ויפטר מפני שאול ויך את
החנית בקיר ודוד נס וימלט בלילה
הוא : וישלח שאול
מלאכים אל בית דוד לשמרו
ולהמיתו בבקר ותגד לדוד מיכל
אשתו לאמר אם אינך ממלט את
נפשך הלילה מחר אתה מומת :
ותרד מיכל את דוד בעד החלון
וילך ויברח וימלט : ותקח מיכל
את התרפים ותשם אל המטה ואת
כביר העזים שמה מראשתיו ותכס
בבגד : וישלח שאול
מלאכים לקחת את דוד ותאמר
חלה הוא : וישלח
שאול את המלאכים לראות את
דוד לאמר העלו אתו במטה אלי
להמיתו : ויבאו המלאכים והנה
התרפים אל המטה וכביר העזים
מראשתיו : ויאמר שאול אל
מיכל למה ככה רמיתני ותשלחי
את איבי וימלט ותאמר מיכל אל
שאול הוא אמר אלי שלחני למה
אמיתך : ודוד ברח וימלט ויבא אל
שמואל הרמתה ויגד לו את כל
אשר עשה לו שאול וילך הוא
ושמואל וישבו בנוות : ויגד לשאול
לאמר הנה דוד בנוית ברמה :

תרגום

ואוסיפו עבדי קרבא
למהוי ונפק דוד ואגיח קרבא ב
בפלישתאי ומחא בהון מחא ס
סגיאה ואפיכו מן קדמוהי : ושרת
רוח בישא מן קדם יי לות שאול
והוא בביתיה יתיב ומורניתא ב
בידיה ודוד מנגן ביד : ובעא
שאול למימחי במורניתא בדוד
ולמיברזיה בכותלא ואיתפטר מן
קדם שאול וקבע ית מורניתא
בכותלא ודוד ערק ואשתיזיב ב
בליליא ההוא :
ושלח שאול איזגדין לות בית
דוד למיטריה ולמקטליה בצפרא
וחויאת לדוד מיכל אתתיה למימ'
אם ליתך משיזיב ית נפשך בליליא
מחר את מתקטל : ושלשילת
מיכל ית דוד מן חרכא ואזל וערק
ואשתיזיב : ונסיבת מיכל ית
צילמניא ושויאת על ערסא וית
נודא דעיזא שויאת איסרוהי ו
וכסיאת בלבושא :
ושלח שאול איזגדין למדבר
ית דוד ואמרת שכיב מרע הוא :
ושלח שאול ית
איזגדיא למיסער ית דוד למימר
אסיקו יתיה בערסא לותי ל
למיקטליה : ואתו איזגדיא והא
צלמניא על ערסא ונודא דעיזא
איסדוהי : ואמר שאול
למיכל למא כדין שקרת בי ושלחת
ית בעיל דבבי ואישתיזיב ואמרת
מיכל לשאול הוא אמר לי שלחני
למא אקטלינך : ודוד ערק
ואישתיזיב ואתא לות שמואל ל
לרמתא וחוי ליה ית כל די עבד
ליה שאול ואזל הוא ושמואל
ויתיבו בבית אולפנא : ואיתחוא
לשאול למימר הא דוד בבית אולפנא ברמתא :

הרמתה ח' בקריאה וסימ' וישכמו ויבואו אל ביתם הרמתה · וילך אלקנה : ותשובתו הרמתה · ויתקבצו כל זקני ישראל · וילך שמואל הרמתה · ויקח שמואל את קרן השמן · ודוד ברח וימלט · וילך גם הוא הרמתה :

רשי

את התרפים · עשויים בדמות גוף אדם : כביר העזים · עור מופשט שלם כחמת פלוזי"ל בלע"ז : שמה מראשותיו · לפי שאין לתרפים שיער וזה דומה לשיער אדם : הוא אמר לי וגו' · אתה מסרתני ביד ליסטים אחר שלף חרבו עלי ש... שלחתני : בנוית · בית אולפנא : להקת

רשי

להקת׳ כיתת: ויפשט גם הוא בגדיו. בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים: ויפל ערום. ברסן תירגם יונתן ונפל ערטילאי בפס׳ ר׳ מנחם ששמע מפי ערבי אחד ברסן בלשון ערבי משוגע: כפשע. כפסיעה אחד שנפטרתי מפניו והכה בחנית בקיר ובאותה פסיעה נצלתי מן הבית: הנה חדש מחר. חידוש הלבנה וכל אוכלי שלחן המלך אין כ נמנעים מלבא ביום טוב אל הלחם: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול. לשון הוה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמיד לאכול סמוך לו: ושלחתני. מעתה ונסתרתי עד הערב של יום שלישי ולא אהיה עם האוכלים ו ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו: כשאל

רדק

וירא. הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול: להקת. כמו הפוך קהלת ותרגומו סיעת ספריא ר״ל תלמידי חכמים כי ת״ח נקראו סופרים: נבאים. תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותושבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם: עמד נצב עליהם. עומד שהיה עומד על רגליו: נצב. מלמד אותם כמו נצב על הקוצרי׳ וממונה עליהם להורות׳ מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליהם ות״י קאים ומליף עליהון: בשכו. שם מקום ובא בידיעה שלא כמנהג וכמוהו בקרקר בסכות: וילך שם. ובדרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות: ויפשט גם הוא בגדיו. מלמד שהנביאים האחרים פשטו ב בגדיהם כינס הוא לרבות וענין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטלו הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עינים ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו ה הנפשיות וישאר בכח השכל ל לבדו: ויפול ערום. תרגם ונפל ברשן ולא מצאתי לו חבר ויש נסחאות כתיב ביישן: על כן יאמרו הגם שאול בנביאים. כמו שאמר למעלה על כן היתה למשל ושם פרשנוהו: ויברח דוד. בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו: ויאמר לו חלילה. יש לשאול היאך היה מבטיחו יהונתן על שקר ואיך אמ׳ לו ולא יגלה את אזני והלא לעיני כל היה רודפו ומבקש על נפשו אלא היה חושב יהונתן שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמ׳ חי יי׳ אם יומת ומה שהיה מטיל לו החנית אחרי השבוע׳ ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה ם שהלך אחריו עד ניות ברמה ל להמיתו היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה לו רוח רעה אלא לעיתים כמו שאמר והיה בהיות רוח א אלהים רוח רעה ל׳ שאול וכן לא ראינו שהיה רוצה להמיתו אחר השבועה אלא בהיות עליו רוח רעה לפיכך היה מבטיחו יהונתן כי היה יכול להשמ׳ ממנו בהיות עליו רוח הרעה ואף על פי שהיה לו לגנן לפניו בעת ההיא אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו ושאול היה ב בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן או כדי שלא יעצב יהונתן כמו ם שאמר לדוד והגידו לדוד מעבדי שאול האוהבי׳ אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפיכך נשבע דוד ואמר חי יי׳ וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות. ונראה כי החזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה ניות והיה בשלחן אביו כיום ביום כמו שאומר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כלומר מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום ואף על פי כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי סקר דברו לי המדברים אז היטב לבבו עלי ופירוש כפשע דבר מועט כמו פסיעה והוא צעד הרגל. ות״י ארי כפיסעא חדא בינא ובין מותא. ובדרש בפסיעה אחת שנפטרתי מפניו נצלתי כמו שנאמר ויפטר דוד מפני שאול: הנה חדש מחר. יום ראשון מהחדש והכין שמנהגו לאכול בשלחנו יפקדני כל שכן שהוא יום ראש חדש ובאים כל האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב: עד הערב השלישית. פירוש עד עת ערב של יום שלישי ואומר השלישית לשון נקבה על העת ות״י עד עידן רמשא דיומא תליתאה:

מסורה

איפה׳ כתיב כן וד׳ כתיב אפו וסי׳ נמסר בסדר וישב: ערם ד׳ חס׳ וסי׳ ויפל ערם כל היום. כי תראה ערם וכסיתו. כי אמר אלי ערם יערים. ערם יצאתי מבטן: ב׳ מלין חס׳ יוד בריש תיבותא וקרינן וסי׳ עשה ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה. עבר שוט שוטף כי עבר. וחלופיהון ב׳ כתיב ולא קרינן וסי׳ יצאו ומארץ בשדים יצאו. יעמדו והוה יעמדו עלין דוגים כתיב יחזקאל:

מקרא

וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־
דָּוִד וַיַּרְא אֶת־לַהֲקַת הַנְּבִיאִים נִבְּאִים — ל׳ ג׳ מ״ל בלים
וּשְׁמוּאֵל עֹמֵד נִצָּב עֲלֵיהֶם וַתְּהִי עַל־ — ל׳ וא׳ ב׳ מלאכי ומשמש אב׳
מַלְאֲכֵי שָׁאוּל רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבְּאוּ
גַּם־הֵמָּה׃ וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֲחֵרִים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה
וַיֹּסֶף שָׁאוּל וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים שְׁלִשִׁים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה׃
וַיֵּלֶךְ גַּם־הוּא הָרָמָתָה וַיָּבֹא עַד־בּוֹר
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בַּשֶּׂכוּ וַיִּשְׁאַל וַיֹּאמֶר — ל׳ וכתי׳ ש״ן
אֵיפֹה שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּנָוִית — י׳ כתי׳ כן נה״א
בָּרָמָה׃ וַיֵּלֶךְ שָׁם אֶל־נָוִית בָּרָמָה — כיות ק׳
וַתְּהִי עָלָיו גַּם־הוּא רוּחַ אֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ
הָלוֹךְ וַיִּתְנַבֵּא עַד־בֹּאוֹ בְּנָוִית בָּרָמָה׃ — בכיות ק׳
וַיִּפְשַׁט גַּם־הוּא בְּגָדָיו וַיִּתְנַבֵּא גַם־
הוּא לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיִּפֹּל עָרֹם כָּל־ — ג׳ חס׳
הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה עַל־כֵּן
יֹאמְרוּ הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִיאִם׃ — ג׳ כתי׳ כן

ד וַיִּבְרַח דָּוִד
מִנָּוִית בָּרָמָה וַיָּבֹא וַיֹּאמֶר לִפְנֵי — מכיות ק׳
יְהוֹנָתָן מֶה עָשִׂיתִי מֶה־עֲוֺנִי וּמֶה־
חַטָּאתִי לִפְנֵי אָבִיךָ כִּי מְבַקֵּשׁ אֶת־
נַפְשִׁי׃ וַיֹּאמֶר לוֹ חָלִילָה לֹא תָמוּת
הִנֵּה לוֹ־עָשָׂה אָבִי דָּבָר גָּדוֹל אוֹ — לא יעשה ק׳
דָּבָר קָטֹן וְלֹא יִגְלֶה אֶת־אָזְנִי וּמַדּוּעַ
יַסְתִּיר אָבִי מִמֶּנִּי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֵין
זֹאת׃ וַיִּשָּׁבַע עוֹד דָּוִד וַיֹּאמֶר יָדֹעַ
יָדַע אָבִיךָ כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
וַיֹּאמֶר אַל־יֵדַע־זֹאת יְהוֹנָתָן פֶּן־יֵעָצֵב — ב מסיע אבנים ל׳
וְאוּלָם חַי־יְהוָה וְחֵי נַפְשֶׁךָ כִּי כְפֶשַׂע
בֵּינִי וּבֵין הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־
דָּוִד מַה־תֹּאמַר נַפְשְׁךָ וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן
הִנֵּה־חֹדֶשׁ מָחָר וְאָנֹכִי יָשֹׁב־אֵשֵׁב עִם — ל׳
־הַמֶּלֶךְ לֶאֱכוֹל וְשִׁלַּחְתַּנִי וְנִסְתַּרְתִּי — יג מ״ל
בַשָּׂדֶה עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִשִׁית׃

תרגום

וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין לְמִדְבַּר יָת
דָּוִד וַחֲזוֹ יָת סִיעַת סַפְרַיָּא מְשַׁבְּחִין
וּשְׁמוּאֵל קָאֵים מַלִּיף עִילָוֵיהוֹן ו
וּשְׁרַת עַל אִיזְגַּדֵּי שָׁאוּל רוּחַ נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ וְשַׁבָּחוּ אַף אִנּוּן׃ וְחַוִּיאוּ
לְשָׁאוּל וּשְׁלַח אִיזְגַּדִּין אוֹחֲרָנִין
וְשַׁבָּחוּ אַף אִנּוּן וְאוֹסִיף
שָׁאוּל וּשְׁלַח אִיזְגַּדִּין תְּלִיתָאִין ו
וְשַׁבָּחוּ אַף אִנּוּן׃ וַאֲזַל אַף
הוּא לְרָמָתָא וַאֲתָא עַד גּוּבָּא
רַבָּא דִּי בְשֶׂכוּ וּשְׁאַל וַאֲמַר אֵיכָא
שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַאֲמַר הָא בְּבֵית
אוּלְפָנָא בְּרָמָתָא׃ וַאֲזַל
לְתַמָּן לְבֵית אוּלְפָנָא דִּי בְּרָמָתָא
וּשְׁרַת עֲלוֹהִי אַף הוּא רוּחַ נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ וַאֲזַל מֵיזַל וּמְשַׁבַּח עַד
דַּאֲתָא לְבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמָתָא׃
וְאַשְׁלַח אַף הוּא לְבוּשׁוֹהִי
וְשַׁבַּח אַף הוּא קֳדָם שְׁמוּאֵל וּנְפַל
בִּרְשָׁן כָּל יוֹמָא הַהוּא וְכָל לֵילְיָא
עַל כֵּין יֵימְרוּן הַאַף שָׁאוּל ב
בְּסַפְרַיָּא׃ וַעֲרַק
דָּוִד מִבֵּית אוּלְפָנָא דִּי בְּרָמָתָא
וַאֲתָא וַאֲמַר קֳדָם יְהוֹנָתָן מָה
עֲבָדִית מָה חוֹבִי וּמָה סוּרְחָנִי קֳדָם
אֲבוּךְ אֲרֵי בָּעֵי לְמִקְטְלִי׃
וַאֲמַר לֵיהּ חַס לָא תְמוּת הָא לָא
יַעֲבֵיד אַבָּא פִּתְגַּם רַב אוֹ פִּתְגַּם
זְעֵיר וְלָא יְחַוֵּי לִי וּמָא דֵין כַּסֵּי אַבָּא
מִנַּיַּת פִּתְגָּמָא הָדֵין לֵית דָּא ק
קַיָּמָא׃ וְקַיֵּים עוֹד דָּוִד
וַאֲמַר מִידַּע יָדַע אֲבוּךְ אֲרֵי א
אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וַאֲמַר לָא
יִדַּע דָּא יְהוֹנָתָן דִּילְמָא יִתְנְסֵיס
וּבְרַם קַיָּים הוּא יְיָ וְחַיֵּי נַפְשָׁךְ אֲרֵי
כְּפִיסְעָא חֲדָא בֵּינָא וּבֵין מוֹתָא׃
וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד מָא רַעֲוָא
נַפְשָׁךְ וְאַעֲבֵיד לָךְ׃
וַאֲמַר דָּוִד לִיהוֹנָתָן הָא יַרְחָא מְחַר
וַאֲנָא אַסְחָרָא אַסְחַר עִם מַלְכָּא
לְמֵיכַל וְתִשְׁלְחִינַנִי וְאִטַּמַּר בְּחַקְלָא
עַד עִידָּן רַמְשָׁא דְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה׃

רלבג

להקת הנביאי׳ נבאים. ר״ל קהלת הנביאים מתנבאים דברים ע עתידים: נצב עליהם. ר״ל אצלם והנה זאת הנבואה היתה ממין רוח הקדש בהפתעם החושים על מנהגיהם וכאילו השפיע שמואל מן הרוח אשר עליו עליה׳ ונתנבאו מלאכי שאול הראשונים והשניים והשלישים. וגם שאול נתנבא ב בבואו שם ופשיטת ה הבגדים ונפלו ערום היה מחוזק הדבקות במושכלו׳ עד שלא היו מרגישים בעניינים ה הגופיים והתמיד זה לשאול כל היום ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט אז מיד ם שאול: ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת. יתכן שכבר חשב יהונתן שמה שהיה שאול ר רודף דוד להרגו לא והיה כי אם בסב׳ הרוח הרעה שהיתה מבעתת אותו אך בהיות שאול בדעתו השלם לא ה היתה כונתו להרע ל לדוד כי כבר נשבע לו באלהים כאמרו חי יי׳ אם יומת: כפשע ביני ובין המות. ר״ל שיעור מועט כאילו תאמר פ פסיע׳ אחת וזה מבואר מאד בעת שהיה דוד מנגן לפניו כי לולי נטה מפניו מעט הרגו בחניתו: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול. בבתו היום הזה ולזה ירגיש המלך שאיננו שם וישאל מה הסבה בזה: עד הערב השלישית. הוא ערב יום החדש השני כי היא שלישית לערב ההוא:

יסב ה׳ ותג׳ ומי׳ אכל תסכיל בכתית ד דירושלם ואתנחם

זבח

זבח הימים. היה מנהגם לעשות זבחי שלמים בני המשפחה יום בשנה וכן באמ' באלקנה לזבוח את זבח הימים: ועשית חסד על עבדך. כמו עם עבדך וכתי' וכן ויבואו האנשים על הנשים כמו אנשים על אפרים: חלילה לך. פי' חלילה לך מלחשדני בזה שאדע הרעה ולא אותה אגיד לך: מי יגיד לי. פי' אם טוב יענך או אם יענך קשה ומסוף הפסוק למדנו חסרון ראשיתו וכמוהו כגיד חסר תבונות וגומ' ופי' מה כמו אם או פירושו הקשה שיענך מה תהיה אם להמיתני או לגרשני ו"ת או דילמא ופי' קשה אמירה קשה וכן ועשיר יענה עזות: יי' אלהי ישראל. שבועה: כעת מחר השלישית. מחר כעת הזאת אחקרנו ושלישית על העת כלומר העת כזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב וברחוק ו"ת כעידנא הדין מחר או דיומא תליתאה: ולא אז אשלח אליך. בתמיהה: כי ייטב אל אבי. אם ייטב וישר בעיניו להביא את הרעה אליך וגליתי את אזנך: ויהי יי' עמך כאשר היה עם אבי. בדבר המלוכה יהיה עמך שתצליח על אויביך כמו שהיה עמו: ולא אם עודני חי. לא אשאל ממך אם עודני חי כשתמלוך כי איכני ירא שלא תעשה חסד יי' עמדי: ולא אמות. כי ידעתי כי חסד תעשה עמדי. ומה שאמ' חסד יי' כי בברית יי' באו שניהם כשכרתו ברית כמו שאומר ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לו דוד כי בברית יי' הבאת את עבדך וזהו ברית יי' שאמרו בכרתם ברית יי' עד ביני וביניך. אבל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם: ולא בהכרית. כלומר אפילו בהכרית יי' את אויבי דוד מעל פני האדמה עד שלא ישאר איש מהם לא תכרית ביתי אף על פי שמשפחת אבי מכלל אויבי דוד: ויכרות יהונתן עם בית דוד. אחר שבקש יהונתן מאת דוד שיהיה בריתו עם ביתו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד גם כן והם כמיו ובניו ובית אביו גם כן כי כל זמן שתמשך מלכות אביו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בכל כחו. ועוד הוסיף יהונתן ואמר ובקש יי' מיד אויבי דוד אם ישקר בברית: מיד אויבי דוד. כנוי הוא כי מיד דוד ר"ל שאם יפר הברית יי' יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו בכח האהבה שהיה אוהב אותו: ונפקדת

כשאל כשאל. רשות שאל מתני: זבח הימים. משנה לשנה בזמן הזה: אם כה יאמר טוב. שלא יחרה לו: שלום לעבדך. אין בלבו להרגני: ואם חרה יחרה. זהו שאהא לו מבוי להרגני: כלתה הרעה מעמו. סוף דבר מחשבה רעה לו עלי: ועשית חסד. לשלחני: חלילה לך. כזאת לחשדני שארע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך: מי יגיד לי. במקו' שאסתר שם: השלישית. ביומי מחר. זהו יום שלישי כשעה של עכשיו כי מחר חדש ושמא לא יתמה מחר אבי אבל יתמה ביום השלישי: יי' אלהי ישראל. לשון שבועה כה יעשה לי הקב"ה כי אחקור את אבי ואמצא שהוא טוב אליך אם לא אשלח על ידי שליח וגליתי אזנך כי הטובה אני יכול לגלות ואם ייטיב אל אבי להרע לך אות' לא אגלה פן יודע לאבי מקום שאתה שם וגליתי אני בעצמי את אזנך: ולא אם עודני חי. לשון בקשה הוא כמו ולא יתן נא לעבדך ואיכו זו משמשתו ולא תעש' לי טובה בעודני חי שתעשה עמי חסד יי' בטרם אמות ומהו החסד שלא תכרית את חסדך מעם ביתי בזאת תכרות לי ברית בחייו: ולא בהכרית יי' וגם לא תכיר חסדך מהם כי אף בבא הפורענות על בית אבי שידעתי שיכרית המקום את אויביך: ובקש יי' את הברית הזאת מיד אויבי דוד. כנה הכתוב ופירושו בקש הקב"ה את העון מיד דוד אביו כשעבר על הברית ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות וכן תירגם יונתן ואיתפרע ליה יי' מיד סנאי דוד: מחר

פקד ה' וחס' וסי' ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת. וישבע יוסף את בני ישראל לאמר. ויקח משה את עצמות יוסף. פקד פקדתי אתכם. אם פקד יפקדני אביך: יחרה ג' וסי' למה יי'. פן יחרה אף יי'. ואם חרה יחרה לו דע: עבדך ז' חס' וקמצין בקריאה וסים' נמסר בסדר בהעלתך: בברית ג' בקריאה וסים'

אם פקד יפקדני אביך ואמרת נשאל
נשאל ממני דוד לרוץ בית לחם
עירו כי זבח הימים שם לכל
המשפחה: אם כה יאמר טוב
שלום לעבדך ואם חרה יחרה לו
דע כי כלתה הרעה מעמו: ועשית
חסד על עבדך כי בברית יהוה
הבאת את עבדך עמך ואם יש בי
עון המיתני אתה ועד אביך למה
זה תביאני: ויאמר
יהונתן חלילה לך כי אם ידע אדע
כי כלתה הרעה מעם אבי לבוא
עליך ולא אתה אגיד לך:
ויאמר דוד אל יהונתן
מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה:
ויאמר יהונתן אל דוד לכה ונצא
השדה ויצאו שניהם השדה:
ויאמר יהונתן אל דוד
יהוה אלהי ישראל כי אחקר את
אבי כעת מחר השלשית והנה טוב
אל דוד ולא אז אשלח אליך וגליתי
את אזנך: כה יעשה יהוה ליהונתן
וכה יסיף כי ייטב אל אבי את
הרעה עליך וגליתי את אזנך
ושלחתיך והלכת לשלום ויהי יהוה
עמך כאשר היה עם אבי: ולא אם
עודני חי ולא תעשה עמדי חסד
יהוה ולא אמות: ולא תכרית את
חסדך מעם ביתי עד עולם ולא
בהכרת יהוה את איבי דוד איש
מעל פני האדמה: ויכרת יהונתן עם
בית דוד ובקש יהוה מיד איבי דוד:

אם מבעא יבעינני אבוך ותימר
אשתאלא אשתאל מיני דוד ל
למיזל לבית לחם קרתיה ארי
שירוי ניכסת קודשיא יומא דין
תמן לכל זרעיתא: אם כדין
יימר טב שלם לעבדך ואם מתקף
יתקיף ליה דע ארי גמירא בישתא
מיניה: ותעביד טיבו עם עבדך
ארי בקיימא דיי אעילתא ית עבדך
עמך ואם אית ביה חובא קטולני
את ולות אבוך למה דנן תעילנני:
ואמר יהונתן חס לך ארי אם מידע
אידע ארי גמירא בישתא מן אבא
למיתי עלך ולא יתה אחוי לך:
ואמר דוד ליהונתן
מן יחוי לי או דילמא יתיבינך אבוך
פתגמין קשין: ואמר יהונתן
לדוד איזל וניפוק לחקלא ונפקו
תרויהון לחקלא:
ואמר יהונתן לדוד יי אלהא דישראל
ארי אבדוק ית אבא כעידנא הדין
מחר או ביומא תליתאה והא
פתגמיא תקנין מיתאמרין על דוד
ולא מכען אשלח לותך ואחוי לך:
כדין יעביד יי ליהונתן וכדין יוסיף
ארי גמירא מן אבא למיתי בישתא
עלך ואחוי לך ואשלחינך ותהך
לשלם ויהי מימרא דיי בסעדך כמא
דהוה בסעדיה דאבא: ולא עד
דאנא קיים ולא תעבד עמי טיבו
מן קדם יי ולא אמות: ולא
תפסיק ית טיבותך מן אנש ביתי
עד עלמא ולא כד שיצי יי ית סנאי
דוד גבר מעל אפי ארעא:
וגזר יהונתן קיים עם בית דוד ו
ואיתפרע ליה יי מיד סנאי דוד:

לעבדך בברית יי' אלהיך ובאלתו. ועשית חסד על עבדך. ואשבע לו ואבוא בברית: אזנך כלהון מלאים בנביאים כמ"ג חס' וסי' כי אחקר את אבי. כי ייטיב אל אבי. גם מאז לא פתחה אזנך: ולא תעשה ג' וסי' ולא תעשה במעשיהם. ולא אם עודני חי. ועתה שוב ולך בשלום:

רלבג

כי זבח הימים שם לכל המשפחה. יתכן שעל דבר כם עשה השם ית' להם היו עושים שנה בשנה ביום ההוא זבחי שלמים ואז היה נקרא זבח שלמים לכל המשפחה: חלילה לך. ר"ל חלילה לך מחשוד אותי בזה שאדע שתמות ביד אבי כי בדאי אם אדע שכלתה הרעה מעם אבי לבא עליך אגיד לך כדי שתמלט: ויאמר דוד אל יהונתן מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. ר"ל מי יגיד לי אם חרה יחרה לו כדי שאשתדל להמלט ממנו או מה יענך קשה כי יוכר מהדברים ההם הרבה מכוונתו. או ירצה בזה והוא מי יגיד לי אם יאמר טוב כדי שלא אסתר מפניו ולא אכעיסנו כנגדי או מי יגיד לי אם חרה יחרה לו ויענך אביך קשה מה יהיו הדברים ההם הקשים כדי שאתכוון בזה לפי הראוי: לכה ונצא השדה. היתה עצתו שיצאו השדה כדי שיוכלו לדבר שם כל רצונם כי שם יראו מי שכנגדם ולא יראו זה בהיותם בבית או בעיר: ולא אם עודני חי וגו'. ר"ל איני ירא אם עודני חי בהיותך מולך שלא תעשה עמי חסד יי' ולא אמות וגם אחרי איני ירא שתכרי' חסדך מעם ביתי עד עולם ולא בעת שיכרית השם' את אויבי דוד מעל פני האדמה איני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי שהוא ממשפחת אויבי דוד. והנה כרת יהונתן גם כן ברית עם בית דוד ר"ל שאין בריתו עם דוד לבד אבל עם בית דוד בכללם לשמרם מהרע כפי היכולת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לכבוד בדוד ובביתו ואמר שהש' יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגוד בזה הברית. והוסיף

רש״י

מחר חדש. ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן: ונפקדת. אבי יפקדך וישאל היכן אתה: כי יפקד מושבך. שיהיה מושבך חסר שאתה יושב בו וכן תירגם יונתן ותיתבעי ארי יהא מרוות בית אסחרותך: ונפקדת. לשון זכרון: כי יפקד. לשון חסרון: ושלשת. שלשת ימים ואז תרד מאד כלומר לכשתגיע ביום השלישי תרד במקום סתר ו ותתחבא הרבה כי אז יבקשוך ובאת אל ח המקום הסתר הזה אשר אתה נסתר בו היום שהוא יום מעשה שלא״ב וכן תירג׳ יונתן ביומא דחולא שאותו היום נסתר כמה ש שנאמר ויסתר דוד ב בשדה מיד ויהי החדש מחר: האבן האזל. אבן שהיא אות להולכי דרכים: האזל. הולכי הדרך וכן תירג׳ יונתן אבן אתא אבן האות: צדה אורה. לא מפיק ה״א ופתרון צדה כמו לצד כל תיבה שצריכה למד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה בצד אותה אבן אורה חצי׳ למטרה כדי שלא יבין הנער וזה סימן יהיה לך לכתם אם אתה צריך לברוח: והנה אשלח וגו׳. ודרך המבקש חץ הירוי ה הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך ואינו יכול לכוין יפה פעמי׳ שהוא מחפשו והחץ להלן מ ממנו ופעמים שהוא הולך להלן מן החץ ו ומחפשו והסימן הזה יהיה לך: אם אמור אומר לנער וגו׳ קחנו ובואה. בא אתה בעצמך ממקום מ מחבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך לירא כי שלום לך הקב״ה חפץ שתהא כאן ולא תירא ואפילו שמעתי מאבא רעה: ואם כה אומר וגו׳ לך כי שלחך. הקב״ה אומר לך לברוח ולהמלט: והדבר אשר דברנו. ברית שכרתנו יחד הנה יי׳ ביני וביניך עד על אותו דבר: אל מושב הקיר. בראש המטה אצל הקיר: ויקם יהונתן. עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מוכב אצל אביו שדרכן לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא הסיב יהונתן עד שיסב אבנר מצד שאול ואחר כך ישב יהונתן מצד אבנר ואם תאמר לא ישב כלל הרי הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שיסב:

מקרא

רדק

ונפקדת. ונזכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך יושב: יפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש ות״י ותתבעי ארי יהי מרוח בית אסחרותך: ושלשת תרד מאד. תהיה נסתר ג׳ ימים כמו שאמרתי ונסתרת בשדה עד הערב השליטי׳ ותרד מאד בעמק במקו׳ הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא אותו יום שהיה מעשה השבועה שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה ות״ת ובתלתות יומיא תתבעי לחדא כלומ׳ ביום החדש ומחרתו תפקד שישאל עליך אבי אבל ביום ה השלישי ידעתי שתבוקש מאד כי יחשוב אבי שברחת אם לא תהיה בשלחנו שלשה ימים סמוכים. ומה שתרגם תרד תתבעי ר״ל תרד מאד ותהיה פחות ונקל בעיניו להמיתך אם בלבו להמיתך כי ימצא לך זאת העלה ויאמר כי בן מות אתה שברחת מלפניו ואז אכיר אם בלבו להמיתך לפי הדברים שידבר אז כי אז תהיה לו טענה לדבר עליך ותרגם ביום המעשה ביומא דחולא כלומר ביום חול שעושין בו מלאכה לפי שהיה נסתר עתה ביום ראש חדש כי נראה שהיה מנהגם שלא ל לעשות מלאכה בראש חדש כמו שהוא מנהג הנשים היום ואפשר כי מפני קרבן ראש חדש היו ר רבים פנויים ממלאכתם ובאים להשתחות לפני יי׳ וכן נראה ב בנבואת יחזקאל לעתיד: האבן האזל. ת״י אבן אתא אולי היתה אות וסימן עוברי דרכים: שלשת החצים. בא בידיעה אף על פי שלא זכרם בפסוק נראה כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת החצים יורה לסימן שלשת הימים שיהיה נסתר בשדה לפיכך אמר והחצים לידיעה: צדה אורה. הה״א רפה ומשפטה במפיק וכמוהו רבים ופירושו לצד האבן אורה החצים להיות לי האבן ל למטרה לשלוח שם לי הנער ל ללקט החצים והדבר שאומר לנער יהיה לך סימן אם הנה אם הלאה כי שמה לא אוכל לדבר עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים: קחנו. קח הנער ובא עמו ואדוני אבי ז״ל פירש קח זה הסימן ובא: ואין דבר חי יי׳. ואין דבר רע וכן ת״י ולית מידעם כי נשבע לו חי יי׳ להבטיחו שלא יבוא לו לבא אם לא ידע באמת כי אין ברעת אביו להמיתו ולעשות עמו רעה: כי שלחך יי׳. כתרגומו ארי שיזבינך יי׳ כלומר תלך לך כי יי׳ שלחך ונמלטת מחרב אבי: עד עולם. לקיים הברית עד עולם: וישב המלך על הלחם. כתיב על וקרי אל ושניהם כנוים בענין: וישב המלך על מושבו. תרגומו ואסחר מלכא על שוייה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים ההם לאכול במסבה במטות וכן מצאנו בדברי רבותינו ז״ל כי גם בימיהם היה מנהג. ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב מצד אביו קם והושיב אבנר מצד אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה סמוך לו להכותו. והנה נפקד מקום דוד שלא היה בו יושב: כי

מסורה

אהבו ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש: מושבך ג׳ בקריא׳ וסי׳ הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל. איתן מושבך ושים בסלע. ונפקדת כי יפקד מושבך: ובאת ז בטעם לרע וסי׳ נמסר בסדר נח: אבר ג׳ חס׳ וג׳ מ״ל

מקרא

וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא

תרגום

וְאוֹסֵיף יְהוֹנָתָן לְאוֹמָאָה יַת דָּוִד בְּדָרְחִים יָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ רַחֲמֵיהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִיתְבְּעֵי אֲרֵי יְהֵי מְרַוַּח בֵּית אַסְחָרוּתָךְ׃ וּבִתְלָתוּת יוֹמַיָּא תִּתְבְּעֵי לַחֲדָא וּתְהָךְ לְאַתְרָא דְּאִיטַּמַּרְתָּא תַּמָּן בְּיוֹמָא דְחוֹלָא וּתְתֵיב בִּסְטַר אֶבֶן אָתָא׃ וַאֲנָא תְּלָתָא גִּירִין בְּקַשְׁתָּא אֶשְׁדֵי לְמִימְחֵי לִי לְפַלְגְּלִיסָא׃ וְהָא אֶשְׁלַח יַת עוּלֵימָא אֵיזִיל וְאַיְתִי יַת גִּירַיָּא אִם מֵימַר אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִּירַיָּא מִינָךְ וּלְכָא סַבְהִי וְאִיתָא אֲרֵי שְׁלָם לָךְ וְלֵית מִדַּעַם בִּישׁ קַיָּים הוּא יְיָ׃ וְאִם כְּדֵין אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִּירַיָּא מִינָךְ וּלְהָלָא אֵיזִיל אֲרֵי שֵׁיזְבִינָךְ יְיָ׃ וּפִתְגָּמָא דִּי מַלֵּילְנָא אֲנָא וְאַתְּ הָא מֵימְרָא דַּיְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ סָהִיד עַד עָלְמָא׃ וְאִיטַּמַּר דָּוִד בְּחַקְלָא וַהֲוָה יַרְחָא וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל לַחְמָא לְמֵיכַל׃ וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל שְׁוִוְיֵיהּ כִּזְמַן בִּזְמַן עַל שְׁוִוְיֵיהּ דִּמְתַקַּן לֵיהּ בִּסְטַר כּוֹתְלָא וְקָם יְהוֹנָתָן וְאַסְחַר אַבְנֵר מִסִּטְרָא דְשָׁאוּל וַהֲוָה אַתְרָא דְדָוִד מְרַוַּח׃ וְלָא מַלֵּיל שָׁאוּל מִדַּעַם בְּיוֹמָא הַהוּא

מסורה

וסי׳ נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא: אני ואתה ג׳ בקריאה וסימ׳ ועתה לכה נכרתה ברית. והדבר אשר דברנו אני. כי זכור אני ואתה את רכבים:

רלבג

והוסיף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהיה ברית שלם ביניהם מצד חוזק אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו: ושלשת תרד מאד. ר״ל שישבו שם עד הערב השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה שישב שם עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ותרד מאד בעמק באופן שלא יראה אותך שום אדם. ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שנסתרת בשדה ודברתי אל אבי עליך טובה עד שנשבע שלא ימיתך: אצל האבן האזל. לפי שהמקום ההוא היה רחב ויחד מקום מוגבל ממנו והוא אצל האבן האזל ואחשוב שנקראת כן שהיתה סימן להולכי דרכים: צדה אורה. ר״ל לצד האבן אורה בדרך שתהיה האבן לי למטרה: החצים ממך והנה. הוא אות שישוב דוד ליהונתן ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים בדרך שלא יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך והלאה הוא אות שיסור דוד מעליו וזה מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים באופן שיעברו האבן שהיתה למטרה: כי

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. פירושו אמר שאול מקרה קרה לו שלא בא כלומר היה לו דבר להתעסק בו זולתי כי טהור הוא או לא טהור מקרה לילה לפי לא בא ופי' בלתי זולתי כמו בלתי כלב בן יפונה והיו נשמרים מלאכול הטמא והטהור יחדו אפי' בחולין או שמא היו שם זבחי שלמי' שעשה המלך השלמי'

מקרה הוא. קרי ראה בלתי טהור הוא ועדיין לא טבל לקריו שאילו טבל לקריו אין צריך הערב שמש לחולין: כי לא טהור. זו היא כתיבת טעם לדבר ולפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה: ממחרת החדש. ממחרת חידוש הלבנה: השני. ביום שני לחדש: והוא צוה לי אחי. גדול הבית צוה לי

ואראה ה' וסימ' ארדה נא ואראה. אסורה נא ואראה. ואראה העודם חיים. אעברה נא ואראה. אמלטה נא:

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא
כי לא טהור:
ויהי ממחרת החדש השני ויפקד
מקום דוד ויאמר שאול אל יהונתן
בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול
גם היום אל הלחם: ויען יהונתן
את שאול נשאל נשאל דוד מעמדי
עד בית לחם: ויאמר שלחני נא
כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה
לי אחי ועתה אם מצאתי חן בעיניך
אמלטה נא ואראה את אחי על כן
לא בא אל שלחן המלך:
ויחר אף שאול ביהונתן
ויאמר לו בן נעות המרדות הלוא
ידעתי כי בחר אתה לבן ישי ל
לבשתך ולבשת ערות אמך:
כי כל הימים אשר בן ישי חי על
האדמה לא תכון אתה ומלכותך
ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן מות
הוא: ויען יהונתן
את שאול אביו ויאמר אליו למה
יומת מה עשה: ויטל שאול את
החנית עליו להכתו וידע יהונתן
כי כלה היא מעם אביו להמית את
דוד: ויקם יהונתן
מעם השלחן בחרי אף ולא אכל
ביום החדש השני לחם כי נעצב
אל דוד כי הכלמו אביו:
ויהי בבקר ויצא יהונתן
השדה למועד דוד ונער קטן עמו:
ויאמר לנערו רץ מצא נא את
החצים אשר אנכי מורה הנער רץ
והוא ירה החצי להעברו:

ארי אמר דילמא עירוע הוא ליה
ולא דכי הוא או דילמא לאורח
אזל ואנחנא לא זמניניה:
והוה ביומא דבתרוהי
דהוא עיבור ירחא תנינא והוה
אתרא דדוד מרוח ואמר שאול
ליהונתן בריה מא דין לא אתא
בר ישי אף תמלי אף יומא דין
ללחמא: ואתיב יהונתן ית
שאול אישתאלא אישתאל דוד
מיני למיזל עד בית לחם:
ואמר שלחני כען ארי שירו
ניכסת קודשיא לכל זרעיתא לנא
בקרתא והוא פקיד לי אחי וכען
אם אשכחית רחמין בעינך א
אישתיזב כען ואחזי ית אחי על כן
לא אתא לפתורא דמלכא:
ותקיף רוגזא דשאול
ביהונתן ואמר ליה בר סרבנותא
דמרדותא קשיא הלא ידענא ארי
רעי את לבר ישי לבהתתך ו
ולבהתת קלן אמך: ארי כל
יומיא דבר ישי קיים על ארעא
לא תיתקן את ומלכותך וכען
שלח ואיתיניה לותי ארי גבר חייב
קטול הוא: ואתיב
יהונתן ית שאול אבוהי ואמר ליה
למה יתקטל מה עבד:
וארים שאול ית מורניתא עלוהי
לממחיה וידע יהונתן ארי גמירא
היא מן אבוהי למקטל ית דוד:
וקם יהונתן מעם
פתורא בתקיף רוגזא ולא אכל
ביום עיבור ירחא תנינא לחמא
ארי איתנסיס על דוד ארי א
אכלמיה אבוהי:
והוה בצפרא ונפק יהונתן
לחקלא לזימנא דאמר ליה דוד
ועולימא זעיר עמיה: ואמר לעולימיה רהט איתאכען ית גיריא דאנא שדי ועולימא
רהט והוא שדא גירא לאעברותיה:

ביום החדש גם יתכן לפרש כי
אין מדרך מוסר לבא טמא ד
לשלחן המלך ות"א ארי אמ' דילמ'
עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או
דילמא לאורח אזל ואנחנא לא
זמנוהי פי' מקרה הו' לשו' קרי
מן מקרה לילה ובלתי כמו לא
מן בל קרוב איך ופירוש כי לא
טהור שלא הכיא בעבור שלא ט
טהור הוא אלא שהלך בדרך ק
קרוב ואנחנו לא זמננו אותו
שיהיה מוכן לבא היום אל ה
השלחן כי כל האוכלים על שלחן
המלך לא היו תמידים בכל יום:
ממחרת החדש השני. ר"ל
ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש
ויונתן תרגם ביומא דבתרוהי ד
דהוא עיבור ירחא תנייתא:
נשאל נשאל. מקור שלם מבנין
נפעל: מעמדי. כלומר ממני
לקח רשות בלכתו לבית לחם ולא
הלך בלא רשות ולשון נפעל בזה
הענין רוצה לומר ששאל דוד
עצמו מעמדי כדי ללכת עד בית
לחם והנה הוא נשאל בעצמו וכן
נשאלתי מן המלך: זבח משפחה
לנו. כבר פירשתיו: והוא צוה לי
אחי. פי' אחי צוה לי ללכת שמה
והוא אליאב הבכור שחייב לכבדו
ולשמוע למצותיו ונראה כי כן
היה דרכם באותם הימים להיות
האח הקטן נשמע למצות האח
הגדול כמו שנזכר למעלה בענין
ויחר אף אליאב: אמלטה נא.
אמלטה מעבודת המלך מעט
ואלך לראות את אחי: בן נעות
המרדות. בן סמוך לנעות כי
הוא נקוד סגול ונעות אמר על
אמו שרשו עוה תאמ' הנפעל נעוה
לזכר ונעוה לנקבה ובסמוך נעות
והוא סמוך אל המרדות כלומר
מאמך היה לך זה שהיא מורדת
ברצוני וכמו כן אתה מורד במה
שאני רוצ' ואוהב מה שאני שונא
ות"א בר סרבנות' דמרדותא קשיא
פירש נעות שם: לבן ישי.
הלמ"ד כמו הרגו לאבנר או היא
במקום בי"ת כלומר לשניכם ל
לחרב: לבשתך ולבשת ערות
אמך. עתה יאמרו השומעי' שאת'
אוהב אדם שאני שונא כי איכך
בני ויהיה זה בשתך ובושת ערות
אמך שיאמרו שזנתה: כי כלה.
כלומר נגמר הדבר בלב אבי
להמית את דוד: מעם השלחן. כמו מעם ברכיו: ביום החדש השני. תרגומו
ביום עבור ירחא תנייתא: כי נעצב. כפעל עבר כי הוא פתוח: כי הכלימו
אביו. כלומר על שני דברים לא אכל לחם כי נעצב בעבור דוד ובעבור שהכלימו
אביו בדבור ובמעשה: למועד דוד. כתרגומו לזמנא דאמר ליה דוד והוא יום
השלישי להסתרו בשדה ואף על פי שהוא אמר לו בערב והוא הלך אליו בבקר לא
היה צריך להמתין עד הערב כי כבר ראה לב אביו: להעבירו. ירה החצי בכח
להעבירו המטרה והיא האבן האזל ועשה זה כדי שיוכל לומר החצי ממך והלאה
כי שמא יבא אדם בין כך ולא יוכל להתחבר עם דוד וישמע דוד הסימן וכאשר
ראה כי לא בא אדם שם אמר לנער שימהר ויבא העיר כדי שיוכל להתחבר עם
דוד ולדבר עמו פנים בפנים: וילקט

שלהיה שם והוא אחי
אליאב: אמלטה.
אשתמיט בלע"ז
אלך יום אחד ואבא:
נעות המרדות. לשון
נוע אשה נעה ונדה
וכאלו כתוב כאשר תאמר
זעוה מן זע כן תאמר
נעוה מן נע והתי"ו מן
הריבוק שהוא דבוק
למרדות המרדות ש
שהיא ראויה לרדות
ולייסר. ד"א כשחטפו
בני בנימן מבנות יבש
גלעד שיצאו לחול ב
בכרמים היה שאול
בימן ולא רצה לחטוף
עד שבאת אחת עצמה
והעיזה פניה ורדפה
אחריו: נעות על
שם הכרמים והוא נת
כמו נעוה ארחתו י
יטופון נעוהי בחמר
ולא מן השם: נעצב
אל דוד. בשביל דוד:
כי הכלימו אביו.
בשביל דוד: למועד
דוד. למועד אשר קבע
לדוד: להעבירו.
החצי עבר את הנער:
מאלל

רלבג

כי אמר מקרה הוא
בלתי טהור הוא כי לא
טהור. הרצון בזה
לפי מה שחשב ש
שכבר אמר שאול ש
מקרה הוא מקרה ש
שלא בא דוד אל ה
הלחם לא במרד ולא
במעל ממנו ולא בבוזה
או אולי בלתי טהור הו'
שטמא מטתו והו' טמ'
עד הערב כי דוד הוא
לא טהור ר"ל שלא כ
כשמר מלטמא מטתו
כי טבעו היה נוטה ל
רבוי המשגל כמו ש
שנתבאר מענינו ולזה
נשמר מלבא אל ש
שולחן המלך כי לא
נכון שיאכלו הטמא
והטהור יחדו בשלחן המלך עם שכבר אפשר שהיו אוכלים זבחי שלמים: והוא
צוה לי אחי. הו' על דרך אמרו ותפתח ותראהו את הילד שבאר אחר הכנוי הכונה
והרצון בזה שאחיו צוה לדוד שילך שם: בן נעות המרדות. ר"ל מעוותת המוסר
כאילו יאמר שלא הוכיחתו אמו בקטנותו ולזה לא קבל מוסר כראוי ויהיה הרצון
במרדות מוסר ובזה אמרו רבותינו מכת מרדות או יהיה הרצון במרדות ממשלה
כענין וירד מים עד ים והוא היותר נכון וירצה בזה שהוא בן אשה שאינה ראויה
לממשלה אבל היא מעוותת בדבר הממשלה כי אין מינה כאות לארכות ובזה יאמר
ביהונתן שהוא בלתי ראוי לממשלה כי הוא בוחר במה שימנעהו ממלוך על ישראל
והוא דוד: כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו. באר בזה ששני דברים היו סבה
שלא אכל יהונתן ביום החדש השני לחם האחד כי היה נעצב אל דוד שיצטרך
שיפרד ממנו מפחד אביו והיא היתה הסבה היותר חזקה ולזה הקדימה והסבה
השנית היא כי הכלימו אביו במה שקרא לו בן נעות המרדות: רוץ מצא נא את
החצים אשר אנכי מורה. קצר הכתוב וזה כי הוא באר לנער אי זה דבר ישים לו למטרה והוא האבן האזל: והוא ירה החצי להעבירו. ר"ל שיהונתן ירה חצו בחוזק
כנגד מקום אחר יותר רחוק מהאבן ההוא כדי שיעבור החץ המקום שהגביל הנער:

עד

אצל האבן· מסתר אבן אתא דלקביל דרומא: עד דוד הגדיל· הרבה לבכות: לך לשלום· והשבועה אשר נשבענו יי׳ יהיה עד עליה עד עולם: ואת הנערים יודעתי· לשון טורח הנערים אשר יבאו עמי הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני: יודעתי· כמו ויודע בהם אנשי סוכות: פלוני אלמוני· מכוסה אלמון מאין שם שם שאינו חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא פלוני כמו כי יפלא ותכסה: או הנמצא· אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך: אך מאשה· מקודם אני מאכילן לזרים אך זה אני אפשר שאכילנו לטמאים: עצורה לנו· עצורה ממנו: ויהיו כלי הנערי קדש· טהורים: והוא דרך חול· והלא משנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא להיו׳ חולין שיצא מידי מעילה מששהי׳ לו שעת היתר לכהנים: ואף

ויִלקט נער יהונתן את החצי· החצי כתיב וקרי החצים הכתוב הוא לשון יחיד כי כראה שזין לבד ירה כמו שאמר הלא החצי והקרי החצים להודיע כי חצים שלשה ירה כמו שאמר שלשת החצים צדה אורה: את כליו· קשתו וחציו: קם מאצל הנגב· כי שמע שאמר לנער שיבא העיר וידע כי אין שם אדם אחר ולפיכך

החצי חד מן ה׳ מלין קרין ם׳ בסוף תיבותא ולא כתיב וסי׳ עברנו דויהי כשמע כל מלכי· החצי ויקרא יהונתן אחרי הנער· אלהיך וגם באו עבדי המלך לברך ייטב· שנה בן שלשים ושתים דיורם בן אחאב קדמא דפסוק כנ״ל· בח והיה כל מעבר מטה בם בה כתיב: הבא ג׳ בקריאה וסימ׳ הבא את האנשים הביתה·

וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה: וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם: וַיָּקָם וַיֵּלַךְ

בא וִיהוֹנָתָן בָּא הָעִיר: וַיָּבֹא דָוִד נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וַיֶּחֱרַד אֲחִימֶלֶךְ לִקְרַאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבַדֶּךָ וְאִישׁ אֵין אִתָּךְ: וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צִוַּנִי דָבָר וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אַל־יֵדַע מְאוּמָה אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר־אָנֹכִי שֹׁלֵחֲךָ וַאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאֶת־הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי: וְעַתָּה מַה־יֵּשׁ תַּחַת־יָדְךָ חֲמִשָּׁה־לֶחֶם תְּנָה בְיָדִי אוֹ הַנִּמְצָא: וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין־לֶחֶם חֹל אֶל־תַּחַת יָדִי כִּי־אִם־לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ אִם נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה: וַיַּעַן דָּוִד אֶת־הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם־אִשָּׁה עֲצֻרָה־לָנוּ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם בְּצֵאתִי וַיִּהְיוּ כְלֵי־הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ

וַאֲתָא עוּלֵימָא עַד אֲתַר גִירָא דִי שְׁדָא יְהוֹנָתָן וּקְרָא יְהוֹנָתָן בָּתַר עוּלֵימָא וַאֲמַר הֲלָא גִירָא מִינָךְ וּלְהַלָא: וּקְרָא יְהוֹנָתָן בָּתַר עוּלֵימָא אוֹחִי בִּפְרִיעַ לָא תִתְעַכֵּב וּלְקִיט עוּלֵימָא דִיהוֹנָתָן יָת גִירַיָא וַאֲתָא לְוַת רִבּוֹנֵיהּ: וְעוּלֵימָא לָא יְדַע מִדַעַם בְּרַם יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעִין יָת פִּתְגָמָא: וִיהַב יְהוֹנָתָן יָת זֵינֵיהּ לְעוּלֵימָא דִילֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ אֵיזֵל אוֹבֵילֵיהּ לְקַרְתָּא: עוּלֵימָא אֲתָא וְדָוִד קָם מִסְטַר אַבְנָא דִלְקָבֵיל דָרוֹמָא וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד תְּלָת זִמְנִין וּנְשִׁיקוּ גְבַר יָת חַבְרֵיהּ וּבְכוֹ גְבַר עִם חַבְרֵיהּ עַד דְדָוִד אַסְגִי: וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֵיזֵל לִשְׁלָם דְקַיֵימְנָא תַּרְוֵינָא אֲנַחְנָא בִּשְׁמָא דַיְיָ לְמֵימַר מֵימְרָא דַיְיָ יְהֵי סָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנַי וּבֵין בְּנָךְ עַד עָלְמָא: וְקָם וַאֲזַל וִיהוֹנָתָן עַל לְקַרְתָּא: וַאֲתָא דָוִד לְנוֹב לְוַת אֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא וְאִתְבְּעִית אֲחִימֶלֶךְ לִקְדָמוּת דָוִד וַאֲמַר לֵיהּ מָא דֵין אַתְּ בִּלְחוֹדָךְ וּגְבַר לֵית עִמָּךְ: וַאֲמַר דָוִד לַאֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא מַלְכָּא פַּקְדַנִי פִּתְגָמָא וַאֲמַר לִי אֱנָשׁ לָא יְדַע מִדַעַם יָת פִּתְגָמָא דַאֲנָא שָׁלַחְלָךְ וּדְפַקֵידְתָּךְ וְיָת עוּלֵימַיָא שְׁלָחִית קֳדָמַי לַאֲתַר כַּסִי וְטָמִיר: וּכְעַן מָה אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ חַמְשָׁא טוּלְמִין דִלְחֵמָא הַב בִּידִי אוֹ מָה דְאִשְׁתְּכַח: וַאֲתֵיב כַּהֲנָא יָת דָוִד וַאֲמַר לֵית לְחֵם חוּלִין לִתְחוֹת יְדִי אֱלָהֵין לַחְמָא דְקוּדְשָׁא אִית בְּרַם אִם נְטִירִין עוּלֵימַיָא לְחוּד מִסּוֹאֲבַת אִתְּתָא: וַאֲתֵיב דָוִד יָת כַּהֲנָא וַאֲמַר לֵיהּ בְּקוּשְׁטָא אִתְּתָא מְרַחֲקָא לָנָא כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְקַמּוֹהִי בְּמִפְּקִי וַהֲוָה מָנֵיהוֹן דְעוּלֵימַיָא דְכַן לְקוּדְשָׁא

רלבג

עד מקום החצי אשר ירה יהונתן· ר״ל עד המקום שאמר לנער שישי׳ לו למטרה והוא אבן האזל והנה עבר האן המקום ההוא כי יהונתן השתדל בזה כמו שקדם כדי שיאמר לנער הלא החצי ממך והלאה ויבין דוד כי שלחו הש״י וימלט כ כאשר יוכל והנה היה ירא יהונתן שלא יוכל לדבר עמו פנים בפני׳ ולזה הוצרך לזאת ה האות כי אולי יבאו אנשים בשדה ההוא ולא יוכל דוד לצאת ו יהונתן לדבר עמו אך אחר שראה יהונתן ש שלא היו שם כי אם הוא ונערו שלח נערו אל העיר והרגיש דוד כי אין שם איש ולזה שלח יהונתן נערו וקם דוד מהמקום שהיה נסתר בו ונתן תודה ליהונתן והשתחוה לו שלש פעמים: ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל· ר״ל שדוד הגדיל לבכות יותר מן הראוי לו למה שהיה בו מן הפחד מפני ש שאול ולזה מהר י יהונתן ללות את דוד ונפרדו איש מעל אחיו:

אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו ויקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגומו קם מסטר אבן אתא לקביל דרומא כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למטרה האבן לצד צפונה שלא יראה הנער את דוד בלקטו החצים: עד דוד הגדיל· לבכות יותר מיהונתן: אשר נשבענו· וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק ה הענין וכן ופניתי אני וראיתי אני והדומים להם שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל הרגוש: נבה· אל נוב והה״א נוספת לפיכך הטעם מלע״ל: ויחרד· הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ו ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה ענין בואו לבדו וכ״תי ואיתבעית: יודעתי· כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי׳ הודעתי הות׳ שילכו לפני ואמצא אותם במקו׳ פלוני· ופי׳ פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלו׳ מקום שלא ידובר בו ותרגומו וית ע עולימיא שלחי׳ קדמי לאתר כסי וטמיר: לחם קדש· פירש ארוני אבי ז״ל לחמי תודה שיוכל זר לאוכלו בטהרה: אם נשמרו הנערים· דרך כבוד אם נשמרת ר״ל וכמוהו וירדו כל עבדיך אלה אלי: כי אם אשה עצורה לנו· אפילו היתה אשה עצורה עמנו כתמול שלשום בצאתי טהרנו ע עצמינו: ויהיו כלי הנערים· כלומר בגדיהם קדש: והוא

מסרה
הבא נא ידך אל חיקך· לך הביא העיר בתראה יתיר יוד: שנינו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויוכיחו בין שנינו· אשר נשבענו שנינו אנחנו· ישת ידו על שנינו· אנ״ך: לבדך ג׳ זקפין בקריאה וסימ׳ מדוע אתה יושב לבדך· ויבא דוד נבה· אתה הוא יי׳ לבדך· אנ״ך· וכל אסף דבו׳: כתמול שלשם ג׳ בנביאים וסי׳ כתמול שלשם על כל גדותיו· וישבו בני ישראל באהליהם· אשה עצורה לנו: כתמל ז׳ חס וסי׳ נמסר בסדר ויצא: שלשם ד׳ חס׳ בנביאים וכתובי׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא:

מדוע אתה לבדך ואין איש אתך· תמה על שר וגדול כדוד עם שהיה חתן המלך שילך יחיד: ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני· ר״ל ואת הנערים הודעתי שילכו לפני ואמצאם במקום אחר רוצה לגלותו ולזה יהיה המקום ההוא נסתר ונעלם והסבה בזה שמירתי מצוות המלך שלא יודע לאיש הדרך אשר אני הולך בה וידמה שדוד שאל לו באלהים אם יצליח דרכו שהוא הולך בה כי כבר נגלה במה שאחר זה שדוד שאל לו באלהים ולפי שהוא אמר לאחימלך כי המלך צוהו שלא יגלה סודו לשום אדם היה מחוייב שישאל לו זה דרך כללות: כי אם לחם קדש יש· יתכן שבחר שלחם הקדשים מה שאסורו יותר קל והוא קדשים קלים כמו הענין בלחמי תודה ועליו אמר שיתנהו לו ולנעריו: אם נשמרו הנערים אך מאשה· והנה יחס זה לנערים לכבוד דוד ולחשוב שיהיה הרצון בזה שיהיו נשמרים מטומאת אשה וממה שידמה לזאת הטומאה: כי אם אשה עצורה לנו וגו׳· ר״ל הנה אשה היתה נמנעת לנו מעת צאתנו שהיתה מאתמול שלשם לרוב זריזותנו לעשות מצות המלך והנה היו כלי הנערים ראויים לקדש כי טהרנו עצמנו בצאתנו: והוא

רדק

והוא דרך חול. כלומר אף על פי שיצאנו דרך חול שלא היינו סבורים שהיינו צריכים ללחם קדש אף על פיכן טהרנו עצמינו כדרך בני אדם שדעתם לבאת לדרך: ואף כי היום יקדש בכלי. פי' כל שכן היום שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי: ויתן לו הכהן קדש. לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' לפני יי' ואותו אסור לזרים לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל. ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפני' נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת ב בזיכים היה כמו שאמ' המוסרים מלפני יי' ואין מעילה בלחם ה הפנים אחר הקטרת בזיכ' ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צ צריך לומר זה שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהושם עתה על השלחן שהוקדש בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אף על פי כן נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבי' ומסוכנין ואמרו שאחזו לדוד בולמוס מחמת רעבו ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים: לשום לחם חום יחום תואר בפלם מאת לחם דרך יי' ופי' כי בעת שהיו לוקחים אותו מעל השלחן היו משימין עליו האחר חם כמו שאמרו טפחו של זה בצד טפחו של זה שנאמר לחם פנים לפני תמיד שלא יהא שלחן בלא לחם. ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום צעקתי בלילה נגדך לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים הראשונים לשום במקומם או החדשי'. ומה שאמר לשום לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום סדורו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין אותו ומסדרין אותו בשבת כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר היוצא ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת. ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת עד שתמה עליו אחימלך ואמ' לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר היאך היה בא בשב' ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שיש אל דוד מאחר מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש ואת' לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחר מבני העיר לא יזכיל לישראל וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו. ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלה כהנים לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קצף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא לזרים בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי' שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי' והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד ממנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות לכמה כהני' והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועי' היו מושכין את ידיהם והגרגרני' חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכלי' היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירשו חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן אמרו מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן נרא' כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול היה חולק עם המשמרות בחלות שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רבו' ז"ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי רבי יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוט הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרי' כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה איפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אח' הקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפשר שבלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד עת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ומרז"ל שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שיהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו חם כסדורו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו ואמרו רז"ל גדולה לגימה שמגבתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: נעצר לפני יי'. נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חביריו והוא נשאר שם אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפיכך אמר נעצר. ורז"ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתור'. ופי' אביר הרועי' שהיה אב ב"ד וזהו דרך דרש: דואג האדומי. גר בארץ אדום לפי' קראו אדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעא' אתי הגיתי מיוחסים על שם מקומם שהיו גרים בהם: אביר הרועים. אביר הוא אחד במוכרת ובסמוך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי' שנתנה בסמיכות ופי' גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: ואין. בחירק כמו ואין בצרי והוא דרך שאלה כלו' אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו חירק וצרי ניר וכר בין ובן ריש ורש חין וחן וי"ת ואלו אית הכא: תחת ידך. ברשותך וכמוהו רבים: כלי. כתרגומו זייני: נחוץ. ענינו לפי מקומו מהיר ואין לו חבר וכ"ת בבהילו: לוטה בשמלה. מן וילט פניו פני הלוט הלוט ופי' כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא: אחרי האפוד. שהיתה תלויה אחרי המקו' שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי' האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי יי' כמו שאמר שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד וכתוב ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה אחרי אלה הבגדים וזהו הנכון וי"ת בתר דשאיל ליה באפודא כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב כי כן אמר לו דואג וישאל לו ביי' וכן שאול אמר לו לאחימלך ושאול לו באהים ולא כחש לו אחימלך אבל אמר היום החילותי לשאול לו באלהים והנכון הוא בענין פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק לפי מקומו שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה תקח לך:

רשי

ואף כי היום יקדש בכלי. ואפי' היום היתה תחלת קדושתו על השולחן היית זקוק ליטלו משם ולהאכילנו שאחזו בולמוס ומסוכן הוא כך מפורש במנחות: לשום לחם חם אחר ביום הלקח זה ורבותינו אמרו חם ביום הלקחו חם ביום סילוקו חם כיום סידורו: אביר הרועי'. אב ביתדין: נעצר לפני יי'. עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה: ואין יש פה. ואם יש פה: נחוץ. בבהילו: לוטה. כרוכה וכן וילט פניו באדרתו: אחרי האפוד. אחר שאל לו באורים ותומים אמר לו כן וכן תירגם יונתן בתר דשאיל ליה ב באפודא: הלא

וְהוּא דֶּרֶךְ חֹל וְאַף כִּי הַיּוֹם יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי: וַיִּתֶּן לוֹ הַכֹּהֵן קֹדֶשׁ כִּי לֹא־הָיָה שָׁם לֶחֶם כִּי־אִם־לֶחֶם הַפָּנִים הַמּוּסָרִים מִלִּפְנֵי יְהוָה לָשׂוּם לֶחֶם חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ: וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁמוֹ דֹּאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל: וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ וְאִין יֶשׁ־פֹּה תַחַת־יָדְךָ חֲנִית אוֹ־חָרֶב כִּי גַם־חַרְבִּי וְגַם־כֵּלַי לֹא־לָקַחְתִּי בְיָדִי כִּי־הָיָה דְבַר־הַמֶּלֶךְ נָחוּץ: וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן חֶרֶב גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר־הִכִּיתָ בְּעֵמֶק הָאֵלָה הִנֵּה־הִיא לוּטָה בַשִּׂמְלָה אַחֲרֵי הָאֵפוֹד

תרגום

וְהוּא בְּאוֹרַח חוּלָא הֲוָה אָזִיל וְיוֹמָא דֵין הֲוָה מִתְאֲכִיל וְלָא מִתְפְּסַל בְּמָנָא: וִיהַב לֵיהּ כַּהֲנָא קוּדְשָׁא אֲרֵי לָא הֲוָה תַּמָּן לְחֵים חוּלִין אֱלָהֵן לְחֵם אַפַּיָּא דְּמַעְדַן מִן קֳדָם יְיָ לְשַׁוָּיוּתֵיהּ לְחֵים חַמִּים בְּיוֹם אִיתְנְסִיבוּתֵיהּ: וְתַמָּן גַּבְרָא מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא כְּנִישׁ קֳדָם יְיָ וּשְׁמֵיהּ דּוֹאֵג אֱדוֹמָאָה רַב רַעְיָא דְּלְשָׁאוּל: וַאֲמַר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ אִילוּ אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ מוּרְנִיתָא אוֹ חַרְבָּא אֲרֵי אַף חַרְבִּי וְאַף מָנֵי לָא נְסַבִית בִּידִי אֲרֵי הֲוָה פִּתְגָם מַלְכָּא בִּבְהִילוּ: וַאֲמַר כַּהֲנָא חַרְבָּא דְּגָלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה דִּקְטַלְתָּא בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא הָא הִיא מְכַרְכָא בְּשׁוֹשִׁיפָא בָּתַר דְּשָׁאִיל לֵיהּ בְּאֵפוֹד

רלבג

והוא דרך חול. רצוני שכן דרך אוכלי חולין שתהיה מעלת' כמעלתי לאכל חוליהן בטהרה ר"ל על טהרת הקדש. ואף כי היום שיהיה בכלינו נהיה נשמרים ונזהרים לאכלו ב בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא ה הנכון הנה אם היתה עבורה כתמול שלשם לבא אליה כבאתי טהרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערי' ראויי' לקדש והנה זה הוא דרכנו ומנהגנו באכילתנו חולי' שנשתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות הענין כן איך לא נהיה נזהרים לאכל בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו: ויתן לו הכהן קדש. ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שאיכם מוסרים מלפני שולחן הזהב כי א"ם לשום לחם חום תחתיו ביום הלקחו באופן שיהיו בשלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ביום השבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהני' ולזה לא היה דרך לאחימלך לתת לדוד מלחם הפנים. וידמה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו זה היה יותר נכון לו לתת לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרבת מקטיריו והם בזיכי הלבונה אין בו מעילה כלל וידמה לפי זה המאמר שהיה בקדש שנתן יותר מהכטייה מדרכי התור' ממה שיהיה בלחם הפני' אחר הקרב' מתיריו ולזה ידמה שזה הקדש שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא אכילתה בטומאה כי הזרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסירה הסכנה שתהיה מהרעב ואולם הטומאה אין ראוי שתדחה מפני זה אחר שאיכה בעצמותה סבה להסיר הסכנה ולזאת הסבה בעינה יותר לכבות את הנר בשבת בשביל החולה שייטן כשהיה בחליו סכנה ולא יותר לטלטל את הנר להוציאו חוץ מחדר החולה כמו שבארנו במקומו. והנה קרא הלחם שיושימו תחת הלחם המוסר לחם חום כי הוא היה נאפה מחדש סביב יום השבת עם שהוא אפש' שהיה עומד ברפוסיו של זהב שהיה נאפה בהם עד עת המערכה ואז היה נשמר חומו קצת לזאת הסבה: אביר הרועים. ר"ל גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: לוטה בשמלה. נסתרת ומכוסת בשמלה אחרי האפוד והחשן שהיו בלשכה ששמים שם בגדי כהונה והנה שם זה החרב שם לפרסם הנס שנעשה לישראל בדבר גלית: ויסנו

רש"י

הלא זה דוד מלך הארץ. אמרו לו לאכיש תנאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים אין לך אלא מתרד מכבאך ויהא מלך הארץ הזאת: את טעמו. את דברו: ויתהולל. כשוטה: ויתו. ויכתוב: רירו. רוקו דבר הנוטף קרוי ריר וכן בריר חלמות וכן רר בשרו: הזה יבא אל ביתי. לשון תמיהה לכך נקוד חטף פתח והפי: וישבו עמו כל ימי היות דוד במצוד'. סמוך למואב וכשיצ' דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאח' שבה' שהחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאיתא במדרש רבי תנחומא: כי

רד"ק

אם אותה תקח לך קח. אם אות' תרצה לקחת קח כי אין אחר' זולתה: בזה. ופי' בזה המקום: אין כמוה. והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהיתה באהל מועד לזכרו' הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציאה משם אם היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחרת לא היה יכול למנעה מדוד כי הוא לקחה מהפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד ובידו יש ללקחתה ולהחזירה כאשר ירצה: מפני שאול. והלא תמול ברח אלא ר"ל כי היום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול זהו מפני שאול: ויבא אל אכיש. ובספר תהלי' קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כנוי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנוהו קרוי אבימלך בימי אברה' ובימי יצחק: וירא. ביו"ד אותן לבד ויו"ר הסרט נגרעה מן המכתב וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורם וכמה מהם: וישנו את טעמו. שינה את דברו ודעתו בעיניה' כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד או כדי להראו' עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו ויגרשהו מהיכל המלך וילך לו ופירוש טעמו הוא מטעם המלך ובריך טעמך ות"י ושני ית מדעיה: ויו"ו וישנו כנוי קו' זכר הפעול וכמוהו ותראהו את הילד ויכו האחד את האחד ופי' בעיניהם כמו לפניהם: ויתהלל בידם. עשה מעשה סכלות והוללות ופירוש בידם לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו סובבים אותו ומביטים אליו וזה מעשה הוללות שהיה עושה: ויתו על דלתות השער. שהיה כותב בדלתו' השער או משרט שריטות כי השריט' גם כן נקראת תי"ו ות"י ומשרט על דשי תרעא: וירד רירו אל זקנו. הוא ריר הרוק היוצא מהפה: חסר משוגעי' אני. בתמיהה וכי הייתי חסר משוגעים וצריך אליהם כי זה הבאתם אלי. ובדרש כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם כי שחסר משוגעים אני: כל איש מצוק. מענין צוקה והוא הצר או שם: וכל איש אשר לו נושא. האלף במקום ה"א ופירושו כל איש אשר היה בורח מפני המלוים אותו והיו מתקבצים אל דוד: וכל איש מר נפש. שהיה רע כמו ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו או איש מצוק ר"ל צרות אחרות והיה יוצא מביתו להתרווח ולשכח צרותיו ות"י כל גבר מעיק רוחא: יצא נא אבי ואמי אתכ'. יצא ממער' עדולם וישב אתכ' אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתיראי' שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד: וינחם. מענין נחית בחסדך כלומר הנחם והביאם לפניו ויונתן פירשו כמו וינחם שתרגם ואשריכון: במצודה. תרגומו מטמר במצדיא: ובאת לך ארץ יהודה. על פי יי' אמר לו כי שם יהיה נסתר מן שאול וכן היה כי בעוד שהיה שם לא בקשו עד שהלך אל קעילה והטעם לפי שבארץ יהודה היו אוהבים אותו ואם היה קם שאול לבקשו היו מגידים לו והוא נמלט ממקום למקום ואף על פי שקעילה מארץ יהודה היתה רחוקה ממיודעיו וממשפחתו ואף על פי כן על פי יי' הלך שם גם כן: יער חרת. חרת היה שם המקום ות"י חורשא דחרת. ובדרש שהיה מנוגב אותו המקום כחרת הזו ובזכות דוד הרטיבו הקב"ה פירוש חרת כמו חרותא בידי שמים שפי יבשה: כי

כמוה ד' בקריאה וסי' אשר יעשה כמוה להריח בה. אין כמוה תנה לי. כל הנוגע בזה כמוה נקה ב' בפסוק: לזה ג' בקריאה וסימ' הלא לזה יענו במחולות לאמר. אך לשקר שמרתי את אשר לזה. נתת לזה מזה: טעמו ד' בקריאה וסימ' וזה טעמו כטעם לשד. וישנו את טעמו בעיניהם. על כן עמד טעמו בו. לדוד

אם אתה תקח לך קח כי אין אחרת זולתה בזה ויאמר דוד אין כמוה תנה לי: ויקם דוד ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל אכיש מלך גת: ויאמרו עבדי אכיש אליו הלוא זה דוד מלך הארץ הלוא לזה יענו במחלות לאמר הכה שאול באלפו ודוד ברבבתו: וישם דוד את הדברים האלה בלבבו וירא מאד מפני אכיש מלך גת: וישנו את טעמו בעיניהם ויתהלל בידם ויתו על דלתות השער ויורד רירו אל זקנו: ויאמר אכיש אל עבדיו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אתו אלי: חסר משגעים אני כי הבאתם את זה להשתגע עלי הזה יבוא אל ביתי:

כב

וילך דוד משם וימלט אל מערת עדלם וישמעו אחיו וכל בית אביו וירדו אליו שמה: ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכל איש אשר לו נשא וכל איש מר נפש ויהי עליהם לשר ויהיו עמו כארבע מאות איש: וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים: וינחם את פני מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה: ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה לך ובאת לך ארץ יהודה וילך דוד ויבא יער חרת:

אם יתה תיסב לך סב ארי לית אוחרי בר מינה הכא ואמר דוד לית דכותה הבנא לי: וקם דוד וערק ביומא ההוא מן קדם שאול ואתא לות אכיש מלכא דגת: ואמרו עבדי אכיש ליה הלא דין דוד מלכא דארעא הלא לדין משבחין בחנגיא למימר קטל שאול באלפין ודוד בריבבן: ושוי דוד ית פתגמיא האלין בליבה ודחיל לחדא מן קדם אכיש מלכא דגת: ושני ית טעמיה בעיניהון ואישתטי בידיהון ומסריט על דשי תרעא ומחית ריריה על דיקניה: ואמר אכיש לעבדוהי הא כד חזיתון גבר שטי תא למא איתיתון יתיה לותי: חסר שטיא אנא ארי איתיתון ית דין לאישתטאה קדמי הדין יעול לביתי: ואזל דוד מתמן ואישתיזיב למערת עדולם ושמעו אחוהי ובית אבוהי ונחתו לותיה לתמן: ואתכנישו לותיה כל גבר מעיק רוח וכל גבר די ליה מרי רשו וכל גבר מריק נפש והוה עליהון לרבא והוו עמיה כארבע מאה גברא: ואזל דוד מתמן למצפיא דמואב ואמר למלכא דמואב יפוק כען אבא ואמא עמכון עד דאידע מה יעביד לי יי: ואשרינון קדם מלכא דמואב ויתיבו עמיה כל יומין דהוה דוד מיטמר במצדיא: ואמר גד נביא לדוד לא תתיב במצודתא איתא ואיזיל לך לארע יהודה ואזל דוד ואתא לחורשא דחרת:

קח לזקפין קמצין קח על חיים

רלב"ג

וישנו את טעמו. הו' מענין וטעם זקנים יקח והרצון ששנה דבריו באופן שהיה נראה כי בבלי דעת דבר ועשה עצמו הולל: ויתו על דלתות השער. ר"ל שהיה מתוה תו ורושם על דלתות השער על צד השטות והיה מוריד ריר פיו על זקנו: חסר משוגעים אני. ר"ל האני חסר משוגעים ומצטרך אליהם עד שתביאו אלי זה להשתגע ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון הוא ראוי לבא אל ביתי. והנה בזאת התחבולה נמלט דוד מיד אכיש מלך גת: כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושה. הרצון באיש מצוק מי שמצאתהו מצוקת לבו מפני היותו עשוק ורצוץ ואין לו כח מיד אויביו ועושקיו או למה שידמה לזה. ואיש אשר לו נושה הו' הלוה ואין לאל ידו לפרוע. ואיש מר נפש הוא העני אשר שדי המר נפשו לרוע מזלו וקשי יומו כי ירוח לו מבר החבורה ולזה נתקבצו אלו אל דוד עם שבטר נתפרנס להם מטוב הצלחתו מה שהביאם לקוות לטוב בהיותם בצלו: כל ימי היות דוד במצודה. זה לאות שאחר שיצא דוד מהמצודה נפרדו אביו ואמו ממלך מואב: ואין

בשנותו את טעמו לפני. וחד וטעמו כצפיחית: הבאתם ג' וסים' נמסר בסדר חקה: בארבע ד' בקריאה וסים' ויתקבצו אליו כל איש מצוק. ויאמר דוד לאנשיו חגרו. ויקבץ מלך ישראל דמלכים. כי בארבע רוחות השמים: וינחם ז' בקריאה וסי' את פני מלך מואב. וינחם בעדי הרכב דמלכים. וינחם כחלה וחבור דמלכים. וינחם בענן יומם. וינחם לבטח ולא פחדו. וינחם אל מחוז חפצם. שוטה לגוים וינחם:

כי נודע דוד · כי נתפרסם דוד כלומר נודע הדבר שהיו עמו אנשים עד ששמע שאול והיה הספור הזה הנה מפני הדבר שאמר שאול לעבדיו כי עד עתה לא ידע שאול כי התקבצו אל דוד אנשים וכאשר שמע כי עמו כאר בע מאות איש אמ׳ בלבו זה מרד הוא שמרד בי ודעתו לארוב ולהלחם עליו או לחלוק עלי המלכו׳ וזהו שאמ׳ כי הקים בני את עבדי עלי לאורב · ואמ׳ לכלכם ישים שרי אלפים כלו׳ בחיל שהו׳ מקבץ עליו או בהיותו מלך כאש׳ הו׳ חושב: האשל · כמו העץ וכן ויטע אשל: ברמה · מקום היה בגבעת שאול והיה גבוה ונקרא רמה ואין זה רמת שמואל כי הוא בגבעה היה: ולדברי בעל הדרש הוא רמת שמואל שאמר וכימה עניין גבעה אצל רמה אלא שאול יושב בגבעה במלכותו בזכות האשל הגדול אשר ברמה והוא שמואל שהיה מתפלל עליו: בני ימיני · כלומר עליכם היה לחוס עלי כי אתם משבטי וממשפחתי: קשרתם · מרדתם כי הקשר הוא המרד והוא בהתחבר לב זה עם זה: בכרת בני · בכרות ברית: בן ישי · לא זכר שמו דרך בזיון: נצב על עבדי שאול · כלומ׳ בראש היה נצב כי גדול שבעבדי שאול הנצבי׳ עליו היה ומשום זה בדב׳ והפכו כי נצבי׳ עליו ר״ל נצבי׳ לפניו וסמוך לו לעשות מה שיצום אותם: ונצב על עבדי שאול · ר״ל כמשמעו שהיה להם לראש וממונה עליהם ולתי והוא ממנא על עבדי שאול והוא כמו הנצב על הקוצרי׳: בן אחיטוב · לא זכר שמו דרך בזיון: ושאל לו באלהים · להגיד לו דרכו: והוא בורח מפני · ומדרשו עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ולאב בית דין ולמי שצורך צבור בו: וסר אל משמעתך · אל עבודתך כלומר שהו׳ נשמע לכל מצותיך וכן ובני עמון משמעתם: היום החלותי לשאול לו באלהים · אמ׳ בתמיהה היום החילותי לשאול בעבורו חלילה שהייתי יודע כי הו׳ בורח כיכמה פעמי׳ שאלתי לו שהיה הולך במצותיך ויש לפרשו בלא תמיהה כלומר למה אתה מאשימני לפי ששאלתי לו באלהים וזה הוא היום הראשון ולא הייתי יודע כי קשה הוא בעיניך וכי ב בורח הוא חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ומעתה לא אעשה עוד אחר שקשה בעיניך ובורח הוא מפניך כי לא הייתי יודע כל זה אבל הייתי חושב אותו מתחילה נאמן ביתך: בכל בית אבי · ולא כל בית אבי: אל ישם המלך · דבר אשם אמר זה לפי ששלח שאול לקרא גם כן כל בית אביו: ולא אבו · דרשו כי אבנר ועמשא היו ולא אבו ל לפגוע בכהני י״י כי דרשו אכין ורקין מיעוטין מה שכתו׳ כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ׳ רק חזק ואמץ ולדעת הדרש הזה יהיה פירוש ויאמר המלך לרצים ולנצבים עליו כי אבנר ועמשא לא היו רצים אלא שרים:

לרוב

כי נודע דוד · כי התבונן להשמר ממנו: תחת האשל ברמה · אחת שהיתה בגבול בנימן ורבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומותיהן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל עליו: לשאל לו באלהים · עשיתו מלך שאין נשאלים באורים ותומים להדיוט: וסר אל משמעתך · כמו ויסורו אליו וקרב למשמעתך ואל שמע ד דבריך וכי לא היה לי להבין שהוא הולך ב בשליחותך: היום החילותי לשאול לו · בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו ש שמיכהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים: חלילה לי · מעשות דבר זה ל למרד ולמעל: לרצים הנצבים עליו · אבנר ועמשא היו: ולא אבו · דרשו אכין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגומ׳ יכול אפילו לדבר עביר׳ ת״ל רק: לרוינ

וכל עבדיו ז׳ וסימ׳ ויקם פרעה לילה · ולא פחדו ולא קרעו דירמיה · ויצו שאול את עבדיו · וישמע שאול כי · ויקם המלך ויקרע · ויהי כבלתו לדבר · וכל עבדיו עברים: אלו ג׳ חס׳ יבקריאה וסימ׳ למה קשרתם כלכם עלי · עבור בתוך העיר בתוך ירושלם · רוץ דבר אל הנער הלז · וכל צורת הבית דיחזקאל דכות׳:

וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת־הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ וְכָל־עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו הַנִּצָּבִים עָלָיו שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי יְמִינִי גַּם־לְכֻלְּכֶם יִתֵּן בֶּן־יִשַׁי שָׂדוֹת וּכְרָמִים לְכֻלְּכֶם יָשִׂים שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ כִּי קְשַׁרְתֶּם כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין־גֹּלֶה אֶת־אָזְנִי בִּכְרָת־בְּנִי עִם־בֶּן־יִשַׁי וְאֵין־חֹלֶה מִכֶּם עָלַי וְגֹלֶה אֶת־אָזְנִי כִּי הֵקִים בְּנִי אֶת־עַבְדִּי עָלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃

וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי־שָׁאוּל וַיֹּאמַר רָאִיתִי אֶת־בֶּן־יִשַׁי בָּא נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב׃ וַיִּשְׁאַל־לוֹ בַּיהוָה וְצֵידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ׃ וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא אֶת־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִיטוּב הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּנֹב וַיָּבֹאוּ כֻלָּם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל שְׁמַע־נָא בֶּן־אֲחִיטוּב וַיֹּאמֶר הִנְנִי אֲדֹנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָו שָׁאוּל לָמָּה קְשַׁרְתֶּם עָלַי אַתָּה וּבֶן־יִשָׁי בְּתִתְּךָ לוֹ לֶחֶם וְחֶרֶב וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים לָקוּם אֵלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וַיַּעַן אֲחִימֶלֶךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר וּמִי בְכָל־עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן וַחֲתַן הַמֶּלֶךְ וְסָר אֶל־מִשְׁמַעְתֶּךָ וְנִכְבָּד בְּבֵיתֶךָ׃ הַיּוֹם הַחִלֹּתִי לִשְׁאָל־לוֹ בֵאלֹהִים חָלִילָה לִּי אַל־יָשֵׂם הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ דָבָר בְּכָל־בֵּית אָבִי כִּי לֹא־יָדַע עַבְדְּךָ בְּכָל־זֹאת דָּבָר קָטֹן אוֹ גָדוֹל׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ אַתָּה וְכָל־בֵּית אָבִיךָ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָרָצִים הַנִּצָּבִים עָלָיו סֹבּוּ וְהָמִיתוּ כֹּהֲנֵי יְהוָה כִּי גַם־יָדָם עִם־דָּוִד וְכִי יָדְעוּ כִּי־בֹרֵחַ הוּא וְלֹא גָלוּ אֶת־אָזְנוֹ וְלֹא־אָבוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לִשְׁלֹחַ אֶת־יָדָם לִפְגֹעַ בְּכֹהֲנֵי יְהוָה׃

וּשְׁמַע שָׁאוּל אֲרֵי אִתְיְדַע דָּוִד ו
וְגֻבְרַיָא דִי עִמֵּיהּ וְשָׁאוּל יָתֵיב ב
בְּגִבְעֲתָא תְּחוֹת אִילָנָא בְּרָמְתָא
וּמוּרְנִיתֵיהּ בִּידֵיהּ וְכָל עַבְדוֹהִי ק
קַיְמִין עִלוֹהִי׃ וַאֲמַר שָׁאוּל
לְעַבְדוֹהִי דְקַיְמִין עִלוֹהִי שְׁמַעוּ
כְעַן בְּנֵי שִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן אַף
לְכוּלְכוֹן יִתֵּן בַּר יִשַׁי חַקְלִין ו
וְכַרְמִין לְכוּלְכוֹן יְמַנֵי רַבָּנֵי אַלְפִין
וְרַבָּנֵי מָאוָתָא׃ אֲרֵי מְרַדְתּוּן
כּוּלְכוֹן עֲלַי וְלֵית דְּחָוֵי לִי כַּד גְּזַר
קְיָם בְּרִי עִם בַּר יִשַׁי וְלֵית דְּכָאֵיב
מִנְכוֹן עֲלַי וּמְחַוֵי לִי אֲרֵי אֲקִים בְּרִי
יָת עַבְדִּי עֲלַי לְכַמְנָא בְּיוֹמָא הָדֵין׃
וַאֲתֵיב דוֹאֵג אֱדוֹמָאָה
וְהוּא מְמַנָא עַל עַבְדֵי שָׁאוּל וַאֲמַר
חֲזֵיתִי יָת בַּר יִשַׁי אָתֵא לְנוֹב לְוָת
אֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב׃ וּשְׁאֵיל
לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְזְוָדִין יְהַב לֵיהּ
וְיָת חַרְבָּא דְגָלְיָת פְּלִשְׁתָּאָה יְהַב
לֵיהּ׃ וּשְׁלַח מַלְכָּא לְמִקְרֵי יָת
אֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב כָּהֲנָא וְיָת כָּל
בֵּית אֲבוּהִי כָּהֲנַיָא דִי בְנוֹב וַאֲתוֹ
כוּלְהוֹן לְוָת מַלְכָּא׃
וַאֲמַר שָׁאוּל שְׁמַע
כְּעַן בַּר אֲחִיטוּב וַאֲמַר הָא אֲנָא
רִבּוֹנִי׃ וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל לְמָה
מְרַדְתּוּן עֲלַי אַתְּ וּבַר יִשַׁי בְּמִתְּנָךְ
לֵיהּ מְזוֹן וְחַרְבָּא וּשְׁאֵלִית לֵיהּ ב
בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵיקָם עֲלַי לְכַמְנָא
בְּיוֹמָא הָדֵין׃ וַאֲתֵיב
אֲחִימֶלֶךְ יָת מַלְכָּא וַאֲמַר וּמַן בְּכָל
עַבְדָּךְ כְּדָוִד מְהֵימַן וַחֲתַנָא דְמַלְכָּא
וְרַב עַל מִשְׁמַעְתָּךְ וְיַקִּיר בְּבֵיתָךְ׃
יוֹמָא דֵין שָׁרֵיתִי לְמִשְׁאַל לֵיהּ ב
בְּמֵימְרָא דַיְיָ חַס לִי לָא יְשַׁוֵי מַלְכָּא
בְּעַבְדֵּיהּ פִּתְגָמָא בְּכָל בֵּית אַבָּא
אֲרֵי לָא יְדַע עַבְדָּךְ בְּכָל דָא פִּתְגָם
זְעֵיר אוֹ רַב׃ וַאֲמַר מַלְכָּא מֵמַת
תְּמוּת אֲחִימֶלֶךְ אַתְּ וְכָל בֵּית אֲבוּךְ׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לְרָהֲטַיָא דְקַיְמִין עִלוֹהִי
אִסְתַּחֲרוּ וְקְטוּלוּ כָּהֲנַיָא דַיְיָ אֲרֵי
אַף יְדֵיהוֹן עִם דָּוִד וַאֲרֵי יְדַעוּ אֲרֵי
עָרִיק הוּא וְלָא חַוּוּ לִי וְלָא אֲבוֹ
עַבְדֵי מַלְכָּא לְאוֹשָׁטָא יָת יְדֵיהוֹן
לְמִשְׁלַט בְּכָהֲנַיָא דַיְיָ׃

רלבג

ואין חולה מכם עלי · ר״ל אין אחד מכם ש שיחשוב עצמו חולה ב בעבורי ברב׳ הנעשה כנגדי ודמה שהי׳ ירא שאול שיהיה הקשר חזק מבני ישראל את דוד וילחם עמו ולזה אמר שכבר הקים בנו עבדו עליו לאורב: אחימלך בן אחיטוב הכהן ואת כל בית א אביו הכהנים · ידמה שקרא עמו כל בית א אביו חשב שאול ש שתהיה שאלתו באלהים אם יצליח במרדו על שאול בדרך שינצחהו במלחמה והיתה ת תשובת אחימלך כי חלילה לו כי הוא לא ידע בזה דבר ומה ש שעשה עשה מצד ת מחשבתו שיהיה דוד היות׳ נאמן מכל עבדי שאול והיותר סר אל משמעתו: היום החלותי לשאול לו ב באלהים · ר״ל וכי היום החלותי לשאול לו ב באלהים שהוא סדר זה כמה פעמים שאלתי לו באלהים ב בשליחותך על דבר מלחמות ישרא׳ כי הוא המוציא והמביא את ישראל: בעבדו דבר בכל בית אבי · ר״ל ולא בכל בית אבי ואמנם אמר זה לפי שכבר נר׳ לו שחשדם שאול כלם לפי שקראם כלם לבא לפניו: כושא

וכל בית יב וסי׳ וכל בית יוסף · וכל בית מלוא · וירדו אחיו וכל בית דשמשון · וילך דוד משם · ויאמר המלך אל אחימלך · ודוד וכל בית ישראל דמשחקים · וחברו דמעלים · בענא בן אחילוד · כי כל הגוים ערלים · בן אדם אחיך · הנשיא המשא הזה · ואתה בן אדם קח לך עץ אחד · ונמכר גם בשפטים סימן ט׳:

רשי

לדויג. כשתנה שמו אמר לו נתפסתה כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם: הכי סבותי. סבבתי הדבר עד שבא לידי כך: כי אשר יבקש נפשי. אדם אחד רודף שנינו במקום שאמלט שם אני המלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תירגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למיקטלך ויש עוד לפרש כי את אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך ויש דוגמא במקרא אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו הרי כאן בקשת נפש לטובה: ככר

רדק

לדויג. כתיב וקרי' לדואג כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא קר דואג ויש ספרים שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קורא' אותו דואג ומדרשו כי לכך כתוב דויג אמר לו שאול נתפשת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו: נושא אפוד בד. כתרגומו דכשרין למילבש אפוד דבוץ נראה לפירושו כי הוא הרג יותר משמנים וחמשה אבל השמנים וחמשה היו ראויין ללבוש אפוד בד כי נראה כי הגדולים בעובדי יי' היו לובשים זה המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון וביום זה שחרבה נוב הביאו המשכן לגבעון: מאיש ועד אשה. דרשו בו ברב' עמלק כתיב ויחמול שאול והעם על מיטב הצאן וגו' יצאתה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים כתיב מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב יצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמים לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב שום זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתים הוא ובניו ואמרו ר"זל גדולה לגימה שמרחק' הקרובי' ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעים ומשרה שכינתו על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון מרחקת את הקרובי' מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים מיתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם מעלמת עין מן הרשעים ממיכה משרה שכינתו על נביאי הבעל מעדוא הנביא דכתיב ויהי הם יושבין על השלח' וגו' ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהני' ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי: כי משמרת אתה עמדי. אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך: שוסים. בוזזים כמו זה חלק שוסינו: וישאל דוד ביי'. בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שאמ' ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו: ביהודה יראים. הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול וכשנשים עצמינו יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בפעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול וכשראו אנשיו שהבטיחו האל פעמי' הלכו עמו: ויכהג את מקניהם. איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד מהם מכה גדולה רדף אחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג את מקניהם: אפוד ירד בידו. פירשו אותו כמו הוריד וכ"תי אחית ואני מפרשו בורד כמשמעו ואמר ירד כלומ' ירד בידו אע"פ שהורידו לא הורידו מדעתו אבל כשלקח כליו עמו בברחו לא השגיח מה לקח ומה הניח כאדם בורח והיתה סבה מאתי' והיה האפוד בדרך מקרה בין כליו לפיכך אמר ירד ולא אמר הוריד: ככר

וימת ה' בקריאה וסימ' וירע בעיני יי' אשר עשה ·· ויאמר המלך לדואג · ולשפחתך שני בנים · ויקם ישמעאל בן נתניה · הפך את מימיהם לדם · וסימ' בלשון תרגום אבאיש דואג וקטל נוניא לגדליה : ושה ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר שפטים : בן כל בן המוקף פתח במ"ר ואם הגגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופירושו

ויאמר המלך לדויג סב אתה ופגע
בכהנים ויסב דויג האדמי ויפגע
הוא בכהנים וימת ביום ההוא
שמנים וחמשה איש נשא אפוד בד
: ואת נב עיר הכהנים הכה לפי
חרב מאיש ועד אשה מעולל ועד
יונק ושור וחמור ושה לפי חרב :
וימלט בן אחד לאחימלך בן
אחטוב ושמו אביתר ויברח אחרי
דוד : ויגד אביתר לדוד כי הרג
שאול את כהני יהוה : ויאמר דוד
לאביתר ידעתי ביום ההוא כי שם
דויג האדמי כי הגד יגיד לשאול
אנכי סבתי בכל נפש בית אביך :
שבה אתי אל תירא כי אשר יבקש
את נפשי יבקש את נפשך כי
כג משמרת אתה עמדי : ויגדו לדוד
לאמר הנה פלשתים נלחמים
בקעילה והמה שסים את הגרנות :
וישאל דוד ביהוה לאמר האלך
והכיתי בפלשתים האלה
ויאמר יהוה אל
דוד לך והכית בפלשתים והושעת
את קעילה : ויאמרו אנשי דוד
אליו הנה אנחנו פה ביהודה יראים
ואף כי נלך קעלה אל מערכות
פלשתים : ויוסף עוד
דוד לשאול ביהוה ויענהו יהוה
ויאמר קום רד קעילה כי אני נתן
את פלשתים בידך : וילך דוד
ואנשו קעילה וילחם בפלשתים
וינהג את מקניהם ויך בהם מכה
גדולה וישע דוד את ישבי קעלה :
ויהי בברח
אביתר בן אחימלך אל דוד
קעילה אפוד ירד בידו :

ואמר מלכא לדואג אסתחר את ושלוט בכהניא ואסתחר דואג ארומאה ושלט הוא בכהניא וקטל ביומא ההוא תמנן וחמשא גברין דכשרין למלבש איפוד דבוץ : וית נוב קרית כהניא קטל לפיתגם דחרב מגבר ועד איתתא מעולים ועד יניק ותור וחמר ואימר לפיתגם דחרב : ואשתיזב ברא חד לאחימלך בר אחיטוב ושמיה אביתר וערק בתר דוד : וחוי אביתר לדוד ארי קטל שאול ית כהניא דיי : ואמר דוד לאביתר ידענא ביומא ההוא ארי תמן דואג ארומאה ארי חואה יחוי לשאול אנא גרמית לאסתקפא בכל נפש בית אבוך : תיב עמי לא תדחל ארי דבעי למקטלי בעי למקטלך ארי נטיר את עמי : וחויאו לדוד למימר הא פלישתאי מגיחין קרבא בקעילא והא אינון בוזזין ית אידריא : ושאיל דוד במימרא דיי למימר האיזיל ואקטול בפלשתאי האילין ואמר יי לדוד איזל ותקטול בפלשתאי ותפרוק ית יתבי קעילה : ואמרו גברי דוד ליה הא כד אנחנא הכא בארעא דבית יהודה אנחנא דחלין ואף אלהן דניזיל לקעילא לסדרי פלשתאי : ואוסיף עוד דוד למשאל במימרא דיי וקביל צלותיה יי ואמר קום חות לקעילה ארי אנא מסר ית פלשתאי בידך : ואזל דוד וגברוהי לקעילה ואגיח קרבא בפלשתאי ודבר ית גיתהון ומחא בהון מחא סגיאה ופרק דוד ית יתבי קעילה : והוה כד ערק אביתר בר אחימלך לות דוד לקעילה אפודא אחית בידיה :

לדואג ק' · דואג ק' · ה' וסי' אבאיש דויג לגדליה וקטל נוניא · ב' א' מל' וא' חס' · ר' מקמין קמצין ג' חס' · דואג ק' · ב' אני ולבי ויתר וסבותי · ל' ב' ומלאו' · ב' את ישראל מכני מרין · ב' חס' וד' חס' בליש' ורין כלוגתא עליה · בקשת ספרים חס' וכספ' מונה מ"ל · ואנשי ק' · ג' חס' ב' חס' בליש'

רלבג

נושא אפוד בד. ר"ל שהיו נכבדים וראויים לזה הלבוש כי זה הלבוש היו לובשים הנכבדים וכשמי' שהיו מהם מיוחדים לעבודתה"ש כמו שזכרנו בענין אפוד שמואל: כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. ר"ל שכבר השמו' את נפשך כמו נפשי: כי משמרת אתה עמדי. ידמה שאמר זה מפני שכבר הביא אביתר עמו האורי' והתמים ובהם יהיה נשאל דוד באלהים ולזה אמ' שיש לו לבטוח על דוד שישמרהו כנפשו: הנה אנחנו פה ביהודה יראים. ר"ל שאף על פי שאנחנו תוך בני יהודה אנחנו יראי' מפני שאול ואיך נוסיף על יראתנו יראת מערכות פלשתים: והנה שאל עוד דוד באלהים בעבור אנשיו ועל השכות היעוד האמינו אנשי דוד בו אך דוד האמין בו בראשונה. ויתכן שנאמר והוא הנכון לפי מה שאחשוב כי הלשון הראשון הו' מסופק וכבר אפשר שיובן שאם ילך והכה בפלשתים הנה יושיע את קעילה לא בזולת זה אבל לא יהיה בזה המאמר הבטח' שיכה את הפלשתים ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה הלא תראה בענין פילגש בגבעה מה שקרה לישראל מהרע מפני הספק שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים כשלא דקדקו בו ולזה הסכי' דוד לשאול באלהים פעם שנית על זה ובא אליו הלשון בזולת שום ספק שירד את קעילה והשי' יתן את פלשתים בידו: ככר

בן שהוא חכם בן שהוא כסיל כמו וסימ' נמסר בסדר ויצא : וישאל דוד ביי' ה' דסמיכי בקריאה וסימ' האלך והכיתי בפלשתים · ארדף אחרי הגדוד · האעלה באחת ערי יהודה · האעלה אל פלשתים · לא תעלה דממול כבאים : האלך ג' בקריא' וסי' נמסר בסדר שמות : אנשי דוד ד' בקריא' וסי' הנה אנחנו פה ביהודה יראים · וגנה היום אשר אמר יי' אליך · מדוע גנבוך · אז נשבעו אנשי דוד : וינהג ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות : קעלה ד' חס' בליש' וסימ' ואף כי נלך קעלה פלוגתא עליה · ויצאו מקעלה · וישע דוד את ישבי קעלה · ויש ספרים קום רד קעלה חס' · ויש ספרים מסר' מונים והושעת את קעלה ושופטים וישע דוד את ישבי קעלה :

רדק

ככר. פי׳ סגר ותסר אמר מאחר שהוא בעיר דלתי׳ ובריח לא ימלט מידי כי נשאהיה סביב העיר והכור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח הוא וזו לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד: וישמע. כמו ויאסף לפי שהעם נאספים ע״י כרוז משמיע וכן במשנה משמיעין על השקלים פי׳ מכריזין: מחרים הרעה. עניינו חושב כמו אל תחרוש על רעך רעה:

היסגירוני. פי׳ ימסרו׳ מכא׳ למדנו רז״ל שאין שואלין באורי ותומי׳ שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגירוני הירד ויאמר יי׳ ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו יי׳ על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר במענה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו שמצ׳ דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל: בעלי קעילה. ארוני העיר וגדוליה ות״י יתבי קעילה: באשר יתהלכו. הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם ות״י באתר דכשר להלכא: במצדות. בסלעים הגבוהים שהיו במדבר ופירושו לפניו וישב בהר במדבר זיף: וירא דוד. כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו שם במדב׳ זיף כי שמע כי הזיפי׳ אמרו לו כי הוא מסתתר שם והיה בדעתו ללכת משם ובין כך בא אלא יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יהונתן ודוד יושב עדיין בחורש׳ וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדב׳ מעון והו׳ סמו׳ למדב׳ זיף כמו שכתובי׳ שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף: בחרשה. פירוש ביער תרגום יער חורשא והה״א נוספת כי הטעם מלעיל או בחורשה שם מקום: באלהים. חזק ידו שלא יירא בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך וזהו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי וכת״י ותקיף ית ידיה במימרא דיי׳: אהיה לך למשנה. אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך: ידע כן. שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך: לפני יי׳. אורי׳ ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירוש שהא׳ יתברך יהיה עד בין שניהם: לביתו. ת״י לאורחיה: ויעלו זיפים. וכבר עלו הזיפי׳ ואמרו לשאול וזהו שאמ׳ וירא דוד כמו שאמרנו למעלה: הכינו

רשי

ככר אותו בידי. הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו ממשקל התזקים הוא כמו אבר וסגר בריחיה ואם בקש לדבר במשקולת הרפים היה נקוד ככר: כסגר לבא בעיר דלתים ובריח. ויבטח בכך ולא יחוש לברוח ממני: מחרים הרעה. כמין ית ביסתא: היסגרוני בעלי קעילה וגו׳. למדנו מכאן שהשואל שני דברים אין משיבין לו את אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחלה הירד שאול היסגירוני בידו והשיבוהו כסדר: באשר יתהלכו. באתר דכשר להלכא במקום הכלת׳ ויחזק את ידו. חידוש ברית שביניה׳: ולנו הסגירו׳ ועלינו להסגירו:

שמע ה׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע · שמע בן אחיכם ושפטתם צדק · והיה אם שמע תשמעו אל מצותי · כי מבקש שאול ללבת קעילה · והיה אם שמע תשמעון דירמיה · ובבסרה אחריתי כתב דתריסר והוא דזכריה · וב׳ מלאים ואל הבנו · אפרים מתגודד · ואכלו טוב · היסגרנו ה׳ חס׳ י׳ בליש׳

ויגד לשאול כי-בא דוד קעילה
ויאמר שאול נכר אתו אלהים בידי
כי נסגר לבוא בעיר דלתים ובריח:
וישמע שאול את-כל-העם
למלחמה לרדת קעילה לצור אל-
דוד ואל-אנשיו: וידע דוד כי עליו
שאול מחריש הרעה ויאמר אל-
אביתר הכהן הגישה האפוד:
ויאמר דוד יהוה אלהי
ישראל שמע שמע עבדך כי-מבקש
שאול לבא אל-קעילה לשחת לעיר
בעבורי: היסגרני בעלי קעילה
בידו הירד שאול כאשר שמע
עבדך יהוה אלהי ישראל הגד-נא
לעבדך ויאמר יהוה
ירד: ויאמר דוד
היסגרו בעלי קעילה אתי ואת-
אנשי ביד שאול ויאמר יהוה יסגירו:
ויקם דוד ואנשיו
כשש-מאות איש ויצאו מקעילה
ויתהלכו באשר יתהלכו ולשאול
הגד כי-נמלט דוד מקעילה ויחדל
לצאת: וישב דוד במדבר במצדות
וישב בהר במדבר-זיף ויבקשהו
שאול כל-הימים ולא-נתנו אלהים
בידו: וירא דוד כי-יצא שאול
לבקש את-נפשו ודוד במדבר-זיף
בחרשה: ויקם יהונתן
בן-שאול וילך אל-דוד חרשה
ויחזק את-ידו באלהים: ויאמר
אליו אל-תירא כי לא תמצאך יד
שאול אבי ואתה תמלך על-ישראל
ואנכי אהיה-לך למשנה וגם-שאול
אבי ידע כן: ויכרתו שניהם ברית
לפני יהוה וישב דוד בחרשה
ויהונתן הלך לביתו:
ויעלו זפים אל-שאול הגבעתה
לאמר הלוא דוד מסתתר עמנו
במצדות בחרשה בגבעת החכילה
אשר מימין הישימון: ועתה לכל-אות
נפשך המלך לרדת רד ולנו הסגירו
ביד המלך: ויאמר שאול ברוכים
אתם ליהוה כי חמלתם עלי:

ואיתחוא לשאול ארי אתא דוד
לקעילה ואמר שאול מסר יתיה
יי בידי ארי ניתמסר למיעל
בקרתא דלה דשין ועברין:
וכנש שאול ית כל עמא לאגחא
קרבא למיחת לקעילה למצר על
דוד ועל גברוהי: וידע דוד ארי
עלוהי שאול כמין בישתא ואמר
לאביתר כהנא קריב איפודא:
ואמר דוד יי אלהא
דישראל משמע שמע עבדך ארי
בעי שאול למיעל לקעילה
לחבלא לקרתא בדילי:
הסבירין למימסרי יתבי קעילה
בידיה הסביר למיחת שאול כמא
דשמע עבדך יי אלהא דישראל
חוי כען לעבדך ואמר
יי למיחת:
ואמר דוד הסבירין
למסרי יתבי קעילה יתי וית גברי
בידא דשאול ואמר יי סבירין
למסר: וקם דוד
וגברוהי כשית מאה גברא ונפקו
מקעילה והליכו באתר דכשר
להלכא ולשאול איתחוא ארי
אשתיזב דוד מקעילה ואתמנע
מלמיפק: ויתיב דוד במדברא
במצדתא ויתיב בטורא במדברא
דזיף ובעוהי שאול כל יומיא ולא
מסריה יי בידיה: וחזא דוד
ארי נפק שאול למקטליה ודוד
במדברא דזיף בחורשא:
וקם יהונתן בר
שאול ואזל לות דוד לחורשא
ותקיף ית ידיה במימרא דיי:
ואמר ליה לא תדחל ארי לא
תשכחינך ידא דשאול אבא ואת
תמלוך על ישראל ואנא אהי לך
לתיניין ואף שאול אבא ידע כן:
וגזרו תרויהון קים קדם יי ויתיב
דוד בחורשא ויהונתן אזל לביתיה:
וסליקו אנשי זיף
לות שאול לגבעתא למימר הלא
דוד מטמר עמנא במצדתא
בחורשא בגבעת חכילה דמדרום
לישימון: וכען לכל רעות
נפשך מלכא למיחת חות ואנחנא
נמסריניה בידא דמלכא:
ואמר שאול בריכן אתון
קדם יי ארי חסתון עלי:

רלבג

ככר אותו אלהים בידי. הוא מענין פן ינכרו צרימו והרצון בזה שהשי׳ הסיר ממנו הנכר׳ והבחינה כדי שיפול בידי וזה שאם היה מתנהג בטוב העצה היה נשמר מהכנס בעיר מוקפת חומה הנסגר׳ בחומה דלתי׳ ובריח כי בבאי עליו שם לא יוכל להמלט ללכת ולנוס אנה ואנה והנה חשב שאול שלא יגלה שום אדם זה הסוד לדוד וכבר סבב הש״י שגלה לו הסוד הזה: מחרים הרעה. הוא מענין אל תחרוש על רעך רעה והרצון בזה ששאול היה מסבב שיתחבר עם כל ישראל להביא הרעה על דוד: היסגירוני בעלי קעיל׳ בידו הירד שאול כאש׳ שמע עבדך יי׳ אלהי ישר׳ הגד נא לעבדך ויאמ׳ יי׳ ירד. מזה המקום נוכל ללמד שהנשאלים באורים ותמים אין נשאלין בהם אלא שאלה אחת לבד לא יהיו נשאלין בהם שתי שאלות יחד או יותר ולזה תמצא כי כששא׳ דוד על שתי שאלות לא באהו המענה כי אם באחת מהן: בחרש׳. ר״ל ביער כי אף על פי שהיה במדבר זיף שאין עוברין בני אדם שם הנה להציל עצמו מן הסכנה מיד שאול היה נסתר ביער: וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו. באר לנו בזה כי כשען דוד בדברי יהונתן עמו שלא יגלה מקומו לאביו ואף ע״פ שנתפרס׳ ליהונתן כי דוד יקח המלוכה ותסור ממנו ולזה ספר שלא נמנע דוד אחר זה מלשבת ביער ההוא:

כי

נמצרות ח׳ וכו׳ במערתא רגריאבט״ר מטמר מרום בבל אתר לא חזיא

מסרה

סגירה וסימ׳ נמסר בסדר תזריע ובמצדות ח׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ במס׳ רבת׳: ברוכם ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ ויאמר שאול ברכים אתם ליי׳. ברכים אתם ליי אשר עשיתם החסד הזה. ברוכים אתם ליי׳ עשה שמים וארץ. בתרא מלא:

הכינו עוד · חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון : כי אמר אלי · בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כל כך ואיך היה נשמר מהם
והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מראה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ואחר
יהיה במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להחבא שם ויש כי אמר אלי האומר כמו ויאמר ליוסף ר״ל אמר אלי המגיד כי עתה ערום יערים הוא וכ״ת ארי
אמרין לי דערים ונפיק הוא : אל נכון · דבר נכון וברור בכל אלפי יהודה לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחפין עליו אבל שאר השבטים אם היה
בא ביניהם היו מוסרין אותו ל
לשאול ומה שאמר אלפי ר״ל
אכריח כל שרי אלפים שביהודה
שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל
אחד באלף שלו : וילכו זיפה
לפני שאול · אלה הזיפים הבאים
אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך
שם שאול הלכו הם לחפש ה
המקום שהיה שם דוד באמת
ושבו אל שאול והכתוב לא ספר
התשובה אבל אחר שאמר וילך
שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים
שבו אליו טרם לכתו : וירד
הסלע · נראה שעמק היה בין
הערבה שהיה שם דוד ובין ה
הסלע ואמר וירד כלומר ירד
העמק לעלות הסלע ועל הדרך
הזה כאמר ויעלו אותם עמק ע
עכור כמו שפירשתיו במקומו
ומה שאמר עוד וישב במדבר
מעון להודיע כי לא היה לו
פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה
לסלע הזה שהיה במדבר ל
להסתגב בו מפני שאול :
מצד ההר מזה · זהו הסלע :
נחפז ללכת · היה טרוד ומהיר
ללכת ולברוח מפני שאול ולא
יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי
אע״פ שאמר שאול מצד ההר
מזה כיון שראו כי רצה לברוח
סבבו הם הסלע ולא היה להם
לא לתפשם כשבא המלאך אל
שאול בשבת כורא עליו · ובדרש
נחפז ללכת זהו שאמר דוד אני
אמרתי בחפזי כל האדם כוזב
כיון שראה דוד עצמו מבומבם
ביד שאול ואנשיו אמר על חנם
משח אותי שמואל ואמר לי כי
משחך יי׳ למלך היכן היא אותה
הבטחה שאמר לי ומניין שכך
אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי
כל אדם כוזב אפילו שמואל היכן
היא אותה הבטחה שאמר לי
אמר לו הקב״ה אני מעיד עליו
שנאמן שמואל שנאמר וידע כל
ישראל מדן ועד באר שבע כי
נאמן שמואל לנביא ואתה קראת
לשמואל כוזב מיד ומלאך בא א
שאול לאמר מהרה ולכה וגו׳
אמר רבי יודן מלאך שליח היה
אמר לו רבי פנחס וכי השליח
יודע הוא שהיה אומר מהרה
ולכה אלא מלאך מן השמי׳ היה
שנאמר ישלח משמים ויושיעני :
עוטרים · כמו כובבי׳ כמו עטרה

ויקומו ט׳ מלאים בקריאה וסימ׳ ויקומו בבקר ויאמר שלחתי לאדוני · ויקומו שרי מואב קדמא · ויחנו על הגבעה · ויקומו וילכו זיפה · ויקומו כל איש חיל · וחכרו דד״ה וישאו גופת · ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם · ויקומו ראשי האבות · ויקומו על עמדם דד״ה :

לְכוּ־נָא הָכִינוּ עוֹד וּדְעוּ וּרְאוּ אֶת־ ל׳
מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר תִּהְיֶה רַגְלוֹ מִי רָאָהוּ
שָׁם כִּי אָמַר אֵלַי עָרוֹם יַעְרִם הוּא : ג׳ חס׳
וּרְאוּ וּדְעוּ מִכֹּל הַמַּחֲבֹאִים אֲשֶׁר ל׳ · ל׳
יִתְחַבֵּא שָׁם וְשַׁבְתֶּם אֵלַי אֶל־נָכוֹן
וְהָלַכְתִּי אִתְּכֶם וְהָיָה אִם־יֶשְׁנוֹ בָאָרֶץ ר׳
וְחִפַּשְׂתִּי אֹתוֹ בְּכֹל אַלְפֵי יְהוּדָה :
וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ זִיפָה לִפְנֵי שָׁאוּל וְדָוִד ט׳ מל׳ · ל׳
וַאֲנָשָׁיו בְּמִדְבַּר מָעוֹן בָּעֲרָבָה אֶל ל׳
יְמִין הַיְשִׁימוֹן : וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו ג׳ מל׳
לְבַקֵּשׁ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיֵּרֶד הַסֶּלַע וַיֵּשֶׁב
בְּמִדְבַּר מָעוֹן וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי־דָוִד מִדְבַּר מָעוֹן : וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל
מִצַּד הָהָר מִזֶּה וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו מִצַּד
הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי ל׳
שָׁאוּל וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־ ל׳
דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם : וּמַלְאָךְ ב׳ אל איוב
בָּא אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר מַהֲרָה וְלֵכָה ל׳
כִּי־פָשְׁטוּ פְלִשְׁתִּים עַל־הָאָרֶץ :
וַיָּשָׁב שָׁאוּל מִרְדֹף אַחֲרֵי דָוִד וַיֵּלֶךְ ב׳ וחס׳
לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים עַל־כֵּן קָרְאוּ
לַמָּקוֹם הַהוּא סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת : וַיַּעַל ל׳
דָּוִד מִשָּׁם וַיֵּשֶׁב בִּמְצָדוֹת עֵין־גֶּדִי : ח׳ כליש׳
כד
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁב
שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים וַיַּגִּדוּ לוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּמִדְבַּר עֵין גֶּדִי :
וַיִּקַּח שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּלֶךְ לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַאֲנָשָׁיו עַל־
פְּנֵי צוּרֵי הַיְּעֵלִים : וַיָּבֹא אֶל־גִּדְרוֹת ל׳ · ל׳
הַצֹּאן עַל־הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֹא ל׳ ותר ומערה חסר לבידוכים
שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו
בְּיַרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים :

אִיזִילוּ כְעַן אַתְקִינוּ עוֹד וּדְעוּ ו
וַחֲזוֹ יַת אַתְרֵיהּ דְשָׁרֵי בֵיהּ מַן חֲזָהִי
תַּמָּן אֲרֵי אֲמָרִין לִי דְעָרִים וְנָפִיק
הוּא : וַחֲזוֹ וּדְעוּ מִכֹּל מַטְמוֹרָיָתָא
דְאִטַּמַר תַּמָּן וּתְתוּבוּן לְוָתִי ב
בְקֻשּׁוֹט וְאֵהַךְ עִמְּכוֹן וִיהֵי אִם
אִיתוֹהִי בְאַרְעָא וְאֶבְלוֹשׁ יָתֵיהּ
בְּכָל אַלְפַיָּא דְבֵית יְהוּדָה : וְקָמוּ
וַאֲזַלוּ לְזִיף קֳדָם שָׁאוּל וְדָוִד ו
וְגֻבְרוֹהִי בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן בְּמֵישְׁרָא
דְמִדָּרוֹם לִישִׁימוֹן : וַאֲזַל שָׁאוּל
וְגֻבְרוֹהִי לְמִבְעֵי וְחַוִּיאוּ לְדָוִד וּנְחַת
לְכֵיפָא וִיתִיב בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן וּשְׁמַע
שָׁאוּל וּרְדַף בָּתַר דָּוִד בְּמַדְבְּרָא
דְמָעוֹן : וַאֲזַל שָׁאוּל מִסְטַר טוּרָא
מִכָּא וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי מִסְטַר טוּרָא
מִכָּא וַהֲוָה דָוִד מִתְבְּעֵי לְמֵיזַל מִן
קֳדָם שָׁאוּל וְשָׁאוּל וְגֻבְרוֹהִי כָּמְנִין
עַל דָּוִד וְעַל גֻּבְרוֹהִי לְמֵחַדְהוֹן :
וְאִיזְגַדָּא אֲתָא לְוָת שָׁאוּל לְמֵימַר
אוֹחִי וְאִיזֵל אֲרֵי אִתְנְגִידוּ פְלִשְׁתָּאֵי
עַל אַרְעָא : וְתַב שָׁאוּל מִלְּמִרְדַּף
בָּתַר דָּוִד וַאֲזַל לְקַדָּמוּת פְלִשְׁתָּאֵי
עַל כֵּן קְרוֹ לְאַתְרָא הַהוּא כֵּיף
פַּלְגוּתָא אַתְרָא דְאִתְפְּלִיג בֵּיהּ
לִיבָּא דְמַלְכָּא לְמֵיזַל לְכָא וּלְכָא :
וּסְלִיק דָּוִד מִתַּמָּן וִיתִיב בִּמְצַדְתָּא
עֵין גֶּדִי : וַהֲוָה כַּד תַּב
שָׁאוּל מִבָּתַר פְלִשְׁתָּאֵי וְחַוִּיאוּ לֵיהּ
לְמֵימַר הָא דָוִד בְּמַדְבְּרָא דְעֵין גֶּדִי :
וּדְבַר שָׁאוּל תְּלָתָא
אַלְפִין גְּבַר עוּלֵים מִכָּל יִשְׂרָאֵל
וַאֲזַל לְמִבְעֵי יַת דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי עַל
אַפֵּי שְׁקִיפֵי כֵיפַיָּא : וַאֲתָא לְחַטְרֵי
עָנָא דְעַל אוֹרְחָא וְתַמָּן מְעַרְתָּא
וְעַל שָׁאוּל לְמֶעְבַּד צוֹרְכֵיהּ וְדָוִד
וְגֻבְרוֹהִי בְּסִיפֵי מְעַרְתָּא יָתְבִין :

רשי

כי אמר אלי · מי
שמר : ערום יערים
הוא · מתנהג הוא
בערמה היום כאן ו
ולמחר במקום אחר
כדי שלא יודע מ
מקומו : אל נכון · על
דבר מכוון ואמת :
לפני שאול · שהיה
שאול עתיד לילך א
אחריהם והם הלכו
לפניו לחפש אל נכון :
עוטרים · מקיפים
וסובבים מצד אל צד
כעטרה המקפת את
הראש : ומלאך בא א
שאו׳ · מלאך ממש כדי
להציל את דוד : סלע
המחלקות · שהיה לבו
של שאול חלוק למתי
דיעות אם לשוב ל
להציל את ארצו מיד
פלשתים או לרדוף ל
ולתפוס את דוד וכן
תרגמו יונתן : צורי
היעלי׳ · סלעי היעלים :
להסך רגליו ·
להפנות לנקבים ג
גדולים : ויהי

רלבג

כי אמר אלי ערום י
יערים הוא · ר״ל הוא
חסר מי האומ׳ זה וכן
ותכל דוד מוא חסר
מי הוא המשתוקק ו
והרצון בו ותכל נפש
דוד וכן יהיה הרצון
בזה המקום כי אמר
לבי אלי שהוא יתנהג
בערמה ויתראה ב
במקו׳ אחר והוא בלתי
מתחבא שם בלתי על
המעט ולזה הזהירם
שיחקרו מכל ה
המחבואים אשר י
יתחבא שם · או יהיה
אמרו כי אמר לי שב
אל דוד והרצון שדוד
אמר אליו בהיותו עמו שהוא מתנהג בערמה ובתחבולות יעשה לו מלחמה :
ומלאך בא אל שאול לאמ׳ מהרה ולכה · באר בזה הספור מה נפלא עוצם השגחת
השם על אהוביו ואיך הציל דוד עם היותו בעוצם הסכנה : על פני צורי היעלים ·
הם הצורים החזקים שנהגו לשבת שם היעלים כי היעלים הם שוכנים בסלעים
כאמרו הידעת עת לדת יעלי סלע וזכר זה כי דוד עם ראותו יד הש״י הטובה עליו
לא היה מוסר עצמו לסכנות אך היה מחביא עצמו במקומות אשר יתכן לו בהם
בהעלם יותר : להסך את רגליו · ר״ל לסכך את רגליו והוא עשיית הצרכים הגדולי׳
כי מדרך הגדולים הכוונם לסכך רגליה׳ בבגדיהם שלא תראה ערותם : ויקם

שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו : מרדוף אחרי דוד · בחירק
המ״ם שלא כמנהג : סלע המחלקו׳ · לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות״י כיף פלגותיה
אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל לכא ולכא כלומר נחלק לב המלך
אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו
סלע המחלקו׳ אמר רבי שמואל בר נחמני ששם נחלקו גבורים של שאול על דוד
מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נפנה ממנו ומהם אמרו מלחמת ישראל
קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה · דבר אחר מהו סלע המחלקו׳ שבשעה שהיה
דוד ועבדיו עוברים על אותו מקום היה מתחלק מחיילותיו הוא ושם מאו׳ אים שהיו
אתו באותה שעה והיו יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך
שעשה לנו נס במקום הזה : על פני צורי היעלים · כי היעלי׳ בצורי׳ ובסלעים שוכנים כמו שנאמר ג״כ יעלי סלע והוא אקו הנזכר בתורה ואמרו כי הוא תיש הבר וי״ת על אפי
שקיפי כיפיא ולא ידעתי מה היה דעתו לתרגם יעלים כיפיא : להסך את רגליו · להשתין מים וי״ת למיעבד צרכיה ר״ל להפנות הנקבים הגדולים וכן במשנה זה הכלל
היה במקרש כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכן המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים והוא דרך כבוד והוא עניין יציקה מעניין נסך ואם הם שני שרשים או הוא לשון
סכוך וכן פרשוהו ר״זל אמר רבי אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת היציאה שלא יראה בשרו ערום ורגליו
דרך כבוד והוא כנוי לאבר היציאה וכן את מימי רגליהם : בירכתי המערה · נחבאו שם מפני שאול : אשר

אשר אמר יי · אמר לו ע"י שמואל או גד או נתן הנביא שיתן אויבו בידו ושימלא
למלוכה אבל על שאול לא כאמר לו כי לא נפל בידו אבל אנשי דוד אמרו לו אחר
שהאל הבטיחך שיתן אויבך בידיך הנה שאול ראש אויביך והנה עתה הגיע היום
כי הנה הוא בידך ולטעם זה פירשתי שכתיב אויביך וקרי אויבך: כאשר יטב
בעיניך · ב"יוד איתן לבר ו"יוד
הפרש כפלה מהמכתב:

ויהי אחרי כן וגו' · ויאמר דוד לאנשיו חלילה שני מקראות הללו כתובין שלא
שלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כלה כל דבריו ואמר שאף
בכריתות המעיל נתחרט ואחר כך חוזר לדברו הראשון ואומר על שאמרו לו
אנשיו הנה היום וגו' השיב להם חלילה לי וגו': וישסע · הבדיל ודחה אותם
בדברים: למה
תשמע · למה תקבל
עלי לשון הרע של ר
דואג: ואמר להרגך
ותחס עליך · הרי
כאן חסרים התיבות
ואמר האומר ש
שאהרגך ותחס נפשי
עליך כמו ותכל דוד
לצאת אל אבשלום
ותכל נפש דוד:
כאשר יאמר משל ה
הקדמוני · משל
קדמונו של עולם ה
התור' שהיא משלו של
הקב"ה ומרשעים יצא
רשע הקב"ה מזמן
לרשע שנופל ביד רשע
כיוצ' בו והיכן אמרה
תורה והאלהים אנה
לידו כדאיתא במס'
מכות: ידעתי

אנכי נתן ז' בקריאה וסימ' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים · ואתה פה עמוד עמדי ואדברה
אליך · ראה אנכי נותן לפניכם היום · ושמרתם לעשות את כל החקים · משה עבדי מת · נותן את כלם
חללים · והנה אנכי נתן את איבך בידך · יטב ג' חס' בקריאה וסימ' ועשית לו כאשר יטב בעיניך · קום אכול

וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה הַיּוֹם
אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה אֵלֶיךָ הִנֵּה אָנֹכִי
נֹתֵן אֶת־אֹיְבֶיךָ בְּיָדֶךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ יתיר יוד
כַּאֲשֶׁר יִטַב בְּעֵינֶיךָ וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת ג' חס'
אֶת־כְּנַף־הַמְּעִיל אֲשֶׁר־לְשָׁאוּל בַּלָּט ר'
וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ עַל
אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כָּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוּל: ל'
וַיֹּאמֶר לַאֲנָשָׁיו חָלִילָה לִּי מֵיְהוָה אִם
אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לַאדֹנִי
לִמְשִׁיחַ יְהוָה לִשְׁלֹחַ יָדִי בּוֹ כִּי־מְשִׁיחַ ל'
יְהוָה הוּא: וַיְשַׁסַּע דָּוִד אֶת־אֲנָשָׁיו ל'
בַּדְּבָרִים וְלֹא נְתָנָם לָקוּם אֶל־שָׁאוּל
וְשָׁאוּל קָם מֵהַמְּעָרָה וַיֵּלֶךְ בַּדָּרֶךְ: ל'
וַיָּקָם דָּוִד אַחֲרֵי־כֵן
וַיֵּצֵא מִן הַמְּעָרָה וַיִּקְרָא אַחֲרֵי־שָׁאוּל מהמערה ק'
לֵאמֹר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיַּבֵּט שָׁאוּל א
אַחֲרָיו וַיִּקֹּד דָּוִד אַפַּיִם אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ: ל'
וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׁאוּל
לָמָּה תִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי אָדָם לֵאמֹר
הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ: הִנֵּה הַיּוֹם
הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר־נְתָנְךָ יְהוָה
הַיּוֹם בְּיָדִי בַּמְּעָרָה וְאָמַר לַהֲרָגְךָ ל'
וַתָּחָס עָלֶיךָ וָאֹמַר לֹא־אֶשְׁלַח יָדִי ג'
בַּאדֹנִי כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא: וְאָבִי ג'
רְאֵה גַּם רְאֵה אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי
כִּי בְּכָרְתִי אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ וְלֹא ל' · ג' וכפסו'
הֲרַגְתִּיךָ דַּע וּרְאֵה כִּי אֵין בְּיָדִי רָעָה
וָפֶשַׁע וְלֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה צֹדֶה ל' · ואח כטע' ל'
אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: יִשְׁפֹּט יְהוָה
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּנְקָמַנִי יְהוָה מִמֶּךָּ וְיָדִי ל'
לֹא תִהְיֶה־בָּךְ: כַּאֲשֶׁר יֹאמַר
מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע ל' פתח ג' חס'
וְיָדִי לֹא תִהְיֶה־בָּךְ: אַחֲרֵי מִי יָצָא
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מִי אַתָּה רֹדֵף

וַאֲמָרוּ גַּבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא יוֹמָא
דַּאֲמַר יְיָ לָךְ הָא אֲנָא מְסַר יַת בְּעֵיל
דְּבָבָךְ בִּידָךְ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא דְ
דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ וְקָם דָּוִד וּפְסַק יַת
כְּנַף מְעִילָא דִּלְשָׁאוּל בְּרָזַא וַהֲוָה בָּתַר
כֵּן וְחַשׁ דָּוִד בְּלִבֵּיהּ עַל דִּפְסַק יַת
כַּנְפָא דִּלְשָׁאוּל: וַאֲמַר לְגַבְרוֹהִי
חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ אִם אַעְבֵּיד יַת
פִּתְגָמָא הָדֵין לְרִיבּוֹנִי לִמְשִׁיחָא
דַּיְיָ לְאוֹשָׁטָא יְדִי בֵּיהּ אֲרֵי מְשִׁיחָא
דַּיְיָ הוּא: וּפַיֵּיס דָּוִד יַת גַּבְרוֹהִי
בְּפִתְגָמַיָּא וְלָא שַׁבְקִינוּן לְמֵיקַם
עַל שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מִמְּעַרְתָּא
וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא:
וְקָם דָּוִד בָּתַר כֵּן וּנְפַק מִן
מְעַרְתָּא וּקְרָא בָּתַר שָׁאוּל לְמֵימַר
רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְאִסְתְּכֵי שָׁאוּל ל
לַאֲחוֹרוֹהִי וּכְרַע דָּוִד עַל אַפּוֹהִי
עַל אַרְעָא וּסְגִיד:
וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לְמָה אַתְּ שָׁמַע
יַת פִּתְגָמֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּאָמְרִין הָא
דָּוִד כָּמִין בִּישְׁתָךְ: הָא יוֹמָא דֵין
חֲזָאָה עֵינָךְ יַת דִּמְסָרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין
בִּידִי בִּמְעַרְתָּא וַאֲמָרוּ אוֹחֲרָנִין
לְמִקְטְלָךְ וְחָסִית עֲלָךְ וַאֲמָרִית
לָא אוֹשִׁיט יְדִי בְּרִבּוֹנִי אֲרֵי מְשִׁיחָא
דַּיְיָ הוּא: וְרִיבּוֹנִי אִסְתַּכַּל אַף
חֲזֵי יַת כְּנַף מְעִילָךְ בִּידִי אֲרֵי ב
בְּמִפְסְקִי יַת כְּנַף מְעִילָךְ וְלָא ק
קַטַלְתִּיךְ דַּע וַחֲזֵי אֲרֵי לֵית בִּידִי
חוֹב וְסוּרְחָן וְלָא חֲטֵית לָךְ וְאַתְּ
כָּמִין עַל נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ: יְדִין יְיָ
בֵּינָא וּבֵינָךְ וְיִתְפְּרַע לִי יְיָ מִינָךְ וִידִי
לָא תְהֵי בָךְ: כְּמָא דְּאָמְרִין מַתְלָא
דְּמִלְקַדְמִין מֵרַשִׁיעֵי תִּיפּוֹק חוֹבַתְהוֹן
וִידִי לָא תְהֵי בָךְ: בָּתַר מַן נְפַק
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בָּתַר מַן אַתְּ רָדֵיף

ויכרת את כנף המעיל · דרשו
רבותינו כל המבזה את הבגדי'
לסוף אינו נהנה מהם שנאמר
והמלך דוד זקן ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו
ובעבור שכרת מעיל שאול היה
לו זה: ויך לבב דוד אותו ·
חשש בלבו שמא יחשוב יי' לו עון
בכרתו כנף מעיל המלך כי אף
על פי שהוא היה רודפו אעפ"
כן יש לו לירוא ממנו ות"ת וחש
דוד בליביה: חלילה לי · הם
חשבו כי להרגו הלך אליו ו
וכראותם כי בא וכנפו בידו א
אמרו לו למה לא הרגתו אמר
להם חלילה לי כי משיח יי' הוא:
וישסע · שלק אות' מעליו בדברי'
טובים כי הם היו רוצים לקום
עליו להרגו כיון שלא הרגו כ
כאשר חשבו הם ובאמרו ב
בדברים בפתח הבית מורה על
הידיעה ר"ל אותן דברים שזכר
כי משיח יי' הוא וכיוצא בדברים
אלו ות"ת ופייס: בדרך ·
באותו דרך שזכר וכן ויבא אל
גדרות הצאן על הדרך: מן
המערה · כן כתיב וקרי
מהמערה והענין אחד:
ואמר להרגך · מחלוקת בקריאת
המלה הזאת לבן אשר הר"ים
מעמדת בגעיא והגימ"ל בשוא
ופתח ולבן נפתלי הר"ים ח
חטופה ופי' ואמר כל אחד
מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו
לולי כי שסעם דוד בדברים ועל
הדרך הזה ת"י ואמרו אוחרנין
למקטלך וחסת נפשי עלך ויש
נוסחאות וחסית עלך · ור"ל פי'
ואמרו הכתוב אומר הבא ל
להרגך השכם להרגו אם
במחתרת ימצא הגנב כלומר
בהיתר הייתי יכול להרגך לולי
שחסה נפשי עליך: ותחס
עליך · נפשי או עיני ור"ל פי'
בכיעות שהיתה בך חסה עליך
כי מותר היה להרגך כי רודף
אתה והבא להרגך השכם ל
להורגו: ואבי · כתרגומו רבוני:
ראה · ראה בעיניך הכנף וראה
בלבך צדקתי ויושר לבבי שלא
הרגתיך: צודה · אורב כתרגו'
כמין וכן ואשר לא צדה:
משל הקדמוני · משל מאדם
הקדמוני כי הוא סמוך ר"ל ה
המושל הראשון אשר אמר זה
המשל והיה המשל בפי כל אדם
אחריו ות"י כמה דאמרין מתלא
מלקדמין: מרשעים יצא רשע · שהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל
ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יבא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה
הרשע כלומר כמו שהם רשעי' בלבם כן יעשו מעשה רשע ולבם יבחן במעשיהם
וכן ואני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך אף על פי כן ידי לא תהיה
בך ורבו' ז"ל פי' משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הקב"ה והוא מה שאמרה
תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות ע"י
זכאי וחובה על ידי חייב כך ינקמני יי' ממך על ידי רשע כמותך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך · אחרי

רלבג

ויקם דוד ויכרת את
כנף המעיל · יתכן
לפי הפשט שכבר היה
רצון דוד להרגו ולא
השיג ממנו כי אם א
הכנף והתחרט אחר
זה דוד על מחשבתו
ואף על פי שהותר לו
להורגו כי רודף היה
ואמר חלילה לי מיי'
מעשו' הדבר הזה וזה
היה מהפלגת ח
חסידותו עם שזה גם
כן יהיה שבה אח"כ ל
להקל בהריגת ה
המלכים וידע דוד כי
הממלכ' תהיה לו ולזה
רצה להרחיק ענין ה
הריגת המלכי' משיחי
יי' ולזאת הסבה בעינה
כוה להרוג הנער ה
העמלקי אשר הגיד
לו שהרג שאול אעפ"
שכבר כוהו שאול על
זה ולזה גם כן צוה
להרג אשר הרגו איש
בשת בן שאול:
וישסע דוד את אנשיו
בדברים · ר"ל טעם מה
שהיו כלם נסכמי' על
הריגתו והיו לאגודה
אחת על זאת ההסכמ' הנה חלק דוד לבם בדבריו באופן שבלבל הסכמתם ונכנס בזה האופן מהריגת
שאול: ואמר להרגך ותחס עליך · ר"ל אמר לבי תחלה להרגך ותחס עליך נפשי
ונתחרטתי על המחשבה ההיא ואמרתי לא אשלח ידי באדני כי משיח יי' הוא או
יהיה הרצון באמרו ואמר להרגך שכבר אמר זה אחד מאנשיו ותחס עליו נפש דוד
והביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשב: וכי

לחם ויטב לבך דאחאב · ועבדו את מלך בבל: ואבי ב' וסימ' ראה גם ראה את כנף · אשר פגע בשני אנשים
צדיקים: הקדמני ג' וסימ' את הקני · משל · ארחיק:

אחרי כלב מת. כלומר כי ככלב אכי חשוב כנגדך ולא חי אפילו מת ותרגומו חלש חד וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר דרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השחור ממין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי פרעוש המוכאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום כלומר מה מעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש : ואת הגדת. כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא : ושלחו בדרך טובה. כי העושה זה באמת האל ישלם לו טובה כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל בעשותך זה : ידעתי כי מלוך תמלוך. כי הנני רואה אתה כצול מידי בכל עת ולא תמצאך ידי והיפשר גם כן שמע שמשחו שמואל למלך כי שמוא אמר לו בדבר עמלק קרע יי' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי. ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שם מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך : ואם תשמיד את שמי מבית אבי. זהו אם תכרית את זרעי שאמר וכפל העניין לחזק כי הבנים הם שמו האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו' וכן לא יכרת שמו מלפני : וימת שמואל. ספר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמואל בזה הפרק שנפרד שאול מדוד ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמואל שבעה חדשים לפני שאול והארבעה חדשי' ומקצת החמשי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושבת דוד בגבעת החבילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו רז"ל כי שבעה חדשים מת שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהשבעה חדשי' שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל חמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אכחנו מ מואהי' כ"ב כמו שפירש' בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו ש שבעה חדשי' ממיתתו של שמוא הרמתי עד מיתתו של שאול והו' תחלת מלכות דוד : בביתו ברמה. בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ועוד כפרש מיתת שמוא בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה לדעת הדרש : ואיש במעון. שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב : ומעשהו בכרמל. מקום שהוא עבוד בזריעה ובאילנות יקרא כרמל כמו שנ' והיה המדבר לכרמל ופי' מעשהו מקנהו כי המקנה נקרא מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשברח משאול אחר שנשבע לו כי רוד מהמדבר שלח לנבל כמו שכתוב ושמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת משם כמו שכתוב : ולו צאן. צאן שם כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן בכל מקום שזוכר אותו לענין גזות כמו וגז צאנך תתן לו והוא על הכבשים לבד : ושם האיש נבל. מה שספר הנה שם האיש וענינו שאמר והאיש קשה ורע מעללי' ושם האשה וענינה שאמר והאשה טובת שכל על מעשיהם העתידים כי הוא עשה מעשה רע כאיש נבל והיא עשתה בשכל ובחכמה : טובת שכל. כתרגומו חכימת מדע ו"מ שכל עניין עיון והבנה כאילו אמר טובת מראה וכתב אדוני אבי ז"ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב גריעותו היו קוראין אותו בני אדם נבל : והוא

והיה יי' ו' וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד : איבו ד' וחס' בקריא' וסי' ימצא איש את איבו ושלחו. כי יצר לו איבו בארץ שעריו דמלכים. כי יצא עמך למלחמה דמלכים. ביד נבוכד נצר איבו : תמלוך ה' מלא' בליש' בקריא' וסי' ואדניה וכן חגית מתנש'. ועתה הנה אדניה מ"ך. כי מלוך תמלוך וקמה בידך. ובחמה שפוכה אמלוך. תחת

רשי

ידעתי כי מלוך תמלוך. שרואה אני שהקב"ה מצילך מידי. ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע את מעילו ימלוך תחתיו : ואיש במעון. שם העי' : ומעשהו. מקנהו וקניינו : גדול. עשיר : ויהי בגזז את צאנו בכרמל. ויהי יום אחד בהגיע עת גזז צאנו בכרמל. ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי הצאן : וישמע

רלבג

וכי ימצא איש את איבו ושלחו בדרך טובה. הנה קצר בזה וכשען על מה שזכר אחר זה ויי' ישלמך טובה תחת היום הזה ומה שקצר בזה הוא שראוי שישולם גמול טוב מאת השם' וקצר זאת ההקדמ' להורות על פרסומה : בביתו ברמה. ר"ל במקום שהיה שם ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו : ואיש במעון ומעשהו בכרמל. אמר במעון להורו' שלא היה יושב בעיר והיה לו מעון אצל מעשהו שהיה בכרמל ר"ל כי בכרמל היו שדותיו וגניו וכרמיו ולרוב עשרו שם מעונו שם או רצה באמרו במעון שהיה יושב במקום ככבד והיה מעשהו רחוק ממנו כי היה מעשהו בכרמל וזה הפירוש השני הוא הנכון אצלנו : והאיש גדול מאד. ר"ל שהיה עשרו רב : ויהי בגזז את צאנו בכרמל. ר"ל שבעת גזיזת צאנו היה בכרמל : והוא

אחרי כלב מת אחרי פרעש אחד :
והיה יהוה לדין ושפט ביני ובינך
וירא וירב את ריבי וישפטני מידך :
ויהי ככלות דוד
לדבר את הדברים האלה אל שאול
ויאמר שאול הקלך זה בני דוד
וישא שאול קלו ויבך : ויאמר אל
דוד צדיק אתה ממני כי אתה גמלתני
הטובה ואני גמלתיך הרעה : ואת
הגדת היום את אשר עשיתה אתי
טובה את אשר סגרני יהוה בידך
ולא הרגתני : וכי ימצא איש את
איבו ושלחו בדרך טובה ויהוה
ישלמך טובה תחת היום הזה אשר
עשיתה לי : ועתה הנה ידעתי כי
מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת
ישראל : ועתה השבעה לי ביהוה
אם תכרית את זרעי אחרי ואם
תשמיד את שמי מבית אבי :
וישבע דוד לשאול וילך שאול אל
ביתו ודוד ואנשיו עלו על המצודה
: כה וימת שמואל ויקבצו
כל ישראל ויספדו לו ויקברהו
בביתו ברמה ויקם דוד וירד אל
מדבר פארן : ואיש
במעון ומעשהו בכרמל והאיש
גדול מאד ולו צאן שלשת אלפים
ואלף עזים ויהי בגזז את צאנו
בכרמל : ושם האיש נבל ושם
אשתו אבגיל והאשה טובת שכל
ויפת תאר והאיש קשה ורע מעללים

בתר חלש חד בתר הדיוט חד :
ויהי יי' לדיין ויעביד דין בינא ובינך
וגלי קדמוהי וידון דיני ויתפרע
עולבני ממך :
והוה כד שיצי דוד למללא
ית פתגמיא האילין עם שאול ואמ'
שאול הקלך דין ברי דוד וארים
שאול קליה ובכא : ואמר לדוד
זכאי את מיני ארי את גמלתני
טבתא ואנא גמלתך בישתא :
ואת חויתא יומא דין ית דעבדת
עמי טיבו וית דמסרני יי' בידך ולא
קטלתני : וארי ישכח גבר ית
בעיל דבביה וישלחיניה באורח
תקנא ויי' ישלמינך טבתא חלף
יומא דין דעבדתא לי : וכען הא
ידענא ארי ממלך תמלוך ותתקיי'
בידך מלכותא דישראל : וכען
קיים לי במימרא דיי' דלא תשיצי
ית בני בתרי ולא תפסוק ית שמי
מבית אבא : וקיים דוד לשאול
ואזל שאול לביתיה ודוד וגברוהי
סליקו למצדתא :
ומית שמואל ואתכנישו
כל ישרא' וספדו עלוהי וקברוהי
בביתיה ברמה וקם דוד ונחת
למדברא דפארן :
וגברא במעון ונכסוהי
בכרמלא וגברא רב לחדא וליה
עאן תלתא אלפין ואלף עיזין
והוה במיגז ית עניה בכרמלא :
ושום גברא נבל ושום אתתיה
אביגיל ואתת חכימת מדע ושפיר
ריוו וגברא קשי וביש עובדין :

עבד כי ימלוך : ויקבצו ג' בספרא וסי' וימת שמואל ויקבצו המצפתה. ויקבצו פלשתים. ויקבצו ירושלם עם : ומעשהו ג' בקריאה וסימ' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו לא השכילו : שכל כלהון קמצין במ"ה פתחין וסימ' אתתא אתיעצת ואתיהיבת לגברא ספרא. ופירושו והאשה טובת שכל ויפת תאר. יועץ בשכל. נתן השכל במרומים רבים. איש שכל מבני מחלי. ושום שכל ויבינו במקרא : קשה והקשה ה' בקריאה וסימ' נמסר בסוף וילך :

והוא כלבי · היוד ליחס לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן ות"י והו' מזרעית כלב והכתוב הוא כו"ן כלבו והפטר לפרש הכ"ף לשמוש כפי הכתו' ר"ל כן היה מראה מעשיו רעים כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם ששואל ממנו היה אומר עליו הוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי ימנע שאלתי כן היה ובזה הדרך אמ' הכתו' על עין רעה כי כמו שער בנפשו כן הוא ויש לפרש כלבי מענין גריעות מעשיו יחסו ל לכלב: כה לחי · כזה הטוב יהיה לך כל ימי חייך ות"י כדין לחייך וי"מ ואמרתם כה לשעיר כמו מה לשני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלו' לעשיר ויהיה וי"ו ואתה שלום לזה הפירוש כו"ו וישא אברהם את עיניו: לא הכלמנום · הה"א בשוא והוא כמו בחירק ופירשו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו צריכי' ממנו דבר לא השיבונום ריקם ות"י לא אנזיקינון: ולא נפקד להם · ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והלמ"ד כלמ"ד חדל לספור: כל ימי היותם בכרמל · פי' עמנו: כי על יום טוב באנו · חסר אלף מהמכתב ונשארה במבטא ופי' כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו ש פרשנו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורנו כי יום טוב אתה עושה לגוזזי' אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשת': וינוחו · ת"י ופסקו מלדבר עוד עד ששמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן ה הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד: המתפרצים · לברוח ולמרוד איש מפני אדניו: את מימי · כלומ' כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי ויש לפרשו לחמי על הלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר ה המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר: ואת טבחתי · תבשילי ומאכלי ות"י וית שירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ואופות ולטבחות מתוקנות התבשיל וכן אמר במה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כלומר מ מתוקנות ומבושלות: ויחגר גם דוד חרבו · אע"פ שהיה די באנשי' אשר עמו אע"פ כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ורז"ל למדו מזה שריכי כפשו' את מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם חבריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך ובזהו נבל וקראו עבד והוא נמנה עמהם באחרונה שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר הוא דעתו אלא באחרונה זהו ויחגור גם דוד את חרבו: לברך את אדנינו · לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה: ויעט בהם · גער בהם והוא מענין עיט ומשרשו כי היו"ד קמוצה כלומר הכריחם בדבריו הרעי' וכן במדרש מהו ויעט בהם אפרחינון במלין וי"ת ויקץ בהון:

וישמע דוד וגו' · והו' כלבי · מבית כלב: כה לחי · כה יהיה לשנה הבאה גוזז: לחי · טוב וקיים · ואתה שלום וגו' · ולא הכלמנום · אם נכרכנו לנו לשום דבר לא תשיבונוס ריקם: ולא נפקד להם · שנאכם כי שומרים היינו להם: וימצאו הנערים שלי חן וטובה בעיניך בטובה שיגידו לך עבדיך מהם עליהם: כי על יום טוב באנו · על סמך משתה יום טוב שיש לך באנו עתה לשאול · ר"ה ערב ראש השנה היה וצריכין אנו ל לסעודת יום טוב: · וידברו אל נבל כל ה הדברים האלה בשם דוד וינוחו · יגעים היו מטורח הדרך ונזדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו שיו והאכ וינוחו ות"ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד ששמעו ת תשובתו: מי דוד · מה הו' חשוב שאתן לו את שלי הלא מרות ה המולכיה בה: ויחגר גם את דוד חרבו · מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן ה הקטני' בדין תחלה: על הכלים · לשמר אהליהם וכליהם: אחד מהנערי' · שלה: ויעט בהם · אפרחינון במילין לשון עיט: ולא הכלמנו · לא נכלמנו: כי

ויגידו ד' רפין וסימ' שאל את נעריך · אים איפוא חכמיך · יגישו ויגידו לנו את · יבאו ויגידו צדקתו: תמצא ידך ג' וסי' תנה נא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא · תמצא ידך לכל איביך: כארבע ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ"ב: טבים הטבים ה' חס' בקריאה וסימ' נמסר בסדר תולדת:

והוא כלבו: וישמע דוד במדבר
כי גזז נבל את צאנו: וישלח דוד
עשרה נערים ויאמר דוד לנערים
עלו כרמלה ובאתם אל נבל ו
ושאלתם לו בשמי לשלום:
ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך
שלום וכל אשר לך שלום: ועתה
שמעתי כי גזזים לך עתה הרעים
אשר לך היו עמנו לא הכלמנום
ולא נפקד להם מאומה כל ימי
היותם בכרמל: שאל את נעריך
ויגידו לך וימצאו הנערים חן בעיניך
כי על יום טוב באנו תנה נא את
אשר תמצא ידך לעבדיך ולבנך ל
לדוד: ויבאו נערי דוד וידברו אל
נבל ככל הדברים האלה בשם דוד
וינוחו: ויען נבל את עבדי דוד
ויאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו
עבדים המתפרצים איש מפני אדניו
: ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת
טבחתי אשר טבחתי לגזזי ונתתי
לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה
המה: ויהפכו נערי דוד לדרכם
וישבו ויבאו ויגידו לו ככל הדברים
האלה: ויאמר דוד לאנשיו חגרו
איש את חרבו ויחגרו איש את
חרבו ויחגר גם דוד את חרבו ויעלו
אחרי דוד כארבע מאות איש ו
ומאתים ישבו על הכלים:
ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אחד
מהנערים לאמר הנה שלח דוד
מלאכים מהמדבר לברך את אדנינו
ויעט בהם: והאנשים טבים לנו מאד
ולא הכלמנו ולא פקדנו מאומה כל
ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה
: חומה היו עלינו גם לילה גם יומם
כל ימי היותנו עמם רעים הצאן:

והוא מדבית כלב: ושמע דוד
במדברא ארי גזיז נבל ית ענה:
ושלח דוד עשרא עולימין ואמר
דוד לעולמיא סקו לכרמלא
ותהכון לות נבל ותשאלון ליה
בשמי לשלם: ותימרון כדין
לחייך ואת שלם וביתך שלם וכל
דלך שלם: וכען שמעית ארי
גוזזין לך כען רעיא דילך הוו עמנא
לא אנזיקנונון ולא שגא להון
מדעם כל יומין דהוו בכרמלא:
שאל ית עולימך ויחוון לך
וישכחון עולימיא רחמין בעינך
ארי על יום טב אתינא הב כען
ית דתשכח ידך לעבדך ולברך
לדוד: ואתו עולימי דוד ומלילו
עם נבל ככל פתגמיא האילין
בשמא דדוד ופסקו: ואתיב נבל
ית עבדי דוד ואמר מן דוד ומן בר
ישי יומא דין דסגיאין עבדיא
דערקין ומטמרין גבר מן קדם
ריבוניה: ואיסב ית מיכלי וית
מישתי וית שירותי דאתקינית
לגוזזי ואתן לגבריא דלא ידעית
אי מנן אינון: ואיתהדרו עולימי
דוד לאורחתהון ותבו ואתו ו
וחויאו ליה ככל פתגמיא האילין:
ואמר דוד לגברוהי זריזו גבר ית
חרבי וזריזו גבר ית חרביה וזריז
אף דוד ית חרביה וסליקו בתר
דוד כארבע מאה גברא ומאתן
אשתארו למיטר מניא: ולאביגיל
אתת נבל חוי עולימא חד מ
מעולמיא למימר הא שלח דוד
אזגדיא ממדברא לברכא ית
ריבוננא וקץ בהון: וגבריא
טבין לנא לחדא ולא איתנזיקנא
ולא שגא לנא מדעם כל יומין
די הליכנא עמהון כד הוינא
שרן בחקלא: שור מקף הוו
עלנא אף בליליא אף ביממם כל יומין
דהוינא עמהון רען ענא:

ויהפכו ל' וחד מלרע · ויהפכו ארץ והוא חד מן ב' בזוגין ו"וך בריש תיבות' חד מלעיל וחד מלרע

רלבג

והוא כלבי · ר"ל שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת ה הכלבים שטובעו' בני מינם ויכנחו להם ב בבאם אצלם ולא י יניחו' לאכל מהכמצא בבית ואע"פ שלא יגרע ממאכלם דבר וזה ממה שיורה כי רוע נבל היה בענין ה הכילות: עלו כרמלה · אמר זה לפי שם כ נעתק לבן בעת ה הגזיזה: כה לחי · הרצון בו שכן יהיה לו מהטוב במועד הזה בשנה האחרת וקרא חי העתה העומד כמו שבארנו בדברי התור' על אמרו שוב אשוב אליך כעת חיה: לא הכלמנום · ר"ל שלא הלעגנו עליהם ולא א אמרנו להם דבר ל לביישם גם לא עשינו דבר ישיגם הבושת בו בעבורנו וזה המאמ' היה להורו' שלא עשינו דבר מהמתקנה ישיגם הבושת בעבורנו כשלא ימצא כבל חשבונו: ולא נפקד להם מאומה · ר"ל שלא די שלא השיגם נזק מצדנו אבל שמרנו אותם שלא השיגם נזק מזולתנו ולזה אמרו נערי נבל חומה היו עלינו גם לילה גם יומם: וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו · הרצון בזה אצלי כי להתפרסם רוע תכונת נבל לא דברו אליו אלו הדברים תכף בואם אצל נחו והמתינו העת הראוי לדבר לו מזה ואז דברו אליו ככל הדברי' האלה שסדר דוד בפיהם שהיה בהם מפיוס הלב הרבה ועם כל זה היתה תשובת נבל בזה האופן מן הקושי שנזכר בזה המקו': ויעט בהם · ר"ל שלא די שלא ענה אותם מענה טוב אבל נהג בהם מנהג העיט והוא העוף הדורס שמתנהג באכזריות:

כי כלתה הרעה. מאת דוד אליו: והוא בן בליעל מדבר אליו. ואדוננו בן בליעל מהיותי דובר אליו מה שאני אומר אליך כי יתקוף עלינו: עשויות. תירגם יונתן תכברא ממולאות בשר דק ובצים פר"ך בלע"ז. כמו ששנינו בפסחים ונותן את הכרעים ובני מעיו לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שנותנו לבדו כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו. כך היא שנויה בתוספתא ורבי קלונימוס ז"ל מן רומי פירשה לנו כן: צימוקים. ענבים יבשים. דבלים. עיגולי דבלה תאנים דרוסות וכבושו' בכלי: יורדים לקראתה. גיא היה בין שני ח ההרים היא יורדת מהר זה והוא יורד מהר זה שכנגדו: ודוד אמ' בלבו כשאמ' לו נעריו גידופי נבל אך לשקר שמרתי וגו': משתין. ידע מדע אפית קירות לבו. ד"א אפילו כלב שדרכו להשתין בקיר: בי אני אדני העון. מתחלה אמר כך כדי שיטה אוזן לדבריה ולסוף אמר לו האמת: אני אמתך. לא ראיתי את נערי אדני: אשר מנעך. שמלחני לקראתך למונעך ת משפיכות דמים: והושע ידך לך. מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותענש: יהיו כנבל אויביך. נתנבאית ברוח הקדש שלא יאריך ימים: ונתנה לנערי. ותנתן לנערים המתהלכים ונ' נתנה לשון שעבר ונתנה לשון הבא: כי

כלה ג' דסמיכי אל כליש' בקריאה וסי' וכלות אלהם כל היום ואין לאל. ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה. כי כלתה אליו הרעה מאת המלך: מדבר ח' בקריאה וסימ' נמסר בסוף סדר ויצא: כל סיפרא אל כל ואל כל במ"ג על כל ועל כל וסימ' ויאמר אל הם נחש. ויאברו כל העם. ויהבל שאול. ועתה דעי. וימלך

ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה ה' ג' כליש'
הרעה אל אדנינו ועל כל ביתו ו' בכיפ'
והוא בן בליעל מדבר אליו: ותמהר ח'
אבוגיל ותקח מאתים לחם ושנים אביגיל ק'
נבלי יין וחמש צאן עשוות וחמש עשויות ק'
סאים קלי ומאה צמקים ומאתים
דבלים ותשם על החמרים: ותאמר
לנעריה עברו לפני הנני אחריכם
באה ולאישה נבל לא הגידה: והיה יא' כסע'
היא רכבת על החמור וירדת בסתר ה' רפין
ההר והנה דוד ואנשיו ירדים ל
לקראתה ותפגש אתם: ודוד אמר ל'
אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה ג'
במדבר ולא נפקד מכל אשר לו
מאומה וישב לי רעה תחת טובה: כה' מהון בכיפ'
כה יעשה אלהים לאיבי דוד וכה
יסיף אם אשאיר מכל אשר לו
עד הבקר משתין בקיר: ותרא ים סכרי' אור
אביגיל את דוד ותמהר ותרד מעל
החמור ותפל לאפי דוד על פניה ל'
ותשתחו ארץ: ותפל על רגליו
ותאמר בי אני אדני העון ותדבר ג'
נא אמתך באזניך ושמע את דברי
אמתך: אל נא ישים אדני את כ"א
לבו אל איש הבליעל הזה על נבל ט' ל'
כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה
עמו ואני אמתך לא ראיתי את
נערי אדני אשר שלחת: ואתה
אדני חי יהוה וחי נפשך אשר מ ל' וכל מלכי' דכו'
מנעך יהוה מבוא בדמים והושע ל'
ידך לך ועתה יהיו כנבל איביך ו ל'
והמבקשים אל אדני רעה: ועתה ל'
הברכה הזאת אשר הביא שפחתך ל' לאין נקנה
לאדני ונתנה לנערים המתהלכים ג' ל'
ברגלי אדני: שא נא לפשע אמתך

וכען דעי וחזי מה תעבדין ארי
גמירא בישתא למיתי על ריבוננא
ועל כל ביתיה והוא גבר רשיעא
מלמללא עמיה: ואוחיאת אביגיל
ונסיבת מאתן גריצן דלחם ותרין
גרבין דחמר וחמש אען תכברא
וחמש סאין קליא ומאה אתכלין
דעינבין יבישין ומאתן מנן דבילתא
ושויאת על חמריא: ואמרת
לעולימהא עיברו קדמי הא אנא
בתריכון אתיא ולבעלה נבל לא
חויאת: והוה היא רכיבא על
חמרא ונחתת בסטר טורא והא
דוד וגברוהי נחתין לקדמותהא
וערעת יתהון: ודוד אמר ברם
לשקרא נטרית ית כל די לדין כ
במדברא ולא שגא מכל דיליה
מדעם ואתיב לי בישתא חלף ט
טבתא: כדין יעביד אלהי לסנאי
דוד וכדין יוסיף אם אשאיר מכל
דיליה עד מנהר צפרא ידע מדע:
וחזת אביגיל ית דוד ואוחיאת
ואתרכינת מעל חמרא ונפלת
לאפי דוד על אפהא וסגידת על
ארעא: ונפלת על ריגלוהי
ואמרת בבעו עלי דילי ריבוני
חובא ותמליל כען אמתך קדמך
ותשמע ית פתגמי אמתך: לא
כען ישוי ריבוני ית ליביה על ג
גברא שטיא הדין על נבל ארי
כישמיה כן הוא נבל שמיה ו
וטפשותא עימיה ואנא אמתך לא
חזיתי ית עולימי ריבוני דשלחת:
וכען ריבוני קיים הוא יי וחיי
נפשך די מנעך יי מלמשפך דם ז
זכאי ולמפרק ידך לך וכען יהון
כנבל סנאך ודתבעין על ריבוני
בישתא: וכען תיקרובתא הדא
דאיתיאת אמתך לריבוני ותתיהב
לעולימיא דמשמשין קדם ריבוני
שבוק כען לחובי אמתך:

והוא בן בליעל מדבר אליו. אדונינו בן בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אליו היה גוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדונינו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם חילו: וחמש צאן עשוות. כן כתיב בספרי וו"ן וקרי עשויות ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות ופירו' מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו וי"ת עשויו' תכברא ולא ידעתי מה הוא ובגמרא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז"ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בשר דק ובצים פרצי"ך בלע"ז והביא לו חבר מה שאמרו רז"ל בפסחי' ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר' טרפון קורהו תכברא: צמוקי'. ענבים יבשים ופי' מאה אשכולות וכ"תי ומאה אתכלין דענבין יבשין: ודבלי'. הדבלה היא ככר תאנים יבשות דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי' מאתים מאתים ככרי' מאלה הככרים או פירו' מאתים ליטר' וכ"תי ומאתן מנן דבילתא והמנא הוא ליטרא: בסתר ההר. יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאי' וליורדי' מצד האחר ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגע בהם וירדה מהרה מעל החמור בראותה את דוד וי"ת בסתר ההר בסטר טורא: לשקר. לחנם: וישב לי רעה. במה שחירף אותי בדבריו: לאויבי דוד. כנוי הוא לדוד: משתין בקיר. כמו שפירשו רז"ל אפי' הכלב שדרכו להשתין בקיר וי"ת ידע מדע"ל משית בקירות לבו כלומר בן דעת: לאפי דוד. כמו לפני דוד: בי אני. כלומר אדוני העון בעצמי ואני הוא שחטאתי ל לפניך כלומר חשוב כי אני ח חטאתי שמע דברי אמתך: אשר מנעך. דבקעם חי יי': והושע ידך לך. השם מנעך מבוא ברמים והושע ידך לעצמך שלא שפכה ידך דם נקי כי לא יקרא זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדיין לא יצא טבעך בעולם ועדיין שאול קיים: יהיו כנבל. שאין בו כח להרע לך: הברכ'. כמו המנחה כמו קח נא את ב ברכתי. אשר הביא שפחתך. ואמר שפחתך בלי זכר הנער לפי שהיא עקר ההבאה: ונתנה לנערים. דרך כבוד: בית

רלבג

והוא בן בליעל מדבר אליו. הנה בליעל כאמ' בשתוף על הרשע ועל הכילי ומזה הענין השני הוא בזה המקו' וממנו אמרו האמור למלך בליעל רשע אל נדיבים: עברו לפני. אמרה זה לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת: משתין בקיר. והוא הזכר: ויש להפלא איך נסכם ר

דוד. בחברון מלך: ותדבר ג' בקריאה וסימ' ותדבר נא אמתך. יפתח פיך את הפליט. למה תאמר יעקב:

דוד להרוג נבל וביתו והוא לא הסכים על הריגת שאול עם היותו רודפו. ואפשר שאמר שכבר נתפרסם לכלם היות דוד נמשח למלך על ישראל ולפי שהיה נבל מבזה המלכות היה עונשו למות וכל הנסכמים לו בזה וכבר התבאר ממאמר אביגיל לדוד שזה הענין היה מפורסם אז לישראל: ותפול על רגליו. ר"ל אצל רגליו: בי אני אדני העון. הוא על דרך אמרו ולי אני עבדך והרצון בו בי אדני העון והפשע והודית זה תחלה כדי שיכנסו דבריה באזני דוד ותשקיט חמתו בזה המאמ' כי בו מהפיוס מה שלא יעלם ואחר זה חלתה פניו שישמע את דבריה ובארה לו שלא חטאה בזה אך חטא בו נבל בעלה מצד רוע מנהגו ותכונתו כי כנבל שמו ונבלה עמו: מנעך יי' מבוא בדמי' והושע ידך לך. הנה כשבעה שכן היה הענין שהיא לא ראתה נערי דוד ואמרה עם שבועתה מה שזור' שהיא בלתי יראה שישחית דוד בעלה וביתה אך הוא מפורסם אצלה שכבר ימנע דוד מזה אחר הפיוס אשר פייסה אותו וזה כלו היה מטוב חכמתה ואמרה שהש"י מנעהו מבוא ברמים ר"ל מבוא בהריגת אנשים ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העברים בכחו ובעוצם ידו: ויקם

ואת נפש ד׳ בקריאה וסימ׳ ויקם אדם לרדפך· ויבא יואב אל המלך· ועתה לכי איעצך נא עצה· ויאמר אלהים לשלמה· וחד ואת הנפש אשר עשו בחרן: ולא תהיה ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר קדשים: וברוך ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך: ואולם ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר וארא:

כִּֽי עָשֹׂה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לַֽאדֹנִי בַּיִת
נֶאֱמָן כִּֽי־מִלְחֲמוֹת יְהוָה אֲדֹנִי נִלְחָם
וְרָעָה לֹא־תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמֶיךָ׃ וַיָּקָם
אָדָם לִרְדָפְךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ ו
וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה׀ בִּצְרוֹר
הַחַיִּים אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֵת נֶפֶשׁ
אֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקָּלַע׃
וְהָיָה כִּֽי־יַעֲשֶׂה יְהוָה לַֽאדֹנִי כְּכֹל
אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶת־הַטּוֹבָה עָלֶיךָ וְצִוְּךָ
לְנָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וְלֹא תִהְיֶה זֹאת׀
לְךָ לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לַֽאדֹנִי
וְלִשְׁפָּךְ־דָּם חִנָּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנִי לוֹ
וְהֵיטִב יְהוָה לַֽאדֹנִי וְזָכַרְתָּ אֶת־אֲמָתֶךָ׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲבִיגַל
בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
שְׁלָחֵךְ הַיּוֹם הַזֶּה לִקְרָאתִי׃ וּבָרוּךְ
טַעְמֵךְ וּבְרוּכָה אָתְּ אֲשֶׁר כְּלִתִנִי
הַיּוֹם הַזֶּה מִבֹּא בְדָמִים וְהֹשֵׁעַ
יָדִי לִי׃ וְאוּלָם חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מְנָעַנִי מֵהָרַע אֹתָךְ כִּי
לוּלֵי מִהַרְתְּ וַתָּבֹאתִי לִקְרָאתִי כִּי אִם־
נוֹתַר לְנָבָל עַד־אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין
בְּקִיר׃ וַיִּקַּח דָּוִד מִיָּדָהּ אֵת אֲשֶׁר־
הֵבִיאָה לוֹ וְלָהּ אָמַר עֲלִי לְשָׁלוֹם
לְבֵיתֵךְ רְאִי שָׁמַעְתִּי בְקוֹלֵךְ וָאֶשָּׂא
פָּנָיִךְ׃ וַתָּבֹא אֲבִיגַיִל׀ אֶל־נָבָל
וְהִנֵּה־לוֹ מִשְׁתֶּה בְּבֵיתוֹ כְּמִשְׁתֵּה
הַמֶּלֶךְ וְלֵב נָבָל טוֹב עָלָיו וְהוּא שׁ
שִׁכֹּר עַד־מְאֹד וְלֹא־הִגִּידָה לּוֹ דָּבָר
קָטֹן וְגָדוֹל עַד־אוֹר הַבֹּקֶר׃ וַיְהִי
בַבֹּקֶר בְּצֵאת הַיַּיִן מִנָּבָל וַתַּגֶּד־לוֹ
אִשְׁתּוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת לִבּוֹ
בְּקִרְבּוֹ וְהוּא הָיָה לְאָבֶן׃ וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת
הַיָּמִים וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־נָבָל וַיָּמֹת׃

ט׳ ו׳ מסין וג׳ טכין · ל׳ · ד׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ האלהים · ח׳ · ל׳ · ח׳ חס׳ בליש׳ · ל׳ · ל׳ · ג״פ · ל׳ וחד ברוכה את ליי׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ · ה׳ ר״פ · ל׳ · ותבאת ת׳ · ג׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ · ח׳ · ל׳ · כ״ה לבנה · ל׳

אֲרֵי קַיָּמָא יְקַיֵּים יְיָ לְרִבּוֹנִי מַלְכוּ
קַיָּמָא אֲרֵי קְרָבֵי עַמָּא דַיְיָ רִבּוֹנִי
מְגִיחַ וּבִישְׁתָא לָא אִשְׁתְּכַחַת בָּךְ
מִיּוֹמָךְ׃ וְקָם אֱנָשָׁא לְמִרְדְּפָךְ
וּלְמִבְעֵי לְמִקְטְלָךְ וּתְהֵי נַפְשָׁא
דְרִבּוֹנִי גְּנִיזָא בִּגְנַז חַיֵּי עָלְמָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְיַת נְפַשׁ בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ יְפַרְחִינַהּ כְּמָא דִמְפַרְחִין
אַבְנָא בְּקִילְעָא׃ וִיהֵי כַּד יְקַיֵּים
יְיָ לְרִבּוֹנִי כְּכֹל דְּמַלֵּיל לְאַיְתָאָה
טַבְתָא עֲלָךְ וִיפַקְדִינָךְ לְמֶהֱוֵי ם
מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ וְלָא תְהֵא דָא
לָךְ לְיַצָּפָא וּלְתַקָּלַת לֵב לְרִבּוֹנִי
וּלְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי מַגָּן וּלְמִיפְרַק
רִבּוֹנִי לֵיהּ וְכַד יוֹטֵיב יְיָ לְרִבּוֹנִי
וְתִדְכַּר יַת אַמְתָךְ׃
וַאֲמַר דָוִד לַאֲבִיגַיִל בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל דְּשַׁלְחָךְ יוֹמָא דֵין לְקַדָּמוּתִי
׃ וּבְרִיךְ מַדְּעִיךְ וּבְרִיכָא אַתְּ
דִּמְנַעְתִּינִי יוֹמָא הָדֵין מִלְּמִשְׁפַּךְ דַּם
זַכַּאי וּלְמִפְרַק יְדַי לִי׃ וּבְרַם קַיָּים
הוּא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּמְנַעְנִי
מִלְּאַבְאָשָׁא לִיךְ אֲרֵי אִילּוּ לָא פּוֹן
אוֹחֵית וַאֲתֵית לְקַדָּמוּתִי אִלְהֵן א
אִשְׁתְּאַר לְנָבָל עַד מַנְהַר צַפְרָא
יָדַע מַדָּע׃ וְקַבֵּיל דָוִד מִינַּהּ יַת
דְּאַיְתִיאַת לֵיהּ וְלַהּ אֲמַר סַקִי לִשְׁלָם
לְבֵיתִיךְ חֲזִי דְּקַבֵּלִית מִינִיךְ וּנְסֵבִית
אַפַּיְכִי׃ וַאֲתַת אֲבִיגַיִל לְוַת נָבָל
וְהָא לֵיהּ מִשְׁתְּיָא בְּבֵיתֵיהּ כְּמִשְׁתֵּי
מַלְכָּא וְלִבָּא דְנָבָל שַׁפִּיר עֲלוֹהִי
וְהוּא רַוֵּי עַד לַחֲדָא וְלָא חַוִּיאַת
לֵיהּ פִּתְגַם זְעֵיר וְרַב עַד מַנְהַר
צַפְרָא׃ וַהֲוָת בְּצַפְרָא כַּד פַּג חַמְרָא
מִנָּבָל וְחַוִּיאַת לֵיהּ אִתְּתֵיהּ יַת פּ
פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּמִית לִבֵּיהּ בִּמְעוֹהִי
וְהוּא הֲוָת כְּאַבְנָא׃ וַהֲוָה לִזְמַן
עַסְרָא יוֹמִין וּתְבַר יְיָ יַת נָבָל וּמִית׃

רדק

בית נאמן· כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע נביאות על דעת רבו׳ ז״ל ויש לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישר׳ כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל: כי מלחמות יי׳· תרגומו ארי קרבי׳ דעמיה דיי׳: לא תמצא בך· עתיד במקום עבר כמו לא נמצאה ומלת מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא אשתכחת: ויקם אדם· שאול וקראו אדם ולא מלך דרך בזיון כלומ׳ כי אין לו תקומה לפניך: והיתה נפש אדני· שלא יוכלו להמיתך מי שרודפין אותך ו ותהיה בחיים את השם כלומר שתלך בדרכיו כל ימיך וכן ורעה לא תמצא בך כל ימיך וימית האל יתעלה ויתברך ה הרודפים אותך ויפריח נפשם כמו אבן הקלע וכף הקלע פירו׳ מושב אבן הקלע שהו׳ עשוי כמו כף ולדעת יונתן פירו׳ נפש אדני ברורה בצרור החיי׳ לעולם הבא שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא דרבוני גניזה בגנז חיי עלמא קדם יי׳ אלהך וית נפש בעלי ד דבבך יפרחינה כמה דמפרחין אבנא בקלעא וכן בדברי ר״ז״ל ר׳ אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנ׳ בצרור החיים את יי׳ אלהיך ונשמתן של רשעים מטרפות ו ומשוטטו׳ מסוף העול׳ ועד סופו ואין להם מנוחה שנ׳ יקלענה בתוך כף הקלע: ולא תהיה זאת לך לפוקה· זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל: לפוק׳· כמו ופיק ברכי׳ על ענין מכשול ותרגומו ליצפא: ולמכשול לב· כי העון מכשול הלב הוא והכפל פוקה ומכשול לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו דרש כי דוד תבע אביגיל לעביר׳ ואמרה לו לא תהיה זאת לך ל לפוקה על שפיכות דמים ו ולמכשול על אשת איש: ולהושיע אדוני לו· לעצמו שלא ישפוך דם נקי: וזכרת את אמתך· כשייטיב יי׳ לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה כי טוב עשיתי עמך שמנעתיך מדמי חנם: לאביגל· ת״י כמו לאביגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה נמצא בשמות· ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת את אמתך פ פקרה עצמה לו וכיון שפקרה עצמה לו פגמה הכתו׳ בקריאה כי למעלה קראה אביגיל והכא אביגל: אשר שלחך· שנתן בלבך לבאת לקראתי: טעמך· עצתך ודברך הטוב וכ״תי ובריך מדעיך: כליתני· מנעת אותי כמו לא יכלה ממך: מהרע אותך· כמו לך: ותבאתי· כן כתי׳ והקרי ותבאת ובמלה בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה הכפל הזה במלה מורה על זריזות ביאתה וכן בקרי משני הסימנים: בבאת היין· בבי״ת ופי׳ בעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמר׳ מנבל וכן תרגם הסירי את יינך מעליך הלא תפיגין ית חמרך: וימת לבו· שנשתתק ויהי כמת כי נשטער על המנחה שהביאה אשתו לדוד: כעשרת הימים· הכ״ף כ״ף האמיתות ר״ל לעשרת הימים וכן כשלש חדשים ר״ל לשלש חדשים עשרת הימים חלה החולי הקשה ובסוף העשרה ימים נגפו האל ומת ואלו הייסורין היו לו עונש עונו עם מיתתו· ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה נערי דוד שפלח אליו ואני אומ׳ כי לרעתו היו אלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד בדרש ויהי כעשרת הימים ויגף יי׳ את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק:

רשי

כי עשה יעשה יי׳ לאדני· בית נאמן להיו׳ מלך על ישראל לפיכך ורעה לא תמצא בך לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין להוציא לעז על מלכותך: כף הקלע· חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותן בה האבן: והיה כי יעשה יי׳ וגו׳ ותמלוך: ולא תהיה לפוקה· לכשלון כמו לפיק ברכים שאם הייתי עושה זאת לא יהיה לך פ פתחון פה לרדות ל לדורות הבאים על שפיכות דמים: ולהושיע אדני לו· שתנקום אתה את נ נקמתך: כליתני· מנעת אותי כמו לא תכלה רחמיך לא יכלא ממך: והושע ידי לי· מוסב על מבא בדמים מ״ס של מבא מחוברת על והושע כמו מבא בדמים ומהושיע ידי לי: בבאת היין מנבל· כד פג חמרא מנבל: וימת לבו· שנצטער על המנחה שהובאת לדוד: כעשרת הימי׳· שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב״ה שלא יתערב אבל רשע באבלו ואחר כך חלה שלשה ימי׳ ומת כענין שנא׳ ויגף יי׳ את נבל ואמר מר חלה שלשה ימי׳ ומת זו היא מיתה מגפה· ורבותנו אמרו אלו עשרת ימי תשוב׳ שהמתין לו הקב״ה ם שיחזור בתשובה ויש אומ׳ כנגד עשר לגימו׳ שנתן נבל לעבדי דוד שפלח לו דוד עשרה נערים והאכילן:

את

רלבג

ויקם אדם לרדפך· והוא רמז אל שאול: והיתה נפש אדני ב צרורה בצרור החיים· הוא העולם הבא כי שם תתאחר הנפש ב במושכליה שהם צרור החיים ומצרס יהיה עם השם ית׳ כמו ם שבארנו בראשון מ מספר מלחמות יי׳: ואת נפש אויביך י יקלענה בתוך כף ה הקלע· ר״ל שלא יהיה לה השארות והנה אמרה זאת להורות שכבר יחטא דוד אם ישחיתם ותמנע ממנו ההצלח׳ הנפשיית שהיא ערך ההצלחה ואמרה עוד כי בהיותו נגיד על ישר׳ יהיה לו זה העון לפוקה ולמכשול לב אם ישחיתם ואולי יהיה זה סבה שתסור הממלכה ממנו כמו שקרה לשאול· ועם זה היה מטוב חכמתה שחלתה פני דוד שיזכרה כאשר ייטיב יי׳ לו לגמול אותה חסד או אולי המאמר ממנה על צד הנבואה וראתה שעתיד נבל למות ותהיה היא אשת דוד: וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן· אמר זה על צד ההפלגה לרוב הדאגה שהיה דואג על גודל המנחה ולרוב הפחד שהיה לו מדוד: הנה

חרפתי. שחרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו: גם שתיהן. אחינועם ואביגיל ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולפיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו׳ ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד ואם תאמר כי בעבירה ובאיסור עשו הדבר איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מרז״ל אמרו כי קידושי פלטי במיכל בעבירה היו ותהם אמרו כי קידושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עשר גדול ואותו היום היה מלוה אבל שאול והמקדם במלוה איכה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על העושר שהיה מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהרי למוהר כתנם ולקדושין ותהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה על המצוה הזאת שהלכה מידו שהיה כל כך כובש את יצרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט. והנכון בעיני כי גט נתן דוד למיכל כי ראינו שנשא שאול את דוד אחר שנתחתן עמו עד שברח דוד מפני שאול וכראות שאול כי דוד היה בורח אע״פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש. ואם תאמר אם כן אסו׳ היה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה ואמר כי לא מרצונו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריחו והלא הוא ברח מאת שאול אע״פ שברח ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדני אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר אליו ובעוד שהיה עמו הכריחו לתת הגט וגט המעושה בישראל שלא בדין פסול ואם תאמר וכי לא היו יודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה דעתם כי בדין היה אחרי אשר היה רצון המלך וטוב מזה עו׳ שנאמר כי דוד קודם שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בנתינת הגט והסתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן וע״י שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה בטעות ולא נאסר׳ על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי האונס והשגגה שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשוגגת שמותרת לבעלה:
בחורי ישראל. מן הקלים לפיכך נשתנתה תנועת הבי״ת לשוא אבל ובחורי ישראל הכריע שהבי״ת בפתח הוא מהרגושים לפיכך לא נשתנתה התנועה: אל נכון. באמת ובברור וכ״תי בקשוט: במעגל. מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים סביב העם בסבוב: מעוכה. תקועה והוא קרוב לענין מעוך וכתותי: בחנית

חשד ז׳ בקריא׳ וסימ׳ בכמ׳ רבת׳: בראשו י״ד בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף סדר ויקרא: מסתתר ד׳ בקריאה וסימ׳ ויבאו הזיפים ויגידו׳ ויעלו הזיפים. אתה אל מסתתר. בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלוא דוד: מראשתיו ח׳ ג׳ מנהון כתובין תו וסימ׳ נמסר בסדר ויצא:

וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך
לג׳ יהוה אשר רב את ריב חרפתי מיד
ל׳ ה׳ נבל ואת עבדו חשך מרעה ואת רעת
י״ד נבל השיב יהוה בראשו וישלח דוד
ל׳ וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה:
ויבאו עבדי דוד אל אביגיל ה
נ׳ הכרמלה וידברו אליה לאמר דוד
ל׳ שלחנו אליך לקחתך לו לאשה:
ותקם ותשתחו אפים ארצה ותאמר
הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי
עבדי אדני: ותמהר ותקם אביגיל
ותרכב על החמור וחמש נערתיה
ל׳ נ׳ ל׳ ההלכת לרגלה ותלך אחרי מלאכי
דוד ותהי לו לאשה: ואת אחינעם
לקח דוד מיזרעאל ותהיין גם ש
ל׳ שתיהן לו לנשים:
ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד
לפלטי בן ליש אשר מגלים: ויבאו
הזפים אל שאול הגבעתה לאמר
ד׳ נ׳ הלוא דוד מסתתר בגבעת החכילה
על פני הישימון: ויקם שאול וירד
אל מדבר זיף ואתו שלשת אלפים
איש בחורי ישראל לבקש את דוד
במדבר זיף: ויחן שאול בגבעת
ג׳ החכילה אשר על פני הישימון על
הדרך ודוד ישב במדבר וירא כי בא
ל״ב שאול אחריו המדברה: וישלח
דוד מרגלים וידע כי בא שאול אל
נכון: ויקם דוד ויבא אל המקום
ב׳ קריית חכה אשר חנה שם שאול וירא דוד את
המקום אשר שכב שם שאול ואבנר
בן נר שר צבאו ושאול שכב ב
כ׳ תיו ק׳ במעגל והעם חנים סביבתו:
ויען דוד ויאמר אל אחימלך החתי
ל׳ ואל אבישי בן צרויה אחי יואב
לאמר מי ירד אתי אל שאול אל
המחנה ויאמר אבישי אני ארד עמך:
: ויבא דוד ואבישי אל העם לילה
ל׳ נ׳ והנה שאול שכב ישן במעגל ו
ל׳ תיו ק׳ וחניתו מעוכה בארץ מראשתו
תיו ק׳ ואבנר והעם שכבים סביבתו:

ושמע דוד ארי מית נבל ואמר
בריך יי דדן ית דין חיסודי מידא
דנבל וית עבדיה מנע מלמיעבד
בישא וית בישת נבל אתיב יי
ברישיה ושלח דוד ושאיל ב
באביגיל למיסבה ליה לאיתו:
ואתו עבדי דוד לות אביגיל
לכרמלא ומלילו עמה למימר דוד
שלחנא לותיך למסביך ליה ל
לאיתו: וקמת וסגידת על אפהא
על ארעא ואמרת הא אמתך
לאמהו לאסחאה ריגלי עבדי ר
ריבוני: ואוחיאת וקמת אביגיל
ורכיב על חמר וחמש עולימתהא
דאזלין לקיבלה ואזלת בתר א
איזגדי דוד והות ליה לאיתו:
וית אחינועם נסיב דוד מיזרעאל
והואה אף תרויהון ליה לנשין:
ושאול יהב ית
מיכל ברתיה אתת דוד לפלטי
בר ליש דמגלים: ואתו אנשי זיף
לות שאול לגבעתא למימר הלא
דוד מטמר בגבעתא דחכילה די
על אפי ישימון: וקם שאול ונחת
למדברא דזיף ועימיה תלתא
אלפין גברא בחורי ישראל למבעי
ית דוד במדברא דזיף: ושרא
שאול בגבעת חכילה די על אפי
ישימון על אורחא ודוד יתיב ב
במדברא וחזא ארי אתא שאול
בתרוהי למדברא: ושלח דוד
מאללין וידע ארי אתא שאול
בקשוט: וקם דוד ואתא לאתרא
די שרא תמן שאול וחזא דוד ית
אתרא דשכב תמן שאול ואבנר
בר נר רב חיליה ושאול שכיב
בכרקומא ועמא שרן סחרנוהי:
ואתיב דוד ואמ׳ לאחימלך חתאה
ולאבישי בר צרויה אחוהי דיואב
למימר מן ייחות עמי לות שאול
למשריתא ואמר אבישי אנא
אחות עמך: ואתא דוד ואבישי
לות עמא בליליא והא שאול
שכיב דמוך בכרקומא ומורניתי
נעיצא בארעא איסדוהי ואבנר
ועמא שרן סחרנוהי:

רשי

את ריב חרפתי גידופי שחירפני היום רבו עבדי׳ המתפרצי׳: ואת עבדו חשך מרע. שלא הרגתיו: מעוכה. נעוצה: חי

רלבג

הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי א אדני. אמרה זה על צד הענוה להורו׳ שדי לה אם תהיה לאשה לאחד מעבדי דוד ו ותרחץ רגליו כמנהג האשה לבעלה: ושאול נתן את מיכל בתו א אשת דוד לפלטי בן ליש וגו׳. מן הפלא איך עשה זה שאול ו והיא היתה אשת איש וכבר אמרו רז״ל שלא נגע בה פלטי בן ליש ודמה שכן הוא שכבר כו חזר דוד ולקחה וזה מור׳ שכבר התפרסם ונודע של׳א נגע בה ו ולפי שכבר היתה פ פרושה בלתי ראויה לבנים מזה הצד כתבו לה בני מרב אחותה לגדלם וגדלתם כאילו הם בניה ומפני זה נקראו בני מיכל כמו שאמר בסוף זה הספר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי ה המחולתי: ושאול שוכב במעגל. ר״ל במחנה והוא היה ב בדמו׳ עגול למען יראו הבאים אליהם מכל הצדדים: חי

בחנית ובארץ. אכנו בחני' מכה גדולה עד שתתקע החנית בארץ תחתיו וכתי' אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה בארעא: ולא אשנה לו. לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת כי באותה מכה אמיתנו: חי יי'. השבועה שלא ימות על ידי כי יי' יגפנו ונשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו ובדל כי אם יי' יגפנו למה זכר שני פעמים יי' אמר חי יי שלא תהרגנו ואם תהרגנו חי יי' שאהרוג אותך: כי אם יי' יגפנו. בחולי טרס זמנו כמו ויגוף יי' את נבל כלומר על ידי השם ימות ולא על ידי ומיתתו תהיה קרובה באחת מהשלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם גם כן מת באחת מהשלש אשר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיטו כלומר אל תחוש עליו כי לא יארך זמנו ש שימות או ימות בחולי שיגפנו יי' טרס יומו שהגיע לו בעת ש שנולד וזה יקרה לו בעונו: כי יומו יבא. כלומר או זמנו שקצוב בעת לידתו קרוב הוא וזה אמר דוד שלבו כי אמ' בלבו כיון שמשח בו השם ית' שיהיות מלך וכוה למשחני לא יתכן ש שיארך הזמן או אפשר כי מפני שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי יי' כי על אלה הדברים אמר חי יי' כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מ מהשלשה כי כיון שהא' לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה: או במלחמה ירד ונספה. ונספה טרס יומו הקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרס יומו או בחולי או בחרב או ה המיתה בעבור עון גדול שעון מי שמת בחולי טרס יומו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר שנאמר לו מחלוקת בין רבו' ז"ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא ופי' שני דורו' כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעי' שנה וגו' וזהו שאמר אמלא אשלי' אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפים לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופי' מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו: צפחת. פי' צלוחית: ויקח דוד. אחר שאמר לאבישי קח נא כן נתחרט בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת: מראשותי שאול. המ"ם הוא לשמוש לפיכך היא נקודה בצרי אבל מ"ם מראשותיו בשוא והיא נוספת ואינה לשמוש: ואין רואה. לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו הצפחת והחנית: ואין יודע. אין מרגיש בבואו: ואין מקיץ. שלא הקיץ אחד מהם לקול ל לכתו וקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם: כי תרדמת יי'. הסמיכו' הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה כי הדבר שרוצ' להגדילו סומך אותו לאל ית' כמו מאפל יה שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה היתה סבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית: הלא תענה אבנר. אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר בשם ואמ' הלא תענה אבנר. ובדרש אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אמרת על המערה אילו היה עושה מאומה הייתי נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר או שמא אימר בסירה הוקרע לחנית וצפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר וכעשה כאלם הדא היא דכתיב האמנם אלם צדק תדברון: מי אתה קראת אל המלך. כמו על המלך כלומ' שלא יראת לקרות במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו משנתו בקראך בקול כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים ובענין הזה תי' מאן דין דקרי בריש מלכא: הלא איש אתה. איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישראל גדול ישראל וכן כלם אנשים אנשים גדולים ותי' גבר גיבר את: שמרת אל אדוניך. כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם וכ"ת על ריבונך וכמוהו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים: הסיתך

ואין ראה ג' פסוקים בקריאה ואין ואין ואין וסימניהון ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ. ואין קול ואין עונה ואין קשב. זרעתם הרבה והבא מעט: יודע י' מלאים וסי' ואין רואה ואין יודע. ואנכי היודע ועד כן כתיב. ותהי להם חזות הכל. כי יודע יי' דרך. כי יודע כל שער: יודע יי' ימי תמימים. מי יודע עז אפך. מי

וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֶל־דָּוִד
סִגַּר אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת־אֽוֹיִבְךָ בְּיָדֶךָ
וְעַתָּה אַכֶּנּוּ נָא בַּחֲנִית וּבָאָרֶץ פַּעַם
אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
אֲבִישַׁי אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שָׁלַח
יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְנִקָּה׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד חַי־יְהוָה כִּי אִם־יְהוָה
יִגָּפֶנּוּ אוֹ־יוֹמוֹ יָבוֹא וָמֵת אוֹ בַמִּלְחָמָה
יֵרֵד וְנִסְפָּה׃ חָלִילָה לִּי מֵיְהוָה
מִשְּׁלֹחַ יָדִי בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְעַתָּה
קַח־נָא אֶת־הַחֲנִית אֲשֶׁר מְרַאֲשֹׁתָו
וְאֶת־צַפַּחַת הַמַּיִם וְנֵלְכָה לָּנוּ׃ וַיִּקַּח
דָּוִד אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־צַפַּחַת הַמַּיִם
מֵרַאֲשֹׁתֵי שָׁאוּל וַיֵּלְכוּ לָהֶם וְאֵין
רֹאֶה וְאֵין יוֹדֵעַ וְאֵין מֵקִיץ כִּי כֻלָּם
יְשֵׁנִים כִּי תַּרְדֵּמַת יְהוָה נָפְלָה
עֲלֵיהֶם׃ וַיַּעֲבֹר דָּוִד הָעֵבֶר וַיַּעֲמֹד
עַל־רֹאשׁ־הָהָר מֵרָחֹק רַב הַמָּקוֹם
בֵּינֵיהֶם׃ וַיִּקְרָא דָוִד אֶל־הָעָם וְאֶל־
אַבְנֵר בֶּן־נֵר לֵאמֹר הֲלוֹא תַעֲנֶה
אַבְנֵר וַיַּעַן אַבְנֵר וַיֹּאמֶר מִי אַתָּה
קָרָאתָ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אַבְנֵר הֲלוֹא־אִישׁ
אַתָּה וּמִי כָמוֹךָ בְּיִשְׂרָאֵל וְלָמָּה לֹא
שָׁמַרְתָּ אֶל־אֲדֹנֶיךָ הַמֶּלֶךְ כִּי־בָא
אַחַד הָעָם לְהַשְׁחִית אֶת־הַמֶּלֶךְ
אֲדֹנֶיךָ׃ לֹא־טוֹב הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ חַי־יְהוָה כִּי בְנֵי־מָוֶת אַתֶּם
אֲשֶׁר לֹא־שְׁמַרְתֶּם עַל־אֲדֹנֵיכֶם עַל־
מְשִׁיחַ יְהוָה וְעַתָּה רְאֵה אֵי־חֲנִית
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־צַפַּחַת הַמַּיִם אֲשֶׁר
מְרַאֲשֹׁתָו׃ וַיַּכֵּר שָׁאוּל אֶת־קוֹל
דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲקוֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד
וַיֹּאמֶר דָּוִד קוֹלִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃

ואמר אבישי לדוד מסר
יי יומא דין ית בעיל דבבך בידך
וכען אמחיניה כען במורניתא
ואברזיניה בארעא זמנא חדא ולא
איתני ליה: ואמר דוד לאבישי
לא תחבליניה ארי מן אושיט ידיה
במשחא דיי וזכא:
ואמר דוד קיים הוא יי אלהין מן
קדם יי יתמחי או יומיה ימטי וימות
או בקרבא ייחות ויתקטיל:
חס לי מן קדם יי מלאושטא ידי
במשיחא דיי וכען סב ית מורניתא
די איסדוהי וית מנא דמיא וניזיל
לנא: ונסיב דוד ית מורניתא
וית מנא דמי מאיסדי שאול ואזלו
להון ולית דחזי ולית דידע ולית
דמיתער ארי כולהון דמכין ארי
שינא תקיפא מן קדם יי נפלת
עליהון: ועבר דוד עיברא וקם
על ריש טורא מרחיק סגי אתרא
ביניהון: וקרא דוד לעמא
ולאבנר בר נר למימר הלא תעני
אבנר ואתיב אבנר ואמר מן דין
דקרי בריש מלכא:
ואמר דוד לאבנר הלא גבר גיבר
את ומן כוותך בישראל ולמא לא
נטרתא על ריבונך מלכא ארי
אתא חד מן עמא לחבלא ית מלכא
ריבונך: לא תקין פתגמא הדין
די עבדתא קיים הוא יי ארי גברין
חייבי קטול אתון דלא נטרתון
על ריבונכון על משיחא דיי וכען
חזי אן מורניתא דמלכא וית מנא
דמי דאיסדוהי: ואשתמודע שאול
ית קלא דדוד ואמר הקלך דין ברי
דוד ואמר דוד קלי ריבוני מלכא:

יודע אם לעת כזאת. כל יודע מבין: ואין אתנו יודע עד. וכל תריסר ודה' וקהלת ומשלי דכו' מ"ל במ"ג חס' וסי' בפשע ארץ רבים. ידע יי' דין דלים. כי איננו ידע מה שיהיה: מרחק ד' חס' בקריאה וסי' יעמד על ראש ההר מרחק. האלה' מקרוב. עצות מרחק אמונה אמן. וקרבי מרחוק עמדו. ול"ס נמסר גם זה ותשלחי ציריך עד מרחק. וכל אוריתא דכו' חס':

רשי

חי יי'. יש אומרי' ליצרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תהרג את הצדיק אני אערב דמך בדמו: כי אם יי' יגפנו. יקרב מיתתו: או יומו יבא: אם זמן מיתתו: צפחת. צלוחית: הסיתך

רלבג

חי יי' כי אם יי' יגפנו. ר"ל להמיתו בלא עתו על צד העונש: או יומו יבא ומת. ר"ל הקץ המוגבל לו לחיות כי זה הקץ מתחלף לפי עת הלידה: או במלחמ' ירד ונספה. ר"ל שהוא בעצמו יסר בחירתו יסבב מותו' בלא עתו וזה כי מי שלא בא עתו עדיין הנה יתכן שיבא במקום הסכנ' שימות בלא עתו וכבר זכרו זה בעלי חכמת מ משפטי הכוכבים ב בספריהם והוא עוד דעת תורתנו השלמה ולזה צותה לעשות מ מעקה לגגים למלט הבאי' שם מהנפילה: ויעמד על ראש ההר מרחוק רב המקום ב ביניהם. הנה עמד על ראש ההר כדי שיהיה קולו יותר נשמע כי היה רוצה לדבר אל שאול מרחוק למלט עצמו מהסכנה אם ישכימו לרדוף אחריו: אם

ואין ג' פסוקי' אית בהון ואין ואין ואין

על ב"א פסוקי' על על ותלא ידא ביניהון

רשי

הסיתך בי· לשנאותי כל הסתה לשון שומה אמיטמינט בלעז: ירח מנחה· יקבל ברחמים תפילתי להשיב חמתך ממני: כי גרשוני· מארץ ישראל: לך עבוד אלהים אחרים· היוצא מחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה ויונתן תרגם איזיל דור ביני עממייא פלחי טעוותא: הקורא· עוף ששמו קורא ובלעז פירדיץ וכן קורא דגר ולא ילד ומרדף אחר קיני שאר עופות ויושב על ביציהם: ישיב לאיש· לכל צדי' וצדיק: עתה אספה יום אח'· שמא יארוב ויבא עלי פתאום: ולמה ישב עבדך וגו'· ואהיה לך למשא: ימים

רדק

הסיתך בי· שם בלבך להרע לו בעוני ות"א אם מן קדם יי' איתגרית בי· ורז"ל דרשו כי בעון שאמר לשון הסתה על הבורא ית' חטא בהסתה ושית אתדוד בהם: ירח מנחה· כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני: מהסתפח· מלגור והדבק בנחלת יי': לך עבוד אלהים אחרים· כאילו אומר לו לך עבוד אלהים אחרים כיון שמגרשים אותי מנחלת יי' לגור בין הגוי' אף על פי שעדיין לא יצא מארץ יהודה ידע כי יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח מפני שאול אמר זה והוא בארץ יהודה וישראל וגם הצטרך לו לצאת כשהלך אל אכיש מלך גת וגם כן הלך למצפה מואב והניח אביו ואמו לפני מלך מואב וישבו שם אף על פי שהוא ואנשיו היה הולך ושב בארץ יהודה ות"א למימ' איזיל דור בינ' עממייא פלחי טעוותא: אל יפול דמי ארצה· שיעמד דמי נגד יי' תמיד לנקו' נקמתי כאילו נשפך דמי כי בכל יום אני בסכנת דמי: כאשר ירדוף הקורא בהרים· כאשר ירדוף הרודף את הקורא והקורא הוא עוף הנקרא בלע"ז פירדיזי ות"א ירדוף כמו ירדף מנפעל או כמו שת"י יתרדף מן מהתפעל שתרג' כמא דמתרדיף קוריאה בטוריא: הנה החנית· כתיב וקרי חנית והענין אחד: ויי' ישיב לאיש· לאיש שעשה כמו שעשיתי צדקה ואמונה: אשר נתנך יי' היום ביד· כמו בידי וכן ת"י וכן עזי וזמרתיה כמו וזמרתי ויתכן לפרש ביד סמוך וא"ע שהו' קמוץ והנסמך חסר ופירושו ביד אחד מאנשי ולא אביתי אני שישלח ידו בך: אספה· לשון כליון וגוזם לשון יאום: אל אכיש· בן מעוך מלך גת· יש לשאול היאך הלך אליו והוא היה כבר בסכנה עמו עד שהתהולל ונמלט משם ויש לפרש כי בפעם ההיא היה דוד לבדו והתנכר שם וכשראה ש שהכירוהו פחד אבל עתה בא בשש מאות איש וקודם שנכנס לגת שלח לאכיש כי התבאש ב בשאול ובעמו ואם ירצה ישב עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו להלח' בישראל והודיע עצמו כי הוא דוד ואכיש קבלו בשלום וישב ע עמו: ולמה ישב עבדך· פי' פן אהיה עליך למשא ודעת דוד היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו עיר להם לבדם: למלכי

ויעבר ג' חטפין בקריאה וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא ריש סימן י': גדלה ג' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וארא: יום אחד י' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסוף תולדות: איש וביתו ג' בקריאה וסימ' את יעקב איש וביתו באו· העלה דוד· וישב דוד עם אכיש: וביתו ו' בקריאה וסימ' נמסר בריש שמות:

וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֲדֹנִי רֹדֵף אַחֲרֵי עַבְדּוֹ כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה בְּיָדִי רָעָה׃ וְעַתָּה יִשְׁמַע נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי עַבְדּוֹ אִם יְהוָה הֱסִיתְךָ בִי יָרַח מִנְחָה וְאִם בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי יְהוָה כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת יְהוָה לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וְעַתָּה אַל יִפֹּל דָּמִי אַרְצָה מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה כִּי יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת פַּרְעֹשׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף הַקֹּרֵא בֶּהָרִים׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל חָטָאתִי שׁוּב בְּנִי דָוִד כִּי לֹא אָרַע לְךָ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יָקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַחֲנִית הַמֶּלֶךְ וְיַעֲבֹר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְיִקָּחֶהָ׃ וַיהוָה יָשִׁיב לָאִישׁ אֶת צִדְקָתוֹ וְאֶת אֱמֻנָתוֹ אֲשֶׁר נְתָנְךָ יְהוָה הַיּוֹם בְּיָד וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁלֹחַ יָדִי בִּמְשִׁיחַ יְהוָה׃ וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר גָּדְלָה נַפְשְׁךָ הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינָי כֵּן תִּגְדַּל נַפְשִׁי בְּעֵינֵי יְהוָה וְיַצִּלֵנִי מִכָּל צָרָה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל דָּוִד בָּרוּךְ אַתָּה בְּנִי דָוִד גַּם עָשֹׂה תַעֲשֶׂה וְגַם יָכֹל

כז תּוּכָל וַיֵּלֶךְ דָּוִד לְדַרְכּוֹ וְשָׁאוּל שָׁב לִמְקוֹמוֹ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל לִבּוֹ עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם אֶחָד בְּיַד שָׁאוּל אֵין לִי טוֹב כִּי הִמָּלֵט אִמָּלֵט אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְנוֹאַשׁ מִמֶּנִּי שָׁאוּל לְבַקְשֵׁנִי עוֹד בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְנִמְלַטְתִּי מִיָּדוֹ׃ וַיָּקָם דָּוִד וַיַּעֲבֹר הוּא וְשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר עִמּוֹ אֶל אָכִישׁ בֶּן מָעוֹךְ מֶלֶךְ גַּת׃ וַיֵּשֶׁב דָּוִד עִם אָכִישׁ בְּגַת הוּא וַאֲנָשָׁיו אִישׁ וּבֵיתוֹ דָּוִד וּשְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִית׃ וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי בָרַח דָּוִד גַּת וְלֹא יוֹסֵף עוֹד לְבַקְשׁוֹ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אָכִישׁ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתְּנוּ לִי מָקוֹם בְּאַחַת עָרֵי הַשָּׂדֶה וְאֵשְׁבָה שָּׁם וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ׃

וַאֲמַר לְמָא דְנַן רִיבוֹנִי רָדִיף בָּתַר עַבְדֵיה אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה בִידִי חוֹבָא׃ וּכְעַן יִשְׁמַע כְּעַן רִיבוֹנִי מַלְכָּא יָת פִּתְגָמֵי עַבְדֵיה אִם מִן קֳדָם יְיָ אִיתְגָרִית בִּי יְקַבֵּל קוּרְבָּנִי בְּרַעֲוָא וְאִם בְּנֵי אֱנָשָׁא לִיטִין אִנּוּן קֳדָם יְיָ אֲרֵי תָרִיכוּנִי יוֹמָא דֵין מִלְמִידַּר בְּאַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ לְמֵימַר אִיזִיל דָּוִד בֵּינֵי עַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא׃ וּכְעַן לָא יִתְּשַׁד דָּמִי לְאַרְעָא מִן קֳדָם מֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי נְפַק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי יָת חֲלַשׁ חַד כְּמָא דְמִתְרְדִיף קוֹרֵיאָה בְּטוּרַיָּא׃ וַאֲמַר שָׁאוּל חֲבִית תּוּב בְּרִי דָוִד אֲרֵי לָא אַבְאֵישׁ לָךְ עוֹד חֲלָף דְּיַקְרַת נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ יוֹמָא הָדֵין הָא אִיסְתַּכָּלִית וְאִיטַּפְּשִׁית סַגִּי לַחֲדָא׃ וַאֲתֵיב דָּוִד וַאֲמַר הָא מוּרְנִיתָא דְמַלְכָּא וְיִעִיבַּר חַד מֵעוּלֵימַיָּא וְיִסְבָהּ׃ וַיְיָ יָתִיב לִגְבַר יָת זָכְוָתֵיהּ וְיָת קוּשְׁטֵיהּ דִּמְסָרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי וְלָא אֲבֵיתִי לְאוֹשָׁטָא יְדִי בִּמְשִׁיחָא דַיְיָ׃ וְהָא כְּמָא דְיַקְרַת נַפְשָׁךְ יוֹמָא דֵין בְּעֵינָי כֵּן תִּיקַר נַפְשִׁי קֳדָם יְיָ וִישֵׁזְבִינַנִי מִכָּל עָקָא׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד בְּרִיךְ אַתְּ בְּרִי דָוִד אַף מִמְלַךְ תִּמְלוֹךְ וְאַף אַצְלָחָא תַּצְלַח וַאֲזַל דָּוִד לְאוֹרְחֵיהּ וְשָׁאוּל תָּב לְאַתְרֵיהּ׃ וַאֲמַר דָּוִד בְּלִבֵּיהּ דִּילְמָא אִתְמְסַר יוֹמָא חַד בִּידָא דְשָׁאוּל לֵית לִי מִדַּעַם דְּטָב אֲרֵי אִשְׁתֵּיזָבָא אִשְׁתֵּיזֵב לְאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי וְיֵנוּחַ מִנִּי שָׁאוּל לְמִבְעֵנִי עוֹד בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִשְׁתֵּיזֵב מִן יְדֵיהּ׃ וְקָם דָּוִד וַעֲבַר הוּא וְשִׁית מְאָה גַבְרָא דְעִימֵיהּ לְוָת אָכִישׁ בַּר מָעוֹךְ מַלְכָּא דְגַת׃ וִיתֵיב דָּוִד עִם אָכִישׁ בְּגַת הוּא וְגֻבְרוֹהִי גְבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ דָּוִד וְתַרְתֵּין נְשׁוֹהִי אֲחִינוֹעַם דְּמִיִּזְרְעֵאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ וְאִתְחַוָּא לְשָׁאוּל אֲרֵי עֲרַק דָּוִד לְגַת וְלָא אוֹסִיף עוֹד לְמִבְעוּתֵיהּ׃ וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ יִתְּנוּן לִי אֲתַר בַּחֲדָא מִן קִירְוֵי חַקְלָא וְאֵתֵיב תַּמָּן וּלְמָא יְתֵיב עַבְדָּךְ בִּקְרִית מַלְכוּתָא עִמָּךְ׃

רלבג

אם יי' הסיתך בי ירח מנחה· אמר זה כי אם היה בשנאה מאת הש"י הנה יהיה זה ל לחטא דוד ולזה אמר שהש"י ירח מנח' ממנו ויהיה בה כרצה לש"י: כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי' וגו'· אמר זה לפי שמן המסבבים שירדפהו ישר' יהיה סבה שיצא דוד מכל ארץ ישראל למלט את נפשו מיד מלך ישרא' וילך לו בין עובדי עבודה זרה: הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד· הרצון בו כי בזולת מה ש שגמלתני עתה מן ה הטוב הייתי משועבד מאד לבלתי רדוף א אותך כמו שנתבאר מענין כריתת דוד א את כנף המעיל אשר לשאול ולזה היה ס סכלו' רב ממני ושגגה אמנם הסכלות הוא שכבר נתפרסם לי ע עונם השגחת השם יתבר' עליך ולזה היה ראוי שאכיר מלרדפך ואולם השגג' היה שלא זכרתי מה שגמלתני מן הטובה בנפלי ב בידך בהיותי במערה: באחת ערי השדה· רוצה לומר באחת ה הערים הבלתי מוקפי' חומה: אל

רדק

למלכי יהודה. אף על פי שאמרו רז"ל כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על שם סופו נכתב שם או אפשר שכבשוה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים מידם ומיום שישב בה דוד נשארה לו על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא ומעלה לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה: ימים וארבעה חדשים. לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול לא מלך אלא שתי שנים וכל ה השנים שהיו לדוד עם שאול אי אפשר שבשמנה חדשים היו ועוד כי דוד לא ירד בארץ פלשתי׳ אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קדמה למיתת שאול אלא שבעה חדשים לפיכך אנו מפרשים ימים כמשמעו ורוצה לומר ארבעה חדשים וקצת ימי׳ מהחדש החמשי וכן תרגם יונתן יומין וארבעה ירחין ובקצת נוסחאות יש שנין בשרן וארבעה ירחין ר"ל שנה וארבעה חדשים: כי הנה ישבו׳ הארץ אשר מעולם. פי׳ כי אותן משפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם ל לבטח עד בואכה שורה ועד ארץ מצרים ולפיכך לא היו נשמרים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה א הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה עושה להם זאת ה הרעה כי לא יחיה איש ואשה: אל פשטתם היום. כמו אן פי׳ כי חיילות פושטים ורצים בארץ לשלול שלל ולבוז בז כמו לשכה ונשכה וכן תרגם יונתן לאן אתנגדתון יומא דין והחכ׳ רבי יונה פירשו בחלוף ע"ן לאלף והיה מי מסתתר עמו כלומר על מי פשטתם והחכם רבינו אברהם אבן עזרא פי׳ כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן פשטנו ב במקום פלוני ופלוני: על נגב יהודה. פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב ה הירחמאלי פעמים על נגב הקיני וירחמאלי היא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרון וכן זוכר אותם בשלוח דוד להם מהשלל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקיני נראה כי סמוכות היו ערי אלו המשפחות אלו לאלו והקיני הוא משפחת יתרו שנתגיירו וישבו בתוך בני יהודה כמו שכתוב ב בספ׳ שופטי׳. ופי׳ דרום כתרגו׳: הבאיש בעמו. כיון שהוא פושט עליהם תמיד כר כי נתגרה בעמו שלא ישלים עמהם עוד ומאס ב בהם כמו שמואס אדם דבר ה הנבאש: ושמואל מת. אף על פי שספר מיתתו למעלה ספר גם כן הנה מפני המעשה שעשה שאו׳ שדרש בבעלת אוב בעבורו ואילו היה הוא חי לא היה דורש כי אם מאתו כי כבר הוא ביער האובות והידעונים ואף על פי כן נחשב לו דרישת האוב לעון גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו׳ וגם לשאול באוב לדרוש. ורבותינו ז"ל דרשו בו כן כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר׳ יוסי ושמואל מת מיתתו ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין נבל שנאמר וימת שמואל וכתיב בתריה ואיש במעון וגו׳ אמר רבי שמוא׳ בר נחמני הכל סופדין וטופחין במיתת שמואל וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר משתות: ויקברוהו ברמה ובעירו. לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפיכך אמר ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה בביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם: ושאול

לכן ג׳ בטעם וסימ׳ לכן היתה צקלג סבירין על כן · לכן לשקר ישבעו אבן סבי׳ · לכן ספק אל ירך דיחזקאל למען סבירין: ישבות ד׳ בקריאה וסימ׳ כי הנה ישבות בארץ · אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד · והנה שם הנשים ישבות מבכות · ישבות על מלאת · תנינא ישבת כתיב ושארא ישבות כתיב: משפטו ו׳ בקריאה

וַיִּתֶּן־לוֹ אָכִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־צִקְלָג לָכֵן הָיְתָה צִקְלַג לְמַלְכֵי יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ וַיַּעַל דָּוִד וַאֲנָשָׁיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגְּשׁוּרִי וְהַגִּרְזִי וְהָעֲמָלֵקִי כִּי הֵנָּה יֹשְׁבוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵעוֹלָם בּוֹאֲךָ שׁוּרָה וְעַד־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהִכָּה דָוִד אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא יְחַיֶּה אִישׁ וְאִשָּׁה וְלָקַח צֹאן וּבָקָר וַחֲמֹרִים וּגְמַלִּים וּבְגָדִים וַיָּשָׁב וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ׃ וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אַל־פְּשַׁטְתֶּם הַיּוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד עַל־נֶגֶב יְהוּדָה וְעַל־נֶגֶב הַיְּרַחְמְאֵלִי וְאֶל־נֶגֶב הַקֵּינִי׃ וְאִישׁ וְאִשָּׁה לֹא־יְחַיֶּה דָוִד לְהָבִיא גַת לֵאמֹר פֶּן־יַגִּדוּ עָלֵינוּ לֵאמֹר כֹּה־עָשָׂה דָוִד וְכֹה מִשְׁפָּטוֹ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר יָשַׁב בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים׃ וַיַּאֲמֵן אָכִישׁ בְּדָוִד לֵאמֹר הַבְאֵשׁ הִבְאִישׁ בְּעַמּוֹ בְיִשְׂרָאֵל וְהָיָה לִי לְעֶבֶד עוֹלָם׃

כח

וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־מַחֲנֵיהֶם לַצָּבָא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־דָּוִד יָדֹעַ תֵּדַע כִּי אִתִּי תֵּצֵא בַמַּחֲנֶה אַתָּה וַאֲנָשֶׁיךָ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ לָכֵן אַתָּה תֵדַע אֵת אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־דָּוִד לָכֵן שֹׁמֵר לְרֹאשִׁי אֲשִׂימְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ וּשְׁמוּאֵל מֵת וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרֻהוּ בָרָמָה וּבְעִירוֹ וְשָׁאוּל הֵסִיר הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים מֵהָאָרֶץ׃ וַיִּקָּבְצוּ פְלִשְׁתִּים וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ בְשׁוּנֵם וַיִּקְבֹּץ שָׁאוּל אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְבֹּעַ׃

ויהב ליה אכיש ביומא ההוא ית צקלג בכין הות צקלג למלכיא דבית יהודה עד יומא הדין: והוה מנין יומיא דיתיב דוד בקירוי פלשתאי יומין עידן בעידן וארבעא ירחין: וסליק דוד וגברוהי ואתנגידו על גשוראי ועל גוראי ועמלקאי ארי אינון יתבת ארעא דמעלמא מעלנא דחגרא ועד ארעא דמצרים: ומחי דוד ית יתבי ארעא ולא מקיים גבר ואתתא ושבא עאן ותורין וחמרין וגמלין ונסיב לבושין ותאיב ואתי לות אכיש: ואמר אכיש לאן אתנגדתון יומא דין ואמר דוד על דרום יהודה ועל דרום ירחמאלה ולדרום שלמאה: וגבר ואתתא לא מקיים דוד לאיתאה לגת למימר דילמא יחוון עלנא למימר כדין עבד דוד וכדין הות הלכתיה כל יומין דהוה יתיב בקירוי פלשתאי: והימין אכיש בדוד למימר איתגראה איתגרי בעמיה בישראל ויהי לי לעבד פלח לעלם:

והוה ביומיא האינון וכנשו פלשתאי ית משריתהון לחילא לאגחא קרבא בישראל ואמר אכיש לדוד מידע תידע ארי עמי תפוק במשריתא את וגברך: ואמר דוד לאכיש בכן את תידע ית די עבד עבדך ואמ׳ אכיש לדוד בכן נטרא לרישי אשוינך כל יומיא: ושמואל מית וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה ושאול פלי ית בידין וזכורו מן ארעא: ואתכנישו פלשתאי ואתו ושרו בשונם וכנש שאול ית כל ישר׳ ושרו בגלבוע:

וסימ׳ כה עשה דוד וכה משפטו · וארמון על משפטו ישב׳ · מבנו משפטו ושאתו · אשר משפטו פעלו · משפטו יתן לאור · ומי׳ כל משפטו:

רשי

ימים וארבעה חדשים · מיעוט ימים שנים ואי אפשר לפרש ימים זה שנה שהרי לא הלך דוד אצל אכיש עד מיתת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים כמו ששנינו בסדר עולם וגם מתכין שנותיו של עלי ועשרים שנה שהיה הארון בקרית יערים הרי מאה שנה בא מהם חמשים ושתים של שמואל ושנה אחת לעיבורו עם ארבעה חדשים הללו ושבע שני׳ שמלך דוד בחברו׳ קודם שהביא את הארון מקרית יערי׳ כשנה שלא מלך שאול אחר מיתת שמואל יותר מארבעה חדשים: ויעל דוד. לשון הוא הוא תמיד היה רגיל בכך: בואך שורה. מן תעלנא דחגרא: אל פשטתם. למ"ד מתחלפת בנ"ון כמו ויעש לו נשכה ב בספר עזר׳ כמו לשכה: ושמואל מת. הרי כבר כתו׳ וימת שמוא׳ אלא לפי שבא לדבר בשאול שהוצר׳ לדרוש בבעלת אוב פתח ואמ׳ ושמואל מת שאילו ה היה קיים ממנו היה שאול דורש ושאול ה הסיר האובות והוצרך לבקש אשה בעלת אוב: ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמ׳ ובעירו · וספדו עלוהי כל ית׳ וקברוהי ברמתא ו וספדוהו אים בעירו: גם

רלבג

אל פשטתם · הוא כמו על והרצון בו על מי פשטתם וזה מבואר מתשובת דוד לו: ולא

גם באורים · לפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה : ויתחפש שאול · שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה וכן ברוב כח יתחפש לבושי וכן תרגם יונתן ואישתני שאול : ויבאו אל האשה לילה · יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומא : מתנקש · מבקש תקלה : ותזעק קול גדול · שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולי' רגליהם למעלה וזה עלה ראשו למעלה ב בשבי' כבודו של שאול : אלהים ראיתי עולים מן הארץ · מלאכים שנים משה ושמואל ש שנתיירא שמואל שמא אני מתבקש בדין ו והעלה משה עמו כ כדאית' בתענית : מה תארו · שלשה דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו ש שומע קולו והנשאל לו שומעו ואינו רואהו ו ואחר לא רואהו ולא שומעו : והוא

וישאל שאול ביי' ולא ענהו · ובדברי הימים אמר ולא דרש ביי' אלא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש ביי' שהרי השוה דרישתו באוב בדרישתו ביי' ומה שאמר וישאל שאול ביי' מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכל גם וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופירו בחלומות שאנשים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורי' והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר ש שלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמ' הזאת ופי' בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שכתו' להקת נביאי' נבאי' וגו' : בקשו לי אשת בעלת אוב · אשת במוכרת כמו אשת יפת תואר כפל אשת ואמ' אשה ולא איש לפי שמעשה הזה וכיוצא בו נמצא בנשי' יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולטעם הזה אמ' הכתוב מכשפה לא תחיה : הנה אשת בעלת אוב בעין דור · אמרו במדרש א אשת צפניה אמו של אבנר : ויתחפש · פשט' שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרי' כדי שלא תכירהו האשה : ושני אנשים עמו · אמרו בדרש זה אבנר ועמשא : ויבאו אל האשה לילה · גם זה כדי שלא תכירהו לפי' בא בלילה · ובדרש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה : קסמי' משפטו על המנהג קסמי בשקל מלכי עליכו ונהפך הקמץ חטף לעין הפועל ופ"א הפועל בקמץ רחב לתפארת המלה והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם ש הנעשים בלאט לפי' אמר קסמי ופיר' אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעו' הקוסם כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמי' הוא פרט לקצת המעשי' ההם כמו ולא קסם בי' וקוסם קסמי' מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה היא : מתנקש בנפשי · בעצמי להמיתני מסתדל לתת מוקש בנפשי ל להמיתני : אם יקרך עון · דגש הקו"ף לתפארת הקריאה : ואתה שאול · היאך הכיר' אותו אמרו ראתה דבר משונה שלא ראתה מימיה כי כל העולי' באוב עולים רגליהם מלמעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו מלמעלה ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות לפיכך אמרת ואתה שאול ולפיכך זעקה כי יראה שבא לכסותה ולהרוג אותה לפיכך אמר לה שאול אל תיראי כלומר ממה שאת יראה אל תיראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראיתה שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן : אלהים · גדול כמו אלהים לא תקלל ורבוי עולים כרבוי אלהים לכבוד · ובדרש נפשו של משה העלה עמו לבקש רחמים על ישראל לפיכך אמר עולים והקדוש ברוך הוא אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה ויונתן תרגם מלאכא דיי' חזיתי דסליק מן ארעא : כי

ויירא י"ב ו' בקריאה ו' בשמואל וסי' מה נורא · ויירא יעקב מאד · ויאמר מי שמך לאיש · וישמע המלך יהויקים · ויירא דוד את יי' ביום ההוא · ויירא מאד מפני אכיש מלך גת · ויירא כל העם מאד את יי' · ויירא שאול מלפני דוד · ויירא ויחרד לבו · ויירא מאד מדברי שמואל · ויירא דוד את האלהים · ד"ה · ויירא ויתן יהושפט את פניו · ד"ה · ונמסר גם בסדר בשלח : באורים ב' חד מלא וסימ' ולא ענהו יי' גם בחלמות גם באורים · עלבן בארים כבדו · בתרא חס' : בעין דור ב' וסימ' אשת בעלת אוב · נשמדו בעין דאר : אעלה ח' וסי' בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם · ופירו' בסדר שמות :

וירא שאול את מחנה פלשתים וירא ויחרד לבו מאד : וישאל שאול ביהוה ולא ענהו יהוה גם בחלמות גם באורים גם בנביאים : ויאמר שאול לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת בעלת אוב בעין דור : ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל האשה לילה ויאמר קסומי נא לי באוב והעלי לי את אשר אמר אליך : ותאמר האשה אליו הנה אתה ידעת את אשר עשה שאול אשר הכרית את האבות ואת הידעני מן הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני : וישבע לה שאול ביהוה לאמר חי יהוה אם יקרך עון בדבר הזה : ותאמר האשה את מי אעלה לך ויאמר את שמואל העלי לי : ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול ותאמר האשה אל שאול לאמר למה רמיתני ואתה שאול : ויאמר לה המלך אל תיראי כי מה ראית ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עלים מן הארץ : ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה

וחזא שאול ית משרית פלשתאי ודחיל וזע ליביה לחדא : ושאיל שאול במימרא דיי ולא קביל צלותיה יי אף בחלמיא אף באוריא אף בספריא : ואמר שאול לעבדוהי בעו לי איתתא דידעא לאסקא בידין ואיהך לותה ואשאל בה ואמרו עבדוהי ליה הא איתתא דידעא לאסקא בידין בעין דור : ואשתני שאול ולבש לבושין אוחרנין ואזל הוא ותרין גבריא עמיה ואתו לות איתתא בליליא ואמר קסמי כען לי בבידין ואסקי לי ית דאימר לך : ואמרת איתתא ליה הא את ידעתא ית דעבד שאול דשיצי ית בידין וית זכורו מן ארעא ולמא את מיתגרי בנפשי למקטלי : וקיים לה שאול במימרא דיי למימר קיים הוא יי אם יערעינך חובא בפתגמא הדין : ואמרת איתתא ית מן אסיק לך ואמר ית שמואל אסיקי לי : וחזת איתתא ית שמואל וצוחת בקל רב ואמרת איתתא לשאול למימר למא שקרת בי ואת שאול : ואמר לה מלכא לא תדחלין ארי מה חזית ואמרת איתתא לשאול מלאכא דיי חזיתי דסליק מן ארעא : ואמר לה מה חיזויה ואמרת גברא סבא סליק

רלבג

ולא ענהו יי' גם בחלומות גם באורים גם בנביאים · מלת גם הראשון הוא ל להורות שלא ענהו באחד מאלו האופנים על דרך אמרו גם לי גם לך לא יהיה והרצו' שלא ענהו בחלומות על יד בעלי החלומות הצודקים כשהיו מ משימים רעיוניהם ב בהקיץ על זאת השאלה כדי שתבא להם ה ההודעה בחלו' ויותר נפלא מזה שלא ענהו באורים אשר מדרך הנשאל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו ש שמצאנו בשאול כששא בא' אלהים שלא ענהו מצד מה שעבר יהונתן בנו על השבועה במה שטעם מהדבש ודמה שלא היה שם כהן ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להיות נשאל באורים ובתמי' כי כבר הרג שאול נוב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד או היתה הסבה על שלא באהו מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד ויותר נפלא מזה שלא ענהו על יד הנביאים עם רבויים כמו שקדם וירא את להקת הנביאים : בקשו לי אשה בעלת אוב · הנה זה היה חטא עצום ולזה גנה שאול על זה החטא כמו שנזכרו חטאיו וגם שאול באוב לדרוש : ויתחפש שאול · ר"ל שנה בגדיו כדי שלא יכירוהו רואיו ויסיב מפני זה מבוקשו על יד האשה בעלת אוב : קסמי נא לי באוב · ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין ממיני הקסם ולזה לא ישמעו קולו כי אם לשואל והוא ישמע קול כמוך מאד כאמרו והיה כאוב מארץ קולך וכבר בארנו בספר מלחמות יי' מה שיש בענין ההודעה אשר תגיע בקסם מהחסרון והנה אמרו ז"ל שענין האוב הוא שהמעלה את המת הוא בלתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ההיא אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת שמואל זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברים אבל שמע אותם שאול כי היא שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה הראתהו לה דמיונה אחר עשותה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר השאלה עם מה שעוררה היא דמיונו בפעולות שעשתה ולזה יותחס זה הקסם לה ומפני זה אמר קסמי נא לי באוב ודמה כי אחר שעשתה מה שעשתה לעורר זה הקסם התברר לה מי הוא זה אשר העלתה אותו ומה שואל ממנה זה הוא שאול ולזה זעקה האשה בקול גדול בראותה תמונת מי שהעלתהו כי ממנה התבאר לה שאשר העלתה אותו הוא שמואל הנביא לא איש אחר שיהיה שמו שמואל ושהשואל ממנה הוא שאול :

ויהי

כי שמוא׳ הוא · לפי שמכהנו היה שהיה עוטה מעיל : הרגזתני · ממכוחתי : להעלות אותי · ממכוחתי וברגש לשון פחד ורעד׳ ואת פחדתי מיום הדין הייתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין : גם ביד הנביאים גם בחלומות · ולא אמר באורים כמו שאמר למעלה הכתוב כי באורים ס״ל אמרו בדרש כי בוש לומר לפני שמואל באורים לפי שהרג נוב עיר ה הכהנים : ואקראה לך · בהא נוספת כמנהג כמו אשמעה א אשמרה אבל להיות למ״ד הפעל בסגול איננו כמנהג ובא כמוהו ידשנה סלה : ויהי ערך · שונאיך וכן והשמדתי עריך ויונתן תרגם הפסוק כן ומימרא דיי׳ רחיק מינך והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה : ויעש ה׳ לו · לדעת התרגום לו לדוד · ולפי הפשט לו כמו לך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בענין אחד · על כן הדבר הזה · כבר פיר׳ למעלה בפסוק קרע יי׳ את ממלכו׳ ישרא׳ מעליך היום : אתה ובניך עמי · שתהיו מתים כמו שאני מת ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שתרד ל למלחמ׳ על מנת למות ולא תברח יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתביים במעש׳ נוב ולא זכר אורי׳ נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עוד לפסו׳ למען תזכרי ובשת בכפרי לך וגו׳ שכל העוש׳ דבר ומתביים בו מוחלין לו ולפי הפשט הע״פ ששמואל אמר לו שימות לא יתכן שהיה בורח ויכיח עמו במלחמה ועל כל פני׳ היה לו לירד במלחמ׳ אם למות אם לחיים : וימהר שאול · מהר להשתחות כנגד שמואל בלומ׳ כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו כמו שעתידי׳ אנו לפרש : ויירא מאד · בו״ר א״תן לבד וי״ור השרש נ נעלמת מהמכתב : גם כח לא היה בו · לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה : מלא קומתו · מהפחד שהיה לו שהפחידו ש שמואל והכנים בלבו מדבריו של שמואל ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה שיקימהו מן הארץ לרוב דאגתו : ואשים נפשי בכפי · כי הייתי ירא ממך שלא תהרגני כמו שהכרת ה האובות והידעוני׳ מן הארץ וכן תרגם יונתן ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא וי״מ כי עושה המעשה ההוא הוא בסכנה : ויפרצו בו עבדיו · כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד : אל המטה · כמו על המטה כמו אל ההרי׳ לא אכל ר״ל על ההרי׳ לא אכל ורבים כמוהו : עגל מרבק · עגל משפט׳ והמקום שמפטמין אותו שם יקרא מרבק וכן ת״י עגל פטים ודומה לו בדברי רבותינו ז״ל הכניסה לרבקה ודשה : ותפהו

והוא עוטה מעיל · שהיה רגיל ללבוש מעיל שנא׳ ומעיל קטן תעשה לו אמו ובמעיל נקבר וכן עלה וכן לעתיד לבא יעמדו בלבושיהם : הרגזתני · החרדתני : גם ביד הנביאים גם בחלומות · אבל באורים ותומים לא אמר לו ואף על פי ששאל בהם כמו שאמור למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נוב עיר הכהני׳ : ואקראה לך · לשון ואזעק אחריך כמו כ נקרא נקראתי בהר הגלבוע וכמו ושם כ נקרא איש רע ובליעל הוצרכתי להיות נקר׳ אליך שתודיעני מה א אעשה : ולמה תשאלני · הרי שאת מן הנביאי׳ החיים : ויהי ערך · והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה · ערך לשון שונא וכמה ים במקרא : לרעך לדוד · ובחייו לא הזכיר לו שמו אלא ונתנה לרעך הטוב מ ממך לפי שהיה ירא ממנו : אתה ובניך עמי · במחיצתי : עגל מרבק · עגל פטום : מיום

ואלהים ה׳ בקריאה וסימ׳ ואלהים פקד יפקד אתכם ועלתם · ויאמר שמואל אל שאול · ואלהים אמר לבהלני · ואלהים זולתי לא תדע · ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות : ערך ח׳ בליש׳ דבבו בקריאה וסימ׳ ויי׳ סר מעליך ויהי ערך · והשמדתי עריך · והכרתי ערי ארצך · ומלאו פני תבל ערים · וערים נטשת

והוא עטה מעיל וידע שאול כי־
שמואל הוא ויקד אפים ארצה
וישתחו : ויאמר
שמואל אל־שאול למה הרגזתני
להעלות אתי ויאמר שאול צר־לי
מאד ופלשתים נלחמים בי
ואלהים סר מעלי ולא־ענני עוד גם
ביד הנבאים גם־בחלמות ואקראה
לך להודיעני מה אעשה :
ויאמר שמואל
ולמה תשאלני ויהוה סר מעליך
ויהי ערך : ויעש יהוה לו כאשר
דבר בידי ויקרע יהוה את־הממלכה
מידך ויתנה לרעך לדוד : כאשר
לא־שמעת בקול יהוה ולא־עשית
חרון־אפו בעמלק על־כן הדבר הזה
עשה־לך יהוה היום הזה : ויתן
יהוה גם את־ישראל עמך ביד־
פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם
את־מחנה ישראל יתן יהוה ביד
פלשתים : וימהר שאול ויפל מלא־
קומתו ארצה וירא מאד מדברי
שמואל גם־כח לא־היה בו כי לא
אכל לחם כל־היום וכל־הלילה :
ותבוא האשה אל־שאול ותרא כי־
נבהל מאד ותאמר אליו הנה שמעה
שפחתך בקולך ואשים נפשי בכפי
ואשמע את־דבריך אשר דברת אלי
: ועתה שמע־נא גם־אתה בקול
שפחתך ואשמה לפניך פת־לחם
ואכול ויהי בך כח כי תלך בדרך :
וימאן ויאמר לא אכל ויפרצו־בו
עבדיו וגם־האשה וישמע לקלם
ויקם מהארץ וישב אל־המטה :
ולאשה עגל־מרבק בבית
ותמהר ותזבחהו ותקח־קמח ותלש

והוא עטיף מעילא וידע שאול
ארי שמואל הוא וכרע על אפוהי
על ארעא וסגיד : ואמר שמואל
לשאול למה אזעתני לאסקא
יתי ואמר שאול עקת לי לחדא
ופלשתאי מגיחין קרבא בי
ומימרא דיי רחיק יתי ולא קביל
צלותי עוד אף ביד ספריא אף
בחלמיא וקרית לך להודעותני
מה אעביד :
ואמר שמואל ולמה את שאיל
יתי ומימרא דיי רחיק יתך והוה
בסעדיה דגברא די את בעיל
דבביה : ועבד יי ליה כמא דמליל
בידי ואעדי יי ית מלכותא מינך
ויהבה לחברך לדוד : כמא דלא
קבילתא במימרא דיי ולא
עבדתא תקוף רוגזיה בעמלק על
כן פתגמא הדין עבד לך יי יומא
הדין : וימסר יי אף ית ישראל
עמך בידא דפלשתאי ומחר את
ובנך עמי אף ית משריתא
דישראל ימסר יי בידא דפלשתאי :
ואוחי שאול ונפל מלי קומתיה
לארעא ודחיל לחדא מפתגמי
שמואל אף חילא לא הוה ביה
ארי לא אכל לחמא כל יומא וכל
ליליא : ואתת אתתא לות שאול
וחזת ארי אתבהיל לחדא ואמרת
ליה הא קבילת אמתך מנך
ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא
ושמעית ית פתגמך דמלילתא
עמי : וכען קביל כען אף את
למימר אמתך ואשוי קדמך פתא
דלחמא ואכול ויהי בך חילא ארי
תיזיל באורחא : וסריב ואמר לא
איכול ואתקיפו ביה עבדוהי ואף
אתתא וקביל למימרהון וקם
מארעא ויתיב על ערסא : ולאתתא
עיגל פטים בביתא ואוחיאת חצי הספר
ונכיסתיה ונסיבת קמחא ולשת

אבד זכרם · נשוא לשוא עריך · חלמא לסנאך ופשרה לערך · פתאום עיר ובהלות : ויתן י״ג חטפין בקריאה וסימ׳ במס׳ רבת׳ : לקלם ג׳ חס׳ וסימ׳ וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו · וימאן ויאמר לא אכל · ונלחמה אתם במישור : מרבק ד׳ בקריאה וסימני׳ ולאשה עגל מרבק בבית · גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק · ועגלים מתוך מרבק · ויצאתם ופשתם :

רלבג

ויהי ערך · ר״ל שונאך : מחר אתה ובניך עמי · ר״ל שיהיו מתים כמוהו · והנה בענין ההודעה ההיא אשר הגיע ל לשאול ספקות ראוי׳ שנשתדל בהתרתם · הספק האחד איך יתכן שתגיע נבואה ל לשמואל אחר המות וזה בלתי אפשר לפי מה שביארנו מענין הנבוא׳ ומהותה בשני מספר מלחמות יי׳ כל שכן שיגיע ממנו דבור מורגש לשאול עם ה העדר ממנו כלי הדבו׳ · והספק השני איך יתכן שיגיע באמצעות בהעלאה באוב מאמ׳ כזה שהוא נבואיי לפי מה שביארנו מענין של ההודעות במאמר ה השני מספר מלחמות ה׳ · ואנחנו אומרים בהתר הספק הראשו׳ כי על דרך האמת לא הועלה ממנו ולא הגיע ממנו דבור לשאול על דרך האמת אבל היה זה כלו פועל מפעולות הדמיון כמו שזכרנו ומזה הצד הותר הספק הראשון · ואולם הספק השני יותר ממה שאומר והוא כי שאול היה לו כח מה נבואיי כאמרו הגם שאול בנביאים והנה עם התעוררות דמיונו מזה הפעל ומה שהתאמת לו מדברי שמו׳ בחייו שנתבאר לו מהם שהשם יתבר׳ קרע הממלכה ממנו ונתנה לדוד כמו שאמר שאול לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך וגו׳ ונתבאר לו בחוש היות השם יתברך עם דוד והיותו סר ממנו הגיעו מזאת הפעולה כל אלו הדברים הנזכרים פה וקצתם היו נודעים לו קודם זה וקצתם נודעו לו בזה המקום מצד כח מה נבואיי והוא אמרו ויתן יי׳ גם את ישראל ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי וגו׳ ובכאן הותרו אלו הספקות באופן שלם לפי הנראה לנו · ים

ותפהו מצות. האלף בעלמת מהמכתב ואמ' זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהרה לפי שראתה אותו כבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנמצא כתוב אמרו רז"ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם חיה שמה ידוע בפיו ומדבר' דברים העתידים ופירוש מבין הפרקים שמשמיע קול כמוך מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו על ידי מעשים שעושה שמקים בזרועותיו וי"א אף מקטיר קטרת לשד והשד הוא העונה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ופי' המעלה בזכורו שמרמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר כדרך שמשמע שאול קולו של שמואל והקו' כמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך הנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב ופירו' שיש עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שירמה שיוצא קול כמוך מאד וידמה לו באותו הקו' שואל ומשיב כן פירשו רז"ל. והרב החכם הגדול ר"מ ב"מ ז"ל פירש במעשה אוב בהקשת זרועותיו שאמר שאוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והו' מדבר בלאט בדברי' ידועי' אצלם אחרי אשר הקטיר קטורת ידועה אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברי' מתחת לארץ בקול כמוך מאד וכאילו אינו נכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו ופי' מעשה גלגלת שלוק' גלגלת המת ומקטי' לה קטורת ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו ועוד אמרו רז"ל שלשה דברי' נאמרו במעלה זכורו המעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו מי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו ואבנר ועמשא שלא נצטרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו וראינו מחלוקת בין הגאוני' בדבר הזה וכלם נשתוו כי מעש' האוב הבל ותוהו ודברי כזב והתול אבל יש מהם אומרי' כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכיר' כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמ' הכיר' ומצאה דבר זה אמר' למה רמיתני ואתה שאול ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראת' אותו כבהל וידע' כי למחר יהיה יוצא למלחמ' וכל ישרא' היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני יי' שמה כפי המגיד הדברי' האלה בפרשה ומה שאמ' ויאמר שמוא' אל שאול על מחשב' שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר אליו ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמ' לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך ומה שאמר נתחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה. וזהו פירוש רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז"ל בתלמוד כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז"ל אמרו אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה כבהלה כמו שנאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה אתמי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלא דבריהם. ויש לתמוה לדברי הגאונים האלה אם הקב"ה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי אורים או על ידי חלומות או על ידי הנביאים לא על ידי אשה בעלת אוב ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולי' אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו: וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים. אינו אומר כי הסרנים היו מאות ואלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים: או זה שנים. והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים: מיום נפלו. מיום שנפל אלי כלומר שנכנס עמי כמו על פני כל אחיו נפל: האנשים ההם. כנוי הוא על עצמם: הלא זה דוד. כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה בנו עם אדוניו: חי יי'. כי הכל מודים כי הוא הסבה הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד: ועבדי

ולא מצאתי ה' וסימ' לבתך בתולים. בו מאומה. ואבקש מהם איש. ולבנחמים. אשר עוד בקשה נפשי:
ולא תעשה ג' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימ' כ':

ותפהו מצות: ותגש לפני שאול ולפני עבדיו ויאכלו ויקמו וילכו בלילה ההוא:

כט ויקבצו פלשתים את כל מחניהם אפקה וישראל חנים בעין אשר ביזרעאל: וסרני פלשתים עברים למאות ולאלפים ודוד ואנשיו עברים באחרנה עם אכיש: ויאמרו שרי פלשתים מה העברים האלה ויאמר אכיש אל שרי פלשתים הלוא זה דוד עבד שאול מלך ישראל אשר היה אתי זה ימים או זה שנים ולא מצאתי בו מאומה מיום נפלו עד היום הזה: ויקצפו עליו שרי פלשתים ויאמרו לו שרי פלשתים השב את האיש וישב אל מקומו אשר הפקדתו שם ולא ירד עמנו במלחמה ולא יהיה לנו לשטן במלחמה ובמה יתרצה זה אל אדניו הלוא בראשי האנשים ההם: הלוא זה דוד אשר יענו לו במחלות לאמר הכה שאול באלפו ודוד ברבבתו: ויקרא אכיש אל דוד ויאמר אליו חי יהוה כי ישר אתה וטוב בעיני צאתך ובאך אתי במחנה כי לא מצאתי בך רעה מיום באך אלי עד היום הזה ובעיני הסרנים לא טוב אתה: ועתה שוב ולך בשלום ולא תעשה רע בעיני סרני פלשתים: ויאמר דוד אל אכיש כי מה עשיתי ומה מצאת בעבדך מיום אשר הייתי לפניך עד היום הזה כי לא אבוא ונלחמתי באיבי אדני המלך:

ואפיתיה פטיר: וקריבת קדם שאול וקדם עבדוהי ואכלו וקמו ואזלו בליליא ההוא: וכנשו פלשתאי ית כל משריתהון לאפק וישראל שרן בעינא די ביזרעאל: וטורני פלשתאי עברין למאון ולאלפין ודוד וגברוהי עברין בבתריתא עם אכיש: ואמרו רברבי פלשתאי מה יהודאי האילין ואמר אכיש לרברבי פלשתאי הלא דין דוד עבדא דשאול מלכא דישראל דהוה עמי דנן יומין או דנן שנין ולא אשכחית ביה מדעם ביש מיומא דאתפרש לותי עד יומא הדין: ורגיזו עלוהי רברבי פלשתאי ואמרו ליה רברבי פלישתאי אתיב ית גברא ויתוב לאתריה דמניתיה תמן ולא יחות עמנא בקרבא ולא יהי לשטן בקרבא ובמה יתרעי דין לות ריבוניה הלא ברישי גבריא האינון: הלא דין דוד דמשמעין ליה בחינגיא למימר קטל שאול באלפין ודוד בריבבן: וקרא אכיש לדוד ואמר ליה קים הוא יי ארי כשר את וטב בעיני מפקך ומעלך עמי במשריתא ארי לא אשכחית בך מדעם ביש מיומא דאתיתא לותי עד יומא הדין ובעיני טורניא לא תקין את: וכען תוב ואיזל בשלם ולא תעביד ביש בעיני טורני פלשתאי: ואמר דוד לאכיש ארי מה עבדית ומה אשכחתא בעבדך מיומא דהויתי משמש קדמך עד יומא הדין ארי לא איתי ואגיח קרבא בשנאי רבוני מלכא:

רשי

מיום נפלו. מיום חנייתו עליו: ויבאו

רלבג

יש לשאול איך הסכי' דוד ללכת עם אכיש להלחם עם ישרא' אא שנאמר זה הספ' אינכו ממה שיקשה וזה כי דוד הוכרח למלאת מצו' אכיש מצד היותו תחתיו ומפני מה שגלה לו שהוא תמיד פושט על ישר' להראו' לו כי כבאם דוד את עמו והנה הית' מחשב' דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתי' ולשבל עצתם על ישרא' כי זה ממה שייקל לו עשייתו אחר שהם בוטחי' בו: ועברי

ועבדי אדוניך. כלומר האנשים אשר באו אתך שנתבאשו בשאול אדוניהם גם כן: ואור לכם בבקר. כשיאור לכם היום לכו: ועמלקי פשטו. בבואם ביום השלישי שכבשם
משם ללכת עם אכיש מצאו שעמלקי פשטו על נגב צקלג כי חפשו הדבר עד שמצאו כי מצקלג היו יוצאים להם השוללים אף על פי שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם
חפשו הדבר עם השכנים עד שמצאו ומסבות הבורא יתברך וממשיגתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם: אל נגב. כתרגומו אל דרום
והוא חסר הסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היא היא והראשון כנון: ויכו את
צקלג. איכו אומר שהרגו אנשי
צקלג שהרי אומר לא המיתו
איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו
העיר ושרפוה באש ואמר ויכו
על הריסת שבנין על דרך הריבת
הלשון כמו שאמ' על הבנין וירפא
את מזבח יי' ויואב יחיה את שאר
העיר: וישבו את הנשים. כי
אנשים לא היו בה כי עם דוד
הלכו ולא נשארו בה כי אם א
הנשים והבנים והבנות לפיכך
לכרוה כי לא היה בעיר מי שילח'
: ותצר לדוד. שרשו יצר והוא
מענין צרה וצוקה ובאמרו לשון
נקבה ר"ל זאת הרעה: כי מרה
נפש כל העם. פעל עבר כי הוא
מלעיל בשני פשטין: ויתחזק
דוד ביי' אלהיו. ושם תוחלתו בו
והתאפק על הרעה ואמר לרדוף
אחריהם ואמר לאביתר הגישה
האפוד: ארדף. דרך שאלה בלא
הא השאלה כמו אף כי אמר שהי'
אתה זה בני עשו ושאל דוד שתי
שאלות כאחת ואף על פי שלא היו
עושין כן באורים ותומים כמו
שפירש' למעלה עשה כן לדוחק
השעה ונענה על שתיה': הבשור
שם מקום: והנותרים עמדו.
מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם
באו עד נחל הבשור ועברו הנחל
ארבע מאות והנותרים שלא ע
עברו עמדו שם כלומ' שלא חזרו
להם אלא שם עמדו והמתינו
העוברים שם ושמרו את כליהם
כי הרודפי' לא היה להם שישאו
כלים אלא מעט בגדי שיוכלו
להלחם לבד ויונ' תרג' ומקצתהון
אשתארו: אשר פגרו. שבתו
מפני חולשתם מכח הרדיפה
והדומה לו מדברי רבו' ז"ל יומא
דמפגרי רבנן הוו אמרי האידנ'
יומא דשפתי פי' יום שהיו בטלים
וחלושי' מגירסתם וי"ת דאתמנעו
או פי' תרגום של הרס תהרסם
פגרא תפגרינון: פלא

שרי פלשתים ו' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ח: והשכמתם ג' וסימ' בסדר וירא: ולכו ג'
בקריא' וסימ' ואת רעבון בתיכם קחו ולכו. גם צאנכם גם בקרכם קחו. ואור לכם ולכו: נשבו ה' בקריאה
וסימ' והנה שרופה באש. ושתי נשי דוד נשבו אחינעם. והשיבו אל לבבם. וחכרו ·חכרו פליטכם אותי:

ויען אכיש ויאמר אל דוד ידעתי כי
טוב אתה בעיני כמלאך אלהים אך
שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו
במלחמה: ועתה השכם בבקר
ועבדי אדניך אשר באו אתך
והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו:
וישכם דוד הוא ואנשיו ללכת בבקר
לשוב אל ארץ פלשתים ופלשתים
עלו יזרעאל:
ויהי בבא דוד ואנשיו
צקלג ביום השלישי ועמלקי פשטו
אל נגב ואל צקלג ויכו את צקלג
וישרפו אתה באש: וישבו
את הנשים אשר בה מקטן ועד
גדול לא המיתו איש וינהגו וילכו
לדרכם: ויבא דוד ואנשיו אל העיר
והנה שרופה באש ונשיהם ובניהם
ובנתיהם נשבו: וישא דוד והעם
אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר
אין בהם כח לבכות: ושתי נשי דוד
נשבו אחינעם היזרעלית ואביגיל
אשת נבל הכרמלי: ותצר לדוד מאד
כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש
כל העם איש על בנו ועל בנתיו
ויתחזק דוד ביהוה אלהיו:
ויאמר דוד אל אביתר הכהן בן
אחימלך הגישה נא לי האפוד ויגש
אביתר את האפוד אל דוד: וישאל
דוד ביהוה לאמר ארדף אחרי הגדוד
הזה האשגנו ויאמר לו רדף כי
השג תשיג והצל תציל: וילך דוד
הוא ושש מאות איש אשר אתו
ויבאו עד נחל הבשור והנותרים
עמדו: וירדף דוד הוא וארבע מאות
איש ויעמדו מאתים איש אשר פגרו
מעבר את נחל הבשור: וימצאו איש
מצרי בשדה ויקחו אתו אל דוד
ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים:

ואתיב אכיש ואמר לדוד ידענא
ארי תקין את בעיני כמלאכא
דיי ברם רברבי פלשתאי אמרו
לא יסק עמנא בקרבא: וכען
אקדים בצפרא ועבדי ריבונך
דאתו עמך ותקדמון בצפרא
ויהר לכון ותיזלון: ואקדים
דוד הוא וגברוהי למיזל בצפרא
למתב לארע פלשתאי ופלשתאי
סליקו ליזרעאל: והוה כד אתא
דוד וגברוהי לצקלג ביומא
תליתאה ועמלקאה אתנגידו על
דרום ועל צקלג ואוקידו יתה
בנורא: ושבו ית נשיא די בה
מזעירא ועד רבא לא קטלו
אנש ודברו ואזלו לאורחיהון:
ואתא דוד וגברוהי לקרתא והא
קליא בנורא ונשיהון ובניהון
ובנתיהון אשתביאו: וארים דוד
ועמא די עמיה ית קלהון ובכו
עד דלא הות בהון חילא למבכי
: ותרתין נשי דוד אשתביאת
אחינעם דמיזרעאל ואביגיל אתת
נבל דמכרמלא: ועקת לדוד
לחדא ארי אמרו עמא למרגמיה
ארי מרת נפשא דכל עמא גבר
על בנוהי ועל בנתיה ואתקף
דוד במימרא דיי אלהיה: ואמר
דוד לאביתר כהנא בר אחימלך
קריב כען לי איפודא וקריב
אביתר ית אפודא לדוד: ושאיל
דוד במימרא דיי למימר ארדוף
בתר משריתא הדא האדבקינה
ואמר ליה רדוף ארי אדבקא
תדביק ושזבא תשיזיב: ואזל דוד
הוא ושית מאה גבר די עמיה ואתו
עד נחלא דבשור ומקצתהון
אשתארו: ורדף דוד הוא וארבע
מאה גברא ואשתארו מאתן גבר
דאתמנעו מלמעבר ית נחלא דבשור
: ואשכחו גברא מצראה בחקלא
ואיתיאו יתיה לות דוד ויהבו ליה
לחמא ואכל ואשקיוהי מיא:

רשי

ויבאו עד נחל הבשור. שם מקום הוא:
והנותרים עמדו. כשהגיעו לנחל הבשור היו בהם עייפי' ונותרו שם מקצתן: אשר פגרו. אשר נתכשו ואומר אני לשון ארמי הוא תרגו' של ונהרסו: נגב

רלבג

ועבדי אדניך אשר באו אתך. הם אנשי דוד כי לא רצ' שיסובו כי אם העברים: והשכמת' בבקר ואור לכם ולכו. ר"ל תכף שיהיה האור לכם ואמ' לו זה שלא יסתכנו על יד אנשי המלחמה: ויבאו עד נחל הבשור והנותרים עמדו. ר"ל כי כולם הלכו עם דוד בהסכמ' אחת עד נחל הבשור והנותרי' שלא הסכימו ללכת יותר ע עמדו שם והם המאתי' איש אשר הראו עצמם כאו הם בלי כח ויגעי' ורפי ידים ולזה לא עברו את המקו' ההוא ואולי היה זה ליראתם מהגדוד ההוא או ש שהיו יגעי' מאד וכראו' דוד זה הושיבם שם עד בואם לשמור ה הכלים: וימצאו איש מצרי בשדה. ידמה שאותם שנשארו מ ממוטטים הנה והנה קודם שהרחיק דוד מאד מהם או מצאוהו אנשים ההולכי' עמו:
מהכסף

וינהגו ל' מלעי' ואי' מלרע וינהגו וילכו

בניו ד' חס' בקריאה וסי' ונך אתו ואת בנו ואת כל עמו. האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כי מרה נפש כל העם.
ובנו יתגרו ואספו: ויתחזק ח' בקריא' וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל.
ויתחזק דוד באלהיו. ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דדה"י. ויתחזק המלך רחבעם. ויתחזק אביה וישא
לו נשים. וימלך יהושפט בנו. ויתחזק יותם. וב' ויתחזק וסימ' ויקם יהורם על ממלכת אביו. ויתחזק ויבן את
החומה. וכל התחזק דכוו': ארדף ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ארדף אשיג אחלק שלל. ארדף אחרי הגדוד
הזה. ארדף איבי ואשיגם דתילים. בתרא מלא:

פלח דבלה · חתיכת דבילה : נגב הכרתי · כרתי שם משפחה מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתי והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתים ובארץ יהודה פשטו כמו שאמר
אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה : ועל נגב כלב · הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואף על פי שאמר ועל אשר ליהודה כתלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה
ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי' ארץ מסור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור : נטושים · מענין ויטש על המחנה ענין התפשטות : וחוגגים ·
מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור : מהנשף ועד הערב למחרתם · מערב יום זה עד ערב יום שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ"ש למחרתם
מחרת שני הנשפי' שעברו ואלת עד עומדת במקום שנים כאילו אמר ועד למחרתם ולדעת רז"ל שפי' מהנשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממא' אינו מתישב טעם המ"ם וי"ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ולא פי' שם טעם המ"ם · ובדרש אמר טעם המ"ם על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שנ' וכא הלחם בעמלק מחר : נהגו לפני המקנה ההוא · פירש אדוני אבי ז"ל לפני המקנה שלהם שהבילו נהגו הצאן והבקר שלקחו מהעמלקי' · ובדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומ' היו נוהגי' המקנה לפני המקנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נותנין ה המקנה לבד אחר אלא פורצין לפניה' והולכין דרך ישר לפניה' וכשהיו בעלי השדות ממחי' בידן היו אומרים עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי שעה : ויושיבם בנחל הבשור · כיון שפגרו הם מלכת אמרו לו להם דוד והארבע מאות איש שישבו שם לשמור הכלי' שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מהר שישיגום ועכשיו בא דוד והכשיו ליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באו' : ויגש דוד את העם · כמו אל העם כמו והראה את הכהן את מי הגדת מלין ופירו' קרב אליהם ושאל להם לשלום וי"ת וערע דוד ית עמא ובנוסח' אחרת וקריב דוד לות עמא : יחריו

שבועה באלהים ד' בליש' בקריאה וסי' אם תשקר לי ולנני ולנכדי · אם תמיתני ואם תסגרני · וגם במלך נבוכד
נצר מרד דה"ה · ואריב עמם ואקללם : ושתים ו' בקריאה וסימ' אכלים ושתים וחוגגים · ושתים לפניו
ויאמרו יחי יהודה וישראל רבים · ויהיו שם עם דוד · ויהי היום ובניו ובנותיו · עד זה מדבר וזה בא :
רישיבם ב' וסימ' ויושיבם בהר · ויושיבם בנחל הבשור :

ויתנו לו פלח דבלה ושני צמקים
ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא אכל
לחם ולא שתה מים שלשה ימים
ושלשה לילות :
ויאמר לו דוד למי אתה ואי מזה
אתה ויאמר נער מצרי אנכי עבד
לאיש עמלקי ויעזבני אדני כי
חליתי היום שלשה : אנחנו פשטנו
נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ועל
נגב כלב ואת צקלג שרפנו באש :
ויאמר אליו דוד התורדני אל הגדוד
הזה ויאמר השבעה לי באלהים
אם תמיתני ואם תסגרני ביד אדני
ואורדך אל הגדוד הזה : וירדהו
והנה נטשים על פני כל הארץ
אכלים ושתים וחגגים בכל השלל
הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים
ומארץ יהודה : ויכם דוד מהנשף
ועד הערב למחרתם ולא נמלט
מהם איש כי אם ארבע מאות איש
נער אשר רכבו על הגמלים וינסו :
ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק
ואת שתי נשיו הציל דוד : ולא
נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד
בנים ובנות ומשלל ועד כל אשר
לקחו להם הכל השיב דוד : ויקח
דוד את כל הצאן והבקר נהגו לפני
המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד :
ויבא דוד אל מאתים האנשים אשר
פגרו מלכת אחרי דוד וישיבם
בנחל הבשור ויצאו לקראת דוד
ולקראת העם אשר אתו ויגש דוד
את העם וישאל להם לשלום :
ויען כל איש רע
ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם
דוד ויאמרו יען אשר לא הלכו עמי
לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי
אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו
וילכו : ויאמר דוד
לא תעשו כן אחי את אשר נתן יהוה
לנו וישמר אתנו ויתן את הגדוד
הבא עלינו בידנו : ומי ישמע לכם
לדבר הזה כי כחלק היורד
במלחמה וכחלק הישב על הכלים

ויהבו ליה פלח דבילתא ותרין איתכלין דעינבין יבישין ואכל ותבת רוחיה ליה ארי לא אכל לחמא ולא שתא מיא תלתא יומין ותלתא לילון :
ואמר ליה דוד דמן את ואי מדין את ואמ' עולימא מצראה אנא עבדא לגברא עמלקאה ושבקני ריבוני ארי איתמרעית יומא דין דנן תלתא יומין : אנחנא אי תנגידנא על דרומא כרית ועל די ליהודה ועל דרום כלב וית צקלג אוקידנא בנורא :
ואמ' ליה דוד התחתינני למשריתא הדא ואמר קיים לי במימרא דיי דלא תקטלינני ולא תמסרינני ביד דריבוני ואחתינך למשרית הדא : ואחתיה והא רטשין על אפי כל ארעא אכלין ושתן וחוגגין בכל עדאה סגיאה דשבו מארעא פלשתאי ומארעא דבית יהודה : ומחנון דוד מקבלא ועד עידן רמשא ביומא דבתרוהי ולא אשתיזיב מנהון אנש אילהן ארבע מאה גבר עולים דרכיבו על גמליא ואפיכו : ושיזיב דוד ית כל דשבו עמלקאי וית תרתין נשוהי שזיב דוד : ולא שגא להון מן זעירא ועד רבא ועד בנין ובנן ומביזתא ועד כל די נסיבו להון כולא אתיב דוד : וסבא דוד ית כל ענא ותורי דברו קדם גיתיא האינון ואמרו דין עדאה דדוד :
ואתא דוד לות מאתן גבריא דאתמניעו מלמיזל בתר דוד ואותיבינון בנחלא דבשור ונפקו לקדמות דוד ולקדמות עמא דעימיה וערע דוד ית עמא ושאיל להון לשלם :
ואתיב כל גבר ביש ורשיעא מגבריא דאזלו עם דוד ואמרו חלף דלא אזלו עמי לא נתן להון מעדאה דשיזבנא אילהין גבר ית אתתיה וית בנוהי וידברון ויזלון :
ואמר דוד לא תעבדון כן אחיית דיהב יי לנא ונטר יתנא ומסר ית משריתא דאתת עלנא בידנא : ומן ישמע לכון לפתגמא הדין ארי כחולק דנחתו בקרבא וכחולק דאשתארו למטר מניא

רשי

נגב הכרתי · לדרום של פלשתים ומצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כרתים יושבי חבל הים גוי כרתים : למחרתם · למודים הם עמלקיים ללקות ביום מחר כמה שנ' מחר אנכי נצב וגו' לכך נאמ' למחרתם : את כל הצאן והבקר · ששבה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב : נהגו אנשים · מנהיגי' והולכים לפני המקנה ההוא להתכבד ולהתגל' זה שלל דוד · מהיום

רלבג

מהנשף ועד הערב למחרת' · יתכן שכבר היה ערב כשהשיגם והכה אותם עד ערב מחרת היום ההוא או יהיה נשף בקר · והנה רדף אחריהם כל הלילה וכעלות השחר ראה אותם נטושי' על פני השדה וכלא' בהם מהבקר ועד הערב · ואמר למחרתם לפי שביום שלפניו פשטו ש' נגב וש' צקלג ושרפו צקלג באש : כי כחלק היורד במלחמ' וכחלק היושב על הכלי' יחדו יחלוקו · אמר להם לאמת שאין ראוי ש שיעשה כמו שאמרו לפי שאין זכות האדם בשלל מפני השתכנו בירידה אל המלחמה כי אשר ירד אל המלחמ' ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים ה הבאים למלחמה הוא חולק עם היורדים ל למלחמה ואע"פ שאינו משתכן שם וזה דבר מבואר ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמה מצורף לזה מזה לא היה בעוצם ידכם אבל היה בעזר הש' בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשארו · והנה

אחדו יחלוקו. כחלק זה כן חלק זה כי יחדו יחלוקו: לרעהו לאמר. כמו לרעיו וכמוהו מגן גבוריהו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו בעד רעיו: אשר התהלך שם. שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עשה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה השלל ההוא כמו שאמר הנער המצרי אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו': וידבקו. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם עניינו עניין השגה ואלה ג' בני שאול שזכר הם שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי מתו עמו ואישבשת נשאר בבית כי לא היה יוצא במלחמה: המורים. אנשים מורים בקשת ת"י קשתין גברין דאומנין למיגר בקשתא: ויחל. עניין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיין אבל פחד מהם: ודקרוני והתעללו בי. בהרגם אותי דקירות הרבה דרך נקמ' ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל לשון התעלל בזה הוא ענים המעש' ההו' באי זה מעש' שיהיה שיבא זה הלשון ות"י ויתעלבון בי לשון תעתוע ובזיון וכן והייתי בעיניו כמתעתע כמתלעב:

וישימה ה' חס' בליש' שימה בקריאה וסימנ' ותשמם בכר הגמל' ואשמם בראשיכם. וישמה לחק ולמשפט. ואשמה לפניך פת לחם. מי ישמני שופט בארץ. שמי לך תמרורים. ושמו בכליכם. וישמה למוצאות קרי למחראות כתיב. אם שום תשמון דירמיה. וישמה כעפר לדוש: עדער ה' חס' בליש' בקריאה וסימ'

יחדו יחלקו: ויהי
מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק
ולמשפט לישראל עד היום הזה:
ויבא דוד אל־צקלג
וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו
לאמר הנה לכם ברכה משלל איבי
יהוה: לאשר בבית־
אל ולאשר ברמות־נגב ולאשר
ביתר: ולאשר בערער ולאשר
בשפמות ולאשר באשתמע:
ולאשר ברכל ולאשר בערי
הירחמאלי ולאשר בערי הקיני:
ולאשר בחרמה ולאשר בכור־עשן
ולאשר בעתך: ולאשר בחברון
ולכל המקמות אשר־התהלך־שם
דוד הוא ואנשיו:
לא ופלשתים נלחמים בישראל וינסו
אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו
חללים בהר הגלבע: וידבקו
פלשתים את־שאול ואת־בניו ויכו
פלשתים את־יהונתן ואת־אבינדב
ואת־מלכי־שוע בני שאול: ותכבד
המלחמה אל־שאול וימצאהו ה
המורים אנשים בקשת ויחל מאד
מהמורים: ויאמר שאול לנשא כליו
שלף חרבך ודקרני בה פן־יבואו
הערלים האלה ודקרני והתעללו־בי
ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד
ויקח שאול את־החרב ויפל עליה:
וירא נשא־כליו כי־מת שאול ויפל
גם־הוא על־חרבו וימת עמו: וימת
שאול ושלשת בניו ונשא כליו גם
כל־אנשיו ביום ההוא יחדו: ויראו
אנשי־ישראל אשר־בעבר העמק
ואשר בעבר הירדן כי־נסו אנשי
ישראל וכי־מתו שאול ובניו ויעזבו
את־הערים וינסו ויבאו פלשתים
וישבו בהן:
ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט
את־החללים וימצאו את־שאול
ואת־שלשת בניו נפלים בהר
הגלבע: ויכרתו את־ראשו ויפשטו
את־כליו וישלחו בארץ־פלשתים סביב לבשר בית עצביהם ואת־העם:

כחדא יפלגון:
והות מיומא ההוא ולעילא
ושויה לגזירת דין לישראל עד
יומא הדין:
ואתא דוד לצקלג ושדר מביזתא
לסבי יהודה לרחמוהי למימר
הא לכון מתנא מביזת סנאי עמא
דיי: לדי בביתאל
ולדי ברמות נגב ולדי ביתיר: ולדי
בערוער ולדי בשפמות ולדי
באשתמוע: ולדי ברכל ולדי
בקרוי ירחמאל ולדי בקרוי ש
שלמאה: ולדי בחרמה ולדי בכור
עשן ולדי בעתך: ולדי בחברון
ולכל אתריא די הליך תמן דוד
הוא וגברוהי:
ופלשתאי מגיחין קרבא בישראל
ואפכו אנשי ישר' מן קדם פלשתאי
ונפלו קטולין בטורא דגלבוע:
ואדביקו פלשתאי ית שאול וית
בנוהי וקטלו פלשתאי ית יהונתן
וית אבינדב וית מלכישוע בני
שאול: ותקיפו עבדי קרבא על
שאול ואשכחוהי קשתיא גברין
דאומנין למיגר בקשתא ודחיל
לחרא מקשתיא: ואמר שאול
לנטל זייניה שלוף חרבך וקטלני
בה דילמא ייתון ערליא האילין
ויקטלונני ויתלעבון בי ולא אבה
נטיל זייניה ארי דחיל לחדא ונסיב
שאול ית חרבא ונפל עלה: וחזא
נטל זייניה ארי מית שאול ונפל אף
הוא על חרביה ומית עמיה: ומית
שאול ותלתא בנוהי ונטל זייניה
אף כל גברוהי ביומא ההוא
כחדא: וחזו אנשי ישראל דבעיברא
דמישרא ודבעיברא דירדנא ארי
אפיכו אנשי ישר' וארי מיתו שאול
ובנוהי ושבקו ית קירויא ואפיכו
ואתו פלשתאי ויתיבו בהון:
והוה ביומא דבתרוהי ואתו
פלשתאי לחלצא קטיליא ואשכחו
ית שאול וית תלתא בנוהי קטילין
רמן בטורא דגלבוע: ופסקו ית
רישיה וחליצו ית זייניה ושלחו
בארעא פלשתאי סחור סחור
לבסרא בית טעותהון וית עמא:

כי מת שאול. קרוב למיתה כמו בצאת נפשה כי מתה כי לא מת עדיין עד שהמיתו העמלקי כמו שאמר הוא בבשורתו לדוד ואפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא אלא מצאו מת אחר שנפל על חרבו ולמצוא חן בעיני דוד לפי מחשבתו אמר כן ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע"פ שכתו' אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש כלו' מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמיכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף ע"פ כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמ' כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשי' בקשת ולא היה יכול להמלט מ מיד' טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלי' וכן אמרו רז"ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת"ל אך: גם כל אנשיו. הסמוכים אליו במלחמתו מתו בהר הגלבע והשאר נסו: אשר בעבר העמק אשר בעבר הירדן. תרגם יונתן די בעברא דמישרא ופי' הערים שהיו בעבר המישור הסמוך ל לארץ פלשתי' וכן בעבר הירדן המקומות סמוכו' לירדן וסמוכו' לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם: את כליו. מה שמצאו בו בגדיו וכלי זינו כי הנזר והאצעד' העמלקי לקחם: בית

רשי

מהיום ההוא ומעלה. לא כאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג א אבותם בחוק זה ב בלעדי רק אשר אכלו הנערי' וגו' הם היושבי' על הכלי' וחלק האנשי' ההולכים למלחמה ב בבראשי' רבה: לרעהו. לאוהביו: אשר התהלך שם דוד. שהיו מחבאים אותו מפני שאול: ופלשתים נלחמים בים'. כאדם האומר כחוזר לענין ראשון: וישמעו.

רלבג

והנה שמה דוד לחק ולמשפט בישר' שיחלקו כלם בשלל עד היום הזה. ולפרסם הנס אשר עשה הש"י לדוד ולגבורתו שלח מן ה השלל לזקני יהודה לרעהו בכל המקומות הנזכרי' פה: פן יבאו הערלים האלה ודקרוני והתעללו בי. היה ירא שימיתוהו ב באכזריות גדול מפני מה שהשחית בהם ו ולזה בחר שימות ביד אוהביו: ויקח שאול את החרב ויפל עליה. ידמה מזה המקום שכחש העמלקי שאמ' לדוד שכבר הרג שאו' ואולם אמר זה למצא חן בעיני דוד כי יודע היה שנאת שאול אל דוד ואפשר כי לא מת שאול בנפלו על חרבו והשלים להמיתו זה ה הגר העמלקי כמו ש שספר לדוד והוא יותר נכו' לפי מה שאחשוב. אשר

מסרה

ולאשר בערער. ויחנו בערער. ומן הירדן. עזבות ערי ערער. ובלע בן עזן. וכל אוריתא דכוו' חסרים: ויחל ט' בקריאה וסימ' ויחל נח איש האדמה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים. ויחל העם לזנות אל. ויחל שער ראשו לצמח. ויחל יונה לבוא בעיר. ויחל שלמה לבנות. ויחל מאד מהמורים. מן היורים דדה. תרין בתראי לישן חולי: יבואו ג' מלאים בקריאה וסימ' פן יבואו הערלים האלה. למה יבואו מלכי אשור. יבואו וישתחו לפניך. ובמסרא אחרי' נמס"ר יבאו ויגידו צדקתו במקו' וישתחו לפניך וכל שהוא טעות שלא מצאתיו מלא בשום ספ' מדוייק:

רש״י

וישמעו אליו. כמו עליו על שאול: וישרפו אותם שם. וקלו עליהון כמו דקלן על מלכיא תמן כדתנן שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי: והנה איש בא מן המחנה. יש בפסיקתא שזה דואג ואינו מיושב על לבי: אחזני השבץ. אחדני רתיתא. ומדרש אגדה משום עון הכהנים שהרג וכתוב בהן כתנת תשבץ: כי כל עוד נפשי בי. מהר ומותתני טוב לי שתמותתני אתה ולא יהרגוני אלה ויתעוללו בי: ואצעדה אשר על זרועו. וטוטפתא דעל דרעיה: דמך

רד״ק

בית עשתרות אלהיהם. והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשוים בצורת עשתרות מן עשתרות הצאן ובדברי הימים כתוב בית אלהיהם והם היו העשתרות שהיו אלהיהם: ואת גויתו תקעו בחומת בית שן: תקעוה במסמרים ובדברי הימים כתו׳ ואת גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר הנה הוא נזכר שם כי זה וזה היה כי גויתו תקעו בחומת בית שן וגלגלתו בית דגון שהרי כרתו ראשו כמו שנ׳ ויכרתו את ראשו ושם אמר וישאו את ראשו ואת כליו ובאמרו ואת גויתו קצר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן: וישמעו אליו. כמו עליו וכת״י ושמעו עלוהי: וישרפו אותם שם. ת״י וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רבותינו ז״ל שורפין על המלכים ומה הם שורפין עליהם מטתן וכלי תשמישן או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות: תחת האשל. ובדברי הימים תחת האלה אשל הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרגומו ונציב נציבא ובדברי הימים פיר׳ שזה העץ היה אלה: ויצומו שבעת ימים. זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שאול ולפיכך התעסקו בו אנשי יבש כי זכרו אותה התשועה שנושעו על ידו: ויהי בבואו אל דוד. בבית: נקרא נקריתי. במקרה באתי שם לא מדעתי שאמצא אותו שם ונקרא מקור מנפעל שלם בה״א כמו נשאול נשאל דוד: נשען על חניתו. מהמכה שנפל על חרבו: ובעלי הפרשים. מחנות הפרשים כתרגומו משירית פרשיא וכן תרגם בעל גד מישר גד ויש לפרש בעלי הפרשי׳ ראשי הפרשים והממונים עליהם: ויאמר אליו עמלקי אנכי. כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר״ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקיים לא אמר עמלק אנכי: כי אחזני השבץ. שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא. ובדרש עון נוב עיר הכהנים הלובשים כתנת תשבץ שהרגתי וי״מ הפרשים לובשי תשבץ כמו שאומ׳ ובעלי הפרשי׳ הדביקוהו: כי כל עוד נפשי בי. בעוד שנפשי בי ואל יהרגוני הערלים ולפירו׳ האחר אמר כי כל כך אני מצטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי: ואמותתהו. הוי״ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי העניין לעבר וכמוהו ואשפך ואכסך משפט הוי״ו פתוחה והעניין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שכזב שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך כפתחה וי״ו ואמותתהו: אחרי נפלו. אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו ששנו ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפרשים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שיהרגהו אני ולא הם: ויחזק דוד בבגדיו. מכאן למדו רבו׳ ז״ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב״ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב״ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם יי׳ ועל בית ישראל ולמדו לפי שפרטו אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגד שאין אדם חייב לקרוע אלא עליו והרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי יקרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם יי׳: ומה

ויקומו ט׳ מ״ל וסי׳ נמסר בריש סדר קרח ול׳ ע״יל בהאי ספרא סימן כ״ג: יבשה ביבשה ג׳ בקריאה וסי׳ ויבאו יבשה ויצומו עד הערב׳ ודבתריה ויקברו תחת האשל ביבשה· ויביאוהו דד״ה: ובגדיו ד׳ בקריאה וסי׳ וקדש הוא ובגדיו· את ראשו לא יפרע· ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו· היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא:

וישימו את כליו בית עשתרות ואת גויתו תקעו בחומת בית שן: וישמעו אליו ישבי יבש גלעד את אשר עשו פלשתים לשאול: ויקומו כל איש חיל וילכו כל הלילה ויקחו את גוית שאול ואת גוית בניו מחומת בית שן ויבאו יבשה וישרפו אתם שם: ויקחו את עצמותיהם ויקברו תחת האשל ביבשה ויצמו שבעת ימים:

וישויאו ית זיניה בית עשתרתא וית גופיה צלבו בשורא דבית שן: ושמעו עלוהי יתבי יבש גלעד ית דעבדו פלשתאי לשאול: וקמו כל גבר גיבר ואזלו כל ליליא ונסיבו ית גופא דשאול וית גופי בנוהי משורא דבית שן ואתו ליבש וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן: ונסיבו ית גרמיהון וקברו תחות אשלא ביבש וצמו שבעא יומין:

א ויהי אחרי מות שאול ודוד שב מהכות את העמלק וישב דוד בצקלג ימים שנים: ויהי ביום השלישי והנה איש בא מן המחנה מעם שאול ובגדיו קרעים ואדמה על ראשו ויהי בבאו אל דוד ויפל ארצה וישתחו: ויאמר לו דוד אי מזה תבוא ויאמר אליו ממחנה ישראל נמלטתי: ויאמר אליו דוד מה היה הדבר הגד נא לי ויאמר אשר נס העם מן המלחמה וגם הרבה נפל מן העם וימתו וגם שאול ויהונתן בנו מתו: ויאמר דוד אל הנער המגיד לו איך ידעת כי מת שאול ויהונתן בנו: ויאמר הנער המגיד לו נקרא נקריתי בהר הגלבע והנה שאול נשען על חניתו והנה הרכב ובעלי הפרשים הדבקהו: ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר הנני: ויאמר לי מי אתה ויאמר אליו עמלקי אנכי: ויאמר אלי עמד נא עלי ומתתני כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי: ואעמד עליו ואמתתהו כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו ואקח הנזר אשר על ראשו ואצעדה אשר על זרעו ואביאם אל אדני הנה: ויחזק דוד בבגדו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו:

והוה בתר דמית שאול ודוד תב מלממחי ית דבית עמלק ויתיב דוד בצקלג יומין תרין: והוה ביומא תליתאה והא גברא אתא ממשריתא מלות שאול ולבושוהי מבזעין ועפרא רמי ברישיה והוה במיתוהי לות דוד ונפל על ארעא וסגיד: ואמר ליה דוד אי מדין את אתי ואמר ליה ממשריתא דישראל אישתזיבית: ואמר ליה דוד מה הוה פתגמא חוי כען לי ואמר דאפיך עמא מן קרבא ואף סגי נפלו מן עמא ואיתקטלו ואף שאול ויהונתן בריה מיתו: ואמר דוד לעולימא דמחוי ליה איכדין ידעתא ארי מית שאול ויהונתן בריה: ואמר עולימא דמחוי ליה אתערעא אתערעית בטורא דגלבוע והא שאול סמיך על מורניתיה והא רתיכיא ומשירית פרשיא אדבקוהי: ואתפני לאחורוהי וחזני וקרא לי ואמרית הא אנא: ואמר לי מן את ואמרית ליה עמלקאה אנא: ואמר לי קום כען עלי וקטולני ארי אחדני רתיתא ארי כל עוד נפשי בי: וקמית עלוהי וקטלתיה ארי ידענא ארי לא ייחי בתר די נפל ונסיבית כלילא די על רישיה וטוטפתא דעל דרעיה ואתיתינון לות ריבוני הלכא: ואתקיף דוד בלבושוהי ובזעינון ואף כל גבריא דעמיה:

רלב״ג

אמר נס העם מן המלחמה. ספר מקרה הרע שקרה בהדרגה כראוי כדי שלא יגיע ההפעלות לשומע כי אם בהדרג׳ כי זה ממה שיישיר אל שסבל הרע ההוא ב בזולת הפעלות גדול מאד והמשל כי מי שימות אוהבו בזולת חולי קודם ידאג לו יותר ממה שידאג אם היה לו חולי קודם מעתיק אל הרע ב בהדרגה ולזה ספר בזה המקו׳ ניסת העם ראשונ׳ ואחר זה ספר מיתת קצתם יותר קשה מהניסה ואחר ספר מיתת ראשי העם שהם שאול ויהונתן בנו שהוא יותר קשה ממיתת העם׳ והנה שאול נשען על חניתו ידמה שאחר שנפל על חניתו וראה שלא דקרהו היה שאול כ נשען עליו בכח ל להשלים הדקירה ו וכאשר ראה כי לא יכול על זה אמ׳ לנער העמלקי שימותתהו: כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי. הרצון בזה לפי מה שאחשוב שהלבוש שהיה לבוש היה מ משובץ להוסיף לו ח חוזק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאול שהחנית שנפל עליו אחז לו השבץ ולזה לא היה יכול לעבור לדקרו וכאשר אמר שהוא חי עדיין ובקש ממנו ש שימיתהו שלא יתעללו הערלים בו: וכי ידעתי כי לא יחיה אחרי כ נפלו. ר״ל שלא התיר לעצמו הריגת שאול אלא מפני שנתברר לו שאי אפשר שיחיה אחרי נפלו על חרבו אם מצד המכה שהוכה בו אם מפני שלא יוכל לנוס ולהמלט מן שונאיו שהשיגוהו: על שאול

רדק

ומה שאמר על עם יי׳ ועל בית ישראל והכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל שנפלו בחרב והם עם יי׳ או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם · ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו׳ : אי מזה אתה · לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומ׳ אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרה אל המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישר׳ וכן פיר׳ כל גר כתם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה ר״ל כשאמר כן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל : דמך על ראשך · כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך ות״י חובת קטולך תהי בריסך ר״ל דמי שאול שהרגת ישובו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שניהם על ראשך : ללמד בני יהודה קשת ·

י״מ מכאן ואילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן וים לפרש כי זה אינו מן הקינה ותחילת הקינה הצבי ישראל כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו אל תתיאשו מן הטוב׳ ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא ה הגבורה והנה היא כתוב׳ בספר הישר והוא ספר התורה וכת״י על ספרא דאוריתא שכתוב בה ידך בעורף אויביך וכתיב כרע שכב כארי וכן בברכת משה רביגו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה ובירם יכנעו פ פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו ואמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים חתתה קשתותם ונחתה קשת נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמה כי הם עיקר מלחמת ישראל וקרנם החזק · ורבו׳ ז״ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמ׳ : הצבי ישראל · והה״א ה״א הקריאה כה״א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר יי׳ והדומים להם וענין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחסר הסמך ר״ל הצבי צבי ישרא׳ וכן הארון הברית העם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים ות״י אתעתדתון ישראל על בית תוקפכון איתרמיתון קטילין פי׳ הצבי מענין נצב נצבים : אל תגידו · זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו הורגים ישראל במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו : הרי בגלבוע · כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהלים : ושדי תרומות · ואל שדי תרומות ואל שזכר עומד במקום שנים ופירו׳ שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפילו אם תצמח פס תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה תרומות ות״י לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא ר״ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר : נגעל · כמאס והשלך : בלי

רשי

דמך על ראשך · חובת קטולך תהי בריסך אין עונש במיתתך אלא לעצמך : ויאמר ללמד בני יהודה קשת · ויאמר דוד מעתה שנפלו גיבורי ישראל צריכים בני יהודה ללמוד מלחמה ולמשוך בקשת : הלא היא כתובה על ספר בראשית שהוא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמיזא ידך בעורף אויביך איזו היא מלחמה שמכוין בה ידו כנגד פרחתו שהוא מול עורפו הוי אומר זה קשת : הצבי ישראל על במותיך חלל · מצבן של ישרא׳ על תוקף מעוזכם כ כפלתם חללים כן ת תירגם יונתן : הרי בגלבוע · ההרים שבגלבוע : ושדי תרומות · לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא : כי שם נגעל מגן גיבורים · מגני עור היו להם וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן וכאן כך היה מקונן הקינה שם נגעל מגן גבורים פלט שומנו ולא נדבק בו ונעשה כאילו לא נמשח בשמן י כל הגעלה לשון דבר הפולט מה שנותנין בו כמו שורו עבר ולא יגעיל : לא

לאחד ולאחד ז׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר תבא : ויקונן ג׳ וסי׳ על שאול ועל יהונתן · ויקנן המלך אל אבנר · ויקנן ירמיהו על יאשיהו : כ״ג פסוקים בקריאה ריש וב׳צי׳עתא אל אל וסי׳ אל תפנו אל האובות ואל הידעונים · אל הגידו בגת אל הבשרו · אל תירא כי עבדך אני · אל תיראו מפני חיל הכשדים · אל תאמינו ברע · אל

וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעָרֶב עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל־עַם יְהוָה
יג וְעַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ אֵי מִזֶּה אָתָּה וַיֹּאמֶר בֶּן־
יד אִישׁ גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד אֵיךְ לֹא יָרֵאתָ לִשְׁלֹחַ יָדְךָ לְשַׁחֵת
טו אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ וַיִּקְרָא דָוִד לְאַחַד
ל מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ וַיַּכֵּהוּ
טז וַיָּמֹת׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דָּמְךָ עַל־רֹאשֶׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְךָ לֵאמֹר אָנֹכִי מֹתַתִּי אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃
יז וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת
יח עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קֶשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה
יט עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר׃ הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים׃
כ אַל־תַּגִּידוּ בְגַת אַל־תְּבַשְּׂרוּ בְּחוּצֹת אַשְׁקְלוֹן פֶּן־תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פ
ל פְּלִשְׁתִּים פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים
כא הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ אַל־טַל וְאַל־
מָטָר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוּמֹת כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים מָגֵן שָׁאוּל

וּסְפַדוּ וּבְכוֹ וְצָמוּ עַד רַמְשָׁא עַל שָׁאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעַל עַמָּא
יג דַיְיָ וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִתְקְטָלוּ בְּחַרְבָּא׃ וַאֲמַר דָּוִד לְעוּלֵימָא דִמְחַוֵּי לֵיהּ אֵי מְדִין אַתְּ וַאֲמַר בַּר גְּבַר גִּיוֹר עֲמַלְקָאָה אֲנָא
יד ׃ וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד אֵיכְדֵין לָא דְחֵילְתָּא לְאוֹשָׁטָא יְדָךְ לְחַבָּלָא יַת
טו מְשִׁיחָא דַיְיָ׃ וּקְרָא דָוִד לְחַד
ל מֵעוּלֵימַיָּא וַאֲמַר קְרַב שְׁלוֹט בֵּיהּ וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד
טז חוֹבַת קְטוֹלָךְ תְּהֵי בְרֵישָׁךְ אֲרֵי פוּמָךְ אַסְהֵיד בָּךְ לְמֵימַר אֲנָא קְטֵילִית יַת מְשִׁיחָא דַיְיָ׃
יז וְאַלֵּא דָוִד יַת אִלְיָא הָדֵין עַל שָׁאוּל
יח וְעַל יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ וַאֲמַר לְאַלָּפָא בְּנֵי יְהוּדָה מִיגַּר בְּקַשְׁתָּא הָא הִיא
יט כְּתִיבָא עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא׃ אִתְעֲתַדְתּוּן יִשְׂרָאֵל עַל בֵּית תּוּקְפֵיכוֹן אִתְרְמֵיתוּן קְטִילִין
כ אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִיבָּרַיָּא׃ לָא תְחַוּוּן בְּגַת לָא תְבַסְּרוּן בְּשׁוּקֵי אַשְׁקְלוֹן דִּילְמָא יֶחֶדְיָין בְּנַת פ
ל פְּלִשְׁתָּאֵי דִּילְמָא יְדוּצוּן בְּנַת עַרְלַיָּא
כא וְטוּרֵי גִלְבּוֹעַ לָא יֵיחוֹת עֲלֵיכוֹן טַלָּא וּמִטְרָא לָא תְהֵי בְכוֹן עֲלַלְלָא כְּמִסַּת דְּיַעַבְדוּן מִינֵּיהּ חַלְתָּא אֲרֵי תַמָּן אִתְבָּרוּ תְּרִיסֵי גִיבָּרַיָּא תְּרִיסָא דְשָׁאוּל

תגעו במשיחי דתהילים׳ וחברו דד״ה · רגל גאוה · לחית נפש תורך · אל תתן יי׳ מאויי רשע · אל תשליכני מלפניך · אל תשליכני לעת זקנה · אל תתהדר · אל תחהר במרעים · אל תזכרו ראשונות · אל תארב · אל למלכים · אל תבהל מפניו תלך · אל תבהל על פיך · אל יבושו בי · אל יאמרו בלבבם · אל תצאי השדה · אל תסג גבול עולם : תרומות ג׳ בקריאה ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ כל תרומת הקדשים אשר ירימו · הרי בגלבע אל טל · ואיש תרומות יהרסנה · ושדי מל׳ · וסי׳ כל טוריא דמלכא · אג״ד :

רלבג

על שאול ועל יהונתן בנו · ספר זה בהדרגה מן הגדול החל ובקטן כלה כן הוא בענין ההספד והבכי : ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך · יש לתמוה מדוע צוה דוד להרגו והנה עשה זה ברצון שאול ובקשתו · אלא שהתשובה בזה אינה ממה שיקשה וזה שהאומר לחבירו חבול בי וחבל בו כמו שהתבאר בתלמוד כ״ש בהמתת המלך ואין מצות המלך ממה שתפטרהו בזה כי דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין והנה הזהירה תורה על דבר ההמתה כ״ש על המתת המלכים ואף על פי שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו והיה מפני זה פטור בדין הנה עשה דוד זה להורות שעה שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכו ולזאת הסבה בעינה נזהר משלוח יד בשאול כשהיה במערה ואף על פי שהיה רודפו והיה מותר להרגו · וידמה שזה הנער המגיד לא היה גר צדק ואע״פ שאמר בן איש גר עמלקי כבר אמר זה להורות שאינו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק וזאת היתה תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו על המקום שהיה חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה ממשפחת עמלק : ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו׳ · בעבור שראה כי מיתת שאול היתה בסבת יראתו מהמורי׳ בקשת ולא היו בישרא׳ מי שיהיה בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנבחרים שבכלי המלחמה · והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וכבר אמרו ספר הישר שהוא ספר בראשית : הצבי ישר׳ וגו׳ · מכאן התחלת הקינ׳ ואמ׳ זה על ארץ ישרא׳ שנקראת ארץ הצבי ועניינו הצבי צבי ישראל כמו הארון הברית שקרנו בו הארון ארון הברית : על במותיך חלל · אמר זה בעבור הר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו : אל תגידו בגת · ידוע כי גת ואשקלון היו יושבים בהם פלשתים : הרי בגלבוע · קלל ההרים ההם בעבור שקרה בהם מה שקרה מהמקרה הרע הזה : ושדי תרומות · ר״ל שלא יהיה שם שדה שיעשה פרי שלם באופן שיפרשו ממנו תרומות : כי שם נגעל מגן גבורי׳ · ר״ל נמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן והנה אמר זה כי שאול לא המתין בואת אנשי המלחמה עליו לראות אם מגנו יגן עליו מהמורים אבל חשב עצמו כאילו אין לו מגן עם היותו גבור מאד ויהונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים · והנה

בלי משוח בשמן · כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך : לא נשוג אחור · בס"ו ועניינו כמו בס"ך מן ישוגו אחור : לא נפרדו · ת"י לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם יי' ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמה ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה : עם עדנים · ת"י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה ערן הגוף כמו המאכל הטוב · ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בבכיה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמ' היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ר' נחמיה אומ' בנות ישרא' אלו סנהדראות של ישראל על שאול בבכיה בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו: על במותיך חלל · על במותיך נפלת חלל ות"י על בית תוקפך אתקטלתא : נפלאתה אהבתך לי · בשני סימני נקבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו : מאהבת נשים · ת"י מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם והרוני אבי ז"ל פיר' מאהבת נשים למה שהם אוהבות בין בעליהם בין בניהן שאהבתם חזקה להם : ויאבדו כלי מלחמה · כל כך נפלו גבורי' כאילו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתם של ישראל מתו :

וימשחו

קלו ד' בטעם בקוף וסי' נמסר בסדר נח : ברוכי' ג' בקריא' ב' מלא' וחד חס' וסי' ברוכי' אתם ליי' כי חמלתם · ברוכי' אתם ליי' אשר עשיתם חסד · ברוכים אתם ליי' עשה שמים וארץ · דיבש חס' : וגם אנכי ה' בקריא' וסימני' נמסר בסדר וירא' : והיו ו' בקריא' וסי' התחזקו והיו לאנשים פלשתים · תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל · והקיפו הלוים את המלך סביב דדה · נודו מתוך בכל · והקפתם על המלך סביב דמלכים · עזבו ערים ושכנו בסלע :

רשי

לא נשוג אחור · לא היה רגיל להיות נסוג אחור : מנשרים קלו · לעשות רצון בוראם : המלבישכם שני עם עדנים · דהוה מלבים לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין : על במותיך חלל · על בית תוקפך איתקטלתא : כלי מלחמה · שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל : לקח

בלי משיח בשמן : מדם חללים ג'
מחלב גבורים קשת יהונתן לא
נשוג אחור וחרב שאול לא תשוב ל' כתי' ש"ן
ריקם : שאול ויהונתן הנאהבים ל'
והנעימם בחייהם ובמותם לא ל' וכתי' כן
נפרדו מנשרים קלו מאריות גברו : ר' בטע' בקוף ל'
בנות ישראל אל שאול בכינה ל'
המלבשכם שני עם עדנים המעלה ל'
עדי זהב על לבושכן : איך נפלו ל'
גבורים בתוך המלחמה יהונתן על ז' חס'
במותיך חלל : צר לי עליך אחי ג'
יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה ב' · ל'
אהבתך לי מאהבת נשים : איך נפלו
גבורים ויאבדו כלי מלחמה : ל'

דמשיח כדבמשיחא : מדם קטלין סתרב גיברין גירי קשתא דיהונתן לא מסתחרין לאחורא וחרבא דשאול לא תייבא ריקן : שאול ויהונתן דרחימין וחביבין בחייהון ובמותהון לא איתפרשו מעמהון מנשריא קלילין מאריוותא גיברין : בנת ישראל על שאול בכאה דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין ומסיק ת תקוני דדהבא על לבושכון : איכדין איתקטלו גיבריא בגו קרבא יהונתן על בירת תוקפך איתקטלתא : עקת לי עלך אחי יהונתן חביבת לי לחדא מפרשא רחמתך לי מרחמת תרתין נשין : איכדין אתקטלו גיבריא ואבדו מני קרבא :

רלבג

והנה התחיל לספר מגן שאול ואמ' שהוא בלתי משוח בשמן ו ואולם אמ' זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתים רחוקי' יצטרך למשחו בשמן וכן ש הכונה לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא עלמיתא בלסבאר קומו השרים משחו מגן ר"ל שעתה יצטרכו למשוח המגן כי לא יבאו למלחמ' תמיד כמו שהיו עושים קודם זה · ואחר זה שב לספר יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת יהונתן לא נסוג אחור מדם החללים מחלב גבורים כי לעולם הכל היה מכאה וחרב שאול לא היתה שבה ריקם שלא יכאה אויביו במלחמה : ובמותם לא נפרדו · אמר זה מפני מותם יחד במלחמה : בנות ישראל אל שאול בכינה · אמר זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלוה בימיו ולא שללו אותם אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו עדי זהב על לבושן : יהונתן על במותיך חלל · ר"ל איך היה זה שיהיה על במותיך חלל עם רוב גבורתך : נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים · ר"ל שיותר חזקה ויותר נפלאה היתה אהבת יהונתן לדוד מאהבת הנשים לאהוביהן שהיא אהבה חזקה מאד עד שכבר יכה אותה ויקללה ולא תפיל מפני זה מאהבתה לודבר : איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה · ר"ל שבאבדן שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם או רצה בזה איך נפלו גבורים ותקיפים כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשחית בשונאיהם ולא להגן על עצמם : והתועלות המגיעות מזה הספור הם אלו.

הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנה הלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתים אשר בגבע בנימין כמעט שסכן כל ישרא' לולי יי' שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כל שכן עם מה שהיה רואה מהפקד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמצא חרב וחנית כי אם ביד שאול ויהונתן :

השני הוא להודיע כי אין מעצור ליי' להושיע ברב או במעט הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו נכחו כל מחנה פלשתים והחרידוהו באופן שהיתה חרב איש באחיו :

השלישי והוא במדות הוא להודיע שאין ראוי לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על דברי שמואל נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי אם זמן קצר :

הרביעי והוא בדעות הוא להודיע כי ההודעה בדברים העתידים תגיע גם להמון אבל באופן חלום ולזה ילקח ראיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות וכזה האופן לקח יהונתן ראיה מדברי הפלשתים באמרם עלו עלינו על מה שעתיד לבא על הפלשתים מישראל וכזה האופן ג"כ באר הש"י לגדעון מה שעתיד לבא על מחנה מדין כמו שכוהו שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמע מה ידברו :

החמשי הוא במדות הוא שראוי לאדם שינהג זריזות בפעולותיו בעת המצאו נעזר בהם מהש"י ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שינהגו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל ידם וכבר נמצא שהסכים הש"י בזאת ההשבעה ולזה לא ענהו בשאלו ביי' מגד מה שעבר יהונתן על זאת השבועה :

הששי הוא להודיע כי באחיך יוטל את הגורל ומיי' כל משפטו ולזה נמצא בו מן האמת מה שנתפרסם מזה הספור ובזולתו וזה כי כבר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין :

השביעי להודיע כי השליט על המשפט והוא המלך ראוי שלא ישא פנים לשום אדם עד שיאמר לבניו שלא ידעם ולזה תמצא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן ולולי יד ישראל עמו היה ממית אותו שאול :

השמיני הוא להודיע שוכם רצון הש"י לכלות את עמלק בהיות לאל יד ישראל לנכחו כי גלוי לש"י שוכם שכלת העם הזה את ישראל וזה אולי יהיה סבה במוט רגלי ישראל שישחיתום ולזה התחכם הש"י להשחיתם בעת הצלחת ישרא' ולזאת הסבה צותה התורה שנזכור את אשר עשה לנו עמלק מצורף לזה מה שרצה הש"י לכלות בעלי האמונות הנפסדות הרעות כדי שלא כלמד ממעשיהם ולפתי אלו הסבות צוה השם שלא ישאירו מהם שריד ופליט ושלא יהנו כלל מנכסיהם ברוך אשר לו נתכנו עלילות הלא תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במוט רגליהם והנה היה כפשע בינם ובין המות לולי יי' שהיה להם :

התשיעי הוא להודיע בכל עת ולהציל מי שגמל לאדם חסד באופן שלא יגיעהו נזק ולזה ספר שהתחיל שאול שירד הקיני שהיה מבני חותן משה מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יוזקו במקרה עם העמלקים :

העשירי הוא להודיע שאין ראוי לעבור על מצות הש"י על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו :

האחד עשר הוא להודיע שאין הש"י חפץ בזבחים ועולות אך רצונו שישמעו אל דבריו ולא יצטרכו אל הקרבנות כ"ש שאין רצונו שיחטא האדם למען תמצא מה שיזבח מתנו ליי' כמו הענין במה שעשה שאול וישראל במה שלקחו משלל עמלק כי שמוע בקול השם ית' הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב :

השנים עשר הוא בדעות והוא להודיע על בד הרמז מאי זה צד בא החסרון בקסם ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהתבאר מדברינו בשני מספר מלחמות יי' :

השלשה עשר והוא בדעות הוא להודיע שוכם אכזרות לב שמואל וגבורתו עד שלא ירא מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג אגג בדרך אכזריות באופן הנזכר פה לשלם לו מדה כנגד מדה ולמלאת מצות הש"י כי אלו התכונות ראוי שתהייכה לנביא ר"ל שלא יירא משום אדם אך יכנע למלאת מצות השם בכל עת :

הארבעה עשר והוא במדות הוא להודיע שאין חסרון לנביא אם יאמר כזב בבר מה למלט נפשו הלא תראה שהש"י כתן עצה לשמואל שיאמר לזבוח ליי' באתי ואף על פי שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי :

החמשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואף על פי שהוא שלם מאד

והוא דבק בש"י הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה במה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אף על פי שהיה הולך במצות הש"י כי רצון השם ית' שישתדל האדם בסבות הראויות בהצלתו כי המופת לא יעשהו הש"י כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אמרו ז"ל למען יברכך יי' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה וכבר הרחבנו המאמר בזה בבאורנו לדברי התורה ובספר מלחמות יי' :

הששה עשר
הוא להודיע כי לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו הביתה להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזה אמר אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה :

השבעה עשר
הוא להודיע שהוא ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות לאדנות כדי שיחזו עיני כל איש ביפיו ויהיה מפני זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבדתו ואילו היה מאום בעיניהם ימאסוהו ולא ייראו ממנו ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שכבר היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שכבר היה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות לאדנות :

השמנה עשר
הוא להודיע הרושם הנפלא שיקח האדם בהתהפך ענינו ע' שיהיה מלך כ"ש בהמשחו על יד נביא הלא תראה כי שאול תכף שנמשח למלך נהפך לאיש אחר וכן הענין בדוד שכבר ספר ואמר ותצלח רוח יי' אל דוד מהיום ההוא ומעלה וזה דבר ראוי לפי שרשי התורה כי פעולות המלך משודרות באופן מה מהש"י ולזה אמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד יי' על כל אשר יחפוץ יטנו כי אין מן הראוי שיהיה בבחירת המלך להשחית עמו אם ירצה כי גבוה מעל גבוה שומר :

התשעה עשר
הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם שסבב בהבאתו רוח רעה על שאול שיתקרב דוד למלכות והיה זה סבה להביא עליו המלוכה בקלות מצד מה שראו ישראל טוב הצלחת דוד במלחמות ובכל עניניו ולזה היה הוא המוציא והמביא את ישראל גם בהיות שאול מלך :

העשרים
הוא להודיע כי מברכת האיש המושגח מהש"י יתברך אדניו כי רצון האיש המשרת ותשוקתו הוא שיתברך אדניו ומזה הצד תבא הברכה לאדון מצד המשרת ולזה ספר בענין שאול כשהיתה רוח אלהים רעה מבעתתו כי דוד הוא מושגח מהש"י ולזה יתכן שבסבתו תסור מעל שאול זאת הרעה ולזה ספרו מענין דוד עם היותו יודע נגן שהוא איש מצליח והש"י עמו :

העשרים ואחד
הוא להודיע שאין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה צותה התורה לפרסם לאנשי' ממשלת השם עליהם שבבואם לראות פניו לא יבאו בידים ריקניות אמר ית' לא יראו את פני יי' ריקם :

העשרים ושנים
הוא להודיע ששולח מנחה אל המלכים אין ראוי שיבזבז בה מאד ממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנת השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרי' לאדני הארץ מנחה מעוטה אף היתה מהמשובחים שבמיני' ואם היה בזה תועלת אחר גם כן כמו שבארנו שם בבאורנו לדברי התור' :

העשרים ושלשה
הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מיי' מצעדי הגבור כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה :

העשרים וארבעה
הוא להודיע עוצם אבירות לב דוד וקנאתו ליי' על דבר גלית ואיך שם נפשו בכפו לנקום את נקמת יי' כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם :

העשרים וחמשה
הוא להודיע כי הבוטח ביי' יסובב ולזה תמצא כי כששמע שאול עוצם בטחון דוד ביי' בטח שינצח דוד הפלשתי ולזה אמר לו שאול לך ויי' יהיה עמך :

העשרים וששה
הוא להודיע שעם הבטחון בש"י ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמ' באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה וההשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שכבר שם ביי' מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית :

העשרים ושבעה
הוא להודיע כי להמון קצת השפעה אלהית בידיעת העתידות וזה אמנם יהיה במה שישכימו בו רבים מהדברים העתידים ולזה תמצא שכבר התפעל שאול זה האופן מההפעלות מדברי הנשים שהיו אומרות באלו השירים שיורה מה שכבר תהיה לדוד המלוכה והוא אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ולזה לא הוכיחן שאול על זה המאמר אבל היה שוטם את דוד ואורב לו להפילו בדרך שלא יעשוק המלוכה ממנו ומזרעו והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז"ל בת קול ואחשוב שהיא חלק מה מהקסם השלם ומהיותר נודק ממנו וזה יתבאר עם קצת עיון ממה שבארנו בספר מלחמות יי' מענין הקסם :

העשרים ושמנה
הוא להודיע כי אשר יאהב יי' יוכיח כי הוא הכאהב והנשמר הלא תראה איך היה מצליח דוד בכל עניניו ואיך שמרהו הש"י מכל מה שחשב להפילו בו שאול מהרע לא הועילו לשאול בתחבולותיו :

העשרים ותשעה
הוא להודיע כי עצת יי' היא תקום עד שכל מה שיעשהו האדם לחלוק עליה יהיה כלי להגעתה ולזה תמצא שכמעט כל מה שעשה שאול כנגד דוד היה כלי אל שתהיה לדוד המלוכה בקלות יותר כי מה ששמהו לשר אלף יוצא ובא לפני העם היה סבה אל שאהבו אותו מאד כל ישר' ויהודה בראותם טוב הצלחתו וזה היה סבה אל שהגיע אל דוד המלוכה בקלות במעט שנה אחרי מות איש בושת בן שאול כמו שהתבאר שם ואין ספק במה שחשב להפילו ביד פלשתי' כי כבר התברר ממנו טוב הצלחתו של דוד על אויביו והנה מה שהרג שאול נוב עיר הכהנים בעבור דוד היה גם כן סבה להוסיף שמירה לדוד כי זה היה סבה שבא אביתר הכהן לדוד עם האורים והתמים והיה דוד נשאל ביי' בכל מעשיו ולשאול לא היה דרך אל שיהיה נשאל ביי' וכן מה שהוכרח דוד לברוח מפני שאול ולבא בארץ פלשתים כי מפני זה נשתלשל הענין שהיה לדוד צקלג והיו נלחמים תמיד דוד ואנשיו עם אויבי יי' והיה דוד שולח מהשלל לישר' והנה המלחמות ההם היו כלי להגיע לדוד המלוכה כי אז נתברר לישראל טוב הצלחתו עד שבמעט כח רבים ושאול וזרעו נפלו ביד פלשתים עד היות יד כל ישר' עמו וכן מה שנתן מיכל בתו לדוד לאשה להפילו ביד פלשתים היה כלי אל מה שנשמר דוד מנפול ביד שאול כמו שהתבאר בזה הספור · וראוי לכל אדם להתנהג במדת הענוה והשפלות הלא תראה כי דוד היה משפיל עצמו מאד ואומר שאינו ראוי לקחת בת מלך ואעפ"י שכבר היתה לו מן הדין מפני הכותו את גלית והנה טען תחלה מפני שפלות מדרגתו ושפלות משפחתו ואחר זה טען מצד היותו עני ולא יוכל לתת מהר ומתן לבת המלך לפי הראוי לה :

השלשים
הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת המלך מצד מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעם כל זה היה חפץ המלך שיתחתן בו נתרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב הצלחתו עד כי הביא לו מאתים ערלות פלשתים תחת מה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר :

השלשים ואחד
הוא להודיע שראוי למי שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם בהם התכלית ההוא ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד החלון כדי שימלט מיד אביה בשיברח כי אולי יצוה המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל חברה אל זה סבות אחרות והם שכבר שמה התרפים אל המטה וכביר העזים מראשותיו כדי שכשבא עבדי שאול אליה תוכל לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי אז יראה כי אזלת יד ואולי יי' יגפנו או אולי יתחרט שאול על החמה הזאת ויניחהו ובין כך ובין כך יהיה פנאי לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול ויכבל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם דעת אביו להמיתו אלא אם לא שיחקה עמו הענין ואחר כך יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא כי בפעם הראשונה יעץ יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא בעצמו מענין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקו' שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם שנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבטוח שלא יהרגו שאול כשיבטיח אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כוונת אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין יריית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כוונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלים דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואעפ"י ששאל לו באלהים אם יצליח דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו :

השלשים ושנים
והוא במצות והוא שאעפ"י שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחות המצוה סבה בעצמותה להציל העובר עליה מן הסכנה אעפ"י שתהיה סבה לא במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכל לחם קדש בטומאה כמו שבארנו במה שקדם :

השלשים ושלשה
הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא ישמרוהו כמרגל גם לא ישתדלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו של סכלותו כטרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו :

השלשים וארבעה
הוא לבאר שכבר נתקיים ייעוד הש"י לבית עלי

עלי בהריגת נוב עיר הכהנים עם שזה היה כלי משרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונה מבית עלי ונתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכי' ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נוב עיר הכהנים ואף על פי שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כ"ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאול כי יי' השיתהו בו לקיים ייעודו׃

השלשים וחמשה הוא להודיע עוצם קנאת דוד בעושי החמס עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג׃

השלשים וששה הוא להודיע עוצם השגחת השם באוהביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לסור מעל דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב הש"י שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול להזיק לו וזה היה בהיות שאול במערה ואחרי כן בהיותו שוכב ישן במעגל׃

השלשים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין העת הראוי ולזה תמצא שאף על פי שכבר נפל שאול ביד דוד והיה רודפו לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר יקום נקמתו ממנו או הש"י או יבא יומו למות וימלוך דוד׃

השלשים ושמנה הוא להודיע שראוי למי שהיה חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקר' לו ממנו נזק ולזה תמצא כי דוד אע"פ שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו השם ית' למלך על ישראל על יד שמואל נביאו ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורג איש בשת בן שאול׃

השלשים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת הכילות והכלביות ר"ל ההדמות לתכונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים להשאר בבית אשר הוא בו פן ימעיטו מזונו הלא תראה מה שקרה לנבל מעוצם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה סבה לאסוף נפשו ונפש ביתו לולי היתה חכמת אביגיל׃

הארבעים הוא להודיע שראוי למי שיפחד מיד מי שתקיף ממנו לפייסו בדברי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי הפליגה מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר בעלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה אכפר' פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך תחנה ובקשה׃

הארבעים ואחד הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת כעסו חזק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהיא אמרה שבה העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודית שחטאה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן באר' לו שאין ראוי שיתפעל כל זה ההפעלות על איש פחות כנבל אם הטיח דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו ופחיתותו סבבו זה והנה היה בזה המאמר מהפיוס לדוד מה שלא יעלם ואחר זה התנצלה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בש"י כדי שיאמי' לדבריה יותר והנה היה מהחכמה עוד בדבריה אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד שיירא ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה שהשם ית' שמר דוד מעשות זה החטא ר"ל שיבא בדמים לשפך דם חנם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ונכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפו דוד דרך כלל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים עם הש"י לפי שלא תמצא הרעה מימיו וכאילו הזהירה בזה עוד דוד שלא יאבד ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד שהיא לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע שאלה ממנו שיזכר לה זה החסד שעשתה לו בעת שייטיב יי' לו והיתה לו המלוכה כי אז תהיה לאל ידו לשלם לה גמול כפעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לש"י אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית השלמות כמו שבארנו׃

הארבעים ושנים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על הנס אף על פי שרואה תמיד עיני אלהיו בו לשמרו אבל ראוי שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי אפשר שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו׃

הארבעים ושלשה הוא להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח מארץ ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות יי' בשונאי ישראל והיה מכלה אותם לא יחיה איש מהם והיה מחכמת דוד שעשה הענין באופן שחשב אכיש כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאש הבאיש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר המלוכה׃

הארבעים וארבעה והוא בדעות הוא להודיע כי הודעת העתידות תגיע לאדם מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלחטא שאול לא ענהו יי' אפי' על יד אחד מבני הנביאים וכ"ש שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי אף על פי שנודה שהיו שם אורים ותמים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו נשאלים באורים ותמים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הכהונה הגדולה בהרגו נוב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כ"ש שלא היה שם כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותמים ולזאת הסבה תמצא שלחטא יהונתן בעברו על שבועת אביו לא ענה הש"י אל שאול בהיותו נשאל באורים ותמים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו שלא יענהו יי' ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת הזאת היום ומזה המקום התבאר שהוא אפשר שיעלים הש"י מהנביא קצת העתידות מצד האנשים אשר יקחו תועלת בהודעה ההיא׃

הארבעים וחמשה הוא להודיע איך שלם השם ית' לשאול את גמולו הוא הרג נוב עיר הכהנים ובא עת שהרגים במה שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לנטות אחר הדברים הפחותים והם האובות אחר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין המלחמה׃

הארבעים וששה הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה פרץ הש"י מעשיו והיה זה סבה אל ששרפה צקלג ונשבו הנשי' והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב הש"י שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמ' כי יראו פן יעשה תחבולה להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדניו והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה הישרה אל שתגיע המלוכה לדוד ברצות ישראל הצלחתו כמו שזכרנו במה שקדם׃

הארבעים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שישלח לחמו על פני המים להיטיב לדלים הרעבים כי בזה תקנת התכונה הטובה בענין החמלה מה שלא יעלם עם שכבר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב וצמא האכילהו והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד שפשטו על צקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק׃

הארבעים ושמנה הוא להודיע שאין ראוי שיבטח האדם על מי שאינו מעמו הלא תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להפיל אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג"כ לא הסכימו סרני פלשתי' לבטוח בדוד׃

הארבעים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם בחזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עזבו הנער המצרי בחלותו׃

החמשים הוא להודיע כי בתחבולות יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בטח עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו׃

החמשים ואחד הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וישעבדם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואף על פי שלא הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל הסכים גם כן שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה גם כן שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה הישרה נפלאה להגיע המלוכ' לדוד׃

החמשים ושנים הוא להודיע איך הפליא הש"י אשר לו נתכנו עלילו' להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן לא היה יכול להסכים בעצמו לעשוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו גם כן עמו קצת ישרא' להראות להם אי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול עם היותו מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נצח במתי מעט עם רב כי זה ממה שיישיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה׃

החמשים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויבו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכור כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וצם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואחר זה על יהונתן ואחר על עם יי' שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה׃

החמשים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה׃

ויהי

וימשחו שם את דוד · ואף על פי שכבר היה נמשח ע״י שמואל אף על פי כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו: ויגדו לדוד לאמר אנשי יבש גלעד · פי׳ דבר אנשי יבש גלעד: אשר קברו את שאול · או הוא כמו הפוך אשר קברו אנשי יבש גלעד את שאול: הטובה הזאת · גמול הטובה הזאת: ויעבירהו מחנים · רצה להמליכו תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי הוא תבוע גבול שני שבטים וחצי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו · ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב אומר ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת וימליכהו אל הגלעד וגו׳: וימליכהו אל הגלעד · אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחילה מעבר לירדן ובארץ ישראל: אל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן · ואחרי אשר אמר על ישר׳ כלו למה זכר אלה המקומות · יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים שסב אבנר אחרי המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו המליכהו זולתי שבט יהודה ופי׳ האשורי כתרגומו דבית אשור ופי׳ ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה: שבע שנים וששה חדשים · כמצא מלכות בטלה חמש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: ממחנים גבעונה · עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר הירדן לשוב לביתו היה מה שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשום על ברכת גבעון ונראה כי דעת יואב היה להלחם עמם ונראה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערי׳ וישחקו לפנינו: וישחקו

ויהי אחרי כן וישאל דוד בה׳ לאמר וגו׳ עד וידבר דוד לה׳ את דברי השירה הזאת · זכר שאחרי כן שאל דוד בה׳ אם יעלה באחת ערי יהודה ובאתהו התשובה בשוב שיעלה לחברון ושם משחוהו בית יהודה למלוך עליהם וכבר אמר דוד לאנשי יבש גלעד שייטיב להם גמול טוב תחת החסד אשר גמלו לאדוניה׳ לשאול להשתדל לקחת גויתו וגוית בניו מחומת בית שן וקברו אותם וזרזם שיתחזקו ידיהם ויהיו לבני חיל למה שיכוס דוד מהמלחמות · והנה אבנר בן נר המליך איש בושת על שאר השבטים זולתי שבט יהוד׳ שהיו אחרי דוד · והנה זכר כי בן ארבעי׳ שנה היה איש בשת בן שאול במלכו ושתי׳ שנה מלך והנה אם לא מלך כי אם שתי שנים יתחייב אחד משלשה דברים אם שימתין אבנר להמליכו אחרי מות שאול חמש שנים וחצי תכף מיתת שאול כדי שלא יחזיק דוד בכל ממלכות ישרא׳ והענין השני הוא שימתינו ישראל להמליך דוד עליהם אחרי מות איש בושת חמש שנים וחצי וזה גם כן רחוק מאד בעיני עם שכבר מצאנו גם כן שכבר כתרצו ישרא׳ להמליך דוד עליהם גם בחיי איש בושת ולזה לא יתכן שימתינו להמליכו אחרי איש בשת והענ׳ השלישי הוא שיהיה קצת זה הזמן בין מיתת שאול ובין מלכות איש בשת ובין מלכות כל ישראל את דוד עליהם וזה גם כן רחוק מפני הסבות הנזכרות בענינים הקודמי׳ וידמה בעיני שאמרו ושתים שנה מלך הוא להעיר שמה שספר אחר זה מענין אבנר ויואב לא היה כי אם אחרי שמלך שתי שנים ולזה יהיה דבק אמרו ושתים שנה מלך לאמרו ויצא אבנר בן נר ועבדי איש בשת בן שאול וגו׳ והנה בשתי השנים הראשונים לא היתה מלחמה כלל בין דוד ובין זרע שאול וגם עתה לא היתה שם מלחמה זולתי מה שהעיר אבנר מענין המלחמה וזה לאות כי דוד לא הסכים לרדוף בית שאול זרעו אף שמר לו השבועה שנשבע לו שלא ישמיד את שמו עם שכבר היה דוד מתעסק במה שהגיע לו מן ההצלה ולא רצה למהר את הקץ להגיע לו במהירות המלוכה עד שרצה הש״י אשר לו נתכנו עלילות · והנה

אשר עמו י״א וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא חלק א׳ סימן ט׳: איש וביתו ג׳ וסי׳ נמסר לעיל בספ׳ חלק א׳ סימן כ״ז: על בית ועל בית י״ג וסי׳ נמסר בסדר מדבר סיני ולקמן בסיפר׳ סי׳ י״ד: שר צבא ג׳ דסמיכי וסי׳ ואבנר בן נר שר

ויהי אחרי כן וישאל דוד
ביהוה לאמר האעלה באחת ערי
יהודה ויאמר יהוה אליו עלה ויאמר
דוד אנה אעלה ויאמר חברנה:
ויעל שם דוד וגם שתי נשיו אחינעם
היזרעלית ואביגיל אשת נבל
הכרמלי: ואנשיו אשר עמו העלה
דוד איש וביתו וישבו בערי חברון:
ויבאו אנשי יהודה וימשחו שם
את דוד למלך על בית יהודה ויגדו
לדוד לאמר אנשי יביש גלעד אשר
קברו את שאול:
וישלח דוד מלאכים אל אנשי יביש
גלעד ויאמר אליהם ברכים אתם
ליהוה אשר עשיתם החסד הזה עם
אדניכם עם שאול ותקברו אתו:
ועתה יעש יהוה עמכם חסד ואמת
וגם אנכי אעשה אתכם הטובה
הזאת אשר עשיתם הדבר הזה:
ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני
חיל כי מת אדניכם שאול וגם אתי
משחו בית יהודה למלך עליהם:
ואבנר בן נר שר
צבא אשר לשאול לקח את איש
בשת בן שאול ויעברהו מחנים:
וימלכהו אל הגלעד ואל האשורי
ואל יזרעאל ועל אפרים ועל
בנימן ועל ישראל כלה:
בן ארבעים שנה איש בשת
בן שאול במלכו על ישראל ושתים
שנים מלך אך בית יהודה היו אחרי
דוד: ויהי מספר הימים אשר היה
דוד מלך בחברון על בית יהודה
שבע שנים וששה חדשים:
ויצא אבנר בן נר ועבדי
איש בשת בן שאול ממחנים
גבעונה: ויואב בן צרויה ועבדי
דוד יצאו ויפגשום על ברכת גבעון
יחדו וישבו אלה על הברכה מזה
ואלה על הברכה מזה:

והוה בתר כן ושאיל דוד במימרא
דיי למימר האיסק בחדא מקירויא
דבית יהודה ואמר יי ליה סק ואמר
דוד לאן אסק ואמר לחברון:
וסליק תמן דוד ואף תרתין נשוהי
אחינועם דמיזרעאל ואביגיל
איתת נבל דמכרמלא: וגברוהי
דעמיה אסיק דוד גבר ואנש ביתיה
ויתיבו בקירוי חברון: ואתו גברי
שיבט יהודה ומשחו תמן ית דוד
למהוי מלכא על דבית יהודה
וחויאו לדוד למימר גברי יביש
גלעד דקברו ית שאול:
ושלח דוד אזגדין לות אנשי
יבש גלעד ואמר להון בריכין
אתון קדם יי דעבדתון חסדא
הדין עם ריבונכון עם שאול
וקברתון יתיה: וכען יעבד יי
עמכון טיבו וקשוט ואף אנא
אעביד עמכון טבתא הדא
דעבדתון פתגמא הדין: וכען
יתקפן ידיכון והוו לגברין גיברין
ארי מית רבונכון שאול ואף יתי
משחו דבית יהודה למהוי מלכא
עליהון: ואבנר בר
נר רב חילא די לשאול דבר ית
איש בושת בר שאול ואעבריה
למחנים: ואמלכיה על
דבית גלעד ועל דבית אשר ועל
דבית יזרעאל ועל דבית אפרים
ועל דבית בנימין ועל דבית
ישראל כולהון:
בר ארבעין שנין איש בושת בר
שאול כד מלך על ישראל ותרתין
שנין מלך ברם דבית יהודה הוו
בתר דוד: והוה מניין יומיא דהוה
דוד מלכא בחברון על דבית
יהודה שבע שנין ושיתא ירחין:
ונפק אבנר בר נר
ועבדי איש בושת בר שאול ממחנים
לגבעון: ויואב בר צרויה ועבדי
דוד נפקו וערעונון על בריכתא
דבגבעון כחדא ושרו אילין על
בריכתא מיכא ואילין על
בריכתא מיכא:

רשי

לקח את איש בושת · מקרא היה דורש שעתידין שני מלכים לעמוד מבנימן שאמר לו הקב״ה ליעקב ומלכים ממך יצאו וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימן:
חלקת

צבא אשר לשאול · ולעמשא תמרו · את עמרי שר צבא · ושאר׳ שר צבא בשוא תחת הצד״ק: כלו ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסי׳ וימלכהו אל הגלעד · לכן איליל מואב · בחצותיו חגרו שק · וכל ירמיה ויחזקאל ותריסר דכו׳ כתיב ה׳ בסוף בר״ג וסי׳ כי מקטנם ועד גדולם דירמיה · במארה אתם נארים:

חלקת הצורים · אחסנת קטיליא על שם החרבות כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו: אל החומש · כמו דופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין שם ויונתן תירגם אל החומש בסטר ירכיה: וימת תחתיו · ומית באתריה: לולא דברת · אם דברת כן: לולא · כמו לו ועוד יש לפתרו כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערים וישחקו:

וישחקו · דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בחרבותיהם ונראה מי ידע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז״ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק כענם ונפל בחרב: ולאיש בשת · די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי משבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו: ויפלו יחדו · כל אחד הרג את חבירו: חלקת הצורים · ת״י אחסנת קטיליא מן ותקח צפורה צר צור חרבו מעניינה חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים כתבו מונכו ופירושו חלקת ה החזקים כי חזקים היו וכחזקם כלחמו שלא התגבר אחד על חבירו אלא כלם נהרגו כאח׳ איש על יד אחיו: ועשהאל קל ברגליו · ספור זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי לא לקלים המרוץ: הצבים · ביו״ד אחד לבד ויו״ד הרבים נעלמה מהמכתב: ואחוז לך אחד מן הנערי׳ · לחבריך שיסוב עמך ואם אתה ירא ממנו יקח לך את חליצתו · פי׳ כלי מלחמתו וגם אתה לא יהרגנו: למה אככה ארצה · כתרגומו אקטלינך ואירמינך לארעא: ואיך אשא פני · ואיך אריס פני אל אחיך להביטו הלא אבוש ממנו אם אמיתך: באחרי החנית · יש חניתו׳ שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאומ׳ בשאול וחניתו מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשהאל אלא הכהו באחרי החנית: אל החומש · פירשו רבו׳ ז״ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות״י בסטר ירכיה: תחתיו · במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור״ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת: ויעמדו · כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשהאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקו׳ ההוא שמת שם עשהאל היו ע עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר: והשמש באה · כשהגיעו גבעת אמה באה השמש: גבעת אמה · נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בצד הגבעה: גיח · שם מקום: ויתקבצו · כשראו שהיו רודפים אחריהם התקבצו אותם שהיו הולכי׳ ראשוני׳ ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה סיעה מקובצין יחד כאילו נקשרים וכאגדים זה בזה: הלנצח תאכל חרב · תרגם יונת׳ הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופי׳ לנצח ידוע כי הוא כמו ל לעולם · ופי׳ תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאותך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה: כי לולא דברת אתה · אם לא שדברת אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמ׳ זאת היום ואתה החלו׳ מלחמה זאת לא אני וכבר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולי דברת אתה וכשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אשר עם יואב:

יקמו ז׳ חס׳ בקריא׳ וסי׳ במס׳ רבתא: האתה זה ד׳ בקריאה וסי׳ האתה זה בני עשו ויאמר אני · האתה זה עשה אל · האתה זה עכר ישר׳ · האתה זה אדני אליהו: וקח י״ג בקריאה וסי׳ נמסר בסדר קרח: לולא ד׳ כתיב א׳ בקריאה וסימ׳ כי לולא התמהמהנו כי עתה · לולא חרשתם בעגלתי · לולא דברת כי אז · לולא האמנתי לראות:

ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא
הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב
יקמו: ויקמו ויעברו במספר שנים
עשר לבנימן ולאיש בשת בן
שאול ושנים עשר מעבדי דוד:
ויחזקו איש בראש רעהו וחרבו
בצד רעהו ויפלו יחדו ויקרא למקום
ההוא חלקת הצרים אשר בגבעון:
ותהי המלחמה קשה עד מאד ביום
ההוא וינגף אבנר ואנשי ישראל
לפני עבדי דוד: ויהיו שם שלשה
בני צרויה יואב ואבישי ועשהאל
ועשהאל קל ברגליו כאחד הצבים
אשר בשדה: וירדף עשהאל אחרי
אבנר ולא נטה ללכת על הימין
ועל השמאל מאחרי אבנר:
ויפן אבנר אחריו ויאמר האתה זה
עשהאל ויאמר אנכי: ויאמר לו
אבנר נטה לך על ימינך או על
שמאלך ואחז לך אחד מהנערים
וקח לך את חלצתו ולא אבה
עשהאל לסור מאחריו: ויסף עוד
אבנר לאמר אל עשהאל סור לך
מאחרי למה אככה ארצה ואיך אשא
פני אל יואב אחיך: וימאן לסור
ויכהו אבנר באחרי החנית אל
החמש ותצא החנית מאחריו ויפל
שם וימת תחתו ויהי כל הבא אל
המקום אשר נפל שם עשהאל
וימת ויעמדו: וירדפו יואב ואבישי
אחרי אבנר והשמש באה והמה באו
עד גבעת אמה אשר על פני גיח
דרך מדבר גבעון: ויתקבצו בני
בנימן אחרי אבנר ויהיו לאגדה אחת
ויעמדו על ראש גבעה אחת:
ויקרא אבנר אל יואב ויאמר הלנצח
תאכל חרב הלוא ידעתה כי מרה
תהיה באחרונה ועד מתי לא תאמר
לעם לשוב מאחרי אחיהם:
ויאמר יואב חי האלהים כי
לולא דברת כי אז מהבקר נעלה
העם איש מאחרי אחיו:

ל׳ ויחד כל חית השדה ישחקו שם · ז׳ חס׳ · ג׳ · נ׳ חס׳ · ב׳ יען כבר · כולהון חס׳ · ל׳ · י״ב · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ כזכנו · י״ג · ל׳ · ל׳ · ל׳ בכיו׳ וכל קרי׳ דכו׳ · תחתיו ת׳ · ב׳ זרחה על המים ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ א״ל · ל׳ · ל׳ · ד׳ כתי׳ א׳ · נ׳

ואמר אבנר ליואב יקומון כען עולימיא ויתחיכון קדמנא ואמר יואב יקומון: וקמו ועברו במנין תרי עסר מדבית בנימן ומדאיש בשת בר שאול ותרי עסר מעבדי דוד: ואתקיפו גבר בריש חבריה וחרביה בסטר חבריה ונפלו כחדא וקרא לאתרא ההוא אחסנת קטליא די בגבעון: והות קרבא תקיף עד לחדא ביומא ההוא ואיתבר אבנר ואנשי ישראל קדם עבדי דוד: והוו תמן תלתא בני צרויה יואב ואבשי ועשהאל ועשהאל קליל בריגלוהי כ כחדא מן טביא די בחקלא: ורדף עשהאל בתר אבנר ולא איתפני למיזל על ימינא או על סמלא מבתר אבנר: ואיתפני אבנר בתרוהי ואמר האת דין עשהאל ואמר אנא: ואמר ליה אבנר איתפני לך על ימינך או על סמלך ואיחוד לך חד מעולימיא וסב לך ית זיניה ולא אבה עשהאל למיזר מבתרוהי: ואוסיף עוד אבנר למימר לעשהא זור לך מבתרי למה אקטלינך ואירמינך לארעא ואיכדין אזקוף אפי ואיתחמי ליואב אחוך: ולא אבא למיזר ומחהי אבנר באחורי מורניתא בסטר ירכיה ונפקת מורניתא מאחורוהי ונפל תמן ומית באתריה והוה כל דאתי לאתרא דנפל תמן עשהאל ומית וקיימין: ורדפו יואב ואבישי בתר אבנר ושמשא עלת ואינון מטו עד גבעת אמתא די על אפי גיח אורח מדברא דגבעון: ואתכנישו בני בנימן בתר אבנר והוו לסיעא חד וקמו על ריש רמתא חדא: וקרא אבנר ליואב ואמר הלאפרש תקטול חרבא הלא ידעתא ארי מרירא תהי בסופא ועד אימתי לא תימר לעמא למתב מבתר אחיהון: ואמר יואב קיים הוא יי ארי אילולפון מלילתא ארי בכין פון מעידן צפרא א אסתלק עמא גבר מבתר אחוהי:

הכתרון

רלבג

והנה הקל אבנר בהריגת הנערי׳ והיה גמולו מדה כנגד מדה והו׳ שאבנר נפל בחרב בסוף הענין · והנה היה רודף עשהאל אחר אבנר להרגו במלחמ׳ כי הוא היה בראש והמכהיג לאיש בשת ובנפלו תגיע המלוכה לדוד בקלו׳ וכבר אמר לו אבנר שיסור מ מאחריו ויטהו לו על יד ימינו או על שמאלו ויאחז אחד מהנערים ויקח לו את חליצתו כי היה קשה בעיני אבנר להמית את ע עשהאל ובראותו כי לא סר מרדוף אחריו ה הכהו אבנר באחרי החנית אל החומש והוא שכאשר הוכה האדם בו ימות בקלות והוא המקום שמרה וכבד תלוי׳ בו כמו שפירשו רז״ל והנה היה בחנית ההוא חץ משני צדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו · והנה דקר אותו בחנית ה ההוא עד שיצאה ה החנית מאחריו ויפל שם ומת במקומו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב ו והוא מענין וחמושים עלו בני ישרא׳ והרצון בו חמושים מכלי זין וכן הלב כלי זין ה האדם כי ממנו תולדת החיים הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיחיה · והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר ש שהרג עשהאל אחיהם והעריבה השמש ו ונתחזק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמם ב במקום חזק כי היו על ראש גבעה אחת אז קרא אבנר אל יואב שיסורו מרדוף איש אחיו כי אם יכנחו או יכוצחו כבר תהיה מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת השבטים עם בנימין על דבר פילגש בגבעה וענהו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר יקומו הנערים וישחקו לפנינו · והנה

באחרונה ב׳ א״ל בליש׳ בראשונה ובאחרונה

ולא ירדפו. כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: כל הבתרון: שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם: ויקבץ את כל העם: לפקוד אותם מי חסר מהם: ויפקדו. חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: תשעה עשר איש ועשהאל. לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט: ויאור להם בחברון. כשהיה אור היום בבקר היו בחברון: כלאב. ובספר דברי הימים דניאל שני שמות היו לו וכמוהו רבים בכתו' ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אח' מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבל וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכ' קראו כלאב כלו אב כלומ' בכל צורותיו דומה לאב ודניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דנני אל מנבל: אבשלום בן מעכה. דרשו בוכי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה אבשלום סורר ומורה באביו כי לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשה יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומור' ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיא שבויה הרי היא כמוכרחת לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השרש: לעגלה אשת דוד. דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמ' על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה ומה שאמר ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד לענשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני יי' אבל משקודם הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומ' הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהשיבה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימי' לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומ' ואת נשי אדוניך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסבר' אינה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה: ויאמר איש בשת אל אבנר. ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול: אל פלגש אבי. חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לתפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא כחשבת אלמנתו ועוד כיון שמשמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט: הרלם

ולא יספו ד' וסי' נמסר לעיל בהאי ספרא סי' ז': ארכה ג' דגשים וחס' וסי' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול. לאמר ארכה היא. מארץ מדה: ויולדו ה' בקריאה וסי' ויולדו להם בנים אחר המבול. וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל' חס' ו'. ויולדו עוד לדוד בנים. ויולדו לאבשלום. ויולדו לו שבעה בנים דאיוב. וא'

ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל־
העם ולא־ירדפו עוד אחרי ישראל
ולא־יספו עוד להלחם: ואבנר
ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה
ההוא ויעברו את־הירדן וילכו כל־
הבתרון ויבאו מחנים: ויואב שב
מאחרי אבנר ויקבץ את־כל־העם
ויפקדו מעבדי דוד תשעה־עשר
איש ועשהאל: ועבדי דוד הכו
מבנימן ובאנשי אבנר שלש־מאות
וששים איש מתו: וישאו את־
עשהאל ויקברהו בקבר אביו אשר
בית לחם וילכו כל־הלילה יואב
ואנשיו ויאר להם בחברון: ותהי ג
המלחמה ארכה בין בית שאול ובין
בית דוד ודוד הלך וחזק ובית שאול
הלכים ודלים:
וילדו לדוד בנים בחברון ויהי
בכורו אמנון לאחינעם היזרעאלית:
ומשנהו כלאב לאביגל אשת נבל
הכרמלי והשלשי אבשלום בן־
מעכה בת־תלמי מלך גשור:
והרביעי אדניה בן־חגית והחמישי
שפטיה בן־אביטל: והששי יתרעם
לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד
בחברון: ויהי
בהיות המלחמה בין בית שאול ובין
בית דוד ואבנר היה מתחזק בבית
שאול: ולשאול פלגש ושמה
רצפה בת־איה ויאמר אל־אבנר
מדוע באתה אל־פילגש אבי:

ותקע יואב בשופרא וקמו כל
עמא ולא רדפו עוד בתר ישראל
ולא אוסיפו עוד לאגחא קרבא:
ואבנר וגברוהי הליכו במישרא
כל ליליא ההוא ועברו ית ירדנא
ואזלו כל בתרון ואתו למחנים:
ויואב תב מבתר אבנר וכנש ית
כל עמא ושגו מעבדי דוד תשעת
עסר גברא ועשהאל: ועבדי דוד
קטלו מדבית בנימן ובגברי אבנר
תלת מאה ושתין גברא מיתו:
ונטלו ית עשהאל וקברוהי בקברא
דאבוהי די בבית לחם ואזלו כל
ליליא יואב וגברוהי ונהר להון
בחברון: והות קרבא תקוף
בין בית שאול ובין בית דוד ובית
דוד אזלין ותקיפין ובית שאול
אזלין ומאכין:
ואתילידו לדוד בנין בחברון
והוה בוכריה אמנון לאחינועם
דמיזרעאל: ותנייניה כלאב
לאביגיל אתת נבל דמכרמלא
ותליתאה לאבשלום בר מעכה
בת תלמי מלכא דגשור: ורביעאה
ארוניה בר חגית וחמשאה שפטיה
בר אביטל: ושתיתאה יתרעם
לעגלה אתת דוד אלין אתילידו
לדוד בחברון:
והוה כד הות קרבא בין
בית שאול ובין בית דוד ואבנר
הוה מיתקף בבית שאול: ולשאול
לחינתא ושמה רצפה בת איה
ואמר לאבנר מא דין עלתא לות
לחינתא דאבא:

ויולדו להם: סימן ושם האיש נבל אביגיל כתיב. ותמהר ותרד מעל החמור אביגיל כתיב. ומשנהו כלאב לאביגל כתיב:

ארכה ג' וחס' נבל לאמר· מארץ מדה· ירין·

הבתרון. שם מחוז: תשעה עשר איש ועשהאל. והלא עשהאל בכלל עבדי דוד ולמה יצא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו וראו את הארץ ואת יריחו וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה: ומשנהו כלאב. ובמקום אחר הוא אומר ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמ' ר' יצחק שהיו ליצני הדור אומרי' מנבל היתה אביגיל מעוברת נהפך קלסתרו ודמה לאביו ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה: לעגלה. זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה וולד עד יום מותה עד יום מותה לא הוו לה מאותו מעשה ואילך הוו לה: היה מתחזק. בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותם: הרלם

רלבג

והנה שבב יואב שעמדו העם ולא רדפו אחרי בני ישראל ולא יספו עוד להלחם אחר זה בזמן ההוא אך השתדלו כל אחת מהכתות לשוב לארצם בזריזו' להמלט מהכת האחרת אם תרדוף אחריהם ולזה הלכו אבנר ואנשיו כל הלילה וכן הענין ביואב ואנשיו· והנה היה מהצלחת דוד שלא מתו מאנשיו זולת עשרים ומאנשי אבנר מתו שלש מאות וששים איש וכן התמיד הענין כל ימי המשך המלחמה בין בית שאול ובין בית דוד שכבר היה דוד הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים: לעגלה אשת דוד. אמרו ז"ל כי מפני זה אמר אשת דוד בזו לבד ולא באחרות כי היא היתה בלתי ראויה כי אם לדוד לפי שהיתה אשת שאול כמו שאמ' ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך והנה אלמנתו של מלך אינה ראויה כי אם למלך ודומה גם כן כי הנשים אשר לקח בירושלם והפילגשי' כמו שאמר אחר זה היו קצתם מבית שאול· והנה

רשי

הראש כלב אנכי אשר ליהודה. כלום אני חשוב אפי' כראש שומר הכלבים אשר לדוד אך לפי הנקוד שהטעם תחת הראש וכלב אנכי מוקף במקף כך פירושו הראש וכי אחפוץ להיות ראש בשתך טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן תרגם יונתן: היום אעשה חסד. מעתה כאה לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר ע עשיתי עד הנה: ולא המציתיך. ביד דוד: תחתיו לאמ'. מאתריה למימר מקיימנא ב במאן דעבד ארעא: למי ארץ. לשון שבועה כמי שהארץ שלו. י"א תחתיו שמו הזכיר ת תחלה באגרת ואחר כך הזכיר שם דוד ו ולכך נענש כתב מתני אבנר שר צבא ישראל לדוד מלך ישראל ש שלום למי ארץ למי שהמלכות הגון לו אני שולח לו לאמר כרתה בריתך וגו': לפני הביאך. לפני ראייתך פניו הביאך את מיכל: מעם איש. מלות בעלה: הלך ובכה. על מצוה ההולכת מ ממנו שכל אותן השני' שנן חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה: ודבר אבנר היה. קודם לכן: אמ' אל דוד. על דוד ואינו זז ממשמע אלו: מהגרוד

רלבג

והנה סבב הש"י אשר לו כתכנו עלילות ש שנולדה קטטה בין אבנר ובין איש בושת ונשתדל מפני זה א אבנר להמליך דוד על כל ישרא' כי מיו' היתה לו המלוכ' וראוי שלא יעלם ממנו כי לא כ כנטלת מיכל עם פלטי בן ליש שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד ואולם מה שהזכיר הכתוב מבני מיכל הם בני מרב אחותה מיכל גדלה אותם ומפני שגדלה אותם נקראו בניה ולזה אמ' שילדה אותם לעדריא' המחולתי שהיה בעלה של מרב. והנה

במאה ה' וסי' נמסר בסדר וישלח ובסוף יהושע: בחרים ד' חס' בליש' וסימני' וילך אתה אישה הלוך ובכה. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני. ויאמר חזהאל מדוע. אז תשמח בתולה במחול: שלשם ד' חס' בנביאי' וסי' בא אלהים אל המחנה. ויהי כל יודעו. אשה עצורה לנו. ודבר אבנר היה עם כל ישראל: בנימן ה' מ"ל וסי' נמסר בסדר וישלח וביהושע סימן כ"א:

וַיִּחַר לְאַבְנֵר מְאֹד עַל־דִּבְרֵי
אִישׁ־בֹּשֶׁת וַיֹּאמֶר הֲרֹאשׁ כֶּלֶב
אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה
חֶסֶד עִם־בֵּית שָׁאוּל אָבִיךָ אֶל־
אֶחָיו וְאֶל־מֵרֵעֵהוּ וְלֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד
דָּוִד וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֺן הָאִשָּׁה הַיּוֹם׃
כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יֹסִיף
לוֹ כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְדָוִד כִּי־כֵן
אֶעֱשֶׂה־לּוֹ׃ לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה
מִבֵּית שָׁאוּל וּלְהָקִים אֶת־כִּסֵּא דָוִד
עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה מִדָּן וְעַד־
בְּאֵר שָׁבַע׃ וְלֹא־יָכֹל עוֹד לְהָשִׁיב
אֶת־אַבְנֵר דָּבָר מִיִּרְאָתוֹ אֹתוֹ׃
וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים
אֶל־דָּוִד תַּחְתָּו לֵאמֹר לְמִי־אָרֶץ
לֵאמֹר כָּרְתָה בְרִיתְךָ אִתִּי וְהִנֵּה יָדִי
עִמָּךְ לְהָסֵב אֵלֶיךָ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר טוֹב אֲנִי אֶכְרֹת אִתְּךָ בְּרִית אַךְ
דָּבָר אֶחָד אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתְּךָ לֵאמֹר
לֹא־תִרְאֶה אֶת־פָּנַי כִּי אִם־לִפְנֵי
הֱבִיאֲךָ אֵת מִיכַל בַּת־שָׁאוּל בְּבֹאֲךָ
לִרְאוֹת אֶת־פָּנָי׃
וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אִישׁ־בֹּשֶׁת
בֶּן־שָׁאוּל לֵאמֹר תְּנָה אֶת־אִשְׁתִּי אֶת־
מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת
פְּלִשְׁתִּים׃ וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת
וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מֵעִם פַּלְטִיאֵל בֶּן־
לוֹשׁ׃ וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה
אַחֲרֶיהָ עַד־בַּחֻרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר
לֵךְ שׁוּב וַיָּשֹׁב׃ וּדְבַר־אַבְנֵר הָיָה
עִם־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר גַּם־תְּמוֹל גַּם־
שִׁלְשֹׁם הֱיִיתֶם מְבַקְשִׁים אֶת־דָּוִד
לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם׃ וְעַתָּה עֲשׂוּ כִּי יְהוָה
אָמַר אֶל־דָּוִד לֵאמֹר בְּיַד דָּוִד עַבְדִּי
הוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיַּד
פְּלִשְׁתִּים וּמִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם׃
וַיְדַבֵּר גַּם־אַבְנֵר בְּאָזְנֵי בִנְיָמִין וַיֵּלֶךְ
גַּם־אַבְנֵר לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי דָוִד בְּחֶבְרוֹן
אֵת כָּל־אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל
וּבְעֵינֵי כָּל־בֵּית בִּנְיָמִן׃

ותקוף לאבנר לחדא על
פתגמי איש בושת ואמר
הלא רישא דכלבא אנא מכען
הויתי גבר הדיוט לשארא דבית
יהודה יומא דין אעביד טיבו עם
בית שאול אבוך עם אחוהי ועם
רחמוהי ולא מסריתך בידא דדוד
ומכען את מכער עלי חוב אתתא
יומא דין׃ כדין יעביד יי לאבנר
וכדין יוסיף ליה ארי כמא דקיים יי
לדוד ארי כדין אעביד ליה׃
לאעברא מלכו מבית שאול
ולאקמא ית כורסי דדוד על ישראל
ועל דבית יהודה מדן ועד באר
שבע׃ ולא יכיל עוד לאתבא
ית אבנר פתגמא מדדחיל יתיה׃
ושלח אבנר אזגדין
לות דוד מאתריה למימר מקיימנא
במן דעבד ארעא למימר גזר
קיימך עמי והא ידי עמך לאסחרא
לותך ית כל ישראל׃ ואמר טב
אנא אגזר עמך קיים ברם פתגמא
חד אנא שאיל מעמך למימר לא
תחזי ית אפי אלהין קדם מיתיותך
ית מיכל בת שאול במיתך
לאיתחזאה קדמי׃
ושלח דוד אזגדין לות איש בושת
בר שאול למימר הב ית אתתי ית
מיכל דארסית לי במאה ערלות
פלשתאי׃ ושלח איש בושת
ודברה מלות בעלה מלות פלטיאל
בר ליש׃ ואזל עמה בעלה אזיל
ובכי בתרהא עד עלמת ואמר ליה
אבנר איזיל תוב ותב׃ ופתגם
אבנר הוה עם סבי ישראל למימר
אף תמלי אף מדקמוהי הויתון בען
ית דוד למהוי מלכא עליכון וכען
עיבידו ארי יי אמר לדוד למימר
ביד דוד עבדי אפרוק ית עמי ישראל
מידא דפלשתאי ומיד כל בעלי
דבביהון׃ ומליל אף אבנר קדם
דבית בנימן ואזל אף אבנר למללא
קדם דוד בחברון ית כל דתקין בעיני
ישראל ובעיני כל דבית בנימן׃

רדק

הראש כלב אנכי. מלעיג אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי' לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום מנוי עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פוקדת עלי עון האשה ות"י הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט למארא דבית יהודה: ולא המציתיך. בא על דרך בעלי הה"א ואעפ"י שהוא מבעלי האל"ף ופי' כמו ואת העולה המציאו אליו ענין הזמנה ומסירה: כאשר נשבע יי' לדוד. דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק בקש לו יי' איש כלבבו וכתו' לרעך ואמרו הן הן שבועה לאו לאו שבועה: תחתיו לאמר למי ארץ. בסתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר האל כרתה בריתך עמי ואני אסוב לך כל ישראל ות"י מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא למימר ויש דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד וזהו ש דוד תחתיו לפיכך נענש אבנר: כי אם לפני הביאך. כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל: וישלח דוד מלאכים. אף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו: אשר ארשתי לי. זה מסייע פירו' רז"ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומ' אשתי היא וארשתיה במאה ע ערלות פלשתים כלומ' בהם היית רעתי לא בעושר שהתנ' לי שאול שהוא מלוה אבלו לפיכך היא אשתי באמת. ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר"ל בסכנה שמתי עצמי בעבורה לפיכך יש עליך להחזיר' לי ובאמרו במאה והוא נתן מאתים ואמ' במאה כי מאה היה התנאי ביניהם: מעם איש. מעם אישה ות"י מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטיאל בן ליש שכתוב למעלה. ובדרש לפיכך קראו עתה פלטי שפלטו אל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמ' הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורי' שנעשה כבחורי' שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימן כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות"י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם הנקרא עלמת בן יערה משבט בנימן ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי מוגנים היו: ביד דוד עבדי הושיע. מקור במקום הושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתה הוצאת מתנוכה כאילו אמר אוציא ות"י אפרוק: וידבר גם אבנר באזני בנימן. כמו וידבר אבנר גם כן באזני בני בנימן ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם באזני שבט בנימן דבר ואף על פי ששבט בנימן היו קרובים לבית שאול היו יותר חפצים במלכות דוד מפני שראו שהיה מצליח בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא הטה את לבבם אחרי דוד מפני שרצה להשלים עמו ולכך אמר הנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה: מהגרוד

מהגדוד · ולא סיפר מאיזה גדוד ומאין הביאו השלל · ומן הנראה כי מארץ פלשתים היה אולי יצא בגדוד פלשתים בארץ ישראל להלחם או לפשוט ויואב עם עבדי דוד יצא אליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב: את מוצאך ואת מבואך · כן כתיב וקרי מובאך הכתוב כמשפטו כדרך כחי העין והקרי הוא לזווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג כמו הורו והוגו וכן תהומות יכסיומו ובמובאך הקרי נהפך עין הפועל לפא הפועל והוא גם כן מנהג הלשון לכתוב כן כמו אם ישוב ישיבני וכן ריבה יי' את יריבי ישוב יתפלא בו והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול: מבור הסירה · נראה כי קירים וקוצים היה מקום הבור ההוא לפיכך נקרא כן ורבו' ז"ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר ש סיהרג שלא החזיק דברי דוד אל שאול שלא ראה אותם בדברי הכל בצפחת המים שלקח מ ממראשותיו אמר לו אחד מן הנערים שכחה בבור ונכנס דוד שם ושקר הוא שאמר ש שלקחה ממראשותיך ודבר כנף המעיל אמר בסירים נאחז כנף מעילך ונקרע ולא הרגשת בו כשנקרע ומצאו דוד : אל תוך השער · שער העיר חברון ורבו' ז"ל דרשו בו כמו השערה אל הזקנים כלומר אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשאל כן אמר לו והטהו באלה הדברי' שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב: לדבר אתו בשלי · בשלום מן ישלין אוהלים או פירו' בפתאום וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו · ויש בו דרש כי בא אליו בערמה ושאל לו גרמת היאך חולצת והוא היה שוחה ומראה לו כי בשיניים תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך זהו שאמר ובנעלו אשר ברגליו: החומש · כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה: וימת בדם עשאל. אמרו רז"ל שתבעו בדם עשאל ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עצמך באחד מאיבריו אמ' לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמשית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו: יחולו. דמי אבנר יפלו וינחו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול: ואל כל בית אביו. אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרגם א אוכלוס ובסעדוהי: ומחזיק בפלך · מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז"ל כל ה הקללות האלו נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחר שהיה בדעתו לבוא עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רז"ל למה קללו באלו הקללו' ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זכאי זוכה לבניו הזכאין כלומר שמוסיף הקב"ה לבניו באלה החמשה דברי' בזכות אבותיהם ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שנאמ' והדרך על בניהם בכח שנ' גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנ' לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנ' ולמדת' אותם את בניכם בימים שנאמ' למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך אלו לרעה לדור חייב בעון אבותיהם הרשעים והביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד הנוי שנ' ושפח יי' את קדקד בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד חכם כי פירשו מחזיק בפלך טפש ונופל בחרב כנגד השני זה מאריך ימים וזה מקצר ימים וחסר לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו רשעים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש: ויואב ואבישי · אבישי היה עם יואב כשהרגו ונסכם עמו וכאילו הרגו גם כן: הרגו

אקומה ג' בקריאה וסי' אקומה וידברו בי · אקומה ואלכה ואקבצה · אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים: ידעת את י"ב פסוקים את ואת ואת את וסי' ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן · ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם · וישא את עיניו וירא את הנשים · אלה תולדת יעקב יוסף בן שבע · והוצאתם את שניהם אל

וַיָּבֹא אַבְנֵר אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹן וְאִתּוֹ עֶשְׂרִים אֲנָשִׁים וַיַּעַשׂ דָּוִד לְאַבְנֵר וְלַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִשְׁתֶּה: וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־דָּוִד אָקוּמָה וְאֵלֵכָה וְאֶקְבְּצָה אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְיִכְרְתוּ אִתְּךָ בְּרִית וּמָלַכְתָּ בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־אַבְנֵר וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם: וְהִנֵּה עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב בָּא מֵהַגְּדוּד וְשָׁלָל רָב עִמָּם הֵבִיאוּ וְאַבְנֵר אֵינֶנּוּ עִם־דָּוִד בְּחֶבְרוֹן כִּי שִׁלְּחוֹ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם: וְיוֹאָב וְכָל־הַצָּבָא אֲשֶׁר־אִתּוֹ בָּאוּ וַיַּגִּדוּ לְיוֹאָב לֵאמֹר בָּא־אַבְנֵר בֶּן־נֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁלְּחֵהוּ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם: וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָה הִנֵּה־בָא אַבְנֵר אֵלֶיךָ לָמָּה־זֶּה שִׁלַּחְתּוֹ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ: יָדַעְתָּ אֶת־אַבְנֵר בֶּן נֵר כִּי לְפַתֹּתְךָ בָּא וְלָדַעַת אֶת־מוֹצָאֲךָ וְאֶת־מבואך וְלָדַעַת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: וַיֵּצֵא יוֹאָב מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסִּרָה וְדָוִד לֹא יָדָע: וַיָּשָׁב אַבְנֵר חֶבְרוֹן וַיַּטֵּהוּ יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל אָחִיו: וַיִּשְׁמַע דָּוִד מֵאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי מֵעִם יְהוָה עַד־עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן־נֵר: יָחֻלוּ עַל־רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב וַחֲסַר־לָחֶם: וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו

וַאֲתָא אַבְנֵר לְוָת דָּוִד לְחֶבְרוֹן וְעִמֵּיהּ עַסְרִין גַּבְרַיָּא וַעֲבַד דָּוִד לְאַבְנֵר וּלְגַבְרַיָּא דְעִמֵּיהּ מִשְׁתְּיָא: וַאֲמַר אַבְנֵר לְדָוִד אֵיקוּם וְאֵיזֵל וְאֶכְנוֹשׁ לְוָת רִבּוֹנִי מַלְכָּא יָת כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִגְזְרוּן עִמָּךְ קְיָם וְתִמְלוֹךְ כְּכָל דִּרְעֲוָא נַפְשָׁךְ וְשַׁלַּח דָּוִד יָת אַבְנֵר וַאֲזַל בִּשְׁלָם: וְהָא עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב אֲתָא מִמַּשְׁרִיתָא וַעֲדָאָה סַגִּיאָה עִמְּהוֹן אַיְתִיאוּ וְאַבְנֵר לֵיתוֹהִי עִם דָּוִד בְּחֶבְרוֹן אֲרֵי שַׁלְּחֵיהּ וַאֲזַל בִּשְׁלָם: וְיוֹאָב וְכָל חֵילָא דְעִמֵּיהּ אֲתוֹ וְחַוִּיאוּ לְיוֹאָב לְמֵימַר אֲתָא אַבְנֵר בַּר נֵר לְוָת מַלְכָּא וְשַׁלְּחֵיהּ וַאֲזַל בִּשְׁלָם: וַאֲתָא יוֹאָב לְוָת מַלְכָּא וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא הָא אֲתָא אַבְנֵר לְוָתָךְ לְמָה דְנַן שַׁלַּחְתֵּיהּ וַאֲזַל מֵיזָל: יְדַעְתָּא יָת אַבְנֵר בַּר נֵר אֲרֵי לְאַטְעָיוּתָךְ אֲתָא וּלְמִידַע יָת מִיפְּקָךְ וְיָת מֵיעֲלָךְ וּלְמִידַע יָת כָּל דְּאַתְּ עָבֵיד: וּנְפַק יוֹאָב מִן קֳדָם דָּוִד וְשַׁלַּח אִזְגַּדִּין בָּתַר אַבְנֵר וְאָתִיבוּ יָתֵיהּ מִגּוּבָא דְסִירָת וְדָוִד לָא יְדַע: וְתָב אַבְנֵר לְחֶבְרוֹן וְאַפְנְיֵיהּ יוֹאָב לְגוֹ תַרְעָא לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ בְּשֵׁילְיָא וּמְחָהִי תַּמָּן בִּסְטַר יַרְכֵּיהּ וּמִית בִּדְמָא דַעֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי: וּשְׁמַע דָּוִד מִבָּתַר כֵּן וַאֲמַר זַכַּאי אֲנָא וּמַלְכוּתִי מִן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא מִדְּמָא דְאַבְנֵר בַּר נֵר: יְחוּלוּן עַל רֵישׁ דְּיוֹאָב וְעַל כָּל בֵּית אֲבוּהִי וְלָא יִפְסוֹק מִבֵּית יוֹאָב דָּאִיב וּסְגִיר וּמִתְקִיף בְּאַגַר וּמִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא וַחֲסִיר מְזוֹן: וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי

שער העיר · ויראו אתו העם ויהללו את · ידעת את אבנר בן נר כי לפתותך · ומלך ארם דמלכים · ויבנו את במות הבעל · וישב ישמעאל · ושברתי את זרועותיו · וכי יעשה הנשיא נדבה: ולדעת ה' בקריא' וסי' ידעת את אבנר בן נר ב' בפסוק · כי שמך נקרא · וחברו · ולדעת רשע כסל:

רשי

מהגדוד · פשטו בגדוד לשלול על ש האויב: מבור הסירה · שם המקום ורבותינו אמרו בור וסירה ג גרמו לו לאבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד בצפחת המים אשר לקח מראשותיו של שאול וגם על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסירי' נאחז בו וקרעו: אל תוך השער · לפני סנהדרין להשפט על דם עשאל אחיו: בשלי · בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להורגו ודרש המקרא ויטהו יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו: יחולו · יבואו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אנכי ו וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דמי הנזכרים במקרא שלפניו: ומחזיק בפלך · נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים: הרגו

רלבג

והנה המית יואב את אבנר במרמה כי ה הביאו תוך השער ל לדבר אתו בשלוה ו ובבטחון והכהו אל החומש להנקם מ ממיתת עשאל אחיו: והנה היה רע מאד בעיני דוד מה שעשה יואב ולזה קללו בזאת הקללה הנפלא' והוא שלא יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך מצד חולי ה הרגלים וחולשת הגוף כי אלו האנשי' חשובים הם כמת כי אין פעולותיהם הטבעיות המסודרות מהנפש אשר תשימם חיים באופן ראוי ולזה המשיל המצורע למת באמרו אל נא תהי כמת וכן חסר לחם הוא חשוב כמת כי אין לו מה שיחיה הוא עצמו · והנה

הרגו לאבנר · כמו את אבנר ודומה לו עשקה לירבבי עשקה אותי וכן רפא כא לה רפא אותה וכמוהו שלח לשריו לבן חיל לעובדיה וגו' ללמד בערי יהודה ופתרונו שלח את שריו את בן חיל: הכמות נבל · הכמות רשע בחרב: ידיך לא אסורות היו ואיך כפל גבור כמותך לפני בני עולה: להברות · לשון סעודה: ואנכי היום רך · ואנא יומא דין הדיוט ומרבי ל למלכא: היו בן שאול · היו לבן שאול כמו למועד אשר שמואל אשר לשמואל:
ויברחו

הרגו לאבנר · כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת: במלחמה · כלומר הוא הרג עשהאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזהו שאמר דוד וישם דמי מלחמה בשלום: ויאמר דוד · אף על פי שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא ברין הרגו: הולך אחרי המטה · כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואף על פי שאמרו כי המלך איננו יוצא אחר המת ואפי' מת לו מת איננו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד ל להוציא מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמר בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר: אל קבר · כמו על קבר וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר: הכמות נבל · בחרב כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו אל מכהו: ידיך לא אסורות · היאך לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו איך לא ברחת מפניהם כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה ואף על פי שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר"ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות: להברות את דוד לחם · רבו' ז"ל אמרו כתיב להכרות בכ"ף וקרינן להברות בב"ת בתחלה להכרותו ולבסוף ל להברותו וכן כתב ר' מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב אדוני אבי ז"ל ואנחנו לא מ מצאנוהו בשו' ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרי' ולא במסורת ופירוש להברות להאכיל אפי' אכילה מועטת ולא רצה כי הבריה היא האכילה המועטת וכן ואברה מידה: רך ומשוח מלך · רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה תחלת מלכותו על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני בלבלו לי מלכותי וזכר צרויה אמם ולא זכר אביה' כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוש עלי ולא עשו ובשאר מ מקומו' שזוכר אמם ואומר יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי ל למלכא כלומ' עד היום לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היום נמשחתי למלך ורבו' ז"ל פירשו רך לשון מלוכה כאמר לא רכה ולא בר רכה את ואמר מנא תימרא דהאי רכה לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך: היו בן שאול · כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגו' או שרי שזכר עומר במקום שנים כאילו אמר שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו וכן כהייתי וכאליתי ור"ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושריו היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבואם תוך הבית ובחדר משכבו וחשבו שבאו לדבר עמו כנכנסו ומה שאמר ויברחו הבארותי' לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד לביתו ולא נשמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטים לזה הפי' שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי' שפירש מנחם המיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה השרים הרגו בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהיה לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתימה והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת למצוא חן בעיני דוד ולסוף לכחלתם בארות וכשבאו לבית איש בשת התנכרו ועשו עצמ' כלוקחי חטים וכת' כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים ממנו: כי גם

אחיהם ד' בקריא' וסי' נמסר בספר שפטים סימן ט' : יסיף י"ד חס' ו"ו וסי' ארבעים יכנו ב' בו · כה יעשה יי' ליהונתן · לאויבי דוד · כה יעשה אלהים לאבנר · וישבע דוד לאמר · קינת אבנר · והבאתו אלי ולא יסיף לגעת בך · הלעולמים יזנח יי' · יסיף לך לשון רמיה · וטהר ידים יסיף אמץ · ומתק שפתים · לב חכם ישכיל · כי

הרגו לאבנר על אשר המית את־עשהאל אחיהם בגבעון במלחמה: ד'
ויאמר דוד אל־יואב ואל־כל־העם אשר־אתו קרעו בגדיכם וחגרו שקים וספדו לפני אבנר והמלך דוד הלך אחרי המטה:
ויקברו את־אבנר בחברון וישא המלך את־קולו ויבך אל־קבר אבנר ויבכו כל־העם: כל לשון בכיה על כמ"ג
ויקנן המלך אל־אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר: ג' · ב"א · ל'
ידך לא־אסרות ורגליך לא־לנחשתים הגשו כנפול לפני בני־עולה נפלת ויספו כל־העם לבכות עליו: ל · ל · ל
ויבא כל־העם להברות את־דוד לחם בעוד היום ב'
וישבע דוד לאמר כה יעשה־לי אלהים וכה יסיף כי אם־לפני בוא־השמש אטעם־לחם או כל־מאומה: ל · ל"א · י"ד חס' ו"ו
וכל־העם הכירו וייטב בעיניהם ככל אשר עשה המלך בעיני כל־העם טוב:
וידעו כל־העם וכל־ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את־אבנר בן־נר: ל"ו
ויאמר המלך אל־עבדיו הלוא תדעו כי־שר וגדול נפל היום הזה בישראל: ל
ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני ישלם יהוה לעשה הרעה כרעתו: ל · ח' · ט' ר"פ · ל
ד וישמע בן־שאול כי מת אבנר בחברון וירפו ידיו וכל־ישראל נבהלו: ל
ושני אנשים שרי־גדודים היו בן־שאול שם האחד בענה ושם השני רכב בני רמון הבארתי מבני בנימן

קטלו לאבנר על דקטל ית עשהאל אחוהון בגבעון בקרבא: ואמר דוד ליואב ולכל עמא דעמיה בזעו לבושכון ואסרו סקין וספדו קדם אבנר ומלכא דוד אזיל בתר ערסא: וקברו ית אבנר בחברון וארים מלכא ית קליה ובכא על קברא דאבנר ובכו כל עמא: ואלא מלכא על אבנר ואמר הכמימת רשיען ימות אבנר: ידך לא אסירן ורגלך לא לזקין דינחש איתקרבו כמפל קדם גברי רשיעין נפלתא ואוסיפו כל עמא למבכי עלוהי: ואתא כל עמא לאוברא ית דוד לחמא עד דיומא קיים וקיים דוד למימר כדין יעביד לי יי' וכדין יוסיף אילהן קדם מיעל שמשא אטעום לחמא או כל מדעם: וכל עמא אשתמודעו ושפר בעיניהון ככל דעבד מלכא בעיני כל עמא טב: וידעו כל עמא וכל ישראל ביומא ההוא ארי לא הות בעצת מלכא למקטל ית אבנר בר נר: ואמר מלכא לעבדוהי הלא תדעון ארי רב ושליט נפל יומא הדין בישראל: ואנא יומא דין הדיוט ומרבי למלכא וגבריא האילין בני צרויה קשן מיני ישלם יי' לעבדי בישתא כבישתיה: ושמע בר שאול ארי מית אבנר בחברון ואיתרשלא ידוהי וכל ישראל אתבהילו: ותרין גברין רבני רישי משרין הוו עם בר שאול שום חד בענה ושום תנינא רכב בני רמון דמבארות מבני בנימן א

יסיף על חטאתו · הן יסיף רעים רבים :

רלבג

והנה בכה דוד בכי גדול וקונן אל אבנר ולא טעם לחם כל ה היום ההוא לשתי ס סבו' האחת לפי שהיה קשה בעיניו מאד ה הריגת אבנר שהיה שר וגדול בישראל עם היותו בברית עמו והסבה השנית כדי שיכירו ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר כי היה זה ממה שירחיקם מאד להמליכו עליהם ר"ל בראותם כי המית שר וגדול כמהו ·

כי גם בארות תחשב על בנימן. כמו אל בנימן וכן ותתפלל על י״ כמו אל י״ על שפך הסופר כמו אל ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימן אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני אדם כי אינה לבנימן הודיע כי גם היא תחשב לבנימן וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה שהיה משבט שאול יבאו לו מכלים ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבושת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבשת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש: כחם היום. בלע״ז: את משכב הצהרים. ת״י שנת מלכיא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים: ויבאו הבית. נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר: והרגהו. והוא לא הרגו אלא כיון שבוא לאחד מהנערי׳ להרגו כאילו הוא הרגו. ומה שאמר ואוחזה בו אפשר שדוד אחז בו והנער הכהו: אשר לתתי לו בשורה. אשר חשב שאתן לו שכר בשורה ות״י דהוה מדמי למיתן ליה מתנא בבשורתיה: ויתלו על הברכה. כדי שיראום בני אדם וידעו כי דוד ביושר לבבו נקם נקמת בית שאול ואף על פי שהיו אויביו: ויבואו כל שבטי ישרא׳. מכל שבטי ישראל באו אליו ואפי׳ משבט בנימן כי לא היה להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים ושתי חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: הננו עצמך ובשרך אנחנו. אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך כי כלנו בני ישרא׳ אחים אנחנו: אתה

החשב ג׳ בקריא׳ וס׳ לכנעני תחשב. כי גם בארות. צדקה תחשב לו: שמעת ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא וס׳ בבוא שמעת שאול ויהונתן. מי האמין לשמעתנו. ושמעות יבהלוהו ממזרח: כחם ד׳ בקריא׳ וס׳ נמסר בריש סדר וירא: והנה ג׳ בקריאה וס׳ והנה באו תוך הבית׳ והנה אמרות הסיתוך. והנה בשבר תלכנה: חברונה

כי גם בארת תחשב על בנימן:
ויברחו הבארתים גתימה ויהיו שם
גרים עד היום הזה:
וליהונתן בן שאול בן נכה רגלים
בן חמש שנים היה בבא שמעת
שאול ויהונתן מיזרעאל ותשאהו
אמנתו ותנס ויהי בחפזה לנוס ויפל
ויפסח ושמו מפיבשת: וילכו בני
רמון הבארתי רכב ובענה ויבאו
כחם היום אל בית איש בשת והוא
שכב את משכב הצהרים: והנה
באו עד תוך הבית לקחי חטים
ויכהו אל החמש ורכב ובענה אחיו
נמלטו: ויבאו הבית והוא שכב
על מטתו בחדר משכבו ויכהו
וימתהו ויסירו את ראשו ויקחו את
ראשו וילכו דרך הערבה כל הלילה
: ויבאו את ראש איש בשת אל
דוד חברון ויאמרו אל המלך הנה
ראש איש בשת בן שאול איבך
אשר בקש את נפשך ויתן יהוה
לאדני המלך נקמות היום הזה
משאול ומזרעו: ויען דוד את
רכב ואת בענה אחיו בני רמון
הבארתי ויאמר להם חי יהוה אשר
פדה את נפשי מכל צרה: כי
המגיד לי לאמר הנה מת שאול
והוא היה כמבשר בעיניו ואחזה
בו ואהרגהו בצקלג אשר לתתי לו
בשרה: אף כי אנשים רשעים
הרגו את איש צדיק בביתו על
משכבו ועתה הלוא אבקש את דמו
מידכם ובערתי אתכם מן הארץ:
ויצו דוד את הנערים ויהרגום
ויקצצו את ידיהם ואת רגליהם
ויתלו על הברכה בחברון ואת ראש
איש בשת לקחו ויקברו בקבר
אבנר בחברון:
ויבאו כל שבטי ישראל אל ה
דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו
עצמך ובשרך אנחנו:

ארי אף בארות מתחשבא על
דבית בנימן: וערקו אינש בארות
לגיתים והוו תמן דיירין עד יומא
הדין: וליהונתן בר
שאול ברא לקי בתרין ריגלוהי
בר חמש שנין הוה כד אתת
בסורת שאול ויהונתן מיזרעאל
ונטלתיה תורבנתיה ואפכת והות
באתבעיותה למערק ונפל וחגר
ושמיה מפיבושת: ואזלו בני
רמון דמבארות רכב ובענה ואתו
כמיחם יומא לבית איש בושת
והוא שכיב ית שנת מלכיא:
ואינון אתו עד גו ביתא כזבני חיטין
ומחוהי בסטר ירכיה ורכב ובענה
אחוהי אישתיזבו: ואתו לביתא
והוא שכיב על ערסיה באידרון
בית משכביה ומחוהי וקטלוהי
ואעדיאו ית רישיה ונסיבו ית
רישיה ואזלו באורח מישרא כל
ליליא: ואיתיאו ית ריש איש
בושת לות דוד לחברון ואמרו
למלכא הא ריש איש בושת בר
שאול בעיל דבבך דבעא למיקטלך
ועבד יי לריבוני מלכא פורענותא
יומא הדין משאול ומזרעיה:
ואתיב דוד ית רכב וית בענה
אחוהי בני רמון דמבארות ואמר
להון קיים הוא יי דיפרק ית נפשי
מכל עקא: ארי דחוי לי למימר
הא מית שאול והוא הוה כמבסר
בעיני נפשיה ואחדית ביה וקטלתי
בצקלג דהוה מדמי למיתן ליה
מתנא בסורתיה: אף ארי גברין
רשיעיא קטלו ית גבר זכאי בביתי
על שיוויה וכען הלא אתבע ית
דמיה מידכון ואפלי יתכון מן
ארעא: ופקיד דוד ית עולימיא
וקטלינון וקציצו ית ידיהון וית
ריגלהון וצלבו על בריכת בחברון
וית ריש איש בושת נסיבו וקברו
בקברא דאבנר בחברון:
ואתו כל שבטיא דישראל
לות דוד לחברון ואמרו למימר
הא אנא קריבך וביסרך אנחנא:

רשי

ויברחו הבארותים. כשמת שאול שעזבו בני ישראל הערים ש מסביבות פלשתי׳ כמו שאמור למעלה אז ב ברחו הבארותים: וליהונתן בן שאול. מוכה והולך איך נשבת מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו וזה הנשאר הרגוהו על משכבו ובנו של יהונתן נפל ויפסח: נכה רגלים. שבור רגלי׳ והנה באו עד תוך הבית עם תגרי׳ לוקחי׳ חטים: לתתי לו בשור׳. אשר דימה לש לשמחני למען תתי שכר בשורתו: אל

רלבג

והנה אחר זה קשרו שני שריגדודים אשר לבן שאול על איש בשת והרגוהו בביתו על ת משכבו בהיותו שוכב משכב הצהרי׳ ונכנסו עם אנשי׳ לוקחי חטים שבאו בתוך הבית ו ונשאו את ראשו לדוד למצוא חן בעיניו והוא נקם את נקמת איש בשת מהם וצוה ל להרגם ולקצץ ידיהם ורגליהם ותלו אותם על הברכה בחברון ויקבור את ראש איש בשת בקבר אבנר בחברון. והנה

והתחתיו ב׳ קריתי על אדוני

פ̃ בקריא׳ וס׳ נמסר ביהושע סימן ו׳ ויאמרו לאמר ג׳ דסמכי וס׳ נמסר בסדר בשלח

רשי

אל היבוסי· מצודת ציון נקראת יבוס ומזרעו של אבימלך היו והיו להם שני צלמים אחד עור ואחד פסח שנעשו על שם יצחק ויעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישם כשלכדו את ירושלם לא לכדו את המצודה כמה שנאמר את היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו יושבי יהודה הורישם ותניא אמר ר׳ יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין: ויאמר לדוד· מי שאמר: העורים והפסחי׳· הם הצלמים: כל מכה יבוסי ויגע בצנור· כל דיקטל יבוסאה וישרי למיכבש כרכא: ואת הפסחי׳· מכה גם את הפסחים ואת העורי׳ שנואי נפש וגו׳ על כן יאמרו וגו׳ על אשר אומרים העור והפסח בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא כו׳ לא יבא דוד עד הנה הרי זה מקר׳ קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי ב בראשונה יהיה לראש ולשר ודומה לזה לכן כל הורג קין ולא פירש מה יעשה לו אבל מ מעשתו הוא כמש ל לשון גערה ונזיפה: ויגע בצנור· לשון גובה המגדל כי שם היו נתונים הצלמי׳ ובימי דוד כבר עברו הדורו׳ שהוזכרו בשבועה:

רדק

אתה הייתה מוציא· הא כתובה בסוף מלת הייתה והיא נקראת עם מלת מוציא וכן ידעת שחר מקומו: והמבי· חסר אלף בכתוב וכן היורש אבי לך: ויבואו כל זקני ישראל· וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פירוש ויבואו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש בשת שתי שני׳ ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות א איש בשת חמש שנ׳ וכיון שכרת להם ברית שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע״פ שהיה כמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישרא׳ ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל בדבר יי׳ ביד שמוא׳ לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישרא׳ כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ותפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם: לפני יי׳. כבר פירש׳ כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פירוש לפני יי׳ שאמרו יי׳ יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים: בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים· ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשי׳ אפי׳ בפרט לפי שלא היתה שנה ש שלימה· ובדרש אין ששה חדשים יתירי מה אכון ר׳ יצחק בשם ר׳ יהודה חסירים היו משלשי׳ ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר רבי יודן חשבון המרובה בולע את הממועט אמר ר׳ יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותן חדשים לא עלו לו מן המניין· דבר אחר אותן חדשים

ג׳ מלין קדמיתא נסיב מן תניתא וסי׳ הייתה מוציא והמבי· ידעת שחר מקומו· ומתחתה לשבות האלה: היבסי ה׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וילך המלך ואנשיו· כל מכה יבסי ויגע בצנור· עלה הקם ליי׳ מזבח· וישלח ידו תמלאך· כי יעלה דוד להקים מזבח ליי׳ דד״ה: מצדה ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וישב דוד במצדה·

גַּם־אֶתְמוֹל גַּם־שִׁלְשׁוֹם בִּהְיוֹת שָׁאוּל
מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הָיִיתָה מוֹצִיא
וְהַמֵּבִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר יְהוָה לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד עַל־
יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹאוּ כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־הַמֶּלֶךְ חֶבְרוֹנָה וַיִּכְרֹת לָהֶם
הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּרִית בְּחֶבְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה
וַיִּמְשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃
בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
דָּוִד בְּמָלְכוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה מָלָךְ׃
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים
וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ
שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה׃ וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו
יְרוּשָׁלַםִ אֶל־הַיְבֻסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־תָבוֹא הֵנָּה
כִּי אִם־הֱסִירְךָ הַעִוְרִים וְהַפִּסְחִים
לֵאמֹר לֹא־יָבוֹא דָוִד הֵנָּה׃ וַיִּלְכֹּד דָּוִד
אֵת מְצֻדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד׃ וַיֹּאמֶר
דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא כָּל־מַכֵּה יְבֻסִי וְיִגַּע
בַּצִּנּוֹר וְאֶת־הַפִּסְחִים וְאֶת־הַעִוְרִים

אַף מֵאִתְמָלֵי אַף מִדְּקָמוֹהִי כַּד הֲוָה
שָׁאוּל מַלְכָּא עֲלָנָא אַתְּ הֲוֵיתָא
נָפִיק וְעָלֵיל בְּרֵישׁ יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר יְיָ
לָךְ אַתְּ תְּפַרְנֵס יַת עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל
וְאַתְּ תְּהֵוֵי לְמַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃
וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת מַלְכָּא
בְּחֶבְרוֹן וּגְזַר לְהוֹן מַלְכָּא דָוִד קְיָם
בְּחֶבְרוֹן קֳדָם יְיָ וּמְשַׁחוּ יַת דָּוִד
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃
בַּר תְּלָתִין שְׁנִין דָּוִד כַּד
מְלַךְ אַרְבְּעִין שְׁנִין מְלַךְ׃
בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ עַל דְּבֵית יְהוּדָה
שְׁבַע שְׁנִין וְשִׁיתָּא יַרְחִין וּבִירוּשְׁלֵם
מְלַךְ תְּלָתִין וּתְלָת שְׁנִין עַל כָּל
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ וַאֲזַל מַלְכָּא
וְגַבְרוֹהִי לִירוּשְׁלֵם לְוַת יְבוּסָאָה
יָתְבֵי אַרְעָא וַאֲמָרוּ לְדָוִד לְמֵימַר
לָא תֵעוּל הַלְכָּא אֱלָהֵן בְּאַעְדָיוּתָךְ
חַטָּאַיָּא וְחַיָּבַיָּא דְּאָמְרִין לָא יֵעוּל
דָּוִד הַלְכָּא׃ וַאֲחַד דָּוִד יַת
חַקְרָא דְצִיּוֹן הִיא קַרְתָּא דְדָוִד׃
וַאֲמַר דָּוִד בְּיוֹמָא הַהוּא כָּל
דְּקָטֵל יְבוּסָאָה וְיִשְׁרֵי לְמִכְבַּשׁ
כְּרַכָּא וְיַת חַטָּאַיָּא וְיַת חַיָּבַיָּא

העורים בל כתייא פתח וכל יהודיית קמץ

וילכד דוד את מצודת ציון· וחברו דדה· סלעי ומצודתי דשמואל:

רלבג

והנה אחר זה נתקבצו כל שבטי ישראל אל דוד בחברון ויכרות להם המלך דוד ברית בחברון כי שם היתה במה לזבוח שם זבחים כמו שנתבאר בדברי אבשלום· וימשחו את דוד למלך על כל ישראל ואז נעתק דוד מחברון ללכת ירושלם · והנה היה היבוסי יושב בירושלם ולא יכול דוד להוציאם משם בעבור שבועת אברהם לאבימלך שהיתה כתובה בצלמים אשר שם שהם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגלים ולא יהלכו ואפשר שהיו הצלמים ההם בצורת עור ופסח העור להורות על ברית יצחק שבסוף ימיו כהו עיניו מראות והפסח בעבור יעקב שהיה צולע על ירכו ועשו זה להורות שכבר נשלם להם זה הברית עם האבות בכללם ולזאת הסבה אמר היבוסי לדוד לא תבא הנה אם לא הסירות תחלה העורים והפסחים שבהם זכירת זה הברית כאילו יאמר לא יבא דוד הנה כי לא יוכל להסיר אלו הצלמים שבהם זכירת זה הברית · וילכד דוד מהיבוסי את מצודת ציון הא עיר דוד ואמ׳ דוד ביום ההוא כל מי שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שנשפכים ממנו המים וישחית עם השחתתו את הצנור הפסחים והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלבוא אל הבית יהיה לו גמול כך וכך ולא פורש על כן היו אומרים יש שם עור ופסח הנה באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר השחתתו בזה האופן מזולת הסרת הברית אשר כרתו האבות כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור ובהשחתתו ישחיתו הצלמים האלו ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא אפשר שהוא שם מקום אחד או אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו הצלמים עשויים באופן מהתחבולה שיניעו מקלות של ברזל רבי המשקל תנועה חזקה בדרך שלא יוכל אדם לעבור שם כדי שלא יכו אותן הצלמים באותן המקלות וכבר שמענו שכבר נעשו צלמים כאלה בקצת המקומות והנה המצאת כמו זאת התחבולה אין בה מהקושי למי שיבין בחכמת המשקולות ובהנעה במים וברוח ובכסף חי ואין הנה מקום החקירה לבאר איך יתכן זה והנה עשו אותן הצלמים בדמות עורים ופסחים לפי שמדרך העורים והפסחים שיהיה להם מקל יהיו נשענים בו והנה ידמה שאצל הצנור היו אלו הצלמים והיו מוציאין המים מפיהם והיה נכנס מהמים בהם מה שהיה בו רושם מהנעת אלו המקלות ולזה היה צריך כל איש להשמר שלא יכנס שם ובהכו׳ האיש בצנור בדרך שלא ישפכו המים לאותן הצלמים יקל יותר להשחית אותן הצלמי׳:

ויסב

רדק

שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המניין: וילך המלך ואנשיו· ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו: כי אם הסירך העורים והפסחים· ת״י אלהן באעדיותך חטאיא וחייביא דאמרין לא יעול דוד הלכא· ומצאנו בדרש אמרו אנשי יבוס לאברה׳ כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם לא יהלכו שנאי נפש דוד לפי שסוכא תלשמוע ומעבוד ע״ז שנ׳ על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנ׳ ויעל יואב וגו׳ ואחר כן קנה דוד את עיר היבוסי לישרא׳ בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמ׳ ויתן דוד לארונה במקום וגו׳ ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדול הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנ׳ אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשוה ישראל כשכבשו את ירוש׳ כי עדיין היה נכר אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם ר׳ אברהם אע׳ פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמתך אפי׳ העורים והפסחי׳ הם ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה: ויאמר דוד· עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק ות״י וישרי למיכבש כרכא: ואת הפסחים ואת העורים· כלומ׳ ויבא גם כן הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים:

שנואי

שנואי נפש דוד · לפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה · ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש · ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלומר לא היו יכולים לכבשם אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה במגדל מה עשו הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ובקשו להורגו והיה גבור חיל הלחם כנגדם ובאו גבורי ישראל ועזרוהו · ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה וזהו שאמר דוד יהלמני צדיק חסד שמן ראש אל יניא ראשי מה עשה הקב״ה קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנא׳ ובאלהי אדלג שור: על כן יאמרו · כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצורת ציון לבזיון אותן העורי׳ והפסחי׳ ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד: מן המלוא וביתה · מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקו׳ היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה וממנו ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר: הלוך וגדול · שהיה מקור: ויי׳ אלהי צבאות עמו · טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החיילות בכל אשר יצא כי יי׳ עמו שהוא אדון צבאו׳ מעלה וצבאות מטה: וחרשי אבן קיר · לבנות קיר ות״י ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין וארדיכלין דאומנין בבניין כותלין: וכי נשא · תבניין כיעל הגדום הקב״ה נשא מלכותו כיון שמלך צור שלח לו כל זה ידע כי מיי׳ היתה לו זה בעבור עמו ישר׳ להיו׳ להם רועה טוב: ויקח דוד עוד פלגשים ונשים · אמרו רבו׳ ז״ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בירושלמי שאמרו שם אחו היא אשה ואיזו היא פלגש ר׳ מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה אע״פ כן סוגיית התלמוד כר׳ מאיר וקבלו רז״ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה וסמכו זה אחר הקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י״ב ועוד כהנה והם י״ח ואת הבריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון היא והנה מצאנו לו שש נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומצאנו בברחו מפני אבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלם היתה בת שבע: הילודים · תואר בשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשים: שמוע · הוא שמעה הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים · ואלישוע הוא אלישמע הנזכר שם ונזכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נגה שלא נזכר הנה ואפשר כי שנים אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל בני דוד לפיכך זכרם כלם: לבקש את דוד · להלחם עמו ואז עשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שנאמר ויעלו כל פלשתים: וירד אל המצודה · מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלם וכשבא דוד מירושלם אל המצודה היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים והם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתים ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה ממקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר ישעיה כי בהר פרצים יקום יי׳ ועל מלחמה זו אמר · ושם במצודה שאל ביי׳ ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם: פרץ יי׳ את אויבי לפני כפרץ מים · כלומר מיי׳ היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ות״י תבר יי׳ ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין הגדר: בעל פרצים · ת״י מישר פרצים וכן תרגם בעל גד מישר גד: ויסאם

וביתה ב׳ קמץ ופנימית · ומלוא : ופלשתים ח׳ וסי׳ נמסר בהאי סיפרא בחלק א׳ סימן י״ז : פרצים ה׳ וסי׳ ויבא דוד בבעל פרצים ויכם ב׳ בפסוק · כי כהר פרצים יקום · ויעלו בבעל פרצים ב׳ בפסוק דד״ה · וא׳ ופרצים תצאנה דעמוס :

סמ׳ · ל׳ — שְׂנֻאֵו נֶפֶשׁ דָּוִד עַל־כֵּן יֹאמְרוּ עִוֵּר
וּפִסֵּחַ לֹא יָבוֹא אֶל־הַבָּיִת׃ וַיֵּשֶׁב
ד׳ חס׳ — דָּוִד בַּמְּצֻדָה וַיִּקְרָא־לָהּ עִיר דָּוִד וַיִּבֶן
ב׳ — דָּוִד סָבִיב מִן־הַמִּלּוֹא וָבָיְתָה׃
ח׳ · י״ב כלים׳ — וַיֵּלֶךְ דָּוִד הָלוֹךְ וְגָדוֹל וַיהוָה אֱלֹהֵי
צְבָאוֹת עִמּוֹ׃
וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צֹר מַלְאָכִים אֶל־
דָּוִד וַעֲצֵי אֲרָזִים וְחָרָשֵׁי עֵץ וְחָרָשֵׁי
אֶבֶן קִיר וַיִּבְנוּ־בַיִת לְדָוִד׃ וַיֵּדַע
ל׳ — דָּוִד כִּי־הֱכִינוֹ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
ל׳ — וְכִי נִשֵּׂא מַמְלַכְתּוֹ בַּעֲבוּר עַמּוֹ
ד׳ — יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּקַּח דָּוִד
עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים מִירוּשָׁלַ͏ִם אַחֲרֵי
בֹּאוֹ מֵחֶבְרוֹן וַיִּוָּלְדוּ עוֹד לְדָוִד בָּנִים
ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ — וּבָנוֹת׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַיִּלֹּדִים לוֹ
ל׳ — בִּירוּשָׁלָ͏ִם שַׁמּוּעַ וְשׁוֹבָב וְנָתָן
ב׳ ומ׳ל — וּשְׁלֹמֹה׃ וְיִבְחָר וֶאֱלִישׁוּעַ וְנֶפֶג
וְיָפִיעַ׃ וֶאֱלִישָׁמָע וְאֶלְיָדָע וֶאֱלִיפָלֶט׃
וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים
כִּי־מָשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
ב׳ — וַיַּעֲלוּ כָל־פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד
ל׳ — וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־הַמְּצוּדָה׃
וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃
וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה
ל׳ · ב — אֶל־פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיָדִי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד
ח׳ — עֲלֵה כִּי־נָתֹן אֶתֵּן אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים
ח׳ — בְּיָדֶךָ׃ וַיָּבֹא דָוִד בְּבַעַל־פְּרָצִים
וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִד וַיֹּאמֶר פָּרַץ יְהוָה אֶת־
ו׳ — אֹיְבַי לְפָנַי כְּפֶרֶץ מָיִם עַל־כֵּן קָרָא
ה׳ — שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃
וַיַּעַזְבוּ־שָׁם אֶת־עֲצַבֵּיהֶם

רחיקא נפשא דדוד על כן יימרון חטאיא וחיביא לא יעלון לביתא: ויתיב דוד בתקרא וקרא לה קרתא דדוד ובנא דוד סחור סחור מן מלייתא ולגיו: ואזל דוד אזיל וסגי ומימרא דיי׳ אלהא צבאות בסעדיה: ושלח חירם מלכא דצור אזגדין לות דוד ואעי ארזין ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבני וארדיכלין דאומנין בבינין כותלין ובנו ביתא לדוד: וידע דוד ארי אתקניה יי׳ למהוי מלכא על ישראל וארי מנטלא מלכותיה בדיל עמיה ישראל: ונסיב דוד עוד לחינן ונשין מירושלם בתר דאתא מחברון ואתילידו עוד לדוד בנין ובנן: ואילין שמהת דאתילידו ליה בירושלם שמוע ושובב ונתן ושלמה: ויבחר ואלישוע ונפג ויפיע: ואלישמע ואלידע ואליפלט: ושמעו פלשתאי ארי משחו ית דוד למהוי מלכא על ישראל וסליקו כל פלשתאי למבעי ית דוד ושמע דוד ונחת לחקרא: ופלשתאי אתו ואתרטישו במישר גיבריא: ושאיל דוד במימרא דיי׳ למימר האיסק על פלשתאי התמסרינון בידי ואמר יי׳ לדוד סק ארי ממסר אמסר ית פלשתאי בידך: ואתא דוד במישר פרצים ומחנון תמן דוד ואמר תבר יי׳ ית בעלי דבבי קדמי כתיבור מאן דחסף דמלי מיין על כן קרא שמיה דאתרא ההוא מישר פרצים: ושבקו תמן ית טעותהון:

רשי

מן המלוא וביתה · היקף חומה נמוכה ומלאין אותה עפר וגבוה התל כאמצעו ומשפעו והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב ל למצודה: וידע דוד · בראותו כל מעשיו מצליחין ומלכי ה האומות שולחין לו מנחה: ויטשו · ויתפשטו: בעל פרצים · מישור פרצים: כפרץ מים · כמים הפורצים גדודי ה הספה: ויסאם

רלבג

וישב דוד במצודה שלכד ואחשב שזכרו שסביבה לחזק העיר ההיא ומלאו החפירה המים כמו שעושין האנשים היום לחזק העיירות שלא יכנסו האנשים בקלות ולזה נקרא המקום ההוא מלוא · והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר״ל שבנה חומה לפני׳ מהמלוא מקפת בכל הבנינים אשר בעיר ההיא כמנהג · וזכר כי מפני שידע דוד כי הכינו יי׳ למלך על כל ישראל וכי נשא הש״י ממלכתו בעבור עמו ישראל ר״ל מאהבתו אותם הנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד בנים ובנות ואחשוב שעשה זה כדי שיהיה בהם אחד יהיה ראוי למלוך על זה העם הקדוש ויהיה נאהב לש״י · והנה זכר שכבר כאספו פלשתים לבקש דוד ושאל דוד את פני יי׳ ונלחם בהם והכניעם וקרא שם המקום אשר הכם בו בעל פרצי׳ כדי להזכיר הנס וזכר שכבר עזבו שם עצביהם ושרפום דוד ואנשיו שלא יהנו האנשים בהם כמו שצותה התורה · עוד

רשי

וישאם דוד · ואוקידינון דוד וגברוהי: עמק רפאי'. אצל ירושלם הוא בספר יהושע: ממול בכאים. מקביל אילניא: את קול צעדה בראשי הבכאים. הם מלאכים הצועדים בראשי האילנות אשר אני שולח לעזרתך: אז תחרץ. תריס קול מלחמה ואבחת חרב גלפי"ר בלע"ז וכן לא יחרץ כלב לשונו: ויסף עוד דוד לאסוף את כל בחור בישראל שלשי' אף. לפי שאספו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף: מבעלי יהודה. היא קרית יערים כמו שנאמר ביהושע ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים וכן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערי' ובעל לשון מישור: ויקם וילך דוד מבעלי יהוד' שאספו שם להעלות משם את הארון וגו': אשר נקרא שם שם. אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם יי' צבאות עליו: אל עגלה חדשה. טעה בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ולפי שאמר זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי נענש לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכ' כשהביאו מבית עובד הביאו בכתף שנאמר בדברי הימים ויאמ' להם אתם ראשי האבות אשר ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט: עם ארון האלהים. הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים: בכל

רדק

וישאם דוד · וישרפם וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כמעט ישאני עושני ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה והקשו הפסוקים ואמרו כתי' וישאם דוד מלמד שבטלן לעצמו וכתי' וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם פלשתים ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"ז אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"ז הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כי כיון שבטלה גוי מותרת בהנאה: לעלות. בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים: לא תעלה. פי' לא תעלה עליהם מעתה כי לא הגיע עדיין עת הישוע' אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם: ממול בכאים. ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראים בדברי רז"ל תותים וכמוהו עוברי בעמק הבכא: בשמעך. כתוב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד: את קול צעדה בראשי הבכאי'. השמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכי' בראשי האילנות כאילו מלאכים יצאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדבר ברק הלא יי' יצא לפניך וכן אמ' הנה כי אז יצא יי' לפניך: אז תחרץ. תנוע ותתחזק על פלשתי כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי' צעדה ענין הליכה כמו מטיבי צעד ות"י כשמעך כמישמעך ית קל זוחתא בריש אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דיי' לאצלחא קדמך. ובדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעי' אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצי' ימיו ולמה נתן להם סימן מראשי הבכאים ולא מאחריהם אמר ר' ברכיה מפני שכלו מלא חבים הבכא הזה לומר לך שכל זמן שישראל שרויים בצרה כאילו צרה לפניו שנא' עמו אנכי בצרה: מגבע עד באך גזר · ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא: ויוסף עוד דוד · כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויוחר מן המועד שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספת שרשו יסף כלומ' הוסיף לקבץ עוד וכתי' והוסיף עוד ופי' עוד כי היו עמו רבים מישראל כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים: מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ונזכר בעלתה בדברי הימים ואחד הוא ונקראת ג"כ קרית יערים כמו שאומר בספר יהושע בעלה היא קרית יערים ובקרית יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ובאמרו מבעלי יהודה במ"ם והיה לו לומר אל בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארו' וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ"ם במקום למ"ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ"ם מורה הריחוק והלמ"ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלו' משם את ארון האלהים: אשר נקרא שם. ואח"כ פירש שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שנזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל וטעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון: נוהגים את העגלה חדשה. פירו' היו נוהגים את הבקר שהיו מושכים העגלה: עם ארון האלהים. דבק הוא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר בעוזא ואחיו נוהגים פיר' היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי"מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים. וי"מ וישאוהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים וזהו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז: בכל

וישאהו ד' בקריא' וסימ' וישאוהו במוט בשנים ומן הרמנים · וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה · וחברו דבתריה · וישאהו על הססים דאמציהו דד"ה:

וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו:
וַיֹּסִפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים: וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל בְּכָאִים: וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים: וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים מִגֶּבַע עַד־בֹּאֲךָ גָזֶר:
וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף: וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו: וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה: וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן:

וְאוֹקֵידִינוּן דָּוִד וְגַבְרוֹהִי:
וְאוֹסִיפוּ עוֹד פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִסַּק וְאִתְרְטִישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּיבָּרַיָּא: וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ וַאֲמַר לָא תִסַּק אִסְתְּחַר לַאֲחוֹרֵיהוֹן וְתֵיתֵי לְהוֹן מִקְבֵיל אִילָנַיָּא: וִיהֵי כְּמִשְׁמְעָךְ יַת קַל צְוָוחְתָא בְּרֵישֵׁי אִילָנַיָּא בְּכֵן תִּתַּקַף אֲרֵי בְּכֵן נְפַק מַלְאֲכָא דַיְיָ לְאַצְלָחָא קֳדָמָךְ לְמִקְטַל בְּמַשְׁרִית פְּלִשְׁתָּאֵי: וַעֲבַד דָּוִד כֵּן כְּמָא דִי פַּקְדֵיהּ יְיָ וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי מִגֶּבַע עַד מַעֲלָנָא דְגָזֶר:
וְאוֹסִיף עוֹד דָּוִד יַת כָּל בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין: וְקָם וַאֲזַל דָּוִד וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ מִקִּירְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה לְאַסָּקָא מִתַּמָּן יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ דְאִתְקְרֵי שְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָּא עֲלוֹהִי: וְאַתִּיתוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגָלַת חַדְתָּא וּנְטָלוּהִי מִבֵּית אֲבִינָדָב דִּי בְּגִבְעֲתָא וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב מְדַבְּרִין יַת עֲגָלְתָּא חַדְתָּא: וּנְטָלוּהִי מִבֵּית אֲבִינָדָב דִּי בְּגִבְעֲתָא עִם אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאַחְיוֹ אָזִיל קֳדָם אֲרוֹנָא:

רלבג

עוד זכר שאחר זה הוסיפו עוד פלשתים לעלות להלחם עם דוד ושאל דוד את פי יי' אם יעלה עליהם להלחם בהם ובאהו המענ' שלא יעלה עליהם אם לא בתחבולה באופן שלא ירגישו בבאו ולזה אמר שיסוב אל אחריהם בדרך שיבא להם ממול בבאים הם מוריי"ש בלע"ז והם אילנות רבי הענפים והעלים ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבאם וגם שם ימתין שיבא רוח יניע ראשי הבכאים בדרך שישמע בהם כמו קול צעדי המתנועעים כי זה יהיה סבה שיחשבו פלשתים בשמעם קול צעדי דוד שהוא קול תנועת ראשי הבכאים ולא יהיו נשמרים ממנו בכלל ולזה צוהו השם שיתנועע אז במהירות ויפול עליהם כי בזה האופן מן התחבולה ינצחם והנה לפי מה שאחשוב צוה זה הש"י לפי שנגלה לו כי היה ראוי שינצחו הפלשתים אז את דוד לפי המערכת לולי זאת התחבולה ואע"פ שהיה הש"י יכול לנצח על דרך המופת הפלשתי' הנה לא יעשה הש"י המופתים כי אם במקומו' ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות. עוד זכר שכבר התעורר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על עגלה חדשה ובזה שגגו כי כבר נזכר בתורה שאין ראוי לשאת את ארון האלהים כי אם בכתף אמר על בני קהת כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו גם שגג עוד עזא כי הוא לא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלהים גם ללויים לא הותר זה אבל ישאו במוטות ולזה פרץ השם פרץ בעזא כמו שנתבאר בספר דברי הימים קצת ביאור אמר כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' בנו וגו' והנה ירא דוד מפני זה להביא אליו ארון האלהים מצד יתרון קדושתו כי אולי לא יוכל להשמר מן השגגה בשמירתו בקדושה וכאשר נתבאר לו שברך יי' את בית עובד אדום הגתי בעבור ארון האלהים שישב בביתו שלשה חדשים אז הביא דוד את ארון האלהים אל עיר דוד על יד הלויים כמשפט: והנה

בכל עצי ברושים· אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים· וי"ו ובכינורות נוספת ורבות כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים אחרים לבד הנזכרים: ובמנענעים· הוא כלי כינון יניע אדם גופו בנגעו בו או הוא אשר בו יתרות ינועו בעת הנגון וי"ת וברביעין והם לוחות דקות ינגנו בהם ובדברי רבותי' זכרונם לברכה רביעית של אליית פי' לוחות של מקוננות כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו: ובצלצלים· כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול: גרן נכון· ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עזא מן יראו עיניו כידו ורבותינו ז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלומ' עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ יי' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לויים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שעשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות: וישלח עוזה· פי' וישלח ידו: כי שמטו הבקר· שמטו פועל עומד כאילו כשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שיהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים היה ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פי' שמטוהו והורידו ותרגו' ונדחה ידו ואתמריג ידיה ואע"פ שבא הארון משדה פלשתים בזה ה העניין ולא שמטו הבקר פלשתי' לא היו יודעי' מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוטב אשר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעי' משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב"ה קדושת ה הארון בשני פנים בשמיטת ה הבקר ובמות עוזא והעניין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא מ מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר צוה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת את הארון בכתף להראו' כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה: על השל· על השגגה תרגו' שגגה שלו וכתי' על דאישתלי ובזה שגה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומה שאמר למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פירו' לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהיה שולח ידו בארון ולהסיעו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז"ל דרשו בו כי חטא עזה באחוז בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמו' בעצמו בלא נושא ואמרו על דבר זה נענש עזה אמר הקב"ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו' בספר יהושע: על עיר דוד· כמו אל עיר וכן ויתפלל על יי' ועיר דוד היא ציון: בית עובד אדום הגתי· לוי היה ומן השוערים היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערים ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועזיהו בכינורות וקראוהו גתי לפי שהתגורר בגת: ואת כל ביתו· בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבנים ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבו' ז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכתי' ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד הם ששים ושנים עם שמנה הבנים: נושאי ארון יי'· הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם: ששה צעדים ויזבח שור ומריא· ובדברי הימים כתוב ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית יי' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אלים כשהלכו נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם במשא הארון וחפץ בם כי לא נכשלו כמו שנכשל עזה וטעם ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עזה כשאחז בארון והכהו השם וכיון שראו זה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז"ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפים במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עזרם במשא בכתפים הארון ומה שאמר הנה שור ומריא ושם הוא אומר שבעה פרים ושבעה אלים והנה אומר ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אלים כנגד שבעה צעדי' בעבור השביעי הורידו הארון וזבחו וי"ת צעדים דרגין ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אלים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אלים ופיר' ומריא כתרגומו ופטים: מכרכר בכל עוז· מרקד בכל כחו וכוונתו וי"ת משבח: אפוד בד· חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מותר כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל והוא האפוד וכתי' אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלכים המעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה: מפוז

על עיר ד' וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל· והמטרתי על עיר אחת ב' בו· שבעים שבעים נחתך על עמך: ויטהו ג' וסי' וישהו יואב אל השער· ולא אבה דוד· וחברו דדה: סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית· ד"ה אל עיר דויד ויטהו אל בית עבד אדום: ברך י"ב וסי' נבסר בסוף איוב:

יג וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים
לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים ו
וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים
ה·ה וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֶלִים׃ וַיָּבֹאוּ
עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן
ל הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃
ל וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם
ל הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ וַיִּחַר לְדָוִד עַל
אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
יב בקרי' ו' מכהון בכו' וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה׃
וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן
ר·נ יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית
כל אדום דעובד אדום חס' במא מ"ל עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה
בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־
כד בֵּיתוֹ׃ וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ
דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית
עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃
ל·בו וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה
שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃
ל וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי
יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃

ודוד וכל בית ישראל משבחין
קדם יי בכל אעי ברזון ובכינרין
ובנבלין ובתופין וברביעין
ובצלצלין: ואתו עד אתר מתקן
ואושיט עזה ידיה בארונא דיי
ואחד ביה ארי מרגוהי תוריא:
ותקיף רוגזא דיי בעזה ומחהי
תמן מימרא דיי על דאשתלי
ומית תמן עם ארונא דיי: ותקיף
לדוד על דתרע יי תרעתא בעזה
וקרא לאתרא ההוא אתרא דמית
ביה עזה עד יומא הדין: ודחיל
דוד מן קדם יי ביומא ההוא ואמר
איכדין ייעול לותי ארונא דיי:
ולא אבא דוד לאפנאה לותיה ית
ארונא דיי לקרתא דדוד ואפניה
דוד לבית עובד אדום גיתאה:
ושרא ארונא דיי בבית עובד אדום
גיתאה תלתא ירחין ובריך יי ית
עובד אדום וית כל ביתיה:
ואתחוא למלכא דוד למימר
בריך יי ית בית עובד אדום וית
כל דיליה בדיל ארונא דיי ואזל
דוד ואסיק ית ארונא דיי מבית
עובד אדום לקרתא דדוד בחדוא:
והוה כד נטלו נטלי ארונא דיי
שיתא זוגין ונכיס תור ופטים:
ודוד משבח בכל תקוף קדם יי
ודוד אסיר כרדוט דבוץ:

רשי

בכל עצי ברושים· שמתקנין מהם כלי זמר: כי שמטו הבקר· כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תירגם יהונתן ארי מרגוהי תוריא כמו שמתרגם ונדחה ידו בגרזן ו ואתמריג ידיה ב בגרזנא: על השל· על השגגה שהיה לו לדרוש קל וחומר כ נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כל שכן: עובד אדום· לוי היה בדברי הימים ומן ה השוערים היה: ויברך יי' וגו'· אשתו ושמנה כלותיה ילדו ששה ב בנים בכרס אחד של' ופעולתי השמיני ששים ושנים לעובד אדום: מכרכר· מרקד: אפוד בד· מעיל בוץ פורצי"כט בלע"ז ויונתן תירגם כרדוט וכן תירגם יונתן מ מעילים דתמר אחות אבשלום כרדוטין: ותשפר

והנה מרוב השמחה היה דוד מרקד ומפזז לפני יי׳ כאילו לא היה מלך ולזה בזתהו בלבה מיכל בת שאול והנה לתת תודה לשם ית׳ הקריב דוד כמה קרבנו׳ אז בהוליך הלויים ארון ברית יי׳ ובסוף הענין בבא ארון יי׳ למקומו אשר הכין לו דוד העלה עולות ושלמים לכבוד השם ית׳ לפי מה שאפשר ואחר זה ברך דוד את העם בשם יי׳ צבאות ונתן לכל אחד מנה יפה לאכול ולשתו׳ והנה אשפר אחד הרצון בו לפי מה שבארו ז״ל אחד מששה בפר ולפי הפשט כראה שהיתה מנה יפה כהוגה לתת לאיש אחר בסעודו׳ הגדולו׳ ועניכו מענין שפרה עלי והאלף נוסף ר״ל שהיתה המנה הזאת בתכלי׳ היופי לפי המנו׳ הכהוגות לתת כמו שאו המנות הגדולות ה הכהוגו׳ לתת לאורחים הבאים אכלם. והנה מיכל בת שאול דברה שלא כהוגן אל המלך ונתבאר מדברי דוד שמה שעשה עמה כ כהוגן לכבוד השם ית׳ והמשיך בדבריו מה שהכאיב לבה בו כי זה הגמול היה ראוי לה על מה שהטיחה דברים כנגד דוד ר״ל מה שאמר שבחר השי׳ בו מאביה ומכל בית אביה והיה מפרי ר דבריה שאמר לה דוד וכללה עם האמהות ולזה אמר ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה וכבר הא׳ והודיע שכבר רמז בזה המאמר א׳ מיכל מה שאמר אחר זה ו ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כאילו יאמ׳ שזה המאמר היה סבה ל להמנע ממנ׳ פרי בטן כי לא אהב אותה דוד באופן שהיה אוהב א אותה קודם זה.

וכבר

אחת / ו׳ זקפין / כתיבין וכל / הח״ת רכו׳ / בח״א כתי׳ / יהיה לביתו / וביתו בלוחות / מקף אבושי / בלב בלבות / עגילי

מפזז ומכרכר. מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענייניים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין אחד והכפל לרוב הרקוד וי״ת מרקד ומשבח ובמקומו בדברי הימים מרקד ומשחק: ותבז לו בלבה. כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי׳ לפני הארון וא״ח כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו׳: אשר נטה לדוד. יריעה נטה לו מלמעלה אף על פי שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך ערא׳ אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקד׳ אף על פי שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פיגר הנבי׳ בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים אז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו ש שהיה מקדש וגם עת׳ שהי׳ אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקד׳ תחת היריעה היו הכנים הוא הארון הזה שבו שברי לוחות נ״כ תחת היריע׳ או זה הארו׳ שהיו בו לוחו׳ השלמו׳ והו׳ הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ׳ פלשתים שלקחו הארון זה הארון הוא ם שהכניסו לבית עולמים לתוך ה הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחות השלמות או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר ל לוחות ושברי לוחות מונחין ב בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא ה הארון לירושלם שאל לנתן ה הנביא אם יבנה בית ליי׳ ונתן אמ׳ לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית: חלת לחם. ובדברי הימים ככר לחם והככר גדול מהחלה כי ככרות היו אלא שהיו עשוים כתכונת החלות: ואשפר אחד. חלת אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או ה הצאן לחלקים ידועים ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי׳ רבותינו ז״ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי׳ מלה מורכבת משמות שלש׳ ואמרו אחד מששה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן השטית וי״ת פלג חד כלומ׳ חלק אחד ותרגם אשישה מנתא: לברך את ביתו. לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו: מה נכבד היום. כפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלומר כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הריקים וההדיוטים: לעיני אמהות עבדיו. אין צריך לומר לפני נשי עבדיך אלא אפילו לעיני אמהות עבדיך כתבזית היום: כהגלות נגלות. שניהם מקור מבנין נפעל האחד שלם כמו השלמים כשאול כשאל דוד והאחד חסר כ״ון כפעל כמנהג וכפל פעמים המקור לרוב התגלותו בשחוק. ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכות כאה מפלך חלילה להם אם נראה לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון הוו מכוסין ממך מה אמר לה דוד לפני יי׳ אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת תם ושלום מן האמהות את מקראת אין את נקראת אלא מן האמהות וי״ת כמה דחליץ ומתגלי דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש: לפני יי׳. מה שרקדתי וכרכרתי לפני יי׳ עשיתי לפי שבחרני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו: ושחקתי לפני יי׳. מלרע לפי שהוא עתיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וזהו שאמר ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמח׳ והרקידה שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל: והייתי שפל בעיני ילפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד: עמם אכבדה. בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכבד בעיני הכל לא כמו בעיניך: לא היה לה ולד. למדינחאי כתיב ולד בוי״ו וקרי ילד ביו״ד ולמערבאי כתיב ילד ביו״ד וקרי בוי״ו ולד ופי׳ ר״ל מהיום ההוא והלך לא היה לה למנם מה שאמר אבל לפני היום הזה היה לה כמו שאמר יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל: עד יום מותה. בחולם ובעת מותה בשורק פירוש עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה כשים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול: כי

נשקפה ד׳ בקריאה וסי׳ בעד החלון נשקפה ותיבב. ומיכל בת שאול נשקפה. וחברו דד״ה. כי רעה נשקפה מצפון. וא׳ ונשקפה על פני הישימון: על עם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבא על ליש על עם שקט ובטח. כי אתה המלכתני על עם רב דד״ה. ויקראו בקול גדול וד״ה. כי חרפו ויגדילו על עם יי׳ צבאות. ארי נוהם ודוב שוקק. וכל שמואל ישעיה ותהלות דכוו׳ על עם בב״ג אל עם וסי׳ השלחבים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי:

וְדָוִד֙ וְכָל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל מַעֲלִ֖ים אֶת־ יב
אֲר֣וֹן יְהוָ֑ה בִּתְרוּעָ֖ה וּבְק֥וֹל שׁוֹפָֽר׃
וְהָיָה֙ אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה בָּ֖א עִ֣יר דָּוִ֑ד וּמִיכַ֨ל ל. ל
בַּת־שָׁא֜וּל נִשְׁקְפָ֣ה ׀ בְּעַ֣ד הַחַלּ֗וֹן ד׳
וַתֵּ֨רֶא אֶת־הַמֶּ֤לֶךְ דָּוִד֙ מְפַזֵּ֤ז וּמְכַרְכֵּר֙ ל
לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וַתִּ֥בֶז ל֖וֹ בְּלִבָּֽהּ׃ וַיָּבִ֜אוּ ל
אֶת־אֲר֣וֹן יְהוָ֗ה וַיַּצִּ֤גוּ אֹתוֹ֙ בִּמְקוֹמ֔וֹ ל וחס׳
בְּת֣וֹךְ הָאֹ֔הֶל אֲשֶׁ֥ר נָטָה־ל֖וֹ דָּוִ֑ד וַיַּ֨עַל
דָּוִ֥ד עֹל֛וֹת לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה וּשְׁלָמִֽים׃
וַיְכַ֣ל דָּוִ֔ד מֵהַעֲל֥וֹת הָעוֹלָ֖ה וְהַשְּׁלָמִ֑ים ג׳ מ״ל בכיס׳
וַיְבָ֣רֶךְ אֶת־הָעָ֔ם בְּשֵׁ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃
וַיְחַלֵּ֨ק לְכָל־הָעָ֜ם לְכָל־הֲמ֣וֹן יִשְׂרָאֵ֗ל ו׳ כמו׳ לכל לכל
לְמֵאִ֣ישׁ וְעַד־אִשָּׁה֒ לְאִ֗ישׁ חַלַּ֥ת לֶ֙חֶם֙ ג׳
אַחַ֔ת וְאֶשְׁפָּ֣ר אֶחָ֔ד וַאֲשִׁישָׁ֖ה אֶחָ֑ת
וַיֵּ֥לֶךְ כָּל־הָעָ֖ם אִ֥ישׁ לְבֵיתֽוֹ׃ וַיָּ֥שָׁב
דָּוִ֖ד לְבָרֵ֣ךְ אֶת־בֵּית֑וֹ וַתֵּצֵ֞א מִיכַ֣ל בַּת־
שָׁא֗וּל לִקְרַ֣את דָּוִד֒ וַתֹּ֗אמֶר מַה־נִּכְבַּ֨ד
הַיּ֜וֹם מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל אֲשֶׁ֨ר נִגְלָ֤ה הַיּוֹם֙
לְעֵינֵי֙ אַמְה֣וֹת עֲבָדָ֔יו כְּהִגָּל֥וֹת נִגְל֖וֹת ל
אַחַ֥ד הָרֵקִֽים׃ וַיֹּ֣אמֶר דָּוִד֮ אֶל־מִיכַל֒ כ״ח. נ׳ חס׳ בליש׳
לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר בָּֽחַר־בִּ֤י מֵֽאָבִיךְ֙
וּמִכָּל־בֵּית֔וֹ לְצַוֺּ֨ת אֹתִ֥י נָגִ֛יד עַל־עַ֥ם
יְהוָ֖ה עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וְשִׂחַקְתִּ֖י לִפְנֵ֥י ל
יְהוָֽה׃ וּנְקַלֹּ֤תִי עוֹד֙ מִזֹּ֔את וְהָיִ֥יתִי ל וחס׳
שָׁפָ֖ל בְּעֵינָ֑י וְעִם־הָֽאֲמָהוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר ב׳ יתר מ״ל ותר חס
אָמַ֔רְתְּ עִמָּ֖ם אִכָּבֵֽדָה׃ וּלְמִיכַל֙
בַּת־שָׁא֔וּל לֹא־הָ֥יָה לָ֖הּ יָ֑לֶד למדנחאי כתי׳ ולד
עַ֖ד י֥וֹם מוֹתָֽהּ׃ ל׳ מ״ל כוס ותר קמץ כוס וכעת מותה

וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְּקִין יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיַבָּבָא וּבְקָל שׁוֹפָרָא׃
וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ אָתָא לְקַרְתָּא דְדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חַרַכָּא וַחֲזַת יָת מַלְכָּא דָוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסַרַת עֲלוֹהִי בְּלִבַּהּ׃ וְאַיְתִיאוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאָקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִי פְרַס לֵיהּ דָוִד ו וְאַסֵּיק דָוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ וְשֵׁיצִי דָוִד מִלְּאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבָרֵיךְ יָת עַמָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹ׃ וּפַלֵּיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂ׳ מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָא דִלְחֵים חֲדָא וּפְלוּג חַד וּמְנָתָא חֲדָא וַאֲזַל כָּל עַמָּא גְּבַר לְבֵיתֵיהּ׃ וְתָב דָוִד לְבָרָכָא יָת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וּנְפַקַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לִקְדָמוּת דָוִד וַאֲמַרַת מָה אִתְיַקַּר יוֹמָא דֵין ם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְאִתְגְּלֵי יוֹמָא דֵין לְעֵינֵי אַמְהַת עַבְדוֹהִי כְּמָא דְחָלִיץ וּמִתְגְּלֵי חַד מִן סְרִיקַיָּא׃
וַאֲמַר דָוִד לְמִיכַל קֳדָם יְיָ דִי אִתְרְעֵי בִי מֵאֲבוּךְ וּמִכָּל בֵּיתֵיהּ לְפַקָּדָא יָתִי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּחִית קֳדָם יְיָ׃ וְזָעֵירְנָא עוֹד מִדָּא וָאֱהֵי מַכִּיךְ בְּעֵינֵי נַפְשִׁי מִבְּכֵין וְעִם אַמְהָתָא דִי אַתְּ אֲמַרְתְּ בְּעֵינֵיהוֹן אֱהֵי יַקִּיר׃ וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לָא הֲוָה לַהּ וְלַד עַד יוֹם מוֹתַהּ׃

רשי

ואספר. אחד מששה בפר אשישה אחת ג גרבא דחמר: אחד הריקים. חד מן סריקיא: ונקלותי עוד׳ לפניו יותר מזאת ם מקיקלותי בעצמי עתה עמם אכבדה. אינם מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת: לא היה לה ולד. מאותו היום והלאה:

כי ישב המלך בביתו. שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר ויי׳ הניח לו או חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו׳ והיה המקום אשר יבחר וגו׳ לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כ כלומר שישאל את פי יי׳ על בניין הבית ובאיזה מקו׳ יבנה ואע״פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באים עליו אויביו וכיון שהצליחו האל וכנח כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישראל כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בטענה : בבית ארזים. בבית מקורה בעצי ארזי׳ וכ״תי בביתא די מטלל בכיורי ארזיא : יושב בתוך היריעה. לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על ה המזבח ועל הארון האחר ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריע׳ וזכר הארון לפי שהוא נטה לו היריעה ועוד שהיא עיקר הכל ו ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בביתי בית ארזים ולארון יי׳ כטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי יי׳ עמו והיה מלך הגון וכשר וחשבכי הוא יבנה הבית שעתיד להבנות וזה כי הנביא אינו יודע על אדם אחד אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנאמ׳ עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא : ויהי בלילה ההוא. אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנ׳ באהרן במראה אלי׳ אתודע בחלום אדבר בו ונאמ׳ ביעקב במראות הלילה . ובדרש למה בלילה ההוא אר׳ סימון אמר הקב״ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנא׳ אשר נשבע ליי׳ נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתו וגו׳ שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד ם שאבנה בית יי׳ מהר אמור לו לא אתה תבנה הבית : את אחד שבטי ישראל׳ שופטי ישראל ומלכים כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל : מן הנוה. גדרות צאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועי וגדרות צאן וכ״תי מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר : כשם הגדולי׳ המלכים הגדולי׳ כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ור״זל דרשו זה האומרי׳ מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם : ושמתי מקום. והרי כבר נתן להם מקום וארץ ישראל היו שלו פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון וטוב השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקיימינון כלומר מה שנכנתי אות בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנ׳ כמו שאו׳ לעתיד ונטעתי׳ על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלומר במקומו כמו שכבו איש תחתיו : ולא ירגז עוד. שלא יגלה ממקומו כמו שת׳ ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רוגז ומוסרות השמים ירגזו : לענותו. ובדברי הימים לבלותו והענין אחד ובדברי רז״ל כתוב לענותו וכתוב לבלותו בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו כי הם פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמ׳ בדרש אר׳ שמואל בר׳ יצחק משיבנה בית המקדש יכונו יסודות לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישר׳ ונטעתיו וגו׳ ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אות׳ אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לעונם תחלתם : כאשר בראשונה. טרם שהקימותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך :

ויי׳ הניח לו. אמר הרי נתקיים והניח לכם מכל אויבכם וגו׳ מה כתוב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו׳ מעתה עלינו לבנות בית הבחירה : ויהי בלילה ההוא. אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו הקב״ה לנתן האדם הזה שאני מכלחך מהיר הוא שמא ישכור פועלים ונמצאתי מפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית ר׳ סימון אומר האדם הזה שאני משלחך א אצלו נדרן הו׳ כענין שנאמר אשר נשבע ליי׳ נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעש׳ כך ונמצאתי מפסידו : באהל ובמשכן. משכן שילה לא היתה בו ת תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעו׳ מלמעלן : הדבר דברתי. לשון תמיהה הוא לכך הוא נקוד הה״א חטף פתח והדל״ת רפי : מן הנוה. דיר הרועים כמו נות כרות רועים : כשם הגדולי׳. זהו שאומרי׳ מגן דוד : ואכריתה את כל א אויביך׳ ולכך עלה על לבך לבנות הבית כמה שכתוב בתורה ושמתי מקום עוד אני חפץ ל להשקיט שיהא שקט ושליו את עמי בימי בנך : ולמן היום אשר צויתי. מחובר על העליון ולא יוסיפו ל לענותו כאש׳ בראשונה קודם השופטי׳ וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן : והניחותי

אנכי יושב ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ אשר אנכי יושב בקרבו· אשר אנכי יושב בארצו· אנכי יושב בבית הארזים· וחברו דד״ה· וכתוך עם טמא שפתים אנכי יושב : למיום ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סימן י״ט : כשם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית וביהושע סימן י״ט : לענותו ג׳ מלא׳ם וסי׳ ואסרנוהו לענותו· ותחל לענותו· ולא יוסיפו בני עולה דשמואל :

ז וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה
הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו :
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה
ה׳ מ׳ל נסיפ׳ נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן
הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה :
וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר
בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ :
וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר :
ג׳ לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה
אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת
ל׳· ו׳רפ׳ ·ג׳ לְשִׁבְתִּי : כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם
ג׳ חס׳ הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
ג׳ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל
ל׳ וּבְמִשְׁכָּן : בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי
ל׳ בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־
לה כתיין אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי
לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים :
ל׳ וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־
הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־
עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל : וָאֶהְיֶה עִמְּךָ
ל׳ חס׳ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־
ל׳ חס׳ אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל
ד׳ כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ :
ל׳ וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל
ל׳ וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד
וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
א׳ מ׳ל׳· ל׳ בָּרִאשׁוֹנָה : וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל

וַהֲוָה כַּד יָתֵיב מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ וַיְיָ
אֲנִיחַ לֵיהּ מִסְחוֹר סְחוֹר מִכָּל ב
בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי : וַאֲמַר מַלְכָּא
לְנָתָן נְבִיָּא חֲזֵי כְעַן דִּי אֲנָא יָתֵיב
בְּבֵיתָא דִי מְטַלַּל בְּכִיוֹרֵי אַרְזַיָּא
וַאֲרוֹנָא דַיְיָ שְׁרֵי בְּמַשְׁכְּנָא בְּגוֹ
יְרִיעָתָא : וַאֲמַר נָתָן לְמַלְכָּא
כָּל דִּי בְלִבָּךְ אֱזֵיל עֲבֵיד אֲרֵי ם
מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ : וַהֲוָה בְּלֵילְיָא
הַהוּא וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם נָתָן לְמֵימָר :
אֵיזִיל וְתֵימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ הַאַתְּ תִּיבְנֵי קֳדָמַי בֵּיתָא
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בֵּהּ : אֲרֵי לָא
אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּבֵיתָא מִיּוֹמָא דִי
אַסֵּיקִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וְעַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוֵיתִי מַשְׁרֵי ש
שְׁכִנְתִּי בְּמַשְׁכְּנִין וּבִירִיעָן : בְּכָל
אֲתַר דִּי הַלֵּיכִית בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הַפִּתְגָם מַלֵּילִית עִם חַד שִׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל דִּי פַקֵּידִית לְפַרְנָסָא יָת
עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר לְמָה לָא
בְנִיתוּן קֳדָמַי בֵּיתָא דִי מְטַלַּל ב
בְּכִיוֹרֵי אַרְזַיָּא : וּכְעַן כִּדְנַן תֵּימַר
לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
אֲנָא דַבַּרְתָּךְ מִן דִּירָא מִבָּתַר עָנָא
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל :
וַהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ בְּכָל אֲתַר דִּי
הַלֵּיכְתָּא וְשֵׁיצֵיתִי יָת כָּל בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ וַעֲבָדִית לָךְ שׁוּם
רַב כְּשׁוּם רַבְרְבַיָּא דִי בְאַרְעָא :
וַאֲשַׁוֵּי אֲתַר מְתַקַּן לְעַמִּי י
יִשְׂרָאֵל וַאֲקַיְּימִינוּן וְיִשְׁרוֹן ב
בְּאַתְרְהוֹן וְלָא יְזוּעוּן עוֹד וְלָא
יוֹסְפוּן בְּנֵי רִשְׁעָא לְעַנָּיוּתְהוֹן כ
כִּדְבְקַדְמֵיתָא : וּלְמִן יוֹמָא דִי
פַקֵּידִית נְגִידִין עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל

רלבג

וכבר התעורר דוד ל לבנות בית ליי׳ יהיה בו ארון האלהים ונועץ בזה עם נתן הנביא ו וענהו בכללות שיעשה כל אשר בלבבו כי יי׳ עמו· ואחר זה באהו דבר יי׳ על יד נתן הנבי׳ שאין ראוי לבנו לו בית לשׁי כי מן היום אשר העלה בני ישר׳ מארץ מצרים התהלך ה הארון באהל ובמשכן ולא שלח השי׳ לאמר לאחד מן הרועים והשופטים למה לא בנו בית ארזים ועתה די לדוד לקחו השם ית׳ מאחרי הצאן להיות נגיד על בית ישר׳ והיה עמו בכל אשר הלך וכרת שונאיו ועשה לו שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ לרוב הצלחתו ורוב עמידת מלכותו ושם על ידו מקום מנוחה לישראל ולא צרו לישראל שונאיהם כמו שעשו בראשונה ובימי השופטי׳ והניח לו השם מכל אויביו והגיד לו ה׳ כי בית יעשה לו קיים בדרך שתהיה לו המלוכה כל מה שתתמיד מלוכה ובהיות הענין כן הנה די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות שיהיה נבנה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה וכבר נתבאר בספ׳ דברי הימים שהסבה שלא הסכים השי׳ שיבנה דוד בית המקדש הוא מפני ששפך דמים הרבה· וזכר

יסוכו ל׳ כתיב כן לראבה ערין

כי

וככל ה' בקריאה וסימ' בכל חקתיו ובכל משפטיו· ככל הדברים האלה וככל החזיון· וככל החזיון הזה דד"ה· כי התעיתם בנפשתיכם· וככל כחי הכינתי לבית אלהי: מי אנכי ג' בקריאה וסימ' מי אנכי כי אלך אל פרעה· כי הביאתני עד הלם· מי אנכי ומי חיי:

והניחתי לך מכל איביך והגיד לך יהוה כי בית יעשה לך יהוה: כי ימלאו ימיך ושכבת את אבתיך והקימתי את זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינתי את ממלכתו: הוא יבנה בית לשמי וכננתי את כסא ממלכתו עד עולם: אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם: וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול אשר הסרתי מלפניך: ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד עולם: ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה כן דבר נתן אל דוד:

ויבא המלך דוד וישב לפני יהוה ויאמר מי אנכי אדני יהוה ומי ביתי כי הביאתני עד הלם: ותקטן עוד זאת בעיניך אדני יהוה ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק וזאת תורת האדם אדני יהוה: ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך אדני יהוה: בעבור דברך וכלבך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע את עבדך: על כן גדלת יהוה אלהים כי אין כמוך ואין אלהים זולתך בכל אשר שמענו באזנינו:

ב' פני ילכו · ל' · ו' כתי' כן · ב' ותס' · ל' · ו' ב' · ו' ב' · ה' · ל' · נ' · ב' חד חס' וחד מל' דין חס' · ואתה ועתה ית כטע' תביר · ב' · ר' ג' מל' וח' חס' · א' לכ כבכי · ל'

ואנחית לך מכל בעלי דבבך וחוי לך יי ארי בית מלכו יקיים לך יי: ארי ישלימון יומך ותשכוב עם אבהתך ואקים ית ברך בתרך די תוליד ואתקין ית מלכותיה: הוא יבני ביתא לשמי ואתקין ית כורסי מלכותיה עד עלמא: אנא אהי ליה כאב והוא יהי לי דמי כבר דאם יסרח ואלקיניה במלקות גברין ובמרדות בני אנשא: וטובי לא יעדי מיניה כמא דאעדיתי מן שאול די אעדיתי מן קדמך: ויקים ביתך ומלכותך עד עלמא קדמך כורסי מלכותך יהי מתקן עד עלמא: ככל פיתגמיא האילין וככל נבואתא הדא כדין מליל נתן עם דוד: ואתא מלכא דוד ויתיב קדם יי ואמר ליה אנא כמיסת יי אלהים ומן ביתי ארי אמטרתני עד הלכא: וזעירת עוד דא קדמך יי אלהים ומלילתא אף על בית עבדך לעלמא דאתי ודא חזיא לבני אנשא יי אלהים: ומה יוסיף דוד עוד למללא קדמך ואת עבדתא בעות עבדך יי אלהים: בדיל מימרך וכלבך עבדת ית כל רברבתא הדא להודעא ית עבדך: על כן רב את יי אלהים ארי לית דכותך ולית אלהא בר מינך ככל די שמענא באדנין קדמנא:

רדק

ומי כעמך כישראל· כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים : אשר הלכו אלהים· הלכו לשון רבי׳ דרך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהי׳ ות״ת דאזלו שלוחין מן קדם יי׳ · ובדרש אשר הלך האלהי׳ זה הקב״ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן : ולשום לו שם· פי׳ לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם

אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמ׳ מי יי׳ אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את יי׳ וגו׳ לפיכך אמר האל ואכבדה ב בפרעה וזהו ולשום לו שם ו ובדברי הימים לשום לך שם : ולעשו׳ לכם· כנגד ישרא׳ ידבר : הגדולה· גם זה בו״ו עם הדגש : לארצך· כנגד ישראל או כנגד השם ופי׳ עשית להם גדולה ו ונוראו׳ עד שבאו לארצך וכ״תי עד די עלו לארע בית שכינת׳ דיהבת׳ להון : מפני עמך· כשבאו ל לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראו׳ שעשית להם וכן הו׳ בדברי הימי׳ לגרש מפני עמך : גוים ואלהיו· פי׳ מגוים ומאלהיו ומ״ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטי׳ או פי׳ גוים על ישראל כלומ׳ אשר פדית ממצרים גוים וזקניו ו וגדוליו ואמר גוים בלשון ר רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי׳ שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ו ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבו׳ ז״ל שפי׳ ואלהיו על השם ית׳ על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו : בית אבנה לך· כתרגומו מלכו אקיים לך : על כן מצא עבדך את לבו· מצאו מכוון להתפלל אליך : ודבריך יהיו אמת· דרך תפילה אמר או פי׳הם אמת וכ״תי אינון קשוט : הואל· ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי ות״ת לשון התחלה שרי כמו שתר׳ אנקלו׳ הנה הואלתי הראשון שריתי : להיות לעולם לפניך· שיהיו עובדים לפניך : בית עבדך לעולם· על עצמו אמר כמו האחרי׳ ות״ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם : את מתג האמה· ת״ת ית תיקון אמתא אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מ מחוץ לעיר אל העיר לפיכך כ נקראת העיר מתג האמה ו ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בברייתא דרבי אליעזר פר׳ שלשי׳ ושמה כשבא אבימלך ליצחק ואמ׳ לו ראה ראינו כי היה יי׳ עמך וגו׳ ואמרו ידעי׳ אנו שעתיד הקב״ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מכח אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שנ׳ ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתי׳ : וימדדם בחבל השכב אותם ארצה· דרך קומה ובזיון ת״י חבל עד בא כלו׳ גורל וחלק· ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשהניח אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שאמר ויניחם את פני מלך מואב וגו׳ וכשיצא דוד ממצר והלך לעיר חמת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד : ותהי מואב· עדת מואב : נושאי מנחה· ת״י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס דוע בכל שנה :

רשי

אשר הלכו אלהים · משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה וכן תירג׳ יונתן דאזלו שלוחין מן קדם יי׳ : לפדות לו לעם · כך אמרו השלוחים לישראל הקב״ה שלחנו לפדות לו לעם ולעשות לו שם ולעשות לכם הגדולה ונוראות עשית לארצך לאחר שיצאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש גוים ואלהיהם ומקרא זה חסר לגרש ובדברי הימים פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים מבין הגוים ואיכו חסרו׳ כי ממשמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון טרודין וגירושין : אתה הוא האלהים · שליט ויש בידך יכולת לקיים : הואל · רצה : מתג האמה · ובדברי הימים כתיב ויקח דוד את גת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם ש שהיא מקל רודה בכל פלשתים מטרופולין של מלכים שלא משיכו בכל סרני פלשתים בעזה ובאשדוד ו ובעקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת משיכו אכיש מלך גת · מתג · אגויי״לון בלע״ז · האמה הו׳ המרדע של עץ : וימדד שני חבלים להמית · לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנאמר וינחם את פני מלך מואב ולא משיכו שיצאו משם : בלכתו

ולעשות ט״ו בקריאה וסימ׳ השבר בנגע הצרעת · ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב · וחזקתם מאד לשמר · ולשום לו שרי אלפים דשמואל · ומי כעמך כישראל דשמואל · ועברה העברה · ולשלכה בני תן לב׳ · והיה אם תלך לפני · ויאמר ליהודיע לדרוש · אם מצאתי חן בעיני המלך · בי עזרא הבין לבבו · וילכו כל העם

וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר הָלְכוּ־אֱלֹהִים לִפְדּוֹת־לוֹ לְעָם
וְלָשׂוּם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָּה
וְנֹרָאוֹת לְאַרְצֶךָ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר
פָּדִיתָ לְּךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו :
וַתְּכוֹנֵן לְךָ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְךָ
לְעָם עַד־עוֹלָם וְאַתָּה יְהוָה הָיִיתָ
לָהֶם לֵאלֹהִים : וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־
בֵּיתוֹ הָקֵם עַד־עוֹלָם וַעֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ : וְיִגְדַּל שִׁמְךָ עַד־עוֹלָם
לֵאמֹר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהִים עַל־
יִשְׂרָאֵל וּבֵית עַבְדְּךָ דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן
לְפָנֶיךָ : כִּי־אַתָּה יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל גָּלִיתָה אֶת־אֹזֶן עַבְדְּךָ
לֵאמֹר בַּיִת אֶבְנֶה־לָּךְ עַל־כֵּן מָצָא
עַבְדְּךָ אֶת־לִבּוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת־
הַתְּפִלָּה הַזֹּאת : וְעַתָּה אֲדֹנָי יְהוִה
אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים וּדְבָרֶיךָ יִהְיוּ
אֱמֶת וַתְּדַבֵּר אֶל־עַבְדְּךָ אֶת־הַטּוֹבָה
הַזֹּאת : וְעַתָּה הוֹאֵל וּבָרֵךְ אֶת־בֵּית
עַבְדְּךָ לִהְיוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּי־אַתָּה
אֲדֹנָי יְהוִה דִּבַּרְתָּ וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ
בֵּית־עַבְדְּךָ לְעוֹלָם :
ח וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ דָּוִד אֶת־פְּלִשְׁתִּים
וַיַּכְנִיעֵם וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־מֶתֶג הָאַמָּה
מִיַּד פְּלִשְׁתִּים : וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב
וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה
וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא
הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד
לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה : וַיַּךְ דָּוִד
אֶת־הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה

וּמַן כְּעַמָּךְ כְּיִשְׂרָאֵל עַמָּא חַד בְּחִיר בְּאַרְעָא דַּאֲזַלוּ שְׁלוּחִין מִן קֳדָם יְיָ לְמִפְרַק לֵיהּ לְעַם וּלְשַׁוָּאָה לֵיהּ שׁוּם וּלְמֶעְבַּד לְכוֹן רַבְרְבָן וְחַסִּינָן עַד דִּי עֲלוּ לְאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתָּךְ דִּיהַבְתָּא לְהוֹן מִן קֳדָם עַמָּךְ דִּי פְּרַקְתָּא לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלָהָיו : וְאַתְקֵינְתָּא לָךְ יָת עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָמָךְ לְעַם עַד עָלְמָא וְאַתְּ יְיָ הֲוֵיתָא לְהוֹן לֶאֱלָהָא : וּכְעַן יְיָ אֱלֹהִים פִּתְגָמָא דִּי מַלֵּילְתָּא עַל עַבְדָּךְ וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ אֲקֵים עַד עָלְמָא וְעִיבֵד כְּמָא דִּי מַלֵּילְתָּא : וְיִסְגֵּי שְׁמָךְ עַד עָלְמָא לְמֵימַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל וּבֵית עַבְדָּךְ דָּוִד יְהֵי מַתְקֵין קֳדָמָךְ : אֲרֵי אַתְּ יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל חֲוֵיתָא לְעַבְדָּךְ לְמֵימַר מַלְכוּ אֲקַיֵּים לָךְ עַל כֵּן הֲוָת בְּלִבָּא דְעַבְדָּךְ לְצַלָּאָה קֳדָמָךְ יָת צְלוֹתָא הָדֵין : וּכְעַן יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ הוּא יְיָ וּפִתְגָמָךְ אִינוּן קְשׁוֹט וּמַלֵּילְתָּא עַל עַבְדָּךְ יָת טַבְתָא הָדָא : וּכְעַן שְׁרֵי וּבְרֵיךְ יָת בֵּית עַבְדָּךְ לְמֶהֱוֵי לְעָלְמָא קֳדָמָךְ אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים מַלֵּילְתָּא וּמִבִּרְכָתָךְ יִתְבָּרְכוּן בָּתֵּי עַבְדָּךְ צַדִּיקַיָּא לְעָלַם : וַהֲוָת בָּתַר כֵּן וּמְחָא דָוִד יַת פְּלִשְׁתָּאֵי וְתַבְּרִינוּן וּנְסִיב דָּוִד יַת תִּיקוּן אַמְתָא מִידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי : וּמְחָא יַת מוֹאֲבָאֵי וּמְשַׁח לְהוֹן בְּעַדְבָא רְמֵי יַתְהוֹן לְאַרְעָא וּמְשַׁח תְּרֵין חֲבָלִין לְמִקְטַל וּמְלֵי חַבְלָא לְאַחָאָה וַהֲווֹ מוֹאֲבָאֵי לְדָוִד לְעַבְדִין נַטְלֵי פְּרַס : וּמְחָא דָוִד יַת הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָה

לאבול · מחזיקים על אחיהם · ויקשרו גלם יחדו · ידעתי כי אין טוב בם : רחב ב׳ חס׳ בגברי וסימ׳ ויך דוד את הדד עזר דשמואל · ומשלל הדד עזר בן רחב דשמואל · וכל שום קרתא דכו׳ חס׳ במ״ג מלאים וסימ׳ והוא בעמק אשר לבית רחוב · וישכרו את ארם בית רחוב · וארם צובה ורחוב :

רלבג

ומי כעמך כישרא׳ גוי אחד בארץ · מיוחד לעבוד׳ השם ית׳ כי הו׳ הולך לפדותם לו לעם ולזה הרבה הנפלאות בהוציאו אותה מארץ מצרים למען יהיו לו לעם והוא יהיה להם לאלהים ועשה גם כן נפלאות ונוראות ב בהורישו אותם ארץ ישראל : אשר פדית לך ממצרים גוים ו ואלהיו · ר״ל שהשחיתו ישראל גוים ואלהיו בעת ירשם הארץ או ירצה שהנוראות ההם שעשה מפני עמו ק קנתם היה להשחית גוים וקנתם להשחית אלהיהם כמו שנתבאר בענין דגון בראש זה הספר : את מתג האמה ביד פלשתי׳ : הנה כתוב במקומו בספר דברי הימים את גת ובנותיה ואולי היה זה המחוז נקרא מתג האמה · והנה במואב מדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ואמרו ר״ל שהיה בעבור שהמיתו אביו ואמו כי כבר הביאם אל מלך מואב כמו שנזכר במה שקדם ולא שאם היה הענין כן יהיה פי׳ וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה כי מאז הפרד דוד משם לא שמרו להם והמיתום : ויעקר

רשי

בלכתו. כשהלך הדדעזר להשיב ידו כתרגומו לאשנאה תחומיה שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו: ויעקר דוד את הרכב. שסוס לא ירבה לו סוסים: ויותר ממנו מאה רכב. שהיו צריכין לו לכדי מרכבתו והרכב ארבעה סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה כאן למדנו שהרכב ארבעה סוסי׳: שלטי הזהב. הם אשפתות שנותני׳ בהם החצים כמה דאת אמ׳ הברו החצים מלאו השלטי׳ כל הפרשיו׳ הללו שמכאן אבל פרשה של בית המקדש לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשו׳ לצרכי הבית׳: ויעש דוד שם. שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם וכן הוא אומ׳ במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם ומניין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבור את החללים: שמונה עשר אלף. ובספר תילים הוא או׳ שנים עשר אלף אמור מעתה שתי מלחמות היו: נציבים. פקידי׳ לגבות מס: ויהי

רדק

בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה משיג גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם וכתי׳ לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות העניין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמת׳ וגו׳ ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מארץ ישראל סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו: וילכד דוד ממנו. ולא אמר ויך נראה כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליהם והתגברו עליהם לכנוס לכד מהם הסך הזה שאמר לשם ולקח מהם פדיון נפשם וכתי׳ וילכד ואסרם כלומר אסרם בכבלים עד שפדו עצמם: אלף ושבע מאות פרשים ועשרים אלף איש רגלי׳ ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדדעזר ושם מנה כל הרכב והפרשי׳ וכן לא זכר הנה מניין הרכב ושם זכר אותם והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם: ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שכתו׳ ולא ירבה לו סוסי׳ ולא המיתם כי אסור להשחית דבר כברא דרך השחת׳ אם לא היה מזיק או דבר שאסור בהנאה או למחות זכר כמו בעמלק שנא׳ בו משור עד שה מגמל ועד חמור ועקר׳ כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקור הותר בסוסי האויבים כדי שלא ילחמו בהם עוד ליש׳ כמו שצוה האל ליהושע את סוסיהם תעקר והעיקור שהוא מכשר פרסותיהם מהארכובה ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומה: ויותר ממנו מאה רכב. הם אר׳ מאות סוס הותי׳ לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלי׳ אלא כדי צרכו: ארם דמשק. לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב: נושאי מנחה. כתרגומו נטלי פרס כמו שפיר׳: שלטי הזהב. מגיני הזהב אש׳ היו על עבדי הדדעזר פי׳ אשר לקחם במלחמה ופי׳ שעבדי כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והוצרך לומר ויביאם ירושלם כלומר שלא נתנם לפדיון כמו שנתן הפרשי׳ של עבדי הדדעזר לפדיון כמו שאמר למעלה וילכד או אמר ויביאם ירושלם לומר שנתנם באוצר בית יי׳ להקדש:

פרת חד מן ו׳ מלין דקריין ולא כתיבן וסי׳ מ׳ נמסר בריש ספר אלה הדברים: וישע ג׳ חס׳ בקריאה וסי׳ מ׳ וישע יי׳ את יושבי קעילה. וישע יי׳ את דוד דשמואל. וישע מחרב מפיהם. וחד קוה אל יי׳ וישע לך:

בלכתו להשיב ידו בנהר: וילכד דוד ממנו אלף ושבע מאות פרשים ועשרים אלף איש רגלי ויעקר דוד את כל הרכב ויותר ממנו מאה רכב: ותבא ארם דמשק לעזר להדדעזר מלך צובה ויך דוד בארם עשרים ושנים אלף איש: וישם דוד נצבים בארם דמשק ותהי ארם לדוד לעבדים נושאי מנחה ויושע יהוה את דוד בכל אשר הלך: ויקח דוד את שלטי הזהב אשר היו אל עבדי הדדעזר ויביאם ירושלם: ומבטח ומברתי ערי הדדעזר לקח המלך דוד נחשת הרבה מאד: וישמע תעי מלך חמת כי הכה דוד את כל חיל הדדעזר: וישלח תעי את יורם בנו אל המלך דוד לשאל לו לשלום ולברכו על אשר נלחם בהדדעזר ויכהו כי איש מלחמות תעי היה הדדעזר ובידו היו כלי כסף וכלי זהב וכלי נחשת: גם אתם הקדיש המלך דוד ליהוה עם הכסף והזהב אשר הקדיש מכל הגוים אשר כבש: מארם וממואב ומבני עמון ומפלשתים ומעמלק ומשלל הדדעזר בן רחב מלך צובה: ויעש דוד שם בשבו מהכותו את ארם בגיא מלח שמונה עשר אלף: וישם באדום נצבים בכל אדום שם נצבים ויהי כל אדום עבדים לדוד ויושע יהוה את דוד בכל אשר הלך:

כד אזל לאשנאה תחומיה בנהר פרת: ואסרם דוד מיניה אלף ושבע מאה פרשין ועשרין אלפין גבר ריגלי ועקר דוד ית כל רתיכיא ואשאר מנהון מאה רתיכין: ואתו אנש ארם דמשק למסעד להדדעזר מלכא דצובא ומחא דוד בארם עשרין ותרין אלפין גברא: ומני דוד אסטרטיגין בארם דמשק והוו אנש ארם לדוד לעבדין נטלי פרס ופרק יי׳ ית דוד בכל אתר די הלך: ונסיב דוד ית שלטי דדהבא דהוו על עבדי הדדעזר ואיתינון לירושלם: ומבטח ומברותי קירוי הדדעזר נסיב מלכא דוד נחשא סגי לחדא: ושמע תועי מלכא דחמת ארי מחא דוד ית כל משרית הדדעזר: ושלח תועי ית יורם בריה לות מלכא דוד למשאל ליה לשלם ולברכותיה על דאגיח קרבא בהדדעזר וקטליה ארי גבר עביד קרבי עם תעי הוה הדדעזר ועמיה הוו מני כספא ומני דהבא ומני נחשא: אף יתהון אקדיש מלכא דוד קדם יי׳ עם כספא ודהבא די אקדיש מכל עממיא די כביש: מארם וממואב ומבני עמון ומפלשתאי ומעמלקאי ומביזת הדדעזר בר רחוב מלכא דצובה: וכנש דוד משרין כד תב מלממחי ית ארם בגיא מלח תמנת עסר אלפין: ומני באדום אסטרטיגין בכל אדום מני איסטרטיגין והוו כל אדום עבדין לדוד ופרק יי׳ ית דוד בכל אתר די הליך:

רלבג

ויעקר דוד את כל הרכב. עשה זה כדי שלא ירבה לו סוסים כמו שבאה המצו׳ בזה בתורה: וישם דוד נציבים בארם דמשק. שם מאנשיו מושלים בהם כי כבר היה ארם לדוד לעבדים: ויהי

שמונה ג׳ מלאים וסי׳ ויעש דוד שם בשבו מהכותו. שמונה שלחנות. תנחלק לשבעה וגם. וכל דברי הימים דכוו׳ מלאים. וכל שמונת ושמונת חס׳ במ״א שבונת אלפים בכרים:

ומבטח ומברותי. ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפוכות האותיות: ולברכו. שיצליחהו האל במלחמותיו או פירו׳ ולתת לפניו מנחה כמו שאמר ובידו היו כלי כסף וגו׳ כי המנחה נקרא׳ ברכ׳ כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך: הקדיש המלך. לבניין בית המקדש: ויעש דוד שם. כי נצח מלחמה גדולה ויצא שמו בעמים ורבו׳ ז״ל פי׳ שקבר את החללים כמו שנ׳ במלכים בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים וזהו שם גדול לישראל שמקברים את אויביהם וכן הו׳ או׳ במלחמ׳ גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם: את ארם בגיא מלח שמנה עשר אלף. אבל אותם עשרים ושנים אלף שאמר למעלה היו במקום אחר וזה היה בגיא מלח ובד״ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח שמנה עשר אלף ובספר תהילים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח יב אלף הנה בספר הזה או ארם ובשני הספרי׳ אומ׳ אדום ובספר תילים או׳ יב ובשני הספרי׳ שמנה עשר כר׳ כי מלחמ׳ אדום היתה כשהיתה מלחמת ארם כי כן כתוב בתהילי׳ בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה יח אלף ואמר בזה הספר ארם ור״ל ואשר עמהם וזה אדום ואמ׳ בשני הספרי׳ אדום ור״ל ואשר עמהם והם ארם ובאמרו בדברי הימי׳ כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם שמנה עשר אלף ובתילי׳ אמר יואב ואמר יב אלף הוא אבישי עשה תחלה המלחמה והכה בהם ששת אלפים ואח״כ עשה עמהם יואב מלחמה והכה בהם יב אלף וזהו שאמר בתהילים וישב יואב כלומר שאחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה זכר כל הי״ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר. ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם השיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מוכלין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום אמר להם הקב״ה מה אתם מועילין שתנו את אדום קמעה קמעה אבישי בן צרויה הרג שמנה עשר אלף ואתם יב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים: בכל אדום שם נציבים. לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא יתחשב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם דמשק שלא שם בשאר ארם אלא בכל אדום שם נציבים: וימלוך

סופר הסופר כל נביאים חס׳ כב״ב מלאים וסימ׳ ושריה סופר · וישלח את אליקים אשר על הבית דישעיה ·
וכל כתובי׳ דכוו׳ מל׳ ב״מ עזרא דהוא בוליה הס׳ בב״ג מל׳ וסימ׳ אלה בימי יויקים · ואחיו שמעיה · ואוצרח

ו׳ וימלך דוד על־כל־ישראל ויהי דוד
עשה משפט וצדקה לכל־עמו: ויואב
בן־צרויה על־הצבא ויהושפט בן־
אחילוד מזכיר: וצדוק בן־אחיטוב
ואחימלך בן־אביתר כהנים ושריה
ב׳ מ״ל בכתי׳ סופר: ובניהו בן־יהוידע והכרתי
והפלתי ובני דוד כהנים היו:

ה׳ ויאמר דוד הכי יש־עוד ס
אשר נותר לבית שאול ואעשה עמו
חסד בעבור יהונתן: ולבית שאול
עבד ושמו ציבא ויקראו־לו אל־דוד
ויאמר המלך אליו האתה ציבא
5׳ ויאמר עבדך: ויאמר המלך האפס
עוד איש לבית שאול ואעשה עמו
ל׳ וחד כטחתי בחסד אלהים חסד אלהים ויאמר ציבא אל־המלך
עוד בן ליהונתן נכה רגלים: ויאמר־
י׳ כתיב כן לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל
המלך הנה־הוא בית מכיר בן־
ג׳ קמץ כלו מלו מ״ל עמיאל בלו דבר: וישלח המלך דוד
ויקחהו מבית מכיר בן־עמיאל מלו
נ׳ דבר: ויבא מפיבשת בן־יהונתן בן
־שאול אל־דוד ויפל על־פניו
וישתחו ויאמר דוד מפיבשת ויאמר
הנה עבדך: ויאמר לו דוד אל־תירא
כי עשה אעשה עמך חסד בעבור
ב׳ העמלקי יהונתן אביך והשבתי לך את־כל־
שדה שאול אביך ואתה תאכל לחם
על־שלחני תמיד: וישתחו ויאמר
כל דסמיך לחית ועין מה ומה מה עבדך כי פנית אל־הכלב
המת אשר כמוני: ויקרא
בת״ז מה ומה המלך אל־ציבא נער שאול ויאמר
אליו כל אשר היה לשאול
ולכל־ביתו נתתי לבן־אדניך:

ו׳ ומלך דוד על כל ישראל והוה
דוד עביד דין דקשוט וזכו לכל
עמיה: ויואב בר צרויה ממנא
על חילא ויהושפט בר אחילוד
ממנא על דוכרניא: וצדוק בר
אחיטוב ואחימלך בר אביתר
כהניא ושריה ספרא: ובניהו
בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל
קלעיא ובני דוד רברבין הוו:
ה׳ ואמר דוד האית
כא עוד די אשתאר לבית שאול
ואעביד עמיה טיבו בדיל יהונתן:
ולבית שאול עבדא ושמיה ציבא
וקרו ליה לות דוד ואמר מלכא
5׳ ליה האת ציבא ואמר עבדך:
ואמר מלכא האית עוד גברא
לבית שאול ואעביד עמיה טיבו
מן קדם יי ואמר ציבא למלכא עוד
ברא ליהונתן לקי בתרתי רגלוהי:
ואמר ליה מלכא היכא הוא
ואמר ציבא למלכא הא הוא בית
מכיר בר עמיאל בלו דבר: ושלח
מלכא דוד ודבריה מבית מכיר בר
עמיאל מלו דבר: ואתא
מפיבושת בר יהונתן בר שאול
לות דוד ונפל על אפוהי וסגיד
ואמר דוד מפיבושת ואמר הא
עבדך: ואמר ליה דוד לא תדחל
ארי מעבד אעביד עמך טיבו בדיל
יהונתן אבוך ואתיב לך ית כל
אחסנות שאול אבוך ואת תיכול
לחמא על פתורי תדירא: וסגיד
ואמר מה עבדך ארי אתפניתא על
גבר הדיוט דכותי: וקרא מלכא
לציבא עולימא דשאול ואמר ליה
כל דהוה לשאול ולכל ביתיה
יהבית לבר רבונך:

רשי

ויהי דוד עושה משפט וגו׳ ויואב על הצבא · דוד גרם ליואב להיות מצליח על הצבא לפי שעושה משפט וצדקה ויואב גרם לדוד לעשו׳ משפט וצדקה לפי שהוא דן ויואב סוטר ורודה על ידו ועוד מתוך שיואב עוסק במלחמות לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט בדק: מזכיר · אותה דין בא לפניו ראשון לפוסקו ראשון: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי תירג׳ יונתן ובניהו בן יהוידע מ ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופליתי אורים ותומים: כהנים היו · רברבין הוו: כתתי לבן אדוניך · המלך רשאי להעביר נחלה שנאמר במשפט המלוכה את שדותיכ׳ ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו:

רדק

וימלוך דוד על כל ישראל · כשנצח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו: משפט וצדקה · כתרגומו דין דקשוט וזכו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו: מזכיר · כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות: כהנים · שרי כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אף על פי שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמו שכתוב בדברי הימים והיה נקר׳ אחימלך ואבימלך כי שני השמות קרובי׳: ושריה סופר · ובד״ה שישא ושני שמות היו לו: ובניהו בן יהויד׳ והכרתי והפלתי · ת״י ובניהו בן יהויד׳ ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי׳ ועל הקלעים · וי״ו והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועברה וכן אומר בד״ה על הכרתי וי״מ כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו שרים אל משמעת המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורבותינו ז״ל פרשוהו אלו אורים ותומים: ובני דוד כהנים היו · כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר ה הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז״ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן ג גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש: הכי יש עוד · כטעם האם וכן אני אמרתי הבו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנצח המלחמות והיה ב במנוחה וסדר הפקידי׳ והממוני׳ שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בזרעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמ׳ לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך ש אם נותר לבית שאול שיעשה עמו חסד בעבור יהונתן: ולבית שאול עבד · עבד כנעני היה והיה לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכ׳ אחריכ׳ ובני ציבא ועבדיו כלם עבדי׳ לבית שאול כמו שאמר וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם היו לאדוניה׳ וכן נר׳ מדברי ר״זל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים ואת״א כן מה נתן לו דוד באמרו הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אף על פי כן מצות המלך היה והמלך יכול ל לקחת מזה ולתת לזה: האפס עוד איש · האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן האיתי חסד אלהים · בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם: נכה רגלים · כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה בנפלו ונפסח בשתי רגליו ונכה תואר סמוך: בלו דבר · שם מקום: שדה שאול · שדה שם כלל לנחלתו וכ״תי אחסנת שאול ותמהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו גם כן יורשים של שאול ואע״פ שהם בני פילגש אם כן היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת ואת״א מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה חסד עשה אם נטל משאר יורשים ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשים ועוד כי מה שאמר במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רבותינו ז״ל כי אינו אומר אלא על פירותיה׳ לפי שעה וכר׳ כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה הוא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בניכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשתובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי יי׳ ומורד במלכות הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב והנה לך את בית אדוניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים: והבאת

רלבג

ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו · הנה צדקה יאמר על יותר ממה שיאמר מ משפט כי למשפט יהיה מה שיתחייב לפי הדין והצדקה תהיה מה ש שיתחייב לפי המדות השלימות מההנג׳ לכל איש הראוי לו אם ל לחסד אם למשפט: והכרתי והפלתי · אמרו שהם היו שתי משפחו׳ בישראל ורבותינו פ פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי ש שמופלאים במעשיהם: ובני דוד כהנים היו · ר״ל שרים ומושלי׳ והנה זה הענין היה סבה ל להרבה מהרעו׳ שבאו לדוד כי אם לא היה הענין כן לא מרד א אבשלום ולא נהרג א אמנון ואדניה כמו ש שיראה במעט עיון ו ובכלל אם היה משגיח המלך במוסר בניו לא קרה להם כך · והנה זכר שכבר היה מטוב נפש דוד שהתעורר ל לעשו׳ חסד אל הנשאר לבית שאול ולזה שם מפיבשת בן יהונתן מ מאוכלי שולחנו והשיב לו את כל שדה שאול אביו: ויגלח

על אוצרות: איפה׳ כתיב כן בקריאה וסימ׳ ויאמר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים · איפה שמואל ודוד · איפה לא שגלת · ואיפה ישרים נכחדו · איפה היית ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה עשית · איפה האנשי׳ אשר הרגתם · ואיש אל ידע איפה הוא · ואלה איפה הם · בן ד׳ קמצין ובקפי׳ וסימ׳ נבסר בסדר ויצא:

כן יעשה עבדך ומפיבושת אוכל על שולחני. ציבא אמר כן יעשה עבדך ודוד השיב ומפיבושת אוכל על שלחני: מושב בית ציבא. בניו ועבדיו: כאשר עשה אביו עמדי חסד. ומהו החסד כשהיה דוד בורח מפני שאול באו אליו אביו ואמו ואחיו ויכחס את פני מלך מואב ויאמ' לו ישב כאן אבי ואמי עמך והרג' חוץ מא' מהם שברח שנמלט לארץ בני עמון אצל נחש במדר' ר' תנחומא בוירא אליו: המכבד דוד את אביך בעיניך. הנראה בעיניך שרוצ' מכבד את אביך הם מוזהרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך: מדויהם. חלוקיהם: שתותיהם. העגבות: מוכך

והבאת. תאסוף מן השדה הביתה וי"מ אותו עניין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל דרכי עבודה עד שתאסוף התבואה: והיה לבן אדוניך. הוא מיכא בן מפיבשת כלומ' תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו: ומפיבשת יאכל על שלחני. אע"פ שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אע"פכ אעשה כמו שצויתני לעבוד כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"מ ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אח' שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך: וכל מושב בית ציבא. בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו: כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר ויכחס את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחר שהיו עמו חוץ מאחד מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון. ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מוצא במי שבא אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנ' אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלח' עם ארבע אומו' בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכה מיגרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובת' אמר לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובת' ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מוותר על התורה: אל אביו. כמו על אביו וכן אל ההרים לא אכל: המכבד. תחשוב כי לטובה ולנחמך שלהם לא שלחם אלא לרגל את הארץ: ולהפכה. כתרגו' ולמבדק כי בודק הדבר יפה הופך העניין מצד אל צד: מדויהם. כתרגו' לבושיהון כמו מדו בד ואם היכם טרם אחד: בחצי. בחצי לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש: עד שתותיהם. עגבותיהם כמו חשופי שת ות"י עד אתר בית בהתתהון ואחר הוא כי הוא מקום המבושים: עד יצמח זקנכם. ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפי' בתספרי' אלא השפם לבד אלא אם כן משום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וחרפה היא גלוח הזקן אלא שנהגו כן באלה הארצות שהם ארצות הערלים: יצמח. פועל עומד מן הדגוש וכן ושערך צמח: נבאשו. נתעבו כמו שיתעב האדם הדבר הנבאש: ואת כל הצבא. הגבורים כמו העם המלחמה או פי' הצבא והגבורים: ורחוב. פירושו וארם רחוב וארם צובא מזכר עומד במקום שנים: ומעכה. ארם מעכה או מלך מעכה: לבדם. להודיע כי מלך בני עמון וכלם היו מבפנ' ויצאו לערוך מלחמה ואלה בני ארם הנשכרים והנזכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם כן וכאשר בא יואב והצבא עד פתח השער ויצאו בני עמון היו לו בני עמון מבפנים וארם שהיו בשדה מאחור: כי

נחמה אל ז' בליש' בקריאה וסימ' וינחמו בני ישראל אל. וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו דספרא. וינחם יי' אל הרעה ויאמר למלאך. אולי ישמעו וישובו. היטיבו דרכיכם ומעלליכם. ההמת המיתהו. אם שוב

ועבדת לו את האדמה אתה ובניך
ועבדיך והבאת והיה לבן אדניך
לחם ואכלו ומפיבשת בן אדניך
יאכל תמיד לחם על שלחני ולציבא
חמשה עשר בנים ועשרים עבדים:
ויאמר ציבא אל המלך ככל אשר
יצוה אדני המלך את עבדו כן
יעשה עבדך ומפיבשת אכל על
שלחני כאחד מבני המלך:
ולמפיבשת בן קטן ושמו מיכא וכל
מושב בית ציבא עבדים למפיבשת
: ומפיבשת ישב בירושלם כי על
שלחן המלך תמיד הוא אכל והוא
י פסח שתי רגליו: ויהי
אחרי כן וימת מלך בני עמון וימלך
חנון בנו תחתיו: ויאמר דוד אעשה
חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה
אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו
ביד עבדיו אל אביו ויבאו עבדי דוד
ארץ בני עמון: ויאמרו שרי בני
עמון אל חנון אדניהם המכבד
דוד את אביך בעיניך כי שלח לך
מנחמים הלוא בעבור חקר את העיר
ולרגלה ולהפכה שלח דוד את
עבדיו אליך: ויקח חנון את עבדי
דוד ויגלח את חצי זקנם ויכרת את
מדויהם בחצי עד שתותיהם
וישלחם: ויגדו לדוד וישלח
לקראתם כי היו האנשים נכלמים
מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד
יצמח זקנכם ושבתם: ויראו בני
עמון כי נבאשו בדוד וישלחו
בני עמון וישכרו את ארם בית
רחוב ואת ארם צובא עשרים
אלף רגלי ואת מלך מעכה אלף
איש ואיש טוב שנים עשר אלף
איש: וישמע דוד וישלח את יואב
ואת כל הצבא הגבורים: ויצאו
בני עמון ויערכו מלחמה פתח
השער וארם צובא ורחוב ואיש
טוב ומעכה לבדם בשדה:

ותפלח ליה ית ארעא את ובנך ועבדך ותיעול ויהי לבר ריבונך מזון ויתפרנס ומפיבושת בר ריבונך אכיל תדירא לחמא על פתורי ולציבא חמשת עסר בנין ועסרין עבדין: ואמר ציבא למלכא ככל דיפקיד רבוני מלכא ית עבדיה כן יעביד עבדך ומפיבושת אכיל על פתורי כחד מבני מלכא: ולמפיבשת ברא זעירא ושמיה מיכא וכל מותב בית ציבא עבדין למפיבושת: ומפיבשת יתיב בירושלם ארי על פתורא דמלכא תדירא הוא אכיל והוא לקי בתרתין רגלוהי:

והוה בתר כן ומית מלכא דבני עמון ומלך חנון בריה תחותוהי: ואמר דוד אעביד טיבו עם חנון בר נחש כמא דעבד אבוהי עמי טיבו ושלח דוד לנחמותיה בידא דעבדוהי לות אבוהי ואתו עבדי דוד לארעא בני עמון: ואמרו רברבי בני עמון לחנון רבוניהון המיקר דוד ית אבוך בעינך ארי שלח לך מנחמין הלא בדיל למיחקר ית קרתא ולאללותה ולבדקה שלח דוד ית עבדוהי לותך: ונסיב חנון ית עבדי דוד וגרע ית פלגות דיקניהון ופסיק ית לבושיהון עד פלגיהון עד אתר בית בהתתהון ושלחינון: וחויאו לדוד ושלח לקדמותהון ארי הוו גבריא מתכלמין לחדא ואמר מלכא תיבו בירחו עד דיצמח דיקניכון ותתובון: וחזו בני עמון ארי איתגריאו בדוד ושלחו בני עמון ואגרו ית ארם בית רחוב וית ארם צובא עשרין אלפין גבר רגליי וית מלך מעכה אלף גבר ואיש טוב תרי עסר אלפין גברא: ושמע דוד ושלח ית יואב וית כל חילא דגבריא: ונפקו בני עמון וסדרו קרבא במעלנא דתרעא וארם צובא ורחוב ואיש טוב ומעכה בלחודיהון בחקלא:

רלבג

ויגלח את חצי זקנם. כדי לכוללם וזה לאות שלא היה מנהג לגלח זקנ' שאם היו מגלחים זקנם היה אפשר להם להסיר הבשת מעליהם בשיגלחו הנשאר מזקנם: ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם. אחשוב שקרא מדויהם המכנסי' שיכסה בהם השת והערוה וטנופיה והנה קראם מדויהם בעבור הטנופי' שבהם מאלו המקומות אשר ירחו בהם המותרות הטבעיים ומזה העניין כקראת האשה הנדה דוה מצד המות' שירח' ממנה אז ובאור בזה המאמר שנכר כרת המכנסים בחצי עד שנגלה השת שלהם ולזה השאירם מגולי הערוה וחשופי שת וזה לאות שלא השאיר בה' בגדי' יכסו בהם ערותם אלא שהם כמלטו מזה הבשת בלבישת בגדים אחרים לכסות ערותם ואולם מענין גלוח זקנם לא כמלטו עד שמח זקנם: חזק

תשבו: איש ואיש ג' בקריא' וסימ' ויראו בני עמון כי נבאשו. ולציון יאמר. מים עמקים עצה: ורחוב ג' מלאים וסי' נמסר לעיל בסימן ח':

כי היתה אליו פני המלחמה · אמר היתה על המלחמה ואף על פי שזכר פני וכמוהו קשת גבורים חתים קול נגידים נחבאו ופי פני הגבורים שהם פני המלחמה שהולכים לפנים וכ״ת ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא : בחורי · בשוא הב״ית והוא מן הקלים ובחורי ישראל הכריע וכן בחורים שהם בפתח הב״ית מן הדגושים : ביד אבישי · בשוא הב״ית ובמסר בסיפרא ליתכותיה וכל דברי הימים כותיה : והיתה לי לישועה · בחסרון הי״וד שהיא במקום לאמ״ר הפועל מהמכתב : בעד עמנו · שלא יהיו לחרב ולשבי : ובעד ערי אלהינו · שלא יכבשו אותם אויבנו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו ויכבשוהו ואם יעשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים : וי׳ יעשה הטוב בעיניו · אנחנו נתחזק בכל כחינו ל

למלחמה וי׳ יעשה הטוב בעיניו כי לי׳ התשועה : ושובך · ובדברי הימים כתו׳ ושופך והב״ית והפ״א קרובים במוצא והם ממוצא אחד וכן בזר פיזר : חלאמה · הוא אלם הנזכר והה״א כה״א מרימה והאל״ף נוספת למשך : שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים · ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספ׳ שבע מאות רכבר״ל רכב בחור ולא מנה שאר הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים : שר צבאו · שר צבא הדרעזר הנזכר למעלה : לעת צאת המלאכים · האל״ף נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת ח השמש של התקופה ההיא ושבתו שנה זו מזמן שיצאו שם המלכים הנזכרים להלחם וי״מ לעת צאת העם שדרך המלכים לצאת עם חיילותיהם והוא עת שהקמות ב בשדות והסוסים מוצאים לאכול והראשון נכון בעיני : מעל הגג · הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה : וידרש לאשה · דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם : אוריה החתי · אפשר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי : מתקדשת

ויאספו י״ב וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא : ויצא י״ב חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח : וישלמו ג׳ חסרים יו״ד בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר · וכל חפצו ישלם · גם אויביו ישלם אתו : וישחיתו ז׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ פן תשחתון ועשיתם לכם פסל · בי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון · וישחתו את

וחזא יואב ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא מאפוהי ומאחורוהי ובחר מכל בחורי ישראל וסדר לקדמות אנש ארם : וית שאר עמא יהב ביד אבישי אחוהי וסדר לקדמות בני עמון : ואמר אם תתקף אנש ארם מיני ותהי לי ל לפריק ואם בני עמון יתקפן מנך ואיתי למיפרק לך : תקף ונתקף על עמנא ועל קירוי אלהנא ויי יעבד דתקין קדמוהי : וקריב יואב ועמא די עמיה לאגחא קרבא באנש ארם ואפיכו מן קדמוהי : ובני עמון חזו ארי אפכו אנש ארם וערקו מן קדם אבישי ואתו ל לקרתא ותב יואב מלות בני עמון ואתא לירושלם : וחזו אנש ארם ארי אתברו קדם ישראל ואתכנישו כחדא : ושלח הדרעזר ואפיק ית אנש ארם דמעיבר פרת ואתו לחילם ושובך חילא דהדרעזר קדמיהון : ואתחוא לדוד וכנש ית כל ישראל ועבר ית ירדנא ואתו לחילאם וסדרו אנש ארם ל לקדמות דוד ואגיחו קרבא עמיה : ואפכו אנש ארם מן קדם ישראל וקטל דוד מארם שבע מאה ר רתיכין וארבעין אלפין פרשין וית שובך רב חיליה מחו ומית תמן : וחזו כל מלכיא עבדי הדרעזר ארי אתברו קדם ישראל ואשלימו עם ישראל ופלחונון ודחילו אנש ארם למפרק עוד ית בני עמון : והוה לזמן סופא דשתא לעידן מפק מלכיא ושלח דוד ית יואב וית עבדוהי עמיה וית כל ישראל וחבילו ית בני עמון וצרו על רבת ודוד י יתיב בירושלם : והוה לעידן רמשא וקם דוד מעל שויוה והליך על איגר בית מלכא וחזא אתתא משתטפא על אגרא ואתתא שפירת חיזו לחדא : ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר הלא דא בת שבע בת אליעם אתת אוריה חתאה :

וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל בחורי בישראל ויערך לקראת ארם (ישראל ק׳) : ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערך לקראת בני עמון : ויאמר אם תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה (ל׳ כתיבכן) ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך : חזק ונתחזק בעד עמנו (ל׳) ובעד ערי אלהינו ויהוה יעשה הטוב בעיניו : ויגש יואב והעם אשר עמו (יא וכל לה דכו׳) למלחמה בארם וינסו מפניו : ובני עמון ראו כי נס ארם וינסו מפני אבישי ויבאו העיר וישב יואב מעל בני עמון ויבא ירושלם : וירא ארם כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד : (יו׳ יב) וישלח הדרעזר ויצא את ארם (יב חס׳) אשר מעבר הנהר ויבאו חילם ושובך שר צבא הדרעזר לפניהם : ויגד לדוד ויאסף את כל ישראל (ב׳ד) ויעבר את הירדן ויבא חלאמה (יתיר א׳) ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו עמו : וינס ארם מפני ישראל ויהרג דוד מארם שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים ואת שובך (ל׳ שוסבר נש) שר צבאו הכה וימת שם : ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר כי נגפו לפני ישראל וישלמו את ישראל ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד את בני עמון :

יא ויהי לתשובת השנה לעת יצאת המלאכים (יתיר א׳) וישלח דוד את יואב ואת עבדיו (ו׳) עמו ואת כל ישראל וישחתו את (ל׳ חס׳) בני עמון ויצרו על רבה ודוד ישב בירושלם : ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת (ל׳ ה׳) מראה מאד : וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלוא זאת בת שבע (ה׳) בת אליעם אשת אוריה החתי :

רשי

מובך שר צבא ח הדרעזר · על שם שהיה גיבור ועריץ אחר הזכירו בשמו : לעת צאת המלכים · יש עת בשנה שדרך החיילו׳ לצא׳ כשהארץ מלאה קמות והסוסים מוצאי׳ בשדה לאכול : מטומאתה

משראל ד׳ יתירין ב׳ בריש תיבות וסי׳ המקדש בבית יי׳ · ובבית הכקרות · ומדבית עין

רלבג

חזק ונתחזק בעד ע עמנו · למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס אבל ראוי ש שישתדל האדם ב בהצלתו לפי מה ש שאפשר ואז יעזור הש״י כי הש״י לא יחדש ה המופתי׳ רק במקומות ההכרחיי׳ כמו שזכרנו פעמים רבות : לעת צאת המלכים · הוא בימי החום שימצאו התבואות והעשבים בשדות והפירות ב באילנות כי אז ימצאו הבהמות לאכל ואנשי החיל : והיא

בני עמון · אל זו וצאים אשר השחתו אבותי · במעט קט ותשחת כהם · וגערתי לכם באכל · כפה תנף ישחת רעהו : לאשה ה׳ בקריא׳ וסי׳ לאשה מה זאת עשית · ואמר הכהן לאשה יתן יי׳ אותך · וידבר לאשה ותישר · וישלח דוד וידרש לאשה · וישאל המלך לאשה ותספר לו׳ וחד ולאשה עגל מרבק ·

והיא מתקדשת מטומאתה · ר״ל שהיא היתה אז רוחצת להיות טהורה מטומאתה: ותאמר הרה אנכי · יתכן שאחר המשגל כשאר רחמה בזולת לחות כי זה מורה על ההריון: ותצא אחריו משאת המלך · והוא מענין ארוחה כמו וישא משאות מאת פניו ואפשר שיהיה מענין אבוקה ללותו בבואו אל ביתו ולהראות לו הדרך והנה חשב דוד לעשות הענין בדרך שיעלם חטאו מהאנשים שלא חטא וכראו׳ דוד שלא יוכל על זה שכב שימו׳ ביד בני עמון ולקחה אחר זה לו לאשה ב בדרך שלא יודע כי ז זנתה עמו בהיות אשת אוריה: ויבא

מתקדשת מטומאתה · להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאתה כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה ההיא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת איש ורבו׳ ז״ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמ׳ לפי׳ שכב דוד את מיתת אוריה שתהא מגורשת למפרע: שלח אלי את אוריה · ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי משלה היתה מעוברת׳: ולשלום המלחמה · הגבורים העושים המלחמה וכ״תי עבדי קרבא: משאת המלך · כתרגומו סעודת׳ דמלכ׳ כמו וישא משאת מאת פניו אליה׳: חיך · חסר יוד הרבים: וחי נפשך · חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא: בשמר יואב · בשמרו עת לבא עד העיר להלחם וכ״תי כד כר: וירא

ולשלום ג׳ וסימ׳ ויבא אוריה אליו וישאל ב׳ בוי · ולשלום הגבירה: וממחרת ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם נדר או נדבה זבח קרבנו · ביום זבחכם יאכל וממחרת · שב בזה גם היום ומחר אשלחך: בשמור ג׳ בלאים בליש׳

וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה ותשב אל-ביתה: ותהר האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר הרה אנכי: וישלח דוד אל-יואב שלח אלי את-אוריה החתי וישלח יואב את-אוריה אל-דוד: ויבא אוריה אליו וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה: ויאמר דוד לאוריה רד לביתך ורחץ רגליך ויצא אוריה מבית המלך ותצא אחריו משאת המלך: וישכב אוריה פתח בית המלך את כל-עבדי אדניו ולא ירד אל-ביתו: ויגדו לדוד לאמר לא-ירד אוריה אל-ביתו ויאמר דוד אל-אוריה הלוא מדרך אתה בא מדוע לא-ירדת אל-ביתך: ויאמר אוריה אל-דוד הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב ועבדי אדני על-פני השדה חנים ואני אבוא אל-ביתי לאכול ולשתות ולשכב עם-אשתי חיך וחי נפשך אם-אעשה את הדבר הזה: ויאמר דוד אל-אוריה שב בזה גם-היום ומחר אשלחך וישב אוריה בירושלם ביום ההוא וממחרת: ויקרא-לו דוד ויאכל לפניו וישת וישכרהו ויצא בערב לשכב במשכבו עם-עבדי אדניו ואל-ביתו לא ירד: ויהי בבקר ויכתב דוד ספר אל-יואב וישלח ביד אוריה: ויכתב בספר לאמר הבו את-אוריה אל-מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת: ויהי בשמור יואב אל-העיר ויתן את-אוריה אל-המקום אשר ידע כי אנשי-חיל שם: ויצאו אנשי העיר וילחמו את-יואב ויפל מן-העם מעבדי דוד וימת גם אוריה החתי: וישלח יואב ויגד לדוד את-כל-דברי המלחמה: ויצו את-המלאך לאמר ככלותך את כל-דברי המלחמה לדבר אל-המלך:

ושלח דוד אזגדין ודברה ואתת לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא מסובתה ותבת לביתה: ועדיאת אתתא ושלחת וחויאת לדוד ואמרת מעדיא אנא: ושלח דוד לות יואב שדר לי ית אוריה חיתאה ושדר יואב ית אוריה חיתאה לות דוד: ואתא אוריה לותיה ושאל ליה דוד לשלם יואב ולשלם עמא ולשלם עבדי קרבא: ואמר דוד לאוריה חות לביתך ושטוף רגלך ונפק אוריה מבית מלכא ונפקת בתרוהי סעודתא דמלכא: ושכב אוריה בתרע בית מלכא עם כל עבדי ריבוניה ולא נחת לביתיה: וחויאו לדוד למימר לא נחת אוריה לביתיה ואמר דוד לאוריה הלא מאורחא את אתי מא דין לא נחתתא לביתך: ואמר אוריה לדוד ארונא וישראל ויהודה יתבין במטליא ורבוני יואב ועבדי רבוני על אפי ברא שרן ואנא איעול לביתי למיכל ולמשתי ולמשכב עם אתתי חייך וחיי נפשך אם אעביד ית פתגמא הדין: ואמר דוד לאוריה תיב הכא אף יומא דין ומחר אשלחינך ויתיב אוריה בירושלם ביומא ההוא וביומא דבתרוהי: וקרא ליה דוד ואכל קדמוהי ושתי ורוויה ונפק ברמשא למשכב בשוויה עם עבדי ריבוניה ולביתיה לא נחת: והוה בצפרא וכתב דוד אגרתא לות יואב ושדר ביד אוריה: וכתב באגרתא למימר הבו ית אוריה לקביל אפי קרבא תקיפא ותתובון מבתרוהי ויתמחי וימות: והוה כד צר יואב על קרתא ויהב ית אוריה לאתרא דידע ארי גברין גברין תמן: ונפקו אנשי קרתא ואגיחו קרבא עם יואב ואתקטיל מעמא מעבדי דוד ומית אף אוריה חתאה: ושלח יואב וחוי לדוד ית כל עסקי קרבא: ופקיד ית איזגרא למימר כשציותך ית כל עסקי קרבא למללא עם מלכא:

רשי

מטומאתה · מנדתה: שלח לי את אוריה · שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת: משאת המלך · סעודת׳ דמלכא: ונכה ומת · כדי שתהא מגורשת למפרע וכמ״ש שלא בא על אשת איש שכל ה היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות במלחמה:

יחידאין בקריא׳ וסימ׳ ויהי בשמור יואב את העיר · לעולם אשמור לו חסדי · ותשמור כל ארחתי · ובמסר אחר׳תי מוסיף הארח עולם תשמור:

רשי

ויראו המוראים. ככתב בשני יודין כמו כל הבאים וכפל האותיות לחזק כי הורו חצים ואבנים מאד: כזה וכזה. הראשון בחולם והשני סגול: וחזקהו. דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו: שני אנשים. המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי האדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בני היו לו מאשה אחר' שהיתה לו ומתה. והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבו' ז"ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומ' להלך שעובר על אדם ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על אדם ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצ' לומ' שמושל על האדם ולפיכ' קראו איש ויעשה לאיש הבא אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא ית חייב אדם מיתה בעבור גזילה וגנבה אבל לפי מעשה דבר מכוע' אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטו כ. גנב אחר משלם ארבע כאן תחת השה אבל זה שהו' עשיר וגנב הכבשה של הרש ראוי לקנוס אותו ולשלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל על העני ראוי לקנסו שישלם ד' עוד וי"ת ארבעתי' על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתים שמנה ובדברי ר"ז"ל כי בעונש זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום: את

רדק

בן ירובשת: הוא גדעון שעשה מריבה עם הבושת הוא הבעל: החזק מלחמתך אל העיר והרסה. עד כאן דברי השליחות: וחזקהו. דוד אמ' למלאך וחזקהו ליואב בדברי תנחומין שלא ירך לבו: ויבא הלך. ידימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואח"כ לאורח שכעשה אכסנאי ואח"כ לאיש שהוא בעל הבית: כי בן מות. הגוזל את העני כאילו נוטל את נפשו שכאמ' את נפש בעליו יקח: ישלם ארבעתים. כך אירע לו שלקה בארבעה בנים הילד ואמנון תמר ואבשלו': ואוסיפה

ירו ז' חסרים בליש' בקריא' וסי' אשר ירו מעל החומה. וירם אלהים חץ פתאם. פתאם ירהו. הירה זיקים: כזה וכזה ג' וסימ' עשה לי מיכה. תאכל החרב. וירו המראים אל עבדיך. וירו הירים למלך יאשיהו. המראים ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר חקת התורה: הנה אשת ירבעם: ראש ג' כתיב בן בקריאה וסימ'

והיה אם תעלה חמת המלך ואמר לך מדוע נגשתם אל העיר להלחם הלוא ידעתם את אשר ירו מעל החומה: מי הכה את אבימלך בן ירבשת הלוא אשה השליכה עליו פלח רכב מעל החומה וימת בתבץ למה נגשתם אל החומה ואמרת גם עבדך אוריה החתי מת: וילך המלאך ויבא ויגד לדוד את כל אשר שלחו יואב: ויאמר המלאך אל דוד כי גברו עלינו האנשים ויצאו אלינו השדה ונהיה עליהם עד פתח השער: ויראו המוראים אל עבדיך מעל החומה וימותו מעבדי המלך וגם עבדך אוריה החתי מת: ויאמר דוד אל המלאך כה תאמר אל יואב אל ירע בעיניך את הדבר הזה כי כזה וכזה תאכל החרב החזק מלחמתך אל העיר והרסה וחזקהו: ותשמע אשת אוריה כי מת אוריה אישה ותספד על בעלה: ויעבר האבל וישלח דוד ויאספה אל ביתו ותהי לו לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר עשה דוד בעיני יהוה:

יב וישלח יהוה את נתן אל-
דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד ראש: לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד: ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת: ויבא הלך לאיש העשיר ויחמל לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לארח הבא לו ויקח את כבשת האיש הראש ויעשה לאיש הבא אליו: ויחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן חי יהוה כי בן מות האיש העשה זאת: ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל: ויאמר נתן אל דוד אתה האיש כה אמר יהוה אלהי ישראל אנכי משחתיך למלך על ישראל ואנכי הצלתיך מיד שאול:

ויהי אם ידלק רוגזא דמלכא ויימר לך מא דין אתקרבתון לקרתא לאגחא הלא ידעתון ית דירמון עליכון מן שורא: מן קטל ית אבימלך בר ירבשת הלא אתתא רמת עלוהי פלגות רכב רחיא מן שורא ומית בתבץ למא אתקריבתון לשורא ותימר אף עבדך אוריה חתאה מית: ואזל איזגדא ואתא וחוי לדוד ית כל דשלחיה יואב: ואמר איזגדא לדוד ארי תקיפו עלנא גבריא ונפקו לותנא לחקלא והוינא כרדין להון עד מעלנא דתרעא: ושדו קשתיא בעבדך מן שורא ואתקטילו מעבדי מלכא ואף עבדך אוריה חתאה מית: ואמר דוד לאיזגדא כדין תימר ליואב לא יבאש בעינך ית פתגמא הדין ארי כדין וכדין תקטול חרבא אתקיף קרבך על קרתא ופגרה ותקפוהי: ושמעת אתת אוריה ארי מית אוריה בעלה וספדת על בעלה: ועבר אבלא ושלח דוד וכנשה לביתיה והות ליה לאיתו וילידת ליה בר ובאיש פתגמא דעבד דוד קדם יי:

ושלח יי ית נתן לות דוד ואתא לותיה ואמר ליה תרין גברין הוו בקרתא חדא חד עתירא וחד מסכינא: לעתירא הוו עאן ותורין סגי לחדא: ולמסכינא לית כל מדעם אלהן אימרתא חדא זעירא דזבנה וקיימה ורבת עמיה ועם בנוהי כחדא מפתיה אכלת ומכוסיה שתיא ובחיקיה שכבא והות ליה כברתא: ואתא אורחא לגברא עתירא וחס למיסב מעניה ומתוריה למיעבד לאורחא דאתא ליה ונסיב ית אימרתא דגברא מסכינא ועבדה לגברא דאתא לותיה: ותקיף רוגזא דדוד בגברא לחדא ואמר לנתן קיים הוא יי ארי גבר חייב קטול גברא דעבד דא: וית אמרתא ישלם על חד ארבעין חלף דעבד ית פתגמא הדין ועל דלא חס: ואמר נתן לדוד את גברא כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא משחתך למהוי מלכא על ישראל ואנא שיזביתך מידא דשאול:

רלבג

ויבא הלך לאיש העשיר. הוא הלך הוא אורח נקרא הלך מצד לכתו בדרכים ומפני זה ג"כ נקרא אורח ורבותינו ז"ל רקדקו מזה בענין יצר הרע כי מתחלה נראה כדל הולך לבקש די מחסורו כי ההלך והדל אחים ואחר כן ישוב והוא איש סוחר הולך בדרכים ואחר זה ישוב למרגו' ארון ולזה קראו בסוף הענין איש אמר ויעשה להיש הבא אליו: ויאמר נתן אל דוד אתה האיש. אמרו רבו' ז"ל כי כמו ששפט דוד כן היה כמו שא' תחת הכבש' ישלם ארבעתי' כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ואדניה. והנראה בעיני כי על מה שאמר ישלם ארבעתים הוא שפטו השי' שישכב איש עם הרבה מנשיו לעיני השמש והוא היה אבשלום שבא אל עשר פילגשי אביו אלא כי במה שאמר חי יי' כי כי בן מות האיש העושה זאת לא שפטו השי' כפיו ולזה אמר לו נתן גם יי' העביר חטאתך לא תמות ובעבור שכעזר בחרב שונאיו להרוג אוריה היה דינו שתמשול חרב שונאיו על ביתו ימים רבו' מצורף אל זה מה שעשה כנגד השם ית' להשתדל בהריגתו כדי שיקח את אשתו לו לאש' ולפי שמאתו היתה ההתחלה בזאת העבור' גם השי' רצה שתצמח רעה מביתו לשלם לו גמול עליה וכן היה כי מביתו צמחה רעת אמנון ואבשלו' ושכב אבשלום את נשיו לעיני השמש:
ויאמ

מסרה

אחד עשיר ואחד ראש. כבשת האיש הראש. ראש עשה כף רמיה: ויחיה ג' בליש' בקריאה וסימ' לגלות ערותה עליה. אשר קנה ויחיה. גמלתהו טוב ולא רע. אנ"ך: באיש ח' בקריאה וסימ' נמסר בסדר קדשים: ועל אשר ד' דסמיכי בקריאה וסימ' אנחנו פשטנו על נגב הכרתי. ואת הכבשה ישלם ארבעתים. וגם ביד יהוא בן חנני. והקרא חרב על הארץ:

ואוסיפה · והייתי מוסיף לך : את נשי אדוניך · מיכל בת שאול: כי נאץ
נאצת את אויבי. כינוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תירג׳ ארי מיפתח פתחת
פומא דסנאי עמא דיי׳: ויאנש. לשון חולי: ובא ולן ושכב ארצה. ובא בבית
ובא ולן ושכב בלילה שוכב לארץ : ולא ברה · לשון אכילה כמו ואברה
מידה : בעבור

את בית אדוניך · כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת : את
נשי אדוניך · עגלה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשים של שאול
היו האחת היא אשתו והאחת בתו או נאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד
לאשה כדברי הדרש שכתבנו : ואם מעט. ואם מעט עמדת שלא תשאת אני

מעט ז׳ זקפין קמצין בקריא׳ וסימ׳ ונשארתם במתי מעט תחת · ואם מעט ואוסיפה לך כהנה · גם כי יתנו
בגוים · זרעתם הרבה והבא מעט · פנה אל הרבה והנה מעט · וקצף גדול אני קוצף · רק הכהנים

ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך ואתנה לך את בית ישראל ויהודה ואם מעט ואספה לך כהנה וכהנה : מדוע בזית את דבר יהוה לעשות הרע בעינו את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה ואתו הרגת בחרב בני עמון : ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם עקב כי בזתני ותקח את אשת אוריה החתי להיות לך לאשה :
כה אמר יהוה הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעיך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת : כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש : ויאמר דוד אל נתן חטאתי ליהוה ויאמר נתן אל דוד גם יהוה העביר חטאתך לא תמות : אפס כי נאץ נאצת את איבי יהוה בדבר הזה גם הבן הילוד לך מות ימות : וילך נתן אל ביתו ויגף יהוה את הילד אשר ילדה אשת אוריה לדוד ויאנש : ויבקש דוד את האלהים בעד הנער ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה : ויקמו זקני ביתו עליו להקימו מן הארץ ולא אבה ולא ברה אתם לחם : ויהי ביום השביעי וימת הילד ויראו עבדי דוד להגיד לו כי מת הילד כי אמרו הנה בהיות הילד חי דברנו אליו ולא שמע בקולנו ואיך נאמר אליו מת הילד ועשה רעה :

ז׳ קמצין וכל אס״ף דכו · ל׳ וחס׳ י׳ בס״פ · ל׳ · בעיני ת׳ · ל׳ וחס׳ · ב׳ מ״ל בכבי׳ · ל׳ בכיפ׳ ואיכון ד׳ · ב׳ באתניהם · ב׳ ואת עליך · ב׳ · ל׳ · ב׳ היאורת · ל׳ ופתח · ל׳ · ל׳ · ב׳ ואין שכי · ח׳ · ב׳ בטע״ם בקיפ׳ · ל׳ מ״ל

ויהבית לך ית בית רבונך וית נשי רבונך בחנך ויהבית לך ית בית ישראל ויהודה ואם זעיר ואוסיף לך כאילין וכאילין : מא דין בסרתא על פתגמא דיי למעבד דביש קדמוהי ית אוריה חתאה קטלתא בחרבא וית אתתיה נסבתא לך לאיתו ויתיה קטלתא בחרבא דבני עמון : וכען לא תפסוק חרבא מן אנש ביתך עד עלמא חלף דאשטתני ונסבתא ית אתת אוריה חתאה למהוי לך לאיתו : כדנן אמר יי הא אנא מקים עלך בישא מביתך ואדבר ית נשך לעינך ואתן לחברך וישכוב עם נשך לעיני שמשא הדא : ארי את עבדתא בסתרא ואנא אעביד ית פתגמא הדין קדם כל ישראל וקביל שמשא : אמר דוד לנתן חבית קדם יי ואמר נתן לדוד אף יי אעבר חובך לא תמות : ברם ארי מפתח פתחתא פומא דסנאי עמא דיי בפתגמא הדין אף ברא דאתיליד לך ממת ימות : ואזל נתן לביתיה ותבר יי ית רביא דילידת אתת אוריה לדוד ואתען : ובעת דוד רחמין מן קדם יי על רביא וצם דוד צומא ועל ובת ושכיב על ארעא : וקמו סבי ביתיה עלוהי לאקמותיה מן ארעא ולא אבה ולא אכל עמהון לחמא : והות ביומא שביעאה ומית רביא ודחילו עבדי דוד לחואה ליה ארי מית רביא ארי אמרו כד הוה רביא קיים מלילנא עמיה ולא קביל מננא ואיכדין נימר ליה מית רביא ויעביד בישא :

הו׳ למעט דעזרא · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהו׳ קמצין : בסתר ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר הבא : בקולנו ד׳ בליש׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה :

הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה : הכית בחרב. כאילו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה : ואותו הרגת בחרב בני עמון · אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמו׳ ר״ל שתים רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי ר״ז״ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג שנאמר ואותו הרגת והטעם לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהני׳ כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ׳ רק אף על פי כן אין כל אדם נזהר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך העונש על המלך : לעיניך · כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאילו הוא לעיניך : לרעיך · כתוב ביו״ד והוא לשון יחיד והיו״ד למ״ד הפועל או פירושו לאחד מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאד׳ אוהב יותר מבנו או למי שירצה להיות כאילו רעך בשוה בדבר המלוכה : עם נשיך · הם הפלגשים : לעיני השמש הזאת · בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלום עליהן לאהל · יש לשאול איך גזר האל על אבשלום שיחטא וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואף על פי שידע האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה האל מונע נשי דוד מהמכשול על ידי סבה אף על פי שאבשלום כופו לחטוא מפני תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה חטא גדול בזה כי פלגשי אביו היו ומפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורו׳ לכל אדם ולא כי לבנו מכוער הדבר ורבי׳ סעדיה ז״ל כתב כן כי אלה הדברי׳ אשר ספר נתן לדוד על שני חלקי׳ אחד מהם מעשה הבורא והוא הגברת אבשלו׳ והשליטו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורצה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלום להראו׳ את לבו בזה : גם יי׳ העביר · גם לרבות על ודויו כלו׳ כמו שאתה מתודה כן הוא גם כן קבל תשובתך והתודותיך : לא תמות · ואף על פי שאתה חייב מיתה הא׳ קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה · כלומר לא תמות מות רשעים שתרד נפשך בגהינם כמשפט החוטאין אבל תענש בעולם הזה בעון הזה כי עונש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות: נאץ · מקור בחירק וכמוהו אחר חלץ את האבנים : את אויבי יי׳ · ר״ל מכעס את יי׳ ויונתן פירשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פומ׳ דסנאי עמא דיי׳ כלומר שנתת פתחון פה לשונאי ישר׳ שנעשה בישראל דבר רע כזה : וילך נתן אל ביתו · להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא הלך לו כבו׳ להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי׳ תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף יי׳ את הילד : ויאנש · חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ותי׳ ואתען : ויבקש דוד את האלהים · שהתפלל בעד הנער אף על פי שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שאמר הוא מי יודע וחנני יי׳ וחי הילד אע״פ שהיה עונש עונו הרי עונשו עונש גדול באמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד : ובא ולן · ובא מבית יי׳ שהיה שם כל היום צם ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה : ולא ברה אתם לחם · ולא אכל אפי׳ אכילה מועטת כי הבריה אכילה מועטת כמו ואברה מידה : ועשה רעה · יעשה רעה בגופו :

רלבג
ויאנש · ר״ל שבא לו חולי אנוש ונוטה ה השביעי מת : ויקרא

ויקם דוד מהארץ · הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדים אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין באבילות ובעבור שהיה רוצה לבא בית יי׳ לשתחוות ולהודות על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את יי׳ ולקבל בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה שנ׳ חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם יי׳ אקרא צרה ויגון אמצא ובשם יי׳ אקרא ולא נוכל לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום המיתה אלא עד הלילה שאחר שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילות מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמ׳ ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שצם דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבילו׳ אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית יי׳ כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו עבדיו והוא לא היה חייב באבילו׳ תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל שישימו לו לחם ועשה הנאו׳ גופו שנמנע מהם קודם שמת ומה שאמרו רז״ל שאבל אסור בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת תנחומין והוא אחר האבילו׳ סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשו הפסוק הזה סמך אבל הפי׳ הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביו׳ השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו וכן ביו׳ שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימ׳ ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר ויי׳ אהבו לא כמו הראשון ששנאו לפי שנולד בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבו׳ ז״ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי שביעי ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב ביתה נראה כי לא שכב עמה אלא אותה הפעם ובאותה ביאה נתעברה כמו שכתוב ותהר האשה ומאותו יום מנה לו חדשיו: בעבור הילד החי · ת״י כמו בעוד הילד רביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי במת: יחנני · כתוב בו״ו וקרי בו״ו והענין אחד ר״ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפילה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת שיחיה וגם הילד איננו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכים על המתים כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיבם אלא דרך צער ואבל: את בת שבע אשתו · עתה אמ׳ אשתו כי כבר מת אוריה אבל מתחלה אמ׳ אשר ילדה אשת אוריה לדוד כי אשת אוריה היתה עד שמת ומצאתי בספר אחר כתוב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקים ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסרה י״א מילין קורין ת״ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י״ב ויהיה טעם הכתוב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה איש אש בחיקו וגו׳ כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה: · ויבא אליה וישכב עמה · הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה · ובדרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנעת מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי׳ יהיה לי בן של קיימא ממך יבזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחילה אמר לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן שלח לי האל על יד הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי: ויקרא את שמו שלמה · כן כתיב וקרי ותקרא הכתוב אומר כי הקב״ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו דוד ויהי עלי דבר יי׳ וגו׳ כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר ויי׳ אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמ׳ לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא וכמו ו״ו וישלח זו הן אתה קצפת ונחטא למה קצפת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי יי׳ אהבו: עיר המלוכה · עיר שהמלך יושב בה והיא נקראת עיר המים שבאותה העיר היו המים ולא בשאר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היתה בצד העיר האחרת לא בתוכה ונכבש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה להכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד: עטרת מלכם · מלך בני עמון: ותהי

מהארץ ה׳ בקריאת וסימ׳ ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · וימאן ויאמר · ויקם דוד מהארץ · מהארץ עד מעל הפתח · כי משלשות הנה די חזקאל : ויסך ד׳ רפין וסי׳ נמסר בסדר פקודי : אהבו ד׳ וסי׳ נמסר בסד׳ ויגש :

וחזא דוד ארי עבדוהי מלחשין
וסבר דוד ארי מית רביא ואמר
דוד לעבדוהי המית רביא ואמרו
מית : וקם דוד מן ארעא ומשח
ושף ושני כסותיה ועל לבית
מקדשא דיי וסגיד ואתא לביתיה
ושאיל ושויאו ליה לחמא ואכל :
ואמרו עבדוהי ליה מה פתגמא
הדין דעבדתא עד דרביא קיים
צמתא ובכיתא וכד מית רביא
קמתא ואכלתא לחמא : ואמר
עד דרביא קיים צמית ובכיתי
ארי אמרית מן ידע דילמא יתרחים
עלי מן קדם יי ויחי רביא : וכען
מית למא דנן אנא צאים האיכול
לאתבותיה עוד אנא אזיל לותיה
והוא לא תאיב לותי : ונחים דוד
ית בת שבע אתתיה ועל לותה ו
ושכיב עמה וילידת בר וקרת ית
שמיה שלמה ויי רחמיה : ושלח
ביד נתן נביא וקרא ית שמיה
ידידיה בדיל יי :
ואגיח קרבא יואב ברבת בני
עמון וכבש ית קרית מלכותא :
ושלח יואב אזגדין לות דוד ואמר
אגחית קרבא ברבה ואף כבשית
ית קרית מלכותא : וכען כנוש
ית שאר עמא ושרי על קרתא
וכבשה דילמא אכבוש אנא ית
קרתא ויתקרי שמי עלה : וכנש
דוד ית כל עמא ואזל לרבת ואגיח
קרבא בה וכבשהא : ונסיב ית
כלילא דמלכיהון מעל רישיה ו
ומתקלה ככר דדהבא ובה אבן טבא

וירא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן
דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל
עבדיו המת הילד ויאמרו מת :
ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף
שמלתו ויבא בית יהוה וישתחו
ויבא אל ביתו וישאל וישימו לו
לחם ויאכל : ויאמרו עבדיו אליו
מה הדבר הזה אשר עשיתה בעבור
הילד חי צמת ותבך וכאשר מת
הילד קמת ותאכל לחם : ויאמר
בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי
אמרתי מי יודע יחנני יהוה וחי הילד
: ועתה מת למה זה אני צם האוכל
להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא
ישוב אלי : וינחם דוד את בת שבע
אשתו ויבא אליה וישכב עמה
ותלד בן ויקרא את שמו שלמה
ויהוה אהבו : וישלח ביד נתן
הנביא ויקרא את שמו ידידיה
בעבור יהוה :
וילחם יואב ברבת בני עמון
וילכד את עיר המלוכה :
וישלח יואב מלאכים אל דוד
ויאמר נלחמתי ברבה גם לכדתי
את עיר המים : ועתה אסף את יתר
העם וחנה על העיר ולכדה פן
אלכד אני את העיר ונקרא שמי
עליה : ויאסף דוד את כל העם
וילך רבתה וילחם בה וילכדה :
ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו
ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ו

רשי

בעבור יי׳ · אשר אהבו: את עיר המלוכה · שכי תיתוקי חומה היו בה חיצונה ופנימית העיר החיצונה עיר מלוכה והפנימית ל למבצר ולחוזק: את עטרת מלכם · תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מלך: ותהי

רלבג

ויקרא את שמו ידידיה בעבור יי׳ · ראוי שיתבאר לך מזה ש שדוד לא חטא למפרע בענין אשת איש אחר שמת בעלה כי ההולך למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ואחר שמת במלחמה נתבאר הענין למפרע שלא היתה אשת אוריה כשבא עליה דוד שאם לא היה הענין כן איך לא נוהו הש״י על נביאו שיעזבה והאשה ה המזנה אסורה לבעל ואסורה לבועל כמו שנתבאר בענין הסוטה ואיך אהב הש״י את הילד ורצה שתהיה ממנו המלכה אבל על כל פנים ראוי ש שנאמ׳ כי לא חטא דוד בבעילת בת שבע אחר שכבר נהרג בדבר ה המלחמה והנה לולי מהר דוד הנה היתה לו בת שבע לאשה אח׳ שאנחנו רואים שכבר רצה הש״י שתהיה מ ממנה המלכה אחר כשבע השם שתהיה לדוד ולזה אמרו רז״ל ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה: ויפס

רשי

ותהי על ראש דוד. אתי הגיתי בטלה: מגרה וחריצים ומגזרות· כמין פצירפים שקורין לימ"א מיכי יסורין הם: מגרה· סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו: חריצים· הוא מורג חרוץ מלא חריצים כמין פצירפים שקורין לימ"א: במלבן· כטיט חוצות וכן תירגם יונתן וגרר ית הון בשוקיא: ולאבשלום אחות יפה: שהיתה בת אביו: להתחלות· עד שנחלה: כי בתולה היא· וכנוע' בבית ואינה יוצאה לחוץ לפי' ויפלא בעיני אמנון וגו' נכסה ונעלם ממנו מה תאנה יכול לבקש וישכב עמה כמו כי יפלא ממך אשר יתכסה ממך: איש חכם. לרשעה: ר"ל. כחום כמו דלות ורעות תואר: את הבריה· את הסעוד': ותלבב

רדק

ותהי על ראש דוד. תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותה באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו. ורבותינו ז"ל פי' עטרת מלכם כמו מלכו' שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסור' בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה הוא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו גתי הנה עובד אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישרא' היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש היתכן לומר כי כל אלו היו פלשתים שהיו באים לעזור דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם אלא שהיו מתגוררי' בגת קוד' שלקחה דוד מיד פלשתי' או אחר שלקחה ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהיה גר בגת כמו שאמ' לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה גויה כי כבר נתגיירה כמו שאמר עמך עמי ואלהיך אלהי ועוד אפי' לדברי האומרים כי העטרה היתה עבודה זרה וכי חסר היה דוד מלבטלה יאמר לאחר מבני עמו מארץ הגוים שהיה מושל עליה' שיבטלנה ואם לא ירצה יכריחנו כי נכרי מבטל עבודה זרה אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי והיך עמד עם דוד כמה שנים ולא נתגייר זהו דבר תימה ות"י עטרת מלכם כפשוטו כלילא דמלכיהון: וישם במגרה. ת"י ומסר יתהון במסרין מענין אם יתגדל המשור על מניפו וכן כתב בדברי הימים וישר במגרה ופי' וישם שם משפטים במגרה: ובחריצי הברזל. כמו מורג חרוץ: ומגזרות הברזל. הם הגרזנים שבוקעין בהם העצים: והעביר אותם במלבן. ר"ל שרפם במקום שעורפים שם הלבנים וכתוב במלכן בכ"ף ר"ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכום שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלבן אחד כי המ"ם והכ"ן יבואו זה במקום זה כמו כמוהן כמוהם תוף וכוף ות"ת והעביר אותם במלבן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים: לכל ערי בני עמון· לכל אנשי ערי בני עמון כלומר לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט: אחות יפה ושמה תמר· תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו רבותינו ז"ל והראייה כי לא ימנעני ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התירה זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' ואינה מותרת לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונה בלבד ואחר כך אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה גויה לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי: להתחלות. עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה: כי בתולה היא· לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי"מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אף על פי שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוצאה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות כנועות בבית ולא תצאנה החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויעץ לאמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ולרשעה: דל· חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעצבה ובבקר היו לו פנים רעים: והתחל. הראה עצמך חולה: ותברני. ותאכילני: הבריה. המאכל: ותלבב לעיני שתי לביבות. תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז"ל שחולטין הבצק במים רותחין מאד: ויקח

ואת העם י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר שלח לך: במלבן ג' מלין כתבן כ"ף וקרי בי"ת וסי' במלבן ואת העם אשר בה הוציא· ויבן את מזבח יי'· יבין העז איש רשע בפניו: אחות ג' בקריאה וסי' אחות יפה ושמה תמר· הגי' אחי והגי' אחות· אחות לנו קטנה ושדים: ויצר ג' וסי' יעקב אשתבע לאמנון· ופי' נמסר בסדר

וַתְּהִי עַל־רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר
הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד׃ וְאֶת־הָעָם (י"ב)
אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה
וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל (ג')
וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה (במלכן ק')
לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־
הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃
יג וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־דָּוִד (ל')
אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר וַיֶּאֱהָבֶהָ (ג' ומ"ל· ל')
אַמְנוֹן בֶּן־דָּוִד׃ וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן (ג')
לְהִתְחַלּוֹת בַּעֲבוּר תָּמָר אֲחֹתוֹ כִּי (ל')
בְתוּלָה הִיא וַיִּפָּלֵא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן (ל')
לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה׃ וּלְאַמְנוֹן רֵעַ (ל')
וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד (כל סיפ' יונדב במ"א)
וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר לוֹ
מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר (י"ב פתחין בלים')
בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַּגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ (ז' בטע')
אַמְנוֹן אֶת־תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי (י"ד חס')
אֲנִי אֹהֵב׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שְׁכַב
עַל־מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל וּבָא אָבִיךָ (ל')
לִרְאוֹתֶךָ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֹא נָא תָמָר (ג' חס' בנבי')
אֲחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לֶחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי
אֶת־הַבִּרְיָה לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה (ב')
וְאָכַלְתִּי מִיָּדָהּ׃ וַיִּשְׁכַּב אַמְנוֹן (ל')
וַיִּתְחָל וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ לִרְאֹתוֹ וַיֹּאמֶר
אַמְנוֹן אֶל־הַמֶּלֶךְ תָּבוֹא־נָא תָּמָר
אֲחֹתִי וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִבוֹת (ג' מל' ובעינין ל' מכ' · ל' וחס')
וְאֶבְרֶה מִיָּדָהּ׃ וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל־
תָּמָר הַבַּיְתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית
אַמְנוֹן אָחִיךְ וַעֲשִׂי־לוֹ הַבִּרְיָה׃

וַהֲוַת עַל רֵישָׁא דְדָוִד וַעֲדַת קַרְתָּא
אַפִּיק סַגִּי לַחֲדָא׃ וְיָת עַמָּא
דְבַהּ אַפִּיק וּמְסַר יַתְהוֹן בִּמְסָרִין
וּבְמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא וּבְמִגְזְרֵי בַּרְזְלָא
וּגְרַר יַתְהוֹן בְּשׁוּקַיָא וְכֵן עֲבַד
לְכָל קִרְוֵי בְנֵי עַמּוֹן וְתַב דָּוִד וְכָל
עַמָּא לִירוּשְׁלֶם׃ וַהֲוָה
בָּתַר כֵּן וּלְאַבְשָׁלוֹם בַּר דָּוִד אַחְתָּא
שַׁפִּירְתָּא וּשְׁמַהּ תָּמָר וְרַחֲמַהּ
אַמְנוֹן בַּר דָּוִד׃ וְעַקַת לְאַמְנוֹן
לְאִתְמְרָעָא בְּדִיל תָּמָר אֲחָתֵיהּ
אֲרֵי בְתוּלְתָּא הִיא וַהֲוַת מְכַסְּיָא
בְּעֵינֵי אַמְנוֹן לְמֶעְבַּד לַהּ מִדָּעַם׃
וּלְאַמְנוֹן שׁוֹשְׁבִינָא וּשְׁמֵיהּ יוֹנָדָב
בַּר שִׁמְעָא אֲחוּהִי דְדָוִד וְיוֹנָדָב
גְּבַר חַכִּים לַחֲדָא׃ וַאֲמַר לֵיהּ
מָא דֵין אַתְּ כְּדֵין חָשׁוֹךְ בַּר מַלְכָּא
בִּצְפַר בִּצְפַר הֲלָא תְחַוֵּי לִי וַאֲמַר
לֵיהּ אַמְנוֹן יָת תָּמָר אֲחָתֵיהּ
דְאַבְשָׁלוֹם אָחִי אֲנָא רָחֵים׃ וַאֲמַר
לֵיהּ יְהוֹנָדָב שְׁכַב עַל שִׁוּוּיָךְ
וְאִתְמְרַע וְיֵיתֵי אֲבוּךְ לְמֶחֱזָךְ
וְתֵימַר לֵיהּ תֵּיתֵי כְעַן תָּמָר אֲחָתִי
וְתַכְלִינַנִי לַחְמָא וְתַעְבֵּיד לְעֵינַיַּת
סְעוּדְתָא בְּדִיל דְּאֶיחֱזֵי וְאֵיכוֹל מִן
יְדַהּ׃ וּשְׁכִיב אַמְנוֹן וְאִתְמְרַע
וַאֲתָא מַלְכָּא לְמֶחֱזְיֵיהּ וַאֲמַר
אַמְנוֹן לְמַלְכָּא תֵּיתֵי כְעַן תָּמָר
אֲחָתִי וּתְחַלּוֹט לְעֵינַי תַּרְתֵּין
חֲלִיטָתָא וְאֵיכוֹל מִן יְדַהּ׃ וּשְׁלַח
דָּוִד לְוָת תָּמָר לְבֵיתָא לְמֵימַר
אִיזִילִי כְעַן לְבֵית אַמְנוֹן אָחוּךְ
וְעִבִידִי לֵיהּ סְעוּדְתָא׃

וישלח: כל ספרא יונדב במא וסימ' ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך· וכל קריאה דכוו כמ"ג: אחותי ג' מלאים וסימ' תבא נא תמר אחותי· באי שכבי עמי· ועהה אחותי דתרישי· תלתיהון גבי תמר ואמנון:

רלבג

וישם במגרה ובחריצי הברזל וגו'· ר"ל ששם העם אשר בה בזה המשפט שים בו אכזריו' מה שלא ישלם והנה היה רצונו בזה שייראו שאר האומות מלהלחם בישרא' והנה המגרה הוא כלי ברזל מלא פגימו' ובהם הוא חותך מה שיחתוך שי"ה בלע"ז וחריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ברזל גדולים יחתכו בהם האבנים ויש באלו הדברים מן האכזריו' יות' מההריגה בחרב פיפיות: והעביר אותם במלבן· ר"ל שהעביר אותם באש התנור ששורפים שם הלבנים כי הוא נקרא מלבן על שם הלבני': ויונדב איש חכם מאד· ר"ל למצוא תחבולות לעשות רע והנה השיאהו לעשות מה שהיה קשה בעיניו עשייתו אך כאשר ראה שהסכימה עצת יונדב בזה התיר לעצמו עשייתה: ותלבב לעיניו שתי הלביבות. הוא מעשה מרחשת קוספיל בלע"ז: ואברה. ואוכל: הבריה· המאכל: ותבשל

יהונדב ל' כתיב' וכל שאר קרי' דכו' כמ"ג

ותקח את הבצק ותלוש · את הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שילוש יקרא בצק וכן וטחני קמח וכן אפיתי על גחליו לחם : ותקח את המשרת ותצק לפניו · המשרת היא המחבת וכן תרגום מחבת מסריתא והמשרה היא שבשלה בה הלביבו' ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז"ל שעשתה לו מיני טגן והוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן :

ותלבב · ותחלוט סולת מורבכת במים רותחין תחלה ואחר כך בשמן : את המשרת · תרגום של מחבת מסריתא : כי לא ימנעני ממך · שמותרת אני לך לפי שנתעברה בה אמה כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן השפחה אינו בנו לכל דבר : וישנאה אמנון · אמרו רבותינו נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה : אל אודות · אל יעשו אודו' הרעה הזאת של שילוח הגדולה מן האחרת שעשית עמי ועניתני ועוד תוסיף רעה ממנה לשלחני : ויהיו

עשהה ה' קמצין בקרי' וסימ' ותתן את המטעמים ואת הלחם · ותקח את הלביבות ותלבב : ואת כל אלה ידי עשתה · זכר את ושתי ואת אשר עשתה · אף לא הביאה אסתר המלכה : וישנאה ב' חד ר"פ וחד ס"פ וסימ' את בתי נתתי לאיש הזה · וישנאה אמנון : ועליה ג' וסימ' ועליה כתנת פסים · ועליה לכרום

וַתֵּלֶךְ תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אָחִיהָ וְהוּא שֹׁכֵב וַתִּקַּח אֶת־הַבָּצֵק וַתָּלָשׁ וַתְּלַבֵּב לְעֵינָיו וַתְּבַשֵּׁל אֶת־הַלְּבִבוֹת : וַתִּקַּח אֶת־הַמַּשְׂרֵת וַתִּצֹק לְפָנָיו וַיְמָאֵן לֶאֱכוֹל וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלַי וַיֵּצְאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָיו : וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן אֶל־תָּמָר הָבִיאִי הַבִּרְיָה הַחֶדֶר וְאֶבְרֶה מִיָּדֵךְ וַתִּקַּח תָּמָר אֶת־הַלְּבִבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂתָה וַתָּבֵא לְאַמְנוֹן אָחִיהָ הֶחָדְרָה : וַתַּגֵּשׁ אֵלָיו לֶאֱכֹל וַיַּחֲזֶק־בָּהּ וַיֹּאמֶר לָהּ בּוֹאִי שִׁכְבִי עִמִּי אֲחוֹתִי : וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־אָחִי אַל־תְּעַנֵּנִי כִּי לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל אַל־תַּעֲשֵׂה אֶת־הַנְּבָלָה הַזֹּאת : וַאֲנִי אָנָה אוֹלִיךְ אֶת־חֶרְפָּתִי וְאַתָּה תִּהְיֶה כְּאַחַד הַנְּבָלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה דַּבֶּר־נָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ : וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלָהּ וַיֶּחֱזַק מִמֶּנָּה וַיְעַנֶּהָ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ : וַיִּשְׂנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר שְׂנֵאָהּ מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר אֲהֵבָהּ וַיֹּאמֶר־לָהּ אַמְנוֹן קוּמִי לֵכִי : וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־אוֹדֹת הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת מֵאַחֶרֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ עִמִּי לְשַׁלְּחֵנִי וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ לָהּ : וַיִּקְרָא אֶת־נַעֲרוֹ מְשָׁרְתוֹ וַיֹּאמֶר שִׁלְחוּ־נָא אֶת־זֹאת מֵעָלַי הַחוּצָה וּנְעֹל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ : וְעָלֶיהָ כְּתֹנֶת פַּסִּים כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁןָ בְנוֹת־הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלֹת מְעִילִים וַיֹּצֵא אוֹתָהּ מְשָׁרְתוֹ הַחוּץ וְנָעַל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ : וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל־רֹאשָׁהּ וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל־רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה : וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ הַאֲמִינוֹן אָחִיךְ הָיָה עִמָּךְ וְעַתָּה אֲחוֹתִי הַחֲרִישִׁי אָחִיךְ הוּא אַל־תָּשִׁיתִי אֶת־לִבֵּךְ לַדָּבָר הַזֶּה וַתֵּשֶׁב תָּמָר וְשֹׁמֵמָה בֵּית אַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ : וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁמַע אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּחַר לוֹ מְאֹד :

וַאֲזַלַת תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אֲחוּהָא וְהוּא שָׁכִיב וּנְסִיבַת יַת לֵישָׁא וְלָשַׁת וַחֲלַטַת לְעֵינוֹהִי וּבַשִּׁילַת יַת חֲלִיטָתָא : וּנְסִיבַת יַת מַסְרֵיתָא וַאֲרִיקַת קֳדָמוֹהִי וְלָא אֲבָה לְמֵיכַל וַאֲמַר אַמְנוֹן אַפִּיקוּ כָל אֱנָשׁ מֵעִילָוַי וְאַפִּיקוּ כָּל אֱנָשׁ מֵעִילָווֹהִי : וַאֲמַר אַמְנוֹן לְתָמָר אָעִילִי סְעוֹדְתָא לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וְאֵכוּל מִן יְדִיךְ וּנְסִיבַת תָּמָר יַת חֲלִיטָתָא דַעֲבָדַת וְאָעִילַת לְאַמְנוֹן אֲחוּהָא לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא : וְקָרִיבַת לֵיהּ לְמֵיכַל וְאִתְקֵיף בַּהּ וַאֲמַר לַהּ עוּלִי שְׁכִיבִי עִמִּי אֲחָתִי : וַאֲמָרַת לֵיהּ אָחִי בְּבָעוּ לָא תְעַנֵּינִי אֲרֵי לָא מִתְעֲבֵד כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל לָא תַעְבֵּד יַת קְלָנָא הָדֵין : וַאֲנָא לְאָן אוֹבֵיל יַת חִסּוּדִי וְאַתְּ תְּהֵי כְּחַד מִן שַׁטְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וּכְעַן מַלֵּיל כְּעַן עִם מַלְכָּא אֲרֵי לָא יִמְנְעִינַנִי מִינָךְ : וְלָא אֲבָא לְקַבָּלָא מִנַּהּ וּתְקֵיף מִנַּהּ וְעַנְיַהּ וּשְׁכִיב עִמַּהּ : וּסְנָאַהּ אַמְנוֹן סִנְאֲתָא רַבְּתָא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּיאַת סִנְאֲתָא דִּי סְנָאַהּ מֵרַחֲמָתָא דִּרְחֵמַהּ וַאֲמַר לַהּ אַמְנוֹן קוּמִי אִיזִילִי : וַאֲמָרַת לֵיהּ עַל עֵיסַק בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא מֵאוֹחַרְנְתָא דַּעֲבַדְתָּא עִמִּי אַתְּ אַתְּ לְשַׁלָּחוּתִי וְלָא אֲבָה לְקַבָּלָא מִינַּהּ : וּקְרָא יַת עוּלֵימֵיהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ וַאֲמַר שַׁלְּחוּ כְעַן יַת דָּא מִלְּוָתִי לְבָרָא וְאַגֵּיף דַּשָּׁא בַּתְרַהָא : וַעֲלַהּ כִּיתּוּנָא דְּפַסֵּי אֲרֵי כֵן לָבְשָׁן בְּנַת מַלְכָּא בְּתוּלָתָא כַּרְדוּטִין וְאַפֵּק יָתַהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ לְבָרָא וְאַגֵּיף דַּשָּׁא בַּתְרַהָא : וּנְסִיבַת תָּמָר קִטְמָא עַל רֵישַׁהּ וְכִיתּוּנָא דְפַסֵּי דַּעֲלַהּ בְּזָעַת וְשַׁוִּיאַת יְדַהּ עַל רֵישַׁהּ וַאֲזָלַת מֵיזַל וְצָוְוחַת : וַאֲמַר לַהּ אַבְשָׁלוֹם אֲחוּהָא הַאֲמִינוֹן אֲחוּךְ הֲוָה עִמָּךְ וּכְעַן אֲחָתִי שְׁתוֹקִי אֲחוּךְ הוּא לָא תְשַׁוִּין יַת לִבִּיךְ לְפִתְגָּמָא הָדֵין וִיתִיבַת תָּמָר וְצַדְיָא בֵּית אַבְשָׁלוֹם אֲחוּהָא : וּמַלְכָּא דָוִד שְׁמַע יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וּתְקֵיף לֵיהּ לַחֲדָא :

וישנאה אמנון · זאת השנאה היתה שנה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלו' יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו זמה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה · ובדרש מה היתה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות · אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת וחרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי"ת אל על : מעילים · ת' כרדוטין והמעיל הזה עשוי כתנות הכתונת כי כן אמר ועליה כתנות פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע בימיהם ויונתן שתרגם כרדוטין כך תרגום אפוד בר כרדוט דבוץ : הלוך וזעקה · עבר במקום בינוני כלומר הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצווחה ואמרו רבו' ז"ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה באות' שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בנשואות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו ואסרו להתיחד עם הפנויה : האמינון · דרך בזיון : ושוממה · הוי"ו ללא תוספת דבר כוי"ו ויסא אברהם את עיניו ואדוני אבי ז"ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון ענין הדומה ופי' ושוממה צנה ושוממה : גוזזים

מסרה

שובה · ועליה יכרעון אחרין : ותשב י"ב בקריאה וסימ' ותלך ותשב לה מנגד הרחק ב' בפסוק : ורחל לקחה את התרפים · ויאמר יהודה אל תמר כלתו שבי · ותסר בגדי אלמנותה מעלה · ותשב באיתן קשתו · ואת רחב הזונה · ויאמר לה אלקנה אישה עשי · ויאמר לה אבשלום אחיה · ותבא בת שבע אל המלך · ותדבק בנערות בעז ללקט · ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם :

רלבג

ותבשל את הלביבות · בשלה אותן בשמן באלפס והנה אמר בשול גם על הצלי אמ' ויבשלו את הפסח : המשרת · אלפס : ותצוק לפניו · שפכה לפניו הלביבות עם השמן בכלי אשר הביאה בו לפניו את הבריה והנה עשת' זה לפניו בעבור שכבר דקדק אמנון שתלבב לעיניו את הלביבות והנה השתדל אמנון להביאה החדר כדי שיוכל להשיג שם מבוקשו ממנה פן יהיה לבוז אם ישמע בחוץ קולה בענותו אותה : כי לא יעשה כן בישרא' · לא אמרה משום שאין ראוי לשכב עם אחותו משו' גלוי ערוה שאם היה זה כן איך יורה לו המלך אך אמר' שלא יעשה כן בישרא' לבא על אשה דרך זנות אם לא יהיה דרך אישות ומזה יתבאר שלא היתה תמר אחותו על דרך האמת ולזה אמרו רז"ל שתמר היתה בת יפת תואר שנבעלה בגיותה ונתעברה מדוד אחר כן נתגיירה ונשאה דוד ולפי שאמה לא הייתה גיורת בעת שנתעברה ממנה הנה לא היתה הבת בת דוד כי אין הבן הבא לישראל מן השפחה או מן הגויה קרוי בן לישראל ההוא ולזה אמר בפרשת ואלה המשפטים בבנים שיולדו לישראל מן השפחה כנענית אשר הם עבדים כמוה לא ישראלים : וישנאה אמנון שנאה גדולה · ידמה שנתעצמה כפי יכלתה לחלוק על רצונו ואולי הכאיבה אותו בזה ההתעצמות שהיה בניה' או אמרה לו דברי חרפות ולזה שנאה כי כבר אמרה לו ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל או אולי אמרה לו דברים יותר קשים מאלו · והנה מרוב השנאה שלחה אמנון מביתו דרך בוז למרכו מזה שגדר השנאה הוא שלא ידבר עמו למרע ועד טוב ולפי שאמרו והוא לא שוכח לו מתמול שלשום למרכו שאם לא דבר עמו שלש' ימים איכו גולה : כתנת פסים · לבוש מצבעים מתחלפים היה דרך משל כשיעור פסת יד מצבע אחד וכן תמשך להיות מצבעי' רבים · ועתה אחותי החרישי אחיך הוא · ר"ל ואין ראוי לפרסם גנותו ותשב תמר שוממה בית אבשלום אחיה ידמה כי לבשתה ולדאגתה היתה שם בלי חברה כטעם אמרה כל שעריה שוממים כי רבים בני שוממה : כי

רלבג

כי שנא אבשלום את אמנון: למדנו מזה כי כבר תזכר השנאה כשימנע האדם לדבר עם רעהו מפני השנאה למרע ועד טוב: הנה נא גוזזים לעבדך. כשהיו להם גוזזים היו שמחים על הטובה כמו שסלח דוד לנבל כי על יום טוב באנו. והנה היה מתחבולת אבשלום ששאל מהמלך שילך הוא ועבדיו עמו לשמוח ולאכול ולשתות עמו כי ידע כי זה דבר בלתי ראוי שיתרצ' בו המלך גם עשה זה כדי שיתרצה דוד לשלוח אמנון עמו ולא יתן את לבו את דבר אמנון השנאה הראוי' בין אבשלום ובין אמנון על דבר תמר אחותו והנה היה אמנו' הבן הבכו' לדוד שראוי למלוך שהיה ראוי שימלוך אחריו ולזה התעצב דוד יותר באמנון מזולתו משאר הבנים: על פי אבשלו' היתה שומה. ר"ל שדבר זה היה מסודר בפי אבשלום תמיד מיום ענותו את תמר אחותו כי כאש' תמצא ידו יקח נקמתו ממנו: ויתאבל

רדק

גוזזים. מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל: עם אפרים. סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי: ולא נכבד עליך. שלא נהיה כלנו עמך כבדות לטורח ולא דרך בקשה כמו ולא יותן המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק וכן הלא שלחתיך הלא כי משחך: שומה. פעולה כלומר הריגת אמנון היתה שומה בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו מיום ענותו את תמר אחותו ות"י ארי בלבא דאבשלום הות כמינא וכן תרגום אשר שם לו בדרך דיכמן ליה: מדרך אחריו. זה העם היו בני המלך ושאר העם שנסו ובאו לירושלם והצופה רואה אותם באים מדרך שאחרי ההר מצד ההר ואמר הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד וזולתו: ויאמר יונדב. הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר למלך כי בני המלך באו:

כטוב ד' בקריאה וסי' ויהי כי טוב לכם בן כתיב וקרי כטוב. גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ויצו אבשלום את נעריו. ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר: והשמעה ו' חס' כליש' שמועה וסי' אל בני כי לא טובה השמעה. ויהי המה בדרך. והשמעה באה אל יואב. כי שמעה רעה. שמעה שמעתי. ושמעה אל שמועה

מקרא

ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון על דבר אשר ענה את תמר אחתו: ויהי לשנתים ימים ויהיו גזזים לאבשלום בבעל חצור אשר עם אפרים ויקרא אבשלום לכל בני המלך: ויבא אבשלום אל המלך ויאמר הנה נא גזזים לעבדך ילך נא המלך ועבדיו עם עבדך: ויאמר המלך אל אבשלום אל בני אל נא נלך כלנו ולא נכבד עליך ויפרץ בו ולא אבה ללכת ויברכהו: ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון אחי ויאמר לו המלך למה ילך עמך: ויפרץ בו אבשלום וישלח אתו את אמנון ואת כל בני המלך: ויצו אבשלום את נעריו לאמר ראו נא כטוב לב אמנון ביין ואמרתי אליכם הכו את אמנון והמתם אתו אל תיראו הלא כי אנכי צויתי אתכם חזקו והיו לבני חיל: ויעשו נערי אבשלום לאמנון כאשר צוה אבשלום ויקמו כל בני המלך וירכבו איש על פרדו וינסו: ויהי המה בדרך והשמעה באה אל דוד לאמר הכה אבשלום את כל בני המלך ולא נותר מהם אחד: ויקם המלך ויקרע את בגדיו וישכב ארצה וכל עבדיו נצבים קרעי בגדים: ויען יונדב בן שמעה אחי דוד ויאמר אל יאמר אדני את כל הנערים בני המלך המיתו כי אמנון לבדו מת כי על פי אבשלום היתה שימה מיום ענתו את תמר אחתו: ועתה אל ישם אדני המלך אל לבו דבר לאמר כל בני המלך מתו כי אם אמנון לבדו מת: ויברח אבשלום וישא הנער הצפה את עינו וירא והנה עם רב הלכים מדרך אחריו מצד ההר: ויאמר יונדב אל המלך הנה בני המלך באו כדבר עבדך כן היה:

תרגום

ולא מליל אבשלום עם אמנון למביש ועד טב ארי סני אבשלום ית אמנון על עיסק דעני ית תמר אחתיה: והוה לזמן תרתין שנין והוו גזוזין לאבשלום במישר חצור עם בית אפרים וזמין אבשלום לכל בני מלכא: ואתא אבשלום לות מלכא ואמר הא כען גזוזין לעבדך ייזיל כען מלכא ועבדוהי עם עבדך: ואמר מלכא לאבשלום לא ברי לא כען ניזיל כולנא ולא נתקיף עלך ואתקיף ביה ולא אבא למיזל וברכיה: ואמר אבשלום ולא ייזיל כען עמנא אמנון אחי ואמר ליה מלכא למא ייזיל עמך: ואתקיף ביה אבשלום ושלח עימיה ית אמנון וית כל בני מלכא: ופקיד אבשלום ית עולימוהי למימר חזו כען כד ישפר לבא דאמנון בחמרא ואימר לכון קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה לא תדחלון הלא ארי אנא פקדית יתכון אתקיפו והוו לגברין גברין: ועבדו עולימי אבשלום לאמנון כמא דפקיד אבשלום וקמו כל בני מלכא ורכיבו אנש על כודנתיה ואפכו: והוה עד דאנון באורחא ושמועתא אתת לות דוד למימר קטל אבשלום ית כל בני מלכא ולא אשתאר מנהון חד: וקם מלכא ובזע ית לבושוהי ושכיב על ארעא וכל עבדוהי מעתדין כד מבזעין לבושיהון: ואתיב יונדב בר שמעה אחוהי דדוד ואמר לא יימר ריבוני ית כל עולימיא בני מלכא קטלו ארי אמנון בלחודוהי מית ארי בלבא דאבשלום הות כמנא מיומא דעני ית תמר אחתיה: וכען לא ישוי ריבוני מלכא על ליביה פתגמא למימר כל בני מלכא מיתו אלהין אמנון בלחודוהי מית: וערק אבשלום וזקף עולימא סכואה ית עינוהי וחזא והא עם סגי אתן מאורח מאחורוהי מסטר טורא: ואמר יונדב למלכא הא בני מלכא אתו כפתגמא דעבדך כן הוה:

רשי

ויהיו גוזזים. ודרכם היה לעשות משתה בגוז צאנם: ולא ילך נא אתנו. ולא יכול אתה ללכת ילך נא עמנו אמנון: על פי אבשלום היתה שומה. בצוויו של אבשלו' היתה שומה זו כיסומת על עבדיו להרוג את אמנון: ויתאבל

ולא מיתר ה' וסי' ירקא קטל אבשלו' בסלא דסכנכם

תוהה: ולא נותר ה' בקריא' וסי' בלשון תרגו' ירקא קטל אבשלום בסלא דסכבלט. ופירושן נמס' בסדר פנחס:

רדק

אל תלמי. שהיה אבי אמו: ויתאבל דוד. היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור: ותכל דוד. פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר״ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נכספה וגם כלתה נפשי. והחכם רבי אברהם ב״ע פירש ותכל את דוד והוא פועל יוצא כלו׳ אשתו אם אבשלו׳ בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום והתאוה שיבא אחריו אחד מעבדיו בעבורו וזהו שאמר לצאת אל אבשלום: וידע יואב. הכיר מתוך דבריו ויירא מאמור לו בפירוש ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים:

וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו ז״ל מאי שנא תקוע׳ אמ׳ רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן חכמ׳ מצוי׳ בהם והית׳ העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר״ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישר׳ היתה תקוע לפי׳ קורא הוא אלפא לשמן כמו שהאלף ראש לאותיו׳ והיתה העיר בחלקו של אשר דכתי׳ ביה וטובל בשמן רגלו שמוסך שמן כמעין: וישם את הדברי׳ בפיה׳ אמרו ואם הו׳ סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שיאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל הדברי׳ אלא כלל הדברי׳ סדר לה ויש לפרש גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא תקנה המשל:

ותאמ׳ האשה התקועית אל המלך. ת׳ ואתת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפי׳ תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז״ל פירשו כן כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדי׳ עליו וזהו שאמר כי יראוני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי וכשנכנס׳ אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקים: אבל אשה אלמנה אני. כתרגומו בקושטא: וימת אישי. אחר שאמרה אלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשוב שמת אישי היום אם יהרגו בניה כאשר לי: ויכו האחד את האחד. הכהו טרם ההודעה וכן ויתכו את טעמו והמתו איתו לחם והדומי׳ להם: גם את היורש׳ כמו שמת היורש האחד זהו רבוי גם: לבלתי שום לאישי שם ושארית. בני המשפח׳ מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים כנכסי בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו שם עדי׳ כמו שאמ׳ הכתוב ואין מציל ביניה׳ ואין דין בני מסור להם אלא לשמים ולא לבד ואת׳ הם גואלי הדם ואם לבבם ולא ילכו אחר הדין כי הבור׳ ית׳ חשם על ההרוג בשוגג שאין דינו מסור לבני אדם אע״פכ אמ׳ פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל זו אין לבבם חם על זה אבל כונת׳ להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן: וכבו את גחלתי. המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד: אצוה עליך. אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו בבנך: עלי אדוני המלך העון. בהפך רצתה לומר אלא שכנתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם כבשת אני ובני עליך ולא ישמר אתם ויהרגוהו בני המשפחה:

רשי

ותכל דוד. הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תירגם יונתן וחמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה: כי נחם על אמנון. קבל תנחומין: וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו שמן זית מצוי שם לכך חכמ׳ מצויה שם: אבל אשה אלמנה אני. אבל בקושטא: עלי אדוני העון. כינוי הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך ואני אך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני יהרג. על מי העון הזה: יזכור

תני את מכה אחיו ונמיתהו. הנה שאלתם זאת ידמה מפני שתהיה חטבם עצמם גואלי הדם והנה לא הותרו גואלי הדם להרוג הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולזה אמר דוד חי ה׳ אם יפול משערת בנך ארצה: עלי אדוני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי. ר״ל עון רציחת בנה אם ירצחוהו בני המשפח׳ והנה אמרה דרך מוסר להראות שהמלך אשר כזה לא יקח עצה שלא להצילו: מהרבת

מסורה

צרויה ג׳ חסרים וסימ׳ וידע יואב בן צריה. מה לי ולכם בני צריה. צלק העמוני דשמואל: וימת ה׳ וסימ׳ בלשון תרגום אבאש דויג ולגדליה וקטיל נוניה: ופירושן נמסר בסדר וישב ובהאי ספרא בחלק א׳ סימן כ״ב: ונמיתהו ה׳ חסרים יו״ד בליש׳ מיתה וסימ׳ בפגעו בו הוא ימתנו. להמתו דהעלו אתו אלי במטה. והנה קמה

כל המשפחה. ועשרה אנשים. ויד אתם מלך בבל. עוד מצאתי והציאם להמתם במדבר גם הוא חס׳: על בית ועל בית י״ג דסמיכי בקריאה וסימ׳ במסרה רבתא:

ויהי ככלתו לדבר והנה בני-המלך
באו וישאו קולם ויבכו וגם-המלך
וכל-עבדיו בכו בכי גדול מאד:
יד ואבשלום ברח וילך אל-תלמי בן-
עמיחור מלך גשור ויתאבל ע
על-בנו כל-הימים:
ואבשלום ברח וילך גשור ויהי-שם
שלש שנים: ותכל דוד המלך
לצאת אל-אבשלום כי-נחם על-
אמנון כי-מת:
וידע יואב בן-צריה כי-לב המלך
על-אבשלום: וישלח יואב תקועה
ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה
התאבלי-נא ולבשי-נא בגדי-אבל
ואל-תסוכי שמן והיית כאשה זה
ימים רבים מתאבלת על-מת:
ובאת אל-המלך ודברת אליו כדבר
הזה וישם יואב את-הדברים בפיה:
ותאמר האשה התקעית אל-המלך
ותפל על-אפיה ארצה ותשתחו
ותאמר הושעה המלך:
ויאמר-לה המלך מה-
לך ותאמר אבל אשה-אלמנה אני
וימת אישי: ולשפחתך שני בנים
וינצו שניהם בשדה ואין מציל ב
ביניהם ויכו האחד את-האחד וימת
אתו: והנה קמה כל-המשפחה על-
שפחתך ויאמרו תני את-מכה אחיו
ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג
ונשמידה גם את-היורש וכבו את-
גחלתי אשר נשארה לבלתי שום-
לאישי שם ושארית על-פני האדמה
: ויאמר המלך אל-
האשה לכי לביתך ואני אצוה עליך:
ותאמר האשה התקועית אל-המלך
עלי אדני המלך העון ועל-בית אבי
והמלך וכסאו נקי:

(מסורה קטנה: תג · ז׳ · עמיהוד ת׳ · ב׳ מרי ליש׳ ותכל להסתיתו · ג׳ חס׳ · ב׳ ל׳ נח׳ · ל׳ · ב׳ ב׳ עתונה · ב׳ · ב״יד מ״ל וחד חס׳ · ל׳ חס׳ יוד · ל׳ · ל׳ בנחתה · ל׳ ה׳ וכו׳ תבחיש דויג לגדליה יקטל נוניה · ל׳ וחס׳ ל׳ קמץ זקף ל׳ מ״ל · שים ת׳ · ל׳ מ״ל ויד חס׳ י״ג · ל׳)

תרגום

והוה כשיציותיה למללא והא בני מלכא אתו וארימו קלהון ובכו ואף מלכא וכל עבדוהי בכו בכי סגיאה לחדא: ואבשלום ערק ואזל לות תלמי בר עמיחור מלכא דגשור ואתאבל על בריה כל יומיא: ואבשלום ערק ואזל לגשור והוה תמן תלת שנין: וחמידת נפשא דדוד מלכא למפק על אבשלום ארי אתנחם על אמנון ארי מית: וידע יואב בר צרויה ארי לבא דמלכא למפק על אבשלום: ושלח יואב לתקוע ונסיב מתמן אתתא חכימתא ואמר לה אתאבלי כען ולבושי כען לבושי אבלא ולא תשופין משחא ותהי כאתתא דנן יומין סגיאין מתאבלא על מיתא: ותהכין לות מלכא ותמללין עמיה כפתגמא הדין ושוי יואב ית פתגמיא בפומה: ואמרת אתתא דמתקוע למלכא ונפלת על אפה על ארעא וסגידת ואמרת פרוק מלכא: ואמר לה מלכא מה ליך ואמרת בקושטא אתתא ארמלתא אנא ומית בעלי: ולאמתך תרין בנין ואתנציאו תרויהון בחקלא ולית דמשיזיב ביניהון ומחו חד ית חד וקטל יתיה: והא קמת כל זרעיתי על אמתך ואמרו הבי ונקטול ית דקטל אחוהי ונקטליניה בחובת נפשא דאחוהי דקטל ונשיצי אף ית ירותא ובעו למקטל ית חד יחידי דאישתאר בדיל דלא לשואה לבעלי שום ושאר על אפי ארעא: ואמר מלכא לאתתא אזילי לביתך ואנא אפקד עלך: ואמרת אתתא דמתקוע למלכא עלי דילי רבוני מלכא חובא ועל בית אבא ומלכא וכורסי מלכותיה זכאי:

רלבג

ויתאבל על בנו כל הימים. ר״ל ימים רבים כי אחר שלש שנים נחם על אמנון כי מת כמו שזכר אחר זה. ואולי אמר כל הימים להעיר שלא היה יום בימי השנה ואפילו המועדי׳ שלא היה דואג דוד זה והנה מאנו בבן הראשון שנולד מבת שבע שתכף שמת רחץ וסך ואכל ושתה ואמר לעבדיו ועתה מאחר שהילד מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי והנה בזה היה ראוי שנאמר למה הוא מתאבל עליו כל כך והוא לא ישוב אליו אלא שהתר זה הספק הוא ממה שיקל כי דוד הרחיק היותו צם בצום אח׳ מות הילד כי הצום יעשה על דרך התפלה והבקש׳ מהש״י וזה דבר בלתי ראוי אחר מות הילד אבל יתאבל עליו והדאגה הו׳ דבר יחייב הטבע אהבה הדמיוני׳ ולזה לא הורחק מפני זה התאבל על המות: ותכל דוד המלך. הוא מטעם נכסף כטעם נכספה וגם כלתה נפשי והוא חסר המצטרף והרצון בו ותכל נפש דוד המלך לצאת אל אבשלום להביאו אליו כי נחם על אמנון כי מת: ויקח משם אשה חכמה. ר״ל יודעת לסדר דבריה בחכמה ובשכל. והנה בקש ממנה שתשים עצמה כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת וזה תהיה בשתלבש בגדי אבל לא תסוך שמן ותבכה ותתאבל בהיותה לפני המלך:

רשי

יזכור נא המלך את ה׳. שהקפיד על אורך הדרך להציל נפשות שנאמר והשיגו כי ירבה הדרך וזהו מהרבות גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי: ולמה חשבת כזאת. שחסרת לישראל שיבואו להרוג את השני בלא עדים והתראה: ומדבר המלך הדבר הזה כאשם. והדבר הזה שאמרת לאחרים שאמרת לי לא יפל משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדבר הזה אלא על שני בניך אל תתאחרו לאמר דברתי זה כאשם ושכני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבשלום שנדח ממנו וברח לו: ומדבר המלך. אוקי״כון פרלנ״טו בלע״ז: כי מות נמות. ודייניו באותו שנים ולא ישא אלהים נפש איש מן המיתה לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח: ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדוני את הדבר הזה. בשביל עלי ועל בני: כי יראוני העם. שפחדוני שלא בקשו את אדוני על בנו פן יכעוס עלי: ותאמר שפחתך אדברה נא. כעניין זה אולי יעשה וגו׳: כי ישמע המלך אל להציל את אמתו מכף האיש הבא להרוג את בני ולהשמידני יחד מנחלת אלהים: ותאמר שפחתך. מאחר שיצוה המלך עלי יהיה דברו למנוחה לבני כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך השם אדוני המלך ולא יחזירנו כעס ושכחה מדברו הטוב: א״ס

מנחה ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ וסי׳ וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה. יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה. ודמשק מנחתו. והתה מנחתו בכבוד. וכל המנחות דכוו׳: מלאך האלהים ח׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בשפטים סי׳ י״ג:

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ
וַהֲבֵאתוֹ אֵלַי וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת
בָּךְ׃ וַתֹּאמֶר יִזְכָּר־נָא הַמֶּלֶךְ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵהַרְבַּית גֹּאֵל הַדָּם
לְשַׁחֵת וְלֹא יַשְׁמִידוּ אֶת־בְּנִי וַיֹּאמֶר
חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בְּנֵךְ אַרְצָה
׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה תְּדַבֶּר־נָא שִׁפְחָתְךָ
אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר דַּבֵּרִי׃
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְלָמָּה
חָשַׁבְתָּה כָּזֹאת עַל־עַם אֱלֹהִים וּמִדַּבֵּר
הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר הַזֶּה כְּאָשֵׁם לְבִלְתִּי
הָשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדְּחוֹ׃ כִּי־מוֹת
נָמוּת וְכַמַּיִם הַנִּגָּרִים אַרְצָה אֲשֶׁר לֹא
יֵאָסֵפוּ וְלֹא־יִשָּׂא אֱלֹהִים נֶפֶשׁ וְחָשַׁב
מַחֲשָׁבוֹת לְבִלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח׃
וְעַתָּה אֲשֶׁר־בָּאתִי לְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֲדֹנִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי יֵרְאֻנִי הָעָם
וַתֹּאמֶר שִׁפְחָתְךָ אֲדַבְּרָה־נָּא אֶל־
הַמֶּלֶךְ אוּלַי יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר
אֲמָתוֹ׃ כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל
אֶת־אֲמָתוֹ מִכַּף הָאִישׁ לְהַשְׁמִיד
אֹתִי וְאֶת־בְּנִי יַחַד מִנַּחֲלַת אֱלֹהִים׃
וַתֹּאמֶר שִׁפְחָתְךָ יִהְיֶה־נָּא דְּבַר־אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ לִמְנֻחָה כִּי כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים
כֵּן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לִשְׁמֹעַ הַטּוֹב וְהָרָע
וַיהוָה אֱלֹהֶיךָ יְהִי עִמָּךְ׃
וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה
אַל־נָא תְכַחֲדִי מִמֶּנִּי דָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי
שֹׁאֵל אֹתָךְ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה יְדַבֶּר־נָא
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
הֲיַד יוֹאָב אִתָּךְ בְּכָל־זֹאת וַתַּעַן
הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר חֵי־נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ

וַאֲמַר מַלְכָּא מַן דְיֵימַר לִיךְ מִדַּעַם
וְתַיְתִינֵיהּ לְוָתִי וְלָא יוֹסִיף עוֹד
לְאַנְזָקָא בִיךְ׃ וַאֲמָרַת יִדְכַּר כְּעַן
מַלְכָּא מַה דִכְתִיב בְּסִפַר אוֹרַיְתָא
דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל לְאַסְגָאָה אוֹרְחָא
קֳדָם גָאִיל דְמָא לְחַבָּלָא וְלָא
יְשֵׁיצוּן יָת בְּרִי וַאֲמַר קַיָים הוּא יְיָ
אִם יִפּוֹל מִסְעַר רֵישׁ בְּרִיךְ לְאַרְעָא
׃ וַאֲמָרַת אִתְּתָא תְּמַלֵיל כְּעַן
אַמְתָךְ קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא פִּתְגָמָא
וַאֲמַר מַלִילִי׃
וַאֲמָרַת אִתְּתָא וּלְמָה חֲשַׁבְתָּא
כְּהָדָא עַל עַמָא דַיְיָ וּמִמַלֵיל מַלְכָּא
פִּתְגָמָא הָדֵין כִּגְבַר חַיָיב בְּדִיל
דְלָא לְאַתָבָא מַלְכָּא יַת בִּדוּרֵיהּ׃
אֲרֵי מֵיתָ דְמָאִית וּכְמַיָ דְמִתְאַשְׁדִין
לְאַרְעָא דְלָא אֶיפְשַׁר לְהוֹן
דְיִתוֹסְפוּן כֵּן לֵית אֶיפְשַׁר לְדִינָא
דְקוּשְׁטָא לְקַבָּלָא מָמוֹן דִשְׁקַר
וְדִמְחַשֵׁב מַחְשְׁבָן בְּדִיל דְלָא
לְבַדָרָא מִינֵיהּ בִּדוּרָא׃ וּכְעַן
דַאֲתֵיתִי לְמַלָלָא קֳדָם מַלְכָּא רִבּוֹנִי
יַת פִּתְגָמָא הָדֵין אֲרֵי דַחֲלוּנַנִי עַמָא
וַאֲמָרַת אַמְתָךְ אֲמַלֵיל כְּעַן קֳדָם
מַלְכָּא מָאִים יַעֲבֵיד מַלְכָּא יַת
פִּתְגָמָא דְאַמְתֵיהּ׃ אֲרֵי יִשְׁמַע
מַלְכָּא לְשֵׁיזָבָא יַת אַמְתֵיהּ מִיַד
גַבְרָא לְשֵׁיצָאָה יָתִי וְיַת בְּרִי כַּחֲדָא
מֵאַחְסָנַת עַמָא דַיְיָ׃ וַאֲמָרַת אַמְתָךְ
יְהֵי כְעַן פִּתְגָמָא דְרִיבּוֹנִי מַלְכָּא
לְנִיחָא אֲרֵי כְּמַלְאֲכָא דַיְיָ כֵּן רִבּוֹנִי
מַלְכָּא לְמִשְׁמַע טַב וּבִישׁ וּמֵימְרָא
דַיְיָ אֱלָהָךְ יְהֵי בְּסַעְדָךְ׃
וְאָתִיב מַלְכָּא וַאֲמַר לְאִתְּתָא לָא
כְּעַן תְּכַסֵי מִנִי פִּתְגָמָ דַאֲנָא שָׁאִיל
יָתִיךְ וַאֲמָרַת אִתְּתָא יְמַלֵל כְּעַן
רִיבּוֹנִי מַלְכָּא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא הֲיַד
יוֹאָב עִמָךְ בְּכָל דָא וַאֲתִיבַת אִתְּתָא וַאֲמָרַת חַיֵי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי מַלְכָּא

רדק

המדבר אליך. שבני המשפחה תביאי אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדוק והבאתיו בחירק התי״ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדי׳ שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך: יזכר נא המלך. רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלים השבועה ויראו שלא יגעו בו וי״ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אוריתא דיי׳ אלהך בדיל לאסגאה אורח׳ קדם גאיל דמא לחבלא: משערת בנך ארצה. כתרגומו משער ריש בריך: תדבר נא. אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה: ולמה חשבת. כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותו שהרי הוא אינו משיב אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא ידח: כי מות נמות. כלנו סופינו למות וכמו המים הנגרי׳ ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה נס בתחיית המתים: ולא ישא אלהים נפש. שלא יוציאנה מן הגוף כלומ׳ לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל ואם יהרוג אד׳ חבירו לא צוה התור׳ להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג צוה שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו ואפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וזהו שאמ׳ וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבות ושם משפטים לבלתי ידח ההורג ויש לפרש וחשב מחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופינו למות יחשוב המלך מחשבו׳ שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא יומתו שנים וי״ת אלהים דייכא ותרגם הפסוק כן ארי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדרין וגו׳: כי יראוני העם. כבר פירשנו בו פירוש אחר בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השוערים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה: למנוחה. שיניחני מרדפתי ומצעבי: לשמוע הטוב והרע. כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע: היד יואב. עצתו ודברו: א״ס

רלבג

מהרבת גואל הדם לשחת. ר״ל שלא ירבו גואלי הדם לשחת כי אין זה מחק גואלי הדם כי זה הנשאר הוא גם כן קרובם וכאלו אמרה שיזכור לפניו שיאמר להם שאין ראוי להם מצד היותם גואלי הדם שירבו לשפוך דם קרוביהם ואז נשבע דוד חי ה׳ אם יפול משערת ראשו ארצה ודמה שלא אמרה שהיה שם עדים ולזה נשבע לה כי לפי דיני התור׳ לא היה בן מות אם היה העניין כמו שהגיד לו ואפשר עוד שאף על פי שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכולת למלך להצילו להוראת שעה: ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו. ר״ל והנה המלך מדבר הדבר הזה שנראה בו שהוא כמו אשם על שלא השיב את נדחו והוא אבשלום כי אם יבקש להמיתו על דבר אמנון יעשה מה שהרחיק אותו בדברו עם זאת האשה התקועית: כי מות נמות. כלנו כמו המים הנגרים ארצה שלא יתקבצו לעמוד מההגרה כן בני האדם דורכים אל המות: ולא ישא אלהי׳ נפש. להצילה מהמות ר״ל שלא יכובד בזה העניין שום אדם ולא ישא פני נפש בזה כי סוף כל אדם למות. והנה חשב הש״י מחשבות להמית בני האדם במינים שונים ובסבות שונות בדרך שלא יהיה נדח אחד מן האנשים שידמה בנפשו לברוח מהמות וכאילו אמרה זה להעיר כי אולי מאת הש״י היתה הסבה להמית את אמנון כי הוא חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה. ר״ל להניח לי מרגזי וזה יהיה סבה לשאול ממנו שישיב את נדחו אחר שהסכים זה העניין בבני: כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרע. ר״ל כי כמה שישפט באלו הדברים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב והיושר והחמלה כאילו הוא מלאך האלהים: א״ס

אם אש להמין ולהשמיל. אם חסר יו"ד והוא כמשמעו וי"ת אם אית כמו הים וכן האים בבית רשע שהוא חסר תרגם האית ופי' הפסוק לדעת יוכיח אם יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם כפרש איש כמשמעו יהיה פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פי' אשר כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר כסתר עמו ופירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסירה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל: לדעת את כל אשר בארץ. בין בדבריך בין בדברי' אחרים:

אש ג' סבירין וס' עוד האש בית רשע. אש רעים. אם אש להמין ולהשמיל. ולך י"א בקריא' וס' ויאמר קח נא את בנך יחידך. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני. ויאברו לו החרש. ועתה שוב ולך בשלום.

אם־אשׁ להמין ולהשמיל מכל אשר־דבר אדני המלך כי־עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל־הדברים האלה: לבעבור סבב את־פני הדבר עשה עבדך יואב את־הדבר הזה ואדני חכם כחכמת מלאך האלהים לדעת את־כל־אשר בארץ:

ויאמר המלך אל־יואב הנה־נא עשיתי את־הדבר הזה ולך השב את־הנער את־אבשלום: ויפל יואב אל־פניו ארצה וישתחו ויברך את־המלך ויאמר יואב היום ידע עבדך כי־מצאתי חן בעיניך אדני המלך אשר־עשה המלך את־דבר עבדו: ויקם יואב וילך גשורה ויבא את־אבשלום ירושלם:

ויאמר המלך יסב אל־ביתו ופני לא יראה ויסב אבשלום אל־ביתו ופני המלך לא ראה:

וכאבשלום לא־היה איש־יפה בכל־ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא־היה בו מום: ובגלחו את־ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי־כבד עליו וגלחו ושקל את־שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך: ויולדו לאבשלום שלושה בנים ובת אחת ושמה תמר היא היתה אשה יפת מראה:

וישב אבשלום בירושלם שנתים ימים ופני המלך לא ראה: וישלח אבשלום אל־יואב לשלח אתו אל־המלך ולא אבה לבוא אליו וישלח עוד שנית ולא אבה לבוא: ויאמר אל־עבדיו ראו חלקת יואב אל־ידי ולו־שם שערים לכו והוציתיה באש ויצתו עבדי אבשלום את־החלקה באש:

ויקם יואב ויבא אל־אבשלום הביתה ויאמר אליו למה הציתו עבדיך את־החלקה אשר־לי באש:

אם אית למסטי לימינא ולסמלא מכל די מליל ריבוני מלכא ארי עבדך יואב הוא פקדני והוא שוי בפומא דאמתך ית כל פתגמיא האילין: בדיל לאקפא ית אפי פיתגמ' עבד עבדך יואב ית פתגמ' הדין וריבוני חכים כחכמת מלאכא דיי למידע ית כל די בארעא: ואמר מלכא ליואב הא כען עבדית ית פתגמא הדין ואזיל אתיב ית עולימא ית אבשלום: ונפל יואב על אפוהי לארעא וסגיד ובריך ית מלכא ואמר יואב יומא דין ידע עבדך ארי אשכחית רחמין בעינך ריבוני מלכא דעבד מלכא ית פתגמא דעבדיה: וקם יואב ואזל לגשור ואיתי ית אבשלום לירושלם: ואמר מלכא יסתחר לביתיה ואפי לא יחזי ואסתחר אבשלום לביתיה ואפי מלכא לא חזא: וכאבשלום לא הוה גבר שפיר בכל ישראל לשבחא לחדא מפרסת רגלוהי ועד מוחיה לא הוות ביה מומא: ובספרותיה ית רישיה והוי מזמן עידן לעידן דמספר ארי יקיר עלוהי ומספר ליה ותקל ית סער רישיה מאתן סלעין במתקלא דמלכא: ואתילידו לאבשלום תלתא בנין וברתא חדא ושמה תמר היא הות אתתא שפירת חיזו: ויתיב אבשלום בירושלם תרתין שנין ואפי מלכא לא חזא: ושלח אבשלום לות יואב לשלחא יתיה לות מלכא ולא אבה למיתי לותיה ושלח עוד תיניינות ולא אבה למיתי: ואמר לעבדוהי חזו אחסנתיה דיואב דסמיכא לדילי וליה תמן סערין אזילו ואדלקוהא בנורא ואדליקו עבדי אבשלום ית אחסנתיה בנורא: וקם יואב ואתא לות אבשלום לביתא ואמר ליה למה אדליקו עבדך ית אחסנתא דילי בנורא:

רשי

אם אש. כמו אם יש כמו הים וכן עוד האים בית רשע כמו הים: לבעבור סבב. לגלגל עד שיבא דבר בנו של מלך לאור: ואדני חכם. והבנת כי מאת יואב יצאת: אל ידי. סמוך לרשותי במקום שאני יכול להזיק: אל ידי. אונקלוס תומ"ם בלע"ז: והציתיה

רלבג

אם אם להמין ולהשמיל. פירשו בו אם יש להימין ולהשמאיל והרצון בו שאין לנטו' ימין ושמא' מכל אשר דבר המלך כי כן הוא האמת: לבעבור סבב את פני הדבר. הנה פני הדבר הוא מה שראוי שיפנה הדבר אליו והוא התכלית הראוי וכאלו אמר' שהוא עשה כן כדי שיגיע התכלית הראוי: כי כבד עליו וגלחו. מגיד שלולא שכבד עליו לא היה מגלח אותו וזה לאות כי היה נזי' מגדל פרע שער ראשו ולפי שהנזיר לתגלחת הוא נזיר לשאר הדברים אשר בהם הנזירו' כמו שבארנו בפרשת נזיר למדנו שהוא היה נזיר ולפי שזה היה מנהגו תמיד משנ' לשנה כמו שספר בזה המקום למדנו מזה שאבשלום היה נזיר עולם: מאתים שקלים באבן המלך. הנה היה שוקל זה במשקל המלך אם לפי שהיה נותן משקלם כסף או זהב לבית המקדש או לעניי' או היה שוקל זה לראו' הפלגת רבוי שערו: ויגש

עשיתי ובדקתי הספרים בדיקתי ולא מצאתי זה קרי וכתי' כי אם אחד מני אלף

הנה כא עשיתי. שמעתי לדברי האשה המדברת אלי במצותיך ובאלא מדוייקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופי' לאותה האשה אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלו' לך השב כדבריך: אל פניו. כמו על פניו כמו אל ההרי' לא אכל על ההרי': עבדו. כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא: וכאבשלום לא היה איש יפה. סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל: ובגלחו. אמרו רבו' ז"ל כי אבשלו' נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקים לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתגאות בו ולהתנאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזי' עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנ' ויהי מקץ ימים לימים זהו משנ' לשנ' כי ימים הוא שנה כמו ימי' תהיה גאולתו: באבן המלך. כתרגו' במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא משקל: אל ידי. סמוך למקום שרותי וכת"י דסמיכא לדילי: לכו והציתוה. הכתוב הוא על דרך כתי' הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהוא עצמו ילך עמה' והקרי הוא על דרך תסרי הפ"א והוא צווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב: ואם

מלא קרנך שמן. חשב את הנער. ואלישע הנביא. ויאמר המלך אל חזאל. קח בידך את המגלה. האל נא ולך. ולך בא אל הגולה. אכול. את המגלה הזאת: אל פניו ו' בקריאהה וסים' לשנאיו אל פניו להאבדו ב' בנ. ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו. ויפל יואב אל פניו. ויצא אל פניו יהוא בן חנני. הן יקטלני לו איחל:

והמיתני. והרוג אותי המלך: והשכים אבשלום. בכל בקר: מאחד שבטי ישראל עבדיך. משבט פלוני: והצדקתיו. ואדוניניה בקושטא: וחמשים איש וגו׳. כולם כטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: מקץ ארבעים שנה. ששאלו ישראל מלך לשמואל כתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות: אלכה נא בחברון ואשלם את נדרי. אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים:

ואם יש בי עון. כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותה: בתכלית הבזיון: והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער ות״י על כיבש אורח תרעא ר״ל מסילת הדרך: ועלי יבא. כמו ואלי ורבי׳ על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואדוניניה בקושטא:

ואם יש ג׳ וסימ׳ ואם יש בו עון המתני אתה. ואם יש בי עון והמתני. דבר יי׳ אתם: מאחרי ג׳ וסימ׳ ויעש לו אבשלום מרכבה. שוא לכם משכימי. הוי משכימי בבקר: למשפט ט״ו דגשים וסימ׳ והיו לכם הערים.

וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־יוֹאָב הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ׀ לֵאמֹר בֹּא הֵנָּה
וְאֶשְׁלְחָה אֹתְךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
לָמָּה בָּאתִי מִגְּשׁוּר טוֹב לִי עֹד אֲנִי־
שָׁם וְעַתָּה אֶרְאֶה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְאִם־יֶשׁ־
בִּי עָוֺן וֶהֱמִתָנִי: וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־
הַמֶּלֶךְ וַיַּגֶּד־לוֹ וַיִּקְרָא אֶל־אַבְשָׁלוֹם
וַיָּבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ עַל־
אַפָּיו אַרְצָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ
לְאַבְשָׁלוֹם: וַיְהִי
מֵאַחֲרֵי כֵן וַיַּעַשׂ לוֹ אַבְשָׁלוֹם מֶרְכָּבָה
וְסֻסִים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו:
וְהִשְׁכִּים אַבְשָׁלוֹם וְעָמַד עַל־יַד דֶּרֶךְ
הַשָּׁעַר וַיְהִי כָּל־הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה־
לּוֹ־רִיב לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לַמִּשְׁפָּט
וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֵי־מִזֶּה
עִיר אַתָּה וַיֹּאמֶר מֵאַחַד שִׁבְטֵי־
יִשְׂרָאֵל עַבְדֶּךָ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְשָׁלוֹם רְאֵה דְבָרֶךָ טוֹבִים וּנְכֹחִים
וְשֹׁמֵעַ אֵין־לְךָ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר
אַבְשָׁלוֹם מִי־יְשִׂמֵנִי שֹׁפֵט בָּאָרֶץ
וְעָלַי יָבוֹא כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה־לּוֹ
רִיב־וּמִשְׁפָּט וְהִצְדַּקְתִּיו: וְהָיָה בִּקְרָב־
אִישׁ לְהִשְׁתַּחֲוֺת לוֹ וְשָׁלַח אֶת־יָדוֹ
וְהֶחֱזִיק לוֹ וְנָשַׁק־לוֹ: וַיַּעַשׂ אַבְשָׁלוֹם
כַּדָּבָר הַזֶּה לְכָל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יָבֹאוּ
לַמִּשְׁפָּט אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם
אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל:
וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר
אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא
וַאֲשַׁלֵּם אֶת־נִדְרִי אֲשֶׁר־נָדַרְתִּי
לַיהוָה בְּחֶבְרוֹן: כִּי־נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ
בְּשִׁבְתִּי בִגְשׁוּר בַּאֲרָם לֵאמֹר אִם־
יָשִׁיב יְשִׁיבֵנִי יְהוָה יְרוּשָׁלִַם וְעָבַדְתִּי
אֶת־יְהוָה: וַיֹּאמֶר־לוֹ הַמֶּלֶךְ לֵךְ
בְּשָׁלוֹם וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ חֶבְרוֹנָה:
וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם
מְרַגְּלִים בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשֹּׁפָר וַאֲמַרְתֶּם
מָלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן:

וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְיוֹאָב הָא שְׁלָחִית לְוָתָךְ לְמֵימַר אִיתָא הַלְכָא וְאֶשְׁלְחִינָךְ לְוַת מַלְכָּא לְמֵימַר לְמָה אֲתֵיתִי מִגְּשׁוּר טַב לִי עוֹד דַּאֲנָא תַמָּן וּכְעַן אַחֲזֵי אַפֵּי מַלְכָּא וְאִם אִית בִּי חוֹבָא וְיִקְטְלִינַנִי: וַאֲתָא יוֹאָב לְוַת מַלְכָּא וְחַוִּי לֵיהּ וּקְרָא לְאַבְשָׁלוֹם וַאֲתָא לְוַת מַלְכָּא וּסְגִיד לֵיהּ עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם מַלְכָּא וּנְשַׁק מַלְכָּא לְאַבְשָׁלוֹם: וַהֲוָה מִבָּתַר כֵּן וַעֲבַד לֵיהּ אַבְשָׁלוֹם רְתִיכִין וְסוּסָוָן וְחַמְשִׁין גַּבְרָא רַהֲטִין קֳדָמוֹהִי: וּמַקְדִּים אַבְשָׁלוֹם וְקָאֵי עַל כִּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וַהֲוֵי כָּל גַּבְרָא דִּיהֵי לֵיהּ דִּין לְמֵיעַל לִקְדָם מַלְכָּא לְמִדַּן וּקְרֵי אַבְשָׁלוֹם לֵיהּ וַאֲמַר אֵי מִדָּא קַרְתָּא אַתְּ וַאֲמַר מֵחַד שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל עַבְדָּךְ: וַאֲמַר לֵיהּ אַבְשָׁלוֹם חֲזֵי פִּתְגָּמָךְ תַּקְנִין וְיָאַן וְשָׁמַע לֵית לָךְ מִן קֳדָם מַלְכָּא: וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם מַן יְמַנֵּנִי דַּיָּינָא בְּאַרְעָא וְקֳדָמַי יֵיתֵי כָּל גְּבַר דִּיהֵי לֵיהּ דִּין וּמַצּוּ וְאַדְנִינֵיהּ בִּקְשׁוֹט: וַהֲוָה כַּד קָרֵב גַּבְרָא לְמִסְגַּד לֵיהּ וּמוֹשִׁיט יַת יְדֵיהּ וּמַתְקֵיף בֵּיהּ וְנָשִׁיק לֵיהּ: וַעֲבַד אַבְשָׁלוֹם כְּפִתְגָּמָא הָדֵין לְכָל יִשְׂרָאֵל דְּאָתַן לְמִדַּן לְוַת מַלְכָּא וּגְנִיב אַבְשָׁלוֹם יַת לִיבָּא דְאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין שְׁנִין וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְמַלְכָּא אֵיזִיל כְּעַן וַאֲשַׁלֵּם יַת נִדְרִי דִּנְדָרִית קֳדָם יְיָ בְּחֶבְרוֹן: אֲרֵי נִדְרָא נְדַר עַבְדָּךְ בְּמִיתְבִי בִּגְשׁוּר בַּאֲרָם לְמֵימַר אִם אֲתָבָא יְתִיבִנַּנִי יְיָ לִירוּשְׁלֶם וְאֶפְלַח קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא אִיזֵיל בִּשְׁלָם וְקָם וַאֲזַל לְחֶבְרוֹן: וּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם מְאַלְּלִין בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר כְּמִשְׁמַעְכוֹן יַת קָל שׁוֹפָרָא וְתֵימְרוּן מְלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן:

רלבג.

וישק המלך לאבשלו׳. הנה לא נשקו בפיו ולזה היתה הנשיקה נקשרת עם אות למ״ד: וחמשים איש רצים לפניו. הנה מפני שלא היה מדרך מלכי ישרא׳ להרבות סוסים כמו שהזהירה התור׳ הנה היה הענין הזה דבר גדול בחק אבשלום כי לא היה מלך: ועמד על יד השער. ר״ל שהוא עמד על מקום ששם יעברו העוברי׳ לבא אל שער המלך: ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. ר״ל באלו הכזבים כאלו גנב לבם מאת המלך דוד ולקחו לו כי בזה משך לב העם אליו: ויהי מקץ ארבעי׳ שנה. יתכן שאלו ארבעים שנה התחילו מעת משיחת המלכו׳ בישרא׳ ר״ל מעת המשח שאול או התחילו מעת שלמו׳ ארבעים שנה מעת המשח דוד ואולי הוגד על דרך נבואה שארבעים שנה יעמוד מלכו׳ דוד ולזה חשב אבשלום שאז יהיה העת שתסור המלוכה מדוד ודמה מפני זה שכבר תשלם מחשבתו בהריגת אביו לסבב שתהיה המלוכה לו: ואשלם את נדרי ליי׳ בחברון. ידמה שהיתה אז במת צבור בחברון ואמר אבשלום לזבוח שם זבחי׳ ליי׳ כי לא נאסרו הבמות כי אז היו בין המנוח׳ והנחלה ר״ל בין משכן שילה ובין בית המקדש ולא נאסרו הבמות לגמרי עד שנבנה בית המקדש בהר המוריה כמו שנתבאר בתורה ולזה אמר בספר מלכי׳ רק העם מזבחי׳ ומקטרים בבמות כי לא נבנה בית לשם יי׳ עד הימים ההם והנה מפני שראה אבשלום ששם משחה המלוכה לדוד והצליח בה חשב שיהיה המקום גורם ולזה בחר ללכת לחברון: ועבדתי את יי׳. ר״ל לזבוח לו זבחים: מעירו

בקרב איש. הבי״ת מעמדת בגעיא והרי״ש חטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן לפניכם לחרב כמו בחרב: ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז״ל ארבעים שנה תזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ולז״ שנ דוד הרי ארבעי׳ כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעי׳ שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכותם ונהרגו כמה מישראל: ואשלם את נדרי. אמ׳ שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי שעת היתר הבמו׳ היה והיה האדם מקריב בכל מקום שירצה אע״פ שאהל מועד היה בגבעון. ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרוד ולמלוך באותו המקום שהוקם בו אביו למלך: ובדברי רבו׳ ז״ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה: אם ישוב ישיבני. ישיב כתיב וקרי ישוב ישיב לשון תשובה והקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקור ר״ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה: כשמעכם. בכ״ף: קרואים

כי יפלא ממך דבר. וישב בעיר ההיא עד. והיא ישבת תחת התמר. והשכים אבשלום ועמד. ויעש אבשלום כדבר הזה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו. החרישו אלי איים ולאמים. כל כלי יוצר עליך. נדמה כדוכים כולנו וכיונים. אהה אל תירא עבדי. וחברו. וקרבתי אליכם למשפט. ויי׳ לעולם ישב. בקום למשפט אלהים:

רדק

קרואים והולכים לתומם · קרואם שילכו עמו לחברון שילך שם להקרי׳ קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו זהו לתומם כמו משך הקשת לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא · ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מצותו לשני אנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתוב ההוא לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באו כן עשה עד שהיו עמו מאתי׳ איש הה״ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום : מעירו מגילה בזבחו את הזבחים · בחברון שלח לאחיתופל שיבא מעירו מגילו או פירושו וישלח אבשלום ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו : קומו ונברחה · כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העי׳ ואם יבא אל העי׳ וימצא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליטה ממנו ויכה את העיר זהו שאמר פן ימהר קודם שיעש׳ דבר אחר ויבא אל העיר שיחשב שימצאני הנה לפיכך נמהר אנחנו ל לברוח · ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו כטל בעל הכוס להדיח את הכוס אינו זז עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו : ברגליו · עמו וכן וכל העם אשר ברגליך וכ״תי עמיה : בית המרחק · כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם · ובדרש מלמד שנדוהו הה״ד י ישובו לי יריאיך מלמד שפרשו ממנו : על ידו · כמו לפניו כמו שאת׳ על פני המלך : וכל הכרתי וכל הפלתי · ת״י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו׳ ז״ל פי׳ אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם : וכל הגתי׳ · אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררי׳ בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמ׳ אשר באו ברגלו מגת פי׳ בעבורו כמו ויברך יי׳ אות׳ לרגלי בעבורי וכבר פי׳ עוד למעלה בענין הגתים ברבר ע עטרת מלכם ות״י ברגלו עמיה ר״ל עם אתי הגתי ואע״פ שלא נזכ׳ ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו : שוב ושב עם המלך · פי׳ עם אבשלום המלך שרצו ישראל להמליכו : כי נכרי אתה · לפי שהתגורר בגת ימים רבי׳ ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי׳ גולה מטלטל כי לשון גלו׳ יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהו׳ טלטול בלא שבי שא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלם שא מנחת ומלת למקומם דבק עם שוב ושב שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלם כי שם בא לשבת כשבא מגת ובענין הזה ת״י אלא שלא הדביקו עם שוב אלא הוסיף בו ואמ׳ ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך : אניעך · כתו׳ בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד שא מזה מן הקל וזה מן הכבד : ואני הולך על אשר אני הולך · על כמו אל כמו ותתפלל על יי׳ כלומ׳ אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אני אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל : את אחיך עמך · הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת : חסד ואמת · אני מחזיק לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי ות״י ואתיב ית אחך עמך ועביד עמהון טיבו וקשוט : כי אם במקום · אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא קרי ולא כתיבן וכן קרי ולא כתיב ונראה כי בגלות הראשונה אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הבירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו אחד מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבפנים ואחד מבחוץ : וכל

רשי

קרואים והולכי׳ לתומם · מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש מאביו שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה אותה לשנים כאן ואחר כך לשני׳ אחרי׳ וכן הרבה : בית המרחק · באתר דרחיק : על ידו · אצלו הוא עומד והם עוברים : עם המלך · עם אבשלום : כי נכרי אתה · ואנחנו בורחים מאין כרם ומזון ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מ מרחמים : וגם גולה אתה למקומך · וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו למקומך חזור לו כי לא טוב לכתך עמי שהרי תמול באתה : והיום אניעך עמנו · ואין לי מקום שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך ע׳ אשר יקרני המקרה ללכת יום יו׳ כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תירגם יונתן וגם גולה אתה למקומך ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך : חסד ואמת · אני מחזיק בך טובת חסד ואמת שעשית עמדי : לך

מסורה

מהרו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויגש : וכל ביתו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויעל האיש אלקנה וכל ביתו · ושלשת בניו דדה · ויצא המלך וכל ביתו ברגליו : זימת שאול גולה וגולה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ כי קשרתם כלכם עלי ב׳

מקרא

ואת־אבשלום הלכו מאתים איש
מירושלם קראים והלכים לתמם
ולא ידעו כל־דבר :
וישלח אבשלום את־אחיתפל
הגילני יועץ דוד מעירו מגלה בזבחו
את־הזבחים ויהי הקשר אמץ והעם
הולך ורב את־אבשלום : ויבא
המגיד אל־דוד לאמר היה לב־
איש ישראל אחרי אבשלום : ויאמר
דוד לכל־עבדיו אשר־אתו בירושלם
קומו ונברחה כי לא תהיה־לנו
פליטה מפני אבשלם מהרו ללכת
פן־ימהר והשגנו והדיח עלינו את־
הרעה והכה העיר לפי־חרב :
ויאמרו עבדי־המלך אל־המלך ככל
אשר־יבחר אדני המלך הנה עבדיך :
ויצא המלך וכל־ביתו ברגליו ויעזב
המלך את עשר נשים פלגשים
לשמר הבית : ויצא המלך וכל־
העם ברגליו ויעמדו בית המרחק :
וכל־עבדיו עברים על־ידו וכל־
הכרתי וכל־הפלתי וכל־הגתים שש
מאות איש אשר־באו ברגלו מגת
עברים על־פני המלך : ויאמר המלך
אל־אתי הגתי למה תלך גם־אתה
אתנו שוב ושב עם־המלך כי־נכרי
אתה וגם־גלה אתה למקומך : תמול
בואך והיום אנועך עמנו ללכת ואני
הולך על אשר־אני הולך שוב והשב
את־אחיך עמך חסד ואמת :
ויען אתי את־המלך ויאמר חי־
יהוה וחי אדני המלך כי אם במקום
אשר יהיה־שם אדני המלך אם־
למות אם־לחיים כי־שם יהיה עבדך :

תרגום

ועם אבשלום אזלו מאתן גברין
מירושלם זמנין ואזלין לתומיהון
ולא ידעין כל מדעם :
ושלח אבשלום ית
אחיתופל גילונאה מלכא דדוד
מקרתיה מגילו בדבחותיה ית
דבחיא והות מרדא תקיף ועמא
אזיל וסגי עם אבשלום : ואתא
דמחוי לות דוד למימר ארי פני
ליבא דאנש ישר׳ בתר אבשלום :
ואמר דוד לכל עבדוהי דעמיה
בירושלם קומו ונערוק ארי לא
תהי לנא שיזבא מן קדם אבשלום
אוחו למיזל דילמא יוחי וידבקיננא
ויכמון ית בישתא עלנא וימחי ית
קרתא לפיתגם דחרב : ואמרו
עבדי מלכא למלכא ככל דיימר
רבוני מלכא הא עבדך : ונפק
מלכא וכל אנש ביתיה די עמיה
ושבק מלכא ית עשר נשין לחינן
למיטר ביתא : ונפק מלכא וכל
אנש ביתיה עמיה וקמו באתר ר
רחיק : וכל עבדוהי עברין על
ידוהי וכל קשתיא וכל קלעיא
וכל גתאי שית מאה גברא דאתן
עמיה מגת עברין קדם מלכא :
ואמר מלכא לאתי גתאה למא
תיזיל אף את עמנא תוב ותיב עם
מלכא ארי נוכרא את ואף אם גלי
את אזיל לך לאתרך : תמלי אתית
ויומא דין איטלטלינך עמנא למיזל
ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע
לאן אנא אזיל תוב ואתיב ית
אחך עמך ועביד עמהון טיבו ו
וקשוט : ואתיב אתי ית מלכא
ואמר קיים הוא יי וקיים ריבוני
מלכא אלהן באתרא דיהי
תמן רבוני מלכא אם למותא ואם
לחיי ארי תמן יהי עבדך :

מסורה

בפסוק · וגם גלה אתה ממקומך · אילין ג׳ קדמאי חס׳ · עשרת אלפים גולה · גולה סוד הולך רכיל מ״ל : והשב ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר ויחי :

רלבג

מעירו מגילה · יתכן ששלחו אל חברון מ מגילה לא מירושלם ליראתו שמא לא יתרצ׳ אחיתפל להיות כנגד דוד ואם היה אומר לו זה בירושלם אולי היה אחיתופל מגיד זה ל לדוד כי הוא יועץ דוד : והדיח עלינו את הרע׳ · ר״ל ויבא בחוזק ו ובתוקף את הרעה עלינו : ויצא המלך וכל ביתו ברגליו · הנה לא רכב על ס סוסים כדי שלא י יתפרסם לכתו כי ה הרואים אותו הולך ברגליו לא יחשבו ש שהוא דוד וישלם לו מפני זה יותר ההמלט מיד אבשלום : ויעמדו בית המרחק · ר״ל בבית היותר רחוק מ מירושלם והוא דרך משל מהבתים אשר חוץ לחומה : וכל הכרתי וכל הפלתי · הם היו שתי משפחות בתכלית החכמ׳ ומהם היו סנהדרין כמו ש שיתבאר אחר זה ודמה שהסנהדרין נקראו כך כי הם כורתין הדין במה שיבא לפניהם כי אחריהם אין ללכת לאחרים למעלה מהם והם גם כן מבארי׳ כל מה שיפלא למשפט באי זה דבר שיהיה מדברי התורה כמו שנתבאר בפי׳ כי יפלא ממך דבר למשפט ואמר כל הכרתי וכל הפלתי לפי שהיו שם לפניהם שורות של תלמידים להקים מהם כשיצטרך ולזה אמ׳ כי כלם עברו עם דוד : וגם אתה גולה למקומך · יתכן שלא היה יושב בירושלם כי אם זמן מועט והיה תמיד נע ונד למקומו להעתיק מקום קניניו ולזה אמר לו כי נכרי אתה ואת׳ לנוכם כן תמול בואך והיום אניעך עמנו ללכת : ויחיו

לך ועבור. עם שאר העם אחר אשר איך רוצה להפרד ממני: וכל העם עוברי׳. מן המלך והלאה לפי שהוא עומד קורא אותם שעברים: ויציקו. כמו ויצינו ואקימו ית ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו: ויעל אביתר עד תם וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ויציקו ארון האלהים עד תום כל העם לעבור: ויעל אביתר. אותו היום נסתלק מן הכהונה שעל באורים ותומים ולא נענה ונכנס צדוק תחתיו. וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא: הרואה אתה. אם רואה אתה שעצה נכונ׳ היא שוב העיר וגו׳: שני בניכם אתכם. ובידם תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט: במעלה הזתים. בהר הזתים: חפוי. מכוך כדרך האבלים: חפו. כריכו: ודוד הגיד. ולדוד הגיד המגיד: סכל. קלקל כמו הסכל ירבה דברי׳: בא עד הראש. עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם לאלהי׳. אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלם היה רואה משם את האהל שהארון בתוכו והיה משתחוה: עבר

וכל הארץ בוכים. פי׳ וכל אנשי הארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה: על פני דרך את המדבר. כמו ז׳ המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמ׳ דוד אנכי מתמהמ׳ בערבו׳ המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמו׳ בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם כעדר בתוך הדברו והוא מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה: ויציקו. כמו ויעמידו וכן ויציגום לפני יי׳: ויעל אביתר. לפי פשט הכתוב יראה כי פי׳ ויעל אביתר נסתלק לצד אחר עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר״ל מירושלם אבל רבו׳ ז״ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדולה והכניסו צדוק תחתיו שנ׳ ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורי׳ ותומים ולא נענה ושאל צדוק ונענ׳ כמו שפי׳ בספר יהוש׳ כי השואל באורים ותומי׳ הכהן הנשאל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומים כמו שפי׳ בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב״ה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימ׳ בו ברכה שברכו הקב״ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדיין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה ליי׳ לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היית׳ תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתו׳ ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב אומר והבטתה צר מעון והמעון הוא בית המקדש ובית המקדש לא נבנה עד מלוך שלמה: והראני אותו ואת נוהו. הבית שהיה שם הארון ופי׳ אותו שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי עתה בלקחו עונם עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו משונאו ואינו רואהו ות״י ויחזיננה קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה: הנני. כלומר אקבל גזירותיו באהבה: הרואה אתה. אם רואה אתה בעיניך כלומ׳ בעצתך ות״י חזויא את תוב לקרתא כלומ׳ נביא אתה שראה שמרתה עליו רוח הקדש ונענה אותו היום באורי׳ ותומי׳ ואמ׳ לו טוב הוא שתשוב העיר ותודיעני משם כל דבר: בעברות המדבר. כן כתי׳ וקרי בערבו׳ ופי׳ הכתו׳ בעבר נחל קדרון ופי׳ הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב: במעלה הזתי׳. כתרגו׳ במסקנ׳ דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות יי׳ משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואע״פ שלא היה שם אז בית גם מקו׳ הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אע״פכ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית יי׳ אבל לא הנו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד ות״מ כי מהר הזתים היה רואה האהל שהיה בו הארון: ודוד הגיד לאמר. יחסר למ״ד השמוש ופי׳ ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ״ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמהו בחסרון המגיד ויגד ליעקב ויאמר ליוסף: עד הראש. ראש הר הזתים וכן תרגומו עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם. שהיה רצונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה נפרד ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו: חושי

וכל הארץ ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר מקץ: ה׳ פסוקי׳ וכל וכל וכל ג׳ במצעות פסוק וב׳ ראשי פסוקי׳ וסי׳ והערים יהרוסו. אתה הוא יי׳ לבדך אתה עשית. ורעשו מפני דגי הים ועוף. וכל פסיליה יכרתו. וכל הארץ בכים קול גדול: עלה ג׳ כתיב ה׳ בקריאה וסימ׳ אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי. עלה נעלה וירשנו

ויאמר דוד אל אתי לך ועבר ויעבר
אתי הגתי וכל אנשיו וכל הטף אשר ל׳ בכנ״ס
אתו: וכל הארץ בוכים קול גדול ל׳ מ״ל כי כוכ׳ כל העם:
וכל העם עברים והמלך עבר בנחל ח׳ כסו׳ וכל וכל וכל
קדרון וכל העם עברים על פני דרך ל׳
את המדבר: והנה גם צדוק וכל ב׳
הלוים אתו נשאים את ארון ברית
האלהים ויצקו את ארון האלהים ל׳ חס׳
ויעל אביתר עד תם כל העם לעבור ד׳ מ״ל
מן העיר: ויאמר המלך
לצדוק השב את ארון האלהים
העיר אם אמצא חן בעיני יהוה
והשבני והראני אתו ואת נוהו: ל׳ וחס׳. ל׳ בספ׳
ואם כה יאמר לא חפצתי בך הנני
יעשה לי כאשר טוב בעיניו:
ויאמר המלך אל צדוק
הכהן הרואה אתה שבה העיר ב׳ כ׳ יתר מ״ל ויתר חס׳ בן אדם הראה חס׳
בשלום ואחימעץ בנך ויהונתן בן
אביתר שני בניכם אתכם: ראו
אנכי מתמהמה בעברות המדבר עד בערבות ק׳
בוא דבר מעמכם להגיד לי: וישב
צדוק ואביתר את ארון האלהים
ירושלם וישבו שם: ודוד עלה
במעלה הזיתים עלה ובוכה וראש לו יד מ״ל ויתר חס׳
חפוי והוא הולך יחף וכל העם אשר
אתו חפו איש ראשו ועלו עלה ג׳ כתי׳ ה״א
ובכה: ודוד הגיד לאמר אחיתפל
בקשרים עם אבשלום ויאמר דוד ל׳ וחס׳
סכל נא את עצת אחיתפל יהוה: ל׳
ויהי דוד בא עד הראש אשר
ישתחוה שם לאלהים והנה לקראתו ג׳

ואמר דוד לאתי איזיל ועיבר ועבר אתי גתאה וכל גברוהי וכל טפלא דעמיה: וכל דיירי ארעא בכן קל רב וכל עמא עברין ומלכא עבר בנחלא דקדרון וכל עמא עברין על אפי אורח מדברא: והא אף צדוק וכל ליואי עמיה נטלין ית ארון קימא דיי ואקימו ית ארונא דיי וסליק אביתר עד דשלים כל עמא למיעבר מן קרתא: ואמר מלכא לצדוק אתיב ית ארונא דיי לקרתא אם אשכח רחמין קדם יי ויתיבינני ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה: ואם כדין יימר לא רעוא קדמי בך הא אנא יעביד לי כמא דרעוא קדמוהי: ואמר מלכא לצדוק כהנא חזויא את תוב לקרתא בשלם ואחימעץ ברך ויהונתן בר אביתר תרין בניכון עמכון: חזו דאנא מתעכב במישרי מדברא עד דימטי פיתגמא מנכון לחואה לי: ואתיב צדוק ואביתר ית ארונא דיי לירושלם ויתיבו תמן: ודוד סליק במסקנא דטור זיתיא סליק ובכי ורישיה ליה מכרך והוא אזיל יחיף וכל עמא דעמיה כריכו גבר רישיה וסלקין מסק ובכן: ודוד אתחוא למימר אחיתופל במרודיא עם אבשלום ואמר דוד קלקיל כען ית מלכא דאחיתופל יי: והוה דוד אתא עד ריש טוריא די סגיד תמן קדם יי והא לקדמותיה

אותה. ועלו עלה ובכה: ישתחוה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויהי דוד בא נגד הראש. ויהי אחרי בא אמציהו. וכל עבדי המלך. וחד וישתחוה. ויעבד את הבעל וישתחוה:

רלבג

ויציקו את ארון האלהים. ר״ל שכבר העמידו אותו במקום אחד עד שעלה אביתר ועד שתם כל העם לעבור מן העיר ולפי שלא הגיע עדיין אביתר אל המלך היו דברי המלך תחלה לצדוק לבד ובסוף הענין היו דבריו גם כן עם אביתר כי אז הגיע אצל המלך ולזה אמ׳ ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם: הרואה אתה שובה העיר וגו׳. ר״ל ואתה רואה אלו הענינ׳ לאי זה תכלית פוני׳ שתלך עמנו להגיד לנו זה בוראי צריך אתה לזה להתעכב בדברי׳ לפי מה שיגלה מעניכם ולזה טוב שתשוב העיר בשלום: ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם. ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמים ויותר ראויים מהאחרים ולזה אמר אחר זה הנה שם עמם שני בניהם אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר: ודוד עולה במעלה הזיתים. זהו הר הזיתים שהיו אצל ירושלם אצל בית המקדש וידמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה וזהו אמרו אשר ישתחוה שם לאלהים: והיית

חושי הארכי · על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בתחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות ׃ קרוע כתנתו · כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט פ״א הפועל בשוא כדרך הסמוכים ׃ והיית עלי למשא · ביו״ד אחד לבדו והוא עי״ן הפועל ופי׳ למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לבער ולרעבה שאני בהם ומן העיר תועילני בעצתך ׃ עבדך אני המלך אהיה · מהיום ואילך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך ר״ו ואני נוספת כוי״ו ויספא אבריהם את עיניו ואולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בפה ׃ רעה דוד · תרגומו שושבינא דדוד כלומר אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך ׃ יבא ירושלם · כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם ׃ מאתים לחם · תרגום מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דעינבין יבישין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי׳ ומאה מאנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים ׃ לבית המלך לרכוב · לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשי׳ לשמור הבית ולא לקחו בבאתם מרכבה לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמר להם קומו ונברחה ואמ׳ מהרו ללכת ׃ ולהלחם והקיץ · כן כתיב בלמ״ד ואינה נקראת וכבר כתבנו דעתינו במלות האלה ובדומיהן והלמ״ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיא כלמ״ד הרגו לאבנר והשליטי לאבשלום לאמות חתם והדומי׳ להם · ואמ׳ והקיץ ובכללו המוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם ׃ בחורים · עיר מבני בנימן ונקראת בדברי הימים עלמת וכ״תי עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא ׃ ויסקל באבנים · השליך אבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבני׳ ואינו הפך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי׳ סקלו מאבן סקלו המסלה באבנים שתשליכו שם מפני הטיט והטיט הוא מכשו׳ הדרכי׳ וזהו שאמר הרימו מכשו׳ מדרך עמי ומ״ש מאבן במקו׳ בי״ת כמו משני בא או תהיה המ״ם כמשמע׳ ויהיה פי׳ סקלו המסלה מאבני׳ גדולו׳ ׃ מימינו ומשמאלו · כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבני׳ ׃ איש הדמים · ת״י גבר דחייב קטול וי״ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וזהו שאמ׳ לו השיב עליך יי׳ כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלו׳ הרגת ביתו ומלכת תחתיו ו״ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול ׃ כי

למשא ג׳ בקריא׳ וסי׳ אם עברת אתי והיית · ולמה יהיה עבדך · חטאתי מה אפעל לך · וחד לעבד ולמשא ׃
רעה ג׳ בקריאה וסי׳ ויבא חוש רעה דוד העיר · ויהי כאשר בא חושי · חבוד בנהן כהן רעה ׃ ובא ז׳ ר״פ
בקריא׳ וסי׳ ובא אשר לו הבית והגיד לכהן · ובא הכהן וראה והנה פשה · ובא אהרן אל אהל מעד ופשט ·

חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה
עַל־רֹאשׁוֹ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אִם
עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא׃ וְאִם־
הָעִיר תָּשׁוּב וְאָמַרְתָּ לְאַבְשָׁלוֹם
עַבְדְּךָ אֲנִי הַמֶּלֶךְ אֶהְיֶה עֶבֶד אָבִיךָ
וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וְהֵפַרְתָּה
לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל׃ וַהֲלוֹא עִמְּךָ
שָׁם צָדוֹק וְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְהָיָה כָּל־
הַדָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמַע מִבֵּית הַמֶּלֶךְ
תַּגִּיד לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים׃
הִנֵּה שָׁם עִמָּם שְׁנֵי בְנֵיהֶם אֲחִימַעַץ
לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וּשְׁלַחְתֶּם
בְּיָדָם אֵלַי כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ׃
וַיָּבֹא חוּשַׁי רֵעֶה דָוִד הָעִיר וְאַבְשָׁלֹם
יָבוֹא יְרוּשָׁלִָם׃
טז וְדָוִד עָבַר מְעַט מֵהָרֹאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא
נַעַר מְפִיבֹשֶׁת לִקְרָאתוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים
חֲבֻשִׁים וַעֲלֵיהֶם מָאתַיִם לֶחֶם וּמֵאָה
צִמּוּקִים וּמֵאָה קַיִץ וְנֵבֶל יָיִן׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא מָה־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר
צִיבָא הַחֲמוֹרִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב
וּלְהַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים
וְהַיַּיִן לִשְׁתּוֹת הַיָּעֵף בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶּן־אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר צִיבָא
אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַםִ כִּי
אָמַר הַיּוֹם יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת
מַמְלְכוּת אָבִי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִבָא
הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר
צִיבָא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ וּבָא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד־
בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא
מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שָׁאוּל וּשְׁמוֹ שִׁמְעִי
בֶּן־גֵּרָא יֹצֵא יָצוֹא וּמְקַלֵּל׃ וַיְסַקֵּל
בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד וְאֶת־כָּל־עַבְדֵי
הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם וְכָל־הַגִּבֹּרִים
מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ וְכֹה־אָמַר שִׁמְעִי
בְּקַלְלוֹ צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ
הַבְּלִיָּעַל׃ הֵשִׁיב עָלֶיךָ יְהוָה כֹּל דְּמֵי
בֵית־שָׁאוּל אֲשֶׁר מָלַכְתָּ תַּחְתָּיו וַיִּתֵּן
יְהוָה אֶת־הַמְּלוּכָה בְּיַד אַבְשָׁלוֹם
בְּנֶךָ וְהִנְּךָ בְּרָעָתֶךָ כִּי אִישׁ דָּמִים
אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֶל־
הַמֶּלֶךְ לָמָּה יְקַלֵּל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה
אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶעְבְּרָה־נָּא וְאָסִירָה
אֶת־רֹאשׁוֹ׃

חושי ארכאה מבזעין לבושוהי ועפרא רמי ברישיה ׃ ואמר ליה דוד אם עברתא עמי ותהי עלי למטול ׃ ואם לקרתא תתוב ותימר לאבשלום עבדך אנא מלכא אהי עבדך דאבוך ואנא מבכין וכען ואנא עבדך ותקלקל לי ית מלכא דאחיתפל ׃ והלא עמך תמן צדוק ואביתר כהניא ויהי כל פתגמא דתשמע מבית מלכא תחוי לצדוק ולאביתר כהניא ׃ הא תמן עמהון תרין בניהון אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר ותשלחון בידיהון לותי כל מדעם דתשמעון ׃ ואתא חושי שושבינא דדוד לקרתא ואבשלום אתא לירושלם ׃ ודוד עיבר זעיר מריש טורא והא ציבא עולימא דמפיבשת לקדמותיה וזוג חמרין חשיקין ועליהון מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דעינבין יבישין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ׃ ואמר מלכא לציבא מה אילין לך ואמר ציבא חמריא לבית מלכא למרכב ולחמא ודבילתא למיכל עולימיא וחמרא למשתי דמשלהי במדברא ׃ ואמר מלכא ואן בר ריבונך ואמר ציבא למלכא הא יתיב בירושלם ארי אמר יומא דין יתיבון לי בית ישראל ית מלכותא דאבא ׃ ואמר מלכא לציבא הא לך כל די למפיבשת ואמר ציבא מודינא אשכח רחמין בעינך רבוני מלכא ׃ ואתא דוד מלכא עד עלמת והא מתמן גברא נפק מזרעית בית שאול ושמיה שמעי בר גרא נפק מיפק ומלטיט ׃ ומרגים באבניא ית דוד וית כל עבדי מלכא דוד וכל עמא וכל גבריא מימיניה ומסמליה ׃ וכדין אמר שמעי בלטטותיה פוק פוק גבר חייב קטול וגבר רשיעא ׃ אתיב עלך יי כל חובי בית שאול דמלכתא תחותוהי ואצלח יי ית מלכותא בידא דאבשלום ברך והא את בבישתך ארי גבר חייב קטול את ׃ ואמר אבישי בר צרויה למלכא למא ילטט כלבא מיתא הדין ית רבוני מלכא אעבר כען ואעדי ית רישיה ׃

רשי

עבר אביך ואני מאז · כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא ׃ ובא ירושלם · נתן לבו שיבא לירושלם ׃ ומאה קיץ · ומאה מכן דבילתא ׃ כח

רלבג

והיית עלי למשא · יתכן שלא היה גבור והיה זקן והיתה מפני זה תנועתו כבדה ׃ ומאה קיץ · ר״ל מהפירות המיובשים בקיץ ׃ איש הדמים ואיש הבליעל · יתכן שקראהו איש הדמים כי דמים רבים שפך וקראהו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי ׃ כי

מסרה

ובא השמש וטהר ואחר · ובא אהרן ובניו בנסע המחנה · ובא האות והמופת אשר דבר אליך · ובא הלוי כי אין לו חלק · ובא המלך דוד עד בחורים · ובאה והכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב · ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ · ובא לפנימה וימד · ובא עליך רעה ובא לציון גואל · ובא כמהלך רישך · וחברו ובא מהלך · ובא במלכות מלך הנגב · ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו ׃ ואסירה ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ט׳ ׃

כה יקלל. כן יקלל: וה' אמ' לו. אי אפשר אדם כמותו שהוא ראש לסנהדרין יקלל את המלך אם לא שנאמר לו מאת הקב"ה: יראה ה' בעיני. דמעת עיני: ויכפם שם. בבחורים: וחזקו ידי כל אשר אתך. כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם הבן יתחרט אצל אביו ואנו נהיה שנואים למלך: בטוב

כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובי' בענין: וכי ה' כתי' בוי"ו וקרי בלא וי"ו ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל את דוד כי הוא רצה בטלטולי זה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לשכם עוני: אולי יראה ה' בעוני. כמו בעניי שאני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מעניין ות"ת דמעת עיני והכתוב הוא בעוני כלו' בעניי: תחת קללתי. כתי' ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעול וכן בבית תפילתי שמעתי את תפלתך: באבנים לעומתו. כי לא היו משיגי' אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל: ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי די היה לו אם אמ' ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרש שרשיה: ויכפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים: לא אהיה. כתי' באל"ף וקרי בוי"ו ופי' הכתו' דרך תמיהה והקרי כמשמעו: והשנית. והטעם השנית למה באתי אליך: למי אני אעבוד. כלומר משני פנים היה הדין עלי לבא אליך: הבו לכם. לשון תפארת או פי' אתה והחכמי' אשר אתך: ויטו לאבשלו' האהל. הטו לו אהלים על הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ראו ששכב עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו ונגדו לאבשלו' קינופין על אגרא ובדברי רז"ל פי' קנופין שמעמידין ארבע עמודי עצים ונוטלים עליהם וסביבותיהם יריעות והוא אהל כנוי: כאשר ישאל איש בדבר האלהי'. איש קרי ולא כתיב והכתוב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמת' לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בדברי הימים ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומ' לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמ' גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבו' על חבירו כמו גם באנכם גם בקרכם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד. ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך: גם לאבשלום. ואעפ"י שזה היתה עצתו תחילה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא יעשה עוד אביו שלו' עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדברו אלא שהקב"ה צוה להפר העצה: סליק

לא טו כתיב א' וקרינן וי"ו וסי' נמסר בסדר שמיני: לשמור ח' מ"ל בקריא' וסי' בוא אל פילגשי אביך. אם תשמע דירבעם' אך יתן לך ה' שכל ובינה. ולשלמה בני תן לבב. ויהי כצאת הכהנים מן הקדש. ויעמד המלך על עמודו דד"ה. עת לשמור ועת. לשמור על אחיהם: ויטו ד' בקריאה וסי' ויקחו שחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל על הגג. ויטו נשיו את לבבו. ויטו בתהו צדיק:

רלבג

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרֻיָה כִּי יְקַלֵּל וְכִי יְהוָה אָמַר לוֹ קַלֵּל אֶת־דָּוִד וּמִי יֹאמַר מַדּוּעַ עָשִׂיתָה כֵּן׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו הִנֵּה בְנִי אֲשֶׁר־יָצָא מִמֵּעַי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי וְאַף כִּי־עַתָּה בֶּן־הַיְמִינִי הַנִּחוּ לוֹ וִיקַלֵּל כִּי אָמַר־לוֹ יְהוָה׃ אוּלַי יִרְאֶה יְהוָה בְּעֲוֹנִי וְהֵשִׁיב יְהוָה לִי טוֹבָה תַּחַת קִלְלָתִי הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁיו בַּדָּרֶךְ וְשִׁמְעִי הֹלֵךְ בְּצֵלַע הָהָר לְעֻמָּתוֹ הָלוֹךְ וַיְקַלֵּל וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים לְעֻמָּתוֹ וְעִפַּר בֶּעָפָר׃ וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ עֲיֵפִים וַיִּנָּפֵשׁ שָׁם׃ וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלָ͏ִם וַאֲחִיתֹפֶל אִתּוֹ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא חוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעֶה דָוִד אֶל־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלוֹם יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־חוּשַׁי זֶה חַסְדְּךָ אֶת־רֵעֶךָ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֶת־רֵעֶךָ׃ וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם לֹא כִּי אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה וְהָעָם הַזֶּה וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל לֹא אֶהְיֶה וְאִתּוֹ אֵשֵׁב׃ וְהַשֵּׁנִית לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד הֲלוֹא לִפְנֵי בְנוֹ כַּאֲשֶׁר עָבַדְתִּי לִפְנֵי אָבִיךָ כֵּן אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־אֲחִיתֹפֶל הָבוּ לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה׃ וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם בּוֹא אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר הַבָּיִת וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִבְאַשְׁתָּ אֶת־אָבִיךָ וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ׃ וַיַּטּוּ לְאַבְשָׁלוֹם הָאֹהֶל עַל־הַגָּג וַיָּבֹא אַבְשָׁלוֹם אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיו לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל־בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל גַּם־לְדָוִד גַּם־לְאַבְשָׁלֹם׃

וַאֲמַר מַלְכָּא מַה לִי וּלְכוֹן בְּנֵי צְרוּיָה כְּדֵין יְלַטֵּיט אֲרֵי יְיָ אֲמַר לֵיהּ לְטֵיט יָת דָּוִד וּמַן יֵימַר מַה דֵּין עֲבַדְתָּא כֵּן׃ וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי וּלְכָל עַבְדּוֹהִי הָא בְּרִי דְּאוֹלֵידִית בָּעֵי לְמִקְטְלִי וְאַף אֲרֵי כְעַן בַּר שִׁבְט בִּנְיָמִן שְׁבוּקוּ מִנֵּיהּ וִילַטֵּט אֲרֵי אֲמַר לֵיהּ יְיָ׃ מָאִים גְּלֵי קֳדָם יְיָ דִּמְעַת עֵינַי וִיתִיב יְיָ לִי טַבְתָּא חֲלַף לְוָטְתֵיהּ יוֹמָא הָדֵין׃ וַאֲזַל דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי בְּאוֹרְחָא וְשִׁמְעִי אָזֵיל בִּסְטַר טוּרָא לָקֳבְלֵיהּ אָזֵיל וּמְלַטֵּיט וּמְרַגֵּים בְּאַבְנַיָּא לָקֳבְלֵיהּ וּמְשַׁדֵּי עַפְרָא׃ וַאֲתָא מַלְכָּא וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ כַּד מְשַׁלְהַן וְנַחְתַּמָּן׃ וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל עַמָּא אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אֲתוֹ לִירוּשְׁלֵם וַאֲחִיתוֹפֶל עִמֵּיהּ׃ וַהֲוָה כַּד אֲתָא חוּשַׁי אַרְכָּאָה שׁוֹשְׁבִינָא דְּדָוִד לְוַת אַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם יִצְלַח מַלְכָּא יִצְלַח מַלְכָּא׃ וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְחוּשַׁי דָּא טֵיבוּתָךְ דְּעִם חַבְרָךְ לְמָא לָא אֲזַלְתָּ עִם חַבְרָךְ׃ וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם לָא אֱלָהֵין דְּאִתְרְעֵי יְיָ וְעַמָּא הָדֵין וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל דִּי לֵיהּ אֱהֵי וְעִמֵּיהּ אֵתֵיב׃ וְתִנְיָנוּת קֳדָם מַן אֲנָא אֶפְלַח הֲלָא קֳדָם בְּרֵיהּ כְּמָא דִּפְלָחִית קֳדָם אֲבוּךְ כֵּן אֱהֵי פָלַח קֳדָמָךְ׃ וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לַאֲחִיתוֹפֶל הָבוּ לְכוֹן מִלְכָּא מַה נַעֲבֵיד׃ וַאֲמַר אֲחִיתוֹפֶל לְאַבְשָׁלוֹם עוֹל לְוַת לְחֵינָתָא דַּאֲבוּךְ דִּי שְׁבַק לְמִיטַּר בֵּיתָא וְשָׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִתְגָּרֵיתָא בַּאֲבוּךְ וְיִתְקוֹף יְדֵי כָּל דִּי עִמָּךְ׃ וּנְגַדוּ לְאַבְשָׁלוֹם קִיטְפִּין עַל אִיגָּרָא וְעַל אַבְשָׁלוֹם לְוַת לְחֵינָתָא דַּאֲבוּהִי לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל׃ וּמִלְכָּא דַּאֲחִיתוֹפֶל דִּמְלַךְ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן כְּמָא דְשָׁאֵיל גְּבַר בְּפִתְגָּמָא דַּייָ כֵּן כָּל מִלְכָּא דַּאֲחִיתוֹפֶל אַף לְדָוִד אַף לְאַבְשָׁלוֹם׃

כי ה' אמר לו קלל את דוד. אמר זה להעיר כי אולי מהש"י נהיה לו להגיע זה העונש לדוד ולזה אין ראוי שישתדל במניעתו כי השם ית' שליט בכל אשר יחפוץ ומי שישתדל לחלוק על מחשבתו יתייסר עליה' כמו שעשו אחי יוסף ליוסף להמלט מענין חלומותיו וזה היה סבה אל שהגיעו לדבר החלומות ההם: אולי יראה ה' בעיני. ר"ל אולי ישגיח השם בעני עיני והרצון בזה בעבור מה שעיני רואה מהבזויים האלו ואני סובלם לכבוד השם ית' ואעפ"י שיש לאל ידי להכנס משמעו הנה מפני זאת התכונה הטובה אשר אני בה מסבול אלו החרפות אולי יטיב לי השם ית' טוב' תחת קללתו אשר קלל אותי היום הזה: ויבא אבשלום אל פילגש אביו לעיני כל ישראל. הנה בזה נתקיים מה שייעד לו הש"י לדוד באמרו הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש. והנה יעץ לו זה אחיתופל לחשבו כי אולי יחשבו ישראל שתהיה זאת תחבולה לבחון אם לב ישר' ישר את דוד ולזה ייראו מלמרוד בדוד אך כשיראו הפעל' המגונה מאבשלו' כנג' אביו אז יתבאר להם כי כבאש את דוד: ושאין זה הענין על צד התחבולה לבחון לבבם ולפי שהפילגשי' בלא כתובה ובלא קדושין דינן כדין מפותת האב שהיא מותרת לבן: כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום. הנה אחיתופל היה אבי אביה של בת שבע אשת דוד שנ' בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני והנה בת שבע היתה בת אליעם כאמרו הלא זאת בת שבע בת אליעם והנה עם כל זה ספר כי עצתו היתה תמיד בתכלית מה שאפשר מהטוב להגיע אל התכלית לדוד בהיותו יועץ דוד ואחר שהיה בקושרים היתה עצתו גם כן שלמה לאבשלום כנגד דוד: ואשיבה

רדק

שנים עשר אלף · אלף מכל שבט ושבט: כשוב הכל · כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם וי"ת כד יתיבון כלהון: האיש אשר אתה מבקש · אחר אשר אהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו שאמר והכיתי את המלך לבדו וכ"תי בתר דיתקטל גברא דאת בעי ואמרו כי הסכלה הגדולה הזאת שהיה סוכא א אחיתופל את דוד שיעץ הריגתו ובזהו בדבריו שאמר אחרי דוד ולא אמר אחרי המלך דוד מפני המעשה שעש' בבת שבע ואמרו כי בת שבע היתה בת בנו של אחיתופל דכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם וכתי' אליעם בן אחיתופל הגילוני: בפע' הזאת · אע"פ שכל עצותיו נכונות בפעם הזה תטא בעצתו: כדוב שכול · שהוא מר נפש כשהרגו לו ב גורותיו והוא נלחם עם אד' אשר ימצא בחזקה ובמרירו' לבו: ולא ילין את העם · כי הוא איש יודע מלחמה ויירא הוא שמא תבא עליו פתאום: ולא ילין את העם. כמו עם העם אלא יחבא באחת הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה: באחת הפחתי' · זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר אל הפחת הגדול ו והפחת הוא חפיר ותרגומו בחד מן קומציא כמו חופר גומץ או באחת המקומו' שיוכל להתבא שם: ושמע השומע · כי המלחמ' הנעשת בלילה לא יבחין אד' בין מערכה זו למערכה אחרת אשר כנגדה והראשונים מאלו שנים עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד וחיל דוד נשמרים ועומדים על עמדם וילחמו כנגד הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מאלו שנים עשר אלף מהאחרוני' שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם ב גבורי' ומרי נפש ונלחמי' בחזקה ויאמר השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום והם הם ה המנוצחים כי לא יבחנו בלילה: והוא גם בן חיל · פי' והוא א אחיתפל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ שהוא בן חיל ולבו כלב האריה שבחו כדי שלא יראה כי כדי לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו אחיתופל שלבו כלב האריה ה המס ימס לקול השמוע' שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה המלחמה ביו' ובידיעת כל ישרא' שיאספו מדן ועד באר שבע ו ובגלוי תהיה המלחמה:

רשי

כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש · שעשה בו בקשתך ויהרג ואחר כך כל העם יהיה שלום וזה מקרא קצר: ובעיני זקני ישראל · זקני השמאי: ואביך איש מלחמה · ויודע ענייני מלחמה וטכסיסיה וטוב מארב ובטוח הוא שתרדוף הלילה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם: הנה עתה הוא נחבא · וכשתבא על מחנה שעם אשר אתו הוא לא יהיה שם שתהרגנו: והיה כנפל בהם ב בתחלה · אני אמרתי לך כי אנשיו גבורים ומרי נפש ואם יהרגו בעמך תהיה בם מ מפלה במלחמ' זו היא שהיא ראשונה ושמע השומע מכל ישראל הבאים להתחבר אליך ואמר הית' מגפה בעם אבשלום: והוא גם בן חיל · ואותו השומע אפי' הוא בן חיל ולבו כלב האריה המס י ימס בפחד ורעדה ולא יתקשר עוד אליך כי יאמר כבר התחיל ל ליפול וכענש הוא על אביו ולא יצליח: כי יעצתי · כי זאת עצתי: ופניך

ואשיבה ד' בקריא' ומל' וסי' ואשיבה כל העם אליך · ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציך · ואשיבה ידי עליך
ואשיבה, חרפי דבר: ויישר ג' מלאים בליש' וסי' נמסר בסדר בלק: אם אין ד' בקריא' וסי' נמסר בסדר בשלח:

ויאמר אחיתפל אל- יז
יד חס' אבשלם אבחרה נא שנים עשר
ל' ל' אלף איש ואקומה וארדפה אחרי-
ב' דוד הלילה: ואבוא עליו והוא יגע
ל' כתי' ה' ל' ורפה ידים והחרדתי אתו ונס כל-
העם אשר אתו והכיתי את המלך
ד' לבדו: ואשיבה כל העם אליך
ל' וא' וכשוב כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש
ג' א' ל' כל העם יהיה שלום: ויישר הדבר
יד חס' בעיני אבשלם ובעיני כל זקני י
ישראל: ויאמר
אבשלום קרא נא גם לחושי הארכי
ל' ונשמעה מה בפיו גם הוא: ויבא
חושי אל אבשלום ויאמר אבשלום
אליו לאמר כדבר הזה דבר אחיתפל
ל' ד' ל' הנעשה את דברו אם אין אתה דבר
: ויאמר חושי אל-
אבשלום לא טובה העצה אשר
יעץ אחיתפל בפעם הזאת: ויאמר
ל' חושי אתה ידעת את אביך ואת
ז' חס' אנשיו כי גברים המה ומרי נפש
ג' המה כדוב שכול בשדה ואביך איש
ד' ל"פ בסיפ' מלחמה ולא ילין את העם: הנה
ל' עתה הוא נחבא באחת הפחתים או
ג' כתי' כן ד' א' מל' וא' חס' באחד המקומות והיה כנפל בהם
בתחלה ושמע השמע ואמר היתה
יד חס' מגפה בעם אשר אחרי אבשלם:
ל' והוא גם בן חיל אשר לבו
ה' כלב האריה המס ימס כי ידע כל
ל' ישראל כי גבור אביך ובני חיל
ל' וחס' אשר אתו: כי יעצתי האסף
ט' יאסף עליך כל ישראל מדן ועד
ב באר שבע כחול אשר על הים לרב

ואמר אחיתפל לאבשלום
אבחר כען תרי עסר אלפין גברא
ואקום וארדוף בתר דוד בליליא:
ואיהך עלוהי כד הוא משלהי
וידוהי מרשלן ואזיע יתיה ז
ויעירוק כל עמא די עימיה ואקטול
ית מלכא בלחודוהי: ואתיב כל
עמא לותך יתובון כולהון בתר
דיתקטל גברא דאת בעי כל עמא
יהי שלם: וכשר פיתגמא בעיני
אבשלום ובעיני כל סבי ישראל:
ואמר אבשלום קרי
כען אף לחושי ארכאה ונשמע
מה דיימר אף הוא: ואתא חושי
לות אבשלום ואמר אבשלום ליה
למימר כפתגמא הדין מליל א
אחיתפל הנעביד ית פתגמיה אם
לא דכשר בעינך את מליל:
ואמר חושי
לאבשלום לא תקין מלכא דמלך
אחיתופל בזמנא הדא: ואמר
חושי את ידעתא ית אבוך וית
גברוהי ארי גברין אינון ומרירן
נפשן אינון כדוב תכל בחקלא
ואבוך גבר עביד קרבין ולא יבית
ית עמא: הא כען הוא טמיר
בחד מן קומצי או בחד מן אתריא
ויהי כמיפל בהון בקדמית וישמע
די שמע ויימר הות מחתא בעמא
דבתר אבשלום: והוא אף גבר
גבר דליביה כלבא דאריא ממס
ימסי ארי ידע כל ישראל ארי
גיבר אבוך וגברין גברין די ע
עמיה: ארי מלכית אתכנשא
יתכנשון עלך כל ישראל מדן ועד
באר שבע כחלא די על ימא לסגי

שכול ג' בקריאה וסי' כדוב שכול בשדה · אפגשם כדוב שכול · פגוש דוב שכול · תלתיהון גבי דוב · סימן והלך מדי שנה בשנה · ונמצאתי לכם המקומות כתיב מל' דמל' · הנה עתה הוא נחבא · ובאנו אליו באחת המקומות · כבקרת רועה עדרו · המקומת כתיב חס' ו"ו בתר' ושארא המקמות כתיב חסר ו"ו קדמ':

רלבג

ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש · ר"ל בזה הדרך אשיב כל ישראל בכללם אליך כי הכותי האיש אשר א אתה מבקש יהיה כ כשוב הכל כי ממיתת דוד יתמשך שישובו כל ישראל אליך ויהיה זה סבה שלא תשחית ע עמך אשר אתך או א אשר את דוד אך יהיה כל העם שלום בלי מ מלחמה כי אחר מותו לא יתכן שתהיה שם מלחמה כלל על זה: בעיני כל זקני ישרא' · הנה כל חכמי ישראל הסכימו בזאת העצה כי גם האמינו בדברי אבשלו' אל העם שאין אביו רוצה לעשות דין ומשפט לאחד מהבאי' לפניו עם שזה היה מ מהסבו' לענוש את דוד על דבר אוריה החתי: כדוב שכול בשדה · ר"ל כדוב טורף ולרוב טרפו קראו שכול ל היותו משכל והנה אביך איש מלחמה ולזה הוא יודע באי זה צד ראוי שיכה בזאת המלחמה ומפני זה לא ילין העם במוש מלון מפורסם אבל הוא נחבא עתה באחת מהמקומות אשר יתכן לו ההחבא שם והיה כשיפלו מהם בתחלה בני החיל הרודפים אחריהם וימותו על ידם בעבור שאינם נשמרים מהם שיהיו שם ושמע השומע זה ואמר שכבר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום יהיה זה סבה להביא מורך לב בלב הנשארים וינוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשב שימס לבבו כמו שאמר אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי גבור אביך ואשר אתו הם בני חיל ולא ימס לבבם או ירצה בזה כי ממורך הלב אשר יפול בלב החיל אשר לאבשלום שמעם כי מגפה היתה בעם אשר אחרי אבשלום הנה לא יהיה שם אחד אע"פ שיהיה בן חיל ולבו כלב האריה שלא ימס לבבו ויוסיף להם מורך בלבבם מה שמפורסם לכל ישראל כי גבור אביך והאנשים אשר אתו: ויאמר

ופניך הולכים בקרב׳ אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י״ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא ישיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כנוי ההליכה בפנים כי בהם השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם ויו״ת ואת תהי אזיל ברים כולנא׃ באחת המקומות׳ כתיב באחת בת״יו וקרי באחד בד״לת׃ כאשר יפול הטל׳ שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו׃ ולא נותר בו׳ כמו ולא יותר עבר במקום עתיד ורבים כמוהו׃ והשיאו׳ דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישרא׳ רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת ומה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שהיה בתוך העיר כ כלו׳ אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונ׳ תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין וגו׳ כ כבעמוד תרגם חבלים משריין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה׃ שלחו׳ לפניכ׳ יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר׃ והגידו׳ על ידיהם הגידו לדוד׃ תעבר׳ את הירדן׃ פן יבולע למלך׳ פן ישחת כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אכי שמא יעשו עצת א אחיתופל אע״פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת׳ עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבות המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן וי״ת פן יבולע דילמא יתהני למלכא ולא ידעתי דעתו׃ בעין רוגל׳ תרגם יונתן בעין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף ה הבגדי׳ ברגליו׃ והלכה השפחה׳ שפחה של בית צדוק הלכה לעין רוגל למקו׳ שהיה שם יהונת׳ ואחימעץ והגיד׳ להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברי׳ שדבר חושי׃ על פני הבאר׳ כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומא דבירא והוא מן ג׳ דסבירי׳ פי וקורין פני והענין אחר כי פי הבאר הוא פניו׃ הריפות׳ החטי׳ הכתושים יקראו הריפות וכן כתו׳ הריפות בעלי והוא מן עמודי שמים ירופפו ויונתן תרגם הריפות דקילן׃ מיכל המים׳ אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא׃ אל

רשי

ופניך הולכי׳ ׳ בראש ואת תהי אזיל ברים כולנא׃ ונחנו עליו׳ ונוח עליו לשון חנייה כמו וינח בכל גבול מ מצרים כנח ארס על אפרים׃ חבלים׳ משריין כמו חבל נ נביאים חבלי רשעים׃ עד הנחל׳ חומת העיר כסחוב אל הגי׃ וגם עבור תעבור׳ את הירד׳׃ פן יבלע למלך׳ שלא יעצתיו לטובה ויעש׳ כדברי אחיתופל׃ יבלע׳ יאמ׳ לו בסתר ובבליעה׃ עין רוגל׳ עין קצרא כובסי בגדי במר שחובטין אותם שם שבועטין אותם ב ברגל׃ את המסך׳ וילון׃ הריפות׳ חטין כתושות כמו בתוך ה הריפות׃ מיכל המים׳ איני יודע לו פתרון במחברת כל ופתרונו לפי ענינו כמו שיבולת הנהר׃ בת

אבשלם חס׳ ופלוגתא עליה אית סיפרי דמסל׳ כתס׳ ט״ו חס׳ ואית סיפרי כתס׳ י״ד חס׳ ואין מוכי׳ זה מן המכין

ואת זקני ג׳ בקריא׳ וסי׳ ויאמר חושי אל צדוק׳ וישלח את אליקים אשר על הבית דמלכים׳ וחכרו דישעיה׃ העירה ט״ח לישן עורה וחד לישן קריה וסי׳ נמסר ביהושע סימן ו׳׃ אבשלם י״ד חס׳ וסי׳ כי לא תהיה לנו פליטה׳ היתה מגפה בעם׳ כזאת וכזאת׳ ועצת אחיתופל׳ ויישר הדבר׳ אשר בחר יי׳ והעם הזה׳ בוא אל

ופניך הלכים בקרב׃ ובאנו אליו
באחת המקמות אשר נמצא שם
ונחנו עליו כאשר יפל הטל על־
האדמה ולא נותר בו ובכל האנשים
אשר־אתו גם־אחד׃ ואם־אל־עיר
יאסף והשיאו כל־ישראל אל העיר
ההיא חבלים וסחבנו אתו עד־הנחל
עד אשר־לא־נמצא שם גם־צרור׃
ויאמר אבשלום
וכל־איש ישראל טובה עצת חושי
הארכי מעצת אחיתפל ויהוה צוה
להפר את־עצת אחיתפל הטובה
לבעבור הביא יהוה אל־אבשלם
את־הרעה׃ ויאמר חושי אל־צדוק
ואל־אביתר הכהנים כזאת וכזאת
יעץ אחיתפל את־אבשלם ואת זקני
ישראל וכזאת וכזאת יעצתי אני׃
ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד
לאמר אל־תלן הלילה בעברות
המדבר וגם עבור תעבור פן יבלע
למלך ולכל־העם אשר אתו׃
ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין־רגל
והלכה השפחה והגידה להם והם
ילכו והגידו למלך דוד כי לא יוכלו
להראות לבוא העירה׃ וירא אתם
נער ויגד לאבשלם וילכו שניהם
מהרה ויבאו אל־בית־איש ב
בבחרים ולו באר בחצרו וירדו שם׃
ותקח האשה ותפרש את־המסך על־
פני הבאר ותשטח עליו הרפות ולא
נודע דבר׃ ויבאו עבדי אבשלום
אל־האשה הביתה ויאמרו איה
אחימעץ ויהונתן ותאמר להם האשה
עברו מיכל המים ויבקשו ולא מצאו
וישבו ירושלם׃ ויהי אחרי לכתם
ויעלו מהבאר וילכו ויגדו למלך
דוד ויאמרו אל־דוד קומו ועברו
מהרה את־המים כי־ככה יעץ
עליכם אחיתפל׃ ויקם דוד וכל־
העם אשר אתו ויעברו את־
הירדן עד־אור הבקר עד־אחד לא
נעדר אשר לא־עבר את־הירדן׃

ואת תהי אזיל בריש כולנא׃ ונהך עלוהי בחד מן אתריא דנהך לתמן ונשרי עלוהי כמא דשרי טלא על ארעא ולא נשאר ביה ובכל גבריא די עימיה אף חד׃ ואם לקרתא יתכניש ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין ונעקר יתה וית אבנהא ונרמינה לנחלא עד דלא נשאר תמן אבנהא׃ ואמר אבשלום וכל אנש ישראל תקין מלכא דחושי ארכאה ממלכא דאחיתופל ויי פקיד לקלקלא ית מלכא דאחיתופל תקנא בדיל דייתי יי על אבשלום ית בישתא׃ ואמר חושי לצדוק ולאביתר כהניא כדין וכדין מליך אחיתופל ית אבשלום וית סבי ישראל וכדין מלכית אף אנא׃ וכען שלחו בפריע וחוו לדוד למימר לא תבית בליליא במישרי מדברא ואף מעבר תעיבר דילמא יתהני למלכא ולכל עמא די עימיה׃ ויהונתן ואחימעץ קיימין בעין קצרא ואזלת אמתא וחויאת להון ואינון יזלון וחויאו למלכא דוד ארי לא יכלין לאתחזאה למיעל לקרתא׃ וחזא יתהון עולימא וחוי לאבשלום ואזלו תרויהון בפריע ועלו לבית גברא בעלימת וליה גובא בדרתיה ונחתו תמן׃ ונסיבת אתתא ופרסת ית פרסא על פומא דביר ושטחת עלוהי דקילן ולא אתידע פיתגמא׃ ואתו עבדי אבשלום לות אתתא לבית ואמרו אן אחימעץ ויהונתן ואמרת להון אתתא כבר עברו ירדנא ובעו ולא אשכחו ותבו לירושלם׃ והוה בתר מיזלהון וסליקו מגובא ואזלו וחויאו למלכא דוד ואמרו לדוד קומו ועברו בפריע ית ירדנא ארי כדין מליך עליכון אחיתופל׃ וקם דוד וכל עמא די עמיה ועברו ית ירדנא עד מנהר צפרא עד חד לא שגא דלא עבר ית ירדנא׃

רלבג

ויאמר אבשלום וכל איש ישראל׳ זה מורה כי זקני ישראל לא ה הסכימו בזאת העצה השנית׃ פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו׳ למען תתישב העצה ביניהם על זה או ירצ׳ בזה פן ישחית מה שהוא למלך מ מנשיו ובניו וטפו ומה שהוא לכל העם אשר אתו ולא אמרו פן יב יבולע המלך לחלוק כבוד למלכות ושלא לפתוח פיו לרע כנגדו׃ ותשטח עליו הריפו׳ היא חטה הנכתשת ב במכתש ונטחנה ת תחלה כדי שתיבש׃ מיכל המים׳ רוצה לומר פלג המים׃ ויכו

פלגשי אביך׳ ודוד בא מחנימה׳ אבחרה נא׳ ואת עמשא שם׳ ויחן ישראל׳ וירא אתם נער ויגד׳ ראיתי את אבשלם׳ ואבשלם לקח׃ פני הבאר ג׳ סבירין פי׳ וקרינן פני בקריאה וסי׳ נמסר בריש סדר מסעי׃ אור הבקר ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בשפטים סימן י״ו׃

רדק

אל ביתו אל עירו. יש ספרי׳ ואל עירו ובספ׳ מוגה אל עירו: ויבא אל ביתו. כדרך אדם קרוב למית׳ שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו: ויחנק. בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד: ועמשא בן איש. ר״ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומ׳ לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם

רשי

בת נחש. הוא ישי אבי דוד רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש: ושובי בת נחש. הוא חנון בן נחש: משכב. מצעות: וספות. כלי תשמיש הם כמו ספות כסף: וקלי. מיני קליות אמרו רבותינו שני מיני שתיתא הקריב ברזילי לדוד אחד של חטים ואחד של עדשים כענין האמור כאן קמח וקלי הוא של דגן ופול ועדשים וקלי ממינים של קטנית שמייבשין אותן בתנור כשהן לחין והם מתוקין לעולם וטוחנין אותן ועושין מהם מאכל שקורין שתית: ושפות בקר. וגובנין דחלב: לא ישימו אליגו לב. לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאחר שאי׳ אתה במלחמה: כי עתה. בהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו: עשרה אלפים. כעשרת אלפים איש כמונו: כי

מחנימה ג׳ וסי׳ ודוד בא מחנימה. ויהי כבוא דוד מחנימה. אחינדב בן עדא: וקלי ג׳ וסי׳ ולחם קלי וכרמל׳ משכב וספות וכלי יוצר ב׳ בנו. וא׳ מצות וקלוי: והשלשת ב׳ חס׳ דחס׳ וט׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר שלח לך:

וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ אֶל־עִירוֹ וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו: וְדָוִד בָּא מַחֲנָיְמָה וְאַבְשָׁלֹם עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ: וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב עַל־הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב: וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלֹם אֶרֶץ הַגִּלְעָד: וַיְהִי כְּבוֹא דָוִד מַחֲנָיְמָה וְשֹׁבִי בֶן־נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים: מִשְׁכָּב וְסַפּוֹת וּכְלֵי יוֹצֵר וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי: וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר הִגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ לֶאֱכוֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר:

יח וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת: וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־הָעָם הַשְּׁלִשִׁית בְּיַד־יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁית בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁת בְּיַד אִתַּי הַגִּתִּי וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַּם־אֲנִי עִמָּכֶם: וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם־נֹס נָנוּס לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב וְאִם־יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב כִּי־עַתָּה כָמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים

וַאֲחִיתוֹפֶל חֲזָא אֲרֵי לָא אִתְקַיַּים מִלְּכֵיהּ וְזָרִיז יַת חֲמָרָא וְקָם וַאֲזַל לְבֵיתֵיהּ וּלְקַרְתֵּיהּ וּפַקִּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְאִתְחֲנַק וּמִית וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דַאֲבוּהִי: וְדָוִד אֲתָא לְמַחֲנַיִם וְאַבְשָׁלוֹם עֲבַר יַת יַרְדְּנָא הוּא וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ: וְיַת עֲמָשָׂא מַנִּי אַבְשָׁלוֹם חֲלַף יוֹאָב עַל חֵילָא וַעֲמָשָׂא בַּר גַּבְרָא וּשְׁמֵיהּ יִתְרָא יִשְׂרְאֵלָאָה דְּעַל לְוַת אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ אֲחָתֵיהּ דִּצְרוּיָה אִמֵּיהּ דְּיוֹאָב: וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלוֹם בְּאַרַע גִּלְעָד: וַהֲוָה כַּד אֲתָא דָוִד לְמַחֲנַיִם וְשׁוֹבִי בַּר נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וּמָכִיר בַּר עַמִּיאֵל מִלּוֹא דְבָר וּבַרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה מֵרֹגְלִים: מְכָבִין וְקוּלִין וּמָאן דַּחֲסַף וְחִטִּין וּסְעוֹרִין וְקִמְחָא וְקַלְיָא וּפוּלְיָא וְטַלּוֹפְחִין וְקַלְיָא: וּדְבַשׁ וְשׁוּמָן וְעָאן וְגוּבְנִין דַּחֲלַב תּוֹרִין קָרִיבוּ לְדָוִד וּלְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ לְמֵיכַל אֲרֵי אֲמָרוּ עַמָּא כָּפִין וּמְשַׁלְהִין וְצָחֵי בְּמַדְבְּרָא: וּמְנָא דָוִד יַת עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ וּמַנִּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מַאֲוָתָא: וְשַׁלַּח דָּוִד יַת עַמָּא תְּלָתָא בְּיַד יוֹאָב וּתְלָתָא בְּיַד אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְּיוֹאָב וּתְלָתָא בְּיַד אִתַּי גִּיתָּאָה וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַמָּא מִפַּק אֶפּוֹק אַף אֲנָא עִמְּכוֹן: וַאֲמַר עַמָּא לָא תִפּוֹק אֲרֵי אִם מֵעֲרַק נַעֲרוֹק לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא וְאִם יִתְקַטְלוּן פַּלְגָּנָא לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא אֲרֵי כְעַן אַתְּ יָכִיל לְמִסְעַד כְּוָותָנָא עַסְרָא אַלְפִין

כמנו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ אם תהיו כמנו להמול לכם. מדבר מתוך האש. כי עתה כמנו עשרה אלפים. גם אתה חלית כמנו. אלפים מ״ל:

רדק

אנשים אנשים גדולים: יתרא הישראלי. ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי׳ נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על הגירות וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז״ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא״י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז״ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכו׳ לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמ׳ על דבר אשר לא קדמו את׳ איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם: אשר בא אל אביגל בת נחש. הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים. וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אפשר שבא עליה קודם שנשאה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ורז״ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר״ל בעצתו אל נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו. ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו נפשותי׳ שהרגו באומות העולם וכן כתוב כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו: ושובי בן נחש מרבת בני עמון. ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה דוד והדרש שאומר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכל העם אשר ברבה ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הובש את עבדיו ואפשר כי נתגייר והחייהו: הגלעדי מרוגלי׳. מארץ הגלעד היה מכיר מעיר ששמה רוגלים: משכב וספות. כלי שסופכין ממנו מים לידים. משכב לשון ספיכה וכן ותעל שכבת הטל וכבלי שמים מי ישכיב. וי״ת מטה ונקראת משכב לפי שסוכב אדם עליה וי״ת מכבין פי׳ סדינין ותרגום והרדידי׳ וכבכתא וכן בדברי רז״ל תכתן כבכתי לבתי ופירוש וספות כמו מזרקים וכן מן הדם אשר בסף וי״ת וקולין וכן ואת הספים דירמיה וי״ת קוליא ותרגום וכדה על שכמה וקולתא. וקלי הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים והסמוך לעדשי׳ הוא קלי ממיני קטנית דבר הלמד מענינו: ושפות בקר. ת׳ וגובנין דחלב תורין כקראו הגבינו שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו: רעב. אמרו רעבים היו העם במדבר וצריך לקדמם במזונות כי לא הוציאו עמם ספוקם מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו: ועיף. מן הדרך וכן אמר למעלה עיפי׳ ויכפש שם ורז״ל דרשו עיף מרביתא ומאי כי במדבר הא״פ שהוא בין הישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצאו

רלבג

ויבא אל ביתו ויחנק. יתכן שחנק את עצמו כי ראה הרע שיקרה מזה לאבשלום והיה ירא מדוד שתתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו: אשר בא אל אביגל בת נחש ירמה שהיו לישי שני שמות והנה אמ׳ שהיא אחות צרויה אם יואב להודיע שעמשא ויואב היו קרובים בני שתי אחיות ועם כל זה הרג יואב את עמשא כדי שישאר שר צבא כמו שהיה. והנה זכר כי בבא דוד מחנימה הגישו לו שובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזלי הגלעדי המצטרך לו מכל משכב וספות והם כלי בית קטול ממתכת וכלי יוצר להשתמש בהם בכל צרכיהם והביאו להם לנזון חטים ושעורים וקמח וקלי מהחטי׳ ומן השעורים כדי שיוכלו לאכול תכף מהקלי והביאו להם ממיני קטנית פול ועדשים וגם הביאו להם מהם קלי לאכלו תכף והביאו להם עוד דבש וחמאה ללפת בו את הפת ולשתות וצאן לאכל וחריצי חלב בקר לאכל לפי שהם יותר חשובים משאר החריצים. והנה הסכימו אלו השלשה ממקומותיהם לשלח זאת המנחה לדוד: וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות. כדי שיהיה סדור המלחמה באופן הראוי כי הוא מה מה שים בו רושם כפלא בהגע׳ התכלית המבוקש במלחמה ולזה צותה התורה בפרשת משוח מלחמה לעשות זה בזה האופן אחר שהוסרו משם האנשים היראים ורכי הלבב: ועתה

שם תים ברוב: לא ישימו אלינו לב. אם ננוס לפניהם. או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב אלא אליך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכיתי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך אפי׳ לא יהיו עתה כמונו עשרה שאפי׳ לא ישימו לב אם ינצחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי אך לבם.

ועתה

רשי

כי תהיה לנו מעיר לעזור · וכען טב ארי תהוי עלנא מן קרתא למסעד : לאט לי לנער · אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו : ביער אפרים · ומהיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק לא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהתנה יהושע שיהו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרי' לא שהירדן כמו לאפרים מפסיק והיו מרעין ש שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים : וירב היער לאכול בעם · חיות רעות שביער תרגם יונתן : ויקרא אבשלום · לשון מקרה ופגע : ויתן בין השמים ובין הארץ · אמרו רבותינו שלף חרבו לקצוץ שערו ו וראה גיהנם פתוחה תחתיו : שמרו מי בנער · כל מי שיבא לידו ישמרנו : לא

רדק

ועתה טוב הוא שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך ויש מפרשים אתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפיכך צריך שנשמור אותך מלבאת למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזור וי"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים ארי כען את יכיל למסער כותנא עשרה אלפין ותרגם כי תהיה לנו ארי תצלי עלנ' מן קרתא למסעד

ויקרא ה' בקריא' וסי' ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב · ויקרא לה יד אבשלום · ואמר אלהם כה הכמה · ומבני הבהגים בני חביה · וחכרו מבני הבהגים : תלויג' בקריא' וסי' לא תלין נבלתו על העץ · ראיתי את אבשלום תלוי · אלף המגן תלוי עלינו · אנך : ומדוע י' בקריא' וסי' נמסר בריש סדר קרח : ועלי ה' בקריאה

וְעַתָּה טוֹב כִּי־תִהְיֶה־לָּנוּ מֵעִיר לַעְזוֹר
: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יִיטַב
בְּעֵינֵיכֶם אֶעֱשֶׂה וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ אֶל־
יַד הַשַּׁעַר וְכָל־הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת
וְלַאֲלָפִים : וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־יוֹאָב וְאֶת־
אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר לְאַט־לִי
לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם שָׁמְעוּ
בְּצַוֹּת הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַשָּׂרִים עַל־
דְּבַר אַבְשָׁלוֹם : וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה
לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה בְּיַעַר
אֶפְרָיִם : וַיִּנָּגְפוּ שָׁם עַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
עַבְדֵי דָוִד וַתְּהִי־שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה
בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אָלֶף : וַתְּהִי־שָׁם
הַמִּלְחָמָה נָפֹצֶת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וַיֶּרֶב הַיַּעַר לֶאֱכֹל בָּעָם מֵאֲשֶׁר אָכְלָה
הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא : וַיִּקָּרֵא אַבְשָׁלוֹם
לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל־
הַפֶּרֶד וַיָּבֹא הַפֶּרֶד תַּחַת שׂוֹבֶךְ הָאֵלָה
הַגְּדוֹלָה וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָאֵלָה וַיֻּתַּן בֵּין
הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר־
תַּחְתָּיו עָבָר : וַיַּרְא אִישׁ אֶחָד וַיַּגֵּד
לְיוֹאָב וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי אֶת־
אַבְשָׁלֹם תָּלוּי בָּאֵלָה : וַיֹּאמֶר יוֹאָב
לָאִישׁ הַמַּגִּיד לוֹ וְהִנֵּה רָאִיתָ וּמַדּוּעַ
לֹא־הִכִּיתוֹ שָׁם אָרְצָה וְעָלַי לָתֶת
לְךָ עֲשָׂרָה כֶסֶף וַחֲגֹרָה אֶחָת :
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־יוֹאָב וְלֹא אָנֹכִי
שֹׁקֵל עַל־כַּפַּי אֶלֶף כֶּסֶף לֹא־אֶשְׁלַח
יָדִי אֶל־בֶּן־הַמֶּלֶךְ כִּי בְאָזְנֵינוּ צִוָּה
הַמֶּלֶךְ אֹתְךָ וְאֶת־אֲבִישַׁי וְאֶת־
אִתַּי לֵאמֹר שִׁמְרוּ־מִי בַּנַּעַר
בְּאַבְשָׁלוֹם : אוֹ־עָשִׂיתִי בְנַפְשׁוֹ
שֶׁקֶר וְכָל־דָּבָר לֹא־יִכָּחֵד מִן־הַמֶּלֶךְ :

וּכְעַן טַב אֲרֵי תְצַלֵּי עֲלַנָא מִקַּרְתָּא לְמִסְעַד : וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן אַעְבֵּיד וְקָם מַלְכָּא עַל כֵּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְכָל עַמָּא נְפָקוּ לְמָאתָן וּלְאַלְפִין : וּפַקֵּיד מַלְכָּא יָת יוֹאָב וְיָת אֲבִישַׁי וְיָת אִתַּי לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לִי בְּעוּלֵימָא בְּאַבְשָׁלוֹם וְכָל עַמָּא שְׁמָעוּ כַּד פַּקֵּיד מַלְכָּא יַת כָּל רַבְרְבַיָּא עַל עֵיסַק אַבְשָׁלוֹם : וּנְפַק עַמָּא לְחַקְלָא לְקָדָמוּת יִשְׂרָאֵל וַהֲוַת קְרָבָא בְּחוּרְשָׁא דְבֵית אֶפְרָיִם : וְאִתְּבָרוּ תַמָּן עַם יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַבְדֵי דָוִד וַהֲוַת תַּמָּן מַחְתָא רַבְּתָא בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין אַלְפִין : וַהֲווֹ תַמָּן עַבְדֵי קְרָבָא מִתְבַּדְּרָא עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְאַסְגִיאַת חַיַּת חוּרְשָׁא לְקַטָּלָא בְּעַמָּא מִדְּקַטִּילַת חַרְבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא : וְאִתְעֲרַע אַבְשָׁלוֹם קֳדָם עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רָכִיב עַל כּוּדַנְתָּא וְעָלַת כּוּדַנְתָּא תְּחוֹת סוֹבָא דְבוּטְמָא רַבָּא וְאִתְּאֲחַד רֵישֵׁיהּ בְּבוּטְמָא וְאִתְּלֵי בֵּין שְׁמַיָּא וּבֵין אַרְעָא וְכוּדַנְתָּא דִי תְחוֹתוֹהִי עֲבָרַת : וַחֲזָא גַּבְרָא חַד וְחַוֵּי לְיוֹאָב וַאֲמַר הָא חֲזֵיתִי יַת אַבְשָׁלוֹם תְּלֵי בְּבוּטְמָא : וַאֲמַר יוֹאָב לְגַבְרָא דִּמְחַוֵּי לֵיהּ וְהָא חֲזֵיתָא וּמָא דֵין לָא מַחֲתוֹהִי תַּמָּן וּרְמִיתוֹהִי לְאַרְעָא וְעָלַי פּוֹן לְמִתַּן לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף וְאִסְפַּנְקֵי חֲדָא : וַאֲמַר גַּבְרָא לְיוֹאָב וְלוּ אֲנָא תָּקֵיל עַל כַּפַּי אֲלַף סִלְעִין דִּכְסַף לָא אוֹשֵׁיט יְדִי בְּבַר מַלְכָּא אֲרֵי קֳדָמָנָא פַּקֵּיד מַלְכָּא יָתָךְ וְיַת אֲבִישַׁי וְיַת אִתַּי לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לִי בְּעוּלֵימָא בְּאַבְשָׁלוֹם : אוֹ פוֹן עֲבָדִית בְּנַפְשִׁי שְׁקַר וְכָל מִדַּעַם לָא יִתְכַּסָּא מִן מַלְכָּא

רלבג

ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור · הנה העזר הוא שיעזרם ב בתפלתו לש"י ועוד כי מפני שרצון חיל א אבשלום לא היה רק להמית דוד לא יהיו משתדלי' אחר בהריגת בני חיל דוד אחר ש שאינם רואי' שם דוד : לאט לי לנער לאבשלו' · ר"ל השמר בעבורי לזה הנער שתמלט א אותו אם יבא לידך והנה עשה דוד זה לפי מה שאחשוב כי הוא חשב שעונו בבת שבע סבב את כל זה וכאילו היה אבשלום בזה ה הפועל כלי להביא ב גזירת הש"י על דוד במה שאמר לו הנני מקים עליך רעה מ מביתך ולזה ראה דוד שאין לאבשלום פשע על זה והשתדל מפני זה בהצלתו : ותהי שם המלחמה נפוצת על פני כל הארץ · ידמה כי מפני נפילת ישראל ביד עבדי דוד נפל מורך בלבב' והיו נפוצי' אנשי המלחמה הנה והנה על פני כל הארץ עד שהרבתה חית היע' להשחי' בעם כמו מה שהשחיתה החרב · והנה סבב השם שנקרא אבשלו' לבדו לפני עבדי דוד מפני רוב פיזור חילו והוא היה רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת סבוך ענפי האלה הגדולה שהיתה ומרוב ההסתבכות עם מרוצת הפרד נתחזק ראשו ונאחז באלה ועמד שם באויר והפרד אשר תחתיו עבר : שמרו מי בנער באבשלום · ר"ל שמרו מי שיהיה מכם שלא ישלח ידו בנער באבשלום : או עשיתי בנפשי שקר · ר"ל להעלי' מהמלך המיתתי אותו הנה שום דבר לא יכחד ולא יעלם מן המלך שלא יגיע אל דרישתו וידיעתו מרוב החקיר' והדרישה :

רדק

ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך בעיר ממה שיהיו עמנו כמונו ע עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו אתה בתפלתך · וכתיב לעזיר ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מ מבואר והכתוב מבנין הפעיל להעזיר והוא יובא לשליש' פירו' שתעזיר אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו : אל יד השער · במקום הישיבה בשער העיר מחנים : וכל העם יצאו · יצאו לפניו למאות ולאלפי' : לאט לי לנער לאבשלום · אם תפגעו בו במלחמה לאט לו ב בעבורי ול' תהרגוהו שלא ארא' ברעתו כי אף על פי שהרע לי אני אב לרחם ופי' לאט בנחת כלומר לא תבואו בכעס וברוגז להכותו כמו שהיה ראוי שמרו לו בעבורי : את כל השרים · אף על פי שצוה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי כן צוה גם כן שרי האלפים ושרי המאות לפי' ששמעו כל העם : ביער אפרים · וכי מכוין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי שמעשר תקנות שתיקן יהושע א אחת מהם היא שיהיו מרעין ב בהמותיהם בחורשין כלומ' שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתוב בספ' יהושע ונגד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ב ביניהם והיו מעבירים בני אפרי' בהמותיהן שם ומרעין אותן ב באותו יער לפיכך היה נקרא על שם יער אפרים : עשרים אלף · העונש הזה על שמרדו בדוד ש שהיה מלך ע"פ יי' וכ"ש שהחזיקו יד בנו המורד בו : נפוצת · הכתוב נפצות לשון רבות והקרי נפוצת לשון יחידה והכתו' אומר על הגבורים והגדודי' מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומר בכלל על המלחמה : וירב היער · ת"י ואסגיאת חיות חורשא לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפוצים ונפצעים בעצי היער בבריחם : ויקרא אבשלו' · כתרגו' ואיתערע : שובך האלה · שוכת העץ מסתבכת ענף בענף נקראת ש שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שיער רב ואמרו רז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה ב בשערו : עשרה כסף · כתרגומו עסר סלעין דכסף : ולא אנכי שוקל על כפי · ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו כלומ' אפי' היית מוכא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בהכרעה לא אשלח ידי אל בן המלך : שמרו מי בנער · מי יגע בנער כלומר שמרו שלא יגע אדם בו : או עשיתי בנפשו שקר · בנפשו כתיב פירום בנפשו של אבשלום אם הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו כי המלך צוה עליו והקרי הוא בנפשי כלומר אפילו לא יודע הדבר הייתי עושה שקר בעצמי כי אני יודע כי המלך צוה עליו ופירושו או תאמר שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יבא הדבר לידי ידיעה כי כל דבר לא יכחד מן המלך :

וסי' ועלי יבא כל איש · ועלי לתת לך · ועלי שמו כל ישראל · ועלי תשוקתו · ועלי הטה חסד : אלף כסף ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא :

ואתה תתיצב מנגד. שלא תושיעני מיד המלך: לא כן אוחילה. לא טוב שאיחל אותך ואדבר אליך שתלך ותכהו אני אלך: שלשה שבטים. ולהב בראשיהם כמו חניתות היו
אלא שהדקים קראו שבטים ות"י גיססין ואמרו רז"ל לפי שנכב ג' לבבות לבב אביו ולבב בית דין ולב אנשי יש' לפיכך נתנו בו ג' שבטים ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך
נתנו בו עשר לוכיות עשר נערי יואב ולב בית דין שאמר על מאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי מאתים ראשי סנהדרין היו: עודנו חי בלב האלה. טעם בלב
האלה דבק עם בלב אבשלום פירוש תקע השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב האלה על דרך אכה בדוד ובקיר אכנו כא בחנית ובארץ ופירו' בלב האלה באמצע
האלה כמו עד לב השמים ופי' עודנו חי אחר שתקע בלבו שלש' השבטים עדיין היה חי על כן הכוהו עוד נערי יואב עד ש שהמיתוהו: ויסובו. עמדו סביביו להכותו: מרדוף. המ"ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מ מרדוף אחרי דוד מעצבך ומרגזך: אל הפחת הגדול. חפירה גדולה שהיתה ביער: מאד. אמר מאד לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הגביהו הגל הגדול: לאהלו. חסר כתיב בלא יו"ד הרבים ויש בו דרש לפי שהיו נכלמי' מן המרד שעשו לא התחברו יחד אלא כל אחד גם לאהלו: ואבשלום לקח. פירוש לקח זאת העצה בעצמו להזכיר את שמו וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום נזכר אחר כך כי הוציאו עצמותיו מן הפחת ה הגדול וקברו אותו בזה המקום כי לכך נתכוון הוא שהציב שם מצבה בחייו: ויצב לו בחיו. חסר יו"ד הרבים כמו לאהלו ש שזכרנו וכמוהו רבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי אביו לפיכך חסר יו"ד שהוא ב בחשבון עשרה: כי אמר אין לי בן. ולמעלה כתי' ויולדו לאבשלו' שלשה בנים ובת אחת היו לו שא שמתו לפיכך עשה לו המצבה הזאת להיות לו לזכרון אחר מ מותו שהיו אומרים יד אבשלום ויד פירושו מקום וכמוהו רבים ומדברי רבותינו ז"ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון למלכות ומהם אמרו גמירי שכל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו והוא שרף ת תבואתו של יואב ות"י לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי: ובשרת ביום אח'. תשועה אחרת שתזדמן ליש' כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו: כי על כן בן המלך מת. כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי על כן ועל יושר מת שמרד באביו: לכושי. מבני כוש היה ונתגייר או אפשר שהיה יש' והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי: ולכה אין בשורה מוצאת. תרגם יונתן ולך לית בשורתא מתיהבא כלומ' למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר מזאת הבשורה ומוצאת כמו מזדמנת כמו וימציאו בני אהרן: ויהי מה. יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה יעבור עלי מה שיעבור אני חושש: בין שני השערים. שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים משער ובין שני השערים היה מקום הישיבה כמו שנאמר למעלה ג' יד השער:

בשורה ג' חס' וסימ' אשר לתתי לו בשורה. לא איש בשורה אתה. היום הזה יום בשורה. ובמסורה אחר"תי נמס"ר במקום לא איש בשורה אתה ולכה אין בשורה מוצא"ת: ארוץ ד' בקריאה וסימ' ויהי מה ארוץ. כי בכה ארוץ גדוד. וחברו. דרך מצותיך ארוץ:

יט וְאַתָּה תִּתְיַצֵּב מִנֶּגֶד: וַיֹּאמֶר יוֹאָב לֹא
נ' כֵן אֹחִילָה לְפָנֶיךָ וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה
ל' שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם
עוֹדֶנּוּ חַי בְּלֵב הָאֵלָה: וַיָּסֹבּוּ עֲשָׂרָה
נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת
ג' חס' אַבְשָׁלוֹם וַיְמִתֻהוּ: וַיִּתְקַע יוֹאָב
ל' בַּשֹּׁפָר וַיָּשָׁב הָעָם מִרְדֹף אַחֲרֵי
ל' יִשְׂרָאֵל כִּי חָשַׂךְ יוֹאָב אֶת
הָעָם: וַיִּקְחוּ אֶת אַבְשָׁלוֹם
ל' וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ בַיַּעַר אֶל הַפַּחַת הַגָּדוֹל
ב' חס' וַיַּצִּבוּ עָלָיו גַּל אֲבָנִים גָּדוֹל מְאֹד
ליו' ב' חס' ת' וְכָל יִשְׂרָאֵל נָסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו:
יר חס' חייו ת' וְאַבְשָׁלֹם לָקַח וַיַּצֶּב לוֹ בְחַיָּו אֶת
מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר
ל' פתח אֵין לִי בֵן בַּעֲבוּר הַזְכִּיר שְׁמִי וַיִּקְרָא
ה' לַמַּצֶּבֶת עַל שְׁמוֹ וַיִּקָּרֵא לָהּ יַד
אַבְשָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
ב' חד מל' וחד חס' וַאֲחִימַעַץ בֶּן צָדוֹק אָמַר אָרוּצָה נָּא
וַאֲבַשְּׂרָה אֶת הַמֶּלֶךְ כִּי שְׁפָטוֹ יְהוָה
מִיַּד אֹיְבָיו: וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹאָב לֹא אִישׁ
ג' חס' בְּשֹׂרָה אַתָּה הַיּוֹם הַזֶּה וּבִשַּׂרְתָּ בְּיוֹם
כן ק' ולא כתי' אַחֵר וְהַיּוֹם הַזֶּה לֹא תְבַשֵּׂר כִּי עַל
בֶּן הַמֶּלֶךְ מֵת: וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַכּוּשִׁי
ל' מל' בכנו' לֵךְ הַגֵּד לַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר רָאִיתָה וַיִּשְׁתַּחוּ
כוּשִׁי לְיוֹאָב וַיָּרֹץ: וַיֹּסֶף עוֹד
אֲחִימַעַץ בֶּן צָדוֹק וַיֹּאמֶר אֶל יוֹאָב
ל' חס' וא"מל' וִיהִי מָה אָרֻצָה נָּא גַם אָנִי אַחֲרֵי
הַכּוּשִׁי וַיֹּאמֶר יוֹאָב לָמָּה זֶּה אַתָּה
ד' מל' ג' חס' רָץ בְּנִי וּלְכָה אֵין בְּשׂוֹרָה מֹצֵאת:
לב' ל' וִיהִי מָה אָרוּץ וַיֹּאמֶר לוֹ רוּץ וַיָּרָץ
אֲחִימַעַץ דֶּרֶךְ הַכִּכָּר וַיַּעֲבֹר אֶת
ח' מל' בכינ' הַכּוּשִׁי: וְדָוִד יוֹשֵׁב בֵּין שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים
ל' נ' וַיֵּלֶךְ הַצֹּפֶה אֶל גַּג הַשַּׁעַר אֶל הַחוֹמָה
וַיִּשָּׂא אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אִישׁ
רָץ לְבַדּוֹ: וַיִּקְרָא הַצֹּפֶה וַיַּגֵּד לַמֶּלֶךְ
ג' מל' וג' חס' וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִם לְבַדּוֹ בְּשׂוֹרָה
בְּפִיו וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְקָרֵב: וַיַּרְא
הַצֹּפֶה אִישׁ אַחֵר רָץ וַיִּקְרָא הַצֹּפֶה
ב' פתח אֶל הַשֹּׁעֵר וַיֹּאמֶר הִנֵּה אִישׁ רָץ
לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גַּם זֶה מְבַשֵּׂר:

וְאַתְּ תִּתְעַתַּד מִקֳּבֵיל: וַאֲמַר יוֹאָב הֲלָא מִבְּכֵין אִישַׁרֵי קֳדָמָךְ וּנְסֵיב תְּלָתָא גִּיסְסִין בִּידֵיהּ וּקְבָעִינוּן בְּלִבָּא דְאַבְשָׁלוֹם וְעַד כְּעַן קַיָּים בְּגוֹ בוּטְמָא: וְאִסְתַּחֲרוּ עַסְרָא עוּלֵמַיָּא נָטְלֵי זֵינֵיהּ דְיוֹאָב וּמְחוֹ יַת אַבְשָׁלוֹם וְקַטְלוּהִי: וּתְקַע יוֹאָב בְּשׁוֹפָרָא וְתַב עַמָּא מִלְמִרְדַּף בָּתַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מְנַע יוֹאָב יַת עַמָּא: וּנְסִיבוּ יַת אַבְשָׁלוֹם וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּחוֹרְשָׁא לְגוֹ קוּמְצָא רַבָּא וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְגוֹר אַבְנִין רַב לַחֲדָא וְכָל יִשְׂרָאֵל אַפְּכוּ גְּבַר לְקִירְווֹהִי: וְאַבְשָׁלוֹם נְסֵיב וַאֲקִים לֵיהּ בְּחַיּוֹהִי יַת קָמְתָא דִּי בְּמֵישַׁר מַלְכָּא אֲרֵי אֲמַר לֵית לִי בַּר קַיָּים בְּדִיל לְאַדְכָּרָא שְׁמִי וּקְרָא לְקָמְתָא עַל שְׁמֵיהּ וּקְרָא לַהּ אַתְרָא דְאַבְשָׁלוֹם עַד יוֹמָא הָדֵין: וַאֲחִימַעַץ בַּר צָדוֹק אֲמַר אֶרְהוֹט כְּעַן וַאֲבַסַּר יַת מַלְכָּא אֲרֵי אִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי: וַאֲמַר לֵיהּ יוֹאָב לָא גְבַר כָּשַׁר לְבַסָּרָא אַתְּ יוֹמָא דֵין וּתְבַסַּר בְּיוֹם אוֹחֲרַן וְיוֹמָא הָדֵין לָא תְבַסַּר אֱלָהֵן דְּבַר מַלְכָּא מִית: וַאֲמַר יוֹאָב לְכוּשִׁי אִזֵיל חַוִּי לְמַלְכָּא דַּחֲזֵיתָא וּסְגִיד כּוּשִׁי לְיוֹאָב וּרְהָט: וְאוֹסִיף עוֹד אֲחִימַעַץ בַּר צָדוֹק וַאֲמַר לְיוֹאָב וִיהִי מָה אֶירְהוֹט כְּעַן אַף אֲנָא בָּתַר כּוּשִׁי וַאֲמַר יוֹאָב לְמָא דְנַן אַתְּ רָהִיט בְּרִי וְלָךְ לֵית בְּסוֹרָא מִתְיְהַב: וִיהִי מַה בִּכְדֵין אֶרְהוֹט וַאֲמַר לֵיהּ רְהוֹט וּרְהַט אֲחִימַעַץ בְּאוֹרַח מֵישְׁרָא וּקְדֵים יַת כּוּשִׁי: וְדָוִד יָתֵיב בֵּין תְּרֵין תַּרְעַיָּא וַהֲלִיךְ סַכּוּאָה עַל אִיגַּר תַּרְעָא עַל שׁוּרָא וּזְקַף יַת עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַבְרָא רָהִיט בִּלְחוֹדוֹהִי: וּקְרָא סַכּוּאָה וְחַוִּי לְמַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא אִם בִּלְחוֹדוֹהִי הוּא בְּסוֹרְתָא בְּפוּמֵיהּ וַאֲזַל מֵיזַל וּקְרֵב: וַחֲזָא סַכּוּאָה גְּבַר אוֹחֲרָן רָהִיט וּקְרָא סַכּוּאָה לְנָטַר תַּרְעָא וַאֲמַר הָא גְבַר רָהִיט בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר מַלְכָּא אַף דֵּין מְבַסַּר:

רשי

לא כן אוחילה לפניך. לא אבקש עוד בקשה ממך כי אני אלך: כי אמר אין לי בן. ממלא מקומי ויהיה חשוב כ כמותי: בעבור הזכיר שמי. אקים לי מצבת אבן ובנין חשוב היה: ובשרת ביום אחר. בשורת תשועה אחרת: כי על כן. כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת: ולך אין בשור' מוצאת. אין מתת שכר בשורה מצויה היום: ויהי מה. יכלות ומה בכך אם אין לי שכר: ויעבור. וקדים ית כושי: ראיתי

רלבג

ויקח שלשה שבטים בכפו. יתכן שיהיו גדולים וחזקים וחדים בראשם ודמה בזה להמיתו בזולת חרב בתקעו אותם בלבו ולפי שסבר היה עדיין חי בלב האלה צוה יואב את נעריו נושאי כליו להכות אותו ולהמיתו: כי חשך יואב את העם. הנה מנע יואב את אנשי דוד מרדוף אחרי ישר' כי לא היה רצונו להשחיתם אך נתפייס בנפול אבשלו' בידיהם: את מצבת אשר בעמק המלך. ידמה שבנה שם בנין גבוה: כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי. ואע"פ שספר שכבר היו לו שלשה בני' יתכן שמתו אחר זה ולזה ב בנה זאת המצב' וקרא' שמה יד אבשלום: ובשרת ביום אחר. ר"ל כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז אשלח הבשורה בפיך: ולכה אין בשורה מוצאת. ר"ל שאין לך בזה בשורה מוצאת הצלחה וטוב למבשר אבל היא כמו נקמה לו כי בנו מת: ויאמר

ואל

רשי

ראיתי ההמון הגדול· הומיס ונעים במלחמה: לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך· הרי זה מקרא מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאחר ששלח יואב את עבד המלך זה הרץ אחרי ואת עבדך על עצמו הוא אומר ולא ידעתי מה היה אחריכן: סוב התיצב כה· ופנה לצד אחר והתיצב כה ושמע מה יאמר זה: בני בני· שמנה פעמי' אמרו רבותינו שבעה דאסקיה משבעה מדורי גהינם וחד דאייתיה לעלמ' דאתי: לאט את פניו· כריך ית אפוהי כמשפט האבלים. לאט כמו וילט פניו באדרתו הנה היא לוטה בשמלה:

רדק

ואל בשורה טובה· כמו ובבשורה וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון סיגר· מסר את האנשים וסגר בידך ואפשר כי בית באדוני המלך עומד במקום שנים: לשלוח את עבד המלך יואב. לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראית ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי: ואת עבדך· אמ' על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו לא כתעכבנו לדעת מה: ויאמר המלך סוב התיצב כה· פנה לצד אחד והתיצב כה ושמע מה יאמר זה: על עליית השער· בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמ' למעלה על גג השער: בני בני· כן דרך הבוכים לכפול דבריה' וכן מעי מעי אוחילה· ובדרש כי שמנה פעמים אמר בני בשבעה פעמי' העלהו משבעה מדורי גהינם ובשמיני הביאהו לגן עדן: נעצב· נפעל עבר כי הוא פתח: לאט. כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף: כי הגדת. כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים: ישר· תואר כי הוא כולו קמוץ: כי

מסורה

נשאו ו' בקריא' וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה· אשר נשאו את ידם· קול צופיך נשאו קול יחדו· ומשנאיך נשאו ראש· נשאו נהרות יי' ב' בפסוק· ורעבים נשאו עמך· נשאו את רדידי מעלי שמרי· כי נשאו מבנותיהם· נשאו נשים נכריות: סב ו' חס' וסימ' נמסר בסדר דברים: התשעה ו' חס' בליש

שמואל ב

וַיֹּאמֶר הַצֹּפֶה אֲנִי רֹאֶה אֶת־מְרוּצַת
הָרִאשׁוֹן כִּמְרֻצַת אֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִישׁ־טוֹב זֶה וְאֶל־
בְּשׂוֹרָה טוֹבָה יָבוֹא: וַיִּקְרָא אֲחִימַעַץ
וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ שָׁלוֹם וַיִּשְׁתַּחוּ
לַמֶּלֶךְ לְאַפָּיו אָרְצָה וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר סִגַּר אֶת־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־נָשְׂאוּ אֶת־יָדָם בַּאדֹנִי הַמֶּלֶךְ:
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שָׁלוֹם
לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר אֲחִימַעַץ
רָאִיתִי הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל לִשְׁלֹחַ אֶת־עֶבֶד
הַמֶּלֶךְ יוֹאָב וְאֶת־עַבְדֶּךָ וְלֹא יָדַעְתִּי
מָה: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ סֹב הִתְיַצֵּב כֹּה
וַיִּסֹּב וַיַּעֲמֹד: וְהִנֵּה הַכּוּשִׁי בָּא וַיֹּאמֶר
הַכּוּשִׁי יִתְבַּשֵּׂר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־
שְׁפָטְךָ יְהוָה הַיּוֹם מִיַּד כָּל־הַקָּמִים
עָלֶיךָ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
אֶל־הַכּוּשִׁי הֲשָׁלוֹם לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם
וַיֹּאמֶר הַכּוּשִׁי יִהְיוּ כַנַּעַר אֹיְבֵי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ וְכֹל אֲשֶׁר־קָמוּ עָלֶיךָ לְרָעָה:
יט וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל־עֲלִיַּת הַשַּׁעַר
וַיֵּבְךְּ וְכֹה אָמַר בְּלֶכְתּוֹ בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
בְּנִי בְנִי אַבְשָׁלוֹם מִי־יִתֵּן מוּתִי אֲנִי
תַחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי: וַיֻּגַּד
לְיוֹאָב הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בֹּכֶה וַיִּתְאַבֵּל עַל־
אַבְשָׁלוֹם: וַתְּהִי הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא
לְאֵבֶל לְכָל־הָעָם כִּי־שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל־בְּנוֹ:
וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לָבוֹא הָעִיר
כַּאֲשֶׁר יִתְגַּנֵּב הָעָם הַנִּכְלָמִים בְּנוּסָם
בַּמִּלְחָמָה: וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת־פָּנָיו
וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי: וַיָּבֹא
יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הַבָּיִת וַיֹּאמֶר הֹבַשְׁתָּ
הַיּוֹם אֶת־פְּנֵי כָל־עֲבָדֶיךָ הַמְמַלְּטִים
אֶת־נַפְשְׁךָ הַיּוֹם וְאֵת נֶפֶשׁ בָּנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ וְנֶפֶשׁ נָשֶׁיךָ וְנֶפֶשׁ פִּלַגְשֶׁיךָ:
לְאַהֲבָה אֶת־שֹׂנְאֶיךָ וְלִשְׂנֹא אֶת־
אֹהֲבֶיךָ כִּי הִגַּדְתָּ הַיּוֹם כִּי אֵין
לְךָ שָׂרִים וַעֲבָדִים כִּי יָדַעְתִּי הַ
הַיּוֹם כִּי לֹא אַבְשָׁלוֹם חַי וְכֻלָּנוּ
הַיּוֹם מֵתִים כִּי־אָז יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ:

תרגום

וַאֲמַר סַכוָאָה אֲנָא חָזֵי יַת רִיהֲטָא דְקַדמָאָה כְּרִיהֲטָא דַאֲחִימַעַץ בַּר צָדוֹק וַאֲמַר מַלְכָּא גְבַר טַב דֵין וְאַף בְּסוֹרָא טָבָא יֵיתֵי: וּקְרָא אֲחִימַעַץ וַאֲמַר לְמַלְכָּא שְׁלָם וּסְגִיד לְמַלְכָּא עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָךְ דִמְסַר יַת גַבְרַיָא דַאֲרִימוּ יַת יְדֵיהוֹן בְּרִיבוֹנִי מַלְכָּא: וַאֲמַר מַלְכָּא שְׁלָם לְעוּלֵימָא לְאַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר אֲחִימַעַץ חֲזֵיתִי הֲמוֹנָא סַגִיאָה בָּתַר דִשְׁלַח יַת עַבְדָא דְמַלְכָּא יוֹאָב וְיַת עַבְדָךְ וְלָא יְדָעִית מָה: וַאֲמַר מַלְכָּא אִסְתַּחַר אִתְעַתַּד הָכָא וְאִסְתְּחַר וְקָם: וְהָא כוּשִׁי אָתָא וַאֲמַר כוּשִׁי יִתְבַּסַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא אֲרֵי אִתְפְּרַע לָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין מִיַד כָּל דְקָמוּ עֲלָךְ: וַאֲמַר מַלְכָּא לְכוּשִׁי הַשְׁלָם לְעוּלֵימָא לְאַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר כוּשִׁי יְהוֹן כְּעוּלֵימָא סַנְאֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְכָל דְקָמוּ עֲלָךְ לְבִישָׁא: וּרְגַז מַלְכָּא וּסְלִיק עַל עִלִּית תַּרְעָא וּבְכָא וּכְדֵין אֲמַר בְּמֵיזְלֵיהּ בְּרִי אַבְשָׁלוֹם בְּרִי בְרִי אַבְשָׁלוֹם לְוֵי דְמֵתִית אֲנָא חֲלוּפָךְ וְאַתְּ קַיָים יוֹמָא דֵין אַבְשָׁלוֹם בְּרִי בְרִי: וְאִתְחַוָאָה לְיוֹאָב הָא מַלְכָּא בָּכֵי וּמִתְאַבֵּל עַל אַבְשָׁלוֹם: וַהֲוָת תְּשׁוּעָתָא בְּיוֹמָא הַהוּא לְאֶבְלָא לְכָל עַמָא אֲרֵי שְׁמַע עַמָא בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר אִתְנְסִיס מַלְכָּא עַל בְּרֵיהּ: וּמִתְגַנְבִין עַמָא בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵיעַל לְקַרְתָּא כְּמָא דְמִתְגַנְבִין עַמָא דְמִתְכַלְמִין בְּמַפְּכְהוֹן בִּקְרָבָא: וּמַלְכָּא כְּרִיךְ יַת אַפּוֹהִי וּצְוַח מַלְכָּא בְּקָל רַב בְּרִי אַבְשָׁלוֹם אַבְשָׁלוֹם בְּרִי בְרִי: וַאֲתָא יוֹאָב לְוַת מַלְכָּא לְבֵיתָא וַאֲמַר אַבְהֵיתְתָא יוֹמָא דֵין יַת אַפֵּי כָל עַבְדָךְ דְשֵׁזִבִין יַת נַפְשָׁךְ יוֹמָא דֵין וְיַת נַפַשׁ בְּנָךְ וּבְנָתָךְ וּנְפַשׁ נְשָׁךְ וּנְפַשׁ לְחֵינָתָךְ: לְמִרְחַם יַת סַנְאָךְ וּלְמִסְנֵי יַת רָחֲמָךְ אֲרֵי חֲוֵיתָא יוֹמָא דֵין אֲרֵי לֵית לָךְ רַבְרְבִין וְעַבְדִין אֲרֵי אֲנָא יְדַעְנָא יוֹמָא דֵין אֲרֵי אִילוּ אַבְשָׁלוֹם קַיָים וְכוּלָנָא יוֹמָא דֵין מִתְקַטְלִין אֲרֵי בְּכֵין כָּשַׁר בְּעֵינָךְ:

רלבג

ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון הגדול· הנה כשראה אחימעץ בן צדוק שלב המלך דוד על אבשלו' מנע עצמו מלספר לו זאת הבשורה אשר יכאב לבו בה ולזה התנכל ואמר שלא ידע בזה דבר אך ראה ההמון הגדול לשלוח יואב את עבד המלך את הכושי ואת עבדך אמר זה אחימעץ על עצמו וכאילו אמר שהאחר הבא הוא יודע אמתת הדברי' כי לולא זה לא שלחו יואב· והנה בכה דוד בזה האופן הנפלא על מיתת אבשלום לפי שהיה יודע כי עונותיו סבבו זה: לאט את פניו· כסה את פניו כי היה בוש מהתפעל כמו זה ההתפעלות החזק כי אין זה מחק המלכו': ויהי

מסורה

לאלך לד זונין מטעי' יקרת' ככיב לאח"ר יתכוין לא נסיב לאח"ר

וס' וינבל צור ישעתו· ותהי התשעה ביום ההוא· מי יתן מציון ישעת ישראל· ולכה לישעתה· אמר לנפשי ישעתך אני· וכעב עברה ישעתי: לאט ב' בקריאה וסי' והמלך לאט את פניו· ודבר לאט עמך:

כי איכך יוצא · כי אם איכך יוצא וכן וכמית והלכת ואם במית ונתן יי׳ לכם לחם צר ואם כתן ותאמן לשלחו ואם תמאן : ורעה לך זאת · פועל עבר מוסב לעתיד מפני הוי״ו וכן ורעה עינך : נדון · נשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין : מעל אבשלום · שלא יהיה עלינו ונגדו להלחם עמו ותרג׳ יונתן מלות אבשלום : אחי אתם · תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברי׳ האלה אל זקני יהודה ובעוד ש שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השליח בא דבר כל ישראל את המלך אל ביתו · על ידי שלוחי׳ וספרים להשיבו ובעבור זה ה הפסוק בין הדברים ודבר כל ישראל בא : תמרו · חסר אלף וכן אשר ימרוך למזמה : תחת יואב · כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלו׳ ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו : ויט את לבב כל איש יהודה · עמשא הטה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה ש שהיה קור׳ אותו · ויט בצרי הי״וד והמסרה מעידה עליו שהוא ב בפתח הי״וד ואמרה כי שני הם בפתח ויט עלינו חסד וזה : וצלחו · כמו ועברו וכן תרגם יונתן וגזו ותרגם על המעברות על מגיזתא או פי׳ ובקעו וכמוהו פן יצלח כאש בית יוסף ותרגו׳ ויבקע עצי העולה וצלח ית אעי דעלתא כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן בעת ההיא שהיו עוברים שם ברגל : לפני המלך · לבא לפני המלך : ועבר׳ העברה לעביר · כמו להעביר וכן לשמיד מעוזניה כמו ל להשמיד ופי׳ העברה הספינה שמוברים בה את הירדן ולפיכ׳ נקראת עברה : את בית המלך · הנשים והקטנים שלא היו יכולין לעבור ברגליהם ויש לפרש העברה שם לחברת האנשי׳ וכן תרג׳ יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהוא קרא ה הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכ׳ תרגם ועברה ועברו : בעברו בירדן · כשבא המלך לעביר את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו : לכל

ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל · ר״ל שהיו מריבים קצתם עם קצת לאמר שראוי להם להשיב את המלך שהציל אותם מכף אויביהם ומלטם מיד פלשתים אחר שכבר מת אבשלום שמשחו עליהם למלך : ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו · ר״ל שכל ישראל הסכימו שישוב המלך אל ביתו : אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב · ידמה שעשה זה דוד כדי שלא יירא ממנו עמשא פן יניא את לבב איש יהוד׳ מעל דוד או אולי התפעל על זה קצת התפעלות כנגד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום או אפשר גם כן שסופר לו כי יואב על מכותו להרוג את אבשלום : וצלחו את הירדן לפני המלך · כאלו בקעוהו מרוב עברם שם : ועברה העברה · היא הספינה קטנה אשר יעברו בה הנהר : נפל לפני המלך · התנפל ונכנע לפניו לבקש מ ממנו מחילה על אשר העוה כנגדו בבאתו : לכל

עד עתה ד׳ בקריא׳ וסי׳ ואחר עד עתה · כי לא באתם עד עתה אל · ויתן יי׳ אותם וירחמם · ועתה קום צא ודבר · יושב ת׳מ׳ל בספרא וסי׳ והנה שאול יושב תחת האשל · אל היבוסי יושב · ודוד יושב בירושלם · הנה יושב בירושלם · ודוד יושב בין שני העמודים · בבית הארזים · ויקם המלך וישב בשער : מחרשים

וְעַתָּה קוּם צֵא וְדַבֵּר עַל־לֵב עֲבָדֶיךָ
כִּי בַיהוָה נִשְׁבַּעְתִּי כִּי־אֵינְךָ יוֹצֵא
אִם־יָלִין אִישׁ אִתְּךָ הַלַּיְלָה וְרָעָה לְךָ
זֹאת מִכָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־בָּאָה עָלֶיךָ
מִנְּעֻרֶיךָ עַד־עָתָּה :
וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בַּשָּׁעַר וּלְכָל־הָעָם
הִגִּידוּ לֵאמֹר הִנֵּה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּשַּׁעַר
וַיָּבֹא כָל־הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיִשְׂרָאֵל
נָס אִישׁ לְאֹהָלָיו :
וַיְהִי כָל־הָעָם נָדוֹן בְּכָל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ הִצִּילָנוּ מִכַּף
אֹיְבֵינוּ וְהוּא מִלְּטָנוּ מִכַּף פְּלִשְׁתִּים
וְעַתָּה בָּרַח מִן־הָאָרֶץ מֵעַל אַבְשָׁלוֹם :
וְאַבְשָׁלוֹם אֲשֶׁר מָשַׁחְנוּ עָלֵינוּ מֵת
בַּמִּלְחָמָה וְעַתָּה לָמָה אַתֶּם מַחֲרִשִׁים
לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ :
וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁלַח אֶל־צָדוֹק וְאֶל־
אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר דַּבְּרוּ אֶל־
זִקְנֵי יְהוּדָה לֵאמֹר לָמָּה תִהְיוּ
אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶל־
בֵּיתוֹ וּדְבַר כָּל־יִשְׂרָאֵל בָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֶל־בֵּיתוֹ : אַחַי אַתֶּם עַצְמִי וּבְשָׂרִי
אַתֶּם וְלָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב
אֶת־הַמֶּלֶךְ : וְלַעֲמָשָׂא תֹּמְרוּ הֲלוֹא
עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־לֹא שַׂר־צָבָא
תִּהְיֶה לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים תַּחַת יוֹאָב :
וַיַּט אֶת־לְבַב כָּל־אִישׁ־יְהוּדָה כְּאִישׁ
אֶחָד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שׁוּב אַתָּה
וְכָל־עֲבָדֶיךָ : וַיָּשָׁב הַמֶּלֶךְ וַיָּבֹא
עַד־הַיַּרְדֵּן וִיהוּדָה בָּא הַגִּלְגָּלָה
לָלֶכֶת לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת־
הַמֶּלֶךְ אֶת־הַיַּרְדֵּן : וַיְמַהֵר שִׁמְעִי בֶן־
גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אֲשֶׁר מִבַּחוּרִים
וַיֵּרֶד עִם־אִישׁ יְהוּדָה לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ
דָּוִד : וְאֶלֶף אִישׁ עִמּוֹ מִבִּנְיָמִן
וְצִיבָא נַעַר בֵּית שָׁאוּל וַחֲמֵשֶׁת עָשָׂר
בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אִתּוֹ וְצָלְחוּ
הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ : וְעָבְרָה הָעֲבָרָה
לַעֲבִיר אֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְלַעֲשׂוֹת
הַטּוֹב בְּעֵינָו וְשִׁמְעִי בֶּן־גֵּרָא נָפַל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן :

וּכְעַן קוּם פּוּק וּמַלֵּיל עַל לִבָּא
דְעַבְדָּךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ קַיֵּימִית
אֲרֵי לֵיתָךְ נָפֵיק אִם יְבִית גְּבַר עִמָּךְ
בְּלֵילְיָא וּתְהֵי בִּישָׁא לָךְ דָּא מִכָּל
בִּישְׁתָא דַּאֲתַת עֲלָךְ מִזְּעוּרָךְ עַד
כְּעַן : וְקָם מַלְכָּא
וִיתֵיב בִּתְרְעָא וּלְכָל עַמָּא חַוִּיאוּ
לְמֵימַר הָא מַלְכָּא יָתֵיב בִּתְרְעָא
וַאֲתָא כָּל עַמָּא לִקֳדָם מַלְכָּא
וְיִשְׂרָאֵל אַפֵּיךְ גְּבַר לְקִירְווֹהִי :
וַהֲווֹ כָּל עַמָּא מִתְוַכְּחִין בְּכָל
שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מַלְכָּא
שֵׁיזְבָנָא מִיַּד בְּעֵיל דְּבָבָנָא וְהוּא
פָּרְקָנָא מִיְּדָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּכְעַן
עֲרַק מִן אַרְעָא מִלְּוַת אַבְשָׁלוֹם :
וְאַבְשָׁלוֹם דִּמְשַׁחְנָא עֲלָנָא מִית
בִּקְרָבָא וּכְעַן לְמָא אַתּוּן שָׁתְקִין
לַאֲתָבָא יָת מַלְכָּא :
וּמַלְכָּא דָוִד שְׁלַח לְצָדוֹק
וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא לְמֵימַר מַלִּילוּ
לְסָבֵי יְהוּדָה לְמֵימַר לְמָא תְהוֹן
בַּתְרָאִין לַאֲתָבָא יָת מַלְכָּא לְבֵיתֵיהּ
וּפִתְגָם כָּל יִשְׂרָאֵל אֲתָא לְוָת
מַלְכָּא לְבֵיתֵיהּ : אַחַי אַתּוּן קְרִיבַי
וּבִיסְרִי אַתּוּן וּלְמָה תְהוֹן בַּתְרָאִין
לַאֲתָבָא יָת מַלְכָּא : וְלַעֲמָשָׂא
תֵּימְרוּן הֲלָא קְרִיבִי וּבִשְׂרִי אַתְּ כְּדֵין
יַעְבֵּיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם לָא רַב
חֵילָא תְּהֵי קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא חֲלַף
יוֹאָב : וְאִתְפְּנֵי לִבָּא דְכָל אֱנַשׁ
יְהוּדָה כְּגַבְרָא חַד וּשְׁלַחוּ לְמַלְכָּא
תּוּב אַתְּ וְכָל עַבְדָּךְ : וְתַב מַלְכָּא
וַאֲתָא עַד יַרְדְּנָא וּדְבֵית יְהוּדָה אֲתוֹ
לְגִלְגָּלָא לְמֵיזַל לִקְדָמוּת מַלְכָּא
לְאַעֲבָרָא יָת מַלְכָּא יָת יַרְדְּנָא : וְאוֹחִי
שִׁמְעִי בַּר גֵּרָא בַּר שֵׁיבַט בִּנְיָמִן
דִּי מֵעַלְמָת וּנְחַת עִם אֱנַשׁ יְהוּדָה
לִקְדָמוּת מַלְכָּא דָוִד : וְאַלַף גַּבְרָא
עִמֵּיהּ מִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִן וְצִיבָא עוּלֵימָא
דְבֵית שָׁאוּל וַחֲמֵשַׁת עֲסַר בְּנוֹהִי
וְעֶשְׂרִין עַבְדוֹהִי עִמֵּיהּ וּגְזוּ יַרְדְּנָא
קֳדָם מַלְכָּא : וַעֲבָרוּ מְגִזְתָא לְאַעֲבָרָא
יָת בֵּית מַלְכָּא וּלְמֶעְבַּד דְּתַקִּין
בְּעֵינוֹהִי וְשִׁמְעִי בַּר גֵּרָא נְפַל
קֳדָם מַלְכָּא בְּמֵעַבְרֵיהּ בְּיַרְדְּנָא :

רשי

כי איכך יוצא · אם איכך יוצא : וישראל נס · אותם שהיו עם אבשלום : כל העם נדון · מתווכחים זה עם זה : ודבר כל ישר׳ בא אל המלך · כל זה מדברי שליחותו : ולעמשא · שהוא שר צבא תאמרו הלא בן אחותי אתה : וצלחו את הירדן · בקעוהו בתריכהון ועברו : העברה · ספינה המעבורת שעוברי׳ בה את העבר רוחב הנהר :

ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח : תמרו ג׳ חס׳ אלף בליש׳ אמירה וסי׳ ולעמשא תמרו · אשר ימרוך למזמה · ובנמא פתגמא התיבונא למימר : ולעשות ט״ו בקריאה וסי׳ נמסר לעיל סימן ז׳ :

דהאמין לכל בית יוסף · כל ישראל חשובין לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני בטוחים כל ישראל שתקבלם ואם לאו יהיו יראים לשוב אליך עוד : היום יומת איש · בתמיה כי היום אני מלך עד עכשיו הייתי סבור לא זילזלו בי אדם נגרו׳ כזה שלא אם כן נפסקה מלכותו מאת המקום והוא אומר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מ מתחרט ידעתי כי מ מלך אני : ולא עשה רגליו · לשו׳ תקון היא העברת שיער שבין ה הרגלי׳ שפמו · גר״כון בלע״ז : למה לא הלכת עמי · לבאת מירושלם כשיצאתי כי פסח אני ואיני יכול לילך ברגלי : לשלחו · ללותו : כי איש גדול הוא · בעושר : כמה

לכל בית יוסף · לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש · ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמל אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה · ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישרא׳ נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן יי׳ צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף · אמר לו שמעי לדוד כל ישרא׳ גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפי׳ לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים אליך כאחד ומשלימים לך : התחת זאת · אם בעבור ההכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח יי׳ : ולא עשה רגלו ולא עשה שפמו · כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומ׳ כל גופו ולא גלח אפי׳ שפמו והוא השיער שעל השפה : כי בא ירושלם לקראת המלך · פירו׳ כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שזכר עומד במקום שנים : עבדי רמני · שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובתוך כך הלך הוא : וארכב עליה · אתון היתה וחמור כולל זכר ונקב׳ : וירגל בעבדך · ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו : ומה יש לי עוד צדק׳ · מה לבקש עוד ממך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך שמת אותי באוכלי ם שולחנך : תחלקו את השדה · השדה כולל לכל הנחלה

ודברי רבותינו ז״ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא ת קבל הצטדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה ר רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס : לשלחו את בירדן · כתרגומו לאלוויותיה ית ירדנא וכתי׳ בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים : בשיבתו במחני׳ · כמו בישיבתו במחנים וחסר פ״א ה הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו : כמעט

ראשון א׳ בקריאה וסי׳ החדש הזה לכם ראש חדשים · והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף · ולא היה דברי ראשון · אני יי׳ ראשון · אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי · אני הוא ראשון אף אני אחרון · ראשון לציון הנה הנם · כי שאל נא לדור רישון ל׳ חס׳ א׳ : התחת ג׳ בקריא׳ וסי׳ יעקב · יוסף · שמעי : ולא עשה ה׳ וסי׳ ומפבשת

וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־יַחֲשָׁב־לִי אֲדֹנִי
עָוֹן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ
בַּיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ מ
מִירוּשָׁלָ͏ִם לָשׂוּם הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ : כִּי
יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אֲנִי חָטָאתִי וְהִנֵּה־
בָאתִי הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף
לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ :
וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־
צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת לֹא יוּמַת
שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה :
וַיֹּאמֶר דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה
כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן הַיּוֹם
יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי הַיּוֹם אֲנִי־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל : וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי לֹא תָמוּת וַיִּשָּׁבַע
לוֹ הַמֶּלֶךְ : וּמְפִבֹשֶׁת בֶּן־
שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וְלֹא־עָשָׂה
רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה שְׂפָמוֹ וְאֶת־בְּגָדָיו
לֹא כִבֵּס לְמִן־הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד־
הַיּוֹם אֲשֶׁר־בָּא בְשָׁלוֹם : וַיְהִי כִּי־בָא
יְרוּשָׁלַ͏ִם לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ
הַמֶּלֶךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ עִמִּי ם
מְפִיבֹשֶׁת : וַיֹּאמַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עַבְדִּי
רִמָּנִי כִּי־אָמַר עַבְדְּךָ אֶחְבְּשָׁה־לִּי
הַחֲמוֹר וְאֶרְכַּב עָלֶיהָ וְאֵלֵךְ אֶת־
הַמֶּלֶךְ כִּי פִסֵּחַ עַבְדֶּךָ : וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ
אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ : כִּי
לֹא הָיָה כָּל־בֵּית אָבִי כִּי אִם־אַנְשֵׁי־
מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַתָּשֶׁת אֶת־עַבְדְּךָ
בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ וּמַה־יֶּשׁ־לִי עוֹד
צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ :
וַיֹּאמֶר
לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה תְּדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ
אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת־
הַשָּׂדֶה : וַיֹּאמֶר מְפִיבֹשֶׁת אֶל־הַמֶּלֶךְ
גַּם אֶת־הַכֹּל יִקָּח אַחֲרֵי אֲשֶׁר־בָּא אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ בְּשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ :
וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי יָרַד מֵרֹגְלִים וַיַּעֲבֹר
אֶת־הַמֶּלֶךְ הַיַּרְדֵּן לְשַׁלְּחוֹ אֶת־בַּיַּרְדֵּן
: וּבַרְזִלַּי זָקֵן מְאֹד בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְהוּא־כִלְכַּל אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשִׁיבָתוֹ
בְמַחֲנַיִם כִּי־אִישׁ גָּדוֹל הוּא מְאֹד :

ל׳ ל׳ · ט׳ נקודות בקרי״ל׳ מכהון בכנל · ל׳ · ג׳ יעקב יוסף שמעי · ל׳ · ב׳ חס׳ ואת תמשן ה׳ · ל׳ ל׳ · ב׳ ח׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ · ח׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ מר · הירדן ת · ל׳ ל׳

וַאֲמַ׳ לְמַלְכָּא לָא יַחְשׁוֹב עֲלַי דִילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וְלָא תִּדְכַּר יָת דִי סְרַח עַבְדָךְ בְּיוֹמָא דִי גְלָא רִיבּוֹנִי מַלְכָּא מִירוּשְׁלֵם לְשַׁוָאָה מַלְכָּא עַל לִבֵּיהּ : אֲרֵי יְדַע עַבְדָךְ אֲרֵי אֲנָא חָבִית וְהָא אֲתֵית יוֹמָא דֵין קַדְמָאִי לְכָל בֵּית יוֹסֵף לְמֵחַת ל לְקָדָמוּת רִבּוֹנִי מַלְכָּא :
וְאָתֵיב אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה וַאֲמַר הַחֲלַף דָא לָא יִתְקְטַל שִׁמְעִי אֲרֵי לַט יָת מְשִׁיחָא דַייָ : וַאֲמַר דָוִד מַה לִי וּלְכוֹן בְּנֵי צְרוּיָה אֲרֵי תֶהֱוֹן לִי יוֹמָא דֵין לְסָטָן יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל גַבְרָא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי הֲלָא יְדַעְנָא אֲרֵי יוֹמָא דֵין אֲנָא מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל : וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי לָא תְמוּת וְקַיֵים לֵיהּ מַלְכָּא :
וּמְפִיבֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל נְחַת לְקָדָמוּת מַלְכָּא וְלָא שְׁטַף רִגְלוֹהִי וְלָא סַפַּר סַפְמֵיהּ וְיָת לְבוּשׁוֹהִי לָא חַוַּר לְמִן יוֹמָא דִיגְלָא מַלְכָּא עַד יוֹמָא דַאֲתָא בִשְׁלָם : וַהֲוָה כַּד אֲתָא לִירוּשְׁלֵם לְקָדָמוּת מַלְכָּא וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא לְמָה לָא אֲזַלְתָּ עִמִּי מְפִיבֹשֶׁת : וַאֲמַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא עַבְדִי שַׁקַר בִּי אֲרֵי אֲמַר עַבְדָךְ אֶחֱשׁוֹק לִי חֲמָרָא וְאֶרְכּוֹב עֲלַהּ וְאֵהַךְ עִם מַלְכָּא אֲרֵי חֲגִיר עַבְדָךְ : וַאֲמַר עַל עַבְדָךְ מִלִּין דְלָא כַשְׁרַן קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא חַכִּים כְּמַלְאֲכָא דַייָ וַעֲבֵד דְתַקִּין בְּעֵינָךְ : אֲרֵי לָא הֲוָה כָּל בֵּית אַבָּא אֱלָהֵין גַבְרֵי חַיָּבֵי קְטוֹל לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא וְשַׁוֵיתָא יָת עַבְדָךְ בְּאָכְלֵי פָתוֹרָךְ . וּמָה אִית לִי עוֹד זָכוּ וּלְמִקְבַּל עוֹד קֳדָם מַלְכָּא : וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא לְמָא תְמַלֵּיל עוֹד פִּיתְגָמָךְ אֲמָרִית אַתְּ וְצִיבָא תִּפְלְגוּן יָת אַחְסַנְתָּא : וַאֲמַר מְפִיבֹשֶׁת לְמַלְכָּא אַף יָת כּוֹלָא יִסַּב בָּתַר דַאֲתָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא בִשְׁלָם לְבֵיתֵיהּ :
וּבַרְזִלַּי גִלְעָדָאָה נְחַת מֵרוֹגְלִים וַעֲבַר יָת מַלְכָּא יָת יַרְדְּנָא לְאַלְוָיוּתֵיהּ יָת יַרְדְּנָא : וּבַרְזִלַּי סִיב לַחֲדָא בַּר תְּמָנַן שְׁנִין וְהוּא סוֹבַר יָת מַלְכָּא בְּמִיתְבֵיהּ בְּמַחֲנַיִם אֲרֵי גְבַר רַב הוּא לַחֲדָא :

רלבג

לכל בית יוסף · קרא כלל ישראל יוסף לרב בני יוסף עם שמבני יוסף היו רוב המושלי׳ בישראל : ולא עשה את רגליו ולא עשה ם שפמו · ר״ל שלא הסיר צפרני רגליו ולא גלח השער אשר בזקנו ב בשפמו : כי לא היה כל בית אבי כי אם ה אנשי מות לאדני ה המלך · הנה אמר זה על רוב הרדיפות ם שרדף שאול את דוד : ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך ·
לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציבא לא יכו׳ לבא׳ מהאמנתו לגמרי בדברי מפיבשת ולזה שם הענין מ ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנ׳ ואמ׳ שהוא וציבא יחלקו את השדה : בשבתו מחנ׳ · ר״ל בישיבתו במחנ׳ או ירצה בזה שהוא כלכל אותו בשובו ב במחנים : כמעט

בן שאול ירד לקראת המלך ב׳ בני · אחז במלכו · וחברו דו״ה · וירא אלהים את מעשיהם · כבס ב׳ וס׳ ביין לבושו · ומפבשת בן שאול :

רדק

כמעט יעבר· אעבור מעט עמך מן הירדן ואלך ואחר כך אשוב לעירי: ישב נא· אחר שאעבור עמך תרצה שאשוב בעירי: עם קבר אבי ואמי· אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי: ויעבירו· כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קרובים: וחצי עם ישראל· קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימן ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמי׳ הוא חלק כחלק בשוה וזהו ברוב ופעמים אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אומר עד צואר יחצה והצואר אינו חצי הגוף בשוה ומתנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף: גנבוך· שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצי׳ מהם אלא לבזותינו עשו: וכל אנשי דוד עמו· כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו ואת יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי: אם נשאת· כמו משאות את משאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי מנחה כמו וישא משאת והוא שם במשקל יושבת על מלאת: עשר ידות· לפי שהם עשרה שבטים כי בנימן עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימן עם שמעי העבירו המלך את הירדן: וגם בדוד אני ממך· כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אף על פי שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך: ויקש דבר איש יהודה· קשה דברם וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמ׳ איש לאהליו ישרא׳: ואליהם

רשי

כמה ימי שני חיי· אשר יש לי לחיות כי אעלה וגו׳ הלא מעט הם ומה הכויח יש לי בכלכולך: האדע בין טוב לרע· בין מאכל טוב למאכל רע ואמרו רבותינו ז״ל שטוף בזמה היה לפיכך קפצה עליו זקנה: כמעט יעבר עבדך· הלויה מועטת יעבר עבדך ללותך אחר שתעבור את הירדן הגמולה הזאת שאינ׳ טוב לי: עבדך כמהם· בנו היה: כי קרוב המלך אלי· משבטנו הוא: אם נשאת· כמו משאת פרס מבית המלך: עשר ידות לי במלך· שאנו עשרה שבטים: וגם בדוד· אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאנו עשר ידות ומדוע הקלותני להיות אתה קודם וכי לא היה דברי ראשו׳ לי להשיב את מלכי יכלום לכם בא דברינו אלא להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל ישרא׳ בא אל המלך: ויקש דבר איש יהוד׳· לשון התקוששו כרח׳ והתוטו דבר איש יהודה שהראום איבה שאמרו להם דוד למה תהיו אחרונים להשיב אל המלך וגו׳ כך מפורש באגדה ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרגם יונתן ותקיף ושם נקרא כזדמין לשון הקדים קרואיו ויקרא לכל בני המלך לשון זימון: הזעק

ימי שני ז׳ דסמיכי וסי׳ אברהם· ישמעאל· יעקב· וחברו מעט ורעים היו ימי שני חיי ג׳ בפסוק· ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי: שרים ח׳ בליש׳ וסי׳ אם אשמע עוד בקול שרים· ויקונן ירמיהו על יאשיהו· קדמו שרים· לשכות שרים בחצר הפנימי· ויאברו השרים והשרות· וכנרות ונבלים לשרים· ושרים כחללים כל

ויאמר המלך אל ברזלי אתה עבר
ל׳ כן תורה אתי וכלכלתי אתך עמדי בירושלם
: ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי
שני חיי כי אעלה את המלך
ירושלם: בן שמנים שנה אנכי היום
ל׳ האדע בין טוב לרע אם יטעם
עבדך את אשר אכל ואת אשר
ח׳ בליש׳ אשתה אם אשמע עוד בקול שרים
ל׳ ושרות ולמה יהיה עבדך עוד
ג׳ למשא אל אדני המלך: כמעט יעבר
עבדך את הירדן את המלך ולמה
ל׳ · ה׳ יגמלני המלך הגמולה הזאת: ישב
ל׳ וחס׳ נא עבדך ואמת בעירי עם קבר אבי
ואמי והנה עבדך כמהם יעבר עם
אדני המלך ועשה לו את אשר טוב
בעיניך: ויאמר המלך אתי יעבר
כמהם ואני אעשה לו את הטוב
בעיניך וכל אשר תבחר עלי אעשה
לך: ויעבר כל העם את הירדן
והמלך עבר וישק המלך לברזלי
נ׳ חס׳ ויברכהו וישב למקמו:
ו׳ · ל׳ ויעבר המלך הגלגלה וכמהן עבר
העביר ק׳ עמו וכל עם יהודה ויעבירו את
המלך וגם חצי עם ישראל: והנה
כל איש ישראל באים אל המלך
ל׳ ויאמרו אל המלך מדוע גנבוך אחינו
ד׳ נ׳ מל׳ וא׳ חס׳ והוא דין איש יהודה ויעברו את המלך ואת
ז׳ ביתו את הירדן וכל אנשי דוד עמו:
ה׳ ויען כל איש יהודה על איש ישראל
ג׳ · ב׳ ולמת כבלו כי קרוב המלך אלי ולמה זה חרה
לך על הדבר הזה האכול אכלנו מן
ג׳ · ל׳ המלך אם נשאת נשא לנו:
ויען איש ישראל
את איש יהודה ויאמר עשר ידות
לי במלך וגם בדוד אני ממך
ו׳ · ל׳ וחס׳ · ה׳ ומדוע הקלתני ולא היה דברי
ל׳ וחד וייקש ראשון לי להשיב את מלכי ויקש
ג׳ דבר איש יהודה מדבר איש ישראל:

ואמר מלכא לברזילי את עבר
עמי ואסובר יתך עמי בירושלם:
ואמר ברזילי למלכא כמה יומי
שני חיי ארי איסק עם מלכא
לירושלם: בר תמנן שנין אנא
יומא דין האדע בין טב לביש אם
יטעם עבדך ית מה דאיכול וית
מה דאשתי אם אשמע עוד בקל
כינרין ותושבחן ולמה יהי עבדך
עוד למטול על ריבוני מלכא:
כזעיר יעיבר עבדך ית ירדנא עם
מלכא ולמה ישלמנני מלכא
תשלומא הדא: יתיב כען עבדך
ואמות בקרתי ואתקבר בקיברא
דאבא ודאמא והא עבדך כמהם
יעיבר עם ריבוני מלכא ועיביד ליה
ית דתקין בעינך: ואמר מלכא
עמי יעיבר כמהם ואנא אעביד
ליה ית דתקין בעינך וכל דתירעי
עלי אעביד לך: ועבר כל עמא ית
ירדנא ומלכא עבר ונשק מלכא
לברזילי וברכיה ותב לאתריה:
ועבר מלכא
לגלגלא וכמהן עבר עמיה וכל
עמא דבית יהודה אעברו ית
מלכא ואף פלגות עמא דישראל:
והא כל אנש ישראל אתן לות
מלכא ואמרו למלכא מא דין
כסיוך מיננא אחנא אנש יהודה
ואעברו ית מלכא וית אנש ביתיה
ית ירדנא וכל גברי דויד עימיה:
ואתיב כל אנש יהודה על אנש
ישראל ארי קריב לי מלכא
מדילך ולמא דנן תקוף לך על
פתגמא הדין המיכל אכילנא מנכסי
מלכא אם מתנא מני לנא:
ואתיב אנש ישראל ית
אנש יהודה ואמר עסרא חולקין
אית לי במלכא ואף בדוד אנא
רעינא מינך ומא דין אשיטתני
ולא הוה פתגמי קדמותא לי
לאתבא ית מלכי ותקיף פתגם
אינש יהודה מפתגם אנש ישרא׳:

רלבג

כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך· רוצה לומר מעט הוא מה שעבר עבדך את הירדן את המלך והיו׳ הענין כן למה יגמלני המלך הגמולה הזאת בעבו׳ מעט שהטיבותי לו: אם נשאת נשא לנו· ר״ל אם נשא משאת המלך מאת שכיו אלינו להאכילנו: עשר ידות לי במלך· רוצה לו׳ באי זה מלך שיהיה וגם בדוד יש לי חלק גדו׳ ממך ואף על פי שהוא קרובך: ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי· רוצה לומר שכבר היה ראוי לאיש יהודה שימתינו דבר איש ישראל להיותם הרוב בדרך שיהיה דבריהם ראשון להשיב את המלך: ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל. וזה כי המלך היה קרוב להם להיותו משבט יהודה והיה גם כן קרוב להם מצד אחר כי ישיבתו היתה בתוך ארץ יהודה ואשר היתה ישיבתו ביניהם היה ראוי שיהיו קודמים להשיבו שם: ויתקע

מעיני כך· עשיתי לי שרים ושרות: הגלגלה ז׳ בקריא׳ וסי׳ וישלחו אנשי גבעון· וישב יהושע קדמ׳ ובתראה דיהודה· וישב המלך· ויבא עד הירדן· ויעבר המלך דכמהן· ואלישע שב הגלגלה: וכל עם ז׳ דסמיכי וסי׳ נמסר ביהושע סימן ח׳:

הזעק לי את איש יהוד׳ . שיהו כאן עד שלשה ימים : ואתה פה עמוד . לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפני כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי : ויוחר מן המועד . אשכחינהו לרבנן דפתיחי במסכתא כדאיתא בסנהדרין : אתה קח את עבדי אדוניך . אחרי אשר איחר עמשא שר הצבא ולא הביא את צבא יהודה

ואליהם לא בא. נחלקו רבו׳ ז״ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו משבעתה יצרו ממה שהי׳ מותר לו ומהם אמרו אסורו׳ היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסור להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך : צרורות. קשורות

סימן שמואל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי . מלכים וד״ה מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי . שמואל איש לאהליו ישראל . מלכים לאהליך ישראל . ד״ה לאהליך ישראל : במלכם ג׳ בקריאה וסימ׳ ואיש יהודה דבקו במלכם . הנשבעים במלכם . בני ציון יגילו במלכם : והציל ג׳ בקריאה וסימ׳ פן מצא לו ערים

ד וְשָׁ֨ם נִקְרָ֜א אִ֣ישׁ בְּלִיַּ֗עַל וּשְׁמוֹ֙ שֶׁ֣בַע ה׳ ל״פ
בֶּן־בִּכְרִ֖י אִ֣ישׁ יְמִינִ֑י וַיִּתְקַ֣ע בַּשּׁוֹפָ֗ר
וַיֹּ֙אמֶר֙ אֵֽין־לָ֨נוּ חֵ֜לֶק בְּדָוִ֗ד וְלֹ֤א נַֽחֲלָה־
לָ֙נוּ֙ בְּבֶן־יִשַׁ֔י אִ֥ישׁ לְאֹהָלָ֖יו יִשְׂרָאֵֽל׃
וַיַּ֜עַל כָּל־אִ֤ישׁ יִשְׂרָאֵל֙ מֵאַחֲרֵ֣י
דָוִ֔ד אַחֲרֵ֖י שֶׁ֣בַע בֶּן־בִּכְרִ֑י וְאִ֤ישׁ ו׳
יְהוּדָה֙ דָּבְק֣וּ בְמַלְכָּ֔ם מִן־הַיַּרְדֵּ֖ן וְעַד־ ג׳. ל׳
יְרוּשָׁלִָֽם׃ וַיָּבֹ֨א דָוִ֣ד אֶל־בֵּיתוֹ֮
יְרוּשָׁלִַם֒ וַיִּקַּ֣ח הַמֶּ֡לֶךְ אֵ֣ת עֶֽשֶׂר־נָשִׁ֣ים ׀
פִּלַגְשִׁ֡ים אֲשֶׁ֣ר הִנִּיחַ֩ לִשְׁמֹ֨ר הַבַּ֜יִת ה׳ מ׳ל
וַֽיִּתְּנֵ֣ם בֵּית־מִשְׁמֶ֗רֶת וַֽיְכַלְכְּלֵ֔ם ל׳
וַאֲלֵיהֶ֖ם לֹא־בָ֑א וַתִּהְיֶ֧ינָה צְרֻר֛וֹת ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳
עַד־י֥וֹם מֻתָ֖ן אַלְמְנ֥וּת חַיּֽוּת׃ ל׳ ל׳ ל׳
וַיֹּ֤אמֶר הַמֶּ֙לֶךְ֙ אֶל־עֲמָשָׂ֔א
הַזְעֶק־לִ֥י אֶת־אִישׁ־יְהוּדָ֖ה שְׁלֹ֣שֶׁת ל׳
יָמִ֑ים וְאַתָּ֖ה פֹּ֥ה עֲמֹֽד׃ וַיֵּ֥לֶךְ עֲמָשָׂ֖א
לְהַזְעִ֣יק אֶת־יְהוּדָ֑ה וַיּוֹ֕חֶר מִן־הַמּוֹעֵ֖ד ל׳ וייחר ק׳
אֲשֶׁ֥ר יְעָדֽוֹ׃ ל׳
וַיֹּ֤אמֶר דָּוִד֙ אֶל־אֲבִישַׁ֔י עַתָּ֗ה יֵ֧רַע לָ֛נוּ
שֶׁ֥בַע בֶּן־בִּכְרִ֖י מִן־אַבְשָׁל֑וֹם אַתָּ֡ה ל׳
קַ֞ח אֶת־עַבְדֵ֤י אֲדֹנֶ֙יךָ֙ וּרְדֹ֣ף אַחֲרָ֔יו ל׳
פֶּן־מָ֥צָא ל֛וֹ עָרִ֥ים בְּצֻר֖וֹת וְהִצִּ֥יל נ׳
עֵינֵֽנוּ׃ וַיֵּצְא֤וּ אַחֲרָיו֙ אַנְשֵׁ֣י יוֹאָ֔ב ב׳ חס׳ ר״א תה עננו
וְהַכְּרֵתִ֥י וְהַפְּלֵתִ֖י וְכָל־הַגִּבֹּרִ֑ים וַיֵּֽצְאוּ֙ ב׳ מימינ׳
מִיר֣וּשָׁלִַ֔ם לִרְדֹּ֕ף אַחֲרֵ֖י שֶׁ֥בַע בֶּן־
בִּכְרִֽי׃ הֵ֗ם עִם־הָאֶ֤בֶן הַגְּדוֹלָה֙ אֲשֶׁ֣ר
בְּגִבְע֔וֹן וַעֲמָשָׂ֖א בָּ֣א לִפְנֵיהֶ֑ם וְיוֹאָ֞ב
חָג֣וּר ׀ מִדּ֣וֹ לְבֻשׁ֗וֹ וְעָלָ֞ו חֲג֥וֹר חֶ֙רֶב֙ מ ב׳ בד׳ ר׳
מְצֻמֶּ֤דֶת עַל־מָתְנָיו֙ בְּתַעְרָ֔הּ וְה֥וּא יָצָ֖א
וַתִּפֹּֽל׃ וַיֹּ֤אמֶר יוֹאָב֙ לַעֲמָשָׂ֔א הֲשָׁל֥וֹם
אַתָּ֖ה אָחִ֑י וַתֹּ֜חֶז יַד־יְמִ֥ין יוֹאָ֛ב בִּזְקַ֥ן ב׳ יד חס׳ וחד
עֲמָשָׂ֖א לִנְשָׁק־לֽוֹ׃ וַעֲמָשָׂ֨א לֹֽא־נִשְׁמַ֜ר מל׳ במ״ב ט ידי מל׳ בא״פ
בַּחֶ֣רֶב ׀ אֲשֶׁ֣ר בְּיַד־יוֹאָ֗ב וַיַּכֵּ֩הוּ֩ בָ֨הּ
אֶל־הַחֹ֜מֶשׁ וַיִּשְׁפֹּ֨ךְ מֵעָ֥יו אַ֙רְצָה֙ וְלֹא־ ב׳
שָׁ֣נָה ל֔וֹ וַיָּמֹ֑ת וְיוֹאָב֙ וַאֲבִישַׁ֣י אָחִ֔יו ל׳ בטע׳ בס״ן
רָדַ֕ף אַחֲרֵ֖י שֶׁ֥בַע בֶּן־בִּכְרִֽי׃

וְתַמָּן אִתְעָרַע גְּבַר רַשִׁיעָא וּשְׁמֵיהּ
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי גַּבְרָא מִשִׁבְטָא דְּבֵית
בִּנְיָמִן וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַר לֵית
לַן חוּלָק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא לָנָא
בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִרְווֹהִי יִשְׂרָאֵל׃
וּסְלִיק כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר דָּוִד
לְמֵיזַל בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וֶאֱנָשׁ
יְהוּדָה לָווּ עִם מַלְכְּהוֹן מִן יַרְדְּנָא
וְעַד יְרוּשְׁלֶם׃ וַאֲתָא דָוִד לְבֵיתֵיהּ
לִירוּשְׁלֶם וּדְבַר מַלְכָּא יַת עֲשַׂר
נְשִׁין לְחֵינָן דְּשַׁבִק לְמִטַּר בֵּיתָא
וּמַנִּינִין בְּבֵית מַטְּרָא וּמְסוֹבַר לְהֶין
וּלְוָתְהֶין לָא עָל וַהֲוָאָה נַטְרַן ו
וּמִתְקַרְיַין עַד יוֹם מוֹתְהֶין אַרְמְלַן
דְּבַעֲלֵיהֶין קַיָּים׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לַעֲמָשָׂא
כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יַת אֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתָא
יוֹמִין וְאַתְּ הָכָא קוּם׃ וַאֲזַל עֲמָשָׂא
לְמִכְנַשׁ יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְאוֹחַר מִן
זִמְנָא דַּאֲמַר לֵיהּ׃
וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי כְּעַן
יַבְאֵשׁ לָנָא שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי מִן א
אַבְשָׁלוֹם אַתְּ דְּבַר יַת עַבְדֵי רִבּוֹנָךְ
וּרְדַף בַּתְרוֹהִי דִּילְמָא יַשְׁכַּח לֵיהּ
קִרְוִין כְּרִיכָן וְיָעִיק לָנָא׃ וּנְפַקוּ
בַּתְרוֹהִי גַּבְרֵי יוֹאָב וְקַשָּׁתַיָּא ו
וְקַלָּעַיָּא וְכָל גִּבָּרַיָּא וּנְפַקוּ מ
מִירוּשְׁלֶם לְמִרְדַּף בָּתַר שֶׁבַע בַּר
בִּכְרִי׃ אִינוּן עִם אַבְנָא רַבְּתָא
דִּי בְגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא אֲתָא לְאַפֵּיהוֹן
וְיוֹאָב אָסִיר מְזָרֵיז לְבוּשׁוֹהִי ו
וַעֲלוֹהִי אִיסְפָּנִיקֵי חֶרֶב מְזָרְזָא עַל
חַרְצֵיהּ בְּלִדְנַהּ וְהוּא אָזִיל וּפְסַע׃
וַאֲמַר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הַשְׁלָם אַתְּ
אָחִי וַאֲחָדַת יַד יְמִין יוֹאָב בְּדִיקְנָא
דַּעֲמָשָׂא לְמִנְשַׁק לֵיהּ׃ וַעֲמָשָׂא
לָא אִסְתַּמַּר בְּחַרְבָּא דִּבְיַד יוֹאָב
וּמְחָהִי בָהּ בִּסְטַר יַרְכֵיהּ וּשְׁפַךְ מ
מְעוֹהִי לְאַרְעָא וְלָא תָנָא לֵיהּ
וּמִית וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי רְדַף
בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃

קח אתה מן הנמצאים סביבי ורדוף אחריו: והציל עינינו. והציל עצמו לעינינו והרי זה מקרא קצר: מצומדת על מתניו. סמוכה אחר לעצמו לרוחב מ מותניו שלא כדרך ח חוגרי חרב כדי ם שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך להוציאה מתערה והוא יצא כ כנגד עמשא ותער ה החרב מתערה לפי ם שהיתה חלק׳ ולטושה ואינה תלויה לצד י ירכו אלא לרוחב מ מתניו וכמעט שפח ע עצמו לצד הארץ כ נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא הכיר ע עמשא בדבר: כאמר

ואליהם ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ ואלהם תאוור חס׳

רלבג

ויתנם בית משמרת: ר״ל בבית שתהיינה בשמרות שם ויכלכלם שם ולא בא אליה׳ לפי שכבר בא אליהם א אבשלום בנו: ותהיין צרורות עד יום מותן אלמנות חיות. הנה זה קר׳ להן בעבור היותן פילגשי המלך ואי׳ ראוי לאחר להשתמש בהן: שלשת ימים ואתה פה עמוד. ר״ל שאחר שלשת ימים ישוב שם: ויוחר מן המועד אשר ייעדו. ר״ל שנתאחר שלא שב אל המלך ל לשלשת הימים: ויאמר דוד אל אבישי. לא רצה לומ׳ זה ליואב לפי שכבר העבירו מהיותו לו שר צבא: פן מצא ערים בצורות והציל עינינו. הוא מענין אמרו ויצל א אלהים את מקנה א אביכם והרצון בו שאם מצא לו ערים בצורות להמלט שם יבדיל ו ויפרים מה שעינינו אין והוא להשיב אלינו כל מלכות ישרא׳ והוא ימשך לבבם אליו ו וימנענו מהשיב לנו כל המלוכה: והכרתי והפלתי. הם שני

לבשו ב׳ חס׳ וסי׳ ... ריואב ערפלא

שלא היה להם עוד היתר ות״י כטירין וכן תרג׳ צור תעודה טר : עד יום מותן. כתרגומו ומתקריין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים : הזעק לי. הספס לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי: שלשת ימים. עד שלשת ימים תאספם אלי : ואתה פה עמוד. כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו : וייחר מן המועד. כתוב ביו״ד וקרי בו״ו והכתוב הוא מנחי הפ״א מן הקל מאות׳ שפ״איהם יו״ד כמו מן ייטב וייטב והקרי הו׳ מאותם שפ״איהם ו״ו והוא בשקל ויקח עוד דוד ופי׳ אחר שלא בא לשלשת הימים ו וכשרא׳ דוד שלא בא אמ׳ לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו מפני שהרג אבשלום: ירע לנו שבע בן בכרי. פועל עומד ופירושו ירע לנו דבר שבע בן בכרי או יהיה פועל יוצא שאמר אחריו ויצאו אנשי יואב: עבדי אדוניך. על יואב אמר וקראו אדניו כי גדול היה ונכבד ממנו וזהו שאמר ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד : פן מצא לו. כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו וכת״י דילמא ישכח: והציל עינינו. יסיר ראותינו ודעתנו שלא נדע באי זה עיר יסגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירו׳ הבטחתינו והשגחתינו שהייתי בוטח כי ש שבתי אל מלכותי והנה עתה הלכו אחריו ישראל ואם יסגב באחת הערים הבצורות יהיה לו כנאי למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו ולהרגו ות״י והציל עינינו ויעיק לנא : והכרתי והפלתי. כבר פירשנוהו : עם האבן. סמוך לה וכן עם באר לחי רואי: חגור מדו לבושו. וי״ו מדו נוספת כוי״ו מדו בד וסמך מדו אל לבושו ולבוש הוא שם כולל ומדו פורט לאחד מן ה הלבושים ידוע אבל תכונתו ות״י אסיר מזרז לבושוהי: מצמדת. דבוקה : בתערה. יהו׳ תיק החרב : והוא יצא ותפל. יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או מגבעון העיר ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו ה השמאלית כדי שלא יהא נשמר עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחז בזקנו ביד ימינו לנשק לו : ועמשא לא נשמר. כלומר שלא שמר עצמו מן החרב : עמד

בצרות והציל . בצפרי׳ עפות כן יגן . ורעו את ארץ אשור : חגור ד׳ בקריאה וסימ׳ הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון . ואלישע הנביא קרא לאחד . ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי . חגור הרבך על ירך גבור . וחד וחגור נתנה לכנעני : לבשו ג׳ חסרי׳ בקריא׳ וסימ׳ בלשון תרגום חמרא דיואב ערפלא . ופירושן נמסר בסדר ויחי :

משפחות שזכרנו שהיו מהם הסנהדרין בימי דוד וזכר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד : חגור מדו לבושו. הוא כמו אדמת עפר : ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה. הנה הערים יואב שלא שם תער החרב תלוי כמשפט אבל חבר אותה על מתניו בדרך שיפול החרב בקלות וזה היה סבה אל שלא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב כי ראה שנפלה לו מעל מתניו : אל החומש. אמרו בלע חמישית שמרה ובכבד תלוין בה ודמה שקרא חומש מענין חמושים והוא המקום אשר חזקו הטבע יותר מכל המקומו׳ הוא אשר שם משכן החיים והחום הטבעי אשר ישולח ממנו אל כל הגוף והנה זה המקום הוא מקום הלב : מתגולל

רדק

עמד עליו · לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הזהרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים: כאשר הוגה · הוסר שרשו הגה על דעת ארוני אבי ז"ל והוא מן שלא כזכר פעלו מן המרובע ומענייני ומשרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר' יהוד' ורבי יונה שרשו הונה יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומו הוגה בשקל הגלה: ויעבר · שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישרא' עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב: אבלה ובית מעכה · שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו: וכל הברים · מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן כקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה: ויקלהו · כן כתי' וקרי ויקהלו ושניהם אחד כי מלים שוים באותיות הפוכות רבים במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקת ומזה יאמר קלהת והקרי הוא כמנהג ומבואר:

ויבאו אף אחריו · פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי: סוללה · כתרגומו מליתא והוא תל עפר ובדברי רז"ל מולייא בריכא ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומה: ותעמוד בחיל · עמדה העיר להכבש בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם שא להפיל החיל והוא החומה כמו שפי' רז"ל חיל וחומה שורא ובר שורא או פי' בחיל בחפיר' כתרגו' בנ' בחלת ופי' את שפכו הסוללה וסתמו החפירה עמדו אנשי המלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפילה ופי' ותעמוד לשון נקבה על המלחמה וי"ת בחל כמו בחיל ואקיפא מקרין ומשחיתים · משחיתים בכלי המכפץ האבנים להפיל החומה וי"ת מתעשתין לחבלא שורא ועניין משחיתים כתרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתכוונים היאך יפילו החומה: ותקרא אשה חכמה · בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שהיו פותחין לשלום: שלמי אמוני ישר' · אני השלמתי נאמן לנאמן על ידי נגלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי · ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר אף על פי שראינו שהאריכה ימים רבים שהרי נמנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנותיה אז לפחות מאתים וחמשים שנה: דבר ידברו בראשונה · שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו עדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמענו אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם יש אלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאיככה מורדת במלך וי"ת אדכר כען וגו': נחלת יי' · אתכנתא עמא דיי': במלך

רשי

כאשר ראה כל הבא עליו ועמד · כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד: כאשר הוגה · כאשר הומשך כמו הגו סיגים מכסף וכמו הגו רשע לפני מלך: ויעבר בכל שבטי ישרא' · שבע בן בכרי לפתותם שימליכוהו עליהם: וכל הברים · לא ידעתי מהו: ותעמד בחל · ואקיפא מקרין ויש פותרין ותעמד בחל לשון חיל וחומה הפילו ה החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית: האתה יואב · שכאת בך יושב בשבת תחכמוני: דבר ידברו בראשונה לאמר · היה לך לדבר לשלום בראשונה אם שלו' יענוך ויפתחו לך לא היה לך להלחם עליהם: שאול ישאלו באבל · אם שאלו בני חילך בשלום העיר ה הזאת ששמה אבל: וכן התמו · מיד היו בני העיר משלימי' עמכם: אנכי שלומי אמוני ישרא' · אני מבני העיר שלמים ונאמנים ל לישרא' ולמלך ומדרש אגדה סרח בת אשר היתה אני השלמתי נאמן לנאמן על ידי כ נגלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ל ליעקב כי יוסף חי: חלילה חלילה · חלילה לי חלילה למלך:

כשא

רלבג

מתגולל בדם בתוך המסלה · ר"ל שהיה מתגלגל ומתגאל בדם שיצא ממנו בתוך ה הדרך: כאשר הוגה מן המסלה · כאשר הוסר מן הדרך: ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מ מעכה · ר"ל כי עבר שבע בן בכרי אל אבל ובית מעכה מדי עברו בכל שבטי ישראל ל למשוך לב לכל שבטי ישראל והנה שם ה המקום נקרא אבל ויקראו גם כן בית המעכה: וכל הברים ויקהלו ויבאו אף אחריו · וכל הברים אחשוב שהם אנשי בארות כי בארות היה מבנימין וספר כי כל אנשי המקום ההוא נקהלו עם שבע בן בכרי לעזרו וגם באו אחריו: ויבאו ויצורו עליו · הנה שמו עיר אבל במצור בעבור שבע בן בכרי שהיה מורד במלכות: וישפכו סוללה ותעמד בחיל · הנה החיל הוא החומה הפנימית וזכר כי עם הסוללה הרסו החומה החיצונה והיו משתדלים להשחית גם כן החומה הפנימית: דבר ידברו בראשונה לאמר וגו' · ר"ל הנה ידברו בראשונה הבאים עם שבע בן בכרי למשוך לב העם אליו והוא שישאלו באבל אם יסכימו אליהם בזה ומפני דבריהם אלה האם השלימו אחריהם אנשי אבל שאתה רוצה להשחית כל העיר כאילו היו כלם מורדים במלכות: אנכי שלומי אמוני ישראל · הלא אנכי אבל שכנו בי השלמים לשמור אמונה שבישראל ולזה לא הסכימו בני אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים אמונים ובהיות הענין כן לאי זה סבה תשחית עיר לא קטנה אבל היא אם ר"ל שיש לה בנות והם הכפרים אשר סביבותיה ועוד למה תשחית את נחלת יי' מזולת סבה תמיהך אל זה: ויואב

הוגה ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' כאשר הגה מן המסלה · אשר הוגה יי' ביום חרון אפו · כי אם הוגה ורחם כרוב · קדמא חס' · וחד כיי' הוגה על כל ל' מפיק הא: בחל ה' חס' יתר בליש' וסי' וישפכו סוללה · וגם לאיזבל דבר יי' לאמר וגו' בחל יזרעאל · ישית חומות וחל · וגלות החל הזה · ויאבל חל וחומה יחדיו אמללו:

וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־לְדָוִד אַחֲרֵי יוֹאָב׃ ל
וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם בְּתוֹךְ הַמְסִלָּה וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי־עָמַד כָּל־הָעָם וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה וַיַּשְׁלֵךְ עָלָיו בֶּגֶד כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמָד׃ ל וחס' · ל בסס'
כַּאֲשֶׁר הֹגָה מִן־הַמְסִלָּה עָבַר כָּל־אִישׁ אַחֲרֵי יוֹאָב לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ ג'
וַיַּעֲבֹר בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל־הַבֵּרִים וַיִּקָּלֲהוּ וַיָּבֹאוּ אַף־אַחֲרָיו׃ ל · ויקהלו ק' ל
וַיָּבֹאוּ וַיָּצֻרוּ עָלָיו בְּאָבֵלָה בֵּית הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סֹלְלָה אֶל־הָעִיר וַתַּעֲמֹד בַּחֵל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־יוֹאָב מַשְׁחִיתִם לְהַפִּיל הַחוֹמָה׃ ה' חס' בליש' · ב' כתיב כן וחס' ל
וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן־הָעִיר שִׁמְעוּ שִׁמְעוּ אִמְרוּ־נָא אֶל־יוֹאָב קְרַב עַד־הֵנָּה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ׃ ח'
וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַאַתָּה יוֹאָב וַיֹּאמֶר אָנִי וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי׃ ל ול' הט אזנך ושמע דברי
וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דַּבֵּר יְדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה לֵאמֹר שָׁאוֹל יְשָׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ׃ ב' מל' בט' האיש ל
אָנֹכִי שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָמִית עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע נַחֲלַת יְהוָה׃ ל וחס' · ל ל
וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר חָלִילָה חָלִילָה לִי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־אַשְׁחִית׃ ל
לֹא־כֵן הַדָּבָר כִּי אִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ

וּגְבַרָא קָאִים עִילָוֹהִי מֵעוּלֵימֵי יוֹאָב וַאֲמַר מַן דְּרָעֵי בְּיוֹאָב וּמַן דִּי לְדָוִד יֵיזִיל בָּתַר יוֹאָב׃ וַעֲמָשָׂא מִתְּרַף בִּדְמָא בְּגוֹ כִּבְשָׁא וַחֲזָא גַּבְרָא אֲרֵי קָם כָּל עַמָּא וְאַסְחַר יָת עֲמָשָׂא מִן כִּבְשָׁא לַחֲקְלָא וּרְמָא עֲלוֹהִי לְבוּשָׁא כַּד חֲזָא כָּל דְּאָתֵי עֲלוֹהִי וְקָאִים׃ כַּד אַפְנְיֵהּ מִן כִּבְשָׁא עֲבַר כָּל גַּבְרָא בָּתַר יוֹאָב לְמִרְדַּף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ וַעֲבַר בְּכֹל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְאָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל בֵּירַיָּא ו וְאִתְכְּנִישׁוּ וַאֲתוֹ אַף אִינוּן בַּתְרוֹהִי׃ וַאֲתוֹ וְצָרוּ עֲלוֹהִי בְּאָבֵל בֵּית מַעֲכָה וְצַבְרוּ מַלְיָתָא עַל קַרְתָּא וְאַקִּפָהּ מַשְׁרְיָן וְכָל עַמָּא דְעִם יוֹאָב מִתְעַשְּׁתִין לְחַבָּלָא שׁוּרָא׃ וּקְרַת אִתְּתָא חַכִּימְתָא מִן קַרְתָּא שְׁמָעוּ שְׁמָעוּ אֱמָרוּ כְעַן לְיוֹאָב קְרַב עַד הָכָא וַאֲמַלֵּל עִמָּךְ׃ וּקְרִיב לְוָתַהּ וַאֲמָרַת אִתְּתָא הַאַתְּ יוֹאָב וַאֲמַר אֲנָא וַאֲמָרַת לֵיהּ שְׁמַע פִּתְגָּמֵי אַמְתָךְ וַאֲמַר שָׁמַע אֲנָא׃ וַאֲמָרַת לְמֵימַר אִדְּכַר כְּעַן מַה דִּכְתִיב בְּסֵפַר אוֹרָיְתָא לְמִשְׁאַל בְּקַרְתָּא בְּקַדְמִין לְמֵימַר הֲכִדֵין הֲוָה לָךְ לְמִשְׁאַל בְּאָבֵל אִם מַשְׁלְמִין׃ אֲנַחְנָא שַׁלְמִין בְּהֵימָנוּתָא עִם יִשְׂרָאֵל דְּאַתְּ בָּעֵי לְחַבָּלָא קַרְוָא דְּהִיא כְּרַךְ רַב ו וְאִמָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמָא תְקַלְקֵל אַחְסָנַת עַמָּא דַייָ׃ וַאֲתֵיב יוֹאָב וַאֲמַר חַס חַס לִי אִם אֲקַלְקֵל וְאִם אֲחַבֵּל׃ לָא כֵן פִּתְגָּמָא אֲרֵי גַבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי שְׁמֵיהּ

נַשָּׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד תְּנוּ אֹתוֹ לְבַדּוֹ וְאֵלְכָה מֵעַל הָעִיר וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־יוֹאָב הִנֵּה רֹאשׁוֹ מֻשְׁלָךְ אֵלֶיךָ בְּעַד הַחוֹמָה׃ וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־כָּל־הָעָם בְּחָכְמָתָהּ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וַיַּשְׁלִכוּ אֶל־יוֹאָב וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיָּפֻצוּ מֵעַל־הָעִיר אִישׁ לְאֹהָלָיו וְיוֹאָב שָׁב יְרוּשָׁלִַם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ וְיוֹאָב אֶל (ג' חס')
כָּל־הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵי וְעַל־הַפְּלֵתִי׃ (הכרתי ק') וַאֲדֹרָם עַל־הַמַּס וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר׃ וּשְׁיָא סֹפֵר וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים׃ (ושוא ק') וְגַם עִירָא הַיָּאִרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד׃
כא וַיְהִי רָעָב בִּימֵי
דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה
וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת־פְּנֵי יְהוָה

אֲרִים יְדֵיהּ בְּמַלְכָּא בְּדָוִד הָבוּ יָתֵיהּ בִּלְחוֹדֵיהּ וְאֵיהַךְ מֵעַל קַרְתָּא וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְיוֹאָב הָא רֵישֵׁיהּ מִיתְרְמֵי לָךְ מִן שׁוּרָא׃ וַאֲתַת אִתְּתָא לְוָת כָּל עַמָּא בְּחוּכְמְתַהּ וּפְסַקוּ יָת רֵישׁ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וּרְמוֹ לְיוֹאָב וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְבַּדָּרוּ מֵעַל קַרְתָּא גְּבַר לְקִרְוֹהִי וְיוֹאָב תָּב לִירוּשְׁלֶם לְוָת מַלְכָּא׃ וְיוֹאָב מְמַנָּא עַל כָּל חֵילָא דְיִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע עַל קַשָּׁתַיָּא וְעַל קַלָּעַיָּא׃ וַאֲדוֹרָם מְמַנָּא עַל מַסְקֵי מִסִּין וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל דּוּכְרָנַיָּא׃ וּשְׁיָא סָפְרָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כָּהֲנַיָּא׃ וְאַף עִירָא הַיָּאִירִי דְמִתְּקוֹעַ הֲוָה רַב לְדָוִד׃ וַהֲוָת כַּפְנָא בְּיוֹמֵי דָוִד תְּלַת שְׁנִין שַׁתָּא בָּתַר שַׁתָּא וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין קֳדָם יְיָ׃

בניה ז' וסימ' ויהי כהנבאי· ויואב אל כל הצבא· ואליועני· בניה בן יהוידע מקבצאל דד"ה· איתי בן ריבי מגבעת· עשתי עשר לעשתי עשר· ויחזיאל בן עוזיה· וכל עירא דכוו' ׃

רשי

נשא ידו במלך בדוד. במלך אפי' אינו דוד חייב מיתה או בדוד שהוא תלמיד אפילו אינו מלך חייב מיתה וכל שכן במלך בדוד כך נדרש במדרש קהלת ׃ ותבא האשה אל כל העם בחכמתה. שנינו בתוספתא אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם אם היה יכול להנצל כגון שהוא מבפנים ואתם מבחוץ ואתם במצור והוא יכול להמלט אין דוחין נפש מפני נפש להורגו בשביל הצלתכם אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם הואיל ונהרסו החומות ואין כח להמלט מוטב ימות לבדו ואל תמותו עמו רבי שמעון אומר כך אמרה להם המורד במלכות דוד חייב מיתה ׃ ויואב אל כל הצבא. אף על פי שאמר דוד אל עמשא כי שר צבא אשימך תחתיואב עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו ועל ידי יואב הוזקק לימנות את חביריו ׃ עירא היאירי. תירג' יונתן עירא דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הזה עירא בן עוקש התקועי ויאירי נקרא על שם שנינו במנחות תקועא אלפא לשמן שמשמן זית מצוי לשם שממנו מדליקין הנרות׃ היה כהן לדוד. לו היה נותן כל מתנות כהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ושופט׃

רדק

במלך בדוד. דרשו בו במלך אפילו לא היה בדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך בדוד שהוא תלמיד חכם אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום דוד היה המלך וכל המורד בו חייב מית' ויהרג כמו שנהרג אבשלום ׃ בחכמתה. לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא כשלים עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנ' כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת וכן אמרו תנו את האנשים ונמית' אף שאול מחל על כבודו ואף על פי שאין כבודו מחול הד' כזה שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנא' הן למות הן לשרשי הן לענוש נכסי ולאסורי' ובדברי רבותינו ז"ל סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגי' את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהוד' בשמשון פי' שהיה יכול להמלט שמשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו להם של' מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כלם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמתה אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם ר' שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה כשהא אחריגא רבי שמעון אומ' והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד בדבריהם אתו אמרין ליה ליהויקי' כנוכד נצר בעי לך אמר להם איפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מחיין ית' נפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותי' בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך ׃ ויואב אל כל הצבא. למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח יי' לו מכל המלחמות ותפשו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מת עמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו כתנהג' יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ומנהו על כל הצבא ושמר לו עונו עד אחר מותו׃ על הכרי ועל הפלתי. כן כתיב וקרי הכרתי והם קרובים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן גם כן שתרגם קשתיא וקלעיא ׃ על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז"ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבדי' וכתי' התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין׃ המזכיר. ממנא על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות׃ כהנים. שרי הכהונה כי אף על פי שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו׃ וגם עירא היאירי. ת"י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שכ' עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקינו היה שמו יאיר ועוד יש לפ' כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא׃ היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר"ל גדולו ובעל עצתו כמו שאמר רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר"ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי' שרים וגדולים כמו שפירשנו ורז"ל פירשוהו כהן ממש ומלת וגם מסייע לדבריהם ופי' כהן לדוד פי' שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היוצאים מביתו ודרשו שמוכים ואמרו כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד׃ ויבקש דוד את פני יי'. יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי' רבינו סעדיה גאון ז"ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שנייה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובער כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה השלישית ידע כי עון אחר היה ובקש את פני יי' לדעת מה זה· ויש לשאול הנה הרג שאול את הגבעונים· ונשיבכי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגם עם הכהנים ומה שאמר והגבעונים לא מבני ישר' המה כי מיתר האמורי לפי שהכהני' מחלו על דם אחיה' והם לא רצו למחול ומה שאמרו יותן לנו שבעת אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים אלא השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו וכשיהי' העדה נשבעו להם ומה שאמ' ויחמל המלך על מפיבושת פי' רב סעדיה גאון ויחמל כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמו שאמר הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמוע' שאול ויהונתן לפיכך פי' ויחמול ויחמל כמו וחמלתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי' ויחמל ויחמל ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו מאד לפיכך שמח על בנו שלא נכשל בזה הדבר ובכל ממיתה זו ומה שלא הורידו אות' מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי' כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להורידם אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמים בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומה שאמר חמשת

רלבג

ויואב אל כל הצבא ישראל. ר"ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא׃ ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ר"ל שהיה מופלא שבב"ד והיה ראש לסנהדרי גדולה והוא היה כהן באמרו בניהו בן יהויד' הכהן וזה כבר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו בתורה ובאת אל הכהן והטעם כי לא תאבד תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורי' כי כבר היה יואב שר צבא לכל ישראל׃ ואדורם על המס. הוא היה ממונה לגבות המס מהגוים אשר היו למס ומישראל׃ ויהושפט בן אחילוד המזכיר. הוא היה מזכיר לאדורם את דבר המס ושולח אותו לגבותו׃ ושוא סופר. לכתוב החשבונות האלו׃ וצדוק ואביתר כהנים. הנה ידמה שהעקר היה צדוק הכהן ואף על פי ששניהם היו משמשין בכהונה גדולה׃ וגם עירא היאירי היה כהן לדוד. ידמה ששמהו דוד בממשלה מה לא נזכר' והוא לפימה שאחשוב עירא היתרי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יתר הישרא' לפי מה שאחשוב או יהיה אחד מהכהני' ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו׃

רדק

בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי. אלה השאלות והתשובות כך סידרם רבינו סעדיה גאון ז״ל. ומה שפירשו רבו׳ ז״ל בענין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי עבודה זרה יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו׳ ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שנייה אמ׳ להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתי׳ וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני יי׳ מאי היא שאל באורים ותומים: ויאמר יי׳ אל שאול ואל בית הדמים. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמי׳ שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעוני׳ אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגם אמר דוד שאול כפנו ליה תכריכי יקרי שתא ולאו אורח ארעא למספדיה גבעונים נקריניהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעונים. יותן לנו שבע׳ אנשים מבניו אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישראל רחמנים וביישנים וגומלי חסדים רחמני׳ דכתיב ונתן לך רחמים וגו׳ ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ כל שיש בו שלשה סימני׳ הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג׳ סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבאו בקהל שנא׳ והגבעונים לא מבני ישראל המה ואעפ״י שיהושע גזר עליה׳ שלא לבא בקהל יהושע לא גזר עליה׳ אלא כל זמן שבית המקדש קיים כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר עליהם לעולם כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתאחדים ונקראם נתינים לפי שנתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתוב ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלוים. ויקח שלשה בני רצפה בת איה מאי שנא הכי אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתי׳ ויחמול המלך על מפיבשת שלא העבירו לפני הארון וכי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה המיתו הבנים בעון שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע. עד נתך מים עליהם והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרי׳ מה טיבן של אלו בני מלכים מה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרים אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעי׳ אלף נושא סבל ושמני׳ אלף חוצב בהר וכתיב וימצאם מאה וחמשי׳ אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויים מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלוים מי״ו בניסן עד י״ז במרחשון ועוד אמרו למה בקשו מהנו שבעה אנשים כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהני׳ שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר. ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים שהרגם שאול בכלל הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלה ודמה ועוד שאמר בקנאתו לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי׳ כי אמר מוטב שיהיו מישראל שמשים לפני יי׳ ועוד שפני שרמו את ישראל וגנבו את דעתם ובטעו׳ נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם וגירש מהם הנשארי׳ שלא ישבו בארץ ישרא׳ וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ואעפ״י שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא יי׳ נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי׳ וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם ואעפ״י שבטעו׳ נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול יי׳ כי יאמרו השומעי׳ הנה נשבעו להחיותם ואחר כך הרגום אין שבועת יי׳ חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכל שכן בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנשתקעו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפיכך נענש זרעו בדבר זה ואם תאמר מפני מה נענש זרעו במה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו אלה השבעה מההורגי׳ שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת שחשב לתתה לדוד ואם נאמר כי קודם מלכות שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול להבריחו לגרשה לתתה לדוד זה רחוק אבל זה העונש לא היה מידי אדם כי כשאמ׳ הכתוב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לבד״ל לענוש האב על הבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים וגו׳ והוא כשהבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אעפ״י שהיתה בידי אדם במצות האל היתה והרי היא כמיתה בידי שמים ומה שאמ׳ ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעוני׳ אלא שבע׳ מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבוע׳ אשר היתה בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נראה לו שהיה טוב מהאחרי׳ ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא הנראה בעיני בענין הזה: ויאמר אליהם. אמר להם מה רצונכם שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפר׳ מה היה ענין תלונתם ופי׳ גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיחמולו על דמם ואמ׳ והגבעונים לא מבני ישראל המה וארז״ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנ׳ והגבעונים לא מבני ישראל המה: ויבקש שאול להכותם. פי׳ והכם וכן להרגו בערמה והרגו לסבב את בית יעקב ושכב: בקנאתו. כבר פירשנוהו: אין לי כסף וזהב. לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך המקרא לדבר בלשון רבים פעם בלשון כלל פעם בלשון פרט. ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמ׳ דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אחד אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו: ינתן לנו. כן כתיב וקרי יתן ושניהם ענין אחד אך כי הכתוב ינתן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי׳ הכתוב ינתן אעפ״י שלא תתנו אותם הקב״ה יפרע לנו מהם ופי׳ הקרי יתן שתתנו אותם: והוקענום

רשי

שאול. על עון שאול שנקבר פתאם ובהחבא שגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו ולא נספד לפי כבודו: ואל בית הדמי׳ שהרג נוב עיר הכהנים על אשר המית את הגבעוני׳ כשהרג נוב עיר הכהנים המית מהם ז׳ שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך שנו׳ בתלמוד ירוש׳ בסנהדרי׳ ורבותינו אמרו מתוך שהרג את הכהני׳ שהיו מספיקין להם מזון העלה עליו הכתוב כאילו המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב״ה תובע כבודו ותובע עלבונו שכך כתו׳ אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו כך שנינו ביבמות: ויאמר אליהם. דברי ריצוי שיעברו על מדותיהם וימחלו לשאול ולביתו: והגבעונים לא מבני ישראל המה. כלומר והן הראו בעצמן מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברה׳ אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבאו בקהל אמר שלשה סימנין יש באומה זו רחמנים וביישנים וגומלי חסדים מי שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי לידבק בו: נשבעו להם. בימי יהושע כשנתנום חוטבי עצים ושואבי מים למזבח: בקנאתו לבני ישראל. בהתנו לב לנקות ולטהר את ישר׳ ולעשות גוריה׳ בקש להורגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא את לי וכן בקנאו לי׳ דיהוא׳ זהו פשוטו ולפי מדרשו לא אמר להרוג אלא את הכהנים וקנאה זו האמורה כאן איננה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשך מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב״ה בעמלק ומאז נתקנא בהם: וברכו את נחלת יי׳. התפללו עליהם: אין לנו כסף וזהב עם שאול. כי אם נפשו בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופייס כל אחד ואחד לעצמו ולא נתפייסו לכך כתב אין לי כסף וזהב וגו׳ לשון יחיד זו ראיתי בתלמוד ירושלמי: ואין לנו איש להמית. בכל שאר בני ישר׳ שלא חטאו לנו: ואשר דימה לנו נשמדנו. אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב וגו׳ שחשב להשמידנו: דמה לנו. חשב עלינו להשמידנו: והוקענום

יתן ז׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס: ז׳ מלין כתיבן נו״ן יתיר ולא קרינן וסימ׳ יונתן יונתן לנו שבעה אנשים. תתן כי כה אמר יי׳ אלהים כד הקמח. ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים. בן ויקח

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שָׁאוּל וְאֶל־בֵּית
הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים׃
וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
ל וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי
ט׳ וכל לפרכו׳ אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם
ל בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה
ל׳ שאו ידיכם לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת
לנו ק׳ יְהוָה׃ וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי
כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ
ב׳ מרכא וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר מָה־אַתֶּם אֹמְרִים אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃
וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר
ל׳ ל׳ ל כִּלָּנוּ וַאֲשֶׁר דִּמָּה־לָנוּ נִשְׁמַדְנוּ
ט׳ חס׳ בליש׳ מֵהִתְיַצֵּב בְּכָל־גְּבֻל יִשְׂרָאֵל׃
יתן ז׳ ק׳ יֻנַּתַּן־לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו

ואמר יי׳ על שאול ועל בית חייבי
קטול על דקטל ית גבעונאי׃
וקרא מלכא לגבעונאי ואמר להון
וגבעונאי לא מבני ישראל אינון
אלהן משאר אמוראי ובני ישראל
קיימו להון ובעא שאול
לקטלותהו׳ בדקנאיה לבני ישר׳ ויהוד׳
׃ ואמר דוד לגבעונאי מה אעביד
לכון ובמה אתכפר ובריכו ית
אחסנת עמא דיי׳׃ ואמרו ליה
גבעונאי לית אנחנא צריכין למיסב
כסף ודהב מן שאול ומן ביתיה ו
ואף לא אנש למקטל בישראל
ואמ׳ מה אתון אמרין אעביד לכון׃
ואמרו למלכא גברא דשיצינא
ודחשיב לנא אישתיצינא מלמיתב
בכל תחום ארעא דישראל׃
יתיהבון לנא שבעא גברין מבנוהי

לו רחבעם אשה. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה. מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא. מנהסערה ויען יי׳ את איוב׃

רלבג

על אשר המית את הגבעונים. ידמה שכבר המית מהם בקנאתו לבני ישר׳ ויהודה כמו שזכר אחר זה ובקש להכותם כלם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לברוח ואחשוב שעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישראל להשבע להם כמו שנזכר בספר יהושע: והוקענום

רשי

והוקענום. תלייה: ליי'. לשמו של מקום להודיע משפטו: בחיר יי'. בת קול יצאה ואמרה בחיר יי': ויחמל המלך. בקש רחמים שלא יקלטנו ארון שהעבירם לפני ארון כל שהארון קולטו למיתה: בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל. וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפי' נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאילו ילדו ונקר' על שמו: מתחלת קציר. בימי ניסן: עד נתך מים. בימות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו אלא אמרו מוטב תיעקר אות מן התור' ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו: ויקח את עצמו' שאול. שנא' לו עליהם ש' שאול שלא נספד כהלכה: ויאספו את עצמות שאול המוקעין כאן: כל אשר צוה המלך. להספיד עליהם בכל ערי ישראל: ומשקל

רדק

והוקענום. ונתלה אותם כתרגו' וניצלוביניון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהם עוד: ליי'. להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם: בחיר יי'. שהאל בחרו למלך. ובדרש הם לא אמרו בחיר יי' אלא בת קול יצתה ואמרה בחיר יי' כלומר שנתכפרו לו עונותיו:

ויחמול המלך. כבר פירשנוהו: את ארמוני. בר"ים: בני מיכל. בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אות' ונקראו על שמה כענין שנ' יולד בן לנעמי וכן הוא תרגו' בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא או' אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאילו הם תולדותיו: לפני יי'. כי הארון היה שם ואורים ותומים כשנתקבצו דוד וישראל לשאול את יי' על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים ונגמר המעשה: ויפלו שבעתי'. ביו"ד כתיב רוצה לומ' שתי פעמים שבע' כמו שבעתים יוקם קין ואמ' שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר הומר על מפיבשת בן יהונתן שאחר' מהם והקרי הוא שבעתם ר"ל הם השבעה כמו ויבאו שלשתם הם השלשה ומה שאומ' שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא המיתה: והם. כתיב וקרי והמה ושניה' א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נסחאו נמצאו אחר הגלות והלכו בקריאה אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורי' וקרי בתחלת כתיב תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד: בראשונים. בימים הראשונים של קציר שעורי' כמו שפירש בתחלת קציר שעורים: ותטהו לה אל הצור. על הצור היו תלוים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה. ובדרש מהו ותטהו לה אל הצור שאמר' הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה' את הדין: ויגד לדוד. כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו ובוה לקברם. ובדרש ראה כי אשת חיל היא ולקח' לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותי' ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמי' ומה שאמ' עד נתך מים עליהם ירדו גשמים מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר הא' לארץ וירדו גשמים הרבה

ג' כתבן תים יתירים יו"ד וסימ' ויפלו שבעתים יחד. מזבחותים. כי התעיתים בנפשתם: בתחלת ו' בקריא' וסימ' והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלות הלקש. באו בית לחם

והוקענום ליהוה בגבעת שאול בחיר יהוה ויאמר המלך אני אתן:
ויחמל המלך על מפיבשת בן יהונתן בן שאול על שבעת יהוה אשר בינתם בין דוד ובין יהונתן בן שאול:
ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמני ואת מפבשת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחלתי:
ויתנם ביד הגבענים ויקיעם בהר לפני יהוה ויפלו שבעתים יחד והם המתו בימי קציר בראשנים תחלת קציר שערים:
ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם ואת חית השדה לילה:
ויגד לדוד את אשר עשתה רצפה בת איה פלגש שאול:
וילך דוד ויקח את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יבש גלעד אשר גנבו אתם מרחב בית שן אשר תלום שם הפלשתים ביום הכות פלשתים את שאול בגלבע:
ויעל משם את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו ויאספו את עצמות המוקעים:
ויקברו את עצמות שאול ויהונתן בנו בארץ בנימן בצלע בקבר קיש אביו ויעשו כל אשר צוה המלך ויעתר אלהים לארץ אחרי כן:
ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו וילחמו את פלשתים ויעף דוד:

ונצלובינון קדם יי בגבעתא דשאול בחירא דיי ואמר מלכא אנא אתן: וחס מלכא על מפיבשת בר יהונתן בר שאול על שבועתא דיי דביניהון בין דוד ובין יהונתן בר שאול: ונסיב מלכא ית תרין בני רצפה בת איה דילידת לשאול ית ארמני וית מפיבשת וית חמשת בני מרב דרביאת מיכל בת שאול דילידת לעדריאל בר ברזילי דממחולות: ומסרינון בידא דגבעונאי וצלובינון בטור קדם יי ונפלו שבעתהון כחדא ואינון אתקטלו ביומי חצדא בקדמאין בשריות חצד סעורין: ונסיבת רצפה בת איה ית סקא ופרסתיה לה על טנרא משריות חצדא עד דנחתת מטרא עליהון מן שמיא ולא שבקת עופא דשמיא למנח עליהון ביממא וית חיות ברא בליליא: ואתחוא לדוד ית דעבדית רצפה בת איה לחינתא דשאול: ואזל דוד ונסיב ית גרמי שאול וית גרמי יהונתן בריה מלות יתבי יבש גלעד דגנבו יתהון משורא דבית שן דצלבונון תמן פלשתאי ביומא דקטלו פלשתאי ית שאול בגלבוע: ואסיק מתמן ית גרמי שאול וית גרמי יהונתן בריה וכנשו ית גרמי צליביא: וקברו ית גרמי שאול ויהונתן בריה בארע שיבט בנימן בצלע בקבורא דקיש אבוהי ועבדו כל דפקיד מלכא וקביל יי צלותא דדיירי ארעא בתר כן:
והות עוד קרבא לפלשתאי עם ישראל ונחת דוד ועבדוהי עמיה ואגיחו קרבא עם פלשתאי ואשתלהי דוד:

בתחלת קציר שערים. בתחלת החנוניך יצא. ובמלכות אחשורש בתחלת: ב' מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסימ' שם הפלשתים. ושורי אשכללו. וחלופיהן ג' מלין קדמ' נסיב מן תנינא וסי' נבכר לעיל סימ' ה': ויעתר ה' בקריא' וסימ' ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו תנינא דפסו'. ויקברו את עצמות שאול. ויבן שם דוד מזבח ליי'. ויתפלל אליו דמנשה. ונצובה ונבקשה מאלהינו על זאת:

רלבג

והוקענום. הו' מענין תלייה כי בה יתקע הנפש מהכתלה בזולת מכה וחבורה: ואת חמשת בני מיכל בת שאול אש' ילדה לעדריא'. ידוע כי עדריאל היה בעל מרב אחות מיכל כמו שקדם ולזה הוא מבואר כי לא היו אלו בני מיכל ועוד שהרי אמר במה שקד' ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ולזה הוא מבואר שהרצון בזה שגדלה אותם: ויעתר אלהים אל ארץ אחרי כן. ר"ל אחר שלקחו נקמת הגבעונים מבני שאול וקברו עצמות שאול ויהונתן ועצמות המוקעים בקבר קיש אבי שאול כמו שצוה המלך. והנה זכר תחלה כי הגבעונים לא מבני ישראל המה לפי מה שבקשו מזה היה בו מן האכזריו' ומיעוט החמלה כאילו יאמר שזאת התכונה היתה לאלו כי לא מבני ישראל המה: ויעף דוד. ר"ל שהיה יעף ויגע ולזה נתרחק קצת מעבדיו ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמ' להכותו לולי שסבב הש"י שהרגים בזה אבישי בן צרויה והלך אל דוד להצילו: ומשקל בבלע. מלרע והוא שם מקום כמו שאמר ויעתר אלהים לארץ אחרי כן: הנזכר בספר יהושע וצלע האלף: ויעשו כל אשר צוה המלך. להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברי' בהתחזק המעש'. ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים שם בערי ישראל: ויעף דוד. בפתח פ"א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שענייננס מובדל: וישבי

ויסבי בנוב. כך היה סמו וכתוב בוי"ו וקרי ביו"ד. ובדרש יסבי בנוב איש סבא על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנ' ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמרו כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מטרפ' בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ובגרה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב: הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים ונכתב בה"א ובאל"ף כן כתבו אדוני אבי ז"ל וכ"תי גברא וכבר כתבנו דעת הררש למעלה שהוא שם האם: קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר ש המשקל על קינו אלא על להבת החנית וקראו קנו בכלל הלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלי' ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאת סילעין דנחשא: והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמוהו ותאכלנו בריאה ר"ל שה בריאה וכן דרך המקר' בהרב' מקומות והחסרון יתבונן לפי הענין: ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי: בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבים וכן כת' הכה ספ ושם ספי וקרובים הם: אלחנן בן יערי אורגי' בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתוב אלחנן בן יעור אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יאיר ויאיר ויערי אחד ופירו' את גלית את אח' הכה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בגוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מה שאמר בדברי הימים בית הלחמי כמו מלחמי כלומר מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסי' לבית לחם וכן יאמ' שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למבר ר"ל מן המתיחסים לגד או פירוש עם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וזהו שאמר שם את הלחמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית וקרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מצאנוה בשדה יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקפל עליו האורג הבגד באורגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד דגרדאי וכן בדברי רז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה בתי בתי נירין בגירים ובקירוס: איש מדון. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא ובדברי הימים איש מדה וכ"תי גבר דמשחן ואם כן הנה אמר במדון הוא מקום הרגם במדה: שש ושש עשרים וארבע. אילו אמר שש ושש ולא אמ' עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארב' ואילו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר ה' באחת ושבע באחת לכך כאמר שש ושש: להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב נפלה הא הידיעה להקל וכמוהו להעם הזה להגדוד הבא אליו: וידבר

ומשקל קינו. הוא כמו תיק שבראש בית יד הרומח שקורין אריסטוייל בלע"ז ועשוי ככובע ויש דוגמתו בזבחים רימוני המעיל למה הם דומים כמין קולקות שבראשי התינוקות קולסות היימ"לם בלע"ז: והוא חגור חגורה חדשה. ושמעתי שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המתחנכים לעשות כחוך וגבורה ביום חינוכם לקנות שם לכך ויאמר להכו' את דוד ויעזור לו שעזרו בתפלה כדאית' בחלק: ותהי עוד מלחמה. כבר קדמה זו לכולן ולא מנאה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה בני ערפה: אלחנן. דוד: בן יערי אורגי'. שהיו משפחתו אורגי פרכות למקדש הקרוי יער: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאי הקרוי א היכשובל"א בלע"ז תבא הריגה ותעמד כנגד הריגה: איש מדון. כתרגומו גבר דמשחן שאין עיקר התיבה אלא מ"ס ודל"ת כמו משאת מ"ין ואל"ף ומהמון ה"א ומ"ס ובדברי הימי' כתי' איש מדה כלומר גבוה מאד שאומרין כמה מדתו: שש ושש וגו'. פירשו רבותי' בבכורות שהוצרך לומר עשרים וארבע שלא תאמר א אצבעות שבי ידיו אינן אלא שש ואצבעו' רגליו אינן אלא שש לכך נאמ' עשרים וארב' ואם כתב עשרים וארב' ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומהו מספר שכולן היו כספרות ב בסדר האצבעות ננב היד: ביום

ואצבעות ידיו ואצבעות לב"פסוקים כסורתא מבא ומסורתא מבא נסבין וי"ו ומלה ביניהון וסימ' במסרה רבתא בערך וי"ו ז' בלין כהבן' בסוף תיבות וקרינן ה' וסים' העמני וכפר העמני: כי ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה' שמעי ויחרף את ישראל. השלשי ואבישי אחי יואב. ומשי וקרבתי אליכם למשפט. ובמראי שמח בחור בילדותך. ואי נביאכם אשר נבאו פלוגתא:

וְיִשְׁבּוֹ בְּנֹב אֲשֶׁר בִּילִדֵי הָרָפָה וּמִשְׁקַל קֵינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת־דָּוִד׃ (וישבי ק' ל' ומל) וַיַּעֲזָר־לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִתֵהוּ אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי־דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא־תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל׃ (ד' ל')

וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת־סַף אֲשֶׁר בִּילִדֵי הָרָפָה׃ (ג' ב' חס' כליש ונס ילדי ג')

וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־יַעְרֵי אֹרְגִים בֵּית הַלַּחְמִי אֵת גָּלְיַת הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים׃ (ל' ל')

וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי אִישׁ מָדוֹן וְאֶצְבְּעֹת יָדָיו וְאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם־הוּא יֻלַּד לְהָרָפָה׃ (ל' מדין ק') וַיְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן בֶּן־שִׁמְעִי אֲחִי דָוִד׃ (שמעה ק') אֶת־אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו׃ (ד' ב' כתי' א' וב' כתי' אלף)

וישבי בנוב דיבבני גברא ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סלעין דנחשא והוא אסיר איספניקי חדתא ואמר למיקטל ית דוד: וסעיד ליה אבישי בר צרויה ומחא ית פלשתאה וקטליה בכן קיימו גברי דוד ליה למימר לא תפוק עוד עמנא לקרבא ולא תיטפי ית מלכותא דישראל:

והוה בתר כן והות עוד קרב בגוב עם פלשתאי בכין קטל סבכי דמן חושת ית סף דבבני גיברא: והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכית בית מקדשא דמבית לחם ית גלית גיתאה ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין: והות עוד קרבא בגת והוה גבר דמשחן ואצבעת ידוהי ואצבעת ריגלוהי שית ושית עסרין וארבע במנין ואף הוא אתיליד לגיברא: וחסיד ית ישראל וקטליה יהונתן בר שמעא אחוהי דדוד: ית ארבעת אילין איתילידו לגיברא בגת ואתמסרו בידא דדוד ובידא דעבדוהי:

רלבג

ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת. אחשוב שקרא קנו להבת החנית וקראו קן מצד הנקבות שבו אשר בו יכנס עץ החנית כי הו' כמו קן או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי הו' כמו קן או יהיה קנו העץ ויהיה חסר הנושא והרצון בו להבת חניתו: ולא תכבה את נר ישראל. אמרו זה כאילו יאמרו שכל ישראל מושגחים בעבור דוד וכאילו יכבה נרם אם ימות במלחמה: ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא העץ שמקפלין סביב את הארוג והוא גם מאד וזה ממה שיורה על גבורת הפלשתי הזה: איש מדון. ר"ל איש בעל ריב ומלחמה: והוא חרף את ישראל. לפי מה שאחשוב במה שאמר שלא ימצא בישראל איש שלא יכנחהו כמו שאמר גלית אל שאול. זהו מה שנראה לנו שיצטרך אל באור במה שהגבלנו באורו פה באלו הספורים: ואולם התועלות המגיעים מהם הם אלו.

הראשון הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיעשהו מה שיעשהו אח' יישוב רב ועצה ראויה ולא ישמו' על עצתו הנראית לו מתחלת העניין ולזה תמצא שאף על פי שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישוב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי יי' עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחת דוד שנצח אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על ישראל אוהבים מאד את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עם כל זה לא רצה דוד ללכת שם אם לא בשישאל תחלה את פי יי' ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו הש"י על ידי אורי' ותומים שיעלה שם שאל עוד באי זה מהם יעלה ובאתהו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר הש"י: השני הוא להודיע כי שם שאר מקומות יותר נאותים אל שיגיע להם תכלית מה מקצת מקומות אחרי' ואף על פי שהש"י שליט להגיע אשר יחפוץ הנה יבקש כזה ברוב הענינ' הסבות הנאותו' מצד ההשגחה הכוללת כשהיה אפשר זה ולא יחדש הפם ית' המופתים אלא כשהביא לזה הכרח כמו שזכרנו פעמים רבות ולזה בחר השם ית' שיבא דוד לחברון להגלות הענין אצלו שמשם תצמח לו המלוכה בקלות יותר ולזה תמצא שתכף שבא דוד שם התעוררו אנשי יהודה מעצמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה אפשר שלב בני חברון היה יותר מלב זולתם מבני יהודה וכאילו שבבו הם מפני בא דוד לחברון למשוך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם:

השלישי

השלישי והוא במדות הוא שראוי לאדם לגמול טוב לאשר גמלהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם בה ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג״כ העזר הראוי :

הרביעי והוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עברה ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להשגיח במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו :

החמישי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי למלך שישים אצלו ועם חברתו האנשים אשר התהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מעניינו כהיות ביניהם מהחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות הלא תראה כי אע״פ שהיה דוד לשר לאלו האנשים שהיו עמו הנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שאמרו לסקלו על דברת שריפת צקלג ולזאת הסבה תמצא שלא הסכי׳ דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכי׳ לחברון כאמרו וישבו בעיר חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהי׳ בחברה ההיא שכבר הקל בדוד בדבר שביו על אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים :

הששי הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוין להגיע תכלית מה יראה לו מונע מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לחשבם כי בלבו עליהם על מה שהראו אהבה חזקה למי שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הראה להם שעל מה שעשו מהחסד את אדוניהם שיבחם ולזה בירך אותם וביאר להם שהוא מוכן להטיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שתחזקנה ידיהם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם מצד זה גמול טוב :

השביעי הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו במלכותו תמיד כמו שאמר׳ התור׳ למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה תמצא שמלך איש בשת אף על פי שהיה מפורסם לכל ישראל כי השם בחר לדוד למלוך על עמו ישר׳ כמו שנזכר זה שאול ויהונתן ואמר אותו אבנר ג״כ וזכר כל ישר׳ אותו כמו שנזכר זה במה שאמרו לדוד בעת שהמליכו אותו כל ישראל עליהם :

השמיני הוא במדו׳ והוא להודיע שאין ראוי לאדם לרחוק את השעה ולמהר את הקץ בדברים העתידי׳ לו אך ראוי שימתין בואם בשבו׳ הנאותות פן ימהר יותר מן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להביא אליו המלוכה ולזה תמצא שספר שתי שנים מלך איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלחמה ההיא אבנר וגם אחרי זה לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכ׳ אבל לקח נקמתו מההורג אותו :

התשיעי הוא להודיע יושר לב דוד ושמרו הברית שכרת עמו שאול לבלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ואף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל עוז כמו שקדם הנה שמר דוד את הברית שהיה ביניהם ולא הכר כלל לאיש בשת להשתדל בהרמתו אבל הספיק לו מה שזכה מהמלכות :

העשירי והוא במדות להודיע שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשי׳ מעם יי׳ אפי׳ בדרך המלחמה הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב וקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשהאל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואף על פי שיחשב שלא היה לו בהריגת עשהאל חטא כי הוא היה רודפו הנה עם כל זה לא נכל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגת הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה כשלא השתדל להציל עצמו מעשהאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף כשהיה יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו בו ההצלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום שימות בו ולזה כיון להכותו אל החומש :

האחד עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי להשמר מהריב והמדון ואף ע״פ שהיה חלום בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק הלא תראה כי אבנר לא חשב שיבא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד את האחד מהנערים ההם ונתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולא שתקע יואב בשופר למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה גם כן מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו שנזכר בזה הספור :

השנים עשר הוא במדו׳ והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנו׳ מפני קלות תנועתו הלא תראה שעשהאל לקלו׳ תנועתו לא פחד ממות שאמ׳ אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג על יד אבנר ולא הועיל לו קלו׳ רגליו

השלשה עשר והוא במדות והוא שראוי לאדם שלא יחזיק במלחמ׳ עם עם יי׳ ואף על פי שיש שם סבה חזקה תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אע״פ שהשיגהו הפעלות גדול על אבנר ממיתת עשהאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו נדרש יואב לשאלתו ולא מנעו מזה חוס לבבו מדם אחיו :

הארבעה עשר והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אד׳ שלא יקל מליראה ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאע״פ שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג״כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שובם לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפש׳ שיתקבצו משבנגדם חיל עליהם ויהרגם :

החמשה עשר הוא להודיע כי אם יי׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ולזה תמצ׳ שספר מהצלחת דוד ורוע הצלחת איש בשת עד שכבר נפקדו מעבדי איש בשת שלש מאות וששים איש ומאנשי דוד לא מתו כי אם עשרים וכאשר נגרע מזה שנים עשר איש מהמשחקים שמתו מכל אחד מהחלקים תמצא שכבר הרגו מאנשי איש בשת שלש מאות וארבעים ושמנה ולא מתו מעבדי דוד כי אם שמנה וספר גם כן לזאת הסבה שבית דוד היה הולך וחזק ובית שאול הולכי׳ ודלים ולזאת הסבה גם כן תמצא שסבב הש״י שנתחדש ריב בין איש בשת ובין אבנר למען הסיר הממלכה מעל איש בשת ולהביאה אל דוד כי זה היה סבה אל שמשך אבנר כל ישרא׳ אל דוד עד שלא השתדלו אחרי מות איש בשת להמליך איש על ישראל מבית שאול אך באו תכף אל דוד להמליכו :

הששה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה בבקשת טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיגו אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר יראה שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע״פ ששלח אבנר לדוד שאם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישר׳ הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה הענין כן מאבנר על דרך התחבולה יתכן שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד ל׳ דוד כמו שגלתה לו הסוד במה שרמה שאול להרוג את דוד ואמרה לו אם אינך ממלט את נפשך מחר את׳ מומת והסבה השנית היא כי בזה מהכבוד לדוד ר״ל אם תובא׳ לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקי׳ במלוכה אמנם אם לא ימשול בהבאתה אצלו כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד :

השבעה עשר הוא להודיע כי ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר שכבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להסיב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע המלוכה מדוד הוא בעצמו שם הש״י כלי להסב המלוכה אליו ולהסירה ממשפחתו :

השמנה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי לאד׳ שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תרא׳ כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא ירא מלבא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניה׳ קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה גם כן למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקו׳ שונאיו אע״פ שיבואוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשים אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכי׳ בשם דוד להשיבו לחברו׳ ודוד לא ידע אך שבב זה יואב להמי׳ את אבנ׳ שם :

התשעה עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשב שמאתו נהיה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ״ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה הנפלאה ר״ל שלא יכרת מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ואם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינ׳ הזאת אשר הראה בה גנו׳ הורגיו ולזה נשבע ג״כ שלא יטעם לחם או כל מאומ׳ לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישרא׳ להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שבהאמין ישר׳ כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשי׳ להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרים והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה על משכבו :

העשרים הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך הרמז כי ירושלם לא נתחלקה לשבטים ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב בחברון שהיא משבט יהודה אמנם אחר שהמלך על ישראל נעתק לירושלם וזה ממה שיורה שירושלם היתה לכלל ישרא׳ וכבר התירו רבותינו הספק במה שנראה מספר יהושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין :

העשרים ואחד הוא להודיע שראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שישתמש בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא הש״י ממלכתו בעבור עמו ישר׳ והוא עתה באופן מההשגחה האלהית נוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופילגשים לחשבו שהבנים שיולידו עתה יהיו יותר ראויים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר היו חושבים מהם למלוך נהרגו ומאלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים :

העשרים ושנים הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל מלחמותיו להיות הש״י עמו מפני עשותו הישר בעיני יי׳ כמו שנתפרס׳ בכל אלו הספורים רק בדבר אוריה החתי ולזה ג״כ אמר וילך דוד הולך וגדל ויי׳ צבאות עמו ולזה תמצ׳ שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הגיעו לידם להעיר כי דוד היה מיישיר אנשיו בכל עת להתנהג בדרכי התורה :

העשרים ושלשה הוא להודיע שאף על פי שהש״י שליט בכל אשר יחפוץ הנה יבקש במה שיעשהו הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא כשיביא לזה הכרח ולזה תמצא שכאשר שאל דוד ביי׳ היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק רפאים באהו דבר הש״י שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך שלא יראו אותו פלשתים וכשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות אליה׳ כי אז לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר בראשי הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנכה את פלשתים ואפשר גם כן שתחובר בזה הענין סבה אחרת והיא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי הש״י כמצאהו גם כן שימתין לפעמים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר וגם רשע ליום רעה :

הכ״ד

העשרים וארבעה והוא במצו׳ הו׳ מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמר תורה בענין ארון יי׳ בכתף ישאו הוא הרחקה שלא ישאוהו בזולת זה האופן ולזה תמצא שפרץ יי׳ פרץ בעזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב בתורה כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד אחר זה שישאו הלויים ארון יי׳ באופן הנזכר בתורה:

העשרים וחמשה הוא לפרסם ענין קדושת ארון יי׳ הנפלאה עד שתכף שיפילו דבר מקדושתו יגיע הש״י על דרך מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש שהיתה בהם מגפה גדולה כי ראו ארון יי׳ ובזה המקום בענין פרץ עזא כי זה כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדושת התורה ושהיא נאצלת מן הש״י:

העשרים וששה הוא להודיע שמה שהוא לעבוד׳ הש״י ולכבודו ראוי שיעש׳ בשמחה ובטוב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמחה בזה הענין כשהביאו הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו ית׳ אינה דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מוספת האנשי׳ אליה בהפך הענין בנימוסי שאר האומו׳ כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכרח והאונס כי את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם:

העשרים ושבעה הוא להודיע שראוי לכל אדם שיחסד עצמו במנהגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקו׳ קדוש כי זה ממה שייסירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון יי׳ להביאו אליו לחסדו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדוש׳ הראויה ויקרה לו מזה עונש כפלא עד שנתבאר לו שברך יי׳ את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון יי׳ ולשערו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו הסכי׳ להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמ׳ מה נורא המקו׳ הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שבמקומות הקדושי׳ ראוי שיתנהג האד׳ בקדוש׳ יתירה:

העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי ויכהג בה בקדושה תבואהו ברכת השם ית׳ בכל אשר לו כי זה ממה שייסיר לעמוד על דבריה הקדוש׳ ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקות ההשגחה האלהית לאדם כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך יי׳ את בית עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לנהוג בו מנהג קדושה יתרה ליראתו מפרץ עזא ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו:

העשרים ותשעה הוא במצותו והוא להודיע שבשעת היתר הבמות הותרה העבודה בזר ולזה ספר בזה המקום על דבר העלאת ארון יי׳ מבית עובד אדום כי דוד העלה עולות לפני יי׳ וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם יי׳ צבאות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה:

השלשים הוא להודיע שאין השמחה הראויה בעבודת השם ית׳ שיזבח האדם שלמים למלא בטנו אבל ראוי לשמח בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה במה שצותנו לשמח בחגנו ששמח בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמ׳ כמו שבארנו שם ולזא׳ הסבה תמצ׳ בזה המקו׳ ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני יי׳ כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והיא חתכה גדולה מבשר השלמים והשלים להם המצטרך לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיה ענינם מסודר לעבודת השם ית׳ לא לבקשת התענוג הגופיי:

השלשים ואחד הוא להודיע שהיות גדול שבאנשי׳ ראוי שיהיה שפל בעיניו מאד לפני מעלת הש״י ר״ל במה שהיה מפזז ומכרכ׳ להראו׳ שמש שמחתו לעבוד׳ הש״י ולא הרא׳ לו בזה הענין גדולה על שאר האנשי׳ אבל השפיל עצמו כהם אויות כי כן ראוי ולפי שגנת מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה וחשב׳ שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני הש״י מנע הש״י ממנה פרי הבטן:

השלשים ושנים הוא להודיע שאין ראוי במה שאפש׳ שתגיע לאד׳ ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבאהו דבר יי׳ על הדבר שנשא׳ ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה יי׳ לכם ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד כששא׳ ממנו דוד אם יבנה בית יי׳ ישים בו ארון יי׳ והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי יי׳ עמך הנה השיגתהו בזה החרטה והוא שכבר אמר לו הש״י בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד:

השלשים ושלשה הוא להודיע כי במשכן שילה לא נבנה בית לארון יי׳ ואעפ״י שהיה שם בנין כתלים הנה לא היה מקורה מלמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן:

השלשים וארבעה הוא להודיע שהדברים הנעשי׳ לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתיישר יותר ההגדלה וההאדרה לש״י ובהיות הענין כן והוא מבואר בדוד כי הוא לקחו מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים השם יתעלה שיהיה נבנה בית המקדש על ידו כי יהוא בא להעיד על גדולת הש״י אשר אינה דבר כתחדש בו אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה בן מלך מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה גם כן נוכל לומר שהיה אחר שרצון הש״י באים נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא צוה הש״י לא׳ מן השופטי׳ והמלכי׳ אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה אים בעת אעפ״ שהיה בן מלך לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר מספר השני׳ שהיו בין יציאת מצרי׳ ובנין בית המקדש וכבר שארכנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה הש״י שתשאר לו המלוכה ולזה גם כן בחר הש״י שיהיה זה הבנין נעשה על יד שלמה כי לו ולזרעו נתנה המלכה מי שהתמיד העולם להיות כמנהג ר״ל כי כשתהיה מלוכה בישר׳ תהיה לו וראוי שיהיה זה כעשה על ידו להעיד כי גדולת הש״י אין לה קץ וסוף ועוד כי כללא בזה סבה אחר׳ והיא מפני כי אין מדרך הש״י לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשה אותם יעשם מצד מה שהם טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על יד דוד כי דמים רבים שפך כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת אחר והוא כי כשנגרם החטא חורבן בית המקדש אולי אם היה נבנה על יד דוד היו מתייחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרעות שקרו לו בימיו ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן הם כך ר״ל שראוי שיקרום מקרים לקוסי׳ ויהיה זה סבה אל שלא יכורו מחטאיהם בסבת העונש שיביא הש״י עליהם ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה סרה זאת הטענה כי היה איש מנוחה מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביב:

השלשים וחמשה הוא להודיע שמלכו׳ בית דוד לא תכלה ותפסק הפסק עולמי אבל תשאר נצחית ואעפ״י שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירו אותו מעם שאול ר״ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי להנתן לאחר כמו שהיה הענין בשאול ולזה גם כן אמר ונכונתי את כסא ממלכתו עד עולם ר״ל כל הימים שהעולם נמצא ואם תספק עלינו ממה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא היה זמנו כי אם ימי חיי שמואל אמרנו לך כי הענין שם יחייב שיהיה טוב העולם לזמן שמואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שבהכרח אל העולם לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד לאמר יי׳ צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי תמידות זה כתמידות זה ואולם תמיד׳ ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה מורה על נצחיות מלכות בית דוד:

השלשים וששה הוא בדעות והוא לבאר שהייעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא כי כששמע דוד זה הייעוד הנפלא שייעד אותו הש״י על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו הייעוד ההוא כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש שורה עליו כאמרו רוח יי׳ דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר זכרו דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לכלותו כי זה מחוייב מצד ברית הש״י עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה ואפשר עוד שמה שאמ׳ בכאן ושמתי מקו׳ לעמי ישר׳ ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכו׳ משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים מדברי הימים והנה הודיע לו הש״י בזה המאמר תכלית והצלחה שתהיה למה שיצמח מדוד ואחר זה באר מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך יי׳ כי בית יעשה לך יי׳:

השלשים ושבעה טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם לכספו על הממון אבל לעלות התורה האמתית ולהכניע החולקים עליה ולזה תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניע אותם לא נטה לקחת השלל לעצמו אבל לקח אותו ליי׳ לבאר שלא מפני תשוקתו אל השלל היה נלחם עמהם אבל מפני הפסד דעותיהם ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי יי׳ נלחם בישראל ולזה היה מקדיש דוד ליי׳ הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא הסבה בכל זה:

השלשים ושמנה לפרס׳ שנכב׳ נתקיי׳ הייעוד שנזכ׳ בתור׳ באמרו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישר׳ ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וחבל אחד להחיות:

השלשים ותשעה הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עוש׳ משפט וצדק׳ לכל עמו ולא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הגון וראוי ולזאת הסבה זכר גם כן שכבר חקר דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד יי׳ בעבור יהונתן ולזה ג״כ ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אביו:

המ׳ הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה חוטא אמנו׳ עם אחותו ולא מרד אבשלו׳ בו ולא קרה לאדניהו מה שקרה וזה מבוא׳ מאד:

המ״א הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם ית׳ שעם עשות דוד חסד לחנון בן נחש כלי להשחית בני עמון ועזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד וביישם ובזם בתכלית מה שאפשר והם בעצמ׳ היו סבה להדיח על עצמם הרעה לחשבם כי נבאשו בדוד:

המ״ב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגי׳ בעת היות חבריו בצער הלא תרא׳ כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר״ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים עד שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכס׳ קלון דוד:

המ״ג הוא להודיע קיום יעודי הש״י אשר ייעד לדוד על חטא אשת אוריה החתי ואיך עמקו מחשבותיו לסבב שתצמח מביתו הרע׳ ויצא משם מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה שלם תחת כבשה ארבעתים בשני הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשים והוא המית אוריה ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלום ואדניה והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין מרד אבשלום צמח מענין ענות אמנון את תמר אחותו וענין החזקת אדניה במלוכה היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבו׳ שנולד אחרי אבשלום הנה יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן מות האיש הזה אך הבטחו

כתב הנביא כי השם העביר חטאתו בזה העונש האחד שזכר ולזה לא ימות והנה הוא שכבר נמחה כל הרע הזה מביתו לפי שיודע שנתן העצה לאמנון היה אחיו ואמנון היה בנו ותמר בתו ואבשלו' היה בנו וכן היתה מיתת אדניהו על יד שלמ' שהיה מביתו:

המד הוא להודיע שאע"פ שגזר הש"י להביא רע מה שאין ראוי לאדם מלהמנע להתפלל לו להעביר הרעה ההיא כי חנון י"י ונחם על הרע' ולזה תמצ' שאע"פ שיעד הש"י לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד ההוא הנה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצ' לרוב ההכנע לפני השם ית' אולי יחננו י"י וחי הילד ומזה המקום למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו' הנה הרצון בו עם התפלה והתענ' כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה:

המה הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע הא-להי אם לא היה המתפלל נביא והיה שואל זה על דרך המופ' ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו וגו' וכבר בארנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר:

המו הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון לזה נקרא שמו מאת י"י ידידיה להורות על שהש"י אהבו:

המז הוא להודיע שמה שיכבשו יחידים מישר' לא תנהג בו קדוש' ארץ ישר' ולזה דקדק יואב בעת שלכד את עיר רבה ונקר' שמו עלי' ולזה שלח אל דוד שיבא שם עם יתר ישר' כדי שיהיה שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוש מיוחס לכלם:

המח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמר מעצת היועצים הרעים ומהפעלות המגונות הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני ששמע לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו:

המט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעלה בגיותה איננו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון כאמרו ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך:

הנ' והוא במדות והוא מה שלמדנו שעני' השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על הרציחה ההיא כי גדול עונו משיכופר על ידי גלות:

הנא הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תרא' כי דוד בעבור שלא התישב על מה ששא' ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמית אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשם ית' להקים על דוד את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה מסלול ודרך אל התכלית ההוא כמו שנזכ' מדברי זה הספור:

הנב הוא להודיע שאין ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבוא' שלא יתן בקשתו ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת:

הנג הוא להודיע שמי שירצה אם יבקש ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימשכהו הנה ראוי שיביאהו אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישוער שהוא ישפוט בהם לפי הרצון ואחר זה כשיעתיקהו אל הנושא שתהיה בו השאלה לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי ייחס לבבו על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שדומה לזה ממה שספרה לו האשה התקועית וכאשר נתבא' מדבריו שהו' חמל על ההורג ונשבע שלא יפול משער' ראשו ארצ' אז היה קל להפך השאלה אל שישיב המלך את נדחו ובזה נתרצה המלך לעשות בקשת יואב:

הנד הוא להודיע כי יש מין מן הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנה לשנה כמו שנראה מענין אבשלום במה שהיה מגלח ראשו משנה לשנה כי כבד עליו לפי מה שזכרנו בביאורנו לזה הספור:

הנה הוא להודיע שהזרע שיבא מיפת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו התורה בפרשת כי תצא למלחמ' כמו שבארנו שם הלא תראה איך היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה בן יפת תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר:

הנו הוא להודיע איך ענש השם אבשלום שכבר היו לו שלשה בנים וכלם מתו קודם מותו על שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו עליה כי אמר אין לו בן שיקרא שמו עליו: הנז הוא להודיע כי אין היופי עדות על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמי' יעשה אדם זה על דרך תחבולה כמו שמצאנו באבשלו' שמדבריו לישר' היה נרא' שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיושר והיה זה כלו על צד התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אף על פי שהיה יפה שבישראל לא היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועם זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת אחיתופל:

הנח הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני הפלג' רוע המקר' אשר יקרהו ולזה תמצ' שהתנהג דוד בחכמ' נפלאה בכל זה הענ' בברחו מפני אבשלו' בנו וזה שהו' ירא אם ישאר שם שינצחהו אבשלו' בנו כי כבר יעדו הנבי' שיקים השם רעה מביתו ויתן נשיו לרעהו וישכב עמה' לעיני השמש ולעיני כל ישרא' וזה לא היה אפש' שיתקיי' אם ישאר שם דוד אם לא בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה גם כן אם יתקיים ייעוד הש"י שינצחהו אבשלום במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים לבד כי יותר מעט בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרה לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שישלם ההמלט מן אבשלום ולזאת הסבה גם כן לא רצה שישאו לו ארון י"י והניח שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשו' כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטובה ועם הכינו עצמו לטוב העצה הכין עצמו לתפלה ולזה התפלל לש"י שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר ונדכה והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן גרא להכנע בתכלית מה שאפשר אל הש"י אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלחמה לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפי' ושרי מאות:

הנט הוא להודיע כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו הש"י ביד הרשע ולא יסיר השגחתו ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכנו ענינים רבים לו להצלתו עד שבבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו דוד הוכנה שם אשה החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשלימו המבוקש מדוד לדעת מה שיסכימו לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה שחשבו לעשות כנגדו ומצא גם כן בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו כי לא יגרע הש"י מצדיק עיניו ובעת המלחמ' גם כן נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד אנשי דוד כי כבר סבב הש"י שנפוצו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל שנפל אבשלו' ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב הש"י והי' תלוי בלב האלה:

הס' הוא להראו' עוצם בטחון דוד בשם ית' עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו על הנער אבשלום ולא ימיתוהו להשענו שכבר ינוצח אבשלום ונבא ישרא' אשר עמו מפני רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה גם כן הורה על טוב תכונת דוד שלא היה רוצה לשלם לו מדה כנגד מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים נלחמו עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה לשלמה כאשר גזר הש"י והנה היתה תכונת דוד חזקה בזה הענין עד שכבר נתאבל על אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור:

הסא הוא להודיע שאין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר אל המלך דבר דוד הריגת אבשלו' ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז תשא הבשור' בפיך ולפי שחשב אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשור' וכאשר הרגיש שידע המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה ולזה תמצא שאמ' המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה:

הסב הוא להודיע שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו הצער טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהוא דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם וישב בשע' להראו' שאינו מצר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמ' נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזאת הסבה בעינה שלח לבקש בדברי שלום ואהבה ואחוה מהיותר קרובים אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליה' על אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא להשיב אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהיה בשת להם ולזאת הסבה גם כן שלח לעמשא גם כן בזה האופן ונשבע לו שיעשהו שר צבא תחת יואב והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהודה כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו הש"י שטן אחר כי במעט סבה יתרצו ישראל להמליכו עליהם לבשתם על ענין דוד ולחשבם כי נבאשו בעיניו ולזאת הסבה תמצא דוד שמחל לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות ליראתו שיהיה לשטן לו ולזה גם כן תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן מהר דוד להפילו טרם יתחזק ענינו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים מישרא' ולזה השתדל למהר להמיתו לבדו: הסג הוא במדות והוא להודיע שראוי להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהעונש ההוא קצת מפני ההטבות שהיטיב לו ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז"ל שבשביל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות וקצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל:

הסד הוא במדות והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם גמול למיטיב על הטבתו ולזה ספר שכבר נתעסק דוד עם ברזלי והעביר אותו כמהם להיטיב לו כאשר שאל ברזלי: הסה הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר יראה בתחלת המחשב' שלא נתישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר"ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב עם כל זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות:

הסו הוא להודיע שאין ראוי שימסרו נפשם להריגה בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מישראל כשהיה האיש ההוא מחויב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחויב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה לפי המקומות הכוללי' שזכרנו בפתיחת באורנו לדברי התור' ולזה תמצ' שהסכימו אנשי העי' ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליה' אנשי המלחמ' שהיו משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו להם כי אם לא יאות להם הם ג"כ מורדים במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שספרה האשה החכמ' שהיתה שם כי בני העי' ההיא אינם מורדי' במלכו' אך הם שלומי אמוני ישר':

הסז הוא להודיע כי העונש לא יבא בזולת מרי ולזה ספר שכבר היה רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה זה אצלם דבר זר מאד לחוזק השגחת הש"י על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה החטאת הזאת וכאשר נתאמת להם שבסבת חטא הגבעונים היה על מה שרדפם שאול והרגם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי כבר עבר בזה על השבוע' שנשבעו להם נשיאי העדה פייסום באופן

אחד

רדק

וידבר דוד לה'. שירה זאת חבר דוד בסוף ימיו כשהציל ה' לו מכל אויביו ואת ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהילים ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד ות"י השירה הזאת על הגלת ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו: סלעי ומצודתי. שהייתי נשגב בו מאויבי: ומפלטי לי. הוא קל הלמ"ד וכמוהו רבים מבניין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו"ד של ומפלטי כ נוספ' ואינה לכינוי כיו"ד המגביהי לשבת היושבי בשמים: אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צ צורי לעולם שם ר"ל כי הוא ה החוזק שלי וכל צור עולמי' חוזק העולמים וקיומם: וקרן ישעי. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חזקם ו וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם: מחמס. מאנשי חמס ות"י ואף מיד כל חטופין ואנסין שזיב יתי: מהולל אקרא ה'. כשאני מתפלל ואקרא ה' מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע: משברי מות. הם הצרות החזקות שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע ה המחלקות ופי' משברי כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ו ודאגותיו או פי' משברי על דרך משל כאילו אמ' גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי ע עברו ונקרא הגל כן לפי שהוא נשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למות: נחלי בליעל יבעתוני. על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה מ מכתך: חבלי שאול. ענין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תרגם משריית רשיעין כמו חבל נביאים: מהיכלו. מן השמים: ושועתי באזניו. באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו: ותגעש. כתיב כמו בתהלים וקרי ויתגעש והענין אחד וקריאת המלה מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלות אויבי ישר' כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל ונחלים ואש וחצים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות הכליה והאבדון לאויבים: עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף ה' וקנאתו: ואש מפיו תאכל. אש שיצאה מפיו תאכלם: וירא

רשי

ביום הציל ה' אותו. לעת זקנותו לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצל מכולם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו מכולם כיוצ' בו תשעה עשר איש ועשהאל כיוצא בו לכו וראו את הארץ ואת יריחו כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה: סלעי ומצודתי. לשון חוזק הם סלע כשמשמעו מצודה היא מצורת יערים שקורין פליישאיין בל' ועל שם כן שנעשה לו בסלע המחלקות והמצודות בחורשה: ומפלטי לי. מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב: צורי. לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות אבריאתם בלע"ז: ומנוסי. שהייתי נס אליו לעזרה: אחסה. לשון כיסוי שהייתי מתכסה לעזרה: משגבי. סומכני: מהולל אקרא ה'. כתרגומו בקראי לו אהודנו לפני כי מאויבי אני בוטח שאושע ויתכן לפתור אקר' ואושע לשון הווה: אפפוני. הקיפוני: משברי מות. כתרגו' כאיתא דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאשה יולדת שם: נחלי. גייסות שוטפות כנחל כתרגומו משריין כמו חבל נביאים: קדמוני. באו לפני: בצר לי אקרא ה' וישמע וגו'. כן דרך לשון הווה מדבר לשו' עבר ולשון עתיד בפעם אחת: ותגעש ותרעש. לא על ניסים שאירעוהו כאמ' אלא על ניסים שנעשו לישראל וראש המקר' מחובר על סופו: כי חרה לו. כי משמש כאן לשון כאשר וכן פתרונו וכאשר חרה לו מפני מכעיסיו כתגעשה ותרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו: עלה עשן באפו. כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו וזהו כל לשון חרון אף שהאף נוחר ומעלה הבל: ואש מפיו תאכל. מבחלת דבר פיו תאכל את ברשעי': ויט

אפפוני ד' בקריאה וסימ' כי אפפוני משברי מות. אפפוני מים עד נפש. אפפוני חבלי מות. וחברו דתהלים: מקשי ג' חס' ו' כליש' בקריאה וסימ' קדמוני מקשי מות דשמואל. בקשים שתו לי סלה. ומקשות פעלי און. וכל מבקשי דכוו':

כב וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי: מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי: חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי מָוֶת: בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ:

וידבר ושבח דוד בנבואת קדם יי ית פתגמי תושבחתא הדא על כל יומיא דשיזיב יי ית ישראל מיד כל בעלי דבביהון ואף לדוד שיזביה מחרבא דשאול: ואמר יי תוקפי ורוחצני ומשיזיב יתי: אלהי אלהא דאיתרעי בי קרבני לדחלתיה תוקפי דמן קדמוהי מתיהב לי תקוף ופורקן לאתגברא על בעלי דבבי רוחצני דעל מימריה אנא רחיץ בעידן עקא מגין עלי מבעלי דבבי ואמר לארמא קרני בפורקניה סומכני דהוה מימריה סמך לי כד הויתי עריק מן קדם רודפי פורקני מבעלי דבבי ואף מיד כל חטופין שיזיב יתי: מהלל אמר דוד בתושבחתא אנא מצלי קדם יי דבכל עידן מבעלי דבבי פריק יתי: כי ארי אקיפתני עקא כאתתא דיתבא על מתברא וחילא ליתלה למילד והיא מסכנא לימות סיעת חייבין בעתת יתי: חבלי משירית רשיעין אקפוני קדמוני דמזיינין במני קטול: בצר אמר דוד כד עקא לי אנא מצלי קדם יי וקדם אלהי אנא מתחנן ומקבל מהיכליה צלותי ובעותי קדמוהי מתעבדא: ותגעש ואיתרגיפת ואיתרגישת ארעא שכלולי שמיא זעו ואיתרכינו ארי תקיף רוגזיה: עלה סליק זדוני דפרעה רשיעא כתננא קדמוהי בכן שלח רוגזיה כאשא בערא דמן קדמוהי משיצאה מזופיתיה כגומרין דנור דלקא מימריה:

רלבג

אחר ולא כתרגו עד שנתרצו בזה האופן שבקשו שהיה בו מהאכזריו' מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ית' לארץ:

הסח הוא להודיע שהש"י יקח הנקמה ממי שיונא הטפל' וירדפ' לחטבו כי אין בשער עזרת' ולזה תראה שיות' נענש שאול על הריג' הגבעוני' ורדיפת' ממה שנענש על הריגת נב עיר הכהנים והנה היה זה לפתי סבות האחת כי מי שיתבך בזאת התכונה הפחותה ר"ל לרדף השפלים ימצא לו תמיד מה שאין כן ברדיפ' הבלתי שפל' והב' כי בהריג' הכהני' אשר בנוב היה שאול כלי להשלים מה שייער הש"י מהרע לבית עלי ולזה לא מצאנו שנזכר חטאת שאול שיזכור זה החטא והנה האריך בפרטי זו הספורי' להוסיף ההאמנ' בהם: וידבר דוד לה' עד סוף הספר. ביאור המלות: סלעי ומצודתי. הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבנינים החזקים על שן סלע והמצודה הוא הבנין החזק: ומפלטי. ר"ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה ה' לי סלעי ומצודתי לא אצטרך למקום חזק ולמציל אחר: אלהי צורי. ר"ל אלהי חזקי: וקרן ישעי. ותוקף ישעי והמשיל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרנים להסיר ממנו כל מזיק ולפי שהוא יעתמם בה גם כן להזיק וזה דבר לא יתכן שייוחס לשם ית' אמ' קרן ישעי הוא להושיע ולהציל מהרעה כי הש"י לא יעשה רע אם לא עבר מה שהוא טוב: משגבי. ר"ל חזקי ותקפי: ומנוסי. כמו שינוס האדם אל המקום הידוע לו שיתכן לו שימלט בו כי אין לי מנוס זולתי אל הש"י: מהלל אקרא ה'. ר"ל כשאקרא לשם ית' ואתפלל לו הנה יהיה קודם זה מהלל ר"ל שאסדר שבחיו תחלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם הש"י ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה בו: אפפוני משברי מות. ר"ל הקיפוני רעות שוברות מובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין אף והוא מענין פנים כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו פניהם אלי ואפשר שיהיה משברי מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על צד המשל גלים המביאים אל מות שמו פניהם אלי: ונחלי בליעל. נחלי רשע והנה קרא נחלי רשע הנחלים השוטפים ורבים בכח וזה כלו משל על הרעות הגדולות: חבלי שאול סבוני. כאבי מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם לקבר וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילי' אל מות: קדמוני מוקשי מות. קדמו אותי אויבי לשים בדרכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מות: בצר לי אקרא ה' ואל אלהי אשוע. ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שהראשון יכוון שיקרא שם ה' והוא ההשתדלות בהשגתו ית' באמצעות סדור שבחיו כי זה הוא קריאת השם לו ואחר זה היה מתפלל לש"י ובזה האופן עלתה שועתו באזני הש"י ואם חזקה מאד מדרגתו ממדרגת האדם: ויתגעש ותרעש הארץ. הגעש והרעש הוא דבר אחד: מוסדות השמים. הם מקומות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תנועותיהם סביב המרכז ואמר עליהם שירגזו וירעשו מגד הוית האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאו' שהיה עוש' הש"י בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו מוסדות השמים על מוסדו' ההרים כי הם גבוהי' ולזה תארם בשם שמים כאמרו ועוף יעופף בשמים וידמה שהענין כן לפי שכבר נמצא תמור' זה בספ' תהלי' ומוסדי הרים:

ויט

רשי

[ו]יט שמים. להכניס אויביו ממצרים ותפרעה ויתשת חשך סביבותיו לסוכה כענין [ש]נאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל: חשרת מים עבי שחקי'. [ש]אין היה החשך עבי שחקים היו שהן חושרין מים על הארץ חשרת לשון כברה [ה]וא שהוא נופל על הארץ דקדק וכן הוא אומר באגדות הרבה חושרין אותו [ב]כבר' ויש לפתו' חשר' [ל]שון קשר שמתקשרין המים בעבים על ידי המים כמו וחשוריהם האמור באופני המכונ' שהם זרועו' העץ המש' המהדקין וקושרין ע[ו] [ח]יבוליה יחד: מנגה נגדו. שלא תאמ' בחשך הוא שרוי אלא הנוגה לפנים מן המחיצה ומאותו נוגה אשר לפניו בערו גחלי אש שנשתלחו חצים על מ[צרים]: יגלו מוסדות תבל. שנבקע התהום כשנבקע ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם: מנשמת. מכח נשיבת רוח אפו: [כ]י אמצו. כאשר אמצו: כצדקתי. כשיצאו אחריו למרב' במכו על אבטחתו:

עס

רדק

וירא. ובתהלים וידא בדל"ת מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב: חשרת מים. ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק ושהעבים מתקשרים זו בזו הוא החשכה: מנוגה נגדו. מנוגה שהוא נגדו אל אוהביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשו מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו: ירעם. מן רעם: ויהמם: כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין ביניהם אלא הכנוי: אפיקי ים. המים הנגרים בנחל נקראים אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שמם: ימשני ממים רבים. דרך משל שהצילהו מצרות רבות והוא מגזרת כי מן המים משיתיהו וענינם ענין המשכה והוצא': מאויבי עז. לשון יחיד על גלית או על ישבי בנוב ואפשר על שאול: יקדמוני ביום אידי. תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ב ברעותיהם כמו שעשו הזיפים: ולא רשעתי מאלהי. לא רשעתי שיהא[?] מדרכי אלי ודרכי שזכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הלכית ברשע קדם אלהי: לא אסור ממנה. מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסיר מני והענין אחד:

תתחסד

וירד ג' פתחין וסימ' ויט שמים דשמואל. וחברו דתהלים. מי עלה שמים: ויעף ג' בקריאה וסימ' וירכב על כרוב ויעף. וחבירו דתילים. ילק פשט ויעף: וישת ו' בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא. וישת על

וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת ג' פתחין
רַגְלָיו: וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב
וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־ כַּנְפֵי־רוּחַ: ב'
וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת ו'
חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים:
מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ:
יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן ב'
יִתֵּן קוֹלוֹ: וַיִּשְׁלַח חִצִּים
וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹם: ויהם ק' ר'
וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת
תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת
רוּחַ אַפּוֹ: יִשְׁלַח מִמָּרוֹם
יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים: ב' חס
יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי
אָמְצוּ מִמֶּנִּי: יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם ב'
אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי:
וַיֵּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־ י"ג חס'
חָפֵץ בִּי: יִגְמְלֵנִי יְהוָה
כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי: לב' כר
כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה
וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי:
כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו חס: טיו ב'
לֹא אָסוּר מִמֶּנָּה: וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ ת' חס'
וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי: ל'
וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי לה
כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו: ל' ותס'

ויט וְאַרְכִין שְׁמַיָא וְאִתְגְלִי יְקָרֵיהּ וַעֲנַן אֲמִיטְתָא כְּבִישׁ קֳדָמוֹהִי: וירכב וְאִתְגְלִי בִּגְבוּרְתֵיהּ עַל כְּרוּבִין קַלִילִין וְדַבַּר בִּתְקֵף עַל כַּנְפֵי רוּחָא: וישת וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ בַּעֲרָפִילָא וַעֲנַן יְקַר סְחוֹר סְחוֹר לֵיהּ מַחֲית מַיִין תַּקִיפִין מִירְכְּפַת עֲנָנִין קַלִילִין בְּרוּם עָלְמָא: מנגה מִזִּיו יְקָרֵיהּ מַבְהִיקִין שְׁמֵי שְׁמַיָא מִזּוֹפִיתֵיהּ כְּגוּמְרִין דְּנוּר דָּלְקָא מִימְרֵיהּ: ירעם אַכְלֵי מִן שְׁמַיָא יְיָ וְעִילָאָה אֲרִים מֵימְרֵיהּ: וישלח וּשְׁלַח מַחֲתֵיהּ בְּגִידִין וּבַדְּרִינוּן בַּרְקִין וְשַׁגְשִׁינוּן: ויראו וְאִתְחֲזִיאוּ עוּמְקֵי יַמָּא אִתְגְלִיאוּ שַׁכְלוּלֵי תֵבֵל בְּמָזוֹפִיתָא מִן קֳדָם יְיָ מִמֵּימַר תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ: ישלח שְׁלַח נְבִיוֹהִי מֶלֶךְ תַּקִיף דְיָתִיב בִּתְקוֹף רוּמָא דַבְּרְנִי שֵׁיזְבְנִי מֵעַמְמִין סַגִיאִין: יצילני שֵׁיזְבַנִי מִסַּנְאַי אֲרֵי תַקְפָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי אֲרֵי אִתְגַבָּרוּ עֲלַי: יקדמני יְקַדְמוּנִי בְּיוֹם טִלְטוּלִי וַהֲוָת מֵימְרָא דַּיְיָ סְמַךְ לִי: ויצא וְאַפֵּיק לִרְוָחָא יָתִי שֵׁיזְבַנִי אֲרֵי אִתְרְעֵי בִי: יגמלני אֲמַר דָּוִד יְשַׁלְמִינַנִי יְיָ כִּזְכוּתִי כִּבְרִירוּת יְדַי יָתִיב לִי: כי אֲרֵי נְטָרִית אוֹרְחָן דְּתַקְנַן קֳדָם יְיָ וְלָא הֲלִיכִית בְּרַשַׁע קֳדָם אֱלָהִי: כי אֲרֵי כָל דִּינוֹהִי גְלַן לְקִבְלִי לְמֶעְבַּדְהוֹן וּקְיָמוֹהִי לָא עֲדֵית מִנְהוֹן: ואהיה וַהֲוָת שְׁלִים בִּדְחַלְתֵּיהּ וַהֲוֵית נָטַר נַפְשִׁי מֵחוֹבִין: וישב וְאָתִיב יְיָ לִי כִּזְכוּתִי כִּבְרִירוּתִי קֳדָם מֵימְרֵיהּ:

ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל. וישת חשך סביבתיו. וימד שש שערים וישת עליה: ויראו ד' בקריאה וסימ' ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות. ויראו אפיקי מים. ויראו ראשי הכדים מן הקדש. וחברו דד"ה: ויוצא י"ג חס' וסימ' נמסר בסדר קרח:

רלבג

ויט שמים וירד. ר"ל שהוא הטה שמים אל מה שרצה שיגיע ב[ו] במנצאות הנפלאות להציל דוד וירדה הפעלה הנאצלת ממנו על זה או רצ' בזה והו' הכוון יותר שהו' כאילו נטה מהשמים אשר הם משכנו לפי מה שיחשב וירד במנצאות הנפלאות להשגיח בי ולרוב החשך והאפל אשר במנצאות האלו הנפלאות קראם עופל ולזה אמר וערפל תחת רגליו: וירכב על כרוב ויעף. אמר כי הש"י רכב על כרוב והוא השכל הפועל שהוא מלאכו השלוח ממנו להשגיח על איש הארץ כמו שנתבאר בספר מלחמות יי' והנהיג אותו אל שישגיח בדוד ומרוב מהירות הגלות פעלתו אמר שכבר עף על כנפי רוח ללכת אליו במהירות: וישת חשך סביבותיו סכתו. אמר זה על דר המשל למה שהתמיד הש"י להיות לסכה ולמחסה לדוד מאויביו: חשרת מים עבי שחקים. ר"ל קשור המים בעבים ואמר זה לפי שמהם יבאו המים והם בו בכח וכאילו יאמר שמה שהתמיד הש"י מזה הוא מכוון תחלה להשפיע טוב לדוד ולהצילו כמו שהמים היורדי' מהעבים הם מצמיחים הצמחים ובו גם כן מה שיקרה בו רע והמשל לאויבים דרך משל כמו הברק והאש היוצא מהאיד הקיטורי שלפעמים ירד המטר וירדו עמו הברקים והאש והברד ויתחדשו הקולות המרעידים והרעמים: וישלח חצים ויפיצם. הם האשים הבוערים שירדו בחוזק מהענן לאש בלע"ז והם גם כן מתחדשים מגוף הברק לזה אמר ברק ויהם: ויראו אפיקי ים. הם מעמקי ים: יגלו מוסדות תבל. הם המקומות השפלי' שאצל מרכז הארץ כאילו יאמר שהדברים הנסתרים שלא חשב איש שיתחדשו נתחדשו באלו הפעולות הנפלאות המופעות מהש"י והמשל כי לא חשב איש שיתחדש מהרע לשאול ולבניו בהר הגלבוע אשר נגלה בו מה שרצה הש"י לתת הממלכה לדוד שאם באשר יהונתן לא היה דוד חולק עמו על דבר המלוכה ולזה סבב הש"י שמתו יחד וגם ענין איש בשת לא עלה בלב אדם שיהיה כך ר"ל שתתחדש מריבה בינו ובין אבנר ושיקומו עליו אנשים להרגו על משכבו בביתו: ישלח ממרום יקחני. ישלח ממרום מה שיקחני וינהגני על תפני[?]: יקדמוני ביום אידי. ר"ל יקדמוני הרע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין באחיתופל שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת שפלותו והיותו נרדף: ולא רשעתי מאלהי. ר"ל לא רשעתי לבטות[?] מאלהי אך שמרתי כל מצות הש"י והנה הרשע הוא הנטייה מדבר הראוי כמו שהצדק הוא ההליכה בדרך הראוי: כי כל משפטיו לנגדי. ר"ל כי כל משפטי הש"י הם לנגד עיני תמיד להנהיג עצמי בהם: וחקותיו לא אסור ממנה. ר"ל כי חקותיו הם תמיד לנגדי ובכלל הנה לא אסור מן התורה כלל או יהיה שבאמרו ממנה שמה שאמר ויגמלני יי' כצדקתי והרצון בזה שלא יסור מן הצדקה: ואשתמרה מעוני. ר"ל שנשמרתי מעון ותהיה הי"ד נוספת או ירצה בזה כי נשאלה בלבי לחטוא בדבר נשמרתי מאותו עון ולא הוצאתי לפעל מחשבתי הרעה או ירצה בזה שאחר שחטאתי בדבר בת שבע ושבתי אל הש"י מאותו עון הנה נשמרתי מאותו מין שלא יגיעני נזק בעבורו או נשמרתי מחטוא אחר זה במה שידמה לאותו עון:

עם

תתחסד · מי שהוא חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהטיבך עמו : עם גבור · כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר וי"ת הפסוק על האבו' חסיד ותמים וגבר ותרגם עקש על פרעה : תתבר · משפטו תתברר ובא חסר הכפל ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ"ד לפיכך שמו תנועת תתבר בתתבר ודגש התי"ו להורו' שהוא מפעלי הכפל :

עם חסיד תמים גבר · כנגד שלשה אבות שלם הקב"ה גמול צדקתם לבניהם : עם עקש · פרעה : תתפל · לשון כפתל ועקש ובספר תילים כתוב תתפתל · ד"א ישלח ממרום יקחני על עצמו אמר כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים : כצדקתי · שלא הרגתיו בכרתי כנף מעילו : אמרת יי' צרופה · ברור מבטיח ועושה : ויתר תמים דרכי · מכל מכשול ומכל חטא ומכל מכשול עד כי היה שלם וכבוש : ונחת קשת נחושה זרועותי · ונדרכה קשת נחושה על זרועי שיש בי כח לדרכה קשתות היו תלוים לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואים אותן ואומרין זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא לייראנו ודוד שומע וכוטלן ומכתתן לפניהם ודריכת קשת לשון חית הוא וכן חציך נחתו בי : וענותך תרבני · הגדלת לי מדת ענותנותך : תרחיב צעדי · כשאדם מרבק רגליו זו לזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדיך : קרסולי · עקיבי :

בכה"ג כתיב ה' בקריאה וסימ' ובכה ובעמך ובכל עבדיך · כי בכה ארוץ גדוד דשמואל · אל תער נפשי · ואינון מן ב' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסימ' נכסר בסדר וארא : ועיניך ז' וסימ' נמסר בסדר כי תבא :

תתפל · בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל ונהפכה ע"ין ה הפעל בפ"א הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תביא עליו כ כדרכו הנפתלה וכן ענין אם ללצים הו' יליץ יביא עליה' שיכשלו בליצנותם : ועיניך על רמים תשפיל · עיניך תתן על רמי' עד שתשפילם וכן הוא בתהלים בזה הענין אף על פי שאין המלו' שוות ועינים רמות תשפיל : כי אתה נירי יי' · נכתב בו הנח והוא הי"וד ע"ין הפועל הנרה היא החשכה והתשועה ממנה היא האורה ו והכונה וזהו שאמר יגיה חשכי : כי בכה · נכתבה בו הה"א הנחה אשר אחרי הכ"ף הקמוצה' וכן ו ובכה ובעמכה הנכבת עתכה והדומים להם, וברוב לא תכתב זאת הה"א ופירושו בעזרתך א אשבר גדוד אויבי וארוץ משרש רצן ובא בשורק כמו ירון ושמח ישור כהרים או פי' ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא איראה מהם וכן אדלג שור אדלג חומת ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבושו אותם כאילו בדלוג נכנס בהם וי"ת בך ארוץ גדוד במימרך אכני משריין : האל תמים דרכו · משלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כ כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ב ברור ונקי עשויי' ביושר ובאמונה צרופים ומזוקקים מכל סיג : כי מי אל · לא כאותם שבוטחים באליליהם ובהתגברי על אויבי בכל עתים להם לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלהינו וי"ת על ימות המשיח כי אז יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו בכן על כיסא וגו' : האל מעוזי

עם עם אַבְרָהָם דְאִשְׁתְּכַח חֲסִיד
קֳדָמָךְ בְּכֵין אַסְגֵּיתָא לְמֶיעְבַּד ח
חִסְדָּא עִם זַרְעֵיהּ יִצְחָק דַהֲוָה
שְׁלִים בִּדְחַלְתָּךְ בְּכֵין אַשְׁלֵימְתָּא
מֵימַר רְעוּתָךְ לְמֶעְבַּד עִמֵּיהּ ׃
עם עִם יַעֲקֹב דְהַלִּיךְ בִּבְרִירוּתָא
קֳדָמָךְ בְּחַרְתָּא בְּנוֹהִי מִכָּל עַמְמַיָּא
וְאַפְרֵישְׁתָּא זַרְעֵיהּ מִכָּל פְּסוּלָא
פַּרְעֹה וּמִצְרָאֵי דַחֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן
עַל עַמָּךְ בַּלְבַּלְתִּינוּן בְּמַחְשַׁבְתְּהוֹן
׃ ואת וְיָת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל
דְּמִתְקְרַן בְּעַלְמָא הָדֵין עַם חָשׁוֹךְ
אַתְּ עָתִיד לְמִפְרַק וּבְמֵימְרָךְ ת
תַּקִּיפַיָּא דְמִתְגַּבְּרִין עֲלֵיהוֹן תַּמְאִיךְ
׃ כי אֲרֵי אַתְּ הוּא מָרֵיהּ נְהוֹרֵיהּ
דְיִשְׂרָאֵל יְיָ וַיְיָ יַפְקִינַנִי מֵחֲשׁוֹכָא ל
לִנְהוֹרָא וְיֶחֱזִינַנִי בְּעַלְמָא דַעֲתִיד
לְמֵיתֵי לְצַדִּיקַיָּא ׃ אֲרֵי בְמֵימְרָךְ
אַסְגֵּי מַשִּׁירְיָן וּבְמֵימַר אֱלָהִי א
אִיכְבֵּשׁ כָּל כְּרַכִּין תַּקִּיפִין ׃ האל
אֱלָהָא דְכֵיוָונָא אוֹרְחֵיהּ אוֹרַיְתָא
דַיְיָ בְּחִירָא הִיא תַּקִּיף הוּא לְכָל דִּי
מִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי ׃ כי בְּכֵן עַל
נִיסָא וּפוּרְקָנָא דִּי תַעְבֵּיד לִמְשִׁיחָךְ

עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים
תִּתַּמָּם ׃ עִם־נָבָר תִּתָּבָר
וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל ׃
וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ
עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל ׃
כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה וַיהוָה
יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי ׃ כִּי בְכָה אָרוּץ
גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר ׃
הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה
צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ ׃
כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה
וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ ׃
הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים
דַּרְכּוֹ ׃ מְשַׁוֶּה רַגְלָיו
כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמוֹתַי יַעֲמִדֵנִי ׃
מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת
קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי ׃
וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
תַּרְבֵּנִי ׃ תַּרְחִיב צַעֲדִי
תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי ׃

וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּךְ דְּאִשְׁתָּאֲרוּן יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָּׁנַיָּא וְיֵימְרוּן לֵית אֱלָהָא אֶלָּא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִינָךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית דְּתַקִּיף אֶלָּא אֱלָהָנָא ׃ האל אֱלָהָא דְסָעִיד לִי בְחֵילָא וּמְתַקֵּן שְׁלִים אוֹרְחִי ׃ משוה מְשַׁוֵּי רִיגְלַי קַלִּילִין כְּאַיַּלְתָא וְעַל בֵּית תּוּקְפִּי יְקִימִנַּנִי ׃ מלמד מַלֵּיף יְדַי לְמֶעְבַּד קְרָבָא וּמְתַקֵּף בְּקֶשֶׁת נְחָשָׁא דְרָעַי ׃ ותתן וִיהַבְתְּ לִי תְּקוֹף וּבְפוּרְקָנָךְ וּבְמֵימְרָךְ אַסְגִּיתַנִי ׃ תרחיב אַסְגִּיתָא פְּסִיעָתִי תְּחוֹתָי וְלָא אִזְדַּעְזָעָא רְכוּבָתִי ׃

רלבג

עם חסיד תתחסד · אמ' שהש"י עושה חסד לחסידים לא יענשם ב בחטאיה' באופן שנשו זולתם וכאילו אמר זה על החסד שעשה לו הש"י בדבר חטאת בת שבע והכה על חט' קטן ממנו כענש שאול ה

חיל · נכתב בוי"ו עם הדגש והדומים לו כתבנו בספר מכלל ופי' חיל בחיל כלומ' בכח או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי · ופי' ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושמהו תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמ' וכתיב דרכו כי דרכי היה דרכו כי בשמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דרך משל עזרתו והוא מככה רגליו על דרך שמה הכחת יי' גבוריך : משוה רגלי · משים כמו שויתי יי' לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויבי ועל במותי יעמידני ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח : ונחת · ובספר תהלים ונחתה כי קשת תכונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי' נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארככם כנחושה ונחתה שרשו חתת והוא נפעל מפעלי הכפל : וענותך פי' ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהיה לדעתו ענותך מן ענית ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאת הוי"ו מן עקב ענוה יראת יי' וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הוי"ו ותהיה תי"ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלים ופי' שמתני ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענוותך היתה עמי וכאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורצונך וכן והכסף יענה את הכל : תחתני · כמו תחתי ובא בנו"ן יו"ד שלא כמנהג בשמות : קרסולי · כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין וי"ת רכובותי והם הברכים : ותזרני

העונש הנפלא שנזכר בזה הספר ואמנם היה זה כן כי דוד היה רצונו שלם עם הש"י ומשתדל תמיד לעשות הישר והטוב בדברים וזה מבואר מספורי דוד אשר תמצא מהם מה שיורה על חסידות דוד הוראה נפלאה אלא שנתגבר יצרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לכבש אותו ואולם שאול תמצא ענינו בהפך זה עד שכבר תמצא ששאול היה רוצה להכחיש דברי הנביא כשגנה אותו על חטאו ולא היה בוש מזה ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי' : ועיניך על רמים תשפיל · ר"ל עיניך על רמים להוכיחם עד שתשפילם : כי אתה נרי יי' · ר"ל להאיר לי מחשך הצרות : ארוץ גדוד · אשבר וארוצץ חיל רב : אדלג שור · אקפץ החומה באופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע אויבי : האל תמים דרכו · ר"ל שדרך תורתו במצות ובאזהרות הוא שלם ונגלה התועלת ואמרת יי' והוא ספורי התורה היא צרופה ר"ל שאין בה דבר יהיה במדרגת הסיגים והדבר שאין בו תועלת או יהיה הרצון באמרו תמים דרכו שפעלו ודרך הנהגתו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ואמרתו והיא התורה צרופה שאין בה סיגים ודבר ללא תועלת : האל מעזי חיל · ר"ל האל הוא מעזי מעוז חיל והרצון בו מעוז נפלא או ירצה בזה הנה האל הוא מעזי לתת לי חיל וידמה שכן הוא כי כבר אמר בספר תהלים תמורת זה האל המאזרני חיל : ויתר תמים דרכי · ר"ל כל כך מהר להגיע אלי הטוב עד שהוא כאילו יתר ויקפץ דרכי אל המקום היותר שלם ותמים וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם רודפיו כמו שמצאת בשאול ובאבשלום ולזה אמר משוה רגלי קלות לרוץ כאילו' ועם קלות המרוץ ההוא יעמידני על הצלחות רוממותי : ונחת קשת נחושה זרועותי · ר"ל והוריד קשת נחושה כל אחד מזרועותי ואף על פי שהיתה הקשת ההיא חזק' וקשה מאד להכפף כאילו היא מנחושה שהוא הברזל היותר קשה וענין ההורדה בקשת היא הורדת ראשי הקשת בכפיפתו כדי לירות בו חצים או יהיה חבר יתר או יהיה הרצון

והוריד יתר קשת נחושה כל אחד מזרועותי וענין היתר הוא שיורידוהו אל המקום מהקשת המוגבל לירות משם החצים :

רשי

ישעו ואין מושיע וגו׳ · הרי זה מקרא מסורס ישעו אל יי׳ ולא ענם ואין מושיע כמו ישעה
האדם אל עושהו כמו יפנה ומכחם חברו עם ויפנו אל הבל ופתר בו לשון עתירה
ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק לה׳ ויעתר לו יי׳ אף
כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע יי׳ נופל על הלשון על מי שמתפללין
לפניו: ארקעם ·

רדק

ותזרני · משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש והקל נעלמה
האלף והוטלה תנועתה על התי״ו ופי׳ חיל כח כתרגומו חילא ואדוני אבי ז״ל כתבו
מבנין הפעיל משרש זרה ופי׳ הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה:
תתה · כמו נתתה חסר פ״א הפעל שלא כמנהג בעוברים: ישעו · ר״ל יביטו כמו ולא

ולא אשוב ד׳ וסי׳ ארדפה איבי דשמואל · ארדוף אויבי דתהלים · על כי דברתי זמתי דירמיה · בטרם אלך
ולא אשוב דאיוב: כעפר ארץ ג׳ דסמיכי וסימ׳ ואשחקם · השאפים · תשטף ספיחיה: עמי ג׳ סבירין

ארדפה איבי ואשמידם ולא ל׳ ר׳
אשוב עד כלותם:
ואכלם ואמחצם ולא יקומון ב״א וא׳ ז׳
ויפלו תחת רגלי:
ותזרני חיל למלחמה
תכריע קמי תחתני:
ואיבי תתה לי ערף משנאי
ואצמיתם: ישעו ואין ב׳ סבירי שקר ל׳ חס׳
משיע אל יהוה ולא ענם:
ואשחקם כעפר ארץ כטיט ב׳
חוצות אדקם ארקעם: ל׳ ל׳
ותפלטני מריבי עמי תשמרני ג׳ כבי׳ עמים
לראש גוים עם לא
ידעתי יעבדני: בני נכר ג׳
יתכחשו לי לשמוע אזן ד׳ מ״ל
ישמעו לי: בני נכר
יבלו ויחגרו ממסגרותם: ל׳
חי יהוה וברוך צורי וירם ז׳ ל׳ חס׳
אלהי צור ישעי: האל הנתן
נקמת לי ומריד עמים ל׳ חס׳ ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ״ל
תחתני: ומוציאי מאיבי ל׳ ל׳
ומקמי תרוממני מאיש חמסים
תצילני: על כן אודך
יהוה בגוים ולשמך אזמר:
מגדיל ישועות מלכו ועשה מגדול ל׳
חסד למשיחו לדוד ולזרעו ק׳ מ״ל
כג עד עולם: ואלה ב׳ דברי הספר דירמיה
דברי דוד האחרנים נאם דוד בן ישי
ונאם הגבר הקם על משיח אלהי ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳
יעקב ונעים זמרות ישראל: ר׳

ארדפה רדפית סנאי ושיציתינון
ולא תבית עד די גמרתינון:
ואכלם ושיציתינון וגמרתינון ולא
יכילו למיקם ונפלו קטילין תחות
פרסת ריגלי: ותזרני וסעדתני
בחילא למעבד קרבא תברתא
עממיא דקיימין לאבאשא לי ת
תחותי: ואויבי וסנאי תברתא
קדמי מהזרי קדל בעלי דבבי ו
ושיציתינון: ישעו כען סעיד ולית
להון פריק מצלן קדם יי ולא מ
מקביל צלותהון: ואשחקם
ודושתינון בעפר דארעא כיסין
שקין בעטית בהון רפסתינון:
ותפלטני ותשיזבינני מפלגות
עמא תמנינני רישא לעממיא עבא
דלא ידעית יפלחונני: בני בני
עממיא יתכדבון לי לשמוע אודן
ישתמעון בי: בני בני עממיא
יסופון ויזועון מבירניתיהון: חי
בכן על ניסא ופורקנא דעבדתא
לעמך בית ישראל אודיאו ואמרו
קיים הוא יי ובריך תקיפא דמן
קדמוהי מתיהיב לנא תקוף ופורקן
ומרומם אלהא תקוף פורקננא:
האל אלהא דעבד פורענותא
לי ותבר עממיא דקיימין לאבאשא
לי תחותי: ומוציאי ופרקי מסנאי
ועל דקיימין לאבאשא לי תתגברינני
מגוג וממשרית עממין חטופין ד
דעימיה תשיזבינני: על כן אודי
קדמך יי בעממיא ולשמך אימר
תושבחן: מסגי למעבד פורקן עם
מלכיה ועבד טיבו למשיחיה לדוד
ולזרעיה עד עלמא:

ואלין פתגמי נבואת דוד דאתנבי לסוף עלמא ליומי נחמתא דעתידין למיתי
אמר דוד בר ישי ואמר גברא דמרבא למלכו משיחא במימר אלהיה דיעקב ותקין למימני
בחיך מבוסם תושבחתיה דישראל:

ארמסם והרבה יש ב
בספר יחזקאל ורקע
ברגליך ורקע ברגל:
מריבי · מדואג
ואחיתופל ושאול ו
והזיפים׳ תשמרני לראש
גוים · כפנתני לכך ·
ומדר׳ אגדה אמ׳ דוד
רבונו של עולם הצלתני
מריבו של ישראל שאם
חטאו או אדרה את י
ישראל בעבודתי אני
נענש אלא לראש גוים
תשימני והם יעבורוני
עליהם לא אענש:
יתכחשו לי · מחמת
יראה יאמרו לי כזבי:
לשמע אזן ישמעו לי ·
אפילו שלא בפני יגורו
מפני לשמע אזניהם
לסור אל משמעתי:
בני נכר יבולו · ילאו
לשון עלה נבל
פליסטי״רונט בלע״ז:
ויחגרו · לשון פסחים:
ממסגרותיהם ·
מקומי יסורי מסגר
שאני מיסרן בהם:
חי יי׳ · העושה לי אלה:
הוקם על · הוקם
למעלה: ואלה דברי
דוד · נבואת דוד
האחרונים ומי הם ה
הראשונים דברי ה
השירה שאמורים ל
למעלה אבל בכל
שירות ותושבחות ש
שאמר אין נקראין ד
דברים: ונעים זמירות
ישראל · אין ישראל
משוררין במקדש אלא
שירותיו וזמירותיו:
דבר

ד׳ זוגין מן ב׳ ב׳ קרו׳ לא חסין א׳ ותרין חסין א׳

ישעו אל קדוש ישראל ולא ישעה
אל המזבחות ופי׳ יביטו אל יי׳
ולא יושיעם: אל יי׳ ולא ענם ·
בעבור כי הם רשעים וקוראי׳ אל
יי׳ ולבם לא נכון עמו: אדיקם ·
כמו ויידק לעפר: ארקעם ·
מענין וירקעו את פחי הזהב:
מריבי עמי · כמו עמים וכן הרודד
עמי תחתי ויתכן לפר׳ כמשמעו
והוא שאול והסומכים אותו:
תשמרני לראש גוים · ובספר
תהלים תשימני לראש גוים ופי׳
תשמרני שנרתני ונתת עיניך בי
לטובה עד שהייתי לראש גוים:
יתכחשו לי מיראתם אותי יכזבו לי
ויאמרו לא חטאנו לך: לשמוע
אוזן · ובספר תהלים לשמע אוזן
והוא שם וכן לשמוע שם בפלס
שאור יאור תהום ועניין הפסוק
כמו בכתוב ויעש דוד שם:
ישמעו לי · כענין וסר אל
משמעתך ואותם בני נכר שאינם
נשמעים לי יבלו ונעלה נבל נ
ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם
כסגרים מפחדם ופי׳ ויחגרו כמו
ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר
תהלים והוא ענין תנועת הפחד
מתרגום ומחרדים אימה חרגת
מותא וכת׳ ויזועון מבירניתיהון
: חיי׳ · הפסוק הזה דרך
הודאה ותהלה הוא כלומ׳ יי׳ צורי
ואלהי ישעי הוא חי וברוך ורם:
על כן אודך יי׳ בגוים · שהצלתני
מאנשי חמס ורוממתני מאויבי
ונתת לי נקמות מהם אודך ב
בגוים לפני כל עם ועם: מגדול ·
מגדיל כתיב ביו״ד וקרי בו״ו כמו
שהוא בספר תהלים בקריאה גם
כן הקרי מגדול בחולם והוא ת
תואר והענין אחד · מלכו ומשיחו
על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל
ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה
לי ולזרעי עד עולם: ואלה דברי
דוד האחרונים · עוד מלבד
השירה אמר דברים אלה שהם
דברי שבח והודאה לה׳ שהקימו
למלכות ואמר האחרונים שהיו
אחרונים לכל השירות והמזמורים
שאמ׳ כי אחר זה לא הופיע עליו
רוח הקד׳ וי״ת ואלין פתגמי נבואת
וגו׳: הוקם על · הוקם עליון ומלך:
ונעים זמירות ישרא׳ · על הזמירו׳
שעשה בספר תהלים שהיו מ
משוררים ומזמרים הלוים בהם
לפני הארון ובבית המקדש וי״ת
ותקין למימני בחיך וגו׳:
רוח

רלבג

עמים וסימ׳ ותפלטני מריבי עמי דשמואל · הרודד עמי תחתי · הייתי שחוק לכל עמי: לשמוע
ד׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי: וברוך ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך: זמירות ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ונעים זמירות
ישראל · מכנף הארץ זמרות שמענו · זמרות היו לי חקיך · נותן זמירות בלילה:

ישעו ואין מושיע ·
ר״ל יפנו אל השם ית׳
שיושיעם ואין מושיע:
ארקעם · הוא מענין
ורקע ברגלך והרצון
בו ארמסם: ותפלטני
מריבי עמי · ר״ל והצלתני מהמריבים עמי כמו שאול ונבל ואחיתופל ואבשלום: תשמרני לראש גוים · פירושו תשמרני להשים אותי
לראש גוים ואמר כן כי גוים רבים היו עובדין אותו: יבלו · ילאו מענין נבול תבול או יהיה מענין הבלוי וההשחתה: ויחגרו · ר״ל ויפחדו
מהמקום שהם נסגרים בו ר״ל כי מחדרים תהיה להם אימות מות או יהיה הרצון בזה שהם יחגרו כלי מלחמה מהמקום שהם נסתרים
בו אך לא יבאו חוץ להלחם לרוב פחדם: חי יי׳ וברוך צורי · ר״ל יי׳ העוזר אותי הוא חי וקיים ומי שהוא תקפי וחזקי הוא ברוך על כל
ברכ׳ ותהלה ולזה אין לי לירא שיחדל עזרו ממני והאלוה שהוא תוקף ישעי הוא רם על כל רמים ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני:
ומקמי תרוממני · ר״ל שתשימני נשא ורם בממשלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלום או היה הרצון בזה ומקמי תסתירני
ותגביהני שלא תחול בי ידם: אודך יי׳ בגוים · ר״ל בפרסום לעיני הגוים: מגדול ישועות מלכו · ר״ל שהוא תוקף ישועות מלכו
והוא דוד כמו המגדול שהוא תוקף העיר: הוקם על · כמו הוקם למעלה והוא מעלת כסא המלוכה: ונעים זמירות ישראל · ר״ל שהוא
אמר לשי׳ בנעים שבמיני הזמירות והם זמירות ישר׳ כי הם חוברו שיזמרו בהם ישר׳ לשי׳ וזה מבואר בזמירות הנזכרות בספר תהלים:
רוח

רוח י"י דבר בי. הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אשר דבר בי ומלתו היתה על לשוני באמרי הזמירות כי רוח הקדש שורה אותי והופיעה הדברים על לשוני ות"י אמר דוד ברוח נבואה דיי וגו': לי דבר. כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ובעבור שתהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת המתרגם שיצא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו': וכאור בקר. כאור הבקר כשיזרח השמש כשהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלתי בקר שאין בו עכירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבות וענן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב לא להצמיח דשא מן הארץ: כי לא כן. אבל ביתי אינו כן לא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהיה ערוכה ושמור' בכל: כי כל ישעי. כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה כצמח השד' אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי"ת שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון דצדיקיא וגו' כשעמוד: ובליעל. אבל הרשעי' יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ שמניד אותו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאיבים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלים או בדבר אחר: ואיש יגע. ואם יגע אדם בהם במקום שצומחים ימלא ברזל ר"ל יקח ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגד המשל שהוא על הרשעים ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא ופירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לנגעת בהם צריך שיכרתם בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שהם צומחים כן הרשעים צריך שיתגבר האדם לכלותם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו לקוצים שישרפום בשבת ות"י אלה שני הפסוקים כן ורשיעי עבדי חטאה דמן לכובין וגו' ואיש יגע ואף כל איכש דמשרי למיקרב בחובין אלין וגו' כשעמוד: יושב

דבר בי. השרה בי רוח קדשו ודבר בי וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר בי כמו הרק אך במשה דבר הלא גם בנו דבר אדבר בו וטעמו של דבר לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו: לי דבר צור ישראל. עלי דבר וזהו צור ישר' שאהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אהי' ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר צ' דבר צור ישר' ומושל באד' אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה אבל לפי ישוב המקרא הראשו' הוא פשוטו של מקרא: וכאור בקר יזרח שמש והבטיחני שתלך גדולתי הלוך וגדל כאור נוגה אשר הולך ואור: בקר לא עבות. אור שאינו אפל: מנוגה ממטר דשא מארץ. מאיר בקרי יות' מנוגה הבא ממטר כחום צח עלי אור כשהמטר יורד על הארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק וכן פתרונו יותר מנוגה הבא ממטר של דשא מארץ: כי לא כן ביתי עם אל. שיהא בקרי עבות: כי ברית עולם. התור' אשר שם לי ערוכה בכל ביתי ושמורה: כי כל ישעי וכל חפץ. ברכי ומוכני לפניו והרי זה מקרא קצר: כי לא יצמיח. עוד למלך אחר מלכותי. ד"א כי ברית עולם שם לביתי להיות מלכותי קיימ' והברית ערוכה בכל בפי כל הנביאים: כקוץ מונד. קרדון בלע"ז שבקטנותו רך וכשגדל וסופו מתקשה עד אשר לא ביד יקחוהו: ואיש יגע בהם. צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא ידו בכלי זיין לקצצו: ובאש שרוף ישרפו בשבת. ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתחמם כנגדם כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפת גיהנם: בשבת. הקב"ה יושב על כסא הדין: אשר

יראת אלהים ג' וס' רק אין יראת אלהים במקום הזה. צדיק מושל יראת. ואני לא עשיתי בן כפני:

רוּחַ יְהוָה דִּבֶּר בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי: אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים: וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ: כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ כִּי־לֹא יַצְמִיחַ: וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָד כֻּלָּהֶם כִּי־לֹא בְיָד יִקָּחוּ: וְאִישׁ יִגַּע בָּהֶם יִמָּלֵא בַרְזֶל וְעֵץ חֲנִית וּבָאֵשׁ שָׂרוֹף יִשָּׂרְפוּ בַּשָּׁבֶת:

אֲמַר דָוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה דַיְיָ אֲנָא מְמַלֵּיל אִלֵּין וּפִתְגָּמֵי קוּדְשֵׁיהּ בְּפוּמִי אֲנָא סָדַר: אֲמַר דָוִד אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלַי מַלֵּיל תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל דְשַׁלִּיט בִּבְנֵי אֱנָשָׁא קוּשְׁטָא דְאֵין אֲמַלְּ לְמַנָּאָה לִי מַלְכָּא דְהוּא מְשִׁיחָא דַעֲתִיד דִיקוּם וְיִשְׁלוֹט בִּדְחַלְתָא דַיְיָ: טוּבֵיכוֹן צַדִּיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דְאַתּוּן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹ יְקָרֵיהּ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְאָזִיל וְתַקֵּיף וּכְשִׁמְשָׁא דַעֲתִיד לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת יוֹמַיָּא יַתִּיר מִכְּדֵין תִּתְרַבּוּן וְיֵיטַב לְכוֹן דַהֲוֵיתוֹן מְחַמְדִין לְשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְאַתְיָן הָא כְּאִכָּרָא דִמְסוֹבַר בִּשְׁנֵי בַצּוֹרְתָא דְיֵיחוֹת מִטְרָא עַל אַרְעָא: אֲמַר דָוִד יַתִּירָא מִבְּכֵין בֵּיתִי קֳדָם אֵל אֲרֵי קְיָים עֲלַם קַיֵּים לִי לְמֶהֱוֵי מַלְכוּתִי קַיָּימָא כְּמָא דְקַיָּימִין סִידְרֵי בְרֵאשִׁית וּנְטִירָא לְעָלְמָא דְאָתֵי אֲרֵי כָּל צָרְכִי וְכָל בָּעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדִין בְּכֵן כָּל מַלְכוּ לְקִיבְלֵיהּ עוֹד לָא תִתְקַיֵּים: וְרַשִׁיעַיָּא עַבְדֵי חִיטְאָה דָמַן לְכוּבִין דִבְמִפְּקְהוֹן רַכִּיכִין לְמִקְטַף וְכַד אֱנָשׁ חָיֵיס עֲלֵיהוֹן וְשָׁבִיק לְהוֹן אָזְלִין וְתָקְפִין עַד דְלֵית אֶפְשַׁר לְמִקְרַב לְהוֹן בְּיָד: וְאַף כָּל אֱנָשׁ דְמַשְׁרֵי לְמִיקְרַב בְּחוֹבִין אִלֵּין וְתָקְפִין עֲלוֹהִי עַד דְחַפַּן לֵיהּ כִּלְבוּשׁ דְבַרְזְלָא דְלָא יַכְלִין לֵיהּ בְּאָעֵי מוּרְנִין וְרוֹמְחִין בְּכֵין לֵית פּוּרְעֲנוּתְהוֹן בְּיַד אֱנָשׁ אֶלָּהֵין בְּאֶשָּׁתָא עֲתִידִין לְאִתּוֹקְדָא יִתּוֹקְדוּן בְּאִתְגְּלָאַת בֵּית דִינָא רַבָּא לְמִתַּב עַל כּוּרְסֵי דִינָא לְמִדַן יַת עָלְמָא:

רלבג

רוח י"י דבר בי ומלתו על לשוני. אמ' שענינו באלו הזמירו' הנעימות שחבר היה שרוח הש' דבר בו ובמה שנאצל עליו מרוח הקדש היה דבר השם יתעלה על לשונו להגיד אלו הזמירות ולחברם בספר: אמ' אהי ישר' לי דבר צור ישראל. ר"ל כי בעבורי אמר הש' ודבר שאהיה מושל באדם היותר נבחר והוא ישר' מפני היותי צדיק מושל ביראת אהי' ר"ל שכל ההנהגתי וממשלתי הוא ביראת אלהים ולזה זכיתי לזאת המעלה: וכאור בקר יזרח שמש. ר"ל שזריחת ממשלתי וצמיחת מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריה שיהיה אז האור נוסף וכן ירצה לומר שהצלחתו במלוכה תחזק תמיד כמו הענין באור הבקר אשר אין התפשטותו מהעבות והעננים שיזרח אורם מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא מארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך הלוך וחסור אך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יחסה של מלכותו יחס אור השמש של אור השחר והוא מלכו' משיח בן דוד שתגדל מלכותו ונשא וגבה מאד או יהיה הרצון בזה כאור בקר שיזרח בו השמש אשר אככי מתמיד הקיום והוא האור השלם כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים כי אז יהיה האור מגיע מהעבי' אשר הם מאירי ההפסד ולא יהיה הבקר ההוא מנגה שיצמח ממטר ויולד ממנו כמו הענין בברק שיבא אחריו החשך תכף ולא כמו דשא מארץ אשר בבקר יציץ וצמח ובערב ימולל ויבש: כי לא כן ביתי עם אל. ר"ל שיסיר מלכותי תכף כמו הענין במלכות שאול: ערוכה בכל ושמורה. ר"ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן ושמורה לזרעי אע"פ שתסור מהם בקצת העתים: כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח. ר"ל שהיא ערוכה בכל כי ימצא ליש' כל ישע וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח זרעם לתת פריו וזהו בסורם מאחרי הש' אז היא שמורה כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה: ובליעל כקוץ מונד כלהם. ואולם הרשעים שיקחו הממשלה הם כלם כקוץ מונד שיזיק הנה והנה למתקרבים אליו וינקבם בקוציו כי לא יקחו האכסים ביד את הקוצים כי יזיקו בהם והמשילם עוד לקוץ שאינו עושה פרי ובאלו רמז בזה אל מלכות ירבעם וחבריו: ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית. ר"ל כי כאשר יגע ברשעים ויקרב אליהם ימלא כל גופו ממכות הברזל: ועץ החנית. ר"ל שאחר הכנס בגופו ברזל החנית יכנס העץ: ובאש שרוף ישרפו בשבת. ר"ל כי בהשבת הממלכה מהם יכלו הם וזרעם בכליון חרוץ כמו שהתבאר מענין ירבעם והדומים לו כי בעת ששבתה הממלכה מהם לא השאירו להם נין ושאר:

ביאור הדברים אמר שדבר דוד לה' את דברי השירה הזאת לתת לו שבח והודאה ביום אשר נתבאר לו כי הציל ה' אותו מכף כל אויביו הרודפים אותו כמו גלית הפלשתי ומלכים מלך גת והעמלקים אשר פשטו אל צקלג ואיש בנת והפלשתים שבאו להלחם עמו וחנון בן נחש והדרעזר ואבשלום ואחיתפל ושבע בן בכרי ויושבי נוב והציל אותו גם כן מכף שאול והוא שקול כנגד כלם כי שאול רדף את דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה תכלית הפלא לתוקף יד שאול על דוד איך נצל מידו: ויאמר הנה ה' לי סלעי ומצודתי ומציל לא יצטרך ליתוקף אחר ולא עזרכי כח וחיל אחר באלו הצרות אשר נצלתי מהם. הנה הוא מנהיג החוזק והתוקף שלי ומאתו הוא נאצל מפני השגחתו בי. הנה בו אחסה ואסתר בסתר ואהלו מכל הרעות הנכונות לבא עלי כי הוא לי למגן להגן עלי מכל דבר הרעות אשר יבואוני להזיק והוא תוקף ישעי. כי מאתו יסודרו כלי' להפחיד הקמי' עלי שלא יזיקוני כמו שירחה הבעל חיים בקרניו החיה הבאה לטרפו. הנה הוא בית החוזק שלי והמנוס שאנוס להמלט מכל הקמי' עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובאבשלום והדומים בזה. והנה אלו התשועות אשר הושיעני הש' מאויבי ינועו לי באמצעות תשועה שלמה שאתפלל לש' אחר שספרתי מתהלותיו הנוראות המיישירות של השגחתו י"ת. הנה בעת שפפנו אלי רעות כפלאות מביאות של מות ובעתוני אימות מות הנה בעת ההיא אשר ראיתי כי צר לי והייתי בזה הפחד הנפלא אז השתדלתי לקרוא שם ה' המורה על מציאותו ביותר על מה שאפשר. ובדבקי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הרוחק ממדרגת האדם. והנה שם עלתה שועתי באזניו להתפלל להשתדל בהצלתי. והנה מרוב חרון אף השם על אויבי הרעים עולמו כאילו כולו מאף הש' אשר בבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש ורעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהי' תנועו וירעשו. ואמ' ממשל כי מרוב הכעס עלה עשן באף הש' ותצא אש מפיו תאכל אויביו ותשחית עד שאחוזק האש ההוא בערו ממנו גחלים. והנה היה זה המשל להעיר על הפלגת הרע שחדש הש'

יתֵ כדי שיפלו אויבי דוד במהירות וזה שכבר סבב השם שיגעו ישראל במלחמה ויתנו עמהם שאול ובניו · וכן הענין במיתת אבשלום ובכלל הנה כשתחקור בספורי הקורות שקרו לדוד תמצא פלא עצום בסבות אשר בהם השם ית' הביא הרע לאויבי דוד בא ההמלט לדוד · ואמר כי לרוב השגחת השם על דוד כאילו ירד מן השמים ודרך על הארץ ושלח מלאכו בקלות כאילו התעופף · ושת כביכול ענן וחשך להסך עליו ולהסתר שם מאויביו וכאילו היה זה משל אל מה שסבב השם כשרדף שאול אחרי דוד שלא יכול למצאו וכאשר מצא אותו והיה קרוב אל שיתפש דוד סבב השם שבא מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח לעזוב דוד · ואמר כי מהענין בעצמו שחדש השם ית' על יד מלאכו להתיר דוד ולמלטו מאויביו ממנו יצא ברק בערו ממנו גחלי אש והם הלפידי' היורדים מהענן אשר נעצר בו איד קיטורי וממנו נתחדשו רעמים שנתחדשו לאויביו מהדבר בעינו אשר חודש להציל דוד · והנה בזה האופן כאילו נבקעה הארץ מרוב הרעש שנתחדש בגערת יי' מנשמת רוח אפו · ונראו מעינקים ונגלו מוסדות תבל כמו שימצא הענין בעתות הרעש שתבקע הארץ ויראו המקומו' השפלים מהארץ ויראו שם נהרות גדולים נתחדשו ממה שהיה באיד שחדש הרעש מהטבע המימיי · והנה קרא המים ההם ים כי ענינם דומה במליחות למי הים מפני רבוי השריפה שנתחדשה שם כי היא גם כן הסבה במליחות מי הים כמו שנתבאר בטבעיו' והנה אפשר שאמר זה להפלגת הסרת ענין אויביו במהירות כמו הענין בארץ הנבקעת מפני הרעש כי יתהפך המקום הגבוה להיות למטה ולזה קרא ענין חטאת סדום הפכה אמר כמהפכת סדום ועמרה ואפשר עם זה שרמז בזה להגלות בקלות ובמהירות דבר הנעלם מהאנשים מהצלחת דוד · וכאשר השלים זה המשל אמר זה הענין בדברים יותר מבוארים ואמ' הנה השם ישלח מלאכו ויקחני וימשוך אותם ממי הרעות אשר חשבו אויבי להטביע אותי בהם · ובזה האופן יצילני השם מאויבי שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית נפלא והוא שאול כי הוא היה מלך ואני הייתי עבדו ובכלל הנה יצילני בזה האופן מכל שונאי כאשר חזקו ממני · הנה אויבי מקדמים אותי רע ביום אידי כי חשבו שאז היא עת רעה וישיגו מבוקשו' · והנה אז היה השם למשען לי בדרך שלא נפלתי בידם ואחשב שזה היה משל על הזיפים שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שיעץ אחיתפל לרדף אחר דוד בלילה להמיתו · והנה השם הוציא אותי למרחב מהצרה שהייתי בה ומלט אותי מיד אויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישר' ונתן לי גמול כצדקתי והשיב לי כבור ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמ' זה להעיר כי בכל עת היה רודף הדרכים המשובחים וזה מבואר מהספורים שבאו בענין דוד זולתי בחטא אשת אוריה · והנה היתה לי הטובה הזאת מאת השם לפי ששמרתי דרכי יי' והלכתי אחרי מצוותיו ולא הרשעתי לנטות מדרכי השם · כי כל משפטי השם והם משפטי התורה שויתי תמיד לנגדי לזכור אות' כדי שאתנהג בהם וכן הענין בחוקותיו כדי שלא אסור מדרכי התורה כלל · ואהיה שלם בלבי לשם כי כל מגמתי היתה לפנות אליו וזה היה סבה פעמים רבות שנשמרתי מעוני אשר הביאתני להשתוקק אליו רתיחת טבעי · והנה השיב יי' לי כצדקתי וכנקיו' לבבי לפי מה שידע השם ממנו וזה היה בעת שנענשתי על החטא שחטאתי כי לא הפליג מאד בענשי להגלות אליו טוב לבבי והפליג בעונש שאול להגלות אליו רוע לבבו ואף על פי שהיה חטאי יותר עצום לפי הנראה מחטא שאול · והנה יורה על טוב לב דוד כי הוא לא הסכים בהריגת אחד משונאיו ואף על פי שנפלו בידיו כמו הענין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן גרא אבל היה חומל ומרחם כמו שנז' מספור קורותיו והנה ענייני שאול היו בהפך זה והנה בכלל כשתחקור על כל ספורי קורות דוד וסיפורי כל קורות שאול יתבאר לך ההבדל העצום שהיה בין תכונות דוד ובין תכונות שאול · הנה אתה השם מתחסד עם חסיד לעשות לו חסד גם אם יחטא לך במתקל מענשו כמו שאמר בדוד גם יי' העביר חטאתך ולא תמות · והנך הולך בתום ובנברות הלב עם איש תמים ונבר לזאת הסבה גם כן · ואתנס עם איש עקש אתה מביא עליו העונש בדרכים עקלותנים להפליג בענשו על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה המנהג הפחות · והנך מושיע השפלים אף על פי שהם מהמון העם אשר אזלת יד מהם · ועיניך על רמים להשפילם כשיחטאו לך ואף על פי שהם מלכים והנה אמר זה מפני שהשם הושיע דוד בעת הזאת מהעם שהיה עבד לשאול והיו אז עיני השם להשפיל שאול שהיה מלך בעבור שהגיעה המלוכה לדוד · הנה אתה היית נרי יי' להאיר לי בהיותי בליל חשך הצרות ואז הגהת חשכי וזה בעת שהיה דוד נרדף משאול ואבשלום · הנה בעזר שהיה לי ממך שברתי הגדוד הבא עלי ובעזר אלהי דלגתי וקפצתי החומה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא וזה היה רמז אל הגדוד שבא מעמלק לצקלג ושרפו את צקלג באש ונהגו לפניהם נשי דוד ואנשיו וטפיו וכל קניניהם כי היה מאת השם שסבב שהסרנים לא חפצו בהליכת דוד עמם פן יהיה להם לשטן עד שהוצרך שאכיש יאמר לדוד שישוב לצקלג וזה היה סבה אל שיוכל להשיג הגדוד ההוא כי לולא שלחו אכיש לא היה יכול ללכת שם והנה זאת החומה הגבוהה שדלג אז להשיג הגדוד ההוא · הנה דרך האל ית' ומנהגו בפעלותיו היא בתכלית השלמות · ואמרת השם בדברי התורה היא צרופה שאין בה סיגים אבל כל ענייניה מגיעו' לתועלת נפלא · הנה השם מגן הוא לכל החוסים בו להצילם מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין התחסו' בו הוא התנהג בדרכי התורה ולזה הקדים לזה אמרו אמרת יי' צרופה כי באמצעותה יהיה השם מגן לאדם ותדבק בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה · כי מי אל מבלעדי יי' שיוכל להיות מגן לכל החוסים בו הנה זה לא ישלם לזולתו מהאמצעיים ששם הא' ית' בינו ובין הנמצאות השפלות כי מהם יסודר פעם רע ופעם טוב ולא יוכלו לשנות סדור' ואולם השם לבדו יוכל על זה · ומי הוא גם כן תקיף לעזור לכל הקוראים אליו באופן ראוי מבלעדי השם ית' הנה הוא האל אשר הוא מעזי לתת לי חיל · והוא שבה שקפץ דרכי ודלג אל התכלית השלם הדרוש והנה אמ' זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו אל התכלית · והנה הוא שמשוה רגלי כאילות · ובזה המהירות והמרוצה העמידני על רוממות הצלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות

בענייניס יהיה טוב העצה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב בתכלי' מה שאפש' · הנה השם מפני השגחתו בי למד ידי למלחמ' עד שכבר הוריד יתר קשת חזק' מאד אל המקו' שמשם תהיה יריית החצי' כל א' מזרועותי והנה אמ' זה כי בעת שהלך להלח' עם גלית לא רצה לקח' כלי המלחמ' כי לא נסה ואחר זה בזולת למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמו' כמו שנזכ' בספורי דברי שאול · והנה אז נתת לי מגן ישעך שהגינות עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי · וענותך אותי אז בעת הצרה ההיא תרבני ותגדל מעלתי כי זה היה סבה ששמהו שאול על אנשי המלחמ' ושהיה חתן למלך כמו שנזכר בספור דבר שאול ומזה נתגלגלה הצלחתו בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה גם היתה סבה לשמור דוד מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו · תרחיב צעדי תחתני בבריחי מפני שאול כשחפ' להכותי בחניתו בעת היותי מנגן לפניו · ולא מעדו קרסולי שאם הייתי נופל מהבהלה והפחד היה הורג אותי · ובזה האופן גם כן נתת לי כח לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול שהכה דוד מכה רבה בפלשתים ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו צקלג והנה אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי · ואחר זה כשמלך איש בשת אזרתני חיל למלחמה והכרע' אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמה בית שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק · ואז נתת לי אויבי עורף כי אבנר ואנשי איש בשת הפכו עורף במלחמ' ואנשי דוד היו הולכי' ורודפים אותם בדרך שאכרית משנאי · והנה היו פונים אל השם ית' שיושיעם ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל יי' ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסוהו ברגל וכתתו העפר שבו וישברוהו כן אשברם וארמסם · והנה הצלת אותי מהמריבים אתי מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי · תשמרני להשים אותי לראש גוים רבים והם הגוים שנצחתי אותם במלחמה שהיו לי לעבדים עד שעם לא ידעתי יעבדוני וזה שכבר היו מואב וארם ואדום לעבדים לדוד · בני נכר יכחשו לי מרוב יראתם ממני · לשמע אזן לבד היו נשמעים לי לעשות רצוני ואף על פי שלא ידעו רוממות מעלתי וגודל הצלחתי · הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלים כנבול עלה מגפן כי נמס לבם בקרבם מרוב הפחד והנה גם בחדריה' שהיו נסגרי' בהם נפלו עליהם אימות מות ממני · הנה השם שעוזר אותי הוא חי וקיים תמיד ותקפי שהוא השם הוא ברוך לא יחסר כחו בעת מהעתים כמו הענין באשר הם מהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע · ומי שהוא מנהיג תוקף ישעי שהוא השם אשר ישעי מסודר ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא תמיד רם ונשא על כל הנמצאות · ולזה אין לי לירא שיסור עזרו ממני בעת מהעתי' · הנה זה האל הוא הנותן נקמות לי מאויבי ומוריד עמי תחת ממשלתי והוא המוציא אותי מאויבי שלא אפול בידם · והנך האל הזה מרומם אותי מקמי והם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול · ואמר זה כי בחמס היה רודפו ונראה גם כן מעניניו שכבר היה איש חמסי' כשיעויין בתכונותיו כמו שזכרנו במה שקדם · על כן אודך יי' בגוים לתת לך תודה כמו שגמלתני מהטובות ולשמך אזמר ואשבח · הנה השם הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיי' העולם כמו שיראה הבטחתו בזה על יד נתן הנביא ׃

ואלה דברי דוד האחרונים

ר"ל אחר קיימו דבר ספר תהלים בכללם ואחר זכרו דברי השירה

בזה המקום תתם דבריו בזה המאמר · נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללו' בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם ית' באלו הזמירות · הנה רוח יי' דבר בי בחברי הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומפיו חוברו אלו הזמירות ר"ל שכבר חוברו ברוח הקדש · הנה כבר אמר אלהי יעקב ותקפו שאהיה מושל באדם מפני היותי צדיק ומושל ביראת אלהים · והנה זריחת אורי והצלחתי תהיה כאור בקר כעלות השחר שיזרח השמש אחר האור ההוא בדרך שיהיה האור הולך ונוסף כן ממשלתי תחזק תמיד או ירצה בזה שיהיה כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והמשילו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו קיים ולזה אמר ונשאו כשמש נגדי כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכו' ירבעם וחבריו שלא היה במלכות ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבי' אשר אין להם קיום כלל ולא יהיה גם כן האור ההוא מנגה שתתחדש ההארה ההיא מנגה שיתחדש ממטר כשהיה בענן שיצא ממנו המטר איד קיטורי באופן שיברק הברק כי האור ההוא הוא סר תכף וכן היה הענין במלכו' שאול שעמדה זמן מועט כמו דשא מארץ שמהרה יצמח ומהרה ייבש · הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי ברית עולם שם לי להיות המלוכה לי ולזרעי · הנה הברית הזאת ברורה וערוכה בכל אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפסק מהם הממשלה כי יהיה לישראל כל ישע וכל חפץ וזה יהיה בעת שידבקו בשם ויתנהגו בדרכי התורה כי לא תקצר יד השם ית' מהגיע להם אז כל ישע ואף על פי שמצד ההשגחה הכוללת לא היו ראויי' לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם כל חפצם והיא שמורה לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהיה כאשר לא יצמיח ישר' ר"ל בעת שיסורו מאחרי השם כי אז לא תתקיי' להם מלוכה והשם ישמרנה לזרעי כי מזרעי יצא מלך ימלוך בישראל הוא ובניו כל הימים כמו שהתבאר בזולת זה המקום מדברי הנביאים · ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם וחבריו שימלכו ברשע לא ביראת אלהים כמו הענין במלכותי הנה הם כקוץ מונד כלהם שלא יקחוהו האנשים ביד ליראת פן תנקב ידם וגם לא יקרב אליו כי מצד תכונתו יצא אל היד ויזיקה כן האיש שיקרב בבני הבליעל ינקב וימלא גופו ברזל וחנית והעץ אשר הוא תקוע בו כי מרוב השחתתו הקרבי' אליו לא יספיק לו ההכנס הברזל בגוף אבל יכניס שם אחריו עץ החנית · ובסוף הענין כשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שארית׃

רדק

יושב בשבת ׳דעת המתרגם וכן דעת רז״ל כי זה הפסוק על דוד ר״ל אלה שמות הגבורי׳ אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו׳ אלה שמות גבורותיו של דוד ות״כ אלין שמהת גיבריא וגו׳ והם ז״ל פי׳ יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה: ראש השלישי׳ ראש לג׳ האבות: עדינו העצני׳ בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז״ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנאמר תחכמני ראש השלישי ולפי הפשט כראש כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם וזהו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישים וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השליש אשר למלך ומבחר שלישיו ותחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר״ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומ׳ שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אח׳ זהו בפעם אחת ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר״ל שהיה יושב בראש העם ועניין א׳ הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשב׳ ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שכי מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחר׳ שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני בן שנאמר שם כמו איש כמו בן חיל ר״ל בן חכמה או יהיה שם אביו תחכמני או חכמני כי אחד הוא וזה עדינו היה בנו: העצני׳ כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד: בפעם אחד׳ כתו׳ בד״לת לשון זכר וקרי אחת בתי״ו לשון נקבה: אלעזר בן דודו׳ כך היה שמו וכתי׳ בר דודו וקרי דודו בוי״ו וכתי׳ דדי ביו״ד: בן אחחי׳ ובדברי הימים האחחי אחחי שם משפח׳ היה לפיכך אמר בן אחחי ואמ׳ האחחי כמו בן קנז הקניזי: בשלשה גבורים׳ וקרי הגבורי׳

רשי

אשר לדוד יושב בשב׳ יושב בשבת סנהדרין והוא תחכמוני והוא ראש השלישי אב בנוי בחכמה ובגבורה בשלשה דברים הללו הוא ראש כמו שנאמר ובכון רב׳ ואיש תאר וגבור חיל: עדינו העצני׳ כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מערכות כימה וכשיוצא למלחמה קשה כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת: בשלשה גבורי׳ המעולים שבגבורים: בן דודו׳ כך שמו: בחרפם בפלשתים׳ תקעו כף להלחם בהם ולכנתם: אך לפשט׳ לחלצת קטיליא לא היה איש לעזרו ל להרוג אלא כולם פ פושטים אחריו את ה החללים: הררי׳ מן ההר: לחיה׳ לגדוד כחית הסד׳ מהסלע׳ ראש ׳ תירגם יוכתן מגיברי רישי משיריתא: ומצב פלשתים אז בית לחם ׳ החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבו׳ לחם:

מי

גברים חד מן י״ג חס׳ה׳ בריש תיבותא וקרי׳ וסי׳ שלל ויעט העם אל שלל׳ גבורים ואחריו אלעזר בן דודי בן יכתיב׳ אחד ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל׳ שבכה וכותרות על שני העמדים׳ מלך ויקח אסא את כל הכסף דמלכים׳ מלך וישמח כל עם הארץ דמלכים׳ מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו׳

אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא עֲדִינוֹ הָעֶצְנוֹ עַל־שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָד׃ וְאַחֲרוֹ אֶלְעָזָר בֶּן־דֹּדִי בֶּן־אֲחֹחִי בִּשְׁלֹשָׁה גִבֹּרִים עִם־דָּוִד בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַיַּעֲלוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ הוּא קָם וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד כִּי־יָגְעָה יָדוֹ וַתִּדְבַּק יָדוֹ אֶל־הַחֶרֶב וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָעָם יָשֻׁבוּ אַחֲרָיו אַךְ לְפַשֵּׁט׃ וְאַחֲרָיו שַׁמָּא בֶן־אָגֵא הָרָרִי וַיֵּאָסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחַיָּה וַתְּהִי־שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים׃ וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה׃ וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשִׁים מֵהַשְּׁלֹשִׁים רֹאשׁ וַיָּבֹאוּ אֶל־קָצִיר אֶל־דָּוִד אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וְחַיַּת פְּלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה וּמַצַּב פְּלִשְׁתִּים אָז בֵּית לָחֶם׃

אלה אִילֵין שְׁמָהַת גִּבָּרַיָּא דַּהֲווֹ עִם דָּוִד גִּבָּרֵיהּ רֵישֵׁי מַשְׁרִיתָא יָתִיב עַל כּוּרְסֵי דִינָא וְכָל נְבִיַּיא וְסָבַיָּא מַקְּפִין לֵיהּ מְשִׁיחַ בִּמְשַׁח קוּדְשָׁא בְּחִיר וּמְפַנַּק שַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ וְיָאֵי בְּחֶזְוֵיהּ חַכִּים בְּחוּכְמְתָא וְסוּכְלְתַן בְּעֵצָה גִּיבַּר בִּגְבַרְוָתָא רֵישׁ גִּיבָּרַיָּא הוּא מְתַקַּן בְּמָנֵי זֵינָא נָפֵק בְּפוּם קָלָא וּנְצַח בִּקְרָבָא וּמִתְגַּבֵּר עַל יְדֵי מוּרְנִיתֵיהּ תְּמָנֵי מְאָה קְטִילִין בְּזִמְנָא חֲדָא׃ ואחריו וּבַתְרוֹהִי אֶלְעָזָר בַּר דּוֹדוֹ בַּר אֲחוּהִי כִּתְלָתָא גִּבָּרַיָּא עִם דָּוִד כַּד חַסִּידוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ תַּמָּן לַאֲגָחָא קְרָבָא וּסְלִיקוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃ הוא הוּא קָם וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי עַד דְּלָאִית יְדֵיהּ וְאַדְבֵּיקַת יְדֵיהּ עִם חַרְבָּא וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא וְעַמָּא תָּבַת בַּתְרוֹהִי בְּרַם לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא׃ וּבַתְרוֹהִי שַׁמָּא בַּר אָגֵא דְּמִן הָרַר טוּרָאָה וְאִתְכְּנִישׁוּ פְּלִשְׁתָּאֵי לְחַיְתָא וַהֲוַת תַּמָּן אַחְסָנַת חַקְלָא מַלְיָא טְלוֹפְחִין וְעַמָּא אַפֵּךְ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי׃ ויתיצב וְאִתְעַתַּד בְּגוֹ אַחְסַנְתָּא וְשֵׁיזְבֵיהּ וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא׃ וירדו וּנְחָתוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָּא מִגִּבָּרֵי רֵישֵׁי מַשְׁרִיתָא וַאֲתוֹ לְחַצְדָּא לְוַת דָּוִד לִמְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַשִּׁירַיַּת פְּלִשְׁתָּאֵי שַׁרְיָא בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא׃ ודוד וְדָוִד בְּכֵן בְּתַקְרָא וְאִיסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי בְּכֵן בְּבֵית לָחֶם׃

רלבג

יושב בשבת תחכמוני׳ ידמה שזה היה לשבת עדינו העצני וכן היה העניין בשאר התארים שזכר לו בזה המקום ואחשב שיקרא יושב בשבת תחכמוני כי מ מרוב אהבתו החכמה היה שובת מכל מלאכ׳ אחרת ומתעסק תמיד בקנין החכמה: ראש השלישי׳ תארו בזה התאר לפי שהיה ראש באלו השלשה ב גבורים שזכר תחלה והם עדינו העצני א אלעזר בן אחחי שמה בן אגא הררי: בחרפ׳ בפלשתים׳ ידמה שהם היו מחרפים ב בפלשתים להתפאר עליהם שלא יוכלו להם

עם כה אמר י״י הלוך ועמדת בשער׳ ארץ לקול תתו המון מים קדמא׳ דבר ויבא ויעש י״י כאשר דבר׳ מלכים וידבר אתו טבות דירמיה׳ רשע הנפש החטאת היא תמות׳ עמים צדיק הוא י״י כי פיהו מריתי׃

והעניין אחד והג׳ גבורים הם הנזכרי׳ הנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור״ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמ׳ זאת עם דוד והו׳ היה ראש המלחמ׳ הזאת׃ בחרפם׳ מבניין פעל הדגוש כי האות מעמדת בגעיא ועניינו כמו חרף נפשו למו׳ שענייכו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד ות״ת כד חסידו פלישתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים אכ״ תהיה הב״ית בפלשתי׳ נוספת ולפי הפשט בחרפ׳ אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורים ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתים׃ והעם ישבו אחריו׳ אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו׃ אך לפשט׳ כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהיה מכה אלעזר׃ ואחריו שמה בן אגא הררי׳ ת״י שמא בר אגא דמן הרר טורהא׃ לחיה׳ עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאומר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת׳ מלאה עדשים׳ ובדברי הימים אמר מלאה שעורים עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהשדו׳ האחרים ואותם העמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הכה עדשים ושם אמר שעורים׃ ויתיצב׳ ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר״ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא׃ וירדו שלשה׳ וכתוב שלשים ר״ל הגדולים והגבורים שבשלישים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד׃ מהשלשים ראש׳ מהשלישים שהיו ראשי המחנות וכ״תי מגברי רישי משריתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלישים׃ ויבואו אל קציר׳ בעת קציר כאילו אמר בקציר וכן אמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון׃ אל מערת עדולם׳ ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה העניין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקו׳ ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה׃ וחית פלשתים׳ מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך׃ ומצב פלשתים׳ ובדבר הימים נציב פלשתים ואחד הוא וכ״תי ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויצא מצב פלשתים ופי׳ ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם׃

במלחמה כמו שהיה מחרף גלית הפלשתי מערכות ישראל׃ עד כי יגעה ותדבק בחרב׳ הנה יגעה ידו מרוב התנועה וההכאות שהכה בפלשתים בתוקף ודבקה בחרב כי סר מהאצבעו׳ כח הפשיטה ונשארו כפופי׳ או היה זה מרוב הדם הנאחז ביד והבאור הראשון הוא נראה יותר׃ אך לפשט׳ ר״ל לפשט החללים׃ ויאספו פלשתים לחיה׳ ר״ל שכבר נאספו לקחת המחיה משדה והיא התבואות ומיני קטנית ומה שידמה לזה ממה שהוא מזון׃ וירדו שלשה מהשלשים ראש׳ ר״ל שכבר ירדו שלשה שהיו ראש מהשלשים גבורים שנזכר אחר זה׃ וחית פלשתי׳ היא עדת פלשתים׃ ומצב פלשתים׳ הם האנשים ההולכים לפני החיל והם בעלי הבנות׃ ויסך

רשי

מי ישקני מים · אמרו רבותינו הוצרך לשאל שאלה מסנהדרין היושבים בשער בית לחם : הדם האנשים · לשון תמיהה : ויסך אותם ליי׳ · כך אמ׳ מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין שמועה מפיו ומאי ויסך אותם ליי׳ דאמריניהו משמיה דגמר׳ : ועד השלשה לא בא · ולתלת גברין לא מטא : את שני אריאל מואב · ית תרין רברבי מואב ורבותינו אמרו שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני : אריאל מואב · על שם שבא דוד שבא מרות המואביה : כל

רדק

מי ישקני מים · כמשמעו שהתאוה לאותן המים שהיו יקרים וטובים ומי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימי׳ אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במקור׳ שהיה שם דוד לא היו שם מים טובי׳ ואחר שהביאו אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים אלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים · ולא אבה לשתותם שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום: ויסך אותם ליי׳ · כלומר שפכם לארץ לשם יי׳ כי לא היה שם מזבח · ומה שכתבו רז״ל בענין זה הם דברים של תימה כי חברו שני הענינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי׳ מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים ופירוש מי ישקני מים הלכה כ כדרכ׳ לו לשאו׳ מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם אשר בשער כמו השערה אל הזקנים וההלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה ערשי׳ ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים משעורים ו ומערשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו ב בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי ה הגדישי׳ משעורים היו של ישרא׳ והגדישים של ערשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורי׳ מגדישי הערשי׳ ושלחו לו חבול ישיב רשע גזלה ישלם אע״פ שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי׳ ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי׳ ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכ׳ זו בשם שלשה אלא כך אמר מקובלני מבי׳ דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם ליי׳ דאמרינהו משמי׳ דגמרא · ודברים אלה רחוקים מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורי׳ אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המים ולא היה שאלת ההלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש יי׳ תשועה גדולה ואין להבין בכל זה אלא פשט הכתו׳ כמו שהוא ומהם אמרו כי מה שאמר במקום אחר מליאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשים ומהם אמרו כי בשתי שנים היה הדבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותי׳ ז״ל שפי׳ דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלח שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגי׳ ואחד מכניס בלוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים וי״ת ויסך אותם ליי׳ ואמר לנסכא יתהון קדם יי׳ : חלילה לי יי׳ · כמו מיי׳ וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם או יהיה יי׳ קריאה כנגד השם יתברך : הוא ראש השלישי · כן כתיב וקרי השלשה והכתוב הוא מן שלישים על כלו ופי׳ ראש השלשה מבואי המים והיה לו שם בהם כי היה נזכר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד פרלה כי הוא היה אחד מהשלשה והיה נכבד מהשנים ושר עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר״ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר״ל עד שלשה הראשוני׳ והם עדינו ואלעזר ושמה לא הגיע עד גבורתם ות״י ולתלת גברין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות ששמו השלשה : בן איש חיי · כן כתיב וקרי איש חיל כי יהוידע אביו גם כן היה גבור חיל · ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים וי״ת בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין : רב פעלים · שהיה גדול במעשים טובים : מקבצאל · שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ויגדר ויתור ורבו׳ ז״ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה : את שני אריאל מואב · כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל והארי יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק וא״ע שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי יי׳ הוא מצוה כמצוה הקב״ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן בזה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל : והכה

בור ג׳ כתיב באר וסי׳ ויתאוה דוד ויאמר · ויבקעו שלשת הגבורי׳ במחנה פלשתי׳ · והכה את הארי בתוך : ויאמר יֹן בטעמ׳ בקריאה וסי׳ קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת · ויאמר מ׳ איפוא הוא הצד ציד · ויאמר הכי

15 וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃ וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃ וַאֲבִישַׁי אֲחִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא רֹאשׁ הַשְּׁלֹשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם בַּשְּׁלֹשָׁה׃ מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא׃ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חַי רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב

וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְדָוִד וַאֲמַר מַן יַשְׁקִינַנִי מַיָא מִגּוּבָא דְבֵית לְחֶם דִּי בִתַרְעָא׃ וּבְזָעוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָא בְּמַשִּׁירְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלוֹ מַיָא מִגּוּבָא דְבֵית לְחֶם דִּבְתַרְעָא וּנְסִיבוּ וְאַיְתִיאוּ לְוַת דָּוִד וְלָא אֲבָה לְמִשְׁתֵּיהוֹן וַאֲמַר לְנַסָּכָא יַתְהוֹן קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ מִלְּמֶעְבַּד דָּא הֲדַם גֻּבְרַיָא דַאֲזַלוּ בְנַפְשַׁתְהוֹן וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן אִלֵּין עֲבָדוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָא׃ וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה הוּא רֵישׁ גִּבָּרֵי וְהוּא תַבֵּית יַת מוּרְנִיתֵיהּ עַל תְּלַת מְאָה קְטִילִין וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִבָּרַיָא׃ מִן גִּבָּרַיָא הֲוָה יַקִּיר וַהֲוָה לְהוֹן לְרַב וּלְתְלַת גֻּבְרִין לָא מְטָא׃ וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע בַּר גְּבַר דְּחִיל חֶטְאִין דִּילֵיהּ עוֹבָדֵי מִקַּבְצְאֵל הוּא קְטַל יַת תְּרֵין רַבְרְבֵי מוֹאָב

ל׳ · מכר · נ׳ מל׳ ת׳ חס׳ · מכר ת׳ חס׳ · ג׳ · ל׳ וחס׳ · נ׳ · השלשה ק׳ · בל׳ חס׳ ר״ה מל׳ · חיל · ל׳ ק׳ ל׳ חס׳

קרא שמו יעקב · ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה · וישמע דוד כי מת נבל · את אלהי׳ אשר עשיתי דמיכה · ויאמר שלחני נא כי זבח · ויאמר אליו דוד התורידני אל הגדוד תנינא דפסוק · ויאמר עד אשר אם שאר ערים · ויאמר חלילה לי יי׳ · ויאמר בא אל בינות לגלגל · ויאמר חזהאל · ואני באתי בית שמעיה · ויאמר עבד מלך הכושי אל ירמיהו · וג׳ בטעמא ואמרת וסימ׳ לעבד מלך הכושי · הבא על אדמת ישראל ואמרת הלא עוד · ואמרת לפני יי׳ אלהיך בערתי הקדש :

רלבג

ויסך אותם ליי׳ · מזה המקום למדנו שכבר נסכו מים לשם שאם לא היה כעשה זה ב במקדש לא היה דוד מנסכם ליי׳ ולפי שלא מצאנו מקום יותר ראוי לזה הנסוך מחג ה הסוכות וזה לשבות האחת כי השם׳ בחר אז שיקחו מהמנחים הגדלי׳ על המי׳ כאמרו וענף עץ עבות וערבי נחל והשנית כי אז ראוי לבקש המים מ מהשם׳ וכמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר ו והבכורים בעצרת ל לבקש ברכת פירות האילן כן יקרבו המים בחג הסוכות לבקש מהשם׳ ברכת הגשמים כי אז יבא עת הזריע׳ שצטרכו לגשמים והשלישית כי שם לבר תמצא ההערה בתורה על רבוי הנסכים הנה ראוי שיהיו אלו הנסכים בחג הסוכות בזה האופן : ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשה · ר״ל שהוא היה היותר נבחר מן השלשה שהיו ראש לשלשים הגבורים הנזכרים אחר זה : מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא · אך לא בא למעלת השלשה הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם : ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל · הנה תאר אותו שמעלת הגבורה באה לו מאבותיו ולזה אמ׳ עליו שהוא בן איש חיל ר״ל שאביו היה גבור חיל והיה רב פעלי׳ בעניני הגבורה כי עשה פעולות רבות מיוחסות לגבור והוא היה מעיר קבצאל שהיתה לגורל בני יהודה והנה הכתוב בזה בן איש חי הנה הרצון בו גבור כי הגבור יראה בו פעל החיות יותר מזולתו ומזה גם כן אמרו כי חיו׳ הנה ר״ל רבות הכח והגבורה : הוא הכה את אריאל מואב · הנה המגדל החזק יקרא אריאל ולזה נקרא בית המקדש אריא׳ והרצון בו שהוא הכה אנשי המגדלי׳ החזקי׳ ההם שהיו במואב והמלה מורכבת מארי ומאל וענינו ארי תקיף כי הארי הוא רב הגבורה ואפשר גם כן שהיה בהם צורת אריה להורות על התוקף והחוזק :

והוא

והכה את האריה · הא' כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה : ביום השלג · אמרו כי האריה ביום צנה ושלג נוספת גבורתו ובדברי רז"ל את שני אריאל שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי' מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאומר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחית וטביל ואיכ' דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי' מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכ"תי ה הפסוקים על דרך הפשט : אשר מראה · כתוב ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מראה כמשמעו ו ובדברי הימי' איש מדה והענין אח' כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדו' ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף גדול : ולו שם בשלש' הגבורי' · המביאים את המים : מן השלשים נכבד · מן השלשי' הגבורים שזכר אחר אלה וי"ת מן גיבריא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים : ואל השלשה לא בא · תחכמוני ואלעזר ושמה וי"ת ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו' שעשו השלשה : וישימהו דוד אל משמעתו · אל עצתו או פי' שהפקידו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על ה הכרתי ועל הפלתי : עשהאל אחי יואב בשלשים · במספר השלשים היה והם שלשי' גבורי' מתנו עד אוריה החתי ויונתן ת תרגם בגיבריא : אלחנן בן דודו · כך היה שמו דודו וכ"תי בר דודו : בית לחם · מבית לחם וכן השמרו לכם עלות בהר ת מעלות : שמה החרדי · הראשון ר"ים והשני דל"ת וכן א אליקא החרדי הראשון ר"ים ו והשני דל"ת ושניה' ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא ב במסרה ובפסוק : בני ישן יהונתן · כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים : שמה ההררי · כתרגומו דמן הרר טוראה : אחיאם בן שרר האררי · האל"ף כהא ותרגומו דמטור גבוה : חצרו · כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד : הארבי · בב"ית : נושאי כלי יואב · כתוב בוי"ו לשון רבי' ר"ל על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי : כל שלשים ושבעה · אלה השלשים המנויי' הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם ששה ואבישי בן צרוי' היה אחד מאלה הג' כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוזכר למנות כי שר צבא היה : ויוסף אף יי' · לא ידענו זה האחרון למה היה אם היה רע בישר' דוד היה מבער אותו אולי היה בישר' עוברי עבירה בסתר ומה שאמ' ויוסף כי דבר אבשלו' חרון אף היה מיי' על ישר' אע"פ שהיה הדבר ההוא לעונש דוד שברח מפני בנו ושכב עם נשיו וג"כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ' אלף ביום אחד אב' הדבר ההוא היתה מכה מאת יי' לחרות בישר' על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וכן עתה הוסיף אף יי' לחרות בישראל על נסתרו' שהיו ביניהם כי אילו היו גלויו' לא הניחם דוד ולפי שלא היו גלויות הענישם הא' על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואע"פי שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרו' בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וצוה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמ' בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואע"פ שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי' למעלה בפסוק ויפקדם בטלאים ואמרו רז"ל כל זמן שנמנו ישר' לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם לשום כמו שאם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היה בלב דוד שיאמר לאחד משריו לך מנה את ישר' לא שהאל אמר לו כבנואה כי אם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא שם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מאת ה' הוא ותי' וכריתת דוד בהון והיכר שהיה בלבו למנותם הוא השטן כמאמר בדברי הימים :

הבארתי חד מן ד' זוגין מן כ' ב' קדמא מפיק א' ותניין לא מפיק א' וסימ' נמסר בסדר מקץ : ויוסף ג' בליש' תוספ' וסימ' ויוסף יי' אלהיך אל העם כהם וכהם. ישמע חכם ויוסף לקח · הודע לצדי' ויוסף לקח . א' מלרע וב' מלעיל:

והוא נחת וקטל ית ארי בגו גובא ביומא דתלגא : והוא קטל ית גברא מצראה גבר דחיזוא ובידא דמיצראה מורניתא ונחת עלוהי בחוטרא ואניס ית מורניתא מידא דמיצראה וקטליה במורניתיה : אילין עבד בניהו בר יהוידע וליה שום בתלתא גיבריא : מן גיבריא יקיר ולתלת גבורן לא מטא ומנייה דוד על משמעתיה : עשהאל אחוהי דיואב בגיבריא אלחנן בר דודו דמבית לחם : שמה דמן חרוד אליקא דמן חרוד : חלץ דמן פלט עירא בר עקש דמתקוע : אביעזר דמן ענתות מבני דמן חושת : צלמון דמן אחוח מהרי דמן נטופה : חלב בר בענא דמנטופת אתי בר ריבי ס מגיבעתא דבני בנימן : בניהו דמפרעתון הדי דמנחלי געש : אבי עלבון דמן ערבת עזמות דמברחום : אליחבא דמשעלבון בני ישן יהונתן : שמה דמן הרר טוראה אחיאם בר שרר דמטור גבוה : אליפלט בר אחסבי בר מעכת אליעם בר אחיתופל גילונאה : חצרי דמן כרמלא פערי דמן ארב : יגאל בר נתן דמצובא בני משיבט גד : צלק דמבני עמון נחרי דמן בארות נטיל זיניה ד דיואב בר צרויה : עירא דמן יתר גרב דמן יתר : אוריה חתאה כל גבריא תלתין ושבע : ואוסיף רוגזא דיי למתקף בישראל וגרי ית דוד בהון למימר איזיל מני ית ישראל וית דבית יהודה :

האֲרִי ק' הבור ק' איש ק' והוא ירד והכה את האריה בתוך הבאר ביום השלג : והוא הכה את איש מצרי אשר מראה וביד המצרי חנית וירד אליו בשבט ויגזל את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו :
ז"ל בנביאי' אלה עשה בניהו בן יהוידע ולו שם בשלשה הגברים : מן השלשים נכבד ואל השלשה לא בא וישמהו דוד אל משמעתו :
ל' עשהאל אחי יואב בשלשים אלחנן בן דודו בית לחם :
ב' וחס' ובכתיב שמה החרדי אליקא החרדי :
חלץ הפלטי עירא בן עקש התקעי : אבי עזר הענתתי
ל' וחס' · ג' מבני החשתי : צלמון האחחי מהרי הנטפתי :
ב' ודין ודינמי חלב בן בענה הנטפתי אתי בן ריבי מגבעת בני בנימן :
ל' חס' · ל' בניהו פרעתני הדי מנחלי געש :
ל' אבי עלבון הערבתי עזמות
ל' וחס' הברחמי : אליחבא השעלבני בני ישן יהונתן :
ג' שמה ההררי אחיאם בן שרר
האררי : אליפלט בן
ל' אחסבי בן המעכתי אליעם בן
חצרי ק' ל' אחיתפל הגלני : חצרו
הכרמלי פערי הארבי :
ל' חס' יגאל בן נתן מצבה בני הגדי :
צלק העמוני נחרי הבארתי
נשאי ק' נשאי כלי יואב בן צרויה :
עירא היתרי גרב היתרי :
אוריה החתי כל שלשים ושבעה :
ל' ויסף אף יהוה לחרות
בישראל ויסת את דוד בהם לאמר
ג' לך מנה את ישראל ואת יהודה :

והוא ירד והכה את האריה בתוך הבור ביו' השלג · אמ' ביום השלג להורות על רוב גבורתו שעם היו' כחו או חלום מצד תגבורת הקור והיה ג"כ בתו' הבור שמם ישלום הקור יותר לקרירות המקום ההוא ולא היו לו ולאריה מנוס שלא ימחית האחד את האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיקהו הארי · ב בירידתו שם והכה הארי לרוב גבורתו : ולו שם בשלשה · ה הגבורים · ר"ל שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראש מהשלישים אך מדרגתו לא באה אל מדרגת השלש' גבורי' האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה גם כן עם השלשי' כי היה יותר נכבד מהם : וישימהו דוד אל מ משמעתו · ר"ל ששם אותו אחד ממשרתיו הסרים אל משמעתו והנה לא היה בניהו בן יהוידע מן השלשה שהיו מן השלישי' ראש אך היותר נכבד מ מהשלשים ולזה היה מניחם בכללם לז' הג' הראשוני' שהיה עדינו העצני ראש להם והב' השני' שהיו מהשלשי' ראש ובניהו בן יהוידע שהיה ענינו ממוצע בין השלשה ובין השלשים ושלשי' הגבורי' הם לז' אך לא זכר בזה ה המקום מהשלשה ה הגבורי' השניים כי אם אבישי ולזה לא תמצא' בזה המספר כי אם ל"ה · וזכר אחר זה שכבר הוסיף אף יי' ל לחרות בישראל מלבד מה שחר' אפו על דבר הגבעונים שהיה רעב שנה אחר שנה : ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישר' ואת יהודה · ראוי שתדע שראוי שיובן מזה שאו' השטן הוא המסית את

תאחרי לדשמואל א' כתי' ואחריו הררי כתי'

השלישי ד' זוגין מן ב' בקדמ' מפיק א' ותניינא לא מפיק א'

רשי

כד כל שלשים שבפרשה זו ת"י גיבריא כל שלשים ושבעה ואיכן מצויין כאן ואני אומר יואב לא הוזכר ל להזכי' שהו' שר הצבא ומאר שחסרו שמ' בני יסיג' אור' היו : ויוסף יי' לחרות · לא ידעתי על מה בישר' : ויסת. גירה : כהם

רשי

כהם וכהם · כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכן חוזר וכופל את הכפילה עד מאה פעמים כמצאת ברכתו של יואב יתירה על של משה שאמר ככם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל יואב מיד שנאמר בה ועיני ארוני המלך רואות: הגד ואליעזר · התחיל בבני גד לפי שהם גבורים וקשים אמר הלואי וילחמו בי ויעכבו על ידי: ואל ארץ תחתים חדשי · מקום יישוב חדש שאוכלוסיהן מועטין אולי בתוך כך יתחרט דוד וישלח אליו שליח שיחזור בו: דנה · בבני דן: יען · שם המקום: מספר מפקד · את מספ' למה מפקד שני אכפריאו' שפה גדולה וקטנה אמר אראנו את הקטנ ואם יקנוף אראנו את הגדולה לכך כאמ' מפקד לשון חסרון כך נדרש ב בפסיקתא: ותהי ישראל · תשש כחן כנקבה: שמנה מאות אלף · ובדברי הימים הוא אומר אלף אלפים ומאה אלף ב בהגדת אמוראים מ מצינו אמר רבי יהושע בן לוי הכתובי' מוספי' כאן מה שחסרו כ כאן אלו שני שבטים שלא נימנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ו ובנימן לא פקד ב בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומ' שבט לוי אינו נמנ' בנמניין שאר שבטי' כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה · ובשלשים ושתי' מדות דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי שנינו כתו' אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפי' ומאה אלף ויהוד' ארבע מאות ושבעים אלף וכתו' אחד אומר ותהי ישר' שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף כמצ' ביניהם שלש מאות אלף אלו ב' מאות אלף מה טיבן בא הכתו' השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדשו לכל חדשי השנה המחלוקה האחת כ"ד אלף תלמד שאו ב' מאות אלף היו הכתובי' בנימוסו של מלך ולא היו צריכין לימנות כיצד עשרי' וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמוני' אלף ושמונת אלפים כשתיירו שנים עשר אלף הן הן נשיאי ישראל: סלם

הגלעדה ג' בקריא' וסימ' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה · ויבאו הגלעדה ואל ארץ · לחצי המנשה גלעדה: וסביב ב' למשכן יחנו · וסביב אל צידון:

ויאמר המלך אל־יואב שר־החיל
אשר־אתו שוט־נא בכל־שבטי
ישראל מדן ועד־באר שבע ופקדו
את־העם וידעתי את מספר העם:
ויאמר יואב אל־המלך ויוסף יהוה
אלהיך אל־העם כהם וכהם מאה
פעמים ועיני אדני־המלך ראות
ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה:
ויחזק דבר־המלך אל־יואב ועל שרי
החיל ויצא יואב ושרי החיל לפני
המלך לפקד את העם את־ישראל:
ויעברו את־הירדן ויחנו בערוער
ימין העיר אשר בתוך־הנחל הגד
ואל־יעזר: ויבאו הגלעדה ואל־
ארץ תחתים חדשי ויבאו דנה יען
וסביב אל־צידון: ויבאו מבצר־צר
וכל־ערי החוי והכנעני ויצאו אל־
נגב יהודה באר שבע: וישטו בכל־
הארץ ויבאו מקצה תשעה חדשים
ועשרים יום ירושלם: ויתן יואב את
־מספר מפקד־העם אל־המלך ותהי
ישראל שמנה מאות אלף איש־חיל
שלף חרב ואיש יהודה חמש־מאות
אלף איש: ויך לב־דוד אתו אחרי־כן
ספר את־העם ויאמר דוד אל־יהוה
חטאתי מאד אשר עשיתי ועתה יהוה
העבר־נא את־עון עבדך כי נסכלתי
מאד: ויקם דוד בבקר
ודבר־יהוה היה אל־גד הנביא חזה דוד לאמר:

(מסורה: ל' · ל' כליש' · י' · ח' · ט"ו · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' לחסרין בחכו · ב · ג' חס' · ל' · ו)

ואמר מלכ' ליואב רב חילא דעמיה
הליך כען בכל שבטיא דישראל
מדן ועד באר שבע ומני ית עמא
ואידע ית חושבן עמא: ואמר
יואב למלכא ויוסף יי אלהך על
עמא כאילין וכאילין מאה זימנין
ועיני רבוני מלכא חזן ורבוני מלכ'
למה אתרעי בפיתגמא הדין:
ותקיף פתגמא דמלכא על יואב
ועל רבני חילא ונפק יואב ורבני
חילא קדם מלכא למימני ית עמא
ית ישראל: ועברו ית ירדנא ושרו
בערער דרום קרתא דבגו נחלא
דשבט גד ואליעזר: ואתו לגלעד
ולארעא דרומ' לחרשי ואתו לדן
יען ומתמן אסתחר לצידון: ואתו
לקרוין כריכן וכל קרוי חואי
וכנענאי ונפקו לדרום יהודה
לבאר שבע: והליכו בכל ארעא
ואתו מסיפי תשעת ירחין ועסרין
יומין לירושלם: ויהב יואב ית
חושבן מניין עמא למלכא והוו
ישראל תמני מאה אלפין גבר גבר
שלפי סיפא ואנש יהודה חמש
מאה אלפין גברא: וחש דוד
בלביה בתר כן דמנא ית עמא
ואמר דוד קדם יי חבית לחדא
דעבדית הדא וכען יי אעיבר. כען
ית חובא דעבדך ארי אסתכלית
לחדא: וקם דוד בצפרא
ופתגם נבואה מן קדם יי הוה עם
גד נביא חזויא דדוד למימר:

רדק

ויוסף יי · וי"ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו וו"ין רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע: אל העם · כתרגומו על עמא: ויעברו את הירדן · מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער: ימין העיר · מחוץ לעיר ושם הסכימו באיזה מקום יעברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמ' אשר בתו' הנחל הגד ואל יעזר כתרגומו ורבנו כ נחלא דבשבט' גד ואל יעזר וי"ת הגד מעניין מלא על כל גדותיו: ואל ארץ תחתים חדשי · ת"י ולארע' דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא · חדשי מקום ישוב חדש: דנה יען · לדן יען כן היה שם המקום דנה מלעיל והנו"ן רפה: וסביב אל צידון · כתרגומו דמתמן אסתחר לצידון: מבצר צור · מבצר שהיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועל עיר מבצר צור: וכל ערי החוי והכנעני · שהיו יושבי' בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא ה הוריש בני ישראל והיו למס: את מספר מפקד העם · כתרגומו ית חושבן מניין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבנון כהרי נחלי דבש וחמאה: ותהי ישראל · ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדי': שמנה מאות אלף איש חיל · ואיש יהוד' חמש מאו' אלף איש ובדב' הימים ויהי כל ישראל אלף אלפי' ומאה אלף ויהודה ארבע מאו' ושבעי' אלף מצאנו באגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוסיפי' כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימין לא פקד בתוכ' כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב בשני אני יכול להשמט ולומ' שבט לוי אינו נמנה במניין שאר השבטי' כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי' פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד ב בתוכם שבכאן היה לו לכתו' אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדב' הימים לא נתן טעם ובשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעי' אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישרא' שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאו' אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ב' מאות אלף מה טיבן בא הכתו' השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה ה המחלוקת האחת כ"ד אלף תלמד שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד ארבעה ועשרים אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים כשתיירו י"ב אלף הן הן נשיאי ישר' והמליכם הכתו' מכאן וחזר וכללן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהוד' לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה או היו באותו שבט רוב החוטאי' · ובדר' עוד שני פתקי' עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה: ויך לב דוד אותו · כתרגומו וחש דוד בליביה כלומר חשש על העון שעשה שיקרהו עונש בזה לו ולישראל והכא לבו אותו בעבור זה כלומ' הומה וחרד לבו ונתחרט ובקש רחמי' מהא' שיעביר עונו: אחרי כן ספר · אשר ספר וכמוהו רבי': ויקם דוד בבקר · לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר יי' שנגלה אליו בלילה: חוזה דוד · כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו והיה מדבר הקב"ה עם דוד וא"ע שלא כתבנו מנבואותיו אלא זאת:

רלבג

את דוד למנות אותם שאם היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואיך עשהו הא' הש"י בזה העונש הנפלא האלהי אא שנ' שזאת ההסתה מיוחסת לש"י באופן כולל לפי שהוא הסבה בכל מה שיתחדש על הסדר שאמר ותהי אשה לבן ארניך כאשר דבר יי' לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים ואפשר שנאמר עוד כי היה גם כן הש"י סבה מה בזאת ההסת' וזה כי להסנחתו על דוד היה הש"י מסיר מדוד זאת התשוק' לולי כעסו על ישראל · והנראה בעיני שהיה אמרו ויסת את דוד חסר והרצון בו ויסת לבו את דוד כאמרו ותכל דוד שהוא חסר ועניינו ותכל נפש דוד והנה החטא היה בזה המספר לפי מה שאחשב כי זה יור' על שדוד היה בשר שם זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי אם בשם ית' לבדו ועוד כי התורה צותה שבפקוד אותם יתנו איש כפר נפשו למנו' מה שיתנו לו ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שבארנו בפרשת כי תשא: למלאך

דברת אל דוד · כשהיה חוצא היה אומר אל דוד וכשרצה לבנות הבית אמר לך
ואמרת אל עבדי דוד : שלש אני נוטל עליך · כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר
לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירו' לפיכך כתבה גם כן לשון
נקבה : שבע שנים · ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש את מה שאמ'
שבע לפי שזה הענין היה אחר
שלש שני רעב שהיו בימי דוד
שנה אחר שנה והנה אם יהיו
עתה שלש שנים אחרי' הנה יהיו
שש שנים והשביעית אע"פ שירד
בה מטר לא תמלט בלא רעב
שנה שתבא אחר שש שני' רעב
ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה
להם לחם בשביעית : והוא
רודפיך · שלא יהיה לך תקומה
מפניו כדי' שיכירו הכל כי מאת
האל הוא והוא רודפך : נפלה
נא ביד יי' · זהו הדבר כמו הנה
יד יי' הויה ועוד כי ברעב אע"פ
שהוא ביד יי' יפלו גם כן ביד אד'
שילכו למצרים או לשאר ארצות
לשבור בר ולחם אבל הדבר
אין בו אלא יד השם לבד לפיכך
המובן משלש ביד יי' הוא הדבר
לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא
ביד יי' לבד אבל בשנים היה
חרפה בגוים בנוסם לפני א
אויביהם ונגפים לפניהם וכן
ברעב כי היו הולכים בארצות
הגוים והיו חרפה בהם וכן אומ'
הכתוב ולא אתן אתכם עוד א
חרפת רעב בגוי' : ובדרש חשב
דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני
רעב עכשיו כל ישראל אומרים
מאי איכפת לו לבן ישי על א
אוצרותיו הוא בוטח ויסר' ימותו
ברעב ואם בורר אני חרב ע
עכשיו ישראל אומרין מה לו על
גבוריו הוא בוטח שהם יבאו ל
למלחמה הם ימותו והוא יבצל
אמ' יבא דבר שהכל שוין בו ר"א
אם בורר אני רעב עכשיו כל י
ישראל מוכי רעב בדרכים אם
בורר אני חרב עכשיו כל ישרא'
מוכי חרב בדרכים יבא דבר
וי"א גד רמז לו דע וראה מה א
אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר
באותיות : מהבקר ועד עת
מועד · כתרגו' מעידן דמתנכיס
תמידא ועד דמיתסק ויש מרז"ל
שפירשו עד חצי היום והוא עת
מועד מתועדי השמש כי זריחתו
מועד אחד וחצי היו' מועד אחר
ובא השמש מועד אחר ומהם
אמרו משהאיר מזרח עד הנץ
החמה והנה מרחמי האל קצר
זמן הדבר שהרי אמר לו ג' ימים
ולא היה אלא מהבקר ועד עת
מועד · ובדרש ויתן יי' דבר שלשי'

שלש אני נוטל עליך · אחת משלש וכן בשתים יתחתן בי היום באחת משתים שלש
אני נוטל עליך כנגד שלש שהטלת על שאול כי אם יי' יגפנו או יומו יבא ומת או
במלחמה ירד ונספה : בר לימאד · הקטנה שבהם קשה מאד : נפלה נא ביד יי' ·
הדבר ולא החרב והרעב שגם הוא מסור לעשירים אוצרי פירות אמר רבי
אלכסנדרי אמר דוד
אם אני בורר לי החרב
עכשיו ישראל אומרים
הוא בוטח בגבוריו
שהוא לא ימות ו
והאחרים ימותו ואם
אני בורר הרעב יאמ'
בוטח הוא בעושרו א
אברור לי דבר שהכל
שוין בו : מהבקר
ועד עת מועד · מעידן
דמתנכים תמידא ועד
דאתסק : היבוסי ·
שר מצודת ציון היה
ששמה יבוס : וישקף
ארונה · מתחבא היה
מפני המלאך כך כ
כתוב בדברי הימים :
המוריגים

הלוך חד מן י"ד פסוקי' אית בהון לך לך וסי' חלילה לך מעשות · עם אשר תמצא את אלהיך · ויאמר עשו
יש לי רב · והיה כי יביאך · ושמעת ישראל ושמרת · לא תטע לך אשרה · וכתבת עליהן · למען הקים

הלוך ודברת אל־דוד כה אמר יהוה
שלש אנכי נוטל עליך בחר־לך א (ל' ח"ל)
אחת מהם ואעשה־לך: ויבא־גד (לך כסותי')
אל־דוד ויגד־לו ויאמר לו התבוא (לך לך)
לך שבע־שנים רעב בארצך ואם־
שלשה חדשים נסך לפני צריך והוא (ל' חס')
רדפך ואם־היות שלשת ימים דבר
בארצך עתה דע וראה מה־אשיב
שלחי דבר: ויאמר דוד (נ')
אל־גד צר־לי מאד נפלה־נא ביד־ (ג' · ל')
יהוה כי־רבים רחמו וביד אדם אל־ (רחמיו ק')
אפלה: ויתן יהוה דבר בישראל (ל')
מהבקר ועד־עת מועד וימת מן־העם (ג' · ל')
מדן ועד־באר שבע שבעים אלף
איש: וישלח ידו המלאך ירושלם
לשחתה וינחם יהוה אל־הרעה (ל')
ויאמר למלאך המשחית בעם רב
עתה הרף ידך ומלאך יהוה היה עם־
גרן האורנה היבסי: ויאמר דוד אל (הארונה ק')
־יהוה בראתו את־המלאך המכה
בעם ויאמר הנה אנכי חטאתי ואנכי
העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא
ידך בי ובבית אבי:
ויבא־גד אל־דוד ביום ההוא ויאמר
לו עלה הקם ליהוה מזבח בגרן ארניה (ארונה ק')
היבסי: ויעל דוד כדבר־גד כאשר (ל' כ"ף יתר · ל' בדבר גד)
צוה יהוה: וישקף ארונה וירא את־ (ר')
המלך ואת־עבדיו עברים עליו ויצא
ארונה וישתחו למלך אפיו ארצה: (ל')

איזיל ותמליל עם דוד כדנן אמר
יי חרא מתלת אנא רמי עלך בחר
לך חד מנהון ואעביד לך : ואתא
גד לות דוד וחוי ליה ואמר ליה
התעיל לך שבע שנין כפנא ב
בארעך אם תלת ירחין תהי עריק
קדם סנאך והוא רדיף לך ואם
מהוי תלתא יומין מותא בארעך
כען דע וחזי מה אתיב שלחי פ
פתגמא : ואמר דוד
לגד עקת לי לחדא נתמסר כען
ביד מימר דיי ארי סגיאין רחמוהי
ובידא דאנשא לא אתמסר : ויהב
יי מותא בישראל מעידן דמתנכים
תמידא ועד דמתסק ומית מן עמא
מדן ועד באר שבע שבעין אלפין
גברא : ואושיט ידיה מלאכא
לירושלם לחבלותה ותב יי מן ב
בישתא ואמר למלאכא דמחבל
בעמא מיסת כען אנח ידך ומלאכ
דיי הוה שרי בבירת אדרי דארנון
יבוסאה : ואמר דוד קדם יי כד
חזא ית מלאכא דמקטל בעמא
ואמר הא אנא חבית ואנא סרחית
ואילן עמ' דאינון כענא ביד רעיא
מה עבדו תהי כען מחתך בי ו
ובבית אבא : ואתא גד
לות דוד ביומא ההוא ואמר ליה
סק אקים קדם יי מדבחא בבית
אידרי דארנון יבוסאה: וסליק דוד
כפיתגמא דגד כמא דפקיד יי :
ואסתכי ארנון וחזא ית מלכא וית
עבדוהי עברין עלוהי ונפק ארנון
וסגיד למלכא אפוהי על ארעא :

אתך · בחר לך אחת מהנה · וחברו דד"ה · מה אעשה לך אפרים · אם גנבים באו לך · מה יתן לך ומה
יוסיף · כל הארץ ישתחוו לך : מהבקר ג' וסי' ויאמר יואב חי האלהים · ויתן יי' דבר כיש' דסיפרא · ויקראו
בשם הבעל מהבקר : כאשר צוה יי' ג' סוף פסוק וסימ' קרב אל המזבח · שוק התרומה וחזה התנופה ·
ויעל דוד כדבר גד דשמואל :

רלבג

למלאך המשחית בעם
· ידמ' לפי מה שאחשוב
שזה המלאך היה נ
נביא ולזה היה נראה
בהקיץ לדוד והוא היה
משחית בעם במכות
השי' על דרך מאמר
הנביאים ללוט כי מ
משחיתים אנחנו את
העיר והיה נר' לדוד
שתהיה חרבו בידו נ
נטויה על ירושלם ל
להעיר על שהוא היה
מביא הדבר שם ב
במלאכות יי' ואחשוב
שזה המלאך היה פ
פינחס בן אלעזר בן
אהרן כי הוא היה חי
בימי דוד כאמרו והוא
פנחס בן אלעזר בן
אהרן הכהן נגיד על
האוצרו' לפנים ויי' עמו
וכבר ביארנו במה ש
שקדם בספר שופטים
במקומות רבי' שנזכר
שם ביאת מלאך יי'
שהוא היה פנחס והו'
אמר לגד שיאמר לדוד
אומר שיבנה מזבח
בגרן ארונה כמו ש
שנזכר בספר דברי
הימים ומלאך יי' אמר אל גד לאמר וגו' · והנה גרן ארונה היה בהר המוריה כמו
שנזכר בספר דברי הימים ודמה שנבחר זה המקום להיות בו בית המקדש מקדם
והוא המקום שבנה אברהם בו מזבח לעקד את יצחק בנו כי הוא היה גם כן בהר
המוריה כמו שנזכר בתורה · והנה בחר דוד לטוב תכונתו שימות הוא ובית אביו
ולא ימותו ישראל מצד החטא שחטא דוד · וידמה שארונה היבוסי נתגייר ולזה
נשאר בירושלם עם ישרא' ואולם קראו מלך לפי שכבר היה מלך על היבוסי שהיה
שם קודם שלקחו אותה ישראל מהם : המוריגים

(בראותו · נ' תר חס' · ויתר מ"ל כי · בראותו · ולעין מ"ל ·)

ושפה שנות של פורענות כנגד עליהם באותו היום באו פרקליטין גדולים ובטלו
אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי השבת ח' ימי ברית מילה ונכו' שלשה
אבות כשתיירו שלשה עשרה תרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטים וחד
אמר בזכות עשרת הדברות ושני לוחות כשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר
משחיטת התמיד עד זריקת דמו : וישלח ידו המלאך · הראה הקב"ה דמות מלאך
וחרבו בידו כמו שאומ' בדברי הימי' וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם והעמידו
סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקו' ההוא
ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקו' העתרה ושם יהיה בית המקדש
ושם בית התפילה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים : אל הרעה · כמו על
הרעה ורבי' כמוהו : רב עתה הרף ידיך · די במגפה אל תשחית ירושלם · ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה
ששקול כרובה של סנהדרין : עם גורן · סמוך לגורן : האורנה · כתוב בוי"ו קודם לרי"ש ויקרי הארונה רי"ש קודם לוי"ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיו' ומה שאמר
אדם בה"א הידיעה הוא שלא כמנהג ואיפשר שהוא שם תואר : עלה · לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם : כדבר גד · בכ"ף ובדברי
הימים בדבר גד בבי"ת : אפיו ארצה · כמו על אפיו : והמוריגים

רשי

המורגים · כלי עץ מלא חריצים וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו
להיות תבן למאכל בהמות : ארונה המלך · שר היבוסי היה : שקלים חמשים ·
ובדברי הימי' הוא אומ' שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד גבה חמשים שקלים
כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי הזהב וכן שנינו בסוף
שחיטת קדשים גבה
כסף בשם מאו' כסף
בשקלי זהב וכן שנינו
בספרי :

סליק ספר שמואל :

ויעל ז' רפין בקריאה וסי' נטה ידך על ארץ מצרים כארבה · ויאמר ארונה אל המלך · כי איש איש מבית
ישראל · כה אמר כורש · וחברו · מי יפתה את אחאב · וחברו דדברי הימים : לעלה ה' בקריאה וסי' נמסר
בסוף נשוא : קנה ג' בקריאה וסי' נמסר כסדר בהר סיני : ויקן ד' בקריא' וסי' ויקן את חלקת השדה אשר · ויקן

וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה מַדּוּעַ בָּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
אֶל־עַבְדּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד לִקְנוֹת מֵעִמְּךָ
אֶת־הַגֹּרֶן לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה וְתֵעָצַר
הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם : וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה
אֶל־דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב ז'
בְּעֵינָו רְאֵה הַבָּקָר לָעֹלָה וְהַמֹּרִגִּים כי' ת' כ' ק'
וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים : הַכֹּל נָתַן אֲרַוְנָה
הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־ ל'
הַמֶּלֶךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ : וַיֹּאמֶר ל'
הַמֶּלֶךְ אֶל־אֲרַוְנָה לֹא כִּי־קָנוֹ אֶקְנֶה נ"ל כתי' ה' ויתר כתי' ו'
מֵאוֹתְךָ בִּמְחִיר וְלֹא אַעֲלֶה לַיהוָה
אֱלֹהַי עֹלוֹת חִנָּם וַיִּקֶן דָּוִד אֶת־הַגֹּרֶן
וְאֶת־הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים : ט' רפין · ל' וכל קרי' חלוף
וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל
עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֵר יְהוָה לָאָרֶץ
וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל : ו'

חזק

סכום הפסוקים של ספר אלף וחמש מאות וששה
וסי' אוד וסדרין לד" וחציו ולאשה עגל מרבק :

וַאֲמַר אֲרַוְנָה מָא דֵין אֲתָא רִבּוֹנִי
מַלְכָּא לְוָת עַבְדֵיהּ וַאֲמַר דָּוִד ל
לְמִזְבַּן מִנָּךְ יַת בֵּית אִדְּרֵי לְמִבְנָא
מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְיִתְכְּלֵי מוֹתָנָא
מֵעַל עַמָּא : וַאֲמַר אֲרַוְנָה לְדָוִד
יִסַּב וְיַסֵּק רִיבּוֹנִי מַלְכָּא דְּתָקִין
בְּעֵינוֹהִי חֲזִי תוֹרַיָּא דִּכְשִׁירִין ל
לַעֲלָתָא וְסוֹרִיגַיָּ וּמָנֵי תוֹרַיָּ לְאָעַיָּא :
כּוֹלָא יְהַב אֲרַוְנָה מַלְכָּא לְמַלְכָּא
דִּי בְעָא מִינֵיהּ מַלְכָּא וַאֲמַר אֲרַוְנָה
לְמַלְכָּא יְיָ אֱלָהָךְ יְקַבֵּל קוּרְבָּנָךְ
בְּרַעֲוָא : וַאֲמַר מַלְכָּא לַאֲרַוְנָה
לָא אֲרֵי מִזְבַּן אֶזְבּוֹן מִנָּךְ בְּדָמִין
וְלָא אַסֵּיק קֳדָם יְיָ אֱלָהִי עֲלָוָן מַגָּן
וּזְבַן דָּוִד יַת בֵּית אִדְּרֵי וְיַת תּוֹרַיָּא
בִּכְסַף סִלְעִין חַמְשִׁין : וּבְנָא
תַּמָּן דָּוִד מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְאַסֵּיק
עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקַבֵּיל יְיָ צ
צְלוֹת דַּיָּירֵי אַרְעָא וְאִתְכְּלֵי מוֹתָנָא
מֵעַל יִשְׂרָאֵל :

יוסף את כל אדמת מצרים · ויקן דוד את הגרן · ויקן את ההר שמרון : ותעצר המגפה ד' בקריא' וסימ' ויעמד
בין המתים ובין החיים · ויבא אחר איש ישראל · ויבן שם דוד מזבח · ויעמד פנחס ויפלל ותעצר :

רדק

והמורגים · מן למורג חרוץ : וכלי הבקר · ואחר כלי הבקר ובדברי הימים
עוד והחטי' למנחה : הכל נתן · הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה : ארונה
המלך · מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלם
כמו שנאמרו שם משכבשוה בני יהודה כמו שכתוב ויושב היבוסי את בני יהודה
בירושלם עד היום הזה והיו שם
למס עובד והיו להם בתים שדות
וכרמי' על ידי המס שהיו עובדים
לבני יהוד' ובני בנימן וזה השדה
והגורן היה לארונ' היבוסי ורצה
לתתם לדוד ולא רצה לקבל כי
אם במחיר ואף אחר שכבש דוד
המצודה הניחם לשבת בעיר י
ירושלם אותם שהיו יושבי' בעיר
מתחילה למס עובד והיו שם עד
שבנה שלמה את הבית וזה ה
היבוסי לא היה מן שבע אומות
אלא מפלשתים מזרע אבימלך
כמו שפירשנו בספר יהושע והיה
מותר להניחם לשבת בארץ כיון
שקבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז
ושאר מצו' שהוזהרו עליהם בני
נח ואפילו מז' אומות היו יכולין
לשבת בארץ בתנאי זה שלא י
יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך
פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן
שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז'
מצות מותר להניחם בארץ ;
ובמקצת נסחאות התרגו' תרג'
נתן ארונה המלך למלך יהב
ארוון למלכא די בעא מיניה מן
מלכא : ירצך · כתרגומו יקבל
קרבנך ברעוא : מאותך במחיר ·
כמו מאתך כי רבים מן הרפים
כענין עם : בכסף שקלי' חמשי' ·
ובדברי הימי' שקלי זהב משקל
שש מאות אמרו רז"ל גבה מכל
שבט ושבט חמשים שקלים שהן
שש מאו' כסף ושקלם במשקל
של זהב וזהו שאמר שקלי זהב
ועוד אמרו כתוב אחד אומר
באחד שבטיך וכתוב אחר אומר
מכל שבטיכם זהו שר' יהודה
אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד רבי אומר משו' אבא יוסף בן
דוסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון
הפסוקים מוכיחים דברי רבי כי אומר קנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים
חמשים ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי
זהב וגו' ר"ל כל המקום שהוא בשדה שנבנה בו הבית : ויעתר יי' לארץ ותעצר
המגפה מעל ישראל · וקביל יי' צלות דיירי ארעא · ובדרש כל האלפים האלה
שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא על ידי שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל
וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו
אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאי'
ליטע בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך
ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי"ה סלה :

סליק ספר שמואל

רלבג

המורגים · הם כלים
מעץ דשים בהם ה
התבוא' : וכלי הבקר ·
הם הכלים שיש בהם
עצים המוכני' לחרישה
ולהיישיר כמו דרבן
ומה שידמה לו ובספר
דברי הימי' זכר שכבר
נתן גם כן ארונה ה
החטים שכבר היה ב
בגרן למנחה ושם זכר
שכבר נתן דוד במקו'
שקלי זהב משפר שש
מאות · והנה אחשוב
שהגרן עם הבקר קנה
דוד בכסף שקלים נ'
לבנות שם מזבח ו
ולהעלות הבקר לעולה
ואולם המקום ההוא
בכללו שנבנה בית ה
המקד' שם קנה בשש
מאות שקלי זהב וזהו
אמרו לפי מה שנזכר
בספר דברי הימי' זהו
בית יי' האלהים וזה
מזבח לעולה לישראל
כי זה ממה שיורה ש
שכבר קנה המקום
שנבנה בו בית המקדש : ויעל עולות ושלמים · הנה לא כאסרו הבמות עד שנבנה
בית המקדש ולזה היה אפשר לדוד להעלות עולות ושלמים ואע"פ שהיה זר וזהו
מה שצריך אל ביאור לפי הנראה לנו במה שהגבלנו באורנו בזה המקום :

ואולם התועלות המגיעים ממנו הם אלו ·

הראשון הוא במדות והוא שראוי לכל מקבל טובה
מאחר שיתן לו תודה כעל כל אשר גמלהו
וכל שכן אם היה השם יתברך המטיב כי בנתינת התוד' לו תועלת נפלא להיישיר
לאמונתו ית' ושכל הטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהיטיב הש"י לדוד כל אלו
הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללו' על כולם ואע"פ שכבר
הודה לו על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספר תלים ולזה ספר
שדבר דוד ליי' את דברי השירה הזאת ליי' ביום הציל יי' אותו מכף כל אויביו ומכף
שאול : **השני** הוא להודיע שהש"י כשיתחדשו ממנו הרעות לא יתחדשו
ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולזה אמר דוד שהשם ית' הוא
קרן ישעו להעי' שלא יחדש הש"י הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם
מאויביהם ולרחוקם מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרנים מעליו את החי המזיק לו : **השלישי** הוא להודיע שהתפלה תהיה כשמעת
כשיהיה המתפלל מסדר משבחי הש"י מה שיגיעהו השגתו לפי מה שאפשר כי אז הוא דבק בו ואז תהיה תפלתו כשמעת מפני דבקות
ההשגחה האלהית בו וזהו אמרו מהולל אקרא יי' וגו' ולזה גם כן אמר בצר לי אקרא יי' ואל אלהיו וגו' כמו שבארנו : **הרביעי** הוא ברעות והוא להודיע כי
מה שיחדשהו הש"י על דרך ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא
ולזה אמר בזה המקום וירכב על כרוב ויעף כמו שבארנו : **החמישי** הוא להודיע כי כשיבא ההכרח שיחדש השם רעות להציל אוהביו הנה יסודרו ממנו
ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקרה לאויביו כשהיה אפשר שישלם המכוון בזה האופן וזה כלו להעיר כי הש"י מרחיק עשיית
הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהעננים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב שירוה את הארץ והולידה והצמיחה
ויקרה מהם רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקי' והלפידי' כן ייטיב הש"י לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה לאויביהם וזהו אמרו מספר מה שהסבית
הש"י להצילו ולהכניע לאויביו וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי אש ירעם מן שמים יי' וגו' : **הששי** הוא במדות
והוא להודיע שמי שירצה שישיג מבוקשו מנצות אויבו ראוי שישתדל בזה בעת היותו קשה יום כי אז יתכן יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתהלל במצליח
דרכו שיורה כי מצד היותו מצליח יכנח ומזה יתבאר שהקשה יום ראוי שינצח ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש"י יקדמוני ביום אידי ויהי יי' למשען לי כאילו יאמר שהם
התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי יי' שהיה לו : **השביעי** הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש"י תדבק באדם מצד שמרו דרכי השם
ית' והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בשם ית'
ולזה אמ' דוד בספרו חוזק סבות ההשגחה האלהית בו יגמלני יי' כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי יי' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסו' ממנה
הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי השם ית' ומתבונן בחקותיו ומשפטיו : **השמיני** הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום

הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש״י והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלמו׳ והחסידו׳ בכל ענייניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עז שתהיינה פעולותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לנצח יצרו בענין בת שבע וממנו שסבב דבר הריגת אוריה לכסו׳ קלונו ולמלט שלא תהיה פעולתו מבעילת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קצת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך. ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאר התכונות שראינו לשאול שלא היו מתישרות אל היושר והחסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה חושב להתנצל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי׳ ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל כמו שבארנו :

התשיעי הוא להודיע שדרכי הש״י ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטוב בקצת פעולותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתי׳ הנה הערים הש״י להשלים מה שחסר מזה בששם האדם בעל בחירה ורצון לא ימשלו על הבחירה ההיא מה שסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן שינצל האדם ממנה בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטוב המסודר מן התורה ו ובאמצעותו ידבק בש״י ויהיה לו למגן מהרעו׳ ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו :

העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש״י שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאילו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שעשה הש״י מהמט׳ נחש על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלו׳ לאוהביו בזולת סבותיו והוא אמרו האל מעוזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני :

האחד עשר הוא להודיע כי הש״י נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהעולם נמצא על צד התמד מצד הברית ששם לדוד על זה מצד הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשו ישר׳ הטוב בעיני הש״י בדרך שיוכל לעשות להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבא עליהם רע מצד ההשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה ותפסק המלכות מישראל הנה לא תסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו שכבר יצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה וימלך ויתקיים על ישר׳ כי אי אפשר שתבו׳ המלכה מזרעו השרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאי׳ והוא אמרו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח :

השנים עשר הוא מה שהודיע ששאר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מושלים ביראת אלהים אבל הם אנשי רשע לא תתקיים מלכותם ויתיקו ישראל בעבורם ובשבתם והם וזרעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיים בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיי׳ מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואחר ייבשו וכן אמר הש״י לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תראה שמלכות החשמונאים לא נתקיים מאד בבית שני :

השלשה עשר הוא להודיע שגבורי דוד היו כלם אנשים חכמים גם כן בחכמת התור׳ ולכן היתה דבקה השגחת הש״י בהם ולזה תאר עדינו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורים בניהו בן יהודע הכהן שהיה מופלא שב״ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבח אלו הגבורי׳ אמ׳ מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלשה היה חזק או תקיף אבל תארו בכבוד מצד גודל המעלה ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית :

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאד׳ שיבקש דבר ויוציא בבקשת קנינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ״ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשנתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם שלשת הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואף על פי שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמים יאמר אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם ליי׳ לרמוז כי על עבודתו ית׳ לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את יי׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך :

החמשה עשר הוא שמנו׳ והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך המים ולזה נסך דוד המים ההם ליי׳ כי הוא מן השקר שיעבוד דוד הש״י בדבר לא הוסכם שיעבוד בו במקדש הנה כמו שלא יעש׳ אחד מן האנשי׳ הטומים קרבן מן הצבי ליי׳ כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנסכי׳ אותם במקד׳ ומזה המקו׳ יש סמך גדול וחזק למה שאמ׳ רבותי׳ מנסוך המי׳ בחג הסוכו׳ :

הששה עשר הוא להודיע כי ממוקשי עם יקרה שיעש׳ המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי להדיח הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף יי׳ לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלך אדם חנף ממוקשי עם כן יקרה ממוקשי עם למנהיג הטוב שגגה מה שהיה נשמר ממנה מהש״י לולא חטא העם הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי תכף שהרגיש שחטא השיגתהו החרטה ובקש מהש״י המחילה :

השבעה עשר הוא להודיע כי מן הרעו׳ ראוי לבחור במה שהוא רע מעט אלא זה בצד שיהיה אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת העצה עליו והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי הש״י ונחם על הרעה ואע״פ שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הש״י הנה בו מה שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה וידמה שלזה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו אלו הרעו׳ מסודרות כי הניסה לפני האויבים והם רודפים היא יותר קשה מהרעב כי זה הוא אימת מות והאחר הוא אימת חסרון המזון ואע״פ שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בתחבולות יצילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל בשאול מלך מדין עליהם והדבר הוא יותר קשה מהניסה מאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא באויר שהוא אצל האדם ולזה הושם בקירוב יחס זמן הדבר אל זמן הניסה כיחס זמן הניסה אל זמן הרעב :

השמנה עשר הוא להודיע שאפי׳ מחטאת דוד נמשך טוב הלא תראה כי בעבור זה החטא נגלה לו מקו׳ בית המקדש אשר בחרו הש״י אשר רמז אליו בתורה באמרו אל המקום אשר יבחר יי׳ ובאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וכמו כן נמשך טוב מחטא בת שבע שיצא ממנו שלמה אשר נתנה לו הממלכה לנצח ועל החטא ההוא גם כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרים בספר תלים שהם זמירות ישראל לשבח בהם הש״י ולשוב מ מחטאיהם וזה כלו מורה על יושר לבב דוד עם הש״י :

התשעה עשר הוא להודיע שהדבר שים בו קדושה נפלאה לש״י אין ראוי שיהיה לאדם השתמשות בדברים הנוגעים בו כי זה ממה שיביא להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות בו מזבח ליי׳ לא רצו שיהיו הדברים שבו לשמוש אדם ולזה רצו ועשו מהבקר עולה ומהמורגים וכלי הבקר עשו עצים להעלות העולה ומהחטים מנחו׳ שאם ישתמשו בהם לצורך הדיוט יביא זה להקל בקדושת המקו׳ הקדוש ההוא ולזאת הסבה ג״כ תמצא שכאשר בא ארון יי׳ משדה פלשתים על ידי הפרות שאסרום בעגלה הנה בקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה ליי׳ :

העשרים הוא להודיע שאין ראוי להעלות לש״י עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה בהם קצת אונס כמו הענין בזה שהיה נותן ארונה לדוד שהוא אפשר שלא היה נותן זה כי אם על צד היראה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פנים לקנות אותם ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הש״י בדבר גזל ובמה שהוא לא לו ומפני זה הוצרך לקנות כל המקום ההוא אשר נבנה בו בית המקדש :

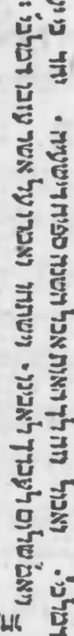
העשרים ואחד הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סבה להמשיך ההשגחה בישראל ולעצור המגפה והמשחית מהם כי זה ממה שיעיר לעמוד על המכוון בענין הקרבנות שהוא מביא באופן שלם אל הדבקות בש״י כמו שבארנו בבאורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה הענין על הכפרת מבין שני הכרובים בכל דבור ודבור שהיה מדבר הש״י עם משה להעיר ישראל לעמוד על כוונות התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הש״י לעצור המגפה על יד הקרבנו׳ האלה להעמידנו על המכוון בהם כי כבר התבאר מדברי השירה שסבות ההשגחה הם הדבקות בש״י וההליכה בדרכיו והתבוננו׳ בדרכי התורה בכללם :

ובכאן נשלם באור ספר שמואל והיתה השלמתנו אותו בראש אדר ראשון של
שנת תשעים ושמנה לפרט האלף הששי · והתהלה לאל לבדו אשר
עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על
כל ברכה ותהלה :

חד מן מ״ד מלין כתי׳ י׳ בסוף תיבות ולא קרי׳ וסי׳ מדרתי ותכאתי ואולם חי יי׳ אלהי יש׳ אשר מנעני ב׳ בו כנ״ל. נשאי צלק העמוני נחרי דשמואל. לבי ויאמר כנענתך. יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים מה נחנתי בבא לך חבלים. הרבית עלי גלעד וקחי צרי. שכנתי על מים רבים רבת. הלכתי הציבי לך ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי. קניתי ויאמר בעז ביום קנותך. שנאי נגיד חסר

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה

חד מן י״ח מלין חס׳ ו״ו בסוף תיבות וקרי׳ וסי׳ ויצו את בני בנימן לאמר. ויעלה ויקח שמואל טלה חלב. בטחך במעשיך. וחללה מתתיו ביד הזרים לבו. ויעל ויכינו המזבח על מכונתיו. שוי ומן בני

והמלך

מקים מלכים ומפיל כסיכים מאיר חכמים מורה כבוכים.
אל הוא לבדו ויורה לעבדו דוד בחסדו בספר מלכים:

רשי

ולא יחם לו. אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה אמ׳ רבי שמואל בר נחמני כיון שראה דוד את המלאך עומד בירושלם וחרבו בידו כשטכן מיראתו: בתולה. בתוליה מחממין את בשרה: סוכנת. מחממת וכן ובוקע עצים יסכן בם: לא ידע. שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה. ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשי׳ וכבר היו לו שמונה עשר: מתכנא

והמלך דוד ג׳ ר״פ בקריאה וסי׳ והמלך דוד זקן בא בימים. והמלך דוד שמע את כל הדברים. שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים: ותהי י״ד וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח וכאיוב סימן י״ג: וחם ג׳ פתחין בקריאה וסי׳ וחם השמש ונמס. וחם לאדני המלך. גם אם ישכבו שנים וחם להם. אנ״ך. וחד חם לבי בקרבי. וכל בן נח דכוו׳:

והמלך דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ׃ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ׃ וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ׃

ג׳ ר״פ · ל׳ · ל׳ — ל׳ · י״ד — נ׳ וכל בן נח דכו׳ — נו׳ — נ׳ ובענין · ל׳ · נ׳ ולים

ומלכא דָּוִד סִיב עַל בְּיוֹמִין וּמְכַסַּן לֵיהּ בִּלְבוּשִׁין וְלָא שָׁחִין לֵיהּ׃ וַאֲמַרוּ לֵיהּ עַבְדוֹהִי יִבְעוֹן לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא עוּלֵימְתָּא בְתוּלְתָּא וּתְשַׁמֵּישׁ קֳדָם מַלְכָּא וּתְהֵי לֵיהּ קְרִיבָא וְתִשְׁכּוּב לְוָתָךְ וְתִשְׁחַן לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ וּבְעוֹ עוּלֵימְתָּא שַׁפִּירְתָּא בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁכַּחוּ יָת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם וְאַיְתִיאוּ יָתַהּ לְמַלְכָּא׃ וְעוּלֵימְתָּא שַׁפִּירָא עַד לַחֲדָא וַהֲוָת לְמַלְכָּא קְרִיבָא וּמְשַׁמְּשָׁא לֵיהּ וּמַלְכָּא לָא יְדָעָהּ׃

רדק

והמלך דוד זקן. בן שבעים שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו וארבעים שנה מלך: בא בימים. בימי הזקנה חלש ונפל למטה ואף על פי שלא היה אלא בן שבעי׳ שנה מפני המלחמות אשר נלחם תשש כחו וקפצה עליו הזקנה והזקן כל זמן שהולך ומזקין החום הטבעי הולך וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ויש בודרש שכל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם ולפי שכרת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדי׳ לעת זקנתו וזה הדרש רחוק ויש עוד בודרש קרוב מזה כי בראות דוד המלאך וחרבו שלופה בידו נבעת ונצטנן כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך: ולא יחם לו. ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד וכן וחם לאדני המלך וחם להם ר״ל וחם הבשר ויחם שרשו יחם מבנין הקל והוא כתוב ביו״ד ה האיתן לבד ויו״ד השרש נעלמת מהמכתב וכן וירא שאול מלפני דוד וירש זרעך ואחרים זולתם: נערה בתולה. כי היא יותר מחממת מן הבעולה: סוכנת. ית קריבא ויש מפרשים מחממת כמו ובוקע עצים יסכן בם לדעת קצת המפרשים וכן בלשון ערב לדבר חם יאמרו סכון ויש מפרשים אוצרת כמו לך בא אל הסוכן ואין טעם לפי׳ הזה כי מה צורך למלך שתהיה אוצרת ובעלת אוצרו׳ והנכון בעיני שפי׳ מועילה כלו׳ שיהיה למלך תועלת בה מפני הבנה אשר אחזתהו וזהו שפירש אחר כך ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך וכמוהו כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי וכן הוכח בדבר לא יסכן ומלים לא יועיל בם: והמלך לא ידעה. כמו שפי׳ שהבתולה טובה לחמם מן הבעולה וכפל זה להודיע כי מותרת היתה לשלמה כי אביו לא ידעה אע״פ שהיתה שוכבת בחיקו ורבותינו ז״ל פירשו שהיתה אסורה לו לבעלה משום לא ירבה לו נשים ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמנ׳ עשרה ומשכו זה על פסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה כמו שכתבנו בספר שמואל: מתכנא

רלבג

והמלך דוד זקן עד ויתחתן שלמה את בת פרעה: ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ידוע שהבגדי׳ אינם מחממים כי אם במקרה מצד שמירתם שהאויר המקיף בגוף לא יקררהו ולזה בקשו לו עבדיו דבר שיחממהו מצד תמימות בו ובחרו לו שיתחמם בחום נערה בתולה מפני שיתקבצו סבות רבות אל שתחממהו האחת מצד אשר בה והשנית מצד התחממה בהיותה עם הזכר והתעוררה למשגל והשלישית כי הוא גם כן יתעורר טבעו לקראת׳ מצד יפיה והיותה בתולה וזה יהיה סבה ג׳ שיתחמם מעצמו: ותהי לו סוכנת. ר״ל שומרת האוצרות וזה יהיה סבה שתוכל לבא לשכב בחיקו ואיש לא ירגיש: ויעם

רשי

מתנשא · מתפאר : וחמשים איש · כטולי טחול וחקוקי כפות רגלים : ולא עצבו · לא הכעיסו לדרך שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה : וגם הוא טוב תואר · כאבשלום שנאמר וכאבשלום לא היה איש יפה היא גרמה להם שנתגאו : ואותו ילדה אמו אחרי אבשלום : כלומ׳ גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום :

עם יואב בן צרויה · לפי שהיה יודע שבלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו ויאהבנו : ועם אביתר הכהן · שנסתלק מן הכהונה משברחו דוד מירושלם מפני אבשלום שנשאל באורים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר והיה תנאי בניו של עלי וידע שלא ישמש בימי שלמה שהרי נאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי והיה חפץ שיעמוד זה על ידו : ונתן הנבי׳ שנבא לדוד שלמה ימלוך כמו שנ׳ בדברי הימים ושלמה יהיה שמו : ומריא · שור של פטם : אבן הזוחלת · אבן גדולה שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה לשון מים זוחלין וזוחלי עפר ויונתן תרג׳ אבן סכותא שעומדין עליה וצופים למרחוק : עין רוגל · תירגם יונתן עין קצרא הוא כובס שמתקן בגדים שנאמר בו ברגליו על ידי בעיטה : ולשלמה אחיו לא קרא · שיודע היה שנתנבא עליו הנביא למלוך : ומלטי את נפשך · מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצה בנך למלוך כמה שהבטיחו הקב״ה : חטאים

רדק

מתנשא · מתפאר ומתגאה אני אמלוך כי חשב לפי שהיה יפה תואר יותר מאחיו כמו שאמר וגם הוא טוב תואר מאד ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו יות׳ מאחיו לפי שלא גער בו מימיו ולא הכעיסו לפיכך היה מתנשא לאמ׳ אני אמלוך : וחמשים איש רצים לפניו · שהיו הולכין לפניו בכלי זיין כמנהג המלכי׳ שהולכי׳ לפניהם רגלים בכלי זיין וכן אמר ב באבשלום וחמשי׳ איש רצי׳ לפניו ובדברי רז״ל מאי מעליותא אלא שהיו כטולי טחול וחקוקי כפות הרגלי׳ : ולא עצבו · ולא הכעיסו כשהיה עושה שום דבר רע לא היה מכלימו ומיסרו לאמ׳ מדוע ככה עשית לפיכך יצא לדרך רעה ולמרוד באביו כי יודע היה אדוניהו כי דוד אמר להמליך שלמה אף על פי שלא הודיע דוד המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימי אכנס בדבר המלוכה בימיו ואם לא ירע לו ידעתי שאני אמלוך : וגם הוא טוב תואר · וגם לרבות על אבשלו׳ ואף על פי שלא זכרו הנה זכר מעשה אדוניה לעשות לו רכב ופרשים למלוך כמעשה אבשלום שהיה חושב גם כן למלוך ויפים גרם להם לשניהם להתגאות ולמרוד : ילדה · חגית אם אדוניהו ילדה אותו אחרי שילדה מעכה את אבשלום כי אחרי אבשלום היה גדול מאחיו כמו שכתוב השלישי אבשלום הרביעי אדוניה ואמנון שהיה הבכו׳ כבר מת ואולי דכיאל שהיה משנהו מת אע״פ שלא נכתבה מיתתו ולפיכ׳ היה חושב אדוניהו למלוך : ויהיו דבריו · דבריו ועצתו בדב׳ הזה היו עם יואב ועם אביתר כי יואב ידע כי דוד היה שונא אותו שהרי קללו על שהרג אבנר וגם אבשלום הרג שצוהו עליו לשמור שלא יהרגהו וגם עמשא הרג ועל כל אלה הדברי׳ היה שונא דוד אותו אלא שהיה דוד ירא אותו כל ימי חייו לפי שהיה נלחם מלחמותיו לפי׳ היה אחרי אדוניהו כדי שיניחנו שר צבא אם ימלוך כמו שהיה חושש בלבו שדוד יצוה אל בנו המולך תחתיו להמיתו ואביתר הכהן גם כן לפי שדוד סלקהו מן כהונה גדולה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני אבשלום כמו שפירשנו בספר שמואל ולפיכך עזרוהו אלה השנים והיו אחריו והטו לב בני המלך ואנשי יהודה אחריו כמו שאמר ויעזרו אחרי אדוניה : ומריא · כתרגומו ופטימין הצאן והבקר היו מהמרע׳ והמריא הו׳ צאן ובקר שהם מפוטמי׳ בבית על האבוס ובמשנה אמרו מלשון מריא אין ממרים את העגלי׳ ואמרו איזו היא המראה מרביצה ופוקס את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת : עם אבן הזוחלת · סמוך לאבן הזוחלת זבחו הצאן והבקר ופירוש הזוחלת שהיו מים זוחלין אצל האבן לפיכך נקראת זוחלת כמו שאמר אצל עין רוגל ויונתן תרגם סכותא ותרגום מצפה סכיתא : עין רוגל · כתרגומו עין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי שהוא מכבסף בגדים ברגליו : לא קרא · לא קרא לאלה לפי שידע כי ידם עם שלמה : ויאמר נתן · חשש בדבר יותר לפי שהוא אמ׳ בנבואה לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל גם בדברי הימים כתוב : ואדנינו · בהגעת האלף והוא אחד מן השבעה : לא ידע · שאם ידע שיה מוחה בדבר שהרי כאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך : ומלטי את נפשך · כי חשש שאם ימלוך אדוניהו ימית אחרי מות דוד בת שבע ושלמה כדי שלא יצא לו ערעור במלכות או פי׳ ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מבזיון שלא תהיו עבדים לאדוניהו : כשבעת

אדניה ח׳ בקריאה וס׳ ורביעי אדניה בן חגית · וחברו ודברי הימים · ואדניה בן חגית מתנשא לאמר · ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה · ועתה הנה אדניה מלך · והשמוע׳ באה עד יואב · ועמהם הלוים שמעיהו תנינא דפסו׳ ·

ה׳ וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר
אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו : וְלֹא־
עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה
עָשִׂיתָ וְגַם הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ
יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם : וַיִּהְיוּ דְבָרָיו
עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן
וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה : וְצָדוֹק הַכֹּהֵן
וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא
וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד
לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ : וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ
צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת
אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־
אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ : וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא
קָרָא : וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ
אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאדֹנֵינוּ דָוִד לֹא
יָדָע : וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי
אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה :

וַאֲדֹנִיָּה בַּר חַגִּית מִתְרַבְרַב לְמֵימַר
אֲנָא אֶמְלוֹךְ וַעֲבַד לֵיהּ רְתִיכִין ו
וּפָרָשִׁין וְחַמְשִׁין גַּבְרָא רָדְפִין ק
קֳדָמוֹהִי : וְלָא אַכְלִימֵיהּ אֲבוּהִי
מִיּוֹמוֹהִי לְמֵימַר מָא דֵין כְּדֵין אַתְּ
עֲבִיד וְאַף הוּא שַׁפִּיר בְּרֵיוָא לַחֲדָא
וְיָתֵיהּ יְלִידַת בָּתַר אַבְשָׁלוֹם :
וַהֲווֹ פִּתְגָמוֹהִי בְּעֵצָה עִם יוֹאָב בַּר
צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְסַעֲדִין
בָּתַר אֲדֹנִיָּה : וְצָדוֹק כַּהֲנָא וּבְנָיָהוּ
בַּר יְהוֹיָדָע וְנָתָן נְבִיָּא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי
וְגִבָּרַיָּא דִּי לְדָוִד לָא הֲווֹ בַּעֲצַת
אֲדֹנִיָּהוּ : וּנְכִיס אֲדֹנִיָּהוּ עָאן וְתוֹרִין
וּפַטִּימִין עִם אֶבֶן סָכוּתָא דִּי בִּסְטַר
עֵין קַצְרָא וְזַמִּין יָת כָּל אֲחוֹהִי בְּנֵי
מַלְכָּא וּלְכָל גַּבְרֵי יְהוּדָ׳ עַבְדֵי מַלְכָּ׳
: וְיָת נָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָה וְיָת גִּבָּרַיָּא
וְיָת שְׁלֹמֹה אֲחוּהִי לָא זַמִּין : וַאֲמַר
נָתָן לְבַת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה לְמֵימַר
הֲלָא שְׁמַעַתְּ אֲרֵי מְלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בַּר
חַגִּית וְרִבּוֹנָנָא דָוִד לָא יְדַע : וּכְעַן
אִיתָא אַמְלְכִינָךְ כְּעַן מִלְכָּא וְשֵׁיזְבִי
יָת נַפְשִׁיךְ וְיָת נַפַשׁ בְּרִיךְ שְׁלֹמֹה :

אדניה בגפ׳ · ושארא אדניהו : וגם הוא ז׳ בקריא׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר בלק : שמעת ד׳ בקריאה וסי׳ הלוא שמעת כי מלך · מי קול שופר שמעת נפשי · הלא דברתי אליך בשלותיך · הלא שמעת בהי אל תלכי :

רלבג

ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו · ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קטן אצל מלכי ישראל : ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית · הנה מפני זה חשב אדניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי לא נגה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תאר מאד ובעבור יפיו חשב שהוא ראוי למלך : ואותו ילדה אחרי אבשלום · הנה הוא מבואר שאי אפשר שנבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו היה מענין הלידה היה ראוי שיהיו שניהם מאם אחת ילד אדניה אחרי אבשלום ולזה הוא מבואר שהוא מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו גדלה אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב תאר מאד כמו אבשלום שהיה יפה תאר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו שחשב אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יפיו כמו שחשב אדניה : ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן · ר״ל שסבר מסך את לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב שכמו שאלו עזרו לדוד להגיעו למלכות ולהצליח כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר בא אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הקים דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי ויואב גם כן כמסך לאדניה ועזרהו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסירהו מהיו׳ שר צבא כי כתבאר לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן גם כן ראה כי דוד היה כותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק ממה שהיה כותן לאביתר וזה מבואר מהספורי׳ הקודמי׳ שהקדים בהם דוד צדוק לאביתר : ומריא · הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולים : עם אבן הזוחלת · ר״ל אצל אבן הזוחלת ונקראת האבן ההיא כך לסבה לא ידענוה ואפשר כי האבן ההיא היתה גדולה וחלקה מאד ולרוב חלקותה היו מניעין אותה ודוחין אותה הנה והנה · והנה לא קרא שלמה אחיו לאכל עמו כי ידע שהוא יתנגד לו בזה להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אביו ולזאת הסבה גם כן לא קרא אל נתן הנביא כי הוא נבא לדוד שלמה ימלוך אחריו כמו שנזכר בדברי הימי׳ ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נכסמי׳ לעצתו כמו צדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורי׳ אשר לדוד כי ידע כי הם יבלבלו עצתו ותתחדש מזה תנואת לבהעם הנכנסמי׳ לעצתו :
ומלאתי

כשבעת לאמתך: יודע היה נתן שנשבע לה ששמע זה ממנה ולמה נשבע לה אמרו כי כשמת הילד אמרה בת שבע הילד מת מפני העון אפילו יהיה לי ממך בן של קיימא יבוזו אותו אחיו מפני שבאתי אליך בעון מתחלה ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשונה ימלוך אחריו ואמר לה כי על פי הנבואה כאמר לו זהו זקן מאד· חלוש מאד כי קשה עליו זקנה כמו שפירשנו: משרת את המלך· בשכבה בחיקו ומחממת אותו ובמה שהיה צריך שירות אחר ואמר הספור הזה לפי שנכנסה בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בצנעה במטתו עם אבישג ולא היה רשות לאדם אחר להכנס עם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלא רשות ומלת משרת חסר ממנה הת"ו למ"ר הפועל מפני כובד קריאת שני תוי"ן רפות כאח כי משפטו משרתת ובא הר"ים בפתח גדול תמורת הקטן: מה לך· לפי שלא היתה רגילה לבא אליו ידע כי על דבר בא"ה לפיכך אמר לה מה לך או לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר נחוץ היה לה: ועתה אדוני המלך לא ידעת· רבים מהסופרים טעו בזאת המלה וכתבו ואתה באל"ף לפי שהו' קרוב לענין אבל ברור הוא אצלינו כי הוא ועתה בעי"ן מפי ספרים המדוייקים ומפי ה המסורת: ולשלמה עבדך לא קרא· כיון שלא קרא לשלמה בשעור זו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר מלוכ' עשה זבח זה וקרא לכל הסומכים ידו ש שיאכלו עמו: ואתה אדני המלך· זהו ואתה באל"ף וטועים בו בעי"ן לפי שהענין יותר קרוב: להגיד להם· שאם לא תגיד להם קודם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני שלמ' חטאי' מדבר המלוכה· חטאים ת"י מתרכין כלומר מגורשין מן המלוכה ויש ת מפרשים אם לא יהיה בני מלך גלוי עוד יהיה לנו יאמרו כי מפני עון שנשאת בי ובן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה ויש מפרשי' כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלומר אתה תהיה חוטא בזה אם לא תמליך שלמה בני כי אתה נשבעת לי ביי': ונתן הנביא בא· בחצר או בבתים החיצונים עד שיאמרו למלך ויכנס ברשות ויגידו למלך ואמר המלך שיבא וכן עשה ויבא לפני המלך: אתה אמרת· על דרך תמיהה כלומר נראה שאתה אמרת לו שימלוך שזבח זבחים וקרא למי שרצה: כי ירד · ירד היום אל עין רוגל לזבוח: ולי אני עבדך· זה שלא קרא לנו ירמה כי לדבר המלוכה עשה הזבח: ולא הודעת את עבדך· תמה אני אם מאתך נהיה הדבר הזה איך לא הודעתני טרם שתמליכהו וכתוב עבדיך ביו"ד כלומ' לי ושאר עבדיך הנאמני': קרא

רשי

חטאים· חסרי' ומנועים מן הגדולה כמו אל השערה ולא יחטיא: אתה אמרת· בתמיה: כי ירד היום· שהעיר היתה גבוהה ואבן ה הזוחלת למטה בגיא: על

רלבג

ומלאתי את דבריך· אשלים מה שיחסר בהם או ירבה בזה שימשך לדבריה כטע' כי מלא אחרי ה': והייתי אני ובני שלמה חטאים· ר"ל כענשים כי מפני שידע אדניהו כי הממלכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שהיה מ מבקש שאול להרוג את דוד לזאת הסבה עם שזה יהיה סבה להזכיר חטא בת שבע אחרי מות דוד ויבוא זה לעז ב"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמ' יתבאר לכל כי מה' היתה בת שבע לדוד ושלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שמפני אימת מלך ייראו לאמ' דבר כנגדו או יהיה הרצון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזכך על זה בחייך כי כשמוך ממנו המתנה הטובה שנתת לנו ולא יהיה האשם זולתי בנו להגלות הענין מדעתך היה להמליכנו כאשר דבר' ונשבעת לאמתך: אתה אמרת אדניה ימלוך אחרי· ר"ל האם אתה אמרת אם מאת אדני המלך נהיה ה הדב' הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל האם היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת ל להודיע לעבדך מי ישב על כסאך: ויען

יפיפה ב' כבירי' אתה יקרי' עתה ואטעי' כיה

זליאב ב' דין חסר ויען המלך שלמה ויאמ' לאמו מ"ל

וכואי ד' בקריאה וסי' וכאי שכבי עמו ונחיה· לכי וכאי אל המלך דוד· שבי דומם וכאי כחשך· עורי צפון וכאי תימן: ואמרת ג' בקריאה וסי' לכי וכאי אל המלך· הש פה איש· ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה: ומלאתי ד' וסי' את דבריך· את הריו חלליו· ומלאתי את הגאות· את הבית הזה כבוד: והנה ה' ר"פ בספרא

ר"נ חס' וא' מל' ג' לכי ובאי אל המלך דוד ואמרת
אליו הלא אתה אדני המלך נשבעת
לאמתך לאמר כי שלמה בנך ימלך
י' אחרי והוא ישב על כסאי ומדוע
מלך אדניהו: הנה עודך מדברת שם
עם המלך ואני אבוא אחריך
ו' ומלאתי את דבריך: ותבא בת שבע
ל' אל המלך החדרה והמלך זקן מאד
ל' ואבישג השונמית משרת את המלך
: ותקד בת שבע ותשתחו למלך
ויאמר המלך מה לך: ותאמר לו
אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך
לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי
א' כתב' והוא ישב על כסאי: ועתה הנה
ח' אדניה מלך ועתה אדני המלך לא
ג' ידעת: ויזבח שור ומריא וצאן לרב
ויקרא לכל בני המלך ולאביתר
הכהן וליאב שר הצבא ולשלמה
ל' עבדך לא קרא: ואתה אדני המלך
עיני כל ישראל עליך להגיד להם
מי ישב על כסא אדני המלך
ל' אחריו: והיה כשכב אדני המלך עם
ל' אבתיו והייתי אני ובני שלמה
ה' ר"פ בסיכו' חטאים: והנה עודנה מדברת עם
המלך ונתן הנביא בא: ויגידו למלך
לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני
ב' השתחויה על אפיו ויקר' את אבשלום המלך וישתחו למלך על אפיו
ארצה: ויאמר נתן אדני המלך אתה
אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא
ישב על כסאי: כי ירד היום ויזבח
ב' שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל
בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר
ה' חס' וא' מ"ל הכהן והנם אכלים ושתים לפניו
ח' ויאמרו יחי המלך אדניהו: ולי אני
ב' א' חס' וא' מ"ל עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן
יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא:
ח' אם מאת אדני המלך נהיה הדבר
עבדך ק' הזה ולא הודעת את עבדיך מי ישב
על כסא אדני המלך אחריו:

אזילי ותעלין לות מלכא דוד
ותמרין ליה הלא את ריבוני מלכא
קיימת לאמתך למימר ארי שלמה
בריך ימלוך בתרוי והוא יתיב על
כורסי מלכותי ומא דין מלך
אדניה: והא עד די את ממללא
תמן קדם מלכא ואנא איעול
בתרך ואקיים ית פתגמייכי:
ועלת בת שבע לקדם מלכא לאדרון
בית משכבא ומלכא סיב לחדא
ואבישג דמן שונם משמשא קדם
מלכא: וכרעת בת שבע וסגידת
למלכא ואמר מלכא מה ליך:
ואמרת ליה רבוני את קיימתא
במימרא דיי אלהך לאמתך ארי
שלמה בריך ימלוך בתרוי והוא
יתיב על כורסי מלכותי: וכען
הא אדניה מלך ואת ריבוני מלכא
לא ידעתא: ונכיס תורין ופטימין
ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא
ולאביתר כהנא וליואב רב חילא
ולשלמה עבדך לא זמין: וכען
רבוני מלכא עיני כל ישראל סבירן
עלך לחואה להון מאן יתיב על
כורסי מלכותא דרבוני מלכא
בתרוהי: ויהי כד ישכוב רבוני
מלכא עם אבהתוהי ואהי אנא
וברי שלמה מתרכין: והא עוד
דהיא ממללא עם מלכא ונתן
נבייא אתא: וחויאו למלכא למימר
הא נתן נבייא ואתא קדם מלכא
וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא:
ואמר נתן רבוני מלכא את אמרת
אדניה ימלוך בתרוי והוא יתיב
על כורסי מלכותי: ארי נחת יומא
דין ונכיס תורין ופטימין ועאן
לסגי וזמין לכל בני מלכא ולרבני
חילא ולאביתר כהנא והא אינון
אכלין ושתן קדמוהי ואמרו יצלח
מלכא אדניה: ולי דאנא עבדך
ולצדוק כהנא ולבניה בר יהוידע
ולשלמה עבדך לא זמין: אם מן
רבוני מלכא הוה פיתגמא הדין ולא
הודעת ית עבדך מן יתיב על כורסי
מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי:

וסי' והנה עודנה מדברת עם המלך· והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים· והנה איש אלהי' בא מיהודה· והנה אנשים עברים· והנה נביא אחד נגש: ושתים ה' חס' וא' מ"ל וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל': ולית וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"ד: נהיה ח' וסי' אם מאת אדני המלך· כה אמר יי' לא תעלו ולא תלחמון דמלכים· וחברו דדברי הימים· יום חשך ואפלה· ביום ההוא ישא עליכם· כי לפני הימים ההם· ואשלחה אלינו לאמר לא נהיה· תאוה נהיה תערב:

ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע · הנה נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר בבא נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ופחד לבא אליה ולומר אלו הדברים כי היא היתה יותר עצמית בזה מנתן הנביא כמו שמצאנו באשה התקועית שעשתה שאמרה הדברים אל יואב לא אליה: על הפרדה אשר לי · זה אחד משימני המלוכה כי לא ירכב על מרכבת המלך מי שאינו מלך: והורדתם אותו אל גיחון · הנה בחר למשחו במקום נהר להיות סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתפשט: ומשח אותו שם צדוק הכהן · ידענו כי שמן המשחה שעשה משה הוא נעשה לדורות כמו שנזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר ש אין זאת המשיחה שימשחהו כולו בשמן ההוא כי לא יספיק ה השמן ההוא לזה לא היתה המשיח׳ כן בכל מה שמש׳ משה ממנו ולזה הוא מבואר שלא ימשח בו כי אם חלק מהנמשח והנה היתה משיח׳ המלך על ראשו כמו שאמ׳ בשאול ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת ה המשיחה אצל המקום שתהיה בו כתר ה המלכו׳ · וראוי שתדע כי לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני ת מחלוקת אדניה כי ב במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מ מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחריו להיות כהני׳ ולזה לא הוצרכו למשוח אח׳ זה כי אם כהן גדול: ובא וישב על כסאי · לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור המחלוקת מעל שלמה: אמן כן יאמ׳ יי׳ אלהי אדני המלך · היא תפלה שיהיה ר רצון השם ית׳ שיהיה הענין כן ר״ל שתהיה המלוכ׳ לשלמה כי אם לא תהיה לו מיי׳ לא יועיל לו זה: ויגדל את כסאו מכסא אדני ה המלך דוד · למדנו מזה שאין זה כנגד ה המלכות וזה כי רצון המלך הוא שיצליח ב בנו יותר ממנו: וירד צדוק הכהן ונתן ה הנבי ובניהו בן יהויד׳ והכרתי והפלתי · הם היו סנהדרין כמו ש שקדם וזה כי שו שזכ׳ הם אשר על פיהם ר ראוי שתהיה בחירת המלך להיות מה ם שיבחרו נבחר מאת יי׳ והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו יי׳ כמו שמצאנו בשמואל כשבחר שאו׳ ודוד וכן הענין בכהן גדול כי באורי׳ ותומי׳ יודע מי הוא אשר בחר יי׳ בו וכן הענין בסנהדרי גדולה כי כל ישר׳ מחוייבים להמשך למה שיגזרו כמו שנתבאר בתורה ולזה זכר בזה המקו׳ צדוק הכהן כי הוא היה כ״ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהויד׳ והכריתי והפליתי שהיו סנהדרי גדולה ובניהו בן יהוידע היה עליה׳ כמו שנזכ׳ בספר שמוא׳ מחללים

ארץ ה׳ סבירין ארצה וסי׳ ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם · נחנו נעבר חלוצים לפני יי׳ · ותרא אביגיל את דוד ותמהר · ותקד בת שבע אפים ארץ · ולא יפול צרור ארץ: גיחון ו׳ ג׳ מלאים וג׳ חסרים וסי׳ ושם הנהר השני גיחון · סתם את מוצא · בנה חומה חיצונה דמלכים · הלין ג׳ קדמאי מלאים · והורדתם אתו אל גחון ·

רשי

על הפרדה אשר לי · הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון · הוא מעיין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכי׳ אלא על המעיין סימן שתמשך מלכותו: ומשחת אותו · נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר כ כזה [glyph] אמן · שיהיה שלמה: מכסא אדוני המלך · מכאן שאין אדם מתקנ׳ בבנו: והכרתי והפלתי · תרגם יונתן וקשתיא וקלעיא ורבותינו אמרו אורים ותומים: את קרן השמן · משמן המשח׳ שעשה משה: מן האהל · שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שאנו שונין בסדר יומא: בחלילים

דבי על. קלף שבידי כתוב גחן : כזה גחן

ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך: וישבע המלך ויאמר חי יהוה אשר פדה את נפשי מכל צרה: כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה: ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם: ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן הנביא ולבניהו בן יהוידע ויבאו לפני המלך: ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו אל גחון: ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה: ועליתם אחריו ובא וישב על כסאי והוא ימלך תחתי ואתו צויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה: ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר יהוה אלהי אדני המלך: כאשר היה יהוה עם אדני המלך כן יהי עם שלמה ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד: וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי וירכבו את שלמה על פרדת המלך דוד וילכו אתו על גיחון: ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל וימשח את שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה:

נ׳ · ה׳ כבי׳ ארכה · ז׳ת תס׳ · ל׳ה ויאמ׳ להם · ל׳ · חל׳ ו׳נ׳ ק׳ חל׳ וג׳ חס׳ · ל׳ · יהיה׳ ב׳ ק׳ מכסאך · ל׳ חס׳ · ו׳

ואתיב מלכא דוד ואמר קרו לי לבת שבע ועלת לקדם מלכא וקמת לקדם מלכא: וקיים מלכא ואמר קיים הוא יי דפרק ית נפשי מכל עקא: ארי כמא דקיימית לך במימרא דיי אלהא דישראל למימר ארי שלמה בריך ימלוך בתרי והוא יתיב על כורסי מלכותי תחותי ארי כן אעביד יומא הדין: וכרעת בת שבע על אפהא על ארעא וסגידת למלכא ואמרת יתקיים רבוני מלכא דוד לעלם: ואמר מלכא דוד קרו לי לצדוק כהנא ולנתן נביא ולבניהו בר יהוידע ואתו לקדם מלכא: ואמר מלכא להון דברו עמכון ית עבדי רבוניכון ותרכבון ית שלמה ברי על כודנתא די לי ותחתון יתיה לשילוחא: וימשח יתיה תמן צדוק כהנא ונתן נביא למהוי מלך על ישראל ותתקעון בשופר ותימרון יצלח מלכא שלמה: ותסקון בתרוהי וייתי ויתיב על כורסי מלכותי והוא ימלוך תחותוהי ויתיה פקידית למהוי מלכא על ישראל ועל יהודה: ואתיב בניה בר יהוידע ית מלכא ואמר אמן כן תהי רעוא מן קדם יי אלהא דריבוני מלכא: כמא דהוה מימרא דיי בסעדיה דריבוני מלכא כן יהי בסעדיה דשלמה ויריבי ית כורסיה מכורסיה מלכותא דריבוני מלכא דוד: ונחת צדוק כהנא ונתן נביא ובניה בר יהוידע וקשתיא וקלעיא וארכיבו ית שלמה על כודנתא דמלכא דוד ואובילו יתיה לשילוחא: ונסיב צדוק כהנא ית קרנא דמשחא מן משכנא ומשח ית שלמה ותקעו בשופרא ואמרו כל עמא יצלח מלכא שלמה:

ושל אחריו ויוליכו אתו · ושל אחריו וימשחו אתו צדוק הכהן · חס׳: ויאמרו כל העם ד׳ וסי׳ אל שמואל ג׳ ויקח צדוק הכהן את קרן השמן · אמן והלל ליי׳ · אשר בשער והזקנים:

על בקצת ספרים ישנים חדווד׳ מצאתי כתוב על גחון יחד׳ א׳ קרי׳ וכתי׳ ותמהתי עם סהרב הזמתי לא הביאו עם האחרים -

רדק

קראו לי לבת שבע · לא יצאה מהחדר אבל רחקה ממנו מעט בעוד שהיה נתן מדבר עמו לפי׳ אמר קראו לי ודרש הכתו׳ בזה רחוק מאד שאמר כי לתשמיש קראה להודיע לאבישג כי מה שלא ידעה לסבה שהיתה אסור׳ לו לא מפני שלא היה יכול: יחי לעולם · פירוש חיי נפש לעולם הבא כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן ת״י יתקיים וכל שאר יחי המלך תרגם יצלח: עבדי אדניכ׳ · על הכרתי ועל הפלתי אמר ומה שאמ׳ עבדי אדוניכם כאילו אמר עבדי וכן ואל משה אמר עלה אל יי׳ ר״ל אלי ואת יפתח ואת שמואל ר״ל אותי: אשר לי · שהייתי רוכב בה וזה יהיה סי׳ למלוכה שהרי אין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון · הוא שילוח וכן ת״י לשילוחא ונקרא בשני שמו׳ צוה להמליכו אל גיחון למשחו שם לסימן טוב שתמשך מלכותו כמו שתמשך המעין: ומשח אותו · אף על פי שלא היה צריך למשחו שאין מ מושחי׳ מלך בן מלך כי כשנמש׳ דוד לו ולזרעו נמשח למלכות אלא מפני מחלוקתו של אדניהו צוה למשחו: יחי המלך · יצלח מלכא וכן תרגם יונתן כל יחי המלך כי התפלה על החיים וההצלחה כי אינם חיים בלא הצלחה: ויוליכו אותו על גיחון · כמו אל גיחון וכן ויתפלל על יי׳ כמו אל יי׳ וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: את קרן השמן · הוא שמן המשחה: מן האהל · מאהל מועד כי שם היה שמן המשחה ואף על פי שאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך שם צדוק או שלח להביאו ואף על פי שאמר כי צלוחית של שמן המשחה היתה נתונה לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוציאו אותו משם למלחמת פלשתי׳ הצלוחית ונגנזת השמן הניחו שם באהל מועד ולא לקחו משם את הארון ואם הביאו הצלוחית אחר והניחוה

מחללים בחלילים. ר״ל שהיו מנגנים בחלילים והם כלי זמר ברמיון קנים והם נקובים נקבים מסודרים להוצאת מינים מוגבלים מהקולות: ותבקע הארץ לקולם. אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא או יהיה הרצון בזה כי לקולם נאספו רבים אליהם מכל הצדדים וכאילו בקעו אויר הארץ בחוזק: מה קול הקריה הומה. ר״ל מה קול העיר אשר היא הומה זאת ההמיה הנפלאה: כי איש חיל אתה וטוב תבשר. ידמה שהרצון באיש חיל איש טוב כי האיש הטו׳ עושה חיל בטובותיו ומדרך האיש הטוב לבשר הטוב לא הרע. או יהיה הרצון באיש חיל גבור והנה מדרך הגבור שיתנבא תמיד הטוב בדברי הריב והמלחמ׳ לסבת היותו בלתי מפחד: ויחזק בקרנו׳ המזבח. הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם בא שם רוצח מכה נפש בזדון ובערמ׳ והנה אדוניה לזה בא שם כי שם לא היה מפחד שיהרגנו שלמה ויהיה המקום ההוא לו למקלט עד שיבטיחהו המלך שלמה שלא ימיתהו: אם יהיה לבן חיל לא יפול משערת ראשו ארצ׳. ר״ל אם תחזקנ׳ ידיו להיות לעבודת המלך ולמצותו כמאמר בני החיל לא יגיעהו נזק מצרי וכן שאמר דוד לאנשי יבש גלעד ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל: ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמ׳ לו שלמ׳. ידמה כי מפני שאמ׳ לשלמ׳ אם יהיה לבן חיל חשב אדניהו שירצה לעמוד לפניו וישרתהו ולזה לא היה רוצה להפרד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו: וחזקת והיית לאיש. רוצה לו׳ שלא תהיינה פעולותיך פעולות נער סכיס ונער אבל תהיינה פעולות איש גדול וזה אמנם יהיה עם ההתישבו׳ בענה: ושמרת

מחללים ב׳ סתרי ליטמי ואתם מחללי׳ אתו

אלהים א׳ דלא כתיב תם

ותבקע ד׳ וסי׳ האדמה אשר תחתיתם. ותבקע הארץ בקולם. ותבקע העיר דמלכים. וחברו דירמיה: וטוב י״ז בקריאה וסי׳ ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה כל עץ. ולא תחוס עינך עליו. ככל הדרך אשר צוה. וישלח ויביאהו והוא אדמוני. יאמר נא אדנני. ויהי בהיות רוח אלהים. ויקרא אביש אל דוד. עודנו מדבר והנה

ויעלו כל העם אחריו והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה ותבקע הארץ בקולם: וישמע אדניהו וכל הקראים אשר אתו והם כלו לאכל וישמע יואב את קול השופר ויאמר מדוע קול הקריה הומה: עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר הכהן בא ויאמר אדניהו בא כי איש חיל אתה וטוב תבשר: ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדנינו המלך דוד המליך את שלמה: וישלח אתו המלך את צדוק הכהן ואת נתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי וירכבו אתו על פרדת המלך: וימשחו אתו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך בגחון ויעלו משם שמחים ותהם הקריה הוא הקול אשר שמעתם: וגם ישב שלמה על כסא המלוכה: וגם באו עבדי המלך לברך את אדנינו המלך דוד לאמר ייטב אלהיך את שם שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך וישתחו המלך על המשכב: וגם ככה אמר המלך ברוך יהוה אלהי ישראל אשר נתן היום ישב על כסאי ועיני ראות: ויחרדו ויקמו כל הקראים אשר לאדניהו וילכו איש לדרכו: ואדניהו ירא מפני שלמה ויקם וילך ויחזק בקרנות המזבח: ויגד לשלמה לאמר הנה אדניהו ירא את המלך שלמה והנה אחז בקרנות המזבח לאמר ישבע לי כיום המלך שלמה אם ימית את עבדו בחרב: ויאמר שלמה אם יהיה לבן חיל לא יפל משערתו ארצה ואם רעה תמצא בו ומת: וישלח המלך שלמה וירדהו מעל המזבח ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה לך לביתך:

ב ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש:

וסליקו כל עמא בתרוהי ועמא משבחין בחינגיא וחדן חדוא רבא וזעת ארעא לקלהון: ושמע אדניה וכל זמיניא דיעמיה ואינון ספיקו למיכל ושמע יואב ית קל שופרא ואמר מא דין קל קרתא אישתגישת: עד דהוא מליל והא יונתן בר אביתר כהנא אתא ואמר אדוניה עול ארי גבר דחיל חטאין את וטב תבסר: ואתיב יונתן ואמ׳ לאדוניה בקושטא רבוננא מלכא דוד אמליך ית שלמה: ושלח עמיה מלכא ית צדוק כהנא וית נתן נביא ובניה בר יהוידע וקשתיא וקלעיא וארכיבו יתיה על כודנתא דמלכא: ומשחו יתיה צדוק כהנא ונתן נביא למהוי מלכ׳ בשילוחא וסליקו מתמן כד חדן ואישתגישת קרתא הוא קלא דשמעתון: ואף יתיב שלמה על כורסי מלכותא: ואף עלו עבדי מלכא לברכא ית רבוננא מלכא דוד למימר יוטיב יי׳ ית שום שלמה משמך וירבי ית כורסוהי מכורסי מלכותך וסגיד מלכא על שיוויא: ואף כדין אמר מלכא בריך יי׳ אלה דישראל דיהב יומא דין בר יתיב על כורסי מלכותי ועיני חזאן: ותוהו וקמו כל זמיניא די לאדוניה ואזלו גבר לאורחיה: ואדוניה דחיל מן קדם שלמה וקם ואזל ואתקיף בקרנת מדבחא: ואתחוא לשלמה למימר הא אדוניה דחיל מן קדם מלכא שלמה והא אחד בקרנת מדבחא למימר יקיים לי כיומא דין מלכא שלמה דלא יקטיל ית עבדיה בחרבא: ואמר שלמה אם יהי לגבר דחיל חיטאין לא יפול מסער רישיה לארעא ואם בישתא תשתכח ביה ויתקטיל: ושלח מלכא שלמה ואחתוהי מעילוי מדבחא ואתא וסגיד למלכ׳ שלמה ואמר ליה שלמה איזיל לביתך:

וקריבו יומי דוד לממת ופקיד ית שלמה בריה למימר: אנא אזיל באורח כל ארעא ותתקף ותהי לגבר דחיל חיטאין:

רדק

והניחוה לפני הארון בירושלם יהיה פי׳ האהל אשר נטה לו דוד אבל רחוק הוא שהוציאו מאהל מועד שום דבר עד שהביאוהו לבית עולמי׳ כ״ש אם היה הארון שהיה בירושלם היה הארון שבו שברי לוחו׳ והארון שבו הלוחות היה באהל מועד כמו שכתבנו ב בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת המשיחה כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך א אשלחך אל ישי והיה יוצק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח בצורת נזר בין ריסי עיניו ויש אומ׳ כי מתחלה היה מושח בין ריסי עיניו ואחר כך הנותר בקרן היה יוצק אותו על ראשו כי מלא הקרן יהיה השיעור ש מהמשיחה ועוד המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שני׳ כמו שכתו׳ בדברי הימי׳ וימליכו שנית לשלמ׳ מפני כי עתה לא היו שם אלא אנשי ירושלם ואחר כך הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל ה השבטים עם ירושלם ושרי האלפים ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו גם כן לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמח׳ גדולה וזבחו זבחים לרוב: מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל והוא כלי חלול ונקוב נקבים קטנים: ותבקע הארץ לקולם. כאילו נבקעה הארץ מרוב השמחה והוא לשון הגדלה ותוספת כמו גדולות ובצורות בשמים: מדוע קול הקריה הומה. מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה: איש חיל אתה. כלומר אדם זריז וטוב ות״י גבר דחיל חטאין כלו׳ בעל כח לכבוש את יצרו: אבל אדונינו. כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב אבשר לך אבל הוא להפך כי אדונינו המלך ד דוד המליך את שלמה: את שם שלמה משמך: אמרו רז״ל בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו מיהושע: על המשכב. השתחוה לאל על המשכב שהיה שוכב עליה וכן וישתחו ישראל על ראש המטה: ויחזק בקרנו׳ המזבח. המזבח שהיה בירושלם כי היתר הבמות היה אז והחזיק במזבח להנצל שם: אם ימית את עבדו. מזה שאני מפחד תמיד ותבופק בו ישבע לי שלא ימיתני: אם יהיה לי לבן חיל. כמו בן חיל לאדוניו וירא מפניו וסר אל משמעתו ות״י אם יהא לגבר דחיל חטאין פי׳ בן חיל בעל כח לכבוש את יצרו: והיית לאיש. זריז ומוש׳ בנפשך וכובש את יצרך וכן ת״י לגבר דחיל חטאין ופי׳ לפניו ושמרת וכו׳ וכן ועמשא בן איש רוצה לו׳ גדול ונכבד וכן כולם אנשים גדולים ונכבדים: את

רשי

בחלילים. קלמ״ילש בלע״ז: ותבקע הארץ. דברו הנביאים לשון הואי כלשון בני אדם: אבל אדונינו. כלומר עכשיו אין בשורתי ט טובה לך: בקרנות המזב׳. שהיה בגבעון אמר הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין אמות כאן ואקבר בקברות אבותי כך דרש רבי תנחומא: את

יונתן. מקול מפלתו הרעשתי. ועמהם הלוים שמעיהו. יגיע כפיך כי תאכל. כל ימי עני רעים. תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. ומתוק האור וטוב לעינים. וטוב משניהם. וטוב לא יהיה לרשע: ותהם ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳: אחז ג׳ חד מלעיל וסי׳ חיל אחז ישבי. והנה אחז בקרנות המזבח. שמאל בעשתו ולא אחז. בתרא מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע:

רדק

את משמרת י״י אלהיך · כמו ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות ללכת בדרכיו תקון המדו׳ מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום אף אתה היה רחום: לשמור חקותיו · המצות שלא נגלה טעמם: מצותיו · אשר נאמר בהם מצות כגון שלוח טמאים והפרת נדרים וכיוצא בהן: ומשפטיו · הדינין: ועדותיו · אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדי׳ וכיוצא בהם שהם לזכר והנה כל התורה · ועדותיו נראית בו הו״ו בקריא׳ והיא למ״ד הפעל אע״פ שהוא מנחי העי״ן נהפכה עי״ן הפעל וכן בדרך עדותיך ששתי והרומים להם: תשכיל · כתרגומו תצלח: את כל אשר תעשה · כמו בכל אשר תעשה ויהיה תשכיל פועל עומד או יהי׳ את כמשמעו ויהיה תשכיל פועל יוצא כלו׳ בשמרך המצו׳ תצליח אתה את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: וגם אתה · וגם לרבות על מצותיי אשר צוהו ללכת בדרכי י״י אמר וגם זאת היא מדרכי י״י לבער חטאי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגו׳ או יהיה וגם אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך ל להודיעך אלא לצוותך עליו לבערו מן העולם: אשר עשה לי · פירו׳ אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי עשה מה שעשה להם כי אבנר אני שבטחתיו וקבלתיו באהבתי ועמשא גם כן היה ב בשליחותי ומשב אנשי יהודה אלי ויש מפרשי׳ אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפירו׳ הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי״ו השמוש ואשר עשה · ובדר׳ אשר עשה לי שהרא׳ הספר ששלח לו דוד ביד אוריה: לשני שרי צבאות ישראל · כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלו׳ שר צבא וברעת דוד היה למנותו אחר כך שר צבא · ועוד כי גדול היה ביהודה ושר צבא יהודה וכתוב עליו עוד ויט את לבב כל איש יהוד׳ כאיש אחד: ויהרגם · בשלום · טעמו עם ויהרגם כלומ׳ ויהרגם בשלום ושם אותם דמים כאילו היו דמי מלחמה או פירוש וישם דמי מלחמה דמי עשאל שהיו דמי המלחמה כי עשאל רודף היה לאבנר שם אותם כדמי שלום כאילו הרג אבנר לעשא׳ בשלום נקם נקמתו מאבנר וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא נשמר ממנו ועמשא גם כן הרג בשלום שאמר לו השלו׳ אתה אחי ואחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום טענה להרגו ונתן הדמי׳ ההם שעשה אותם דמי מלחמה נתן אותם בחגורתו אשר במתניו כמו שנא׳ ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו ובנעלו אשר ברגליו שנפלו מתים לרגליו ויונתן תרג׳ הפסו׳ כן דקטילינון בערמימותיה וגו׳ כבעמוד · ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו גרמת היאך חולצת והיה שוחה ומראה לו כי בשיניה היא חולצת אז הכהו וזהו שאמר לדבר אתו בשלי לשון של נעלך והנה את׳ ובנעלו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך · כלו׳ שלא תהרגנו עד שתמצ׳ עליו עילה אע״פ שהוא חייב מיתה כי מלחמותיי׳ כלחם וטובות כמצאו בו אלא שהרג לא׳ שני השרים חנם לפי׳ תעשה כחכמתך שתביאהו לידי עילה והסיבה שיתחייב הריגה: ולא תורד שיבתו בשלום שאול · שלא תניחנו למות מיתת עצמו אלא יהרג כמו שהרג: כי כן קרבו אלי · בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שכתוב משכב וספות וחטים ושעורים הגישו לדוד וכתוב והוא כלכל את המלך בשבתו במחנים וכן תי׳ אינון ספיקו ברכי: והנה עמך · כלו׳ אף על פי שהוא משבט בנימן עמך וברשותך הוא להביאו לידי מיתה או פירוש והנה עמך בירושלם כדי שתוכל למצוא לו עילה וסיבה להמיתו · ובדרש כי רבו היה והיה תלמידו וזהו טעם עמך: קללני · בזה אותי בדברים ובמעשה: נמרצת · חזקה שאמר לו איש הדמים איש הבליעל ועפר בעפר כמו מה נמרצו אמרי יושר ויש דרש שהוא נוטריקון: ירד לקראתי · שאמחול לו ונשבעתי לו שלא אמיתנו אף ע״פ שנשבעתי לו שלא אמיתנו חייב מיתה הוא ולשמור שבועתי לא תמיתנו עד שתמצא לו עילה ועון ונסבב אתה הדבר שיבא לידי עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי איש חכם אתה ותדע למצוא לו עילה:

בעיר

רשי

את אשר עשה לי · שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה במדרש רבי תנחומא: דמי מלחמה בשלום · שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו · שחגר חרבו מצומדת על מתניו שלא כדרך החגורין בצאתו לקראת עמשא ופיה למטה כדי שיפול כמה שנאמר והוא יצא ותפול וכשנפלה ונטלה כסבור עמשא שלא נפלה אלא להגביהה מן הארץ ולא נשמר ב בחרב אשר ביד יואב: ובנעלו אשר ברגליו · את אבנ׳ הרג בערמה שאלו גרמת היאך חולצת כמה שנאמר ויטהו יואב אל תוך השער לדב׳ אתו בשלי לשון נעלך: ולא תורד את שיבתו בשלו׳ שאול · אל תניחהו למות מיתת עצמו וליפול ב בגהינם: קללה נמרצת · מפורשת כמו מה ימריצך מה נמרצו כמו מה נמלצו:

כי

ועדותיו ה׳ מפקין ו״ו כליש׳ וסי׳ ושמרת את משמרת · וימאסו את חקיו · ויעמד המלך על העמוד · וחברו על עמדו דדברי הימים · מפני אשר קטרתם: שלום ח׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבהא: והנה ה׳ ר״פ בספרא וסימ׳ נמסר לעיל בריש ספרא: מבחרים ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן ג׳:

ושמרת את משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: למען יקים יהוה את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל: וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר ויהרגם וישם דמי מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלם שאל: ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתי מחנים והוא ירד לקראתי הירדן ואשבע לו ביהוה לאמר אם אמיתך בחרב:

ה׳ כתיקין ו״ו · ג׳ · נ׳ · ג׳ ומל׳ · ב׳ תמרו · ה׳ חס׳ בליש׳ · ב׳ מל׳ בליש׳ · ח׳ חס׳ ב׳ חס׳ מדי שאל · ה׳ ר״פ בסיפ׳ · ג׳ חס׳ · ל׳ · ל׳

ותיטר ית מטרת מימרא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי למיטר קימוהי פיקודוהי ודינוהי וסהידותיה כמא דכתיב באוריתא דמשה בדיל דתצלח ית כל דתעביד וית כל אתר דתתפני לתמן: בדיל די יקיים יי ית פתגמוהי די מליל עלי למימר אם יטרון בנך ית אורחתהון למהך קדמי בקשוט בכל לבהון ובכל נפשהון למימר לא יפסוק לך גבר מעל כורסי מלכותא דישראל: ואף את ידעת ית דעבד לי יואב בר צרויה דעבד לתרין רבני חילותא דישראל לאבנר בר נר ולעמשא בר יתר דקטילינון בערמותיה ודמי די יתחשיב ליה דמיהון עלוהי כדם תבירי קרבא ויתיב להון בכמנת שלמא ואשד דמהון באיספניקי די בחרציה ודש בטלריתא די ברגלוהי: ותעביד כחוכמתך ולא תחית סיבתיה בשלמא לשאול: ולבני ברזילי גלעדא תעביד טיבו ויהון באכלי פתורך ארי אינון ספיקו צורכיו במערקי מן קדם אבשלום אחוך: והא עמך שמעי בר גרא בר משיבט בנימן מעולימת והוא לטני לוטן מריר ביומא דאזלית למחנים והוא נחת לקדמותי לירדנא וקיימית ליה במימרא דיי למימר דלא אקטלנך בחרבא:

רלבג

ושמרת את משמרת י״י אלהיך · ר״ל שישמור בלבו מה שצווהו הש״י לשמרו וזה אמנם י יהיה בלמידת התורה ותהיה הלמידה ההיא בהתבוננות לתכלית שתלך בדרכי הש״י אשר נזכרו בתורה ו ולשמור כל החקים והמצות והמשפטים והעדות הכתובי׳ בתור׳ משה כי בלמידה ה הזאת תשכי׳ ותדע כל מה שראוי לך לעשות בדבר דבר שיקרה לך ותהיה מפני זה מוכן להתנהג בדרכי ה התורה בכל מעשיך ובזה גם כן תשכיל ותדע כל מה שראוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחוייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל בעשייתה ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות הש״י ומצוותיו ומשפטיו ועדותיו ככתו׳ בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך ההצלחה והוא מענין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל שכל דוד מכל עברי שאול: למען יקים י״י את דברו וגו׳ · באר לו שכבר יגיע לו משמירת הכהונה תועלת אחר והוא התמדת המלוכ׳ לו ולזרעו: את אשר עשה לי יואב בן צרויה · ר״ל על דבר אבשלום שעבר מצותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר במה שקדם: וישם דמי מלחמה בשלום · ר״ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה אז אבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו וילך בשלום: ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו · זה שב אל עמשא כי יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מצומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עמשא שחה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יתאמת שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר אינם מוכנים לצד המלחמה כלל: ולא תורד את שיבתו בשלום שאול · ר״ל עשה כחכמתך באופן שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאו׳ האלו ויוסרו שאר החטאי׳ מעשות ככה ויראו ג״כ מלבעוט במלכות: והנה עמך שמעי בן גרא · אמר זה כי הוא היה עמו בהמשחו כאמרו ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו וידמה ג״כ שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירוש׳ כמו שתמצ׳ שנזכר במה שאח׳ זה: והוא קללני קללה נמרצת · חזק׳ וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום:

ועתה

ועתה אל תנקהו · ר"ל אף על פי שהוא עמך ואין לך עליו דרך ותואכה להרגו ולא על מה שחרף וקלל אותי כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתהו הנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי איש חכם אתה ותמצא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להגיע עליו עונש המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם ׃
וישכב דוד עם אבותיו · מגיד שאבותיו היו צדיקי' וישרי' כמוהו ׃ ויקבר בעיר דוד · היא ציון ׃ ושלמה ישב על כסא דוד אביו · מגיד שאחז מעשה אבותיו ׃ ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה · רוצה לומ' שהוא היה יותר ראוי למלוך כי הוא הגדול ממני כי הממלכה ראויה שתהיה לגדול כאמרו ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולאביתר הכהן היתה גם כן ראויה יותר הכהונה הגדולה כי ראשונה היתה לו קודם היותה לצדוק והיתה לו גם כן מאבותיו וליואב בן צרויה גם כן היה ראוי יותר שיהיה שר הצבא מזולתו כי הוא היה ראשון בזאת ה' השררה ובהיות הענין כן שהוא ראוי יותר למלוכה ואלו אשר עזרוהו ראויים יותר לשררותיהם הנה י' ימשך מזה במעט סבה שתשוב המלוכה לאדניה ומפני זה הוא מבקש אבישג השונמית לאשה לחזק את ידו וידי עוזריו ש' שהמלוכה ראויה ש' שתהיה לו כי אם היתה הרכיבה על הפרדה אשר רכב עליה המלך סימן למלוכה כמו שקדם כל שכן ש' שהלקיח' לאשה אשר שכבה בחיק המלך הוא סימן למלוכה ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר כי זאת תחבולה מאדניה ל' למשוך אליו המלכות ׃ ולאביתר

מלכתו ג' חס' וסימ' נמסר בסדר בלק ׃ ועלי ה' בקריא' וסימ' נמסר בשמואל ב' סימ' י"ח ׃ למלך ג' וחס' וסימ' ועלי שמו כל ישראל פניהם · ויהי כשמנים שנה · כי מבית הסורים יצא למלך ׃ מאתך ה' בקריא' וסי' ועתה שאלה אחת קטנה · ותאמר שאלה אחת קטנה · והיה אני אלך מאתך · שתים שאלתי מאתך · אם תראה

ועתה אל־תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה־לו והורדת את־שיבתו בדם שאול ׃ וישכב דוד עם־אבתיו ויקבר בעיר דוד ׃
והימים אשר מלך דוד על־ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים ׃ ושלמה ישב על־כסא דוד אביו ותכן מלכתו מאד ׃ ויבא אדניהו בן־חגית אל־בת־שבע אם־שלמה ותאמר השלום באך ויאמר שלום ׃ ויאמר דבר לי אליך ותאמר דבר ׃ ויאמר את ידעת כי־לי היתה המלוכה ועלי שמו כל־ישראל פניהם למלך ותסב המלוכה ותהי לאחי כי מיהוה היתה לו ׃ ועתה שאלה אחת אנכי שאל מאתך אל־תשבי את־פני ותאמר אליו דבר ׃ ויאמר אמרי־נא לשלמה המלך כי לא־ישיב את־פניך ויתן־לי את־אבישג השונמית לאשה ׃ ותאמר בת־שבע טוב אנכי אדבר עליך אל־המלך ׃ ותבא בת־שבע אל־המלך שלמה לדבר־לו על־אדניהו ויקם המלך לקראתה וישתחו לה וישב על־כסאו וישם כסא לאם המלך ותשב לימינו ׃ ותאמר שאלה אחת קטנה אנכי שאלת מאתך אל־תשב את־פני ויאמר־לה המלך שאלי אמי כי לא־אשיב את־פניך ׃ ותאמר יתן את־אבישג השנמית לאדניהו אחיך לאשה ׃ ויען המלך שלמה ויאמר לאמו ולמה את שאלת את־אבישג השנמית לאדניהו ושאלי־לו את־המלוכה כי הוא אחי הגדול ממני ולו ולאביתר הכהן וליואב בן־צרויה ׃ וישבע המלך שלמה ביהוה לאמר כה יעשה־לי אלהים וכה יוסיף כי בנפשו דבר אדניהו את־הדבר הזה ׃

וכען לא תזכיניה ארי גבר חכים את ותידע ית דתעביד ליה ותחית ית סיבתיה בקטלא לשאול ׃ ושכיב דוד עם אבהתוהי ואתקבר בקרתא דדוד ׃ ויומיא די מלך דוד על ישראל ארבעין שנין בחברון מלך שבע שנין ובירושלם מלך תלתין ותלת שנין ׃ ושלמה יתיב על כורסי מלכותא דדוד אבוהי ואתקינת מלכותיה לחדא ׃ ואתא אדניה בר חגית לות בת שבע אמיה דשלמה ואמרת שלם מיתך ואמר שלם ׃ ואמר פתגם אית לי למללא עמך ואמרת מליל ׃ ואמר את ידעת ארי דילי הות מלכותא ועלי שויאו כל ישראל אפיהון למהוי מלכא ואסתחרת מלכותא והות לאחי ארי מן קדם יי הות ליה ׃ וכען שאלא חדא אנא שאיל מינך לא תתיבין ית אפי ואמרת ליה מליל ׃ ואמר אמרי כען לשלמה מלכא ארי לא יתיב ית אפיך ויתן לי ית אבישג דמן שונם לאתו ׃ ואמרת בת שבע טב אנא אמליל עלך קדם מלכא ׃ ואתת בת שבע לקדם מלכא שלמה למללא עמיה על אדניה וקם מלכא לקדמותה וסגיד לה ויתיב על כורסיה ושוי כורסא לאמא דמלכא ויתיבת לימיניה ׃ ואמרת שאלה חדא זעירא אנא שאלא מינך לא תתיב ית אפי ואמר לה מלכא שאלי אמי ארי לא אתיב ית אפיך ׃ ואמרת תתיהב ית אבישג דמן שונם לאדניה אחוך לאיתו ׃ ואתיב מלכא שלמה ואמר לאמיה ולמא את שאלא ית אבישג דמן שונם לאדניה ושאלי ליה ית מלכותא ארי הוא אחי קשיש מיני הלא בעצה הוו הוא ואביתר כהנא ויואב בר צרויה ׃ וקיים מלכא שלמה במימרא דיי למימר כדין יעביד לי אלהים וכדין יוסיף ארי בנפשיה מליל אדניהו ית פתגמא הדין ׃

רדק

בעיר דוד · היא ציון ׃ ותכון · אחר שהמית אלה שרמז להיות לו לשטן כמו שאמר אחרי מות שמעי והממלכה נכונה ביד שלמה ׃ כי מיי' היתה לו · כי נודע כי נתן הנביא אמר על פי יי' כי שלמה יהיה מלך ואף ע"פ כן היה הוא מערער במלוכה אם יוכל ויתן לו את אבישג כי מותרת היתה לו כי דוד אביו לא ידע' שא' שאין משתמשין בשרביטו של מלך שא"א הוא מלך ולתואב' זו ביקש אות' אדוניהו ובת שבע לא הרגישה בדבר ׃ וישב על כסאו · אחר שקם לקראתה והשתחוה לה חזר למקומו על כסאו וצוה לשים כסא לאמו שתשב לימינו · ויש דרש לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות כי עדיין היתה היא בחיי' וזה רחוק מאד ׃ יתן · אינו לשון זכר לנקבה אלא פי' יותן זה המתן והיא אבישג ולשון זכר נופל על הענין וכן יעשה מלאכה ׃ ושאלי לו את המלוכה והבין שלמה כי בתואבה הוא מבקש אותה לפי שהיה אסור להשתמש בה אם לא היה מלך ואם יתנו לו את אבישג היה סבור שהחזיק במלכות והבין כי א' אביתר ויואב שהחזיקו את ידו יעצוהו זה לפי' אמר לו ולאביתר וליואב בן צרויה וכן ת"י הלא בעצה דא' הוו הוא ואבית' כהנא ויואב בר צרויה ׃ וישיבני

רשי

כי איש חכם אתה · תן לבך למצוא לו עון מות בשביל דבר אחר וזהו וידעת אשר תעש' לו ׃ ותכון מלכותו מאד · אף על העליונים · לדבר לו · לדבר בשבילו בשביל א' אדוניהו ׃ לאם המלך · אמרו רבותינו לאמה של מלכות היא רות ׃ ושאלי לו את המלוכה · משמשתם בשרביטו של מלך היא תחלת השררה ׃ עשה

מסרה
אתי לקח מאתך ׃ תשב ה' ד' קמץ ומלרע וחד פתח ומלעיל וסימ' רק את בני לא תשב שמה · תשב אנוש עד דכא ותאמר · בעבור דוד עבדך אל תשב · אל תשב את פני דמלכים · בתראה מלעיל ׃ יתן ז' וסי' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס ׃ השנמית ג' חס בקריאה וסי' וימצאו את אבישג השנמית · ותאמר יתן את אבישג השנמית · ולמה את שואלת את אבישג השנמית ׃ לי אלהים י"א בקריאה וסי' כי שת לי אלהים זרע אחר · צחק עשה לי אלהים · בני הם אשר נתן לי אלהים בזה · בן שלם לי אלהים · להכרות את דוד · ולעמשא תמרו · וישבע המלך שלמה · אם יספוק עפר שמרון לשעלים · אם יעמד ראש אלישע · עד אשר אדע · לב טהור ברא לי אלהי' ׃

ויושיבני · בפתח מקום צרי וכן יאהבני אישי׃ עשה לי בית · בית מלכות וכן ת"י ודקיים לי מלכו׃ ביד בניהו · אע"פ שהיה כהן ואסור להטמא למתים כשפגע בו לא מת מיד וסלק ידו ממנו טרם מותו או אע"פ שאסו' לכהן להטמא למתי' במקו' מצוה מטמא ולעשות מצות המלך מצוה היא וכן מותר לכהן להלחם במלחמות מצוה ולהטמא לפי' כתבו שלמ' שר צבא וכן פירש' בספר שמואל בפסוק הוא הכה את שני אריאל מואב׃ ענתות · איש ענתות כי משם היה וענתות לכהנים היא כי כן כתוב בספר יהושע וכתוב מן הכהנים אשר בענתות וכן ואני תפלה ואני איש תפלה שקר מזין איש שקר דמשק אליעזר איש דמשק או פירוש לענתות לך וכן ת"י על שדיך אל נחלתך כלומר לך לך לענתות וכן ת"י אזיל לך לקירוך ועל במקום אל וכן הרמתה על ביתו ותתפלל על יי כמו אל ה'׃ איש מות · חייב מיתה הוא מי שמרד במלכות ואביתר מרד בדוד ש שהיתה ידו עם אדניהו והיה יודע כי בדעת דוד להמליך שלמה או אפילו לא היה יודע מרד היה להמליך מלך בחיי דוד שלא ברשותו׃ התענית · שהלך עם דוד בברחו מפני שאול ובברחו מפני אבשלום ועני הדרך היה להם כמו שכתוב כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר׃ מהיות כהן · פירו' כהן גדול ומעתה התחיל העונש על בית עלי כמו שאמר ספחני נא אל אחת הכהונות כי לעולם לא יהיה להם שום שררה בכהונה אלא יהיו נטפלים לאחרי' שיהיו שרים עליהם ואביתר מבית עלי היה׃ והשמועה · שמוע' שהומת אדוניהו וגורש אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי א אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי אילו נטה אחרי אבשלום ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד שכיון שכל ישראל היו רוצים להמליכו לא היה מרד שיתחייב מיתה שאם כן היה עמשא חייב מיתה והנה דוד

עשה לי בית · בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן׃ ענתות לך · משם היה׃ כי איש מות אתה · שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדניהו להמליכו שלא מדעתו׃ כי נשאת את ארון · בברוח אבי מפני אבשלום׃ וכי התענית · עמו בשוחה הברח שנאמר כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר׃ אשר דבר על בית עלי · והקימותי לי כהן נאמן וגו'

ואשר עשה ז' בקריאה דסמיכי וסימ' ואשר עשה לכם במדבר · ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו · ואשר עשה לדתן ולאבירם · לעינינו את האתות הגדלת דיהושע · ואשר עשה לי בית · יתר דברי בעשא · ויתר דברי חזקיה׃ והשמעה ה' חס בליש' וסימ' נבסר בשמואל חלק ב' סימן י"ג׃

וְעַתָּה חַי־יְהֹוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי וַיּוֹשִׁיבַנִי עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר עָשָׂה־לִי בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי הַיּוֹם יוּמַת אֲדֹנִיָּהוּ׃ וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיָּמֹת׃ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ עֲנָתֹת לֵךְ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי אִישׁ מָוֶת אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמִיתֶךָ כִּי־נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן אֲדֹנָי יְהוִה לִפְנֵי דָּוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה אָבִי׃ וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי בְּשִׁלֹה׃ וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ פְּגַע־בּוֹ׃ וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר

וּכְעַן קַיָּים הוּא יְיָ דְּאַתְקְנַנִי וְאוֹתְבַנִי עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד אַבָּא וּדְקַיֵּים לִי מַלְכוּ כְּמָא דְמַלִּיל אֲרֵי יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל אֲדֹנִיָּהוּ׃ וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע וְשַׁלִּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ׃ וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא אֲמַר מַלְכָּא לַעֲנָתוֹת אֵזִיל לָךְ לְקִירְוָךְ אֲרֵי גְבַר חַיָּיב קְטוֹל אַתְּ וּבְיוֹמָא הָדֵין לָא אֲקַטְלִינָךְ אֲרֵי נְטַלְתָּא יָת אֲרוֹנָא דַּיְיָ אֱלֹהִים קֳדָם דָּוִד אַבָּא וַאֲרֵי אִתְעַנֵּיתָא בְּכֹל דִּי אִתְעַנֵּי אַבָּא׃ וְתָרִיךְ שְׁלֹמֹה יָת אֶבְיָתָר מִלְּמֶהֱוֵי כָּהֵין מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ לְקַיָּימָא יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ דִּי מַלִּיל עַל בֵּית עֵלִי בְּשִׁילֹה׃ וּבְסוֹרְתָא מְטַת עַד יוֹאָב אֲרֵי יוֹאָב אִתְפְּנִי בָּתַר אֲדֹנִיָּה וּבָתַר אַבְשָׁלוֹם לָא אִתְפְּנִי וַאֲפִיךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְאַתְקֵיף בְּקַרְנַת מַדְבְּחָא׃ וְאִתְחַוָּא לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה אֲרֵי אֲפַךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְהָא בִּסְטַר מַדְבְּחָא וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה יָת בְּנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע לְמֵימַר אֵזִיל שְׁלוֹט בֵּיהּ׃ וַאֲתָא בְּנָיָה לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא פּוּק וַאֲמַר לָא אֲרֵי כָא אִתְקְטִיל וַאֲתֵיב בְּנָיָה יָת מַלְכָּא פִּתְגָּמָא לְמֵימַר

והבטת צר מעון וגו' ומשחרבה שילה לא היה בו' חשוב לעבודת להקב"ה ועתה כשיבנה בית הבחירה אלא הקב"ה את דברו לגרש את בני עלי׃ והשמוע' באה עד יואב · שמועת מצות דוד שצוה ל להורגו וידע ששלמה שונאו כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה סוף דבר אבל בקש לנטות אלא כיראה שעדיין לאלוהית של דוד ק קיימת׃ ויאמר לא · שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת א אבנר יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו ואחר כך אצא׃ עשה

רלבג

ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שדך כי איש מות אתה · הנה היה אביתר יושב בענתות ולזה אמ' שיפרד ממנו וילך לענתות על השדה א אשר לו שם והנה אמ' כי הוא איש מות על אשר בזה המלך ל להמליך מלך בזולת עצתו ואמר לו כי ביום הזה לא ימיתהו כי נשא ארון יי' לפני דוד וזה היה בעת ברחו מפני אבשלום שהיה נושא אותו עד שרצה דוד שישיבוהו אל ירושלם׃ וכי התענית בכל אשר התענה אבי · ר"ל שהיה מיצר בצרתו וזה היה בבאו אל דוד כשהרג שאול נוב עיר הכהנים כי אחר זה לא נפרד מדוד כלל והיה דוד כשא לו באורים ותמים ובעת היותו בורח מפני אבשלום היה גם כן מיצר בצרתו עד שכבר היה עולה עמו לולי שמנעו דוד מזה׃ למלא את דבר יי' אשר דבר על בית עלי בשילה · היה מה שאמר השם יתב' עלי והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבואר שמשיחו הוא המעולה שבכלם בחכמה בתבונה ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאמר עליו הש"י לא יסור ממנו וגו' והוא היה משיח הש"י על יד צדוק הכהן ונתן הנביא׃ כי יואב נטה אחר אדניה ואחר אבשלום לא נטה׃ הרצון בזה כי יואב הרגיש היותו אשם משני צדדים האחד כי נטה אחרי אדניהו להמליכו בזולת עצת דוד והשני כי לא נטה אחרי אבשלום להצילו מן המות כמו שצוהו דוד׃ ויחזק בקרנות המזבח · ראוי שתדע כי לא הועיל לו אחוז בקרנות המזבח מפני שהרג נפשות במזיד ובערמה ולזה הסכים המלך שימות שם ואע"פ שלא היתה שם התראה הנה המלך יוכל לענוש ביותר ממשפטי התורה ליסר העם וזה כלמד אותו מזה המקום וממקומות רבים ממה שצוה דוד להרוג המבשר במיתת שאול ורכב ובענה על הודאתם שהמיתו איש בשת גם לא היה מועיל ליואב אחוז בקרנות המזבח כי לא היה כהן ועבודה בידו אבל ראוי שנלמד מזה שזאת החזקה בקרנות המזבח היתה מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם לא היה מחוייב מיתה בב"ד וזה כלמד מזה המקו' כמו שהתבאר בשלשה עשר מסנהדרין׃

אמ' לו לשומו שר הצבא ובקש דמו עתה מיד יואב אבל במרד הזה היה חייב מיתה שהרי היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה ומרד בדוד ובשלמה ונטה אחרי אדוניהו וטרם שהרג שלמה אדניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שצוה דוד את שלמה ומשמרד לא היה ירא כי אמר כי הנה אדניהו מרד והנה מחל לו שלמה שאמר לו לא יפול משערת ראשו ארצה כן מחל גם כן לעוזריו וכששמע שהרג אדניהו ושגרש אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וינס אל אהל יי' שם היה הארון בירושלם והחזיק בקרנות המזבח להמלט שם כי מזבח היה שם כמו שכתוב כי שם העלה דוד עולות ושלמים לפני הארון ושלמה לא הרגו עד עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה להמיתו כי כן צוה לו דוד ועשית כחכמתך והיה ממתין לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שהוגד לו לשלמה כן כי הלך והחזיק בקרנו' המזבח אמר זהו קצת מרד שחושב להנצל מידי והנה הוא עדיין בדעתו ובמרדו כיון שנס מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפיכך צוה את בניהו שיפגע בו ורבותינו ז"ל נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה כלומר גם בדבר אבשלום מרד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחריו אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת כלומר גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן ומוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי והחכם רבי אברהם אבן עזרא אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי איננו ראוי להיות לו המלוכה וגם כן חשב על שלמה׃ אצל המזבח · כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ואמרו רבותינו ז"ל כי בדבר זה טעה יואב כי לא היה קולט המזבח אלא על שגגה ועל גגו דכתיב מעם מזבחי ולא על מזבחי׃ לא כי פה אמות · אמר כן כדי להעניש שלמה לפי מחשבתו שיהרגהו במזבח יי' ורז"ל מהם אמרו כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה לצאת כדי שלא יהיו נכסיו למלך אמר שלמה לבניהו וכי למתוכו אני צריך עשה כאשר דבר ופגע בו ומהם אמרו כי נכסיהם ליורשים כמו הרוגי בית דין ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא לתת

לחיי שעה להאריך בחיין עד שילך בניהו לשלמה וישוב ועוד בדבריהם ז״ל וכי יואב שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנ׳ יושב בשבת תחכמוני לא היה יודע שכתוב בתורה כי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שהלך והחזיק בקרנות המזבח והלא הוא הרג אבנר ועמשא בערמה ושלמה שלח להוציאו משם ולדונו בבית דין אלא אמר יואב הרוגי בית דין אין נקברין בקברי אבותיהם אלא שם לעצמן מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקברי אבותי וזהו שאמ׳ לא כי פה אמות ולדעת בעל זה הדרש בא טעם וקברתו יפה כלומר פגע שם בו כדבריו וקברתו בקברי אבותיו: כה דבר יואב וכה ענני. כפל דבר כמנהג המקרא כי הוא לא אמר לו אלא לא כי פה אמות ואפשר

וטבים ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ צדיקים וטבים ממנו. גדלים וטובים מאין יושב. צופות רעים וטובים. קדמא חס׳: אנה ואנה ג׳ בקריאה וסי׳ וישלח המלך ויקרא לשמעי. הלא השבעתיך בי״י ואעד. כאן גחזי ויאמר לא

רשי

עשה כאשר דבר. אני מקבלם עלי לכך ברכן כל אלו בזרע דוד עותיה היה מצורע אסא מחזיק בפלך יהויקים נפל בחרב וחסר לחם ברקיהו: בביתו במדבר. שהיתה ביתו הפקר כמדבר לעניי׳: ולא תצא משם. כדי שיהא מצוי לו ולמצוא לו חטא מות: ואעיד

רלבג

ופגע בו וקברתו. ר״ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה כהן ולא היה מותר לו להטמא ליואב ולזה אמר אחר זה וימיתהו ויקבר בביתו במדבר להורות שכבר נקבר על ידי אחרים:

ויקבר בביתו במדבר. ר״ל שכבר נקבר אצל ביתו במדבר שהיה שם או ירצה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא יאות לאיש כמוהו להיות מדיני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה: ויאמר

כה־דבר יואב וכה ענני: ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע־בו וקברתו והסירת דמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי: והשיב יהוה את־דמו על־ראשו אשר פגע בשני־אנשים צדקים וטבים ממנו ויהרגם בחרב ואבי דוד לא ידע את־אבנר בן־נר שר־צבא ישראל ואת־עמשא בן־יתר שר־צבא יהודה: ושבו דמיהם בראש יואב ובראש זרעו לעלם ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום עד־עולם מעם יהוה: ויעל בניהו בן־יהוידע ויפגע־בו וימתהו ויקבר בביתו במדבר: ויתן המלך את־בניהו בן־יהוידע תחתיו על־הצבא ואת־צדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר: וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר לו בנה־לך בית בירושלם וישבת שם ולא־תצא משם אנה ואנה: והיה ביום צאתך ועברת את־נחל קדרון ידע תדע כי מות תמות דמך יהיה בראשך: ויאמר שמעי למלך טוב הדבר כאשר דבר אדני המלך כן יעשה עבדך וישב שמעי בירושלם ימים רבים: ויהי מקץ שלש שנים ויברחו שני־עבדים לשמעי אל־אכיש בן־מעכה מלך גת ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך בגת: ויקם שמעי ויחבש את־חמרו וילך גתה אל־אכיש לבקש את־עבדיו וילך שמעי ויבא את־עבדיו מגת: ויגד לשלמה כי־הלך שמעי מירושלם גת וישב: וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר אליו הלוא השבעתיך ביהוה

כדין מליל יואב וכדין אתיבני: ואמר ליה מלכא עיביד כמא דמליל ותשלוט ביה ותקבריניה ותפלי חובת דם זכאי דאשד יואב מגן מיני ומן בית אבא: ויתיב יי ית חובת קטוליה ברישיה דשלט בתרין גבריא דזכאין וטבין מיניה וקטלינון בחרבא ואבא דויד לא ידע ית אבנר בר נר רב חילא דישראל וית עמשא בר יתר רב חילא דבית יהודה: ויתובון דמיהון ברישׁ יואב ובריש בנוהי עד עלמא ולדויד ולזרעיה ולביתיה ולכורסיה יהי שלמא עד עלמא מן קדם יי: וסליק בניהו בר יהוידע ושליט ביה וקטליה ואתקבר בביתיה במדברא: ומני מלכא ית בניהו בר יהוידע חלופוהי על חילא וית צדוק כהנא מני מלכא חלף אביתר: ושלח מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה בני לך ביתא בירושלם ותתיב תמן ולא תיפוק מתמן לכא ולכא: ויהי ביום מיפקך ותעיבר ית נחלא דקדרון מידע תדע ארי מימת תמות חובת קטולך תהי ברישך: ואמר שמעי למלכא תקין פתגמא כמא דמליל רבוני מלכא כן יעביד עבדך ויתיב שמעי בירושלם יומין סגיאין: והוה מסוף תלת שנין וערקו תרין עבדין לשמעי לות אכיש בר מעכה מלכא דגת וחויאו לשמעי למימר הא עבדך בגת: וקם שמעי וזריז ית חמריה ואזל לגת לות אכיש למבעי ית עבדוהי ואזל שמעי ואיתי ית עבדוהי מגת: ואתחוא לשלמה ארי אזל שמעי מירושלם לגת ותב: ושלח מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה הלא קיימית עלך במימרא דיי

שאמר לו דברים אחרי׳ ותכלית הדברים לא כי פה אמות ורז״ל אמרו כי אמ׳ לו לך אמור לשלמה שלא ידינני בשני דינין אם ירצה להמיתני יקבל עליו הקללות שקללני אביו ואם לא יניחני עם הקללות שקללני אביו ושלמה אמר לבניהו עשה כאשר דבר ופגע בו ואני אקבל את הקללות וכן ראינו שנתקיים בזרעו מ מרחבעם דכתי׳ והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה וכתיב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודרשו זה מלשון התאמץ כראה כי קשה היה לו הרכיבה מפני חולי הזוב שהיה לו מצורע מעוזיהו דכתיב והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתי׳ ואסא חלה את רגליו נופל בחרב מיאשיהו דכתיב וירוהו המורים למלך יאשיהו וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך: כאשר דבר. שתמיתהו כי אין לטעון בזה שהרי הוא הרג שני הסרים בערמה ובזדון וכתיב מעם מזבחי תקחנו למות: וקברתו. והשתדל בקבורתו כי גדול ושר צבא היה ועל אדניהו לא היה צרי׳ להזהירו על קבורתו כי בן מלך היה: צדיקי׳ וטובים ממנו. שלא שפכו דם נקי כמו ששפך הוא ואפשר שהיו להם מעלות יתירות עליו ודרשו בו צדיקים וטובים שהם צדיקים וטובי׳ בפה ובלב ולא עשו כימה שאמר ויאמר המלך לרצים ה הנצבים סובו והמיתו את כהני יי׳ דרשו בו כי אבנר ועמשא היו שהיו נצבים עליו ופי׳ הפסוק כן לרצים ולאשר היו נצבים עליו כי אבנר ועמשא שרים היו ולא רצו׳ וכן ת״י ולא אבו עבדי המלך אף על פי שאמ׳ להם שאול בפה להרוג לא רצו הם והוא באגרת ששלח לו דוד לסבב מיתת א אוריה ועתה הנה שהיו שניהם צדיקים ממנו וטובים שדרשו אכין ורקין והוא לא דרש כי כאשר צוה שאול להם להמית את כהני יי׳ אמרו הם כתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו צוה המלך לעבור על דברי תורה והמרה אדם את פיו יומת תלמוד לומר רק חזק ואמץ ואכין ורקין מעוטין הם הכא דרשו הם הפסוק כהוגן ומרו את פי שאול שלא להרוג כהני יי׳ ויואב לא דרש כן כי כיון ששלח

הלך עבדך: והיה ביום ה׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר תצא: בראשך ג׳ וסימ׳ והיה ביום צאתך ועברת. ויאמר המלך אל שמעי. כי קרוב: וישב ב׳ ס״פ וסי׳ ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב. ויגד לשלמה כי הלך שמעי:

לו דוד לסבב מיתת אוריה עשה כן מיד: ואבי דוד לא ידע. כי שמא היה אדם סבור כי דוד ידע במיתת אבנר לפי שהיה אחרי בית שאול והרי הראה בקוננו עליו ובצומו עד שהכירו העם כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר וכן בעמשא שמא היה אדם סבור כי דוד ידע לפי שנטה אחרי אבשלום לפיכך אמר ואבי דוד לא ידע שהרי אמר לו הזעק לי את איש יהודה ואתה פה עמוד: ובראש זרעו. כמו שקלל דוד אביו זרעו כמו שאמר ולא יכרת מבית וגו׳: ויעל בניהו. עלה אל האהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום גבוה היה: בביתו במדבר. מדבר יקרא מקום שאין שם ייטוב כלל ויקרא גם כן מדבר מקום שהוא ביישוב אבל איננו עבוד יניחנו למרעה הבהמות כמו שפי׳ בספר שמואל בפסוק עוברים על פני דרך את המדבר וכן במדבר זה פירושו במקום שהיה לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית ובאותו המקום נקבר ויש בו דרש מה מדבר זה מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל כי נדיב היה מאד. ד״א מה מדבר זה מנוקה מגזל אף ביתו של יואב מנוקה מגזל. ד״א וכי במדבר היה אא כיון שנהרג נעשו ישרא׳ כמדבר: בנה לך בית. כי ביתו היה בבחורי׳ וצוהו לבנו׳ לו בית בירושלם כמו שפיר׳ כדי שיהיה מזומן לו וימצא לו עילה להמיתו׳: הלא השבעתיך. אע״פ שלא זכר למעלה השבוע׳ אא שהתר׳ בו כרא׳ שהשביעו את׳ שא׳ והוא כפר בו ורז״ל פי׳ כי מצות המלך הוא כמו השבוע׳ וכן אמ׳ אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהי׳ ג׳ ואעד

ויאמר המלך לשמעי אתה ידעת את כל הרעה וגו'. הנה אמר המלך זה כי אולי יאשימוהו הרואים שימיתהו בזולת סבה ראויה שימות עליה ולזה באר לו כי מבד אחר היה ראוי שיומת והוא מה שחרף וקלל דוד כי לולי זה לא ענשהו למות על צאתו מירושלם אמנ' בזאת התחבולה מצא מקום לשפטו במורד לגבות את חובו מהקללות ההם שקלל את המלך דוד: והממלכה נכונה ביד שלמה. מגיד שקודם זה לא היתה נכונה בידו כי אולי אלו שהרג והם אדניהו ויואב ושמעי יסבבו מה שהיה לו לשטן לשערם כי הם כבאשי' בשיניו אך אחר זה לא היה לו לירוא משום דבר זה ביאור מה שכרי' של ביאור בזאת הפרש' שהגבלנו בארוה בזה המקו'. ואולם התועלות המגיעו' ממנה הם אלו:

ומדוע' בקריאה וסימ' נמסר בריש סדר קרח: שבעת ה' ד' חס' וא' מלא בקריאה וסימ' נמסר בסדר משפטים ובסדר מטות:

וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ וְהָלַכְתָּ
ג' אָנֶה וָאָנָה יָדֹעַ תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת
וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי׃
ל' ה' ג' וּמַדּוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת שְׁבֻעַת יְהוָה
ל' וְאֶת הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ׃
ג' וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ
אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת
ג' רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ׃ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה
עַד עוֹלָם׃ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת
בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע בּוֹ
ל' ומל' וַיָּמֹת וְהַמַּמְלָכָה נְכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה׃ ג

וְאַסְהֵידִית בָּךְ לְמֵימַר בְּיוֹם מִפְּקָךְ
וּתְהָךְ לְכָא וּלְכָא מִידַע תִּידַע אֲרֵי
מֵימַת תְּמוּת וַאֲמַרְתְּ לִי תַּקִּין
פִּתְגָּמָא שְׁמָעִית׃ וּמָא דֵין לָא
נְטַרְתָּא יָת שְׁבוּעֲתָא דַיְיָ וְיָת
תַּפְקֵידְתָּא דִי פַקֵּידִית עֲלָךְ׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי אַתְּ יְדַעְתָּא
יָת כָּל בִּישְׁתָא דִי יְדַע לִיבָּךְ
דַּעֲבַדְתָּא לְדָוִד אַבָּא וְאָתֵיב יְיָ יָת
בִּישְׁתָךְ בְּרֵישָׁךְ׃ וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה
בְּרִיךְ וְכוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד יְהֵי
מְתַקַּן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא׃ וּפַקֵּיד
מַלְכָּא יָת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וּנְפַק
וְשַׁלִּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וּמַלְכוּתָא
אִתַּקְנַת בִּידָא דִשְׁלֹמֹה׃

רשי

ואעיד בך. לשון התראה: את שבועת יי' אשר השבעתיך ביי': והממלכה נכונה וגו'. כלומ' לא נענש על כל אלה: ויתחתן

רדק

ואעיד בך. כלומר לא צויתיך ביני ובינך שלא תוכל להכחיש הדבר אלא בפני אחרים אמרתי לך זה הדבר והשבעתיך בהש"י וקבלת המצוה והשבועה ואמרת טוב הדבר והנה עברת על שנים על שבוע' השם ועל המצוה אשר צויתיך: אשר ידע לבבך. אע"פ שראו רבים ושמעו מה שעשית לדוד אבי אתה בעצמך תדע מה מחשבתך רעה שהיית חושב עליו יותר ממה שאמרת בפיך: והשיב יי' את רעתך. כי מאתו היתה הסבה כמו שכתוב והאלהי' אנה לידו לפי שהיית חייב מית' בקללך דוד אבי והוא נשבע לך שלא ימיתך בגלגל הא"ל על ידיך. דבר אחר שאתה חייב מיתה בעבורו והוא ההעברה על שבועת יי' ועל מצותי: ויצא. יצא בניהו מלפני המלך והוציא עמו שמעי למקום המשפט ושם פגע בו: נכונה ביד שלמה. כיון שמתו אויביו ה המלוכה היתה נכונ' ביד שלמה:

הא' הוא במדות והוא להודיע כי כשיביא ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבושת וישאר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ה ההכרח אל שיתחתם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה ב בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא ככנסת לשכב בחיקו הנה ה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא ככנסת לעיין בדבר ה המנוי אשר שם אותה המלך עליו:
הב' הוא להודיע ענ' יותר דוד

ואמר בא' מל' וא' חס' ביום חכרס בי' דין חס'

כי מפני שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר כשא מהם מה שאפשר לו לפי הנימוס התוריי לא ידע את אבישג. עם שכבה בחיקו אחר
שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיורה שכבר נתחרע בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת
המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אכלו: הג' הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו
ולא יעברהו מזה דבר הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה במנהגי אבשלום הפחותים והיה זה
סבה אל שבטע באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על
רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה: הד' הוא להודיע כי אם יי' לא יבנה בית שוא
עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונת הש"י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון ית' באופן יותר
שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מיי' כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניה מה שנתחכם לחלוק על הכוונה
ההיא במה שמשך לבבו ולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר השם של שלמה באופן
יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלקת והוא מה שמשחוהו כל הראשי' הכוללים אשר להם מבוא בבחיר' המלך וישב על כסא דוד בחיין
כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה: הה' הוא להודיע כי אין מעלת האדם לקוח' מהיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע"פ שהיה אדניה
טוב תאר מאד לא בחר הש"י בו כמו שלא בחר באבשלום אחיו ולזה אמר הש"י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיו ואמנ' נבחר שלמה כי הוא היה
חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכ' אתה ועשית כחכמתך כי בחכמ' ימלוך מלך לא ביופיו: הו' הוא להודיע כי השם ית' מסבב סבות להגיע לעושה
הרעה כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדניה להשיב על ראש יואב את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו
הש"י על מה שחטאו לו בניו: הז' הוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות האפשרות באופן שיתכן שיגיע לו מבוקשו ולזה תמצא כי
מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה מוגע בדב' ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו
נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביא חולשה בענין כבודתו כי הוא התנבא שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חשד בלב המלך דוד ר"ל
שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר הוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאמת יוציא משפט ולזה
סבב שיתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד והראתעם זה בדבריה כי לב אדניה להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל
בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברי' באופן שספרה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במכונתו להשתדל שלא
יודיעוהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום בשלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שתכף
שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה שהיו מסכימים בזה הענ' כי זה ממה שיחלש החזוק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע: הח' הוא להודיע
שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו יי' והנה זאת התורה
שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטי': הט' הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעות כשיתכן לקחת
עצה עליהם כי מזה הצד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד האמת בזה הענין לאדוניה ואף ע"פ שהיתה בשורה רעה
לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתישרו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעות בו כדי שיאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה
כי זה ממה שיביאם של שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה למלט נפשם מיד שלמה כי כנגדו נעשה כל הנעשה: הי' הוא כי כשיירא האד' מדבר מה אין ראוי להמתין
עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שימיתהו שם כי היה המקום ההוא מקלט
לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה אז די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס אז יותר למחול
לאדניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג. וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה
לבבו לעזוב המלוכה משלמה ולזה עם מעט שעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שעשה אחר זה:
הי"א והוא במדות הוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי
שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התור' להיות עיניו ולבו תמיד
בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנה אליו ובזה תתמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצואה להתנהג בדרכי
התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ע"ה שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם:
הי"ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עושה הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי גם כן לגמול טוב
לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם
ברם שאול ושיטיב חסד לבני ברזילי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום: הי"ג והוא במצות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה
שימשך מדברי התור' ולזה תמצ' שהרג שלמ' את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו
והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שבאמר מעם מזבחי תקחנו למות וכזה מצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראויים
למשפט לפי משפטי התורה: הי"ד והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון
מאד מן המלך והודיעו המלך כי זה סבב מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקו' לגבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי
היה למלך לצוותו זה כי אולי אם יצא משם ישתדל להסית לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו: ויתחתן

רשי

ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו'. ואחר כך בנה לה בית: מזבחים בבמות. לשם שמים כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו או בחצרו: ויאהב שלמה ללכת בחוקות דוד אביו. ארבע שנים עד שלא התחיל לבנו' הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את בת פרעה כמשאת אומ' כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה כך שנינו בסדר עולם למדנו שהפרשיות כתובות כסדר: בבמות הוא מזבח. בגנותו ספר הכתוב שסיפא את בניין ה הבית ארבע שנים: הבמה הגדולה. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה בשילה חרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון: יעלה שלמה. כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא. ביום אחד: ותשמור לו. לשון מאמת את דבריו כמו ושמר יי' אלהיך לך וגו' ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דברך לקיים לו את החסד אשר הבטחתו על ידי נתן הנביא: נער קטן. בן שתים עשרה שנה היה וזה לך החשבון ויקרא את שמו ידידיה בו בפרק' ענה אמנון את תמר שנאמר ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות מקץ שנתי' ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג את אמנון ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלם וישב בירושלם שנתים הרי שבע לשלמה ומרד באביו ונהרג. אחרי זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר באחת עשרה מנה את ישראל וישוטטו בכל הארץ תשעה חדשים בשנת מותו תיקן משמרות בשנת הארבעים למלך דוד כדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה: את עמך

ויביאה ד' בקריאה וסי' ויבאה אל האדם. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו. ויתחתן שלמה את פרעה. וישקד יי' אל הרעה: עד כלתו ג' בקריאה וסי' ידבק יי' בך את הדבר. ויתחתן שלמה. אל תודעי לאיש. אנ"ד: ומקטיר ג' וסי' ויאהב שלמה את יי'. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. והשבתי למואב: אלהו א' זקפין קמצין

ויתחתן שלמה את־פרעה מלך מצרים ויקח את־בת־פרעה ויביאה אל־עיר דוד עד כלתו ד' ב' חל' וב' חס' ג' לבנות את־ביתו ואת־בית יהוה ואת־חומת ירושלם סביב: רק העם מזבחים בבמות כי לא־נבנה ב' חסע בית לשם יהוה עד הימים ההם: ויאהב שלמה את־יהוה ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר: וילך המלך ג' גבענה לזבח שם כי־היא הבמה ב' תר חל' וחד חס הגדולה אלף עלות יעלה שלמה על המזבח ההוא: בגבעון נראה יהוה אל־שלמה ל' ד"פ בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל כ"ת מה אתן־לך: ויאמר שלמה אתה עשית עם־עבדך דוד אבי חסד גדול כאשר הלך לפניך באמת ובצדקה ובישרת לבב עמך ותשמר־לו את־ ל' החסד הגדול הזה ותתן־לו בן ישב ל' על־כסאו כיום הזה: ועתה יהוה אלהי אתה המלכת את־עבדך תחת ח' קמץ וכל א"ף רכו' במ"ב-א דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע

ואתחתן שלמה בפרעה מלכא דמצרי ודבר ית בת פרעה ואתיה לקרתא דדוד עד דשיצי למבני ית ביתיה וית בית מקדשא דיי וית שורא דירושלם סחור סחור: לחוד עמא מדבחין על במותא ארי לא אתבני ביתא לשמא דיי עד יומיא האינון: ורחים שלמה ית פולחנא דיי למיזל בגזרת דוד אבוהי לחוד על במותא הוא מדבח ומסיק בוסמין: ואזל מלכא לגבעון לדבחא תמן ארי היא במתא רבתא אלף עלון יסיק שלמה על מדבחא ההוא: בגבעון אתגלי יי לשלמה בחלמא דליליא ואמר ליה יי שאיל מה אתן לך: ואמר שלמה את עבדתא עם עבדך דוד אבא חסדא רבא כמא דהליך קדמך בקושטא ובזכו ובתריצות לבא קדמך ונטרת ליה ית חסדא רבא הדין ויהבת ליה בר יתיב על כורסיה כיומא הדין: וכען יי אלהי את אמליכתא ית עבדך תחות דוד אבא ואנא יניק זעיר לית אנא ידע

וסי' נמסר בסדר בלק. וכל אס"ף דכו' בב"ב פתחין באתנחתא וסי' נמסר בסדר בלק:

רדק

ויתחתן שלמה. דרשו בו כי לפיכך נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן ששמעי קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה ירא ממנו והיה מוכיחו על זה כי רבו היה ובשנה הרביעית נשא את בת פרעה שהרי שמעי ישב בירושלם שלש שנים ומה שכתוב לא תתחתן בם יש מרז"ל שאומרים כי בגיותן כאמר אבל אם נתגיירו מותרין ויש אומרים כי בגיותן לית להו חתנות ולא שיכא בהן חתנות וכן כתיב לא תתחתן בם כי מגיירי הוא ושלמה גייר את בת פרעה ועבר לא תתחתן בם ולמי שאמר שלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן וקרי ליה בלשון חתון ואמר ויתחתן: אל עיר דוד. ר"ל אל ציון שהיה שם בית דוד וציון נקרא עיר דוד: עד כלותו. אבל אחר שכלה לבנות לה בית העלה אותה מבית דוד כמו שאומר הטעם בדברי הימים כי אמר לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': את ביתו ואת בית יי'. את ביתו אחר בית יי' כי בית יי' בנה מתחלה בשבע שנים ואחר כך בנה ביתו בשלש עשרה שנה: מזבחים בבמות. עד שנבנה הבית כי היתר הבמו' היה מחרבן שילה עד שנבנה בית עולמים: ויאהב שלמה את יי'. עבדו מאהבה כלומר אף על כי שלקח בת פרעה לא כר בעבירה מיי' עד לעת זקנתו ש שהרבה נשים נכריות ובת פרעה והאחרות הטו את לבבו מאהבת יי' ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל אף על פי כן היתה אסורה לו לפי שהיתה מצרית ראשונ' ומרז"ל שאמרו כי מותרת היתה לו כי מה שאמר בני' אשר יולדו להם דור שלישי בנים ולא בנות ואף על פי שלא נקבעה ההלכה כדברי זה החכם אף על פי שאמר כי קבלה היתה בידו נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם באהב' עד שהסירו את לבבו והניח נשיו הנכריות לעבוד אלהים אחרים והנה בשנה הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתו' מעיד ויאהב שלמה את יי' וגו' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואז זכר בת פרעה לגנאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו כלם ואז בהרבות הנשים לא היה שומר להשיבם לדת ישראל אלא היה לוקחן בגיותן לתאות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הגוים וע"כ נענש עליהם: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הבית לא ראינו שזבח בבמות ואכ"ל למה אמר רק והלא מותרות היו הבמו' עד שנבנה הבית לפי שאמר בחקות דוד אביו ודוד לא זבח אלא במזבח אשר לפני הארון בירושלם או בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו שזבח וקטר בבמות אחרות כי הרבות הבמות מביא האדם לע"ז כי הוא משפט הגוים שבונים במה בכל הר ובגבעה ותחת כל עץ רענן: היא הבמה הגדולה. לא קראה גדולה לגודל מדתה כי היא מזבח הנחשת שעשה משה וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר לפני יי' אשר לאהל מועד ויעל עליו עולו' אלף אלא נקראת גדולה למעלת על האחרות כי הוא המזבח שעשה בצלאל במצות משה כמו שכוהו האל ובו היתה תמיד האש העליונה שירדה ביום השמיני למלואים והאחרו' היו נעשות ע"י הדיוט איש הישר בעיניו והן היו במות קטנות במעלה כנגד אותה אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה: יעלה. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו ואומר כי בפעם ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא לא ביום אחד אלא טרם שובו משם לירושלם ומדברי רז"ל נראה בפע' אחת: נער קטן. אר"ז"ל כי בן שתים עשר' שנה היה כשנמשח למלך כי באותו פרק שנולד הכתוב מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים ומרד באביו ונהרג אחרי כן ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אחריה מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי אחת עשרה ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד תיקן המשמרות הרי שתים עשרה: באת ובא

רלבג

ויתחתן שלמה את בת פרעה וגו' עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו. ראוי שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגיירה בתו ועם זה היה בזה הענין יציאת קצת מדרכי התורה כי לא התירה מהם לבא בקהל כי אם דור שלישי: ויביאה אל עיר דוד. היא ציון: ואת בית יי' ואת חומת ירושלם סביב. הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה שבתורה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית יי' שם כמו הענין במעשר שני ובבכורי' ופסח ובכורות ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה: רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם יי' עד הימים ההם. זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר"ל בין משכן שילה ובין בית עולמי' אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם יי': רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתננו הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת כח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם נראה לו הש"י בחלום הלילה ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי בהשגחת המושכלות: ונתתי

רדק

צאת ובא · לפני העם כמו אשר יבא לפניהם ואשר יצא לפניהם : לב שומע · מבין וכתי' לב סבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע למסבר : הכבד · הרב כתרגו' סגיאה וכן מקנה כבד מאד : ושאלת לך הבין · כמו להבין : לב חכם ונבון · אמרו רז"ל חכם המקים את תלמודו כלומר כימה שלמד מקויים בלבו ומזומן : נבון · מבין דבר מתוך דבר : לא היה לפניך · אפי' משה רבי' בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל ב בחכמת האלהו' היה חכם יותר ממנו או פירושו לא היה לפניו במלכים : גם עושר גם כבוד · האחד לרבות על חבירו כמו גם באכסם גם בקרכם : איש במלכים · כל שכן בשאר בני אדם שלא היה איש כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך : ואם תלך בדרכי · והארכתי את ימיך · אריכו' הימים היה בתנאי אבל העושר והכבוד בין שומר בין לא שומר וכן היה לו כי מפני שלא שמר מצות שהיו לא האריך ימים שלא חיה אלא חמשים ושתים שנה אבל העושר והכבוד היו לו כל ימיו וכן בדברי רז"ל נתתי לך גם עושר גם כבוד על מה שלא התניתי בתורה נתתי לך בין שומר בין לא שומר אבל על מה שהתניתי בתורה למען יאריך ימים על ממלכתו איני נותן לך אלא אם עשית וכן הוא אומר אם תלך בדרכי לשמור חקי והארכתי ימיך : והנה חלום · כשידע החלום כשהקיץ ושמח במתנה טובה שנתן לו האל ובא אל ירושלם והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית יי' ועשה משתה לכל עבדיו · ובדרש והנה חלום כשהקיץ ראה שנתקיים חלומו שנתן לו האל חכמה יתירה שהיה שומע עוף מצפצף ומבין לשונו : אז תבאנה · כמו באו ועם מלת אז יבא ברוב עתיד במקום עבר כמו אז ישיר משה אז ישיר ישר' אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה ופי' אז כאשר שב מגבעון ובא לו לירושלם בא לו זה הדין לידו ונראתה בו ה המתנה הטובה שנתן לו הקדוש ברוך הוא חכמה ובינה : אשר שכבה עליו · נראה כי מפני ששכבה עליו מת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו חולי לא נולד הספק הזה כי היו מבקרו' אותו שאר נשים בחוליו והיה נודע למי הוא לפיכך אמרה אשר שכבה : ואתבונן · הסתכלתי בבקר בבורתו : ותדברנה

רשי

את עמך הכבד · מתוך שהם רבים יש להם עסקים רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדיניהם · ד"א כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה משפטם כבד מאד אם יבא דין שני גוים לפני ואטול מזה ואתן לזה שלא כדין איני נענש אבל ישראל הריני נענש עליו עונש נפשות שנאמר וקבע את קובעיהם נפש : ואם תלך בדרכי · והארכתי את ימיך · העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך אתן לך בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות הדורות שכבר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצו' למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' ועל אותו תנאי לא אשנ' אם תלך בדרכי והארכתי וגו' וכן במלכות דורותיו א אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגו' כי לא יכרת לך איש וגו' כך שנוייה בספרי ור' חנינא בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו' : ויקץ שלמה והנה חלום · והנה הבין מחלומו את שומע עוף מצפצף ומבין ל לשונו כלב נובח ומבין לשונו : ויעש משתה · משמחת לבו שהבין מחלומו אמת : ואתבונן אליו · נתתי לב להסתכל בו : היא

ה' תמן וכו' הוון בלבא שאלין חכמתא לבוקיא

רלבג

נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך · אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדולה מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא אחריו או שחכמתו תהיה גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל ה הבאים אחריו כי הוא דבר זר מאד שלא ימצא אחריו בעת מ מהעתים חכם כמוהו השם אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה ב בדרך המופת מה שלא יתכן השגתו ל לאחר ולא אשער איך יתכן שיצוייר זה והנה יתבאר ממה שיבא קצת ביאור שהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו למעלה מחכמת ה האנשים רמוז אליהם והם איתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול : ויעמוד לפני ארון ברית יי'

יחסר למערכאי חל לתרגומו' ב' חס' ולכי עד ירין

הבין הוקמצין וסי' יען אשר שאלת · והכלבים עזי נפש · מדי עברו יקח · חכמת ערום הבין · אל תהיו כסוס כפרד · וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא : בבית ו' רפין בקריא וסי' בבית אחר יאכל · אני והאשה הזאת ישבות בבית · כי לא ישבתי בבית דשמואל · וחבירו דסיפרא · הוי מגיעי בית בבית · והיה אם יותרו עשרה אנשים :

נ' צֵאת וָבֹא׃ וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר
בָּחָרְתָּ עַם־רָב אֲשֶׁר לֹא־יִמָּנֶה וְלֹא
ל"ט חס' נ' מנהון נקיפ' יִסָּפֵר מֵרֹב׃ וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב
שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ לְהָבִין בֵּין־
טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת־
ב' עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה׃ וַיִּיטַב הַדָּבָר
ק"ט בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה אֶת־
ל"ח הַדָּבָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו
ט' כפוקים ולא ולא ולא יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא
שָׁאַלְתָּ לְּךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא־שָׁאַלְתָּ
לְּךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ
וְשָׁאַלְתָּ לְּךָ הָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט׃
לתרגומו' חס' הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶךָ הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ
לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא־הָיָה
לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא־יָקוּם כָּמוֹךָ׃
ח' תמן כנני' וכנוי' ול' בכיפ' בכינוי' וְגַם אֲשֶׁר לֹא־שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם־
עֹשֶׁר גַּם־כָּבוֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמוֹךָ
תמן ל"ב כסיפ' אִישׁ בַּמְּלָכִים כָּל־יָמֶיךָ׃ וְאִם תֵּלֵךְ
בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֺתַי כַּאֲשֶׁר
ה' מ"ל וכל ר"ה ותריסר יקחרו' בכת' ג' חס' הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְהַאֲרַכְתִּי אֶת־יָמֶיךָ׃
וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה
חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַםִ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי
אֲרוֹן בְּרִית־יְהֹוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ
שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו׃
ג' אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם
נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה
ל' לְפָנָיו׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי
ה' י' אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת
ג' רפין בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת׃
ל' וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד
גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־
זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ
בַּבָּיִת׃ וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת
לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו׃ וַתָּקָם
בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי
וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ
ל' גרס וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי׃
ב' חס' וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי
ל' וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר
וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי׃
ל' וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת
כ"ח לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת
אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי

לְמִפַּק וּלְמֵיעַל׃ וְעַבְדָּךְ בְּגוֹ עַמָּךְ
דְּאִתְרְעִיתָא עַם סַגִּי דְּלָא יִתְחַשְּׁבוּן
וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגֵי׃ וְתִתֵּן לְעַבְדָּךְ
לֵב סְבַר לְמֵידַן יַת עַמָּךְ לְמִסְבַּר
בֵּין טָב לְבִישׁ אֲרֵי מַן יְכוֹל לְמֵדַן
יַת עַמָּךְ סַגִּיאָה הָדֵין׃ וּשְׁפַר
פִּתְגָּמָא קֳדָם יְיָ אֲרֵי שָׁאַל שְׁלֹמֹה
יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ חֲלַף
דִּשְׁאֵלְתָּא יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְלָא
שְׁאֵילְתָּא לָךְ יוֹמִין סַגִּיאִין וְלָא
שְׁאֵילְתָּא לָךְ עוּתְרָא וְלָא שְׁאֵילְתָּא
נְפַשׁ בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וּשְׁאֵילְתָּא לָךְ
סָבְרוּתָא לְמִשְׁמַע דִּינָא׃ הָא
עֲבָדִית כְּפִתְגָּמָךְ הָא יְהָבִית לָךְ
לֵב חַכִּים וְסוּכְלְתָן דִּכְוָתָךְ לָא
הֲוָה קֳדָמָךְ וּבָתְרָךְ לָא יְקוּם כְּוָתָךְ
׃ וְאַף דְּלָא שְׁאֵלְתָּא יְהָבִית לָךְ
אַף עוּתְרָא אַף יְקָרָא דְּלָא הֲוָת
כְּוָתָךְ גְּבַר בְּמַלְכַיָּא כָּל יוֹמָךְ׃
וְאִם תְּהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמַי
לְמִטַּר קְיָמַי וּפִיקוּדַי כְּמָא דַהֲלֵיךְ
דָּוִד אֲבוּךְ וְאוֹרֵיךְ יַת יוֹמָךְ׃
וְאִתְּעַר שְׁלֹמֹה וְהָא
חֶלְמָא וַאֲתָא לִירוּשְׁלֵם וְקָם קֳדָם
אֲרוֹנָא קְיָמָא דַיְיָ וְאַסֵּיק עֲלָוָן
וְנִכְסִין נִכְסַת קוּדְשִׁין וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא
לְכָל עַבְדוֹהִי׃
בְּכֵן אֲתָאָה תַּרְתֵּין נְשִׁין פּוּנְדְּקִין
לְמֵידַן קֳדָם מַלְכָּא וְקָמָא קֳדָמוֹהִי׃
וַאֲמַרַת אִתְּתָא חֲדָא בְּבָעוּ רִיבּוֹנִי
אֲנָא וְאִתְּתָא הָדָא יָתְבָן בְּבֵיתָא
חֲדָא וִילֵידִית עִמַּהּ בְּבֵיתָא׃ וַהֲוָת
בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה לְמֵילְדִי וִילֵידַת
אַף אִתְּתָא הָדָא וַאֲנַחְנָא כַּחֲדָא
זַכָּאִין לֵית נוּכְרָא עִמָּנָא בְּבֵיתָא
אֱלָהֵן תַּרְתֵּין אֲנַחְנָא בְּבֵיתָא׃
וּמִית בַּר אִתְּתָא הָדָא בְּלֵילְיָא
דִּשְׁכִיבַת עֲלוֹהִי׃ וְקָמַת בְּגוֹ
לֵילְיָא וּנְסִיבַת יַת בְּרִי מִלְּוָתִיהּ
וְאַמְתָךְ דְּמָכָא וְאַשְׁכִּיבְתֵיהּ לְוָתַהּ
וְיַת בְּרַהּ מִיתָא אַשְׁכִּיבַת לְוָתִי׃
וַאֲקִימִית בְּצַפְרָא לְאוֹנָקָא יַת בְּרִי
וְהָא מִית וְאִסְתַּכָּלִית בֵּיהּ בְּצַפְרָא
וְהָא לָא הֲוָה בְּרִי דִילֵידִית׃ וַאֲמַרַת
אִתְּתָא אוֹחֲרַנְתָּא לָא כֵן בְּרִי חַיָּא
וּבְרִיךְ מִיתָא וְדָא לְדָא אַמְרָא
לָא כֵן בְּרִיךְ מִיתָא וּבְרִי חַיָּא

תנו' · הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שייעד לו מהטוב : שתים נשים זונות · אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי אשר תחמול יותר על הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו : ויהי

רשי

היה אמו. בת קול הופיעה ואמרה היא אמו: מלך על כל ישראל. שמראו בחכמתו שמחו כולם במלכותו: סופרי. לכתוב דברי הימים: המזכיר. אותה משפט לפניו ראשון שיפסקנו ראשון כך שמעתי: על הנצבים. שנים עשר נציבי׳ היו לו לכלכל את המלך ואת ביתו: על המס. שהעלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס: וכלכלו את המלך. כל סעודתו ואכל הסוסים וכל צרכי יציאה: כפת דור. פלכי דור: כל

רדק

ותדברנה. אלה הטענות שנו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד שונה בטענותיו לחזקו ולהטיבו ולהבינו לשופט: ויאמר המלך זאת אומרת. אמרו רבותינו ז״ל מכאן שצריך הדיין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבין טענותיהם ועליהם ישפטם: גם לי גם לך לא יהיה. ואמר׳ כנגד אותו׳ החרב גזורו ומה שלא לקחה אותו אחר שהאחרת אמרה תנו לה כי ידעה כי מרחמת עליו אמרה וחשבה כי המלך לא יתנהו לה: לא תמיתוהו. הראשון אל תמיתוהו: היא אמו. כיון שמרחמת עליו ובדרז״ל יצאה בת קול ואמרה היא אמו: לעשות משפט. לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי גדול חכמתו וזכה לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט: על כל ישראל. לפי שדוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישרא׳ אמ׳ שלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט: ועזריהו בן צדוק. לא כתב על מי מנהו ואם צדוק זה צדוק הכהן בן אחיטוב שהיה עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ היה בן צדוק ועזריה בן אחימעץ: וצדוק ואביתר כהנים. היו שרי הכהונה ואם זה אביתר הוא אביתר בן א אחימעץ תמה הוא כי הנה שלמה גרשהו מהיו׳ כהן גדול ואמר לו ענתות לך אל שדיך אלא מן הדומה כי כהן אחר היה שמו אביתר: על הנצבים. ממונה על שנים עשר נציבים שזוכר: רעה המלך. שושבינא דמלכא שהיה עמו תמיד: ואדונירם. זהו אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם אדורם: על המס. כמו שאומר למטה ויהי המס שלשים אלף איש: ואלה שמותם. אלה שמות שנים עשר נציבים לא היה ממונה כל אחד על שבט אחד אלא לפי עלוי ה הנחלות שעשו שנים עשר חלקי׳ בכל ארץ ישרא׳ וגבו המס בשוה: בן חור. זה והאחרים שלא זכרם בשמם אלא בשם אבותם לפי שהיו נודעים בשם אבותם יותר משמותם לפיכך לא חשש להזכיר שמם: ובריח

רלבג

ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. אחשוב שהרצון בזה שכלם שמחים בו ואין כלם למרוד בו בשום פנים: וצדוק ואביתר כהני׳. ידמה כי אע״פ שגרש אותו מהיות כהן לה׳ ואמר לו שילך ענתות הנה הוכרח לעבוד בעת היות צדוק בלתי ראוי לעבודה: על הנצבי׳. כמו הנציבים והרצון בו השרים: ואחישר על הבית. ידמה שהוא היה ממונ׳ להשגיח בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם: ואדנירם בן עבדא על המס. הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו למס לשלמה: שנים עשר נציבים על כל ישראל. ר״ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו בדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה: וכתיב

ותדברנה ג׳ בקריאה וסי׳ ובעת מותה ותדברנה הנצבות. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך המת ובני החי. אתם ונשיכם ותדברנה בפיכם דירמיה: ה׳ פסוקים אית בהון ה׳ מלין מן כ׳ ב׳ אתין וסי׳ ויולד נח את שם את חם ואת יפת. אל תיראי כי גם זה לך בן. על כן לא בא אל שלחן המלך. גם לי גם לך לא יהיה גזרו. אין זה

ג וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ לִי־חָרֶב וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר׀ בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ: וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט:

ד וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: וְאֵלֶּה הַשָּׂרִים אֲשֶׁר־לוֹ עֲזַרְיָהוּ בֶן־צָדוֹק הַכֹּהֵן: אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים יְהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר: וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע עַל־הַצָּבָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים: וַעֲזַרְיָהוּ בֶן־נָתָן עַל־הַנִּצָּבִים וְזָבוּד בֶּן־נָתָן כֹּהֵן רֵעֶה הַמֶּלֶךְ: וַאֲחִישָׁר עַל־הַבָּיִת וַאֲדֹנִירָם בֶּן־עַבְדָּא עַל־הַמַּס: וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים־עָשָׂר נִצָּבִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל־אֶחָד לְכַלְכֵּל: וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בֶּן־חוּר בְּהַר אֶפְרָיִם: בֶּן־דֶּקֶר בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִים וּבֵית שָׁמֶשׁ וְאֵילוֹן בֵּית חָנָן: בֶּן־חֶסֶד בָּאֲרֻבּוֹת לוֹ שֹׂכֹה וְכָל־אֶרֶץ חֵפֶר: בֶּן־אֲבִינָדָב כָּל־נָפַת דֹּאר טָפַת בַּת־שְׁלֹמֹה הָיְתָה לּוֹ לְאִשָּׁה: בַּעֲנָא בֶּן־אֲחִילוּד תַּעְנַךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׁאָן אֲשֶׁר אֵצֶל צָרְתַנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֶאל מִבֵּית שְׁאָן עַד אָבֵל מְחוֹלָה עַד מֵעֵבֶר לְיָקְמְעָם:

וְדַיְינָן קֳדָם מַלְכָּא: וַאֲמַר מַלְכָּא דָא אָמְרָא דֵין בְּרִי חַיָּא וּבְרִיךְ מִיתָא וְדָא אָמְרָא לָא כֵּן בְּרִיךְ מִיתָא וּבְרִי חַיָּא: וַאֲמַר מַלְכָּא אַיְתוּ לִי חַרְבָּא וְאַיְתִיאוּ חַרְבָּא לִקֳדָם מַלְכָּא: וַאֲמַר מַלְכָּא פְּסוּקוּ יַת רַבְיָא חַיָּא לִתְרֵין גִּזְרִין וְהָבוּ פַּלְגָא לַחֲדָא וּפַלְגָא לַחֲדָא: וַאֲמַרַת אִתְּתָא דִּבְרַהּ חַיָּא לְמַלְכָּא אֲרֵי אִתְגְּלַלוּ רַחֲמָהָא עַל בְּרַהּ וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִבּוֹנִי הָבוּ לַהּ יַת רַבְיָא חַיָּא וּמִקְטַל לָא תִקְטְלוּנֵיהּ וְדָא אָמְרָא אַף דִּילִי אַף דִּי לָךְ לָא יְהֵי פְּסוּקוּ: וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר הָבוּ לַהּ יַת רַבְיָא חַיָּא וּמִקְטַל לָא תִקְטְלוּנֵיהּ הִיא אִמֵּיהּ: וּשְׁמָעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יַת דִּינָא דְּדַן מַלְכָּא וּדְחִילוּ מִן קֳדָם מַלְכָּא אֲרֵי חֲזוֹ אֲרֵי חוּכְמְתָא מִן קֳדָם יְיָ בִּמְעוֹהִי לְמֶעְבַּד דִּינָא: וַהֲוָה מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא עַל כָּל יִשְׂרָאֵל: וְאִלֵּין רַבְרְבַיָּא דִּי לֵיהּ עֲזַרְיָהוּ בַּר צָדוֹק כַּהֲנָא: אֱלִיחוֹרֶף וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא סַפְרַיָּא יְהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל דָּכְרָנַיָּא: וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע מְמַנָּא עַל חֵילָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא: וַעֲזַרְיָהוּ בַּר נָתָן מְמַנָּא עַל אִסְטַרְטִיגַיָּא וְזָבוּד בַּר נָתָן רַבָּא שׁוֹשְׁבִינָא דְּמַלְכָּא: וַאֲחִישַׁר מְמַנָּא עַל בֵּיתָא וַאֲדוֹנִירָם בַּר עַבְדָּא מְמַנָּא עַל מַסְּקֵי מִסִּין: וְלִשְׁלֹמֹה תְּרֵי עֲסַר אִסְטַרְטִיגַיָּא מְמַנַּן עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וּמְסוֹבְרִין יַת מַלְכָּא וְיַת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ יַרְחָא בְּשַׁתָּא מָטֵי לַחֲד לְסוֹבָרָא: וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן בַּר חוּר בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם: בַּר דֶּקֶר בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִים וּבֵית שֶׁמֶשׁ וְאֵילוֹן דְּמִבֵּית חָנָן: בַּר חֶסֶד בַּאֲרוּבּוֹת דִּילֵיהּ סוֹכוֹ וְכָל אֲרַע חֵפֶר: בַּר אֲבִינָדָב כָּל פַּלְכֵי דֹאר טָפַת בַּת שְׁלֹמֹה הֲוָת לֵיהּ לְאִיתּוּ: בַּעֲנָא בַּר אֲחִילוּד תַּעְנַךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל בֵּית שְׁאָן דִּי בִסְטַר צָרְתָן מִלְּרַע לְיִזְרְעֶאל מִבֵּית שְׁאָן עַד מֵישַׁר מְחוֹלָה עַד מֵעֲבַר לְיָקְמְעָם:

כי אם רע לבדו רע: רעה ג׳ וסי׳ ויבא חושי רעה. ויהי כאשר בא חושי. וזבוד בן נתן כהן רעה: ואת ביתו ז׳ בקריאה וס׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. וינגע יי׳ את פרעה נגעים. והנה כל איש ישר׳. וכלכלו את המלך. ואת ביתו בנה שלמה. וזה דבר המס. ויהי מקץ עשרים דדברי הימים: דאר ד׳ כתובי׳ כן וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ז:

ובריח נחשת. גלה מה שכתוב בתורה דלתים ובריח כי בריח נחשת ר"ל: באשר ובעלות. בגבולת אשר ובעלות שהיה מארץ יהודה: ונציב אחד אשר בארץ. בכל הארץ אשר זכר היה נציב אחד ממונה על שנים עשר הנציבים לגבות מכל אחד הכסף לכלכל המלך ורז"ל מהם אמרו כמו שפי' ומהם אמרו ונציב אחד לחדש העבו: כחול אשר על הים. כמו על שפת הים והספור הזה ר"ל כי היו מבורכים בימי שלמה בפרי בטנם והיו רבו' וכן בפרי בהמתם ובפרי אדמתם והיו אוכלים ושותים ושמחים כי לא היה להם פחד מאויב: מושל בכל הממלכות. שהיו יראים ממנו ומגישים לו מנחה ועובדים אותו: מן הנהר ארץ פלשתים. כתרגומו מן נהר פרת עד ארע פלשתאי: בריאים. שמנים ומפוטמים וכתי' פטימיא וכן ועגלון איש בריא וכן להבריאכם: רעי. מן המרעה אבל הבריאי' הם המפוטמי' בבית: וברבורים אבוסים. ת"י ועופא פטימיא ולא פי' איזה עוף הם וי"מ כי הם העופות המבורסים כי הם שמנים מהאחרים ובדברי רז"ל עוף הבא מברבריא נקראים ברבורים על שם מקומם: כי הוא רודה. הטעם כי האיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים שהיו במלאכו בכל יום שהיו מביאי' לו מנחה מכל עבר הנהר כי מושל בהם היה כלומר היו יראים ממנו ומגישים לו כל מלכי עבר הנהר מנחה תמיד: מתפסח ועד עזה. מדינות הם בעבר הנהר ורז"ל נחלקו בזה מהם אמרו תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם ומהם אמרו תפסח ועזה סמוכות היו וכמו שמלך על תפסח ועל עזה כן מלך על כל העולם כלו: ארבעים אלף ארות סוסים. ובדברי הימים ארבעת אלפים ארות סוסים פירשו רז"ל ארבעים א' אצטבלאות ובכל אחת היו א' ארבעת אלפים סוסים או ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת א' ארבעים סוסים ופירוש ארות אבוסים ת"י אבוס בע"ז אורויא דמרוהי ואמרו חכמ' ל' כי עבר על לא ירבה לו סוסים אפי' לא ירבה לו סוסים בטלי' וכיון שלא היו לו אלא שנים עשר אף פרשים ו' היו לו ארבעי' אלף ארות סוסים הרבה סוסים בטלים היו לו ומה שהרבה שלמה סוסים ופרשים והוא לא היתה לו שום מלחמה לא עשה אלא לכבוד וגדולה כדי שילכו עמו כשילך ממקו' למקום וגם קצת מלחמה היתה לו כ כשלקח חמת צובה וצציון גבר: וכלכלו. והלא כבר זכר למעלה וכלכלו את המלך ואת ביתו למה חזר וכתב וכלכלו את המלך אלא כמו שזכר הסוסים אמר כי ג"כ היו נותני' מאכל הסוסים ובכלל הכלכלה היה גם כן מה שהיו צריכים הסוסים לאכול כמו

חבל ארגב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך כי משפט המלכים לגבות יבאתו מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל: ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חדש העיבור: בריאים. פטומים על האבוס: רעי. מן האחו: וברבורים אבוסים. יש מרבותינו אומ' תרנגולין פטומין: ארבעים אלף אורוות סוסים. ובדברי הימים הוא אומר ארבעת אלפים פירשו רבותינו ארבעים אלף אורוות היו ובכל אחת ארבע אלף איצטבלאות או ארבעת אלפים אורוות ובכל אחת ארבעים אלף איצטבלאות: לא יעדרו דבר. אפילו של ימות החמ' בימות הגשמים והשעורין: והתבן היו נותנים אל הנציבים אל המקום אשר יהיה שם המלך: מחכמת

מחנימה ג' בקריא' וסי' ודוד בא מחנימה' ויחי כבא דוד מחנימה' אחינדב בן עדוא מחנימה: בענא ג' כתיב א' בקריא' וסימ' בענא בן אחילוד. בענא בן חושי. ועל ידם החזיק: ושתים ו' ה' חס' וא' מלא וסימ' נמסר בשמואל א' סימן ל': מגישים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' מגשים מנחה ועבדים את שלמה' הם מגישים אליה

בן גבר ברמת גלעד לו חות יאיר
בן מנשה אשר בגלעד לו חבל ארגב
אשר בבשן ששים ערים גדלות
חומה ובריח נחשת: אחינדב בן ‏ [ב' מל' בכיפ']
עדא מחנימה: אחימעץ בנפתלי ‏ [ג']
גם הוא לקח את בשמת בת שלמה
לאשה: בענא בן חושי באשר ‏ [ג' כתי' א' · ל']
ובעלות: יהושפט בן פרוח ‏ [ב' · ל']
ביששכר: שמעי בן אלא בבנימן: ‏ [ל' כתי' אלף]
גבר בן ארי בארץ גלעד ארץ סיחון ‏ [ל' חס']
מלך האמרי ועג מלך הבשן ונציב
אחד אשר בארץ: יהודה וישראל ‏ [ד' לפ]
רבים כחול אשר על הים לרב
ה אכלים ושתים ושמחים: ושלמה ‏ [ו' ה' חס']
היה מושל בכל הממלכות מן הנהר
ארץ פלשתים ועד גבול מצרים ‏ [ל']
מגשים מנחה ועבדים את שלמה ‏ [ג' יתר חס']
כל ימי חייו:
ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים
כר סלת וששים כר קמח: עשרה
בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה ‏ [ל']
צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וב ‏ [ב']
וברברים אבוסים: כי הוא רדה ‏ [ל' · ל' · ב']
בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ‏ [ל' · ב']
בכל מלכי עבר הנהר ושלום היה ‏ [ה']
לו מכל עבריו מסביב: וישב ‏ [ב']
יהודה וישראל לבטח איש תחת ‏ [ט"ב מכעו' כסא']
גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר
שבע כל ימי שלמה:
ויהי לשלמה ארבעים
אלף ארות סוסים למרכבו ושנים ‏ [ל' וחס' · ל']
עשר אלף פרשים: וכלכלו ‏ [ב']
הנצבים האלה את המלך שלמה
ואת כל הקרב אל שלחן המלך ‏ [ז']
שלמה איש חדשו לא יעדרו דבר: ‏ [ל']
והשערים והתבן לסוסים ולרכש ‏ [ל' · ל']
יבאו אל המקום אשר יהיה שם ‏ [ט']

בר גבר ברמות גלעד דיליה
כפרני יאיר בר מנשה די בגלעד
דיליה בית פלך טרכונא דבמתנן
שיתין קרוין רברבן מקפן שור
רם דילהין עברין דנחשא:
אחינדב בר עדוא מבית מחנים:
אחימעץ בשבטא דבית נפתלי אף
הוא נסיב ית בשמת ברת שלמה
לאיתו: בענא בר חושי בשיבטא
אשר ובעלות: יהושפט בר
פרוח בשבטא דיששכר: שמעי
בר אלא בשבטא דבית בנימן:
גבר בר אורי בארעא גלעד ארעא
סיחון מלכא אמוראה ועוג מלכא
דמתנן ואיסטרטיגא חד די ממנא
בארעא: יהודה וישראל סגיאין
כחלא דעל ימא לסגי אכלין ושתן
וחדן: ושלמה הוה שליט בכל
מלכותא מן נהר פרת עד ארע
פלשתאי ועד תחום מצרי מקרבי
קורבנ ופלחין ית שלמה כל יומי
חיוהי: והוה לחמא דשלמה
ליומא חד תלתין כורין סולתא
ושיתין כורין קמחא: עסרא
תורין דפטימא ועסרין תורין
דרעיא ומאת ענא בר מאילין
וטבין ויחמורין ועופיא פטימיא:
ארי הוא מפלח בכל עיבר פרת
מתפסח ועד עזה בכל מלכי עיבר
פרת ושלמא הוה ליה מכל
עברוהי מסחור סחור: ויתיב
יהודה וישראל לרוחצן גבר תחות
פירי גופנוהי ותחות פירי תאנוהי
מדן ועד באר שבע כל יומי שלמה:
והוו לשלמה ארבעין
אלפין ארות סוסון לרתיכוהי
ותרי עסר אלפין פרשין: ומסובר'
איסטרטיגא האילן ית מלכא שלמה
וית כל דקריב לפתורא דמלכא
שלמה גבר ירחיה לא מעכבין
מדעם: וסעוריא ותבנא לסוסותא
ולרכשא מיתן לאתרא דיהי תמן

רלבג

ונציב אחד אשר בארץ. יתכן שהיה שר אחד מושל על אלו השרים יביאם לפרנס המלך וביתו איש חדשו או היה שם נציב אחר לחדש העבור וסביאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יחוייב שיהיה חלקו מארץ ישראל מעט יותר משלישית חלק אחד משאר השרים שהיו מפרנסין אותו חדש אחד בשנה: עשרה בקר בריאים. ר"ל שמנים: וברבורים אבוסים. הם עופות שמנים: ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו. הנה ארות הם אבוסים שיאכלו שם הסוסי' והנה מצאנו בדברי הימים תמורת זה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות ונדמה ששם מנה האבוסים ובזה המקום מנה הסוסים והרצון בו שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארות והנה היו עשרה סוסים בכל אבוס ולפי שאמ' אחר זה לסוסים ולרכש ידענו כי הרכש הוא מין אח' ממיני הסוסי' ואחשוב שהם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה או ירצה בזה ארבעים

[מ]ראיס ל' חס' ות' ומאכלו בראה

וזא מוצקת. מגישים על מזבחי לחם מגואל. קדמא חס': ושלום ה' בקריא' וסי' כי הוא רדה בכל עבר הנהר. הנה בן נולד לך' ורוח לבשה את עמשי' כי ארך ימים ושנות חיים. חסד ואמת נפגשו: הקרב ז' בקריאה וסי' ובנסוע המשכן יורידו אתו הלוים. ואת אהרן ואת בניו תפקד. והחנים לפני המשכן קדמה' כל הקרב הקרב אל משכן ימות ב' בו. אתן את כהנתכם והזר הקרב. וכלכלו הנצבים האלה את המלך:

שכתו' והשעורים והתבן לסוסים ולרכש והוסיף ג"כ ואת כל הקרב אל שלחן המלך כי למעלה זכר את המלך ואת ביתו והם התמידים בביתו ועתה הוסיף ואת כל הקרב אל שלחן המלך אנשים אחרים שיבואו לשלחן המלך לפעמים: לא יעדרו דבר. לא היו מחסרים דבר מכל הצורך אל שלחן המלך וי"ת לא מעכבין מידעם והוא טעם למה שזכר איש חדשו כלומר לא היו מעכבין שלא היה מביא כל אחד ואחד בחדשו: ולרכש. מין בהמה וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כמו רוכבי הרכש: יביאו אל המקום אשר יהיה שם. הנכבים מהם היו מביאים צורך המאכל אל בית המלך מהם היו מביאים צורך מאכל הסוסים למקום שהיו שם הן מה שהיו בירושלם הן מה שהיו בערי הרכב: אים

אלף ארות סוסים למרכבו אך לא היו בהם כי אם ארבעת אלפים אוריות שהיו בהם סוסים ומרכבות: לא יעדרו דבר. הוא מענין איש לא נעדר: מחכמת

רש״י

מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו׳ כדאיתא בפסיקתא דפרה אדומה וכל הפרשה הזאת נדרשת שם לפי משמעה: ויחכם מכל האדם. כמשמעו: איתן והימן וכלכל ודרדע. אחין היו ובני זרח בן יהודה בדברי הימים ובני זרח זמרי ואיתן היו לוים משוררים בני מחול היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורי׳ שיקרו בספר תילים משכיל לאיתן האזרחי. ומ״א בפסיקתא מכל האדם זה אדם הראשון א׳ איתן האזרחי זה א׳ אברה׳ הימן זה משה וכלכל זה יוסף ו׳ ודרדע זה דור המדבר מחול שנמחל להם על מעשה העגל: שלשת אלפים משל. שלשת לימודי משלות שלש פעמים כתוב משלי שלמה בספר משלי: ויהי שירו חמשה. שלשה אלה ושיר השירי׳ וקהלת: ואלף. בכל אחד כדי הוא לתלמוד: ומדרש אגדה שהיה אומ׳ בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל אלף וחמשה טעמים: וידבר על העצים. מה רפואת כל אחת וכן פלוני יפה לבניין ש׳ פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמ׳ מה רפואתה ועיקר גידוליה ומאכלה. ומ״א מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים ו׳ ובנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזו בשני סימנין ודגים וחגבים בלא כלום: לא יכול לבנות בית וגו׳. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתו׳ אומ׳ והניח לכם מכל אויביכם מסביב ואח״כ והיה המקום וגו׳ לשכנו תדרשו וגו׳: בנידונים

רד״ק

איש כמשפטו. כמו שפסקו ביניהם זה יביא הנה וזה יביא הנה: ורחב לב כחול. ואין החול כמות המדה אלא כמות המספר ואף על פי שכתוב אשר לא ימד ולא יספר המדה ג״כ לענין מספר זכר אותה כמו שאמר והיה מספר בני ישראל ורחב הוא לענין מדה לא למספר אלא ר״ל רחב היה לו בכל דברי החכמה שהם כחול ורז״ל פירשו מה חול גדר לים כך היתה החכמה גדר לשלמה: בני קדם. בני מזרח היו יודעים בחכמה וכן כתיב כי מלאו מקדם ובדברי רבותינו ז״ל מה היתה חכמת בני קדם שהיו יודעים במזלות וערומים בטייר פירוש בטייר בלשון העופות וכן בערבי יקרא עוף אל טייר וכן בני מצרים היו יודעים בחכמה שבה היו נקראים החרטומים: מאיתן האזרחי. כתרגומו מאיתן בר זרח אלה הארבע מצאנו אותם בבני זרח בן יהוד׳ איתן והימן וכלכל ודרדע והנה אומר כי השלשה אלה היו בני מחול אם כן לא היו הם ובלויים מצאנו בתלים במשוררי׳ משכיל לאיתן האזרחי משכיל להימן האזרחי ומצאנו בדברי הימים בבני גרשון בן לוי בן אתני בן זרחי ואפשר שזה הוא איתן האזרחי ואיתני ואיתן קרובים הם והימן מצאנו בבני קהת הימן המשורר אבל כלכל ודרדע לא מצאנו אותם בלוים ורבותינו ז״ל דרשו ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון ומה היתה חכמתו של אדם הראשון שקרא מ׳ מחכמתו שמות לכל הבהמה ולכל עוף השמי׳ מאיתן האזרחי זה אברהם אבינו שנאמ׳ משכיל לאיתן האזרחי הימן זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף שנאמר ויכלכל יוסף דרדע זה דור המדבר דור שיש בהם דעה בני מחול שנמחל להם מעשה העגל: שלשת אלפים משל. אינם נמצאים אצלינו וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי רבים ספרים אבדו מישראל בגלותם וכן מה שחבר בחכמת הטבע כמו ש״אומר וידבר על העצים שהודיע טבעם ורפואתם וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים בכל מה שתחת גלגל הירח גברה חכמתו וחבר בהם ספרי׳ ואינם נמצאי׳ אצלינו. ובדרש חזרנו על כל המקראות ולא מצאנו שדבר שלמה קרוב לשמנה מאות פסוקים אלא מהו וידבר שלשת אלפים משל מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים ושלשה טעמי׳ כדאת אמרת כנזם זהב וחלי כתם: וידבר על העצים. מפני מה מצורע כטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ואזוב על ידי שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת כיון שמשפיל עצמו כאזוב נטהר ונתרפא: על הבהמה ועל העוף. מפני מה בהמה ניתרת בשני סימנין ועוף בסימן אחד כתוב אחד אומר מן היבשה נבראת העוף דכתיב וייצר יי׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכתוב אחר אומר מן המים נבראת דכתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף לא מן הרקק נבראו: ועל הרמש. מפני מה שמונה שרצים שבתורה הצדן והחובל בהם חייב ושאר שרצים פטור מפני שיש להם עורות: ועל הדגים. מפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגים טעונין שחיטה שנאמר ואם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי וא״ת פסוק וידבר על העצים כן ואתנבי על מלכי בית דוד וגו׳ כבעמוד: מאת כל מלכי הארץ. מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו והעמים היו באים אבל מלכיהם בשולחם משלמה לשמוע חכמתו: וישלח חירם. שלח עבדיו אל שלמה להקים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר מאתו ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים: וישלח שלמה. ביד מלאכי חירם השיב לו זה הדבר: מפני

אביהו ז׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סוף סימן י״ד: אתה י״א ראשי פסוקים בתורה ובנביאים וסימ׳ אתה תהיה על ביתי ועל פיך. אתה תדבר את כל אשר אצוך. אתה עבר היום את גבול. אתה הראית לדעת. אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים בהראה דנכרי דמלכים. אתה ידעת יי׳ זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה. אתה בן אדם הגד את בית ישראל. אתה תאכל ולא תשבע: אתה תזרע:

אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ׃ וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב לֵב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם׃ וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת כָּל־בְּנֵי־קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת מִצְרָיִם׃ וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב׃ וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף׃ וַיְדַבֵּר עַל־הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־הַדָּגִים׃ וַיָּבֹאוּ מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ׃ וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים׃ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־חִירָם לֵאמֹר׃ אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו

גְּבַר כְּהִלְכְתֵיהּ׃ וִיהַב יְיָ חוּכְמְתָא לִשְׁלֹמֹה וְסוּכְלְתָנוּתָא סַגִּי לַחֲדָא וּפְתִיוּת לִבָּא כְּחָלָא דְעַל כֵּיף יַמָּא׃ וּסְגִיאַת חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת כָּל בְּנֵי מַדִינְחָא וּמִכָּל חָכְמַת מִצְרָיִם׃ וַחֲכַם מִכָּל אֱנָשָׁא מֵאֵיתָן בַּר זֶרַח וְהֵימָן וְכַלְכּוֹל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל וַהֲוָה שְׁמֵיהּ סַגִּי בְּכָל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ וּמַלִּיל תְּלָתָא אַלְפִין מַתְלִין וַהֲוָאָה תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ אֲלַף וַחֲמֵשׁ׃ וְאִיתְנַבֵּי עַל מַלְכֵי בֵית דָּוִד דַּעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּעָלְמָא הָדֵין וּבְעָלְמָא דְאָתֵי דִמְשִׁיחָא וְאִתְנַבֵּי עַל בְּעִירָא וְעַל עוֹפָא וְעַל רִיחֲשָׁא וְעַל נוּנַיָּא׃ וְאָתוֹ מִכָּל עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי אַרְעָא דִּשְׁמַעִין יַת חוּכְמְתֵיהּ׃ וּשְׁלַח חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר יַת עַבְדוֹהִי לְוָת שְׁלֹמֹה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי יָתֵיהּ מְשַׁחוּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲרֵי רָחִימָא הֲוָה חִירָם לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא׃ וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה לְוָת חִירָם לְמֵימַר׃ אַתְּ יְדַעְתְּ יַת דָּוִד אַבָּא אֲרֵי לָא יְכִיל לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַייָ אֱלָהֵיהּ

רלב״ג

מחכמת כל בני קדם ומחכמת כל מצרים. ידמה שבימי שלמה היתה חכמה גדולה בשתי אלו האומות: איתן והימן וכלכל ודרדע. ולזה קרא שם איתן איתן האזרחי להיותו בן זרח ואמר בני מחול להעיר שהם היו לחכמתם ראויים להלל השי׳ במחול או היו שתי שמות לזרח ר״ל שנקרא שמו גם כן מחול: וידבר שלשת אלפים משל. ידמה שמאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאותם השירים נבחר השיר אשר כלל אותו ספר שיר השירים ולזה אמר בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וכו׳ ר״ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענינים שזכר פה ואולם שאר המשלי׳ שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר גם כן בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר״ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה: וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו׳. הנה זה הדבור הוא להודיע סבותיה׳ ויסודותיה׳ ומשיגיהם העצמיים וזהו העיון הטבעי בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואות האדם למזונותיו והנה כלל עיונו כל הצמחי׳ מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הבחין ענינם בכבוד וזולת כבוד מצד פעלותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שכאשר תהיינה פעלותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סודרו ממנה אותם הפעלות יותר נכבדות וגם כן הנה מה שממנו יותר מתיחס לטבע הדומם ויותר גם החומר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר כי פעלות הצמח ההוא יותר שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גם ולזה היה שיצא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר גם כן בזה האופן על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומש על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה ב״ח בגופו והעוף לא יעשה כן אבל יעשה בינה שלימה ואולם רמש הארץ יעשה בינה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחות מצד המזונות שיזונו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני השרצים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגים כי הדגים יעשו בינה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג לחולשת החום היסודי אשר יצטרך ביצירתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הצמחים ובספר ב״ח ושם בארנו הרבה מאלו הדברים: ויהי

מפני המלחמה. לא רצה לגלות לו הטעם כי האל מנעו כי לא היה כבוד אביו ואמ׳ לו זה הטעם הנראה : אשר סבבוהו · כל מלחמה ומלחמה וכן כי תקראנה מלחמ׳ ות״ע עבדי קרבא דאקפוהו : רגלו · כן כתיב וקרי רגלי הכתוב אומר על דוד כי גם לדוד שם אויביו תחת כפות רגליו והקרי אומר על שלמה כלומ׳ אני אים מנוחה ולא היתה לי מלחמ׳ ויש לי כנאי לבנות הבית : הניח יי׳ אלהי · כי אחר המנוחה היתה המצוה לבנות בית המקד׳ כמו שכתוב והניח לכם מכל אויביכ׳ מסביב וגו׳ והיה המקום אשר יבחר וגו׳ לשכנו תדרשו : מן הלבנון · הלבנו׳ בארץ ישר׳ היה ולא היה שואל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ : כצדונים · צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על כלם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון צור וצידון כי חכמה מאד : דוברות · הם הקורות הגדולו׳ שקושרין ראשיהן ביחד ומשליכין אותם בים לכן נקראו דוברות תרגום וינהג ודבר׳ : ונפצתי׳ · אתירם ואשליכ׳ שם וכן תרגו׳ ואירמינון תמן ואמר בו לשון נפוץ שהוא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברות כ כשמוליכין אותם בים הם ק קשורות בראשיהם וכשמוציאין אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה : לחם ביתי · בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקום אשר תרצה ופי׳ ביתי האוכלים על שלחני ומה שזכר בדברי הימים הוא למאכל החוטבים כורתי העצים : מכולת לביתו · כמו מאכל ומשפט המלה מאכולת ונבלעה האלף ברגש ות״י פרנוס לאנש ביתיה : שנה בשנה · כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה : ויי׳ נתן חכמה לשלמה · טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבנינ׳ אשר בנה נראתה חכמתו כמו שאמר׳ מלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגו׳ : ויהי שלום · והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלו׳ אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניהם והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה : ויעל המלך שלמה מס · כמשפט המלוכה כמו שכ׳ ואתם תהיו לו לעבדים ופירוש על המס כמו שפירשנו בספר שמואל : ויהי

כצידונים · שכינים ליער לצד אחד היו ובממשלתו של חירם : אשימם דוברות · רפסודות קורא להם בדברי הימים ובלשון אשכנז ווילוס ובלע״ז ר״ץ קושרין העצי׳ זה עם זה ומציפים אותן על פני המים ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינה : עד המקו׳ אשר תשלח אלי · אשר תודיענו להביאם שם : ונפצתים שם · כשמתיר אגדן ומוציאן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו הוא קרוי ניפוץ דיפצ״ייר בלע״ז : מכולת לביתו · מזון מאכל : שמן כתית · שמן נקי שאין זתים נטחנים בריחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמות הטחון : ויהי

ט״ו כתי׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ יוד

והנני ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר נח : צוה ג׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן ד׳ : צידנים ה׳ חס׳ ול׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ח : חירום ג׳ מלאים וסי׳ ויהי חירום נתן לשלמה · ובוני חירום והגבלים · ויעש חירום

מן קדם עבדי קרבא דאקפוהי עד דמסר יי יתהון תחות פרסת ריגלוהי : וכען אניח יי אלהי לי מסחור סחור לית שטן ולית פגע ביש : והא אנא אמר למבני ביתא לשמא דיי אלהי כמא דמליל יי עם דוד אבא למימר ברך דאתן תחותך על כורסי מלכותך הוא יבני ביתא לשמי : וכען פקיד ויקצצון לי ארזין מן ליבנן ועבדי יהון עם עבדך ואגר עבדך איתן לך ככל דתימר אריאת ידעת ארי לית בנא גברא דידע למיקץ אעין כצידונאי : והוה כד שמע חירם ית פתגמי דשלמה וחדי לחדא ואמר בריך יי יומא דין דיהב לדוד בר חכים על עמא סגיאה הדין : ושלח חירם לות שלמה למימר שמעית ית דשלחתא לותי אנא אספיק ית כל צורכך באעי ארזין ובאעי בירוון : עבדי יחתון מן ליבנן לימא ואנא אשוינון תורגסין בימא עד אתרא דתשלח לי ואירמינון תמן ואת תטול ואת תספיק צורכי למתן מזון לאנש ביתי : והוה חירם יהיב לשלמה אעי ארזין ואעי בירוון כל צורכיה : ושלמה יהיב לחירם עסרין אלפין כורין חיטין פרנוס לאנש ביתיה ועסרין כורין משחא כתישא כדין יהיב שלמה לחירם שנא בשנא : ויי יהב חוכמתא לשלמה כמא דמליל ליה והוה שלמא בין חירם ובין שלמה וגזרו קיים תרויהון : ומני מלכא שלמה מסקי מסין מכל ישראל

ל׳ וחס׳ מפני המלחמה אשר סבבהו עד תת
תל׳ ק׳ יהוה אתם תחת כפות רגלו : ועתה
הניח יהוה אלהי לי מסביב אין שטן
ג׳ בקריא׳ ואין פגע רע : והנני אמר לבנות
בית לשם יהוה אלהי כאשר דבר
יהוה אל דוד אבי לאמר בנך אשר
אתן תחתיך על כסאך הוא יבנה
ג׳ ·ל׳ הבית לשמי : ועתה צוה ויכרתו
לי ארזים מן הלבנון ועבדי יהיו
ב׳ הנהמה עם עבדיך ושכר עבדיך אתן לך
ב׳ בכתתי שעדים ככל אשר תאמר כי אתה ידעת כי
אין בנו איש ידע לכרת עצים
ה׳ חס׳ · ט׳ בטע׳ בכיכ׳ כצדנים : ויהי כשמע חירם את
דברי שלמה וישמח מאד ויאמר
ברוך יהוה היום אשר נתן לדוד בן
ח׳ וכל עזרא רכו׳ חכם על העם הרב הזה : וישלח
חירם אל שלמה לאמר שמעתי את
אשר שלחת אלי אני אעשה את
כל חפצך בעצי ארזים ובעצי ב
ל׳ חס׳ וא׳ מ׳ל ברושים : עבדי ירדו מן הלבנון
ל׳ · ב׳ בתרי ליש׳ ל׳ ימה ואני אשימם דברות בים עד
המקום אשר תשלח אלי ונפצתים
ל׳ שם ואתה תשא ואתה תעשה את
ג׳ מ׳ל חפצי לתת לחם ביתי : ויהי חירום
נתן לשלמה עצי ארזים ועצי
ברושים כל חפצו : ושלמה נתן
ל׳ וחס׳ לחירם עשרים אלף כר חטים מכלת
לביתו ועשרים כר שמן כתית כה
יתן שלמה לחירם שנה בשנה :
ו׳ בטע׳ רפ׳ ויהוה נתן חכמה לשלמה
ח׳ חס׳ כאשר דבר לו ויהי שלם בין חירם
ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם :
ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל

את הסירות דמלכים : וי״י ז׳ בטעמא ר״פ בקריאה וסי׳ המטיר על סדם ועל עמרה גפרית · נתן חכמה לשלמה כאשר · נתן קולו לפני חילו · הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער · שב את שבות איוב בהתפללו · ברך את אחרית איוב · וי׳ השמיע אל מחנה : שלם ח׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בסיפרא סימן כ׳ :

רלבג

ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה · יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו ש שלמ׳ כי לא היה בהם על מה שישמח מאד החכמה שהיה נראה בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי ש שלמה בחכמ׳ הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידים שמח מאד והודה לש״י שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אמר זה להורות על שמרוב אהבתו את שלמה נתרצה חירם לעשות חפץ שלמה והנה עם כל זה היו דברי שלמה לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו מ משכר עבדיו בכל א אשר יאמר להיותם יותר בקיאי׳ במלאכת כריתת העצים וטען שלא יכביד לשאול חירם מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע לו כי מרצון דוד היה ל לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והיישירו גם כן בדבריו אל שזה הבית יהיה נבנה לשם יי׳ אשר בידו להשפיל ולהכניע כל האויבים והשונאים כאילו כלל בדבריו הפיוס והאיום יחד · והנה הוסיף חירם ואמר שהוא י יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם אל היבשה אל המקום אשר יבחר שלמה ושם יתיר הקשרים אשר נקשרים בהם העצים קצתם בקצת · והנה הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצת באופן שיוכלו החובלים להעבירם הים ראד״לץ בלע״ז : ונפצתים · ר״ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לכשאם עץ עץ בפני עצמו וידמה שהים היה מגבול מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה עד גבול מלכות שלמה : מכולת לביתו · ר״ל לאכול לביתו : שמן כתית · והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המאור והנה היו כותשין הזיתים במכתש בלא טחינה ומה שהיה יוצא ממנו מן השמן הוא שמן כתית ואחר זה טוחנין להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר עבדי חירם לשנה אמנם בזה המקום זה מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה : וי׳ נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה · מגיד שרוב חכמת שלמה היתה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו חירם : ויעל המלך מס מכל ישראל · הנה היה ענין זה המס כמו שזכר שהוצרכו לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שכבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו · והנה

רשי

ויהי המס. עולה לסכר של שלשים אלף איש: חליפות. כמו שמשיים ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרים אלף איש בביתו ובמרחשון מתחלפין עשרת אלפים השניים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יוצאים עשרת אלפים השלישי׳ ויוצאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יוצאין עשרת אלפים השלישי׳ ואלו חוזרים לביתם ובטבת יוצאין הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל ע עשרת אלפים שבהם חדש בלבנון ושנים חדשים בביתם: על המס. לגבותו: שבעים אלף נושא סבל. להביא האבני׳ מן ההר לעיר ושמוני׳ אלף החוצבים אותם בהר הרי מאה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו ש שנתגיירו מחמת ג גדולת שלמה ושולחנו וכן כתוב בדברי ה הימים ויספר שלמה את כל הגרי׳ וימצאם מאה וחמשי׳ אלף ויעש מהם שבעים אלף וגו׳: שרי הנצבים. נוגשים ונציבים על עושי ה המלאכ׳: שלשת אלפים ושלש מאות. ובדברי הימים הוא אומ׳ ושש מאות אומ׳ אני שלשת אלפי׳ ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והשלש מאות שנוספים בדברי הימים היו ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר ותדע שהרי יש עוד שני כתובי׳ בדבר זה מכחישין זה את זה שנ׳ בו בספר זה ואלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמש מאות וחמשים ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגרים להיות נושא סבל ולחצב בהר והיו לו שר עושי המלאכה לערי המסכנות שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורי׳ שם ובספר מלכים מנה את הנציבים הגרים שני מניינים שרי הארבעים והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים בירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמן הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשי׳ מנה לעצמן: הרודים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: ויסעו. מן ההר לשון עקירה: אבנים יקרות. כבדות: אבני גזית. כפסלות ומסותתות ואת״ל והרי כבר נאמר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פי׳ כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה משתת מבחוץ ומכנים ובונה משפנים כך מדרש בנוטה: ויפסלו. בהרים: והגבלים. אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנ׳ בנר זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך: ויכינו. לשון הזמנה: בחדש

הבית ד׳ קמצין בליש׳ וסי׳ יליד בית ומקנת. וכל אנשי ביתו יליד בית. ויעש לבית חלוני׳ ליסד את הבית וכל אס״ף דכוו׳:

וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ ד׳ ל׳ ומל׳

וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ בס״פ חונה ב׳

לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃

וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ ל׳ ומס׳ ד׳ קמץ וכל אלף דכ״ו

וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃ ג׳ מל׳ ל׳

וַהֲוָה מַסְקֵי מִסִּין תְּלָתִין אַלְפִין גַּבְרָא׃ וּשְׁלָחִינוּן לְלִבְנָן עַסְרָא אַלְפִין יַרְחָא מִשְׁתַּנַּן יַרְחָא הֲווֹ בְּלִבְנָן תְּרֵין יַרְחִין גְּבַר בְּבֵיתֵיהּ וַאֲדֹנִירָם מְמַנָּא עַל מַסְקֵי מִסִּין׃ וַהֲוָה לִשְׁלֹמֹה שַׁבְעִין אַלְפִין דְּנָטְלִין בְּכַתְפָא וְתַמְנַן אַלְפִין דְּפַסְלִין בְּטוּרָא׃ בַּר מֵרַבָּנֵי אִיסְטַרְטִיגַיָּא דִּמְמַנַּן עַל עֲבִידְתָּא דִּשְׁלֹמֹה תְּלָתָא אַלְפִין וּתְלָת מְאָה דִּמְפַלְחִין בְּעַמָּא דְּעָבְדִין בַּעֲבִידְתָּא׃ וּפַקִּיד מַלְכָּא וַעֲקַרוּ אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנִין יְקָרָן לְשַׁכְלָלָא בֵּיתָא אַבְנִין פְּסִילָן׃ וּפְסָלוּ אַרְדִּיכְלֵי שְׁלֹמֹה וְאַרְדִּיכְלֵי חִירוֹם וְאַרְגּוּבְלַיָּא וְאַתְקִינוּ אָעַיָּא וְאַבְנַיָּא לְמִבְנֵי בֵיתָא׃

רדק

ויהי המס שלשים אלף איש. והנה מצאנו ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו החוצבים והסבלים ואם תאמר כי כסף העלה מס על מספר שלשים אלף מה טעם לומ׳ חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו אלא נאמר כי כריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר ונשאם בכתף וכריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה אלא אומנות לכרות אותם ומשם היו מביאי׳ בעגלות עד הים וגו׳ כי הגרים לא היו אלא מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות והנה עשה השבעים אלף סבלים ושמנים אלף חוצבים ושלשת אלפים ושש מאות מנצחי׳ אם כן השלשים אלף שהיו ב בלבנון בני ישראל היו והיו שם עם עבדי חירום ואלה השלשים אלף היו מתחלפים מחדש לחדש כי לא היו בלבנון מאלה שלשים אלף אלא עשרת אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון ארבעה חדשים בשנה ושמנה חדשי׳ בביתו הנה שלשה פעמים עשרת אלפים שלמה לשם השנה בלבנון והמשל לך בראובן ש שמעון ולוי כיצד הלך ראובן בתשרי ושמעון ולוי היו בביתם שמעון הלך במרחשון וראובן ולוי היו בביתם הלך לוי בכסליו וראובן ושמעון בביתם הלך ר ראובן בטבת ולוי ושמעון בביתם הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בביתם הלך לוי באדר וראובן ושמעון בביתם וכן לששה חדשים האחרים: שנים חדשים. כמו ושנים חדשים וכן שמש ירח ראובן שמעון מלך שרים וזולתם: נושא סבל. פי׳ נושא משא ויהיה סבל שם ולא תואר או כתרגומו דנטלין בכתפא ויהיה אם כן סבל תואר לכתף ויהיה ענינו נושא בסבל כמו שאמר במשקל אחר והנושאי׳ בסבל וקראו הכתו׳ סבל או סבל לפי שהוא נושא המשא בכתפיו ואם יהיה הסבל תואר לאדם כמו שאומר בדברי הימים שבעים אלף נושא סבל יהיה ענינו בחסרון וי״ו נושא וסבל כמו שמש ירח ופירושו נושא נושא ומסיע האבנים בהר ממקום למקום וסבל שמביא האבן בכתיפיו עד המקום אשר היו באים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר ואלה שבעים אלף ושמנים אלף מן הגרים מן האומות כמו שאומר בדברי הימי׳ ויספר שלמה הגרים וימצאם מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ועשה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר והשלש אלפים ושש מאות מנצחי׳ להעביד את העם כמו שאומר הנה הרודים בעם אלא ששם אומר שלשת אלפים ושש מאות והנה אומר שלש אלפים ושלש מאות ואלו השלש מאות היתרים במנצחים היו על שלשת אלפים ושלש מאות והיו מנצחים על מנצחים כמו שוטרים ונוגשים: ויסעו. כתרגומו ועקרו כנה לחוצבים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסוד הבית ואותם הם שאומ׳ עליהם אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות ולשאר הבנינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראי׳ אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרות במדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר הבנין מלמעלה ואבן גזית היה ידוע ביניהם מדתה כמו שאומר בסמוך במדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי המשנה מדת הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולות אבל מדה ידועה היה להם: יקרות. כבדות ואף על פי שאומר אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבדות במשא כי אותן הם טובות ליסוד מן הקלות וי״ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו אבניו טובות ויפות מהמחצבים האחרים לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר: והגבלים. אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשי׳ אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים כמו שאומ׳ זקני גבל וחכמיך היו בך מחזיקי בדקך ויונתן תרגם וארגובליא וכן תרגם ולגודרים ולחוצבי האבן ולארגובליא ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגובלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם ארדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנים אחרים תחתיהם ובוני שלמה ובוני חירם כולל פוסלי האבן ופוסלי העץ: בחדש

רלבג

והנה היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים: ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל. סבל הוא משוא או הוא תואר לסובל המשא. והנה היה מספר החוצבי׳ בהר יותר רב מפני קושי החציבה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שחצבו שיהיו באמות המוגבל להם. והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי׳ בהם לעשות אותם לעשות המלאכ׳ היו כלם גרים כמו שנזכר בספר דברי הימים ושם זכר כי מניינם היה מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנאם דוד ואחשוב שאלו הגרים היו מהגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק והשמידם שאול מפני זה מהתיצב בכל גבול ישראל ועל זה מתו שבעה מבני שאול ואז שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחויבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית הש׳ כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה והנה השלש מאות הנשארי׳ הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים הרודים בעם העושים במלאכה והשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר״ל שימנום הנצבים שרים ורודים בעם העושים: אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית. ירמה שבחרם מהמחצב שתמצאנה בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה רצה שיהיה יסוד הבית מאבנים כאלו ר״ל שהם גדולות בעצמותם ורבות המקצועות והכובד: אבני גזית. שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ונכונות הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים: ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים. ר״ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבים בהר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמים בזאת המלאכה והיו עמהם גם כן אומנים לעשות זאת המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשות המלאכה עם הגבלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירום ופסלו אותם בדרך שיהיו נכוני׳ לבנין הבית בזולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחר זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו והיה זה כן להורות על שלמות הבית ולזה לא בא שם לבנינו דבר יהיה חסר לתקון אחר זולת הבניה: בשנה

רדק

בחדש זיו. הוא חדש אייר שהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבו׳ ז״ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והנצנים וכן תרגם יונתן בירח זיו ניצניא׃ למלך שלמה. טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הסמוך אליו וכמוהו רבים כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנות כן כתוב בדברי הימים ויחל לבנות בשנת ארבע למלכותו׃ ויבן את הבית. החל לבנותו׃ ששים אמה ארכו. כל הבית בין הדביר וההיכל כי ארבעים אמה היה ההיכל באורך והדביר עשרים אמה באורך וכן ברוחב במדת הבית מרובע היה הדביר׃ ושלשים אמה קומתו׳ ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים והקרוב אלי בזה כי על האולם לבדו אמר שהיה גבהו מאה ועשרי׳ והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר והגובה מאה ועשרים ועוד אמר שם על האולם וגנזיו ועליותיו ואם העליות היו על כל הבית כמו שנראה מדברי רבותינו ז״ל יהיה מה שאמ׳ שם והגובה מאה ועשרים עם העליות שעל הבית והיה גבוה הבית מן הקרקע עד הספון שלשי׳ אמה וגובה העליות תשעים אמה׃ והאולם. נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקר׳ בלשון התלמוד בית שער׃ ארכו על פני רחב הבית. כי השטח הגדול במדה יקרא אורך והקטן רחב והנה אורך האולם לרחב הבית׃ על פני הבית. שלא היה משוך ממנו אלא היה דבק בבית על פניו ועל רחבו צריך לומר זה׃ חלוני. כמו חלונים כמו כנעני כאמנים כמו כנעים אנשי מחקה על הקיר וזולתם רבים כמו ש שכתבנו בספר מכלל׃ שקופים אטומים. תרגם יונתן פתיחן מלגו וסתימן מלברא והוסיף בו עוד וחפין כליכסא בית אחת ראשי שירית ארזיא ומדברי רבותינו ז״ל בהפך זה שקופי אטומים שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים לא לאורה אני צריך כלומר רחבים היו מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שאינו צריך לאור העולם׃ יציע סביב. הוא הנקרא צלע ונקרא תא ועשה סביב כל הבית סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אלה התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות אלו נקראו ואחרי כן אומר איך בנה אותם עם קירו׳ הבית סביב ואמר כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה רוצה לומר כי קיר הבית היה רחב מלמטה והלך ומצר כלפי חוץ כנגד התאי׳ לפיכ׳ היציע התחתונ׳ חמש באמה רחבה וקרוי התחתונה שהוא קרקע התיכונה היה מונח מצד הבית על קיר הבית אמה אחת ועל אותה אמה לא היה בנין כי חלל היציע התיכונה היה והוא קיר הבית היה מצר ממה שהיה למטה אמה אחת כל גובה היציע התיכונה שהיה חמש אמות וזהו המגרעות שהוא אומר שנתן לבית חוצה הנה התיכונה שש באמה רחבה עם האמה שנוספת ברחבה בקיר הבית וקרוי התיכונה שהוא קרקע העליונה שהיא השלישית היה מונח על קיר הבית אמה אחת הנה העליונה שבע באמה רחבה כי שתי אמות מוספות ברחבה בקיר הבית הנה קיר הבית בעליונה היה צר ממה שהיה למטה בתחתונה שתי אמות וכל זה עשה כדי שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורים שיעשו בקירות אלא על המגרעות היו נתונות קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר׃ והבית בהבנותו. זהו טעם למה שהקדים לבלתי אחוז בקירות הבית לפיכך הוא צריך לתת מגרעות בקיר הבית להניח שם ראשי קורות התאי׳ כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להכות המקורות כמו שעושין בשאר בנינים של חול כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו ואבני הקיר היו מדה אחת כלם אם כן לא יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר ולעשות שם האורי׳ אחר בבנין הקיר גם כן לא יתכן כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים וספור פתחי התאים׃

אבן

שמנים בשמנים ו׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סימן ד׳׃ למלך ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר לעיל בספרא סימן כ׳׃ והשלישית ט׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר שלח לך׃

וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה ו
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה
הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת
לַיהוָה׃ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ
וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃
וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת
עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב
הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי
הַבָּיִת׃ וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים
אֲטֻמִים׃ וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ
סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל
וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃
הַיָּצוּעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ
וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וה
וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ
כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה
לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת׃
וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ

ו׳ מ״ל וכל ד״ה דכו׳ כמ״ה חס׳ · ב׳ מ״ל׳ ב · ג׳ יתס׳ · ד׳ וכל אלף דכו׳ · יב״ע ק׳ · היציע׳ ל׳ חס׳ ק׳ · ט׳ מ״ל · ל׳ · ל׳ ותס׳

וַהֲוָה בְּאַרְבַּע מְאָה וְתַמְנַן שְׁנִין
לְמִיפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא ד
דְמִצְרַיִם בְּשַׁתָּא רְבִיעֵתָא בְּיֶרַח
זִיו נִיצָנַיָא הוּא יַרְחָא תִּנְיָנָא
לְמִימְלַךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וּבְנָא
בֵּיתָא קֳדָם יְיָ׃ וּבֵיתָא דִי בְנָא
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה קֳדָם יְיָ שִׁתִּין אַמִּין
אוּרְכֵּיהּ וְעַסְרִין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין
אַמִּין רוּמֵיהּ׃ וְאוּלַמָּא עַל אַפֵּי
הֵיכְלָא דְבֵיתָא עַסְרִין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
עַל אַפֵּי פוּתְיָא דְבֵיתָא עֲסַר אַמִּין
פּוּתְיָא עַל אַפֵּי בֵּיתָא׃ וַעֲבַד
לְבֵיתָא כַּוִּין פְּתִיחָן מִלְּגָיו וּסְתִימָן
מִלְּבָרָא וְחָפִין כְּלִינְסָא בֵּית אַנְחַת
רֵישֵׁי שִׁירִית אַרְזַיָא׃ וּבְנָא עַל
כָּתְלֵי בֵּיתָא זִיזָא סְחוֹר סְחוֹר
לְהֵיכְלָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי וַעֲבַד ס
מְחִיצַיָא סְחוֹר סְחוֹר׃ מְחִיצָתָא
אַרְעִיתָא חָמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיַהּ
וּמְצִיעֲתָא שִׁית אַמִּין פּוּתְיַהּ ו
וּתְלִיתֵיתָא שְׁבַע אַמִּין פּוּתְיַהּ אֲרֵי
נַפְקְתָא עֲבַד לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר
לְבָרָא מִן מְחִיצָתָא לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי
שִׁרְיָתָא נְיָחִין עַל זִיזָא וְלָא יֶהֶוְיָין
שִׁרְיָתָא מְעַבְּרָן בְּכָתְלֵי בֵּיתָא׃
וּבֵיתָא בְּאִתְבְּנְיוּתֵיהּ

רשי

בחדש זיו. הוא אייר דאית ביה זיוא לאילני וכן תירגם יונתן זיו ניצניא׃ הוא החדש השני. למניין חדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשים׃ למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית רביעית למלכות שלמה וכן הוא אומר במקום אחר ויחל לבנות בחדש השני בשנת ארבע למלכותו׃ ששים אמה. ההיכל והדביר יחד׃ והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו׃ אורכו על פני רוחב הבית. אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון ולדרום כל מדה היתרה קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב לפי שההיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרויה אורך והאולם שמדת מן הצפון לדרום יתירה בו קרויה אורך מן הצפון לדרום ומן המזרח למערב קרויה בו רוחב׃ על פני הבית. לפני הבית לצד מזרח׃ שקופים אטומים׳ רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתוחה והסקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים׳ קרי׳ שבפנים שלא כדרך חלונות אחרות העשויין לאור להראות שאינו צריך לאורה׃ יציע. אפינטי״ץ בלע״ז ושלש שמות יש לה יציע תא צלע כך מפורש בבבא בתרא׃ את קירות הבית סביב. כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשים הוא הדביר עשה צלעות מבחוץ לדרו׳ ולמערב ולצפון׃ וסוף המקרא הוא פירוש לראשו ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יציע סביב כיצד עשה את קירות ההיכל ולדביר עשה צלעו׳ ויעש. כמו עשה וכן עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה כמו היה לי לישועה׃ היציע התחתונה. בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה ומדת ארכו לא נאמרה כאן ובמסכת מדות שנינו שלשי׳ ושמנה תאים היו חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום ושמנה במערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם התחתונה חמש והאמצעית שש והעליונה שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה קומת התא חמש אמות וכשעלה כותל ההיכל חמש אמות גרע את עוביו וכנס בו אמה לפני׳ והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית וכשעלה עשר כנס אמה להניח ראשי קורות עליית האמצעית שהיא קרקע העליונה נמצאת אמצעית רחבה מן התחתונה אמה והעליונה רחבה מן התיכונה אמה׃ לבלתי אחוז בקירות. שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית שקילקול החומה הוא ואינו דרך כבוד׃

אבן

רלבג

בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו׳ ר״ל כי בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחדש השני ממנה והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתוב בספר דברי הימים׃ והבית אשר בנה המלך שלמה לי׳ ששים אמה ארכו. הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשים היה לפנים לפאת מערב אוכל מזה הבית עשרים אמה ושם היה ארון ברית י׳ והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנורה ומזבח הזהב ובזה היחס גם כן היה דבר המשכן שעשה משה׃ והאולם על פני היכל הבית׳ ר״ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד שהיה האורך בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים אמה רחב׳ והנה קומת האולם נתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא ככל גובה הקדש וקדש הקדשים׃ ויעש לבית חלוני שקופים אטומים׃ פירשו רז״ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך דרכם כי כבר התבאר במופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור הבא ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדם הנה היה אמרו ובדרות בארזים רומז לתקרה שהיו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונה לעשרים אמה גובה כי בזה יהיה כפלו באורך וברוחב ובעמק וכמו שהיה במשכן שעשה משה כשיו יותר מאחד כן היה בזה הבנין׃ ויבן

רשי

אבן שלימה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר על ידי השמיר כמות שהיא באה משם כתונה בחומת הבניין ולא סתתוה בכלי ברזל ואבני גזית האמור למעלה מחולקת היה במסור: פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. יונתן תירגם תיכונה זו כמו תחתונה לתיכונה בין עליונה לתחתונה שבחמש תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ במזרח התחתונה וזה התרגו' ובלולים יעלו אל ה התיכונה התיכונה תירגם יונתן מסיבתא התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ שא ג' פתחי' היו לכל אחד כך היא שנוייה ב במסכת מדות אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ולימד כאן שאחד מן ה התחתונים שבכותל דרומי היה לו פתח אל החוץ ודרך אותו פתח כולם: ובלולים יעלו. ממנה אל התיכונה שלמעלה ובלולים תירגם יונתן מסיבתא והוא שקורין בלשוננו וויי"ץ בלע"ז ובלשון אשכנז וויינד"לש שטיין והוא בניין עומד אבני' עשוי מעלות מעלות וההולך בהן דומה כ כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין צריך לשפע כשאר כולם כי היקפו הוא שיפועו: אל השלישים. כמו אל השלישיים: ויספון. לשון כסוי תקרה: גבים ושדרות בארזים. שתי תקרות אחת עשויה לכוי מלמטה ואחת של לוחי ארזים מלמעלה של גבים היא התחתונה ותירגם יונתן הכתוכין ולא ידעתי מה הן ושמעתי משמו של ר' מנחם זצ"ל שהם נסרים ארוגים כאים כמין צורה וקורין לו בלשוננו צ"ליר ובלשון אשכנז הימ"לי והוא לשון שמים שמי קורה ואני אומר שהם לבנים חלולות כחצי קנה עגול שעושין לכסויי בתים. גבים לשון ארמי גובתא דקניא והם היו למעלה והשדרות למטה. ושדרות לוחי ארזים סדורי' למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לראות בבדק הבית וכן תירגם שדרות בארזים ועילא מינהון סידרא דריכפת ריטי סריא ארזיא ריכפת לשון תכיפת וחבירו עבי שחקי' מריכפת עננין קלילין: חמש אמות קומתו. שלכל אחד ואחד הרי גובהן ט"ו אמות לבד עבי התקרה: ויאחז את הבית. הוא כיסוי הגג העליון והספון האמור למעלה והוא תקרת העלייה: מביתה

רדק

אבן שלמה מסע נבנה. כמו שהסיעו אותן מן ההר ושם היו פוסלין אותן במדת גזית אבל משהביאו האבנים לבית לא היו פוסלים משם דבר אלא היו בונים אותן שלמות כמו שהביאו אותן מן ההר ויש מרבותינו זכרונם לברכה שאמרו כי אף בהר לא היו פוסלין אותן בשום כלי ברזל אלא בתולע אחת הנקרא שמיר וכשהיו נותנין אותו על גבי האבני' מתפתחות לפניו ואמרו והשמיר כמין שעורה הוא והיו נותנין אותו לתוך קנה של עופרת מלא מוכין ומלא סובין ואם היה כ נותנו אפי' על ההר היה בוקעו ובו היה שלמה חולק אבני כל בית המקדש ומי הביאו לשלמה הנשר הביאו לו מגן עדן שכך אמ' וידבר על הבהמה ועל העוף מה דבר לעוף שאל לו היכן השמיר קבוע והלך הנשר והביאו לו מגן עדן וזה אחד מן הדברים שהשליט הקב"ה ברוך הוא הרך בקשה ובו פסל משה אבני ה האפוד של משכן ובו פסל את הלוחות הראשונות ולוחות ה האחרונות וזה מדרך הקבלה היה אבלם מימי משה רבינו ואין להרהר אחריו: פתח הצלע. הצלע מלרע: אל כתף הבית הימנית. איננו אומר שהצלע היתה פתוחה לבית אלא אומר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לרוח דרומית של הבית וכן מה שבין התיכונה לעליונה הפתחים היו לצד רוח דרומית של הבית והנה אמר שהיו הצלעות פתוחות זו לזו ועתה אומר במה היו עולים מזו לזו לא במעלות אבנים ועצים אלא בלולים. ובלולים כתוב בוי"ו עם הדגש ובלול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב והעולה בו עולה דרך היקף והיורד בו גם כן יורד דרך היקף וכן תרגם יונתן ובלולים ובמסבתא וכן תרגם הפסוק תרעא דמחיצתא ארעיתא פתיח לעיבר ביתא מימינא ובמסבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעיתא ויש לפרש לול ארוכה כלומר דרך ארוכה היו עולים מזו לזו ובדברי רבותינו ז"ל לול הפתוח מבית לעליה: אל השלישים. אל היציע השלישית שהיא העליונה ואומר השלישים בלשון רבים כי רבים היו היציעים סביב כל הבית מחוץ משלש רוחות דרום ומערב וצפון: ויבן את הבית. בנה הבית וכלהו תחלה ואחר כך ספן אותה כלומר כל קירותיו בנה תחילה ואחר כך הניח הקורו' שהוא הספון: גבים. שתי תקרות קרה הבית התחתון הוא הנקרא גבים ולמעלה מאותה תקרה אחרת מארז' וכן תרגם יונתן וטליל ית ביתא בהכתוכין ועילא מנהון סדרא דריכפת ריטי שריית ארזיא ושריית פירושו קורות כמו בשל קורתי תרגומו בטלל שירותי ופי' גבים כמו עשה הכחל גבים שהוא חפירות והקורות ההם היו מצויירות בחתוכים בדמות גבים או יהיה פי' כפה שהיתה עשויה אותה תקרה כמין כפה וכן בדברי רבותינו ז"ל שלשה גובבין את הקומה ופירושו כמו כופפין: ושדרות. פירוש כי הארזים היו מונחים סדרים והתקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושלמעלה ממנה של ארזים וכן אמר בדברי הימים ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים וזכר שמה התקרה התחתונה ולא זכר העליונה שהיתה של ארזים והקרוב אלי עוד במלת גבים שיהיה כמו הצלעות כי צלעות הבהמות יקראו גב כמו שאמר על גבי בהמה וכן צלעות האדם כשיהיה כפוף כמו שכתוב על גבי חרשו חורשים וכאשר אמר גבים כאילו אמר צלעות ברושים כמו שאמ' בסמוך בצלעות ארזים בצלעות ברושים והלוחות הצרות שאינן רחבות כמו האחרות יקראו צלעות שהם בדמות צלעות: ויבן את היציע. כל יציע ויציע: על כל הבית. כמו עם כל הבית וכן ויבאו האנשים על הנשים וזולתו כי היציעים לא היו על הבית אלא סביב סביב: קומתו. זכר הנה היציע בלשון זכר ולמעלה זכרו בלשון נקבה היציע התחתונה לפי שנקרא צלע והצלע הוא לשון נקבה: ויאחז את הבית. היציע אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות הארזים שהיו סמוכות על קיר הבית ויהיה טעם ויאחז על המקרה ויהיה עובר לשלישי או יהיה טעמו על היציע: ויהי דבר יי' אל שלמה. בעוד שהיה בונה הבית בא לו הנביא בשם יי' ואמר לו זה והנביא הוא אחיה השילוני: ויבן שלמה את הבית ויכלהו. פי' בנה הבית וכלהו קירותיו וקירויו ואחר כך בנה קירות הבית מבפנים והוא ההיכל: בבלעות

דברי ג' בקריא' וסי' עתה תראה היקרך דברי אם לא: לא היה דברי ראשון. הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקתי' ויאמר אליהו התשבי. בן יהוה דברי אשר יצא מפי לא ישוב. ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו.

אֶ֫בֶן שְׁלֵמָ֥ה מַסָּ֖ע נִבְנָ֑ה וּמַקָּב֤וֹת ג' חגית' ג'
וְהַגַּרְזֶן֙ כָּל־כְּלִ֣י בַרְזֶ֔ל לֹֽא־נִשְׁמַ֥ע ד' בלים'
בַּבַּ֖יִת בְּהִבָּנֹתֽוֹ׃ פֶּ֗תַח הַצֵּלָע֙ ב' וכפכו'
הַתִּ֣יכֹנָ֔ה אֶל־כֶּ֥תֶף הַבַּ֖יִת הַיְמָנִ֑ית
וּבְלוּלִּ֣ים יַעֲל֗וּ עַל־הַתִּ֣יכֹנָ֔ה וּמִן־ ל' ומל'
הַתִּֽיכֹנָ֖ה אֶל־הַשְּׁלִשִֽׁים׃ וַיִּ֥בֶן אֶת־ ל' וכתי' כן
הַבַּ֖יִת וַיְכַלֵּ֑הוּ וַיִּסְפֹּ֤ן אֶת־הַבַּ֙יִת֙ גֵּבִ֔ים ב'
וּשְׂדֵרֹ֖ת בָּאֲרָזִֽים׃ וַיִּ֤בֶן אֶת־הַיָּצִ֙יעַ֙ ב' חס' · ביע ק
עַל־כָּל־הַבַּ֔יִת חָמֵ֥שׁ אַמּ֖וֹת קוֹמָת֑וֹ
וַיֶּאֱחֹ֥ז אֶת־הַבַּ֖יִת בַּעֲצֵ֥י אֲרָזִֽים׃
וַֽיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־
שְׁלֹמֹ֖ה לֵאמֹֽר׃ הַבַּ֨יִת הַזֶּ֜ה אֲשֶׁר־ ל' לפ
אַתָּ֣ה בֹנֶ֗ה אִם־תֵּלֵ֤ךְ בְּחֻקֹּתַי֙ וְאֶת־
מִשְׁפָּטַ֣י תַּעֲשֶׂ֔ה וְשָׁמַרְתָּ֥ אֶת־כָּל־ ט' חס' וכל אורי' דכו' במ"א
מִצְוֺתַ֖י לָלֶ֣כֶת בָּהֶ֑ם וַהֲקִמֹתִ֤י אֶת־
דְּבָרִי֙ אִתָּ֔ךְ אֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְתִּי אֶל־דָּוִ֥ד יג
אָבִֽיךָ׃ וְשָׁ֣כַנְתִּ֔י בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל
וְלֹ֥א אֶעֱזֹ֖ב אֶת־עַמִּ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
וַיִּ֧בֶן שְׁלֹמֹ֛ה אֶת־הַבַּ֖יִת וַיְכַלֵּֽהוּ׃ ל'

ז אַבְנִין שְׁלֵמִין מְטַקְּס אִתְבְּנִי וְאַרְזוּבִין וְחוּלִילִין כָּל מָאן דְּבַרְזֶל לָא אִשְׁתְּמַע בְּבֵיתָא בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ׃ תַּרְעָא דִּמְחִיצְתָא אַרְעִיתָא
ו פְּתִיחַ לְעֵבַר בֵּיתָא מִיַּמִּינָא וּבְמְסַבְּתָא סַלְקִין מִן אַרְעִיתָא לְעִילִּיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעִיתָא׃ וּבְנָא יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ וְטַלִּיל יַת בֵּיתָא בְּהַנְתּוֹכִין וְעֵילָא מִנְּהוֹן סִדְרָא דְּרִיכְפַּת רֵישֵׁי שַׁרְיָתָא אַרְזַיָּא׃ וּבְנָא יַת תֵּיקָא עַל כָּל בֵּיתָא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְטַלִּיל יַת בֵּיתָא בְּאָעֵי אַרְזַיָּא׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁלֹמֹה לְמֵימַר׃ בֵּיתָא הָדֵין דִּי אַתְּ בָּנֵי אִם תְּהַךְ בִּקְיָמַי וְיַת דִּינַי תַּעֲבֵיד וְתִטַּר יַת כָּל פִּקּוּדַי לִמְהַךְ בְּהוֹן וְאַקִים יַת פִּתְגָמַי עִמָּךְ דִּי מַלֵּילִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ׃ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אַרְחֵיק יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וּבְנָא שְׁלֹמֹה יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ׃

כי שוקד אני על דברי. הלא כה דברי באש נאם יי' וכפטיש. הנביא אשר אתו חלום ב' בפסוק. כי כה אמר יי' לפי מלאת לבבל. ויתפלל אל יי' דיונה. אחרי דברי לא ישנו:

רלבג

ויבן את היציע על כל הבית. ר"ל שכבר בנה היציע אצל כל הבית והיה חמש אמות קומת כל יציע והנה היציע אחז את הבית בעצי ארזים שעליהם היתה התקרה והם היו מונחים על המגרעות שנתן לבית כמו שקדם או ירצה בזה שהתקרה העליונה לבית אחזה הבית בעצי ארזים והבאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשוב: ויהי דבר יי' אל שלמה לאמר. לפי שאמר אחר זה וירא יי' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיעה לו הש"י על יד נביא בעת שהיה בונה הבית: ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר"ל אחר שבנה אותו באופן הנזכר וכלה חפויו וקרויו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכסות בנין האבנים כסה אותן הקירות מבפני' בנסרים וקורות ארזים עד עשרים אמה שהיה שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים אמה שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפנים לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ראשונה אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם:

רדק

בצלעות ארזים · שלא תראה אבן הקיר כמו שאמר בסמוך אין אבן נראה : עד קירות הספון · ועד הספון כלומ' כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה צפה עץ ארז מבפנים וכמיכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון ותרג' מארעית ביתא עד כותליא וגו' : ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית · כלומ' העשרים אמה שלקח לבד אחד מירכתי הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בצלעות ארזים מבפנים מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל : מירכותי · כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרים וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכרים לבד : ויבן לו מבית לדביר · אותו שהוא מבפנים בנה אותו לדביר להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאולם : וארבעים באמה · עתה חלק הששים אמה שזכר למעלה ב במדת ארך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרים אמה היו דביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו ותרג' לקבליה ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר אינם משמשות להביא דבר אל העצם אבל הם מורות על העצם כלמ"ד הרגו לאבנר והשליטו לאבשלום לאמות חמש ומלת פני הוא תואר לדבר העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח ארם אחרי ולכילי לא יאמר שוע : וארז אל הבית · פי' אלה צלעות הארזים שהיה מכפה בהן הבית מבפנים היו מצויירות במקלעות פקעים ופטורי ציצים : מקלעת פקעים · כמעשה קלעים ופקעים והם צורות פקועות שרה או מקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי' ציור פקעים כמו וקלע כרובים שפי' ציור צורת כרובים ויונתן תרגם מקלעת פקעים וגלף חיזו ביעין רוצה לומר כצורת בצים : ופטורי ציצים · פתוחים דמות ציצים ופרחים ופטורי כמו פוטר מים ראשית מדון שהוא כמו פותח ודגש ציצים תמורת הנח אשר בציץ שהוא עי"ן הפעל : ודביר בתוך הבית · הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו לתת שם הארון לפיכך הדביר קדש הקדשים ומלת לתתן מקור כמו לתת והנו"ן נוספת במקור לפעמים כמו באברן מולדתי השבות מחרון אפך כמו שכתבנו בספר מכלל ואחר שנוספה בו הנו"ן היתה דגושה בו התי"ו הנוספת לחסרון הנו"ן למ"ד הפעל ומה שאמר הכין פיר' רז"ל כי שלמה צפה ברוח הקדש בסוף הבית ליחרב וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון סמוך לחרבן הבית ובנה אותו במטמוניות עמוקות ועקלקלות והכין אבן על פי המקום ההוא ועל האבן ההיא היה הארון מונח ויאשיהו גנז הארון שם : ולפני הדביר · אינו אומר שהיה שם מקום אחר לפני הדביר זולתי ההיכל שהיה עשרים אמה ארכו כי לא היה שם אלא ההיכל וההיכל ארבעים אמה ארכו ושלשים אמה קומתו והוא אומר עשרים אמה קומתו אלא פי' ולפנים כמו ולפנים כלומר הדביר שהיה לפנים שעשה לתת שם הארון היה שם עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשרים אמה קומתו ומנאהו לפני שהוא כמו לפנים כמו חלוני שקופים כמו חלוני' כטעי כמו כטעים : ועשרים אמה קומתו · והנה אומר למעלה על כל הבית ושלשים אמה קומתו ואם נאמר שהדביר היה שפל מן ההיכל הלא כשאמר מדת הבית ששים ארכו הדביר בכלל וגם כן כשאמר ושלשים אמה קומתו הדביר בכלל ויש מפרשים מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מצופה זהב וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי עשרים אמה בגובה צפה הקירות זהב והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה בלשם שבו שוהם וספיר ודומיהם מן האבני' הטובות וזהו שאמר בדברי הימים ויצף את הבית אבן יקרה וזה לתפארת ואחר כך אמר ויצף את הבית זהב נראה כי שני כפויים היו על הקירות וזהו הפירוש הנכון ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כי קא חשיב משפת קנים ולמעלה קא חשיב : זהב סגור · כתרגומו דהבא טבא : ויצף מזבח ארז · תרגו' וחפא מדבחא כסרין דארזא כפה את המזבח בנסרים של ארז ועל מזבח הקטרת אמ' ולא אמר על המזבח מה היה קודם שכפהו בנסרים של ארז ואפשר שהיה מאבנים וזה אינו מזבח שעשה משה כי אותו היה של עצי שטים מצופה זהב וכתב ספור המזבח עם הדביר לפי שהיה מכון כנגד פתח הדביר : ויעבר

רשי

מביתה בצלעות ארזים · קירות ארז אצל קיר האבן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבני' כי אם בעצי' ובמסמרות : קירות הספון · קירות העליית : את קרקע הבית · שרצפה כולה : את עשרים אמה מירכתי הבית · עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה והעשרי' שבסוף הבית הן של בית הכפורת : עד הקירות · עד התקר' עשה קיר ארז לכסות קיר האבן לטוח עליו זהב : ויבן לו · אותם עשרים אמה : מבית לדביר · לפנים ממחיצת אמה טרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחיצה קרויית דביר : לקדש הקדשי' · הבדילן לאותן עשרי' אמה : ההיכל לפנים · לבד החוץ : וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · ואותם קירות ארזים שעשה אל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה ב בציורי קליעות וצורת פקעים כמו כפתורים פקעים למוים"ילם בלע"ז : ופטורי ציצים · תירגם יונתן ואטונין שושנין צורת שלשלאות פטורי ל לשון חבלים בלשון תלמוד כמו כפיטורי בפי ווסט ציצים לשון פרחים כמו ויצץ ציץ חבלים ופרחים ומכוס חברו ופטורי לשון פטר רחם וכמו יפטירו בשפה : הכל ארז · אין אבן נראה כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מיתחזא : מקלעת פקעים · ת"י גלף חיזו ביעין : ודביר בתוך הבית · מחיצת אמה טרקסין : לתתן · כמו לתת : ולפני הדביר · ולפנים מן אותה מחיצה חלל של עשרי' אורך ושל עשרי' רוחב ועשרים קומתו עליית בית של קדשי הקדשי' כמוכה משל היכל : ויצפהו · לדביר היא המחיצה : ויצף מזבח ארז · היא מזבח הקטרת ותמיה אני ושל משה למה נגנז : את הבית · בית קדשי הקדשים : זהב סגור · פירשו רבותינו בשעה שנפתח נסגרו כל חנויות כסגרות ויונתן תירגם זהב טב שמי שים לו ממנו סוגרו לעצמו : ויעבר

פנימה ה' בקריאה וסי' הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה · וארז אל הבית פנימה · ויבאו פנימה אל חזקיהו · ויקרא השערים ויגידו בית המלך · כל כבודה בת מלך פנימה : נתינה שם ז' בליש' בקריא' וסי' ונתת את הכיור · ונתן יי' לך שם לב רגז וכליון · לתתן שם את ארון · מקום אשר נתנו שם ריח · ויתנו שם כעס קרבנם · שם תתנו נחלתו · שם אתן את דודי לך :

וַיִּבֶן אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת מִבַּיְתָה בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִקַּרְקַע הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן צִפָּה עֵץ מִבָּיִת וַיְצַף אֶת־קַרְקַע הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת בְּרוֹשִׁים׃ ל׳ ל׳
וַיִּבֶן אֶת־עֶשְׂרִים אַמָּה מִירְכְּוֹתֵי הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִן־הַקַּרְקַע עַד־הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִיר לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ מירכתי ק׳ · ל׳ בתרי לישני וחד חס׳
וְאַרְבָּעִים בָּאַמָּה הָיָה הַבָּיִת הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי׃ ל׳
וְאֶרֶז אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן נִרְאָה׃ ד׳ בסי׳ ה׳ · ל׳
וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה׃ ל׳ ו׳ בליש׳
וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרֶז׃ יו יתירתין וכל לפני ולפני דכל · ח׳
וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר ו

וּבְנָא יַת כּוֹתְלֵי בֵיתָא מִלְּגָיו בִּמְחִיצַת אַרְזַיָּא מֵאַרְעִית בֵּיתָא עַד כּוֹתְלַיָּא עַד מְטֵי שְׁמֵי שֵׁרִיתָא חֲפֵי נְסָרִין דְאַרְזָא מִלְּגָיו וַחֲפָא יַת אוּשֵׁי בֵיתָא בִּמְחִיצַת בִּירָוָן׃ וּבְנָא יַת עַסְרִין אַמִּין מִסְּיָפֵי בֵיתָא בִּמְחִיצַת אַרְזַיָּא מִן אוּשַׁיָּא עַד כֻּתְלַיָּא וּבְנָא לֵיהּ מִגָּיו לְבֵית כַּפּוֹרֵי לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא׃ וְאַרְבְּעִין אַמִּין הֲוֵי בֵיתָא הוּא הֵיכְלָא לְקִבְלֵיהּ׃ וּנְסָרִין דְאַרְזָא חֲפֵי בֵיתָא מִלְּגָיו וּגְלַף חֵיזוּ בֵיעִין וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִּין כָּל בֵּיתָא חֲפֵי נְסָרִין דְאַרְזָא לֵית אַבְנָא מִתַּחֲזָא׃ וּבֵית כַּפּוֹרֵי מִגּוֹ בֵיתָא מִלְּגָיו אַתְקִין לְמִתַּן תַּמָּן יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ׃ וּקְדָם בֵּית כַּפּוֹרֵי עַסְרִין אַמִּין אוּרְכָּא וְעַסְרִין אַמִּין פּוּתְיָא וְעַסְרִין אַמִּין רוּמֵיהּ וַחֲפָהִי דַהֲבָא טָבָא וַחֲפָא מַדְבְּחָא נְסָרִין דְאַרְזָא׃ וַחֲפָא שְׁלֹמֹה יַת בֵּיתָא מִלְּגָיו דַהֲבָא טָבָא

רלבג

וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · הנה הפקעים הם בצורת ביצים ששני ראשיהם חדים והנה מקלעת מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שכבר היה מצוייר בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים או הפקעים בעת אשר הם מתחילים להכין ציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים ששני ראשיהם חדים ואחר זה יפריח מהטרם כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולשבח בעינה שהיו אלו הציורים במנורה היו בזה המקום וזה אמנם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שיראה ממה שאחר זה או יהיה מקלעת בדמיון החריות והדליות שבהם הפרחים : ודביר בתוך הבית מפנימה · ר"ל בתוך הבית מלפני' ר"ל כי בתוך הבית מלפנים והוא לפאת מערב היה דביר והכין אותו להיות שם ארון האלהים ואמרו רז"ל כי בזה רמז אל הבנין שעשה שלמה תחת הקרקע לגנוז שם את ארון יי' לפי שהיה נודע שעתיד הבית הזה ליחרב ואולם לפי הפשט הוא לפי מה שזכרנו : ולפני הדביר · ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף וכמהו רבים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ולזה אמר אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ר"ל לפני ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני הדביר שהיה שיעור הדביר עשרים אמה בארך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר צפה אותו זהב אך קצר להגלות זה הענין בו : ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו' · ר"ל שכבר צפה שלמה את הבית הזה והוא הדביר בכל אשר מבפנים ממנו בזהב מזוקק וזה יורה שעשה שם מחיצה בינו ובין ההיכל ובזה גם כן יתאמת שהיה עשרים אמה אורך : ויעבר

רשי

ויעבר · לשון בריחים : ברתוקות · בשלשלאות : ואת כל הבית · כל ההיכל כולו : עצי שמן · דאעי זיתא : עשר אמות קומתו · ורגליהם בקרקע עומדים אחד מכפון לארון ואחד מן הדרום סובבין עליו ועל בדיו שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח ובדיו נתונין ברחבו ארכו כדי שיהיו שני לויים יכולים ליכנס ביניהם כשנושאין אותו ב במדבר : עשר אמות מקצות כנפיו ועד ק קצות כנפיו · כשהן פרושות כמנאו כנפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו ממלאו' כל חלל עשרים אמה וגוף ה הכרובי' אינו מן המדה ושמר בגם ומהלך כ כנף אחד בקיר צפון וכנף הכרוב השני נוגעות בקיר מזרח סוככי' על הארון ועל בדיו : וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות · וראשי הכנפים אשר באמצע הבית נוגעות כנף אל כנף שכל חלל הבית עשרי : ואת כל קירות הבית · קירות הבנין : מסב קלע · מוקפות ציורין : פיתוחי מקלעות כרובים · חקוקי צורת כרובים ודקלי' וחבלי' ופרחי' : מלפני' ולחיצון · לבית הכפורת הפנימי ו וההיכל והחיצון : ואת קרקע הבית · כל הרצפה לפנימה ו ולחיצון לבית ה הכפורת ולהיכל : עצי שמן · עצי זית : האיל · אילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומכאן ע עשויות עגולות כמין אילים אילין ואילמיו וכן בכל בנין יחזקאל שפות הפתחים קרויין אילין : מזוזות חמשית · המפתן האחד והמזוזות מכאן ומכאן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה כך שמעתי ואני אומר מזוזות חמשית חמשה כלשת היו למזוזה ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא במפתן ולא במשקוף שלא מנינו מפתן ומשקוף קרויין אילים : וירד

רדק

ויעבר ברתוקות זהב · תרגום בריחין עברין ורתוקות כמו שלשלאות וענין זה כי כותל היה לפני הדביר מבדיל בין הדביר ובין ההיכל במקום שהיה בו משכן הפרכת ורחב כותל זה אמה ואמ' כי באותו כותל שהיה לפני הדביר נתן בריחי זהב וצפה הכל והכותל זהב : ואת כל הבית צפה זהב · ובדברי הימים שבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ואמר כי לטוח קירות הבתים טעמו לשלשת אלפים ככרי זהב שזכר או טעמו על הכסף ופירו' לטוח שאר הבתים חוץ מן ה ההיכל ובדברי רז"ל לטוח קירות הבתים וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורא אותו כסף שהיה מכסף לכל בעלי זהבים : וכל המזבח אשר לדביר · סמך המזבח לדביר ואף על פי שלא היה בתוכו אלא בהיכל היה ה השלחן לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר כי בהיכל היה ה השלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנור' בדרו' משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח הקטרת ממוצע ביניהם ומשוך קמעה כלפי חוץ והיה מכוון כנגד פתח הדביר ומפני זה סמך המזבח לדביר ואמר המזבח אשר לדביר ומה שאומר וכל לומר כי קירותיו וגגו הכל צפה זהב : עצי שמן · תרגומו אעי דזיתא ואין לשאול איך שתק מעצי מאכל לצורך מלאכה יש לומר כי כרת הזתים הזקנים שאינם עושים פירות וכן בעצי מערכה שהיה בהן מעצי תאנה ועצי דקל אדז"ל מאותן שאינן עושים פירות ויש לפרש עצי שמן מין ממיני הארז יוצא ממנו שמן שעושין ממנו הזפת לפיכך נקרא עץ שמן כי הנה מנאנו בעזרא שאמ' באו ההרה והביאו עלי זית ועלי עץ שמן נמצא עץ שמן אינו עץ זית : וכנפיה' אל תוך הבית · כי הכנפי' הקצויות היו נוגעות אל הקירות כמו שאמ' זאת לקיר דרומי וזאת לקיר צפוני כי פניהם כנגד ההיכל כמו שאומר בדברי הימים ופניהם לבית והכנפים האחרות שהיו תוכיות זהו תוך הבית שאמ' כי כלם היו תוך הבית אלא שאלה קצויות ואלה תוכיות והתוכיות היו נוגעות כנף כרוב זה לכנף כרוב זה והנה בין ארבע הכנפי' עשרי' אמה כמדת הבית וגופות הכרובים תחת הכנפים הם ואין צריך להיותם עומדות בגם : מסב · שם בשקל מכר ופי' כמו סביב : קלע · שם בפעל ופי' ציור ר"ל כי סביב הבית צייר ציורים כרובים מפותחים לא שהיו בולטין : ותמרות · צורת תמרים : מלפנים ולחיצון · מלפנים הוא הדביר ולחיצון הוא ההיכל ואמר כי בכל קירות הבית סביב עשה אלה הציורין בדביר ובהיכל וכן פי' לפנימה ולחיצון שצפה קרקע הדביר וקרקע ההיכל זהב : ואת פתח הדביר · כמו ולפתח הדביר וכן ועשה את דמו כמו לדמו וכת"י ולתרע בית כפורי : האיל מזוזות חמישית · האיל הוא הסף העליון והמזוזות הם אשר מפה ומפה אשר הסף סמוך עליהם ואומר כי איל הפתח ומזוזותיו היו בתכונה חמשית שהיתה המזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו וכן המזוזה האחרת וכן האיל וי"ת אילא וספוהי מטקסין ולדעתו יהיה ענין הפסוק כן כאילו אמר האיל והמזוזות היו חמושים תרגם חמישית מטקסין כמו חמושים וכן תרגום ומרדו את תבנית טקוס : ושתי

הכרבים י"ג חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תרומה : צצים ד' וסי' וארז אל הבית פנימה · פתוחי מקלעות כרבים : ושתי דלתות עצי שמן · וקלע כרובים ותמרות :

ל' ברתיקות ק'
וַיְעַבֵּר בְּרַתּוּקוֹת זָהָב לִפְנֵי הַדְּבִיר
ל' וַיְצַפֵּהוּ זָהָב : וְאֶת כָּל הַבַּיִת צִפָּה
זָהָב עַד תֹּם כָּל הַבָּיִת וְכָל הַמִּזְבֵּחַ
אֲשֶׁר לַדְּבִיר צִפָּה זָהָב : וַיַּעַשׂ
בַּדְּבִיר שְׁנֵי כְרוּבִים עֲצֵי שָׁמֶן עֶשֶׂר
אַמּוֹת קוֹמָתוֹ : וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת
ה' · ל' כְּנָפָיו וְעַד קְצוֹת כְּנָפָיו : וְעֶשֶׂר
בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב
י"ד חס' וכל אורי' דכו' אֶחָד לִשְׁנֵי הַכְּרֻבִים : קוֹמַת הַכְּרוּב
הָאֶחָד עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי :
וַיִּתֵּן אֶת הַכְּרוּבִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת
כ' · ל' חס' בסיפ' הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֶת כַּנְפֵי הַכְּרֻבִים
וַתִּגַּע כְּנַף הָאֶחָד בַּקִּיר וּכְנַף הַכְּרוּב
נ' וחס' הַשֵּׁנִי נֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם
ל' וחס' אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת נֹגְעֹת כָּנָף אֶל כָּנָף :
וַיְצַף אֶת הַכְּרוּבִים זָהָב : וְאֵת כָּל
ל' קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב קָלַע פִּתּוּחֵי
מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי
ר' · ל' צִצִּים מִלִּפְנִים וְלַחִיצוֹן : וְאֶת קַרְקַע
ל' הַבַּיִת צִפָּה זָהָב לִפְנִימָה וְלַחִיצוֹן :
וְאֵת פֶּתַח הַדְּבִיר עָשָׂה דַּלְתוֹת עֲצֵי
כל סיו' ת"ל שֶׁמֶן הָאַיִל מְזוּזוֹת חֲמִשִׁית :

וְאַעֲבַר בְּשַׁלְשְׁלָן דִּדְהַב קֳדָם בֵּית כְּפּוּרֵי וַחֲפָהִי דַּהֲבָא : וְיָת כָּל בֵּיתָא חֲפָא דַּהֲבָא עַד דִּשְׁלִים כָּל בֵּיתָא וְכָל מַדְבְּחָא לְבֵית כְּפּוּרֵי חֲפָא דַּהֲבָא : וַעֲבַד בְּבֵית כְּפּוּרֵי תְּרֵין כְּרוּבִין דְּאָעֵי זֵיתָא עֲסַר אַמִּין רוּמֵיהּ : וְחָמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָּא דִּכְרוּבָא חַד וְחָמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָּא דִּכְרוּבָא תִּנְיָנָא עֲסַר אַמִּין מִקְּצַת כַּנְפּוֹהִי וְעַד קְצַת כַּנְפּוֹהִי : וַעֲסַר אַמִּין כְּרוּבָא תִּנְיָנָא מִשְׁחָא חֲדָא וְעִיבְרָא חַד לִתְרֵין כְּרוּבַיָּא : רוּמֵיהּ דִּכְרוּבָא חַד עֲשַׂר אַמִּין וְכֵן כְּרוּבָא תִּנְיָנָא : וִיהַב יָת כְּרוּבַיָּא בְּגוֹ בֵּיתָא גַּוָּאָה וּפְרַסוּ יָת כַּנְפֵי כְּרוּבַיָּא וּמַטְיָא כַּנְפָּא דְּחַד בְּכוֹתְלָא וְכַנְפָּא דִּכְרוּבָא תִּנְיָנָא מַטְיָא בְּכוֹתְלָא תִּנְיָנָא וְכַנְפֵיהוֹן לְגוֹ בֵּיתָא מַטְיָא כְּנַף לִכְנַף : וַחֲפָא יָת כְּרוּבַיָּא דַּהֲבָא : וְיָת כָּל כּוֹתְלֵי בֵּיתָא אַקִּיף צִיּוּרִין וּגְלַף קְלִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת דִּקְלִין וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִּין מִלְּגָיו וּלְבָרָא : וְיָת אוּשֵׁי בֵּיתָא חֲפָא דַּהֲבָא מִלְּגָיו וּלְבָרָא : וְלִתְרַע בֵּית כְּפּוּרֵי עֲבַד דַּשִּׁין דְּאָעֵי זֵיתָא אִילָהֵי סִיפּוֹהִי מְטַקְּסִין :

רלבג

ויעבר ברתוקות זהב · ר"ל עשה כמו בריחים בשלשלאות זהב בהיכל אשר לפני הדביר כי עשה שם כותל בין הדביר ובין ההיכל להיות תמורת הפרכת אחר שצפה הכותל ההוא זהב כמו שקדם : ואת כל הבית צפה זהב עד תום כל הבית · ר"ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר לבאר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקדש : וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב · אחשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה צפה מזבח הקטרת באבנים וצפהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהיו של אבן וכסה אותם בארז ואחר כן צפה אותם זהב : ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן · הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קרוי בלע"ז או פי"ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי מזה המין עשה זה לא שלקח לו חירם ולא השחית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שיבש האילן והנה הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים · וזכר שכבר היה עשר אמות כל אחד מהם בקומה ורוחב פרישת כנפיו גם כן עשר אמות · והנה היו פני הכרובים האלו מביטים לפני הנכנס שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנף הימנית מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שביניהם היה עשרים אמה · וזכר שכבר צפה אלו הכרובים זהב : מסב קלע · ר"ל סביב ציור ברמיון יריעה או סבב ענפי אילן ותריותיו : פתוחי מקלעות כרובי' ותימורות · ר"ל שהיה חקוק ומצוייר בהם דמות יריעות שהיה בהם צורת כרובים וצורת תימורות שהם כמו פקעים וזה כי צורת תמרים היא כמו ביצה שבני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן ואחריותיו ויהיה בהם צורת כרובים וצורת פקעים ופטורי צצים וזה היה מצוייר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל · וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מצופה עץ ארז לא קרקע הדביר כמו שקדם ואמנם היה זה כדי שיתאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה גם כן ההבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים : ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזו' חמשית · ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח והמזוזות שהיו לצדדיו היו מאת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעית להיכל והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהנים והראשונה לעזרה הגדולה וזה כי מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה הגדולה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר ד"ה : ושתי

רדק

ושתי דלתות עצי שמן. ושתי דלתות עצי שמן שאמר שעשה לפתח הדביר וקלע עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות ווי״ו וקלע כוי״ו ויפתח אברהם את עיניו כרדם ורכב וסוס וזולתם או יהיה פירושו כמשמעו ומה שאמר ושתי דלתות עצי שמן אחר שאמר ושתי דלתות עצי שמן בא לומר כי ארבע דלתות היו לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל וכן אמ׳ בבנין יחזקאל ושתים דלתות להיכל ולקדש ושתי דלתות לדלתות ופי׳ רז״ל החצונות כפתוחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל והפנימיות כפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות ואעפ״י שהיו הדלתות לפתח הדביר היה שם גם כן פרוכת כמו שאומר בדברי הימים להיות מסך לפתח לפי שלא היו הדלתות נסגרו׳ שהרי בדי ארון נתוכים על פני הדביר אבל הפרכת היה מסך לשער הדביר: וירד על הכרובים. ואחר שאמר וצפה זהב למה אמר אח״כ וירד אלא שלא תאמ׳ כי צפה הכל זהב ולא נראו הצורות כמו שהיו קודם צפוי הזהב כן היו אחר כך כי רדד הזהב על הצורות ותרגו׳ וירקעו ורדידו: וכן עשה. על המזוזות הוא אומר שעשה מזוזות פתח ההיכל עצי שמן כמו שעשה ל לפתח הדביר אבל דלתות פתח ההיכל היו עצי ברושים: מאת רביעית. כמו שפי׳ חמישית שהיו במזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו ובמזוזו׳ פתח ההיכל היו ארבע זו לפנים מזו ופירו׳ מאת כי רביעית תואר לתכונה כמו שפיר׳ חמישית ג״כ תואר לתכונה ומאת דבק עם התכונה כאילו אומר עשויה מתכונה ר רביעית וכן גם מאת זה תכאי כמו מזה וי״ל עוד שיהיה ענין רביעית לוח כי מכאן במסכת ורביעית של ארז על גביהן ופי׳ לוחות ואומר כי המזוזה לא היתה גוף אחד מקום אבל היתה מלוחות מדובקו׳ זו לזו ות״י מן ארבעה סיטריהון מרבעין אומר כי המזוזות היו מרובעות בארבע זויותיהן ולענין זה נוכל לפרש חמישית כי למזוזות היו חמש פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע: שני צלעים. שני צדי הדלת הצד הפנימי והצד החיצון היו עשויין מעשה גלילים בציור וכן הדלת השנית: וקלעים. כמו צלעים וכן תרגרון כמו תרקרון וע׳ קלע עליהם כרובים ותימורות וכבר פיר׳ וקלע שהוא כמו וצייר ומקלעות כמו ציור ות״י תרין צירין דדשא חדא סגלגלין ותרין צירין דדשא תנייתא סגלגלין תרגו׳ קלעים כמו צלעים כמו שפיר׳ ותרג׳ אותם כמו ציר הדלת: מיושר על המחקה. כמו שאומר למעלה וירד על הכרובים ועל התמרות את הזהב כך אמר הנה שלא תאמר וצפה זהב ולא היו נכרות הצורות אלא הזהב היה מיושר ומונח על המחקה וע״ד הצורות כמו שהיו שוקעות או בולטות הזהב מצפה אותם והצורות הם נראות כבתחלה אבל היו מצופות זהב וכ״תי מכבש על צורתא: ויבן את החצר הפנימית. הוא החצר הנקראת ג״כ עזרה וקראה פנימית לפי שהיתה פנימית להר הבית: כרותות. קורות ארזים כרותות וחטובות היטב לשומם בכותל והיו שלשה הטורים אבן גזית והאחד מקורות ארזים וכת״י כרותות מרים ובדברי רז״ל על מרים הגזול שבנאו בבירה: יוסד. משנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בבנין הבית וזהו יסוד שבנו יסודו: בירח זיו. כמו שכתוב למעלה: בירח בול. הוא מרחשון כמו שאמ׳ הוא החדש השמיני ונקרא כן מפני הגשמי׳ שמתחילין בו ענין מבול ובדברי רז״ל בירח בול שבו העלה כבל והארץ עשויה בולו׳ בולות וירח שבו בוללין לבהמה מתוך הבית כלומ׳ שמאכל הבהמה כלה מן השדה ודעת יונתן בזה שתרגם בירח מיסף איבביא: ויבנהו שבע שנים. בשבע שנים ואחר שאמר ובשנה האחת עשרה כלה הבית מה היה צריך לומר ויבנהו שבע שנים שלא תאמר שנתעכב בבתים מהבנייני׳ ולא התעסק כל שבע שנים בבניין לפיכך חזר ואמ׳ ויבנהו שבע שנים: שלש עשרה שנה. שלש עשרה שנה אחר כלות בית יי׳ התעסק בבניין ביתו לא שתי שנו׳ ופירוש שלש עשרה שנה עד תום שלשה עשרה שנה למלכותו ולפי׳ זה יקשה מה שאמר למטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שתי הבתים כראה כי עשרים שנה הוציא בין שני הבתים שבע בבית יי׳ ושלשה עשר בביתו ויוכלו לתרץ כי פירוש אחד ועשרים שנה למלכותו שבע שנים אחר השלמת הבתים נתן הערים לחירם ואף על פי שחירם נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לבניין הבתים לא נתן הוא לחירם אלה הערים אלא מקצה עשרים שנה למלכותו: בית יער הלבנון. ת״י בית מקירת מלכיא נראה כי מנהג המלכים היה בזמן ההוא לבנות בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ושלמה בנה ביער שהיה ידוע בארץ ישראל נקרא לבנון ובנה הבית הזה מעצים כותליו וקירויו ובנה אותו על ארבעה טורי עמודי ארזים על ארבע פנות הבית ומעמוד לעמוד כרותות ארזים שהם קורות גדולות הנקראים מרישים בדברי רז״ל ות״י כרותות קרכתהון:

טורי ג׳ ומלאים וסי׳ ומלאו בו ארבעה טורי אבן. ויבן את החצר. ויבן את בית יער הלבנון דספרא: בירח ד׳ בקריא׳ וסי׳ בשנה הרביעית יסד בית יי׳. ובשנה האחת עשרה. בירח האיתנים בחג הוא החדש. ואנחד את שלשת הרעים בירח: ואת ביתו ז׳ וסי׳ נבסר בסדר לך לך ולעיל בספרא סימן ד׳:

תרגום

וְתַרְתֵּין דָּשִׁין דְּאָעֵי זֵיתָא וּגְלַף עֲלֵיהוֹן קְלִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת דִּקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִּין וַחֲפָא דַהֲבָא וּנְסִיךְ עַל כְּרוּבַיָּא וְעַל צוּרַת דִּיקְלִין יָת דַּהֲבָא: וְכֵין עֲבַד לִתְרַע הֵיכְלָא סִיפִּין דְּאָעֵי זֵיתָא מִן אַרְבְּעָה סִטְרֵיהוֹן מְרַבְּעִין: וְתַרְתֵּין דָּשִׁין דְּאָעֵי בִּירָוֹן תְּרֵין צִירִין דְּדַשָּׁא חֲדָא סְגַלְגְּלִין וּתְרֵין צִירִין דְּדַשָּׁא תִנְיֵיתָא סְגַלְגְּלִין: וּגְלַף כְּרוּבַיָּא וְצוּרַת דִּקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִּין וַחֲפִּי דַהֲבָא מְכַבַּשׁ עַל צוּרָתָא: וּבְנָא יַת דָּרְתָא גְוָיָתָא תְּלָתָא סְדָרִין דְּאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חַד דְמָרִישׁ אָעֵי אַרְזַיָּא: וּבְשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא שְׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ בְּיָרַח זִיו נִיצָנַיָּא: וּבְשַׁתָּא חֲדָא עַסְרֵי בְּיָרַח מֵיסַף אִיבְּבַיָּא הוּא יַרְחָא תְמִינָאָה אִשְׁתַּכְלַל בֵּיתָא לְכָל גְּזֵרָתֵיהּ וּלְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ וּבְנָהִי שְׁבַע שְׁנִין: וְיַת בֵּיתֵיהּ בְּנָא שְׁלֹמֹה תְּלַת עַסְרֵי שְׁנִין וְשַׁכְלֵיל יַת כָּל בֵּיתֵיהּ: וּבְנָא יַת בֵּית מְקֵרַת מַלְכַּיָּא מְאָה אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְחַמְשִׁין אַמִּין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ עַל אַרְבְּעָה סִדְרֵי עַמּוּדֵי אַרְזַיָּא

מקרא

וּשְׁתֵּי דַּלְתוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן וְקָלַע
עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרוֹת
וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב וַיָּרֶד עַל־ ר׳ ל׳
הַכְּרוּבִים וְעַל־הַתִּמֹרוֹת אֶת־הַזָּהָב: ו׳
וְכֵן עָשָׂה לְפֶתַח הַהֵיכָל מְזוּזוֹת עֲצֵי־
שָׁמֶן מֵאֵת רְבִעִית: וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת ל׳ל׳כ בסיפ׳
עֲצֵי בְרוֹשִׁים שְׁנֵי צְלָעִים הַדֶּלֶת
הָאַחַת גְּלִילִים וּשְׁנֵי קְלָעִים הַדֶּלֶת ב׳ וכפא׳
הַשֵּׁנִית גְּלִילִים: וְקָלַע כְּרוּבִים
וְתִמֹרוֹת וּפְטֻרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב ל׳ חס׳
מְיֻשָּׁר עַל־הַמְּחֻקֶּה: וַיִּבֶן אֶת־הֶחָצֵר ל׳
הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית וְטוּר ג׳ ומל׳
כְּרֻתֹת אֲרָזִים: בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית
יֻסַּד בֵּית יְהוָה בְּיֶרַח זִו: וּבַשָּׁנָה ר׳ ר׳ ב׳
הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ ר׳ ב׳ הל׳
הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל־דְּבָרָיו
וּלְכָל־מִשְׁפָּטָו וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים: מ׳שכטיו ל׳ חס׳
וְאֶת־בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה ז
שָׁנָה וַיְכַל אֶת־כָּל־בֵּיתוֹ: וַיִּבֶן אֶת־
בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן מֵאָה אַמָּה אָרְכּוֹ
וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה
קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טוּרֵי עַמּוּדֵי אֲרָזִים ג׳ ומל׳

רשי

וירד על הכרובים. היה מרדד הזהב עשת דקין לשקען בפיתוחי הצורות להיות שוקע בו במקום החקק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות ויהיו צורות העץ ניכרות בזהב: מאת רביעית. מזוזות ההיכל היו רבועות וכן ת״י מן ארבעה סיטריהון מרבעין: ושתי דלתות. כל אחת כדי חצי רוחב הפתח: שני צלעים. ת״י תרין צירין ציר העליון וציר ה התחתון: גלילים. סגלגלין: ושני קלעים. אף זה מתורגם צירין לשון קלעי׳ אומ׳ אני שהוא לשון ארמי לשון כניסה שהוא נ נכנס בחור המפתן: וקלע כרובים. על הדלתות: מיושר על המחוקה. הזהב מכוון על חיקוי הצורו׳ שוקע במקום שיקועו ובולט במקום בליטתו שיהו הצורות ניכרות בו: וטור כרותות ארזים. כדבך של קורות עושה בחומה: בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית יי׳. הוחל יסודו: בירח בול. הוא מרחשון שהעשב בלה בשדה ובוללין לבהמה מן הבית מלשון ויבל לחמורים: ואת ביתו בנה שלמ׳ שלש עשרה שנה. שבמלאכת גבוה נזרז ובשלו נתעצל ובשבחו סיפר הכתוב: בית יער הלבנון. ת״י בית מקירת מלכיא:

וכרותות

התמרות ב׳ כתובי׳ כן וקלע כרובים

רלבג

ושתי דלתות עצי שמן וקלע עליהם. ר״ל ושתי דלתות עצי שמן שעשה לדביר צייר ע עליהם צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על הציורים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן: וכן עשה לפתח ההיכל וגו׳. ר״ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת הפתח הרביעית. והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה הערה אל מה שנכון בזה הבנין כמו שנבאר: ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים. ר״ל ששני צדי הדלת היה מצוייר בהם צורת גלילים ועמודים: ושני קלעים. ר״ל שני צדדי הדלת השני היו ציוריה גם כן גלילים: וקלע כרובים וגו׳ וצפה זהב מיושר על המחקה. ר״ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק עם מלאו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות בזהב: ויבן את החצר הפנימית. היא העזרה ולא פי׳ שיעורה. והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על גביהם מחתכות גדולות של ארזים: בירח בול. הוא מרחשון: ויבנהו שבע שנים. לא הקפיד בחצי השנה העודפת או אולי בשבע שנים נשלם בנינו אך קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן הנזכר והנה נזכר זה לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מורה על עוצם זריזותו בבנין בית המקדש: ויבן את בית יער הלבנון. הנה נראה ממה שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקרר שם לימות החמה ולזה ידמה שעשה פתחי׳ רבים ואחשוב שיער לבנון היה קרוב לבית המקדש ולזה נקרא בית המקדש לבנון. וזכר שכבר בנה זה הבית על ארבעת טורי עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם לשלשה חלקים שנים עמודים היו בכל טור. והנה

וספון

רשי

וכרותות ארזים · קורות ארזים לאורך הבית היה טור העמודי' בקרקע והכרותות תעמוד לעמוד וטור השני תמול החצר הפנימי היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם וקורא אותה פנימית לפי שהיתה לפנים מעזרת נשים ובמקרא לא מצינו כתוב עזרת נשים כי אם במשנה : וספון בארז · קרוי עלייה מלמעלה : על הצלעו' ·

מחיצות עליונות שעל הכרותות ארבע מחיצות לאורך הבית כולן פתחים וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחיצות קירוי הספון ארבעי' וחמשה נסרים היה הסיפון שלשה טורי נסרי' על ארבעת טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור ו ושקופין שלשה טורים ועוד עשה קירוי אצל שלשת טורי הנסרים שלשת טורי הנסרים ושלשת טורי השקופי' כי רוחב של חמשה עשר נסרים לא קירה את הבית לאורכו שהוא מאה אמה ועשה אצלו לקורות הבית קירוי של נסרי' קטנים כתונים על מריש' קטנים הנותרי' מטור כרותות הארזים אל טור שלשה מריסין זה לסוף זה ושקופי' משני צדיהן כעין משקוף

שהדלת שוקף בו ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטנים כתונים בו אורכן של נסרים קטנים כנגד רחבן של נסרים גדולי' שנתן תחלה : ומחזה אל מחזה · ראשי נסרים של שקוף זה למול נסרים של זה · מחזה לשון קבה ומנחם כן פותרו וחיברו אצל מחות חפנים וכל חזית שבלשון משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד וכן הוא עושה מחזה מבחוץ בפרק השותפין בבבא בתרא ויונתן אף הוא תירגמו זוי לקביל זוי אבל שקופים אטומים וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסא וכל הפתחי' והמזוזות שבתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך יקראו בית יער : רבועים שקף · ת' מרבעין וחפן כלונסא מחופין היו הפתחים בנסרים דקין ורבועין היו כשאר פתחי בתים ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם : ומול מחזה אל מחזה · ומול של מחזה זה מוסב לקראת מחזה האחרת ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע היאך : ואת אולם העמודים · אולם עשה לפני העמודי' האלה לבית מבוא חמשים אמה אורכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני ארך מסך הבית אלא שלעולם המדה היתירה קרוייה אורך והקצר' קרוייה רוחב : ואולם על פניהם · אולם גבוה עשה על כל הבית : ועמודים ועב על פניהם · על כרותות ארזים שעל העמודים התחתונים הציב על עמודים אחרים ומריסין מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן בלעות מזה לזה והעבים לקירוי העלייה · עב הוא מריש כמו שמנינו והעבים אלו המריסים : ואולם הכסא · ואולמא לאתקנא תמן כורסייה לבית דין דדאין תמן פרוסדא לבית דינא עביד פרוסדא לשון פרוסדור : וספון בארז · מחופה קרקע הרצפה בארזים : מן הקרקע · ת' מן אוסיא ועד אוסיא מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה : וביתו אשר ישב שם · דירה גמורה לאכול שם ולשכוב שם : מבית לאולם · לפנים מן אולם של בית יער הלבנון : ובית

ועמדים יא חס' ו' וסי' נמסר בסדר ויקהל : אלם ג' חס' בקריא' וסי' אלם המשפט עשה · ולחצר בית יי' הפנימית · ויקם את העמדים · וכל צורת הבית דכוו' חס' כבמ"ה מל' :

וּכְרֻתוֹת אֲרָזִים עַל־הָעַמֻּדִים׃ ב' חס' וי"ו קדמ'
וְסָפֻן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת ל' חס' · ל' חס'
אֲשֶׁר עַל־הָעַמּוּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה ל'
חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר׃ וּשְׁקֻפִים שְׁלֹשָׁה
טוּרִים וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ ל' · ב'
פְּעָמִים׃ וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזֹת
רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה ל' וחס'
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים ל'
עָשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים
אַמָּה רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם
וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם׃ י"א חס'
וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם ת' ר"פ
אֻלָם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה וְסָפוּן בָּאֶרֶז ג' חס'
מֵהַקַּרְקַע עַד־הַקַּרְקָע׃ וּבֵיתוֹ ל' · י'
אֲשֶׁר־יֵשֶׁב שָׁם חָצֵר הָאַחֶרֶת מִבֵּית ל'
לָאוּלָם כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה

וְקָרְנָתְהוֹן דְאַרְזַיָא עַל עַמּוּדַיָא׃
וַחֲפָא נְסָרִין דְאַרְזָא מֵעִילָוֵי
מְחִיצַיָא דְעַל עַמּוּדַיָא אַרְבְּעִין
וְחַמְשָׁא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִדְרָא׃
וּכְלֻנְסָא תְּלַת סִידְרִין וְזוִי לָקֳבֵיל
זְוִי תְּלַת זִמְנִין׃ וְכָל תַּרְעַיָא
וְסִפַּיָא מְרַבְּעִין וַחֲפַן כְּלֻנְסָא׃
וּמְקַבֵּיל זְוִי לָקֳבֵיל זְוִי תְּלַת זִמְנִין׃
וְיַת אוּלַמָא דְעַמּוּדַיָא עֲבַד חַמְשִׁין
אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וּתְלָתִין אַמִּין פּוּתְיֵהּ
וְאוּלַמָא עַל אַפֵּיהוֹן וְעַמּוּדַיָא
וּסְקוּפְתָא עַל אַפֵּיהוֹן׃
וְאוּלַמָא לְאַתְקָנָא תַּמָן כּוּרְסֵי בֵּית
דִּינָא דְדָאִין תַּמָן פְּרוּסְדָא לְבֵית
דִּינָא עֲבִיד וַחֲפֵי נְסָרִין דְאַרְזָא
מֵאוּשַׁיָא עַד אוּשַׁיָא׃ וּבֵיתֵיהּ
דְיָתֵיב תַּמָן דָרְתָא אוֹחֲרַנְתָא
מְגַיו לְאוּלַמָא כְּעוּבָדָא הָדֵין הֲוַת

רדק

וספון בארז · וחפא נסרין דארזא : על הצלעות · הם הכרותות שזכר ו'ת מחיצ' והוא הענין בעצמו כי הכותלים נקראו מחיצה : ארבעים וחמשה · אלה הנסרים של ארז שקרה בהם הבית היו מ"ה כי שלשה טורים היו כל טור וטור היו בו חמשה עשר נסרים : ושקופים שלשה טורים · חלונות עשה בבית הזה וקראם שקופים לפי שאדם משקיף מהם כמו שאמר וישקף אבימלך בעד ה החלון ומה שאמר שלשה טורים שלשה טורי נסרי' ארז בין חלון לחלון ומה שאמר מחזה אל מחזה מראה כנ' מראה כלומ' כי החלונו' היו בשלשה הכותלים וזהו שאמר שלש פעמים והי' חלון כנגד חלון זהו מחזה אל מחזה ו'ת וכלונסא תלתא ס סידרין זוי לקבל זוי תלת זמנין ובדברי רז"ל ומורנה על גבי כ כלונסות והם בדים ארוכי' כמין קנה של רומח וזוי כמו זוית : וכל הפתחי' והמזוזות רבעים שקף · הפתחים היו מרובעים לא שהיו עשויים מלמעלה כמין כפה וכן מזוזות השערים היו מרובעים ולא עגולים : שקף · ת' וחפן כלונסא ויש לפרש שקף כמו משקוף כי המשקוף שעל ה הפתחים היה גם כן מרובע והמשקוף הוא חלון שעושין על הפתח להשקיף ממנו מי שקורא בשער והחלון ההוא היה עשוי מחזה מול מחזה שלש פעמים כמו שפירשנו : ואת אולם העמודים · שאולם הוא הנקרא בית שער וקרויו עשוי כמין כפה וסמך האולם אל העמודים כי הבית היה בנוי על ארבעה עמודים כמו שזכר ואמר כי זה האולם היה על פני העמודים וזהו שאמר ואולם על פניהם ועוד היו עמודים אחרים על פניהם ועוד עב על פניהם ועב הוא עץ עב וגדול הוא הנקרא מריש בדברי רז"ל ואמרו והעבי' אלו המריסים : ואולם הכסא · סמך האולם אל הכסא כי לא היה שם אלא כסא המשפט אומר כי עשה אולם לבית המשפט ושם היה הכסא שהיה יושב בו ושופט הבאים לפניו במשפט ומה שאמ' אחר כך אולם המשפט הוא כפל דבר או פירושו כי לאותו אולם שהיה בו כסא עשה אולם אחר לפניו הוא הנקרא אולם המשפט שהיה בית שער לבית המשפט וכן נראה דעת המתרגם שתרגם ואולמא לאתקנא תמן כורסיה בית דינא דדאין תמן פורסדא לבית דינא עביד ופירוש פורסדא בית שער כמו שאמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין כאין ויש נוסחאות פרוסדור בסמ"ך : מהקרקע עד הקרקע · ת' מאושיא ועד אושיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפה היתה מכוסה בנסרים של ארז : וביתו אשר ישב שם · הוא הבית שאמר למעלה ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה ואומר כי החצר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית שעשה לבת פרעה עשה גב כמעשה האולם הזה : כל אלה

רלבג

והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיסבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שארכו שלישית מאה אמה · והנה היה ספון בנסרים של ארז ממעל על הצלעות והם כרותות הארזים אשר על העמודים שהיו ארבעים וחמשה כי חמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות הארזים אשר עליהם חמשה עשר ומזה התבאר כי מקצת עובי העמוד האחד לקצה עובי העמוד השני הנמשך לו היה שלש אמות ושליש אמה ואולם עובי העמודי' האלו היה לפי מה שיראה לי ממה שנזכר אחר זה שתי אמות ואחצי בדרך שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה ובזה יתאמת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים : ושקופים שלשה טורים · הם הבלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים : ומחזה אל מחזה שלש פעמים · ר"ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי הארך זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבחוץ : וכל הפתחים והמזוזות רבעים · ר"ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו · והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים · זהו מה שנראה לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים מאד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה : ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו · הנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודי' ולזה היה גבהו כגבהם : ואולם על פניהם וגו' · ר"ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים שנזכרי' היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה : ואולם הכסא אשר ישפט שם · ובמקום אחר יהיה הגמר דין והוא הנקרא אולם המשפט או יהיה הכל ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר ישפט שם הוא אולם המשפט או יהיה הראשון תואר הוא הכסא אשר ישפט שם ר"ל כי ממנו יכנהו לאולם המשפט כמו שתרגם יונתן : וספון בארז מן הקרקע ועד הקרקע · ר"ל על פני כל הקרקע אולם המשפט מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה שכנגדו : וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם · ר"ל הוא החצר האחרת שהיה מבפנים לאולם אשר בנה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו הנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם : ובית

וּבַיִת יַעֲשֶׂה לְבַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח
שְׁלֹמֹה כָּאוּלָם הַזֶּה׃ כָּל־אֵלֶּה אֲבָנִים
יְקָרֹת כְּמִדּוֹת גָּזִית מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה
מִבַּיִת וּמִחוּץ וּמִמַּסָּד עַד־הַטְּפָחוֹת
וּמִחוּץ עַד־הֶחָצֵר הַגְּדוֹלָה׃ וּמְיֻסָּד
אֲבָנִים יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אַבְנֵי
עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת׃
וּמִלְמַעְלָה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדּוֹת
גָּזִית וָאָרֶז׃ וְחָצֵר הַגְּדוֹלָה סָבִיב
שְׁלֹשָׁה טוּרִים גָּזִית וְטוּר כְּרֻתֹת
אֲרָזִים וְלַחֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית
וּלְאֻלָם הַבָּיִת׃
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־
חִירָם מִצֹּר׃ בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה
הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי
חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־
הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־
מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ׃ וַיָּצַר
אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד

וּבֵיתָא עֲבַד לְבַת פַּרְעֹה דִּנְסִיב
שְׁלֹמֹה כְּאוּלָמָא הָדֵין׃ כָּל אִלֵּין
אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גְּזִירַת מְמַסְרַן
בִּמְסָרִין מִגָּיו וּמִבָּרָא וּמְשַׁכְלְלַן
בְּפוּשְׁכַיָּא וּמִלְּבָרָא עַד דַּרְתָּא
רַבְּתָא׃ וּמְשַׁכְלַל בְּאַבְנִין טָבָן
אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנֵי עֶסֶר אַמִּין
וְאַבְנֵי תַּמְנֵי אַמִּין׃ וּמִלְּעֵילָא
אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גְּזִירַת וַחֲפֵי
נְסָרִין דְּאַרְזָא׃ וְדַרְתָּא רַבְּתָא
סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתָא סִדְרִין דְּאֶבֶן
טָבָא וְסִדְרָא חַד דְּמָרִישׁ אָעֵי אַרְזִין
וּלְדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דִּי גַוַּיְתָא
וּלְאוּלָמָא דְּבֵיתָא׃
וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה
וּדְבַר יַת חִירָם מִצּוֹר׃ בַּר אִתְּתָא
אַרְמַלְתָּא הוּא מִשִּׁבְטָא דְּבֵית
נַפְתָּלִי וַאֲבוּהִי גְּבַר צוֹרִי אוּמָּן
בְּעוֹבָדָא נְחָשָׁא וְאִתְמְלֵי יַת חוּכְמְתָא
וְיַת סוּכְלְתָנוּ וְיַת דַּעְתָּא לְמֶעְבַּד
כָּל עִיבִידָא בִּנְחָשָׁא וַאֲתָא לְוַת מַלְכָּא
שְׁלֹמֹה וַעֲבַד יַת כָּל עִיבִידְתֵּיהּ׃
וְצַר יַת תְּרֵין עַמּוּדַיָּא דִנְחָשָׁא תַּמְנֵי
עַסְרֵי אַמִּין רוּמֵיהּ דְּעַמּוּדָא חַד

בן כ"פ בקריאה וסי' בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. בן אשה מבנות דן דדברי הימים: י"ח פסוקי' בקריאה אית בהון את ואת ואת וסי' ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת לוט בן הרן. ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו. וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד. הן הראנו יי' אלה' את כבודו. ויקח את זקני העיר. ויהי לתשובת חשנה. ויצו המלך את יואב. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ויעש חירום את הכיורות ואת היעים. ויקח את אוצרות. אז יכה מנחם. ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית. את ירושלם ואת. והארץ תענה את הדגן. ועיפה פילגש כלב. ויעש חירום את הסירות דד"ה. ובשנת שמונה עשרה. חכול חבלנו:

רדק

כל אלה. כל אלה הבתים שזכר שבנה בית יי' וביתו ובית המשפט ובית בת פרעה וחצרותיהם כלם היו בנויי' באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה: במדות גזית. אבן גזית היה ידוע מדתו בימיהם כמו בימי רז"ל שהיה מדת גזית חמשה טפחים: מגררות במגרה. מגרה הוא המיסור שהיו פני האבנים חלקות וישרות יותר כשהיו מגררות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופירו' מבית ומחוץ כי שני הפני' היו מגוררות: וממסד עד הטפחות. והיו שם אבנים ישרות וחלקות כן מן היסוד עד שמי קורה וקרא מקו' הנחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאים חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבנין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנין אחר כמו שאמ' באבני' שלשה טורים וטור כרותו' ארזים: ומיוסד אבנים. היה הבנין הזה מיוסד באבנים טובות וגדולות שהיו אבני' מעשר אמות ואבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבני' טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במדת הגזית ורז"ל אמרו כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות היו איצטוכיות יוצאות חוץ לכותל בולטות מבפנים לבית ואמ' אבני עשר ואבני שמנה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו עולות לגדולות ששם היו ישנים זקני כהונה שלא היו מכניסין מטות למקדש ופרחי כהונה היו ישנים איש על כסותו לארץ: ולחצר. בניין החצר הגדולה כמו שאמר למעלה ויבן את החצר הפנימית וגו' וכן עשה לבנין הבית כבניין הזה: ממטה נפתלי. הוא היה ממטה נפתלי ואמו מבנו' דן כמו שאמר בדברי הימים בן אשה אלמנה מבנות דן ומה שאמר ואביו איש צרי שהיה גר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי וצורי קריאתו מלרע: חרש נחשת. הוא או אביו גם כן היה חרש נחשת ורבותינו ז"ל שנכו מזה כי חייב אדם להתעסק באומנו' אביו לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם כן הוא היה אומן ובנו למד אומנותו ומה שאמר בן אשה אלמנה להודיע כי מת בעלה אבי חירם לפיכך לקח שלמה בנו כי גם הוא היה אומן טוב ומה שאמר חרש נחשת לעשות כל מלאכה בנחשת ובדברי הימים אומר יודע לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל וגו' שמה ספר כל אומנו' שהיה לו והנה לא ספר אלא מלאכת הנחשת כי לאותה מלאכה היה צריך לו שלמה כמו שאמר שעשה את העמודים והכותרות והמכונות והכיורות והים והיעים והמזרקות כלם כלי נחשת היו: ויצר. אמר ויצר לפי שצורתם עשה בקרקע שהתיכם בו: שמנה עשר אמה. ובדברי הימים אמות שלשים וחמש אורך מה שאומר בדברי הימים הוא אומר על מדת שני העמודים כאחד בעת היציקה שהיו שוכבים לפי' אמר שמה אורך והנה אמר קומה כשהעמידם וקומת העמוד האחד היה שמנה עשרה וכן העמוד השני הנה שלשים ושש בין שניהם ומה שאמר שלשי' וחמש האמה האחת היה נכנס חצי אמה מכל עמוד בתוך הכותרת לפיכך לא אמר אלא שלשים וחמש והעמודי' האלה היו חלולים כמו שאומר בסוף ירמיהו ועביו ארבע אצבעות נבוב ומה שאומר וחוט שתים עשרה יסוב את העמוד השני הוא הדין לראשון והקומה שזכר לראשון והו' הדין לשני אלא אחז הכתוב דרך קצרה והוא אחד משלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת בהן וכן אמר בסוף ירמיהו שמנה עשרה אמה בקומת העמוד האחד וחוט י"ב יסובנו ואמ' בסוף וכן לעמוד השני וכו' תרגם יונתן הפסוק הנה תמני עסרי אמין רומיה דעמודא חד וחוט משח תרתין עסרי אמין מקף ליה וכן לעמודא תניינא ומדת היקף העמוד היה שתים עשרה אמה וזהו שאמר וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד: ושתי

רשי

ובית יעשה לבת פרעה. עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה: כאולם הזה. כמעשה האולם הזה: כל אלה. כל האבנים האלה עשויים כבידות: כמדת גזית. כמדת אבני גזית מדה אחת היתה לאבני גזית במדיד': וממסד עד הטפחו'. כנבנה היה הבניין הזה כשוי באבני גזית האלה מן היסוד עד שמי קורה: ממסד. לשון יסוד: הטפחות. שמי קורה כמו ויתיכי טפחה ש שמים: ומחוץ. לבד החוץ היה כל משך הקירות באבנים הללו עד החצר הגדולה: ומיוסד אבנים גדולות. והיסוד שבתוך הקרקע היה של אבנים גדולות יותר ממדת גזית: ומלמעלה אבני' יקרות. ומלמעלה ליסודו' היו אבנים יקרות עד הטפחות כמו שאמור למעלה: וארז. וחפי נסרין דארזא כמו שאמר וספון בארז: שלשה טורי גזית. החומה עשויה שלש נדבכין של אבנים ונדבך של עץ עליהם: חרש. אומן: וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת. שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן שנ' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו בשלשתן נבנה הבית: את שני העמודים. שהעמיד באולם יכין ובועז: שמנה עשרה אמות קומת וגו'. ובדברי הימים הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן שניהם כאחת והאמה החסרה אומר אני חצי אמה היתה לכל אחד בראשו שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמור למעלה בענין ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט

רלבג

ובית יעשה לבת פרעה. ר"ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז: כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית. הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם: מגוררות במגרה מבית ומחוץ. ר"ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חרב פגום מאד שי"א בלע' כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושלמה והיה זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחר נראה מבחוץ: וממסד עד הטפחות. ר"ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראי' שידקדקו בשיעורם למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן או אמר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשאר כמדת טפח או יותר מעט ר"ל שישימום שם נוספות בפנים וזה מבואר בבניינים היפים והשלמים: ומחוץ עד החצר הגדולה. מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהיה הרצון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון: ומיוסד אבנים יקרות. ר"ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות. ומלמעלה מן היסוד היו אבני' יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות אבנים עם האבנים ההם: וחצר הגדולה סביב וגו'. ר"ל שהחצר הגדולה אשר בה בית המלך היא מוקפת סביב חומה שלשה טורים אבני גזית וטור כרותות ארזים עליהם וכן היה לחצר בית יי' הפנימית כמו שקדם וכן היה לאולם הבית ר"ל האולם אשר לפני ההיכל והדביר: וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו'. זכר שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה ההשקיאות לו יותר בזאת המלאכה: ויצר את שני העמודים. ר"ל שהוא עשה צורתם מפני עמותו הדפוס שבו הסליך הנחשת אחר שהתיכו: שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד. בספר דברי הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסר מזה אם כן אמה. ואפשר שנאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד הם וארבעים שנה: וחוט

רשי

וחוט שתים עשרה אמה יסוב העמוד השני. לימד שהיה ד׳ אמות על ד׳ אמות עגול שכל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח: ועוביו ארבע אצבעות. והוא חלול מפרש בסוף ספר ירמיה והרי זה מקרא קצר פירוש אורכו של אחד וילמד השני ממנו ופירש היקפו של שני וילמד ממנו הראשון וכן תירגם יונתן וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה וכן לעמודא תנייתא: ושתי כותרות פומיי״לש בלע״ז: מוצק. טריסגיט״יר בלע״ז: חמש אמות קומת הכותר׳ האחת. ובסוף הספר הוא אומ׳ שלש אמות שניהו במסכת ארבעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן צורה ושלש העליונות היו עורפות לחוץ מ מוקפות צורה שכא׳ שבכים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות ואות׳ הכי שלא מנה אותן שתי אמות התחתונו׳ בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד נחוב בכותרת שתי אמות: שבכים מעשה שבכה. השבכות שהיו להן דומות כמין כיפה שקורין קוייפ״א מעשה שבכה מוקפות היו צורות של לולבי דקל כמו ועל שבכה יתהלך וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: שבעה לכותרת האחת. שבעה לולבין היו להיקף אחד לשבכה אחת ושני טורים של רימונים ושל כתובת הרימונים תחובים בשרשרת המקפת את הכותרת כך מפורש בדברי הימים ובמסכת ארבעים ותשע מדות: לכסות את הכותרת אשר על ראש הרימונים. הרי זה מקרא מסורס לכסות הרימונים את הכותרת אשר על הראש וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני אגנים היתה כל אחת אגן התחתון בית קיבולו למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולות הכותרות ותרגמו יונתן אגני קרנוותא העליון כפוי על התחתון בית קיבולו למטה היא הקרויה שבכה כמה שכא׳ בענין זה והשבכות שתים לכסות את שתי גולות הכותרות כמגלת רחבה במקום הדבק ומשופעת ועולה ומשופעת ויורדת והוא קרוי בטן וכן ת״י מלעומת הבטן לקבל רובקא וגובה שתי האגנות האלה ארבע אמות וזהו שאמ׳ מעשה שושן באולם ארבע אמות מצויירות היו בם כמין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ארבע אמות גובה והאמה החמשית היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה הוא שנ׳ וכותרות על שני העמודים: גם ממעל מלעומת הבטן. שהוא לעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק של השבכה מרובקת בגולה אשר תחתיה: והרימונים מאתים. רימוני עשויין שני טורים סביב מחוברים בשלשלת ומקיפין את השבכה על הכותרת השנית אף זה מקרא קצר על האחת וכן על השנית: ועל ראש

רדק

ושתי כותרות עשה. פירוש עטרות כמו כתר מלכות ותרגומו קרונתון: מוצק נחשת. שכותרות היו נחשת מותך כלומ׳ שהתיכו הכותרות כמו שהתיכו העמודי׳: חמש אמות קומת שכתרת האחת. ובסוף זה הספר אומר וקומת הכותרות שלש אמות אמרו רבותי׳ ז״ל שתי האמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן צורה ובלס ושלש ע עליונו׳ הן כפרדות לחוץ מוקפות שבכים מעשה שבכה כמו לולבי דקל היו מוקפי׳ לפיכך לא מנה בזה הספר בסוף אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרות סביב: לכסות את הכותרות. אינו אומר שהשבכה האחת היתה לכסות שתי הכותרו׳ אלא פי׳ על השבכה האחת משתי השבכות שהיו מכסות את ה הכותרות: אשר על ראש הרמונים. היאך היה זה והלא הכותרות היו על ראש העמודים והרמונים על הכותרו׳ ויש ספרי׳ שכתוב בהם אשר על ראש ה העמודים טעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמונים לית כ כותיה הנה כי זה לבדו ראש ה הרמונים והשאר ראש העמדים אם כן אפשר שגם על ראש הרמונים היו כותרות אחרות: וכן עשה לכותרת השנית. שני טורים רמוני׳ על השבכה לכורך הכותרת לכסותה כמו שעשה באחרות: מעשה שושן באולם. על הכותרות שהיו על ראש ה העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה וזהו שאמ׳ גם כן למטה ועל ראש העמודים מעשה שושן ויונתן תרגם עובד שושנתא לקיט באולמא וכן תרגום פרח שושן לקיט שושנתא: מלעומת הבטן. כנגד המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות אחרות מלעיל לאותו המקום ויונתן תרגם מלקבל דיבקא: מאתים טורים סביב על הכותרת השנית. והוא הדין לראשונה כי ארבע מאות רמונים היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה ומה שאומר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמונים היו מאתים לשבכה האחת והיו שני טורים סביב בכל טור מאה וזהו שאמר בדברי הימים ויעש רמוני׳ מאה ויתן בשרשרות והם השרשרות שעשה לכותרות וכן מה שאמ׳ בספר ירמיה כל הרמונים מאה על השבכה בטור האחד ר״ל וכן בטור השני מאה והנה הם מאתים בשבכה האחת ומאתים בשבכה האחרת ומה שאמר שם תשעים וששה רוחה אומר כי תשעים וששה מן המאה אשר היו בטור האחד היו מיוחדות סביב לעבר אחד והארבע מיוחדות לעבר אחר גם כן סביב: לאולם

מלכים א

האחת ג׳ קמצין וסי׳ נמסר בסוד תרומה: השבכה י״ג חס׳ ה״א בריש תיבותא וקרינן וסי׳ נמסר בספר שמואל חלק ב׳ סימן כ״ג:

וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי: וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת: וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר שְׂבָכָה וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית:

וְחוּט מְשַׁח תַּרְתֵּין עַסְרֵי אַמִּין מַקִּף לֵיהּ וְכֵן לְעַמּוּדָא תִּנְיָנָא: וְתַרְתֵּין קְרוֹנְתְּוָן עֲבַד לְמִתַּן עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא מַתַּךְ נְחָשָׁא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמָהּ דִּקְרוֹנְתָּא חֲדָא וַחֲמֵשׁ אַמִּין רוּמָהּ דִּקְרוֹנְתָּא תִּנְיֵתָא: סְרִיגָן עוֹבַד סְרִיגָא קְלִיעָן עוֹבַד גְּדִילָן לִקְרוֹנְתְּוָן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא שַׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא חֲדָא וְשַׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא תִּנְיֵתָא: וַעֲבַד יָת עַמּוּדַיָּא וְתַרְתֵּין סִדְרִין סְחוֹר סְחוֹר עַל סְרִיגְתָּא חֲדָא לְכַסָּאָה יָת קְרוֹנְתְּוָן דְּעַל רֵישׁ רִימּוֹנַיָּא וְכֵין עֲבַד לִקְרוֹנְתָּא תִּנְיֵתָא: וּקְרוֹנְתְּוָן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא לְקִיט בְּאוּלָמָא אַרְבַּע אַמִּין: וּקְרוֹנְתָּ עַל תְּרֵין עַמּוּדַיָּא אַף מִלְּעֵילָא מִלְּקֳבֵיל דִּבְקָא דִּי לְעִיבַר סְרָגְתָּא וְרִימּוֹנַיָּא מָאתָן סִדְרִין עֲבִידִין לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר עַל קְרוֹנְתָּא תִּנְיֵיתָא:

כ׳ | כ׳ חס׳ ול״א תירה | כ׳ נ״מ ל׳ ויעש שרשרות כ׳ בו ידין | ל׳ רכמי׳ | ג׳ קמצין וכל אסף דכו׳ במ״ב | ב׳ למנצח וכל שושן תבירת דכו׳ | כ׳ | השבכה ק׳ ל׳ מ״ל בסיפ׳ וכל סתר קריא׳ דכו׳ מ״ל במ״ב חס׳ | השבכה י״ג חס׳ ה״א בריש תיבותא וקרי׳

רלבג

וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני. מזה יתבאר כי קוטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה בקירוב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות: ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחשת. ר״ל שהתיך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת כצורת שני כתרים דבוקים זה בזה כל אחד מהם כצורת אבן ומצד אחד היה נכנס בהם העמוד. והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובסוף זה הספור אמר שקומתה היתה ג׳ אמות וזה ראיה שהשתי אמות התחתונות היתה כמו מלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מעמקם כי זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם: שבכים מעשה שבכה. הוא מעשה רשת קרספינ״ה בלע״ז והיתה מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת: גדילים מעשה שרשרות לכותרות. הם טריג״אש בלע״ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה: ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת. אחשוב שהעמודים האלו היו טורים עומדים בגובה בשבכה ואלו העמודים היו קבועים בשבכה בשני גדילים מתנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו מהשבעה גדילים אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים והיא האבן העליונה והנה תהיה אות וי״ו במלת ושני טורים כפ״א רפה בלשון ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים או ירצה בזה שכבר עשה את העמודים בשבכה באופן שתארנו ועשה אותם שני טורים והכונה אחת ממה שזכרנו קודם: וכותרות אשר על ראש העמודים. ר״ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והם האבנות העליונות ציור שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הציור היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודי׳ ההם היו גבוהים על ראש הכותרת והיה בהם צורת פרחים ושושנים: וכותרות על שני העמודים וגו׳ הם הכותרות התחתונות ר״ל האבנים התחתונים המביטים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שבמה שהיה מהם מביט לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעמת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האבנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור רמונים. והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים. והנה הרמונים תלויים בשרשרות כמו מבואר מה ודמה שהשרשרות שהיו סבבה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקם והיא היתה לעמת הבטן. והנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב כי זה אינו כמו שזכרנו כי יהיו מאתים טורים סביב אין הרצון בו שהרמונים היו מאתים טורים סביב אך הרצון בו שזכרנו ר״ל שהיו תמורים בשני טורים סביב: ויקם

לאולם ההיכל· כמו באולם ההיכל וכמוהו כי איש הרגתי לפצעי בפצעי ואחרים זולתו: יכין· מה שקרא שם לעמודים לסימן טוב לפי שהיו בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לאחד יכין לשון הכנה שיכון הבית לעולם כמו שאמ' כירח יכון עולם ובועז לשון עוז והיא מלה מורכבת בו עז כלומר שיתן האל בו עוז וקיום כמו שנאמר יי' עוז לעמו: ותתום

ועל ראש העמודים מעשה שושן· חצי אמה בראש כל אחד היה כותל ורך כשושן ושאר העמוד עוביו ארבע אצבעו' כתוב לכך לא כמנית אותה אמה ביציקת העמודי' בדברי הימי' לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: עשר באמה משפתו עד שפתו: באמצעיתו שכל רוחב כליעגול באמצעיתו הוא: וקו שלשי' באמה· זהו שאמר כל

וקוה ג' כתיב ה' בסוף וסימ' ויצא עוד קוה המדה· ויעש את הים מוצק· לכן כה אמר יי' שבתי לירושלם ברחמי': והים ו' בקריאה וסימ' והים הגדול וגבול דיהושע· ראו הפלתי לכם דיהושע· והים בקעת לפניהם· והים

וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃

וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָוֹה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃

עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃

ו' רפוי · ב' הסגה · וקו ג' כ' ו' · ל' · ל' חס' ודג'ה חל · ב' וחברו ודג'ה · ב' ל' · ו' · ל' ב · ל' · ו' · ג' ג' · ב' ועל ראש העמודים

וַאֲקִים יָת עַמּוּדַיָּא לְאוּלָמָא דְהֵיכְלָא וַאֲקִים יָת עַמּוּדָא מִימִינָא וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ יָכִין וַאֲקִים יָת עַמּוּדָא מִסְמָלָא וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ בּוֹעַז׃ וְעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא וּשְׁלִימַת עִיבִידַת עַמּוּדַיָּא׃

וַעֲבַד יָת יַמָּא מַתָּךְ עֲסַר אַמִּין מִסִּפְתֵיהּ עַד סִפְתֵיהּ סְגַלְגַל סְחוֹר סְחוֹר וְחָמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְחוּט מְשַׁח תְּלָתִין אַמִּין מַקִּיף לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃ וְצוּרַת בֵּיעִין מִלְּרַע לְסִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר מַקְּפִין לֵיהּ עֲסַר אַמִּין מַקְּפִין יָת יַמָּא סְחוֹר סְחוֹר תְּרֵין סִדְרִין דְצוּרַת בֵּיעִין מַתְּכִין בְּאַתְּכוּתֵיהּ׃ קָאֵים עַל תְּרֵי עֲסַר תּוֹרִין תְּלָתָא אַפֵּיהוֹן לְצִפּוּנָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְדָרוֹמָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמַעְרְבָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמַדִינְחָא וְיַמָּא מְתַקַּן עִילָוֵיהוֹן מִלְּעֵילָא וְכָל אֲחוֹרֵיהוֹן לְגָיו׃ וְסוּמְכֵיהּ פּוּשְׁכָא וְסִפְתֵיהּ כְּעוֹבַד שְׂפַת כָּס סְגַלְגַל לָקִיט בְּשׁוֹשַׁנְתָּא תְּרֵין אַלְפִין בֵּיתִין בִּרְטִיבָא מַחְסִיל׃

לרחצה הכהנים בו· והים עליהם מלמעלה· כל הנחלים הולכים אל הים: אחוריהם ג' וסימ' וכל אחריהם ביתה· וחברו· ופניהם קדמה והמה משתחוים:

· לפי שהיו בהם מלאכות רבות וציורים רבים כמו שכתוב אמר עם כל זה שלמה מלאכת ה העמודים: ויעש את הים מוצק· כלומ' מותך בצורתו כמו שהיתה כן התיכו בדפוס שקרקע אלא שהקיפו בקורנס כמו שעשו ה הכלים: עשר באמה· שהיה רחבו עשר אמות והקיפו שלשים אמה יסוב אותו וכל שיש ב שהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח: ופקעים· ת"י וצורת ביעין ובדברי הימי' ודמו' בקרים א"כ גופם היה עגול כדמות בצים ופניהם היו דמות פני בקרים ומה שאמר מתחת לשפתו אינו אומר מתחת לשפתו ממש אלא מתחת לשפתו רחוק משפתו שתי אמות כי חמש אמות היה קומת הים והשתי' אמות העליונות היו חלקות שלא היו בהם צורות ב בקרים ובאותן שתי אמות היה הים עגול ומתחת אותם שתי אמות היה הים מרובע השלש התחתונו' ולהם היה צורת בקרי' וזהו שאמר עשר באמה מקיפים את הים פירוש עשר באמה לכל רוח הנה היה רבוע הים ארבעי' אמה בעגולו מלמעלה שלשים אמה כך פירשו רבותינו ז"ל וכן נראה מפשט הפסוק: יצוקים ביצוקתו· הבקרים היו יצוקים ביציקת הים כאחד לא שחוברו אחר כך ויצוקתו שם יאמר מתנו יצוקה בשקל מלוכה גדולה: עומד על שני עשר בקר· גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהיה מונח לו ארבע רוחות כנגד מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם ופני הבקרים אל הרוחות ואחוריהם מרובעים: ושפתו· תרגם יונתן וסיפתיה כעובד ספת כס כגלגל לקיט כשושנתא: אלפים בת יכיל· ובדברי הימים אומר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל פירשו רבותינו ז"ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש וכן תרגם יונתן תרין אלפין ביתין ברטיבא מחסיל כי כל כלי שעמקו חצי רחבו גדשו משפתו ולמעלה הוא שליש ממה שמכיל הכלי עד שפתו לפיכך היה הים מחזיק אלפים

שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא מודד: קומתו· עומקו ובדברי הימים הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים ל לטבול בתוכו: ופקעי' · גלף צורת ביעין תרגם יונתן: מתחת לשפתו· בשלש אמות תחתונות שהיו מ מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש תחתונות מרובעות ו ושתים עליונו' עגולות ואי איפשר לך להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים אלא בענין זה כמו שפירשו ר רבותינו בעירובין ו ועליונות מרובעות ו והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דכי כתיב עגול סביב מ משפתו לכך הוא אומ' בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו והיקפו ארבעי' אמה עשר אמה לכל רוח אבל במקו' עיגולו אי איפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים הפקעים יצוקי' ביצוקתו· הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעי' אח' יציקתן על ידי מסמרו' או על ידי דבק שקורין שולדור"א בלע"ז: וכל אחוריהם· של בקרים הללו ביתה אל תחת הים היו אחוריה' פונים שנים שבצפון לקראת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב: ועוביו טפח· שוליו ודופנותיו את שעל פיו היה דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת כוס שמותק בו ומצוייר פרח ושושן: אלפים בת· שמת אלפים שאין שהבת בת שלש סאין שכאמ' האיפה והבת תוכן אחד כמצאו חמשים ומאה מקוה טהרה הארבעים מאות מאה מקוואות והעשרים מאות חמשים מקוואות ואף כשתחלוק הכל לפי מדה שסיערו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה תמצאנו כן שלש אמות המרובעות מאה מקוואות ולשתים העגולות חמשים מקוואות שהמרובע יתר על העיגול ריבוע ובדברי הימים כתו' הים שלשת אלפים ופירשו רבותינו במדת היבש שהגודש היה שלים בבית הקיבול: שלש

רלבג

ויקם את העמודים לאולם ההיכל· ר"ל שהקימם בו ולא היו נעשים· והנה קרא שם העמוד הימני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו העיר בזה על סוד גדול מההכון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מעניינם בספר והאלה שמות והוא ידוע כי השמש בטבע בתקופות הארבעה רומס להויות השפלות והתקופות השתים אשר השמש בהם דרומי הם מכינות ההויות ובתקופות הנשארות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעולותיו וזה מבואר נגלה במחים כי הם יקחו רומס מאלו התקופות יותר ממה שיקחו מהם הב' ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים שעל ראש העמודים מעשה שושן והנה נבאר זה באור יותר בנ"ה בזכרנו התועלות המגיעים מזה: ויעש את הים מוצק וגו' הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו שרגלי הבקרים היו נקובים מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם· והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו· והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שליש אמה ויהיה הקיפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושליש אמה: ופקעים מתחת לשפתו סביב· הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שהיו מהם בכל ההיקף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו יצוקים ביציקת הים שם לא שיהיו שם מסובכים אחר כן אך בהתכת הים נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקרי' הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שור יצאו המים מפיו והנה אמרו רבותי' ז"ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת והבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו ששערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם ששת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה הים העגול אמה מהאמו' הנזכרי' כיהם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שבגובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמנים אמה ולזה יחוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכונה שהיתה מרובעת והיה בראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב ואמרו ז"ל ששלש אמות התחתונות היה בהם הים מרובע ובשתי אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב ובזה יאות יותר מה שזכר מצורו' הבקר שהיה הים מונח עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח· והנה היו פני הבקר בחוץ כראשים ואחוריהם היו נסתרים תחת הים: ועביו טפח ושפתו כמעשה שפ"ת כוס פרח שושן· שמצוייר בו פרח· והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז"ל שאשר נזכר בזה המקום הוא בלח אך ביבש יחזיק יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש הים מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק הים וזה אפשר כשהיה הדבר הנגדש עולה על הים שיעור רב: ויעש

ושלש באמה קומתה. של מכונ׳ לבד קומת האופן שהי׳ יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי ארבע באמה אורך וגו׳ האמה גובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר וברא׳ המכונה חצי האמה קומה עגול סביב: מסגרות להם. ראיתי במסכת ארבעים ותשעה מדות המסגרות כמין טבלאות

אלפים בלא שמתמלא עד שפתו ושלשת אלפים ביבש עם הגודש משפתו ולמעלה והים לא אמר למה עשה אותו ובדברי הימים אומר לרחצה הכהנים בו פירוש שהכהנים טובלים מטומאתן ובדברי רבותי׳ ז״ל והלא כלי היה ואין טבילה בכלים אמר רבי יהושע בן לוי אמת המים היתה נמשכת לו מעין עיטם והיו רגלי השווריׄ

ומתחת ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ומתחת זרועות עולם. ומתחת השכות האלה. ומתחת לאריות:

וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת
אַרְבַּע בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת
וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ בָּאַמָּה
קוֹמָתָהּ: וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה מִסְגְּרוֹת ב׳ מ״ל
לָהֶם וּמִסְגְּרֹת בֵּין הַשְׁלַבִּים: וְעַל־ ל׳ חס׳ ג׳
הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר בֵּין הַשְׁלַבִּים אֲרָיוֹת ה׳ ג׳ ג׳
בָּקָר וּכְרוּבִים וְעַל־הַשְׁלַבִּים כֵּן ג׳
מִמַּעַל וּמִתַּחַת לָאֲרָיוֹת וְלַבָּקָר לֹיוֹת ג׳ ג׳
מַעֲשֵׂה מוֹרָד: וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי
נְחֹשֶׁת לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי
נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַעֲמֹתָיו כְּתֵפֹת לָהֶם ל׳ חס׳ בכתי׳
מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפֹת יְצֻקוֹת ל׳ חס׳ בכתי׳ ויתר
מֵעֵבֶר אִישׁ לֹיוֹת: וּפִיהוּ ל׳ב
מִבֵּית לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה וּפִיהָ
עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה
וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם ל׳
מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת: וְאַרְבַּעַת
הָאוֹפַנִּים לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת ל׳

וַעֲבַד יָת בְּסִיסַיָא עַסְרָא דִנְחָשָׁא
אַרְבַּע אַמִּין אוֹרְכָּא דִבְסִיסָא חֲדָא
וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיָהּ וּתְלָת אַמִּין
רוּמָהּ: וְדֵין עוֹבַד בְּסִיסַיָא גְדַנְפִין
לְהוֹן וּגְדַנְפִין בֵּין שְׁלִיבַיָא: וְעַל
גְּדַנְפַיָא דְבֵין שְׁלִיבַיָא צִיּוּר אַרְיָוָן
תּוֹרִין וּכְרוּבִין וְעַל שְׁלִיבַיָא כְּנָתָא
מִלְּעֵיל וּמִלְּרַע לְאַרְיָוָן וּלְתוֹרִין ם
מַדְבַּק עוֹבַד כִּיבּוּשׁ: וְאַרְבְּעָה
גַלְגְּלֵי נְחָשָׁא לִבְסִיסָא חֲדָא וְנִיסְרִין
דִנְחָשׁ וְאַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ כַּתְפִין לְהוֹן
מִלְּרַע לְכִיּוֹרָא כַּתְפִין מַתְּכִין כִּכְבַשׁ
עוֹבַד דִּיבּוּק: וּפוּמֵיהּ מִגָּיו
לְקַרוּנְתְּהוֹן וּלְעֵילָא בְּאַמְּתָא ו
וּפוּמֵיהּ סְגַלְגַּל עוֹבַד כַּנָּתָא א
אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא וְאַף עַל
פּוּמַהּ קְלִיעִין וּגְדַנְפֵיהוֹן מְרַבְּעִין
וְלָא סְגַלְגְּלִין: וְאַרְבְּעָא
גַלְגְּלַיָא לְמִלְּרַע לִגְדַנְפַיָא ו

מסגרו׳ להם המסגרו׳ מיד אופן ליד אופן הואעץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי איסיל בלע״ז וארבעת האופנים במכונה מ מסגרות מכאן מארב׳ צדדין ובין זו לזו ארב׳ אמות רוחב ולמעלה סרני׳ כמו כסרים מול המסגרות והשלבים מן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרות בין השלבים כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר שאינן עגולי׳ אא פלט לצור בהם אריות וכרובים ואומר אני שהשלבים הללו כמין שליבות סולם כמין מ מקלות נחושת זקופין על המסגרו׳ התחתונה בשני׳ ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבוש׳ משליבה לשליבה ויונתן כן תירגמו ש שליבא: ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מצויירין צורות אריות וצורות בקרים וכרובי׳ על השלבי׳: כן. בשים להושיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם ומתחת לאריות ולבקר המרוקמין על המסגרות שבין השלבים: לויות מעשה מורד. לויות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד. מורדין כמין רידוד טס דק ואין בולטין בעוביו ולא חקוקי׳ בשיקוע ויונת׳ תירג׳ לויות מעש׳ מורד מדבק עובד כיבוש טולד״ר בלע״ז: וארבעה אופני. שנים לפניהם ושנים לאחריהם כדרך העגלות הגדולו׳: וסרני נחשת. יונתן תירגם נסרין דנחשא הם הנסרים העליונים מול המסגרות כרני כמו נסרים: וארבעה פעמותיו. של כן שעליה׳ כתפות להם בולטות למעלה מן הנסרים בזוית הכן ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יוצאות ביציקה אחת והכתפו׳ מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכו של כן: מעבר איש לויות. מצד כל אחד מן הכתפות היו לויות של זכר ונקבה מצויירות: מעבר איש. כמו איש אל אחיו האמורים בכרובים: ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. פיהו של כן יוצא בתוך פיה של כותרת והכותרת הוא גג המכונה עשוי כמין כובע משפע משל צדדיו ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחיצה חצי אמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב וקרוי פי הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן תחתיו תחובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה וזהו שאמור כאן ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה: ופיה של כותרת עגול דוגמת כן העגול: אמה וחצי האמה. רוחבה בעגול וגם על פיה מקלעות צורת פרחים וארבעה אופנים מתחת למסגרות שהמסגרות האופן לאופן כמו שפירשתי: וידות

פתוחים כרמונים: המכונות. המכונה היא מושב הכיור כמו שנאמר בכיור שעשה משה את הכיור ואת כנו: מסגרות להם. לכל מכונה ומכונה עש׳ מסגרות שיסגר הכיור בתוכה: והשלבים. בדים כמין חונקי הסולם וכן אמרו בסולם הלך אחר שליבותיו וכן ת״י שליביא: אריות. צורת אריות וצורת בקר וצורת כרובים שהם צורת אדם אלא שיש להם כנפים: ועל השלבים כן ממעל. כן הוא מושב כמו מכונה ש שהיתה מושב כיור וכן קטן מהמכונ׳ וי״ת מכונה בסיסא וכן כנתא וכן זה לא אמר מה היו מושיבין בו ואפשר שהיו מושיבין בו קיתון: לויות מעשה מורד. לויות הוא מן ילוה איש אלא והיו״ד תמור׳ וי״ו ועי״ן הפעל והענין דבוק וכ״תי מדבק ור״ל כי מתח׳ הצורות ההם בדי נחשת קטנים דבוקים זה בזה והיה מעש׳ מורד לא שהיה מותך מורד פירו׳ כמו רקוע תרגום וירקעו ורדידו: וסרני נחשת. פי׳ כמו הפוך וכ״תי נסרין דנחש ועניינו כמו לוחות: הכתפות יצוקות. לפי שהלויות היו מעשה רקוע אמ׳ כי הכתפות לא היו כן אלא מותכות היו: מעבר איש לויות. מעבר כל איש ואיש מן הלויות היו הכתפו׳ ואיש זה פירושו כמו ופניהם איש אל אחיו וכן ביריעות אשה אל אחותה: ופיהו. פירושו כל אחד מהלויות ופיה פירושו כל אחד מהכותרות: מעשה כן. כבר פירשנו מה הוא כן: לא עגולות. מכל צדיהן לא היה בהם שום עגול אלא מרובעות היו והוצרך לומר זה לפי שהים היה מרובע מתחת ועגול ממעל: וידות

רלבג

ויעש את המכונות. הנה היו המכונות משמשות להיות מושב הכיור והכיורים היו לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בה כמו שנזכר בספר ד״ה. וזכר שכבר היה ארך המכונה בתחלה ד׳ אמות וכנה רחבה ואולם קומתה היה שלשה אמות: וזה מעשה המכונה. אחשוב שהמסגרות הם באופן המסגרת אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הנראה בעיני והיו מתחת המכונות ארבעה אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר״ל כמעשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת נכבים עליהם ובארבעה קצותיהם היו כתפות מחוברות בהם או הנסרי׳ כדרך שיעשו האומנים בארגז׳ שהם עושים כתפות בארבע זויות הארגז יחוברו בהם הנסרים מקצה אל קצה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור והבולט מהכתפו׳ היה מבפני׳ אך מבחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עושה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מרקעים ויוצאים מהלוחות שהיו בגובה ושטחם נכחיי לשטח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגובה ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורות אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות שה״ו מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות מהם והנה על השלבי׳ האלו היה מלמעלה כן הכיור ר״ל מושבו והמסגרת העליונה היתה סוגרת ומקיימת הכיור שם והיא הנקרא׳ כותרת והנה כן הכיור היה גבהו אמה וחצי האמה והאמה התחתונ׳ היתה עולה ברבוע וחצי האמה העליונה היתה עגולה ושם היה נכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל הכתפות הנזכרות היה עומד ועל השלבי׳ העליוני׳ ואחשוב שכן הכיור היה לו מתח׳ לוח אחד ממנו ישימהו כלי שלם בעל בית קבול. ביאור המלות. מסגרו׳ להם ומסגרו׳ בין השלבי׳. ר״ל שהיו להם מסגרו׳ מלמעלה להשים בהם כן הכיור והיו מסגרו׳ אחרו׳ בין השלבים ההם שהם כמו מעלו׳ סלם יוצאי׳ מהלוחו׳ המחוברי׳ ברבוע. ועל המסגרו׳ אשר בין השלבי׳ ר״ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר״ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים. ועל השלבים כן ממעל ר״ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ר״ל בשלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפירוש יהיה שבאמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או קצר הלשון ורצה בזה הכרובים והאריות והבקר והנה הרצון באמרו לויות מחוברות מענין לוית חן ילוה איש אלי והרצון באמרו מעשה מורד מעשה רקוע. וארבעה אופני נחשת ר״ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולארבע זווית המחובר מהנסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל אחד מהנסרי׳ היו מחוברו׳ בעצמות. ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה ר״ל שפי הכיור היה עולה אמה בגובה מלפני׳ מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין הכיור ולמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעשה כן הכיור כי הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד שלמות האמה וחצי האמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שזכר אחר זה. וגם על פיה מקלעות ר״ל שעל שפתה היו ציורים ר״ל על שפת הכותרת והיא המסגרת העליונה. ומסגרותיהם מרובעות לא עגולו׳ ר״ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואע״פ שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו. וארבעת האופנים למתחת למסגרות ר״ל שארבעה אופנים היו מתחת לכל המסגרות: וידות

רדק

וידות האופנים. תרגומו ואשרת גלגליא: אופן המרכבה. מרכבת הקדש הנראית במראה הנבואה ליחזקאל וכ"ת מרכבת יקרא וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל בנבואתו: וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק. חשוקיהם הוא ענין כבוש והדוק וחשוריה' ענין קשירה וי"ת וחופיהון וכיבושיהון כולא מתך: ויפתח על הלחות. הם שרני נחשת שזכר ואמר כי בפתוח עשה ידות המכונה על הלוחות: ותימורות. כורת דקלין: כמער איש ולויות סביב. ברבוק כל אחד ואחד מן הלויות שזכר למעלה ומער לשון דבוק וכן קיר ערה מגן וכן בדברי רז"ל מעורה בטרפשין וי"ו ולויות כוא"ו כרדם ורכב וסוס ואולתה ובדברי רז"ל מאי כמער איש ולויות כאיש המעורה בלויה שלו וי"ת כיבש חד ומדבק סחור סחור: מוצק אחד. בהתכה אחת: קצב אחד לכלהנה. לכל עשר המכונות היה קצב אחד וקצב כמו מדה ענין דבר החתוך במדה: על כתף הבית מימין. פירוש הבית עזרת הכהנים ושם היו נתונים הכיורות: על

רשי

וידות האופנים. הוא עץ התחוב באופנים וקורין איישי"ל: במכונה. דבוקים במכונ' ביציקה: כמעשה אופן המרכבה. תרגם יונתן כעובד גילגלי מרכב' יקרא. אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמור ביחזקאל במרכב' גבוה: ידותם. איישיל: וגביהם. בווי"לם בלע"ז הם הנקבים: וחשוקיהם. עיגולם סביב שהוא קיסורן: וחשוריהם. זרועות האופנים התחובים מגביהם לחישוקיהם שקורין ריי"ש בלע"ז: וארבע כתפות. כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב וד' פעמותיו כתפו' להם ולא שכאן כאן אלא לומ' ומן המכונ' כתפיה: חצי האמ' קומה עגול. היא מחיצה כמו שפירשתי למעלה שהו' סביב הנקב והאמה מ מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה. הם שרני הנחשת האמורים למעלה: ומסגרותיה ממנה. מסגרות התחתונות הוצקו עמה ולא ש שחיברן לאחר כן: ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותי. התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים א אריות ותימורות: כמער איש ולויו. פתח סביב כזכר ונקבה ה החבוקין בזרועותיהן כן פירשו רבותינו: כמער. לשון החיות ודיבוק ופירושו איש ולוייתו זכר ולוייתו ו מוצק אחד. כשם שיצק

ומעשה ז' וס' האפנים כמעשה. וזה בנור תבל. אשר ברכו יי' צבאות. אנחנו החמר. לא יבנו ואחר ישב. כי מעמדם. השמים מספרים. לפנים הארץ יסדת. ויהי נועם יי' אלהינו ב' בו: על כתף ה' וס' נמסר בסדר מסעי:

וידות האופנים במכונה וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה:
ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה ידותם וגביהם וחשקיהם וחשריהם הכל מוצק: וארבע כתפות אל ארבע פנות המכנה האחת מן המכנה כתפיה: ובראש המכונה חצי האמה קומה עגל סביב ועל ראש המכנה ידתיה ומסגרתיה ממנה: ויפתח על הלחת ידתיה ועל ומסגרתיה כרובים אריות ותמרת כמער איש ולוית סביב: כזאת עשה את עשר המכנות מוצק אחד מדה אחת קצב אחד לכלהנה: ויעש עשרה כירות נחשת ארבעים בת יכיל הכיור האחד ארבע באמה הכיור האחד כיור אחד על המכונה האחת לעשר המכנות: ויתן את המכנות חמש על כתף הבית מימין וחמש

ל' · ל"ר · ל' · צ' · ל' חס' בנביאים · ומסגרתיה ק' · ל' · ל' · ל' · ל' · ב' כתח זקף

ואשרת גלגליא בבסיסא ורומיה דגלגל חד אמתא ופלגות אמתא: ועובד גילגליא כעובד גילגלי מרכבת יקרא אשרתהון וגביהון וחופיהון וכיבושיהון כולא מתך: וארבע כתפין לארבע זוין דבסיסא חדא מן בסיסא כתפהא: ובריש בסיסא פלגות אמתא רומא סגלגל סחור סחור ועל ריש ב בסיסא אשרתהא וגדנפהא מינה: וגלף על לוחיא אשרתהא ועל גדנפהא כרובין ארין וצורת ד דיקלין כיבש חד ומדבק סחור ס סחור: כחדא עבד ית עסר בסיסיא מתך חד משחתא חדא עובדא חד לכולהון: ועבד עשרא כיורין דנחשא ארבעין בתין ברטיבא מחסיל לכיורא חד ארבע אמין כיורא חד כיורא חד על בסיסא חדא לעשר ב בסיסיא: ויהב ית בסיסיא חמש על עיבר ביתא מימינא וחמש

התוכת ד' חב' בליש' ועל ראש · ובכתלג ובתוכות · ידין ל' בג

ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק שולדורא בלע"ז כמו לויות היה שם עשיות כמער איש והמער כמו שפירשנו את הראשונות כן יצק את כולם: עשרה כיורות. כתוב בדברי הימים את מעשה העולה ידיחו בם ואמר רבי כיורות הן הן סירות כמה דאת אמר ככיור אש בעצים וגו': על

רלבג

וידות האופנים במכונה: הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה ממנה היו יוצאים: וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה. אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מהקרקע: ידותם וגביהם וחשוקיהם וחשוריהם. הנה ידותם הם הידות שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות יבאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה. וכל זה היה מוצק ומחובר בהתכה לא במלאכה: המכונה כתפיה. ר"ל שהכתפות אינם מחוברות בלוחות הנחשת והם שרני הנחשת חבור מלאכותי אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה: ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב. ר"ל שהכן שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם. וידותיה והם השלבים ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה ולא היה מחובר בדרך מלאכה: ויפתח על הלוחות. ר"ל שכבר חקק ורקע סביב הלוחות כדרך מעשה מהמכונה בעצמה: ידותיה. והם השלבים: ומסגרותיה. גם כן הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה. ואחשוב שהאופנים לא היו סובבים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק. והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים והאריות והתימורות שהיו על המסגרות בבד כל אחד מהם והיו מחוברים סביב הכל היה מעצם המכונה מוצק. והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו במה שקדם ודמה שהיו בצורת בקר בבד אחד מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים. והנה הרצון באמרו כמער איש ולויות סביב שבבד כל אחד מהמסגרות היו מחוברים סביב. ויהיה הרצון באמרו כמער איש כטעם אמרו מעבר איש והרצון בו כהכלות כל איש מהם והוא בקצוותיהם הם שם מחוברות סביב מעצמותם וכמוהו במערה גבע: כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד. ר"ל שכל אחתמהן עם כל אלו הדברים הנלוים לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה: ויעש עשרה כיורות נחשת. הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שנזכר בתורה והיה משמש להדיח מעשה העולה גם כן כמו שנזכר בספר ד"ה. אחר שקוטר הכיור היה ארבע באמה ודעתנו שהוא היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיור האחד ארבעים בת שהם מאה ועשרים קאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם תשע פעמים אמה על אמה ברום אמה: ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין. הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם חמשה כיורות והחמשה הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה. ואפשר שנאמר והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד"ה שהיה שעורו עשרים אמה בארך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי' השני לא נצטרך לומר שיהיו הכיורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פחות שם לפי מה שבארנו בפרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים: ויעש

רשי

על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימני'. מסוף מצד הדרום לצד צפון וזהו קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה לצד צפוני קרוי ממול נגב מסוף ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון: סירות. של נחושת לדשן את המזבח: יעים. מגרפות של נחוש' שקורין וו"ל בלע"ז לחתות בהן הדשן לתת בתוך הסירות: שני טורים רימונים. מאה רימוני' בטור חרוזי' בשרשרו': הציקם. התיכם והציקם כתבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגישתא: וינח שלמה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספר משקלם: חמש מימין וחמש משמאל. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח אם כן מניחו מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה אלא של משה באמצע חמש מימינ' וחמש משמאלה: והפרח

רדק

על כתף הבית מימין. פירוש מימין הבית וכן משמאלו משמאל הבית או יהיה פירו' מימין כיור שעשה משה ומשמאלו והכיורים היו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם ולהדיח בהם מעשה העולה כמו שאומר בדברי הימים: ואת הים. הים היה גם כן נתון בעזרה וכן כתוב בדברי הימים ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה וגו' ואומר ואת הים נתן מכתף הימנית קדמ' וגו' פירו' נתן הים בעזר' לצד דרום מסוף כלפי מזרח: ואת כל הכלים האהל. כן כתיב וקרי האלה והקרי מבואר והכתוב ר"ל כענין אותם הכלי' שהיו באהל מועד כן עשה חירם למלך שלמה בבית המקד' וכן תרג' יונתן כל מאניא האילין כעובד מאני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכ' שלמה בית מקדשא דיי': ממורט. זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג: בככר הירדן. כתרגומו במישר ירדנא: במעבה האדמה. תרגומו בעובי גרגישתא והגרגישתא היא העפר הטוב אשר מתכו יעשו הכורים לצקת בהם ובככר הירדן היה שם מקום לצקת בו: בין סכות ובין צרתן. ובדברי הימים צרדתה ושני שמות היו לו והעפר ההוא טוב להתכה ובעובי אותו קרקע צייר דפוס הכלים ויצקם שם כי לא יתכן לעשות כורים לכלים גדולים כאלה אלא בעובי האדמה התיכו אותם: וינח שלמה. הניח מלשקלם מרב מאד מאד לא נחקר משקלם והניחם כמו שנעשו ולא נודע משקלם ויונתן תרגם ואצנע שלמה כלומר הביאם ממקום יציקתם והניחם בבית המקדש במקומם ומרוב שהיו הכלים לא נחקר משקלם: ואת השלחן. שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ויעש שלחנות עשרה וגו' ואת השלחנו' ועליהם לחם הפנים: חמש מימין וחמש משמאל. פי' מימין מנורת משה הניח חמש מנורות וחמש משמאל מנורת משה אבל כל המנורו' היו גם כן בדרום וכן כל השלחנות בצפון ואומ' בדברי הימים על השלחנו' שהניח חמש מימין וחמש משמא' ופירושו כמו במנורת חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו ועל כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנו' היו מסדרין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בדברי רז"ל הנראה מן הפסוקים כן הוא: והפרח

על כתף ה' וסימ' וירד הגבל משפם. משא בהמות נגב. ויתן את המכונות ב' בו. ויביאני במבוא אשר על צפונה. ונמסר גם בסדר מסעי: ואת הים ה' וסי' ואת הים האחד. ואת הים נתן מכתף הבית. וחברו דד"ה. ויקצץ המלך אחז. ואני מרעיש את דכה אמר יי' צבאות עוד: וגלת ז' חס' וסי' ותאמר לו תנה לי ברכ' כי ארץ

ה' א' עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ וְאֶת־הַיָּם נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית קֵדְמָה מִמּוּל נֶגֶב׃

ג' מל' ויהי חירום· יכסל ו' ויעש חירום וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃

ז' חס' עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃

ד' זעין מתחלפין וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃

ל' חס' וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃

ה' וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים

האלה ק' ל' וחס' הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃

ג' בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ

ל' בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃

ג' כ' מגר' וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־

ג' הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח

ג' הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול

תרגום

עַל עִיבַר בֵּיתָא מִסְמָלֵיהּ וְיַת יַמָּא יְהַב מֵעֲבַר בֵּיתָא מִיָּמִינָא קִידוּמָא מְקָבֵיל דָרוֹמָא׃

וַעֲבַד חִירוֹם יָת כִּיוֹרַיָא וְיָת מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָא וְשֵׁיצֵי חִירָם לְמֶעְבַּד יָת כָּל עִיבִידְתָּא דַּעֲבַד לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ עַמּוּדַיָא תְּרֵין וְאַגָּנֵי קְרוֹנָתְהוֹן דִּי עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא תַּרְתֵּין וּסְרִיגָתָא תַּרְתֵּין לְכַסָּאָה יָת תַּרְתֵּין אַגָּנֵי קְרוֹנָתְהוֹן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא׃ וְיָת רִימוֹנַיָא אַרְבַּע מְאָה לְתַרְתֵּין סְרִיגָתָא תְּרֵין סִידְרִין דְּרִימוֹנִין לִסְרִיגָתָא חֲדָא לְכַסָּאָה יָת תַּרְתֵּין אַגָּנֵי קְרוֹנָתְהוֹן דְּעַל אַפֵּי עַמּוּדַיָא׃ וְיָת בְּסִיסַיָא עֲשַׂר וְיָת כִּיוֹרַיָא עַסְרָא עַל בְּסִיסַיָא׃ וְיָת יַמָּא חַד וְיָת תּוֹרֵי תְּרֵי עֲסַר תְּחוֹת יַמָּא׃ וְיָת דּוּדַיָא וְיָת מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָא וְיָת כָּל מָנַיָא הָאִילֵין כְּעוֹבַד מָנֵי מַשְׁכְּנָא דַּעֲבַד מֹשֶׁה כֵּן עֲבַד חִירָם לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ נְחָשׁ טָב׃ בְּמֵישְׁרֵי יַרְדְּנָא אַתִּיכִינּוּן מַלְכָּא בְּעוֹבֵי גַרְגִישְׁתָּא בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃ וְאַצְנַע שְׁלֹמֹה יָת כָּל מָנַיָא מִסְּגֵי לַחֲדָא לַחֲדָא לֵית סוֹף לְמַתְקַל נְחָשָׁא׃ וַעֲבַד שְׁלֹמֹה יָת כָּל מָנַיָא דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ יָת מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא וְיָת פָּתוֹרָא דִּי עֲלוֹהִי לְחֶם אַפַּיָא דְּדַהֲבָא׃ וְיָת מְנָרָתָא חֲמֵשׁ מִיָּמִינָא וַחֲמֵשׁ מִסְּמָלָא

הגנב נתתי ג' בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שנים דמלכים קדמא דפסו' חסר ו"ו. ונמסר גם ביהושע סי' ט"ו: וינח ז' דגשין בקריא' וסי' משה את הכטה. וינח יי' את הגוים. ויכתב בספר וינח. וינח שלמה את כל הכלי'. וינח את נבלתו. וינח את נערו שם. ויעש שלחנות. ונמסר גם בסדר קרח: מאד מאד ו' בקריאה וסימ' והמים גברו מאד מאד על הארץ. ויפרץ האיש מאד מאד. טובה הארץ מאד מאד. וינח שלמה את כל הכלים. וייראו מאד מאד. והנבאתי כאשר צויתי: ואת השלחן ג' בקריאה וסימ' ואת כל כליו. וחברו ואת השלחן. ויעש שלמה את כל הכלים:

רלבג

ויעש חירום את הכיורות. הרצון בו הסירות וכן אמר אח"ז ואת הסירות ואת היעים וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות והנה ענין אלו הכיורות הוא מענין אמרו והכה בכיור או בדוד והנה אלו הסירות היו משמשות לשים בהם דשן המזבח: ואת היעים. הם מגרפות של נחשת לדשן בהם המזבח: ואת המזרקות. הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח: ואת כל הכלים האה. קרי וכתוב הכלים האהל והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו נעשים בצורה שעשאם משה באהל ומזה אמרו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל וכמוהו רבים בלשוננו: נחשת ממורט. ר"ל צרוף ונקי מכל סיג: בככר הירדן. ר"ל במישור הירדן: במעבה האדמה. ר"ל שחפר בעובי האדמה צורת הדפוסים להתיך את כל הכלים האלה כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם דפוסים יותכו בהם זולת זה הדרך: וינח שלמה את כל הכלים. ר"ל כי מרוב משקלם הניח שלמה מלחקור על משקלם כמה היה: ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יי'. ר"ל אשר בביתו: את מזבח הזהב. הוא מזבח הקטורת אשר היה בהיכל: ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב. כבר נתבאר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשרה שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדברי התורה שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היה בדרום אבל הרצון בזה של פאת צפון שם השלחנות בשתי שורות השורה האחת לפאת ימין מהאחד וכן ראוי שיבין מענין המכונות והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר עשאם באופן שנזכר בתורה: לפני

רדק

והפרח. פרחי המנורה כמו שכתוב במנורת משה כפתור ופרח וכן הנרות שבע בכל מנורה כמו במנורת משה וכן המלקחים: והספות. הם כלים עשוים בתכונת הכדים ואפשר ש.הם הנקראים בדברי רז"ל קיתון קיתונות ות"י וקוליא ותרגם אנקלוס וכדה על שכמה וקולתה: והמזמרות. כלי' שמזמרי' בהם: והפותו' לדלתות הבית. ת"י ומוגלסיא והם צירי הדלתות ואומר כי צירי הדלתו' של הבית הפנימי שהוא הדביר וצירי דלתות ההיכל עשה זהב אבל הדלתו' היו מעץ מצופו' זהב כמו שכתוב למעלה ולהיכל שאמר הוא פי' הבי' שזכר כי את' לדלתות הבית ופירו' לדלתו' שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית בכת' באותם הבתים כי אין כתוב ולהיכל אלא להיכל בלא וי"ו והספרים שכתוב בהם וי"ו טעות הוא: ויבא שלמה. מה שהקדיש אביו נתן ממנו בבנין הבי' לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו הקדש כי לרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד דוד אביו נתן ממנו במלאכת בית המקדש והשאר נתן באוצרו' בית יי' ופירו' ואת כל הכלי' כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדדעזר משאר הגוי' כמו שכתוב למעלה. ובדרש שלא נתן שלמה מקדשי' דוד אביו דבר במלאכת בית המקד"ש לפי שידע שלמ' שסופו ליחרב שלא יהו אומרים אומות העולם מפני שהיה בנין הבית מחמס ומגזלות שגזל דוד לפיכך חרב וי"א כך אמ' שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות האלה להחיות בהן עניי ישראל יהיו שמורין לעת צורך: מעיר דוד. כי שם העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדום: בירח האיתנים. שבו אוספים הפירו' והתבואות לבית כמו שנקרא חג האסיף לזה הטעם וכן איתנים לשון חוזק שהתבואות והפירות חיי האדם ורבו' ז"ל שאמרו חדש שנולדו בו אבות הם איתני עולם כמו והאיתנים מוסדי ארץ ומהם שאמרו שהוא חזק המצות שיש בזה החדש חגים ומצות וי"ת בירח' דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמא' בחגא וכען הוא ירחא שביעאה כלו' כי לפני הזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי החדש הראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו בני ישראל ממצרים בניסן הוא ראש לחדשים ותשרי שביעי לו כי כן אמר להם האל יתברך החדש הזה לכם ראש חדשים לכם מכלל כי לשאר העולם אינו ראשון כי תשרי הוא ראשון: בחג. קודם חג הסכות נקהלו אלא אמר כי בחג נקהלו לעשות שם חנוכת המקדש והחג שבעת ימים קוד' חג הסוכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש: וישאו הכהנים את ארון יי'. אמרו רבותינו ז"ל בשלשה מקומות נשאו הכהני' את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלו' ועתה כשהכניסוהו לבית המקדש לקדש הקדשי' והם לא זכרו זה המקו' אולי בכלל החזירוהו למקומו הוא: את ארון יי' ואת אהל מועד. את ארון יי' מציון כמו שאמ' ואת אהל מועד מגבעון כי שם היה:
הכהנים

רשי

והפרח. של מנורה: והנרות. בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה: והמלקחים. שמרימין בהן את הפתילה מתוך השמן: והסיפו'. כלי של מיני זמר הו' וכן מזמרו' המזרקות והסיפות לקביל דם והכפות לבזיכי לבונה: מחתות. לחתות בהן תרומת הדשן וגחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטרת: והפותות. מפתחות שמעתי שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית. שהוא קדש קדשי' לדלתי הבי' שהו' להיכל כל פיתותיהן היו זהב: את קדשי דוד אביו. מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו ומדר' אגדה שלא רצה שלמ' לתת מאותו הקדש לבניין הבית ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב לפי שלא יהו האומות אומרין קשה יראתם שלקח' נקמתם מן הבית שכבנה מן גזילות וחבלות שגזל מהם דוד ויש אומרי' כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג' שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיו' בהן עניי ישראל: נשיאי האבות לבני ישראל. של בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום: בירח האיתנים. ת"י יונתן בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא שביעאה משניתנה תורה וכתו' בניסן הו' ראש חדשים נקרא תשרי שביעי: ואת אהל מועד. שעשה משה וגנזו שלמה משנבנה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא דסוטה: אשר באהל. אשר נטה דוד לארון:

ותשלם ג' בקריא' וסימ' ותשלם כל המלאכה דמלכים. וחברו דד"ה ותשלם החומה בעשרים: ואת הכלים
ג' בקריא' וסימ' ותשלם כל המלאכה אשר עשה. ואשקלה להם. ויתן יי' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצ'

ה'. ל' חס' בכנ' וככתו' לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת
ל' וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת
ח' וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב
ל' סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת
ב' בכיפ' הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי
הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב:
ג'. ר' וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה
כ"א הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה
את ככו' את את ואת ואת'. ג' אֶת־קָדְשֵׁי דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף
וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה:
כולהון תמנין ח אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
יְרוּשָׁלָ͏ִם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן: וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־
ו' הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח
הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:
וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: וַיַּעֲלוּ אֶת־
ט' פסו' בכו' את ואת ואת. אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל

קֳדָם בֵּית כְּפוּרֵי דַהֲבָא טָבָא
וְשׁוֹשַׁנְתָּא וּבוֹצִינַיָא וְצִיבְתַיָא
דַהֲבָא: וְקוּלַיָא וּמְזַמְרַיָא וּמִזְרְקַיָּא
וּבְזִיכַיָא וּמַחְתְּיָתָא דַהֲבָא טָבָא
וּמוּגְלְסַיָא לְרָשֵׁי בֵּית גַוָאָה לְקֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָא לְרָשֵׁי בֵיתָא לְהֵיכְלָא
דַהֲבָא: וּשְׁלִימַת כָּל
עִיבִידְתָּא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְאַיְתֵי שְׁלֹמֹה יַת קוּדְשֵׁי
דָוִד אֲבוּהִי יַת כַּסְפָּא וְיַת דַהֲבָא וְיַת
מָנַיָא יְהַב בְּאוֹצְרֵיהּ בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ: בְּכֵן כְּנַשׁ
שְׁלֹמֹה יַת סָבֵי יִשְׂרָאֵל וְיַת כָּל רֵישֵׁי
שִׁבְטַיָא רַבְרְבֵי אֲבָהָתָא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לִירוּשְׁלֶם
ח לְאַסָקָא יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ
מִקַרְתָּא דְדָוִד הִיא צִיּוֹן: וְאִתְכַּנָשׁוּ
לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה כָּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל
בְּיַרְחָא דְעַתִּיקַיָא דְקָרַן לֵיהּ יַרְחָא
קַדְמָאָה בְּחַגָא וּכְעַן הוּא יַרְחָא
שְׁבִיעָאָה: וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל
וּנְטָלוּ כַּהֲנַיָא יַת אֲרוֹנָא: וְאַסִיקוּ
יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְיַת מַשְׁכַּן זִימְנָא וְיַת
כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא דִי בְּמַשְׁכְּנָא

כלי בית: בירח ד' וסי' נמסר לעיל בספרא סימן ז'. באהל ו' קמץ וסימ' בלשון תרגום שרה עלת בעננא דנשיא
בקימא דארונא. ופי' נמסר בסוד חקת התורה וכספר שפטים סימן ה':

באהל ו' קמצין וסי' שרה עלת בעננ' דנשיא בקימ' דארונ'

כנפי

רלבג

לפני הדביר זהב סגור. הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשלחנות והם היו כנגד הארון כי לפני יי' היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעד פרחה שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקנה המנורה השני הכל היה זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וככה אמר בתורה עד ירכה עד פרחה זהב טהור: זהב סגור. ר"ל נקי ומזוקק וידמה שזקוקו היה בשיסגרוהו תוך הכור באש עם דברים יוציאו ממנו סיגיו בעשן ולזה נקרא סגור: והספות. הם ברמיון כדים העשויים לשים בהם יין: והמזמרות. הם כלי זמר עשויים מזהב. ואפשר שיהיו גם כן הספות מינים אחרים מכלי זמר: והמזרקות. הם לקבל הדם ואחשוב שהיו משמשים לדם קרבנות אשר יובא אל הקדש פנימה: והכפות. הם לשים בהם מלא קומץ לבונה להקטיר: והמחתות. הם לחתות בהם גחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב: והפותות לדלתות הבית. ר"ל מה שיכנס ציר הדלת בו שהוא מחובר לדלת. הנה זה היה בדביר ובהיכל מזהב: ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יי'. למדנו מזה המקום כי שלמה עשה תשלו את הבית הגדול הזה ואולם הקדשות דוד אביו שם באוצרו' בית יי' וידמה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית תכף מלכו כי בשנה הרביעית החל הבנין כמו שקדם והיה זה כן כדי שיבנהו משלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדים אותם ליי' וכאילו היה זה מכוון מהשי' כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו בחר ית' לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום. והנה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית יי' מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים. וזכר שכבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיישירים אל השלמות לפי מה שבארנו בבאורנו לדברי התורה ובפרשת פנחס באהרנו רוב זה הענין. וזכר כי שם היו כל זקני ישרא' לכבוד הש"י ולא נשאו הלוים את הארון רק הכהנים ואע"פ שהיה כשאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שישאו אותו הלוים לפי שהכוונה היתה להביאו בבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא הותר להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שישא הכהן הגדול לבדו הארון היה יותר ראוי שיכנסו שם הכהנים משיכנסו שם הלוים. ואולם בספר ד"ה כתוב שהלוים נשאו אותו והנה הרצון בו כהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים במקומות מה. ומזה המקום יש ללמד כי כשיביא ההכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחלה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה כתיר תחלה זה לכהני' ואם אין מהם יודע לתקן כתיר זה ללוים וכן ממדרגה למדרגה שפלה ממנה. והנה הענין עם זה אהל מועד שנעשה במדבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו נכללים בכלים ההם הכלים שעשה משה.

והנה

כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובי' של כפורת שעל הארון: אל מקום הארון. מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה בענין: ויראו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח שנאמר אמה טרקסין יכול יהו מקרעין בה ויוצאין תלמוד לומר ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין כמין שני דדי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין: בצאת הכהנים מן הקדש. הכהני' שנשאו הארון בדביר כשיצאו מרת שכינה בהיכל: אז אמ' שלמה. כשראה הענן עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפורת כך שנויה בספרי: לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר:

הכהנים והלוים. הכהנים הארון והלויים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל ואהל מועד גנזו באוצרות בית האלהים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית: אל תחת כנפי הכרובים. הכרובים הכנים בתחילה והכרובים האלה שעשה שלמה היו עומדים על רגליהם ופניהם לבית כמו שאומר בדברי הימים ופורשים כנפיהם מקיר אל קיר ובין כרוב לכרוב הכניסו הארון תחת הכנפים והכרובים שעשה בצלאל היו בשני קצות הכפורת על הארון והיה מכסה הארון כמו שהיה מתחילה אבל אלו הכרובים היו כנפיהם גבוהים על הארון כי חמש אמות היה קומת הכרוב ואין צריך לגוף הכרובים שהיה עומד בגם כי הגוף תחת הכנפים ואין לנו לשאול למה עשה שלמה כרובים אחרים ולא כתבנית הראשונים כאשר אין לנו לשאול למה לא עשה ארון אחר ועשה מזבחות אחרי' ומנורות ושלחנות וכלים אחרים כי הכל עשה על פי הנבואה כמו שמסר לו דוד אביו כמו שכתוב בד"ה שאמר לו דוד הכל בכת' מיד יי' עלי השכיל כל מלאכת התבנית: ויאריכו הבדים. האריכו אותם לחוץ כלומ' שמשכו אות' כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחילה היו הבדי' נתוני' בארון בשוה שהיו עודפי' אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל בד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנשוא בכתף האריכו הבדי' ומשכום כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהיה נכנס שם כהן גדול ביום הכפורי' להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה ולפיכ' האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצ' לפני הדביר ואם תאמר והלא אורך הבדי' לא היה אלא עשר אמות ולא כאמר בתורה שהיו נראים חוץ לפרכת והדביר היה רחבו עשרי' אמה אל"ה אע"פ שמשכו אות' היא' נראו עדיין על פני הדביר כאמר כי לא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל עד כדי שיראו הבדי' על פני הדביר כשמשכו אותם כלפי חוץ ואין צריך לומר כי מקום ארון אינו מן המדה ובגם היה עומד שהרי בתוך המדה היה תחת כנפי הכרובי' בתוך עשרי' אמה ולא היה מתנו עשר אמה לכל רוח: ויהיו שם עד היום הזה. שלא הסירו אותם עוד מן הארון כמו שכתוב לא יסורו ממנו וגם לא החזירו אותם לאחוריהם אלא היו משוכי' לפני הדביר לעולם זהו עד היום הזה אל"ה דלתו' שער הדביר לא היו נסגרות לפיכ' הוצרך שלמה לעשות פרכת להיות מבדילו: אין בארון. זה ראייה כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ס"ת וארון שבו ס"ת כר' כי נתנוהו באוצרות בית יי' עם אהל מועד ועם הכלי' וכן נראה מדברי חלקיהו הכהן ס"ת מצאתי בבית יי' כו' כי לא היה במקום שהיו רגילי' בו ולא היו יודעי' אותו שם באותו הדור: אשר כרת יי'. כמו שתי די עילויהון כתיבין עשר' פתגמי קיימא דגזר יי' עם בני ישראל: בצאת הכהנים. שהכניסו שם הארון בצאתם מן הקדש נראה כבוד יי' בענן: אז אמר שלמה. אז כשראה שמכן הכבוד בבית הזה שאמר יי' שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישר' והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעבדו וכמו שאמ' כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו ורז"ל אמרו כשאמר כי בענן אראה על הכפורת רמז להם כי בענן יראה בבית עולמי' ות"י יי' אתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם תרגם בערפל בירושלם כלו מקו' שישכון שם הערפל והוא ענן הכבוד: לשבתך עולמים. כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר נאמר עליו אל המקו' אשר יבחר יי' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו עליו וקראו יי' יראה ואומר בהר יי' יראה כי באותו ההר יראה לדורות ודוד כשראה שנעתר שם וירד אש על עולתו אם מן השמי' ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: ויברך

וכל עדת ג׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר בהעלותך: יראו ד׳ בקריא׳ וסי׳ את חג המצות תשמור קדם. ופטר חמור תפדה בשה ואם לא. ופני לא יראו. ולא יראו החוצה ויהיו שם. וחברו דדברי הימים. וחד ויראו לפניך

וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃
וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃ כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃
אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל׃ בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃

וְאַסִּיקוּ יָתְהוֹן כָּהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי׃
וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְכָל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִזְדַּמְּנוּ עֲלוֹהִי קַיְימִין עִמֵּיהּ קֳדָם אֲרוֹנָא מְנַכְּסִין עָן וְתוֹרִין דְּלָא יִתְחַשְּׁבוּן וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגֵי׃ וְאָעִילוּ כַּהֲנַיָּא יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְאַתְרֵיהּ לְבֵית כְּפוֹרֵי דִּי מְתַקְּנִין לֵיהּ בְּגוֹ בֵּיתָא לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא לִתְחוֹת כַּנְפֵי כְּרוּבַיָּא׃ אֲרֵי כְרוּבַיָּא פְּרִיסַן גַּדְפֵיהוֹן עַל אֲתַר אֲרוֹנָא וּמַטְלִין כְּרוּבַיָּא עַל אֲרוֹנָא וְעַל אֲרִיחוֹהִי מִלְּעֵילָּא׃ וַאֲרִיכוּ אֲרִיחַיָּא וּמִתְחֲזַן רֵישֵׁי אֲרִיחַיָּא מִן קוּדְשָׁא עַל אַפֵּי בֵּית כְּפוֹרֵי וְלָא מִתְחֲזַן לְבָרָא וַהֲווֹ תַּמָּן עַד יוֹמָא הָדֵין׃ לֵית בַּאֲרוֹנָא לְחוֹד תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא דְּאַצְנַע תַּמָּן מֹשֶׁה בְּחוֹרֵב דִּי עִילָוֵיהוֹן כְּתִיבִין עַשְׂרָא פִּתְגָּמֵי קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ וַהֲוָה בְּמִפַּק כַּהֲנַיָּא מִן קוּדְשָׁא וַעֲנַן אַמִּיטְתָּא אִתְמְלֵי יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ וְלָא יְכִילוּ כַּהֲנַיָּא לְמֵיקַם לְשַׁמָּשָׁא מִן קֳדָם עֲנָנָא אֲרֵי אִתְמְלֵי יְקָרָא דַיְיָ יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃
בְּכֵן אֲמַר שְׁלֹמֹה יְיָ אִתְרְעִי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֶם׃ מִבְנָא בְנֵיתִי בֵּית מַקְדְּשָׁא קֳדָמָךְ אֲתַר מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִינְתָּךְ עַלְמִין׃

מראינו ומראה חילדים: לחת האבנים ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר עקב: לשבתך ג׳ בקריא׳ וסי׳ מכון לשבתך פעלת יי׳. מכון לשבתך עולמים. וחברו דדברי הימים. אנ״ך:

רלבג

והנה הארון נשאו ה הכהנים ושאר הכלים היה נכון שישאום ה הלויים נשאו אותם ה הלויים. וזכר כי המלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב אשר לפני ה הארון בהיות הכהנים עוברי' בהעלאת הארון למקומו והכהנים ה הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש ה הקדשים תחת כנפי הכרובים שנעשו שם היו נוגעים בכנפיה' בכותל רוב הדביר ו היו נוגעים כנף זה בכנף זה ובמה שבין הכרובים האלו תחת כנפיה' היה מקו' הארון בדרך שסככו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו שקדם. והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם: ויאריכו הבדים. אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים שעשה משה ולזה אמ' ויאריכו הבדי' שעשו אותם יותר ארוכים ממה שהיו של משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה אז כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה והמר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשי' אף על פי שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדי' ימנעו מזה: אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא ישלול שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שבארנו בפרש' יתרו: ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. זכר בספר ד"ה כי כל הכהנים התקדשו לא שמרו בזה דבר המחלקות לרוב הזבחים והעולות שנעשו שם. והלוים היו משוררי' להודות ליי' בפה ובכלי זמר. והכהנים מחצצרים בחצוצרות כי זה היתה עבודתן שלא יותר העשותה כי אם על יד כהן כמו שנתבאר בתורה וזה כלו היה בעת העלותם העולות וזבחם הזבחים. והנה בעת ההיא שרתה השכינה על בית יי' ונראה שם כבוד יי' בענן עד שלא יכלו הכהני' לעמוד לשרת במזבח מפני הענן כי מלא כבוד יי' את בית יי': אז אמר שלמה. הנה אמרו לשכן בערפל יאות לפי הנגלה ולפי המשל אמנם לפי הנגלה הרצון בו כי הש"י אמ' להראות כבוד שכינתו בענן וערפל בבית הקדו' הזה ואולם לפי המשל הרצון בו שהש"י אמ' להסתיר שכינתו ולהשגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל: בנה בניתי בית זבול לך. אמר על צד המשל להתמדת הראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בנה סידור בו הש"י ויהיה מכון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עדי עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה:

ויקב

ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו להם בברכה כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מצאנו הענין בברכת כהנים: וכל קהל ישראל עומד. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה ודומה מזה ששלמה היה יושב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה: ובידו מלא. ר"ל שהש"י השלים בידו ובכחו מה שייעד בפיו: לבנות בית לשם יי' וגו' עד בהוציאו אותם מארץ מצרים. למדנו מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לכונה שיעמוד שם הארון: ויעמד שלמה לפני מזבח יי'. האמור שהיה עומד בעזרה גדולה שהיא עזרת ישראל כנגד מזבח החיצון שהיה בחצר הכהנים

וכל קהל ג' בקריאה וסימ' ויסב המלך את פניו דמלכים. וחברו דד"ה. וישלחו ויקראו: ואשב ה' וסימ' נבסר בסדר עקב: ואשם ה' חס' יוד בקריא' וסימ' ואשם הגזם על אפה והצמידים. ואשם את הלוחות בארון אשר עשיתי. ואשם שם מקום לארון דמלכים. ואשם השק על בתני. ואשם דברי בפיך:

רדק

ויברך. לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר תפלתו נכתבה ואח' שברכם כתן הודאה לאל ואמר ברוך יי' אלהי ישר' אשר דבר בפיו כלומ' מה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמ' ובידו מלא וי"ו ובידו כנוי כנגד האל ית' וכן אמר למטה ובידך מלאת ר"ל בכחו וביכולתו שהשלים כל הגוים עמו והם עשו רצונו ות"י וברעותי' קיים ומלת לאמר שב אל בפיו: ואבחר בדוד. למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לו לומ' ואבחר בירוש' אלא פירו' כי לא הודעתי בחירתי בירושלם עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה בא"ם מן השמים: ואשים שם מקום לארון. והוא הדביר: לפני מזבח יי'. מזבח הנחשת שעשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים כי עשה מזבח הנחשת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו: נגד כל קהל ישראל. בדברי הימים אומר כי עשה כיור נחשת חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ונתנהו בעזרה ויעמוד עליו נגד כל קהל ישראל ויברך עליו על ברכיו ופרש כפיו השמים: שומר הברית והחסד. שכרת עם האבות: לעבדיך. לזרעם אחריהם: דבריך. כתיב על הפרט וקרי דברך על הכלל: כי

ואסחר מלכא ית אפוהי ובריך
ית כל קהלא דישראל וכל
קהלא דישראל קאים: ואמר
בריך יי אלהא דישראל די גזר
במימריה עם דוד אבא וברעותיה
קיים למימר: מן יומא די אפיקית
ית עמי ית ישראל ממצרים לא
אתרעיתי בקרתא מכל שבטיא
דישראל למבני ביתא לאשראה
שכנתי תמן ואתרעיתי בדוד
למהוי מלכא על עמי ישראל:
והות כלבא דדוד אבא למבני
ביתא לשמא דיי אלהא דישראל:
ואמר יי לדוד אבא חלף די הות
עם לבך למבני ביתא לשמי
אתקינתא ארי הוה עם לבך:
לחוד את לא תבני ביתא אלהין
בר דתוליד הוא יבני ביתא לשמי:
וקיים יי ית פתגמיה דמליל וקמית
תחות דוד אבא ויתיבית על כורסי
מלכותא דישראל כמא דמליל יי
ובניתי ביתא לשמא דיי אלהא
דישראל: ושויתי תמן אתר
מתקין לארונא די ביה מתתין
תרין לוחי אבניא די עליהון קיימא
דיי די גזר עם אבהתנא באפקותיה
יתהון מארעא דמצרים: וקם
שלמה קדם מדבחא דיי לקביל
כל קהלא דישראל ופרס ידוהי
בצלו לצית שמיא: ואמר יי
אלהא דישראל לית בר מינך את
הוא אלהא דשכינתך בשמיא
מלעילא ושליט על ארעא מלרע
נטר קיימא וחסדא לעבדך די
מהלכין קדמך בכל לבהון:
די נטרת לעבדך דוד אבא ית
דמלילתא ליה וגזרתא במימרך
וברעותך קיימתא ביומא הדין:
וכען יי אלהא דישראל טר לעבדך
דוד אבא ית דמלילתא ליה למימר
לא יפסוק לך גבר מן קדמי יתיב
על כורסי מלכותא דישראל לחוד
אם יטרון בנך ית אורחתהון
להלכא קדמי כמא דהליכתא
קדמי: וכען אלהא דישראל
יתקיימון כען פתגמיא די
מלילתא לעבדך דוד אבא:

ג' · יח פסו' כבני את את וחלה תרא ביניהן · ד' · ג' תר כתי' הטיבות · ל' · ל' · ב' חס' להיכין את בני · ה' חס' · ג' ומ"ל · ב"א כתחוכל ויקן ויכף ראיוב דכו · ג' ל"פ בכיל · ל' · דבריך ח' כתי' ת' דבריך ית' דברך

ויסב המלך את פניו ויברך את כל-
קהל ישראל וכל-קהל ישראל עמד
: ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל
אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו
מלא לאמר: מן-היום אשר הוצאתי
את-עמי את-ישראל ממצרים לא-
בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל
לבנות בית להיות שמי שם ואבחר
בדוד להיות על-עמי ישראל:
ויהי עם-לבב דוד אבי לבנות בית
לשם יהוה אלהי ישראל: ויאמר
יהוה אל-דוד אבי יען אשר היה עם-
לבבך לבנות בית לשמי הטיבת
כי היה עם-לבבך: רק אתה לא
תבנה הבית כי אם-בנך היצא
מחלציך הוא-יבנה הבית לשמי:
ויקם יהוה את-דברו אשר דבר
ואקם תחת דוד אבי ואשב על-כסא
ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה
הבית לשם יהוה אלהי ישראל:
ואשם שם מקום לארון אשר-שם
ברית יהוה אשר כרת עם-אבתינו
בהוציאו אתם מארץ מצרים:
ויעמד שלמה לפני מזבח יהוה
נגד כל-קהל ישראל ויפרש כפיו
השמים: ויאמר יהוה
אלהי ישראל אין-כמוך אלהים
בשמים ממעל ועל-הארץ מתחת
שמר הברית והחסד לעבדיך
ההלכים לפניך בכל-לבם: אשר
שמרת לעבדך דוד אבי את אשר-
דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת
כיום הזה: ועתה יהוה אלהי ישראל
שמר לעבדך דוד אבי את אשר
דברת לו לאמר לא-יכרת לך איש
מלפני ישב על-כסא ישראל רק
אם-ישמרו בניך את-דרכם ללכת
לפני כאשר הלכת לפני: ועתה
אלהי ישראל יאמן נא דבריך
אשר דברת לעבדך דוד אבי:

כשהתפלל זאת התפלה הו בא בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון והבור הראשון הוא יותר נכון לפימה שאחשוב כי לא יתקרב לש"י מפני באו מהעזר' אל פני המזבח האלהים אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו שנראה מענין מה שנזכר בסוף ספר שמואל הקנים שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר נשמעת: ויאמר יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהים. ר"ל אתה הש"י המנהיג ישראל ומשגיח בם הנה אין כמוך אלהים במנהיגים הנבדלים אשר בשמי' ממעל והם מניעי הגרמים השמימיים: ואשר על הארץ מתחת. והוא השכל הפועל כי מה שינהיגוהו אשר הוא מסובב ממך היא הנהגה חלקית כמו שבארנו בחמשי מספ' מלחמות יי' אך הנהגתך היא כוללת ומקפת בכל: שומר הברי' והחסד לעבדיך. זכר כי בזה הו' יותר ההבדל שבין הנהגת השם ית' ובין הנהג' שו העלולים ממנו וזה כי הוא מקיים הברית והחסד לעבדיו ההולכי' לפני הש"י בכל לבם על צד ההשגחה הפרטית וזה דבר לא יוכל עליו אחד מאשר הנבדלים העלולים ממנו. והנה הרצון באמרו הברית והחסד הברית שהוא על צד החסד והו' אשר יהיה מצד ההשגחה הפרטי' וכבר יזכר זה הברית שכבר יהיה בו תנאי והוא שיהיה המקבל באופן שיהיה דבק בש"י וזהו אמרו לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם ולזה גם כן אמר רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני כאשר הלכת לפני: כי

רשי

אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו הטובה: מן היום וגו'. את זו דבר אל דוד אבי: ויעמד שלמה לפני מזבח יי'. כתו' בדברי הימי' כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה ויעמד עליו ויברך על ברכיו: שומר הברית. ממתין ונוכר לשמר הברית והחסד לקיים את הבטחתו: אשר שמרת. לשון אמונת הבטחה: האמנם

רשי

האמנ'. לשון תמיה: לא יכלכלוך. לא יכילוך: אשר יחטא איש לרעהו. בועל אשת איש: ונשא בו אלה. כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו: ובא אלה לפני מזבחך. והעמיד הכהן את האשה לפני יי': לתת דרכו בראשו. ובאתה בטנה וגו': ולהצדיק צדיק. ונקתה ונזרעה זרע כך מדרש בתוספתא דסוטה: ונשא בו. לשון כוסה: והודו את שמך. שחייב אד' לברך על הרעה: כי תענם. למען תענם כי משתם לשון אשר: ירקון

רדק

כי האמנם. הה"א פתוחה כי היא לתימה כלומר באמת הוא שישב אלהים עם האדם בארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה תתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך אם כן מה שבניתי הבית לך איכו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה

ונשא י"ז בקריא' וסימ' על כתפות האפוד מלמטה. ונשא אהרן את שמות בני ישראל. ונתת אל חשן המשפט את האורים. והיה על מצח אהרן. והוא עד או ראה או ידע. ואם נפש כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו את כל עונותם. ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ. איש איש כי יקלל אלהיו ונשא. ואם הפר יפר

(ר' כ') כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ
(ל' וא' והכת שמים כ') הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא
יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר
בָּנִיתִי׃ וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ
וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־
הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ
(ו' חס') מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ לִהְיוֹת עֵינֶךָ
(כ' חס' ג') פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם
לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל
עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וְשָׁמַעְתָּ
אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה
(ה') תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־
הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃ אֵת
(כ') אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ
(ל') אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי
מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע
הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ
(יד) לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ
(כ') וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃
בְּהִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ
אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ
וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה
(ו' כתחין) תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת
(כ' חד חס' וחד מל' ל') עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם׃
בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־
יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ
(ל') וּמֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃

אֲרֵי מַן יְסוֹבַר וּמַן חַמֵּידִי בְקוּשְׁטָא אַתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּדַיְירִין עַל אַרְעָא הָא שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי שְׁמַיָּא לָא יָכְלוּן לְסוֹבָרָא יְקָרָךְ אַף אֱלָהֵין בֵּיתָא הָדֵין דִּבְנֵיתִי׃ וְתִתְפְּנֵי לִצְלוֹתָא דְעַבְדָּךְ וּלְבָעוּתֵיהּ יְיָ אֱלָהִי לְקַבָּלָא צְלוֹתָא וּבָעוּתָא דְעַבְדָּךְ מְצַלֵּי קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין׃ לְמֶהֱוֵי רַעֲוָא קֳדָמָךְ לְאַגָּנָא עַל בֵּיתָא הָדֵין לֵילֵי וִימָם לְאַתְרָא דִּי אֲמַרְתְּ יְהֵי שְׁמִי תַמָּן לְקַבָּלָא צְלוֹתָא דִּי צַלֵּי עַבְדָּךְ לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין׃ וּתְקַבֵּיל בָּעוּת עַבְדָּךְ וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּיצַלּוֹן לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתָּךְ מִן שְׁמַיָּא וּתְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן׃ יָת דְּיֵיחוֹב גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְיִרְשֵׁי בֵיהּ מוֹמֵי לְאוֹמָיוּתֵיהּ וְיֵיתֵי וְיוֹמֵינֵיהּ קֳדָם מַדְבְּחָךְ בְּבֵיתָא הָדֵין׃ וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָּא וְתַעְבֵּיד וּתְדִין יָת עַבְדָּךְ לְחַיָּבָא חַיָּבָא לְמִתַּן אוֹרְחֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וּלְזַכָּאָה זַכָּאָה לְמִתַּן לֵיהּ כִּזְכוּתֵיהּ׃ כַּד יִתְמַחוּן עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן דִּיחוּבוּן קֳדָמָךְ וִיתוּבוּן לְפוּלְחָנָךְ וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וִיצַלּוֹן וְיִבְעוּן מִן קֳדָמָךְ בְּבֵיתָא הָדֵין׃ וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָּא וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּתְתִיבִינוּן לְאַרְעָא דִּיהַבְתָּא לַאֲבָהָתְהוֹן׃ כַּד יִתְכְּלוּן שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵי מִטְרָא אֲרֵי יְחוּבוּן קֳדָמָךְ וִיצַלּוֹן לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וּמֵחוֹבֵיהוֹן יְתוּבוּן אֲרֵי תְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן׃

אתם אחרי שמעו. ונשא בו אלה להאלתו. ונשא שה מהעדר. ויצו המלך את חלקיה תנינא. ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. וחברו בהר מרום אשתלנו. ונשא המונה ושלל שללה. הנני גוער לכם את הזרע וזריתי פרש על. ישובון ו' בקריא' וסימ' בהעצר שמים ולא יהיה מטר. וחברו דדה. ופדויי יי' ישובון. וחברו. ופליטי חרב ישובון. לכן יתנם עד עת יולדה. גבול שמת בל יעברון. הסתיר פניך יבהלון. ויגל אזנם למוסר. כל באיה לא ישובון:

רלבג

כי האמנם ישב אלהים על הארץ. ר"ל הנני מתפלל לפניך את ה התפלה הזאת כי אני רואה באמת שכינת הש"י והשגחתו תמשך גם כן באלו הדברים השפלי' וזה מקו' פלא כי השמים ושמי ה השמים לא יכילו הודך ורוממות מדרגתך ו והנימוס המושכל ו והמוסקף לך מהם כי זה בלתי מוטב ל לזולתך כי גבהה מאד מדרגת המוסקף לך מהם על מה שהם עליו מהמציאות כמו ם שבארנו בראשון ו ובחמשי מספ' מלחמו' יי' וכל שכן שתדבק השגחתך והשקפתך באלו הענינים הפחותי' מאד עד שתרד ה השגחתך בזה הבית אשר בניתי ויושב לך ענינו: ופנית אל תפלת עבדך. ר"ל כי מפני היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך: לשמוע אל הרנה ואל התפלה. הכונה ברנה הו' השיר והשבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהי': ושמעת אל תחנת עבדך. הנה התחנה היא את התפלה והיא בקשת הדברים בלשון ת תחנונים ומחילת ה החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת: את אשר יחטא איש ל לרעהו. ידמה לפי מה שאחשוב ששלמה בקש שכמו שהסוטה כ

רדק

אשר יתפללו במקום הזה ואע"פ שבכל המקומות הוא רצונו אל הצועק אליו בלב שלם לשמוע תפלתו בקש שלמה מהאל שיהיה המקום הזה הנבחר מסייע ה המתפלל בתפלתו כאלו הבית הזה היה מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר: להיות עיניך פתוחות. להיות שמירתך תמידה במקום הזה ועינך חסר יו"ד הרבוי מ מהמכתב: אל המקום הזה. כמו במקום הזה וכן כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ו ובארון וכן הדומים לזה בפרשה הזאת אל המקום אל הבית וי"ת באפי אתרא הדין: אל מקום שבתך אל השמים. כמו ממקום שבתך מן השמים וכן הוא אומ' בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף או פירושו שיכונו לבם אל מקום שבתך ואת תשמע השמים וכן אל יוסף טעמו דבק עם וכל הארץ באו מצרימה או פירוש ל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום: ושמעת וסלחת. כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון: ונשא בו אלה. וחייבו הדין להשביעו כשא מענין משאת מאומ' שהוא לשון חוב וי"ת וירשי ביה מומי ל לאומיותיה: ובא אלה. פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מ מזבחך בבי' הזה וי"ת על המשבי' וייתי ויומיניה קדם מזבחך: ואתה תשמע השמים. מן השמים וכן תרגם יונתן מן ש שמיא: ושפטת. אף על פי שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה נפרע ממנו בשעת עונו אם ישב' בבי' הזה לא תאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום הזה הנבחר סייע במהירות העונש ויראו מן הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם האל יתברך כוס כן ואמ' ומקדשי תיראו: להרשיע רשע. איזה מהם שיהיה רשע הנשבע לשקר או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע: בהנגף. והודו את שמך. כי חייב אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה: בבית הזה. הגשאר' בעיר אשר לא יצאו למלחמה יתפללו אליך בבית הזה על אחיהם שיצאו ל למלחמה ואתה תשמע תפילתם וסלחת לחטאתם והשבותם אל אדמתם: בהעצר השמים. כי תורם הדרך הטובה שתודיעם על איזה עון נעצר השמים ותורם הדרך הטובה ונתת מטר: רעב

רלבג

כבדיקת בתלות אשר יתלו אותה בבית המקדש על האופן שנזכר בתורה כן יבדוק באלה זה הבית הקדוש כל הדברים אשר תהיה בהם כפירה בין איש לרעהו או אלת שבועה כשיבא הכטען להשבע לפני מזבח יי' בבית הזה והנה אמרו אשר יחטא איש לרעהו יכלול חטא הממון כאמרו וחטאה בשגגה מקדשי יי' נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה: ושבו אליך והודו את שמך. הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתעשם שינגפו לפני אויב והם ישובו אליך ויסורו מדרכיהם הרעים ויודו את שמך לתת שבח לשמך ולכבודך קודם התפלה כראוי ואחר כך יתפללו ויתחננו אליך בבית הזה לכלות חטאתם ולהושיעם מיד אויב ולהשיבם לארצם אשר לקח מהם האויב הנה אתה תשמע השמים ותסלח לחטאת עמך ישראל ותשיבם אל האדמה אשר נתת לאבותם: בהעצר השמים ולא יהיה מטר וגו'. הרצון באמרו כי תענם כם חטאתם ותעיד על דרך אמרו ישמע אל ויענם שהרצון בו ויענה בם לרעתקנת המפרשים וכמוהו הן יתוי שדי יענני ר"ל וענה בי. והנה בם מאחר הקודם בזמן והוא שצריך תחלה שישובו מחטאתם כי יתענה בם אשר על כן עצר את השמים ומטר לא היה ואחר זה ישבחו את הש"י ואחר כתינת השבח תהיה התפלה:

כי

רעב כי יהיה · והלא זכר העצר השמים והוא הרעב אם כן מה טעם אמר אחר
כן רעב כי יהיה לפי שיתכן שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שפירש אחר כן
שדפון וירקון ארבה חסיל: כי יצר לו אויבו · פירוש או כי יצר לו אויבו:
בארץ שעריו · בארצו בשעריו כמו שכתוב והצר לך בכל שעריך: כל נגע וכל
מחלה · אף על פי שזכרתי

ירקון · שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות שבולת: ככל אשר יקרא אליך הנכרי ·
ובישראל הוא אומר לתת לאיש ככל דרכיו לפי שישר׳ מכיר בהקב״ה ויודע שהיכולת
בידו ואם אין תפילתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל הגוי יקורא תגר
ואומ׳ בית ששמו הולך לסוף העולם נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו
ולא מצאתי בו ממש

איכו ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק א׳ סימן כ״ד: ידעון ד׳ בקריאה וסימ׳ אחל גדלך ויהושע · כל תפלה כל
תחנה דמלכים · ואתה תשמע השמים · שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי: ישמעון ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר
דברים: וזרעך ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר עקב: ולדעת ה׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן ג׳:

ו׳כתיבן וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ
לְחַטַּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי
תוֹרֵם אֶת הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ
בָהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל אַרְצְךָ אֲשֶׁר
טו נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה:
רָעָב כִּי יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי יִהְיֶה
ל שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה
ו׳ כִּי יָצַר לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל
נֶגַע כָּל מַחֲלָה: כָּל תְּפִלָּה כָל
תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִהְיֶה לְכָל הָאָדָם לְכֹל
ו׳ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע
ר׳נקוד׳ לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה:
וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ
ג׳חס׳בסיפ׳ וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל
דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ כִּי אַתָּה
י יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת לְבַב כָּל בְּנֵי הָאָדָם
ר׳ג׳מל׳ וא׳ חס׳ נ׳ : לְמַעַן יִרָאוּךָ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם
חַיִּים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה
לַאֲבֹתֵינוּ: וְגַם אֶל הַנָּכְרִי אֲשֶׁר
לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ
א׳ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כִּי יִשְׁמְעוּן
נ׳ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה
ה׳חס׳בליש׳ ד׳בסיפ׳ ז׳לכ בנבי׳ וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל
הַבַּיִת הַזֶּה: אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר
ו׳ יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל
עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת שְׁמֶךָ לְיִרְאָה אֹתְךָ
ה׳ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא
עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי:
כִּי יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל
ו׳ אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְלוּ
אֶל יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ
ל׳ חס׳ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ:
וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם אֶת תְּפִלָּתָם וְאֶת
תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם:

וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָא וְתִשְׁבּוֹק
לְחוֹבֵי עַבְדָךְ וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל אֲרֵי
תַלְפִינוּן יַת אוֹרְחָא דְתַקְנָא ד
דִיְהָכוּן בַּהּ וְתִיתֵן מִטְרָא עַל אַרְעָךְ
דִיהַבְתָּא לְעַמָּךְ לְאַחְסָנָא:
כַּפְנָא אֲרֵי יְהֵי בְאַרְעָא
מוֹתָא אֲרֵי יְהֵי שִׁדָּפוֹנָא יַרְקָנָא
גּוֹבָא שַׁמּוֹטָא אֲרֵי יְהֵי אֲרֵי יְעִיקוּן
לֵיהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן בְּאַרְעָא ק
קִרְוֵיהוֹן כָּל מַכְתַּשׁ כָּל מְרַע:
כָּל צְלוֹתָא כָּל בָּעוּתָא דִתְהֵי לְכָל
אֱנָשָׁא לְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִי יִדְעוּן גְּבַר
מַכְתַּשׁ לִבֵּיהּ וְיִפְרוֹס יְדוֹהִי בִּצְלוֹ
לְאַפֵּי בֵיתָא הָדֵין: וְאַתְּ תְּקַבֵּיל
מִן שְׁמַיָא מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתָּךְ
וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן וְתַעְבֵּיד ב
בָּעוּתְהוֹן וְתִתֵּן לִגְבַר כְּכָל א
אוֹרְחָתֵיהּ דְּגַלֵּי קֳדָמָךְ לִבֵּיהּ אֲרֵי
אַתְּ הוּא לֵית בַּר מִינָךְ קֳדָמָךְ
לְחוֹד גַלֵּן לִבְבַיָא דְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא:
בְּדִיל דִּיְדַחֲלוּן מִן קֳדָמָךְ כָּל יוֹמַיָא
דְאִינוּן קַיָּמִין עַל אַפֵּי אַרְעָא דִי יְהַבְתְּ
לַאֲבָהָתָנָא: וְאַף מִן בַּר עַמְמִין
דְלָא מֵעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְיֵיתֵי ם
מֵאַרְעָא רְחִיקָא בְּדִיל שְׁמָךְ:
אֲרֵי יִשְׁמְעוּן יַת שְׁמָךְ רַבָּא וְיַת
יְדָךְ תַּקִּיפָתָא וּדְרָעָךְ מְרַמְמָא וְיֵיתֵי
וִיצַלֵּי לְאַפֵּי בֵיתָא הָדֵין: אַתְּ
תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָא מֵאֲתַר בֵּית ש
שְׁכִינְתָּךְ וְתַעְבֵּיד כְּכֹל דִי יְצַלֵּי ק
קֳדָמָךְ בַּר עַמְמִין בְּדִיל דְיִדְעוּן כָּל
עַמְמֵי אַרְעָא יַת שְׁמָךְ לְמִדְחַל ק
קֳדָמָךְ כְּעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּלְמִידַע אֲרֵי
שְׁמָךְ אִתְקְרֵי עַל בֵּיתָא הָדֵין דִי ב
בְנֵיתִי: אֲרֵי יִפּוֹק עַמָּךְ
לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
בְּאוֹרְחָא דְתִשְׁלְחִינוּן וִיצַלּוֹן קֳדָם
יְיָ לְאַפֵּי אוֹרַח קַרְתָּא דְאִתְרְעִיתָא
בַהּ וּבֵיתָא דִיבְנֵיתִי לִשְׁמָךְ: וּתְקַבֵּיל
מִן שְׁמַיָא יַת צְלוֹתְהוֹן וְיַת ב
בָּעוּתְהוֹן וְתִתְפְּרַע עוּלְבַנְהוֹן:

מזכרי עמך בפרט אשר יתפללו
עליהם לפניך כן אני אומ׳ על כל
נגע ועל כל מחלה שיהיה להם
שכל תפילה וכל תחינ׳ שיתפללו
על כל נגע ועל כל מחלה אשר
תהיה לכל אדם: לכל עמך
ישראל · כלומר בין ליחידים בין
לרבים כל איש ואיש לפי נגעו
אשר ידעו לבו ממה שלא נודע ל
לאחרי׳ כלומר בין מן המכאובים
הנסתרים בין מן הנגלויים:
ופירש כפיו אל הבית הזה ·
כמו בבית הזה כלומר יפרוש
כפיו אל יי׳ בבית הזה או פי׳ בכל
מקום שיהיה כנגד הבית הזה
וכן תרגם לאפי ביתא הדין:
למען יראוך · ביו״ד האיתן לבד
ופ״א הפעל נעלמת ופירושו כ
כשיראו שתסלח להם בשובם
אליך והתפללו אליך בבית הזה
ידעו כי בעונם עון בא להם הנגע
והמחלה לא שהו׳ מקר׳ ובשבו׳ זה
ייראוך וכן טעם כי עמך הסליח׳
למען תורא: ככל אשר יקרא
אליך הנכרי · אף על פי שאינו
ראוי לכך תשמע תפלתו אבל ב
בישראל אמר ונתת לאיש ככל ד
דרכיו אשר תדע את לבבו אבל
הנכרי אף על פי שאין לבבו נכון
אליך עשה ככל אשר יקרא אליך
למען ידעון כל עמי הארץ את
שמך ולדעת כי שמך נקרא על
הבית הזה ומתוך כך ידעו ל
ליראה אותך כעמך ישראל:
כי יצא עמך למלחמה על אויבו ·
דרך כלל: בדרך אשר תשלחם ·
כמו ויהי דבר שמואל לכל ישר׳ וגו׳
וכן כשהיו שואלים באורי׳ ותומים
כמו בדבר בנימן וכן כשלא יהיה
עליהם עונש: ועשית משפטם ·
תעשה משפטם באויביה׳ וכן כי
עשית משפטי ודיני וכ״תי ותתפרע
עולבנהון: כי

כסם שאין ממש ב
בעבודה זרה לפניך
ככל אשר יקרא אליך
הנכרי אבל ישרא׳ אם
אתה רואה שהוא ת
משחית בממונו את ח
חבירו אל תתן לו:
דרך העיר · פונים לנד
ירושלם: ועשית
משפטם · נקמתם
באויביהם: כור

רלבג

תפלה טו כמו׳ אית בהון כל כל ומכה יתה ביניהון

כי תורם הדרך הטוב׳
אשר ילכו בה · ר״ל
שבזה האופן מהעונש
תורם את הדרך ה
הטובה כי יפשפשו ב
במעשיה׳ ויסורו ממה
שחטאו אשר עליו כ
נענשו בזה העונש:
רעב כי יהיה בארץ ·
ר״ל בסבת שטף מטר
או ברד או בסבת ה
הרוחות או בסבת חום
השמש בשבלים אחר
המטר שהם ענינים
מצד הטבע · והנה
מה שיהיה בסבת ה
העצר המטר כבר נ
נזכר: דבר כי יהיה
שדפון ירקון · ר״ל כי
יהיה דבר בהתחרש
חליי השדפון או ה
הירקון או מה שידמה
להם: ארבה חסיל כי
יהיה · ויהיה ג״כ רעב
בסבתם מפני אכילתם
התבואות והשחתתם
אותם: כי יצר לו
אויבו בארץ שעריו ·
ר״ל שיבנה מצור סביב
העיירות באופן שלא
יוכל איש לצאת השדה
לקחת התבואות או ל
לעבוד האדמה והנה
יתחד׳ שם רעב בסבת
זה: כל נגע וכל מחלה
· ר״ל כל מכה וכל חלי
וכל צורך שתצטרך ה
התפלה והתחנה עליו
אשר תהיה לאיש מא
מיסור׳ הנגע והמחלה

או הצורך האחר אי זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך · והנה הרצון באמרו אשר תהיה
לכל האדם לעמך ישראל אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי מהנכרי לא יתפלל עתה שלמה : ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו
כי · באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם עם הש״י אז תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי ענינו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל
תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד שתקף שסבו מהם שמעת לקולם: וגם אל הנכרי וגו׳ ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי · הנה לא אמר שלמה בנכרי
שיתן לו הש״י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש״י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור סבב שיקרב לעבודת
השם כישראל וכדי שיתפרסם כי שם יי׳ נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום תהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו: כי יצא עמך למלחמה על אויבו ·
עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה ובא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא היה אפשר שתהיה בבית המקד׳ כמו הענין
בצאת ישרא׳ למלחמה על אויבו ואמר בדרך אשר תשלחם העיר בזה שאין ראוי שיצאו למלחמה אם לא יהיו נמלכים בשכינה אם על ידי נביא אם על יד אורים ותמים והתפלל
שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אלי׳ דרך העיר אשר בחרת בה ר״ל שיתפללו נכח ירושלם ונכח בית המקד׳ ישמע הש״י תפלתם ותחנתם ויעשה משפט׳ לתת להם כדרכיהם
אשר הם בהם בעת התפלה: כי

רלבג

כי יחטאו לך. זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו ישראל מעל אדמתם על רוב חטאיהם ושבו אל השי"ת בארץ שוביהם והתודו את עונם ואת חטאתם אשר חטאו בהם ויכירו כי עונותיהם סבבו להם כל זה הרע וישובו אל השי"ת ללכת בדרכיו בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך דרך ארץ ישראל נכח ירושלם ובית המקדש שמע יי' תפלתם ותחנתם ועשה משפטם לפי היות לבבם אליך בעת התפלה כדרך שתסלח חטאיהם וגם פשעיהם שהם על דרך המרד ותתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום בארץ שהם גולים בה. והנה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה ממה שיצטרך אל עוצם ההשגחה הפרטית ושישלם עון העם היושב אז בארץ ישראל כאמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה: לשמוע אליהם בכל קראם אליך. ר"ל בכל מה שיבקשו ממך בהיותם בארץ שוביהם ואף על פי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר שהם מתפללים לנכחו לפי מה שאפשר להם:

ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יי'. למדנו מזה שהמלך כורע על ברכיו מהתחלת תפלתו עד כלותו אותה ומזה המקום אמרו רבותינו שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו: אשר נתן מנוחה לעמו ישר' ככל אשר דבר. הנה זה הוא מה שאמ' בפרשת ראה אנכי וישבת' בארץ אשר יי' אלהיכם מנחיל אתכ' והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח: להטות לבבנו אליו. ר"ל שיהיה השם עמנו באופן שנשתדל להטו' לבבנו אליו לעבודתו כשנחטא לו כמו שעש' לאבותינו בהיותם במדבר ולא יעזבנו על חטאתנו. ולא יטשנו בשיסלק השגחתו ממנו: לעשו' משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ר"ל שיתן לכל אחד מהם לפי הראוי לו ולא יסתיר פניו מהם בעת העוותם אבל יוכיחם בדרך שיחזרו למוטב ובזה יתפרסם לכל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים ואין עוד: ר"ל כי בראותם כי כשיחטאו ישרא' הם נענשי' ובשובם מחטאתם השי"ת עוזר להם:

רדק

כי יחטאו לך. כמו וכי יחטאו לך כלומר ואם יחטאו לך ואיכן ראויין לתשובה ותתקנם נקמתם באויביהם ויתחייבו גלות ויעשו תשובה בגלותם ויתפללו דרך ארצם תשמע תפלתם וכן ראינו בדניאל שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם: ועשית משפטם. בשוביהם שלא חמלו עליהם והכבידו עליהם ועוד תתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום שיניחום לצאת מהגלות ולשוב לארצם כמו שעשה כרש מלך פרס: מתוך כור הברזל. כי כמו שצורפי הכסף והזהב בכור כן נצרפו במצרים בעבור"קם ומה שאמר הברזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה אמר הברזל לחוזק הצרוף שנצרפו שם: בכל קראם אליך. בכל עת שיקראו אליך בצרתם וישובו אליך וכן כיי' אלהינו בכל קראינו אליו בתשובה: ככל אשר דבר. והניח לכם מכל אויביכם: להטות לבבנו אליו. טעמו דבק עם יהי יי' אלהינו עמנו: יומם ולילה. להיות שמירתו תמיד לעשות משפטינו ופירוש משפט במקום הזה כמו כמשפט הבנו' יעשה לה והדומה לו כלומ' לתת לנו דבר יום ביומו מה שאנו צריכים להשפיע לנו הטובה ולשמרנו מרע ובזה ידעו כל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים כי הדבקי' בו שבעי טובה ונשמרים מרעה:

רשי

כור הברזל. חרסי' שמזקקין בו זהב קרוי כור: ככל אשר דבר. והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכ'. לעשו' משפט עבדו ועמו. לתבוע עלבונם מיד האויב:

תרגום

ארי יחובון קדמך ארי לית אנש דלא חטי ויתחול רוגזך בהון ותמסרינון קדם בעלי דבביהון וישבונון שוביהון לארעא בעלי דבביהון דרחיקא או קריבא: ויתיבון ללבהון בארעא דאשתביאו לתמן ויתובון ויבעון מן קדמך בארעא שביהון למימר חבנא ואטפשנא סרחנא: ויתובון לפולחנך בכל לבהון ובכל נפשהון בארעא בעלי דבביהון דשבו יתהון ויצלון קדמך לאפי אורחא ארעהון דיהבתא לאבהתהון קרתא דאתרעיתא וביתא דבניתי לשמך: ותקביל מן שמיא מאתר בית שכינתך ית צלותהון וית בעותהון ותתפרע עולבנהון: ותשבוק לעמך דחבו קדמך ולכל מרדיהון די מרדו בך ובמימרך ותתנינון לרחמין קדם שוביהון וירחמון עליהון: ארי עמך ואחסנתך אינון דאפיקתא ממצרים מגו כורא דברזלא: למיהוי רעוא קדמך לקבלא בעות עבדך ובעות עמך ישראל לקבלא צלותהון בכל עידן דאינון מצלן קדמך: ארי את אפרישתנון לך לאחסנא מכל עממי ארעא כמא דמלילתא ביד משה עבדך באפקותך ית אבהתנא ממצרים יי אלהים: והוה כד שיצי שלמה לצלאה קדם יי ית כל צלותא ובעותא הדא קם מן קדם מדבחא דיי כד מהודה כריע על ברכוהי וידוהי פריסן בצלו לצית שמיא: וקם ובריך ית כל קהלא דישראל קל רב למימר: בריך יי דיהיב ניחא לעמיה ישראל ככל די מליל לא בטיל פתגמא חד מכל פתגמוהי תקנייא די מליל בידא דמשה עבדיה: יהי מימרא דיי אלהנא בסעדנא כמא דהוות בסעדא דאבהתנא לא ישבקיננא ולא ירחקיננא: לאפנאה לבנא לדחלתיה למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי דפקיד ית אבהתנא: ויהון פתגמי אילין די בעיתי מן קדם יי מתקבלין קדם יי אלהנא יימם ולילי למעבד דין עבדיה ועולבן עמיה ישראל פתגם יום ביומיה:

מסורה

ונתתם ו' קמצין וסימ' ואנפת בם ונתתם. וחברו דד"ה. וסלחת לעמך אשר חטאו. לקוח את הספרים. עשה לך מוסרות. וישאל דוד ביי' לאמר האעלה דד"ה: נשבו ה' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל': שבו ד' בטעם מלרע בליש' וסימ' ואת נשיהם שבו. ושבו אליך בכל לבבם דמלכים. וחברו ושבו אליך

מסרה בכל לבם דד"ה. ועשרת אלפים חיי' שבו: עבדך לעבודך ז' קמצין וסימ' נמסר בסדר בהעלתך: לבבינו ד' בקריאה וסימ' אחינו המסו את לבבינו לאמר עם. ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח. להטות לבבנו אליו ללכת. נשא לבבנו אל כפים אל אל: ללכת בכל דרכיו דסמיכי ד' בקרי' וסימ' ועתה ישראל מה יי' אלהיך שאל. כי אם שמור תשמרון את כל המצוה. רק שמרו מאד. להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו: ויהיו י"א רפין בקריא' וסימ' נמסר בסדר תרומה:

מקרא

כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושבום שביהם אל ארץ האויב רחוקה או קרובה: והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושבו והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר חטאנו והעוינו רשענו: ושבו אליך בכל לבבם ובכל נפשם בארץ איביהם אשר שבו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך: ושמעת השמים מכון שבתך את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם: וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמום: כי עמך ונחלתך הם אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל: להיות עיניך פתחת אל תחנת עבדך ואל תחנת עמך ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך: כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את אבתינו ממצרים אדני יהוה:

ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יהוה את כל התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה מכרע על ברכיו וכפיו פרשות השמים: ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר: ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו: יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם אבתינו אל יעזבנו ואל יטשנו: להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבתינו: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו:

ל' נטע' תלגש · בנית : ז' כת' חס' · ל' מכוף' תיבות ותרי' · ו' קמץ · ז' וכל אכף כו' במ"א · ז' וחס' ל' וחס' ויו' קדמ' · כל לית מ"ל במ"ר הס' · ד' · ד' בתף כיון · י"א רכין

פתחת כל סיכל' בתחית כתרת חס' ד"ה כתחית כתרית כתיב ק

קדם המלך את תוך החצר׳ הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים ואינו אומר על מזבח הנחשת שעשה משה כי בפירוש אמרו בדברי הימי׳ כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל משה נגנז עם אהל מועד כמו שפירשנו למעלה מזבח הנחש׳ שעש׳ שלמה שהיה עשרי׳ אמה ארכו ועשרים רחבו לא היה יכול להכיל רב העולות והחלבים שהרי מזבח הנחשת שעשה משה היה חמש על חמש ואמר אלף עולו׳ יעלה שלמה על המזבח ההוא ומזבח הנחשת שעשה שלמה היה עשרים על ע עשרים ולפי חשבון עולו׳ וחשבון אמות לא היה מזבח שעש׳ שלמה מכיל אלא ששה עשר אלף והוא אומר בקר עשרי׳ ושני׳ אלף וצאן מאה ועשרים אלף ואם תאמ׳ כל אלו לא היו אלא החלבים כי שלמי׳ היו כל אלו ובמזב׳ של משה אמר אלף עולות שהיו כלם כליל כאמ׳ כי גם הנה היו עולות רבות ו ומנחות כי לא מנה אלא השלמים והעולות שהיו רבים עד כי בין העולות והמנחות וחלבי השלמים לא יכול מזבח הנחשת שעשה ש שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל ודברי רבותינו ז״ל מחלוק׳ בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו ויש אומרים כי מזבח אבני׳ בנה תוך החצר ואמ׳ עוד כי מזבח אבני׳ הוא שעש׳ שלמה לא מזבח נחשת ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחש׳ וכן אמר כי מזבח הנחשת אשר עשה ש שלמה לא יכול להכיל פי׳ מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברי׳ של תימה הם ואפשר כי מה ש שאמר אלף עולו׳ יעלה שלמה על המזבח ההוא לא בפעם אח׳ אלא קוד׳ שובו מגבעון לירושלם כמו שפירשנו בדברי הימים׃ את החג׳ חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה כמוכה לחג הסכות ועשו שבעת ימי חנוכת ושבעת ימי חג הסכות ואומר ארבעה עשר יום להודיע כי סמוכים היו לא היה הפרש ביניהם וביום השמיני שאומר שלח את העם הוא שמיני עצרת ולא נוכל לפרש כי שבעת ימי חנוכה היו אחר שבע׳ ימי סכות ויום השמיני שמיני לחנוכת שהרי אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם ואם תאמר יום שמיני עצר׳ אינו אלא כ״ב לחדש ואיך אמר וביום עשרים ושלשה אמרו רבותינו ז״ל כי ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא כשנו אותו היום לפי שהיה חג וביום שלשה ועשרים לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליהם ואף על פי שעשו שבעת ימי חנוכה קודם חג הסכו׳ ויום הכפורים בכללם ואפשר שאותו היום לא אכלו שהרי מצוה להתענות ובכרת האוכל בו ואף על פי שאומר כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים ובכל יום היו מקריבים זבחי שלמים הקריבו השלמים גם אותו היו׳ אבל לא אכלום באותו היום עד הלילה ומחרתו אבל רבותינו ז״ל אמרו כי אכלו אותו יום הכפורים כי בכלל ימי השמחה היה ולמדו זה מחנוכת המשכן מה שם עשו שלמים בשב׳ אף על פי שהוא באסור סקילה יום הכפורים שהוא אסור כרת לא כל שכן ובחנוכת המשכן שבת היה בכלל שנים עשר יום כי רצופין היו ולמדו זה מדכתי׳ ביום עשתי עשר׳ יום ביום שנים עשר יום מה יום כלו רצוף אף ימים אלו כלם רצופין ולמדו יום זה שכתו׳ כאן ד׳ עשר יום מיום שכתוב שם והקשו ואמרו ושמא עשו ביום הכפורים זה שלמים ולא אכלו ותרצו אין שמחת הגוף אלא באכילה ושתיה וזהו שאמ׳ הכתוב וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב רוצה לומר על העון שנתכפר להם שיצאתה בתקול ואמרה להם כלכם מזומנים לחיי העולם הבא׃ ועל דרך פשט הפסוק מפרש על הטובה אשר עשה יי׳ לדוד עבדו ולישר׳ עמו ופי׳ לדוד עבדו שקיים לו מה שהבטיחו כי היוצא מחלציו יבנה הבית ויהיה שלום ושקט בימיו לישר׳ וכן היה כי כל המלכים היו עובדים אותו ומביאי׳ לו מנחה ועל כל זה הלכו לאהליהם שמחים וטובי לב ובדברי הימים אומר על כל הטובה אשר עשה יי׳ לדוד ולשלמה ולישראל עמו ורבו׳ ז״ל דרשו לדוד עבדו כי בשעה שבקש שלמה להכניס ארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כיון שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה וידעו כל ישראל שמחל הקדוש ברוך הוא לדוד על אותו עון וזהו אשר עשה יי׳ לדוד עבדו׃ מלבא חמת עד נחל מצרים׳ הזכיר שם גבול ארץ ישראל צפון ודרום׃ ואת

ואת המנחה ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר פקודי׃ ביום השמיני ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר נשא׃ שמחים ד׳ וסימ׳ וימשחו אתו צדוק׳ שמחים וטובי לב על כל הטובה׳ וחברו דד״ה על הטובה׳ והגדיל יי׳ לעשות עמנו׃

בְּדִיל דְיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא אֲרֵי
יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית עוֹד׃ וִיהֵי
לִבְּכוֹן שְׁלִים בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָנָא
לִמְהַךְ בִּקְיָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ וּמַלְכָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל
עִימֵּיהּ מְנַכְסִין נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ׃
וּנְכִיס שְׁלֹמֹה יַת נִיכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי
נְכִיס קֳדָם יְיָ תּוֹרֵי תַּרְתֵּין וְעַשְׂרִין
רִיבּוֹא וּתְרֵין אַלְפִין וְעָנָא תַּרְתָּא
עַסְרֵי רִיבּוֹא וַחֲנִיכוּ יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ מַלְכָּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָ׃ בְּיוֹמָא הַהוּא
קַדִּישׁ מַלְכָּא יַת גּוֹ דַרְתָּא דִּי קֳדָם
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֲרֵי עֲבַד תַּמָּן יַת
עֲלָתָא וְיַת מִנְחָתָא וְיַת תַּרְבֵּי נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא דִּי
קֳדָם יְיָ רָחִיק מִלְּסוֹבָרָא יַת עֲלָתָא
וְיַת מִנְחָתָא וְיַת תַּרְבֵּי נִכְסַת ק
קוּדְשַׁיָּא׃ וַעֲבַד שְׁלֹמֹה בְּעִדָּנָא
הַהִיא יַת חַגָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ
קְהָלָא רַב מִמַּעֲלָנָא דַחֲמַת עַד נ
נַחְלָא דְמִצְרַיִם קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא
שַׁבְעָא יוֹמִין חֲנוּכַּת בֵּיתָא ו
וְשַׁבְעָא יוֹמִין חַגָּא אַרְבְּעַת עֲשַׂר
יוֹמִין׃ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה שַׁלַּח
יַת עַמָּא וּבָרִיכוּ יַת מַלְכָּא ו
וַאֲזַלוּ לְקִרְוֵיהוֹן כַּד חַדַן וְשַׁפִּירָא
לִבְּהוֹן עַל כָּל טַבְתָא דַעֲבַד יְיָ ל

לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד׃ וְהָיָה
לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּזְבַּח ד׳ בליש׳
שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח
לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וַיַּחְנְכוּ ב׳ את בית האלהים דד״ה ו׳
אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ
אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה ב׳
כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה ח׳
וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן מֵהָכִיל
אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי ה׳
הַשְּׁלָמִים׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָעֵת־
הַהִיא אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל לג׳ תכעות כבו׳
עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־
נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים ל׳ רבתי׳
אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם׃ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי ג׳ ר״פ
שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב ד׳ ג׳ ות״ל
עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה

את תוך החצר׳ דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה׃ כי מזבח הנחשת׳ מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת קטן מהכיל את העולה ואת המנחה שהרבו להביא אמר לו ר׳ יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולענין עולות זה של אבנים גדול משל משה ש מזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזה היה מקו׳ מערכתו כ״ר על כ״ר הרי של ש שלמה שלש מאות ו ושבעי׳ ושש כשל משה אם כן מהו קידש ה המלך את תוך החצר שקבעו בו מזבח של א אבנים מחובר ברצפה וקטן מהכיל בשל מ משה הוא אומר כאד׳ שאומר לחבירו כנוס פלוני ופסול לעבודה׃ מלבא חמת׳ שהיא בצפונה של ארץ ישר׳׃ עד נחל מצרי׳׳ שהוא כנגדו בדרומה באלה מסעי׃ שבע׳ ימים׳ של חינוך׃ ושבעת ימים׳ חג הסוכות נמצא ש שאכלו ושתו ביום ה הכיפורים׃ לדוד

רלבג

ביום ההוא קדש ה המלך את תוך החצר׳ ר״ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר״ל חצר הכהני׳ באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחשת ש שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ו ועשרי׳ אמה רחבו כמו שנזכר בדברי הימים היה קטון מהכיל ושם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהכיל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבני׳ שלמות כמו שנזכר בתורה אבנים שלמות תבנה את מזבח יי׳ אלהיך׃ מלבוא חמת עד נחל מצרים׳ הם היו שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שנזכר בפרשת אלה מסעי׃ שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום׳ כבר נתבאר בספר ד״ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבע׳ ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבע׳ ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחרין שהוא עשרים ושלשה שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבע׳ עשר יום היינו יכולי׳ לומר שכבר עשו חנכת המזבח אחר החג של ראש השנה בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבעה עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל בשמיני בתשרי ושלמו שבעת ימים לו בבא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום הכפורים ואכלו ושתו בו או לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקו׳ באופן שלם ואם היה שיעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע״י נביאים שהיו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג הסכות תעשה לך שבעת ימים ואע״פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה היה מהחכמה במה שבחרו להיות חנוכת המזבח באלו השבעת ימים שזכרנו מה שנעיר עליו בזכרנו התועלות המגיעות מזה הספור׃

והבית

רשי

לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עונותיו כדאיתא במועד קטן בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בתקול ואמרה כולכם מזומני׳ לחיי העולם הבא: והיו עיני ולבי. ת״י ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מיתעבדא יהא עיני שם אם לבי וחפצי שם:

רדק

ואת כל חשק שלמה. כמו שמפורש בדברי הימי׳ ואת כל הבא על לב שלמה לעשו׳ עשה בבית יי׳ ובביתו והצליח: והיו עיני ולבי שם כל הימי׳. השגחתי ורצוני יהיו שם כל הימים ותרגם יונתן ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא: אם שוב תשובון אתם. פירושו אתה וישראל: ולשנינה. לדבור שידברו

ויאמר יי׳ אליו ו׳ ר״פ וסי׳ מי שם פה לאדם. זאת הארץ אשר. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה: עבור בתוך העיר בתוך. קרא שמו יזרעאל: חקתי כל אוריתא חס׳ בט״א וכל נביאים וכתובים דכוותה מ״ל במ״ט חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר תולדות: מצותי חקתי ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי. אם שוב

ו׳ לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית־
יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק
שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת:
ו׳ וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה שֵׁנִית כַּאֲשֶׁר
ו׳לפ נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן: וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־
ל׳ומל תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי
ל׳ לב הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִתָה
לָשׂוּם־שְׁמִי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי
ג׳ בכע בסיכו׳ וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים: וְאַתָּה אִם־
תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ
ב׳ ל׳ בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמֹר:
וַהֲקִמֹתִי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל־
זחחס׳ ה׳ יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־
דָּוִד אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
ג׳ול כתיב כן מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: אִם־שׁוֹב תְּשֻׁבוּן
אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ
ג׳ ט׳חס׳ מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְהִכְרַתִּי אֶת־
יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי
ה׳ ו׳ לָהֶם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי
ט׳ לִשְׁמִי אֲשַׁלַּח מֵעַל פָּנָי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל
ג׳ לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים:
וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֶלְיוֹן כָּל־עֹבֵר
עָלָיו יִשֹּׁם וְשָׁרָק וְאָמְרוּ עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה:
וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־יְהוָה
ג׳חס׳ ככני׳ אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־אֲבֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִקוּ בֵּאלֹהִים
וישתחוו ק׳ אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֻ לָהֶם וַיַּעַבְדֻם עַל־כֵּן
הֵבִיא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה
הַזֹּאת:
ה׳ וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר־
בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־
בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ:

לְדָוִד עַבְדֵיהּ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ:
וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי שְׁלֹמֹה
לְמִבְנֵי יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ וְיָת בֵּית
מַלְכָּא וְיָת כָּל רְעוּת שְׁלֹמֹה דְּאִתְרְעֵי
לְמֶעְבַּד: וְאִתְגְּלִי יְיָ
לִשְׁלֹמֹה תִּנְיָנוּת כְּמָא דְּאִתְגְּלִי
לֵיהּ בְּגִבְעוֹן: וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁמִיעַ
קֳדָמַי צְלוֹתָךְ וּבָעוּתָךְ דִּבְעֵיתָא מִן
קֳדָמַי אַקְדֵּישִׁית יָת בֵּיתָא הָדֵין דִּי
בְנֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן עַד
עָלְמָא וּתְהֵי שְׁכִנְתִּי שַׁרְיָא בֵיהּ אִם
רְעוּתִי מִתְעַבְדָא תַּמָּן כָּל יוֹמַיָּא:
וְאַתְּ אִם תְּהָךְ קֳדָמַי כְּמָא דַּהֲלִיךְ
דָּוִד אֲבוּךְ בְּקַשִּׁיטוּת לִבָּא
וּבְתְרִיצוּת לְמֶעְבַּד כְּכֹל דְּפַקֵּידְתָּךְ
קְיָמַי וְדִינַי תִּיטַּר: וַאֲקִים יָת
כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲלָם
כְּמָא דְמַלֵּילִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ
לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְּבַר מֵעַל
כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל: אִם
מִיתַּב תְּתוּבוּן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן מִבָּתַר
פּוּלְחָנִי וְלָא תִטְּרוּן פִּיקוּדַיי קְיָמַי
דִּי יְהָבִית קֳדָמֵיכוֹן וּתְהָכוּן
וְתִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן
לְהוֹן: וַאֲשֵׁיצֵי יָת יִשְׂרָאֵל מֵעַל
אַפֵּי אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְהוֹן וְיָת
בֵּיתָא דְּאַקְדֵּישִׁית לִשְׁמִי אַרְחֵיק
מִקֳּבֵיל מֵימְרִי וִיהֵי יִשְׂרָאֵל לְמַתַל
וּלְשׁוֹעֵי בְּכָל עַמְמַיָּא: וּבֵיתָא
הָדֵין דַּהֲוָה עִילָּאִי יְהֵי חָרוּב כָּל
דְּיִעִיבַּר עֲלוֹהִי יִכְלֵי וִינוּד וְיֵימְרוּן
עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא
וּלְבֵיתָא הָדֵין: וְיֵימְרוּן עַל דִּי
שְׁבַקוּ יָת פּוּלְחָנָא דַּייָ אֱלָהֲהוֹן
דְּאַפֵּיק יָת אֲבָהַתְהוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם וְאִתְקִיפוּ בְּטַעֲוַת עַמְמַיָּא
וּסְגִידוּ לְהוֹן וּפַלְחוּנִין עַל כֵּן אַיְיתִי
יְיָ עֲלֵיהוֹן יָת כָּל בִּישְׁתָּא הָדָא:
וַהֲוָה מִסּוֹף עַשְׂרִין
שְׁנִין דִּי בְנָא שְׁלֹמֹה יָת תְּרֵין בָּתַּיָּא
יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ וְיָת בֵּית מַלְכָּא:

רשי

ואת הבית אשר הקדשתי לשמי. תנאי היא ביני וביניכם ואם לא תשמעו מה שאמר שם והשימותי את מקדשכם: ולשנינה. כתרגומו ולשועי יספרו את הרעות הבאו׳ עליו ויתלעגו בו כמו ויספר ואשתני ולשון שנינה אף הוא לשון דיבור דכתיב ושננתם לבניך: והבית הזה יהיה עליון. כל זמן שלא תטאתם ומשתטאו כל עוב׳ עליו ישום וישרק וכן כתו׳ בדברי הימים והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו׳ וכה פתרונו והבי׳ הזה אשר היה עליון ונורא אף לנכרי כמו שאמור למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו׳ ועכשיו בחורבנו כל השובר עליו אף הנכרי ישום וישרוק ויאמ׳ כי חטאו של ישראל גרם: ישם. יתמה כמו ושממו עליה אויביכם על יומו נשמו אחרונים: ישרק. שיבל״יר בלע״ז כן דרך כל הרואה חורבן פתאם לשרוק: עשרים שנה. שבע שני׳ לבית יי׳ ואת ביתו שלש עשרה שנה כמו שאמור למעלה: נשא את שלמה. ענין עומס כלכל את משאו בדבר זה: ארץ

רדק

העמים על רוב רעתם: יהיה עליון. כמו שאומר בדברי הימים אשר היה עליון ויונתן תרגם דהוה עילאי יהא חרוב ויש מפרשים יהיה חרב ויפרשו עליון לשון כריתה כמו כעלות גדיש בעתו אל תעלני בחצי ימי: מקצה עשרים שנה. מסוף עשרים שנה שבנה בית יי׳ בשבע שנים וביתו בשלש עשר׳ שנה הרי עשרי׳ ובבנינים האלה נשא ושייע חירם את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב ובגמול זה גמלהו המלך שלמה ונתן לו עשרי׳ עיר בארץ הגליל ולא ישרו בעיניו וקראן ארץ כבול ר״ל כגבול שלא היו עוברים ושבים שם מגריעו׳ הארץ ובדברי רז״ל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות ורב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה פי׳ ארץ חול ואמאי קרי ליה ארץ כבול דמשתקעא ברעה בגוה כי כבלה פירות שרגליו של אדם משתקע בה מחמת החול כאילו הם כבולו׳ על כן איננה עושה פירות ובדברי הימי׳ אומר כי חירם נתן לשלמה עשרי׳ עיר בארצו והושיב שם בני ישראל וכן היה כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו ושלמה גם כן נתן לחירם עשרים עיר בארץ הגליל וזה עשו לחזק הברית ביניהם ונזכר בזה הספר מה שנתן שלמה לחירם ונזכר בדברי הימים מה שנתן חירם לשלמה: וזה

רלבג

והבית הזה יהיה עליון. ר״ל והבי׳ הזה אשר היה עליון כשע׳ אמרו ככה יעש׳ איוב הרצו׳ בו ככה היה עושה וכן כתוב בספר ד״ה שאמר שם והבית הזה היה עליון: כל עובר עליו ישום ושרק. ר״ל שכל עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם ויִשרוק בשפתיו על זה מרוב ההפעלות ויכירו כלם כי זה היה בחטא ישראל כי הש״י יביא על ישראל מהרעו׳ אז מה שיזכר בו לכל כי עונותיהם גרמו הלא תראה כי נבוכד נצר כאשר החריב בית המקדש שלח רב טבחים לירמיהו כמו שכתוב בספר ירמיה ואמר לו יי׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש יי׳ כאשר דבר כי חטאתם ליי׳ ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה: נשא את שלמה. הוא מענין ארוחה ומשאת כטעם אם נשאת נשא לנו או יהיה הרצון בזה שהוא רומם ונשא בזה את שלמה שהעביר עצמו לעשיית מלאכתו: אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל. כבר נזכר בספר ד״ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עירות הושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל: ארץ

תשובון דמלכים. ויער יי׳ את רוח: ואת הבית ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ואת הבית יקציע מביה סביב. אשר הקדשתי לשמי. חברו ואת הבית אשר אמרתי דדברי הימים. ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים דדברי הימים: ויהי מקצה ה׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויה מקצה שלשת ימים ויעבירו. אחרי אשר כרתו. עשרים שנה אשר בנה דמלכים. ותשב האשה מארץ פלשתים. ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר יי׳ דיחזקאל:

רדק

וזה דבר המס. כמשך טעמו עד כל העם הנותר כי מהם לקח לעבדים למס ידוע בכל שנה לבנות הבתי' והערי' האלה והוא מה שאמ' למעלה ע' אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר מל' יהושע שפי' וזה הדבר שבעבורו מל' יהושע וכן זה פירושו וזה דבר המס שבעבורו העלהו שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית יי' ולא זכר המס ולמטה זכר אותו כשאמרו כל העם הנותר וגו': שלוחים. מנחה כלומר במקום מנחה ומתנ' ששולחי' בני אדם לבנותיהן נתן לה זה העיר וכן לכן תתני שלוחים ות"י מתנן: אנשי המלחמה. אף על פי שלא היו לו מלחמות כי שלום היה לו מכל עבריו ומעט מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר ואילות: חמשים וחמש מאות. לפי שזכר העבדים מהגרים במלאכה ושרי ישראל זכר השרים הנצבים על המלאכה ואמר שהיו חמשים וחמש מאות ובדברי הימים אומר חמשים ומאתי' השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות והמאתים וחמשים היו מישראל שהיו נציבי' על אותן שלש מאות מהגרים ומנה בספר הזה נציבי הגרים עם נציבי ישר' בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישר' כי נציבי הגרים מנה אותם עם שאר הגרים שם שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפי' ושלש מאות כמו שאומר בזה הספר: אך

רשי

ארץ כבול. ארץ טיט שהרגל משתקעת ונכבלת בה: וזה דבר המס. מה שמפ' בסוף הענין כל העם הנות' וגו' ויעלם שלמ' למס עובד אותו המס היה לבנות בו את כל אלה: ואת המלוא. מקום היה בירושלם בעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקף חומה כמוכה ומלאו' לתוכה עפר: שלוחים. נדוניא: ואת תדמור במדבר בארץ. אצל הישוב: ערי המסכנות. קרוי בית אוצרא: שרי הנציבים. ממונים על הממונים: חמשים וחמש מאות. שלש מאות מהם היו גרים הממונים על שבעים אלף נשא סבל ושמונים אלף חצב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות ובדברי הימים הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחבר שם מנה כאן שהיו ממונים על כולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל וממונים על שאר עושי המלאכה ובדברי הימים מנאן לעצמן ואלה שרי הנציבים לשלמה חמשים ומאתים הרודים בעם עושי המלאכה: אך

נשא ו' ד' כתיב שא וב' כתיב סה וסימ' נמסר בסדר וירא: וזה דבר ג' ר"פ וסימ' חה דבר השמטה שמוט כל בעל. חה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי. וזה דבר המס אשר העלה שלמה: ואת ערי ז' וסימ' במסר' רבת:

חִירָם מֶלֶךְ צֹר נִשָּׂא אֶת שְׁלֹמֹה
בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבַזָּהָב
לְכָל חֶפְצוֹ אָז יִתֵּן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
לְחִירָם עֶשְׂרִים עִיר בְּאֶרֶץ הַגָּלִיל׃
וַיֵּצֵא חִירָם מִצֹּר לִרְאוֹת אֶת הֶעָרִים
אֲשֶׁר נָתַן לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא יָשְׁרוּ
בְּעֵינָיו׃ וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ
כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

וַיִּשְׁלַח חִירָם לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים
כִּכַּר זָהָב׃ וְזֶה דְבַר הַמַּס אֲשֶׁר
הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת
בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא
וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם וְאֶת חָצֹר וְאֶת
מְגִדּוֹ וְאֶת גָּזֶר׃ פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
עָלָה וַיִּלְכֹּד אֶת גֶּזֶר וַיִּשְׂרְפָהּ בָּאֵשׁ
וְאֶת הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הָרָג וַיִּתְּנָהּ
שִׁלֻּחִים לְבִתּוֹ אֵשֶׁת שְׁלֹמֹה׃ וַיִּבֶן
שְׁלֹמֹה אֶת גֶּזֶר וְאֶת בֵּית חֹרֹן תַּחְתּוֹן׃
וְאֶת בַּעֲלָת וְאֶת תָּמָר בַּמִּדְבָּר
בָּאָרֶץ׃ וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת
אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה וְאֵת עָרֵי הָרֶכֶב
וְאֵת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֵת חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה
אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת בִּירוּשָׁלִַם
וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ׃

כָּל הָעָם הַנּוֹתָר מִן הָאֱמֹרִי הַחִתִּי
הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נֹתְרוּ
אַחֲרֵיהֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְהַחֲרִימָם וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה
לְמַס עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וּמִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עָבֶד כִּי הֵם
אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו
וְשָׁלִשָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו׃

אֵלֶּה שָׂרֵי הַנִּצָּבִים אֲשֶׁר
עַל הַמְּלָאכָה לִשְׁלֹמֹה חֲמִשִּׁים וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃

תרגום

חירם מלכא דצור סובר ית שלמה באעי ארזין ובאעי בירוון ובדהבא לכל צורכיה בכן יהיב מלכא שלמה לחירם עסרין קירוין בארעא גלילא: ונפק חירום מצור למסעד ית קירויא דיהב ליה שלמה ולא כשרא בעינוהי: ואמר מה קירויא האילין די יהבתא לי אחי וקרא להון ארעא כבול עד יומא הדין:

ושדר חירם למלכא מאה ועשרין ככרי דהבא: ודין פתגם מסקי מיסין דמני מלכא שלמה למבני ית בית מקדשא דיי וית ביתיה וית מיליתא וית שורא דירושלם וית חצור וית מגידו וית גזר: פרעה מלכא דמצרים סליק וכבשית גזר ואוקדה בנורא וית כנענאה דיתיב בקרתא קטל ויהבה מתנ' לברתיה אתת שלמה: ובנא שלמה ית גזר וית בית חורון ארעאה: וית בעלת וית תדמור במדברא בארעא: וית כל קירוי אוצרא די הואה לשלמה וית קירוי רתיכיא וית קירוי פרשיא וית כל רעות שלמה דאיתרעי למיבני בירושלם ובליבנן ובכל ארע שולטניה:

כל עמא דאשתאר מן אמוראי חתאי פריזאי חיואי ויבוסאי דלא מבני ישראל אינון: בניהון דאשתארו בתריהון בארעא דלא יכילו בני ישראל לגמרותהון ומנינון שלמה למסקי מיסין עד יומא הדין: ומבני ישראל לא יהב שלמה למהוי פלחין ארי אינון גברי עבדי קרבא ועבדוהי ורברבנוהי וגברוהי ורבני רתיכוהי ופרשוהי:

אילין רבני איסטרטיגיא די ממנן על עיבידתא דשלמה חמש מאה וחמשין די מפלחין בעמא דעבדין בעיבידתא:

וכבל ארץ ה' וסי' נמסר בסדר בהר סיני: למס עובד ג' דסמיכי וסימ' ויט שכמו לסבל. וישב הכנעני בקרב. בניהם אשר נהרו אחריהם:

ואת ז' ככו' את בהון א' את בקדמיתא ושם ואת

רלבג

ארץ כבול. ר"ל ארץ חול שאינה עושה פירות: וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה. הרצון בזה כי זה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות כל אלו הבנינים שזכר שבנה שלמ' והנה המס הזה היה כל העם הנות' מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המה ר"ל שלא נתגיירו והנה בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם הנה העלם שלמה כלם למס עובד והם עבדו אותו בבנינים האלו אך מבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם היו אנשי המלחמה כשיצטרך והם היו עבדי שלמה המשרתי' לפניו והם היו שהיו השרים הממונים תחת משנה המלך והיו שרי רכבו והיו פרשיו. והנה היו אלו הבנינים בנין ביתי' ובנין בית המלך ובנין המלוא שהיה סביב ציון כי דוד בנה מן המלוא ולפני' כמו שכתוב בספר שמואל ונשאר המלוא בלתי בנוי והוא המקום שהיו נאספים שם ישר' ולזה נקרא מלוא כטעם קראו מלאו ואמרו ובנין חומת ירושלם כי מעתה נתקדשה לאכל קדשי הקדשים תוך החומה כמו שנזכר בתורה ובנין עיר חצור ומגדו וגזר כי פרעה מלך מצרים שרף אותה באש ולזה הוצרך שלמה לבנותה: שלוחים. ר"ל מנחה. ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה בדרך אחד למדבר ובדרך האחר לארץ עבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלז וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים ששם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערי' שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בירושלם וביער הלבנון ובכל ארץ ממשלתו: אלה שרי הנצבים. ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם: חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה. כבר זכרנו במה שקדם שכבר היה על השלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו מתמספרם כמו שנתבאר ממה שנזכר מתמספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואספר שאלו המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם בספר ד"ה אחר זכרו המעלה שהיה משים שלמה לבני ישר' והוא אמרו כי המה אנשי

רשי

אך בת פרעה. שהיתה מתחלה בעיר דוד כמו שאמר בראש הספר ויביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו׳ ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי׳: אז בנה שלמה את בית המילוא. לבנות לתוכו בתים לעבדיה ולשפחותיה וזה שהוכיחו ירבעם אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואת׳ בנית אותו לעשות אנגריא לבת פרעה וזהו אך האמור כאן אך בזו העוה ש שלמה שבנה לו את המלוא כך שמעתי. ואני אומר אך בת פ פרעה וגו׳ כלומר ה הערי׳ האמורו׳ למעלה הוצרך לבנו׳ למסכנות ולרכבו ולפרשי׳ ולגדולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אביו הניחו לפרוץ בו עולי רגלים אלא שבת פרע׳ עלת׳ ל׳ ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלו׳ : על המזבח. של בית עולמים: והקטר אתו. ואותו מזבח הקטרת אשר לפני יי׳ לקטרת הסמים: ואני. אנייה: ועלתו

ירדי הים ל׳ ותר ידעי ים וישלח לו חירם ביד עבדיו

רדק

אך בת פרעה. לפי שאמר למעלה לבנות את בית יי׳ ואת ביתו ואת המלוא את׳ עתה למה בנה את המלוא כי בנה שם בית לבת פרעה כמו שאמר אז בנה את המלוא ובדברי הימים אומר הטעם למה לא רצה שתהיה בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי׳ : והעלה שלמה. ענין זה הוא קצר הנה ובדברי הימי׳ יותר מבואר אמ׳ אז העלה שלמה וגו׳ רוצה לומר אז אחר שבנה הבי׳ העמידו על משפטו להקריב על מזבח הנחשת אשר לפני האולם והתמידי׳ דבר יום ביומו להעלות במצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלש פעמים בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על ע עבודתם והלוים על משמרתם להלל ולשרת והשוערי׳ במחלקות׳ כמו שצוה דוד אביו בכל ענין הבית ובדבר האוצרות: והקטר אתו. כמו עליו וכת׳ ומקטר עלוהי קטור׳ בוסמיא ועל המזבח אשר לפני יי׳ אמר זה שהוא מ מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני יי׳ והוא היה מזבח הקטרת או פי׳ אותו כמשמעו ולפי שזכר כי העלה עולות על המזב׳ האחר אשר בנה והוא מזבח הנחשת אמר כי הקטיר ג״כ על המזבח האחר אשר עמו ואף על פי שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם אף על פי שבבית יי׳ היה עמו לפיכ׳ פירש אשר לפני יי׳ : ושלם את הבית. השלים עבודת הבי׳ כמו שזכרנו בדבר הקרבנו׳ והעמיד הכהנים הלויים ומה שזכר בדברי הימים בפרט זכר הנה בכלל ואמ׳ ושלם את הבית וגם כן אמר בסוף הדברים שלם את בית יי׳ : ואני עשה. בדברי הימי׳ אמר אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ר״ל שהלך ולכרם והנה אמר כי עשה שם אניה: אשר את אילות. עציון גבר הסמוך לאילות נראה כי עציון גבר אחר היה וחירם שלח לו שם עוד אניות זהו שאמר הנה וישלח חירם באני ר״ל באניות וכן הוא אומר בדברי הימים אניות: אנשי אניות יודעי הים. כתרגומו גברין ספנין דאומנין לדברא ב בימא: ארבע מאות ועשרים ככר׳ ובדברי הימים אומ׳ ארבע מאות וחמשים ככר זהב כי ה השלשים הוציאו בהוצאו׳ הדרך: שמעת. שומעת תמיד את שמע שלמה: ותבא לנסותו בחידות. כלומר בדברים סתומים בחכמה ומה שאמר לשם יי׳ כי רב ה החרטומים והאשפי׳ המתעסקי׳ בחכמו׳ החיצוניות אין מלאכתם לשם יי׳ וחכמת שלמה היתה לשם יי׳ לפיכך באה לדבר עמו לחקור על חכמתו כי יהיה היתה חכמה : ומשקיו

לנסתו ד׳ חס׳ ו׳ כליש׳ נסין וסימ׳ ועל נסתם את יי׳ לאמר. למען ענתך לנסתך לדעת. למען ענתך ולמען נסתך. לנסתו בחידות דמלכים : ומאכל ד׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ וכסל העליון מכל מאכל פרעה. ומאכל שלחנו ומושב עבדיו. וחברו דד״ה. ונפשו מאכל תאוה. וסימ׳ סלא בנפשיה פתורא דחבריה:

אַךְ בַּת־פַּרְעֹה עָלְתָה מֵעִיר דָּוִד אֶל־
בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ אָז בָּנָה אֶת־
הַמִּלּוֹא: וְהֶעֱלָה שְׁלֹמֹה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֹלוֹת וּשְׁלָמִים עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לַיהוָה וְהַקְטֵיר ל׳ מל׳
אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־ ל׳
הַבָּיִת: וָאֳנִי עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה ג׳ בתלת ליש׳
בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר אֲשֶׁר אֶת־אֵלוֹת עַל־
שְׂפַת יַם־סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: וַיִּשְׁלַח
חִירָם בָּאֳנִי אֶת־עֲבָדָיו אַנְשֵׁי אֳנִיּוֹת ל׳
יֹדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה: וַיָּבֹאוּ
אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע־ ג׳
מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וַיָּבִאוּ אֶל־ ל׳
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה:

וּמַלְכַּת־שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת־שֵׁמַע ה׳ וחס׳
שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ ל׳ חס׳
בְּחִידוֹת: וַתָּבֹא יְרוּשָׁלַ͏ְמָה ב׳ ה׳
בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים נֹשְׂאִים
בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתָּבֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת
כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבָהּ: וַיַּגֶּד־
לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה
דָּבָר נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד ב׳ על כל נעלם
לָהּ: וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת
כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר
בָּנָה: וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב ד׳
עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָו וּמַלְבֻּשֵׁיהֶם משרתיו ת׳ נ׳

בְּרַם בַּת פַּרְעֹה סְלִיקַת מִקַּרְתָּא דְדָוִד לְבֵיתָא דִי בְנָא לַהּ בְּכֵן בְּנָא יַת מִילֵיתָא: וְאַסִיק שְׁלֹמֹה תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין עַל מַדְבְּחָא דִּיבְנָא קֳדָם יְיָ וּמַקְטַר עֲלוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָא דִּיקֳדָם יְיָ וְשַׁלִּים יַת בֵּיתָא: וּסְפִינְתָא עֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּעֶצְיוֹן גֶּבֶר דְּעִם אֵילוֹת עַל כֵּיף יַמָּא דְסוּף בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם: וְשַׁדַּר חִירָם בִּסְפִינְתָא יַת עַבְדוֹהִי גֻּבְרִין סַפָּנִין דְּאוּמָנִין לְדַבָּרָא בְּיַמָּא עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה: וַאֲתוֹ לְאוֹפִיר וּנְסִיבוּ מִתַּמָּן דַּהֲבָא אַרְבַּע מְאָה וְעַסְרִין כִּכְּרִין וְאַיְתִיאוּ לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה: וּמַלְכַּת שְׁבָא שְׁמַעַת יַת שֵׁמַע שְׁלֹמֹה לִשְׁמָא דַיְיָ וַאֲתַת לְנַסָּיוּתֵיהּ בְּחוּדָאִין: וַאֲתָת לִירוּשְׁלֶם בְּמַשִּׁירְיָן סַגִּיאִין לַחֲדָא גַּמְלִין טָעֲנִין בּוּסְמָנִין וְדַהֲבָא סַגִּי לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן וַאֲתַת לְוַת שְׁלֹמֹה וּמַלֵּילַת עִמֵּיהּ יַת כָּל דִּי הֲוָה עִם לִבַּהּ: וְחַוִּי לַהּ שְׁלֹמֹה יַת כָּל פִּתְגָמָהָא לָא הֲוָה מִדַּעַם דְּאִתְכַּסָּא מִן מַלְכָּא דְּלָא חַוִּי לַהּ: וַחֲזַת מַלְכַּת שְׁבָא יַת כָּל חוּכְמַת שְׁלֹמֹה וּבֵיתָא דִּי בְנָא: וּמֵיכַל פָּתוֹרֵיהּ וְאַסְחָרוּת עַבְדוֹהִי וּמְקָם מְשׁוּמְשָׁנוֹהִי וּלְבוּשֵׁיהוֹן

רלבג

אנשי המלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי ה הנצבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שבבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות והולם בשאר הבנינים שהם העושים במלאכ׳ מפוזרים פה ופה ה הוצרך להוסיף על ה הרודים במלאכה ה

אשר לא בי״ד מקומות מ״ב מיני׳ דתא עם תרין מוטרין לטבחת

הממונים על הממוני׳ מאתי׳ וחמשי׳ איש ולקחם מהגרים בעצמ׳ בדרך שלא נשארו הרודים אשר תחתיה׳ כי אם שלשת אלפים וחמשים: אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה. כבר ביאר בספר ד״ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי׳: אז בנה את המלוא. ידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה: והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולת ושלמים. כבר ביאר בספר ד״ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם כי אם עולות ואחשוב שהם היו בעבור הצבור ובזה המקום זכר השלמי׳ עמהם שהיה שלמה מעלה שם בלו המועדי׳ בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו באים בעבור עצמו או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל: והקטיר אותו אשר לפני יי׳. ר״ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח הזהב: ושלם את הבית. ר״ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום והמוספין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד״ה. וידמה שכמו שבנה שלמה הבית משלו כן רצה שתהייה עבודותיו כל ימיו והוא התנדב זה בעבור ישראל ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב: ואני עשה המלך שלמה. ר״ל ספינה: אנשי אניות יודעי הים. ר״ל אנשים בקיאים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו: ויבאו אופירה. שם היה מקום לזהב יזוקו אותו ממנו ר״ל כי שם היה מחצב לזהב: ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לשם יי׳. ר״ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמה לשם יי׳ והרצון בו כי מיי׳ היתה לו החכמה כמו שקדם באמרו הנני נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ויהיה הרצון באמרו לשם יי בעבור שם יי׳ או יהיה הרצון בזה שהיא שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם יי׳ ולזה היה דבק בו תמיד והפליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדולים להשגת החכמה או ירצה בזה שהיתה לו חכמה נפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם יי׳ לעשות צדקה ומשפט כמו שמצאנו מהזונות שבאו לפניו והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב: ותבא לנסותו בחידות. לבחון חכמתו אם יעמוד על סוד החידות ההם אשר כוון בהם כי בזה יבחן אם החכמה היא לו מתת אלהים שאם הענין כן יעמוד על הכוונה אשר כוונה בהם ואע״פ שהם ישבלו כוונות אחרות: בחיל כבד מאד. הרצון בו נכסים וקנינים רבים כטעם חילך וכל אוצרותיך: ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר״ל הדברים אשר כוונה בחידות ההן: ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו׳. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו שהיה שותה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה: וכן

רדק

ומשקיו · ובדברי הימים ומשקיו ומלבושיהם כי כל ענין ביתו היה מסדר מאד ומלבושי כל משרת כפי הראוי לעבודה שהיה עובד ׃ ועולתו אשר יעלה בית יי' · מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובאומנות וכן בדברי הימים ועליתו אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק ביתמקדשא דיי' ׃ ולא היה בה עוד רוח · מרוב שתמהה על חכמתו ׃

רשי

ועולתו אשר יעלה בית יי' · דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית יי' ׃ עצי אלמוגים · קורייל בלע"ז ׃ מסעד לבית יי' · ובדברי הימים כתי' מסילות לבית יי' לכך אני אומ' המסעד הזה לשון רצפה ׃ לשרים · לבני לוי ׃ נתן למלכת שבא · כתיבה זו איכה שלא לימוד חכמה ׃ מלבד אשר נתן לה מתנו · מגדנו המצוין כאן ואינם מצויין במקומה ׃ שש מאות ששי' ושש · חירם נתן לו ק"כ ומלכת שבא ק"כ ואני תרשים הביאו מאופיר ת"כ הרי תר"ם והששה לא ידעתי מאין ובד"ה כתיב שהביאו מאופי' ארבע מאות וכ' ואין מונה שם ק"כ של חיר' וים לתקן המקר' שהל' היתירים היו מן הק"כ של חירם שהרי עברי חירם היו שם עם עבדיו ׃ לבד מאנשי התרי' · שהיו מביאי' לו הסוחרים התרי' בארץ לסחורה ׃ הרוכלים · מוכרי בשמים ומוליכין אותם מעיר לעיר ׃ ומלכי

וטוב ה' בקריא' וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח · והנער שמואל הולך וגדל וטוב · ושמו שאול בחור וטוב ·
הוספת חכמה וטוב · וימצאו מרעה שמן וטוב · וסי' טליא בחירא רהט ואשכח חבטתא ׃ לשרים ח' בליש' סי'

וּמַשְׁקָיו וְעֹלָתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית
יְהוָה וְלֹא־הָיָה בָהּ עוֹד רוּחַ׃ כ"ה
וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר
אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ
וְעַל־חָכְמָתֶךָ׃ וְלֹא־הֶאֱמַנְתִּי
לַדְּבָרִים עַד אֲשֶׁר־בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה
עֵינַי וְהִנֵּה לֹא־הֻגַּד־לִי הַחֵצִי הוֹסַפְתָּ ל'
חָכְמָה וָטוֹב אֶל־הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר
שָׁמָעְתִּי׃ אַשְׁרֵי אֲנָשֶׁיךָ אַשְׁרֵי
עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תָּמִיד
הַשֹּׁמְעִים אֶת־חָכְמָתֶךָ׃ יְהִי יְהוָה נ'
אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ
עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־
יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיְשִׂימְךָ לְמֶלֶךְ ל יח'ת'
לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ וַתִּתֵּן
לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב
וּבְשָׂמִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה לֹא־
בָא כַבֹּשֶׂם הַהוּא עוֹד לָרֹב אֲשֶׁר־
נָתְנָה מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃
וְגַם אֳנִי חִירָם אֲשֶׁר־נָשָׂא זָהָב ל'
מֵאוֹפִיר הֵבִיא מֵאֹפִיר עֲצֵי אַלְמֻגִּים ל' חס' ו'
הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה׃ וַיַּעַשׂ
הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְמֻגִּים מִסְעָד ל' ·ל'
לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת י'
וּנְבָלִים לַשָּׁרִים לֹא בָא־כֵן עֲצֵי ח' בליש'
אַלְמֻגִּים וְלֹא נִרְאָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא
אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאָלָה מִלְּבַד כ' · נ'
אֲשֶׁר נָתַן־לָהּ כְּיַד הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נ'
וַתֵּפֶן וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וַעֲבָדֶיהָ׃
וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־
בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אֶחָת שֵׁשׁ מֵאוֹת
שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכַּר זָהָב׃ לְבַד
מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וּמִסְחַר הָרֹכְלִים נ' · ל'

ושקותיה ועלתיה דמסיק בית
מקדשא דיי ולא אשתאר בה עוד
רוח ׃ ואמרת למלכא קושטא
הוה פתגמא דשמעית בארעי על
פתגמך ועל חוכמתך ׃ ולא
המנית לפתגמיא עד דאתיתי ו
וחזאה עיני והא לא אתחוא לי
פלגו מה דחזיתי אוספתא ח
חוכמתא וטבתא על שמועתא די
שמעית ׃ טובי גברך טובי עבדך
אילין דקיימין קדמך תדירא ד
דשמעין ית חוכמתך ׃ יהי יי
אלהך בריך דאתרעי בך למתנך
על כורסי מלכותא דישראל ב
ברחימת יי ית ישראל לעלם ו
ומנייך למהוי מלכא למעבד דין
דקשוט וזכו ׃ ויהבת למלכא
מאה ועסרין ככרין דדהבא ו
ובוסמנין סגי לחדא ואבנין טבן
לא אתא כבוסמניא האינון עוד
לסגידי יהבת מלכת שבא למלכא
שלמה ׃ ואף ספינתא דחירם
דאתיא דהבא מאופיר איתיאת
מאופיר אעי אלמוגין סגי לחדא
ואבנין טבן ׃ ועבד מלכא ית
אעי אלמוגיא סעיד לבית מקדשא
דיי ולבית מלכא וכנוריא ונבליא
לבני לוי לא אתו כן אעי אלמוגין
ולא אתחזיאו עד יומא הדין ׃
ומלכא שלמה יהב למלכת שבא
ית כל רעותה דשאילא בר מדמני
לה כעותר ידא דמלכא שלמה
ואתפניאת ואזלת לארעה היא
ועבדהא׃
והוה מתקל דהבא די הוה אתי
לשלמה בשתא חדא שית מאה
שיתין ושית ככרי דהבא ׃ בר
מאגר אומניא וסחורת תגריא

ובדברי הימים אומר אלגמים ואחד הוא כמו כבש וכשב והוא העץ הנקרא קורא"יל ׃ מסעד · ובדברי הימים מסלות ופירושו ע עמודים לסמיכת התקרות ׃ ולא נראה · ובדברי הימים ולא נראו להם לפנים בארץ יהודה ׃ את כל חפצה אשר שאלה · בדברי חכמה ׃ מלבד אשר נתן לה · מזמרת הארץ מדברי' הנמצאים בארץ ישראל ואינם נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב ובדברי הימים מלבד אשר הביאה אל המלך ופי' מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך ׃ לבד מאנשי התרים · לבד מה שהיו מביאים האנשים הסוחרי' והתרים וכן הוא אומר בדברי הימים לבד מאנשי התרים ו והסוחרים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה וא"ע שבספר ירמיה נרא' שהם שנים שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם או אפש' שאו ואו היו מביאין מנח' לשלמה ופירוש התרים הם הסוחרי' הקטני' מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי ם שעסקם מעט לפיכ' נקראו תרים והסוחרי' הם הסוחרים הגדולי' והרוכלים הם הבשמי' כמו מכל אבקת רוכל ומלת מאנשי איננה לסמיכות אלא בא בי"ור הרבים לבד ונגרעה המ"ם וכמוהו אנשי מחקה על הקיר אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר ויונתן תרגם בר מאגר אומניא וסחור' תגריא ׃

שש

וטוב ה' וסי' שמוא טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא

רלבג

וכן העליה אשר יעלה בה בית יי' מביתו היתה גם כן נעשית בחכמה והנה הרצון באמרו ועולתו אשר יעלה בית יי' ועלייתו וכן כתוב ב בספר ד"ה ׃ ש' השמועה אשר שמעתי · הרצון בו לשמוע אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסודר ממך יחובר עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל ה השמועה על השמועה והנה היה הטוב ה המשפט והצדקה מ המסודרים ממנו ׃ לא בא כבושם ההו' עוד לרוב · ר"ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא ׃ עצי אלמוגים · קורא"ל בלע"ז והוא עץ גדל בקצת הימים ׃ מסעד לבית יי' ולבית המלך · הנה בספר ד"ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שבעליה אשר יעלה בה בית יי' מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמוגים שיסמך האדם בהם במסלתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית יי' ובבית המלך כי לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל היכלים לפי מה שהתבאר מדבריכו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על מזבחי וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם ׃ וכנורות ונבלים לשרים · ר"ל שכבר עשה מעצי האלמוגים כנורות ונבלים למשוררים בכלי זמר ׃ לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה · אחשוב שהרצון בזה שלא באו עצי אלמוגים גדולים כאלו שיהיו נכונים לעשות מהם מה שעשה שלמה מאלו ׃ והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה · הנה כתוב תמורת זה בספר ד"ה את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך והרצון בזה כי מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחידות נתן לה עוד את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה מלבד מה שנתן לה מתחלה שהיה ביד המלך שלמה כי לא היה חכם אחר בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם ׃ ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת · אחשוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנה כמו שכתוב אחר זה ובספר ד"ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגו' והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה ׃ לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים · הנה אמר בד"ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאי זה מקום יכשר להם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור זעיר שם זעיר שם וזה עדו שמה שזכר ממשקל הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה ׃ וכל

נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ט ׃ התרים ג' בקריא' וסימ' מן התרים את הארץ קרעו · לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים · וחברו ד דברי הימים ׃

רשי

וכל מלכי הערב. תירגם יונתן וכל מלכי סומכוותא לשון ערובה המלכים שהיו בערובתן וסומכין עליו ברנטיאה בלע״ז: צנה. מקפת את האדם משלש רוחותיו והוא שאמור בספר תילים כצנה רצון תעטרנו: שש מאות זהב. שש מאות זהוב והוא שש מנים שהזהוב הוא הדינר: זהב שחוט. הוא זהב רך ונוח להירקע: זהב מופז. מבהיק כמרגלית: שש מעלות. מדרגות לעלות בו וראש הכסא היה עגול מקום מושב המלך: מאחריו. תיקון הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד רחבו לצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול: וידות מזה ומזה. לסמוך זרועותיו עליהם בימין מקלות זהב מפה אלפה פ פסוטין לימין ולשמאל: ושנים אריות. של זהב וכל צורת הכסא מפורש באגדת מגלת אסתר: אין כסף לא נחשב. אין כסף באחד מהם כי לא כ נחשב: אני תרשיש. ספינות אפריקא: שנהבים וקפי׳ ותוכיי׳. שן דפיל וקופין וטווסין: ונשק. כלי זיין: אלף ושבע מאות רכב. ובדברי הימי׳ כתוב אלף וארבע מאות ואומר אני אלף וד׳ מאות בערי הרכב היו והשלש מאות עם המלך בירושלם וכך פירושו בדברי הימים וינחם בערי הרכב ועם המלך היה עוד רכב אחר בירוש׳ וכאן כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם ה המלך היו מקצתן ב בירושלם: וינחם

רדק

שש מאות זהב. מטבע זהב היה ביניה׳ ידוע משקלו והיה בצנה אחת זהב במשקל שש מאות זהב וטעם יעלה על שלמה לומר שש מאות זהב היה נותן בצנה האחת: זהב שחוט. אין שחוט אלא משוך וכן חץ שחוט לשונם והיה זהב טוב מאד שהיה נמשך כשעוה ויונתן תרג׳ דהבא טבא: שלשת מנים. ב׳ ליטרין וליטרא זהב מאה ממטבע הזהב שזכרנו וכן אומ׳ בדברי הימים שלש מאות זהב והמנה הוא מאה בדברי רבותינו ז״ל בתולה כתובתה מאתים ו ואלמנה מנה: על המגן האחת. מגן לשון זכר ונקבה: זהב מופז. טוב ומזוקק מן כתם פז ויש אומרים שהוא שם מקום ויונתן תרגם דהבא טבא: שש מעלות לכסא וראש עגול לכסא. שניהם כתובים הא במקו׳ אלף: וידות מזה ומזה. במקום ישיבתו היו ידות מזה ומזה ל לסמיכות זרועותיו והיו צורות א אריות עומדות אצל הידות: אין כסף לא נחשב. כל הכלים האלה היו זהב סגור אין כסף בהם כי לא נחשב הכסף למאומ׳ בימי שלמה מרוב הזהב לפיכך עשה כל הכלים זהב ולא עשה אחד מהם מכסף: תרשיש. תרגם יונתן אפריקא: נושאת זהב וכסף. בהגעת האני׳: שנהבים וקופים ותוכיים. תרגם יונתן שן דפיל וקופין וטווסין שן הפיל ידוע והקוף גם כן שדומים פניו לפני אדם וטווס הוא העוף הנקרא בלע״ז פאוון: וינחם

וכל מלכי ז׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויהי בשמע כל מלכי האמרי. לבד מאנשי התרים. וחברו דדברי המים. וכל הארץ מבקשים את פני שלמה. ולא נעשה פסח כמהו. ויראו גוים את שם יי׳. וכל מלכי הארץ דדברי חימים: כסה ג׳ כתיב ה׳ בקריאה וסי׳ ושש מעלות לכסה ב׳ בפסוק. מאחז פני כסה פרשז. וא׳ בכסה ליום

וְכָל־מַלְכֵי הָעֶרֶב וּפַחוֹת הָאָרֶץ: וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט שֵׁשׁ־מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה הָאֶחָת: וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מָנִים זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן: וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב מוּפָז: שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה וְרֹאשׁ־עָגֹל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת: וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֲרָיִים עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכוֹת: וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה: כִּי אֳנִי תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא אֳנִי תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים: וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה: וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ: וְהֵמָּה מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֵשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה: וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים

וְכָל מַלְכֵי סוּמְכְוָתָא וְשִׁלְטוֹנֵי אַרְעָא: וַעֲבַד מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מָאתָן תְּרֵיסִין דַּהֲבָא טָבָא שִׁית מְאָה דַּהֲבָא מַסִּיק עַל תְּרֵיסָא חֲדָא: וּתְלָת מְאָה מְגִינִין דַּהֲבָא טָבָא תְּלָתָא מָנָן דַּהֲבָא מַסִּיק עַל מְגִינָא חֲדָא וּמַנִּינוּן מַלְכָּא בֵּית מְקֵירַת מַלְכַיָּא: וַעֲבַד מַלְכָּא כּוּרְסְיָא דְשִׁינָא רַבָּא וְחַפָּהִי דַּהֲבָא טָבָא: שִׁיתָא דַרְגִּין לְכוּרְסְיָא וְרֵישׁ סְגַלְגַּל לְכוּרְסְיָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וְאַשְׁדְּתָא מִכָּא וּמִכָּא עַל אֲתַר מוֹתְבָא וּתְרֵין אַרְיָוָן קַיְימִין בִּסְטַר אַשְׁדְּתָא: וּתְרֵי עֲשַׂר אַרְיָוָן קַיְימִין תַּמָּן עַל שִׁיתָא דַרְגִּין מִכָּא וּמִכָּא לָא אִתְעֲבַד כֵּן לְכָל מַלְכְוָתָא: וְכָל מָנֵי מַשְׁתְּיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה דַּהֲבָא וְכָל מָנֵי בֵּית מְקֵרַת מַלְכָּא דַּהֲבָא טָבָא לֵית כַּסְפָּא לָא אִתְחֲשִׁיב בְּיוֹמֵי שְׁלֹמֹה לְמִדָּעַם: אֲרֵי סְפִינָתָא אַפְרִיקָא לְמַלְכָּא בְּיַמָּא עִם סְפִינָתָא דְחִירָם חֲדָא לִתְלַת שְׁנִין אַתְיָא סְפִינַת אַפְרִיקָ טְעִינָא דְהַב וּכְסַף שֵׁן דְּפִיל וְקוֹפִין וְטַוָּוסִין: וּרְבָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי אַרְעָא לְעוּתְרָא וּלְחוּכְמָא: וְכָל דַּיְירֵי אַרְעָא בָּעַן לְמִיחֱזֵי יַת סְבַר אַפֵּי שְׁלֹמֹה לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמְתֵיהּ דִּיהַב יְיָ בְּלִבֵּיהּ: וְאִינוּן מַיְיתַן גְּבַר קוּרְבָּנֵיהּ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּלְבוּשִׁין וּמָנֵי זֵינָא וּבוּסְמָנִין סוּסָוָן וְכוּדַנְוָון גְּזֵירַת שְׁנָא בְּשַׁנָא: וּכְנַשׁ שְׁלֹמֹה רְתִיכִין וּפָרָשֵׁי וַהֲווֹ לֵיהּ אֲלַף וְאַרְבַּע מְאָה רְתִיכִין וּתְרֵי עֲסַר אַלְפִין פָּרָשִׁין

חגינו: וכל כלי ז׳ בקריא׳ וסי׳ וכל כלי משקה המלך שלמה דמלכים ב׳ בו׳ וחברו דדברי הימים ב׳ בפסוק. וישלח את הדורס. וישרפו את בית האלהים. וכל כלי בית האלהים: משקה ה׳ קמצין בקריא׳ וסי׳ נמכר בסד׳ וישב: וכל הארץ ה׳ בקרי׳ וסי׳ וכל הארץ באו מצרימה. וכל הארץ הזאת אשר אמרתי. וכל הארץ בכים׳ וכל הארץ מבקשים את פני שלמה דמלכים. וחברו דדברי הימים:

רלבג

וכל מלכי הערב ופחות הארץ. אמר תמורת זה בד״ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה והנה זה ג״כ היה בא מדי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו: ויעש המלך שלמה מאתי׳ צנה זהב שחוט. הנה הצנה הו׳ כמו מגן אלא שהוא גדול ומקיף את האדם כאמרו כצנה רצון תעטרנו והרצון באמרו זהב שחוט לפי מה שאחשוב שהוסר אדמימותו ממנו בתלאכ׳ ויסור ממנו בזה קצת לחותו ולזה היה יותר חזק: שש מאות זהב. ר״ל שש מאות שקלים זהב: שלשת מנים זהב. ר״ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר ד״ה שלש מאות זהב: כסא שן גדול. זה היה כסא המלוכה והיה נעשה משן הפיל ואורי בלע״ז: ויצפהו זהב מופז. פירשו בו זהב נקי משיגיו ואחשוב שיהיה ענינו מענין פזור בחלוף אות זי״ן באות צד״י כי ברצותם לנקותו תכלית הנקיון יפזרוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוציאו ממנו סיגו: שש מעלות לכסא. הנה היתה צורת הכסא הזה כך שכאשר היה עולה בו היה עולה לשבת בו שש מעלות ואז ישב במקום השבת שהיה למעלה מהמעלה הששית ואחרי הכסא היה שם לוח יסמוך בו בשבתו שם והיה ראש עגול בלוח ההוא באמצעו והיו ידות מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועות יסמוך בהם המלך ידיו בשבתו שם. והנה היתה צורת ארי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה וכן אצל כל מעלה ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכסא ולצד ההוא היו פני האריות ולזה היו שם ארבעה עשר אריות: שנהבים. הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שיעשו ממנו במלאכה ואורי׳ בלע״ז: וקופים. הם שימי״ש בלע״ז: ותוכיים. הם פאו״ם בלע״ז: ונשק. הם כלי זין: ויהי לו אלף וארבע מאות רכב. הנה כתוב בדברי הימים בזה המקום ארבעת אלפים אוריות סוסים ובמה שקדם כתוב ארבעים אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק הזה במה שקדם באמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות ובאר

רדק

וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם · וינחם מבנין הפעיל כמו אשר הנחתי
בדרך אמת ובדברי הימים ויניחם מן הניח ויונתן תרגם בענין וינחם ואשרינון
ויש לפרש כמשמעו אחרי שאספם כלם בירושלם הניח אותם בערי הרכב שיהיו
שם ונשארו מהם עם המלך בירושלם ויונתן תרגם בר מדהוו עם מלכא בירושלם

רשי

וינחם · וינהלם: כאבנים · ולמעלה הוא אומ' למאומה רבותינו פירשו כאן קודם
שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: ומוצא
הסוסים אשר לשלמה · היה ממצרים: ומקוה · אסיפת סוחרי הסוסים במצרים
סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרי' מן המלך שלא יוציא אדם סוס
משם אלא על ידם כך
שמעתי ולכך נקוד על
ומקוה טעם זקף גדול
ללמד שהתיבה עומדת
בעצמה ואינה דבוקה
לאחריה: וסוס
בחמשים ומאה ·
למדנו שהמרכבה
בארבעה סוסים וכן
בדמים הללו לכל מ
מלכי החתים ולמלכי
ארם: בידם · של
סוחרי שלמה יוצאים
ממצרים: ואת בת
פרעה · אף היא מן
הנכריות אלא שהיתה
חביבה עליו מכולם
מנאה לעצמה וכן
ויפקדו מעבדי דוד
שנים עשר איש ועשה
אל

ומקוה ב' כתיב ה' במקואות ואינון בהאי פסו' וב' כתיב א' וא' ולמקוא תמים

במחיר ח' בקריא' וסימ' אקנה מאותך במחיר דסוף שמואל · יקחו מקוה במחיר · וחברו מקוה יקחו במחיר
דד"ה · ואדמה יחלק במחיר · לא במחיר ולא בשחד · לבו אתן ולא במחיר · וכהניה במחיר יורו · עצינו במחיר

וינחם בערי הרכב ועם המלך ז'
בירושלם: ויתן המלך את הכסף
בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן
כשקמים אשר בשפלה לרב:
ומוצא הסוסים אשר לשלמה ל'
ממצרים ומקוה סחרי המלך יקחו
מקוה במחיר: ותעלה ותצא מרכבה
ממצרים בשש מאות כסף וסוס ג'
בחמשים ומאה וכן לכל מלכי
החתים ולמלכי ארם בידם יצאו: ה'· ל'· ר'
יא והמלך שלמה אהב ר' כתח
נשים נכריות רבות ואת בת ה'
פרעה מואבית עמנית אדמית ל' וחס
צדנית חתית: מן הגוים אשר ל' וחס'
אמר יהוה אל בני ישראל לא תבאו
בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו זח
את לבבכם אחרי אלהיהם בהם
דבק שלמה לאהבה: ויהי לו נשים
שרות שבע מאות ופלגשים שלש ל' והיום הזה תתמרכת
מאות ויטו נשיו את לבו: ר' כתח

ואשרינון בקירוי רתיכיא בר ם
מדהוו עם מלכא בירושלם:
ויהב מלכא ית כספא בירושלם
באבניא וית ארזיא יהב כשקמיא
דבשפלתא לסגי: ומתפקין
סוסותא דלשלמה ממצרים ו
ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה
בדמין: וסלקא ונפקא רתיכא
ממצרים בשית מאה כספא ו
וסוסותא במאה וחמשין וכן לכל
מלכי חיתאי ומלכי ארם ב
ברעותהון נפקין:
ומלכא שלמה רחים נשים
בנת עממין סגיאין וית בת פרעה
מואבאן עמונאן ארומאן צידונאן
חיתאן: מן עממיא דיאמר יי
לבני ישראל לא תתערבון בהון
ואינון לא יתערבון בכון ד
דילמא יטעון ית לבכון בתר
טעוותהון בהון אתרעי שלמה
למרחם: והואה ליה נשין
מלכן שבע מאה ולחינן תלת
מאה ואטעיאה נשוהי ית לביה:

יבאו: ואת בת ה' בקריא' וסימ' ואת בת היענה דת"ב · וחברו דב"ת · ואת בת פרעה העלה דד"ה · ערות אשה
ובתה לא תגלה: ויטו ד' ופתחין וסימ' נבסר בשמואל חלק ב' סימן י"ו:

פי' אלה היו בערי הרכב מלבד אותם שהיו עם המלך בירושלם ועל כן נקראו ערי הרכב שהיו שם הסוסים והמרכבות: כאבנים · על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה ב בירושלם · ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר רבי יוסי אבני עשר אמות ואבני שמונה אמות היו: ומוצא הסוסים · ת' והפקות כן ומתפקין סוסוותא די לשלמה ממצרים ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה בדמין וי"מ מקוה מענין תקות חוט השני כלומ' שני דברים אלה היו באין לשלמה ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ מצרים כמו שכתוב שם ברקמה ממצרי' חטובות אטון מצרים ואותן ה הדברי' היו לוקחין סוחרי המלך במצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושלם למצרים ואדוני אבי ז"ל פיר' כי פרעה נתן לשלמה מוצא הסוסים והוא כי לא יוציאו ממצרים סוסים אלא ברשות המלך ונותנין המוציאי' למלך דמים בהוצאת הסוסים ואותו המוצא נתן פרעה לשלמה ושלמה היה מוכר אותו לסוחרים לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המוצא כלומר ק קבוץ כל המוצא ביחד והם היו במצרים והיו לוקחין מחיר המוצ' על יד כמו שהיו מוציאין מלכי הארץ הסוסים ממצרים וזהו שאמ' ביד' יוציאו כי מלכי החתי' ומלכי ארם שהיו מוציאין ממצרים על ידי סוחרי המלך היו מוציאין: בידם · כמו ברשותם כמו ויקח את כל ארצו מידו ות"י בידם ברעותהון ברצונם וברשות': וסוס בחמשים ומאה · מכאן למדנו שהמרכבה ארבעה סוסים: נשים נכריות רבות · שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישראל אסור לו להרבות כמו שכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרי' והוא בטח בחכמתו ואמ' אני ארבה ולא אסור זהו שאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו ומה שאמר ואת בת פרעה כי היא היתה תחילת הקלקלה אף על פי שהיא לא הטתה את לבבו עד שהרבה נשים נכריות לעת זקנתו והטו את לבבו ולא שעבד ע"ז אלא שהניח נשיו לעבוד ע"ז לאלהים אחרים ואף שהניח אותן לבנות במות בירושלם לע"ז והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבנו' ולא מיחה בהן: לא תבאו בהם · כמו שכתוב ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואף על פי שאמר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר אומות אלא לפי שהיו באים בארצם הזהירם עליהם אבל אם היה משיב אותם לדת ישראל לא היה אסור אם היו מתגיירות מלב שלם לא מחמת יראה ואהבה ודבר זה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל כמו שכתבנו בפסוק ויאהב שלמה: אכן יטו את לבבכם · באמת יטו לבבכם כמו שאומ' כי יסיר את בנך מאחרי ות"י דילמ' יטעון ית לבבון:

הנראה

רלבג

ובספר היו בהם סוסי' בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחות ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלו האלף וארבע מאות רכב אסף אותם שלמה ממקומו' רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו נבחרים בלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והניחם אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לכלכלם שם וקצתם השאיר עם המלך בירושלם כדי שיהיו יותר קרובי' לו: ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים · זה שב לפי מה שאחשב אל מה שזכר למעלה והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר הדברים שזכר שהיו באים לשלמה מדי שנה בשנה והרצון בו ומוצא הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר"ל שכל מי שהיה מוציא סוס ממצרי' היה נותן דבר ידוע לשלמ' כי ממצרי' לא יצא סוס כי אם ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה: ומקוה סוחרי המלך יקחו מקוה במחיר · הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא תקוה כן יקרא הנארג מהחוטין מקוה והנה היו במצרים בגדי פשתן חשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוציאים אותם אלא ברשו' המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולרוב המצא הסוסי' והשש במצרי' לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא ברשו' המלך כדי שיוכר בין השרי' ובין העבדים והנה הרצון בזה כי מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל היה לשלמה וזכר כי סוחרי המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המוצא היה לשלמה ולזה היו הרוצים להוציאו משם קונין אותו מסוחרי המלך ומזה היה מגיע תועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקוה כי סוחרי המלך היו קונין זה המוצא ממנו בכסף רב לסוסי' ולמקוה והנה קצר המאמר כי סוחרי המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שירצו להוציאם ממצרים:

ופלגשים ל' חד י"ר קדמא

ותעלה ותצא מרכבה ממצרים · ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכבה ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסים למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הסך מהם לסוס ולרכב · ואפשר שנאמ' שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים היה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחי' מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המוצא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס · ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל מלכי החתים ומלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם היה נותן המוצא לשלמה וביד סוחרי המלך וברשותם היו מוציאים היוצא משם: והמלך שלמה אהב נשים וגו' · הנה גנה אותו מפני כרדין האחד שהוא לקח נשים מן הגוים אשר הזהירה התורה שלא נתחתן בם כדי שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם והגד השני מפני שהרבה לו נשים אשר הזהירה התורה אותו מזה בפרשת שפטים ואם אחר אומר שכבר ראוי שנחשוב שנתגיירו כבר קודם שלקחם שלמה הנה עם כל זה לא היה נמלט מהגנות כי בת פרעה היתה אסורה לבא בקהל יי' גם אחר שנתגיירה כי דור שלישי לבד מותר להם לבא בקהל יי' והעמוניות והמואביות הם גם כן מעם שאינו ראוי לבא בקהל שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי' ואע"פ שנקבותיהם לא נאסרו לבא בקהל כמו שבארנו שם הנה לא היה ראוי למלך שיבא בהן כי הזרע שיהיה לו מהן אי אפשר שיהיה שלם מאד אחר שהגוי מרוחק וכבר היה ראוי לשלמה שידקדק מאד שיהיה זרעו שלם עם יי' כדי שיתקיים לו הברית שכרת השם לדוד אביו להתקיים לו המלוכ' תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן עמונית ועשה הרע בעיני יי' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו · והנה אמ' ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שבה נטה יותר מדרכי התורה ממה שנטה בלקיחת שאר נשיו הנכריות והיא ג"כ היתה חביבה לו מאד עד שכבר בנה לה בית כאופן הנזכר במה שקדם:

ויהי

אז יבנה שלמה במה · רבותינו אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו:
בהר על פני ירושלם · הר הזתים: אשר היתה זאת עמך · אשר ידעת שאתה עובר
על מצותי: ויהי בהיות דוד את אדום · אז ויברח אדד מפני דוד ויואב לקבור את
החללים שקברן להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר שמואל ויעש דוד שם
בשובו מהכו׳ את אדום
שהיו הכל מקלסין א
אותו איש חסיד שקבר
את הרוגיו וכן הוא
אומר במלחמת גוג
ומגוג וקברו כל עם
הארץ והיה להם ל
לשם ויונתן תירגם
לקבור את החללים
לאלצא ית קטיליא ל
לקחת את חליצתם :
ולחם

דויד ה׳ מל וסימ׳ והארכתי ימיך · ויהי לעת זקנת שלמה · ולבנו אתן שבט · כמגדל דויד צוארך · והקימתי
עליהם דיחזקאל · וכל תריסר ועזרא וד״ה דכוו׳ מלאים: לאלהיהן ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: בעלות

וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ
אֶת־לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־ פ״ה
הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו
כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו׃ וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי ה׳ מל׳ וכל ד״ה
עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם וכל׳ ותריס׳ דכו׳ ה׳ בכ
שִׁקֻּץ עַמֹּנִים׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע כולהון חס׳ בכ״ב
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה
כְּדָוִד אָבִיו׃ אָז יִבְנֶה
שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב מ״ל חס׳ בכ״ב
בָּהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִָם וּלְמֹלֶךְ
שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְכֵן עָשָׂה לְכָל־נָשָׁיו
הַנָּכְרִיּוֹת מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת ל ל׳ ומ׳
לֵאלֹהֵיהֶן׃ וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בִּשְׁלֹמֹה ה׳
כִּי־נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם׃ וְצִוָּה ל׳ קמץ
אֵלָיו עַל־הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי־לֶכֶת
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא שָׁמַר אֵת ל׳
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה לִשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר
הָיְתָה־זֹּאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי ג׳ · ל׳
וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרֹעַ אֶקְרַע ט׳ חס׳
אֶת־הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וּנְתַתִּיהָ ל
לְעַבְדֶּךָ׃ אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָּה
לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיַּד בִּנְךָ אֶקְרָעֶנָּה׃ ל׳
רַק אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרָע שֵׁבֶט ל׳ זקף קמץ
אֶחָד אֶתֵּן לִבְנֶךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי ו
וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי׃
וַיָּקֶם יְהוָה שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה ל׳
אֵת הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא
בֶּאֱדוֹם׃ וַיְהִי בִּהְיוֹת דָּוִד אֶת־אֱדוֹם
בַּעֲלוֹת יוֹאָב שַׂר הַצָּבָא לְקַבֵּר ה׳ · ל׳
אֶת־הַחֲלָלִים וַיַּךְ כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם׃
כִּי־שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב־שָׁם יוֹאָב ט״ו כתח

והוה לעדן דסיב שלמה נשוהי
אטעיאה ית ליביה בתר טעות
עממיא ולא הוה ליביה שלים ב
בדחלתא דיי אלהיה כלבא דדויד
אבוהי: ואזל שלמה בתר עשתורת
טעות צידונאי ובתר מלכם שקוץ
עמונאי: ועבד שלמה דביש קדם
יי ולא אשלים בתר דחלתא דיי
כדויד אבוהי: בבין
בנא שלמה במתא לכמוש שקוץ
מואב בטורא די על אפי ירושלם
ולמולך שיקוץ בני עמון: וכן
עבד לכל נשוהי בנת עממיא
מסקן בוסמין ומדבחן לטעותהון
: ותקיף רוגזא דיי בשלמה ארי
איתפני ליביה מדחלתא דיי אלהא
דישראל דאתגלי ליה תרתין זימנין:
ופקיד עלוהי על פתגמא הדין
בדיל דלא למהך בתר טעות ע
עממיא ולא נטר ית דפקיד יי:
ואמר יי לשלמה
חלף דהות דא עימך ולא נטרת
פיקודי וקימי די פקידית עלך א
אעדאה אעדי ית מלכותא מינך
ואתנינה לעבדך: ברם ביומך
לא אעברינה בדיל דויד אבוך מיד
בנך אעדינה: לחוד ית כל
מלכותא לא אעדי שבטא חד
אתן לברך בדיל דויד עבדי ובדיל
ירושלם קרתא דאתרעיתי:
ואקים יי סטן
לשלמה ית הדד ארומאה מזרעא
דמלכא הוא באדום: והוה
כד הוה דויד באדום כד סליק י
יואב רב חילא לחלצא קטיליא
וקטל כל דכורא באדום:
ארי שיתא ירחין יתיב תמן יואב

ה׳ וסימ׳ ויהי בעלות והלהב · ויה בהיות דוד את אדום · ויהי בעלות המנחה קדמאה דסיפרא · ויהי בעלות
נבוכד ראצר · וימן האלהים תולעת:

הנראה אליו · אמר כראה אליו כי לא תבא הא הידיעה על העבר וכן ההקרים
שמואל הכמצאו פה וזולתם שכתבנו בספר מכלל: פעמים · בגבעון הפעם
האחת והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך וכוה שיו במראה הראשונה
בסתם ובמראה השנית במפורש: ויאמר יי׳ לשלמה · על ידי נביא והוא אחיה
השילוני: שבט אחד · כי בנימן
לפי שהיה חלקו עם יהודה ב
בירושלם בין שניהם נחשבים
לשבט אחד: ויקם יי׳ שטן · זה
היה לעת זקנת שלמ׳ כאשר כתב
לבבו מעם יי׳: הוא באדום ·
מזרע המלך שהיה באדום או
הוא אומר זה על הדד: בהיות
דוד את אדום · כמו באדו׳ כפר
ענין זה עתה כי ברח הדד והיה
נער קטן בברחו וברח מארצו
עם אנשים ארומיי׳ כשהכה יואב
את כל זכר באדו׳ וכאשר שמע
כי מת דוד ויואב חשב להנקם
מישרא׳ ומה שספר מענין אשתו
שהיתה אחו׳ הגבירה ובנו שהיה
גמול בתוך בני פרעה כל זה
אמר להודיע כי כל כך גברה
שנאתו לישראל עד שהניח כל
הטובה הזאת להנקם מישראל
ואמר לפרעה שישלחנו וילך ל
לארצו ולא עלתה בידו להזיק
לישראל עד עת זקנת שלמה ש
שהקימו יי׳ לשטן בם בעבור עון
ע״ז שעשו נשי שלמה ובנו במות
וכן הקים שטן אחר לשלמה את
רזון בן אלירע ושניהם הזיקו
לישראל לעת זקנת שלמה:
ויך כל זכר באדום · אח׳ שהכה
כל זכר באדום כי קודם הכם
ואחר כן קברם וכמו וי״ו זה הן
אתה קצפת ונחטא אחר ש
שחטאנו קצפת ויש׳ את הים
לחרבה ויבקעו המי׳ אח׳ שנבקעו
המים שם הים לחרבה וזולת אלה
שכתבנו בספר מכלל ולענין זה
פיר׳ ר״זל ויעש דוד שם בשובו
מהכותו את אדום זהו שם טוב
שקנה בגוים שצוה לקבור את
ההרוגים וכן אומר הנביא ב
במלחמת גוג ומגוג וקברום כל
עם הארץ והיו להם לשם אבל
י״ת לקבור את החללים לחלצא
קטיליא כלומר לקחת חליצותם
וכליהם: וכל

רלבג

ויהי לעת זקנת שלמה
נשיו הטו את לבבו א
אחרי אלהים אחרים ·
אח׳ שזכר שנשיו הטו
את לבבו לא היה צרי׳
לומר ולא היה לבבו
שלם את יי׳ אהיו כלבב
דוד אביו אם היה ה
הרצון בזה ששלמה
היה עובד אהי׳ אחרים
ולזה הוא מבואר ש
שהרצון בו שאהבתו
נשיו הטה את לבבו י
להניחם לעבוד אהים
אחרים ולהעלים עיניו
מהם ומזה גם כן
התבאר כי אמרו וילך
שלמה אחרי עשתרות
אלהי צידונים ואחרי
מלכום שקוץ עמונים
הרצון שהניח לנשיו
הצידוניות והעמוניות
לעבוד אהיהם והעלים
עיניו מהם ולזה אמר
ויעש שלמה את הרע
בעיני יי׳ ולא מלא אחר
יי׳ כדוד אביו כי אם
היה ממלא אחרי יי׳
לא היה סובל לנשיו
לעשות זה העון ה
הנפלא והעד עוד על
זה שהרצון בו שהוא
העלים עיניו מנשיו ו
והניחם לעבוד אלהים
אחרים אמרו וכן עשה
לכל נשיו הנכריות מ
מקטירות ומזבחות ל
לאלהיהן באר בזה ש
שחטא שלמה היה ה
הניחו נשיו שתאיננה
מזבחות ומקטרות ל
לאלהיהן וזה ממה

שאין ספק בו ולזה אמר אז יבנה שלמה במה שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע״ז ולזה היה שלמה סבת
לבנינם ובכלל הנה הוא מן הסקר באיש חכם כשלמה שיבא לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו משיג הש״י יותר מזולתו מהאנשים וכבר יעיד על זה גם הספרים שחבר
ברוח הקדש ונראה אליו גם כן הש״י פעמים ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע״ז וראוי שתדע שכבר יאמר שכבר עשה פלוני דבר אם בעשאו בעצמו אם בעשאו
על ידי שליח כמו שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך וכבר יאמר גם כן שהוא עשאו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונות שאתה
תראה שישיבו האשם בדבר למי שהיה בידו למחות כשלא מחה ויאמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ר״ל
שאם לא תוכיחהו תשא עליו חטא במה שיחטא בו כי הוא כאילו עשית החטא ההוא כדרך ובזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה: וצוה אליו על הדבר הזה
לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים · ר״ל כי תמצות הש״י היה מחוייב שלא יניח לעבוד ע״ז בביתו עם שזה דרך שילכו בניו אחרי אלהים אחרים בראותם אמותיהם עובדו׳ ע״ז
וכבר עורר אותם הש״י כדי שיישיר אותו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית המקדש: למען דוד עבדי ·
מגיד שמהשגחה על האב תמשך לבן והנה למען דוד עבדו השגיח בשלמה שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולמען דוד עבדו השגיח בזרע שלמה שלא תסור מהם
הממלכה לגמרי · והנה קרא שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות נחלתם יחד: ולמען ירושלם אשר בחרתי · ר״ל כי מפני שבחר ירושלם לנצח להיו׳ בו בית המקדש ארצה
שהמולך בו תתקיים מלכותו שם תמיד עם שזה יהיה סבה להעמיד עניני בית המקדש באופן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבנוהו אבותיו :
ויהי בהיו׳ דוד את ארו׳ · ר״ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא על אדו׳ להכותם ואח׳ זה ספר שכבר הכה יואב כל זכר באדו׳

לג' מכעו' כסו' וְכָל־יִשְׂרָאֵל עַד־הִכְרִית כָּל־זָכָר
ל' י' בֶּאֱדוֹם׃ וַיִּבְרַח אֲדַד הוּא וַאֲנָשִׁים
ל' אֲדֹמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו אִתּוֹ לָבוֹא
מִצְרָיִם וַהֲדַד נַעַר קָטָן׃ וַיָּקֻמוּ
מִמִּדְיָן וַיָּבֹאוּ פָּארָן וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים
עִמָּם מִפָּארָן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם אֶל־פַּרְעֹה
ל' מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־לוֹ בַיִת וְלֶחֶם אָמַר
לוֹ וְאֶרֶץ נָתַן לוֹ׃ וַיִּמְצָא הֲדַד חֵן
בְּעֵינֵי פַרְעֹה מְאֹד וַיִּתֶּן־לוֹ אִשָּׁה אֶת־
ל' · נ' חס' אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס הַגְּבִירָה׃
נ' וַתֵּלֶד לוֹ אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס אֵת גְּנֻבַת
נ' ודין חס' בְּנוֹ וַתִּגְמְלֵהוּ תַחְפְּנֵס בְּתוֹךְ בֵּית
ב' חס' ובפסו' פַּרְעֹה וַיְהִי גְנֻבַת בֵּית פַּרְעֹה בְּתוֹךְ
בְּנֵי פַרְעֹה׃ וַהֲדַד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם
ב' זוגין מידין וכי כִּי־שָׁכַב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וְכִי־מֵת
יוֹאָב שַׂר־הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הֲדַד אֶל־
פַּרְעֹה שַׁלְּחֵנִי וְאֵלֵךְ אֶל־אַרְצִי׃
ב' לך מעלי ר' וַיֹּאמֶר לוֹ פַרְעֹה כִּי מָה־אַתָּה חָסֵר
עִמִּי וְהִנְּךָ מְבַקֵּשׁ לָלֶכֶת אֶל־אַרְצֶךָ
ג' כתע' פסק ודגש ב' וַיֹּאמֶר לֹא כִּי שַׁלֵּחַ תְּשַׁלְּחֵנִי׃ וַיָּקֶם
אֱלֹהִים לוֹ שָׂטָן אֶת־רְזוֹן בֶּן־אֶלְיָדָע
אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה
ל' אֲדֹנָיו׃ וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי
שַׂר־גְּדוּד בַּהֲרֹג דָּוִד אֹתָם וַיֵּלְכוּ ד
ל' דַמֶּשֶׂק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמָּשֶׂק׃
וַיְהִי שָׂטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי שְׁלֹמֹה
ל' · ל' · ב' וְאֶת־הָרָעָה אֲשֶׁר הֲדָד וַיָּקָץ בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם׃ וְיָרָבְעָם
נ' · נ' כתע' בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי מִן־הַצְּרֵדָה וְשֵׁם אִמּוֹ
ל' צְרוּעָה אִשָּׁה אַלְמָנָה עֶבֶד לִשְׁלֹמֹה

וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד דִּשֵׁיצִי כָּל דְּכוּרָא
בֶּאֱדוֹם׃ וַעֲרַק אֲדַד הוּא וְגֻבְרִין
אֲדוֹמָאִין מֵעַבְדֵי אֲבוּהִי עִמֵּיהּ
לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַהֲדַד יַנִּיק זְעֵיר׃
וְקָמוּ מִמִּדְיָן וַאֲתוֹ לְפָארָן וּדְבָרוּ
גֻּבְרִין עִמְּהוֹן מִפָּארָן וַאֲתוֹ לְמִצְרַיִם
לְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וִיהַב
לֵיהּ בֵּיתָא וּמְזוֹן אֲמַר לְסַפָּקָא לֵיהּ
וְאַרְעָא יְהַב לֵיהּ׃ וְאַשְׁכַּח הֲדַד
רַחֲמִין בְּעֵינֵי פַּרְעֹה לַחֲדָא וִיהַב
לֵיהּ אִתְּתָא יַת אֲחַת אִתְּתֵיהּ אֲחָתֵיהּ
דְּתַחְפְּנֵס מַלְכְּתָא׃ וִילִידַת לֵיהּ
אֲחָתָא דְתַחְפְּנֵס יַת גְּנוּבַת בְּרֵיהּ
וְחַסְלְתֵיהּ תַּחְפְּנֵס בְּגוֹ בֵּית פַּרְעֹה
וַהֲוָה גְנוּבַת דְּבֵית פַּרְעֹה בְּגוֹ בְּנֵי
פַּרְעֹה׃ וַהֲדַד שְׁמַע בְּמִצְרַיִם אֲרֵי
שְׁכִיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי וַאֲרֵי מִית
יוֹאָב רַב חֵילָא וַאֲמַר הֲדַד לְפַרְעֹה
שַׁלְּחֵנִי וְאֵיהַךְ לְאַרְעִי׃ וַאֲמַר לֵיהּ
פַּרְעֹה אֲרֵי מָא אַתְּ חָסֵר עִמִּי וְהָא אַתְּ
בָּעֵי לְמֵיזַל לְאַרְעָךְ וַאֲמַר לָא אֲרֵי
שַׁלָּחָא תְּשַׁלְּחִנַּנִי׃ וַאֲקִים יְיָ לֵיהּ
סָטָן יַת רְזוֹן בַּר אֶלְיָדָע דַּעֲרַק מִן
קֳדָם הֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה ר
רִבּוֹנֵיהּ׃ וּכְנַשׁ עֲלוֹהִי גֻּבְרִין
וַהֲוָה רַב מַשִּׁרְיָתָא כַּד קְטִיל דָּוִד
יַתְהוֹן וַאֲזַלוּ לְדַמֶּשֶׂק וִיתִיבוּ בַהּ
וּמְלַכוּ בְּדַמֶּשֶׂק׃ וַהֲוָה סָטָן לְיִשְׂרָ'
כָּל יוֹמֵי שְׁלֹמֹה וְיַת בִּישְׁתָא דַּעֲבַד
הֲדַד וּמְרִיד בְּיִשְׂרָ' וּמְלַךְ עַל אֲרָם׃
וְיָרָבְעָם בַּר נְבָט
אֶפְרָתִי מִן צְרֵדָא וְשׁוּם אִמֵּיהּ צְרוּעָה
אִיתְּתָא אַרְמַלְתָּא עַבְדָּא לִשְׁלֹמֹה

ויאמר לו פרעה ב' דסמיכי וסימ' ויאמר לו פרעה לך מעלי· כי מה אתה חסר׃ ויקם ב' בקריא' וסימ' ויקם משה את המשכן ב' בפסוק· ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח· ויקם יי' שפטי' ויזעקו בני ישר' דעתניאל

וחברו דאהוד בן גרא׃ ויקם את העמודים לא:לם ג' בפסוק דשלמה· ויקם יי' את דברו אשר דבר· וחברו דדוד· ויקם יי' שטן לשלמה· ויקם לו אלהים שטן· ויקם מזבח לבעל· וישב ויבן את הבמות· וחברו דדוד· ויקם את העמדים על דוד· ויקם את דברו אשר דבר עלינו ודניאל· ויעלני מבור שאון משיט הון· ויקם עדות ביעקב׃ אפרתי ג' בקריא' וסימ' בן תחו בן צוף אפרתי· ודוד בן איש· וירבעם בן נבט אפרתי׃

רשי

ולחם אמר לו· אמר למשרתיו כך וכך לחם תתנו לו היום׃ הגבירה· המלכה׃ כי שכב דוד· דוד שמת מיתת עצמו נאמרה בו שכיבה יואב שנהרג נאמרה בו מיתה· ד"א דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה כי אם מיתה׃ ויקם אלהים לו שטן· לשלמה וזו היא שאמר נתן הנביא לדוד אשר בהעוותו והוכחתיו ב בשבט אנשים׃ ואת הרעה אשר הדד· ועם הרעה שעל ידי הדד היתה גם זו של רזון׃ וירם

רדק

וכל ישראל· כל ישראל אשר עמו במלחמה ישבו שם עד הכריתו כל זכר באדום ועד קברם החללים׃ ויברח אדד· באלף והאחרים בהא ואחד הוא כי אותיות אהוי מתחלפות כמו ישי אישי והדומים להם׃ ויקומו ממדין· אולי בבואם מאדום נתעכבו במדין ויקומו משם ויבאו פארן ויקחו אנשי' עמם מפארן כי אותם היו מכירים אותו שהוא מזרע המלוכ' לפיכך לקחום עמו כדי שיעידו עליו לפני פרעה שהוא מזרע המלוכה׃ ולחם אמר לו· אמר לתת לו ואי' ומזון אמר לספקא ליה׃ וארץ נתן לו· ערים שיהיה שר ופקיד עליהם׃ כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא· דרשו בו מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב היא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתו' בו שכיבה יואב שנהרג כתוב בו מיתה דוד שירשו בניו את מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא ירשו בניו את מקומו נאמר בו מיתה׃ שלחני· אמר לפרעה שישלחהו כי חשב כיון שמתו דוד ויואב ושלמה נער ואינו איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעודו ב במצרי' לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה ויצא ממצרים ולא עלתה מחשבתו בידו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת ז זקנתו ואז היה שטן לישראל זה הדד ורזון גם כן׃ ויקם אלהים לו שטן· לשלמ' כלומ' עוד הקים לו שטן אחר את רזון אשר ברח גם כן מאת הדרעזר בהכות דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואומר כי אז ברח מאת אדוניו רזון זה ויקבץ אנשים ויהי שר גדוד ובשמעו זה כי הדד שב ל לארצו כדי להרע לישראל הלך הוא גם כן עם אנשיו דמשק ו והצליח שם עד שמלכו הוא ו ואנשיו בדמשק ואחר כך גבר עוד ומלך הוא על כל ארם כי ד דמשק מארם היה ומתחילה לא התגבר על אנשיו שבאו עמו ו והכיחם להיות שליטים על העיר עמו עד שהתחזק הוא במלוכה ומלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל׃ כל ימי שלמה· מעת שקם לשטן היה לשטן כל ימי שלמה לישר' אבל לא נוכל לפרש כל ימי שלמ' מעת שמלך שלמה שהרי כתוב וישב יהודה וישר' לבטח איש תחת גפנו ותחת ת תאנתו כל ימי שלמה ואומר אין שטן ואין פגע רע אלא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטנים מעת שנטה לבבו מעם יי' ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה עד שמת שלמה כדי שינחם על החטא ויכיר כי בעוד שהיה אוהב את יי' אין שטן ואין פגע רע וכיון שחטא קמו השטנים׃ ואת הרעה אשר הדד· כתחברה רעתו עם הרע' אשר עשה הדד לישראל׃ ויקץ בישראל· ויקץ זה פעל יוצא ותרגומו ומרד בישראל ואפשר שיהא פעל עומר כחביריו כלומר קץ בהם ומאס אות' בהיותו בשלו' עמה'׃ וירבע' בן נבט· אמרו בדרש הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי והנה שבע בן בכרי משבט בנימן ונבט משבט אפרים· אפרתי משבט אפרים׃ וירם

רלבג

ויקחו אנשים עמם מ מפארן· יתכן שלקחו' כדי שיהיה עמו עם רב וזה יהיה סבה ם שיכבדהו פרעה ו ויכבדהו עם שהם גם כן העידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן׃ ולחם אמר לו· ר"ל שכבר אמר לתת לו לחם חקו תמיד׃ וארץ נתן לו· ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל עליהם׃ ויאמר אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי· ירמה כי חשב הדד להנקם מ מישראל בראותו כי מתו גבוריהם ם המצליחים במלחמה ועם כל זה לא יכול בעת שהיה שלמ' הולך בדרכי יי' כדוד אביו אך לעת זקנתו ם שנמצא בו זה החטא אז היה הדד שטן לשלמה ולישרא' והע"פ שכתוב וישב יהודה וישרא' לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מ מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמ' והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תמצא מלת כל בדברי הנביאים אמר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתי' והנה מה שאמר בזה המקו' ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עברו נשיו אלהי' אחרים׃ ויקץ בישראל· ר"ל שהיה קץ ומואס בישרא' או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל כשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עיניו נשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו וברוב השתדלותו להרע לישר' מלך על ארם וסבב שימרדו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם כושאי מנח' לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל ודמה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקרא שמו מפני עוצם מדרגת הדד אצלם׃ וירבעם בן נבט אפרתי· ר"ל שהוא משבט אפרים׃ עבד לשלמה וירם יד במלך· ר"ל כי מפני ששמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שכבר הרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך וזאת ההרמת יד היתה מה שלקחה לבו לגנות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באי זה מנוי שמהו שלמה וסבה אחרת לגובה לבו ספר גם כן והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היא הרמת ידו והוא שהוא אמר מגנה אתו ראו מה עשה הנה שלמ' בנה את המלוא אשר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום שהיתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישרא' לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקו' פרוץ שיוכל לברוח מתנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אמר ששלמה לגובה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל· והנה

וירם יד במלך׃ הוכיחו ברבים וזה הדבר אשר הוכיחו עליו שלמה בנה את המלוא ובבנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ אחורי המלוא אמר לו אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים ואתה גדרת אותם לעשו׳ אנגריא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה׃ וירא שלמה את הנער. קודם לכן כי עשה מלאכ׳ הוא מהיר במלאכתו וזריז׃ לכל סבל בית יוסף. לכל מסקי מיסין דבי׳ יוסף מנשה ואפרים לפי שמשבט אפרים היה׃ ניר. ממשלה וניר למון של׃ אך

רלבג

והנ׳ בזה חטא ירבעם לשלמה בשני נדרין האחד מפני שגבהו על מעשיו והוכיחו ע עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך ק קראו בשמו ואמ׳ שלמ׳ בנה את המלוא וכן קרא דוד בשמו ולא קרא אחד מהם מלך. והנה ספר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלי׳ והיה זריז במלאכתו אשר מנהו ומנה אותו מפני זה לקבץ המס ם שסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אח׳ שמנהו המלך על זה הפקידות תכף ש שיצא ירבעם מ מירושלם ללכת לקבץ המסים שהפקד עליה׳ מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה ה השילוני מתכסה ב בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה פה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכל להגיד למלך שלמה אז תפש בשלמה ה החדשה אשר עליו ו ויקרעה שנים קרעים והודיע לו כי מלוך י ימלוך על עשרת ה השבטים אחרי מות שלמה יען אשר הניח בני ביתו לעבוד ע״ז אך לא יקח דבר מ ממלכותו בחייו למען דוד עבד יי׳ אשר שמר מצותיו וחקותיו ולזאת הסבה גם כן לא יסיר הממלכ׳ לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם ו והודיעו שאם ישמר מצו׳ הש״י וחקותיו יבנה לו בית קיים זמן ארוך ובזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא ת תהיה להם כל המלוכ׳ אך לא יענה זרעו כל הימים כי עוד תשוב כל המלוכה לזרע׳ דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד בימי בית ראשון ולא בימי בית שני הנה זה ראיה שבדר ישוב המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסור ממנו המלוכ׳ כמו שנתבאר במקומות מספר דניא׃

אמר ב״רבין כליש׳ למען תירא את יי׳ אלהיך דמ״א ודין

ויהי בעת ההיא ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר וירא׃ עבדי דוד ה׳ בקריא׳ וסימ׳ והשבט האחד יהיה לו. ואקרע את הממלכה. והקימותי עליהם רעה׳ ואני יי׳ אהיה. ועבדי דוד מלך עליהם. וכל שמואל דכוו׳ בכ״א דוד עבדי ועתה עשו׃ חקתי ט׳ חס׳ וכל אוריתא דכוו׳ בכ״א וסימ׳ נמסר בסדר תלדות׃ לדויד ה׳ מלאים וסימ׳ נמסר

וירם יד במלך׃ וזה הדבר אשר־ ה׳ ו׳ ל״פ
הרים יד במלך שלמה בנה את־
המלוא סגר את־פרץ עיר דוד אביו׃ ד׳
והאיש ירבעם גבור חיל וירא שלמה
את־הנער כי־עשה מלאכה הוא ו׳
ויפקד אתו לכל־סבל בית יוסף׃ ב׳ את גד ליהו
ויהי בעת ההיא וירבעם ג׳ ויאמר אבימלך וירד יהודה ודין
יצא מירושלם וימצא אתו אחיה
השילני הנביא בדרך והוא מתכסה ל׳
בשלמה חדשה ושניהם לבדם ל׳
בשדה׃ ויתפש אחיה בשלמה ל׳
החדשה אשר עליו ויקרעה שנים ל׳
עשר קרעים׃ ויאמר לירבעם קח־
לך עשרה קרעים כי כה אמר יהוה
אלהי ישראל הנני קרע את־הממלכה
מיד שלמה ונתתי לך את עשרה ל׳
השבטים׃ והשבט האחד יהיה־לו ל׳
למען עבדי דוד ולמען ירושלם ה׳ ה
העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי
ישראל׃ יען אשר עזבוני וישתחוו
לעשתרת אלהי צדנין לכמוש אלהי ל׳ וחס׳ יוד קדמ׳
מואב ולמלכם אלהי בני־עמון ולא־
הלכו בדרכי לעשות הישר בעיני
וחקתי ומשפטי כדוד אביו׃ ולא־ ל׳
אקח את־כל־הממלכה מידו כי
נשיא אשתנו כל ימי חייו למען דוד ל׳ ותס׳
עבדי אשר בחרתי אתו אשר שמר ל׳
מצותי וחקתי׃ ולקחתי המלוכה מיד ט׳ חס׳ וכל אור׳ ת׳ דכו׳ בכ״א
בנו ונתתיה לך את עשרת השבטים
׃ ולבנו אתן שבט־אחד למען היות־ כ׳
ניר לדויד עבדי כל־הימים לפני ה׳ יה׳ מל׳
בירושלם העיר אשר בחרתי לי
לשום שמי שם׃ ואתך אקח ומלכת ג׳ זוגין מתחלפין ל׳
בכל אשר־תאוה נפשך והיית מלך
על־ישראל׃ והיה אם־תשמע את־ ל׳ דכתי׳
כל־אשר אצוך והלכת בדרכי ו
ועשית הישר בעיני לשמור חקותי ה׳ מל׳
ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי
עמך ובניתי לך בית־נאמן כאשר
בניתי לדוד ונתתי לך את־ישראל׃

ואריס ידא במלכא׃ ודין פתגמא דארים ידא במלכא שלמה בנא ית מליתא אחד ית תרעתא קרתא דדוד אבוהי׃ וגברא ירבעם גבר חילא וחזא שלמה ית עולימא ארי עביד עיבידתא הוא ומני יתיה לכל מסקי מיסין דבית יוסף׃ והוא בעידנא ההיא וירבעם נפק מירושלם ואשכח יתיה אחיה שלונאה נביאה באורחא והוא מתכסי בכסותא חדתא ותרויהון אינון בלחודיהון בחקלא׃ ואחד אחיה בכסותא חדתא די עלוהי וסריקה לתרין עסר סידקין׃ ואמר לירבעם סב לך עסרא ם סידקין ארי כדנן אמר יי׳ אלהא דישראל הא אנא מעדי ית מלכותא מידא דשלמה ואתן לך ית עסרא שבטין׃ ושבטא חד יהי ליה בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאיתרעיתי בה מכל שבטי דישר׳׃ חלף דשבקו פולחני וסגידו ל לעשתרת טעות צידונאי ולכמוש טעות מואבאי ולמלכום טעות בני עמון ולא הליכו באורחן דתקנן קדמי למעבד דכשר ק קדמי וקיימי ודיני כדוד אבוהי׃ ולא איסב ית כל מלכותא מיניה ארי מלכא אשוויניה כל יומי חיוהי בדיל דויד עבדי דאתרעיתי ביה דנטר פיקודי ואורייתי וקיימי׃ ואיסב מלכותא מיד בריה ואתננה לך ית עסרא שיבטין׃ ולבריה איתן שבטא חד בדיל לקיימא מלכו לדוד עבדי כל יומיא קדמי בירושלם קרתא דאיתרעיתי ל לאשראה שכינתי תמן׃ ויתך אקרב ותמלוך בכל דרעוא נפשך ותהי מלכא על ישראל׃ ויהי אם תקביל למימרי ית כל ד דאפקדנך ותהך בכל אורחן דתקנן קדמי ותעביד דכשר בעיני למיטר קיימי ופקודיי כמא דעבד דוד עבדי ויהי מימרי בסעדך ו ואקיים לך מלכו קיימא כמא דקיימית לדוד ואתן לך ית ישר׳׃

וירם יד במלך. מרד בו שדבר בו ולא ירא ממנו וכבר הפקיד אותו שלמה לכל סבל בית יוסף לקבל המס ממנשה ואפרי׳ כי ראה כי עושה מלאכה כלומר ראהו זריז במלאכתו ובעת ההיא קודם שהרים יד במלך מצא אותו אחיה השילוני ובשרהו במלכות על כן על הפקידות שהיה לו מתחילה ועל בשורת המלכו׳ שאמר לו אחיה גבה לבו ודבר מה שדבר בשלמ׳ ושלמה כאשר הוגד לו בקש ל להמיתו וברח למצרים כן הוא סדר הענין הזה אבל בין וירם יד במלך ובין ויבקש שלמה ל להמית את ירבעם הושמו ה הדברים למה גבה לבו להרים יד במלך׃ שלמה בנה את המלוא. המלוא היה מקו׳ בעיר ירושלם סמוך לירושלם והיה רחב׳ להתאסף שם העם מענין קראו מלאו אחריך מלוא שהוא ענין אסיפה ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו שבנה בית לבת פרעה ואף על פי כן מן הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה והיו י יראים ממנו לאמר כך וכך עשה שלמה וזה ירבעם גבה לבו והעיז את פניו ואמר שלמה בנה את המלוא כלומר ראו רעה ם שעשה ועוד שאמר שלמה ולא אמ׳ המלך וזה היה מרד במלך ועוד אמר סגר את פרץ דוד אביו פירשו בו כי דוד עשה פרץ בחומת ציון שאם ימרדו בו י ישראל יצא ויברח משם בלא ד דעתם כמו שהוא מנהג היום במלכי ישמעאל שעושו פרץ ב במבצריה׳ שאם יקומו על המלך בני העיר שיברח משם ויקראו שמו שער הבגד ושלמ׳ סגר אותו הפרץ ואמר ירבעם ראו גבהות לבו שסגר הפרץ כלומר שהוא בוטח שאינו ירא ממרד ובדברי רז״ל מפני מה זכה ירבעם ל למלכו׳ מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים אמר לו דוד אביך פרץ פרצו׳ בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי ל לעשו׳ אנגריא לבת פרעה ואמרו רז״ל מאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפלין בפניו׃ השילוני. מן שילה היה ואמ׳ מן שילה שילני מן גילה גילוני׃ והוא מתכסה. או אחיה או ירבעם אין לו הכרע וכן בדברי רבותינו ז״ל רב ולוי חד אמר ם שמלתו של אחיה וחד אמר ם שמלתו של ירבעם אמר ר׳ שמוא׳ מסתבר כמאן דאמר של אחיה שכן דרך של צדיקים להיות ק קורעים במחלוקת של בית דוד׃ והשבט האחד. יהודה ובנימן חושב לשבט אחד בעבור שהיו מיוחדי׳ בנחלה ובירושלם׃ אשר עזבוני. שלמה וביתו והכותים אחריהם׃ ולא אקח את כל הממלכ׳. שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה כל חלב וכל דם לא ת תאכלו והדומים להם׃ למען היו׳ ניר לדוד עבדי. ניר בחיר״ק כמו נצר׳ כמו שאמר ערכתי נר למשיחי וי״ת מלכו ותרג׳ אנקלוס וכירס ומלכו׃ את כל אשר אצוך. הכ״ף רפה וכן אשר אנכי מצוך בפרשת ואתחנן׃

לעיל בהאי סיפרא והאי סימן׃ לשמור ח׳ מלאים בקריאה וסימ׳ בא אל פילגשי אביך. והיה אם תשמע דירבעם. אך יתן לך יי׳ שכל ובינה׳ ולשלמה בני תן. ויהי כצאת הכהנים מן. ויעמד המלך על עמודו דד״ה. עת לשמור ועת לאבד. לשמור על אחיהם׃

ואענה את זרע דוד · האלף נחה והענוי הוא שלא תחזור להם מלכות על ישראל ולא כוכל לפרש ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה : למען זאת: מה שעש' שלמה ובסדר עולם למען זאת למען לו' שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו נשאה והגזרה נגזרה למלכות בית דוד לחלק מלכות בית דוד לו' שנה ובסוף לו' שנה תחזור המלכות ליושנה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנאמ' בשנת שלשים ושש למלכו' אסא עלה בעשא וגו' ולא היה אלא בשנת י"ו לאסא אלא לו' למלכות שלמה שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל ושען על מלך ארם לא חזרה: אך לא כל הימים · עתידה לחזור לימו' המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמר ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לנוצרים שאומרין שוא אנו מצפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכו' בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל ה הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות ובסוף הגלות שבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן: אל שישק מלך מצרים · פרעה חותן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו: על ספר דברי שלמה · בספרי' שחבר בחכמתו לא נמצאו היו' אצלנו וגם בג' הנמצאים אצלינו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בעניינו חבר ספר בפני עצמו ומרז"ל שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירי' בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו ומהם אמרו כי קרוב למיתתו שרתה עליו רוח הקדש וחבר שלשה ספרים אלה : כי

וְעַנֵּי יָת זַרְעָא דְדָוִד בְּדִיל דָא בְּרַם לָא כָל יוֹמַיָא׃ וּבְעָא שְׁלֹמֹה לְמִקְטַל יָת יָרָבְעָם וְקָם יָרָבְעָם וַעֲרַק לְמִצְרַיִם לְוַת שִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וַהֲוָה בְמִצְרַיִם עַד דְמִית שְׁלֹמֹה׃ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי שְׁלֹמֹה וְכָל דִי עֲבַד וְחוּכְמְתֵיהּ הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי שְׁלֹמֹה׃ וְיוֹמַיָא דִמְלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשְׁלֵם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ וּשְׁכִיב שְׁלֹמֹה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי וּמְלַךְ רְחַבְעָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃

ל וְאַעַנֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ
ל לֹא כָל־הַיָּמִים׃
וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם
ו' עַד־מוֹת שְׁלֹמֹה׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה׃ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
ו' בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

אך לא כל הימים · כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו · ובסדר עולם מצאתי: ואענה את זרע דוד למען זאת כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק וראוי' היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אלא שקילקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנאמ' בדברי הימים בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמ' ואי אפשר שהרי אסא קבר את בעשא בשנת כ"ו למלכותו אלא שש עשרה שנה שלו הוא קורא שלשים ושש מהן סוף שלשים ושש לחליקת המלכו' והגיד הכתוב שבאותה שנה קילקל אסא אך לא כל הימים אלא שלשים ושש שנה: קטני

רלבג

עוד ספר שעל מה ש[ם] שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עד מות שלמה · הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל באור במה שהבאנו באורו בזה המקום :

ואולם התועלות המגיעים ממנו הנה התועלת **הראשון** הוא להודיע שאין הכונה בקרבנו' ההזבח' וההקטר' אך הכוונ' בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבונני' בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתיסרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבעו בו מהעבודו' הנעשו' לאלהים אחרים ויחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמו' איננה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שנזכר בזה המקו' בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר יראה ממנו שלא היתה פעלתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את יי' ללכת בחקו' דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאילו אמר שבזה העניין עשה מה שאיננו ראוי לעשות : **השני** הוא להודיע שיש בהעלאת העולות מבוא להגעת הנבואה וכ"ש כשהפליגו ברבויים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אף עולות וספר תכף כי בגבעון נראה יי' אל שלמה וכבר נתבאר זה גם כן מענין בלעם כמו שזכרנו שם במה שהשתדל להגיע אליו הנבוא' בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר באהרנו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות : **השלישי** הוא בדעות והוא להודיע כי יי' יתן חכמה על דרך השפע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא ששלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר ד"ה ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור דבר דבר ממנה ויקדם לו מהחוש מה שיצטרך לדרוש ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפעו לאדם ידיעות עיוניות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילוסוף בספר החוש והמוחש ושם באהרנו אמות זה הסדר כי הוא משרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי: **הרביעי** הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא השגחת השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפקד ממנו השגת השלמות שאל שלמה מהש"י כששאל לו מה יתן לו אלא השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם חשוקי' כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק בהם מאד: **החמשי** והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדניו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני השם ית' כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד ואורך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט: **הששי** והוא במדות והוא להודיע שאשר יתירו לו לשאול ויתן לו זה מבקשותו שלא ישאל אלא דבר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטו' ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טוב' ולזה ספר כי מפני שיישר בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה ששאל ביותר שלם שנפלפלים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד ואורך החיים אם ילך בדרכי הש"י: **השביעי** הוא להודיע שראוי לשמח על הטובה שיעד השם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם ית' קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית יי' והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו: **השמיני** והוא במדות הוא להודי' שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולו' לעמוד על אמתת הדברי' אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקי' שיביאו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שמאלו הדברי' יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שנזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה העניין עמד על אמתת הדבר כי אשר איננה אמו לא תחוש אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטי' הישרי' לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שישאר הילד החי לאשה המחזקת בו ולא יצא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המופסקת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולו' השופט לעמוד על אמתת הדברים יראו מעשו' דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינ': **התשיעי** הוא להודיע שהכהן גדול שמשם בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ור"ל שהוא כל ימיו במדרגת כהן גדול אע"פ שיש שם כהן גדול אחר ולזה אמר צדוק ואביתר כהנים אע"פ שגרש אביתר מהיות כהן ליי' כמו שקדם: **העשירי** הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לכלכל אותו וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל ישרא' היה תחת ממוני כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המצטרך לא יעדרו דבר וגם השעורים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבויים ורבוי המצטרך לבית המלך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצורך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר נתבאר זה גם כן מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה: **האחד עשר** הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שיעד להניח לישרא' מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישרא' לבטח איש תחת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן מנוח' לעמו ישרא' ככל אשר דבר: **השנים עשר** הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכו' מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישים לו מנחה כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת

שש מאות ככר וששים ושש לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו והמה מביאי' איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקניינים אחרים מדי שנה בשנה עם מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם והיה עשרו כל כך עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע מעוצם חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם ודבר דבור טבעיי על כל מיני הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרגה ועל כל מיני ב"ח בהדרגה ג"כ וזאת חכמה נפלאה ר"ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על סבות כל מין מהם ומשיגיו:

השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ"ש כשיהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד הש"י ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש והיה מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם יי' אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יות' בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאילו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצ' שיגיע לו מהתועלת מפני כוונתו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי' ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא ישיגהו בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה והנה נתבאר בספר דברי הימים כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם:

הארבעה עשר הוא להודיע שיש למלך להעביד הגוים התושבים לעשות מלאכת בית יי' ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלי' הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר:

החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממוני' רבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התיקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכ' והוכרח להשים הממונים ההם נגשים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא שסדר בכלכול ביתו וכל המצטרך לו שנים עשר נציבים יכלכלהו כל אחד חדש אחד במה שלקט מהמס מהחלק מישראל הבאים לגורלו שאם היה זה המכוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו:

הששה עשר הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם יי' וזהו אמרו בתורה ועשו לי מקדש ר"ל שבעשייתו יעשוהו לשמו ית' ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יוכל לבנות בית לשם יי' והנני אומר לבנות בית לשם יי' ואבנה הבית לשם יי' אשר בנה המלך שלמה ליי' עם לבב דוד לבנו' בית לשם יי' והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן להעיר האנשים אל קדושת הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר ויישיר לעמוד על סודות בנינו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו היושרה יש בהם להשיג הש"י אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו היושרה יש בו להשיג סוד הש"י וסודות המציאות מפני שעשותו לא היה לש"י אם הוכח הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית ליי' אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מצד מה שהם קדש:

השבעה עשר הוא מה שהודי' מרוחק עת התחלת בנין בית המקד' מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמנים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון הזבולוני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם חשבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד ושלש שני' שכבר עברו למלכו' שלמה לא ישארו כי אם שש שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמוא' את כל ישרא'.

וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחו' שלש עשרה שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים וששה חדשים למלכות דוד ושבעה חדשים היה ארון יי' בשדה פלשתי' ונשארו יותר משלש עשרה שנה ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערי' יותר מעשרים שנה אך אחר שעברו עשרים שנה נהו כל ישראל אחר יי' ולזה ידמה לפי מה שאחשוב שרוב שני השעבוד נכללים בשנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר"ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמנים שנה:

השמנה עשר הוא מה שהודיענו מצורת הבית שבנה לשם יי' כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מחכמת הנמצאות והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים עמו ששים אמה ארכו ורחבו עשרי' אמה והנה היה האורך והרוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים בקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה האופן גם כן שם התקרה התחתונה בהיכל גבוהה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשי' בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר"ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבני' שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות השם ית' אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה גם כן היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרזן וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות. והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמות התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות. והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אצל האנשים עם שכבר היה ראוי שיהיה אמצעי מה בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואף על פי שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים. והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל. ואולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון. והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליות במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סבוב יעלה האד' בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח. והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם כדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה. והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתימורות ופטורי ציצים הם השושנים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנ'. והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל. ואולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי צצים והם כדמות כפתורים וגביעים משוקדים ופרחים לסבה בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיר על השכל הלוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות החושיות. וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו צוירו שם כרובים בכותלים. והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבורה היו הכלים אשר שם כלם מזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה. והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואחר כך מזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיציירום באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר שני כרובים גדולי' אין פניהם איש אל אחיו והיו סוככים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך יתדבק האחד עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמו' יי' ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה אחת מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחד כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחד שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות יי' שאי אפשר שישב

השכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אלו הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא השם ית'. והנה היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר שעם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל. והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם הפתחים לכל אלו ההשגות והנה ההשגות החוש־יות הם גם כן מכוונו' לזאת הסבה בעינה ולזה היו גם כן הכרובי' בדלתות ההיכל. והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים עליהם הנה השלשה טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממיית וטור הארז על הצורה הצומחת אשר איננה ערומה מהצורה הדוממיית. והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם. ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על העצים להורות גם כן על הנפש החיונית ושהיא לא תופשט מהצומחת כמו שזכרנו בפרשת ויקרא. והנה היה כל מה שהיה ממתכת בחצר הכהנים מנחשת לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן. והנה עשה מהשלחנות עשר ומהמנורות עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש"י כמו שזכרנו במקומות רבים מבאורנו לדברי התורה כאילו העיר בזה כי אלו הצורות אשר יעירו עליהם השולחן והמנורה הם כלם שופעות מהשם ית' באמצעות שאר הנבדלים. והנה קרא הפתח החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיר על שלש צורות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל על הרביעית והיא המדברת ופתח הדביר היה מעיר על צורה חמשית באופן מה והיא השכל הנקנ'.

והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית האחת מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המושלת ולה התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולות הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות רוצה לומ' הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו פעלותיהם אך יקנו מזה הכנה לתת פרים בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעלות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו על הרוב בהיות השמש לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם קצת הכנה ואין הנה מקום באור אלו הדברים. והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להורות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודו' ולזה גם כן היה עביו ארבע אצבעות ולזה גם כן היה על הכותרות מעשה שושן באולם ארבע אמות. והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותר' בקרוב כמו גובה מזבח הנחשת עם גובה המערכה שעליה ושמו כתחי העולה כי היה גבהם לפי מה שבארנו כמו אחת ועשרים אמה וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר ד"ה. והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם השפלה ממנה. והנה היו שם בשתי גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם מורים על מדרגת הצורו' בכללם שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו שלשה גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה. והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאו' הנפש הצומחת כי הוצאת השושן והפירות לא יתכן שיתחדש מן החום לבד כמו שבאר הפילוסוף. והנה הרמונים שני טורים וכן הענין בעמודים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש הצומחת האחד בצמחים והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה שהיא שלמות לה. והנה היו הרמונים מאה בטור אחד מהם להעיר על רבוי מיני הצמחים והב"ח והתחלפותם שהוא בהכרח מצד הצורה. והנה הים היה בזה השיעור כדי שיהיה נאות לרחוץ ושאר מה שהיה בו ידמה שיאמר שכבר נעשה לנוי לבד ואפשר שנאמר כי מפני שנעשה לטהרה שם בשיעורו מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלימה ולזה היה עשר אמות רחבו והיו מהפקעים תחת שפתו עשר באמה גם כן לזאת הסבה. והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר החמש באלו הדברים אשר בחצר הכהני' והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה כי הטמאות תהיינה מצד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה מצד הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצורה היא קושרת יסודות החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה. והיו בה שני טורים פקעים להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה הנמצא מה שהוא והיא ה המשלמת אותו. והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונית כי מה שהיה בחצר הכהנים מעיר על הצורה הדוממית והצומחת והחיונית כמו שזכרנו. והנה היו שנים עשר בקר כמו שנראה הים להעיר על שהכחות השופעות מהעליונים בשנים עשר המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיו' עם

שכבר העיר בזה בצורה החיונית. והנה היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר הארבעה אשר הוא סבת הטומאה והוא החומר. והיה עם הפקעים בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכונות בארכם וברחבם ובקומתם והיו ארבעת אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודות שהם סבת הטומאה ולזאת הסבה היו שם ארבעת כתפות דבקות בהם לוחות המכונות. והיו על המסגרות אשר בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על שאלו הצורות הם עלולות מצורות החיות אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני הכרוב כמו שזכר יחזקאל כאילו יעיר בזה שבנפש השכלים ימצאו אלו הצורו' ביותר נכבד שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בראשון ובחמשי מספר מלחמות יי'. והיה פיה עגול לסבה בעינה אשר היה פי הים עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה. והיה הכל מחובר ומדובק בעצמו לא במלאכ' להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה כי הוא יעיר על מציאות הצורה והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדבקהו במלאכה יעדר ממנו פועל הצורה וזה עדות על שזה ההתאחדות לא יהיה אם לא מצד הצורה. והנה היה גובה האופנים אמה וחצי האמה ולמעלה מהמכונה היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות וישלם בזה מספר השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו חמשה מימין וחמשה משמאל לסבה אשר נמצא מספר החמש' במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה מעיר על התכלית מה שהחמר כחיי עליו מן הצורו' כי החמישית היא השכל הנקנ' כמו שקדם. והיה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה שהיה נמצא בזה המקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מצד מה שצוייר בו מהדברים אם מצד שאינו בא על טומאה כמו הענין בים הושם הים בצד היותר פחות והוא הצד המזרחי דרומי. והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר מהדברים אשר בהיכל ובדביר ואע"פ שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר בספר דברי הימים מפני עוצם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כי אם כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב:

התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת השם וחפצו בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית יי' בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה:

העשרים הוא להודיע שראוי לכל אד' שישתדל לזכות בשיעשה מקניניו מה שהוא לכבוד הש"י הלא תראה כי שלמה אף על פי שהיו לו הקדמות רבות לבנות הבית בחר שיהיה נבנה משלו ושארו ההקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ עשה מביתו כל עבודת בית המקדש בתמידין ומוספין וקרבנות צבור וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר הענינים הצריכים לעבודת הבית:

העשרים ואחד הוא להודיע עוצם נפלאו' הש"י ועוצם הראו' שכינתו בבית המקדש עד שכבר ספר שבצאת הכהנים מן הקדש הענן מלא את בית יי':

העשרים ושנים הוא להודיע שהמברך ראוי שיהיו פניו כנגד ה המתברכין ולזה אמ' ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם:

העשרים ושלשה הוא להודיע שראוי לברך את השם ית' על הטובה ולתת לו תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להיישיר האדם אל שהטובו' כלם הם עלולות מהש"י ולזה ספר שברך שלמה את יי' על אשר קיים הייעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו:

העשרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם הדבקו' למתפלל עם השם ית' כי אז תהיה התפלה נשמעת יותר ולזה תמצא שכבר התפלל שלמה במקום שישלם בו הדבקות בש"י יותר והוא לפני מזבח יי' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא אברהם שם המקום יי' יראה ולזאת הסבה גם כן הקדים שמוש לשבח הש"י קודם התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח יי' ופרש כפיו השמים והקדים ואמר יי' אלהי ישראל אין כמוך וגו' לשבח הש"י תחלה וכבר נכפל זה השורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה:

העשרים וחמשה הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמים והארץ לא כמו שאמרו המאמינים בשניות לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפי' ראוי שתהיינה התחלותיהם מתחלפו' ולפי שהדברים השפלים נפסדים והשמים בלתי נפסדים הנה ראוי שתהיה ההתחלה אחת לשמי' וההתחלה אחרת לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר

אין

אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת הניחו שאמר הם אלהים בשמים הם אהים על הארץ כי אנחנו נראה מהשמים כחות שופעו' בארץ וזה לאות שהמניעים ההם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר נגלה ר"ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר:

העשרים וששה הוא להודיע שהשי' משגיח בעבדיו הדבקי' בו השגחה פרטית ובזאת ההשגחה ישפיע להם טובות ואם אינם מסודרות להם משאת העליונים ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמי' ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את תפקידם אך השי' לבדו שליט לעשות זה:

העשרים ושבעה הוא להודיע שהדברים שיעד השי' אשר אי אפשר בהם מזולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שיעד השם ית' לדוד שלא יכרת לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני השי' כאשר הלך דוד לפניו:

העשרים ושמנה הוא להודיע שהתפלה על כל הברכים הן ברכי רבי' הן ברכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה ומתענה השי' לו עליה ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהיה מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקום נתישר פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש:

העשרים ותשעה הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים הבאים בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמ' אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו התפלה והתחנה וכבר התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא תשובה וכבר אמ' גם כן ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר גם כן ועשית משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו:

השלשים הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לשי' ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני השי' תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים תפלתו:

השלשים ואחד הוא שאשר יש לו להודות השי' על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיע לו ולזולתו יודנו תחלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה השי' תחלה על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כן הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישרא' והוא אמרו ברוך יי' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שייטיבם השם לשמור מצוותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא:

השלשים ושנים הוא להודי' עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם בבר מה לחג החדש השביעי והנה היו ימי החג שבעה להורות על הערת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת ההערה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסוכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיר על השגת השלמו' ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההערות הנפלאות אשר בו ובכליו:

השלשים ושלשה הוא להודיע עוצם השגחת השי' על ישראל ולזה תמצא כי מפני ששערה החכמה האלהית ששלמה יחטא לשי' וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפליג להזהירו על זה במה שאמר לו כשנראה אליו שנית כדי שיהא נשמר לוי' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך יי' ולזה הודיעו דבר גלו' ישרא' מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך יי' הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר יי' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות השם ית' ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לוי' הודיעו השי' העונש שיביא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישובו לתקן המעוות ולא נכנע מפני זה להוכיח את נפשו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך יי' והיה זה סבה לגלות ישרא' מהארץ ולחרבן הבית:

השלשים וארבעה הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואף על פי שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים:

השלשים וחמשה הוא להודיע שכל מה שעש' שלמ' וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שזכר זה בספור מלכת שבא מדבריה ואחשוב כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרגה השביעית מן הנבורות והיא השי' כי לא יושג מכר עוצם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת השי' כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אף שהאדם גם כן לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי' והנה היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שייראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו ל לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצת ליראתם מהמלך:

השלשים וששה הוא להודיע עוצם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סוחרי המלך שם לקנות לו סוסים ואחשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצורף אל מה שהיה הומה לרבוי הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה להעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש:

השלשים ושבעה הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לשי' הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר את בנו כמו שיעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים יי' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע:

השלשים ושמנה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימו' מות עד יום מות שלמ' ולא הועיל לו בזה הענין השררה אשר מנהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר סכלותו ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שיעדו שמואל שימלוך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו:

השלשים ותשעה הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שלוח מהשם ית' כי השם ית' יבקש תמיד בדברים הסבות האפשריות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכ' כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה גם כן המתין לדבר עמו בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך ויהיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל מלך מצרים כי ים כח למלך לתת שחד רב למלך מצרי' להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו:

הארבעים הוא להודיע שכבר תמוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימין ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל:

כי שכם בא כל ישראל. שכם היה משבט אפרים ונראה כי הנבואה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם נודעה לפי' שלחו ישרא' וקראו לו ובקשו למצוא עלילה להסב המלוכה אל ירבעם לפיכך לא רצו לבא לירושלם אלא באו לשכם שהוא מאפרים וירבעם מאפרי' והוצרך רחבעם לבא שכם. ובדרש שכם מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד: וישלחו ויקראו לו. וכבר שלחו וקראו לו ויהי' כשמוע ירבעם מה ששלחו לו בא ממצרי' ובא הוא וכל קהל ישרא' בשכם ודברו אל רחבעם אם ירצ' למלוך עליהם שיקל העול מעליהם: אביך הקש'. במס שהיה מעלה עליהם בכל שנה ואף על פי כן לא היה להם להתרעם כי בשלוה גדולה היו בימיו וכל המס היה נקל עליה' כי לא עבר עליהם שבט אויב בימיו אלא סבה היתה מאת האל לבקש לרחבעם עלילה כדי שיפרדו ממנו וימליכו ירבעם: בהיותו חי' למה הוצרך לומר בהיותו חי ידוע הוא בהיותו חי היו עומדי' לפניו לא בהיותו מת אלא כמות שלמה הראו עצמם שהיו עומדים לפני שלמה כמו אם היה חי בתתם עצה הגונה לרחבעם בנו: איך אתם נועצי'. פי' איך אתם נועצים בעצמכם אים באחיו לתת לי עצה: תהיה עבד. שתהיה נכנע להם ותעשה כרצונם: וענית. כתרגומו ותעניתון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעו העברי כי טעם ועניתם דבק עם דברים טובים: ויעזוב. שלא ישרה עצתם בעיניו: אשר העומדים לפניו. אשר הם עומדים לפניו כלומר עזב עצת הזקנים העומדי' לפני אביו ולקח עצת הילדי' העומדי' לפניו: קטני עבה. האבר הקטן שבי עבה ממתני אבי ומלת קטני קשה בדקדוק כי אם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי אלא כשאר הקמץ בקוף כמו שהיה טרם התחברו אל הכנוי כמו שאמר מן בגוד בגודה אחותה ומן שלים בדקר שלימו והדומי' להם שנשארו על תנועתם והנה כבלע ברגש ושב החולם לקמץ בחטף וענינו יותר יש לי כח ואומץ ממה שהיה לאבי ולמה אקל עולכם: עבה. פועל עבר לזכר במשקל עשה ויש לפרשו תאר לנקב' ויהיה תאר לאצבעו הקטנה ובא האצבע זכר ונקבה הזכר כנגד התואר הקטן וי"ת חלשותי תקיף מעולימותיה ד דאבא: העמים. ענין משא כמו ויעמוס אים על חמורו: בשוטי'. ת"י בשרביטין וכן שוט לסוס: ועקרבי' קשים מהם שהם עוקצי' בקוצים שבהם וי"ת במרגנין: ויבו ירבעם. כתוב בוי"ו וקרי באל"ף ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות: ולא

ויבאו י"א מלין כתיב ו' בסוף תיבותא ולא קרינן וסי' ויאמרו איש ישראל אל החוי. ויאמרו איש יש' אל גדעון משל בנו. רצ"ע. ויאמרו אל העם עברו. ויאמרו שמואל אל שאול הרף ואגידה. משוה רגליו כאילות. ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל וידברו. ויבאו רחבעם ירושלם. ויבאו ירושלם ויקהל. ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת דיהואש.

יב וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם
בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃ וַיְהִי
כִּשְׁמֹעַ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וְהוּא עוֹדֶנּוּ
בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה
הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב יָרָבְעָם בְּמִצְרָיִם׃
וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹאוּ יָרָבְעָם
וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם
לֵאמֹר׃ אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה
עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה
וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ
וְנַעַבְדֶךָּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לְכוּ־עֹד
שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלְכוּ הָעָם׃
וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה
אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם
נוֹעָצִים לְהָשִׁיב אֶת־הָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃
וַיְדַבֵּר אֵלָיו לֵאמֹר אִם־הַיּוֹם תִּהְיֶה־
עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וַעֲבַדְתָּם וַעֲנִיתָם
וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ
לְךָ עֲבָדִים כָּל־הַיָּמִים׃ וַיַּעֲזֹב
אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ
אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר
הָעֹמְדִים לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מָה אַתֶּם נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־
הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר
הָקֵל מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ׃
וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ
אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה־תֹאמַר לָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר
דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־
עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תְּדַבֵּר
אֲלֵיהֶם קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃
וְעַתָּה אָבִי הֶעְמִיס עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד
וַאֲנִי אוֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר
אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם
בָּעַקְרַבִּים׃ וַיָּבוֹ יָרָבְעָם וְכָל־הָעָם
אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ אֶת־הָעָם קָשָׁה
וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ׃
וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים
לֵאמֹר אָבִי הִכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם וַאֲנִי
אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרַבִּים׃

דה"ב סכמה · לדמחי' · ל' רפחי' וסחר · המלך שלמה · ג' · יד חס' · ג' חס' דין · ותכרו עבור · וידברו · ת' ג' · ג' וחס' · ח' ומל · ג' · ג' · ג' · ז' חס' וזו · ויבא · ט' חס' · ק' בלוי · ג' וחס' · ז' חס' וזו · ג'

וַאֲזַל רְחַבְעָם לִשְׁכֶם אֲרֵי לִשְׁכֶם אֲתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל לְאַמְלָכָא יָתֵיהּ׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע יָרָבְעָם בַּר נְבָט וְהוּא עַד כְּעַן בְּמִצְרַיִם דַּעֲרַק מִן קֳדָם מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וִיתֵיב יָרָבְעָם בְּמִצְרַיִם׃ וּשְׁלַחוּ וּקְרוֹ לֵיהּ וַאֲתָא יָרָבְעָם וְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל וּמַלִּילוּ עִם רְחַבְעָם לְמֵימַר׃ אֲבוּךְ אַקְשֵׁי יַת נִירָנָא וְאַתְּ כְּעַן אָקֵיל יַת פּוּלְחָנָא דַּאֲבוּךְ קַשְׁיָא וּמִנִּירֵיהּ תַּקִּיפָא דִּיהַב עֲלָנָא וְנִפְלְחִינָךְ׃ וַאֲמַר לְהוֹן אִיזִילוּ עוֹד תְּלָתָא יוֹמִין וְתוּבוּ לְוָתִי וַאֲזַלוּ עַמָּא׃ וְאִתְמְלִיךְ מַלְכָּא רְחַבְעָם בְּסָבַיָּא דַּהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם שְׁלֹמֹה אֲבוּהִי כַּד הֲוָה קַיָּים לְמֵימַר אֵיכְדֵין אַתּוּן מִתְמַלְּכִין לַאֲתָבָא יַת עַמָּא הָדֵין פִּתְגָמָא׃ וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ לְמֵימַר אִם יוֹמָא דֵּין תִּתְעֲלֵיב לְעַמָּא הָדֵין וְתִפְלְחִנּוּן וְתַעֲנִינוּן מִלִּין טָבָן וּתְמַלֵּיל עִמְּהוֹן פִּתְגָמִין תַּקְנִין וִיהוֹן לָךְ עַבְדִּין כָּל יוֹמַיָּא׃ וּשְׁבַק יַת מַלְכָּא דְּסָבַיָּא דִּימַלְכוּהִי וְאִתְמְלִיךְ בְּיַנְקַיָּא דִּרְבִיאוּ עִמֵּיהּ דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹהִי׃ וַאֲמַר לְהוֹן מָה אַתּוּן מִתְמַלְּכִין וְנָתֵיב פִּתְגָמָא יַת עַמָּא הָדֵין דְּמַלִּילוּ עִמִּי לְמֵימַר אָקֵיל מִן נִירָא דִּיהַב אֲבוּךְ עֲלָנָא׃ וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ יַנְקַיָּא דִּרְבִיאוּ עִמֵּיהּ לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימַר לְעַמָּא הָדֵין דְּמַלִּילוּ עִמָּךְ לְמֵימַר אֲבוּךְ אַתְקֵף יַת נִירָנָא וְאַתְּ אָקֵיל מִינָּנָא כְּדֵין תֵּימַר לְהוֹן חַלָּשׁוּתִי תַּקִּיפָא מֵעוּלֵימוּתֵיהּ דְּאַבָּא׃ וּכְעַן אַבָּא רְמָא עֲלֵיכוֹן נִיר תַּקִּיף וַאֲנָא אוֹסִיף עַל נִירְכוֹן אַבָּא רְדָא יַתְכוֹן בְּשַׁרְבִיטִין וַאֲנָא אֵירְדֵי יַתְכוֹן בְּמַרְגְּנִין׃ וַאֲתָא יָרָבְעָם וְכָל עַמָּא לְוָת רְחַבְעָם בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה כְּמָא דְּמַלֵּיל מַלְכָּא לְמֵימַר תּוּבוּ לְוָתִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה׃ וַאֲתִיב מַלְכָּא יַת עַמָּא פִּתְגָם קְשֵׁי וּשְׁבַק יַת מַלְכָּא דְּסָבַיָּא דִּימַלְכוּהִי׃ וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן כְּמַלְכָּא דְּיַנְקַיָּא לְמֵימַר אַבָּא אַתְקִיף יַת נִירְכוֹן וַאֲנָא אוֹסִיף עַל נִירְכוֹן אַבָּא רְדָא יַתְכוֹן בְּשַׁרְבִיטִין וַאֲנָא אֵירְדֵי יַתְכוֹן בְּמַרְגְּנִין׃

וילך רחבעם שכם עד ושכב אחאב עם אבתיו. וילך רחבעם שכם יתכן כי מפני שהיה ירבעם מאפרים בחרו ישראל שילך שם להמליכו כדי שיוכל ירבעם לבטוח שלא יהרגהו רחבעם על מה שאמר כנגד אביו ודמה שלזאת הסבה שלחו וקראו לו בני שכנו לחשבם כי עתה בעת המליכם רחבעם יקל להם להטיב עם רחבעם שלא ימית ירבעם והנ' היה גדול בעיניהם מפני שכבר היה ממונ' בימי שלמה על כל סבל בית יוסף ולזה גם כן שלחו ויקראו לו. ודמ' שהיה מהשי' שיחשיבו אותו ישראל כל כך כדי שיהיה זה כלי לקיום הייעוד שייעד לו הש"י מדבר המלוכה: אביך הקש' את עלנו. ידוע כי המס שהעמיס שלמ' עליה' לכלכל את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד שהיו לו ארבעים אלף אוריות סוסי' היה קשה וכבר מאד ועם כל זה היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוה שהיו בה אך עתה החלו לצמוח המלחמו' כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלידע ולזה בקשו ישו' שיקל מעליהם מזה העמס קצת: בהיותו חי. ר"ל שהיו עומדים את פני המלך שלמ' להיות אנשי עצתו כל ימי היותו חי ולזה היה ראוי שילך אחר עצתם אך רוע עניינו היה סבה להפר עצת הזקנים הטובה וללכת בעצת הנערים הרעה למען תת המלוכה לירבעם כמו שייעד הש"י על יד אחיה השילוני: קטני עבה ממתני אבי. ר"ל האצבע הקטנ' שיש לי היא יות' גבוה ועבה ממתני אבי והרצון בזה כי בעת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקדם ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי ש תתעבדו לי עבודה יותר חזקה ויותר קשה כי ירבעם היה בן ארבעי' ואחת שנה במלכו: בשוטים. בשבטים: בעקרבים. שבטים אשר בהם קוצים ש שנוקבים ומכאיבים ורצ' בזה שהוא יכביד להעמים על עלם ויוסי' ליסרם במוסר יותר קשה מהמוסר שיסרם בו שלמה והנה בזה השלימו שבו ש"ו העם בשכם וענ' להם קשות בעצת הילדים: והשיבו

ויאמר שמטהו וישטוח. ויצוהו המלך אחז את אוריה. יצאו ונבואו עם הארץ לפני יי' במועדים. ויעמידו ואת שער העין החזיק. וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות: נועצים ח' ומלאים וסי' איך אתם נועצים. ומה אתם תרויהון דמלכים. וחבירם דד"ה. רק בזדון יתן מצה: בשוטים ד' וסי' ועתה אבי העמיס. וידבר אליהם כעצת הילדים. תרויהון דמלכים. וחבירם דד"ה:

רשי

קטני עבה. אצבע קטנה שלי: עקרבים. אישגלנטי"ר בלע"ז שעוקצין כעקרב: ר"אה

והשיבו לו כי אין להם חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שיחוסו אם יפרדו ממנה ר״ל מזרעו ואמ׳ לו ראה ביתך דוד ר״ל ראה הבי׳ שבשאר לך למלוך בו מה הוא כי באמת לא תמלוך על ישרא׳ וסרו ממנו והיו הולכים להם אז שלח להם המלך רחבעם את אדורם אשר על המס להשיבם ולדבר אליהם דבריו והם רגמו בו אבן וימות והמלך רחבע׳ הוצר׳ להתחזק לעלות במרכבה תכף לנוס לירוש׳ כדי שלא ימיתוהו: זולתי שבט יהודה לבדו · לרבוי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימין לא חשב שבט בנימין מצורף שנחלת בני בנימין ה היתה תוך נחלת בני יהודה: ואתכל בית יהוד׳ ובנימן ויתר העם · זה לאות שמלך על יהודה ובנימן גם היה עמו משאר השבטים וזה אמרו ויתר העם ואחשוב שהיו יושבים בירוש׳ מכל השבטים ואות׳ כשארו לרחבעם גם אפשר כי משבט שמעון נשאר מעט ב במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מ מפוזרת תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכ׳ בספר יהושע: שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה · מגיד שהחולק על כוונת השם ורצונו לא יצלח: ויבן ירבעם את שכם בהר אפרי׳ · ר״ל שחזק בנינו והוסי׳ על העיר בדרך שהיה ראוי להיות עיר מלוכ׳ וכן הרצו׳ באמרו ויבן את פנואל רוצה לומר שחזק בנינו כי כבר היו המקומות ההם בנויים קודם זה: אס

ולא שמע המלך אל העם · להקל עולם כאשר אמרו לו: מה לנו חלק בדוד · כמשמעו דרך שאלה כלומר מה לנו עוד בו כיון שאינו שומע בקולינו ואמר שיכביד עולינו מי יכריחנו להיות לנו חלק בו ומה שזכר דוד לפי שהוא היה תחילת המלוכ׳ קורא בנו או בן בנו דוד וכן ודוד עבדי נשיא להם לעולם וי״ת מה כמו לא ואמר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי: ראה ביתך · כלומר ראה מי כשאר עמך ועל איזה בית תמלו׳ כי לא על בית ישראל וי״ת כען מלוך על אינש ביתך דוד · ובדר׳ ראה ביתך דוד זה בית המקדש: וימלוך עליהם רחבעם · מלך עליהם והוי״ו כוי״ו ויפח אבריהם והדומים לו: את אדורם · שלח אותו אחריהם שישובו אליו ו ויקבלוהו למלך ורגמוהו וכיון שידע רחבעם כי רגמוהו ידע כי הקשר אמיץ והתאמץ לרכוב ו ולנוס: ויהי כשמוע כל ישראל · אחר שהלכו כל ישרא׳ לאהליהם וירבע׳ שב למקומו אשר היה שם בית אביו ומשפחתו כששמעו ישראל ולא נזכר באיזה מקום ואפשר שחזרו לשכ׳ ומפני זה בנה אותו להיותלו לבית מלוכה ושלחו ו וקראו ירבעם שיבא אל העדה במקום שנתקבצו שם והמליכו אותו על כל ישרא׳: שבט יהודה לבדו · כבר כתבנו כי שבט בנימן בכלל שבט יהודה כי ירושלם בין שניהם היתה ומי ש שימלוך בירושלם בודאי ימלוך על שניהם לפיכך נכלל שבט ב בנימין בכלל שבט יהודה: ויבן ירבעם את שכם · לא נוכל לומר כי חרבה היתה מעת שהחריב אותה אבימלך כי לא יתכן ש שהניחוה חריבה יותר ממאתים שנה ועוד כי שם התקבצו ישרא׳ להמליך רחבע׳ ודאי עיר בנויה היתה אלא פי׳ ויבן שחזק חומות העיר ובנה בו היכל מלך וכן ויבן את פנואל לא שהיתה חריבה מעת שנתץ גדעון מגדל פנואל אלא שחזק בנינו כי חשש שמא ילחם עמו רחבעם וחזק שני אלה הערים כי גם כן רחבעם בנה ערי מצודות כמו שאומר בדה״י: אס

לא שמע ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל חלק א׳ סימן י״ד: אלהם י״ג חס׳ בסי׳ וסי׳ נמסר לקמן בסי׳ י״ג: על כל ישראל ב׳ דסמי׳ בקריאה וסי׳ ושמתיה חרפה על כל ישראל · בחברון מלך דשמואל · וימלך דוד על כל ישר׳ דשמואל ·

וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה
סִבָּה מֵעִם יְהוָה לְמַעַן הָקִים אֶת־
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אֲחִיָּה
הַשִּׁלֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ וַיַּרְא
כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ
אֲלֵהֶם וַיָּשִׁבוּ הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר
לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא־נַחֲלָה
בְּבֶן־יִשַׁי לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה
בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו׃
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה
וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם׃
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־אֲדֹרָם
אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל
בּוֹ אֶבֶן וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ
לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִָם׃
וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁב יָרָבְעָם וַיִּשְׁלְחוּ
וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל־הָעֵדָה וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרֵי בֵית־
דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃
וַיָּבֹאוּ רְחַבְעָם יְרוּשָׁלִַם וַיַּקְהֵל אֶת־
כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן
מֵאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה
מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה׃ וַיְהִי דְּבַר
הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים
לֵאמֹר׃ אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה
מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה
וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר
יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־
אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ
לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה
וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת
כִּדְבַר יְהוָה׃
וַיִּבֶן יָרָבְעָם אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם
וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־
פְּנוּאֵל׃ וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה
תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד׃

ל׳ וחד נסבה דה״י · ל׳ · ה׳ · י״ג חס׳ בסי׳ · י״ז חס׳ וג׳ מ״ל · ל׳ וחס׳ · ל׳ · י״ד וכל אורית׳ ויהושע כות׳ ב״מג להעלות · ל׳ דסמי׳ · ויבא׳ ג׳ ב״כ ק׳ · ל׳ · ד׳ רסמי׳ · ג׳ רסמי׳ · י״א זוגין מתחלפין בטעמ׳ · י״ג מ״ל · ל׳ דר״ה תלחמו וסימ׳ מלכיא אכלין מכין · ת׳ · אמירה בלבו דוקא בלבו י׳

וְלָא קַבִּיל מַלְכָּא מִן עַמָּא אֲרֵי הֲוָת פְּלוּגְתָּא מִן קֳדָם יְיָ בְּדִיל לַאֲקָמָא יַת פִּתְגָמֵיהּ דְּמַלִּיל יְיָ בְּיַד אֲחִיָּה שִׁילוֹנָאָה עַל יָרָבְעָם בַּר נְבָט׃ וַחֲזוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי לָא קַבִּיל מַלְכָּא מִנְּהוֹן וַאֲתִיבוּ עַמָּא יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימַר לֵית לָנָא חוּלַק בְּדָוִד וְלָא אַחֲסָנָא בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִירְוָךְ יִשְׂרָאֵל כְּעַן מְלוֹךְ עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ דָּוִד וַאֲזַל יִשְׂרָאֵל לְקִירְווֹהִי׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּיָתְבִין בְּקִירְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ עֲלֵיהוֹן רְחַבְעָם׃
וּשְׁלַח מַלְכָּא רְחַבְעָם יַת אֲדוֹרָם דִּמְמַנָּא עַל מַסְּקֵי מִסִּין וּרְגָמוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יָתֵיהּ בְּאַבְנָא וּמִית וּמַלְכָּא רְחַבְעָם אִתְקַף לְמִיסַּק בִּרְתִיכָא לְמִיפַּךְ יְרוּשְׁלֶם׃ וּמְרָדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד יוֹמָא הָדֵין׃
וַהֲוָת כַּד שְׁמָעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי תַב יָרָבְעָם וּשְׁלָחוּ וּקְרוֹ יָתֵיהּ לְוָת כְּנִישְׁתָּא וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָת בָּתַר בֵּית דָּוִד אֱלָהֵן שִׁבְטָא דִּיהוּדָה בִּלְחוֹדוֹהִי׃ וַאֲתָא רְחַבְעָם לִירוּשְׁלֶם וּכְנַשׁ יַת כָּל בֵּית יְהוּדָה וְיַת שִׁבְטָא דְּבֵית בִּנְיָמִן מְאָה וְתַמְנַן אַלְפִין גְּבַר גְּבַר עָבְדֵי קְרָבָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל לַאֲתָבָא יַת מַלְכוּתָא לִרְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁמַעְיָה נְבִיָּא דַּיְיָ לְמֵימַר׃ אֵימַר לִרְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְּבֵית יְהוּדָה וּלְכָל שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וְשִׁבְטָא בִנְיָמִן וּשְׁאָר עַמָּא לְמֵימַר׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תִסְּקוּן וְלָא תַגִּיחוּן קְרָבָא עִם אֲחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תּוּבוּ גְּבַר לְבֵיתֵיהּ אֲרֵי מִן קֳדָמַי מֵימְרִי הֲוָה פִּתְגָמָא הָדֵין וְקַבִּילוּ לְפִתְגָמָא דַּיְיָ וְתָבוּ לְמֵיזַל כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ׃ וּבְנָא יָרָבְעָם יַת שְׁכֶם בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וִיתֵיב בַּהּ וּנְפַק מִתַּמָּן וּבְנָא יַת פְּנוּאֵל׃ וַאֲמַר יָרָבְעָם בְּלִבֵּיהּ כְּעַן דִּילְמָא תְּתוּב מַלְכוּתָא לְבֵית דָּוִד׃

רשי

ראה ביתך · בית המקדש שבבית לך ל לבדך יהיה: אדורם · הוא אדונירם: ואת שבט בנימן · העומדי׳ על הגבול שיהודה ו ובנימן היה גבולם ס סמוך זה לזה: אס

ויה׳ המלך שלמה · ולשלמה שנים עשר נציבים · והימים אשר מלך שלמה · וימליכו אתו על כל ישראל · מלך בעשא בן אחיה · זכרו תורת משה · כל אלה אנשי מלחמה דדברי הימים · כי נמשח דוד · וימלך דוד · ובבני אבי בי רצה להמליך · ודוד בן ישי מלך · וימלך שלמה בירושלם דדברי הימים · וישחטום הכהנים דדה׳ · וישלח יחזקיהו · וצפירי עזין לחטיא · הבאים מהשבי · ויתנהו אלהים מלך: י״א נקראו איש האלהים וסימ׳ משה · אלקנה · שמואל · דוד · שמעיה · מיכה · אמוץ · אליהו · אלישע · עדו · חנן בן יגדליהו: אמירה בלבו דוקא בלבו י׳ וסימ׳ הלבן מאה שנה יולד · עשו · ירבעם · נבל · ותכרו · המן · אמר בלבו מי יורידני ארץ · אמר בלבו לא תדרוש · אמר בלבו שכח אל · אמר בלבו בל אמוט:

רדק

אם יעלה העם הזה · כמשלה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה כלומר כיון שהם צריכים על כל פנים לעלות לירושלם שלש פעמים בשנה כל ישראל מלבד שיעלו יחידים לזבוח בשאר ימות השנה אי אפשר שלא יטה רחבעם לבבם אליו ושבו אל אדוניהם כי הוא אדוניהם מלך בן מלך וקל הוא להטות לבבם אליו וצריך שאקח עצה שלא יעלו ירושלם שאם יעלו ישובו אל אדוניהם והרגוני שלא אפקפק עוד במלוכה ובדברי רז״ל מאי והרגוני גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכות הוא שאם היה מלך היה יושב וקטלי לי ואזלי בתריה ועוד בדבריהם במוצאי שמיטה מלך ירבעם אמ׳ כתיב במועד מקץ שבע שני׳ וגו׳ תקרא את התורה הזאת אם הכי אקרא לקרוא יאמרו מלך העיר יקרא קודם ואם אני אקרא שני גנאי הוא לי ואם לא אקרא בזיון הוא לי: ויועץ המלך · של עצה היאך יעשה והסכימה עצתו עם ה היועצי׳ אותו שיעשה שני עגלים ולמה עגלי׳ פתה אותם בדברים אמר להם הלא ידעתם כי ה המלכות נחלקה ברצון הא׳ כמו שאמר לי אחיה השלוני הנביא אם כן האל לא רצה במלכות בית דוד ולא רצה ג״כ בירושלם שהוא מלכות בית דוד אם כן נעשה מקום אחר שתבואו ו ותזבחו שם ולמה עגל אמ׳ להם הלא אהרן עשה לישראל עגל להשרות השכינה בו במקו׳ משה שלא היה להם גם אתם עתה שאין לכם מקום השכינה שהוא ירושלם נעשה עגל במקומו ל להשרות שכינה בו לפיכך אמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים כמו שאמר בעגל המדבר כי לא היתה כוונתו לע״ז ולמה עשה שנים כדי שלא ל להטריח ישראל שיבאו כלם למקום אחד: וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן · בבית אל לפי שאמר להם זה המקו׳ גם כן נבחר כמו ירושלם כי יעקב אבינו אמר על המקום הזה יהיה בית אלהים ואחד נתן בדן גבול ישראל כמו שכתוב מדן ועד באר שבע: רב לכם מעלות ירושלם · די לכם עד עתה הטיחו מהיום ואילך מעלות ירושלם וי״ת סגיאה לכון אורחא מלמיסק לירושלם הא אינון דחלתך ישר׳ · ובדרש רב לכם מעלות מה עשה הושיב שני פרדשיאות או קסטראות אחת על תבור ואח׳ על המצפה זהו שאמ׳ הושע כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור: לחטאת · כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע״ז היה עושה אותם אלא לשם האל ואחר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת שקבלוהו באלוה וממנו יבאו לאלהים אחרים ככל הגוים לפיכך אמר ויהי הדבר הזה לחטאת: עד דן · אף על פי שהיה בקצה הגבול באו אליו מן הקצה האחר כל כך היו אדוקין בעבודה זרה והקצה האחר היה באר שבע כמו שכתוב מדן ועד באר שבע ועל זה אמר הנביא חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע כי מבאר שבע היה דרכם לאלהי דן והיו נשבעים בו: ויעש את בית במות · עשה בית ובנה שם במות: מקצות העם · כמו ומקצה אחיו מן הגדולים או מן הפחותים ובדברי רבותינו ז״ל מן הקוצים שבעם: אשר לא היו מבני לוי · כי לא רצו לעבוד עבודה זרה וכן בעגל שעשו במדבר כשאמר משה מי ליי׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי מודיע שלא עבדו הם את העגל ואמ׳ מעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה וזהו שאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו ומה שאמר אך לא יעלו כהני הבמות כי אם אכלו מצות מקריבים היו בבמות אבל לשם יי׳ או מה שאמ׳ מעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה עד זמן שחטאו מלכי יהודה אבל כיון שחטאו מלכי יהודה והעמידו ע״ז בבית יי׳ חטאו גם כן מקצת הכהנים והקריבו לעבודה זרה בבית יי׳ ומבני לוי שהם מבני איתמר היו מקריבים לעבודה זרה לא מבני צדוק שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו לע״ז מעולם כמו שמפורש ביחזקאל וכיון שראה ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו גרשם מנחלתם ומאחזתם והלכו להם לארץ יהודה כמו שאמר בדברי הימים כי עזבו הלוים את מגרשיה׳ ואחוזתם וילכו ליהודה ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן ליי׳ כי אמר ירבע׳ יקחו מעשרותיהם ואחוזת׳ במלכותי וילכו ויעבדו לירושלם זה לא יהיה כיון שאינם עובדים בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי וזהו שאמר כי הזניחם מכהן ליי׳ הרחיקם מקחת מעשרותיהם ונחלתם שהם כהונת יי׳ או פירושו כיון שלא רצו להניח מכהן ליי׳ לירושלם הזניחם וגרשם מארצו: בחדש השמיני · החליף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישר׳ עוד מחקות ירושלם או אם יהיה מישראל שירצו ללכת בחג הסכות בירושלם כמו שאומר בדברי הימים הנותנים את לבבם לבקש את יי׳ אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח עשה הוא חג בחדש השמיני כי כבר שבו לביתם ההולכים לירושלם ויהיו שם בבית אל בחג אשר עשו מיראת המלך: כן עשה · כחג אשר ביהודה בשביעי כן עשה בבית אל בשמיני: לזבח לעגלים אשר עשה · ובבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא כמו שעשה בבית אל כן עשה בדן אלא מפני המעשה הזה שהיה בבית אל והוא ירבעם עלה על המזבח אשר בבית אל להקטיר ובא הנביא אליו לפיכך אמר בבית אל: ויעל

ואת האחד ד׳ בקריא וסימ׳ נמסר בסדר מצורע׃ בית אל ג׳ בשופר מונח וסימ׳ ותקש בלדתה׳ ולא נשאר איש בעי ובית אל · והעמיד בבית אל את כהני הבמות · ושארא בגעיא׃

אם יסק עמא הדין למעבד נכסת קודשין בבית מקדשא דיי׳ בירושלם ויתפני לבא דעמא הדין בתר רבונהון בתר רחבעם מלכא שבטא דבית יהודה ויקטלנני ויתובון לות רחבעם מלכא שבטא דבית יהודה׃ ואיתמליך מלכא ועבד תרין עגלין דדהבא ואמר להון סגיאה לכון ארחא מלמסק לירושלם הא אינון דחלתך ישראל דאסקוך מארעא דמצרים׃ ושוי ית חד בביתאל וית חד יהב בדן׃ והוה פתגמא הדין לחובא ואזלו עמא קדם חד עד דן׃ ועבד ית בית במתא ועבד כומריא קצת מן עמא דלא הוו מבני לוי׃ ועבד ירבעם חגא בירחא תמינאה בחמשא עשרא יומא לירחא כחגא דשבטא דיהודה ואסיק על אגורא כן עבד בביתאל לדבחא לעיגליא די עבד ואקים בביתאל ית כומרי במתא די עבד׃

אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית יהוה בירושלם ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגני ושבו אל רחבעם מלך יהודה׃ ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים׃ וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן׃ ויהי הדבר הזה לחטאת וילכו העם לפני האחד עד דן׃ ויעש את בית במות ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי׃ ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש כחג אשר ביהודה ויעל על המזבח כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה והעמיד בבית אל את כהני הבמות אשר עשה׃

כ״ז תר מ״ל ותר חס׳ · כ׳ י״נ חס׳ בסיפ׳ · ג׳ · ד׳ · ד׳ ל׳ כ כסיפ׳ · פסק · ל׳ · ג׳ נסב׳ · ל׳

רשי

אם יעלה העם הזה וגו׳ · אין ישיבה בעזר׳ אלא למלכי בית דוד בלבד שנאמר והיה הוא יושב ואני עומד ובמוצאי שביעי׳ בזמן הקהל יקר׳ את פרשת המלך שהוא ראש ב במדינתו ואני כשאר העם נמצאתי בזוי׃ עד דן · בסוף גבול הארץ׃ בחדש

רלבג

אם יעלה העם הזה · ר״ל אם אניח העם הזה לעלות ולעשות זבחי׳ בבית יי׳ בירושלם בשלש רגלים כפי מה שתחייבם התור׳ הנה ישוב לב העם לאדוני׳ בראותם כבודו ב בירושלם ואת כבוד בית יי׳ כי עושר גדול הורים שלמ׳ לרחבעם׃ ויועץ המלך · ר״ל שלקח עצה על זה בדרך שלא תסור ה המלוכה ממנו ועשה לו שני עגלי זהב ומשך לב העם ואמר הנה רב לכם הדרך מעלות כולכם בירושלם כי ישיגכם לאות רב ולזאת הסבה גם כן עשה להם שני עגלים כדי שלא יצטרכו כולם ללכת למקום אחד כי יכבד עליהם ולזאת הסבה גם כן עשה להם כהנים מאי זה שיהיה מהשבטים לפי שקודם בנין בית המקדש אחר חורבן משכן שילה היתה העבודה מותרת בזרים וכאילו הטעה אותם ואמר שבזה יוכלו לעשות עתה בזולת בית המקדש ובזה נתרצו יותר כדי שלא יהיה כל הכבוד והגדולה בזה לשבט לוי · ומן הפלא איך הסכימו ישראל לעצתו לעבור על דברי התורה בזה להקריב קרבנו׳ בחוץ אחר אסור הבמות ועל ידי זרים ולהאמין בעגלי הזהב שהם האלהים אשר הוציאו ישראל מארץ מצרים · וידמה כי לא עסקו ישראל בתורה אך היו אוכלים ושותים ושמחים כמו שקדם בתחלת מלכות שלמה וזה היה סבת כפלם באלו החטאים עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות בירושלם מתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה ומזה המקום פרצו החטאים האלו בכל ישראל וידמה שאמר להם מה לכם לעלות לירושלם ובה האלהים אשר עובדים הגוים טוב שנעבוד האלהים שעבדו אבותינו שהיה כשעשה ע״י אהרן שהיה נביא להיות לישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישרא׳ אשר העלוך מארץ מצרים · והנה עשה האחד בבית אל להתפרסם הענין שכבר שרתה שם שכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהיא בקצה ארץ ישראל ולזה אמר אבנר לדוד מדן ועד באר שבע׃ ויהי הדבר הזה לחטאת · רוצה לומר שכבר היה זה לחטא עצום אף על פי שיעשוהו לעבוד השם יתברך כל שכן כשעשו מהם עבודה זרה׃ וילכו העם לפני האחד עד דן · ספר זה בעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע״ז עד שכבר היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן׃ ויעש את בית במות · אחשוב שעשה בית שהיו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית המקדש שלא היתה בו כי אם במה אחת׃ ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי · הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרות ושאר מתנות כהונה שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים מהם שהיו להם לשבת ומגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן כל מי שירצה ולא יצטרכו ישראל לתת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט לוי לעבוד כי אם בבית המקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי׃ ויעש ירבע׳ חג בחדש השמיני · אפשר שעשה זה כדי שלא יחלקו עליו הרוצים לעבוד את יי׳ כי יוכלו לעלות בירוש׳ בחדש השביעי לעבוד את יי׳ כמו שנזכר בספר ד״ה׃ כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה · ר״ל כי כמו שנזכר שהלכו העם לפני האחד עד דן ועשה שם בית במות ועשה כהני׳ מקצות העם אשר לא היו מבני לוי ועשה חג בחדש השמיני כן עשה בבית אל ג״כ בית במות והעמיד שם גם כן כהני הבמות אשר עשה מקצות העם ולפי שבית אל היה לבית יוסף הנה היה שם ירבעם בחג הזה והוא בעצמו העלה עולות על המזבח להקטיר והנה זכר זה מפני מה שנזכר אחריו מדבר איש האלהים לירבעם׃ הנה

יג
וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלְּבַד וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־בֵּית־אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לְבֵית־דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ׃ וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו׃ וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה׃ וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה וְאֶתְּנָה לְךָ מַתָּת׃ וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי אֶת־חֲצִי בֵיתֶךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה־מַּיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ כִּי־כֵן צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר לֹא־תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה־מָּיִם וְלֹא תָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתָּ׃ וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא־שָׁב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָהּ אֶל־בֵּית־אֵל׃ וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית־אֵל

וְאַסֵּיק עַל אִיגוֹרָא דַּעֲבַד בְּבֵית אֵל בַּחֲמִשָּׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא תְּמִינָאָה בְּיַרְחָא דַּבְדָא מֵרְעוּתֵיהּ וַעֲבַד חַגָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּסְלֵיק עַל אִיגוֹרָא לְאַקְטָרָא׃ וְהָא נְבִיָּא דַּיְיָ אֲתָא מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ לְבֵית אֵל וְיָרָבְעָם קָאֵים עַל אֵגוֹרָא לְאַקְטָרָא׃ וְאִתְנַבֵּי עַל אֵגוֹרָא בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ וַאֲמַר מַדְבְּחָא מַדְבְּחָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא בְּרָא מִתְיְלִיד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמֵיהּ וְיִנְכֵּס עֲלָךְ יַת כּוּמָרֵי בָּמָתָא דְּאַסִּיקוּ בּוּסְמִין עֲלָךְ וְגַרְמֵי אֱנָשָׁא יוֹקְרוּן עֲלָךְ׃ וְיִתֵּן בְּיוֹמָא הַהוּא אָתָא לְמֵימַר דָּא אָתָא דִּי מַלֵּיל יְיָ דְּתִידְעוּן דִּי שַׁלְחַנִי יְיָ הָא מַדְבְּחָא מִתְבְּזַע וּמִשְׁתְּפִיךְ קִטְמָא דִּי עֲלוֹהִי׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יַת פִּתְגָמָא דִּנְבִיָּא דַּיְיָ דְּאִתְנַבֵּי עַל אִגוֹרָא בְּבֵית אֵל וְאוֹשֵׁיט יָרָבְעָם יַת יְדֵיהּ מֵעִילָוֵי מַדְבְּחָא לְמֵימַר אַחֲדוּהִי וִיבֵשַׁת יְדֵיהּ דְּאוֹשֵׁיט עֲלוֹהִי וְלָא יְכֵיל לַאֲתָבוּתַהּ לְוָתֵיהּ׃ וּמַדְבְּחָא אִתְבְּזַע וְאִשְׁתַּפִּיךְ קִטְמָא מִן מַדְבְּחָא כְּאָתָא דִּיהַב נְבִיָּא דַּיְיָ בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ׃ וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר לִנְבִיָּא דַּיְיָ צַלִּי כְּעַן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבְעִי מִן קֳדָמוֹהִי וּתְתוּב יְדִי לִי וְצַלִּי נְבִיָּא דַּיְיָ קֳדָם יְיָ וְתָבַת יְדָא דְּמַלְכָּא לֵיהּ וַהֲוַת כְּקַדְמֵיתָא׃ וּמַלֵּיל מַלְכָּא עִם נְבִיָּא דַּיְיָ עוּל עִמִּי לְבֵיתָא וּסְעוֹד וְאֶתֵּן לָךְ מַתְּנָא׃ וַאֲמַר נְבִיָּא דַּיְיָ לְמַלְכָּא אִם תִּתֵּן לִי יַת פַּלְגוּת בֵּיתָךְ לָא אֵיעוּל עִמָּךְ וְלָא אֵיכוּל לַחְמָא וְלָא אִשְׁתֵּי מַיָּא בְּאַתְרָא הָדֵין׃ אֲרֵי כֵן פַּקֵּיד יָתִי בְּפִתְגָמָא דַּיְיָ לְמֵימַר לָא תֵיכוּל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָּן מַיָּא וְלָא תְתוּב בְּאוֹרְחָא דַּאֲזַלְתָּא׃ וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא אוֹחֲרִי וְלָא תָב בְּאוֹרְחָא דַּאֲתָא בָהּ לְבֵית אֵל׃ וּנְבִיָּא שַׁקְרָא חַד סָבָא יָתֵיב בְּבֵית אֵל

נולד ג' קמצין יאשיהו. שלמה. לעם נולד כי עשה: וד' נקראו שמהתהון עד לא אתבריאו וסימ' ישמעאל. יצחק. שלמה' יאשיהו: להשיבה ג' וסימ' ותיבש ידו דירבעם. ויקם אישה וילך. טמן עצל ידו בצלחת: כבראשנה ה' בקריאה וסים' נמסר בספר שפטים סימן כ':

רשי

בחדש השמיני. דרש להם הוא חדש האסיף ובו ראוי החג להיות: ברא מלבו. לשון כזב קונטרוביר בלע"ז: והנה איש האלהים. זה היה עדו: מזבח מזבח. שבבית אל ושבדן: ועצמות אדם. של ירבעם זה אלא שחלק לו כבוד: ונתן ביום ההוא. הנביא מופת לדבריו ביום שכתבנא זה לכם האות המזבח נקרע היום תאליו ונשפך הדשן לארץ: ותיבש ידו. כעס הקדוש ברו' הוא על כבודו של צדיק יותר מכבודו עומד ומקטיר לעבודה זרה לא יבשה ידו ובשביל שנה הצדיק יבשה ידו: אלהיך. ולא אלהי שדיין עומד במרדו: ותהי כבראשונה. עומד ומקטיר לעבודה זרה: וסעדה. אכול: ונביא אחד. נביא השקר: יושב בבית אל. ואינו משם אלא משומרון: בא

רדק

ויעל על המזבח אשר עשה. העלה עליו עולות וזבחים: אשר ברא מלבו. אשר הוציא מלבו וכן כי מלבך אתה בודאם מוציאם ובדברי רז"ל שאור בודה להם ומחשבתן פי' מוציא ות"י דבדא מרעותיה: מלבו. מלבד כתיב ר"ל אשר ברא מלבד מועדי יי' ולא ראינו אם עשה כן בשאר המועדי' כמו בחג הסכות ואפשר כי באותו זמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפיכך אמר כי חג זה ברא מלבו והוא הדין לאחרים ובדברי רז"ל אף שבתות וימים טובים בדא ירבעם מלבו הדא הוא דכתיב אשר ברא מלבו מלבד כתיב מלבד שבתות יי': ויעל על המזבח להקטיר: ירבעם עלה על המזב' להקטיר: והנה איש אלהים: ארז"ל שהוא עידו הנביא ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים ובחזות עדוא החוזה על ירבעם בן נבט: מזבח מזבח. כן דרך הקריאה כמו שכתוב אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל ובדברי רז"ל מזבח שבבית אל ומזבח שבדן: הנה בן נולד. יהיה נולד: ועצמות אד'. אמר עצמות אדם לפי ששורפין על המזב' עצמות בהמה בעולות אשר יעלו עליו אמר שישרפו עליו עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח. ובדרש עצמות ירבעם ה"ל אלא שחלק כבוד למלכות: חל נא את פני יי' אלהיך. כלומר שהוא שלחך ואתה שלוחו ואני אדע כי ישמע אליך וירא ממנו וחלה את פניו שישיב ידו אליו ובדברי רז"ל אלהיך ולא אלהי ועוד באותה כנים יקרא אותו שהי והוא עומד ומקריב לעבודה זרה אף על פי כן ויחל איש האלהים: ותהי כבראשונה. שהגיע אותה כרצונו כבתחילה ובדברי רז"ל אם תכתוש את האויל במכתש אין אתה מועיל כלום מה בראשונה עומד ומקריב לע"ז אף אחר כן עומד ומקריב לעבודה זרה: וסעדה. בקמץ חטף: כי כן צוה אותי. המלאך שדבר עמי בדבר יי' ולמה מנעהו מלאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאסור להכנס לעיר עובדי ע"ז אם לא להתרו' בהם ולמנעם או לדבר להם בשם יי' לפי שיראו העם כי לא נכנס שם אלא לספר נבואתו בלבד מנעהו מלאכול ולשתות שם ולפי שלא יזכר דרך העיר ההוא ולא ישוב שם מנעהו מלשוב בדרך אשר בא בה: ונביא אחד זקן. ת"י ונביא שקרא חד סבא ויש נוסחאות שכתוב בהם ושמיה מיכה וכן בדברי רז"ל כי מיכה היה ומהם אמרו כי אמציה כהן ביתאל היה ומהם אמרו זה עידוא הנביא ומהם אמרו זה יונתן בן גרשם ותחלת ישיבתו בשמרון היתה כמו שכתוב בדברי יאשיהו הנביא אשר בא משמרון ובא לביתאל וישב שם ואף על פי שלא היה באותו הפרק עיר שמרון בנויה עדיין שהרי עמרי בנה את העיר היה שם מתחילה כרז ועמרי קנה ההר ובנה שם העיר או שהיה שם עיר מתחילה כמו שתרגם יונתן ויקן את ההר וזבן ית כרכא אלא שעמרי חזק הבניין וקרא לעיר שם אחר: ויקפרוס

רלבג

הנה בן נולד לבית דוד. הרצון בו יהיה נולד אך הנביאים רואים הדברים העתידים כאילו הם הווים: חל נא את פני יי' אלהיך והתפלל בעדי. זה פלא כי עם רב חטאי ירבעם הסכים הש"י לשמוע תפלת הנביא לרפאו ואפשר כי עשה זה כדי שישוב בתשובה בראותו אלו המופתים ועם כל זה לא שב ירבעם מדרכו הרעה כמו שספר אחר זה: לא תאכל לחם ולא תשתה מים. ידמה שכוונו השם ית' בזה להעיר שאין בהם תועלת והנאה כי כלם יאבדו בסוף בעבור זה החטא: וכוונו שלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאילו יעיר כי דרכו אשר דרך בה ללכת לבית אל לאמר אלו הדברים אשר אמר שם אין בה תועלת כי לא הועילו שם דבריו כלום לעזכם מרי ירבעם: ויבא

ויבא בנו ויספר לו׳ הנה בנו האחד התחיל הספור במה שעשה איש האלהים בבית אל ובנו אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם׃ תחת האלה׳ אלמ״י בלע״ז והיה יושב שם להיות לו לצל׃ כחש לו׳ ראוי שיפול ספק איך לא נענש זה הנביא אשר השיבו שאמר לו בשם יי׳ אשר לא כוהו לדבר וכבר נתבאר בתורה שהעושה זה חייב מיתה בידי שמים׳ ועוד יפול ספק למה נענש הנביא אשר בא מיהודה והנה חשב כי דבר יי׳ אליו שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן מצאנו באברהם שצוהו השם יתב׳ שיעלה את בנו לעולה ואחר כן צוהו שבית שלא ישלח ידו אל הנער׳ ואולם התשובה בזה הספק השני לא תקשה מאד לפי מה שבארנו אנחנו בענין עקדת יצחק וזה שהש״י לא צוהו הראשון אבל באר לו שרצונו היה באמרו והעלהו שם לעולה שיעלהו שם בעבור העולה כדי שיתחנך יצח׳ בעבודת הש״י כמו שבארנו שם ולהכנס בזה המקום היה שב הש״י מצווינו הראשון וזה לא יתכן שיהיה ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר הוא ולא יאמין לדבריו׳ ובכאן הותר זה הספק׳

ואולם הספק הראשו׳ ים בהתרו מהקושי ודמה כי לרוב עונותיהם שם הסתיר הש״י פניו מהם ולא ענשם על חטאיהם כדרך אמרו לא אפקו׳ על בנותיכ׳ כי תזנינה וגו׳ הלא תראה כי לאהבת הש״י יהודה וירושלם ענש את רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה החמשית למלכו ולא התחיל לחטוא עד השנה הרביעית כמו שנזכר בספר ד״ה ואולם ירבעם לא שמע קול נוגש והנה נעשה בזה הענין שלא אחר והוא שהסרה השם נבואתו לנביא השקר ויותר שלא מזה שכבר הגיע לו הנבוא׳ בהקיץ לפי הנראה ועם שאפשר שלא שהנביא אשר מיהוד׳ ובני הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובא דבר יי׳ אל הנביא הזקן בחלום ודמה שכמו שהסרה הש״י השכינה על בלעם בעבור ישראל ועם שלא היה נביא כי אם קוסם כן שפך רוחו על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש האלהים והיה זה מדה כנגד מדה הוא האמי׳ נבי׳ השקר במה שלא היה ראוי להאמינו ואפילו אם היה נביא אמת והוכרך מפיו לשמוע דבר יי׳ על דבר עצמו וחטאו אשר חטא׃

אלהם י״ג חס׳ בספרא וסימ׳ וירא כל ישראל׳ ויועץ המלך ויעש שני עגלי׳ וידבר אלהם אביהם׳ קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון׳ מה משפט האיש׳ וישובו אליו והוא׳ לא זה הדרך׳ וישלח רכב סוס שני׳ ויקבץ מלך ישראל את הנביאים׳ ויקבץ יהוא את כל העם׳ ויפל אחזיהו׳ ויקרא המלך יהואש׳ ויקראו אל

ט״ו מ״ל ויבוא בנו ויספר לו את כל המעשה
אשר עשה איש האלהים היום
בבית אל את הדברים אשר דבר
ל׳ אל המלך ויספרום לאביהם׃ וידבר
י״ג חס׳ ל״ו אלהם אביהם אי זה הדרך הלך
ויראו בניו את הדרך אשר הלך איש
האלהים אשר בא מיהודה׃ ויאמר
ל׳ אל בניו חבשו לי החמור ויחבשו
ל׳ לו החמור וירכב עליו׃ וילך אחרי
ד׳ איש האלהים וימצאהו ישב תחת
ד׳ האלה ויאמר אליו האתה איש
האלהים אשר באת מיהודה ויאמר
ז״ח אני׃ ויאמר אליו לך אתי הביתה
ואכל לחם׃ ויאמר לא אוכל לשוב
ד׳ ומ״ל אתך ולבוא אתך ולא אכל לחם
ולא אשתה אתך מים במקום הזה׃
ז׳ כענין כי דבר אלי בדבר יהוה לא תאכל
ל׳ ל׳ קדמ׳ וכל׳ תתוב לחם ולא תשתה שם מים לא תשוב
ללכת בדרך אשר הלכת בה׃ ויאמר
לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר
ז׳ ל׳ חס׳ אלי בדבר יהוה לאמר השבהו אתך
אל ביתך ויאכל לחם וישת מים
כחש לו׃ וישב אתו ויאכל לחם
בביתו וישת מים׃ ויהי הם ישבים
ל׳ אל השלחן ויהי
ג׳ וכענין דבר יהוה אל הנביא אשר השיבו׃
ויקרא אל איש האלהים אשר בא
מיהודה לאמר כה אמר יהוה יען כי
ב׳ חס׳ א׳ חד בליש׳ ל׳ מרית פי יהוה ולא שמרת את
המצוה אשר צוך יהוה אלהיך׃
ותשב ותאכל לחם ותשת מים
במקום אשר דבר אליך אל תאכל
לחם ואל תשת מים לא תבוא
נבלתך אל קבר אבתיך׃ ויהי אחרי
ל׳ ומ״ל אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש
ב׳ דנכי׳ כי לנביא היום לו החמור לנביא אשר השיבו׃

ואתא בריה ואשתעי ליה ית כל
עובדא דעבד נביא דיי יומא דין
בבית אל ית פתגמיא דמליל עם
מלכא ואשתעונון לאבוהון׃ ומליל
להון אבוהון באי דא אורחא אזל
ואחזיאו בנוהי ית אורחא דאזל
נביא דיי דאתא משבטא יהודה׃
ואמ׳ לבנוהי זריזו לי חמרא וזריזו
ליה חמרא ורכיב עליהי׃ ואזל בתר
נביא דיי ואשכחיה יתיב תחות
בוטמא ואמר ליה האת נביא דיי
דאתיתא משבטא יהודה ואמר
אנא׃ ואמר ליה איתא עמי לביתא
ואכול לחמא׃ ואמר לא איכול
למיתב עמך ולמיעל עמך ולא
איכול לחמא ולא אשתי עמך מיא
באתרא הדין׃ ארי גזירא עלי
בפיתגמא דיי לא תיכול לחמא
ולא תישתי תמן מיא ולא תתוב
למיזל באורחא דאזלת בה׃ ואמר
ליה אף אנא נביא כותך ומלאכא
מליל עמי בפתגמא דיי למימר
אתיבהי עמך לביתך וייכול לחמא
וישתי מיא כדיב ליה׃ ותב עמיה
ואכל לחמא בביתיה ושתי מיא׃
והוה עד דאינון מסחרין על
פתורא והוה פתגם
נבואה מן קדם יי לנביא דאתביה
׃ ואתנבי על נביא דיי דאתא
משבטא יהודה למימר כדנן אמר
יי חלף דסריבתא על מימרא דיי
ולא נטרתא ית תפקידתא דפקדך
יי אלהך׃ ותבתא ואכלתא לחמא
ואשתיתא מיא באתרא דמליל
עמך לא תיכול לחמא ולא תשתי
מיא לא תתכניש נבלתך לקברא
דאבהתך׃ והוה בתר דאכלו
לחמא ובתר דשתיאו וזרז
ליה חמרא לנביא דאתביה׃

המלך׳ ובקצת ספרי מסרה נמסר וידבר אליהם בעצת הילדים כמנין ה׳ חס׳ וטעות הוא׃ הביתה י״ח בקריאת וסימ׳ וישלחו האנשים את ידם׳ ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים׳ ויהי כהיום הזה׳ ויבא יוסף הביתה׳ וירא יוסף אתם את בנימן׳ ועתה שלח העז את מקנך׳ את תקות חוט השני הזה תקשרי׳ ויסורו שם לבא ללון בגבעה׳ ויאמרו אליו עברים אנחנו׳ ועתה קחו ועשו עגלה׳ וישלח דוד אל תמר׳ ויקם יואב ויבא אל אבשלום׳ ויבאו עבדי אבשלום׳ באה אתי הביתה׳ ויאמר אליו לך אתי׳ ויקח אליהו את הילד׳ ויבא אלישע הביתה׳ ויקם ויבא הביתה׃ ויאכל ה׳ רפין וסימ׳ קם עשבא דנהמא וכפר בגנתיה׳ ופירושן נמסר בסדר תולדות׃

רשי

בא׳ וכן הוא אומר בפרשת יאשיהו וימלטו עצמותיו את עצמות אשר בא משומרון׃ אל הנביא׳ נביא השקר׃ אשר השיבו׳ לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל׃ ויקרא׳ הנביא הזקן׃ אל איש האלהים׃ לנבי׳ אשר השיבו שם זה לרכוב עליו איש האלהים׃ בקברו

רדק

ויספרום׳ אמר ויספרום אחר שאמר ויבא בנו ויספר לו פירוש כי תחילה בא בנו האחד והיה מספר לו אשר עשה איש האלהים ובעודו מספר באו שאר בניו גם כן ויספרו הדברי׳ לאביהם כמו שהיה מספר הראשון׃ ויראו בניו את הדרך׳ ת״י ואחזיאו כמו ויראו בפתח היו״ד מבניין הפעיל כלומר שהראו לאביהם הדרך אשר הלך בה ויש לפרשו כ כמשמעו ופירושו וכבר ראו בניו הדרך אשר הלך ואמרו לאביהם בדרך זו הלך׃ כי דבר אלי׳ פי׳ כי דבר בא אלי כלומר דבר נבואה בא אלי על ידי מלאך שלא לי בדבר יי׳׃ כחש לו׳ כי נביא שקר היה והוא האזין לדבריו ונענש בזה כי היה לו לחקור ולשאול עליו אם הוא נביא אמת והוא עבר על דברי עצמו לפיכך היתה מיתתו בידי שמים שכאמ׳ אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו כל שכן אם הוא עצמו לא ישמע אל דברי עצמו אשר דבר בשם יי׳׃ אל הנביא אשר השיבו׳ בעבור אשר מרה פי יי׳ נביא האמת לא באה אליו הנבואה ובאה אל נביא השקר לצורך להודיע לנביא האמת חטאו ׃ וענשו ורז״ל אמרו גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקי׳ ומרחקת את הקרובים ומשרה שכינה על נביאי הבעל׃ ויקרא אל איש האלהים׳ כתרגו׳ ואיתנבי על נביא דיי׳ דאתא משבט יהוד׳ וי״מ כי הנבואה באה אל איש האלהים כמו שאמר ויקרא אל איש האלהים ומה שאמר אל הנביא אשר ה השיבו פירוש אל הנביא אשר השיבו הנביא הזקן ודברי רז״ל אשר הוטב לא כאמר אלא אשר השיבו מלמד שעל נביא השקר שרתה רוח הקדש׃ אל קבר אבותיך׳ שלא ישוב אל ארץ יהוד׳ וימות שם כי בדרך ימות ובאמרו לו כבלתך רמז לו כי נבלה תהיה גויתו כלומר מושלכת בדרך או כל גוף מת יקרא נבלה בין של בהמה ובין של אדם ואפילו צדיק כמו נבלתי יקומון׃ ויחבש לו החמור׳ הנביא הזקן חבש החמור לנביא יי׳ אשר השיבו מן הדרך ואמר הידיעה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד והרומים לו׃ וחמור

ויאכל ה׳ רפין וסי׳ קם עשבא דנהמא וכפר בגנתיה

בקברו · בבית קבורה שהיה לו לנביא השקר הזה בעיר : כי היה יהיה וגו' · אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי : אחר הדבר הזה · שראה את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא שב ורבותינו דרשו אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן : ונקדים

וחמור והאריה · יש אומ' כי חסר ממנו ה"א הידיעה ומשפטו והחמור כמו בחמור כחמור לחמור ולא יתכן כי לא יתכן ה"א הידיעה חסר' כי אם על לא עם וי"ו השמוש ובא וחמור בלא ידיעה כי כבר נזכר פעמים וכן וישרף עליו את בית מלך באש בלא ידיעה כי כבר זכרו בידיעה ארמון בית המלך : לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור · לא אכל את הנבלה על דרך ושבר פוס אריות אכל הרגו לעונש שמרה פי השם והנה הראה לנו בזה גמול הצדיק וענשו כאחד בעולם הזה וכן גמול החמור בעולם הזה לכבוד הנביא שרכב עליו כי יש גמול ועונש בשאר בעלי חיים בעולם הזה בענין האדם כמו שכתבנו בפי' תילי' במזמור תהלה לדוד : ויניחהו אל החמור · כמו על החמור כמו אל ההרים לא אכל על ההרים וזולתם רבי' : בקברו · בקבר הנביא הזקן אשר כרה לעצמו : ויספדו · הוא ובניו : אצל עצמותיו הניחו את עצמותי · זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף : היה יהיה · וכשישרפו עצמו' הקבורי' עצמותיו ימלטו כי הוא איש האלהים ועצמותי ימלטו עם עצמותיו לכבודו וכן כתו' וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון : לא שב ירבעם · אף על פי שראה מופת המזבח שנקרע ומופת ידו שיבשה ושבה אליו בתפילת איש האלהים וראה מות הנביא כאשר מרה את פי יי' ושמע המופת שהאריה עומד אצל נבלת הנביא ולא אכל הנבלה ולא שבר את החמור אף על פי כן לא שב מדרכו הרעה ושב כבתחלה ועשה מקצות העם כהני במות כל מי שרוצה לבא להקריב בבמה להיות כהן היה והגדיל החטאתיו יום ופירוש ויהי כהני במות ויהי מכהני הבמות ופירוש ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם לעונש בית ירבעם ולהשמיד ולהכחיד וכן זאת תהיה חטאת מצרים ובי"ת בדבר במקום ה"א הידיעה או פירושו כמשמעו כלומר בדבר הזה היה חרון אף האל על בית ירבעם להשמידם מעל פני האדמה כי לא שב מדרכו הרעה בכל אשר ראה : והשתנית

וימצאהו ד' בקריאה וסימ' וימצאהו איש והנה תעה בשדה · וימצאהו יושב תחת האלה · וימצאהו אריה בדרך וימיתהו · וימצאהו האריה ויכהו : וימיתהו ח' מלאים בקריאה וסימ' ויהי ער בכור יהודה · וימצאהו אריה בדרך · ויבא זמרי ויכהו · שלום בן יבש ב' בפסוק · ויקשר קשר הושע בן אלה · וימיתהו במגדו

וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו
ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור
עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה
: והנה אנשים עברים ויראו את־
הנבלה משלכת בדרך ואת־האריה
עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו
בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה :
וישמע הנביא אשר השיבו מן־הדרך
ויאמר איש האלהים הוא אשר מרה
את־פי יהוה ויתנהו יהוה לאריה
וישברהו וימתהו כדבר יהוה אשר
דבר־לו : וידבר אל־בניו לאמר
חבשו־לי את־החמור ויחבשו : וילך
וימצא את־נבלתו משלכת בדרך
וחמור והאריה עמדים אצל הנבלה
לא־אכל האריה את־הנבלה ולא
שבר את־החמור : וישא הנביא את־
נבלת איש־האלהים וינחהו אל־
החמור וישיבהו ויבא אל־עיר
הנביא הזקן לספד ולקברו : וינח
את־נבלתו בקברו ויספדו עליו הוי
אחי : ויהי אחרי קברו אתו ויאמר
אל־בניו לאמר במותי וקברתם אתי
בקבר אשר איש האלהים קבור בו
אצל עצמתיו הניחו את־עצמתי : כי
היה יהיה הדבר אשר קרא בדבר
יהוה על־המזבח אשר בבית־אל
ועל כל־בתי הבמות אשר בערי
שמרון : אחר הדבר הזה
לא־שב ירבעם מדרכו הרעה וישב
ויעש מקצות העם כהני במות החפץ
ימלא את־ידו ויהי כהני במות : ויהי
בדבר הזה לחטאת בית ירבעם
ולהכחיד ולהשמיד מעל פני
האדמה :
יד בעת ההיא חלה אביה בן־ירבעם :
ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא

ואזל ואשכחיה אריא באורחא
וקטליה והות נבלתיה רמיא
באורחא וחמרא קאים לקבלה
ואריא קאים בסטר נבלתא : והא
גבריא עברין וחזו ית נבלתא רמיא
באורחא וית אריא קאים בסטר
נבלתא ואתו ומלילו בקרתא
דנביא שקרא סבא יתיב בה :
ושמע נביא דאתביה מן אורחא
ואמר נביא דיי הוא דסריב על
מימרא דיי ומסריה יי לאריא
ותבריה וקטליה כפתגמא דיי
דמליל ליה : ומליל עם בנוהי
למימר זריזו לי ית חמרא וזריזו :
ואזל ואשכח ית נבלתיה רמיא
באורחא וחמרא ואריא קיימין
בסטר נבילתא לא אכל אריא
ית נבילתא ולא תבר ית חמרא :
ונטל נביא שקרא ית
נבילתא נביא דיי ואחתיה על
חמרא ואתיביה ואתא לקרתא
דנביא שקרא סבא למספד
ולמקבריה : ואחית ית נבילתיה
בקבריה וספדו עלוהי ווי על אחא
: והוה בתר דקברו יתיה ואמר
לבנוהי למימר כד אימות ותקברון
יתי בקברא דנביא דיי קבור ביה
בסטר גרמוהי אחיתו ית גרמי :
ארי אתקיימא יתקיים פתגמא
דאתנבי בפתגמא דיי על אגורא
די בביתאל ועל כל בתי במתא די
בקרוי שמרון :
בתר פתגמא הדין לא תב ירבעם
מאורחיה בישתא ותב ועבד קצת
מן עמא כומרי במתא דרעי מקריב
ית קורבניה והוון כומרין לבמתא
: והוה פתגמא הדין לחובי בית
ירבעם ולגמרא ולשיצאה מעל
אפי ארעא :
בעידנא
ההיא אתמרע אביה בר ירבעם :
ואמר ירבעם לאתתיה קומי כען

רלבג

והנה זה היה פלא גדול שהאריה המיתו ולא שבר את החמור ולא אכל את הנבלה כי מיי' היה למען ידע עמו זה ויקחו מוסר היודעי' עם שאולי יהיה זה סבה להשיב ירבע' מדרכו הרעה בראותו כי על חטא זה נענש הנביא זה העונש הנפלא : ויספדו עליו הוי אחי · ית' שספדו עליו כל העיר שידעו מה עשה בבית אל ואת הדברים אשר דבר לירבעם או ספדו הנבי' הזקן ובניו עליו : אצל עצמותיו הניחו את עצמותי · כוה זה כי ידע שעצמות איש האלהים ימלטו שלא ישרפם יאשיה ולמלט עצמותיו עשה זה וכן כתוב וימלטו עצמותיו את עצמו' הנביא אשר בא משמרון וזה ראיה שזה הנביא הזקן בא משמרון : ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון · ידמה שאף על פי שלא עשה ירבע' כי אם שני עגלי זהב הנה היו במלכותו בתי במות רבי' אך במקום העגלים היו הבמות הגדולות · והנה לא נבנה שומרון בימי ירבעם כי עמרי בנה אותו והוא היה בית המלכות בסוף הענין והנה כתב' זה הנביא הזקן שזה המעש' גם כן יעשה יאשיה על כל בתי הבמו' אשר בערי שמרון וכן היה הענין כמו שנזכר בסוף זה הספר : אחר הדבר הזה · ר"ל דברי הנביא הזה שהיה ראוי שיקח ירבעם מוסר עליהם מפני ראותו מופת המזב' שנקרע ונשפך הדשן וידו שיבשה ושבה לקדמותה מפני תפלת הנביא והמתת האריה איש האלהים על אשר מרה את פי יי' לאכול ולשתות במקום ההוא והפלא שהיה בזה שלא שבר האריה את החמו' ולא אכל את הנבלה : החפץ ימלא את ידו · ר"ל להקריב הקרבנות : ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם · הנה בזה החטא היה לעונש כפלא בית ירבעם : ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה · ר"ל כי זה החטא סבב שלא ישאר לירבעם נין ונכד ועליו ועל חבריו אמרה התורה פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגו' כמו שביארנו שם :
ולא

בראתו אתו · ויהי ער בכור יהודה דדה' · ולא דרש בי' : והנה ה' ר"פ וסי' נמסר בריש ספרא : וינחהו ז' חס' בליש' וסי' וינחהו בגן עדן · ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר · וינחהו במשמר · הנחו לו ויקלל · אשר הנח שם משה · וינחהו אל החמור · ושמך עלינו נקרא : ימלא ו' בקריא' וסי' נמסר בסוף סדר צו : בדבר הזה ח' בקריא' וסי' ויתעבר יי' בי למענכם · אם יקרך עון בדבר · אפס כי נאץ נאצת · ויהי בדבר הזה לחטאת · יען מאסכם · ואדני המלך למה חפץ · בדבר הזה יסלח תנינא דפסו' · כי הרבינו לפשע · ותרין וכדבר הזה וסי' אינכם מאמינים · תאריכו ימים :

רש״י והשתנית · לפי שידע כי אחיה היה סונא אותו לפי שסר מאחרי יי׳ אמר בלבו אם ידע אחיה שהיא אשתי לא יתנבא לי כי אם רע לפיכך אמר לאשתו שתשנה כדי שלא יכירו כי היא אשתו של ירבעם ומה שאמר לה שתקח עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש למנחה לנביא כי כן היה מנהגם כשהיו באים לשאול מהנביא היו מביאים לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו מה נביא לאיש האלהים ׃ ונקודים · ת״י כסנין ובדברי רז״ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה כעכין יבשים וכונסין אותם בבית המשתה ׃ ובקבוק · כלי שפיו צר ות״י קלוע ומה שאמר לה הוא דבר עלי למלך על העם הזה כלומר ש שנבואתו מתקיימת כי כמו שדב׳ עלי כן היה לי ומה שיאמר לך על הנער הוא האמת ׃ כי קמו עיניו משיבו · וכן ועיניו קמה והטעם כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורה וכבר פי׳ בו פירוש אחר במלת ועיניו קמה ׃ משיבו · כמו משיבתו וכן ונורם לבלות שאול שהוא כמו ונורת׳ כתבונת עצבים שהוא כמו כתבונתם · ואמ׳ בדרש כל המעמיד תלמיד שאינו הגון עיניו כהות תמה לן מאחיה השילוני וירבעם בן נבט תלמידו היה ׃ כזה וכזה · הדברים שאמר לה ׃ מתנכרה · הפך ההכרה ׃ קשה · חזות קשה וכמוהו ואכלו בריאה שם בריאה ׃ ואותי השלכת אחרי גויך · שלא פנית אלי לא כך ולא כך כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו ותרגם יונתן ופולחני ארחיקתא מקבל עינך ׃ משתין בקיר · אמרו רז״ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ואמר זה על דרך ההפלגה וי״ת ידע מדע אמר משתין כמו משית ר״ל משית שכה בקירות לבו ׃ עצור ועזוב · אפילו מה שיהיה עזוב ועצור במקום שלא יכרת בתחלת הפורענות הבאה עליו אכריתנו בסוף שלא ישאר ממנו דבר ואדוני אבי ז״ל פירש עצור על הממון שהוא עצור באוצר ועזוב המקנ׳ שהוא עזוב בשדה ׃ כאשר יבער הגלל עד תמו · אמרו רבותינו ז״ל גלל זה השן רוצה לומר כמו שמבער השן ה המאכל עד תומו וקרא השן גלל לפי שדומ׳ לאבן שיש הנקר׳ גלל כמו שאמר מדבכין די אבן גלל׳ ויש מפרשי׳ גלל היא צואה מן כגללי צואת האדם ויונתן תרגם כמו דמנדרין בגולילין עד דמסיפין׃ בבאה

רד״ק ונקודים · מין קליות מיובשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו סתיתא בלשון תלמוד ׃ והיא מתנכרה · כאילו אינה זאת ׃ שלוח אליך ימאת הבש בשליחות קשה ׃ משתין בקיר · ידע מדע תירגם יונתן משית בקירות לבו ׃ ועצור ועזוב · עצור שיש לו מחזיק יד כמו זה יעצור בעמי ועזוב שאין לו מחזיק ביד ׃ כאשר יבער · המבער את המאכל בפיו לעשות גלל כך אבער אחריך עד תומו ׃

רבר

על העם ח׳ וסימ׳ ויבחר משה אנשי · ותחזק מצרים · ויקח משה את הדם · ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ · ויקח צמד בקר וינתחהו · ויהי כשמע חירם · ויאמר ירבעם לאשתו · ויתן שרי מלחמות דדה׳ · וכל עוזרא דכוו׳ על העם ׃ אחיהו ה׳ בקריאה וסימ׳ ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק · ויי׳ אמר אל

וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא יֵדְעוּ כִּי־אַתְּי אֵשֶׁת
יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה
הַנָּבִיא הוּא־דִבֶּר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל־הָעָם
הַזֶּה׃ וְלָקַחַתְּ בְּיָדֵךְ עֲשָׂרָה לֶחֶם
וְנִקֻּדִים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו
הוּא יַגִּיד לָךְ מַה־יִּהְיֶה לַנָּעַר׃ וַתַּעַשׂ
כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ שִׁלֹה
וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל
לִרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ׃
וַיהוָה אָמַר אֶל־אֲחִיָּהוּ
הִנֵּה אֵשֶׁת יָרָבְעָם בָּאָה לִדְרֹשׁ דָּבָר
מֵעִמְּךָ אֶל־בְּנָהּ כִּי־חֹלֶה הוּא כָּזֹה
וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ וִיהִי כְבֹאָהּ וְהִיא
מִתְנַכֵּרָה׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־
קוֹל רַגְלֶיהָ בָּאָה בַפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֵּרָה
וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ קָשָׁה׃ לְכִי אִמְרִי
לְיָרָבְעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִמֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם וָאֶתֶּנְךָ
נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶקְרַע אֶת־
הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וָאֶתְּנֶהָ לָךְ וְלֹא־
הָיִיתָ כְּעַבְדִּי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי
וַאֲשֶׁר־הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת
רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי׃ וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת מִכֹּל
אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי
וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ׃ לָכֵן
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם
וְהִכְרַתִּי לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר
עָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי
בֵית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל
עַד־תֻּמּוֹ׃ הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

וְתִשְׁתַּנִּין וְלָא יִדְעוּן דְּאַתְּ אִתַּת יָרָבְעָם וְתֵהָכִין לְשִׁילוֹ הָא תַמָּן אֲחִיָּה נְבִיָּא הוּא מַלֵּיל עֲלַי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא הָדֵין ׃ וְתִסְּבִין בִּידָךְ עֲסַר טוּלְמִין דִּלְחֵם וּכְסָנִין וְקִלּוּעַ דִּדְבַשׁ וְתֵהָכֵי לְוָתֵיהּ הוּא יְחַוֵּי לִיךְ מָה יְהֵי לְרַבְיָא ׃ וַעֲבַדַת כֵּן אִתַּת יָרָבְעָם וְקָמַת וַאֲזַלַת לְשִׁילוֹ וַאֲתַת לְבֵית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּה לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי אֲרֵי קְהָאָה עֵינוֹהִי מִסֵּיבֵיהּ ׃

וַיְיָ אֲמַר לַאֲחִיָּה הָא אִתַּת יָרָבְעָם אַתְיָא לְמִתְבַּע פִּתְגַּם מִינָךְ עַל בְּרַהּ אֲרֵי מְרַע הוּא כְּדֵין וּכְדֵין תְּמַלֵּיל עִמַּהּ וִיהִי בְּמֵיעֲלַהּ וְהִיא מִשְׁתַּנְּיָא ׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲחִיָּה יַת קָל רִיגְלַהָא עָלַת בְּתַרְעָא וַאֲמַר עוּלִי אִתַּת יָרָבְעָם לְמָא דְנָן אַתְּ מִשְׁתַּנְּיָא וַאֲנָא שְׁלִיחַ לְאִתְנַבָּאָה עֲלָךְ פִּתְגָּמִין קַשְׁיָן ׃ אִיזִילִי אֵימַרִי לְיָרָבְעָם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף דְּאַפְרֵישְׁתָּךְ מִגּוֹ עַמָּא וּמַנִּיתָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל ׃ וְאַעְדֵּיתִי יַת מַלְכוּתָא מִבֵּית דָּוִד וִיהַבְתַּהּ לָךְ וְלָא הֲוֵיתָא כְּעַבְדִּי דָוִד דִּינְטַר פִּיקוּדַי וְדַהֲלִיךְ בָּתַר פּוּלְחָנִי בְּכָל לִבֵּיהּ לְמֶעְבַּד לְחוֹד דְּכָשַׁר קֳדָמַי ׃ וְאַבְאֵישְׁתָּ לְמֶעְבַּד מִכֹּל דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ וַאֲזַלְתָּא וַעֲבַדְתָּא לָךְ טַעֲוַת עַמְמַיָּא וּמַתְּכָן לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי וּפוּלְחָנִי אַרְחֵיקְתָּא מִקָּבֵיל עֵינָךְ ׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מַיְתֵי בִּישְׁתָּא לְבֵית יָרָבְעָם וְאֵשֵׁיצֵי לְיָרָבְעָם יָדַע מַדַּע וְאָחִיד וְשָׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל וְאַפְלֵי בָּתַר בֵּית יָרָבְעָם כְּמָא דִמְנַדְּרִין בְּגוּלִילִין עַד דְּמִסַּפִּין ׃ דִּימוּת לְיָרָבְעָם בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא וְדִימוּת בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָּא אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן ׃

אחיהו ה׳ וכו׳ ותעש כן אשת תנייל׳ דפסו׳ ויי׳ אמר אל אחיהו · ויקברו אתו ויספדו · ולא שמע המלך דה׳ ידין

רלבג

ולא ידעו כי את אשת ירבעם · אמר זה כי כשנאר לו שאחיהו ש שנאהו על שסר לבו מ מאחרי יי׳ ׃ עשר׳ לחם ונקודים ובקבוק דבש · אמר זה להביא תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהג׳ כמו שנזכר בענין שאול · והנה נקודים הוא פת יבש מתוכל כתבלין ובקבוק הוא בר״אל בלע׳ ׃ כי קמו עיניו משיבו · ר״ל שפסק ראות עיניו מרוב ש שיבתו ׃ ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך · זה לאות כי לא חטא שלמה כי אם על ש שהעלו׳ עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא יצדק מה שאמר הנביא בזה המקום ׃ ואותי השלכת אחרי גוך · ר״ל שהשלכת אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר ממצותי ׃ והכרתי לירבעם משתין בקיר · שלא ישאר לו שום זכר כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר ׃ עצור ועזוב בישרא׳ · רוצה לומר שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה שהפקיד ועזב ביד זולתו ׃ כאשר יבער הגלל עד תומו · אמרו רבותינו ז״ל כי הגלל הוא השן והרצון בו כי השן האוכלת תבער המאכל עד תומו ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער הרוח המגלגל שיבער כל מה שיפגוש במקום שהוא סובב ועולה משם כן יבער השם ית׳ אחרי ירבעם עד תומו ׃ בבאה

אחזהו · ויהי כשמע אחיהו · ויקברו אתו ויספדו אתו · ולא שמע המלך דדה׳ ׃ חלה ח׳ ז׳ חסרים וא׳ מלא וסימ׳ נמסר בריש סדר ויחי ׃ שלוח ד׳ בקריאה וסימ׳ ואנכי שלוח אליך קשה · וציר בגוים שלוח דירמיה · כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון · ואף כי תשלחנה לאנשים ׃ כל מלכים וישעיה וירמיה ותריסר על בית ועל בית כ״ם י״א אל בית וסימ׳ הנני מביא רעה אל בית ירבעם · והלכו גוים רבים · והלכו עמים רבים׳ אל בית יעקב אשר פדה את אברהם · והקימותי את הדבר הטוב · הלוך אל בית הרכבים · ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו · כי בא ירמיהו אל בית · ולנה בתוך ביתו ב׳ בו · ובחנוני ׃

רשי

דבר טוב. שבטל משמרותיו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרתו ועלה: אשר יכרית את בית ירבעם זה היום ומה גם עתה. הנולדים לו היום אשר עתידין בו להוולד לו מעתה כך תירגם יונתן: העיר אשר בחר יי'. ואף על פי כן ויעש יהודה הרע ולא כתנו זה על לבם: ויקנאו. לשון קניטה: גם המה. כשאר השבטים:

רדק

בבואה רגליך העירה. מקור בתוספת ה"א כמו בבוא רגליך: דבר טוב. לא גלה הכתו' מה דבר טוב נמצא בו ורז"ל אמרו שבטל פרדסאות שהושיב אביו בדרכים למנוע ישראל שלא יעלו ברגל: זה היום. זה היום שיקום אותו המלך: ומה גם עתה. מה צרה זו גם עתה כלומר שקלה היא צרה זו כי יותר ויותר יבאו על ישרא' צרות: כאשר ינוד הקנה במים. אמרו רז"ל אפילו בשעת קללה המשילם לקנה במים אף שהוא נד ואינו נעקר ממקומו: וזרם מעבר לנהר. יזרה ר"ל יזרה ויפזר אות' לעבר נהרי כוש וזהו גלות ראשונ' שהגלם מלך אשור ויניחם בחלח ובחבור ות"י מעיבר לנהר מעבר פרת: ויתן את ישר' · מקרא קצר רוצה לומר ויתנם לקללה ולשמה: תרצת'. ולמעלה אמר כי ירבעם היה יושב בשכם בתחלת מלכותו ישב שם ואחר כן ישב בתרצה או הנער בנו אז חלה בתרצה. תרצתה ש' תרצה כי שם היה הנער שוכב חולה והיא עיר מערי ישרא' כמו שאמר במלכי כנען מלך תרצה אחד: בסף הבית · ואחיה אמר לה בבוא' רגליך העירה כיון שנכנס בעיר כאשר ולא יבאה כשמתו עד בואה בסף הבית אשר היה שוכב שם: ושם אמו נעמה העמונית. הספור הזה להודיע כי הלך אחר מעשה אמו ועבד עבוד' זרה אחרי שנים שלש כמו שאומר בדברי הימים: וגם

קדם

העירה ט' ח' לשון קרת וחד לשון עורה וסימ' נמסר ביהושע סימן ו': ומה כ"ד וסימ' נמסר כסדר כי תשא: לאבותיהם ד' מל' בנביאים וסימ' והכה יי' את ישראל. וינכרו את המקום הזה ויקטרו דירמיה. עד תמם מעל האדמה. נוה הצדק ומקוה: ויתן י"ג רפין וסי' ויתן לי את מערת. את ברכת אברהם. ויתן לך האלהים

מקרא

ואת קומי לכי לביתך בבאה רגליך
העירה ומת הילד: וספדו לו כל
ישראל וקברו אתו כי זה לבדו יבא
לירבעם אל קבר יען נמצא בו דבר
טוב אל יהוה אלהי ישראל בבית
ירבעם: והקים יהוה לו מלך על
ישראל אשר יכרית את בית ירבעם
זה היום ומה גם עתה: והכה יהוה
את ישראל כאשר ינוד הקנה במים
ונתש את ישראל מעל האדמה
הטובה הזאת אשר נתן לאבותיהם
וזרם מעבר לנהר יען אשר עשו
את אשריהם מכעיסים את יהוה:
ויתן את ישראל בגלל חטאות
ירבעם אשר חטא ואשר החטיא
את ישראל: ותקם אשת ירבעם
ותלך ותבא תרצתה היא באה בסף
הבית והנער מת: ויקברו אתו
ויספדו לו כל ישראל כדבר יהוה
אשר דבר ביד עבדו אחיהו הנביא:
ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר
מלך הנם כתובים על ספר דברי
הימים למלכי ישראל: והימים אשר
מלך ירבעם עשרים ושתים שנה
וישכב עם אבתיו וימלך נדב בנו
תחתיו: ורחבעם בן
שלמה מלך ביהודה בן ארבעים
ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע
עשרה שנה מלך בירושלם העיר
אשר בחר יהוה לשום את שמו שם
מכל שבטי ישראל ושם אמו נעמה
העמנית: ויעש יהודה הרע בעיני
יהוה ויקנאו אתו מכל אשר עשו
אבתם בחטאתם אשר חטאו:

תרגום

ואת קומי איזילי לביתך במיעל
ריגליך לקרתא ימות רביא:
ויספדון ליה כל ישראל ויקברון
יתיה ארי דין בלחודוהי יתכניש
לירבעם לקברא חלף דאשתכח
ביה פתגם דתקין קדם יי א
אלהא דישראל בבית ירבעם:
ויקים יי קדמוהי מלכא על
ישראל דישיצי ית בית ירבעם מן
דקים יומא דין ואף דאתיליד מבכן
ולהלא: וימחי יי ית ישראל
כמא דנאיד קניא במיא ויעקר ית
ישראל מעל ארעא טבתא הדא
דיהב לאבהתהון ויגלינון מעיבר
פרת חלף דעבדו ית אשריהון
מרגזין קדם יי: וימסר ית ישראל
בדיל חובי ירבעם דחב ודחייב ית
ישרא: וקמת אתת ירבעם ואזלת
ואתת לתרצת היא עלת בסיפא
דביתא ורביא מית: וקברו יתיה
וספדו עלוהי כל ישראל כפתגמא
דיי דמליל ביד עבדיה אחיה נבייא:
ושאר פתגמי ירבעם דאגיח קרבא
ודמלך הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומיא למלכיא דישראל:
ויומיא דמלך ירבעם עסרין
ותרתין שנין ושכיב עם אבהתוהי
ומלך נדב בריה תחותוהי:
ורחבעם בר
שלמה מלך על דבית יהודה בר
ארבעין וחד שנא רחבעם כד מלך
ושבע עסרי שנין מלך בירושלם
קרתא דאיתרעי יי לאשראה ית
שכינתיה תמן מכל שבטיא דישר'
ושום אמיה נעמה מבני עמון:
ועבד דבית יהודה דביש קדם יי
וארגיזו קדמוהי מכל דעבדו
אבהתהון בחוביהון די חבו:

מסורה

מטל. ויתן עז למלכו. הלא קציר חטים היום. גם את ישראל. את אבישג השונמית. ויתן את ישראל בגלל. ויקבץ מלך ישראל. וחברו דדה. ויח' ויתן לו מזהב שבא. יסר בנך ויניחך. והתענג על יי': נלחם י"ב פתחין וסימ' בשפטים סימן ט': לשום את שמו ג' וסי' לשכנו תדרשו. ורחבעם בן שלמה מלך. ויתחזק רחבעם דד"ה. וכ' לשום שמו וסימ' כי ירחק ממך. וכי ירבה. ושארא לשכן שמו: חטאו ג' וסי' ציה גם חום. בחטאתם אשר. כי ליי' חטאו:

רלבג

בבאה רגליך העירה. הוא כמו בבוא רגליך והרצו' בזה כבא רגליך העיר אשר הנער בה והעיר היא תרצה ת תקומי ותלכי לביתך ותמצאי אז הילד מת והנה זה אות חזק על אמתות הנשאר מ מהנבואה הזאת כי כבר יתחלף עת באה העיר בבחירתה כי ת תוכל ללכת במהירות או במתון או תוכל ל להתעכב בדרך אך על כל פני' רצה לאמת זה האות שבבואה ל לתרצה תקום תכף ותלך לבית' ואז תמצא הענין כמו שאמר ה הנביא כי אם תאמר לא אשוב לביתי עוד לא ימשך מזה שלא ימות בנה אך ימות א אח' העת שתוכל ללכת בו בביאה מעת בא ר רגליה העיר ההיא: יען נמצא בו דבר טוב אל יי' אלהי ישראל. רוצה לומר שאי' בבית ירבעם שנמצ' בו דבר טוב ליי' זולת זה ולזה רצה הש"י לעשות לו טוב קצת והוא שיבא אל קבר וספדו לו כל ישרא' אך מהשאר לא יבא אחד ש' קבר והנה לא פירש אי זה דבר טוב נמצ' בו ליי' ורא' שתדע שנמצאו בו ד דברים רעים רבים ש שלולי זה לא היה זה הגמול לבד ראוי לו א אך היה ראוי שימלוך אחרי אביו ומה שירמ' לזה מהטובות: אשר יכרית את בית ירבעם זה היום. ר"ל שהמלך ההוא יכרית את זרע ירבעם זה הנמצא לו היום שלא תחשבי ש שיאריך לו השם הרע' עד עבור הדור הנמצ' לו בביתו: ומה גם עתה. רוצה לומר ויכרית גם כן מה שיולד לו עוד מהבנים גם עתה: והכה יי' את ישראל וגו'. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל יענש ישראל בכללו ויהיה קיומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקנה במים שינוד במעט מהסבות כן תגיעם סבה חלושה עד שבסוף הענין יעקור הש"י ישרא' מעל אדמתם ויפיצם מעבר לנהר הוא נהר גוזן לפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים כפעם הראשונה הגלה מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימי' והם שני השבטים וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה: היא באה בסף הבית והנער מת. רוצה לומר תוך מזוזת ביתה אז מת הנער כמו שאמר לה אחיה והגיד שלא נתעכבה בהיותה בתרצה אך בבאה שם באה אל ביתה כמאמר הנביא: ושם אמו נעמה העמונית. כתב זה בספור דברי רחבעם שני פעמים להודיע כי היות אמו עמונית היה סבת חטאו כי נגדל על מנהגיה והיא היתה עובדת עבודה זרה לעת זקנת שלמה כמו שקדם בסוף ספר ד"ה: ויקנאו אותו. רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבדם עבודה זרה:
ויבנו

והקים יי' ל' והוא חד מן זוגין חד לא כתיב ו"ו וחד כתיב ו"ו ואימן תריכי' לקודש בריך הוא

רדק

וגם קדש · כמשמעו ויונ׳ תרגם כפקתברא וכן תרגם ויעבר הקדשים כפקתבריא : ככל התועבות הגוים · בא״ה ה״א הידיעה על הסמיכות כמו על המזבח בית אל והרומים לו בספר מכלול : והפקיד : מנה אותם על ידי שרי הרצי׳ שישאו הרצים לפני המלך בבואו בבית יי׳ ואחרי שובו השיבום אל תא הרצי׳ כי שם היו מופקדים העניינים ודבר זה שהיה עושה אולי היה ירא ממרד או היה ע עושה דבר זה לגדולה ותפארת ופירוש תא חדר ויונתן תרגם לדוכא ומה שאמר מדי בא בית יי׳ אחר שכתב הוא ויהודה עמו ושב אל יי׳ כמו שאומר בדברי ה הימים ואמר שם וגם ביהודה היו דברים טובים : ומלחמה היתה · אף על פי שאמר שמנעו שמעיה הנביא מלהלחם בישרא׳ ושמעו אליו זה היה בתחלת ה המלכות שחשב רחבעם להשיב המלוכה אליו ובפעם ההוא מנעו כיון ששמעו כי מיי׳ היתה סבה אבל אחר כן היו מלחמו׳ ביניה׳ : ובשנת שמנה עשרה שנה · לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מ מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י״ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכות׳ בשנה אחת היתה ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנ׳ עשרה ולא מנו אותה לפי שלא השלימה ומנה אותם לירבעם כמשפטו : ושם אמו מעכה בת אבישלום · להודיע כי אשה רעה היתה כמו שאומר למטה אשר עשתה מפלצת ל לאשרה ובנה הלך בדרכיה : ניר בירושלם · כבר פירשנוהו למעלה : ובשנת

רשי

קדש · כיאוף : שישק · מצינו במדרש שיר השירים הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חתנו ועכשיו עלה ולקחו : ואת הכל לקח · את הכסא החביב מן הכל : ישאום הרצים · לפניו לכבוד ואחר כך ישיבום אל תא שהרצים עומדים שם תמיד : ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם · שנה אחת אחר מות ירבעם ובשנת עשרים לירבע׳ מלך אסא שנה השלישית של כרב כ׳ כיתני׳ למלך אסא שנה ולו כמי כתנית׳ : ויסירה

ובשנת ט׳ ר״פ וחד מציע׳ פסו׳ וסי׳ ובשנת שמנה עשרה לירבעם · ובשנת עשרי׳ לירבעם · ובשנת חמש ליורם · בשנת אחת עשרה שנה ליורם · ובשנת שלוש לכלכו דיהושפט דדה׳ · ובשנת י״ח למלכו דיאשיהו דד״ה · ובשנת אחת לכורש דריש עזרא וחברו דסוף דה׳ · ובשנת שתים למלכו דדניאל · ובשנת בצורת לא ידאג ·

וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת
וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת
כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָאָרֶץ
עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית
לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שׁוּשַׁק מֶלֶךְ־
מִצְרָיִם עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃ וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־כָּל־
מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה׃
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתָּם מָגִנֵּי
נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים
הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ וַיְהִי מִדֵּי־
בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים
וֶהֱשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים׃ וְיֶתֶר
דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־
הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים׃
וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וְשֵׁם אִמּוֹ
נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃
וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט מָלַךְ אֲבִיָּם עַל־יְהוּדָה׃
שָׁלֹשׁ שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם
אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם׃ וַיֵּלֶךְ
בְּכָל־חַטֹּאות אָבִיו אֲשֶׁר־עָשָׂה לְפָנָיו
וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו
כִּלְבַב דָּוִד אָבִיו׃ כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן
יְהוָה אֱלֹהָיו לוֹ נִיר בִּירוּשָׁלָםִ לְהָקִים
אֶת־בְּנוֹ אַחֲרָיו וּלְהַעֲמִיד אֶת־
יְרוּשָׁלָםִ׃ אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת־הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא־סָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ
כֹּל יְמֵי חַיָּיו רַק בִּדְבַר אוּרִיָּה הַחִתִּי׃

וּבְנוֹ אַף אִינּוּן לְהוֹן בָּמָן וְקָמָן
וַאֲשֵׁרִין עַל כָּל רָמָא מְנַטְּלָא
וּתְחוֹת כָּל אִילַן עֲבוֹף׃ וְאַף נַפְקַת
בְּרָא הֲוַת בְּאַרְעָא עֲבַדוּ כְּכֹל
תּוֹעֲבַת עַמְמַיָּא דִּי תָרִיךְ יְיָ מִן
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַהֲוָה בְּשַׁתָּא חֲמִישֵׁתָא לְמַלְכָּא
רְחַבְעָם סְלֵיק שִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם
עַל יְרוּשְׁלֶם׃ וּנְסִיב יָת אוֹצְרֵי
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ וְיָת אוֹצְרֵי בֵּית
מַלְכָּא וְיָת כּוֹלָּא נְסִיב וּנְסִיב יָת כָּל
מָגִנֵּי דַהֲבָא דַּעֲבַד שְׁלֹמֹה׃ וַעֲבַד
מַלְכָּא רְחַבְעָם חִלּוּפֵיהוֹן מָגִנֵּי
נְחָשָׁא וּמַנִּי עַל רַבָּנֵי רְהָטַיָּא
דְּנָטְרִין תְּרַע בֵּית מַלְכָּא׃ וַהֲוָה
בִּזְמַן דְּעָלֵיל מַלְכָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַּייָ נָסְבִין לְהוֹן רְהָטַיָּא וּמְתִיבִין
לְהוֹן לְדוּכָא רְהָטַיָּא׃ וּשְׁאָר
פִּתְגָמֵי רְחַבְעָם וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא
אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי
יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃
וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין רְחַבְעָם וּבֵין
יָרָבְעָם כָּל יוֹמַיָּא׃ וּשְׁכִיב רְחַבְעָם
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם
אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וְשׁוּם
אִמֵּיהּ נַעֲמָה דְּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ
אֲבִיָּה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃
וּבִשְׁנַת תַּמְנֵי עַסְרֵי לְמַלְכָּא יָרָבְעָם
בַּר נְבָט מְלַךְ אֲבִיָּם עַל דְּבֵית
יְהוּדָה׃ תְּלַת שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם
וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם׃
וַאֲזַל בְּכָל חוֹבֵי אֲבוּהִי דַּעֲבַד
קֳדָמוֹהִי וְלָא הֲוָה לִבֵּיהּ שְׁלִים
בְּדַחַלְתֵּיהּ דַּייָ אֱלָהֵיהּ כְּלִבֵּיהּ
דְּדָוִד אֲבוּהִי׃ אֲרֵי בְּדִיל דָּוִד יְהַב
יְיָ אֱלָהֵיהּ לֵיהּ מַלְכוּ בִּירוּשְׁלֶם
לְאַקָמָא יָת בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי
וּלְקַיָּמָא יָת יְרוּשְׁלֶם׃ דַּעֲבַד
דָּוִד יָת דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ וְלָא סְטָא
מִכָּל דְּפַקְדֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי
לְחוֹד בְּפִתְגָמָא דְאוּרִיָּה חִתָּאָה׃

רלבג

ויבנו גם המה להם במות · הנה אמר זה כי כבר כאשרו חכמי׳ מעת שנבנה בית ה המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שיזבחו להם ליי׳ : ומצבות · הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מ מצבה אפילו לשם ית׳ שנאמר לא תקים לך מצבה : ואשרי׳ · הנה טו דבר האשרה ידוע וידמה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ל ללכת בחקות הגוים אשר הוריש יי׳ מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ ר כי עשו אשרה מהעץ ההוא : וגם קדש היה בארץ · אחשוב כי קדש הוא בזה המקו׳ המוכן למשכב זכור ולזה אמר עשו ככל תועבות הגוים אשר הוריש יי׳ מפני בני ישראל : והשיבום אל תא הרצים · הנה הרצון בתא מבוא פ פורטני בלע״ז והנה היה מביא אותם לשם

בתרא מעעות : צוהו ו׳ בקריאה וסימ׳ ויעש נח ככל אשר צוהו · ויגד משה לאהרן את כל דברי · ויבא משה ויקרא לזקני העם · ויקח משה את המטה · וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן · ויעש דוד כן כאשר צוהו · וחברו דדה״ · אשר עשה דוד את הישר · ויעש ברוך בן נריה · אלה פקדתם לעבדתם :

כדי שיהיה יותר נסתר : ושם אמו מעכה בת אבי שלום · הנה בספר דברי הימים זכר שמה מיכיהו בת אוריאל מגבעה והכל אחד עוד זכר שם שמה מעכה בת אבשלום ואחשוב שהוא אבשלום בן דוד כי שם זכר לרחבעם שלש נשים האחת בת בן דוד והשנית בת בן ישי והשלישית מעכה בת אבשלום וידמה שזכר אלו הנשים מפני היותם ממשפחתו ולא זכר באבשלו׳ שיהיה בן דוד כי לא נהג עמו מנהג בן ואולם שאר הנשי׳ שלקח ופילגשיו לא זכר שמם אך זכר שו׳ לבד להיותן ממשפחתו כמו שזכרנו והנה זכר שם אמו להעיד כי היתה מתיחסת לאביה שהיה איש רע מאד ולזה תמצא גם כן שזכר כי היא עשתה מפלצת לאשרה וכאילו באר שהסבה בהיות אביה עושה רע בעיני יי׳ היתה מפני היותו בן מעכה : ניר בירושלם · ניר הוא הארץ הנעבדת באופן שיתנו הצמחים אשר בה פרים ובזה יאמר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נותן לו בירושלם זרע שימשול בו להעמיד את ירושלם והוא אסא : רק בדבר אוריה החתי · זה ממה שיעיד כי כבאר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני יי׳ : ומלחמה

ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו. ר״ל כל ימי חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות: ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם. כבר זכר בד״ה מלחמה חזקה שהיתה ביניהם שמתו בה חמש מאות אלף איש מישראל וגם זכר כי רחבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו שאבים היה במלכו רוב השנים ממה שהיה רחבעם במלכו והנה אמר ורך כי לרוב השלוה שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס המלחמה אך אבים ראה מלחמו׳ בין ירבעם ובין אביו: וגם אמו מעכה בת אבישלום. ידמה שאם אמו גדלה אותו ונזכר זה כי עם כל זה לא למד אסא ממעשיה ועשה הישר בעיני י״י כדוד אביו: ויעבר הקדשים מן הארץ. הם המוכנים למשכב זכור: ויסירה מגבירה. הסירה מהיות גביר׳ כדי שלא תביא העם לעבוד ע״ז: מפלצת לאשרה. הוא בנין עשתה לכבוד הע״ז וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו: ויכרת אסא את מפלצתה. הנה שרף אותה לפי שע״ז היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא יהנו ממנ׳: והבמות לא סרו. ידמה שאלו הבמות היו מזבחים בהם לש״י כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובזה היו חוטאים העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע״ז סרו כמו שהתבאר בספר ד״ה: ויבא את קדשי אביו וקדשי בית י״י. הרצון בו שכבר הביא בית י״י קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה היה קרי וקדשו וכן כתוב בד״ה: ויעל בעשא מלך ישראל ויבן את הרמה. יש ספק במה שכתוב בזה בספר ד״ה כי שם כתו׳ שזה היה בשנת שלשי׳ ושש למלכות אסא וכבר מצאנו כי בשנת שלש למלכות אסא מלך בעשא ולא מלך בעשא כי אם ארבע ועשרים שנה ואיך יתכן עם זה שתהיה זאת המלחמ׳ בשנת שלשים ושש למלכות אסא ואולם התר זה הספק הוא לפי מה שאומר והוא שכבר שקטה הארץ מכל מלחמה עשר שנים בימי אסא כמו שכתו׳ בספר ד״ה וכראות ישר׳ הצלחתו נקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז נלחם עם ישראל והביאו שלל רב כמו שכתוב שם וגם כתו׳ ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר שלא היתה לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא שנת חמש עשרה שנה למלכות אסא כי אז היתה לו מלחמה עם ישראל ואמנם מנה שלשים וחמש שנה מעת החלק המלכות כי כבר היו עשרים שנה לרחבעם ואבים ולאסא חמש עשרה והנה בשנת שש עשרה לאסא בנה בעשא את הרמה ואחשב שמנה מעת החלק המלכות כימה שעשה אסא על דבר בניית הרמה שבב גם כן החלק המלכות כי כבר החל המלכות לשוב לו קודם זה כמו שזכרנו ובעבור זה החטא נשארה המלכות נחלקת כבראשונה והנה זה החטא היה שגם בשר זרועו במה ששלח אל בן הדד מלך ארם ולא בטח בי״י אשר הפיל מחנה הכושיים לפניו ואחשוב שלזאת הסבה חלה את רגליו לעת זקנתו כי הוא שלח זה אל בן הדד כאילו לא היו לו רגלים ללכת במלחמה ולזה סבב הש״י שחלה בח רגליו לעת זקנתו: בשנת

ויעבר ט׳ בקריא׳ וסימ׳ ויעבר אלהים רוח על הארץ. ויקחם ויעברם את הנחל. ויעבר ישי שמה. ויעבר ישי שבעת בניו. ויעבר הקדשים. וכשמוע אסא הדברים דדברי הימים. ויגע הדבר אל מלך נינוה.

ומלחמה היתה בין־רחבעם ובין ירבעם כל־ימי חייו: ויתר דברי אבים וכל־אשר עשה הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי יהודה ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם: וישכב אבים עם־אבתיו ויקברו אתו בעיר דוד וימלך אסא בנו תחתיו:

ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על־יהודה: וארבעים ואחת שנה מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת־אבישלום: ויעש אסא הישר בעיני יהוה כדוד אביו: ויעבר הקדשים מן־הארץ ויסר את־כל־הגללים אשר עשו אבתיו: וגם את־מעכה אמו ויסרה מגבירה אשר־עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את־מפלצתה וישרף בנחל קדרון: והבמות לא־סרו רק לבב־אסא היה שלם עם־יהוה כל־ימיו: ויבא את־קדשי אביו וקדשו בית יהוה כסף וזהב וכלים: ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך־ישראל כל־ימיהם: ויעל בעשא מלך־ישראל על־יהודה ויבן את־הרמה לבלתי תת יצא ובא לאסא מלך יהודה: ויקח אסא את־כל־הכסף והזהב הנותרים באוצרות בית־יהוה ואת־אוצרות בית מלך ויתנם ביד־עבדיו וישלחם המלך אסא אל־בן־הדד בן־טברמן בן־חזיון מלך ארם הישב בדמשק לאמר: ברית ביני ובינך בין אבי ובין אביך הנה שלחתי לך שחד כסף וזהב לך הפרה את־בריתך את־בעשא מלך־ישראל ויעלה מעלי:

וקרבא הות בין רחבעם ובין ירבעם כל יומי חיוהי: ושאר פתגמי אבים וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה וקרבא הות בין אבים ובין ירבעם: ושכיב אבים עם אבהתוהי וקברו יתיה בקרתא דדויד ומלך אסא בריה תחותוהי:

ובשנת עסרין לירבעם מלכא דישראל מלך אסא על שבטא דבית יהודה: וארבעין וחדא שנין מלך בירושלם ושום אמיה מעכה בת אבישלום: ועבד אסא דכשר קדם יי כדויד אבוהי: ופלי נפקת ברא מן ארעא ואעדי ית כל טעותא דעבדו אבהתוהי: ואף ית מעכה אמיה אעדה ממלכותה דעבדת טעותא לאשרתא וקץ אסא ית טעותה ואוקיד בנחלא דקדרון: ובמתא לא עטרא לחוד לבא דאסא הוה שלים בדחלתיה דיי כל יומוהי: ואיתי ית קודשיה אבוהי וקודשוהי לבית מקדשא דיי כספא ודהבא ומניא: וקרבא הות בין אסא ובין בעשא מלכא דישראל כל יומיהון: וסליק בעשא מלכא דישראל על דבית יהודה ובנא ית רמתא בדיל למשבק למתן נפיק ועליל לאסא מלכא דבית יהודה: ונסיב אסא ית כל כספא ודהבא דאשתארו באוצרות בית מקדשא דיי וית אוצרי בית מלכא ומנינון בידא דעבדוהי ושדרינון מלכא אסא לות בר הדד בר טברימון בר חזיון מלכא דארם דיתיב בדמשק למימר: קיים ביני ובינך ובין אבא ובין אבוך הא שדרית לך שוחדא כספא ודהבא איזיל אשני ית קיימך עם בעשא מלכא דישראל ויסתלק מיני:

ובשנת אחת לכורש דריש עזרא. וחברו דסוף דברי הימים: וישלח ד׳ בקריאה וסימ׳ וישלח יהושע. ויקם יהושע וכל העם. וישלח לבנונה. ויקח אסא:

רשי

ויסירה מגבירה. מהיות גבירה: ויעבר הקדשים. תרגם יונתן ופלי נפקת ברא: כי עשתה מפלצת. אמרו רבותינו מפליא ליצנותא כמין זכרות עשתה והיתה נבעלת לו בכל יום: והבמות לא סרו. במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרות לא סרו עתה ואף על פי שנאסרו משנבנה הבית והיו ענושים עליה כרת: אין

רדק

ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה. מקצה שמונה עשרה משנת שמלך רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולא מנה אותם לרחבעם ומנה אותם לאבים בנו וי״ח וקצת שנת עשרים הרי שלש שנים לאבים: ושם אמו מעכה וגו׳. ולא היתה אם אסא אלא אם אבים אביו כמו שכתוב למעלה ואם אביו קורא אותה אמו כמו שכתוב ותבאן אל רעואל אביהן וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע״ז כמו שאומר אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה עשה אסא הישר בעיני י״י ולא נטה אחריה: וגם את מעכה אמו. טעמו למה שאמר ויכר אמר כי גם כן הכיר את מעכה אמו ואחר כך פירש איך הסיר אותה ואמר ויסירה מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשרה ופי׳ מפלצת ע״ז קראה מפלצת שהוא לשון אימה ורעדה כמו פלצו׳ בעתתני לפי שאימתה מוטלת על עובדיה וכן מזה הטעם נקראו אימים הגלולים כמו שאמר ובאימים יתהוללו: וישרוף בנחל קדרון. שרף המפלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע״ז אסורה בהנאה: וקדשי בית י״י. ר״ל וקדשי עצמו וחסר הנסמך כמו ושכורת ולא מיין וכן הוא בדברי הימים וקדשיו וכת׳ וקודשוהי לבית מקדשא דיי׳ ובקצת ספרים וקדשו כתוב וקרי וקדשיו: הנותרים באוצרות י״י. לפי שלקח שישק מלך מצרי׳ אוצרות בית י״י אמר הנותרים כי לא לקחם כלם: אבל

בשנת שתים לאסא מלך יהודה· ידוע כי מת ירבעם בשנת שתים לאסא כי עשרים ושתים שנה מלך וכבר מלכו עשרים שנה רחבעם ואבים ולא השלים השנה וכחשבה השנה ההיא לו ולנדב בנו ולא השלים נדב השנה השלישית לאסא וכחשבה השנה ההיא לו ולבעשא ולזה אמר שכבר מלך נדב שנתים ואחר מלך בעשא עשרים וארבע שנה ולזה נשלמו בשנת עשרים ושש לאסא ולא השלים השנה וכחשבה לו השנה ההיא לו ולעמרי ואחר מלך עמרי שתים עשרה שנה ולזה נשלמו בשנת שלשים ושמנה לאסא ובזה הותרו ספקות רבות יפלו במנין אלו השנים שנחשבו לכאן ולכאן: ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם· ראוי לספק איך נחשב לו זה לעון והנה היה דבר יי׳ ביד אחיה הנביא שיהיה זה לבית ירבעם בן נבט והנה שאמנו שנחשב לו לעון כמה שאמ׳ אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה ב בעיני יי׳ להכעיסו ב במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו· ואפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הראה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי י ירבעם ולא עשה זה גם כן לתלות דבר יי׳ כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לרוע לבבו בעבור שימלוך ולא ימצא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה ל לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה נלחם מלחמות יי׳ עם פלשתים כי כ כבר היו אז צרים על גבתון אשר לפלשתים ואולי יהוא לא נענש על כלותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצו׳ נביא השם ובער גם כן הרבה מהתועבות אשר עשה אחאב:

המת

ואת יו כתו׳ את ואת ואת ואת

יח פסוקים אל על על וסי׳ נשבר בסדר פקודי: ד׳ פסוק׳ את את ואת ואת וסימ׳ ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב· והמלך אסא השמיע את כל יהודה· והבשת אכלה את יגיע אבותינו· ואסא המלך לקח את

רדק

אבל בית מעכה· הוא אבל מים הנזכרת בדברי הימים: ואת כל כנרות· קבוץ כנרת וזה ת״י גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורז״ל הפליגו בספור שבח פ פירותיו והקבוץ ר״ל שהיו מקומו׳ נחלקים וכלם היו שמנים: על כל ארץ נפתלי· כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ובדברי הימים ואת כל מסכנות ערי נפתלי: וישב בתרצה· ר״ל ישב לו בעירו כי שם היה מלך כמו שכתוב למטה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהודה כי בסוף ימיו היתה מלחמה זאת ות״י ויתיב בתרעיתא תרגם בתרצה מן עשוק ורצוץ כלומר ישב לו ירא וחרד ורצוץ מפני מלך ארם: אין נקי· אפי׳ חתן שנאמ׳ עליו נקי יהיה לביתו שנה אחת: וכל גבורתו· במלחמות ובכושים: חלה את רגליו· מן רגליו וכן הם יצאו את העיר מן העיר והדומים לו ובדברי רז״ל אין נקי שעשה אנגריא ל לתלמידי חכמים ומפני זה נענש וחלה את רגליו מפני שהעביר בעבודה זו תלמידי חכמים: ויהי כמלכו· בכ״ף: בשנת

יח כתו׳ אל על על

וְקַבֵּיל בַּר הֲדַד מִן מַלְכָּא אָסָא וּשְׁדַר יַת רַבְּנֵי חֵילְוָתָא דִּילֵיהּ עַל קִירְוֵי יִשְׂרָאֵל וּמְחָא יַת עִיּוֹן וְיַת דָּן וְיַת אָבֵל בֵּית מַעֲכָה וְיַת כָּל גִּינוֹסַר עַל כָּל אַרְעָא שִׁבְטָא דְבֵית נַפְתָּלִי׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע בַּעְשָׁא וְאִתְמְנַע מִלְּמִבְנֵי יַת רָמָתָא וִיתֵיב בְּתַרְעִיתָא׃ וּמַלְכָּא אָסָא כְּנַשׁ יַת כָּל דְּבֵית יְהוּדָה לֵית דְּנָקֵי וּנְטַלוּ יַת אַבְנֵי רָמָתָא וְיַת אָעָהָא דִּי בְנָא בַעְשָׁא וּבְנָא בְהוֹן מַלְכָּא אָסָא יַת גִּבְעֲתָא דְּבְנֵי בִנְיָמִן וְיַת מִצְפַּיָא׃ וּשְׁאַר כָּל פִּתְגָמֵי אָסָא וְכָל גְּבוּרְתֵּיהּ וְכָל דִּי עֲבַד וְקִרְוַיָּא דִּי בְנָא הֲלָא אִנּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה לְחוֹד לְעִדָּן סֵיבְתֵיהּ אִיתְמְרַע בְּרִיגְלוֹהִי׃ וּשְׁכֵיב אָסָא עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי וּמְלַךְ יְהוֹשָׁפָט בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ וְנָדָב בַּר יָרָבְעָם מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח אֲבוּהִי וּבְחוֹבֵיהּ דְּחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל׃ וּמְרַד עֲלוֹהִי בַעְשָׁא בַּר אֲחִיָּה מִשִּׁבְטָא דְבֵית יִשָּׂשכָר וּמְחָהִי בַעְשָׁא בְּגִבְּתוֹן דִּילִפְלִשְׁתָּאֵי וְנָדָב וְכָל יִשְׂרָאֵל צַיְירִין עַל גִּבְּתוֹן׃ וְקַטְלֵיהּ בַעְשָׁא בִּשְׁנַת תְּלַת לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי׃ וַהֲוָה בְּמִמְלְכֵיהּ קְטַל יַת בֵּית יָרָבְעָם לָא אַשְׁאַר כָּל נִשְׁמָא לְיָרָבְעָם עַד דִּי שֵׁיצֵיהּ כְּפִתְגָמָא דַּייָ דְּמַלִּיל בְּיַד עַבְדֵּיהּ אֲחִיָּה ש שִׁילוֹנָאָה׃ עַל חוֹבֵי יָרָבְעָם דְּחָב וּדְחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל בְּאַרְגָּזוּתֵיהּ דְּאַרְגֵּיז קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי נָדָב וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא אִנּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵיהוֹן׃

ג׳ · נ׳
ג׳ וסי׳ ואל החלכים · והערה עיס ידין
ט׳ פסו׳ כל וכל וכל
ל׳
ד׳ בכו׳
כולהון חס׳
לה מכעו׳ ככו׳ ו׳ בכ״ן
ל׳ כ״ף
נ׳ חכ׳ וה׳ חס׳ בליש׳ · ר׳ בטע׳
ה׳ חס׳ בן כנט׳ נ׳
יג כטע׳

וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־הַמֶּלֶךְ אָסָא
וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ
עַל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־
דָּן וְאֵת אָבֵל בֵּית־מַעֲכָה וְאֵת כָּל־
כִּנְּרוֹת עַל כָּל־אֶרֶץ נַפְתָּלִי׃ וַיְהִי
כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־
הָרָמָה וַיֵּשֶׁב בְּתִרְצָה׃ וְהַמֶּלֶךְ אָסָא
הִשְׁמִיעַ אֶת־כָּל־יְהוּדָה אֵין נָקִי
וַיִּשְׂאוּ אֶת־אַבְנֵי הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ
אֲשֶׁר בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּם הַמֶּלֶךְ
אָסָא אֶת־גֶּבַע בִּנְיָמִן וְאֶת־הַמִּצְפָּה׃
וְיֶתֶר כָּל־דִּבְרֵי־אָסָא וְכָל־גְּבוּרָתוֹ
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה
הֲלֹא־הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ
חָלָה אֶת־רַגְלָיו׃ וַיִּשְׁכַּב אָסָא עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד
אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
וְנָדָב בֶּן־יָרָבְעָם מָלַךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְאָסָא
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
שְׁנָתָיִם׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּקְשֹׁר עָלָיו
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה לְבֵית יִשָּׂשכָר
וַיַּכֵּהוּ בַעְשָׁא בְּגִבְּתוֹן אֲשֶׁר ל
לַפְּלִשְׁתִּים וְנָדָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל צָרִים
עַל־גִּבְּתוֹן׃ וַיְמִתֵהוּ בַעְשָׁא בִּשְׁנַת
שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו׃ וַיְהִי כְמָלְכוֹ הִכָּה אֶת־כָּל־
בֵּית יָרָבְעָם לֹא־הִשְׁאִיר כָּל־נְשָׁמָה
לְיָרָבְעָם עַד־הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי׃
עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכַעְסוֹ אֲשֶׁר
הִכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
וְיֶתֶר דִּבְרֵי נָדָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּמִלְחָמָה
הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃

רשי

אין נקי· אפילו חתן מחדרו שנאמר בו נקי יהיה לביתו שנה אחת: שנתים· השניה והשלישית לאסא:

בשנת

דד״ה: וכל ישראל ו׳ מצעו׳ פסוקי׳ בסיפ׳ וסי׳ והמלך וכל ישראל· ויעש שלמה בעת· כי ששת חדשים· ויקשר עליו בעשא· ויעלה עמרי· ויתקשר׳ וכל ר״פ דכוו׳: סימן קדמא ויהי במלכו תניינא ויהי במלכו ואפ״ס ואשכן כמלך בגדו דקדמא כ״ף ותניינא ב״ת ולית דכוו׳ דסמיכי:

יו בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא בן אחיה על כל ישראל בתרצה עשרים וארבע שנה : ויעש הרע בעיני יהוה וילך בדרך ירבעם ובחטאתו אשר החטיא את ישראל : ויהי דבר יהוה אל יהוא בן חנני על בעשא לאמר : יען אשר הרימתיך מן העפר ואתנך נגיד על עמי ישראל ותלך בדרך ירבעם ותחטא את עמי ישראל להכעיסני בחטאתם : הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי ביתו ונתתי את ביתך כבית ירבעם בן נבט : המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים והמת לו בשדה יאכלו עוף השמים : ויתר דברי בעשא ואשר עשה וגבורתו הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל : וישכב בעשא עם אבתיו ויקבר בתרצה וימלך אלה בנו תחתיו : וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר יהוה היה אל בעשא ואל ביתו ועל כל הרעה אשר עשה בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אתו : בשנת עשרים ושש שנה לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא על ישראל בתרצה שנתים : ויקשר עליו עבדו זמרי שר מחצית הרכב והוא בתרצה שתה שכור בית ארצא אשר על הבית בתרצה : ויבא זמרי ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ושבע לאסא מלך יהודה וימלך תחתיו : ויהי במלכו כשבתו על כסאו הכה את כל בית בעשא לא השאיר לו משתין בקיר וגאליו ורעהו :

ו' דסמי' · ל' למערבאי אל בעשא ב' וכתי' כן · ג' חס' בליש' · ל' · ה' בטע' בסיפ' · ז' דסמי' · כל סיפ' ל"פ וגם · ג' דסמי' · ג' דסמי' · ל' · ל' מלרע וכתו' א' בסוף · ח' מל' · ל' על כסא ממלכתו

בשנת תלת לאסא מלכא שבטא דבית יהודה מלך בעשא בר אחיה על כל ישראל בתרצה עסרין וארבע שנין : ועבד דביש קדם יי ואזל באורח ירבעם ובחוביה דחב די חייב ית ישראל : והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם יהוא בר חנני על בעשא למימר : חלף דאפרישתך מן עפרא ומניתך מלכא על עמי ישראל ואזלתא באורח ירבעם וחייבתא ית עמי ישראל לארגזא קדמי בחוביהון : הא אנא מפלי בתר בעשא ובתר ביתיה ואתין ית ביתך כבית ירבעם בר נבט : דימות לבעשא בקרתא יכלון כלביא ודמות ליה בחקלא יכלון עופא דשמיא : ושאר פתגמי בעשא ודעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל : ושכיב בעשא עם אבהתוהי ואתקבר בתרצה ומלך אלה בריה תחותוהי : ואף עם יהוא בר חנני נביא פתגם נבואה מן קדם יי הוה על בעשא ועל ביתיה ועל כל בישתא דעבד קדם יי לארגזא קדמוהי בעובדי ידוהי למהוי כבית ירבעם ועל דיקטל יתיה : בשנת עסרין ושית שנין לאסא מלכא שבטא דבית יהודה מלך אלה בר בעשא על ישראל בתרצה תרתין שנין : ומרד עלוהי עבדיה זמרי חד מתרין רבני רתיכיא והוא בתרצה שתי רווי בית ארצא טעותא די בביתא בתרצה : ואתא זמרי ומחהי וקטליה בשנת עסרין ושבע לאסא מלכא שיבטא דבית יהודה ומלך תחותוהי : והוה במלכיה כמתביה על כורסיה קטל ית כל בית בעשא לא אשאר ליה ידע מדע וקריבוהי וחברוהי :

על כל ישראל כ' דסמיכי וסימ' נמסר לעיל בס' סימ' י"ב : ואשר עשה ח' וסימ' נמסר בריש האי ספרא סימן ב' : ועל אשר ד' וסימ' נמסר בספר שמואל חלק ב' סימן י"ב : וימיתהו ח' מ"ל וסימ' נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי ספרא סי' י"ג : כשבתו ב' בקריאה וסי' והיה כשבתו על כסא ממלכתו · והיה במלכו כשבתו :

רשי

בשנת שלש לאסא מלך יהוד' מלך בעשא · שנה שלישית לאסא שנית לנדב ולבעשא ראשונה : וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא · כלומר הרי שמלך שלא בן בעשא ואף גם זאת דבר יי' היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו : ועל אשר הכה אותו · הואיל וגם הוא הלך בחטאותיו נמצא שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו על הריגתם : שר מחצית הרכב · הוא ואחר היו שרים על הרכב : וגואליו ורעהו · וקריבוהי וחברוהי : וימת

רלבג

המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים · ר"ל שלא יבא אחד מהם אל קבר : וגם ביד יהוא בן חנני · ר"ל כי היה עוד דבר יי' על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה כבית ירבעם על לכתו בדרך ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף ב זאת הנבואה השנית ועל זה התעורר להרוג אחריו ולזה לא נענש על הריגתם אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל : שר מחצית הרכב · הנה היו שרי הרכב שנים וזמרי היה אחד מהם והנה שלם השם ל לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג בית ירבעם בעת היותם חונים על גבתון אשר לפלשתים והוא גם כן בעת שהיו ישר' חונים על גבתון אשר לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו · והנה

רדק

בשנת שלש לאסא מלך בעשא · היאך היה זה והלא מלחמה זו שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת שלשים ושש למלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים ובעשא לא מלך אלא עשרים וארבע שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך בעשא הנה מת בעשא בשנת כ"ז לאסא ואיך אמר כי בנה את הרמה בשנת ל"ו לאסא אלא פי' בשנת שלשים ושש שהחל אסא להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחילה עם נדב בן ירבעם ולשנת שלש מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת ט"ג למלכות בעשא שהיא שנת ל"ו לתחילת מלכותו של אסא והיא שנת כ"ה או כ"ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם מנה אותם נ"כ לבעשא כי לא שלמה לו השנה ועשר שנים ששקטה הארץ בתחילת מלכות אסא כמו שאומ' בדברי הימים לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ושתי שנים מהם היו בימי ירבעם ושמנה השנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשר שנים מלך נדב מלכות שלימה ונלחם עם אסא וזה הוא ונדב בן ירבעם מלך על ישרא' בשנת שתים לאסא כלומ' בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת י"א למלכו התחילו מלחמותיו וכל החשבונות שמנה בספר זה לאסא הינם לתחילת מלכותו לא לתחילת מלחמותיו והחשבונות שאומר בדברי הימי' הם לתחילת מלכותו וראיה לדברינו כי ב בחשבונות דברי הימים אומר למלכות אסא ובחשבונות זה הספר אומר לאסא ובסדר עולם אומר כי המלחמה הזאת שבנה בעשא את הרמה היתה בשנת י"ו לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושיים ומכין לו שאומר בדברי הימי' הוא למיתת שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזירה שתחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה מלכות בית דוד לחזור בשנת י"ו לאסא שהשלמו ל"ו לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית יי' ולא נשען על יי' לא חזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה ולדברי בעל סדר עולם יקשה הפסוק שאומר בדברי הימים ומלחמה לא היתה עד שנת ש שלשים וחמש למלכות אסא והנה מלחמת אסא קודם לא היתה לדבריו : הנני מבעיר · מן ובערתה הרע : וגם ביד יהוא · לפי שאמר וימלך אלה בנו תחתיו אמר כי לא היתה מלכות שלמה כי לא מלך אלא שנתים ואותם היו מקוטעות שהרי מלך בשנת כ"ו לאסא וזמרי המיתוהו בשנת כ"ז לאסא הנה לא מלך אלא שנה אחת ומה שאמר שנתים מקצת שנתים וגם שאמר הוא לרבות על בית ירבעם כי כמו שנבא אחיה השילוני על ירבעם ועל ביתו שלא יתקיים מלכותו וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים והיו מקוטעות שהרי בשנת שתים לאסא מלך ובשנת שלש לאסא מלך בעשא שהמיתו הנה כי לא מלך בנו אלא שנה ומה שאמר שנתים מקצת שנתים כן היה לו גם לבעשא כי לא מלך בנו אלא שנה ונפסקה מלכותו כמו שנבא עליו יהוא בן חנני : ועל אשר הכה אותו · כי נענש בעשא על דמי נדב כיון שהלך בדרכיו והיה רשע כמוהו נענש על הריגתו ונהרג גם הוא וכן הוא אומר ג"כ בבית יהוא ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא ואמר אותו ואף על פי שלא זכר מדב הנה זכר בית ירבעם : שר מחצית הרכב · כתרגומו חד מתרין רבני רתיכיא : שותה שכור · כלומר ששתה עד ששכר : בית ארצא · שם אדם והיה פקיד והוא שאמר אשר על הבית וי"ת כן בית ארצא טעותא די בביתא בתרצה : ויהי במלכו · בביתו : כשבתו · בכסא : לא השאיר לו · בכל זרעו והכה גם כן גואליו והם קרוביו וגם הכה רעהו והם אוהביו ורעהו כמו רעיו וכן בהתפללו בעד רעהו מגן גבורהו כמו גבוריו : והעם

רדק

והעם חונים על גבתון. כרב וישראל צרו על גבתון ולא לכדוה ועתה בימי אלה שבו לצור עליה: וימליכו כל ישראל. אותם שהיו במחנה: וישרף עליו. עמרי שרף על זמרי בית המלך שנשגב בה ומת זמרי: אל בית מלך. חסר הא הידיעה שלא כמנהג ולפי שזכרו לא הוצרך בו הא הידיעה: להחטיא את ישראל. והלא לא מלך אלא שבעת ימים בתרצה לבדה מה החטיא את ישראל בשבעת הימים אלא קודם לכן שהיה שר מחצית הרכב היה מחטיא את ישראל וכן מה שאמ' ויתר דברי זמרי על הימים אשר היה שר אמרו: אז יחלק העם ישראל. חסר הסמוך כמו הארון הברית וכתוב בסדר עולם וכמה היתה המחלוקת הזה ארבעה חדשים: ויחזק העם. אמרו לפי שנתחתן עם יהושפט חזר: את העם. מן העם וכן בצאתי את העיר: וימת תבני. מת מיתת עצמו וכיון שמת מלך עמרי בלא מחלוקת ובסדר עולם אומר כי הרגו תבני כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט הרגו את תבני: בשנת שלשים ואחת. והלא בשנת כ"ז לאסא מלך זמרי ולא מלך אלא שבעת ימים ומלך עמרי אלא מפני מחלוקת תבני לא מלך מלכות שלימה ובשנת שלשים ואחת לאסא מת תבני ומלך עמרי מלכות שלימה וכלל ימי מלכותו י"ב שנה הנה שבע שנים מלך מלכות שלימה שהרי בשנת לח' לאסא מלך אחאב בנו ומלא"ה עד לח' שבע שנים ושש שני' שמלך בתרצה עד מחלוקת תבני הרי י"ג שנה והכתו' אומר שתים עשרה שנה שנת י"ג לא שלמה לו ולא מנה אותה לו: ההר שמרון. כמו העם ישראל ו"את ההר כרכא כראה מדבריו כי כרך גדול היה שם מתחלה אלא שעמרי חזק הבנין וקרא שם העיר שמרון על שם שמר אדני ההר שמרון: ובחטאתיו

רשי

וימת תבני. כשנשא אחאב בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשראה חשיבותו של עמרי בסדר עולם: בשנת שלשים ואחת שנה לאסא. מלך עמרי מלכות שלימה וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע לאסא עד שלשים ואחת שתים עשרה שנה סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה ואי אפשר לומר שתים עשרה מלכות שלימה שהרי אחאב בנו מלך בשנת שלשים ושמנה לאסא בתרצה מלך שש שנים עד שלא בנה את שומרון: ויעבד

בהבליהם ג' בקריאה וסימ' כעסוני בהבליהם ואני אקניאם. אל כל חטאות בעשא וחטאת אלה. וילך בכל דרך ירבעם דעמרי: וימלכו ה' חס' בליש' וסי' שם את שאול. כל ישראל את עמרי שר צבא. ויוצא את בן המלך דמלכים. ויקח כל עם יהודה את עזריה דמלכים: חטאתיו ג' בקריאה וסימ' על חטאתיו דזמרי.

וישמד זמרי את כל בית בעשא כדבר יהוה אשר דבר אל בעשא ביד יהוא הנביא: אל כל חטאות בעשא וחטאות אלה בנו אשר חטאו ואשר החטיאו את ישראל להכעיס את יהוה אלהי ישראל בהבליהם: ויתר דברי אלה וכל אשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל:

בשנת עשרים ושבע שנה לאסא מלך יהודה מלך זמרי שבעת ימים בתרצה והעם חנים על גבתון אשר לפלשתים: וישמע העם החנים לאמר קשר זמרי וגם הכה את המלך וימלכו כל ישראל את עמרי שר צבא על ישראל ביום ההוא במחנה: ויעלה עמרי וכל ישראל עמו מגבתון ויצרו על תרצה: ויהי כראות זמרי כי נלכדה העיר ויבא אל ארמון בית המלך וישרף עליו את בית מלך באש וימת: על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע בעיני יהוה ללכת בדרך ירבעם ובחטאתו אשר עשה להחטיא את ישראל: ויתר דברי זמרי וקשרו אשר קשר הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל:

אז יחלק העם ישראל לחצי חצי העם היה אחרי תבני בן גינת להמליכו והחצי אחרי עמרי: ויחזק העם אשר אחרי עמרי את העם אשר אחרי תבני בן גינת וימת תבני וימלך עמרי:

בשנת שלשים ואחת שנה לאסא מלך יהודה מלך עמרי על ישראל שתים עשרה שנה בתרצה מלך שש שנים: ויקן את ההר שמרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון:

תרגום

ושיצי זמרי ית כל בית בעשא כפתגמא דיי דמליל על בעשא ביד יהוא נביא: על כל חובי בעשא וחובי אלה בריה די חבו ודי חייבו ית ישראל לארגזא קדם יי אלהא דישראל בטעותהון: ושאר פתגמי אלה וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכא ישראל:

בשנת עסרין ושבע שנין לאסא מלכא שבטא דבית יהודה מלך זמרי שבעא יומין בתרצה ועמא שרן בגבתון דלפלשתאי: ושמע עמא דשרן למימר מריד זמרי ואף קטל ית מלכא ואמליכו כל ישראל ית עמרי רב חילא על ישראל ביומא ההוא במשריתא: וסליק עמרי וכל ישראל עמיה מגבתון וצרו על תרצה: והוה כד חזא זמרי ארי אתכבישת קרתא ועל לאידרון בית מלכא ואוקיד עלוהי ית בית מלכא בנורא ומית: על כל חוביא דיחב למעבד דביש קדם יי למיזל באורח ירבעם ובחוביה די עבד לחייבא ית ישראל: ושאר פתגמי זמרי ומירדיה דמרד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומין למלכי ישראל:

בכן אתפלג עמא ישראל לתרתין פלגוון פלגות עמא הוה בתר תבני בר גינת לאמלכיותיה ופלגות בתר עמרי: ותקיף עמא דבתר עמרי מן עמא דבתר תבני בר גינת ומית תבני ומלך עמרי:

בשנת תלתין וחדא שנין למלכא אסא מלכא שבטא דבית יהודה מלך עמרי על ישראל תרתא עסרי שנין בתרצה מלך שית שנין: וזבן ית כרכא דלשומרון מן שמר בתרתין ככרין דכסף ובנא ית כרכא וקרא ית שמה דקרתא דבנא על שום שמר מריה דטורא שומרון:

רלבג

והנה מלך זמרי שבעת ימים ובאותן הימים הלך בחטאת ירבעם ומת בחטאתו אשר חטא ותכף ה המליכו העם את ע עמרי שהיה שר צבא על ישראל ואף על פי שנתחדש לו אחר זה מחלוקת על המלכות בשנת תבני בן גינת הנה נחשב המלכות לעמרי ומת בשנת ש שלשים ושמנה לאסא ונחשבה לו השנה ה ההיא ולזה אמ' כי מלך עמרי שתי עשרה שנה ומאלו השתים עשרה שנה מלך שש שנים שלמות בתרצה וזה כי בשנת שלשי' ואחת לאסא מלך יהודה מת תבני ומלך עמרי על ישראל בכללם ר"ל ע עשרת השבטים והנה היה כל זמן מלכותו שתים עשר' שנה כמו שזכרנו ובתרצה מלך שם שנים שלמות שים מסוף שלשים ואחת לאסא עד ראש שלשי' ושמנה: ויקן את ההר שמרון. ר"ל ההר שבנה בו עיר שמרון ולפי שהיה שם אדני ההר שמר קרא שם העיר שמרון וזה לאות כי היה שם עיר שמה שמרון קודם זה אך עתה בנאה עמרי: וירע

והרשע כי ישוב. כל חטאתיו אשר עשה ר"פ: ח' פסוקים דאית בהון חטאה ועשייה וסי' נמסר בסדר נשא: העם ישראל ג' דסמיכי בקריאה וסימ' לברך את העם ישראל. אז יחלק העם ישראל. לא נבדלו העם ישראל: שם כל שם קמץ במ"ו פתחין וסי' נמסר בסדר לך לך: אדני ד' בקריאה וסימ' ויקח אדני יוסף אותו. דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות. ויאמר אלינו האיש אדני הארץ. ויקן את ההר שמרון. וחד ואדני האדנים:

רשי

ויעבוד את הבעל. מוסף על עגלים של ירבעם: אשרה. אילן נעבד: חיאל בית האלי. חיאל אשר מבית אל כמו ישי בית הלחמי ולא כאמר הבית לחמי וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל ולא הבית השמשי וכן בעפרת אבי העזרי ולא כאמר האבי עזרי ויש פותרין בית האלי על שקיבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה וגו' אמרו רבותינו חיאל משל בנימן ויריחו משל יהושפט ומפני מה תלאו באחאב שתולין את הקללה במקלקל: באבירם בכורו יסדה. כשיסדה מת בנו בכורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהצבת דלתו' וכן היא קללתו של יהושע בבכורו יסדנה ובצעירו יציב דלתיה: ויאמר אליהו התשבי. מארץ ששמה תושב: חי

רדק

ובחטאתיו. כתיב כלומר חטאות רבות שעשה וקרי בחטאתו לשון יחיד כלומר חטאת העגלים: הנקל לכתו. אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הראה במעשיו כי נקלים היו בעיניו אותם החטאות ולקח אשה מגויי הארצות לחטוא עוד ולעבוד הבעל שהיו הם עובדים שם וזהו שאמר וילך ויעבוד

ויעשה ד' בקריאה וסימ' ויעשה עמרי הרע. ודיהורם בן אחאב. ודיואש הסמוך לאל שע. את כל חקתי שמר: וילך בכל דרך ג' דסמיכי בקריאה וסימ' עמרי. יהושפט דמלכים. יאשיהו דמלכים: ושארא

וַיַּעֲשֶׂה עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע ר'
מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו: וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטֹּאתָיו אֲשֶׁר וכחטאתו ק'
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם: ג' ב' כסיפ'
וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה ה' כטע'
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
: וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו: כולהון חס'
וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה
שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ כולהון חס'
אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל ב
בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה:
וַיַּעַשׂ אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו: וַיְהִי הֲנָקֵל כ' לבית יהודה
לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיִּקַּח
אִשָּׁה אֶת־אִיזֶבֶל בַּת־אֶתְבַּעַל מֶלֶךְ ל'
צִידֹנִים וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל
וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ: וַיָּקֶם מִזְבֵּחַ לַבַּעַל כ'
בֵּית הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְּשֹׁמְרוֹן:
וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת־הָאֲשֵׁרָה וַיּוֹסֶף ז' מל'
אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו: בְּיָמָיו בָּנָה חִיאֵל ל'
בֵּית הָאֱלִי אֶת־יְרִיחֹה בַּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ ל' כ"כ
יִסְּדָהּ וּבִשְׂגִיב צְעִירוֹ הִצִּיב דְּלָתֶיהָ וכשגוב ק'
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ ה' בטע' בכיפ'
יז בִּן־נוּן: וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשָׁבֵי גִלְעָד אֶל־אַחְאָב ל' ותס'

וַעֲבַד עָמְרִי דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאַבְאֵישׁ ר'
מִכֹּל דִי קֳדָמוֹהִי: וַאֲזַל בְּכָל
אוֹרְחָא יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּבְחוֹבוֹהִי
דִי חַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן:
וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי עָמְרִי דִי עֲבַד
וּגְבוּרְתֵּיהּ דִי עֲבַד הֲלָא אִינוּן
כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: וּשְׁכִיב עָמְרִי עִם
אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשׁוֹמְרוֹן וּמְלַךְ
אַחְאָב בְּרֵיהּ תְּחוֹתֵיהּ:
וְאַחְאָב בַּר עָמְרִי מְלַךְ
עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תְּלָתִין וְתַמְנֵי
שְׁנִין לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה וּמְלַךְ אַחְאָב בַּר עָמְרִי עַל
יִשְׂרָאֵל בְּשׁוֹמְרוֹן עַסְרִין וְתַרְתֵּין
שְׁנִין: וַעֲבַד אַחְאָב בַּר עָמְרִי
דְבִישׁ קֳדָם יְיָ מִכֹּל דִי קֳדָמוֹהִי:
וַהֲוָת שִׁיט בְּעֵינוֹהִי לְמֵיזַל בְּחוֹבֵי
יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּנְסִיב אִתְּתָא יַת
אִיזֶבֶל בַּת אֶתְבַּעַל מַלְכָּא דְצִידוֹן
וַאֲזַל וּפְלַח יַת בַּעֲלָא וּסְגִיד לֵיהּ:
וְאָקִים אֵיגוֹרָא לְבַעֲלָא בֵּית בַּעֲלָא
דִיבְנָא בְּשׁוֹמְרוֹן: וַעֲבַד אַחְאָב
יַת אֲשֵׁירְתָא וְאוֹסֵיף אַחְאָב לְמֶעְבַּד
לְאַרְגָזָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ קֳדָמוֹהִי:
בְּיוֹמוֹהִי בְּנָא חִיאֵל בֵּית מוֹמֵי יַת
יְרִיחוֹ קְטַל אֲבִירָם בּוּכְרֵיהּ כַּד שָׁרֵי
לְשַׁכְלָלַהּ יָתַהּ וּשְׂגוּב זְעֵיר בְּנוֹהִי כַּד
אָקִים דַשָׁהָא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דִי מַלִּיל
בִּידָא דִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן:
וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ
דְמִתּוֹשַׁב מִתּוֹתָבֵי גִלְעָד לְאַחְאָב

רלבג

וירע מכל אשר לפניו. ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר והוסיף עוד להטוא חטאים אחרי' ואפשר עוד שאמ' שהרע מכל אשר לפניו מפני לכתו בכל חטאת ירבעם כי היה ראוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל מהמוסר מפני זה ל להעיר מעט מחטאת ירבעם הנה ראוי ש שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיד ש שהענין כן מפני א אמרו וילך בכל דרך ירבעם בן נבט: ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם. ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ו ונקלים בעיניו אך ה הוסיף על החטאים האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה בת אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך ההוא א אתבעל או יהיה ה הרצון בזה בת אתבעל בת מלך צידוני' ותהיה מלת בת מוסכת עצמה ואחרת עמה ר"ל שכשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והרצון בו שלא כתגיירה וכמוהו אמרו ובעל בת אל נכר ולא די לו בזה אבל גם הוא הלך ועבד את הבעל שהיתה עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבית הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את יי' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו. ר"ל כי בימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו וכתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו כאשר הציב דלתיה ואף על פי ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את יי' אך שקד על חטאתיו: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. הנה זכר זה לעוצם הפלגת חטאת אחאב שאעפ שראה קיום מה שייעד הנביא לו מן הרע על חטאתיו לא שב מפני זה אל ה'. וראוי שתדע שכבר הסכימו קצת ר"זל כי פנחס זה אליהו מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתיחסות והנה נזכר בתורה שהשם ית' נתן לו את בריתו שלום

רדק

הלך שם לצידון ועבד הבעל שהיו עובדים שם והשתחוה לו כלומר שקבלו עליו באלוה ועשה כמוהו בשמרון ובנה לו בית וקראו בית הבעל והקים לו שם מזבח: בית הבעל. חסר בי"ת השמוש וכן הנמצא בית יי' שהוא כמו בבית יי' והדומים לו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: ויעש אחאב. הוסיף עוד לחטוא ונטע אשרה לעבודה זולתי הבעל שעשה ובדרש מאי ויעש אחאב את האשרה אמר ר' יוחנן שכתב על דלתי שמרון אחאב כפר באלהי ישראל לא יהא לו חלק באלהי ישראל: חיאל בית האלי. מבית אל היה כמו בית הלחמי מבית לחם בית השמשי מבית שמש ותחת ממשלתו של אחאב היה ועשה דבר זה ולא מיחה בידו אחאב כל כך הרשיע לעשו' ועד ימיו לא היה אדם שעלה בלבו לבנות יריחו מפני השבועה שהשביע יהושע ארור האיש אשר יקים ובנה את העיר וגו' ותמהה הוא כי יריחו למלך יהודה היה כי משבט בנימן היה ואיך נתן י יהושפט רשות לבנותה ומצאנו בירושלמי חיאל מן יהושפט יריחו מבנימן אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב ואחר שבנתה לא נאסרה י ישיבתה כי החרם היתה שלא תבנה כמו עיר הנדחת והבונה אותה עובר בחרם והוא נענש כאשר דבר יהושע וי"ת בית האלי בית מומי כלומר שעבר על האלה שהשביע יהושע ומפני זה נקר' בית האלי לא שהיה מבית אל ובדברי רז"ל נקרא בית האלי על שעבר על אלה שאמר יהושע ארור האיש וגו': יריחה. כתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו אהלה והדומים לו: באבירם בכורו יסדה. ומת וכן מתו כל בניו ובעת שהציב דלתיה היה עדיין שגוב צעירו חי ומת וי"ת קטל אבירם בוכריה כד שרי לשכלל יתה וקטיל שגוב זעיר בנוהי כד אקים דשהא: ובשגיב. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו פעוי פעוין עלון עלין כי אותיות אהוי מתחלפות: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. מעיר ששמה תושב היה תחילה ואחר כך ישב בגלעד וכת"י אליהו דמתותבי גלעד ונחלקו רז"ל מאיזה שבט היה מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרו משבט בנימן ומהם אמרו פנחס זה אליהו וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו ליי' על עובדי ע"ז כתוב בתורת משה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ובטח באל שיקיים את דבריו ועליו וכיוצא בו כאמר ותגזר אומר ויקם לך כמו שאמר שמואל הנביא אקרא אל יי' ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע מכל אשר לפניו גזר אליהו ואמר לו כי לא יהיה טל ומטר אולי יחזור בו ויאל אדרך אפים האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו ומה שאמר כי אם לפי דברי עד שיראה שיחזרו מעבוד ע"ז כלם או מקצתן. ובדרש וכי מה ענין זה אצל זה אלא כשמתו בני חיאל כלם הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי בעון שבנה יריחו מתו בניו כדבר יי' אשר דבר יהושע בן נון אמר

וילך בדרך: ויוסף ז' מלאים בקריאה וסימ' ויעמד במקום צר אשר אין דרך. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אל אחז קדמא דויוסף יי' דבר. ובעת הצר לו דדה. ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב ושארא ויסף:

ויחע ל' כתרי ליש' הצם ויחקעו

איזבל לאדרכאי את איזבל ימא

רדק

אמר לו אחאב מי גדול משה או יהושע אמר לו משה שהיה רבו של יהושע אמר לו
דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו והלא אמר משה ועבדתם אלהים
אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי ע״ז הם ואין השמים נעצרי׳ קפץ
אליהו ואמר ונשבע חי יי׳ אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: אשר
עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד
לפניו בתפילה וכן אל המקום
אשר עמד שם את פני יי׳: כי
אם לפי דברי. כתרגו׳ אילהין
כד אימר כי לא בא המטר לפי
דברו כי האל אמר לו תחילה
לך הראה אל אחאב ואתנה
מטר אע״פ לפי דברי ר״ל עד שאמ׳
במכות האל: ונסתרת. שלא
ידעך אדם שם: והיה מהנחל
תשתה. והיה תיותך זה כי
מהנחל תשתה והעורבי׳ יכלכלוך
: ואת העורבים צויתי. עורבים
ממש והם העופות השחורים
וטעם צויתי ששמתי בלבם ל
להביא לחם ובשר שתי פעמים
ביום ואין לשאול מאין היו
מביאין לו כי באמת ממקו׳ כשר
היו מביאין לו אחר שברצון הא׳
היו מביאין לו והרבה כשרי׳ היו
בישראל שאומר והשארתי ב
בישראל שבעת אלפים כל ה
הברכים אשר לא כרעו לבעל
וכל הפה אשר לא נשק לו
ובדברי רז״ל י״א שהיו מביאין לו
משלחנו של אחאב ויש אומרים
משלחנו של יהושפט וי״מ
העורבים סוחרים כמו עורבי
מערבך והנה הכתוב אומר
ונסתרת שלא ידעך אדם שם
שהרי ראינו כי אחאב היה מ
מחפש אחריו כמו שאמר אם
יש גוי וממלכה וגו׳ ואולי
הסוחרים ההם היו מסתירים
אותו: צרפתה אשר לצידון.
לפי שיש צרפת אחר וזהו של׳
עליו אשר כנענים עד צרפת וזה
צרפת שאמר הקב״ה לאליהו
שילך שם הוא סמוך לצידון ו
והיא של ישראל: הנה צויתי שם
אשה אלמנה לכלכלך. אם נאמר
שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי הוא לא היה לה במה שתחיה היא שא״ע׳
הנס אבל שיהו הבין מדבר האל כן כמו שאמ׳ לו גם כן ואת העורבי׳ צויתי לכלכלך
שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחיה היא עצמה כ״ש שתכלכלהו
ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם על ידי נס הוא שאמר שיבוא דברו וברכתו
בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר יי׳ אלהי ישראל כד הקמח
לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר. ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה
הנביא: לקחי נא לי. הלמ״ד מעמדת בגעיה: אם

רשי

חי יי׳. למה סמכו כאן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו אמר
אחאב לאליהו איפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה
שנ׳ וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים והרי כל
ישראל עובדין ע״ז ואין גשמים נעצרין מיד ויאמר אליהו וגו׳: ונסתרת. מפני
אחאב ואיזבל: ויבש
הנחל. כדי שירגיש
בצרך הגשמים ויטרח
לגלות שהיה קשה ב
בעיני הקב״ה שישראל
שרויין מתים ברעב:
צרפתה. שם העיר:
צויתי שם. בשאלה
שלי שתכלכלך שם
אשה אלמנה: קחי נא
לי מעט מים. הוא לא
היה מכיר באלמנה
שאמר לו הקב״ה ולמד
מאליעזר עבד אברה׳
ואמר אותה שתתן לי
מים לשתות היא ה
האלמנה: מעוג

אם / זה כנו׳ אם / אכ באתכל / כני

דברי י״ג וסימ׳ נמסר לעיל בראש ספרא סימן ו׳: ובשר ח׳ וסי׳ נמסר בסדר הזריע: קום ט״רפ וסי׳ נמסר ביהושע
סימן ז׳: לקחי ג׳ וסימ׳ יערף כמטר לקחי· לקחי נא לי פת לחם· ותאמר זך לקחי· וא׳ ולקחי ואטעם:

חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי
לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל
וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי דְבָרִי׃ ג׳
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ג׳ דסמי׳
לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ
בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃
וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים ל׳ · ל׳ ול״א והערבים
צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃ וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ
כִּדְבַר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית ב׳
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ וְהָעֹרְבִים ל׳
מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם ח׳
וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃ ל׳
וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנָּחַל כִּי לֹא־ כ׳ בטע׳ ר״פ ב׳ · ב׳
הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃ א׳ חס׳
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ קוּם ט׳ ר״פ
לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ שָׁם ב׳ · ל׳
הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה
לְכַלְכְּלֶךָ׃ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה ל׳ · ב׳
וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם אִשָּׁה
אַלְמָנָה מְקֹשֶׁשֶׁת עֵצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ ב׳ וחס׳
וַיֹּאמַר קְחִי־נָא לִי מְעַט־מַיִם בַּכְּלִי ב״א בתח׳ · ו׳ זוג׳ רפיין
וְאֶשְׁתֶּה׃ וַתֵּלֶךְ לָקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
וַיֹּאמַר לִקְחִי־נָא לִי פַּת־לֶחֶם בְּיָדֵךְ׃ נ׳

קַיָּים הוּא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
דִמְשַׁמְשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אִם יְהֵי שְׁנַיָּא
הָאִילֵין טַלָּא וּמִטְרָא אֱלָהֵין כַּד
אֵימַר׃ וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ לְמֵימַר׃
אִיזֵיל מִכָּא וְתִתְפְּנֵי לָךְ לְקִדּוּמָא
וְתִטַּמַר בְּנַחֲלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי
יַרְדְּנָא׃ וִיהֵי מִנַּחֲלָא תִשְׁתֵּי וְיַת
עוֹרְבַיָּא פַּקֵּידִית לְסוֹבָרוּתָךְ תַּמָּן׃
וַאֲזַל וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲזַל
וִיתֵיב בְּנַחֲלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי
יַרְדְּנָא׃ וְעוֹרְבַיָּא מַיְתַן לֵיהּ לַחְמָא
וּבִסְרָא בְּצַפְרָא וְלַחְמָא וּבִסְרָא
בְּרַמְשָׁא וּמִן נַחֲלָא שָׁתֵי׃ וַהֲוָה
מִסוֹף יוֹמִין וִיבֵישׁ נַחֲלָא אֲרֵי לָא
הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא׃
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמֵּיהּ לְמֵימַר׃ קוּם אִיזֵיל לְצָרְפַת
דִי לְצִידוֹנָאֵי וְתִיתֵב תַּמָּן הָא
פַּקֵּידִית תַּמָּן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא
לְסוֹבָרוּתָךְ׃ וְקָם וַאֲזַל
לְצָרְפַת וַאֲתָא לִתְרַע קַרְתָּא וְהָא
תַמָּן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא מְגַבְּבָא
אָעִין וּקְרָא לַהּ וַאֲמַר סְבִי כְעַן לִי
זְעֵיר מַיָּא בְּמָנָא וְאֶשְׁתֵּי׃
וַאֲזַלַת לְמִיסַב וּקְרָא לַהּ וַאֲמַר
סְבִי כְעַן לִי פִּתָּא דְלַחְמָא בִּידִיךְ׃

רלבג

שלום ואמר הנביא
בריתי היתה אתו ה
החיים והשלום ולזה
ידמה שכבר נתן השם
לפנחס ארך ימים כ
כפלא והנה מצאנו
שהיה כהן בימי פילגש
בגבעה ובימי דוד
מצאנו כתוב ופנחס
בן אלעזר נגיד היה
עליהם לפנים ויי׳ עמו
וכבר בארנו בספר
שפטים כי הוא היה
מלאך יי׳ שנראה אל
גדעון ואל יפתח והיה
נושא אותו רוח יי׳ כמו
מלאך יי׳ כמו שמצאנו
גם כן באליהו ולזה
אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי׳ צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים ויי׳
עמו והנה מצאנו באליהו שאמר למ״י קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ר״ל
שאין לו לחיות תמיד בזה העולם אבל ימות כדרך כל הארץ כי לא טוב מאבותיו
ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי אחר זה בא
מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ד״ה והנה יתבאר כי זה
היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו כאמרו
נחה רוח אליהו על אלישע והנה מצאנו כי אלישע נבא בימי יהושפט כאמרו חי
יי׳ אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו׳ וזה לאות כי אליהו היה חי
אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם
אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברי׳ ההם ענינים
לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שגנהו על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו
שיגיעהו עונש נפלא על זה כמו שנזכר שם וזה לא יתכן שיעד בו הנביא קודם העשות החטאים כי אף על פי שידע הנביא באיש אחד שכבר יחטא חטא מה הנה האיש
ההוא יוכל להשמר שלא יחטא כי הש״י לא יכריח האדם שיחטא ושהוא בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו במלחמות יי׳
והנה אם לא היה יכול להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת אז אליהו ולא נעשית בקשתו
במה שאמ׳ קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ׳ מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם לא הידיעה ולפי שמצאנו זה הארך הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנוהו
גם כן לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם נשיאות רוח יי׳ אותם כאילו הם מלאכי יי׳ ומצאנו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנאמר כי פנחס זה אליהו
כי יותר ראוי שיונח זרות אחד משיונחו שני זריות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים
ואח״כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. הנה מדרגת הטל בתקופו׳ היום כמדרגת המטר בתקופות
השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשאלות השם למנוע מהם טל ומטר
בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשאלות הש״י כי הטל לא יעצר אפי׳ עם היובש: ונסתרת בנחל כרית. הנה זה עדות כי הש״י יעשה מה שיעשה בסבות
האותות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה הש״י שיסתר שם מפני אחאב וסבב הש״י שיגיע לו שם מזונו על יד העורבים והם עופות טמאים כדי
שלא ידעהו אדם שם ואין לשאל איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשרה כי הש״י רצה שיאכל מה שיביאו לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב הש״י להאכילו על ידי
העורבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעה יתכן לעבור על קצת המצות באמצעות הנבואה כמו שנתבאר בתורה: קום לך צרפתה אשר
לצידון. לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת אמר צרפתה אשר לצידון: הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך.
ר״ל על דרך מופת כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש״י שהיא תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה:

רש"י

מעוג. כמו עוגה: מלא כף. תירגם יונתן מלא פיסת ידא: בצפחת. בוטיי"לא בלע"ז כמו שנאמר בשאול צפחת המים אשר מראשותיו: ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: עוגה קטנה בראשונה. מדרש אגדה יש בבראשית רבה בותאמר לאה בגד: חלה בן האשה. כדי שיצטרך לפתוח על תחיית המתים כדאיתא בשילהי אגדתא ד חלק: להזכיר את עוני. עד שלא באת אצלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי ראויה לנס משבאת לכאן לא נחשבתי ל כלום ואין צדקתי ניכרת וכן בלוט הוא אומר ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אבל אברהם שלא תהא זכותי נזכרת אצלו: ויתמודד. לשון מדה כשנשטח עליו: ויהי

רדק

אם יש לי מעוג. כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה: כי אם מלא כף קמח. שאינו שוה עריין. ומלא כף תרגו' מלא פסת ידא: ומתנו. אחר שנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל עוד: עשי כדברך. שתעשה אותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר בראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוציא לו מן העיסה חלה תחילה: לא תכלה. נכתב בה"א ונקודו כבעלי אל"ף ושניהם לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א: עד יום תתן יי'. כתוב בנו"ן כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת ושניהם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתוב וקרי כי בגלות נשתבשו הנסחאו' והיו מוצאין בנסחא אחת כך ובנסחא אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפנים והאחרת מבחוץ: ותאכל היא והוא. הכתוב הזכר בתחילה והנקבה באחרונה והקרי להפך ושניהם ענין אחד כי שניהם אכלו אבל מנהג הלשון הוא כשזוכר זכר ונקבה כאחד יפול הלשון על הקודם אם זכר ואם נקבה והראשון הוא העיקר לפי' נזכר בראשונה כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכן זה ותאכל היא והוא כי היא העיקר ואע"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס. ובדר' הוא והיא כתי' בזכות אליהו אכלו: וביתה. בנה ואחרים בני ביתה אבל למעלה לא אמר אלא לי ולבני כי לא היה מספיק אלא לשניהם לבד והם קודמין לשאר בני הבית: וצפחת השמן לא חסר. לגזרת פעל בנוי כמו כי חפץ בבת יעקב ואמר חסר לשו' זכר כי טעמו אל השמן ולמעלה אמר לא תחסר לשו' נקבה טעמו על הצפחת והענין אחד כמו שאמר למעלה הוא מנהג הלשו' ברוב להיות טעם הפעל אל הדבק וכמעט יהיה הפעל אל הנדבק כמו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו קשת גבורים חתים: עד אשר לא נותרה בו נשמה. יש מי שאומר שלא מת אבל חלה היה חליו חזק מאד עד שנעצרה נשימתו ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא וכן הוא אומר בדניאל לא נותרה בי נשמה אבל אותו הוא על דרך הפלגה והנכון כי מת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם: להזכיר את עוני. כשדומה כי על ידך נזכר עוני שמא לא עבדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי האל עון שיש לי והעניש האל בבני שמת: הגם אל האלמנה. כלומר אפילו על האלמנה פקדת העון כמו שאתה פוקד היום עונש לישראל בעצירת הגשמים ואפי' על זאת האלמנה פקדת עונה להמית את בנה לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה ויונתן תרגם ברם על ארמלתא די אנא דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות ברה וזה סיוע למה שכתבנו כי לא מת מיתה גמורה: מתגורר עמה. כמו עם לבן גרתי והוא מבנין התפעל: ויתמודד. מענין מדה מבנין התפעל כלו' שם עצמו במדת הילד כשנשתטח עליו כענין ש' באלישע וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו והענין הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כשסוכב עליו ויתמודד עליו וע"ד הזה ויעתר יצחק לי' לנכח אשתו כלו' שהיתה אשתו לנגדו בעת תפלתו כדי שיכוין תפילתו עליה כי עקר' היא ואפשר ג"כ כי עשה כן להכנים עליו ולחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומבשרו כי רוב פעמים הנסים נעשי' ע"י מעט תחבולה מדרך העולם: שלש פעמים. ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישי נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא יי' אלהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו וענין תשובת הנפש על קרבו תשובת נשימתו והרגשותיו שבטלו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והדומים לו. ועל

ומתנו ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר ואתחנן. ותעשה ד' בקריאה וסי' ותעשה לך אלהים אחרים. ותלך ותעשה כדבר אליהו. ותעשה לך שם כהיום הזה. ותעשה אדם כדגי: ולך ד' קמץ וסימ' נמסר בספר שפטים סכן י"א: י' פסוקי' אית בהון ויקרא ויאמר וסי' ויקרא אהרן ויאמר חג. ויקרא שמשון. ויצמא מאד ויקרא

וַתֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־לִי
מָעוֹג כִּי אִם־מְלֹא כַף־קֶמַח בַּכַּד ב' כתרי לית
וּמְעַט־שֶׁמֶן בַּצַּפָּחַת וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת ג' ב' וחס'
שְׁנַיִם עֵצִים וּבָאתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי ל' ות'
וְלִבְנִי וַאֲכַלְנֻהוּ וָמָתְנוּ׃ וַיֹּאמֶר ל'
אֵלֶיהָ אֵלִיָּהוּ אַל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי
כִדְבָרֵךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם עֻגָה קְטַנָּה
בָרִאשֹׁנָה וְהוֹצֵאת לִי וְלָךְ וְלִבְנֵךְ
תַּעֲשִׂי בָּאַחֲרֹנָה׃
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּד ה'
הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא ג' ב' כתי' ה' ותר כתי' א'
תֶחְסָר עַד יוֹם תֵּתֶן־יְהוָה גֶּשֶׁם עַל־ תת ק'
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה כִּדְבַר
אֵלִיָּהוּ וַתֹּאכַל הוּא־וָהִיא וּבֵיתָהּ היא: והוא ק' ק'
יָמִים׃ כַּד הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה וְצַפַּחַת ל'
הַשֶּׁמֶן לֹא חָסֵר כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר ד' ה' בטע' נביא'
דִּבֶּר בְּיַד אֵלִיָּהוּ׃
וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן־
הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבָּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק ל'
מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא־נוֹתְרָה־בוֹ נְשָׁמָה׃ ל'
וַתֹּאמֶר אֶל־אֵלִיָּהוּ מַה־לִּי וָלָךְ ד' קמץ יכתח אליהו אלישע יאשיהו
אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת־
עֲוֺנִי וּלְהָמִית אֶת־בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר ל'
אֵלֶיהָ תְּנִי־לִי אֶת־בְּנֵךְ וַיִּקָּחֵהוּ
מֵחֵיקָהּ וַיַּעֲלֵהוּ אֶל־הָעֲלִיָּה אֲשֶׁר־ י
הוּא יֹשֵׁב שָׁם וַיַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטָּתוֹ׃ ב' חד מל'
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי בט"א ח'
הֲגַם עַל־הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי מִתְגּוֹרֵר כ'
עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ׃ ג' ומתגיין באתיחן
וַיִּתְמֹדֵד עַל־הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי בט"א ח'

וַאֲמָרַת קַיָּם הוּא יְיָ אֱלָהָךְ אִם
אִית לִי מִדַּעַם אֱלָהֵין מְלֵי פִּיסַת
יְדָא קִמְחָא בְּמָנָא וּזְעֵיר מִשְׁחָא
בִּצְלוֹחִיתָא וְהָא אֲנָא מְגַבְּבָא תְּרֵין
אָעִין וְאֵיעוֹל וְאַעְבְּדִינֵיהּ לִי וְלִבְרִי
וְנֵיכְלִינֵיהּ וּנְמוּת׃ וַאֲמַר לַהּ
אֵלִיָּהוּ לָא תִדְחֲלִין עוּלִי עִיבִידִי
כְּפִתְגָּמַיְכִי בְּרַם עִיבִידִי לִי מִתַּמָּן
חֲרָרָא זְעֵירָא בְּקַדְמֵיתָא וְתַפְּקִין לִי
וְלִיךְ וְלִבְרִיךְ תַּעְבְּדִין בְּבַתְרֵיתָא׃
אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מָנָא דְקִמְחָא לָא
יִגְמַר וּצְלוֹחִיתָא דְמִשְׁחָא לָא
יֶחְסַר עַד יוֹמָא דְיִתֵּן יְיָ מִטְרָא עַל
אַפֵּי אַרְעָא׃ וַאֲזַלַת וַעֲבַדַת
כְּפִתְגָּמָא דְאֵלִיָּהוּ וַאֲכַלַת הִיא
וְהוּא וֶאֱנָשׁ בֵּיתָהּ יוֹמִין׃
מָנָא דְקִמְחָא לָא גְמַר וּצְלוֹחִיתָא
דְמִשְׁחָא לָא חֲסַר כְּפִתְגָּמָא דַיְיָ
דְמַלִּיל בִּידָא דְאֵלִיָּהוּ׃
וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא
הָאִילֵין אִיתְמְרַע בַּר אִתְּתָא מָרַת
בֵּיתָא וַהֲוָה מַרְעֵיהּ תַּקִּיף לַחֲדָא
עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַרַת בֵּיהּ נִשְׁמְתָא׃
וַאֲמָרַת לְאֵלִיָּהוּ מַה לִי וָלָךְ נְבִיָּא
דַיְיָ אֲתֵיתָא לְוָתִי לְאַדְכָּרָא יַת חוֹבִי
וּלְמִקְטַל יַת בְּרִי׃ וַאֲמַר לַהּ הָבִי
לִי יַת בְּרִיךְ וְנַסְבֵיהּ מֵחֵינַהּ וְאַסְּקֵיהּ
לְעִילִּיתָא דְהוּא יָתֵיב תַּמָּן וְאַשְׁכְּבֵיהּ
עַל עַרְסֵיהּ׃ וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ
אֱלָהִי בְּרַם עַל אַרְמַלְתָּא דִּי אֲנָא
דָר עִמַּהּ לָא יִתְבְּאֵשׁ לַהּ וְלָא יְמוּת
בְּרַהּ׃ וְאִתְמַקַּק עַל רַבְיָא תְּלָת
זִמְנִין וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי

אל יי' ויאמר. ויקם וילך צרפתה. ותלך לקחת. הגם על האלמנה. ויתמודד על הילד. ויקרא אסא אל מ'. ויחל יונה לבוא בעיר. גבריאל הבן להלז את המראה:

תחסר ב' קמץ וא' פתח

רלבג

אם יש לי מעוג. הוא מענין עוגה ואמרה שאין לה שום דבר ע עוגה אך יש לה מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת: ואכלנוהו ומתנו. ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק ה הרעב: אך עשי לי משם עוגה קטנה ב בראשונה. הנה צוה לה אליהו זה כי מפני כלכלה אותו יביא הש"י הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לה ולבנה תחלה יכלה הקמח והשמן בו: ותאכל הוא והיא וביתה ימים. הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה אליהו. וזכר שנה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת בהמשכת' האויר אשר בכד לקמח והאויר אשר בצפחת לשמן כמו הענין בהפך המטה לנחש: ויהי חליו חזק מאד עד א אשר לא נותרה בו נשמה. ר"ל שהשיגהו המות מפני החלי ל לחזקו: באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יזכר עונה לפי שאינה צדקת כמוהו ואפשר שאמרה זה מפני שהאיש השלם ידקדק עמו הש"י מאד ויעניש יותר על חטאו ממה שיעניש איש אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהיה הש"י מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש: מתגורר. מענין גר ר"ל דר: ויתמודד על הילד שלשה פעמים. ר"ל שנשתטח אצלו ועשה עצמו מדה לו בשם עיניו אצל עיניו ופיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן בזה הדרך כמו שעשה אלישע בבן השונמית כאילו ירצה בזה שתבא הרוח מאברי הנביא אל אברי הילד: תשב

תשב נא נפש הילד הזה על קרבו. לפי שהאברים הפנימיים כמו הלב והכבד והאצטומכא נראה כח הנפש יותר התפלל שתשוב הנפש שם וביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף: עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר יי׳ בפיך אמת. ידמה שחשבה אותו בדבר כד הקמח וצפחת השמן שמע זה אליהו מנביא אחר אך הוא לא היה נביא אך כאשר ראתה שהחיה את המת אז נתברר לה כי הוא בעצמו הוא איש אלהים ואמת הוא דבר יי׳ בפיו: בשנה השלישית. ר״ל בשנה השלישית לעצירת הטל והמטר: ויחביאם חמשים איש במערה. ר״ל כי לירא תו שתמצאם איזבל חלקם לשני מחנות ולזה שם חמשים איש במערה אחת וחמשים במערה אחרת: חציר. עשב להאכיל הבהמות:

רדק

ועל קרבו. כמו לקרבו וכן ויתפלל על יי׳ ואומר קרבו לפי שבלב תלוי חיות האדם והוא בקרב האדם וי״ת למעוהי: ודבר יי׳ בפיך אמת. פי׳ ועוד שדבר יי׳ בפיך אמת כלומ׳ עתה ידעתי כי איש האלהים אתה בהחיותך בני שהיה מת ועוד ידעתי זה בראותי כי דבר יי׳ בפיך אמת שאמרת כד הקמח לא תכלה וצפח׳ השמן לא תחס׳ וכן היה או פי׳ כי כשאמר לה תני את בנך על מנת להחיותו אמר לה וכמו שאמר לה כן היה ומה שאמרה לו עתה ידעתי כי על הקמח ועל השמן אמרה כי ב ברכת אלהים בזכות הנביא וזה הדבר הוא נמצא על דרך ישלח יי׳ לך את הברכ׳ באסמיך אבל להחיות מת לא נמצא: ויהי בשנה השלישית. לעצירת הגשמים: ואתנה מטר. כי מפני הרעב שבו רבי׳ בתשובה והטיבו דרכיהם ועוד שהיו בישראל ז׳ אלפי׳ אשר לא כרעו לבעל: ירא את יי׳ מאד. ועתה אומר היאך היה ירא את יי׳ מאד כי שם נפשו בכפו להציל נביאי יי׳ ולהחיותם ואמרו רז״ל כי זה עובדיה התביא חמשים איש במערה אחת וחמשים איש במערה אחרת כמו שאמ׳ למטה חמשים חמשים איש במערה: לחם ומים. כי המים היו יקרים בשני הרעב: ולא נכרית מן הבהמה. מן בהמה כתי׳ וקרי מהבהמה ואחד הוא ופי׳ לא נכרית עירנו מהבהמה: אם יש גוי וממלכה. סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישר׳ כלה לא מלך איך מלך בכל העולם והנה היו לו מלחמו׳ ומלך ארם לקח ערי׳ ממנו ושם לו חוצו׳ בשומרון ומה שאמ׳ והשביע את הגוי והממלכה דרך אהבה ובקשה לא בדרך יראה ומורא או השוחרי׳ הבאי׳ מכל גוי וממלכה לארץ ישראל היה משביע אותם אם ראו אותך בארצם: כי לא ימצאכה. טעמו דבק עם לבקשך כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלח לבקשך בארצות הגוים ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך לצידון שהיה בארץ ישראל אולי האלמנה הסתירה אותו ולא גלתה אותו לבני עירה או בני עירה הסתירוהו לשלוחי אחאב כשבאו לבקשו: ורוח יי׳ ישאך. היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח יי׳ נשאו על אחד ההרים כמו שאמרו בני הנביאי׳ לאלישע פן נשאו רוח יי׳ וישליכהו באחד ההרים: ועבדך ירא את יי׳. לפיכך יש לך לחמול עלי שלא תביאני לידי מיתה: ואולי

דבר יי׳ ז׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ודבר יי׳ היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ויקם דוד בבקר. ותאמר האשה אל אליהו. ויהי ימים רבים ודבר. כי מציון תצא תורה דישעיה. וחברו דמיכה. רהי ישעיהו לא יצא: להראות ג׳ ומלאים וסימ׳ נמסר בסדר כי תזריע ובשמואל חלק א׳ סימן א׳: האתה זה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ האתה זה בני עשו

תשב נא נפש הילד הזה על קרבו׃
וישמע יהוה בקול אליהו ותשב
נפש הילד על קרבו ויחי׃ ויקח
אליהו את הילד וירדהו מן העליה
הביתה ויתנהו לאמו ויאמר אליהו
ראי חי בנך׃ ותאמר האשה אל
אליהו עתה זה ידעתי כי איש אלהים
אתה ודבר יהוה בפיך אמת׃
ויהי ימים רבים ודבר יהוה יח
היה אל אליהו בשנה השלישית
לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה
מטר על פני האדמה׃ וילך אליהו
להראות אל אחאב והרעב חזק
בשמרון׃ ויקרא אחאב אל
עבדיהו אשר על הבית ועבדיהו
היה ירא את יהוה מאד׃ ויהי
בהכרית איזבל את נביאי יהוה
ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם
חמשים איש במערה וכלכלם לחם
ומים׃ ויאמר אחאב אל עבדיהו
לך בארץ אל כל מעיני המים ואל
כל הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה
סוס ופרד ולוא נכרית מן הבהמה׃
ויחלקו להם את הארץ לעבר בה
אחאב הלך בדרך אחד לבדו ו
ועבדיהו הלך בדרך אחד לבדו׃
ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו
לקראתו ויכרהו ויפל על פניו
ויאמר האתה זה אדני אליהו׃
ויאמר לו אני לך אמר לאדניך הנה
אליהו׃ ויאמר מה חטאתי כי
אתה נתן את עבדך ביד אחאב
להמיתני׃ חי יהוה אלהיך אם
יש גוי וממלכה אשר לא שלח
אדני שם לבקשך ואמרו אין וה
והשביע את הממלכה ואת הגוי כי
לא ימצאכה׃ ועתה אתה אמר
לך אמר לאדניך הנה אליהו׃
והיה אני אלך מאתך ורוח יהוה
ישאך על אשר לא אדע ובאתי
להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני
ועבדך ירא את יהוה מנערי׃

ב׳ וחס׳ · יט׳ ב׳ בטע׳ סבר חקף · ו׳ · ו׳ · מ׳ מ״ל · ל׳ · ד׳ מ״ל · ל׳ מ״ל יתר הא׳ ג׳ מ״ל · ל׳ · ל׳ · לה׳ מ״ל ה׳ מתחין בסיפ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ חס׳

תתוב כען נפשא דרביא הדין
למעוהי׃ וקביל יי צלותא
דאליהו ותבת נפשא דרביא
למעוהי וחיא׃ ונסיב אליהו ית
רביא ואחתיה מן עיליתא לביתא
ויהביה לאמיה ואמר לה אליהו
חזי חיא בריך׃ ואמרת אתתא
לאליהו כען דין ידענא ארי נבייא
דיי את ופתגמא דיי בפומך אינון
קשוט׃
והוה מזמן יומין סגיאין ופתגם
נבואה מן קדם יי הוה עם אליהו
בשתא תליתאה למימר איזיל
אתחזי לאחאב ואתן מטרא על
אפי ארעא ואזל אליהו לאתחזאה
לאחאב וכפנא תקיף בשומרון׃
וקרא אחאב לעובדיהו די ממנא
על ביתא ועובדיא הוה דחיל מן
קדם יי לחדא׃ והוה כד קטלת
איזבל ית נביאיא דיי ודבר עובדיה
מאה גברין נביאין ואטמרינון
חמשין גברא במערתא וסוברינון
בלחמא ובמיא׃ ואמר אחאב
לעובדיה הליך בארעא על כל
מבועי מיא ועל כל נחליא מאים
נשכח עסבא ונקיים סוסון ו
וכודנון ולא נפסוק מבעירא׃
ופליגו להון ית ארעא למעבר
בה אחאב אזל באורחא חדא
בלחודוהי ועובדיהו אזל באורחא
חדא בלחודוהי׃ והוה עובדיה אזיל
באורחא והא אליהו לקדמותיה
ואשתמודעיה ונפל על אפוהי
ואמר האת דין רבוני אליהו׃
ואמר ליה אנא איזיל אימר
לרבונך הא אליהו׃ ואמר מה
חבית ארי את מסר ית עבדך בידא
דאחאב למקטלי׃ קיים הוא
יי אלהך אם אית עם ומלכו דלא
שלח רבוני לתמן למבעך ואמרו
לא הוה כא ומומי ית מלכותא
וית עמא ארי לא משכח לך׃
וכען את אמר איזיל אימר לרבונך
הא אליהו׃ ויהי עוד דאנא אזיל
מלותך ורוחא מן קדם יי יטלינך
לאתר דלא ארע ואיהך לחואה
לאחאב ולא ישכחינך ויקטלינני
ועבדך דחיל מן קדם יי מזעורי׃

ולא נכרית מהבהמה. ר״ל שלא נכרית עצמנו מהבהמ׳ שלא תשאר ממנו לנו קנית: אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך. הנה אף על פי שלא יהיה א אחאב מולך עליהם היה חוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם היה משביע הגוי והממלכ׳ באלהיהם שיאמרו לו האמת כמו שנהוג שישביע האדם חברו במה שישאל ממנו ש שיגיד לו האמת אך לא מלך אחאב בכלל העולם כי היה רשע מאד ולא היה ראוי שייטיב לו הש״י זאת הטובה הלא תראה כי כששלח אליו בן הדד כספך וזהבך לי הוא שלח לו כדברך אדני המלך: ורוח יי׳ ישאך על אשר לא אדע. הנה היה אליהו מורגל בכך כי כאשר היה במקום אחד היה רוח יי׳ נושאו ש׳ מקום אח׳ כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיה מזה: עד מתי

ונחיה ב׳ מלכים צרע ונחרת סוס וכוד

רשי

ויהי בהכרית איזבל. להגיד בא איך היה עובדיה ירא את יי׳: חמשים איש במערה. אחת וחמשים איש במערה אחרת: ולא נכרית מן בהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: להמיתני. כמו שמפרש ואומר ורוח יי׳ ישאך אל אשר לא אדע כי לא ימצאך שאין הגוי יכול למצוא אותך: שתי

ימצאכה ל׳ מ״ל ה׳ והוא חד מן ב׳ מלין כתי׳ כה בסוף תיבות

אדע ל׳ קמץ והוא חד מן ה״ב מן חד יתר קמץ בתקפא

ויאמר. האתה זה עשה אל: אדני אליהו. עבד ישראל: ימצאכה חד מן ב׳ מלין כתיב כה בסוף תיבות וס׳ נמסר בסדר וארא: מנערי ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואני התהלכתי לפניכם. ועבדך ירא את יי׳. אלוף נערי אתה:

רלבג

עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים. הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחר ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי יי' לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים. והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושים צורה יורידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון השליט על האומה ההיא ועל האקלים ההוא והיו נביאי ה הבעל עושים מינים ההפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקסם תשפע להם ההודעה לפי מחשבתם מ מהשליט ההוא אשר ירדו כחותיו בשבת הבעל אשר עמו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשר' חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעים להם מין מהקסם מאותן ה הפעלו' המגונות וכבר בארנו החסרון המגיע בהודעת הקסם בשני מספר מלחמות ה'. והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלחן איזבל והנה לא באו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נסכם הבל ואין מועיל בם ומלטה אותם איזבל שלא הוכרחו ללכת שם במצות המלך אך נביאי הבעל הוכרחו ללכת שם במצות ה המלך: ולא ענו העם אותו דבר. יתכן שכבר היו נבוכי' בזה ולא היו יודעים לאי זה צד יפנו כי תפשו מה שראו שנעצר הטל ו והמטר מהם בסבת הרעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מחשבתם כי יי' הוא האלהים ולרוב הסתות נביאי הבעל והאשרה היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים. וידמה כי היה הבעל לפי אמונתם מאדים במזל טלה שהוא ביתו והוא מ ממזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחס אל הבעל והוא האש ומפני זה נתרצו בו העם ונביאי הבעל וממה שיורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים ה התגודדם כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם

רדק

אוכלי שלחן איזבל. על נביאי הבעל ונביאי האשרה אמר או על נביאי האשרה לבד והוא הנכון לפיכך לא הניחה אותם איזבל ללכת להבחן עם אליהו וזה הראיה שאמ' אליהו אני נותרתי נביא ליי' לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש ולא זכר נביאי האשרה נראה שלא היו שם: ויקבץ את הנביאים. ולא אמר את כל ישראל כי ישראל נקבצו מעצמם ברצון כששמעו כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים לא נקבצו אלא בהכרת אחאב כי ידעו כי שקר נסכם אבל נביאי האשרה לא יכול אחאב להכריחם ללכת שם מפני איזבל לפי שהיו אוכלי ש שלחנה לא רצתה שילכו שם: פוסחים. כמו הפיסח שהוא פיסח בשתי רגליו כי מי שפיסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פיסח שתי רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות לפי' אמ' לשון נקבות לפי שפי' סעיפים מחשבות שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל ות"ת והלא הם נוטי' אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי ה האלהים כאמר כי כאשר ראו כי נעצרו הגשמים בדבר אליהו שהיה נביא יי' נטה לבבם אחרי יי' אלא שנביאי הבעל היו מתעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עבודת הבעל כי היא תיטיב להם ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים ות"ת עד אימת אתון פליגין לתרין פלגוון הלא יי' הוא אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמא אתון טען בתר בעלא ד דלית בהון צרוך והנה הנסיון שעשה אליהו אפשר שעשה אותו מלבו ובטח באל שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם תענני ידעו העם הזה כי לא מלבי אני עושה מה שאני עושה אלא בדברך ובמצותך שאני אומר אתה מקיים או אפשר שהאל אמ' לו אף על פי שהכתוב לא ספר וזהו שאמר ובדברך עשיתי אבל הראשון קרוב שאם האל אמר לו למה היה צריך לתפילה ויש לפרש כי הצריכו האל לתפלה אף על פי שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר לו האל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא והאל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא ובדבר האש היו א אומרי' על ידי כשפים הוא עושה: ולא ענו העם אותו דבר. לא רצו לומר לו לא הן ולא לאו לפי שהיו מסופקים בדבר אבל כ כששמעו הבחינה ענו ואמרו טוב הדבר: אמר

והרגני ג' וסימ' ושמע שאול. והיה אני אלך מאתך. הנה אליהו והרגני: כל מלכים וישעיה על כל ועל כל במ"ו אל כל ואל כל וסימ' אמר אל רחבעם בן. ויאמר אחאב אל עבדיהו ב' בו. וישמד זמרי את כל בית בעשא. ויגש אליהו' צדיקים אתם מבני: ויתנו ג' רפ"ין בקריאה וסימ' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם.

הלא־הגד לאדני את אשר־עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה ואחבא מנביאי יהוה מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים: ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו והרגני: ויאמר אליהו חי יהוה צבאות אשר עמדתי לפניו כי היום אראה אליו: וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד־לו וילך אחאב לקראת אליהו: ויהי כראות אחאב את־אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה עכר ישראל: ויאמר לא עכרתי את־ישראל כי אם־אתה ובית אביך בעזבכם את־מצות יהוה ותלך אחרי הבעלים: ועתה שלח קבץ אלי את־כל־ישראל אל־הר הכרמל ואת־נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות אכלי שלחן איזבל: וישלח אחאב בכל־בני ישראל ויקבץ את־הנביאים אל־הר הכרמל: ויגש אליהו אל־כל־העם ויאמר עד־מתי אתם פסחים על־שתי הסעפים אם־יהוה האלהים לכו אחריו ואם־הבעל לכו אחריו ולא־ענו העם אתו דבר: ויאמר אליהו אל־העם אני נותרתי נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע־מאות וחמשים איש: ויתנו־לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחהו וישימו על־העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את־הפר האחד ונתתי על־העצים ואש לא אשים: וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם־יהוה והיה האלהים אשר־יענה באש הוא האלהים ויען כל־העם ויאמרו טוב הדבר:

הלא אתחוא לריבוני ית דעבדית כד קטלת איזבל ית נביא דיי ואטמרית מנביא דיי מאה גברין חמשין חמשין גבר במערתא וסוברתינון בלחמא ובמיא: וכען את אימר איזיל אימר לריבונך הא אליהו ויקטלינני: ואמר אליהו קיים הוא יי צבאות די משמשנא קדמוהי ארי יומא דין אתחזי ליה: ואזל עובדיה לקדמות אחאב וחוי ליה ואזל אחאב לקדמות אליהו: והוה כד חזא אחאב ית אליהו ואמר אחאב ליה האת דין עוכריה דישראל: ואמר לא עכרית ית ישראל אלהין את ובית אבוך בדשבקתון ית פקודיא דיי ואזלתו בתר בעליא: וכען שלח כנוש לותי ית כל ישראל לטור כרמלא וית נביי בעלא ארבע מאה וחמשין ונביי אשירתא ארבע מאה אכלי פתורא דאיזבל: ושלח אחאב בכל בני ישראל וכנש ית נביי שקרא לטור כרמלא: וקריב אליהו לות כל עמא ואמר עד אימתי אתון פלגין לתרין פלגוון הלא יי אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמה אתון טען בתר בעלא דלית ביה צרוך ולא אתיבו עמא יתיה פתגם: ואמר אליהו לעמא אנא אשתארית נבייא קדם יי בלחודי ונביי בעלא ארבע מאה וחמשין גברא: ויתיהבון לנא תרין תורין ויבחרון להון תורא חד ויהדמוני וישוון על אעיא ואשתא לא ישוון ואנא אעביד ית תורא חד ואתן על אעיא ואשתא לא אשוי: ותיקרון בשום טעותכון ולא תתענון מן קדם דלית ביה צרוך ברם אנא אצלי בשמא דיי וישלח מימריה ויחות אשתא ארי יי הוא אלהים ואתיב כל עמא ואמרו תקין פתגמא:

ויתנו אתו לעשי המלאכה. מן הזרעים ונאכלה ומים: וישימו ג' רפין וסימ' וישימו על העצים ואש לא: וישימו וישכילו. וישימו באלהים כסלם: וקראתם ג' ר"פ בקריא' וסימ' נמסר בסדר אמור:

רשי

שתי הסעיפים. שתי המחשבות שאיככם מבינים להכריע מי האלהים ואם הבעל האלהים לכו אחריו: ולא ענו העם אותו דבר. שלא היו יודעין להבחין: אמר

רדק

אשר נתן להם. פירו׳ נתן להם בדברו שאמר להם בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה או פירוש אשר נתן להם אחאב כמו שאמר אליהו ויתנו לנו שני פרים ונתנם להם אחאב ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עמהם אמ׳ לו הפר לאליהו אני וחברי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבוס אחד הוא עלה לחלק הא־ל ושם הא־ל יתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי אמר לו אליהו לך עמהם כשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני איני זז ממקומי עד שתמסרני בידם הה״ד אשר נתן בידם: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תרגם יונתן ואשטותו על איגור׳ דעבדו ופשוטו עשו עצמם כפסחים וכואבי׳ הולכים ושבים על המזבח ופירוש אשר עשה דרך כלל כמו אשר עשו׳ כלומר אשר עשה ישראל: ויהתל בהם אליהו. בא דגש כמשפטו והשאר רפים וענינו כי התלוצץ ואמר להם דרך ליצנות קראו בקול גדול: כי שיח וכי שיג. שיח ודברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם ופירוש שיג שרשו נשג מן השג תשג ומשקלו אם יעלה לשמים שיאו ששרשו נשא וכן שיג ששרשו נשג וענינו או יש לו אויבי׳ ורודף אחריהם להשיגם ויונתן תרגם אשתדפא אשתדיף: וכי דרך לו. או הלך לו בדרך לעסק מעסקיו: אולי ישן הוא. או שמא ישן הוא ואינו שומע אתכם ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול: ויקץ. ביו״ד אינן לבד ויו״ד השרש נעלמה: ויתגודדו. כמו לא תתגודדו ענין שריטה בבשר: כמשפטם. כן היה משפטם לעתים כדי להראות העם כי אז יענה אותם ויקבל תפלתם או יהיה הגדידה ממשפטי העבודה: ויתנבאו. דברו דברי התולים שהיה מנהגם לאמר לפני הבעל ותרגומו ואשתטיאו: עד לעלות המנחה. עד שעת קרבן מנחת הערב: ואין קשב. שאם היה להם מקשיב היה עונה אותם קשב כמו והקשיב קשב רב קשב: וירפא. דרך המשל אמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלם וכן ויואב יחיה את שאר העיר: את מזבח יי׳ ההרוס. אמר כי מזבח היה שם מקדם שבנה לשם יי׳. ואמרו בדרש כי זה המזבח בנה אותו שאול והוא מה שאמר והנה מציב לו יד והיה זה המזבח הרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שבנו לשם יי׳ בשעת היתר הבמות ועתה משעה שעשה ירבעם העגלים מנע מהקריב במקום אחר לא או בבית אל או בדן והרסו המזבחות כמו שאמר אליהו את מזבחותיך הרסו ובנה אליהו מזבח והקריב עליו בשעת איסור הבמות לצורך שעה ויש מפרשים וירפא את מזבח יי׳ ההרוס כי בנם שנעשה על ידו שבו בני ישרא׳ בתשובה וזבחו זבחים במזבח יי׳ שהיה הרוס ונמנע מהם:

כמספר

רשי

אשר נתן להם. שהיה נשמט מהם שלא יקרב לע״ז וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשניכם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תירגם יונתן ואשטותו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו. כמו ויפסעו: כי אלהים הוא. ארי אתון אמרין דחלא הוא: כי שיח לו וכי שיג לו. שמא יש לו דבר עם יועציו עכשיו או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמה או דרך לו לבית הכסא: ויתגודדו. ל׳ לשון שריטה בכלי וכך היו נימוסיהן: ויתנבאו. ואישתטיאו: וירפא את מזבח יי׳ ההרוס. בנה מזבח והזכיר לישראל להיות מזבח יי׳ עולה על לבם ושגור בפיהם שהיה הרוס ונפגר ובטל שמו והזכירתו מפי כל עשרת השבטים כך שמעתי פשוטו ומדרשו שמעתי שם ששאול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שם שאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ולהלן הוא אומר ויבן שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שבארצם שבנו לשם שמי׳ ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה הרוס: אשר

מסורה

ראשנה׳ וסימ׳ וישם את השפחות. ויהי בלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת. כל הפקודים למחנה יהודה ויהי לבני אהרן. בחרו לכם הפר האחד. ושלמתי ראשונה משנה. ומדתי פעלתם. במעל הזה ראשנה. והקרוב אליו כרשנא. במעל. ומלק׳ ושלמתי. ראשונה כתיב מל׳ בוי״ו ואל״ף. ויהי לבני אהרן

מקרא

ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו | ג׳
לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי | ג׳
אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם | ג׳
ואש לא תשימו: ויקחו את הפר
אשר נתן להם ויעשו ויקראו בשם
הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר | ג׳
הבעל עננו ואין קול ואין ענה | יג פסו׳ ואין ואין ל׳
ויפסחו על המזבח אשר עשה:
ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו | יב׳ ל׳
ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים
הוא כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו | ל׳ ל׳
אולי ישן הוא ויקץ: ויקראו בקול | ל׳ רפי וחס
גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות | ל׳
וברמחים עד שפך דם עליהם:
ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד | ל׳ תד חס׳ ותד מל׳ סופה מל׳ יד
לעלות המנחה ואין קול ואין ענה
ואין קשב: ויאמר אליהו לכל
העם גשו אלי ויגשו כל העם אליו
וירפא את מזבח יהוה ההרוס: | ל׳ ל׳

תרגום

ואמר אליהו לנביי בעלא בחרו
לכון תורא חד ועבידו קדמיתא
ארי אתון סגיאין וקרו בשום
טעותכון ואשתא לא תשוון:
ונסיבו ית תורא דיהב להון ועבדו
וקרו בשום בעלא מצפרא ועד
עידן טיהרא למימר בעלא ענינא
ולית קל ולית דעני ואשטתו על
איגורא דעבדו והוה בעידן טיהרא
ותייך בהון אליהו ואמר קרו בקל
רב ארי אתון אמרין דחלא הוא
דילמא שועי ליה או אישתדפא
אישתדיף או אורח הות ליה או
דילמא דמוך הוא ויתער: וקרו
בקל רב ואתחממו בנימוסיהון
בסיפין וברומחין עד דאשתפיך
דמא עליהון והוה כמעיבר טיהרא
ואשתטיאו עד למיסק מנחתא
ולית קל ולית דעני ולית דמצית:
ואמר אליהו לכל עמא אתקריבו
לותי וקריבו כל עמא לותיה ובנא
ית מדבחא דיי דהוה מפגר:

מסורה

ראישנה כתיב כ׳ חד בתר אל״ף. ושארא ראשנה כתיב חס׳ וי״ו: מהבקר ג׳ וסימ׳ נבסר בסוף שמואל: בצהרים י״ב וסים׳ כי אתי יאכלו האנשים. עד בא יוסף בצהרים. והיית ממשש. ויהי בצהרים ויהתל יכשלנו בצהרים. קומו ונעלה בצהרים. ויצאו בצהרים ובן הדד שתה שכור. בחור שדד בצהרים. והבאתי השמש בצהרים. כי עזה עזובה תהיה. ובלילה ימששו בצהרים. איכה תרעה איכה תרביץ:

רלבג

הדם היא מהדברים המיוחסים לתארים ולזה אמר להם דרך התול שיקראו בקול גדול כי אלהים הוא מי שיוריד נחו על זה הבעל והוא המסרת העליון ולזה הוא רחוק מאד מכם ועוד סבה אחרת תסבב שלא ישמע אתכם והוא כי שיח וכי שיג לו והנה שיח שרשו נשח כמו פיח שרשו נפח והרצון בו שהעקר כחו כמו ונסחתם מעל פני האדמה כי הסמ״ך והשי״ן ישתתפו מאד בהוראות התיבה אשר הם בהם והנה עקירת כחו תהיה בהיותו בבית מלחמתו או בבית נופל או מה שידמה לזה. או ירצה בשיח עקירת התנועה והוא בהיותו עומד בין היושר והנזורות ושיג גם כן שרשו נשג בסמ״ך והוא מענין נזורות כי אז יחלש כחו להתנועע ביושר ולפי שיש בו אלו השנויים בתנועתו אולי ישן הוא עתה שאין לו כח וייקץ עם מה שתעירו כחו כשתקראו לו בקול גדול. או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל למבטים אשר יהיו ממנו למשרתים ואז יתערב כחו בכחם. וכי שיג לו והוא השגת משרת אחר בדרך שידבקו יחד ויתן האחד הכח לשני׳ וכי דרך לו ר״ל שיפרד מהמבטו או מהדיבוק או מביתו או מבית כבודו או שלישותו או זולת זה ממה שידמה לו. אולי ישן הוא עתה שאין לו כח מפני היותו בבית נופל וייקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו הסבות אשר זכר להם אליהו וזה היה בתכלית השגעון והשטות. הנה זה הוא הבאור הנאות מאד בזה. ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה הוא שאמר להם על צד ההתול קראו בקול גדול אחר שהוא אלהים לפי מחשבתכם ויש לו שיח ותפלה ר״ל שיקבל התפלה וכי שיג לו וכי דרך לו ר״ל שיש לו השגת דבר מבוקש ולו דרך יתנועע בו להשיגו ובהיות הענין כן אולי עתה ישן הוא ר״ל אחר שיש לו הפעלות התנועה שמא יש לו גם כן הפעלות השינה אחרי טרחו בתנועה וייקץ אם תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג. ואמנם הם קראו בקול גדול להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה כתן להם הבחירה שיבחרו הפר האחד. והנה אחר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו על העצים ואם לא ישימו. וידמה שהיה היום ההוא יום מאדים ולזה רצה שיעשו זה בבקר כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המתינו זה עד שעברה השעה השמינית כי אז תשוב המתמשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר השעות. ואפשר שנאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמו שהנחנו אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברים היוצאים מהטבע כי זה ממה שלא יוכל זולתי השם ית׳ לבדו: ויפסחו על המזבח. ר״ל שהיו הולכים ושבים אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל עננו: ויתגודדו. ר״ל חתכו בשרם בחרבות וברמחים עד שישפך הדם עליהם: ויתנבאו עד לעלות המנחה. ר״ל ודברו אלה הדברים ודומיהם: ואין קול ואין עונה ואין קשב. ר״ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קול לעשות בקשתם ולא שפע ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם: וירפא את מזבח יי׳ ההרוס. ר״ל שבנה הפעל העלה רפואה אל מזבח יי׳ ההרוס בישרא׳ עד שלא היו זובחים לו ית׳ כי אם לע״ז או אפשר שהיה שם מזבח בנוי לי״י להיותו במת יחיד והרסו אותו בעבדם ע״ז ואז הרסו כל המזבחו׳ שהיו שם לש״י כאמרו את מזבחותיך הרסו:

ויעש

רשי

אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישרא' יהיה שמך. למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיו ממך עתידי' בניך להקהל כשאר הגוים ולבנו' מזבח ולהקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרצה בדבר בבראשית רבה יתעלה· פוש"ד בלע"ז: כבית סאתים· רחבו בית סאתים מאה על חמשי' כחצר המשכן: כדים מים. להגדיל את הנס: שלשו וישלשו· ויצקו אלישע על ידיו ונעשו אצבעותיו כמעיינות ונתמלאת התעלה הוא שנא' פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעש' הנס במים על ידיו: ובדברך עשיתי. שהקרבתי בבמה בשעת איסור הבמות: ענני ה' ענני. ענני באש ענני במטר כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו ענני באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו כי אתה ה'. ואני עבדך וכשתשלחני לבשרם לעתיד לבא יאמינו בי כי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך היה להכין לבבם אליך ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסיבות את לבם וכן אמ' משה אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמצות וכן אמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי: ה' הוא

רדק

כמספר שבטי יעקב. שתועיל זכות השבטים בדבר הזה ויענהו השם בתפלתו או להראותם כי שנים עשר שבטי בני יעקב עליהם להיות מחוברים ודבקים בה' להעלות במזבח אחד לא כמו שהיו עושים עתה כי שני השבטים היו מעלים עולה במזבח ה' והשאר במזבח הבעל לפיכך בנה לעיניהם המזבח משנים עשר אבנים וטעם אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי בבית אל שבנה שם יעקב אבינו מזבח לה' נאמר שם ישרא' יהיה שמך כדי להגדיל שם זרעו אם יהיו דבקים בו כי ישראל הוא שם שררה כמו שאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשי' ובו במקום שבנה יעקב אבינו מזבח לה' ונאמר לו שם שמך ישראל עשו הם עגל ובנו שם מזבח לבעל· ובדברי רבותינו ז"ל ישראל יהיה שמך למה נאמר כאן לפי שביום שנגלית שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישרא' בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידים בניך להקהל כשאר הגוי' ולבנות מזבח ולהקטיר קטרת עליו בשעת איסור הבמו' ואני מתרצה בדבר: ויעש תעלה. עשה חפיר' סביב למזבח שילכו בה המים ורחב התעלה כשיעו' מקו' זריעת סאתים ושיעור' חמשי' אמה על חמשים אמה: מלאו ארבעה כדים מים. אמר זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תכבה אף כי תלחך המים וצוה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמ' להם שנו ושלשו ושלשה פעמים ארבעה הם שנים עשר כדי מים כטעם שנים עשר אבנים למספר שבטי בני ישרא' ומה שלא צוה לתתם בפעם אחת שנים עשר כדי מים אלא בשלשה פעמי' כנגד האבו' שהם שלשה שהתפלל לאל ואמ' אלהי אברהם יצחק וישראל: ויצקו. צווי שלש ונמשך פ"א הפעל בטעם כמו ונשכו וקחו לכם צאן· ובדרש אלישע יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשרה אצבעותיו כמעיינות ונתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו הה"ד אשר יצק מים על ידי אליהו: וילכו המים סביב למזבח· המים ששפכו על העולה ועל העצים הלכו על המזבח סביב כי באמצע המזבח היו העצים והעולה: מלא מים. צוה אליהו למלאת מים או הוא בעצמו מלא אותה והמים האלה לבד השנים עשר כדים: בעלות המנחה. בבוא פירוש בשעת מנחת הערב: ובדבריך. כתיב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והענין אחד אלא שזה יחיד וזה רבים וטעם ובדבריך שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים או קסמים ואם תענני באש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה וידעו כי אתה אלהים בישרא' ואני עבדך לא כנביאים שהם עובדים ובדברי רבותינו ז"ל ובדברך עשיתי שלא יאמרו אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמות ובדברך עשיתי בדבורך עשיתי: ענני ה' ענני. הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום שאין לו טעם אחר וכן אל אלהים ה' וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש כמו ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה והדומים להם ות"י קבל צלותי ה' באישתא קבל צלותי ה' במיטרא כלומר כלל בתפילתו עתה ענין המטר שהיה עתיד להתפלל עליו בו ביום ורבותינו ז"ל אמרו ענני ה' באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי: וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים. וכאשר תשלחני לבשר לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם אחורנית. פירש הגאון רב סעדיה לבם שהיה אחורנית תסב אותו אליך עתה אם תענני ויש מפרשים לבם אחורנית מאמונת הבעל וידעו כי שקר נסכם ויש לומר אם תענני ידעו כי אתה האלהים לבדך ואתה שלא הראית להם עד עתה מופת גלוי שיכירו כי אתה אלהים ידמה שאתה הסיבות את לבם אחורנית. ובדרש אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר שאתה הסיבות את לבם אחורנית וכן אמר משה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא ה' שלחני וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי ועוד דרשו ואתה הסיבות את לבם כי היה לך להכין את לבם לטובה ואין ראוי לסמוך על זה הפירו' כי הבחירה נתונה לבני האדם כמו שכתוב הנה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע האדם יבחר במה שירצה ורבותינו ז"ל אמרו גם כן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והחכם הגדול הרמב"ם ז"ל פירש כמשמעו מנעת מהם התשוב' לרוב פשעם כדי שיקבלו עונשם על דרך ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והדומים להם ויונתן תרגם וידעון עמא הדין במעבדך להון ניסא וגו' כבעמוד: לחכה. יבשה אותם עד שלא נשאר בתעלה שום לחות: ה' הוא

ויבנה ג' וסימ' על פי ה' נתנו לו את· ויבנה את האבנים מזבח בשם ה'· ויבנה ערים באשדוד דעזיה דה"י· וא' ויבנה ערי יהודה: אברהם יצחק וישראל ד' דסמ"כי בקריאה וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים
כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה
שְׁמֶךָ׃ וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ
בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית
סָאתַיִם זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ׃ וַיַּעֲרֹךְ
אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם
עַל־הָעֵצִים׃ וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה
כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־
הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר
שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ׃ וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם
סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־
מָיִם׃ וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע
כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי
עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְיךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי
וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה
הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם
אֲחֹרַנִּית׃ וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה
וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים
וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־
הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה׃

וּנְסֵיב אֵלִיָּהוּ תַּרְתָּא עַסְרֵי אַבְנַיָּא
לְמִנְיַן שִׁבְטֵי בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי הֲוָה
פִּתְגָמָא דַייָ עִמֵּיהּ לְמֵימַר יִשְׂרָאֵל
יְהֵי שְׁמָךְ׃ וּבְנָא יָת אַבְנַיָּא מַדְבְּחָא
בִּשְׁמָא דַייָ וַעֲבַד מְזִיקְתָא כְּבֵית
סָאתַן זַרְעַ סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא׃
וְסַדַּר יָת אָעַיָּא וְהַדֵּים יָת תּוֹרָא
וְשַׁוִּי עַל אָעַיָּא׃ וַאֲמַר מְלוֹ
אַרְבְּעָא כַּדִּין מַיָּא וְאָרִיקוּ עַל עֲלָתָא
וְעַל אָעַיָּא וַאֲמַר תְּנוֹ וְתָנוֹ וַאֲמַר
תַּלִּיתוּ וְתַלִּיתוּ׃ וַאֲזַלוּ מַיָּא
סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא וְאַף יָת
מְזִיקְתָא מְלֵי מַיָּא׃ וַהֲוָה בְּמִיסַּק
מִנְחָתָא וּקְרֵיב אֵלִיָּהוּ נְבִיָּא וַאֲמַר
יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל
יוֹמָא דֵין יִתְיְדַע אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִינְתָּךְ
שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנָא עַבְדָּךְ
וּבְפִתְגָמָךְ עֲבָדִית יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא
הָאִלֵּין׃ קַבֵּיל צְלוֹתִי יְיָ בְּאֶשָּׁתָא
קַבֵּיל צְלוֹתִי יְיָ בְּמִטְרָא וְיִדְעוּן
עַמָּא הָדֵין בְּמֶעְבְּדָךְ לְהוֹן נִיסָא
אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים וְאַתְּ בְּרַחֲמָתָךְ
יַתְהוֹן מִשְׁתְּאִיל לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ
לְאַתְבוּתְהוֹן לְדַחֲלְתָּךְ וְאִינוּן יְהַבוּ
יָת לִבְּהוֹן פְּלִיג׃ וּנְפַלַת
אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכַלַת יָת
עֲלָתָא וְיָת אָעַיָּא וְיָת אַבְנַיָּא וְיָת
עַפְרָא וְיָת מַיָּא דִּבְמְזִיקְתָא לְחֵיכַת׃

רלבג

ויעש תעלה. היא חפירה ויעש אותה כבית סאתים זרע כמו שהיה הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע. והנה להפליג המופת רצה אליהו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והנה עשה זה אליהו מעצמו לבטחו שהש"י יעשה המופת על ידו כמו שעשה מבן הצרפית כאמרו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים או אולי צוהו הש"י על זה להסיר ישרא' מהחטא הגדול אשר היו בו: ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה. ר"ל בשליחותך ובמצותך כי ידמה שצוהו על זה כמו שזכרנו ואע"פ שנניח שלא צוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיראה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמה והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה עודם מחזיקי' ברשעתם כי אז יסור מעצירת המטר התועלת אשר בעבורו היה והוא כדי שישובו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן יאמרו כי מקרה היה זה לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת הגשמים: וידעו העם הזה כי אתה ה' הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה ה' הוא האלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיענם הבעל בבא בקשתם הנה זה לא היה מהבעל אבל אותן הפעלות באו מאתך ואילו הסיבות את לבם אחורנית בהשפע אותן הפעלות מאתך כי הם חשבו שיהיו בסבת הבעל והמשל הנה היתה אמונתם כי בעבדם הבעל יתן הארץ יבולה הנה בתת הארץ יבולה שהיה מגיע מהש"י התחזקו להאמין בבעל לחשבם כי מאתו נהיה זה: ויורדם

רדק: יי הוא האלהים. הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו יי הוא האלהים: וישחטם שם. צוה לשחט כיון כי כל העם היתה עמו כשראו זה המופת הגדול: עלה אכול ושתה. כראה כי היה מתענה לעצירת הגשמים ואמר לו שיאכל וישתה כי עתה ירד הגשם ופי' מה שאמר לו עלה ר"ל עלה על המרכבה כי הדרך מהר כרמל

רשי: יי הוא האלהים. ולא הבעל האלהים: ויגהר ארצה. ונתן לארעא להתפלל על הגשמים: דרך ים. אם תראה ענן עולה מן הים: אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך: עד כה ועד כה. בתוך שהלך הטליח ובתוך שאסר המרכבת והשמים התקדרו: ויד יי. ורוח גבורה מן קדם יי נתלבש כח לרוץ לפני המרכב' ברגליו שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות: וישנס מתניו. כמו ויאזור אין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז כזרזיר כגבור: כה

ימלט י"ג וסימ' ויאמר אליהו להם תפשו את. ויבאו לעשות זבחים ועלות. היקח מגבור מלקוח. גם שבי גבור יקח. וצדקיהו מלך יהודה. ראיתי את יי נצב. אל ינוס הקל. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלה

וחזו כל עמא ונפלו על אפיהון ואמרו יי הוא אלהים יי הוא אלהים: ואמר אליהו להון אוחודו ית נביי בעלא גבר אל ישתזיב מנהון ואחדינון ואחתינון אליהו לנחלא דקישון ונכסינון תמן: ואמר אליהו לאחאב סק אכול ואשתי ארי קל אתרגושת מטרא: וסליק אחאב למיכל ולמשתי ואליהו סליק לריש טורא דכרמלא וגחין לארעא ושוי אפוהי בין ברכוהי: ואמר לעולימיה סק כען סכי לאורח מערבא וסליק וסכא ואמר לית מדעם ואמר תוב שבע זמנין: והוה בזמנא שביעיתא ואמר הא עננא סליק זעירא כפיסת יד גבר סליק ממערבא ואמר סק אימר לאחאב אזרז ונחות ולא יעכבינך מטרא: והוה עד דמיזדרז ונחית שמיא אתחפיאו עננא ורוחא והוה מטר סגי ורכיב אחאב ואזל ליזרעאל: ורוח גבורא מן קדם יי הות עם אליהו וזריז חרציה ורהט קדם אחאב עד דאתא ליזרעאל: וחוי אחאב לאיזבל ית כל די עבד אליהו וית כל דקטל ית כל נביי שקרא בחרבא:

וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא האלהים: ויאמר אליהו להם תפשו את נביאי הבעל איש אל ימלט מהם ויתפשום ויורדם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם: ויאמר אליהו לאחאב עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם: ויעלה אחאב לאכל ולשתות ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכו: ויאמר אל נערו עלה נא הבט דרך ים ויעל ויבט ויאמר אין מאומה ויאמר שב שבע פעמים: ויהי בשבעית ויאמר הנה עב קטנה ככף איש עלה מים ויאמר עלה אמר אל אחאב אסר ורד ולא יעצרכה הגשם: ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול וירכב אחאב וילך יזרעאלה: ויד יהוה היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב עד באכה יזרעאלה:

יט ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב:

ל חס · ג' · ג' רפו' · ג' · ברכיו ק' · ל חס' · ב' חס' · יקדמ' · ב' רגל של · ל' · ל' ומל' הא · יועד ועד · ל' · ז' · ג' · ל' · ו' מל' ה' בתרא

ימלט י"ג וכו' וקדם לנביאה דסכאל סניה וצדקיה חמה ועיין דספט ידא באחתא תכמתא וטבית במיכאל

להפר ברית. ומוצא אני מר ממות. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל: עד כה ועד כה חד מן י"ז פסוקין בקריאה אית בהון עד ועד וסימ' עד אנה ינאצוני העם הזה. ישלח יי בך את המארה את המהומה. וירד ימה אל גבול היפלטי. והערבה עד ים כנרת. ויהמם יי לפני ישראל. ויהי עד כה ועד כה והשמים. ואל תתנו דמי לו. עד יכונן ועד לא ישוב חרון אף יי קדמאה. לא ישוב חרון אף יי עד תניינא. ונעו מים עד ים. ותכן כל מלאכה שלמה דד"ה. רק הכהנים היו למעט. ויקבלון מלכותא קדישי עליונין. אחריו החזיק מלכיה. אחריו החזיק בנוי בן חנדד. ואמר אלהם לא יפתחו שערי. כי גדול עד שמים חסדך:

רדק: ליזרעאל ירידה היא לא עליה כמו שאמר אסור ורד וכן אמ' הכתו' בעמק יזרעאל בחיל יזרעאל נראה כי מקום עמק הוא אלא פי' עלה על המרכבה או פירושו שיעלה מן הנחל שהיו בו ם ששחטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך אל העמק אל אהלו אשר נטו לו שם ושיאכל וישתה לא שילך עדיין יזרעאל: כי קול המון הגשם. ועדיין לא היה אלא פירושו כי עתה תשמע קול המון הגשם כי בטח אליהו באל שיתן המטר כמו שאמר לו ואתנה מטר על פני האדמה ועוד כי הרג עובדי הבעל ובטל הע"ז: ויעלה אחאב לאכול ולשתו'. עלה על המרכבה ללכת יזרעאל לאכול ולשתות ובראותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה יהיה ולפירושנו ה האחר עלה מן הנחל אל האהל לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל: ויגהר ארצה. כתרגו' וגחין שהתנפל לפני יי על המטר למהר לתתו בעוד אחאב שם: וישם פניו בין ברכיו. כתיב חסר יוד הרבים ומה שאמר וישם פניו בין ברכיו אחר שאמ' ויגהר ארצה מתחילה התנפל והשתטח ארצה והתפלל ואח"כ ישב לו ושם פניו בין ברכיו ולא רצה לקום עדיין מתחינתו עד שידע אם יש סימן מטר לפיכך אמר לנערו הבט דרך ים בעוד שהיה הוא בתפילתו או פי' וישם פניו ויגהר ארצה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים ורגלי' אלא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל: עלה נא. אולי לא עלה נערו עמו אל ראש ההר או אם עלה עמו היה בראש ההר מקום גבוה יותר מאותו מקום שהיה בו אליהו ואמר לו הבט דרך ים והוא צד המערב כתרגו' או פירו' ים ממש כי הר הכרמל קרוב לים ומן הים יעלו העננים לפי' אמר לו הבט דרך ים: שוב שבע פעמים. ז' פעמים אמר לו שוב כי לא היה רואה בכל פעם שום סימן עד השביעית: עלה אמור אל אחאב. אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות היה מקום גבוה בהר: אסור ורד. פי' אסור מרכב' ורד ללכת ליזרעא' מהר שלא יעצרכה הגשם כל כך יהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך: יעצרכ'. בה"א כמו והיו לאות על ידכה כמו הכנבת עתכה ולא יעצרכה והדומים להם: ויהי עד כה ועד כה. בין כך ובין כך כלומר בעוד שהיה אוסר מרכבתו ויורד מן המקום אשר אכל שם וי"ת והוה עד דמיזדרז ונחית: התקדרו עבים ורוח. חשכו מפני העבים והיה רוח והרוח סימן למטר ותרגו' איתחפיאו עננא ורוחא: ויד יי היתה אל אליהו. כתרגומו ורוח גבורא מן קדם יי הות עם אליהו וזריז חרציה כי כח וגבורה נוסף לו שהרי אחאב כבר רכב והוא הלך אחריו ברגלי' והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל: וישנס. ויחגור ולמדו רבותינו ז"ל מזה ואמרו לעולם תהא אימת מלכות עליך שהרי אליהו שנס מתניו ורץ לפני אחאב: באכה. כן דרך המקרא להורות המקום כמו באכה מנית באכה אשורה וכן כלם וכנוי הכ"ף כנגד יודע המקום: כה

רלבג

ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. יתכן שצוה העם לשחוט אותם שם ואפשר שהוא בעצמו שחט אותם בקנאו לש"י כמו שהרג שמואל את אגג בידו והרג פנחס זמרי וכזבי בידו בקנאתו לש"י וזהו היותר נאות: עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם. ר"ל שקודם השלימך לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והנה אמר לו שיעלה לפי שהעיר ההיא הסמוכה להר הכרמל היתה יותר גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישראל והנה בטח אליהו בש"י שיעשה זה אודע זה בנבואה: ואליהו עלה אל ראש הכרמל. ידמה שכבר עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עבים עולים מצד המערב או אולי היה אויר המקום ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שידבק בו השפע האלהי: ויגהר ארצה. ר"ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש"י עם זה ההכנע וההצטער כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש"י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקוד בזה הצער: עלה נא הבט נא דרך ים. ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים אם יראה דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מסכים אליהו להסיר עצמו מהמצב ההוא המצער אותו עד יראה בסימן ששמע הש"י תפלתו ולזה לא היה אליהו בעצמו יכול להביט זה והנה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה היה קורא לנערו שיבט דרך ים אם יראה שום ענן והיה אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעית שאמר לו שכבר ראה עב קטנה ככף איש עולה מים. והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד עצמם שיגיע להם הש"י זה הטוב על דרך המופת ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בהתקשר עצירת המטר שהביא הש"י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר תכף כדי שיכירו כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף ששבו אל יי: אסור ורד אל יעצרכה הגשם. ר"ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם פה לרבויו אסור המרכבה תכף ורד ליזרעאל קודם בא הגשם: וירכב אחאב וילך יזרעאלה. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם בואו ליזרעאל: ויד יי היתה אל אליהו. ר"ל שכבר בא אליו דבר יי שיעשה זה ר"ל לשנס מתניו ולרוץ לפני אחאב עד שבא אחאב ליזרעאל והנה שנס מתניו הוא מחובר מתניו בדרך שיתכן לו לרוץ בזולת נזק באבריו הפנימיים מפני חוזק התנועה: את כל אשר עשה אליהו. הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה לחכה לבחון כי יי הוא האלהים ומה שעשה מהבאת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב. ידמה שהודיע לה שהוא צוה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושחטם שם כאילו רצה שלא יטמא דמם את הארץ ולזה נשפך דמם אל הנחל שיוליכהו למקום רחוק: כה

כה יעשון אלהים וכה יוסיפון · דרך שבועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף ואמר בלשון רבים כי דעתה אל האלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן התימה מה שתרגם יונתן כדין יעבדון דחלתא דיי׳ ובנסחא טובה מצאתי כדין יעבדון דחלתאי וזה הוא האמת והנוסח שכתוב בהם דחלתא דיי׳ טעות סופר הוא : וירא ויקם · ראה עצמו בסכנה והלך ונמלט אל נפשו והמפרשים וירא כמו ויירא לא ידעתי למה ועוד כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יונתן תרגם וחזא וקם ואזל לשיזבא ית נפשיה : ויבא באר שבע אשר ליהודה · לא כאמר אשר ליהודה אלא בעבור באר שבע אשר נמנה בנחלת בני שמעון כי הוא אותו הכתוב גם כן בנחלת בני יהודה וכבר פירשתי כי שתיהן אחד ולפי שנחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה מנה אותו עם יהודה ומנאו עם שמעון אלא אמ׳ אשר ליהודה כלומר יצא לו מתחת רשות אחאב ומארצו והלך לו אל ארץ יהודה מפחדו מאיזבל : והוא הלך במדבר · אפילו בארץ יהודה לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן הישוב והלך לו במדבר במקום שלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחייו או יראה אליו דבר יי׳ מה יעשה : תחת רותם אחת · אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר יראה יותר ורותם מן נחלי ר רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שפל שנחלתו חמה מאד יש מפרשים שהוא שלובין אותו זכי״שטא ויש אומרי׳ שהוא שלוצים ייני״ברי : ויאמר רב · כלומר רב לי עוד בעולם הזה ואני בו בסכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרף כדין : כי לא טוב אנכי מאבתי · נראה כי ארכו ימיו יותר מימי אבתיו וזה ראיה לאומר פנחס זה אליהו : תחת רותם אחד · ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא באותו המדבר מחסה אחר שישכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו : והנה זה מלאך · איננו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד שלא יבאו שניהם למהירות הזמנת הענין כלומ׳ תכף שישן בא אין המלאך ונגע בו והעירהו משנתו ויאמר לו קום אכול : עוגת רצפים · עוגה אפויה בגחלים : ויאכל וישת · לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים : כי רב ממך הדרך · והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעים לילה עד הר חורב ונתייסר לו הדרך שם כמו לארון שאמר וישרנה הפרות בדרך וגו׳ וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה לו דבר יי׳ שבאותו ההר נגלה תחלה למשה ובו נגלה הכבוד ונתן תורה לישראל או היתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה : בכח האכילה ההיא · לא היה זה כנס משה רבינו כי בו נאמר ארבעים יום וארבעי׳ לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא אמ׳ שעמד בכח האכילה ובאליהו אמר בכח האכילה כלומר שנשתהא המאכל באסטומכא ולא נשלם אותו הכח המתבשלת ולא משכה אותו כח המוסך וכזון הגוף באותו מאכל ארבעי׳ יום וארבעים לילה : ויבא שם אל המערה · מערה היתה בהר סיני ועליה נאמר ושמתיך בנקרת הצור כמו שתרגם אנקלוס במערת טינרא : מה לך פה אליהו · טעם השאלה תחלת הדברים לשמוע המענה כדרך לשון בני אדם וכן שאלת מה לך היום כי תבוא מפני התשובה אי הבל אחיך הרצחת וגם ירשת הראית כי נכנע אחאב ואף על פי שהוא יודע לב בני האדם וכן ויאמר לו איכה מה זה בידך וכן ענין מה לך פה למה יצאת ממקומך מה יש לך פה : קנא קנאתי ליי׳ · הקנאה שקנאתי לשם יי׳ והרגתי נביאי הבעל המתעים את ישרא׳ עד שעזבו בריתך שכרת עם בני ישראל בהר סיני · ובדרש בריתך שבטלו מהם ברית מילה אותה הקנאה גרמה לי לצאת ממקומי לברוח מפני איזבל ולבא פה : את מזבחותיך הרסו · כמו שאמר למעלה את מזבח יי׳ ההרוס : ואת נביאיך הרגו בחרב · כמו שאמר למעלה בהרוג איזבל את נביאי יי׳ : ואותר אני לבדי · והלא נותרו המאה שהחביא עובדיה אלא לפי שלא היו נודעים הרי הם כאילו אינם : בא

רשי

יעשון ה׳ בקריא׳ וסימ׳ והזהרת אתהם את החקים ואת התורו׳ · ועלי זקן מאד · והשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר · בן הדד דמלכים · הכה אפרים שרשם יבש : ז׳ מלין כתיב ת״ו ולא קרינן וסי׳ באחת ובאנו אליו באחת

כה יעשון אלהים · לא כמו ששמית לנביאי הבעל : רותם · ייני״ברא בלע״ז : ויאמר רב · סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטרף כדין : רצפים · פחמים וכן ובידו רצפה : אל המערה · היא נקרית צור שעמד בה משה : את מזבחותיך הרסו · במו׳ יחיד הכעסו לשם שמים שהרי מזבח בית הבחיר׳ בירושלם היה : ורוח

ותשלח איזבל מלאך אל אליהו
לאמר כה יעשון אלהים וכה יוספון
כי כעת מחר אשים את נפשך
כנפש אחד מהם : וירא ויקם וילך
אל נפשו ויבא באר שבע אשר
ליהודה וינח את נערו שם : והוא
הלך במדבר דרך יום ויבא וישב
תחת רתם אחת וישאל את נפשו
למות ויאמר רב עתה יהוה קח
נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי :
וישכב ויישן תחת רתם אחד והנה
זה מלאך נגע בו ויאמר לו קום אכול
: ויבט והנה מראשתיו עגת רצפים
וצפחת מים ויאכל וישת וישב
וישכב : וישב מלאך יהוה שנית
ויגע בו ויאמר קום אכל כי רב ממך
הדרך : ויקם ויאכל וישתה וילך
בכח האכילה ההיא ארבעים יום
וארבעים לילה עד הר האלהים
חרב : ויבא שם אל המערה וילן
שם והנה דבר יהוה אליו ויאמר לו
מה לך פה אליהו : ויאמר קנא
קנאתי ליהוה אלהי צבאות כי
עזבו בריתך בני ישראל את
מזבחתיך הרסו ואת נביאיך
הרגו בחרב ואותר אני לבדי
ויבקשו את נפשי לקחתה :

ושלחת איזבל אזגדא לות אליהו
למימר כדין יעבדון דחלתאי וכדי
יוספן אלהן כעידנא הדין מחר
אשוי ית נפשך כנפשא דחד מנהון
: וחזא וקם ואזל לשיזבא נפשיה
ואתא לבאר שבע די לשבטא
יהודה ושבק ית עולימיה תמן :
והוא הליך במדברא מהלך יומא
ואתא ויתיב תחות ריתמא חד
ושאיל ית נפשיה לממת ואמר
סגי לי ארכא עד אימתי אנא
מטרף כדין כען יי סב נפשי ארי
לא טב אנא מאבהתי : ושכיב
ודמוך תחות רתמא חד והא דין
מלאכא קריב ביה ואמר ליה קום
אכול : ואסתכי והא אסרוהי
חררא מעופפא וצלוחיתא דמיא
ואכל ושתי ותב ושכיב : ותב
מלאכא דיי תניינות וקריב ביה
ואמר ליה קום אכול ארי סגי מינך
אורחא : וקם ואכל ושתי ואזל
בחילא דאכילתא ההיא ארבעין
יממין וארבעין לילון עד דאתא
לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי
לחורב : ועל תמן למערתא
ובת תמן והא פתגמא דיי עמיה
ואמר ליה מה לך כא אליהו :
ואמר קנאה קניתי קדם יי אלהא
צבאו׳ ארי שבקו קימך בני ישראל
ית מדבחך פגרו וית נביאיך קטלו
בחרבא ואשתארית אנא בלחודי
ובעו ית נפשי למקטלה :

ה׳ · ל׳ ותם׳ יעד · ל׳ הא׳ כ״ה פתח · ז׳ · לג׳ לפ׳ · ל׳ · אחד · ז׳ ק׳ חלין כתי׳ ת׳ ולא קרי׳ · ל׳ זקף פתח · ב׳ כא · ה׳ מל · ה׳ · כסף · ל׳ · ל׳ · יב׳ בליש׳ · ב׳ לא ירשך זה · ר׳ ב׳ חס׳ · יב׳ דכמו׳ · ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ · ג׳

ומקומות · אחה תחת רתם אחת · המומהתים ותקח יהושבע בת המלך · ארבעת ואתה בן אדם כה אמר יי׳ · בשנת ויהי בשנת ההוא בראשית ממלכת צדקיהו · בשנת הדבר אשר היה אל ירמיהו · התפלשתי בגת אל תגידו :

רלבג

כה יעשון אלהים · אמרה זה בלשון רבים לרבוי האלוהות אשר היו עובדים להם : וירא ויקם וילך אל נפשו · ר״ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה לסמוך על הנס אבל קם תכף והלך למלט את נפשו : ויבא באר שבע אשר ליהודה · ר״ל שכבר היה למלך יהוד׳ ולזה בא שם להמלט מיד איזבל ואף על פי שבא לנחלת בני שמעון ה הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר ההיא תחת מלך יהודה או אולי במלחמות ש שנלחמו מלכי יהודה עם מלכי ישרא׳ לקחו מלכי יהודה העיר ה הזאת : והוא הלך במדבר דרך יום · בחר ללכת במדבר כדי שלא יראהו איש שיוכל להגיד זה לאיזבל : וישב תחת רותם אחד · הוא עץ שפל גיניס״טה בלע״ז : וישאל את נפשו למות · הנה מחוזק הרעב היה בוחר במות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהש״י שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיים : עוגת רצפים · ר״ל עוגה שנאפית ברצפי אש : וילך בכח האכילה ההיא · ר״ל בכח שקנה מהאכילה ההיא הלך ארבעים יום וארבעים לילה ואולם אמר שקנה הכח מהאכילה ההיא כי קודם האכילה היה חלוש מאד והיה קרוב מאד למות מפני הרעב · והנה בא בדרך המדבר עד הר חורב שנתנה בו התורה לישראל : ויבא שם אל המערה וילן שם · ידמה שכבר היתה מערה בהר חורב ולן שם אליהו : והנה דבר יי׳ אליו ויאמר · אחשוב כי בתחלה בא אליו דבר יי׳ על דרך הנבואה ושאל לו הש״י מה לך פה אליהו ואע״פ שכבר ידע זה הש״י על דרך אמרו לקין אי הבל אחיך והנה השיב אליהו כי הוא מקנא לש״י כי בני ישראל עזבו את ברית התורה והרסו מזבחות הש״י כי לא רצו לעבוד כי אם אלהים אחרים והרגו נביאי השם בחרב כי כבר הרגה אותם איזבל כמו שקדם ונשאר אליהו לבדו מן הנביאים הידועים לה ובקשה להרוג אותו וכאילו שאל מהש״י על זה שיקום נקמתו על אלו הרעות שעשו ישרא׳ והנה קרה זה לאליהו מרוב כעסו על חטאת ישראל אז אמר לו הש״י שיצא ויעמוד בהר לפני יי׳ ר״ל כי כשיראה לו כבוד יי׳ אז יצא מהמערה וידמה שכבר עשה זה השם ית׳ כדי שיבקש אליהו רחמים על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם כי היה רצון הש״י להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים כמו הרוח הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים · ולא

בא ועמדת בהר · נראה כי פתח המערה היה במיפוע ההר או בראשו לא בתחתית ההר שהרי אמר לו בא ועמדת בהר והוא עמד פתח המערה ׃ והנה יי' עבר · פי' כבוד יי' עבר לפניו כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויעבור יי' על פניו ועבר לפניו תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח יי' כלומר הכבוד שהווה לשעתו ומה שאמר מפרק הרים ומשבר סלעים דרך ה הפלגה ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר עדיין ואחר עבור הרוח היה רעש שרעש ההר ואמר לו הקול כי הכבוד איננו באש ואחר עבור האש עבר הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כשומעו קול דממה דקה ׃ וילט פניו באדרתו · כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויסתר משה פניו ופי' ויצא ויעמד פתח המערה כשמעו קול דממה דקה בא ועמד בהר פתח המערה ו וכסה פניו כמו שאמר לו הדבר · בא ועמדת בהר לפני יי' ר"ל שיעבור הכבוד ומתוך אותו הקול דממה יצא אליו קול דבר שאמר לו מה לך פה אליהו ופירו' קול דממה דקה קול כמוך ות' הפסוק כן והא יי' מתגלי וקדמוהי משריית מלאכי רוחא מפרקן טוריא ומתברין כיפיא קדם יי' וגו' כבעמוד וים לשאול מה היה כל זה הענין ולא אמר לו מה יעשה עד שהביאו אל הר חורב והראה לו כל זה הכבוד והנראה בעיני כי כל זה היה גמול המעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם יי' בתוך בני ישר' והחזיר' למוטב עד שאמרו כלם יי' הוא האלהים יי' הוא ה האלהים והרג נביאי הבעל גמלו האל בצדקו והביאו אל מקום הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה וצריך להתבונן ברוח וברעש ובאש ובקול דממה דקה ׃ וילט פניו · כסה פניו כמו לוטה בשמלה פני הלוט הלוט ׃ שוב לדרכך · אחר שאמר לו שוב חבטיחו שלא יהרגו אותו ואמר לדרכך המדברה דמשק ומדבר דמשק לא היה דרכו אלא אמר לו לך לדרכך ותקח מדרך הזה דרך המדבר דמשק' למשוח חזאל מלך ארם והנה אליהו לא משח את חזאל ולא יהוא אמר לו הקב"ה על הקנאה אשר קנאת לי כי עזבו בני ישראל את בריתי אני מודיעך כי על ידי שלשה אלה אכלה כל העוזבים את בריתי ואתה תמשח חזאל למלך על ארם כלומר תצוה לאלישע שיהיה נביא תחתיך שימשח אותו למלך והוא יעשה רעה על ישראל וכן יהוא תמשח כלומר תצוה לאלישע שימשחהו וכן משחו אלישע ע"י אחד הנביאים אם כן למה צוה לו שילך מדברה דמשק כיון שלא משח הוא חזאל יתכן לפר' כי כיון שהלך מדברה דמשק ומצא בדרכו אלישע בן שפט והנבואה אמרה לו משיחת אלישע אחרון לחזאל ויהוא והוא מצאו ראשון הבין כי ע"י אלישע יהיו נמשחים ולא הקדימם האל בנבואה אלא על דרך הנקמה שיהיה ראשון חזאל ואחריו יהוא ואחריו אלישע כמו שאמר והיה הנמלט וגו' ׃ מדברה דמשק · כפתחה הב"ית מפני הסמיכות וכן מדברה בית און ׃ ומשחת את חזאל · לפי שמנוי המלוכה או הגדולה הוא ע"י משיחה ברוב כאמר למנוי אע"פ שאינו ע"י משיחה בלשון משיחה לפיכך אמר ומשחת את חזאל וכן אמר תמשח לנביא תחתיך וכן אמ' על האבות אל תגעו במשיחי וכן למשיחו לכורש ׃ תמשח לנביא תחתיך · כיון שאתה רוצה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה יי' קח את נפשי צריך שתניח נביא תחתיך ותמנה אלישע בן שפט ותלמדהו · ודרשו אי אפשי בנבואתך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני ׃ ימית יהוא · שהרג כל עובדי הבעל וכל בית אחאב שהיו עובדים ע"ז ׃ ימית

רוח גדולה · משריית מלאכי רוחא ׃ רעש · משריית מלאכי זיעא ׃ אש · משריית מלאכי אשא ׃ קול דממה דקה · קל דמשבחין בחשאי אבל בנביאי אומות העולם אומר דממה וקול אשמע דממה היתה לשבח ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה רטיכנטישת"כט בלע"ז ואין שומעין הקול ממש ׃ וילט פניו · וכריך אפוהי וכן הוא אומר לוטה בשמלה ׃ תמשח לנביא תחתיך · אי אפשי בנביאותך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני ׃ ימית

ורנתי' ד' בקריאה וסימ' צא ועמדת בהר לפני · ויעש השליש תניינא דפסו' נמסר בריש סדר ויצא ׃ ברוח ג' קמצין וסימ' מפרק הרים · ותבנית כל אשר היה ברוח בר"ה · אין אדם שליט ברוח לכלוא ׃ ויאמר יי' אליו

וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה ׃ וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה ׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל אֲרָם ׃ וְאֵת יֵהוּא בֶן נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֶת אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ ׃ וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא

וַאֲמַר פּוּק וּתְקוּם בְּטוּרָא קֳדָם יְיָ וְהָא יְיָ מִתְגְּלֵי וְקָדָמוֹהִי מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מְפָרְקִין טוּרַיָא וּמְתַבְּרִין כֵּיפַיָא קֳדָם יְיָ וְלָא בְּמַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא שְׁכִינְתָא דַיְיָ וּבָתַר מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא וְלָא בְּמַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא שְׁכִינְתָא דַיְיָ ׃ וּבָתַר מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא אֶשָּׁתָא וְלָא בְּמַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי אֶשָּׁתָא שְׁכִינְתָא דַיְיָ וּבָתַר מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי אֶשָּׁתָא קָל דִּמְשַׁבְּחִין בַּחֲשָׁאי ׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֵלִיָּהוּ וּכְרִיךְ אַפּוֹהִי בְּשׁוֹשִׁיפֵיהּ וּנְפַק וְקָם בִּתְרַע מְעָרְתָּא וְהָא עִמֵּיהּ קָלָא וַאֲמַר מָה לָךְ כָּא אֵלִיָּהוּ ׃ וַאֲמַר קַנְּאָה קַנֵּיתִי קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֲרֵי שְׁבַקוּ קְיָמָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַדְבְּחָךְ פַּגַּרוּ וְיָת נְבִיָּיךְ קְטָלוּ בְּחַרְבָּא וְאִשְׁתְּאָרִית אֲנָא בִּלְחוֹדִי וּבְעוֹ יָת נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ ׃
וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אֱזֵיל תּוּב לְאוֹרְחָךְ לְמַדְבְּרָא דְדַמֶּשֶׂק וּתְהָךְ וְתִמְשַׁח יָת חֲזָאֵל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל אֲרָם ׃ וְיָת יֵהוּא בַּר נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְיָת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט מִמֵּישַׁר מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְמֶהֱוֵי נְבִיָּא תְּחוֹתָךְ ׃ וִיהֵי דְּיִשְׁתֵּיזֵיב מֵחַרְבָּא דַחֲזָאֵל יִקְטוֹל יֵהוּא

ו' רפ' בקריא' וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום · זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם · שמעתי את תפלתך · לך שוב לדרכך מדברה · עבור בתוך העם · קרא שמו יזרעאל ׃

רלבג

ולא היה ברוח יי' כי אין מדרך הש"י שיביא הרעו' הם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי שנתבאר לש"י שלא יהיו מקבלים תוכחת לא רצה לעשם על אלו החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישובו מדרכם הרעה · והנה היה אחר הרוח רעש והוא מזיק כי הוא כלי להפכת הארצות · וזכר גם כן שלא ברעש יי' כמו שזכרנו ברוח · והנה אחר הרעש אש שהוא יותר מזיק · וזכר גם כן כי לא באש יי' לסבה שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש"י אך הסתיר פניו מהם ועזבם כמו מטרה לחצי הרעות הנכונות לבא עליהם והיה זה כן לפי שהרעות הבאות על צד הקנאה המוסר לא יועילו להם הלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש"י · והנה אחר האש קול דממה דקה · ר"ל קול כמוך מהש"י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה העיר בזה כי אחר כפלם באלו הרעות ולא ירגישו שעונותיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהש"י אך לא יהיה שלם באופן שהיה מביא הש"י המוסר לישר' במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישים תכף כי בסבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול ומהשתיקה · ודמה כי מרוב כעס אליהו על רוב חטאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב באופן שאמר בראשונה ׃ ויהי כשמוע אליהו · ר"ל כשמוע אליהו קול הש"י הסתיר פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא מהמערה כמו שצוהו הש"י ועמד פתח המערה ׃ ויאמר יי' אליו לך לדרכך מדברה דמשק · ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ומשם ימשח חזאל למלך על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ומשם ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישר' ומשם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר שאין רצון אליהו להיות לנביא ולהזהיר לישר' עד שבחר קץ בחייו מפני רוע מעשיהם ואמר לש"י שיקח את נפשו · ולפי שלא מצא שם בדרך כי אם אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש כסות אליהו עם שלבישת האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש ודמה שהודיע אליהו לאלישע זאת הנבואה וצוהו שיודיע לחזאל שהוא יהיה מלך על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ולזה היה כאילו ימשחם אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שיורה מה שאמר עליהם תובה לפני הש"י הנה הוא סבת המשח חזאל למלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש"י בכל אלו הדברים ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו · והנה ימית יהוא רבים כי הוא השמיד כל בית אחאב והרג כל עובדי הבעל ונביאיו וכהניו והרג איזבל אשר עליה אמ' אליהו קנאת אלו הדברים לש"י ומה שאמר כי הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא אין הרצון בו שיקדם הרע שיעשה חזאל לישראל אל הרע שיעשה יהוא לישראל כי יהיה הענין בהפך זה כי בימי יהואחז בן יהוא היה הרע שעשה חזאל לישראל אך הרצון בו שמה שהיה נמלט מחרב חזאל אם היו חיים ימית יהוא כי ירמה שלא היה כח לחזאל בבית אחאב לו היה קיים כי אחאב ובניו הם היו מצליחים תמיד כנגד מלך ארם · וכן

ימית אלישע. לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים בדיבורו: לך שוב. מאחרי: כי מה עשיתי לך. שתבא אחרי: בשלם הבשר. בישל להם את הבשר כך פירשו דונש ומנחם וכן תירגמו יונתן כשני תיבות ואני אומר אין צריך לחלקו לשתי תיבות ומהו בשלם הבשר בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם שהצמד אין פחות משנים: ויתן לעם. מרוב שמחה עשה משתה: כי שלחתי אליך וגו' לי תתן. ידעתי כי תתנם לי אבל אחרת אני גוזר עליך: כל

ימית אלישע. כי בהוכיחו אותם ולא היו שומעים אליו ולא היו שבים מדרכם הרעה האויבים יבואו עליהם והרגום וכאילו הוא היה ממית אותם כי יותר היו ענושים כשהיה מזהיר להם ומכוה שלא היה להם מזהיר או פי' ימית אלישע במותו כי במות אלישע באו גדודי ארם ומואב בארץ: נשק לו. מלרע: והוא חורש. מצאו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב צמדים היו לפניו חורשים. וצמדים ר"ל בקר לפי שהשורי' נצמדים יחד בעת החרישה נקראו' צמד וצמדי' ות"י תרין עסר פדנים דתורא צמידין קדמוהי: והוא בשנים העשר. מן הי"ב צמדים הוא היה חורש באחד מהם וי"א עבדיו היו כל א' וא' עם צמדו והוא מתורגם והוא רדי בחד מתרי עשר והספור הזה להורות כי מצאו בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישר' לנביא ולמזהיר: וישלך אדרתו אליו. כמו עליו וכת' ורמא שושיפיה עלוהי ולא שנתנה אבלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו ועשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כידע שיבין כי מי' יהיה כמוא וידע כי האל נתן בלב אלישע ללכת אחריו ולשרתו לכי' לא עשה אלא סימן ומה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומר בלב שלם ופי' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי את אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי: אשקה נא. במקצת הספרים הש"ן בקמץ חטף: וישב מאחריו. לנשק לאביו ולאמו הע"פ שלא ספר הכתוב ואחר כך שחט הבקר ועשה סעודה באותו השדה להורשים ולעם אשר באו אחריו ללוותו וזהו שאמר ויתן לעם כי מהעם לא היו אתו בשדה כי אם האחד עשר החורשים אלא זהו פירושו כי הלך לקחת רשות מאביו ומאמו ובאו אחריו מאנשי עירו ללוותו כי הוא נפרד מהם: צמד הבקר. אחד מהשנים עשר: בשלם הבשר. בשל להם הבשר כלומר לעם אשר אתו וכת' בשיל להון ומרוב מהירתו ללכת אחרי אליהו לא המתין לחטוב עצים לבשל ובקע כלי הבקר והוא כלי המחרישה ובשל להם הבשר ומ"ם בשלם במקום להם

ז' פסוקים והוא והוא בקריאה וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני. וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש. אותו תקדישו. והוא יבנה את היכל יי'. אבלו זרים כחו. ואחר בא חצרון:

רלב״ג

וכן מה שאמ' והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע אין הרצון בו שיקדם הרע שעשה יהוא לישראל אל הרע שיתחדש להם בסבת אלישע כי הדבר היה בהפך והנה מה שהמית אלישע הוא ארבעים ושנים נערים שקללם ביי'. וידמה שהרעב החזק אשר היה בשמרון היה בסבת אלישע ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום. וזכר שכבר יגיע זה הרע לשיעור שלא ישארו בישראל כי אם שבעת אלפים איש והם אשר לא כרעו לבעל ולא נשקו לו. והנה אמר יהוא בן נמשי והוא אבי אביו כי כבר יקרא אבי האב אב כאמרו ותבאנה אל רעואל אביהן: והוא חורש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר. ר"ל שהיו שנים עשר חורשים היו לכל אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה אחד מהשנים העשר החורשים. ואחשוב שזכר זה להעיר כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כל זה נפרד אלישע מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה: ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו. ר"ל כי כבר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך כנפי אדרתו עליו עד שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבא ויחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמ' לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו: ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך. ירצה לפי מה שאחשוב לך לנשק אביך ואמך ושוב אחרי כי זה הוא מה שעשתי לך ר"ל שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבא לחסות תחת כנפי: ובכלי הבקר בשלם הבשר. ר"ל בשל להם הבשר וכאשר נתבשל נתן לעם אשר בשדה ואכלו וקם והלך אחרי אליהו ושרתו כדי שילמד יותר מחכמתו ממה שילמדו שאר תלמידיו כי המשרת הוא תמיד עם הרב ורואה מנהגיו ושומע דבריו תמיד וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת: לך אני וכל אשר לי. ר"ל שתחת ממשלתך אני לעבדך ולעשות לך מס: אם

וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע׃
וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים
כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל
וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ׃
וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־
שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים
לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר
אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃
וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי
וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי
מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו
וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי
הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם
וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ
ד וַיְשָׁרְתֵהוּ׃ וּבֶן־
הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם קָבַץ אֶת־כָּל־חֵילוֹ
וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ אִתּוֹ וְסוּס
וָרֶכֶב וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיִּלָּחֶם
בָּהּ׃ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הָעִירָה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ
כֹּה אָמַר בֶּן־הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי־
הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי־הֵם׃
וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לְךָ אֲנִי וְכָל־אֲשֶׁר־לִי׃
וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ כֹּה־
אָמַר בֶּן־הֲדַד לֵאמֹר כִּי־שָׁלַחְתִּי
אֵלֶיךָ לֵאמֹר כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ וּנ
וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ לִי תִתֵּן׃

ז' כתו' אית בהו והוא והוא
ט' א' לשון קריאה וא' לשון עירה
י"ב ספ'
ב' הושיעני

וְדִישְׁתֵּיזִיב מֵחַרְבָּא דְיֵהוּא יִקְטוֹל אֱלִישָׁע׃ וְאַשְׁאַר בְּיִשְׂרָאֵל שַׁבְעָא אַלְפִין כָּל רְכוּבַיָא דְלָא כָּרְעוּ לְבַעֲלָא וְכָל פּוּמָא דְלָא נְשַׁק לֵיהּ׃ וַאֲזַל מִתַּמָן וְאַשְׁכַּח יַת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט וְהוּא רָדֵי בִּתְרֵי עֲשַׂר פַּדָנִין דְתוֹרָא צְמִידִין קֳדָמוֹהִי וְהוּא בְּחַד מִתְּרֵי עַסְרָא וַעֲבַר אֵלִיָהוּ לְוָתֵיהּ וּרְמָא שׁוֹשִׁיפֵיהּ עֲלוֹהִי׃ וּשְׁבַק יַת תּוֹרַיָא וּרְהַט בָּתַר אֵלִיָהוּ וַאֲמַר אֶנְשׁוֹק כְּעַן לְאַבָּא וּלְאִמָּא וְאֵיהַךְ בַּתְרָךְ וַאֲמַר לֵיהּ אֵיזִיל תּוּב אֲרֵי מָה עֲבָדִית לָךְ׃ וְתָב מִבַּתְרוֹהִי וּנְסֵיב יַת פַּדַּן תּוֹרַיָא וְדַהְמֵיהּ וּבְמָנֵי תּוֹרַיָא בַּשֵּׁיל לְהוֹן בִּסְרָא וִיהַב לְעַמָּא וַאֲכָלוּ וְקָם וַאֲזַל בָּתַר אֵלִיָהוּ וְשַׁמְּשֵׁיהּ׃ וּבַר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם כְּנַשׁ יַת כָּל מַשִּׁרְיָתֵיהּ וּתְלָתִין וּתְרֵין מַלְכִּין עִמֵּיהּ וְסוּסָוָן וּרְתִיכִין וּסְלֵיק וְצָר עַל שֹׁמְרוֹן וַאֲגִיחַ קְרָבָא בַהּ׃ וּשְׁלַח אִזְגַּדִין לְוָת אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְקַרְתָּא׃ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר בַּר הֲדַד כַּסְפָּךְ וְדַהֲבָךְ דִילִי הוּא וּנְשָׁךְ וּבְנָךְ שַׁפִּירַיָא דִילִי אִינוּן׃ וַאֲתֵיב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר כְּפִתְגָּמָךְ רִבּוֹנִי מַלְכָּא דִילָךְ נַפְשִׁי וְכָל דִילִי׃ וְתָבוּ אִזְגַּדַיָא וַאֲמָרוּ כִּדְנַן אֲמַר בַּר הֲדַד לְמֵימַר אֲרֵי שְׁלָחִית לְוָתָךְ לְמֵימַר כַּסְפָּךְ וְדַהֲבָךְ וּנְשָׁךְ וּבְנָךְ לִי תִתֵּן׃

ויאמר לו כה אמר בן הדד ר"פ הוא חד מן י"ב ו אמר דסבירין ויאמרו וסי' נמסר בסדר מטות: הם י"ב ספ'
וסי' נמסר בסדר יתרו:

וכמוהו ארץ הנגב נתתני כתת לי ואמר כנוי העם ועדיין לא זכר העם וכמוהו ותפתח ותראהו את הילד והמתו תיתו להם והדומים להם: לך אני וכל אשר לי. לא אמר על דעת שיקח אלא שיהא הכל תחת ממשלתו להטיל מס ועבודה עליהם והוא שלח לו אחר כן לי תתן כלומ' מה שאמרת לי הם על דעת כן אמרתי כי משעתה תתן אותם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי וגו' וזה היה בין הדברים הראשונים והאחרונים ומפני זה מאן אחאב והזקנים בדבריו האחרונים ומה שאמר ולא מנעתי ממנו פי' לא מנעתי אלא הודיתי לא שיהיו לו ולא שיקחם לפיכך אמרו לו הזקנים לא תשמע ולא תאבה. ובדרש כל מה שתבע בראשונה תבע בשניה חמדה הוא כסף וזהב נשים ובנים כלם חמדה הם אלא מהו כל מחמד עיניך דבר שהוא חמדה מתוך חמדה ואיזו זו התורה הנחמדים מזהב ומפז רב כיון ששמע מלך ישרא' כן אמר אין שלי הדבר הזה של זקנים הוא מיד ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ויאמרו אליו לא תאבה ולא תשמע לו כיון ששמע מלך ישראל לעצת הזקנים מיד ויבא מלך ישראל ויך את הסוס ואת הרכב ואמרו עוד לא נוכל לומר כי מחמד עיניך ע"ז אמר שהרי כתוב ויאמרו אליו הזקנים וכל העם אל תשמע ואל תאבה והלא היו בהם כמה שלא עבדו לבעל שנאמר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו אלא ודאי מחמד עיניך זה ספר תורה ואמרו עוד מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכבד את התורה הכתובה בכ"ב אותיות ר"ל תיבות כי בפסוק ויאמר למלאכי בן הדד וגו' כ"ב תיבות ובן הדד חושב בתיבה אחת לפי שהוא שם אחד ויש נסחאות כתוב בהן מפני שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות: כי אם

כי אם כעת מחר · כתרגומו אלהין כעידנא הדין מחר: לא אוכל לעשות · פתחפש בתיכו ותקח כל המחמד והנשים והבנים הטובים אלא מה שאלחת בראשונה שיהיו לך ותחת ממשלתך הדבר ההוא אעשה ואשמע לך בדבר ההוא: כה יעשון · לשון שבועה: אם יספוק עפר שמרון לשעלים · כל כך העם רב אשר אתי כי כל עפר שמרון ידבק בפרסו רגליהם ולא יספיק ועל הדרך הזה ת״י אם יספוק עפר' דשמרון למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי ויש לפרש לשעלים ענין מי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף ופירו' אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק: ויאמר דברו · אמרו לו זה המשל וכת״י אימרו ליה: אל יתהלל חוגר כמפתח · חוגר החרב להכנס למלחמה אין לו להתהלל כי אינו יודע מה יקרהו במלחמה כמפתח החרב שכבר יצא ונצח המלחמה הוא יוכל להתהלל: ויאמר שימו · פירו' שימו כלי מלחמה להלחם על העיר: וישימו על העיר · הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר וטרם ששמו הם על העיר יצאו נערי שרי המדינות בדבר הנביא כי בסכות היו שותין עדיין כשיצאו נערי שרי המדינו' בדבר הנביא וא״כ וישימו על העיר אינו אומר שעשו כן אלא שהכינו כלי המלחמה להלחם אל העיר וי״ת שימו איזדרזו ותרגם וישימו על העיר וכמנו על קרתא אם לדבריו פירו' וישימו על העיר שמו מארב על העיר ושאר החיל היו עדיין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות: והנה נביא אחד · אמרו כי הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות · והנערים האלה היו גדולים אצלו כי כן מנהג המלכי' שיגדלו בחצריהן בני השרים הגדולים וי״א כי הם בני התערובו' שלוקח המלך בני השרי' עמו להיות לו ערבון שלא ימרדו בו השרים ומה שאמר בנערי שרי המדינות ר״ל לא תצטרך להביא חיל ופרשים מ מחוץ אלא באותם שעמך נערי שרי המדינות והחיל אשר אתך בעיר ואפשר שנאספו אל שמרון חיל מן הערים האחרות או היו משמרון השבעת אלפים ואפשר שאותם שבעת אלפים היו אותם אשר לא כרעו לבעל: מי יאסור המלחמה · כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין תיקום הרכב כי ראש המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מתחיל והעם אחריו ולמה שאל אחאב מי יאסר ומי יאסור אלא הוא שהיה מלך לא לפי שהיה עובד ע״ז והקב״ה עושה עם ישראל כן חשב אחאב שלא יעשה הקב״ה הנס אם יהיה עם הוא לפי שהוא עובד ע״ז לפיכך שאל מי יאסור המלחמה ויאמר אתה: סותם

כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו · והלא כל הראשונים דברי חמדה הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדי' מזהב ומפז רב אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זו שלי לבדי של זקני ישראל היא לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ אעפ״י שהיו עובדים ע״ז היו מכבדין את התורה: אם יספוק עפר שומרון לשעלים וגו' · למיסב בשעולי פרסת ריגלי עמא דעמי עפר ש שנדבק בפרסת רגלים לשעלי' · לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים וכן מי מדד בשעלו מים שדרך בים סוף שנאמ' דרכת בים סוסיך · אם יספוק · אם יש דיי: דברו אל יתהלל חוגר כמפתח · אימרו ליה לא ישתבח דמיזדרז ונחית ב בקרבא כגבר דנצח וסליק מנה אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם לאו: כמפתח · חגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכ' להתהלל בדבר העתיד: שימו · כלי המצור על העיר: נביא אחד · הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות · הם בני התערובות שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבי' שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה · יערוך לצוות אותה צא אתה תחלה וכה תמיתנו ועתה תריענו: שבעת אלפים · אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת א אלפים: בסוכות

ולוא לה״ בלאים וסי' נמסר בסדר ויקרא: יוסיפו ד' כ״ב חסרים יוד וסי' וכל ישראל ישמעו ויראון קדמא · וישלח אליו בן הדד · ועתה יוספו לחטא · אמרו בגוים לא יוספו לגור · הלין יוספו כתיב חס' יוד בתראח · בני

אלהין כעידנא הדין מחר אשלח ית עבדי לותך ויבלשון ית ביתך וית בתי עבדך ויהי כל רגגא בעינך ישוון בידיהון ויסבון: וקרא מלכא דישראל לכל סבי ארעא ואמר דעו כען וחזו ארי בישתא דין בעי ארי שלח לי לנשי ולבני ולכספי ולדהבי ולא מנעית מיניה: ואמרו ליה כל סביא וכל עמא לא תשמע ולא תיבי: ואמר לאזגדי בר הדד אימרו לריבוני מלכא כל דישלחתא לעבדך בקדמיתא אעביד ופתגמא הדין לא איכול למיעבד ואזלו איזגדיא ואתיבוהי פתגמא: ושלח ליה בר הדד ואמר כדין יעבדון לי דחלתא וכדין יוספן אם יספוק עפרא דשמרון למיסב בשעולי פרסת ריגלי עמא דעמי: ואתיב מלכא דישראל ואמר אימרו ליה לא ישתבח דמזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק מנה: והוה כד שמע ית פתגמא הדין והוא שתי הוא ומלכיא במטליא ואמר לעבדוהי איזדרזו וכמנו על קרתא: והא נבייא חד קריב לות אחאב מלכא דישראל ואמר כידנן אמר יי התחזיתא ית כל המונא סגיאה הדין הא אנא מסר ליה בידך יומא דין ותידע ארי אנא יי: ואמר אחאב במן ואמר כדנן אמר יי בעולימי רברבי מדינתא ואמר מן יתקים קרבא ואמר את: ומנא ית עולימי רברבי מדינתא והוו מאתן ותלתין ותרין ובתריהון מנא ית כל עמא כל בני ישראל שבעא אלפין:

ג' מטעי' בהון ל' · ל' · ל' · ג' מכוו' כסו' בסיפ' ה' מל' בסיפ' · לב' · ג' · ב' וחס' · ה' · יא · ד' לב' · ל' · ל' · ת' כבו' והוא הוא · ה' וכל ונכותי דכו' במא ה' לפ בסיפ' · לפכו' אית בהו ד' פעמי' ויאמ' וכי' ויאמר יצחק אל אברהם אביו ודין · ל'

כי־אם־כעת מחר אשלח את־עבדי אליך וחפשו את־ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל־מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו: ויקרא מלך־ישראל לכל־זקני הארץ ויאמר דעו־נא וראו כי רעה זה מבקש כי־שלח אלי לנשי ולבני ולכספי ולזהבי ולא מנעתי ממנו: ויאמרו אליו כל־הזקנים וכל־העם אל־תשמע ולוא תאבה: ויאמר למלאכי בן־הדד אמרו לאדני המלך כל אשר־שלחת אל־עבדך בראשנה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות וילכו המלאכים וישבהו דבר: וישלח אליו בן־הדד ויאמר כה־יעשון לי אלהים וכה יוספו אם־ישפק עפר שמרון לשעלים לכל־העם אשר ברגלי: ויען מלך־ישראל ויאמר דברו אל־יתהלל חגר כמפתח: ויהי כשמע את־הדבר הזה והוא שתה הוא והמלכים בסכות ויאמר אל־עבדיו שימו וישימו על־העיר: והנה נביא אחד נגש אל־אחאב מלך־ישראל ויאמר כה אמר יהוה הראית את כל־ההמון הגדול הזה הנני נתנו בידך היום וידעת כי־אני יהוה: ויאמר אחאב במי ויאמר כה־אמר יהוה בנערי שרי המדינות ויאמר מי־יאסר המלחמה ויאמר אתה: ויפקד את־נערי שרי המדינות ויהיו מאתים שנים ושלשים ואחריהם פקד את־כל־העם כל־בני ישראל שבעת אלפים:

יספק נ״ל כתי' ש״ין וחס' יוד כתי' סמך ומ״ל

עולה דשמואל · לדאבה עוד · יסיפו כתיב חסר וי״ו · ולא יוסיפו בני עולה דדברי הימים · כי ארך ימים ושנות חיים · יוסיפו כתיב מ״ל דמ״ל ושארא יספו כתיב: ישפק ג' ב' כתיב שי״ן וחד כתיב סב״ך וסימ' אם ישפוק עפר שמרון' ישפוק עלימו כפימו · בינינו יספוק וירב אמריו לאל: ודגהה ר״פ בסי' וסי' נמסר בריש סיפרא: ויאמר אחאב חד מן כ' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם · ודין:

רלבג

אם יספוק עפר שמרון לשעלים · ר״ל שלא יספיק עפר ש שמרון לכל העם אשר ברגליו אם יקח כל אחד מהם מתנו מלא שעלו והוא מלא אגרופו: ויאמר דברו אל יתהלל חוגר כמפתח · ר״ל שכבר אמר למלאכי בן הדד שיאמרו לאדניהם שאין ראוי שיתהלל בנצוח המלחמ' מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמה ואף על פי שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו ממלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב: ויאמר אל עבדיו שימו · ר״ל החיל והמלחמה על העיר: בנערי שרי המדינות · ידמה שבני שרי המדינות היו גדלים עם המלך בשמרון והיו אצלו לערבון שלא ימרדו בו שריו: פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים · ר״ל שכבר פקד כל ישראל שהיו בשמרון וכבר היו שבעת אלפים ואלה לבדם יצאו להלחם עם חיל מלך ארם: אם

שותה שכור. שותה ומשתכר כאדם בוטח שלא היה חושש לחיל שומרון: עזר אותו. שהיו עוזרים אותו: תפשום חיים. מה שאמר תפשום חיים תפשום אחד הוא אלא שעשה מפני הכפל ר"ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה בדעתו כי היו מתגברים עליהם האנשים אשר היה הוא שולח אליהם עד שאם ירצו לתפוש חיים שיוכלו כי לא יעלה בלב אנשי שמרון שיצאו להלחם עמם כיון שיגעו אליהם מפחדם אליהם לפיכך אמר תפשום חיים ובגאוה ובגודל לבב אמר: ואלה יצאו מן העיר. פי' אלה אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם כלומר החיל אשר כתמנו ללכת אחריה הכו איש את אישו: ויכו איש אישו. מן האנשי' אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש הבא לנגדו מארם אם שלח מלך ארם אליהם לראות אם ל למלחמה יצאו אם לשלום יצאו וכיון שראו ארם כי הכו האנשים אשר שלחו אליהם וראו כי שעתם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמה' שלא פחדו מאנשיה' ונוסו כי פחד אלהים נפל עליהם: על סוס ופרשים. כמלט על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו גם כן נסו ולא אמר כמה פ פרשים אלא מיעוט פרשים שנים ו"ת על סוסי' ועמיה תרין רתיכין ובנסחא אחרת מצאתי על סוסון ועמיה תרין זוג פרשי': ויצא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינו' ומקצ' החיל אחריה' התחילו להכות בארם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אחר כך כי עדיין היה לבו נקפו עד שראה כי החלה התשוע' ונסו ארם יצא גם הוא ושאר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הם אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסי' על הסוסים ועל הרכב והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים ת הרכב והרוכבי' נופלי' והיו מכים בהם כי לא הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבי' שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחא ית סוסוותא ומגיר ית רתיכיא: ויגש הנביא. הוא הנביא הנזכר למעלה ונביא אחר: לך התחזק בפתח ולא כן ברוב הבווי בפתח וכמוהו והתענג על יי' בפתח ופירוש התחזק שתכין עצמך ל למלחמה כי עתיד הוא לעלו' עליך בסוף השנה או פירוש התחזק ב במעשים טובים ולעקור ע"ז שהרי ראית והכרת כי יי' הוא האלהים ושקר הסוס לתשועה שנתן כל ההמון הזה בידך: לתשובת השנה. כתרגומו לזמן סופא דשתא שתשו' השמש לנקוד' אשר החלה ממנה בראש השנה: אלהי הרים. כי אמרו זה הנצחון לא מגבורתם ומהמונם כי אנחנו היינו רבים מאד עליהם אם כן מכח אלהיהם היה להם זה אלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם ב במלחמה שנלחמנו אתם בהר: אם לא נחזק מהם. תרגום אם לא נחזק מהם אם נלחם במישור: הסר המלכי'. ואמרו זה בעבור שלא יקנאו החיל כשיראו מלכים ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחזקו יותר ל להלחם בחיל הנופל כדי שיהיה כמו שהיינו בתחילה במניין: ויעל אפקה. ואפקה לבני יהודה הוא ואף על פי שנמצא אפק בנחלת בני אשר זה האפק היה לבני יהודה כי אשר ממלכו' אחאב היה ואף על פי שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר הזאת מישור גדול חנו שם וקראו להם לבני יש' להלחם עמם שם ובני ישראל הלכו לקראתם: התפקדו וכלכלו. התפקדו החיל אשר יצאו במלחמה הראשונה: וכלכלו. כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת ות"י איתמניאו ואיזדמנו: כשני חשיפי עזים. אמר בן הקרגוס כתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים: מלאו את הארץ. קל וראוי להדגש: ויאמר

בצוהרים י"ב וסימ' נמסר לעיל בס פר' סימ' י"ח: יצאו א' קמצין וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ב': תפשום ג' וסימ' ויאמר יהוא תפשום. ויאמר אם לשלום ב' בו: חזקו ג' רפ' וסימ' ויהי כי חזקו ישראל. ועבדי מלך ארם אמרו. חזקו עלי דבריכם דסוף מלאכי: במישור מישור י' מלאים וסימ' ועבדי מלך ארם.

רשי

בסוכות. שעשה להם מפני החמה: לתשובת השנה. לזמן סופא דשתא: ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו מיוחסים רמה יתנו לב להתחזק כדי למצוא חן: אם לא נחזק מהם. ותראה אם לא נחזק מהם: וכלכלו. פרנסת צידת מלחמה הכטיירו הם כלי זיין וכל צורכי המלחמה: וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשיפי עזים. קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנחם חברו ב בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן חשפי שובל ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו ש שגלשו מהר הגלעד כשיורדין מן ההר מתגלה ההר: ויאמר

וַיֵּצְאוּ בַּצָּהֳרָיִם וּבֶן־הֲדַד שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בַּסֻּכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים־וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ עֹזֵר אֹתוֹ׃ וַיֵּצְאוּ נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת בָּרִאשֹׁנָה וַיִּשְׁלַח בֶּן־הֲדַד וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר אֲנָשִׁים יָצְאוּ מִשֹּׁמְרוֹן׃ וַיֹּאמֶר אִם־לְשָׁלוֹם יָצָאוּ תִּפְשׂוּם חַיִּים וְאִם לְמִלְחָמָה יָצְאוּ חַיִּים תִּפְשׂוּם׃ וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהַחַיִל אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶם׃ וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ אֲרָם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּלֵט בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם עַל־סוּס וּפָרָשִׁים׃ וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־הַסּוּס וְאֶת־הָרָכֶב וְהִכָּה בַאֲרָם מַכָּה גְדוֹלָה׃ וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִתְחַזַּק וְדַע וּרְאֵה אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה כִּי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אֲרָם עֹלֶה עָלֶיךָ׃

וְעַבְדֵי מֶלֶךְ־אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל־כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוּלָם נִלָּחֵם אִתָּם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם׃ וְאֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עֲשֵׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקֹמוֹ וְשִׂים פַּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם׃ וְאַתָּה תִמְנֶה־לְךָ חַיִל כַּחַיִל הַנֹּפֵל מֵאוֹתָךְ וְסוּס כַּסּוּס וְרֶכֶב כָּרֶכֶב וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיַּעַשׂ כֵּן׃

וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה וַיִּפְקֹד בֶּן־הֲדַד אֶת־אֲרָם וַיַּעַל אֲפֵקָה לַמִּלְחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ וְכָלְכְּלוּ וַיֵּלְכוּ לִקְרָאתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים וַאֲרָם מִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ׃

וּנְפַקוּ בְּטִיהֲרָא וּבַר הֲדַד שָׁתֵי רַוֵי בְּמַטְלַיָא הוּא וּמַלְכַיָא תְּלָתִין וּתְרֵין מַלְכַיָא מְסַעֲדִין לֵיהּ׃ וּנְפַקוּ עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא בְּקַדְמֵיתָא וּשְׁלַח בַּר הֲדַד וְחַוִיאוּ לֵיהּ לְמֵימַר גַּבְרִין נְפַקוּ מִשּׁוֹמְרוֹן׃ וַאֲמַר אִם לִשְׁלָמָא נְפַקוּ אַחֲדוּנוּן כַּד חַיִין וְאִם לִקְרָבָא נְפַקוּ כַּד חַיִין אַחֲדוּנוּן׃ וְאִלֵין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא וְחֵילָא דְּבַתְרֵיהוֹן׃ וּקְטַלוּ גְּבַר גַּבְרוֹהִי וְאַפְּכוּ אֱנָשׁ אֲרָם וּרְדַפוּנוּן יִשְׂרָאֵל וְאִשְׁתֵּיזִיב בַּר הֲדַד מַלְכָּא דַּאֲרָם עַל סוּסָוָן וְעִמֵּיהּ תְּרֵין זוּג פָּרָשִׁין׃ וּנְפַק מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל וּמְחָא יַת סוּסְוָתָא וּמַגִיר יַת רְתִיכַיָא וּמְחָא בֶּאֱנָשׁ אֲרָם מְחָא סַגִיאָה׃ וּקְרֵיב נְבִיָא לְוַת מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לֵיהּ אִיזֵיל אִתַּקַּף וְדַע וַחֲזֵי יַת דְּתַעֲבֵיד אֲרֵי לִזְמַן סוֹפָא דְּשַׁתָּא מַלְכָּא דַּאֲרָם סָלֵיק עֲלָךְ׃

וְעַבְדֵי מַלְכָּא דַּאֲרָם אֲמָרוּ לֵיהּ אֱלָהָא דְּשַׁלִּיט עַל טוּרַיָא אֱלָהָהוֹן עַל כֵּן תַּקִיפוּ מִינָנָא וּבְרַם נַגִיחַ עִמְּהוֹן בְּמֵישְׁרָא אִם לָא נִתְקֵף מִנְהוֹן׃ וְיַת פִּתְגָמָא הָדֵין עֲבֵיד אַעְדִי מַלְכַיָא גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ וּמַנֵי שִׁלְטוֹנַיָא חִילוּפֵיהוֹן׃ וְאַתְּ תְּמַנֵי לָךְ מַשְׁרְיָן כְּמַשְׁרְיָן דְּאִתְקְטַלָא מִינָךְ וְסוּסְוָן כְּסוּסְוָן וּרְתִיכִין כִּרְתִיכִין וְנַגִיחַ עִמְּהוֹן בְּמֵישְׁרָא אִם לָא נִתְקֵף מִנְהוֹן וְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן וַעֲבַד כֵּן׃

וַהֲוָה לִזְמַן סוֹפָא דְּשַׁתָּא וּמְנָא בַּר הֲדַד יַת אֱנָשׁ אֲרָם וּסְלֵיק לַאֲפֵק לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְמְנִיאוּ וְאִיזְדַּמָּנוּ וַאֲזַלוּ לְקַדָּמוּתְהוֹן וּשְׁרוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקִבְלֵיהוֹן כִּתְרֵין גִּזְרֵי עִזִּין וֶאֱנָשׁ אֲרָם מַלְיָא יַת אַרְעָא׃

רלבג

אם לשלו' יצאו תפשום חיים. ר"ל שאיך שהיה שיצאו לשלום או למלחמ' יתפשום חיים ולא יהרגום: ויכו איש את אישו. ר"ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש הבא אליו לתפשו: ויך את הסוס ואת הרכב. יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבים: אלהי הרים אלהיהם. ידוע כי שמרון היה בנוי בהר כי שם בנה אותו ע עמרי: ויעל אפקה למלחמה על ישראל. אחשב שאפק היה לאח' ולקחוה מיש' במלחמ' ולזה היו כמלטים שם בן הדד וחילו: ובני ישראל התפקדו וכלכלו. ר"ל שכבר התפקדו החיל הנלחם ראשונה עם מלך ארם במלחמה ומצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבחרם הנביא ל להיות המלחמה על ידם לא עם אחאב ע עמהם איש אח' מישר': כשני חשיפי עזים. ר"ל כשני עדרים קטני' של עזים. והנה היו שני חלקים כי נערי שרי המדינות היו ל לעבר אחד והשבעת אלפים היו לעבר אחר: ויהי

ושל אחריו ואתה תמנה לך חיל. ושפט בצדק דלים. והיה העקוב למישור. ואשים מחשך לפניהם. הורת אמת היתה בפיהו. רגלי עמדה במישור. הורני יי' דרכך. ויבן מגדלים במדבר. למדני לעשות רצונך: ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר בשלח: ונלחמה ד' בקריאה וסימ' נמסר בריש שופטים ובשמואל חלק א' סימן י"ז: התפקדו ד' וסימ' נמסר בסדר מדבר סיני: מלאו כל ספרא בחירק וכל אוריתא דכוו' במ"ג קמצין וסימ' כי מלאו ימי. ומלאו בתי. ומלאו בתיך. וכל שאר קריאה דכוו' במ"ב מלאו בחירק תחת המם וסימ' השלטים. ומלאו ידיו:

מלאו כל ספר' חירק וכל אורי' דכו' במ"ג קמצין וכל שאר קרי' דכו' כתב

רד"ק: ויאמר אל מלך ישר'. אמ' לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מיי' התשועה וכן ויאמר המלך ויאמ' לאסת' המלכ' ויאמר יצחק אל אברה' אביו ויאמר אבי. ודרש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך שניה אמר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי:

רש"י: ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו'. אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר צריך לדרוש אמירה ראשונה אמ' לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמיר' שנייה אם יפל בן הדד בידך אל תחמל עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת איש חרמי מידך וגו': ינחשו וימהרו ויחלטוה ממנו. ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפל דבר שלום בפיו אפילו שלא בתכוין סימן טוב הוא זה וימהרו להחזיק הדבר: ויחלטוה. לשון צמיתות כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו וה"א של ויחלטוה נוטה למסורת לשני התיבו' כאילו נכתב ויחלטו ה הממנו אם ממנו יצא הדבר בכוונ' הלב: ויאמ' לו בן הדד הערי' אשר לקח אבי מאת אביך עמרי אשיב לך: וחוצו' תשי' לך בדמשק. ותהא מושל בה והיא ראש למלכותי כאשר שם אבי בשמרון עירך על כרחך וכל זה היה או' מיראה אמר לו אחאב ואני בברית הזאת א אשלחך: הכיני

ויאמרו אליו ב' ר"פ וסימ' איה שרה אשתך. ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו: יחיה ה' בקריא' וסימ' ואיש ואשה לא יחיה דוד. והכה דוד את הארץ. ויואב יחיה את שאר העיר דד"ה. יחיה איש עגלת בקר. כי לא

רד"ק: יען אשר אמרו. כלומר לא בצדקתך ובישר לבבך כי לא עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועזרך ברעתך אלא להקדיש שמו יעשה האל עמכם גם לפי שאמרו אלהי הרים הוא ולא אלהי עמקים: וידעתם כי אני יי'. כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מיי' היתה התשועה: ותקרב המלחמה. כתרגומו וקריבו עבדי קרבא: וינוסו הנותרים אפקה אל העיר. כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפיכך היו נסים שם להמלט כי לא היו הורגים אותם כיון שהיה בשלום עמם לפיכך הוצרכו ישראל לנס גדול הזה ובהיותם במבוא העיר להכנס שם ולהמלט נפלה החומ' עליהם ומתו ובן הדד נס ובא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה ראשון לאותן כ"ז אלף או אחרון לפיכ' לא מת עמהם והכל היה סבה מאתיי' ית' שמו ובעיר לא הרגוהו כמו שפירשתי לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לצאת מן העיר לפיכך אמרו לו עבדיו נבא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך: וחבלי' בראשנו. אין בו יו"ד לפיכך הרי"ש בחולם כדרך היחיד כי הרבים הוא בקמץ הרי"ש ויש ספרים כתוב ביו"ד ואם כן הוא בא הרי"ש בחולם כמו בכל ראשיו קרחה וגם במסורת מצאתי מחלוקת במלה הזאת אם הוא מלא או חסר: ויחלטו הממנו. מלת הממנו דבק עם מלת וינחשו לא עם מלת ויחלטו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים היו מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו ממנו מענה טוב יחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון שאמרו לו הם עבדך והוא אומר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך ומה שאמר וימהרו ויחלטו ושניהם לשון מהירות לרוב מהירות שעד שלא גמר הדבר מפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלים לחזק הענין כמו הארכה ארכה אבי האדרת אדרש בדרך בדרך אלך והדומים להם ויו"ת וחטפוהא מיניה כאילו ה"א הממנו קשורה עם ויחלטו כאילו אמ' ויחלטוה ממנו:

תרגום: וקריב נבייא דיי ואמר לות מלכא דישראל ואמר ליה כדנן אמר יי חלף דאמרו אנש ארם אלהא דשליט על טוריא יי ולא אלהא דשליט על מישריא הוא ואמסר ית כל המונא רבא הדין בידך ותדעון ארי אנא יי: ושרו אילין לקביל אילין שבעא יומין והוה ביומא שביעאה וקריבו עבדי קרבא ומחו כל בני ישראל ית אנש ארם מאה אלפין גבר ריגלי ביומא חד: ואפכו דאשתארו לאפק לקרתא ונפל שורא על עשרין ושבעה אלפין גברא דאשתארו ובר הדד ערק ועל לקרתא תוון בגו תוון: ואמרו ליה עבדוהי הא כען שמענא ארי מלכי בית ישראל ארי מלכי גומלי חסדא אינון ניסר כען סקין בחרצנא ואטונין בר ישנא וניפוק לות מלכא דישראל מאים יקיים ית נפשך: ואסרו סקין בחרציהון ואטונין ברישיהון ואתו לות מלכא דישראל ואמרו עבדך בר הדד אמר תתקיים כען נפשי ואמר העד כען קיים אחי הוא: וגבריא נחישו ואותיאו וחטפוהא מיניה ואמר אחוך בר הדד ואמר עולו דברוהי ונפק לותיה בר הדד ואסקיה לרתיכא: ואמר ליה קירוין דנסיב אבא מן אבוך אתיב ושוקין תמני לך בדמשק כמא דמני אבא בשומרון ואנא בקיים אשלחינך וגזר ליה קיים ושלחיה: וגברא חד מבני תלמידי נבייא אמר לחבריה בפתגמא דיי

מקרא:

וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אֲרָם אֱלֹהֵי הָרִים יְהוָה וְלֹא־אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדֶךָ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וַיַּחֲנוּ אֵלֶּה נֹכַח אֵלֶּה שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַתִּקְרַב הַמִּלְחָמָה וַיַּכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־אֲרָם מֵאָה־אֶלֶף רַגְלִי בְּיוֹם אֶחָד׃

ה' וַיָּנֻסוּ הַנּוֹתָרִים אֲפֵקָה אֶל־הָעִיר

ב' מל' בכיל' וַתִּפֹּל הַחוֹמָה עַל־עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה אֶלֶף אִישׁ הַנּוֹתָרִים וּבֶן־הֲדַד נָס וַיָּבֹא אֶל־הָעִיר חֶדֶר בְּחָדֶר׃

ג' לפ' איה שרה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו עֲבָדָיו הִנֵּה־נָא שָׁמַעְנוּ כִּי מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־מַלְכֵי חֶסֶד הֵם נָשִׂימָה נָּא שַׂקִּים בְּמָתְנֵינוּ

ב' חד מל' וחד חס' אם יהיה מל' וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁנוּ וְנֵצֵא אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוּלַי יְחַיֶּה אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ וַיַּחְגְּרוּ שַׂקִּים בְּמָתְנֵיהֶם וַחֲבָלִים

ג' סבירי בְּרָאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל

ל' בכסי ותהלך וַיֹּאמְרוּ עַבְדְּךָ בֶן־הֲדַד אָמַר תְּחִי־נָא נַפְשִׁי וַיֹּאמֶר הַעוֹדֶנּוּ חַי אָחִי הוּא׃

ל' . ל' וְהָאֲנָשִׁים יְנַחֲשׁוּ וַיְמַהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ

ל' הֲמִמֶּנּוּ וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶּן־הֲדַד וַיֹּאמֶר

ל' ומ' בֹּאוּ קָחֻהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־הֲדַד וַיַּעֲלֵהוּ עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֶעָרִים אֲשֶׁר־לָקַח־אָבִי מֵאֵת

ל' מתרי ליש' אָבִיךָ אָשִׁיב וְחוּצוֹת תָּשִׂים לְךָ בְדַמֶּשֶׂק כַּאֲשֶׁר־שָׂם אָבִי בְּשֹׁמְרוֹן

ה' דגשים ב' שב כנה וַאֲנִי בַּבְּרִית אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיִּכְרָת־לוֹ בְרִית וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃

וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים

ה' אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָה

רלבג

ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה. ר"ל שקרבו אנשי המלחמ' קצתם לקצת בדרך שנלחמו זה עם זה: ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר. ידמה שכבר עבר בן הדד קודם נפילת החומה ולזה נמלט וכבר היה ירא כי לא היה יכול לצאת מן העי' ולזה לקחו עבדיו והם בני עיר אפק עצה למלט את נפש בן הדד וזה כי הם חגרו שקים במתניהם כאבלים וקשרו חבלי' בראשיה' להעיר שהם שמים עצמם תחת ממשלת אחאב: והאנשים ינחשו. ר"ל שהיו מנחשי' בדבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא יצטרך בן הדד להשי' נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו המאמר לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמ' באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהיה נחבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח לך אבי מאת אביך אשיב לך וחוצות תשים לך בדמשק לקחת שם מכס מהסחרים הנעש' כאשר שם אבי בשמרון ואז השיב לו אחאב ואני בברית אשלחך מאחר שתעשה לי כן ויכרות לו ברית וישלחהו:

יען

והאנשים ה"א רפ' וכו' רעיא דכליתא לחשלת לרדוכי' טבין לנחשא חיתיה בהיתכותא

יחיה רשע. נשימה נא שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה: בברית ה' דגשי' בקריאה וסי' ואני בברית אשלחך. ויעמד כל העם בברית. וישמעו כל השרים וכל העם אשר. התחזק יהוידע דד"ה. ויבאו בברית לדרוש דד"ה:

רד"ק: באו קחוהו. כתרגומו עולו דברוהו כלו' הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי: וחוצות תשים לך בדמשק. פירוש שוקים שיהיו מוצאי השוקים ממה שיקנו וימכרו בהם יהיה המכס שלו ות"י חוצות שוקים כ"א קירוין: ואני בברית אשלחך. אמר לו אחאב כיון שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שתכרות לך מענה ומה שאמר בברית עם ב"ית הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת: ואיש אחד מבני הנביאים. כתרגומו מתלמידי נביאי ואמרו כי זה הנביא היה מיכיהו:

הכיני

הכיני נא. סימן זה רע על אחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר יי' הכני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפרע מאחאב: בדבר יי'. הקב"ה אמר שהכית אותי: ופצוע. מכת חבורה: ויתחפש באפר. שיכה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שיכוי בגדי הוא לשון חיפוש:

הכיני נא. יכתב ביאור מקום לומר הפעל ומשל זה היה על אחאב שאמר לו הנביא ונתתי את כל ההמון הזה בידך וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד ועבר על פי יי' הלא ראה כי הנותרים שנסו אפיקה הרנס האל כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנסותבו אחאב והוא היה לו להבין כי לא רצה האל יתברך שיותר אחד מהם וחמל על בן הדד והחמלה על הרשעים אכזריות כי ידוע כי סופם לעשו' מלחמה וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף יי' וכמו שהאיש הכה האיש שמאן להכות הנביא בדבר יי' כי כן היה דינו כמו שאמר העובר על דברי נביא מיתתו בידי שמים אכני אדם עמנו ואם תאמ' היאך ידע האיש כי בשם יי' אמר והלא לא נתן לו אות כשמוחזק הנביא אין שואלי' ממנו אות וחייב אדם להאמין בו כן אחאב שמאן להכות מלך ארם כפל בידו והכהו כמו שאמ' לו הנביא נפשך תח' נפשו ועמך תחת עמו: הכה ופצוע. הפצע הו' מכת דם. ובדרש אות' טיפת דם שיצאה מן הצדיק היתה כפרה לישראל שלא מתו מהם במלחמו' רמות גלעד שהרי אמר לו הנביא ועמך תח' עמו כי חייבי מיתה היו אלא שאותה טיפת דם היתה כפרה להם: ויתחפש באפר. השתנה באפר ששם על עיניו שלא יכירהו מלך ישראל ותרגומו וכריך במעפרת עינוהי ונסחא אחר' וכריך במעפרא על אפוהי באפר אפר הוא כעין והוא הפוך מן פארי המגבעות ובית באפר קמוצה מורה על הידיע' ואע"פ שהנביא כבר עשה משל על דבר אחאב אמר למלך עוד דבר משל שישפוט הוא בעצמו המשפט: אם הפקד יפקד. כמו ולא נפקד ממנו איש ענין חסרון: עשה הנה והנה. כתרגו' מתפני לכא ולכא כלומר מתעסק כאן וכאן: אתה חרצת. אתה חתכת הדין בעצמך שקבלת שמירתו ונתחייבת לו: איש חרמי מיד. ר"ל מידך ופירו' חרמי הריגתי מן חרוב וחרם זובח לאלהי' יחרם ר"ל שהיה חייב הרג וכן ת"י גבר דחייב קטול או יהיה פי' חרמי מן יכודו חרמים ומכודיר שנכנס רשת ומכמרות וכן הו' בדרש כמה מכודי' וחרמי' פירשתי לו עד שנפל בידך: על ביתו. כמו אל ביתו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו אל ביתו ודברתי על הנביאי' אל הנביאים: סר וזעף. כמו מה זה רוחך סרה ענינו קרוב לזעף ותרגומו נסים ודוי ותרגום והנם זועפים והא אינון נסיסי'. וסר פתח שלא כמנהג כחי הע"ין וכן חבירו השני: אשר ביזרעאל. הכרם שהיה לו ביזרעאל ולאחאב היה היכל ביזרעאל כמו שכתוב למטה: לגן ירק. היא העשב שהוא מאכל האדם או עשבים שיש להם ריח טוב ומנהג לעשות מהם גן בחצר הבית או אחורי הבית: מחיר זה. מחיר כרם זה כלומר מה ששוה אם תרצה למוכר בכסף: מתתי. במחיר כסף או חליפין:

בשפר. תירגמו יונתן במעפורתא הוא כודל: והנה איש סר. מן הדרך לבא אלי: ויבא אלי איש. שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד. אם יברח לשון לא נפקד ממנו איש לשון חסרון: והוא איננו. ברח לו: אתה חרצת. או נפש או ככר כסף: איש חרמי. איש מלחמתי לשון חירום ולשון חירום נופל במלחמה וכן על ארום קרד ועל עם חרמי. ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: סר וזעף. נסים ודוי רוחו סרה ממנו: ויהי אחר הדברים האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו: מחיר זה. אל הכרם הזה:

תשקול ז' מלאים ו' בליש' משקל וסימ' או בכר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל בעסי. אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. ואשקולה להם: משפטיך ה' חס' בליש' בקריא' וסימ' כן משפטך אתה חרצת. והוציא כאור צדקך. ואל תצל כפי דבר אמת. קולי שמעה בחסדך. תחי נפשי

הכיני נא וימאן האיש להכתו:
ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול
יהוה הנך הולך מאתי והכך האריה
וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו
: וימצא איש אחר ויאמר הכיני
נא ויכהו האיש הכה ופצע: וילך
הנביא ויעמד למלך על הדרך
ויתחפש באפר על עיניו: ויהי
המלך עבר והוא צעק אל המלך
ויאמר עבדך יצא בקרב המלחמה
והנה איש סר ויבא אלי איש ויאמר
שמר את האיש הזה אם הפקד
יפקד והיתה נפשך תחת נפשו או
ככר כסף תשקול: ויהי עבדך
עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר
אליו מלך ישראל כן משפטך אתה
חרצת: וימהר ויסר את האפר
מעל עיניו ויכר אתו מלך ישראל
כי מהנביאים הוא: ויאמר אליו
כה אמר יהוה יען שלחת את איש
חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו
ועמך תחת עמו: וילך מלך ישראל
על ביתו סר וזעף ויבא שמרונה:
כא ויהי אחר הדברים
האלה כרם היה לנבות היזרעאלי
אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב
מלך שמרון: וידבר אחאב אל
נבות לאמר תנה לי את כרמך ויהי
לי לגן ירק כי הוא קרוב אצל ביתי
ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו
אם טוב בעיניך אתנה לך כסף
מחיר זה: ויאמר נבות אל
אחאב חלילה לי מיהוה מתתי את
נחלת אבתי לך: ויבא אחאב אל
ביתו סר וזעף על הדבר אשר
דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר
לא אתן לך את נחלת אבותי

מחיני כען ולא אבה גברא למימחיה:
ואמר ליה חלף דלא קבלתא
למימרא דיי הא את אזיל מלותי
ויקטלינך אריא ואזל מלותיה
ואשכחיה אריא וקטליה: ואשכח
גברא אוחרנא ואמר מחני כען
ומחהי גברא מחהי ופרעיה:
ואזל נביא וקם למלכא על אורחא
וכריך במעפרא עינוהי:
והוה מלכא עבר והוא צוח קדם
מלכא ואמר עבדך נפק בגו קרבא
והא גברא זר ואיתי לי גברא
ואמר טר ית גברא הדין אם
משגא ישגי ותהי נפשך חלף
נפשיה או ככרא דכספא תתקול:
והוה עד דעבדך מתפני לכא
ולכא והא ליתוהי ואמ' ליה מלכא
דישראל את דנתא דינך ופסקת:
ואוחי ואעדי ית מעפרא מעלוי
עינוהי ואישתמודע יתיה מלכא
דישראל ארי מתלמידי נביא
הוא: ואמר ליה כדנן אמר יי
חלף דשזבתא ית גבר דחייב
קטול מיד ותהי נפשך חלף נפשיה
ועמך חלף עמיה: ואזל מלכא
דישראל לביתיה נסיס ודוי ואתא
לשמרון: והוה בתר
פתגמיא האילין כרמא הוה לנבות
יזרעאלה די ביזרעאלה בסטר
היכלא דאחאב מלכא דשמרון:
ומליל אחאב עם נבות למימר הב
לי ית כרמך ויהי לי לגנת ירקא
ארי הוא קריב לביתי ואיתן לך
חילופיה כרמא דטב מיניה אם
תקין בעינך איתן לך כספא דמוהי
מה דשוי: ואמר נבות לאחאב
חס לי מן קדם יי מלמתן ית
אחסנת אבהתי לך: ואתא
אחאב לביתיה נסי ודוי על פתגמ'
דמליל עמיה נבות יזרעאלה
ואמ' לא אתן לך ית אחסנ' אבהתי

והתהללך: מתתי ג' בקריא' וסימ' מתתי אתה לאיש אחר. מתתי לך את נחלת אבותי. מתתי את מדין: אבותי ז' מלאים בליש' וסימ' לא אתן לך את נחלת אבותי. אשר שחתו אבותי את גוזן. אשר השחיתו אבותי. מה עשיתי אני ואבותי. מי בכל אלהי הארצות. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. תושב בכל אבותי:

רלבג

יען לא שמעת בקול יי'. ידוע שהעובר על דברי נביא חייב מיתה כבר נתבאר זה בתור': ויתחפש באפ' על עיניו. הנה אפר הוא כעין והשתמ' בו בשמתהו על עיניו כדי שלא יכירהו מלך ישראל: או ככר כסף תשקול. ר"ל אם תשמרהו כראוי: כן משפטיך אתה חרצת. ר"ל אתה גזרת על עצמך להיות נפשך תחת נפשו: ויסר את האפר מעל עיניו. ואז הכירו מלך ישרא': איש חרמי. ר"ל איש לכדתיו בחרמי וברשתי לתתו בידך כי לא היה לו מקום לנוס: על ביתו. ר"ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד: סר וזעף. סר הוא מענין הנטיה וסור מהמנהג והרצון שכבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד:

ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו. ר"ל אם לא תחפוץ למכור נחלותיך אתן לך כרם אחר טוב ממנו ואם תתרצה למכרו אתן לך כסף מחירו:

ויסב את פניו. הסב פניו אל הקיר: מה זה רוחך סרה. כמו סר וזעף שפירושו ותרגומו נסיס: כי אדבר. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו או הוא בלשון הוה כלומר הייתי מדבר לו זה הדבר: תעשה מלוכה. כתרגומו תצלח במלכותא והוא לשון תמיהה: ותשלח הספרים. כתוב בה"א הידיעה וקרי בלא ה"א ושניהם נכונים: ואל החורים. השרים והסגנים כמו את חורי יהודה ואריבה את החורים וי"ת תורביכא: קראו צום. כמשמעו לשון תענית וכ"י גזרו צומא ואמרה זה לפי שביום התענית מפשפשין במעשיהם ואם יש מעוות מתקנין אותו ואדוני אבי ז"ל פירש צום קבוץ וכן ביום צום שבירמיהו מלשון ר"ל צומת הגידין שהוא מקו' קבוץ הגידין: ויעידוהו. יעידו בו. יש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה יהרגוהו במצות איזבל בלא עדות ובלא דבר התשובה כי זקני העיר והשרים היו מעטין וירא היה במעל עם איזבל כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניחין להרגו בחנם כל שכן הקרובים שהיו לנבות בעיר ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב ואיזבל אף על פי שהיו רשעים היו לשמים לעבוד ע"ז אבל אם היו הורגין וגוזלין שלא במשפט היו ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליה' אם לא יעמיד ארץ במשפ' אבל למצוה מע"ז לא היו יכולי' כי לא היו אלה שבעת אלפי' אשר לא כרעו לבעל ושאר ישר' היו רבי' מהר שהיה לבם באמונת הבעל שהיו מטעי' אותם נביאי הבעל לפיכ' בקשה איזבל עלילה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ובטחה איזבל לזקני ישראל שיכסו עליה ויעלימו הדבר או ידעה בהם שהיו יריאין את אחאב מאד לפי' כתבה להם בשם אחאב וחתמה להם בחותמו כי ידעה שלא ישנו את דברו ואף על פי שהיו יודעי' שבדבר עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו העדים כמו שאמר היא והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה לוקח זה הכרם במשפט המלוכ' שהרי כתוב את שדותיכ' וכרמיכ' וזיתיכם הטובים יקח התשובה כמו שפי' בספר שמואל כי אין ממשפט המלוכה שיקח אלא הפירות לצורך עבדיו ואנשי מלחמתו אם יצטרכו והראיה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו וראייה עוד שאמר שדותיכם כרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם משמ' כי על הפירות אמר לא על גוף הקרקע: ברכת אלהים ומלך. תרגומו גדיפתא קדם יי' ומלכא לטיתא למה אמר אלהים ומלך ובאחת מהם חייב מיתה אמר זה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו מיד: אשר היושבי' בעירו. הודעה אחר הודעה כי די היה אם אמר היושבים או אם אמר אשר יושבים: ויעידוהו. אמר הכנוי תחלה ואחר כך ההודעה שאמר כנגדו ואמר ויעידוהו ואחר כך אמר את נבות כי כן דרך הכתוב במקומות וכן

בכסף ט"ו רפין וסימ' נמסר ביהושע סימן כ"ב: אתה עתה ג' וסי' ואתה עתה הקל מעבדת אביך דמלכים. אתה עתה תעשה מלוכה. אתה עתה ברוך יי': ויטב ג' חסרים וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ד: ומלך ה'

וישכב על מטתו ויסב את פניו ולא אכל לחם: ותבא אליו איזבל אשתו ותדבר אליו מה זה רוחך סרה ואינך אכל לחם: וידבר אליה כי אדבר אל נבות היזרעאלי ואמר לו תנה לי את כרמך בכסף או אם חפץ אתה אתנה לך כרם תחתיו ויאמר לא אתן לך את כרמי: ותאמר אליו איזבל אשתו אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל קום אכל לחם ויטב לבך אני אתן לך את כרם נבות היזרעאלי: ותכתב ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו ותשלח הספרים אל הזקנים ואל החרים אשר בעירו הישבים את נבות: ותכתב בספרים לאמר קראו צום והשיבו את נבות בראש העם: והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעדהו לאמר ברכת אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו וימת: ויעשו אנשי עירו הזקנים והחרים אשר הישבים בעירו כאשר שלחה אליהם איזבל כאשר כתוב בספרים אשר שלחה אליהם: קראו צום והשיבו את נבות בראש העם: ויבאו שני האנשים בני בליעל וישבו נגדו ויעדהו אנשי הבליעל את נבות נגד העם לאמר ברך נבות אלהים ומלך ויצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים וימת: וישלחו אל איזבל לאמר סקל נבות וימת: ויהי כשמע איזבל כי סקל נבות וימת ותאמר איזבל אל אחאב קום רש את כרם נבות היזרעאלי אשר מאן לתת לך בכסף כי אין נבות חי כי מת: ויהי כשמע אחאב כי מת נבות ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרשתו:

ושכיב על ערסיה ואסחר ית אפוהי ולא אכל לחמא: ואתת לותיה איזבל איתתיה ומלילת עמיה מה דין רוחך בטיא ולית את אכיל לחמא: ומליל עמה ארי מליליות עם נבות יזרעאלא ואמרית ליה הב לי ית כרמך בכספא או אם רעי את אתן לך כרמא חילופוהי ואמר לא אתן לך ית כרמי: ואמרת ליה איזבל איתתיה את כען תצלח מלכותך על ישראל קום אכול לחמא וישפר לבך אנא אתן לך ית כרמא דנבות יזרעאלה: וכתבת אגרתא בשמא דאחאב וחתמת בעיזקתיה ושדרת אגרן לסבייא ולתורבניא דבקרתא דיתבין עם נבות: וכתבת באיגרתא למימר גזרו צומא ואותיבו ית נבות בריש עמא: ואותיבו תרין גברין בני רשעא לקיבליה ויסהדוניה למימר גדיפתא קדם יי ומלכא לטתא ואפקוהי ורגמוהי ויתקטיל: ועבדו אנשי קרתיה סבייא ותורבניי דיתבין בקרתיה כמא דשלחת לותהון איזבל כמא דכתבת באגרתא דשלחת להון: גזרו צומא ואותיבו ית נבות בריש עמא: ואתו תרין גברין בני רשעא ויתיבו לקיבליה ואסהידו גברי רישעא ית נבות קדם עמא למימר גדיף נבות קדם יי ומלכא לט ואפקוהי מברא לקרתא ורגמוהי באבניא ומית: ושלחו לות איזבל למימר אתרגים נבות ומית: והוה כד שמעת איזבל ארי אתרגים נבות ומית ואמרת איזבל לאחאב קום אחסין ית כרמא דנבות יזרעאל דלא אבי למתן לך בכספא ארי לית נבות קיים אלהן מית: והוה כד שמע אחאב ארי מית נבות וקם אחאב למחת לכרמא דנבות יזרעאלה למירתיה:

בקריא' וסימ' ובני מיכה פיתון ומלך. וחברו. ירא את יי' בני ומלך. והושיבו שני אנשים. ויבאו שני האנשים: שני האנשים ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר שפטים:

ותפתח ותראהו את הילד ואחרי' זולתו: קום רש. אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא במקו' היורש' וכן בארץ כנען וירשתה וישבת בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירשוה מאבותם ולפי מה שהועד בנבות כי קלל אלהים ומלך חייב מית' ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך ונחלקו רבו' ז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלהים ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהים לבד והיה דינו מסור לב"ד ויהיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך ואת' ונכסיו למלך אם כן למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו שהיה אלא להגדיל הקצף עליו ור' יהודה או' אין הרוגי מלכו' נכסיהן למלכות ומה שאמ' קום רש ואמ' אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה לירוש' כי הבני' שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתו' אם לא דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקצף עליו: כי מת. אחר שאמ' כי אין נבות חי למה אמ' כי מת לומ' שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך

אשר

רשי

אל הזקנים. זקני אשמאי סבי דבהתא: קראו צום. וביום הצום דרכם לבדוק בעבירות שבידם: ברך נבות. חילוף של קללה ותרגו' גדיף נבות קדם יי' ומלכא לט: קום רש. יש מחכמים אומרים הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרי' בן אחי אביו היה ואותו ואת בניו הרג וראוי ליורשו: המכרך

רלבג

וישכב על מטתו. הנה מרוב הכעס לא רצה שיהיה לו עסק עם האנשים אבל שכב על מטתו והסב פניו אל הקיר שלא יראה האנשי' בבאם לפניו ומרוב הכעס ג"כ לא רצה לאכול: מה זה רוחך סרה. ר"ל מה זה רצונך נוטה ממנהגה: אתה עתה תעשה מלוכה על ישר'. ר"ל האם כמנהג כזה תעשה מלוכה על ישר' הנה בלי ספק אין מחק המלך להתפעל בזה האופן: אל הזקני' ואל החורי'. ר"ל השופטי' והשרים והם לבדם ידעו זה הסוד ובטחה בהם איזבל שיסכימו למה שצוה להם אחאב וחתמה בחותמו וידמה מזה שאם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו מסכימים בהריגת נבות ואף על פי שהיו מסכימים בזה זקני העיר ושריה: קראו צום. שלחה להם זה כי ביום הצום הם מתקבצים ואז יתכן שיעידו זה העדים לעיני כל העם. והנה קרא העדי' בני בליעל כי בזול' זה לא יסכימו להעיד על שקר: ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו. למדנו מזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר: קום רש את כרם נבו' היזרעאלי. למדנו מזה שהרוגי מלכות נכסיהם למלכות: מלך

רשי

התמכרך. מכרת את עצמך להכעיס לבוראך: התמכרך. כמו והתמכרתם שם לאויביכם: בחיל יזרעאל. בבקעת יזרעאל בחיל תרגומו של גיא: רק לא כאחאב. הכתוב מעיד עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עברו את העגלים מיראה: אם יעלה העם ירושלם תשוב הממלכה לבית דוד וזה הוסיף הבעל והאשר' להכעיס

: התמכר. כמכר לעז ראיתי בתלמוד ירושלמי חיאל בית האלי שושביני היה ובכל יום שם דמיו ונותן לעז: ויהלך אט. יחף: לא אביא הרעה. רעת ביתו לא אביא בימיו אבל גזרת ילוקו הכלבים את דמו לא איפשר לבא בימי בנו אלא עליו: בשנת

רלבג

מלך ישראל אשר בשמרון. ר"ל שמושבו הוא בשומרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהו' מלך ישראל אשר יושבים בשומרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא שליט לעשות החמסים שהוא רוצה לעשות וזה כי מפני היות בני השרים תחת ידו בשמרון הוכרחו השרים אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות: במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות, אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שומרון לקקו הכלב' דם אחאב כמו שנזכר אחר זה אך הרצון בו כי במדרגת מיתת נבות שלא מת מיתת עצמו ימות אחאב וכמו שלקקו הכלב' את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמר שהרצון בו כי במקום ההוא בעינו ילוקו הכלבים את דמו אך מפני כי נכנע אחאב מפני השי' האריך לו זה עד ימי בנו ועם כל זה נתקיים באחאב קצת זה הרע והו' שלקקו הכלב' את דמו שנשטף מן הרכב על ברכת שומרון ואמר שם כי הזונות רחצו להפליג בספור עונש אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו: המצאתני אויבי. ר"ל האם מצאתני עתה ברע שתיעד לו עליו עונש כמנהגך ולא תכם אמר זה לפי שחטא בדבר שלוחו בשלום בן הדד ובהריגת נבות: יען התמכרך לעשות הרע בעיני יי'. כל כך היה פונה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית: משתין בקיר. הם הזכרים: ועצור ועזוב בישראל. ר"ל שיכרית לו מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהוא עזוב והנה לפירעתי עצור הוא כמו עוצר כי העוצר מביתו בישראל הוא המולך אחריו הן הוא עצור בישר' להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הגיע לו ממשלה וכן היה כי יהורם מת ומתו אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמז לשבעים בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדלם ועזוב הוא מה שאיננו מזרעו ביד אומן ומגדל: אל הכעס אשר הכעסת. ר"ל על הכעס: בחיל יזרעאל. ר"ל בגיא יזרעאל או הוא מישור ואפשר שיהיה מענין חיל וחומה כי אצל החומה אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא: רק לא היה כאחאב. כל זה אמר לו אליהו: וישם שק על בשרו ויצום. ר"ל שלבש בגדי שק שהם עשויים משער קשה והתענה ושכב בלילה בבגדי שק והלך בנחת כאבל וכמנודה או ירצה באמרו ויהלך אט שכבר הלך בסתר שלא יראוהו האנשים כאבל וכמנודה: לא אביא הרעה בימיו. ידמה שלולא כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני השי' האריך השי' הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיים כל היעוד הרע ועם כל זה הכה מפני שלח בן הדד בשלום היתה נפשו תחת נפשו ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב: ויטבו

(מסורה:) ודברת אליו ד' דסמיכי בקריא' וסימ' ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו. יי' אלהי העברים שלחני אליך דדבר. הרצחת וגם ירשת ב' בו: חל ה' חס' בליש' בקריא' וסימ' וישפכו סוללה. וגם לאיזבל דבר יי'. ישועה ישית חומות וחל. תגלות החל הזה. ויאבל חל וחומה יחדו: אבי ט' חס' א' בליש' ביאה וסי' במס' רבת':

ויהי דבר-יהוה אל-אליהו התשבי
לאמר: קום רד לקראת אחאב ט"ל
מלך-ישראל אשר בשמרון הנה
בכרם נבות אשר-ירד שם לרשתו: ל' ונכנין
ודברת אליו לאמר כה אמר יהוה ד'
הרצחת וגם-ירשת ודברת אליו ל' ר'
לאמר כה אמר יהוה במקום אשר
לקקו הכלבים את-דם נבות ילקו ל'
הכלבים את-דמך גם-אתה:
ויאמר אחאב אל-אליהו המצאתני ל'
איבי ויאמר מצאתי יען התמכרך ל'
לעשות הרע בעיני יהוה: הנני
מבי אליך רעה ובערתי אחריך מביא ק'
והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור
ועזוב בישראל: ונתתי את-ביתך
כבית ירבעם בן-נבט וכבית בעשא
בן-אחיה אל-הכעס אשר הכעסת ל'
ותחטא את-ישראל: וגם-לאיזבל ד' חס' בליש'
דבר יהוה לאמר הכלבים יאכלו את
-איזבל בחל יזרעאל: המת לאחאב ה' חס' בליש'
בעיר יאכלו הכלבים והמת בשדה
יאכלו עוף השמים: רק לא-היה
כאחאב אשר התמכר לעשות הרע ל'
בעיני יהוה אשר-הסתה אתו איזבל ל'
אשתו: ויתעב מאד ללכת אחרי ל'
הגללים ככל אשר עשו האמרי
אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל
: ויהי כשמע אחאב
את-הדברים האלה ויקרע בגדיו ב' חד' את
וישם-שק על-בשרו ויצום וישכב ל' ומל'
בשק ויהלך אט: ויהי ל'
דבר-יהוה אל-אליהו התשבי לאמר
: הראית כי-נכנע אחאב מלפני יען
כי-נכנע מפני לא-אבי הרעה בימיו אביא ק'
בימי בנו אביא הרעה על-ביתו:

והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עם אליהו דמן תושב
למימר: קום חות לקדמות אחאב
מלכא דישראל די בשמרון הא הוא
בכרמא דנבות דנחת תמן
למירתיה: ותמליל עמיה למימר
כדנן אמר יי הקטלתא ואף
אחסנתא ותמליל עמיה למימר
כדנן אמר יי באתרא דלחיכו
כלביא ית דמא דנבות ילחכון
כלביא ית דמך אף דילך: ואמר
אחאב לאליהו האשכחתא לי
בעיל דבבי ואמר אשכחית חלף
דחשבתא למעבד דביש קדם יי:
הא אנא מיתי עלך בישתא ואפלי
בתרך ואישיצי לאחאב ידע מדע
ואחיד ושביק בישראל: ואיתן
ית ביתך כבית ירבעם בר נבט
וכבית בעשא בר אחיה על
ארגזותא דארגיזתא וחייבתא ית
ישראל: ואף על איזבל גזר יי
למימר כלביא יכלון ית איזבל
באחסנת יזרעאל: דימות
לאחאב בקרתא יכלון כלביא
ודימות ליה בחקלא יכלון עופא
דשמיא: לחוד לא הוה כאחאב
דחשיב למעבד דביש קדם יי
דאטעיאת יתיה איזבל אתתיה:
וארשע לחדא למהך בתר טעותא
ככל דעבדו אמוראה דתריך יי
מן קדם בני ישראל:
והוה כד שמע אחאב ית פתגמיא
האילן ובזע ית לבושוהי ואסר
סקא על בסריה וצם ושכיב בסקא
והליך יחיף: והוה
פתגם נבואה מן קדם יי עם אליהו
דמן תושב למימר: החזיתא
ארי אתכנע אחאב מן קדמי
חלף דאתכנע מן קדמי לא איתי
בישתא מיומוהי ביומי בריה איתי
בישתא על ביתיה:

אם ל' פתח וא' קמץ דרכי ... ולא אט

רדק

אשר בשמרון. לא אמר שימצא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון וכאשר שמע כימת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות חשב כי הרויח והוא הפסיד: הרצחת וגם ירשת. הא השאלה ותבא על פתיחת הדברים לשמע המענה ואף על פי שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב מלפני הנגלה נגליתי המן השלע הזה וכן במלות השאלה אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בדרך מה לך פה אליהו מה לך הים: המצאתני אויבי. כלומר מצאת לי מקום להאשימני וכן זאת ההא כהא הרצחת שפירש' ואחאב הספיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמר לו בתשלום הנבואה הנני מביא אליך רעה עד מפני ישראל: התמכרך. כאילו מכר עצמו לעשות רע וכל עניניו וכל עסקיו לרעות דחשיבת כלומר כל מחשבותיך הם לעשות הרע' וברם אשר התמכר לעשות היאך היה עושה מוחק האזכרות וכותב תחתיהם שם הבעל בראשית ברא הבעל וידבר הבעל וזהו שאמר הכתוב החושבים להשכית את שמי: הנני מבי. חסר אלף למ"ד הפעל מהמכתב וכן ישי מות עלימו שמן ראש אל יני ראשי אשר החטי את ישראל: משתין בקיר. דרך נוזמא אפילו הכלב לא ישאר לו וי"ת ידע מדע כראה כי דעתו כמו משתין בקירו' לבו שלא ישאר בכל ביתו בן דעת כלו הקטני' והגדולי' כלם יכרתו: ועצור ועזוב. שלא ישאר לאחאב בישראל עצור ועזוב שיאמרו זה כשפר מבית אחאב או זה כעזוב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו והרוני אבי ז"ל פיר' עצור הממון הנעצר בבתים ועזוב המקנה שיעזב בשדה שלא יאספהו הבית ורז"ל דרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא כלומר שאין לו חלק לעולם הבא: בחיל יזרעאל. ת"י בגית חוליתא ועוד תרג' באחסנת ולדעתו חסר קו"ף והוא כמו בחלק יזרעאל וכן אמר במקו' אחר בחלק יזרעאל רק לא היה כאחאב כי ירבע' והבא' אחריו אע"פ שעברו העגל' כונת' לשמים אבל אחאב עבד הבעל' והאשרה כשאר הגוים לפיכך אמ' ויתעב מאד וגו' ככל אשר עשו האמרי: אשר הסתה. הדגש תמורת נח הסתה ת"י אטעיאת: וישם שק על בשרו. וגם והלך אט ובלילה שכב בשקו: ויהלך אט. הלך בתוך ביתו לאט כאו' דואג וי"ת והליך יחיף: לא אבי הרעה בימיו. חסר אלף למ"ד הפעל מהמכתב: כי

רדק

כי לנו רמות גלעד. כי לנו היתה כמו שכתוב את ראמות בגלעד לגדי ואמרו ברדש למה נקרא שמה רמות גלעד שים לפניה שתי ברכות מים ומלך ארם לקחה ממלך ישר' וים לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך ואת"ל לא קיים לו דברו והלא שלום היה ביניהם שלש שנים ולמה לא עשה מלחמה זאת כשלא השיב להם הערים ועוד למה אמר אחאב על רמות גלעד יותר משאר הערים כאמר כי רמות גלעד נא לקחה מלך ארם מעמרי אבי אחאב כי קודם לכן לקחה והוא אמר לו הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב ואחאב לא כתן דעתו אז לשאול ממנו רמות גלעד כי גם כן היה משיב לו שהרי בדמשק נתן לו חוצות כל שכן שהיה משיבמה שהיה לו אלא שלא כתן דעתו אז ואחר כך כשנזכר לא יכול להלחם עמו על זאת שהרי שלחו בברית לפיכך היה שלום ביניהם שלש שנים ועתה כשראה אחאב כי מלך יהודה היה עמו ואמר לעזור לו אמר שילך למלחמה על מלך ארם לקחת רמות גלעד ממנו:

האין פה נביא ליי' עוד. כלומר כי אין אלה ליי' כי הכיר יהושפט כי נביאי הבעל או האשרה הם ולא אמר בפירוש כי נביאי שקר הם מפני כבוד אחאב כי נשא את פניו אבל אמר האין פה עוד נביא ליי' ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר יהושפט האין פה נביא ליי' עוד אמר לו אחאב כל אלה הנביאים ליי' הם אמר לו יהושפט כך מקובלני מבית אבי אבא שגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בנגון אחד עובדיה אמר זדון לבך השיאך ירמיהו אמ' תפלצתך השיא אותך זדון לבך ואלה כלם אמרו דבר אחר עלה ויתן יי' ביד המלך כמנה שאין בדבריה' ממש: כי אם רע. והלא התנבא עליו טוב שאמר לו הראית כל ההמון הזה הנני נותנו בידך וכן אמר לו בפעם שניה כמו שכתבנו כי רבותינו ז"ל אמרו זה הנביא היה מיכיהו בן ימלא אלא פירושו שהתנבא עליו פעם שלישי' והיה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו התנבא לו שיפול ביד מלך ארם מהיום ההוא ואילך שנא אותו ואמר כי לא יתנבא עליו טוב ר"ל ידעתי כי לא יתנבא עלי טוב: מהרה מיכיהו בן ימלא. תני אבע מיכיהו ותרגום ואש עתידות למו ומבע דעתיד להון: מלובשי' בגדים. פירוש בגדים חמודות כי מה שהיה אומר מלובשים ידענו כי לא היו ערומים אלא פי' בגדי מלכות חמודות וכמוהו ימותו אנשים ר"ל אנשים בחורים בא באנשים באנשים זקנים:

בגרן. פי' ויושבי בגרן וכן הו' בדברי הימי' ויושבי' בגרן והגרן היה פתח שער שמרון אולי מפחד אויביהם שהיה להם מלחמ' עם ארם תמיד היו עושים גרנות סמוך לעיר ובדברי רבותינו ז"ל אמרו וכי שער שמרון גורן היה אלא לאו כגורן דתניא סנהדרין היתה כחצי גרן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה ורוצה לומר כן היו יושבי' אחאב ויהושפט עם סיעתן כחצי גורן: מתנבאים לפניהם. היו מתנבאים בנבואה זו או בדברים אחרים מתנבאים לשעה אבל לא ברוח השם כי נביאי השקר היו והיו מתפארים בנבואתם אל כמו שאמ' צדקיהו כה אמר יי' ואמרו שאר הנביאים ונתן יי' ביד המלך וצדקיהו לאמת נבואתו יותר עשה לו קרני ברזל למשל כמו שנאמר בירמיהו עשה לך מוסרות ומוטות ונתתם על צוארך: עלה

רלבג

וישבו שלש שנים אין מלחמה. מפני שנכנע אחאב מפני השם האריך לו השם מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן הדד בהלחמו עמו שלש שנים ודמה שמה שאמר לו ועמך תחת עמו האריך הש"י עד עת חז"אל: הידעתם כי לנו רמות גלעד. יתכן שכאשר השיב לו בן הדד הערים אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו אז רמות גלעד ולזה אמר לעבדיו הלא ידעתם כי לנו רמות גלעד ואנחנו שותקים מלקחת אותם מיד מלך ארם: כמוני כמוך. ר"ל שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך כן ילך עמי וכמו שתביא סוסיך במלחמה כן אביא את סוסי: דרש נא כיום את דבר יי'. הנה יהושפט מפני שהיה עום הישר בעיני יי' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי יי': האין פה נביא ליי' עוד ונדרשה מאתו. ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו הארבע מאות נביאים לא היו נביאי יי' שאם היה חושב היותם נביאי יי' היה ראוי שיבטח על דברי אחד מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחר. ולזה ידמה שחקר אם יש נביא ליי' עוד כדי שישמע דברי נביא יי' על זה והנה מלת עוד שבה ל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו הא' פה נביא ליי': וכי לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. ידמה שמיכיהו בן ימלה היה הנבי' שהתחפש באפר והתנבא לו רע על דבר שלוחו בן הדד בשלום: מלובשים בגדים. ר"ל שהיו מלובשים בגדי מלכות והנה השיב מיכיהו לאחאב עלה ונתן יי' ביד המלך כי ידמה שכבר הצליחו במלחמה ואף על פי שכבר מת אחאב שם ולזה היה אמת מה שהגיד לו מיכיהו אלא שלא היתה תשובתו מספקת לפי השאלה כי עדיין לא הודיעו אם יקרה בזה לאחאב רע אם לא ואין ראוי שנחשוב שאמר לו מיכיהו בשם יי' דבר שקר כי כבר יתחייב מיתה על זה כמו שנתבאר בתורה: ויאמר

מחשים ד' בקריאה וסימ' נמסר בספר שפטים סימן י"ח: כארבע ד' בקריאה וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ב: האלך חד מן ד' פסוקים דמיין תרין במלכים ותרין בדברי הימים ומתחלפין וסי' ויקבץ מלך ישראל. ויבא אל המלך. סימ' ויקבץ ויבא דמלכים ויקבץ המלך אם אחדל ויבא והנלך אם נחדל. ויקבץ ויבא

כב וַיֵּשְׁבוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וַיֵּרֶד יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל עֲבָדָיו הַיְדַעְתֶּם כִּי לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד מֶלֶךְ אֲרָם׃ וַיֹּאמֶר אֶל יְהוֹשָׁפָט הֲתֵלֵךְ אִתִּי לַמִּלְחָמָה רָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ נָא כַיּוֹם אֶת דְּבַר יְהוָה׃ וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַנְּבִיאִים כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הַאֵלֵךְ עַל רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן אֲדֹנָי בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאוֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ אֶחָד לִדְרֹשׁ אֶת יְהוָה מֵאֹתוֹ וַאֲנִי שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם רָע מִיכָיְהוּ בֶּן יִמְלָה וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כֵּן׃ וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל סָרִיס אֶחָד וַיֹּאמֶר מַהֲרָה מִיכָיְהוּ בֶן יִמְלָה׃ וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה יֹשְׁבִים אִישׁ עַל כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּגָדִים בְּגֹרֶן פֶּתַח שַׁעַר שֹׁמְרוֹן וְכָל הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם׃ וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן כְּנַעֲנָה קַרְנֵי בַרְזֶל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת אֲרָם עַד כַּלֹּתָם׃

וִיתִיבוּ תְּלַת שְׁנִין לֵית קְרָבָא בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃
וַהֲוָה בְּשַׁתָּא תְּלִיתָאָה וּנְחַת יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְוָת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְעַבְדוֹהִי הֲיְדַעְתּוּן אֲרֵי דִילָנָא רָמוֹת גִּלְעָד וַאֲנַחְנָא שְׁתִיקִין מִלְּמִיסַב יָתַהּ מִיַּד מַלְכָּא דַאֲרָם׃ וַאֲמַר לִיהוֹשָׁפָט הֲתֵיזִיל עִמִּי לְאַגָּחָא קְרָבָא לְרָמוֹת גִּלְעָד וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא כְּוָתָךְ עַמִּי כְּעַמָּךְ וְסוּסְוָתִי כְּסוּסְוָתָךְ׃ וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּבַע כְּעַן כְּיוֹמָא דֵין יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ׃ וּכְנַשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא כְּאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא וַאֲמַר לְהוֹן הַאֵיזִיל בְּרָמוֹת גִּלְעָד לְאַגָּחָא קְרָבָא אִם אֶתְמְנַע וַאֲמַרוּ סַק וְיִמְסַר יְיָ בְּיַד מַלְכָּא׃ וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט הֲלֵית כָּא נְבִיָּא קֳדָם יְיָ עוֹד וְנִתְבַּע מִינֵיהּ׃ וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט עוֹד גְּבַר חַד לְמִתְבַּע יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ מִינֵיהּ וַאֲנָא סְנֵיתֵיהּ אֲרֵי לָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין בִּישׁ מִיכָה בַּר יִמְלָה וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לָא יֵימַר מַלְכָּא כֵּן׃ וּקְרָא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְגַזּוֹאָה חַד וַאֲמַר אוֹחִי תְּבַע מִיכָה בַּר יִמְלָה׃ וּמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דִיהוּדָה יָתְבִין גְּבַר עַל כּוּרְסֵיהּ לְבִישִׁין לְבוּשִׁין וְיָתְבִין בְּאִידְּרָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע שֹׁמְרוֹן וְכָל נְבִיֵּי שִׁקְרָא מִתְנַבְּאִין קֳדָמֵיהוֹן׃ וַעֲבַד לֵיהּ צִדְקִיָּה בַּר כְּנַעֲנָה קַרְנִין דְּבַרְזֶל וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּאִלֵּין תִּקְטֹיל יָת אֱנָשׁ אֲרָם עַד דִּתְשֵׁיצִינוּן׃

דדברי הימים הנלך אם אחדל וסימ' א"א נ' נ"א נ"א: מלבשים ד' וסימ' בגדים בגרן פתח שער. וחברו דדברי הימים. והלוים המשררים לכלם. ויסדו הבונים את היכל יי':

רשי

בשנה השלישית. שישלח את בן הדד: ואנחנו מחשים. מתעצלים אכוקליר בלעז: האין פה נביא עוד. מקובלני אין שני נביאים מתנבאים בלשון אחד ואלו כולם לשון אחד אומרים כי אם רע לפי שאמר יען אשר שלחת את איש חרמי וגו': עלה

רשי

עלה והצלח. לא אמר לו בשם יי׳: ונתן יי׳. הלואי יתן יי׳ ביד המלך: לא ארונים לשה. אתה לברך תמות במלחמה כענין שנאמר לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואף על פי שנאמר ועמך תחת עמו טיפה שיבת מאותו צדיק מיכיהו שהכה חברו הכה ופצוע כפרה על כל ישראל כך מפורש: מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא כאמר ימין יי׳ רוממה ימין יי׳ עוש׳ חיל ימינך יי׳ נאדרי בכח ימינך יי׳ תרעץ אויב אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים מיימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה: ויצא הרוח. רוחו של נבות: אי זה

רדק

עלה והצלח. דרך התול אמר לו כלשון שאר הנביאים ולא אמר לו כה אמר יי׳ שהרי כשבע כי את אשר יאמר יי׳ אותו אדבר והכיר מלך יהודה בלשונו כי דרך התול היה אומר לו לפיכך אמר לו עד כמה פעמים אני משביעך וכיון שהשביעו אמר לו האמת בשם יי׳: ישובו איש לביתו בשלום. והנה ראינו למעלה שאמר לו הנביא עמך תחת עמו אפשר שהיה זה במלחמות אחרות אבל במלחמה זו לא מתו מישראל וכיון שהמלחמה היתה כל היום אי אפשר שלא מתו מהם אלא לא מתו אלא מעטים ואחרים מתו רבים וזהו בשלום: ראיתי את יי׳ יושב על כסאו. דרך משל כמו המלך יושב על כסאו ועבדיו עומדים לפניו מימינו ומשמאלו: צבא השמים. הם המלאכים: עומד עליו. סמוך לו וכן הכוכבים עליו והרומים להם: מימינו ומשמאלו. דרך משל ובדברי רבותינו ז״ל וכי יש ימין למעלה וים שמאל למעלה אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה: ויאמר יי׳ מי יפתה את אחאב. הדברי׳ האלה הם מבוכה גדולה למי שמבין אות׳ כמשמעם והאמת כי יאל העיר רוח נביאי שקר לפתו׳ את אחאב ללכת לרמו׳ גלעד לפי שנתחייב מיתה לשמים לא שבאה לאחד מהם רוח נבואה אלא הערת רוח וחפץ לדבר אל אחאב דברים אלו והוא מה שאמ׳ מיכיהו הנה נתן יי׳ רוח שקר בפי כל נביאיך אלה ויי׳ דבר עליך רעה ושאר כל הדברי׳ כמו ויאמ׳ זה אומר בכה וזה אומ׳ בכה ויצא הרוח ויאמ׳ אצא והייתי רוח שקר כל אלה דברי מליצה הם אמרם מיכיהו דרך הבעת דברים לא שראה מיכיהו דברים אלה ולא שמעם כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת בשם יי׳ ואף על פי כן אכתוב דרך הדרש כמו שכתוב גם כן בתרגומו של תוספתא בויצא הרוח ונפק רוחא דנבות וקם קדם יי׳ ואמר בבעו מינך יתקם לדמי על ידי דאנא מניכא לאטעיותיה ולאובדא יתיה מן עלמא ואמר ליה יי׳ במה את יכיל ואמר איפוק ואיהא רוח שיקרא בצדקיה בר כנענה ובשאר נביא שיקרא דיליה ומשום דלית ריעותיה דקודשא בריך הוא בעבדי ליאות שקר ולא נבי בהון אמר ליה לנבות מדבשקרא את רחנתא פוק ממחיבתא דידי ועביד לך רעותך משו׳ דלא ניתא קמאי למית׳ שיקר׳ והרב החכם הרמב״ם ז״ל כתב כן וכשנסדרו עונותיו וזכיותיו של אחאב לפני אלהי הרוחות לא נמצא לו עון שחייבו ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנ׳ ויצא הרוח ויעמד לפני יי׳ וגומ׳ והרוח רוח נבות: להתנבא

פה אחד ג׳ וסי׳ ויתקבצו יחדו להלחם. והמלאך אשר הלך דמלכים וחברו דד״ה: במה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ עד במה פעמים אני משביעך דמלכים. וחברו דד״ה. אשר זעמת זה במה שנים: לאלה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ולבנותי מה אעשה לאלה היום. לאלה תחלק הארץ בנחלה. ראיתי כל ישראל נפצים על ההרים.

וכל הנבאים נבאים כן לאמר עלה | ר׳ ל׳ חס׳ וכל אורי׳ דכו׳
רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד
המלך: והמלאך אשר הלך לקרא | ל׳
מיכיהו דבר אליו לאמר הנה נא
דברי הנביאים פה אחד טוב אל | ג׳
המלך יהי נא דבריך כדבר אחד | דנקד׳ כ״ה ת
מהם ודברת טוב: ויאמר מיכיהו
חי יהוה כי את אשר יאמר יהוה
אלי אתו אדבר: ויבוא אל המלך | טו׳ מ״ל וכל מגלת אסתר דכו׳ כמ״ב
ויאמר המלך אליו מיכיהו הנלך
אל רמת גלעד למלחמה אם נחדל
ויאמר אליו עלה והצלח ונתן יהוה
ביד המלך: ויאמר אליו המלך עד | ג׳
כמה פעמים אני משביעך אשר לא | ג׳
תדבר אלי רק אמת בשם יהוה:
ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים | ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ״ל
אל ההרים כצאן אשר אין להם | ג׳
רעה ויאמר יהוה לא אדנים לאלה | ה׳
ישובו איש לביתו בשלום: ויאמר
מלך ישראל אל יהושפט הלוא | יז מ״ל בקיב׳
אמרתי אליך לוא יתנבא עלי טוב
כי אם רע: ויאמר לכן שמע דבר
יהוה ראיתי את יהוה ישב על
כסאו וכל צבא השמים עמד עליו
מימינו ומשמאלו: ויאמר יהוה מי | ב׳ וכל הגביר׳
יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת | ר׳ ז׳
גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר בכה:
ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר
אני אפתנו ויאמר יהוה אליו במה: | א׳ קמץ
ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי
כל נביאיו ויאמר תפתה וגם
תוכל צא ועשה כן: ועתה הנה | ב׳ זקף קמץ
נתן יהוה רוח שקר בפי כל נביאיך
אלה ויהוה דבר עליך רעה: | נ׳ אתה כמי ודין וחברו

וכל נביי שקרא מתנבן כן למימר
סק לרמת גלעד ואצלח וימסר יי
בידא דמלכא: ואיזגדא דאזל
למיקרי מיכיהו מליל עמיה למימר
הא כען פתגמי נביי שקרא ממלל
חד שוי קדם מלכא יהי כען פ
פתגמך כפתגמא דחד מנהון ו
ותמליל פתגמין תקנין: ואמר
מיכיהו קיים הוא יי ארי ית דיימר
יי לי יתיה אמליל: ואתא לות מלכא
ואמר מלכא ליה מיכה הנזיל
רמות גלעד לאגחא קרבא אם
נתמנע ואמר ליה סק ואצלח וימסר
יי בידא דמלכא: ואמר ליה
מלכא עד כמה זמנין אנא מקיים
עלך דלא תמליל לי לחוד קשוט
בשמא דיי: ואמר חזיתי ית כל
ישראל מבדרין על טוריא כענא
דלית להון רעי ואמר יי לית ר
ריבונין לאילין יתובון גבר לביתיה
בשלם: ואמר מלכא דישראל
ליהושפט הלא אמרית לך דלא
יתנבי עלי טב אלהן ביש: ואמר
בכין קביל פתגמא דיי חזיתי ית
יקרא דיי שרי על כורסיה וכל
חילי שמיא קיימין קדמוהי מימיניה
ומסמליה: ואמר יי מן יטעי ית
אחאב ויסק ויפול ברמת גלעד
ואמר דין בכדין ודין אמר בכדין:
ונפק רוחא וקם קדם יי ואמר אנא
אטעיניה ואמר יי ליה במא: ואמר
אפוק ואהוי לרוח שקר בפום כל
נבייוהי ואמר תטעי ואף תיכול
פוק ועביד כן: וכען הא יהב
יי רוח שקר בפום כל נבייך אילין
דייגזר לאיתאה עלך בישא:

רלבג

ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך. ר״ל עד כמה פעמים אצטרך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר נכון בשם יי׳ ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי יי׳ היו שונאים אותו מפני שהרגה איזבל נביאי יי׳ ואף על פי שלא היה אפש׳ להם לאמר דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיוזק בו המלך וכן בזה המקו׳ אפשר שהעלים מה שיוזק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם. והנה אין זה דבר אמת לפי השאלה אחר שקצר מלהשיב כראוי ואף על פי שלא היה דבר שקר במה שהודיעו ולזה השיב לו מיכה מה שיתבאר ממנו שהמלך ימות במלחמ׳ ולא רצה לאמר זה בבאור לחלוק כבוד למלכות: הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. הנה מיכה על עצמו קצת חשד בדבריו אלא מה שאפשר שהעלים מיהושפט היותו נביא ואעפ״כ הנה כבר חשש אחאב לדברי מיכה ושנה את בגדו בדרך שלא יוכר בו שהוא מלך להמלט ממה שיעד לו מיכיהו כי חשב שכוונתו היא שלא יתכוונו חיל ארם להרוג כי אם מלך ישראל וכאשר לא יכירוהו ימלט מזה: ראיתי את יי׳ יושב על כסאו. אמר זה על צד המשל והמכוון ממנו כלו הוא שהשי״ת שם השפע השופע על הקוסמים כלי להפיל אחאב ברמות גלעד כי בקסם מן החסרון מה שכבר באׄרנו בשני מספר מלחמות יי׳ ולפי שהקסם יבא מהשפע השופע מאת צבא השמים כמו שבארנו שם אמר שכל צבא השמים עומדים אצלו ולפי שקצת מה שישפע מהם הוא מכוון בעצמו וקצתו איננו מכוון אם לא מצד ההכרח והוא מה שישפע מהם מהרעות אמר שצבא השמי׳ היו עומדים אצלו מימינו ומשמאלו וזה כי מה שישפע מהם מכוון בעצמו הוא מימין השם ית׳ והשאר הוא משמאלו והנה מה שחסר מהם בקסם ההוא הוא מיתת אחאב אשר היתה מכוונת מהשי״ת כמו שיעד במה שקדם להיות נפשו תחת נפש בן הדד: הנך

חברו דד״ה: אל תטיפו: יפתה ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר משפטים: במה ח׳ קמצין וסי׳ במה ארע כי אירשנה. במה אושיע את ישר׳. ויאמר שאול גשו. ויצא הרוח ויעמד דמלכים וחברו דד״ה. במה אקדם אדני. אהבתי אתכם אמר יי׳. הוגעתם את יי׳ בדבריכם. וא׳ ובמה ויאמר דוד אל הגבעונים:

להחבא. נכתב בהא במקום אלף: והשיבהו אל אמון. נראה שהיה שם פעם אחרת תפוש: לא דבר יי' בי. אז תאמר שלא דבר יי' בי ומרעתי אמרתי זה וכן אמר משה רבינו ע"ה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא יי' שלחני: שמעו עמים כלם. כן דרך הלשון כמו היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה: התחפש ובא במלחמה. אמר מלך ישראל להתחפש ולבא במלחמה כדי שלא יכירוהו ואמ' ליהושפט ואתה לבוש בגדיך כי אינך צריך להתחפש אבל אני צריך להתחפש לפי שהם בעלי ריבי והם שונאים אותי ולא יועילו התחבולות שלא ברצון הא' כי המושך בקשת לתמו הרגהו וי"ת כמו אתחפש אנא אשתני ואיעול בקרב: לא תלחמו. והוא לא היתה כוונתו לחמול עם ישרא' אלא אם ילחמו עם שאר העם וירא מלך ישראל שתכבד המלחמה בין כך ובין כך ימלט מידם לפיכך אמר להם שכל מלחמתם לא תהיה כי אם במלך לבדו עד שימיתוהו ואחר כך בשאר העם: ויזעק יהושפט. והכירו קולו כי יהושפט הוא וזה הוא שאמר ויהי כראות כלומר בהבין כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: לתומו. שלא מתכוין לאחאב וי"ת לתמו לקיבליה ולא ר"ל לנגד אחאב אך לנגד עצמו ונגד פניו שלא היכב קשתו לימין או לשמאל אלא כמו שהיה מושך הקשת וירה החצי. ודרש לתמו תמו שני חזיונו' של אליהו ושל מיכיהו שנבאו על מות אחאב: בין הדבקי' ובין השרין. כתרגומו בין דיבקי ובין שירייניא: לרכבו. משרת הרכב: הפוך ידיך. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד וטעם הכתוב פעמים יצטרכו לאדם שתי ידיו וקרי ידך כי פעמים יספיק באחת: כי החליתי. נהפך הקמץ תחת א' הא' להרחיב עליה ופירושו החליתי מן המכה ואדוני אבי ז"ל פי' כי גם לרכבו לא רצה לגלו' שהוכה לא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא משמעות הכתוב שאמר החליתי ולא אמר הוכיתי וכתי' ארי מרע אנא: ותעלה המלחמה. היתה הולכת ומתגברת וכמוהו רב' והנה מים עולים: מעמד במרכבה. שלא הטה עצמו מפני המכה אלא התחזק בעצמו והיה מחזיק מעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישר' שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמים: אל חיק הרכב. כתרגומו לגיו רתיכא: ויעבור

מכה' וסי' ויכה יהושע את כל. ויגש צדקיהו בן כנענה. ואיש משך בקשת דמלכים. ויקח אליהו את אדרתו. ויקח אדרת אליהו ב' כו'. ויעבר יורם צעירה דמלכים. ויצא מלאך יי' ויכה דישעיה. ויכה אותם מלך בבל דירמיהו. ויכה פשחור את ירמיה: ובא ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ואנכי נער קטן לא אדע.

ויגש צדקיהו בן כנענה ויכה את מיכיהו על הלחי ויאמר אי זה עבר רוח יהוה מאתי לדבר אותך: ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה: ויאמר מלך ישראל קח את מיכיהו והשיבהו אל אמן שר העיר ואל יואש בן המלך: ואמרת כה אמר המלך שימו את זה בית הכלא והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ עד באי בשלום: ויאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם:

ויעל מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה רמת גלעד: ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה: ומלך ארם צוה את שרי הרכב אשר לו שלשים ושנים לאמר לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו: ויהי כראות שרי הרכב את יהושפט והמה אמרו אך מלך ישראל הוא ויסרו עליו להלחם ויזעק יהושפט: ויהי כראות שרי הרכב כי לא מלך ישראל הוא וישובו מאחריו: ואיש משך בקשת לתמו ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין ויאמר לרכבו הפך ידיך והוציאני מן המחנה כי החליתי: ותעלה המלחמה ביום ההוא והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם וימת בערב ויצק דם המכה אל חיק הרכב:

ט̇ מ̇ל בליש̇ זכר · ג̇ חס̇ בנבי̇ · ג̇ כתיב ה̇א · ל̇ · ל̇ חס̇ · ג̇ רפתי̇ הד̇ין וחברו וכ̇תן להם יי' לחם צר · ג̇ · ג̇ ב̇ חס̇ · ט̇ו מ̇ל וכל אחרד̇מו̇ במ̇כ · י̇ב ככו̇ לת את ואת את ל̇ · ל̇ בסיפ̇ · ו̇ מ̇ל בכב̇ · י̇ · ב̇ · ל̇ · ו̇ זוגין מתחלפין ל̇ · ג̇ · ב̇ קמ̇ן · ל̇

וקריב צדקיהו בר כנענה ומחאית מיכיהו על ליסתיה ואמר אידא שעה אסתלק רוח נבואה מן קדם יי מני למללא עמך: ואמר מיכיהו הא את חזי ביומא ההוא דאת עליל תוון בגו תוון לאטמרא: ואמר מלכא דישראל דבר ית מיכה ואתיבהי לות אמון רב קרתא ולות יואש בר מלכא: ותימר כדנן אמר מלכא. שוו ית דין בבית אסירי ואכילוהי לחמא ברחוק ומיא ברחוק עד מיתאי בשלם: ואמר מיכיהו אם מיתב תתוב בשלם לא רעוא קדם יי בי ואמר שמעו עממיא כולהון:

וסליק מלכא דישראל ויהושפט מלכא שבטא דבית יהודה רמת גלעד: ואמר מלכא דישראל ליהושפט אנא אשתני ואיעול בקרבא ואת לבש לבושך ואשתני מלכא דישראל ועל בקרבא: ומלכא דארם פקיד ית רבני רתיכא דיליה תלתין ותרין מלכוון למימר לא תגיחון קרבא עם זעירא ועם רבא אלהן עם מלכא דישראל בלחודוהי: והוה כד חזו רבני רתיכיא ית יהושפט ואינון אמרו ברם מלכא דישראל הוא וזרו עלוהי לאגחא קרבא ביה וצוח יהושפט: והוה כד חזו רבני רתיכיא ארי לא מלכא דישראל הוא ותבו מאחורוהי: וגברא נגד בקשתא לקבליה ומחא ית מלכא דישראל בין דיבקי ובין שירייניא ואמר למרכבניה אתחזר לאחורך ואפקני מן משריתא ארי מרע אנא: וסליקו עבדי קרבא ביומא ההוא ומלכא הוה מתקף וקאים ברתיכא לקביל אנש ארם ומית ברמשא ואתריק דמא דמחתא לגו רתיכא:

אי זה עבר רוח יי'. איזה הדרך עבר והרי זה מקרא קצר ובדברי הימים כתיב איזה הדרך עבר וגו': ויאמר מלך ישר' אל יהושפט התחפש ובא במלחמה. להתחפש ולבא: אני אתחפש. אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני שאם יכירוני יסורו אלי להלח': ואתה לבש בגדיך. שעליך לא יסורו להלחם שיכירוך שלא מלך ישראל אתה אלא מלך יהודה ועמך אין להם תגר: ויזעק יהושפט. להקב"ה: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. יש שריונות שהם עשויין קליפים קליפים כעניין שנאמר ושריון קשקשים והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן והם קרויין דביקים: מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה: וילוקו

והאכלהו ל̇ חס̇ ד̇לת תלת יוד

רלבג

הנך רואה ביום ההו' אשר תבא חדר בחדר להחבה. אמר זה כי אף על פי שהצליחו ישראל במלחמה הנה יהיה נביא השקר מתחבא חדר בחדר על דבר מיתת אחאב מפני שהבטיחו הלך שם: והשיבהו אל אמון שר העיר. ר"ל השיבהו אל העיר ותביאהו שם אל אמון שר העיר: והאכילהו לחם צר ומים לחץ. ר"ל שלא יתנו לו די ספקו מלחם ומים אך מה שיספיק לו ברוחק: התחפש ובא במלחמ' ואתה לבש בגדיך. הנה התחפש הוא מקור והרצון בו שעל דבר מיכיהו ראוי לו שישנה בגדיו ויבא במלחמה בדרך שלא יכירוהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכו' כי אין לך לירא כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התנבא מיכיהו רע: לא תלחמו את קטון ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה שם השם ית' זה הרצון בלב מלך ארם להפיל אחאב ברמות גלעד ולא הסכים הש"י שימות מישראל אחד במלחמ' ולזה לא רצו חיל מלך ארם להכות יהושפט כשידעו שאינו מלך ישראל: ואיש משך בקשת לתמו. ר"ל שלא היה מתכוין להכות שום אדם והיה מאת הש' שירה החץ באופן שהכה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרצון בזה שהכהו בין קשקשת לקשקשת מקשקשי השרין והנה הרצון באמרו ובין השרין בין השרין והוא באור למה שאמר בין הדבקים כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זין אחר עשוי מחתכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת הש' שבא החץ בין הדבקים כי בזולת זה לא היה יכול להכנס החץ בו ואחר זה קרה גם כן שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו: כי החליתי. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא ירך לב ישראל אבל אמר כי באהו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נוכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יסורו ישר' מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם: ותעלה המלחמה. ר"ל שגברה חזקה והתגברה מאד: ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ר"ל שמרוב שפיכתו עבר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו: ויעבר

התחפש ובא במלחמה. וחברו דד"ה: י"ב פסוק' את את ואת את וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג': וישובו ז' מלאים בנביאים וסימ' ויהי כאשר מת גדעון. אל נחלתם דסוף ספר שפטים. כי לא מלך ישראל הוא. וישובו המלאכים אליו. וישובו אחרי בן ויאמרו. כאשר זמם יי' צבאות בריש זכריה. וכל כתובים דכוו' מלאים במ"ה חס' וסימ' וישובו מלכת. צאן לרוב. וגם בירושלם העמיד יהושפט. וישבו כל איש יהודה. ויבאו לחלקיהו הכהן. וכל אוריתא חס':

ולוקו הכלבים את דמו · ולומר לכי שפט נהרג נבות שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגו' : והזונות רחצו · וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו אחאב מצונן היה ועשתה לו איזבל דמות שתי זונות במרכבתו : בית השן · מן דפיל : ויפלס

ויעבור הרנה · כתרגומו כרוז ואמר ויעבר לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמ' ויעבר על האדם המעביר את הקול ובדרש ויעבור הרנה כאבוד רשעים רנה : הזה עבר במחנה ישראל או בשתי המחנות איש לעירו · שלא ילחמו עוד והכרוז ולא נמצא בכתוב מי היו המנצחים והמתגברים אם ישרא' ואם ארם וכיון שאמר הנביא ישובו איש לביתו בשלום נראה שלא מתו מישראל ואם מתו מעטים היו ומה שאמר הנביא ועמך יחת עמו במלחמות אחרות היה זה : וישטף · השוטף כמו ויאת ליוסף ויגד ליעקב : והזונות רחצו · מוסב למעלה וישטף את הרכב אמר ששטפו הרכב ורחצו הזונות על ברכת שומרון והשטיפ' חזקה מהרחיצה : וילקו הכלבים את דמו · ר"ל דם אחאב כי כל זה הדם מאחאב היה וילקו הכלבים את דמו כדבר יי' אשר דבר במקו' אשר לקקו הכלבי' את דם נבות ילקו הכלבים את דמך · והזונות פירושו כתרגומו מאכי זינא ובדברי רז"ל אחאב מצונן היה עשתה לו איזבל דמות זונות במרכבתו כדי שיראה ויתחמם ועוד דרשו הזונות כמו חזיונות הגיעו שני חזיונות של אליהו ושל מיכה אליהו אמר במקום אשר לקקו הכלבים וגו' מיכה אמר אם שוב תשוב וגו' ויש לשאול היאך אמר בדבר יי' הנה נבות נסקל ביזרעאל ודם אחאב בשמרון לקקוהו הכלבים ומהנראה כי יזרעאל קרוב לשמרון ומי בריכת שמרון הולכים עד יזרעאל והמים באו אדומים מן הדם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים הדם : ובית השן · שן הפיל עושין ממנו מלאכה ואחאב בנה ממנו בית אחת או שתים כי בית כלל וכן כאמר בנבואת עמוס ואבדו בתי השן ומה שאמרנו כי בית אמר דרך כלל מצאנו כמוהו לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה : ויפלס

כבא ו' חסרים בליש' וסימ' נמסר בסדר כי תשא : הלוא י"ז מלאים בס' וסימ' ויאמר נתן · ויקרא לשמעי · הלא הם כתובים דשלמה · אבים · אלה · ויתר דברי אחאב · אחזיהו · אל תלכו · רחץ וטהר · ויסער · קול רגלי אדניו · ויתר דברי יהוא · יואש · יהואחז דמלכי יהודה · מנחם · אשר הסיר חזקיהו · שלום ואבת יהיה :

רלב"ג

ויעבר הרנה · הרצון בו ויעבר קול הרנה והיא הצעקה ועניכו קול הכרוז : וישטוף הרכב על ברכת שומרון · ר"ל כי בעברו שם שטף הרכב על מי הברכ' ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים ושם לקקו הכלבי' דמו בשתותם מהמי' ההם ועוד היה לו מהבוז שהנשים הזונות הרוחצות בברכ' ההיא רחצו בדמו אשר נתערב במים ההם : כדבר יי' אשר דבר · ר"ל שכבר היתה נפשו תחת נפש בן הדד כדבר יי' אשר דבר ונפל ברמות גלעד כדבר יי' אשר דבר ולקקו הכלבי' את דמו כדבר יי' אשר דבר ·

לחס' ויעבר הרנה במחנה כבא השמש לאמר איש אל־עירו ואיש אל־ארצו : ב' והיה כבני מרח טו חל' וימת המלך ויבוא שמרון ויקברו את־המלך בשמרון : וישטף את־הרכב על ברכת שמרון וילקו הכלבים את־דמו והזנות רחצו כדבר יהוה אשר דבר : ל' ויתר דברי אחאב וכל־אשר עשה ובית השן אשר בנה וכל־הערים אשר בנה הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל : יז חל' נסיב' וישכב אחאב עם־אבתיו וימלך אחזיהו בנו תחתיו :

ואעברו כרוז במשריתא כמיעל שימשא למימר גבר לקרתיה וגבר לארעיה : ומית מלכא ואתא לשמרון וקברו ית מלכא בשמרון : ושטף ית רתיכיא על בריכתא דשמרון ולחכו כלביא ית דמיה ומני זיניא שטפו כפתגמא דיי' דמליל : ושאר פתגמי אחאב וכל דעבד ובית שינא דפיל דיבנא וכל קרויא דבנא הלא אינון כתיבין על ספרא פתגמי יומיא למלכי ישראל : ושכיב אחאב עם אבהתוהי ומלך אחזיהו בריה תחותוהי :

ויתר דברי ד' בכל וסי' אחאב יהואש ירבעם ואחיתו' וה'

הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו באורה בזה המקום ·

ואולם התועלות המגיעים מזה

והנה התועלת הראשון הוא במדות להודיע שצריך להתישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהיה באופן הראוי ולזה ספר שבא ישרא' אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימים וישיב אותם דבר :

השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה כי ארך הימים יתן לזקני' טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שישלם לילדים אם לא על דרך הזרות :

השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא השכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים :

הרביעי להודיע קיום יעוד הש"י שתקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם :

החמשי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מהלחם עם ישראל תכף שבאהו דבר השם ית' על ספר והנה ספר בספר דברי הימים שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני יי' שלש שנים :

הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלויים מארצו במה שהזיחם מכהן ליי' כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו נתקיים מה שיעדה התורה באמרה פן יש בכם איש או אשה וגו' כי הש"י ישמיד האיש ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וכזה קרה לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט :

השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בשבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנביא ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר יי' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנ' במופתי' תתקיים פנת התורה :

השמיני הוא להודיע שהש"י כשצוה דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהצואה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהוד' אשר על אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש"י מזה ואע"פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר יי' ואמר לו שישיבהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש"י מצואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך חטא הנביא אשר כחש לו ואם יוסופק על זה מעקידת יצחק שידמה שעבר השם מצואתו הראשונה אך היה המכוון בדבריהש"י זולתמה שהבין אברהם מהם :

התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש"י על חטאם באופן שיענשם הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני עצם חטאיו לא נענש על מה שדבר שקר בשם יי' בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעבר על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר יי' מה שאמ' לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על שאי איפשר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית יי' ואת אוצרות בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שעשה המגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית יי' ואחר ישיבו אותם אל תא הרצים :

העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שנזכר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגבול הנביא כי בבא רגליה העיר תקום וילך תכף שבאתה ותכף היותה בביתה ימות הילד וזה כי היה מופת נפלא כי בעדיה בדרכה זה היו מדת חייו תלך במהירות או במתון :

האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא ירבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה נתבאר אמות מה שנזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן

כגוים

בגוים ההם והיא כי יסיר את בנך מאחרי והנה נשמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לשורש הרע כשי שלמה מגויי הארצות כמו שקדם הספור בזה:

השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אבים היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצ׳ לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעלותיו:

השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית׳ ולזה תמצא כי אבים לא חיה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני י״י האריך ימים על ממלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישר׳ והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב:

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים בי״י מבטחו כ״ש כשמצא עצמו נעזר בו ית׳ ולזה תמצ׳ שנענש אסא בששם בשר זרועו בששלח אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפר בריתו את בעשא מלך ישר׳ כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד״ה ולזאת הסבה ג״כ ידמה שחלה את רגליו כמו שבארנו:

החמשה עשר והוא לבאר עוצם השגחת הש״י בישראל בעבור בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל ראויים שיסתיר הש״י פניו מהם ויעזוב אותם מצד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם ית׳ מרוב פעלות אחאב שהיו כלי אל שישובו ישראל לגמרי מאחרי הש״י הראה להם אז שנים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב ויש׳ אמתות דברי הנביאים וקללותיה׳ כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו נתקיימה וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיים את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש״י קללות נביאו שהם יתקיימו תכף אם לא ישובו אל הש״י ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דבר הש״י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית׳ וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא וקללותיו סבב שישוב אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי י״י הוא האלהים מצד המופת הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבעל הוא הבעל לתכלית שישובו ישראל כולם לעבודת הש״י ויהרגו נביאי הבעל וכאשר ראה הש״י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא י״י ויער לו זה הטוב על יד נביאו עד שכבר הכה במתי מעט מלך ארם עם כל המלכי׳ אשר היו אתו ושנה בזה הפעל עד שתתחזק בלבו האמונה בש״י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקר׳:

הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שעשה הש״י על יד אליהו והוא שהתמידו העורבי׳ להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומצד הקמח שהיה בו מעט קמח ובפחית השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה אחת ולא כלתה כד הקמח ובפחית השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחר מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצים והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם רבוי המים ששפכו שם ורבות המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש״י עם הפלגת העציר׳ שהיתה אז ומה שהביא הש״י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפי׳ וצפחת מים ומה שעמד ארבעי׳ יום וארבעים לילה בזולת מאכל ומשקה והנה סופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה מפנות התורה:

השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה בדבר י״י לפי שעה ולזה ספר שהעורבי׳ מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר י״י אף על פי שלא היה יודע אם היא כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה השרש העירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה:

השמנה עשר הוא לפרסם עוצם הכפל המופתים אשר נעשו על יד אליהו עד שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן השמן כי אם שיספיק לשעה אחת כדי שיכפל המופת יותר ויתפרס׳ זה לאמנה בזה האופן כי כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצא שהעורבי׳ הביאו לו שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת ליום אחד או לשני ימי׳ או יותר עם שבזה הערה שהש״י בחר לנביאו בזה האופן זה הענין כדי שיהיה המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדברים תועלת לבאר שהשלמים אין ראוי שיבקשו היתרונות אבל יספיק להם ההכרחי לבד:

התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בצד אחר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו הש״י שילך קדמה ויסתר בנחל כריתום לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והערבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצוא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסתר הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסתר בית האלמנה והיא היתה מתקנת לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדב׳ דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהש״י שליט בעשיית המופתים הנה איננו עושה אותם כי אם בעת הצורך כמו שבארנו במקומות רבים במה שקדם:

העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הנלווים לשלם בשיביא השם ית׳ עליהם טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מכדם להביא עונם על החוטאים על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפית מה לי ולך איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני:

העשרים ואחד הוא להודיע כי כבר יהיה מושגח החוטא בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש הטוב מצטער ברע שיקרה לאיש ההוא כי להצילו מהצער ינצל החוטא מהרע ולזה אמר הגם על האלמנה אשר אני מתגורר בה הרעות להמית את בנה וזה כי מפני זה יצטער אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה צער עצמו להתמודד על הילד שלשה פעמים לשים פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולזאת הסבה ג״כ צער עצמו להביא הגשם כשגהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שימלטו מהצער הזה ויביא הש״י גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האדם השלם לזולתו מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה השרש במקומות רבים:

העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהבאת כל הסבו׳ העוזרו׳ בהבאת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבות המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצה שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה התחכם בכל עוז להכרית האמונה הנפסדת אשר בעבורה נענשו ישראל בשנעצר להם המטר ולזה רצה נביאי הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר השתמש בזאת הבחינה בכל צד מהצדדים שהיה אפשר לו שלא ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שנכשלו ישראל בו מהטעות אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכלו לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נשאר לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על שעשוהו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראי׳ לאלהיהם ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתנצל ולומר שזה אשר לא ענה אותם באש מפני שלא קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואחר זה הקים מזבח י״י ההרוס להעיר כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר עבדוהו בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהוא אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה התורה שלא לעבדו כי אם במקו׳ אשר יבחר י״י אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה אליהו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במצות השם להדמו׳ לפי היכולת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם י״י כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם י״י ולזה עשהו בשם והקים בו מהאבנים כמספר שבטי ישראל כאילו העיר בזה כי ישר׳ בכללם ראוי שיהיו לש״י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו היה סימן שכבר ישובו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמים כמו תרב כדי שיתבאר לישר׳ יותר עוצם גבורת הש״י בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתים עשרה לסבה בעינה שהיו מספר האבנים שתים עשרה:

העשרים ושלשה הוא בדעות והוא להודיע שאין בש״י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש״י כמו שהתבאר במקומותינ׳ וזה למדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש״י:

העשרים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתי׳ יעשה אותם הש״י על יד נביאו באמצעות התפלה וזה שרש רב התועלת כבר זכרוהו רבו׳ ז״ל וכבר למדנו זה ממה שספר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שענהו השם ית׳ באש בפני כל ישר׳ ומתפלתו שיבא המטר עם הפלגת העצירה שהיתה אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת עולם שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו חכמי׳ ממה שאמרו ז״ל תנאי התנה הקב״ה עם מעשה בראשית וזה שאם הונח הענין כן יתחייבו ענינים מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם לבטלה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו גם כן בעת שהוגבל חדושם בזול׳ נביא ובזולת משתדל וכבר יתחייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז גם כן שימצא אז נביא כי זה בלתי אפש׳ כי הנביא לא יהיה נביא אלא בשלמויות יקנו הם רצם בבחירתו שיקנם ושלא יקנם ואם הנחנו שיחויי׳ אז כן שיהיה נביא הנה בטלנו טבע האפשר ויחוייב שיהיה זה האיש על כל פנים בעל שלמויות יתכן בהם שיהיה נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים כשנמצאים מתחדשים בעבור תועלתם לפי המקרים והמשיגים הנמצאים אז לאנשים ויחוייב כשהונח חדוש אלו המופתים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמשיגים אשר בעבורם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין כן הנה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבני׳ ואכלה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שישובו ישראל מעבודת הבעלים וישובו אל הש״י הנה היה מחוייב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל עובדים הבעלים ויהיו א״כ מוכרחים לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר ויפול התורה בכללה כי מהגדולות מהפנות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה ימשול בה לעשות מה שיסודר לו

לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע:

העשרים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי לשלם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש״י כי החמלה עליהם היא אכזריות על הטובי׳ ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידם אל נחל קישון וישחטם שם:

העשרים וששה הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד למלכות הלא תראה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד בואו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שנם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בש״י ולזה הסכים לאליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם זה שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נבות:

העשרים ושבעה הוא מה שלמדנו מזה שהיה לאליהו ארך ימים כפלא ולזה אמ׳ קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה כתישרנו להאמין שפנחס הוא אליהו ושאליהו לא מת כמו שבארנו אבל באורנו זה הספור:

העשרים ושמנה הוא להודיע עוצם הכנת הר סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר יי׳ בזה האופן הנפלא:

העשרים ותשעה הוא להודיע שהכוונה במציאו׳ הנביא היא להשגחה על מי שהוא נביא בתוכם וכאש׳ ישתמש בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו לא תשפיע החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר ראה הש״י היות אליהו מבקש רע לישרא׳ הישירו להבין שאין השם ית׳ חפץ בהבאת הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם יי׳ ואחר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס אליהו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכונה האלהית בזה המראה שהראה לו השם ית׳ ולזה השיב שנית לש״יכמו התשובה הראשונה וכאשר ראה הש״י שהוא משתמש בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז הודיעו שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך יקום הש״י נקמתו מישראל בעזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע:

השלשים הוא להודיע כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה׳ הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא הניח בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים המלאכותיי׳ ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברי׳ אשר היה חורש בהם:

השלשים ואחד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם:

השלשים ושנים הוא במדות כי לפני שבר גאון ר״ל שהגאוה שבת השבר ושהבוטח בכחו ובחזקו יכוצח ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגאה מאד ושלח למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא נתפייס בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכי׳ בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שומרון לשועלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש״י כי לא לאדם דרכו וסבב שבמתי מעט כנחוהו אחאב בשתי מלחמו׳ זו אחר זו והנה שם הש״י בטחו על חזקו כלי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויצאו מחיל ארם איש לקרא׳ כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו ונסו ארם מפני זה ונצחום ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם:

השלשים ושלשה הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי יי׳ הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם כנוחם המון חיל ארם הנפלא במתי מעט למען ידעו כי יי׳ הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שזכר בזה המקום:

השלשים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא מתיר לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדינים מפני מה שנתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש״י בחרמו וברשותו ובמכמרתו כעס הש״י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו:

השלשים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לבו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה גם כן למכרו אליו:

השלשים וששה הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שומרון היה מושל בישראל ומכניע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך החורי׳ אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחי׳ אבותיהם לעשו׳ רצונו כדי שלא ימית בניה׳ ולזה זכר שנערי שרי המדינו׳ היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשמרון היה מלך בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישר׳ אשר בשמרון כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה:

השלשים ושבעה הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיי׳ שהשם ית׳ שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה:

השלשים ושמנה הוא להודיע שהרוגי מלכות נכסיהן למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה מפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שכאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו:

השלשים ותשעה הו׳ להודיע שכאש׳ יעד הש״י יעוד רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש״י הנה הש״י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש״י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו:

הארבעים הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות:

הארבעים ואחד הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש״י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש בדב׳ יי׳ הסתפק בנביאי האשרה שהיה לו ולא דרש פי יי׳ מנביא יי׳:

הארבעים ושנים הוא להודיע שעצת יי׳ היא תקום ולא תועיל תחבולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש״י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמ׳ שלא יפול במה שיעד לו הש״י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר יי׳ אשר דבר ולא אמר כדבר יי׳ אשר דבר ביד עבדו פלוני:

הארבעים ושלשה הוא להודיע שיש במה שיושפע מצבא השמים מה שהוא מימין הש״י ובו מה שהוא לשמאלו ובכלל הנה הרעות המסודרות ממנו הם כאילו הם משמאל הש״י מפני היותן בלתי מכוונו׳ בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות יי׳ והטובו׳ השופעו׳ מהם הם מכוונו׳ בעצמן:

ויהושפט

אופירה ג' בקריא' וסימ' יהושפט עשה אניות' ויבאו אופירה דמלכים. וישלח לו חירם: ט"ו פסוק רישיהון וסופיהון מלה חדא ריש' נסיב וי"ו וסיפ' לא נסיב וי"ו וסי' והלוחת מעשה אלהים' והלוים יסבכו. ונפש אדם. ומקנה רב. ויאיר בן מעשה הלך. וחצור חדתה וקריות. ויפתח הגלעדי היה. וי"י ישיב לאיש. ולכפיבשת

וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא מָלַךְ עַל־יְהוּדָה
בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
ג"פ יְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָ‍ִם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־
ג' ג' שִׁלְחִי׃ וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו
לֹא־סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה׃ אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם
ל' מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיַּשְׁלֵם
ה' נסע' נסיב' יְהוֹשָׁפָט עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
ר' וַאֲשֶׁר נִלְחָם הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא
אָבִיו בִּעֵר מִן־הָאָרֶץ׃ וּמֶלֶךְ אֵין
עשה ל' בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ׃ יְהוֹשָׁפָט עָשָׂר
ג' אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת אוֹפִירָה לַזָּהָב
ג' נשברו ה' וְלֹא הָלָךְ כִּי־נִשְׁבְּרָה אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן
גָּבֶר׃ אָז אָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב
אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־עֲבָדֶיךָ
ו' בָּאֳנִיּוֹת וְלֹא אָבָה יְהוֹשָׁפָט׃ וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹשָׁפָט עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־
ד' דכות' נסי' אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ אֲחַזְיָהוּ בֶן־
אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם׃

וִיהוֹשָׁפָט בַּר אָסָא
מְלַךְ עַל דְּבֵית יְהוּדָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע
לְאַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃
יְהוֹשָׁפָט בַּר תְּלָתִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין כַּד
מְלַךְ וְעַשְׂרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין מְלַךְ ב
בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִימֵּיהּ עֲזוּבָה בַּת
שִׁלְחִי׃ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא אָסָא
אֲבוּהִי לָא סְטָא מִינַּהּ לְמֶעְבַּד
דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ בְּרַם בָּמָתָא
לָא עֲדָאָה עוֹד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין
וּמַסְּקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃
וְאַשְׁלֵים יְהוֹשָׁפָט עִם מַלְכָּא ד
דְיִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי יְהוֹשָׁפָט
וּגְבוּרְתֵּיהּ דַּעֲבַד וְדַאֲגִיחַ קְרָב הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי י
יוֹמִין לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ וּשְׁאַר
נַפְקַת בָּרָא דְאִשְׁתְּאַר בְּיוֹמֵי אָסָא
אֲבוּהִי פַּלֵּי מִן אַרְעָא׃ וּמַלְכָּא לֵית
בֶּאֱדוֹם מְמַנָּא אֱלָהֵין אִיסְטַרְטִיגֵי
מַלְכָּא׃ יְהוֹשָׁפָט עֲבַד סְפִינַת
אַפְרִיקָא לְמֵיזַל לְאוֹפִיר לְאַיְתָאָה
דַּהֲבָא וְלָא אֲזַל אֲרֵי אִתְּבָרוּ ס
סְפִינָתָא בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ בְּכֵן אֲמַר
אֲחַזְיָהוּ בַּר אַחְאָב לִיהוֹשָׁפָט יְזִלוּן
עַבְדַּי עִם עַבְדָּךְ בִּסְפִינָתָא וְלָא
אֲבָה יְהוֹשָׁפָט׃ וּשְׁכִיב יְהוֹשָׁפָט
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם א
אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי
וּמְלַךְ יְהוֹרָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃
אֲחַזְיָה בַּר אַחְאָב מְלַךְ
עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁבַע
עַסְרֵי לִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין׃

וישלם יהושפט. כי אביו היה לו מלחמה עם מלך ישראל והוא השלים עמו וטעם הספור הזה כי נודע זה שהשלים עמו שהרי עזרו כל שכן שהיה בשלום עמו אלא טעם הסיפור הזה וכתבו אותו אחר אך הבמות לא סרו אמר ועוד רעה אחר כמצא בו שהשלים עם מלך ישראל ועזרו כמו שאמר לו הנביא הלרשע לעזור ולשונאי יי' תאהב: ויתר הקדש. תרגם יונתן וש"ר נפקת ברא יהיה ל לרעתו שם כלל לקדשות ולזונות: נצב מלך. אמר כי בימי יהושפט לא היה מלך באדום לפי שתחת ממשלת יהוד' היה אדום מימי דוד והיו מלכי יהודה ממני' עליהם נציבים והנציב היה מלכם ולפי שבימי יהורם בנו מרדו ויצאו מ תחת יד מלכי יהודה אמ' כי בימי יהושפט עדיין היו אדום תחת ידם אלא שבימי בנו פשעו מתחת ידם לפי שהלך בנו בדרך רעה: יהושפט עשר אניות. כן כתיב וקרי עשה והכתוב אומר כי עשר ספינות הם שעש' ומפני שנתחב' באניות עם מלך ישראל שהיה רשע נשברו כמו שכתוב בדברי הימים בהתחברך לרשע וגו' לפי' כשאמר לו אחזיהו שיתחבר עמו פעם שנית באניות ולא אבה י יהושפט: נשברה' כן כתיב וקרי נשברו אולי לא נשברו בדרך אחר אלא נשברה כל אחת ואחת לבדה: בעיר דוד אביו. אמר אביו בעבור שהלך בדרכיו: בשנת שבע עשרה ליהושפט. והלא בשנת ארבע לאחאב מלך יהושפט ואחאב מלך עשרים ו ושתים שנה הוצא מהם ארבע כ נשארו שמנה עשר אלא שנת שנים ועשרי' של אחאב לא שלמה לו ומנה אותה לבנו: שנתים. לא היו שתי שנים שלמות שהרי הכתוב אומר למטה כי יהורם בן אחאב מלך בשמנה עשרה ל ליהושפט אלא לפי שלא שלמה לאחזיהו שנה שניה מנה אותה לו ולאחיו ולאביו: ויפשע

וישלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שהמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן: ויתר הקדש' נוהגי ניאוף בפרהסיא: ומלך אין באדום. מימי דוד. הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקילקל בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו: כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם אחז ב בזאת לכך נשברו א וכך אמר לו הנביא ב בד"ה בהתחברך עם רשע פרץ יי' את מ מעשיך: בשנת שבע עשרה ליהושפט. יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנא' באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמ' שעמד בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ל ליהושפט וכאן הוא א אומר שמלך אחזיהו בשנת שבע עשרה ל ליהושפט אך בדקתי ומצאתי בדברי הימים ומלכי ישראל שאינו מדקדק במנין ש שנותיהם ואם עמד ב בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אות' לו במקו' אח' לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמ' בעמידתו של יהושפט לא נמנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברוב' וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית ב בשנת שבע עשר' הללו:

כשר

ממט ו' כבירין אחנת וכו' אכרים בעל' דיכתח ולקמ באר' כאורי'

אך הבמות ב' הדין וחבריו אכא וחברו והבמות לא סרו ושא' רק תבנות

ומלך ט' כבוקי' דמיין רישות' וכוכ' ומלא' ודאריא' נסיב וי"ו וכול' קרתי

רלבג

ויהושפט בן אסא מלך על יהוד' בשנת ארבע עד וימלוך אחזיא בנו תחתיו' עוד העם מ מזבחים ומקטרים ב בבמות ר"ל לשם יי' אך היו חוטאים מפני ם שכבר נאסרו הבמות אחר הבנו' בית המקד' : ויתר הקד' אמר כשא' בימי אסא. הנה שם היו זכרים היו מוכנים למשכב זכור לכל הבא וכבר נשארו מהם בימי אסא ובער אותם יהושפט מן הארץ : ומלך אין באדום נצב מלך. ר"ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם ומימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבי' כמו שקדם ולפי שבימי יהורם בן יהושפט מרדו האדומיים זכר זה בזה המקום כאילו יאמר שעד סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיות כן לא אחר זה : יהושפט עשר אניות תרשים ללכת אופירה. ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתוב עשר וקרי עשה וכבר זכר בספר ד"ה כי מפני שנתחבר בהם עם אחזיהו פרץ הש"י מעשיו ולזה לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם עבדי אחזיה: בעיר דוד אביו. אמר זה לפי שהלך בדרכיו: אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט. והנה יפול בזה ספק כי בשנת ד' לאחאב זכר שמלך יהושפט ועדין מלך אחאב שמנה עשר' שנה כי עשרים ושנים שנה מלך ועוד מה שנשאר לו מהשנה הרביעית ואיך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך אחזיה. והנה הנר' בעיני שכל השנים שספר שמלכו מלכי ישראל היו לקוחי' משנות מלכי דוד עד שכאשר ימלך בסוף שנה אחת ממלכי דוד ובראש השנה הנמשכת לה יאמר שכבר מלך שנתים ובהיות הענין כן הנה מה שאמר בשנת ארבע לאחאב היה בשנת חמש כאשר ימנו השנים לפי שנות מלכי דוד אשר לפי המנין ההוא נאמר בו שמלך עשרים ושתים שנה שהרי בשנת שלשים ושמנה לאסא התחיל למלוך ונחשבה לו שנה מה שנשאר מהשנה ההיא ומלך אסא אחר השנה ההיא שלש שנים שהרי מ' ואחת שנה מלך ובהיות הענין כן הנה עברו י"ד למלכו' אחאב למנין השנים שאמר שמלך עשרים ושתים שנה והתחילה השנה החמשית וידמה שכבר עבר ממנה מעט כשמלך יהושפט כי לא מלך תכף ברגע שמת אביו ואחר זה לא נשלמו י"ז שנה שלימות ליהושפט כשנכנס אחאב מעט בשנת הכ"ב אך על כל פנים היתה נכנסת השנה השמנה עשרה כשנכנסה תמיתת אסא. ואפשר שנאמר והוא היותר נכון כי הרצון באמרו בשנת' לאחאב שכבר עברו ארבע שני' לאחאב ובזה מצאנו שאמר בשנת אחת עשרה ליהורם בן אחאב והרצון בו שכבר עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אמר במקו' אח' תמורת זה בשנת שתים עשרה ליהורם וכן מה שאמר בשנת שבע עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשרה שנה וכן מה שאמר שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשרה שנה ליהושפט ר"ל שכבר עברו שמנה עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה:

בן קטן ושמו מיכה. ועתה קום צא. ומלך אין באדום. וכמהו לא היה לפניו. ויבניא בן. והצתינים ישבים. והמלך קם בחמתו:

ודרך

רלבג

ובדרך אמו. היא איזבל כי בן איזבל היה: ויפשע מואב בישראל אחרי מות אחאב: ספר זה להעיר שיותר רעות היו פעלות אחזיה מפעלות אחאב כי אחאב שבקצת מרוע מעשיו אבל זה היה מחזיק בכל אותן הפעלו׳ הרעות שעשו אביו ואמו וכאילו היה זה סבה שפשע מואב בישראל ולא נתנו למלך ישראל המס שהיו נותני׳ לו מקודם: בעד השבכה. הוא מעשה רשת עשוי על הארובה שיכנס האור דרך ה הנקבי׳ אשר בשבכה בבית אשר תחת ה העליה: וילך אליה. ר״ל שכבר הלך לקרא׳ מלאכי מלך שמרון ו ואמ׳ להם מה שכוהו השי׳: מה משפט האיש. ר״ל מה מנהג האיש וכן וכה משפטו כל הימים: וישלח אליו שר חמשי׳ וחמשיו. ר״ל ששלח לאליהו ל לכבודו לקרוא לו שר גדול שהיו חמשי׳ איש הולכים לפניו והלכו עמו החמשי׳ איש ההכ: איש האלהים המלך דבר רדה. ידמה מדבריהם שהם היו רוצים להביאו עמהם בהכרח מכר מצות המלך ולזה אמרו לו שיבא במצות המלך והרגים אליהו מעניכם שאם לא ישכים ללכת מעצמו יקחוהו בכח ל למלאת מצות המלך ולזה אמר להם כי מ מאחר שהם קוראים אותו איש אלהים הנה מזה הכר אינו תחת ה המלך ולא יועילו ב בחזקם עמו ולזה אמר ואם איש האלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת ח חמשיך: ולפי שהשר השני דבר אליו גם כן באופן שדבר אליו ה הראשון עשה אליהו שירדה אש גם כן ו ואכלה אותו ואת ח חמשיו אמנם השר ה השלישי לא הראה ש שיבא אליו בכח אבל בא אליו בתחנוני׳ ולזה לא עשה אליהו דבר כ כנגדו וגם לא היה מ מסכים לבא עם השר ההוא ש המלך לירא׳ מהמלך ההו׳ ומאיזבל אמו: בששת

רדק

ויפשע מואב. לפי שהיה עובד אחאב כמו שאמר למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וכיון שמת אחאב פשע בבנו: בעד השבכה. השבכה היתה בעליה והיא ארובה ואורגים אותה בעצים שתי וערב ומניחים נקבים להאיר בבי׳ התחתון ומפני זה נקראת שבכה שהיא עשויה מעשה שבכה שהיא הרשת: ויחל. מן חלה על משקל ויעל מן עלה ו ונקמצה היו״ד מפני ההפסק: מה משפט האיש. מה תארו ותרגומו מה נימוסא דגברא י ומ״כי אלישע לא היה אז עמו כי פעמים היה מניחו באחת ה המקומות והיה הולך יחידי על ההרים להתבודד בנבואה: אליהו התשבי. כי יודע היה כי מנהגו לאזור אזור עור והיה ידוע כי בעל שיער היה ותימ׳ הו׳ היאך לא היו מכירים אותו מלאכי מלך ישראל והלא הוא היה רגיל עם אחאב ובשמרון ואפשר כי אלו האנשי׳ ששלח מלך ישר׳ לא היו אז בשמרון כשהיה אליהו רגיל שם וזמן רב היה לא׳יהו שלא היה בשמרון מפני איזבל שאמרה ל להרגו שהרי במלחמת בן הדד ראינו שלא היה שם ולא במלחמ׳ ראמות גלעד כי מיכיהו בן ימלא היה להם אז הנביא לי״י אשר ב בשמרון: ויען

ודבר י״א בקריא׳ וסימ׳ ועתה קום צא ודבר. ומלאך י״י דבר אל אליה. ויהי המה הולכים. אז הקרא וי׳ יענה. אם תשיב משבת רגלך. אין קורא בצדק׳ ועתה יען עשותכם. מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון יהוקם את דברי יהונדב. ודבר אלהם דריש פסו׳. ועל הר סיני ירדת: ולכנה בקריאה וכו׳ ולכן

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ
ל׳ ל׳ אָבִיו וּבְדֶרֶךְ אִמּוֹ וּבְדֶרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן
נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:
ל׳ וַיַּעֲבֹד אֶת הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ
ל׳ וַיַּכְעֵס אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה אָבִיו: וַיִּפְשַׁע מוֹאָב
א בְּיִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מוֹת אַחְאָב: וַיִּפֹּל
ז׳ ל׳ אֲחַזְיָה בְּעַד הַשְּׂבָכָה בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר
ל׳ בְּשֹׁמְרוֹן וַיָּחַל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים
יג חס׳ בסיפ׳ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ דִרְשׁוּ בְּבַעַל
ד׳ זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן אִם אֶחְיֶה מֵחֳלִי
זֶה: וּמַלְאַךְ יְהוָה דִּבֶּר
ה׳ אֶל אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי קוּם עֲלֵה לִקְרַאת
וא׳ ב׳ יג חס׳ מַלְאֲכֵי מֶלֶךְ שֹׁמְרוֹן וְדַבֵּר אֲלֵהֶם
ד׳ הֲמִבְּלִי אֵין אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם
הֹלְכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי
עֶקְרוֹן: וְלָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הַמִּטָּה
אֲשֶׁר עָלִיתָ שָּׁם לֹא תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי
ה׳ ומ״ל בכב׳ מוֹת תָּמוּת וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּה: וַיָּשׁוּבוּ
הַמַּלְאָכִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מַה
זֶּה שַׁבְתֶּם: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ עָלָה
לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ
אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר שָׁלַח אֶתְכֶם
ל׳ רכמי׳ ד׳ וְדִבַּרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי
אֵין אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן
הַמִּטָּה אֲשֶׁר עָלִיתָ שָּׁם לֹא תֵרֵד
מִמֶּנָּה כִּי מוֹת תָּמוּת: וַיְדַבֵּר
יג חס׳ כבי׳ כ״ר כגול אֲלֵיהֶם מֶה מִשְׁפַּט הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה
לִקְרַאתְכֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵיכֶם אֶת
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ
ל׳ בַּעַל שֵׂעָר וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו
ה׳ וַיֹּאמַר אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי הוּא: וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל אֵלָיו
ל׳ ה׳ וְהִנֵּה יֹשֵׁב עַל רֹאשׁ הָהָר וַיְדַבֵּר
ל׳ ב׳ אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר רֵדָה:
וַיַּעֲנֶה אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֶל שַׂר
ג׳ ו׳ הַחֲמִשִּׁים וְאִם אִישׁ אֱלֹהִים אָנִי
ו׳ רפין תֵּרֶד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ
ל׳ וְאֶת חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם
ב׳ ל׳ וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת חֲמִשָּׁיו: וַיָּשָׁב
וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים אַחֵר
ג׳ וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַן וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ ה
ב׳ ונעכין הָאֱלֹהִים כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ מְהֵרָה רֵדָה:

וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח
אֲבוּהִי וּבְאוֹרַח אִמֵּיהּ וּבְאוֹרַח
יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל:
וּפְלַח יַת בַּעֲלָא וּסְגִיד לֵיהּ וְאַרְגִּיז
קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל כְּכָל דַּעֲבַד
אֲבוּהִי: וּמְרַדוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיִשְׂרָאֵל
בָּתַר דְּמִית אַחְאָב: וּנְפַל אֲחַזְיָה
מִן סְרִיגְתָא בְּעִילִּיתֵיהּ דִּי בְשָׁמְרוֹן
וְאִתְמְרַע וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין וַאֲמַר לְהוֹן
אִיזִילוּ תִּבְעוּ בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת
עֶקְרוֹן אִם אֵיחֵי מִמַּרְעִי דֵין:
וּמַלְאֲכָא דַּיְיָ
מַלִּיל עִם אֵלִיָּהוּ דְּמִן תּוֹשָׁב קוּם
סַק לִקְדָמוּת אִזְגַּדֵּי מַלְכָּא דְּשָׁמְרוֹן
וּמַלִּיל עִמְּהוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָּים
דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל אַתּוּן
אָזְלִין לְמִתְבַּע בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת
עֶקְרוֹן: וּבְכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַרְסָא
דִּסְלֵיקְתָּא תַּמָּן לָא תֵיחוּת מִינַּהּ
אֲרֵי מְמַת תְּמוּת וַאֲזַל אֵלִיָּה:
וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא לְוָתֵיהּ וַאֲמַר לְהוֹן
מָא דֵין תַּבְתּוּן: וַאֲמָרוּ לֵיהּ גַּבְרָא
סְלֵיק לִקְדָמוּתָנָא וַאֲמַר לָנָא א
אִיזִילוּ תּוּבוּ לְוָת מַלְכָּא דִּשְׁלַח
יַתְכוֹן וּתְמַלְּלוּן עִימֵּיהּ כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ הֲלָא אֱלָהָא קַיָּים דִּשְׁכִינְתֵּיהּ
שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל אַתְּ שְׁלַח לְמִתְבַּע
בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן בְּכֵן
עַרְסָא דִּסְלֵיקְתָּא תַּמָּן לָא תֵיחוּת
מִינַּהּ אֲרֵי מְמַת תְּמוּת: וּמַלִּיל
עִימְּהוֹן מָא נִימוֹסָא דְּגַבְרָא דִּסְלֵיק
לִקְדָמוּתְכוֹן וּמַלִּיל עִמְּכוֹן יַת פ
פִּתְגָמַיָּא הָאִילֵּין: וַאֲמָרוּ לֵיהּ גְּבַר
בְּעֵיל סַעֲרָן וְזַרְזָא דְּמַשְׁכָּא אֲסִיר
בְּחַרְצֵיהּ וַאֲמַר אֵלִיָּה דְּמִן תְּשׁוּב
הוּא: וּשְׁלַח לְוָתֵיהּ רַב חַמְשִׁין
וְחַמְשׁוֹי דְּעִמֵּיהּ וּסְלֵיק לְוָתֵיהּ וְהוּא
יָתִיב עַל רֵישׁ טוּרָא וּמַלִּיל עִמֵּיהּ
נְבִיָּא דַּיְיָ מַלְכָּא מַלִּיל חוּת:
וַאֲתֵיב אֵלִיָּה וּמַלִּיל עִם רַב חַמְשִׁין
אִם נְבִיָּא דַּיְיָ אֲנָא תֵּחוּת אֶשָּׁתָא
מִן שְׁמַיָּא וְתֵיכוּל יָתָךְ וְיַת חַמְשִׁין
דְּעִמָּךְ וּנְחַתַת אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא
וַאֲכַלַת יָתֵיהּ וְיַת חַמְשִׁין דְּעִמֵּיהּ:
וְתָב וּשְׁלַח לְוָתֵיהּ רַב חַמְשִׁין
אוּחֲרָנִין וְחַמְשִׁין דְּעִימֵּיהּ וַאֲתֵב
וּמַלִּיל עִמֵּיהּ נְבִיָּא דַּיְיָ כִּדְנַן אֲמַר
מַלְכָּא אוּתִי חוּת:

ולכן ה׳ וסי׳ ע״י סלק לערסא ומחכי רחמין

רשי

בעד השבכה. אומר אני אורדוייר בלע״ז שרגילים לאורגו שתי וערב בכשרי׳ ארוכי׳ וקצרים שקורין לטו״ש בלע״ז ועשויין כ נקבים נקבים כעין שבכה וקרוי׳ פרדוכי בלע״ז ואני שמעתי שבכה וו״ץ בלע״ז ובלשון אשכנז ו״כרל איסטו״ין כמו שפירשתי ובלולים יעלו: ויחל. לשון חולי: וית ליך

מסרה

נשבעתי לבית עלי. והנה י״י מעלה. המטה אשר עלית בה׳ יחנה י״י לחננכם ב׳ בו. וסימ׳ בלשון ארמי׳ עלי סלק לערסא ו ומאכי רחמין: על ראש הר ה׳ דסמיכי וסימ׳ והיה נכון לבקר. ויעבר דוד העבר. וישלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד׳ זאת תורת הבית על ראש ההר: ואם איש ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם איש עני הוא׳ ואם איש אלהים אני. ואם איש שפתים יצדק. אנ״ך:

ויען וידבר אליו. ויען כמו ויען איוב האמר ועניית ואמרת לשון צעקה ודבור: רד אותו. פירוש עמו וכן וירד אתו אל המלך ירד עמו והלך אל המלך כי השר עלה אל קצה ההר ואליהו היה בראש ההר: אל תירא מפניו. כי מתירא היו שיוליכנו למלך והיה ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע שימות או היה ירא מפני איזבל אמו: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. היאך היה זה והלא אמר למטה כי מלך בשנת י"ח ליהושפט ויהושפט הלך עמו למלחמת מואב והנה היה מלך בימי יהושפט שבע שנים כי יהושפט מלך כ"ה שנים אלא ש שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני מחלוקת אחיו כמו שאומר בדברי הימים ואת ה הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור מה היה צריך לומר זה ידוע הוא כי המלוכה היא לבכור אלא שנראה כי היה מחלוקת בין בניו לפיכך נתן לו המלוכ' בחייו ומלך בחיי אביו שבע שנים ו ובשנת שתים למלכות יהורם זו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל: כי לא היה לו בן. לא היה לאחזיהו בן לפיכך מלך יהורם אחיו תחתיו ובסדר עולם בשנת שתי' ליהורם בן יהושפט אפשר לומ' כן והלא הוא מלך משנת שמנה עשרה ל ליהושפט אלא לענין שנא' ויזעק יהושפט ויי' עזרו ויסירם אלהים ממנו ראוי היה יהושפט ליהרג באותה שעה לפי שהיה עוזר ל לרשע ובשכר שזעק תלה לו הא' ז' שנים ועלו לבנו ועוד כתבנו: בסערה. בקמץ חטף הסמך אמר בסערה ולא אמר כן למטה אלא רכב אש וסוסי אש רוח ס סערה היה עמהם כמו שאמר ו ויעל אליהו בסערה אלא הנראה לאלישע אמר רכב אש וסוסי אש אבל הרוח היתה נראית ורוח ה הסערה העלתה אותו מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלתה אותו ברצון האל עד גלגל האש ושם נשרפו בגדיו זולתי האדרת וכלה בשרו ועצמו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנה ומה שנראה רכב אש וסוסי אש לאלישע להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ו ופרשיו כמו שאמר אלישע אבי אבי רכב ישר' ופרשיו ודעת המונינו גם חכמינו כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו כמו שהיה אדם הראשון קודם שחטא וכן הכניס חנוך שם. ובדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן: וילך

וימלוך יהורם תחתיו. אחיו היה: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. איפש' לומר כן והלא מלך בשנת תשע עשרה ליהושפט שהרי אחזיה מלך בשבע עשר' ומלך שתים ובסמוך כמי כתב בשנת שמונה עשרה ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ברמות גלעד ובשכר שזעק תלה לו שבע שנים ומאותה שעה הוא מונה לבנו: בסערה. ברוח סערה: סב

החמשים ח' בקריא' וסימ' נמסר בסדר קרח: אליה ה' וסימ' ומלאך יי' דבר. ודבתריה ולכן כה אמר יי' המטה. ואזור עור אזור. ויען אליה וידבר אלהם. הנה אנכי שולח. וחד ויערשיה ואליה. וכל עזרא דכוו':

וַאֲתֵיב אֵלִיָהוּ וּמַלִיל עִמְהוֹן אִם נְבִיָא דַיְיָ אֲנָא תֵּחוֹת אֶשָׁתָא מִן שְׁמַיָא וְתֵיכוּל יָתָךְ וְיַת חַמְשִׁין דְעִמָךְ וּנְחַתַת אֶשָׁתָא מִן שְׁמַיָא וַאֲכָלַת יָתֵיהּ וְיַת חַמְשִׁין דְעִמֵיהּ׃ וְתָב וּשְׁלַח רַב חַמְשִׁין תְּלִיתָאִין וְחַמְשִׁין דְעִימֵיהּ וּסְלִיק וַאֲתָא רַב חַמְשִׁין תְּלִיתָאֵי וּכְרַע עַל בִּרְכוֹהִי לָקֳבֵיל אֵלִיָהוּ וּבְעָא מִן קֳדָמוֹהִי וּמַלִיל עִמֵיהּ נְבִיָא דַיְיָ תֵּיקַר כְּעַן נַפְשִׁי וְנַפְשָׁא דְעַבְדָךְ אִילֵין חַמְשִׁין בְּעֵינָךְ׃ הָא נְחַתַת אֶשָׁתָא מִן שְׁמַיָא וַאֲכָלַת יַת תְּרֵין רַבְנֵי חַמְשִׁין קַדְמָאִין וְיַת חַמְשִׁין דְעִמְהוֹן וּכְעַן תֵּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ׃ וּמַלִיל מַלְאֲכָא דַיְיָ עִם אֵלִיָהוּ חוּת עִמֵיהּ לָא תִדְחַל מִן קֳדָמוֹהִי וְקָם וּנְחַת עִמֵיהּ לְוַת מַלְכָּא׃ וּמַלִיל עִמֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲלַף דִשְׁלַחְתָּא אִיזְגַדִין לְמִשְׁאַל בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָם דִשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁאַל בְּפִתְגָמֵיהּ בְּכֵן עַרְסָא דִסְלֵיקְתָּא תַּמָן לָא תֵיחוֹת מִינֵיהּ אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת׃ וּמִית כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלִיל אֵלִיָהוּ וּמְלַךְ יְהוֹרָם תְּחוֹתוֹהִי בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לִיהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה אֲרֵי לָא הֲוָה לֵיהּ בַּר׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי אֲחַזְיָה דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וַהֲוָה בְּאַסָקוּת יְיָ יַת אֵלִיָהוּ בְּעַלְעוֹלָא לְצֵית שְׁמַיָא

ח' למדינחאי חלוף — ויען אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אִם־אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ אֱלֹהִים מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח שַׂר־חֲמִשִּׁים שְׁלִשִׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל וַיָּבֹא שַׂר־הַחֲמִשִּׁים הַשְּׁלִישִׁי וַיִּכְרַע עַל־בִּרְכָּיו לְנֶגֶד אֵלִיָּהוּ וַיִּתְחַנֵּן אֵלָיו וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּיקַר־נָא נַפְשִׁי וְנֶפֶשׁ עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה חֲמִשִּׁים בְּעֵינֶיךָ׃ הִנֵּה יָרְדָה אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֶת־שְׁנֵי שָׂרֵי הַחֲמִשִּׁים הָרִאשֹׁנִים וְאֶת־חֲמִשֵּׁיהֶם וְעַתָּה תִּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ׃

וַיְדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ רֵד אוֹתוֹ אַל־תִּירָא מִפָּנָיו וַיָּקָם וַיֵּרֶד אוֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ וַיְדַבֵּר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ בִּדְבָרוֹ לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ וַיָּמָת כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלִיָּהוּ וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם תַּחְתָּיו בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לִיהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵּן׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃

ב וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בִּסְעָרָה הַשָּׁמָיִם

המכלי ר' וסימ' נמסר בסדר בשלח: בהעלות ג' וסי' ויהי בהעלות יי' את אליהו. בהעלות העולה והחלבים. בתתי אתך עיר נחרבת:

רלבג

בשנת שתים ליהור' בן יהושפט מלך יהודה. יש בכאן ספק חזק והוא שלא יתכן שיחיה אחזיהו עד שנת שתים ליהורם בן יהושפט וזה שכבר מלך בשנת שבע עשרה ליהושפט ולא מלך כי אם שתים שני' כמו שקדם וכבר מלך יהושפט עשרים וחמש שנה ולזה לא יתכן שנאמר שהתחיל למלוך יהורם בן אחאב בשנת שתים ליהור' בן יהושפט ואם אמרנו שכבר התחיל למלוך יהור' בן יהושפ' בחיי אביו מעת מות אחאב הנה לא יתכן מה שאמר ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור שהרי החזיק בה בחייו והנה זכר במה שיבא כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך יהור' וזה ממה שיוסיף עוד ספק על זה ועוד שאחר זה כתב כי בשנת אחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה ובמקום אחר כתב כי בשנת שתים עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה וזה לאות כי כשיאמר בשנת כך למלך כך הנה פעם ירצה בו שעברו אותן שנים למלך ופעם ירצה שהמלך בשנה ההיא ויהי הרצון באמרו בשנת אחת עשר' ליורם בן אחאב שכבר עברו לו אחת עשר' שנה והיא בשנת שתים עשרה והרצון באמרו בשנת שתים עשרה הוא שכבר היה בשנה ההיא. והנר' בעיני כי מפני החתון שהיה ליהושפט עם אחאב היה יהושפט מולך אחר מות אחאב עם מלך ישראל כל ימיו כי היו חולקים לו כבוד בני אחאב מפני היותו זקן והתחתן באחאב ולזה תמצא שאמ' בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישר' ויהושפט מלך יהודה והרצון בו שיהושפט היה מנהיג מלכות ישראל עמו וכאילו היה יהושפט מלך ישראל גם כן והוא מבואר שהוא מחויב שיהיה פירושו כן כי אי אפשר שיהיה הרצון בו שתהיה שנת חמש ליהושפט כי שנת החמש ליהורם בן אחאב היא שנת עשרים וחמש ליהושפט אחר שכבר מלך אז יהורם בן יהושפט ובזה הדרך כאמר שעד שהתחילה השנה השנית למלכות יהורם מלך יהודה היה מלך יהודה משתתף עם יהורם בן אחאב בהנהגת המלכות כי כבר תמצא במלחמותיו שהיה יהושפט תמיד עמהם. והנה ליישב כל אלו הפסוקים ידמה בעיני שהשנה שמלך בה אחזיה היתה שמנה עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשרה ובמלוך יהורם עברו ליהושפט שמונה עשרה שנה והיה בשנת התשע עשרה ובשנה שעברו חמש שנים ליהורם בן אחאב מלך ישר' מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה ובזה לא יפול שום ספק כי כשעברו לאחאב ארבע שנים מלך יהושפט ונשארו לאחאב י"ח שנים מקוטעים ולזה לא עברו ליהושפט במותו כי אם י"ז שנים שלמים והיה בשנת שמנה עשרה ומלך אחזיה שתי שנים מקוטעים ומת כשהיה יהושפט בשנת התשע עשרה ואחר כן חיה יהושפט פחות משש שנים בדרך שלקח מהשנה העשרים וחמש מעט ואז עברו חמש שנים ליהורם בן אחאב והיא בשנה הששית וכשעברו לו אחת עשרה שנה והיה בשנת השתים עשרה בדרך שלקח מהשתים עשרה יותר ממה שלקח מהשנה הששית הנה כבר עברו ליורם בן יהושפט יותר משש שנים שלמים והיותר היה קצתו מהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט וקצתו היה מהשנה השמינית ונחשב לו זה שמנה שנים ולא היה כי אם שש שנים ויותר מעט ולפי שהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט לא היתה אלא זמן מועט מאד כמו שבארנו הנה לא נראה בזמן ההוא היות מלך יהודה בלתי משתתף עם מלך ישראל בהנהגת ישראל ולא הראה לו זה עד בא השנה השנית ליהורם מלך יהודה והנה בזה הדרך יתישב כל זה בלי שום ספק: בהעלות יי' את אליהו בסערה השמים. אי אפשר שיובן שעלהו השמים כי לא יעלו שם אלו הגופות אבל הכונה בו בגובה האויר כאמרו צרים גדולות ובצורות בשמים ומגדל וראשו בשמים והנה נשאהו רוח יי' במלאכות יי' אל מקום לא נודע עדיין והוא חי שם כמו שבארנו:

שבנא פה. חפץ היה לראותו מחמת ענוה שלא יראה בהלקחו : את אדוניך. ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים כאליהו : ויגלום. כרכה כדי שתהא כוחה להכות בה : ויגלום. לא כריכה ממש אלא קולט שקורין קולייר בלע"ז : הקשית לשאול. אי אפשי לתת לך יותר ממה שיש לי בידי : אם תראה אותי לוקח מאתך. אז אוכל לעשות לך יותר ויותר : יהי לך כן ואם אין לא יהיה. שאין היכולת בידי : אבי

וילך אליהו. ואליהו נאמר לו ברוח בנבואה כי באותו היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע אבל אלישע נאמר לו גם כן ברוח נבואה שהרי אמר גם אני ידעתי החשו ושאר הנביאים נאמ' להם כל שכן הוא ומה שהיו הולכי' מעבר לירדן נראה כי כן נאמר לו לאליהו בנבואה כי מעבר לירדן ילקח ואולי היה הלקחו במקו' אשר נאסף משה רבינו לכבודו כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבינו וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהרא' לו למשה רבי' ונס מ' יום ומ' לילה כמו שנס משה רבינו : חי יי' וחי נפשך. מה שאמר וחי נפשך אחר שאמר חי יי' לא אמר כן אלא להגדיל כי השבועה הראשונה גדולה אלא נשבע בנפשו להראות כי גדולה נפשו בעיניו והקדים חי יי' לכבוד : בני הנביאים. כתרגומו תלמידי נביא : אשר בית אל. כמו בבית אל ומה שהיו בני הנביאי' בבית אל וביריחו כן היו בערים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם עליהם ומה שהיו ברוב ערי ישרא' כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ונבואתם היתה לשעה לפיכך לא נכתבה נבואתם : החשו. פיר' בו כמו כפתח הה"א : וכן ת"י שתוקו ואדוני אבי ז"ל פירש כמשמעו כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא דברו לו עוד : ויגלם. כרכה והכה בה את המים וכן בגלומי תכלת פי' כרכי בגדים : פי שנים ברוחך אלי'. פירשו רז"ל כפלים ממה שהיה באליהו והוא שהחיה שני מתים אח' בחייו ואח' במותו ולמי שאמר על רגליו עמד ולביתו לא הלך מרפא בצרעת נעמן שהמצורע חשוב כמת שנ' אל נא תהי כמת ואדוני אבי ז"ל פירש פי שני' שני חלקים של שיהיה לו מרוח אליהו וכן הוא אומר פי שנים בכל אשר ימצ' לו שני חלקי' בנכסיו כי הבכור נוטל שני חלקים מן הנכסים והפשוט נוטל החלק השלישי : הקשית לשאול. די היה לך בחלק אחד מרוחי או בחצי רוחי אבל פי שנים דבר קשה שאלת ואעפ"כ אם יהיה בך כח רוח אלהי' שתוכל לראותי כשאלקח מאתך ידעתי כי מאת האל יהיה שיהיה לך כמו ששאלת : לקח. פעל עומד מבנין שלא נזכר פעלו לפיכך הוא קמוץ : ויעל אליהו בסערה. כמו שפירשנו ופירוש השמים לענין הגוף האוירי כמו אשר תעוף בשמים ולענין הרוח השמים העליונים עם המלאכים שנכנו להם השמי' כמו הללו את יי' מן השמים ואליהו נעשה רוחני והגוף כלה באש העליוני ושב כל יסוד אל יסודו ואלישע ראה העלותו מן הארץ ובהיותו לאויר ראה דמיון רכב אש וסוסי אש שהפריד בין שניהם כלומר בראותו כי נפרד ממנו מעת אשר הועלה וכן בגדיו כלו באש זולתי האדרת שנפלה מעליו כדי שיקחנה אלישע להכות בה המים ואם כדברי רז"ל שהיה לו כפלים ברוח ממה שהיה לאליהו תימה הוא מה צורך היה לו אדרת לחצות בה המי' והכה אפי' עם האדרת לא נחצו המים עד שאמר איה יי' אלהי אליהו ואם תאמ' לא נפלה האדרת לצורך אלישע אלא כיון שנעשה רוחני נפלה האדרת מעליו אם כן שאר בגדיו למה לא נפלו גם כן : ואלישע

בית ד' בליש' סבי' בבית וסימ' ויבא ערוב כבד · ולא נשאר איש בעי · ויצאו בני הנביאים · עגלי הזהב אשר : הודעת ה' וסימ' כי היום יי' לוקח · וחברו דבעניא · הודעת חקות שמים · עת לדת יעלי סלע : הירדנה ד' בקריא'

וילך אליהו ואלישע מן הגלגל : ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פה כי יהוה שלחני עד בית אל ויאמר אלישע חי יהוה וחי נפשך אם אעזבך וירדו בית אל : ויצאו בני הנביאים אשר בית אל אל אלישע ויאמרו אליו הידעת כי היום יהוה לקח את אדניך מעל ראשך ויאמר גם אני ידעתי החשו : ויאמר לו אליהו אלישע שב נא פה כי יהוה שלחני יריחו ויאמר חי יהוה וחי נפשך אם אעזבך ויבאו יריחו : ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו אל אלישע ויאמרו אליו הידעת כי היום יהוה לקח את אדניך מעל ראשך ויאמר גם אני ידעתי החשו : ויאמר לו אליהו שב נא פה כי יהוה שלחני הירדנה ויאמר חי יהוה וחי נפשך אם אעזבך וילכו שניהם : וחמשים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מנגד מרחוק ושניהם עמדו על הירדן : ויקח אליהו את אדרתו ויגלם ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה : ויהי כעברם ואליהו אמר אל אלישע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי : ויאמר הקשית לשאול אם תראה אתי לקח מאתך יהי לך כן ואם אין לא יהיה : ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים :

ואזל אליהו ואלישע מן גלגלא : ואמר אליהו לאלישע תוב כען הכא ארי יי' שלחני עד ביתאל ואמר אלישע קיים הוא יי' וחי נפשך אם אשבקינך ונחתו לביתאל : ונפקו תלמידי נביא די בביתאל לות אלישע ואמרו ליה הידעת ארי יומא דין יי' דבר ית ריבונך מעל רישך ואמר אף אנא ידענא שתוקו : ואמר ליה אליהו אלישע תוב כען הכא ארי יי' שלחני ליריחו ואמר קיים הוא יי' וחי נפשך אם אשבקינך ואתו ליריחו : וקריבו תלמידי נביא די ביריחו לות אלישע ואמרו ליה הידעת ארי יומא דין יי' דבר ית רבונך מנך ואמר אף אנא ידענא שתוקו : ואמר ליה אליהו תוב כען הכא ארי יי' שלחני עד ירדנא ואמר קיים הוא יי' וחי נפשך אם אשבקינך ואזלו תרויהון : וחמשין גברא מתלמידי נביאי אזלו וקמו מקביל מרחיק ותרויהון קמו על ירדנא : ונסיב אליהו ית שושיפיה ואחזר ומחא ית מיא ואתפליגו לכא ולכא ועברו תרויהון ביבשתא : והוה כמעברהון ואליהו אמר לאלישע שאל מה אעביד לך עד דלא אידבר מלותך ואמר אלישע ויהי כען על חד תרין ברוח נבואתך עמי : ואמר אקשיתא למשאל אם תחזי יתי דאנא מידבר מלותך יהי לך כן ואם לא לא יהי : והוה עד דאינון אזלין מיזל וממללין והא רתיכין דאשתא וסוסון דאשתא ואפרישו בין תרויהון וסליק אליהו בעלעולא לצית שמיא :

וסימ' וירד הגבול הירדנה · ויבא גדעון הירדנה · ויאמר אליהו אל אלישע · וילך אתם ויבאו הירדנה : ויבה' וסימ' נמסר לעיל בסיפר' סימן כ"ב : לקח ה' וסי' נמסר בסדר בראשית :

רלבג

שב נא פה כי יי' שלחני עד בית אל · ראוי שתדע שלא עשה זה אליהו לתכלית שלא יאציל עליו מן הרוח אשר עליו על אלישע שהרי כוהו השי' משוח אלישע בן שפט לנביא תחתיו ואמנם אמר זה לו כדי שלא יחרד אלישע בהפרד אליהו ממנו אם יראה שינשא בסערה השמי' : היום יי' לוקח את אדוניך מעל ראשך. הנה באר בזה שלא נלקח אלא מעל ראשו וכן אמר אליהו לאלישע בטרם אלקח מאתך וזה יורה שלא לקחו אלהים במוחלט אבל לקחו מעם אלישע : החשו. שתקו : ויגלם. ר"ל שכבר כרך אדרתו והכה בה במי' : ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. ר"ל במה שהאצלת מרוחך על כל בני הנביאים יהיה הנאצל לי מרוחך פי שנים על כל אחד מהם והוא מענין מה שאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו : אם תראה אותי לוקח מאתך. אמר לו זה על דרך המופתים המתחדשים כאילו יאמ' שאם יראה אותו בעת הלקחו מעמו בהעלותו בסערה השמים אז יתחדש לו על צד המופת שיאצל מן הרוח אשר על אליהו מה שישלם בו מה שבקש אלישע ואז עזב אליהו אדרתו כדי שיחזיק בה אלישע ותהיה כלי מה להשלמת זה המופת הלא תראה כי אלישע היה מצוה גחזי שיקח משענת אלישע בידו להחיו' בו בן השונמית וכן תמצא שעל צד המופת נתחדש באדרת אליהו מה שעזר אלישע בעשיית המופתים וכבר בארו זולתנו באמרו אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן באורים אחרים ואשר נחשב אנחנו הוא מה שזכרנו והוא נאות ללשון ולענין וזה כי יקשה אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך שתשכיל מציאו' השכל הנפרד והוא שכל אליהו אחרי הפרדו מהחומר ואלו הסכימו בהכרח שיהיה זה הענין מות לאליהו וכבר בארנו שזה בלתי אפשר ויקשה אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך ר"ל שתחקור עמי בכל הסודות אשר אתה נבוך בהם מפני ראותך שאני לוקח מאתך ולא ימצא זה לך ממני זולתי בזה העת והנה יקשה לזה שאנחנו לא נמצאנו שעמדו יחד אחר כל זה מה שיתכן בו זה הענין גם לא היה מספיק זמן קצר כמו זה לזה הענין לפי מה שאחשב והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם · הנה נתחדש זה על דרך המופת לשאת אליהו אל אשר יהיה שמה רצון השי' : אבי

רדק

אלישע ראה. ראה העלותו מן הארץ ולא ראהו עוד כי רכב אש וסוסי אש הפרידו בין שניהם: אבי אבי. כתרגומו רבי רבי וכן תלמידי הנביאים נקראו בני הנביאים: רכב ישראל ופרשיו. כתרגומו דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: ויקרעם. לשנים קרעים מכאן שמנו רז"ל שחייב אדם לקרוע על רבו שלמדו חכמה ואותו הקרע אינו מתאחה לעולם לפי שנאמר לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהוא לשני' אם כן מה ת"ל לשנים שיראה בהן הקרע לעולם: איה ה' אלהי אליהו. ת"י כן ואמר קביל בעותי יי' אלהיה דאליהו ולפי פשוטו איה הוא שאינו מראה כח האות לי כמו שעשה לאליהו בחצות המים: אף הוא ויכה את המים. אף הוא כשעשה לו נס והכה המי' פעם שנית אחר שאמר איה ה' אלהי וכחצו הנה והנה וי"מ אף הוא על אליהו שבא כמו שהיה רואהו והכה את המים ויחצו ויעבר אלישע. ובדרש אף הוא מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו שבפעם ראשונה היתה זכות שניהם עומדת ופעם שניה של אלישע היתה זכות צדיק אחד עומדת וכן הוא אומר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי מכאן אתה דורש שמנה מופתים באליהו שש עשר באלישע: נחה רוח אליהו. כיון שראוהו שחצה המים ועבר הירדן ידעו כי נחה עליו רוח אליהו: חמשים בני חיל. למה היו צריכי' בני חיל וכי היה להם לעשות מלחמה אלא פירוש בני חיל בני כח שיהיה להם כח ללכת הנה והנ' במעט זמן ואיך אמרו לו שיבקשוהו והלא הם אמרו לו כי היום ה' לוקח אדוניך מעל ראשיך אלא חשבו שמא לא עלה השמים אלא נשאו רוח ה' והפרידו מבני אדם כמו שראו שנפרד מבני אדם מ' יום ומ' לילה ואולי פעמי' רבו' היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו שהרי עובדיה אמר לו ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע: ויפצרו בו. הרבו לו דברים עד שמע אליהם: עד בוש. עד אשר בושש הרבה מלומר להם שישלחו ותרגום עד סגיאו: הנה נא מושב העיר טוב. עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה מים רעים ולא שהיתה העיר משכלת שאם כן לא היו חומדים אותה ולא היו עוברים על החרם לבנות אותה ואליהו נ"כ היאך לא רפא אותה ואם היתה משכלת מכמה שנים שישבו בה היו מניחים אותה ולא היו יושבין בה אלא נראה שמקרוב היה זה הרע למים מרעת יושבי בה ומפני רוע המים היתה גם כן הארץ משכלת שהיו האנשים שותים המים והיו מתים ברוב. ובדרש אמר יריחו היתה משכלת ומקוללת על שם שאררה יהושע ובא חיאל והוסיף לקללה ע"י מעשה של חיאל כשמתו בניו והלכו שניהם הוא ואחאב ובקרוהו וכל הענין נזכר למעלה ובדברי רז"ל מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלת מאי טיבותיה אמר רבי יוחנן חן מקום על יושביו: מלח. נס בתוך נס היה כי המלח עושה המים רעים וכן ויורהו יי' עץ אמרו עץ מר היה ונס בתוך נס היה: אל מוצא המים. אל מקור המים המקום שהיו המים יוצאים ממנו: רפאתי

רשי

אבי אבי. דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: איה ה' אלהי אליהו. שהובטחתי שתשרה בי פי שנים ברוחו [illegible]: אף הוא ויכה את המים. אף הוא בפ' ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי גדולה חביית אלישע כפליים כשל אליהו שבתחלה זכות שניהם ועכשיו זכותו יחידי: פן נשאו רוח ה'. אי אפשר אמש אמרו לו הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם מהם היכן הוא אלא מלמד מיום שנגנז אליהו הלכה ונסתלקת רוח הקדש מן הנביאים ושוב לא היתה רוח הקדש מרובה בישראל: עד בוש. כתבנים מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנוטל גדולתו אינו רוצה שישוב כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה: והמים רעים. ומחמת המי' הארץ משכלת את יושביה לקבר' אם כן מהו ומושב העיר הטוב מכאן אמרו חן המקו' על יושביו: אל מוצא המי'. שהיו נובעי' משם: וישלך שם מלח. והלא מלח דבר המקלקל את המי' הוא אלא נס בתוך נס: ונערים

וירם ח' בקריא' וסימ' ויעשו בן משה ואהרן. וירם משה את ידו. וירם הטבח את השוק והאליה. וירבעם בן נבט אפרתי הוה. וירם אדרת אליהו. וירם קרן לעמו ואשמע את האיש. וירם יאשיהו לבני: נחה ג' מלעיל וסימ' נחה ארם על אפרים. נחה שקטה כל הארץ. נחה רוח אליהו על אלישע. וחד ונחה עליו

ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי
רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד
ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים
קרעים: וירם את אדרת אליהו
אשר נפלה מעליו וישב ויעמד על
שפת הירדן: ויקח את אדרת
אליהו אשר נפלה מעליו ויכה את
המים ויאמר איה יהוה אלהי אליהו
אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה
והנה ויעבר אלישע: ויראהו בני
הנביאים אשר ביריחו מנגד ויאמרו
נחה רוח אליהו על אלישע ויבאו
לקראתו וישתחוו לו ארצה:
ויאמרו אליו הנה נא יש את
עבדיך חמשים אנשים בני חיל
ילכו נא ויבקשו את אדניך פן
נשאו רוח יהוה וישלכהו באחד
ההרים או באחת הגיאות ויאמר לא
תשלחו: ויפצרו בו עד בש ויאמר
שלחו וישלחו חמשים איש ויבקשו
שלשה ימים ולא מצאהו: וישבו
אליו והוא ישב ביריחו ויאמר
אלהם הלוא אמרתי אליכם
אל תלכו:
ויאמרו אנשי העיר אל אלישע
הנה נא מושב העיר טוב כאשר
אדני ראה והמים רעים והארץ
משכלת: ויאמר קחו לי צלחית
חדשה ושימו שם מלח ויקחו אליו:
ויצא אל מוצא המים וישלך
שם מלח ויאמר כה אמר יהוה

ואלישע חזי והוא מצוח רבי רבי
דטב להון לישראל בצלותיה
מרתיכין ופרשין ולא חזהי עוד
ואתקף בלבושיה וסדיקינון
לתרין סדיקין: וארים ית
שושיפא דאליהו דינפלת מיניה
ותב וקם על כיף ירדנא: ונסיב
ית שושיפא דאליהו דנפלת מיניה
ומחא ית מיא ואמר קביל בעותי
יי אלהיה דאליהו אף הוא ומחא
ית מיא ואתפליגו לכא ולכא
ועבר אלישע: וחזוהי תלמידי
נביא דביריחו מקביל ואמרו נחת
רוחיה דאליהו על אלישע ואתו
לקדמותיה וסגידו ליה על ארעא:
ואמרו ליה הא כען אית עם
עבדך חמשין גברין בני חילא
יזלון כען ויבעון ית רבונך דילמא
נטליה רוח מן קדם יי ורמהי בחד
מן טוריא או בחד מן חיליא ואמר
לא תשלחון: ואתקיפו ביה עד
סגיא ואמר שלחו ושלחו חמשין
גברא ובעו תלתא יומין ולא
אשכחוהי: ותבו לותיה והוא
יתיב ביריחו ואמר להון הלא
אמרית לכון לא תיזלון:
ואמרו אנשי קרתא
לאלישע הא כען מותב קרתא
שפיר כמא דריבוני חזי ומיא בישין
וארעא מתכלא: ואמר איתו
לי צלוחיתא חדתא ושוו תמן
מילחא ואיתיאו לותיה:
ונפק למפקנא מיא ורמא תמן
מילחא ואמר כדנן אמר יי

רוח יי': נשאו ג' בקריא' וסימ' ויבאו כל איש אשר נשאו לבו. לקרבה אל המלאכה לעשות אתה. פן נשאו רוח יי': שלשה ימים ד' דסמי' בקריאה וסימ' ויתנו לו פלח דבלה. לבו עוד שלשה ימים דמלכים. ויבקשו שלשה ימים דאליהו. ויהי יונה במעי הדג:

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הנה כמו שהתלמידים נקראים בנים כמו בני הנביאי' כן הרב יקרא אב כי הוא המוליד שכל התלמיד וקראו רכב ישראל ופרשיו כאילו יאמר שהוא התוקף והחוזק של ישראל במלחמ' ולזה הו' הרכ' והפרשים אשר בהם יגברו במלחמה: אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה. ר"ל אף הוא כאשר הכה את המים הנה נחצו תכף הנה והנה. ואחשב כי לא הכה אותם אלא פעם אחת ובפעם ההיא אמ' איה אלהי אליהו וספר הכתו' שגם אלישע הגיע לזאת המעלה שהגיע אליהו והוא שכאשר הכה את המים נחצו הנה והנה: נחה רוח אליהו על אלישע. ר"ל שכבר האצילו מרוחו מה שימשך ממנו שיעשה אלישע בדמיון המופתים שעשה אליהו ולזה חלקו לו כבוד רב והשתחוו לו ארצה: וישליכהו באחת ההרים או באחת הגאיות. ר"ל להתחבא שם כי היה רגיל אליהו בכך כמו שאמר עובדיה ורוח יי' ישאך אל אשר לא אדע: ויפצרו בו עד בוש. ר"ל הרבו כל כך דברים עד שהיה לו בושת מלחלוק תמיד על דבריהם ולזה אמר להם שלחו מצד המוסר להניחם לעשות רצונם אך דבריו היו באופן שכשאמרו שלחו היה ראוי שיובן ממנו שלא ישלחו מצד דבורו כי פעמים יש הן שהוא כלאו ולזה אמר הלא אמרתי אליכם אל תלכו כי ידע אלישע שלא יראה לאדם אליהו בזה העת כי הסתירו יי': והמים רעים והארץ משכלת. מפני שאמר אחר זה רפאתי למים האלה ולא יהיה משם עוד מות ומשכלת ידענו כי הארץ משכלת מצד המים שהיו רעים. והנה אע"פ שקלל יהושע מי שיבנה הנה לא מנע האנשים משבת בה אחר שתבנה שאם היה כן לא היו הנביאים יושבים שם והנה הרצון בזה הנה מושב העיר טוב כאשר אדני רואה ולזה אין אויר העיר סבה אל שתהיה הארץ משכלת אך באמת המים הרעים ומזה הצד קרה לארץ שתהיה משכלת. והנה

ונערים. קטנים המנוערין מן המצות: עלה קרח עלה. מכאן שהקרחת עלינו את המקום שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים מתוקי' מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיק אלו חברו פרנסתן מפורש בסוטה: ויראם. ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה: ויהורם בן אחאב. אף פרשה זו בשביל להגיד גם של מישע מלך מואב ם שנעשה על ידי אלישע ככתבה כאן שמנה ב באליהו שמנה נסים ובאלישע שש עשרה לקיים פי שנים ברוחך אלי ותכן כולם זו כנגד זו כגם שנעשה על ידי אלישע וכתב' כאן זו כנגד זו כך ראיתי בשלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי וחציית ירדן של אלישע כ כנגד של אליהו: רק לא כאביו וכאמו. שהוסיף את הבעל ל להכעיס: רק בחטאו' ירבעם. דבק וכן כל מלכי ישראל מדאגה שלא תשוב ה הממלכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עבדו את העגלים: נוקד. מרי גיתי: אילים צמר. דיכרין דרעיא עם צמרם: רדך

רפאתי. בא"רך הפ"א כבעלי הה"א: ומשכלת. ולא תהיה הארץ משכלת כי מן המים היה בה השכול: וירפו המים. נעלמה האל"ף והיה כבעלי הה"א: ונערים קטנים. כי ים גדולים ויקראו נערים ואמר כי אלה הנערים היו קטנים וכן ונער קטן עמו ור"זל דרשו נערים שהיו מנוערים מן המצו' קטנים שהיו מקטני אמנה: ויתקלסו בו' לעגו בו ובזוהו בדבריה' שהיו אומרי' לו בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אלישע. ודרשו קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום: ויראם ויקללם. ונחלקו ר"זל בזה כי קשה אליהם היאך גרם מיתה עליהם על דבר זה מהם אמרו על שם שבזוהו נתן עיניו בהם ונענשו כמו שאמרו כל מקום שנתנו עיניהם חכמים או מיתה או עוני ומהם אמרו ראה שכלם נתעברו אמותיהם ביום הכפורי' כלומר ראה כי מעבירת באו וראויין היו למיתה ולכך ה הפקירו עצמם לבזותו ולכך קללם ולא מפני שבזוהו ומהם אמרו בלודית ראה להם כנוים ומהם אמרו שלא ראה בהם ל לחלוחית מצוה ולא עתיד' להיות לא בהם ולא בזרעם לפיכך א אררם לכלקם מן העולם ואמרו כי נענש על דבר זה שגרם מיתה לאלה הנערים ואמרו שלשה חלאי' חלה אלישע אחד על שגרה דובים בתינוקו' ואחד על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחד אשר מת בו וסמכו זה לפסוק שאמ' ואלישע חלה את חליו אשר ימו' בו חלה הכה אחד חליו שני אשר ימות בו שלישי: שתים דובים. נקבות היו ואות' הרבוי בשם כמו גמלים מניקות ובדברי רבותי' ז"ל ומהם אמרו כי מעש' נס היה כי באותו יער לא היו רגילים חיות רעות ומהם אמרו נס בתוך נס היה כי לא היה שם לא יער ולא דובי' ואמרו בשביל ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מ מואב הוזקקו מישר' ארבעים ושנים ילדים: ויסר את מצבת הבעל. אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע"ז שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנה אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלים שעשה ירבעם: היה נוקד. כתרגומו מרי גיתי ונקרא בעל המקנה נוקד שהבאן נקודים ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנחה למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר כלומר עם צמרם שלא היה גוזזם ולא את' הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה או לזמן אחר ידוע ביניה': ויהי כמות אחאב. בכף וכאשר מת אחאב פשע מלך מואב ב באחזיהו בנו כמו שכתו' למעלה וכן ביורם אחיו ולא השיב לו ד מנחה: רדך

למים ה' דגשים בקריא' וסי' ויצמא שם העם למים. רפאתי למים האלה. הוי כל צמא. תאדירים שלחו צעיריהם. לא רעב ללחם ולא צמא למים. חד בין מים למים: ומשם ט' בקריא' וסי' ונהר יוצא מעדן

רִפִּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם	ל' וכתי' א' ה' רגשי'	אַסֵּיתִי לְמַיָּא הָאִלֵּין וְלָא יְהֵי מִתַּמָּן	
עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת׃ וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד	ל'	עוֹד מוֹתָא וּמְתַכְּלָא׃ וְאִתְּסִיאוּ	
הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר׃		מַיָּא עַד יוֹמָא הָדֵין כְּפִתְגָּמָא ד	
וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־		דֶּאֱלִישַׁע דְּמַלִּיל׃	
אֵל וְהוּא עֹלֶה בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים		וּסְלִיק מִתַּמָּן לְבֵיתְאֵל וְהוּא סָלִיק	
יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ	ל'	בְּאוֹרְחָא וְיַנְקִין זְעֵירִין נְפָקוּ מִן	
לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ׃ וַיִּפֶן אַחֲרָיו		קַרְתָּא וְאִתְלַעֲבוּ בֵיהּ וַאֲמָרוּ לֵיהּ	
וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם יְהוָה וַתֵּצֶאנָה	ל' ל' ל'	סַק קָרְחָא סַק קָרְחָא׃ וְאִתְפְּנִי	
שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן־הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה	ל' ל'	לַאֲחוֹרוֹהִי וַחֲזֵינוּן וְלַטְטִינוּן בִּשְׁמָא	
מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים׃ וַיֵּלֶךְ		דַייָ וּנְפָקוּ תַּרְתֵּין דּוּבִין מִן חוּרְשָׁא	
מִשָּׁם אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וּמִשָּׁם שָׁב	א	וּבְזָעָא מִנְּהוֹן אַרְבְּעִין וּתְרֵין יַנְקִין	
ג שֹׁמְרוֹן׃ וִיהוֹרָם בֶּן־		וַאֲזַל מִתַּמָּן לְטוּר כַּרְמְלָא וּמִתַּמָּן	
אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן ב		תָּב לְשׁוֹמְרוֹן׃	
בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ		וִיהוֹרָם בַּר אַחְאָב מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל	
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃		בְּשׁוֹמְרוֹן בִּשְׁנַת תַּמְנֵי עַסְרֵי ל	
וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא	ר' נ'	לִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית	
כְּאָבִיו וּכְאִמּוֹ וַיָּסַר אֶת־מַצְּבַת הַבַּעַל	ב מיתו	יְהוּדָה וּמְלַךְ תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין׃	
אֲשֶׁר עָשָׂה אָבִיו׃ רַק בְּחַטֹּאות		וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְחוֹד לָא	
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־		כַּאֲבוּהִי וּכְאִמֵּיהּ וְאַעְדִּי יַת קָמַת	
יִשְׂרָאֵל דָּבֵק לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃		בַּעְלָא דַּעֲבַד אֲבוּהִי׃ לְחוֹד בְּחוֹבֵי	
וּמֵישַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב	כ' וי"ס אוהב' ל' וחד חישע ל' והס'	יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל	
הָיָה נֹקֵד וְהֵשִׁיב לְמֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל מֵאָה		אִתְרְעֵי לָא סְטָא מִנַּהּ׃	
אֶלֶף כָּרִים וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים צָמֶר׃	ל' וכתי' ר"ס	וּמֵישַׁע מַלְכָּא דְּמוֹאָב הֲוָה מָרֵי	
וַיְהִי כְּמוֹת אַחְאָב וַיִּפְשַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב	ג' וסי' כל האדם' אחאב' כן מות זה'	גִּיתִין וּמְתִיב תּוּקְרָבָא לְמַלְכָּא	
בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם		דְּיִשְׂרָאֵל שְׁנָא בִּשְׁנָא מְאָה אַלְפִין	
בַּיּוֹם הַהוּא מִשֹּׁמְרוֹן וַיִּפְקֹד אֶת־		תּוֹרִין דְּפַטִּימָא וּמְאָה אַלְפִין ד	
כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־	ג' פסוקי' ומתחלפין ררשיין	דִּיכְרִין דְּרַעְיָא׃ וַהֲוָה כַּד מִית	
יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר מֶלֶךְ		אַחְאָב וּמְרִיד מַלְכָּא דְּמוֹאָב בְּמַלְכָּא	
מוֹאָב פָּשַׁע בִּי הֲתֵלֵךְ אִתִּי אֶל־		דְּיִשְׂרָאֵל׃ וּנְפַק מַלְכָּא יְהוֹרָם	
מוֹאָב לַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה		בְּיוֹמָא הַהוּא מִשּׁוֹמְרוֹן וּמְנָא יַת כָּל	
כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כ	ל'	יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲזַל וּשְׁלַח לְוָת יְהוֹשָׁפָט	
כְּסוּסֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ נַעֲלֶה		מַלְכָּא דְּבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר מַלְכָּא	
		דְּמוֹאָב מְרַד בִּי הֲתֵיזִיל עִמִּי לְוָת	
		מוֹאָב בִּקְרָבָא וַאֲמַר אֶיסַּק אֲנָא	
		כְּוָתָךְ עַמִּי כְּעַמָּךְ סוּסָוָי כְּסוּסָוָךְ׃	
		וַאֲמַר בְּאֵידָא אוֹרְחָא נִסַּק	

רלבג

והנה רפא אלישע המי' ההם על דרך המופת בהשליכו אל מוצא ה המים מלח מהמלח שמו בצלוחית חדשה והטוב שכבר בחר אלישע שתהיה ה הצלוחית חדשה כדי שלא יחשבו שיהיה ת מבושל בה דבר ימשך המלח כחו ויהיה לו רושם על דרך ה הרפואה בתקון המי' אך בחר לתקנם במה שאין בו רושם לתקונם כי אכחנו רואי' שהמי' המלוחים הם רעים ל לשתייה עם שאי' א אפשר במעט מלח שיתן רושם במוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אם לא היה זה על דרך המופת: ויתקלסו בו. ר"ל לעגו בו ובזוהו: ויפן אחריו ויראם. הנה לא קללם עד שראה אותם וידע וראה על דרך נבואה שהם ראויים לקללה מצד רוע מעשיהם:

להשקות את הגן. על כן קרא שמה בבל. ומשם בארה היא הבאר. משם יקבצך יי' אלהיך ומשם יקחך. ומשם עבר קדמה מזרחה. ומשם עבר את בני עמון. ומשם שב שמרון. ומשם לא תאכל. וחברו: במות ג' בקריאה וסי' אם במות כל האדם ימותון אלה. ויהי כמות אחאב. במות זה כן מות זה ורוח. אנ"ך: התלך אתי חד מן ג' פסוקים דמיין ומתחלפין ב' במלכים וחד בדברי הימים קדמא ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמ' יהושפט כמוני כמוך. תניינ' וילך וישלח אל יהושפט התלך אתי אל מואב למלחמ' ויאמר אעלה כמוני כמוך. תליתא ויאמ' אחאב מלך ישר' אל יהושפט מלך יהודה התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי במלחמה. כתראה בדברי הימים:

ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט. זאת יורה שאחזיה לא מלך שתי שנים שלמות אך היו מקוטעות והנה בארנו במה שקדם איך יתישב כל זה החשבון בלי שום ספק: רק לא היה כאביו וכאמו. ר"ל שהוא דבק לבד בחטאת ירבעם ועזב חטאת אחאב ואיזבל. והנה הסיר מצבת הבעל שעשה אביו אך לא הסיר האשרה שעשתה אמו כי לא יכול לפי שהיא היתה בחיים עדיין: היה נוקד. ר"ל בעל מקנה והיה עושה מס למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר ר"ל בעלי צמר ולא גזוזים: ויאמר

רדק

דרך מדבר אדום · לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם : לתת אותם ביד מואב · שאם לא נמצא מים ימותו חיילותינו אילך ואילך למצוא מים ויבואו מואב ולא נוכל להמלט מידם : פה אלישע · אלישע הלך עמהם על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמהם אבל בא לו בתוך העם : אשר יצק מים · ר״ל ששרת אותו ובדברי רז״ל למה לא נאמר אשר למד אלא יצק מלמד ששמושה גדול מלמודה ובדרש אמרו עוד אשר יצק מים על ידי אליהו בהר הכרמל כשמלא המזבח והתעלה מים אלישע היה יוצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשר אצבעותיו כמעינות מים עד שנתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו וכמו שנס נעשה לו על ידו במים לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים על ידי אליהו אמרו אפילו היה מבקש מים לפניו היה נותן לו : יש אותו דבר יי׳ · שהרי הוא לא בא לעשות מלחמה למה בא לא בא אלא ע״י נבואה באמת יש אותו דבר יי׳ : וירדו · ירדו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו מיבא אצלם לפי שהיו בצרה גדולה חשו לכבוד הבורא ולכבוד נביאו : מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום · לפי שדבר יהושפט בשמו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנציב שהיו משימין עליהם מלכי יהודה והוא היה להם מלך ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט מלך להודיע ענוותנותו של אותו צדיק שלא רצה לירד לפני הנביא בבגדי מלכות אלא כאחד הדיוט וי״א שנגזרה גזרה שיהרג עם אחאב והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה לפיכך לא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לראות כל אלו הנסים : אל כי קרא יי׳ · אל תאמר עתה לנו דברי אלו אמת הוא כי קרא יי׳ לשלשת המלכים הבאים הנה לתתם ביד מואב וי״ת אל לשון בקשה בבעו לא תידכר עלנא חובי רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי׳ לתלתא מלכיא וכן תרגם אשקלוני אל נא ארוני בבעו כען רבוני : קחו לי מנגן · אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין כי אבל היה ורוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה וי״א מפני הכעס שכעס עם מלך ישראל היה עצב ואמרו כל הכועס עם נביא נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מאלישע ולפיכך אמר קחו לי מנגן : עשה הנחל גבים · מקום בנוי · גבים חפירות כמו באו על גבים ותרגום בור גובא אמר להם שיעשו הנחל חפירות חפירות שימלאהו מן המים שיבואו ותרגומו פצירין פצירין וכן תרגם אפיקיו פצירוהי : ונקל זאת בעיני יי׳ · נקל זאת בעיניו לעשות לכם זה הנס עד שיעשה לכם נס גדול יותר ונתן מואב בידכם : וכל עץ טוב תפילו · כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא כשיצורו על עיר כמו שאמר הטעם כי ממנו תאכל ואף על פי שרז״ל קבלו כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל פשט הכתוב הוא שלא אמר א״א בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות · ובדרש כשאמר להם הנביא וכל עץ טוב תפילו אמרו לו הרי הוא אומר לא תשחית את עצה ואתה אומ׳ כן אמר להם על שאר האומות נאמר זה אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני יי׳ שנאמר ונקל זאת בעיני יי׳ ונאמר לא תדרוש שלומם וטובתם אלו אלנות טובות שלהם : תכאיבו באבנים · על דרך השאלה וכן היחיו את האבנים וירפא את מזבח יי׳ ההרוס ותרגומו תטומון : ויהי

רשי

דרך מדבר אדום · כי גם מלך אדום ילך עמנו : לתת אותם וגו׳ · שימותו בצמא : אשר יצק מים על ידי אליהו · בהר הכרמל וביציקתו נעשו אצבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאת התעלה וראוי הוא לעשות לנו נס על ידו במים : אל כי קרא יי׳ וגו׳ · בבעו לא תידכר חובין רשעת׳ ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי׳ וגו׳ : קחו לי מנגן · מפני הכעס שנסתלק׳ שכינה ממנו : גבים גבים · בורות מליא׳ מים : ונקל זאת · ועוד גם זה נקל ומועט בעיני יי׳ והוסיף לך להפליא אתכם גם אחר ונתן את מואב בידכם : וכל עץ טוב תפילו · אע״פ שנ׳ לא תכרות את עצה כאן התיר לכם שהיא א׳ אומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא אומר לא תדרש שלומם וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם : החלקה הטובה · שדה זרועה קומ׳ נכי בלע״ז : ויהי

אותם ט׳ מלאים בסיפרא וסי׳ ונלחמה אותם במישור · אהה כי קרא יי׳ · אל כי קרא יי׳ · כי רבים אשר אתנו · גדולי העיר מגדלים אותם · בראותו אותם האכה אכה · וילך אותם שמרונה · וינשב אותם בחלח · והנם ממיתים אותם : וכל עץ ח׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ והכיתם כל עיר · והערים יהרסו · רנו שמים כי עשה יי׳ · ואמרת ליער הנגב · ואביאם אל הארץ :

ויאמר דרך מדבר אדום : וילך מלך ישראל ומלך יהודה ומלך אדום ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם : ויאמר מלך ישראל אהה כי קרא יהוה לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב : ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה ונדרשה את יהוה מאותו ויען אחד מעבדי מלך ישראל ויאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו : ויאמר יהושפט יש אותו דבר יהוה וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום : ויאמר אלישע אל מלך ישראל מה לי ולך לך אל נביאי אביך ואל נביאי אמך ויאמר לו מלך ישראל אל כי קרא יהוה לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב : ויאמר אלישע חי יהוה צבאות אשר עמדתי לפניו כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך : ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יהוה : ויאמר כה אמר יהוה עשה הנחל הזה גבים גבים : כי כה אמר יהוה לא תראו רוח ולא תראו גשם והנחל ההוא ימלא מים ושתיתם אתם ומקניכם ובהמתכם : ונקל זאת בעיני יהוה ונתן את מואב בידכם : והכיתם כל עיר מבצר וכל עיר מבחור וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו וכל החלקה הטובה תכאבו באבנים :

ואמר אורח מדברא דאדום : ואזל מלכא דישראל ומלכא שבטא דבית יהודה ומלכא דאדום ואסחרו מהלך שבעא יומין ולא הוה מיא למשריתא ולבעירא דעמהון : ואמר מלכא דישראל ווי ארי זמין יי׳ לתלתא מלכיא האילין למימסר יתהון בידא דמואב : ואמר יהושפט הלית כא נביא דיי׳ ונשאל ית פתגמא דיי׳ מיניה ואתיב חד מעבדי מלכא דישראל ואמר הכא אלישע בר שפט דשמיש ית אליהו : ואמר יהושפט אית עמיה פתגמא דיי׳ ונחתו לותיה מלכא דישראל ויהושפט ומלכא דאדום : ואמר אלישע למלכא דישראל מה לי ולך איזיל לות נביי אבוך ולות נביי אימך ואמר ליה מלכא דישראל בבעו לא תידכר חובין רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי׳ לתלתא מלכיא האילין למימסר יתהון ביד מואבאי : ואמר אלישע קיים הוא יי׳ צבאות דמשמשנא קדמוהי ארי אילולא אפי יהושפט מלכא שיבטא דבית יהודה אנא נסיב אם אסתכל בך ואם אחזינך : וכען אייתו לי גברא דידע לנגנא בכינורא והוה כד נגן דמנגן ושריא עלוהי רוח נבואה מן קדם יי׳ : ואמר כידנן אמר יי׳ יתעביד נחלא הדין פצירין פצירין : ארי כדנן אמר יי׳ לא תחזון רוחא ולא תחזון מטרא ונחלא ההוא יתמלי מיא ותשתון אתון וגיתיכון ובעירכון : וקלילא דא קדם יי׳ וימסר ית מואבאי בידכון : ותמחון כל כרך תקיף וכל קירוין כריכ׳ וכל אילן דיאי תעקרון וכל מבועי מיא תסתמון וכל אחסנתא שפירתא תטומון באבניא :

רלבג

ויאמר דרך מדבר אדום · יתכן שבחר הדרך ההוא כדי שלא ירגישו ושהביא שם מלך יהודה עם מלך אדום כי היה תחתיו והוא הנציב ששם בו מלך יהודה : פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו · אע״פ שהיו לאליהו תלמידי׳ רבים הנה זכר אלישע שהיה תלמיד והיה ראוי שיקנה יותר מהשלמות מפני ששרת את אליהו כי המשרת הוא תמיד לפני רבו ולזה יתכן שילמד יות׳ ולזה שפט יהושפט שיש את אלישע דבר יי׳ מצורף לזה כי ראה שנכנס ממקומו עם אנשי המלחמה והע״פ שלא היה איש מלחמה ולזה ידמה שעשה זה שאם יצטרכו ישראל לדבר יי׳ ימצאוהו שם והנה לכבודו ירדו אליו שלשת המלכי׳ ולכבוד הש׳׳י : ועתה קחו לי מנגן · ידוע כי הכעס מונע ההתבודדות לשכל בעת הגעת הנבואה מפני טרדת המחשבות אשר יהיה בהם הכעס ולפי שכעס מאד אלישע על יהורם מפני שדבק בחטאת ירבעם הוצרך לדבר ישיר כעסו וירחיב לבו ואז שרתה עליו רוח הקדש : עשה הנחל הזה גבים גבים · ר״ל שיעשו המישור הזה חפירות חפירות ובזולת רוח וגשם יעשה הש״י על דרך המופת שימלאו החפירות אשר במישור ההוא מים יספיקו להם לשתות הם ומקניהם שהביאו לאכול ממנו ובהמתם אשר ירכבו עליהם : ונקל זאת בעיני יי׳ · ר״ל שלא יספיק לש״י עשיית זה החסד לכם כי הוא קל בעיניו ביחס אל החסד שהוא רוצה לעשות והוא שכבר יתן את מואב בידכם : והכיתם כל עיר מבצר וגו׳ · ר״ל שאמ׳ להם במצו׳ הש״י שיכו כל עיר בצורה וכל עיר נבחרת ויפילו כל אילן טוב ואף על פי שהתורה אמרה לא תשחית את עצה הנה היה זה למצות הש״י לפי שעה להשחית את מואב לפי היכלת ולזה צוה גם כן לסתם להם כל מעין מים ולהכות באבנים כל חלקה טובה כדי שישחיתו תבואתה :

ויהי

רשי

ויהי בבקר כעלות המנחה · המים התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ אדום וכעלו׳ המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח לא תראו גשם במדרש רבי תנחומא : על הגבול · על הספר שקורין מרק״א : אדומים כדם · כן דרך המים כשהשמש זורחת עליהם מאדימות מנגד מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך היו שסבורין שהוא דם :
והערים יהרוסו · היו הורסין : ישליכו איש אבנו · שהיו נוטלין האבני׳ מן החומות עד השאי׳ כל אבני הקירו׳ קיר לעמוד על חרסית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה ואחרי זאת ויסבו הקלעי׳ ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה : ויקח את בנו הבכו׳ · בפסיקתא דפרשת שקלים כרם שאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שמנשה להם נסים כאלה אמרו לו אביהם אברהם בן יחיד היה לו ואמר לו הקב״ה הקריבהו לפני ורצה והקריבו להקב״ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי ואלך ואקריבנו לע״ז : על החומה · חסר וי״ו שהיה עובד לחמה : ויהי קצף גדו׳ · שנזכרו עונותיה׳ שאף הם עוברין לע״ז ואיכן ראויין לכם : מכשי

בה
ב׳ סבירין
בה וסי׳
ותירוש יכחש
בה ורין
כימן חמרא
מחא

רלבג

ויהי בבקר כעלות המנחה · לפי שלא יתכן שיהיו דברי המלכי׳ לאלישע בלילה ולא כנון ג״כ שנאמר שהמתינו לשתות עד למחרת היום ההוא שבאו שם מים מדרך אדום הנה הנראה בעיני בזה שהרצון באמרו ויהי בבקר שזה הרע שאמר לעשות למואב היה בבקר שאחר היום ההוא כמו שיבאר אחר זה אך יעור בא המים שם כתקיים תכף בעת אשר יעלו בו מנחת ערב והוא תמיד שלבין הערבים והוא שכבר הביא הש״י מדרך אדום מים כמלאה הארץ מהם : מכל חוגר חגורה ומעלה · ר״ל כל מי שראוי לחגור חגורה להלחם ומי שלמעלה מהם כלם נצעקו ויעמדו אצל גבול ארצם לשמור שלא יכנסו בה אויביהם : ויאמרו דם זה וגו׳ · לפי שלא היה מנהג המישור ההוא להיות בו מים חשבו שיהיו דם ולא נתנו לבם הכאת השמש במים : החרב נחרבו · ר״ל הכו זה את זה בחרב והרגו זה את זה : ויבאו אל מחנה ישראל · הנה שבב הש״י שבאו כלם שם לא כדרך האנשים היוצאים למלחמה אך כדרך האנשים היוצאי׳ לשלל ולזה הכום ישראל בקלות : ויכו בה והכות את מואב · הנה הכתו׳ ויבו בבי״ת וקרי ויכו בכ״ף והכוונה בהם שכבר הכום במחנה ההוא שבאו שם והוא מחנה ישראל ובא בלשון נקבה על דרך אם תחנה עלי מחנה ואחר זה השלימו להכות את מואב במקומותיהם : והערים יהרסו · עד השאיר אבניה בקיר חרשת · ר״ל שבעיר ההיא לבדה השאיר אבניה כי היא היתה חזקה מאד וכבר היו סובבים הקלעים ומכים אותם והנ׳ היה שם מלך מואב וכראותו כי חזק ממנו דבר המלחמ׳ לקח אתו שבע מאו׳ איש שולף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא יכולו אז לקח במחנה מלך אדום בנו הבכור של מלך אדום אשר ימלוך תחתיו והעלהו עולה על החומה ר״ל ששרף אותו כאמרו על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד · והנה

רדק

ויהי בבקר כעלות המנחה · כעלות בכ״ף ופירוש בבקר בעת עלות מנחת הבקר והמים האלה אפשר שהיו מגשמים שהיו רחוקים מהם בארץ אדום אבל המחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם או כפרץ אחר מתכהרו׳ בארץ אדום ברצון הבורא ונגרו המים עד הנחל הזה · ובדרש או בבקר או בעלות המנחה מהו בבקר בעלות המנחה אמר רבי תנחומא שטף של גשמי׳ ירד בארו׳ בבקר ובאו להם כעלו׳ המנחה : מכל חוגר חגורה · כתרגומו מכל אסירי סייפא : על הגבול · על גבול ארצם להלחם אם יבואו עליהם המלכים : דם זה · לפי שראו האדמימות ומים לא היו נובעים כי עתה באו המים שם שהרי לא היו שם מתמול שלשו׳ התחזק בלבם כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטטה בין המלכי׳ והרגו אלו לאלו : החרב נחרבו · מענין חרב כלומ׳ נהרגו ביניהם בחרב מבנין הנפעל : ויבאו · באו כאנשים בוטחים ולא נלחמים וישראל ואשר עמהם קמו עליהם והכום : ויכו בה · כן כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף והכתוב לא מצאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי״ו תמורת אל״ף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישרא׳ בא בה ופי׳ בה בעיר כלומ׳ בכל עיר ועיר שהיו נסים שם להמלט שם מפני ישראל והוא במסרת והוא אחד מתרין שקורין בה וסבירין בם והאחר הוא ותירוש יכחש בה : עד השאיר אבניה בקיר חרשת · קיר חרשת שם עיר גדולה בערי מואב וזכר אותה בכל תפלת מואב ולפי שהיתה בעלת שם זכר אותה ולא זכר הערים האחרו׳ שהרסו ופירו׳ עד השאיר הכל הרסו והפילו עד השאיר קיר חרשת לבדה שהיתה עיר בצורה וגם לא השאירו אלא אבני החומה זהו אבניה אבני העיר הזאת כי כל מה שהיה מחוץ לעיר הרסו והפילו העצים וכל האבנים היו משליכים בחלקו׳ הטובו׳ ונשארה חומת העיר הזאת : ויסבו הקלעים ויכוה · הכו בחומה עד שהרסוה ידמה כי לשאר הערים לא היו צריכים להם קלעים לא היו כובשים הערים ואחר כן היו הורסים אותם ולזאת שהית׳ עיר בצורה הוצרכו הקלעים והקלעים האלה לא היו קלעים ביד אלא קלעים שמשליכים אבנים גדולות בדיק וכיוצא בו שבאבן אחת משא כבד ומשליכין באותן הכלים האבן לחומה עד שישברו החומה וכן עשו לקיר חרשת והכוה וי״ת עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה ואסתחרו קלעיא ומחוהא : וירא מלך מואב · מלך מואב היה בתוך העיר הזאת כמו שאמר למעלה כי נסו מפניהם וחשבו להסגב בעיר הזאת ובראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה הזאת לקח עמו שבע מאות איש להבקיע אל מלך אדום לצאת מן העיר כי אפשר כי מלך אדום היה קרו׳ לעיר יות׳ משני המלכים : חזק ממנו המלחמה · פירוש דבר המלחמה וחזק פועל עבר כי חציו קמץ וחציו פתח : ויקח את בנו הבכור · פי׳ אדוני אבי ז״ל כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכי׳ כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו אל החומ׳ ושרפו לעיני אביו זהו ויעלהו עולה ששרפו כמו ששורפין העולה : ויהי קצף גדול על ישראל · ממלך אדום כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב וזהו שאמר הכתוב על שרפו את עצמות מלך אדום לסיד ורבי אחי ר׳ משה ז״ל פי׳ כי כאשר חשב להבקיע מלך מואב אל מלך אדו׳ אז לקח בנו באות׳ המלחמה חטפו מהם והעלהו על החומ׳ ושרפו לעיני אביו ויהיה קצף גדול על ישרא׳ ממלך אדו׳ שלא עזרוהו להצילו מידם · ובדרש ויעלהו עולה שאל מלך מואב מפני מה אומה זו ראויה לנסים האלה אמרו לו אברה׳ אביהם העלה את בנו עולה אמר להם אף אני אעשה כן והעלה את בנו עולה ויחלקו בדבר זה מהם אמרו לשם שמים העלה אותו וזהו שאמר ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו כשחשב לעשות בו רצון האל וישר׳ היו מקניטים אותו בכל יום והוא חשב לעשו׳ רצון האל ואינו כמו שאמרו אשר לא צויתי זה יפתח שהעלה את בתו ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו מהם אמרו כי לע״ז העלה ומפני זה חסר וי״ו החומה כי היה עובד לחמה והעלה את בנו לחמה ומה שאמר ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהן של ישרא׳ באותה שעה שגם הם היו שורפים את בניהם לע״ז ולאשרה ואמר הכתוב וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמרו ר״ז״ל כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלי׳ שבהם עשיתם ::

זרחה ד׳ בקריאה וסי׳ אם זרחה השמש עליו דמים לו · וישכימו בבקר והשמש זרחה שמש זרחה ונודד דנחום · והצרעת זרחה במצחו · וחד וזרחה לכם יראי שמי : מעין ד׳ פתחין בקריאה וסי׳ אל מעין מי נפתוח · וחברו

וַיְהִ֤י בַבֹּ֙קֶר֙ כַּעֲל֣וֹת הַמִּנְחָ֔ה וְהִנֵּה־
ל׳ מַ֥יִם בָּאִ֖ים מִדֶּ֣רֶךְ אֱד֑וֹם וַתִּמָּלֵ֥א הָאָ֖רֶץ
ל׳ אֶת־הַמָּֽיִם׃ וְכָל־מוֹאָב֙ שָֽׁמְע֔וּ כִּי־
ג׳ עָל֥וּ הַמְּלָכִ֖ים לְהִלָּ֣חֶם בָּ֑ם וַיִּצָּעֲק֗וּ
ב׳ חס׳ יתהלל מִכֹּ֨ל חֹגֵ֤ר חֲגֹרָה֙ וָמַ֔עְלָה וַיַּעַמְד֖וּ עַל־
ב׳ הַגְּבֽוּל׃ וַיַּשְׁכִּ֣ימוּ בַבֹּ֔קֶר וְהַשֶּׁ֖מֶשׁ
ד׳ ר׳ זָרְחָ֣ה עַל־הַמָּ֑יִם וַיִּרְא֨וּ מוֹאָ֥ב מִנֶּ֛גֶד
ל׳ אֶת־הַמַּ֖יִם אֲדֻמִּ֥ים כַּדָּֽם׃ וַיֹּאמְרוּ֙
ל׳ · ל׳ דַּ֣ם זֶ֔ה הָחֳרֵ֤ב נֶחֶרְבוּ֙ הַמְּלָכִ֔ים וַיַּכּ֖וּ
אִ֣ישׁ אֶת־רֵעֵ֑הוּ וְעַתָּ֥ה לַשָּׁלָ֖ל מוֹאָֽב׃
וַיָּבֹ֜אוּ אֶל־מַחֲנֵ֣ה יִשְׂרָאֵ֗ל וַיָּקֻ֤מוּ
יִשְׂרָאֵל֙ וַיַּכּ֣וּ אֶת־מוֹאָ֔ב וַיָּנֻ֖סוּ מִפְּנֵיהֶ֑ם
וימ׳ ק׳ וַיַּכּוּ־בָ֔הּ וְהַכּ֖וֹת אֶת־מוֹאָֽב׃ וְהֶעָרִ֣ים
יַהֲרֹ֗סוּ וְכָל־חֶלְקָ֨ה טוֹבָ֜ה יַשְׁלִ֧יכוּ
ל׳ ר׳ אִישׁ־אַבְנ֣וֹ וּמִלְא֗וּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַ֤יִם
ה׳ כנו׳ וכל וכל וכל יִסְתֹּ֙מוּ֙ וְכָל־עֵֽץ־ט֣וֹב יַפִּ֔ילוּ עַד־ ה
ל׳ הִשְׁאִ֧יר אֲבָנֶ֛יהָ בַּקִּ֥יר הֲרָ֖שֶׂת וַיָּסֹ֥בּוּ
ל׳ הַקַּלָּעִ֖ים וַיַּכּֽוּהָ׃ וַיַּרְא֙ מֶ֣לֶךְ מוֹאָ֔ב כִּֽי־
ה׳ ר׳ מל׳ ד׳ בסיפ׳ חָזַ֥ק מִמֶּ֖נּוּ הַמִּלְחָמָ֑ה וַיִּקַּ֣ח אוֹת֡וֹ ש
ל׳ שְֽׁבַע־מֵא֨וֹת אִ֜ישׁ שֹׁ֣לֵֽף חֶ֗רֶב לְהַבְקִ֛יעַ
ג׳ אֶל־מֶ֥לֶךְ אֱד֖וֹם וְלֹ֥א יָכֹֽלוּ׃ וַיִּקַּ֞ח אֶת־
בְּנ֣וֹ הַבְּכ֗וֹר אֲשֶׁר־יִמְלֹ֣ךְ תַּחְתָּ֔יו ו
כל כי׳ חס׳ בת״כ וַיַּעֲלֵ֤הוּ עֹלָה֙ עַל־הַ֣חֹמָ֔ה וַיְהִ֥י קֶצֶף־
גָּד֖וֹל עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּסְעוּ֙ מֵֽעָלָ֔יו ו

וַהֲוָה בְצַפְרָא כְּמִיסַּק מִנְחָתָא וְהָא
ל׳ מַיָא אָתָן מֵאוֹרַח אֱדוֹ וְאִתְמְלִיאַת
ל׳ אַרְעָא יַת מַיָא וְכָל מוֹאֲבָאֵי שְׁמָעוּ
ג׳ אֲרֵי סְלִיקוּ מַלְכַיָא לְאַגָחָא קְרָבָא
ב׳ חס׳ יתהלל בְּהוֹן וְאִתְכְּנִישׁוּ מִכֹּל אֲסִירֵי סַיְפָא
ב׳ וּלְעֵילָא וְקָמוּ עַל תְּחוּמָא׃
וְאַקְדִימוּ בְצַפְרָא וְשִׁמְשָׁא נְחַת
ד׳ ר׳ עַל מַיָא וַחֲזוֹ מוֹאֲבָאֵי מְקָבֵיל יַת
ל׳ מַיָא סוּמְקִין כִּדְמָא׃ וַאֲמָרוּ דַם דֵין
ל׳ · ל׳ אִתְגָרָאָה אִתְגָרִיאוּ מַלְכַיָא וּקְטָלוּ
גְבַר יַת חַבְרֵיהּ וּכְעַן פּוּקוּ לְבִיזְתָא
מוֹאֲבָאֵי׃ וַאֲתוֹ לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָ׳
וְקָמוּ יִשְׂרָ׳ וּמְחוֹ יַת מוֹאֲבָאֵי וְאַפְּכוּ
מִן קֳדָמֵיהוֹן וּמְחוֹ בְהוֹן וּקְטָלוּ יַת
וימ׳ ק׳ מוֹאֲבָאֵי׃ וְקִרְוַיָא פַּגְרוּ וְכָל
אַחְסַנְתָּא שַׁפִּירָא רְמוֹ גְבַר אַבְנֵיהּ
ל׳ ר׳ וּמְלוֹהָא וְכָל מַבּוּעֵי מַיָא סְתָמוּ
ה׳ כנו׳ וכל וכל וכל וְכָל אִילָן דְיָאֵי עָקָרוּ עַד דְלָא א
ל׳ אִשְׁתְּאַרַת אַבְנָא בְקַרְתָּא דְלָא
ל׳ פַגְרוּהָא וְאִסְתְּחַרוּ קַלָעַיָא ו
וּמְחוּהָא׃ וַחֲזָא מַלְכָּא דְמוֹאָב
ה׳ ר׳ מל׳ ד׳ בסיפ׳ אֲרֵי תְקִיפוּ מִינֵיהּ עָבְדֵי קְרָבָ וּדְבַר
ל׳ עִמֵיהּ שְׁבַע מְאָה גַבְרָא שָׁלְפֵי
ג׳ סַיְפָא לְאַפְנָאָה לְוָת מַלְכָּא דֶאֱדוֹם
וְלָא יְכִילוּ׃ וּנְסִיב יַת בְּרֵיהּ
כל כי׳ חס׳ בת״כ בוּכְרָא דַעֲתִיד דְיִמְלוֹךְ תְּחוֹתוֹהִי
וְאַסְקֵיהּ עֲלָתָא עַל שׁוּרָא וַהֲוָה
רְגַז רַב עַל יִשְׂרָ׳ וְאִסְתַּלָקוּ מִינֵיהּ

דדברי הימים · וכל מעין מים יסתמו · מעין גנים באר מים חיים ונוזלים · וה׳ מעין קמצין וסי׳ נמסר בסדר שמיני : חוק ה׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר מקץ : ולא יכלו ג׳ וסי׳ ויעשו בן החרטומים · להבקיע אל מלך אדום ויתחרו האנשים להשיב :

רדק

ויסבו לארץ. כל אחד מהמלכים סב לארצו. ובדרש באותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה: ויסבו. כתיב חסר כלומר ישבו לארץ כמו ויסבו אתו לארץ: ואשה אחת. אמרו שהיתה אשת עובדיה: עבדך אישי מת. ית עבדך עובדי׳ בעלי מית ואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל מן קד׳ יי׳ כד קטילת איזבל רשיעת׳ וגו׳ כשעמוד ובתרגום של ת

רשי

מנשי בני הנביאי׳. אשת עובדיה היתה כל בני הנביאים שבמקר׳ תרגומו תלמידי נביא: והנושה. הוא יהורם בן אחאב שהיה מלווהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי אביו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר ויך את יהורם בין זרועיו שפשטו ליטול רבית: אסוך שמן. כדי סיכת שמן והאלף בתיבה מן היסוד כמו אלף של אחוותי באזניכם

אישי ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא: רקים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ כהגלות נגלות. אנשים רקים בני. כלים רקים אל תמעיטי: מגישים ג׳ בקריאה וסי׳ מגשים מנחה ועבדים את שלמה. והוא מוצקת׳ מגישים על מזבחי לחם

תוספתא עוד מאתן ושתין ו וחמשא זמנין בואת אתעובדי׳ כהאי גוונא ולא הוה משגח ולא ידע מה למעבד עד דאזלא לבי קבריה ובואא דחלא דיי׳ דחלא דיי׳ ואשתמע לה קלא מבינ׳ מ מיתיא מאן הדי׳ דחלא דיי׳ דקא בשית ארבעה איקרו דחלא דיי׳ אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה אותיבה ואמרה לא בעינא אלא האי דכתי׳ ביה דחלא דיי׳ לחדא וכד אודעוה קבריה הוה קא מ מתפלשא בקבריה וקא בואא ואמרה מרי מרי היכא רוחצניך לי בשעת׳ די דמכתא ודמותא כד אמרית לך למאן את שביק לי וית תרין בני ואתיבתני דרבון דעלמא רחצן לי ואמרית לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחץ וכדו לא נהשכח מ משזיב ויתמי כמי בואי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא אתיב ע עובדיה ואמ׳ לה זילי לגבי אלישע בפורתא דמשחא דאשתאיר ג גביך ולברכיך ביה דאנא כי אטמרתינהו למאה נביאיא ו וזנתיהו במערתא בלחמ׳ ובמיא לא איטפיין בוציניה דמשחא מיניהו לא ביממא ולא בליליא לידכר ליה נבייא מילי דידי ל לקודשא בריך הוא וישלים לכו מאן דאוזפיניה דהכי אמ׳ קרא דמוזיף למרי׳ עלמא יי׳ כל מאן דרחי׳ על עניא ועל מסכינ׳ ובבן אזלת ואודעתיה לאלישע כולי האי: והנשה בא לקחת׳ בדרש מי היה זה זה יהורם בן אחאב עובדיה קיים כספו לא נתן בנשך ויהורם שנתן ברבית אמר לו הקדוש ברוך הוא עד עכשיו הו׳ חייבוא יהוא ויהרגהו שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח לא יחיה וכתיב ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין ז זרועותיו ויצא החצי מלבו מלבו על שהקשה לבו ופשט זרועותיו ליטול רבית: מה יש לכי. כתיב

ל׳ בׄכ וישבו לארץ: ואשה ד

אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל

ח׳ אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה

ידעת כי עבדך היה ירא את יהוה

ל׳ והנשה בא לקחת את שני ילדי לו

לעבדים: ויאמר אליה אלישע מה

לך ק׳ אעשה לך הגידי לי מה יש לכי

בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית

ל׳ כי אם אסוך שמן: ויאמר לכי

שאלי לך כלים מן החוץ מאת כל

שכניך ג׳ ק׳ חס׳ שכניכי כלים רקים אל תמעיטי:

ח׳ ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד

בניך ויצקת על כל הכלים האלה

ל׳ וא׳ ומלא׳ בנבי׳ וי׳ נ׳ והמלא תסיעי: ותלך מאתו ותסגר

הדלת בעדה ובעד בניה הם מגשים

מוצקת ג׳ ק׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ אליה והיא מיצקת: ויהי כמלאת

הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי

עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי

ויעמד השמן: ותבא ותגד לאיש

ל׳ בתרי ליש׳ האלהים ויאמר לכי מכרי את

נשיך ק׳ ובניך ק׳ השמן ושלמי את נשיכי ואת בניכי

תחיי בנותר: ויהי היום

ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה

גדולה ותחזק בו לאכל לחם ויהי

ל׳ יקח אתכם ג׳ חס׳ מדי עברו יסר שמה לאכל לחם:

ל׳ בׄכ ותבו לארעא:

ואתתא חדא מנשי תלמידי נביאיא

ח׳ מצווחא קדם אלישע למימר עבדך

עובדיה בעלי מית ואת ידעת ארי

ל׳ עבדך הוה דחיל מן קדם יי׳ כד ק

קטילת איזבל ית נביאיא דיי׳ דבר

מנהון מאה גברין ואטמרינון ה

לך ק׳ חמשין חמשין גברא במערתא

והוה יזיף ומוכיל להון בדיל דלא

ל׳ לאוכלא יתהון מניכסוהי דאחאב

מן קדם דאינון אונסא וכען רשיא

שכניך ג׳ ק׳ חס׳ אתא למדבר ית תרין בניי ליה ל

ח׳ לעבדין: ואמר לה אלישע מה

אעביד ליך חוי לי מא אית ליך

בביתא ואמרת לית לאמתך כל

ל׳ וא׳ ומלא׳ בנבי׳ וי׳ נ׳ מדעם בביתא אלהן מנא דמשח:

ואמ׳ אזילי שאילי ליך מנין מן ברא

מוצקת ג׳ ק׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ מן כל שבבניכי מנין ריקנין לא ת

תזעירין: ותהכין ותגיפין דשא

באפיך ובאפי בנך ותריקין על

כל מניא האילין ומנא דאיתמלי

תסלקין: ואזלת מלותיה ואגפת

ל׳ בתרי ליש׳ דשא באפהא ובאפי בנהא אינון

נשיך ק׳ ובניך ק׳ מקרבין לה מניא והיא מריקא

משחא: והוה כמישלם מניא

ואמרת לברה קריב לי עוד מנא

ואמר לה לית עוד מנא ופסק ם

ל׳ יקח אתכם ג׳ חס׳ משחא: ואתת וחויאת לנביא דיי׳

ואמ׳ איזילי זבני ית משחא ושלמי

למרי חובתיך ואת ובנייך תתפרנסין מדישתאר: והוה יומא ועבר אלישע

לשונם ותמן אתתא דחלת חטאין ואתקיפת ביה למיכל לחמא והוה בזמן מעידוהי

מתפני לתמן למיכל לחמא:

רשי

של אחוותי באזניכם והאלף של אבחת ח חרב: וסגרת הדלת. כבוד הנס הוא לבא בהצנע: והמלא תסיעי. מלפניך ותתני כלי אחר במקומו ל למלאותו ובלוחית ה השמן אל תזוזי מ ממקומו לפי שהקב״ה עושהו כמעין ואי דרך של מעי׳ לזוז ממקומו מדרש אגדה משעתי: הם מגישים אליה. הכלים: ויעמד השמן. שלא עוד ומ״א בבר הוקיר שער השמן: ותבוא ותגד וגו׳. באת ליטול עצה אם למכו אם להמתי׳ עד שיוקיר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נשייך ולחיו את ובניך בנותר עד שיחיו המתים: ושם אשה גדולה. חשובה וראיתי בפרקים דר׳ אליעזר אחותה של א אבישג השונמית ה הית׳: והיה מדי עברו. באותה העיר יסור אל ביתה לאכול לחם: יסור. לשון הווה היה סר שם: הנה

לכי ב׳ כתי׳ כן קרוי לכי רעיתי תכווי׳ דסכל׳

רלבג

והנה הביא זה הענין קצף גדול על ישראל ר״ל שכעסו מאד על ש שקרה זה המקר׳ הרע למלך ארו׳ שבא לעזור להם או יהיה הרצון שהיה למלך ארום קצף גדול בעבור ישר׳ כי בסבתם קרה לו זה: ואשה אחת מנשי בני הנביאים׳ ידוע כי בני הנביאים היו כלם

מגואל ואמרתם. מנטים דשלבה חס׳: יסור ז׳ חסרים בליש׳ סורה בקריאה וסימ׳ ויאמר משה אסורה נא וארא. בטבעות הארון. ידך לא אסרות. לבו סרו רדו מתוך עמלקי׳ יסר שבה לאכל לחם. מי פתי יסר הנה׳ וחברו. ולא תסרו ימין ושמאל דואתהגן:

רדק

לכי וקרי לך וכן שכיניכי נשיכי ובניכי כתובין ביו״ד באחרונה כמו הסולח לכל עוניכי תחלואיכי חייכי והקרי אחר הרוב: אסוך שמן. לגין שים בו שמן והאלף נוספת והוא מן סוך לא שכתי לפי שסכין ממנו נקרא כן: והמלא תסיעי. כתרגומו תסלקי כלומ׳ שתסלקי אותו ממקומו ושימי כלי הריק תחתיו וכן לכל כלי וכלי ובאמרו לה והמלא תסיעי הודיעה שלא תזוז היא ממקומה והאסוך בידה כי מעשה נס לא יהיה אלא במקום שהתחיל בו: מיצקת. כתו׳ ביו״ד על דרך הכתובין ביו״ד מבנין הפעיל מאין תמורה כמו מטיבים את לבם וקרי בוי״ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ״א שמומרת בהם היו״ד בוי״ו: ויהי כמלאת הכלים. באגד׳ ובתרגום של תוספתא והוה כמשלם מניא ואמרת לברה קריב ליעוד מאני תבירי דחספא דמאן דינזר על מאנין ריקנין דימלון יגזר על מאני תבירי ויתקנון והוא לקיט מאני שבורי ומשוי חד על חד ומתחברי במימרא דיי׳ קודשא בריך הוא ומעודא דמישחא טייף על כולהון עד דשלימו כל פסקי מאנייא אמר ברא לית עוד מנא ושמע עמודא דמישחא ופסק: ושלמי את נשיך. ושלמי למרי חובותיך ובתוספתא וכד אתרחיש לה הדא ניסא אמר׳ ליה לנביא דיי׳ אית עלי עשור מהאי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביאי דיי׳ במילתא דליכא עליה עשורא ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא הדרא ואמר ליה מה נעביד מבני דאחאב אי שמעי עלי ואנסי לי מתיב ואמר לה דסגר פומ׳ דכלבי דמצרים ועתיד למיסגר פום אריותא דדניאל יטמטם עינוהי דבני אחאב ויסגר אדניהון דלא לבאשו לך יהבית אודיתא ותושבחת׳ ואזלת: אשה גדולה. חשובה בעלת נכסי׳ ובעלת השם. ובדרש כי אחותה של אבישג השונמית היתה אמו של עדוא הנביא וי״ת דחלת חטאין:

רלבג

יראים יי׳ ולזה אמרה כי עבדך היה ירא את יי׳ ולא היה עובד ע״ז ואמרה זה כי רוב ישרא׳ עובדי׳ ע״ז אז: כי אם אסוך שמן. הנה אסוך הו׳ כלי קטן ישימו בו שמן לסוך והנה היה זה המופ׳ שבהריק הכלי הזה היה כל האויר הנכנס שם מתהפך לשמן בדרך ההפך המט׳ לנחם היה זה המופת בפעם אחת לבד ולזה צוה אותה שתשא תחלה כלים רקים מאת כל שכניה כל מה שאפשר לא כדי שיהיה לה מהשמן שיעור רב והיא היתה מיצקת על הכלי ובהיותו מלא בניה מסיעים הכלי המלא ושמי׳ הכלי הריק באופן שביציקה אחת נמלאו כל הכלים זה אחר זה: ותבא ותגד לאיש האלהים. הנה לא רצתה לעשות מזה השמן דבר אם לא בעצת הנביא כי לא היתה יודעת מה רצון הנבי׳ בזה: ושלמי את נשייך. ר״ל פרעי את חובך כטעם לוה רשע ולא ישלם: ושם אשה גדולה. ר״ל אשה חשובה ונכבדת: ותחזק בו לאכל לחם. האשה שהתדלה בכל עוז שיאכל לחם אז בבית ושיבא שם בכל עת שיהיה בעיר שונם ואחשו׳ שלא נתפרסם לה עדיין מעלת אלישע אך היה דרכ׳ להביא לביתה מה שיוכל מהאורחים הבאים בעיר וזה כי זה היה בתחלת ענין אלישע לפי מה שירא׳ מהזמן שהיה זה קודם מה שאמר אלישע מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורי׳ בשקל בשער שומרון וזה שכבר בנתה העליה אח׳ זה ולקץ שנה מעת באו שם אלישע ילדה בן וגדל הבן ההוא עד שכבר יצא אל הקוצרי׳ ואמר לאביו ראשי ראשי ואח׳ זה אמ׳ לה שתלך לגור באשר תגור כי קרא יי׳ לרעב וגם בא אל הארץ שבע שני׳ ואחר שבע שנים סר הרעב וכשתחקור בזה תמצא שזה היה אחר תחלת נמיחת נבואת אלישע ולזה איננו מן הפלא אם לא היה מפורסם לה שיהיה נביא ויתכן שחקרה מענייניו כשראתה עברו אצלה תמיד מפני ראותה כל מנהגיו בתכלית מהשלמות ואז נתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש: נעשה

הנה

הנה נא ידעתי. שלא ראתה זבוב על שולחנו וקרי על סדינו: ויהי היום. ויהי יום אחד: חרדת אלינו. בשבילנו: את כל החרדה הזאת. לשום לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי זהיר על הדבר שיאה עמוי ונותנו אל לבו: מה לעשות לך. מה את צריכה שנעשה לך שבשבילו עסקת כל זה: בתוך עמי. בתוך קרובי אין אדם מזיקני איני צריכה למלך ולא לשר הצבא: ויאמ'. אלישע לגחזי: ומה לעשו' לה. כנגד הטובה הזאת: למוע' הזה כעת חיה. כמו שאת קיימת היום ושלו' כך תהי קיימת למועד הזה וחובקת בן: אל תכזב. אל תראני דבר שיפסוק יש צריך לבקש רחמי' ויתן לי בן אך בבקשה ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו: כעת חיה. כעת הזאת שהיתה בחיים ובשלום ולכך נקוד כעת: ראשי ראשי. הנני חולה בראשי: ויאמ'. אביו אל אחד מן הנערי' שאהו אל אמו: כהג

תרית נ' כסל' בסל' ויאמר אליהם דאבן ירין

הנה נא ידעתי. כי היה ידוע אלישע בישראל כי איש אלהים הוא וקדוש ואף על פי שאמרה נא איננו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא מלת נא ר"ל עתה צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אצלינו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בבתינו וכמוהו הנה נא העיר הזאת קרובה איננו אומר כי עתה תהיה קרובה ולא קודם זה אלא עתה צריך אני להמלט בה כיון שהיא קרובה ורבו' ז"ל דקדקו מלת נא ר"ל שעתה ידעה כי קדוש הוא ולא קודם זה ואמרו מנא ידע' ואמרו שלא ראתה לו קרי במטתו: עלית קיר. עלייה בנויה בקירות אבנים או לבנים לא במספס: חרדת אלינו. לשון תנועה והשתדלות על הדבר וכן ויחרדו זקני העי' לקראתו יחרדו כצפור ממצרי' ובענין זה ת"י הא עסקת לנא ית כל עסקא הדא: היש לדבר לך. ר"ל שידבר בעבורה אם תצטרך והיא השיבה בתוך עמי אנכי יושבת כלומר בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו ב בעבורי אם אצטרך ואמ' אלישע לגיחזי כי היא הלכ' מלפניו ואח' שענתה לו לפיכך שאל אלישע לגיחזי: ומה לעשות. כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר גיחזי אבל בן אין לה כלומר לזה ששאלת אינה צריכ' ולא לשום דבר אבל לזה הדבר צריכ' כי בן אין לה: ואישה זקן. כלומ' אם תאמ' אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבא אישה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא ואם תוכל ש שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טוב' גדולה וי"ת בתוך עמי אנכי יושבת בגו עסקי עמי אנא מ מסוברא: קרא לה. כי כבר הלכה מלפניו: ויאמר למועד הזה. אפשר שאמר לו באותה העת בנבואה או אמ' מלבו ובטח באל ית' שיקיי' דברו כמו שכתוב באדם הצדיק ותגזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנבי' ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמ' ברצון יראיו יעשה עשה הקדוש ברוך הוא רצונו של נ נביא והרתה וילדה: כעת חיה. למועד הזה כעת שתהיה ראויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים או לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז"ל והחיה תגעול את הסנדל: חובקת בן. שתטלי אותו בחיקך: אל אדוני. אמרה שני פעמי' אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה הדבר על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא ופי' אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו וי"ת אדוני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פתגמך באמתך: כעת חיה. כעדן דהיא קימא: ראשי ראשי. היה לו כאב הראש ודרך הכואבים או הכואהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה: אתי

ח' פסוקים שמה שמה וסימ' הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה. בהר המלט שמה כי לא אוכל. ויסר אל העליה וישכב שמה. מקום המשפט שמה הרשע. שמה חבלתך אמך שמה: מה ומה כ"ד פתחין וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי
ו' רפי' אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ
תָּמִיד׃ נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה
וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא
ז' חס' וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃
וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־
הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶל־
גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת
וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר
לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ
לר סגול אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת
לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־
שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי
ב' תיין יֹשָׁבֶת׃ וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ
וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ
זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ
ל' תיין וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד
את כ"כ ק' הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר
אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב
בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד
בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי
ל' הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃
ל' רפי' וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר
כ' בתיקך אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ וַיִּשָּׂאֵהוּ
וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ
ב' חד חס' וחד מל' עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ
עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר
בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ
ו' ל' וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־
הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה
עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃

וַאֲמָרַת לְבַעְלָהּ הָא כְעַן יְדַעְנָא אֲרֵי נְבִיָּא דַיָי קַדִּישָׁא הוּא מִתְפְּנֵי לְוָתַנָא תְּדִירָא׃ נַעְבִּיד כְּעַן עֲלִיַּת כִּתְלָא זְעֵירָא וּנְתַקֵּן לֵיהּ תַּמָּן אֲתַר עַרְסָא וּפָתוֹרָא וְכוּרְסְיָא וּמְנַרְתָּא וִיהֵי בְּמֵיתוֹהִי לְוָתַנָא יִתְפְּנֵי לְתַמָּן׃ וַהֲוָה יוֹמָא וְעַל לְתַמָּן וְזָר לְעִילִיתָא וּשְׁכִיב תַּמָּן׃ וַאֲמַר לְגֵחֲזִי עוּלֵימֵיהּ קְרֵי לְשׁוּנַמֵּיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ וְקָמַת קֳדָמוֹהִי׃ וַאֲמַר לֵיהּ אֵימַר כְּעַן לַהּ הָא עַסֶקְתְּ לָנָא יַת כָּל עִסְקָא הָדָא מָה לְמֶעְבַּד לִיךְ הַפִּתְגָם אִית לִיךְ לְמַלָּלָא עִם מַלְכָּא אוֹ עִם רַב חֵילָא וַאֲמָרַת בְּגוֹ עִסְקֵי עַמִּי אֲנָא מְסוֹבְרָא׃ וַאֲמַר וּמָה לְמֶעְבַּד לַהּ וַאֲמַר גֵחֲזִי בְּקוּשְׁטָא בַּר לֵית לַהּ וּבַעְלָהּ סִיב׃ וַאֲמַר קְרֵי לַהּ וּקְרָא לַהּ וְקָמַת בְּתַרְעָא׃ וַאֲמַר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִידָּן דְּאַתּוּן קַיְימִין תְּהֵא מְחַבְּקָא בְרָא וַאֲמָרַת בְּבָעוּ רִיבּוֹנִי נְבִיָּא דַיָי לָא יִתְכַּדִּיב פִּתְגָמָךְ בְּאַמְתָךְ׃ וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִידָּן דְּהִיא קַיָּימָא דִּי מַלֵּיל עִמַּהּ אֱלִישָׁע׃ וּרְבָא רַבְיָא וַהֲוָה יוֹמָא וּנְפַק לְוַת אֲבוּהִי לְוַת חֲצוֹדַיָּא׃ וַאֲמַר לַאֲבוּהִי רֵישִׁי רֵישִׁי וַאֲמַר לְעוּלֵימָא סַבְהִי אוֹבְלֵיהּ לְאִמֵּיהּ׃ וּנְסַבֵיהּ וְאוֹבְלֵיהּ לְאִימֵּיהּ וִיתֵיב עַל בִּרְכָּהָא עַד עִידָּן טִהֲרָא וּמִית׃ וּסְלֵיקַת וְאַשְׁכִּיבְתֵּיהּ עַל עַרְסָא דִּנְבִיָּא דַיָי וַאֲגָפַת בְּאַפּוֹהִי וּנְפַקַת׃ וּקְרַת לְבַעְלָהּ וַאֲמָרַת שְׁדַר כְּעַן לִי חַד מִן עוּלֵימַיָּא וַחֲדָא מִן אַתְנַיָּא וְאֶתְמְטֵי לְוַת נְבִיָּא דַיָי וְאֵתוּב׃

רלבג

נעשה נא עלית קיר קטנ'. אחשוב שהקיר בעינה היתה כמשכת העלייה כמו הענין ב בבנין הכפה קרוט"א בלע"ז: ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ל ומנורה. ר"ל כי לתעלתו אין ראוי ש שישתתפו בני הבית עמו ולא להשתמש ב בכלים שהוא ישתמש בהם ולזה רצת' שיהיה לו שם כלי תשמישו מיוחדים לה: ויאמר לו אמור נא אליה. הנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אם לא כשהביאו לזה ה הכרח ואלו הדברים הספיק שיאמרם לה גחזי ולזה לא קרא לה גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אלישע לדבר עמה אבל עמדה בחוץ לפני גחזי והיה גחזי בחוץ קרו' לאלישע או היה סמוך לפתח העלייה: הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת. ר"ל הנה פחדת שלא תוכלי לנו לעשות הראוי מהכבוד כל הפחד הזה עד שהביאך זה לעשות כל מה שעשית לי מהכבוד: מה לעשות לך. להשיב גמול על הטובה הזאת היש לדבר בעבורך אל המלך או אל שר הצבא ואדבר אליהם בעבורך ותאמר בתוך עמי ומשפחתי אנכי יושבת ולזה אין לי עסק עם אד' יצטרך לי בעבורו לדבר אל המלך או אל שר הצבא: ויאמר אלישע לגחזי ומה לעשות לה מהטובות לתת גמול על זה. ויאמר גחזי באמת בן אין לה ואישה זקן ולזה איננו מוכן מאד אל ההולדה עם שמבדה אפשר גם כן שימנע פרי בטן להיותה עקרה: ויקרא לה ותעמד בפתח. הנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אלישע בעצמו לאמרו לה: כעת חיה. ר"ל כעת הזה העומד וקרא העת ההוא חיה להיות זה החלק מהזמן לבדו נמצא כי הזמן החולף כבר נעדר והעתיד עדיין לא נכנס במציאות וכבר בארנו זה בפרשת וירא אליו באור שלם: אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך. ר"ל שהיא אומרת זה דרך בקשה לא יהיה זה אדני לא תכזב בשפחתך בעבור שפתחך להביא לי טובה שאינה טובה אם לא יתקיים הילד כי אלישע לא הבטיחה שיחיה כמו שהיה נראה מבקשת גחזי שאמר אבל בן אין לה וזהו גם כן מה שזכרה אחר זה שאמרה לו לא תשלה אותי ר"ל אל תתן לי טובה שלא תהיה לי אלא לתת לי שלוה להניח לי מעוצם תשוקתי אל שיהיה לי בן כי אנכי חפצה בזה מזה הצד אם לא יתקיים הילד: ראשי ראשי. התרעם הילד לאביו שכבר היה כואב לו ראשו ולא אמר למשרתו שהיה שם שישא הנער אל אמו ותשכיבהו על מטת איש האלהים. חשבה שבזכות הנביא יחיה הילד יותר נשמר שם: היום

רדק

אתי. כתיב ביו"ד וכן הולכתי כתיב ביו"ד כמו שמצאנו יודין נוספות כמו אהבתי לדוש מלאתי משפט והקרי הולך אחר הרוב : לא חדש ולא שבת. למדו רז"ל מזה כי חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שכאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת היה לה ללכת אליו ואדוני אבי ז"ל פירש לא עבר לא חדש ולא שבת שראית אותו מה לך ללכת אליו עתה : ותאמר שלום. לא רצתה לגלות לאדם עד שתראה הנביא : נהג ולך. י"מ כי היא היתה רוכבת ואמרה לנער שינהג הבהמה כלומר שיכה האתון במתג למהר ללכת. ופי' אל תעצור לי לרכוב אל תעצור האתון ללכת בנחת בעבור רכיבתי אלא אם אומר לך נהג לך בנחת וי"מ כי היתה הולכת ברגל כמו כפשה ואמרה לנער שינהג האתון וילך לו אחרי האתון ולא יעצור. ה האתון כדי שתרכב היא אם לא תאמר לו ועל הדרך הזה ת"י שא שתרגם אל תעצור על האשה שתרגם לא תדחוק עלי למירכב אילהן כד אימר לך : להדפה. בעבור כבודה שלא תחבק רגלי הנביא או לכבוד הנביא שלא תחזק ברגליו : העלים ממני. עד עתה כי באותה שעה שנפלה לרגליו כאמר לו בנבואה : לא תשלה אותי. כמו שאמרה אל תכזב בשפחתיך ותשלה כמו תשגה תרגום שגגה שלו כלומר שלא תטעה אותי ומה לי לבן אם לא יחיה ות"י הלא אמרית לך אם מתיהיב לי בר קיים אם לא לא תנסיס יתי : חגור מתניך. אמר לו זה לפי שילך במהר' בזריזו' : כי תמצא איש לא תברכנו. זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה כוונתו בשליחותו ולא יפנה לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור. ובדרש שהיה כשחוק בעיניו וכל האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמין שהמטה הזה מחיה את המת לפיכך לא עלתה בידו : ואין קול. לענות : ואין קשב. לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע או רומז בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה : לא הקיץ הנער. מצאנו הקיצה למת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא אשר אמרנו בילד שהחיה אליהו היא הסברא עצמ' בזה הנער שהחיה אלישע ומצאנו לו סמך בדברי רבותינו ז"ל ששאלו בן השונמית מהו שיטמא והיתה התשוב' מת מטמא ואינו מטמא חי : וישם פיו על פיו. כמו שפירשנו באליהו שאמר ויתמודד על הנער והכל לכוון לשון התפילה על מי שמתפלל עליו כמו שאמ' ביצחק לנוכח אשתו ואפשר גם כן להכניס על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו כי רוב הנכים נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם : ויגהר

רשי

נהג ולך. מהר : אל תעצר לי. אל תעכב על ידי את הרכיבה : ותאמר שלום. הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לכתוב וימצא לה ותאמר שלום : הלא אמרתי לך. אל תכזב בשפחתך : לא תשלה. לא תשגה אותי על דבר טעות : לא תברכנו. ולא תשאל לשלום וכל זה שלא ירבה דברים וישאלוהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כבוד הנס להתהלל בו מי שיבא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל השואלו הוא אומר רבי שלחני להחיות את המתי ותהר

את ה' כתיב אתי וקרינן את וסימ' קומי נא והשתנית. חבקת בן. מדוע אתי הולכת אליו היום. ואלישע דבר אל האשה. יען אכלת אדם אתי. וא' ואתי שדוד מה תעשי : עתה ג'ר"פ בסיפר' וסימ' עתה רוץ נא לקראתה. עתה הבבלעדי יי'. עתה הנה בטחת : חגור ד' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן כ' : ולך ה'

וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּי הֹלַכְתְּי אֵלָיו הַיּוֹם
לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם:
וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ
נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־
אָמַרְתִּי לָךְ: וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא אֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר
אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז:
עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ
הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם
לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם: וַתָּבֹא אֶל־
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק ב
בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ
מָרָה־לָהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא
הִגִּיד לִי: וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת
אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי:
וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מ
מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא־אִישׁ
לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא
תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי ה
הַנָּעַר: וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה
וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אַחֲרֶיהָ: וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם
אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין
קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־
לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר: וַיָּבֹא
אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת
מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ: וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת
בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה:
וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־
פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּו

וַאֲמַר מָא דֵין אַתְּ אָזְלַת לְוָתֵיהּ
יוֹמָא דֵין לָא יְרַח וְלָא שַׁבְּתָא וַאֲמַרַת
שְׁלָם: וְזָרֵיזַת אַתָּנָא וַאֲמַרַת
לְעוּלֵימְהָא דְּבַר וְאִיזֵיל לָא תִּדְחוֹק
עֲלַי לְמִרְכַּב אֱלָהֵן כַּד אֵימַר לָךְ:
וַאֲזַלַת וַאֲתַת לְוַת נְבִיָּא דַּיְיָ לְטוּר
כַּרְמְלָא וַהֲוָה כַּד חֲזָא נְבִיָּא דַּיְיָ
יָתַהּ מִקָּבֵיל וַאֲמַר לְגֵחֲזִי עוּלֵימֵיהּ
הָא שׁוּנַמִּית דִּיכִי: כְּעַן רְהוֹט
כְּעַן לְקַדָּמוּתַהּ וֶאֱמַר לַהּ הַשְׁלָם
לִיךְ הַשְׁלָם לְבַעְלִיךְ הַשְׁלָם לְרַבְיָא
וַאֲמַרַת שְׁלָם: וַאֲתַת לְוַת נְבִיָּא
דַּיְיָ לְטוּרָא וְאִתְקֵיפַת בְּרִיגְלוֹהִי
וּקְרִיב גֵּחֲזִי לְמִידְחַהּ וַאֲמַר נְבִיָּא
דַּיְיָ שְׁבוֹק מִינַהּ אֲרֵי נַפְשַׁהּ מְרִירָא
לַהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְכַּסָּא מִנִּי וְלָא
אִתְחֲוָא לִי: וַאֲמַרַת הַשְׁאֵילִית
בְּרָא מִן רִבּוֹנִי הֲלָא אֲמָרִית לָךְ
אִם מִתְיְהִיב לִי בַּר קַיָּם אִם לָא
לָא תְנַסֵּיס יָתִי: וַאֲמַר לְגֵחֲזִי זְרֵיז
חַרְצָךְ וְסַב חוּטְרִי בִּידָךְ וְתֵיזִיל
אֲרֵי תִשְׁכַּח גְּבַר לָא תִשְׁאַל בִּשְׁלָמֵיהּ
וַאֲרֵי יִשְׁאַל בִּשְׁלָמָךְ גַּבְרָא לָא
תְתֵיבִינֵיהּ וּתְשַׁוֵּי חוּטְרִי עַל אַפֵּי
רַבְיָא: וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ דְּרַבְיָא קַיָּם
הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָּךְ
וְקָם וַאֲזַל בַּתְרַהָא: וְגֵחֲזִי עֲבַר
קֳדָמֵיהוֹן וְשַׁוִּי יַת חוּטְרָא עַל אַפֵּי
רַבְיָא וְלֵית קָל וְלֵית דְּמָאֵית וְתָב
לְקַדָּמוּתֵיהּ וְחַוִּי לֵיהּ לְמֵימַר לָא
אִתְּעַר רַבְיָא: וַאֲתָא אֱלִישָׁע לְבֵיתָא
וְהָא רַבְיָא מִית רְמֵי עַל עַרְסֵיהּ:
וְעַל וַאֲגַף דַּשָּׁא בְּאַפֵּי תַּרְוֵיהוֹן
וְצַלִּי קֳדָם יְיָ: וּסְלִיק וּשְׁכִיב עַל
רַבְיָא וְשַׁוִּי פּוּמֵיהּ עַל פּוּמֵיהּ ו
וְעֵינוֹהִי עַל עֵינוֹהִי וִידוֹהִי עַל יְדוֹהִי

וס' הנה רבקה לפניך. למה אמרת אתי. ותאמר אל נערה נהג ולך. וקח משענתי בידך. קחנה בידך ולך : גחזי ד' חס יוד בקריאה וס' וגחזי עבר לפניהם וישם את המשענת. מאן גחזי. והמלך מדבר אל גחזי. ודבתריה ויה הוא מספר למלך :

רלבג

חיו לא חדש ולא שבת. ידמה שבימים האלו היו באי' לפני הגדולים לשמוע דבריהם והם יורו אותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון : ותחבוש האתון. ר"ל שכאשר חבשה האתון על יד משרתה אמרה לו שינהג האתון וילך לפניה ולא יעצור בעבור האתון מללכת כדי שתרכב על האתון אם לא תאמר לו שתרכ' לרכוב בעבו' העיפו' : הנה השונמית הלז. ר"ל הנה זאת שאנו רואים היא השונמית : ותאמר שלו. לא רצת' לפתוח פיה לרע : ותחזק ברגליו. להשתחוות לו ולהתחנן לפניו בעד בנה והנה נגש גחזי לדחותה ולהסיר' שלא תכנע לפני הנביא כל זה ההכנע או אולי עשה זה לכבוד אלישע כי יודע שאין רצונו שתתקרב אליו אשה כל כך : חגור מתניך וקח משענתי בידך. בוהו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ יותר כי החגורה תמנע תנועת האברים הפנימיים : ולזאת הסבה גם כן מנעו שלא יברך איש מהאנשים שימצא בדרכו גם לא יענה למברכ' אותו כדי שלא יעכב בדרך וידמ' שלא נשמר גחזי מכל מה שאמ' לו אלישע ולזה לא הועיל כשם מטה אלישע על פני הנער וידמה גם כן שלא היה גחזי ראוי שיעשה זה הענין על ידו וזה יתבאר ממה שחטא בו בדבר נעמן : ואין קול ואין קשב. ר"ל שלא היה מדבר ולא שומע כשידברו אליו : ויסגור הדלת בעד שניהם. ר"ל שלא היו בבית כי אם שניהם כי לא רצה שיהיה שם שום אדם כדי שתהיה שם תפלתו יותר שלימה וכדי שלא יראה אדם מה שעשה : וישם פיו על פיו. כאילו רצה שישפע חיות לנער מחברי אלישע והנה עשה זה אחר התפלה : ויגהר עליו. ר"ל שסבב להתפלל אחר זה והיה הולך בבית לבו וכוונתו בתפלה היה נמשך לו תנועת רגליו ללכת כמו שימשך מתנועת קול השיר התנועה במחול וזה מבואר מן החוש במי שיחשב מחשבות יתנועע כפעמו בהם פעם כה ופעם כה שהוא יתנועע ללכת במהירו' בעת חשבו המחשבה וזכר שאחר התפלה היה עולה וכורע על הילד. והנה

ויגהר עליו · ת״י ואלהית עלוהי הוא לשון עיפות וים דוגמתו בברייתא דר׳ אליעזר ובספרי ומנחם פתר ויגהר פתרון המלה כפי ענינה כשתטח עליו : ויזורר · כתעטש : ספות הסיר · הושיבה על הכירה : נזיד · תבשיל : לבני הנביאים · לתלמידי נביאה : ללקט אורות · גרגיר שקורין אורוגא שמאיר את העינים וים פותרין אורות ירקות כמו כתם כח עלי אור :

ויגהר עליו · התכפל והשתטח עליו כמו ויגהר ארצה אבל זה ת״י ואלהית עלוהי : וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה · וישב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנער שם ושכב עליו והתכפל עליו עד שחם בשרו ואחר כך שב לארץ והתפלל והתכפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אמר דוד אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי : ויזורר הנער · כתעטש ותרגום עטישותיו תהל אור : זרירוהי : ותנא · מעלית אישע : ספות הסיר · ערוך כלומר שים אותה על השפתים : נזיד · תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד : ללקט אורות · ללקט ירקות לאכול ות״י ללקטא ירוקין וכן כי טל אורות טלך טל הראוי לירקות ובדברי רז״ל מאי אורות תנא משמיה דר׳ מאיר זה גרגיר אמר רבי יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאירו׳ את העיני׳ והוא הנקרא אירוג״א בלע״ז והעלי׳ יצא ללקט לא הזרע : וימצא גפן שדה · ת״י ואשכח גפנא בחקלא ולקיט מיניה פיקעי חקלא וי״ת גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבו׳ ז״ל וגדלו הפטריו׳ ההם אצל הגפן ומצאנו בפי׳ הגאונים ז״ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטני׳ והם מרים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שאמרו רז״ל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירות ירצה לומר גפן שדה שהקנה ההוא שגדלין בו אלה הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה : וילקט ממנו · כמצא גפן זכר ונקבה ברוב וזכר כמו זה שאת׳ ממנו וכן גפן בוקק ובעל המסר׳ חשבו עם השמה שקורין ממנו ושברין ממנה : ויפלח · כמו ויבקעמן כפלח הרמון כמו פולח ובוקע בארץ : כי לא ידעו · שהם מרים : ויצקו לאנשים · היו״ד מעמדת בנעיא לחסרון היו״ד פ״א הפעל מהמכת׳ וענינו שיצקו התבשיל בקערו׳ לאנשים לאכול : כאכלם · בכף : מות בסיר · לפי שהיו מרים : וקחו קמח · הוי״ו כאותן הווי״ן שכתבנו שהם ברא״ש ענין וא״צ׳ לתוספת ענין כמו ויצא אברהם את עיניו והדומים לו או יתור׳ מלה כסתרת עמו ופי׳ לכו וקחו : וישלך אל הסיר · והלא כבר יצקו התבשיל בקערו׳ אלא כראה שצוה להחזיר התבשיל בסיר ואחר כך השליך הקמח בסיר שלא תצטרך לתת הקמח בכל קערה וקערה : מבעל שלישה · שם מקו׳ הנזכר בספר שמואל ויעבר בארץ שלים׳ ות״י זה וזה ארע דרומא : לחם בכורים · מן השעורים הראשונים שקצרו כי זמן קציר שעורים היה : וכרמל בצקלנו · בקליפתו כתרגומו ופירוכן בלבושיה : כי בו · כתרגומו ארי על ידיה עבד יי׳ נצחנ׳ לאנש ארם ·

השנמית ג׳ חס׳ ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ויתן את אבישג השנמית · ושל׳ אחריו · ויקרא אל גחזי ויאמר : שאי ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן מ״ט גבי ריש פרשתא דותאמר ציון עזבני יי׳ : ותשא י״ד וסימ׳ ותשא את קולה ותבך · ותשא רבקה את · ותשא אשת אדניו · ותשא כל העדה ויתנו · ותשא את בנה ותצא · ותשא מרים עיניך ·

וַיִּגְהַ֣ר עָלָ֔יו וַיָּ֖חָם בְּשַׂ֥ר הַיָּֽלֶד ׃ וַיָּ֜שָׁב ל׳
וַיֵּ֣לֶךְ בַּבַּ֗יִת אַחַ֥ת הֵ֙נָּה֙ וְאַחַ֣ת הֵ֔נָּה וַיַּ֖עַל ל׳ דכמ׳
וַיִּגְהַ֣ר עָלָ֑יו וַיְזוֹרֵ֤ר הַנַּ֙עַר֙ עַד־שֶׁ֣בַע ג׳ · ל׳
פְּעָמִ֔ים וַיִּפְקַ֥ח הַנַּ֖עַר אֶת־עֵינָֽיו ׃
וַיִּקְרָ֨א אֶל־גֵּיחֲזִ֜י וַיֹּ֗אמֶר קְרָא֙ אֶל־
הַשֻּׁנַמִּ֣ית הַזֹּ֔את וַיִּקְרָאֶ֖הָ וַתָּב֣וֹא אֵלָ֑יו ג׳ חס׳ ו׳
וַיֹּ֖אמֶר שְׂאִ֥י בְנֵֽךְ ׃ וַתָּבֹא֙ וַתִּפֹּ֣ל עַל־
רַגְלָ֔יו וַתִּשְׁתַּ֖חוּ אָ֑רְצָה וַתִּשָּׂ֥א אֶת־
בְּנָ֖הּ וַתֵּצֵֽא ׃ וֶאֱלִישָׁ֞ע
ה שָׁ֣ב הַגִּלְגָּ֗לָה וְהָֽרָעָב֙ בָּאָ֔רֶץ וּבְנֵי֙ ו׳ · ל׳
הַנְּבִיאִ֔ים יֹשְׁבִ֖ים לְפָנָ֑יו וַיֹּ֣אמֶר לְנַעֲר֗וֹ
שְׁפֹת֙ הַסִּ֣יר הַגְּדוֹלָ֔ה וּבַשֵּׁ֥ל נָזִ֖יד לִבְנֵ֥י ג׳ וחס׳ · ל׳
הַנְּבִיאִֽים ׃ וַיֵּצֵ֨א אֶחָ֣ד אֶל־הַשָּׂדֶה֮ ל׳ אית בכס׳ ו׳
לְלַקֵּ֣ט אֹרֹת֒ וַיִּמְצָא֙ גֶּ֣פֶן שָׂדֶ֔ה וַיְלַקֵּ֥ט ב׳ · ב׳ כית׳
מִמֶּ֛נּוּ פַּקֻּעֹ֥ת שָׂדֶ֖ה מְלֹ֣א בִגְד֑וֹ וַיָּבֹ֗א ל׳ וחס׳
וַיְפַלַּ֛ח אֶל־סִ֥יר הַנָּזִ֖יד כִּי־לֹ֥א יָדָֽעוּ ׃ ל׳
וַיִּֽצְק֥וּ לַאֲנָשִׁ֖ים לֶאֱכ֑וֹל וַיְהִ֞י כְּאָכְלָ֣ם ל׳ · ג׳ מל׳ · ל׳
מֵהַנָּזִ֗יד וְהֵ֤מָּה צָעָ֙קוּ֙ וַיֹּאמְר֗וּ מָ֤וֶת ל׳ · ל׳ מלעיל
בַּסִּיר֙ אִ֣ישׁ הָֽאֱלֹהִ֔ים וְלֹ֥א יָכְל֖וּ לֶאֱכֹֽל
׃ וַיֹּ֙אמֶר֙ וּקְחוּ־קֶ֔מַח וַיַּשְׁלֵ֖ךְ אֶל־הַסִּ֑יר ל׳
וַיֹּ֗אמֶר צַ֤ק לָעָם֙ וְיֹאכֵ֔לוּ וְלֹ֥א הָיָ֛ה דָּבָ֥ר ל׳ · ג׳ רפין
רָ֖ע בַּסִּֽיר ׃ וְאִ֨ישׁ בָּ֜א
מִבַּ֣עַל שָׁלִ֗שָׁה וַיָּבֵא֩ לְאִ֨ישׁ הָאֱלֹהִ֜ים ג׳ חס׳
לֶ֣חֶם בִּכּוּרִ֗ים עֶשְׂרִֽים־לֶ֙חֶם֙ שְׂעֹרִ֔ים
וְכַרְמֶ֖ל בְּצִקְלֹנ֑וֹ וַיֹּ֕אמֶר תֵּ֥ן לָעָ֖ם ו ב׳ · ל׳ וחס׳
וְיֹאכֵֽלוּ ׃ וַיֹּ֙אמֶר֙ מְשָׁ֣רְת֔וֹ מָ֚ה אֶתֵּ֣ן ג׳ רפין
זֶ֔ה לִפְנֵ֖י מֵ֣אָה אִ֑ישׁ וַיֹּ֗אמֶר תֵּ֤ן לָעָם֙
ו וְיֹאכֵ֔לוּ כִּ֣י כֹ֥ה אָמַ֛ר יְהֹוָ֖ה אָכֹ֥ל ג׳ רפין
וְהוֹתֵֽר ׃ וַיִּתֵּ֧ן לִפְנֵיהֶ֛ם וַיֹּאכְל֥וּ וַיּוֹתִ֖רוּ ג׳ · ב׳ חס׳ יוד כתר׳
כִּדְבַ֥ר יְהֹוָֽה ׃
ה וְנַעֲמָ֡ן שַׂר־צְבָ֣א מֶלֶךְ־
אֲ֠רָם הָיָ֨ה אִ֜ישׁ גָּד֨וֹל לִפְנֵ֤י אֲדֹנָיו֙
וּנְשֻׂ֣א פָנִ֔ים כִּֽי־ב֛וֹ נָתַן־יְהֹוָ֥ה תְּשׁוּעָ֖ה ד׳ לח׳
לַאֲרָ֑ם וְהָאִ֗ישׁ הָיָ֛ה גִּבּ֥וֹר חַ֖יִל מְצֹרָֽע ׃

וְאַלְהִית עֲלוֹהִי וְחַם בְּסָרֵיהּ ד
דְרַבְיָא ׃ וְתָב וְהַלֵּיךְ בְּבֵיתָא זִימְנָא
חֲדָא לְכָא וְזִימְנָא חֲדָא לְכָא וּסְלֵיק
וְאַלְהִית עֲלוֹהִי וְאִתְמוֹרַק עַל רַבְיָא
עַד שְׁבַע זִמְנִין וּפְקַח רַבְיָא יַת
עֵינוֹהִי ׃ וּקְרָא לְגֵחֲזִי וַאֲמַר קְרִי
לְשׁוּנַמִיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ וַאֲתַת
לִקְדָמוֹהִי וַאֲמַר סְבִי בְּרִיךְ ׃ וַאֲתַת
וּנְפַלַת קֳדָם רִיגְלוֹהִי וּסְגִידַת עַל
אַרְעָא וּנְסִיבַת יַת בְּרַהּ וּנְפַקַת ׃
וֶאֱלִישָׁע תַּב לְגִילְגְלָא
וְכַפְנָא בְּאַרְעָא וְתַלְמִידֵי נְבִיַּיָא
יָתְבִין קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ
תְּפֵי דוּדָא רַבָּא וּבַשֵּׁיל תַּבְשִׁילָא
לְתַלְמִידֵי נְבִיַּיָא ׃ וּנְפַק חַד לְחַקְלָא
לְלַקָּטָא יְרוֹקִין וְאַשְׁכַּח גּוּפְנָא
בְּחַקְלָא וְלַקִּיט מִינֵּיהּ פִּיקְעֵי ח
חַקְלָא מְלֵי לְבוּשֵׁיהּ וַאֲתָא וּפְרַס
וּרְמָא לְדוּדָא דְתַבְשִׁילָא אֲרֵי לָא
יְדָעוּ ׃ וְאָרִיקוּ לְגַבְרַיָא לְמֵיכַל
וַהֲוָה בְּמֵיכַלְהוֹן מִתַּבְשִׁילָא וְאִינוּן
צְוָוחוּ וַאֲמַרוּ מוֹתָא בְּדוּדָא נְבִיַּיָא
דַיְיָ וְלָא יְכִילוּ לְמֵיכַל ׃ וַאֲמַר אַיְתָא
קִימְחָא וּרְמוֹ לְדוּדָא וַאֲמַר אָרִיק
לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן וְלָא הֲוָת מִדַּעַם
בִּישׁ בְּדוּדָא ׃
וְגַבְרָא אֲתָא מֵאֲרַע דָרוֹמָא וְאַיְתֵי
לִנְבִיָּא דַיְיָ לְחֵם בִּכּוּרִין עַסְרִין ט
טוּלְמִין דִּלְחֵם סְעוֹרִין וּפֵירוּכָן ב
בִּלְבוּשֵׁיהּ וַאֲמַר הַב לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן ׃
וַאֲמַר מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ מָה אֶתֵּין דֵין קֳדָם
מְאָה גַּבְרָא וַאֲמַר הַב לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן
אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ יֵיכְלוּן וְיוֹתְרוּן ׃
וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן וַאֲכָלוּ וְאוֹתִירוּ ב
כְּפִתְגָמָא דַיְיָ ׃
וְנַעֲמָן רַב חֵילָא דְמַלְכָּא
דַאֲרָם הֲוָה גְּבַר רַב קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ
וּנְסִיב אַפִּין אֲרֵי עַל יְדֵיהּ עֲבַד יְיָ
נִצְחָנָא לֶאֱנָשׁ אֲרָם וְגַבְרָא הֲוָה
גִּבַּר חֵילָא וְהוּא לְקֵי בִּסְגִירוּתָא ׃

וחבירו · וישלח תבנית יד · ותשא אתי רוח · הרים רעשו ממנו · ותשא בריתי עלי פיך · ותשא ותבא העיר · ותשא חן וחסד לפניו · ותשא חסד לפניו ויהל : ויאכלו ג׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר · ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש · ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש : והותר ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה · והותר עד לרוב · כי כה אמר יי׳ אכול והותר : ונשא ד׳ בקריא׳ ג׳ מלאים וסימ׳ ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול · שר חמשים ונשוא פנים · זקן ונשוא פנים · ונשוא פנים ישב בה · וא נשוא עון · נעמן חס׳ :

ויבקע : מבעל שלישה · שם מדינה ויונתן תירגם מארע דרומא : בעל · לשון מישור והרב׳ במקרא : לחם בכורים · בפסח שהתבואה מבכרת : בצקלונו · בלבושיה : לעם · לתלמידי׳ שהיה זן : מה אתן זה · כל לחם ולחם : ונעמן שר צבא · כיסי׳ שנעשו על ידי אלישע מסדר והולך : תשועה לארם · הוא משך בקשת לתומו והרג את אחאב : יכאו

וימצא גפן שדה · גופנא בחקלא : וילקט ממנו פקועות שדה · במחז מתנו פקועות שדה הוא גולוי״ץ בל׳ שם המות ובשם ר׳ מנחם שמעתי וילקט לבד ממנו בלעדיו ש פקועו׳ שדה : ויפלח ·

ממנו ה׳ סבירין ממנה וסי׳ אבדים בעירא ריפתת ולקט באראה באורייתא׳

רלבג

והנה זרר הנער אחר זה ר״ל שנתעטש וכן עשה אלישע כסדר הזה להתפלל ולכרוע על הילד להתמודד עליו עד שעשה זה שבע פעמי׳ ואז פקח הילד את עיניו ונשלמה לו התחייה : ספות הסיר הגדולה · ר״ל הכן הסיר הגדולה לבשל בה תבשיל ובשל בה תבשיל לבני הנביאים והם תלמידי הנביאי׳ : ללקט אורות · ר״ל ללקט ירקות : וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקועות שדה · פירשו קצת המפרשים שהם קשואין מרי׳ קוגומ״רום בלע״ז והם בתכלית הרוע והסכנה לאוכל מהם וקצתם פירשו שהם הנקראים קולוקינטי״דא והם גם כן כמו סם המות : ויפלח אל סיר הנזיד · ר״ל שכרת העשבי׳ ההם ושמם בסיר הנזיד כי לא ידעו שיהיה בלתי נאות למזון : ויצקו לאנשים לאכל · ר״ל שיצקו מהסיר אל הקערה וכאשר אכלו ממנו צעקו שים סם המות בסיר ועל כר המופת צוה הנביא שיקחו קמח וישליכו אל הסיר וכאשר עשו זה כרפא הנזיד ולא היה דבר רע בסיר : לחם בכורים · הוא מקציר השעורים כי הם נקצרים ראשונה : וכרמל בצקלונו · אחשוב שכבר היו קולין השעורים ואחר כך שוברין אותם והיו קוסרי׳ אותם לחלקים גדולי׳ והוא הנקרא כרמל ואמ׳ שהוא בצקלונו ר״ל בכלי שהיה לו לשאת בו אלו הדברים : כי בו נתן יי׳ תשועה לארם · ידמה שהתשועה הזאת היא הריגת אחאב שנאמר שני פעמים והנה התשועה היא כי בלי מתכוין משך בקשת לתמו והמית אחאב : וארם

ובדרש היה מוסף את הקשת לתומו והרג את אחאב ועוד בדרש בשעה שנמלנו חסד עם יעקב כמו שכתוב ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמ׳ להם הקדוש ברוך הוא גמלתם חסד עם יעקב אני אתן שכרכם לבניכם בשביל שלא יהיה שכר לרשעים בעולם הבא שנאמר כי בו נתן יי׳ תשועה לארם : גבור חיל מצורע · כי היה גבור חיל והיה מצורע : נערה

ואו גדודים · כשהולכין אחת או אחתים מעצמן לשלל כאשר ימצאו הוא קרוי גדוד : נערה קטנה · ריבה קטנה מעיר נעמן : ותהי לפני · והות משמשא קדם איתת נעמן : אחלי אדני לפני הנביא · לשון ויחל משה בקשות כל המתפללי עליו יהיו שיבא הגם לפני הנביא : אחלי שוהיידא"נט בלע"ז כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה : ויבא נעמן ויגד לאדניו · למלך ארם : ויקח בידו · מנחה לנביא : ושש אלפים זהב · זהובים : לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו' · הספר אמ' לו ועתה כבוא הספר הזה וגו' · אסיפה במצורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחוליו שכל ברילין הימינו : האלהים אני · ה"א נקוד פתח ללמד שהוא בלשון תימהא : מתאנ' · מבקש תואנה להתגרות בי · מתאנה · לשון עלילות : הנה אמרתי · סבור הייתי שיצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי והניף ידו אל מקום הנגעת : אבי · כמו אדוני : הלא תעש' · וכי לא תעשהו אפילו אמר לך דבר טורח : ואף כי · קל וחומר שאמר לך דבר קל רחץ וטהר :

ברכה

גברתה ד' בקריא' וסימ' ותקל גברתה בעיניה · ותאמר אל גברתה אחלי אדני · כעיני שפחה אל יד גברתה · ושפחה כי תירש גברתה · וחד כשפחה כגברתה : ולהחיות ג' בקריא' וסימ' ולהחיות לכם לפליטה גדולה · האלהים אני להמית ולהחיות · ולהחיות לב נדכאים : וידע ג' וסימ' כי יש נביא בישראל · ישלם אליו וידע ·

וארם יצאו גדודים וישבו מארץ
ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת
נעמן : ותאמר אל גברתה אחלי אדני
לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסף
אתו מצרעתו : ויבא ויגד לאדניו
לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה
אשר מארץ ישראל : ויאמר מלך
ארם לך בא ואשלחה ספר אל מלך
ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי
כסף וששת אלפים זהב ועשר
חליפות בגדים : ויבא הספר אל מלך
ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה
אליך הנה שלחתי אליך את נעמן
עבדי ואספתו מצרעתו : ויהי כקרא
מלך ישראל את הספר ויקרע בגדיו
ויאמר האלהים אני להמית ולהחיות
כי זה שלח אלי לאסף איש
מצרעתו כי אך דעו נא וראו כי
מתאנה הוא לי : ויהי כשמע
אלישע איש האלהים כי קרע מלך
ישראל את בגדיו וישלח אל המלך
לאמר למה קרעת בגדיך יבא נא
אלי וידע כי יש נביא בישראל :
ויבא נעמן בסוסו וברכבו ויעמד
פתח הבית לאלישע : וישלח אליו
אלישע מלאך לאמר הלוך ורחצת
שבע פעמים בירדן וישב בשרך
לך וטהר : ויקצף נעמן וילך ויאמר
הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא
בשם יהוה אלהיו והניף ידו אל
המקום ואסף המצורע : הלא טוב
אבנה ופרפר נהרות דמשק מכל
מימי ישראל הלא ארחץ בהם
וטהרתי ויפן וילך בחמה : ויגשו
עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר
גדול הנביא דבר אליך הלוא תעשה
ואף כי אמר אליך רחץ וטהר :

ואנש ארם נפקו במשרין ושבו
מארעא דישראל עולמתא זעירתא
והות משמשא קדם אתת נעמן :
ואמרת למרתה טובי רבוני אם יזיל
לקדם נביא די בשמרון בכן יסי
יתיה מסגירותיה : ואתא וחוי
לרבוניה למימר כדין וכדין מלילת
עולימתא די מארעא דישראל :
ואמר מלכא דארם איתא איזיל
ואשדר אגרתא לות מלכא דישר'
ואזל ונסיב בידיה עסר ככרין ד
דכסף ושיתא אלפין דינרין דדהב
ועסרא איצטלוון דלבושא : ואיתי
אגרתא למלכא דישראל למימר
וכן כתיב בה וכען כמיתי אגרתא
הדא לותך הא שדרית לך ית
נעמן עבדי ותסיניה מסגירותיה :
והוה כד קרא מלכא דישראל ית
אגרתא ובזע ית לבושוהי ואמר
הצרוך אית בי מן קדם יי למקטל
ולאחאה ארי דין שלח לי לאסאה
גברא מסגירותיה ארי ברם דעו
כען וחזו ארי תוסקפא דין בעי
לאתגראה בי : והוה כד שמע
אלישע נביא דיי ארי בזע מלכא
דישראל ית לבושוהי ושלח לות
מלכא למימר למא בזעתא לבושך
ייתי כען לותי וידע דאית נביא
בישראל : ואתא נעמן בסוסוהי
וברתיכוהי וקם בתרע ביתא ל
דאלישע : ושלח לותיה אלישע
איזגדא למימר איזיל וטבול שבע
זימנין בירדנא ויתוב בסרך לך ו
ואיתסי : ורגיז נעמן ואזל ואמר
הא הויתי אמר דלותי יפוק מיפק
ויקום ויצלי בשמא דיי אלהיה
וירים ידיה על אתר בית מחתא
ותיתסי סגירותא : הלא טבין
אמנה ופרפר נהרי דמשק מכל
מי ארעא דישראל הלא אטבול
בהון ואתסי ואתפני ואזל ברגז :
וקריבו עבדוהי ומלילו עמיה ו
ואמרו מרי אילו פתגמא רבא
נביא מליל עמך הלא תעביד ואף אילהין דאמר לך טבול ואתסי :

ישקלני במאזני צדק · וסימ' בלשון ארמי מתקלא דנביאה שלים : אמנה ג' וסימ' הלא טוב אמנה ופרפר · תשורי מראש אמנה · ובכל זאת אנחנו כרתים · וחד ואמנה על המשררים : נהרות ג' בקריאה וסימ' הלא טוב אמנה ופרפר · והכבשת נהרות איתן · על נהרות בבל שם ישבנו : וטהר ג' וקמצין וסימ' וישלח אליו אלישע מלאך · ויגשו עבדיו וידברו · ויאחז צדיק דרכו · וא' טהר לבחן שפתין :

רדק

נערה קטנה · מן השבי ששבו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כיון כנער גדולה ובדברי רבותי' ז"ל קרי לה נערה וקרי לה קטנה אלא קטנה היתה והיתה ממקום ששמו נעמן : ותהי לפני · היתה משמשת לפניה : אחלי אדוני · תחנו' אדוני ובקשותיו יהיו לפני הנביא אשר בשמרון : אז יאסוף אותו מצרעתו · כי הבורא ית' עושה נסים על ידו ואחלי שם בפלם אמרי ות"י טובי רבוני : יאסוף אותו מצרעתו · כתרגומו יסי יתיה מסגירותיה וקראת רפואת הצרעת אסיפה מפני שהמצורע ישב בדד ובהרפאו יאסף בין בני אדם : ויבא ויגד · נעמן הגיד למלך ארם אדוניו דברי הנערה אחר שספרה לו אשתו : וששת אלפי זהב · כתרגו' ושיתא אלפין דינרין דדהב : ויבא הספר אל מלך ישר' לאמ' · הביא הספר אל מלך ישר' ודברי הספר היו ועתה כבוא הספר הזה אליך היו בתחילת הספר דברים אחרים אלא שדברים הצריכין ספר הכתוב : האלהים אני · ולא נתן אל לבו דבר הנבי' אעפ"י שהיה יודע כי הקב"ה ברוך הוא עושה נסי' על ידו כי בוש לבא לפניו ולאמר לו להתחנן לאל ב בעבורו לפי שהוא לא היה שומע אליו להניח עבודת העגלים : מתאנה הוא לי · מתעולל עלי עלילות ומבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו כדי שילחם עמי כי בשלום היה אז עמו : בסוסו · כן כתיב וקרי בסוסיו לשון רבים הכתו' אומר על עצמו שהיה הוא רוכב בסוסו והקרי הוא על ה הבאים עמו : והניף ידו אל המקום · ת"י וירים ידיה על אתר בית מחתא ותיתסי סגירותיה ופי' ואסף המצורע בשר המצורע כלומר מקום הצרעת : אבנה ופרפר · כתוב בבי"ת וקרי במ"ם והיה שהנהר נקרא אבנה ואמנה עם בי"ת ועם מ"ם : הלא ארחץ בהם וטהרתי · אם בטבילה אטהר ארחץ בהם ואטה' ואדוני אבי ז"ל פיר' הלא בכל יום אני רוחץ : וטהרתי · בתמיה וכי אני טהור בעבור זה וכן פירש ר' יונ' המדקדק : אבי · כמו אדוני ות"י מרי וכן אבי ראה גם ר ראה : דבר גדול אליך · אם דבר גדול דבר אליך הנביא ל לעשות כדי שתרפא הלא תעשה כל שכן שדבר קטן דבר אליך שים לך לעשותו שאמר לך רחץ וטהר ות"י אילו פתגמא רבא נביא מליל עמך : וטהרתי · ת"י ואתסי ר"ל כי רפואתו היא טהרתו : ברכה

ארחץ בהם וטהרתי · ר"ל הלא אני רוחץ בהם תמיד הלא אם טהרתי מצרעתי מפני רחיצתי בהם : אבי דבר גדול הנביא דבר אליך · ר"ל אילו דבר אליך הנביא לעשו' דבר גדול הלא תעשה כדי שתרפא אף כי אמר לך שתרפא בדבר קל כזה והוא הרחיצה בירדן שבע פעמים שים לך לעשות דבריו : קח

רלבג

וארם יצאו גדודים · ר"ל שמבני ארם יצאו גדודים : נערה קטנ' · הנה יקרא נער הקטן אמר בשמואל והנער נער ולא היו לו כי אם שתי שנים ולזה אמר ונער קטון נוהג בם ולזאת הסבה גם כן בזה המקום נערה ק קטנה : ותהי לפני אשת נעמן · ר"ל לשרתה : אחלי אדני לפני הנביא וגו' · ר"ל אם תהיינ' תחנו' אדני ובקשותיו לפני הנביא אשר בשומרון אז י יאסוף אותו מצרעתו : ויבא ויגד לאדניו · ר"ל שנעמן בא והגיד זה לאדניו למלך ארם : ואספתו מצרעתו · ר"ל שתרפאהו מצרעתו וקרא הרפואה מהצרעת אסיפה כי הצרעת תעש' מהאחד רבים כי מפני התגבורת החום העפושי יחלק אחר החום הטבעי ה הקושר איברי הבע"ח ומשי' אותם אחר ולזה תמצא במצורע שכבר יפלו אבריו ולזה אמר בזה המקום ברפואת המצורע וישוב בשרך לך וטהר כי המצורע אין בשרו לו כמו ש שזכרנו כי אין בו ה הדבר שקושר בשרו בו : כי מתאנה הוא לי · ר"ל מבקש תאנה כדי שילחם עמי : והניף ידו אל המקום · ר"ל אל המקו' אשר הוא עובד הש' : הלא אליך הנביא לעשו' דבר

האלהים כל הא' תמוהות כשאחריה בתיבה עצמה ול' דגו' שין

רשי

ברכה · מנחת שלום של הקבלת פנים שמשאל תלמיד או עבד בשלום הרב שלוד בלע״ז: אם אקח · שדמי עבודה זרה מעורבין בו: ולא · לשון בקשה לשון הלואי: יותן נא · מאדמה זו מארץ ישראל שהיא קדושה משא שני פרדים ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח: בית רמון · שם עבודה זרה: והשתחויתי · על כרחי כשפוחח אדוני והוא נשען על ידי: כברת ארץ · שם מדה של קרקע כמו במדי כרם אר״פינט בלע״ז: מומה · חסר שין לפי שהיה לקיחה זו לו למום: ויפל · ואיתרכין: הואל · השבע שאלחך: בשני חריטים · מיני בגדים וסודרי׳ כמו המטפחו׳ והחריטים כך חברו מנחם אבל יונתן תרג׳ זה פילדיסין ואת ם שבספר ישעיה תרגם מחכיא והפותרים אומרים בשני חריטין בשני כיסין ארוכים כרידי״ם: אל שני נעריו · של נעמן: וישאו לפניו · לפני גחזי: ויבא אל העופל · תרגם יונת׳ לאתר כסי: ויקח מידם · מיד שני נערי נעמן: וישלח

רדק

ברכה · מנחה וכן קח נא את ברכתי: אשר עמדתי לפניו · שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ושבועה זו למד מרבו אליהו וים מפר׳ אשר עמדתי לפניו על אליהו חי יי׳ וחי אליהו אשר עמדתי לפניו: ולא יתן נא לעבדך · שאלה וכן ולא ילך אתכו אמכון אחי: אדמה · לעשות מזבח בארצו וכי לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות אלא אמר שלא יעשה המזבח ליי׳ בגזלה אם לא מרצון הנביא והמלך: בהשתחויתי · מלעי׳ בשני פשטין והוא שם יאמר ממנו השתחויה ובמשנה שלש עשרה השתחויות היו במקדש: יסלח יי׳ לעבדך · לא כתיב ולא קרי כמו כן יסלח יי׳ לעבדך והכתוב רוצה לומר מעתה יסלח יי׳ לעבדך כלומר שאל מאל שיסלח לי: כברת ארץ · הוא שיעור מיל: ויאמר גחזי · ויאמר בלבו: ככרים כסף · השוא אשר בכף הוא סימן הסמיכות: בשני חריטים · קשר בשני כיסים ויונתן תרגם פלדיסין וכן תרגם סדינים פ פלדיסין: אל העופל · מקו׳ גבוה שבו היה בית כמו עופל ובחן ם שהוא מקום גבוה ויונתן תרגם לאתר כסי תרגם אותו מן ע עפולי׳ שפירושו תחתוניות שהוא מקום נסתר: ויפקד

ועתה ואהה י״ת בטעם תברין וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך: ויפצר ד׳ וסימ׳ ויפצר בו ויקח · ויפצר בם מאד · ויפצר בו לקחת · ויפצר בו חתנו · וכל ויפצרו דכוו׳ כמ״א ויפרצו בו עבדיו: רמן ט׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה: כברת ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי: חשך ז׳ וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק א׳ סוף סימן כ״ה:

וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר: וישב אל איש האלהים הוא וכל מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך: ויאמר חי יהוה אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן: ויאמר נעמן ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליהוה: לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח נא יהוה לעבדך בדבר הזה: ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ: ויאמר גיחזי נער אלישע איש האלהים הנה חשך אדני את נעמן הארמי הזה מקחת מידו את אשר הביא חי יהוה כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה: וירדף גיחזי אחרי נעמן ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו ויאמר השלום: ויאמר שלום אדני שלחני לאמר הנה עתה זה באו אלי שני נערים מהר אפרים מבני הנביאים תנה נא להם ככר כסף ושתי חלפות בגדים: ויאמר נעמן הואל קח ככרים ויפרץ בו ויצר ככרים כסף בשני חרטים ושתי חלפות בגדים ויתן אל שני נעריו וישאו לפניו: ויבא אל העפל ויקח מידם

ונחת וטבל בירדנא שבע זימנין כפתגמא נביא דיי׳ ותב בסריה כבסר יניק זעיר ואתסי: ותב לות נביא דיי׳ הוא וכל משריתיה ואתא וקם קדמוהי ואמר הא כען ידעית ארי לית אלהא קיים בכל ארעא אלהין בישראל וכען קביל כען תיקרובתא מן עבדך: ואמר קיים הוא יי׳ די משמשנא קדמוהי אם אקביל ואתקיף ביה לקבלא ולא אבא: ואמר נעמן ולא איתיהיב כען לעבדך טעון זוג כודנוון מעפר ארמתא ארי לא יעביד עוד עבדך עלתא ודבח לטעות עממיא אלהן לשמא דיי׳: לפתגמא הדין ישבוק יי׳ לעבדך במיעל רבוני לבית רמון למסגד תמן והוא סמיך על ידי ואסגוד בית רמון במיסגדי בית רמון ישבוק יי׳ לעבדך בפתגמא הדין: ואמר ליה איזיל לשלם ואזל מלותיה כרוב ארעא: ואמר גחזי תלמידא דאלישע נביא דיי׳ הא מנע רבוני ית נעמן ארמאה הדין מלקבלא מניה ית דאיתי קיים הוא יי׳ אלהן ארהוט בתרוהי ואיסב מיניה מדעם: ורדף גחזי בתר נעמן וחזא נעמן גברא רהיט בתרוהי ואיתרכין מן רתיכא לקדמותיה ואמר השלם: ואמר שלם רבוני שלחני למימר הא כען דין אתו לותי תרין עולימין מטורא דבית אפרים מתלמידי נביא הב כען להון ככר דכספא ותרין איצטלון דלבושא: ואמר נעמן שריסב תרתין ככרין ואתקיף ביה וצר תרתי ככרין דכסף בתרי פילדסין ותרין איצטלון דלבושין ויהב לתרין עולימוהי ונסיבו קדמוהי: ועל לאתר כסי ונסיב מידהון

ויראה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבט הפלשתי ויראה את דוד · וירדף גחזי אחרי נעמן · ויראה ולא יעשה כהן · ויראה וישב מכל פשעיו · ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב וירא כתיב חס׳ ה׳: הואל ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ט: ויצר ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה · ויצר את שני העמודים · ככרים כסף · וכל ויצר עליה דכוו׳:

רלבג

קח נא ברכה מאת עבדך · רוצה לומר מנחה: ולא יותן נא לעבדך צמד פרדים אדמה · רוצה לומר כאלו זה אחר שאין ר רצונך לקחת גמול על זה שעשית לי מן הטו׳ אך אשא ממך שתתן לי דרך אוכל לעבוד בו השם יתבר׳ שעשה לי זאת הטובה ולזה שאל מאלישע שיותן לו מביתו מה שיוכל ל לשאת שני פרדים מאדמה לבנות ב בה מזבח ליי׳ כי לא יעבוד עוד אלהים א אחרים כי אם השם יתברך לבדו ובקש לאלישע שיתפלל לש׳י שיסלח לו לדבר הזה והוא השתחוייתו בית רמון אשר הו׳ מוכרח בה מפני היות אדוניו נשען עליו בבאו בית רמון להשתחוות: ויאמר לו לך לשלום · קצר הכתו׳ אך המובן מזה שנתן לו בקשתו במה שבקש לו לעבוד את השם יתבר׳: וילך מאתו כברת ארץ · היא הארץ הנעברת אשר סביב העיר והרכון בו שלא הרחיק מן העיר כי לא היה בינו ובין העיר כי אם שדות העיר וכרמיה וגניה: ויצר ככרים כסף בשני חריטים · רוצה לומ׳ שצרר שני ככרים של כסף בשני חריטים או בשתי אמתחות: ויבא אל העופל ויקח מידם · הנה העופל הוא מקום גבוה והיה שם בית חזק ולזה שם כספו שם כדי שיהיה יותר נשמר: ויפקד

רד״ק

ויפקד בבית . הפקיד הכסף והבגדים שם שרבה לשאלים מאלישע וזה לבדו בענין פקדון מן הקל : מאן גחזי . כן כתיב בלא יוד מאן ושניהם ענין אחד כי מאן כמו אן הלכתם אנה ואנה אילך ואילך : לא לבי הלך . בתמיה כלומר כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית : העת . פתח הה״א והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכת לקחת לא ידעתי : וזתים וכרמי׳ . כתרגו׳ וחשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין וגו׳ כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה : וצרעת נעמן . הוי״ו כמו הוי״ו הנוספים שפירשנו או יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף נתון לך והצרעת : ובזרעך לעולם . לא אמר בכל הבנים שיצאו ממנו עד עולם אלא באותן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובהם לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו מה חטאו אלא תלמד שבניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמואל בקללה שקלל דוד ליואב : צר ממנו . שהיו יושבים שם ברוחק כל כך היו רבים התלמידים ואמרו רז״ל כי כאשר נגרש גחזי מלפני אלישע אז רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבים יראים לבא לפני אלישע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו יושבים בו מתחלה : ואת הברזל נפל אל המים . אין מלת את נופלת על הפועל כאשר חשבו רבי׳ ופירו׳ ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים : והוא שאול . אם היה שלי לא הייתי חושש כל כך אלא שאלתיו ועלי לשלמו : ויקצב עץ . למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל מתחילה למה הוצרך לקצוב עץ ונרא׳ כי הנסי׳ בדבר חדש יעשו וכן בצלוחית חדשה . ויקצוב עץ להיותו יד הברזל שנפל ונכנס העץ בעין הברזל שנכנס בו היד וצף הברזל עם ידו לפיכך אמר ויקצב שפירושו כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחת : ויצף . פועל עומד אמר הציף את מי ים סוף פועל יוצא וים לפרש ויצף פועל יוצא כלו׳ הנביא הציפו : אל מקום פלוני אלמוני תחנותי . כתרגומו לאתר כסי וטמיר יהי בית משרי : נחתים . מן הנחת יי׳ גבוריך ותרגו׳ וירד ונחת ופי׳ יורדי׳ וחונים שם ואמ׳ נחתים כי במקום מורד חנו להסתר שם ודגש הת״ו נחתי׳ מקו׳ הנח בשרידי׳ ו״ת נחתי׳ כמן :

רשי

וישלח את האנשים . שלא יראה אותם אלישע : העת לקחת את הכסף . להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזתים וגו׳ : ויאמרו בני הנביאי׳ . כיסים שנעשו לו מסדר והולך רבותנו אמרו מכאן שהיה גחזי דוחה התלמידים מלפניו וכשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם : הואל . התרצה : ואת הברזל . הכסורת : והוא שאול . שאילתיו ואין לי ממה לשלם : ויצף . צף על המים : פלוני אלמוני . כסי וטמיר . פלוני לשון כי יפלא יתכסי אלמוני מבלי שם שלא היה רוצה להתגלו׳ : תחנתי . שם אחנ׳ ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברי׳ לשלול בארצי דרך אותו המקום : מעבר המקום הזה . מלכת שם : נחיתים . חונים :

לקראתך ד׳ בקרי׳ וסי׳ וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך . פן בחרב אצא לקראתך . באשר הפך איש מעל . על כן יצאתי לקראתך לשחר : ולקחת ד׳ בקרי׳ וסי׳ בלשון ארמי יברוחי דיוסף לבושין דרעוא . ופי׳ בסדר ויצא : פלוני אלמוני ג׳ בקרי׳ ואת הנערי׳ יודעתי . אל מקום פלוני אלמוני תחנתי . ויאמ׳ סורה שבה פה פלוני אלמוני :

ויפקד בבית וישלח את האנשים וילכו כ״ב
: והוא בא ויעמד אל אדניו ויאמר ל״ג ר״פ . ל׳
אליו אלישע מאן גחזי ויאמר לא מאין ק׳
הלך עבדך אנה ואנה : ויאמר אליו
לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל
מרכבתו לקראתך העת לקחת את ב׳
הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים ל׳
וצאן ובקר ועבדים ושפחות : ב׳
וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך ל׳
לעולם ויצא מלפניו מצרע כשלג : ח׳
ו ויאמרו בני
הנביאים אל אלישע הנה נא
המקום אשר אנחנו ישבים שם ג׳
לפניך צר ממנו : נלכה נא עד
הירדן ונקחה משם איש קורה אחת ה׳
ונעשה לנו שם מקום לשבת שם
ויאמר לכו : ויאמר האחד הואל נא ב׳
ולך את עבדיך ויאמר אני אלך : א״ה
וילך אתם ויבאו הירדנה ויגזרו ר׳
העצים : ויהי האחד מפיל הקורה נ׳ אלף תחנתי
ואת הברזל נפל אל המים ויצעק
ויאמר אהה אדני והוא שאול :
ויאמר איש האלהים אנה נפל
ויראהו את המקום ויקצב עץ ב׳ . ל׳
וישלך שמה ויצף הברזל : ויאמר ל׳
הרם לך וישלח ידו ויקחהו : ג׳ ול׳ מלעי׳
ומלך ארם
היה נלחם בישראל ויועץ אל
עבדיו לאמר אל מקום פלני אלמני ל׳
תחנתי : וישלח איש האלהים אל
מלך ישראל לאמר השמר מעבר
המקום הזה כי שם ארם נחתים : ל׳

ופקיד בביתא ושלח ית גבריא
ואזלו : והוא אתא וקם קדם
רבוניה ואמר ליה אלישע מנן את
אתי גחזי ואמר לא אזל עבדך
לכא ולכא : ואמר ליה ברוח
נבואה אתחואה לי כד אתהפיך
גברא מעל רתיכיה לקדמותך
השעא היא לך דנסיבתא כספא
ונסיבתא לבושיא וחשיבתא
בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן
ותורין ועבדין ואמהן : וסגירות
נעמן תדבק בך ובבנך לעלם
ונפק מן קדמוהי חיור כתלגא :
ואמרו תלמידי נביא
לאלישע הא כען אתרא די
אנחנא יתבין תמן קדמך עק לנא :
ניזיל כען עד ירדנא וניסב מתמן
גבר כשורא חדא ונעביד לנא
תמן אתרא למתב תמן ואמר
איזילו : ואמר חד שרי כען ואזיל
עם עבדך ואמר אנא אזיל : ואזל
עמהון ואתו לירדנא וקצו אעיא :
והוה חד מחי בשריתא ואשתליף
ברזלא ונפל למיא וצוח ואמר
בבעו ריבוני והוא משאל ש
שאילתיה : ואמר נביא דיי אן
נפל ואחזיה ית אתרא וקץ אעא
ורמא לתמן וקפא ברזלא : ואמר
טול לך ואושיט ידיה ונסביה :
ומלכא דארם
הוה מגיח קרבא בישראל ואתמליך
בעבדוהי למימר לאתר כסי
וטמיר יהי בית משרי : ושלח
נביא דיי לות מלכא דישראל
למימר אסתמר מלמיעבר אתרא
הדין ארי תמן אנש ארם כסן :

רלבג

ויפקד בבית . אחשוב שהרצון בזה שכבר מנה בהיותו בבית שם המטבעות באלו החריטים כאלו תאמר שם הדינרים או הסלעים או המעות או יהיה מענין פקדון ואם הוא מהקל והרצון בו שהפקידו בביתו או יהיה מענין פקידות והרצון בו שמנה שם איש או אנשים יקנו לו . בכסף ההוא בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ולזה אמר לו אלישע העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות : מאן גחזי . כתוב וקרי מאין והרצון בו מאין באת ואפשר כי אם לא היה משקר לו היה לוקח בחטא שחטא דרך אחרת כאשר תאמ׳ שיטיב לו מה שלקח באופן שיתבאר לנעמן שלא היה מאלישע הדבר הזה אך גחזי עשאו מעצמו אך מפני שכחש לו והוסיף בעונו לקח ממנו זאת החכמה : לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו וגו׳ . ר״ל לא הלך ממני לבי שיעלם ממני מה שעשית כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך והוא נעמן כי בודאי אני יודע כל זה ולזה נתן ענשו על זה שתדבק בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ר״ל כל ימיהם או עד היובל על דרך ועבדו לעולם : צר ממנו . ר״ל רחוק ממנו וידמה כי מפני זה סמך זה לדבר גחזי להעיר כי לרוע תכונת גחזי לא היו התלמידים רבים מאד אך כאשר נפרד גחזי מאלישע אז רבו התלמידים : ונעשה לנו שם מקום לשבת שם . ר״ל שיבנו מהקורות האלו בית או אהל בשיעשו מקצתם עמודים או יבנו הכותלים מאבן ויקרו הבית באלו הקורות : הואל נא ולך את עבדיך . אמר זה כדי שיהיה להם לעזר במתחדש להם שם : ויהי האחד מפיל את הקורה והברזל נפל את המי׳ . ר״ל שבעת הכותו בגרזן להפיל הקורה נשל הברזל מיד הגרזן ונפל במי הירדן וצעק ואמ׳ אהה אדני זה הגרזן לא היה שלי אך שאלתיהו מאח׳ : ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל . ר״ל שכבר חתך ותקנו במדה שיוכל להכנס בנקב הברזל ויהיה לו כמו יד והנה היה המופת הזה שכאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל ולפי שכבר הושרש בדבר המופתים מצד העיון ומצד דברי רז״ל כמו שבארנו בששי מספר מלחמות יי׳ שלא יתחדש בהם דבר חדש כאילו תאמר עליית הברזל למעלה במים והוא ברזל או רדת העץ למטה במים והוא עץ בלתי ראוי שיצלול במים והנה הרצון באמרו וישלך שמה שכבר השליך שם העץ בכח כדי שירד מפני זאת התנועה ההכרחית והנה היה העץ בשיעור שהיה יכול לנשא קלותו כבדות הברזל ויציפהו עמו על המים ולזה הוצרך שיהיה העץ גדול ולא הספיק לו גודל יד הברזל להשליכו שם וחתך מפני זה עץ גדול אך המופת היה כמו שזכרנו היותו נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו במי׳ : אל מקו׳ פלוני אלמוני תחנותי . ר״ל שכבר היה חונה במקו׳ נעלם כדי שלא ישמר מלך ישר׳ מעבר שם ויקחהו והנה פלוני מענין פלוי שהוא דבר מכוסה ונעלם ואלמני הוא ג״כ מענין ההסתר וההעלם והוא נגזר מהאלמות כאלו יאמ׳ שלא ידובר בזה כלל כדי שלא יודע לאיש או אפשר על זה הענין בעצמו כי אלף אלמוני בזה המקום ישמש במקום עי״ן כמו עלמוני והוא ענין נעלם וכזה מצאנו הוראת שמוש האותיות מזה הצד על זה הדרך : השמר מעבור המקום הזה כי שם ארם נחתים . ר״ל שתשמור מעבור במקום ההוא כי שם ארם נחתים שהיה בו מלך ארם ועבדיו כי שם ארם יורדים במורד אשר שם להחבא שלא תשמר מהם והנה באור נחתים יורדים וחונים תרגום וירד ונחת או יהיה מענין נחת ונשארה הת״ו בקבוץ כמו שנשארה הת״ו במלת משתך והרצון בו שהם עומדי׳ שם בנחת בדרך שיעלם היותם שם וכן היה שולח לו אלישע בכל מקום שהיו נסתרי׳ שם מלך ארם ועבדיו לתפשו ולבחון אם היה דבר הנביא אמת שלח שם מלך ישר׳ אל המקום ההוא אשר הזהירו מעבור שם ומצא אמתת דברי הנביא תמיד לא פעם א׳ לבד ולא ב׳ פעמים לבד אך בחן זה פעמים רבות בדרך שנודע למלך ארם כי מלך ישר׳ היה יודע המקומו׳ אשר יתחבא שם :

חיתים ומרוזים ד׳ רבין וסי׳ ימרוחין דיוסף לבוש׳ דרעוא

ונרעת ל׳ ויד ויחר ברעת ויחר ד״כ נרעת מוצת

שאול ב׳ כל הימים אשר היה וכל שוגבר רכו

ויסער

וישלח מלך ישראל · היה שולח ורואה אם אמת הוא : והזהירו · שהזהירו איש האלהי' מעבור שם : לא אחת ולא שתי' · עשה לו כך כי פעמי' רבות : על הדבר הזה · מי הוא המגלה סודו : איכה · היכן הוא : אסר אתנו · בעזרתנו : ויאמר הך נא וגו'. על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על של נער ועל של גדוד : סנורים · חולי של סמיון רואה ואינו יודע מה הוא רואה : ולא זו העיר · שהנביא בתוכה ואמת אמר ל להם שכבר יצא מ מתכה : האשר שבית וגו' · וכי דרכך להרוג אותם שאתה מביא שבייה ומשבית אותם : ויכרה · לשון תיקון סעודה : הגדודים

והזהירה · ב"ה כמו אהלה : ונשמר שם · ונשמר משם כמו שהיה מזהירו הנביא : לא אחת ולא שתים · לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדו אלא פעמים רבות וכמוהו והוא איש אחד לא גוע בעונו שפירושו לא גוע לבדו : ויסער · היה מסתער על זה הדבר מי היה מגלה מסתריו : איכה הוא · כמו אכה הוא וכן בענין אכה איכה תרעה אלא שהוא קמוץ וזה בחולם : סביבות אלישע · והלא אלישע בעיר היה והסוסי' ורכב אש חוץ לעיר בהר אלא הראה לו לנער כן שהיו סביבות אלישע והראה לו הא"ל כן לחזק לבו שלא יפחד : כבואם · כבא : כראותו : בב"א : האשר שבית · מה דין יש לך בהם שתכה אותם וכי אתה שבית אותם בחרבך ובקשתך : ויכרה להם · תקן להם מאכל גדול וכן יכרו עליו חברי' אלא כי ויכרה יוצא לשלישי ויכרו יוצא לשני : ולא יספו עוד · אינו אומר עוד לעולם שהרי אומר ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד אלא פירו' עוד באותו הזמן וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ונאמר בירמיה וחיל פרעה יוצא ממצרי' וישמעו הכשדים וכן לא תוסיפו עוד לעלות וכן ושמלו לא יזכר עוד רוצה לומר כל זמן שהיה בו :
רחם ·

הלוא י"ו מלאים בסי' וסימ' נמסר לעיל בספרא חלק א' סימן כ"ב : אחד כה פתחין וסימ' ויכלו המים · והעלהו שם · כמעט שכב · ואחד עשר כוכבים · ואת אחד עשר ילדיו · שכם אחד · אל אחד מבניו · את אחר מהם · אחד עשר יום · ומת אחד מהם · והאיש מיכה · ותאבדנה האתונות · ויאמר דוד אל

וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ אִישׁ־הָאֱלֹהִים וְהִזְהִירֹה וְנִשְׁמַר שָׁם לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתָּיִם : וַיִּסָּעֵר לֵב מֶלֶךְ־אֲרָם עַל־הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּקְרָא אֶל־עֲבָדָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲלוֹא תַּגִּידוּ לִי מִי מִשֶּׁלָּנוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל : וַיֹּאמֶר אַחַד מֵעֲבָדָיו לוֹא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־אֱלִישָׁע הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יַגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בַּחֲדַר מִשְׁכָּבֶךָ : וַיֹּאמֶר לְכוּ וּרְאוּ אֵיכֹה הוּא וְאֶשְׁלַח וְאֶקָּחֵהוּ וַיֻּגַּד־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה בְדֹתָן : וַיִּשְׁלַח־שָׁמָּה סוּסִים וְרֶכֶב וְחַיִל כָּבֵד וַיָּבֹאוּ לַיְלָה וַיַּקִּפוּ עַל־הָעִיר : וַיַּשְׁכֵּם מְשָׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים לָקוּם וַיֵּצֵא וְהִנֵּה־חַיִל סוֹבֵב אֶת־הָעִיר וְסוּס וָרָכֶב וַיֹּאמֶר נַעֲרוֹ אֵלָיו אֲהָהּ אֲדֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה : וַיֹּאמֶר אַל־תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם : וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר יְהוָה פְּקַח־נָא אֶת־עֵינָיו וְיִרְאֶה וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵי הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר מָלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישָׁע : וַיֵּרְדוּ אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר הַךְ־נָא אֶת־הַגּוֹי־הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים וַיַּכֵּם בַּסַּנְוֵרִים כִּדְבַר אֱלִישָׁע : וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלִישָׁע לֹא זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא זֹה הָעִיר לְכוּ אַחֲרַי וְאוֹלִיכָה אֶתְכֶם אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁוּן וַיֹּלֶךְ אוֹתָם שֹׁמְרוֹנָה : וַיְהִי כְּבֹאָם שֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְהוָה פְּקַח אֶת־עֵינֵי־אֵלֶּה וְיִרְאוּ וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שֹׁמְרוֹן : וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־אֱלִישָׁע כִּרְאֹתוֹ אוֹתָם הַאַכֶּה אַכֶּה אָבִי : וַיֹּאמֶר לֹא תַכֶּה הַאֲשֶׁר שָׁבִיתָ בְּחַרְבְּךָ וּבְקַשְׁתְּךָ אַתָּה מַכֶּה שִׂים לֶחֶם וָמַיִם לִפְנֵיהֶם וְיֹאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ וְיֵלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם : וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל :

ושלח מלכא דישראל לאתרא די אמר ליה נביא דיי ואזהריה ואסתמר תמן לא חדא זמנא ולא תרתין זמנין : ואסתער לבא דמלכא דארם על פתגמא הדין וקרא לעבדוהי ואמר להון הלא תחוון לי מאן מדילנא גלי רזי למלכא דישראל : ואמר חד מעבדוהי לא רבוני מלכא ארי אלישע נביא די בישראל יחוי למלכא דישראל ית פתגמיא די תמליל באדרון בית משכבך : ואמר איזילו וחזו איכא הוא ואשלח ואדבריניה ואתחואליה למימר הא בדותן : ושלח תמן סוסון ורתיכין ומשירין סגיאין ואתו בליליא ואקיפו על קרתא : ואקדים משומשניה דנביא דיי למיקם ונפק והא משירין אקיפא ית קרתא סוסון ורתיכין ואמר עולימיה ליה בבעו רבוני איכדין נעביד : ואמר לא תדחל ארי סגיאין דעמנא מדעמהון : וצלי אלישע ואמר יי גלי כען ית עינוהי ויחזי וגלא יי ית עיני רביא וחזא והא טורא מלי סוסון ורתיכין דאשתא סחרנות אלישע : ונחתו לותיה וצלי אלישע קדם יי ואמר מחי כען ית עמא הדין בשבריריא ומחנון בשבריריא כפתגמא דאלישע : ואמר להון אלישע לא דין אורחא ולא דא קרתא איתו בתרי ואוביל יתכון לות גברא די אתון בען ואוביל יתהון לשמרון : והוה כמיעלהון לשמרון ואמר אלישע יי גלי ית עיני אילין ויחזון וגלא יי ית עיניהון וחזו והא בגו שמרון : ואמר מלכא דישראל לאלישע כד חזא יתהון האיקטול איקטול רבי : ואמר לא תקטול הא דשבית בחרבך ובקשתך את קטיל שוי לחמא ומיא קדמיהון וייכלון וישתון ויזלון לרבוניהון : ואתקין להון שירו רבא ואכלו ושתיאו ושלחינון ואזלו לות רבוניהון ולא אוסיפו עוד משירית ארם למיעל בתחום ארעא דישראל :

ונזהירו ת'
כבינת ל' כתי' כן בכב' וכתו' וכל אוריית' כתו' כן כת"ב
זה י' ב' מהון בתי' ז'ין
כהאם ל' ותא' ותר של וישמעם
תכה ה' בסגול וסי' עברא בחוטרא לא תתיעממין בעברה יי' מתי

מסרה

אבנר · אחד הרקי' · עד אחד לא נעדר · בכל אשר התהלכתי · וחברו שפטי דד"ה · כנפש אחד · יהי נא דבריך · ויאמ' אח' מעבדיו · ואיך תשיב את פני · וחברו · הנדברים בך · ולנשיא מזה · ושר מלכות פרס : זה י' ח' כתיב ה' וקרינן ו' וב' כתיב וי"ו וסימ' ל' לשחוק אמרתי מהולל · אין טוב באדם שיאכל ושתה · וגם זה רעה חולה הכל עמת שבא · גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר · כל זה נסיתי בחכמה · גם זה ראיתי חכמה תחת השמש · ויאמר להם אלישע לא זה הדרך תנינא דפסו' · ידבר אלי זה הלישכה · ישובו לא על היו · אם ישמרו בניך בריתי · ב' בתראי כתיב זו בו"ן : ויראו ג' בקריא' וסימ' פקח את עיני אלה ויראו · יראו צדיקים ויראו · ויראו שנאי ויבשו : מכה ה' בסגול בקריאה וסימ' כלשון תרגום ע עבראה בחוטרא לא תלקי ע עממין בעברה" מחי · ופירוש' נמסר בסדר שמות : ולא יספו ד' בקריא' וסימ' ולא יספו עוד ל להלחם · ולא יספו לשאת ראשם · ויתקע יואב בשופר · ולא יספו עוד ודודי ארם :

רלבג

ויסער לב מלך ארם · רוצה לומ' אחזהו סער ומבוכה על זה הענין לחשבו כי במשרתיו איש יגלה סתריו למלך ישראל : איכה הוא · איך הוא והרצון בו אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו או איך הוא ענינו כי לפי ם שהוא בו אתחכם ל להבי' עליו חיל לתפשו · והנה החיל שם בלילה כדי שלא ישמע דבר זה איש ויקבוץ אנשים יותר עמו : סוסי' ורכב אש סביבו' אלישע · הנה אף ע"פ שלא נעזר איש בהם היה תועלת להראותם לנערו לשמרו מהפחד כדי שלא יבעת מפני הפחד ויהיה זה סבה שיתפחדו בני העיר כלם ויעזר פחדם אל מה שהיו רוצי' לעשות כי אז יכירו כי אלישע שם : וירדו אליו ויתפלל אלישע · ר"ל כי בעת שהיו יורדים אל איש לתפשו התפלל אלישע אל יי' שיכה אותם ב בסנורים בדרך שלא יראו היטב ובזה ה האופן כדמה להם שהעיר שהלכו שם לא היתה העיר שהיו מ מבקשים והיה אפשר זה לפי מחשבתם כי בליל' הלכו שם ויתכן שבאם לאלישע שאו לו האם העיר שהם בה היא דותן ועכם לא כי טעיתם בדרך ולא זו העיר אשר אלישע בה כי כבר הלך לעיר אחרת או הרצון בו ולא זו העיר היא דותן והביאור הראשון הוא יותר נכון : האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה · ר"ל הנה אלו שביתי והבאתי בכח גבורתך השם יתברך ולמה תכה אותם האם תכה האנשים אשר תהיה כשבוי בחרבך ובקשתך אין זה ראוי וכל שכן שאין ראוי זה באשר שבה אותם הש"י : ויכרה להם כרה גדולה · ר"ל שעשה להם סעודה גדולה : ולא יספו עוד גדודי ארם · ר"ל שלא יספו עוד לבא שם בזה האופן שהיו באים בתחלה בהעלם כי יראו ממה שראו מהסבות אך כשרצו להלחם בישראל אסף מלך ארם כל מחנהו ולא שלח שם כמו שהיה שולח בתחלה :
ויעל

ויהי אחרי־כן ויקבץ בן־הדד מלך־ארם את־כל־מחנהו ויעל ויצר על־שמרון: ויהי רעב גדול בשמרון והנה צרים עליה עד היות ראש־חמור בשמנים כסף ורבע הקב חריונים בחמשה־כסף: ויהי מלך ישראל עבר על־החמה ואשה צעקה אליו לאמר הושיעה אדני המלך: ויאמר אל־יושעך יהוה מאין אושיעך המן־הגרן או מן־היקב: ויאמר־לה המלך מה־לך ותאמר האשה הזאת אמרה אלי תני את־בנך ונאכלנו היום ואת־בני נאכל מחר: ונבשל את־בני ונאכלהו ואמר אליה ביום האחר תני את־בנך ונאכלנו ותחבא את־בנה: ויהי כשמע המלך את־דברי האשה ויקרע את־בגדיו והוא עבר על־החמה וירא העם והנה השק על־בשרו מבית: ויאמר כה־יעשה־לי אלהים וכה יוסף אם־יעמד ראש אלישע בן־שפט עליו היום: ואלישע ישב בביתו והזקנים ישבים אתו וישלח איש מלפניו בטרם יבא המלאך אליו והוא אמר אל־הזקנים הראיתם כי־שלח בן־המרצח הזה להסיר את־ראשי ראו כבא המלאך סגרו הדלת ולחצתם אתו בדלת הלוא קול רגלי אדניו אחריו: עודנו מדבר עמם והנה המלאך ירד אליו ויאמר הנה־זאת הרעה מאת יהוה מה־אוחיל ליהוה עוד: ויאמר אלישע שמעו דבר־יהוה כה אמר יהוה כעת מחר סאה־סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון: ויען השליש אשר־למלך נשען על־ידו את־איש האלהים ויאמר

חמן ג' בקריא' וסימ' המן העץ . המן הסלע הזה . המן הגרן : מלפניו ח' וסימ' וצרעת נעמן תדבק . ואלישע ישב בביתו . הולו מלפניו כל הארץ דדה . והאלהים עשה שיראו . אשר יראו מלפניו . אם על המלך טוב יצא . ואת פתשגן כתב הדת . הדעות השטף ישטפו מלפניו וישברו :

והוה בתר כן וכנש בר הדד מלכא דארם ית כל משריתיה וסליק וצר על שמרון : והוה כפנא רבא בשמרון והא צירין עלה עד דהוה רישא דחמרא מיזדבן בתמנן כסף ורבעת קבא דזבל מפקת יוניא בחמשא סלעין דכסף : והוה מלכא דישראל עבר על שורא ואתתא קבלא קדמוהי למימר פריק רבוני מלכא : ואמר לא יפרקינך יי' מנן איפרקינך המן אידרא או מן מעצרתא : ואמר לה מלכא מה ליך ואמרת אתתא הדא אמרת ליהבי ית בריך ונכליניה יומא דין וית ברי ניכול מחר : ובשילנא ית ברי ואכלנוהי ואמרית לה ביומא אוחרנא הבי ית בריך וניכליניה ואטמרת ית ברה : והוה כד שמע מלכא ית פתגמי אתתא ובזע ית לבושוהי והוא עבר על שורא וחזא עמא והא סקא אסיר על ביסריה מלגיו : ואמר כדין יעביד לי יי' וכדין יוסיף אם יתקיים רישא דאלישע בר שפט עלוהי יומא דין : ואלישע יתיב בביתיה וסביא יתבין עמיה ושלח גברא קדמוהי עד לא ייתי איזגדא לותיה והוא אמר לסביא התחזיתון ארי שלח בר קטולא הדין לאעדאה ית רישי חזו כמיתי איזגדא אחודו דשא ותדחקון יתיה בדשא הלא קל ריגלי רבוניה בתרוהי : עד דהוא ממליל עמהון והא איזגדא נחית לותיה ואמר הא דא בישתא מן קדם יי' מה אצלי קדם יי' עוד : ואמר אלישע קבילו פתגמא דיי' כדנן אמר יי' כעידנא הדין מחר סאה סולתא בסלעא וסאתן סעורין בסלעא בתרע דשומרון : ואתיב גברא דמלכא דסמי' על ידוהי ית נביא דיי' ואמר

הדביונים . זבל הזב מן היונים : הושיעה המלך . כסבור ששאלת מזונות : ותחביא את בנה . מתורוצה לאוכלו לבד' : וירא העם . דרך הקרע את השק תחת בגדיו : אם יעמד ראש אלישע . שהיכולת בידו לבקש רחמים : וישלח איש מלפניו . המלך שלח להורגו ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקדש ואמר אל הזקנים והנה ה המלאך יורד אליו ו והמלך אחריו : ויאמ' המלך הנה זאת הרע' מאת יי' . זאת אחת מן הקללות שקלל על ידי משה ואכלת פרי בטנך במצור ובמצוק וגו' : מה אוחיל ליי' עוד . להוסי' לא יועיל : והרבעה

ראש חמור . כשמשמעו כי הבהמות הטמאות והשקצים היו אוכלים מפני הרעב וכן ת"י רישא דחמרא וי"ת כמו מעשר החמר והוא רחוק : חריונים . כן כתיב וקרי דביונים ופי' צואת יונים והכתוב אומר מה שיוצא מחור היונים והקרי לשון נקיה יותר מה שזב מן היונים ותרגום זוב דוב וכת"י רזבל משקת יונה והיו מבערי' אם בצואת היונים כי לא היו להם ע עצים כי מפני המצור לא היו יכולים לצאת מן העיר לחטוב עצי' בער ואא"א ז"ל פי' דביוני' מה שבזפק היונים שהיונים היו יוצאים ואוכלים התבואה ונכנסים לעיר והיו אנשי העיר לוקחים מה ש שבזפק היונים ואוכלים כי מפני המצור היה הרעב : ותחביא את בנה . שתאכלנו לבד' או רחמה עליו להחיותו : מבית . משפנים : אם יעמוד ראש אלישע . שהיה עליו לבקש רחמי' ואיננו מבקש : וישלח איש . המלך שלח איש מלפניו להסיר את ראש אלישע : בטרם . חס' וי"ו והיא יתיר' במלת והוא אמר וכן ענין הפסו' המלך שלח איש מלפניו לאלישע ובטרם יבא המלאך אליו הוא אמר אל הזקנים כי המלך שולח איש ל להסיר את ראשו כי נאמר לו ב ברוח הנבואה : הראיתם . ברגש הה"א וכן הראית' אשר בחר בו יי' : בן המרצח . בן אחאב שרצח נבות כן הוא רוצה לרצחני : הלא קול . תשמעו קול רגלי אדוניו שיבא אחריו : ויאמר המלך הבא אחרי המלאך אמר הנה זאת הרעה מאת יי' עד ש שאוכלות הנשים בשר בניהם : מה אוחיל ליי' עוד . כלומר מה אקוה ליי' עוד ומה אקוה לו מה יועילני אחרי זאת הרעה ויונתן תרגם מה אצלי תרגם אוחיל כמו אחלה : אשר למלך נשען על ידו ידרך קברה ופי' השליש אשר למלך שהיה נשען על ידו : ארובות

רלבג

ויעל ויצר על שמרון . ר"ל שבנה עליה מצור בדרך שלא יוכל איש לצאת מן העיר וידמ' שבמד שם במצור גם כן עירו רבות מישראל והיו משחיתים יבול כל הארץ בדרך שהיה הרעב כבד בארץ וזהו מה שאמר אלישע לשונמית כי קרא יי' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ואפשר שנתקבצו ברעב שנות אחרות כאילו תאמר חסרון התבואות

וידמה שזמן המצור ארוך מאד ולזה הגיע הענין בשמרון מחוזק הרעב שהיה שם ראש חמור שוה שמנים כסף והיו אוכלים אותו מפני הרעב כי התור' אמרה וחי בהם ולא שימות בהם : ורובע הקב חריונים . פי' בו צואת יונים כי היא יוצאת מחוריהם וכמוהו לאכול את חוריהם ולא אשער מה היה השתמשותם ברעב בצואת יונים ואפש' כי לרוב השחתם האויבים יבול הארץ היו גרגירי הזרעים נמצאים מאד בחוץ והיו היונים אוכלים מהם לשובע ומרוב אכלם מהם היו נמצאי' מהזרעי' ההם קצת בצואתם כי לא יוכלו לעכל כל הכמות ההוא: אל יושיעך יי' . ר"ל הנה יי' הוא אשר איכו מושיעך כי הוא הביא לנו הרעב החזק הזה אבל אני אין לי אמס במה שלא אושיעך : המן הגורן או מן היקב . והנה אמר זה לפי שלא היו יכולים לאסוף להם תבואת גרן ותבואת יקב : ותחביא את בנה . ר"ל למלטו שלא יאכלוהו כי אולי תהיה לה הצלה ממקום אחר : אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום . ידמה כי אלישע בהוכיחו אותו אמר לו שיהיה רעב ולא הגיד לו שיהיה שבע שנים לבד כמו שאמר אליהו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ולא הגיד לו גם כן שיסור בשנה השלישית ולזה כעס המלך עליו ואמר להמיתו מפני ראותו כי כבר הגיע מחוזק הרעב אל שהיו אוכלים בשר בניהם : בן המרצח הזה . קרא בן אחאב בן המרצח כי הוא השכים בהריגת נבות ובהריגת נביאי יי' על יד איזבל : והנה המלאך יורד אליו ויאמר הנה זאת הרעה מאת יי' מה אוחיל ליי' עוד . ידמה שהמלאך היורד אליו אמר לאלישע כי הוא בא להרגו על דבר הרעב במצות המלך ואמר לו אלישע כי לא זו הדרך להמלט מהרעב אלא עד שיתפללו לש"י ועכה המלאך כי אחר שזאת הרעה מאת יי' למה יתפלל אליו עוד ואחשב כי התפלה לבד תועיל להציל מהרע שיעשהו אחר לא מהרעה שיעשה הש"י בעצמו ולזה ענה אלישע כי השם יצילם מהרע ההוא עד שבעת מחר ימכר בשער שמרון סאת סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל ואפשר שיהיה הרצון בזה שכבר אמר המלאך שבא להמית אלישע כמו מתחרט על שבא להרגו הנה זאת הרעה באה לנו מאת יי' על חטאינו מה אחטא עוד ואקנה לעצמי חיל ונרה על הנרה הזאת בעבור שיכעס עלי השם והוא מענין מעי מעי אוחילה : השליש אשר למלך נשען על ידו . רוצה לומר בעת שהיה המלך נשען על ידו בדרך ששמע המלך דבריו כאמרו מכחים נבואת אלישע שזה לא יהיה כמו שלא יתכן שיעשה השם ארובות בשמים : והרבעה

רשי

וארבעה אנשים · גחזי ובניו : פתח השער · כמו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו : השמיע אל מחנה ארם · כדמה להם כאילו שומעין : ומצאנו עון · מתחייבין אנו למלכות : כאשר המה · כמו שהיו עומדים מתחלתם לא הוציאו מה שבתוכם : כי רעבים אנחנו · ותאבים לבאת אל השלל ואל המזון : אשר

רדק

ארובות בשמים · להמטיר או בדרך הפלגה להוריד חטים ושעורי' על דרך ירידת המן ותרגם יונתן אילו יי' פתח כוון ומחית טובא מן שמיא : הנכה · בה"א כמו הנכבת עמכה והדומי' להם : וארבעה אנשי' · אז"ל כי אלה הארבעה היו גחזי וב' בניו : פתח השער · כמו שדרך המצורעי' להיות חוץ לעיר כמו שכתו' מחוץ למחנה מושבו : עד מתנו · עד אשר מתנו : ונפלה · כמו אל הכשדי' אתה נופל : השמיע את מחנה ארם · לפיכך באו המצורעי' באותו לילה כי אם כנו מאתמול ביום ההוא היו רואים ישר' וכן אומר ויקומו בנשף תכף כששמעו הקול נכנס פחד גדול בלבם ונסו : וינוסו אל נפשם · להציל נפש' לא חסו על הממון ואפילו הסוסי' לא אסרו לרכוב עליהם : לא כן · לא טוב כתרגומו לא כשר מה דאנחנא עבדין : מחשים · שותקים מלבשר : וחכינו עד אור הבקר · אם נחכה עד אור הבקר מלבשר מ מצאנו עון בזה : עוון · מלא בשני וו"ין : אל שוער העיר ויגידו להם · שוער דרך כלל כמו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו או פירו' קראו לשוער אחד מן השוערים וקמו כולם והגידו להם זה הדבר : הסוס אסור והחמור אסור · דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ופירושו שהיו אסורי' על אבוסיהם : ויקרא השוערים · שוער העיר קרא אל שוערי בית המלך והם הגידו בית המלך פנימ' : להחבה · בה"א : בהשדה · כתו' בה"א הידיעה כמשפ' כמו להגדיל אשר בא עליו והדומים לו וקרי בשדה בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב להקל : ככל

עשה ב"ב פתחין וסימ' ועשה חסד לאלפים · עשה משפט יתום · והוה כי המצאון אתו · ויען השליש אשר · וחכרו ויען השליש את איש האלהים · למען ירשו את · מה תחשבון אל יי' · הנני עשה את כל · שאלו מיי' מטר · ועשותם רשעים · והיו לי אמר יי' ליום · וימלך דוד על כל · מגדיל ישועות מלכו · דום ליי'

רלבג

וארבעה אנשים היו מצורעי' פתח השער · לפי שהיו מוכרחים לעמוד מחוץ למחנה והיה שם מקום להם תוך שער העיר סמוך לפתח השער : ויקומו וינוסו בנשף · רוצה לומר כי בלילה שמעו הקולות אשר השמיע' השם יתברך על דרך המופת ובלילה ההוא נסו תכף ומרוב פחד' עזבו סוסיה' וחמוריה' וברחו ברגליהם : לא כן אנחנו עושים · ר"ל אין אנחנו עושי' דבר ראוי היום הזה הוא יום ראוי לבשר ואם אנחנו שותקי' וממתין עד אור הבקר ידעו זה ישראל וימצאנו ע עונש על אשר לא ב בשרנו הבשור' הזאת והנה אז היה עדיין לילה : ויקרא השוערי' · רוצה לומר ששוער העיר קרא השוערים אשר שומרים שער ה המלך : הנם

הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּכָה רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃
וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ׃ אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב וְקוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃ וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר־הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֵר הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר־הֵמָּה׃ וַיִּקְרָא הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה׃ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה בְהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא׃

אילו יי פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי פיתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ותמן לא תיכול : וארבעה גברין הוו סגירין יתבין במעלנא דתרעא ואמרו גבר לחבריה מה אנחנא יתבין כא עד דנמות : אם נימר ניעול לקרתא וכפנא בקרתא ונמות תמן ואם ניתיב הכא ונמות וכען איתו ונשתמע למשירית ארם אם יחוננא וניחי ואם יקטלוננא ונתקטיל : וקמו בקבלא למיעל למשירית ארם ואתו עד סיפי משרית ארם והא לית תמן אנש : ומן קדם יי אשתמע למשרית ארם קל רתיכין וקל סוסון קל משיריין סגיאן ואמרו גבר לחבריה הא אגר עלנא מלכא דישראל ית מלכי חתאי וית מלכי מצראי למיתי עלנא : וקמו וערקו בקבלא ושבקו ית משכניהון וית סוסותהון וית חמריהון במשריתא כמא דהיא וערקו לשיזבא נפשהון : ואתו סגיריא האילין עד סייפי משריתא ועלו למשכנא חד ואכלו ושתיאו ונסיבו מתמן כספא ודהב ולבושין ואזלו ואטמרו ותבו ועלו למשכנא אוחרנא ונסיבו מתמן ואזלו ואטמרו : ואמרו גבר לחבריה לא כשר מה דאנחנא עבדין יומא הדין יום בסורא הוא ואילו אנחנא שתקין ומורכין עד ניהור צפרא ויערעיננא חובא וכען איתו ונתמטי ונחוי בית מלכא : ואתו וקרו לנטרי תרע קרתא וחויאו להון למימר אתינא למשרית ארם והא לית תמן גבר וקל אנש אלהן סוסון אסירין וחמרין אסירין ומשכנין כמאדאינון : וקרא נטרי תרעא וחויאו בית מלכא לגיו : וקם מלכא בליליא ואמ' לעבדוהי אחוי כען לכון ית דעבדו לנא אנש ארם ידעין ארי כפנין אנחנא ונפקו מן משריתא לאטמרא בחקלא למימר אם יפקון מן קרתא וניחדונון כד חיין ולקרתא ניעול :

מסרה

והתחולל לו · שכחו אל מושיע · עושה מלאכיו רוחות · עשה משפט לעשוקים · עשה שמים וארץ · אשר חטא עשה רע · והסגנים לא ידעו אנה · הבונים בחומה והנטאים · ואשלחה אליהם מלאכים · וכל העושה דכוו' פתחין במ"א וסימ' וימרד בו' לשלח מלאכיו : החתים ה' בקרי' וסי' נמסר בספר שפטים סימן א' : וינוסו ד' מלאים בקריא' וסי' ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את · ובני עמון ראו דדברי הימים · ושלפניו ויגש יואב · וינוסו בני ישראל מפני יהודה דדברי הימים : בשרה ג' חס' בקרי' וסי' ולכה אין בשרה ·

אשר חשב לתתי לו בשרה · היום הזה יום בשרה הוא : עוון ד' מלאים בלישניהון בקריאה וסימניהון העבר נא את עוון עבדיך דדברי הימים · עד אור הבקר ומצאנו עוון · הן בעוון חוללתי ובחטא · עוונותינו ילכדונו את הרשע : פנימה ה' וסים' נמסר בסדר שמיני ובסיפר חלק א' סימן נ' :

רדק

ככל המון ישראל אשר נשארו בה · נכתב ההמון על הידיעה בסמיכות כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וקרי בלא הא הידיעה כמנהג ברוב ופי׳ הפסוק כן הוא הנם ככל המון ישראל פירוש הסוסים כחושים ורעים ככל המון ישראל שנשארו בשמרון שהם כחושים מהרעב ואם תאמר היאך לא נשארו כי אם חמשה סוסים בשמרון הנם ככל המון ישראל אשר תמו כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן פירש אדוני אבי ז״ל ויונתן תרגם ואם יברון הא אינון ככל המונא דישראל דספו : ככל המון ישראל · בכ״ף : ויקחו שני רכב סוסים · והלא אמר חמשת סוסים והיאך אמר שלא לקחו אלא שנים כי פירוש שני רכב סוסים שנים סוסים ורוכבים עליהם וכ״ת תרין רכבי סוסון אלא מן החמשה שאמרו בחרו השני׳ הטובי׳ שבהם : בהחפזם · הכתוב הוא עם הא ויהיה מבנין נפעל אם ההא נקודה בצרי והקרי הוא בלא הא מן הקל : ויהי כדבר · לפי שאמר כאשר דבר איש האלהים ספר היאך היו הדברים אעפ״י שכבר כתב למעלה השיב עוד הדברים הנה על המעשה : אתי וביתך · היו״ד בכתב נוספת כמו ידי״ן רבות כמו שכתב׳ למעלה : שבע שנים · בדברי רז״ל אותן שבע שני׳ אכלו שנה ראשונה מה שבבתי׳ שניה מה שבשדות שלישי׳ בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמשית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעי׳ בשר זרועותיה׳ לקיים מה שנא׳ איש בשר זרועו יאכלו : לצעוק אל המלך · יש מרז״ל שלמדו מזה הפסוק כי יש חזקה לבורח כיון שהיתה צריכ׳ למלך להחזיר השדה והתבואות משמע ענינה כי אותם שהחזיקו היו להם דין חזקה : אל ביתה ואל שדה · כמו על וכמוהו רבים אל במקום על וכן הוא הבא אחר זה צעקה אל המלך על ביתה ועל שדה : סרים

רשי

אשר נשארו בה · בתוך העיר שלא מתו ברעב : הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה · אם יאמרו מסוכנים הם שלא יהרגם אדם הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כאשר כל המון ישראל אשר נשאר בה ואם ימותו הנם ככל המון ישראל אשר תמו ברעב : בחפזם · במהרם לנוס : אשר נשען על ידו · אתמול כשבא לבית אלישע ואלישע דבר לו האשה זה שבע שני׳ : כי קרא יי׳ לרעב · הוא הרעב אשר היה בימי יואל בן פתואל : אל ביתה ואל שדה · שהחזיקו בה גזלנים : ויבא

ויקחו ז׳ רפין בקרי׳ וסי׳ ויקחו לי תרומה מאת כל איש · בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש · ואתה תצוה את בני ישראל · וחברו צ׳ את בני ישראל · ויקחו אליך פרה אדמה תמימה · ויקחו נא חמשה מן הסוסים : והנה כל ה׳ דסמי׳ וסי׳ מדוע גנבוך אחינו · והנה כל הדרך מלאה בגדים · והנה כל הנשים · והנה כל הבי׳ · ההדסים :

וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא
חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים
אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־
הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה
וְנִרְאֶה׃ וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם
לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵיהֶם
עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה
בְגָדִים וְכֵלִים אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם
בהחפזם וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ
לַמֶּלֶךְ׃ וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה
אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם
שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה׃ וְהַמֶּלֶךְ
הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־נִשְׁעָן עַל
יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם
בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ
אֵלָיו׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־
הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל
וּסְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר
בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃ וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה
אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה
וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא
תֹאכֵל׃ וַיְהִי־לוֹ כֵן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם
בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃
ח וֶאֱלִישָׁע דִּבֶּר אֶל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־
הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתִּי
וּבֵיתֵךְ וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי־קָרָא
יְהוָה לָרָעָב וְגַם־בָּא אֶל־הָאָרֶץ שֶׁבַע
שָׁנִים׃ וַתָּקָם הָאִשָּׁה וַתַּעַשׂ כִּדְבַר
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתֵּלֶךְ הִיא וּבֵיתָהּ
וַתָּגָר בְּאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים שֶׁבַע שָׁנִים׃
וַיְהִי מִקְצֵה שֶׁבַע שָׁנִים וַתָּשָׁב
הָאִשָּׁה מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וַתֵּצֵא
לִצְעֹק אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתָהּ וְאֶל־
שָׂדָהּ׃ וְהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר אֶל־גֵּחֲזִי נַעַר
אִישׁ הָאֱלֹהִים לֵאמֹר סַפְּרָה־נָּא לִי אֵת
כָּל־הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה אֱלִישָׁע׃

וַאֲתֵיב חַד מֵעַבְדוֹהִי וַאֲמַר וְיִדְבְּרוּן
כְּעַן חַמְשָׁא מִן סוּסְוָתָא מִן שְׁאָרָא
דְּאִשְׁתְּאָרוּ בַהּ הָא אִנּוּן כְּכָל
הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּאָרוּ בַהּ
אִם יְבַדְּרוּן הָא אִנּוּן כְּכָל הֲמוֹנָא
דְיִשְׂרָאֵל דְּסָפוּ וְנִשְׁלַח וְנֶחֱזֵי׃
וְדַבַּרוּ תְּרֵין רִכְבֵי סוּסִין וּשְׁלַח
מַלְכָּא בָּתַר מַשְׁרִית אֲרָם לְמֵימַר
אִיזִילוּ וַחֲזוֹ׃ וַאֲזַלוּ בַּתְרֵיהוֹן עַד
יַרְדְּנָא וְהָא כָּל אוֹרְחָא מַלְיָא
לְבוּשִׁין וּמָנִין דִּרְמוֹ אֱנָשׁ אֲרָם
בְּאִתְבְּהָלוּתְהוֹן לְמֵיעֲרַק וְתָבוּ
אִיזְגַּדַיָּא וְחַוִּיאוּ לְמַלְכָּא׃ וּנְפַק
עַמָּא וּבְזוֹ יָת מַשְׁרִית אֲרָם וַהֲוָת
סְאָה סוּלְתָּא בְּסִלְעָא וְסָאתַן סְעוֹרִין
בְּסִלְעָא כְּפִתְגָמָא דַיָי׃ וּמַלְכָּא מַנֵּי
יָת גַּבְרָא דִּסְמִיךְ עַל יְדוֹהִי עַל
תַּרְעָא וְדָשׁוּהִי עַמָּא בְּתַרְעָא וּמִית
כְּמָא דְמַלִּיל נְבִיָּא דַיָי דְּמַלִּיל כַּד
נְחַת מַלְכָּא לְוָתֵיהּ׃ וַהֲוָה כַּד מַלִּיל
נְבִיָּא דַיָי עִם מַלְכָּא לְמֵימַר סָאתַן
סְעוֹרִין בְּסִילְעָא וּסְאָה סוּלְתָּא
בְּסִילְעָא יְהֵי כְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר
בְּתַרְעָא דְשֹׁמְרוֹן׃ וַאֲתֵיב גַּבְרָא
יָת נְבִיָּא דַיָי וַאֲמַר וְאִילוּ יְיָ פָּתַח
כַּוִּין וּמַחֵית טוּבָא מִן שְׁמַיָּא הֲיִהֵי
כְּפִתְגָמָא הָדֵין וַאֲמַר הָא אַתְּ חָזֵי
בְּעֵינָךְ וּמִתַּמָּן לָא תֵיכוֹל׃ וַהֲוָה
לֵיהּ כֵּן וְדָשׁוּ יָתֵיהּ עַמָּא בְּתַרְעָא
וּמִית׃
וֶאֱלִישָׁע מַלִּיל עִם אִתְּתָא דְּאַחֵי
יָת בְּרַהּ לְמֵימַר קוּמִי וְאִיזִילִי אַתְּ
וֶאֱנָשׁ בֵּיתִיךְ וְדַיָּירִי בַּאֲתַר דְּכָשַׁר
לְמִידַּר אֲרֵי זַמִּין יְיָ כַּפְנָא וְאַף עֲתִיד
לְמֵיתֵי עַל אַרְעָא שְׁבַע שְׁנִין׃
וְקָמַת אִתְּתָא וַעֲבַדַת כְּפִתְגָמָא
דִּנְבִיָּא דַיָי וַאֲזַלַת הִיא וֶאֱנָשׁ בֵּיתַהּ
וְאִתּוֹתָבַת בְּאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי
שְׁבַע שְׁנִין׃ וַהֲוָת מִסּוֹף שְׁבַע
שְׁנִין וְתָבַת אִתְּתָא מֵאַרְעָא
פְלִשְׁתָּאֵי וּנְפַקַת לְמִקְבַּל קֳדָם
מַלְכָּא עַל בֵּיתַהּ וְעַל חַקְלַהּ׃
וּמַלְכָּא מַלִּיל עִם גֵּחֲזִי תַּלְמִידָא
דִּנְבִיָּא דַיָי לְמֵימַר אִשְׁתָּעֵי כְּעַן לִי
יָת כָּל רַבְרְבָתָא דַּעֲבַד אֱלִישָׁע׃

רלבג

הנם ככל המון ישר׳ · הנה ההמון כתוב והמון קרי והכל ענין אחד והרצון בכתוב ההמון המון ישראל כמו והנבואה עודד הנביא והרצון בזה אם ימלטו הנם ככל המון יש אשר נשארו בה בעיר ואין בזה נזק ואם יפסדו הנם ככל המון ישרא׳ אשר תמו ולא יזכר ההפסד הזה ביחס אל כל מה שנפסד מפני הרעב והנה לא הסכימו ל׳ לשלוח כי אם שני רכב סוסים כידי בהם לעמד על אמתת זה : אשר השליכו ארם בחפזם · ר״ל מפני היותם נחפזי׳ ללכת : והמלך הפקיד את השליש · ר״ל שכבר הפקידו לאנשים ש׳ שישמרוהו שם באופן שבעבור העם שם ירמסוהו בעבור מה שדבר כנגד הנביא : ותבא לצעק אל המלך אל ביתה ואל שדה · ר״ל שהחזיקו בהם אנשי׳ והיתה מבקשת קרקעותיה ופירותיה מיום נסעה : ויאמ׳

ג׳ פסוקים ויאמר ויאמר קדמא בפתח ובתרא בסגול וסימ׳ ויוסף עוד לדבר · ויען השליש · וחברו : אתיה כתיב יו״ד וסימ׳ נמסר לעיל בסיפר׳ חלק ב׳ סימן ד׳ : ויהי מקצה ה׳ וסי׳ שלשה ימים ויעברו · אחר אשר כרתו · ויהי מקצה עשרים שנה דמלכים · ותשב האשה מארץ פלשתים · שבעת ימים ויהי דבר : גרעי ד׳ חס׳ וס׳ לעיל בסיפרא חלק ב׳ סימן ד׳ :

ויבא אלישע דמשק · להחזיר את גחזי בתשובה: חיה תחיה · כלפי חזאל אמר שיחיה תחת בן הדד למלכות: ויעמד את פניו · פניו של בער שהיה מבקש לבושת העמידם שלא יבכה בימי חזאל וישם לבו לעמוד ולהתאפק: עד בוש · כמו עד בושש ולא יכול להתאפק ויבך: תרטש · לשון ביקוע המעים ואב לכולן וקשתות נערים תרטשנה:

והרותיהם · מעוברות שלהם: המכבר · ת"י גונבא וכן ותכסהו ב בשמיכה תרג' בגונבא והוא בגד: ויפרש על פניו · להצטנן:

וכשנת

סריס אחד · כתרגו' גוזה חד והוא סריס כמשמעו שכרתו ביציו ואע"פ שהמעשה הזה אסור בישראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו לוקחים אותם מן הגוים או שהיו סריסים מחמת חולי והם בבתי המלכים כדי לעמוד בפני הנשים כמו שכתוב סריס המלך שומר הנשים: מיום עזבה · מקור העי"ן נקרא בקמץ הטף והה"א רפה ומשפטה במפיק:

ויבא אלישע דמשק · למשוח את חזאל כדבר יי' אשר דבר אל אליהו כמו שפיר' למעלה · ובדרש כי גחזי הלך לדמשק ואם הלך שם אע"פ אני כי הלך אל נעמן שייטיב לו בעבור שנדבק בו צרעתו ב בקללת אלישע והם אמרו כי יצא מן הדת והלך שם אלישע כדי להחזירו בתשובה ולא רצה אמר לו כך מקובל אני ממך כ כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ומה עשה שהחטיא את הרבים יש מהם אמרו אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ויש מהם אמרו שם חקק לה בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך:

וכל טוב דמש' · על דרך הפגלת הרבה כמו וכל טוב אדניו בידו וכל הארץ באו מצרימה והדומ' להם · ובדרש וכי כל טוב דמש' היה נושא ארבעים גמל אלא ללמדך שהיתה בידו אבן טובה שהיתה ראויה ליתן בדמיה כל טוב דמשק: אמ' לא חיה תחיה · כתוב באלף לפי שדעתו שלא יחיה וקרי לו בוי"ו כי אמר לו שיחיה: והראני יי' כי מות ימות · כלומר מן החולי יחיה אם לא יומת אבל הראני יי' כי ימיתוהו ולפי' שאמ' אלישע לחזאל כי יחיה מלך על ארם אמר לו והראני יי' כי מות ימות הבין חזאל כי רצה לומר לו שהוא ימיתהו אלא שלא אמר לו בפירו': ויעמד את פניו וישם עד בוש · פירו' העמיד פניו לצד אחר שלא יראה חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מ מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך ות"י ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי' ובוש פעל עבר מנחי העי"ן בשקל הבקר אור ובושש משה פעל עבר מן המרובע בשקל כונן: ועולליהם תרטש · ענין הפלת העוללי' על הקרקע או בקירו דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שאר"זל או מטרפה בכותל: והרותיהם תבקע · הנשים ההרות וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריות: ויקח את המכבר ויטבל במים · הוא הכר כמו כביר העזים וטבלהו במי' ופרשה על פניו והיה אומ' לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לחנקו ולהמיתו:

ובשנת

לאשה ה' בקריאה וסי' מה זאת עשית · ויאמר הכהן לאשה יתן · ותישר בעיני שמשון · וישלח דוד וידבר לאשה · וישאל המלך לאשה: חזהאל ה' מלאים כהא במצעות תיבותא בקריאה וסימ' ויאמר המלך אל

ויהי הוא מספר למלך את אשר החיה את המת והנה האשה אשר החיה את בנה צעקת אל המלך על ביתה ועל שדה ויאמר גחזי ארני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע: וישאל המלך לאשה ותספר לו ויתן לה המלך סריס אחד לאמר השיב את כל אשר לה ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את הארץ ועד עתה: ויבא אלישע דמשק ובן הדד מלך ארם חלה ויגד לו לאמר בא איש האלהים עד הנה: ויאמר המלך אל חזהאל קח בידך מנחה ולך לקראת איש האלהים ודרשת את יהוה מאותו לאמר האחיה מחלי זה: וילך חזאל לקראתו ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק משא ארבעים גמל ויבא ויעמד לפניו ויאמר בנך בן הדד מלך ארם שלחני אליך לאמר האחיה מחלי זה: ויאמר אליו אלישע לך אמר לא חיה תחיה והראני יהוה כי מות ימות: ויעמד את פניו וישם עד בש ויבך איש האלהים: ויאמר חזאל מדוע אדני בכה ויאמר כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועלליהם תרטש ו והרתיהם תבקע: ויאמר חזהאל כי מה עבדך הכלב כי יעשה הדבר הגדול הזה ויאמר אלישע הראני יהוה אתך מלך על ארם: וילך מאת אלישע ויבא אל אדניו ויאמר לו מה אמר לך אלישע ויאמר אמר לי חיה תחיה: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת וימלך חזהאל תחתיו:

והוה הוא משתעי למלכא ית דאחיי ית מיתא והא איתתא דאחיי ית ברה קבלא קדם מלכא על ביתה ועל חקלה ואמר גחזי רבוני מלכא דא איתתא ודין ברה דאחיי אלישע: ושאיל מלכא לאיתתא ואשתעיאת ליה ומני לה מלכא גואזה חד למימ' אתיב ית כל דלה וית כל עללת חקלה מיומא ד דשבקת ית ארעא ועד כען: ואתא אליש' דמשק ובר הדד מלכ' דארם מרע ואיתחוא ליה למימר אתא נביא דיי' עד הלכא: ואמר מלכא לחזאל סב בידך תקירובת ואיזיל לקדמות נביא דיי' למימר ותתבע ית פתגמא דיי' מיניה למימ' האיתי ממרע דין: ואזל חזאל לקדמותיה ונסיב תיקרובתא בידיה וכל טוב דמשק טעון ארבעין גמלין ואתא וקם קדמוהי ואמר ברך בר הדד מלכא דארם שלחני לותך למימר האיתי ממרעי דין: ואמר ליה אלישע איזיל אימר ליה מיתא תיחי ואחזינני יי' ארי ממת ימות: ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי': ואמר חזאל מא דין רבוני בכי ואמר ארי ידענא ית דתעביד לבני ישראל בישא כרכיהון תוקיד בנורא ועולימהון בחרבא תקטיל ועולימהון תטרף ומעדיתהון תבזע: ואמר חזאל ארי מה עבדך כלבא ארי יעביד פתגמא רבא הדין ואמר אלישע אחזייני יי' יתך מלכא על ארם: ואזל מלות אלישע ואתא לות רבוניה ואמר ליה מה אמר לך אלישע ואמר אמר לי מיחא תיחי: והוה ביומא דבתרוהי ונסיב גונבא וטבל במיא ופרס על אפוהי ומית ומלך חזאל תחותוהי:

חזהאל קח בידך מנחה · ויאמר חזהאל כי מה עבדך · וימלך חזהאל · להלחמו את חזהאל דמלכים · וחברו דדברי הימים: ויעמד ד' וסי' ויעמד אתם סביבות האהל · ויעמד את פניו · רוח סערה · אחרים תחתם · וכל דברי הימים דכוו' בת"ז וסי' שטן לישראל · ויעמד לפני מזבח דשלמה · ודכתריה כי עשה שלמה כיור · ויצא הרוח · ויעמד יהושפט בקהל · ורוח אלהים לבשה את · המלך על עמדו:

רלבג

וישאל המלך לאשה ותספר לו · ר"ל שכבר שאל לה זה הענין ש שספר גחזי שעשה אלישע מהגדולות ו ותספ' לו שהענין הוא כן: ויתן לה המלך סריס אחד · ר"ל שר אחד וכוהו שישיב לה את כל אשר לה מ מהקרקעות ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את האר' ואולם מהבית לא צוה לתת לה שכירות וזאת קצת ראיה שהדר בחצר חברו שלא מדעתו א איכו חייב להעלות לו שכר: וכל טוב דמש' משא ארבעים גמל · והנה אחשוב שזאת היא המנחה שלקח בידו ר"ל תחת רשותו ותהיה וי"ו וכל טוב כפ"א רפה בלשון י ישמעא' ר"ל שהיא ללא ענין והרצון בו כל טוב דמשק: לך אמור לו חיה תחיה · ר"ל שכבר הראהו הש"י כי מות ימות אך כדי שלא יאמרו כי מ מהפחד מת אמר לו חיה תחיה וזה דבר ראוי לנביאים כי בזה יתאמת יותר אמתות נבואתם: ויעמד את פניו · ר"ל שכבר התאפק להעמיד פניו שלא יבכה ושם ידיו על פניו שלא יראהו חזאל בוכה ולא יכול להמנע מלבכות: מבצריה' תשלח באש · רוצה לומר הערים הבצורות אשר להם: ועולליהם תרטש · אחשוב שהרצון בזה שיהיה שבת שיהיו כטוש' ונעזב' כשיהרג אבותיהם ואמותיהם: והרותיהם תבקע · רוצה לומר הנשים ההרות וזה דרך אכזריות או יהיה הרצון בהרותיהם המגדלים החזקים הבצורים ובגויים בהרים וענין בקוע הוא בקוע חומותיהם וכמוהו על בקעם את הרות הגלעד והנה זה הפירוש השני הוא היותר נכון לפי מה שאחשוב: הראני יי' אותך מלך על ארם · הנה זאת היא מסיבת חזאל למלך שאמר השם יתברך לאליהו: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת · אחשוב כי המכבר הוא הנקרא נ"ל אוה בלע"ז והנה טבל אותו במים קרים כי היה מתרעם בן הדד מתגבורת החום הנכרי ועשה זה להשקיט החום ההוא וזה עזר למהר המות ומלך חזאל תחתיו כמו שאמר לו אלישע:

ובשנת

ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישר' ויהושפט · חמש שזכר שמר במקום ב' ופי'
חמש ליהושפט ואמיתי מוכה לו ליהושפט אלו ה' שנים מלחמת רמות גלעד כן
פירש בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד היה ראוי יהושפט שיהרג שהלך
לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שנים ולסוף ה' שנים מאותה שנה שהיו ה' שנים
ליורם בן אחאב וחזר יהושפט
מלחמת עמון ומואב והר שעיר
עם מלך ישראל מאחר שהרגו
אותם באו והמליכו את יורם בן
יהושפט על יהודה ומלך שתי
שני' בחיי אביו ומה שאמ' למעלה
וימלוך יהורם בשנת שתי' ליהורם
בן יהושפט שידמה כי יהורם
בן יהושפט מלך קודם יהורם
בן אחאב שתי שני' הנה כי מלך
יהורם בחיי יהושפט אביו שבעה
שנים לא המליכו אז אלא כיון
שהיה ראוי יהושפט ליהרג מכה
מאותה שנה המלכות לבנו אבל
לא המליכו אלא שתי שנים בחייו
ואכי תמה מדבריו שהוא אומר
כי במלחמת רמות גלעד נגזר
עליו הגזרה ומאותה שנה מנה
המלכות לבנו שבע שנים והנה
בשנת חמש ליורם בן אחאב
שלמו אותם שבע שנים שהרי
אחזיהו בן אחאב מלך שנתים
ואיך היה שנה חמשית לגזרה
ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו
שתי שנים בחייו והלא כשהיו
ליורם חמש שנים ממלכותו מת
יהושפט כי לא חיה אחר אחאב
שבע שנים ועוד איך את' מאחר
שהרגו עמון ומואב והר שעיר
בחזרתן באו והמליכו את יהורם
בן יהושפט ואותה מלחמה לא
ראינו שהיה עם מלך ישרא' ועוד
כי אותה מלחמה היתה בימי
אחזיהו בן אחאב ושרי' לא מלך
יהורם בן אחאב עד מות א
אחזיהו אחיו כי כן מצאנו
בדברי הימים שאחרי המלחמה
הזאת שתחבר יהושפט עם א
אחזיהו בן אחאב לעשות אניות
אלא פי' ויהושפט ומת יהושפט
כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט
ומלך יהורם בנו שנית כי כבר
מלך בחיי אביו שבע שנים כמו
שפירש' ועתה כשמת אביו מלך
מלכות שלמה בלא מערער כי
הרג את אחיו והתחזק במלוכה
כמו שכתוב בדברי הימים ואם
חסרה מלת ומת אין תמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא
חסירי מלה לפי שיובן ענינה מהפסוק ודומה לזה נגיד חסר תבונות ורב
מעשקות שונא בצע יאריך ימים שחסר ימות פירוש נגיד שהוא חסר תבונות ורב
מעשקות ימות אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר
כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת
יהושפט כי אותה שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנה
שנים מלך יהורם בן יהושפט : שנה · כתי' ושנים קרי : לתת לו ניר · כמו נר בכרי
על דרך ערכתי נר למשיחי ויונתן תרגם מלכו וכן תרגם אנקלוס ונירם ומלכו :
בימיו פשע · כי תחת מלכי יהודה היו היום הזה ולא היה בהם מלך אלא מלכי
יהודה היו כותבי' עליהם נציב והוא היה להם מלך ומפני עונות יהורם פשעו מתחת
ידו : צעירה · עיר מאדום ועבר שם יהורם להלחם עם מלך אדום : ויהי הוא קם
לילה · פירוש כשהלך יורם צעירה יצא לו חיל אדום וחנו שם כוכח אלה עד לאחר
שילחמו אלה עם אלה וכאשר היה בלילה קם יורם עם מחנהו והכה במחנה אדום כל אותם שהיו סובבים אליו והכה שרי הרכב וכשהרגישו היו מבוהלים מחנה אדום כי
בפתאום נפלו עליהם וכם עם אדום הנשארים איש לאהליו ואמר אחר כך ויפשע כלומר עם כל זה שעשה יורם לאדום מרדו עוד כל הימים מתחת יד יהודה ואדוני אבי ז"ל
פירש ויהי הוא קם לילה על מלך אדום שהכה את אדום הסובב למלך ישראל כלומר שהיו בעזרתו שלא מרדו עדיין כי היו באדום עדיין שלא מרדו ויקם מלך אדום והכה
אותם ואת שרי הרכב אשר ליורם : וינס העם · ישראל נסו לאהליהם ואמרו לישראל אשר בערים פשע אדום מתחת יד יהודה : הסובב · ביאור המסך שלא כמנהג עם הכרי
וכמוהו היקף את העיר ובעל כנפים יגיד דבר והוליד און : אז תפשע לבנה יאם לבנה זו היא לאדום למה אמר ויפשע הלא כבר אמר ויפשע אדום ואפשר כי היתה לבנה
זו סמוכה לארץ ישראל יותר משאר ארץ אדום וכשפשע אדום זאת לא מרדה עדיין ואחרי המלחמה הזאת מרדה לפיכך אמר בעת ההיא ורמ"י ז"ל כתב כי על לבנה שהיא
לישראל אמר שמרדה כשמרד אדום מרדה גם היא במלך וזה הפירוש רחוק בעיני : בעיר דוד · אבל לא עם המלכים וכן כתב בדברי הימי' ולא בקבורת המלכים : בשנת
שתים עשרה · ויהורם אביו מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך שמנה שנים הנה י"ג לא שלמה שנת י"ג לפיכך לא מנאה לו וכן תמצא בכל המספרים כמו שכתבנו :

ובשנת ט' ר"פ וסימ' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' ריש סימן ט"ו : יורם י"א חד חס' וסימני' תע' דשמואל · וירכב
יחאא ב' בפסוק · ויתקשר ב' בפסו' · אחת עשרה · יהושבע בת המלך דמלכים' · וירם כנו · ואחיו · גם

ט' רפ' י"א וּבִשְׁנַת חֲמֵשׁ לְיוֹרָם בַּר
אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
ט"ו נסים' מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ
ז' יְהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה :
בַּר תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין הֲוָה כַּד
שנים ח' מְלַךְ וְתַמְנֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם :
ה' קרי' תם ולא כתי' וַאֲזַל בְּאוֹרַח מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא
דַעֲבָדוּ בֵּית אַחְאָב אֲרֵי בַּת אַחְאָב
הֲוַת לֵיהּ לְאִתּוּ וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם
יְיָ : וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְחַבָּלָא
יַת דְבֵית יְהוּדָה בְּדִיל דָוִד עַבְדֵיהּ
ח' כְּמָא דַאֲמַר לֵיהּ לְמִתַּן לֵיהּ מַלְכוּ
ה' חס' וְלִבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָא : בְּיוֹמוֹהִי מְרָדוּ
ז"א אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנַשׁ יְהוּדָה
וְאַמְלִיכוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא : וַעֲבַר
יוֹרָם לִצְעִיר וְכָל רְתִיכַיָא עִמֵּיהּ
ג' חס' ול' כ' ג' וַהֲוָה הוּא קָם בְּלֵילְיָא וּמְחָא יַת
אֱנַשׁ אֱדוֹם דְמַקְפִין לֵיהּ וְיַת רַבָּנֵי
רְתִיכַיָא וְאַפֵּךְ עַמָּא לְקִרְווֹהִי :
וּמְרָדוּ אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנַשׁ
ז"א יְהוּדָה עַד יוֹמָא הָדֵין בְּכֵן מְרָדוּ
יָתְבֵי לִבְנָה בְּעִדָּנָא הַהִיא : וּשְׁאָר
ח'ל פִּתְגָמֵי יוֹרָם וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן
ז"א כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא
לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה : וּשְׁכִיב יוֹרָם
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם א
אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ
אֲחַזְיָהוּ בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי : בִּשְׁנַת
תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב
נ' בענין מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אֲחַזְיָה בַּר
יְהוֹרָם מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה :

ט' רפ' י"א וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־
אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
ט"ו נסים' יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
ז' יְהוּדָה: בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה
שנים ח' בְמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ‍ִם:
ה' קרי' תם ולא כתי' וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה
לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה :
וְלֹא־אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה
לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ
ח' לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים: בְּיָמָיו
ה' חס' פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ
ז"א עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ: וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל
־הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה וַיַּכֶּה
ג' חס' ול' כ' ג' אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵיב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי
הָרֶכֶב וַיָּנָס הָעָם לְאֹהָלָיו : וַיִּפְשַׁע
אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה
אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא : וְיֶתֶר
ז"א דִּבְרֵי יוֹרָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
ח'ל כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
ז"א לְמַלְכֵי יְהוּדָה : וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד
וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו :
בִּשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
נ' בענין אֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה :

בעצתם · תבוסת קדם דפסוק · ומן ויקח המכבר עד ואלישע הנביא דכו' יורם בב"ג יהורם וסימ' מלך יהורם ·
מלך אחזיהו בן יהורם · ואחזיהו בן יהורם מלך · ירם בנו חס' :

ובשנת חמש וגו' · יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שני' כשחזרו מן המלחמה
שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט לשנת
חמשית שנגזרה גזרה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתלה לו בשביל
שזעק שבע שנים : ניר · ממשלה : וימליכו עליהם מלך · ומימי דוד לא היה להם
מלך כמו שנא' ומלך
אין באדום ויש ב
באדום נציבים שמנה
מלכים מלכו באדום
לפני מלוך מלך ליש'
המנוי' בספר בראשי'
כנגדו מלכו לישראל
שמנ' מלכי' איש בושת
ודוד ושלמה ורחבעם
ואבים ואסא ויהושפ'
ויהורם ולא היה מלך
לאדום ומה שכתוב
למעלה שהלך מלך א
אדום עם יהורם בן א
אחאב ועם יהושפט
למלחמ' על מלך מואב
לא מלך גמור היה שא
נציב שאף הוא היה ק
קרוי מלך וכמו שנא'
ומלך אין באדום נצב
מלך הנצב היה להם
במקום מלך : הסובב
אליו · הסמוכים אל
הכפר : ותפשע לבנה
· מרדו יושבי לבנה
ומרדו במלך ואיני
יודע מאי זו אומה היו
שהרי לבנה מארץ יש'
היא ואומר אני שהיו
משבט יהודה ומרדו
במלך : ויקבר עם
אבותיו בעיר דוד ·
ובדברי הימים אומר
בעיר דוד ולא בקברו'
המלכים : ואלישע

רלבג

ובשנת חמש ליורם
בן אחאב מלך ישרא' ·
כבר בארנו זה במה
שקדם והרצון בו
שכאשר עברו חמש
שנים ליורם בן אחאב
עם יהושפ' מלך יהוד'
שהיה משתתף עמו ב
בהנהגת מלכות ישראל אז מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה : כי בת אחאב
היתה לו לאשה · והנה במה שאחר זה קראה בת עמרי ואחשוב כי היא' בת אחאב
אך פעם יחסה אל אביה ופעם אל אבי אביה : לתת לו ניר לבניו כל הימים · רוצה
לומר שיתן מלכות לבניו כל הימים : בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה' ר"ל כי
בימי יורם פשע אדום מתחת יד יהודה ומרדו בהם והמליכו עליהם מלך והעבירו
הנציב ששם עליהם מלך יהודה' והנה עבר יורם צעירה וכל הרכב עמו להלחם
עם אדום המורד בו והנה לא מרדו כולם בו אך קצתם הלכו בעזרתו כדי להלחם
עם המורדים בו מהאדומיים וכשהיה זה שהיה משתדל יהורם להלחם עם אדום
המורד בו הנה קם אדום המורד לילה והכה את אדום הסובב אליו להלחם עמו
והם אשר באו לעזור את יהורם מלך יהודה והכה בלילה שרי הרכב אשר ליורם
וינוסו עם ישראל לאהליו וגם אז מרדה עיר לבנה בישראל : בן עשרים

בן עשרים ושתים· ובדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו היאך היה זה ועוד כי כל ימי אביו לא היו אלא ארבעים שנה שכן כתוב בן לב׳ שנה במלכו ושמנה שנים מלך הרי ארבעים איך היה הוא בן ארבעים ושתים במלכו זה לא יתכן ואמר בסדר עולם כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן היה שמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע המלוכה ולפיכך מנה מ״ב מיום שנגזרה הגזרה ובשנת אחד ושלשים לאסא כשאה שכאמ׳ בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי על ישראל והלא קודם לכן ארבעים ושתים שנה מלך אלא ר״ל מלך מלכות שלמה על ישרא׳ שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישרא׳ ומשנת לא׳ לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ״ב שנים כיצד תשע שנים לאסא וכ״ה ליהושפט הרי ל״ד ושמנה שנים ליהורם הרי מ״ב והו רחוק מאד מדרך הפשט והפירוש הנכון כי יהורם חיה יותר מארבעים שנה ולא מנה מימי מלכותו אלא שמנה שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערבים ונפל גם כן בחליו לא מנו לו ימי מלכותו והשלימו והמליכו אחזיהו בחייו מעת ם שנפל אביו והלך בלא חמדה והיו עשרים שנה וכשהמליכו אחזיהו בחיי אביו היה בן עשרי׳ ושתים שנה כמו שאמ׳ הנה ומה שאמר ושנה אחת מלך בירושלם אחר מות אביו אבל בחיי אביו מלך עשרים שנה וכשמת אביו היה בן מ״ב שנה והמליכוהו פעם אחרת ולא מלך אחר מיתת אביו אלא שנה אחת: ושם אמו עתליהו בת עמרי· ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו לאשה כאמר כי בת אחאב היתה ואמ׳ בת עמרי כי בני בנים הרי הם כבנים וכן ותבאנה אל רעואל שהיה אבי אביהן וכן זרובבל בן שאלתיאל והוא היה בן פואה שהיה בן שאלתיאל ורבים ככה ומה שאמר כי חתן בית אחאב והוא היה בן חתן בית אחאב הוא גם כן חתן להם כלומר כי ע״י חיתון היתה קרובתו עמהם: מן המכים· שם כמו מן המכות ויאמר האחר מכה בסגול על משקל מטה וכן אמר התרגום מן מחתא: אשר יכוהו· כמו הכוהו עתיד במקו׳ עבר וכמוהו רבים: לאחד מבני הנביאים· אמרו כי יונה בן אמתי היה: חגור מתניך· אמר לו זה כדי שילך במהרה וישוב במהרה בעוד שאין יהורם שהלך לו להתרפא ביזרעאל וכן אמר ונסת ולא תחכה: ויקח פך שמן· ולמה בזה למשחו והלא אין מושחין מלכי ישראל אמרו רז״ל מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב וזה השמן לא היה שמן המשחה כי לא היו מושחין בו אלא מלכי בית דוד אלא שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא נמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: ולך רמות גלעד· והלא רמות גלעד היתה ביד מלך ארם ואחאב שהלך לקחת אותה מידו מת במלחמה ההיא ולא ראינו אחר כן שלקחה מלך ישרא׳ מידו ואת״ במחנה היו ישראל לפני רמות גלעד שהיו חושבין לקחתה ומלך ארם היה בעיר וישראל בחוץ ושם הוכה מלך ישראל והלך לו להרפא ביזרעאל והניח מחנהו שם ואמר אלישע לזה הנביא שילך שם למחנה ישראל שהיה ברמות גלעד וימשח שם את יהוא זה לא יתכן כי ידמה כי בתוך העיר היו ישראל שהרי אמר והבאת אותו חדר בחדר ואומר ויבא הביתה ואומר אל גרם המעלות ואומר אל יצא פליט מן העיר ללכת לגיד ביזרעאל מכל אלו הפסוקים נראה כי ישראל היו בעיר וארם מבחוץ אם כן כאמר מלך ישראל לקחם מיד מלך ארם או יהואחז או יהורם ותזאל בא אחר כן להלחם בה והלך שם מלך ישראל עם מחנהו: ובאת שמה· תלוקה המלה בטרחא: חדר בחדרי· חדר לפנים מחדר: אל ישראל· כמו על ישראל: ולא תחכה· שיאמר לך דבר אלא מיד תצא: וילך הנער הנער הנביא· אמר בתחלה הנער ואחר כך פירש איזה נער ואמר הנער הנביא ולדעת יונתן הנער הוא סמוך אל הנביא כאילו אמר נער הנביא שתרגם תלמידא דנביאה: אל

חתן ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ותקח צפרה צר ותכרת את· וירף ממנו אז אמרה· ויאמרו פלשתים מי עשה זאת· וילך בדרך בית אחאב· חוד ויחתן המלך וסר אל משמעתך: לאחד ולאחד ז׳ בקריא׳ וסימ׳ כתת לאחד מהם מבשר בניו אשר· ואלישע הנביא קרא· ויקרא דוד לאחד מהנערים· והיה ביום ההוא יחבט יי׳·

רשי

אלישע הנביא קרא וגו׳· באותו הפרק שהיה יהורם חולה ביזרעאל: חגור מתניך· כל חגורת מתנים לשון זירות גבור׳ הוא לפי שהוא שולחו לדבר הסכנה: לאחד מבני הנביאים· יונה בן אמיתי היה: הנער הנביא· נערו של אלישע הנביא כך תירגם יונתן ואזל עולימא תלמידא דנביאה:

אתם

רלבג

בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו· והנה בד״ה אמר בן ארבעים ושתים שנה והנה מה שמנ׳ בדברי הימים אינו ללידת אחזיה אך לעת ב במיתת מלכות עמרי אשר בעבור היותו מ מזרעו קרה לו שהרג עם מלך ישראל וזה שאחר שלשים ואחת שנה לאסא מלך עמרי על כל ישרא׳ ואחר זה מלך שש שנים ואחאב בנו עשרים ושתים ו ואחזיה שנתים ויורם היה בשנת שתי׳ עשרה הרי ארבעים ושתים שנה שעמדה מלכות עמרי: ושם אמו עתליהו בת עמרי· הנה היא אשר זכר כי היא בת אחאב: ויכו ארמים את יורם· הנה שבב השי׳ שברמות גלעד כפלו אחאב ויורם בנו כי יורם הלך להלחם ברמות גלעד ושם הוכה וזה היה כלי אל שהיה יכול יהוא להמיתו: ויאמר לו חגור מתניך· רוצה לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ: ולך רמות גלעד· ידמה שלקחוה מיד מלך ארם אחרי מות אחאב או בעת מות אחאב כי את הצליחו ישר׳ במלחמה אלא שכבר מת אחאב והנה היה בזה העת חיל ישראל שם: והבאת אותו חדר בחדר· רוצה זה כדי שלא ישמע אדם דבריו: ונסת ולא תחכה· ר״ל שלא תמתין לנום אבל תנום תכף השלימך הדברים והנה קצר בכאן ולא זכר הדברים שאמר אלישע שיאמר ליהוא אך מדבריו ליהוא למדנו שכבר צוהו אלישע לומר אותן הדברים: ויאמר

בן עשרים ושתים שנה אחזיהו
במלכו ושנה אחת מלך בירושלם
ושם אמו עתליהו בת עמרי מלך
ישראל: וילך בדרך בית אחאב
ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב
כי חתן בית אחאב הוא: וילך ו׳
את יורם בן אחאב למלחמה עם
חזאל מלך ארם ברמת גלעד ויכו כלהון לב במ״ה
ארמים את יורם: וישב יורם
המלך להתרפא ביזרעאל מן המכים
אשר יכהו ארמים ברמה בהלחמו
את חזהאל מלך ארם ואחזיהו בן ה׳ לב יתירין ה׳
יהורם מלך יהודה ירד לראות את
יורם בן אחאב ביזרעאל כי חלה ה׳
הוא:

ואלישע הנביא קרא לאחד מבני ז׳ כתח
הנביאים ויאמר לו חגר מתניך וקח ל׳ ג׳
פך השמן הזה בידך ולך רמת גלעד
ובאת שמה וראה שם יהוא בן
יהושפט בן נמשי ובאת והקמתו ב׳
מתוך אחיו והביאת אתו חדר בחדר ב׳ מל׳ סת עלתיך
ולקחת פך השמן ויצקת על
ראשו ואמרת כה אמר יהוה
משחתיך למלך אל ישראל ופתחת ג׳ בסיפ׳
הדלת ונסתה ולא תחכה: וילך ל׳ ומל׳
הנער הנער הנביא רמת גלעד: ל׳
ויבא והנה שרי החיל ישבים ויאמר
דבר לי אליך השר ויאמר יהוא אל ג׳
מי מכלנו ויאמר אליך השר:

בר עשרין ותרתין שנין אחזיה כד מלך ושתא חדא מלך בירושלם ושום אימיה עתליה בת עמרי מלכא דישראל: ואזל באורח בית אחאב ועבד דביש קדם יי׳ בבית אחאב ארי חתנא דבית אחאב הוא: ואזל עם יורם בר אחאב לאגחא קרבא עם חזאל מלכא דארם ברמות גלעד ומחו אנש ארם ית יורם: ותב יורם מלכא לאתסאה ביזרעאל מן מחתא דמחוהי אנש ארם ברמתא כד אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם ואחזיה בר יהורם מלכא שבטא דבית יהודה נחת למסעד ית יורם בר אחאב ביזרעאל ארי מרע הוא: ואלישע נביא קרא לחד מתלמידי נביא ואמר ליה זריז חרצך ונסיב מנא דמשחא הדין בידך ואיזיל לרמות גלעד: ותהך לתמן ותחזי תמן ית יהוא בר יהושפט בר נמשי ותהך ו ותקימיניה מגו אחוהי ותעיל יתיה תוון בגו תוון: ותיסב מנא דמשחא ותריק על רישיה ותימר כדנן אמר יי׳ משחתך למהוי מלכא על ישראל ותיפתח דשא ותעירוק ולא תסכי: ואזל עולימא תלמידא דנביא לרמות גלעד: ואתא והא רבני חילא יתבין ואמר פתגם אית לי למללא עמך רבא ואמר יהוא מן מכולנא ואמר עימך רבא:

וכי יתן מתנה מנחלתו· לאחד קראתי טעם ולאחד קראתי חבלים ב׳ בו: חגר ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן כ׳: ה׳ פסוק׳ אית בהון שמה שם וסימ׳ עלת תמיד לדרתיכם· ובאת שמה וראה שם יהוא· ויצו מלך אשור לאמר· שמה קנה קפוד· ויבאו אלה הכתובים בשמות· וחלופי׳ ו׳ פסו׳ שם שמה וסימ׳ נמסר בריש סדר ראה:

אל ראשו. אל עם יי׳: אל ישראל. כמו על: ודמי כל עבדי יי׳. וכבות בכללם: משתין בקיר ועצור ועזוב. פירשנו אותם למעלה: ואין קבר. כי כשהלכו לקברה לא מצאו בה אלא הגלגלת וכפות הידים ולא קברו העצמות: ויאמר לו השלום. הגדול שבשרים שאל ממנו השלום: המשוגע הזה. היו קוראים לנביא משוגע לפי שפעמים בעת הנבואה היה מתנהג כמו המשוגע ומוציא מדעתו כמו שאמר ויפשט גם הוא בגדיו לפי שיש להם בטול ההרגשות והכחות הנפשיות ובני ישראל הרעים שהיה דעתם ולבם אחר הבעל היו קוראים לנביא יי׳ משוגע דרך בזיון: אתם ידעתם. אתם ידעתם את האיש ואת דבריו כי אני לא ידעתי מה דבריו ולא אמר לי דבר עיקר: שקר. כי אתה מעלים ממנו מה שאמר לך ודבר סוד אמר לך: אל גרם המעלות. אל המעלה העליונה שבמעלות ויונתן תרגם על דרג שעיא והוא אבן שמשמשין אותה לדעת השעות: ויתקשר. המרד יקרא קשר לפי שהמרד הוא בהתקשר זה עם זה להיות בלב אחד ובהסכמה אחת: ויורם היה שומר. עתה ספר היאך היה הקשר חזק כי אם היה יורם שם לא היה הקשר אז כי היו שרי החיל אשר שם יריאים מיורם ולא היו נסכמים עם יהוא למרוד בו אלא שיורם שהיה שם ברמות גלעד שומר העיר מפני חזאל היה מקרהו שהוכה שם והוצרך לו לשוב להתרפא ביזרעאל ובין כך בא הנביא אל יהוא ומשחו והתקשרו עמו שרי החיל אשר שם: מן המכים: שם כמו מן המכות יאמר האחד מכה בסגול וכן אמר התרגו׳ מן מחאתא: אשר יכוהו. כמו הכוהו עתיד במקו׳ עבר וכמוהו רבים: אם יש נפשכם. אם רצונכם אתי להמליכני כאשר אתם מראים עזורני בזה הדבר שלא יצא פליט מן העיר ללכת לגיד ביזרעאל ליהורם כי טוב הוא שנבא עליו פתאום ולא ישמר ממנו: לגיד. כן כתיב וקרי להגיד ושניהם נכונים כי מצאנו המקור בחסרון הה״א רבים כמו לשמיע בקול תודה שהוא כמו להשמיע לראותכם כמו להראותכם והדומים להם: את שפעת יהוא. רבוי עם שהיה בא עם יהוא וכן שפעת גמלים שפע ימים יינקו: שפעת אני רואה. התי״ו כמו הה״א כי אוכנו סמוך וכמוהו חכמת ודעת אם אתן שנת לעיני כשמחת בקציר והדומה לו שכתבנו בספר מכלל: רכב. משרת רוכב הסוס יקרא רכב ועתה רכב על סוס ארוציו ללכת לקראת יהוא: עד

אתם ידעתם את האיש. אתם מכירים את האיש שהוא משוגע ויאמרו שקר אתה אומר מעלים אתה מה שאמר לך: אל גרם המעלות. על דרג שעיא כמין מעלות עשויות למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהצל יורד שעה אחת׳ גרם יקרן בלע״ז לשון פגם והגרמה שבהילכות שחיטה מן הלשון הזה הוא שפושט והולך ויורד ונראה כמין גבשושית למעלה: אם יש. את נפשכם שאמלוך: מן העיר. מן רמות גלעד: לגיד. כמו להגיד: שפעת. גדוד: את

והביתה המלרע ג׳ חס׳ וב׳ מלאים כהא בתרא וסימ׳ והכית את כל זכורה. והכית את מדין׳ והכית את ארם באפפק חסרים. את עמלק. את בית אחאב אדניך ב׳ בתראי מל׳: ויאמר י״ב סבירין ויאמרו וסימ׳ נמסר בסדר כתות וגם בספר שפטים סימן י״א: יורם י״א וכו׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן ח׳: אל יצא ג׳ וסי׳ אל

וַיָּקָם וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וַיִּצֹק הַשֶּׁמֶן אֶל־	י״ט׳ ב׳ יהיו תמים	וְקָם וְעַל לְבֵיתָא וַאֲרִיק מִשְׁחָא עַל
רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי		רֵישֵׁיהּ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־עַם	ל׳ בסיפ׳	אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי
יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל: וְהִכִּיתָה אֶת־	ח׳ בטע׳ מלרע	מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל:
בֵּית אַחְאָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי	ג׳	וְתִימְחֵי יַת בֵּית אַחְאָב רִבּוֹנָךְ
עֲבָדַי הַנְּבִיאִים וּדְמֵי כָּל־עַבְדֵי יְהוָה		וְאִתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּת דַּם עַבְדַי נְבִיַּא
מִיַּד אִיזָבֶל: וְאָבַד כָּל־בֵּית אַחְאָב		וּדְמֵי כָּל עַבְדַיָּא דַיְיָ מִידָא דְאִיזֶבֶל
וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר	ל׳	: וְיֵיבַד כָּל בֵּית אַחְאָב וְאֵשֵׁצֵי
וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל: וְנָתַתִּי אֶת־בֵּית		לְאַחְאָב יָדַע מַדַע וְאָחִיד וְשָׁבִיק
אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית		בְּיִשְׂרָאֵל: וְאֶיתֵּן יַת בֵּית אַחְאָב
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה: וְאֶת־אִיזֶבֶל		כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל וְאֵין		בַּר אֲחִיָּה: וְיַת אִיזֶבֶל יֵיכְלוּן
קֹבֵר וַיִּפְתַּח הַדֶּלֶת וַיָּנֹס: וְיֵהוּא	ב׳ חד חל׳	כַּלְבַיָּא בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל וְלֵית
יָצָא אֶל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר לוֹ	י״ב סבירין ויאמרו	דְקָבִיר וּפָתַח דַּשָּׁא וַעֲרַק: וְיֵהוּא
הֲשָׁלוֹם מַדּוּעַ בָּא־הַמְשֻׁגָּע הַזֶּה		נְפַק לְוָת עַבְדֵי רִבּוֹנֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ
אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם יְדַעְתֶּם	ג׳ רפוי׳	הַשְׁלָם מַה דֵּין אֲתָא שַׁטְיָא הָדֵין
אֶת־הָאִישׁ וְאֶת־שִׂיחוֹ: וַיֹּאמְרוּ	ל׳	לְוָתָךְ וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן יְדַעְתּוּן
שֶׁקֶר הַגֶּד־נָא לָנוּ וַיֹּאמֶר כָּזֹאת		יַת גַּבְרָא וְיַת שׁוּעִיתֵיהּ: וַאֲמָרוּ
וְכָזֹאת אָמַר אֵלַי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה		שִׁקְרָא אַתְּ אָמַר חֲוֵי כְעַן לָנָא וַאֲמַר
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל:	ג׳ בסיפ׳	כְּדֵין וּכְדֵין אֲמַר לִי לְמֵימַר כִּדְנַן
וַיְמַהֲרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בִּגְדוֹ וַיָּשִׂימוּ	ח׳ בסיפ׳	אֲמַר יְיָ מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל
תַחְתָּיו אֶל־גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת וַיִּתְקְעוּ	ל׳	יִשְׂרָאֵל: וְאוֹחִיאוּ וּנְסִיבוּ גְּבַר
בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ מָלַךְ יֵהוּא:		לְבוּשֵׁיהּ וְשַׁוִּיאוּ תְּחוֹתוֹהִי לְדַרְגַּ
וַיִּתְקַשֵּׁר יֵהוּא בֶּן־יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי	ל׳	שַׁעְיָא וּתְקָעוּ בְּשׁוֹפָר וַאֲמָרוּ מְלַךְ
אֶל־יוֹרָם וְיוֹרָם הָיָה שֹׁמֵר בְּרָמֹת	י״א	יֵהוּא: וּמְרִיד יֵהוּא בַּר יְהוֹשָׁפָט
גִּלְעָד הוּא וְכָל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי חֲזָאֵל	לג׳ חבמות כבות לו בכבי׳	בַּר נִמְשִׁי עַל יוֹרָם וְיוֹרָם הֲוָה נָטִיר
מֶלֶךְ אֲרָם: וַיָּשָׁב יְהוֹרָם הַמֶּלֶךְ		בְּרָמוֹת גִּלְעָד הוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל מִן
לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים אֲשֶׁר		קֳדָם חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם: וְתַב
יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת־חֲזָאֵל		יְהוֹרָם מַלְכָּא לְאִתַּסָּאָה בְּיִזְרְעֶאל
מֶלֶךְ אֲרָם וַיֹּאמֶר יֵהוּא אִם־יֵשׁ		מִן מָחָתָא דְמָחוֹהִי אֱנָשׁ אֲרָם כַּד
נַפְשְׁכֶם אַל־יֵצֵא פָלִיט מִן־הָעִיר	ג׳	אַגִּיחַ קְרָבָא עִם חֲזָאֵל מַלְכָּא
לָלֶכֶת לְגִּיד בְּיִזְרְעֶאל: וַיִּרְכַּב	להגיד ק׳	דַאֲרָם וַאֲמַר יֵהוּא אִם רַעֲוָא נ
יֵהוּא וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה כִּי יוֹרָם שֹׁכֵב	ל׳	נַפְשְׁכוֹן לָא יִפּוֹק מְשֵׁיזְבָא מִן קַרְתָּא
שָׁמָּה וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לִרְאוֹת	ל׳	לְמֵיזַל לְחַוָּאָה בְּיִזְרְעֶאל: וּרְכַב
אֶת־יוֹרָם: וְהַצֹּפֶה עֹמֵד עַל־	י״ז	יֵהוּא וַאֲזַל לְיִזְרְעֶאל אֲרֵי יוֹרָם
הַמִּגְדָּל בְּיִזְרְעֶאל וַיַּרְא אֶת־שִׁפְעַת		שְׁכִיב תַּמָּן וַאֲחַזְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא
יֵהוּא בְּבֹאוֹ וַיֹּאמֶר שִׁפְעַת אֲנִי רֹאֶה		דְבֵית יְהוּדָה נְחַת לְמִסְעַד יַת יוֹרָם
וַיֹּאמֶר יְהוֹרָם קַח רַכָּב וּשְׁלַח ל	ל׳ ובכו׳	: וְסַכּוּאָה קָאִים עַל מִגְדְּלָא
לִקְרָאתָם וְיֹאמַר הֲשָׁלוֹם:	ו׳ רכית	בְּיִזְרְעֶאל וַחֲזָא יַת מַשִּׁירְיַת יֵהוּא
וַיֵּלֶךְ רֹכֵב הַסּוּס לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר כֹּה־		בְּמֵיתוֹהִי וַאֲמַר מַשִּׁירְיַת אֲנָא חָזֵי
אָמַר הַמֶּלֶךְ הֲשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר יֵהוּא		וַאֲמַר יְהוֹרָם דְּבַר רַכָּבָא וּשְׁלַח
		לְקֳדָמוּתְהוֹן וְיֵימַר הַשְׁלָם: וַאֲזַל
		רְכִיב סוּסְיָא לְקֳדָמוּתֵיהּ וַאֲמַר
		כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא הַשְׁלָם וַאֲמַר יֵהוּא

יצא איש מבקמו. אל יצא פליט מן העיר. באו הכום איש אל יצא: ויאמר ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ושלח לקראת׳ ויאמר השלום. אף יחם ויאמר האח. ויאמר הצילני כי אלי אתה. תשוע ויאמר הנני. הי הרבה לא לו. ויאמר אדם אך פרי לצדיק:

רלבג

ויאמר לו השלום. ר״ל שכבר אמ׳ לו זה אחד מהשרים אשר שם וחקר עמו אם הדבר מדבר אליו הוא שלום או הפך כי רגילי׳ היו הנביאים ליעד רע לישראל והנה קראו הנביא משוגע לפי שמרוב התבודדות שכלם בשם היו שוגים במאר הענינים: אתם ידעתם את האיש ואת שיחו: ר״ל אתם מכירי׳ את האיש ואת דבריו שאין בהם ממש ולזה אין לכם לחקור על דבריו כי לא אמר דבר שיהיה לו שורש: ויאמרו שקר הגד נא לנו. ר״ל הנה דבריך הם שקר הגד נא לנו מה אמר לך כי דבר סוד אמר אליך: וימהרו ויקחו איש בגדו. ר״ל שכל אחד מהשרים אשר שם לקח בגדו ושמהו תחת יהוא לעוכם המעלות אשר העלוהו שם כדי שיהיה גבוה מאד על כלם כמשפט המלך: ויתקשר יהוא בן יהושפט. רוצה לומר שהתקשר עם השרים אשר שם כנגד יורם וזכר כי סבת זה הקשר היה היות יורם מוכה ברמות גלעד כי לולי זה כבר היה שומר ברמות גלעד וכל ישר׳ מפני חזאל שהיה רוצה לכבוש רמות גלעד ומפני יראת השרים ממנו לא היה אפשר אז כל זה אך קרה שהוכה שם והוכרח מפני זה ללכת ביזרעאל וזה ממה שהישיר הדרך אל זה הקשר: אם יש נפשכם. ר״ל אם רצונכם להחזיק בקשר הזה לא יצא שום אדם מן העיר שיוכל להגיד זה ביזרעאל כי זה יהיה סבה אל שתחזק יורם לגבריו ולא נוכל לעמוד הדרוש ממנו: וירא את שפעת יהוא. ר״ל שפע עם שהיה בא עם יהוא: קח רכב ושלח לקראתם. ר״ל רוכב סוס:

את רוכבים צמדים · את אשר אני ואתה היינו רוכבים צמדים אחר אחאב בוס מסרב את נבות: ויי׳ נשא עליו · ביד אליהו הנביא המשא הזה ואנחנו שמענו : הכהו אל המרכבה וגו׳ · ובדברי הימים הוא אומר ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא יש ליישב המקראות וינס דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדף אחריו יהוא אך יש גימגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתב יהוא ספרים וישלח שומרון וגו׳ ורבותינו פירשו באגדת חלק והוא מתחבא בשמרון שהיה קודר אזכרות וכותב ע״ז תחתיהם ולפי דבריהם יש לומר שאין התחבאה זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיהו וילכדהו כשהיה גם דרך גן והוא היה מרגיל לעצמו מתחלה שהיה בא לשומרון ומתחבא מפני שרי יהוד׳ לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי ע״ז היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל המרכב׳: במעלה גור · שם הביאוהו אליו וינס מגדו · מוכה בגליות: ובשנת

עד הם · הראשון כן והשני עד אליהם שלא כמנהג, כי המנהג שדיהם מלה אחת ועד אליהם היא תוספת ביאור כי היה מספיק אם יאמר אליהם או שדיהם לבדו : והמנהג כמנהג יהוא · מנהג הרכב כמנהג יהוא שהוא נוהג רכבו בשגעון ות״י בשגעון ינהג בניח ידבר : השלום עד זנוני · מה ענין השלום שיגיע עד זנוני אמך לא יאות לה ולך שלום : ויהפוך יהורם ידיו · האוחזת ברסן הפכה להסב פניו ולנוס : מלא ידו בקשת · משך הקשת בכל כחו : שלישה · בה״א במקום וי״ו כמו אהלה : כי זכור אני ואתה · זכור היום שאני ואתה היינו רוכבי׳ יחדיו מחוברי׳ כלומ׳ שהיו רוכבי׳ שניהם ברכב אחד או שניהם זה אצל זה ביחד וזהו צמדים כמו צמד בקר ומלת את ר״ל עם כלומ׳ אני עמך ואתה עמי היינו רוכבי׳ צמדי׳ ות״א ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין : ויי׳ נשא עליו · ומן קדם יי׳ אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין : את דמי נבו׳ ואת דמי בניו · נחלקו רז״ל בדבר זה יש שאומרי׳ בניו נהרגו עמו ומהם אמרו בנים העתידים לצאת ממנו ואא״ז ז״ל פי׳ ואת דמי בניו שגזל מהם נחלתם : ראיתי אמש · ת״י גלן קדמי בקריב ר״ל אמש כמשמעו הלילה שעבר וכאמ׳ לשיהו מאחרת שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה באה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה : וינס דרך בית הגן · ובדברי הימים הוא אומ׳ והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו כראה כי בדרך הכוהו כמו שאמ׳ להם הכוהו אל המרכבה והם הורו לו חצים והכוהו והוא נס מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש לא נעתק מחמת המכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש עד עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנעתק ואח׳ כן נשאוהו עבדיו להחב׳ בשמרון מפני יהוא ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדיין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והביאו אותו שוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הכה וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקבורתו וגו׳ : במעלה גור · לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא השיגוהו כי הוא היה נס על המרכבה ולא השיגוהו עד מעלה גור שהשיגוהו בחצים שמה והוא נס עם כל זה עד מגידו וזהו שאמר ויכוהו במעלה גור אשר את יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המבין וכמוהו הרבה במקרא: ובשנת

ולשלום ג׳ בקריאה וסימ׳ מה לך ולשלום סב אל אחרי · וחברו · למרבה המשרה ולשלום אין קץ : סב ו׳ בקריא׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר דברים : ולא שב ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך עד הם · וחברו׳ ואתה כי הזהרתה רשע · וחברו: וימצאהו ג׳ בקריא׳ וחס׳ וסי׳ וימצאהו המרים בקשת ·

מה לך ולשלום סב אל אחרי ויגד הצפה לאמר בא המלאך עד הם ולא שב : וישלח רכב סוס שני ויבא אלהם ויאמר כה אמר המלך שלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סב אל אחרי : ויגד הצפה לאמר בא עד אליהם ולא שב והמנהג כמנהג יהוא בן נמשי כי בשגעון ינהג : ויאמר יהורם אסר ויאסר רכבו ויצא יהורם מלך ישראל ואחזיהו מלך יהודה איש ברכבו ויצאו לקראת יהוא וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי : ויהי כראות יהורם את יהוא ויאמר השלום יהוא ויאמר מה השלום עד זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים : ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל אחזיהו מרמה אחזיה : ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרעיו ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו : ויאמר אל בדקר שלשה שא השלכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי כי זכר אני ואתה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו ויהוה נשא עליו את המשא הזה : אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש נאם יהוה ושלמתי לך בחלקה הזאת נאם יהוה ועתה שא השלכהו בחלקה כדבר יהוה : ואחזיה מלך יהודה ראה וינס דרך בית הגן וירדף אחריו יהוא ויאמר גם אתו הכהו אל המרכבה במעלה גור אשר את יבלעם וינס מגדו וימת שם : וירכבו אתו עבדיו ירושלמה ויקברו אתו בקברתו עם אבתיו בעיר דוד : ה

מה לך ולשלם אסתחר לאחורי וחוי סכואה למימר אתא איזגדא עד לותהון ולא תב : ושלח רכיב סוסיא תניינא ואתא לותהון ואמר כידנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחוריי : וחוי סכואה למימר אתא עד לותהון ולא תב ודברא כדברא דיהוא בר נמשי ארי בניח מדבר : ואמר יהורם איזדרזו וטקיס רתיכיה ונפק יהורם מלכא דישראל ואחזיה מלכא שבטא דבית יהודה גבר ברתיכיה ונפקו לקדמות יהוא ואשכחוהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה : והוה כד חזא יהורם ית יהוא ואמר השלם יהוא ואמר מה השלם עד טעוות איזבל אמך וחרשאה סגיאין : ואתחזר יהורם לאחורוהי ואפך ואמר לאחזיה נכלא אחזיה : ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחא ית יהורם בין דרעוהי ונפק גירא מלביה וכרע ברתיכיה : ואמר לבדקר גבריה סב רמיהי באחסנת חקל נבות יזרעאלא ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין : אם לא ית דמי נבות וית דמי בנוהי גלן קדמי בקריב אמר יי ואשלם לך באחסנתא הדא אמר יי וכען סב רמיהי באחסנתא כפתגמא דיי : ואחזיה מלכא שבטא דבית יהודה חזא ואפך באורח בית גינא ורדף בתרוהי יהוא ואמר אף יתיה מחוהי ברתיכא במסקנא דגור דעם יבלעם ואפיך למגדו ומית תמן : ואחיתו יתיה עבדוהי לירושלם וקברו יתיה בקבורתיה עם אבהתוהי בקרתא דדוד :

וחברו דד״ה · וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי : השלום ד׳ דגשי׳ וסי׳ תדמו נאות השלום · והיתה לי לשם ששון · ויהי כראות יהורם · כי זרע השלום הגפן : אחזיה ז׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסי׳ בחלק א׳ סוף סימן כ״ב : השלכהו י״ג חס׳ בליש׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳ :

רלבג

מה לך ולשלום סוב אחרי · עשה זאת כדי שלא ידע המלך דבר בזה כדי שיתכן לו יותר להמיתו : והמנהג כמנהג יהוא · ר״ל מנהג המלך אשר היה רוכב בו והוא היה נוהג מנהג יהוא כי יהוא רכבו בשגעון בזולת ישוב: ויהפך יהורם ידיו וינס · ר״ל שכבר היה נס לשוב ליזרעאל אך מהר יהוא וירה לו חץ הכהו מאחוריו בין זרועיו ויצא מלבו ומת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השליש שלו שישא נבלת יורם וישליכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי ר״ל בתוכו׳ אשר שוקל שם נבות : אני ואתה את רוכבים צמדים אחרי אחאב אביו · ר״ל שאני ואתה היינו יחד את רוכבים אחרים מחוברים והולכים אחרי אחאב אביו : אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש · אמר דמי בניו העתידים לצאת ממנו כמו שבארנו במה שקדם ואמ׳ שיהו לו בדבר יי׳ שכבר ראה בלילה שעבר קודם מצאו אותו דמי נבות שהומת בעבור שלא רצה למכור כרמו או להחליפו : ואחזיהו מלך יהודה ראה וינס · ספר בד״ה שכבר היה אחזיהו מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ואולם קבר בזה המקום והנה כשהביאוהו ש׳ יהוא אמר להם שיכוהו אל המרכבה בחצים והנה אמר להם זה בהיותו בעליית גור אשר את יבלעם ושם הכוהו בחצים וגם מוכה אל מגדו וימת שם והנה זכה לקבורה מפני היותו בן יהושפט אשר דרש את יי׳ בכל לבו כמו שנזכר בספר ד״ה : ותשם

ובשנת אחת עשרה. ולמעלה אמר בשנת שתים עשרה ולפי החשבון הוא בשנת
י"ג. כמו שכתב' אלא שב' שנים היו בהם מקוטעות ומה שאומר זה הנה אף על פי
שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג"כ מלכותו להודיע כי
בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אביו אלא שנה אחת: ותשם בפוך
עיניה. ותשם פוך בעיניה
וכמוהו שלחו באש מקדשך
שלחו אש במקדשך או פי' ותשם
ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא
הכחול: ותיטב את ראשה.
ותתקן כלומר קשטה את עצמה
כדי שתמצא חן בעיניו ולא י
יהרגנה: זמרי הרג אדוניו. לפי
שהרג זמרי את אלה בן בעשא
אדוניו ויהוא גם כן הרג אדוניו
לפיכך קראו אותו כן: מי אתי
. מי עמי בעזרתי: שמטוה.
הפילוה מן החלון לארץ וכתוב
בו"ו שהוא כנוי לזכר והקרי
בקמץ הה"א לנקבה והו"ו נוספת
והכתב יש בו דרש רמז לנבות
שבותה לשמוט אותו ולסלקו כן
בזה הוא לשמטה כי דין סקילה
היה לה כי מיתה בנפלה ורמסוה
: ויז מדמה. בת"רק הי"ור מבבין
הקל וכתב זה לגלות משפט
הא' ברשעה הזאת כי היה דמה
כראה ימים בקיר: וירמסנה.
יהוא רמסה בסוסו: כי בת מלך
היא. ואף על פי שהיתה ממלכי
אומות העולם צריך לנהוג כבוד
בכל ככבוד באמתו מדרך המוסר
ולא תלה בכבוד בעלה לפי ש
שהיא גרמה מיתתו ואבדון מ
מלכותו: כי אם הגלגלת. כי
שאר כל הגוף אכלו הכלבי' ולא
מצאו בה כי אם הגלגלת ו
והרגלים וכפות הידים ושבו
והגידו ליהוא ולא קברו מתנה
דבר כיון שהיה רוב גופה נאכל
כמו שאמר הנביא ואין קובר.
ודרש למה נשאר בה הגלגלת
והרגלי' וכפות הידים שלא אכלו
הכלבים לזכות שהיתה מרקדת
לפני הכלות נשארו בה הרגלים
ולפי שהיתה מטפחת לפניהם
נשארו בה כפות הידים ולפי
שהיתה מכשכשת בראשה ל
לפניהן נשאר בה הגלגלת
ולדעת הדרש הנשאר בה קברו
ומה שאמר ואין קובר כי קודם
שיבואו לקבר' נאכל רוב גופה:
בחלק יזרעאל. כי החלק הזה
היה פתוח אל כרם נבות כמו
שאמ' הכתוב כי הכרם היה אצל
היכל אחאב: והיית' הכתוב
הוא בלא ה"א כמו ועשת את התבואה והקרי בה"א על הרוב: כדומן. כתרגומו
כזבל דמבדר על אפי חקלא: אל שרי יזרעאל. שרי יזרעאל היו אז בשמרון אולי
הלכו שם כששמעו המרד להתיעץ שם לפי ששמרון היתה עיר המלוכה: ואל
האומנים אחאב. האומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי העיר מגדלים אותם:
והלחמו. לנסותם כתב להם כן: את

ובשנת אחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה. ולמעלה הוא אומ' בשנת שתים
עשרה ועל כורחי' יהורם אביו לא מת אלא בשנת שתים עשרה ליורם שהרי בשנת
חמש ליורם מלך ושמונה שנים מלך ומהו שאמר כאן בשנת אחת עשרה אומר
אני שמלך בחיי אביו שנה לפני שהיה נגוף בתחלואים רעים כמה שנאמר בדברי
הימים ואחרי כל זאת
נגפו יי' לחלי לאין מ
מרפא ויהי מימים ל
לימים יצאו מעיו עם
חליו וגו' וימליכו יושבי
ירושלם את אחזיהו
כאן הוא אומר בן ע
עשרים ושתים שנה
אחזיהו במלכו
ובדברי הימים בן א
ארבעים ושתים שנה
היה במלכו וכל ימי
יהורם אביו ארבעים
שנה היו ולא יותר שנ'
בן שלשים ושתים שנה
במלכו ושמונה שנה
מלך והיאך איפשר
לבן להיו' גדול מאביו
שתי שנים אלא עשרים
שנה לפי שנולד שהם
שתי שני' קודם שנולד
אביו כגזרה גזרה זו
מיום שנשא אסא את
בת עמרי ליהושפט
בנו נגזרה גזרה על
בית דוד שתכלה עם
בית אחאב וכן הוא
אומר ומאלהים היתה
תבוסת אחזיהו לבא
אל יהורם וגו' כך
שנוייה בסדר עולם
ובתוספתא דסוטה
אך בכל המקרא לא
מצינו שנשא יהושפט
את בת עמרי אך מ
מצאתי ויתחתן ל
לאחאב ושמא זו היא
אחותו שנשא ובשנת
שלשים ואחת לאסא
נשאה שנאמר בשנת
שלשים ואחת לאסא
מלך עמרי ושניו ב
בסדר עולם שמלך
מלכות שלימה שהרי
שש שנים קודם לכן
מלך על חצי העם ו
וכשנכנ' אסא את בתו
ליהושפט כתעלה ע
עמרי והרגו את תבני
צא וחשוב משנת ש
שלשים ואחת לאסא
עד מות אחזיהו ותמצאם ארבעים ושתים: ותיטב את ראשה. ותקינת ית רישה
כדי שתהא לחן בעיני יהוא וישאנה: ותאמר השלום. תרצה להיות עמי בשלום:
זמרי הרג אדוניו. אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי גם הוא
הרג את אלה בן בעשא: מי אתי. מי בכם לעזרתי: שמטוה. מן החלון ארצה:
הגלגלת והרגלים. אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה
ומכשכשת בראשה: כדומן. תרגומו כזבל: ואל האומנים אחאב. אומני את
בניו: ואתכם הרכב והסוסים. וים בכם כח להלחם: שני

כל לישן הזאה על במ"ר אל וסי' והזה אל הבית שבע פעמים. והזה אל נכח פני אהל מועד. ויז מדמה אל
הקיר ב' בפסו': מדבה ו' בקריאה וסימ' נמסר בויקרא: והיתה ג' בטעמ' בנביאים וסימ' והיתה הפצירה. והיתה
נבלת איזבל. והיתה חבל הים:

ט' ז"פ וּבִשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה
ז' לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ אֲחַזְיָה עַל־
ז' מל בסל' יְהוּדָה׃ וַיָּבוֹא יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה
ה' וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ
ל' וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד
הַחַלּוֹן׃ וְיֵהוּא בָּא בַשָּׁעַר וַתֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו׃ וַיִּשָּׂא
ל' פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר מִי אִתִּי מִי
וַיַּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים
ל' שמטוה' ל' וַיֹּאמֶר שִׁמְטוּהוּ וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּז
ק' ל' מִדָּמָהּ אֶל־הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים
ל' וַיִּרְמְסֶנָּה׃ וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר
ל' וחד ארורה פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת
ג' וְקִבְרוּהָ כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא׃ וַיֵּלְכוּ
לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם־
ל' וחד ותלים ג' הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם׃
וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה
הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ
הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ
והיתה ק' הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר אִיזָבֶל׃ וְהָיְתָ
ג' בטע' ל' נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת
ל' אִיזָבֶל׃ וּלְאַחְאָב י
שִׁבְעִים בָּנִים בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא
סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל־שָׂרֵי
ל' וחס' יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים אַחְאָב
ו' חס' לֵאמֹר׃ וְעַתָּה כְּבֹא הַסֵּפֶר
ג' הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם
ג' וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים וְעִיר מִבְצָר
ל' ד' וְהַנָּשֶׁק׃ וּרְאִיתֶם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר
מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשַׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא
ל' אָבִיו וְהִלָּחֲמוּ עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם׃

וּבִשְׁנַת חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם
בַּר אַחְאָב מְלַךְ אֲחַזְיָה עַל דְּבֵית
יְהוּדָה׃ וַאֲתָא יֵהוּא לְיִזְרְעֶאל
וְאִיזֶבֶל שְׁמַעַת וְכַחֲלַת בִּצְרִירָא
עֵינָהָא וְתַקִּינַת יַת רֵישָׁהּ וְאִסְתְּכִיאַת
מִן חֲרַכָּא׃ וְיֵהוּא עַל בְּתַרְעָא
וַאֲמָרַת הַשְׁלָם זִמְרִי קְטִיל רִבּוֹנֵיהּ
׃ וּזְקַף אַפּוֹהִי לַחֲרַכָּא וַאֲמַר מַן
הָכָא מַן וְאִסְתְּכִיאוּ לְוָתֵיהּ תְּרֵין
תְּלָתָא גַּוְזָאִין׃ וַאֲמַר מַגְּרוּהָ וּמַגְּרוּהָ
וְנַדָּא מִדְּמַהּ עַל כּוֹתְלָא וְעַל
סוּסָוָתָא וְדָשׁוּהָא׃ וְעַל וַאֲכַל
וּשְׁתִי וַאֲמַר סַעֲרוּ כְעַן יַת אֲרוּרְתָּא
הָדָא וְקִבְרוּהָא אֲרֵי בַת מַלְכָּא הִיא
׃ וַאֲזַלוּ לְמִקְבְּרַהּ וְלָא אַשְׁכָּחוּ
בַהּ אֱלָהֵין גּוּלְגַּלְתָּא וְרִיגְלַיָּא
וּפִיסַת יְדָהּ׃ וְתָבוּ וְחַוִּיאוּ לֵיהּ
וַאֲמַר פִּתְגָמָא דַייָ הוּא דְמַלִּיל בְּיַד
עַבְדֵּיהּ אֵלִיָּה דְּמִן תְּשׁוּב לְמֵימַר
בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא יַת
בְּסְרָא דְאִיזֶבֶל׃ וּתְהִי נְבִילְתָּא
דְאִיזֶבֶל כְּזֶבֶל מְבַדַּר עַל אַפֵּי חַקְלָא
בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל דְּלָא יֵימְרוּן דָּא
אִיזֶבֶל׃ וּלְאַחְאָב
שַׁבְעִין בְּנִין בְּשֹׁמְרוֹן וּכְתַב יֵהוּא
אִיגְּרָן וּשְׁדַר לְשֹׁמְרוֹן לְרַבְרְבֵי
יִזְרְעֶאל סָבַיָּא וּלְתוּרְבְּנַיָּא דְּאַחְאָב
לְמֵימַר׃ וּכְעַן כְּמֵיתָא אִגַּרְתָּא
הָדֵין לְוָתְכוֹן וְעִמְּכוֹן בְּנֵי רִבּוֹנְכוֹן
וְעִמְּכוֹן רְתִיכִין וְסוּסָוָן וְקִרְוִין
כְּרִיכַן וּמָאנֵי זַיְנָא׃ וְתֶחֱזוּן
דְּתַקִּין וּדְכַשַּׁר מִבְּנֵי רִבּוֹנְכוֹן ו
וּתְשַׁווּן עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דַאֲבוּהִי
וְתַגִּיחוּן קְרָב עַל בֵּית רִבּוֹנְכוֹן׃

רלבג

ותשם בפוך עיניה. ר"ל שכבר קשטה את עצמה ושמה פוך בעיניה להיטיב ראותה
אולי עשתה כדי שתשא חן בעיניו ויחמול עליה ולא יהרגנה או עשת זה להחזיק המלוכה עדיין והוא יותר נכון ולזה אמרה בגאוה ליהוא השלום זמרי הורג אדוניו:
שמטוהו. כתו' שמטוה קרי והכתו' שב אל גוף איזבל כאילו יאמר שמטו גופה כדי שיפילוהו לארץ ותהו סקילה כמו שסוקל נבות כי הסקילה היא אם בשליכת אבנים על
הנסקל או בדיית הנסקל על האבן כאמרו כי סקול יסקל או ירה יירה והנה היה זה מדה כנגד מדה: וירמסנ'. רמס אותה יהוא אחרי נפלה להמיתה בשלמות ולקיים מה
שנ' והיתה נבלת איזבל כדמן על פני השדה: בחלק יזרעא'. ידמה שבכרם נבות נפלה ושם אכלו בשרה הכלבי' כי אצל בית אחאב היה כרם נבות: והנשק. ר"ל כלי המלחמ':
וישלח

מכי המלכי׳ · יורם ואחזיהו ׃ ובני המלך שבעי׳ איש את גדולי העיר וגו׳ · כל זה כתב בספר ואיני יודע חשבונם שבעים איש והעם גדולי העיר המגדלי׳ אותם ׃ בדודים · סירות׃ חמרים · דגורין מונכ״ילש בלע״ז ׃ צדיקי׳ אתם · כולכם בעיניכם ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הכה אני קשרתי על אדני והרגהו את כל אלה מי הכה אני לא ה הרגתים אך מאלה תדעו איפה כי גזרת המלך היא עליהם ו וההורגם צדיק הוא ומקיים את מצות ה המקום ׃ בית עקד הרועים · בית כנישת רעיא · עקד לשון קשר מקום אסיפת רועים ׃ ובני הגבירה · איזבל ׃ ויאמר אליו יהוא היש את לבבך ישר · כשם מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך ׃ ויאמר יהונדב יש ויש תנ׳ את ידך · ואחוז בה והעלני אליך אל ה המרכבה ׃ בעקבה

את ראשי אנשי בני אדניכם · בני הוא פי׳ אנשי כי אם היה אומר אנשי אדוניכם היו סבורים כי על כל אנשי ביתו אמ׳ אע״פ שאינם בניו לפי׳ אמ׳ בני אדניכם ׃ ובני המלך · לא היה זה בספר אלא ספור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שצוה יהוא להביא את ראשיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלי׳ אותם ׃ בדודים · בסלים וכן ת״י בסליא וכמוהו שני דודי תאנים הדוד האחד ׃ שני צבורים · כמו גלי׳ לפי שהם כאספים יחד כמו גל אבנים לפיכך נקראו צבורים מן ויצבור יוסף · אם יצבור כעפר כסף ות״י דגורין כמו שתרג׳ אנקלוס חמרים חמרים ׃ צדיקים אתם · אינכם חייבים בדם של הא׳נשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגתיו אלה לא ה הכיתי אני אלא גדולי העיר הכו אותם ולא רצו להלחם עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מיי׳ יצא הדבר ואני ואתם צדיקים בדם כל בית אחאב ׃ ומיודעיו · קרוביו כמו ולבעמי מודע לאישה ות״י וקריבוהי ׃ וכהניו · כהני במות ות״י וחברוהי ׃ בית עקד הרועי׳ · ת״י בית כנישת רעיא וכתב אא״ ז״ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם ובעת הגזיזה קושרי׳ אותם ברגליהם מקום העקדה ׃ מצא את אחי אחזיהו · בני אחי אחזיהו כמו שאומר בדברי הימים וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו ובן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו ׃ לשלום בני המלך ובני הגבירה · בני אחאב ובני איזבל ומה שאמר ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה תלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו עדין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא כסו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך א אמרו לשלום בני המלך וכן את׳ שם בדברי הימים משרתים ל לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמה׳ ׃ תפשו׳ חיים · ומה שצוה כן ובלבבו להרגם כמו שאמר וישחטם להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מ מלחמה ׃ ויברכהו · נתן לו שלום ׃ ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך · יהונדב אמר יש ויש כפל לחזק כי ישר לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו א׳ פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומ׳ כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי אם תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה ׃ שי

ואשר על העיר חד מן י״ו פסו׳ בטעם פזר גדול וגלגל וסי׳ במס׳ רבת׳ ׃ מדבר ג׳ וסי׳ שקר תרחק · ויקש דבר איש יהודה · דעו אפוא כי לא יפל ׃ לשלום ב׳ וסי׳ יואב · ויהוא מצא ׃ וישחטום ב׳ וסי׳ אל בור עקד · הכהנים ׃

ויראו מאד מאד ויאמרו הנה שני
המלכים לא עמדו לפניו ואיך נעמד
אנחנו ׃ וישלח אשר־על־הבית
ואשר על־העיר והזקנים והאמנים
אל־יהוא לאמר עבדיך אנחנו וכל
אשר־תאמר אלינו נעשה לא־נמלך
איש הטוב בעיניך עשה ׃ ויכתב
אליהם ספר שנית לאמר אם־לי
אתם ולקלי אתם שמעים קחו את־
ראשי אנשי בני־אדניכם ובאו אלי
כעת מחר יזרעאלה ובני המלך
שבעים איש את־גדלי העיר
מגדלים אותם ׃ ויהי כבא הספר
אליהם ויקחו את־בני־המלך
וישחטו שבעים איש וישימו את־
ראשיהם בדודים וישלחו אליו
יזרעאלה ׃ ויבא המלאך ויגד־לו
לאמר הביאו ראשי בני־המלך
ויאמר שימו אותם שני צברים פתח
השער עד־הבקר ׃ ויהי בבקר ויצא
ויעמד ויאמר אל־כל־העם צדקים
אתם הנה אני קשרתי על־אדני
ואהרגהו ומי הכה את־כל־אלה ׃ דעו
אפוא כי לא יפל מדבר יהוה ארצה
אשר־דבר יהוה על־בית אחאב
ויהוה עשה את אשר דבר ביד עבדו
אליהו ׃ ויך יהוא את כל־הנשארים
לבית־אחאב ביזרעאל וכל־גדליו
ומידעיו וכהניו עד־בלתי השאיר
לו שריד ׃ ויקם ויבא וילך שמרון
הוא בית־עקד הרעים בדרך ׃ ויהוא
מצא את־אחי אחזיהו מלך־יהודה
ויאמר מי אתם ויאמרו אחי אחזיהו
אנחנו ונרד לשלום בני־המלך ובני
הגבירה ׃ ויאמר תפשום חיים
ויתפשום חיים וישחטום אל־בור
בית־עקד ארבעים ושנים איש ולא
השאיר איש מהם ׃
וילך משם וימצא את־
יהונדב בן־רכב לקראתו ויברכהו
ויאמר אליו היש את־לבבך ישר
כאשר לבבי עם־לבבך ויאמר
יהונדב יש ויש תנה את־ידך ויתן
ידו ויעלהו אליו אל־המרכבה ׃

ד׳ חס׳ וכל שמואל דכו׳ כמ״א
א׳ י״ו בטע׳ אכן ועגלה
ל׳ וחס׳
ל׳ וחס׳
ז׳ · ל
ל׳ וחס׳
ט׳ מ״ל בסיפ׳ · ו׳ חס
ג׳ · ל
ז׳
ל׳
ג׳ בסיפ׳ ג׳ לכ בכתי׳ ז׳ · ל
ב׳
ג׳
ב׳ פסוקי׳ בעניין מטעי׳
ל׳ · ל
ב׳
ב׳ יואב יתרין ולשלום · ל׳ · ג׳
ב׳ · ל
ל׳ · ל
ל׳

ודחילו לחדא לחדא ואמרו הא
תרין מלכיא לא יכילו למיקם
קדמוהי ואיכדין נקום אנחנא ׃
ושלח דממנא על ביתא ודיממנא
על קרתא וסביא ותורביניא לות
יהוא למימר עבדך אנחנא וכל
דתימר לנא נעביד לא נמליך גבר
דתקין בעינך עיביד ׃ וכתב
להון אגרתא תנינות למימר אם
דילי אתון ומני אתון מקבלין סבו
ית רישי גברי בני רבונכון ותיתון
לותי כעידנא הדין מחר ליזרעאל
ובני מלכא שבעין גברא ית רברבי
קרתא מרבן יתהון ׃ והוה
כמיתי אגרתא לותהון ודברו ית
בני מלכא ונכיסו שבעין גברא
ושויאו ית רישיהון בסליא ו
ושדרינון לותיה ליזרעאל ׃
ואתא איזגדא וחוי ליה למימר
איתיאו רישי בני מלכא ואמר שוו
יתהון תרין דגורין במעלנא
דתרעא עד צפרא ׃ והות בצפרא
ונפק וקם ואמר לכל עמא זכאין
אתון הא אנא מרדית על רבוני
וקטלתיה ומן קטל ית כל אילין ׃
דעו כען ארי לא יבטל מפתגמא
דיי דמליל יי על בית אחאב ויי
קיים ית דמליל ביד עבדיה אליהו
׃ ומחא יהוא ית כל דאשתארו
לבית אחאב ביזרעאל וכל ר
רברבוהי וקריבוהי וחברוהי עד
דלא אשתאר ליה משיזיב ׃ וקם
ואתא ואזל לשמרון הוא בית
כנישת רעיא באורחא ׃ ויהוא
אשכח ית אחי אחזיה מלכא שבטא
דבית יהודה ואמר מן אתון ואמרו
אחי אחזיה אנחנא ונחתנא לבמשאל
שלם בני מלכא ובני מלכתא ׃ ואמר
אוחדינון כד חיין ואחדינון כד
חיין ונכיסונון לגו בית כנשתא
ארבעין ותרין גברא ולא אשתאר
אנש מנהון ׃
ואזל מתמן ואשכח ית יהונדב
בר רכב לקדמותיה וברכיה ושאיל
בשלמיה ואמר ליה האית לבך
כשר כמא דלבי עם לבך ואמר
יהונדב אית ואית הב ית ידך ויהב
ידיה ואסקיה לותיה לרתיכא ׃

רלבג

וישלח אשר על הבית · ר״ל שכבר שלח הממונ׳ על בית אחאב והממונה על עיר ש שמרון וזקני העיר והאומנים ומגדלים בני אחאב שהיו גדולי העיר כמו שנזכר אחר זה שהם עבדיו וכל אשר יאמר להם יעשו ׃ וישימו את ראשיהם בדודים · ר״ל בסלים כדי שיראום האנשים ׃ שימו אותם שני צבורים · הם כמו חמרים ר״ל שיעשו שני גלים מאלו הראשים והנה באו בעור לילה להעלים הענין מ מההמון ׃ וכהניו · הם כהני הבמות ׃ ויקם ויבא וילך שומרון · ר״ל שכבר קם יהוא ובא לביתו לקחת הרכב והלך לשמרון ובדרכו הנה בהיותו בית עקד ה הרועים הוא הבית שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ולזה היו עוקדין אותם שם הנה מצא יהוא את אחי אחזיהו מלך י יהודה ר״ל בני אחי א אחזיהו כי כבר מתו אחיו כמו שנזכר ב בספר ד״ה ׃ וישחטם אל בור בית עקד · הנה היה בור בבית ההוא שהיה בית עקד הרועים ושם שמום אחר שהרגום ׃ אם

רדק

עד השמידו. באלף הה"א כי כן יבוא המקור פעמים: בעקבה. כתרגו' בחכמה וכן ויעקבני: קדשו עצרה. זמנו עצרה שיהיו נעצרים כל העם לפני הבעל: לאשר על המלתחה. ת' לרממנא על קומטריא פי' גנזי הבגדים וכן בדברי רז"ל קומטרי דספרי פי' גנזי הספרים: נפשו תחת נפשו. נפש השומר תחת נפש הנמלט: וישליכו. הוא על דרך הרחבת הלשון מרוב חפזם ומהירותם אותם לשלחם לעיר בית הבעל לנתוץ את המצבות: ויוציאו. הראשון מצבות לשון רבים והשני מצבת לשון יחיד: וישרפוה. כל אחת מן המצבות: למחראות. כתיב וקרי למוצאות ושניהם ענין אחד אלא שהקרי לשון נקיה יותר והענין שהיו נפנין שם: אשר בית אל. כמו בבית אל וכן המצבה בית אל: ויאמר יי' אל יהוא. ע"י נביא ובסדר עולם מי אמר לו יונה בן אמתי: בני

רשי

בעקבה. במרמה לשון ויעקבני: קדשו עצרה. הכריזו אסיפה להיות נעצרים לבית הבעל: על המלתחה. לרממנא על קומטריא ארגזים וקופסאות שכורכין וגונזין בתוכן תכשיטי עובדי הבעל: נפשו תחת נפשו. נפש השומר תחת הנפש הנמלט: וישליכו. ורמו רהטיא וגבריא קטילין השליכו אלו את עובדי הבעל: למחראות. לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם: רק חטאי ירבעם וגו'. מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד כמו שנתיירא ירבעם: ויאמר יי' אל יהוא. ביד יונה: בני

ב' פסו' בטעין בענין וסי' ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל. ויבא שמרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון: ד' פסוקי' בקריאה אית בהון כל כל וכל כל וסימ' כל החיה כל הרמש וכל העוף. ועתה כל נביאי הבעל. וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל. כל קבל דנא בה זמנא: הוצא ה' בקריא' וסי' הוצא

ויאמר לכה אתי וראה בקנאתי
ליהוה וירכבו אתו ברכבו:
ויבא שמרון ויך את־כל־הנשארים
לאחאב בשמרון עד־השמדו כדבר
יהוה אשר דבר אל־אליהו:
ויקבץ יהוא את־כל־
העם ויאמר אלהם אחאב עבד את־
הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה:
ועתה כל־נביאי הבעל כל־עבדיו
וכל־כהניו קראו אלי איש אל־יפקד
כי זבח גדול לי לבעל כל אשר־יפקד
לא יחיה ויהוא עשה בעקבה למען
האביד את־עבדי הבעל: ויאמר
יהוא קדשו עצרה לבעל ויקראו:
וישלח יהוא בכל־ישראל ויבאו
כל־עבדי הבעל ולא־נשאר איש
אשר לא־בא ויבאו בית הבעל
וימלא בית־הבעל פה לפה: ויאמר
לאשר על־המלתחה הוצא לבוש
לכל עבדי הבעל ויצא להם המלבוש
: ויבא יהוא ויהונדב בן־רכב בית
הבעל ויאמר לעבדי הבעל חפשו
וראו פן־יש־פה עמכם מעבדי יהוה
כי אם־עבדי הבעל לבדם: ויבאו
לעשות זבחים ועלות ויהוא שם־לו
בחוץ שמנים איש ויאמר האיש
אשר־ימלט מן־האנשים אשר אני
מביא על־ידיכם נפשו תחת נפשו:
ויהי ככלתו לעשות העלה ויאמר
יהוא לרצים ולשלשים באו הכום
איש אל־יצא ויכום לפי־חרב
וישלכו הרצים והשלשים וילכו
עד־עיר בית־הבעל: ויצאו את־
מצבות בית־הבעל וישרפוה:
ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את־
בית הבעל וישמהו למחראות עד־
היום: וישמד יהוא את־הבעל
מישראל: רק חטאי ירבעם בן־
נבט אשר החטיא את־ישראל לא־
סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר
בית־אל ואשר בדן:
ויאמר יהוה אל־יהוא יען
אשר־הטיבת לעשות הישר בעיני
בכל אשר בלבבי עשית לבית אחאב

ב' ככו' חטעי' בענין ה' בטעם בסיפ' · יג חס' בסיפ' · ד' כסי' כל כל וכל כל · יח · ל' · ל' · ד' · ו' · ל' · ל' · ת' · ל' מל' · יג חס' · ב' נסח' תתן · ט' בטע' בסיפ' · ל' · ג' · ל' חס' רחס' · ג' · ב' פתח · למוצאות ק' · חיודת · ל' · ר' · ג' · ג'

ואמר איתא עמי וחזי בקנאתי
דאנא מקני קדם יי ואחיתו יתיה
ברתיכיה: ואתא לשמרון ומחא
ית כל דאשתארו לאחאב בשמרון
עד דשיציה כפתגמא דיי דמליל
עם אליהו:
וכנש יהוא ית כל עמא ואמר
להון אחאב פלח ית בעלא זעיר
יהוא יפלחניה סגי: וכען
כל נביי בעלא וכל פלחוהי וכל
כומרוהי זמינו לי אנש לא ישגי
ארי דבח רב לי לבעלא כל דישגי
לא יתקיים ויהוא עבד בחוכמא
בדיל לאבדא ית פלחי בעלא:
ואמר יהוא זמינו כנישתא לבעלא
וזמינו: ושלח יהוא בכל ישראל
ואתו כל פלחי בעלא ולא אשתאר
אינש דלא אתא ועלו לבית בעלא
ואתמלי בית בעלא ספא בספא:
ואמר לדממנא על קומטריא אפיק
לבושא לכל פלחי בעלא ואפיק
להון לבושא: ואתא יהוא
ויהונדב בר רכב לבית בעלא
ואמר לפלחי בעלא בלושו וחזו
דילמא אית כא עמכון מעבדיא
דיי אלהן פלחי בעלא בלחודיהון:
ואתו למעבד ניכסת קודשין
ועלון ויהוא מני ליה בברא תמנין
גברא ואמר גברא דישתיזיב מן
גבריא דאנא מעיל על ידיכון נ
נפשיה חלף נפשיה: והוה כד
שיצי למעבד עלתא ואמר יהוא
לרהטיא ולגבריא עולו מחונון
אינש לא יפוק ומחונון לפתגם
דחרב ורמו רהטיא וגבריא קטילי
ואזלו עד קרית בית בעלא:
ואפיקו ית קמת בית בעלא
ואוקידוהא: ותרעו ית קמת
בעלא ותרעו ית בית בעלא
ושויוהא לבית מפקת אנשא עד
יומא דין: ושיצי יהוא ית בעלא
מישראל: לחוד בחובי ירבעם
בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא
יהוא מבתריהון אישתעביד לעגלי
דהבא די בביתאל ודי בדן:
ואמר יי ליהוא חלף
דאתקנתא למעבד דכשר קדמי
ככל דברעותי עבדת לבית אחאב

רלבג

אים אל יפקד. ר"ל שלא יחסר איש שלא יהיו כלם שם: עשה בעקבה. ר"ל במרמה: קדשו עצרה לבעל. זמנו וקראו יום שיהיו נעצרי' בו כלכם לבעל: ויאמר לאשר על המלתחה. הוא הממונה על אוצר בגדי הכומרי' ועובדי הבעל: וישליכו הרצים והשלישים. ר"ל שכבר השליכו הרצים והשלישים נבלת ההרוגים מבית הבעל בעת הכותם אותם: למחראות. ר"ל לבתי כסאות להפנות שם לבזות העז: ויאמר יי' אל יהוא. אמר לו זה על יד נביא כי לא היה יהוא נביא:

בימים

הכתות ב' חס' יה' חס' בלית

ימלט יג וכי' תרגום לגברא דשבא נביא ודיקית המח וערק דכשט ידא באתתא חכימת' ושקרת במיכל

וישלכו כולהון חס' במ"ר וכל כתו' מל' במ"א חס' וישלכו את תורתך

מסרה

מן המקום. הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה. המה מטיבים את לכם. הוצא את בנך וימות. ויאמר לאשר על המלתחה. והוצא את עמי בני ישר': אל יצא ג' בקריא' וסי' אל יצא איש ממקומו. אל יצא פליט מן העיר. באו הכום איש אל יצא: עד היום ט' מיחדין וסימ' מצויין במסר' רבתא דאסדרנא בריש סיפרא בערך עוד: בית ד' דסבירא ובבית וסי' נמסר לעיל בסיפר' חלק ב' סים' ב': בלבבי ג' בקריאה וסי' והקימתי לי כהן נאמן. בכל אשר בלבבי עשית דיהוא. עד אנה אשית עצות:

בני רבעים. ארבעה דורות תחת שהשמדת את בן אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי ואחאב ואחזיה ויהורם: לקצות. כמו קצתי בחיי: בחדר המטות. בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' עליו אמר דוד כי יצפנני בסוכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין וזהו שיסד ר' אליעזר כפץ חדר המטות חורבן ביתך וכפר עליהם: לכרי. שרי המאות לגבורים ושרי המאות לרצים ולשון כרי שלא אמר לכרים שם דבר של קבוצת הגבורים ב ברכ"ר בלע"ז: ויכרות להם ברית. שיהא בעזרתו להמליך את בן המלך: השלישית

בני רבעים. כמו בנים רביעים יהואחז יהואש ירבעם זכריה ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי אחאב אחזיהו יהורם מלכו מבניו ארבעה דורות ויהוא בער הבעל ולא בער העגלים כי אותם נעשו לשם יי ואף על פי כן היה חטא גדול כמו שכתוב לא תעשון אתי וגו': לקצות בישראל. להכרית כמו מקצה רגלים חמס שותה: וראתה כי מת בנה. כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד: ותאבד. ובמקומו בדברי הימים ותדבר וסימ' תאבד דוברי כזב: המלכה. פי' ממלכות יהודה וכן אומר בדברי הימים: הממותים. כתיב וקרי המומתי' והענין אח' אלא שהכתו' הוא תואר כמו ממותי חלאים והקרי הוא מהפעלים מבנין הפעיל: בחדר המטות. חסר וענינו ותסתירהו ואת מניקתו בחדר המטו' וכת' ואטמרת יתיה וית מניקתיה ב באידרון בית ערסת' וכן בדברי הימים ותתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות ואמר אחר כך ויסתירו אותו ר"ל היא הסתירה אותו לשעה ומכאן והילך ה הסתירו אותו ג"כ היודעים שלא גלו הדבר לעתליה כל שש השני' ופי' בחדר המטות החדר שהיה בעזרת הלוים או הכהנים ובדברי רז"ל בחדר המטו' בתחלה ר' ישמעאל אומר בעליות בימות החמה שהיו שוכבי' שם הכהני' והלוי' ויש בו דרש בית המקדש קורא חדר המטות על שם בין שדי ילין ועוד כתיב אף ערשינו רעננה: שרי המאיות. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד המאות וכן כלם אשר בפרש' זאת עד ויכרת יהוידע כן כתוב וכן קרי והכתו' הוא בהראות היו"ד למ"ד הפועל הנסתרת ממלת מאה כי הה"א במאה לנקבה וה"א השרש כ נעלמת ואלה שרי המאות כהני' ולוים היו כי רבים היו כי דוד מנה מן הלוים ארבעת אלפים שוערי' וארבעת שפים משוררים ומהללים: לכרי ולרצים. כמו לכרים וכמוהו הרודד עמי תחתי כמו עמים והדומי' לאם שכתבנו בספר מכלל ות"י לכרי לגבריא ופי' לקח שרי המאו' אשר בלוים וקרא ג"כ לשרים ולרצים לשרים להתיעץ עמהם וכן אומ' בדברי הימים וראשי האבות לישראל וקרא לרצים גם כן להכינם למשמרת המלך: וירא אותם. מבנין הפעיל בתשלומו וירא' בפתח היו"ד: בהי

ערעד ה'חס' וסימ' ולאשר בערער. ויעברו את הירדן בשמואל. מן הירדן מורח השמש דמלכים. עזובות ערי ערער. ובלע בן עזז. וכל אוריתא דכוו' חס': עתליה ז' וסי' ועתליה אם אחזיהו דמלכים. ועתליה

בני רבעים ישבו לך על כסא י
ישראל: ויהוא לא שמר ללכת
בתורת יהוה אלהי ישראל בכל
לבבו לא סר מעל חטאות ירבעם
אשר החטיא את ישראל: בימים
ההם החל יהוה לקצות בישראל
ויכם חזאל בכל גבול ישראל:
מן הירדן מזרח השמש את כל ארץ
הגלעד הגדי והראובני והמנשי
מערער אשר על נחל ארנן והגלעד
והבשן: ויתר דברי יהוא וכל
אשר עשה וכל גבורתו הלוא הם
כתובים על ספר דברי הימים
למלכי ישראל: וישכב יהוא עם
אבתיו ויקברו אתו בשמרון וימלך
יהואחז בנו תחתיו: והימים אשר
מלך יהוא על ישראל עשרים
ושמנה שנה בשמרון:
ועתליה אם אחזיהו וראתה יא
כי מת בנה ותקם ותאבד את כל
זרע הממלכה: ותקח יהושבע
בת המלך יורם אחות אחזיהו את
יואש בן אחזיה ותגנב אתו מתוך
בני המלך הממותתים אתו ואת
מנקתו בחדר המטות ויסתרו אתו
מפני עתליהו ולא הומת: ויהי
אתה בית יהוה מתחבא שש שנים
ועתליה מלכת על הארץ:
ובשנה השביעית שלח יהוידע
ויקח את שרי המאיות לכרי ולרצים
ויבא אתם אליו בית יהוה ויכרת
להם ברית וישבע אתם בבית יהוה
וירא אתם את בן המלך:

בנין רביעין יתבון לך על כורסי
מלכותא דישראל: ויהוא לא
נטר למהך באוריתא דיי אלהא
דישראל בכל לביה לאסטאה מעל
חובי ירבעם דחייב ית ישראל:
ביומיא האינון שרי רוגזא דיי
למיתקף בישראל ומחנון חזאל
בכל תחום ארעא דישראל: מן
ירדנא מדנח שמשא ית כל ארעא
גלעד שבטא גד ושבטא ראובן
ושבטא דמנשה מערוער דעל
כיף נחלא דארנון וארעא גלעד
ומתנן: ושאר פתגמי יהוא
וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון
כתיבין על ספר פתגמי יומיא
למלכי ישראל: ושכב יהוא עם
אבהתוהי וקברו יתיה בשמרון
ומלך יהואחז בריה תחותוהי:
ויומיא דמלך יהוא על ישראל
עסרין ותמני שנין בשמרון
ועתליה אמיה
דאחזיה חזת ארי מית ברה וקמת
ואבידת ית כל זרעא דמלכותא:
ונסיבת יהושבע בת מלכא יורם
אחתיה דאחזיה ית יואש בר אחזיה
וגנבת יתיה מגו בני מלכא ד
דמתקטלין ואיטמרת יתיה וית
מיניקתיה באידרון בית ערסתא
ואטמרו יתיה מן קדם עתליה ולא
איתקטיל: והוה עמה בבית
מקדשא דיי מיטמר שית שנין
ועתליה מלכת על ארעא:
ובשתא שביעתא שלח יהוידע
ודבר ית רבני מאותא לגבריא
ולרהטיא ואעיל יתהון לותיה
לבית מקדשא דיי וגזר להון קיים
ואומי יתהון בבית מקדשא דיי
ואחזי יתהון ית בר מלכא:

מלכת על הארץ דמלכים. ותשמע עתליה דמלכים. ותקרע עתליה את בגדיה דמלכים. וחברו דדברי הימים. ושמשרי ושחריה ועתליה. ומבני עילם ישעיה. ושארא עתליהו: ג' זוגין קדמ' ש"ן ותניינא ז"ן וסימ' שלח ובשנה השביעית שלח יהוידע. התחזק ובשנה השביעית התחזק. שכחתני אמרה לאל סלעי. זנחתני כי אלהי מעזי. אשמרה עזי אליך אזמרה. אזמרה עזי אליך אשמרה. וחילופיהון ג' זוגין קדמא ז"ן תנינא ש"ן וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סי' ב':

רלבג

בימים ההם החל יי' לקצות בישר'. הנה מזה המקום יתבאר לך שמה שהמי' יהוא מבית אחאב היה כ כמלט מחרב חזאל כי בימי בית אחאב לא שלטה חרבו בישראל אך בימי יהוא התחיל הש"י לקצוץ ולהכרית בישראל על יד חזאל והנה קצה וקצץ הם שני שרשים בענין א אחד: ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מ מת בנה. הנה זה היה מאת הש"י לכלו' הזרע הבא מאת בית אחאב כי הנותר שלא המית יהוא המיתה עתליה עד שגם יואש בן בנה הוצרכה יהושבע בת המלך יורם למלטו ו ולהסתירו מפני ע עתליהו שלא תמיתהו ולזה גנבה אותו ואת מיניקתו בחדר ה המטות שהיו שם ו והסתירו אותו הוא ו ומיניקתו מפני עתליהו ולא הומת והנה הסתיר' אותם יהושבע בבית יי' כי שם היתה יושבת כי בעלה היה כהן גדול והנה החביאתם שש שנים ואז היתה עתליהו מ מולכת על הארץ: שלח יהוידע ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים. הרצון באמרו לכרי לכרים והרצון בו לשרים והם ראשי האבות לישראל כמו שנזכר בספר ד"ה והנה הרצון בזה שכבר לקח יהוידע שרי המאות לכהנים וללוים ושלח בידם לראשי אבות ישראל ולרצים שיבאו אליו והנה הביא אותם אליו בית יי' וכרת להם ברית עם יי' ועם המלך כמו שנזכר אחר זה שלא יגלה אותם והשביע אותם בשם יי' לעשות תכונתו להקים את בית המלך על כסא אביו ואחר זה הראה אותם את בן המלך והוא יואש: ויכום

ובכאו ג׳ וסי׳ והיו את המלך בצאתו · ומהאלהים היתה תבוסת · ובבאי נבעתי ׃ ויוצא ד׳ וחס׳ יוד וסי׳ נמסר כסר׳ ואהחנן ׃ וכל עם ז׳ וסי׳ כלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחבא חברא · ופ׳ ביהושע ס״ח ׃

ו׳ יד וַיְצַוֵּם לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן
הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת וְשֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ וְהַשְּׁלִשִׁית
ל בְּשַׁעַר סוּר וְהַשְּׁלִשִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר
הָרָצִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת
ל מַסָּח׃ וּשְׁתֵּי הַיָּדוֹת בָּכֶם כֹּל יֹצְאֵי
הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת בֵּית־
ל׳ מ׳ יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ וְהִקַּפְתֶּם עַל־
הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ וְהַבָּא
ו אֶל־הַשְּׂדֵרוֹת יוּמָת וִהְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
ג׳ המאות ק׳ בְּצֵאתוֹ וּבְבֹאוֹ׃ וַיַּעֲשׂוּ שָׂרֵי הַמֵּאיוֹת
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ
אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם
יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹיָדָע
תמאות ק׳ הַכֹּהֵן׃ וַיִּתֵּן הַכֹּהֵן לְשָׂרֵי הַמֵּאיוֹת
אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר
לג לַמֶּלֶךְ דָּוִד אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה׃
וַיַּעַמְדוּ הָרָצִים אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ
מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת
ח הַשְּׂמָאלִית לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־הַמֶּלֶךְ
ד׳ סָבִיב׃ וַיּוֹצִא אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן
ב׳ ה׳ חס עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר וְאֶת־הָעֵדוּת וַיַּמְלִכוּ
ל׳ זקף קמץ וכל אסף דכו׳ אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ וַיַּכּוּ־כָף וַיֹּאמְרוּ יְחִי
הַמֶּלֶךְ׃
ל וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָה אֶת־קוֹל הָרָצִין
הָעָם וַתָּבֹא אֶל־הָעָם בֵּית יְהוָה׃

וּפַקֵּידִינוּן לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא
דְּתַעְבְּדוּן תִּלְתָּא מִנְּכוֹן עָלֵי שַׁבָּא
וְנָטְרֵי מַטְּרַת בֵּית מַלְכָּא׃ וְתִלְתָּא
בִּתְרַע גִּבָּרַיָּא וְתִלְתָּא בִּתְרָעָא
דְּבַתְרוֹהִי תְּרַע רָהֲטַיָּא וְתִטְּרוּן
יַת מַטְּרַת בֵּיתָא מִרְאִשְׁתְּלֵי׃
וּתְרֵין חוּלָקִין בְּכוֹן כֹּל נָפְקֵי שַׁבָּא
וְתִטְּרוּן יַת מַטְּרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַּייָ עַל מַלְכָּא׃ וְתַקְפוּן עַל
מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּ
בִּידֵי׳ וּדְיֵיעוּל לְגוֹ מִן סִדְרַיָּא יִתְקְטִיל
וַהֲווֹ עִם מַלְכָּא בְּמִיפְּקֵיהּ וּבְמֵיעֲלֵי׳
ו וַעֲבַדוּ רַבָּנֵי מָאֲוָתָא כְּכֹל
דְּפַקֵּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא וּדְבָרוּ גְּבַר
יַת גַּבְרוֹהִי עָלֵי שַׁבְּתָא עִם נָפְקֵי
שַׁבְּתָא וַאֲתוֹ לְוַת יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא׃
וִיהַב יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא לְרַבָּנֵי מָאֲוָתָא
יַת מוּרְנִיתָא וְיַת שִׁלְטַיָּא דִּי לְמַלְכָּא
דָּוִד דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃ וְקָמוּ
רָהֲטַיָּא גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ מֵעִיבַר
בֵּיתָא מִימִינָא עַד עִיבַר בֵּיתָא
מִסְמָלָא לְמַדְבְּחָא וּלְבֵית כַּפּוֹרֵי
עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ וְאַפֵּיק
יַת בַּר מַלְכָּא וִיהַב עֲלוֹהִי יַת כְּלִילָא
וְיַת סַהֲדוּתָא וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ ו
וּמְשָׁחוּהִי וּטְפַחוּ יַד וַאֲמַרוּ יִצְלַח
מַלְכָּא׃ וּשְׁמַעַת
עֲתַלְיָה יַת קָל דְּרַקְדָנִין עַמָּא וַאֲתַת
לְוַת עַמָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃

רדק

באי השבת ושמרי משמרת. שיתעסקו בעבודתם ושמרו משמרת הבית ופירו׳ באי השבת כי משמרות קבועות היו בכהנים ובלוים מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה משמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיה השלישית מן השומרים מן באי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת כי יוצאי השבת יותר פנויים מן באי השבת שעל באי השבת עבודת השבוע ויהיה השלישית בבית המלך השלישית בשער סור והשלישית בשער א׳ אחר הרצים · ולא חלק איזו שלישית יהיה כאן ואיזו שלישית יהיה כאן אלא שיחלקו באי ה השבת עם יוצאי השבת לשלשה חלקים ויהיו על השלש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך׃ בשער סור · ובדברי הימי׳ בשער היסוד ות״י בתרע גבריא ויש נסחאו׳ בתרע כטוריא ובדברי רז״ל שהוא שער המזרחי ושבע שמות נקראו לו שע׳ סור שמשם היו טמאים פורשים הה״ד סורו טמא קראו למו שער היסוד ששם היו מיסדים את ההלכה שער חרסית שהיה מכוון כנגד זריחת החמה הה״ד האו׳ לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא משמש כניס׳ ויציאה שער התוך שהוא ממוצא בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער עליון שהוא למעלה מעזרת ישראל׃ בשער אחר הרצים · ת״י בתרעא דבתרוהי תרע רהטיא ובדברי הימים לשוערי הספי׳ והוא שער שהיה לדרום העזרה ועליו נאמ׳ בדברי הימים בית האספים ונה שכנהו בשער הרצי׳ לפעמו שהיו רצי המלך שם׃ מסח ·
פי׳ משמרת מסח שתשמרו מתסח והיא הכתיבה וההריסה כמו ונסחתם מעל האדמה ובמקום הזה הוא הריסת ה המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל יי והזהירם שיהיו במשמרה כאחד זה אצל זה שלא יפרד אחד משדר המשמרה ללכת אל מקו׳ אחר או יהיה מסח מן הסיח הדעת שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר אלא דעתם יהיה למשמרת לשמור את המלך׃ אל המלך · בעבור המלך׃ והבא אל השדרות · כתרגו׳ ודיעול לגו מן סדריא כלומ׳ אדם אחד שיכנס תוך סדר משמרותיכם יומת ובדברי הימים והבא אל הבית יומת ואחד הוא כי כל הבית היה משמרתם כמו שנאמ׳ מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית׃ ויקחו איש את אנשיו · כל אחד משרי המאות לקח אנשיו עמו׃ את החנית · שם כלל כי לא נתן להם חנית אחד לבד אא ר״ל החניתים וכן אומר בדברי הימים את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ופירו׳ השלטים ברמות מגינים וכן כל שלטי הגבורים׃ אשר למלך דוד · שהיה לוקח דוד במלחמות היה מקדים כמו שלטי הזהב אשר לקח מהדר עזר וזולתו והיו נתונים לאוצרות בית יי׃ את הנזר ואת העדות · בגדי מלכות מן ושדית עדי עדות בשקל גאות ות״י ית כלילא וית סהדותא ובדברי רז״ל כי זה הנזר היה עדות למלכי בית דוד מי שראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו וארכיהו בקש להלמו ולא הולמתו׃ וימשחוהו יהוידע ובניו · וכן כתו׳ בדברי הימים וימשחוהו יהוידע ובניו ומפני מה משחוהו והלא אין מושחין מלך בן מלך מפני מחלוקתו של עתליהו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקתו של אדניהו׃ יחי המלך · ת״י יצלח מלכא׃ את קול הרצין העם · חסר הסמך ומספטו הרצי׳ רצי העם כמו סינים כסף אמרים אמת או הוא כמו הפוך כמו שהוא אומר בדברי הימים את קול העם הרצים או יהיה קול עומד במקום שנים ופירוש את קול הרצים ואת קול העם ונ״ון הרצין במקום מ״ם וכן לקץ הימין כמו הימים ופי׳ קול הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים יחי המלך ובדברי הימים את קול העם הרצים ומהללים את המלך ות״י את קול הרצים העם ית קל דרקדנין עמא פירו׳ שהיו מרקדין ומטפחין כמו שאמר ויכו כף׃ עומד

רשי

השלישית מכם באי השבת · המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת משמרות כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאה וצוה את המשמ׳ הנכנס להתחלק לשלשה חלקים השלישית בבית המלך לשמור שלא יעמוד איש על המלך להורגו והשלישית בשער סור הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסררה והשלישית בשער הרצים אף הוא משערי העזרה ויונתן תרגם בתרעא דבתרוהי תרע ר רהטיא ושער הרצים דרך שם באין מבית המלך לבית המקדש כמה שכ׳ בסוף הענין ואותו שער העזרה שכ׳ אחריו שער הרצים קראו בדברי הימי׳ שער הספים׃ ושמרתם את משמרת הבית מסח · שמיר זו צוה על החלק הראשון שאמר עליו ושמרו את משמרת בית המלך מסח שמרוהו מאד שלא תסיחו דעתכם לפון כואם שלא יבא יהום בדבר ות״ס של מסח מן היסוד׃ ושתי הידו׳ בכם · שאמרתי שיהו בשער סור ובשער ה הרצים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היוצא׃ ושמרתם את משמרת בית יי׳ אל המלך · שלא יבואהו נזק מתוך בית יי ולא הוצרך לכל זאת אלא שבת ר ראשונה עד שהומתה עתליה וברחו עוזרים מן העיר׃ והבא אל השדרות · איש נכרי שיבא לתוך המחוז הקרוי שדרות והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית יי׳ ולא ידעתי מהו לשון שדרו׳ ות״ת סידריא׃ את הנזר ואת העדו׳ · ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ורבותנו אמרו הנזר הוא העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו׃ העמוד

רלבג

ויצום לאמ׳ זה הדבר אשר תעשון השלישית · השלישית מהאנשי׳ אשר צוה יהוידע לשמירת המלך הם מבאי השבת והם המשמר הנכנס לכהנים וללויים והמאר ישתדלו בעבודת בית המקדש וכבר זכר אחר זה כי שתי הידות ההם הם כל יוצאי השבת והם משמר היוצא ולזה יהיו השלישית מהם חצי באי השבת כי כל יוצאי השבת הם שתי הידות והנה באר כי השלישית ישמרו משמרת בית המלך שלא יכנס שם אדם יוכל להזיק למלך והשלישית יעמדו בשער סור והוא השער המזרחי שהיו טמאים בלתי יכולים להכנס שם ולזה היה נקרא שער סור כטעם סורו טמא ובד״ה נקרא שער היסוד כי הוא היסוד הראשון מהקדושה והשלישית בשער שהוא אחר הרצים והנה תשמרו את משמרת הבית בית מסח והוא המקום שפרצו בבית בני עתליה המרשעת כמו שזכר בספר ד״ה ואולם שתי הידות באלו השלשה חלקים שזכר הם כל יוצאי השבת ושמרו את משמרת בית יי׳ בעבור המלך שלא יזיק על צד עוזרי עתליהו והקפת׳ אל המלך סביב איש כלי מלחמתו בידו והנכנס מהזרים אל הסדרים והמערכות שיהיו מסדרים שומרי המלך יומת כדי לשמור המלך תכלית השמירה ואלו השומרים יהיו את המלך בצאתו ובבאו כדי שלא יקרהו נזק׃ ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת · והנה לקחו מבאי השבת מחציתם לזאת השמירה וכל יוצאי השבת כמו שקדם והנה לא הצריך יהוידע המשמרות האחרות לזאת השמירה׃ ויתן הכהן לשרי המאות את החנית ואת השלטים אשר למלך דוד · ר״ל שהקדים אותם המלך דוד׃ על המלך סביב · ר״ל אל המלך סביב׃ את הנזר ואת העדות · ר״ל הכתר והחשוב שנתן אליו התורה שנקר׳ את עדות שיקרא בה כל ימי חייו והיתה עמו כמו שנזכר בתורה׃ וימשחוהו · מפני מחלקת עתליה הוצרכו למשחו מצורף לזה שלא היה מפורסם מאד שיהיה בן המלך׃ את קול הרצין העם · ר״ל קול הרצים וקול העם׃ עומד

רשי

העמוד. הוא תעמוד המלך בבית יי׳: קשר קשר. מרד מרד יש כאן: הוציאו אותה. מבית המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה: והבא אחריה: במרדה: המת בחרב. להמית בחרב: וישימו לה ידים. מקום איסטנצא בלעז: בין יי׳ ובין המלך ובין העם. שיהו המלך והעם אחרי יי׳ ואחר כך בין המלך ובין העם שיהו עברי׳ למלך: פקדות. ממונים לשמור במקו׳ משמרתם כהלכתן כי עתליה בטלה את סדר משמרות הבית ויבאו דרך שער ה הרצים אל בית המלך: כל ימיו אשר הורהו יהודע. אבל משמת יהודע אז באו שרי יהודה להשתחו׳ למלך ועשאוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדשי הקדשים שעה אחת מסוכן למות ואתה נכנסת בו שש שנים כדי אתה להיות א אלוה אז שמע המלך כאשר בדברי הימים: כסף

שכל עם ה׳ וכו׳ יהושע שלי לגלגלא ושרם מלכא ותתא חברא

רדק

עומד על העמוד. פי׳ סמוך לעמוד וכן וזבחת עליו סמוך לו ועליו מטה מנשה סמוך לו ות״י קאים על אסטוונא ופי׳ סטיו שהוא ספסל שיושבי׳ בו השרים הגדולים ולדעתו יהיה פי׳ עמוד שהיה באותו הסטיו מקום נכבד לעמוד שם המלך לפיכך נקרא עמוד וכן אומר בדברי הימים על עמדו כלו׳ מקום הראוי לו לעמוד בו:

הוציאו אותה אל מבית לשדרות. הוציאו אותה מבית יי׳ ותצא דרך מקום השדרות שהיא מ מערכת השומרים ואם יצא איש אחריה לעזרתה המיתוהו בחרב: המת׳ מקור: וישימו לה ידים. כתנו לה מקום שתצא בתוך הדרך אשר מבית יי׳ לבית המלך והוא דרך מבוא הסוסים לבית ושם המיתוה: בין יי׳ ובין המלך. מתחלה כרת ברית בין יי׳ והמלך והעם שיהיו כלם ל לעבודת יי׳ ולהסיר הבעל׳ ואחר כך כרת ברית בין המלך והעם: ואת מתן. כהן הבעל היה שמו מתן: וישם הכהן פקדות. ת״י ומני כהנא מטרות ר״ל המשמרות אשר היו מתוקנות מתחלה כן הושיבם עתה כי כרא׳ כי מפני שהיו עובדי׳ הבעל המלכים אשר היו לפני זה לא נשאר דבר בבית יי׳ על מכונו ועל סדורו וכן כתו׳ בדברי הימי׳ וישם יהוידע פקדו׳ בית יי׳ ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית יי׳ להעלות עולות וגו׳: בית מלך. כן כתיב וקרי המלך והאחד הוא אלא שבכתוב חסרון הידיעה: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. לא כל ימיו כי אחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני יי׳ כמו שכתוב בדברי הימים אלא פי׳ כל הימים אשר הורהו יהוידע הכהן כלומר כל זמן שיהוידע היה חי וכן כתוב בדברי הימים כל ימי יהוידע הכהן: כל

סימן מלכים ותקרא קשר. דברי הימים ותאמר קשר קשר. ואפ״ס והקרא אל אשה ותאמר שלחה: וישמו ד׳ חס׳ וסימ׳ וישמו אבנים גדולות. וישמו את ארון יי׳. אל האבן הגדלה. וישמו לה ידים דעתליה: ויבואו ג׳ מלאים וסימ׳ ויבואו דרך שער הרצים. ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה. ויבואו פנימה אל המלך חזקיהו:

וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עֹמֵד עַל־הָעַמּוּד כַּמִּשְׁפָּט וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת וַתִּקְרַע עֲתַלְיָה אֶת־בְּגָדֶיהָ וַתִּקְרָא קֶשֶׁר קָשֶׁר׃ וַיְצַו יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת ׀ פְּקֻדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הוֹצִיאוּ אֹתָהּ אֶל־מִבֵּית לַשְּׂדֵרֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ הָמֵת בֶּחָרֶב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן אַל־תּוּמַת בֵּית יְהוָה׃ וַיָּשִׂמוּ לָהּ יָדַיִם וַתָּבוֹא דֶּרֶךְ־מְבוֹא הַסּוּסִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַתּוּמַת שָׁם׃ וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם׃ וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית מֶּלֶךְ׃

יב

בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ׃ בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים

ל׳ ומ״ל · כ׳ דל״ת מ״ל ודין חס׳ · סימן · המאות · ל׳ ק׳ חס׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · ר׳ חס׳ · י׳ מ״ל בנבי׳ · ל׳ · מלין ק׳ · כ׳ חס׳ · ל׳ כ״כ בעניין · ל׳ · ג׳ מ״ל · המלך ק׳ · ג׳ ב׳ כתו׳ ה״א הדין וחברו דה״י את יוכב ואת בכיא כתו׳ א׳

א וַחֲזַת וְהָא מַלְכָּא קָאִים עַל אִסְטְוָונָא כְּהִילְכְתָא וְרַבְרְבַיָּא עִמֵּיהּ וַחֲצוֹצְרָתָא קֳדָם מַלְכָּא וְכָל עַמָּא דְאַרְעָא חָדַן וְתָקְעִין ב בַּחֲצוֹצְרָתָא וּבְזַעַת עֲתַלְיָה יַת לְבוּשָׁהָא וּקְרַת מֵירְדָא מֵירְדָא׃ וּפַקִּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא יַת רַבָּנֵי מְאָוָתָא דִּמְמַנַּן עַל חֵילָא וַאֲמַר לְהוֹן אַפִּיקוּ יָתַהּ לְגָיו מִן סִידְרָא וּדְיֵיעוּל בַּתְרָהָא יִתְקְטִל בְּחַרְבָּא אֲרֵי אֲמַר כַּהֲנָא לָא תִיתְקְטֵל בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ וְשַׁוִּיאוּ לַהּ אַתְרָא וַעֲלַת בְּאוֹרַח מַעֲלָנָא דְסוּסַיָּא לְבֵית מַלְכָּא וְאִתְקְטִילַת תַּמָּן׃ וּגְזַר יְהוֹיָדָע יַת קְיָימָא בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵין מַלְכָּא וּבֵין עַמָּא לְמֶהֱוֵי לְעַם מְשַׁמֵּישׁ קֳדָם יְיָ בֵּין מַלְכָּא וּבֵין עַמָּא׃ וְעָלוּ כָּל עַמָּא דְאַרְעָא לְבֵית בַּעְלָא וְסַתְרוּהִי וְיַת אֵיגוֹרוֹהִי וְיַת צַלְמוֹהִי תַּבִּירוּ יָאוּת וְיַת מַתָּן כּוּמָרָיָא דְבַעְלָא קְטָלוּ קֳדָם אֵיגוֹרַיָּא וּמַנִּי כַּהֲנָא מַטְּרָאן עַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ וּדְבַר יַת רַבָּנֵי מְאָוָתָא וְיַת גִּבָּרַיָּא וְיַת רָהֲטַיָּא וְיַת כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וְאַחִיתוּ יַת מַלְכָּא מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְעָלוּ בְּאוֹרַח תְּרַע רָהֲטַיָּא דְבֵית מַלְכָּא וִיתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכַיָּא׃ וַחֲדִי כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וְקַרְתָּא שְׁדוֹכַת וְיַת עֲתַלְיָה קְטָלוּ בְּחַרְבָּא בֵּית מַלְכָּא׃ בַּר שְׁבַע שְׁנִין יְהוֹאָשׁ כַּד מְלַךְ׃ בִּשְׁנַת שְׁבַע לְיֵהוּא מְלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבְּעִין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַעֲבַד יְהוֹאָשׁ דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמוֹהִי כְּמָא דְאַלְפֵיהּ יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא׃ לְחוֹד בָּמָתָא לָא עֲדָרָא כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין וּמַסְּקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃ וַאֲמַר יְהוֹאָשׁ לְכַהֲנַיָּא

רלבג

שומר על העמוד. ר״ל אצל העמוד: הוציאו אותה אל מבית ל לשדרות. ר״ל הוציאו אותה בדרך שתהיה תמיד מכפני׳ לשדרים ולמערכות השומרים את המלך כדי שלא תמלט ותנוס: והבא אחריה המת בחרב. ר״ל הנמשך אחריה לבא עמה תמיתו ב בחרב כדי שלא י יאספו אליה ותתחזק מעט והנה שמו לה מקו׳ לנוס אשר בחרו ולזה באה דרך כניסת הסוסים בית המלך ושם לא היתה יכולה לנטות אנה ואנה ו והרגוה שם כי לא רצה הכהן שתומת בית יי׳: ויכרות יהוידע את הברית. הנה ראשונה כרת ברית בין יי׳ ובין המלך והעם שיהיו לעם יי׳ ואחר כן כרת ברית בין המלך ובין העם שהוא יהיה להם למלך והם יהיו לו לעם: ואת מתן כהן הבעל. אחשוב שהרצון בזה שהכתנים לכהן לבעל והם שאר הכהנים שהיו שם עובדים עמו הרגום כלם לפני המזבחות: וישם הכהן פקדות על בית יי׳. ר״ל שמנה שם מנויים ופקידות כדי ענייננו מסודר בתכלית הסדור והנה מענין אלו המנויים העמדת המשמרות על ענינם הראשון: ויבאו דרך שער הרצים. ידמה שזה השער היה נקרא כך מימי רחבעם כי אז עשה רחבעם מגנים והפקידם אל תא הרצים: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. מגיד שכל מה שהיה מימיו אשר הורהו יהוידע הכהן עשה הישר בעיני יי׳ אך אחרי מות יהוידע לא עשה הישר בעיני יי׳ כמו שנזכר בספר ד״ה: כל

כל כסף הקדשים. אומר בדברי הימים ויהי אחרי כן היה עם לב יואש לחדש את
בית יי' כי היה צריך חזוק כי שם אומר הטעם כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו
את בית האלהים לפיכך היה צריך חוזק כי לולי זה היה עדיין קיים הבנין כי מיום
שנבנה הבית עד שבדקו יואש לא היה אלא מאה וחמשים וחמש שנה ובנין חזק

כסף עובר איש כסף נפשו' ערכו. שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלי'
שבכל שנה הנאמר בו כל העובר על הפקודים ואיש שיתנדב ערכך נפשות האומר
ערכי עלי: כל כסף אשר יעלה וגו'. כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית: יקחו
להם הכהנים. יהיה שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם:

כסף עובר. בכסף אשם ובכסף חטאות לא יובא. כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב: ערכו ג' בקריאה וסי'
יובא ה' ומ"ל בקריאה וסימ' וכל חטאת אשר יובא בדמה. במים יובא וטמא עד הערב. אשר יובא בית יי'
והבאת את השלחן וערכת את ערכו. איש כסף נפשות ערכו. ודבר גבורות וחין ערכו. אנ"ך:

ה' כל כסף הקדשים אשר־יובא בית־
ח' מל יהוה כסף עובר איש כסף נפשות
ג' ערכו כל־כסף אשר יעלה על־לב־
איש להביא בית יהוה: יקחו להם־
ל' הכהנים איש מאת מכרו והם יחזקו
ל' את־בדק הבית לכל אשר־ימצא
שם בדק: ויהי בשנת
עשרים ושלש שנה למלך יהואש
ל' לא־חזקו הכהנים את־בדק הבית:
ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן
ח' · י"ג חס' בכיפ' ולכהנים ויאמר אלהם מדוע אינכם
מחזקים את־בדק הבית ועתה אל־
ל' תקחו־כסף מאת מכריכם כי־לבדק
ל' וחס' הבית תתנהו: ויאתו הכהנים
לבלתי קחת־כסף מאת העם
ל' ולבלתי חזק את־בדק הבית:
ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב
ל' · ל' חר בדלתו ויתן אתו אצל המזבח
מימין · ח' מל' ק' בימין בבוא־איש בית יהוה ונתנו־
שמה הכהנים שמרי הסף את־כל־
הכסף המובא בית־יהוה:
ויהי כראותם כי־רב הכסף בארון
ל' · ל' מלאי ויעל ספר המלך והכהן הגדול
ל' וחס' ויצרו וימנו את־הכסף הנמצא
בית־יהוה: ונתנו את־
ל' · ידי ק' הכסף המתכן על־יד עשי המלאכה

כל כסף קודשיא דמתעל ל
לבית מקדשא דיי כסף תיקליא
דעבר על מניין גיברי כסף פורקן
נפשתא דמתן גבר פורקן נפשיה
אף כל כסף דמתנדב גבר בליביה
לאיתאה לבית מקדשא דיי:
יסבון להון כהניא גבר מן מכריה
ואינון יתקפון ית בידקא דביתא
לכל אתר די ישתכח תמן בידקא
: והוה בשנת עסרין
ותלת שנין למלכא יהואש לא
תקיפו כהניא ית בידקא דביתא:
וקרא מלכא יהואש ליהוידע כהנא
ולכהניא ואמר להון מא דין
ליתכון מתקפין ית בידקא דביתא
וכען לא תסבון כספא מן מכריכון
ארי לבידקא דביתא תתנוניה:
ואיטפסו כהניא בדיל דלא למיסב
כספא מן עמא ובדיל דלא לתקפא
ית בידקא דביתא: ונסיב יהוידע
כהנא ארונא חד ונקב חורא
בדשיה ויהב יתיה בסטר מדבחא
מימינא במיעל גברא לבית מקדשא
דיי ויהבון תמן כהניא אמרכליא
ית כל כספא דמיתעל לבית ם
מקדשא דיי: והוה כד חזו ארי
סגי כספא בארונא וסליק ספרא
דמלכא וכהנא רבא וצרו ומנו
ית כספא דאשתכח בית ם
מקדשא דיי: ויהבין ית
כספא דמתקס על ידי עבדי עיבידא

חזקו ד' דגשים בקריאה וסי' לבא חכם שבעים בני ירבעל. לא חזקו הכוהנים את בדק הבית. חזקו פניהם
מסלע. וכל סביבתיה' חזקו בידיהם: ולכוהני' ה' בקריא' וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכוהנים.
ולכוהנים הלוים לא יכרת איש. ואחר הבינו להם ולכוהנים ב' בפסוק. והסגנים לא ידעו אנה הלכתי:

מאת מכרו. מאת מכירו הרגיל אצלו: בדק. בקיעה וסדק החומה: ועתה אל תקחו כסף. עוד ואל תחזקו הבית משלכם: כי לבדק הבית תתנוהו. אם יפחות יפחות ואם יותיר יותיר: מימין כבא איש. מימין ביאת הנכנס לאצל המזבח. בעזרה: שומרי הסף. שערי העזרה הממונים על מפתחות העזר' שהרי תירגמו יונתן א אמרכליא והאמרכל' שבעה היו לשבעה ש שערי העזר' בתוספתא דשקלי': ויהי' מיום ל יום בראותם כי רב הכסף: ויעל סופר המלך וגו' ונתנו את הכסף המתוכן. היו נותנין אותו הכסף המנוי לאח' שהוציאוהו מן הארון ושקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי ה המלאכה: המתוכן. לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו:

ויקב נ' בתרי לישנ' ויקב בן האשה

המופקדים

כאותו בנין היה עומד יותר ויותר לולא שפרצוהו עתליהו ובניה ובניה הם שהיו לה מאיש אחר ולפי שעשו בו פריצות שם יואש על לבו לתקנם והיה צריך לקבץ קדשי ישראל שיקדישו שקלים או קדשי נדבות והקדשו' שהיו בבית יי' אומר בדברי הימים כי עתליהו ובניה עשו אותם לבעלים הרוב ומה שנשאר לא רצה יהואש להוציאו בבנין כדי שלא ישאר אוצר יי' ריק וחשב שיעשאו מקדשי החוץ ואמר לכהנים שיקבצו כל כסף המובא בית יי' וגם הכריז על השקלים שיביאו אותם כמו שאומר בדברי הימים ויתנו קול ביהודה ובירושלם ל להביא בית יי' משאת משה עבד האלהים ומשאת משה הוא כסף שקלים קראו משאת על שם כי תשא את ראש בני ישרא' ושלשה כספים זכר הנה כסף עובר הוא מחצי' השקל כמו שנ' כל העובר על הפקודי' איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא ה המתנדב לבדק הבית ות"י הפסו' כל כסף קודשיא דמיתעל לבית מקדשא דיי' וגו' כבעמוד ואם תאמר כיון שנתנו השקלים לבדק הבית מתה היה להם ה התמידים באותה שנה שהיו ל לוקחין אותן בכל שנה מתרומת השקלים ונראה כי נתרשלו מלהביא אותה תרומה אותן ה השנים שמלכה עתליהו והיה לבם ועבודתם לבעלים ולא לבית ה' ולא היו מעלים עולות תמיד כמו שאומ' בדברי הימים ויהיו מעלים עולות תמיד בבית יי' כל ימי יהוידע נראה כי קודם לכן לא היו מעלים תמיד ומפני זה הוצרך יהואש להחזיר' ולהעביר קול ולהביא משאת יי' והטובים שבהם שבו אל יי' בכל לבם הביאו מה שהם חייבין מהשני' שעברו והספיק לזה ולזה: איש מאת מכרו. כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת ישראל המכיר אותו והרגיל אצלו שנותן לו מתנותיו ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את בדק הבית פירו' בדק הבית מקום השבר וההריסה ונקרא בדק לפי שצריך לבדקו ולעמוד עליו מה יצטרך: מדוע אינכם מחזקים. נראה שהיו הכהנים שומרים עד שיהיה הכסף רב בידם ואחר יחזקו את בדק הבית והמלך חשד אותם שהיו לוקחים הכסף לעצמם לפיכך אמ' להם שלא יקחו הכסף לעצמם אלא מיד שיבא לידם יתנוהו לבדק הבית: ויאתו הכהנים. בזה ויטב בעיניהם שלא יקחוהו כלל כדי שלא יהיו נחשדים בזה הדבר וכיון שלא יקחו הם לא יהיה מוטל עליהם לחזק את הבית וזהו שאמר לבלתי חזק את בדק הבית לפיכך לקח יהוידע הארון ונתנו במבוא הבית שישימו אותו הכהנים שם תכף שיבא לידם: ארון אחד. ארון איש אחד: בימין. כתי' מימין קרי והוא אחד בענין: שומר הסף. שומרי כלי הבית וסף הוא שם כלל לכלי השרת ות"י אמרכליא והם הגזברים הגדולים אשר ממונים אחרים תחתיהם כמו שתרגם אנקלוס ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן ואמרכליא דממנא על רברבי ליואי: ויהי כראותם. יום יום כשהיו רואים שהארון מלא היו מערים אותו ומשיבים אותו למקומו וכן כתוב בדברי הימים ויערו את הארון וישאוהו וישיבוהו אל מקומו כה עשו ליום ביום: ויצורו וימנו. היו מונין תחילה ואחר כך היו משימין אותו בצרורות הכסף שהיה מטבע צרור לבדו ואשר לא היה מטבע צרור לבדו והיו נותנין הכסף המתוכן והוא שהיה עשוי מטבע היו נותנין אותו על ידי עושי המלאכה והיו מוציאין אותו לחרשים ואשר לא היה מטבע היו עושין אותו מטבע או צורפין אותו במטבע כי בהוצאה לא יוציא אדם אלא המטבע לשכר האומנין ולקנות עצים ואבנים ופי' המתוכן מתוקן בצורה שהיה כשלם בצורתו ותבניתו ויש לפרש ויצורו מענין צורה כי הכסף שלא היה מטבע עשו אותו מטבע: על ידי. כן כתיב וקרי ידי ואחד הוא בענין:

הפקדים

רלבג

כל כסף הקדשי' אשר יובא בית יי'. הוא מחצית השקל לכל אחד ואחד שהיה מ משאת משה עבד ה האלהים על ישראל במדבר כמו שנזכר בספר ד"ה: כסף עובר. הוא הכסף שאינו מוגבל בכל שנה ושנה כמו ההקדשות והערכין שיהיה נודר איש כסף נפשות ערכו וכל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית יי' והם הנדרים אי זה נדרים שיהיו ומכללם ההקדשות שהם לבדק הבית: מאת מכרו. ר"ל מאת מיודעו: לכל אשר ימצא שם בדק. ר"ל לכל דבר שיצטרכו לחזק הבית ולבדקו אם יחסר דבר מהראוי לו: כי לבדק הבית תתנוהו. ר"ל שתשימו הכסף ההוא במקום מוכן בו לבדק הבית: ויאותו הכהנים. ר"ל שהם לא רצו לקבל עליהם חזוק בדק הבית ויקבלו על זה הכסף מאת מכריהם אך היה נאות בעיניהם שלא יקחו הכסף ולא יהיה עליהם לחזק את בדק הבית: ויקב חור בדלתו. הנה דרך החור היו משליכין שם הכסף והיה בדלת שהיא מכסה הארון כדי שלא יוכל אחד לקחת ממנו בזולת פתיחת הארון: שומרי הסף. הם שומרי כלי בית המקדש: ויצורו וימנו את הכסף. כבר נתבאר בספר ד"ה שכאשר היה הארון מלא היו מערים אותו ואחר כך היו נושאים אותו ומשיבים אותו אל מקומו ובזה המקום באר שאחר שערו את הארון היו משימים את הכסף בצרורות והיו מונים: ונתנו את הכסף המתוכן. ר"ל הכסף הנמנה מענין

והיו

מתכונת הלבנים

רשי

המופקדים. הממונים: ויוציאהו: לשון הוצאה לשכור חרשי העץ והבונים הם אמרכלין חורשי האבן שחביריהם עושים על פיהם ראשי האומנות: ולגודרי'. בוני החומה תלמידי האדרכלין: ולחוצבי האבן. מן ההר: ספות כסף. מזמרות והם כלי שיר: ולא יחשבו את האנשי'. לא היו האמרכלין באים לחשבון עם האנשי' הגזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעושי המלאכה לפי שלא היו חשודין ב בעיניהם כי באמונה הם עושי': כסף אשם וכסף חטאות. המפרים מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותרו מן המעות לא יובא בית יי' לבדק הבית לכהנים יהיה והם לוקחין מהם עולות קיץ למזבח הבשר ל לעולה והעורות שלהם כך שנינו בתמורה זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות: אז יעלה חזאל. אחר מות יהוידע ועשה יואש את עצמו אלוה: בית מלוא. באותו מקום מלוא שם מקום: סלא. שם מקום: ויוזכר

רדק

הפקדים. כן כתיב וקרי המופקדים והכתוב הוא תואר כמו חכם חכמים והקרי הוא מהפעלים ואחד הוא: לחרשי העץ. הם כורתי העצים בלבנון ועושין אותם במקצועות: ולבונים. שבונים העצים בבית: ולגדרים. הבונים קירות האבנים: ולחוצבי האבן. שחוצבין האבנים בהר: ולקנות עצים ואבני מחצב. היו להם פוסלים בלבנון ובהר והיו קונין גם כן מאחרים שהיו להם עצים כרותי' ואבני מחצב כלו' אבנות חצובות מחצב שם בשקל משקן

כלי ז' דמטעי' דסבי' כלי בקריאה וסי' במסרה רבתא: כלי זהב ג' וסי' נמסר במסות: חטאות ג' מלאי' בקריאה וסי' כסף אשם וכסף חטאות. כמה לי עונות. לקדשים ולחטאות: ובית המלך ג' בקריאה וסי' ויקח יהואש מלך יהודה. שמעו זאת הכהנים. ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יי' דדברי הימים:

הַפְּקִדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה: אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים: כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:

אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּלָּחֶם עַל־גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם חֲזָאֵל פָּנָיו לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלָ‍ִם: וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֵת כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־הִקְדִּישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבֹתָיו מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קֳדָשָׁיו וְאֵת כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלָ‍ִם: וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וַיָּקֻמוּ עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־קָשֶׁר וַיַּכּוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד סִלָּא:

תרגום

דִי מְמַנַן עַל בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ: וּמַפְּקִין לְנַגָרֵי אָעַיָא וּלְאַרְדִיכְלַיָא דַעֲבְדִין בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ: וּלְאַרְגוּבְלַיָא וּלְפַסְלֵי אַבְנַיָא וּלְמִזְבַּן אָעִין וְאַבְנִין פְּסִילָן לְתַקָפָא יַת בִּידְקָא בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּלְכֹל דִיפּוֹק עַל בֵּיתָא לְתַקָפוּתֵיהּ: בְּרַם לָא מִתְעֲבִיד בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ קוֹלִין דִכְסַף מְזַמְרַיָא וּמָנֵי מִזְרְקַיָא חֲצוֹצְרָתָא כָּל מָאנֵי דְדַהֲבָא וּמָאנֵי כַסְפָּא מִן כַּסְפָּא דְמִיתַּעַל לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ: אֲרֵי לְעָבְדֵי עִיבִידְתָּא יַהֲבִין לֵיהּ וּמְתַקְפִין בֵּיהּ יַת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ: וְלָא מְחַשְׁבִין עִם גַבְרַיָא דִי יַהֲבִין יַת כַּסְפָּא עַל יְדֵיהוֹן לְמִתַּן לְעָבְדֵי עִיבִידְתָּא אֲרֵי בְּהֵימָנוּתָא אִינוּן עָבְדִין: כְּסַף אֲשָׁמָא וּכְסַף חֲטָוָתָא לָא מִיתְּעַל לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ לְכַהֲנַיָא יַהֲבִין לֵיהּ: בְּכֵין סְלֵיק חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וְאַגִיחַ קְרָבָא עַל גַת וּכְבָשָׁהּ וְשַׁוִי חֲזָאֵל אַפּוֹהִי לְמִיסַק לִירוּשְׁלֵם: וּנְסֵיב יְהוֹאָשׁ מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה יַת כָּל קוּדְשַׁיָא דִי אַקְדִשׁוּ יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבָהָתוֹהִי מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת קוּדְשׁוֹהִי וְיַת כָּל דַהֲבָא דְאִשְׁתְּכַח בְּאוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּבֵית גִנְזֵי מַלְכָּא וּשְׁדַר לַחֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וְאִסְתַּלַק מֵעַל יְרוּשְׁלֵם: וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יוֹאָשׁ וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה: וְקָמוּ עַבְדוֹהִי וּמְרָדוּ מֵרְדָא וּמְחוֹ יַת יוֹאָשׁ בֵּית מִלוֹ דְנָחִית לְסִילָא:

רלבג

והיו נותנים אותו על ידי עושי המלאכה ה הממונים בית יי' והם יוציאו את הכסף ל לחרשי העץ והם ה האומנים הכורתים העצים בתמול' שירצו ולבונים הבית והם העושים בית יי' כמו ההיכל והדביר ולגודרי' והם העושים הקירות והגדר לחצר הגדולה והעזרה ולחוצבי האבן הם החוצבים אותם מן המחצב ואעפ שהיו מוכרים חרשי עץ ו וחוצבי אבן הנה היו צריכים לקנות העצי' כרותים ואבני מחצב נחצבים או בלתי נחצבים: אך לא יעשה בית יי' ספות כסף. הם כלים לקבל הדם או יין הנסכים ומה שידמה להם: מזמרות. הם כלי זמר: מזרקות. בגו"ם בלע"ז: חצוצרות. הם היו נעשות לתקוע על הזבחי' כמו שזכרה התורה ואמר שלא יעשה מזה הכסף אלו הכלים וזולתם אבל יתנוהו לעושי המלאכה לחזק את בית יי' ואולם התבאר בספר ד"ה שאחר שחזקו את בית יי' אם הותיר היו עושין מהנשאר כלי שרת ולא היו מסכימין לעשות מהכסף כלי שרת אם לא נשאר אחר חזוק הבית: ולא יחשבו את האנשים. ר"ל שהאנשים הנותנים הכסף לעושי המלאכה לא יחשבו עמהם אם נתנוהו כולו לעושי המלאכה אם לא כי בודאי באמונה הם עושים כי הקדש מבדיל בדילי אינשי מיניה: כסף אשם וכסף חטאות. ר"ל שהאנשים המפרישים מעות לאשם או לחטאת והותירו הנה המותר לא יובא בית יי' לחזק הבית אך יהיה לכהנים והנה היה הדין שיקנו מהם חטאות או אשמות וימכרו לצרכי חטאות ואשם אך תקנו חכמים שיהיה המותר לעולות הבשר ליי' והעור לכהנים: אז יעלה חזאל מלך ארם. הנה זאת המלחמה היא זולת המלחמ' הנזכרת בספר ד"ה כי בזאת המלחמה לא עלה לירושלם ובמלחמה הנזכרת שם בא אל יהודה וירושלם ודמה שבתחלת הענין כשעשה יואש הרע בעיני יי' אחרי מות יהוידע הכהן היתה זאת המלחמ' והמלחמ' הנזכרת בספר ד"ה היתה לתקופת השנה אחר שהרג זכריה בן יהוידע ואמ' שם כי אז עזבוהו חיל ארם במחלוי' גדולים ואז התקשרו עליו עבדיו והכוהו על מטתו ומת והנה זכר בזה המקום שכבר היה אז יואש בעיר שמה בית מלוא ולפי שהיה שם בית מלוא אחר זולת זה זכר שזה היה יורד אל סלא והנה

רדק

ויין ולבונים ולאדרכליא והם אומני האבן הגדולים אשר ת תחתיהם אומנין אחרים ותרגם ולגודרי' ולארגובליא הם אומני האבן הגדולים בוני הקירות: אך לא יעשה בית יי' ספות כסף. ובדברי הימים אומר ויעשו כלים לבית יי' כלי שרת ור"זל הקשו אלה הפסוקי' ותרצו כאן שנבו והותירו כאן שנבו ולא ה הותירו וזהו שאמר ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כי לפני כלות המלאכ' לא היו עושי' כלים כמו שאומר הנה אך לא יעשה בית יי' ספו' כסף כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא כ נעשתה המלאכה אך כאשר כ נעשתה המלאכה כמו שאומר שם ויעמידו בית האלהים על מתכונתו וגו' ובכלותם עשו הנותר כלי שרת: ולא יחשבו את האנשים. מכאן אר"זל שאין מחשבין עם גבאי צדקה כי כ כשממנין אנשים על הצדקה אנשים כאותן ממנין ואין מ מחשבין עמהם שאין חושדין בכשרים: כי באמונה הם עושים. ידועים היו כי אנשים נאמנים היו: כסף אשם. פיר' רז"ל המפרים מעות לחטאתו או ל לאשמו ולקח הבהמ' לחטאת או לאשם והותיר מן המעו' המותר לא יובא בית יי' לבדק הבית אלא לכהנים יהיה אותו הכסף והם לוקחים מהם עולו' לקיץ המזבח ואמרו זה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם הוא ליי' אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא מ ממותר חטאת ואשם ילקח ב בדמיו עולות הבשר ליי' ועורות לכהנים: אז יעלה חזאל. בדברי הימים כתו' כי אחרי מות יהוידע עשה יהואש הרע בעיני יי' וגם הרגו זכריה בנו במצות המלך לפי שהיה מוכיחם ו ולתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו' ושתי מלחמות היו וזו המלחמה שאמר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פי' כשעשה הרע בעיני יי' אחרי מות יהוידע והביא עליהם האל מלך ארם ונלחם על גת ולכדה והיא היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים: וישם חזאל פניו לעלות לירושלם. ולא עלה כי יהואש לקח קדשי בית יי' הכסף והזהב הנמצא באוצרות בית יי' ואעפ שאמר כל הזהב לא ר"ל כלו אלא רובו שהרי בימי אמציה בנו לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית יי' ובאוצרות המלך אלא הרוב לקח ושלח לחזאל: ויעל מעל ירושלם. כלומר נמנע מלעלות ירושלם ואחר כך כשהרגו זכריה שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלם והשחיתו כל השרים ורבים מהעם ואת יואש עשו שפטים ועזבו אותו בתחלואים רבים ואז קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאומ' שם בדמי בני יהוידע: בית מלוא היורד סלא. בית מלוא שם מקום וסלא שם מקום ובאמרו היורד סלא נראה כי בית מלוא אחר היה ובדברי הימים אמר ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי במלחמה הוכה כמו שאומ' שם ואת יואש עשו שפטי' ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בתחלואים רבים וגו' ונשאוהו במטה להוליכו לירושלם ובדרך הרגוהו עבדיו על מטתו: ויוזכר

רדק

יוזכר. בכ"ף ובה"א ויהוזבד בבי"ת ובד"לת והרבה נמצא בספרי הזה בשמות בני אדם ובדברי הימים בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ויש בו דרש למה פירש שם אמותם ללמדך שנפרע ממנו הקב"ה על ידי אנשי' כיוצא בו את' יבואו עמוני ומואבי' כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכי' להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע הכהן והרג את זכריהו בנו: בעיר דוד. ובדברי הימים ולא קברוהו בקברות המלכים כי שרי יהודה שחזקו את ידו ופתו אותו לעשות הרעות שעשה מתו במלחמה כמו שאומר שם והכירו העם כי מאת יי' היה כל זה שלקח נקמה מן השרים ומן יואש על הרעות שעשו לעבוד ע"ז ולהרוג זכריה ולפיכ' עשו לו העם זה הבזיון ולא נתנוהו שיקברוהו בקברות המלכים: בשנת

רשי

ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שמר. כתוב בדברי הימי' שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירשו הכתוב ללמדך שנפרע ממנו הקב"ה על ידי אנשים כיוצא בו יבאו עמוני' ומואבי' כפויי טובה שכפו בטובתו של אברה' אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכי' להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע והרג את זכריהו בנו כמו שמפורש בדברי הימים ומדרש זה ב בספרי: ויתן

וְיוֹזָכָר בֶּן־שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר עֲבָדָיו הִכֻּהוּ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

ט וְיוֹזָכָר בַּר שִׁמְעַת וִיהוֹזָבָד בַּר שֹׁמֵר עַבְדוֹהִי מְחוֹהִי וְקַטְלוּהִי וּקְבַרוּ יָתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אֲמַצְיָה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃

רלבג

והנה היה שם מושכב על מטתו מפני המכו' שהכוהו חיל ארם וזכר שכבר קברו אותו עם אבותיו בעיר דוד וזה ממה שלמדנו ממנו שלא קברוהו עם אבותיו בקברו' המלכים וכן באר זה בדברי הימים וזכר שכבר מלך אמציה בנו תחתיו הנה זה באור מה שראינו לבארו בזאת הפרשה שהגבלנו ביאורה בזה המקום. **ואולם** התועלות המגיעים ממנה:

הא' והוא כולל הרבה מדברי אלו הספורים הוא להודיע כי ההליכה בדרכי יי' ימשכו הטובות וההפך למי שסר מאחרי הש"י ולזה ספר כי יהושפט עשה הישר בעיני יי' ובעבור יתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו ונמשכו לו מההצלחות והטובות והוא שלא מרדו בו האדומיים ומרדו תכף אחרי מותו ומה שקרה לו מהפחד והרע היה בהתחברו לרשע תכף הרשע ולזה היו עליו אימות מות במלחמת רמות גלעד ונשברו אניותיו בהתחברו עם מלך ישרא' והתחתנו בו ולזאת הסבה גם כן ספר שאחזיהו בן אחאב מפני הפליגו לעשות הרע בעיני יי' ככל חטאת אחאב פשע מואב בו אחרי מות אחאב ונפל בעד השבכה בעלייתו אשר בשמרון וחלה מפני זה חליו אשר מת בו מפני שהיה דורש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחליו זה והלך בלא חמדה כי לא נשאר לו בן שימלוך תחתיו ולזה גם כן ספר מהנערים הקטנים שהיו מחרפים הנביא שכבר נענשו על זה במיתאם שני דובים מן היער ובקעו מהם ארבעים ושנים ולזה גם כן תמצא כי יהורם בן אחאב לא הפליג ברע כמו שהפליגו בו אביו ואמו והסיר את מצבת הבעל ואע"פ שדבק בחטאת ירבעם הנה מפני מה שמיעט מן הרע נתן הש"י שכרו שהאריך לו זמן הפורענות עד שתים עשרה שנה ולא תמצא כן בבית ירבעם ובבית בעשא גם הצליח במלחמת מואב ושמרו הש"י מיד ארם במקומות אשר נחבאו שם לתפשו והיה זה פעמים רבות על יד נביא הש"י ולזה ספר גם כן בגחזי כי בעבור שחלל כבוד הש"י לקחת כסף על המופת אשר עשה לנעמן ובעבור שלא הודה העניין לאלישע הנה נענש בצרעת נעמן בו ובזרעו לעולם ולקיים זאת הפנה שזכרנו ספר גם כן חוזק הרעב שהיה בימי יהורם עד שאכלו בשר בניהם ועם כל זה לא שב מחטאת ירבעם אשר דבק בהם אבל היה מפליג יותר ברע שהיה מבזה להמית נביא יי' על דבר זה הרעב ולזה גם כן ספר המשח חזאל למלך על ארם אשר היה לקוץ מכאיב לישראל בעבור עזבם את ברית הש"י כמו שאמ' הש"י לאליהו וספר עם זה שכבר הודיע לו אלישע הרע שיעשה לישרא' כי זה ממה שהייסירו יותר לעשות להם אלו הרעות ולזאת הסבה גם כן ספר שיהורם בן יהושפט הלך בדרך בית אחאב ולזה נתמך לו מהרע שמרדו אדום בו ומרדה עיר לבנה וזכר בדברי הימים שכבר נהרגו בניו על יד הערבים לא נשאר לו זולת אחזיה בנו הקטן וזה היה בגמולו הראוי לו על הם' זתו אחיו כמו שנזכר שם ובסוף העניין נגפו יי' במעט עד יצאו מעיו עם חליו וספר גם כן שאחזיהו בנו הלך בדרך בית אחאב ולזה נהרג עם בית אחאב ולא מלך כי אם כמו שנה ולזאת הסבה זכר איך שבב הש"י אשר לו נתכנו עלילות שיבא לבית אחאב ולאיזבל כדבר יי' אשר דבר על דבר חטאתיהם אשר הפליגו בהם והנה סבב הש"י שנלחם יורם עם חזאל ברמות גלעד והכוהו ארמים והלך מפני זה להתרפאת ביזרעא' ואנשי החיל נשארו ברמות גלעד לשמור העיר מפני חיל הארמים והיה זה סבה אל שיתכן יותר שימשח הנביא את יהוא על ישראל ושיתקשר יהוא כנגד המלך וסבב הש"י כשראה הצופה שפעת יהוא ששלח שם המלך רכב אחד וכן שני וכן שלישי עד שיהיה זה סבה אל שיצא יהורם ואחזיהו לקראת יהוא ומצאוהו אצל חלקת נבות ומת שם יהורם כדבר יי' גם הרג אחזיהו ובני אחיו שהיו ארבעים ושנים והיה זה סבה אל שיראו ממנו הזקנים והאומני' את בני המלך אשר בשמרון ושלחו לו ראשי בני אדוניהם ביזרעא' גם נהרגה איזבל ואכלו הכלבי' את בשרה בחלק יזרעאל עד שכבר השמיד יהוא כל בית אחאב וכל גדוליו ומיודעיו וכהניו עד בלי השאיר לו שריד ואחרי כן השמיד כל נביאי הבעל וכל עובדיו וכל כהניו ולזה גם כן ספר שעתליה הרגה כל זרע המלוכה כי מבית אחאב היו וגם היא נהרגה בסוף באמצעות הסבות הראויות על ידי יהוידע ולזאת הסבה גם כן ספר כי מפני שעשה יהוא רצון הש"י באחאב נתן הש"י שכרו שיהיו לו בנים רבעים על כסא ישראל ולזאת הסבה זכר כי מפני שלא שמר יהוא ללכת בתורת יי' אלהי ישראל והלך בדרך ירבעם הנה התחיל הש"י אז להכרית את ישראל על יד חזאל ולזה גם כן תמצא כי יואש בכל עת שהלך אחר הש"י כמו שהורהו יהוידע הכהן לא קרה לו רק טוב ואחר שעשה הרע בעיני יי' הגיע לו מן הרעות הרבה ולעמתו עד שכבר השאירוהו ארמים בתחלואים רבים וקשרו עליו עבדיו והרגוהו:

הב' והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם לברוח מחברת רשעים ולזה ספר שלא הסכים יהושפט שילכו עבדי אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו נזק כמו שאמר הנביא ליהושפט לפי מה שנזכר בד"ה:

הג' הוא להודיע איך היה חומל הש"י על ישראל מפני השגחתו על האבות ולזה תמצא שכאשר ראה הש"י עוצם סור ישראל מעליו עד שכבר היו דורשים מאלהי' העמים אשר המה הבל ידיעת הדברים העתידים ועזבו את יי' ונביאיו לזה רצה הש"י שיבא אליהו להגיד למלאכי מלך שמרון כי בעבור שדרש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחליו ועזב נביאי יי' הנה לא ירד מהמטה אשר עלה שם כי מות ימות ולזאת הסבה גם כן סבב שיראו ישראל את יי' במה שאמר אליהו לשר החמשים וחמשיו כשחשב לתפשו בכח למיעוט האמנתו בש"י ובנביאים אם איש אלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך והיה לו כן ולשר החמשים השני עד שבא השלישי והכיר לנביא מעלתו והתחנן לו שיוקיר נפשו ונפש עבדיו אלה בעיניו ולפי שכבר הגיע מזה זה התועלת אשר היה ראוי שיהיה זה כלי אל שישובו ישראל לטוב הנה תמצא ביהורם בן אחאב שעשה זה העניין בו רושם עד שמעט הרבה מהחטאים שהיה חוטא בהם אחאב:

הד' הוא להודיע שראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הנס הלא תראה כי נגש הנביא אליהו עם עוצם מעלתו בחרום המופתים היה ירא מלבוא למלך אחזיה ליעד לו זה הייעוד הרע עד שהבטיחו הש"י שלא יירא מפניו:

הה' הוא להודיע עוצם מעלת אליהו והפלא שהיה בעניינו והוא שכבר העלה אותו הש"י בסערה גבוה מאד עד שנעלם מכל אדם והסתירהו הש"י מבני אדם עד עת קץ כי לו נגזר הארך חיים נפלא על דרך המופת והראיה שלא מת בהעלותו השמים אחר זה בא מכתב אליהו ליורם בן יהושפט אשר הורה בלי ספק היותו אז חי כמו שבארנו במה שקדם:

הו' הוא להודיע כי לא יעשה יי' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ולזה תמצא שהדברים העתידים ידעו לנביאים קודם חדושם ואע"פ שיהיה חדושם על דרך המופת הלא תראה כי הלקח אליהו מעל ראש אלישע ביום ההוא היה ידוע לבני הנביאים אשר בבית אל ובירחו ולאלישע אע"פ שהיה חדושו על דרך המופת וכן גם כן תמצא שהודיע הש"י לאברהם את דבר המופתים אשר יעשה בהוציאו זרעו מעבדותם ולזה אמ' וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כי אלו המופתי' היו כלי אל שיאמין אברהם בירושת הארץ כמו שבארנו שם:

הז' הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי להקדים לאדם הידיעה בדבר מצער טרם הגיעו כי די לו בצער שיקרה לו ממנו בהגעתו לא שיקדים להצטער קודם זה אלא אם יגיע מההודעה תועלת מה ולזה תמצא כי מפני שלא היה מצער אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי יי' לוקח אותו מעמו היה מעלים ממנו זה לשעריו שכבר יצטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יכול להעלים העניין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לתת לו מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי מה שאפשר והנה נתן לו הנביא שאלתו על דרך המופת בשבקש מהש"י שיהיה לאלישע כן והוא שיהיה לו ברוחו פי שנים על כל בני הנביאים אשר למדו לפניו והנה מה שנתן לו תהלות בזה שאם יראה אותו לוקח מאתו יהי לו כן אינו שיהיה זה העניין סבה אל היות כאלו מן הרות אשר עליו לאלישע זה השיעור הנפלא אבל היה זה אות לו בהגיעו שכבר נתנה לו המתנה ששאל מאליהו וזה ממה שהיה ראוי שישמח בו אחר הפרד אליהו ממנו ואחשב כי אליהו היה יודע שלא יעזוב אלישע חברתו אבל עשה זה לנסות לבבו אם רב חשקו כל כך בהשגת השלמות שלא יתרצה בשום פנים להניח אליהו וכזה תמצא שעשה אליהו לאלישע בתחלה כשהשליך אדרתו עליו והיה אלישע רוצה לידבק בו תכף הנה אמר לו אליהו לבחון עניינו לך שוב כי מה עשיתי לך ומפני ראותו רב חשקו בחברת אליהו נודע לו שכבר השיג מחכמתו יותר הרבה ממה שהשיגו ממנה שאר תלמידיו:

הח' הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיחשוק מאד בחברת הטובים הלא תראה המעלה שזכה בה אלישע מפני חשקו בחברת אליהו זה החשק הנפלא עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו יי' מאתו:

הט' הוא להודיע עניין הנפלאות העצומות שבאו בזה הספור כי באמונת הנפלאות יתקיימו הפנות התוריות ולזה ספר שכבר הכה אליהו באדרתו מי הירדן ונחצו הנה והנה ושכבר עשה זה גם כן אלישע ולזה גם כן ספר שכבר רפא אלישע מי יריחו שהיו רעים וממיתים בשום במקום המוצא מעט מלח אשר לא היה בטבע המלח שיתקן המים אבל הוא מקלקל אותם ולזה ג"כ ספר שתכף שקלל אלישע הנערים הקטנים שחרפו אותו יצאו שנים דובים מן היער ובקעו מהנערי' ההם ארבעי' ושנים וזה עשהו אלישע לתועלת שיכירו ישרא' זה וישובו אל יי' כי רובם היו עובדי' ע"ז בזמנו ולזאת הסבה גם כן ספר המופת שעשה אלישע כשלא היה מים לשלשת המלכי' והיו יראי' שימותו בצמא ובאו להם המים על דרך המופת שעשה אלישע שבאו מים נמלא מהם הנחל ההוא מזולת שיראו רוח וגשם שם ולא גשם יתחדשו ממנו כמו שיעד להם והיה מעצם המופת בזה שהיה כלי להפיל מלך מואב ביד המלכי' ההם בזה האופן הנפלא שנזכר וזה שהם ראו מנגד את המי' אדומי' כדם וחשבו שהחרב נחרבו

המלכים

המלכי' ויבאו כרמות אנשי' הולכי' לקחת שלל והיה זה סבה של שנעשה למואב כל הרע הנפלא שיעד אלישע ולזה ג"כ זכר מופת השמן שלא היה שם אלישע אבל כל עוד שהיתה האשה מיצקת היה מתחדש על דרך מופת שמן באסוך ההוא עד שמלאת כל הכלי' שיכלה לקבץ שם ולזה ג"כ זכר המופת שעשה לשונמית שלא היה לה בן והיה אישה זקן והיה מפני זה יותר רחוק שתתעבר והנה אלישע כשידע יעד אותה בזה הטוב שבעת חיה היא חובקת בן על צד השבת הגמול לה על הטוב שהטיבה לו והיה לה בן ולזה ספר שהוא החיה בנה אחר שמת ולזה ג"כ ספר שהסיר שהיה בו מות מפני פקועו' השד' שמתו בו והנה עשה אלישע על דרך המופת שהסיר הרע ממנו בהשליכו קמח של הסיר אשר אין לו רושם בהסרת זה הרוע ולזה ספר שהלח' שהיה מעט מאד לתת לפני מאה איש אכלו ושבעו ממנו והותירו כמו שייעד אלישע להם ולזה ספר מה שרפא צרעת נעמן באמ' לו שירחץ במי הירדן שבע פעמים ותשוב בשרו אליו וטהר והיה לו כן ולזאת הסבה ג"כ ספר שדבקה צרעת נעמן בגחזי ובבניו תכף שקללהו הנביא בזאת הקללה ולזה ג"כ ספר שהברזל שנפל מן העץ תוך הירדן הנה חתך אלישע עץ בצורת יד הגרזן במקום שנכנס שם ותכף שהשליך אלישע העץ אל המים נכנס על דרך המופת בנקב הברזל והציף הברזל על המים ולזה ג"כ ספר מה שהראה אלישע לנערו סוסי אש ורכב אש ומה שהכה בסנורים על דרך המופת הגוי כלו הבא אליו עד שהוליכם תוך שומרון והם לא הרגישו ולזה ג"כ ספר מה שהשמיע השם' את מחנה ארם על דרך המופת קול רכב קול סוס קול חיל כבד בדרך שנסו כלם ברגליהם ועזבו כל המחנה כאשר הוא והיה זה סבה שיהיה סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון בעת שייעד להם אלישע ונתקיים גם כן מה שאמר לשליש אשר המלך נשען על ידו שכבר יראה בעיניו ומשם לא יאכל:

הי' הוא להודיע שאין תלמידי חכמים הולכים בלא דברי תורה וחכמה ולזה אמר ויהי הם הולכים הלוך ודבר כי בודאי לא היו דבריה' דברי הבאי אבל מרוב תשוקת אלישע ללמד מאליהו היו מדברי' בסודות התורה והחכמה והנבואה:

הי"א הוא להודיע כי חייב אדם לקרוע על רבו כשמת הלא תראה כי אלישע קרע בגדיו בהלקח אליהו מאתו ואע"פ שלא מת כי היה ענינו לו כאלו מת שלא יכול להשיג ממנו אחר זה שום דבר חכמה:

הי"ב הוא להודיע שהקורע בגדיו על אבל רבו אינו מאחה לעולם שנ' ויחזק בבגדיו ויקרעם לשני קרעים ולא היה צריך לומר לשנים קרעים אחר שאמר ויקרעם כי לכל הפחות יהיו שנים קרעים אך הרצון בו שתמיד הם נראים שנים קרעים:

הי"ג הוא להודיע שהוא ראוי שלא לומר את שאינו נשמע ולזה תמצא כי בני הנביאים כאשר שאלו את אלישע אם ישלחו חמשים איש בני חיל לבקש את אליהו איפה נשאו רוח יי' היה המנעה ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין דעתם להמנע מזה לא רצה לחלוק על כונתם ואמ' להם שישלחו בצור' שהיו יכולים להכיר ממנה שאין דעתו שישלחו והיה להם בה התנצלות גם כן שלא עשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו:

הי"ד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לבזות החכמים והשלמים הלא תראה מה שקרה לנערים שבזו את אלישע שמתו מהם ארבעים ושנים:

הט"ו הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיתדבק לחכמים וישרתם כי בשירותו אותם ילמד הרבה מחכמתם מפני היותו תמיד אצלם ושמעו כל דבריהם ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט הים שם נביא ליי' ענוהו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ללמד כי מפני שרות אותו ושמשו היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט גם כן יש אותו דבר יי':

הי"ו הוא להודיע עוצם תשוקת הנביאים להוכיח החוטאים כראוי עד שכבר תמצא שאע"פ שחלק מן הכבוד הרבה מלך ישראל לאלישע עד שכבר ירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום ולא הסכימו לשלח לקרוא לו הנה עם כל זה ענהו הנביא קשה ואמ' לו שילך אל נביאי הבעל והאשרה ולא ישאל ממנו דבר אחר שכבר סר מאחרי יי' ללכת בחטאת ירבעם וכל זה היה מהנביא להועיל ליהורם שאם ישוב אל יי' אולי ינחם יי' על הרעה אשר דבר לעשות לו וכאשר ראה שלא היה אז את תוכחת כי הם בסכנה עצומה הראה לו שהוא מואס אותו מפני רוע מעשיו ואמר כי לולי פני יהושפט הוא נושא לא יביט אליו ולא יראנו אך לכבוד יהושפט שעשה הישר בעיני יי' יעשה שאלתו וזה כלו להועיל ליהורם כמו שזכרנו:

הי"ז הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל שלם שימאס הרעים ויסור מחברתם ומהבטת ראיית פניהם פן ימשכוהו לרוע דרכיהם ולזה אמ' לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם אראך:

הי"ח הוא במדות והוא להודיע שראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכבה אור השכל הלא תראה כי מפני כעס אלישע על מלך ישראל לא שרתה עליו שכינה עד שהסיר הכעס בנגון המנגן לפניו:

הי"ט הוא להודיע כי הנביאים אף על פי שהם שליטי' בעשיית השם' המופתי' על ידם לא ישתדלו להיטיב בזה האופן כי אם לטובים ולזה תמצא שהאשה שצעקה לפניו כי הנושה בא לקחת את שני ילדיה לו לעבדים אמרה לו שכבר ידע כי אבי הילדים היה ירא את יי' כי אם היה מאשר סרו מאחר יי' לא היה מתעורר אלישע להיטיב לה בזה האופן הנפלא:

הכ' הוא במדות והוא להודיע שמדת הנדיבות היא משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמית מפני נדיבותה שהחזיקה באלישע לאכל לחם ושאה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואחרי שנתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש חלקה לו מהכבוד יותר כראוי לו כי זה היה סבה אל שיהיה לה בן והחיהו אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שכבר קרא השם' אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ולזה נתן לה עצה שתלך לגור באשר יאות לה לגור שם עד עבור הרעב:

הכ"א להודיע שהוא ראוי למקבל שישתדל לשלם גמול ראוי למיטיב ולזה תמצא שספר שכבר חקר אלישע מה לעשות לשונמית תחת הטובה על מה שהיטיבה לו ולרצותו להשיב לה הגמול גדול שאל מה לעשות לה והשתדל על כל פנים לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהטיבה לו:

הכ"ב הוא להודיע שאין ראוי לשלם לדבר עם האשה אם לא יביאהו לזה הכרח אבל ראוי להתרחק ממנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שכאשר רצה אלישע לדעת אי זה גמול יתכן לו להשיב לה לא דבר אליה הוא בעצמו אבל אמר לגחזי שיקרא לה והוא יאמר אליה אלה הדברים עד אשר ראה אלישע שלא היה לו דרך להשיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ועמדה בפתח כדי שתשמע ייעוד הנביא מפי הנביא:

הכ"ג הוא להודיע שאין התכלית בבנים שישמח אדם בהם בחייו אבל הוא לקיום המין שישאר לאדם בהם זכר ולזה ספר שכבר אמרה השונמית לאלישע כשייעד לה שעל דרך המופת תהיה חובקת בן כעת חיה שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה חפץ בזה הטוב להשלות אותה ר"ל לתת לה שלוה בראות שיש לה בן ולזה אמרה לו הלא אמרתי לא תשלה אותי:

הכ"ד הוא להודיע כי המועדים והימים טובים מכוונים לעבוד בהם השם' ולהשתדל בהשגת קנין השלמות לפי היכולת ולזה ספר שכבר אמ' אישה לשונמית מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת למדנו בזה שבכמו אלו הימים ראוי ללכת אל החכמים ללמוד מהם:

הכ"ה הוא להודיע שהצריך לדבר הצלת נפש ראוי שיתעסק בו במהירות כפלא לפי מה שאפשר ולזה ספר דבר מהירו' השונמית ללכת לאלישע ושם התנפלה בפניו והחזיקה ברגליו כדי שידרש הנביא לבקשתה ולא רצתה להגיד לו בברור על מה באה לכבוד הנביא כי ידעה שהוא ידע זה בראותו אותה וגם לא הסתפקה במה שאמר הנביא לגחזי כי יראה שמא אינו ראוי שיעשה זה על ידו ולזה נשבעה שלא תעזבהו כי רצתה לשלם לבנה ההצלה בלי שום ספק:

הכ"ו הוא להודיע שאין ראוי שיפתח אדם פיו לרע הלא תראה מה שספר מהשונמית שאמרה לאישה שלום כששאל לה על מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי:

הכ"ז הוא להודיע שראוי לנביאים לפרסם עוצם גבורת השם' לגויי הארצות לעשות להם מופת אף על פי שאינם ראויים לו ולזה תמצא שכבר התעורר אלישע לרפאת נעמן מצרעתו למען ידע כי יש נביא בישראל כי בזה תועלת להיישירם לעבודת השם' וכן מצאנו זה התועלת בברור בתפלת שלמה כמו שבארנו שם:

הכ"ח הוא להודיע שאין ראוי לנביא לקחת שכר על מה שיעשהו מן המופתי' כי בזה יבא להאמי' כי הוא הוא הפועל בזה המופת ויסור מפני זה התועלת אשר נתחדש בעבורו והוא שיכירו מעלת השם' וגבורתו וישובו לאמונתו ולזה תמצא שלא רצה אלישע לקחת מנחה מנעמן אחר שרפא אותו מצרעתו וגם קלל גחזי כשקבל ממנו כסף על זה והנה תמצא כי מפני שראה נעמן שלא רצה אלישע לקבל דבר מנעמן על זה להורו' שלא היה הוא הפועל בזה אך השם' התקרב נעמן שלא יעבוד כי אם ליי':

הכ"ט הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיכפור העון אך יהיה מודה ועוזב ולזה תמצא שלא קלל אלישע גחזי בראותו אותו אע"פ שהוא יודע שעשה זה החטא אך קללו אחר שכפר עונו ולולי כפירתו העון היה אפשר שיקח אלישע לתקן את אשר עותו:

הל' במדות והוא להודיע שהוא ראוי שכאשר נפלו קצת אויבי האומה בידם שייטיבו להם כדי שיהיו בשלום עמהם בראותם שבעת נפלם בידם חמלו עליהם והיטיבו להם וכ"ש שראוי לעשות זה בהיות אויבי האומה יותר חזקים מהם:

הל"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מכחיש ובלתי מאמין מה שייעדו הנביאים הלא תראה מה שקרה לשליש מפני היותו מרחיק שיהיה מה שאמר אלישע לסוב למחרת היום ההוא סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון והוא שכבר ראה זה בעיניו ומשם לא אכל כמו שאמר הנביא לו וזה היה ענשו הראוי לו שהוא ראה אמות דברי הנבואה ההיא ולא נהנה בטוב שהגיע ממנה:

הל"ב הוא במשפטי' התוריים והוא להודיע שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר ולזה תמצא במה שספר שצעקה השונמית אל המלך על ביתה ועל שדה שהיו מחזיקי' בהם אנשים שכבר צוה המלך להשיב לה את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ולא אמ' להשיב לה שכירות ביתה:

הל"ג הוא להודיע שאין ראוי גם לנביא לסמוך על הנס ולזה צוה אלישע לנביא שיביא חדר בחדר יהוא בן יהושפט בן נמשי למשחו למלך על ישראל כדי שלא יודע סודו פן יהרגנו מלך ישראל וכן תמצא שעשה אחיה לירבעם ושמואל הנביא לדוד ר"ל שלקחו להם דרך כדי להעלי' סודם וענינם:

הל"ד הוא להודיע שאין עושין שררה בממון באחד לבד ולזה תמצא שכאשר היה הכסף בארון לחזק את בדק הבית שמוהו שם הכהני' שומרי הסף לא אחד לבד גם בהוציאם הכסף מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא אחד לבד גם בתתם הכסף אחר זה נתנוהו על ידי עושי המלאכה והם הוציאוהו יחד לא אחד לבד:

הל"ה הוא ללמד שהדברים העצמיים בבית המקדש ראוי שיקדמו לדברי' המשרתים להם לפי שהם מכוונים בעצמם ובזה היישרה לעמוד על סודו' המציאות ולזה ספר שבדק הבית היה קודם עשיית הכלים המשרתים שאינם מכוונים בעצמם כמו הספות והמזמרות והמזרקים והחצוצרות ומה שידמה להם מכלי הכסף והזהב:

הל"ו הוא להודיע שאין מחשבין עם הממונים על ההקדשות והדומה להם כי באמונה הם עושים להיות דבר ההקדש חמור להם ולזה אמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים וכן הענין בגבאי צדקה לפי מה שאחשב:

הל"ז הוא להודיע שמותר חטאת לחטאת ומותר אשם לאשם שאם היה מותרם לאי זה דבר שירצו הבעלי' לא היה לכהנים וכבר אמר כסף אשם וכסף חטאת לא יובא בית יי' לכהנים יהיו ולמדנו מאמרו לכהנים יהיו שדיני אלו הכספים מתחלף ולזה לא יתערבו זה עם זה אמנם יהיה בשיהיה מותר אשם לאשם ומותר חטאת לחטאת כמו שיראה חיובו מצד עצם הענין:

בשנת

ויתן מושיע. את יואש בן יהואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה את ארם: בשנת שלשים ושבע וגו'. מקרא זה מוכחש מפני דרדין ולא מצאתי לו מתיקון שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שבע עשרה שנה נמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הוא אומר למטה בענין בשנת שתים ליואש בן יהואחז מלך ישראל מלך אמציה בן יואש מלך יהודה נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים של יואש שהיא שנה אחרונה לו ובשנה שנייה ליואש בן יהואחז מלך אמציה ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו וקראה הכתוב שנת שתים ליואש למדת שלא מלך יואש מלך ישר' עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה וירבעם ישב על כסאו בנו היה ויש לתמוה למה נכתבו כאן שני מקראות הללו שהרי עוד לפנינו הוא מספר והולך כדברי יהואש וחוזר וכותב ויתר דברי יהואש וגו' וישכב יהואש עם אבותיו וגו' ואומר אני שלא נכתבו אלא להפסיק שלא לסמוך מיתת אלישע למקרא של ע"ז לומר ויעש הרע וגו' ואלישע חלה וגו': פתח

חטאת ו' חס' וסימ' נמסר בסדר נשא: ויחל ד' בקריא' וסימ' ויחל משה את פני. ויחל איש האלהים. ויחל יהואחז את פני יי' דמלכים. ההמת המיתהו: כתמל ח' בקריא' וחס' וסימ' וירא יעקב את פני לבן. ראה אנכי את פני אביכן. לא תאספון לתת תבן לעם. ויכו שטרי בני ישראל. על כל גדותיו. אך רחוק

יג בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לְיוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
ל' סימן וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ אַחַר
ו' חס' חַטֹּאת יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃ וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד חֲזָאֵל
מֶלֶךְ־אֲרָם וּבְיַד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל
ל כָּל־הַיָּמִים׃ וַיְחַל יְהוֹאָחָז אֶת־פְּנֵי
יְהוָה וַיִּשְׁמַע אֵלָיו יְהוָה כִּי רָאָה אֶת־
לַחַץ יִשְׂרָאֵל כִּי־לָחַץ אֹתָם מֶלֶךְ אֲרָם
׃ וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ וַיֵּצְאוּ
מִתַּחַת יַד־אֲרָם וַיֵּשְׁבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
ג' בְּאָהֳלֵיהֶם כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ אַךְ
ו' חס' לֹא־סָרוּ מֵחַטֹּאת בֵּית־יָרָבְעָם אֲשֶׁר־
החטיא ת' הֶחֱטִי אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ וְגַם
ד' הָאֲשֵׁרָה עָמְדָה בְּשֹׁמְרוֹן׃ כִּי לֹא
ה' קמץ הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז עָם כִּי אִם־חֲמִשִּׁים
פָּרָשִׁים וַעֲשָׂרָה רֶכֶב וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
ל' חס' רַגְלִי כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂמֵם
כ' ח' מל' וח' חס' י"ה מל' בכתי' כֶּעָפָר לָדֻשׁ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָחָז
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁכַּב יְהוֹאָחָז
ל עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ
יוֹאָשׁ בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
ה' בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְיוֹאָשׁ
ל מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז
עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
ו' שָׁנָה׃ וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא
סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
ל' ס"פ אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ׃

בשנת עשרין ותלת שנין ליואש
בר אחזיה מלכא שיבטא דבית
יהודה מלך יהואחז בר יהוא על
ישראל בשמרון שבע עשרי שנין׃
ועבד דביש קדם יי ואזל בתר
חובי ירבעם בר נבט דחייב ית
ישראל לא סטא מנהון׃ ותקיף
רוגזא דיי בישראל ומסרינון ביד
חזאל מלכא דארם וביד בר הדד
בר חזאל כל יומיא׃ וצלי יהואחז
קדם יי וקביל צלותיה יי ארי גלי
קדמוהי דוחקא דישראל ארי
דחק יתהון מלכא דארם׃ ויהב
יי לישראל פריק ונפקו מתחות
יד אנש ארם ויתיבו בני ישראל
בקירויהון כמאתמלי ומדקמוהי׃
ברם לא סטו מחובי ירבעם דחייב
ית ישראל בהון אזל ואף אשרתא
קמת בשמרון׃ ארי לא אשאר
ליהואחז עם אלהן חמשין פרשין
ועשר רתיכין ועשרא אלפין גבר
ריגלין ארי אבידינון מלכא דארם
ושוינון כעפרא לדייש׃ ושאר
פתגמי יהואחז וכל דעבד וגבורתי׳
הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי
יומיא למלכא ישראל׃ ושכיב
יהואחז עם אבהתוהי וקברוהי
בשמרון ומלך יואש בריה ת
תחותוהי׃ בשנת
תלתין ושבע שנין ליואש מלך
שיבטא דבית יהודה מלך יהואש
בר יהואחז על ישראל בשמרון
שית עשרי שנין׃ ועבד דביש קדם
יי לא סטא מכל חובי ירבעם בר
נבט דחייב ית ישראל בהון אזל׃

רדק

בשנת עשרים ושלש. היה לו לומר בשנת עשרים ואחת שהרי בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וכ"ז ואחת הרי כ"ח וכ"ח שנה מלך יהוא א"כ בנו מלך בשנת כ"א ליואש מלך יהודה נאמר כי מה שאמר בשנת שבע ליהוא מלך יהואש ר"ל בתחלת שבע ובשנת כ"ג ליואש ר"ל בתחילת כ"ג: ויתן יי' לישראל מושיע. הוא יהואש בן יהואחז כי כל ימי יהואחז לחץ אותם מלך ארם: אשר החטי את ישראל בה הלך. חסר אלף וכמוהו ויי' חפץ דכאו החלי: גם האשרה. כי לא כרת אותה יהוא אלא הבעלים הוא שהשמיד: כי לא השאיר ליהואחז. אינו טעם לדבק אליו אלא למה שאמר למעלה כי לחץ אותם מלך ארם: בשנת שלשים ושבע. היה לו לומ' בשנת שלשים ותשע שהרי בתחילת שנת עשרי' ושלש ליהואש מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא ומלך שבע עשר' שנה הנה כלו לו י"ז בשנת תשעה ושלשי' ליואש מלך יהודה ונראה כי מלך יהואש בחיי יהואחז אביו שני שנים וזהו שאמר ויתן יי' לישראל מושיע והמושיע הוא יהואש ואחרי ש חלה יהואחז את פני יי' ואמר וישמע אליו יי' היאך ידע ששמע אליו יי' אם לא החלה התשועה בימיו אלא מלמד שהחלה התשועה בימיו אך לא על ידו אלא ע"י בנו ואולי על ידי נביא המליכו בחייו שאמר לו כי על ידי בנו תהיה התשועה ובעבור שיראה תחלת הישועה המליכו בחייו: ויתר

רלבג

בשנת עשרים ושלש שנה ליואש עד סוף הספר: בשנת עשרים ושלש. ידוע כי שש שנים נחבא יואש ולא השם שנים מלך יהוא קודם מלוך יואש ולזה יתבאר כי בראש שנת עשרים ושלש ליואש מלך אחזיהו: ויחל יהואחז את פני יי'. אף על פי שלא היה יהואחז ראוי שתשמע תפלתו הנה שמע הש"י אליו מפני ראותו את לחץ ישר' שלחץ אותם מלך ארם כי לולי שמעו תפלתו היו כלים עשרת השבטי' ותופר ברית הש"י עם השבטי' בעבור האבות ואולם אמרנו בריתו עם ה השבטים כי כבר ה התבאר בתורה שלא יכלה אחד מהם כמו שבארנו שם ואחשוב כי שמע הש"י תפלתו לשמור ישראל שלא יכר להם חזאל בזה האופן הנפלא שהיה משחית בהם והיה זה בחייו אך עם כל זה לחץ אותם כל ימי חייו כמו שנזכר אחר זה והקים להם מושיע מידו אחרי מו' יהואחז והוא יואש בנו כמו שנזכר אחר זה ואחר סרו מתחת יד ארם וישבו ישרא' באהליהם כתמול שלשום אך לא סרו ישרא' מחטאת בית ירבעם וגם האשרה עמדה בשמרון שלא בער אותן יהואחז והנה עם כל זה שמע יי' תפלת יהואחז להקל מהלחץ אשר היה לוחץ אותם חזאל בימיו ולתת לישראל אחרי יהואחז מושיע מיד מלך ארם והוא יואש מפני שברוב הלחץ שהיה לוחץ אותם חזאל היו ישרא' כלים בקלות כמו שזכרנו והזכיר הש"י בעבור בריתו עם האבות שירחם עליהם כמו שנזכר אחר זה וזה כי לא השאיר חזאל ליהואחז עם כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים איש רגלי כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש: בשנת שלשים ושבע שנה. כבר קדם כי בהיות יואש מלך יהודה בראש שנת עשרים ושלש למלכו אז מלך יהואחז והוא מלך שבע עשרה שנה מקוטעים משתי קצותיהן והם יתכן שיהיו בפחות משש עשרה שנה ולזה יחויב שבשנת אמרו בשנת שלשים ושבע שנה אחר עבור ליואש שלשים ושבע שנה והיתה שנת שלשי' ושמנה לו בלתי שלימה וזה יתכן שיהיה פחות משש עשרה שנה מעט ודמה שהתחלת שנת מלכי בית יהוא היה זולת התחלת שנת מלכי בית דוד ובזה האופן היתה השנה ראשונה ליהואחז קטועה וגם האחרונה ובזה יתישר זה המספר וכבר בארנו במה שקדם שלפעמים ירצה בזה שאלה השנים עברו שלמות למלכותו ולפעמים ירצה שהוא בזאת השנה: אבי

מכל חטאות ב' בסיפר דירבעם בן יואש ודין

יהיה ביניכם וביניו. כי אם אשה עצרה לנו. וישבו בני ישראל באהליהם: שלשם כל נביאים מלאים במ"ד חסרים וסימ' בשמואל ב' סימן ג' וכל אוריתא דכוו' במ"ב מלאים וסי' וירא יעקב את פני. פן ירדף: הלוא י"ז מלאים בסיפ' וסימ' נמסר לעיל בסיפ' חלק א' סימן כ"ב: ויעשה ד' וסימ' נמס' בסיפ' חלק א' סימן י"ן: סימן יהואחז אחר חטאת. יהוא בן נמשי. מנחם בן גדי לא סר מעל חטאת. פקח לא סר מן חטאת. יהואש בן יהואחז. ירבעם בן יואש מכל חטאת ושארא מחטאות:

רשי

פתח החלון קדמה · מול ארץ ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם : ירה ויור · שדי ושדא : ויאמר חץ תשועה וגו׳ · אלישע את החץ הזה יהיה סימן תשועה לישראל : באפק · שם העיר : ויאמר להכות חמש או שש פעמים · היה לך אז אם כן עשית הכית את ארם חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידיך על הקשת : יבאו בארץ · היו רגילין לבא ולשלול בארץ : בא שנה · במיעל שתא בתשובת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים וים מאכל לבהמתם דרך חיילות לבאת : ויקרא

רדק

ויתר דברי יואש · למה הזכיר הנה סוף מלכות יואש והלא עתיד לזכור עדיין את אשר עשה ואחר כן ויתר דברי יהואש אלא סמך תחלת מלכות בנו לתחלת מלכותו ואמר וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי אביו אולי הרגיש בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפיכך טרם מותו הושיבו על כסאו וזהו שאמר ירבעם ישב על כסאו ולא אמר וימלוך ירבעם בנו תחתיו כמו שאמר בשאר המלכים אלא כיון שאמר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו ובסדר עולם אומר ירבעם מלך בחיי אביו שנה שנ׳ וירבעם ישב על כסאו : ואלישע חלה · כבר כתבנו למעלה מה שדרשו ב בפסוק זה כי שלשה חלאי׳ חלה אלישע ומזה החולי השלישי מת : ידיו על ידי המלך · לחזק לבו להאמין בסימן החצים : ויאמר פתח החלון · כבר אמר לו טרם שירכיב ידו על הקשת או אמר פתח לאחד מן העומדים שם : קדמה · לפי שארם היה למזרח ארץ ישראל כמו שכתוב ארם מקדם והחץ הראשון הוא שיורה דרך החלון אבל האחרי׳ הכה בהם בארץ ואמר אלישע בהורותו החץ זה החץ יהיה ת תשועה שיושיע ישר׳ ובאיזה שם יפול החץ שתהיה תשועה ממנו לישראל בארם יפול החץ זהו שאמר חץ תשועה ליי׳ וחץ ת תשועה בארם : באפק עד כלה · אפק הוא מערי יהודה ואף על פי שהיה גם כן אפק בנחלת בני אשר זה היה לבני יהודה כמו שפיר׳ למעלה בדבר אחאב והוא המקום שנלחמו בו ישראל עם מלך ארם בימי אחאב והכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד ונאמר לאלישע בנבואה כי באותו מקום שהיתה אז התשועה תהיה עוד התשועה לישראל במלחמות ארם ואמר לו אלישע עד כלה כי כן נאמר לו בנבואה אם יורה המלך ה החצים פעמים רבות והיה סבור אלישע כי לא יעמוד מלירות החצים עד שיאמר לו עמוד ומפני זה קצף עליו אלישע כאשר עמד : להכות חמש · אם עלה בלבך להכות חמש או שש פעמי׳ אז הכית ארם עד כלה : וימת אלישע · בסדר עולם היא שנה עשירית ליואש מכאן אתה ת מחשב כמה שנים פרנס אלישע לישראל משנת י״ט ליהושפט עד עכשיו יותר מששים שנה ולא ידעתי מאין היה לו כי בשנה העשירית ליואש מת אבל נראה כי בתחילת מלכותו מת כי אז התחילה התשועה שהרימעת שחלה יהואחז אביו את פני יי׳ שמע יי׳ את תפלתו : וגדודי מואב · כיון שמת אלישע התחיל הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שעל ידו נושעו ישראל מיד מואב ועשו ישראל בהם רעה גדולה כמו שכתוב למעלה ותשמת הוא התחילו לבא בארץ : בא שנה · כתרגו׳ במיעל שתא ואפשר שתהיה האל״ף תמורת ה״א הנקבה והוא כמו בה שנה כלומר באותה שנה עצמה שמת אלישע באו גדודי מואב בארץ וכמוהו על כן גבהא קומתו באל״ף במקום ה״א הנקבה וכן נה ברוב גלוליו בה״א במקום אל״ף : וישליכו את האיש · מרוב חפזם מפחד הגדוד השליכוהו בקבר אליש ע כלומר במערת אלישע שנקבר בה ולא היה להם אלא לפתוח פי המערה ולהשליכו בתוכה והיה נקל להם לעשות זה מלחפור קבר לאיש ופירוש ויהי הם קוברים איש רוצים לקברו מתעסקים בקבורתו וכיון שפתחו פי המערה השליכוהו שם ונתגלגל האיש עד שנגע בעצמות אלישע וזהו וילך ויגע האיש בעצמות אלישע : ויחי

פתח ד בקריא׳ וסימ׳ ויאמר פתח החלון קדמה · פתח לבנון דלתיך · פתח פיך לאלם · פתח פיך שפט צדק : והכית ח׳ מלרע וסימ׳ נמסר בסדר שפטים וכשמואל חלק א׳ סימן ט״ו ולעיל בסיפר׳ חלק ב׳ סימ׳ ט׳ : כלה י׳ בליש׳ וסימ׳ אקים אל עלי · והכית את ארם באפק · אז הכית את ארם · וישליכו לארון · ונכלות כל

וְיֶ֨תֶר דִּבְרֵ֤י יוֹאָשׁ֙ וְכָל־אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֔ה
וּגְבוּרָת֔וֹ אֲשֶׁ֣ר נִלְחַ֔ם עִ֖ם אֲמַצְיָ֣ה
מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֑ה הֲלֹא־הֵ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־
סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
וַיִּשְׁכַּ֤ב יוֹאָשׁ֙ עִם־אֲבֹתָ֔יו וְיָרָבְעָ֖ם
יָשַׁ֣ב עַל־כִּסְא֑וֹ וַיִּקָּבֵ֤ר יוֹאָשׁ֙ בְּשֹׁ֣מְר֔וֹן
עִ֖ם מַלְכֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
וֶאֱלִישָׁע֙ חָלָ֣ה אֶת־חָלְי֔וֹ אֲשֶׁ֖ר יָמ֣וּת
בּ֑וֹ וַיֵּ֨רֶד אֵלָ֜יו יוֹאָ֣שׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵ֗ל
וַיֵּ֣בְךְּ עַל־פָּנָ֔יו וַיֹּאמַ֗ר אָבִ֣י׀ אָבִ֔י רֶ֥כֶב
יִשְׂרָאֵ֖ל וּפָרָשָֽׁיו׃ וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ אֱלִישָׁ֔ע
קַ֖ח קֶ֣שֶׁת וְחִצִּ֑ים וַיִּקַּ֥ח אֵלָ֖יו קֶ֥שֶׁת
וְחִצִּֽים׃ וַיֹּ֣אמֶר׀ לְמֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל
הַרְכֵּ֤ב יָֽדְךָ֙ עַל־הַקֶּ֔שֶׁת וַיַּרְכֵּ֖ב יָד֑וֹ
וַיָּ֧שֶׂם אֱלִישָׁ֛ע יָדָ֖יו עַל־יְדֵ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃
וַיֹּ֗אמֶר פְּתַ֧ח הַחַלּ֛וֹן קֵ֖דְמָה וַיִּפְתָּ֑ח
וַיֹּ֨אמֶר אֱלִישָׁ֥ע יְרֵ֣ה וַיּ֗וֹר וַיֹּ֡אמֶר חֵֽץ־
תְּשׁוּעָ֨ה לַֽיהוָ֜ה וְחֵ֤ץ תְּשׁוּעָה֙ בַֽאֲרָ֔ם
וְהִכִּיתָ֧ אֶת־אֲרָ֛ם בַּאֲפֵ֖ק עַד־כַּלֵּֽה׃
וַיֹּ֛אמֶר קַ֥ח הַחִצִּ֖ים וַיִּקָּ֑ח וַיֹּ֨אמֶר לְמֶֽלֶךְ־
יִשְׂרָאֵ֤ל הַךְ־אַ֙רְצָה֙ וַיַּ֥ךְ שָׁלֹֽשׁ־פְּעָמִ֖ים
וַֽיַּעֲמֹֽד׃ וַיִּקְצֹ֨ף עָלָ֜יו אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֗ים
וַיֹּ֙אמֶר֙ לְהַכּ֔וֹת חָמֵ֥שׁ אוֹ־שֵׁ֖שׁ פְּעָמִ֑ים
אָ֚ז הִכִּ֣יתָ אֶת־אֲרָ֣ם עַד־כַּלֵּ֔ה וְעַתָּ֕ה
שָׁלֹ֥שׁ פְּעָמִ֖ים תַּכֶּ֥ה אֶת־אֲרָֽם׃
וַיָּ֥מָת אֱלִישָׁ֖ע וַֽיִּקְבְּרֻ֑הוּ
וּגְדוּדֵ֥י מוֹאָ֛ב יָבֹ֥אוּ בָאָ֖רֶץ בָּ֥א שָׁנָֽה׃
וַיְהִ֞י הֵ֣ם׀ קֹבְרִ֣ים אִ֗ישׁ
וְהִנֵּה֙ רָא֣וּ אֶת־הַגְּד֔וּד וַיַּשְׁלִ֥יכוּ
אֶת־הָאִ֖ישׁ בְּקֶ֣בֶר אֱלִישָׁ֑ע וַיֵּ֗לֶךְ
וַיִּגַּ֤ע הָאִישׁ֙ בְּעַצְמ֣וֹת אֱלִישָׁ֔ע

וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יוֹאָשׁ וְכָל דַעֲבַד
וּגְבוּרְתֵיהּ דַאֲגִיחַ עִם אֲמַצְיָה מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הֲלָא אִנּוּן
כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל ׃ וּשְׁכִיב יוֹאָשׁ
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְיָרָבְעָם יְתֵיב עַל
כּוּרְסֵיהּ וְאִתְקְבַר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן
עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל ׃
וֶאֱלִישָׁע מְרַע יַת מַרְעֵיהּ דְמִית
בֵּיהּ וּנְחַת לְוָתֵיהּ יוֹאָשׁ מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל וּבְכָא עַל אַפּוֹהִי וַאֲמַר
רַבִּי רַבִּי דְטַב לֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל בִּצְלוֹתֵיהּ
מֵרְתִיכִין וּמִפָּרָשִׁין ׃ וַאֲמַר לֵיהּ
אֱלִישָׁע סַב קַשְׁתָּא וְגִירְרַיָא וּנְסִיב
לְוָתֵיהּ קַשְׁתָּא וְגִירְרַיָא ׃ וַאֲמַר
לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל אָחֵית יְדָךְ עַל
קַשְׁתָּא וְאָחֵית יְדֵיהּ וְשַׁוִי אֱלִישָׁע
יְדוֹהִי עַל יְדֵי מַלְכָּא ׃ וַאֲמַר פְּתַח
כַּוַּן לְמַדִינְחָא וּפְתַח וַאֲמַר אֱלִישָׁע
שְׁדִי וּשְׁדָא וַאֲמַר הָדֵין גִּירָא
יִתְעֲבִיד לָנָא פוּרְקָנָא מִן קֳדָם יְיָ
וְהָדֵין גִּירָא יִתְעֲבִיד לָנָא נִצְחָנָא
בְּאֱנָשׁ אֲרָם וְתִמְחֵי יַת אֱנָשׁ אֲרָם
בַּאֲפֵק עַד דִישְׁתֵּיצוּן ׃ וַאֲמַר
סַב גִירְרַיָא וּנְסִיב וַאֲמַר לְמַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל מְחֵי לְאַרְעָא וּמְחָא תְּלַת
זִמְנִין וּפְסַק ׃ וּרְגִיז עֲלוֹהִי נְבִיָא
דַיְיָ וַאֲמַר הֲוָה חֲזֵי לָךְ לְמִמְחֵי חֲמֵשׁ
אוֹ שִׁית זִמְנִין בְּכֵן פּוֹן מָחֵיתָא יַת
אֱנָשׁ אֲרָם עַד שֵׁיצָיוּתָא וּכְעַן תְּלַת
זִמְנִין תִּמְחֵי יַת אֱנָשׁ אֲרָם ׃
וּמִית אֱלִישָׁע וּקְבָרוּהִי
וּמַשִׁירְיַת מוֹאָב עָלַת בְּאַרְעָא
בְּמֵיעַל שַׁתָּא ׃ וַהֲוָה עַד דְאִנּוּן
קָבְרִין גַּבְרָא וְהָא חֲזוֹ יַת מַשִׁרְיָתָא
וּרְמוֹ יַת גַּבְרָא בְּקִבְרָא דֶאֱלִישָׁע
וַאֲזַל וּקְרִיב גַּבְרָא בְּגַרְמֵי דֶאֱלִישָׁע

ה׳ כטע · י״ב · כ׳ ט״ו כתח וה׳ תחן · לו כקו׳ · ג׳ · ד׳ · ג׳ כתי׳ ה״א ג׳ · ג׳ י׳ בליש׳ · ג׳ · י׳ כלי״ש · ג׳ · ט׳ כטע · ד׳ מ״ל וכל כתו׳ רבו׳ כמ״ה חס׳ וישלכו את תורתך
והכית ה׳ בטעם מלרע

זאת · מקרב חיקך כלה · כלה בחטה ב׳ בו · הלא תאנף בנו עד כלה · לכלא דפשע בהרא כתיב א׳ :

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו · כי הוא גבורת ישראל וכחם בו ינצחו מלחמותיהם בעצותיו שיתן להם כדבר יי׳ : וישם אלישע ידיו על ידי המלך · להעיר כי ידיו תהיינה ב במלחמותיו על דרך המופת וההשגחה הפרטית בעבור ה הנביא והנה היו אלו המופתים אחר מותו כמו שנמשך מופת המן גם אחרי מות משה וכמו שהחיה הש״י האיש שנגע ב בעצמות אלישע בעבור כבודו אחר מותו : ויאמר פתח החלון קדמה · הנה היה זה רמז להכאת ארם כי הם היו מזרחיי׳ להם : ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה ליי׳ · העיר אותו כי בכחו זה שקנה מידי אלישע ינצח במלחמת ארם וזה החץ שירה עתה הוא סימן לזה ואמ׳ שיכם באפק עד כלה הנה באר שתהיה המלחמה ב באפק כי משם יתכן לו יותר לנצחם וכבר זכרנו שהש״י כשיעשה המופתים יעשה באופן אשר בו יהיה בהם יותר מעט מן הזרות : הך ארצה · הנה היו שם חצים רבים וחשב הנביא שיכה בכלם לארץ כיון שאמר לו קח החצים ומפני זה אמר לו שיכה את ארם באפק עד כלה אך יואש הכה שלש פעמים ועמד מלהכות עוד וקצף עליו איש האלהים כי הוא מיעט הטובה שהיה נותן לו על ארם : וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה · הנה בא באל״ף כמו בה בה״א בחלוף ה״א באל״ף כי הם מתחלפות או יהיה הרצון בזה שבא אלישע אל קבר זה שנה ועם כל זה נעשה זה המופת לכבוד אלישע שלא יקבר רשע אצל צדיק והנה זכר שתכף שקברו אלישע התחילו גדודי מואב לבא בארץ להעיר לישראל כי בימי אלישע נכנעו כמו שקדם : ויחי

ויחי ויקם על רגליו. מרז"ל כי חיה והוליד בנים והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו שנתן לו פי שנים ברוחו ואליהו החיה מת אחד והוא החיה שנים אחד בחייו בן השונמית ואחר במותו זה האיש ואמרו כי הוליד בן והאיש הזה היה שלום בן תקות והוא מגדולי הדור והיה עושה צדקו' בכל יום ומה צדקות היה עושה היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב את נפשו ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח הקדש על אשתו שנ' אל חולדה הנביאה את שלום בן תקות וכשמת נמלו כל ישרא' עמו חסד ויבאו עמו לקברו וראו הגדוד והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע בעצמות אלישע ויחי ואחרי כן הוליד את חנמאל שנאמר הנה חנמאל בן שלום דודך וכן אמר בתרגומו של תוספתא דין הוא שלום בן תקות והוליד ית חנמאל בתריה ויש מהם אמרו שלא חיה אלא שלא יקבר עם אלישע הצדיק והאיש הזה היה רשע והד' אל תאסוף עם חטאי' נפשי וידקדקו ויקם על רגליו עמד ואל ביתו לא הלך אם כן לא חיה אלא כדי שלא יהיה נקבר אצל אלישע וכאשר יצא מן המערה מת ונקבר במקום אחר וברכת פי שנים נתקיימה כשריפא צ צרעת נעמן כי המצורע חשוב כמת: בשנת שתים ליואש בן יהואחז. כיצד בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה מת אחזיהו ומלך יואש בנו ואף על פי שמלך בחיי אביו כמו ש שפירשנו אחר מיתת אביו מונה לו עתה המלוכה הנה תשעה ושלשים ושנת הארבעים שמת יואש מלך יהודה ומלך אמציה בנו באותה שנה הנה בשנת ש שתים ליואש מלך ישראל מלך אמציהו: לא יומתו אבות על בנים. כי משמעות הכתוב כן הוא כמו שאמ' איש בחטאו יומת אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי בכלל לאו זה עדות הקרובים כמו שתרגם אנקלוס על פום בנין ועל פום אבוהון אבל עיקר האזהרה הוא שלא יומתו האבו' בעון הבנים והבנים בעון אבות כמו שהביא ראיה הנה מן הפסוק: ימות. כתיב וקרי יומת והענין אחד: בגי המלח. כתוב וקרי גיא מלח והענין אחד: עשרת אלפים. זכר המוכים בגי מלח ולא זכר השאר שאומר בדברי הימים עוד עשרת אלפים שבו חיים ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו: ותפש את הסלע במלחמה. ת' וכבש ית כרכא בקרבא המצודה היתה בסלע: יקתאל. אחר שלקח המצודה שנה את שמה וקרא את שמה יקתאל על ענין ידוע אצלם: לכה נתראה פנים. פי' למלחמה והענין שרצה להלחם עמו אומ' בדברי הימים כי בלכת אמציהו להלחם באדום שכר מישראל מאה אלף גבור שילכו עמו והכיחם במצות הנביא ואמר להם שילכו למקומם ויחרה אפם ופשטו בערי יהודה והכו מהם ג' אלפים ובזו בזה רבה ומפני זה רצה להלחם אמציה עם מלך ישראל: החוח אשר בלבנון. משלו משל זה וקרא מלך יהודה חוח וקרא עצמו ארז ומשל תנה את בתך לבני כלומ' אפי' רצה להתחבר עמו דרך שלום היה נבזה בעיניו להתחבר עמו כ"ש דרך מלחמה:

ויקרא את שמה יקתאל. שהיתה לו לקיהוי שנים כמו שכתוב בדברי הימים ובשוב אמציה מהכות את אדום ויבא את אלהי בני שעיר להם וישתחוה להם והוכיחו הנביא ואמר לו ידעתי כי יעץ י' אהיך להשחיתך ומה היא העצה שהשיאו להתגרות במלך ישראל: אז שלח אמציה מלאכים וגו'. נתראה פנים במלחמה: החוח

ויעקב י"ד בקריא' וסימ' במסר' רבת': עד עתה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר ראה ובשמואל ב' סימן י"ט: יואש י"ו בספרא וסי' במס' רבת'. וכל תריסר ושפטים ודברי הימים דכו' יואש ושארא יהואש: ואת בני י' דסמ' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וישב: בגי ט' כתיב יוד וסי' נמסר ביהושע סי' י"ח: אמציה ט' בקריא' וסימ'

וַיְחִי וַיָּקָם עַל־רַגְלָיו׃
וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת־יִשְׂרָאֵל
כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז׃ וַיָּחָן יְהוָה אֹתָם
וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ
אֶת־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה
הַשְׁחִיתָם וְלֹא־הִשְׁלִיכָם מֵעַל־פָּנָיו
עַד־עָתָּה׃ וַיָּמָת חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם
וַיִּמְלֹךְ בֶּן־הֲדַד בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וַיָּשָׁב
יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז וַיִּקַּח אֶת־הֶעָרִים
מִיַּד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל אֲשֶׁר לָקַח
מִיַּד יְהוֹאָחָז אָבִיו בַּמִּלְחָמָה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים הִכָּהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשֶׁב אֶת־עָרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם יד
לְיוֹאָשׁ בֶּן־יוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ
וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדִּין מִן־יְרוּשָׁלִָם׃
וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּדָוִד
אָבִיו כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יוֹאָשׁ אָבִיו
עָשָׂה׃ רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ
וַיַּךְ אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ
אָבִיו׃ וְאֶת־בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית
כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת
עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת
כִּי אִם־אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת׃ הוּא־
הִכָּה אֶת־אֱדוֹם בְּגֵי־הַמֶּלַח עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים וְתָפַשׂ אֶת־הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ יָקְתְאֵל עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ אָז שָׁלַח אֲמַצְיָה
מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־
יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְכָה נִתְרָאֶה
פָנִים׃ וַיִּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר

ל' · ל' · ג' לך ואספת יד · ל' · ל' · כל ספר יהואש כת' יואש · כה · ל' · זו בסיפ' · ז' · יהועדן ק' · זו ל' דסמ' · י' דסמ' · ג' · כ' · יומת ק' · ט' כתי' יוד מלח ק' · ג' אבן העזר ל' · ט' · כ'

וַחֲיָא וְקָם עַל רִגְלוֹהִי׃
וַחֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם דְחַק יָת
יִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵי יְהוֹאָחָז׃ וְחָס יְיָ
עֲלֵיהוֹן וְרַחֵם עֲלֵיהוֹן וְאִתְפְּנִי
בְּמֵימְרֵיהּ לְאוֹטָבָא לְהוֹן בְּדִיל
קְיָמֵיהּ דְעִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
וְלָא אֲבָה לְחַבָּלוּתְהוֹן וְלָא אַגְלֵינוּן
מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ עַד כְּעַן׃
וּמִית חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וּמְלַךְ
בַּר הֲדַד בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ וְתַב
יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז וּנְסֵיב יָת קִרְוַיָּא
מִיַּד בַּר הֲדַד בַּר חֲזָאֵל דִי נְסֵיב מִן
יְהוֹאָחָז אֲבוּהִי בִּקְרָבָא תְּלָת זִמְנִין
מְחָהִי יוֹאָשׁ וַאֲתֵיב יָת קִרְוֵי יִשְׂרָאֵל
בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְיוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אֲמַצְיָה בַּר
יוֹאָשׁ מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃
בַּר עַסְרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין הֲוָה כַּד
מְלַךְ וְעַסְרִין וּתְשַׁע שְׁנִין מְלַךְ ב
בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִימֵיהּ יְהוֹעַדָּן מִן
יְרוּשְׁלֶם׃ וַעֲבַד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ
לְחוֹד לָא כְּדָוִד אֲבוּהִי כְּכֹל דַּעֲבַד
יוֹאָשׁ אֲבוּהִי עֲבַד׃ לְחוֹד בָּמָתָא
לָא עֲמַרָא עַד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין
וּמְסַקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃ וַהֲוָה
כַּד תְּקִיפַת מַלְכוּתָא בִּידֵיהּ וּקְטַל
יָת עַבְדוֹהִי דִי קְטָלוּ יָת מַלְכָּא
אֲבוּהִי׃ וְיָת בְּנֵי קַטָּלַיָּא לָא קְטַל
כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפַר אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה
דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֵימַר לָא יוּמְתוּן אֲבָהָן
עַל פּוּם בְּנִין וּבְנִין לָא יוּמְתוּן עַל
פּוּם אֲבָהָן אֱלָהֵין אֱנָשׁ בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת׃
הוּא מְחָא יָת אֱנָשׁ אֱדוֹם בְּגֵי מֶלַח
עַסְרָא אַלְפִין וּכְבַשׁ יָת כְּרַכָּא
בִּקְרָבָא וּקְרָא יָת שְׁמָהּ יָקְתְאֵל
עַד יוֹמָא הָדֵין׃
בְּכֵן שְׁלַח אֲמַצְיָה אִיזְגַּדִּין
לְוָת יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז בַּר יֵהוּא
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִתָא נְקַבֵּיל
אַפִּין בִּקְרָבָא׃ וּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְוָת אֲמַצְיָה
מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר

רלב"ג

ויחי ויקם על רגליו. ירצה בזה שחיה תחיה שלימה עד ש שכבר קם על רגליו לא כמו שהיה הענין בבן השונמית שהיתה תחייתו מעט מעט אך זה שב תקף לכחו ל לעמוד על רגליו או אפשר שיהיה הרצון בזה שכבר חיה לקום על רגליו לא ללכת לביתו לענינו הראשון אך היה זה להוציאו מהקבר ההוא לכבוד אלישע: לחץ את ישר' כל ימי יהואחז. ידמה שתקף שמת סר לחצו מישרא' והנה הושיעם י' על יד יואש שהכה ארם במלחמה שלש פעמים והשיב לישרא' את עריהם שלקחו ארם מהם במלחמה ולא ידענו מתי היה זה אם בראשית מלכות יואש או אחר שמלך זמן מה וידמה ממה שכתוב פה כי אחר שמת יהואחז סר לחץ ארם מישראל לגמרי כי לא אבה ה השם השחיתם כמו שזכר ולזה לא היה זמן הלחץ כי אם כל ימי יהואחז אך אחר מות חזאל ומלך בן הדד היתה התשועה שהשיב יואש ממלך ארם את כל ערי ישר' אשר לקחו ממנו ב במלחמה: ואת בני המכים לא המית ב ככתוב בספר תורת משה. זה לאות כי כונת הכתוב באמרו לא יומתו אבו' על בנים ובני' לא יומתו על אבות שלא יומתו האבות בחטא הבנים ולא יומתו הבנים בחטא אבותיהם: לכה נתראה פנים. ר"ל התראות הפנים ב במלחמה: החוח

ויוזבד בן שמעת דמלכים. אז שלח אמציה. בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם. ויתר דברי יואש דאשר נלחם. וישלח אמציה כהן בית אל. ויאמר אמציה אל עמוס. ויען עמוס ויאמר אל אמציה. ומסובב וימלך יושה בן אמציה. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה:

רשי

החוח אשר בלבנון. משל בן חמור ששלח אל הארז. ישקב: ותעבור חית השדה. בני יעקב באו על החללי אף כאן אתה בא להתמשל לי ומשל בזיון הו׳ שדימהו לחוח ואת עצמו לארז: ותעבו׳ חית השד׳ אשר בלבנון ותרמס וגו׳. לפי שכתב אית אף אתה ירמסוך גדודי חיילותי: ואת בני התערובות. בני השרים שהיו כתוכים בני המלך לערבון שלא ימרדו אבותם בו וכן ת״י בני רברביא: ויחי אמציה וגו׳. כל חמש עשרה שנה מלך עזיה בנו בחיין שכן כתוב בדברי הימים ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה׳ ויקשרו עליו וגו׳ משמשמעו מה שאמר הנביא כי יעץ ה׳ להשחיתך: וינס לכישה. שם היה כל ט״ו שנה אחרי שמכב המלך עם אבותיו אחרי מות אמצי׳ אביו מכא׳ אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומכל מקום לא כתנה אילת בידו עד לאחר מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומ׳ אחרי שכב המלך עם אבותיו ובשאתה מונה ימי הבית על פי שנות המלכים אף אינך מחשב ט״ו שנים הללו שמתנים לאמציה ולעזיה תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש: הוא

רדק

בבית שמש אשר ליהוד׳. ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להודיע כי בגבול בני יהודה בא מלך ישראל להלחם עמו: וינגף יהודה. בעון שהביא מלך יהודה אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה כמו שאומר בדברי הימים לפיכך אמר להשחיתו: בשער אפרים. שער היה בירושלם שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נוכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים בני אפרים בבואם לירושלם: עד שער הפנה. הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה. הנמצאים בית ה׳. כמו בבית ה׳ וכמהו רבים: ואת בני התערובות: בני השרים שמשימין ערבים למלך שלא ימרדו בו ות״י בני רברביא: וישב שומרונה. אומר בסדר עולם בו בפרק מת יהואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת ארבעה עשר לאמציה לפי חשבון השנים אבל לא נתברר לנו בכמה שנים לאמציהו היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל: חמש עשרה שנה. זה החשבון ישר כי אמציהו מלך בשנת שתי׳ ליואש ויואש מלך חמשה עשר שנה נמצא כי ארבעה עשר שנה מלך יואש בפני אמציהו ואמציה מלך כ״ט הנה כי ט״ו שנה חיה אמציהו אחרי יואש: על הסוסי׳. על רכב משנה סוסים: הוא

לאהלו ב׳ חס׳ וסי׳ ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער. וינגף יהודה לפני ישראל דמלכים. וחברו דד״ה
לאהליו כתיב: שמרונה ג׳ וסי׳ וילך מלך ישראל. ויולד אתם שמרונה. ואת בני התערובות: ומתהו ז׳ וסי׳

החוח אשר בלבנון שלח אל־הארז אשר בלבנון לאמר תנה את־בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותרמס את־החוח:
הכה הכית את־אדום ונשאך לבך הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה ברעה ונפלתה אתה ויהודה עמך:
ולא־שמע אמציהו ויעל יהואש מלך־ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך־יהודה בבית שמש אשר ליהודה:
וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש לאהלו:
ואת אמציהו מלך־יהודה בן־יהואש בן־אחזיהו תפש יהואש מלך־ישראל בבית שמש ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם בשער אפרים עד־שער הפנה ארבע מאות אמה:
ולקח את־כל־הזהב והכסף ואת כל־הכלים הנמצאים בית־יהוה ובאוצרות בית המלך ואת בני התערבות וישב שמרונה:
ויתר דברי יהואש אשר עשה וגבורתו ואשר נלחם עם אמציהו מלך־יהודה הלא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל:
וישכב יהואש עם־אבתיו ויקבר בשמרון עם מלכי ישראל וימלך ירבעם בנו תחתיו:
ויחי אמציהו בן־יואש מלך יהודה אחרי מות יהואש בן־יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה:
ויתר דברי אמציהו הלא־הם כתבים על־ספר דברי הימים למלכי יהודה:
ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו לכישה וימתהו שם:
וישאו אתו על־הסוסים ויקבר בירושלם עם־אבתיו בעיר דוד:

חוחא די בליבנן שלח לארזא די בליבנן למימר הב ית ברתך לברי לאיתו ועברת חיות ברא די בליבנן ודשת ית חוחא: מימחא מחיתא ית אנש אדום וראים עלך לבך איתיקר ותיב בביתך ולמא את מיתגרי בבישתא ותתקטיל את ודבית יהודה עמך: ולא קביל אמציהו וסליק יהואש מלכא דישראל ואקבילו אפיהון בקרבא הוא ואמציה מלך שיבטא דבית יהודה בבית שמש די לשיבטא יהודה: ואתברו אינש יהודה קדם ישראל ואפכו גבר לקירווהי: וית אמציה מלכא שיבטא דבית יהודה בר יהואש בר אחזיה אחד יהואש מלכא דישראל בבית שמש ואתו לירושלם ופרץ בשורא דירושלם בתרע שיבטא אפרים עד תרע זויתא ארבע מאה אמין: ונסיב ית כל דהבא וכספא וית כל מניא דאשתכחו בית מקדשא דיי ובגינזי בית מלכא וית בני רברביא ותב לשמרון: ושאר פתגמי יהואש די עבד וגבורתיה ודאגיח עם אמציה מלך שיבטא דבית יהודה הלא אינון כתיבין על ספר פיתגמי יומיא למלכי ישראל:
ושכיב יהואש עם אבהתוהי ואתקבר בשמרון עם מלכי ישראל ומלך ירבעם בריה תחותוהי:
וחיא אמציהו בר יואש מלכא שיבטא דבית יהודה בתר דמית יהואש בר יהואחז מלכא דישראל חמש עסרי שנין:
ושאר פתגמי אמציה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דבית יהודה: ומרדו עלוהי מירדא בירושלם ואפך ללכיש ושלחו בתרוהי ללכיש וקטלוהי תמן: ונטלו יתיה על סוסותא ואתקבר בירושלם עם אבהתוהי בקרתא דדוד:

ויכו את אבשלום. ויכהו וימתהו דאישבשת. ויקשרו עליו דאמציה. ויבאהו אל יהוא דדה. ויקשרו
דאמציה דד״ה. ויקשרו דאמון דד״ה. דנביא׳ וימהתו כתי׳ חסר דחסר. דכתובי׳ וימיתהו כתיב חס׳ וי״ו:

רלבג

החוח אשר בלבנון. קרא עצמו ארז וקרא מלך יהוד׳ חוח על כד הבוז ואמר ממשל שאפילו שאל ממנו להתחבר עמו כדי שיהיה שלום ביניהם אע״פכ יהיה דבר זה בבזה בעיניו ומהפלגת הבוז תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח כל שכן כשירצ׳ להלחם עמו והנה היה מבזה אותו כל כך מפני היותו מזרע אחזיהו אשר היה מבי׳ אחאב שהרגוהו אבותיו והרגו כל בית אחאב ולזאת הסבה תמצא בזה המקום כשנכנסהו יואש שיחס אותו אל אחזיה וזהו אמרו ואת אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל עם שזה היתה סבת נצחו אותו כי הוא הלך בדרך אחזיהו וגם יואש אביו אחרי מות יהוידע וכבר ספר בד״ה כי אמציה הביא אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה ובסבת זה החטא נפל ביד יואש הוא ויהודה עמו: הכבד ושב בביתך. הוא מענין הכבוד וכאילו יאמר שכבודו יהיה שישב בביתו כי ישיגהו קלון מזאת המלחמה: בבית שמש אשר ליהודה. הנה מרוב בטחון יואש לנצח מלך יהודה הלך אליו להלחם בארצו ולזה ספר כי בבית שמש אשר ליהודה היתה המלחמה: בשער אפרים עד שער הפנה. ידמה שהיה שם שער היה נכנס בו שבט אפרים בבאם לירושלם ושער הפנה היה שער אשר הוא סמוך לבית ה׳ והוא נקרא שער הפנה כי הוא היה פנה והיסוד לקדושת ישראל: ואת בני התערובות. הם בני השרים שהם לערבות למלך שלא ימרדו בו אבותיהם והנה זכר כי חיה אמציה אחרי יואש ט״ו שנה כאילו זכר להעיר כי מפני שנתגאה כל כך יואש ואמר לאמציה ונפלת אתה ויהודה עמך הנה הוא מת קודם אמציה חמש עשר׳ שנה והנה היה כן כי כבר מלך יואש קודם אמציה שתי שני׳ וי״ד שנה מלך בימיו ונשארו לאמציה ט״ו שנה: בשנת

רדק

הוא בנה את אילת· ובדברי הימים את אילות ואחד הוא והיתה למלך אדום
כמו שכתוב בתורה מאת אחינו בני עשו מאילת ומעציון גבר וכן אמר בדברי
הימים אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום ואפשר
כי דוד לקחה ממלך אדום כי מושל היה בכל ארץ אדום כמו שאומר וישם דוד
באדום נציבים ובימי יהורם בן
יהושפט פשע אדום מתחת יד
יהודה ואילות שלקחה דוד ה
השיבוה אליהם ועתה כשמלך
עוזיהו לקח אילת מתלך אדום
ויסיבה ליהודה ועוזיה בנה אותה
אחר שהשיב ליהודה כי לא בנה
אותה והיא ביד אדום אלא לאח'
שלקחה מידי אדום ואפשר ם
שנהרסו חומותיה בעת הכבוש
עד שהוצרך לבנותה וכמו וי"ו זה
הן אתה קצפת ונחטא אחר ם
שחטאנו קצפת ובאמרו אחרי
שכב המלך עם אבותיו נראה כי
קודם שמת אביו מלך שאם לא
כן לא הוצרך לומר אחרי שכב
המלך ומתי היה אלא אחרי מות
אביו אלא קודם מלך כיון שנס
אביו מירושלם מפני הקושרים
עליו ולא ידענו מתי הוא זה ם
שקשרו עליו ונס לכישה והנה כ
נראה מהפסוקים כי תכף שנס
שם שלחו אחריו והמיתוהו שם
ונשאוהו לירושלם וקברוהו ו
והמליכו את בנו ואפשר כי וישלח
אחריו שאמר לא היה תכף שהיה
בלכיש אלא לאחר זמן ולדברי
בעל סדר עולם נראה כי בשובו
ממלחמת אדום ונלחם עם ישרא'
קשרו עליו עבדיו ומקרא ת
מסייעו בדברי הימים ומעת אשר
סר אמציה מאחרי יי' ויקשרו עליו
קשר וגו' ובשובו ממלחמת אדום
הוא שסר מאחרי יי' שהביא אלהי
שעיר ובעל סדר עולם אמר כי ב
בשנת שלש עשרה לאמציהו עשה
מלחמת אדום ואם כן הוא ב
כשובו מן המלחמה אחרי ם
שנלחם עם ישראל קשרו עליו
עבדיו והמיתוהו כל זה היה בשנ'
שלש עשרה לאמציהו או בשנת
ארבעה עשר והנה נשארו משני

רשי

הוא השיב · מיד מלכי ארם : יונה בן אמתי · הוא שמשח את יהוא הוא שאמ' לו בני
רביעים ישבו לך אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר יי' אל יונה שנית ולא שלישית לפי
שתבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב והוקשה להם זה המקרא ותרצוהו בדבר יי'
אשר דבר ביד יונה לניניוה ונהפכה גזרת רעה לטובה כך נהפך לישראל בימי
ירבעם בן יואש מרעה
שהיו בה אשר אברם
מלך ארם וישימם כ
כעפר לדוש ועכשיו כ
נהפך להם לטובה :
מורה מאד · מיכר
מאד קונטרי"אום בל'
כמו אם ימרה את פיך
ממרים הייתם ותהיינה
מורת רוח וים פותרים
מורה מאד ירוד מאד
לשון ירה בים :
בשנת

וימלכו ה' חס' בליש' וסימ' לעיל בסיפ' חלק א' סימ' י"ו : מרה ה' חס' וסימ' מול הגלגל אצל אלני מרה ·
בננו זה סורר ומרה· כי ראה יי' את עני ישראל· אל תהיו כאבתם· כרה באצבעהיו : ואין עוזר ו' בקריאה
וסימ' כי ראה יי' את עני ישראל· ואביט ואין עוזר· כי יציל אביון משוע· ויגע בעמל לבם· ויטע

וַיִּקְחוּ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־עֲזַרְיָה וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ׃ הוּא בָּנָה אֶת־אֵילַת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו׃

בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַאֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם הָעֲרָבָה כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר׃ כִּי־רָאָה יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מֹרֶה מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב וְאֵין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל׃ וְלֹא־דִבֶּר יְהוָה לִמְחוֹת אֶת־שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־נִלְחָם

ה' חס' · ל' חד חס' ויתר מל' · יו' נסיב' וכל קרי' דכות · ל' כסיפ' דיהואש בן יהואחז ידין · ל' · ל' · ה' חס' · ל' · ו' · חס' · ל' ותר למחות · מלכין · ד' · ד' בטע' בסיפ' · ל' זקף קמץ

וְדַבָּרוּ כָּל עַמָּא דִּיהוּדָה יָת עֲזַרְיָה וְהוּא בַּר שִׁית עַסְרֵי שְׁנִין וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲמַצְיָהוּ׃ הוּא בְּנָה יָת אֵילַת וַאֲתִיבַהּ לְבֵית יְהוּדָה בָּתַר דִּשְׁכִיב מַלְכָּא עִם אֲבָהָתוֹהִי׃

בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין לַאֲמַצְיָה בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבְּעִין וַחֲדָא שְׁנִין׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מִכָּל חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל׃ הוּא אָתִיב יָת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל מִמַּעֲלָנָא דַּחֲמַת עַד יַמָּא דְּמֵישְׁרָא כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דִּי מַלֵּיל בְּיַד עַבְדֵּיהּ יוֹנָה בַּר אֲמִתַּי נְבִיָּא דִּי מִגַּת חֵפֶר׃ אֲרֵי גְּלֵי קֳדָם יְיָ שִׁעְבּוּדָא דְּיִשְׂרָאֵל תַּקִּיף לַחֲדָא וְאִינוּן מְטַלְטְלִין ו וּשְׁבִיקִין וְלֵית דְּסָעִיד לְיִשְׂרָאֵל׃ וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמִמְחֵי יָת שְׁמָא דְּיִשְׂרָאֵל מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא וּפָרְקִינוּן עַל יְדֵי יָרָבְעָם בַּר י יוֹאָשׁ׃ וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי יָרָבְעָם וְכָל דַּעֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ דְּאַגִּיחַ ו

רלבג

בשנת חמש עשר' שנה
לאמציהו· זה מבואר
כי כבר מלך י"ד שנה
כשמת יואש מלך י
ישראל : כי ראה את
עני ישרא' מורה מאד·
ר"ל אף על פי שהיה ת
מורה מאד את פי ה
השם ית' במה שעזבו
את בריתו : ואפס
עצור ואפס עזוב ביש'·
ר"ל ששבו וקניניהם
העצורי' בבית והעזובי'
בשדה : בשנת

אהלי אפדנו· זכרה ירושלם ימי : ויושיעם ד' ג' מלאים וא' חס' וסימ' את עתניאל בן קנז : ויושיעם ביד
ירבעם בן יואש· ויושיעם למען שמו· ויושיעם מיד שונא ויגאלם :

מלכותו י"ו שנה או ט"ו שנה כי הכתוב אומר כי עשרים ותשעה שנה מלך בירושלם והילך היה זה ובסדר עולם אומר גם כן מה תלמוד לומר אחרי שכב המלך עם אבתיו שלא
שמלך בחיי אביו ולא פירש כמה ועוד אמר בו טעם אחר מה יהורם ואחזיהו ויואש מתו מיתת תחלואים ע"י אחרים אף אמציהו מת מיתת תחלואים ע"י אחרים לפיכך אמר
אחרי שכב המלך עם אבותיו מת כמות אבותיו ורש"י ז"ל כתב כי אותן חמשה עשר שנה לאמציהו משקשרו עליו קשר ומלך עוזיהו ואמציה ישב בלכיש כל אותן חמשה עשר
שנה ועוזיהו בנו מלך ולא נראה כן לפי הפסוקים כי הכתוב אומר כי אחר שנקבר אמציהו לקחו כל עם יהודה את עוזיהו בנו וימליכו אותו תחת אביו והוא בן י"ו שנה והילך
מלך חמשה עשר שנה בחיי אביו ואם יאמר כי ויקחו כל עם יהודה את עוזיהו כשקשרו על אמציהו ונס לכישה אז המליכו בנו ואז היה בן י"ו שנה לא נראה כן לא במלכי' ולא
בדברי הימים כי אחר מיתת אביו אומר שהמליכוהו ועוד היאך אומר הכתוב על אמציהו כי תשעה ועשרים מלך והוא לא מלך אלא י"ד שנה ואם היה מתחבא בלכיש חמשה
עשר שנה מה מלכות היה זה ועוד כי לבנו איכו מונה אלא שתים וחמשים שנה והם אחר מות אביו כי כן כתוב כי בן ששה עשר היה במלכו ונ"ב שנה מלך ואותן ט"ו שנה אם
תמנה אותן לבנו הרי מלך ס"ז והראיה שהוא מביא מהימים שעמד הבית איכה ראיה כי שני חשבונות תמצא בימי הבית כי אם תמנה מתחלת בנין הבית עד שלש ליהויקים
שבא עליו נבוכד נצר תמצא ארבע מאות ועשר ושלשה חדשים ואם תמנה עד שחרב הבית מכל וכל בי"א שנה לצדקיהו תמצא ארבע מאות ותשע ושנה חדשים ועוד לדבריו כי
היה הקשר ט"ו שנה והוא עומד בלכיש היאך היה זה והכתוב אומר כי בנוסו ללכיש שלחו אחריו והמיתוהו שם ואם אחר ט"ו שנה היה לא היה אומר וישלחו אחריו כי אחריו
נראה מיד אחר שנס שם שלחו אחריו· שא הנראה בזה כי מלחמת אמציהו עם אדום ועם ישראל היתה עד ארבעה עשר לאמציהו כי מארבעה עשר ואילך לא יכול להיות
כי בשנת ארבעה עשר לאמציהו מת מלך ישראל ואם תרצה לומר כי בשנת שלש עשרה לאמציה היתה המלחמה כמו שאומר בסדר עולם אבל הקשר שקשרו עליו לא היה
אלא סמוך למיתתו ומה שאמר בדברי הימים ומעת אשר סר אמציהו מאחרי יי' ויקשרו עליו רוצה לומר מעת אשר סר מאחרי יי' החלה הרעה לבא עליו שהרי נגף במלחמת
ישראל ועוד בכל יום ויום עניכו היה ברע עד סוף ימיו שקשרו עליו עבדיו וזאת קשה מכלם שנס מפניהם לכישה וישלחו אחריו והמיתוהו שם והכתוב קצר וסיפר הרעה
האחרונה כי כן דרך הכתוב בהרבה מקומות ומה שאמר אחרי שכב המלך עם אבותיו לומר כי תכף שמת אביו החלה ההצלחה לבא כמו שהיה השכה בחיי אביו כמו
שאומר בדברי הימים ובימי דרשו את יי' הצליחו האלהים ותחילת הצלחתו הוא שהשיב אילת ליהודה : הוא השיב את גבול ישראל· והנה יואש אביו השיבערי ישראל
אלא שיואש השיב אותם הערים שלקח מלך ארם וירבעם בנו השיב מלבא חמת עד ים הערבה מיד מלכי הגוים שלקחו אותם ולא ראינו ביד מי היו ויש מחלוקת בדברי
רז"ל בזה יש מי שאומר מה שכבש יהושע כבש זה ויש מי שאומר יותר ממה שכבש יהושע כבש זה ואנחנו רואים כי גבול לבא חמתוים הערבה הוא מארץ הנכבשת בין משה
ויהושע ועוד הכתוב אומר השיב מלמד שכבר היתה נכבשת : אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי· לא נכתבה נבואה זו ויש בדבר זה מחלוקת בדברי רז"ל שהם אמרו
יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח חוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל לנינוה שידע שיהיו קרובי תשובה ויהיה בזה
עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל מה נאמר בו ויהי דבר יי' אל יונה בן אמתי שנית שנית דבר עמו ולא שלישית והקשו והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא
ותרצו על עסקי נינוה לא דבר אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו לא בנינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי
ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם מרעה לטובה : כי ראה יי'· לא בשביל תשובה שעשו אלא שריחם עליהם כי ראה עונים : מרה מאד·
משתנה ומתחלף מרעה אל רעה וי"ת שעבודא דישראל תקיף לחדא : ואפס

רשי

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו'. אי אפשר לו' כן והלא עזיה וירבע' מלכו כאחת כמו שפירשתי בסמוך אלא מה תלמוד לומר בשנת כ"ז לירבעם מלך עזריה שמלך מלכות מנוגעת למדנו שנתנגע בשנת כ"ז למלכותו: וינגע יי' את המלך. מפורש בדברי הימים שנכנס להיכל להקטיר על מזבח הקטורת: בבית החפשית. עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי בתלמו' ירושלמי: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו. אף מכאן יש ללמוד שמלך עזרי' משמת יואש מלך ישראל ט"ו שנה בחיי אמציה אביו שאם לא עמד עד שמת אביו כמנה' שלא עמד עד בשנת ט"ו לירבעם בן יואש וירבעם מלך ארבעים ואחת כמנא' שמת ירבעם בשנת כ"ז לעוזיה והיאך הוא או' בשנת לח' אלא ע"כ עוזיה וירבעם מלכו כאחת שירבע' מלך בחיי אביו יהואש שלש שנים לכך הוא אומר וירבעם ישב על כסאו שישב כבר ועוזיה עמד משמת יואש וימלך ירבעם מלכות שלימה ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה ואיני יודע אם שיבוש הסופרים הוא שאיני יכול ליישב בשנ' שלשים ושמונה לעזריה מלך זכריה אלא בענין זה: ויכהו

רדק

ואשר השיב. דמשק וחמת לארם היו אם כן איך אמר השיב כאמר כי דוד המלך כלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נציבים בדמשק וגם בחמת אף על פי שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נציבים נרא' כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כל שכן חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמ' ליהודה כי מלך ישראל לקחם והשיבם ליהודה כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאמר בישראל לומר אף על פי שהוא היה מלך ישראל והשיבם למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהשיבם בישראל: בשנת עשרי' ושבע. והלא בשנת י"ד שנה לירבעם מלך עזריה שהרי מלך ירבע' בשנת ט"ו לאמציהו ומלכות אמציהו כ"ט כמנא' כי בשנת י"ד לירבעם מת אמציהו ומלך עזריה אלא פי' עשרים ושבע לירבעם בסוף מלכותו שהוא י"ד שנה לתחלת מלכותו מלך עזרי' כי מא' מלך ירבעם וי"ד וכ"ז הרי מ"א ובסדר עולם בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל מלך עזריה וגו' וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מנוגעת פי' וכן היו כ"ז הו כו' לנגעתו אם מלכו כאחת כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד ומכאן ואילך מלך מלכות מנוגעת אע"פ שהם מלכותם מלכות מנוגעת ואם כן לדבריו למה אמר בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו מלך מלכות מנוגעת למה תלה הדבר במלכו' ירבע' ובדברי רז"ל נ"כ יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי חלוטו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו כשמת אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כשנולד יותם אם כן שימש מטתו בימי חלוטו ולמדנו מזה כי מותר למצורע לשמש מטתו בימי חלוטו ומה שאמר הכתוב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים בימי ספרו הוא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עולם כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עזיהו בימי אמציהו אביו י"ד שנה וכבר התבנו למעלה כי לא יראה זה לפי הפסוקים שאפי' שנה אחת מלך בחיין: וינגע יי' את המלך. בדברי הימים אומר למה נגעהו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת ודרשו כי למשה רמז בזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר יי' ביד משה לו כשלקחה יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה עוזיהו בצרעת: וישב בבית החפשית. אמרו רז"ל כי המלכות היא עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבדות וכשנצטרע עוזיהו וישב לו בבית אחר לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת הבית בית החפשית ועוד אמרו שעש' לו בית בבית הקברות כדא' במתים חפשי ות"י ויתב מברא לירושלם: שופט את עם הארץ. לדבריהו כל הימי' שאביו היה מצורע הוא היה שופט את עם הארץ וכן הוא משמעו' הכתוב ולדברי רז"ל כי בשנת שנצטרע נולד ולא שפט את עם הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת ויקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ: בשנת ל' ושמנה שנה לעזריהו. אם כדברי רז"ל שעזיהו וירבעם מלכו כאחת היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו בן ירבע' אלא שנראה לדעתם כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזהו לא מצאנו בכתו' וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדבריהו יתיריםי"א שנה וכאמר כי אותם י"א שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה אלא כן נראה לכי התבונן: קבלעם

זכריה כל קריאה בן כמ"ב זכריהו וסי' בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו. ואעידה לי עדים נאמנים. וכל דברי הימים דכוו' במ"ז וסי' שם בחלק א' סימן ט': בבית ה' זוגין מן ב' חד בית וחד בבית וסי' נמסר בירמיה סימן

ואשר השיב את-דמשק ואת-חמת ליהודה בישראל הלא-הם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי ישראל: וישכב ירבעם עם-אבתיו עם מלכי ישראל וימלך זכריה בנו תחתיו:

טו בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה בן-אמציה מלך יהודה: בן-שש עשרה שנה היה במלכו וחמשים ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו יכליהו מירושלם: ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר-עשה אמציהו אביו: רק הבמות לא-סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: וינגע יהוה את-המלך ויהי מצרע עד-יום מתו וישב בבית החפשית ויותם בן-המלך על-הבית שפט את-עם הארץ: ויתר דברי עזריהו וכל-אשר עשה הלא-הם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי יהודה: וישכב עזריה עם-אבתיו ויקברו אתו עם-אבתיו בעיר דוד וימלך יותם בנו תחתיו: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו בן-ירבעם על-ישראל בשמרון ששה חדשים: ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשו אבתיו לא סר מחטאות ירבעם בן-נבט אשר החטיא את-ישראל:

ודאתיב ית דמשק וית חמת לדבית יהודה בישראל הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: ושכיב ירבעם עם אבהתוהי עם מלכי ישראל ומלך זכריה בריה תחותוהי:

בשנת עשרין ושבע שנין לירבעם מלכא דישראל מלך עזריה בר אמציה מלכא שיבטא דבית יהודה: בר שית עסרי שנין הוה כד מלך וחמשין ותרתין שנין מלך בירושלם ושום אמיה יכליה מירושלם: ועבד דכשר קדם יי' ככל דעבד אמציה אבוהי: לחוד במתא לא עטרא עוד כען מדבחין ומסקין בוסמא על במתא: ואיתי יי' מכתש על מלכא והוה סגיר עד יום מותיה ויתיב בר מן ירושלם ויותם בר מלכא ממנא על ביתא דאין ית עמא דארעא: ושאר פתגמי עזריה וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: ושכיב עזריה עם אבהתוהי וקברו יתיה עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך יותם בריה תחותוהי:

בשנת תלתין ותמני שנין לעזריה מלכא שיבטא דבית יהודה מלך זכריה בר ירבעם על ישראל בשמרון שיתא ירחין: ועבד דביש קדם יי' כמא דעבדו אבהתוהי לא סטא מחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל:

ל"ז: עזריהו ד' בנביאים וסי' ואלה השרים אשר. ועזריהו בן נתן. ויתר דברי עזריהו. בשנת שלשים ושמנה. ומן ועזריהו בן עודד דדברי הימים עד ס"ף סיפרא דכוו' במ"א ולו אחים קדמאה דפסו':

רלבג

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה. ידוע כי כשמת אמציה מלך ירבע' ט"ו שנה ולזה יתבא' שכב' מלך עזרי' בשנת י"ו למלכו' ירבעם והנראה בעיני שהוא מונה כ"ז שנה שהיו עתידי' לבא ואחר יכלה מלכות בית יהוא וזה כי ירבעם מלך אחר זה כ"ז שנה ובנו מלך ששה חדשים והם כ"ז שנה מקוטעין: וינגע יי' את המלך. כבר באר בד"ה כי זה קרה לו מפני חשבו להקטיר במזבח הקטור' והנה היה אז יותם בן המלך שופט את עם הארץ בחיי אביו ומהעת שהיה מצורע ישב בבית החפשית לפי שהיה צריך לישב בדד מחוץ למחנה והיתה נקראת בית המצורע בית החפשי' לפי שהמצורע אין לו עסק עם בני אדם והו' מפני זה חפשי מהעסקים והמלאכות: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה. לפי שכבר מלך ירבעם בחיין עשרים ושש שנה הנה יהיה זה בשנת כ"ז לעזריה ולזה ידמה שמלך עזריה בחיי אביו י"א שנה כי קשרו עליו קשר בירושלם מעת סר מאחרי יי' וינס לכיש ולזה המליכו כל עם יהודה את עזריה ומלך בחיי אביו י"א שנה והעד הנאמן על זה הוא אמרו הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה אחרי שכב המלך עם אבתיו וזה לא יעדותקת כי מלך בחיי אביו והיה בן עשרה שנה כשמלכו בחיי אביו ואת

וימיתהו ח׳ מ״ל וסי׳ נמסר לעיל בס׳ חלק א׳ סימן י״ג׃ שלום ג׳ מ״ל בנביא׳ וסימ׳ שלום בן יבש מלך ר״פ ׃ ויעל מנחם בן גדי׃ ויתר דברי שלום׃ וכל כתובי׳ דכוו׳ מלאים במ״ו חס׳ וסי׳ שלם בנו רחבעם׃ לשלם הקרחי׃ ויחזקיהו בן שלם׃ אשת שלם בן תקוה׃ השערים בני שלם תניגא דעזרא׃ שלם וטלם ואורי׃ ההרותיה ה׳ מלין כתרי טעמי פי׳ הטפחא לא ישרתנה מירכא כתיבתה כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ כה״מג תלוש ופירו׳ בסדר

ויקשר עליו שלם בן יבש ויכהו
קבל עם וימיתהו וימלך תחתיו׃
ויתר דברי זכריה הנם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי ישראל׃
הוא דבר יהוה אשר דבר אל יהוא
לאמר בני רביעים ישבו לך על
כסא ישראל ויהי כן׃
שלום בן יבש מלך בשנת שלשים
ותשע שנה לעזיה מלך יהודה
וימלך ירח ימים בשמרון׃ ויעל
מנחם בן גדי מתרצה ויבא שמרון
ויך את שלום בן יבש בשמרון
וימיתהו וימלך תחתיו׃ ויתר דברי
שלום וקשרו אשר קשר הנם
כתובים על ספר דברי הימים
למלכי ישראל׃
אז יכה מנחם את תפסח ואת כל
אשר בה ואת גבוליה מתרצה כי
לא פתח ויך את כל ההרותיה בקע׃
בשנת שלשים ותשע
שנה לעזריה מלך יהודה מלך מנחם
בן גדי על ישראל עשר שנים
בשמרון׃ ויעש הרע בעיני יהוה
לא סר מעל חטאות ירבעם בן נבט
אשר החטיא את ישראל כל ימיו׃
בא פול מלך אשור על הארץ ויתן
מנחם לפול אלף ככר כסף להיות
ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו׃
ויצא מנחם את הכסף על ישראל
על כל גבורי החיל לתת למלך
אשור חמשים שקלים כסף לאיש
אחד וישב מלך אשור ולא עמד שם
בארץ׃ ויתר דברי מנחם וכל אשר
עשה הלוא הם כתובים על ספר
דברי הימים למלכי ישראל׃
וישכב מנחם עם אבתיו וימלך
פקחיה בנו תחתיו׃
בשנת חמשים שנה לעזריה מלך
יהודה מלך פקחיה בן מנחם על
ישראל בשמרון שנתים׃ ויעש הרע
בעיני יהוה לא סר מחטאות
ירבעם בן נבט אשר החטיא את
ישראל׃ ויקשר עליו פקח
בן רמליהו שלישו ויכהו בשמרון

וּמְרַד עֲלוֹהִי שַׁלּוּם בַּר יָבֵשׁ וּמְחָהִי קֳדָם עַמָּא וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי זְכַרְיָה הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ הוּא פִּתְגָמָא דַּייָ דִּי מַלִּיל עִם יֵהוּא לְמֵימַר בְּנִין רְבִיעָאִין יְתִבוּן לָךְ עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה כֵּן׃ שַׁלּוּם בַּר יָבֵשׁ מְלַךְ בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּתְשַׁע שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ יְרַח יוֹמִין בְּשָׁמְרוֹן׃ וּסְלִיק מְנַחֵם בַּר גָּדִי מִתִּרְצָה וַאֲתָא לְשָׁמְרוֹן וּמְחָא יָת שַׁלּוּם בַּר יָבֵשׁ בְּשָׁמְרוֹן וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי שַׁלּוּם וּמִרְדֵיהּ דִּי מְרַד הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרֵי פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ בְּכֵין מְחָא מְנַחֵם יָת תִּפְסַח וְיָת כָּל דִּי בַהּ וְיָת תְּחוּמַהָא מִתִּרְצָה אֲרֵי לָא פְתַחַת תַּרְעַהָא לְאַשְׁלָמָא וּמְחָהּ וְיָת כָּל מְעַדְיָתְהָא בְּזַע׃ בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּתְשַׁע שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ מְנַחֵם בַּר גָּדִי עַל יִשְׂרָאֵל עֲסַר שְׁנִין בְּשָׁמְרוֹן׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מֵעַל חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמוֹהִי׃ אֲתָא פּוּל מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל אַרְעָא וִיהַב מְנַחֵם לְפוּל אֲלַף כִּכְּרִין דִּכְסַף לְאַשְׁלָמָא יְדוֹהִי עִמֵּיהּ לְאַתְקָפָא מַלְכוּתָא בִּידֵיהּ׃ וּרְמָא מְנַחֵם יָת כַּסְפָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל כָּל גִּבּוֹרֵי חֵילָא לְמִתַּן לְמַלְכָּא דְאַתּוּר חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף לְגַבְרָא חַד וְתָב מַלְכָּא דְאַתּוּר וְלָא אַנְזִיק תַּמָּן בְּאַרְעָא׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי מְנַחֵם וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁכִיב מְנַחֵם עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ פְּקַחְיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ בִּשְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ פְּקַחְיָה בַּר מְנַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁמְרוֹן תַּרְתֵּין שְׁנִין׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מֵחוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל׃ וּמְרַד עֲלוֹהִי פֶּקַח בַּר רְמַלְיָהוּ גִּבָּרֵיהּ וּמְחָהִי בְּשָׁמְרוֹן

רדק

קבל עם. שתי מלות והוא כמו נגד העם תרגום נגד קבל ותר׳ קדם עמא׃ הוא דבר יי׳ אשר דבר. מלת הוא טעמו למעלה וימיתהו וימלך תחתיו כאשר דבר יי׳ וכיון שמלך רב או מעט כבר נתקיים דבר יי׳ והוסבה המלוכה לאחרים כי הם היו רשעים כלם ואילו היה טובים ארכה מלכותם עוד וכבר היתה מלכותם ראויה להפסק קודם זה מפני עונותם ולא מלך זכריה אותם ששה חדשים אלא לקיים דבר יי׳ בעבור שידעו העם כי אמת דבר הנביא ליהוא בשם יי׳ כשאמר לו בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל׃ את תפסח ואת כל אשר בה. תפסח לא היתה מארץ ישראל אלא מעבר הנהר מארם וכן כתוב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ונראה כי היתה לגבול ארץ ישראל נכח תרצה ותרצה היתה מארץ ישר׳ מקומו של מנחם ומנח׳ בא להלח׳ על תפסח וקרא לשלום אליה להיותה לו למס ולא פתח לו עם העיר וזהו שאמר כי לא פתח ויך והכה אותה ואת כל גבוליה מתרצה כלומ׳ מגבול תרצה ואילך כל הנמצא בכל גבוליה הכה ועוד כי כל ההרות שבה בקע דרך נקמה ובזיון׃ ההרותיה. בשתי ידיעות כמו בתוך האהלי׃ ולא עמד שם בארץ. לא נתעכב שם אלא שב לו לארצו כיון שקבל הכסף ולא שמרם מאויב אחר ויש ולא אנזיק תמן בארעא׃ בארמון

רשי

ויכהו קבל עם. ומחהי קדם עמא לעיני העם׃ ויהי כן. לא שהית כדי מלכותו ליתמך כל כך אלא לקיים דבר מלך שנאמ׳ בו כן יהיה דברי אשר יצא מפי וגו׳׃ כי לא פתח. שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם׃ ההרותיה. את הנשים הרות שבה בקע׃ שלישו. גבור שלו׃ את

רלבג

ואת גבוליה מתרצ׳ כי לא פתח. ידמה שתפסח לא היתה מארץ ישראל וקרא לה מנחם לשלום ולא הסכימה להשלי׳ עמו ולא פתח׳ לו ולזה הכה אותה ואת כל אשר בה ואת גבוליה הם׳ מחוץ לעיר מתרצה ואילך וגם כל המגדלים החזקים הנכווי׳ בהר׳ אשר בה בקע׃ בארמון

אמר ׃ י״ח פסוקים על על ומל״ה במצעו׳ וסימ׳ ישרצו רמש נפש ׳ או מצא אבדה ׳ צו את אהרן ׳ והבה לקחו את אשר עשה מיכה ׳ ויסיפו בני ישר׳ דויחזק יי׳ את עגלון ׳ ויאמר לכי ושלח אתה ׳ ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ׳ לא טוב הדבר הזה ׳ ועתה כה תאמר לעבדי לדוד דשמואל ׳ ויוצא מנחם את הכסף ׳ והמלך הפקיד את השליש ׳ ערות על יאור ׳ על כן על בחוריו ׳ ואמרת׳ על מה ׳ גבה לבך ביפיך ׳ לא לנו יי׳ ׳ ורגה בית המן ׳ והדבר אשר היה אל ירמיהו ׃

רש"י

את ארגוב ואת האריה. כל ארגוב לשון פלטין החשובין וכל טרכונין בלשון ארמי פלטין החשובין למלכות בארמון הגדול אשר אצל הארגוב והאריה יש לומר שהיה אריה של זהב עומד באותו ארמון: בשנת עשרי' ליותם. היה לו לומר בשנת ארבע לאחז שהרי כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה אלא לפי שהיה אחז רשע רצה הכתוב למנותם ליותם בקבר ולא לאחז בחיים כך הי' בספ' עולם: בימים ההם. בסוף ימיו של יותם: להשליח. לגרות: ויגלה

רדק

בארמון בית מלך. כן כת' וקרי המלך והענין אחד: את ארגב ואת האריה. עם ארגב ועם האריה ושני גבורי' היו שמם כך ועמהם באו ועם חמשים מבני גלעדים וימיתהו: בשנת עשרי' ליותם. והיאך היה זה והלא יותם לא מלך אלא ט"ז והיאך מוכח לן עשרים ועשרים של פקח שלמו בשנת ד' לאחז אם כן היה לו לומר בשנת ד' לאחז ולומר בסדר עולם וכי אפשר לו' כן אלא שהיתה גזיר' גזרה בימי יותם. דבר אחר שרצה הכתוב למנות ליותם בקבר ולא לאחז בחיים: בשנת שתים לפקח. בתחילת שתים ופקח מלך בשנת חמשים ושתים לעזריה ועזריה מת בסוף נ"ב לו ומלך יותם הנה בשנת שתים לפקח מלך יותם: הו' בנה את שער בית יי' העליון. השער הזה היה בין בית יי' ובין בית המלך כמו שראינו בדב' יואש ויורידו את המלך מבית יי' ויבואו דרך שער הרצי' בית המלך ומה שאמר כי הוא בנה אותו הוסיף בו בניין או כפל ובנהו שהרי ש שלמה בנה שער בין ביתו ובית יי' כמו שאמ' ועולתו אשר יעלה בית יי': בימים ההם החל יי'. אחר שמת יותם: את

אשורה ו' וקמצין בקריאה וסי' וישכנו מחוילה עד שור אשר. בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר·
ויגל מלך אשור את ישראל. עד אשר הסיר. בשנת התשיעית להושע· תהיה מסלה: והיה במלכו ז'
וסי' יהורם בן יהושפט דמלכים· אמציהו בן יואש· עזריה בן אמציה· יותם· חזקיהו· בלא חמדה·

בארמון בית־ מלך את־ארגב ואת־
האריה ועמו חמשים איש מבני
גלעדים וימתהו וימלך תחתיו:
ויתר דברי פקחיה וכל־אשר עשה
הנם כתובים על־ספר דברי הימים
למלכי ישראל:
בשנת חמשים ושתים שנה לעזריה
מלך יהודה מלך פקח בן־רמליהו
על־ישראל בשמרון עשרים שנה:
ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מן־
חטאות ירבעם בן־נבט אשר החטיא
את־ישראל: בימי פקח מלך־
ישראל בא תגלת פלאסר מלך
אשור ויקח את־עיון ואת־אבל בית־
מעכה ואת־ינוח ואת־קדש ואת־
חצור ואת־הגלעד ואת־הגלילה כל
ארץ נפתלי ויגלם אשורה: ויקשר־
קשר הושע בן־אלה על־פקח בן־
רמליהו ויכהו וימיתהו וימלך
תחתיו בשנת עשרים ליותם בן־
עזיה: ויתר דברי־פקח וכל־אשר
עשה הנם כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי ישראל:
בשנת שתים לפקח בן־
רמליהו מלך ישראל מלך יותם בן־
עזיהו מלך יהודה: בן־עשרים
וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה
שנה מלך בירושלם ושם אמו
ירושא בת־צדוק: ויעש הישר
בעיני יהוה ככל אשר־עשה עזיהו
אביו עשה: רק הבמות לא סרו
עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות
הוא בנה את־שער בית־יהוה
העליון: ויתר דברי יותם וכל־
אשר עשה הלוא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי יהודה:
בימים ההם החל
יהוה להשליח ביהודה רצין מלך
ארם ואת פקח בן־רמליהו: וישכב
יותם עם אבתיו ויקבר עם אבתיו
בעיר דוד אביו וימלך אחז בנו
יו תחתיו: בשנת שבע־
עשרה שנה לפקח בן־רמליהו מלך
אחז בן־יותם מלך יהודה:

באידרון בית מלכא ית ארגוב וית
אריא ועימיה חמשין גברא מבני
גלעדאי וקטליה ומלך תחותוהי:
ושאר פתגמי פקחיה וכל די עבד
הא אינון כתיבין על ספרא
פתגמי יומיא למלכי ישראל:
בשנת חמשין
ותרתין שנין לעזריה מלכא שיבטא
דבית יהודה מלך פקח בר רמליהו
על ישראל בשמרון עסרין שנין:
ועבד דביש קדם יי' לא סטא מן
חובי ירבעם בר נבט דחייב ית
ישראל: ביומי פקח מלכא
דישראל אתא תגלת פלאסר
מלכא דאתור ושבא ית עיון וית
אבל בית מעכה וית ינוחא וית קדש
וית חצור וית גלעדה וית גלילא
כל ארעא שיבט נפתלי ואגלינון
לאתור: ומריד מרדא הושע
בר אלה על פקח בר רמליהו
ומחהי וקטליה ומלך תחותוהי
בשנת עסרין ליותם בר עזיה:
ושאר פתגמי פקח וכל די עבד הא
אינון כתיבי' על ספר פתגמי יומיא
למלכי ישראל: בשנת
תרתין לפקח בר רמליהו מלכא
דישראל מלך יותם בר עזיה
מלכא שיבטא דבית יהודה:
בר עשרין וחמש שנין הוה כד
מלך ושית עשרי שנין מלך
בירושלם ושום אמיה ירושא בת
צדוק: ועבד דכשר קדם יי'
ככל דעבד עזיה אבוהי עבד:
לחוד במתאלא עטרא עוד כען
עמא מדבחין ומסקין בוסמיא על
במתא הוא בנא ית תרע בית
מקדשא דיי' עלאה: ושאר
פיתגמי יותם וכל די עבד הלא
אינון כתיבין על ספר פיתגמי יומיא
למלכי דבית יהודה:
ביומיא האינון שרי יי'
לגראה בדבית יהודה רצין מלכא
דארם וית פקח בר רמליה:
ושכיב יותם עם אבהתוהי
ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא
דדוד אבוהי ומלך אחז בריה
תחותוהי: בשנת שבע
עסרי שנין לפקח בר רמליה מלך
אחז בר יותם מלך דבית יהודה:

רלבג

בארמון בית המלך את ארגב ואת האריה. אחשוב שארגוב קרא הממונה על כל חבל ארגב והאריה קרא גבור אחר יקראוהו אריה על דר ההפלאה לרוב גבורתו. והנה קם' עליו פקח עם שני אלו השרים והיו עמו גם כן חמשים איש מבני גלעדים כי לבני גלעד היה חבל ארגב לפי מה שאחשוב: ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש: הנה זה היה לפי מה שאחשוב מה שזכר בספ' ד"ה כי תגלת פלאסר מלך אשור הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי ויביאם לחלח וחבור והרא ונהר גוזן ולפי שאלו המדינו' היו מארץ אשור אמר בזה המקום ויגלם אשורה: בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם. ר"ל בראש השנ' השנית כי בראש שנת חמשים ושנים לעזריה מלך פקח ומת עזריה בשנה ההיא: בימים ההם החל יי' להשליח ביהוד' רצין. ר"ל לגרות ביהודה או לשלח וזה היה אחרי מות יותם כי בימי אחז נתחברו אלה המלכים על ירושלם מפני רוב חטאי אחז כמו שנתבאר בספר ד"ה והם הכו בה מכה גדולה ואחר זה היו צרים על ירושלם ולא יכלו להלחם כי חמל הש"י על יהוד' ולא אמר להשחיתו: ויכשל

מסרה

יותם תניינא דדברי הימים:
אשר עשהו ו' וסימ' עמרי.
אחזיהו. יהואש. יותם. אחז.
אמון: בעיר דוד ד' בסי'
דסמיכי וסי' וישכב שלמה.
וישכב אסא. וישכב יהושפט.
וישכב יותם:

ויגלה קירה · את העם אשר בה הגלה למדינת ששמה קיר : עד בא · לכשבא המלך מדמשק : ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו' · אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגנז ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו בדברי הימים מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו והרי שכינו אם שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו באגדת חלק אין לי לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו ברכי מזבח והיו אצל המזבח הקדש וכשעשה אחז את המזבח לעז סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית יי' ויתן אותו אצל מזבח הקדש בצפון' ומצינו שפירשו רבותינו רבוגמתו במס' סב' ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת מי היה אמר להם התחילו ממקו' שאומרין שירה לפני הרי כאן לכלי שיר של נחשת קראו מזבח : לבקר

רדק

את אילת לארם · שכבר לקחה עזריה מלך יהודה : וינשל את היהודים מאילות · זהו אילת כי כן היתה נקראת אילת ואילות וכן בדברי הימים אילות ופירוש וינשל כמו ונשל גוים רבי' מפניך ענין גירושין ושילוח : וארמים באו אילות · כתיב ארמים לפי שמלך ארם לקחה ועל ידו ישבו הארומים וקרי אדמים בד"לת כי לבני אדום היתה כמו שפירשנו למעלה : הקומים עלי · תואר בפלס טובים : ויגלה קירה · העם אשר בה הגלה אל קיר וקיר היתה מאשור הוא שאומר עמוס הנביא יגלו עם ארם קירה אמר יי' : ויקרב המלך על המזבח · פועל יוצא וזה לבדו מן הקל יוצא ר"ל הקריב על המזבח קרבנותיו והעלה עולותיו או יהיה ויקרב פועל עומד כמשפטו ויהיה על ה המזבח כמו אל המזבח קרב הו' בעצמו אל המזבח והעלה עליו : ואת המזבח הנחשת אשר לפני יי' · כמוך עם הא' הידיעה וכמוהו הממלכות כנען והוא המזבח שעשה שלמה כמו ם שפירשתי בבנין הבית אמר שזה המזבח נתן אותו עם המזב' אשר לפני יי' ופירוש ויקרב מאת פני הבית הקריב זה המזבח ממזבח הנחשת שהיה בעזרה את פני הבית הקריב זה' יותר לצד הבית ונתן אותו בין המזב' ובין בית יי' על ירך המזבח לצד צפון : ויצוהו

מסרה

קדמ' וב' מל' דמל' וסי' הכה בכפך · כתעבות הגוים דמנשה בדברי הימים · ושארא תועבת כתיב חס' ו' בתרא : י"ו מלין בקריאה דלא מפקי' א' ולית להון זוג וסי' שלתך יתן את שלתך אשר שאלת · חטאים ליי' לאכל על הדם · ותזרני חיל למלחמה דשמואל · להשו' גלים נצים דספרא · וירפו המים עד היום הזה · פלאסר וישלח אחאז מלאכים · פלנסר ויער אלהי ישראל · מלו ברב דכלתך מלו · נשו לשוא עריך · ונשו את כלמתם · משתו יגורו אלים · הסורים כי מבית הסורי' · השפות את שער הגיא החזיק · קרוא אני קרוא לה · שרית כל אלה אנשי מלחמה בד"ה · קראים משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קראים : מאת פני ה' בקרי' וסי' מאת פני יצחק אביו · ויגרש אתם מאת פני פרעה · קרבו שאו את אחיכם מאת פני הבית · ויצא השטן מאת פני יי' :

תעבות ט' כתיב בן כליש' בקריאה וסי' וילך בדרך מלכי ישראל דאחז למלכים · וילך בדרכי דאחז דדברי הימים · גם כל שרי הכהנים · יען אשר עשה מנשה · ויסר יאשיהו את כל · הנשוב להפר מצותיך · ואשלח אליכם דירמיה · ויתר דברי יהויקים ותעבותיו · כתעבותיהם לכנעני : כל אילין קדמאי העבות כתיבן חס' ו'

בר עשרין שנין אחז כד מלך ושית עסרי שנין מלך בירושלם ולא עבד דכשר קדם יי' אלהיה כדויד אבוהי : ואזל באורח מלכי ישראל ואף ית בריה אעבר בנורא כתועבות עממיא דתריך יי' יתהון מן קדם בני ישראל : ודבח ואסיק בוסמין על במתא ועל רמתא ותחות כל אילן עבוף : בכין סליק רצין מלכא דארם ופקח בר רמליה מלכא דישראל לירושלם לאגחא קרבא וצרו על אחז ולא יכילו לאגחא :

בעידנא ההיא אתיב רצין מלכא דארם ית אילת לארם ותריך ית יהודאי מאילת וארמאי אתו לאילת ויתיבו תמן עד יומא הדין : ושלח אחז איזגדין לות תגלת פלסר מלכא דאתור למימר עבדך וברך אנא סק ופרוקני מיד מלכא דארם ומיד מלכא דישראל דקמו עלי : ונסיב אחז ית כספא וית דהבא דאשתכח בבית מקדשא דיי ובאוצרי בית מלכא ושדר למלכא דאתור שוחדא : וקביל מיניה מלכא דאתור וסליק מלכא דאתור על דמשק ואחדה ואגלי עמא די בה לקירינא וית רצין קטל : ואזל מלכא אחז לקדמות תגלת פלאסר מלכא דאתור לדומשק וחזא ית מדבחא די בדמשק ושדר מלכא אחז לות אוריה כהנא ית דמות מדבחא וית טיקוסיה לכל עובדוהי : ובנא אוריה כהנא ית מדבחא ככל דשלח מלכא אחז מדמשק כן עבד אוריה כהנא עד דאתא מלכא אחז מדמשק : ואתא מלכא מדמשק וחזא מלכא ית מדבחא וקריב מלכא על מדבחא ואסיק עלוהי : ואסיק ית עלתיה וית מנחתיה ונסיך ית נסכיה וזרק ית דם נכסת קודשיא די ליה על מדבחא : וית מדבחא דנחשא די קדם יי וקריב מן קדם ביתא מבין מדבחא ומבין בית מקדשא דיי ויהב יתיה על שידא דמדבחא צפונא :

ב בן עשרים שנה אחז במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה הישר בעיני יהוה אלהיו כדוד
ג אביו : וילך בדרך מלכי ישראל וגם את בנו העביר באש כתעבות הגוים אשר הוריש יהוה אתם מפני
ד בני ישראל : ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן :
ה אז יעלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה ויצרו על אחז ולא יכלו להלחם :
ו בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וינשל את היהודים מאילות וארומים באו אילת וישבו שם עד
ז היום הזה : וישלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר מלך אשור לאמר עבדך ובנך אני עלה והושעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל
ח הקומים עלי : ויקח אחז את הכסף ואת הזהב הנמצא בית יהוה ובאצרות בית המלך וישלח למלך
ט אשור שחד : וישמע אליו מלך אשור ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין
י המית : וילך המלך אחז לקראת תגלת פלאסר מלך אשור דומשק וירא את המזבח אשר בדמשק וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל
יא מעשהו : ויבן אוריה הכהן את המזבח ככל אשר שלח המלך אחז מדמשק כן עשה אוריה הכהן עד
יב בוא המלך אחז מדמשק : ויבא המלך מדמשק וירא המלך את המזבח ויקרב המלך על המזבח
יג ויעל עליו : ויקטר את עלתו ואת מנחתו ויסך את נסכו ויזרק את דם השלמים אשר לו על המזבח :
יד ואת המזבח הנחשת אשר לפני יהוה ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח ומבין בית יהוה ויתן אתו על ירך המזבח צפונה :

רלבג

ויגשל את היהודים מאילות · ר"ל שגבר השליכם וגרשם משם והוא אילת שבנה עזריה כמו שקדם : הקומים עלי · ר"ל הקמים עלי : ויגלה קירה · ר"ל שהגלה העם אשר בדמשק אל קיר : ויבן אוריה הכהן · ר"ל ויבנה אוריה הכהן את המזבח בעוד שהי' בא המלך אחז מדמשק עד שכאשר בא מצאו בנוי : ואת מזבח הנחשת אשר לפני יי' · ר"ל שזה המזבח שבנה אוריה היה בחצר הכהנים עם מזבח הנחשת אשר לפני יי' שבנה שלמה והיה זה המזבח השני יותר קרוב אל פני ההיכל כשהיה מבין המזבח ומבין בית השם אלא שלא היה מכוון לפני הבית אבל אצל ירך המזבח צפונה היה ואפשר ששמהו לפאת צפון להיותם עובדים לצבא השמי' והכוכבים הצפוניים הם היותר חזקים בפעולותיהם בזה העולם לפי מה שסדר הש"י מעניכם ולזה תמצא פעל השמש יותר חזק במזלות הצפוניים : והנה

כלפי חדמין ז' מלין לא מפקין א' ולית זוג'

לבקר · לפריקים לכשיעלה בלבו לבקרו : את המסגרות המכונות · היא טבלאות
שהמכונות עשויות עליהם כמו שנאמר וזה מעשה המכונות מסגרות להם :
מוסך השבת · גג אהל עשוי לצל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת : ואת מבוא
בית המלך · שהיה בא בו מביתו לבית יי' דרך החוץ הסב אותו במקום הכנע מפני
המלך אשור שלא ו
יחמוד אותם הכלים
וגם את המבוא הסב
שמא יצטרך להחבא
ויברח בהכנע : בשנת
שתי' עשרה לאחז וגו' :
אי אפשר לומר שמלך
הושע בשנת י"ב לאחז
שהרי בשנת ד' לאחז
הרג את פקח ומלך
תחתיו וכשתבדוק ב
בשנות פקח תמצא כן
וגם אי אפש' לומ' שלא
מלך אלא תשע שנים
שהרי מלך משנת א
ארבע לאחז עד שנת
שש לחזקיהו שנלכדה
שומרון הרי יותר משש'
עשר' שנה ומה תלמוד
לומר ט' שנים משמרד
במלך אשור כך שנויה
בסדר עולם ואי אפשר
לומר שבשנת י"ב לאחז
התחיל למרוד שאם
כן תמצא את שני מ
מרדו חמש שנים בימי
אחז ושש שנים בימי
חזקיהו הרי אחת ע
עשרה וכאן הוא אומר
תשע לא הוזכר שנת
שתי' עשר' לאחז אלא
לעניין מקרא של א
אחריו עליו עלה ש
שלמנאסר וגו' שבשנת
י"ב לאחז עלה סנחריב יז
על הושע והגלה לאותן
שבעבר הירדן וכך ש
שנינו בסדר עולם ו
ומקרא כתוב בדברי
הימים ויער אלהי ישר'
את רוח פול מלך אשור
ויגלם לראובני ולגדי
ולא פירש באיזה זמן
וכאן פירש ששנת י"ב לאחז היה שלם גליות גלו עשר' השבטים בשנת עשרי' לפקח
כמו שכתוב למעלה ויך את מלך אשור את עיון ואת דן ואת ארץ נפתלי ויגלם
אשורה וזה היה שנת הארבע לאחז שהה שמונה שנים ובא עליהם שנת י"ב לאחז
והגלה לראובני ולגדי וכשראה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך
מצרים שהה שמונה שנים ובא וצר על שומרון ונלכדה לקץ שלש שנים וגלו כולן
וזהו שנאמר כעת הראשון שהיקל ארצה זבולון וארצה נפתלי הקל אף בשנייה
שלא הגלה אלא שני השבטים אבל האחרון הכביד טיאטא את הכל כזה שהוא
מכבד את הבית ומכל מקו' לפי החשבון שכתב כאן את מניין שני מרדו תשע שנים
לא מרד בו עד שנת י"ד לאחז שהרי אחז מלך שש עשרה שלש שנים של אחז היה
המרד ושש שנים בימי חזקיהו : רק לא כמלכי ישראל · שביטל פרדסיאות שישבו
מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל וזה בטלן לפי שנגלו עגלי
הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויך את עיון ואת דן הגלה עגל שומרון
ובשנייה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור
יובל ולפי שבטלו פרדסיאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו תלו הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות וזהו שאמ' הושע
בן בארי כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה נגלית רעתכם : בשנה

ויצוהו המלך אחז · כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והכתוב הוא כמו ותראהו את הילד
וענין אחד הוא הכתוב והקרי : על המזבח הגדול · זהו המזבח שעשה ואמר
שיהיה הוא עקר ומזבח יי' כטפל לו וזהו שאמר יהיה לי לבקר כלומר לפעמים
כשארצה לבקרו ולהעלות עליו : את המסגרות המכונות · סמוך עם ה"א הידיעה
כמו המזבח הנחשת ופירו' קצץ
המסגרות המכונות שהיו ס
סוגרות הכיורות בתוכן וקצץ
אותן מסגרות והסיר הכיורות
וכן הים הוריד מעל הבקר הנחש'
ונתן אותו על מרצפת אבנים וכן
הכיור נתן על מרצפת אבנים ו
ובאמרו את הכיור הוא שם כלל
כי עשרה כיורות היו ואחר שאמר
המסגרות המכונות ידענו כי על
הכיורו' אמ' כן כי אם אמ' על כיור
אחד לבדו לא היה אומ' המכונ'
כי אם המכונה וכל זה שעשה
לא עשה אלא דרך בזיון והכעסה
כמו שעשה מן המזבח ג"כ וכמו
שכבה את הנרות וכמו שסגר ד
דלתות בית יי' כדי שלא יכנס שם
אדם להקריב ועשה מזבחו' בכל
פנה בירושלם כמו שאומר בד"ה
ותחלה שם המזבח שעשה לפני
מזבח יי' ועשה אותו עקר ומזבח
יי' טפל לו וכאשר הכעיס עוד ה
השחית כלי בית האלהים וסגר
הדלתות שלא יכנס אדם שם :
אשר תחתיה · זכר הים בלשון
נקבה ובשאר מקומו' לשון זכר :
מרצפת אבנים · כמו רצפת בהט
ושש וקרק' ההיכל לא היה מרצפ'
אבנים כי אם מצופה זהב היה
מרוקע על נסרים של ארז אלא
מרצפת אבנים ר"ל שהוא עשה
להם מרצפות אבנים במקום ה
המכונות : ואת מיסך השבת ·
כתיב בי"וד וקרי בוי"ו ואחד הוא
ושרשו יסך מענין סכך שנים
פרסי' וענין אח' וית טיקוס שבתא
ובמקצת נסחאו' ית טקס מרבחא
דשבתא וענינו בניין שעשו לאנשי
המשמר לחסות תחתיו ובשמנו
אותו לשבת נראה כי למשמר ה
היוצ' עשו אותו שהיה יוצא בשבת
והיו פנוים מן העבודה מאותו
היום והיו יושבין שם עד פנות
היום שהיו הולכים להם ולא אמר מה עשה בו אבל נראה שסתר אותו
את מבוא המלך החיצונה · מלעיל והה"א נוספת כה"א השערה החדרה
והוא סמוך למה שאמר שהוריד הכיור והים כן הוריד זה המסך וסתר אותו :
והוא כמו החצון והיסב מבוא ביתו שהיה מחוץ הסב אותו בית יי' ולא היו נכנסין בו
אלא דרך בית יי' להסגב בו מפני מלך אשור : בשנת שתים עשרה · והלא מלך
בשנת ארבע לאחז לפי החשבון כמו שכתבנו למעלה ואמר בסדר עולם שני' למרדו
אבל הוא מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו ובשנת י"ב לאחז שהיא שנת
שמנה להושע מרד במלך אשור ומשנה שמרד בה עד סוף מלכותו ט' שנים : רק לא
כמלכי ישראל אשר היו לפניו · אמ"ו שהעביר כל אותן פרדסאות שהושיב ירבעם
בן נבט על התחומין שלא לעלות ירושלם ואמר כי בט"ו באב ביטל אותן פרדסאות
לפיכך היו ישראל עושין י"ט בט"ו באב : ויעל

לבקר ב' בקריא' וסימ' ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר · ואחר נדרים לבקר : וכל דם ד' בקריאה וסי' חקת עולם
לדרתיכם בכל משבתיכם · וכל דם לא תאכלו בכל משבותיכם · ויצו המלך אחז ב' בפסוק :

ויצוהו המלך אחז את אוריה הכהן (ויצוה ק')
לאמר על המזבח הגדול הקטר את (ב')
עלת הבקר ואת מנחת הערב ואת (ל')
עלת המלך ואת מנחתו ואת עלת
כל עם הארץ ומנחתם ונסכיהם
וכל דם עלה וכל דם זבח עליו (ד' רבתי')
תזרק ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר (ב' אשר עשה משה)
: ויעש אוריה הכהן ככל אשר צוה
המלך אחז : ויקצץ המלך אחז את
המסגרות המכנות ויסר מעליהם
ואת הכיר ואת הים הורד מעל (את · ב' חס' ק' בכתי' ל' כב)
הבקר הנחשת אשר תחתיה ויתן
אתו על מרצפת אבנים : ואת מיסך (ל' · מוסך ק' ל')
השבת אשר בנו בבית ואת מבוא
המלך החיצונה הסב בית יהוה (ל' מלעי')
מפני מלך אשור : ויתר דברי אחז (י"ג בטע' בסיפ')
אשר עשה הלוא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי יהודה :
וישכב אחז עם אבתיו ויקבר עם
אבתיו בעיר דוד וימלך חזקיהו בנו
תחתיו :
בשנת שתים עשרה לאחז
מלך יהודה מלך הושע בן אלה
בשמרון על ישראל תשע שנים : (ל')
ויעש הרע בעיני יהוה רק לא
כמלכי ישראל אשר היו לפניו :

ופקיד מלכא אחז ית אוריה כהנא
למימר על מדבחא רבא אסיק ית
עלת צפרא וית מנחת רמשא וית
עלת מלכא וית מנחתיה וית עלת
כל עמא דארעא ומנחתהון ו
ונסכיהון וכל דם עלתא וכל דם
ניכסת קודשיא עלוהי תזרוק
ומדבחא דנחשא יהי לי לבקרא :
ועבד אוריה כהנא ככל דפקיד
מלכא אחז : וקציץ מלכא אחז ית
גדנפי בסיסיא ואעדי מנהון ית
כיורא וית ימא אחית מעל תוריא
דנחשא דתחותוהי ויהב יתיה על
רצפת אבניא : וית טיקוס
שבתא די בנו בביתא וית מעלנא
דמלכא בראה אסחר לבית
מקדשא דיי מן קדם מלכא ד
דאתור : ושאר פתגמי אחז
דעבד הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומיא למלכי בית יהודה :
ושכיב אחז עם אבהתוהי ואתקבר
עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך
חזקיה בריה תחותוהי :
בשנת תרתי עסרי לאחז
מלך שבטא דבית יהודה מלך
הושע בר אלה בשמרון על י
ישראל תשע שנין : ועבד
דביש קדם יי לחוד לא כמלכי י
ישראל דהוו קדמוהי :

רלבג

והנה קרא אחז המזבח ההוא אשר בנה מזבח הגדול כי אולי היה יותר גדול השיעור או מפני שהיה אצל מחשבתו יותר נכבד : ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר · ר"ל כי
לפעמים ארצה לראותו ולבקרו להעלות עליו : את המסגרות המכונות · ר"ל המסגרות מסגרות המכונות והנה הסיר מהם את הכיור ועמד הכיור בזולת כנו וכן עשה
לכל הכיורות אשר שם והים הסיר מעל שנים העשר הבקר אשר תחתיו ונתן אותו על רצפת אבנים : ואת מוסך השבת אשר בנו בבית · היה כמו אהל לעמוד שם משמר
היוצא עד הערב : ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית יי' · הנה מפני יראתו ממלך אשור סתם מבוא ביתו מחוץ והיו נכנסין בבית המלך דרך בית יי' : ויקבר עם אבותיו
בעיר דוד · באר בספר ד"ה כי לא הביאוהו לקברי מלכי בית ישראל : בשנת שתים עשרה לאחז · ידענו כי הושע מלך עד שנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע כמו שנזכר
במה שאחר זה ולפי שכבר ידענו כי אחז מלך בשנת י"ז לפקח הנה נתבאר כי אחז מלך י"ד שנה לבד קודם שימלוך הושע ולזה צריכין אנו לומר כי אחר עבור י"ב שנה לאחז
והיה אחז בשנת הי"ג כי לא נשארו לו כי אם ב' שני אז מלך הושע אך קודם זה היה עבד מלך אשור ולא נחשב למלך כי אם כמו כתיב שמתחו מלך אשור ומרד בו כמו שנזכר
ואחר זה נמשך במלכותו במרדו תשע שנים : ויעברהו

בשנת התשיעי׳ למרדו של הושע ׃ ויגל את ישראל ׃ ויגלה את ישראל זהו שער כל תיבה שפעל שלה בה״א כגון פנה בנה גלה זנה רבה כשבא לתת ברא״ש התיבה וי״ו יו״ד אם המלה מוסבת על הפועל תהא הי״וד נקוד׳ בחירק כגון ויבן שם מזבח ויפן וירד משה ויגל יהוד׳ מעל אדמתו ותלך ותזן גם היא וירב העם ויעצמו מאד ואם הוא מדבר בלשון מפעיל תהא הי״וד נקודה בסגול כגון ויפן זנב אל זנב ויגל ישר׳ את אשורה ויזן את יהודה וירב בבת יהודה תאניה׃ ויחפאו ׳ בדאו פתרונו לפי ענינו׃ עד עיר מבצר ׳ כמו מקטן ועד גדול ׃ ממגדל נוצרים ׳ שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור בכל בית גבוה העמידו עבודה זרה ׃ ויעד יי׳ ׃ התרה בהם ׃ נביאו כל חוזה ׳ נביאו כל חזון ים חוזה שהוא שם דבר כמו ועם שאול עשינו חוזה ׃ שנים

רלבג

ויעברהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא ׃ אחשוב שהיה זה אחר עבור תשע שני׳ להושע כי כבר עלה מלך אשור שמרון ויצר עלי׳ ובסוף הענין לכד שומרון ואז עבר הושע ועברהו בבית כלא ׃ ומלכי ישראל אשר עשו ר״ל ובחקות מלכי ישר׳ אשר עשו כמו ירבעם בן נבט וחבריו כי כבר הלכו ישר׳ בחקותיהם ועזבו את ברית יי׳ ׃ ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על יי׳ אלהיהם ׳ הנה ויחפאו הוא מענין חפוי וכסוי והרצון בו שהם שמו נעלם ומכוסה נגד יי׳ דברים אשר אינם כן ר״ל שאינם נעלמים ממנו והמשל שהם חשבו שאין השי׳ מבין אל מעשיהם ושהוא עוזב את הארץ ולזה היו עובדים לצבא השמים והיו עושין הפעלות המגונות ההם כמו שקד׳ מעני׳ עד שכבר בנו במות בכל עריהם מהקטן עד הגדול והנה הקטן הו׳ מגדל נוצרים ר״ל מגדל שומרים שכאשר יהיו לארם פרות רבות וכרמים זה אחר זה יבנה מגדל בתוכם לשמור פירותיהם ולאכל שם וגם במגדל ההוא בנו במה ולא הספיק להם זה אבל מחוץ לעיר הציבו להם מצבות ואשרים על כל גבע׳ גבוהה ותחת כל עץ רענ׳ וזה כלו בהפך כוונת התורה שצותה לעבו׳ השי׳ לבדו ובמקו׳ אחד לבד אחר הבנות בית המקדש ׃ כגוים אשר הגלה יי׳ מפניהם ׳ ר״ל שלא כתנו אל לבם שאלו הפעלות המגונו׳ לא הועילו לגוים אשר הגלה יי׳ מפניהם אך היו סבה שהקיאה אותם הארץ ׃ ויעד יי׳ ויאמסו

סמ ה׳ מלין בנביאי טעמי

אל סוא ל׳ ומשמש א״ב אל וסים אל אדם ל׳ אל ארבע ל׳ אל אצרותיה ל׳ אל בנו ל׳ אל בנים ל׳ אל בחוריה ל׳ אל גג ל׳ אל הצאן ל׳ אל המנחה ל׳ אל המלאכה ל׳ אל אדון ל׳ אל אדום ל׳ אל בנתיו ל׳ אל בני ל׳ אל בגד ל׳ אל גבוריה ל׳ אל דבר ל׳ אל הבתים ל׳ אל המשכן ל׳

עליו עלה שלמנאסר מלך אשור
ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה ׃
וימצא מלך אשור בהושע קשר
אשר שלח מלאכים אל סוא מלך
מצרים ולא העלה מנחה למלך
אשור כשנה בשנה ויעצרהו מלך
אשור ויאסרהו בית כלא ׃ ויעל
מלך אשור בכל הארץ ויעל שמרון
ויצר עליה שלש שנים ׃ בשנת
התשיעית להושע לכד מלך אשור
את שמרון ויגל את ישראל אשורה
וישב אתם בחלח ובחבור נהר גוזן
וערי מדי ׃ ויהי כי חטאו בני
ישראל ליהוה אלהיהם המעלה
אתם מארץ מצרים מתחת יד פרעה
מלך מצרים וייראו אלהים אחרים ׃
וילכו בחקות הגוים אשר הוריש
יהוה מפני בני ישראל ומלכי
ישראל אשר עשו ׃ ויחפאו בני
ישראל דברים אשר לא כן על
יהוה אלהיהם ויבנו להם במות בכל
עריהם ממגדל נוצרים עד עיר
מבצר ׃ ויצבו להם מצבות ואשרים
על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ
רענן ׃ ויקטרו שם בכל במות
כגוים אשר הגלה יהוה מפניהם
ויעשו דברים רעים להכעיס את
יהוה ׃ ויעבדו הגללים אשר אמר
יהוה להם לא תעשו את הדבר הזה
׃ ויעד יהוה בישראל וביהודה ביד
כל נביאו כל חזה לאמר שבו מ
מדרכיכם הרעים ושמרו מצותי
חקותי ככל התורה אשר צויתי את
אבתיכם ואשר שלחתי אליכם ביד
עבדי הנביאים ׃ ולא שמעו ויקשו
את ערפם כערף אבותם אשר לא
האמינו ביהוה אלהיהם ׃

כ״ה ׳ ב׳ תחלת דבר יי׳ למרכאות כ״ה כתיב ל׳ ׳ ל׳ ׳ ל׳ ׳ ג׳ כלים ׳ ב׳ ׳ ד׳ ׳ ס״ח ל׳ בכיפ׳ ׳ מ״ל ׳ ל׳ ׳ ל׳ ׳ ט׳ ׳ ל״ג ׳ ב׳ ת״ל הוא הכה את ב׳ חס׳ ׳ ג׳ רנסי׳ ׳ ג׳ רכמי׳ ׳ ב׳ ביהושע ׳ כביאי ׳ ק׳ ג׳ ׳ ל׳ חס׳ ׳ בכוכ׳ ל׳ ׳ ל׳ וחס׳

עלוהי סליק שלמנאסר מלכא
דאתור והוה ליה הושע עבדא
ואתיב ליה תקרובתא ׃ ואשכח
מלכא דאתור בהושע מרדא
דישלח איזגדין לות סוא מלכא
דמצרים ולא אסיק תיקרובתא
למלכא דאתור כשנא בשנא ואחדיה
מלכא דאתור ואסריה בבית א
אסירי ׃ וסליק מלכא דאתור
בכל ארעא וסליק לשמרון וצר
עלה תלת שנין ׃ בשתא תשיעתא
להושע כבש מלכא דאתור ית
שמרון ואגלי ית ישראל לאתור
ואותיב יתהון בחלח ובחבור נהר
גוזן וקירוי מדי ׃ והוה כד חבו
בני ישראל קדם יי אלההון דאסיק
יתהון מארעא דמצרים מתחות
יד פרעה מלכא דמצרים ודחילו
טעות עממיא ׃ ואזלו בגזירת
עממיא דתריך יי מן קדם בני י
ישראל ומלכי ישראל דעבדו ׃
ואמרו בני ישראל מילין דלא
כשרין קדם יי אלההון ובנו להון
במן בכל קירויהון ממגדל תקיף
עד קירוין כריכן ׃ ואקימו
להון קמן ואשירין על כל רמא
מנטלא ותחות כל אילן עבוף ׃
ואסיקו בוסמין תמן על כל במתא
כעממיא דאגלי יי מן קדמיהון
ועבדו קדמוהי פיתגמין בישין ל
לארגזא קדם יי ׃ ופלחו ית
בעליא די אמ׳ יי להון לא תעבדון
ית פתגמא הדין ׃ ואסהיד יי
בישראל וביהודה ביד כל ספר כל
מילף למימר תובו מאורחתכון
בישתא וטרו פיקודי וקיימי ככל
אורייתא דפקידית ית אבהתכון
ודשלחית לותכון ביד עבדי נ
נביא ׃ ולא קבילו ואקשיאו ית
קדלהון כקדלא דאבהתהון דלא
הימינו במימרא דיי אלההון ׃

רדק

ויעל מלך אשור בכל הארץ ׳ פי׳ וילכדה ואחר כך עלה שמרון וצר עליה ׃ ומלכי ישראל אשר עשו ׳ פי׳ ובחקות מלכי ישראל אשר עשו ׃ ויחפאו בני ישר׳ דברי׳ אשר לא כן על יי׳ אלהיהם ׳ בדברי רז״ל מה אמרו אמרו העמו׳ הזה אינו רוא׳ ואינו שומע וזהו לשו׳ ויחפאו שהסתירו הידיעה מהבורא כמו שאמ׳ יחזקאל הנביא שהיו אומרי׳ אין יי׳ רואה אותנו עזב יי׳ את ה הארץ וכן אמ׳ ישעיהו ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ובא אלף׳ ויחפאו תמור׳ ה״א למ״ד הפעל מן חפה עצי ברושים כי ענין אחד ופרש אחר הם ׃ אשר לא כן ׳ אשר לא טוב ׃ ממגדל נוצרים עד עיר מבצר ׳ ממגדל שעומדים בו השומרי׳ ות״י ממגדל תקיף עד קרוין כריכן ׃ ויעד יי׳ ׳ מבנין הפעיל מנחי העי״ן ענינו ההתרא׳ על ידי עדים וכן העד העיד בנו האיש העידותי בכם היום ׃ ביד כל נביאו כל חוזה ׳ כתו׳ בוי״ו ר״ל ביד כל מי שהיה נביאו לא נביאי השק׳ וקרי נביאי והו׳ כמו נביאים וכן חלוני שקופים כמו חלונים אנשי מחוקה כמו אנשים וענינו שהעיד בהם ביד כל חוזה ונביא ׳ ובדרש ביד כל נביאו כמה נ נביאים העידותי בהם אחד ב בשחרית ואחד בין הערבי׳ כנביאו כתיב ׃ ויתמכרו

אל זקני ל׳ אל טוב ל׳ אל כסא ל׳ אל משמר ל׳ אל סוא ל׳ אל עגלה ל׳ אל צאנו ל׳ אל ראשי ל׳ אל שמים ל׳ אל תורת ל׳ ׃ כגוים ג׳ דגשים בקריאה וסי׳ כגוים אשר יי׳ מאביד מפניכם ׳ כגוים אשר הגלה יי׳ ׃ והעלה על רוחכם ׃ וביהודה ה׳ בקריאה וסימני׳ וביהודה הירדן מזרח שמש ׳ ויעד יי׳ בישראל וביהודה׳ עד השליכו אותם מעל פניו דירמיה׳ והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש ׳ לכו דרשו את יי׳ בעדי ׳ וחד בירושלם ויהודה כי על אף יי׳ היתה בירושלם ויהודה ׃ שבו ה׳ חס׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ נבסר בסדר ואתחנן ׳ וכל אורייתא דכוו׳ חס׳ במ״ג מלאים וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן ׃ מצותי חקתי ג׳ בקריאה וסימ׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי ׳ אם שוב תשובון דסיפרא ׳ ויעד יי׳ בישראל וביהודה ביד כל ׃

בישראל וביהודה ביד כל נביאו כל חוזה ׳ ר״ל ביד כל נביאים וכל חוזה ׳ וידמה שהחוזה הוא יותר שלם מהנביא כי הנביא יקרא נביא אפילו בא אליו דבר יי׳ בחלום כאמרו אם יהיה נביאכם יי׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואולם החוזה יקרא אשר יבא אליו דבר יי׳ במראה והוא למעלה מהחלו׳ ׃ כערף אבותם אשר לא האמינו ביי׳ אלהיה׳ ׃ המשילם לפי שהיה אבותם שלא האמינו ביי׳ אלהיהם ולא הסכימו להאמין במשכי דברי הנביאים ׃ וימאסו

וימאסו את חקיו ואת בריתו׳ זה כלו עדות כי הם עשו מה שזכר הש״י שאם יעמוהו יביא עליהם אלו הקללות שבאו עליהם ולסוף הענין ישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה ולזה זכר גם כן שהם עזבו כל מצות י״י כמו שזכר שם באותם הקללות: ואת עדותיו אשר העיד בם. הנה קרא עדות מה שהיה בתורה על דרך העדות להעיד כפלאו השם ית׳ לישראל כמו פסח וסוכות שהם עדות על יציאת מצרים וקדושת בכור בהמה טהורה ופדיון בכור אדם ופטר חמור שהם עדות למכת בכורות וקרא עדות גם כן מה שהעיד בהם הש״י בתורה את השמים ואת הארץ שאם יעברו על בריתו יבאו להם אלו הקללות עד השמידו אותם וקרא עדות גם כן מה שבא בתורה מהספורים אשר הם עדות על מי שיעבור על ד׳ השם

עדותיו ה׳ מפקין ו״ו בליש׳ וסימ׳ נמסר בספר׳ חלק א׳ ריש סימן ב׳: אשירה ג׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ ואשירדם תגדעון. ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא׳ ונתשתי אשיריך: וידא ד׳ קריאן א׳ ולא כתיב וסימ׳ העיר ויהו ישעיהו דמלכים. וידא כי קרע ישראל. אני אם טוב ואם רע בקול י״י. והחפנם גם בני נף

וַיִּמְאֲסוּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אֲבוֹתָם וְאֵת עֵדְוֹתָיו אֲשֶׁר הֵעִיד בָּם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ וְאַחֲרֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֶם׃ וַיַּעַזְבוּ אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה שְׁנֵים עֲגָלִים וַיַּעֲשׂוּ אֲשֵׁירָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבָּעַל׃ וַיַּעֲבִירוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֵשׁוּ וַיִּתְמַכְּרוּ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃ וַיִּתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַיְסִרֵם מֵעַל פָּנָיו לֹא נִשְׁאַר רַק שֵׁבֶט יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃ גַּם־יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ וַיִּמְאַס יְהוָה בְּכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל וַיְעַנֵּם וַיִּתְּנֵם בְּיַד שֹׁסִים עַד אֲשֶׁר הִשְׁלִיכָם מִפָּנָיו׃

כִּי־קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ אֶת־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיַּדַּא יָרָבְעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה׃ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא־סָרוּ מִמֶּנָּה׃ עַד אֲשֶׁר־הֵסִיר יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פָּנָיו כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים וַיִּגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמָתוֹ אַשּׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

וַיָּבֵא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּסְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ׃ וַיְהִי בִּתְחִלַּת שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת־יְהוָה וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּהֶם אֶת־הָאֲרָיוֹת וַיִּהְיוּ הֹרְגִים בָּהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר לֵאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וַתּוֹשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן לֹא יָדְעוּ אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיְשַׁלַּח־בָּם אֶת־הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יֹדְעִים אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃

וקצו בקימוהי ובגזירתיה דיגזר עם אבהתהון ובסהדוותיה דאסהיד בהון וטעו בתר טעוותא והוו ללמא ובתר עממיא די בסחרניהון די פקיד יי יתהון בדיל דלא למעבד כוותהון: ושבקו ית כל פקודיא דיי אלההון ועבדו להון מתכא תרין עיגלין ועבדו אשרתא וסגידו לכל חילי שמיא ופלחו ית בעלא: ואעברו ית בניהון וית בנתהון בנורא וקסמו קסמין ונחישו וחשיבו למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי: והוה רגז מן קדם יי לחדא בישראל ואגלינון מארעא בית שכינתיה לא אשתאר לחוד שבטא דבית יהודה בלחודוהי: אף דבית יהודה לא נטרו ית פקודיא דיי אלההון ואזלו בגזירת ישראל דעבדו: וקץ יי בכל זרעא דישראל ועניננון ומסרינון ביד בזוזין עד דאגלינון מאתר בית שכינתיה: ארי אתפליגו בית ישראל על דבית יהודה ואמליכו ית ירבעם בר נבט ואטעי ירבעם ית ישראל מבתר פולחנא דיי ואחיבינון חובא רבא: ואזלו בני ישר׳ בכל חובי ירבעם דעבד לא סטו מינה: עד דאגלי יי ית ישראל מארעא בית שכינתיה כמא דמליל ביד כל עבדוהי נביא וגלו ישראל מעל ארעהון לאתור עד יומא הדין:

ואיתי מלכא דאתור מבבל ומכות ומעוא ומחמת ומספרוים ואותיב בקירוי שמרון חלף בני ישראל ויריתו ית שמרון ויתיבו בקרוהא: והוה בשריות למיתבהון תמן לא הוו דחלין מן קדם יי וגרי יי בהון ית אריותא והוו קטלין בהון: ואמרו למלכא דאתור למימר עממיא דאגליתא ואותיבת בקרוי שמרון לא הוו ידעין ית דין אלהא דארעא וגרי בהון ית אריותא והא אינון מקטלין יתהון בדלית אינון ידעין ית דין אלהא דארעא:

רדק

ויתמכרו. כבר פירשנו בפסוק יען התמכרך לי: רק שבט יהודה לבדו. ושבט בנימן טפל לו ונכלל עמו: וידא. כן כתיב וקרי וידח והכתיב פי׳ מן המדרים ליום רע שואיכם מדריכם ופי׳ הרחיק מאחרי י״י אתיסר והקרי ידוע: ויושב בערי שמרון. ולא אמר בשמרון ובערי׳ וכן את׳ וירשו את שמרון וישבו בעריה כי שמרון החריבה מלך אשור עד היסוד כמו שניבא עליה מיכ׳ המורשתי ושמתי שמרון לעי ה השדה למטעי כרם: אשר הגליתי. הניעותי וטלטלתי כי פעמים יאמר לשון גלות זולת ה השבי וכן ויגלה מנחת: אחד

רשי׳

שני עגלים. בבית אל ובדן: את הבעל׳ ע״ז ששמה בעל: ויתמכרו. מכרו עצמן לכך: ויסירם מעל פניו. שגלו עם הושע בן אלה: ויגל ישראל. זה נקוד בחירק שהוא לשון גלה ואינו לשון הגלה: לא יראו את י״י. אף על פי שהגוים עובדי ע״ז הם יראים מפניו וקרו ליה אלהא דאלהים כענין שנאמר ושמי נורא בגוים ואלו לא יראוהו כי יאמרו אילו היתה בו יראה לא נתן עמו לגלות: אבר

מסרה

ותחפנם׳ חצר ק׳ ידח ק׳ אנחנו ק׳ ובתחפנחס ק׳: בתחלת נ׳ בקריא׳ וסי׳ והם המתו בימי קציר תחלת כת״ב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלו׳ הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שערים. בתחלת תחנוניך יצא דבר. בתחלת מלכותו כתבו שטנה על: ממיתים ג׳ חד חס׳ וב׳ מ״ל וסימ׳ וישלח בם את האריות. אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם אתי. ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים. ידע תדעו חס׳:

ית׳ בזה האופן יענשם עונשם כפלא והנה רבו הספורים בתורה ה המעידים על זה ומי שיקיימ׳ ישלם לו גמול טוב והם עזבו כל זה אע׳ כודע להם שלמותו וטובו והלכו אחרי ה ההבל והיא הע״ז ועשו גם כן פעולות הם ה הבלים: ויקסמו קסמים וינחשו. ר״ל שהם עשו פעלות ל להוריד להם רוחניות הכוכבי׳ לפי מחשבתם והיו בזה האופן ה המגונה מגיעים להם כח קסם וכן היו מ מנחשים בגוים והיו מ מסתפקים באלו ה ההודעות ועתידות ה החלומות והמגונות ב בתכלית והיו עוזבים ההודעו׳ השלמו׳ שהיו מגיעים להם על ידי נ נביא: ויענם ויתנם ביד שוסים. זכר זה כי כבר עשה הש״י ב בהדרגה כמו שזכר בתור׳ והוא שכבר ענה ישראל ברעב ובמה ש שדומה לו ואחר זה נ נתנם ביד אויבים היו שוללים אותם ואחר זה השליכם מעל פניו ו והגלה אותם אל ארץ אחרת: וימליכו את ירבעם בן נבט. אמר זה כי ישרא׳ המליכוהו מעצמם אף על פי ש שכבר יעדו הש״י על יד נביאו הנה נבחר זה אז מעצמם לא על ידי נביא ואולם בעת ההו׳ נהפך לבב ירבע׳ לרע ולא היו שואלים פי נ נביא לא היה בוחר בו כמו שמצאנו בשאול ש אף על פי שנמשח ל למלך את׳ הש״י לשמוא׳ כי נחם כי המליכו כ״ש בזה שלא נמשח: וידא ירבעם את ישרא׳. וידא כתוב וידח קרי והכתוב הוא מענין ידו גורל והרצון בו וישליך וכן כונת הקרי משכ׳ לזה הענין כי ההדחה מתיחסת מאד אל ה ההשלכה: ויבא מלך אשור מבבל. ר״ל שהבי׳ אנשי׳ מכל אלו המקומו׳ להושיב בערי שמרון אש׳ הגלה משם ישר׳: אחר

ויפרש ב׳ ותם׳ ויפרש דוד מעליו וס״א נמסר ל חס׳

ומספרוים ח׳

אשר עשו השומרונים · ישראל בעודם שם ׃ גוי גוי אלהיו · אומה ואומה ע״ז שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גוי בעיר אשר הושיבם סנחריב שם בערי ישראל ׃ סכות בנות · דמות תרנגולת עם אפרוחיה ׃ נרגל · דמות תרנגול ׃ אשימא · דמו׳ תיש וכן קרויין בלשון כל אומה ואומה וכן פירשו רבותינו בסנהדרין ׃ נבחן · דמות כלב ׃ תרתק ׃ דמות חמור ׃ אדרמלך · דמות פרד ׃ ענמלך · דמות סוס ׃ כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · אותן עבודות זרות שעובדים הגוים אשר הגלן כ סנחריב ואוכלוסין את אילו משם היו אלו ע שנדרין כאן ׃ אוכם

ואנשי ד׳ ר״פ בקריאה וסי׳ ואנשי סדום רעים וחטאים · ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה · ואנשי בבל עשו · ואנשי תמיד יבדילו עברים ׃ והערים ד׳ ב׳ ר״פ וב׳ מ׳ צעהא פסו׳ וסי׳ והעוים הישבים בחצרים עד עזה · והעקרוני והעוים · והעוים והפרזי · והעוים עשו נבחן ׃ כמשפט ז׳ רפין ה׳ פתחין וב׳ קמצין וסימ׳ ואם לבנו

וַיְצַו מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר הֹלִיכוּ שָׁמָּה
ר׳ אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם
ר׳ ל׳ חס׳ וְיֵלְכוּ וְיֵשְׁבוּ שָׁם וְיֹרֵם אֶת־מִשְׁפַּט
ר׳ אֱלֹהֵי הָאָרֶץ ׃ וַיָּבֹא אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים
אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית־אֵל
וַיְהִי מוֹרֶה אֹתָם אֵיךְ יִירְאוּ אֶת־יְהוָה
׃ וַיִּהְיוּ עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ
ל׳ בְּבֵית הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים
גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים שָׁם
ר״פ ׃ וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת
ל׳ וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי
ל׳ ר׳ חֲמָת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא ׃ וְהָעַוִּים
ל׳ זק׳ רבתי ל׳ עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים
שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ
ל׳ אלהי׳ ק׳ וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהַ סְפַרְוָיִם ׃ וַיִּהְיוּ יְרֵאִים
ספרוים· נ׳ ק׳ אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי
בָמוֹת וַיִּהְיוּ עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית
הַבָּמוֹת ׃ אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים
ל׳ ז׳ רפין ה׳ פת׳ וב׳ קמץ וְאֶת־אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם ׃

וּפַקֵּיד מַלְכָּא דְּאָתוּר לְמֵימַר א
אוֹבִילוּ לְתַמָּן חַד מִכַּהֲנַיָּא ד
דְּאַגְלֵיתִינוּן מִתַּמָּן וְיֵיזְלוּן וְיִתְּבוּן
תַּמָּן וְיַלְּפוּן יַת דִּין אֱלָהָא דְּאַרְעָא
׃ וַאֲתָא חַד מִכַּהֲנַיָּא דְּאִתְגְּלִיאוּ
מִשֹּׁמְרוֹן וִיתֵיב בְּבֵיתְאֵל וַהֲוָה ם
מַלֵּיף יַתְהוֹן אֵיכְדֵין יִדַּחֲלוּן מִן קֳדָם
יְיָ ׃ וַהֲווֹ עָבְדִין עַמָּא עַמָּא טַעֲוָתֵיהוֹן
וְאַחִיתוּ בְּבָמָתָא דַּעֲבָדוּ שָׁמְרוֹנָאֵי
עַמָּא עַמָּא בְּקִירְוֵיהוֹן דְּאִינוּן י
יָתְבִין תַּמָּן ׃ וְאֱנָשֵׁי בָבֶל עֲבָדוּ
יַת סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאֱנָשֵׁי כוּת עֲבָדוּ
יַת נֵרְגַל וְאֱנָשֵׁי חֲמָת עֲבָדוּ יַת
אֲשִׁימָא ׃ וְעַוָּאֵי עֲבָדוּ נִבְחַז
וְיַת תַּרְתָּק וֶאֱנָשׁ סְפַרְוָיִם מוֹקְדִין
יַת בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא לְאַדְרַמֶּלֶךְ ז
וַעֲנַמֶּלֶךְ טַעֲוַת סְפַרְוָיִם ׃ וַהֲווֹ
דָּחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבָדוּ לְהוֹן ם
מִקְצַתְהוֹן כּוּמְרֵי בָּמָתָא וַהֲווֹ ע
עָבְדִין לְהוֹן בְּבֵית בָּמָתָא ׃ מִן
קֳדָם יְיָ הֲווֹ דָּחֲלִין וְיַת טַעֲוָתְהוֹן
הֲווֹ פָּלְחִין כְּנִימוֹסֵי עַמְמַיָּא ד
דְּאַגְלִיאוּ יַתְהוֹן מִתַּמָּן ׃

יעדנה כמשפט הבנות · כמשפט צידנים יושב ובוטח · את יי׳ היו יראים · ויעשו את חג הסכות · ויעמד כמשפט דויד אביו · פנה אלי וחנני כמשפט · ולכל העלות עולות · ב׳ בתראי קמצין ׃

אחד מהכהנים · שהם מורי התורה ׃ איך ייראו את יי׳ · הורה אותם שאף על פי שהם עובדים אים אלהיו יהיה לבם לאל כי ישראל אף על פי שהיו עובדים העגלים לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין האל כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו ויש׳ טעו אחרי דעות האומות אם כן מה בין ישראל ובין האומות יש א אומרי׳ כי האומות כשהיו עובדי׳ אים את אלהיו החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם והעבודה ההיא אמרו כי תיסר בעיני האלהים אבל המון העם לא היה להם לב וסברה כי אם על הנעבד והיו חושבים כי הוא המטיב והמריע וישראל לא כן אלא כלם היו יודעים מירושת א אבות כי האל יתברך הוא אלהי האלהים אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות וכשהיו רואים ההצלח׳ לאומו׳ העולם היו סבורי׳ כי שהיה׳ האמצעי׳ היו גורמי׳ להם ההצלחה ההיא והיו אומרי׳ איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם אעשה כן גם אני כמו שאמ׳ אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני ואפי׳ הרשעים שבהם היו דורשים את יי׳ כי ירבעם אמר אל כא את כני יי׳ אלהיך כי כוונתו כי הוא ה המטיב והמריע ולא אמר כי י יבושת ידו היה מקרה וכשחלה בנו שלח אשתו לדרוש את יי׳ מ מאחיה השלוני ואחאב נקבצו עם אליהו בדבר נביאי הבעל וחרד לדבר הנביא שאמר לו והיתה כ כפך תחת כפשו ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו ושם שק בשק מהורם אמר כי קרא יי׳ ל לשלשת המלכים האלה לתת א אותם ביד מואב יראתם אם זאת היתה בלבם כי מאת האל י יתברך הטוב והרע אף על פי שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא ייטיב יי׳ ולא ירע והיו אומרים מי רואנו ומי יודענו אותם היו מעטים ודעת אחר׳ היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר ויחפאו בני ישראל והותם היו מאמינים שהטוב והרע אינו בכוונת מכוין לא באל ולא באחד מן הנעבדים אבל המאמינים בע״ז והעובדים אותה היו רבים ואותם היתה דעתם לאל יתברך אלא שהיו עובדים על ידי אמצעי ויראת אלהים זאת לא היתה אתם כי האל צוה אותם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ר״ל שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם ובזה היו טועים והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמכעס האל יתברך לפיכך הקיאה אותם הארץ כמו שאמר להם יי׳ יתברך ולא תלכו בחקות הגוים ולא תקיא הארץ אתכם ומפני מה היו נענשים הגוים האלה אשר באו בשמרון ולא היו נענשים בארצם כי ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם כמו שאמר הכתוב אלהי נכר הארץ לפיכך אמר ויורם את משפט אלהי הארץ ואמר כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם · וזה הכהן הבא להורות אלה הגוים בשמרון אם יאמר להם שלא יהיו עובדים עבודה זרה כלל לא היו מאמינים כי הוא דבר שגדלו בו כל האומות מקדם והוא אצלם כמו מושכל ראשון אך אמר להם שיהיו עובדים את אלהיהם כמו שהיו עובדים ובלבד שתהא כוונת האל בלבם כי אלה האלהים לא ירעו ולא ייטיבו כי אם ברצון האל אלא שעובדים אותם להיותם אמצעיים בינם ובין הבורא והורה אותם גם כן שישמרו מהתועבות הגדולות בטומאת הגוף כמשכב זכור ומשכב בהמה ומשכב הקרובות כמו שאמר הכתוב כי את כל התועבות הא׳ עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ וזהו את משפט אלהי הארץ וזהו יראת יי׳ שיראו ממנו ויתנו לו הכח כי הוא אל על כל אלהים ויזהרו מהטמאות האלה בעבור יראתו והזהרתו שלא יעשו בארץ ההיא יותר משאר הארצות ׃ אשר עשו השומרונים · זה ישראל שהיו בשמרון ובאותם בתי הבמות שעשו הם הניחו אלה הגוי׳ אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם היה עושה כל אחד בעירו בארץ ישראל כמנהגם בארצם ׃ את סכות בנות · כן היה שם ע״ז שהיו עובדים בארצם ודאיכו כי שם ע״ז של בבל היה שמה בל כמו שאמר הכתוב כרע בל קורס נבו זה היה בימי נבוכד נצר כמו שאמר הכתוב בל כשם אלהיה אבל בימי מלך אשור היה ע״ז שלהם סכות בנות ובדברי רבותינו ז״ל סכות בנות זה תרנגולת כלומ׳ דמות תרנגולת היו עובדים והיה שמה סכות בנות וכמו שקורין לתרנגול סכוי כן היו קורין לתרנגולת סכות ובנות פי׳ עם אפרוחיה ׃ נרגל · זה תרנגולת הבר וירושלמי את נרגל רנגליה דיעקב ורגליה דיוסף ׃ אשימא · ברחא קרחא והוא התיש וקרא אשימא לפי שאין לו צמר והוא כמו שומם ובירושלמי אשימא אימרא כמא דתימא באיל האשם ׃ נבחז · בזי״ן ויש ספרים כתוב בנו״ן ואינו כי אם בזי״ן וטעות הוא בספרים ופירום נבחז הוא כלב והיא מלה מורכבת נובח חז נובח תן לא יוכלו לנבוח חז לשון מראה שמראה שיניו ׃ תרתק · פירש בו צורת חמור ׃ לאדרמלך וענמלך · אדרמלך הוא הפרד וקרא כן דאדר ליה למריה בטועניה פי׳ שנושא לרבו כל משאותיו · אדר כמו דרי טוענא · ענמלך זה הסוס דעני ליה למריה בקרבא ובירושלמי אדרמלך וענמלך זה טווס ופסיוני וטווס הוא הנקרא בלשון לע״ז פ״און וידוע הוא ופסיוני הוא שאל ויבא שלו והרגום שאל ויבא שלו שאילו ביסרא ואייתו פסיוני ׃ ויהיו עושים להם · הכהנים היו עושים להם עבודתם וקרבנותיהם בבמות ׃ כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · כמשפט ישראל שגלו משמרון כן היו עושים אלה הגוים שהיו יריאים את יי׳ ועובדים אלהים אחרי׳ כמו שפיר׳ או יהיה פירושו כמשפט הגוים גויי ארצותם אשר באו משם ויהיה טעמו אל אלהיהם היו עובדים לא אל יי׳ היו יריאים כלומר כן היו עושים ועובדים אלהיהם כמו שהיה משפטם בארצם ׃ עד

רלבג

אחד מהכהנים אשר הגליתם משם · ידמה כי קצת כהני יי׳ היו שם במגרשיהם והוא היה מור׳ הגוים האלו איך יתנהגו לפי משפטי התורה והם עושים עם זה גוי גוי אלהיו בערי שומרון והניחו הע״ז שלהם בבית הבמות אשר עשו השמרונים ויהיו יריאים את יי׳ ועשו להם מקצתם כהני במות כמו שעשה ירבעם והזניח הכהנים מן הכהונה ודמה כי באלו הבמות היו מקריבים לשם יתעלה כמו שהיה הענין קודם אסור הבמות ׃ כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · ר״ל שהם היו גם כן עובדים לשם יתעלה ועובדים עבודה זרה ולזה אמר להם אליהו עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם יי׳ הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו ׃ עד

אינם יראים את יי'. יראה שלימה כמשפטו ישראל ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את יי' יראה שלימה כמו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה יי' את בני יעקב ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורם הכהן שהיה מן השומרונים שהיו עובדים ע"ז:

עד היום הזה. לפירוש הראשון יהיה פי' עד היום הזה הם עושים על ישראל פי' ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מן דרכם הרעה ועד היום הזה עושים במקום אשר גלו שם כמשפטים הראשוני' שהיו עושי' בשמרון אינם יראים את יי' שלא לעבוד ע"ז כי גם שם עובדים ע"ז בגלותם ולא יראו את יי' כי היראה היא לעבוד את יי' לבדו:

ויצום ד' בקריאה וס' נמסר בסדר וארא: ואת החקים ד' בקריאה וס' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חיו · ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים · חבול חבלנו לך · ואת החקי' ואת המשפטים והתורה והמצוה דסיפר':

עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים כַּמִּשְׁפָּטִים ל'
הָרִאשֹׁנִים אֵינָם יְרֵאִים אֶת־יְהוָה
וְאֵינָם עֹשִׂים כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם ל' וחב' וה' חס' בליש' ל'
וְכַתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־ ב' יעשה · ל'
בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּכְרֹת יְהוָה אִתָּם בְּרִית וַיְצַוֵּם לֵאמֹר לג' ד'
לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־ ט' בכו' לא ולא ולא
תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא
תִזְבְּחוּ לָהֶם׃ כִּי אִם־אֶת־יְהוָה
אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ
וְלוֹ תִשְׁתַּחֲווּ וְלוֹ תִזְבָּחוּ׃ וְאֶת־ ד'
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה ב' אשר כתבתי
וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב לָכֶם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ ב' וכעניין
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וְהַבְּרִית אֲשֶׁר־ ה'
כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ וְלֹא תִירְאוּ ב'
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ כִּי אִם־אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם
מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיכֶם׃ וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי ל'
אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם עֹשִׂים׃ כ"ג
וַיִּהְיוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְרֵאִים אֶת־יְהוָה
וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים גַּם־ ל'
בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ ל'
אֲבֹתָם הֵם עֹשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג' חס' בנבי'
וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ
יח לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ בֶּן־ י"ב
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ י'
וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ
וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי בַּת־זְכַרְיָה׃ ל' שום אימית'
וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה דָּוִד אָבִיו׃ הוּא הֵסִיר אֶת־
הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת ל' חס'
אֶת־הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת ל' ג'
אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עַד־הַיָּמִים
הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים י"ב
לוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ נְחֻשְׁתָּן׃ ל'

עַד יוֹמָא הָדֵין אִינוּן עָבְדִין ב
בְּנִימוּסֵי קַדְמָאֵי לֵיתֵיהוֹן דָחֲלִין מִן
קֳדָם יְיָ וְלֵיתְנוּן עָבְדִין בִּגְזֵירָתְהוֹן
וְכִדְחָזֵי לְהוֹן וּכְאוֹרַיְתָא ו
וּכְתַפְקֵידְתָא דְפַקֵיד יְיָ יַת בְּנֵי יַעֲקֹב
דְשַׁוִי שְׁמֵיהּ יִשְׂרָאֵל׃ וּגְזַר יְיָ
עִמְהוֹן קְיָם וּפַקְדִינוּן לְמֵימַר לָא
תִדְחֲלוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָא וְלָא
תִסְגְדוּן לְהוֹן וְלָא תִפְלְחוּנוּן וְלָא
תְדַבְּחוּן לְהוֹן׃ אֱלָהֵין קֳדָם יְיָ
דְאַסִיק יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
בְּחֵיל רַב וּבִדְרַע מְרָמַם יָתֵיהּ ת
תִדְחֲלוּן וְקֳדָמוֹהִי תִסְגְדוּן וְעַל
מַדְבְּחֵיהּ תְדַבְּחוּן׃ וְיַת קְיָמַיָא
וְיַת דִינַיָא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֵידְתָא
דִכְתַב לְכוֹן תִיטְרוּן לְמֶעְבַּד כָּל
יוֹמַיָא וְלָא תִדְחֲלוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָא
׃ וּקְיָמָא דִגְזָרִית עִמְכוֹן לָא
תִתְנְשׁוּן וְלָא תִדְחֲלוּן לְטַעֲוַת
עַמְמַיָא׃ אֱלָהֵין מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן
תִדְחֲלוּן וְהוּא יְשֵׁזֵיב יַתְכוֹן מִיַד כָּל
בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ וְלָא קַבִּילוּ אֱלָהֵין
בְּנִימוּסֵיהוֹן קַדְמָאֵי אִינוּן עָבְדִין׃
וַהֲווֹ עַמְמַיָא הָאִלֵין דָחֲלִין מִן קֳדָם
יְיָ וְיַת צִילְמָנֵיהוֹן הֲווֹ פָלְחִין אַף
בְּנֵיהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן כְּמָא דַעֲבָדוּ א
אֲבָהָתְהוֹן אִינוּן עָבְדִין עַד יוֹמָא
הָדֵין׃
וַהֲוָה בִּשְׁנַת תְלָת לְהוֹשֵׁעַ
בַּר אֵלָה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ
חִזְקִיָה בַּר אָחָז מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה׃ בַּר עַסְרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין
הֲוָה כַּד מְלַךְ וְעַסְרִין וּתְשַׁע שְׁנִין
מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִימֵיהּ אֲבִי
בַּת זְכַרְיָה׃ וַעֲבַד דְכָשַׁר קֳדָם
יְיָ כְּכֹל דַעֲבַד דָוִד אֲבוּהִי׃ הוּא
אַעְדִי יַת בָּמָתָא וְתַבַּר יַת קָמָתָא
וְקַצִיץ יַת אֲשֵׁירָתָא וּפַסִיק יַת חִיוְיָא
דִנְחָשָׁא דַעֲבַד מֹשֶׁה אֲרֵי עַד יוֹמַיָא
הָאִינוּן הֲווֹ בְנֵי יִשְׂרָ' מַסְקִין בּוּסְמִין
לֵיהּ וַהֲווֹ קָרַן לֵיהּ נְחוּשְׁתָּן׃

ויכרת אותם ברית׳ שנתן להם תור' בהר סיני: בשנת שלש׳ למרדו של הושע: ויקר' לו נחושתן. לשון בזיון כלומר מה צורך בזה אינו אלא נחש כ נחשת: ישכיל

רלבג

עד היום הזה הם עושים כמשפטים הראשונים · ר"ל הנשארים הם ישראל כי לא הגלו כלים כמו שיראה מהספור אשר בענין חזקיה ששלח למה שנשאר שם: תשמרון לעשות כל הימים · זה לאות שהתורה נתנה לעשות מצותיה כל הימים לא שתשתנ' באחרת כמו שחשבו אנשים חלילה חלילה: ולא שמעו כי אם כמשפט' הראשון הם עושי' · ר"ל כי ישר' לא שמעו לסור מעבודה זרה ולזה מצא שם יאשיה כהני הבמות: ויהיו הגוי' האלה יראים את יי' · ידמה שאמר שלא שמעו אלו הגוים לקול הכהן אך הרכיבו בין שתי האמונות ולזה הוא מבואר שלא היו יראי' את יי' שאם היו יראים את יי' לא היו עובדים עבודה זרה ולזה לא נחשבו לגרים אמתיים כי הגרים האמתיים הם כמו ישראלים כי הם לא קבלו עליהם לקיים התורה אך עם עבודת אלהיהם ולזה הם מסוללים מיראת הש"י ומהיות במדרגת ישראל כי הישר' אף על פי שחוטא זכו לו אבותיו ש שיהיה מישר' אך הגר לא יהיה גר אם לא יקבל עליו כל מצוות התורה כי התורה הזאת בלתי מקבלת תוספת וגרעון כמו שנזכר במקומות מהתורה: ויעש הישר בעיני יי' ככל אשר עשה דוד אביו · הנה בזה הוסיף על דוד כי הוא לא חטא אך עשה תמיד הישר בעיני יי' ודוד חטא על דבר אוריה: הוא הסיר את הבמות · הם שנעשו להקריב בהם לש"י אשר לא סרו בימי מלכי יהוד' הראשוני': ושבר המצבות. כי התורה אמר' לא תקים לך מצבה ואע"פ שהיא לש"י כ"ש כשהיתה לשם ע"ז כמו שאחשוב שהיה הענין באלו המצבות: היו בני ישראל מקטרים לו · הנה חשבו שתהיה לזאת הצורה מדרגה אלהית מפני שעשאה משה והיה כל הנשוך וראה אותו וחי והנה קרא לו חזקי' נחשתן ר"ל נחשת שלהן כאילו יאמר שאין לזאת הצורה כח כי אם מה שיש מהכח לנחשת:
בכל

תשמרון ל' בספ' וכל א' תרגו' כמ"כ

כמו שאמר להם יהושע ועתה יראו את יי' ועבדו אותו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עברו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך יראו את יי' ועבדתם אותו באמת ואינם עושים בחקותם וכמשפטם רק כחקות הגוים וכמשפטיהם ואינם עושי' כתורה וכמצוה אש' צוה יי' את בני יעקב ומה שאומר אשר שם שמו ישרא' כי אז כשאמר יעקב לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם אז נראה אליו יי' ואמ' לו ישראל יהיה שמך ולפי' אחרון יהיה פי' אינם יראים את יי' על הגוי' שאפי' שאמ' את יי' היו יראים לא היו יראי' את יי' בלב שלם כי אם מפחד האריו' לפי' קראו אותם גרי אריו' ואמ' כמשפטים הראשונים היו עושים פי' כמשפטים הראשונים שהיו עושים בארצם כן היו עושים ולא היו עושים כחקותם וכמשפטם וכתורה אשר צוה יי' שהיה עליהם לקבל הכל כיון שנתגיירו ולא קבלו והיה להם לקבל התורה כתורה וכמצוה אש' צוה יי' את בני יעקב וכל העניין וכיון שראו הגוי' האלה כי ישר' גלו משם לפי שלא עשו כתור' וכמצוה אשר צוה יי' אות' היה להם ללמוד ולעשו' כתורה וכמצוה ולא עשו כן והפי' הראשון נכון בעיני: כי אם כמשפטם הראשון. לא שמעו נביאים המוכיחים אותם והם עושים אחר התוכחה כמו לפני התוכחה: ויהי בשנת שלש להושע בן אלה. שנת שלש למרדו כמו שפירשנו: וכתת נחש הנחשת. יש מרז"ל שאמרו שוחק וזורה לרוח כי היה אסור בהנאה ומהם אמרו כי לא היה אסור בהנאה כי משה רבינו ע"ה מפי ה' עשה אותו שנ' עשה לך שרף משלך שהעובדים אותו לא היו יכולים לאוסרו כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובדין הוא כמי ר דכתותי לא הוה צריך אלא כיון דחזא חזקיה דקא טעו ישראל ב בתריה עמד וכתתו: כי עד הימי' ההמה היו בני ישראל מקטירים לו. מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישרא' אח' ע"ז עד הימי' ההמה שמלך חזקיהו היו בני ישראל מ מקטרי' לו כיון שמצאו כתוב וראה אותו וחי היו חושבים כי טוב הוא להיות אמצעי ולעבוד אותו והיה מונח מימות משה זה הנחש ל לזכרון הנס כמו צנצנת המן ולא אסא ויהושפט שלא בערוהו כאשר בערו שאר הע"ז מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדין ומקטרי' לזה הנחש והיו מניחי' אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו כשביער הע"ז כי בימי אביו היו עובדים לו כמו לע"ז אע"פ שהטובים היו זוכרי' בו הנס אמר טוב לבער אותו וישכח הנס מלהניחו ויטעו בני ישרא' היום או מחר אחריו ורבו' ז"ל אמרו אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל ע"ז שבארץ יהודה אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו: ויקרא לו נחשתן. דרך בזיון כלומר אינו אלא נחשת מה כח יש בו להרע ולהטיב בעת שכתתו קרא לו כן אמ' להם לישר' איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל כי אינו אלא נחשת ותוספת הנ"ון להקטינו כוי"ו האמינון וי"ו כ"ן אישון שבתון וי"ת והוו קרן ליה נחושתן כלומר ישראל שהיו עובדים אותו היו קורין אותו נחשתן:
ואשר

רדק

ואשר היו לפניו · ר"ל חוץ מדוד ושלמה אבל באשר מלכי יהודה אשר היו לפניו אע"פ שהיו בהם מלכים טובים והם אסא ויהושפט ויואש כל ימי יהוידע ועוזיהו ויותם לא היה בהם שעשה הישר בעיני יי' כמוהו שהרי אמר עליו ככל אשר עשה דוד אביו : ישכיל · יצליח : וימרוד במלך אשור · לפי שאחז אביו היה עובדו אמר כי מרד בו ולא עבדו שבטח באל לבדו : ממגדל נוצרים עד עיר מבצר · ממגדל שעומדים בו השומרים ות"י ממגדל תקוף עד קרוין כריכן · מקצה שלש שנים · מתחלת שנה שלישית וכמוהו מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו וכן מקץ שבע שנים תעשה שמטה להשמטת קרקע ולשלוח עבדים כי הוא עלה בשנה הרביעית לחזקיהו היא שנת שביעית להושע ולכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע אין כאן כי אם שתי שנים והוא מקצה שלש אבל פירושו מתחלת שלש וי"ת מסוף תלת שנין וא"א ז"ל דעתו בשנה הרביעית ובשנה השביעית ר"ל בתחלת השנה הרביעי' והשביעי' : ויגל מלך אשור · שבניין הפעיל כי הוא כלו בשגול ובתשלומו ויגלהו : ויתפשם · מה שאמר בדברי הימים ויאמר לבקעם אין פירוש אומר לבקעם ובקעם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב כי תחל לזנות וזנתה והדומה להם : וישלח חזקיה · אחר שתפש ערי יהודה הבצורות ושם פניו ירושלם כמו שאומר בדברי הימים ופנה למלחמה על ירושלם שלח לו חזקיה אל לכיש שהיה שם מלך אשור והיא מערי יהודה ושלח לו חטאתי שוב מעלי כלומר חטאתי שמרדתי בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תגזור עלי אתן ושב לו בפעם ההי' אחר שנתן לו מה שהטיל עליו שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב ולאח' זמן שב לו לארץ יהודה לאחר שפסק מלתת לו שנה בשנה מה שהטיל עליו כמו שאמ' לו רבשקה על מי בטחת כי מרדת בי ובא עד לכיש ומשם שלח מלאכיו עם קצת חיילותיו לירושלם ורב' מה שדבר ולא קבלו אותן הדברים ושב לו רבשקה עם חיילותיו ואמ' כי אז השלימו עמו שבנ' וסיעתו ועליהם נאמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ומצאו רבשקה כי נסע מלכיש ובא ונלחם על לבנה ושם באה לו שמועה כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ונסע משם ומשם שלח מלאכים אל חזקיהו פעם שנייה והפחידו כי בשובו ממלחמת כוש יבא עם חיילותיו על ירוש' והלך לו ונלחם על כוש ומלך מצרים ועם כל השבי ההוא בא לו ירושלם וחנה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך יי' והכה במחנ' אשור ויבאו ישר' ובזזו כל הבזה ההיא ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וכן נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו וגו' ואותם שנצלו מן המלחמה שבו לדת ישראל כמו שאמר אך בך אל ואין עוד אפס אלהים ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליי' צבאות וכל אותה הפרש' בארתי כל הענין הזה כאחד לפי שאינו מבואר כלו במקום אחד לא בזה הספר ולא בישעיה ולא בדברי הימים : את אשר תתן עלי אשא · העונש אשר תתן עלי אשא אסבול אותו ואשאנו : קצץ חזקיהו את דלתות ההיכל · קלף הזהב מעליהם כי הדלתות היו מצופות זהב והזהב הוא שלקח וכ"תי קליף : ואת האומנות · ת"י וית סקופיא ותרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופות האלה אשר צפה חזקיהו זהב אפשר כי הזהב אשר עליהם מבנין שלמה הוסר או נפסד וחזקיה צפה אותו זהב ועתה כשנצטרך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב : את

רשי

ישכיל · יצליח : קצץ · את הדלתות שהיו של זהב : ואת האומנו' · תירגם יונתן וית סקופיא איסקופו' : את

רלבג

בכל מלכי יהודה ואש' היו לפניו · הנה הוא"ו אשר במלת ואשר ס מושכת הבי"ת אשר במלת בכל והרצון בו בכל מלכי יהודה ובאש' היו לפניו ואולם אמ' זה כי אפי' דוד לא היה כמוהו כי הו' חטא וזה לא חטא אך עשה הישר בעיני יי' : וידבק בי' לא סר מאחריו · הנה הדבקו' ביי' הוא ההטבה וההליכה בדרכיו ואמרו לא סר מאחריו מעיד שלא חטא בדבר : והיה יי' עמו · זה היה מהשי' גמול לו על ישרו : בכל אשר יצא ישכיל · ר"ל בכל אש' יצא יצליח : וימרוד במלך אשור ולא עבדו · לפי שאביו אחז עשה עצמו עבד לו כאמרו עבדך ובנך הכי זכר כי הוא מרד בנבוכד נצר ועניין המרד הוא שלא עבדו : ממגדל נוצרי' עד עיר מבצר · ר"ל שלא נשאר בהם מקו' שלא הוכה מקטו' ועד גדול והיות' קטן הו' מגדל הנוצרי' ר"ל השומרים שעושין מחוץ לעיר לשמור פירות השדה והכרמי' אשר סביבו : קצץ חזקיה את דלתו' היכל יי' · ר"ל לקחת מהם הזהב אם' הם מצופות ממנו : ואת האומנות · הם עמודים מצופים זהב או אסקופו' השער התחתונות והעליונות : בתעלת

והיה יי' ו' וסימ' נמסר בזכריה סימן יד : וילכדה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה · הארב קם מהרה · ויעבר יהושע דמלכיש · ויעל יהושע מעגלונה · וילכדה מקצה שלש · ב' מנהון חס' קדמא ובתרא : לכישה

ביהוה אלהי ישראל בטח ואחריו לא היה כמהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו : וידבק ביהוה לא סר מאחריו וישמר מצותיו אשר צוה יהוה את משה : והיה יהוה עמו בכל אשר יצא ישכיל וימרד במלך אשור ולא עבדו : הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר : ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו היא השנה השביעית להושע בן אלה מלך ישראל עלה שלמנאסר מלך אשור על שמרון ויצר עליה : וילכדה מקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה היא שנת תשע להושע מלך ישראל נלכדה שמרון : ויגל מלך אשור את ישראל אשורה וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי : על אשר לא שמעו בקול יהוה אלהיהם ויעברו את בריתו את כל אשר צוה משה עבד יהוה ולא שמעו ולא עשו : ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשם : וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור לכישה לאמר חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא וישם מלך אשור על חזקיה מלך יהודה שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב : ויתן חזקיה את כל הכסף הנמצא בית יהוה ובאוצרות בית המלך : בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל יהוה ואת האמנות אשר צפה חזקיה מלך יהודה ויתנם למלך אשור :

במימרא דיי אלהא דישראל אתרחיץ ובתרוהי לא הוה כותיה בכל מלכיא דבית יהודה ודהוו קדמוהי : ואדבק בדחלתא דיי לא סטא מבתר פולחניה ונטר פקודוהי דפקיד יי ית משה : והוה מימרא דיי בסעדיה בכל אתר דנפיק מצלח ומריד במלכא דאתור ולא פלחיה : הוא קטל ית פלשתאי עד עזה וית תחומהא ממגדל תקוף עד קרוין כריכן : והוה בשתא רביעיתא למלכא חזקיה היא שתא שביעיתא להושע בר אלה מלכא דישראל סליק שלמנאסר מלכא דאתור על שמרון וצר עלה : וכבשוהא מסוף תלת שנין בשנת שית לחזקיה היא שנת תשע להושע מלכא דישראל אתכבישת שמרון : ואגלי מלכא דאתור ית ישראל לאתור ואשרינון בחלח ובחבור נהר גוזן וקרוי מדי : על דלא קבילו למימר דיי אלההון ועברו ית קימית ית כל דפקיד משה עבדא דיי ולא קבילו למימריה ולא עבדו רעותיה : ובארבע עשרי שנין למלכא חזקיה סליק סנחריב מלכא דאתור על כל קרויא דבית יהודה כריכתא ואחדינון : ושלח חזקיה מלכא שבטא דבית יהודה לות מלכא דאתור ללכיש למימר חבית אסתלק מיני ית דתרמי עלי אקבל ורמא מלכא דאתור על חזקיה מלכא שבטא דבית יהודה תלת מאה ככרין דכסף ותלתין ככרין דדהבא : ויהב חזקיה ית כל כספא דאשתכח בית מקדשא דיי ובגנזי בית מלכא : בעידנא ההיא קליף חזקיה ית דשי היכלא דיי וית סקופיא דחפי חזקיה מלכא שבטא דבית יהודה ויהבינון למלכא דאתור :

ז' בקריאה וסי' ויעבר יהושע ב' בפסוק · ויקשרו עליו קשר דאמציה ב' בפסו' · וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור דמלכים · ומעת אשר סר אמציהו ב' בפסו' :

רש"י

את תרתן ואת רב סריס: למדנו בסדר עולם שלא באו שלשתם יחד אלא רב שקה לבדו כמו שכתוב בספר ישעיה ותרתן ורב סריס באו בשליחות שנייה כשבאת לו שמועה על תרהקה מלך כוש וישמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו׳: בתעלה. פוס"ד בל׳ בריכה שעושין לביברי דגים: שדה כובס. שדה שהכובסין שוטחין בו בגדים וכן תירגם יונתן חקל משטח קצריא: המזכיר. איזה משפט בא לפני המלך ראשון שיפסקנו ראשון: אמרת אך דבר שפתי׳ וגו׳. אמרת עד הנה אעבוד למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שבא וכא עצה וגבור׳ אתה צריך למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת: ובא בכפו. כשאדם נסמך על משענת קנה רצוץ ששבר בידו באין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו: הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו׳. יש ללמוד מכאן דרב שקה ישראל משומד היה שהיה מודה שהקב"ה אלוה אלא שרצונו לעבודה זרה: התערב

רד"ק

את תרתן ואת רב סריס ואת רב שקה. ובישעיה אמר רב שקה לבדו נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשנים טפלים לו וכן נראה הוא גם כן רב שקה הוא היה המדבר ובסדר עולם הוא אומר כי רב שקה לבדו בא בשליחות ראשונה כמו שאמרו בישעיה ותרתן ורב סריס באו בשליחות שניה ומה שזכר הנה תרתן ורב סריס לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחות שנייה כשמצאו רב שקה נלחם על לבנה ולבנה היא מארץ ישראל כמו שנאמר במלכי כנען מלך לבנה אחד ואמרו רז"ל כי רב שקה ישראל משומד היה ולכן אמרו מפני שהיה מדבר יהודית הרבה בני אדם ימצאו מדברים בלשון עם אחר והנה אליקים ושבנא ויואח היו מכירים בלשון ארמי אולי קבלה היתה בידם: בחיל כבד. בחיל עם כבד: בתעלת הבריכה העליונה. הבריכה היא חריץ בנוי באבנים ובסיד ומתכנסין שם מי גשמים או מוסכין שם מים מן המעין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב ויסתמו אותו עד זמן שירצו להוציא מים מן הבריכה והתעלה היא חפירה סמוכה לבריכה ומוציאי׳ מים מן הבריכה לתעלה בזמן שירצו להשקות או לכבס בגדים: אשר במסלת שדה כובס. המסלה היא הדרך שמתקנים אותה באבנים כדי שיוכלו ללכת בה בימות הגשמים ועיקר הלשון הוא לשון הרמה מענין סלו לרוכב בערבו׳ שענינו רוממו והמקום הזה היה בזה השדה והוא מורס ומתוקן באבנים ועל המקום הזה היו עומדים מכבסי הבגדים במי התעלה ובשדה היו שוטחים הבגדים לשמש ות"י שדה כובס חקל משטח קצריא: ויקראו אל המלך. קראו לאשר על החומה או לאשר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיצא לדבר עמהם ויצאו אליהם במצו׳ המלך אליקים ושבנא ויואח: אליקים בן חלקיהו אשר על הבית. וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל בפרשה שנאמרה על שבנא כה אמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ונבא עליו שיהדפנו מהמדרגה שהיה בה שהיה על הבית ויתננה לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קודם המעשה הזה מרד שבנא ונתנו שררתו לאליקים ומפני זה אמר אליקי׳ אשר על הבית כי אז היו המלאכים הראשונים אשר באו ממלך אשור לירושלם ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרב שקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכאמר ויבא אליקים ושבנא הסופר ויואח קרועי בגדים נראה כי עדיין לא מרד אלא בסוף רב שקה אומר שמרד ובסדר עולם אומר כשהלך לכוש שטף שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז"ל כשבא סנחריב וצר על ירושלם כתב שבנא כת׳ והשליכו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השלימו חזקיהו וסיעתו לא השלימו וכאשר יצא עם סיעתו בא גבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אצל סנחריב אמ׳ לו היכן סיעתך אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסים והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקנים וזה איכו כדבר בעל סדר עולם שאמ׳ ששטף שבנא וסיעתו ואפשר כי קודם לכן מרד מעת שבא מלך אשור על ערי יהודה אבל בסתר ולא היה מראה עצמו וכן במעשה הזה שבא קרוע בגדים היה מרא׳ הוא עצמו עצב ולבו לא נכון והנבי׳ גלה דעתו לחזקיהו והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית: אמרת אך דבר שפתים. חשבת להנצל בדבר שפתים כלומר בתפלה אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמה כך פירש אדוני אבי ז"ל והחכם רבי אברהם בן עזרא פי׳ אמרת להכסיך כי יש לך עצה וגבורה וזהו דבר שפתים והטעם כי גבורתך הוא בדבור לבד וי"ת ברם במלל שיפוון

אליהום כול מלאים בספרא בם יג חס וסי׳ נמסר בריש ספרא סי׳ יג׃ סימן מלכים אברת ישעיה אמרתי ואפס ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא׃ תאמרון ט׳ בקריא וסימ׳ כה תאמרון לאדני לעשו׃

וישלח מלך אשור את תרתן ואת רב סריס ואת רבשקה מן לכיש
אל המלך חזקיהו בחיל כבד
ירושלם ויעלו ויבאו ירושלם
ויעלו ויבאו ויעמדו בתעלת הברכה
העליונה אשר במסלת שדה כובס׃
ויקראו אל המלך ויצא אלהם
אליקים בן חלקיהו אשר על הבית
ושבנה הספר ויואח בן אסף
המזכיר׃ ויאמר אלהם רבשקה
אמרו נא אל חזקיהו כה אמר
המלך הגדול מלך אשור מה
הבטחון הזה אשר בטחת׃ אמרת
אך דבר שפתים עצה וגבורה
למלחמה עתה על מי בטחת כי
מרדת בי׃ עתה הנה בטחת לך
על משענת הקנה הרצוץ הזה על
מצרים אשר יסמך איש עליו ובא
בכפו ונקבה כן פרעה מלך מצרים
לכל הבטחים עליו׃ וכי
תאמרון אלי אל יהוה אלהינו
בטחנו הלוא הוא אשר הסיר
חזקיהו את במתיו ואת מזבחתיו
ויאמר ליהודה ולירושלם לפני
המזבח הזה תשתחוו בירושלם׃

ושלח מלכא דאתור ית תרתן וית רב סריס וית רבשקה מן לכיש לות מלכא חזקיה במשירין סגיאן לירושלם וסליקו ואתו לירושלם וסליקו ואתו וקמו במזיקת בריכת עילאתא דבכביש חקל משטח קצריא׃ וקרו למלכא ונפק לותהון אליקים בר חלקיה דממנא על ביתא ושבנה ספרא ויואח בר אסף דממנא על דוכרניא׃ ואמר להון רבשקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא רבא מלכא דאתור מה רוחצנא הדין דאתרחיצתא׃ אמרת ברם במלל ספוון במלך וגבורא אעביד קרב כען על מן אתרחיצתא ארי מרדתא בי׃ כען הא אתרחיצתא לך על סמיך קניא רעיעא הדין על מצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי ויעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי׃ וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחיצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית מדבחוהי ואמר לאנש יהודה וליתבי ירושלם קדם מדבחא הדין תסגדון בירושלם׃

ויאמרו למלאכים הבאים׃ וכי תאמרון אלי דספרא׃ ויאמר להם ישעיה דספרא׃ וחברו ויאמר אליה׳ ישעיהו דישעיה׃ כה תאמרון אל חזקיהו׃ לא תאמרון קשר׃ ויאמר אליהם ירמיהו׃ כה האמרון אל חזקיהו דד"ח׃

רלב"ג

בתעלת הברכ׳ העליונה. הברכה הוא חריץ בנוי עוברים בו מים והיה אצל המים תעלה ר"ל חפירה רחבה יתפשטו בו׃ במסלת שדה כובס. היא הדרך הבא לשדה הכובסים אשר שם ישטחו בגדיהם אחר שכבסו אותם׃ ויקראו אל המלך. ר"ל קראו שיצא אליהם המלך׃ ויאמר להם רב שקה. אף על פי שבאו אחרים עמו והם תרתן ורב סריס לא דבר אלו הדברים כי אם רב שקה ולזה לא זכר זולתו בזה השליחות בספר ישעיה וידמה כי אחר שנתן חזקיה את כל הכסף הנמצא באוצרות יי׳ ובאוצרות המלך למלך אשור שב למרוד בו ולא נתן לו מהי שנה בשנה זה המס הכבד ששם עליו׃ מה הבטחון הזה אשר בטחת. כי מרדת בי ולא קימת מה שאמרת לי בהיותי נלחם עמך את אשר תתן עלי אשא׃ אמרת אך דבר שפתים הוא עצה וגבורה. שיתגבר האדם בו למלחמה ר"ל שבדברי שפתיו יסיר מעליו הנלחם עמו כמו שעשית את׳ ממני ואחר זה יתחזק ויתגבר בעוזריו לעמוד כנגד מי שהיה נלחם עמו עתה על מי בטחת שיעזרך כי מרדת בי ולפי שחשב מלך אשור כי חשב חזקיה במרדו בו על מלך מצרים שיעזרהו במלחמה אמר אליו הנה בטחת על משענת חלוש כמו משענת הקנה הרצוץ כי לא די שלא אפשר לאדם להשען בו אבל לא יזיק לעצמו בהשענו בו כי הקנה הרצוץ יכנס בכפו ונקבה כי כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו׃ וכי תאמרון אלי אל יי׳ אלהינו בטחנו שיצילנו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו אשר היו מקריבים בהם ליי׳ ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה לבד תשתחוו ואיך יעזרהו והוא עשה כנגדו להשחית במותיו ומזבחותיו׃ ועתה

במילך וגבורא אעביד קרבא׃ כי מרדת בי. שלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה׃ הרצוץ. שהוא רצוץ בראשו ואותם קסמין נכנסין בכף האדם בהשען עליו׃ הלא הוא אשר הסיר. כלו׳ כשהסיר חזקיהו ונתץ המזבחות לא עשה כי אם לכבודו ולהנאתו כדי שיבואו כלם לירושלם כי המזבחות בכל מקום לשם יי׳ היו וחזקיהו הסירם ונתצן איך תחשבו כי יי׳ יעזור אותו ואיך תבטחו עליו׃ ליהודה ולירושלם. כתרגומו לאנש יהודה וליתבי ירושלם׃ התערב

רשי

התערב נא · התפאר עליו בוא בעירבון על מנת אם תוכל ליתן לך רכבים על אלפים סוסים : התערב · ג"יר בלע"ז · ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני · שהרי כל הקטן שבהם שר על אלפים איש ואתה אינך משיג לאלפים איש למדנו מכאן על ראשי גייסות מאה ושמונה וחמשה אלף שנפלו עם סנחריב שהקטן שבהם שר על אלפים איש שעמו : המבלעדי יי · וכי שלא ברשות באתי כבר כתובה ישעיה בימי אחז אביך יביא יי עליך ועל עמך גוי מרחוק וגו' את מלך אשור : והשחיתה · את זו הוסיף משלו : כי שומעים אנחנו · אנו בני פלטין ומכירין בלשון ארמי ובשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין בו ואין אנו רוצין שישמעו : לאכול את צואת · ברעב המצור : חוריהם · רעי היוצ' דרך חור פי טבעת ורבותינו פירשו לכנותם לשון כאה צואתם תימי שיניהם צואה לחה שיצי' ר רכרכשא דקיימא א אתלת שני או לשון גלל שבא על ידי לעיכת ה השינים : עשו אתי ברכה · שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה : אל ארץ כארצכם · כן דרכי להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלכ' שהרי לפתותם בא אלא שידע שיכירו מדבריו שקר : ארץ דגן ותירו' · זו אפריקי' הכע

יהודית ז בקריאה וסימ' ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה · ויאמר אליקים בן חלקיהו דמלכים · ויעמד רב שקה ויקרא בקול גדול דמלכים · ויקראו בקול גדול יהודית דדברי הימים · ויעמד רב שקה דישעיה · ויאמר אליקים ושבנא דישעיה · וכניהם חצי מדבר דעזרא : על האנשים ה' בקריאה וסימני תכבד העבודה על

ל' ועתה התערב נא את אדני את מלך
אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם
תוכל לתת לך רכבים עליהם :
י' ומל' ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי
אדני הקטנים ותבטח לך על מצרים
לה לפ' ג' לרכב ולפרשים : עתה המבלעדי
ג' יהוה עליתי על המקום הזה
ל' חס' להשחתו יהוה אמר אלי עלה על
הארץ הזאת והשחיתה : ויאמר
ב' כתי' ה' אליקים בן חלקיהו ושבנה ויואח
אל רבשקה דבר נא אל עבדיך
ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר
ל' עמנו יהודית באזני העם אשר על
ו' חס' כסי' החומה : ויאמר אליהם רבשקה
כ' כפ' ג' העל אדניך ואליך שלחני אדני
לדבר את הדברים האלה הלא על
האנשים הישבים על החומה לאכל
צואתם · מימי / ק' / תליהם / ק' את חריהם ולשתות את שיניהם
עמכם : ויעמד רבשקה ויקרא
בקול גדול יהודית וידבר ויאמר
ו' שמעו דבר המלך הגדול מלך אשור
ב' : כה אמר המלך אל ישיא לכם
חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם
ב' חברו דישעיה מידו : ואל יבטח אתכם חזקיהו
אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה
ב' דסמי' ולא תנתן את העיר הזאת ביד מלך
אשור : אל תשמעו אל חזקיהו כי
כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה
וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש
ב' תד מל' ותד חס' תאנתו ושתו איש מי ברו :
עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ
כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם
ל' ותד ויצהר ערכס' וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחיו
ז' ולא תמתו ואל תשמעו אל חזקיהו
כי יסית אתכם לאמר יהוה יצילנו :
ההצל הצילו אלהי הגוים איש
את ארצו מיד מלך אשור :

וכען אתערב כען עם רבוני עם
מלכא דאתור ואתן לך תרין
אלפין סוסון אם תיכול למנאה
לך רכבין עליהון : ואיכדין את
מרמי לאתבא ית אפי חד
משלטוני עבדי רבוני זעיריא
ואתרחיצת לך על מצראי לרתיכין
ולפרשין : כען הבר ממימרא דיי
סליקית על אתרא הדין לחבלותה
יי אמר ליסק לאתרא הדין וחבליה
: ואמר אליקים בר חלקיה
ושבנה ויואח לרב שקה מליל
כען עם עבדך ארמית ארי שמעין
אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית
קדם עמא דעל שורא : ואמר
להון רב שקה העל רבונך ועלך
שלחני רבוני למללא ית כל
פתגמיא האילין הלא על גבריא
דיתבין על שורא למיכל ית
מפקתהון ולמישתי ית מימי
ריגליהון בציירא עמכון : וקם
רב שקה וקרא בקל רב יהודית
ומליל ואמר שמעו פתגמא דמלכא
דרבתא מלכא דאתור : כדנן
אמר מלכא לא יטעי יתכון חזקיה
ארי לא יכול לשיזבא יתכון מן
ידיה : ולא ירחיץ יתכון חזקיה
על מימרא דיי למימר שיזבא
ישיזביננא יי ולא תתמסר קרתא
הדא ביד מלכא דאתור : לא
תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר
מלכא דאתור עיבידו עימי שלמא
ופוקו לותי ואכלו גבר פירי גופני
וגבר פירי תינוהי ושתו גבר מי
גוביה : עד מיתא ואדבר יתכון
לארעא טבא בארעכון ארעא
עבור ותמר ארעא חקלין וכרמין
ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא
עבדא דבש ותיון ולא תמותון
ולא תקבלון מן חזקיה ארי יטעי
יתכון למימר יי ישזביננא :
השיזבא שיזבא דחלת עממיא
גבר ית ארעיה מיד מלכא דאתור :

האנשים : ויאמר אליהם רב שקה העל אדניך דמלכים · וחברו דישעיה · והקפאים על שטריהם · וילכו ויגידו לדוד : וחיו ח' וסימ' במסרה רבתא :

רדק

התערב נא · הכנס עמי בערבון בזה הדבר אם תוכל לעשותו : רוכבים עליהם · רכבים שיהיו פרשים : המבלעדי יי · להפחיד' אמר כן או פירושו אחר שכל ה האדמו' נתן יי בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אמר אלי עלה אל ה הארץ והשחיתה ואם רב שקה היה ישראל משומד אמר זה לפי שישעיה נבא ואמר הנני מעלה את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו' : כי שומעים אנחנו · מבינים ומכירים בלשון ארמית : העל אדניך · כמו האל וכן הוא בישעיה וכן על ה האנשים כמו אל ולאליקים אמר שהוא הגדול וכן הוא אומר ויאמ' אליקים וגו' : חריהם · כן כתיב וקרי צואת' וענין אחר הו' והקרי הוא לשון נקיה : שיניה' · כן כתיב וקרי מימי רגליהם והכתוב הוא רמז לתחתוניות וכן בדברי רז"ל המקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו נושרות וענין לאכול את צואתם שחושבין להיות במצור עד שיאכלו צואתם וכן הוסיף יונתן בציירא עמכון : ברכה · ר"ל פשרה ושלום וכ"תי שלמא : איש מי בורו · הבורות שהם חוצה לעיר בגנות : עד בואי ולקחתי אתכם · כי כן עשה בכל הגוים אשר כבש היה מגלה א אותם מארצם ומשכן אחרים ת תחתיהם כדי שיהיו כלם נכבשי' תחתיו וכן עשה יוסף באנשי ה מצרים ואת העם העביר אותו לערים : ארץ לחם וכרמים · אמר זה אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפש' שהדגן והתירוש יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כמו שאמר בצור לפיכ' אמר ארץ לחם וכרמים כי הארץ ההיא ע עושה לחם ויש בה כרמים וכ"תי ארע' חקלין וכרמין ארע' דזיתה' עבדין משחא והיא עבדא דבש : כי יסית אתכ' · הדגש תמור' הכת כויס תדור וכן בדגש הסיתוך ויכלו לך : הכע

רלבג

ועתה התערב נא הרמי את מלך אשור · ר"ל תן לו ערבון שלא ת תמרוד בו ותהיה לו למס ואתנה לך אלפי' סוסים אם תוכל לתת לך אנשים רכבים ע עליהם והנה אמר זה על דרך הבוז והלעג כאילו אמ' שלא ימצאו לחזקיה אלפים אנשי' ראויים לרכוב על ס סוסים : ואיך תשיב את פני פחת אחד ע עבדי אדני הקטנים · כל זה אמ' לירא אותם ולבהלם כאילו יאמר שמלך אשור הו' באופן מהגודל שאין ראוי ל לחזקי' להשיב פני פחת א' שהו' מעבדיו הקטני' גם כי אחד מעבדיו הקטנים גדול מאד עד שאין ראוי להשיב פניו ולבטוח על מצרים ל לרכב ולפרשי' שיעזרהו במלחמה כנגד מלך אשור : עתה המבלעדי יי' · אמר זה כאילו יאמר איך תבטח על יי' שיצילך והוא אמר אלי שאעלה על הארץ הזאת להשחיתה : באזני העם אשר על החומה · אמרו זה כי לא היו רוצים שישמע אלו הדברים העם אשר על החומה כדי שלא ירפו ידיהם משמירת החומה : העל אדניך ואליך · ר"ל האם בעבור אדניך ובעבורך שלחני מלך אשור : לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם עמכם · כאילו אמר שאם ישמרו את החומה שלא יכבשו חיל מלך אשור הנה יבנה עליה מלך אשור מצור עד שמרוב הרעב יאכלו צואתם וימתו מי רגליהם והוא השתן : עשו אתי ברכה וצאו אלי : ר"ל אם תהיו אתי להשלים עמי ולצאת אלי עשו ברכה כי לא תוכלו לעבוד האדמה ולאכול פריה : ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם · ר"ל והגנתי אתכם אל ארץ טובה כמו ארצכם ואמר זה להם לבאר שלא יזוקו אם יגלה אותם לארץ אחרת כמו שעשה מעשרת שבטים והנה היה מנהג מגלגל האומות בזה הדרך כדי שלא יוכלו למרוד בו ולזה היה מרחיק אותם מעזריהם והיה מקרב אותם אליו ואל עמו :

רשי

הנע ועוה · אותם מלך אשור החריבם והגלם: כי הצילו את שמרון · והשומרוני' היו עובדין את אלהי ארם שהיו שכיניהם: קרועי בגדי' · על ששמעו גידופי השם: ותוכחה · שהרשעי' מתווכחים ומראין פנים לדבריהם לאמור לנו הכח והגבורה: בנים · ישר': עד משבר · עד כרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואין בה כח לילד: משבר · שם מושב אשה הכורעת לילד: והוכח · איספרוביר בל"ע הראה פנים לדבריו שהבליא בכל אשר הלך: ושמע שמועה · ויעלה מעליכם ושב לארצו ולא מחמת השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בכש' פנים והפלתיו שם בחרב ומה היא השמועה וישמע אל תרהקה שמע שיצא תרהקה להלחם ועלה מעל ירושלם והלך לכוש ונלחם עם תרהקה ופוט ומצרים שעמו ונצחם ונטל חמדת אוצרותיה' ובא לירושלם ונפל שם הו' שאמר ישעיה יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו וגו': ויסב

רדק

הנע ועוה · שמות מדינות או שמות אלהים אחרים ולדעת יונתן פירושו הניע ועוה אותם מארצם שתרגם הלא טלטילינון ואגליאינון: כי הצילו את שמרון מידי · בתמיה וכי יי' אלהיכם שאתם בוטחים בו הצילו את שמרון מידי שתחשבו שיציל את ירושלם מידי וכן הוא אומר בישעיה: וכי יצילו · בוי"ו שדומה ענין תמיהה וי"ת וכי הצילו העגלים את שמרון מידי: קרועי בגדים · רז"ל פי' כי בעבור ששמעו ברכ' השם קרעו בגדיהם ושמכו מזה הפסוק כי כל השומע ברכת יי' חייב לקרוע ואותו קרע אינו מתאחה לעולם ואינו חייב לקרוע אלא אם כן שומע הגדוף מישר' והם שקרעו ששמעו מרבשקה לפי שקבלה היתה בידם כי רבשקה ישראל משומד היה ומה חירוף אמר רבשקה שקרעו בגדיהם כששמעו שאמר מי בכל אלהי הארצו' אש' הצילו את ארצם מידי כי יציל יי' את ירושלם מידי אין לך גידוף גדול מזה שהשוה בורא הכל לאלהי עץ ואבן והסיר היכולת מהבורא וכן האל ית' חשב לו דבריו לחירוף וגידוף ואמ' עליו את מי חרפת וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפ' את יי': ויקרע את בגדיו · על מה שהגידו לו שחירף וגידף רבשקה יי' יתברך שמו: ויתכס בשק · לענות עצמו שירחם האל עליו ועל העם: יום צרה ותוכחה ונאצה · תוכח' שרבשקה הוכיחנו בדברי הפחד וחירופין או פירוש שהאל מוכיח אותנו על עונותינו · ונאצה שנאץ רבשקה האל וי"ת יום עקא וחיסודין וניאוצא: באו בנים עד משבר · המשיל הצרה לאשה אשר יאחזוה חבליה ובא הבן עד המשבר והוא הרחם מקו' יציאת הולד כי אז חבליה יותר קשים כשהולד קרוב לצאת ואם אין כח ליולדה לחזק עצמה להוליד הולד הנה הי' בחוזק חבליה בלי תקוה למנוחה כן הצרה גדולה עלינו ואין לנו כח לצאת מתוכה אם לא יעזרנו האל: ללידה · שם תואר ות"י הפסו' כן ארי אקיפתנ' עקא כאיתת' דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: לחרף אלהים חי · כמו שאומר כי יציל את ירושלם מידי וי"ת לחסדא עמא דיי' קיימא: והוכיח בדברי' · רבשקה הוכיח בדברי גידופין או פי' האל יוכיח בדברים אשר שמע וכן ת"י ויעביד פורענות' על כל פתגמיא דשמעין קדמוהי: נערי · עבדי כי המשר' יקרא נער והם רבשקה וחביריו: נותן בו רוח · רצון: ושמע שמועה · זהו ששמ' שמלך כוש יצא להלח' אתו: ושב לארצו · כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור להלחם בארצו בעוד שהיה מלך אשור בארץ ישראל ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלחם עם מלך כוש ויניח מלחמת העיר הזאת ואחר כך אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר שסב ממלחמת כוש לירושלם ונגף מחנהו על ידי המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב כמו שכתוב אבל נבואת המגפה לא אמר להם ישעיהו בפירוש ואין לשאול טעם למעשי האל ית' כי יי' נורא עלילות למה לא נגפו אז אלא עד שהלך להלח' עם מלך כוש ואחר כך שב לירושלם והטעם הנראה לנו בזה כדי שיהיה להם לישראל בזת כוש ומצרים ועוד שיראו כוש ומצרים הנפלאות שעשה לאוהביו ולדורשי שמו כי מלך אשור נצח אותם וכל הארצו' כבש ובירושלם נגף בלא חרב ובלא חנית והא' נתן בלב מלך אשור להביא חיל מלך כוש ומצרים לירושלם עמו להפחיד יושבי ירושלם עוד: אין

מגידו ד' חס' בקריא' וסימ' דברי רב שקה דספרא · על אדות הבאר אשר חפרו · עוד יוסף חי · ויבאו המלאכים · וכל שפטים ושמואל דכוו' במ"ב מ"ל וסימ' ויגידו לאנשי יבש · ויגידו לשאול לאמר הנה העם:

איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרוים הנע ועוה כי־הצילו את־שמרון מידי: מי בכל־אלהי הארצות אשר־הצילו את־ארצם מידי כי־יציל יהוה את־ירושלם מידי: והחרישו העם ולא־ענו אתו דבר כי־מצות המלך היא לאמר לא תענהו: ויבא אליקים בן־חלקיה אשר־על־הבית ושבנא הספר ויואח בן־אסף המזכיר אל־חזקיהו קרועי בגדים ויגדו לו את דברי רבשקה: ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את־בגדיו ויתכס בשק ויבא בית יהוה: וישלח את־אליקים אשר־על־הבית ושבנא הספר ואת זקני הכהנים מתכסים בשקים אל־ישעיהו הנביא בן־אמוץ: ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו יום־צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד־משבר וכח אין ללדה: אולי ישמע יהוה אלהיך את כל־דברי רבשקה אשר שלחו מלך־אשור אדניו לחרף אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה: ויבאו עבדי המלך חזקיהו אל־ישעיהו: ויאמר להם ישעיהו כה תאמרון אל־אדניכם כה אמר יהוה אל־תירא מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך־אשור אתי: הנני נתן בו רוח ושמע שמועה ושב לארצו והפלתיו בחרב בארצו: וישב רבשקה וימצא את־מלך אשור נלחם על־לבנה כי שמע כי נסע מלכיש:

אן דחלת חמת וארפד ואן דחלת כפרוים הלא טלטילינון ואגליאינון ארי שיזבו ית שמרון מן ידי: מן בכל דחלת מדינתא דשיזבו ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית ירושלם מן ידי: ושתיקו עמא ולא אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקידת מלכא היא למימר לא תתיבוניה: ואתא אליקים בר חלקיהו דממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף דממנא על דכרניא לות חזקיהו מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית פתגמי רבשקה: והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי ואתכסי בסק ועל לבית מקדשא דיי: ושלח ית אליקים די ממנא על ביתא ושבנא ספרא וסבי כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיה נביא בר אמוץ: ואמרו ליה כדנן אמר חזקיהו יום עקא ותיסודין וניאוצא יומא הדין ארי אקיפתנא עקא כאתתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: מאם שמיע קדם יי אלהך ית כל פתגמי רבשקה דשלחיה מלכא דאתור רבוניה לחסדא עמא דיי קיימא ויעביד פורענותא על כל פתגמיא דשמיעו קדמוהי יי אלהך ותתחנן בצלו על שארא הדין דאישתאר: ואתו עבדי מלכא חזקיה לות ישעיה: ואמר להון ישעיה כדנן תימרון לרבונכון כדנן אמר יי לא תידחל מן קדם פתגמיא דשמעת דחסידו עולימי מלכא דאתור קדמי: הא אנא יהיב ביה רותא וישמע בסורא ויתוב לארעיה ואעיליניה בחרבא בארעיה: ותב רבשקה ואשכח ית מלכא דאתור מגיח קרבא על לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש:

ואת זקני ג' בקריא' וסימ' ויאמר חושי אל צדוק · מתכסים בשקים · וחברו דישעיה: גדפו ג' וסימ' אשר גדפו נערי מלך אשור דספרא · וחברו דישעיה · עוד זאת גדפו אוהי אבתיכם:

רלבג

חמת ארפד ספרוים הנע ועוה · הם שמות מדינו' ויעיד על זה מה שאמר אחר זה ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה: כי הצילו את שומרון מידי · הנה קצר בזה המאמר בהתחלתו קצר הנשוא ובסופו קצר הנושא והרצון בו איה אלהי חמת וארפד האם הצילו חמת וארפד מידי איה אלהי ספרוים הנע ועוה האם הצילו אלו המדינות מידי איה אלהי שומרון כי הצילו את שומרון מידי והנה הקיש ודמה הש"י לאו האלילים אשר הם הבל ואי' בם מועיל ועל זה קרעו בגדיהם השומעים דבריו מפני מה שחרף וגדף רבשקה הש"י והמלך קרע בגדיו ונתכסה בבגדי שק לצער עצמו כדי שירחם הש"י עליו ובא בית יי' להתפלל שם: יום צרה ותוכח' ונאצה היום הזה · ר"ל שהוא יום צרה חזקה מפני מה שנגזם מלך אשור להשחית את ירו' עד שמרוב הצרות הנה המעוברות הכורעות לילד אין להן כח ללידה ואע"פ שבאו בנים עד משבר והוא המקום מהרחם שיהיה בו הולד בעת יציאתו וניאו מרחם והוא גם כן יום תוכחה ונאצה כי הוכיח רבשקה בדברי נאצה וחרוף וגדוף שהש"י לא יציל את ירושלם מיד מלך אשור ונהו אמרו אחר זה והוכיח בדברים אשר שמע יי' אלהיך: נערי מלך אשור · עבדי מלך אשור ומשרתיו: הנני נותן בו רוח · ר"ל רצון: ושמע שמועה ושב לארצו · הנה השמועה היתה ששמע על תרהקה מלך כוש שיצא אליו להלחם אתו ואולי הניעו הש"י משם כדי שיצאו מהמצור בזמן ההוא וישימו לעיר מה שיצטרך להם מהמזון מחוץ ואח' זה ישוב לארצו אח' היות המגפה בחילו ושם בארצו יפול בחרב כי בניו יהרגוהו והנה רבשקה שב אל אדוניו אחרי עשותו שליחותו ומצא מלך אשור נלחם אצל לבנה שהיתה מישראל כי שם בא אליו מלך כוש להלחם עמו ומשם שמלך אשור אל המצור שכר בו על ירושלם ושלח מלאכים אל חזקיהו לאמר כמו הדברים הראשונים וידמה ממה שנאמר אחר זה שהם היו המלאכים הראשונים ושרבשקה אמר הדברים האלו: ויפרשהו

ויפרשהו · ר"ל הספר שהיה בו אלו החרופי' והגדופין כי הם כשאו ספרים על זה ממלך אשור ועוד דברו כפיהם אלו החירופין ולזה אמ' אחר זה את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חיים : ויתפלל חזקיהו · רוצה לומר יי' אלהי ישראל אשר השגחתו דבקה בהם ושכינתו תגלה ותראה על דרך המופת במקום הכרובים בקדש הקדשי' כמו שנתפרסם זה מספורי התורה ונתבאר גם כן במה שספור בענייני שלמה וזה לאות כי הש"י השגחתו דבקה ביש' אתה הוא המנהיג לבדך לכל ממלכות הארץ כי אתה שליט להשפיל מלכים ולהקימם ואם אין להם מסוד' מתערכת הכוכבים לפי שאתה מושל על הכוכבים ועל הטבע השופע מהם כי אתה עשית את השמים ואת הארץ :

רדק

איו מלך חמת · על האלהים אמר אשר לא יוכלו להציל ארצו' עובדיהם וגם המלכים איה הם שלא עמדו לפני כלם ואמר עם ספרוים לעיר שהיתה גדולה מכלם : ויפרשהו · את מהספרי' או כל א' מהם ואדוני אבי ז"ל פי' ויפרשהו על הספ' שבו היה גדוף האלהים : אשר שלחו · שלא המדבר החירוף : אל סנחריב · בעבור סנחריב : בזה לך · פועל עבר מנחי העי"ן והוא מלרע שלא כמנהג ברוב : בתולת בת ציון · מלכות כנישתא דציון : בת ירושלם · עמא דירושלם ופירוש בתולה כבתולה שלא נכבשה וכן בכל מקום שזוכר בתולה על עם ועל עדה זהו ענינו : על קדוש ישראל · כמו אל קדוש וכן כתוב בישעיה : מרום הרים · ארץ ישר' שהיא גבוהה מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון הוא יער עצים בארץ ישר' כקרא כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושים וארזים המשיל הארץ ללבנון ר"ל עליתי על הארץ וכבשתי אותה ועתה אבא לירושלם ולפי שהיא טובה ונכבדת מכל הארץ קראה מלון קיצו יער כרמלו כי הכרמל הוא טוב מן היער וכי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער לבנון הו' אילני סרק ומה שקראה מלון בעבור בית המקדש שבה שהוא משכן הא' ומלונו ובישעיה מרום קיצו והענין אחד כי בית המקדש במקום גבוה בהר המוריה ומה שאמר קצו כאילו היתה ירושלם קץ כל ארץ ישרא' לפי שכבש כל ארץ ישראל זולתי ירושלם כלומר מלון קצו שאין לו עוד על דרך ובא עד קצו ואין עוזר לו ות"י לא סליקי' לתקוף כרכיהו' וגו' ובדברי רז"ל כתיב מלון קצו וכתיב מרום קצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואח"כ אחריב דירה של מעלה :

מכחור

תאמרון ט' נמסר לעיל בהאי עניינא : אבותי ז' מל' וסימ' נמסר בסיפרא דא חלק א' סי' כ"א : עדן ג' פתחין וסימ' ההצילו אתם אלהי הגוים · וחברו דישעיה · ושברתי בריח דמשק והכרתי' וא' ועדן חרן ומלכה : אינו ה' בליש' וסימ' בלשון תרגום כנתיהון דמלכיא כהגלגלין ובהתין ומיתין · ופי' נמסר בסדר שמות :

וישמע אל תרהקה מלך כוש לאמר הנה יצא להלחם אתך וישב וישלח מלאכים אל חזקיהו לאמר : כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה לאמר אל ישאך אלהיך אשר אתה בטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור : הנה אתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימם ואתה תנצל : ההצילו אתם אלהי הגוים אשר שחתו אבותי את גוזן ואת חרן ורצף ובני עדן אשר בתלאשר : איו מלך חמת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה : ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראם ויעל בית יהוה ויפרשהו חזקיהו לפני יהוה : ויתפלל חזקיהו לפני יהוה ויאמר יהוה אלהי ישראל ישב הכרבים אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ : הטה יהוה אזנך ושמע פקח יהוה עיניך וראה ושמע את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חי : אמנם יהוה החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם : ונתנו את אלהיהם באש כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדום : ועתה יהוה אלהינו הושיענו נא מידו וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה יהוה אלהים לבדך : וישלח ישעיהו בן אמוץ אל חזקיהו לאמר כה אמר יהוה אלהי ישראל אשר התפללת אלי אל סנחרב מלך אשור שמעתי : זה הדבר אשר דבר יהוה עליו בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם : את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל : ביד מלאכיך חרפת אדני ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון

ל' וחד על תרהקה דישעיה · ס' · ג' וחס' · ב' וחל' · ז' מל' · ד' · ל' ובכי' חיא אלהי חמת · ב' פתח · ד' חס' בכיב' · ג' · ה' תחן · ג' · ב' · ג' · ה"א · ה' כתו' כן בנביאי' · ב"ר מידין · ל' חס' · ג' · ח' · ב' · כ' · ג' · ג' · ב' ולא סמי · קל"ו · כרב ח'

ושמע על תירהקא מלכא דכוש למימר הא נפק לאגחא קרבא עמך ותב ושלח איזגדין לות חזקיה למימר : כדנן תימרון לחזקיה מלכא שיבטא דבית יהודה למימר לא יטעינך אלהך דאת רחיץ ביה למימר לא תתמסר ירושלם ביד מלכא דאתור : הא את שמעתא ית דעברו מלכא דאתור לכל מדינתא לגמרותהון ואת מרמי לאשתיזבא : השיזבא יתהון דחלת עממיא דחבילו אבהתי ית גוזן וית חרן ורצף ובני עדן דביתלסר : אן מלכא דחמת ומלכא דארפד ומלכא דלקרתא ספרוים הא טלטילינון ואגליאונון : ונסיב חזקיה ית איגרתא מיד איזגדיא וקרינון וסליק לבית מקדשא דיי ופרסינון חזקיה קדם יי : וצלי חזקיהו קדם יי ואמר יי אלהא דישראל דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא את הוא יי ולית בר מינך לכל מלכוות ארעא את עבדתא ית שמיא וית ארעא : גלי קדמך יי ודון ושמיע קדמך יי ואתפרע ועביד פורענותא על כל פתגמי דסנחריב דשלחיה לחסדא עמא דיי קיימא : בקושטא יי אחריבו מלכי אתור ית עממיא וית ארעהון : ומוקדין ית טעותהון בנורא ארי לא טעון דאית בהון צרוך אינון אלהין עובד ידי אנש אעא ואבנא ואבדונון : וכען יי אלהנא פרוקנא כען מן ידיה וידעון כל מלכוות ארעא ארי את יי אלהים לית בר מינך : ושלח ישעיה בר אמוץ לות חזקיה למימר כידנן אמר יי אלהא דישראל דבעיתא מן קדמי על סנחריב מלכא דאתור שמיע קדמי : דין פתגמא די גזר יי עלוהי מבסרא לך מעיקא עלך מלכות כנישתא דציון בתרך רישיהון מנידין עמא דירושלם : ית מן חסידתא ועל מן איתרברבתא וקדם מן ארימתא קלא וזקפתא לרומא עינך אמרת מילין דלא כשרין קדם קדישא דישראל : ביד איזגדך חסידתא עמא דיי ואמרת בסגיאות רתיכי אנא סליקית לתקוף כרכהון אף אחוד בית מקדשיהון

ה' וכו' בנכיהון דמלכיא מתגלגלין והתין ומיתין

וידעו כל ממלכו' האר' כי אתה אלהי' לבדך · ר"ל שראוי לך לעשו' זה כדי שלא יתחלל שמך ואם אין ישראל ראוי' שתעשה להם כן : בזה לך לעגה לך · ר"ל שהי' מבזה ומלעגת על דבריך ואיכה יראת מהם כי מהש"י יהיה עזרה בסוף כמו שבאר ולזה גם הניעה ראש אחריך וזה אמר להודיע שאיכה צריכה שתירא מאלו הדברים אע"פ שכבר היו ישרא' מתפחדים מאד מהם כמו שקדם : ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל · ר"ל הנה הגדלת לעשו' מאד עד שהשיאך גודל לבבך לחרף ולגדף מי שהוא בתכלית הרוממו' והו' קדוש ישראל · הנה ביד מלאכיך חרפ' ה' ואמרת כי בגבורתך ורב רכב' עלית לכבוש מרום הרים והם המקומות החזקים הבנויים בהרים : ירכתי לבנון · הם קצו' יער הלבנון וכל זה משל לארץ ישר' שהיא גבוהה מכל הארצות והיה מתפאר' על שכבש רוב ארץ ישראל ולזה אמר ירכתי כי ירושלם היתה בא מצ' ולא כבש אותה והנה התפאר שיכרות קומת ארזים אשר באמצע היער ובמקום הגבוה יותר ממנו והנה קרא ארזי' וברושי' המלכי' והשרי' או העירו' יותר חזקות : ואבואה

רשי

וישב וישלח מלאכים · להודיעו שאינו שב לארצו אלא להלחם עם כוש ולחזור כאן יערני' שם מדינ' : הנע ועוה · אותן מלך אשור · אמנ' · אמתהוא שהחריבו מלכי אשור את הגוים ונתנו את אלהיה' באש : מרום הרים · הר הבית : ירכתי לבנון · בית המקדש שמלבין עונות : ואכרית

מסרה

ושמע ה' זקפין קמצין וסימ' נמסר בסדר בלק : ואת ארצם ג' דסמיכי בקריא' וסימ' אמנם יי' ה החריבו דמלכים · וחברו דישעיה · ואת כל המלכים האלה ואת ארצם דיהושע : יי' אלהים ח' כתו' כן בנביאים וסי' במס' רבת' : בזה ח' בקריא' וסי' במסר' רבתא : ותשא י"ד בקריאה וסימני' נמסר בסיפרא דא חלק כ' סימן ד' :

וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְחוֹר בְּרֹשָׁיו וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִצֹּה יַעַר כַּרְמִלּוֹ׃ אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם זָרִים וְאַחְרִב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃ הֲלֹא שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵאתִיהָ וּתְהִי לְהַשְׁאוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת׃ וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה׃ וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי׃ יַעַן הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ וַהֲשִׁבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃

וְאֶקְטוֹל שְׁפַר גִּבָּרֵיהוֹן מִבְחַר שִׁלְטוֹנֵיהוֹן וְאַכְבֵּישׁ קִרְיַת תּוּקְפֵיהוֹן וְאֵישֵׁיצֵי סַגִּי מַשִּׁרְיָתְהוֹן׃ אֲנָא הֲוֵיתִי חָפִיר גּוּבִין וְשָׁתֵי מַיִין נוּכְרָאִין וּטְפָחִית בְּפַרְסַת רִיגְלֵי עַמָּא דְעִמִּי כָּל מֵי נַהֲרִין עֲמִיקִין׃ הֲלָא שְׁמַעְתָּא מִלְּקַדְמִין מַה דַּעֲבָדִית לְפַרְעֹה מַלְכָּא וּמִצְרַיִם הֲלָא עַל דְּשַׁלִּיט בְּהוֹן וְאַף עֲלָךְ אִתְנַבִּיאוּ נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל וְלָא תַבְתָּא וְדָא חֲזֵיָא קֳדָמַי מִיוֹמֵי קֶדֶם לְמֶעְבַּד לָךְ אַף אַתְקֵינְתַּהּ כְּעַן אַיְתֵיתַהּ וְדָא הֲוָת לָךְ לְתַקָּלָא עַל דַּהֲוָאָה קֳדָמָךְ כְּאִתְרְגוֹשַׁת גַּלִּין דִּישַׁתּוּ קִירְוִין כְּרִיכָן׃ וְיָתְבֵיהוֹן אִתְקַצַּר חֵילֵיהוֹן אִתְּבָרוּ וּבְהִיתוּ הֲווֹ כְּעֵשֶׂב חַקְלָא וְכִירוֹק דִּיתְאָה כְּעֵשֶׂב אַגְּרַיָּא דְּיִשְׁלוֹק עַד דְּלָא מְטָא לְמֶהֱוֵי שׁוּבְלִין׃ וּמְתָבָךְ בְּעֵיצָא וּמִיפְּקָךְ לְאַגָּחָא קְרָבָא וּמֵתָךְ לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל גְּלֵי קֳדָמַי וְיָת דְּאַרְגֵּיזְתָּא קֳדָמַי גְּלֵי׃ חֲלַף דְּאַרְגֵּיזְתָּא עַל מֵימְרִי וְאִתְרַגְּשׁוּתָךְ סְלֵקַת לְקֳדָמַי וְאֲשַׁוֵּי שֵׁירִין בְּלִיסָתָךְ וּזְמָם בְּסִפְוָתָךְ וַאֲתֵיבִנָּךְ בְּאוֹרְחָא דְּאָתֵיתָא בָהּ׃

ב׳ ב׳ ומל׳ · ד׳ · קנו׳ · ב׳ · ח׳ ב׳ · אמתיכם יד · ל׳ יסעית להשאות ג׳ · ב׳ ב׳ · ל׳ · ד׳ · ד׳ · ב׳ ב׳ · ב׳

למרחוק ח׳ בקריא׳ וסימ׳ ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל · וחברו דד״ה · והקול נשמע עד למרחוק · הלא שמעת עד למרחוק דספר׳ · וחברו דישעיה · ויצא שמו · אשא דעי למרחוק · משם חפר אכל : ותחו

יד רפין בקריאה וסי׳ נמסר בספרא דא חלק א׳ סימן י״ח : והשיבתיך ג׳ וסי׳ והנה אנכי עמך ושמרתיך · יען התרגזך דמלכ׳ · וחברו דישעיה : התרגזך ד׳ וסי׳ ואת התרגזך אלי · ודבתריה יען התרגזך · וחביר׳ דישעיה :

רשי

ואכרות קומת ארזיו · לא אשוב עד שאחריבנו : קצו · סופו : יער כרמילו · מליאת ארצו ויופי הדרו : אני קרתי ושתיתי מים זרים · כלומ׳ התחלתי בכל מעש׳ וגמרתי כזה הכורה בור ומוצא מים זרים ושותה מים נובעים קורא זרי׳ לפי שעד הנה לא הכירו בהם : ואחריב בכף פעמי · אם כרתי על עיר הבוטח׳ בנהרותיה הבאתי עלי׳ גייסו׳ רבים שהובישו יאוריה בשתיית ושתי׳ בהמתם ומרפס רגליה׳ : ואחריב · לשו׳ הוה כן דרכי תמיד : הלא שמעת למרחוק · למה תתפאר ותתגדל בזאת לא שלך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על האומות להביאך עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי : למימי קדם · משנבר׳ העולם עלת׳ במחשבה שכ׳ כי ערוך מאתמל תפתה גם היא למלך הוכן זה סנחריב שנשרף באש גהנם כענין שנאמר נאם ה׳ אשר אור לו בציון : עתה הביאותיה · וזהו הבא שבידך : ותהי · ביאתה של גזרתי להשאו׳ ערים בצורות להיות לגלים נצים לגלי אדמה שצומחין בהן ירקות שאתה מחריבן כגזרתי : ויושביה׳ קצרי יד · הם שאני התשתי את כחן לפניך ואין הגבורה שלך אין אתה גיבור אבל הם חלשי׳ : להשאו׳ · לשון שאייה בלמוד : חציר גגות · הממהר לייבש : ושדפה לפני קמה · כשבלי׳ השדופו׳ בטרם יתקשו לבא לידי קמה : ושבתך ובאתך ובואך · תירגם יונתן ומיתבך בעיצא ומיפקך לאגחא קרב׳ ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מאתי כהייתה : ואת התרגזך אלי · ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש · אשטו״ימיר בלעז : ושאננך · כמו ושאונך : חחי · כמין שיר הוא שמוסכין בו בהמה שמשקין רעים כמו שמניכו כל בעלי השיר יוצאים בשיר : ומתגי · תירגם יונתן זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי האנקה ומשכת בו לפי שמשקיה רעים והוא שמניכו והנאקה בחטם : וזה

רדק

מבחור · בחולם ובישעיה מבחר בפתח והענין אחד : אני קרתי · באתי עד המקו׳ כלומר חפשתי אחר מקור המי׳ כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי והמי׳ הנמצאים על הארץ וזהו שאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וקראם זרים לפי שלא היו ידועים ונראים לבני אדם ועל הדרך הזה ת״י הפסוק אנא הויתי חפר גובין וגו׳ כבעמוד וים מפרשי׳ יאורי מצור כמו מצרים לפי שהוא נהר גדול אמ׳ כן על דרך הפלגה : הלא שמעת למרחוק · אמ׳ לו הקב״ה הלא שמעת מזמן רחוק הגזרה שגזרתי על האומות להחריבם אותה הגזרה עתה הביאותיה שמשלכו מלכי אשור הבאתי ה׳ הגזר׳ על ידם ועל ידך על האומו׳ ועל ישר׳ אני הוא שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלים נצים ויהיו יושבי הערים קצרי יד ויהיו כעשב השדה וירק דשא וכיותר חלוש מהם והוא חציר גגו׳ שלא היה כח ביושבי הערים להלחם כנגדך והכל היה מאתי ואני גזרתי ואמרתי ע״י נביאי טרם שהיתה הגזר׳ ואיך תתפאר על מה שעשיתי אני וכן אמר עליו הנביא ז״ל היתפאר הגרזן על החוצב בו ות״י כן הלא שמעת מלקדמין וגו׳ כבעמוד וא״א ז״ל פי׳ כן אותה עשיתי ירושלם וכן אמר ויוצרה מרחוק לא ראיתם אמר כי מימים קדמונים אני עשיתיה ועתה הביאותיה בתמיה אמר הביאותיה עתה שתהי׳ להשות גלים נצים ערים ושיהיו יושביהן קצרי יד וחתו ובשו ושיהיו כעשב השדה : להשות · שרשו שאה ומשפטו בתשלומו להשאות כמו שכתוב בישעיה ונחתו תנועות הלמ״ד והה״א מפני חסרון האל״ף : גלים נצים ערים בצורו׳ · להשות ערים בצורו׳ להיות גלים נצים ופי׳ נצי׳ חריבים מן עריך נצתה : ושדפה לפני קמה · העשב שהכה השדפון טרם היותו קמה כלומ׳ שלא הספיק להיותה קמה ולהיות נגמר בגודלו והוכה בשדפון ובישעיה ושדמה במ״ם והוא כמו בפ״א כי המ״ם והפ״א ממוצא אחד : ושבתך ובאתך ובואך · שבתך בארצך ובאתך מארצך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני : ואת התרגזך אלי · ג״כ ידעתי שהקצפת אלי ודברת בי כדבר באלהי עץ ואבן וי״ת שבתך ומתבך בעיצא : ושאננך · כמו ושאנך וכפל הנו״ן להפלגת השאון כן כתבו רבי יונה וכן הו׳ דעתי ודעת יונת׳ שתרגם ואיתרגשותך סלקת לקדמי וים לפרשו כמשמעו בעבו׳ כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו שקט ושאנן : ושמתי חחי באפך · הוא הברזל כמין מחט וראשו כפוף כוקב אף הדג ולחיו ומעלין אותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו ונתתי חחים בלחייך : ומתגי בספתיך · המתג הוא הברזל שמשימין בפה הבהמה להנהיגה וכ״תי וזמם בספוותך ותרגם ורסן מתעה וזמם דטעי ר״ל אני אראה לך שאתה ברשותי ואנהג אותך למקום שארצה כמו שמנהיג האדם הבהמה ומוטכה למקום שירצה וכמו שהדייג מוסך הדג שיו מן המי׳ בתחבולה : בדרך אשר בא בה · כמו אשר תבא בה כי עתה ע״מ לא כי שלא הדברי׳ והוא הלך להלחם עם מלך כוש לא אחר המלחמה שב לירושלם ועל אותו הדרך אמ׳ שעתיד לשוב ולבוא לירושלם כי באותו הדרך שיבא ישוב לארצו אחר שינגף מחנהו : וזה

רלבג

ואבואה מלון קצו · ובישעיה כתוב מרום קצו והנה קרא מלון קצו בית המקדש כי הוא קץ וסוף המעלות והרוממות אשר בארץ ישראל ורצה לומ׳ שסבר יחריב בית המקדש ואחר כך יחריב יער המישור אשר לפניו אשר מגדל פירות ובמתי׳ לרוב והם בני ירושלם : אני קרתי ושתיתי מים זרים · ר״ל לא היה פלא אם שתיתי מים המוכנים לשתותם אבל אני חפרתי והוצאתי מים זרים אשר לא עלה על לב אדם יוכל לשתות משם מים וזה משל למקומות שכבש שהיו כלם חזקי׳ שלא עלה בלב אדם שיוכל לכבשם ובכף פעמי לבד בלי שתדלו׳ אח׳ החרבתי ויבשתי כל היאורים אשר בערי המצור והם הערים החזקים שלא יתכן לכבשם כי אם בבניית המצור עליהם ואפשר שיאמר אומר שסבר אמר אני קרתי ושתיתי בעבו׳ חזקיה שסתם המעינות כמו שנזכר בספר ד״ה והבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב : הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי · ר״ל על מה תתפאר על הצלחותיך במלחמות הלא שמעת כי למרחוק הודעתי אלו הדברי׳ מהצלחותיך על כל הגוי׳ על ידי עבדי הנביאים וזה לאות כי אותה עשיתי כמו שאמר ישעיה מי פעל ועשה קורא הדורות מראש ר״ל שמי שיקרא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות הוא מחויב שיהיה הוא הפועל כי לולי זה איך יתכן שידע הוא מה שיעשה זולתו האלהים לא אם היה הזולת ההוא מסרת אותו בזה ויהיה הפועל מסודר מהמודיע זה טרם היותו לא מהמסרת כי איננו שראשון בזה וכבר הארכנו המאמר בזה בראשון מספר מלחמות יי׳ ובספר ישעיה : למימי קדם ויצרתיה · ר״ל כי למימי קדם חשבתיה ודמיתיה והוא מענין ויצורי ככל כלם והנה עתה הבאתיה בימי מלכי אשור ותהי זאת המחשבה שחשבתי ועשיתי אותה להשאות ולהחריב עד שיהיו ערים בצורות לגלים חרבים ועשיתי יושבי הערים קצרי יד כאילו אין להם כח חתו ובשו כי נהיו לשמ׳ כרגעמה שלא חשבו זה שלפנים הנה לא היה להם כח להלחם כאילו הם עשב שדה וירק דשא שאיננו זז ממקומו כשיכרתו אותו וכמו חציר הגרוע שהוא יותר קל להכרת וכמו העשב השרוף טרם הגיעו להיות קמה : ושבתך ובאתך ובאך ידעתי · ר״ל שבתך בארצך ובאתך למלחמה ובאך לעירות שלכרת הכל ידעתי טרם היותו וגם ידעתי התרגזך אלי · רוצה לומר שיותך מראה עצמך אלי נורא מאד עד שחשבת שלא אוכל לך ושאני צריך לירא ממך ולפי שסבר עלה באזני התרגזך אלי והיה סבת זה היותך שלו ושאנן ולזה יחסת לעצמך אלו ההצלחו׳ לא לי הנה אראה לך שאני האדון והמנהיג ואתה העבד ולזה אשים חחי באפך והוא הברזל שילכדו בו הדגים ואשים בשפתיך המתג שמשימין בשפתי הבהמות להנהיגם באשר ירצו : והשיבותיך בדרך אשר באת בה · ירמה שאחר הלחמו עם מלך כוש שב אל ירושלם ושם נגף יי׳ את כל חילו : וזה

רדק

וזה לך האות. אמ' לחזקיה זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה שהרי ראית ששלח מלאכיו ושב לארצו להלח' עם מלך כוש ובזה האות שנתאמת אצלך דברי תדע כי גם נבואה זאת תהיה אמת בזה לך לענה לך בתולת בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיכבוש אותה ועוד אני אומר שתאכלו השנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים אם כן מה אמר להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחי' אחר שלא זרעו לא היה להם קציר אחר אלא אמר להם הנביא שיתברך להם התבואה שבשדות ויספיקו להם אותם הספיחים כל השנה ההיא ובשנה השנית גם כן לא תצטרכו לזרוע כי תאכלו השחיס והוא היוצא מהנופל מהספיח ובשנה הג' תזרעו ממותר השחיס על אכלכ' ותקצרו בשלום כי לא יהיה לכם פחד מאויב ותטעו כרמים ותאכלו פריס בהשקט ובבטחה ובסדר עולם באחד עשר ביובל עלה סנחריב בשנה הרביעית בשבוע וכן הוא אומר אכול השנה ספיח שעלה בפרס הפסח ולא יכלו לזרוע ואכלו הספיחים ובשנה השנית שחיס שגרעו לגיונות את האילנות ובשנה השלישית זרעו תלמוד שלא נשתייר בשבוע אלא שנה אחת: שרש למטה. ת"י כאילן די משלח שורשוהי לרע ומריס נופיה לעילא: כי תצא שארית. יפקון שאר צדיקייא ושיזבת מקיימי אורייתא מטורא דציון: קנאת יי' צבאות. קרי ולא כתיב שקנא האל לשמו לפי שחירף וגדף מלך אשור ביד מלאכיו ות"י במימרא דיי' צבאות תתעביד דא: לא יבא אל העיר הזאת. שיכבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם ושם נגף מחנהו או פי' לא יבא לא יכנס תוך העיר וכן תרגם יונתן לא ייעול לקרתא הדא: לא יקדמנה מגן. חסר בי"ת השמוש במגן כי בעלי המגינים באים ראשוני' אל העיר כשנלחמים עליה וכת' לא יקדמנה בתריסין: ולא ישפוך עליה סוללה. כתרגומו ולא יצבר עלה מליתא ומלייתא הוא תל עפר מדברי רבותינו ז"ל מוליא בנגא והוא שצוברין עפר לעשות תל ולהגביה כנגד חומת העיר ללכוד העיר וכן אמר ויצבור עפר וילכדה: ויהי בלילה ההוא. היום שחזר מלך אשור על ירושלם עם מחנהו ועם כל השבי באותה הלילה יצא מלאך יי' והכה במחנה אשור ורבותינו ז"ל אמרו כי ליל פסח היה ועוד אמרו כי לפני תפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויום שלישי לחליו היתה תפלתו של סנחריב ואותה הלילה אמרו ישראל שירה שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ואמרו מאה ושמונים אלף שהכה במחנה אשור כולם היו קשורים כתרים בראשיהם וכדבריהם כראה בדברי הימים שנא' ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וכן מה שנאמ' בישעיה במשמניו רזון ואמרו כי מכתם היתה שריפת נשמה וגוף קיים שנ' ותחת כבודו יקד יקוד כלומר תחת הלבוש שהוא כבודו של אדם כשרפת בני אהרן שנאמר וישאום בכתנותם: וישב בנינוה. שלא יצא במלחמ' עוד: בניו. קרי ולא כתיב: הכוהו בחרב. באגדה סנחריב שאל את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו מה זכות של אומה זו שאלהיהם נלחם להם אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר אף אני אעלה את שני בני לאלהי כששמעו בניו הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה: כי

רשי

וזה לך האות. לחזקיה אמר הנביא זה שאמרתי לך שסנחריב יפול כאן יהי לך לאות אף לימים הבאי' שאתם יראים למות ברעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגרע את האילנות: אכול השנה ספיח. בשנה הזאת יצמחו לכם צמחי' ותתפרנסו מהם: שחיס. גרגיעי אילנות שיצמחו וכשתראה דברי קיים במפלת האוכלוסי' יהי לך לאות שאף הבטח' זו תתקיים: קנאת יי' צבאו'. שיקנא לכבודו ולשמו ולא שיש זכות בידכם כי הרבה הרשיע אחז אביך: לא יקדמנה. לא יערך לפניה מגן: סוללה. צבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כובשו וחובטו בעצי' ומקבות כדי שיהא כרוס וכבוש בחוזק קורהו סוללה לשו' סולו סולו המסילה: ויהי בלילה ההוא. כששב סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיא סמוכ' לירושלם מאה ושמונים וחמשה אלף כולם ראשי גייסות: וישב בנינוה. היא ראש לארץ אשור: בית נסרוך אלהיו. נסר מתיבתו של נח: הכוהו בחרב. ששמע אותו שאמר לשוחטם לפניו אם יצילוהו שלא יהרגוהו שרי האלכו' שמתו בניהם על ידו: בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב: חלה חזקיהו. ויום שלישי כשעלה בית יי' יום מפלת של סנחרי' ויו' טוב של פסח היה: כי

מסורה

אכול' י' מל' וסימ' נמסר בסדר שמיני: צבאות חד מן י' מלין דקריא' ולא כתבן וסימ' נמסר בריש סדר אלה הדברים: שמונים ו' מל' וסימ' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סימן ד': אררט ד' בקריאה ג' קמץ

תרגום

וְדֵין לָךְ אָתָא אָכוֹל בְּשַׁתָּא חֲדָא כָּתִין וּבְשַׁתָּא תִּנְיֵנְתָא כַּתְכְּתִין וּבְשַׁתָּא תְּלִיתָאָה זְרוּעוּ וַחֲצוֹדוּ וְצוּבוּ כַּרְמִין וְאֵיכוּלוּ אִיבְּהוֹן: וְיוֹסְפָן מְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית יְהוּדָה דְאִישְׁתְּאַרוּן כְּאִילָן דִי מְשַׁלַח שׁוֹרְשׁוֹהִי לְרַע וּמְרִים נוֹפֵיהּ לְעֵילָא: אֲרֵי מִירוּשְׁלֵם יִפְקוּן שְׁאַר צַדִיקַיָא וְשֵׁיזָבַת מְקַיְמֵי אוֹרַיְתָא מִטוּרָא דְצִיוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבִיד דָא: בְּכֵין כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לְמַלְכָּא דְאָתוּר לָא יֵעוּל לְקַרְתָּא הָדָא וְלָא יַקְשִׁית תַּמָן גִּיר וְלָא יַקְדְמִינַהּ בִּתְרֵיסִין וְלָא יִצְבַּר עֲלַהּ מַלְיָיתָא: בְּאוֹרְחָא דְאָתָא בַהּ יְתוּב וּלְקַרְתָּא הָדָא לָא יֵעוּל אֲמַר יְיָ: וְאָגֵין עַל קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָוִד עַבְדִי: וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְפַק מַלְאֲכָא דַיְיָ וּקְטַל בְּמַשְׁרְיַת אֲתוּרָאָה מְאָה וּתְמָנַן וַחֲמִשָׁא אַלְפִין וְאַקְדִימוּ בְּצַפְרָא וְהָא כוּלְהוֹן פִּגְרִין מֵתִין: וּנְטַל וַאֲזַל וְתָב סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאָתוּר וִיתֵיב בְּנִינְוֵה: וַהֲוָה הוּא סָגִיד בֵּית נִסְרוֹךְ טַעֲוָתֵיהּ וְאַדְרַמֶלֶךְ וְשַׁרְאֶצֶר בְּנוֹהִי קַטְלוּהִי בְּחַרְבָּא וְאִינוּן אִישְׁתֵּזִיבוּ לַאֲרַע קַרְדוּ וּמְלַךְ אֵסַרְחַדּוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן מְרַע חִזְקִיָהוּ לִימְמַת וַאֲתָא לְוָתֵיהּ יְשַׁעְיָה בַר אָמוֹץ נְבִיָא וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פַּקֵיד עַל אֱנַשׁ בֵּיתָךְ

מקרא

וזה לך האות אכול השנה ספיח ובשנה השנית סחיש ובשנה השלישית זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכלו פרים: ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פרי למעלה: כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר ציון קנאת יהוה תעשה זאת: לכן כה אמר יהוה אל מלך אשור לא יבוא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה: בדרך אשר יבא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבא נאם יהוה: וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי: ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יהוה ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים: ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה: ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר הכהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט וימלך אסר חדן בנו תחתיו:

בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר יהוה צו לביתך

(הגהות בגליון: לג רפ' י' מל' · ל' ישעיה שחיס · צבאות קרי ולא כתיב ל' · ט' פסוקי' לא ולא ולא ל' · לד פסו' ושאר על העיר · ל' ו' מל' · ו' מל' וכל ר"ה דכו' במא · בניו קרי ולא כתי' ר"ת כתח א' קמץ)

מסורה

וא' פתח וסימ' ותנח התבה בחדש השביעי' והמה נמלטו ארץ אררט. והרו הרי ישעיא. הלין ג' קמצין. וחד פתח ממלכות אררט:

רלבג

וזה לך האות אכול השנה ספיח. אמר זה לפי שלא היה בלי פחד עדיין אף על פי שימותו חיל מלך אשור כי אולי ישוב עליהם עם חיל אחר ולזה אמר הנביא לחזקיה וזה הדבר אשר תראה מסנחריב שישוב בדרך אשר בא בה ולא יבא על ירושלם יהיה לך אות על ייעוד אחר מייעד לאתך הש"י והוא השנה הזאת תאכלו הספיחים אשר בשדות בחוץ ולא יהיה בחוץ אויב שימנע אתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן שיספיקו כל השנה: ובשנה השנית תאכלו שחיס. והם הספיחי' הצומחים מהיוצא מהספיחים הראשוני' וידמה שאותה שנה היתה שנת השמטה שאם לא היה כן מה זה שלא יזרעו ולא יקצרו: ויספה פליטת בית יהוד' הנשארה, ממלך אשור ומלכי ישראל ורצין מלך ארם לעשות שרש למטה ותשתרש באופן שתעשה פרי למעלה: כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר ציון. יעשה זה הש"י לקנאתו על החירופין שחרף אותו מלך אשור ואע"פ שאין ישראל ראויין לזה הנס: לא יקדמנה מגן. לפי שההורסים החומות מקדימי' לפניהם מגן והם באים תחתיו והורסים החומה בכשיל וכלפות אמר שלא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה להפיל החומה והוא כלי שמשליכין בו אבנים גדולות מאד להפיל החומה בחוזק או ירצה באמרו ולא יקדמנה מגן לא יקדמנה איש מגן ויהיה חסר הכנוי כאמרו ומאכלו בריאה שהרצון בו ומאכלו שה בריאה: וגנותי. הוא מענין מגן: למעני ולמען דוד עבדי. ר"ל למען כבוד שמי ובעבור בריתי עם דוד עבדי שאם ימרו בניו את מצותי לא תסור המלכות מהם: ויהי בלילה ההוא. ר"ל בליל היום ההוא שאמר בו ישעיה אלו הדברים והנה אם כן אמרם אחר שסבב סנחריב על ירושלם במצור כמו שפירשנו: וישכימו בבקר והנה כולם פגרי' מתים. ר"ל חנם וכזה רבים בדברי הנביאים והנה הנשארי' היו מעטים. כמו שזכר ישעיה בספרו והנה פגרי' מתים הם גופים מתי' כי הגוף החי יקרא ג"כ פגר והנה בניו המיתוהו אחר זה כמו שייעד לו הנביא: בימים ההם חלה חזקיה למות. אחשוב כי אחר הספור הקודם היה זה ולא תפלא ממך שאמר ומכף מלך אשור אצילך כי כבר אפשר שאסרחדון היה מגזם שיבא אל ירושלם:

רשי

כי מת אתה. בעולם הזה: ולא תחיה. לעולם הבא משום דלא נשאת אשה כדאיתא בברכות: לא יצא את החצר וגו׳. מיהר הקב״ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנקנסה עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלתו של סנחריב חלה: דבלת תאנים. כשהם לחין קרויין תאנים וכשמדרסת בעיגול קרויין דבלה:

רדק

כי מת אתה ולא תחיה. לא תרפא מחולי זה כי מתוך זה החולי תמות וכ״ת ולא תיחי ממרעך ורז״ל אמרו כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא מאי טעמא דלא עסקת בפריה ורביה ומת הוא כי בניו נולדו אחר חוליו שכ׳ בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו: אל הקיר. כדי לכוון לבו בתפלה כי היה תמיה בלבו למה

והטוב ד׳ בקריאה וסימ׳ ועשית הישר והטוב בעיני י״י. דישעיה׳ בפי עליון לא תצא הרעות והטוב: וגדלתיו והספתי׳ הגדלתי והוספתי חכמה. והספתי על ימיך. אנא י״י זכר נא את אשר התהלכתי. וחברו והספתי ד׳ ב׳ מלעיל וב׳ מלרע וא׳ מנהון חס׳ וסימני׳ והוספתי על כל תהלתך. ב׳ בתראי מלעיל.

כי מת אתה ולא תחיה: ויסב את-פניו אל-הקיר ויתפלל אל-יהוה לאמר: אנה יהוה זכר-נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול: ויהי ישעיהו לא יצא העיר התיכנה ודבר-יהוה היה אליו לאמר: שוב ואמרת אל-חזקיהו נגיד-עמי כה-אמר יהוה אלהי דוד אביך שמעתי את-תפלתך ראיתי את-דמעתך הנני רפא לך ביום השלישי תעלה בית יהוה: והספתי על-ימיך חמש עשרה שנה ומכף מלך-אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על-העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי: ויאמר ישעיהו קחו דבלת תאנים ויקחו וישימו על-השחין ויחי: ויאמר חזקיהו אל-ישעיהו מה אות כי-ירפא יהוה לי ועליתי ביום השלישי בית יהוה: ויאמר ישעיהו זה-לך האות מאת יהוה כי יעשה יהוה את-הדבר אשר דבר הלך הצל עשר מעלות אם-ישוב עשר מעלות: ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות לא כי ישוב הצל אחרנית עשר מעלות: ויקרא ישעיהו הנביא אל-יהוה וישב את-הצל

ר׳ כתי׳ ה״א לשון כעות׳ · חצר ק׳ · ג׳ · ר״ב תלרע וב׳ חלעי׳ וג׳ חס׳ · ח׳ · ל׳ · ג׳ · ב׳ · ג׳ ככני׳ · כ״ה

תרגום

ארי מאית את ולא תיחי ממרעך: ואסחר ית אפוהי לכותל בית מקדשא וצלי קדם יי למימר: קביל בעותי יי אידכר כען ית דפלחית קדמך בקשוט ובלבב שלים ודתקין קדמך עבדית ובכא חזקיה בכיא סגיאה: והוה ישעיה לא נפק לדרתא מציעאה ופתגם נבואה מן קדם יי הות עמיה למימר: תוב ותימר לחזקיה מלכא דעמי כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גליא קדמי דמעתך הא אנא מסי לך ביומא תליתאה תיסק לבית מקדשא דיי: ואוסיף על יומך חמש עסרי שנין ומיד מלכא דאתור אשזבינך וית קרתא הדא ואגין על קרתא הדא בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי: ואמר ישעיהו יסבון דבלת תינין ונסיבו ושויאו על שיחנא ואתסי: ואמר חזקיהו לישעיהו מא את ארי יסי יי לי ואיסק ביומא תליתאה לבית מקדשא דיי: ואמר ישעיה דין לך אתא מן קדם יי ארי יעביד יי ית פתגמא דמליל היהך טולא עסר שעין אם יתוב עסר שעין: ואמר חזקיה קלילא דא דיהך טולא עסר שעין ברם ניסא יתוב טולא לאחורוהי עסר שעין: וצלי ישעיה נביא קדם יי ואתיב ית טולא

רדק

היה האל מקצר ימיו שהרי לא היה אלא בן לט׳ שנים כשחלה חלי זה וי״ת אל הקיר לכותל בית מקדשא: התהלכתי לפניך. זה עבודת הלב ואחר כך זכר המעשה: והטוב בעיניך עשיתי. כמו שהעיד עליו הכתוב ויעש הישר בעיני י״י ככל אשר עשה דוד אביו ואומר וישמור מצותיו אשר צוה י״י את משה. ודרש והטוב בעיניך עשיתי שגנז ספר רפואות שעשה שלמה והיו העם בוטחים בו ולא היו דורשים את י״י בלבם: לא יצא העיר התיכו׳. העי׳ כתי׳ וחצר קרי ובדברי רז״ל כתיב העיר וקרינן חצר שכאן שהסרטיא של מלכים כעיירות בינוניות ובמקום אחר אמר בירושלם כתוב העיר לומ׳ מהר הקב״ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנקנסה עליו מיתה: והוספתי על ימיך. שהיו קצובים לך ובזה מחלוקת בדברי רז״ל י״א שלא הוסיפו לו כי ימיו הקצובים היו יותר ולעונם עון היו מחסרין לו וים אומרים תוספת עשו לו על הקצובים לו ובספר שמו׳ בפסוק כי אם י״י יגפנו פירשנו זה העניין: ומכף מלך אשור אצילך. זה ראיה כי קודם מפלתו של סנחריב חלה חזקיה: דבלת תאנים. בדברי רז״ל והלא אם אתה נותן פרף של תאנים על הבשר מיד הבשר מתחבל אלא נס בתוך נס כיוצא בדב׳ ויורהו י״י עץ מר היה כך הוא דרכו של הקדוש ברוך הוא במר הוא ממתיק את המר: מה אות. שאל אות לפי שאמר לו הגזרה כפולה כי מת אתה ולא תחיה חשב כי מה שאמר לו ישעיה הנני רופא לך לא אמר אלא לנחמו לפי שראה אותו שבכ׳ בכי גדול ואף על פי שראה שנתרפא השחין לא חשב שנתרפא עד שיתחזק ויוכל לעלות בית י״י כי אפשר שישוב השחין עדיין או שלא סר החולי ממנו: הלך הצל. כמו ילך שאל לו באיזה אות יבחר אם ילך הצל לפנים עשר מעלות ברגע אחד או ישוב אחורנית עשר מעלות ואמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות כי הגלגל במרוצתו יהיה נקל האות שימהר מרוצתו יותר ממנהגו אבל האות יהיה יותר חזק אם ישוב אחורנית ממהלכו: במעלות

רשי

ויתרחו. יחליקוה להדביקה על השחין ונס בתוך נס שהרי אף בשר חי מאתה כשנותן עליו דבלה כסרח והקב״ה נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ומתרפא: הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. הרי זה מקרא קצר כבר ירד הצל למעלות העשויות לשעות היום כמו אורלוג״א בלע״ז שעושין המינים לבחון שעות היום חפץ אתה שימתין במקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות או ישוב לו למעלה עשר מעלות ויהא כר׳ כאילו הוא שחרית: ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטו׳ עשר מעלו׳. דבר קל הוא לנטו׳ במקומו ונוטה ועומד עשר מעלו׳ איכו דבר הניכר כל כך לא כי אם ישוב הצל ויהיה הדבר תימ׳ שראו שפנה היום לערו׳ וחזר להיו׳ בקר: אשר

רלבג

קחו דבלת תאנים. ידוע כי הש״י כשיעשה מופת יבקש להם קצת סבות כשאפשר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אל הטבע ולזה צוה לקחת דבלת תאנים כי אע״פ שאין בו כח לעשות זה הנה בו קצת מבוא ברפואת המורסות ובבמולים: ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא י״י לי. ראוי שתדע שלא היה זה מיעוט אמונה לחזקיהו אם בקש אות בזה וזה שכבר הודיעו ישעיהו כי גזירת הש״י היתה שימות ועתה כשהסכים להוסיף על ימיו חמש עשרה שנה אולי היה תנאי ר״ל אם יהיה חזקיהו באופן מהשלימות שיתכן שידבק בו כמו ההשגחה ולזה לא היה סומך בזה חזקיהו אם לא שיתן לו אות שבזולת תנאי נתן לו השם ית׳ זאת המתנה: הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. ר״ל אם ישוב ללכת עשר מעלות אחרות בדרך שיהיו עשרים מעלות: ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. הנה זה הפסוק קשה מאד בפירושו וזה כי הוא ידוע כי נטיית הצל תהיה מצד תנועת השמש ולפי תנועת השמש מעט מעט יטה הצל מעט מעט וזה מבואר בעצמו ובהיו העניין כן מה זה שאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות איך חשב חזקיה נקל מה שהוא מהמופת נפלא מאד לא ראינו כמוהו בביאור אפי׳ למשה אשר לא קם כמוהו לכל האותו׳ והמופתים אשר עשה כי המופתים ההם היו לשנות סדר אלו הדברים השפלים והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו סדר הגרמים העליונים ובהיות העניין כן הנה יהיה זה המאמר מחזקיה בתכלית הסכלות ואיך ראוי שנחשוב זה עליו עם שלמותו הנראה מדבריו ואם אמרנו שלא היה זה המופת בתנועת השמש בעצמה יקשה מה שאמר בספר ד״ה על מליצי שרי בבל שבאו לדרוש המופת אשר היה בארץ כי ידמה מזה המקום שזה המופת היה על דבר אליו לפי שבזה המקום אמר כי שמעו כי חלה חזקיהו והגראה בעיני מפני כל זה שזה המופת היה בצל לא בשמש בעצמו וכבר ידעת כי העננים המתנועעים תחת השמש יביאוהו לפעמים שיכוון השמש בזולת מקומו הראוי לו וזה כבר נמצא בחום הרבה ולפי שראה חזקיה מתנועת הרוח אז וקצת אידים שהיו תחת השמש שיקל להם בתנועתם המהירה להטיב הצל עשר מעלות כי באותו בר היתה תנועתם בקש מישעיה שיהיה העניין בהפך זה כדי שיוכר לו מופת השם ית׳ והנה התפלל הנביא אל הש״י ושב הצל אחורנית עשר מעלות כמו ששאל חזקיה וזה המופת יתכן שהיה בשחדש הש״י על דרך המופת אידים מתנועעים לצד ההוא וגרמם בהם כיוון השמש והביאוהו בתנועתם במהירות נפלא אל המקום ההוא שר שכבר היה זה תכף: במעלות

ומים חס׳: ירפא ג׳ וסי׳ כי גדול כים שברך. ומחץ מכתו ירפא. כי ירפא י״י לי ועליתי: יחזקיהו ג׳ וסי׳ נמסר בריש ישעיה: אחרנית ז׳ בקריא וסי׳ ויקח שם ויפת את השמלה ב׳ בפסוק. ויהי בהזכירו את ארון האלהי׳. ואתה הסבות את לבם. ויאמ׳ יחזקיהו נקל. ויקרא ישעיהו הנביא אל י״י דמלכי׳. והנני משיב את צל:

במעלו' אשר ירדה. אשר ירדה השמש והלך הצל עשר מעלו' ושבה השמש אחורנית והיה הצל במעלה הראשונה: במעלות אחז. כי הוא בנה אותם המעלות. ובדר' אשר ירדה במעלות אחז כי במות אחז קצר היום ונטה הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלו' טרם זמנו כדי שלא יספדוהו לפי שהיה רשע ואותם עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורנית לחזקיה לאות וי"ת וצלי ישעיה נביאה קדם יי' ואתיב ית טולא בצורת אבן שעיא די נחתת ב במסקנ' דאחז משמא לאחורוהי עסר שעין ר"ל במעלות הית' אבן מסומנת לדעת שעות היום: בראדך. ובישעיה מרודך כתי' במ"ם ואחד הוא כי הם מתוכא אחד ובלאדן הוא שם כנוי נסמך לאביו שהיה שמו בלאדן חה מלך אסרחדון כי סנחריב מלך בבל היה וכן בימי מנשה כאמר בדברי הימים ויבא עליה' את שרי הצבא אשר למלך א אשור וגו' ויוליכם בבלה: כי שמע כי חלה. לא היה עקר שליחותו על חליו אלא על המופת שנעשה לו על חליו וכן הוא ב בדברי הימים לדרוש המופת אשר היה בארץ: וישמע עליהם. כמו אליהם ועל כמו אל ורבים כמוהו כמו וילך אקנ' הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר וישמע כראה שהם בקשו ממנו להראותם נכתה ושמע איהם ועש' כן וכ"ת ויקביל מנהון וכישעיה וישמח עליהם: את כל בית נכתה. כל בית חמדתו כלומ' כל הדברים שהיו לו ואח' כך פרט מה הם הדברי' הנחמדים וכן נכאת וצרי ולוט דבר נחמד ובדברי רז"ל מאי בית נכותה מהם אמרו אשתו היתה משקה להם ומהם אמרו זין או כלי זין הראה להם ומהם אמרו בית גנזיו הראה להם: שמן הטוב. זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העולם אלא ביריחו ואמרו כי לפיכך נקרא יריחו והיה רע בעיני יי' כי הראה להם בית נכתה כי כתגאה בבא אליו השלוחי' מארץ רחוקה וכי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר ב בדברי הימים כי גבה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו וכן אומר בדברי הימים וכן במליצי שרי בבל המשולחים עליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו: אשר תוליד יקחו. יקח כ"תי וקרי יקחו ואמרו זה דניאל חנניה מישאל ועזריה: והיו סריסי. מחלוקת בדברי רז"ל מהם אמרו סריסי ממש ומהם אמרו שנסתרסה ע"ז בימיהם כלומר שהכירו הכל שאין בה ממש וי"ת רברבין כמו שריס ועל דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר שהם היו בהיכלי מלך בבל ונאמר עליהם מבני יהודה והם היו מזרע המלוכה כי כן אמ' נבוכד נצר לבקש מזרע המלוכ' ומן הפרתמים: כאשר

וישמע עליהם כל לשון שמיעה אל כ"ם י"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום. וישמע על תרהקה דישעיה. וישמע עליהם חזקיהו דמלכים. דרשו מעל ספר. הזכירו לגוים בירמיה. כהקיר בור מימיה כן הקרת. אל תשמעו על דברי הנביאים. לשמוע על דברי עבדי הנביאים. ולבית הרכבים אמר ירמיהו.

בְּצוּרַת אֶבֶן שָׁעַיָּא דִּנְחָתַת ב
בְּמַסְקָנָא דְּאָחָז שִׁמְשָׁא לַאֲחוֹרוֹהִי
עֲסַר שָׁעִין׃
בְּעִידָּנָא הַהוּא שְׁלַח בְּרוֹדַךְ בַּלְאֲדָן
בַּר בַּלְאֲדָן מַלְכָּא דְבָבֶל אִיגְּרָאָן
וְקוּרְבָּנִין לְוַת חִזְקִיָּה אֲרֵי שְׁמַע
אֲרֵי אִתְמְרַע חִזְקִיָּה׃ וְקַבִּיל
מִנְּהוֹן חִזְקִיָּה וְאַחֲזֵינוּן יַת כָּל
בֵּית גִּנְזוֹהִי יַת כַּסְפָּא וְיַת דַּהֲבָא וְיַת
בּוּסְמַנַיָּא וְיַת מִשְׁחָא טָבָא וְיַת בֵּית
מָנוֹהִי וְיַת כָּל דְּאִשְׁתְּכַח בְּגִנְזוֹהִי
לָא הֲוָה מִדַּעַם וְלָא אַחֲזֵינוּן ח
חִזְקִיָּה בְּבֵיתֵיהּ וּבְכָל שׁוּלְטָנֵיהּ׃
וְאָתָא יְשַׁעְיָה נְבִיָּא לְוַת מַלְכָּא
חִזְקִיָּה וַאֲמַר לֵיהּ מָה אֲמַרוּ לָךְ
גֻּבְרַיָּא הָאִילֵּין וּמְנָן אֲתוֹ לְוָתָךְ וַאֲמַר
חִזְקִיָּה מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתוֹ לְוָתִי
מִבָּבֶל׃ וַאֲמַר מָה חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ
וַאֲמַר חִזְקִיָּה יַת כָּל דִּי בְּבֵיתִי חֲזוֹ
לָא הֲוָה מִדַּעַם דִּי לָא אַחֲזֵיתִינוּן
בְּגִנְזַי׃
וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ לְחִזְקִיָּה קַבֵּיל
פִּתְגָּמָא דַייָ׃ הָא יוֹמַיָּא אָתָן
וְיִתְנְטִיל כָּל דִּי בְּבֵיתָךְ דִּגְנַזוּ אֲבָהָתָךְ
עַד יוֹמָא הָדֵין וְיִתוּב לְבָבֶל לָא
יִשְׁתְּאַר מִדַּעַם אֲמַר יְיָ׃ וּמִבְּנָךְ דִּי
יִפְּקוּן מִינָּךְ דְּתוֹלִיד יְדַבַּר וִיהוֹן
רַבְרְבִין בְּהֵיכְלָא דְּמַלְכָּא דְּבָבֶל׃

ל' / ז' / ל' ויתיר א' / כנותו ל' / ל' כתי' ק / ה' / ל' יתר א' דישעיה א' ל' חס / יב / לט / נ' / יקחו ת'

בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת אָחָז
אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃
בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־
בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה
אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי שָׁמַע כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ׃
וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם
אֶת־כָּל־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת שֶׁמֶן
הַטּוֹב וְאֵת בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר
לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־
מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא
אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה
אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ
אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה
בָּאוּ מִבָּבֶל׃ וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ
וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי
רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִם
בְּאֹצְרֹתָי׃ וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ
אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה׃ הִנֵּה
יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ
וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה
בָּבֶלָה לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃
וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד
יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל׃

אשר ירדה במעלו' אחז. יום שמת אחז נתקצר היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו: כי שמע כי חלה. ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה והיאך שמע למוד היה לאכול בשלש שעו' ביום וישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כיעור בתשע שעו' ונבא שהוא שחרית בקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו כ כדאיתא בפסיקתא: בית נכתה. בית גנזי בשמיו כמו נכות וצרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרין שמן המשחה ויש פ פותרים שמן א אפרסמון שהוא מצוי בארץ ישראל שנאמר ביחזקאל יהוד' וישרא' יהיו רוכליך בחיטי מ מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא ירחו: לא היה דבר. את הארון והלוחות וספר התור': מארץ רחוקה באו. זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ומצאן עביט של מימי רגלים קין נ וחזקיהו ובלעם קין לא ידעתי השומר אחי אככי היה לו לומר ר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאית' בתנחומא בלעם שאמ' לו המקום מי האנשים האלה עמך היה לו לומר יי' אלהים אתה ידעת כמו שאמר יחזקאל והוא השיב בגאוה בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים ים לי חזקיהו היה לו להשיב לישעיה אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי התחיל מ מתגאה ואומר מארץ רחוקה באו אלי לכך כנגש ועל שמחה עליהם והאכילם על שולחנו: לא יותר דבר. מדה כנגד מדה לא היה דבר ומבניך. חנניה מישאל ועזרי': טוב

וישמע דישעיהו וישמח ואש' שמעה ויתפתח בינן

שאו נס בארץ. השמיעו עליך בקולם. השמיעו על ארמנות באשדוד. ואת זעקתם שמעת על: ואת שמן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא: ומאין ה' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ט': באצרתי ג' חס' בקריא' וסי' הלוא הוא כמוס עמדי חתום. לא היה דבר אשר לא הראיתם. וחברו דישעיה:

רלבג

במעלות אחז אחורנית. יתכן שבנה אחז אלו המעלות בבית המלכות. והנה שמע מלך בבל כי חלה חזקיהו ולזה שלח מלאכיו שם ונוה אותם גם כן שידרשו המופת אשר היה בארץ אז מחיל סנחריב שמתו כלם בזולת יד אדם אך הכם מלאך יי' ולזה אמר גם כן אשר היה בארץ ואם היה זה שב אל המופת מהשמש הנה לא היה בארץ לבד אך בכל העולם: בעת ההיא שלח בראדך בלאדן. ראוי שתדע כי אע"פ שהיה סנחריב מושל בבבל כמו שיראה ממה שאמר במה שקדם ויבא מלך אשור מבבל הנה היה שם מלך והיה תחת סנחריב והיה נותן לו מס שנה בשנה כי כן היה מנהגו עם כל המלכי' שהיה כובש אותם והנה לפי דעתי נמשכה המלוכ' למלכי אשור עד שבא נבוכד נצר מלך בבל והחזיק במלכות הזה ונמשך המלכות לו ולבנו ולבן בנו עד שבעים שנה: ספרים ומנחה אל חזקיהו. כבר ספר בספר ד"ה כי רבים היו מביאים מנחה ליי' בירושלם ומגדנות לחזקיה והיה זה כן מפני מה שנשמע מהמופת שעשה יי' בחיל מלך אשור אז ידעו כל ממלכו' הארץ כי יי' הוא האלהים ולזה ספר זה שם אחר ספור זה המופת אשר עשה יי' בחיל מלך אשור: וישמע אליהם חזקיהו. ר"ל שכבר שמע בעבורם מה שבקשו ממנו והגיד להם כל אשר שאלו והראם את כל בית נכתה הנה הוא קבוץ על חמודותיו ואחר זה פרט מה שהיה שם והוא כסף וזהב ובשמים ושמן הטוב והוא שמן אפרסמון שלא היה נמצא כי אם בארצו ובמקו' אחד ממנו לבד והוא נקרא בשמי בלע': ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרתיו. יתכן שהראה אותם גם כן הדברים החמודים שהיו לו בממשלתו והנה היה רע בעיני יי' אשר עשה כי גבה לבו על השי"ת כי הם באו לדרוש את המופת לכבוד השי"ת ולא היה ראוי לחזקיה להגדיל עצמו בזה אבל היה ראוי שיתן הגדולה והכבוד לשי"ת ויראה להם גדולת השי"ת כי על זה באו ולזה גבה אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לשי"ת מהכבוד על זה המופת שעשה לו שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גבה לבו ולזה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלם והנה הקצף היה מה שאמר לו ישעיה הנביא על זה: אשר יצאו ממך אשר תוליד. זה לאות שלא היו בנים לחזקיה בעת זאת הנבואה אך אחר שלש שני' הוליד מנש' שמלך אחריו והנה אמ' ומבניך על זרעו ואם הוא רחוק כי כל זרע אד' יקראו בניו אפי' לאלף דור כמו שנקרא אכחנו היום בני ישראל:

אשר

הלוא ה' מל בסיפ' וסימ' נמסר בסיפרא דא חלק ב' סימ' כב : העירה ט' וסימ' ויקרעו שמלתם ויעפס · וירע העם ויתקעו בשפרות · ונס אל אחת · ויהונתן ואחימעץ · ואת קומי לכי לביתך · וישלח מלאכים אל אחאב · ויבא את המים · ובני עמון ראו דד"ה · העירה והקיצה : וידבר יי' ז' בטעם דרגא תביר וסימ' אני יי' דבר אל פרעה מלך · זאת החיה אשר תאכלו · אליכם מתוך האש · כי אתם עברים את הירדן · צו את בני ישראל

רש"י

טוב דבר יי'. מאחר שבימי יהיה שלום: ואשר עשה את הברכ' וגו'. בדברי הימים: ביד עבדיו הנביאים. נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לא נקרא על שמו לפרש שבימיו היה: תצלנה. לשון מצלתי' טינטנ"יר בלע"ז: מסקולת

רלב"ג

אמר כל שומעיו תצלנה שתי אזניו. ר"ל שמרוב התרועה וההפעלות שיקרה לו מזאת השמועה הרעה ידמה לו שיהיה קול הברה באזניו: וכתיתי

וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא אִם־
שָׁלוֹם וֶאֱמֶת יִהְיֶה בְיָמָי׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי
חִזְקִיָּהוּ וְכָל־גְּבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר עָשָׂה אֶת
הַבְּרֵכָה וְאֶת־הַתְּעָלָה וַיָּבֵא אֶת־
הַמַּיִם הָעִירָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
כא א וַיִּשְׁכַּב חִזְקִיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ בֶּן־
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ
וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם
וְשֵׁם אִמּוֹ חֶפְצִי־בָהּ׃ וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיָּשָׁב וַיִּבֶן אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר אִבַּד
חִזְקִיָּהוּ אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחֹת לַבַּעַל
וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחְאָב
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁתַּחוּ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם׃ וּבָנָה מִזְבְּחֹת
בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה בִּירוּשָׁלַם
אָשִׂים אֶת־שְׁמִי׃ וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת
לְכָל־צְבָא הַשָּׁמָיִם בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת
בֵּית־יְהוָה׃ וְהֶעֱבִיר אֶת־בְּנוֹ בָּאֵשׁ
וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְעָשָׂה אוֹב וְיִדְּעֹנִים
הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיס׃ וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה
אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה
אֶל־דָּוִד וְאֶל־שְׁלֹמֹה בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה
וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת־שְׁמִי לְעוֹלָם׃
וְלֹא אֹסִיף לְהָנִיד רֶגֶל יִשְׂרָאֵל מִן־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם רַק אִם־
יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִים
וּלְכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה אֹתָם עַבְדִּי
מֹשֶׁה׃ וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּתְעֵם מְנַשֶּׁה
לַעֲשׂוֹת אֶת־הָרָע מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הִשְׁמִיד יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיְדַבֵּר יְהוָה בְּיַד־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים לֵאמֹר׃ יַעַן אֲשֶׁר עָשָׂה
מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ־יְהוּדָה הַתֹּעֵבוֹת הָאֵלֶּה
הֵרַע מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
לְפָנָיו וַיַּחֲטִא גַם־אֶת־יְהוּדָה
בְּגִלּוּלָיו׃ לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה עַל־יְרוּשָׁלַם וִיהוּדָה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָיו תִּצַּלְנָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃

יו מל' בסיפ' · ה' כתע' בסיפ' · ל' נ"א · ט' יו מל' בסיפ' · ב' כי לך יקרא · ל' ושכר בריתיה ב' · ב' חס' ובעניין וכל אוריי' כו' חס' · ל' דסמי' · נ"א · ר' יי ו' כ' · עבדי משה ב' לא כן עבדיו הנ' עבדי במשה · ב' · ז' כטע' · ט' כתי' כן בליש' ד' · ל' חס' יו' חס' בליש' ג' דסמי' · נ' שמעה ק'

ואמר חזקיה לישעיה תקין פתגמ דיי דמלילתא ואמר הלא אם שלם וקשוט יהי ביומי : ושאר פתגמי חזקיה וכל גבורתיה ודעבד ית בריכתא וית מזיקתא ואיתי ית מיא לקרתא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה : ושכיב חזקיהו עם אבהתוהי ומלך מנשה בריה תחותוהי : בר תרתא עסרי שנין מנשה כד מלך וחמשין וחמש שנין מלך בירושלם ושום אמיה חפצי בה : ועבד דביש קדם יי כתועבות עממיא דתריך יי מן קדם בני ישראל : ותב ובנא ית במת דאביד חזקיה אבוהי ואקים איגורין לבעלא ועבד אשירתא כמא דעבד אחאב מלכא דישראל וסגיד לכל חילי שמיא ופלח יתהון : ובנא איגורין בבית מקדשא דיי דאמר יי בירושלם אשרי ית שכינתי : ובנא איגורין לכל חילי שמיא בתרתין דרתא בית מקדשא דיי : ואעבר ית בריה בנורא ועניין ונחיש ועבד בידין וזכורו אסגי למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי : ושוי ית צלם אשירתא דעבד בביתא דאמר יי לדוד ולשלמה בריה בביתא הדין ובירושלם דאיתרעתי מכל שבטיא דישראל אשרי ית שכינתי לעלם : ולא אוסיף לטלטלא ית ישראל מן ארעא דיהבית לאבהתהון לחוד אם יטרון למעבד ככל תפקדתא דפקידתינון ולכל אוריתא דפקיד יתהון עבדי משה : ולא קבילו ואטעינון מנשה למיעבד ית דביש מן עממיא דשיצי יי מן קדם בני ישראל : ומליל יי ביד עבדוהי נביא למימר : חלף דעבד מנשה מלכא שיבטא דבית יהודה ית תועבתא האילין אבאיש מכל דעבדו אמוראי דקדמוהי וחייב אף ית דבית יהודה בפולחן טעותיה : בכין כדנן אמר יי אלהא דישראל הא אנא מיתי בישתא על ירושלם ויהודה דכל דישמעינה יצלן תרתין אודנוהי :

רד"ק

כאשר עשה אחאב. כי הוא החל לעשות אשרה במלכי ישראל כי עד שמלך אחאב לא ראינו לאחד מן המלכים שעשו אשרה אלא שהיו הולכי' בחטאת ירבעם: לעשות הרע בעיני יי' להכעיסו. אמר שסלק הארון העליונה שהיתה במזבח מעת שירד' אש בימי שלמה עמד הוא וסלקה וזה המעש' היה להכעיס: ולא אוסיף להניד. אמר אוסיף כי כשהיו חוטאים היה משליט בהם אויביהם והיו מנידי' ומגלי' אותם מארצם אף על פי שלא גלו גלות שלמה לפני דוד: וידבר יי' ביד עבדיו הנביאים. בסדר עולם יואל נחום וחבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנש' כשר לא נקראו על שמו: כל שמעיו. כתי' וקרי שמעה והקרי בעבור כי רעה לשון נקב' והכתו' על הענין: תצלנה שתי אזניו. פרשו כלל מבנין נפעל מפעלי הכפל מענין לקול צללו שפתי והוא ענין תנודת הרעשה ט' טנדי"מנט בלע"ז: את

ונתנו ללוים · ביד עבדיו הנביאים · אל מנשה ואל עמו : הרע ד' בקריא' וסימ' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע · יען אשר עשה מנשה מלך יהודה · הרימה פעמיך למשואות · ויי' ענה בי ושדי הרע לי · וא' ושב והרע לכם:

ונטיתי על ירושלם וגו׳ · ר״ל שתכתן ביד אויב כמו שנתנה שומרון ביד מלך אשור ׃ ואת משקולת בית אחאב · הוא אבן העופרת שבוכין בו ואמר זה על בר שתשל לעניין חורבן בית אחאב והכלותו וכן אמר שיבלו מירושלם יושביו ׃ ומחיתי · והכיתי ׃ כאשר ימחה את הצלחת · ר״ל כמו שיכה איש את הקערה מלאה תבשיל שבהכותו אותה תתהפך על פניה ולא ישאר בקערה דבר מהתבשיל שיהיה בה ׃ ונטשתי את שארית נחלתי · הנה קרא מלכות יהודה שארית נחלתו כי הוא לבדו נשאר מנחלת הש״י שהוא עם ישראל כי השאר הגלה מלך אשור ׃ וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד · ידמה שהוא היה הורג כל מי שלא הסכים לעבוד ע״ז והנביאים המוכיחי׳ אותם כמו שעשת׳ איזבל שהרגה

ועד היום הזה ג׳ דסמיכי וסימ׳ ככל המעשים אשר עשו מיום · כי לא ישבתי בבית דשמואל · יען אשר עשו את הרע · וכל ירמיהו דכוו׳ בס״ד עד היום הזה וסימ׳ למן היום אשר יצאו אבתיכם · אשר שמת אותות ומופתים · הוקם את דברי יהונדב · לא דכאו עד היום הזה ׃ עוזא ג׳ כתיב א׳ בנביאים וסימ׳ ועזא ואחיו

רדק

את קו שומרון · קו החרבן על דרך ונטיתי עליה קו תהו ואבני בהו וכן ת״י ואיגוד על ירושלם ית חוט חורבן שמרון וית מתקולת כרות בית אחאב ׃ ומחיתי · ענין קינוח ׃ הצלחת · הקערה ׃ כאשר ימחה · חסר איש וכן כאשר ישבור כלי היוצר כאשר ישבור איש ׃ מחה · פי׳ כאשר ימחה האדם את הצלחת שמחה אותה ואח׳ כך הפכה על פניה כי כן דרך המקנח הקער שהופך אותה אחר כך על פניה כדי שלא תתטנף כן ימחה ירושלם ויכקה אותה מאכשיה ואחר כך יחריבנה ׃ הרבה מאד · יש מרז״ל שהרגו בו שהרג ישעיהו ׃ ויתם

וְנָטִּיתִי עַל־יְרוּשָׁלַ͏ִם אֵת קָו שֹׁמְרוֹן
וְאֶת־מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב וּמָחִיתִי
אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־
הַצַּלַּחַת מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ ׃
וְנָטַשְׁתִּי אֵת שְׁאֵרִית נַחֲלָתִי וּנְתַתִּים
בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וְהָיוּ לְבַז וְלִמְשִׁסָּה
לְכָל־אֹיְבֵיהֶם ׃ יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־
הָרַע בְּעֵינַי וַיִּהְיוּ מַכְעִסִים אֹתִי מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרַיִם
וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה ׃ וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ
מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא
אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם פֶּה לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַשֶּׁה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה ׃ וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־
עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו ׃
בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים
מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת
בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה ׃ וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה
אָבִיו ׃ וַיֵּלֶךְ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ
אָבִיו וַיַּעֲבֹד אֶת־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָבַד
אָבִיו וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם ׃ וַיַּעֲזֹב אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וְלֹא הָלַךְ בְּדֶרֶךְ יְהוָה ׃
וַיִּקְשְׁרוּ עַבְדֵי־אָמוֹן עָלָיו וַיָּמִיתוּ אֶת־
הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ ׃ וַיַּךְ עַם־הָאָרֶץ אֵת
כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן ו
וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ
תַּחְתָּיו ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָמוֹן אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה ׃ וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ
בִּקְבֻרָתוֹ בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ יֹאשִׁיָּהוּ
כב בְּנוֹ תַחְתָּיו ׃ בֶּן־
שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים
וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ
יְדִידָה בַת־עֲדָיָה מִבָּצְקַת ׃ וַיַּעַשׂ
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול ׃

וְאֵיגוֹד עַל יְרוּשְׁלֵם יַת חוּט חוּרְבַּן שׁוֹמְרוֹן וְיַת מַתְקוֹלֶת צְרוּת בֵּית אַחְאָב וְאֵימְחֵי יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְמִתְמַחְיָא צְלוֹחִיתָא יַת מְחַיָא וּמִתְהַפְכָא עַל אַפָּהָא ׃ וְאֶרְטוֹשׁ יַת שְׁאָרָא דְאַחְסַנְתִּי וְאֶמְסְרִינוּן בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וִיהוֹן לְבַז וְלִיתְבַּר לְכָל סַנְאֵיהוֹן ׃ חֲלָף דַעֲבָדוּ יַת דְבִישׁ קֳדָמַי וַהֲווֹ מַרְגְזִין קֳדָמַי מִן יוֹמָא דִנְפָקוּ אֲבָהַתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין ׃ וְאַף דַם זַכַּאי דַאֲשַׁד מְנַשֶּׁה סַגִי לַחֲדָא עַד דִי מְלָא יַת יְרוּשְׁלֵם סִיפָא בְּסִיפָא בַּר מֵחוֹבוֹהִי דְחַיֵיב יַת דְבֵית יְהוּדָה לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ ׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי מְנַשֶּׁה וְכָל דַעֲבַד וְחוֹבוֹהִי דְחָב הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכָא דְבֵית יְהוּדָה ׃ וּשְׁכִיב מְנַשֶּׁה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּגַן בֵּיתֵיהּ בְּגַן עֻזָא וּמְלַךְ אָמוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי ׃

בַּר עַסְרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין אָמוֹן כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִימֵּיהּ מְשׁוּלֶמֶת בַּת חָרוּץ מִן יָטְבָה ׃ וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַעֲבַד מְנַשֶּׁה אֲבוּהִי ׃ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא דְהַלִיךְ אֲבוּהִי וּפְלַח יַת טַעֲוָתָא דִפְלַח אֲבוּהִי וּסְגִיד לְהוֹן ׃ וּשְׁבַק יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתוֹהִי וְלָא הַלִיךְ בְּאוֹרְחָא דְתַקְנָא קֳדָם יְיָ ׃ וּמְרָדוּ עַבְדֵי אָמוֹן עֲלוֹהִי וְקַטְלוּ יַת מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ ׃ וּקְטַל עַמָא דְאַרְעָא יַת כָּל דִמְרָדוּ עַל מַלְכָּא אָמוֹן וְאַמְלִיכוּ עַמָא דְאַרְעָא יַת יֹאשִׁיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי ׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי אָמוֹן וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה ׃ וּקְבַר יָתֵיהּ בִּקְבוּרְתֵּיהּ בְּגִינַת עֻזָא וּמְלַךְ יֹאשִׁיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי ׃

בַּר תַּמְנֵי שְׁנִין יֹאשִׁיָה כַּד מְלַךְ וּתְלָתִין וַחֲדָא שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִימֵּיהּ יְדִידָה בַּת עֲדָיָה מִבָּצְקַת ׃ וַעֲבַד דְכָשַׁר קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרַח דָוִד אֲבוּהִי וְלָא סְטָא לְיַמִינָא וְלִסְמָלָא ׃

את נביאי י״י ׃ ויעזוב את י״י אלהי אבותיו ולא הלך בדרך י״י · ר״ל שכבר כפרד מכל וכל מדרך י״י ׃ וילך בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאל · ר״ל אף על פי שלא לו חולדה הנביאה יען רך לבבך ותכנע מפני י״י אין מ הרצון בזה שחטא י יאשיה קודם זה אך הרצון בו שבעת שמעו את הרע הזאת אשר נגזרה מאת י״י על י ירושלם השתדל על כל פנים לתקן את אשר עותוהו הראשונים כי קודם זה לא היה יודע הרע שנגזר עליהם אך היה עושה הישר בעיני י״י וזה לא היה מספיק לו להסי׳ חרון אף י״י ממנו אבל היה ראוי שיוסיף לו דבקות בש״י בדרך שיהיה מ מוסנח השגחה ימלטו בה מזה הרע הנגזר מאת הש״י ולזה תמצא שהשתדל יאשיה ל להשיב ישר׳ לעם לי״י כדי שיסור מהם זה הרע ולבער בשלמות את כל הנעשה לע״ז ׃ ויתם

רשי

משקולת ׃ הוא חוט שהבוני׳ חומה קושרין בו עופרת לכוין בו את החומה ׃ ימחה את הצלחת · יקנח את הקערה ׃ ספר

בני אבינדב דשמואל · ויקבר בגן ביתו · ויקבר אתו בקברתו · וכל כתובין דכוו׳ בב״א עזה אלהים זו פעלת לנו ׃ ולא הלך ג׳ וסימ׳ כפעם בפעם לקראת נחשים · יהושפט עשר אניות · ויעזב את י״י אלהי אבתיו דאמון ׃ ולא סר ד׳ בקריאה וסימ׳ אשר עשה דוד · ויעש הישר דיאשיהו דמלכים · וחברו דד״ה · וילך בדרך אסא אביו ׃

ויתם את הכסף. ויתליס כלומר ישלים לגבותו: ויתנוהו לעושי המלאכה. כי היה צריך הבית חזוק ובניין לפי שנהרס מימי יהואש שחזק בדק הבית עד היום ההוא שהיו רל"ד שנה ובסדר עולם מאתים ושמנה עשרה: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש וי"ת אמרכליא והם הגזברי' וכבר פירשנו כל הענין הזה בבדק יהואש: ויתנה כתיב וקרי ויתנוהו הכתוב אומר על חלקיהו וה"א הכנוי על המעבה והקרי ויתנוהו על שומרי הסף שיתנוהו הכסף והה"א וי"ו הכנוי על הכסף: המופקדים בית יי'. כמו בבית: על שפן הסופר. כמו אל שפן וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: ספר התורה מצאתי בבית יי'. דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו מפניו ספר תורה אחד והטמינוהו תחת הנדבך ועכשיו מצא חלקיה ספר התורה הזה ורחוק הוא זה שחזקיהו שבא אחריו שרבץ תורה בישראל איך לא הוציאו וכמה ספרי תורה הניח חזקיהו במותו אלא מנשה מלך זמן רב שהרי מלך נ"ה שנה ועשה הרע בעיני יי' כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע"ז בבית יי' והוא השכיח התורה מישר' ואין פונה אליה כי כלם היו פונים אל אלהי' אחרים ואל חקות הגוים ובנ"ה שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית יי' לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית יי' והיה חלקיהו מחפש בבית יי' ובבית קדש הקדשים ובדביר מצא ספר תורה שהיה מונח במקומו מצד הארון וכן הוא אומר בדברי הימים ובהוציאם את הכסף המובא בית יי' מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת יי' ופתח וקראו ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המוכעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישרא' ואם תאמר והרי מנשה עשה תשובה כמו שכתו' בדברי הימי' כשהגלו אותו שרי מלך אשור והוליכוהו בבל את' ובהצר לו חלה את פני יי' ויכנע מאד ויתפלל אליו ויעתר לו וישיבהו ירושלם וידע מנשה כי יי' הוא האלהים ואמר שהסיר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי' ויאמר ליהודה לעבוד את יי' אם כן היאך לא החזיר את התורה ליושנה ולא קרא בה ואיך היה אבל חלקיה ואבל אחרים חרוש דברי התורה אפשר כי הגלות שגלה מנש' היה בזקנותו ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כל כך אלא שידע ושמע כי ע"ז רע בעיני יי' כמו שהעידו בו הנביאי' בעודו ברשעו והע"ז בער כשעשה תשובה ולא נתן אל לבו לחפש ספר התור' ויאשיהו היה קטן בימי מנשה בן שש שני' ולא למד תור' עדיין ואמון אביו היה רשע ואחז בדרכי אביו הרעים שגדל בהם ובשוב מנש' מרשעו לא הכין הוא את לבבו כמו שכתו' ולא נכנע מלפני יי' כהכנע מנשה אביו ומפני זה היה חרוש אבלם ספר התור' אבל למה שמצינו בסדר עולם ובדברי רז"ל כי בשנת כ"ב למנשה גלה ואחר כך עשה תשובה וסמכו זה למה שכתוב ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב כ"ב רצו לומר כי מנש' הרע כאחאב ואחאב עשה הרע כ"ב שנה כל ימי מלכותו ומנשה עשה הרע ג"כ כ"ב שנה הנה לג' שנים היה מנשה בתשובה והוא רחוק ואיך היה זה שעמד לג' שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר התורה זה רחוק מאד: ויהי כשמוע המלך. אמרו כי מצאו הספר נגלל בפר' תוכחות יולך יי' אותך ואת מלכך וגו' כי שם נרמז ענין גלות שמרון וגלו' יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולם חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר: ואת עכבור. ובדברי הימים ואת עבדון ושני שמות היו לו וכמוהו רבים: נצתה בנו. נדלקה בנו כמו הנני מצית בך אש מדליק: על דברי הספר. כמו אל: אל

בשי' י"ו כתיב יוד בקריאה וסים' במסר' רבה': מיכיה ג' וסימ' ויצו המלך את חלקיה דמלכים' ומבני הכהנים עחצצרות' והכהנים אליקים מעשיה מינימין. וחד מיכיהו וסים' שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו דד"ה. וא' ולמכיהו וסים' ובשנת שלוש למלכו שלח לשריו דד"ה: על דברי' בקריא' וסים' במסר' רבת':

רשי

ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדבך שהטמינוהו שם כשסרף אחז את התורה: דרשו את יי' בעדי. ראה כתו' יולך יי' אותך ואת מלכך: אל

רלבג

ויתם את הכסף המובא בית יי'. ידמה שיהיה הכסף נתן בארון כמו שהיה הענין בימי יהואש המלך ושם זכר דומה למה שזכר בזה המקום והנה אמרו ויתם את הכסף ר"ל ויכלה וזה יהיה בשערו את הארון אשר אספו בו את הכסף שומרי כלי בית המקדש והמונים הכסף ההוא יתנוהו מנוי על ידי עושי המלאכ' הממונ' בבית יי' לחזקו והם הכהן הגדול וסופר המלך ומהכסף ההוא יפרעו שכירותם לאומנין העושים המלאכה בבית יי' לחזק את בדק הבית ר"ל מה שראוי שיבדק לתקון מפני הראותו בלתי חזק והאומנים הם חרשי העץ והבונ' הקירות והתקרה והגודרים הם הגודרים גדר סביב חצר הכהנים וזולתו ומהכסף ההוא היו גם כן קונים עצים ואבני מחצב ולא יחשב את עושי המלאכ' הממונ' בבית יי' הכסף כי באמונ' הם עושי' וכבר בארנו הסבה בזה בענין יואש ושם בארנו התועלות המגיעות מזה הספור אשר נכתב שם ולזה לא כתוב למכותם בזה המקום: ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הסופר. הנה זכר כי הכהן הגדול היה ראש על שפן הסופר בזה המנוי שהיו שמים אותו שניהם ולזה יחס יאשיה הפעל כלו בהוצאת הכסף לכהן הגדול ולזה אמר ויתם את הכסף אע"פ ששניהם היו שם: ויתנוהו על ידי עושי המלאכה: והנה לא זכר למי אמר זה כי נשען במה שזכר שפן הסופר ועוד שכבר אמ' אחר זה ויתן חלקיה את הספר אל שפן: התיכו עבדיך את הכסף. אין הרצון בו שהתיכוהו באש אך הרצון בו מענין כלוי כטעם ותתך חמתי: ויהי כשמע המלך את דברי ספר התור' ויקרע את בגדיו. יתכן שראה התוכחות והנמשך לאשר שבמשנה תורה כי שם נרמז ענין גלו' שומרון וגלות יהוד' עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולי חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר: נצתה בנו על אשר לא שמעו אבותינו. ר"ל נבערה בנו: והיא

וַיְהִי בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן בֶּן־אֲצַלְיָהוּ בֶן־מְשֻׁלָּם הַסֹּפֵר בֵּית יְהוָה לֵאמֹר: עֲלֵה אֶל־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְיַתֵּם אֶת הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר אָסְפוּ שֹׁמְרֵי הַסַּף מֵאֵת הָעָם: וְיִתְּנֻה עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בְּבֵית יְהוָה וְיִתְּנוּ אֹתוֹ לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים וְלַגֹּדְרִים וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־הַבָּיִת: אַךְ לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל־יָדָם כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים: וַיֹּאמֶר חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עַל־שָׁפָן הַסֹּפֵר סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן חִלְקִיָּה אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן וַיִּקְרָאֵהוּ: וַיָּבֹא שָׁפָן הַסֹּפֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר הִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בַבַּיִת וַיִּתְּנֻהוּ עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בֵּית יְהוָה: וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסֹּפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן וַיִּקְרָאֵהוּ שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי סֵפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו: וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־עַכְבּוֹר בֶּן־מִיכָיָה וְאֵת שָׁפָן הַסֹּפֵר וְאֵת עֲשָׂיָה עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: לְכוּ דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי וּבְעַד־הָעָם וּבְעַד כָּל־יְהוּדָה עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַנִּמְצָא הַזֶּה כִּי־גְדוֹלָה חֲמַת יְהוָה אֲשֶׁר־הִיא נִצְּתָה בָנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב עָלֵינוּ:

ר׳ · ל׳ · ויתנהו ק׳ · בית׳ ג׳ רפין ק׳ · ת׳ חס׳ בליש׳ · לג׳ · ל׳ · ר׳ · ל׳ · ט״ל · י׳ · כ״ח · ל׳ תר מ״ל · ר״נסיפ׳ · ר״נסיפ׳ · ג׳ · י׳ וכל ד״ה דכו׳ במ״א · י׳ וכל ד״ה דכו׳ במ״א

וַהֲוָת בִּתְמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָהוּ שְׁלַח מַלְכָּא יַת שָׁפָן בַּר אֲצַלְיָה בַּר מְשׁוּלָם סַפְרָא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ לְמֵימָר: סַק לְוָת חִלְקִיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְיַטְקִיס יַת כַּסְפָּא דְאִיתַעַל בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ דִיכְנָשׁוּ אֲמַרְכְּלַיָא מִן עַמָּא: וְיִתְנוּנֵיהּ עַל יְדֵי עָבְדֵי עִיבִידְתָּא דִּמְמַנַן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְיִתְנוּן יָתֵיהּ לְעָבְדֵי עִיבִידְתָּא דִּבְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ לְתַקָּפָא יַת בִּידְקָא דְבֵיתָא: לְנַגָּרֵי וּלְאַרְדִיכְלַיָא וּלְאַרְגוּבְלַיָא וּלְמִזְבַּן אָעִין וְאַבְנִין פְּסִילָן לְתַקָּפָא יַת בֵּיתָא: בְּרַם לָא מִיתְחַשַּׁב עִמְהוֹן כַּסְפָּא דְמִתְיְהַב עַל יְדֵיהוֹן אֲרֵי בְּהֵימְנוּתָא אִינוּן עָבְדִין: וַאֲמַר חִלְקִיָה כַּהֲנָא רַבָּא לְשָׁפָן סַפְרָא סִפְרָא דְאוֹרָיְתָא אַשְׁכָּחִית בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וִיהַב חִלְקִיָה יַת סִיפְרָא לְשָׁפָן וְקַרְהִי: וַאֲתָא שָׁפָן סַפְרָא לְמַלְכָּא וַאֲתֵיב יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא וַאֲמַר טְקִיסוּ עַבְדָּךְ יַת כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בְּבֵיתָא וִיהָבוּהִי עַל יְדֵי עָבְדֵי עִיבִידְתָּא דִּמְמַנָן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ: וְחַוִּי שָׁפָן סַפְרָא לְמַלְכָּא לְמֵימַר סִיפְרָא יְהִיב לִי חִלְקִיָה כַּהֲנָא וּקְרָהִי שָׁפָן קֳדָם מַלְכָּא: וַהֲוָת כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יַת פִּתְגָמֵי סִפְרָא דְאוֹרָיְתָא וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי: וּפַקִּיד מַלְכָּא יַת חִלְקִיָה כַּהֲנָא וְיַת אֲחִיקָם בַּר שָׁפָן וְיַת עַכְבּוֹר בַּר מִיכָיָה וְיַת שָׁפָן סַפְרָא וְיַת עֲשָׂיָה עַבְדָּא דְמַלְכָּא לְמֵימַר: אִיזִילוּ תְּבָעוּ מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי וְעַל עַמָּא וְעַל כָּל דְּבֵית יְהוּדָה עַל פִּתְגָמֵי סִיפְרָא דְאִישְׁתְּכַח הָדֵין אֲרֵי סַגִּיאָה חֵימְתָא דַייָ דְּהִיא דְלִיקַת בָּנָא עַל דְּלָא קַבִּילוּ אֲבָהָתָנָא לְפִתְגָמֵי סִיפְרָא הָדֵין לְמֶעְבַּד כְּכָל דִּכְתִיב עֲלָנָא:

רדק

אל חולדה הנביאה · אמרו בדרש כי מפני מה הלכו אל חולדה ולא הלכו אל ירמיה יש מרבו' ז"ל שאמרו מפני שהנשים רחמניות ויש אמרו כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטי' ואמרו כי ירמיה היה אז נביא שהרי תחלת נבואתו היתה בי"ג שנה ליאשיה וזה הענין היה בשנת י"ח אלא שלא היה שם בירושלם אז כשמצאו התורה אולי היה ב בענתות או במקום אח' וחולדה היתה יושבת בירושלם לפיכך שלח אליה ואמרו רבו' ז"ל כי שלשה נביאים שנתנבאו בימי יאשיהו והם ירמיה וצפניהו וחולדה כי ירמיהו היה מתנבא בשוקים ו וצפניה בבתי כנסיות וחולד' אל הנשים: בן חרחס. בס"ף: במשנה · תרגו' בבית אולפנא: אשר קרא מלך יהודה · זוה לקראם כאילו קראם וכן ויבן שלמה את הבית והדומים להם וכן הוא בדברי הימי' אשר קרא לפני מלך יהוד' ובדב' ר"ז"ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהוד' קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה: אספך · בחרק בשקל אויבך ויבא גם כן בסגול על משקל אערך בבטן: על אבותיך · כמו אל: ונאספת אל קברותיך בשלום · והלא כתיב ויורו המורי' למלך יאשיהו ומהו בשלום שלא חרב בית ה המקדש בימיו וכן הוא מפרש והולך ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקו' הזה: קברותיך · ר"ל קברות אבותיך: והכהנים והנביאים · ת' וכהניא וספריא תרגם ה הנביאים סופרי' כלומ' תלמידים לפי שלא היו שם נביאי' אחרים שהרי המלך שלח אל חולד' מלמד שלא היו שם נביאי' אחרים וכן תרגם שופט ונביא דיין וסופר ונוכל לפרש נביאים כמשמעו כי ירמיה וצפניה בן כושי היו נ נביאים בזמן ההוא ואוריהו בן שמעיהו אפשר שהיה נביא גם כן בזמן ההוא ולא היו בירושלם בעת שמצא חלקיה הכהן את ספר התורה ועתה כאשר שלח המלך לאסף איש יהודה באו גם כן הנביאים לירושלם: על העמוד · כתרגומו על אסטוונא וכבר פי' למעלה בדבר יהואש ובדברי הימי' ויעמוד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמוד שם: עדותיו · בהכעת הוי"ו: ויעמד כל העם בברית · עמדו והתחזקו בפיהם ובלבם בברית וכן היעמוד לבך אם ת תחזקנ' ידיך ות' וקבילו כל עמא עליהון קיימא: ואת כהני המשנ' · שהיו שניים לכהן גדול

רשי

אל חולדה · אמרו רבותנו לפי שהאשה מרחמת מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו ויש שאומרי' ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים: במשנה · בבית אולפנא ויש שפותרין במשנה חוץ לחומה בין שתי החומות שהוא משנה לעיר: ונאספת אל קברותיך בשלום · ומהו השלום ולא תראינה עיניך בחורבן הבית: על העמוד · מקום מעמד המלך בבית המקדש: ואת כהני המשנה · סגני כהונה שהם שניים ל לכהנים גדולים: שומרי

בה תאמרו ו' ליוסף אנא שא נא · ויאמר שאול כה תאמרו לדוד · ואל מלך יהודה השלח דמלכים · וחברו דד"ה · בה תאמרו איש אל רעהו דירמיה · וצוית אתם אל אדניהם · והבאתי אתכם אלי · השלח אתכם אלי דירמיה : ויאספו י' פתחין וסי' נמסר בסדר שמות : באזניהם ח' בקריא' וסי' ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר :

וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור
ושפן ועשיה אל חלדה הנביאה
אשת שלם בן תקוה בן חרחס
שמר הבגדים והיא ישבת בירושלם
במשנה וידברו אליה: ותאמר
אליהם כה אמר יהוה אלהי ישראל
אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי:
כה אמר יהוה הנני מביא רעה אל
המקום הזה ועל ישביו את כל
דברי הספר אשר קרא מלך יהודה:
תחת אשר עזבוני ויקטרו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל מעשה
ידיהם ונצתה חמתי במקום הזה
ולא תכבה: ואל מלך יהודה השלח
אתכם לדרש את יהוה כה תאמרו
אליו כה אמר יהוה אלהי ישראל
הדברים אשר שמעת: יען רך
לבבך ותכנע מפני יהוה בשמעך
אשר דברתי על המקום הזה ועל
ישביו להיות לשמה ולקללה ותקרע
את בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי
שמעתי נאם יהוה: לכן הנני אספך
על אבתיך ונאספת אל קברתיך
בשלום ולא תראינה עיניך בכל
הרעה אשר אני מביא על המקום
הזה וישבו את המלך דבר: וישלח כג
המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה
וירושלם: ויעל המלך בית יהוה
וכל איש יהודה וכל ישבי ירושלם
אתו והכהנים והנביאים וכל העם
למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם
את כל דברי ספר הברית הנמצא
בבית יהוה: ויעמד המלך על
העמוד ויכרת את הברית לפני
יהוה ללכת אחר יהוה ולשמר
מצותיו ואת עדותיו ואת חקתיו
בכל לב ובכל נפש להקים את
דברי הברית הזאת הכתבים על
הספר הזה ויעמד כל העם
בברית: ויצו המלך את חלקיהו
הכהן הגדול ואת כהני המשנה

ואזל חלקיה כהנא ואחיקם ועכבור
ושפן ועשיה לות חולדה נביאתא
אתת שלום בר תקוה בר חרחס
נטר לבושי והיא יתבא בירושלם
בבית אולפנא ומלילו עימיה:
ואמרת להון כידנן אמר יי אלהא
דישראל אמרו לגברא דשלח
יתכון לותי: כידנן אמר יי הא אנא
מיתי בישתא על אתרא הדין ועל
יתבוהי ית כל פתגמי סיפרא דקרא
מלכא שבטא דבית יהודה: חלף
דשבקו פולחני ואסיקו בוסמין
לטעות עממיא בדיל לארגזא
קדמי בכל עובדי ידיהון ויתלק
רוגזי באתרא הדין ולא יטפי:
ולמלכא שיבטא דבית יהודה דשלח
יתכון למתבע אולפן מן קדם יי
כדנן תימרון ליה כידנן אמר יי א
אלהא דישראל פתגמא די שמעתא:
חלף דזע לבך ואתכנעת מן קדם
יי במשמעך דגזרית על אתרא הדין
ועל יתבוהי למהוי לצדו וללוטא
ובזעתא ית לבושך ובכיתא קדמי
ואף קדמי שמיע אמר יי: בכן הא
אנא כניש לך לות אבהתך ו
ותתכניש לקברך בשלם ולא י
יחזיין עינך בכל בישתא די אנא
מייתי על אתרא הדין ואתיבו ית
מלכא פיתגמא: ושלח מלכא
וכנשו לותיה כל סבי יהודה ו
וירושלם: וסליק מלכא לבית
מקדשא דיי וכל אנש יהודה ויתבי
ירושלם עמיה וכהניא וספריא וכל
עמא למזעירא ועד רבא וקרא
קדמיהון ית כל פתגמי ספרא
דקיימא דאשתכח בבית מקדשא
דיי: וקם מלכא על אסטוונא
וגזר ית קיימא קדם יי למהך
בתר פולחנא דיי ולמטר פקודוהי
וית סהידותוהי וית קיימוהי בכל
לבא ובכל נפש לקיימא ית פ
פתגמי קיימא הדין דכתיבין על
ספרא הדין וקבילו כל עמא
עליהון קיימא: ופקיד מלכא ית
חלקיהו כהנא רבא וית סגן כהניא

רלבג

והיא יושבת בירושלם במשנה · תרגם יונתן במשנ' בבית המדרש: לכן הנני אוסיפך אל אבותיך · ר"ל שבמותו יהיה נקבר אצל א אבותיו ולא תהיה ה הרע' בימיו ירמ' שהיו בישרא' אז נביאי' זולת חולדה אך שלח אליה מפני היותה קרוב' לו כי היתה אז בירושלם: ויעמוד המלך על ה העמוד · ידמה שבנו שם עמוד והיה בו ה המלך בעת קראו את התורה כמו שנזכר ב בפרשת הקהל: ואת כהני המשנה · הם הכהני' השני' לו כמו סגן הכהני' והנמשכ' לו לפי מדרגותיה' על הסדר: בשדמות

ויאספו י' פתחין וסי' שביא שלנויא שלחו ושלהו כלשתאי נרמוה דמלכא ולאחיהון תמרא וכסנא

ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם · וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו · בבוא כל ישראל לראות את פני · הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם · ויעל המלך בית יי' דמלכים · וחברו דד"ה · שב נא וקראנה באזנינו : בברית ה' דגש וסים נמסר בסיפרא דא חלק א' סימן כ' :

רשי

שומרי הסף · אמרכלים הממונים על כל גזברי הבית ומפתחות העזרה בידם ׃ בשדמות קדרון · במישר קדרון ׃ ונשא את עפרם בית אל · אל מקום טמא אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות ׃ ויקטר בבמות · ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה ׃ את בתי הקדשים · בתי הזמה ׃ אורגות שם בתים · יריעו׳ ׃ לא יעלו · הכהני׳ שקטרו בבמו׳ לע״ז לא יעלו עוד ל לשרת על מזבח יי׳ ׃ כי אם אכלו מצו׳ · כלומ׳ כי אם בדבר זה לא ינהגו מכהונתם ם שמותרין לאכול ב בקדשי׳ הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין ׃ אכלו מצות · מנחות והוא הדין לכל ה הקדשים ׃ את

רדק

שמרי הסף · פירשנוהו ׃ להוציא מהיכל יי׳ · והלא מנשה הוציא הכל כשעשה תשובה כמו שאומר בדברי הימים ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי׳ וגו׳ אלא שאמון החזירם שם ובשנת שתים עשרה למלכו החל לטהר ולהעביר את השקוצים כמו שאומר בדברי הימים אבל לא כלה עד שנת שמנ׳ עשר׳ אחר שמצא הספר כמו שאמר הנה ׃

בשדמות קדרון · כתרגומו במישר קדרון ׃ ונשא את עפרם ביתאל · כי שם היה עקר הע״ז שהיה שם העגל וטמא אותו ה המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שריפת הבעל ו והאשירה וכליהם ששרף ב בירושלם בשדמות קדרון נשא את עפרם שם ׃ והשבית את הכמרי׳ · האנשים העובדי׳ לפני הבעל נקראין כמרי׳ וכן תרגם הכהני׳ שהם עובדי ע״ז כומריא ומה שאמר שם הכמרים עם הכהנים ושניהם עובדי ע״ז אלא שמשתנין בלבושיהם כי הכמרי׳ הם לובשים שחורי׳ לפי׳ נקראו כמרי׳ מענין עורנו כתנור נכמרו ואומר כי הכמרים האלה נתנו אותם מלכי יהודה לזו העבודה ויאשיהו בטל הע״ז ובטל ה העובדים מעבודתם והחזירם למוטב ׃ ויקטר בבמות · ויקטר כל אחד מהמלכים וכת׳ ואסיקו בוסמין על במתא ׃ ומסבי · כמו ובמסיבי ׃ ואת המקטרי׳ · פירוש והשבית נ״כ את המקטרי׳ לבעל לשמש ולירח ׃ על קבר בני העם · העם שהיו עובדי׳ להם בחייהם השליך עפר השריפה על קבריהם לבזותם כלומר ראו מה שהייתם עובדי׳ בחייכם כדי שיוסרו החיים וכן אומר בדברי הימי׳ ויזרק על פני הקברים הזובחים להם והוא חבר הנסמך קברי הזובחי׳ להם כמו העם המלחמה וי״ת לקברי גלויא ונליא שם ע״ז וכן בדברי רבותינו ז״ל בית גליא קורין לה בית כריא ׃ ויתץ את בתי הקדשי׳ · ת״י ית בתי הקדיש טעוותא והענין מורה עליו אשר הנשים אורגות שם בתי׳ לאשרה אבל וגם קדש יהיה בארץ ויעבר את הקדשים מן הארץ תרגם כמשמעו נפקת ברא כי אם היה הקדשים זה ענין זנות מה ענין בבית יי׳ אבל האשרה שעשה מנשה בבית יי׳ עשה שם בתים לנשי׳ שיארגו יריעות לכבוד האשרה ׃ בתים לאשרה · יריעות היו אורגו׳ שם והיריעות היו בתים לאשרה כמו בתים לבדים אפשר שהיו אותן יריעות תלויות סביב האשרה והיה לאשרה בית ומקו׳ וי״ת די נשיא מייתין תמן מכולין לאשרת׳ ופי׳ בעל הערוך כמו מכילתא שהם מדות ׃ ויבא את כל הכהנים · אלה הכהנים היו מזרע אהרן ותרגם אותם יונתן כומריא לפי שכעשו כומרי׳ לע״ז והביא אותם לירושלם והחזירם בתשובה ׃ ויטמא · שם אותם מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה להרחיק הע״ז מלב העם ׃ אשר פתח שער׳ · כמו ואשר פתח השער וכמוהו שמש ירח ופי׳ כתץ את במות השערי׳ גהבמה אשר היתה פתח שער יהושע שר העיר נ״כ כתץ אולי היתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לבדה ׃ אשר על שמאל איש בשער העיר · כלומר הבא איש בשער העיר היתה זאת הבמה לשמאלו וכן ת״י במיעליה תרע קרתא ׃ כי אם אכלו מצות · פירשו רבותינו ז״ל הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין ומה שאומר מצות פירוש מנחות שהיו באפות מצות והוא הדין לכל הקדשים ׃ וטמא את התופת · שם מקום שהיו מעבירין שם בניהם למולך היה שם המקום תופת ואמרו כי נקרא כן כי היו מרקדים ומכי׳ בתופים בשעת העבודה כדי שלא ישמע האב צעקת בנו כשהיו מעבירין אותו באש ויחם לבו עליו ויקחהו מידם והמקו׳ הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם ונקרא גי הנם וגי בן הנם והכתוב בזה בגי בני הנם והקרי בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא או לאחד מהם וטמא יאשיהו אותו המקום כלומ׳ שם אותו מקום טומאה שלא יעלה עוד על לב איש להעביר עוד את בנו ואת בתו באש למולך ומעשה המולך פירשו בדרש אמרו רז״ל אף על פי שהיו כל בתי ע״ז בירושלם והיה עשוי צלם חלול כתון לירושלם המולך היה חוץ לירושלם והיה עשוי צלם חלול כתון לפני׳ משבעה קנקלי׳ וכל מי שמקריב סלת פותחין לו אחד מהם תורין ובני יונה פותחין לו שנים כבש פותחין לו ג׳ איל פותחין לו ד׳ עגל פותחין לו חמשה שור פותחין לו ששה וכן מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו באש והכומרי׳ נוטלין את התינוק ונותנין לתוך ידיו של מולך והתינוק מוציא נפשו ולמה נקרא תפת והנם תפת שהיו מנהמין בתופים שלא ישמע אביו קול בנו ויחוס עליו ויחזור בו הנם שהיה התינוק מנהם וקול נהמתו עולה וי״א שהיו הכומרים אומרים הנה לך יערב לך יתבסם לך ׃ וישבת

תשא י״ו וסימ׳ נמסר בסדר אחרי מות ובריש סיפרא דא סימן ח׳ ׃ ויצא י״ג חס׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח ׃ לעפר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר עקב ׃ בגי ט׳ כתיב יוד וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ח ׃

וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל
יְהוָה אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם ל׳
לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם
וַיִּשְׂרְפֵם מִחוּץ לִירוּשָׁלִַם בְּשַׁדְמוֹת
קִדְרוֹן וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־אֵל ׃ ה
וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ ל׳ את׳
מַלְכֵי יְהוּדָה וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת בְּעָרֵי
יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־ ה ל׳
הַמְקַטְּרִים לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ ל׳
וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם ׃ וַיֹּצֵא י״ג חס׳
אֶת־הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ
לִירוּשָׁלִַם אֶל־נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ
בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־ ג׳
עֲפָרָהּ עַל־קֶבֶר בְּנֵי הָעָם ׃ וַיִּתֹּץ אֶת־ ל׳ וכ׳ כלים ל׳
בָּתֵּי הַקְּדֵשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר
הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת שָׁם בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה ׃ ל׳
וַיָּבֵא אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה ל׳א
וַיְטַמֵּא אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־שָׁמָּה ל׳
הַכֹּהֲנִים מִגֶּבַע עַד־בְּאֵר שָׁבַע וְנָתַץ
אֶת־בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר־פֶּתַח ל׳
שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׂר־הָעִיר אֲשֶׁר־עַל־
שְׂמֹאול אִישׁ בְּשַׁעַר הָעִיר ׃ אַךְ לֹא
יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֶל־מִזְבַּח יְהוָה ר׳ · ל׳
בִּירוּשָׁלִָם כִּי אִם־אָכְלוּ מַצּוֹת בְּתוֹךְ ל׳
אֲחֵיהֶם ׃ וְטִמֵּא אֶת־הַתֹּפֶת אֲשֶׁר
בְּגֵי בְנֵי־הִנֹּם לְבִלְתִּי לְהַעֲבִיר אִישׁ ט׳ כתי׳ יוד׳ בן י׳
אֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בִּתּוֹ בָּאֵשׁ לַמֹּלֶךְ ׃ כ׳ יתן לו

וְיַת אֲמַרְכָּלַיָא לְאַפָּקָא מֵהֵיכְלָא
דַּיְיָ יַת כָּל מָנַיָא דַעֲבִידִין לְבַעֲלָא
וְלַאֲשֵׁרְתָא וּלְכָל חֵילֵי שְׁמַיָא ו
וְאוֹקְדִינוּן מִבַּר לִירוּשְׁלֵם בְּמֵישַׁר
קִדְרוֹן וְאוֹבִיל יַת עַפְרְהוֹן ל
לְבֵיתְאֵל ׃ וּבַטִּיל יַת כּוּמְרַיָא דִי
הֲבוּ מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְאַסִּיקוּ
בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא בְּקִרְוַיָא דְבֵית
יְהוּדָה וּבְסַחֲרָנֵי יְרוּשְׁלֵם וְיַת ד
דְאַסִּיקוּ בּוּסְמִין לְבַעֲלָא וּלְשִׁמְשָׁא
וּלְסִהֲרָא וּלְמַזָּלָתָא וּלְכָל חֵילֵי
שְׁמַיָא ׃ וְאַפֵּיק יַת אֲשֵׁירְתָא מִבֵּית
מַקְדְשָׁא דַיְיָ מִבָּרָא לִירוּשְׁלֵם ל
לְמֵישַׁר קִדְרוֹן וְאוֹקִיד יָתַהּ בְּנַחְלָא
דְקִדְרוֹן וְאַדְקַהּ לְעַפְרָא וּרְמָא יַת
עַפְרַהּ לְקִבְרֵי גַלְיָא ׃ וְתָרַע יַת בָּתֵּי
הַקְדֵישׁ טַעֲוָתָא דִי בְּבֵית מַקְדְשָׁא
דַיְיָ דִי נְשַׁיָא מַיְיתַן תַּמָּן מְכוֹלִין
לַאֲשֵׁירְתָא ׃ וְאַיְתִי יַת כָּל כּוּמְרַיָא
מִקִּרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְסָאֵיב יַת
בָּמָתָא דְאַסִּיקוּ בוּסְמִין תַּמָּן כּוּמְרַיָּ
מִגֶּבַע עַד בְּאֵר שָׁבַע וְתָרַע יַת
בָּמַת תַּרְעַיָא דִי קֳדָם תְּרַע יְהוֹשֻׁעַ
רַב קַרְתָּא דִי עַל שְׂמָאלָא גַבְרָא
בְּמֵיעֲלֵיהּ תְּרַע קַרְתָּא ׃ בְּרַם לָא
סָלְקִין כָּהֲנַיָא כּוּמְרֵי בָמָתָא לְרַבָּחָא
עַל מַדְבְּחָא דַיְיָ בִּירוּשְׁלֵם אֱלָהֵין
אָכְלִין פְּטִיר בְּגוֹ אֲחֵיהוֹן ׃ וְסָאֵיב
יַת תּוֹפֶת דִי בְּחֵילַת בַּר הִינֹם ב
בְּדִיל דְלָא לְאַעֲבָרָא גְבַר יַת בְּרֵיהּ
וְיַת בְּרַתֵּיהּ בְּנוּרָא לַמּוֹלֶךְ ׃

רלבג

בשדמות קדרון · הוא כמו נחל קדרון והוא מישור שהיה בו ׃ והשבית את הכמרי׳ · ר״ל שבטל והשבית את הכמרי׳ שקטר כל אחד מהם בבמות בערי יהוד׳ ובמסבי ירושלם והשבית גם כן ה המקטרי׳ לבעל ולשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים וידמה שכבר החזירם למוטב ובטל העבודה ההיא שהיו עושים לע״ז ׃ וישלך את עפרה על קבר בני העם · ר״ל על קבר העם שהיו עובדי׳ ע״ז ומזה התיקו למרכו שקבר אסור בהנאה שאם היה מותר ב בהנאה היה לו ל להשמר מזה שמא יהנו בקברי העם ו ונמצאו נהנין מע״ז ׃ ויתוץ את בתי הקדשי׳ אשר בבית יי׳ · אפשר כי עם החזקם בפעולות המגונות ההם החזיקו בזמה ובתועבות שהיו עושים שאר הגוים וידמה כי מעבודת קצת האשרות היה שיהיו שם מוכנים למשגל מגונה והנשים היו אורגות שם בתים בעבור האשרה והיו עושים יריעות יהיו מחיצ׳ ובית לבאים לעבוד האשרה הפעולה המגונה וכבר זכר הרב המורה קצת מאותם המשגלים המגונים שהיו מנהג הקדומים מעובדי ע״ז להתנהג בהם ׃ ויבא את כל הכהנים מערי יהודה · כבר בא׳ בספר יחזקאל כי הכהנים בני צדוק הם אשר לא עברו ע״ז אך שאר הכהני׳ חטאו בחטא בני יהודה והנה טמא את הבמו׳ בשםם בהם דבר טומאה ׃ אך לא יעלו כהני הבמות · ר״ל שהכהנים שעברו ע״ז לא יעלו אל מזבח יי׳ בירושלם להקריב אשה ליי׳ אך יאכלו במצות המנחות חלקם ובמה שידמה להם עם אחיהם כאילו הם בעלי מומין ׃ וטמא את התופת · הנה עשו שם בנין כדי להעביר בנו ובתו באש למולך והיה אש מכאן ואש מכאן והכומרים מעבירים אותו בין שני האשים ׃ וישבת

ויטבת את הסוסים · ובטל גם כן זה המעשה שהיו עושים מלכי יהוד׳ שהיו עובדי׳ לשמש ונתנו שם סוסים שהיו מוכנים לזאת העבודה שהיו רוכבי׳ עליהם והולכים לקראת השמש בבקר בזרחה והיו הולכים לקראתו ממקום שהיה מבוא בית יי׳ עד לשכת נתן מלך וזהו שאמ׳ מבוא בית יי׳ אל לשכת נתן מלך ובוא הוא שם כמו מבוא וכ״תי ממעלנא דבית מקדשא דיי׳ : אל לשכת נתן מלך הסרים · כמשמעו וכ״תי גוזאה וכבר פירשנו זה הענין בפסוק ויתן לה המלך סרים אחד : אשר בפרורים · פירוש מגרשי הערים ותרגום ירעשו מגרושות יזועון פרוריא ובדברי רז״ל בבל וכל פרוריא ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר : מרכבות השמש · מרכבות הסוסים שהיו הולכים בהם לקראת השמש : הגג עלית אחז · חסר הסמך הגג גג עלית אחז וכן הארון הברית הארון ארון הברית וסמך גג העליה לאחז אולי הוא בנה אותו לזאת העבודה : וירץ משם · מן הקל והוא פעל יוצא כלומר הריצם משם ויש לפרשו ענין שבר ורציצה כמו כי בך ארוץ גדוד לדעת רבי׳ ואפשר שיהיה שרשו רצץ ויהיו לו חברים רבי׳ בענינו ות״י ופליגון מתמן רז״ל ביערם משם בא׳ וארחיק מתמן : להר המשחית · הר הזתים ונקרא הר המשחה ולגנאי מפני הע״ז שהיה שם קראו הר המשחית וכן תרג׳ יונתן לטור זיתיא : אשר בנה שלמה · והיאך לא ביערו אותם אסא ויהושפט שביערו כל עבוד׳ זרה אשר היתה בארץ ישראל לפניהם עבודה זרה בערו אבל הבמות לא בערו כי היו אז מקריבים עליהם לאל כי בכלם נאמר והבמו׳ לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרי׳ בבמו׳ ויאשיהו נתץ גם כן הבמות כיון שנעשו מתחלה לע״ז או כדי שלא יקריבו עליהם אפילו לשם שמים מכיון שהיה בית המקדש קיים אסורות היו הבמו׳ לפיכך כתוב עליו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי׳ בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כי המלכי׳ אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אף על פי שהיו מלכים טובים : עצמות אדם · עצמות עובדי עבודה זרה שהיה מוציא אותם מקבריהם ונותנם במקום האשרות והמצבות לבזיון ושרפם שם : מה הציון הלז · נראה כי הנבי׳ הזקן צוה לבניו שיעשו על הקבר ציון גדול שיהא ניכר בין הציוני׳ האחרי׳ כי ידע כי יתקיי׳ נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר והנביא אמ׳ מה שיעשה יאשיהו שיוצי׳ העצמו׳ מקבריה׳ וישרפו אותם לפיכך צוה להם שיהיה ציון אותו הקבר ניכר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ידע שלא יוציאו מקברו לפיכ׳ שא׳ יאשיהו מה הציון הלז · ובדרש ראה שצדדו אחד עלו בו חרולים וקמשונים וצדדו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים לפיכך תמה ושאל מה הציון הלז והיה זה כי צדיק ורשע היו נקברים בו נביא אמת ונביא השקר : ויאמרו אליו אנשי העיר · קבלה היתה בידם כי מעת שנקבר שם הנביא עד הזמן ההוא יותר משלש מאות וחמשים שנה אלא קבלה היתה בידם בן מפי אב : הקבר איש האלהים · חסר הסמך הקבר קבר איש האלהים וכן הארון הברית : על המזבח בית אל · בא בה״א הידיעה עם הסמוך שלא כמנהג וכמוהו הנלכות הקדם היחד הארג והדומים להם שכתבנו בספר מכלול :

את הסוסים · אותם המשתחוי׳ לחמה היו להם סוסים מוכני׳ לצאת לקראת החמה בבקר : התופת · הוא המולך ועל שם שהיו הכומרים מקישים בתופים שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הצלם קראוהו תופת : נתן מלך · כך שמו : אשר בפרורים · לא ידעתי מה הם : וירץ משם · ויבערם משם : להר המשחית · הר הזיתים הוא הר המשח׳ וכיון שהזכיר את שמו על ידי ע״ז כינה שמו לגנאי : מה הציון הלז · ראה קבר שצדו אחד עלו קמשונים וחרולים וצדו אחד הדסים ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה קבר איש האלהים ונביא השקר שצוה לבניו שיקברוהו אצלו : אשר

מרכבות ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ בקריאה וסי׳ מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס׳ · מרכבות השמש שרף · שמח מרכבות כבודך׳ מרכבות עמינדב : בבית אל ד׳ בקריאה וסימ׳ ויתירו בית יוסף בביתאל · וגם את המזבח אשר

וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי
יהודה לשמש מבא בית יהוה אל
לשכת נתן מלך הסרים אשר
בפרורים ואת מרכבות השמש שרף
באש : ואת המזבחות אשר על הגג
עלית אחז אשר עשו מלכי יהודה
ואת המזבחות אשר עשה מנשה
בשתי חצרות בית יהוה נתץ המלך
וירץ משם והשליך את עפרם אל
נחל קדרון : ואת הבמות אשר על
פני ירושלם אשר מימין להר
המשחית אשר בנה שלמה מלך
ישראל לעשתרת שקץ צידנים
ולכמוש שקץ מואב ולמלכם תועבת
בני עמון טמא המלך : ושבר את
המצבות ויכרת את האשרים וימלא
את מקומם עצמות אדם : וגם את
המזבח אשר בבית אל הבמה אשר
עשה ירבעם בן נבט אשר החטיא
את ישראל גם את המזבח ההוא
ואת הבמה נתץ וישרף את הבמה
הדק לעפר ושרף אשרה : ויפן
יאשיהו וירא את הקברים אשר
שם בהר וישלח ויקח את העצמות
מן הקברים וישרף על המזבח
ויטמאהו כדבר יהוה אשר קרא איש
האלהים אשר קרא את הדברים
האלה : ויאמר מה הציון הלז אשר
אני ראה ויאמרו אליו אנשי העיר
הקבר איש האלהים אשר בא
מיהודה ויקרא את הדברים האלה
אשר עשית על המזבח בית אל :
ויאמר הניחו לו איש אל ינע עצמתיו

ובטל ית סוסותא די יהבו מלכיא
דבית יהודה לשימשא ממעלנא
דבית מקדשא דיי ללשכת נתן
מלך גוזאה דבפרוריא ויתרתיכי
שמשא אוקיד בנורא : וית
אגוריא די על איגר עילית אחז
דעבדו מלכיא דבית יהודה וית
אגוריא דעבד מנשה בתרתין
דרת בית מקדשא דיי תרע מלכא
וארחיק מתמן ורמא ית עפרהון
לנחלא דקדרון : וית במתא
די על אפי ירושלם דמדרום
לטור זיתיא די בנא שלמה מלכא
דישראל לעשתורת שקוץ
צידונאי ולכמוש שקוץ מואבאי
ולמלכום רחוק בני עמון סאיב
מלכא : ותבר ית קמתא וקץ
ית אשירתא ומלא ית אתרהון
גרמי אנשא : ואף ית איגורא
די בביתאל במתא דעבד ירבעם
בר נבט דחייב ית ישראל אף ית
איגורא ההיא וית במתא תרע
ואוקיד ית במתא אדקה לעפרא
ואוקיד אשירתא : ואתפני
יאשיהו וחזא ית קבריא דתמן
בטורא ושלח ונסיב ית גרמיא
מן קבריא ואוקיד על אגוריא
וסאביה כפתגמא דיי דמליל
נביא דיי דאתנבי ית פתגמיא
האילין : ואמר מה ציונא
הדין די אנא חזי ואמרו ליה
אנשי קרתא קבורא דנביא דיי
דאתא משיבטא יהודה ואתנבי
ית פתגמיא האילין דעבדתא
על אגוריא בביתאל : ואמר
שבוקו ביה אנש לא יניד גרמוהי

בביתאל : וגם את כל בתי הבמות · ויבא אחד מהכהנים · ומן ויבן ירבעם את שכם עד אותו הדבר והלא שב ירבעם דכוו׳ בביתאל במ״א ביתאל והנה איש אלהים בא מיהודה :

רלבג

וישבת את הסוסים · הנה מלכי יהוד׳ נתנו לשמש סוסי׳ מיוחדים שהיו רוכבים בהם ממבוא בית יי׳ אל לשכת מי שיצוה המלך להיו׳ שר על המגרשים ודמה שבשל׳ ההיא היו עושים דבר מה לשמש והנה הם היו הולכי׳ מבית יי׳ לפאת המזרח אל הלשכה ההיא להשתחוו׳ לשמש הפך מה שכוונה התורה ולזה סדרה שיהיה קדש הקדשים לפאת מערב כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה : ואת מרכבות השמש שרף באש · ר״ל המרכבות אשר לסוסי׳ הנזכרי׳ : אל נחל קדרון · מיסוד קדרון : אשר בנה שלמה מלך ישראל · כבר בארנו במה שקדם שלא בנה אותם שלמה אך העלים עיניו מבמותיו שבנו הבמו׳ האלו ולזה יחס הכתו׳ בנייתם אל שלמה : וימלא את מקומם עצמות אדם · לטמא אותם ודמה שמעצמות עובדי ע״ז עשה זה : ויקח את העצמו׳ מן הקברים · זה לאות שלא היה מניח שם רק עצמות החטאים ולזה לא הסכים לשרוף עליהם עצמות איש האלהים ומלטו עצמותיו עצמות הנביא אשר בא משומרון ולולי זה כבר היו עצמותיו נשרפים כי היה מנביאי ע״ז : מה הציון הלז · הנה בנו בנין על קבר איש האלהים להכירו והבנין ההוא נקרא ציון ושאל יאשיהו מה הציון הלז :

אשר בערי שומרון · שהיה יאשיהו מלך על כל ישרא׳ מה שחזרו מעשרת השבטים על ידי ירמיהו : לא נעשה כפסח הזה · לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנקבצו בזה : מימי השופטים · מימי שמואל כתוב בדברי הימים לפי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבצם המצפתה · דבר אחר לא נעשה כפסח הזה ליי׳ בירושלם אבל משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישרא׳ בירושלם לפי ם שנחלקה המלכות ל לשנים מירבעם והיו הולכי׳ לעגל שבבית אל ובדן עד עכשו שגלו עשר השבטי׳ והחזירן ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כלם ל לירושלם : תרפים. צלמים שמדברים על ידי כשפים והעושה אותן צריך לכוין שעה אחת ומכה אחת ר ראויה לכך : וימשחו

ויםלטו · כי בקבר אחר היו עצמותיו אבל עצמות הנביא אשר בא משמרון הוא הנביא הזקן נביא השקר ובבי״א היה יושב אז אבל משמרון בא שם כמו שפירשנו למעלה במקומו : אשר בערי שמרון · והלא הכותיים היו יושבים בשמרון וישראל גלו מהם אלא הבמות היו עדיין קיימים · וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישרא׳ מפוזרים בארץ זעיר שם זעיר שם והיו עובדים ע״ז עדיין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם וכן אמ׳ בדברי הימים כי מאפרי׳ וממנשה היה שם שארית בימי יאשיהו וכן בימי חזקיהו היה שארית בארץ מזבולון ומאשר וממשעון ו ומאפרים ומנשה ורבותי׳ ז״ל אמרו כי ירמיהו החזיר מעשר׳ השבטי׳ ומלך עליהם יאשיהו : כי לא נעשה כפסח הזה. תכלית הספור הוא זה כי מלת כי נותן טעם למה שקדם וכן כי נתן יי׳ בידינו את כל הארץ ר״ל כי עשו הפסח כמו שצוה אותם יאשיהו והתקבצו כלם לירושלם ואך הספור ההוא כמו שכתו׳ בדברי הימים וסוף הספור כי לא נעשה כפסח הזה : מימי השופטים. ובדברי הימים כתיב מימי שמואל הנביא וזמן אחד הוא כי שמואל בימי השופטי׳ היה ובימיו החלה המלוכה בישראל ומה שאמ׳ כי לא נעשה כפסח הזה שהיו כל ישרא׳ בלב אחד לעבוד את יי׳ וכן אמר שמואל וינהו כל בית ישרא׳ אחרי יי׳ ואמר ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ו ויעבדו את יי׳ לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצים שהיה שולח חזקיהו ואף אות׳ שהיו בירושלם רבי׳ היו טמאי׳ ואכלו את הפסח בטומאה : ואת התרפי׳ · כתרגו׳ צלמניא והם צלמי׳ עשוים לדעת העתידות וכבר פירשנוהו שור בספר שמואל : אשר שב אל יי׳. שחרד לדברי תורה ועשה ככל הכתוב בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבית המקדש לבדו והמלכים אשר לפניו אף על פי שהיו בהם טובים לא הסירו הבמות כמו שאומר עוד העם מזבחים ומקטרי׳ בבמות וכתבא באסא דברי׳ אשר לא כן שנשען על מלך ארם והוציא כסף וזהב מאוצרות בית יי׳ ושלח לו וכאמר וגם בחליו לא דרש את יי׳ ו ויהושפט גם כן היה עוזר למלכי ישראל הרשעים ונתחתן עמהם וחזקיה נ״כ כאמ׳ עליו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלם אבל יאשיהו כאמ׳ עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז״ל מהם אמרו כי יאשיהו חטא שלא עשה תשובה גדולה אשר שב אל יי׳ וגו׳ ומהם אמרו שלא חטא אלא מה אני מקיי׳ אשר שב אל יי׳ שכל דין שדן מבן שמנה ועד י״ח החזירו להם שלא תאמר נטל מזה ונתן לזה תלמוד לומ׳ ובכל מאודו שהחזיר להם משלו :

פרעה

נעשה ח׳ קמצין בקריאה וסי׳ וכל ומנחה אשר תאפה בתנור · ויאמר אם אסור יאסרוני בשנים · ושנים עשר אריים · וחברו דדברי הימים · ולא נעשה פסח כמהו דברי הימים · כי אם בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו ·

וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו אֵת עַצְמוֹת הַנָּבִיא ל׳
אֲשֶׁר־בָּא מִשֹּׁמְרוֹן׃ וְגַם אֶת־כָּל־ לג׳ ל׳
בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן
אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
הֵסִיר יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־ ב׳
הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית־אֵל׃
וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר־ ד׳ רפי׳
שָׁם עַל־הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף אֶת־
עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב יְרוּשָׁלִָם׃
וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר
עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב
עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה׃ כִּי לֹא נַעֲשָׂה ח׳
כַּפֶּסַח הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר ל׳
שָׁפְטוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי ג׳
יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כִּי אִם־
בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ
נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה בִּירוּשָׁלִָם׃ ח׳
וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־
הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־ ל׳
הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה ג׳ חס׳
וּבִירוּשָׁלִַם בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן
הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים ו׳ חס׳
עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן
בֵּית יְהוָה׃ וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו ית״ל כ״ רמיין לכופיהון
מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ
וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת
מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ׃ אַךְ ל׳ וב׳ ולא תקס
לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל ל׳
אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־
הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה׃ ל׳ · ל׳
וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה אָסִיר
מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר־
בָּחַרְתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם׃ י׳

וְשֵׁיזִיבוּ גַּרְמוֹהִי עִם גַּרְמֵי נְבִיא שִׁקְרָא דַּאֲתָא מִשֹּׁמְרוֹן׃ וְאַף יַת כָּל בָּתֵּי בָּמָתָא דִּי בְּקִרְוֵי שֹׁמְרוֹן דִּי עֲבָדוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא פַּלֵּי יֹאשִׁיָּהוּ וַעֲבַד לְהוֹן כְּכָל עִיבִידָא דַּעֲבַד בְּבֵיתְאֵל׃ וּנְכִיס יַת כָּל כּוּמְרֵי בָּמָתָא דִּי תַמָּן עַל אֱגוֹרַיָּא וְאוֹקִיד יַת גַּרְמֵי אֱנָשָׁא עֲלֵיהוֹן וְתַב לִירוּשְׁלֶם׃ וּפַקִּיד מַלְכָּא יַת כָּל עַמָּא לְמֵימַר עִיבִידוּ פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִּכְתִיב עַל סִפְרָא דְּקְיָמָא הָדֵין׃ אֲרֵי לָא אִתְעֲבִיד כְּפִסְחָא הָדֵין מִיּוֹמֵי נְגִידַיָּא דְּדָנוּ יַת יִשְׂרָאֵל וְכָל יוֹמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה׃ אֱלָהֵן בִּתְמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ אִתְעֲבַד פִּסְחָא הָדֵין קֳדָם יְיָ ב בִּירוּשְׁלֶם׃ וְאַף יַת בִּידִין וְיַת זְכוּרוּ וְיַת צַלְמָנַיָּא וְיַת טַעֲוָתָא וְיַת כָּל שִׁקּוּצַיָּא דְּאִתְחֲזִיאוּ בְּאַרְעָא דְּבֵית יְהוּדָה וּבִירוּשְׁלֶם פַּלֵּי יֹאשִׁיָּה בְּדִיל לְקַיָּמָא יַת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דִּכְתִיבִין עַל סִפְרָא דְּאַשְׁכַּח חִלְקִיָּה כַּהֲנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ׃ וּכְוָתֵיהּ לָא הֲוָה קֳדָמוֹהִי מַלְכָּא דְּתָב לְפוּלְחָנָא דַּיְיָ בְּכָל לִבֵּיהּ וּבְכָל נַפְשֵׁיהּ וּבְכָל נִכְסוֹהִי כְּכֹל אוֹרַיְתָא דְּמֹשֶׁה וּבַתְרוֹהִי לָא קָם כְּוָתֵיהּ׃ בְּרַם לָא תָב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ רַבָּא דִּתְקֵף רוּגְזֵיהּ בִּדְבֵית יְהוּדָה עַל כָּל אַרְגָּזוּתָא דִּי אַרְגִּיז קֳדָמוֹהִי מְנַשֶּׁה׃ וַאֲמַר יְיָ אַף יַת דְּבֵית יְהוּדָה אַגְלֵי מֵעַל בֵּית שְׁכִנְתִּי כְּמָא דְּאַגְלֵיתִי יַת יִשְׂרָאֵל וְאַרְחִיק יַת קַרְתָּא הָדָא דְּאִתְרְעִיתִי בִּירוּשְׁלֶם וּבְבֵיתָא דַּאֲמָרִית יְהֵי שְׁמִי תַּמָּן׃

כי לא נעשה כפסח הזה · בשמונה עשרה שנה דד״ה · וכל חמש מגלות דכוו׳ נעשה במ״ב נעשה וסי׳ תורי זהב נעשה לך · אחות לנו קטנה ושדים אין · וסים׳ תורתא דאחתי : ובירושלם כ״א בקריאה וסים׳ במסרה רבתא :

רלבג

ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות · ירמה שעדי׳ נשארו שם קצת ישר׳ כמו שנזכר אחר זה ועדין היו מחזיקי׳ ברשעתם והיו שם כהני במות ויאשיה זבח אותם אצל ה המזבחות ושרף על המזבחות עצמו׳ אדם : וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי׳ וגו׳ · עד שכבר היה מבזה כל הדברים זולת השם ית׳ ובכל הקנינ׳ היה בז לרוב חשקו לעבוד הש״י ות׳ הדבון שלא יהיה י יאשיהו בתחלת עניינו טוב עם הש״י כי כבר נזכר בדברי הימי׳ כי מקטנותו החל לעבוד השם ית׳ אך לא בער בשלמות האלילים מ מתלכותו והיו חוטא׳ עדיין ישר׳ בהם ומפני ראותו הכתוב בספר התורה שיבא מהרע למי שלא יקיים את התור׳ ויעבור על ברית הש״י התעורר בכל עוז להשיב ישרא׳ לעבודתו ובער האלילים שעשו ישראל מכל ארץ ישר׳ כדי שיבור זכר ע״ז מישראל ולא יוסיפו לחטוא עוד : כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים · ר״ל מימי סוף השופטים שהוא שמואל כי בחייו שבו גם כן כל ישרא׳ אל יי׳ ובימי שאול ודוד היו בישראל במות בהפך כונת התורה אף על פי שהיו מותרות ובימי שלמה נשארו גם כן הבמות ונעשו במות לע״ז ובימי חזקיהו לא שבו גם כן כל ישר׳ אל יי׳ אך קצת ישראל היו מלעיגים לדברי חזקיהו אך בימי יאשיהו בזאת השנה שבו כל ישראל אל יי׳ והנה זכר הפסח הנעשה אז לפי שמתנאי הפסח שלא יאכל ממנו ישראל משומד ודמה כי בזאת השנה לבד היה לב כל ישראל לש״י אך אחר זה חטאו בסתר גם בימי יאשיהו ולזה אמר כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליי׳ והנה לזאת הסבה לא שב הש״י מחרון אפו הגדול כמו שספר כי בלי ספק אם היו ישרא׳ שבים ליי׳ בכל נפשם היתה ההשגחה האלהי׳ דבקה בהם וישוב חרון יי׳ מהם ולזה אמר אך לא שב יי׳ מחרון אפו הגדו׳ ולזאת הסבה ג״כ מת יאשיהו בעון העם כי הוא חשב שיהיו כל ישר׳ הולכי׳ אחר מצות הש״י ויהיו ראוי׳ מפני זה שידבקו בהם כל הברכות הכתובות בתורה אשר כתו׳ בהם וחרב לא תעבור בארצכם אפי׳ חרב של שלום ובחטא העם מת ונענשו בספר מהם מי שחיו בגלו בנוים ועליו קונן ירמיהו כמו שכתו׳ בספר הקינות לפי מה שזכר בר״ה ממנו ואמרו רבותינו ז״ל שמה שכתוב שם מזה הוא אמרו רוח אפינו משיח יי׳ נלכד בשחיתותם וגו׳ וזה מסכים למה שאמרנו :

ויקח

רדק

פרעה נכה · כתרגומו פרעה חגירא שהיה נכה רגליו ׃ וילך המלך יאשיהו לקראתו · להלחם אתו לפי שהיה עובר בגבולו בכרכמיש על פרת והוא היה הולך להלחם על מלך אשור שכבש כרכמיש ממלך ארם ושלח לו מה לי ולך מלך ישראל לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי כמו שכתוב בדברי הימים ולא שמע אל דברי פרעה נכה ואמרו רבותינו ז״ל מאי דרש יאשיהו וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום כיון שהיו עושין רצונו של מקום והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי ע״ז היו אלא שהיו עושין בסתר שהרי בימי יאשיהו היה ירמיהו מוכיח כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ׃ וימיתהו במגידו כראותו אותו · בבקעת מגידו היתה המלחמה כמו שאומר בדברי הימים ופי׳ כראותו אותו כשראה אותו שרצונו להלחם עמו שהתגרה בו וראה אותו לבוש כלי מלחמה כמו שאומר בדברי הימים כי להלחם בו התחפש ונענש יאשיהו לפי שלא שמע יאשיהו אליו כי מפי אלהים היה אומ׳ לו כמו שאומר בדברי הימי׳ ולא שמע אל דבר נכה כי ירמיהו התנבא בזה וכן אמרו רז״ל כי אלהים האמור ביאשיהו קדש ומהם אמרו כי חדל לך מאלהים אשר עמי ע״ז ובעבור פרעה שם נלחם בכרכמיש על פרת לקח הש׳ נקמת יאשיהו ממנו שכר שם ימים רבים עד השנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ובא עליו נבוכ׳ נצר והוא שהתנבא ירמיהו למצרי׳ על חיל פרעה נכה מלך מצרי׳ אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל וגו׳ ואומר והיה היום ההוא לי׳ צבאות יום נקמה להנקם מצריו היא נקמת המלך יאשיהו ׃ בקבורתו · בקברות המלכים כמו שאו׳ בדברי הימים בקברות אבותיו ומה שאומר בקבורתו אפשר שהוא כרה לו קבורה ב בחייו ׃ וימשחו אותו · מפני מה משחו אותו והלא אין מושחין מלך בן מלך ולא משחו שלמה אלא מפני מחלוקתו של אדוניהו ואת יהואש מפני מחלוקתו של עתליה ויהואחז גם כן משחו מפני מחלוקתו של יהויקי׳ שהיה גדול ממנו שתי שנים ומשחו יהואחז אף ע״פ שהיה קטן ממנו מפני שהיה ממלא מקום אבותיו ויהויקים לא היה ממלא מקום אבותיו כך פירשו רבותינו ז״ל ויהויקים שהיה גדול מיהואחז שתי שנים ראו מהפסוקים ש שנאמ׳ בן עשרים ושלש יהואחז במלכו וכתיב בן עשרים וחמש יהויקים במלכו ולא מלך יהואחז אלא ששה חדשים והנה מנאנו בדברי הימי׳ ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים ה השלישי צדקיהו הרביעי שלום והנה לא נזכר שם יהואחז והם אמרו כי יוחנן הוא יהואחז וקראו בכור שהיה בכור למלכות ושלו׳ הוא צדקיהו ואמ׳ השלישי צדקיהו שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שלום שהיה רביעי למלכות יאשיהו וקראו שלום שבימיו שלמה מלכות בית דוד בימיו ואני פירשתי בדברי הימי׳ כי שלום הוא יהויכין ונזכרו בן הבן בסדר הבנים רבו׳ כמוהו בספר והחכם רבי אברהם ב״ע כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ״ג וצדקיה שהיה גדול ממנו בן כ״ד ויהויקים בן כ״ה והנה במלוך צדקיהו לפי זה החשבון היה בן ל״ה והכתוב אומר בן כ״א צדקיהו במלכו אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחייו שלש שנים לפני מותו וכשמת יאשיהו לא רצו העם במלכותו והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאומר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו כראה כי בחזקה המליכוהו והביא ראיה ממה שכתוב בירמיה בראשית ממלכת יהויקים וגו׳ ואמר עשה לך מוסרות ומוטות וגו׳ ביד המלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והיאך היה צדקיהו מלך בראשית ממלכת יהויקים אלא שהיה נודע בגוים כי יאשיה המליך צדקיהו בחייו אלא שלא רצו בו עם הארץ אחרי מות אביו ואני כתבנו כפרש זה הענין בספר ירמיה בע״ה ׃ ויאסרהו פרעה נכה · נראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה נכה והלך ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה ובשובו פגע בו פרעה בארץ חמת ולכדו ואסרו וזהו שאמר יחזקאל וילמד לטרוף טרף אדם אכל כי מה ענין ויאסרהו מבלי שיקדם לו ענין שנלחם עמו או עלה על ארצו והלא פרעה התנצל ליאשיהו ואמר לו לא עליך אתה היום אלא שכן נראה הענין כמו שפירשנו ומשל יחזקאל מורה עליו ׃ במלך בירושלם · כן כתיב רוצה לו׳ בעוד מלכו בירושלם מעט הזמן הזה לקחו וקרי ממלוך שהסירו מהמלוכה לפי שהחל להלחם עמו והוא לא פשע במיתת אביו לפי דעתו כי הוא לא היה בא להלחם עמו ואע״פ כן לקח הש׳ ית׳ נקמתו ממנו כמו שבת׳ והמליך פרע׳ נכה את אחיו כדי שיהיה לו עבד וידע כי מידו הוא מולך ׃ וככר זהב · כמשמעו ככר א׳ זהב וי״ת וככרי דהבא ר״ל ככרים ולא זכר כמה ׃ ויסב את שמו יהויקי׳ · הטעם כדי שידמה שברשותו הוא והמלוכה לו מאתו כי השם לא מאתו ׃ אך העריך · כתרגו׳ ברם רמא מגביתא על עמא דארעא ׃ איש כערכו · גבר כד חזי כל א׳ כמו שהיה ראוי לתת לו לפי ממונו ׃ נגש את עם הארץ · נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ לתת את הכסף ואת הזהב ׃

וימלך ה׳ בקריאה וסימ׳ וימלך את שלמה · את מתניה דדו · וימלך פרעה נכה את יהויקים · ולתשוב׳ חשנח שלח · מלך מצרים את אליקים אחיו ודברי הימים ׃

ויתר דברי יאשיהו וכל־אשר עשה הלא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי יהודה ׃ בימיו עלה פרעה נכה מלך־מצרים על־מלך אשור על־נהר פרת וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגדו כראתו אתו ׃ וירכבהו עבדיו מת ממגדו ויבאהו ירושלם ויקברהו בקברתו ויקח עם־הארץ את־יהואחז בן־יאשיהו וימשחו אתו וימליכו אתו תחת אביו ׃

בן־עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם ושם אמו חמוטל בת־ירמיהו מלבנה ׃ ויעש הרע בעיני יהוה ככל אשר־עשו אבתיו ׃ ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת במלך בירושלם ויתן־ענש על־הארץ מאה ככר־כסף וככר זהב ׃ וימלך פרעה נכה את־אליקים בן־יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את־שמו יהויקים ואת־יהואחז לקח ויבא מצרים וימת שם ׃ והכסף והזהב נתן יהויקים לפרעה אך העריך את־הארץ לתת את־הכסף על־פי פרעה איש כערכו נגש את־הכסף ואת־הזהב את־עם הארץ לתת לפרעה נכה ׃

בן־עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם

ושאר פתגמי יאשיהו וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומין למלכיא דבית יהודה ׃ ביומוהי סליק פרעה חגירא מלכא דמצרים על מלכא דאתור על נהר פרת ואזל מלכא יאשיהו לקדמותיה וקטליה במגדו כד חזא יתיה ׃ ואחתוהי עבדוהי כד מית ממגדו ואיתיאוהי לירושלם וקברוהי בקבורתיה ודבר עמא דארעא ית יהואחז בר יאשיהו ומשחו יתיה ואמליכו יתיה תחות אבוהי ׃ בר עסרין ותלת שנין יהואחז כד מלך ותלתא ירחין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיה מן לבנה ׃ ועבד דביש קדם יי ככל דעבדו אבהתוהי ׃ ואסריה פרעה חגירא ברבלה בארעא דחמת מלמימלך בירושלם ורמא מגביתא על עמא דארעא מאה ככרי כספא וככרא דדהבא ׃ ואמליך פרעה חגירא ית אליקים בר יאשיהו תחות יאשיהו אבוהי ושוי ית שמיה יהויקים וית יהואחז דבר ואתא למצרים ומית תמן ׃ וכספא ודהבא יהב יהויקים לפרעה ברם רמא מגביתא על עמא דארעא למתן ית כספא על מימרא דפרעה גבר כד חזי טקיס ית כספא וית דהבא מן עמא דארעא למתן לפרעה חגירא ׃

בר עסרין וחמש שנין יהויקים כד מלך וחדא עסרי שנין מלך בירושלם

רשי

וימשחו · לא היה צריך משיחה אלא מפני ש שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים כמו שכתוב בענין ׃ איש כערכו · כפי עשרו ׃ על פי

רלבג

ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו ׃ וימשחו אותו · ידמה שמשחו אותו מפני המחלקת שהיתה בין האחי׳ וירמה מפני זה כי הוא לא היה י יהואחז הבכור וכבר יתבאר זה ממה שזכר כי בן עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ולא מלך כי אם שלשה חדשים ומלך אחריו יהויקי׳ והיה בן עשרי׳ וחמש שנה יהויקים במלכו וזה לאות ש שכבר היה גדול ממנו כמו שתי שנים וכבר נמנו בספר ד״ה בני יאשיהו ונזכר שם כי הבכור יוחנן השני י יהויקים השלישי צ צדקיהו הרביעי שלום וכבר באר ר׳ אברהם בן עזרא ע״ה כי שלום הוא יהואחז כי כתוב בירמיהו כי כה אמר יי׳ אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה המולך תחת יאשיהו אביו א אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב עוד ׃ והנה אחריו מלך יהויקי׳ ובנו ואחריהם מלך צדקיה ולא מלך יוחנן ואם הוא הבכור מלך בבל המליך היושר בעיניו ואמנם הנה זכר בספר ד״ה כי הבכור יוחנן לפי מה שאחשוב להודיע שכבר עשו ישראל שלא כהוגן באמליכם הקטן מהבנים אך המליכוהו בהיותו נמשך לפעולות המגונות אשר היו פניהם מועדות אליהם ולזה נמשך אליהם מהרע מה שנמשך כי אולי היה יוחנן אוחז מעשה יאשיהו אביו ׃ ככל אשר עשו אבותיו · ר״ל אבותיו אשר עשו הרע בעיני יי׳ כמו אחז ומנשה והדומים להם ׃ ויתן ענש על הארץ · ר״ל שיתנו זה המס מדי שנה בשנה והוא המליך להם את אליקים ׃ ולא

זבידה. כתוב ביו״ד וקרי זבודה בוי״ו עם הדגש: אבותיו. אמון ומנשה: ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים. הנה מצאנו כי נבוכד נצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים כי כן כתיב בירמיהו הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכד נצר מלך בבל ובדניאל אומר בשנת שלש למלכות יהויקי׳ בא נבוכד נצר וגו׳ ויתן יי׳ בידו את יהויקי׳ מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער והנה אמר כי יהויקים הגלה בבל וכן אומר בדברי הימים להוליכו בבלה וירמיה נתנבא עליו סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם נראה כי בדרך מת ואמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו פרעה נכה ובסוף ג׳ שנים ליהויקים בתחלת שנה רביעית לו התנבא ירמיהו שיבא נבוכ׳ נצר על ירושלם ובא בשנה ההיא ויצר עליה ולכדה ולקח את יהויקים והוליכו בבל כמו שאומר בספר דניאל והשיבו לירושלם ועמד בירושלם שלש שנים באמונתו עם מלך בבל ומרד בו זהו שאמ׳ ויהי לו יהויקי׳ עבד שלש שנים וישב וימרד בו וזהו שאמר וישב כי כבר לקחו והוליכו בבל ואחר כך שב ומרד בו אם כן היו לו ממלכותו ז׳ שנים או יותר כי לא ידענו כמה היה בבבל טרם שובו לירושלם כי אם נאמ׳ כי בשנ׳ ההיא שהוליכו בבל השיבו לירושלם ועמד שלש שנים באמונתו ומרד הנה עברו שבע שנים ממלכותו ונשארו ד׳ שנים ממלכותו אם כן לא באו גדודי כשדים לירושלם עד סוף ארבע שנים או ועמד במרדו ד׳ שנים ושבע שעברו הרי י״א שנה שמלך יהויקי׳ ואם נאמר שהיה שם בבבל יותר נוכל לומר כי עד ד׳ שנים היה שם ובשובו לירוש׳ עברו ח׳ שנים ממלכותו ונשארו שלש שנים ממלכותו ואותן שלש עמד באמונתו עם מלך בבל והיה לו עבד ובסוף שלש שנים שהיא שנת י״א לו מרדו ובאו גדודי כשדים ולכדוהו וסחבו אותו ובדרך מת ולא נקבר והית׳ נבלתו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה ובסדר עולם אומר וכן בדברי רבותינו ז״ל כי בשנה הראשונה שמלך נבוכד נצר כבש נינוה שנייה כבש יהויקים והיא השנה החמישית ליהויקי׳ והיה לו עבד ועמד שלש שנים שהרי שמנה שנים שמלך ארבע קודם מלכות נבוכד נצר ושנה שכבש בידו ושלש שנים שהיה לו עבד הרי שמנה שנים שמרד בו ולסוף ג׳ שנים למרדו בא נבוכ׳ נצר וכבשו פעם שניית וזהו שאומר בדניאל בשנת שלש הרי י״א ליהויקים ושמנה למלכו׳ נבוכד נצר ואותה שנה שניית המליך יהויכין ומלך ג׳ חדשים והגלהו עם החרש והמסגר וזהו שאמ׳ גלו בשנת שבע גלו בשמנ׳ בשבע לכבוש יהויקים שהיא שמנה למלכות נבוכד נצר שהרי שנה א׳ מלך קודם כבוש יהויקי׳ : ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון. כלם באו בשליחות נבוכד נצר הרשע שנתן יי׳ בלבם לבא להאבידו לפי שעשה הרע בעיני יי׳ וזהו שאמר וישלח יי׳ בו ולא אבה הש׳ יתברך להאריך לו עוד לפיכך אמר וישלח יי׳ בו: אך על פי יי׳ היתה ביהודה. כלומר קודם מלכות יהויקים היתה הגזירה על פי יי׳ מדבר ביד עבדיו הנביאים בחטאת מנשה כי לולי חטאתיו שרבו היה סולח לחטאות הבאים אחריו אך בחטאתיו נגזרה הגזירה להחריב ירושלם: למלכי יהודה. ושם כתוב בפתם ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ואם אמר על זה הספר אין כאן כתוב דבר ממעשיו אלא בפתם ויעש הרע והנראה כי על ספר ירמיהו אמר כי שם מספר תועבותיו בפרשת הוי בונה ביתו: וישכב יהויקים עם אבותיו. רוצה לומר שמת אבל לא נקבר עם אבותיו שהרי לא נקבר כלל כמו שכתוב אלא בא על דרך ויאסף אל עמיו: ולא הוסיף עוד מלך מצרים. פירוש באותו הזמן עד שמלך צדקיהו ואז יצא כמו שכתוב בירמיהו וימלך מלך צדקיהו וגו׳ וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכמוהו ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל ר״ל בזמן ההוא אבל אחר כך באו כמו שכתוב: בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו. ובדברי הימים בן שמנה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלם אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרי׳ ועוד כי ראה שמלכותם תלויה ביד אחרים לא ידע אם ימירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י״ח שנה ומלך ג׳ חדשים ולא חשש כאן לכתוב עשרה ימים היתירים ובסדר עולם י״ח של מלך נבוכד נצר שמנה משנתחתם גזר דין לגלות: בעת ההיא. כמו שלוש׳ בדברי הימי׳ ולתשובת השנה שלח המלך: עלו עבדי נבוכד נצר. כתיב עלה וקרי עלו כי הוא עלה אחר כן ומצאם צרים על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחלה:

וישלח כ״ב בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח: כדבר יי׳ ד׳ בטעמא בסיפרא וסימ׳ ביד עבדו אחיה השילני. ביד יהושע בן נון. אשר דבר אל אליהו. ביד עבדיו הנביאים: דם הנקי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ובערת דם הנקי

וְשֵׁם אִמּוֹ זְבִידָה בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃
כד בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים עֶבֶד שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ׃ וַיְשַׁלַּח יְהוָה בּוֹ אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֵת גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֵת גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ אַךְ עַל־פִּי יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וְגַם דַּם־הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלִַם דָּם נָקִי וְלֹא־אָבָה יְהוָה לִסְלֹחַ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וְלֹא־הֹסִיף עוֹד מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר־פְּרָת כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃

בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ נְחֻשְׁתָּא בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלִָם׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו׃ בָּעֵת הַהִיא עָלָה עַבְדֵי נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר׃ וַיָּבֹא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ׃

ושום אימיה זבודה בת פריה מן רומה׃ ועבד דביש קדם יי ככל דעבדו אבהתוהי׃ ביומוהי סליק נבוכד נאצר מלכא דבבל והות ליה יהויקים עבדא תלת שנין ותב ומריד ביה׃ וגרי יי ביה ית משרית כסדאי וית משרית ארם וית משרית מואב וית משרית בני עמון וגרינון בדבית יהודה לאובדיהון כפתגמא דיי די מליל ביד עבדוהי נביא׃ ברם על דארגיזו קדם יי הות דא בדבית יהודה לאגליותהון מארעא בית שכינתיה בחובי מנשה ככל דעבד׃ ואף דם זכאי דאשד ומלא ית ירושלם חובת דם זכאי הות רעוא קדם יי דלא למשבק׃ ושאר פתגמי יהויקים וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה׃ ושכיב יהויקים עם אבהתוהי ומלך יהויכין בריה תחותוהי׃ ולא אוסיף עוד מלכא דמצרים למיפק מארעיה ארי נסיב מלכא דבבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל דהות למלכא דמצרים׃ בר תמני עסרי שנין יהויכין כד מלך ותלתא ירחין מלך בירושלם ושום אימיה נחושתא בת אלנתן מירושלם׃ ועבד דביש קדם יי ככל דעבד אבוהי׃ בעידנא ההוא סליקו עבדי נבוכד נאצר מלכא דבבל לירושלם ועלת קרתא בציירא׃ ואתא נבוכד נאצר מלכא דבבל על קרתא ועבדוהי צירין עלה׃

רש״י

על פי יי׳ היתה. כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודים האלה: וישכב יהויקים. לא על מטתו כי אסרו כ נבוכד נצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו ת מגררין אותו ומת ב בדרך כמו שנאמר ק קבורת חמור יקבר ס סחוב והשלך ובדברי הימים כתיב שאסרו נבוכד נצר להוליכו בבלה: לצאת מארצו. לעזור ליהויקים: כי לקח מלך בבל וגו׳. שהכהו במלחמה בשנ׳ הרביעית ליהויקים ב בכרכמיש על נהר פ פרת ככתוב בספר ירמיה: ויבא

רלב״ג

ולא אבה יי׳ לסלוח. ר״ל כי אף ע״פ שעשה מנשה תשוב׳ לא אבה הש״י לסלוח שפיכתו הדם הנקי וידמה שבכלל עבדי יי׳ אשר הרג היה ישעיה בן אמוץ על אשר היה מוכיח אותו וכן אמרו ר״ז״ל כי מנשה הרג ישעיהו: ולא הוסיף עוד מלך מצרי׳ לצאת מארצו. אמר זה להעיר כי לקח ה השם יתברך נקמת יאשיהו ממנו שהרגו בעלותו להלחם על כ נהר פרת: ויבא

מישראל. וגם דם הנקי אשר שפך. ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק: מנחל ד׳ בקריא׳ וסי׳ ונקח בעת ההוא את הארץ. ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל. ולא הוסיף עוד מלך מצרים. מנחל בדרך ישתה: י״ד מלין כתיב ה׳ בסוף תיבותא וקרינן ו׳ וסימ׳ יקרחה לא יקרחה קרחה בראשם. שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה. נשברה אניות בעציון גבר. עלה בעת ההיא עלה עבדי נבכד נצר. נצתה עריו נצתה מבלי יושב. היה צאן אבדות היה עמי. נושבה כי כה אמר יי׳ על בית מלך יהודה גלעד. יזנה ואבר לכלה נאופים. יהיה ועשיתי אתם לגוי אחד. שממה וידעת כי אני שמעתי. שפכה ואני כמעט נטיו רגלי. חמרמרה פני חמרמרה מני בכי. עודינה הכלינה עינינו אל. שלה ומני שם טעם די כל עם:

ויבא

ויצא יהויכי׳· יצא אל מלך בבל שעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכה אמרו חשב מלך בבל שיהיה מורד יהויכין כמו שהיה אביו מורד אמר מכלבא בישא גורא טבא לא נפיק לפיכך העבירו והמליך דודו תחתיו: שריו וסריסיו. ת״י רברבנוהי וגברוהי: בשנת שמנה למלכו. בתחילת ח׳ שהרי יהויקים מלך י״א שנה ונבוכד נצר מלך בשנה הרביעי׳ ליהויקים ואם היה בסוף ח׳ היה י״ב אלא כך פירו׳ בתחלת שמנה וכן בירמיה אומ׳ וזה העם אשר הגלה נבוכד נצר בשנת ז׳ סוף ז׳ ותחלת ח׳ והרבה פיר׳ כזה בזה הספר ולדברי בעל סדר עולם שנת ז׳ לכיבוש יהויקים היא שנת שמ׳ לנבוכד נצר: גבורי החיל עשרת אלפים גולה· כתי׳ עשרה ועשרת קרי ואחד הוא ואמר עוד ואת כל אנשי החיל ז׳ אלפים ובירמיה אומ׳ בשנת שבע יהודי׳ שלשת אלפים עשרים ושלשה היאך הוא זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפי׳ הוא כלל לכל ופרט אחר כן ז׳ אלפי׳ והם מבני בנימן ושאר שבטים ופרט עוד בירמיה ג׳ אלפים והם אנשים מקובצים שהיו מבני יהודה כמו שאמר יהודים והכל י׳ אלפים וכ״ג הוא מספר מועט ולא חשש לספרו עם י׳ אלפים זה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמיה אומר מה שגלו בגלות צדקיהו שהוא שנת י״ח לנבוכד נצר והיו בשמ׳ מאות ול״ב ואחר החורבן שנת כ״ג לנבוכד נצר היו הגולים תשמ״ה אות׳ שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם מתרגם בגלותא: וכל החרש והמסגר׳ ת״י אומניא ותרעיא: ואת אילי הארץ. אלה חורי יהוד׳ ובנימין עליה׳ הכתוב אומר כתאני׳ הטובות האלה וגו׳: הוליך גולה. בגולה והוא שם בשקל שואה וכן כל גולה: והחרש והמסגר אף. אלה אינם בכלל הי׳ אלפים שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסגר אלף היו כלומר שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואח׳ כן לפרטו אם לא לחדש על ענין הראשון ואמ׳ לבד אלה הראשונים היו: הכל גבורים עושי מלאכה· בסדר עולם וכי מה גבורה הם עושים בני אדם ההולכים בגולה ומה מלחמ׳ עושין בני אדם האסורים בזיקים הנתונים בשלשלאות של ברזל אלא גבורים בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבורי כח עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמת׳ של תורה וכן הוא אומ׳ על כן יאמר בספר מלחמות יי׳· חרש אחד מדבר והכל שותקין: מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שנ׳ ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: ויסב שמו צדקיהו· הטעם פי׳ למעלה ומה ששנה כל כך שמו וקראו צדקיהו אומ׳ בדרש אמ׳ לו יהי׳ צדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: בן עשרי׳ ואחת שנה צדקיהו. היאך הוא זה והלא בן לה׳ שנה היה לפי חשבו׳ של אחיו שהרי הבן השליש׳ ליאשיהו היה ויהויקים שהיה גדול ממנו כאמ׳ בו בן כ״ה שנה יהויקים במלכו וי״א שנה מלך הרי ל״ו לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם ראב״ע כי הוא אומר שמלך ג׳ שנים בחיי אביו ואז היה בן כ״א וכל זה היה צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז והוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן שלשה ועשרים במלכו אבל לדברי רז״ל שאמרו כי שלום הוא צדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה במות אביו בן עשר שנים ועתה כשמלך בן אחד ועשרים שאם רחוק הוא שזכר שני בנים בסדר והאחד איננו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין הנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון: כי על אף יי׳. הוא טעם למה שאמר אחר כן וימרוד הא׳ יתברך שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימצא מלך בבל טענה להחריב הכל: היתה בירושלם. הפלטה הנשארה היתה בירושלם על אפו ועל חמתו בעבור המעשים הרעים שהיו עושים: בשנת התשיעית למלכו. למלכות צדקיהו והיא שנת שבעה עשר לנבוכד נצר: ויבנו עליה דייק· הוא מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבשה:

ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעשות לו כרצונו ולא למלחמה: החרש והמסגר. ת״י אומניא ותרעיא ורבותינו אמרו חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתו׳ החרישו אלי איים · מסגר · הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: ואת אילי הארץ: אלו חורי יהודה ובנימן וצדיקי׳ היו עליהם הכתו׳ אומ׳ כתאנים הטובות כן אכיר את גלות יהודה: שבע׳ אלפים · ולמעלה הוא אומר י׳ אלפים בא הכתו׳ השליש׳ והכריע בספר ירמיה זה העם אשר הגלה נבוכ׳ נצר בשנ׳ שבע יהודי׳ שלש׳ אלפים אמור מעתה ג׳ אלפי׳ היו משבט יהודה וז׳ אלפי׳ מבנימן ושאר שבטים ואף בסדר עולם למדנו כן: ויסב את שמו צדקיהו· יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: כי אף על יי׳ היתה וגו׳ לפיכ׳ וימרד צדקיהו במלך בבל נתן הקב״ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה: בשנת התשיעית למלכו· של צדקיהו: דיק· כרקום ת״י:

דיק

וביהודה ה׳ וסימ׳ נמסר לעיל בחלק ב׳ סימן י״ז: סימן מלכים ויחן עליה ירמיה קדמא ויצרו
עליה תניינא ויחנו עליה· מלכים בתשעה לחדש ר״פ · ירמיה בחדש השביעי ר״פ:

ט׳ ויצא יהויכין מלך־יהודה על־
מלך בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו
וסריסיו ויקח אתו מלך בבל בשנת
י״ב מל׳ שמנה למלכו: ויוצא משם את־
י״א מל׳ כל־אוצרות בית יהוה ואוצרות בית
המלך ויקצץ את־כל־כלי הזהב
אשר עשה שלמה מלך־ישראל
בהיכל יהוה כאשר דבר יהוה: והגלה
את־כל־ירושלם ואת־כל־השרים
ח׳ עשרה ק׳ ואת כל־גבורי החיל עשרה אלפים
ה׳ ב׳ מל׳ גולה וכל־החרש והמסגר לא נשאר
ל׳ · ל׳ זולת דלת עם־הארץ: ויגל את־
כ״ט · ל׳ יהויכין בבלה ואת־אם המלך ואת־
אולי ק׳ ל׳ נשי המלך ואת־סריסיו ואת אולי
הארץ הוליך גולה מירושלם בבלה:
ל׳ ואת כל־אנשי החיל שבעת אלפים
והחרש והמסגר אלף הכל גבורים
כל ענינ׳ כתי׳ יוד עשי מלחמה ויביאם מלך־בבל
גולה בבלה: וימלך מלך־בבל את־
י״ב מתניה דדו תחתיו ויסב את־שמו
צדקיהו: בן עשרים
ואחת שנה צדקיהו במלכו ואחת
עשרה שנה מלך בירושלם ושם
חמוטל ק׳ אמו חמיטל בת־ירמיהו מלבנה:
ויעש הרע בעיני יהוה ככל אשר־
עשה יהויקים: כי על־אף יהוה
ח׳ היתה בירושלם וביהודה עד־
ל׳ חס׳ השלכו אתם מעל פניו וימרד צ
צדקיהו במלך בבל:
כה בסכה כתי׳ למד כחלי ויהי בשנת התשיעית
למלכו בחדש העשירי בעשור
לחדש בא נבכדנאצר מלך־בבל
הוא וכל־חילו על־ירושלם
ויחן עליה ויבנו עליה דיק סביב:
ותבא העיר במצור עד עשתי ע
עשרה שנה למלך צדקיהו:

ט׳ ונפק יהויכין מלכא שיבטא דבית
יהודה על מלכא דבבל הוא ואמיה
ועבדוהי ורברבוהי וגברוהי ודבר
יתיה מלכא דבבל בשנת תמני
י״ב מל׳ למלכיה: ואפיק מתמן ית כל
י״א מל׳ אוצרי בית מקדשא דיי וית אוצרי
בית מלכא וקציץ ית כל מני דהבא
דעבד שלמה מלכא דישראל
בהיכלא דיי כמא דימליל יי: ואגלי
ית כל ירושלם וית כל רברביא
ח׳ עשרה ק׳ וית כל גברי חילא עסרא אלפין
ה׳ ב׳ מל׳ בגלותא וכל אומניא ותרעיא לא
אישתאר אלהין חשיכי עמא ד
ל׳ · ל׳ דארעא: ואגלי ית יהויכין לבבל
כ״ט · ל׳ וית אמא דמלכא וית נשי דמלכא
אילי ק׳ ל׳ וית רברבנוהי וית רברבי ארעא
אוביל בגלותא מירושלם לבבל:
ל׳ וית כל גברי חילא שבעא אלפין
אומניא ותרעיא אלפין כולהון
כל ענינ׳ כתי׳ יוד גברין גברי עבדי קרבא ואיתינון
מלכא דבבל בגלותא לבבל:
ואמליך מלכא דבבל ית מתניה
י״ב אח אבוהי תחותוהי ושוי ית שמיה
צדקיה:
בר עסרין וחדא שנין צדקיהו
כד מלך וחדא עסרי שנין מלך
בירושלם ושום אמיה חמוטל בת
חמוטל ק׳ ירמיהו מן לבנה: ועבד דביש
קדם יי ככל דעבד יהויקים: ארי
ח׳ על דארגיזו קדם יי חות בירושלם
וביהודה עד דאגלי יתהון מארעא
ל׳ חס׳ בית שכינתיה ומריד צדקיהו
במלכא דבבל:
בסכה כתי׳ למד כחלי והוה בשתא תשיעתא למלכיה
בירחא עשיראה בעשרא לירחא
אתא נבוכד נצר מלכא דבבל
הוא וכל משריתיה על ירושלם
ושרא עלה ובנו עלה כרקום
סחור סחור: ועלת קרתא בצירא
עד חד עשרי שנין למלכא צדקיהו:

רלבג

ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל ר״ל שיצא במצור מלך בבל כששמעו שהוא בא שם להשלי׳ עמו ולשים צואריו תחת עולו והנה לא רצה להשלים עמו אך הגלה אותו ש בבל הו׳ ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו בשנת שמנה למלכות נבוכד נצר מלך בבל שעברו לו ז׳ שנים שלמות: וכל החרש והמסגר· הם האומנים והשוערים ושומרי החומ׳ וסוגרי׳ פתחיה: ואת אילי הארץ· ר״ל שרי הארץ: ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים · והנה אמר למעלה י׳ אלפים ובספר ירמיה אמר שבשנת שבע למלכות נבוכ׳ נצר הגלה יהודי׳ שלשת אלפים ועשרים ושלשה וידמה שמה שאמר בספר ירמיה בשנת שבע ר״ל שעברו לנבוכד נצר ז׳ שנים ולזה אמר בזה המקו׳ בשנת ח׳ ואולם מספר הגבורים ידמה כמו שפי׳ רבינו דוד קמחי כי בתחלה ספר כל גבורי החיל הגולים מיהודה ובנימן ואחר כן פרט בזה המקו׳ הגבורי׳ שהיו משבט בנימן ובספר ירמיה פרט הגבורי׳ שהיו משבט יהודה ולזה קראם יהודים: כי על אף יי׳ היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו· ר״ל כי מוקשי העם וכעס הש״י עליה׳ בהיה שימליכו עליהם אלו הרעים ולזה גם כן היתה הסבה שמרד צדקיהו במלך בבל כי לולי מרדו לא נחרבה ירושלם ולא גלו מעל אדמתם כמו שהיה אומר לו ירמיהו: ויבנו עליה דיק סביב· הוא מגדל שבונין סביב העיר לכבשה:

בתקעה

בתקעה

רשי

דרך שער בין החומותים. מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב״ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי: וידבר אתו משפט. נתווכח עמו על השבועה: ואת כל בית גדול. בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי המדרשים: ואת הנופלים. ששמעו לקול נבוכד נצר ויצאו אליו מן העיר כמו בלכתו אל בקעת כשדים עליו ומתנבא כו׳ וליוגבים. חופרי הארץ לשון יקבים שהם חפורים בקרקע:

רלבג

בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר. הנה לא באר באי זה חדש ואולם בספר ירמיה באר שזה היה בחדש הרביעי בתשעה לחד׳: ותבקע העיר. ר״ל על ידי חיל כשדים: וכל אנשי המלחמ׳ הלילה. ר״ל יברחו הלילה לפי שראו כי חיל כשדים נכנסו לעיר: דרך שער בין החומותים. ר״ל שיצאו דרך שהיה בין שתי חומות כדי שלא יראוס כשדי׳ ולא ירגישו בהם: אשר על גן המלך. ר״ל אצל גן המלך: וילך דרך הערבה. ר״ל כי המלך הלך דרך המדבר שלא ירגישו בו כשדי׳: וידברו אתו משפט. אמ׳ לו משפט המורד והעובר על שבועתו ולזה הרג בניו ועור עיני צדקיהו ויאסרהו בנחשתי׳ ונתנהו בבית האסורי׳ עד יום מותו כמו שנז׳ בספר ירמיה: ובחדש החמשי בשבעה לחדש. וכבר אמר בספר ירמיה בעשור לחדש וידמה שהתחלת החרבן היה בשבעה לחדש כי אז נכנסו בירושלם וסוף החורבן היה בעשור לחדש כי אז נשרף בית המקדש: ואת כל בית גדול. ר״ל ואת כל בית איש גדול: אשר רב טבחים. ר״ל אשר את רב טבחים: לכורמים וליוגבים. רוצה לומר לעבוד השדות והכרמים: ואת עמודי הנחשת אשר בית יי׳. וכבר התבאר בענין צורת אלו הכלים בזכרון בניית שלמה בית המקדש ומשם ילקח ביאור כל מה שזכר בזה המקום מאלו הכלים: שריה

רדק

בתשעה לחדש. ולא זכר באיזה חדש ובספר ירמיה אמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש: ותבקע העיר. בקעו הכשדי׳ חומת העיר וכיון שראו אנשי המלחמה אשר בעיר כי בקעו העיר ברחו בלילה ההוא וזהו שאמר וכל אנשי המלחמה הלילה רוצה לו׳ ברחו בלילה ההוא וכן אמר בספר ירמיה וכל אנשי המלחמה ברחו ויצאו מן העיר לילה: דרך שער בין החומותים אשר על גן המלך. יצאו דרך השער שהיה בין שתי החומו׳ בסתר שלא ירגישו בהם הכשדים: וילך דרך הערבה. וילך צדקיהו ואשר יצאו עמו. ובדרש בין החומותים מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המער׳ והב״ה זמן צבי שהלך על גג המערה ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפת המערה בערבות יריחו היה צדקיהו יוצא וראוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי: אל מלך בבל רבלתה. והרי נבוכ׳ נצר בא לירושלם כמו שכתו׳ בא נבוכד נצר מלך בבל וכל חילו על ירושלם אלא שארכו ימי המצור כמו שאומר והלך לו נבוכד נצר בארץ חמת רבלתה והניח חילו במצור וכשכבשו ירושלם היה הוא ברבלת׳ והעלו את צדקיהו אליו. ובדרש לא עלה נבוכד נצר לירוש׳ אלא מה שאומ׳ בא נבוכד נצר נבוזר אדן הוא שעלה ודמות דיוקנו של נבוכד נצר היתה חקוקה לו במרכבתו והיתה אימתו מוטלת עליו כאילו הוא עומד לפניו כמו שאומר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל לירושלם: וידברו אתו משפט. הוכיחו על שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שכתו׳ וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים: בשבע לחדש. ובירמיה כתוב בעשור לחדש פי׳ רז״ל בשבע׳ בו נכנסו גוים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שביעי ותשיעי ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך עד סוף עשירי: היא שנת י״ט למלך נבוכד נצר. וכן כתוב בירמיה ובזה הפסוק היא שנת י״ט אבל בסוף אמר בשנת י״ח לנבוכד נצר הגלה מירוש׳ נפש ח׳ מאות כמו שפי׳ בז׳ ובח׳ סוף ז׳ ותחלת ח׳ וכן הוא שנת י״ח בסוף י״ח והתחלת י״ט ורז״ל אמרו גלו בי״ט גלו בי״ח ותשבון ח׳ הוא שא י״ט למלכות נבוכד נצר וי״ח לכבוש יהויקי׳ שהיה בשנ׳ שניה לנבוכ׳ נצר: ואת כל בית גדו׳. כל בית אדם גדול ר״ל בתי הגדולים וכן ת״י בתי רברביא: אשר רב הטבחים. אשר עם רב הטבחי׳ וכן כתוב בירמיה אשר את רב טבחי׳: ואת הנופלי׳ אשר נפלו. שיצאו אליו קודם כבוש העיר ומסרו עצמ׳ לו כמו אל הכשדי׳ אתה נופל ות״י וית דאשתמעו כלו׳ שסרו למשמעתו על המלך בבל. סמוך הא הידיעה כמו הארון הברית: לכורמי׳ וליוגבים. כורמי׳ עובדי הכרמים יוגבים עובדי השדות וכן ת״י למהוי מפלחין בכרמין ובחקלין וכתוב ולגבים בלא יוד פי׳ הפועל ובדברי רבותינו ז״ל תני רב יוסף לכורמים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי עד רמתא וליגבים אלו צדי חלזון מסולמא דצור עד חיפה:

ותבקע ד׳ וס׳ נמס׳ בסדר קרח ובמלכי׳ א׳ סי׳ א׳: אל גן כל לשון גן אל במ״ג על וסימ׳ אשר על גן המלך וכשדים. וחברו דסוף ירמיה. ועל גנהו יונקתו: ירחו ל׳ בספרא וישגו אתו בערבות ירחו. וכל יהושע ומלכים יריחו במ״ דין׳ וכל אוריתא דכוו׳ ירחו וכל שאר קריאה יריחו וסימ׳ ושכן חדרים חומש רי מקרא די

בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ: ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה הלילה דרך שער בין החמתים אשר על גן המלך וכשדים על העיר סביב וילך דרך הערבה: וירדפו חיל כשדים אחר המלך וישגו אתו בערבות ירחו וכל חילו נפצו מעליו: ויתפשו את המלך ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה וידברו אתו משפט: ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים ויבאהו בבל: ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם: וישרף את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית גדול שרף באש: ואת חומת ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אשר רב טבחים: ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו על המלך בבל ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן רב טבחים: ומדלת הארץ השאיר רב טבחים לכרמים וליגבים: ואת עמודי הנחשת אשר בית יהוה ואת המכנות ואת ים הנחשת אשר בבית יהוה שברו כשדים וישאו את נחשתם בבלה: ואת הסירת ואת היעים ואת המזמרות ואת הכפות ואת כל כלי הנחשת אשר ישרתו בם לקחו: ואת המחתות ואת המזרקות אשר זהב זהב ואשר כסף כסף לקח רב טבחים: העמודים שנים הים האחד והמכנות אשר עשה שלמה לבית יהוה לא היה משקל לנחשת

בתשעא לירחא ותקיף כפנא בקרתא ולא הוה מיכל לעמא דארעא: ואתרעת קרתא וכל גברי עבדי קרבא בליליא באורח תרעא בין שוריא די על גינתא דמלכא וכסדאי שרן על קרתא סחור סחור ואזל באורח מישרא: ורדפו משרית כסדאי בתר מלכא ואדביקו יתיה במישרי יריחו וכל משריתיה איתבדרת מניה: ואחדו ית מלכא ואסיקו יתיה לות מלכא דבבל לרבלת ומלילו עימיה פתגמי דינין: וית בנוהי דצדקיהו נכיסו לעינוהי וית עיני צדקיהו עור ואסריה בשישלן דנחש ואובליה לבבל: ובירחא חמישאה בשבעא לירחא היא שנת תשע עסרי שנין למלכא נבוכדנצר מלכא דבבל אתא נבוזראדן רב קטוליא עבדא דמלכא דבבל לירושלם: ואוקיד ית מקדשא דיי וית בית מלכא וית כל בתי ירושלם וית כל בתי רברביא אוקיד בנורא: וית שורי ירושלם סחור סחור תרעו כל משרית כסדאי דעם רב קטוליא: וית שאר עמא דאשתארו בקרתא וית שמעיא דאשתמעו על מלכא דבבל וית שאר המונא אגלי נבוזראדן רב קטוליא: ומחשיכי עמא דארעא אשאר רב קטוליא למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין: וית עמודי נחשא די בבית מקדשא דיי וית בסיסיא וית ימא דנחשא די בבית מקדשא דיי תברו כסדאי ואובילו ית נחשיהון לבבל: וית דודיא וית מגרופיתא וית מזמריא וית בזיכיא וית כל מני נחשא דהוו משמשין בהון נסיבו: וית מחתיתא וית מזרקיא די דהבא דהבא ודי כספא כספא נסיב רב קטוליא: עמודיא תרין ימא חד ובסיסיא דעבד שלמה לבית מקדשא דיי לא הוה מתקל לנחשיהון

וכלהון כתיבן ו׳ בסוף תיבותא במ״א יריחה כתיב וסימ׳ בימיו בנה חיאל. וכל יהושע חס׳ יוד במ״א ובית חגלה ועמק: ואת בני י׳ דסמיכי בקריאה וס׳ מ׳ נמסר בריש סדר וישב: לעיניו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ושרף את הפרה לעיניו. ותלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה שחטו לעיניו דמלכים. וחביריהם דירמיה קדמא ותנינא: ובחדש ה׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר פנחס: ואת כל בית ט׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה. ואת אחימלך. וישמח עליהם חזקיהו דישעיה. וישרף את בית יי׳ ואת בית המלך דספרא. וחברו דירמי׳ תנינא. כי כאשר ידבק האזור תנינא דפסוק. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל:

כהן

רדק

כהן הראש. כהן גדול שהוא ראש לשאר הכהנים: כהן המשנה. שני לכהן גדול והוא הסגן וכן תרגם יונתן סגן כהניא: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש: ומן העיר לקח. לפי שאלו שזכר היו מבית המקדש אמר ומן העיר לקח: סריס אחד. סריס שמש כתרגומו גוזא: וחמשה אנשים מרואי פני המלך. ובירמיהו אומר שבעה אנשים מרואי פני המלך השנים לא היו גדולים כמו החמשה לפיכך לא מנאן כאן ובדברי רבותינו ז״ל כתוב אחד אומר חמשה וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני סופרי הדיינין: המצביא את עם הארץ. שעל פיו היו יוצאים העם לצבא: בעשרים

רשי

וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר הוא אומר חמש אמות ושם יישבתי את המקראות: ושבכה. קוייפא בלעז כמין כובע: וכאלה רמונים: הסופר שר הצבא. שהיה יודע מנין כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: כל שרי החיילים. שיצאו מן העיר לאחבא במחבואות ובמערות ובטירים:
נפא

כל הכלים האלה ד׳ דסמיכי וסי׳ ככר זהב טהור יעשה אתה. העמודים שנים דמלכים. וחברו דירמיה׳. לא נחקר דדברי הימים. ושארא את כל הבלים האלה: ויולך ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ ויולך יי׳ את הים ברוח קדים. וילך אתם שמרונה. על מלך בבל דמלכים. אל מלך בבל דירמיה: ויגל ד׳ וסי׳ ויגל יהודה מעל אדמתו.

נ׳ כל־הכלים האלה: שמנה עשרה
אמה קומת העמוד האחד וכתרת
עליו נחשת וקומת הכתרת שלש
אמות ית׳ נ׳ אמה ושבכה ורמנים על־הכתרת
סביב הכל נחשת וכאלה לעמוד
השני על־השבכה: ויקח רב־טבחים
ל׳ את־שריה כהן הראש ואת־צפניהו
יה׳ כהן משנה ואת־שלשת שמרי הסף:
סימן ומן־העיר לקח סריס אחד אשר־הוא
ל׳ פקיד על־אנשי המלחמה וחמשה
אנשים מראי פני־המלך אשר
נמצאו בעיר ואת הספר שר הצבא
ל׳ וחס׳ המצבא את־עם הארץ וששים איש
מעם הארץ הנמצאים בעיר: ויקח
ו׳ אתם נבוזראדן רב־טבחים וילך
ט׳ אתם על־מלך בבל רבלתה: ויך
אתם מלך בבל וימיתם ברבלה
ו׳ בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו
: והעם הנשאר בארץ יהודה אשר
ב׳ מל׳ בסיפ׳ השאיר נבוכדנאצר מלך בבל ו
ל׳ ויפקד עליהם את־גדליהו בן־אחיקם
בן־שפן: וישמעו כל־
שרי החילים המה והאנשים כי־
הפקיד מלך־בבל את־גדליהו ויבאו
בספר מונה אל־גדליהו המצפה וישמעאל בן־
נתניה ויוחנן בן־קרח ושריה בן־
נ׳ ל׳ תנחמת הנטפתי ויאזניהו בן־ ה
המעכתי המה ואנשיהם: וישבע
ל׳ חסר׳ להם גדליהו ולאנשיהם ויאמר
דירמיה ל׳ג להם אל־תיראו מעבדי הכשדים
שבו בארץ ועבדו את־מלך בבל
נ׳ חס׳ וייטב לכם: ויהי בחדש
השביעי בא ישמעאל בן־נתניה בן־
ו׳ אלישמע מזרע המלוכה ועשרה
אנשים אתו ויכו את־גדליהו וימת
ל׳ נ׳ ואת־היהודים ואת־הכשדים אשר־
היו אתו במצפה: ויקמו כל־העם
מקטן ועד־גדול ושרי החילים ויבאו
ל׳ מצרים כי יראו מפני כשדים:

דכל מניא האילין: תמני עסרי
אמין רומיה דעמודא חד וקרונתהון
עלוהי דנחשא ורומא דקרונתהון
תלת אמין וסריגתא ורמוניא על
קרונתהון סחור סחור כולא נחש
וכאילין לעמודא תנינא על
סריגתא: ודבר רב קטוליא ית
שריה כהנא רבא וית צפניה סגן
כהניא וית תלתא אמרכליא: ומן
קרתא דבר גוזא חד דהוא ממנא
על גברי עבדי קרבא וחמשין
גברין דחזן אפי מלכא דאשתכחו
בקרתא וית ספרא רב חילא
דכנוש ית עמא דארעא ושיתין
גברא מעמא דארעא דאשתכחו
בקרתא: ודבר יתהון נבוזר אדן
רב קטוליא ואוביל יתהון לות
מלכא דבבל לריבלת: ומחא
יתהון מלכא דבבל וקטלינון
ברבלה בארעא דחמת וגלו דבית
יהודה מעל ארעהון: ועמא
דאשתאר בארעא דבית יהודה
דאשאר נבוכדנאצר מלכא דבבל
ומני עליהון ית גדליה בר אחיקם
בר שפן: ושמעו כל
רבני חילותא אינון וגבריהון ארי
מני עליהון מלכא דבבל ית גדליה
ואתו לות גדליה למצפיא ו
וישמעאל בר נתניה ויוחנן בר
קרח ושריה בר תנחומת ד
דמנטופא ויאזניה בר מעכת
אינון וגבריהון וזקים להון גדליה
ולגבריהון ואמר להון לא תדחלון
מעבדי כסדאי תיבו בארעא ופלחו
ית מלכא דבבל וייטב לכון:
והוה בירחא
שביעאה אתא ישמעאל בר
נתניה בר אלישמע מזרעא
דמלכותא ועסרא גברין עימיה
ומחו ית גדליה ומית וית יהודאי
וית כסדאי דהוו עמיה במצפיא:
וקמו כל עמא מזעירא ועד רבא
ורבני חילותא ואתו למצרים ארי
דחילו מן קדם כסדאי:

רלבג

שריה כהן הראש. הוא כהן גדול: ואת צפניה כהן משנה. הוא סגן הכהנים: ואת שלשה שומרי הסף. הם שומרי בית המקד׳: ואת הסופר שר הצבא. רוצה לומ׳ ואת הסופר שהיה שם סופר שר הצבא והנה שר הצבא הוא המצביא את כל עם הארץ על פי הסופר: ויולך אותם על מלך בבל. רוצה לומ׳ אל מלך בבל: כי יראו מפני כשדים. על שהומתו הכשדים שם שהיו עם גדליה והומת גדליה אשר מנה אותו מלך בבל על שארית הגולה: ויהי

וחברו דסוף ירמיה. ויגל השארית דד״ה. ויגל אזנם למוסר. וא׳ ויגל כלחץ אזנם וא׳ יגל יבול ביתו: ייטב ג׳ חס׳ יוד בליש׳ בקריא׳ וסי׳ ועשית לו כאשר יטב בעיניך. קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב. ועבדו את מלך בבל: מזרע המלוכה ד׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. וחברו דירמיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית. ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש דניאל: ואת הכשדים ג׳ וסי׳ בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. ואת כל היהודים דירמיה. והגי שסב את כלי המלחמה:

רשי

בשנת אויל מרודך · שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך תחתיו בעשרים ושבעה לחדש ובספר ירמיה הוא אומ׳ בעשרי׳ וחמשה אלא בעשרי׳ וחמשה ומת נבוכד נצר ונקבר בעשרים וששה בעשרים ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררו בשביל לבטל גזירותיו לקיים מה שנאמר ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב וגו׳ : וידבר אתו טובות · דברי ניחומים :

חו ד׳ חסרים וסימניהן ואבשלום לקח ויצב לו בחיו · וארחתו ארחת תמיד דמלכים · ושנה את בגדי כלאו דירמיה · טוב אשר יפה לאכול ולשתות :

סליק ספר מלכים

רדק

בעשרים ושבעה לחדש בשא אויל מרודך · שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך ב׳ ובירמיה אומר בעשרים וחמשה · פירשו רז״ל בכ״ה מת נבוכד נצר בכ״ו נקבר׳ בכ״ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו כי פחד שמא ישוב עדיין כמו שעשה אחר שנטרד ודר עם החיות והמית בן אחר שהמליכו תחתיו ובקצת הנסחאות בדרש כתוב אויל מרודך הוא שהמליכו תחתיו וכשנטרד נבוכד נצר ומצאו על כסאו נתנו בבי׳ האסורי׳ ועכשיו פחד אויל מרודך אולי ישוב ויהרגהו והוציאוהו מקברו לראות אם מת בלא ספק לקיים עליו מה שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ושנא׳ בשא׳ במקום ה״א ושל ירמיהו כתיב בה״א : לפניו · לא לפניו ועל שולחנו שהרי אומ׳ ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו : כל ימי חייו · ימי חייו של יהויכין ובדברי רז״ל רב ולוי חד אמר ימי חייו של אויל מרודך וחד אמר ימי חייו של יהויכין ומסתברא כמאן דאמר ימי חייו של יהויכין שכשהקדוש ברוך הוא נותן שלוה לצדיקים אינו נוטלה מהם אלא הולכת עמהם לגן עדן :

וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מָלְכוֹ אֶת־רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִבֵּית כֶּלֶא׃ ל׳ · ל

וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת וַיִּתֵּן אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ ג׳ ל

וְשִׁנָּא אֵת בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד לְפָנָיו כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ ח׳ · ב׳ חד כתי׳ א׳ וחד כתי׳ ה׳

וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו׃ ל

וַהֲוָה בִּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּתְרֵי עֲשַׂר יַרְחִין בְּעַשְׂרִין וְשִׁבְעָא לְיַרְחָא רַבִּי אֱוִיל מְרוֹדַךְ מַלְכָּא דְבָבֶל בִּשְׁנַת מִימְלְכֵיהּ יַת רֵישׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מִבֵּית אֲסִירֵי׃ וּמַלִּיל עִמֵּיהּ פִּתְגָּמִין תַּקְנִין וִיהַב יַת כּוּרְסֵיהּ עֵיל מִן כּוּרְסֵי מַלְכַיָּא דִּי עִמֵּיהּ בְּבָבֶל׃ וְשַׁנִּיאַת לְבוּשֵׁי אִיסוּרֵיהּ וַאֲכִיל לַחְמָא תְדִירָא קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ וְשֵׁירוּתֵיהּ שֵׁירוּת תְּדִירָא מִתְיַהֲבָא לֵיהּ מִן קֳדָם מַלְכָּא פִּתְגַּם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃

נשלם ספר מלכים

סכום פסוקי דספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסי׳ אהל״ד וסדריו ל״ה וחציו ויקבץ מלך ישראל את הנביאים:

רלבג

ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין · לפי שאז היתה השנה הראשונ׳ למלכות אויל מרודך וכבר היה ג גלות יהויכין בשנה ה השמינית לנבוכד נצר למרנו שנבוכד נצר מלך מ״ד שנה · והנה אמר פה בכ״ז לחדש ובספר ירמיה בעשרי׳ וחמש׳ ודמה כי בכ״ה לחד׳ היה זה המעשה ולא נשלם עד עשרים ושבעה לחדש והנה אמרו רבו׳ ז״ל כי אויל מרודך רצה לנשות א את מת אביו קודם ש שימלוך כי היה ירא ממנו מאד ולזה השליכו מקברו לדעת אם הוא מת כמו שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ואמנם היה ירא אויל מרודך ממנו כי כשנטרד נבוכד נצר והוסר ממנו שכלו המליכו אויל מרודך כי כן היה ראוי בלי ספק וכאשר שב לדעתו ומצאו מולך שמהו בית האסורין ואולי קבלה היתה בידם : ואכל לחם תמיד לפניו · אחשוב כי הוא היה מאוכלי שולחנו ועם כל זה היה שולח לו ארוחה ומשאת לפרנס בני ביתו ואפשר שהוא לא היה מאוכלי שולחנו ואמר שהוא אוכל לחם תמיד לפניו כי אכלו היה בביתו או סמוך לו : כל ימי חייו · אפשר שישוב אל יהויכין ואפשר שישוב אל אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ואין אצלינו ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בבירור על זה מהם · הנה זה הוא מה שראינו שיצטרך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום · **ואולם** התועלות המגיעות מאלו הספורים הנה הם אלו ·

הראשון לבאר מדרך העדות שהש״י משגיח על אישי המין האנושי לשום הרשעים על רשעם ולגמול טוב לצדיקים על צדקם ולזה ספר כי מפני שעשה יהואחז בן יהוא הרע בעיני יי׳ חרה אף יי׳ בישראל ונתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בנו עד שלא השאיר חזאל ליהואחז כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי ולזה גם כן ספר כי ההצלחה שהיתה ליואש בן יהואחז על מלך ארם לא היתה כי אם מפני ברית הש״י עם האבות כי בזולת זה תופר בריתו עם האבות כמו שזכרנו בביאורינו בזה המקום עם מה שעזר בזה אלישע על דרך המופת במה שצוה ליואש לקחת קשת וחצים כי מההשגחה הדבקה לנביא נמשכה אז ההשגחה לישראל בתפלתו ולזה גם כן ספר כי תכף שמת אלישע פשטו גדודי מואב על ארץ ישראל כי בזכותו היו נצולים מזה בחייו ולזה גם כן ספר כי אמציה בעשותו הישר בעיני יי׳ הצליח במלחמה והכה את אדום בגיא מלח עשרת אלפים ומן אז עבד לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נפל ביד אויביו הוא ויהודה עמו וקשרו עליו קשר בירושלם והמיתוהו ולזה גם כן ספר שההצלחה שהיתה לירבעם בן יואש מלך ישראל היתה בעבור ברית השם עם האבות שלא ימחה שם ישראל מתחת השמים ולזה ג״כ ספר כי עוזיה נצטרע מפני החטא שעשה בגשתו ל המזבח להקטיר כמו שנזכר בד״ה ובראשונה כאשר עשה הישר בעיני יי׳ הצליח במלחמות מאד ובכל עניניו כמו שנזכר בד״ה ולזה גם כן ספר שזכריהו בן ירבעם לא מלך כי אם ששה חדשים ונהרג מפני עשותו הרע בעיני יי׳ ומפני חטא אבותיו ולא המית אבותיו בזה האופן כי דבר יי׳ היה שיהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל ולזה גם כן ספר כי מנחם בן גדי מפני עשותו הרע בעיני יי׳ קשר עליו פקח בן רמליהו והרגו ולזה גם כן ספר כי פקח מפני עשותו הרע בעיני יי׳ בא עליו מלך אשור ולקח הרבה מעריו והגלה יושביהם לאשור ומפני זה גם כן קשר עליו הושע בן אלה והרגו ולזה גם כן ספר כי מפני שעשה יותם הישר בעיני יי׳ שכב עם אבותיו קודם שישליח יי׳ ביהודה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו וזה היה בעבור חטא העם כי עם יהודה היו משחיתים כמו שנזכר בספר ד״ה ולזה ג״כ ספר פה ובד״ה כי מפני שעשה אחז הרע בעיני יי׳ והפליג בזה הנה בא עליו רע נפלא על יד רצין ופקח וזולתם כמו שנזכר בספר ד״ה ולזה ג״כ ספר כי מפני שעשה הושע בן אלה את הרע בעיני יי׳ ומפני החטאים שעקרו עליהם מלכי ישראל בכללם הנה בא קץ הכריתת ישראל מעל אדמתם ולזה עלה עליו מלך אשור ובאחרית הדבר לכד שמרון ויגל את ישראל אשורה וזכר אחר זה כי זה היה מפני החטאים הנפלאים שהתמידו בהם כל המלכים והעם וזה שהם מאסו את ברית השם ית׳ וכל עדותיו אשר העיד בם ועזבו כל מצותיו ולא אבו שמוע לדברי הנביאים המוכיחים אותם ולזה היה תכליתם לזה הרע הנפלא כמו שיעדה התורה ולזה גם כן ספר שהש״י שלח האריות להמית העם אשר הביא מלך אשור בעם שמרון עד התקרבו לעבודת השם קצת התקרבות ולזה ג״כ ספר כי מפני שהפליג חזקיה לעשות הישר בעיני יי׳ ובער מן הארץ כל מה שיש בו רושם להסיר ישראל מאחרי יי׳ הצליח הצלחות רבות ועשה לו הש״י מופתים נפלאים והטיב לו בזה שהוא יצא מעבודת מלך אשור והכה את הפלשתי׳ מכה רבה ונמלט מסנחריב מלך אשור שהיה מולך בכל הממלכות בזה האופן הנפלא שנזכר בזה הספור והוסיף הש״י על ימיו ט״ו שנה ורפאו מחליו הכבד בקלות רב עד שביום השלישי עלה בבית יי׳ ולזאת הסבה ספר כי מפני שנתן חזקיהו כבוד לעצמו במה שהראה למלאכי מלך בבל מכבוד עשרו ולא נתן הכבוד לש״י לפרסם להם גדולות הש״י מצד המופת שהיה בארץ אשר באו לדרוש עליו כמו שנזכר בספר ד״ה הנה היה קצף יי׳ עליו אלא שלא היה הרע בימיו מפני התהלכו את הש״י תמיד רק בזה הדבר לבד חטא ולזה ג״כ ספר כי מפני שחטא מנשה זה החטא הנפלא בע״ז ושפיכות דמים נגזר על מלכות יהודה לגלות מעל האדמה אשר נתן להם יי׳ כמו שגלו עשרת השבטים והנה ספר בד״ה שכבר עשה מנשה תשובה אחרי נתנו יי׳ ביד מלך אשור ואסר אותו ושמהו בבית כלא ולזה לא נהיה הרע בימיו והאריך ימים על מלכותו אך אמון בנו שהלך בדרכיו הרעים הלך בלא חמדה ולא מלך כי אם שתי שנים וקשרו עליו והכוהו והמיתוהו כאלו היה זה להשגחת הש״י על יהוד׳ ובנימן שלא יכשלו בחטאיו ולזה גם כן ספר כי יאשיה מפני שעשה הישר בעיני יי׳ השגיח בו הש״י שלא היה הרע שנגזר על יהודה וירושלם בימיו אך נהיה בימי בניו וכבר מת על ידי פרעה נכה בעבור אשמת ישראל ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע לבני יאשיהו כלם מפני עשייתם הרע בעיני יי׳ עד שכבר השליך הש״י בחטאיהם יהודה ובנימן מעל פניו והחריב ירושלם ובית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה בימינו :

השני הוא להודיע שאף על פי שישראל חוטאים לש״י הנה תדבק ההשגחה בהם מצד האבות הקדושים באופן שלא ישמידם ולזה ספר כי מפני ראות הש״י את לחץ ישראל על יד חזאל שהיה בשיעור שיכלם לולי יי׳ שהיה להם כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם מתי מספר הנה חנן הש״י אותם ורחמם ופנה אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב והציל אותם מכף חזאל ובזה נתבאר כי כמו שההשגחה הכוללת תמשך מהאב לזרעו זמן ארוך כן הענין בהשגחה הפרטית אבל היא יותר אמתית בזה ולזה נתבאר מן התורה שלא יכלה שבט מן השבטים :

השלישי לפרסם דבר המופתים המתחדשים על יד הנביא כי באמונתם קיום שנת התורה ולזה זכר ענין הנבואה וההצלחה שנתחדשה ליואש עם הלחמו על ארם מפני מה ששם הנביא ידיו על ידי המלך שהיו על הקשת ומספר החצים שירה אז כן היה מספר המלחמות שהצליח בם והכה את ארם וביאר לו הנביא שאם היה מכה מהחצים בארץ פעמים יותר היה מכה ארם פעמים יותר כאלו התבאר מזה שההצלחה שפעה לו על דרך מופת מהנביא מפני שומו ידיו על ידיו בהכאות ההם שהיה משל להכאתו ארם ולזה ג״כ ספר שהאיש שקברו בנגעו בעצמות אלישע חיה וקם על רגליו בעבור כבוד אלישע והנה זה המופת היה נפלא מאד ולזה גם כן ספר מה שנגע הש״י המלך עוזיהו בצרעת בעלותו על המזבח להקטיר

ולזה

וזה נ״כ ספר מה שגלה השם אחרית להמית השמרונים עד שהסכימו לעבוד את יי׳ באופן מה והתקרבו קירוב מה לעבודתו ולזה נ״כ ספר המופת הנפלא שעשה השם בנגפו חיל מלך אשור שהיה מתפאר על השם עד שבלילה ההוא מת חיל מלך אשור על יד מלאך יי׳ והוא שב לארצו ושם שבב השם שהכוהו בניו בחרב והרגוהו כמו שייעד על יד נביאו ולזה נ״כ ספר מה שרפא השם על דרך המופת את חזקיה מחליו אשר היה ראוי שימות בו וענין המופת שעם בהשבתו הצל אחורנית ׳ מעלו׃

הרביעי הוא לפרסם קיום ייעודי השם ית׳ על יד נביאו ולזה ספר הרע שעשה חזאל לישראל כמו שייעד השם לאליהו וזכר אלישע זה הייעוד לחזאל בעת שלא היה מלך ונתבאר מזה הספור ש..ן היה הענין בסוף כמו שייעד אלישע ולזה זכר נ״כ שכבר ייעד אלישע ששלש פעמים יכה יהואש את ארם ושכן היה הענין בסוף ולזה זכר גם כן מירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כמו שייעד הנביא יונה ולזה גם כן ספר שהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל כמו שייעד לו השם ית׳ על יד נביאו וספר נ״כ רוב הרעות שבאו לישראל שכבר ייעד אותם אחיה לאשת ירבעם באמרו והכה יי׳ את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה ונתבאר גם כן מזה הספור שסבת ראובן והנטפלים אליו גלו ראשונה ואל זה רמז בתורה באמרו יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר כמו שביארנו שם ולזה נ״כ זכר שכבר הסיר השם את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים ולזה נ״כ זכר שכבר ייעד השם בסנחריב שכבר ישמע שמועה ושב לארצו ויפול בחרב בארצו ושלא יבא אל ירושלם ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה וכן היה הענין בסוף ולזה נ״כ זכר שכבר ייעד הנביא שירפא יי׳ לחזקיה ויוסיף על ימיו ט״ו שנה וכן היה ולזה נ״כ זכר שכבר ייעד ישעיה לחזקיה הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתו ואשר אצרו אבותיו בבל ומבניו אשר יוליד יהיו סריסי׳ בהיכל מלך בבל וכן היה הענין בסוף ולזה נ״כ זכר מה שדבר השם ביד עבדיו הנביאים על חטאת מנשה שיביא מן הרעה על יהודה וירושלם מה שנתאמת בזה הספור שכבר באה להם הרעה ההיא ולזה נ״כ ספר שכבר עשה יאשיה מה שייעד הנביא אשר בא מיהודה שכבר ישרף יאשיהו על המזבח ההוא עצמות אדם׃

החמשי הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר הרשע הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה השם שיהיה רשע נקבר אצל צדיק׃

הששי הוא להודיע שאין ראוי לענוש הבני׳ על חטא האבו׳ ולא האבות על הבנים ולזה ספר שבני המכי׳ לא המית ככתוב בספר תורת משה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על האבות׃

השביעי הוא להודיע שאין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מד״נ מפני ראותו שכבר הצליח במלחמה מה כי כבר אפשר שינוצח במלחמה הזאת אף על פי שכבר הצליח במלחמה האחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליהואש מפני מה שראה מהצלחתו על האדומים במלחמה נפל בידו הוא ויהוד׳ עמו ולזאת הסבה נ״כ ספר ענין הגאוה שאמ׳ יהואש לאמציה שכבר אמר לו שיפול הוא ויהודה עמו ונמשך לו מזה שכבר חיה אמציה אחר יהואש חמש עשרה שנה׃

השמיני הוא להודיע שאין ראוי להתחרות במצליח דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישרא׳ בעבור שמרדו מלכיהם במלכי׳ המצליחים אשר היו מתנים מס להם כי זה היה סבת החורבן והגלות ולזה ספר שכבר מצא מלך אשור בהושע קשר ולזה צר על שמרון והגלה ישראל מעל אדמתם ולזאת הסבה גם כן זכר כי חזקיה בראותו כי מלך אשור תפש כל הערים הבצורות אשר ליהודה נכנע אליו ועבדו וזהו אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה נ״כ ספר כי כבר היו ישראל בסכנה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולי יי׳ שהיה לו ולזאת הסבה גם כן זכר מרד יהויקים בנבוכד נצר שהיה סבה אל שהגלה שם כל ביתו ובנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירוש׳ ולזאת הסבה נ״כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחורבן ירושלם ולגלות יהוד׳ מעל אדמתו ולזאת הסבה נ״כ זכר כי יהויכי׳ מפני שס׳ נשארו תחת עול מלך בבל היה׳ לו נפשו לשלל ומתנו לבד כשארו בני׳ לבית יאשיהו והנה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד״ה ואחרי מות נבוכד נצ׳ נשא אויל מרודך את ראש יהויכין ונשאהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל׃

התשיעי הוא להודיע כי זה הרע הנפלא שהביא השם על עשרת השבטים לא הביאו עליהם כי אם אחרי הפליגם בעשיית הרע מאד עד שכבר מאסו כל מצות השם ועדותיו ועזבום ועבדו אלהי׳ אחרי׳ בכל מקומותיה׳ ועשו פעולו׳ היותר מגונו׳ והיותר רעות שיוכלו לעשות ולא קבלו מוסר מרבו׳ השם על יד נביאיו שהעיד בהם כל הרע שהיה בא עליהם קודם בואו מפני עזבם ברית השם והיה זה סבה שמאס השם בכל זרע ישראל ויענה אותם במיני ענויים כמו הרעב ומה שדמה לו ואחר זה נתנם ביד שוסים ובוזזים אותם ולבסוף השליכם מעל פניו כמו שנזכר בקללות הכתובות בתורה׃

העשירי הוא להודיע כי מה שימשך ממנו רע אף ע״פ שכוון לתכלית טוב ראוי להרחיקו ואע״פ שסודר ענינו על יד השלם שבאנשים וכל שכן כשהיה מביא לעבוד עבודה זרה הלא תראה כי נחש הנחשת שנעשה במצות השם יתברך על יד משה רבינו להציל הנשוכים כשיראו אותו כתתאותו חזקיהו בראותו שהיו ישראל טועים אחריו׃

האחד עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיקרע האד׳ בגדיו בשמעו חלול השם הנכבד ולזה ספר שקרעו בגדיה׳ שומעי׳ שו׳ החירופי׳ וגדופין מפי רבשקה וגם חזקיה קרע בגדיו כששמע זה מפי שלוחיו ששלח שם אל רבשקה׃

השנים עשר הוא להודיע כי אחת מן התחבולות הטובות למלחמ׳ הוא להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רבשקה כי אדניו שלחו בעבור האנשים אשר על החומה לירא׳ ולבהלם׃

השלשה עשר הוא להודיע שהמלך ימשול בעם בהטבתו להם כי בזה ימשך דבוקם אליו וזהו אמרו עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו׃

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיענה על הדברים שיאמרו לו בעתות הרעה והצרה אך ישבע בחרפה אולי יתעשת האלהים לו וירחמהו ויצילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא ענו העם דבר לרבשקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו׃

החמשה עשר הוא להודיע כי לעתות הצרה ראוי שיכנע האדם לפני השם ויתפלל אליו כדי שירחמהו ויראה בעניו ולזה ספר שכבר התפלל המלך בשק והתפלל לפני השם ובקש מישעיה שישא תפלה בעד השארית הנמצאה ולזאת הסבה גם כן ספר שכבר נכנע יאשיה לפני השם יתברך וקרע את בגדיו ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא אליו ועל עמו מאת ה׳ על חטאת אבותיו׃

הששה עשר הוא להודיע כי היות השם יתברך מגיד מראשית אחרית הוא מופת על שהוא פועל הדברים כי לולי זה לא יתכן שיודיע אותם טרם היותם כי איך ידע הוא מה שיפעלהו זולתו׃

השבעה עשר הוא להודיע כי מהשגחת השם בצדיקים ימשך להרחות מעליהם הרע שכבר התחיל לבא כאמרו הן יקטלני לו איחל ולזה ספר שאף ע״פ שכבר נגזר על חזקיה שימות מחליו הנה שמע השם יתברך תפלתו ורפא אותו והאריך ימיו חמש עשרה שנה ולזאת הסבה גם כן ספר שאף על פי שכבר היה נגזר שיבא הרע בימי יאשיהו הנה נעתר לו השם יתברך והיה שלום ואמת בימיו׃

השמנה עשר הוא להודיע כי כשנגזר שימשך רעה מחטאי׳ מה הנה ראוי לנקות מהחטאים ההם כדי שיסור הרע ההוא ולזה תמצא כי כשידע יאשיהו שהאריך השם את הרע עד אחר מותו מפני הכנעו לפניו רצה לנקות ישראל מהחטא ההוא והעמיד כל העם בברית עם השם ית׳ ובער כל האלילים והמזבחות והבמות ומשמשיהם והשבית את הכומרים וזבח כל כהני הבמות אצל המזבחות לא השאיר לע״ז שום זכר בישראל ובארצם והנה היה כל כל זה להסיר הרע לגמרי מישרא׳ כי הייעודים הרעים יסורו בסור החטאים אשר בעבורם היו אף ישראל חטאו אז כמו שזכר הנביא שהיה מוכיח אותם בימי יאשיהו ולזה לא נמשך מזה התכלית שכוון אליו יאשיהו׃

התשעה עשר הוא להודיע שכהן שעבד עבודה זרה הוא פסול לעבודה אך הוא אוכל בקדשים עם אחיו הכהנים וזהו אמרו אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יי׳ בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם׃

נשלם ספר מלכים

Revisus, et ubi necesse erat fuit correctus. a me fr̃e Michaele Ang.lo de Arcana Pred.
loco notarij assumpto presente R. D. fr̃e Vicentio de Matelica pred.